

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਸਾਜਨਾ ਸੰਤ ਆਉ ਮੇਰੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਆਨਦਾ ਗੁਨ ਗਾਇ ਮੰਗਲ
ਕਸਮਲਾ ਮਿਟਿ ਜਾਹਿ ਪਰੇਰੈ ॥੧॥ ਸੰਤ ਚਰਨ ਧਰਉ ਮਾਥੈ ਚਾਂਦਨਾ ਗ੍ਰਿਹਿ ਹੋਇ ਅੰਧੇਰੈ ॥੨॥
ਸੰਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਮਲੁ ਬਿਗਸੈ ਗੋਬਿੰਦ ਭਜਉ ਪੇਖਿ ਨੇਰੈ ॥੩॥ ਪ੍ਰਭ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਸੰਤ ਪਾਏ ਵਾਰਿ ਵਾਰਿ
ਨਾਨਕ ਉਹ ਬੇਰੈ ॥੪॥੫॥੧੬॥ {ਪੰਨਾ 1301}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਾਜਨਾ—ਹੇ ਸੱਜਣੋ! ਸੰਤ—ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ! ਮੇਰੈ—ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਗੁਨ ਗਾਇ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਗੁਣ ਗਾ ਕੇ । ਮੰਗਲ—ਖੁਸ਼ੀਆਂ । ਕਸਮਲਾ—ਪਾਪ । ਮਿਟਿ ਜਾਹਿ—ਮਿਟ
ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰੇਰੈ—ਦੂਰ (ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ।੧।

ਧਰਉ—ਧਰਉਂ, ਮੈਂ ਧਰਦਾ ਹਾਂ । ਮਾਥੈ—(ਆਪਣੇ) ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ । ਚਾਂਦਨਾ—ਚਾਨਣ । ਗ੍ਰਿਹਿ ਅੰਧੇਰੈ—
(ਮੇਰੇ) ਹਨੇਰੇ (ਹਿਰਦੇ-) ਘਰ ਵਿਚ । ਹੋਇ—ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੨।

ਸੰਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ—ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ । ਕਮਲੁ—ਹਿਰਦਾ ਕੌਲ-ਫੁੱਲ । ਬਿਗਸੈ—ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।
ਭਜਉ—ਭਜਉਂ, ਮੈਂ ਭਜਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਭਜਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਪੇਖਿ—ਵੇਖ ਕੇ ।੩।

ਤੇ—ਤੋਂ, ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਵਾਰਿ ਵਾਰਿ—ਕੁਰਬਾਨ ਕੁਰਬਾਨ (ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ) । ਉਹ ਬੇਰੈ—ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ! ਹੇ ਸੱਜਣੋ! ਤੁਸੀ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਓ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਸੱਜਣੋ! (ਤੁਹਾਡੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਗੁਣ ਗਾ ਕੇ (ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਆਨੰਦ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, (ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨ (ਆਪਣੇ) ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਹਨੇਰੇ (ਹਿਰਦੇ-) ਘਰ ਵਿੱਚ
(ਆਤਮਕ) ਚਾਨਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਮੇਰਾ ਹਿਰਦਾ-) ਕੌਲ ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਗੋਬਿੰਦ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ) ਨੇੜੇ ਵੇਖ
ਕੇ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।੩।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ । ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੋਂ
ਸਦਾ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ (ਜਦੋਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ) ।੪।੫।੧੬।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਚਰਨ ਸਰਨ ਗੋਪਾਲ ਤੇਰੀ ॥ ਮੋਹ ਮਾਨ ਧੋਹ ਭਰਮ ਰਾਖਿ ਲੀਜੈ ਕਾਟਿ ਬੇਰੀ
॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਬੂਡਤ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ॥ ਉਧਰੇ ਹਰਿ ਸਿਮਰਿ ਰਤਨਾਗਰ ॥੧॥ ਸੀਤਲਾ ਹਰਿ
ਨਾਮੁ ਤੇਰਾ ॥ ਪੂਰਨੋ ਠਾਕੁਰ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ ॥੨॥ ਦੀਨ ਦਰਦ ਨਿਵਾਰਿ ਤਾਰਨ ॥ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਿ
ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ ॥੩॥ ਕੋਟਿ ਜਨਮ ਦੂਖ ਕਰਿ ਪਾਇਓ ॥ ਸੁਖੀ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਓ
॥੪॥੬॥੧੭॥ {ਪੰਨਾ 1301}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੋਪਾਲ—(ਗੋ-ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਹੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪਾਲਣਹਾਰ! ਧੋਹ—ਠੱਗੀ । ਕਾਟਿ ਬੇਰੀ—ਬੇੜੀ ਕੱਟ
ਕੇ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਬੂਡਤ—ਭੁੱਬ ਰਹੇ । ਸਾਗਰ—ਸਮੁੰਦਰ । ਉਧਰੇ—ਬਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਿਮਰਿ—ਸਿਮਰ ਕੇ । ਰਤਨਾਗਰ—
(ਰਤਨ-ਆਕਰ) ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਖਾਣ ਪ੍ਰਭੂ । ੧।

ਸੀਤਲਾ—ਸੀਤਲ, ਠੰਢ ਪਾਣ ਵਾਲਾ । ਪੂਰਨੋ—ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ । ਠਾਕੁਰ—ਹੇ ਠਾਕੁਰ! । ੨।

ਦੀਨ ਦਰਦ—ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ । ਨਿਵਾਰਿ—ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ । ਤਾਰਨ—ਪਾਰ ਲੰਘਾਣ ਵਾਲਾ । ਨਿਧਿ—ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ
। ਪਤਿਤ—ਵਿਕਾਰੀ । ਉਧਾਰਨ—ਬਚਾਣ ਵਾਲਾ । ੧।

ਕੋਟਿ—ਕ੍ਰੋੜਾਂ । ਕਰਿ—ਸਹਾਰ ਕੇ । ਪਾਇਓ—(ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ) ਲੱਭਾ । ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ । ਦ੍ਰਿੜਾਇਓ—
ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਕੀਤਾ । ੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪਾਲਣਹਾਰ! ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ । (ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਮੋਹ,
ਅਹੰਕਾਰ, ਠੱਗੀ, ਭਟਕਣਾ (ਆਦਿਕ ਦੀਆਂ) ਫਾਹੀਆਂ ਕੱਟ ਕੇ (ਮੇਰੀ) ਰੱਖਿਆ ਕਰ । ੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਖਾਣ ਹਰੀ! ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਭੁੱਬ ਰਹੇ ਜੀਵ (ਤੇਰਾ ਨਾਮ) ਸਿਮਰ ਕੇ ਬਚ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ
। ੧।

ਹੇ ਹਰੀ! ਤੇਰਾ ਨਾਮ (ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਠੰਢ ਪਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਹੇ ਠਾਕੁਰ! ਤੂੰ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ,
ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈਂ । ੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘਾਣ ਵਾਲਾ
ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਹਰੀ ਦਇਆ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹੈ, ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਬਚਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ੩।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਮਨੁੱਖ) ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਸਹਾਰ ਕੇ (ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ) ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਸੁਖੀ
(ਉੱਗੀ) ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਨਾਮ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ੪। ੬। ੧੭।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਧਨਿ ਉਹ ਪ੍ਰੀਤਿ ਚਰਨ ਸੰਗਿ ਲਾਗੀ ॥ ਕੋਟਿ ਜਾਪ ਤਾਪ ਸੁਖ ਪਾਏ ਆਇ
ਮਿਲੇ ਪੂਰਨ ਬਡਭਾਗੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਮੋਹਿ ਅਨਾਥੁ ਦਾਸੁ ਜਨੁ ਤੇਰਾ ਅਵਰ ਓਟ ਸਗਲੀ ਮੋਹਿ
ਤਿਆਗੀ ॥ ਭੋਰ ਭਰਮ ਕਾਟੇ ਪ੍ਰਭ ਸਿਮਰਤ ਗਿਆਨ ਅੰਜਨ ਮਿਲਿ ਸੋਵਤ ਜਾਗੀ ॥੧॥ ਤੂ
ਅਥਾਹੁ ਅਤਿ ਬਡੋ ਸੁਆਮੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧੁ ਪੂਰਨ ਰਤਨਾਗੀ ॥ ਨਾਨਕੁ ਜਾਚਕੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ
ਮਾਂਗੈ ਮਸਤਕੁ ਆਨਿ ਧਰਿਓ ਪ੍ਰਭ ਪਾਗੀ ॥੨॥੭॥੧੮॥ {ਪੰਨਾ 1301}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਧਨਿ—(DNX) ਸਲਾਹੁਣ-ਜੋਗ । ਸੰਗਿ—ਨਾਲ । ਕੋਟਿ—ਕ੍ਰੋੜਾਂ । ਆਇ—ਆ ਕੇ ।
ਬਡਭਾਗੀ—ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ । ੧। ਰਹਾਉ ।

ਮੋਹਿ—ਮੈਂ । ਅਨਾਥੁ—ਨਿਮਾਣਾ । ਅਵਰ ਓਟ—ਹੋਰ ਆਸਰਾ । ਮੋਹਿ—ਮੈਂ । ਭੋਰ ਭਰਮ—ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਛੋਟੇ
ਭਰਮ ਭੀ । ਅੰਜਨ—ਸੁਰਮਾ । ਮਿਲਿ—ਮਿਲ ਕੇ । ੧।

ਅਤਿ ਬਡੋ—ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ । ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧੁ—ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ । ਰਤਨਾਗੀ—(ਰਤਨ-ਆਕਰ) ਰਤਨਾਂ ਦੀ
ਖਾਣ । ਜਾਚਕੁ—ਮੰਗਤਾ । ਮਾਂਗੈ—ਮੰਗਦਾ ਹੈ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਮਸਤਕੁ—ਮੱਥਾ । ਆਨਿ—ਲਿਆ ਕੇ
(ਆਇ—ਆ ਕੇ) । ਪ੍ਰਭ ਪਾਗੀ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਗਾਂ (ਪੈਰਾਂ) ਵਿਚ । ੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਉਹ ਪ੍ਰੀਤ ਸਲਾਹੁਣ-ਜੋਗ ਹੈ ਜਿਹੜੀ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ।
(ਉਸ ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ, ਮਾਨੋ) ਕੋੜਾਂ ਜਪਾਂ ਤਪਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ
ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਆ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਦਾਸ ਹਾਂ ਤੇਰਾ ਸੇਵਕ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ (ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾ) ਮੈਂ ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਓਟ
ਛੱਡ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਦਾ ਸੁਰਮਾ ਪਾਇਆਂ ਮੇਰੇ ਛੋਟੇ ਤੋਂ
ਛੋਟੇ ਭਰਮ ਭੀ ਕੱਟੇ ਗਏ ਹਨ, (ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਮਿਲ ਕੇ ਮੈਂ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ) ਸੁੱਤੀ
ਜਾਗ ਪਈ ਹਾਂ ।੧।

ਹੇ ਸੁਆਮੀ! ਤੂੰ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਅਥਾਹ ਦਇਆ-ਦਾ-ਸਮੁੰਦਰ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਰਤਨਾਂ ਦੀ
ਖਾਣ ਹੈਂ । (ਤੇਰੇ ਦਰ ਦਾ) ਮੰਗਤਾ ਨਾਨਕ, ਹੇ ਹਰੀ! ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਮੰਗਦਾ ਹੈ, (ਨਾਨਕ ਨੇ ਆਪਣਾ) ਮੱਥਾ, ਹੇ
ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਲਿਆ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।੨।੨।੧੯।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਕੁਚਿਲ ਕਠੋਰ ਕਪਟ ਕਾਮੀ ॥ ਜਿਉ ਜਾਨਹਿ ਤਿਉ ਤਾਰਿ ਸੁਆਮੀ ॥੧॥
ਰਹਾਉ ॥ ਤੂ ਸਮਰਥੁ ਸਰਨਿ ਜੋਗੁ ਤੂ ਰਾਖਹਿ ਅਪਨੀ ਕਲ ਧਾਰਿ ॥੧॥ ਜਾਪ ਤਾਪ ਨੇਮ ਸੁਚਿ
ਸੰਜਮ ਨਾਹੀ ਇਨ ਬਿਧੇ ਛੁਟਕਾਰ ॥ ਗਰਤ ਘੋਰ ਅੰਧ ਤੇ ਕਾਢਹੁ ਪ੍ਰਭ ਨਾਨਕ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਰਿ
॥੨॥੮॥੧੯॥ {ਪੰਨਾ 1301}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੁਚਿਲ—ਗੰਦੇ ਆਚਰਨ ਵਾਲੇ । ਕਠੋਰ—ਨਿਰਦਈ । ਕਪਟ—ਠੱਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ।
ਕਾਮੀ—ਵਿਸ਼ਈ । ਜਿਉ ਜਾਨਹਿ—ਜਿਸ ਭੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤੂੰ (ਪਾਰ ਲੰਘਾਣਾ ਠੀਕ) ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ । ਤਿਉ—ਉਸੇ
ਤਰ੍ਹਾਂ । ਸੁਆਮੀ—ਹੇ ਸੁਆਮੀ! ।੧।ਰਹਾਉ।

ਸਮਰਥੁ—ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ । ਸਰਨਿ ਜੋਗੁ—ਸਰਨ-ਪਏ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਜੋਗਾ । ਕਲ—
ਸੱਤਿਆ, ਤਾਕਤ । ਧਾਰਿ—ਧਾਰ ਕੇ, ਵਰਤ ਕੇ ।੧।

ਜਾਪ—ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰਨ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰ । ਤਾਪ—ਧੂਣੀਆਂ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦੇਣੇ । ਸੁਚਿ—
ਸਰੀਰਕ ਪਵਿੱਤਰਤਾ । ਸੰਜਮ—ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਬਚਾਣ ਦੇ ਜਤਨ । ਇਨ ਬਿਧੇ—ਇਹਨਾਂ
ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ । ਛੁਟਕਾਰ—(ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ) ਖ਼ਲਾਸੀ । ਗਰਤ—(ਅੰਧ) ਟੋਆ । ਘੋਰ ਅੰਧ—ਘੁੱਪ ਹਨੇਰਾ
(ਜਿੱਥੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਦਾ ਰਤਾ ਭੀ ਚਾਨਣ ਨਾਹਿ ਮਿਲੇ) । ਤੇ—ਤੋਂ, ਵਿਚੋਂ । ਪ੍ਰਭ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!
ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਰਿ—ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਵੇਖ ਕੇ । ਨਿਹਾਰਿ—ਵੇਖ ਕੇ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸੁਆਮੀ! ਅਸੀਂ ਜੀਵ ਗੰਦੇ ਆਚਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਨਿਰਦਈ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਠੱਗੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਾਂ,
ਵਿਸ਼ਈ ਹਾਂ । ਜਿਸ ਭੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤੂੰ (ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਲੰਘਾਣਾ ਠੀਕ) ਸਮਝਦਾ ਹੈਂ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਇਹਨਾਂ
ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘਾ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਸੁਆਮੀ! ਤੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਸਰਨ-ਪਏ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ-ਜੋਗ ਹੈਂ, ਤੂੰ (ਜੀਵਾਂ
ਨੂੰ) ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਵਰਤ ਕੇ ਬਚਾਂਦਾ (ਆ ਰਿਹਾ) ਹੈਂ ।੧।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਜਪ, ਤਪ, ਵਰਤ-ਨੇਮ; ਸਰੀਰਕ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ, ਸੰਜਮ—ਇਹਨਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ
(ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ) ਖ਼ਲਾਸੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ (ਆਪ ਹੀ) ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਤੱਕ

ਕੇ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ) ਘੁੱਪ ਹਨੇਰੇ ਟੋਏ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ।੨।੮।੧੯।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੪ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਨਾਰਾਇਨ ਨਰਪਤਿ ਨਮਸਕਾਰੈ ॥ ਐਸੇ
ਗੁਰ ਕਉ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਈਐ ਆਪਿ ਮੁਕਤੁ ਮੋਹਿ ਤਾਰੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕਵਨ ਕਵਨ ਕਵਨ
ਗੁਨ ਕਹੀਐ ਅੰਤੁ ਨਹੀ ਕਛੁ ਪਾਰੈ ॥ ਲਾਖ ਲਾਖ ਲਾਖ ਕਈ ਕੋਰੈ ਕੋ ਹੈ ਐਸੇ ਬੀਚਾਰੈ ॥੧॥
ਬਿਸਮ ਬਿਸਮ ਬਿਸਮ ਹੀ ਭਈ ਹੈ ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ ਰੰਗਾਰੈ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੰਤਨ ਰਸੁ ਆਈ ਹੈ
ਜਿਉ ਚਾਖਿ ਗੁੰਗਾ ਮੁਸਕਾਰੈ ॥੨॥੧॥੨੦॥ {ਪੰਨਾ 1301}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਰਪਤਿ—ਨਰਾਂ ਦਾ ਪਤੀ, ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ । ਨਮਸਕਾਰੈ—ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਿਰ
ਨਿਵਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਕਉ—ਤੋਂ । ਬਲਿ ਜਾਈਐ—ਸਦਕੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਮੁਕਤੁ—(ਦੁਨੀਆ ਦੇ
ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ) ਸੁਤੰਤਰ । ਮੋਹਿ—ਮੈਨੂੰ । ਤਾਰੈ—(ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘਾਂਦਾ ਹੈ (ਪਾਰ ਲੰਘਾਣ ਦੀ
ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ) ।੧।ਰਹਾਉ।

ਕਵਨ ਕਵਨ ਗੁਨ—ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਗੁਣ? ਕਹੀਐ—ਬਿਆਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ । ਪਾਰੈ—ਪਾਰਲਾ ਬੰਨਾ । ਕਈ
ਕੋਰੈ—ਕਈ ਕੌੜਾਂ ਵਿਚੋਂ । ਕੋ ਹੈ—ਕੋਈ (ਵਿਰਲਾ) ਹੈ । ਐਸੇ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ । ਬੀਚਾਰੈ—ਬੀਚਾਰਦਾ ਹੈ
।੧।

ਬਿਸਮ—ਹੈਰਾਨ । ਭਈ ਹੈ—ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । ਲਾਲ ਗੁਪਾਲ ਰੰਗਾਰੈ—ਸੋਹਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਅਤੇ ਸੋਹਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰੰਗਾਂ
ਤੋਂ । ਕਹੁ—ਆਖ । ਨਾਨਕ—ਹੇ ਨਾਨਕ! ਰਸੁ—(ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ-ਜਲ ਦਾ) ਸੁਆਦ ।
ਆਈ ਹੈ—ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਚਾਖਿ—ਚੱਖ ਕੇ । ਮੁਸਕਾਰੈ—ਮੁਸਕਰਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਰੰਗ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ) ਪ੍ਰਭੂ-ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸਦਾ ਸਿਰ
ਨਿਵਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ (ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) (ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ) ਆਪ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ, ਤੇ ਮੈਨੂੰ
ਪਾਰ ਲੰਘਾਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਲੱਖਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੌੜਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ (ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਉਂ
ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ
ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪਾਰਲਾ ਬੰਨਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਦਾ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਸੋਹਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਅਤੇ ਸੋਹਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ (ਅਸਚਰਜ) ਕੌਤਕਾਂ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ਹੈਰਾਨ ਹੀ ਹੋ
ਜਾਈਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ-ਜਲ ਦਾ) ਸੁਆਦ
ਆਉਂਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਇਸ ਸੁਆਦ ਨੂੰ ਉਹ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ) ਜਿਵੇਂ (ਕੋਈ) ਗੁੰਗਾ ਮਨੁੱਖ (ਕੋਈ
ਸੁਆਦਲਾ ਪਦਾਰਥ) ਚੱਖ ਕੇ (ਸਿਰਫ਼) ਮੁਸਕਰਾ ਹੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਸੁਆਦ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ)
।੨।੧।੨੦।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਨ ਜਾਨੀ ਸੰਤਨ ਪ੍ਰਭ ਬਿਨੁ ਆਨ ॥ ਉਚ ਨੀਚ ਸਭ ਪੇਖਿ ਸਮਾਨੋ ਮੁਖਿ
ਬਕਨੋ ਮਨਿ ਮਾਨ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਪੂਰਿ ਰਹੇ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਭੈ ਭੰਜਨ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨ ॥
ਮਨਹਿ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ਭਇਓ ਭ੍ਰਮੁ ਨਾਸਿਓ ਮੰਤ੍ਰੁ ਦੀਓ ਗੁਰ ਕਾਨ ॥੧॥ ਕਰਤ ਰਹੇ ਕ੍ਰਤਗੁ ਕਰੁਣਾ ਮੈ

ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਗਿ੍ਹਾਨ ॥ ਆਠ ਪਹਰ ਨਾਨਕ ਜਸੁ ਗਾਵੈ ਮਾਂਗਨ ਕਉ ਹਰਿ ਦਾਨ ॥੨॥੨॥੨੧॥
{ਪੰਨਾ 1302}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਆਨ—(ਅਨ) ਹੋਰ । ਪੇਖਿ—ਵੇਖ ਕੇ । ਸਮਾਨੋ—ਸਮਾਨ, ਇਕੋ ਜਿਹਾ (ਵੱਸਦਾ) ।
ਮੁਖਿ—ਮੂੰਹ ਨਾਲ । ਬਕਨੋ—ਉਚਾਰਨਾ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਮਾਨ—ਮੰਨਣਾ, ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ
।੧।ਰਹਾਉ।

ਘਟਿ—ਸਰੀਰ ਵਿਚ । ਘਟਿ ਘਟਿ—ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ । ਪੂਰਿ ਰਹੇ—ਵਿਆਪਕ ਹਨ । ਸੁਖ ਸਾਗਰ—
ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ । ਭੈ ਭੰਜਨ—ਸਾਰੇ ਡਰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ । ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨ—ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਤੋਂ
ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ । ਮਨਹਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਪ੍ਰਗਾਸੁ—(ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਦਾ) ਚਾਨਣ । ਮੰਤ੍ਰੁ ਗੁਰ—
ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ । ਦੀਓ ਕਾਨ—ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ, (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਪੱਕਾ ਕੀਤਾ ।੧।

ਕਰਤ ਰਹੇ—ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕ੍ਰਤਗੁ—(੦੧੧) ਕ੍ਰਿਤ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਉਪਕਾਰ । <—ਜਾਨਣਾ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ
ਕੀਤੇ ਉਪਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ । ਕਰੁਣਾਮੈ—(ਕਰੁਣਾ—ਤਰਸ) ਤਰਸ—ਭਰਪੂਰ । ਅੰਤਰਜਾਮੀ—ਸਭ ਦੇ
ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ । ਗਿ੍ਹਾਨ—ਗਿਆਨ, ਜਾਣ-ਪਛਾਣ । ਗਾਵੈ—ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਮਾਂਗਨ
ਕਉ—ਮੰਗਣ ਵਾਸਤੇ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ (ਕਿਤੇ ਵੱਸਦਾ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ । ਸੰਤ ਜਨ
ਉੱਚੇ ਨੀਵੇਂ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ (ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ) ਇੱਕ-ਸਮਾਨ (ਵੱਸਦਾ) ਵੇਖ ਕੇ ਮੂੰਹੋਂ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ
ਨਾਮ) ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ (ਆਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਦੇ ਹਨ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਤੋਂ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ, ਸਾਰੇ ਡਰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ, ਸਾਰੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ
ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ,
ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਦਾ) ਚਾਨਣ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਭਟਕਣਾ
ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਕੀਤੇ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ (ਸੰਤ ਜਨ) ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਤਰਸ-ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ
ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਨਾਨਕ (ਭੀ) ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੇ ਨਾਮ) ਦਾ ਦਾਨ ਮੰਗਣ ਵਾਸਤੇ ਅੱਠੇ ਪਹਰ
ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦਾ ਗੀਤ ਗਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੨।੨।੨੧।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਕਹਨ ਕਹਾਵਨ ਕਉ ਕਈ ਕੇਤੈ ॥ ਐਸੋ ਜਨੁ ਬਿਰਲੋ ਹੈ ਸੇਵਕੁ ਜੋ ਤਤ ਜੋਗ
ਕਉ ਬੇਤੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਦੁਖੁ ਨਾਹੀ ਸਭੁ ਸੁਖੁ ਹੀ ਹੈ ਰੇ ਏਕੈ ਏਕੀ ਨੇਤੈ ॥ ਬੁਰਾ ਨਹੀ ਸਭੁ ਭਲਾ
ਹੀ ਹੈ ਰੇ ਹਾਰ ਨਹੀ ਸਭ ਜੇਤੈ ॥੧॥ ਸੋਗੁ ਨਾਹੀ ਸਦਾ ਹਰਖੀ ਹੈ ਰੇ ਛੋਡਿ ਨਾਹੀ ਕਿਛੁ ਲੇਤੈ ॥ ਕਹੁ
ਨਾਨਕ ਜਨੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹੈ ਕਤ ਆਵੈ ਕਤ ਰਮਤੈ ॥੨॥੩॥੨੨॥ {ਪੰਨਾ 1302}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਈ—ਅਨੇਕਾਂ ਬੰਦੇ । ਕੇਤੈ—ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਬੰਦੇ । ਜੋ—ਜਿਹੜਾ (ਸੇਵਕ) । ਤਤ ਜੋਗ ਕਉ—
ਤੱਤ ਦੇ ਜੋਗ ਨੂੰ, ਜਗਤ-ਦੇ-ਮੂਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਨੂੰ । ਬੇਤੈ—ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਮਾਣਦਾ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਰੇ—ਹੇ ਭਾਈ! ਏਕੈ ਏਕੀ—ਸਿਰਫ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ । ਨੇਤੈ—ਨੇਤ੍ਰੇ, ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ (ਵਸਾਂਦਾ ਹੈ), ਅੱਖਾਂ

ਨਾਲ (ਵੇਖਦਾ ਹੈ) । ਜੇਤੈ—(ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ) ਜਿੱਤ ।੧।

ਸੋਗੁ—ਚਿੰਤਾ, ਗ਼ਮ । ਹਰਖੀ—ਹਰਖ ਹੀ, ਖੁਸ਼ੀ ਹੀ । ਛੋਡਿ—(ਉਸ ਹਰਖ ਨੂੰ) ਛੱਡ ਕੇ । ਕਤ ਆਵੈ—
ਕਿੱਥੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ? ਨਹੀਂ (ਮੁੜ ਮੁੜ) ਜੰਮਦਾ । ਕਤ ਰਮਤੈ—ਮੁੜ ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ, ਕਿੱਥੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?
।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਸੰਤ-ਜਨ ਹੈ, ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਸੇਵਕ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਜਗਤ-ਦੇ-ਮੂਲ
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਨੂੰ ਮਾਣਦਾ ਹੈ । ਜ਼ਬਾਨੀ ਆਖਣ ਅਖਵਾਣ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਹਨ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਸੰਤ-ਜਨ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਮਾਣਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ) ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਪੋਹ
ਸਕਦਾ, (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਦਾ) ਆਨੰਦ ਹੀ ਆਨੰਦ ਹੈ, ਉਹ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ (ਹਰ ਥਾਂ) ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ
ਵੇਖਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ, ਹਰੇਕ ਭਲਾ ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, (ਦੁਨੀਆ ਦੇ
ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ) ਕਦੇ ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਦਾ ਜਿੱਤ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਮਾਣਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ) ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੀ,
(ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਦਾ) ਖੁਸ਼ੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, (ਇਸ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਨੂੰ) ਛੱਡ ਕੇ ਉਹ ਕੁਝ ਹੋਰ ਗ੍ਰਹਣ
ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸੇਵਕ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੁੜ ਮੁੜ
ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ।੨।੩।੨੨।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਹੀਏ ਕੋ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਬਿਸਰਿ ਨ ਜਾਇ ॥ ਤਨ ਮਨ ਗਲਤ ਭਏ ਤਿਹ ਸੰਗੇ
ਮੋਹਨੀ ਮੋਹਿ ਰਹੀ ਮੇਰੀ ਮਾਇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜੈ ਜੈ ਪਹਿ ਕਹਉ ਬ੍ਰਿਥਾ ਹਉ ਅਪੁਨੀ ਤੇਊ ਤੇਊ
ਗਹੇ ਰਹੇ ਅਟਕਾਇ ॥ ਅਨਿਕ ਭਾਂਤਿ ਕੀ ਏਕੈ ਜਾਲੀ ਤਾ ਕੀ ਗੰਠਿ ਨਹੀ ਛੋਰਾਇ ॥੧॥ ਫਿਰਤ
ਫਿਰਤ ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ ਆਇਓ ਸੰਤਨ ਹੀ ਸਰਨਾਇ ॥ ਕਾਟੇ ਅਗਿਆਨ ਭਰਮ ਮੋਹ ਮਾਇਆ
ਲੀਓ ਕੰਠਿ ਲਗਾਇ ॥੨॥੪॥੨੩॥ {ਪੰਨਾ 1302}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੋ—ਦਾ । ਹੀਏ ਕੋ—ਹਿਰਦੇ ਦਾ । ਗਲਤ—ਗ਼ਲਤਾਨ, ਮਸਤ, ਗ਼ਰਬ । ਤਿਹ ਸੰਗੇ—ਉਸ
(ਮੋਹਨੀ ਦੇ) ਨਾਲ ਹੀ । ਮੋਹਨੀ—ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ । ਮੇਰੀ ਮਾਇ—ਹੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ!
।੧। ਰਹਾਉ।

ਜੈ ਜੈ ਪਹਿ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ) ਦੇ ਕੋਲ । ਕਹਉ—ਕਹਉਂ, ਮੈਂ ਆਖਦਾ ਹਾਂ । ਬ੍ਰਿਥਾ—ਤਕਲੀਫ਼,
ਔਖਿਆਈ । ਹਉ—ਹਉਂ, ਮੈਂ । ਗਹੇ—ਫੜੇ ਹੋਏ । ਰਹੇ ਅਟਕਾਇ—ਜੀਵਨ-ਪੰਧ ਵਿਚ ਰੁਕੇ ਪਏ ਹਨ ।
ਜਾਲੀ—ਫਾਹੀ । ਗੰਠਿ—ਗੰਢ । ਨਹੀ ਛੋਰਾਇ—ਕੋਈ ਛੁੜਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।੧।

ਅਗਿਆਨ—(ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ) ਬੇ-ਸਮਝੀ । ਭਰਮ—ਭਟਕਣਾ । ਕੰਠਿ—ਗਲ ਨਾਲ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ! (ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਦਾ ਇਹੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ) ਦਿਲ ਦਾ ਜਾਨੀ ਪ੍ਰਭੂ (ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ
ਭੀ) ਨਾਹ ਭੁੱਲੇ । (ਉਸ ਨੂੰ ਭੁਲਾਇਆਂ) ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਣ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਆਪਣੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਾਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ
ਹੈ, ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਮਨ (ਦੋਵੇਂ ਹੀ) ਉਸ (ਮੋਹਨੀ) ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਮਾਂ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਇਹ ਔਖਿਆਈ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਭੀ ਸਾਰੇ (ਇਸ ਮੋਹਨੀ ਦੇ ਪੰਜੇ

ਵਿਚ) ਫਸੇ ਪਏ ਹਨ ਅਤੇ (ਜੀਵਨ-ਪੰਧ ਵਿਚ) ਰੁਕੇ ਹੋਏ ਹਨ । (ਇਹ ਮੋਹਨੀ) ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਇਕੋ ਹੀ ਜਾਲੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ (ਪਈ ਹੋਈ) ਗੰਢ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭੀ ਛੁੜਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।੧।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ! ਅਨੇਕਾਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ) ਭਟਕਦਾ ਭਟਕਦਾ ਜਿਹੜਾ (ਮਨੁੱਖ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦਾ) ਦਾਸ (ਬਣ ਕੇ) ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸਰਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਬੇ-ਸਮਝੀ, ਭਟਕਣਾ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ (ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ) ਕੱਟੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, (ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ) ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।੨।੪।੨੩।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਆਨੰਦ ਰੰਗ ਬਿਨੋਦ ਹਮਾਰੈ ॥ ਨਾਮੋ ਗਾਵਨੁ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਨੁ ਨਾਮੁ ਹਮਾਰੈ
ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਨਾਮੋ ਗਿਆਨੁ ਨਾਮੁ ਇਸਨਾਨਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹਮਾਰੈ ਕਾਰਜ ਸਵਾਰੈ
॥ ਹਰਿ ਨਾਮੋ ਸੋਭਾ ਨਾਮੁ ਬਡਾਈ ਭਉਜਲੁ ਬਿਖਮੁ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਤਾਰੈ ॥੧॥ ਅਗਮ ਪਦਾਰਥ ਲਾਲ
ਅਮੋਲਾ ਭਇਓ ਪਰਾਪਤਿ ਗੁਰ ਚਰਨਾਰੈ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਭਏ ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ ਮਗਨ ਭਏ ਹੀਅਰੈ
ਦਰਸਾਰੈ ॥੨॥੫॥੨੪॥ {ਪੰਨਾ 1302}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰੰਗ—ਖੁਸ਼ੀਆਂ । ਬਿਨੋਦ—ਖੁਸ਼ੀ, ਆਨੰਦ । ਹਮਾਰੈ—ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ, ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ।
ਨਾਮੋ—ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ । ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰੇ—ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਸਵਾਰੈ—ਸਫਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਭਉਜਲੁ—ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ । ਬਿਖਮੁ—ਕਠਨ, ਔਖਾ ।
ਤਾਰੈ—ਪਾਰ ਲੰਘਾਂਦਾ ਹੈ ।੧।

ਅਗਮ—ਅ-ਗਮ, ਜਿਸ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਨਾਹ ਹੋ ਸਕੇ, ਅਪਹੁੰਚ । ਅਮੋਲਾ—ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ ਤੋਂ ਨਾਹ
ਮਿਲ ਸਕੇ । ਗੁਰ ਚਰਨਾਰੈ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ । ਕਹੁ—ਆਖ । ਮਗਨ—ਮਸਤ ।
ਹੀਅਰੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ) ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਤੇ ਚਾਉ ਬਣਿਆ
ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਨਾਮ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ (ਮੇਰਾ
ਹਰ ਵੇਲੇ ਦਾ) ਗੀਤ ਹੈ, ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ ਮੇਰੀ ਸੁਰਤਿ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ (ਬਣ ਚੁਕਾ) ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਸਦਕਾ ਹੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਨਾਮ ਹੀ (ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦਾ) ਗਿਆਨ
ਹੈ, ਨਾਮ (ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ) ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ ਹਰਿ ਨਾਮ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ!
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਮੇਰੇ) ਵਾਸਤੇ (ਦੁਨੀਆ ਦੀ) ਸੋਭਾ-ਵਡਿਆਈ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ
(ਹੀ) ਇਸ ਔਖੇ ਤਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਾਂਦਾ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਇਹ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਇਕ ਐਸਾ ਕੀਮਤੀ ਪਦਾਰਥ ਹੈ ਜਿਸ ਤਕ (ਆਪਣੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ) ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ
ਹੋ ਸਕਦੀ, ਇਕ ਐਸਾ ਲਾਲ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਮੁੱਲ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਪਰ ਇਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆਂ
ਲੱਭ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—(ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉੱਤੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ
ਦਇਆਵਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸਨ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ
।੨।੫।੨੪।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਸਾਜਨ ਮੀਤ ਸੁਆਮੀ ਨੇਰੇ ॥ ਪੇਖਤ ਸੁਨਤ ਸਭਨ ਕੈ ਸੰਗੇ ਥੋਰੈ ਕਾਜ ਬੁਰੇ
ਕਹ ਫੇਰੇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਜੇਤੋ ਲਪਟਾਇਓ ਕਛੂ ਨਹੀ ਨਾਹੀ ਕਛੂ ਤੇਰੇ ॥ ਆਗੈ
ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਆਵਤ ਸਭ ਪਰਗਟ ਈਹਾ ਮੋਹਿਓ ਭਰਮ ਅੰਧੇਰੇ ॥੧॥ ਅਟਕਿਓ ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ ਸੰਗ
ਮਾਇਆ ਦੇਵਨਹਾਰੁ ਦਾਤਾਰੁ ਬਿਸੇਰੇ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਏਕੈ ਭਾਰੋਸਉ ਬੰਧਨ ਕਾਟਨਹਾਰੁ ਗੁਰੁ ਮੇਰੇ
॥੨॥੬॥੨੫॥ {ਪੰਨਾ 1302}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨੇਰੇ—(ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ) ਨੇੜੇ । ਪੇਖਤ—ਵੇਖਦਾ ਹੈ । ਕੈ ਸੰਗੇ—ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ । ਥੋਰੈ
ਕਾਜ—ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਮਨੋਰਥਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ । ਬੁਰੇ ਫੇਰੇ—ਬੁਰੇ ਫੇੜ, ਮੰਦੇ ਕੰਮ । ਕਾਹ—ਕਿਉਂ?
।੧।ਰਹਾਉ।

ਜੇਤੋ—ਜਿਤਨਾ ਭੀ । ਲਪਟਾਇਓ—ਤੂੰ ਚੰਬੜ ਰਿਹਾ ਹੈਂ । ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਆਵਤ—ਦਿੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਆਗੈ—
ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ । ਪ੍ਰਗਟ—ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ । ਈਹਾ—ਇੱਥੇ, ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ । ਮੋਹਿਓ—ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ
ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ।੧।

ਸੁਤ—ਪੁੱਤਰ । ਬਨਿਤਾ—ਇਸਤ੍ਰੀ । ਦੇਵਨਹਾਰੁ—ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲਾ । ਬਿਸੇਰੇ—ਭੁਲਾ
ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਏਕੈ ਭਾਰੋਸਉ—ਇਕੋ ਦਾ ਭਰੋਸਾ । ਕਾਟਨਹਾਰੁ—ਕੱਟਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲਾ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਸਭਨਾਂ ਦਾ) ਸੱਜਣ ਮਿੱਤਰ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ (ਹਰ ਵੇਲੇ ਤੇਰੇ) ਨੇੜੇ (ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ) । ਉਹ
ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵੱਸਦਾ ਹੈ (ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮ) ਵੇਖਦਾ ਹੈ (ਸਭਨਾਂ ਦੀਆਂ) ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ
ਦੇ ਮਨੋਰਥਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਮੰਦੇ ਕੰਮ ਕਿਉਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ? ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਜਿਤਨੇ ਭੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਤੂੰ ਚੰਬੜ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ
ਤੇਰਾ (ਆਖਰ) ਕੁਝ ਭੀ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ । ਇਥੇ ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਭਰਮਾਂ ਦੇ ਹਨੇਰੇ
ਵਿਚ (ਠੇਢੇ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ) ਪਰ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ (ਇਥੋਂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ) ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦਾ
ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਤੂੰ ਪੁੱਤਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਪੰਧ ਵਲੋਂ) ਰੁਕਿਆ ਪਿਆ
ਹੈਂ, ਸਭ ਕੁਝ ਦੇ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ । ਹੇ ਨਾਨਕ ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ! ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ
(ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ) ਭਰੋਸਾ (ਰੱਖ) । ਪਿਆਰਾ ਗੁਰੂ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਸਾਰੇ) ਬੰਧਨ ਕੱਟਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲਾ
ਹੈ (ਉਸ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆ ਰਹੁ) ।੨।੬।੨੫।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਬਿਖੈ ਦਲੁ ਸੰਤਨਿ ਤੁਮ੍ਹਰੈ ਗਾਹਿਓ ॥ ਤੁਮਰੀ ਟੇਕ ਭਰੋਸਾ ਠਾਕੁਰ ਸਰਨਿ
ਤੁਮ੍ਹਰੀ ਆਹਿਓ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਮਹਾ ਪਰਾਛਤ ਦਰਸਨੁ ਭੇਟਿ ਮਿਟਾਹਿਓ ॥
ਭਇਓ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ਅਨਦ ਉਜੀਆਰਾ ਸਹਜਿ ਸਮਾਧਿ ਸਮਾਹਿਓ ॥੧॥ ਕਉਨੁ ਕਹੈ ਤੁਮ ਤੇ ਕਛੁ
ਨਾਹੀ ਤੁਮ ਸਮਰਥ ਅਥਾਹਿਓ ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨ ਰੰਗ ਰੂਪ ਰਸ ਨਾਮੁ ਨਾਨਕ ਲੈ ਲਾਹਿਓ
॥੨॥੭॥੨੬॥ {ਪੰਨਾ 1303}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਿਖੈ ਦਲੁ—ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਦਲ, ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਫ਼ੌਜ । ਸੰਤਨਿ ਤੁਮ੍ਹਰੈ—ਤੇਰੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ

ਰਾਹੀਂ । ਗਾਹਿਓ—ਗਾਹ ਲਿਆ ਹੈ, ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ । ਠਾਕੁਰ—ਹੇ ਠਾਕੁਰ! ਆਹਿਓ—ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਪਰਾਛਤ—ਪਾਪ । ਭੇਟਿ—ਭੇਟ ਕੇ, ਕਰ ਕੇ । ਮਿਟਾਹਿਓ—ਮਿਟਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਗਾਸੁ—(ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਦਾ) ਚਾਨਣ । ਉਜੀਆਰਾ—ਉਜਿਆਲਾ, ਰੌਸ਼ਨੀ । ਸਹਜਿ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ । ਸਮਾਹਿਓ—ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।੧।

ਤੁਮ ਤੇ—ਤੈਥੋਂ । ਸਮਰਥ—ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ । ਅਥਾਹਿਓ—ਅਥਾਹ, ਬੇਅੰਤ ਡੂੰਘਾ । ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨ—ਹੇ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ! ਲਾਹਿਓ—ਲਾਹਾ, ਲਾਭ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ (ਮੇਰੇ) ਠਾਕੁਰ! ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੀ ਟੇਕ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਤੇਰਾ (ਹੀ) ਭਰੋਸਾ ਹੈ, ਮੈਂ (ਸਦਾ) ਤੇਰੀ ਹੀ ਸਰਨ ਲੋੜਦਾ ਹਾਂ । ਤੇਰੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ (ਸੰਗਤਿ ਦੀ) ਰਾਹੀਂ ਮੈਂ (ਸਾਰੇ) ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਠਾਕੁਰ! (ਜਿਹੜੇ ਭੀ ਵਡਭਾਗੀ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ) ਤੇਰਾ ਦਰਸਨ ਕਰ ਕੇ ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਮਿਟਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਦਾ) ਚਾਨਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਦਾ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।੧।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਠਾਕੁਰ! ਕੌਣ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੈਥੋਂ ਕੁਝ ਭੀ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ? ਤੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ (ਸੁਖਾਂ ਦਾ) ਅਥਾਹ (ਸਮੁੰਦਰ) ਹੈਂ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਹੇ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ! (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਤੇਰੇ ਦਰ ਤੋਂ ਤੇਰਾ) ਨਾਮ—ਲਾਭ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਇਹ ਨਾਮ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ) ਰੰਗ ਰੂਪ ਰਸ ਹਨ ।੨।੨।੨੬।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਬੁਡਤ ਪ੍ਰਾਨੀ ਹਰਿ ਜਪਿ ਧੀਰੈ ॥ ਬਿਨਸੈ ਮੋਹੁ ਭਰਮੁ ਦੁਖੁ ਪੀਰੈ ॥੧॥
ਰਹਾਉ ॥ ਸਿਮਰਉ ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ ਗੁਰ ਕੇ ਚਰਨਾ ॥ ਜਤ ਕਤ ਪੇਖਉ ਤੁਮਰੀ ਸਰਨਾ ॥੧॥ ਸੰਤ
ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਇਆ ॥ ਗੁਰ ਭੇਟਤ ਨਾਨਕ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥੨॥੮॥੨੭॥ {ਪੰਨਾ
1303}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬੁਡਤ ਪ੍ਰਾਨੀ—(ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ) ਡੁੱਬ ਰਿਹਾ ਮਨੁੱਖ । ਜਪਿ—ਜਪ ਕੇ । ਧੀਰੈ—(ਪਾਰ ਲੰਘ ਸਕਣ ਲਈ) ਹੌਸਲਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਬਿਨਸੈ—ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਭਰਮੁ—ਭਟਕਣਾ । ਪੀਰੈ—ਪੀੜ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਸਿਮਰਉ—ਸਿਮਰਉਂ, ਮੈਂ ਸਿਮਰਦਾ ਹਾਂ । ਰੈਨਿ—ਰਾਤ । ਜਤ ਕਤ—ਜਿਧਰ ਕਿਧਰ । ਪੇਖਉ—ਪੇਖਉਂ, ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ।੧।

ਸੰਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ । ਗੁਰ ਭੇਟਤ—ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਿਆਂ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ) ਡੁੱਬ ਰਿਹਾ ਮਨੁੱਖ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ (ਪਾਰ ਲੰਘ ਸਕਣ ਲਈ) ਹੌਸਲਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ

ਹੈ, ਭਟਕਣਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਦੁੱਖ-ਦਰਦ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਮੈਂ (ਭੀ) ਦਿਨ ਰਾਤ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਦਾ ਹਾਂ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਂ ਜਿਧਰ ਕਿਧਰ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ) ਮੈਨੂੰ ਤੇਰਾ ਹੀ ਸਹਾਰਾ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ।੨।੯।੨੭।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਸਿਮਰਤ ਨਾਮੁ ਮਨਹਿ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ॥ ਸਾਧ ਜਨਾ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਗਾਈਐ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਭ ਰਿਦੈ ਬਸੇਰੇ ॥ ਚਰਨ ਸੰਤਨ ਕੈ ਮਾਥਾ ਮੇਰੇ ॥੧॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਉ ਸਿਮਰਹੁ ਮਨਾਂ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਜਸੁ ਸੁਨਾਂ ॥੨॥੯॥੨੮॥ {ਪੰਨਾ 1303}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਿਮਰਤ—ਸਿਮਰਦਿਆਂ । ਮਨਹਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਪਾਈਐ—ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈਦਾ ਹੈ । ਮਿਲਿ—ਮਿਲ ਕੇ । ਜਸੁ—ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ । ਗਾਈਐ—ਗਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਪ੍ਰਭ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਰਿਦੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਬਸੇਰੇ—ਟਿਕਾਣਾ । ਚਰਨ ਸੰਤਨ ਕੈ—ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਉੱਤੇ ।੧।

ਕਉ—ਨੂੰ । ਮਨਾਂ—ਹੇ ਮਨ! ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ । ਸੁਨਾਂ—ਸੁਣਾਂ ।੧।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦਾ ਗੀਤ ਗਾਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਮਨ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੀਦਾ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ (ਮੇਰੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਆਪਣਾ) ਟਿਕਾਣਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੇਰਾ ਮੱਥਾ (ਤੇਰੇ) ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਉੱਤੇ ਟਿਕਿਆ ਰਹੇ ।੧।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਹੇ (ਮੇਰੇ) ਮਨ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਰਹੁ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦਾ ਗੀਤ ਸੁਣਿਆ ਕਰ ।੨।੯।੨੮।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਮੇਰੇ ਮਨ ਪ੍ਰੀਤਿ ਚਰਨ ਪ੍ਰਭ ਪਰਸਨ ॥ ਰਸਨਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਭੋਜਨਿ ਤ੍ਰਿਪਤਾਨੀ ਅਖੀਅਨ ਕਉ ਸੰਤੋਖੁ ਪ੍ਰਭ ਦਰਸਨ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕਰਨਨਿ ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਜਸੁ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕਲਮਲ ਦੋਖ ਸਗਲ ਮਲ ਹਰਸਨ ॥ ਪਾਵਨ ਧਾਵਨ ਸੁਆਮੀ ਸੁਖ ਪੰਥਾ ਅੰਗ ਸੰਗ ਕਾਇਆ ਸੰਤ ਸਰਸਨ ॥੧॥ ਸਰਨਿ ਗਹੀ ਪੂਰਨ ਅਬਿਨਾਸੀ ਆਨ ਉਪਾਵ ਥਕਿਤ ਨਹੀ ਕਰਸਨ ॥ ਕਰੁ ਗਹਿ ਲੀਏ ਨਾਨਕ ਜਨ ਅਪਨੇ ਅੰਧ ਘੋਰ ਸਾਗਰ ਨਹੀ ਮਰਸਨ ॥੨॥੧੦॥੨੯॥ {ਪੰਨਾ 1303}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਨ—ਹੇ ਮਨ! ਪਰਸਨ—ਛੁਹਣਾ । ਰਸਨਾ—ਜੀਭ । ਭੋਜਨਿ—ਭੋਜਨ ਨਾਲ । ਤ੍ਰਿਪਤਾਨੀ—ਰੱਜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਅਖੀਅਨ ਕਉ—ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ । ਸੰਤੋਖ—ਸਾਂਤੀ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਕਰਨਨਿ—ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ । ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ—ਭਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਕਲਮਲ—ਪਾਪ । ਮਲ—ਮੈਲ । ਹਰਸਨ—ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲਾ । ਪਾਵਨ ਧਾਵਨ—ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਦੌੜ-ਭੱਜ । ਪੰਥਾ—ਰਸਤਾ । ਸੁਖ ਪੰਥਾ—ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਰਸਤਾ । ਕਾਇਆ—ਸਰੀਰ । ਸਰਸਨ—ਸ-ਰਸਨ, ਰਸ-ਸਹਿਤ, ਹੁਲਾਰੇ ਵਾਲੇ ।੧।

ਗਹੀ—ਫੜੀ । ਉਪਾਵ—(ਲਫੜ 'ਉਪਾਉ' ਤੋਂ ਬਹੁ-ਵਚਨ) ਹੀਲੇ । ਆਨ—(ANX) ਹੋਰ । ਕਰੁ—ਹੱਥ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਗਹਿ ਲੀਏ—ਫੜ ਲਏ । ਅੰਧ ਘੋਰ—ਘੁੱਪ ਹਨੇਰਾ । ਸਾਗਰ—ਸਮੁੰਦਰ । ਮਰਸਨ—(ਆਤਮਕ) ਮੌਤ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨ ਛੁਹਣ ਲਈ ਤਾਂਘ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜੀਭ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ (ਆਤਮਕ) ਖੁਰਾਕ ਨਾਲ ਰੱਜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਠੰਢ ਮਿਲੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨ ਛੁਹਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਸਾਰੇ ਐਬਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ (ਦੇ ਮਿਲਾਪ) ਦੇ ਸੁਖਦਾਈ ਰਸਤੇ ਉਤੇ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਅੰਗ ਸੰਤ ਜਨਾਂ (ਦੇ ਚਰਨਾਂ) ਨਾਲ (ਛੁਹ ਕੇ) ਹੁਲਾਰੇ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।੧।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਨਾਸ-ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਨ ਫੜ ਲਈ, ਉਹ (ਇਸ ਸਰਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਵਾਸਤੇ) ਹੋਰ ਹੋਰ ਹੀਲੇ ਕਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਥੱਕਦੇ ਫਿਰਦੇ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੇਵਕ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ) ਘੁੱਪ ਹਨੇਰੇ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਨਹੀਂ ਸਹੇੜਦੇ ।੨।੧੦।੨੯।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਕੁਹਕਤ ਕਪਟ ਖਪਟ ਖਲ ਗਰਜਤ ਮਰਜਤ ਮੀਚੁ ਅਨਿਕ ਬਰੀਆ ॥੧॥
ਰਹਾਉ ॥ ਅਹੰ ਮਤ ਅਨ ਰਤ ਕੁਮਿਤ ਹਿਤ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪੇਖਤ ਭ੍ਰਮਤ ਲਾਖ ਗਰੀਆ ॥੧॥ ਅਨਿਤ
ਬਿਉਹਾਰ ਅਚਾਰ ਬਿਧਿ ਹੀਨਤ ਮਮ ਮਦ ਮਾਤ ਕੋਪ ਜਰੀਆ ॥ ਕਰੁਣ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਗੋਪਾਲ ਦੀਨ
ਬੰਧੁ ਨਾਨਕ ਉਧਰੁ ਸਰਨਿ ਪਰੀਆ ॥੨॥੧੧॥੩੦॥ {ਪੰਨਾ 1303}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੁਹਕਤ—ਕੁਹਕਦੇ ਹਨ (ਮੋਰਾਂ ਵਾਂਗ), ਮੱਚਦੇ ਹਨ । ਖਪਟ—ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ । ਕਪਟ—ਖੋਟ । ਖਲ—ਦੁਸ਼ਟ (ਕਾਮਾਦਿਕ) । ਗਰਜਤ—ਗੱਜਦੇ ਹਨ । ਮੀਚੁ—ਮੌਤ, ਆਤਮਕ ਮੌਤ । ਮਰਜਤ—ਮਾਰਦੀ ਹੈ । ਬਰੀਆ—ਵਾਰੀ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਅਹੰ—ਅਹੰਕਾਰ । ਮਤ—ਮੱਤੇ ਹੋਏ । ਅਨ—(ANX) ਹੋਰ ਹੋਰ (ਰਸ) । ਰਤ—ਰੱਤੇ ਹੋਏ । ਕੁਮਿਤ—ਖੋਟੇ ਮਿੱਤਰ । ਹਿਤ—ਪਿਆਰ । ਪੇਖਤ—ਵੇਖਦੇ । ਭ੍ਰਮਤ—ਭਟਕਦੇ । ਗਰੀ—ਗਲੀ । ਲਾਖ ਗਰੀਆ—(ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ) ਲੱਖਾਂ ਗਲੀਆਂ ।੧।

ਅਨਿਤ ਬਿਉਹਾਰ—ਨਾਹ ਨਿੱਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ । ਅਚਾਰ—ਆਚਰਨ । ਬਿਧਿ ਹੀਨਤ—ਮਰਯਾਦਾ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ । ਮਮ—ਮਮਤਾ । ਮਦ—ਨਸ਼ਾ । ਮਾਤ—ਮੱਤੇ ਹੋਏ । ਕੋਪ—ਕ੍ਰੋਧ । ਜਰੀਆ—ਸੜਦੇ । ਕਰੁਣ—(ਕਰੁਣਾ—ਤਰਸ) ਹੇ ਤਰਸ-ਰੂਪ! ਕ੍ਰਿਪਾਲ—ਹੇ ਦਇਆ ਦੇ ਘਰ! ਗੋਪਾਲ—ਹੇ

ਗੁਪਾਲ! (ਅੱਖਰ 'ਗ' ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਲਗਾਂ ਹਨ— ਅਤੇ । ਅਸਲ ਲਫਜ਼ 'ਗੋਪਾਲ' ਹੈ, ਇਥੇ 'ਗੁਪਾਲ' ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ) । ਦੀਨ ਬੰਧੁ—ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਹਿਤੁ । ਉਧਰ—(ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ) ਬਚਾਈ ਰੱਖ । ੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ) ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਖੋਟ ਭੜਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਾਮਾਦਿਕ) ਦੁਸ਼ਟ ਗੱਜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਮੌਤ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰੀ ਮਾਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ) ਹਉਮੈ ਦੇ ਮੱਤੇ ਹੋਏ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ) ਹੋਰ ਹੋਰ (ਰਸਾਂ) ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ) ਖੋਟੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾਂਦੇ ਹਨ, ਖੋਟਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੱਜਣ ਬਣਾਂਦੇ ਹਨ, (ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ) ਲੱਖਾਂ ਗਲੀਆਂ ਨੂੰ ਝਾਕਦੇ ਭਟਕਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ੧।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ) ਨਾਸਵੰਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਚਰਨ ਚੰਗੀ ਮਰਯਾਦਾ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਮਾਇਆ ਦੀ) ਮਮਤਾ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਹੇ ਤਰਸ-ਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ! ਹੇ ਦਇਆ ਦੇ ਘਰ ਪ੍ਰਭੂ! ਹੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪਾਲਕ! ਤੂੰ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈਂ, (ਮੈਂ ਤੇਰੀ) ਸਰਨ ਆ ਪਿਆ ਹਾਂ, (ਮੈਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਕਾਮਾਦਿਕ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਤੋਂ) ਬਚਾਈ ਰੱਖ । ੨। ੧੧। ੩੦।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਜੀਅ ਪ੍ਰਾਨ ਮਾਨ ਦਾਤਾ ॥ ਹਰਿ ਬਿਸਰਤੇ ਹੀ ਹਾਨਿ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
ਗੋਬਿੰਦ ਤਿਆਗਿ ਆਨ ਲਾਗਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੋ ਡਾਰਿ ਭੂਮਿ ਪਾਗਹਿ ॥ ਬਿਖੈ ਰਸ ਸਿਉ ਆਸਕਤ ਮੂੜੇ
ਕਾਹੇ ਸੁਖ ਮਾਨਿ ॥੧॥ ਕਾਮਿ ਕ੍ਰੋਧਿ ਲੋਭਿ ਬਿਆਪਿਓ ਜਨਮ ਹੀ ਕੀ ਖਾਨਿ ॥ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ
ਸਰਨਿ ਆਇਓ ਉਧਰੁ ਨਾਨਕ ਜਾਨਿ ॥੨॥੧੨॥੩੧॥ {ਪੰਨਾ 1303-1304}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜੀਅ ਦਾਤਾ—ਜਿੰਦ ਦੇਣ ਵਾਲਾ । ਪ੍ਰਾਨ ਦਾਤਾ—ਪ੍ਰਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ । ਮਾਨ ਦਾਤਾ—ਇੱਜ਼ਤ ਦੇਣ ਵਾਲਾ । ਬਿਸਰਤੇ—ਭੁੱਲਦਿਆਂ । ਹਾਨਿ—ਹਾਨੀ, ਘਾਟਾ, ਆਤਮਕ ਘਾਟ । ੧। ਰਹਾਉ।

ਤਿਆਗਿ—ਤਿਆਗ ਕੇ, ਭੁਲਾ ਕੇ । ਆਨ—(AUX) ਹੋਰ ਹੋਰ (ਪਦਾਰਥਾਂ) ਵਿਚ । ਲਾਗਹਿ—ਤੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈਂ । ਅੰਮ੍ਰਿਤੋ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ-ਜਲ । ਡਾਰਿ—ਡੋਲੂ ਕੇ । ਭੂਮਿ ਪਾਗਹਿ—ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਸੁੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈਂ । ਬਿਖੈ ਰਸ ਸਿਉ—ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸੁਆਦਾਂ ਨਾਲ । ਆਸਕਤ—ਲੰਪਟ, ਚੰਬੜਿਆ ਹੋਇਆ । ਮੂੜੇ—ਹੇ ਮੂਰਖ! ਕਾਹੇ—ਕਿਵੇਂ? ਮਾਨਿ—ਮਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈਂ । ੧।

ਕਾਮਿ—ਕਾਮ (-ਵਾਸਨਾ) ਵਿਚ । ਬਿਆਪਿਓ—ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ । ਖਾਨਿ—ਖਾਣ, ਸੋਮਾ । ਜਨਮ ਹੀ ਕੀ ਖਾਨਿ—ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਗੇੜ ਦਾ ਹੀ ਸੋਮਾ । ਪਤਿਤ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ । ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ—ਹੇ ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ! ਉਧਰੁ—ਬਚਾ ਲੈ । ਜਾਨਿ—(ਆਪਣਾ) ਜਾਣ ਕੇ । ੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ (ਤੈਨੂੰ) ਜਿੰਦ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਣ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇੱਜ਼ਤ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । (ਅਜਿਹੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰਦਿਆਂ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ) ਘਾਟਾ ਹੀ ਘਾਟਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਮੂਰਖ! ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੀ ਯਾਦ) ਛੱਡ ਕੇ ਤੂੰ ਹੋਰ ਹੋਰ (ਪਦਾਰਥਾਂ) ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਤਮਕ

ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ-ਜਲ ਡੋਲੂ ਕੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸੁਆਦਾਂ ਨਾਲ
ਚੰਬੜਿਆ ਹੋਇਆ ਤੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸੁਖ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈਂ? ।੧।

ਹੇ ਮੂਰਖ! ਤੂੰ (ਸਦਾ) ਕਾਮ ਵਿਚ, ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ, ਲੋਭ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ, (ਇਹ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭ
ਆਦਿਕ ਤਾਂ) ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਗੇੜ ਦਾ ਹੀ ਵਸੀਲਾ ਹਨ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਹੇ ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਮੈਂ ਤੇਰੀ) ਸਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ, (ਮੈਨੂੰ
ਆਪਣੇ ਦਰ ਤੇ ਡਿਗਾ) ਜਾਣ ਕੇ (ਇਹਨਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਈ ਰੱਖ) ।੨।੧੨।੩੧।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਅਵਿਲੋਕਉ ਰਾਮ ਕੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ॥ ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ ਰਤਨੁ ਪਾਇਓ ਬਿਸਰੀ
ਸਭ ਚਿੰਦ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਰਿਦੈ ਧਾਰਿ ॥ ਉਤਰਿਆ ਦੁਖੁ ਮੰਦ ॥੧॥ ਰਾਜ ਧਨੁ
ਪਰਵਾਰੁ ਮੇਰੈ ਸਰਬਸੋ ਗੋਬਿੰਦ ॥ ਸਾਧਸੰਗਮਿ ਲਾਭੁ ਪਾਇਓ ਨਾਨਕ ਫਿਰਿ ਨ ਮਰੰਦ
॥੨॥੧੩॥੩੨॥ {ਪੰਨਾ 1304}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਵਿਲੋਕਉ—ਅਵਿਲੋਕਉਂ, ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ । ਕੋ—ਦਾ । ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ—(ਮੁਖ-ਅਰਬਿੰਦ ।
ਅਰਬਿੰਦ—ਕੌਲ ਫੁੱਲ) ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਵਰਗਾ ਸੋਹਣਾ ਮੂੰਹ । ਖੋਜਤ—ਖੋਜਦਿਆਂ । ਚਿੰਦ—ਚਿੰਤਾ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਰਿਦੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਧਾਰਿ—ਧਾਰ ਕੇ, ਟਿਕਾ ਕੇ । ਮੰਦ—ਭੈੜਾ, ਚੰਦਰਾ ।੧।

ਮੇਰੈ—ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ । ਸਰਬਸੋ—(sv0v—ਸਾਰਾ ਧਨ) ਸਭ ਕੁਝ । ਸਾਧ ਸੰਗਮਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ।
ਮਰੰਦ—ਮਰਦਾ, ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਆਉਂਦੀ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ) ਭਾਲ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ (ਮੈਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-) ਰਤਨ ਲੱਭ
ਲਿਆ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਸਾਰੀ ਚਿੰਤਾ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । (ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਇਹੀ ਤਾਂਘ
ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ) ਮੈਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੋਹਣਾ ਮੁਖੜਾ (ਸਦਾ) ਵੇਖਦਾ ਰਹਾਂ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਚਰਨ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ (ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਭੈੜਾ (ਸਾਰਾ) ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ
।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਹੁਣ) ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ) ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ, (ਨਾਮ ਹੀ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ) ਰਾਜ (ਹੈ,
ਨਾਮ ਹੀ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ) ਧਨ (ਹੈ, ਨਾਮ ਹੀ ਮੇਰਾ) ਪਰਵਾਰ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ
ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ (ਟਿਕ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਦਾ) ਲਾਭ ਖੱਟ ਲਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਨਹੀਂ
ਆਉਂਦੀ ।੨।੧੩।੩੨।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੫ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਪ੍ਰਭ ਪੂਜਹੋ ਨਾਮੁ ਅਰਾਧਿ ॥ ਗੁਰ
ਸਤਿਗੁਰ ਚਰਨੀ ਲਾਗਿ ॥ ਹਰਿ ਪਾਵਹੁ ਮਨੁ ਅਗਾਧਿ ॥ ਜਗੁ ਜੀਤੋ ਹੋ ਹੋ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾਧਿ ॥੧॥
ਰਹਾਉ ॥ ਅਨਿਕ ਪੂਜਾ ਮੈ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਖੋਜੀ ਸਾ ਪੂਜਾ ਜਿ ਹਰਿ ਭਾਵਾਸਿ ॥ ਮਾਟੀ ਕੀ ਇਹ ਪੁਤਰੀ
ਜੋਰੀ ਕਿਆ ਏਹ ਕਰਮ ਕਮਾਸਿ ॥ ਪ੍ਰਭ ਬਾਹ ਪਕਰਿ ਜਿਸੁ ਮਾਰਗਿ ਪਾਵਹੁ ਸੋ ਤੁਧੁ ਜੰਤ ਮਿਲਾਸਿ
॥੧॥ ਅਵਰ ਓਟ ਮੈ ਕੋਇ ਨ ਸੂਝੈ ਇਕ ਹਰਿ ਕੀ ਓਟ ਮੈ ਆਸ ॥ ਕਿਆ ਦੀਨੁ ਕਰੇ ਅਰਦਾਸਿ

॥ ਜਉ ਸਭ ਘਟਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨਿਵਾਸ ॥ ਪ੍ਰਭ ਚਰਨਨ ਕੀ ਮਨਿ ਪਿਆਸ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ ਕਹੀਅਤੁ ਹੈ ਤੁਮ੍ਹਰਾ ਹਉ ਬਲਿ ਬਲਿ ਸਦ ਬਲਿ ਜਾਸ ॥੨॥੧॥੩੩॥ {ਪੰਨਾ 1304}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪੂਜਹੋ—ਪੂਜਹੁ, ਪੂਜਾ—ਭਗਤੀ ਕਰੋ । ਆਰਾਧਿ—ਆਰਾਧ ਕੇ, ਸਿਮਰ ਕੇ । ਲਾਗਿ—ਲੱਗ ਕੇ । ਪਾਵਹੁ—ਲੱਭ ਲਵੋਗੇ, ਮਿਲਾਪ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਵੋਗੇ । ਅਗਾਧਿ—ਅਥਾਹ । ਜੀਤੋ—ਜਿੱਤਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ । ਹੋ—ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰ ਕਿਰਪਾਧਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਬਹੁ ਬਿਧਿ—ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ । ਸਾ—ਉਹੀ । ਜਿ—ਜਿਹੜੀ । ਹਰਿ ਭਾਵਾਸਿ—ਹਰੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ । ਪੁਤਰੀ—ਪੁਤਲੀ । ਜੋਰੀ—ਜੋੜੀ, ਬਣਾਈ । ਏਹ—ਇਹ ਪੁਤਲੀ । ਕਿਆ ਕਰਮ—ਕਿਹੜੇ ਕਰਮ? ਕਮਾਸਿ—ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਪ੍ਰਭ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਪਕਰਿ—ਫੜ ਕੇ । ਮਾਰਗਿ—ਰਸਤੇ ਉੱਤੇ । ਤੁਧੁ—ਤੈਨੂੰ । ਮਿਲਾਸਿ—ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।੧।

ਮੈ—ਮੈਨੂੰ । ਦੀਨੁ—ਨਿਮਾਣਾ, ਗਰੀਬ । ਜਉ—ਜਦੋਂ । ਘਟਿ—ਘਟ ਵਿਚ, ਸਰੀਰ ਵਿਚ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਕਹੀਅਤੁ ਹੈ—ਅਖਵਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹਉ—ਹਉਂ, ਮੈਂ । ਬਲਿ ਬਲਿ—ਸਦਕੇ । ਸਦ—ਸਦਾ । ਜਾਸ—ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪੂਜਾ—ਭਗਤੀ ਕਰਿਆ ਕਰੋ, (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ) ਅਥਾਹ ਮਨ (ਦੇ ਮਾਲਕ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਵੋਗੇ । ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਿਆਂ) ਜਗਤ (ਦਾ ਮੋਹ) ਜਿੱਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਅਨੇਕਾਂ ਪੂਜਾ (ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ) ਮੈਂ (ਇਹਨਾਂ ਦੀ) ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੋਜ-ਭਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, (ਪਰ) ਉਹੀ ਪੂਜਾ (ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ) ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ (ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) । (ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਪੂਜਾ ਭੀ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਕਰਾਂਦਾ ਹੈ) । ਹੇ ਭਾਈ! (ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਇਹ) ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਪੁਤਲੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ (ਪੁਤਲੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਪੁਤਲੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਨਚਾਂਦਾ ਹੈ), ਇਹ ਜੀਵ-ਪੁਤਲੀ (ਪੁਤਲੀਆਂ ਘੜਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜਿਸ ਜੀਵ ਨੂੰ (ਉਸ ਦੀ) ਬਾਂਹ ਫੜ ਕੇ ਤੂੰ (ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਹੀ) ਰਸਤੇ ਉੱਤੇ ਤੋਰਦਾ ਹੈਂ, ਉਹ ਜੀਵ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਦਾ, ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਓਟ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ (ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ) ਆਸ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਜਦੋਂ ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਹੈ (ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਵਿਚਾਰਾ ਜੀਵ ਕੋਈ ਅਰਦਾਸ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਹੇ ਭਾਈ! (ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਮੇਰੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ (ਦੇ ਮਿਲਾਪ) ਦੀ ਤਾਂਘ ਹੈ ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਤੇਰਾ ਦਾਸ ਅਖਵਾਂਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖ, ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋੜੀ ਰੱਖ) । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮੈਂ ਤੈਥੋਂ ਸਦਾ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ।੨।੧।੩੩।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੬ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਜਗਤ ਉਧਾਰਨ ਨਾਮ ਪ੍ਰਿਅ ਤੇਰੈ ॥ ਨਵ ਨਿਧਿ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹਰਿ ਕੇਰੈ ॥ ਹਰਿ ਰੰਗ ਰੰਗ ਰੰਗ ਅਨੂਪੇਰੈ ॥ ਕਾਹੇ ਰੇ ਮਨ ਮੋਹਿ ਮਗਨੇਰੈ ॥

ਨੈਨਹੁ ਦੇਖੁ ਸਾਧ ਦਰਸੇਰੈ ॥ ਸੋ ਪਾਵੈ ਜਿਸੁ ਲਿਖਤੁ ਲਿਲੇਰੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸੇਵਉ ਸਾਧ ਸੰਤ
ਚਰਨੇਰੈ ॥ ਬਾਂਛਉ ਧੂਰਿ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰੇਰੈ ॥ ਅਠਸਠਿ ਮਜਨੁ ਮੈਲੁ ਕਟੇਰੈ ॥ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ
ਧਿਆਵਹੁ ਮੁਖੁ ਨਹੀ ਮੋਰੈ ॥ ਕਿਛੁ ਸੰਗਿ ਨ ਚਾਲੈ ਲਾਖ ਕਰੇਰੈ ॥ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਕੇ ਨਾਮੁ ਅੰਤਿ ਪੁਕਰੇਰੈ
॥੧॥ ਮਨਸਾ ਮਾਨਿ ਏਕ ਨਿਰੰਕੇਰੈ ॥ ਸਗਲ ਤਿਆਗਹੁ ਭਾਉ ਦੂਜੇਰੈ ॥ ਕਵਨ ਕਹਾਂ ਹਉ ਗੁਨ
ਪ੍ਰਿਅ ਤੇਰੈ ॥ ਬਰਨਿ ਨ ਸਾਕਉ ਏਕ ਟੁਲੇਰੈ ॥ ਦਰਸਨ ਪਿਆਸ ਬਹੁਤੁ ਮਨਿ ਮੇਰੈ ॥ ਮਿਲੁ
ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜਗਤ ਗੁਰ ਕੇਰੈ ॥੨॥੧॥੩੪॥ {ਪੰਨਾ 1304}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪ੍ਰਿਅ—ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜਗਤ ਉਧਾਰਨ—ਜਗਤ (ਦੇ ਜੀਵਾਂ) ਨੂੰ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ) ਬਚਾ ਸਕਣ
ਵਾਲਾ । ਤੇਰੈ—ਤੇਰੇ (ਹੱਥ) ਵਿਚ । ਨਵਨਿਧਿ—(ਧਰਤੀ ਦੇ) ਨੌਂ (ਹੀ) ਖਜ਼ਾਨੇ । ਨਿਧਾਨੁ—ਖਜ਼ਾਨਾ । ਹਰਿ
ਕੇਰੈ—ਹਰੀ ਦੇ । ਰੰਗ ਰੰਗ ਰੰਗ—ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਰੰਗ । ਹਰਿ ਅਨੂਪੇਰੈ—ਸੋਹਣੇ ਹਰੀ । ਅਨੂਪ—(ਅਨ-ਊਪ)
ਜਿਸ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ । ਮੋਹਿ—ਮੋਹ ਵਿਚ । ਮਗਨੇਰੈ—ਮਗਨ, ਮਸਤ । ਨੈਨਹੁ—
ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ । ਸਾਧ ਦਰਸੇਰੈ—ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸਨ । ਜਿਸੁ ਲਿਲੇਰੈ—ਜਿਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ (ਲਿਲਾਰ-ਲਿਲਾਟ,
ਮੱਥਾ) ।੧।ਰਹਾਉ।

ਸੇਵਉ—ਸੇਵਉਂ, ਮੈਂ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਬਾਂਛਉ—ਬਾਂਛਉਂ, ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਕਰੇਰੈ—ਕਰਦੀ ਹੈ ।
ਅਠਸਠਿ—ਅਠਾਹਠ । ਮਜਨੁ—ਇਸ਼ਨਾਨ । ਕਟੇਰੈ—ਕੱਟਦੀ ਹੈ । ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ—ਹਰੇਕ ਸਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ।
ਨਹੀ ਮੋਰੈ—ਨਹੀਂ ਮੋੜਦਾ । ਸੰਗਿ ਨਾਲ । ਕਰੇਰੈ—ਕ੍ਰੋੜਾਂ । ਕੇ—ਦਾ । ਅੰਤਿ—ਆਖਰ ਨੂੰ, ਅੰਤ ਵੇਲੇ
(ਜਦੋਂ ਹੋਰ ਹਰੇਕ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਸਾਥ ਮੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ਪੁਕਰੇਰੈ—ਪੁੱਕਰਦਾ ਹੈ, ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਾਥ
ਨਿਬਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ।੧।

ਮਨਸਾ—(mnl—॥) ਮਨ ਦਾ ਫੁਰਨਾ । ਮਾਨਿ—ਸ਼ਾਂਤਿ ਕਰ । ਨਿਰੰਕੇਰੈ—ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਿਚ । ਭਾਉ—ਪਿਆਰ
। ਦੂਜੇਰੈ—ਦੂਜੇ ਪਦਾਰਥ ਵਿਚ । ਕਹਾਂ—ਮੈਂ ਆਖਾਂ । ਪ੍ਰਿਅ—ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਸਾਕਉ—ਸਾਕਉਂ ।
ਬਰਨਿ ਨ ਸਾਕਉ—ਮੈਂ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਟੁਲੇਰੈ—ਟੋਲ, (ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ) ਪਦਾਰਥ, ਕੀਤਾ
ਹੋਇਆ ਉਪਕਾਰ । ਮਨਿ ਮੇਰੈ—ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ । ਮਿਲੁ ਨਾਨਕ—ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਮਿਲ । ਦੇਵ ਜਗਤ ਗੁਰ
ਕੇਰੈ—ਹੇ ਜਗਤ ਕੇਰੈ ਗੁਰਦੇਵ! ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜਗਤ (ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ) ਬਚਾਵਣ ਵਾਲਾ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਤੇਰੇ (ਹੀ ਹੱਥ)
ਵਿਚ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-ਖਜ਼ਾਨਾ (ਮਾਨੋ, ਧਰਤੀ ਦੇ) ਨੌਂ ਹੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਹੈ । ਹੇ ਮਨ! ਸੋਹਣੇ
ਹਰੀ ਦੇ (ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ) ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ੇ ਹਨ, ਤੂੰ (ਇਹਨਾਂ ਰੰਗਾਂ ਦੇ) ਮੋਹ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਮਸਤ ਹੋ
ਰਿਹਾ ਹੈਂ? ਹੇ ਭਾਈ! (ਆਪਣੀਆਂ) ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸਨ ਕਰਿਆ ਕਰ, (ਪਰ ਜੀਵ ਦੇ ਕੀਹ ਵੱਸ?
ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸਨ) ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ (ਇਸ ਦਰਸਨ ਦਾ) ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਮੈਂ (ਤਾਂ) ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਓਟ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ (ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ) ਧੂੜ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ
(ਇਹ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ) ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, (ਇਹ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਹੀ) ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ
ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ (ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦੀ) ਮੈਲ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ!
(ਆਪਣੇ) ਹਰੇਕ ਸਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਕਰ । (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ,

ਉਸ ਵਲੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣਾ) ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਮੋੜਦਾ । ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਹੋਏ) ਲੱਖਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਭੀ (ਅਖੀਰ ਵੇਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । ਅਖੀਰ ਵੇਲੇ (ਜਦੋਂ ਹਰੇਕ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਸਾਥ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਾਥ ਨਿਬਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਆਪਣੇ) ਮਨ ਦੇ ਫੁਰਨੇ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਨਿਰੰਕਾਰ (ਦੀ ਯਾਦ) ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰ ਲੈ । (ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਹੋਰ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਵਿਚ (ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ) ਪਿਆਰ ਸਾਰਾ ਹੀ ਛੱਡ ਦੇ ।

ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ (ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ) ਗੁਣ (ਹਨ), ਮੈਂ (ਤੇਰੇ) ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਗੁਣ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਇਕ ਉਪਕਾਰ ਨੂੰ ਭੀ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਗੁਰਦੇਵ! ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਦਰਸਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਤਾਂਘ ਹੈ, (ਮੈਨੂੰ) ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਮਿਲ ।੨।੧।੩੪।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਐਸੀ ਕਉਨ ਬਿਧੇ ਦਰਸਨ ਪਰਸਨਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਆਸ ਪਿਆਸ ਸਫਲ ਮੂਰਤਿ ਉਮਗਿ ਹੀਉ ਤਰਸਨਾ ॥੧॥ ਦੀਨ ਲੀਨ ਪਿਆਸ ਮੀਨ ਸੰਤਨਾ ਹਰਿ ਸੰਤਨਾ ॥ ਹਰਿ ਸੰਤਨਾ ਕੀ ਰੇਨ ॥ ਹੀਉ ਅਰਪਿ ਦੇਨ ॥ ਪ੍ਰਭ ਭਏ ਹੈ ਕਿਰਪੇਨ ॥ ਮਾਨੁ ਮੋਹੁ ਤਿਆਗਿ ਛੋਡਿਓ ਤਉ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਜੀਉ ਭੇਟਨਾ ॥੨॥੨॥੩੫॥ {ਪੰਨਾ 1305}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਿਧੇ—ਬਿਧਿ, ਤਰੀਕਾ, ਢੰਗ । ਪਰਸਨਾ—(ਚਰਨਾਂ ਦੀ) ਛੁਹ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਪਿਆਸ—ਤਾਂਘ । ਸਫਲ ਮੂਰਤਿ—ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਜਿਸ ਦੀ ਹਸਤੀ (ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ) ਫਲ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਉਮਗਿ—ਉਮੰਗ ਵਿਚ ਆ ਕੇ । ਹੀਉ—ਹਿਰਦਾ ।੧।

ਦੀਨ—ਨਿਮਾਣਾ । ਮੀਨ—ਮੱਛੀ । ਰੇਨ—ਚਰਨ-ਧੂੜ । ਅਰਪਿ ਦੇਨ—ਭੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ । ਕਿਰਪੇਨ—ਕਿਰਪਾਲ । ਤਿਆਗਿ ਛੋਡਿਓ—ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ । ਭੇਟਨਾ—ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ) ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕਿਹੜਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਦਰਸਨ (ਹੋ ਜਾਏ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ) ਛੁਹ ਮਿਲ ਜਾਏ? ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮਨ-ਮੰਗੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸਨ ਦੀ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂਘ ਹੈ ਉਡੀਕ ਹੈ । ਉਮੰਗ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਹਿਰਦਾ (ਦਰਸਨ ਨੂੰ) ਤਰਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ।੧।

(ਉੱਤਰ:) ਜੇ ਨਿਮਾਣੇ ਹੋ ਕੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਈਏ (ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸਨ ਦੀ ਇਤਨੀ ਤਾਂਘ ਹੋਵੇ, ਜਿਵੇਂ) ਮੱਛੀ ਨੂੰ (ਪਾਣੀ ਦੀ) ਪਿਆਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਆਪਣਾ ਹਿਰਦਾ ਭੇਟ ਕਰ ਦੇਈਏ, ਤਾਂ, ਹੇ ਭਾਈ! ਪ੍ਰਭੂ ਦਇਆਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਅਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਮੋਹ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ, ਤਦੋਂ (ਉਸ ਨੂੰ) ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਮਿਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।੨।੨।੩੫।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਰੰਗਾ ਰੰਗ ਰੰਗਨ ਕੇ ਰੰਗਾ ॥ ਕੀਟ ਹਸਤ ਪੂਰਨ ਸਭ ਸੰਗਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਬਰਤ ਨੇਮ ਤੀਰਥ ਸਹਿਤ ਗੰਗਾ ॥ ਜਲੁ ਹੇਵਤ ਭੂਖ ਅਰੁ ਨੰਗਾ ॥ ਪੂਜਾਚਾਰ ਕਰਤ ਮੇਲੰਗਾ ॥ ਚਕ੍ਰ ਕਰਮ ਤਿਲਕ ਖਾਟੰਗਾ ॥ ਦਰਸਨੁ ਭੇਟੇ ਬਿਨੁ ਸਤਸੰਗਾ ॥੧॥ ਹਠਿ ਨਿਗ੍ਰਹਿ ਅਤਿ ਰਹਤ

ਬਿਟੰਗਾ ॥ ਹਉ ਰੋਗੁ ਬਿਆਪੈ ਚੁਕੈ ਨ ਭੰਗਾ ॥ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਤਿ ਤ੍ਰਿਸਨ ਜਰੰਗਾ ॥ ਸੋ ਮੁਕਤੁ
ਨਾਨਕ ਜਿਸੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਚੰਗਾ ॥੨॥੩॥੩੬॥ {ਪੰਨਾ 1305}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੀਟ—ਕੀੜਾ । ਹਸਤ—ਹਸਤਿ, ਹਾਥੀ । ਪੂਰਨ—ਵਿਆਪਕ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਸਹਿਤ—ਸਮੇਤ । ਹੇਵਤ—ਬਰਫ਼ । ਅਰੁ—ਅਤੇ । ਪੂਜਾਚਾਰ—ਪੂਜਾ-ਆਚਾਰ, ਪੂਜਾ ਆਦਿਕ ਦੇ ਕਰਮ ।
ਮੇਲੰਗਾ—ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਮੇਲ ਕੇ, ਆਸਣ ਜਮਾ ਕੇ । ਖਾਟੰਗਾ—ਖਟ ਅੰਗਾ ਤੇ, (ਦੋਵੇਂ ਲੱਤਾਂ, ਦੋਵੇਂ ਬਾਹਾਂ, ਛਾਤੀ,
ਸਿਰ—ਇਹਨਾਂ) ਛੇ ਅੰਗਾਂ ਤੇ । ਦਰਸਨੁ ਸਤ ਸੰਗਾ—ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਦਰਸਨ ।੧।

ਹਠਿ—ਹਠ ਨਾਲ । ਨਿਗ੍ਰਹਿ—ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਜਤਨ ਨਾਲ । ਬਿਟੰਗਾ—ਟੰਗਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ, ਸਿਰ ਭਾਰ,
ਸਿਰ-ਪਰਨੇ । ਹਉ ਰੋਗੁ—ਹਉਮੈ ਦਾ ਰੋਗ । ਬਿਆਪੈ—ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਚੁਕੈ ਨ—ਮੁੱਕਦਾ ਨਹੀਂ ।
ਭੰਗਾ—ਤੋਟ, ਵਿੱਥ । ਤ੍ਰਿਸਨ—ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ । ਜਰੰਗਾ—ਜਲਦੇ ਹਨ ਅੰਗ । ਮੁਕਤੁ—(ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ) ਸੁਤੰਤਰ
।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ (ਇਸ ਜਗਤ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਵਿਚ) ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ (ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ) ਕੀੜੀ
ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹਾਥੀ ਤਕ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰਸਨ ਕਰਨ ਲਈ) ਕੋਈ ਵਰਤ ਨੇਮ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਗੰਗਾ ਸਮੇਤ
ਸਾਰੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਕੋਈ (ਠੰਢੇ) ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਬਰਫ਼ (ਦੀ ਠੰਢ ਸਹਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ), ਕੋਈ
ਭੁੱਖਾਂ ਕੱਟਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਨੰਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ; ਕੋਈ ਆਸਣ ਜਮਾ ਦੇ ਪੂਜਾ ਆਦਿਕ ਦੇ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਕੋਈ
ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਛੇ ਅੰਗਾਂ ਉਤੇ ਚੱਕਰ ਤਿਲਕ ਆਦਿਕ ਲਾਣ ਦੇ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ
ਦਰਸਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਇਹ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਵਿਅਰਥ ਹਨ) ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਅਨੇਕਾਂ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਦਰਸਨ ਕਰਨ ਲਈ) ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਹਠ ਨਾਲ
ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਜਤਨ ਨਾਲ ਸਿਰ ਪਰਨੇ ਹੋਇਆ ਹੈ । (ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਗੋਂ) ਹਉਮੈ ਦਾ ਰੋਗ
(ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ) ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ) ਤੋਟ ਮੁੱਕਦੀ ਨਹੀਂ, ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ
ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ (ਦੀ ਅੱਗ) ਵਿਚ ਸੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤੋਂ) ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਬਚਿਆ
ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੋਹਣਾ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।੨।੩।੩੧।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੭ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਤਿਖ ਬੂਝਿ ਗਈ ਗਈ ਮਿਲਿ ਸਾਧ ਜਨਾ
॥ ਪੰਚ ਭਾਗੇ ਚੋਰ ਸਹਜੇ ਸੁਖੈਨੋ ਹਰੇ ਗੁਨ ਗਾਵਤੀ ਗਾਵਤੀ ਗਾਵਤੀ ਦਰਸ ਪਿਆਰਿ ॥੧॥
ਰਹਾਉ ॥ ਜੈਸੀ ਕਰੀ ਪ੍ਰਭ ਮੋ ਸਿਉ ਮੋ ਸਿਉ ਐਸੀ ਹਉ ਕੈਸੇ ਕਰਉ ॥ ਹੀਉ ਤੁਮ੍ਹਾਰੇ ਬਲਿ ਬਲੇ
ਬਲਿ ਬਲੇ ਬਲਿ ਗਈ ॥੧॥ ਪਹਿਲੇ ਪੈ ਸੰਤ ਪਾਇ ਧਿਆਇ ਧਿਆਇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਾਇ ॥ ਪ੍ਰਭ ਥਾਨੁ
ਤੇਰੇ ਕੇਹਰੇ ਜਿਤੁ ਜੰਤਨ ਕਰਿ ਬੀਚਾਰੁ ॥ ਅਨਿਕ ਦਾਸ ਕੀਰਤਿ ਕਰਹਿ ਤੁਹਾਰੀ ॥ ਸੋਈ ਮਿਲਿਓ
ਜੋ ਭਾਵਤੇ ਜਨ ਨਾਨਕ ਠਾਕੁਰ ਰਹਿਓ ਸਮਾਇ ॥ ਏਕ ਤੂਹੀ ਤੂਹੀ ਤੂਹੀ ॥੨॥੧॥੩੭॥ {ਪੰਨਾ
1305}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਿਖ—ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਹ । ਮਿਲਿ—ਮਿਲ ਕੇ । ਪੰਚ ਚੋਰ—(ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ

ਸਰਮਾਏ ਨੂੰ ਚੁਰਾਣ ਵਾਲੇ ਕਾਮਾਦਿਕ) ਪੰਜ ਚੋਰ । ਹਰੇ ਗੁਨ—ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ । ਸਹਜੇ ਸੁਖੈਨੋ—ਬੜੇ ਸੌਖ ਨਾਲ । ਦਰਸ ਪਿਆਰਿ—ਦਰਸਨ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਮੈਂ ਸਿਉ—ਮੇਰੇ ਨਾਲ । ਹਉ—ਹਉਂ, ਮੈਂ । ਕਰਉ—ਕਰਉਂ, ਮੈਂ ਕਰਾਂ । ਹੀਉ—ਹਿਰਦਾ (ਅੱਖਰ ‘ਉ’ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਲਗਾਂ ਹਨ— ਅਤੇ _ । ਅਸਲ ਲਫਜ਼ ‘ਹੀਉ’ ਹੈ, ਇਥੇ ‘ਹੀਓ’ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ) । ਬਲਿ ਬਲੇ—ਸਦਕੇ, ਕੁਰਬਾਨ ।੧।

ਪੈ—ਪੈ ਕੇ । ਸੰਤ ਪਾਇ—ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਪੈਰੀਂ । ਧਿਆਇ—(ਤੇਰਾ ਨਾਮ) ਸਿਮਰ ਕੇ । ਕੇਹਰੋ—ਕਿਹੜਾ? ਜਿਤੁ—ਜਿਸ (ਥਾਂ) ਵਿਚ । ਕੀਰਤਿ—ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ । ਕਰਹਿ—ਕਰਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਭਾਵਤੋ—ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ਠਾਕੁਰ—ਹੇ ਠਾਕੁਰ । ਰਹਿਓ ਸਮਾਇ—ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ (ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਇਆ ਦੀ) ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਉੱਕੀ ਹੀ ਮੁੱਕ ਗਈ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸਨ ਦੀ ਤਾਂਘ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਿਆਂ ਗਾਂਦਿਆਂ ਬੜੇ ਹੀ ਸੌਖ ਨਾਲ (ਕਾਮਾਦਿਕ) ਪੰਜੇ ਚੋਰ (ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਭੱਜ ਗਏ ਹਨ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਮਿਹਰ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਕੀਤੀ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ ਵੱਟੇ ਵਿਚ) ਉਹੋ ਜਿਹੀ (ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ) ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ? ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੇਰਾ ਹਿਰਦਾ ਤੈਥੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੁਰਬਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਪਹਿਲਾਂ (ਤੇਰੇ) ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਕੇ (ਤੇ, ਤੇਰਾ ਨਾਮ) ਸਿਮਰ ਸਿਮਰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਮੈਂ (ਤੇਰੇ ਨਾਲ) ਪ੍ਰੀਤ ਬਣਾਈ ਹੈ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰਾ ਉਹ ਥਾਂ ਬੜਾ ਹੀ ਅਸਚਰਜ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿੱਥੇ (ਬੈਠ ਕੇ) ਤੂੰ (ਸਾਰੇ) ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈਂ । ਤੇਰੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਦਾਸ ਤੇਰੀ ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਹੇ ਠਾਕੁਰ! ਤੈਨੂੰ ਉਹੀ (ਦਾਸ) ਮਿਲ ਸਕਿਆ ਹੈ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਾ । ਹੇ ਠਾਕੁਰ! ਤੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ, ਹਰ ਥਾਂ ਸਿਰਫ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ।੨।੧।੩੭।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੮ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਤਿਆਗੀਐ ਗੁਮਾਨੁ ਮਾਨੁ ਪੇਖਤਾ ਦਇਆਲ ਲਾਲ ਹਾਂ ਹਾਂ ਮਨ ਚਰਨ ਰੇਨ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਹਰਿ ਸੰਤ ਮੰਤ ਗੁਪਾਲ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ॥੧॥ ਹਿਰਦੈ ਗੋਬਿੰਦ ਗਾਇ ਚਰਨ ਕਮਲ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਾਇ ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਮੋਹਨਾ ॥ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਇਆ ਮਇਆ ਧਾਰਿ ॥ ਨਾਨਕੁ ਮਾਗੈ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ॥ ਤਜਿ ਮੋਹੁ ਭਰਮੁ ਸਗਲ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥੨॥੧॥੩੮॥ {ਪੰਨਾ 1305}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਿਆਗੀਐ—ਤਿਆਗ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪੇਖਤਾ—ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਦਇਆਲ—ਦਇਆ ਦਾ ਘਰ ਪ੍ਰਭੂ । ਹਾਂ ਹਾਂ ਮਨ—ਹੇ ਮਨ! ਰੇਨ—ਧੂੜ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਮੰਤ—ਉਪਦੇਸ਼ । ਗਿਆਨ—ਭੁੰਘੀ ਸਾਂਝ । ਧਿਆਨ—ਸੁਰਤਿ ।੧।

ਹਿਰਦੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਲਾਇ—ਜੋੜੀ ਰੱਖ । ਮੋਹਨਾ—ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ । ਕ੍ਰਿਪਾਲ—ਹੇ ਕਿਰਪਾਲ! ਮਇਆ ਧਾਰਿ—ਮਿਹਰ ਕਰ । ਨਾਨਕੁ ਮਾਗੈ—ਨਾਨਕ ਮੰਗਦਾ ਹੈ । ਤਜਿ—ਤਿਆਗ ਕੇ । ਭਰਮੁ—ਭਟਕਣਾ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਮਾਣ ਅਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਦਇਆ—ਦਾ—ਘਰ

ਸੋਹਣਾ ਪ੍ਰਭੂ (ਸਾਡੇ ਹਰੇਕ ਕੰਮ ਨੂੰ) ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹੇ ਮਨ! (ਸਭਨਾਂ ਦੇ) ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ (ਬਣਿਆ ਰਹੁ) ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਹਰੀ ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਗੁਣ (ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਸਦਾ) ਗਾਇਆ ਕਰ, ਦੀਨਾਂ ਉਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੋਹਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਬਣਾਈ ਰੱਖ ।

ਹੇ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਸੋਮੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਸਦਾ) ਮਿਹਰ ਕਰ (ਤੇਰਾ ਦਾਸ) ਨਾਨਕ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਮੋਹ ਭਰਮ ਤੇ ਸਾਰਾ ਮਾਣ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ (ਤੇਰੇ ਦਰ ਤੋਂ ਤੇਰਾ) ਨਾਮ-ਦਾਨ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ।੨।੧।੩੯।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਪ੍ਰਭ ਕਹਨ ਮਲਨ ਦਹਨ ਲਹਨ ਗੁਰ ਮਿਲੇ ਆਨ ਨਹੀ ਉਪਾਉ ॥੧॥
ਰਹਾਉ ॥ ਤਟਨ ਖਟਨ ਜਟਨ ਹੋਮਨ ਨਾਹੀ ਡੰਡਧਾਰ ਸੁਆਉ ॥੧॥ ਜਤਨ ਭਾਂਤਨ ਤਪਨ ਭ੍ਰਮਨ
ਅਨਿਕ ਕਥਨ ਕਥਤੇ ਨਹੀ ਥਾਹ ਪਾਈ ਠਾਉ ॥ ਸੋਧਿ ਸਗਰ ਸੋਧਨਾ ਸੁਖੁ ਨਾਨਕਾ ਭਜੁ ਨਾਉ
॥੨॥੨॥੩੯॥ {ਪੰਨਾ 1305-1306}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪ੍ਰਭ ਕਹਨ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ । ਮਲਨ ਦਹਨ—(ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਮੈਲ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ (ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ) । ਲਹਨ—ਪ੍ਰਾਪਤੀ । ਗੁਰ ਮਿਲੇ—ਗੁਰ ਮਿਲਿ, ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ । ਆਨ—(ANX) ਕੋਈ ਹੋਰ । ਉਪਾਉ—ਤਰੀਕਾ, ਢੰਗ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਤਟਨ—(ਤਟ—ਤੀਰਥ ਦਾ ਕੰਢਾ) ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ । ਖਟਨ—(ਖਟ—ਛੇ) ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਛੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਅਭਿਆਸ (ਦਾਨ ਦੇਣ ਤੇ ਲੈਣ, ਵਿੱਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨੀ ਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ, ਜੱਗ ਕਰਨਾ ਤੇ ਕਰਾਣਾ) । ਜਟਨ—ਜਟਾਂ ਸਿਰ ਉਤੇ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀਆਂ । ਹੋਮਨ—ਹੋਮ-ਜੱਗ ਕਰਨੇ । ਡੰਡ ਧਾਰ—ਡੰਡਾ-ਧਾਰੀ ਜੋਗੀ ਬਣਨਾ । ਸੁਆਉ—ਸੁਆਰਥ, ਪ੍ਰਯੋਜਨ ।੧।

ਭਾਂਤਨ—ਅਨੇਕਾਂ ਭਾਂਤ ਦੇ । ਤਪਨ—ਤਪ ਸਾਧਣੇ । ਭ੍ਰਮਨ—ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਭੌਂਦੇ ਫਿਰਨਾ । ਕਥਤੇ—ਕਥਦਿਆਂ । ਥਾਹ—ਡੂੰਘਾਈ । ਠਾਉ—ਥਾਂ । ਸੋਧਿ—ਸੋਧ ਕੇ, ਵਿਚਾਰ ਕੇ । ਸੋਧਨਾ—ਵਿਚਾਰਾਂ । ਸਗਰ—ਸਗਲ, ਸਾਰੀਆਂ । ਭਜੁ ਨਾਉ—ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਕਰ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ (ਹੀ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਮੈਲ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਹੋਰ ਕੋਈ ਹੀਲਾ (ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ) ਨਹੀਂ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਵਾਲੇ ਛੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਭਿਆਸ, ਜਟਾਂ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀਆਂ, ਹੋਮ-ਜੱਗ ਕਰਨੇ, ਡੰਡਾ ਧਾਰੀ ਜੋਗੀ ਬਣਨਾ—(ਮੇਰਾ ਇਹਨਾਂ ਕੰਮਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ) ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਧੂਣੀਆਂ ਆਦਿਕ ਤਪਾ ਕੇ) ਤਪ ਕਰਨੇ, ਧਰਤੀ ਦਾ ਭ੍ਰਮਣ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ—ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਜਤਨ ਕੀਤਿਆਂ, ਅਨੇਕਾਂ ਵਖਿਆਨ ਕੀਤਿਆਂ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ) ਹਾਥ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੀ (ਸੁਖ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ) ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕੇ (ਇਹੀ ਗੱਲ ਲੱਭੀ ਹੈ ਕਿ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਕਰੋ (ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੀ) ਆਨੰਦ ਹੈ ।੨।੨।੩੯।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੯ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨੁ ਭਗਤਿ ਬਛਲੁ ਭੈ ਹਰਨ
ਤਾਰਨ ਤਰਨ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਨੈਨ ਤਿਪਤੇ ਦਰਸੁ ਪੇਖਿ ਜਸੁ ਤੋਖਿ ਸੁਨਤ ਕਰਨ ॥੧॥ ਪ੍ਰਾਨ
ਨਾਥ ਅਨਾਥ ਦਾਤੇ ਦੀਨ ਗੋਬਿੰਦ ਸਰਨ ॥ ਆਸ ਪੂਰਨ ਦੁਖ ਬਿਨਾਸਨ ਗਹੀ ਓਟ ਨਾਨਕ ਹਰਿ
ਚਰਨ ॥੨॥੧॥੪੦॥ {ਪੰਨਾ 1306}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਤਿਤ—(ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ) ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ । ਪਤਿਤ ਪਾਵਨੁ—ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ
ਵਾਲਾ । ਭਗਤਿ ਬਛਲੁ—ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਭੈ ਹਰਨ—ਸਾਰੇ ਡਰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ।
ਤਰਨ—ਬੇੜੀ, ਜਹਾਜ਼ । ਤਾਰਨ ਤਰਨ—(ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘਾਣ ਲਈ ਜਹਾਜ਼
।੧।ਰਹਾਉ।

ਨੈਨ—ਅੱਖਾਂ । ਤਿਪਤੇ—ਰੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪੇਖਿ—ਵੇਖ ਕੇ । ਸੁਨਤ—ਸੁਣਦਿਆਂ । ਕਰਨ—ਕੰਨ ।
ਤੋਖਿ—ਸੰਤੋਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ।੧।

ਪ੍ਰਾਨ ਨਾਥ—ਹੇ (ਜੀਵਾਂ ਦੇ) ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਨਾਥ! ਅਨਾਥ ਦਾਤੇ—ਹੇ ਅਨਾਥਾਂ ਦੇ ਦਾਤਾਰ! ਦੀਨ ਦਾਤੇ—ਹੇ ਦੀਨਾਂ
ਦੇ ਦਾਤਾਰ! ਆਸ ਪੂਰਨ—ਹੇ (ਸਭ ਦੀਆਂ) ਆਸਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ! ਗਹੀ—ਫੜੀ ਹੈ । ਹਰਿ—ਹੇ
ਹਰੀ! ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਭਗਤੀ-ਭਾਵ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ
ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ (ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ) ਡਰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ (ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘਾਣ
ਲਈ ਜਹਾਜ਼ ਹੈਂ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰਾ ਦਰਸਨ ਕਰ ਕੇ (ਮੇਰੀਆਂ) ਅੱਖਾਂ ਰੱਜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, (ਮੇਰੇ) ਕੰਨ ਤੇਰਾ ਜਸ ਸੁਣ ਕੇ ਠੰਢ
ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ।੧।

ਹੇ (ਜੀਵਾਂ ਦੇ) ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਨਾਥ! ਹੇ ਅਨਾਥਾਂ ਦੇ ਦਾਤੇ! ਹੇ ਦੀਨਾਂ ਦੇ ਦਾਤੇ! ਹੇ ਗੋਬਿੰਦ! ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸਰਨ
ਆਇਆ ਹਾਂ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਹੇ ਹਰੀ! ਹੇ (ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੀਆਂ) ਆਸਾਂ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ! ਹੇ
(ਸਭ ਦੇ) ਦੁੱਖ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ! ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਓਟ ਲਈ ਹੈ ।੨।੧।੪੦।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਚਰਨ ਸਰਨ ਦਇਆਲ ਠਾਕੁਰ ਆਨ ਨਾਹੀ ਜਾਇ ॥ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ
ਬਿਰਦੁ ਸੁਆਮੀ ਉਧਰਤੇ ਹਰਿ ਧਿਆਇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸੈਸਾਰ ਗਾਰ ਬਿਕਾਰ ਸਾਗਰ ਪਤਿਤ
ਮੋਹ ਮਾਨ ਅੰਧ ॥ ਬਿਕਲ ਮਾਇਆ ਸੰਗਿ ਧੰਧ ॥ ਕਰੁ ਗਹੇ ਪ੍ਰਭ ਆਪਿ ਕਾਢਹੁ ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਗੋਬਿੰਦ
ਰਾਇ ॥੧॥ ਅਨਾਥ ਨਾਥ ਸਨਾਥ ਸੰਤਨ ਕੋਟਿ ਪਾਪ ਬਿਨਾਸ ॥ ਮਨਿ ਦਰਸਨੈ ਕੀ ਪਿਆਸ ॥
ਪ੍ਰਭ ਪੂਰਨ ਗੁਨਤਾਸ ॥ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਇਆਲ ਗੁਪਾਲ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਰਸਨਾ ਗੁਨ ਗਾਇ
॥੨॥੨॥੪੧॥ {ਪੰਨਾ 1306}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦਇਆਲ ਠਾਕੁਰ—ਹੇ ਦਇਆ ਦੇ ਘਰ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ! ਆਨ—(ANX) ਹੋਰ । ਜਾਇ—ਥਾਂ ।
ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ—ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਬਿਰਦੁ—ਮੁੱਢ-ਕਦੀਮਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਉ । ਸੁਆਮੀ—ਹੇ
ਸੁਆਮੀ! ਉਧਰਤੇ—(ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਧਿਆਇ—ਸਿਮਰ ਕੇ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਗਾਰ—ਜਿੱਲੁਣ । ਸਾਗਰ—ਸਮੁੰਦਰ । ਪਤਿਤ—ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ । ਅੰਧ—ਅੰਨ੍ਹਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸ ਸਕਦਾ । ਬਿਕਲ—ਵਿਆਕੁਲ, ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ । ਸੰਗਿ—ਨਾਲ । ਮਾਇਆ ਧੰਧ—ਮਾਇਆ ਦੇ ਧੰਧੇ । ਕਰੁ—ਹੱਥ । ਗਹੇ—ਗਹਿ, ਫੜ ਕੇ । ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਿ ! । ੧।

ਅਨਾਥ ਨਾਥ—ਹੇ ਅਨਾਥਾਂ ਦੇ ਨਾਥ ! ਸਨਾਥ ਸੰਤਨ—ਹੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ! ਕੋਟਿ—ਕ੍ਰੋੜਾਂ । ਮਨਿ—(ਮੇਰੇ) ਮਨ ਵਿਚ । ਪਿਆਸ—ਤਾਂਘ । ਗੁਨ ਤਾਸ—ਹੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ! ਕ੍ਰਿਪਾਲ—ਹੇ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਘਰ ! ਰਸਨਾ—ਜੀਭ । ੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਦਇਆ-ਦੇ-ਘਰ ਠਾਕੁਰ ਪ੍ਰਭੂ ! (ਮੈਂ ਤੇਰੇ) ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸਰਨ (ਆਇਆ ਹਾਂ । ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾ) ਹੋਰ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ । ਹੇ ਸੁਆਮੀ ! ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨਾ ਤੇਰਾ ਮੁੱਢ-ਕਦੀਮਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਹੈ । ਹੇ ਹਰੀ ! ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਸਿਮਰ ਕੇ (ਅਨੇਕਾਂ ਜੀਵ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ! ਜਗਤ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਜਿੱਲੁਣ ਹੈ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਅਤੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਜੀਵ (ਇਸ ਵਿਚ) ਡਿੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਝੰਬੇਲਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! (ਇਹਨਾਂ ਦਾ) ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਤੂੰ ਆਪ (ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਜਿੱਲੁਣ ਵਿਚੋਂ) ਕੱਢ, ਤੂੰ ਆਪ (ਇਹਨਾਂ ਦੀ) ਰੱਖਿਆ ਕਰ । ੧।

ਹੇ ਅਨਾਥਾਂ ਦੇ ਨਾਥ ! ਹੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ! ਹੇ (ਜੀਵਾਂ ਦੇ) ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਪਾਪ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ! (ਮੇਰੇ) ਮਨ ਵਿਚ (ਤੇਰੇ) ਦਰਸਨ ਦੀ ਤਾਂਘ ਹੈ । ਹੇ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭੂ ! ਹੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ! ਹੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ! ਹੇ ਦਇਆਲ ! ਹੇ ਗੁਪਾਲ ! ਹੇ ਹਰੀ ! (ਮਿਹਰ ਕਰ) ਨਾਨਕ ਦੀ ਜੀਭ (ਤੇਰੇ) ਗੁਣ ਗਾਂਦੀ ਰਹੇ । ੨। ੨। ੪੧।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਵਾਰਿ ਵਾਰਉ ਅਨਿਕ ਡਾਰਉ ॥ ਸੁਖੁ ਪ੍ਰਿਅ ਸੁਹਾਗ ਪਲਕ ਰਾਤ ॥੧॥
ਰਹਾਉ ॥ ਕਨਿਕ ਮੰਦਰ ਪਾਟ ਸੇਜ ਸਖੀ ਮੋਹਿ ਨਾਹਿ ਇਨ ਸਿਉ ਤਾਤ ॥੧॥ ਮੁਕਤ ਲਾਲ
ਅਨਿਕ ਭੋਗ ਬਿਨੁ ਨਾਮ ਨਾਨਕ ਹਾਤ ॥ ਰੂਖੇ ਭੋਜਨੁ ਭੂਮਿ ਸੈਨ ਸਖੀ ਪ੍ਰਿਅ ਸੰਗਿ ਸੂਖਿ ਬਿਹਾਤ
॥੨॥੩॥੪੨॥ {ਪੰਨਾ 1306}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਵਾਰਿ ਡਾਰਿ—ਵਾਰਿ ਡਾਰਉਂ, ਮੈਂ ਸਦਕੇ ਕਰਦੀ ਹਾਂ । ਵਾਰਉ—ਵਾਰਉਂ, ਮੈਂ ਵਾਰਦੀ ਹਾਂ । ਅਨਿਕ—ਅਨੇਕਾਂ (ਹੋਰ ਸੁਖ) । ਪ੍ਰਿਅ ਸੁਹਾਗ ਰਾਤ—ਪਿਆਰ ਦੇ ਸੁਹਾਗ ਦੀ ਰਾਤ । ਸੁਖ ਪਲਕ—ਪਲ ਭਰ ਦਾ ਸੁਖ । ੧। ਰਹਾਉ ।

ਕਨਿਕ—ਸੋਨਾ । ਕਨਿਕ ਮੰਦਰ—ਸੋਨੇ ਦੇ ਮਹਲ । ਪਾਟ—ਪੱਟ, ਰੇਸ਼ਮ । ਪਾਟ ਸੇਜ—ਪੱਟ ਦੀ ਸੇਜ । ਸਖੀ—ਹੇ ਸਖੀ ! ਮੋਹਿ—ਮੈਨੂੰ । ਤਾਤ—ਪ੍ਰਯੋਜਨ । ੧।

ਮੁਕਤ—ਮੋਤੀ । ਹਾਤ—(ਆਤਮਕ) ਮੌਤ । ਸੈਨ—ਸੌਣਾ । ਪ੍ਰਿਅ ਸੰਗਿ—ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ । ਸੂਖਿ—ਸੁਖ ਵਿਚ । ਬਿਹਾਤਿ—(ਉਮਰ) ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੈ । ੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸਖੀ ! (ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਾਂਗ) ਮੈਂ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਦੇ ਸੁਹਾਗ ਦੀ ਰਾਤ ਦੇ ਸੁਖ ਤੋਂ (ਹੋਰ) ਅਨੇਕਾਂ (ਸੁਖ) ਵਾਰਦੀ ਹਾਂ, ਸਦਕੇ ਰਹਿੰਦੀ ਹਾਂ । ੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ! ਸੋਨੇ ਦੇ ਮਹਲ ਅਤੇ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕਪੜਿਆਂ ਦੀ ਸੇਜ—ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਲਗਨ ਨਹੀਂ ਹੈ
।੧।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਮੋਤੀ, ਹੀਰੇ (ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ) ਅਨੇਕਾਂ ਭੋਗ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਆਤਮਕ) ਮੌਤ
(ਦਾ ਕਾਰਨ) ਹਨ । (ਇਸ ਵਾਸਤੇ) ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ! ਰੁੱਖੀ ਰੋਟੀ (ਖਾਣੀ, ਅਤੇ) ਭੁੰਵੇ ਸੌਣਾ (ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ)
ਪਿਆਰੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸੁਖ ਵਿਚ ਬੀਤਦੀ ਹੈ ।੨।੩।੪੨।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਅਹੰ ਤੋਰੋ ਮੁਖੁ ਜੋਰੋ ॥ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਕਰਤ ਮਨੁ ਲੋਰੋ ॥ ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਿਆਰੋ
ਮੋਰੋ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਗ੍ਰਿਹਿ ਸੇਜ ਸੁਹਾਵੀ ਆਗਨਿ ਚੈਨਾ ਤੋਰੋ ਰੀ ਤੋਰੋ ਪੰਚ ਦੂਤਨ ਸਿਉ ਸੰਗੁ ਤੋਰੋ
॥੧॥ ਆਇ ਨ ਜਾਇ ਬਸੇ ਨਿਜ ਆਸਨਿ ਉਂਧ ਕਮਲ ਬਿਗਸੋਰੋ ॥ ਛੁਟਕੀ ਹਉਮੈ ਸੋਰੋ ॥
ਗਾਇਓ ਰੀ ਗਾਇਓ ਪ੍ਰਭ ਨਾਨਕ ਗੁਨੀ ਗਹੋਰੋ ॥੨॥੪॥੪੩॥ {ਪੰਨਾ 1306}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਹੰ—ਅਹੰਕਾਰ, ਹਉਮੈ । ਤੋਰੋ—ਤੋਰ, ਤੋੜ, ਨਾਸ ਕਰ । ਜੋਰੋ—ਜੋੜ । ਮੁਖੁ ਜੋਰੋ—
(ਸਤਸੰਗੀਆਂ ਨਾਲ) ਮੂੰਹ ਜੋੜ, ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਬੈਠਿਆ ਕਰ । ਕਰਤ—ਕਰਦਿਆਂ । ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਕਰਤ—
ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਕਰਦਿਆਂ, ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਂਦਿਆਂ । ਲੋਰੋ—ਲੋੜ, ਭਾਲ, ਖੋਜ । ਮਨੁ ਲੋਰੋ—ਮਨ ਨੂੰ
ਖੋਜਿਆ ਕਰ । ਮੋਰੋ—ਮੌੜ, ਸੁਰਤਿ ਪਰਤਾਇਆ ਕਰ । ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੀਤਿ—ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ (ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ)
।੧।ਰਹਾਉ।

ਗ੍ਰਿਹਿ—(ਹਿਰਦੇ-) ਘਰ ਵਿਚ । ਸੁਹਾਵੀ—ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੀ, ਸੋਹਣੀ । ਆਗਨਿ—ਆਂਗਨ ਵਿਚ, (ਹਿਰਦੇ-)
ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ । ਚੈਨਾ—ਚੈਨ, ਸ਼ਾਂਤੀ । ਤੋਰੋ—ਤੋੜ । ਰੀ—ਹੇ ਸਖੀ! ਸਿਉ—ਨਾਲ । ਸੰਗੁ—ਸਾਥ ।੧।

ਆਇ ਨ ਜਾਇ—ਨ ਆਇ ਨ ਜਾਇ, ਨਾਹ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਨਾਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਟਕਦਾ ਨਹੀਂ । ਨਿਜ ਆਸਨਿ—
ਆਪਣੇ ਆਸਣ ਉੱਤੇ । ਉਂਧ—(ਪ੍ਰਭੂ ਵਲੋਂ) ਉਲਟਿਆ ਹੋਇਆ । ਕਮਲ—(ਹਿਰਦਾ-) ਕੌਲ-ਫੁੱਲ ।
ਬਿਗਸੋਰੋ—ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਸੋਰੋ—ਸ਼ੋਰ, ਰੌਲਾ । ਰੀ—ਹੇ ਸਖੀ! ਗਾਇਓ—(ਜਿਸ ਨੇ) ਗਾਇਆ । ਗੁਨੀ
ਗਹੋਰੋ—ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸਖੀ! (ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ) ਮਿਲ ਬੈਠਿਆ ਕਰ (ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਆਪਣੇ
ਅੰਦਰੋਂ) ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਕਰ । ਹੇ ਸਹੇਲੀ! ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਸਾਂਦਿਆਂ (ਆਪਣੇ) ਮਨ ਨੂੰ
ਖੋਜਿਆ ਕਰ, (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ) ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਵਲ ਪਰਤਾਇਆ ਕਰ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਸਹੇਲੀ! (ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਨ ਦੀ ਖੋਜ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ)
(ਕਾਮਾਦਿਕ) ਪੰਜ ਵੈਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ (ਆਪਣਾ) ਸਾਥ ਤੋੜਨ ਦਾ ਸਦਾ ਜਤਨ ਕਰਿਆ ਕਰ, (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇਰੇ)
ਹਿਰਦੇ-ਘਰ ਵਿਚ (ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਦੀ) ਸੋਹਣੀ ਸੇਜ ਬਣ ਜਾਇਗੀ, ਤੇਰੇ (ਹਿਰਦੇ ਦੇ) ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਆ
ਟਿਕੇਗੀ ।੧।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਹੇ ਸਖੀ! ਜਿਸ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਗੀਤ
ਗਾਏ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਹਉਮੈ ਦਾ ਰੌਲਾ ਮੁੱਕ ਗਿਆ, ਉਸ ਦਾ (ਪ੍ਰਭੂ ਵਲੋਂ) ਉਲਟਿਆ
ਹੋਇਆ ਹਿਰਦਾ-ਕੌਲ-ਫੁੱਲ ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਆਸਣ ਉੱਤੇ ਬੈਠੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ (ਅਡੋਲ-ਚਿੱਤ
ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ), ਉਸ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।੨।੪।੪੩।

ਕਾਨੜਾ ਮਃ ਪ ਘਰੁ ੯ ॥ ਤਾਂ ਤੇ ਜਾਪਿ ਮਨਾ ਹਰਿ ਜਾਪਿ ॥ ਜੋ ਸੰਤ ਬੇਦ ਕਹਤ ਪੰਥੁ ਗਾਖਰੋ ਮੋਹ
ਮਗਨ ਅਹੰ ਤਾਪ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜੋ ਰਾਤੇ ਮਾਤੇ ਸੰਗਿ ਬਪੁਰੀ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਸੰਤਾਪ ॥੧॥ ਨਾਮੁ
ਜਪਤ ਸੋਊ ਜਨੁ ਉਧਰੈ ਜਿਸਹਿ ਉਧਾਰਹੁ ਆਪ ॥ ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ ਮੋਹ ਭੈ ਭਰਮਾ ਨਾਨਕ ਸੰਤ
ਪ੍ਰਤਾਪ ॥੨॥੫॥੪੪॥ {ਪੰਨਾ 1306}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਾਂ ਤੇ—ਇਸ ਵਾਸਤੇ । ਮਨਾ—ਹੇ ਮਨ! ਜਾਪਿ—ਜਪਿਆ ਕਰ । ਸੰਤ ਬੇਦ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ
। ਪੰਥੁ—(ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ) ਰਸਤਾ । ਗਾਖਰੋ—ਔਖਾ, ਕਠਨ । ਮਗਨ—ਮਸਤ । ਅਹੰ—ਹਉਮੈ । ਰਹਾਉ ।

ਰਾਤੇ—ਰੰਗੇ ਹੋਏ । ਮਾਤੇ—ਮਸਤ । ਸੰਗਿ ਮਾਇਆ—ਮਾਇਆ ਨਾਲ । ਬਪੁਰੀ—ਵਿਚਾਰੀ, ਭੈੜੀ ।
ਸੰਤਾਪ—ਕਲੇਸ਼ ।੧।

ਜਪਤ—ਜਪਦਿਆਂ । ਜਿਸਹਿ—ਜਿਸ ਨੂੰ (ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ‘ਹੀ’ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਫਜ਼ ‘ਜਿਸੁ’ ਦਾ ਉੱਡ
ਗਿਆ ਹੈ) । ਉਧਾਰਹੁ—ਪਾਰ ਲੰਘਾਂਦਾ ਹੈਂ । ਭੈ—(ਸਾਰੇ) ਡਰ । ਸੰਤ ਪ੍ਰਤਾਪ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਰਤਾਪ ਨਾਲ
।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ (ਮੇਰੇ) ਮਨ! (ਜੇ ਹਉਮੈ ਦੇ ਤਾਪ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਹੈ) ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਕਰ, ਸਦਾ
ਜਪਿਆ ਕਰ, ਇਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । (ਨਾਮ ਜਪਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ) ਰਸਤਾ
ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ (ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਮੋਹ ਵਿਚ ਡੁੱਬੇ ਰਹੀਦਾ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਦਾ ਤਾਪ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਮਨ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਭੈੜੀ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਰੱਤੇ ਮੱਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਮਾਇਆ ਦੇ) ਮੋਹ ਦੇ ਕਾਰਨ
(ਅਨੇਕਾਂ) ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼ ਵਿਆਪਦੇ ਹਨ ।੧।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੂੰ ਤੂੰ ਆਪ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘਾਂਦਾ ਹੈਂ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਤੇਰਾ) ਨਾਮ
ਜਪਦਿਆਂ ਪਾਰ ਲੰਘਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਰਤਾਪ ਨਾਲ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਇਆ ਦਾ) ਮੋਹ ਦੂਰ
ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਡਰ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਟਕਣਾ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।੨।੫।੪੪।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ਪ ਘਰੁ ੧੦ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਐਸੋ ਦਾਨੁ ਦੇਹੁ ਜੀ ਸੰਤਹੁ ਜਾਤ ਜੀਉ
ਬਲਿਹਾਰਿ ॥ ਮਾਨ ਮੋਹੀ ਪੰਚ ਦੋਹੀ ਉਰਝਿ ਨਿਕਟਿ ਬਸਿਓ ਤਾਕੀ ਸਰਨਿ ਸਾਧੂਆ ਦੂਤ ਸੰਗੁ
ਨਿਵਾਰਿ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕੋਟਿ ਜਨਮ ਜੋਨਿ ਭ੍ਰਮਿਓ ਹਾਰਿ ਪਰਿਓ ਦੁਆਰਿ ॥੧॥ ਕਿਰਪਾ ਗੋਬਿੰਦ
ਭਈ ਮਿਲਿਓ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੁ ॥ ਦੁਲਭ ਜਨਮੁ ਸਫਲੁ ਨਾਨਕ ਭਵ ਉਤਾਰਿ ਪਾਰਿ ॥੨॥੧॥੪੫॥

{ਪੰਨਾ 1307}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦਾਨੁ—(ਨਾਮਿ ਦੀ) ਦਾਤਿ । ਸੰਤਹੁ—ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ! ਜਾਤ—ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੀਉ—ਜਿੰਦ ।
ਬਲਿਹਾਰਿ—ਸਦਕੇ, ਕੁਰਬਾਨ । ਮਾਨ—ਅਹੰਕਾਰ । ਪੰਚ—(ਕਾਮਾਦਿਕ) ਪੰਜ (ਚੋਰ) । ਦੋਹੀ—ਠੱਗੀ ਹੋਈ
। ਉਰਝਿ—(ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਚ) ਫਸ ਕੇ । ਨਿਕਟਿ—(ਇਹਨਾਂ ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਦੇ) ਨੇੜੇ । ਤਾਕੀ—(ਹੁਣ) ਤੱਕੀ
ਹੈ । ਸਾਧੂਆ—ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ । ਦੂਤ ਸੰਗੁ—(ਕਾਮਾਦਿਕ) ਵੈਰੀਆਂ ਦਾ ਸਾਥ । ਨਿਵਾਰਿ—ਦੂਰ ਕਰੋ
।੧। ਰਹਾਉ ।

ਕੋਟਿ—ਕ੍ਰੋੜਾਂ । ਭ੍ਰਮਿਓ—ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਿਆ । ਦੁਆਰਿ—(ਤੁਹਾਡੇ) ਦਰ ਤੇ ।੧।

ਅਧਾਰ—ਆਸਰਾ । ਦੁਲਭ—ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ । ਸਫਲ—ਕਾਮਯਾਬ । ਭਵ—ਸੰਸਾਰ—ਸਮੁੰਦਰ
।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ! ਮੈਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਦਾਨ ਦੇਹੋ (ਜੋ ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜ ਵੈਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਰੱਖੇ, ਮੇਰੀ) ਜਿੰਦ (ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ ਤੋਂ) ਸਦਕੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । (ਇਹ ਜਿੰਦ) ਅਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, (ਕਾਮਾਦਿਕ) ਪੰਜ (ਚੋਰਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ) ਠੱਗੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਉਹਨਾਂ ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਵਿਚ ਹੀ) ਫਸ ਕੇ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੀ) ਨੇੜੇ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ (ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ) ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸਰਨ ਤੱਕੀ ਹੈ । (ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ! ਮੇਰਾ ਇਹਨਾਂ ਕਾਮਾਦਿਕ) ਵੈਰੀਆਂ ਵਾਲਾ ਸਾਥ ਦੂਰ ਕਰੋ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ! (ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜਾਂ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਰਹਿ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜਿੰਦ) ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਜਨਮਾਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । (ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ!) ਮੈਂ ਹੋਰ ਆਸਰੇ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰ ਤੇ ਆਇਆ ਹਾਂ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉੱਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ (ਕਾਮਾਦਿਕ ਵੈਰੀਆਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਨਾਮ ਆਸਰਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਦੁਰਲੱਭ (ਮਨੁੱਖਾ) ਜਨਮ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਪ੍ਰਭੂ—ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਤੇ ਆਖ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦਾ ਆਸਰਾ ਦੇ ਕੇ) ਸੰਸਾਰ—ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲੈ ।੨।੧।੪੫।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧੧ ੧ੳਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਹਜ ਸੁਭਾਏ ਆਪਨ ਆਏ ॥ ਕਛੂ ਨ ਜਾਨੈ ਕਛੂ ਦਿਖਾਏ ॥ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਿਓ ਸੁਖ ਬਾਲੇ ਭੋਲੇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸੰਜੋਗਿ ਮਿਲਾਏ ਸਾਧ ਸੰਗਾਏ ॥ ਕਤਹੂ ਨ ਜਾਏ ਘਰਹਿ ਬਸਾਏ ॥ ਗੁਨ ਨਿਧਾਨੁ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਇਹ ਚੋਲੈ ॥੧॥ ਚਰਨ ਲੁਭਾਏ ਆਨ ਤਜਾਏ ॥ ਥਾਨ ਥਨਾਏ ਸਰਬ ਸਮਾਏ ॥ ਰਸਕਿ ਰਸਕਿ ਨਾਨਕੁ ਗੁਨ ਬੋਲੈ ॥੨॥੧॥੪੬॥ {ਪੰਨਾ 1307}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਹਜ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ । ਸੁਭਾਏ—ਸੁਭਾਇ, ਪਿਆਰ ਦੀ ਰਾਹੀਂ, ਪਿਆਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰੇ ਹੋਏ । ਆਪਨ—ਆਪਣੇ ਆਪ । ਜਾਨੈ—ਜਾਨਉਂ, ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ । ਨ ਕਛੂ ਜਾਨੈ (ਨ) ਕਛੂ ਦਿਖਾਏ—ਨਾਹ ਮੈਂ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਨਾਹ ਮੈਂ ਕੁਝ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ (ਨਾਹ ਮੇਰੀ ਮਤਿ—ਬੁਧਿ ਉੱਚੀ ਹੈ, ਨਾਹ ਮੇਰੀ ਕਰਣੀ ਉੱਚੀ ਹੈ) । ਬਾਲੇ ਭੋਲੇ—ਭੋਲੇ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਸੰਜੋਗਿ—ਸੰਜੋਗ ਨੇ । ਸਾਧ ਸੰਗਾਏ—ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ । ਕਤਹੂ—ਕਿਸੇ ਭੀ ਹੋਰ ਪਾਸੇ । ਘਰਹਿ—ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ । ਗੁਨ ਨਿਧਾਨੁ—ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਪ੍ਰਭੂ । ਇਹ ਚੋਲੈ—ਇਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ।੧।

ਲੁਭਾਏ—ਖਿੱਚ ਪਾ ਲਈ ਹੈ । ਆਨ—ਹੋਰ (ਪਿਆਰ, ਆਸਰੇ) । ਤਜਾਏ—ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਥਾਨ ਥਨਾਏ—ਥਾਨ ਥਾਨ ਵਿਚ, ਹਰੇਕ ਥਾਂ ਵਿਚ । ਸਰਬ—ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ । ਰਸਕਿ—ਸੁਆਦ ਨਾਲ, ਆਨੰਦ ਨਾਲ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਕਿਸੇ) ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਾਲੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ (ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ (ਮੈਨੂੰ) ਆ ਮਿਲੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਾਹ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ—ਬੁੱਝਦਾ ਹਾਂ, ਨਾਹ ਮੈਂ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਕਰਣੀ ਵਿਖਾ ਸਕਿਆ ਹਾਂ । ਮੈਨੂੰ ਭੋਲੇ ਬਾਲ ਨੂੰ ਉਹ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ (ਆਪ ਹੀ) ਆ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਕਿਸੇ ਪਿਛਲੇ) ਸੰਜੋਗ ਨੇ (ਮੈਨੂੰ) ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ, (ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਮਨ) ਕਿਸੇ ਭੀ

ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, (ਹਿਰਦੇ-) ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । (ਮੇਰੇ ਇਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਪ੍ਰਭੂ ਪਰਗਟ ਹੋ ਪਿਆ ਹੈ । ੧।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਚਰਨਾਂ ਨੇ (ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲ) ਖਿੱਚ ਪਾ ਲਈ ਹੈ, ਮੈਥੋਂ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਮੋਹ-ਪਿਆਰ ਛੁਡਾ ਲਏ ਹਨ, (ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਇਉਂ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ) ਹਰੇਕ ਥਾਂ ਵਿਚ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ । (ਹੁਣ ਉਸ ਦਾ ਦਾਸ) ਨਾਨਕ ਬੜੇ ਆਨੰਦ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਉਚਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੨। ੧। ੪੬।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਗੋਬਿੰਦ ਠਾਕੁਰ ਮਿਲਨ ਦੁਰਾਣੀ ॥ ਪਰਮਿਤਿ ਰੂਪੁ ਅਗੰਮ ਅਗੋਚਰ
ਰਹਿਓ ਸਰਬ ਸਮਾਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕਹਨਿ ਭਵਨਿ ਨਾਹੀ ਪਾਇਓ ਪਾਇਓ ਅਨਿਕ ਉਕਤਿ
ਚਤੁਰਾਈ ॥੧॥ ਜਤਨ ਜਤਨ ਅਨਿਕ ਉਪਾਵ ਰੇ ਤਉ ਮਿਲਿਓ ਜਉ ਕਿਰਪਾਈ ॥ ਪ੍ਰਭੂ
ਦਇਆਰ ਕ੍ਰਿਪਾਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਿ ਜਨ ਨਾਨਕ ਸੰਤ ਰੇਨਾਈ ॥੨॥੨॥੪੭॥ {ਪੰਨਾ 1307}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੁਰਾਣੀ—ਕਠਨ, ਔਖਾ । ਪਰਮਿਤਿ—ਮਿਤਿ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਜਿਸਦੀ ਹਸਤੀ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ । ਅਗੰਮ—ਅਪਹੁੰਚ । ਅਗੋਚਰ—(ਅ-ਗੋ-ਚਰ । ਗੋ—ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ) ਜਿਸ ਤਕ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ । ੧। ਰਹਾਉ ।

ਕਹਨਿ—ਕਹਿਣ ਨਾਲ, ਆਖਣ ਨਾਲ, (ਨਿਰਾ) ਜ਼ਬਾਨੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ । ਭਵਨਿ—ਭੌਣ ਨਾਲ, ਤੀਰਥ ਯਾਤ੍ਰਾ ਆਦਿ ਕਰਨ ਨਾਲ । ਉਕਤਿ—ਦਲੀਲ, ਯੁਕਤੀ । ੧।

ਉਪਾਵ—(ਲਫਜ਼ ‘ਉਪਾਉ’ ਤੋਂ ਬਹੁ-ਵਚਨ) ਹੀਲੇ । ਰੇ—ਹੇ ਭਾਈ! ਤਉ—ਤਦੋਂ । ਜਉ—ਜਦੋਂ ।
ਦਇਆਰ—ਦਇਆਲ । ਕ੍ਰਿਪਾਰ—ਕਿਰਪਾਲ । ਕ੍ਰਿਪਾਨਿਧਿ—ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ । ਰੇਨਾਈ—ਚਰਨ-ਪੂਤ
। ੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਗੋਬਿੰਦ ਨੂੰ ਠਾਕੁਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ । ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਉਂਵ ਤਾਂ) ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਪਰ) ਉਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਉਹ ਅਪਹੁੰਚ ਹੈ, ਉਸ ਤਕ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਨਿਰਾ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ) ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ, (ਤੀਰਥ ਯਾਤ੍ਰਾ ਤੇ) ਭੌਣ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਅਨੇਕਾਂ ਯੁਕਤੀਆਂ ਤੇ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਨਾਲ ਭੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਅਨੇਕਾਂ ਜਤਨਾਂ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀਲਿਆਂ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਉਹ ਤਦੋਂ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! ਦਇਆਲ, ਕਿਰਪਾਲ, ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਪ੍ਰਭੂ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਚਰਨ-ਪੂਤ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ੨। ੨। ੪੭।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਮਾਈ ਸਿਮਰਤ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ॥ ਪ੍ਰਭ ਬਿਨਾ ਨਾਹੀ ਹੋਰੁ ॥ ਚਿਤਵਉ
ਚਰਨਾਰਬਿੰਦ ਸਾਸਨ ਨਿਸਿ ਭੋਰ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਲਾਇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕੀਨ ਆਪਨ ਤੂਟਤ ਨਹੀ ਜੋਰੁ ॥
ਪ੍ਰਾਨ ਮਨੁ ਧਨੁ ਸਰਬਸੁ ਹਰਿ ਗੁਨ ਨਿਧੇ ਸੁਖ ਮੋਰ ॥੧॥ ਈਤ ਉਤ ਰਾਮ ਪੂਰਨੁ ਨਿਰਖਤ ਰਿਦ
ਖੋਰਿ ॥ ਸੰਤ ਸਰਨ ਤਰਨ ਨਾਨਕ ਬਿਨਸਿਓ ਦੁਖੁ ਘੋਰ ॥੨॥੩॥੪੮॥ {ਪੰਨਾ 1307}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਾਈ—ਹੇ ਮਾਂ! ਸਿਮਰਤ—ਸਿਮਰਦਿਆਂ । ਚਿਤਵਉ—ਚਿਤਵਉਂ, ਮੈਂ ਚਿਤਵਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਚੇਤੇ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਚਰਨਾਰਬਿੰਦ—(ਚਰਨ-ਅਰਬਿੰਦ । ਅਰਬਿੰਦ—ਕੌਲ ਫੁੱਲ) ਕੌਲ-ਫੁੱਲ ਵਰਗੇ ਸੋਹਣੇ ਚਰਨ । ਸਾਸਨ—ਹਰੇਕ ਸਾਹ ਦੇ ਨਾਲ । ਨਿਸਿ—ਰਾਤ । ਭੋਰ—ਦਿਨ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਲਾਇ—ਲਾ ਕੇ, ਜੋੜ ਕੇ । ਕੀਨ ਆਪਨ—ਆਪਣਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ । ਜੋਰੁ—ਜੋੜ, ਮਿਲਾਪ । ਸਰਬਸੁ (svôv) । ਅੱਖਰ ‘ਸ’ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਲਗਾਂ ਹਨ— ਅਤੇ । ਅਸਲ ਲਫਜ਼ ‘ਸਰਬਸੁ’ ਹੈ, ਇਥੇ ‘ਸਰਬਸੋ’ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ) ਸਾਰਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ, ਸਭ ਕੁਝ । ਗੁਨ ਨਿਧੇ—ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹਰੀ । ਮੋਰ—ਮੇਰਾ ।੧।

ਈਤ—ਇਥੇ । ਉਤ—ਉਥੇ । ਨਿਰਖਤ—(ਮੈਂ) ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ । ਰਿਦ ਖੋਰਿ—ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਖੋੜ ਵਿਚ, ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਗੁਪਤ ਥਾਂ ਵਿਚ । ਤਰਨ—ਬੇੜੀ, ਜਹਾਜ਼ । ਘੋਰ—ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮਾਂ! ਪ੍ਰਭੂ ਬਿਨਾ (ਮੇਰਾ) ਕੋਈ ਹੋਰ (ਆਸਰਾ) ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਹਰੇਕ ਸਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਮਾਂ! (ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ) ਪਿਆਰ ਪਾ ਕੇ (ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ) ਆਪਣਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ (ਹੁਣ ਇਹ) ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਗੰਢ ਟੁੱਟੇਗੀ ਨਹੀਂ । ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹਰੀ ਹੀ ਸੁਖ ਹੈ, ਜਿੰਦ ਹੈ, ਮਨ ਹੈ, ਧਨ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਸਭ ਕੁਝ ਉਹੀ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਇਥੇ ਉਥੇ ਹਰ ਥਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਲੁਕਵੇਂ ਥਾਂ ਵਿਚ (ਬੈਠਾ) ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । (ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਲੰਘਾਣ ਲਈ ਉਹ) ਜਹਾਜ਼ ਹੈ, ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸਰਨ ਵਿਚ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ) ਸਾਰਾ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਦੁੱਖ ਭੀ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੨।੩।੪੮।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਜਨ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਸੰਗੇ ਅਸਨੇਹੁ ॥ ਸਾਜਨੋ ਤੂ ਮੀਤੁ ਮੇਰਾ ਗ੍ਰਿਹਿ ਤੇਰੈ ਸਭੁ ਕੇਹੁ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਮਾਨੁ ਮਾਂਗਉ ਤਾਨੁ ਮਾਂਗਉ ਧਨੁ ਲਖਮੀ ਸੁਤ ਦੇਹ ॥੧॥ ਮੁਕਤਿ ਜੁਗਤਿ ਭੁਗਤਿ ਪੂਰਨ ਪਰਮਾਨੰਦ ਪਰਮ ਨਿਧਾਨ ॥ ਭੈ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਨਿਹਾਲ ਨਾਨਕ ਸਦਾ ਸਦਾ ਕੁਰਬਾਨ ॥੨॥੪॥੪੯॥ {ਪੰਨਾ 1307-1308}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੇ—ਦਾ । ਪ੍ਰਭੂ—ਮਾਲਕ । ਸੰਗੇ—(ਤੇਰੇ) ਨਾਲ । ਅਸਨੇਹੁ—ਨੇਹੁ, ਪਿਆਰ । ਸਾਜਨੋ—ਸਾਜਨੁ, ਸੱਜਣ । ਗ੍ਰਿਹਿ ਤੇਰੈ—ਤੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ । ਸਭ ਕੇਹੁ—ਸਭ ਕੁਝ, ਹਰੇਕ ਪਦਾਰਥ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਮਾਨੁ—ਇੱਜ਼ਤ । ਮਾਂਗਉ—ਮਾਂਗਉਂ, ਮੈਂ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ । ਤਾਨੁ—ਤਾਕਤ, ਆਸਰਾ । ਲਖਮੀ—ਮਾਇਆ । ਸੁਤ—ਪੁੱਤਰ । ਦੇਹ—ਸਰੀਰ, ਸਰੀਰ-ਅਰੋਗਤਾ ।੧।

ਮੁਕਤਿ—(ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ) ਖ਼ਲਾਸੀ । ਜੁਗਤਿ—ਜੀਵਨ-ਜਾਚ । ਭੁਗਤਿ—ਖ਼ੁਰਾਕ, ਭੋਜਨ । ਪਰਮਾਨੰਦ—ਪਰਮ ਆਨੰਦ, ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਆਨੰਦ ਦਾ ਮਾਲਕ । ਨਿਧਾਨ—ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ । ਭੈ—ਡਰ ਵਿਚ, ਅਦਬ ਵਿਚ । ਭਾਇ—ਪਿਆਰ ਵਿਚ । ਨਿਹਾਲ—ਪਰਸੰਨ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਰਾਖਾ ਹੈਂ, (ਤੇਰੇ ਸੇਵਕ ਦਾ ਤੇਰੇ) ਨਾਲ ਪਿਆਰ

(ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ (ਹੀ) ਮੇਰਾ ਸੱਜਣ ਹੈਂ, ਤੂੰ (ਹੀ) ਮੇਰਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਪਦਾਰਥ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਂ (ਤੇਰੇ ਦਰ ਤੋਂ) ਇੱਜ਼ਤ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ, (ਤੇਰਾ) ਆਸਰਾ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ, ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ, ਪੁੱਤਰ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ, ਸਰੀਰਕ ਅਰੋਗਤਾ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ।੧।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਹੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਸਿਖਾਂਦਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਭੋਜਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਆਨੰਦ ਤੇ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹੈਂ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਂ ਤੈਥੋਂ) ਸਦਾ ਹੀ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, (ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਤੇਰੇ) ਡਰ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਵਿਚ (ਟਿਕ ਕੇ ਤੇਰੀ) ਭਗਤੀ (ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ) ਨਿਹਾਲ (ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ।੨।੪।੪੯।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਕਰਤ ਕਰਤ ਚਰਚ ਚਰਚ ਚਰਚਰੀ ॥ ਜੋਗ ਧਿਆਨ ਭੇਖ ਗਿਆਨ ਫਿਰਤ
ਫਿਰਤ ਧਰਤ ਧਰਤ ਧਰਚਰੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਅਹੰ ਅਹੰ ਅਹੈ ਅਵਰ ਮੂੜ ਮੂੜ ਮੂੜ ਬਵਰਈ
॥ ਜਤਿ ਜਾਤ ਜਾਤ ਜਾਤ ਸਦਾ ਸਦਾ ਸਦਾ ਸਦਾ ਕਾਲ ਹਈ ॥੧॥ ਮਾਨੁ ਮਾਨੁ ਮਾਨੁ ਤਿਆਗਿ
ਮਿਰਤੁ ਮਿਰਤੁ ਨਿਕਟਿ ਨਿਕਟਿ ਸਦਾ ਹਈ ॥ ਹਰਿ ਹਰੇ ਹਰੇ ਭਾਜੁ ਕਹਤੁ ਨਾਨਕੁ ਸੁਨਹੁ ਰੇ ਮੂੜ
ਬਿਨੁ ਭਜਨ ਭਜਨ ਭਜਨ ਅਹਿਲਾ ਜਨਮੁ ਗਈ ॥੨॥੫॥੫੦॥੧੨॥੬੨॥ {ਪੰਨਾ 1308}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਰਤ ਕਰਤ—ਹਰ ਵੇਲੇ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ । ਚਰਚ ਚਰਚ ਚਰਚਰੀ—ਚਰਚਾ ਹੀ ਚਰਚਾ । ਜੋਗ ਧਿਆਨ—ਜੋਗ-ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾਣ ਵਾਲੇ । ਭੇਖ—(ਛੇ) ਭੇਖਾਂ ਦੇ ਸਾਧੂ । ਗਿਆਨ—(ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ) ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ । ਫਿਰਤ ਫਿਰਤ—ਸਦਾ ਫਿਰਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ । ਧਰਤ—ਧਰਤੀ । ਧਰਚਰੀ—ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਫਿਰਨ ਵਾਲੇ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਅਹੰ ਅਹੰ—ਹਉਮੈ ਹੀ ਹਉਮੈ । ਅਵਰ—ਹੋਰ । ਅਹੈ—ਹੈ । ਮੂੜ—ਮੂਰਖ । ਬਵਰਈ—ਬਵਰੇ, ਝੱਲੇ । ਜਤਿ—(X>) ਜਿੱਥੇ (ਭੀ) । ਜਾਤ—ਜਾਂਦੇ । ਕਾਲ—ਮੌਤ, ਆਤਮਕ ਮੌਤ । ਹਈ—(ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ) ਹੈ ।੧।

ਮਾਨੁ—ਅਹੰਕਾਰ । ਤਿਆਗੁ—ਛੱਡ । ਮਿਰਤੁ—ਮੌਤ । ਨਿਕਟਿ—ਨੇੜੇ । ਹਈ—ਹੈ । ਭਾਜੁ—ਭਜਨ ਕਰ । ਕਹਤੁ ਨਾਨਕੁ—ਨਾਨਕ ਆਖਦਾ ਹੈ । ਅਹਿਲਾ—ਕੀਮਤੀ । ਗਈ—(ਵਿਅਰਥ) ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਅਨੇਕਾਂ ਜੋਗ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾਣ ਵਾਲੇ (ਛੇ) ਭੇਖਾਂ ਦੇ ਸਾਧੂ (ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ) ਗਿਆਨਵਾਨ ਸਦਾ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, (ਜਿੱਥੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ਚਰਚਾ ਹੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭੋਜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵਿਅਰਥ ਹੈ) ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ) ਹੋਰ ਹਨ, (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਹਉਮੈ ਹੀ ਹਉਮੈ, (ਨਾਮ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਉਹ) ਮੂਰਖ ਹਨ, ਮੂਰਖ ਹਨ, ਝੱਲੇ ਹਨ । (ਉਹ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਕੰਮ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ) ਜਿੱਥੇ ਭੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਭੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਦਾ ਹੀ ਸਦਾ ਹੀ ਆਤਮਕ ਮੌਤ (ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ ਸਵਾਰ ਰਹਿੰਦੀ) ਹੈ ।

ਹੇ ਮੂਰਖ! (ਇਹਨਾਂ ਸਮਾਧੀਆਂ ਦਾ) ਮਾਣ, (ਭੇਖ ਦਾ) ਮਾਣ (ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ) ਅਹੰਕਾਰ ਛੱਡ ਦੇਹ, (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਤਮਕ) ਮੌਤ ਸਦਾ (ਤੇਰੇ) ਨੇੜੇ ਹੈ, ਸਦਾ (ਤੇਰੇ) ਨੇੜੇ ਹੈ । (ਤੈਨੂੰ) ਨਾਨਕ ਆਖਦਾ ਹੈ—ਹੇ

ਮੂਰਖ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰ, ਹਰੀ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰ । ਭਜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੀਮਤੀ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ
(ਵਿਅਰਥ) ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।੨।੫।੫੦।੧੨।੬੨।

ਕਾਨੜਾ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੂ ੧ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਜਪਿ ਮਨ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਸੁਖੁ
ਪਾਵੈਗੋ ॥ ਜਿਉ ਜਿਉ ਜਪੈ ਤਿਵੈ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਸਮਾਵੈਗੋ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਭਗਤ
ਜਨਾਂ ਕੀ ਖਿਨੁ ਖਿਨੁ ਲੋਚਾ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈਗੋ ॥ ਅਨ ਰਸ ਸਾਦ ਗਏ ਸਭ ਨੀਕਰਿ ਬਿਨੁ
ਨਾਵੈ ਕਿਛੁ ਨ ਸੁਖਾਵੈਗੋ ॥੧॥ ਗੁਰਮਤਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਮੀਠਾ ਲਾਗਾ ਗੁਰੁ ਮੀਠੇ ਬਚਨ ਕਢਾਵੈਗੋ ॥
ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਣੀ ਪੁਰਖੁ ਪੁਰਖੋਤਮ ਬਾਣੀ ਸਿਉ ਚਿਤੁ ਲਾਵੈਗੋ ॥੨॥ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੁਨਤ ਮੇਰਾ ਮਨੁ
ਦ੍ਰਵਿਆ ਮਨੁ ਭੀਨਾ ਨਿਜ ਘਰਿ ਆਵੈਗੋ ॥ ਤਹ ਅਨਹਤ ਧੁਨੀ ਬਾਜਹਿ ਨਿਤ ਬਾਜੇ ਨੀਝਰ ਧਾਰ
ਚੁਆਵੈਗੋ ॥੩॥ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਇਕੁ ਤਿਲ ਤਿਲ ਗਾਵੈ ਮਨੁ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਵੈਗੋ ॥ ਨਾਮੁ ਸੁਣੈ
ਨਾਮੋ ਮਨਿ ਭਾਵੈ ਨਾਮੇ ਹੀ ਤ੍ਰਿਪਤਾਵੈਗੋ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1308}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਪਿ—ਜਪਿਆ ਕਰ । ਮਨ—ਹੇ ਮਨ! ਪਾਵੈਗੋ—ਪਾਵੈ, ਪਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਪੈ—ਜਪਦਾ ਹੈ ।
ਸੇਵਿ—ਸੇਵਾ ਕਰ ਕੇ, ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ । ਸਮਾਵੈਗੋ—ਸਮਾਵੈ, ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਖਿਨੁ ਖਿਨੁ—ਹਰ ਵੇਲੇ । ਲੋਚਾ—ਤਾਂਘ । ਜਪਤ—ਜਪਦਿਆਂ । ਅਨ ਰਸ ਸਾਦ—ਹੋਰ ਰਸਾਂ ਦੇ ਸੁਆਦ ।
ਨੀਕਰਿ ਗਏ—ਨਿਕਲ ਗਏ, ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ।੧।

ਗੁਰੁ ਕਢਾਵੈਗੋ,—ਗੁਰੁ ਕਢਾਵੈ, ਗੁਰੁ ਕਢਾਂਦਾ ਹੈ । ਪੁਰਖੋਤਮ—ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ (ਅਕਾਲ-) ਪੁਰਖ ।
ਸਿਉ—ਨਾਲ । ਲਾਵੈਗੋ—ਲਾਵੈ, ਲਾਂਦਾ ਹੈ ।੨।

ਦ੍ਰਵਿਆ—ਨਰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਭੀਨਾ—ਭਿੱਜ ਗਿਆ ਹੈ । ਨਿਜ ਘਰਿ—ਆਪਣੇ (ਅਸਲ) ਘਰ ਵਿਚ ।
ਤਹ—ਉਸ (ਹਿਰਦੇ-ਘਰ) ਵਿਚ । ਅਨਹਤ—ਇਕ-ਰਸ, ਲਗਾਤਾਰ । ਧੁਨੀ—ਸੁਰ । ਬਾਜਹਿ—ਵੱਜਦੇ
ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਨੀਝਰ—(inBllr) ਚਸ਼ਮਾ । ਚੁਆਵੈਗੋ—ਚੁਆਵੈ, ਚੌਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ
।੩।

ਤਿਲ ਤਿਲ—ਹਰ ਵੇਲੇ । ਗਾਵੈ—ਗਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਨਾਮਿ—ਨਾਮ ਵਿਚ । ਨਾਮੋ—ਨਾਮ ਹੀ । ਮਨਿ—ਮਨ
ਵਿਚ । ਭਾਵੈ—ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ਨਾਮੇ—ਨਾਮ ਵਿਚ ਹੀ । ਤ੍ਰਿਪਤਾਵੈਗੋ—ਤ੍ਰਿਪਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ (ਮੇਰੇ) ਮਨ! (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਨਾਮ (ਸਦਾ) ਜਪਿਆ ਕਰ (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਉਹ)
ਸੁਖ ਪਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ (ਮਨੁੱਖ ਹਰਿ-ਨਾਮ) ਜਪਦਾ ਹੈ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ
ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ (ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ) ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਮਨ! ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਹਰ ਵੇਲੇ (ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ) ਤਾਂਘ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਗਤ)
ਹਰਿ-ਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ । (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਰਸਾਂ ਦੇ ਸੁਆਦ ਨਿਕਲ
ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਹਰਿ-ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਭਗਤ ਨੂੰ) ਹੋਰ ਕੁਝ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ।੧।

ਹੇ ਮਨ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ (ਭਗਤ ਨੂੰ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ,
ਗੁਰੂ (ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ) ਮਿੱਠੇ ਬਚਨ (ਹੀ) ਕਢਾਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਭਗਤ)

ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪੁਰਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ (ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਭਗਤ ਸਦਾ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ (ਆਪਣਾ) ਚਿੱਤ ਪੱਘਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਮੇਰਾ ਮਨ (ਨਾਮ-ਰਸ ਨਾਲ) ਭਿੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਬਾਹਰ ਭਟਕਣ ਦੇ ਥਾਂ) ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਉਂ ਆਨੰਦ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਮਾਨੋ) ਉਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਕ-ਰਸ ਸੁਰ ਨਾਲ ਵਾਜੇ ਵੱਜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਮਾਨੋ) ਚਸ਼ਮੇ (ਦੇ ਪਾਣੀ) ਦੀ ਧਾਰ ਚਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।੩।

ਹੇ ਮਨ! (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਗਤ) ਹਰ ਵੇਲੇ ਹਰੇਕ ਸਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਲੈ ਕੇ (ਭਗਤ ਦਾ) ਮਨ (ਸਦਾ) ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਭਗਤ (ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਨਾਮ ਸੁਣਦਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਹੀ (ਉਸ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ (ਭਗਤ ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਲੋਂ) ਰੱਜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੪।

ਕਨਿਕ ਕਨਿਕ ਪਹਿਰੇ ਬਹੁ ਕੰਗਨਾ ਕਾਪਰੁ ਭਾਂਤਿ ਬਨਾਵੈਗੋ ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਸਭਿ ਫੀਕ ਫਿਕਾਨੇ
ਜਨਮਿ ਮਰੈ ਫਿਰਿ ਆਵੈਗੋ ॥੫॥ ਮਾਇਆ ਪਟਲ ਪਟਲ ਹੈ ਭਾਰੀ ਘਰੁ ਘੂਮਨਿ ਘੇਰਿ ਘੁਲਾਵੈਗੋ
॥ ਪਾਪ ਬਿਕਾਰ ਮਨੂਰ ਸਭਿ ਭਾਰੇ ਬਿਖੁ ਦੁਤਰੁ ਤਰਿਓ ਨ ਜਾਵੈਗੋ ॥੬॥ ਭਉ ਬੈਰਾਗੁ ਭਇਆ ਹੈ
ਬੋਹਿਥੁ ਗੁਰੁ ਖੇਵਟੁ ਸਬਦਿ ਤਰਾਵੈਗੋ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਭੇਟੀਐ ਹਰਿ ਰਾਮੈ ਨਾਮਿ ਸਮਾਵੈਗੋ
॥੭॥ ਅਗਿਆਨਿ ਲਾਇ ਸਵਾਲਿਆ ਗੁਰ ਗਿਆਨੈ ਲਾਇ ਜਗਾਵੈਗੋ ॥ ਨਾਨਕ ਭਾਣੈ ਆਪਣੈ
ਜਿਉ ਭਾਵੈ ਤਿਵੈ ਚਲਾਵੈਗੋ ॥੮॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1308}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਨਿਕ—ਸੋਨਾ । ਕਾਪਰੁ—ਕਪੜਾ । ਭਾਂਤਿ—ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦਾ । ਬਨਾਵੈਗੋ—ਬਨਾਵੈ, ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ । ਫੀਕ ਫਿਕਾਨੈ—ਬਹੁਤ ਹੀ ਫਿੱਕੇ । ਜਨਮਿ—ਜੰਮ ਕੇ । ੫।

ਪਟਲ—ਪਰਦਾ । ਘੂਮਨਿ ਘੇਰਿ—ਘੁੰਮਣਘੇਰੀ । ਘੁਲਾਵੈਗੋ—ਘੁਲਦਾ ਹੈ, ਦੁੱਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮਨੂਰ—ਸੜਿਆ ਹੋਇਆ ਲੋਹਾ । ਬਿਖੁ—(ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਣੀ ਵਾਲੀ) ਜ਼ਹਰ । ਦੁਤਰੁ—ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਣਾ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੬।

ਭਉ—ਡਰ, ਅਦਬ । ਬੈਰਾਗੁ—ਪਿਆਰ, ਲਗਨ । ਬੋਹਿਥੁ—ਜਹਾਜ਼ । ਖੇਵਟੁ—ਮਲਾਹ । ਸਬਦਿ—ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਤਰਾਵੈਗੋ—ਤਰਾਵੈ, ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਭੇਟੀਐ—ਮਿਲ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । ਰਾਮੈ ਨਾਮਿ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ । ੭।

ਅਗਿਆਨਿ—ਅੱਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚ । ਲਾਇ—ਜੋੜ ਕੇ । ਗੁਰ ਗਿਆਨੈ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ । ਭਾਣੈ—ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ । ਭਾਵੈ—ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ੮।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਮਾਇਆ-ਵੇੜ੍ਹਿਆ ਮਨੁੱਖ) ਸੋਨੇ (ਆਦਿਕ ਕੀਮਤੀ ਧਾਤਾਂ) ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕੰਗਣ (ਆਦਿਕ ਗਹਿਣੇ) ਪਹਿਨਦਾ ਹੈ (ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਜਾਣ ਲਈ) ਕਈ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੱਪੜਾ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਇਹ) ਸਾਰੇ (ਉੱਦਮ) ਬਿਲਕੁਲ ਬੇ-ਸੁਆਦੇ ਹਨ । (ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ) ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੫।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਮਾਇਆ (ਦੇ ਮੋਹ) ਦਾ ਪਰਦਾ ਬੜਾ ਕਰੜਾ ਪਰਦਾ ਹੈ, (ਇਸ ਮੋਹ ਦੇ ਪਰਦੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਉਸ ਦਾ) ਘਰ ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਇਸ ਵਿਚ ਡੁੱਬਣ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮਨੁੱਖ)

ਘੋਲ ਕਰਦਾ ਹੈ । (ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ) ਪਾਪ ਵਿਕਾਰ ਸੜੇ ਹੋਏ ਲੋਹੇ ਵਰਗੇ ਭਾਰੇ (ਬੋਝ) ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ) ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ਹਰ-ਰੂਪ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਮਾਇਆ-ਵੇੜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਾਸੋਂ ਉਸ ਵਿਚੋਂ) ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਲੰਘਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ । ੬।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਅਦਬ ਅਤੇ ਪਿਆਰ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਣ ਲਈ) ਜਹਾਜ਼ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਿਆਰ ਹੈ ਡਰ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਮਲਾਹ (ਆਪਣੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਜਪ ਕੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕੀਦਾ ਹੈ; (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਦਬ ਤੇ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਉਹ) ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੭।

ਪਰ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਵੇਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਹੀ (ਜੀਵ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਰਾਹ ਤੇ) ਤੋਰਦਾ ਹੈ, (ਕਦੇ ਜੀਵ ਨੂੰ) ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚ ਫਸਾ ਕੇ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ) ਸੰਵਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਆਤਮਕ ਸੂਝ ਵਿਚ ਟਿਕਾ ਕੇ (ਉਸ ਨੀਂਦ ਤੋਂ) ਜਗਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ੮। ੧।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਜਪਿ ਮਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਤਰਾਵੈਗੋ ॥ ਜੋ ਜੋ ਜਪੈ ਸੋਈ ਗਤਿ ਪਾਵੈ ਜਿਉ ਧੂ
ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ ਸਮਾਵੈਗੋ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਿ ਹਰਿ ਜੀਉ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਨਾਮਿ
ਲਗਾਵੈਗੋ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਲਾਵਹੁ ਮਿਲਿ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈਗੋ ॥੧॥ ਜਨਮ
ਜਨਮ ਕੀ ਹਉਮੈ ਮਲੁ ਲਾਗੀ ਮਿਲਿ ਸੰਗਤਿ ਮਲੁ ਲਹਿ ਜਾਵੈਗੋ ॥ ਜਿਉ ਲੋਹਾ ਤਰਿਓ ਸੰਗਿ
ਕਾਸਟ ਲਗਿ ਸਬਦਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਪਾਵੈਗੋ ॥੨॥ ਸੰਗਤਿ ਸੰਤ ਮਿਲਹੁ ਸਤਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਸੰਗਤਿ
ਹਰਿ ਰਸੁ ਆਵੈਗੋ ॥ ਬਿਨੁ ਸੰਗਤਿ ਕਰਮ ਕਰੈ ਅਭਿਮਾਨੀ ਕਢਿ ਪਾਣੀ ਚੀਕੜੁ ਪਾਵੈਗੋ ॥੩॥
ਭਗਤ ਜਨਾ ਕੇ ਹਰਿ ਰਖਵਾਰੇ ਜਨ ਹਰਿ ਰਸੁ ਮੀਠ ਲਗਾਵੈਗੋ ॥ ਖਿਨੁ ਖਿਨੁ ਨਾਮੁ ਦੇਇ
ਵਡਿਆਈ ਸਤਿਗੁਰ ਉਪਦੇਸਿ ਸਮਾਵੈਗੋ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1309}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਪਿ—ਜਪਿਆ ਕਰ । ਮਨ—ਹੇ ਮਨ! ਤਰਾਵੈਗੋ—ਤਰਾਵੈ, ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਜੋ ਜੋ—
ਜਿਹੜਾ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ । ਸੋਈ—ਉਹ ਹੀ । ਗਤਿ—ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ । ਸਮਾਵੈਗੋ—ਸਮਾਵੈ, ਲੀਨ
ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੧। ਰਹਾਉ।

ਹਰਿ ਜੀਉ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ । ਨਾਮਿ—ਨਾਮ ਵਿਚ । ਲਗਾਵੈਗੋ—ਜੋੜ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਮਿਲਿ—
ਮਿਲ ਕੇ । ਧਿਆਵੈਗੋ—ਧਿਆਵੈ, ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ । ੧।

ਮਲੁ—ਮੈਲ । ਕਾਸਟ—ਕਾਠ, ਲੱਕੜੀ, ਬੇੜੀ । ਲਗਿ ਸਬਦਿ—ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਲੱਗ ਕੇ । ੨।

ਹਰਿ ਰਸੁ—ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਆਨੰਦ । ਕਰਮ—(ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਹੋਰ) ਕਰਮ । ਕਢਿ—ਕੱਢ ਕੇ । ੩।

ਰਖਵਾਰੇ—ਰਾਖੇ । ਮੀਠ—ਮਿੱਠਾ, ਸੁਆਦਲਾ । ਖਿਨੁ ਖਿਨੁ—ਹਰੇਕ ਖਿਨ, ਹਰ ਵੇਲੇ । ਦੇਇ—ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।
ਉਪਦੇਸਿ—ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਚ । ੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ (ਮੇਰੇ) ਮਨ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਕਰ, ਹਰਿ-ਨਾਮ (ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ)
ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ
ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਜਿਵੇਂ ਧੂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ (ਆਪੋ ਆਪਣੇ

ਸਮੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ) ਲੀਨ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! ਮਿਹਰ ਕਰ, ਮਿਹਰ ਕਰ, ਮਿਹਰ ਕਰ, (ਤੇ, ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੋੜੀ ਰੱਖ । ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ) ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ (ਜੀਵ ਨੂੰ ਆਪਣੇ) ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੋੜਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਮਿਲਾਵੇ । ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਹੀ (ਜੀਵ ਤੇਰਾ) ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜੀਵ ਨੂੰ) ਅਨੇਕਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੀ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਚੰਬੜੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਇਹ ਮੈਲ ਲਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਲੋਹਾ ਕਾਠ (ਦੀ ਬੋੜੀ) ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ (ਨਦੀ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ (ਮਨੁੱਖ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਬੈਠਿਆ ਕਰੋ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਆਨੰਦ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਅਹੰਕਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਤੋਂ ਵਾਂਜਿਆ ਰਹਿ ਕੇ (ਹੋਰ ਹੋਰ) ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚੋਂ) ਪਾਣੀ ਕੱਢ ਕੇ (ਉਸ ਵਿਚ) ਚਿੱਕੜ ਪਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਆਪ ਰਾਖੇ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਤਾਹੀਏਂ) ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਮਿੱਠਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ (ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ) ਹਰੇਕ ਖਿਨ (ਜਪਣ ਲਈ ਆਪਣਾ) ਨਾਮ ਦੇਂਦਾ ਹੈ (ਨਾਮ ਦੀ) ਵਡਿਆਈ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਭਗਤ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ (ਸ਼ਬਦ) ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੪।

ਭਗਤ ਜਨਾ ਕਉ ਸਦਾ ਨਿਵਿ ਰਹੀਐ ਜਨ ਨਿਵਹਿ ਤਾ ਫਲ ਗੁਨ ਪਾਵੈਗੋ ॥ ਜੋ ਨਿੰਦਾ ਦੁਸਟ ਕਰਹਿ ਭਗਤਾ ਕੀ ਹਰਨਾਖਸ ਜਿਉ ਪਚਿ ਜਾਵੈਗੋ ॥੫॥ ਬ੍ਰਹਮ ਕਮਲ ਪੁਤੁ ਮੀਨ ਬਿਆਸਾ ਤਪੁ ਤਾਪਨ ਪੂਜ ਕਰਾਵੈਗੋ ॥ ਜੋ ਜੋ ਭਗਤੁ ਹੋਇ ਸੋ ਪੂਜਹੁ ਭਰਮਨ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਵੈਗੋ ॥੬॥ ਜਾਤ ਨਜਾਤਿ ਦੇਖਿ ਮਤ ਭਰਮਹੁ ਸੁਕ ਜਨਕ ਪਗੀਂ ਲਗਿ ਧਿਆਵੈਗੋ ॥ ਜੂਠਨ ਜੂਠਿ ਪਈ ਸਿਰ ਉਪਰਿ ਖਿਨੁ ਮਨੂਆ ਤਿਲੁ ਨ ਡੁਲਾਵੈਗੋ ॥੭॥ ਜਨਕ ਜਨਕ ਬੈਠੇ ਸਿੰਘਾਸਨਿ ਨਉ ਮੁਨੀ ਪੂਰਿ ਲੈ ਲਾਵੈਗੋ ॥ ਨਾਨਕ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਿ ਠਾਕੁਰ ਮੈ ਦਾਸਨਿ ਦਾਸ ਕਰਾਵੈਗੋ ॥੮॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1309}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਉ—ਦੇ ਅੱਗੇ, ਨੂੰ । ਨਿਵਿ—ਨਿਉਂ ਕੇ । ਰਹੀਐ—ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜਨ ਨਿਵਹਿ—ਭਗਤ ਜਨ ਨਿਉਂਦੇ ਹਨ । ਤਾ—ਤਦੋਂ । ਫਲ ਗੁਨ—ਆਤਮਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਫਲ । ਪਾਵੈਗੋ—ਪਾਵੇ, ਪਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਰਹਿ—ਕਰਦੇ ਹਨ । ਜਿਉ—ਵਾਂਗ । ਪਚਿ ਜਾਵੈਗੋ—ਖੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।੫।

ਬ੍ਰਹਮ—ਬ੍ਰਹਮਾ । ਕਮਲ ਪੁਤੁ—ਕੌਲ ਦਾ ਪੁੱਤਰ (ਬ੍ਰਹਮਾ ਕੌਲ ਦੀ ਨਾਭੀ ਵਿਚੋਂ ਜੰਮਿਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ਮੀਨ—ਮੱਛੀ, (ਮਛੋਦਰੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਬਿਆਸ ਨੂੰ) । ਪੂਜਹੁ—ਆਦਰ-ਸਤਕਾਰ ਕਰੋ । ਭਰਮਨ ਭਰਮੁ—ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਭਟਕਣਾ । ਚੁਕਾਵੈਗੋ—ਚੁਕਾਵੇ, ਮੁਕਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੬।

ਜਾਤਨ ਜਾਤਿ—ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉੱਚੀ ਜਾਤੀ । ਦੇਖਿ—ਵੇਖ ਕੇ । ਮਤ ਭਰਮਹੁ—ਭੁਲੇਖਾ ਨਾਹ ਖਾਓ । ਸੁਕ—ਸੁਕਦੇਵ (ਜਾਤੀ ਦਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੀ) । ਪਗੀਂ—ਪੈਰੀਂ । ਲਗਿ—ਲੱਗ ਕੇ । ਜੂਠਨ ਜੂਠਿ—ਭੈੜੀ ਤੋਂ ਭੈੜੀ ਜੂਠ ।੭।

ਜਨਕ ਜਨਕ—ਕਈ ਜਨਕ, (ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਕਈ ਜਨਕ) । ਬੈਠੇ—ਬੈਠਦੇ ਆਏ ।

ਸਿੰਘਾਸਨਿ—ਸਿੰਘਾਸਨ ਉਤੇ, ਰਾਜ-ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ । ਲੈ—ਲੈ ਕੇ । ਧੂਰਿ—ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ । ਲਾਵੈਗੋ—ਲਾਂਦਾ ਹੈ । ਠਾਕੁਰ—ਹੇ ਠਾਕੁਰ! ਮੈ—ਮੈਨੂੰ, ਮੇਰੇ ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ । ਕਰਾਵੈਗੋ—ਕਰਾਵੈ, ਕਰਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਅੱਗੇ ਸਦਾ ਸਿਰ ਨਿਵਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਭਗਤ ਜਨ (ਆਪ ਭੀ) ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । (ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨਿਉਂਦਾ ਹੈ) ਤਦੋਂ (ਹੀ) ਆਤਮਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਭੈੜੇ ਮਨੁੱਖ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਨਿੰਦਕ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ) ਹਰਨਾਖਸ ਵਾਂਗ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।੫।

ਹੇ ਭਾਈ! ਬ੍ਰਹਮਾ ਕੌਲ-ਨਾਭੀ ਵਿਚੋਂ ਜੰਮਿਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਿਆਸ ਮੱਛੀ (ਮਛੋਦਰੀ) ਦਾ ਪੁਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਇਤਨੇ ਨੀਵੇਂ ਥਾਂ ਤੋਂ ਜੰਮੇ ਮੰਨੇ ਜਾ ਕੇ ਭੀ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦਾ) ਤਪ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ (ਬ੍ਰਹਮਾ ਭੀ ਤੇ ਬਿਆਸ ਭੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਪਣੀ) ਪੂਜਾ ਕਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜਾ ਜਿਹੜਾ ਭੀ ਕੋਈ ਭਗਤ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਆਦਰ ਸਤਕਾਰ ਕਰੋ । (ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਦਾ ਸਤਕਾਰ) ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਭਟਕਣਾ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।੬।

ਹੇ ਭਾਈ! ਉੱਚੀ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਵੇਖ ਕੇ (ਭੀ) ਭੁਲੇਖਾ ਨਾਹ ਖਾ ਜਾਓ (ਕਿ ਭਗਤੀ ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ । ਵੇਖੋ) ਸੁਕਦੇਵ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰਾਜਾ) ਜਨਕ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਲੱਗ ਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿੱਖ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਜਨਕ ਪਾਸ ਭਗਤੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈਣ ਆਇਆ, ਲੰਗਰ ਵਰਤਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਸੁਕਦੇਵ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਹੀ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਲੰਗਰ ਛਕ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਤਲਾਂ ਦੀ) ਸਾਰੀ ਜੂਠ (ਸੁਕਦੇਵ ਦੇ) ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਪਈ (ਵੇਖੋ, ਫਿਰ ਭੀ ਸੁਕਦੇਵ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਆਪਣੇ) ਮਨ ਨੂੰ ਇਕ ਖਿਨ ਵਾਸਤੇ ਭੀ ਡੋਲਣ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ।੭।

ਹੇ ਭਾਈ! ਅਨੇਕਾਂ ਜਨਕ (ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਜਿਸ) ਰਾਜ-ਗੱਦੀ ਉਤੇ ਬੈਠਣ ਆ ਰਹੇ ਸਨ (ਉਸ ਉਤੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਉਸੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਦਾ ਭਗਤ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਰਾਜਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਨੌਂ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਚਰਨ-ਧੂੜ (ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ) ਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਹੇ ਠਾਕੁਰ! (ਮੇਰੇ ਉਤੇ) ਮਿਹਰ ਕਰ, ਮਿਹਰ ਕਰ, (ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਭਗਤ ਮਿਲਾ ਦੇਹ, ਜਿਹੜਾ) ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਬਣਾ ਲਏ ।੮।੨।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਮਨੁ ਗੁਰਮਤਿ ਰਸਿ ਗੁਨ ਗਾਵੈਗੋ ॥ ਜਿਹਵਾ ਏਕ ਹੋਇ ਲਖ ਕੋਟੀ ਲਖ ਕੋਟੀ ਕੋਟਿ ਧਿਆਵੈਗੋ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸਹਸ ਫਨੀ ਜਪਿਓ ਸੇਖਨਾਗੈ ਹਰਿ ਜਪਤਿਆ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਵੈਗੋ ॥ ਤੂ ਅਥਾਹੁ ਅਤਿ ਅਗਮੁ ਅਗਮੁ ਹੈ ਮਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਮਨੁ ਠਹਰਾਵੈਗੋ ॥੧॥ ਜਿਨ ਤੂ ਜਪਿਓ ਤੇਈ ਜਨ ਨੀਕੇ ਹਰਿ ਜਪਤਿਅਹੁ ਕਉ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈਗੋ ॥ ਬਿਦਰ ਦਾਸੀ ਸੁਤੁ ਛੋਕ ਛੋਹਰਾ ਕ੍ਰਿਸਨੁ ਅੰਕਿ ਗਲਿ ਲਾਵੈਗੋ ॥੨॥ ਜਲ ਤੇ ਓਪਤਿ ਭਈ ਹੈ ਕਾਸਟ ਕਾਸਟ ਅੰਗਿ ਤਰਾਵੈਗੋ ॥ ਰਾਮ ਜਨਾ ਹਰਿ ਆਪਿ ਸਵਾਰੇ ਅਪਨਾ ਬਿਰਦੁ ਰਖਾਵੈਗੋ ॥੩॥ ਹਮ ਪਾਥਰ ਲੋਹ ਲੋਹ ਬਡ ਪਾਥਰ ਗੁਰ ਸੰਗਤਿ ਨਾਵ ਤਰਾਵੈਗੋ ॥ ਜਿਉ ਸਤਸੰਗਤਿ ਤਰਿਓ ਜੁਲਾਹੇ ਸੰਤ ਜਨਾ ਮਨਿ ਭਾਵੈਗੋ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਸਿ—ਰਸ ਨਾਲ, ਆਨੰਦ ਨਾਲ, ਸੁਆਦ ਨਾਲ । ਮਨੁ ਗਾਵੈਗੋ—(ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਮਨ ਗਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਹਵਾ—(ਉਸ ਦੀ) ਜੀਭ । ਹੋਇ—ਹੋ ਕੇ, ਬਣ ਕੇ । ਕੋਟੀ—ਕੋਟਿ, ਕ੍ਰੋੜਾਂ । ਧਿਆਵੈਗੋ—ਧਿਆਵੈ, ਜਪਦੀ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਸਹਸ ਫਨੀ—ਹਜ਼ਾਰ ਫਣਾਂ ਨਾਲ । ਸੇਖਨਾਗੈ—ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਨੇ । ਅਗਮੁ—ਅਪਹੁੰਚ । ਠਹਰਾਵੈਗੋ—ਠਹਰਾਵੈ, ਠਹਰਾਂਦਾ ਹੈ, ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਭਟਕਣੋਂ ਹਟਾਂਦਾ ਹੈ ।੧।

ਤੂ—ਤੈਨੂੰ । ਨੀਕੇ—ਚੰਗੇ (ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ) । ਜਪਤਿਅਹੁ ਕਉ—ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ । ਦਾਸੀ ਸੁਤੁ—ਦਾਸੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ । ਛੋਕ ਛੋਹਰਾ—ਛੋਕਰਾ । ਅੰਕਿ—ਅੰਕ ਨਾਲ, ਛਾਤੀ ਨਾਲ । ਗਲਿ—ਗਲ ਨਾਲ ।੨।

ਤੇ—ਤੋਂ । ਓਪਤਿ—ਉਤਪੱਤੀ । ਕਾਸਟ—ਕਾਠ, ਲੱਕੜ । ਅੰਗਿ—(ਆਪਣੇ) ਸਰੀਰ ਉੱਤੇ । ਤਰਾਵੈ—ਤਰਾਂਦਾ ਹੈ । ਬਿਰਦੁ—ਮੁੱਢ ਕਦੀਮਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਉ । ਰਖਾਵੈਗੋ—ਰਖਾਵੈ, ਕਾਇਮ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।੩।

ਹਮ—ਅਸੀ ਜੀਵ । ਲੋਹ—ਲੋਹਾ । ਨਾਵ—ਬੇੜੀ । ਤਰਾਵੈਗੋ—ਤਰਾਵੈ, ਪਾਰ ਲੰਘਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਭਾਵੈਗੋ—ਭਾਵੈ, ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਮਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ (ਲੈ ਕੇ) ਸੁਆਦ ਨਾਲ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਗੁਣ ਗਾਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਤਨਾ ਪਿਆਰ ਜਾਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ) ਜੀਭ ਇਕ ਤੋਂ (ਮਾਨੋ) ਲੱਖਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਬਣ ਕੇ (ਨਾਮ) ਜਪਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ (ਨਾਮ ਜਪਦੀ ਥੱਕਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ) ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਉਸ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰੇ ਹੋਏ ਹੀ) ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਨੇ (ਆਪਣੀ ਹਜ਼ਾਰ) ਫਨ ਨਾਲ (ਸਦਾ ਹਰਿ-ਨਾਮ) ਜਪਿਆ ਹੈ । ਪਰ ਹੇ, ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ ਕੋਈ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੇ ਗੁਣਾਂ) ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਦਾ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਅਥਾਹ (ਸਮੁੰਦਰ) ਹੈਂ, ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਅਪਹੁੰਚ ਹੈਂ । ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਮਨ ਭਟਕਣੋਂ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਜਪਿਆ ਹੈ, ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਚੰਗੇ (ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ) ਬਣੇ ਹਨ । ਹੇ ਭਾਈ! ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰੀ (ਆਤਮਕ) ਆਨੰਦ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ । (ਵੇਖੋ, ਇਕ) ਦਾਸੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਬਿਦਰ ਛੋਕਰਾ ਜਿਹਾ ਹੀ ਸੀ, (ਪਰ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਕ੍ਰਿਸਨ ਉਸ ਨੂੰ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਗਲ ਨਾਲ ਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਕਾਠ ਦੀ ਉਤਪੱਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਇਸ ਲਾਜ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਉਸ) ਕਾਠ ਨੂੰ (ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਉੱਤੇ ਰੱਖੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ) ਤਰਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਭੁੱਬਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ) । (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਸੋਹਣੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਮੁੱਢ-ਕਦੀਮਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਅਸੀ ਜੀਵ ਪੱਥਰ (ਵਾਂਗ ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਭਾਰੇ) ਹਾਂ, ਲੋਹੇ (ਵਾਂਗ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਭਾਰੇ) ਹਾਂ, (ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘਾਂਦਾ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ) ਬੇੜੀ (ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਾਂਦੀ ਹੈ) ਜਿਵੇਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ (ਕਬੀਰ) ਜੁਲਾਹਾ ਪਾਰ ਲੰਘ ਗਿਆ । ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਸਦਾ) ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ।੪।

ਖਰੇ ਖਰੋਏ ਬੈਠਤ ਉਠਤ ਮਾਰਗਿ ਪੰਥਿ ਧਿਆਵੈਗੋ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ ਬਚਨ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਧਰੁ
ਮੁਕਤਿ ਜਨਾਵੈਗੋ ॥੫॥ ਸਾਸਨਿ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਬਲੁ ਪਾਈ ਹੈ ਨਿਹਸਾਸਨਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈਗੋ ॥ ਗੁਰ
ਪਰਸਾਦੀ ਹਉਮੈ ਬੂਝੈ ਤੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਵੈਗੋ ॥੬॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦਾਤਾ ਜੀਅ ਜੀਅਨ ਕੋ
ਭਾਗਹੀਨ ਨਹੀ ਭਾਵੈਗੋ ॥ ਫਿਰਿ ਏਹ ਵੇਲਾ ਹਾਥਿ ਨ ਆਵੈ ਪਰਤਾਪੈ ਪਛੁਤਾਵੈਗੋ ॥੭॥ ਜੇ ਕੋ
ਭਲਾ ਲੋੜੈ ਭਲ ਅਪਨਾ ਗੁਰ ਆਗੈ ਢਹਿ ਢਹਿ ਪਾਵੈਗੋ ॥ ਨਾਨਕ ਦਇਆ ਦਇਆ ਕਰਿ ਠਾਕੁਰ
ਮੈ ਸਤਿਗੁਰ ਭਸਮ ਲਗਾਵੈਗੋ ॥੮॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1309-1310}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਖਰੇ ਖਰੋਏ—ਖਲੇ-ਖਲੋਤੇ । ਮਾਰਗਿ—ਰਸਤੇ ਵਿਚ । ਪੰਥਿ—ਰਸਤੇ ਵਿਚ । ਧਿਆਵੈਗੋ—
ਧਿਆਵੈ, ਧਿਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਵਿਚ (ਮਗਨ) । ਪਾਧਰੁ—ਪੱਧਰਾ ਰਸਤਾ ।
ਪਾਧਰੁ ਮੁਕਤਿ—ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਪੱਧਰਾ ਰਸਤਾ । ਮੁਕਤਿ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ । ਜਨਾਵੈਗੋ—ਜਨਾਵੈ, ਜਤਾਂਦਾ
ਹੈ, ਦੱਸਦਾ ਹੈ ।੫।

ਸਾਸਨਿ—ਸਾਹ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ । ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ—ਹਰੇਕ ਸਾਹ ਦੇ ਨਾਲ । ਬਲੁ—(ਆਤਮਕ) ਤਾਕਤ । ਨਿਹ
ਸਾਸਨਿ—ਸਾਹ ਨਾਹ ਲੈਂਦਿਆਂ ਭੀ, ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਣ ਤੇ ਭੀ । ਪਰਸਾਦੀ—ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ । ਬੂਝੈ—(ਅੱਗ)
ਬੁੱਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਤੋਂ—ਤਦੋਂ । ਨਾਮਿ—ਨਾਮ ਵਿਚ ।੬।

ਜੀਅ ਕੋ—(ਆਤਮਕ) ਜੀਵਨ ਦਾ । ਜੀਅਨ ਕੋ—ਸਭਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ । ਭਾਵੈਗੋ—ਭਾਵੈ, ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ।
ਹਾਥਿ—ਹੱਥ ਵਿਚ । ਪਰਤਾਪੈ—ਦੁੱਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।੭।

ਕੋ—ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ । ਭਲ—ਭਲਾ । ਲੋੜੈ—ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਢਹਿ—ਢਹਿ ਕੇ । ਠਾਕੁਰ—ਹੇ ਠਾਕੁਰ! ਮੈ—ਮੈਨੂੰ
। ਭਸਮ—ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ।੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਲੈ ਕੇ ਸੁਆਦ ਨਾਲ ਹਰਿ-ਗੁਣ ਗਾਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ
ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ) ਖਲੇ-ਖਲੋਤਿਆਂ, ਬੈਠਦਿਆਂ, ਉੱਠਦਿਆਂ, ਰਸਤੇ ਵਿਚ (ਤੁਰਦਿਆਂ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ
ਦਾ ਨਾਮ) ਜਪਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । (ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਵਿਚ (ਮਗਨ ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦਾ
ਉਪਦੇਸ਼ (ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ) ਖਲਾਸੀ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਰਸਤਾ ਦੱਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੫।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦੀ ਲਗਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਾਹ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹਰੇਕ ਸਾਹ
ਦੇ ਨਾਲ (ਨਾਮ ਜਪ ਜਪ ਕੇ ਆਤਮਕ) ਤਾਕਤ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਾਹ ਦੇ ਨਾਹ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਉਹ
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । (ਜਦੋਂ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) (ਹਉਮੈ ਦੀ
ਅੱਗ) ਬੁੱਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਹ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੬।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਬਦ-ਕਿਸਮਤ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰਾ
ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ । (ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਦਾਤਿ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ । ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਮਾ
ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਮੁੜ ਇਹ ਸਮਾ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਤਦੋਂ ਦੁੱਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੱਥ ਮਲਦਾ ਹੈ ।੭।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣਾ ਭਲਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ
ਆਪਾ-ਭਾਵ ਗਵਾ ਕੇ ਪਿਆ ਰਹੇ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਤੂੰ ਭੀ ਆਖ—) ਹੇ ਮੇਰੇ ਠਾਕੁਰ! (ਮੇਰੇ ਉਤੇ) ਮਿਹਰ
ਕਰ, ਮਿਹਰ ਕਰ, ਮੇਰੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਲੱਗੀ ਰਹੇ ।੮।੩।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਮਨੁ ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਰਾਤਾ ਗਾਵੈਗੋ ॥ ਭੈ ਭੈ ਤ੍ਰਾਸ ਭਏ ਹੈ ਨਿਰਮਲ ਗੁਰਮਤਿ
ਲਾਗਿ ਲਗਾਵੈਗੋ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਰਾਤਾ ਸਦ ਬੈਰਾਗੀ ਹਰਿ ਨਿਕਟਿ ਤਿਨਾ ਘਰਿ
ਆਵੈਗੋ ॥ ਤਿਨ ਕੀ ਪੰਕ ਮਿਲੈ ਤਾਂ ਜੀਵਾ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਆਪਿ ਦਿਵਾਵੈਗੋ ॥੧॥ ਦੁਬਿਧਾ ਲੋਭਿ
ਲਗੇ ਹੈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਨਿ ਕੋਰੈ ਰੰਗੁ ਨ ਆਵੈਗੋ ॥ ਫਿਰਿ ਉਲਟਿਓ ਜਨਮੁ ਹੋਵੈ ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ
ਮਿਲੈ ਰੰਗੁ ਲਾਵੈਗੋ ॥੨॥ ਇੰਦ੍ਰੀ ਦਸੇ ਦਸੇ ਫੁਨਿ ਧਾਵਤ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣੀਆ ਖਿਨੁ ਨ ਟਿਕਾਵੈਗੋ ॥
ਸਤਿਗੁਰ ਪਰਚੈ ਵਸਗਤਿ ਆਵੈ ਮੋਖ ਮੁਕਤਿ ਸੋ ਪਾਵੈਗੋ ॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1310}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰੰਗਿ—ਪ੍ਰੇਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ । ਰਾਤਾ—ਰੱਤਾ, ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ । ਗਾਵੈਗੋ—ਗਾਵੈ, ਗਾਂਦਾ
ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਭੈ—(ਲਫਜ਼ ‘ਭਉ’ ਤੋਂ ਬਹੁ-ਵਚਨ) ਸਾਰੇ ਡਰ । ਤ੍ਰਾਸ—ਡਰ, ਸਹਮ । ਨਿਰਮਲ—ਮਲ-
ਰਹਿਤ, ਪਵਿੱਤਰ । ਲਾਗਿ—ਪਾਹ (ਕੱਪੜੇ ਨੂੰ ਰੰਗ ਚਾੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਪਾਹ’ ਦੇਈਦੀ ਹੈ, ਲੂਣ ਜਾਂ ਸੋਡੇ
ਆਦਿਕ ਵਿਚ ਰਿੰਨੀਦਾ ਹੈ) । ਲਗਾਵੈਗੋ—ਲਾਂਦਾ ਹੈ, ਲਗਾਵੈ ।੧।ਰਹਾਉ ।

ਸਦ—ਸਦਾ । ਬੈਰਾਗੀ—ਵਿਰਕਤ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ । ਨਿਕਟਿ—ਨੇੜੇ । ਘਰਿ—(ਹਿਰਦੇ-)
ਘਰ ਵਿਚ । ਪੰਕ—ਚਰਨ-ਪੂੜ । ਜੀਵਾ—ਜੀਵਾਂ, ਮੈਂ ਜੀਉ ਪੈਂਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਹਾਸਲ ਕਰ
ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ । ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ ।੧।

ਦੁਬਿਧਾ—ਮੇਰ-ਤੇਰ । ਲੋਭਿ—ਲੋਭ ਵਿਚ । ਮਨਿ ਕੋਰੈ—ਕੋਰੇ ਮਨ ਉੱਤੇ । ਰੰਗਿ—ਪ੍ਰੇਮ-ਰੰਗ । ਫਿਰਿ—
ਮੁੜ । ਉਲਟਿਓ—(ਜਦੋਂ ਲੋੜ ਆਦਿਕ ਵਲੋਂ ਮਨ) ਪਰਤਦਾ ਹੈ । ਜਨਮੁ—ਨਵਾਂ ਜਨਮ । ਬਚਨੀ—ਬਚਨੀਂ,
ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਲਾਵੈਗੋ—ਲਾਵੈ, ਲਾਂਦਾ ਹੈ, ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ।੨।

ਫੁਨਿ—ਮੁੜ, ਮੁੜ ਮੁੜ । ਧਾਵਤ—ਭਟਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਤ੍ਰੈਗੁਣੀਆ—ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨ
। ਪਰਚੈ—ਪਤੀਜਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਵਸਗਤਿ—ਵੱਸ ਵਿਚ । ਮੋਖ ਮੁਕਤਿ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ।
ਸੋ—ਉਹ ਮਨੁੱਖ ।੩।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਣ ਵਾਸਤੇ ਮਨ ਨੂੰ)
ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਦੀ ਪਾਣ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦਾ) ਮਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਰੰਗ
ਵਿਚ ਰੰਗੀਜ ਕੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ) ਗਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ (ਮਲੀਨ) ਡਰ ਤੇ
ਸਹਮ ਪਵਿੱਤਰ (ਅਦਬ-ਸਤਕਾਰ) ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੧।ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਲੋਂ ਉਪਰਾਮ
ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ (ਪ੍ਰੇਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸਦਾ) ਨੇੜੇ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ (ਹਿਰਦੇ-) ਘਰ ਵਿਚ
ਆ ਟਿਕਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਉਹਨਾਂ (ਵਡ-ਭਾਗੀ ਮਨੁੱਖਾਂ) ਦੀ ਚਰਨ-ਪੂੜ ਮਿਲੇ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਤਮਕ
ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ । (ਪਰ ਇਹ ਚਰਨ-ਪੂੜ ਪ੍ਰਭੂ) ਆਪ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਦਿਵਾਂਦਾ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਮੇਰ-ਤੇਰ ਵਿਚ ਲੋਭ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਰੇ ਮਨ ਉੱਤੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ
ਪਿਆਰ-) ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦਾ । ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਦੁਬਿਧਾ ਲੋਭ
ਆਦਿਕ ਵਲੋਂ) ਪਰਤਦਾ ਹੈ, (ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਆਤਮਕ) ਜਨਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ
ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਪੁਰਖ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰ ਦਾ) ਰੰਗ ਚਾੜ੍ਹ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਇਹ ਦਸੇ ਹੀ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਮੁੜ ਮੁੜ ਭਟਕਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ । (ਮਾਇਆ ਦੇ) ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਿਆ ਮਨ ਰਤਾ-ਭਰ ਸਮੇ ਲਈ ਭੀ (ਇਕ ਥਾਂ) ਨਹੀਂ ਟਿਕਦਾ । ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ (ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਉੱਤੇ) ਤੁੱਠਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਵੱਸ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੩।

ਓਅੰਕਾਰਿ ਏਕੋ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਭੁ ਏਕਸ ਮਾਹਿ ਸਮਾਵੈਗੋ ॥ ਏਕੋ ਰੂਪੁ ਏਕੋ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ਸਭੁ ਏਕਤੁ ਬਚਨਿ ਚਲਾਵੈਗੋ ॥੪॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਏਕੋ ਏਕੁ ਪਛਾਤਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ਲਖਾਵੈਗੋ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਇ ਮਿਲੈ ਨਿਜ ਮਹਲੀ ਅਨਹਦ ਸਬਦੁ ਬਜਾਵੈਗੋ ॥੫॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭ ਸਿਸਟਿ ਉਪਾਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੋਭਾ ਪਾਵੈਗੋ ॥ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਭੇਟੇ ਕੋ ਮਹਲੁ ਨ ਪਾਵੈ ਆਇ ਜਾਇ ਦੁਖੁ ਪਾਵੈਗੋ ॥੬॥ ਅਨੇਕ ਜਨਮ ਵਿਛੁੜੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਗੁਰੂ ਮਿਲਾਵੈਗੋ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਤ ਮਹਾ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਮਤਿ ਮਲੀਨ ਬਿਗਸਾਵੈਗੋ ॥੭॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹੁ ਜਗਜੀਵਨ ਮੈ ਸਰਧਾ ਨਾਮਿ ਲਗਾਵੈਗੋ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਰਨਿ ਮਿਲਾਵੈਗੋ ॥੮॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1310}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਓਅੰਕਾਰਿ—ਓਅੰਕਾਰ ਵਿਚ, ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ । ਸਭੁ—ਸਾਰਾ ਜਗਤ । ਏਕਸ ਮਾਹਿ—ਇੱਕ (ਪ੍ਰਭੂ) ਵਿਚ ਹੀ । ਏਕਸੁ ਬਚਨਿ—ਇਕ (ਆਪਣੇ ਹੀ) ਹੁਕਮ ਵਿਚ । ਬਚਨਿ—ਹੁਕਮ ਵਿਚ ।੪।

ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ । ਲਖਾਵੈਗੋ—ਲਖਾਵੇ, ਲਖੇ, ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਜਾਇ—ਜਾ ਜਾ ਕੇ । ਨਿਜ ਮਹਲੀ—ਨਿਜ ਮਹਲਿ, ਆਪਣੇ (ਅਸਲ) ਟਿਕਾਣੇ ਵਿਚ । ਅਨਹਦ—(ਅਨ-ਆਹਤ । ਬਿਨਾ ਵਜਾਏ ਵੱਜ ਰਿਹਾ) ਇਕ-ਰਸ । ਸਬਦੁ ਬਜਾਵੈਗੋ—ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਬਲ ਪ੍ਰਭਾਵ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ) ਟਿਕਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।੫।

ਸਭ ਸਿਸਟਿ—ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ । ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਭੇਟੇ—ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ । ਕੋ—ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ । ਮਹਲੁ—ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਥਾਂ । ਆਇ ਜਾਇ—ਆ ਕੇ ਜਾ ਕੇ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ।੬।

ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ—ਹੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਭੂ! ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ । ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਤ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਦਿਆਂ । ਮਲੀਨ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮੈਲੀ ਹੋ ਚੁਕੀ । ਬਿਗਸਾਵੈਗੋ—ਖਿੜਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।੭।

ਜਗਜੀਵਨ—ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈ ਸਰਧਾ—ਮੇਰੀ ਸਰਧਾ । ਨਾਮਿ—(ਤੇਰੇ) ਨਾਮ ਵਿਚ । ਮੈ—ਮੈਨੂੰ । ਸਰਨਿ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਰਨ ਵਿਚ ।੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਉਸ ਇਕੋ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਕਦੇ) ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਹੀ (ਜਗਤ ਰਚ ਕੇ) ਅਨੇਕਾਂ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਇਕ ਆਪਣੇ ਹੀ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਤੌਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।੪।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ (ਹਰ ਥਾਂ) ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ (ਵੱਸਦਾ) ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ ।
ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ (ਮਨੁੱਖ) ਇਹ ਭੇਤ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ
ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਇਕ-ਰਸ ਪ੍ਰਬਲ ਪ੍ਰਭਾਵ
ਪਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।੫।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਉਂਵ ਤਾਂ) ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਜੰਤ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ), ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਹੀ) ਪੈਦਾ
ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, (ਪਰ) ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਵਡਿਆਈ
ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈ
ਸਕਦਾ (ਸਗੋਂ) ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਦੁੱਖ ਭੋਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੬।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਭੂ! (ਜੀਵ) ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਜਨਮ (ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ) ਵਿਛੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ (ਹੀ) ਮਿਹਰ
ਕਰ ਕੇ (ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ) ਮਿਲਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਿਆਂ (ਹੀ ਮਨੁੱਖ) ਬੜਾ ਆਨੰਦ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । (ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ) ਮੈਲੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਮਤਿ ਨੂੰ (ਗੁਰੂ) ਖੇੜੇ ਵਿਚ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ
।੭।

ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਹਰੀ! ਮਿਹਰ ਕਰ, (ਗੁਰੂ) ਮੇਰੀ ਸਰਧਾ (ਤੇਰੇ) ਨਾਮ ਵਿਚ ਬਣਾਈ ਰੱਖੇ । ਹੇ ਨਾਨਕ!
(ਆਖ—ਪ੍ਰਭੂ—ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਲਈ) ਗੁਰੂ ਹੀ (ਵਸੀਲਾ) ਹੈ, ਗੁਰੂ ਹੀ (ਵਿਚੋਲਾ) ਹੈ । ਗੁਰੂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ
ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਰਨ ਵਿਚ ਟਿਕਾਈ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ।੮।੪।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਮਨ ਗੁਰਮਤਿ ਚਾਲ ਚਲਾਵੈਗੋ ॥ ਜਿਉ ਮੈਗਲੁ ਮਸਤੁ ਦੀਜੈ ਤਲਿ ਕੁੰਡੇ ਗੁਰ
ਅੰਕਸੁ ਸਬਦੁ ਦ੍ਰਿੜਾਵੈਗੋ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਚਲਤੋ ਚਲੈ ਚਲੈ ਦਹ ਦਹ ਦਿਸਿ ਗੁਰੁ ਰਾਖੈ ਹਰਿ ਲਿਵ
ਲਾਵੈਗੋ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਦੇਇ ਰਿਦ ਅੰਤਰਿ ਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਚੁਆਵੈਗੋ ॥੧॥ ਬਿਸੀਅਰ
ਬਿਸੁ ਭਰੇ ਹੈ ਪੂਰਨ ਗੁਰੁ ਗਰੁੜ ਸਬਦੁ ਮੁਖਿ ਪਾਵੈਗੋ ॥ ਮਾਇਆ ਭੁਇਅੰਗ ਤਿਸੁ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵੈ
ਬਿਖੁ ਝਾਰਿ ਝਾਰਿ ਲਿਵ ਲਾਵੈਗੋ ॥੨॥ ਸੁਆਨੁ ਲੋਭੁ ਨਗਰ ਮਹਿ ਸਬਲਾ ਗੁਰੁ ਖਿਨ ਮਹਿ ਮਾਰਿ
ਕਢਾਵੈਗੋ ॥ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਧਰਮੁ ਆਨਿ ਰਾਖੇ ਹਰਿ ਨਗਰੀ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਵੈਗੋ ॥੩॥ ਪੰਕਜ ਮੋਹ
ਨਿਘਰਤੁ ਹੈ ਪ੍ਰਾਨੀ ਗੁਰੁ ਨਿਘਰਤ ਕਾਢਿ ਕਢਾਵੈਗੋ ॥ ਤ੍ਰਾਹਿ ਤ੍ਰਾਹਿ ਸਰਨਿ ਜਨ ਆਏ ਗੁਰੁ ਹਾਥੀ
ਦੇ ਨਿਕਲਾਵੈਗੋ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1310}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਨ—ਹੇ ਮਨ! ਗੁਰਮਤਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ (ਹੀ) । ਚਾਲ—(ਸਹੀ ਜੀਵਨ ਦੀ) ਚਾਲ ।
ਮੈਗਲੁ—ਹਾਥੀ । ਦੀਜੈ—ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਤਲਿ ਕੁੰਡੇ—ਕੁੰਡੇ ਦੇ ਹੇਠ । ਅੰਕਸੁ—(ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਚਲਾਣ
ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਣ ਵਾਲਾ) ਕੁੰਡਾ । ਦ੍ਰਿੜਾਵੈਗੋ—ਦ੍ਰਿੜਾਵੈ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਚਲਤੋ ਚਲੈ ਚਲੈ—ਮੁੜ ਮੁੜ ਭਟਕਦਾ ਹੈ । ਦਹ ਦਿਸਿ—ਦਸੀਂ ਪਾਸੀਂ । ਦਿਸਿ—ਪਾਸਾ । ਰਾਖੈ—ਰੱਖਿਆ
ਕਰਦਾ । ਲਿਵ—ਲਗਨ । ਲਾਵੈਗੋ—ਲਾਵੈ, ਲਾਂਦਾ ਹੈ । ਦੇਇ—ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਰਿਦ ਅੰਤਰਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ।
ਮੁਖਿ—ਮੂੰਹ ਵਿਚ । ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਜਲ ।੧।

ਬਿਸੀਅਰ—ਸੱਪ । ਬਿਸੁ—ਜ਼ਹਰ । ਗਰੁੜ—ਗਾਰੁੜ ਮੰਤ੍ਰ! ਭੁਇਅੰਗ—ਸੱਪਣੀ । ਬਿਖੁ—ਜ਼ਹਰ । ਝਾਰਿ—
ਝਾੜ ਕੇ ।੨।

ਸੁਆਨੁ—ਕੁੱਤਾ । ਨਗਰ—ਸਰੀਰ—ਨਗਰ । ਸਬਲਾ—(ਸ-ਬਲ) ਬਲ ਵਾਲਾ । ਮਾਰਿ—ਮਾਰਿ ਕੇ । ਆਨਿ—ਲਿਆ ਕੇ । ਹਰਿ ਨਗਰੀ—ਹਰੀ ਦੀ ਨਗਰੀ ਵਿਚ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ।੩।

ਪੰਕਜ—ਚਿੱਕੜ । ਨਿਘਰਤੁ ਹੈ—ਖੁੱਭਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਾਢਿ—ਕੱਢ ਕੇ । ਕਢਾਵੈਗੋ—ਬੰਨੇ ਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਤ੍ਰਾਹਿ ਤ੍ਰਾਹਿ—ਬਚਾ ਲੈ ਬਚਾ ਲੈ । ਹਾਥੀ—ਹੱਥ । ਦੇ—ਦੇ ਕੇ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮਨ (ਤੈਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ (ਹੀ ਸਹੀ ਜੀਵਨ ਦੀ) ਚਾਲ ਚਲਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ (ਮਾਨੋ, ਉਹ) ਕੁੰਡਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਤੋਰੀਦਾ ਹੈ) । ਜਿਵੇਂ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਕੁੰਡੇ ਹੇਠ ਰੱਖੀਦਾ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਆਪਣਾ) ਸ਼ਬਦ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ) ਮੁੜ ਮੁੜ ਦਸੀਂ ਪਾਸੀਂ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ (ਇਸ ਨੂੰ) ਭਟਕਣ ਤੋਂ ਬਚਾਂਦਾ ਹੈ (ਇਸਦੇ ਅੰਦਰ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪਿਆਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ (ਆਪਣਾ) ਸ਼ਬਦ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਜਲ ਚੋਂਦਾ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਸੱਪ ਜ਼ਹਰ ਨਾਲ ਨਕਾ-ਨਕ ਭਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਲਈ) ਗਾਰੁੜ ਮੰਤਰ ਹੈ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਗੁਰੂ (ਆਪਣਾ) ਸ਼ਬਦ (-ਮੰਤ੍ਰ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਸਪਣੀ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁਕਦੀ । (ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ-ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ) ਜ਼ਹਰ ਝਾੜ ਝਾੜ ਕੇ (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਲਗਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਲੋਭ-ਕੁੱਤਾ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਸਰੀਰ-ਨਗਰ ਵਿਚ ਬਲਵਾਨ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਇਕ ਛਿਨ ਵਿਚ (ਇਸ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ) ਮਾਰ ਕੇ (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਕੱਢ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । (ਗੁਰੂ ਨੇ) ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਧਰਮ (ਇਹ ਗੁਣ) ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ-ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਲੋਭ-ਕੁੱਤੇ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਮਨੁੱਖ) ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਮਨੁੱਖ (ਮਾਇਆ ਦੇ) ਮੋਹ ਦੇ ਖੋਭੇ ਵਿਚ ਖੁੱਭਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ (ਇਸ ਖੋਭੇ ਵਿਚ) ਖੁੱਭ ਰਹੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ (ਖੋਭੇ ਵਿਚੋਂ) ਕੱਢ ਕੇ ਬੰਨੇ ਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ‘ਬਚਾ ਲੈ ਬਚਾ ਲੈ’—ਇਹ ਆਖਦੇ (ਜਿਹੜੇ) ਮਨੁੱਖ (ਗੁਰੂ ਦੀ) ਸਰਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਫੜਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਚਿੱਕੜ ਵਿਚੋਂ) ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੪।

ਸੁਪਨੰਤਰੁ ਸੰਸਾਰੁ ਸਭੁ ਬਾਜੀ ਸਭੁ ਬਾਜੀ ਖੇਲੁ ਖਿਲਾਵੈਗੋ ॥ ਲਾਹਾ ਨਾਮੁ ਗੁਰਮਤਿ ਲੈ ਚਾਲਹੁ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਪੈਧਾ ਜਾਵੈਗੋ ॥੫॥ ਹਉਮੈ ਕਰੈ ਕਰਾਵੈ ਹਉਮੈ ਪਾਪ ਕੋਇਲੇ ਆਨਿ ਜਮਾਵੈਗੋ ॥ ਆਇਆ ਕਾਲੁ ਦੁਖਦਾਈ ਹੋਏ ਜੋ ਬੀਜੇ ਸੋ ਖਵਲਾਵੈਗੋ ॥੬॥ ਸੰਤਹੁ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਧਨੁ ਸੰਚਹੁ ਲੈ ਖਰਚੁ ਚਲੇ ਪਤਿ ਪਾਵੈਗੋ ॥ ਖਾਇ ਖਰਚਿ ਦੇਵਹਿ ਬਹੁਤੇਰਾ ਹਰਿ ਦੇਦੇ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੈਗੋ ॥੭॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਧਨੁ ਹੈ ਰਿਦ ਅੰਤਰਿ ਧਨੁ ਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ਪਾਵੈਗੋ ॥ ਨਾਨਕ ਦਇਆ ਦਇਆ ਕਰਿ ਦੀਨੀ ਦੁਖੁ ਦਾਲਦੁ ਭੰਜਿ ਸਮਾਵੈਗੋ ॥੮॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1311}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੁਪਨੰਤਰੁ—(ਸੁਪਨ-ਅੰਤਰ । ਨੋਟ—ਲਫਜ਼ ‘ਅੰਤਰ’ ਅਤੇ ‘ਅੰਤਰਿ’ ਦਾ ਫਰਕ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣ-ਜੋਗ ਹੈ (ਵੇਖੋ ਬੰਦ ਨੰ: ੮ ਵਿਚ ‘ਰਿਦ ਅੰਤਰਿ’) ਅੰਦਰਲਾ ਸੁਪਨਾ, ਮਨ ਦਾ ਸੁਪਨਾ, ਮਨ ਦੀ ਭਟਕਣ । ਸਭੁ—ਸਾਰਾ (ਸੰਸਾਰ) । ਖਿਲਾਵੈਗੋ—ਖਿਲਾਵੈ, (ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ) ਖਿਡਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਲਾਹਾ—

ਲਾਭ, ਖੱਟੀ । ਲੈ—ਲੈ ਕੇ । ਚਾਲਹੁ—(ਜਗਤ ਤੋਂ) ਤੁਰੋ । ਪੈਧਾ—ਸਰੋਪਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਕੇ, ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ । ਜਾਵੈਗੋ—ਜਾਵੈ, ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੫।

ਕਰੈ ਕਰਾਵੈ—ਕਰਦਾ ਕਰਾਂਦਾ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਕਰਦਾ । ਆਨਿ—ਲਿਆ ਕੇ । ਜਮਾਵੈਗੋ—ਜਮਾਵੈ, ਜਮਾਂਦਾ ਹੈ, ਬੀਜਦਾ ਹੈ । ਕਾਲੁ—ਮੌਤ । ਜੋ—ਜਿਹੜੇ । ਕੋਇਲੇ—ਪਾਪ । ਬੀਜੇ—ਬੀਜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਖਵਲਾਵੈਗੋ—ਫਲ ਭੁਗਤਾਂਦਾ ਹੈ ।੬।

ਸੰਤਹੁ—ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ! ਸੰਚਹੁ ਇਕੱਠਾ ਕਰੋ । ਲੈ—ਲੈ ਕੇ । ਚਲੇ—ਤੁਰਦੇ ਹਨ । ਪਤਿ—ਇੱਜ਼ਤ । ਪਾਵੈਗੋ—ਪੱਲੇ ਪਾਂਦਾ ਹੈ, ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਖਾਇ—(ਆਪ) ਖਾ ਕੇ । ਖਰਚਿ—ਖਰਚ ਕੇ, (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਵੰਡ ਕੇ । ਦੇਵਹਿ—(ਸੰਤ ਜਨ) ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਦੇਦੇ—ਦੇਂਦਿਆਂ । ਤੋਟਿ—ਕਮੀ, ਘਾਟ ।੭।

ਰਿਦ ਅੰਤਰਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਦੀਨੀ—(ਨਾਮ-ਧਨ ਦੀ ਦਾਤਿ) ਦਿੱਤੀ । ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ । ਦਾਲਦੁ—ਗਰੀਬੀ । ਭੰਜਿ—ਤੋੜ ਕੇ, ਨਾਸ ਕਰ ਕੇ, ਮੁਕਾ ਕੇ ।੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਇਹ ਸੰਸਾਰ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਮਨ ਦੀ ਭਟਕਣਾ (ਦਾ ਮੂਲ) ਹੈ, (ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪਰਚਾਣ ਲਈ) ਸਾਰਾ ਜਗਤ (ਇਕ) ਖੇਡ (ਜਿਹੀ ਹੀ) ਹੈ । ਇਹ ਖੇਡ (ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ) ਖਿਡਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । (ਇਸ ਖੇਡ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਨਾਮ (ਹੀ) ਲਾਭ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਲਾਭ ਖੱਟ ਕੇ ਜਾਵੋ । (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਲਾਭ ਖੱਟ ਕੇ ਇਥੋਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੫।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ‘ਹਉਂ, ਹਉਂ’ ਹੀ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕ ਖੇਤੀ ਵਿਚ) ਪਾਪ ਕੋਲੇ ਲਿਆ ਕੇ ਬੀਜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਮੌਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ; (ਉਹ ਬੀਜੇ ਹੋਏ ਕਮਾਏ ਹੋਏ ਪਾਪ) ਦੁਖਦਾਈ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੀਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?) ਜਿਹੜੇ ਕੋਲੇ-ਪਾਪ ਬੀਜੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕੀਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਫਲ ਖਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।੬।

ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦੇ ਰਹੋ, (ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਜੀਵਨ-ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਵਰਤਣ ਲਈ ਨਾਮ-) ਖਰਚ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰਦੇ ਹਨ, (ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇੱਜ਼ਤ-ਮਾਣ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਇਹ ਨਾਮ-ਧਨ ਆਪ) ਖੁਲ੍ਹਾ ਵਰਤ ਕੇ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ) ਬਹੁਤ ਵੰਡਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਧਨ ਦੇ ਵੰਡਦਿਆਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।੭।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਇਹ ਨਾਮ-ਧਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਨਾਮ-ਧਨ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਮ-ਧਨ ਦੀ ਦਾਤਿ ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣਾ ਹਰੇਕ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ (ਆਤਮਕ) ਗਰੀਬੀ ਮੁਕਾ ਕੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੮।੫।

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਮਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਨਿ ਧਿਆਵੈਗੋ ॥ ਲੋਹਾ ਹਿਰਨੁ ਹੋਵੈ ਸੰਗਿ ਪਾਰਸ ਗੁਨੁ
ਪਾਰਸ ਕੋ ਹੋਇ ਆਵੈਗੋ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਹਾ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਪਾਰਸੁ ਜੋ ਲਾਗੈ ਸੋ ਫਲੁ
ਪਾਵੈਗੋ ॥ ਜਿਉ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸਿ ਤਰੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦਾ ਗੁਰੁ ਸੇਵਕ ਪੈਜ ਰਖਾਵੈਗੋ ॥੧॥ ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨੁ
ਬਚਨੁ ਹੈ ਨੀਕੋ ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪਾਵੈਗੋ ॥ ਜਿਉ ਅੰਬਰੀਕਿ ਅਮਰਾ ਪਦ ਪਾਏ ਸਤਿਗੁਰ ਮੁਖ
ਬਚਨ ਧਿਆਵੈਗੋ ॥੨॥ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਨਿ ਸਰਨਿ ਮਨਿ ਭਾਈ ਸੁਧਾ ਸੁਧਾ ਕਰਿ ਧਿਆਵੈਗੋ ॥

ਦਇਆਲ ਦੀਨ ਭਏ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰ ਹਰਿ ਮਾਰਗੁ ਪੰਥੁ ਦਿਖਾਵੈਗੋ ॥੩॥ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਨਿ ਪਏ ਸੇ
ਥਾਪੇ ਤਿਨ ਰਾਖਨ ਕਉ ਪ੍ਰਭੁ ਆਵੈਗੋ ॥ ਜੇ ਕੋ ਸਰੁ ਸੰਪੈ ਜਨ ਉਪਰਿ ਫਿਰਿ ਉਲਟੇ ਤਿਸੈ ਲਗਾਵੈਗੋ
॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1311}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਨੁ—(ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਮਨ । ਧਿਆਵੈਗੋ—(ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ) ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ।
ਹਿਰਨੁ—(ih&X) ਸੋਨਾ । ਸੰਗਿ ਪਾਰਸ—ਪਾਰਸ ਦੇ ਨਾਲ (ਛੁਹ ਕੇ) । ਗੁਨੁ ਪਾਰਸ ਕੋ—ਪਾਰਸ ਦਾ ਗੁਣ
।੧।ਰਹਾਉ।

ਜੋ ਲਾਗੈ—ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਛੁੰਹਦਾ ਹੈ । ਉਪਦੇਸਿ—ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਤਰੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦਾ—ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ
ਆਦਿਕ ਕਈ ਤਰ ਗਏ । ਪੈਜ—ਲਾਜ, ਇੱਜ਼ਤ ।੨।

ਨੀਕੋ—ਚੰਗਾ, ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਉੱਤਮ । ਗੁਰ ਬਚਨੀ—ਗੁਰ ਬਚਨੀਂ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ—ਆਤਮਕ
ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ—ਜਲ । ਅੰਬਰੀਕੀ—ਅੰਬਰੀਕ ਨੇ । ਅਮਰਾਪਦ—ਅਮਰ ਪਦ, ਉਹ ਦਰਜਾ ਜਿਥੇ
ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਮੁਖ ਬਚਨ—ਮੂੰਹ ਦੇ ਬਚਨ । ਸਤਿਗੁਰ ਮੁਖ ਬਚਨ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਦੇ
ਬਚਨ । ਧਿਆਵੈਗੋ—ਧਿਆਵੈ, ਉਚਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।੨।

ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਭਾਈ—ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ । ਸੁਧਾ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ । ਸੁਧਾ ਸੁਧਾ ਕਰਿ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ—ਦਾਤਾ
ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰ ਕੇ । ਦਇਆਲ ਦੀਨ—ਦੀਨਾਂ ਉੱਤੇ ਦਇਆਵਾਨ । ਮਾਰਗੁ ਪੰਥੁ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਰਸਤਾ
।੩।

ਸੇ—ਉਹ ਬੰਦੇ । ਥਾਪੇ—ਥਾਪਣਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਆਦਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਕੋ—ਕੋਈ । ਸਰੁ—ਤੀਰ । ਸੰਪੈ—
ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਉਲਟੇ—ਪਰਤਿਆ ਹੋਇਆ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਮਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ
ਹੈ (ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਛੁਹ ਨਾਲ ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ) ਪਾਰਸ ਨਾਲ (ਛੁਹ ਕੇ) ਲੋਹਾ
ਸੋਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਾਰਸ ਦੀ ਛੁਹ ਦਾ ਗੁਣ ਉਸ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ (ਭੀ) ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਪੁਰਖ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਭੀ) ਪਾਰਸ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ)
ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਉਹ (ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ) ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ
(ਆਦਿਕ ਕਈ) ਪਾਰ ਲੰਘ ਗਏ । ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਆਪਣੇ (ਸੇਵਕ) ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ (ਜ਼ਰੂਰ) ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਯਕੀਨ ਜਾਣ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਚਨ (ਬੜਾ) ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ (ਮਨੁੱਖ)
ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । (ਜਿਹੜਾ ਭੀ ਮਨੁੱਖ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਚਾਰਿਆ ਸ਼ਬਦ
ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਂਦਾ ਹੈ (ਉਹ ਉੱਚਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਜਿਵੇਂ ਅੰਬਰੀਕ ਨੇ ਉਹ ਆਤਮਕ
ਦਰਜਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ ਜਿੱਥੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਏ ਰਹਿਣਾ (ਆਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਪਸੰਦ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਗੁਰੂ
ਦੇ ਬਚਨ ਨੂੰ) ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ—ਦਾਤਾ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰ ਕੇ (ਉਸਨੂੰ) ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਸਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਹੇ
ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੀਨਾਂ ਉਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਰਸਤਾ ਵਿਖਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ
।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਦਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪ ਬਹੁੜਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਉਹਨਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਉਤੇ ਤੀਰ ਚਲਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਤੀਰ ਪਰਤ ਕੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਆ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ।੪।

ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਰੁ ਸੇਵਹਿ ਤਿਨ ਦਰਗਹ ਮਾਨੁ ਦਿਵਾਵੈਗੋ ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਧਿਆਵਹਿ ਹਰਿ ਗਲਿ ਮਿਲਿ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਵੈਗੋ ॥੫॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਦੁ ਬੇਦੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗੁਰ ਪਰਚੈ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈਗੋ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰੂਪੁ ਹਰਿ ਰੂਪੇ ਹੋਵੈ ਹਰਿ ਜਨ ਕਉ ਪੂਜ ਕਰਾਵੈਗੋ ॥੬॥ ਸਾਕਤ ਨਰ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਹੀ ਕੀਆ ਤੇ ਬੇਮੁਖ ਹਰਿ ਭਰਮਾਵੈਗੋ ॥ ਲੋਭ ਲਹਰਿ ਸੁਆਨ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਬਿਖੁ ਮਾਇਆ ਕਰੰਗਿ ਲਗਾਵੈਗੋ ॥੭॥ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਸਭ ਜਗ ਕਾ ਤਾਰਕੁ ਲਗਿ ਸੰਗਤਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈਗੋ ॥ ਨਾਨਕ ਰਾਖੁ ਰਾਖੁ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ਸਤਸੰਗਤਿ ਰਾਖਿ ਸਮਾਵੈਗੋ ॥੮॥੬॥ ਛਕਾ ੧ ॥

{ਪੰਨਾ 1311}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਰੁ—ਸਰੋਵਰ, ਤਾਲਾਬ । ਹਰਿ ਸਰੁ—ਉਹ ਸਰੋਵਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰਿ-ਨਾਮ-ਜਲ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ । ਹਰਿ ਸਰੁ ਸੇਵਹਿ—(ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ) ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮਾਨੁ—ਆਦਰ । ਗੁਰਮਤਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਲੈ ਕੇ । ਗਲਿ—ਗਲ ਨਾਲ । ਮਿਲਿ—ਮਿਲ ਕੇ । ਮੇਲਿ—ਮੇਲ ਵਿਚ, ਆਪਣੇ ਨਾਲ ।੫।

ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ । ਗੁਰ ਪਰਚੈ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਰੂਪੇ—ਰੂਪ ਹੀ । ਹੋਵੈ—ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪੂਜ—ਪੂਜਾ, ਆਦਰ ।੬।

ਸਾਕਤ ਨਰ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ । ਕੀਆ—ਬਣਾਇਆ । ਤੇ—ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਬੇਮੁਖ—ਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ ਭਵਾਈ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ । ਭਰਮਾਵੈਗੋ—ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਪਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਸੁਆਨ—ਕੁੱਤਾ । ਬਿਖੁ—ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਜ਼ਹਰ । ਕਰੰਗਿ—ਕਰੰਗ ਉੱਤੇ, ਮੁਰਦਾਰ ਉੱਤੇ ।੭।

ਤਾਰਕੁ—ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ । ਲਗਿ—ਲੱਗ ਕੇ । ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ—ਹੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਰਾਖਿ—ਰੱਖ ਕੇ । ਸਮਾਵੈਗੋ—(ਆਪਣੇ ਵਿਚ) ਲੀਨ ਕਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਹੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਇੱਜ਼ਤ ਦਿਵਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗਲ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੫।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਹੀ ਨਾਦ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਹੀ ਵੇਦ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਏ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ (ਭੀ ਹਰ ਥਾਂ) ਉਸ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਾਂਦਾ ਹੈ ।੬।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਨੂੰ (ਆਪਣਾ ਆਸਰਾ) ਨਹੀਂ ਬਣਾਂਦੇ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ

ਭਵਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਭੂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਪਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਲੋਭ ਦੀ ਲਹਿਰ ਚੱਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, (ਇਹ ਲਹਿਰ) ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਵਰਗੀ ਹੈ, (ਜਿਵੇਂ ਕੁੱਤਾ) ਮੁਰਦਾਰ ਉੱਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਮੁਰਦਾਰ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਲੋਭ-ਲਹਿਰ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ) ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ-ਜ਼ਹਰ ਨੂੰ ਚੰਬੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਪਾਰ ਲੰਘਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ) ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ (ਉਹ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਤੇ ਆਖ—) ਹੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ) ਰੱਖੀ ਰੱਖ । ਹੇ ਭਾਈ! (ਪਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ) ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ (ਆਪਣੇ ਵਿਚ) ਲੀਨ ਕਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।੮।੬। ਛਕਾ ੧ ।

ਕਾਨੜਾ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੫ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸੇ ਉਧਰੇ ਜਿਨ ਰਾਮ ਧਿਆਏ ॥ ਜਤਨ ਮਾਇਆ ਕੇ ਕਾਮਿ ਨ ਆਏ ॥ ਰਾਮ ਧਿਆਏ ਸਭਿ ਫਲ ਪਾਏ ਧਨਿ ਧੰਨਿ ਤੇ ਬਡਭਾਗੀਆ ॥ ਸਤਸੰਗਿ ਜਾਗੇ ਨਾਮਿ ਲਾਗੇ ਏਕ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਗੀਆ ॥ ਤਜਿ ਮਾਨ ਮੋਹ ਬਿਕਾਰ ਸਾਧੂ ਲਗਿ ਤਰਉ ਤਿਨ ਕੈ ਪਾਏ ॥ ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਸਰਣਿ ਸੁਆਮੀ ਬਡਭਾਗਿ ਦਰਸਨੁ ਪਾਏ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1312}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੇ—ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਜਿਨ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ । ਕਾਮਿ—ਕੰਮ ਵਿਚ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ । ਧਨਿ ਧੰਨਿ—ਸਲਾਹੁਣ-ਜੋਗ । ਤੇ—ਉਹ ਬੰਦੇ । ਸਤ ਸੰਗਿ—ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ । ਜਾਗੇ—ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚੋਂ ਜਾਗ ਪਏ । ਨਾਮਿ—ਨਾਮ ਵਿਚ, ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ । ਏਕ ਸਿਉ—ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ । ਲਿਵ—ਲਗਨ, ਪਿਆਰ । ਤਜਿ—ਤਜ ਕੇ, ਤਿਆਗ ਕੇ । ਸਾਧੂ—ਭਲੇ ਮਨੁੱਖ । ਤਰਉ—ਤਰਉਂ, ਮੈਂ ਤਰਦਾ ਹਾਂ । ਲਗਿ ਤਿਨ ਕੈ ਪਾਏ—ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗ ਕੇ । ਬਿਨਵੰਤਿ—ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਬਡਭਾਗਿ—ਵੱਡੀ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ।੧।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ, ਉਹ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ) ਬਚ ਗਏ (ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਭੀ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਥੀ ਬਣਿਆ) । ਮਾਇਆ (ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ) ਦੇ ਜਤਨ (ਤਾਂ) ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ (ਮਾਇਆ ਇਥੇ ਹੀ ਧਰੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) । ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ, ਉਹਨਾਂ (ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਏ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸੋਭਾ ਖੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਵਲੋਂ) ਸੁਚੇਤ ਰਹੇ, ਉਹ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ (ਸਦਾ) ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਹੀ ਸੁਰਤਿ ਜੁੜੀ ਰਹੀ ।

ਨਾਨਕ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ—ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ! (ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਮਾਣ ਮੋਹ ਵਿਕਾਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਉੱਚੇ ਆਚਰਣ ਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਮੈਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ) ਸਰਨ ਵਿਚ (ਰੱਖ), ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗ ਕੇ ਮੈਂ (ਭੀ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘ ਸਕਾਂ । ਵੱਡੀ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ (ਅਜਿਹੇ ਸਾਧੂ ਜਨਾਂ ਦਾ) ਦਰਸਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।੧।

ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਨਿਤ ਭਜਹ ਨਾਰਾਇਣ ॥ ਰਸਕਿ ਰਸਕਿ ਸੁਆਮੀ ਗੁਣ ਗਾਇਣ ॥ ਗੁਣ ਗਾਇ
ਜੀਵਹ ਹਰਿ ਅਮਿਉ ਪੀਵਹ ਜਨਮ ਮਰਣਾ ਭਾਗਏ ॥ ਸਤਸੰਗਿ ਪਾਈਐ ਹਰਿ ਧਿਆਈਐ
ਬਹੁੜਿ ਦੂਖੁ ਨ ਲਾਗਏ ॥ ਕਰਿ ਦਇਆ ਦਾਤੇ ਪੁਰਖ ਬਿਧਾਤੇ ਸੰਤ ਸੇਵ ਕਮਾਇਣ ॥ ਬਿਨਵੰਤਿ
ਨਾਨਕ ਜਨ ਧੂਰਿ ਬਾਂਛਹਿ ਹਰਿ ਦਰਸਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਇਣ ॥੨॥

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ—ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ । ਭਜਹ—ਆਓ ਅਸੀ ਭਜਨ ਕਰੀਏ । ਨਾਰਾਇਣ—
ਪਰਮਾਤਮਾ (ਨਾਰ—ਜਾਲ । ਅਯਨ—ਘਰ । ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦਾ ਘਰ ਹੈ, ਵਿਸ਼ਨੂ) । ਰਸਕਿ—ਸੁਆਦ
ਨਾਲ । ਸੁਆਮੀ—ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ । ਗਾਇ—ਗਾ ਕੇ । ਜੀਵਹ—ਅਸੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀਏ ।
ਅਮਿਉ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ—ਜਲ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ । ਪੀਵਹ—ਆਓ ਅਸੀ ਪੀਵੀਏ । ਭਾਗਏ—
ਭਾਗੈ, ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਤ ਸੰਗਿ—ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ । ਪਾਈਐ—ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਧਿਆਈਐ—
ਧਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਬਿਧਾਤੇ—ਹੇ ਸਿਰਜਣ ਹਾਰ! ਦਾਤੇ—ਹੇ ਦਾਤਾਰ! ਕਮਾਇਣ—ਕਮਾਣ ਦਾ ਅਵਸਰ
। ਜਨ ਧੂਰਿ—ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ । ਬਾਂਛਹਿ—(ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ) ਮੰਗਦੇ ਹਨ । ਦਰਸਿ—ਦਰਸਨ
ਵਿਚ । ਸਹਜਿ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ । ਸਮਾਇਣ—ਲੀਨਤਾ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਆਓ, ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰੀਏ, ਅਤੇ ਪੂਰੇ
ਆਨੰਦ ਨਾਲ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਆ ਕਰੀਏ । ਹੇ ਭਾਈ! ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾ ਗਾ ਕੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ
ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ—ਜਲ ਅਸੀ ਪੀਂਦੇ ਰਹੀਏ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਹਾਸਲ ਕਰੀਏ । (ਹਰਿ—ਨਾਮ—ਜਲ ਦੀ
ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਗੇੜ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! (ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ) ਪਰਮਾਤਮਾ
ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ (ਹੀ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਮੁੜ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਪੋਹ ਨਹੀਂ
ਸਕਦਾ ।

ਹੇ ਦਾਤਾਰ! ਹੇ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਸਿਰਜਣਹਾਰ! (ਮੇਰੇ ਉਤੇ) ਮਿਹਰ ਕਰ, ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ
ਅਵਸਰ ਦੇਹ । ਨਾਨਕ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ) ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਉਹ
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸਨ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਲੀਨਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।੨।

ਸਗਲੇ ਜੰਤ ਭਜਹੁ ਗੋਪਾਲੈ ॥ ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਪੂਰਨ ਘਾਲੈ ॥ ਨਿਤ ਭਜਹੁ ਸੁਆਮੀ ਅੰਤਰਜਾਮੀ
ਸਫਲ ਜਨਮੁ ਸਬਾਇਆ ॥ ਗੋਬਿੰਦੁ ਗਾਈਐ ਨਿਤ ਧਿਆਈਐ ਪਰਵਾਣੁ ਸੋਈ ਆਇਆ ॥ ਜਪ
ਤਪ ਸੰਜਮ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਿਰੰਜਨ ਗੋਬਿੰਦ ਧਨੁ ਸੰਗਿ ਚਾਲੈ ॥ ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਕਰਿ ਦਇਆ
ਦੀਜੈ ਹਰਿ ਰਤਨੁ ਬਾਧਉ ਪਾਲੈ ॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1312}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਗਲੇ ਜੰਤ—ਹੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀਓ! ਗੋਪਾਲੈ—ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪਾਲਣਹਾਰ ਨੂੰ ।
ਸੰਜਮ—ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਦੇ ਜਤਨ । ਘਾਲ—ਮਿਹਨਤ । ਅੰਤਰਜਾਮੀ—ਸਭ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ
ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ । ਸਬਾਇਆ—ਸਾਰਾ ਹੀ । ਗਾਈਐ—ਗਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ
ਹੈ । ਧਿਆਈਐ—ਸਿਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਆਇਆ—ਜਗਤ ਵਿਚ ਜੰਮਿਆ । ਨਿਰੰਜਨ (ਨਿਰ—ਅੰਜਨ ।
ਅੰਜਨ—ਕਾਲਖ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਕਾਲਖ) ਨਿਰਲੇਪ । ਸੰਗਿ—(ਜੀਵ ਦੇ) ਨਾਲ । ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ ।
ਦੀਜੈ—ਦੇਹ । ਬਾਧਉ—ਬਾਧਉਂ; ਮੈਂ ਬੰਨ੍ਹ ਲਵਾਂ । ਪਾਲੈ—(ਆਪਣੇ) ਪੱਲੇ ।੩।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀਓ! ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪਾਲਣਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰੋ । (ਇਹ ਭਜਨ ਹੀ) ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਆਦਿਕ ਸਾਰੀ ਮਿਹਨਤ ਹੈ । ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀਓ! ਸਦਾ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰੋ (ਭਜਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਸਾਰਾ ਹੀ ਜੀਵਨ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀਓ! ਗੋਬਿੰਦ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਸਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, (ਜਿਹੜਾ ਸਿਮਰਨ-ਭਜਨ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਉਹੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਜੰਮਿਆ ਕਬੂਲ ਸਮਝੋ ।

ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀਓ! ਮਾਇਆ-ਰਹਿਤ ਹਰੀ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ (ਆਦਿਕ ਉੱਦਮ) ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ (ਨਾਮ-) ਧਨ ਹੀ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਨਾਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਾਨਕ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਤੇ, ਆਖਦਾ ਹੈ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ) ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ (ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ) ਨਾਮ-ਰਤਨ ਦੇਹ ਮੈਂ (ਆਪਣੇ) ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਵਾਂ ।੩।

ਮੰਗਲਚਾਰ ਚੋਜ ਆਨੰਦਾ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮਿਲੇ ਪਰਮਾਨੰਦਾ ॥ ਪ੍ਰਭ ਮਿਲੇ ਸੁਆਮੀ ਸੁਖਹਗਾਮੀ
ਇਛ ਮਨ ਕੀ ਪੁੰਨੀਆ ॥ ਬਜੀ ਬਧਾਈ ਸਹਜੇ ਸਮਾਈ ਬਹੁੜਿ ਦੂਖਿ ਨ ਰੁੰਨੀਆ ॥ ਲੇ ਕੰਠਿ
ਲਾਏ ਸੁਖ ਦਿਖਾਏ ਬਿਕਾਰ ਬਿਨਸੇ ਮੰਦਾ ॥ ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਮਿਲੇ ਸੁਆਮੀ ਪੁਰਖ ਪਰਮਾਨੰਦਾ
॥੪॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1312}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੰਗਲਚਾਰ—ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਗੀਤ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ । ਚੋਜ—ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਕੌਤਕ । ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ । ਪਰਮਾਨੰਦ—ਪਰਮ ਆਨੰਦ ਦਾ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਆਨੰਦ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ । ਪ੍ਰਭ ਮਿਲੇ—ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਮਿਲ ਪਏ । ਸੁਖਹਗਾਮੀ—ਸੁਖ ਅਪੜਾਣ ਵਾਲੇ । ਇਛ—ਇੱਛਾ । ਪੁੰਨੀਆ—ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਬਜੀ ਬਧਾਈ—ਵਧਾਈ ਵੱਜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਚਿੱਤ ਹੁਲਾਸ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਹਜੇ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ । ਸਮਾਈ—ਲੀਨਤਾ । ਬਹੁੜਿ—ਮੁੜ । ਮੰਦਾ—ਭੈੜ, ਵਿਕਾਰ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਆਨੰਦ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ (ਜਿਸ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ) ਮਿਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, (ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਹੇ ਭਾਈ! ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ (ਜਿਸ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ) ਮਿਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, (ਉਸ ਦੇ) ਮਨ ਦੀ (ਹਰੇਕ) ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਹੁਲਾਰਾ ਜਿਹਾ ਆਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਫਿਰ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੁੱਖ ਦੇ ਕਾਰਨ ਘਬਰਾਂਦੀ ਨਹੀਂ ।

ਨਾਨਕ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ—ਹੇ ਭਾਈ! ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਆਨੰਦ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ (ਜਿਸ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ) ਮਿਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ (ਸਾਰੇ) ਸੁਖ ਵਿਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਰ ਸਾਰੇ ਭੈੜ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੪।੧।

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਕਾਨੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪

ਵਾਰ ਦਾ ਭਾਵ

ਪਉੜੀ-ਵਾਰ:

੧. ਤਿਆਗੀ ਕੀਹ ਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਕੀਹ?—ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਕੇ ਸਭ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਸਰਬ-

ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

੨. ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਕੋਈ ਗ਼ਰੀਬ ਹੈ ਕੋਈ ਅਮੀਰ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਗ਼ਰੀਬ ਕੀਹ ਤੇ ਅਮੀਰ ਕੀਹ? ਸਭ ਉਸੇ ਦੇ ਦਰ ਦੇ ਮੰਗਤੇ ਹਨ ।

੩. ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਤੇ ਰੰਗ-ਰੰਗ ਦੀ ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਬਣਾਈ ਹੈ, ਤੇ, ਇਸ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ ਉਹ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗਿਆਨ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ।

੪. ਇਸ ਜਗਤ-ਪਸਾਰੇ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਵਣਜ ਕਰਨ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਜੀਵਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹੀ ਵਣਜ ਹੈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਵਣਜ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਨਾਮ-ਵਣਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

੫. ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਇਕ ਮਿਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ।

੬. ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਉਤੇ ਜਗਤ ਦੀ ਮਾਇਆ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ । ਇਹ ਅਚਰਜ ਖੇਡ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪ ਭੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

੭. ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਦਾ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਹੁਲਾਰੇ ਮਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਆਤਮਾ ਬਲਵਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਗਤ ਦੇ ਵਿਕਾਰ ਉਸ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ ।

੮. ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਹੈ । ਉਸ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਵਿਚ ਆਏ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰਸਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

੯. ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਰਾਹ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਇਕ-ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੧੦. ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਪੂਰਨਿਆਂ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਉਹੀ ਵਕਤ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਭਗਤੀ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਅਸਲ ਮਨੋਰਥ ਹੈ ।

੧੧. ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਹਾਰ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਹ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਤੁਰ ਕੇ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ-ਦਰਦ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

੧੨. ਇਸ ਵਿਚ ਰਤਾ ਭੀ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਇੱਕ-ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਹੈ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

੧੩. ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਰਬ-ਪਾਲਕ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਸਦਾ ਨਾਲ ਨਿਭਣ ਵਾਲਾ ਸਾਥੀ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਸਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ।

੧੪. ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆਂ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਕਾਰ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ, ਮਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਾਸਨਾਂ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

੧੫. ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਨੇਕਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਲਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਲੰਘਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਲੜੀ-ਵਾਰ ਭਾਵ:

੧. (੧ ਤੋਂ ੫) ਇਹ ਰੰਗਾ-ਰੰਗ ਦੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਬਣਾਈ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ ਉਹ ਆਪ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

੨. (੬ ਤੋਂ ੧੦) ਹਰੇਕ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਉਤੇ ਜਗਤ ਦੀ ਮਾਇਆ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ ।

੩. (੧੧ ਤੋਂ ੧੫) ਉਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਾਮਯਾਬ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਭੀ ਸਮਾ ਖਰਚ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਮੁੱਖ ਭਾਵ:

ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆਂ ਜਗਤ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਕਾਰ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ । ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਉਹੀ ਘੜੀ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਰੇ ।

ਵਾਰ ਦੀ ਬਣਤਰ

ਇਹ 'ਵਾਰ' ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਉਚਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ੧੫ ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ੮੦ ਸਲੋਕ ਹਨ; ਹਰੇਕ ਪਉੜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਦੋ ਸਲੋਕ ਹਨ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਲੋਕ ਭੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਹਨ ।

ਪੰਜਵੀਂ, ਦਸਵੀਂ ਅਤੇ ਪੰਦ੍ਰਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ 'ਨਾਨਕ' ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੜੀ-ਵਾਰ ਇਸ 'ਵਾਰ' ਦੇ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਹਨ ।

ਹਰੇਕ ਪਉੜੀ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਪੰਜ ਤੁਕਾਂ ਹਨ । ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ ਤਕਰੀਬਨ ਇਕੋ ਜਿਤਨਾ ਹੈ । ਪਰ ਸਲੋਕਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ ਵੱਡਾ ਛੋਟਾ ਹੈ । ਸੁਤੇ ਹੀ ਇਹੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਹ 'ਵਾਰ' ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਸੇ ਵਕਤ ਦੇ ਸਲੋਕ ਨਹੀਂ ਹਨ ।

ਸਲੋਕ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ:

ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਠ 'ਵਾਰਾਂ' ਹਨ; ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ:- ਸਿਰੀਰਾਗ, ਗਉੜੀ, ਬਿਹਾਗੜਾ,

ਵਡਹੰਸ, ਸੋਰਠਿ, ਬਿਲਾਵਲ, ਸਾਰਗ ਅਤੇ ਕਾਨੜਾ ।

ਸਿਰੀ ਰਾਗ—ਇਸ ਰਾਗ ਦੀ ‘ਵਾਰ’ ਵਿਚ ੨੧ ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ । ਪਉੜੀ ਨੰ: ੧੫ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕੋ ਸਲੋਕ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ । ਜੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਆਪ ਹੀ ਸਲੋਕ ਭੀ ਪਉੜੀਆਂ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕਰਦੇ, ਤਾਂ ਪਉੜੀ ਨੰ: ੧੫ ਦੇ ਨਾਲ ਭੀ ਦੋ ਸਲੋਕ ਹੀ ਦਰਜ ਕਰਦੇ । ਅਧੂਰੀ ਨਾਹ ਰਹਿਣ ਦੇਂਦੇ । ਸਾਰੇ ਸਲੋਕ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਸਨ ।

ਗਉੜੀ—ਪਉੜੀ ਨੰ: ੩੨ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸਲੋਕ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਨ । ਇਥੇ ਭੀ ਉਹੀ ਦਲੀਲ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ।

ਬਿਹਾਗੜਾ—ਇਸ ‘ਵਾਰ’ ਵਿਚ ੨੧ ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ । ਪਉੜੀ ਨੰ: ੧੪ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋਵੇਂ ਸਲੋਕ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਨ । ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਲੋਕ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ।

ਸਾਰਗ—ਇਸ ‘ਵਾਰ’ ਵਿਚ ੩੬ ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ । ਨੰ: ੩੫ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੈ । ਪਉੜੀ ਨੰ: ੨੬ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਲੋਕ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਪਉੜੀ ਨੰ: ੩੬ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋਵੇਂ ਸਲੋਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਨ । ਉਪਰਲੀ ਹੀ ਦਲੀਲ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਲੋਕ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਸਨ ।

ਅੱਠ ‘ਵਾਰਾਂ’ ਵਿਚੋਂ ਚਾਰ ‘ਵਾਰਾਂ’ ਪਰਤੱਖ ਐਸੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਥੇ ਸਲੋਕ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ । ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ‘ਵਾਰਾਂ’—ਵਡਹੰਸ, ਸੋਰਠਿ, ਬਿਲਾਵਲ ਅਤੇ ਕਾਨੜਾ—ਵਿਚ ਭੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਕੋਣ ਤੋਂ ਉਹੀ ਨਿਯਮ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਮੰਨਣਾ ਪਏਗਾ । ਇਹਨਾਂ ‘ਵਾਰਾਂ’ ਵਿਚ ਭੀ ਸਲੋਕ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਸਨ ।

ਇਹ ਨਿਯਮ ਬੱਧਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪ:

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ‘ਵਾਰ’ ਮਲਾਰ ਰਾਗ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ । ਇਸ ‘ਵਾਰ’ ਦੀਆਂ ੨੮ ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ । ਪਉੜੀ ਨੰ: ੨੭ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੈ । ਬਾਕੀ ੨੭ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ।

ਪਉੜੀ ਨੰ: ੫, ੬, ੭, ੮, ੯, ੧੦, ੧੧, ੧੨ ਅਤੇ ੧੩ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਲੋਕ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਹਨ । ਪਉੜੀ ਨੰ: ੧੪ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋਵੇਂ ਸਲੋਕ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਪਉੜੀ ਨੰ: ੧੫, ੧੬, ੧੭ ਅਤੇ ੧੮ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਲੋਕ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ । ਬੜੀ ਸਿੱਧੀ ਸਾਫ਼ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਲੋਕ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਸਨ ।

ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ‘ਵਾਰਾਂ’ ਵਿਚ ਇਹੀ ਤਰੀਕਾ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ।

ਕਾਨੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪ ਮੂਸੇ ਕੀ ਵਾਰ ਕੀ ਧੁਨੀ

ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਵਾਰ ਨੂੰ ਮੂਸੇ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ਸੁਰ ਤੇ ਗਾਉਣਾ ਹੈ ।

ਮੂਸਾ ਇਕ ਸੂਰਮਾ ਸੀ, ਇਸ ਦੀ ਮੰਗੋੜ ਕਿਸੇ ਰਾਜੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਗਈ । ਮੂਸੇ ਨੇ ਉਸ ਰਾਜੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਆਪਣੀ ਮੰਗੋੜ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲਿਆਂਦਾ; ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਇਸੜੀ ਪਾਸੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ

ਤੂੰ ਕਿਸ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈਂ, ਉਸ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਵਿਆਹੀ ਗਈ ਹਾਂ । ਮੂਸੇ ਨੇ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਕੇ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ । ਮੂਸੇ ਦੀ ਇਸ ਬਹਾਦਰੀ ਤੇ ਖੁਲ੍ਹਦਿਲੀ ਤੇ ਢਾਢੀਆਂ ਨੇ ਵਾਰ ਲਿਖੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਨਮੂਨੇ ਦੀ ਇਕ ਪਉੜੀ ਇਉਂ ਹੈ:

ਤ੍ਰੈ ਸੈ ਸੱਠ ਮਰਾਤਬਾ ਇਕ ਗੁਰੀਏ ਡੱਗੈ ॥ ਚੜ੍ਹਿਆ ਮੂਸਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਭ ਜੱਗ ਪਰੱਖੈ ॥ ਚੰਦ ਚਿਟੇ ਬਡ ਹਾਥੀਆਂ ਕਹੁ ਕਿਤ ਵਰੱਗੈ ॥ ਰੁਤ ਪਛਾਤੀ ਬਗਲਿਆਂ ਘਟ ਕਾਲੀ ਅੱਗੈ ॥ ਏਹੀ ਕੀਤੀ ਮੂਸਿਆ ਕਿਨ ਕਰੀ ਨ ਅੱਗੈ ॥

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਲੋਕ ਮਃ ੪ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹਰਿ ਗੁਰਮਤਿ ਰਖੁ ਉਰ ਧਾਰਿ ॥ ਦਾਸਨ ਦਾਸਾ ਹੋਇ ਰਹੁ ਹਉਮੈ ਬਿਖਿਆ ਮਾਰਿ ॥ ਜਨਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਜੀਤਿਆ ਕਦੇ ਨ ਆਵੈ ਹਾਰਿ ॥ ਧਨੁ ਧਨੁ ਵਡਭਾਗੀ ਨਾਨਕਾ ਜਿਨ ਗੁਰਮਤਿ ਹਰਿ ਰਸੁ ਸਾਰਿ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1312}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਿਧਾਨੁ—ਖਜ਼ਾਨਾ । ਉਰ—ਹਿਰਦਾ । ਧਾਰਿ—ਧਾਰ ਕੇ, ਟਿਕਾ ਕੇ । ਬਿਖਿਆ—ਮਾਇਆ । ਮਾਰਿ—ਮਾਰ ਕੇ, ਮੁਕਾ ਕੇ । ਜਨਮੁ ਪਦਾਰਥੁ—ਕੀਮਤੀ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ । ਹਾਰਿ—ਬਾਜ਼ੀ ਹਾਰ ਕੇ । ਨ ਆਵੈ—ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਜਿਨ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ । ਰਸੁ—ਸੁਆਦ । ਸਾਰਿ—ਸਾਰਿਆ ਹੈ, ਸੰਭਾਲਿਆ ਹੈ, ਚੱਖਿਆ ਹੈ ।੧।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਭਾਈ!) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਅਸਲ) ਖਜ਼ਾਨਾ (ਹੈ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ (ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋ ਰੱਖ । (ਇਸ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਹਉਮੈ (-ਰੂਪ) ਮਾਇਆ (ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ) ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਮੁਕਾ ਕੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਬਣਿਆ ਰਹੁ । (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਉੱਦਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ) ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦਾ ਕੀਮਤੀ ਮਨੋਰਥ ਹਾਸਲ ਕਰ ਕੇ (ਜਗਤ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ) ਹਾਰ ਕੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਧੰਨ ਹਨ ਉਹ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸੁਆਦ ਚੱਖਿਆ ਹੈ ।੧।

ਮਃ ੪ ॥ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੋਵਿੰਦੁ ਹਰਿ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨੁ ॥ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੁਰਮਤਿ ਧਿਆਈਐ ਤਾਂ ਦਰਗਹ ਪਾਈਐ ਮਾਨੁ ॥ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੋਵਿੰਦੁ ਜਪਿ ਮੁਖੁ ਊਜਲਾ ਪਰਧਾਨੁ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਗੋਵਿੰਦੁ ਹਰਿ ਜਿਤੁ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਨਾਮੁ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1313}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨੁ—ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ । ਗੁਰਮਤਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਉੱਤੇ ਤੁਰਿਆਂ । ਮਾਨੁ—ਆਦਰ । ਜਪਿ—ਜਪ ਕੇ । ਊਜਲਾ—ਰੌਸ਼ਨ । ਪਰਧਾਨੁ—ਮੰਨਿਆ-ਪਰਮੰਨਿਆ । ਜਿਤੁ—ਜਿਸ (ਗੁਰੂ) ਵਿਚ । ਮਿਲਿ—ਮਿਲ ਕੇ ।੨।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਭਾਈ!) ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆ ਜਾਏ ਤਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਦਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । (ਹੇ ਭਾਈ!) ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਈਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦਾ ਰੂਪ) ਹੈ; ਉਸ (ਗੁਰੂ) ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰ

ਕੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।੨।

ਪਉੜੀ ॥ ਤੂੰ ਆਪੇ ਹੀ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕੇ ਤੂ ਆਪੇ ਹੀ ਜੁਗ ਜੋਗੀਆ ॥ ਤੂ ਆਪੇ ਹੀ ਰਸ ਰਸੀਅੜਾ
ਤੂ ਆਪੇ ਹੀ ਭੋਗ ਭੋਗੀਆ ॥ ਤੂ ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਤੂ ਆਪੇ ਕਰਹਿ ਸੁ ਹੋਗੀਆ ॥
ਸਤਸੰਗਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਧੰਨੁ ਧਨੋ ਧੰਨ ਧੰਨ ਧਨੋ ਜਿਤੁ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਬੁਲਗ ਬੁਲੋਗੀਆ ॥ ਸਭਿ ਕਹਹੁ
ਮੁਖਹੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰੇ ਹਰਿ ਬੋਲਤ ਸਭਿ ਪਾਪ ਲਹੋਗੀਆ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1313}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਿਧ—(ਜੋਗ-ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚ) ਪੁੱਗਾ ਹੋਇਆ ਜੋਗੀ । ਸਾਧਿਕੇ—ਸਾਧਿਕੁ, ਜੋਗ-ਸਾਧਨ ਕਰਨ
ਵਾਲਾ । ਜੁਗ ਜੋਗੀਆ—ਜੋਗ ਜੋਗੀਆ, ਜੋਗ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਵਾਲਾ । ਰਸੀਅੜਾ—ਰਸ ਲੈਣ ਵਾਲਾ । ਭੋਗ—
ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥ । ਵਰਤਦਾ—ਮੌਜੂਦ । ਜਿਤੁ ਮਿਲਿ—ਜਿਸ (ਸਤਸੰਗਤਿ) ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ । ਬੁਲਗ—
(ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ) ਬੋਲ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ ।੧।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ (ਜੋਗ-ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚ) ਪੁੱਗਾ ਹੋਇਆ ਜੋਗੀ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਸਾਧਨ ਕਰਨ
ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਜੋਗ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ (ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ) ਰਸ ਚੱਖਣ ਵਾਲਾ
ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ (ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ) ਭੋਗ ਭੋਗਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, (ਕਿਉਂਕਿ ਜੋਗੀਆਂ ਵਿਚ ਭੀ ਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ
ਵਿਚ ਭੀ ਹਰ ਥਾਂ) ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਮੌਜੂਦ ਹੈਂ, ਜੋ ਕੁਝ ਤੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਉਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਧੰਨ ਹੈ ਧੰਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ
ਬੋਲ ਬੋਲੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । (ਹੇ ਭਾਈ! ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ) ਸਾਰੇ (ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸਦਾ ਹਰ ਵੇਲੇ
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆਂ ਸਾਰੇ ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ) ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੧।

ਸਲੋਕ ਮਃ ੪ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਵੈ ਕੋਇ ॥ ਹਉਮੈ ਮਮਤਾ ਨਾਸੁ ਹੋਇ
ਦੁਰਮਤਿ ਕਢੈ ਧੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਅਨਦਿਨੁ ਗੁਣ ਉਚਰੈ ਜਿਨ ਕਉ ਧੁਰਿ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ
1313}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ । ਕੋਇ—ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ । ਮਮਤਾ—ਅਪਣੱਤ ।
ਧੋਇ—ਧੋ ਕੇ । ਅਨਦਿਨੁ—ਹਰ ਰੋਜ਼ । ਧੁਰਿ—ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਭਾਈ!) ਸਦਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਦਾਤਿ) ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ
ਦੱਸੇ ਰਸਤੇ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਦਾਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ)
ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਅਪਣੱਤ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਭੈੜੀ ਮਤਿ
(ਦੀ ਮੈਲ) ਧੋ ਕੇ ਕੱਢ ਦੇਂਦਾ ਹੈ; ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਉਹ ਮਨੁੱਖ) ਹਰ ਵੇਲੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਗੁਣ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ
(ਪਰ ਹੇ ਭਾਈ! ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਧੁਰ ਤੋਂ (ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ
ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਲੇਖ) ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।੧।

ਮਃ ੪ ॥ ਹਰਿ ਆਪੇ ਆਪਿ ਦਇਆਲੁ ਹਰਿ ਆਪੇ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਇ ॥ ਹਰਿ ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ
ਹਰਿ ਜੇਵਡੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥ ਜੋ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ ਸੋ ਥੀਐ ਜੋ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਇ ॥ ਕੀਮਤਿ

ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਈਆ ਬੇਅੰਤੁ ਪ੍ਰਭੂ ਹਰਿ ਸੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਸਾਲਾਹਿਆ ਤਨੁ ਮਨੁ ਸੀਤਲੁ
ਹੋਇ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1313}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦਇਆਲੁ—(ਦਇਆ-ਆਲਯ) ਦਇਆ ਦਾ ਘਰ, ਦਇਆ ਦਾ ਸੋਮਾ । ਆਪੇ—ਆਪ ਹੀ ।
ਵਰਤਦਾ—ਮੌਜੂਦ । ਜੇਵਡੁ—ਜੇਡਾ, ਬਰਾਬਰ ਦਾ । ਅਵਰੁ—ਹੋਰ । ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ—ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ।
ਥੀਐ—ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਕਿਨੈ—ਕਿਸੇ ਨੇ (ਭੀ) । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਤੁਰ ਕੇ । ਸੀਤਲੁ—
(ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ) ਠੰਢਾ-ਠਾਰ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਭਾਈ!) ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਦਇਆ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਉਹੀ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ
ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । (ਹੇ ਭਾਈ!) ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ (ਹਰ ਥਾਂ) ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਕੋਈ ਹੋਰ
ਉਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜੋ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਝ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਕਰਦਾ
ਹੈ ਉਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ, ਕਿਸੇ (ਮਨੁੱਖ) ਨੇ ਉਸ
ਦਾ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ
ਦਾ ਤਨ ਉਸ ਦਾ ਮਨ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ) ਠੰਢਾ-ਠਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੨।

ਪਉੜੀ ॥ ਸਭ ਜੋਤਿ ਤੇਰੀ ਜਗਜੀਵਨਾ ਤੂ ਘਟਿ ਘਟਿ ਹਰਿ ਰੰਗ ਰੰਗਨਾ ॥ ਸਭਿ ਧਿਆਵਹਿ ਤੁਧੁ
ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮਾ ਤੂ ਸਤਿ ਸਤਿ ਪੁਰਖ ਨਿਰੰਜਨਾ ॥ ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸਭੁ ਜਗਤੁ ਭਿਖਾਰੀਆ ਹਰਿ ਜਾਚਹਿ
ਸਭ ਮੰਗ ਮੰਗਨਾ ॥ ਸੇਵਕੁ ਠਾਕੁਰੁ ਸਭੁ ਤੂਹੈ ਤੂਹੈ ਗੁਰਮਤੀ ਹਰਿ ਚੰਗ ਚੰਗਨਾ ॥ ਸਭਿ ਕਹਹੁ
ਮੁਖਹੁ ਰਿਖੀਕੇਸੁ ਹਰੇ ਰਿਖੀਕੇਸੁ ਹਰੇ ਜਿਤੁ ਪਾਵਹਿ ਸਭ ਫਲ ਫਲਨਾ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1313}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਭ—ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ । ਜੋਤਿ—ਨੂਰ । ਜਗਜੀਵਨਾ—ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਦਾਤੇ! ਘਟਿ
ਘਟਿ—ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ । ਰੰਗ ਰੰਗਨਾ—(ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ) ਰੰਗਣ ਚਾੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ ਜੀਵ ।
ਸਤਿ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ । ਪੁਰਖ—ਹੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ! ਨਿਰੰਜਨ—ਹੇ ਨਿਰਲੇਪ! ਸਭੁ—ਸਾਰਾ
। ਜਾਚਹਿ—ਮੰਗਦੇ ਹਨ । ਸਭ ਮੰਗ—ਹਰੇਕ ਮੰਗ, ਹਰੇਕ ਲੋੜ । ਚੰਗ ਚੰਗਨਾ—ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗਾ, ਬਹੁਤ ਹੀ
ਪਿਆਰਾ । ਰਿਖੀਕੇਸੁ—(ਰਿਖੀਕ-ਈਸ਼) ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ । ਜਿਤੁ—ਜਿਸ (ਹਰਿ-ਨਾਮ) ਦੀ ਰਾਹੀਂ
।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਭੂ! ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਹੀ ਨੂਰ (ਚਾਨਣ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ), ਤੂੰ ਹਰੇਕ
ਸਰੀਰ ਵਿਚ (ਮੌਜੂਦ ਹੈਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੀ) ਰੰਗਣ ਚਾੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ । ਹੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ! ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਤੈਨੂੰ
(ਹੀ) ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ (ਤੇ ਫਿਰ ਭੀ) ਨਿਰਲੇਪ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ
ਹੈਂ, ਤੂੰ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਹੀ ਦਾਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਸਾਰਾ ਜਗਤ (ਤੇਰੇ ਦਰ ਦਾ)
ਮੰਗਤਾ ਹੈ । ਹੇ ਹਰੀ! ਹਰੇਕ ਮੰਗ (ਜੀਵ ਤੈਥੋਂ ਹੀ) ਮੰਗਦੇ ਹਨ । ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਮਾਲਕ ਹੈਂ । ਹੇ ਹਰੀ! ਗੁਰੂ
ਦੀ ਮਤਿ ਉਤੇ ਤੁਰਿਆ ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈਂ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ (ਸਾਰੇ) ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ
ਕਰੋ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੋ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਹੀ (ਜੀਵ) ਸਾਰੇ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ।੨।

ਸਲੋਕ ਮਃ ੪ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ਮਨ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਪਾਵਹਿ ਮਾਨੁ ॥ ਜੇ ਇਛਹਿ ਸੇ ਫਲੁ
ਪਾਇਸੀ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਲਗੈ ਧਿਆਨੁ ॥ ਕਿਲਵਿਖ ਪਾਪ ਸਭਿ ਕਟੀਅਹਿ ਹਉਮੈ ਚੁਕੈ ਗੁਮਾਨੁ ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਮਲੁ ਵਿਗਸਿਆ ਸਭੁ ਆਤਮ ਬ੍ਰਹਮੁ ਪਛਾਨੁ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ ਪ੍ਰਭ ਜਨ
ਨਾਨਕ ਜਪਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1313}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਨ—ਹੇ ਮਨ! ਪਾਵਹਿ—ਤੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰੇਂਗਾ । ਇਛਹਿ—ਤੂੰ ਚਾਹੇਂਗਾ । ਪਾਇਸੀ—ਦੇਵੇਗਾ
। ਸਬਦੀ—ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਕਿਲਵਿਖ—ਪਾਪ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ । ਕਟੀਅਹਿ—ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਚੁਕੈ—
ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਿਹਾ । ਕਮਲੁ—(ਹਿਰਦੇ ਦਾ) ਕੌਲ ਫੁੱਲ । ਵਿਗਸਿਆ—ਖਿੜ
ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਸਭੁ—ਹਰ ਥਾਂ । ਪਛਾਨੁ—ਪਛਾਣੂ, ਪਛਾਣਨ ਜੋਗ । ਜਪਿ—ਜਪੀਂ, ਮੈਂ ਜਪਾਂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ (ਮੇਰੇ) ਮਨ! ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਕਰ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਦਰ
ਹਾਸਲ ਕਰੇਂਗਾ । (ਪਰਮਾਤਮਾ ਪਾਸੋਂ) ਜੇ ਤੂੰ ਮੰਗੇਂਗਾ ਉਹੀ ਫਲ (ਉਹ) ਦੇਵੇਗਾ । (ਪਰ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ
ਰਾਹੀਂ ਹੀ (ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ) ਸੁਰਤਿ ਜੁੜ ਸਕਦੀ ਹੈ । (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜੁੜਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਵਿਕਾਰ
ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਹਉਮੈ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਗੁਰੂ ਦੇ
ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਹਿਰਦਾ-ਕੌਲ-ਫੁੱਲ ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਥਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੱਸਦਾ
ਪਛਾਣਨ-ਜੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਤੇ ਆਖ—) ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾਸ (ਨਾਨਕ) ਉਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰ, (ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਦਾਸ ਭੀ)
ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਰਹਾਂ ।੧।

ਮਃ ੪ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਵਿਤੁ ਹੈ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਦੁਖੁ ਜਾਇ ॥ ਜਿਨ ਕਉ ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਿਆ ਤਿਨ
ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਆਇ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਭਾਣੈ ਜੋ ਚਲੈ ਤਿਨ ਦਾਲਦੁ ਦੁਖੁ ਲਹਿ ਜਾਇ ॥ ਆਪਣੈ
ਭਾਣੈ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਓ ਜਨ ਵੇਖਹੁ ਮਨਿ ਪਤੀਆਇ ॥ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਦਾਸਨ ਦਾਸੁ ਹੈ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ
ਲਾਗੇ ਪਾਇ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1313}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਵਿਤੁ—(ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ) ਸੁੱਚਾ (ਬਨਾਣ ਵਾਲਾ) । ਪੂਰਬਿ—ਪਹਿਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ।
ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਆਇ—ਆ ਕੇ । ਕੈ ਭਾਣੈ—ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ । ਦਾਲਦੁ—ਦਲਿੱਦ੍ਰ, ਗਰੀਬੀ । ਜਨ—ਹੇ
ਜਨੋਂ! ਪਤੀਆਇ—ਤਸੱਲੀ ਕਰ ਕੇ । ਲਾਗੇ ਪਾਏ—ਚਰਨੀਂ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਭਾਈ!) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ) ਸੁੱਚਾ ਬਨਾਣ-ਜੋਗ ਹੈ, ਨਾਮ ਜਪਿਆਂ
(ਹਰੇਕ) ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਪਰ ਇਹ ਨਾਮ) ਉਹਨਾਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ) ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਮੁੱਢ ਤੋਂ (ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ) ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ । (ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਹੜਾ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਤੁਰਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦਰਿੱਦ੍ਰ ਦੂਰ ਹੋ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਹੇ ਭਾਈ! ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਤਸੱਲੀ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲਵੋ, ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਵਿਚ ਤੁਰ
ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਭੀ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਹੈ
।੨।

ਪਉੜੀ ॥ ਤੂੰ ਥਾਨ ਥਨੰਤਰਿ ਭਰਪੂਰੁ ਹਹਿ ਕਰਤੇ ਸਭ ਤੇਰੀ ਬਣਤ ਬਣਾਵਣੀ ॥ ਰੰਗ ਪਰੰਗ
ਸਿਸਟਿ ਸਭ ਸਾਜੀ ਬਹੁ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਭਾਂਤਿ ਉਪਾਵਣੀ ॥ ਸਭ ਤੇਰੀ ਜੋਤਿ ਜੋਤੀ ਵਿਚਿ ਵਰਤਹਿ
ਗੁਰਮਤੀ ਤੁਧੈ ਲਾਵਣੀ ॥ ਜਿਨ ਹੋਹਿ ਦਇਆਲੁ ਤਿਨ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਲਹਿ ਮੁਖਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ
ਸਮਝਾਵਣੀ ॥ ਸਭਿ ਬੋਲਹੁ ਰਾਮ ਰਮੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਰਮੇ ਜਿਤੁ ਦਾਲਦੁ ਦੁਖ ਭੁਖ ਸਭ ਲਹਿ ਜਾਵਣੀ
॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1314}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਥਨੰਤਰਿ—ਥਾਨ ਅੰਤਰਿ । ਥਾਨ ਥਨੰਤਰਿ—ਥਾਨ ਥਾਨ ਅੰਤਰਿ ਹਰੇਕ ਥਾਂ । ਕਰਤੇ—ਹੇ
ਕਰਤਾਰ! ਰੰਗ ਪਰੰਗ—ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਦੀ । ਸਿਸਟਿ—ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ । ਸਾਜੀ—ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ । ਬਹੁ ਬਿਧਿ—ਕਈ
ਕਿਸਮ ਦੀ । ਜੋਤਿ—ਚਾਨਣ । ਵਰਤਹਿ—ਤੂੰ ਮੌਜੂਦ ਹੈਂ । ਤੁਧੈ—ਤੂੰ ਹੀ । ਮੁਖਿ ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ
। ਸਭਿ—ਸਾਰੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਰਤਾਰ! ਤੂੰ ਹਰੇਕ ਥਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ, ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਬਣਤਰ ਤੇਰੀ ਹੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ
ਹੈ । ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੂੰ ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੈ, ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਹੇ ਕਰਤਾਰ! ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਹੀ ਨੂਰ ਹੈ, ਤੇ ਨੂਰ ਵਿਚ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈਂ । ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ
(ਜਗਤ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਚ ਜੋੜਦਾ ਹੈਂ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਤੂੰ ਦਇਅਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲਾਂਦਾ ਹੈਂ, ਤੇ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗਿਆਨ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸੋਹਣੇ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੋ, ਸੋਹਣੇ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੋ, ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਸਾਰੇ
ਦੁੱਖ ਭੁੱਖ ਦਰਿੰਦ੍ਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੩।

ਸਲੋਕ ਮਃ ੪ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮ ਰਸੁ ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਉਰ ਧਾਰਿ ॥ ਵਿਚਿ ਸੰਗਤਿ
ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਵਰਤਦਾ ਬੁਝਹੁ ਸਬਦ ਵੀਚਾਰਿ ॥ ਮਨਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਬਿਖੁ ਹਉਮੈ
ਕਢੀ ਮਾਰਿ ॥ ਜਿਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨ ਚੇਤਿਓ ਤਿਨ ਜੁਐ ਜਨਮੁ ਸਭੁ ਹਾਰਿ ॥ ਗੁਰਿ ਤੁਠੈ ਹਰਿ
ਚੇਤਾਇਆ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਹਰਿ ਉਰ ਧਾਰਿ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਤੇ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਤਿਤੁ ਸਚੈ ਦਰਬਾਰਿ
॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1314}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਜਲ । ਰਸੁ—ਸੁਆਦ । ਉਰ—ਹਿਰਦਾ । ਧਾਰਿ—
ਟਿਕਾਈ ਰੱਖ । ਵੀਚਾਰਿ—ਵੀਚਾਰ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਬਿਖੁ ਹਉਮੈ—(ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ
ਮੁਕਾਣ ਵਾਲੀ) ਹਉਮੈ—ਜ਼ਹਰ । ਮਾਰਿ—ਮਾਰ ਕੇ । ਜੁਐ—ਜੂਏ (ਦੀ ਖੇਡ) ਵਿਚ । ਹਾਰਿ—ਹਾਰਿਆ, ਹਾਰ
ਦਿੱਤਾ, ਅਜ਼ਾਈਂ ਗਵਾ ਲਿਆ । ਗੁਰਿ ਤੁਠੈ—ਤੁੱਠੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਨੇ । ਤੇ—ਉਹ ਬੰਦੇ । ਮੁਖ ਉਜਲੇ—ਉਜਲ
ਮੂੰਹ ਵਾਲੇ, ਸੁਰਖਰੂ । ਤਿਤੁ ਦਰਬਾਰਿ—ਉਸ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ । ਸਚੈ ਦਰਬਾਰਿ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ
ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਭਾਈ!) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਜਲ ਹੈ; ਇਸ ਨਾਮ-ਜਲ ਨੂੰ ਇਸ
ਦੇ ਸੁਆਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਾਂਭ ਰੱਖ । (ਪਰ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਇਹ ਗੱਲ)
ਸਮਝ ਲਵੋ (ਕਿ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, (ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ) ਹਉਮੈ-ਜ਼ਹਰ ਮਾਰ ਕੇ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ । (ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਉਹਨਾਂ (ਆਪਣਾ) ਸਾਰਾ (ਮਨੁੱਖ) ਜੀਵਨ (ਮਾਨੋ) ਜੂਏ (ਦੀ ਖੇਡ) ਵਿਚ ਹਾਰ ਦਿੱਤਾ ।

ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! ਉਸ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸੁਰਖਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਇਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਸਿਖਾਇਆ ।੧।

ਮਃ ੪ ॥ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਉਤਮੁ ਨਾਮੁ ਹੈ ਵਿਚਿ ਕਲਿਜੁਗ ਕਰਣੀ ਸਾਰੁ ॥ ਮਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਕੀਰਤਿ ਪਾਈਐ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਹਰਿ ਉਰਿ ਹਾਰੁ ॥ ਵਡਭਾਗੀ ਜਿਨ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ਤਿਨ ਸਉਪਿਆ ਹਰਿ ਭੰਡਾਰੁ ॥ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਜਿ ਕਰਮ ਕਮਾਵਣੇ ਨਿਤ ਹਉਮੈ ਹੋਇ ਖੁਆਰੁ ॥ ਜਲਿ ਹਸਤੀ ਮਲਿ ਨਾਵਾਲੀਐ ਸਿਰਿ ਭੀ ਫਿਰਿ ਪਾਵੈ ਫਾਰੁ ॥ ਹਰਿ ਮੇਲਹੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦਇਆ ਕਰਿ ਮਨਿ ਵਸੈ ਏਕੰਕਾਰੁ ॥ ਜਿਨ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਣਿ ਹਰਿ ਮੰਨਿਆ ਜਨ ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਜੈਕਾਰੁ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1314}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੀਰਤਿ—ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ । ਕਰਣੀ—(krxIX) ਕਰਨ-ਜੋਗ ਕੰਮ । ਸਾਰੁ—ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ । ਵਿਚਿ ਕਲਿਜੁਗ—ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ, ਕਲਿਜੁਗੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ, ਵਿਕਾਰਾਂ-ਵੇੜੇ ਜਗਤ ਵਿਚ । ਪਾਈਐ—ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਉਰਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਭੰਡਾਰੁ—ਖਜ਼ਾਨਾ । ਜਿ—ਜਿਹੜੇ । ਕਰਮ—(ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਧਾਰਮਿਕ) ਕੰਮ । ਹੋਇ—ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਲਿ—ਪਾਣੀ ਵਿਚ । ਮਲਿ—ਮਲ ਮਲ ਕੇ । ਸਿਰਿ—ਸਿਰ ਉਤੇ । ਫਾਰੁ—ਸੁਆਹ । ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਮੰਨਿਆ—ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾ ਲਈ । ਜੈਕਾਰੁ—ਸਦਾ ਸੋਭਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਇਸ ਵਿਕਾਰਾਂ-ਵੇੜੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨੀ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਨ-ਜੋਗ ਕੰਮ ਹੈ । ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਉਤੇ ਤੁਰਿਆਂ ਹੀ ਇਹ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਇਹ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਪ੍ਰੋ ਰੱਖਣ ਲਈ) ਹਾਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਹ ਮਨੁੱਖ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਨੇ) ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਖਜ਼ਾਨਾ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਛੱਡ ਕੇ ਜਿਹੜੇ ਹੋਰ ਹੋਰ (ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਧਾਰਮਿਕ) ਕਰਮ ਕਰੀਦੇ ਹਨ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਈ) ਹਉਮੈ ਵਿਚ (ਫਸ ਕੇ ਮਨੁੱਖ) ਸਦਾ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । (ਵੇਖੋ) ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਮਲ ਮਲ ਕੇ ਨਵ੍ਹਾਈਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਭੀ ਉਹ (ਆਪਣੇ) ਸਿਰ ਉਤੇ ਸੁਆਹ (ਹੀ) ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ (ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਮਿਲਾ । (ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ (ਉਸ ਨਾਲ) ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਸੋਭਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।੨।

ਪਉੜੀ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਵਖਰੁ ਹੈ ਉਤਮੁ ਹਰਿ ਨਾਇਕੁ ਪੁਰਖੁ ਹਮਾਰਾ ॥ ਹਰਿ ਖੇਲੁ ਕੀਆ ਹਰਿ ਆਪੇ ਵਰਤੈ ਸਭੁ ਜਗਤੁ ਕੀਆ ਵਣਜਾਰਾ ॥ ਸਭ ਜੋਤਿ ਤੇਰੀ ਜੋਤੀ ਵਿਚਿ ਕਰਤੇ ਸਭੁ ਸਚੁ ਤੇਰਾ

ਪਾਸਾਰਾ ॥ ਸਭਿ ਧਿਆਵਹਿ ਤੁਧੁ ਸਫਲ ਸੇ ਗਾਵਹਿ ਗੁਰਮਤੀ ਹਰਿ ਨਿਰੰਕਾਰਾ ॥ ਸਭਿ ਚਵਹੁ
ਮੁਖਹੁ ਜਗੰਨਾਥੁ ਜਗੰਨਾਥੁ ਜਗਜੀਵਨੋ ਜਿਤੁ ਭਵਜਲ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਾ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1314}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਵਖਰੁ—ਸੌਦਾ, ਖਰੀਦਣ ਦੀ ਸ਼ੈ । ਨਾਇਕੁ—ਸਰਦਾਰ । ਵਰਤੈ—ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਕਰਤੇ—ਹੇ
ਕਰਤਾਰ! ਸਚੁ—ਹੋਂਦ ਵਾਲਾ । ਪਾਸਾਰਾ—ਜਗਤ-ਖਿਲਾਰਾ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ ਜੀਵ । ਸਫਲ—ਕਾਮਯਾਬ ।
ਚਵਹੁ—ਬੋਲਹੁ । ਮੁਖਹੁ—ਮੂੰਹ ਤੋਂ । ਜਗਜੀਵਨੋ—ਜਗਤ ਦਾ ਜੀਵਨ । ਜਿਤੁ—ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ।
ਭਵਜਲ—ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਗਤ ਦਾ ਇਹ) ਖੇਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, (ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ)
ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ (ਹਰ ਥਾਂ) ਮੌਜੂਦ ਹੈ । (ਇਹ ਜਗਤ-ਖੇਲ ਵਿਚ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਖਰੀਦਣ ਲਈ
ਸਭ ਤੋਂ) ਵਧੀਆ ਸੌਦਾ ਹੈ, ਸਾਰਾ ਜਗਤ (ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਇਸ ਸੌਦੇ ਦਾ) ਵਣਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ
ਆਪ ਅਸਾਂ ਵਣਜਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਹੈ ।

ਹੇ ਕਰਤਾਰ! ਇਹ ਸਾਰਾ ਤੇਰਾ (ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਜਗਤ-) ਖਿਲਾਰਾ ਸਚਮੁਚ ਹੋਂਦ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ
ਹਰ ਥਾਂ ਤੇਰਾ ਹੀ ਨੂਰ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਨੂਰ ਵਿਚ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ । ਹੇ ਨਿਰੰਕਾਰ! ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਤੇਰਾ ਹੀ ਧਿਆਨ
ਧਰਦੇ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ (ਤੇਰੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਗੀਤ) ਗਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ
ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਜਗਤ ਦਾ ਖਸਮ ਹੈ ਜਗਤ ਦਾ ਨਾਥ ਹੈ ਜਗਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ (ਦਾ ਸਹਾਰਾ) ਹੈ
ਸਾਰੇ (ਆਪਣੇ) ਮੂੰਹੋਂ (ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ) ਬੋਲੋ । ਉਸ (ਦਾ ਨਾਮ ਉਚਾਰਨ) ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ
ਲੰਘ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ।੪।

ਸਲੋਕ ਮਃ ੪ ॥ ਹਮਰੀ ਜਿਹਬਾ ਏਕ ਪ੍ਰਭ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਣ ਅਗਮ ਅਥਾਹ ॥ ਹਮ ਕਿਉ ਕਰਿ ਜਪਹ
ਇਆਣਿਆ ਹਰਿ ਤੁਮ ਵਡ ਅਗਮ ਅਗਾਹ ॥ ਹਰਿ ਦੇਹੁ ਪ੍ਰਭੂ ਮਤਿ ਉਤਮਾ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ
ਪਗਿ ਪਾਹ ॥ ਸਤਸੰਗਤਿ ਹਰਿ ਮੇਲਿ ਪ੍ਰਭ ਹਮ ਪਾਪੀ ਸੰਗਿ ਤਰਾਹ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਕਉ ਹਰਿ
ਬਖਸਿ ਲੈਹੁ ਹਰਿ ਤੁਠੈ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਹ ॥ ਹਰਿ ਕਿਰਪਾ ਕਰਿ ਸੁਣਿ ਬੇਨਤੀ ਹਮ ਪਾਪੀ ਕਿਰਮ
ਤਰਾਹ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1314}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪ੍ਰਭ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਣ—ਹੇ ਹਰੀ! ਤੇਰੇ ਗੁਣ । ਅਥਾਹ—(ਐਸਾ ਸਮੁੰਦਰ) ਜਿਸ ਦੀ
ਹਾਥ ਨ ਪੈ ਸਕੇ । ਅਗਮ—(ਇਤਨੇ ਬੇਅੰਤ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਤਕ) ਪਹੁੰਚਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ । ਕਿਉ
ਕਰਿ—ਕਿਵੇਂ? ਜਪਹ—ਅਸੀ ਜਪੀਏ । ਇਆਣਿਆ—ਅੰਵਾਣੇ । ਅਗਾਹ—ਅਗਾਧ, (ਉਹ ਸਮੁੰਦਰ) ਜਿਸ
ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਹ ਲੱਭ ਸਕੇ । ਕੈ ਪਗਿ—ਦੇ ਕਦਮ ਤੇ । ਪਾਹ—ਅਸੀ ਪੈ ਜਾਈਏ । ਹਮ ਤਰਾਹ—ਅਸੀ
ਤਰ ਸਕੀਏ । ਕਉ—ਨੂੰ । ਤੁਠੈ—ਜੇ ਤੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਵੇਂ । ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਹ—(ਤੇਰੇ) ਮਿਲਾਪ ਵਿਚ ਅਸੀ ਮਿਲ
ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਕਿਰਮ—ਕੀੜੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਹੇ ਹਰੀ! ਅਸਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ (ਸਿਰਫ) ਇੱਕ ਜੀਭ ਹੈ, ਪਰ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਬੇਅੰਤ ਹਨ (ਇਕ
ਐਸਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹਨ) ਜਿਸ ਦੀ ਹਾਥ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦੀ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਅਪਹੁੰਚ ਹੈਂ ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਹੈਂ ਅਸੀ
ਅੰਵਾਣ ਜੀਵ ਤੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਜਪ ਸਕਦੇ ਹਾਂ? ਹੇ ਹਰੀ! ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਅਕਲ ਬਖਸ਼ ਜਿਸ ਦਾ ਸਦਕਾ ਅਸੀ

ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਉਤੇ ਢਹਿ ਪਈਏ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਹੇ ਹਰੀ! ਸਾਨੂੰ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਾ ਕਿ (ਸਤ ਸੰਗੀਆਂ ਦੀ) ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਅਸੀ ਪਾਪੀ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਈਏ । ਹੇ ਹਰੀ! (ਆਪਣੇ) ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਉਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰ, ਜੇ ਤੂੰ ਮਿਹਰ ਕਰੇਂ ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀ ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਹੇ ਹਰੀ! ਕਿਰਪਾ ਕਰ, (ਅਸਾਡੀ) ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ, ਅਸੀ ਪਾਪੀ ਅਸੀ ਕੀੜੇ (ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘ ਸਕੀਏ ।੧।

ਮਃ ੪ ॥ ਹਰਿ ਕਰਹੁ ਕ੍ਰਿਪਾ ਜਗਜੀਵਨਾ ਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਲਿ ਦਇਆਲੁ ॥ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਹਰਿ ਹਮ ਭਾਈਆ ਹਰਿ ਹੋਆ ਹਰਿ ਕਿਰਪਾਲੁ ॥ ਸਭ ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਵਿਸਰੀ ਮਨਿ ਚੂਕਾ ਆਲ ਜੰਜਾਲੁ ॥ ਗੁਰਿ ਤੁਠੈ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਹਮ ਕੀਏ ਸਬਦਿ ਨਿਹਾਲੁ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕਿ ਅਤੁਟੁ ਧਨੁ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਹਰਿ ਧਨੁ ਮਾਲੁ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1314-1315}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਗਜੀਵਨਾ—ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਜੀਵਨ! ਹੇ ਜਗਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਆਸਰੇ! ਦਇਆਲੁ—ਦਇਆ ਦਾ ਘਰ । ਹਰਿ—ਹੇ ਹਰੀ! ਭਾਈਆ—ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ । ਕਿਰਪਾਲੁ—ਦਇਆਵਾਨ । ਮਨਸਾ—ਮਨ ਦਾ ਫੁਰਨਾ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ (ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ) । ਆਲ—(ਆਲਯ) ਘਰ । ਆਲ ਜੰਜਾਲੁ—ਘਰ ਦਾ ਬੰਧਨ, ਘਰ ਦਾ ਮੋਹ । ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ । ਗੁਰਿ ਤੁਠੈ—ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਨੇ । ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ—(ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਹਮ—ਅਸਾਨੂੰ । ਸਬਦਿ—ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਨਾਨਕਿ—ਨਾਨਕ ਨੇ । ਅਤੁਟੁ—ਕਦੇ ਨਾਹ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲਾ । ਪਾਇਆ—ਲੱਭ ਲਿਆ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹਰੀ! ਮਿਹਰ ਕਰ (ਸਾਨੂੰ) ਦਇਆ ਦਾ ਸੋਮਾ ਗੁਰੂ ਮਿਲਾ । ਹੇ ਭਾਈ! ਜਦੋਂ ਹਰੀ ਆਪ (ਸਾਡੇ ਉਤੇ) ਦਇਆਵਾਨ ਹੋਇਆ, ਤਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ (ਦੱਸੀ ਹੋਈ) ਸੇਵਾ ਸਾਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਈ, ਸਾਰੀ ਆਸਾ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਿੱਸਰ ਗਈ, ਮਨ ਵਿਚ (ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ) ਘਰ ਦਾ ਮੋਹ (ਭੀ) ਮੁਕ ਗਿਆ । ਹੇ ਭਾਈ! ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ) ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸਾਨੂੰ (ਉਸ ਨੇ) ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । (ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ) ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-ਧਨ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਦੇ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ।੨।

ਪਉੜੀ ॥ ਹਰਿ ਤੁਮ੍ ਵਡ ਵਡੇ ਵਡੇ ਵਡ ਉਚੇ ਸਭ ਉਪਰਿ ਵਡੇ ਵਡੋਨਾ ॥ ਜੋ ਧਿਆਵਹਿ ਹਰਿ ਅਪਰੰਪਰੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇ ਹਰੇ ਤੇ ਹੋਨਾ ॥ ਜੋ ਗਾਵਹਿ ਸੁਣਹਿ ਤੇਰਾ ਜਸੁ ਸੁਆਮੀ ਤਿਨ ਕਾਟੇ ਪਾਪ ਕਟੋਨਾ ॥ ਤੁਮ ਜੈਸੇ ਹਰਿ ਪੁਰਖ ਜਾਨੇ ਮਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਮੁਖਿ ਵਡ ਵਡ ਭਾਗ ਵਡੋਨਾ ॥ ਸਭਿ ਧਿਆਵਹੁ ਆਦਿ ਸਤੇ ਜੁਗਾਦਿ ਸਤੇ ਪਰਤਖਿ ਸਤੇ ਸਦਾ ਸਦਾ ਸਤੇ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਦਾਸੁ ਦਸੋਨਾ ॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1315}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਪਰੰਪਰੁ—ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਬੇਅੰਤ । ਤੇ—ਉਹ ਬੰਦੇ । ਹਰੇ ਸੋਨਾ—ਹਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸੁਆਮੀ—ਹੇ ਸੁਆਮੀ! ਕਟੋਨਾ—ਕੋਟਾਂ, ਕ੍ਰੋੜਾਂ । ਤੁਮ ਜੈਸੇ—ਤੇਰੇ ਜਿਹੇ, ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ । ਹਰਿ—ਹੇ ਹਰੀ! ਪੁਰਖ—ਹੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ! ਜਾਨੇ—ਜਾਣੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮੁਖਿ—ਮੁਖੀ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ । ਸਤੇ—ਸਤਿ, ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ; ਹੋਂਦ ਵਾਲਾ (AS to exist) । ਦਾਸ ਦਸੋਨਾ—ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਹਰੀ! ਤੂੰ ਵੱਡਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈਂ ਬੜਾ ਉੱਚਾ ਹੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਉਪਰ ਵੱਡਾ ਹੈਂ । (ਹੇ ਭਾਈ!) ਹਰੀ

ਪਰਮਾਤਮਾ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਬੰਦੇ ਉਸ ਹਰੀ ਨੂੰ ਸਦਾ ਸਿਮਰ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਹੇ ਸੁਆਮੀ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਤੇਰੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦਾ ਗੀਤ ਗਾਂਦੇ ਹਨ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਉਹ (ਆਪਣੇ) ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਪਾਪ ਨਾਸ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਹਰੀ! ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਸਭ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ) ਮੁਖੀ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਉਤੇ ਕੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਹੀ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਦਿ ਤੋਂ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਆਦਿ ਤੋਂ ਹੋਂਦ ਵਾਲਾ ਹੈ; ਜੋ (ਹੁਣ ਭੀ) ਪਰਤੱਖ ਕਾਇਮ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੁਸੀ ਸਾਰੇ ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ । ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਉਸ (ਹਰੀ ਦੇ) ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਹੈ ।੫।

ਸਲੋਕ ਮਃ ੪ ॥ ਹਮਰੇ ਹਰਿ ਜਗਜੀਵਨਾ ਹਰਿ ਜਪਿਓ ਹਰਿ ਗੁਰ ਮੰਤ ॥ ਹਰਿ ਅਗਮੁ ਅਗੋਚਰੁ
ਅਗਮੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਮਿਲਿਆ ਆਇ ਅਚਿੰਤ ॥ ਹਰਿ ਆਪੇ ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਰਤਦਾ ਹਰਿ ਆਪੇ
ਆਪਿ ਬਿਅੰਤ ॥ ਹਰਿ ਆਪੇ ਸਭ ਰਸ ਭੋਗਦਾ ਹਰਿ ਆਪੇ ਕਵਲਾ ਕੰਤ ॥ ਹਰਿ ਆਪੇ ਭਿਖਿਆ
ਪਾਇਦਾ ਸਭ ਸਿਸਟਿ ਉਪਾਈ ਜੀਅ ਜੰਤ ॥ ਹਰਿ ਦੇਵਹੁ ਦਾਨੁ ਦਇਆਲ ਪ੍ਰਭ ਹਰਿ ਮਾਂਗਹਿ
ਹਰਿ ਜਨ ਸੰਤ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਕੇ ਪ੍ਰਭ ਆਇ ਮਿਲੁ ਹਮ ਗਾਵਹ ਹਰਿ ਗੁਣ ਛੰਤ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ
1315}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਗ ਜੀਵਨਾ—ਜਗਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਸਰਾ । ਮੰਤ—ਉਪਦੇਸ਼ । ਅਗਮੁ—ਅਪਹੁੰਚ ।
ਅਗੋਚਰੁ—(ਅ-ਗੋ-ਚਰੁ) ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ । ਆਇ—ਆ ਕੇ । ਅਚਿੰਤ—ਅਚਨਚੇਤ,
ਆਪਣੇ ਆਪ । ਆਪੇ—ਆਪ ਹੀ । ਘਟਿ ਘਟਿ—ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ । ਕਵਲਾਕੰਤ—ਲੱਛਮੀ ਦਾ ਪਤੀ ।
ਭਿਖਿਆ—ਖੈਰ, ਦਾਨ । ਸਿਸਟਿ—ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ । ਮਾਂਗਹਿ—ਮੰਗਦੇ ਹਨ । ਗਾਵਹ—ਅਸੀ ਗਾਂਦੇ ਹਾਂ । ਛੰਤ—
ਗੀਤ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਹੜਾ) ਹਰੀ (ਸਾਰੇ) ਜਗਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਸਰਾ (ਹੈ ਉਹ) ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ
ਭੀ ਵੱਸਦਾ ਹੈ; ਅਸਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਪਿਆ ਹੈ । ਉਹ ਹੈ ਤਾਂ ਅਪਹੁੰਚ ਤੇ ਗਿਆਨ-
ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ (ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਉਹ ਹਰੀ ਸਾਨੂੰ
ਆਪਣੇ ਆਪ ਆ ਮਿਲਿਆ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਉਹ ਹਰੀ ਆਪ ਹੀ ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, (ਹਰ ਥਾਂ)
ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਹਸਤੀ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਉਹ ਹਰੀ ਆਪ ਹੀ (ਸਭ
ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਕੇ) ਸਾਰੇ ਰਸ ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ!
ਇਹ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਜੰਤ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ
ਹਨ, ਤੇ, (ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਰਿਜ਼ਕ ਦਾ) ਖੈਰ ਭੀ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਪਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਦਇਆ ਦੇ ਸੋਮੇ ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ! (ਸਾਨੂੰ ਭੀ ਉਹ ਨਾਮ-) ਦਾਨ ਦੇਹ ਜਿਹੜਾ (ਤੇਰੇ) ਸੰਤ ਜਨ (ਸਦਾ ਤੈਥੋਂ)
ਮੰਗਦੇ (ਰਹਿੰਦੇ) ਹਨ । ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਦੇ (ਮਾਲਕ) ਪ੍ਰਭੂ! (ਸਾਨੂੰ) ਆ ਮਿਲ, (ਮਿਹਰ ਕਰ) ਅਸੀ ਤੇਰੀ
ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਂਦੇ ਰਹੀਏ ।੧।

ਮਃ ੪ ॥ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੂ ਸਜਣੁ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਮੈ ਮਨਿ ਤਨਿ ਨਾਮੁ ਸਰੀਰਿ ॥ ਸਭਿ ਆਸਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੂਰੀਆ ਜਨ ਨਾਨਕ ਸੁਣਿ ਹਰਿ ਧੀਰ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1315}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੈ ਮਨਿ ਤਨਿ ਸਰੀਰਿ—ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਤਨ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਵਿਚ । ਸਭਿ ਆਸਾ—ਸਾਰੀਆਂ ਆਸਾਂ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰ ਕੇ । ਸੁਣਿ—ਸੁਣ ਕੇ । ਧੀਰ—ਧੀਰਜ, ਸ਼ਾਂਤੀ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ (ਹੀ ਅਸਲ) ਮਿੱਤਰ ਹੈ, ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ (ਨਾਲ ਨਿਭਣ ਵਾਲਾ) ਮਿੱਤਰ ਹੈ; ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਤਨ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਹਰੀ ਦਾ) ਨਾਮ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ (ਹਰਿ—ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆਂ) ਸਾਰੀਆਂ ਆਸਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ (ਮਨ ਵਿਚ) ਸ਼ਾਂਤੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।੨।

ਪਉੜੀ ॥ ਹਰਿ ਉਤਮੁ ਹਰਿਆ ਨਾਮੁ ਹੈ ਹਰਿ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਮਉਲਾ ॥ ਜੋ ਜਪਦੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਦਿਨਸੁ ਰਾਤਿ ਤਿਨ ਸੇਵੇ ਚਰਨ ਨਿਤ ਕਉਲਾ ॥ ਨਿਤ ਸਾਰਿ ਸਮਾਲੇ ਸਭ ਜੀਅ ਜੰਤ ਹਰਿ ਵਸੈ ਨਿਕਟਿ ਸਭ ਜਉਲਾ ॥ ਸੋ ਬੁਝੈ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਬੁਝਾਇਸੀ ਜਿਸੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਪ੍ਰਭੂ ਸਉਲਾ ॥ ਸਭਿ ਗਾਵਹੁ ਗੁਣ ਗੋਵਿੰਦ ਹਰੇ ਗੋਵਿੰਦ ਹਰੇ ਗੋਵਿੰਦ ਹਰੇ ਗੁਣ ਗਾਵਤ ਗੁਣੀ ਸਮਉਲਾ ॥੬॥ {ਪੰਨਾ 1315}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹਰਿਆ—ਹਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਜੀਵਨ-ਰਸ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ । ਪੁਰਖੁ—ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ । ਨਿਰੰਜਨੁ—ਨਿਰਲੇਪ । ਮਉਲਾ—ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ । ਕਉਲਾ—ਲੱਛਮੀ । ਸਾਰਿ ਸਮਾਲੇ—ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਨਿਕਟਿ—ਨੇੜੇ । ਜਉਲਾ—ਵੱਖਰਾ । ਸਉਲਾ—ਸਵੱਲਾ, ਪ੍ਰਸੰਨ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ । ਸਮਉਲਾ—ਸਮਾ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । ਗੁਣੀ—ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਸਭ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਨਿਰਲੇਪ (ਭੀ) ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ (ਉੱਚਾ ਜੀਵਨ ਬਣਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ) ਤੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਦਿਨ ਰਾਤ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦਾ ਨਾਮ) ਜਪਦੇ ਹਨ, ਲੱਛਮੀ (ਭੀ) ਹਰ ਵੇਲੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ (ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ) ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ) ਨੇੜੇ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, (ਫਿਰ ਸਭ ਤੋਂ) ਵੱਖਰਾ (ਭੀ) ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਸਮਝ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉਤੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ, ਧਰਤੀ ਦੀ ਸਾਰ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਉਸ ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਸਦਾ ਗਾਂਦੇ ਰਹੋ, ਗੁਣ ਗਾਂਦਿਆਂ ਗਾਂਦਿਆਂ ਉਸ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ।੩।

ਸਲੋਕ ਮਃ ੪ ॥ ਸੁਤਿਆ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੂ ਚੇਤਿ ਮਨਿ ਹਰਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਧਿ ਸਮਾਇ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਹਰਿ ਚਾਉ ਮਨਿ ਗੁਰੁ ਤੁਠਾ ਮੇਲੇ ਮਾਇ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1315}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਚੇਤਿ—ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਰਹੁ, ਸਿਮਰ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਸਹਜਿ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ

। ਸਮਾਧਿ ਸਮਾਇ—ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਰਹੁ, ਸਦਾ ਟਿਕਿਆ ਰਹੁ । ਚਾਉ—ਤਾਂਘ, ਉਤਸ਼ਾਹ ।
ਤੁਠਾ—ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ । ਮਾਇ—ਹੇ ਮਾਂ!

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਭਾਈ! ਜਾਗਦਿਆਂ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਆਦਤ ਬਣਾ ਕਿ) ਸੁੱਤੇ
ਪਿਆਂ ਭੀ (ਆਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ (ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਰਹੇਂ), (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਦਾ ਆਤਮਕ
ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ (ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਦੀ) ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹੁ । ਹੇ ਮਾਂ! ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ
ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਹੈ, ਗੁਰੂ (ਹੀ) ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਮੇਲ ਕਰਾਂਦਾ ਹੈ । ੧।

ਮਃ ੪ ॥ ਹਰਿ ਇਕਸੁ ਸੇਤੀ ਪਿਰਹੜੀ ਹਰਿ ਇਕੋ ਮੇਰੈ ਚਿਤਿ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਇਕੁ ਅਧਾਰੁ ਹਰਿ
ਪ੍ਰਭ ਇਕਸ ਤੇ ਗਤਿ ਪਤਿ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1315}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਇਕਸੁ ਸੇਤੀ—ਇੱਕ ਨਾਲ ਹੀ । ਪਿਰਹੜੀ—ਸੋਹਣਾ ਪਿਆਰ । ਮੇਰੈ ਚਿਤਿ—ਮੇਰੇ ਚਿਤ
ਵਿਚ । ਅਧਾਰੁ—ਆਸਰਾ । ਗਤਿ—ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ । ਪਤਿ—ਇੱਜ਼ਤ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਹੀ ਮੇਰਾ ਸੋਹਣਾ ਪਿਆਰ
ਹੈ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ (ਸਦਾ) ਮੇਰੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ (ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ) ਆਸਰਾ
ਹੈ, ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਹੀ ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ (ਤੇ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਦੀ) ਇੱਜ਼ਤ ਹਾਸਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
। ੨।

ਪਉੜੀ ॥ ਪੰਚੇ ਸਬਦ ਵਜੇ ਮਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਵਡਭਾਗੀ ਅਨਹਦੁ ਵਜਿਆ ॥ ਆਨਦ ਮੂਲੁ ਰਾਮੁ
ਸਭੁ ਦੇਖਿਆ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗਜਿਆ ॥ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਵੇਸੁ ਹਰਿ ਏਕੋ ਮਤਿ ਗੁਰਮਤਿ
ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਭਜਿਆ ॥ ਹਰਿ ਦੇਵਹੁ ਦਾਨੁ ਦਇਆਲ ਪ੍ਰਭੁ ਜਨ ਰਾਖਹੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਲਜਿਆ ॥ ਸਭਿ
ਧੰਨੁ ਕਹਹੁ ਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਿਤੁ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਪੜਦਾ ਕਜਿਆ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1315}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪੰਚੇ ਸਬਦ—ਪੰਜਾਂ ਹੀ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਸਾਜ਼ ਜੋ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕ ਅਸਚਰਜ ਸੁਰੀਲਾ ਰਾਗ ਪੈਦਾ
ਕਰਦੇ ਹਨ । ਗੁਰਮਤਿ—ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ । ਅਨਹਦ—ਉਹ ਰਾਗ ਜੋ ਬਿਨਾ ਸਾਜ਼ ਵਜਾਏ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇ, ਇਕ-
ਰਸ ਰਾਗ । ਆਨਦ ਮੂਲੁ—ਆਨੰਦ ਦਾ ਸੋਮਾ । ਸਭੁ—ਹਰ ਥਾਂ । ਸਬਦੀ—ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਗਜਿਆ—
ਗੱਜਿਆ, ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਪਰਗਟ ਹੋ ਪਿਆ (ਜਿਵੇਂ ਬੱਦਲ ਗੱਜਣ ਤੇ ਹੋਰ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ) ।
ਵੇਸੁ—ਸਰੂਪ, ਹਸਤੀ । ਜੁਗਾਦਿ—ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਆਦਿ ਤੋਂ । ਭਜਿਆ—ਸਿਮਰਿਆ । ਹਰਿ—ਹੇ ਹਰੀ! ਜਨ
ਲਜਿਆ—(ਆਪਣੇ) ਦਾਸ ਦੀ ਲਾਜ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ । ਜਿਤੁ—ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਮਿਲਿ ਹਰਿ—ਪਰਮਾਤਮਾ
ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ । ਪੜਦਾ ਕਜਿਆ—ਇੱਜ਼ਤ ਬਚੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮੱਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਵੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ
ਅੰਦਰ (ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਦਾ) ਇਕ-ਰਸ ਵਾਜਾ ਵੱਜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਮਾਨੋ) ਪੰਜਾਂ ਹੀ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ
ਸਾਜ਼ ਵੱਜ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਗੱਜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ
ਉਹ ਹਰ ਥਾਂ ਆਨੰਦ ਦੇ ਸੋਮੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ (ਵੱਸਦਾ) ਵੇਖਦਾ ਹੈ । (ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ) ਗੁਰੂ ਦੀ
ਮੱਤ ਲੈ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ) ਆਦਿ ਤੋਂ
ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਆਦਿ ਤੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਇਕੋ ਹੀ ਅਟੱਲ ਹਸਤੀ ਹੈ ।

ਹੇ ਹਰੀ! ਹੇ ਦਇਆ ਦੇ ਸੋਮੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਦਾਸਾਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦਾ) ਦਾਨ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ, (ਤੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ) ਲਾਜ ਰੱਖਦਾ ਹੈਂ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਧੰਨ-ਧੰਨ ਆਖੋ, ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਧੰਨ-ਧੰਨ ਆਖੋ ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ) ਇੱਜ਼ਤ ਬਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।੨।

ਸਲੋਕ ਮਃ ੪ ॥ ਭਗਤਿ ਸਰੋਵਰੁ ਉਛਲੈ ਸੁਭਰ ਭਰੇ ਵਹੰਨਿ ॥ ਜਿਨਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੰਨਿਆ ਜਨ ਨਾਨਕ ਵਡ ਭਾਗ ਲਹੰਨਿ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1316}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਉਛਲੈ—ਉਛਾਲਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸੁਭਰ ਭਰੇ—ਨਕਾ-ਨਕ ਭਰੇ ਹੋਏ । ਵਹੰਨਿ—ਵਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, ਵਗ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੰਨਿਆ—ਸਰਧਾ ਲਿਆਂਦੀ । ਲਹੰਨਿ—ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ (ਇਕ ਐਸਾ) ਸਰੋਵਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਗਤੀ ਉਛਾਲੇ ਮਾਰ ਰਹੀ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਇਕ ਐਸਾ ਦਰੀਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ) ਨਾਲ ਨਕਾ-ਨਕ ਭਰੇ ਹੋਏ ਵਹਿਣ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ । ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਸਰਧਾ ਬਣਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਮੋਤੀ) ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।੧।

ਮਃ ੪ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਅਸੰਖ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਕਥਨੁ ਨ ਜਾਹਿ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਅਗਮੁ ਅਗਾਧਿ ਹਰਿ ਜਨ ਕਿਤੁ ਬਿਧਿ ਮਿਲਹਿ ਮਿਲਾਹਿ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਜਪਤ ਜਪੰਤ ਜਨ ਇਕੁ ਤਿਲੁ ਨਹੀ ਕੀਮਤਿ ਪਾਇ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਅਗਮ ਪ੍ਰਭ ਹਰਿ ਮੇਲਿ ਲੈਹੁ ਲੜਿ ਲਾਇ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1316}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਸੰਖ—ਅਣਗਿਣਤ । ਕਥਨੁ ਨ ਜਾਹਿ—ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ । ਅਗਮੁ—ਅਪਹੁੰਚ । ਅਗਾਧਿ—ਅਥਾਹ (ਸਮੁੰਦਰ) । ਕਿਤੁ ਬਿਧਿ—ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ? ਮਿਲਹਿ—(ਆਪ) ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਮਿਲਾਹਿ—(ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਮਿਲਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਸੁ—ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦਾ ਗੀਤ । ਜਪਤੁ—ਜਪਦਿਆਂ । ਜਪੰਤ—(ਹੋਰਨਾਂ ਤੋਂ) ਜਪਾਂਦਿਆਂ । ਨ ਪਾਇ—ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦੀ । ਅਗਮ—ਹੇ ਅਪਹੁੰਚ! ਲੜਿ ਲਾਇ—(ਆਪਣੇ) ਪੱਲੇ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਅਣਗਿਣਤ ਹਨ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ (ਭੀ ਬੇਅੰਤ ਹਨ) ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਪਹੁੰਚ ਹੈ, (ਮਾਨੋ) ਅਥਾਹ (ਸਮੁੰਦਰ) ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਸੇਵਕ ਭਗਤ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ? (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਕਿਵੇਂ ਮਿਲਾਂਦੇ ਹਨ? ਹੇ ਭਾਈ! (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੇਵਕ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦਾ ਗੀਤ ਗਾਂਦਿਆਂ (ਆਪ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਤੋਂ) ਜਪਾਂਦਿਆਂ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲਾਂਦੇ ਹਨ) । (ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ) ਕੀਮਤ ਰਤਾ ਭਰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦੀ । (ਹੇ ਭਾਈ! ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਹੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ) ਹੇ ਅਪਹੁੰਚ ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ! ਆਪਣੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲੜ ਲਾ ਕੇ (ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਮਿਲਾ ਲੈ ।੨।

ਪਉੜੀ ॥ ਹਰਿ ਅਗਮੁ ਅਗੋਚਰੁ ਅਗਮੁ ਹਰਿ ਕਿਉ ਕਰਿ ਹਰਿ ਦਰਸਨੁ ਪਿਖਾ ॥ ਕਿਛੁ ਵਖਰੁ ਹੋਇ ਸੁ ਵਰਨੀਐ ਤਿਸੁ ਰੂਪੁ ਨ ਰਿਖਾ ॥ ਜਿਸੁ ਬੁਝਾਏ ਆਪਿ ਬੁਝਾਇ ਦੇਇ ਸੋਈ ਜਨੁ ਦਿਖਾ ॥

ਸਤਸੰਗਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਚਟਸਾਲ ਹੈ ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਗੁਣ ਸਿਖਾ ॥ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਸੁ ਰਸਨਾ ਧੰਨੁ ਕਰ ਧੰਨੁ ਸੁ
ਪਾਧਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਿਤੁ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਲੇਖਾ ਲਿਖਾ ॥੮॥ {ਪੰਨਾ 1316}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਗੋਚਰੁ—(ਅ-ਗੋ-ਚਰੁ) ਜਿਸ ਤਕ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ।
ਕਿਉਕਰਿ—ਕਿਵੇਂ? ਪਿਖਾ—ਪਿਖਾਂ, ਮੈਂ ਵੇਖਾਂ । ਵਖਰੁ—(ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਵਾਲੀ ਕੋਈ) ਚੀਜ਼ । ਸੁ—ਉਹ ।
ਵਰਨੀਐ—ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਰਿਖਾ—ਰੇਖਾ । ਬੁਝਾਏ—ਸਮਝਾਏ । ਬੁਝਾਇ—ਸਮਝ ।
ਦੇਇ—ਦੇ ਕੇ । ਦਿਖਾ—ਵੇਖਦਾ ਹੈ । ਚਟਸਾਲ—ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ । ਜਿਤੁ—ਜਿਸ ਵਿਚ । ਸਿਖਾ—ਸਿੱਖੇ ਜਾ
ਸਕਦੇ ਹਨ । ਰਸਨਾ—ਜੀਭ । ਕਰ—ਹੱਥ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਪਾਧਾ—ਅਧਿਆਪਕ । ਜਿਤੁ—ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ
। ਮਿਲਿ ਹਰਿ—ਹਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ । ਲਿਖਾ—ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਮੈਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰਸਨ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ? ਉਹ ਤਾਂ ਅਪਹੁੰਚ ਹੈ, ਉਸ ਤਕ
ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਜੇ ਕੋਈ ਖਰੀਦਿਆ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲਾ ਪਦਾਰਥ ਹੋਵੇ ਤਾਂ
(ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਰੇਖ) ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਹ ਕੋਈ ਰੂਪ ਹੈ ਨਾਹ ਰੇਖਾ
ਹੈ । ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਦਾ ਦਰਸਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਮਤਿ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਂਦਾ ਹੈ । (ਤੇ,
ਇਹ ਮਤਿ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ) ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ
ਗੁਣ ਸਿੱਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਭਾਈ! ਧੰਨ ਹੈ ਉਹ ਜੀਭ (ਜਿਹੜੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੀ ਹੈ) ਧੰਨ
ਹਨ ਉਹ ਹੱਥ (ਜਿਹੜੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਪੱਖੇ ਆਦਿਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਧੰਨ ਹੈ ਉਹ ਪਾਧਾ ਗੁਰੂ ਜਿਸ
ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰੀਦੀਆਂ ਹਨ ।੮।

ਸਲੋਕ ਮਃ ੪ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹੈ ਹਰਿ ਜਪੀਐ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ
ਪਵਿਤੁ ਹੈ ਹਰਿ ਜਪਤ ਸੁਨਤ ਦੁਖੁ ਜਾਇ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਤਿਨੀ ਆਰਾਧਿਆ ਜਿਨ ਮਸਤਕਿ
ਲਿਖਿਆ ਧੁਰਿ ਪਾਇ ॥ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਜਨ ਪੈਨਾਈਅਨਿ ਜਿਨ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਆਇ ॥ ਜਨ
ਨਾਨਕ ਤੇ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਜਿਨ ਹਰਿ ਸੁਣਿਆ ਮਨਿ ਭਾਇ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1316}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਜਲ । ਭਾਇ—ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ । ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ—ਗੁਰੂ
ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (ਰਹਿ ਕੇ) । ਪਵਿਤੁ—(ਜੀਵਨ ਨੂੰ) ਸੁੱਚਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਜਾਇ—ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
ਮਸਤਕਿ—ਮੱਥੇ ਉਤੇ । ਜਿਨ ਪਾਇ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ । ਲਿਖਿਆ ਧੁਰਿ—ਧੁਰ ਤੋਂ ਲਿਖਿਆ ਲੇਖ ।
ਪੈਨਾਈਅਨਿ—(ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ, ਕਰਮ ਵਾਚ, ਅੰਨ ਪੁਰਖ, ਬਹੁ-ਵਚਨ) ਪੈਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਤਕਾਰੇ ਜਾਂਦੇ
ਹਨ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਆਇ—ਆ ਕੇ । ਤੇ—ਉਹ ਬੰਦੇ । ਮੁਖ ਉਜਲੇ—ਉੱਜਲ ਮੁਖ ਵਾਲੇ, ਸੁਰਖਰੂ
। ਭਾਇ—ਪਿਆਰ ਨਾਲ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਜਲ ਹੈ (ਪਰ ਇਹ ਨਾਮ) ਗੁਰੂ ਦੇ
ਅਨੁਸਾਰ ਰਹਿ ਕੇ ਜਪਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੁੱਚਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ
ਜਪਦਿਆਂ ਸੁਣਦਿਆਂ (ਹਰੇਕ) ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਇਹ) ਹਰਿ-ਨਾਮ ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਹੀ
ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ) ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਧੁਰੋਂ ਲਿਖਿਆ ਲੇਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ।
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਦਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।
ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦਾ ਨਾਮ)

ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਉਹ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਸੁਰਖਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।੧।

ਮਃ ੪ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ॥ ਜਿਨ ਧੁਰਿ ਮਸਤਕਿ ਲਿਖਿਆ ਤਿਨ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲਿਆ ਆਇ ॥ ਤਨੁ ਮਨੁ ਸੀਤਲੁ ਹੋਇਆ ਸਾਂਤਿ ਵਸੀ ਮਨਿ ਆਇ ॥ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਹਰਿ ਚਉਦਿਆ ਸਭੁ ਦਾਲਦੁ ਦੁਖੁ ਲਹਿ ਜਾਇ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1316}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਿਧਾਨੁ—ਖਜ਼ਾਨਾ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ । ਮਸਤਕਿ—ਮੱਥੇ ਉਤੇ । ਸੀਤਲੁ—ਠੰਢਾ-ਠਾਰ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਚਉਦਿਆ—ਉਚਾਰਦਿਆਂ, ਸਿਮਰਦਿਆਂ, ਜਪਦਿਆਂ । ਦਾਲਦੁ—ਦਰਿੱਦੁ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਸਾਰੇ ਸੁਖਾਂ ਦਾ) ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਇਹ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ । ਤੇ, ਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ (ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ-ਮਿਲਾਪ ਦਾ) ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਤਨ ਠੰਢਾ-ਠਾਰ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ) ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ ਹਰੇਕ ਦੁੱਖ ਹਰੇਕ ਦਰਿੱਦੁ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੨।

ਪਉੜੀ ॥ ਹਉ ਵਾਰਿਆ ਤਿਨ ਕਉ ਸਦਾ ਸਦਾ ਜਿਨਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਦੇਖਿਆ ॥ ਤਿਨ ਕਉ ਮਿਲਿਆ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਜਿਨ ਕਉ ਧੁਰਿ ਮਸਤਕਿ ਲੇਖਿਆ ॥ ਹਰਿ ਅਗਮੁ ਧਿਆਇਆ ਗੁਰਮਤੀ ਤਿਸੁ ਰੂਪੁ ਨਹੀ ਪ੍ਰਭ ਰੇਖਿਆ ॥ ਗੁਰ ਬਚਨਿ ਧਿਆਇਆ ਜਿਨਾ ਅਗਮੁ ਹਰਿ ਤੇ ਠਾਕੁਰ ਸੇਵਕ ਰਲਿ ਏਕਿਆ ॥ ਸਭਿ ਕਹਹੁ ਮੁਖਹੁ ਨਰ ਨਰਹਰੇ ਨਰ ਨਰਹਰੇ ਨਰ ਨਰਹਰੇ ਹਰਿ ਲਾਹਾ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਵਿਸੇਖਿਆ ॥੯॥ {ਪੰਨਾ 1316}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹਉ—ਹਉਂ, ਮੈਂ । ਵਾਰਿਆ—ਕੁਰਬਾਨ, ਸਦਕੇ । ਧੁਰਿ—ਧੁਰ ਤੋਂ । ਮਸਤਕਿ—ਮੱਥੇ ਉਤੇ । ਲੇਖਿਆ—ਲਿਖਿਆ । ਅਗਮੁ—ਅਪਹੁੰਚ । ਗੁਰਮਤੀ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਰੇਖਿਆ—ਰੇਖਾ, ਚਿਹਨ, ਨਿਸ਼ਾਨ । ਗੁਰ ਬਚਨਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਤੁਰ ਕੇ । ਤੇ ਠਾਕੁਰ ਸੇਵਕ—ਠਾਕੁਰ ਦੇ ਉਹ ਸੇਵਕ । ਰਲਿ—(ਠਾਕੁਰ ਵਿਚ) ਮਿਲ ਕੇ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ । ਨਰਹਰੇ—ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ । ਲਾਹਾ—ਲਾਭ, ਨਫਾ । ਵਿਸੇਖਿਆ—ਵਿਸ਼ੇਸ਼, ਉਚੇਚਾ, ਵਧੀਆ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਮੈਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ) ਤੋਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸਨ (ਸਦਾ) ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਪਿਆਰਾ ਗੁਰੂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ) ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ (ਗੁਰੂ-ਮਿਲਾਪ ਦਾ) ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਉਸ ਅਪਹੁੰਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਰੂਪ-ਰੇਖ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਤੁਰ ਕੇ ਉਸ ਅਪਹੁੰਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਦੇ ਹਨ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਉਹ ਸੇਵਕ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ) ਮਿਲ ਕੇ (ਉਸ

ਨਾਲ) ਇੱਕ-ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ (ਆਪਣੇ) ਮੂੰਹੋਂ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਉਚਾਰਦੇ ਰਹੋ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਇਹ ਨਫ਼ਾ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਨਫ਼ਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਆ ਹੈ ।੯।

ਸਲੋਕ ਮਃ ੪ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਰਮੁ ਰਵਿ ਰਹੇ ਰਮੁ ਰਾਮੋ ਰਾਮੁ ਰਮੀਤਿ ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਹੈ ਪ੍ਰਭਿ ਖੇਲੁ ਕੀਓ ਰੰਗਿ ਰੀਤਿ ॥ ਹਰਿ ਨਿਕਟਿ ਵਸੈ ਜਗਜੀਵਨਾ ਪਰਗਾਸੁ ਕੀਓ ਗੁਰ ਮੀਤਿ ॥ ਹਰਿ ਸੁਆਮੀ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਤਿਨ ਮਿਲੇ ਜਿਨ ਲਿਖਿਆ ਧੁਰਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਗੁਰ ਬਚਨਿ ਜਪਿਓ ਮਨਿ ਚੀਤਿ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1316}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਮੁ—ਸਿਮਰ । ਰਵਿ ਰਹੇ—ਜੋ (ਹਰ ਥਾਂ) ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਰਮੀਤਿ—ਜੋ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਘਟਿ ਘਟਿ—ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ । ਆਤਮ ਰਾਮੁ—ਪਰਮਾਤਮਾ । ਪ੍ਰਭਿ—ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ । ਖੇਲੁ—ਜਗਤ-ਤਮਾਸ਼ਾ । ਰੰਗਿ—(ਆਪਣੀ) ਮੌਜ ਵਿਚ । ਰੀਤਿ—(ਆਪਣੇ ਹੀ) ਢੰਗ ਨਾਲ । ਨਿਕਟਿ—ਨੇੜੇ । ਜਗਜੀਵਨਾ—ਜਗਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ (ਦਾ ਸਹਾਰਾ) । ਪਰਗਾਸੁ—ਚਾਨਣ, ਸੂਝ-ਬੂਝ । ਮੀਤਿ—ਮਿੱਤਰ ਨੇ । ਧੁਰਿ—ਧੁਰ ਤੋਂ । ਗੁਰ ਬਚਨਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਚੀਤਿ—ਚਿੱਤ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੌਜ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਜਗਤ-ਖੇਡ ਬਣਾਈ ਹੈ, ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਜੋ ਹਰ ਥਾਂ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ ਸਿਮਰ, ਸਦਾ ਸਿਮਰ । (ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਮਿੱਤਰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ (ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ) ਜਗਤ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਭੂ (ਹਰੇਕ ਦੇ) ਨੇੜੇ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । (ਪਰ) ਸੁਆਮੀ ਪ੍ਰਭੂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ (ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ) ਧੁਰੋਂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਦਾ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਸਤੇ ਤੁਰ ਕੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਹੈ (ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੀ) ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ ।੧।

ਮਃ ੪ ॥ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸਜਣੁ ਲੋੜਿ ਲਹੁ ਭਾਗਿ ਵਸੈ ਵਡਭਾਗਿ ॥ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਦੇਖਾਲਿਆ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਗਿ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1317}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਲੋੜਿ ਲਹੁ—ਲੱਭ ਲਵੋ । ਭਾਗਿ—ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ । ਵਡਭਾਗਿ—ਵੱਡੀ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ । ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ—ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ । ਲਿਵ—ਲਗਨ, ਸੁਰਤਿ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ) ਮਿੱਤਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਲੱਭ ਲੈ, (ਉਹ ਮਿੱਤਰ-ਪ੍ਰਭੂ) ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਵੱਡੀ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਆ) ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ (ਉਸ ਦਾ) ਦਰਸਨ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਦੀ ਸੁਰਤਿ (ਹਰ ਵੇਲੇ) ਹਰੀ-ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।੨।

ਪਉੜੀ ॥ ਧਨੁ ਧਨੁ ਸੁਹਾਵੀ ਸਫਲ ਘੜੀ ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਸੇਵਾ ਮਨਿ ਭਾਣੀ ॥ ਹਰਿ ਕਥਾ ਸੁਣਾਵਹੁ ਮੇਰੇ ਗੁਰਸਿਖਹੁ ਮੇਰੇ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ॥ ਕਿਉ ਪਾਈਐ ਕਿਉ ਦੇਖੀਐ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ

ਸੁਖੜੁ ਸੁਜਾਣੀ ॥ ਹਰਿ ਮੇਲਿ ਦਿਖਾਏ ਆਪਿ ਹਰਿ ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਨਾਮਿ ਸਮਾਣੀ ॥ ਤਿਨ ਵਿਟਹੁ
ਨਾਨਕੁ ਵਾਰਿਆ ਜੋ ਜਪਦੇ ਹਰਿ ਨਿਰਬਾਣੀ ॥੧੦॥ {ਪੰਨਾ 1317}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਧਨੁ ਧਨੁ—ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ । ਸੁਹਾਵੀ—ਸੁਖਾਵੀਂ, ਸੁਲੱਖਣੀ, ਸੋਹਣੀ । ਜਿਤੁ—ਜਿਸ (ਘੜੀ)
ਵਿਚ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਭਾਣੀ—ਪਿਆਰੀ ਲੱਗੀ । ਪ੍ਰਭ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ—ਅਕੱਥ ਪ੍ਰਭ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-
ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਗੱਲ । ਪਾਇਐ—ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਕਿਉ—ਕਿਵੇਂ? ਸੁਖੜੁ—ਸੋਹਣੀ ਘਾੜਤ ਵਾਲਾ । ਨਾਮਿ—ਨਾਮ
ਵਿਚ । ਵਿਟਹੁ—ਤੋਂ । ਵਾਰਿਆ—ਕੁਰਬਾਨ । ਨਿਰਬਾਣੀ—ਵਾਸਨਾ-ਰਹਿਤ, ਨਿਰਲੇਪ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਭਾਈ! ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਉਹ) ਘੜੀ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਸੋਹਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦਾ
ਮਨੋਰਥ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਵਿਚ (ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੇਵਾ-
ਭਗਤੀ ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖੋ! ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਅਕੱਥ ਪ੍ਰਭ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਾਵੋ (ਤੇ ਦੱਸੋ ਕਿ)
ਉਹ ਸੋਹਣਾ ਸਿਆਣਾ ਪ੍ਰਭ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਦਰਸਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ (ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਜੋੜ ਕੇ ਆਪਣਾ ਦਰਸਨ ਕਰਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ!
ਨਾਨਕ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਨਿਰਲੇਪ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦਾ ਨਾਮ ਹਰ ਵੇਲੇ) ਜਪਦੇ ਹਨ ।੧੦।

ਸਲੋਕ ਮ: ੪ ॥ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਰਤੇ ਲੋਇਣਾ ਗਿਆਨ ਅੰਜਨੁ ਗੁਰੁ ਦੇਇ ॥ ਮੈ ਪ੍ਰਭੁ ਸਜਣੁ ਪਾਇਆ
ਜਨ ਨਾਨਕ ਸਹਜਿ ਮਿਲੋਇ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1317}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਤੇ—ਰੰਗੇ ਹੋਏ । ਲੋਇਣਾ—ਅੱਖਾਂ । ਗਿਆਨ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ । ਅੰਜਨੁ—
ਸੁਰਮਾ । ਦੇਇ—ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਮੈ ਪ੍ਰਭੁ—ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੂ, ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ । ਸਹਜਿ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਦਾ ਸੁਰਮਾ
ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਰੰਗੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲ
ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।੧।

ਮ: ੪ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਤਰਿ ਸਾਂਤਿ ਹੈ ਮਨਿ ਤਨਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਇ ॥ ਨਾਮੁ ਚਿਤਵੈ ਨਾਮੋ ਪੜੈ ਨਾਮਿ
ਰਹੈ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ ਨਾਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਈਐ ਚਿੰਤਾ ਗਈ ਬਿਲਾਇ ॥ ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਨਾਮੁ
ਉਪਜੈ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਭੁਖ ਸਭ ਜਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੋ ਰਤਿਆ ਨਾਮੋ ਪਲੈ ਪਾਇ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1317}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਰਮੁਖਿ—ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਅੰਤਰਿ—ਅੰਦਰ । ਮਨਿ ਤਨਿ—
ਮਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਤਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ; ਮਨੋਂ ਤਨੋਂ । ਨਾਮਿ—ਨਾਮ ਵਿਚ । ਚਿਤਵੈ—ਚੇਤੇ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਲਿਵ—
ਲਗਨ । ਲਾਇ—ਲਾ ਕੇ । ਪਾਈਐ—ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਗਈ ਬਿਲਾਇ—ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰਿ
ਮਿਲਿਐ—ਜੇ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਏ । ਨਾਮੋ—ਨਾਮ ਵਿਚ ਹੀ । ਨਾਮੋ—ਨਾਮ ਹੀ । ਪਲੈ ਪਾਇ—ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਉਹ
ਮਨੋਂ ਤਨੋਂ (ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਸਦਾ) ਨਾਮ ਚੇਤੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ

ਸਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।

(ਹੇ ਭਾਈ! ਜੇ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਏ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਕੀਮਤੀ ਨਾਮ ਹਾਸਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਚਿੰਤਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਏ ਤਾਂ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਨਾਮ (ਦਾ ਬੂਟਾ) ਉੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਾਇਆ ਦੀ) ਤ੍ਰੇਹ (ਮਾਇਆ ਦੀ) ਭੁੱਖ ਸਾਰੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਰਹੀਏ ਤਾਂ ਨਾਮ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।੨।

ਪਉੜੀ ॥ ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇ ਕੈ ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਵਸਗਤਿ ਕੀਤਾ ॥ ਇਕਿ ਮਨਮੁਖ ਕਰਿ ਹਾਰਾਇਅਨੁ ਇਕਨਾ ਮੇਲਿ ਗੁਰੂ ਤਿਨਾ ਜੀਤਾ ॥ ਹਰਿ ਉਤਮੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਨਾਮੁ ਹੈ ਗੁਰ ਬਚਨਿ ਸਭਾਗੈ ਲੀਤਾ ॥ ਦੁਖੁ ਦਾਲਦੁ ਸਭੇ ਲਹਿ ਗਇਆ ਜਾਂ ਨਾਉ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਦੀਤਾ ॥ ਸਭਿ ਸੇਵਹੁ ਮੋਹਨੋ ਮਨਮੋਹਨੋ ਜਗਮੋਹਨੋ ਜਿਨਿ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇ ਸਭੇ ਵਸਿ ਕੀਤਾ ॥੧੧॥ {ਪੰਨਾ 1317}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਉਪਾਇ ਕੈ—ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ । ਵਸਗਤਿ—ਵੱਸ ਵਿਚ । ਇਕਿ—ਕਈ ਜੀਵ । ਮਨਮੁਖ—(ਆਪਣੇ) ਮਨ ਦੇ ਮੁਰੀਦ । ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ । ਹਾਰਾਇਅਨੁ—ਉਸ ਨੇ (ਜੀਵਨ-ਬਾਜ਼ੀ ਵਿਚ) ਹਰਾ ਦਿੱਤੇ । ਮੇਲਿ—ਮਿਲਾ ਕੇ । ਉਤਮੁ—(ਜੀਵਨ ਨੂੰ) ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਗੁਰਬਚਨਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਸਭਾਗੈ—ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ (ਮਨੁੱਖ) ਨੇ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ । ਵਸਿ—(ਆਪਣੇ) ਵੱਸ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਜਗਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ (ਇਸ ਨੂੰ) ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ (ਆਪਣੇ) ਵੱਸ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਕਈ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮਨ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ (ਜੀਵਨ-ਖੇਡ ਵਿਚ) ਹਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲਾ ਕੇ (ਉਸ ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ) ਉਹਨਾਂ ਨੇ (ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ) ਜਿੱਤ ਲਈ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ) ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਨੇ (ਹੀ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਇਹ ਨਾਮ) ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਕਿਸੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ) ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਦੁੱਖ ਸਾਰਾ ਦਰਿਦ੍ਰ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਉਸ ਮੋਹਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮਨ-ਮੋਹਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਜਗ-ਮੋਹਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਨੇ ਜਗਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।੧੧।

ਸਲੋਕ ਮਃ ੪ ॥ ਮਨ ਅੰਤਰਿ ਹਉਮੈ ਰੋਗੁ ਹੈ ਭ੍ਰਮਿ ਭੂਲੇ ਮਨਮੁਖ ਦੁਰਜਨਾ ॥ ਨਾਨਕ ਰੋਗੁ ਵਵਾਇ ਮਿਲਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਧੂ ਸਜਨਾ ॥੧॥ ਮਃ ੪ ॥ ਮਨੁ ਤਨੁ ਤਾਮਿ ਸਗਾਰਵਾ ਜਾਂ ਦੇਖਾ ਹਰਿ ਨੈਣੇ ॥ ਨਾਨਕ ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ ਮੈ ਮਿਲੈ ਹਉ ਜੀਵਾ ਸਦੁ ਸੁਣੇ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1317}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭ੍ਰਮਿ—(ਮਾਇਆ ਦੀ) ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ । ਭੂਲੇ—ਕੁਰਾਹੇ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਮਨਮੁਖ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ । ਵਵਾਇ—ਦੂਰ ਕਰ । ਮਿਲਿ—ਮਿਲ ਕੇ ।੧।

ਨੋਟ:- ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ ਸਲੋਕ ਮ: ੪ ਵਿਚ ਨੰ: ੨੯ ਤੇ ਇਹ ਸਲੋਕ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਫ਼ਰਕ ਹੈ ।

ਮ: ੪ ॥ ਤਾਮਿ—ਤਦੋਂ ਹੀ । ਸਗਾਰਵਾ—ਗੌਰਾ, ਆਦਰ—ਜੋਗ । ਦੇਖਾ—ਦੇਖਾਂ, ਮੈਂ ਵੇਖ ਸਕਾਂ । ਨੈਣੇ—
ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ । ਮੈ—ਮੈਨੂੰ । ਹਉ—ਮੈਂ । ਜੀਵਾ—ਜੀਵਾਂ, ਮੈਂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਸਦੁ—
(ਉਸ ਦੀ) ਆਵਾਜ਼, ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਗੱਲ । ਸੁਣੇ—ਸੁਣਿ, ਸੁਣ ਕੇ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਦੁਰਾਚਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਭਟਕਣਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੁਰਾਹੇ ਪਏ
ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਹਉਮੈ (ਦਾ) ਰੋਗ (ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ!
(ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ! ਸਾਧੂ ਸੱਜਣ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ (ਹੀ ਇਹ) ਰੋਗ ਦੂਰ ਕਰ (ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ)
।੧।

ਮ: ੪ । ਹੇ ਭਾਈ! (ਮੇਰਾ ਇਹ) ਮਨ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਤਦੋਂ ਹੀ ਆਦਰ ਜੋਗ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ
(ਆਪਣੀਆਂ) ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰਸਨ ਕਰ ਸਕਾਂ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ! ਜਦੋਂ) ਉਹ
ਪ੍ਰਭੂ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ
ਹਾਂ ।੨।

ਪਉੜੀ ॥ ਜਗੰਨਾਥ ਜਗਦੀਸਰ ਕਰਤੇ ਅਪਰੰਪਰ ਪੁਰਖੁ ਅਤੋਲੁ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹੁ ਮੇਰੇ
ਗੁਰਸਿਖਹੁ ਹਰਿ ਉਤਮੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅਮੋਲੁ ॥ ਜਿਨ ਧਿਆਇਆ ਹਿਰਦੈ ਦਿਨਸੁ ਰਾਤਿ ਤੇ ਮਿਲੇ
ਨਹੀ ਹਰਿ ਰੋਲੁ ॥ ਵਡਭਾਗੀ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲੈ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਾ ਬੋਲੁ ॥ ਸਭਿ ਧਿਆਵਹੁ ਨਰ
ਨਾਰਾਇਣੇ ਨਾਰਾਇਣੇ ਜਿਤੁ ਚੂਕਾ ਜਮ ਝਗੜੁ ਝਗੋਲੁ ॥੧੨॥ {ਪੰਨਾ 1317}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਗੰਨਾਥ—ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਨਾਥ! ਜਗਦੀਸਰ—ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਈਸ਼ਰ! ਕਰਤੇ—ਹੇ ਕਰਤਾਰ!
ਅਪਰੰਪਰ—ਹੇ ਬੇਅੰਤ! ਪੁਰਖੁ—ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ । ਅਤੋਲੁ—ਜਿਸ ਦੀ ਹਸਤੀ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਾਹ ਲੱਗ ਸਕੇ
। ਉਤਮੁ—ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਬਣਾਣ ਵਾਲਾ । ਅਮੋਲੁ—ਜੋ ਕਿਸੇ (ਮਾਇਕ) ਕੀਮਤ ਤੋਂ ਨਾਹ ਮਿਲ ਸਕੇ ।
ਹਿਰਦੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਰੋਲੁ—ਸ਼ੱਕ । ਮਿਲੈ—ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਪੂਰਾ ਬੋਲੁ—ਪੂਰਨ ਉਪਦੇਸ਼ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ ।
ਜਿਤੁ—ਜਿਸ (ਸਿਮਰਨ) ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਝਗੜੁ ਝਗੋਲੁ—ਝਗੜਾ ਰਗੜਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਨਾਥ! ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਕ! ਹੇ ਬੇਅੰਤ ਕਰਤਾਰ! ਤੂੰ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ, ਤੇਰੀ
ਹਸਤੀ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖੋ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਕਰੋ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰਨ
ਵਾਲਾ ਹੈ (ਪਰ) ਉਹ ਨਾਮ ਕਿਸੇ ਮੁੱਲ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਦਿਨ ਰਾਤ (ਹਰ ਵੇਲੇ) ਆਪਣੇ
ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਇੱਕ-ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ, ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ
ਨਹੀਂ ਹੈ । (ਪਰ) ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ
ਦਾ ਪੂਰਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਿਲਦਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਹ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ) ।

(ਸੋ, ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ) ਸਾਰੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਕਰੋ ਜਿਸ ਦੀ
ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਜਮ ਦਾ ਰਗੜਾ-ਝਗੜਾ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੧੨।

ਸਲੋਕ ਮਃ ੪ ॥ ਹਰਿ ਜਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਚਉਦਿਆ ਸਰੁ ਸੰਧਿਆ ਗਾਵਾਰ ॥ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਜਨ ਹਰਿ
ਲਿਵ ਉਬਰੇ ਜਿਨ ਸੰਧਿਆ ਤਿਸੁ ਫਿਰਿ ਮਾਰ ॥੧॥ ਮਃ ੪ ॥ ਅਖੀ ਪ੍ਰੇਮਿ ਕਸਾਈਆ ਹਰਿ ਹਰਿ
ਨਾਮੁ ਪਿਖੰਨਿ ॥ ਜੇ ਕਰਿ ਦੂਜਾ ਦੇਖਦੇ ਜਨ ਨਾਨਕ ਕਢਿ ਦਿਚੰਨਿ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1317-1318}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਚਉਦਿਆ—ਉਚਾਰਦਿਆਂ ਨੂੰ । ਸਰੁ—ਤੀਰ । ਸੰਧਿਆ—ਚਲਾਇਆ, ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ।
ਗਾਵਾਰ—ਮੂਰਖਾਂ ਨੇ । ਲਿਵ—ਸੁਰਤਿ । ਉਬਰੇ—ਬਚ ਗਏ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਮੂਰਖ) ਨੇ । ਫਿਰਿ—ਪਰਤ
ਕੇ । ਮਾਰ—ਮੌਤ, ਆਤਮਕ ਮੌਤ ।੧।

ਮਃ ੪ । ਪ੍ਰੇਮਿ—ਪ੍ਰੇਮ ਨੇ । ਕਸਾਈਆ—ਖਿੱਚ ਪਾਈ । ਪਿਖੰਨਿ—ਵੇਖਦੇ ਹਨ । ਦੂਜਾ—ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੁਝ
ਹੋਰ । ਕਢਿ ਦਿਚੰਨਿ—ਕੱਢ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਰੱਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਮੂਰਖ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਉਤੇ ਤੀਰ ਚਲਾਂਦੇ ਹਨ ।
ਪਰ ਉਹ ਸੰਤ ਜਨ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ ਕੇ ਬਚ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ; ਜਿਸ (ਮੂਰਖ) ਨੇ (ਤੀਰ)
ਚਲਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਪਰਤ ਕੇ ਮੌਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ, ਸੰਤ ਨਾਲ ਵੈਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ
ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ) ।੧।

ਮਃ ੪ । (ਹੇ ਭਾਈ! ਉਹੀ ਬੰਦੇ ਹਰ ਥਾਂ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਮ ਨੇ
ਖਿੱਚ ਪਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਪਰ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਹੋਰ ਹੋਰ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ
ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚੋਂ ਰੱਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੨।

ਪਉੜੀ ॥ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਪੂਰਨੋ ਅਪਰੰਪਰੁ ਸੋਈ ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਦਾ ਜੋ ਕਰੇ ਸੁ
ਹੋਈ ॥ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਭ੍ਰਾਤ ਮੀਤ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਨਹੀ ਕੋਈ ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਅੰਤਰਿ ਰਵਿ ਰਹਿਆ
ਜਪਿਅਹੁ ਜਨ ਕੋਈ ॥ ਸਗਲ ਜਪਹੁ ਗੋਪਾਲ ਗੁਨ ਪਰਗਟੁ ਸਭ ਲੋਈ ॥੧੩॥ {ਪੰਨਾ 1318}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਲਿ—ਜਲ ਵਿਚ । ਥਲਿ—ਧਰਤੀ ਵਿਚ । ਮਹੀਅਲਿ—ਮਹੀ ਤਲਿ, ਧਰਤੀ ਦੇ ਤਲ ਉਤੇ,
ਪੁਲਾੜ ਵਿਚ, ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ । ਅਪਰੰਪਰੁ—ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਬੇਅੰਤ । ਸੁਤ—ਪੁੱਤਰ । ਭ੍ਰਾਤ—ਭਰਾ । ਘਟਿ
ਘਟਿ—ਹਰੇਕ ਘਟ ਵਿਚ । ਰਵਿ ਰਹਿਆ—ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਜਨ—ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ! ਸਗਲ—ਸਾਰੇ । ਲੋਈ—
ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਭਾਈ!) ਉਹ ਬੇਅੰਤ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਹੀ ਜਲ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ (ਹਰ ਥਾਂ)
ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਝ ਉਹ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । (ਹੇ ਭਾਈ!
ਸਦਾ ਨਾਲ ਨਿਭਣ ਵਾਲਾ) ਮਾਂ ਪਿਉ ਪੁੱਤਰ ਭਰਾ ਮਿੱਤਰ ਉਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ।
ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ! ਕੋਈ ਧਿਰ ਭੀ ਜਪ ਕੇ ਵੇਖ ਲਵੋ (ਜਿਹੜਾ ਭੀ ਜਪਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ
ਪਰਮਾਤਮਾ) ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ (ਸਭ ਦੇ) ਅੰਦਰ ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਸਾਰੇ ਉਸ ਗੋਪਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ
ਚੇਤੇ ਕਰਦੇ ਰਹੋ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਪਰਤੱਖ (ਵੱਸਦਾ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ) ਹੈ ।੧੩।

ਸਲੋਕ ਮਃ ੪ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਿਲੇ ਸਿ ਸਜਣਾ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਪਾਇਆ ਰੰਗੁ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਸਲਾਹਿ
ਤੂ ਲੁਡਿ ਲੁਡਿ ਦਰਗਹਿ ਵੰਵੁ ॥੧॥

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿ ਕੇ । ਸੇ—ਉਹ ਬੰਦੇ । ਸਜਣਾ—
ਚੰਗੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ । ਪ੍ਰਭ ਰੰਗੁ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪਿਆਰ । ਸਾਲਾਹਿ—ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਕਰਿਆ ਕਰ
। ਲੁਡਿ ਲੁਡਿ—ਲੁੱਡੀ ਪਾ ਪਾ ਕੇ, ਬੇ-ਫਿਕਰ ਹੋ ਕੇ । ਵੰਵ—ਜਾਹ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ (ਪ੍ਰਭ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ)
ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ, ਉਹ ਚੰਗੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ
ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਭਾਈ! ਤੂੰ ਭੀ ਪ੍ਰਭ ਦੀ ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ (ਸਦਾ) ਕਰਦਾ ਰਹੁ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ
ਵਿਚ ਬੇ-ਫਿਕਰ ਹੋ ਕੇ ਜਾਇੰਗਾ ।੧।

ਮ: ੪ ॥ ਹਰਿ ਤੂਹੈ ਦਾਤਾ ਸਭਸ ਦਾ ਸਭਿ ਜੀਅ ਤੁਮਾਰੇ ॥ ਸਭਿ ਤੁਪੈ ਨੋ ਆਰਾਧਦੇ ਦਾਨੁ ਦੇਹਿ
ਪਿਆਰੇ ॥ ਹਰਿ ਦਾਤੈ ਦਾਤਾਰਿ ਹਥੁ ਕਢਿਆ ਮੀਹੁ ਵੁਠਾ ਸੈਸਾਰੇ ॥ ਅੰਨੁ ਜੰਮਿਆ ਖੇਤੀ ਭਾਉ
ਕਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਮਾਰੇ ॥ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਮੰਗੈ ਦਾਨੁ ਪ੍ਰਭ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੇ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1318}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਭਸ ਦਾ—ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦਾ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ । ਜੀਅ—(ਲਫਜ਼ 'ਜੀਉ' ਤੋਂ ਬਹੁ-ਵਚਨ) ।
ਦੇਹਿ—ਤੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ । ਪਿਆਰੇ—ਹੇ ਪਿਆਰੇ! ਦਾਤੈ—ਦਾਤੇ ਨੇ । ਦਾਤਾਰਿ—ਦਾਤਾਰ ਨੇ । ਵੁਠਾ—ਵੱਸਿਆ
। ਸੈਸਾਰੇ—ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ । ਜੰਮਿਆ—ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ । ਖੇਤੀ ਭਾਉ—ਪ੍ਰੇਮ-ਰੂਪ ਵਾਹੀ । ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ,
ਕਰਨ ਨਾਲ । ਸਮਾਰੇ—ਸੰਭਾਲੇ । ਅਧਾਰੇ—ਆਸਰਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਤੇਰੇ ਹੀ (ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ) ਹਨ
। ਸਾਰੇ ਜੀਵ (ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਾਸਤੇ) ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਹੇ ਪਿਆਰੇ! ਤੂੰ (ਸਭ ਨੂੰ) ਦਾਨ
ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ । (ਹੇ ਭਾਈ!) ਹਰਿ ਦਾਤੇ ਨੇ ਹਰਿ ਦਾਤਾਰ ਨੇ (ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦਾ) ਹੱਥ ਕੱਢਿਆ ਤਦੋਂ
ਜਗਤ ਵਿਚ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ) ਮੀਂਹ ਵੱਸਿਆ । (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ) ਪ੍ਰੇਮ (-
ਰੂਪ) ਵਾਹੀ ਕਰਨ ਨਾਲ (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-) ਫਸਲ ਉੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, (ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ)
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਵਸਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਤੇਰਾ) ਦਾਸ ਨਾਨਕ (ਭੀ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦਾ) ਖੈਰ (ਤੈਥੋਂ) ਮੰਗਦਾ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਨਾਮ (ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਦੀ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ) ਆਸਰਾ (ਬਣਿਆ ਰਹੇ) ।੨।

ਪਉੜੀ ॥ ਇਛਾ ਮਨ ਕੀ ਪੂਰੀਐ ਜਪੀਐ ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ ॥ ਹਰਿ ਕੇ ਚਰਨ ਅਰਾਧੀਅਹਿ ਗੁਰ
ਸਬਦਿ ਰਤਨਾਗਰੁ ॥ ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਉਧਾਰੁ ਹੋਇ ਫਾਟੈ ਜਮ ਕਾਗਰੁ ॥ ਜਨਮ ਪਦਾਰਥੁ
ਜੀਤੀਐ ਜਪਿ ਹਰਿ ਬੈਰਾਗਰੁ ॥ ਸਭਿ ਪਵਹੁ ਸਰਨਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੀ ਬਿਨਸੈ ਦੁਖ ਦਾਗਰੁ ॥੧੪॥

{ਪੰਨਾ 1318}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪੂਰੀਐ—ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਪੀਐ—ਜਪਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ—ਸੁਖਾਂ ਦਾ
ਸਮੁੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ । ਅਰਾਧੀਅਹਿ—ਆਰਾਧਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਸਬਦਿ—ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਰਤਨਾਗਰੁ—ਰਤਨਾਂ
ਦਾ ਖਾਣ । ਮਿਲਿ—ਮਿਲ ਕੇ । ਉਧਾਰੁ—ਪਾਰ-ਉਤਾਰਾ । ਫਾਟੈ—ਪਾਟ ਪਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਾਗਰੁ—(ਲੇਖੇ ਦਾ)
ਕਾਗਜ਼ । ਜੀਤੀਐ—ਜਿੱਤ ਲਈਦਾ ਹੈ । ਜਪਿ—ਜਪ ਕੇ । ਬੈਰਾਗਰੁ—ਪਿਆਰ ਦਾ ਸੋਮਾ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ ।
ਬਿਨਸੈ—ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਦਾਗਰੁ—ਦਾਗ, ਨਿਸ਼ਾਨ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਭਾਈ!) ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਖਾਣ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਆਰਾਧਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਆਰਾਧਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਸਿਮਰਨ-ਆਰਾਧਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਮਨ ਦੀ (ਹਰੇਕ) ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਮਨ ਦੀਆਂ ਵਾਸਨਾਂ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ) । ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ (ਨਾਮ ਜਪਿਆਂ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ-ਉਤਾਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਮਰਾਜ ਦਾ (ਲੇਖੇ ਵਾਲਾ) ਕਾਗਜ਼ ਪਾਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਿਆਰ ਦੇ ਸੋਮੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਕੀਮਤੀ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਜਿੱਤ ਲਈਦੀ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਏ ਰਹੋ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਨਾਮ ਜਪਿਆਂ ਮਨ ਵਿਚੋਂ) ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੀ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੧੪।

ਸਲੋਕ ਮ: ੪ ॥ ਹਉ ਢੂੰਢੇਂਦੀ ਸਜਣਾ ਸਜਣੁ ਮੈਡੈ ਨਾਲਿ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਅਲਖੁ ਨ ਲਖੀਐ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੇਹਿ ਦਿਖਾਲਿ ॥੧॥ ਮ: ੪ ॥ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਾਈ ਤਿਨਿ ਸਚੈ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਰਹਣੁ ਨ ਜਾਈ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਤ ਪੂਰਾ ਪਾਈਐ ਹਰਿ ਰਸਿ ਰਸਨ ਰਸਾਈ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1318}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹਉ—ਹਉਂ, ਮੈਂ । ਅਲਖੁ—ਜਿਸ ਦਾ ਸਹੀ ਸਰੂਪ ਬਿਆਨ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ । ਨ ਲਖੀਐ—ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ । ਦੇਹਿ ਦਿਖਾਲਿ—ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।੧।

ਨੋਟ:- ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਨੰ: ੧੨੧ ਤੇ ਇਹੀ ਸਲੋਕ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਫਰਕ ਹੈ ।

ਮ: ੪ । ਤਿਨਿ ਸਚੈ—ਉਸ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਆਪ (ਹੀ) । ਪਾਈਐ—ਲੱਭ ਲਈਦਾ ਹੈ । ਰਸਿ—ਰਸ ਵਿਚ । ਰਸਨ—ਜੀਭ । ਰਸਾਈ—ਰਸੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।੨।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ!) ਮੈਂ ਸੱਜਣ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ (ਬਾਹਰ) ਢੂੰਢ ਰਹੀ ਸਾਂ (ਪਰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਮਝ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ) ਸੱਜਣ (ਪ੍ਰਭੂ ਤਾਂ) ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੈ (ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਹੈ) । ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ!) ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਅਲੱਖ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਸਹੀ ਸਰੂਪ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ (ਸੰਤ ਜਨ ਉਸ ਦਾ) ਦਰਸਨ ਕਰਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।੧।

ਮ: ੪ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਉਸ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ (ਆਪਣਾ) ਪਿਆਰ (ਆਪ ਹੀ) ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਉਹ ਮਨੁੱਖ) ਉਸ (ਦੀ ਯਾਦ) ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । (ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦੀ) ਜੀਭ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ-ਰਸ ਵਿਚ ਸਦਾ ਰਸੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ (ਜਦੋਂ ਉਹ) ਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਉਹ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭੂ ਭੀ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।੨।

ਪਉੜੀ ॥ ਕੋਈ ਗਾਵੈ ਕੇ ਸੁਣੈ ਕੇ ਉਚਰਿ ਸੁਨਾਵੈ ॥ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਮਲੁ ਉਤਰੈ ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ ਪਾਵੈ ॥ ਆਵਣੁ ਜਾਣਾ ਮੇਟੀਐ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ॥ ਆਪਿ ਤਰਹਿ ਸੰਗੀ ਤਰਾਹਿ ਸਭ ਕੁਟੰਬੁ ਤਰਾਵੈ ॥ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰਣੈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ ॥੧੫॥੧॥ ਸੁਧੁ ॥

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੋਈ—ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ । ਗਾਵੈ—ਗਾਂਦਾ ਹੈ । ਕੇ—ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ । ਉਚਰਿ—ਉਚਾਰ ਕੇ, ਬੋਲ ਕੇ । ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ—ਮਨ-ਇੱਛਤ (ਫਲ) । ਆਵਣੁ ਜਾਣਾ—ਜੰਮਣਾ ਮਰਨਾ । ਤਰਹਿ—

(ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ । ਤਰਾਹਿ-ਪਾਰ ਲੰਘਾਂਦੇ ਹਨ । ਕੁਟੰਬੁ-ਪਰਵਾਰ । ਤਰਾਵੈ-ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ-ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਗੀਤ) ਗਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਬੋਲ ਕੇ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਸੁਣਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਅਨੇਕਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੀ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਮੈਲ ਲਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਮਨ-ਇੱਛਤ ਫਲ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦਾ ਗੇੜ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । (ਹੇ ਭਾਈ! ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ) ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ (ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ।੧੫।੧।ਸੁਧੁ।

ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ ਬਾਣੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀਉ ਕੀ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਐਸੋ ਰਾਮ ਰਾਇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥ ਜੈਸੇ ਦਰਪਨ ਮਾਹਿ ਬਦਨ ਪਰਵਾਨੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਬਸੈ ਘਟਾ ਘਟ ਲੀਪ ਨ ਛੀਪੈ ॥ ਬੰਧਨ ਮੁਕਤਾ ਜਾਤੁ ਨ ਦੀਸੈ ॥੧॥ ਪਾਨੀ ਮਾਹਿ ਦੇਖੁ ਮੁਖੁ ਜੈਸਾ ॥ ਨਾਮੇ ਕੋ ਸੁਆਮੀ ਬੀਠਲੁ ਐਸਾ ॥੨॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1318}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਾਮ ਰਾਇ-ਪਰਕਾਸ਼-ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ, ਸੁੱਧ ਸਰੂਪ ਹਰੀ । ਅੰਤਰਜਾਮੀ-(Anqr+X। ਯਾ-ਜਾਣਾ, ਪਹੁੰਚਣਾ । ਅੰਤਰ-ਅੰਦਰ) ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਅਪੜਨ ਵਾਲਾ, ਹਰੇਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ । ਦਰਪਨ-ਸ਼ੀਸ਼ਾ । ਬਦਨ-ਮੂੰਹ । ਪਰਵਾਨੀ-ਪ੍ਰਤੱਖ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਘਟਾ ਘਟ-ਹਰੇਕ ਘਟ ਵਿਚ । ਲੀਪ-ਮਾਇਆ ਦਾ ਲੇਪ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਅਸਰ । ਛੀਪੈ-(Skt. ~p painting, besmearing) ਲੇਪ, ਦਾਗ਼ । ਜਾਤੁ-(ਨੋਟ:- ਇਸ ਲਫਜ਼ ਦਾ ਜੋੜ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਤੱਕੋ, ਅਖੀਰ ਤੇ () ਹੈ । ਜਿਸ ਲਫਜ਼ 'ਜਾਤਿ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਕੁਲ', ਉਸ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ (f) ਹੈ । ਸੋ, ਲਫਜ਼ 'ਜਾਤੁ' ਤੇ 'ਜਾਤਿ' ਇੱਕੋ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ।) (Skt. j ॥q।-at all, ever, at any time, possibly. n j ॥q।-not at all, never, not at any time) ਕਦੇ ਭੀ, ਕਿਸੇ ਵਕਤ । ਨ ਜਾਤੁ-ਕਦੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ।੧।

ਬੀਠਲੁ-ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਦੂਰ ਪਰੇ ਹੈ (ਵੇਖੋ ਮਲਾਰ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਸ਼ਬਦ ਨੰ: ੧) ।

ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭਾਵ: ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਪਰ ਨਿਰਲੇਪ ਭੀ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਸੁੱਧ-ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਐਸਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਪਰ ਹਰੇਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦਾ ਭੀ ਇਉਂ) ਪ੍ਰਤੱਖ (ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ਜਿਵੇਂ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚ (ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਦਾ) ਮੂੰਹ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਉਹ ਸੁੱਧ-ਸਰੂਪ ਹਰੇਕ ਘਟ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਉੱਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦਾ ਦਾਗ਼ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ, ਉਹ (ਸਦਾ ਮਾਇਆ ਦੇ) ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਾਲਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਭੀ ਉਹ (ਬੰਧਨਾਂ

ਵਿਚ ਫਸਿਆ) ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ ।੧।

ਤੁਸੀ ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ (ਆਪਣਾ) ਮੂੰਹ ਵੇਖਦੇ ਹੋ, (ਮੂੰਹ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਉੱਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ), ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਨਾਮੇ ਦਾ ਮਾਲਕ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾਮਾ) ਬੀਠਲ (ਆਖਦਾ) ਹੈ ।੨।੧।

ਨੋਟ:- ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਗੁਣ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦਾ ਹੋਇਆ ਭੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਫਸਿਆ । ਅਖ਼ੀਰ ਤੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ‘ਰਾਮ’ ਨੂੰ ਹੀ ‘ਬੀਠਲੁ’ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ।

ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਟਿਕਾਏ ਬੀਠਲੁ ਨੂੰ ਪੂਜਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਇੱਟ ਤੇ ਬੈਠਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਹਰੇਕ ਕਵੀ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਵੇਂ ਅਰਥ ਵਿਚ ਭੀ ਲਫਜ਼ ਵਰਤ ਲਏ, ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲਫਜ਼ ‘ਭਗੋਤੀ’ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈ । ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ ‘ਬੀਠਲੁ’ ਦਾ ਅਰਥ “ਇੱਟ ਤੇ ਬੈਠਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ” ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ “ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਦੂਰ ਪਰੇ ਹੈ” । ਦੂਜੀ ਸਵਾਦਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲਫਜ਼ ‘ਰਾਮ’ ਤੇ ‘ਬੀਠਲੁ’ ਨੂੰ ਇਕੋ ਭਾਵ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਹਨ; ਜੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੀਠਲ-ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਪੂਜਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ‘ਰਾਮ’ ਨਾ ਆਖਦੇ । ਜਿਸ ਨੂੰ ‘ਰਹਾਉ’ ਦੀ ਤੁਕ ਵਿਚ “ਰਾਮ ਰਾਇ” ਆਖਿਆ ਹੈ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਅਖ਼ੀਰਲੇ ਬੰਦ ਵਿਚ ‘ਬੀਠਲੁ’ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਅਜੇ ਭੀ ਵਕਤ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀ ਸੁਆਰਥੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਸਮਝੀਏ, ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਡ ਟਪਲੇ ਨਾ ਖਾਈਏ ।

ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨ ਮਹਲਾ ੪ ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਰਾਮਾ ਰਮ ਰਾਮੈ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥ ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰੇ ਤੁਮਰੇ ਤੂ ਬਡ ਪੁਰਖੁ ਪਿਤਾ ਮੇਰਾ ਮਾਇਆ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਅਸੰਖ ਅਗਮ ਹਰਿ ਅਗਮ ਅਗਮ ਹਰਿ ਰਾਇਆ ॥ ਗੁਣੀ ਗਿਆਨੀ ਸੁਰਤਿ ਬਹੁ ਕੀਨੀ ਇਕੁ ਤਿਲੁ ਨਹੀ ਕੀਮਤਿ ਪਾਇਆ ॥੧॥ ਗੋਬਿਦ ਗੁਣ ਗੋਬਿਦ ਸਦ ਗਾਵਹਿ ਗੁਣ ਗੋਬਿਦ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥ ਤੂ ਅਮਿਤਿ ਅਤੋਲੁ ਅਪਰੰਪਰ ਸੁਆਮੀ ਬਹੁ ਜਪੀਐ ਥਾਹ ਨ ਪਾਇਆ ॥੨॥ ਉਸਤਤਿ ਕਰਹਿ ਤੁਮਰੀ ਜਨ ਮਾਧੋ ਗੁਨ ਗਾਵਹਿ ਹਰਿ ਰਾਇਆ ॥ ਤੁਮ੍ ਜਲ ਨਿਧਿ ਹਮ ਮੀਨੇ ਤੁਮਰੇ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਕਤਹੂ ਪਾਇਆ ॥੩॥ ਜਨ ਕਉ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹੁ ਮਧਸੂਦਨ ਹਰਿ ਦੇਵਹੁ ਨਾਮੁ ਜਪਾਇਆ ॥ ਮੈ ਮੂਰਖ ਅੰਧੁਲੇ ਨਾਮੁ ਟੇਕ ਹੈ ਜਨ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਇਆ ॥੪॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1319}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਮ—ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ । ਰਾਮੈ ਅੰਤੁ—ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੀ ਹਸਤੀ) ਦਾ ਅੰਤ । ਹਮ—ਅਸੀ ਜੀਵ । ਪ੍ਰਤਿਪਾਰੇ—ਪਾਲੇ ਹੋਏ । ਬਡ—ਵੱਡਾ । ਮਾਇਆ—ਮਾਂ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਅਸੰਖ—(ਸੰਖਿਆ—ਗਿਣਤੀ) ਅਣਗਿਣਤ । ਅਗਮ—ਅਪਹੁੰਚ । ਹਰਿ—ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਰਾਇਆ—ਰਾਜਾ, ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ । ਸੁਰਤਿ—ਸੋਚ, ਵਿਚਾਰ । ਬਹੁ—ਬਹੁਤ । ਪਾਯਾ—ਪਾਈ, ਪਾ ਕੇ ।੧।

ਸਦ—ਸਦਾ । ਗਾਵਹਿ—ਗਾਂਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਗੁਣ ਗੋਬਿਦ ਅੰਤੁ—ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ।

ਅਮਿਤਿ—(ਮਿਤਿ—ਮਰਯਾਦਾ, ਹੱਦ—ਬੰਦੀ) ਜਿਸ ਦੀ ਹਸਤੀ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਾਹ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ।
ਅਪਰੰਪਰ—ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ । ਬਹੁ ਜਪੀਐ—(ਤੇਰਾ ਨਾਮ) ਬਹੁਤ ਜਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਥਾਹ—ਡੂੰਘਾਈ । ੨।

ਉਸਤਤਿ—ਵਡਿਆਈ, ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ । ਕਰਹਿ—ਕਰਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ—ਵਚਨ) । ਮਾਧੋ—(ਮਾਧਵ ।
ਮਾਇਆ ਦਾ ਧਵ । ਧਵ—ਪਤੀ) ਹੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਭੂ! ਹਰਿ ਰਾਇਆ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ! ਜਲ
ਨਿਧਿ—ਪਾਣੀ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ, ਸਮੁੰਦਰ । ਮੀਨੇ—ਮੱਛੀਆਂ । ਕਤਹੂ—ਕਿਤੇ ਭੀ । ੩।

ਕਉ—ਨੂੰ, ਉੱਤੇ । ਮਧ ਸੂਦਨ—(‘ਮਧੁ’ ਰਾਖਸ਼ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ) ਹੇ ਪਰਮਾਤਮਾ! ਜਪਾਇਆ—ਜਪਣ
ਲਈ । ਅੰਧੁਲੇ—ਅੰਨ੍ਹੇ ਵਾਸਤੇ । ਟੇਕ—ਸਹਾਰਾ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋਇਆਂ । ੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੇ ਗੁਣਾਂ) ਦਾ ਅੰਤ (ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਪਾਸੋਂ) ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ
ਜਾ ਸਕਦਾ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਅਸੀਂ ਜੀਵ ਤੇਰੇ ਬੱਚੇ ਹਾਂ, ਤੇਰੇ ਪਾਲੇ ਹੋਏ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪੁਰਖ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਸਾਡਾ
ਪਿਤਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਹੈਂ । ੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪ੍ਰਭੂ-ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਮ ਅਣਗਿਣਤ ਹਨ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤਕ) ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਹੋ
ਸਕਦੀ, ਕਦੇ ਭੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਹੇ ਭਾਈ! ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਣਵਾਨ ਮਨੁੱਖ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਮਨੁੱਖ
ਬਹੁਤ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ, ਪਰ ਕੋਈ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਰਤਾ ਭਰ ਭੀ
ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ । ੧।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਜੀਵ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਸਦਾ ਗਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਕਿਸੇ
ਨੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭਾ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਮਿਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਤੇਰੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਤੋਲਿਆ ਨਹੀਂ
ਜਾ ਸਕਦਾ । ਹੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ । ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਬਹੁਤ ਜਪਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਪਰ ਤੂੰ
ਇਕ ਐਸਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈਂ ਕਿ ਉਸ ਦੀ) ਡੂੰਘਾਈ ਨਹੀਂ ਲੱਭੀ ਜਾ ਸਕਦੀ । ੨।

ਹੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਭੂ! ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ! ਤੇਰੇ ਸੇਵਕ ਤੇਰੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇਰੇ
ਗੁਣ ਗਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ (ਮਾਨੋ, ਇਕ) ਸਮੁੰਦਰ ਹੈਂ, ਅਸੀਂ ਜੀਵ ਤੇਰੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ ਹਾਂ (ਮੱਛੀ
ਨਦੀ ਵਿਚ ਤਾਰੀਆਂ ਤਾਂ ਲਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਨਦੀ ਦੀ ਹਸਤੀ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦੀ) । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਕਿਤੇ
ਭੀ ਕੋਈ ਜੀਵ ਤੇਰੀ ਹਸਤੀ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ । ੩।

ਹੇ ਦੈਂਤ-ਦਮਨ ਪ੍ਰਭੂ! (ਆਪਣੇ) ਸੇਵਕ (ਨਾਨਕ) ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰ । ਹੇ ਹਰੀ! (ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ) ਨਾਮ ਦੇਹ
(ਮੈਂ ਨਿਤ) ਜਪਦਾ ਰਹਾਂ । ਮੈਂ ਮੂਰਖ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਅੰਨ੍ਹੇ ਵਾਸਤੇ (ਤੇਰਾ) ਨਾਮ ਸਹਾਰਾ ਹੈ । ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ!
(ਆਖ—) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ ਹੀ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੪। ੧।

ਕਲਿਆਨੁ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਹਰਿ ਜਨੁ ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਹਸਿਆ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਬਨੀ ਮਤਿ
ਗੁਰਮਤਿ ਧੁਰਿ ਮਸਤਕਿ ਪ੍ਰਭਿ ਲਿਖਿਆ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਗੁਰ ਕੇ ਪਗ ਸਿਮਰਉ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ
ਮਨਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਬਸਿਆ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਜਗਿ ਸਾਰੀ ਘਸਿ ਚੰਦਨੁ ਜਸੁ
ਘਸਿਆ ॥੧॥ ਹਰਿ ਜਨੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ਸਭਿ ਸਾਕਤ ਖੋਜਿ ਪਇਆ ॥ ਜਿਉ
ਕਿਰਤ ਸੰਜੋਗਿ ਚਲਿਓ ਨਰ ਨਿੰਦਕੁ ਪਗੁ ਨਾਗਨਿ ਛੁਹਿ ਜਲਿਆ ॥੨॥ ਜਨ ਕੇ ਤੁਮ੍ਹ ਹਰਿ ਰਾਖੇ
ਸੁਆਮੀ ਤੁਮ੍ਹ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਜਨ ਰਖਿਆ ॥ ਕਹਾ ਭਇਆ ਦੈਤਿ ਕਰੀ ਬਖੀਲੀ ਸਭ ਕਰਿ ਕਰਿ

ਝਰਿ ਪਰਿਆ ॥੩॥ ਜੇਤੇ ਜੀਅ ਜੰਤ ਪ੍ਰਭਿ ਕੀਏ ਸਭਿ ਕਾਲੈ ਮੁਖਿ ਗ੍ਰੁਸਿਆ ॥ ਹਰਿ ਜਨ ਹਰਿ
ਹਰਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਰਾਖੇ ਜਨ ਨਾਨਕ ਸਰਨਿ ਪਇਆ ॥੪॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1319}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹਰਿ ਜਨੁ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਗਤ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਹਸਿਆ—ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ,
ਪ੍ਰਸੰਨ-ਚਿੱਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਬਨੀ—ਫਬਦੀ ਹੈ, ਪਿਆਰੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ । ਧੁਰਿ—ਧੁਰ ਤੋਂ, ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ,
ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ । ਮਸਤਕਿ—ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ । ਪ੍ਰਭਿ—ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਪਗ—ਪੈਰ, ਚਰਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਸਿਮਰਉ—ਸਿਮਰਉਂ, ਮੈਂ ਸਿਮਰਦਾ ਹਾਂ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ ।
ਕੀਰਤਿ—ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ । ਜਗਿ—ਜਗਤ ਵਿਚ । ਸਾਰੀ—ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ । ਘਸਿ—ਘਸ ਕੇ, ਰਗੜ ਖਾ ਕੇ
(ਸੁਗੰਧੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ) । ਜਸੁ—ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ । ਘਸਿਆ—(ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਰਗੜ ਖਾਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ,
ਨਾਮ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਖਿਲਾਰਦਾ ਹੈ) ।੧।

ਹਰਿ ਜਨ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਲਿਵ ਲਾਈ—ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ । ਸਾਕਤ—
ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ । ਖੋਜਿ ਪਇਆ—ਖਹਿੜੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਨਿੰਦਾ-ਈਰਖਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ।
ਕਿਰਤ—ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕੰਮ । ਕਿਰਤ ਸੰਜੋਗਿ—ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ, ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ
ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ । ਚਲਿਓ—ਜੀਵਨ-ਤੋਰ ਤੁਰਦਾ ਹੈ । ਪਗੁ—ਪੈਰ । ਨਾਗਨਿ—ਸਪਣੀ,
(ਮਾਇਆ) ਸਪਣੀ । ਜਲਿਆ—ਸੜ ਗਿਆ ।੨।

ਸੁਆਮੀ—ਹੇ ਸੁਆਮੀ! ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ—ਹਰੇਕ ਜੁਗ ਵਿਚ, ਸਦਾ ਹੀ । ਕਹਾ ਭਇਆ—ਕੀਹ ਹੋਇਆ? ਕੁਝ
ਨਾਹ ਵਿਗਾੜ ਸਕਿਆ । ਦੈਤਿ—ਦੈਂਤ ਨੇ । ਬਖੀਲੀ—ਈਰਖਾ । ਝਰਿ ਪਰਿਆ—ਝੜ ਪਿਆ, ਡਿੱਗ ਪਿਆ,
ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰ ਗਿਆ ।੩।

ਜੇਤੇ—ਜਿਤਨੇ ਭੀ । ਪ੍ਰਭਿ—ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ । ਕਾਲੈ ਮੁਖਿ—ਕਾਲ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ । ਗ੍ਰੁਸਿਆ—
ਫੜਿਆ ਗਿਆ, ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਰਾਖੇ—ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਗਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਿਆਂ ਪ੍ਰਸੰਨ-ਚਿੱਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ
ਮਤਿ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ (ਹੀ) ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ
ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਇਹ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਮੈਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਦਾ ਹਾਂ, (ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ) ਪਰਮਾਤਮਾ
ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਿਆ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਜਗਤ ਵਿਚ (ਸਭ ਤੋਂ) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ
(ਪਦਾਰਥ) ਹੈ, (ਜਿਵੇਂ) ਚੰਦਨ ਰਗੜ ਖਾ ਕੇ (ਸੁਗੰਧੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਜਸ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ
ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ) ਰਗੜ ਖਾਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ, ਨਾਮ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਖਿਲਾਰਦਾ ਹੈ) ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਟੁੱਟੇ
ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । (ਪਰ ਸਾਕਤ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਭੀ ਕੀਹ ਵੱਸ?) ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ
ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਨਿੰਦਕ ਮਨੁੱਖ (ਨਿੰਦਾ ਵਾਲੀ) ਜੀਵਨ ਤੋਰ ਤੁਰਦਾ ਹੈ (ਤਿਉਂ
ਤਿਉਂ ਉਸ ਦਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਈਰਖਾ ਦੀ ਅੱਗ ਨਾਲ) ਫੁਹ ਕੇ ਸੜਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ)
ਪੈਰ ਸਪਣੀ ਨਾਲ ਫੁਹ ਕੇ (ਸਪਣੀ ਦੇ ਡੰਗ ਮਾਰਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀ) ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।੨।

ਹੇ (ਮੇਰੇ) ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ! ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਤੁਸੀ ਆਪ ਰਾਖੇ ਹੋ, ਹਰੇਕ ਜੁਗ ਵਿਚ ਤੁਸੀ (ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ) ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹੋ । (ਹਰਨਾਖਸ) ਦੈਂਤ ਨੇ (ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨਾਲ) ਈਰਖਾ ਕੀਤੀ, ਪਰ (ਉਹ ਦੈਂਤ ਭਗਤ ਦਾ) ਕੁਝ ਵਿਗਾੜ ਨਾਹ ਸਕਿਆ । ਉਹ ਸਾਰੀ (ਦੈਂਤ-ਸਭਾ ਹੀ) ਈਰਖਾ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜਦੀ ਗਈ ।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਤਨੇ ਭੀ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜ ਕੇ) ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਸਦਾ ਹੀ ਆਪ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਭਗਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।੪।੨।

ਕਲਿਆਨ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਮੇਰੇ ਮਨ ਜਪੁ ਜਪਿ ਜਗੰਨਾਥੇ ॥ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਓ
ਸਭਿ ਕਿਲਬਿਖ ਦੁਖ ਲਾਥੇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਰਸਨਾ ਏਕ ਜਸੁ ਗਾਇ ਨ ਸਾਕੈ ਬਹੁ ਕੀਜੈ ਬਹੁ
ਰਸੁਨਥੇ ॥ ਬਾਰ ਬਾਰ ਖਿਨੁ ਪਲ ਸਭਿ ਗਾਵਹਿ ਗੁਨ ਕਹਿ ਨ ਸਕਹਿ ਪ੍ਰਭ ਤੁਮਨਥੇ ॥੧॥ ਹਮ ਬਹੁ
ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਗੀ ਪ੍ਰਭ ਸੁਆਮੀ ਹਮ ਲੋਚਹ ਪ੍ਰਭੁ ਦਿਖਨਥੇ ॥ ਤੁਮ ਬਡ ਦਾਤੇ ਜੀਅ ਜੀਅਨ ਕੇ ਤੁਮ
ਜਾਨਹੁ ਹਮ ਬਿਰਥੇ ॥੨॥ ਕੋਈ ਮਾਰਗੁ ਪੰਥੁ ਬਤਾਵੈ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਕਹੁ ਤਿਨ ਕਉ ਕਿਆ ਦਿਨਥੇ ॥
ਸਭੁ ਤਨੁ ਮਨੁ ਅਰਪਉ ਅਰਪਿ ਅਰਾਪਉ ਕੋਈ ਮੇਲੈ ਪ੍ਰਭ ਮਿਲਥੇ ॥੩॥ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਬਹੁਤ
ਬਹੁਤ ਬਹੁ ਸੋਭਾ ਹਮ ਤੁਛ ਕਰਿ ਕਰਿ ਬਰਨਥੇ ॥ ਹਮਰੀ ਮਤਿ ਵਸਗਤਿ ਪ੍ਰਭ ਤੁਮਰੈ ਜਨ ਨਾਨਕ
ਕੇ ਪ੍ਰਭ ਸਮਰਥੇ ॥੪॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1320}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਨ—ਹੇ ਮਨ! ਜਪੁ ਜਗੰਨਾਥੇ—ਜਗਤ ਦੇ ਨਾਥ (ਦੇ ਨਾਮ) ਦਾ ਜਾਪ । ਜਪਿ—ਜਪਿਆ ਕਰ
। ਉਪਦੇਸਿ—ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ । ਕਿਲਬਿਖ—ਪਾਪ । ਦੁਖ—(ਸਾਰੇ) ਦੁੱਖ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਰਸਨਾ—ਜੀਭ । ਜਸੁ—ਗੁਣ, ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ । ਕੀਜੈ—ਬਣਾ ਦੇਹ । ਬਹੁ ਰਸੁਨਥੇ—ਬਹੁਤੀਆਂ ਰਸਨਾ ਦੇ
ਨਾਥ, ਬਹੁਤੀਆਂ ਜੀਭਾਂ ਵਾਲੇ । ਬਾਰ ਬਾਰ—ਮੁੜ ਮੁੜ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ (ਜੀਵ) । ਗਾਵਹਿ—ਗਾਂਦੇ ਹਨ
(ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਪ੍ਰਭ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੁਮਨਥੇ—ਤੇਰੇ ।੧।

ਹਮ ਲੋਚਹ—ਅਸੀ ਤਾਂਘ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਦਿਖਨਥੇ—ਵੇਖਣ ਲਈ । ਜੀਅ ਕੇ ਦਾਤੇ—ਜਿੰਦ ਦੇ ਦਾਤੇ । ਜੀਅਨ
ਕੇ ਦਾਤੇ—ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਦਾਤੇ । ਬਿਰਥੇ—(੦X੦੦) ਦਿਲ ਦੀ ਪੀੜ ।੨।

ਮਾਰਗੁ—ਰਸਤਾ । ਪੰਥੁ—ਰਸਤਾ । ਤਿਨ ਕਉ—ਉਹਨਾਂ (ਸੰਤ ਜਨਾਂ) ਨੂੰ । ਕਿਆ ਦਿਨਥੇ—ਕੀਹ ਦਿੱਤਾ
ਜਾਏ? ਅਰਪਉ—ਅਰਪਉਂ, ਮੈਂ ਭੇਟਾ ਕਰ ਦਿਆਂ । ਅਰਪਿ—ਭੇਟਾ ਕਰ ਕੇ । ਅਰਾਪਉ—ਅਰਾਪਉਂ,
ਅਰਪਉਂ, ਮੈਂ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿਆਂ । ਪ੍ਰਭ ਮਿਲਥੇ—ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ।੩।

ਤੁਛ—ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹਾ । ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ । ਹਮ ਬਰਨਥੇ—ਅਸੀ ਜੀਵ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਵਸਗਤਿ—ਵੱਸ
ਵਿਚ । ਪ੍ਰਭ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਸਮਰਥੇ—ਸਭ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਜਗਤ ਦੇ ਨਾਥ (ਦੇ ਨਾਮ) ਦਾ ਜਾਪ ਜਪਿਆ ਕਰ । (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ) ਗੁਰੂ ਦੇ
ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ
।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਮਨੁੱਖ ਦੀ) ਇੱਕ ਜੀਭ (ਤੇਰਾ) ਜਸ (ਪੂਰੇ ਤੌਰ ਤੇ) ਗਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, (ਇਸ ਨੂੰ) ਬਹੁਤ ਜੀਭਾਂ ਵਾਲਾ ਬਣਾ ਦੇਹ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਮੁੜ ਮੁੜ ਹਰੇਕ ਪਲ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਤੇਰੇ (ਸਾਰੇ) ਗੁਣ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ।੧।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਤੇਰੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੀਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ; ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਤਾਂਘ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਜਿੰਦ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਅਸਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਪੀੜ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜੇ ਕੋਈ (ਸੰਤ ਜਨ ਮੈਨੂੰ) ਪ੍ਰਭੂ (ਦੇ ਮਿਲਾਪ) ਦਾ ਰਸਤਾ ਦੱਸ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ (ਸੰਤ) ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀਹ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਕੋਈ ਪਿਆਰਾ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਤਨ ਸਾਰਾ ਮਨ ਸਦਾ ਲਈ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿਆਂ ।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੇਅੰਤ ਹਨ, ਬਹੁਤ ਬੇਅੰਤ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਜੀਵ ਬਹੁਤੇ ਹੀ ਥੋੜੇ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ (ਪਰ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ) । ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਪ੍ਰਭੂ! ਅਸਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਮਤਿ ਤੇਰੇ ਹੀ ਵੱਸ ਵਿਚ ਹੈ (ਜਿਤਨੀ ਮਤਿ ਤੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ ਉਤਨੀ ਹੀ ਤੇਰੀ ਸੋਭਾ ਅਸੀਂ ਬਿਆਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ) ।੪।੩।

ਕਲਿਆਨ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਮੇਰੇ ਮਨ ਜਪਿ ਹਰਿ ਗੁਨ ਅਕਥ ਸੁਨਥਈ ॥ ਧਰਮੁ ਅਰਥੁ ਸਭੁ ਕਾਮੁ ਮੋਖੁ ਹੈ ਜਨ ਪੀਛੈ ਲਗਿ ਫਿਰਥਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸੋ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ਹਰਿ ਜਨੁ ਜਿਸੁ ਬਡਭਾਗ ਮਥਈ ॥ ਜਹ ਦਰਗਹਿ ਪ੍ਰਭੁ ਲੇਖਾ ਮਾਗੈ ਤਹ ਛੁਟੈ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਥਈ ॥੧॥ ਹਮਰੇ ਦੋਖ ਬਹੁ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਦੁਖੁ ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਲਗਥਈ ॥ ਗੁਰਿ ਧਾਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹਰਿ ਜਲਿ ਨਾਵਾਏ ਸਭ ਕਿਲਬਿਖ ਪਾਪ ਗਥਈ ॥੨॥ ਜਨ ਕੈ ਰਿਦ ਅੰਤਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੁਆਮੀ ਜਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਭਜਥਈ ॥ ਜਹ ਅੰਤੀ ਅਉਸਰੁ ਆਇ ਬਨਤੁ ਹੈ ਤਹ ਰਾਖੈ ਨਾਮੁ ਸਾਥਈ ॥੩॥ ਜਨ ਤੇਰਾ ਜਸੁ ਗਾਵਹਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਹਰਿ ਜਪਿਓ ਜਗੰਨਥਈ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਕੇ ਪ੍ਰਭੁ ਰਾਖੇ ਸੁਆਮੀ ਹਮ ਪਾਥਰ ਰਖੁ ਬੁਡਥਈ ॥੪॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1320}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਨ—ਹੇ ਮਨ! ਜਪਿ—ਜਪਿਆ ਕਰ । ਅਕਥ—ਅ-ਕੱਥ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਬਿਆਨ ਨਾਹ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ । ਸੁਨਥਈ—ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਭੁ—ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ । ਲਗਿ—ਲੱਗ ਕੇ । ਜਨ ਪੀਛੈ—ਭਗਤ ਦੇ ਪਿੱਛੇ । ਫਿਰਥਈ—ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਧਿਆਵੈ—ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ । ਜਿਸੁ ਮਥਈ—ਜਿਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ । ਜਹ—ਜਿੱਥੇ । ਮਾਗੈ—ਮੰਗਦਾ ਹੈ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਛੁਟੈ—ਸੁਰਖਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਧਿਆਇਥਈ—ਧਿਆਇ, ਸਿਮਰ ਕੇ ।੧।

ਦੋਖ—ਐਬ, ਪਾਪ । ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ—ਅਨੇਕਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੇ । ਲਗਥਈ—ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ । ਹਰਿ ਜਲਿ—ਹਰੀ-ਨਾਮ-ਜਲ ਵਿਚ । ਨਾਵਾਏ—ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਇਆ । ਕਿਲਬਿਖ—ਪਾਪ । ਗਥਈ—ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ।੨।

ਰਿਦ—ਹਿਰਦਾ । ਕੈ ਰਿਦ ਅੰਤਰਿ—ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਭਜਥਈ—ਭਜਦਾ ਹੈ, ਭਜਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ

। ਅਉਸਰੁ—ਮੌਕਾ । ਅੰਤੀ—ਅਖੀਰਲੀ । ਤਹ—ਉਥੇ । ਸਾਥਈ—ਸਾਥੀ (ਬਣ ਕੇ) ।੩।

ਗਾਵਹਿ—ਗਾਂਦੇ ਹਨ । ਹਰਿ ਹਰਿ—ਹੇ ਹਰੀ! ਜਗੰਨਥਈ—ਜਗੰਨਾਥ, ਜਗਤ ਦਾ ਨਾਥ । ਪ੍ਰਭ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!
ਰਾਖੇ ਸੁਆਮੀ—ਹੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੁਆਮੀ! ਰਖੁ—ਰੱਖਿਆ ਕਰ । ਬੁਡਥਈ—ਭੁੱਬ ਰਿਹਾਂ ਨੂੰ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਯਾਦ ਕਰਿਆ ਕਰ ਜੋ ਅਕੱਥ ਸੁਣਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
ਧਰਮ ਅਰਥ ਕਾਮ ਮੋਖ—(ਇਹੀ ਹੈ) ਸਾਰਾ (ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰੇਕ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ
ਦੇ) ਭਗਤ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਵੱਡਾ ਭਾਗ (ਜਾਗ ਪੈਂਦਾ) ਹੈ, ਉਹ ਭਗਤ—ਜਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ
ਸਦਾ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ । ਜਿੱਥੇ (ਆਪਣੀ) ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ) ਲੇਖਾ ਮੰਗਦਾ
ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਕੇ ਹੀ ਉੱਥੇ ਮਨੁੱਖ ਸੁਰਖਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਅਸਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੇ (ਅੰਦਰ) ਅਨੇਕਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਐਬ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਪਏ ਹਨ, (ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ) ਦੁੱਖ
(ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ), ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਡਭਾਗੀਆਂ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਨੇ ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ
ਹਰਿ—ਨਾਮ—ਜਲ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ, (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਪਾਪਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ (ਮੈਲ) ਦੂਰ ਹੋ
ਗਈ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਮਾਲਕ—ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਨੇ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ
ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਹੈ । ਜਿੱਥੇ ਅਖੀਰਲਾ ਵਕਤ ਆ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਾਥੀ (ਬਣ ਕੇ)
ਰਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ।੩।

ਹੇ ਹਰੀ! (ਤੇਰੇ) ਭਗਤ ਤੇਰਾ ਜਸ (ਸਦਾ) ਗਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਨਾਥ ਪ੍ਰਭੂ! (ਤੇਰੇ ਭਗਤਾਂ ਨੇ)
ਸਦਾ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਹੈ । ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਦੇ ਰਖਵਾਲੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ! ਅਸਾਂ ਪੱਥਰ (ਵਾਂਗ) ਭੁੱਬਦੇ ਜੀਵਾਂ
ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ।੪।੪।

ਕਲਿਆਨ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਹਮਰੀ ਚਿਤਵਨੀ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੂ ਜਾਨੈ ॥ ਅਉਰੁ ਕੋਈ ਨਿੰਦ ਕਰੈ ਹਰਿ ਜਨ
ਕੀ ਪ੍ਰਭੂ ਤਾ ਕਾ ਕਹਿਆ ਇਕੁ ਤਿਲੁ ਨਹੀ ਮਾਨੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਅਉਰ ਸਭ ਤਿਆਗਿ ਸੇਵਾ
ਕਰਿ ਅਚੁਤ ਜੋ ਸਭ ਤੇ ਉਚ ਠਾਕੁਰੁ ਭਗਵਾਨੈ ॥ ਹਰਿ ਸੇਵਾ ਤੇ ਕਾਲੁ ਜੋਹਿ ਨ ਸਾਕੈ ਚਰਨੀ
ਆਇ ਪਵੈ ਹਰਿ ਜਾਨੈ ॥੧॥ ਜਾ ਕਉ ਰਾਖਿ ਲੇਇ ਮੇਰਾ ਸੁਆਮੀ ਤਾ ਕਉ ਸੁਮਤਿ ਦੇਇ ਪੈ ਕਾਨੈ
॥ ਤਾ ਕਉ ਕੋਈ ਅਪਰਿ ਨ ਸਾਕੈ ਜਾ ਕੀ ਭਗਤਿ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਮਾਨੈ ॥੨॥ ਹਰਿ ਕੇ ਚੋਜ ਵਿਡਾਨ
ਦੇਖੁ ਜਨ ਜੋ ਖੋਟਾ ਖਰਾ ਇਕ ਨਿਮਖ ਪਛਾਨੈ ॥ ਤਾ ਤੇ ਜਨ ਕਉ ਅਨਦੁ ਭਇਆ ਹੈ ਰਿਦ ਸੁਧ
ਮਿਲੇ ਖੋਟੇ ਪਛੁਤਾਨੈ ॥੩॥ ਤੁਮ ਹਰਿ ਦਾਤੇ ਸਮਰਥ ਸੁਆਮੀ ਇਕੁ ਮਾਗਉ ਤੁਝ ਪਾਸਹੁ ਹਰਿ
ਦਾਨੈ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਕਉ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਿ ਦੀਜੈ ਸਦ ਬਸਹਿ ਰਿਦੈ ਮੋਹਿ ਹਰਿ ਚਰਾਨੈ ॥੪॥੫॥

{ਪੰਨਾ 1320}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਚਿਤਵਨੀ—ਸੋਚ, ਭਾਵਨੀ । ਜਾਨੈ—ਜਾਣਦਾ ਹੈ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਅਉਰੁ ਕੋਈ—ਕੋਈ ਹੋਰ
ਮਨੁੱਖ । ਕਹਿਆ—ਆਖਿਆ ਹੋਇਆ । ਇਕੁ ਤਿਲੁ—ਰਤਾ ਭਰ ਭੀ । ਮਾਨੈ—ਮੰਨਦਾ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਤਿਆਗਿ—ਛੱਡ ਕੇ । ਅਚੁਤ—(ਅ-ਚੁਤ । ਅ-ਚਯੁਤ) ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ । ਸਭ ਤੇ ਉਚ—ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ।
ਸੇਵਾ ਤੇ—ਸੇਵਾ-ਭਗਤੀ ਤੋਂ । ਕਾਲੁ-ਮੌਤ, ਆਤਮਕ ਮੌਤ । ਜੋਹਿ ਨ ਸਕੈ—ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਹਰਿ
ਜਾਨੈ ਚਰਨੀ—ਜਨ-ਜਨ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ।੧।

ਕਉ—ਨੂੰ । ਰਾਖਿ ਲੇਇ—ਰੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਦੇਇ—ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਪੈ ਕਾਨੈ—ਕੰਨ ਵਿਚ, ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ।
ਅਪਰਿ ਨ ਸਾਕੈ—ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਮਾਨੈ—ਪਰਵਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ।੨।

ਚੋਜ—ਕੌਤਕ ਤਮਾਸ਼ੇ । ਵਿਡਾਨ—ਅਸਚਰਜ । ਜਨ—ਹੇ ਜਨ! ਨਿਮਖ—(inmy-) ਅੱਖ ਝਮਕਣ ਜਿਤਨਾ
ਸਮਾ । ਤਾ ਤੇ—ਇਸ ਵਾਸਤੇ । ਰਿਦ ਸੁਧ—ਸੁੱਧ ਹਿਰਦੇ ਵਾਲੇ ।੩।

ਹਰਿ—ਹੇ ਹਰੀ! ਸਮਰਥ—ਸਭ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ! ਮਾਗਉ—ਮਾਗਉਂ, ਮੈਂ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ । ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ ।
ਦੀਜੈ—ਦੇਹ । ਸਦ—ਸਦਾ । ਰਿਦੈ ਮੋਹਿ—ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਚਰਾਨੈ—ਚਰਨ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਅਸਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ (ਹਰੇਕ) ਭਾਵਨੀ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਆਪ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਰ
(ਨਿੰਦਕ ਮਨੁੱਖ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਦਾ ਆਖਿਆ ਹੋਇਆ (ਨਿੰਦਾ
ਦਾ ਬਚਨ) ਰਤਾ ਭਰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਹੋਰ ਹਰੇਕ (ਆਸ) ਲਾਹ ਕੇ ਉਸ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਿਆ ਕਰ, ਜਿਹੜਾ ਸਭ
ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਮਾਲਕ ਭਗਵਾਨ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਭਗਤੀ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਆਤਮਕ ਮੌਤ
(ਭਗਤ ਵਲ) ਤੱਕ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਉਹ ਤਾਂ ਭਗਤ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਆ ਡਿੱਗਦੀ ਹੈ (ਭਗਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ
ਜਾਂਦੀ ਹੈ) ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਿਆਰਾ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਧਿਆਨ ਨਾਲ
ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਮਤਿ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਭਗਤੀ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਹੋਰ
ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ।੨।

ਹੇ ਸੱਜਣ! ਵੇਖ, ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਕੌਤਕ ਬੜੇ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਜੋ ਅੱਖ ਝਮਕਣ ਜਿਤਨੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ
ਹੀ ਖੋਟੇ ਖਰੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਸੁੱਧ ਹਿਰਦੇ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਖੋਟੇ ਮਨੁੱਖ
ਪਛੁਤਾਂਦੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਤਾਹੀਏਂ ਭਗਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਨੰਦ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਭਗਤ ਨੂੰ
ਪ੍ਰਭੂ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ) ।੩।

ਹੇ ਹਰੀ! ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਭ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸੁਆਮੀ ਹੋ । ਹੇ ਹਰੀ! ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਇਕ
ਖ਼ੈਰ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ । ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ (ਆਪਣੇ) ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਨੂੰ (ਇਹ ਦਾਨ) ਦੇਹ ਕਿ, ਹੇ ਹਰੀ! ਤੇਰੇ ਚਰਨ
ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਵੱਸਦੇ ਰਹਿਣ ।੪।੫।

ਕਲਿਆਨ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੀਜੈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨ ਹਮ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਵਹਗੇ ॥ ਹਉ ਤੁਮਰੀ ਕਰਉ
ਨਿਤ ਆਸ ਪ੍ਰਭ ਮੋਹਿ ਕਬ ਗਲਿ ਲਾਵਹਿਗੇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਮੁਗਧ ਇਆਨ ਪਿਤਾ
ਸਮਝਾਵਹਿਗੇ ॥ ਸੁਤੁ ਖਿਨੁ ਖਿਨੁ ਭੂਲਿ ਬਿਗਾਰਿ ਜਗਤ ਪਿਤ ਭਾਵਹਿਗੇ ॥੧॥ ਜੋ ਹਰਿ ਸੁਆਮੀ
ਤੁਮ ਦੇਹੁ ਸੋਈ ਹਮ ਪਾਵਹਗੇ ॥ ਮੋਹਿ ਦੂਜੀ ਨਾਹੀ ਠਉਰ ਜਿਸੁ ਪਹਿ ਹਮ ਜਾਵਹਗੇ ॥੨॥ ਜੋ
ਹਰਿ ਭਾਵਹਿ ਭਗਤ ਤਿਨਾ ਹਰਿ ਭਾਵਹਿਗੇ ॥ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਇ ਜੋਤਿ ਰਲਿ ਜਾਵਹਗੇ ॥੩॥

ਹਰਿ ਆਪੇ ਹੋਇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਆਪਿ ਲਿਵ ਲਾਵਹਿਗੇ ॥ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਸਰਨਿ ਦੁਆਰਿ ਹਰਿ ਲਾਜ
ਰਖਾਵਹਿਗੇ ॥੪॥੬॥ ਛਕਾ ੧ ॥ {ਪੰਨਾ 1321}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪ੍ਰਭ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਕੀਜੈ ਕ੍ਰਿਪਾ—ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ । ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨ—ਹੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ । ਹਮ—
ਅਸੀ ਜੀਵ । ਗੁਨ ਗਾਵਹਗੇ—ਗੁਨ ਗਾਵਹ, ਗੁਣ ਗਾਂਦੇ ਰਹੀਏ । ਹਉ—ਹਉਂ, ਮੈਂ । ਕਰਉ—ਕਰਉਂ, ਮੈਂ
ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਨਿਤ—ਸਦਾ । ਮੋਹਿ—ਮੈਨੂੰ । ਗਲਿ—ਗਲ ਨਾਲ । ਲਾਵਹਿਗੇ—ਲਾਣਗੇ ।੧।ਰਹਾਉ ।

ਬਾਰਿਕ—ਬਾਲਕ, ਬੱਚੇ । ਮੁਗਧ—ਮੂਰਖ । ਇਆਨ—ਅੰਵਾਣੇ । ਸੁਤੁ—ਪੁੱਤਰ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਭੂਲਿ—
ਭੁਲੈ, ਭੁੱਲਦਾ ਹੈ । ਬਿਗਾਰਿ—ਬਿਗਾਰੈ, ਵਿਗਾੜਦਾ ਹੈ । ਭਾਵਹਿਗੇ—(ਬੱਚੇ) ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ।੧।

ਹਰਿ ਸੁਆਮੀ—ਹੇ ਹਰੀ! ਹੇ ਸੁਆਮੀ! ਹਮ ਪਾਵਹਗੇ—ਅਸੀ ਜੀਵ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਮੋਹਿ—ਮੈਨੂੰ । ਠਉਰ—
ਥਾਂ, ਆਸਰਾ । ਪਹਿ—ਪਾਸ, ਕੋਲ ।੨।

ਜੋ ਭਗਤ—ਜਿਹੜੇ ਭਗਤ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਹਰਿ ਭਾਵਹਿ—ਹਰੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ । ਤਿਨਾ—ਉਹਨਾਂ
ਨੂੰ । ਹਰਿ ਭਾਵਹਿਗੇ—ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ । ਜੋਤੀ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਵਿਚ । ਜੋਤਿ—ਜਿੰਦ ।
ਮਿਲਾਇ—ਮਿਲਾ ਕੇ । ਰਲਿ ਜਾਵਹਗੇ—ਰਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਕ-ਮਿਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੩।

ਆਪੇ—ਆਪ ਹੀ । ਹੋਇ—ਹੋ ਕੇ । ਲਿਵ ਲਾਵਹਿਗੇ—ਲਗਨ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਦੁਆਰਿ—(ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਦਰ
ਤੇ । ਲਾਜ—ਇੱਜ਼ਤ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮਿਹਰ ਕਰ, ਅਸੀ (ਜੀਵ) ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦੇ ਰਹੀਏ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਂ
ਸਦਾ ਤੇਰੀ (ਮਿਹਰ ਦੀ ਹੀ) ਆਸ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਕਦੋਂ (ਆਪਣੇ) ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਣਗੇ
।੧।ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਅਸੀ ਜੀਵ ਮੂਰਖ ਅੰਵਾਣ ਬੱਚੇ ਹਾਂ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਤਾ ਜੀ (ਸਾਨੂੰ ਸਦਾ) ਸਮਝਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਪੁੱਤਰ
ਮੁੜ ਮੁੜ ਹਰ ਵੇਲੇ ਭੁੱਲਦਾ ਹੈ ਵਿਗਾੜ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਗਤ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ (ਜੀਵ ਬੱਚੇ ਫਿਰ ਭੀ) ਪਿਆਰੇ
(ਹੀ) ਲੱਗਦੇ ਹਨ ।੧।

ਹੇ ਹਰੀ! ਹੇ ਸੁਆਮੀ! ਜੋ ਕੁਝ ਤੂੰ (ਆਪ) ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ, ਉਹੀ ਕੁਝ ਅਸੀ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । (ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾ) ਮੈਨੂੰ
ਕੋਈ ਹੋਰ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਦੀ, ਜਿਸ ਕੋਲ ਅਸੀ ਜੀਵ ਜਾ ਸਕੀਏ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੇ ਭਗਤ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ । (ਉਹ
ਭਗਤ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਮਿਲਾ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਆਪ ਹੀ ਦਇਆਲ ਹੋ ਕੇ (ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਆਪ (ਹੀ ਆਪਣਾ) ਪਿਆਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ
ਹਨ । ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ (ਡਿੱਗਾ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । (ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦਰ
ਪਏ ਦੀ) ਆਪ ਹੀ ਇੱਜ਼ਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ।੪।੬।ਛਕਾ।੧।

ਕਲਿਆਨੁ ਭੋਪਾਲੀ ਮਹਲਾ ੪ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸੁਰੁ ਸੁਆਮੀ ਦੂਖ
ਨਿਵਾਰਣੁ ਨਾਰਾਇਣੁ ॥ ਸਗਲ ਭਗਤ ਜਾਚਹਿ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਭਵ ਨਿਧਿ ਤਰਣੁ ਹਰਿ ਚਿੰਤਾਮਣੁ
॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਜਗਦੀਸ ਦਮੋਦਰ ਹਰਿ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਗੋਬਿੰਦੇ ॥ ਤੇ ਨਿਰਭਉ

ਜਿਨ ਸ੍ਰੀਰਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਗੁਰਮਤਿ ਮੁਰਾਰਿ ਹਰਿ ਮੁਕੰਦੇ ॥੧॥ ਜਗਦੀਸੁਰ ਚਰਨ ਸਰਨ ਜੋ
ਆਏ ਤੇ ਜਨ ਭਵ ਨਿਧਿ ਪਾਰਿ ਪਰੇ ॥ ਭਗਤ ਜਨਾ ਕੀ ਪੈਜ ਹਰਿ ਰਾਖੈ ਜਨ ਨਾਨਕ ਆਪਿ ਹਰਿ
ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ ॥੨॥੧॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1321}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਰਮੇਸਰੁ—(ਪਰਮ-ਈਸੁਰੁ) ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਮਾਲਕ । ਦੁਖ ਨਿਵਾਰਣ—ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ
ਵਾਲਾ । ਜਾਚਹਿ—ਮੰਗਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਸੁਖ ਸਾਗਰ—ਹੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ! ਭਵਨਿਧਿ—ਸੰਸਾਰ-
ਸਮੁੰਦਰ । ਤਰਣ—ਜਹਾਜ਼ । ਭਵਨਿਧਿ ਤਰਣ—ਹੇ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਾਣ ਵਾਲੇ ਜਹਾਜ਼!
ਚਿੰਤਾਮਣੇ—ਹੇ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੀ ਮਨੋਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ! ।੧। ਰਹਾਉ।

ਜਗਦੀਸ—ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਈਸ਼ । ਦਮੋਦਰ—(ਦਾਮ-ਉਦਰ । ਦਾਮ—ਰੱਸੀ । ਉਧਰ—ਪੇਟ, ਲੱਕ । ਜਿਸ ਦੇ
ਲਕ ਦੁਆਲੇ ਤੜਾਗੀ ਹੈ) ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇ—ਉਹ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਗੁਰਮਤਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਉੱਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ।
ਮੁਰਾਰਿ—(ਮੁਰ-ਅਰਿ । ਮੁਰ ਦੈਂਤ ਦਾ ਵੈਰੀ) ਹੇ ਦੈਂਤ-ਦਮਨ! ਮੁਕੰਦੇ—ਹੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤੇ! ।੧।

ਪੈਜ—ਲਾਜ, ਇੱਜ਼ਤ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਰਾਇਣ! ਹੇ ਸੁਆਮੀ! ਤੂੰ (ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ) ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰ ਹੈਂ
। ਹੇ ਹਰੀ! ਹੇ ਸਭ ਦੀ ਮਨੋ-ਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ! ਹੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ! ਹੇ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ
ਜਹਾਜ਼! ਸਾਰੇ ਹੀ ਭਗਤ (ਤੇਰੇ ਦਰ ਤੋਂ ਦਾਤਾਂ) ਮੰਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਦੀਨਾਂ ਉੱਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ! ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਈਸ਼ੁਰ! ਹੇ ਦਮੋਦਰ! ਹੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹਰੀ! ਹੇ ਗੋਬਿੰਦ!
ਹੇ ਮੁਰਾਰੀ! ਹੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤੇ ਹਰੀ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਲੈ ਕੇ (ਤੈਨੂੰ) ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆ,
ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।੧।

ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸਰਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ
ਹਨ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ
ਲਾਜ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।੨।੧।੨।

ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨੁ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਹਮਾਰੈ ਏਹ ਕਿਰਪਾ ਕੀਜੈ ॥
ਅਲਿ ਮਕਰੰਦ ਚਰਨ ਕਮਲ ਸਿਉ ਮਨੁ ਫੇਰਿ ਫੇਰਿ ਰੀਝੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਆਨ ਜਲਾ ਸਿਉ ਕਾਜੁ
ਨ ਕਛੁਐ ਹਰਿ ਬੁੰਦ ਚਾਤ੍ਰਕ ਕਉ ਦੀਜੈ ॥੧॥ ਬਿਨੁ ਮਿਲਬੇ ਨਾਹੀ ਸੰਤੋਖਾ ਪੇਖਿ ਦਰਸਨੁ ਨਾਨਕੁ
ਜੀਜੈ ॥੨॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1321}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹਮਾਰੈ—ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ, ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ । ਕੀਜੈ—ਕਰੋ । ਅਲਿ—ਭੌਰਾ । ਮਕਰੰਦ—(Pollen
dust) ਫੁੱਲ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਧੂੜੀ, ਫੁੱਲ ਦਾ ਰਸ । ਕਮਲ—ਕੌਲ ਫੁੱਲ । ਸਿਉ—ਨਾਲ । ਫੇਰਿ ਫੇਰਿ—ਮੁੜ
ਮੁੜ । ਰੀਝੈ—ਲਪਟਿਆ ਰਹੇ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਆਨ—ਹੋਰ ਹੋਰ । ਜਲਾ ਸਿਉ—ਪਾਣੀਆਂ ਨਾਲ । ਕਾਜੁ—ਗ਼ਰਜ਼ । ਕਛੁਐ—ਕੋਈ ਭੀ । ਚਾਤ੍ਰਕ—
ਪਪੀਹਾ ।੧।

ਬਿਨੁ ਮਿਲਬੇ—ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ । ਸੰਤੋਖਾ—ਸ਼ਾਂਤੀ । ਪੇਖਿ—ਵੇਖ ਕੇ । ਜੀਜੈ—ਜੀਉਂਦਾ ਰਹੇ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਇਹ ਮਿਹਰ ਕਰ ਕਿ (ਜਿਵੇਂ) ਭੌਰਾ ਫੁੱਲ ਦੇ ਰਸ ਨਾਲ ਰੀਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਤਿਵੇਂ ਮੇਰਾ ਮਨ) (ਤੇਰੇ) ਸੋਹਣੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਮੁੜ ਮੁੜ ਲਪਟਿਆ ਰਹੇ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਜਿਵੇਂ) ਪਪੀਹੇ ਨੂੰ (ਵਰਖਾ ਦੀ ਬੂੰਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਹੋਰ ਪਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਤਿਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਪਪੀਹੇ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ) ਬੂੰਦ ਦੇਹ ।੧।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੇ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ) ਠੰਢ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ, (ਮਿਹਰ ਕਰ; ਤੇਰਾ ਦਾਸ) ਨਾਨਕ (ਤੇਰਾ) ਦਰਸਨ ਕਰ ਕੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਰਹੇ ।੨।੧।

ਕਲਿਆਨ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਜਾਚਿਕੁ ਨਾਮੁ ਜਾਚੈ ਜਾਚੈ ॥ ਸਰਬ ਧਾਰ ਸਰਬ ਕੇ ਨਾਇਕ ਸੁਖ ਸਮੂਹ
ਕੇ ਦਾਤੇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕੇਤੀ ਕੇਤੀ ਮਾਂਗਨਿ ਮਾਗੈ ਭਾਵਨੀਆ ਸੋ ਪਾਈਐ ॥੧॥ ਸਫਲ ਸਫਲ
ਸਫਲ ਦਰਸੁ ਰੇ ਪਰਸਿ ਪਰਸਿ ਗੁਨ ਗਾਈਐ ॥ ਨਾਨਕ ਤਤ ਤਤ ਸਿਉ ਮਿਲੀਐ ਹੀਰੈ ਹੀਰੁ
ਬਿਧਾਈਐ ॥੨॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1321}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਾਚਿਕੁ—ਮੰਗਤਾ । ਜਾਚੈ—ਮੰਗਦਾ ਹੈ । ਜਾਚੈ ਜਾਚੈ—ਨਿੱਤ ਮੰਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਸਰਬ
ਧਾਰ—ਹੇ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ! ਨਾਇਕ—ਹੇ ਮਾਲਕ! ਸਮੂਹ ਸੁਖ—ਸਾਰੇ ਸੁਖ । ਦਾਤੇ—ਹੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ!
।੧। ਰਹਾਉ।

ਕੇਤੀ ਕੇਤੀ—ਬੇਅੰਤ ਲੁਕਾਈ । ਮਾਂਗਨਿ ਮਾਗੈ—ਹਰੇਕ ਮੰਗ ਮੰਗਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਭਾਵਨੀਆ—ਮਨ ਦੀ
ਮੁਰਾਦ । ਪਾਈਐ—ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈਦੀ ਹੈ ।੧।

ਸਫਲ ਦਰਸੁ—ਉਹ ਜਿਸ ਦਾ ਦਰਸਨ ਸਾਰੇ ਫਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਰੇ—ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਸਿ—ਫੁਹ ਕੇ । ਪਰਸਿ
ਪਰਸਿ—ਨਿੱਤ ਫੁਹ ਕੇ । ਗਾਈਐ—ਆਓ ਗਾਂਦੇ ਰਹੀਏ । ਮਿਲੀਐ—ਮਿਲ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । ਤਤ ਤਤ ਸਿਉ—
(ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਆਦਿਕ) ਤੱਤ (ਪਾਣੀ) ਤਤ ਨਾਲ । ਹੀਰੈ—ਹੀਰੇ ਨਾਲ । ਹੀਰ ਬਿਧਾਈਐ—ਹੀਰਾ ਵਿੰਨ੍ਹ
ਲਈਦਾ ਹੈ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਹੇ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ! ਹੇ ਸਾਰੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ! (ਤੇਰੇ
ਦਰ ਦਾ) ਮੰਗਤਾ (ਤੇਰੇ ਦਰ ਤੋਂ) ਨਿੱਤ ਮੰਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਬੇਅੰਤ ਲੁਕਾਈ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ) ਹਰੇਕ ਮੰਗ ਮੰਗਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਭੀ ਮਨ ਦੀ ਮੁਰਾਦ
ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈਦੀ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪ੍ਰਭੂ ਐਸਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਦਰਸਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਫਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਆਓ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨ ਸਦਾ ਫੁਹ
ਫੁਹ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦੇ ਰਹੀਏ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਆਦਿਕ) ਤੱਤ (ਪਾਣੀ) ਤੱਤ ਨਾਲ ਮਿਲ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ ਗੁਣ ਗਾਵਣ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਮਨ-ਹੀਰਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਹੀਰੇ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹ ਲਈਦਾ ਹੈ ।੨।੨।

ਕਲਿਆਨ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਮੇਰੇ ਲਾਲਨ ਕੀ ਸੋਭਾ ॥ ਸਦ ਨਵਤਨ ਮਨ ਰੰਗੀ ਸੋਭਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
ਬ੍ਰਹਮ ਮਹੇਸ ਸਿਧ ਮੁਨਿ ਇੰਦ੍ਰਾ ਭਗਤਿ ਦਾਨੁ ਜਸੁ ਮੰਗੀ ॥੧॥ ਜੋਗ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਸੇਖਨਾਗੈ

ਸਗਲ ਜਪਹਿ ਤਰੰਗੀ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੰਤਨ ਬਲਿਹਾਰੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਸਦ ਸੰਗੀ ॥੨॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1322}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਲਾਲਨ ਕੀ-ਸੋਹਣੇ ਲਾਲ ਦੀ, ਪਿਆਰੇ ਦੀ । ਸਦ-ਸਦਾ । ਨਵਤਨ-ਨਵੀਂ । ਮਨ ਰੰਗੀ-ਮਨ ਨੂੰ (ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ) ਰੰਗ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਮਹੇਸ-ਸ਼ਿਵ । ਸਿਧ-ਜੋਗ-ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਗ ਹੋਏ ਜੋਗੀ । ਜਸੁ-ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ।੧।

ਸੇਖਨਾਗੈ-ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ । ਸਗਲ-(ਇਹ) ਸਾਰੇ । ਜਪਹਿ-ਜਪਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਤਰੰਗੀ-ਤਰੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ, ਅਨੇਕਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ-ਹਰੀ ਨੂੰ । ਸਦ-ਸਦਾ । ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਮੇਰੇ ਸੋਹਣੇ ਪ੍ਰਭ ਦੀ ਸੋਭਾ-ਵਡਿਆਈ ਸਦਾ ਹੀ ਨਵੀਂ (ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਖਿੱਚ ਪਾਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ) ਸਦਾ ਹੀ ਮਨ ਨੂੰ (ਪਿਆਰ ਦਾ) ਰੰਗ ਚਾੜ੍ਹਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਬ੍ਰਹਮਾ, ਸ਼ਿਵ, ਸਿੱਧ, ਮੁਨੀ, ਇੰਦ੍ਰ, (ਆਦਿਕ ਦੇਵਤੇ)—ਇਹ ਸਾਰੇ (ਪ੍ਰਭ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ) ਭਗਤੀ ਦਾ ਦਾਨ ਮੰਗਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਦਾਤਿ ਮੰਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜੋਗੀ, ਗਿਆਨੀ, ਧਿਆਨੀ, ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ (ਆਦਿਕ ਇਹ) ਸਾਰੇ ਉਸ ਅਨੇਕਾਂ ਚੋਜਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ-ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਹੜੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਦਾ ਸਾਥੀ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।੨।੩।

ਕਲਿਆਨ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਤੇਰੈ ਮਾਨਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਮਾਨਿ ॥ ਨੈਨ ਬੈਨ ਸ੍ਰਵਨ ਸੁਨੀਐ ਅੰਗ ਅੰਗੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਨਿ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਇਤ ਉਤ ਦਹ ਦਿਸਿ ਰਵਿਓ ਮੇਰ ਤਿਨਹਿ ਸਮਾਨਿ ॥੧॥ ਜਤ ਕਤਾ ਤਤ ਪੇਖੀਐ ਹਰਿ ਪੁਰਖ ਪਤਿ ਪਰਧਾਨ ॥ ਸਾਧਸੰਗਿ ਭ੍ਰਮ ਭੈ ਮਿਟੇ ਕਥੇ ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ॥੨॥੧॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1322}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤੇਰੈ ਮਾਨਿ-ਤੇਰੇ (ਦਿੱਤੇ) ਮਾਣ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਮਾਨਿ-ਮਾਣ ਦੀ ਰਾਹੀਂ, ਪਿਆਰ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ । ਹਰਿ-ਹੇ ਹਰੀ! ਮਾਨਿ-(ਤੇਰੈ) ਮਾਨਿ, ਤੇਰੇ ਬਖਸ਼ੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਨੈਨ-ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ (ਤੇਰਾ ਦਰਸਨ ਕਰੀਦਾ ਹੈ) । ਬੈਨ-ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ (ਤੇਰਾ ਜਸ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ਸ੍ਰਵਨ ਸੁਨੀਐ-ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ (ਤੇਰੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ) ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅੰਗ ਅੰਗੇ-ਅੰਗਿ ਅੰਗਿ; ਹਰੇਕ ਅੰਗ ਵਿਚ । ਪ੍ਰਾਨਿ-(ਹਰੇਕ) ਸਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਇਤ-ਇਥੇ । ਉਤ-ਉਥੇ । ਇਤ ਉਤ-ਇਥੇ ਉਥੇ, ਹਰ ਥਾਂ । ਦਹ ਦਿਸਿ-ਦਸੀਂ ਪਾਸੀਂ, ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ । ਰਵਿਓ-ਵਿਆਪਕ (ਜਾਪਦਾ ਹੈ) । ਮੇਰ-ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ । ਤਿਨਹਿ-ਤਿੰਨ ਵਿਚ, ਤਿਨਕੇ ਵਿਚ । ਸਮਾਨਿ-ਇਕੋ ਜਿਹਾ ।੧।

ਜਤ-ਜਿੱਥੇ । ਕਤਾ-ਕਿੱਥੇ । ਤਤ-ਤਿੱਥੇ । ਜਤ ਕਤਾ ਤਤ-ਜਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਤਿੱਥੇ, ਹਰ ਥਾਂ । ਪੇਖੀਐ-ਵੇਖ ਲਈਦਾ ਹੈ । ਪੁਰਖ ਪਤਿ-ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਪਤੀ । ਸਾਧ ਸੰਗਿ-ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ । ਭੈ-(ਲਫਜ਼ 'ਭਉ' ਤੋਂ ਬਹੁ-ਵਚਨ) ਸਾਰੇ ਡਰ । ਕਥੇ-ਕਥਿ, ਕਥ ਕੇ, ਆਖ ਕੇ । ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ-ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਦੇ ਬਚਨ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਹਰੀ! ਤੇਰੇ (ਬਖ਼ਸ਼ੇ) ਪਿਆਰ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ, ਹੇ ਹਰੀ! ਤੇਰੇ ਦਿੱਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ; ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ (ਤੇਰਾ ਦਰਸਨ ਹਰ ਥਾਂ ਕਰੀਦਾ ਹੈ) ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ (ਤੇਰੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰੀਦੀ ਹੈ) ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ (ਤੇਰੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ) ਸੁਣੀਦੀ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਅੰਗ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਸਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਆਨੰਦ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਮਿਲੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ) ਹਰ ਥਾਂ ਦਸੀਂ ਪਾਸੀਂ ਵਿਆਪਕ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਅਤੇ ਤੀਲੇ ਵਿਚ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ।੧।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕੀਤਿਆਂ ਸਾਰੇ ਭਰਮ ਸਾਰੇ ਡਰ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਪਰਧਾਨ ਪੁਰਖ ਉਹ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹਰੀ ਹਰ ਥਾਂ ਵੱਸਦਾ ਦਿੱਸਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।੨।੧।੪।

ਕਲਿਆਨ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਗੁਨ ਨਾਦ ਧੁਨਿ ਅਨੰਦ ਬੇਦ ॥ ਕਥਤ ਸੁਨਤ ਮੁਨਿ ਜਨਾ ਮਿਲਿ ਸੰਤ ਮੰਡਲੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਮਾਨ ਦਾਨ ਮਨ ਰਸਿਕ ਰਸਨ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਤਹ ਪਾਪ ਖੰਡਲੀ ॥੧॥ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਗਿਆਨ ਭੁਗਤਿ ਸੁਰਤਿ ਸਬਦ ਤਤ ਬੇਤੇ ਜਪੁ ਤਪੁ ਅਖੰਡਲੀ ॥ ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਮਿਲਿ ਜੋਤਿ ਨਾਨਕ ਕਛੂ ਦੁਖੁ ਨ ਡੰਡਲੀ ॥੨॥੨॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1322}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਨ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਗੁਣ (ਗਾਵਣੇ) । ਨਾਦ—(ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ) ਨਾਦ (ਵਜਾਣੇ ਹਨ) । ਧੁਨਿ—ਰੋਂ । ਧੁਨਿ ਅਨੰਦ—(ਗੁਣ ਗਾਵਣ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ) ਆਨੰਦ ਦੀ ਰੋਂ । ਕਥਤ—(ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ) ਕਥਦੇ ਹਨ । ਮੁਨਿ ਜਨਾ—ਉਹ ਸੇਵਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਚੁੱਪ ਕਰਾ ਲਿਆ ਹੈ । ਮਿਲਿ—ਮਿਲ ਕੇ । ਸੰਤ ਮੰਡਲੀ—ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਗਿਆਨ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ । ਧਿਆਨ—(ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜੀ) ਸੁਰਤਿ । ਮਾਨ—ਆਦਰ, (ਨਾਮ ਨਾਲ) ਪਿਆਰ । ਦਾਨ—(ਨਾਮ ਦੀ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਵੰਡ । ਰਸਿਕ—ਰਸੀਏ (ਨੋਟ:- ਲਫਜ਼ ‘ਰਸਿਕ’ ਅਤੇ ‘ਰਸਕਿ’ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣ-ਜੋਗ ਹੈ । ‘ਰਸਿਕ’—ਰਸੀਏ (ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ) । ਰਸਕਿ—ਰਸ ਨਾਲ) । ਮਨ ਰਸਿਕ—ਰਸੀਏ ਮਨ । ਜਪਤ—ਜਪਦੇ ਹਨ । ਤਹ—ਉਥੇ, ਉਸ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ । ਖੰਡਲੀ—ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੧।

ਜੋਗ—(ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ) ਮਿਲਾਪ । ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ—ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਢੰਗ । ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਤਤ ਬੇਤੇ—ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਜੁਗਤਿ ਦੇ ਭੇਤ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ । ਗਿਆਨ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ । ਭੁਗਤਿ—(ਆਤਮਕ) ਖੁਰਾਕ । ਗਿਆਨ ਭੁਗਤਿ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ-ਰੂਪ ਆਤਮਕ ਖੁਰਾਕ । ਗਿਆਨ ਭੁਗਤਿ ਤਤ ਬੇਤੇ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ-ਰੂਪ ਆਤਮਕ ਖੁਰਾਕ ਦੇ ਭੇਤ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ । ਸੁਰਤਿ ਸਬਦ ਤਤ ਬੇਤੇ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਲਗਨ ਦੇ ਭੇਤ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ । ਅਖੰਡਲੀ—ਇੱਕ-ਸਾਰ, ਸਦਾ । ਓਤਿ—(ਅੰਗ-ਉਣਿਆ ਹੋਇਆ) ਉਣੇ ਹੋਏ ਵਿਚ । ਪੋਤਿ—(ਪੰਨਾ-ਪ੍ਰੋਤਾ ਹੋਇਆ) ਪ੍ਰੋਤੇ ਹੋਏ ਵਿਚ । ਓਤਿ ਪੋਤਿ—ਉਣੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰੋਤੇ ਵਿਚ, ਤਾਣੇ ਪੇਟੇ ਵਾਂਗ । ਮਿਲਿ—ਮਿਲ ਕੇ । ਨ ਡੰਡਲੀ—ਡੰਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਗੁਣ (ਗਾਵਣੇ, ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ) ਨਾਦ (ਵਜਾਣੇ ਹਨ), (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ

ਗਾਵਣ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ) ਆਨੰਦ ਦੀ ਰੋ (ਹੀ) ਵੇਦ ਹਨ । ਹੇ ਭਾਈ! ਉਹ ਸੇਵਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਚੁੱਪ ਕਰਾ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਇਹੀ ਗੁਣ ਗਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ) ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੁੜਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਰਸੀਏ ਮਨ (ਆਪਣੀ) ਜੀਭ ਨਾਲ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੧।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਜੁਗਤਿ ਦੇ ਭੇਤ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ-ਰੂਪ ਆਤਮਕ ਖੁਰਾਕ ਦੇ ਭੇਤ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਲਗਨ ਦੇ ਭੇਤ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ (ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਇਹੀ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਦਾ) ਜਪ ਅਤੇ ਤਪ ਸਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਰੱਬੀ ਜੋਤਿ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਤਾਣੇ ਪੇਟੇ ਵਾਂਗ (ਉਸ ਨਾਲ) ਇੱਕ-ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਕੋਈ ਭੀ ਦੁੱਖ ਦੁਖੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ।੨।੨।੫।

ਕਲਿਆਨੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਕਉਨੁ ਬਿਧਿ ਤਾ ਕੀ ਕਹਾ ਕਰਉ ॥ ਧਰਤ ਧਿਆਨੁ ਗਿਆਨੁ
ਸਸਤ੍ਰਗਿਆ ਅਜਰ ਪਦੁ ਕੈਸੇ ਜਰਉ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸ ਸਿਧ ਮੁਨਿ ਇੰਦ੍ਰਾ ਕੈ ਦਰਿ
ਸਰਨਿ ਪਰਉ ॥੧॥ ਕਾਹੂ ਪਹਿ ਰਾਜੁ ਕਾਹੂ ਪਹਿ ਸੁਰਗਾ ਕੋਟਿ ਮਧੇ ਮੁਕਤਿ ਕਹਉ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ
ਨਾਮ ਰਸੁ ਪਾਈਐ ਸਾਧੂ ਚਰਨ ਗਹਉ ॥੨॥੩॥੬॥ {ਪੰਨਾ 1322}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਉਨ ਬਿਧਿ—ਕਿਹੜੀ ਵਿਧੀ ਹੈ? ਕਿਹੜਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ? ਤਾ ਕੀ—ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ) ਦੀ । ਕਹਾ ਕਰਉ—ਕਹਾਂ ਕਰਉਂ, ਮੈਂ ਕੀਹ ਕਹਾਂ? ਧਰਤ—ਧਰਦੇ ਹਨ । ਧਿਆਨੁ—ਸਮਾਧੀ । ਧਰਤ ਧਿਆਨੁ—ਕਈ ਸਮਾਧੀ ਲਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਸਸਤ੍ਰਗਿਆ—ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਗਿਆ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ । ਗਿਆਨੁ—ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ । ਅਜਰ—ਨਾਹ ਸਹਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲਾ । ਪਦੁ—ਦਰਜਾ । ਅਜਰ ਪਦੁ—ਉਹ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਜਿਹੜੀ ਹੁਣ ਸਹਾਰੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਜਰਉ—ਜਰਉਂ, ਮੈਂ ਸਹਾਰਾਂ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਮਹੇਸ—ਮਹੇਸ਼, ਸ਼ਿਵ । ਸਿਧ—ਸਿੱਧ, ਜੋਗ-ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਗੇ ਹੋਏ ਜੋਗੀ । ਕੈ ਦਰਿ—ਕਿਸ ਦੇ ਦਰ ਤੇ? ਪਰਉ—ਪਰਉਂ, ਮੈਂ ਪਵਾਂ ।੧।

ਕਾਹੂ ਪਹਿ—ਕਿਸੇ ਪਾਸ । ਕੋਟਿ ਮਧੇ—ਕੋੜਾਂ ਵਿਚੋਂ (ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ) । ਮੁਕਤਿ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ । ਕਹਉ—ਕਹਉਂ, ਮੈਂ ਆਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਨਾਨਕ—ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਾਈਐ—ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । ਸਾਧ—ਗੁਰੂ । ਗਹਉ—ਗਹਉਂ, ਮੈਂ ਫੜਦਾ ਹਾਂ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ-ਰਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਸੋ,) ਉਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ) ਦਾ ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਤਰੀਕਾ ਵਰਤਾਂ, ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਉੱਦਮ ਕਰਾਂ? (ਅਨੇਕਾਂ ਐਸੇ ਹਨ ਜੋ) ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾਂਦੇ ਹਨ, (ਅਨੇਕਾਂ ਐਸੇ ਹਨ ਜੋ) ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ-ਵੇੱਤਾ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਰਥ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਦਬਾਉ ਪਿਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਇਹ) ਇਕ ਅਜਿਹੀ (ਨਿਘਰੀ ਹੋਈ) ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜੋ (ਹੁਣ) ਸਹਾਰੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ।

ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ (ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇ ਸਕਦਾ)
।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸ਼ਿਵ, ਸਿੱਧ, ਮੁਨੀ, ਇੰਦਰ ਦੇਵਤਾ (ਅਨੇਕਾਂ ਸੁਣੀਏ ਹਨ ਵਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ । ਪਰ ਵਿਕਾਰਾਂ
ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਮੈਂ ਕਿਸ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਜਾਵਾਂ? ਮੈਂ ਕਿਸ ਦੀ ਸਰਨ ਪਵਾਂ? ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਰਾਜ (ਦੇਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਸੁਣੀਦੀ) ਹੈ, ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਸੁਰਗ (ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਸੁਣੀ ਜਾ
ਰਹੀ) ਹੈ । ਪਰ ਕੌੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ (ਐਸਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ) ਮੈਂ (ਇਹ) ਆਖਾਂ
(ਕਿ) ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ (ਮਿਲ ਜਾਏ) । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—(ਮੁਕਤੀ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਤੇ)
ਨਾਮ ਦਾ ਸੁਆਦ (ਤਦੋਂ ਹੀ) ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਜਦੋਂ) ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ (ਜਾ) ਫੜਾਂ ।੨।੩।੬।

ਕਲਿਆਨ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਪ੍ਰਾਨਪਤਿ ਦਇਆਲ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਭ ਸਖੇ ॥ ਗਰਭ ਜੋਨਿ ਕਲਿ ਕਾਲ ਜਾਲ
ਦੁਖ ਬਿਨਾਸਨੁ ਹਰਿ ਰਖੇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਨਾਮ ਧਾਰੀ ਸਰਨਿ ਤੇਰੀ ॥ ਪ੍ਰਭ ਦਇਆਲ ਟੇਕ ਮੇਰੀ
॥੧॥ ਅਨਾਥ ਦੀਨ ਆਸਵੰਤ ॥ ਨਾਮੁ ਸੁਆਮੀ ਮਨਹਿ ਮੰਤ ॥੨॥ ਤੁਝ ਬਿਨਾ ਪ੍ਰਭ ਕਿਛੁ ਨ ਜਾਨੂ
॥ ਸਰਬ ਜੁਗ ਮਹਿ ਤੁਮ ਪਛਾਨੂ ॥੩॥ ਹਰਿ ਮਨਿ ਬਸੇ ਨਿਸਿ ਬਾਸਰੋ ॥ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਨਕ ਆਸਰੋ
॥੪॥੪॥੭॥ {ਪੰਨਾ 1322}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪ੍ਰਾਨਪਤਿ—ਹੇ ਜਿੰਦ ਦੇ ਮਾਲਕ! ਦਇਆਲ ਪੁਰਖ—ਹੇ ਦਇਆ ਦੇ ਘਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ!
ਸਖੇ—ਹੇ ਮਿੱਤਰ! ਕਾਲ—ਮੌਤ, ਆਤਮਕ ਮੌਤ । ਕਾਲ ਜਾਲ—ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਫਾਹੀਆਂ
। ਰਖੇ—ਰਾਖਾ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਧਾਰੀ—ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ । ਨਾਮ ਧਾਰੀ—ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦਾ ਧਾਰਨੀ, ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਈ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ
। ਪ੍ਰਭ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਟੇਕ—ਸਹਾਰਾ ।੧।

ਅਨਾਥ—ਨਿਮਾਣੇ । ਦੀਨ—ਗਰੀਬ । ਆਸਵੰਤ—(ਤੇਰੇ ਸਹਾਰੇ ਦੀ) ਆਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ । ਸੁਆਮੀ—ਹੇ
ਸੁਆਮੀ! ਮਨਹਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਮੰਤ—ਮੰਤ੍ਰ, ਉਪਦੇਸ਼ ।੨।

ਪ੍ਰਭ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜਾਨੂ—ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ । ਪਛਾਨੂ—ਮਿੱਤਰ ।੩।

ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਨਿਸਿ—ਰਾਤ । ਬਾਸਰੋ—ਦਿਨ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ (ਜੀਵਾਂ ਦੀ) ਜਿੰਦ ਦੇ ਮਾਲਕ! ਹੇ ਦਇਆ ਦੇ ਘਰ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਭੂ! ਹੇ ਮਿੱਤਰ! ਹੇ ਹਰੀ! ਤੂੰ ਹੀ
ਗਰਭ-ਜੋਨਿ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ (ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਗੋੜ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ), ਤੂੰ ਹੀ ਝਗੜੇ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਦਾ
ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਫਾਹੀਆਂ ਕੱਟਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ
ਹੀ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਰਾਖਾ ਹੈਂ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਦਇਆਲ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ, (ਮਿਹਰ ਕਰ, ਮੈਂ ਤੇਰਾ) ਨਾਮ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ) ਵਸਾਈ
ਰੱਖਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਤੇਰਾ ਹੀ ਸਹਾਰਾ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਸੁਆਮੀ! ਨਿਮਾਣੇ ਤੇ ਗਰੀਬ (ਇਕ ਤੇਰੀ ਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ) ਆਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । (ਮਿਹਰ ਕਰ, ਤੇਰਾ)
ਨਾਮ-ਮੰਤ੍ਰ (ਮੇਰੇ) ਮਨ ਵਿਚ (ਟਿਕਿਆ ਰਹੇ) ।੨।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਪਏ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਭੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ । ਸਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਤੂੰ ਹੀ (ਅਸਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ) ਮਿੱਤਰ ਹੈਂ ।੩।

ਹੇ ਹਰੀ! ਦਿਨ ਰਾਤ (ਮੇਰੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹੁ । ਹੇ ਗੋਬਿੰਦ! ਤੂੰ ਹੀ ਨਾਨਕ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈਂ ।੪।੪।੨।

ਕਲਿਆਨ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਮਨਿ ਤਨਿ ਜਾਪੀਐ ਭਗਵਾਨ ॥ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਸੁਪ੍ਰਸੰਨ ਭਏ ਸਦਾ ਸੁਖ
ਕਲਿਆਨ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸਰਬ ਕਾਰਜ ਸਿਧਿ ਭਏ ਗਾਇ ਗੁਨ ਗੁਪਾਲ ॥ ਮਿਲਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ
ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਮਰੇ ਨਾਠਿਆ ਦੁਖ ਕਾਲ ॥੧॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰਿਆ ਕਰਉ ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ ਸੇਵ ॥
ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਸਰਣਾਗਤੀ ਹਰਿ ਪੁਰਖ ਪੂਰਨ ਦੇਵ ॥੨॥੫॥੮॥ {ਪੰਨਾ 1322}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਤਨਿ—ਤਨ ਵਿਚ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਜਾਪੀਐ—ਜਪਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।
ਸੁਪ੍ਰਸੰਨ—ਬਹੁਤ ਦਿਆਲ । ਕਲਿਆਨ—ਸੁਖ, ਆਨੰਦ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਸਿਧਿ—ਸਫਲਤਾ । ਗਾਇ—ਗਾ ਕੇ । ਮਿਲਿ—ਮਿਲ ਕੇ । ਨਾਠਿਆ—ਨੱਸ ਗਏ । ਦੁਖ ਕਾਲ—ਮੌਤ ਦੇ
ਦੁੱਖ, ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਦੇ ਦੁੱਖ ।੧।

ਪ੍ਰਭ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਕਰਉ—ਕਰਉਂ, ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂ । ਰੈਨਿ—ਰਾਤ । ਸੇਵ—ਸੇਵਾ-ਭਗਤੀ । ਸਰਣਾਗਤੀ—
ਸਰਨ ਆਇਆ ਹੈ । ਹਰਿ—ਹੇ ਹਰੀ! ਪੂਰਨ ਦੇਵ—ਹੇ ਸਰਬਗੁਣ-ਭਰਪੂਰ ਦੇਵ! ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਮਨ ਵਿਚ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਸਦਾ) ਭਗਵਾਨ (ਦਾ ਨਾਮ) ਜਪਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਹੇ
ਭਾਈ! (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉੱਤੇ) ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਇਆਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ
ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਸਦਾ ਸੁਖ ਆਨੰਦ (ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪਾਲਣਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾ ਕੇ (ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ) ਸਾਰੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਉਸ ਦੇ ਆਤਮਕ
ਮੌਤ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੧।

ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਹੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਹੇ ਹਰੀ! ਹੇ ਪੁਰਖ! ਹੇ ਸਰਬ-ਗੁਣ ਭਰਪੂਰ ਦੇਵ! ਮੈਂ ਤੇਰੀ
ਸਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ; ਮਿਹਰ ਕਰ, ਦਿਨ ਰਾਤ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂ ।੨।੫।੮।

ਕਲਿਆਨੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਪ੍ਰਭੂ ਮੇਰਾ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਜਾਣੁ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸਰ
ਨਿਹਚਲੁ ਸਚੁ ਸਬਦੁ ਨੀਸਾਣੁ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਆਨ ਨ ਕੋਈ ਸਮਰਥੁ ਤੇਰੀ ਆਸ
ਤੇਰਾ ਮਨਿ ਤਾਣੁ ॥ ਸਰਬ ਘਟਾ ਕੇ ਦਾਤੇ ਸੁਆਮੀ ਦੇਹਿ ਸੁ ਪਹਿਰਣੁ ਖਾਣੁ ॥੧॥ ਸੁਰਤਿ ਮਤਿ
ਚਤੁਰਾਈ ਸੋਭਾ ਰੂਪੁ ਰੰਗੁ ਧਨੁ ਮਾਣੁ ॥ ਸਰਬ ਸੂਖ ਆਨੰਦ ਨਾਨਕ ਜਪਿ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਕਲਿਆਣੁ
॥੨॥੬॥੯॥ {ਪੰਨਾ 1323}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅੰਤਰਜਾਮੀ—ਹਰੇਕ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣ ਵਾਲਾ । ਜਾਣੁ—ਜਾਣਨਹਾਰ ।
ਪਰਮੇਸਰ—ਹੇ ਪਰਮੇਸਰ! ਸਚੁ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ । ਨੀਸਾਣੁ—ਪਰਵਾਨਾ, ਰਾਹਦਾਰੀ

।੧।ਰਹਾਉ।

ਸਮਰਥ—ਤਾਕਤ ਵਾਲਾ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਤਾਣੁ—ਸਹਾਰਾ । ਘਟ—ਸਰੀਰ । ਦਾਤੇ—ਹੇ ਦਾਤਾਰ !
ਦੇਹਿ—ਜੋ ਕੁਝ ਤੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ ।

ਚਤੁਰਾਈ—ਸਿਆਣਪ । ਮਾਣੁ—ਇੱਜ਼ਤ । ਸਰਬ—ਸਾਰੇ । ਜਪਿ—ਜਪਿਆ ਕਰ । ਕਲਿਆਣੁ—ਸੁਖ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸਰਬ-ਗੁਣ-ਭਰਪੂਰ ਪਰਮੇਸਰ ! ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ।
ਮਿਹਰ ਕਰ, ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ ਅਟੱਲ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ (ਆਪਣੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦਾ) ਸ਼ਬਦ (ਬਖ਼ਸ਼ । ਤੇਰੇ
ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ) ਪਰਵਾਨਾ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸੁਆਮੀ ! ਖਾਣ ਅਤੇ ਪਹਿਨਣ ਨੂੰ ਜੋ ਕੁਝ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ, ਉਹੀ ਅਸੀ
ਵਰਤਦੇ ਹਾਂ । ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾ, ਹੇ ਹਰੀ ! ਕੋਈ ਹੋਰ (ਇਤਨੀ) ਸਮਰਥਾ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । (ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ) ਤੇਰੀ
(ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਹੀ) ਆਸ (ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਮੇਰੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਹੀ ਸਹਾਰਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਨਾਨਕ ! (ਸਦਾ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਕਰ, (ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਹੀ ਉੱਚੀ) ਸੁਰਤਿ
(ਉੱਚੀ) ਮਤਿ, (ਸੁਚੱਜੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲੀ) ਸਿਆਣਪ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਦੀ) ਵਡਿਆਈ, (ਸੋਹਣਾ ਆਤਮਕ) ਰੂਪ
ਰੰਗ, ਧਨ, ਇੱਜ਼ਤ, ਸਾਰੇ ਸੁਖ, ਆਨੰਦ (ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ) ।੨।੬।੯।

ਕਲਿਆਣੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਹਰਿ ਚਰਨ ਸਰਨ ਕਲਿਆਨ ਕਰਨ ॥ ਪ੍ਰਭ ਨਾਮੁ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨੋ ॥੧॥
ਰਹਾਉ ॥ ਸਾਧਸੰਗਿ ਜਪਿ ਨਿਸੰਗ ਜਮਕਾਲੁ ਤਿਸੁ ਨ ਖਾਵਨੋ ॥੧॥ ਮੁਕਤਿ ਜੁਗਤਿ ਅਨਿਕ ਸੂਖ
ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਲਵੈ ਨ ਲਾਵਨੋ ॥ ਪ੍ਰਭ ਦਰਸ ਲੁਬਧ ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਬਹੁੜਿ ਜੋਨਿ ਨ ਧਾਵਨੋ
॥੨॥੨॥੧੦॥ {ਪੰਨਾ 1323}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਲਿਆਣ—ਸੁਖ, ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ । ਕਲਿਆਣ ਕਰਨ—ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਪੈਦਾ ਕਰਨ
ਵਾਲੀ । ਪ੍ਰਭ ਨਾਮੁ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ । ਪਤਿਤ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ । ਪਾਵਨ—ਪਵਿੱਤਰ
(ਕਰਨ ਵਾਲਾ) । ਪਤਿਤ ਪਾਵਨੋ—ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਸਾਧ ਸੰਗਿ—ਸਾਧ-ਸੰਗ ਵਿਚ । ਜਪਿ—ਜਪੈ, ਜੋ ਜਪਦਾ ਹੈ । ਨਿਸੰਗ—ਝਾਕਾ ਲਾਹ ਕੇ । ਜਮਕਾਲੁ—ਮੌਤ,
ਆਤਮਕ ਮੌਤ ।੧।

ਮੁਕਤਿ ਜੁਗਤਿ ਅਨਿਕ—ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਜੁਗਤੀਆਂ । ਅਨਿਕ ਸੂਖ—ਅਨੇਕਾਂ ਸੁਖ ।
ਲਵੈ ਨ ਲਾਵਨੋ—ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਲੁਬਧ—(। ੬D) ਪ੍ਰੇਮੀ, ਤਾਂਘ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ । ਬਹੁੜਿ—ਮੁੜ
। ਧਾਵਨੋ—ਭਟਕਣਾ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸਰਨ (ਸਾਰੇ) ਸੁਖ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ !
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਬਣਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ ! (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ) ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਸਰਧਾ ਨਾਲ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਭੈ-ਭੀਤ
ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ (ਉਸ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਮੁਕਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ) ।੧।

ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ ! (ਆਖ—) ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ

ਦੀ ਭਗਤੀ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਦਾ ਮਤਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਮੁੜ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਭਟਕਦਾ । ੨।੨।੧੦।

ਕਲਿਆਨ ਮਹਲਾ ੪ ਅਸਟਪਦੀਆ ॥ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਰਾਮਾ ਰਮ ਰਾਮੋ ਸੁਨਿ ਮਨੁ ਭੀਜੈ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਰਸੁ ਮੀਠਾ ਗੁਰਮਤਿ ਸਹਜੇ ਪੀਜੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕਾਸਟ ਮਹਿ ਜਿਉ ਹੈ ਬੈਸੰਤਰੁ ਮਥਿ ਸੰਜਮਿ ਕਾਢਿ ਕਢੀਜੈ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਹੈ ਜੋਤਿ ਸਬਾਈ ਤਤੁ ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਢਿ ਲਈਜੈ ॥੧॥ ਨਉ ਦਰਵਾਜ ਨਵੇ ਦਰ ਫੀਕੇ ਰਸੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਦਸਵੇ ਚੁਈਜੈ ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਿਰਪਾ ਕਰਿ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪੀਜੈ ॥੨॥ ਕਾਇਆ ਨਗਰੁ ਨਗਰੁ ਹੈ ਨੀਕੋ ਵਿਚਿ ਸਉਦਾ ਹਰਿ ਰਸੁ ਕੀਜੈ ॥ ਰਤਨ ਲਾਲ ਅਮੋਲ ਅਮੋਲਕ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵਾ ਲੀਜੈ ॥੩॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਅਗਮੁ ਅਗਮੁ ਹੈ ਠਾਕੁਰੁ ਭਰਿ ਸਾਗਰੁ ਭਗਤਿ ਕਰੀਜੈ ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਿ ਦੀਨ ਹਮ ਸਾਰਿੰਗ ਇਕ ਬੁੰਦ ਨਾਮੁ ਮੁਖਿ ਦੀਜੈ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1323}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਮ—ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ, ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ । ਸੁਨਿ—ਸੁਣ ਕੇ । ਭੀਜੈ—(ਪ੍ਰੇਮ-ਜਲ ਨਾਲ) ਭਿੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ । ਸਹਜੇ—ਸਹਜਿ, ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ । ਪੀਜੈ—ਪੀ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । ੧।ਰਹਾਉ।

ਕਾਸਟ—ਲੱਕੜ । ਮਹਿ—ਵਿਚ । ਬੈਸੰਤਰੁ—ਅੱਗ । ਮਥਿ—ਰਿੜਕ ਕੇ । ਸੰਜਮਿ—ਸੰਜਮ ਨਾਲ, ਵਿਓਂਤ ਨਾਲ । ਕਾਢਿ ਕਢੀਜੈ—ਕੱਢ ਸਕੀਦੀ ਹੈ, ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਈਦੀ ਹੈ । ਸਬਾਈ—ਸਾਰੀ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ) । ਤਤੁ—ਨਿਚੋੜ, ਭੇਤ, ਅਸਲੀਅਤ । ੧।

ਨਵੇ—ਨੌਂ ਹੀ । ਦਸਵੇ—ਦਸਵੇਂ (ਦਰਵਾਜ਼ੇ) ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਚੁਈਜੈ—ਚੋਈਦਾ ਹੈ । ਪਿਆਰੇ—ਹੇ ਪਿਆਰੇ! ਸਬਦੀ—ਸਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਪੀਜੈ—ਪੀ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । ੨।

ਕਾਇਆ—ਸਰੀਰ । ਨੀਕੋ—ਚੰਗਾ, ਸੋਹਣਾ । ਵਿਚਿ—(ਕਾਇਆ ਦੇ) ਅੰਦਰ । ਕੀਜੈ—ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਅਮੋਲ—ਜੋ ਕਿਸੇ ਮੁੱਲ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ । ਲੀਜੈ—ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । ੩।

ਅਗਮੁ—ਅਪਹੁੰਚ । ਭਰਿ—ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ (ਅਮੋਲਕ ਰਤਨਾਂ ਲਾਲਾਂ ਨਾਲ) । ਭਰਿ ਸਾਗਰੁ ਭਗਤਿ—(ਅਮੋਲਕ ਲਾਲਾਂ ਰਤਨਾਂ ਨਾਲ) ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਮੁੰਦਰ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ । ਕਰੀਜੈ—ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਦੀਨ—ਨਿਮਾਣੇ । ਸਾਰਿੰਗ—ਪਪੀਹੇ । ਮੁਖਿ—(ਮੇਰੇ) ਮੂੰਹ ਵਿਚ । ਦੀਜੈ—ਦੇਹ । ੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦਾ ਨਾਮ) ਸੁਣ ਕੇ (ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਮਨ (ਪ੍ਰੇਮ-ਜਲ ਨਾਲ) ਭਿੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਆਦਲਾ ਹੈ । ਇਹ ਹਰਿ-ਨਾਮ-ਜਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ (ਟਿਕ ਕੇ) ਪੀ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । ੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਵੇਂ (ਹਰੇਕ) ਲੱਕੜੀ ਵਿਚ ਅੱਗ (ਲੁਕੀ ਰਹਿੰਦੀ) ਹੈ, (ਪਰ ਜੁਗਤਿ ਨਾਲ ਉੱਦਮ ਕਰ ਕੇ ਪਰਗਟ ਕਰ ਸਕੀਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਐਸਾ) ਹੈ (ਕਿ ਇਸ ਦੀ) ਜੋਤਿ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ (ਗੁਪਤ) ਹੈ, ਇਸ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । ੧।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਦੇ) ਨੌਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਹਨ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਬਾਹਰਲੀ ਦੁਨੀਆ ਨਾਲ

ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ) ਇਹ ਨੌਂ ਹੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ (ਨਾਮ-ਰਸ ਵਲੋਂ) ਰੁੱਖੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹਰਿ-ਨਾਮ-ਰਸ ਦਸਵੇਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ (ਦਿਮਾਗ਼) ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਅਰਕ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਦੀ ਰਾਹੀਂ) ਚੌਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਆਪਣੇ ਜੀਵਾਂ ਉੱਤੇ) ਸਦਾ ਹੀ ਮਿਹਰ ਕਰ, (ਜੇ ਤੂੰ ਮਿਹਰ ਕਰੇਂ, ਤਾਂ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਇਹ ਹਰਿ-ਨਾਮ-ਰਸ ਪੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ (ਮਾਨੋ, ਇਕ) ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ, ਇਸ (ਸਰੀਰ-ਸ਼ਹਿਰ) ਵਿਚ ਹਰਿ-ਨਾਮ-ਰਸ (ਵਿਹਾਝਣ ਦਾ) ਵਣਜ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! (ਇਹ ਹਰਿ-ਨਾਮ-ਰਸ, ਮਾਨੋ) ਅਮੁੱਲੇ ਰਤਨ ਲਾਲ ਹਨ, (ਇਹ ਹਰਿ-ਨਾਮ-ਰਸ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ ਹੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਅਪਹੁੰਚ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦਾ ਰੂਪ) ਹੈ । (ਅਮੋਲਕ ਰਤਨਾਂ ਲਾਲਾਂ ਨਾਲ) ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਮੁੰਦਰ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀ ਭਗਤੀ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ ਹੀ) ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਅਸੀ ਜੀਵ (ਤੇਰੇ ਦਰ ਦੇ) ਨਿਮਾਣੇ ਪਪੀਹੇ ਹਾਂ । ਮਿਹਰ ਕਰ, ਮਿਹਰ ਕਰ (ਜਿਵੇਂ ਪਪੀਹੇ ਨੂੰ ਵਰਖਾ ਦੀ) ਇਕ ਬੂੰਦ (ਦੀ ਪਿਆਸ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਨਾਮ-ਜਲ ਦੀ ਪਿਆਸ ਹੈ, ਮੇਰੇ) ਮੂੰਹ ਵਿਚ (ਆਪਣਾ) ਨਾਮ (-ਜਲ) ਦੇਹ ।੪।

ਲਾਲਨੁ ਲਾਲੁ ਲਾਲੁ ਹੈ ਰੰਗਨੁ ਮਨੁ ਰੰਗਨ ਕਉ ਗੁਰ ਦੀਜੈ ॥ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ਰਸ ਰਸਿਕ ਗਟਕ ਨਿਤ ਪੀਜੈ ॥੫॥ ਬਸੁਧਾ ਸਪਤ ਦੀਪ ਹੈ ਸਾਗਰ ਕਢਿ ਕੰਚਨੁ ਕਾਢਿ ਧਰੀਜੈ ॥ ਮੇਰੇ ਠਾਕੁਰ ਕੇ ਜਨ ਇਨਹੁ ਨ ਬਾਛਹਿ ਹਰਿ ਮਾਗਹਿ ਹਰਿ ਰਸੁ ਦੀਜੈ ॥੬॥ ਸਾਕਤ ਨਰ ਪ੍ਰਾਨੀ ਸਦ ਭੂਖੇ ਨਿਤ ਭੂਖਨ ਭੂਖ ਕਰੀਜੈ ॥ ਧਾਵਤੁ ਧਾਇ ਧਾਵਹਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਮਾਇਆ ਲਖ ਕੋਸਨ ਕਉ ਬਿਥਿ ਦੀਜੈ ॥੭॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਨ ਉਤਮ ਕਿਆ ਉਪਮਾ ਤਿਨੁ ਦੀਜੈ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਤੁਲਿ ਅਉਰੁ ਨ ਉਪਮਾ ਜਨ ਨਾਨਕ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੀਜੈ ॥੮॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1323}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਲਾਲਨੁ—ਸੋਹਣਾ ਲਾਲ, ਸੋਹਣਾ ਹਰਿ-ਨਾਮ । ਰੰਗਨੁ—ਸੋਹਣਾ ਰੰਗ । ਗੁਰ—ਹੇ ਗੁਰੂ! ਦੀਜੈ—ਦੇਹ । ਰੰਗਿ—ਰੰਗ ਵਿਚ । ਰਾਤੇ—ਰੰਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਰਸ ਰਸਿਕ—ਨਾਮ-ਰਸ ਦੇ ਰਸੀਏ । ਗਟਕ—ਗਟ ਗਟ ਕਰ ਕੇ, ਸੁਆਦ ਨਾਲ । ਪੀਜੈ—ਪੀਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।੫।

ਬਸੁਧਾ—ਧਰਤੀ । ਸਪਤ—ਸੱਤ । ਦੀਪ—(-|p) ਜਜ਼ੀਰੇ, ਟਾਪੂ । ਸਾਗਰ—(ਸੱਤ) ਸਮੁੰਦਰ । ਕੰਚਨੁ—ਸੋਨਾ । ਇਨਹੁ—ਇਹਨਾਂ ਕੀਮਤੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ । ਬਾਛਹਿ—ਚਾਹੁੰਦੇ, ਲੋਚਦੇ, ਤਾਂਘ ਕਰਦੇ । ਮਾਗਹਿ—ਮੰਗਦੇ ਹਨ । ਦੀਜੈ—ਦੇਹ ।੬।

ਸਾਕਤ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ! ਸਦ—ਸਦਾ । ਭੂਖੇ—ਮਾਇਆ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ । ਭੂਖਨ ਭੂਖ ਕਰੀਜੈ—(ਮਾਇਆ ਦੀ) ਭੁੱਖ ਦੀ ਹੀ ਰਟ ਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਧਾਵਤੁ—ਭਟਕਦਿਆਂ । ਧਾਇ—ਭਟਕ ਕੇ । ਧਾਵਹਿ—ਭਟਕਦੇ ਹਨ । ਧਾਵਤੁ ਧਾਇ ਧਾਵਹਿ—ਭਟਕਦਿਆਂ ਭਟਕ ਕੇ ਭਟਕਦੇ ਹਨ; ਸਦਾ ਭਟਕਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਲਖ ਕੋਸਨ ਕਉ—ਲੱਖਾਂ ਕੋਹਾਂ ਨੂੰ । ਬਿਥਿ ਦੀਜੈ—ਵਿੱਥ ਬਣਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੭।

ਹਰਿ ਜਨ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤ । ਕਿਆ ਉਪਮਾ—ਕਿਹੜੀ ਵਡਿਆਈ? ਦੀਜੈ—ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ । ਤੁਲਿ—ਬਰਾਬਰ । ਅਉਰ ਉਪਮਾ—ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਡਿਆਈ । ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੀਜੈ—ਕਿਰਪਾ ਕਰ ।੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਸੋਹਣਾ ਹਰਿ (-ਨਾਮ) ਬੜਾ ਸੋਹਣਾ ਰੰਗ ਹੈ । ਹੇ ਗੁਰੂ! (ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ) ਮਨ ਰੰਗਣ ਲਈ (ਇਹ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਰੰਗ) ਦੇਹ । ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਾਮ-ਰੰਗ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ) ਸਦਾ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ (ਨਾਮ-) ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਨਾਮ-) ਰਸ ਦੇ ਰਸੀਏ (ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ਹੇ ਭਾਈ! (ਇਹ ਨਾਮ-ਰਸ) ਗਟ ਗਟ ਕਰ ਕੇ ਸਦਾ ਪੀਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।੫।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਤਨੀ ਭੀ) ਸੱਤ ਟਾਪੂਆਂ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਾਲੀ ਧਰਤੀ ਹੈ (ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ) ਪੁੱਟ ਕੇ (ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਸਾਰਾ) ਸੋਨਾ ਕੱਢ ਕੇ (ਬਾਹਰ) ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ, (ਤਾਂ ਭੀ) ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭਗਤ-ਜਨ (ਸੋਨਾ ਆਦਿਕ) ਇਹਨਾਂ (ਕੀਮਤੀ ਪਦਾਰਥਾਂ) ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੋੜਦੇ, ਉਹ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ) ਮੰਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਗੁਰੂ! (ਮੈਨੂੰ ਭੀ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਰਸ ਹੀ ਬਖਸ਼ ।੬।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਮਾਇਆ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਸਦਾ (ਮਾਇਆ ਦੀ) ਭੁੱਖ (ਮਾਇਆ ਦੀ) ਭੁੱਖ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਮਾਇਆ ਦੀ ਖਿੱਚ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਭਟਕਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । (ਮਾਇਆ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ) ਲੱਖਾਂ ਕੋਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿੱਥ ਬਣਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੭।

ਹੇ ਭਾਈ! ਸਦਾ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤ ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਭੀ ਵਡਿਆਈ ਕੀਤੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪਦਾਰਥ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਆਪਣੇ) ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਉਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰ (ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਬਖਸ਼) ।੮।੧।

ਕਲਿਆਨ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਰਾਮ ਗੁਰੂ ਪਾਰਸੁ ਪਰਸੁ ਕਰੀਜੈ ॥ ਹਮ ਨਿਰਗੁਣੀ ਮਨੂਰ ਅਤਿ ਫੀਕੇ
ਮਿਲਿ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਰਸੁ ਕੀਜੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸੁਰਗ ਮੁਕਤਿ ਬੈਕੁੰਠ ਸਭਿ ਬਾਂਛਹਿ ਨਿਤਿ ਆਸਾ
ਆਸ ਕਰੀਜੈ ॥ ਹਰਿ ਦਰਸਨ ਕੇ ਜਨ ਮੁਕਤਿ ਨ ਮਾਂਗਹਿ ਮਿਲਿ ਦਰਸਨ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਮਨੁ ਧੀਜੈ
॥੧॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਸਬਲੁ ਹੈ ਭਾਰੀ ਮੋਹੁ ਕਾਲਖ ਦਾਗ ਲਗੀਜੈ ॥ ਮੇਰੇ ਠਾਕੁਰ ਕੇ ਜਨ ਅਲਿਪਤ
ਹੈ ਮੁਕਤੇ ਜਿਉ ਮੁਰਗਾਈ ਪੰਕੁ ਨ ਭੀਜੈ ॥੨॥ ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਭੁਇਅੰਗਮ ਵੇੜੀ ਕਿਵ ਮਿਲੀਐ
ਚੰਦਨੁ ਲੀਜੈ ॥ ਕਾਢਿ ਖੜਗੁ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਕਰਾਰਾ ਬਿਖੁ ਛੇਦਿ ਛੇਦਿ ਰਸੁ ਪੀਜੈ ॥੩॥ ਆਨਿ
ਆਨਿ ਸਮਧਾ ਬਹੁ ਕੀਨੀ ਪਲੁ ਬੈਸੰਤਰ ਭਸਮ ਕਰੀਜੈ ॥ ਮਹਾ ਉਗ੍ਰ ਪਾਪ ਸਾਕਤ ਨਰ ਕੀਨੇ
ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਲੂਕੀ ਦੀਜੈ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1324}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਾਮ—ਹੇ ਰਾਮ! ਹੇ ਹਰੀ! ਪਾਰਸੁ—ਉਹ ਪੱਥਰੀ ਜਿਸ ਦੀ ਛੁਹ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਸੋਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ
ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰਸੁ—(ਗੁਰੂ ਨਾਲ) ਛੁਹ । ਕਰੀਜੈ—ਕਰ ਦੇਹ । ਹਮ—ਅਸੀ ਜੀਵ । ਨਿਰਗੁਣੀ—
ਗੁਣ-ਹੀਨ । ਮਨੂਰ—ਸੜਿਆ ਹੋਇਆ ਲੋਹਾ । ਅਤਿ ਫੀਕੇ—ਬਹੁਤ ਰੁੱਖੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ । ਮਿਲਿ
ਸਤਿਗੁਰ—ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ । ਕੀਜੈ—(ਇਹ ਮਿਹਰ) ਕਰ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਸਭਿ—ਸਾਰੇ ਲੋਕ । ਬਾਂਛਹਿ—ਮੰਗਦੇ ਹਨ । ਨਿਤ—ਸਦਾ । ਕਰੀਜੈ—ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਮਿਲਿ—(ਹਰੀ
ਨੂੰ) ਮਿਲ ਕੇ । ਦਰਸਨ ਤ੍ਰਿਪਤਿ—ਹਰੀ ਦੇ ਦਰਸਨ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਨਾਲ । ਧੀਜੈ—ਧੀਰਜ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,
ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੧।

ਸਬਲੁ—ਬਲਵਾਨ । ਕਾਲਖ ਦਾਗ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕਾਲਖ ਦਾ ਦਾਗ । ਅਲਿਪਤ—ਨਿਰਲੇਪ । ਮੁਕਤੇ—
ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚੇ ਹੋਏ । ਪੰਕੁ—ਪੰਖ, ਖੰਡ ।੨।

ਵਾਸੁ—ਖੁਸ਼ਬੂ । ਭੁਇਅੰਗਮ—ਸੱਪ । ਵੇੜੀ—ਘਿਰੀ ਹੋਈ । ਕਿਵ—ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ । ਮਿਲੀਐ—ਮਿਲ ਸਕੀਦਾ
ਹੈ । ਲੀਜੈ—ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਖੜਗੁ—ਤਲਵਾਰ । ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ—ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆਨ ।
ਗਿਆਨੁ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ । ਕਰਾਰਾ—ਤਕੜਾ । ਬਿਖੁ—ਜ਼ਹਰ । ਛੇਦਿ—ਕੱਟ ਕੇ । ਪੀਜੈ—
ਪੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।੩।

ਆਨਿ—ਲਿਆ ਕੇ । ਆਨਿ ਆਨਿ—ਲਿਆ ਲਿਆ ਕੇ । ਸਮਧਾ—ਲੱਕੜਾਂ ਦਾ ਢੇਰ । ਬੈਸੰਤਰ—ਅੱਗ ।
ਭਸਮ—ਸੁਆਹ । ਕਰੀਜੈ—ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਉਗੁ—ਬੱਜਰ, ਵੱਡੇ । ਸਾਕਤ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ
ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ । ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ—ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ । ਲੂਕੀ—ਚੁਆਤੀ । ਦੀਜੈ—ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਹਰੀ! ਗੁਰੂ (ਹੀ ਅਸਲ) ਪਾਰਸ ਹੈ, (ਮੇਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਲ) ਛੁਹ ਕਰ ਦੇਹ (ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲਾ ਦੇਹ)
। ਅਸੀ ਜੀਵ ਗੁਣ-ਹੀਨ ਹਾਂ, ਸੜਿਆ ਹੋਇਆ ਲੋਹਾ ਹਾਂ, ਬੜੇ ਰੁੱਖੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਹਾਂ । (ਇਹ ਮਿਹਰ) ਕਰ
ਕਿ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਪਾਰਸ (ਹੋ ਜਾਈਏ) ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਸੁਰਗ ਮੁਕਤੀ ਬੈਕੁੰਠ (ਹੀ) ਮੰਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਦਾ (ਸੁਰਗ ਮੁਕਤੀ ਬੈਕੁੰਠ ਦੀ ਹੀ)
ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਗਤ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੇ । (ਪਰਮਾਤਮਾ
ਨੂੰ) ਮਿਲ ਕੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਰਜੇਵੇਂ ਨਾਲ (ਉਹਨਾਂ ਦਾ) ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਬਹੁਤ ਬਲਵਾਨ ਹੈ, (ਮਾਇਆ ਦਾ) ਮੋਹ (ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ
ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਕਾਲਖ ਦੇ ਦਾਗ ਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ) ਨਿਰਲੇਪ
ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਮੁਰਗਾਈ ਦਾ ਖੰਡ (ਪਾਣੀ ਵਿਚ) ਭਿੱਜਦਾ ਨਹੀਂ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਚੰਦਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਸੱਪਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । (ਚੰਦਨ ਨੂੰ) ਕਿਵੇਂ ਮਿਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?
ਚੰਦਨ ਕਿਵੇਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? (ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜਿੰਦ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ
ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ) । ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੋਇਆ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਦਾ)
ਗਿਆਨ ਤੇਜ਼ ਖੰਡਾ (ਹੈ, ਇਹ ਖੰਡਾ) ਕੱਢ ਕੇ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਣ ਵਾਲਾ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ)
ਜ਼ਹਰ (ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ) ਵੱਢ ਵੱਢ ਕੇ ਨਾਮ-ਰਸ ਪੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਲੱਕੜਾਂ) ਲਿਆ ਲਿਆ ਕੇ ਲੱਕੜਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਢੇਰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ (ਉਸ ਨੂੰ) ਅੱਗ (ਦੀ ਇਕ
ਚੰਗਿਆੜੀ) ਪਲ ਵਿਚ ਸੁਆਹ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਬੜੇ ਬੜੇ ਬੱਜਰ ਪਾਪ
ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਉਹਨਾਂ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਵਾਸਤੇ) ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ (ਹਰਿ-ਨਾਮ-ਅੱਗ ਦੀ) ਚੁਆਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ
ਸਕਦੀ ਹੈ ।੪।

ਸਾਧੂ ਸਾਧ ਸਾਧ ਜਨ ਨੀਕੇ ਜਿਨ ਅੰਤਰਿ ਨਾਮੁ ਧਰੀਜੈ ॥ ਪਰਸ ਨਿਪਰਸੁ ਭਏ ਸਾਧੂ ਜਨ ਜਨੁ
ਹਰਿ ਭਗਵਾਨੁ ਦਿਖੀਜੈ ॥੫॥ ਸਾਕਤ ਸੂਤੁ ਬਹੁ ਗੁਰਝੀ ਭਰਿਆ ਕਿਉ ਕਰਿ ਤਾਨੁ ਤਨੀਜੈ ॥ ਤੰਤੁ
ਸੂਤੁ ਕਿਛੁ ਨਿਕਸੈ ਨਾਹੀ ਸਾਕਤ ਸੰਗੁ ਨ ਕੀਜੈ ॥੬॥ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਹੈ ਨੀਕੀ ਮਿਲਿ
ਸੰਗਤਿ ਰਾਮੁ ਰਵੀਜੈ ॥ ਅੰਤਰਿ ਰਤਨ ਜਵੇਹਰ ਮਾਣਕ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਲੀਜੈ ॥੭॥ ਮੇਰਾ ਠਾਕੁਰੁ

**ਵਡਾ ਵਡਾ ਹੈ ਸੁਆਮੀ ਹਮ ਕਿਉ ਕਰਿ ਮਿਲਹ ਮਿਲੀਜੈ ॥ ਨਾਨਕ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਏ ਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਜਨ
ਕਉ ਪੂਰਨੁ ਦੀਜੈ ॥੮॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1324}**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਾਧੂ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵੱਸ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ । ਨੀਕੇ—ਭਲੇ, ਚੰਗੇ, ਨੇਕ । ਜਿਨ ਅੰਤਰਿ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ । ਪਰਸਨਿ—(ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦੀ) ਛੁਹ ਨਾਲ । ਪਰਸੁ—ਪਾਰਸੁ । ਜਨੁ—ਜਾਣੋ, ਮਾਨੋ (as if) । ਦਿਖੀਜੈ—(ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਦਿੱਸ ਪਿਆ ਹੈ । ੫।

ਸਾਕਤ ਸੂਤੁ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਧਾਗਾ । ਗੁਰਝੀ—ਗੁਰਝੀਂ, ਗੁੰਝਲਾਂ ਨਾਲ । ਕਿਉਕਰਿ—ਕਿਵੇਂ? ਤਾਨੁ—ਜੀਵਨ ਦਾ ਤਾਣਾ । ਤਨੀਜੈ—ਤਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਤੰਤੁ—ਤੰਦ । ਸੂਤੁ—ਧਾਗਾ । ਨਿਕਸੈ—ਨਿਕਲਦਾ । ਸੰਗੁ—ਸਾਥ । ੬।

ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ । ਨੀਕੀ—ਚੰਗੀ । ਮਿਲਿ—ਮਿਲ ਕੇ । ਰਵੀਜੈ—ਸਿਮਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਅੰਤਰਿ—(ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਅੰਦਰ । ਮਾਣਕ—ਮੋਤੀ । ਤੇ—ਤੋਂ, ਨਾਲ । ਲੀਜੈ—ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ੭।

ਠਾਕੁਰੁ—ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ । ਮਿਲਹ—ਅਸੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਮਿਲੀਜੈ—ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਮੇਲਿ—(ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ) ਮਿਲਾ ਕੇ । ਕਉ—ਨੂੰ । ਪੂਰਨੁ—ਪੂਰਨਤਾ ਦਾ ਦਰਜਾ । ਦੀਜੈ—ਦੇਹ । ੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹਨ ਸਾਧ ਜਨ ਉਹ ਹਨ ਭਲੇ ਮਨੁੱਖ । (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ) ਛੁਹ ਨਾਲ (ਉਹ ਮਨੁੱਖ) ਸਾਧੂ-ਜਨ ਬਣੇ ਹਨ, (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਮਾਨੋ, (ਹਰ ਥਾਂ) ਹਰੀ ਭਗਵਾਨ ਦਿੱਸ ਪਿਆ ਹੈ । ੫।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜੀਵਨ ਡੋਰ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ) ਅਨੇਕਾਂ ਗੁੰਝਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗੁੰਝਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਜੀਵਨ-ਸੂਤਰ ਨਾਲ ਪਵਿੱਤਰ ਜੀਵਨ ਦਾ) ਤਾਣਾ ਤਣਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਗੁੰਝਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਭੀ ਸਿੱਧੀ) ਤੰਦ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੀ, ਇੱਕ ਭੀ ਧਾਗਾ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ । (ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਹੇ ਭਾਈ!) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ । ੬।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਭਲੀ (ਸੁਹਬਤ) ਹੈ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । (ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਅੰਦਰ (ਗੁਪਤ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹਰਿ-ਨਾਮ, ਮਾਨੋ) ਰਤਨ ਜਵਾਹਰਾਤ ਮੋਤੀ ਹਨ (ਇਹ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ੭।

ਹੇ ਭਾਈ! ਮੇਰਾ ਮਾਲਕ-ਸੁਆਮੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਜੀਵ (ਆਪਣੇ ਹੀ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ) ਕਿਵੇਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਾਂ? (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ) ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ (ਹੀ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ) ਜੋੜ ਕੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ) ਮਿਲਾਂਦਾ ਹੈ । (ਸੋ, ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਆਪਣੇ) ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਪੂਰਨਤਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਬਖਸ਼ । ੮। ੨।

**ਕਲਿਆਨੁ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਰਾਮਾ ਰਮ ਰਾਮੋ ਰਾਮੁ ਰਵੀਜੈ ॥ ਸਾਧੂ ਸਾਧ ਸਾਧ ਜਨ ਨੀਕੇ ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ
ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਕੀਜੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭੁ ਜਗੁ ਹੈ ਜੇਤਾ ਮਨੁ ਡੋਲਤ ਡੋਲ ਕਰੀਜੈ ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ**

ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਿ ਸਾਧੁ ਮਿਲਾਵਹੁ ਜਗੁ ਥੰਮਨ ਕਉ ਥੰਮੁ ਦੀਜੈ ॥੧॥ ਬਸੁਧਾ ਤਲੈ ਤਲੈ ਸਭ ਊਪਰਿ
ਮਿਲਿ ਸਾਧੁ ਚਰਨ ਰੁਲੀਜੈ ॥ ਅਤਿ ਊਤਮ ਅਤਿ ਊਤਮ ਹੋਵਹੁ ਸਭ ਸਿਸਟਿ ਚਰਨ ਤਲ ਦੀਜੈ
॥੨॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੋਤਿ ਭਲੀ ਸਿਵ ਨੀਕੀ ਆਨਿ ਪਾਨੀ ਸਕਤਿ ਭਰੀਜੈ ॥ ਮੈਨਦੰਤ ਨਿਕਸੇ ਗੁਰ
ਬਚਨੀ ਸਾਰੁ ਚਬਿ ਚਬਿ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪੀਜੈ ॥੩॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਅਨੁਗ੍ਰਹੁ ਬਹੁ ਕੀਆ ਗੁਰ ਸਾਧੁ ਪੁਰਖ
ਮਿਲੀਜੈ ॥ ਗੁਨ ਰਾਮ ਨਾਮ ਬਿਸਥੀਰਨ ਕੀਏ ਹਰਿ ਸਗਲ ਭਵਨ ਜਸੁ ਦੀਜੈ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1324}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਮ—ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ । ਰਾਮੋ ਰਾਮੁ—ਰਾਮ ਹੀ ਰਾਮ । ਰਵੀਜੈ—ਸਿਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।
ਨੀਕੇ—ਚੰਗੇ, ਸੁੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ । ਮਿਲਿ—ਮਿਲ ਕੇ । ਹਰਿ ਰੰਗੁ—ਹਰੀ (ਦੇ ਮਿਲਾਪ) ਦਾ ਆਨੰਦ
।੧।ਰਹਾਉ।

ਸਭੁ ਜਗੁ—ਸਾਰਾ ਜਗਤ । ਜੇਤਾ—ਜਿਤਨਾ ਭੀ ਹੈ । ਡੋਲਤ ਡੋਲ ਕਰੀਜੈ—ਹਰ ਵੇਲੇ ਡੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ । ਸਾਧੁ—ਗੁਰੂ । ਥੰਮਨ ਕਉ—ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ ਲਈ । ਦੀਜੈ—ਦੇਹ ।੨।

ਬਸੁਧਾ—ਧਰਤੀ । ਤਲੈ ਤਲੈ—ਹਰ ਵੇਲੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ । ਰੁਲੀਜੈ—ਰੁਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਏ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ
ਹੈ । ਊਤਮ—ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ । ਸਭ ਸਿਸਟਿ—ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ । ਦੀਜੈ—ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ।੨।

ਸਿਵ ਜੋਤਿ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤਿ । ਨੀਕੀ—ਚੰਗੀ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਿਹਾਂ । ਆਨਿ ਪਾਨੀ—
ਪਾਣੀ ਲਿਆ ਕੇ । ਸਕਤਿ—ਮਾਇਆ । ਮੈਨ ਦੰਤ—ਮੌਮ ਦੇ ਦੰਦ, ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਕੌਮਲਤਾ । ਸਾਰੁ—ਲੋਹਾ ।
ਸਾਰੁ ਚਬਿ ਚਬਿ—ਬਲੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਕੇ । ਪੀਜੈ—ਪੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।੩।

ਅਨੁਗ੍ਰਹੁ—ਕਿਰਪਾ, ਦਾਨ । ਮਿਲੀਜੈ—ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਬਿਸਥੀਰਨ ਕੀਏ—ਖਿਲਾਰ ਦਿੱਤੇ । ਸਗਲ
ਭਵਨ—ਸਾਰੇ ਭਵਨਾਂ ਵਿਚ, ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ । ਜਸੁ—ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ । ਦੀਜੈ—ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਰਾਮ (ਦਾ ਨਾਮ) ਸਦਾ ਸਿਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । (ਸਿਮਰਨ ਦੀ
ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੁੱਖ) ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਾਧ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਭਾਈ! ਸਾਧੂ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ
ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਹਰੀ! ਇਹ ਜਿਤਨਾ ਭੀ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਹੈ (ਇਸ ਦੇ ਸਾਰੇ) ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਮਨ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ) ਹਰ
ਵੇਲੇ ਡਾਵਾਂ-ਡੋਲ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮਿਹਰ ਕਰ, ਮਿਹਰ ਕਰ, (ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਮਿਲਾ (ਗੁਰੂ
ਜਗਤ ਲਈ ਥੰਮੁ ਹੈ), ਜਗਤ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ ਲਈ (ਇਹ) ਥੰਮੁ ਦੇਹ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਧਰਤੀ ਸਦਾ (ਜੀਵਾਂ ਦੇ) ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, (ਆਖ਼ਰ) ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਹੇ
ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ (ਸਭਨਾਂ ਦੇ) ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । (ਜੇ ਇਸ ਜੀਵਨ-ਰਾਹ ਤੇ
ਤੁਰੋਗੇ ਤਾਂ) ਬੜੇ ਹੀ ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਵੋਗੇ (ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ (ਆਪਣੇ)
ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਲੀ ਸੋਹਣੀ ਜੋਤਿ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਤਦੋਂ)
ਮਾਇਆ (ਭੀ ਉਸ ਵਾਸਤੇ) ਲਿਆ ਕੇ ਪਾਣੀ ਭਰਦੀ ਹੈ (ਮਾਇਆ ਉਸ ਦੀ ਟਹਲਣ ਬਣਦੀ ਹੈ) । ਗੁਰੂ ਦੇ
ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਅਜਿਹੀ) ਕੌਮਲਤਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਲੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਵਿਚ
ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-ਰਸ ਪੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਸਾਧ ਗੁਰੂ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-ਦਾਨ ਦੇਣ ਦੀ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ (ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ) ਖਿਲਾਰਦਾ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਸਾਰੇ ਭਵਨਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।੪।

ਸਾਧੂ ਸਾਧ ਸਾਧ ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਬਿਨੁ ਦੇਖੇ ਰਹਿ ਨ ਸਕੀਜੈ ॥ ਜਿਉ ਜਲ ਮੀਨ ਜਲੰ ਜਲ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ
ਖਿਨੁ ਜਲ ਬਿਨੁ ਫੂਟਿ ਮਰੀਜੈ ॥੫॥ ਮਹਾ ਅਭਾਗ ਅਭਾਗ ਹੈ ਜਿਨ ਕੇ ਤਿਨ ਸਾਧੂ ਧੂਰਿ ਨ ਪੀਜੈ ॥
ਤਿਨਾ ਤਿਸਨਾ ਜਲਤ ਜਲਤ ਨਹੀ ਬੂਝਹਿ ਡੰਡੁ ਧਰਮ ਰਾਇ ਕਾ ਦੀਜੈ ॥੬॥ ਸਭਿ ਤੀਰਥ ਬਰਤ
ਜਗੁ ਪੁੰਨ ਕੀਏ ਹਿਵੈ ਗਾਲਿ ਗਾਲਿ ਤਨੁ ਛੀਜੈ ॥ ਅਤੁਲਾ ਤੋਲੁ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਹੈ ਗੁਰਮਤਿ ਕੇ ਪੁਜੈ ਨ
ਤੋਲ ਤੁਲੀਜੈ ॥੭॥ ਤਵ ਗੁਨ ਬ੍ਰਹਮ ਬ੍ਰਹਮ ਤੂ ਜਾਨਹਿ ਜਨ ਨਾਨਕ ਸਰਨਿ ਪਰੀਜੈ ॥ ਤੂ ਜਲ
ਨਿਧਿ ਮੀਨ ਹਮ ਤੇਰੇ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਸੰਗਿ ਰਖੀਜੈ ॥੮॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1324-1325}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਾਧ ਮਨਿ—ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ । ਰਹਿ ਨ ਸਕੀਜੈ—ਰਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਜਲ
ਮੀਨ—ਪਾਣੀ ਦੀ ਮੱਛੀ । ਜਲੰ ਜਲ ਪ੍ਰੀਤਿ—ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪਿਆਰ । ਫੂਟਿ—ਫੁੱਟ ਕੇ ।੫।

ਅਭਾਗ—ਮੰਦੇ ਭਾਗ । ਸਾਧੂ ਧੂਰਿ—ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ । ਨਹੀ ਬੂਝਹਿ—ਸ਼ਾਂਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ।
ਡੰਡੁ—ਸਜਾ । ਦੀਜੈ—ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।੬।

ਸਭਿ—ਸਾਰੇ । ਹਿਵੈ—ਬਰਫ਼ ਵਿਚ । ਗਾਲਿ—ਗਾਲ ਕੇ । ਤਨੁ ਛੀਜੈ—(ਜੇ) ਸਰੀਰ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਏ ।
ਅਤੁਲਾ—ਨਾਹ ਤੋਲਿਆ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲਾ । ਕੇ—ਕੋਈ (ਭੀ ਉੱਦਮ) । ਪੁਜੈ ਨ—ਅੱਪੜਦਾ ਨਹੀਂ, ਬਰਾਬਰੀ
ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਤੁਲੀਜੈ—ਜੇ ਤੋਲਿਆ ਜਾਏ ।੭।

ਬ੍ਰਹਮ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤਵ—ਤੇਰੇ । ਪਰੀਜੈ—ਪਏ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜਲਨਿਧਿ—ਪਾਣੀ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ,
ਸਮੁੰਦਰ । ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ । ਸੰਗਿ—(ਆਪਣੇ) ਨਾਲ ।੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਸਦਾ) ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਵੱਸਦੇ ਹਨ, (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ) ਦਰਸਨ
ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਉਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ) ਰਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ; ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮੱਛੀ ਦਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਹੀ
ਪਿਆਰ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਕ ਖਿਨ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਤੜਪ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।੫।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੰਦੇ ਭਾਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਨਸੀਬ
ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, (ਉਸ ਅੱਗ ਵਿਚ) ਹਰ ਵੇਲੇ ਸੜਦਿਆਂ
ਦੇ ਅੰਦਰ ਠੰਢ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ, (ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਧਰਮਰਾਜ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।੬।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜੇ ਸਾਰੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਅਨੇਕਾਂ ਵਰਤ, ਜੱਗ ਤੇ ਹੋਰ (ਇਹੋ ਜਿਹੇ) ਪੁੰਨ-ਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ,
(ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁੰਦਾਂ ਵਿਚ) ਬਰਫ਼ ਵਿਚ ਗਾਲ ਗਾਲ ਕੇ ਸਰੀਰ ਨਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, (ਤਾਂ ਭੀ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ
ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਕੋਈ ਭੀ ਸਾਧਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ
ਐਸਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਭੀ ਤੋਲ ਉਸ ਨੂੰ ਤੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਤੇ ਤੁਰਿਆਂ ।੭।

ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਤੂੰ (ਆਪ ਹੀ) ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ (ਮਿਹਰ ਕਰ, ਅਸੀ ਜੀਵ ਤੇਰੀ
ਹੀ) ਸਰਨ ਪਏ ਰਹੀਏ । ਤੂੰ (ਸਾਡਾ) ਸਮੁੰਦਰ ਹੈਂ, ਅਸੀ ਜੀਵ ਤੇਰੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ ਹਾਂ, ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ (ਸਾਨੂੰ

ਆਪਣੇ) ਨਾਲ ਹੀ ਰੱਖੀ ਰੱਖ ।੮।੩।

ਕਲਿਆਨ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਰਾਮਾ ਰਮ ਰਾਮੋ ਪੂਜ ਕਰੀਜੈ ॥ ਮਨੁ ਤਨੁ ਅਰਪਿ ਧਰਉ ਸਭੁ ਆਗੈ ਰਸੁ
ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨੁ ਦ੍ਰਿੜੀਜੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਮ ਗੁਣ ਸਾਖ ਤਰੋਵਰ ਨਿਤ ਚੁਨਿ ਚੁਨਿ
ਪੂਜ ਕਰੀਜੈ ॥ ਆਤਮ ਦੇਉ ਦੇਉ ਹੈ ਆਤਮੁ ਰਸਿ ਲਾਗੈ ਪੂਜ ਕਰੀਜੈ ॥੧॥ ਬਿਬੇਕ ਬੁਧਿ ਸਭ
ਜਗ ਮਹਿ ਨਿਰਮਲ ਬਿਚਰਿ ਬਿਚਰਿ ਰਸੁ ਪੀਜੈ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਇਆ ਸਤਿਗੁਰ
ਕਉ ਇਹੁ ਮਨੁ ਦੀਜੈ ॥੨॥ ਨਿਰਮੋਲਕੁ ਅਤਿ ਹੀਰੋ ਨੀਕੋ ਹੀਰੈ ਹੀਰੁ ਬਿਧੀਜੈ ॥ ਮਨੁ ਮੋਤੀ ਸਾਲੁ
ਹੈ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਜਿਤੁ ਹੀਰਾ ਪਰਖਿ ਲਈਜੈ ॥੩॥ ਸੰਗਤਿ ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਲਗਿ ਉਚੇ ਜਿਉ ਪੀਪ
ਪਲਾਸ ਖਾਇ ਲੀਜੈ ॥ ਸਭ ਨਰ ਮਹਿ ਪ੍ਰਾਨੀ ਉਤਮੁ ਹੋਵੈ ਰਾਮ ਨਾਮੈ ਬਾਸੁ ਬਸੀਜੈ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ
1325}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਮ—ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ । ਪੂਜ—ਭਗਤੀ । ਕਰੀਜੈ—ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਅਰਪਿ—ਭੇਟਾ
ਕਰ ਕੇ । ਧਰਉ—ਧਰਉਂ, ਮੈਂ ਧਰਦਾ ਹਾਂ । ਸਭੁ—ਸਭ ਕੁਝ । ਗਿਆਨੁ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ।
ਦ੍ਰਿੜੀਜੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਹੋ ਸਕੇ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਮ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ । ਬ੍ਰਹਮ ਗੁਣ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ । ਸਾਖ ਤਰੋਵਰ—ਰੁੱਖ
ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਂ । ਚੁਨਿ ਚੁਨਿ—(ਇਹੀ) ਫੁੱਲ ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ । ਪੂਜ ਕਰੀਜੈ—ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।
ਆਤਮ ਦੇਉ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਦੇਵਤਾ ਹੈ । ਰਸਿ ਲਾਗੈ—ਰਸਿ ਲਾਗਿ, (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੀ ਨਾਮ-) ਰਸ ਵਿਚ
ਲੱਗ ਕੇ ।੧।

ਬਿਬੇਕ ਬੁਧਿ—ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕਰਮ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਅਕਲ । ਬਿਚਰਿ ਬਿਚਰਿ—(ਇਸ ਬੁੱਧੀ ਦੀ
ਰਾਹੀਂ) ਵਿਚਾਰ ਵਿਚਾਰ ਕੇ । ਪੀਜੈ—ਪੀਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪਰਸਾਦਿ—ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ । ਪਦਾਰਥੁ—ਹਰਿ-
ਨਾਮ । ਕਉ—ਨੂੰ । ਦੀਜੈ—ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।੨।

ਅਤਿ ਨੀਕੋ—ਬਹੁਤ ਸੋਹਣਾ । ਹੀਰੋ—ਹਰਿ-ਨਾਮ-ਹੀਰਾ । ਹੀਰੈ—(ਇਸ) ਹੀਰੇ ਨਾਲ । ਹੀਰੁ—ਮਨ-ਹੀਰਾ
। ਬਿਧੀਜੈ—ਵਿੰਨੂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਸਾਲੁ—ਸਾਰੁ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ । ਸਬਦੀ—ਸ਼ਬਦ ਦੀ
ਰਾਹੀਂ । ਜਿਤੁ—ਜਿਸ (ਸ਼ਬਦ) ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ । ਹੀਰਾ—ਨਾਮ-ਹੀਰਾ ।੩।

ਸੰਗਿ—ਨਾਲ । ਲਗਿ—ਲੱਗ ਕੇ । ਪੀਪ—ਪਿੱਪਲ । ਪਲਾਸ—ਛਿਛਰ । ਰਾਮ ਨਾਮੈ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ
ਵਿਚ । ਬਾਸੁ—ਸੁਗੰਧੀ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਸਦਾ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਕੋਈ ਮੇਰੇ
ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਆਨੰਦ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਪੱਕੀ ਕਰ
ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਮਨ ਆਪਣਾ ਤਨ ਸਭ ਕੁਝ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਭੇਟਾ ਰੱਖ ਦਿਆਂ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ (ਪੂਜਣ-ਜੋਗ) ਦੇਵਤਾ ਹੈ, (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ-) ਰਸ ਵਿਚ ਲੱਗ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ
ਦੀ ਹੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਹੀ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਂ ਹਨ
(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਨਾਮ ਅਤੇ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਫੁੱਲ ਹੀ) ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮ-ਦੇਵ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ

ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਹੋਰ ਸਭ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਨਾਲੋਂ) ਜਗਤ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕਰਮ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਅਕਲ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ । (ਇਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਮਨ ਵਿਚ) ਵਸਾ ਵਸਾ ਕੇ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ-) ਰਸ ਪੀਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਨਾਮ-ਪਦਾਰਥ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਹੀ) ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਇਹ ਮਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-ਹੀਰਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕੀਮਤੀ ਹੈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੋਹਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਮ-ਹੀਰੇ ਨਾਲ (ਆਪਣੇ ਮਨ-) ਹੀਰੇ ਨੂੰ ਸਦਾ ਪ੍ਰੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਮਨ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮੋਤੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਨਾਮ ਹੀਰੇ ਦੀ ਕਦਰ-ਕੀਮਤ ਦੀ ਸਮਝ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਸੰਤ-ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਸੰਤ-ਜਨਾਂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗ ਕੇ ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਬਣ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਛਿਛਰੇ ਨੂੰ ਪਿੱਪਲ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰ (ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ ਹੀ ਬਣਾ) ਲੈਂਦਾ ਹੈ, (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਵੱਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਭ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੪।

ਨਿਰਮਲ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮ ਬਹੁ ਕੀਨੇ ਨਿਤ ਸਾਖਾ ਹਰੀ ਜੜੀਜੈ ॥ ਧਰਮੁ ਫੁਲੁ ਫਲੁ ਗੁਰਿ ਗਿਆਨੁ
ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਬਹਕਾਰ ਬਾਸੁ ਜਗਿ ਦੀਜੈ ॥੫॥ ਏਕ ਜੋਤਿ ਏਕੋ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸਭ ਬ੍ਰਹਮ ਦ੍ਰਿਸਟਿ
ਇਕੁ ਕੀਜੈ ॥ ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਸਭ ਏਕੈ ਹੈ ਪਸਰੇ ਸਭ ਚਰਨ ਤਲੇ ਸਿਰੁ ਦੀਜੈ ॥੬॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ
ਨਕਟੇ ਨਰ ਦੇਖਹੁ ਤਿਨ ਘਸਿ ਘਸਿ ਨਾਕ ਵਢੀਜੈ ॥ ਸਾਕਤ ਨਰ ਅਹੰਕਾਰੀ ਕਹੀਅਹਿ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ
ਪ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵੀਜੈ ॥੭॥ ਜਬ ਲਗੁ ਸਾਸੁ ਸਾਸੁ ਮਨ ਅੰਤਰਿ ਤਤੁ ਬੇਗਲ ਸਰਨਿ ਪਰੀਜੈ ॥ ਨਾਨਕ
ਕ੍ਰਿਪਾ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਿ ਧਾਰਹੁ ਮੈ ਸਾਧੂ ਚਰਨ ਪਖੀਜੈ ॥੮॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1325}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਿਰਮਲ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਵਾਲੇ, ਪਵਿੱਤਰ । ਸਾਖਾ—ਸ਼ਾਖਾ । ਸਾਖਾ ਹਰੀ—
ਹਰੀ ਸ਼ਾਖ । ਜੜੀਜੈ—ਜੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉੱਗਦੀ ਹੈ । ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ । ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪੱਕਾ
ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਗਿਆਨੁ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ । ਬਹਕਾਰ—ਮਹਕਾਰ, ਸੁਗੰਧੀ । ਬਾਸੁ—ਸੁਗੰਧੀ ।
ਜਗਿ—ਜਗਤ ਵਿਚ । ਦੀਜੈ—ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।੫।

ਏਕੋ—ਇਕ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਹੀ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਬ੍ਰਹਮ—ਪਰਮਾਤਮਾ । ਦ੍ਰਿਸਟਿ—ਨਿਗਾਹ, ਨਜ਼ਰ ।
ਆਤਮ ਰਾਮੁ—ਪਰਮਾਤਮਾ । ਪਸਰੇ—ਵਿਆਪਕ । ਤਲੇ—ਹੇਠ ।੬।

ਨਕਟੇ—ਨੱਕ-ਕੱਟੇ, ਆਦਰ-ਹੀਣ । ਤਿਨ ਨਾਕ—ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨੱਕ । ਘਸਿ ਘਸਿ—ਮੁੜ ਮੁੜ ਘਸ ਕੇ ।
ਵਢੀਜੈ—ਵੱਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਾਕਤ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ । ਕਹੀਅਹਿ—ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
ਪ੍ਰਿਗੁ—ਫਿਟਕਾਰ-ਜੋਗ ।੭।

ਸਾਸੁ—ਸਾਹ । ਸਾਸੁ ਸਾਸੁ—ਹਰੇਕ ਸਾਹ । ਜਬ ਲਗੁ—ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ । ਤਤੁ—ਤੁਰਤ । ਬੇਗਲ—ਬੇ-ਗਲ,
ਝਿਜਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾ, ਸਰਧਾ ਨਾਲ । ਪਰੀਜੈ—ਪਏ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪਖੀਜੈ—ਧੋਂਦਾ ਰਹਾਂ (ਪਖਾਲੀਂ)
।੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ) ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਨਿੱਤ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ, (ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਰੁੱਖ ਉਤੇ, ਮਾਨੋ, ਇਹ) ਹਰੀ ਸ਼ਾਖ ਸਦਾ ਉੱਗਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, (ਜਿਸ ਨੂੰ) ਧਰਮ-ਰੂਪ ਫੁੱਲ ਲੱਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮਿਲੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ (ਦਾ) ਫਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । (ਇਸ ਫੁੱਲ ਦੀ) ਮਹਕਾਰ ਸੁਗੰਧੀ (ਸਾਰੇ) ਜਗਤ ਵਿਚ ਖਿਲਰਦੀ ਹੈ ।੫।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ) ਇਕ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦੀ ਜੋਤਿ (ਹੀ ਵੱਸਦੀ ਹੈ), ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ (ਸਭਨਾਂ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਲੁਕਾਈ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਨਿਗਾਹ ਹੀ ਬਣਾਈ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਪਸਾਰਾ ਪਸਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਇਸ ਵਾਸਤੇ) ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਹੇਠ (ਆਪਣਾ) ਸਿਰ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।੬।

ਹੇ ਭਾਈ! ਵੇਖੋ, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਨਿਰਾਦਰੀ ਹੀ ਕਰਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਦਾ ਨੱਕ-ਵੱਢੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਅਹੰਕਾਰੀ ਹੀ ਆਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜੀਵਿਆ ਜੀਵਨ ਫਿਟਕਾਰ-ਜੋਗ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।੭।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਦ ਤਕ ਮਨ ਵਿਚ (ਭਾਵ, ਸਰੀਰ ਵਿਚ) ਇੱਕ ਸਾਹ ਭੀ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਦ ਤਕ ਪੂਰੀ ਸਰਧਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਨ ਪਏ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੇਰੇ ਉਤੇ) ਮਿਹਰ ਕਰ, ਮਿਹਰ ਕਰ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਸੰਤ-ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਧੋਂਦਾ ਰਹਾਂ ।੮।੪।

ਕਲਿਆਨ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਰਾਮਾ ਮੈ ਸਾਧੂ ਚਰਨ ਧੁਵੀਜੈ ॥ ਕਿਲਬਿਖ ਦਹਨ ਹੋਹਿ ਖਿਨ ਅੰਤਰਿ ਮੇਰੇ
ਠਾਕੁਰ ਕਿਰਪਾ ਕੀਜੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਮੰਗਤ ਜਨ ਦੀਨ ਖਰੇ ਦਰਿ ਠਾਢੇ ਅਤਿ ਤਰਸਨ ਕਉ
ਦਾਨੁ ਦੀਜੈ ॥ ਤ੍ਰਾਹਿ ਤ੍ਰਾਹਿ ਸਰਨਿ ਪ੍ਰਭ ਆਏ ਮੋ ਕਉ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜੀਜੈ ॥੧॥ ਕਾਮ ਕਰੋਧੁ
ਨਗਰ ਮਹਿ ਸਬਲਾ ਨਿਤ ਉਠਿ ਉਠਿ ਜੁਝੁ ਕਰੀਜੈ ॥ ਅੰਗੀਕਾਰੁ ਕਰਹੁ ਰਖਿ ਲੇਵਹੁ ਗੁਰ ਪੂਰਾ
ਕਾਢਿ ਕਢੀਜੈ ॥੨॥ ਅੰਤਰਿ ਅਗਨਿ ਸਬਲ ਅਤਿ ਬਿਖਿਆ ਹਿਵ ਸੀਤਲੁ ਸਬਦੁ ਗੁਰ ਦੀਜੈ ॥
ਤਨਿ ਮਨਿ ਸਾਂਤਿ ਹੋਇ ਅਧਿਕਾਈ ਰੋਗੁ ਕਾਟੈ ਸੂਖਿ ਸਵੀਜੈ ॥੩॥ ਜਿਉ ਸੂਰਜੁ ਕਿਰਣਿ ਰਵਿਆ
ਸਰਬ ਠਾਈ ਸਭ ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਾਮੁ ਰਵੀਜੈ ॥ ਸਾਧੂ ਸਾਧ ਮਿਲੇ ਰਸੁ ਪਾਵੈ ਤਤੁ ਨਿਜ ਘਰਿ
ਬੈਠਿਆ ਪੀਜੈ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1325-1326}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਾਮਾ—ਹੇ ਰਾਮ! ਸਾਧੂ—ਗੁਰੂ । ਧੁਵੀਜੈ—ਧੋਵੀਂ, ਧੋਂਦਾ ਰਹਾਂ । ਕਿਲਬਿਖ—ਪਾਪ । ਦਹਨ
ਹੋਹਿ—ਸੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਠਾਕੁਰ—ਹੇ ਠਾਕੁਰ! ।੧।ਰਹਾਉ।

ਦੀਨ—ਨਿਮਾਣੇ । ਖਰੇ—ਖੜੇ ਹਨ । ਦਰਿ—(ਤੇਰੇ) ਦਰ ਤੇ । ਠਾਢੇ—ਖਲੋਤੇ ਹੋਏ । ਅਤਿ ਤਰਸਨ ਕਉ—
ਬਹੁਤ ਤਰਸ ਰਿਹਾਂ ਨੂੰ । ਦੀਜੈ—ਦੇਹ । ਤ੍ਰਾਹਿ—ਬਚਾ ਲੈ । ਪ੍ਰਭ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੋ ਕਉ—ਮੈਨੂੰ । ਦ੍ਰਿੜੀਜੈ—
ਹਿਰਦੈ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਕਰ ।੧।

ਨਗਰ ਮਹਿ—ਸਰੀਰ-ਨਗਰ ਵਿਚ । ਸਬਲਾ—(ਸ-ਬਲ) ਬਲਵਾਨ । ਉਠਿ—ਉੱਠ ਕੇ । ਜੁਝੁ—ਜੁੱਧ ।
ਕਰੀਜੈ—ਕਰੀਂ, ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਅੰਗੀਕਾਰੁ—ਪੱਖ, ਮਦਦ, ਸਹਾਇਤਾ । ਰਾਖਿ ਲੇਵਹੁ—ਬਚਾ ਲੈ । ਕਾਢਿ
ਕਢੀਜੈ—ਸਦਾ ਲਈ ਕੱਢ ਦੇਹ ।੨।

ਸਬਲ ਅਤਿ—ਬਹੁਤ ਬਲ ਵਾਲੀ । ਬਿਖਿਆ ਅਗਨਿ—ਮਾਇਆ (ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ) ਦੀ ਅੱਗ । ਹਿਵ—ਬਰਫ਼ । ਸਬਦੁ ਗੁਰ—ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ । ਤਨਿ—ਤਨ ਵਿਚ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਅਧਿਕਾਈ—ਬਹੁਤ । ਸੂਖਿ—ਸੁਖ ਵਿਚ । ਸਵੀਜੈ—ਸੇਵਿਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਲੀਨਤਾ ਹੋ ਜਾਏ । ੩।

ਰਵਿਆ—ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਸਰਬ ਠਾਈ—ਸਭਨੀਂ ਥਾਈਂ । ਘਟਿ ਘਟਿ—ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ । ਰਵੀਜੈ—ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਰਸੁ—ਆਨੰਦ, ਸੁਆਦ । ਪਾਵੈ—ਮਾਣਦਾ ਹੈ । ਤਤੁ—ਨਿਚੋੜ । ਨਿਜ—ਆਪਣਾ । ਘਰਿ—ਘਰ ਵਿਚ । ਨਿਜ ਘਰਿ—ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਘਰ ਵਿਚ, ਪ੍ਰਭੂ—ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ । ੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮੇਰੇ ਠਾਕੁਰ! ਹੇ ਮੇਰੇ ਰਾਮ! (ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰ) ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ (ਨਿੱਤ) ਧੋਂਦਾ ਰਹਾਂ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਏ ਰਿਹਾਂ) ਇਕ ਖਿਨ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਸੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਤੇਰੇ ਦਰ ਦੇ) ਨਿਮਾਣੇ ਮੰਗਤੇ (ਤੇਰੇ) ਦਰ ਤੇ ਖਲੋਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਬਹੁਤ ਤਰਸ ਰਿਹਾਂ ਨੂੰ (ਇਹ) ਖੈਰ ਪਾ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਇਹਨਾਂ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ) ਬਚਾ ਲੈ, ਬਚਾ ਲੈ, (ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ) ਸਰਨ ਆ ਪਏ ਹਾਂ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਆਪਣਾ) ਨਾਮ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਪੱਕਾ ਕਰ । ੧।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਅਸਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ-) ਨਗਰ ਵਿਚ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ (ਆਦਿਕ ਹਰੇਕ ਵਿਕਾਰ) ਬਲਵਾਨ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਦਾ ਉੱਠ ਉੱਠ ਕੇ (ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ) ਜੁੱਧ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ, (ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ) ਬਚਾ ਲੈ । ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ (ਮਿਲਾ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪੰਜੇ ਵਿਚੋਂ) ਕੱਢ ਲੈ । ੨।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜੀਵਾਂ ਦੇ) ਅੰਦਰ ਮਾਇਆ (ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ) ਦੀ ਅੱਗ ਬਹੁਤ ਭੜਕ ਰਹੀ ਹੈ । ਬਰਫ਼ ਵਰਗਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਠੰਢਾ-ਠਾਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇਹ, (ਤਾਂ ਕਿ) ਤਨ ਵਿਚ ਮਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਏ । (ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਹਰੇਕ) ਰੋਗ ਕੱਟ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਮਗਨ ਰਹਿ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । ੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ (ਆਪਣੀ) ਕਿਰਣ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸਭਨੀਂ ਥਾਈਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਤਿਵੇਂ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਰੀ ਲੁਕਾਈ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੰਤ-ਜਨ ਮਿਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ (ਮਿਲਾਪ ਦੇ) ਸੁਆਦ ਨੂੰ ਮਾਣਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! (ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਨਾਲ) ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਰਸ ਪੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ੪।

ਜਨ ਕਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਗੀ ਗੁਰ ਸੇਤੀ ਜਿਉ ਚਕਵੀ ਦੇਖਿ ਸੂਰੀਜੈ ॥ ਨਿਰਖਤ ਨਿਰਖਤ ਰੈਨਿ ਸਭ ਨਿਰਖੀ ਮੁਖੁ ਕਾਢੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਜੈ ॥੫॥ ਸਾਕਤ ਸੁਆਨ ਕਹੀਅਹਿ ਬਹੁ ਲੋਭੀ ਬਹੁ ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲੁ ਭਰੀਜੈ ॥ ਆਪਨ ਸੁਆਇ ਕਰਹਿ ਬਹੁ ਬਾਤਾ ਤਿਨਾ ਕਾ ਵਿਸਾਹੁ ਕਿਆ ਕੀਜੈ ॥੬॥ ਸਾਧੂ ਸਾਧ ਸਰਨਿ ਮਿਲਿ ਸੰਗਤਿ ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਰਸੁ ਕਾਢਿ ਕਢੀਜੈ ॥ ਪਰਉਪਕਾਰ ਬੋਲਹਿ ਬਹੁ ਗੁਣੀਆ ਮੁਖਿ ਸੰਤ ਭਗਤ ਹਰਿ ਦੀਜੈ ॥੭॥ ਤੂ ਅਗਮ ਦਇਆਲ ਦਇਆ ਪਤਿ ਦਾਤਾ ਸਭ ਦਇਆ ਧਾਰਿ ਰਖਿ ਲੀਜੈ ॥ ਸਰਬ ਜੀਅ ਜਗਜੀਵਨੁ ਏਕੋ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ਕਰੀਜੈ ॥੮॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1326}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਉ—ਨੂੰ । ਸੇਤੀ—ਨਾਲ । ਦੇਖਿ—ਵੇਖ ਕੇ, ਉਡੀਕ ਕੇ । ਸੂਰੀਜੈ—ਸੂਰਜ ਨੂੰ । ਨਿਰਖਤ—ਵੇਖਦਿਆਂ । ਰੈਨਿ ਸਭ—ਸਾਰੀ ਰਾਤ । ਨਿਰਖੀ—ਵੇਖਦੀ ਹੈ, ਉਡੀਕਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਮੁਖੁ ਕਾਢੈ—(ਜਦੋਂ ਸੂਰਜ) ਮੂੰਹ ਵਿਖਾਂਦਾ ਹੈ । ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ—ਜਲ । ੫।

ਸਾਕਤ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ । ਸੁਆਨ—ਕੁੱਤੇ । ਕਹੀਅਹਿ—ਆਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਦੁਰਮਤਿ—
ਖੋਟੀ ਮਤਿ । ਸੁਆਇ—ਗ਼ਰਜ਼ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ । ਕਰਹਿ—ਕਰਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਵਿਸਾਹੁ—ਇਤਬਾਰ ।
ਕਿਆ ਕੀਜੈ—ਕੀਹ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ੬।

ਮਿਲਿ—ਮਿਲ ਕੇ । ਜਿਤੁ—ਜਿਸ (ਸੰਗਤਿ) ਵਿਚ । ਪਰ ਉਪਕਾਰ—ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ । ਬੋਲਹਿ ਮੁਖਿ—
ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ । ਹਰਿ—ਹੇ ਹਰੀ! ਦੀਜੈ—ਦੇਹ । ਸੰਤ ਭਗਤ—ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ । ੭।

ਦਇਆ ਪਤਿ—ਮਿਹਰ ਦਾ ਮਾਲਕ; ਦਇਆਵਾਨ । ਦਾਤਾ—ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ । ਸਭ—ਸਾਰੀ ਲੁਕਾਈ ।
ਜੀਅ—(ਲਫ਼ਜ਼ ਜੀਉ ਤੋਂ ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਜਗ ਜੀਵਨੁ—ਜਗਤ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਭੂ । ਕਰੀਜੈ—ਕਰ । ੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਭਗਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ (ਇਉਂ) ਪ੍ਰੀਤ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ
(ਦੇ ਚੜ੍ਹਨ) ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਉਡੀਕ ਕੇ ਚਕਵੀ (ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਰਾਤ ਗੁਜ਼ਾਰਦੀ ਹੈ) । ਵੇਖਦਿਆਂ ਵੇਖਦਿਆਂ (ਚਕਵੀ)
ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਹੀ ਵੇਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, (ਜਦੋਂ ਸੂਰਜ) ਮੂੰਹ ਵਿਖਾਂਦਾ ਹੈ (ਤਦੋਂ ਚਕਵੇ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹਾਸਲ ਕਰਦੀ
ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦਰਸਨ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਸੇਵਕ) ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ-ਜਲ ਪੀ
ਸਕਦਾ ਹੈ । ੫।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਬਹੁਤ ਲੋਭੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕੁੱਤੇ (ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲੇ) ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ
ਹਨ, (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਖੋਟੀ ਮਤਿ ਦੀ ਮੈਲ (ਸਦਾ) ਭਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । (ਸਾਕਤ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੀ ਗ਼ਰਜ਼
ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਬਹੁਤ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ । ੬।

ਹੇ ਹਰੀ! (ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ) ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਦੇਹ । ਸੰਤ ਜਨ (ਆਪਣੇ) ਮੂੰਹੋਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ
ਭਲਾਈ ਦੇ ਬਚਨ ਬੋਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸੰਤ ਜਨ ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਹੇ ਭਾਈ! ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ
ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । ੭।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਅਪਹੁੰਚ ਹੈਂ, ਦਇਆ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈਂ, ਦਇਆ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ
। ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਤੇਰੇ ਹਨ, ਤੂੰ
ਹੀ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਹੈਂ । (ਸਭ ਦੀ) ਪਾਲਣਾ ਕਰ । ੮। ੫।

ਕਲਿਆਨੁ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਰਾਮਾ ਹਮ ਦਾਸਨ ਦਾਸ ਕਰੀਜੈ ॥ ਜਬ ਲਗਿ ਸਾਸੁ ਹੋਇ ਮਨ ਅੰਤਰਿ
ਸਾਧੂ ਧੂਰਿ ਪਿਵੀਜੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸੰਕਰੁ ਨਾਰਦੁ ਸੇਖਨਾਗ ਮੁਨਿ ਧੂਰਿ ਸਾਧੂ ਕੀ ਲੋਚੀਜੈ ॥
ਭਵਨ ਭਵਨ ਪਵਿਤੁ ਹੋਹਿ ਸਭਿ ਜਹ ਸਾਧੂ ਚਰਨ ਧਰੀਜੈ ॥੧॥ ਤਜਿ ਲਾਜ ਅਹੰਕਾਰੁ ਸਭੁ
ਤਜੀਐ ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਰਹੀਜੈ ॥ ਧਰਮ ਰਾਇ ਕੀ ਕਾਨਿ ਚੁਕਾਵੈ ਬਿਖੁ ਡੁਬਦਾ ਕਾਢਿ ਕਢੀਜੈ
॥੨॥ ਭਰਮਿ ਸੂਕੇ ਬਹੁ ਉਭਿ ਸੁਕ ਕਹੀਅਹਿ ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਹਰੀਜੈ ॥ ਤਾ ਤੇ ਬਿਲਮੁ ਪਲੁ
ਢਿਲ ਨ ਕੀਜੈ ਜਾਇ ਸਾਧੂ ਚਰਨਿ ਲਗੀਜੈ ॥੩॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਕੀਰਤਨ ਰਤਨ ਵਥੁ ਹਰਿ ਸਾਧੂ
ਪਾਸਿ ਰਖੀਜੈ ॥ ਜੋ ਬਚਨੁ ਗੁਰ ਸਤਿ ਸਤਿ ਕਰਿ ਮਾਨੈ ਤਿਸੁ ਆਗੈ ਕਾਢਿ ਧਰੀਜੈ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ
1326}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਾਮਾ—ਹੇ ਰਾਮ! ਹਮ—ਅਸਾ (ਜੀਵਾਂ) ਨੂੰ । ਕਰੀਜੈ—ਬਣਾਈ ਰੱਖ । ਜਬ ਲਗਿ—ਜਦੋਂ

ਤਕ । ਸਾਸੁ—ਸਾਹ । ਸਾਧੂ ਪੂਰਿ—ਸੰਤ-ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਪੂੜ । ਪਿਵੀਜੈ—ਪੀਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਸੰਕਰੁ—ਸ਼ਿਵ । ਸੇਖਨਾਗ—ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ । ਲੋਚੀਜੈ—ਤਾਂਘ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਹੋਹਿ—ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ । ਜਹ—ਜਿੱਥੇ ।੧।

ਤਜਿ—ਤਿਆਗ ਕੇ । ਸਭੁ—ਸਾਰਾ । ਤਜੀਐ—ਤਿਆਗ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਸੰਗਿ—ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ । ਮਿਲਿ—ਮਿਲ ਕੇ । ਕਾਨਿ—ਮੁਥਾਜੀ, ਸਹਿਮ । ਚੁਕਾਵੈ—ਮੁਕਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਬਿਖੁ—ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ।੨।

ਭਰਮਿ—ਭਟਕਣਾ ਦੇ ਕਾਰਨ । ਸੁਕੇ—ਸੁੱਕੇ ਹੋਏ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ । ਉਭਿ ਸੁਕ—ਖੜੇ-ਖੜੋਤੇ ਸੁੱਕੇ ਹੋਏ ਰੁੱਖ । ਕਹੀਅਹਿ—ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹਰੀਜੈ—ਹਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਤਾ ਤੇ—ਇਸ ਵਾਸਤੇ । ਬਿਲਮੁ (ivl Mb) ਦੇਰ । ਨ ਕੀਜੈ—ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਜਾਇ—ਜਾ ਕੇ ।੩।

ਰਤਨ ਵਬੁ—ਕੀਮਤੀ ਪਦਾਰਥ । ਰਖੀਜੈ—ਰੱਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਬਚਨੁ ਗੁਰ—ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਚਨ । ਸਤਿ ਕਰਿ—ਸਰਧਾ ਨਾਲ । ਮਾਨੇ—ਮੰਨਦਾ ਹੈ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਧਰੀਜੈ—ਧਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਧਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਰਾਮ! ਸਾਨੂੰ (ਆਪਣੇ) ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਬਣਾਈ ਰੱਖ । ਹੇ ਭਾਈ! ਜਦੋਂ ਤਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਸਾਹ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਸੰਤ-ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਪੂੜ ਪੀਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਸੰਤ-ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ) ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਸ਼ਿਵ, ਨਾਰਦ, ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ (ਆਦਿਕ ਹਰੇਕ ਰਿਸ਼ੀ-) ਮੁਨੀ ਸੰਤ-ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਪੂੜ ਦੀ ਤਾਂਘ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿੱਥੇ ਸੰਤ-ਜਨ ਚਰਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਭਵਨ ਸਾਰੇ ਥਾਂ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਲੋਕ-ਲਾਜ ਛੱਡ ਕੇ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਵਡੱਪਣ ਦਾ) ਸਾਰਾ ਮਾਣ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੰਤ-ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸੰਤ-ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ) ਧਰਮਰਾਜ ਦਾ ਸਹਿਮ ਮੁਕਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬਦੇ ਨੂੰ (ਸੰਤ-ਜਨ) ਕੱਢ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਦੀ) ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਤਰਾਵਤ ਮੁਕਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਉਹਨਾਂ ਰੁੱਖਾਂ ਵਰਗੇ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਖੜੇ-ਖਲੋਤੇ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਸੁੱਕੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਭੀ) ਸੰਤ-ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਹਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ (ਹੇ ਭਾਈ!) ਇਕ ਪਲ ਭਰ ਭੀ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ । (ਛੋਟੀ) ਜਾ ਕੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਇਕ ਕੀਮਤੀ ਪਦਾਰਥ ਹੈ । ਇਹ ਪਦਾਰਥ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਸੰਤ-ਜਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਰੱਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਸਰਧਾ ਨਾਲ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਇਹ ਕੀਮਤੀ ਪਦਾਰਥ) ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕੱਢ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।੪।

ਸੰਤਹੁ ਸੁਨਹੁ ਸੁਨਹੁ ਜਨ ਭਾਈ ਗੁਰਿ ਕਾਢੀ ਬਾਹ ਕੁਕੀਜੈ ॥ ਜੇ ਆਤਮ ਕਉ ਸੁਖੁ ਸੁਖੁ ਨਿਤ
ਲੋੜਹੁ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਨਿ ਪਵੀਜੈ ॥੫॥ ਜੇ ਵਡ ਭਾਗੁ ਹੋਇ ਅਤਿ ਨੀਕਾ ਤਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ
ਦ੍ਰਿੜੀਜੈ ॥ ਸਭੁ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਬਿਖਮੁ ਜਗੁ ਤਰੀਐ ਸਹਜੇ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪੀਜੈ ॥੬॥ ਮਾਇਆ
ਮਾਇਆ ਕੇ ਜੋ ਅਧਿਕਾਈ ਵਿਚਿ ਮਾਇਆ ਪਚੈ ਪਚੀਜੈ ॥ ਅਗਿਆਨੁ ਅੰਧੇਰੁ ਮਹਾ ਪੰਥੁ ਬਿਖੜਾ
ਅਹੰਕਾਰਿ ਭਾਰਿ ਲਦਿ ਲੀਜੈ ॥੭॥ ਨਾਨਕ ਰਾਮ ਰਮ ਰਮੁ ਰਮ ਰਮ ਰਾਮੈ ਤੇ ਗਤਿ ਕੀਜੈ ॥
ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਤਾ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਏ ਰਾਮ ਨਾਮੈ ਰਲੈ ਮਿਲੀਜੈ ॥੮॥੬॥ ਛਕਾ ੧ ॥ {ਪੰਨਾ 1326}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਨ—ਹੇ ਜਨੋ! ਭਾਈ! ਹੇ ਭਰਾਵੋ! ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ । ਕਾਢੀ—ਉੱਚੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ।
ਕੁਕੀਜੈ—ਕੂਕ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਆਤਮ ਕਉ—ਜਿੰਦ ਵਾਸਤੇ । ਸੁਖੁ ਸੁਖੁ—ਹਰ ਵੇਲੇ ਦਾ ਸੁਖ । ਪਵੀਜੈ—ਪੈਣਾ
ਚਾਹੀਦਾ । ੫।

ਵਡ ਭਾਗੁ—ਵੱਡੀ ਕਿਸਮਤ । ਨੀਕਾ—ਸੋਹਣਾ । ਦ੍ਰਿੜੀਜੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।
ਬਿਖਮੁ—ਔਖਾ । ਤਰੀਐ—ਤਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਸਹਜੇ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ । ਪੀਜੈ—ਪੀਤਾ ਜਾ
ਸਕਦਾ ਹੈ । ੬।

ਅਧਿਕਾਈ—ਬਹੁਤ (ਪ੍ਰੇਮੀ) । ਪਚੈ ਪਚੀਜੈ—ਹਰ ਵੇਲੇ ਸੜਦਾ ਹੈ । ਅਗਿਆਨੁ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਬੇ-
ਸਮਝੀ । ਅੰਨੇਰੁ—ਹਨੇਰਾ । ਪੰਥੁ—(ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ) ਰਸਤਾ । ਬਿਖੜਾ—ਔਖਾ । ਅਹੰਕਾਰ—ਅਹੰਕਾਰਿ ਨਾਲ
। ਭਾਰਿ—ਭਾਰ ਨਾਲ । ਅਹੰਕਾਰਿ ਭਾਰਿ—ਅਹੰਕਾਰ (-ਰੂਪ) ਭਾਰ ਨਾਲ । ਲਦਿ ਲੀਜੈ—ਲਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
। ੭।

ਰਮ—ਵਿਆਪਕ । ਰਮੁ—ਸਿਮਰ । ਰਾਮੈ ਤੇ—ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੇ ਨਾਮ) ਤੋਂ ਹੀ । ਗਤਿ—ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ
ਅਵਸਥਾ । ਕੀਜੈ—ਬਣਾ ਲਈਦੀ ਹੈ । ਦ੍ਰਿੜਾਏ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਨਾਮੈ—ਨਾਮ ਵਿਚ ਹੀ
। ਰਲੈ—ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਿਲੀਜੈ—ਮਿਲ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । ੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ! ਹੇ ਭਰਾਵੋ! ਗੁਰੂ ਨੇ (ਆਪਣੀ) ਬਾਹ ਉੱਚੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਕੂਕ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਉਸ
ਦੀ ਗੱਲ) ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣੋ । ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ! ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਵਾਸਤੇ ਸਦਾ ਦਾ ਸੁਖ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ
ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਏ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ੫।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜੇ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਵੱਡੀ ਚੰਗੀ ਕਿਸਮਤ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਲੈ ਕੇ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ)
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਪੱਕਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ—ਇਹ ਸਾਰਾ ਬੜਾ ਔਖਾ ਸੰਸਾਰ-
ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ (ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਇਹ) ਤਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । (ਇਸ ਵਾਸਤੇ) ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ
ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-ਰਸ ਪੀਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ੬।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹਨ (ਉਹ ਸਦਾ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਮਾਇਆ ਦਾ
ਪ੍ਰੇਮੀ ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ) ਹਰ ਵੇਲੇ ਮਾਇਆ (ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ) ਵਿਚ ਸੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । (ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ
ਵਾਸਤੇ) ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਬੇ-ਸਮਝੀ ਇਕ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰਾ (ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ
ਦਾ) ਰਸਤਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਨੁੱਖ) ਅਹੰਕਾਰ (-ਰੂਪ) ਭਾਰ ਨਾਲ (ਸਦਾ) ਲੱਦਿਆ ਰਹਿੰਦਾ
ਹੈ । ੭।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਦਾ ਵਿਆਪਕ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਰਹੁ । ਵਿਆਪਕ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੀ ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕੀਦੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਨਾਮ ਪੱਕਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । (ਮਨੁੱਖ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਦਾ ਲਈ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੮।੬।

ਛਕਾ—ਛੱਕਾ, ਛੇ (ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ) ਦਾ ਇਕੱਠ ।

ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
ਰਾਗੁ ਪਰਭਾਤੀ ਬਿਭਾਸ ਮਹਲਾ ੧ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧ ॥ ਨਾਇ ਤੇਰੈ ਤਰਣਾ ਨਾਇ ਪਤਿ ਪੂਜ ॥
ਨਾਉ ਤੇਰਾ ਗਹਣਾ ਮਤਿ ਮਕਸੂਦੁ ॥ ਨਾਇ ਤੇਰੈ ਨਾਉ ਮੰਨੇ ਸਭ ਕੋਇ ॥ ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਪਤਿ ਕਬਹੁ
ਨ ਹੋਇ ॥੧॥ ਅਵਰ ਸਿਆਣਪ ਸਗਲੀ ਪਾਜੁ ॥ ਜੈ ਬਖਸੇ ਤੈ ਪੂਰਾ ਕਾਜੁ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਨਾਉ
ਤੇਰਾ ਤਾਣੁ ਨਾਉ ਦੀਬਾਣੁ ॥ ਨਾਉ ਤੇਰਾ ਲਸਕਰੁ ਨਾਉ ਸੁਲਤਾਨੁ ॥ ਨਾਇ ਤੇਰੈ ਮਾਣੁ ਮਹਤ
ਪਰਵਾਣੁ ॥ ਤੇਰੀ ਨਦਰੀ ਕਰਮਿ ਪਵੈ ਨੀਸਾਣੁ ॥੨॥ ਨਾਇ ਤੇਰੈ ਸਹਜੁ ਨਾਇ ਸਾਲਾਹ ॥ ਨਾਉ
ਤੇਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬਿਖੁ ਉਠਿ ਜਾਇ ॥ ਨਾਇ ਤੇਰੈ ਸਭਿ ਸੁਖ ਵਸਹਿ ਮਨਿ ਆਇ ॥ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਬਾਧੀ
ਜਮ ਪੁਰਿ ਜਾਇ ॥੩॥ ਨਾਰੀ ਬੇਰੀ ਘਰ ਦਰ ਦੇਸ ॥ ਮਨ ਕੀਆ ਖੁਸੀਆ ਕੀਚਹਿ ਵੇਸ ॥ ਜਾਂ
ਸਦੇ ਤਾਂ ਢਿਲ ਨ ਪਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਕੂੜੁ ਕੂੜੋ ਹੋਇ ਜਾਇ ॥੪॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1327}

ਨੋਟ:- ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਅਤੇ ਬਿਭਾਸ ਦੋਹਾਂ ਮਿਲਵੇਂ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਗਾਵਣ ਦੀ ਹਿਦਾਇਤ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਾਇ—ਨਾਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਤੇਰੈ ਨਾਇ—ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ । ਪਤਿ—ਇੱਜ਼ਤ ।
ਪੂਜ—ਪੂਜਾ, ਆਦਰ । ਮਕਸੂਦੁ—ਮਕਸਦ, ਮਨੋਰਥ, ਨਿਸ਼ਾਨਾ । ਮਤਿ ਮਕਸੂਦੁ—ਸਮਝ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ।
ਨਾਉ ਮੰਨੈ—ਨਾਮ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਵਡਿਆਈ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਸਭ ਕੋਈ—ਹਰੇਕ ਜੀਵ । ੧।

ਅਵਰ ਸਿਆਣਪ—(ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਛੱਡ ਕੇ ਵਡਿਆਈ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ) ਹੋਰ ਹੋਰ ਚਤੁਰਾਈ (ਦਾ ਕੰਮ)
। ਪਾਜੁ—ਲੋਕ-ਵਿਖਾਵਾ । ਜੈ—ਜਿਸ ਨੂੰ । ਤੈ ਕਾਜੁ—ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਜ, ਉਸ ਦਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦਾ
ਮਨੋਰਥ । ਪੂਰਾ—ਪੂਰਾ (ਕਰਦਾ ਹੈ), ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈ । ੧। ਰਹਾਉ ।

ਤਾਣੁ—ਬਲ, ਤਾਕਤ । ਦੀਬਾਣੁ—ਆਸਰਾ, ਹਕੂਮਤ । ਮਹਤ—ਮਹੱਤਤਾ, ਵਡਿਆਈ । ਪਰਵਾਣੁ—ਕਬੂਲ,
ਮੰਨਿਆ-ਪ੍ਰਮੰਨਿਆ । ਨਦਰੀ—ਮੇਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ । ਕਰਮਿ—ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ ਨਾਲ । ਪਵੈ—ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।
ਨੀਸਾਣੁ—ਪਰਵਾਨਾ, ਰਾਹਦਾਰੀ । ੨।

ਸਹਜੁ—ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ, ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ । ਸਾਲਾਹ—ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ (ਦੀ ਆਦਤ) । ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ—ਆਤਮਕ
ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਜਲ । ਬਿਖੁ—(ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ) ਜ਼ਹਿਰ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਜਮ ਪੁਰਿ—
ਜਮਰਾਜ ਦੇ ਸ਼ਹਰ ਵਿਚ । ੩।

ਨਾਰੀ—ਇਸਤ੍ਰੀ (ਦਾ ਮੌਹ) । ਬੇਰੀ—ਬੇੜੀ, ਬੰਧਨ । ਦੇਸ—ਮਿਲਖ, ਜ਼ਮੀਨ । ਕੀਚਹਿ—ਕਰੀਦੇ ਹਨ ।
ਵੇਸ—ਪਹਿਰਾਵੇ । ਜਾਂ—ਜਦੋਂ । ਕੂੜੁ—ਉਹ ਪਦਾਰਥ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ । ੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਹੀ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘੀਦਾ ਹੈ, ਤੇਰੇ
ਨਾਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਇੱਜ਼ਤ ਆਦਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਤੇਰਾ ਨਾਮ (ਇਨਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਿੰਗਾਰਨ ਵਾਸਤੇ)

ਗਹਿਣਾ ਹੈ, ਇਨਸਾਨੀ ਅਕਲ ਦਾ ਮਕਸਦ ਇਹੀ ਹੈ (ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰੇ), ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆਂ ਹੀ ਹਰ ਕੋਈ (ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ) ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ।੧।

(ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਛੱਡ ਕੇ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਇੱਜ਼ਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ) ਹੋਰ ਹੋਰ ਚਤੁਰਾਈ (ਦਾ ਕੰਮ ਨਿਰਾ) ਲੋਕ-ਵਿਖਾਵਾ ਹੈ (ਉਹ ਪਾਜ ਆਖਰ ਉੱਘੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਇੱਜ਼ਤ ਭੀ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) । ਜਿਸ ਜੀਵ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਜੀਵ ਦਾ) ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਅਸਲ ਮਨੋਰਥ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ ।

(ਮਨੁੱਖ ਦੁਨੀਆਵੀ ਤਾਕਤ, ਹਕੂਮਤ, ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਵਾਸਤੇ ਦੌੜਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ) ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ (ਅਸਲ) ਤਾਕਤ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ (ਅਸਲ) ਹਕੂਮਤ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ ਫੌਜਾਂ (ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ) ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਪੱਲੇ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੈ ਉਹੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆਂ ਹੀ ਅਸਲ ਆਦਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਇੱਜ਼ਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੈ ਉਹੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਮੰਨਿਆ-ਪਰਮੰਨਿਆ ਹੈ । ਪਰ ਤੇਰੀ ਮੇਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਹੀ ਤੇਰੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਹੀ (ਜੀਵ-ਰਾਹੀ ਨੂੰ ਇਸ ਜੀਵਨ-ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ) ਇਹ ਪਰਵਾਨਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।੨।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆਂ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆਂ ਤੇਰੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਬਣਦੀ ਹੈ । ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਐਸਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਜਲ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ) ਜ਼ਹਿਰ ਧੁਪ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆਂ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਦੇ ਹਨ । ਨਾਮ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਕੇ ਦੁਨੀਆ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਗਲਾਂ ਵਿਚ) ਬੱਝੀ ਹੋਈ ਜਮ ਦੀ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।੩।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਇਸਤ੍ਰੀ (ਦਾ ਪਿਆਰ) ਘਰਾਂ ਤੇ ਮਿਲਖਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ—ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ (ਜੀਵ-ਰਾਹੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ) ਬੇੜੀਆਂ (ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ) ਹਨ (ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਜੀਵਨ-ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਤੁਰਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀਆਂ) । ਮਨ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪਹਿਰਾਵੇ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ (ਇਹ ਖੁਸ਼ੀਆਂ-ਚਾਅ ਭੀ ਬੇੜੀਆਂ ਹੀ ਹਨ) । ਜਦੋਂ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੀਵ ਨੂੰ) ਮੌਤ ਦਾ ਸੱਦਾ ਭੇਜਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਸੱਦੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਤਾ ਭੀ) ਢਿੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । (ਤਦੋਂ ਸਮਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ) ਝੂਠੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਝੂਠਾ ਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ।੪।੧।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਰਤਨੁ ਕਰਮੁ ਚਾਨਣੁ ਸੁਰਤਿ ਤਿਥੈ ਲੋਇ ॥ ਅੰਧੇਰੁ ਅੰਧੀ ਵਾਪਰੈ
ਸਗਲ ਲੀਜੈ ਖੋਇ ॥੧॥ ਇਹੁ ਸੰਸਾਰੁ ਸਗਲ ਬਿਕਾਰੁ ॥ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਦਾਰੂ ਅਵਰੁ ਨਾਸਤਿ
ਕਰਣਹਾਰੁ ਅਪਾਰੁ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਪਾਤਾਲ ਪੁਰੀਆ ਏਕ ਭਾਰ ਹੋਵਹਿ ਲਾਖ ਕਰੋੜਿ ॥ ਤੇਰੇ
ਲਾਲ ਕੀਮਤਿ ਤਾ ਪਵੈ ਜਾਂ ਸਿਰੈ ਹੋਵਹਿ ਹੋਰਿ ॥੨॥ ਦੂਖਾ ਤੇ ਸੁਖ ਉਪਜਹਿ ਸੂਖੀ ਹੋਵਹਿ ਦੂਖ ॥
ਜਿਤੁ ਮੁਖਿ ਤੂ ਸਾਲਾਹੀਅਹਿ ਤਿਤੁ ਮੁਖਿ ਕੈਸੀ ਭੂਖ ॥੩॥ ਨਾਨਕ ਮੂਰਖੁ ਏਕੁ ਤੂ ਅਵਰੁ ਭਲਾ
ਸੈਸਾਰੁ ॥ ਜਿਤੁ ਤਨਿ ਨਾਮੁ ਨ ਉਪਜੈ ਸੇ ਤਨ ਹੋਹਿ ਖੁਆਰ ॥੪॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1327-1328}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਰਮੁ—ਬਖਸ਼ਿਸ਼ । ਤਿਥੈ—ਉਸ (ਸੁਰਤਿ) ਵਿਚ । ਲੋਇ—(ਗਿਆਨ ਦਾ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ।
ਅੰਧੇਰੁ—ਹਨੇਰਾ, ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਹਨੇਰਾ । ਅੰਧੀ—(ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ) ਅੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਤੇ ।
ਵਾਪਰੈ—ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਖੋਇ ਲੀਜੈ—ਗਵਾ ਲਈਦਾ ਹੈ ।੧।

ਬਿਕਾਰੁ—ਮੰਦਾ ਕਰਮ, ਐਬ । ਨਾਸਤਿ—(n Ai0q) ਨਹੀਂ ਹੈ । ਕਰਣਹਾਰੁ—ਬਣਾਣ ਵਾਲਾ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਏਕ ਭਾਰ ਹੋਵਹਿ—ਜੇ (ਇਕੱਠੀਆਂ ਬੱਝ ਕੇ) ਇਕ ਪੰਡ ਬਣ ਜਾਣ । ਲਾਲ—ਲਾਲ ਵਰਗੇ ਕੀਮਤੀ ਨਾਮ ਦੀ । ਤਾ—ਤਦੋਂ ਹੀ । ਜਾਂ—ਜਦੋਂ । ਸਿਰੈ—(ਤਕੜੀ ਦੇ ਦੂਜੇ) ਛਾਬੇ ਵਿਚ । ਹੋਰਿ—(ਪਾਤਾਲ ਪੁਰੀਆ ਆਦਿਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਕੋਈ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ।੨।

ਤੇ—ਤੋਂ । ਜਿਤੁ ਮੁਖਿ—ਜਿਸ ਮੂੰਹ ਨਾਲ । ਤਿਤੁ ਮੁਖਿ—ਉਸ ਮੂੰਹ ਵਿਚ । ਭੂਖ—ਮਾਇਆ ਦੀ ਭੁੱਖ, ਤ੍ਰਿਸਨਾ ।੩।

ਏਕੁ ਤੂ—ਸਿਰਫ਼ ਤੂੰ ਹੀ । ਅਵਰੁ ਸੈਸਾਰੁ—ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ । ਜਿਤੁ ਤਨਿ—ਜਿਸ ਜਿਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ । ਸੇ ਤਨ—ਉਹ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ।੪।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਕੇ) ਇਹ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਵਿਕਾਰ ਹੀ ਵਿਕਾਰ (ਸਹੇੜ ਰਿਹਾ) ਹੈ । (ਇਸ ਵਿਕਾਰ-ਰੋਗ ਦੀ) ਦਵਾਈ (ਸਿਰਫ਼) ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ, (ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਹੋਰ ਕੋਈ ਦਵਾ-ਦਾਰੂ ਨਹੀਂ ਹੈ । (ਜਗਤ ਨੂੰ ਅਤੇ ਜਗਤ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਦਵਾਈ ਨੂੰ) ਬਣਾਣ ਵਾਲਾ ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖੀ) ਸੁਰਤਿ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਨਾਮ-ਰਤਨ (ਜੜਿਆ ਹੋਇਆ) ਹੈ, ਤੇਰੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਚਾਨਣ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਸੁਰਤਿ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਤੇਰੇ ਗਿਆਨ ਦਾ) ਪਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ) ਅੰਨ੍ਹੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਤੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਇਸ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ) ਸਾਰੀ ਆਤਮਕ ਰਾਸ-ਪੂੰਜੀ ਗਵਾ ਲਈਦੀ ਹੈ ।੧।

ਜੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਤਾਲ ਤੇ ਪੁਰੀਆਂ (ਬੱਝ ਕੇ) ਇਕ ਪੰਡ ਬਣ ਜਾਣ, ਤੇ ਜੇ ਇਹੋ ਜੇਹੀਆਂ ਹੋਰ ਲੱਖਾਂ ਕੌੜਾਂ ਪੰਡਾਂ ਭੀ ਹੋ ਜਾਣ (ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਮਿਲ ਕੇ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ) । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੇ ਕੀਮਤੀ ਨਾਮ ਦਾ ਮੁੱਲ ਤਦੋਂ ਹੀ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਤੋਲਣ ਵਾਸਤੇ ਤਕੜੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਛਾਬੇ ਵਿਚ (ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਧਨ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਕੋਈ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਹੋਣ (ਭਾਵ, ਤੇਰੀਆਂ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਹੋਣ! ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਰਗਾ ਕੀਮਤੀ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ, ਤੇਰੀਆਂ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹਾਂ ਹੀ ਹਨ) ।੨।

(ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੇ ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼ ਭੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ) ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ (ਇਹਨਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਪਰਤਿਆਂ) ਆਤਮਕ ਸੁਖ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਤੇ ਦੁਨੀਆਵੀ ਭੋਗਾਂ ਦੇ) ਸੁਖਾਂ ਤੋਂ (ਆਤਮਕ ਤੇ ਸਰੀਰਕ) ਰੋਗ ਉਪਜਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜਿਸ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਤੇਰੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ (ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਭੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋਇਆਂ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ-ਰੋਗ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ।੩।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਜੇ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ) ਸਿਰਫ਼ ਤੂੰ ਹੀ ਮੂਰਖ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਹੋਰ ਸੰਸਾਰ ਚੰਗਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਜਿਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਸਰੀਰ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ) ਖੁਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।੪।੨।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਜੈ ਕਾਰਣਿ ਬੇਦ ਬ੍ਰਹਮੈ ਉਚਰੇ ਸੰਕਰਿ ਛੋਡੀ ਮਾਇਆ ॥ ਜੈ ਕਾਰਣਿ ਸਿਧ ਭਏ ਉਦਾਸੀ ਦੇਵੀ ਮਰਮੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥੧॥ ਬਾਬਾ ਮਨਿ ਸਾਚਾ ਮੁਖਿ ਸਾਚਾ ਕਹੀਐ ਤਰੀਐ

ਸਾਚਾ ਹੋਈ ॥ ਦੁਸਮਨੁ ਦੂਖੁ ਨ ਆਵੈ ਨੇੜੈ ਹਰਿ ਮਤਿ ਪਾਵੈ ਕੋਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਅਗਨਿ ਬਿੰਬ
 ਪਵਣੈ ਕੀ ਬਾਣੀ ਤੀਨਿ ਨਾਮ ਕੇ ਦਾਸਾ ॥ ਤੇ ਤਸਕਰ ਜੋ ਨਾਮੁ ਨ ਲੇਵਹਿ ਵਾਸਹਿ ਕੋਟ ਪੰਚਾਸਾ
 ॥੨॥ ਜੇ ਕੋ ਏਕ ਕਰੈ ਚੰਗਿਆਈ ਮਨਿ ਚਿਤਿ ਬਹੁਤੁ ਬਫਾਵੈ ॥ ਏਤੇ ਗੁਣ ਏਤੀਆ
 ਚੰਗਿਆਈਆ ਦੇਇ ਨ ਪਛੋਤਾਵੈ ॥੩॥ ਤੁਧੁ ਸਾਲਾਹਨਿ ਤਿਨ ਧਨੁ ਪਲੈ ਨਾਨਕ ਕਾ ਧਨੁ ਸੋਈ ॥
 ਜੇ ਕੋ ਜੀਉ ਕਰੈ ਓਨਾ ਕਉ ਜਮ ਕੀ ਤਲਬ ਨ ਹੋਈ ॥੪॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1328}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜੈ—ਜਿਸ । ਜੈ ਕਾਰਣਿ—ਜਿਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ) ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ । ਬ੍ਰਹਮੈ—ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ
 । ਸੰਕਰਿ—ਸੰਕਰ ਨੇ, ਸ਼ਿਵ ਨੇ । ਸਿਧ—ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਗੇ ਹੋਏ ਜੋਗੀ । ਦੇਵੀ—ਦੇਵੀਂ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ।
 ਪਰਮੁ—ਭੇਦ ।੧।

ਬਾਬਾ—ਹੇ ਭਾਈ! ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਸਾਚਾ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ । ਮੁਖਿ—ਮੂੰਹ ਵਿਚ ।
 ਤਰੀਐ—ਤਰ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । ਹੋਈ—ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । ਨ ਆਵੈ ਨੇੜੈ—ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ । ਹਰਿ
 ਮਤਿ—ਹਰੀ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਅਕਲ । ਕੋਈ—ਜੇਹੜਾ ਕੋਈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਅਗਨਿ—ਅੱਗ, ਤਮੋ ਗੁਣ । ਬਿੰਬ—ਪਾਣੀ, ਸਤੋਗੁਣ । ਪਵਣ—ਹਵਾ, ਰਜੋਗੁਣ । ਬਾਣੀ—ਬਣਤਰ,
 ਬਨਾਵਟ । ਤੀਨਿ—ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਗੁਣ । ਤਸਕਰ—ਚੋਰ । ਵਾਸਹਿ—ਵੱਸਦੇ ਹਨ । ਕੋਟ—ਕਿਲ੍ਹੇ
 । ਪੰਚਾਸਾ—(pɪŋ-ʌʊ: pɪŋʌʊ a lion) ਸ਼ੇਰ । ਕੋਟ ਪੰਚਾਸਾ—ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੇ ਕਿਲਿਆਂ ਵਿਚ, ਕਾਮਾਦਿਕ
 ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੇ ਘੁਰਨਿਆਂ ਵਿਚ ।੨।

ਏਕ ਚੰਗਿਆਈ—ਇੱਕ ਭਲਾਈ, ਇੱਕ ਭਲਾ ਕੰਮ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਚਿਤਿ—ਚਿੱਤ ਵਿਚ । ਬਫਾਵੈ—
 ਫੜਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ । ਦੇਇ—(ਦਾਤਾਂ) ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।੩।

ਸਾਲਾਹਨਿ—(ਜੋ ਜੀਵ) ਸਾਲਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਤਿਨ ਪਲੈ—ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੱਲੇ, ਉਹਨਾਂ
 ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਸੋਈ—ਉਹੀ ਹੈ । ਕੋ—ਕੋਈ ਬੰਦਾ । ਜੀਉ ਕਰੈ—ਆਦਰ-ਸਤਕਾਰ ਦਾ ਬਚਨ ਬੋਲਦਾ ਹੈ
 । ਤਲਬ—ਪੁੱਛ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵਸਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਮੂੰਹ
 ਨਾਲ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ
 ਵਿਕਾਰ-ਲਹਿਰਾਂ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । ਜੇਹੜਾ ਕੋਈ
 ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਅਕਲ ਸਿੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਵੈਰੀ ਉਸ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ
 ਸਕਦਾ, ਕੋਈ ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼ ਉਸ ਨੂੰ ਦਬਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਵੇਦ ਉਚਾਰੇ, ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਮਾਇਆ
 ਤਿਆਗੀ, ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜੋਗ-ਸਾਧਨਾ ਵਿਚ ਪੁੱਗੇ ਹੋਏ ਜੋਗੀ (ਦੁਨੀਆ ਵਲੋਂ) ਵਿਰਕਤ
 ਹੋ ਗਏ (ਉਹ ਬੜਾ ਬੇਅੰਤ ਹੈ), ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ (ਭੀ) ਉਸ (ਦੇ ਗੁਣਾਂ) ਦਾ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ।੧।

ਇਹ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਤਮੋ ਗੁਣ, ਸਤੋ ਗੁਣ ਤੇ ਰਜੋ ਗੁਣ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ (ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਜੰਤ ਇਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ
 ਅਧੀਨ ਹਨ), ਪਰ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਗੁਣ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਦਾਸ ਹਨ (ਜੇਹੜੇ ਬੰਦੇ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ
 ਇਹ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ) । (ਪਰ ਹਾਂ) ਜੇਹੜੇ ਜੀਵ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਦੇ ਉਹ

(ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ) ਚੋਰ ਹਨ (ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੁੱਟ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ) ਉਹ ਸਦਾ (ਕਾਮਾਦਿਕ) ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੇ ਘੁਰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਹਨ ।੨।

(ਹੇ ਭਾਈ! ਵੇਖੋ, ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ-ਦਿਲੀ!) ਜੇ ਕੋਈ ਬੰਦਾ (ਕਿਸੇ ਨਾਲ) ਕੋਈ ਇੱਕ ਭਲਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ ਫੜਾਂ ਮਰਦਾ ਹੈ (ਬੜਾ ਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਬੇਅੰਤ ਗੁਣ ਹਨ, ਉਹ ਇਤਨੀਆਂ ਭਲਾਈਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ) ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦਾਤਾਂ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਕਦੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ (ਕਿ ਜੀਵ ਦਾਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ) ।੩।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜੇਹੜੇ ਬੰਦੇ ਤੇਰੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਨਾਮ-ਧਨ ਹੈ (ਉਹ ਅਸਲ ਧਨੀ ਹਨ), ਮੈਂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਧਨ ਭੀ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ । (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਲੇ ਨਾਮ-ਧਨ ਹੈ) ਜੇ ਕੋਈ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਆਦਰ-ਸਤਕਾਰ ਦਾ ਬੋਲ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜਮਰਾਜ (ਭੀ) ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦਾ (ਭਾਵ, ਉਹ ਮੰਦੇ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ।੪।੩।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਜਾ ਕੈ ਰੂਪੁ ਨਾਹੀ ਜਾਤਿ ਨਾਹੀ ਨਾਹੀ ਮੁਖੁ ਮਾਸਾ ॥ ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲੇ ਨਿਰੰਜਨੁ ਪਾਇਆ ਤੇਰੈ ਨਾਮਿ ਹੈ ਨਿਵਾਸਾ ॥੧॥ ਅਉਧੂ ਸਹਜੇ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰਿ ॥ ਜਾ ਤੇ ਫਿਰਿ ਨ ਆਵਹੁ ਸੈਸਾਰਿ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਾ ਕੈ ਕਰਮੁ ਨਾਹੀ ਧਰਮੁ ਨਾਹੀ ਨਾਹੀ ਸੁਚਿ ਮਾਲਾ ॥ ਸਿਵ ਜੋਤਿ ਕੰਨਹੁ ਬੁਧਿ ਪਾਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਖਵਾਲਾ ॥੨॥ ਜਾ ਕੈ ਬਰਤੁ ਨਾਹੀ ਨੇਮੁ ਨਾਹੀ ਨਾਹੀ ਬਕਬਾਈ ॥ ਗਤਿ ਅਵਗਤਿ ਕੀ ਚਿੰਤ ਨਾਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਫੁਰਮਾਈ ॥੩॥ ਜਾ ਕੈ ਆਸ ਨਾਹੀ ਨਿਰਾਸ ਨਾਹੀ ਚਿਤਿ ਸੁਰਤਿ ਸਮਝਾਈ ॥ ਤੰਤ ਕਉ ਪਰਮ ਤੰਤੁ ਮਿਲਿਆ ਨਾਨਕਾ ਬੁਧਿ ਪਾਈ ॥੪॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1328}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਾ ਕੈ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਕੋਲ । ਮਾਸਾ—(ਪਿੰਡੇ ਤੇ) ਮਾਸ (ਭਾਵ, ਸਰੀਰਕ ਬਲ) । ਸਤਿਗੁਰਿ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਿਚ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ । ਮਿਲੇ—ਜੁੜੇ । ਨਿਰੰਜਨੁ—ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੀ ਕਾਲਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ । ਤੇਰੈ ਨਾਮਿ—(ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ।੧।

ਅਉਧੂ—(ਉਹ ਸਾਧ ਜਿਸ ਨੇ ਮਾਇਆ ਵਾਲੇ ਬੰਧਨ ਤੋੜ ਕੇ ਪਰੇ ਸੁੱਟ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਉਹ ਵਿਰਕਤ ਸਾਧ ਜੋ ਪਿੰਡੇ ਉਤੇ ਸੁਆਹ ਮਲੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ), ਹੇ ਅਉਧੂ! ਸਹਜੇ—ਸਹਜਿ, ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ (ਟਿਕ ਕੇ) । ਤਤੁ—ਜਗਤ ਦਾ ਮੂਲ-ਪ੍ਰਭੂ । ਤਤੁ ਬੀਚਾਰਿ—ਜਗਤ ਦੇ ਮੂਲ ਪ੍ਰਭੂ (ਦੇ ਗੁਣਾਂ) ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ । ਜਾ ਤੇ—ਜਿਸ ਨਾਲ, ਜਿਸ (ਉੱਦਮ) ਤੋਂ । ਸੰਸਾਰਿ—ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਕਰਮੁ—ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮ । ਧਰਮ—ਵਰਨ ਆਸ਼੍ਰਮ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਰਮ । ਸੁਚਿ—ਚੌਕੇ ਆਦਿਕ ਵਾਲੀ ਸੁੱਚ । ਸਿਵ ਜੋਤਿ—ਕੱਲਿਆਣ-ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤਿ । ਕੰਨਹੁ—ਕੋਲੋਂ, ਪਾਸੋਂ । ਬੁਧਿ—(ਤੰਤ ਬੀਚਾਰਨ ਦੀ) ਅਕਲ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜਨ ਦੀ ਸੂਝ ।੨।

ਨੇਮੁ—ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਅਨੁਸਾਰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕੰਮ । ਬਕਬਾਈ—ਹਵਾਈ ਬੋਲ, ਵਿਅਰਥ ਬਚਨ, ਚਤੁਰਾਈ ਦੇ ਬਚਨ । ਗਤਿ—ਮੁਕਤੀ । ਅਵਗਤਿ—(ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਉਲਟ) ਨਰਕ ਆਦਿਕ । ਚਿੰਤ—ਸਹਿਮ,

ਫਿਕਰ । ਫੁਰਮਾਈ—ਹੁਕਮ, ਉਪਦੇਸ਼ ।੩।

ਆਸ—ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ । ਨਿਰਾਸ—ਦੁਨੀਆ ਵਲੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਖਿਆਲ । ਜਾ ਕੈ ਚਿਤਿ—ਜਿਸ ਦੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ । ਸਮਝਾਈ—ਸਮਝ, ਸੂਝ । ਤੰਤ—ਜੀਵਾਤਮਾ । ਪਰਮ ਤੰਤੁ—ਪਰਮ ਆਤਮਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ । ਬੁਧਿ—(ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜਨ ਦੀ) ਅਕਲ ! ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਜੋਗੀ! (ਤੂੰ ਘਰ ਬਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਿੰਡੇ ਤੇ ਸੁਆਹ ਮਲ ਕੇ ਹੀ ਇਹ ਸਮਝੀ ਬੈਠਾ ਹੈਂ ਕਿ ਤੂੰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ) । ਅਡੋਲ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ । (ਇਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ) ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੂੰ ਮੁੜ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਵੇਂਗਾ ।੧। ਰਹਾਉ ।

(ਹੇ ਜੋਗੀ!) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਰੂਪ ਨਹੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਨਹੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਨਕਸ਼ ਨਹੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਸਰੀਰਕ ਬਲ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਗੁਰੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜੇ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਇਆ-ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲ ਪਿਆ । (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਣ ਨਾਲ) ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਹੋ ਗਿਆ ।੧।

(ਹੇ ਜੋਗੀ!) ਜੋ ਬੰਦੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਦੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਕੋਈ ਕਰਮ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੌਕੇ ਆਦਿਕ ਦੀ ਕੋਈ ਸੁੱਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ (ਤੁਲਸੀ ਆਦਿਕ ਦੀ) ਮਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰਾਖਾ ਗੁਰੂ ਬਣ ਗਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੱਲਿਆਣ-ਰੂਪ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਜੋਤਿ ਪਾਸੋਂ (ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਦੀ) ਅਕਲ ਮਿਲ ਗਈ ।੨।

(ਹੇ ਜੋਗੀ!) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਵਰਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ, ਕੋਈ (ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਰ) ਨੇਮ ਨਹੀਂ ਧਾਰਿਆ, ਜੇਹੜੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ-ਚਰਚਾ ਦੇ ਕੋਈ ਚਤੁਰਾਈ ਵਾਲੇ ਬੋਲ ਬੋਲਣੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ, ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਤਾਂ ਮੁਕਤੀ ਜਾਂ ਨਰਕ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਸਹਿਮ ਨਾਹ ਰਹਿ ਗਿਆ ।੩।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਸ ਜੀਵ ਪਾਸ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਬਣਾਈ ਰੱਖੇ, ਜਿਸ ਜੀਵ ਦੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਕੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤ-ਤਿਆਗ ਦੇ ਖਿਆਲ ਭੀ ਨਹੀਂ ਉਠਦੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜੇਹੀ ਸੁਰਤਿ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਦੀ) ਅਕਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।੪।੪।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਤਾ ਕਾ ਕਹਿਆ ਦਰਿ ਪਰਵਾਣੁ ॥ ਬਿਖੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਦੁਇ ਸਮ ਕਰਿ ਜਾਣੁ ॥੧॥ ਕਿਆ ਕਹੀਐ ਸਰਬੇ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਵਰਤੈ ਸਭ ਤੇਰੀ ਰਜਾਇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਪ੍ਰਗਟੀ ਜੋਤਿ ਚੂਕਾ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੀਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ॥੨॥ ਕਲਿ ਮਹਿ ਆਇਆ ਸੋ ਜਨੁ ਜਾਣੁ ॥ ਸਾਚੀ ਦਰਗਹ ਪਾਵੈ ਮਾਣੁ ॥੩॥ ਕਹਣਾ ਸੁਨਣਾ ਅਕਥ ਘਰਿ ਜਾਇ ॥ ਕਥਨੀ ਬਦਨੀ ਨਾਨਕ ਜਲਿ ਜਾਇ ॥੪॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1328}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਾ ਕਾ—ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ । ਕਹਿਆ—ਬੋਲਿਆ ਹੋਇਆ ਬਚਨ । ਦਰਿ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ । ਪਰਵਾਣੁ—ਕਬੂਲ, ਠੀਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਬਿਖੁ—ਜ਼ਹਿਰ (ਭਾਵ, ਦੁੱਖ) । ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ—(ਭਾਵ, ਸੁਖ) । ਸਮ—ਬਰਾਬਰ । ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ । ਜਾਣੁ—ਜਾਣੂ, ਜੋ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ।੧।

ਕਿਆ ਕਹੀਐ—ਕੁਝ ਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਰਬੇ—ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ । ਰਜਾਇ—ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ

।੧।ਰਹਾਉ।

ਚੂਕਾ—ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਸਤਿਗੁਰਿ—ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ।੨।

ਕਲਿ ਮਹਿ—ਜਗਤ ਵਿਚ । ਜਾਣੁ—ਜਾਣੋ, ਸਮਝੋ । ਮਾਣੁ—ਇੱਜ਼ਤ ।੩।

ਅਕਥ ਘਰਿ—ਅਕੱਥ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ । ਬਦਨੀ—(vd—ਬੋਲਣਾ) ਬੋਲਣਾ । ਜਲਿ ਜਾਇ—ਸੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਅਰਥ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਜੋ ਕੁਝ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਸਭ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । (ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੁਖ ਹੈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ) ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਜਾਂ ਦੁੱਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ, ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਸੁਖ ਜਾਂ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਭੰਗ ਰਿਹਾ ਹੈ) ।੧।ਰਹਾਉ।

ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਜ਼ਹਰ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਦੁੱਖ ਤੇ ਸੁਖ) ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸਮਝਣ-ਜੋਗਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਬਾਰੇ) ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਬੋਲਿਆ ਹੋਇਆ ਬਚਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਠੀਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਜਾਂ ਦੁੱਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਮੌਜੂਦ ਹੈ) ।੧।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤਿ ਦਾ ਚਾਨਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਚਾਨਣ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਤ ਦੀ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਅਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੨।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਉਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਜਨਮਿਆ ਸਮਝੋ (ਭਾਵ, ਉਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਸਫਲ ਹੈ, ਜੋ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਵਾਸਤੇ) ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਇੱਜ਼ਤ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ।੩।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹੀ ਬਚਨ ਬੋਲਣੇ ਤੇ ਸੁਣਨੇ ਸਫਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਬੇਅੰਤ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜ ਸਕਦਾ ਹੈ । (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ) ਹੋਰ ਹੋਰ ਕਹਣੀ ਕਥਨੀ ਵਿਅਰਥ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।੪।੫।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨੀਰੁ ਗਿਆਨਿ ਮਨ ਮਜਨੁ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਸੰਗਿ ਗਹੇ ॥ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸਿ ਜਵਾਹਰ ਮਾਣਕ ਸੇਵੇ ਸਿਖੁ ਸੋ ਖੋਜਿ ਲਹੈ ॥੧॥ ਗੁਰ ਸਮਾਨਿ ਤੀਰਥੁ ਨਹੀ ਕੋਇ ॥ ਸਰੁ ਸੰਤੋਖੁ ਤਾਸੁ ਗੁਰੁ ਹੋਇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਗੁਰੁ ਦਰੀਆਉ ਸਦਾ ਜਲੁ ਨਿਰਮਲੁ ਮਿਲਿਆ ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲੁ ਹਰੈ ॥ ਸਤਿਗੁਰਿ ਪਾਇਐ ਪੂਰਾ ਨਾਵਣੁ ਪਸੂ ਪਰੇਤਹੁ ਦੇਵ ਕਰੈ ॥੨॥ ਰਤਾ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਤਲ ਹੀਅਲੁ ਸੋ ਗੁਰੁ ਪਰਮਲੁ ਕਹੀਐ ॥ ਜਾ ਕੀ ਵਾਸੁ ਬਨਾਸਪਤਿ ਸਉਰੈ ਤਾਸੁ ਚਰਣ ਲਿਵ ਰਹੀਐ ॥੩॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੀਅ ਪ੍ਰਾਨ ਉਪਜਹਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਿਵ ਘਰਿ ਜਾਈਐ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਨਕ ਸਚਿ ਸਮਾਈਐ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਜ ਪਦੁ ਪਾਈਐ ॥੪॥੬॥ {ਪੰਨਾ 1328-1329}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ—ਅਟਲ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ-ਰਸ । ਨੀਰੁ—ਪਾਣੀ । ਗਿਆਨਿ—

ਗਿਆਨ ਵਿਚ, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮਿਲੇ ਆਤਮਕ ਚਾਨਣ ਵਿਚ । ਮਜਨੁ—ਚੁੱਭੀ, ਇਸ਼ਨਾਨ । ਅਠਸਠਿ—ਅਠਾਹਠ । ਸੰਗਿ—ਨਾਲ ਹੀ, ਗੁਰੂ—ਤੀਰਥ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ । ਗਹੇ—ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਪਦੇਸਿ—ਉਪਦੇਸ ਵਿਚ । ਸੁ—ਉਹ (ਸਿੱਖ) (ਨੋਟ:- ਅਸਲ ਲਫਜ਼ ਹੈ 'ਸੋ', ਪਰ ਇਥੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ 'ਸੁ') । ਲਹੈ—ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਖੋਜਿ—ਖੋਜ ਕੇ । ੨।

ਸਮਾਨਿ—ਵਰਗਾ, ਬਰਾਬਰ ਦਾ । ਸਰੁ—ਤਾਲਾਬ । ਤਾਸੁ—ਉਹੀ । ੧। ਰਹਾਉ ।

ਨਿਰਮਲੁ—ਮਲ-ਰਹਿਤ, ਸਾਫ਼ । ਦੁਰਮਤਿ—ਭੈੜੀ ਅਕਲ । ਹਰੈ—ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰਿ ਪਾਇਐ—ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਏ । ਨਾਵਣੁ—ਇਸ਼ਨਾਨ । ਪਰੇਤਹੁ—ਪਰੇਤਾਂ ਤੋਂ । ਕਰੈ—ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ੨।

ਰਤਾ—ਰੱਤਾ, ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ । ਸਚਿ—ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ । ਨਾਮਿ—ਨਾਮ ਵਿਚ । ਤਲ—ਉਪਰਲਾ ਪਾਸਾ, (ਭਾਵ, ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ) । ਹੀਅਲੁ—ਹੀਅਰਾ, ਹਿਰਦਾ । ਪਰਮਲੁ—ਸੁਗੰਧੀ, ਚੰਦਨ । ਜਾ ਕੀ—ਜਿਸ ਦੀ । ਵਾਸੁ—ਸੁਗੰਧੀ (ਨਾਲ) । ਸਉਰੈ—ਸੰਵਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸੁਗੰਧਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਤਾਸੁ ਚਰਣ—ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ । ਰਹੀਐ—ਟਿਕੀ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ੩।

ਜੀਅ ਪ੍ਰਾਣ—ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ, ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ । ਉਪਜਹਿ—ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਿਵ ਘਰਿ—ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ, ਉਸੇ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਜੋ ਸਦਾ ਕਲਿਆਣ-ਰੂਪ ਹੈ । ਨਿਜ—ਆਪਣਾ । ਪਦੁ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਦਰਜਾ । ਨਿਜ ਪਦੁ—ਉਹ ਆਤਮਕ ਦਰਜਾ ਜੋ ਸਦਾ ਆਪਣਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੪।

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਤੀਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਹ ਗੁਰੂ ਹੀ ਸੰਤੋਖ-ਰੂਪ ਸਰੋਵਰ ਹੈ । ੧। ਰਹਾਉ ।

(ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ) ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ (ਗੁਰੂ-ਤੀਰਥ ਦਾ) ਜਲ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮਿਲੇ ਆਤਮਕ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ਮਨ ਦੀ ਚੁੱਭੀ (ਉਸ ਗੁਰ-ਤੀਰਥ ਦਾ) ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ, (ਗੁਰੂ-ਤੀਰਥ ਦੇ) ਨਾਲ ਹੀ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥ (ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ) ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ (-ਰੂਪ ਡੂੰਘੇ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ) ਮੋਤੀ ਤੇ ਜਵਾਹਰ ਹਨ । ਜੇਹੜਾ ਸਿੱਖ (ਗੁਰੂ-ਤੀਰਥ ਨੂੰ) ਸੇਵਦਾ ਹੈ (ਸਰਧਾ ਨਾਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ) ਉਹ ਭਾਲ ਕਰ ਕੇ ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ੧।

ਗੁਰੂ ਇਕ (ਐਸਾ) ਦਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਪਾਸੋਂ ਮਿਲਦਾ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਉਸ ਦਰਿਆ ਵਿਚ (ਐਸਾ) ਜਲ ਹੈ ਜੋ ਸਦਾ ਹੀ ਸਾਫ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਹ ਜਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਖੋਟੀ ਮਤਿ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਏ ਤਾਂ (ਉਸ ਗੁਰੂ-ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਇਸ਼ਨਾਨ) ਸਫਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਪਰੇਤਾਂ ਤੋਂ ਦੇਵਤੇ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ੨।

ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹਿਰਦਾ (ਸਦਾ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਚੰਦਨ ਆਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਚੰਦਨ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ (ਨੇੜੇ ਉੱਗੀ) ਬਨਸਪਤੀ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ (ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਰਨ ਆਏ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸੰਵਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ), ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ੩।

ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਦਾ ਆਨੰਦ-ਸਰੂਪ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਉੱਚਾ ਆਤਮਕ ਦਰਜਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਦਾ ਹੀ ਆਪਣਾ

ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਅਟੱਲ ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) ।੪।੬।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਵਿਦਿਆ ਵੀਚਾਰੈ ਪੜਿ ਪੜਿ ਪਾਵੈ ਮਾਨੁ ॥ ਆਪਾ ਮਧੇ
ਆਪੁ ਪਰਗਾਸਿਆ ਪਾਇਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ॥੧॥ ਕਰਤਾ ਤੂ ਮੇਰਾ ਜਜਮਾਨੁ ॥ ਇਕ ਦਖਿਣਾ
ਹਉ ਤੈ ਪਹਿ ਮਾਗਉ ਦੇਹਿ ਆਪਣਾ ਨਾਮੁ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਪੰਚ ਤਸਕਰ ਧਾਵਤ ਰਾਖੇ ਚੂਕਾ ਮਨਿ
ਅਭਿਮਾਨੁ ॥ ਦਿਸਟਿ ਬਿਕਾਰੀ ਦੁਰਮਤਿ ਭਾਗੀ ਐਸਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੁ ॥੨॥ ਜਤੁ ਸਤੁ ਚਾਵਲ
ਦਇਆ ਕਣਕ ਕਰਿ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਪਾਤੀ ਧਾਨੁ ॥ ਦੂਧੁ ਕਰਮੁ ਸੰਤੋਖੁ ਘੀਉ ਕਰਿ ਐਸਾ ਮਾਂਗਉ ਦਾਨੁ
॥੩॥ ਖਿਮਾ ਧੀਰਜੁ ਕਰਿ ਗਉ ਲਵੇਰੀ ਸਹਜੇ ਬਛਰਾ ਖੀਰੁ ਪੀਐ ॥ ਸਿਫਤਿ ਸਰਮ ਕਾ ਕਪੜਾ
ਮਾਂਗਉ ਹਰਿ ਗੁਣ ਨਾਨਕ ਰਵਤੁ ਰਹੈ ॥੪॥੭॥ {ਪੰਨਾ 1329}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਰਸਾਦੀ—ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ, ਪਰਸਾਦਿ । ਮਾਨੁ—ਆਦਰ । ਆਪਾ ਮਧੇ—ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ।
ਆਪੁ—ਆਪਣਾ ਆਪ । ਪਰਗਾਸਿਆ—ਰੋਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੧।

ਕਰਤਾ—ਹੇ ਕਰਤਾਰ! ਜਜਮਾਨ—ਦਾਤਾ (ਨੋਟ:- ਯਜਮਾਨ—ਉਹ ਜੋ ਯੱਗ ਆਦਿਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਾਸੋਂ ਕਰਾ ਕੇ
ਉਸ ਨੂੰ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਭੇਟਾ ਕਰਦਾ ਹੈ) । ਦਖਿਣਾ—ਦੱਛਣਾ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਭੇਟਾ, ਦਾਨ । ਤੈ
ਪਹਿ—ਤੈਥੋਂ । ਮਾਗਉ—ਮੈਂ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਪੰਚ—ਪੰਜ । ਤਸਕਰ—ਚੋਰ । ਧਾਵਤ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲ) ਦੌੜਦੇ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ (ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ) ।
ਦਿਸਟਿ—ਨਿਗਾਹ, ਨਜ਼ਰ । ਬਿਕਾਰੀ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਾਲੀ । ਦੁਰਮਤਿ—ਖੋਟੀ ਅਕਲ । ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੁ—
ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ।੨।

ਜਤੁ—ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਰੋਕਣ ਦਾ ਉੱਦਮ । ਸਤੁ—ਉੱਚਾ ਆਚਰਨ । ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਪਾਤੀ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ
ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਪਾਤ੍ਰ ਬਣਨਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਯੋਗਤਾ । ਧਾਨੁ—ਧਨ ।੩।

ਸਹਜੇ—ਸਹਜਿ, ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ । ਬਛਰਾ—ਵੱਛਾ (ਮਨ) । ਖੀਰੁ—ਦੁੱਧ । ਸਰਮ—ਉੱਦਮ (ਸ਼੍ਰਮ) ।
ਰਵਤੁ ਰਹੈ—ਸਿਮਰਦਾ ਰਹੇ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਰਤਾਰ! ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਦਾਤਾ ਹੈਂ । ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਇਕ ਦਾਨ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਾਮ
ਬਖਸ਼ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ) ਵਿੱਦਿਆ ਵਿਚਾਰਦਾ ਹੈ (ਸਿੱਖਦਾ
ਹੈ) ਉਹ ਇਸ ਵਿੱਦਿਆ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਆਦਰ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਉਸ
ਦਾ ਆਪਣਾ ਆਪ ਚਮਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਰੋਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ
ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ), ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ-ਜਲ ਮਿਲ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੧।

(ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪਾਈ ਹੋਈ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਐਸੀ (ਬਰਕਤਿ ਵਾਲੀ) ਹੈ ਕਿ (ਵਿਕਾਰਾਂ
ਵਲ) ਦੌੜਦੇ ਪੰਜੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ ਰੋਕ ਲਈਦੇ ਹਨ, ਮਨ ਵਿਚ (ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ) ਅਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਨਿਗਾਹ ਤੇ ਖੋਟੀ ਮਤਿ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।੨।

(ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਪਣੇ ਜਜਮਾਨ ਪਾਸੋਂ ਚਾਵਲ, ਕਣਕ, ਧਨ, ਦੁੱਧ, ਘਿਉ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਮੰਗਦਾ ਤੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਜਜਮਾਨ ਹੈ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜੱਗ ਰਚਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ,) ਮੈਂ ਤੈਥੋਂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਦਾਨ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਚਾਵਲਾਂ ਦੇ ਥਾਂ ਜਤ ਸਤ ਦੇਹ (ਮੈਨੂੰ ਸੱਚਾ ਆਚਰਨ ਦੇਹ ਕਿ ਮੈਂ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮੰਦੇ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਰੋਕ ਸਕਾਂ), ਕਣਕ ਦੇ ਥਾਂ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਦਇਆ ਪੈਦਾ ਕਰ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਧਨ ਦੇਹ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਵਾਂ । ਮੈਨੂੰ ਸੁਭ ਕਰਮ (ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ) ਬਖਸ਼, ਸੰਤੋਖ ਬਖਸ਼, ਇਹ ਹਨ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਦੁੱਧ ਤੇ ਘਿਉ ।੩।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ) ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਵਧੀਕੀ ਸਹਾਰਨ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਤੇ ਜਿਗਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰ, ਇਹ ਹੈ ਮੇਰੇ ਲਈ ਲਵੇਰੀ ਗਾਂ, ਤਾਕਿ ਮੇਰਾ ਮਨ-ਵੱਡਾ ਸ਼ਾਂਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ (ਇਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ) ਦੁੱਧ ਪੀ ਸਕੇ । ਮੈਂ ਤੈਥੋਂ ਤੇਰੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਦੇ ਉੱਦਮ ਦਾ ਕੱਪੜਾ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਕਿ ਮੇਰਾ ਮਨ ਸਦਾ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਾ ਰਹੇ ।੪।੨।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਆਵਤੁ ਕਿਨੈ ਨ ਰਾਖਿਆ ਜਾਵਤੁ ਕਿਉ ਰਾਖਿਆ ਜਾਇ ॥ ਜਿਸ ਤੇ ਹੋਆ ਸੋਈ ਪਰੁ ਜਾਣੈ ਜਾਂ ਉਸ ਹੀ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇ ॥੧॥ ਤੂਹੈ ਹੈ ਵਾਹੁ ਤੇਰੀ ਰਜਾਇ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰਹਿ ਸੋਈ ਪਰੁ ਹੋਇਬਾ ਅਵਰੁ ਨ ਕਰਣਾ ਜਾਇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜੈਸੇ ਹਰਹਟ ਕੀ ਮਾਲਾ ਟਿੰਡ ਲਗਤ ਹੈ ਇਕ ਸਖਨੀ ਹੋਰ ਫੇਰ ਭਰੀਅਤ ਹੈ ॥ ਤੈਸੇ ਹੀ ਇਹੁ ਖੇਲੁ ਖਸਮ ਕਾ ਜਿਉ ਉਸ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ॥੨॥ ਸੁਰਤੀ ਕੈ ਮਾਰਗਿ ਚਲਿ ਕੈ ਉਲਟੀ ਨਦਰਿ ਪ੍ਰਗਾਸੀ ॥ ਮਨਿ ਵੀਚਾਰਿ ਦੇਖੁ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਉਨੁ ਗਿਰਹੀ ਕਉਨੁ ਉਦਾਸੀ ॥੩॥ ਜਿਸ ਕੀ ਆਸਾ ਤਿਸ ਹੀ ਸਉਪਿ ਕੈ ਏਹੁ ਰਹਿਆ ਨਿਰਬਾਣੁ ॥ ਜਿਸ ਤੇ ਹੋਆ ਸੋਈ ਕਰਿ ਮਾਨਿਆ ਨਾਨਕ ਗਿਰਹੀ ਉਦਾਸੀ ਸੋ ਪਰਵਾਣੁ ॥੪॥੮॥ {ਪੰਨਾ 1329}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਆਵਤੁ—(ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਆਉਂਦਾ, ਜੰਮਦਾ । ਨ ਰਾਖਿਆ—ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ । ਜਾਵਤੁ—ਜਗਤ ਤੋਂ ਜਾਂਦਾ, ਮਰਦਾ । ਜਿਸ ਤੇ—ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ । ਹੋਆ—ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸੋਈ—ਉਹੀ, ਉਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ । ਪਰੁਜਾਣੈ—ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ । ਮਾਹਿ—ਵਿਚ ।੧।

ਵਾਹੁ—ਅਚਰਜ । ਪਰੁ ਹੋਇਬਾ—ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇਗਾ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹਰਹਟ—ਹਰਟ । ਮਾਲਾ—ਮਹਲ । ਫੇਰਿ—ਮੁੜ । ਖੇਲੁ—ਜਗਤ-ਰਚਨਾ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ।੨।

ਮਾਰਗਿ—ਰਸਤੇ ਤੇ । ਸੁਰਤੀ ਕੈ ਮਾਰਗਿ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜਨ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੇ । ਉਲਟੀ—(ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਲੋਂ) ਪਰਤਾਈ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਵੀਚਾਰਿ—ਵਿਚਾਰ ਕੇ । ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ—ਹੇ ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨੀ! ਹੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ! ਗਿਰਹੀ—ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ।੩।

ਨਿਰਬਾਣੁ—ਵਾਸਨਾ-ਰਹਿਤ । ਸੋਈ—ਉਸੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ । ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ, (ਰਜਾ ਦਾ ਮਾਲਕ) ਜਾਣ ਕੇ । ਮਾਨਿਆ—ਮੰਨਿਆ, ਆਪਣਾ ਮਨ ਜੋੜਿਆ । ਪਰਵਾਣੁ—ਕਬੂਲ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਇਸ ਜਗਤ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰ) ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ (ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਜਾ

ਅਨੁਸਾਰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ) ਤੇਰੀ ਰਜ਼ਾ ਭੀ ਅਚਰਜ ਹੈ (ਭਾਵ, ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ) । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜੋ ਕੁਝ ਤੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਜ਼ਰੂਰ ਉਹੀ ਕੁਝ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਰਜ਼ਾ ਦੇ ਉਲਟ (ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਪਾਸੋਂ) ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਜੀਵ ਦਾ ਇਹ ਅੰਵਾਣਪੁਣਾ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੇ ਰਚੇ ਜਗਤ ਤੋਂ ਨਫਰਤ ਕਰੇ, ਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਛੱਡ ਕੇ ਫਕੀਰ ਜਾ ਬਣੇ) ।੧। ਰਹਾਉ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇਹੜਾ ਜੀਵ ਜਗਤ ਵਿਚ ਜੰਮਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਜੰਮਣੋਂ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਜੇਹੜਾ (ਮਰ ਕੇ ਇਥੋਂ) ਜਾਣ ਲਗਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਥੇ ਰੋਕ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦਾ । ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਜਗਤ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਇਹ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਜਗਤ-ਰਚਨਾ ਦੇ ਭੇਤ ਨੂੰ) ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ (ਜੀਵ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੋਭਦੀ ਕਿ ਜਗਤ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਆਖ ਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਨਫਰਤ ਕਰ ਕੇ ਪਰੇ ਹਟੇ) ।੧।

ਜਿਵੇਂ ਵਗਦੇ ਖੂਹ ਦੀ ਮਾਹਲ ਨਾਲ ਟਿੰਡਾਂ ਬੱਧੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ (ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਖੂਹ ਚੱਲਦਾ ਹੈ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ) ਕੁਝ ਟਿੰਡਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕੁਝ (ਟਿੰਡਾਂ ਖੂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ) ਮੁੜ ਭਰਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਜਗਤ-ਰਚਨਾ ਦਾ ਇਹ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੈ ਜੋ ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਕੁਝ ਇਥੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਕੇ ਥਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਕੁਝ ਸਰੀਰ ਧਾਰ ਕੇ ਥਾਂ ਆ ਮੱਲਦੇ ਹਨ) । ਜਿਵੇਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਇਹ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਇਸ ਤੋਂ ਨੱਕ ਵੱਟਣਾ ਫਬਦਾ ਨਹੀਂ) ।੨।

(ਪਰ ਹਾਂ) ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਭਾਵ, ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤਿ ਦੀ ਸਹੀ ਸਮਝ ਪਈ ਹੈ) ਜਿਸ ਨੇ (ਜਗਤ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰ) ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜਨ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤਿ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਲੋਂ ਹਟਾਈ ਹੈ । ਹੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ! ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੋਚ ਕੇ (ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ) ਵੇਖ (ਜੇ ਸੁਰਤਿ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਤਾਂ) ਨਾਹ ਹੀ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜੀਵਨ-ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਠੀਕ ਰਾਹੇ ਤੁਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਹ ਹੀ (ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਵਿਰਕਤ (ਸਮਝਦਾ ਹੈ) ।੩।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੀ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਦੀ ਆਸਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚੰਬੋੜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਉਸੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ (ਇਹ ਆਸਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ) ਹਵਾਲੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਵਾਸਨਾ-ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਇਹ ਜਗਤ-ਰਚਨਾ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਰਜ਼ਾ ਦਾ ਮਾਲਕ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਮਨ ਜੋੜਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਚਾਹੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਹੈ ਚਾਹੇ ਵਿਰਕਤ, ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਕਬੂਲ ਹੈ ।੪।੮।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਦਿਸਟਿ ਬਿਕਾਰੀ ਬੰਧਨਿ ਬਾਂਧੈ ਹਉ ਤਿਸ ਕੈ ਬਲਿ ਜਾਈ ॥ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਕੀ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣੈ ਭੂਲਾ ਫਿਰੈ ਅਜਾਈ ॥੧॥ ਬੋਲਹੁ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾਰ ॥ ਫੁਨਿ ਬਹੁੜਿ ਨ ਆਵਣ ਵਾਰ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਉਚਾ ਤੇ ਫੁਨਿ ਨੀਚੁ ਕਰਤੁ ਹੈ ਨੀਚ ਕਰੈ ਸੁਲਤਾਨੁ ॥ ਜਿਨੀ ਜਾਣੁ ਸੁਜਾਣਿਆ ਜਗਿ ਤੇ ਪੂਰੇ ਪਰਵਾਣੁ ॥੨॥ ਤਾ ਕਉ ਸਮਝਾਵਣ ਜਾਈਐ ਜੇ ਕੋ ਭੂਲਾ ਹੋਈ ॥ ਆਪੇ ਖੇਲ ਕਰੇ ਸਭ ਕਰਤਾ ਐਸਾ ਬੁਝੈ ਕੋਈ ॥੩॥ ਨਾਉ ਪ੍ਰਭਾਤੈ ਸਬਦਿ ਧਿਆਈਐ ਛੋਡਹੁ

ਦੁਨੀ ਪਰੀਤਾ ॥ ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕ ਦਾਸਨਿ ਦਾਸਾ ਜਗਿ ਹਾਰਿਆ ਤਿਨਿ ਜੀਤਾ ॥੪॥੯॥ {ਪੰਨਾ 1329}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦਿਸਟਿ—ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਨਿਗਾਹ, ਨਜ਼ਰ, ਸੁਰਤਿ । ਬਿਕਾਰੀ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲ । ਬੰਧਨਿ—ਬੰਧਨ ਨਾਲ, ਜਕੜ ਨਾਲ, ਰੱਸੀ ਨਾਲ । ਹਉ—ਮੈਂ । ਤਿਸ ਕੈ—ਉਸ ਬੰਦੇ ਤੋਂ । ਬਲਿ ਜਾਇ—ਮੈਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ । ਸਾਰ—ਅਸਲੀਅਤ । ਅਜਾਈ—ਵਿਅਰਥ । ੧।

ਸਚੁ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ । ਫੁਨਿ—ਮੁੜ । ਬਹੁੜਿ—ਮੁੜ । ਆਵਣ ਵਾਰ—ਆਉਣ ਦੀ ਵਾਰੀ, ਜਨਮ ਲੈਣ ਦੀ ਵਾਰੀ । ੧। ਰਹਾਉ ।

ਸੁਲਤਾਨੁ—ਬਾਦਸ਼ਾਹ । ਜਾਣੁ—ਜਾਣਨਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ । ਜਗਿ—ਜਗਤ ਵਿਚ । ੨।

ਤਾ ਕਉ—ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ । ਕੋ—ਕੋਈ । ਕਰਤਾ—ਕਰਤਾਰ । ੩।

ਸਬਦਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ (ਜੁੜ ਕੇ) । ਦੁਨੀ ਪਰੀਤਾ—ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ । ਤਿਨਿ—ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ । ੪।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਭਾਈ!) ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ (ਸਦਾ) ਸਿਮਰੋ । (ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਜਗਤ ਵਿਚ) ਮੁੜ ਮੁੜ ਜਨਮ ਲੈਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ । ੧। ਰਹਾਉ ।

ਮੈਂ ਉਸ ਬੰਦੇ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੇਹੜਾ (ਆਪਣੀ) ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲ ਜਾਂਦੀ ਸੁਰਤਿ ਨੂੰ (ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ) ਡੋਰੀ ਲਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । (ਪਰ ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਕੇ) ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਕੰਮ ਦੇ ਭੇਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ, ਉਹ (ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਹੀ ਰਸਤੇ ਤੋਂ) ਖੁੰਝਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਜੀਵਨ) ਵਿਅਰਥ ਗਵਾਂਦਾ ਹੈ । ੧।

(ਹੇ ਭਾਈ! ਉਸ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ ਸਿਮਰੋ) ਜੋ ਉੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਨੀਵੇਂ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨੀਵਿਆਂ (ਗਰੀਬਾਂ) ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਉਸ (ਘਟ ਘਟ ਦੀ) ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ, ਉਸ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾ ਲਈ ਹੈ) ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਏ ਉਹੀ ਬੰਦੇ ਸਫਲ ਹਨ ਤੇ ਕਬੂਲ ਹਨ । ੨।

(ਪਰ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕੀਹ ਵੱਸ?) ਉਸੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਮਤਿ ਦੇਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਹੜਾ (ਆਪ) ਕੁਰਾਹੇ ਪਿਆ ਹੋਵੇ, (ਇਥੇ ਤਾਂ ਰਾਹੇ ਪੈਣ ਜਾਂ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈਣ ਵਾਲਾ) ਸਾਰਾ ਹੀ ਤਮਾਸ਼ਾ ਕਰਤਾਰ ਆਪ ਹੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ—ਇਹ ਭੇਤ ਭੀ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਬੰਦਾ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ । (ਤੇ ਉਹ ਰਜ਼ਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ) । ੩।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਹੀ (ਉੱਠ ਕੇ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, (ਹੇ ਭਾਈ!) ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਤਿਆਗੋ (ਇਹ ਮੋਹ ਹੀ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਯਾਦ ਭੁਲਾਂਦਾ ਹੈ) । ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਨਾਨਕ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਹੜਾ ਬੰਦਾ (ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਤਿਆਗ ਕੇ) ਜਗਤ ਵਿਚ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ (ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ) ਜਿੱਤੀ ਹੈ । ੪। ੯।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਮਨੁ ਮਾਇਆ ਮਨੁ ਧਾਇਆ ਮਨੁ ਪੰਖੀ ਆਕਾਸਿ ॥ ਤਸਕਰ ਸਬਦਿ ਨਿਵਾਰਿਆ ਨਗਰੁ ਵੁਠਾ ਸਾਬਾਸਿ ॥ ਜਾ ਤੂ ਰਾਖਹਿ ਰਾਖਿ ਲੈਹਿ ਸਾਬਤੁ ਹੋਵੈ ਰਾਸਿ ॥੧॥ ਐਸਾ

ਨਾਮੁ ਰਤਨੁ ਨਿਧਿ ਮੇਰੈ ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇਹਿ ਲਗਉ ਪਗਿ ਤੇਰੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਮਨੁ ਜੋਗੀ ਮਨੁ
 ਭੋਗੀਆ ਮਨੁ ਮੂਰਖੁ ਗਾਵਾਰੁ ॥ ਮਨੁ ਦਾਤਾ ਮਨੁ ਮੰਗਤਾ ਮਨ ਸਿਰਿ ਗੁਰੁ ਕਰਤਾਰੁ ॥ ਪੰਚ ਮਾਰਿ
 ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਐਸਾ ਬ੍ਰਹਮੁ ਵੀਚਾਰੁ ॥੨॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਏਕੁ ਵਖਾਣੀਐ ਕਹਉ ਨ ਦੇਖਿਆ ਜਾਇ
 ॥ ਖੋਟੇ ਪੂਠੇ ਰਾਲੀਐ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਪਤਿ ਜਾਇ ॥ ਜਾ ਤੂ ਮੇਲਹਿ ਤਾ ਮਿਲਿ ਰਹਾਂ ਜਾਂ ਤੇਰੀ ਹੋਇ
 ਰਜਾਇ ॥੩॥ ਜਾਤਿ ਜਨਮੁ ਨਹ ਪੂਛੀਐ ਸਚ ਘਰੁ ਲੇਹੁ ਬਤਾਇ ॥ ਸਾ ਜਾਤਿ ਸਾ ਪਤਿ ਹੈ ਜੇਹੇ
 ਕਰਮ ਕਮਾਇ ॥ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੁਖੁ ਕਾਟੀਐ ਨਾਨਕ ਛੂਟਸਿ ਨਾਇ ॥੪॥੧੦॥ {ਪੰਨਾ 1330}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਧਾਇਆ—ਦੌੜਦਾ ਹੈ । ਪੰਖੀ—ਪੰਛੀ । ਆਕਾਸਿ—ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ । ਤਸਕਰ—
 (ਕਾਮਾਦਿਕ) ਚੋਰ । ਸਬਦਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਨਿਵਾਰਿਆ—ਦੂਰ ਕੀਤੇ, ਅੰਦਰੋਂ ਕੱਢੇ ।
 ਨਗਰੁ—ਸਰੀਰ-ਨਗਰ । ਵੁਠਾ—ਵੱਸ ਪਿਆ, (ਸਰੀਰ-ਨਗਰ ਦਾ ਵਾਸੀ ਮਨ ਬਾਹਰ ਦੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਛੱਡ ਕੇ
 ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਟਿਕ ਗਿਆ) । ਰਾਸਿ—ਭਲੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪੂੰਜੀ । ੧।

ਨਿਧਿ—ਖਜ਼ਾਨਾ । ਮੇਰੈ—ਮੇਰੇ ਪਾਸ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ, ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਦੇਹਿ—(ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ) ਦੇਹ ।
 ਲਗਉ—ਮੈਂ ਲਗਦਾ ਹਾਂ । ਪਗਿ—ਪੈਰ ਵਿਚ । ਤੇਰੈ ਪਗਿ—ਤੇਰੇ ਪੈਰ ਵਿਚ । ਲਗਉ ਪਗਿ ਤੇਰੈ—ਮੈਂ ਤੇਰੀ
 ਸਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ । ੧। ਰਹਾਉ ।

ਜੋਗੀ—ਵਿਰਕਤ, ਦੁਨੀਆ ਵਲੋਂ ਉਦਾਸ । ਭੋਗੀਆ—ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਭੋਗਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵਿਰਤ । ਮਨ ਸਿਰਿ—ਮਨ
 ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ । ਪੰਚ ਮਾਰਿ—ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ । ਬ੍ਰਹਮੁ—ਰੱਬੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ । ੨।

ਘਟਿ ਘਟਿ—ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ । ਕਹਉ—ਮੈਂ (ਭੀ) ਆਖਦਾ ਹਾਂ । ਖੋਟੇ—ਖੋਟਾ ਜੀਵ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ
 ਖੋਟ ਹੈ । ਰਾਲੀਐ—ਰੁਲਾਈਦਾ ਹੈ । ਪੂਠੇ ਰਾਲੀਐ—(ਗਰਭ ਜੋਨਿ ਵਿਚ) ਪੁੱਠਾ ਰੁਲਾਈਦਾ ਹੈ । ਪਤਿ—
 ਇੱਜ਼ਤ । ਰਜਾਇ—ਹੁਕਮ, ਮਰਜ਼ੀ । ੩।

ਸਚ ਘਰੁ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ । ਲੇਹੁ ਬਤਾਇ—ਪੁੱਛ ਲਵੋ । ਜਾਤਿ ਪਤਿ— ਜਾਤ
 ਪਾਤ । ਨਾਇ—ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ । ੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਰਤਨ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਨਾਮ ਮੈਨੂੰ ਦੇਹ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ
 ਸਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ । (ਮੇਹਰ ਕਰ ਤੇਰਾ ਇਹ ਨਾਮ) ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਖਜ਼ਾਨਾ ਬਣ ਜਾਏ । ੧। ਰਹਾਉ ।

(ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੇ ਨਾਮ-ਖਜ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ) ਮਨ (ਕਾਮਾਦਿਕ ਚੋਰਾਂ ਦੇ ਢਹੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ, ਸਦਾ) ਮਾਇਆ ਹੀ
 ਮਾਇਆ (ਲੋੜਦਾ ਹੈ), (ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੀ) ਦੌੜਦਾ ਹੈ, ਮਨ (ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਹੀ ਉਡਾਰੀਆਂ ਲਾਂਦਾ
 ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ) ਪੰਛੀ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ (ਉਡਾਰੀਆਂ ਲਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਸਰੀਰ-ਨਗਰ ਸੁੰਵਾ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ,
 ਕਾਮਾਦਿਕ ਚੋਰ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਰਾਸਿ-ਪੂੰਜੀ ਲੁੱਟਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਚੋਰ
 (ਸਰੀਰ-ਨਗਰ ਵਿਚੋਂ) ਕੱਢ ਦੇਈਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ (ਸਰੀਰ-) ਨਗਰ ਵੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਮਨ ਬਾਹਰ ਮਾਇਆ
 ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਭਟਕਣੋਂ ਹਟ ਕੇ ਅੰਦਰ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ) ਸੋਭਾ-ਵਡਿਆਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । (ਪਰ, ਹੇ
 ਪ੍ਰਭੂ!) ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਆਪ (ਇਸ ਮਨ ਦੀ) ਰਾਖੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, (ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਆਪ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਮਾਦਿਕ ਚੋਰਾਂ ਤੋਂ)
 ਬਚਾਂਦਾ ਹੈਂ, ਤਦੋਂ (ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ) ਰਾਸਿ-ਮੂੜੀ, ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਬਚੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ੧।

(ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਮਨ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਕੁੰਡਾ ਨਾਹ ਹੋਵੇ ਤਦ ਤਕ) ਮਨ ਮੂਰਖ ਹੈ ਮਨ ਗੰਵਾਰ

ਹੈ (ਆਪਣੇ ਮੂਰਖਪੁਣੇ ਵਿਚ ਕਦੇ ਇਹ) ਮਨ (ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਫਰਤ ਕਰ ਕੇ) ਵਿਰਕਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਮਨ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਭੋਗਾਂ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਕਦੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖੁਮਾਰੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਦਾਨੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ (ਕਦੇ ਧਨ ਗਵਾਚਣ ਤੇ) ਕੰਗਾਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਜਦੋਂ ਮਨ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਰਾਖਾ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਕਰਤਾਰ ਹੱਥ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਇਹ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਰੱਬੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ (ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਲੱਭ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਸਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜ ਚੋਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ ।੨।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਇਹ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਇਹ ਆਖਦਾ ਤਾਂ ਹੈ) ਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈਂ, ਮੈਂ ਭੀ ਇਹ ਆਖਦਾ ਹਾਂ (ਪਰ ਨਿਰੇ ਆਖਣ ਨਾਲ ਹਰੇਕ ਵਿਚ) ਤੇਰਾ ਦਰਸਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਅੰਦਰੋਂ ਖੋਟਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜੀਵ (ਚੌਰਾਸੀ ਦੀ ਗਰਭ ਜੋਨਿ ਵਿਚ) ਪੁੱਠਾ (ਲਟਕਾ ਕੇ) ਰੋਲੀਦਾ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਸ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ-ਆਬਰੋ ਭੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਆਪ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋੜਦਾ ਹੈਂ, ਜਦੋਂ ਤੇਰੀ ਆਪਣੀ ਮੇਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਹੀ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ।੩।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਪ੍ਰਭੂ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਹਰੇਕ ਦੀ ਜਾਤਿ ਪਾਤ ਹੈ । ਵਖੇਵਿਆਂ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ) ਇਹ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ (ਫਲਾਣੇ ਦੀ) ਜਾਤਿ ਕੇਹੜੀ ਹੈ ਕਿਸ ਕੁਲ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ । (ਪੁੱਛਣਾ ਹੈ ਤਾਂ) ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਿਸ ਹਿਰਦੇ-ਘਰ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜਾਤਿ ਪਾਤਿ ਤਾਂ ਜੀਵ ਦੀ ਉਹੀ ਹੈ ਜਿਹੋ ਜਿਹੇ ਜੀਵ ਕਰਮ ਕਮਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਜਨਮ ਮਰਨ (ਦੇ ਗੇੜ) ਦਾ ਦੁਖ ਤਦੋਂ ਹੀ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਜੀਵ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ । ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆਂ ਹੀ (ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜ ਚੋਰਾਂ ਤੋਂ) ਖਲਾਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।੪।੧੦।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਜਾਗਤੁ ਬਿਗਸੈ ਮੂਠੇ ਅੰਧਾ ॥ ਗਲਿ ਫਾਹੀ ਸਿਰਿ ਮਾਰੇ ਧੰਧਾ ॥ ਆਸਾ ਆਵੈ ਮਨਸਾ ਜਾਇ ॥ ਉਰੜੀ ਤਾਣੀ ਕਿਛੁ ਨ ਬਸਾਇ ॥੧॥ ਜਾਗਸਿ ਜੀਵਣ ਜਾਗਣਹਾਰਾ ॥ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭੰਡਾਰਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕਹਿਓ ਨ ਬੂਝੈ ਅੰਧੁ ਨ ਸੂਝੈ ਭੋਂਡੀ ਕਾਰ ਕਮਾਈ ॥ ਆਪੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਪਰਮੇਸੁਰੁ ਕਰਮੀ ਮਿਲੈ ਵਡਾਈ ॥੨॥ ਦਿਨੁ ਦਿਨੁ ਆਵੈ ਤਿਲੁ ਤਿਲੁ ਡੀਜੈ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਘਟਾਈ ॥ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਬੂਡੇ ਠਉਰ ਨ ਪਾਵੈ ਜਬ ਲਗ ਦੂਜੀ ਰਾਈ ॥੩॥ ਅਹਿਨਿਸਿ ਜੀਆ ਦੇਖਿ ਸਮ੍ਹਾਲੈ ਸੁਖੁ ਦੁਖੁ ਪੁਰਬਿ ਕਮਾਈ ॥ ਕਰਮਹੀਣੁ ਸਚੁ ਭੀਖਿਆ ਮਾਂਗੈ ਨਾਨਕ ਮਿਲੈ ਵਡਾਈ ॥੪॥੧੧॥ {ਪੰਨਾ 1330}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਾਗਤੁ—(ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ) ਜਾਗਦਾ, (ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ) ਸੁਚੇਤ ਸਿਆਣਾ । ਬਿਗਸੈ—ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮੂਠੇ—ਠਗਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਲੁੱਟਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਅੰਧਾ—(ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ) ਅੰਨ੍ਹਾ । ਗਲਿ—ਗਲ ਵਿਚ । ਸਿਰਿ—ਸਿਰ ਉਤੇ । ਮਾਰੇ—(ਚੋਟਾਂ) ਮਾਰਦਾ ਹੈ । ਧੰਧਾ—ਜਗਤ ਦੇ ਜੰਜਾਲਾਂ ਦਾ ਫਿਕਰ । ਮਨਸਾ—ਮਨ ਦੇ ਫੁਰਨੇ । ਉਰੜੀ—ਉਲੜੀ ਹੋਈ, ਵਿਗੜੀ ਹੋਈ । ਬਸਾਇ—ਵੱਸ, ਜ਼ੋਰ, ਪੇਸ਼ ।੧।

ਜੀਵਣ—ਹੇ (ਜਗਤ ਦੇ) ਜੀਵਨ! ਜਾਗਣਹਾਰਾ—ਹੇ ਜਾਗਣਹਾਰ! ਹੇ ਜਾਗਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ!

।੧।ਰਹਾਉ।

ਬੂਝੈ—ਸਮਝਦਾ । ਅੰਧੁ—(ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ) ਅੰਨਾ ਜੀਵ । ਭੋਂਡੀ—ਭੈੜੀ । ਆਪੇ—ਆਪ ਹੀ । ਕਰਮੀ—(ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਮੋਹਰ ਨਾਲ ।੧।

ਦਿਨੁ ਦਿਨੁ ਆਵੈ—ਇਕ ਇਕ ਕਰ ਕੇ ਦਿਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਫੀਜੈ—(ਉਮਰ) ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਘਟਾਈ—ਘਟ ਹੀ, ਘਟਿ ਹੀ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ (ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ) । ਠਉਰ—ਥਾਂ । ਦੂਜੀ—ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ । ਰਾਈ—ਰਤਾ ਭਰ ਭੀ ।੩।

ਅਹਿ—ਦਿਨ । ਨਿਸਿ—ਰਾਤ । ਦੇਖਿ—ਵੇਖ ਕੇ, ਧਿਆਨ ਨਾਲ । ਪੁਰਬਿ ਕਮਾਈ—ਪਿਛਲੀ ਕੀਤੀ ਕਮਾਈ ਅਨੁਸਾਰ । ਕਰਮ ਹੀਣੁ—ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪੂਰਬਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਸਚੁ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ । ਵਡਾਈ—ਇੱਜ਼ਤ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੈਂ; ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ ਜਾਗਦਾ ਹੈਂ, ਸਿਰਫ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੋਹ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਸੁਆ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਹੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ! (ਤੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ) ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ (ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰੇ ਪਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ) ।੧।ਰਹਾਉ।

ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਸਿਆਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਲੁੱਟਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਕਾਰ ਇਸ ਦੀ ਆਤਮਕ ਰਾਸਿ ਪੂੰਜੀ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਰਹੇ ਹਨ) ਪਰ ਇਹ ਖੁਸ਼ ਖੁਸ਼ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਫਾਹੀ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ (ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਧੂਹੀ ਫਿਰਦਾ ਹੈ) । ਜਗਤ ਦੇ ਜੰਜਾਲਾਂ ਦਾ ਫਿਕਰ ਇਸ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਚੋਟਾਂ ਮਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਦਾ ਬੱਧਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਫੁਰਨੇ ਲੈ ਕੇ ਇਥੋਂ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਤਾਣੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਤੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਦੌੜਾਂ ਨਾਲ ਪਿਲਚੀ ਪਈ ਹੈ । (ਇਸ ਤਾਣੀ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਪੇਚਿਆਂ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ) ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ।੧।

(ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ) ਜੀਵਨ ਇਤਨਾ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਆਖੀ ਹੋਈ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਇਸ ਨੂੰ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਬਚਾਣ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ) ਸੁੱਝਦੀ ਨਹੀਂ, ਨਿੱਤ ਮੰਦੇ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । (ਪਰ ਜੀਵ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ) ਪਰਮੇਸਰ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਮੋਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਮਾਣ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।੨।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇਕ ਇਕ ਕਰ ਕੇ ਦਿਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਥੋੜੀ ਥੋੜੀ ਕਰ ਕੇ ਉਮਰ ਘਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਪਰ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਜੀਵ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜੀਵ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ) ਡੁੱਬਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਤਾ ਭਰ ਭੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਕਾਇਮ ਹੈ, ਇਹ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ (ਆਤਮਕ ਸੁਖ ਦੀ) ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੀ ।੩।

(ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਦਾਤਿ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ) ਦਿਨ ਰਾਤ ਬੜੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਬਲੀ ਕਮਾਈ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਜਾਂ ਦੁਖ (ਭੋਗਣ ਨੂੰ) ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਂ ਚੰਗੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਮੈਨੂੰ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲ ਜਾਏ, ਨਾਨਕ ਤੇਰੇ ਦਰ ਤੋਂ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਭਿੱਛਿਆ ਹੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ।੪।੧੧।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਮਸਟਿ ਕਰਉ ਮੂਰਖੁ ਜਗਿ ਕਹੀਆ ॥ ਅਧਿਕ ਬਕਉ ਤੇਰੀ ਲਿਵ ਰਹੀਆ ॥ ਭੂਲ ਚੂਕ ਤੇਰੈ ਦਰਬਾਰਿ ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਕੈਸੇ ਆਚਾਰ ॥੧॥ ਐਸੇ ਝੂਠਿ ਮੁਠੇ ਸੰਸਾਰਾ ॥ ਨਿੰਦਕੁ ਨਿੰਦੈ ਮੁਝੈ ਪਿਆਰਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਿਸੁ ਨਿੰਦਹਿ ਸੋਈ ਬਿਧਿ ਜਾਣੈ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦੇ ਦਰਿ ਨੀਸਾਣੈ ॥ ਕਾਰਣ ਨਾਮੁ ਅੰਤਰਗਤਿ ਜਾਣੈ ॥ ਜਿਸ ਨੋ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਸੋਈ ਬਿਧਿ ਜਾਣੈ ॥੨॥ ਮੈ ਮੈਲੋ ਉਜਲੁ ਸਚੁ ਸੋਇ ॥ ਉਤਮੁ ਆਖਿ ਨ ਉਚਾ ਹੋਇ ॥ ਮਨਮੁਖੁ ਖੂਲਿ ਮਹਾ ਬਿਖੁ ਖਾਇ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ਸੁ ਰਾਚੈ ਨਾਇ ॥੩॥ ਅੰਧੋ ਬੋਲੋ ਮੁਗਧੁ ਗਵਾਰੁ ॥ ਹੀਣੋ ਨੀਚੁ ਬੁਰੋ ਬੁਰਿਆਰੁ ॥ ਨੀਧਨ ਕੋ ਧਨੁ ਨਾਮੁ ਪਿਆਰੁ ॥ ਇਹੁ ਧਨੁ ਸਾਰੁ ਹੋਰੁ ਬਿਖਿਆ ਛਾਰੁ ॥੪॥ ਉਸਤਤਿ ਨਿੰਦਾ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰੁ ॥ ਜੋ ਦੇਵੈ ਤਿਸ ਕਉ ਜੈਕਾਰੁ ॥ ਤੂ ਬਖਸਹਿ ਜਾਤਿ ਪਤਿ ਹੋਇ ॥ ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਕਹਾਵੈ ਸੋਇ ॥੫॥੧੨॥ {ਪੰਨਾ 1330}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਸਟਿ—ਖਮੋਸ਼ੀ । ਮਸਟਿ ਕਰਉ—ਜੇ ਮੈਂ ਖਮੋਸ਼ੀ (ਇਖਤਿਆਰ) ਕਰਾਂ, ਜੇ ਮੈਂ ਚੁੱਪ ਰਹਾਂ । ਜਗਿ—ਜਗਤ ਵਿਚ । ਕਹੀਆ—ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ । ਅਧਿਕ—ਬਹੁਤ । ਬਕਉ—ਜੇ ਮੈਂ ਬੋਲਾਂ । ਰਹੀਆ—ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਘਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਭੂਲ ਚੂਕ—ਉਕਾਈਆਂ । ਤੇਰੈ ਦਰਬਾਰਿ—ਤੇਰੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ । ਆਚਾਰ—ਭਾਈਚਾਰਕ ਰਸਮਾਂ । ਕੈਸੇ—ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ।੧।

ਐਸੇ—ਅਜੇਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ । ਝੂਠਿ—ਝੂਠ ਵਿਚ, ਵਿਅਰਥ ਭਾਈਚਾਰਕ ਰਸਮਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨ ਵਿਚ । ਮੁਠੇ—ਲੁੱਟੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਸੰਸਾਰਾ—ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ । ਨਿੰਦਕੁ—(ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਦੀ) ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਨਿੰਦੈ—ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਨਿੰਦਦਾ ਹੈ, ਭਾਈਚਾਰਕ ਰਸਮਾਂ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਚੰਗਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ ।

ਜਿਸੁ—ਜਿਸ (ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ) । ਸੋਈ—ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ । ਬਿਧਿ—ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਿਧੀ, ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤਿ । ਸਬਦੇ—ਸਬਦਿ, ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ । ਦਰਿ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ । ਨੀਸਾਣੈ—ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅੰਤਰਿ ਗਤਿ—ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਜਾਣੈ—ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ, ਸਾਂਝ ਪਾਂਦਾ ਹੈ । ਨਦਰਿ—ਮੇਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ।੨।

ਮੈ ਮੈਲੋ—ਅਸੀ ਜੀਵ (ਨਾਮ ਤੋਂ ਭੁੱਲ ਕੇ) ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮਲੀਨ । ਸਚੁ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ । ਆਖਿ—(ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਆਖ ਕੇ । ਮਨਮੁਖੁ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ । ਖੂਲਿ—ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ, ਪਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ । ਬਿਖੁ—(ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ) ਜ਼ਹਿਰ । ਨਾਇ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ।੩।

ਅੰਧੇ—ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਜੀਵ । ਬੋਲੋ—ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ, ਨਾਮ ਵਲੋਂ ਬੋਲਾ । ਮੁਗਧੁ—ਮੂਰਖ । ਬੁਰਿਆਰੁ—ਬੁਰੇ ਤੋਂ ਬੁਰਾ । ਨੀਧਨ—ਨਿਰਧਨ, ਕੰਗਾਲ । ਕੋ—ਵਾਸਤੇ । ਸਾਰੁ—ਸ਼੍ਰੇਣੀ । ਬਿਖਿਆ—ਮਾਇਆ । ਛਾਰੁ—ਸੁਆਹ, ਨਿਕੰਮੀ ।੪।

ਤਿਸ ਕਉ—ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ । ਜੈਕਾਰੁ—ਨਮਸਕਾਰ । ਕਹਾਵੈ ਸੋਇ—ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ (ਜੀਵ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਆਪਣੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ) ਅਖਵਾਂਦਾ ਹੈ ।੫।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ ਵਿਅਰਥ ਰਸਮਾਂ ਦੇ ਵਹਿਮ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਢਹੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਅਜੇਹੇ ਲੁੱਟੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਅਜੇਹੇ ਲੁਟਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ) । (ਨਿਰੀਆਂ ਭਾਈਚਾਰਕ ਰਸਮਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਤੇਰੇ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਦੀ) ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ (ਤੇਰੇ ਨਾਮ

ਨੂੰ) ਮਾੜਾ ਆਖਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਤੇਰੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ) ਮੈਨੂੰ (ਤੇਰਾ ਨਾਮ) ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਦੁਨੀਆਵੀ ਰਸਮ-ਰਿਵਾਜ ਵਲੋਂ ਬੇ-ਪਰਵਾਹ ਹੋ ਕੇ ਤੇਰੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ) ਜੇ ਮੈਂ ਚੁੱਪ ਕਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਮੂਰਖ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਜੇ (ਇਹਨਾਂ ਖੁੰਝੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਇਹ ਉਕਾਈਆਂ ਸਮਝਾਣ ਵਾਸਤੇ) ਮੈਂ ਬਹੁਤਾ ਬੋਲਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਦਾ ਟਿਕਾਉ ਘਟਦਾ ਹੈ । (ਇਹ ਲੋਕ ਨਿਰੀਆਂ ਭਾਈਚਾਰਕ ਰਸਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਤੇਰੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਉੱਦਮ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿੰਦਦੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਕਾਈ ਵਾਲਾ ਰਸਤਾ ਕੇਹੜਾ ਹੈ?) ਅਸਲ ਉਕਾਈਆਂ ਉਹੀ ਹਨ ਜੋ ਤੇਰੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਉਕਾਈਆਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਣ । ਉਹ ਭਾਈਚਾਰਕ ਰਸਮਾਂ ਕਿਸੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਜੋ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜਦੀਆਂ ਹਨ ।੧।

(ਇਹ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਨਿੰਦਦੇ ਹਨ, ਪਰ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਮਾੜਾ ਆਖਦੇ ਹਨ (ਅਸਲ ਵਿਚ) ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਹੀ ਜੁਗਤਿ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਆਦਰ-ਮਾਣ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਮੂਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਰ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਇਹ ਜੁਗਤਿ ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਮੇਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ।੨।

(ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਕੇ) ਅਸੀਂ ਜੀਵ ਮਲੀਨ-ਮਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ) ਸਾਫ਼ ਹੈ । (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਭੁਲਾ ਕੇ ਨਿਰੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਦੇ ਆਸਰੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਉੱਤਮ ਆਖ ਕੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਖੁੰਝਦਾ ਹੈ ਤੇ) ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅਝੱਕ ਹੋ ਕੇ (ਮਾਇਆ-ਮੋਹ ਦਾ) ਜ਼ਹਿਰ ਖਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਜੋ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਇਹ ਸੁੱਚਾ ਤੇ ਉੱਚਾ ਕਿਵੇਂ?) । ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਸਤੇ ਤੁਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਉਹ ਸੁੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਹੈ) ।੩।

ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਤੋਂ ਕੰਨ ਮੂੰਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਮੂਰਖ ਹੈ, ਗੰਵਾਰ ਹੈ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਹੈ । ਨੀਵੇਂ ਪਾਸੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਮੰਦਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ) ਕੰਗਾਲਾਂ ਵਾਸਤੇ ਧਨ ਹੈ । ਇਹੀ ਧਨ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਧਨ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਮਾਇਆ ਸੁਆਹ ਸਮਾਨ ਹੈ ।੪।

(ਪਰ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕੀਹ ਵੱਸ? ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਜਾਂ ਇਸ ਵਲੋਂ ਨਫਰਤ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪਿਆਰ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵੀਚਾਰ—ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਭੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ), ਜੇਹੜਾ ਜੇਹੜਾ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਸਦਾ ਉਸੇ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ (ਤੇ ਆਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈਂ, ਉਸ ਦੀ, ਮਾਨੋ, ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਜ਼ਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

(ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਦਾਸ) ਨਾਨਕ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਬੋਲ ਤਦੋਂ ਹੀ) ਆਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਅਖਵਾਏ ।੫।੧੨।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਖਾਇਆ ਮੈਲੁ ਵਧਾਇਆ ਪੈਧੈ ਘਰ ਕੀ ਹਾਣਿ ॥ ਬਕਿ ਬਕਿ ਵਾਦੁ
ਚਲਾਇਆ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਬਿਖੁ ਜਾਣਿ ॥੧॥ ਬਾਬਾ ਐਸਾ ਬਿਖਮ ਜਾਲਿ ਮਨੁ ਵਾਸਿਆ ॥ ਬਿਬਲੁ
ਝਾਗਿ ਸਹਜਿ ਪਰਗਾਸਿਆ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਬਿਖੁ ਖਾਣਾ ਬਿਖੁ ਬੋਲਣਾ ਬਿਖੁ ਕੀ ਕਾਰ ਕਮਾਇ ॥
ਜਮ ਦਰਿ ਬਾਧੇ ਮਾਰੀਅਹਿ ਫੂਟਸਿ ਸਾਚੈ ਨਾਇ ॥੨॥ ਜਿਵ ਆਇਆ ਤਿਵ ਜਾਇਸੀ ਕੀਆ
ਲਿਖਿ ਲੈ ਜਾਇ ॥ ਮਨਮੁਖਿ ਮੂਲੁ ਗਵਾਇਆ ਦਰਗਹ ਮਿਲੈ ਸਜਾਇ ॥੩॥ ਜਗੁ ਖੋਟੋ ਸਚੁ
ਨਿਰਮਲੋ ਗੁਰ ਸਬਦੀਂ ਵੀਚਾਰਿ ॥ ਤੇ ਨਰ ਵਿਰਲੇ ਜਾਣੀਅਹਿ ਜਿਨ ਅੰਤਰਿ ਗਿਆਨੁ ਮੁਰਾਰਿ
॥੪॥ ਅਜਰੁ ਜਰੈ ਨੀਝਰੁ ਝਰੈ ਅਮਰ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ॥ ਨਾਨਕੁ ਜਲ ਕੋ ਮੀਨੁ ਸੈ ਥੇ ਭਾਵੈ ਰਾਖਹੁ
ਪ੍ਰੀਤਿ ॥੫॥੧੩॥ {ਪੰਨਾ 1331}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪੈਧੇ—ਪਹਿਨਣ ਨਾਲ, ਪਹਿਨਣ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਿਹਾਂ । ਹਾਣਿ—ਨੁਕਸਾਨ । ਘਰ ਕੀ
ਹਾਣਿ—ਘਰ ਦਾ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ, ਆਪਣਾ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ, ਆਪਣੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਹੀ ਘਾਟਾ । ਬਕਿ
ਬਕਿ—ਬੋਲ ਬੋਲ ਕੇ । ਵਾਦੁ—ਝਗੜਾ । ਬਿਖੁ—ਜ਼ਹਿਰ । ਜਾਣਿ—ਸਮਝ । ੧।

ਬਾਬਾ—ਹੇ ਭਾਈ! ਐਸਾ ਵਾਸਿਆ—ਅਜੇਹੀ ਭੈੜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਜੇਹਾ ਬੁਰਾ ਫਸਾਇਆ ਗਿਆ
ਹੈ । ਬਿਖਮ ਜਾਲਿ—ਔਖੇ ਜਾਲ ਵਿਚ । ਬਿਬਲੁ—ਹੜ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਜੋ ਝੰਗ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
ਝਾਗਿ—ਔਖਿਆਈ ਨਾਲ ਲੰਘ ਕੇ । ਸਹਜਿ—ਟਿਕਵੀਂ ਹਾਲਤ ਵਿਚ, ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ । ੧। ਰਹਾਉ।

ਜਮ ਦਰਿ—ਜਮ ਰਾਜ ਦੇ ਦਰ ਤੇ । ਮਾਰੀਅਹਿ—ਮਾਰੀਦੇ ਹਨ, ਕੁੱਟੀਦੇ ਹਨ । ਸਾਚੈ ਨਾਇ—ਸਦਾ—ਬਿਰ
ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ (ਜੁੜ ਕੇ) । ੨।

ਕੀਆ—ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ । ਲਿਖਿ—ਲਿਖ ਕੇ, (ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ) ਸੰਸਕਾਰ ਮਨ ਵਿਚ ਉੱਕਰ ਕੇ ।
ਮੂਲੁ—ਅਸਲ ਰਾਸਿ ਪੂੰਜੀ । ੩।

ਮੁਰਾਰਿ ਗਿਆਨੁ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝ । ੪।

ਅਜਰੁ—ਉਹ ਚੋਟ ਜੋ ਸਹਾਰਨੀ ਔਖੀ ਹੈ । ਜਰੈ—ਸਹਾਰ ਲਏ । ਨੀਝਰੁ—ਚਸ਼ਮਾ । ਝਰੈ—ਚੱਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ,
ਫੁੱਟ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਜਲ ਕੋ—ਪਾਣੀ ਨੂੰ । ਮੀਨੁ—ਮੱਛ, ਮੱਛੀ । ਸੈ—ਹੈ । ਥੇ—ਤੈਨੂੰ (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) । ਭਾਵੈ—
ਚੰਗਾ ਲੱਗੇ । ੫।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਖਾਣ ਹੰਢਾਣ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸੋਭਾ ਕਰਾਣ ਆਦਿਕ ਤੇ) ਔਖੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਮਨ ਅਜੇਹਾ
ਫਸਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਕਠਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦੇ ਰਸਾਂ ਦੀਆਂ
ਠਿੱਲਾਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ) ਝਗੂਲੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਔਖਿਆਈ ਨਾਲ ਲੰਘ ਕੇ ਹੀ ਜਦੋਂ ਟਿਕਵੀਂ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ
ਅਪੜੀਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੧। ਰਹਾਉ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਛੱਡ ਕੇ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮਨੁੱਖ ਸੁਆਦਲੇ ਖਾਣੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਖਾਣ ਦੇ ਚਸਕੇ ਦੀ ਮੈਲ
ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਧਾਂਦਾ ਹੈ, (ਸੁੰਦਰ ਬਸਤ੍ਰ) ਪਹਿਨਣ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਫਸਿਆਂ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ
ਨੂੰ ਹੀ ਘਾਟ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । (ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਡਿਆਉਣ ਦੇ) ਬੋਲ ਬੋਲ ਕੇ ਭੀ (ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ) ਝਗੜਾ ਖੜਾ
ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । (ਸੋ, ਹੇ ਭਾਈ! ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਕੇ ਇਹੀ) ਸਮਝ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਜ਼ਹਿਰ (ਵਿਹਾਝਦਾ ਹੈ) । ੧।

(ਮੋਹ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ) ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਕੁਝ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਭੀ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਲਈ) ਜ਼ਹਿਰ, ਜੋ ਕੁਝ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਭੀ ਜ਼ਹਿਰ, ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਕਮਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਭੀ ਜ਼ਹਿਰ ਹੀ ਹੈ । (ਅਜੇਹੇ ਬੰਦੇ ਆਖਿਰ) ਜਮ ਰਾਜ ਦੇ ਬੂਹੇ ਤੇ ਬੱਧੇ ਹੋਏ (ਮਾਨਸਕ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ) ਮਾਰ ਖਾਂਦੇ ਹਨ । (ਇਹਨਾਂ ਮਾਨਸਕ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ) ਉਹੀ ਖ਼ਲਾਸੀ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ । ੨।

ਜਗਤ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਜੀਵ ਨੰਗਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਨੰਗਾ ਹੀ ਇਥੋਂ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਮੋਹ ਦੇ ਕਰੜੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿ ਕੇ ਇਥੋਂ) ਕੀਤੇ ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉੱਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਤੁਰਦਾ ਹੈ । (ਸਾਰੀ ਉਮਰ) ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰ ਕੇ (ਭਲੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ) ਰਾਸਿ-ਪੁੰਜੀ (ਜੋ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਪੱਲੇ ਸੀ ਇਥੇ ਹੀ) ਗਵਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ੩।

ਜਗਤ (ਦਾ ਮੋਹ) ਖੋਟਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਖੋਟਾ ਮੈਲਾ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ), ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਨਾਮ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ (ਮਨ ਨੂੰ ਭੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਦਾ ਹੈ), (ਇਹ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜਿਆਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । (ਪਰ) ਅਜੇਹੇ ਬੰਦੇ ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਲੱਭਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਪਾਈ ਹੈ । ੪।

(ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਸੱਟ ਸਹਾਰਨੀ ਬੜੀ ਔਖੀ ਖੇਡ ਹੈ, ਇਹ ਸੱਟ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜੇਹੜਾ ਕੋਈ) ਇਸ ਨਾਹ ਸਹਾਰੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੱਟ ਨੂੰ ਸਹਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਸਦਾ ਅਟੱਲ ਤੇ ਆਨੰਦ-ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੇ ਪਿਆਰ) ਦਾ ਚਸ਼ਮਾ ਫੁੱਟ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜਿਵੇਂ ਮੱਛੀ (ਵਧੀਕ ਵਧੀਕ) ਜਲ ਨੂੰ ਤਾਂਘਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ (ਤੇਰਾ ਦਾਸ) ਨਾਨਕ (ਤੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲੋੜਦਾ ਹੈ) ਤੇਰੀ ਮੇਹਰ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਪਿਆਰ (ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਟਿਕਾਈ ਰੱਖ (ਤਾ ਕਿ ਨਾਨਕ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ-ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਣੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹੇ) । ੫। ੧੩।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਗੀਤ ਨਾਦ ਹਰਖ ਚਤੁਰਾਈ ॥ ਰਹਸ ਰੰਗ ਫੁਰਮਾਇਸਿ ਕਾਈ ॥ ਪੈਨ੍ਹਣੁ
 ਖਾਣਾ ਚੀਤਿ ਨ ਪਾਈ ॥ ਸਾਚੁ ਸਹਜੁ ਸੁਖੁ ਨਾਮਿ ਵਸਾਈ ॥੧॥ ਕਿਆ ਜਾਨਾਂ ਕਿਆ ਕਰੈ ਕਰਾਵੈ
 ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਤਨਿ ਕਿਛੁ ਨ ਸੁਖਾਵੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜੋਗ ਬਿਨੋਦ ਸ੍ਰਾਦ ਆਨੰਦਾ ॥ ਮਤਿ ਸਤ
 ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਗੋਬਿੰਦਾ ॥ ਕੀਰਤਿ ਕਰਮ ਕਾਰ ਨਿਜ ਸੰਦਾ ॥ ਅੰਤਰਿ ਰਵਤੋ ਰਾਜ ਰਵਿੰਦਾ ॥੨॥
 ਪ੍ਰਿਉ ਪ੍ਰਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪ੍ਰੇਮਿ ਉਰ ਧਾਰੀ ॥ ਦੀਨਾ ਨਾਥੁ ਪੀਉ ਬਨਵਾਰੀ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ
 ਬ੍ਰਤਕਾਰੀ ॥ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਤਰੰਗ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰੀ ॥੩॥ ਅਕਥੋ ਕਥਉ ਕਿਆ ਮੈ ਜੋਰੁ ॥ ਭਗਤਿ ਕਰੀ
 ਕਰਾਇਹਿ ਮੋਰ ॥ ਅੰਤਰਿ ਵਸੈ ਚੂਕੈ ਮੈ ਮੋਰ ॥ ਕਿਸੁ ਸੇਵੀ ਦੂਜਾ ਨਹੀ ਹੋਰੁ ॥੪॥ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ
 ਮਹਾ ਰਸੁ ਮੀਠਾ ॥ ਐਸਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਅੰਤਰਿ ਡੀਠਾ ॥ ਜਿਨਿ ਚਾਖਿਆ ਪੂਰਾ ਪਦੁ ਹੋਇ ॥ ਨਾਨਕ
 ਧ੍ਰਾਪਿਓ ਤਨਿ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥੫॥੧੪॥ {ਪੰਨਾ 1331}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਾਦ—ਆਵਾਜ਼ । ਗੀਤ ਨਾਦ—ਗੀਤ ਗਾਣੇ । ਹਰਖ—ਖੁਸ਼ੀਆਂ । ਰਹਸ—ਅਨੰਦ, ਚਾਉ ।
 ਫੁਰਮਾਇਸਿ—ਹਕੂਮਤ । ਕਾਈ—ਕੋਈ ਭੀ ਚੀਜ਼ । ਕਾਈ ਚੀਤਿ ਨ ਪਾਈ—ਕੁਝ ਭੀ ਚਿੰਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ
 ਪੈਂਦੀ, ਕੁਝ ਭੀ ਚਿੰਤ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ । ਸਹਜੁ—ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ । ਵਸਾਈ—(ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ) ਮੈਂ
 (ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ) ਵਸਾਂਦਾ ਹਾਂ । ੧।

ਕਿਆ ਜਾਨਾਂ—ਮੈਂ ਕੀਹ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ? ਤਨਿ—ਸਰੀਰ ਵਿਚ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਬਿਨੋਦ—ਕੌਤਕ । ਭਾਇ—ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਸਤ ਭਾਇ—ਸੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਕੀਰਤਿ—ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ । ਕਰਮ ਕਾਰ—ਨਿੱਤ ਦੀ ਕਾਰ । ਨਿਜ ਸੰਦਾ—ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ । ਸੰਦਾ—ਦਾ । ਰਵਤੋ—ਰਮ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰਗਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਰਾਜ—ਪ੍ਰਕਾਸ਼ । ਰਾਜ ਰਵੰਦਾ—ਚਨਣਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।੨।

ਪ੍ਰੇਮਿ—ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਉਰ ਧਾਰੀ—ਮੈਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਪੀਉ—ਪਤੀ—ਪ੍ਰਭੂ । ਬਨਵਾਰੀ—ਜਗਤ ਦਾ ਮਾਲਕ । ਅਨਦਿਨੁ—ਹਰ ਰੋਜ਼ । ਬ੍ਰਤ ਕਾਰੀ—ਬ੍ਰਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਨੇਮ ਨਿਬਾਹ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਤਰੰਗ—ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ । ਤਤੁ—ਜਗਤ ਦਾ ਮੂਲ ਪ੍ਰਭੂ ।੩।

ਅਕਥੋ—ਜਿਸ ਦੇ ਗੁਣ ਕਥੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ । ਕਥਉ—ਮੈਂ ਬਿਆਨ ਕਰ ਸਕਾਂ । ਮੋਰ—ਮੈਥੋਂ । ਕਰੀ—ਮੈਂ ਕਰਾਂ । ਮੈ ਮੋਰ—ਮੈਂ ਮੇਰੀ ।੪।

ਜਿਨਿ—ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ । ਪਦੁ—ਆਤਮਕ ਦਰਜਾ । ਧ੍ਰਾਪਿਓ—ਰੱਜ ਗਿਆ ।੫।

ਅਰਥ:- ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਕਿ (ਮੇਰਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ) ਕੀਹ ਕੁਝ ਕਰ ਰਿਹਾ ਤੇ (ਮੈਥੋਂ) ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । (ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਭੀ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੇ ਗੀਤ ਗਾਣੇ, ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਚਤੁਰਾਈਆਂ, ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੇ ਚਾਉ ਮਲੂਹ ਤੇ ਹਕੂਮਤਾਂ, ਅਨੇਕਾਂ ਪਦਾਰਥ ਖਾਣੇ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਬਸਤ੍ਰ ਪਹਿਨਣੇ—(ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਕੁਝ ਭੀ ਮੇਰੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦਾ । (ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ) ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮੈਂ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਵਸਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਅਟੱਲ ਅਡੋਲਤਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਸੁਖ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੧।

(ਪ੍ਰਭੂ—ਚਰਨਾਂ ਦੇ) ਸੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਮਤਿ ਵਿਚ ਗੋਬਿੰਦ ਦੀ ਭਗਤੀ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਕਰਨੀ ਹੀ ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਨਿੱਤ ਦੀ ਕਾਰ ਬਣ ਗਈ ਹੈ, ਇਸੇ ਵਿਚੋਂ ਮੈਨੂੰ ਜੋਗ ਦੇ ਕੌਤਕਾਂ ਦੇ ਸੁਆਦ ਤੇ ਆਨੰਦ ਆ ਰਹੇ ਹਨ । (ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹੁਲਾਰੇ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ।੨।

ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ (ਜੁੜ ਕੇ) ਮੈਂ ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਨਿਤ ਪੁਕਾਰਦਾ ਹਾਂ, ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਂਦਾ ਹਾਂ । (ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ) ਉਹ ਦੀਨਾਂ ਦਾ ਨਾਥ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਦਾ ਪਤੀ ਹੈ; ਉਹ ਜਗਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ । ਹਰ ਰੋਜ਼ (ਹਰ ਵੇਲੇ) ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ—ਇਹ ਨੇਮ ਮੈਂ ਸਦਾ ਨਿਬਾਹ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮੈਂ ਜਗਤ ਦੇ ਮੂਲ ਪ੍ਰਭੂ (ਦੇ ਗੁਣਾਂ) ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦਾ ਹਾਂ; ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਲੋਂ ਮੈਂ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।੩।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ । ਮੇਰੀ ਕੀਹ ਤਾਕਤ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਬਿਆਨ ਕਰਾਂ? ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਮੈਥੋਂ ਆਪਣੀ ਭਗਤੀ ਕਰਾਂਦਾ ਹੈਂ ਤਦੋਂ ਹੀ ਮੈਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਜਦੋਂ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਤਾਂ (ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ) ‘ਮੈਂ ਮੇਰੀ’ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਹਉਮੈ ਤੇ ਮਮਤਾ ਦੋਵੇਂ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ) ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਦਿੱਸਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ।੪।

(ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ) ਤੇਰਾ ਨਾਮ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਅਜੇਹਾ ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ (ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਤੇਰਾ ਨਾਮ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ) ਮੈਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਰਸਾਂ ਨਾਲੋਂ

ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਰਸ ਜਾਪ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ-ਰਸ ਚੱਖਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਲੋਂ ਰੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਸੁਖ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੫।੧੪।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਅੰਤਰਿ ਦੇਖਿ ਸਬਦਿ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ਅਵਰੁ ਨ ਰਾਂਗਨਹਾਰਾ ॥ ਅਹਿਨਿਸਿ ਜੀਆ ਦੇਖਿ ਸਮਾਲੇ ਤਿਸ ਹੀ ਕੀ ਸਰਕਾਰਾ ॥੧॥ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਰਾਂਗਿ ਘਣੋ ਅਤਿ ਰੂੜੋ ॥ ਦੀਨ ਦਇਆਲੁ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮਨਮੋਹਨੁ ਅਤਿ ਰਸ ਲਾਲ ਸਗੂੜੋ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਉਪਰਿ ਕੂਪੁ ਗਗਨ ਪਨਿਹਾਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਵਣਹਾਰਾ ॥ ਜਿਸ ਕੀ ਰਚਨਾ ਸੋ ਬਿਧਿ ਜਾਣੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਿਆਨੁ ਵੀਚਾਰਾ ॥੨॥ ਪਸਰੀ ਕਿਰਣਿ ਰਸਿ ਕਮਲ ਬਿਗਾਸੇ ਸਸਿ ਘਰਿ ਸੂਰੁ ਸਮਾਇਆ ॥ ਕਾਲੁ ਬਿਪੁੰਸਿ ਮਨਸਾ ਮਨਿ ਮਾਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਇਆ ॥੩॥ ਅਤਿ ਰਸਿ ਰੰਗਿ ਚਲੂਲੈ ਰਾਤੀ ਦੂਜਾ ਰੰਗੁ ਨ ਕੋਈ ॥ ਨਾਨਕ ਰਸਨਿ ਰਸਾਏ ਰਾਤੇ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਪ੍ਰਭੂ ਸੋਈ ॥੪॥੧੫॥ {ਪੰਨਾ 1331-1332}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੇਖਿ—ਵੇਖ ਕੇ । ਸਬਦਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ (ਜੁੜ ਕੇ) । ਅਹਿ—ਦਿਨ । ਨਿਸਿ—ਰਾਤ । ਸਮਾਲੇ—ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਤਿਸ ਹੀ ਕੀ—ਉਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦੀ ਹੀ । ਸਰਕਾਰ—ਹਕੂਮਤ, ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ।੧।

ਰਾਂਗਿ—ਰੰਗ ਵਾਲਾ । ਰਾਂਗਿ ਘਣੋ—ਗੂੜ੍ਹੇ ਰੰਗ ਵਾਲਾ । ਰੂੜੋ—ਸੋਹਣਾ । ਲਾਲ ਸਗੂੜੋ—ਗੂੜ੍ਹੇ ਨਾਲ ਰੰਗ ਵਾਲਾ । ਅਤਿ ਰਸ—ਬਹੁਤ ਰਸ ਵਾਲਾ, ਰਸਾਂ ਦਾ ਸੋਮਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਸੋਮਾ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਉਪਰਿ—ਉਤਾਂਹ, ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ । ਕੂਪੁ—ਖੂਹ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਖੂਹ, ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸੋਮਾ-ਪਰਮਾਤਮਾ । ਗਗਨ—ਆਕਾਸ਼, ਚਿਦਾਕਾਸ਼, ਦਸਵਾਂ ਦੁਆਰ । ਗਗਨ ਪਨਿਹਾਰੀ—ਗਗਨ ਦਾ ਪਨਿਹਾਰੀ, ਗਗਨ ਦਾ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਵਾਲਾ, ਉੱਚੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲਾ । ਬਿਧਿ—ਤਰੀਕਾ, ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਿਲਾਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ । ਗਿਆਨੁ—ਜਾਣ-ਪਛਾਣ, ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ।੨।

ਪਸਾਰੀ—ਖਿਲਾਰੀ । ਰਸਿ—ਰਸ ਨਾਲ, ਆਨੰਦ ਨਾਲ । ਬਿਗਾਸੇ—ਖਿੜਦੇ ਹਨ । ਸਸਿ—ਚੰਦ੍ਰਮਾ, ਸੀਤਲਤਾ; ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤ ਅਵਸਥਾ । ਸਸਿ ਘਰਿ—ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ । ਸੂਰੁ—ਸੂਰਜ, ਤਪਸ਼, ਤਾਮਸੀ ਸੁਭਾਉ । ਕਾਲੁ—ਮੌਤ (ਦਾ ਡਰ) । ਬਿਪੁੰਸਿ—ਮਾਰ ਕੇ । ਮਨਸਾ—ਮਨ ਦਾ ਫੁਰਨਾ, ਮਾਇਕ ਫੁਰਨਾ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ ।੩।

ਰਸਿ—ਰਸ ਵਿਚ, ਪਿਆਰ ਵਿਚ, ਆਨੰਦ ਵਿਚ । ਚਲੂਲੈ ਰੰਗਿ—ਗੂੜ੍ਹੇ ਰੰਗ ਵਿਚ । ਰਾਤੀ—ਰੰਗੀ ਹੋਈ । ਰਸਨਿ—ਜੀਭ । ਰਸਾਏ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਸ ਵਾਲੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ।੪।

ਅਰਥ:- ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਬੜੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਰੰਗ ਵਾਲਾ ਹੈ ਬੜਾ ਸੋਹਣਾ ਹੈ ਦੀਨਾਂ ਉਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸਭ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ, ਸਭ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਉਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ) ਰੰਗ ਚਾੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ (ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਸੋਮੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹੈ,

(ਉਸੇ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਵੱਸਦਾ) ਵੇਖ ਕੇ ਜੀਵ ਦਾ ਮਨ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਰੰਗ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । (ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਸੋਮਾ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਹੈ (ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਦਾਤਿ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ) ।੧।

ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸੋਮਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ; ਉੱਚੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲਾ ਜੀਵ ਹੀ (ਉਸ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ) ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਿਲਾਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ (ਭੀ) ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਰਚੀ ਹੋਈ ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ । (ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ) ਜੀਵ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ।੨।

ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਖਿਲਰਿਆਂ ਕੌਲ ਫੁਲ ਖਿੜ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋਤਿ-ਕਿਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆਂ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਰਸ ਨਾਲ ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ) ਸ਼ਾਂਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਤਾਮਸੀ ਸੁਭਾਉ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਮੌਤ ਦੇ ਡਰ ਨੂੰ ਮੁਕਾ ਕੇ ਮਾਇਕ ਫੁਰਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਮਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ) ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੩।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਜੀਭ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਸੋਮੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਪਿਆਰ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ ਰੰਗ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੀਭ ਨੂੰ ਨਾਮ-ਰਸ ਨਾਲ ਰਸਾਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ।੪।੧੫।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਬਾਰਹ ਮਹਿ ਰਾਵਲ ਖਪਿ ਜਾਵਹਿ ਚਹੁ ਛਿਅ ਮਹਿ ਸੰਨਿਆਸੀ ॥ ਜੋਗੀ ਕਾਪੜੀਆ ਸਿਰਖੂਥੇ ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਗਲਿ ਫਾਸੀ ॥੧॥ ਸਬਦਿ ਰਤੇ ਪੂਰੇ ਬੈਰਾਗੀ ॥ ਅਉਹਠਿ ਹਸਤ ਮਹਿ ਭੀਖਿਆ ਜਾਚੀ ਏਕ ਭਾਇ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਬ੍ਰਹਮਣ ਵਾਦੁ ਪੜਹਿ ਕਰਿ ਕਿਰਿਆ ਕਰਣੀ ਕਰਮ ਕਰਾਏ ॥ ਬਿਨੁ ਬੁਝੇ ਕਿਛੁ ਸੂਝੈ ਨਾਹੀ ਮਨਮੁਖੁ ਵਿਛੁੜਿ ਦੁਖੁ ਪਾਏ ॥੨॥ ਸਬਦਿ ਮਿਲੇ ਸੇ ਸੂਚਾਚਾਰੀ ਸਾਚੀ ਦਰਗਹ ਮਾਨੇ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਮਿ ਰਤਨਿ ਲਿਵ ਲਾਗੇ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਸਾਚਿ ਸਮਾਨੇ ॥੩॥ ਸਗਲੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਸੁਚਿ ਸੰਜਮ ਜਪ ਤਪ ਤੀਰਥ ਸਬਦਿ ਵਸੇ ॥ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲੈ ਮਿਲਾਇਆ ਦੂਖ ਪਰਾਛਤ ਕਾਲ ਨਸੇ ॥੪॥੧੬॥ {ਪੰਨਾ 1332}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਾਰਹ—ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਪੰਥ (ਹੇਤੁ, ਪਾਵ, ਆਈ, ਗਮਯ, ਪਾਗਲ, ਗੋਪਾਲ, ਕੰਥੜੀ, ਬਨ, ਪੂਜ, ਚੋਲੀ, ਰਾਵਲ ਅਤੇ ਦਾਸ) । ਰਾਵਲ—ਜੋਗੀ ਜੋ ਅਲੱਖ ਅਲੱਖ ਦੀ ਧੁਨਿ ਕਰ ਕੇ ਭਿੱਛਿਆ ਮੰਗਦੇ ਹਨ । ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਖਾਸ ਫਿਰਕਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਦੋਵੇਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਚਹੁ ਛਿਅ ਮਹਿ—ਦਸ (ਫਿਰਕਿਆਂ) ਵਿਚ (ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਦੇ ਦਸ ਫਿਰਕੇ:- ਤੀਰਥ, ਆਸ਼ੂਮ, ਵਨ, ਅਰਣਯ, ਗਿਰਿ, ਪਰਵਤ, ਸਾਗਰ, ਸਰਸੂਤੀ, ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਪੁਰੀ) । ਕਾਪੜੀਆ—ਟਾਕੀਆਂ ਦੀ ਗੋਦੜੀ ਜਾਂ ਚੋਲਾ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲਾ । ਸਿਰਖੂਥਾ—ਜੈਨ ਮਤ ਦਾ ਇਕ ਫਿਰਕਾ ਜੋ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਟ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਵੁੰਢੀਆ । ਗਲਿ—ਗਲ ਵਿਚ ।੧।

ਸਬਦਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ । ਬੈਰਾਗੀ—ਵਿਰਕਤ । ਅਉਹਠ—(AVG) ਹਿਰਦਾ । ਅਉਹਠਿ ਹਸਤ—
(AVG'0Q) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ । ਭੀਖਿਆ—ਭਿੱਛਿਆ, ਦਾਨ । ਜਾਚੀ—ਮੰਗੀ । ਏਕ
ਭਾਇ—ਇੱਕ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਵਾਦੁ—ਝਗੜਾ, ਚਰਚਾ, ਬਹਿਸ । ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ । ਕਿਰਿਆ ਕਰਮ—ਕਰਮ ਕਾਂਡ । ਮਨਮੁਖੁ—ਆਪਣੇ
ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ । ਵਿਛੁੜਿ—ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਵਿੱਛੁੜ ਕੇ ।੨।

ਸੂਚਾ ਚਾਰੀ—ਪਵਿਤ੍ਰ ਆਚਰਨ ਵਾਲੇ । ਨਾਮਿ ਰਤਨਿ—ਨਾਮ—ਰਤਨ ਵਿਚ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਨਾਮ ਵਿਚ । ਜੁਗ ਜੁਗ—
ਹਰੇਕ ਜੁਗ ਵਿਚ, ਸਦਾ ਹੀ ।੩।

ਸੁਚਿ—ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ । ਸੰਜਮ—ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਦੇ ਉੱਦਮ । ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲੈ—(ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ)
ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਪਰਾਛੁਤ—ਪਾਪ । ਕਾਲ—ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ।੪।

ਅਰਥ:- ਜੇਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ (ਮਾਇਆ
ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ) ਪੂਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਪਰਾਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੇ
ਚਰਨਾਂ) ਵਿਚ (ਜੁੜ ਕੇ ਸਦਾ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ) ਭਿੱਛਿਆ ਮੰਗੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ
ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।੧।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਕੇ ਬਾਰਾਂ ਹੀ ਫਿਰਕਿਆਂ ਵਿਚ ਦੇ ਜੋਗੀ ਅਤੇ ਦਸਾਂ ਹੀ ਫਿਰਕਿਆਂ
ਵਿਚ ਦੇ ਸੰਨਿਆਸੀ ਖਪਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਟਾਕੀਆਂ ਦੀ ਗੋਦੜੀ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲੇ ਜੋਗੀ ਅਤੇ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ
ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪੁਟਾਣ ਵਾਲੇ ਢੁੰਢੀਏ ਜੈਨੀ ਭੀ (ਖੁਆਰ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾ
ਇਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ) ਫਾਹੀ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।੧।

ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਉੱਚੇ ਆਚਰਨ (ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਦੇ ਥਾਂ) ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਕਰਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਕਰ ਕੇ (ਇਸੇ ਦੇ
ਆਧਾਰ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਚਰਚਾ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ
ਯਾਦ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਕੇ ਆਤਮਕ ਦੁੱਖ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ) ਨਾਹ ਸਮਝਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਸ ਨੂੰ
ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਸੁੱਝਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ।੨।

ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਤੱਬ ਵਾਲੇ ਸਿਰਫ ਉਹ ਬੰਦੇ ਹਨ ਜੋ (ਮਨੋਂ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ
ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਦਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲਿਵ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪ੍ਰਭੂ
ਦੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਸਦਾ-ਥਿਰ (ਦੀ ਯਾਦ) ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।੩।

(ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ,) ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮ, (ਬਾਹਰਲੀ) ਸੁੱਚ, (ਬਾਹਰਲੇ) ਸੰਜਮ, ਜਪ ਤਪ ਤੇ ਤੀਰਥ-
ਇਸ਼ਨਾਨ—ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ
ਜੁੜਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਕਰਮਾਂ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ) ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)
ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼, ਪਾਪ ਤੇ ਮੌਤ ਆਦਿਕ ਦੇ ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੪।੧੬।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਸੰਤਾ ਕੀ ਰੇਣੁ ਸਾਧ ਜਨ ਸੰਗਤਿ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਤਰੁ ਤਾਰੀ ॥ ਕਹਾ ਕਰੈ
ਬਪੁਰਾ ਜਮੁ ਡਰਪੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਿਦੈ ਮੁਰਾਰੀ ॥੧॥ ਜਲਿ ਜਾਉ ਜੀਵਨੁ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ॥ ਹਰਿ ਜਪਿ

ਜਪੁ ਜਪਉ ਜਪਮਾਲੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਵੈ ਸਾਦੁ ਮਨਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਸਾਚੁ ਸੁਖੁ ਜਾ
ਕਉ ਕਿਆ ਤਿਸੁ ਉਪਮਾ ਕਹੀਐ ॥ ਲਾਲ ਜਵੇਹਰ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਖੋਜਤ ਗੁਰਮੁਖਿ ਲਹੀਐ
॥੨॥ ਚੀਨੈ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਧਨੁ ਸਾਚੋ ਏਕ ਸਬਦਿ ਲਿਵ ਲਾਵੈ ॥ ਨਿਰਾਲੰਬੁ ਨਿਰਹਾਰੁ
ਨਿਹਕੇਵਲੁ ਨਿਰਭਉ ਤਾੜੀ ਲਾਵੈ ॥੩॥ ਸਾਇਰ ਸਪਤ ਭਰੇ ਜਲ ਨਿਰਮਲਿ ਉਲਟੀ ਨਾਵ ਤਰਾਵੈ
॥ ਬਾਹਰਿ ਜਾਤੋ ਠਾਕਿ ਰਹਾਵੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵੈ ॥੪॥ ਸੋ ਗਿਰਹੀ ਸੋ ਦਾਸੁ ਉਦਾਸੀ ਜਿਨਿ
ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਪਛਾਨਿਆ ॥ ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਅਵਰੁ ਨਹੀ ਦੂਜਾ ਸਾਚ ਸਬਦਿ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ
॥੫॥੧੭॥ {ਪੰਨਾ 1332}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰੇਣੁ—ਚਰਨ—ਧੂੜ । ਕੀਰਤਿ—ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ । ਤਰੁ ਤਾਰੀ—ਤਾਰੀ ਤਰ, (ਪਾਰ ਲੰਘਣ
ਵਾਸਤੇ) ਇਹ ਤਾਰੀ ਲਾ । ਕਹਾ ਕਰੈ—ਕੀਹ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕੁਝ ਵਿਗਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਬਪੁਰਾ—
ਵਿਚਾਰਾ । ਡਰਪੈ—ਡਰਦਾ ਹੈ । ਰਿਦੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਮੁਰਾਰੀ—ਪਰਮਾਤਮਾ ।੧।

ਜਲਿ ਜਾਉ—ਸੜ ਜਾਏ । ਜਪਉ—ਮੈਂ ਜਪਦਾ ਹਾਂ । ਜਪਮਾਲੀ—ਮਾਲਾ । ਸਾਦੁ—ਸੁਆਦ, ਰਸ । ਮਨਾ—
ਹੇ ਮਨ! ।੧।

ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਸੁਖੁ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਆਨੰਦ । ਜਾ ਕਉ—ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੂੰ । ਉਪਮਾ—ਵਡਿਆਈ ।
ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ।੨।

ਚੀਨੈ—ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ ਸਮਝਦਾ ਹੈ । ਗਿਆਨੁ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ) ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ । ਸਾਚੋ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ
ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ । ਸਬਦਿ—ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ । ਨਿਰਾਲੰਬੁ—(ਨਿਰ-ਆਲੰਬੁ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਆਸਰੇ ਦੀ ਲੋੜ
ਨਹੀਂ । ਨਿਰਹਾਰੁ—(ਨਿਰ-ਆਹਾਰੁ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਨਿਹਕੇਵਲੁ—ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ
ਵਾਸਨਾ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਤਾੜੀ ਲਾਵੈ—ਆਪਣੀ ਸੁਰਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕਾਂਦਾ ਹੈ ।੩।

ਸਾਇਰ—ਸਮੁੰਦਰ, ਸਾਗਰ । ਸਪਤ—ਸੱਤ । ਸਾਇਰ ਸਪਤ—ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰ, ਸੱਤ ਸਰੋਵਰ (ਪੰਜ ਗਿਆਨ-
ਇੰਦ੍ਰੇ, ਮਨ ਅਤੇ ਬੁਧਿ) । ਜਲ ਨਿਰਮਲਿ—ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਨਾਲ । ਉਲਟੀ—ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ ਪਰਤਾਈ ਹੋਈ
। ਨਾਵ—ਬੇੜੀ, ਜੀਵਨ-ਬੇੜੀ । ਜਾਤੋ—ਜਾਂਦਾ । ਠਾਕਿ—ਵਰਜ ਕੇ । ਸਹਜਿ—ਸਹਜ (ਅਵਸਥਾ) ਵਿਚ
।੪।

ਗਿਰਹੀ—ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ । ਉਦਾਸੀ—ਵਿਰਕਤ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ ਨੇ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ।
ਆਪੁ—ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ । ਸਬਦਿ—ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ।੫।

ਅਰਥ:- ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਜੀਵਨ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ)
ਪਿਆ ਸੜੇ (ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਉੱਦਮ ਇਸ ਨੂੰ ਸੜਨ ਤੋਂ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ) । (ਇਸ ਵਾਸਤੇ)
ਹੇ (ਮੇਰੇ) ਮਨ! ਮੈਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਜਪਦਾ ਹਾਂ (ਭਾਵ, ਮੁੜ ਮੁੜ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ
ਜਪਦਾ ਹਾਂ), ਮੈਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਜਾਪ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਲਾ (ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ) । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ (ਜਪਿਆਂ ਇਸ
ਜਾਪ ਦਾ) ਆਨੰਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ!) ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਚਰਨ-ਧੂੜ (ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਲਾ), ਸਾਧ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕਰ, (ਸਤਸੰਗ
ਵਿਚ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰ (ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਣ ਲਈ ਇਹ)

ਤਾਰੀ ਲਾ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਆ ਵੱਸਦਾ) ਹੈ, ਵਿਚਾਰਾ ਜਮਰਾਜ (ਭੀ) ਉਸਦਾ ਕੁਝ ਵਿਗਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਸਗੋਂ ਜਮਰਾਜ (ਉਸ ਪਾਸੋਂ) ਡਰਦਾ ਹੈ ।੧।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ) ਖੋਜਦਾ ਖੋਜਦਾ ਲਾਲ ਹੀਰੇ ਰਤਨ (ਆਦਿਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਰਗੇ ਕੀਮਤੀ ਆਤਮਕ ਗੁਣ) ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੨।

ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਇਕ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ) ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਣੀ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਜੁੜੀ ਸੁਰਤਿ ਉਸ ਦਾ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਧਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤਿ ਵਿਚ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਟਿਕਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਆਸਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਾਸਨਾ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ।੩।

(ਪੰਜੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ, ਮਨ ਅਤੇ ਬੁਧਿ ਇਹ ਸੱਤੇ ਹੀ ਮਾਨੇ, ਚਸ਼ਮੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹਰੇਕ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਾ ਵਾਸਤੇ ਚੰਗੀ ਮੰਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਪਾਣੀ ਮਿਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਇਹ ਸੱਤੇ ਹੀ ਸਰੋਵਰ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਜਲ ਨਾਲ ਭਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਉਸ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਜਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤੇ) ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਉਲਟਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬੇੜੀ ਨਾਮ-ਜਲ ਵਿਚ ਤਰਾਂਦਾ ਹੈ । (ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਉਹ ਬਾਹਰ ਭਟਕਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਰੋਕ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੪।

(ਜੇ ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲ ਭਟਕਦਾ ਹੀ ਰਹੇ ਤਾਂ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜਾਂ ਵਿਰਕਤ ਅਖਵਾਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ਉਹੀ (ਅਸਲ) ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹੀ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ) ਸੇਵਕ ਵਿਰਕਤ ਹੈ ।

ਨਾਨਕ ਆਖਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਸਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ) ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਗਿੱਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਕਿਤੇ ਭੀ) ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ ।੫।੧੭।

ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੩ ਚਉਪਦੇ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਰਲਾ ਕੋਈ ਬੁਝੈ ਸਬਦੇ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ॥ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ ਸਾਚਿ ਰਹੈ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥੧॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਜਨ ਭਾਈ ॥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਮਨੁ ਅਸਥਿਰੁ ਹੋਵੈ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਰਸਿ ਰਹਿਆ ਅਘਾਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਭਗਤਿ ਕਰਹੁ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ਇਸੁ ਜੁਗ ਕਾ ਲਾਹਾ ਭਾਈ ॥ ਸਦਾ ਜਨ ਨਿਰਮਲ ਮੈਲੁ ਨ ਲਾਗੈ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਚਿਤੁ ਲਾਈ ॥੨॥ ਸੁਖੁ ਸੀਗਾਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦਿਖਾਇਆ ਨਾਮਿ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ॥ ਅਖੁਟ ਭੰਡਾਰ ਭਰੇ ਕਦੇ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੈ ਸਦਾ ਹਰਿ ਸੇਵਹੁ ਭਾਈ ॥੩॥ ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਵੈ ਤਿਸੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਈ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ਸਦਾ ਤੂ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੀਆ ਦਿਖਾਈ ॥੪॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1332-1333}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿ ਕੇ । ਬੁਝੈ—ਸਮਝਦਾ ਹੈ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਸਬਦੇ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ—(ਸਭ ਵਿਚ) ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਨਾਮਿ—ਨਾਮ ਵਿਚ । ਪਾਵੈ—ਹਾਸਲ

ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸਾਚਿ—ਸਦਾ—ਬਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ । ਰਹੈ ਲਾਈ—ਲਾਇ ਰਹੈ, ਲਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ੧।

ਜਨ ਭਾਈ—ਹੇ ਜਨੋ! ਹੇ ਭਰਾਵੋ! ਪ੍ਰਸਾਦਿ—ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ । ਅਸਥਿਰੁ—ਅਡੋਲ । ਅਨਦਿਨੁ—ਹਰ ਰੋਜ਼ । ਰਸਿ—ਰਸ ਨਾਲ । ਰਹਿਆ ਅਘਾਈ—ਰੱਜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੧।

ਇਸੁ ਜੁਗ ਕਾ—ਇਸ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦਾ । ਲਾਹਾ—ਲਾਭ । ਨਿਰਮਲ—ਪਵਿੱਤਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ । ਸਚਿ—ਸਦਾ—ਬਿਰ ਹਰੀ ਵਿਚ । ਨਾਮਿ—ਨਾਮ ਵਿਚ । ਸਚਿ ਨਾਮਿ—ਸਦਾ—ਬਿਰ ਹਰਿ—ਨਾਮ ਵਿਚ । ੨।

ਸੀਗਾਰੁ—ਗਹਿਣਾ, (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਲਈ) ਗਹਿਣਾ । ਅਖੁਟ—ਕਦੇ ਨਾਹ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲੇ । ਭੰਡਾਰ—ਖਜ਼ਾਨੇ । ੩।

ਆਪੇ—ਆਪ ਹੀ । ਜਿਸ ਨੋ—(ਸੰਬੰਧਕ 'ਨੋ' ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਫਜ਼ 'ਜਿਸੁ' ਦਾ ਉੱਡ ਗਿਆ ਹੈ) । ਤਿਸੁ ਮਨਿ—ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ । ਸਤਿਗੁਰਿ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ । ੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ ਜਨੋ! ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਕਰੋ । (ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਰਾਹੀਂ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਮਨ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ) ਅਡੋਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਹਰਿ—ਨਾਮ ਦੇ ਸੁਆਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ (ਮਨੁੱਖ) ਹਰ ਵੇਲੇ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਲੋਂ) ਰੱਜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਇਹ) ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਥਾਈਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੱਤਾ ਰਹਿ ਕੇ (ਮਨੁੱਖ) ਸਦਾ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ, ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਦਿਨ ਰਾਤ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਰਹੋ । ਇਹੀ ਹੈ ਇਸ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਲਾਭ । (ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ—ਬਿਰ ਹਰਿ—ਨਾਮ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਜੋੜਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ । ੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ (ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਵਾਸਤੇ ਇਕ) ਗਹਿਣਾ ਹੈ । (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਨੇ (ਇਹ ਗਹਿਣਾ) ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਨੇ ਹਰਿ—ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਦੀ) ਇੱਜ਼ਤ ਖੱਟ ਲਈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੇਵਾ—ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਰਹੋ (ਸਦਾ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਇਹ) ਕਦੇ ਨਾਹ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲੇ ਖਜ਼ਾਨੇ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਭਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਇਹਨਾਂ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਵਿਚ) ਕਦੇ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ੩।

ਪਰ, ਹੇ ਭਾਈ! ਇਹ ਨਾਮ—ਖਜ਼ਾਨਾ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਰਤਾਰ ਆਪ ਹੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਤੂੰ ਸਦਾ ਹਰਿ—ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਰਹੁ । (ਭਗਤੀ—ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਇਹ ਰਸਤਾ) ਗੁਰੂ ਨੇ (ਹੀ) ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ (ਇਹ ਰਸਤਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਲੱਭਦਾ ਹੈ) । ੪। ੧।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੩ ॥ ਨਿਰਗੁਣੀਆਰੇ ਕਉ ਬਖਸਿ ਲੈ ਸੁਆਮੀ ਆਪੇ ਲੈਹੁ ਮਿਲਾਈ ॥ ਤੂ ਬਿਅੰਤੁ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ਸਬਦੇ ਦੇਹੁ ਬੁਝਾਈ ॥੧॥ ਹਰਿ ਜੀਉ ਤੁਧੁ ਵਿਟਹੁ ਬਲਿ ਜਾਈ ॥ ਤਨੁ ਮਨੁ ਅਰਪੀ ਤੁਧੁ ਆਗੈ ਰਾਖਉ ਸਦਾ ਰਹਾਂ ਸਰਣਾਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚਿ ਸਦਾ ਰਖੁ ਸੁਆਮੀ ਹਰਿ ਨਾਮੇ ਦੇਹਿ ਵਡਿਆਈ ॥ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਤੇ ਭਾਣਾ ਜਾਪੈ ਅਨਦਿਨੁ ਸਹਜਿ ਸਮਾਈ

॥੨॥ ਤੇਰੈ ਭਾਣੈ ਭਗਤਿ ਜੇ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਆਪੇ ਬਖਸਿ ਮਿਲਾਈ ॥ ਤੇਰੈ ਭਾਣੈ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ
ਗੁਰਿ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਅਗਨਿ ਬੁਝਾਈ ॥੩॥ ਜੋ ਤੂ ਕਰਹਿ ਸੁ ਹੋਵੈ ਕਰਤੇ ਅਵਰੁ ਨ ਕਰਣਾ ਜਾਈ ॥
ਨਾਨਕ ਨਾਵੈ ਜੇਵਡੁ ਅਵਰੁ ਨ ਦਾਤਾ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਈ ॥੪॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1333}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਉ—ਨੂੰ । ਸੁਆਮੀ—ਹੇ ਸੁਆਮੀ! ਆਪੇ—(ਤੂੰ) ਆਪ ਹੀ । ਸਬਦੇ—(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ
ਵਿਚ (ਜੋੜ ਕੇ) । ਬੁਝਾਈ—(ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ) ਸੂਝ ।੧।

ਬਲਿ ਜਾਇ—ਬਲਿ ਜਾਈਂ, ਮੈਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ । ਅਰਪੀ—ਅਰਪੀਂ, ਮੈਂ ਭੇਟ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਰਾਖਉ—
ਰਾਖਉਂ, ਮੈਂ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਸੁਆਮੀ—ਹੇ ਸੁਆਮੀ! ਨਾਮੋ—ਨਾਮ ਹੀ । ਵਡਿਆਈ—ਇੱਜ਼ਤ । ਤੇ—ਤੋਂ, ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਜਾਪੈ—ਜਾਪਦਾ
ਹੈ, ਸਮਝ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਅਨਦਿਨੁ—ਹਰ ਰੋਜ਼, ਹਰ ਵੇਲੇ । ਸਹਜਿ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ।
ਸਮਾਈ—ਲੀਨਤਾ ।੨।

ਭਾਣੈ—ਭਾਣੇ ਵਿਚ । ਤੁਧੁ—ਤੈਨੂੰ । ਭਾਵੈ—ਚੰਗਾ ਲੱਗੇ । ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ ।੩।

ਕਰਤੇ—ਹੇ ਕਰਤਾਰ! ਜੇਵਡੁ—ਬਰਾਬਰ । ਤੇ—ਤੋਂ । ਪਾਈ—ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! ਮੈਂ ਤੈਥੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ (ਆਪਣਾ) ਤਨ (ਆਪਣਾ) ਮਨ ਭੇਟ ਕਰਦਾ ਹਾਂ,
ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ (ਮਿਹਰ ਕਰ,) ਮੈਂ ਸਦਾ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਪਿਆ ਰਹਾਂ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਸੁਆਮੀ! (ਮੈਂ) ਗੁਣ-ਗੀਨ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਲੈ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ (ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ) ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋੜੀ ਰੱਖ । ਤੂੰ
ਬੇਅੰਤ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ । (ਹੇ ਸੁਆਮੀ! ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ (ਜੋੜ ਕੇ)
ਮੈਨੂੰ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ) ਸੂਝ ਬਖਸ਼ ।੧।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਸੁਆਮੀ! ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ ਆਪਣੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰੱਖ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਹੀ ਦੇਹ (ਇਹ ਹੀ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ)
ਇੱਜ਼ਤ (ਹੈ) । ਹੇ ਭਾਈ! ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਰਜ਼ਾ ਦੀ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ
ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਲੀਨਤਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ।੨।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਸੁਆਮੀ! ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਹੀ ਤੇਰੀ ਭਗਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ
ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋੜਦਾ ਹੈਂ । (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਗੁਰੂ ਨੇ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾ
ਦਿੱਤੀ, ਉਸ ਨੇ (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਤੇਰੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਸਦਾ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਮਾਣਿਆ ।੩।

ਹੇ ਕਰਤਾਰ! (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਉਹੀ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਤੂੰ (ਆਪ) ਕਰਦਾ ਹੈਂ (ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਉਲਟ) ਹੋਰ ਕੁਝ
ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ
ਹੈ । ਇਹ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ (ਹੀ) ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।੪।੨।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੩ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਸਾਲਾਹਿਆ ਜਿੰਨਾ ਤਿਨ ਸਲਾਹਿ ਹਰਿ ਜਾਤਾ ॥ ਵਿਚਹੁ
ਭਰਮੁ ਗਇਆ ਹੈ ਦੂਜਾ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਪਛਾਤਾ ॥੧॥ ਹਰਿ ਜੀਉ ਤੂ ਮੇਰਾ ਇਕੁ ਸੋਈ ॥ ਤੁਧੁ
ਜਪੀ ਤੁਪੈ ਸਾਲਾਹੀ ਗਤਿ ਮਤਿ ਤੁਝ ਤੇ ਹੋਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਲਾਹਨਿ ਸੇ ਸਾਦੁ

ਪਾਇਨਿ ਮੀਠਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਰੁ ॥ ਸਦਾ ਮੀਠਾ ਕਦੇ ਨ ਫੀਕਾ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਵੀਚਾਰੁ ॥੨॥ ਜਿਨਿ ਮੀਠਾ ਲਾਇਆ ਸੋਈ ਜਾਣੈ ਤਿਸੁ ਵਿਟਹੁ ਬਲਿ ਜਾਈ ॥ ਸਬਦਿ ਸਲਾਹੀ ਸਦਾ ਸੁਖਦਾਤਾ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਈ ॥੩॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ਸਦਾ ਹੈ ਦਾਤਾ ਜੋ ਇਛੈ ਸੋ ਫਲੁ ਪਾਏ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਸਚੁ ਪਾਏ ॥੪॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1333}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ । ਸਾਲਾਹਿਆ—ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਕੀਤੀ । ਸਲਾਹਿ ਜਾਤਾ—ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਆਈ । ਭਰਮੁ ਦੂਜਾ—ਮਾਇਆ ਵਾਲੀ ਭਟਕਣਾ । ਕੈ ਸਬਦਿ—ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ।੧।

ਸੋਈ—ਸਾਰ ਲੈਣ ਵਾਲਾ । ਜਪੀ—ਜਪੀਂ, ਮੈਂ ਜਪਦਾ ਹਾਂ । ਤੁਧੈ—ਤੈਨੂੰ ਹੀ । ਸਲਾਹੀ—ਸਲਾਹੀਂ, ਮੈਂ ਸਲਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਗਤਿ—ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ । ਤੁਝ ਤੇ—ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਸਾਲਾਹਨਿ—ਸਲਾਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਸੇ—ਉਹ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਸਾਦੁ—ਸੁਆਦ । ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ— ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ-ਜਲ । ਸਾਰੁ—ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ । ਗੁਰ ਸਬਦੀ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ।੨।

ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਵਿਟਹੁ—ਤੋਂ । ਜਾਈ—ਜਾਈਂ, ਮੈਂ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ । ਸਬਦਿ— ਸਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਆਪੁ—ਆਪਾ-ਭਾਵ । ਗਵਾਈ—ਗਵਾਇ, ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ।੩।

ਇਛੈ—ਮੰਗਦਾ ਹੈ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਸਚੁ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਰੀ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! ਮੇਰੀ ਸਾਰ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ । ਮੈਂ (ਸਦਾ) ਤੈਨੂੰ (ਹੀ) ਜਪਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ (ਸਦਾ) ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਸਲਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਉੱਚੀ ਅਕਲ ਤੈਥੋਂ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕੀਤੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨੀ ਸਿੱਖੀ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਇਆ ਵਾਲੀ ਭਟਕਣਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ (ਉਸ ਦਾ) ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ । ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ-ਜਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ (ਹੋਰ ਸਭ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲੋਂ) ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । (ਉਹ ਮਨੁੱਖ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ) ਵਿਚਾਰ (ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦਾ ਸੁਆਦ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਸਦਾ ਮਿੱਠਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਬੇ-ਸੁਆਦਾ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ ।੨।

ਪਰ, ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ (ਆਪਣਾ ਨਾਮ) ਮਿੱਠਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਹੀ (ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਸਦਾ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ (ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਆਪਣੇ) ਅੰਦਰੋਂ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਸੁਖ-ਦਾਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਦਾ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਿਆਰਾ ਗੁਰੂ ਸਦਾ (ਹਰੇਕ) ਦਾਤਿ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ (ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ) ਮੰਗਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਫਲ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਨਾਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ (ਇਹੀ ਹੈ ਅਸਲ) ਇੱਜ਼ਤ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਮਨੁੱਖ) ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।੪।੩।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੩ ॥ ਜੋ ਤੇਰੀ ਸਰਣਾਈ ਹਰਿ ਜੀਉ ਤਿਨ ਤੂ ਰਾਖਨ ਜੋਗੁ ॥ ਤੁਧੁ ਜੇਵਡੁ ਮੈ
 ਅਵਰੁ ਨ ਸੂਝੈ ਨਾ ਕੋ ਹੋਆ ਨ ਹੋਗੁ ॥੧॥ ਹਰਿ ਜੀਉ ਸਦਾ ਤੇਰੀ ਸਰਣਾਈ ॥ ਜਿਉ ਭਾਵੈ ਤਿਉ
 ਰਾਖਹੁ ਮੇਰੇ ਸੁਆਮੀ ਏਹ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜੋ ਤੇਰੀ ਸਰਣਾਈ ਹਰਿ ਜੀਉ ਤਿਨ
 ਕੀ ਕਰਹਿ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ॥ ਆਪਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਿ ਰਾਖਹੁ ਹਰਿ ਜੀਉ ਪੋਹਿ ਨ ਸਕੈ ਜਮਕਾਲੁ ॥੨॥
 ਤੇਰੀ ਸਰਣਾਈ ਸਚੀ ਹਰਿ ਜੀਉ ਨਾ ਓਹ ਘਟੈ ਨ ਜਾਇ ॥ ਜੋ ਹਰਿ ਛੋਡਿ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਲਾਗੈ ਓਹੁ
 ਜੰਮੈ ਤੈ ਮਰਿ ਜਾਇ ॥੩॥ ਜੋ ਤੇਰੀ ਸਰਣਾਈ ਹਰਿ ਜੀਉ ਤਿਨਾ ਦੂਖ ਭੂਖ ਕਿਛੁ ਨਾਹਿ ॥ ਨਾਨਕ
 ਨਾਮੁ ਸਲਾਹਿ ਸਦਾ ਤੂ ਸਚੈ ਸਬਦਿ ਸਮਾਹਿ ॥੪॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1333-1334}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹਰਿ ਜੀਉ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! ਤਿਨ—ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਰਾਖਨ ਜੋਗੁ—ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ
 ਦੀ ਤਾਕਤ ਵਾਲਾ । ਜੇਵਡੁ—ਬਰਾਬਰ ਦਾ । ਅਵਰੁ—ਕੋਈ ਹੋਰ । ਕੋ—ਕੋਈ (ਪੜਨਾਵ) । ਹੋਗੁ—(ਅਗਾਂਹ
 ਨੂੰ) ਹੋਵੇਗਾ ।੧।

ਭਾਵੈ—(ਤੈਨੂੰ) ਚੰਗਾ ਲੱਗੇ । ਸੁਆਮੀ—ਹੇ ਸੁਆਮੀ! ਵਡਿਆਈ—ਵਡੱਪਣ, ਸਮਰਥਾ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਕਰਹਿ—ਤੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ । ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ—ਪਾਲਣਾ, ਸਹਾਇਤਾ । ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ । ਪੋਹਿ ਨ ਸਕੈ—(ਆਪਣਾ)
 ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ, ਡਰਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।੨।

ਸਚੀ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ । ਨ ਜਾਇ—ਮੁੱਕਦੀ ਨਹੀਂ, ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਛੋਡਿ—ਛੱਡ ਕੇ । ਦੂਜੈ
 ਭਾਇ—ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਿਆਰ ਵਿਚ । ਤੈ—ਅਤੇ । ਮਰਿ ਜਾਇ—ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੩।

ਨਾਨਕ—ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਚੈ ਸਬਦਿ—ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ । ਸਮਾਹਿ—ਤੂੰ ਲੀਨ ਰਹੇਂਗਾ
 ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! (ਮਿਹਰ ਕਰ, ਮੈਂ) ਸਦਾ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਪਿਆ ਰਹਾਂ । ਹੇ ਮੇਰੇ ਸੁਆਮੀ! ਜਿਵੇਂ ਤੈਨੂੰ
 ਭਾਵੇ (ਮੇਰੀ) ਰੱਖਿਆ ਕਰ (ਅਸਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਸਕਣਾ) ਇਹ ਤੇਰੀ ਹੀ ਸਮਰਥਾ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਆ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈਂ । ਹੇ
 ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! ਤੇਰੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਦਾ । (ਅਜੇ ਤਕ ਤੇਰੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ) ਨਾਹ ਕੋਈ
 ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਅਤੇ ਅਗਾਂਹ ਨੂੰ) ਨਾਹ ਕੋਈ ਹੋਵੇਗਾ ।੧।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਆ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ (ਆਪ) ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ । ਮਿਹਰ
 ਕਰ ਕੇ ਤੂੰ ਆਪ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਫਿਰ) ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਭੀ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ
 ।੧।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! ਤੇਰੀ ਓਟ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਨਾਹ ਉਹ ਘਟਦੀ ਹੈ ਨਾਹ ਉਹ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।
 ਪਰ, ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ (ਦੀ ਓਟ) ਛੱਡ ਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ
 ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੩।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਦਬਾ ਸਕਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ
 (ਮਾਇਆ ਦੀ) ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੀ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ ਸਲਾਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਕਰ, ਇਸ

ਤਰਾਂ ਤੂੰ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹੇਂਗਾ ।੪।੪।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੩ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਜੀਉ ਸਦਾ ਧਿਆਵਹੁ ਜਬ ਲਗੁ ਜੀਅ ਪਰਾਨ ॥ ਗੁਰ
ਸਬਦੀ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਆ ਚੂਕਾ ਮਨਿ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥ ਸਫਲੁ ਜਨਮੁ ਤਿਸੁ ਪ੍ਰਾਨੀ ਕੇਰਾ ਹਰਿ ਕੈ
ਨਾਮਿ ਸਮਾਨ ॥੧॥ ਮੇਰੇ ਮਨ ਗੁਰ ਕੀ ਸਿਖ ਸੁਣੀਜੈ ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਸੁਖਦਾਤਾ ਸਹਜੇ
ਹਰਿ ਰਸੁ ਪੀਜੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਮੂਲੁ ਪਛਾਣਨਿ ਤਿਨ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸਾ ਸਹਜੇ ਹੀ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥
ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਕਮਲੁ ਪਰਗਾਸਿਆ ਹਉਮੈ ਦੁਰਮਤਿ ਖੋਈ ॥ ਸਭਨਾ ਮਹਿ ਏਕੋ ਸਚੁ ਵਰਤੈ
ਵਿਰਲਾ ਬੂਝੈ ਕੋਈ ॥੨॥ ਗੁਰਮਤੀ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਤਤੁ ਵਖਾਨੈ ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ
ਸਦਾ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਵਿਚਿ ਮਨ ਹੀ ਮਨੁ ਮਾਨੈ ॥ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਅਪੁਨੇ ਵਿਟਹੁ ਜਿਤੁ
ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਪਛਾਨੈ ॥੩॥ ਮਾਨਸ ਜਨਮਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨ ਸੇਵਿਆ ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥
ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਲੇ ਸਹਜੇ ਸਹਜਿ ਸਮਾਇਆ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ ਪੂਰੈ
ਭਾਗਿ ਧਿਆਇਆ ॥੪॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1334}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ । ਜਬ ਲਗੁ—ਜਦੋਂ ਤਕ । ਜੀਅ ਪਰਾਨ—ਜਿੰਦ ਹੈ ਤੇ
ਸਾਹ ਆ ਰਹੇ ਹਨ । ਸਬਦੀ—ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਨਿਰਮਲੁ—ਪਵਿੱਤਰ । ਚੂਕਾ—ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਨਿ—
ਮਨ ਵਿਚ । ਕੇਰਾ—ਦਾ । ਕੈ ਨਾਮਿ—ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ । ਸਮਾਨ—ਸਮਾਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੧।

ਮਨ—ਹੇ ਮਨ! ਸਿਖ—ਸਿੱਖਿਆ । ਸੁਣੀਜੈ—ਸੁਣਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਸਹਜੇ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ।
ਪੀਜੈ—ਪੀਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ੧। ਰਹਾਉ।

ਮੂਲੁ—ਜਗਤ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰ । ਨਿਜ ਘਰਿ—ਆਪਣੇ (ਅਸਲ) ਘਰ ਵਿਚ, ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ । ਕੈ ਸਬਦਿ—
ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਕਮਲੁ—ਹਿਰਦਾ, ਕੌਲ-ਫੁੱਲ । ਪਰਗਾਸਿਆ—ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਦੁਰਮਤਿ—ਖੋਟੀ ।
ਸਚੁ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ । ਵਰਤੈ—ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੌਜੂਦ ਹੈ (vṛ̥—to exist)
। ੨।

ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ । ਵਖਾਨੈ—ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ ।
ਵਿਚਿ ਮਨ ਹੀ—ਮਨ ਵਿਚਿ ਹੀ, ਮਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ । ਮਾਨੈ—ਪਤੀਜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਸਦ—ਸਦਾ ।
ਵਿਟਹੁ—ਤੋਂ । ਜਿਤੁ—ਜਿਸ (ਗੁਰੂ) ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਆਤਮ ਰਾਮੁ—ਪਰਮਾਤਮਾ । ੩।

ਜਨਮਿ—ਜਨਮ ਵਿਚ, ਜੀਵਨ ਵਿਚ । ਬਿਰਥਾ—ਵਿਅਰਥ (vīṁ) । ਨਦਰਿ—ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ । ਮੇਲੇ—
ਮਿਲਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਹਜੇ ਸਹਜਿ—ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ । ਪੂਰੈ ਭਾਗਿ—ਵੱਡੀ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ
। ੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਗੁਰੂ ਦਾ (ਇਹ) ਉਪਦੇਸ਼ (ਸਦਾ) ਸੁਣਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਕਿ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ
ਨਾਮ ਸਦਾ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਇਸ ਵਾਸਤੇ) ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ (ਟਿਕ ਕੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-
ਜਲ ਪੀਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਦੋਂ ਤਕ ਜਿੰਦ ਕਾਇਮ ਹੈ ਤੇ ਸੁਆਸ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ

ਨਾਮ ਸਿਮਰਦੇ ਰਹੋ । (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ) ਮਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਵਿਚ (ਵੱਸਦਾ) ਅਹੰਕਾਰ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਸਦਾ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਜਗਤ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਸਦਾ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਮਿਲਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਹਉਮੈ ਵਾਲੀ ਖੋਟੀ ਮਤਿ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! (ਉਂਵ ਤਾਂ) ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਪਰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਗੱਲ) ਸਮਝਦਾ ਹੈ । ੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਮਨ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜਗਤ ਦੇ ਅਸਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਪਤੀਜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਇਸ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਨਹੀਂ ਲਈ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਅਰਥ ਗਵਾ ਲਈ । (ਪਰ ਜੀਵ ਦੇ ਭੀ ਕੀਹ ਵੱਸ?) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਫਿਰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਾਮ (ਜਪਣ ਦੀ) ਵਡਿਆਈ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਵੱਡੀ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੪। ੫।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੩ ॥ ਆਪੇ ਭਾਂਤਿ ਬਣਾਏ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ਸਿਸਟਿ ਉਪਾਇ ਪ੍ਰਭਿ ਖੇਲੁ ਕੀਆ ॥ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਕਰੇ ਕਰਾਏ ਸਰਬ ਜੀਆ ਨੋ ਰਿਜਕੁ ਦੀਆ ॥੧॥ ਕਲੀ ਕਾਲ ਮਹਿ ਰਵਿਆ ਰਾਮੁ ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਗਟੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਗੁਪਤਾ ਨਾਮੁ ਵਰਤੈ ਵਿਚਿ ਕਲਜੁਗਿ ਘਟਿ ਘਟਿ ਹਰਿ ਭਰਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ॥ ਨਾਮੁ ਰਤਨੁ ਤਿਨਾ ਹਿਰਦੈ ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਜੋ ਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ਭਜਿ ਪਇਆ ॥੨॥ ਇੰਦ੍ਰੀ ਪੰਚ ਪੰਚੇ ਵਸਿ ਆਣੈ ਖਿਮਾ ਸੰਤੋਖੁ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਵੈ ॥ ਸੋ ਧਨੁ ਧਨੁ ਹਰਿ ਜਨੁ ਵਡ ਪੂਰਾ ਜੋ ਭੈ ਬੈਰਾਗਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ॥੩॥ ਗੁਰ ਤੇ ਮੁਹੁ ਫੇਰੇ ਜੇ ਕੋਈ ਗੁਰ ਕਾ ਕਹਿਆ ਨ ਚਿਤਿ ਧਰੈ ॥ ਕਰਿ ਆਚਾਰ ਬਹੁ ਸੰਪਉ ਸੰਚੈ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੈ ਸੁ ਨਰਕਿ ਪਰੈ ॥੪॥ ਏਕੋ ਸਬਦੁ ਏਕੋ ਪ੍ਰਭੁ ਵਰਤੈ ਸਭ ਏਕਸੁ ਤੇ ਉਤਪਤਿ ਚਲੈ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਏ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਾਇ ਰਲੈ ॥੫॥੬॥ {ਪੰਨਾ 1334}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਆਪੇ-(ਪ੍ਰਭੂ) ਆਪ ਹੀ । ਭਾਂਤਿ-ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ । ਬਹੁ ਰੰਗੀ-ਅਨੇਕਾਂ ਰੰਗਾਂ ਦੀ । ਉਪਾਇ-ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ । ਪ੍ਰਭਿ-ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ । ਖੇਲੁ-ਜਗਤ-ਤਮਾਸ਼ਾ । ਕਰਿ-ਕਰ ਕੇ । ਕਰਿ ਕਰਿ-('ਖੇਲੁ') ਰਚ ਰਚ ਕੇ । ਕਰਾਏ-(ਜੀਵਾਂ ਪਾਸੋਂ) ਕਰਾਂਦਾ ਹੈ । ੧।

ਕਲੀ ਕਾਲ ਮਹਿ-ਇਸ ਜੀਵਨ-ਸਮੇ ਵਿਚ ਜੋ ਕਈ ਬਖੇੜਿਆਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ । ਕਲੀ-ਝਗੜੇ-

ਕਲੇਸ਼ । ਰਵਿਆ—ਸਿਮਰਿਆ । ਘਟਿ ਘਟਿ—ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਗੁਪਤਾ—ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ । ਵਿਚਿ—(ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ) ਅੰਦਰ । ਕਲਜੁਗਿ—ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ, ਬਖੇੜਿਆਂ-ਭਰੇ ਜੀਵਨ-ਸਮੇ ਵਿਚ । ਘਟਿ ਘਟਿ—ਹਰੇਕ ਘਟ ਵਿਚ । ਹਿਰਦੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਭਜਿ ਪਇਆ—ਛੇਤੀ ਜਾ ਪਿਆ ।੨।

ਪੰਚੇ—ਪੰਜ ਹੀ । ਵਸਿ—ਵੱਸ ਵਿਚ । ਆਣੈ—ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਖਿਮਾ—ਕਿਸੇ ਦੀ ਵਧੀਕੀ ਨੂੰ ਸਹਾਰਨ ਦਾ ਸੁਭਾਉ । ਧਨੁ ਧਨੁ—ਧੰਨ ਧੰਨ, ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ । ਭੈ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਡਰ-ਅਦਬ ਵਿਚ (ਰਹਿ ਕੇ) । ਬੈਰਾਗਿ—(ਦੁਨੀਆ ਵਲੋਂ) ਉਪਰਾਮਤਾ ਵਿਚ ।੩।

ਤੇ—ਤੋਂ । ਚਿਤਿ—(ਆਪਣੇ) ਚਿੱਤ ਵਿਚ । ਕਰਿ ਆਚਾਰ—(ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਦੇ) ਕਰਮ ਕਰ ਕੇ । ਸੰਪਉ—ਧਨ । ਸੰਚੈ—ਇਕੱਠਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਨਰਕਿ—ਨਰਕ ਵਿਚ, ਦੁੱਖ ਵਿਚ । ਪਰੈ—ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੪।

ਏਕੋ—ਇੱਕ ਹੀ । ਸਬਦੁ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਹੁਕਮ । ਵਰਤੈ—ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਏਕਸੁ ਤੇ—ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੀ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ।੫।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹਰੇਕ ਘਟ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਇਸ ਬਖੇੜਿਆਂ-ਭਰੇ ਜੀਵਨ-ਸਮੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਉਸ ਰਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਝਗੜੇ-ਬਖੇੜੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ) ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਦਾ ਹੈ । ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਇਹ ਜਗਤ-ਤਮਾਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ । (ਇਹ ਜਗਤ-ਤਮਾਸ਼ਾ) ਰਚ ਰਚ ਕੇ (ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਦੀ) ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਸਭ ਕੁਝ ਆਪ ਹੀ) ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਜੀਵਾਂ ਪਾਸੋਂ) ਕਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਂਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਪਤ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਬਖੇੜਿਆਂ-ਭਰੇ ਜੀਵਨ-ਸਮੇ ਵਿਚ (ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੁਕਿਆ ਪਿਆ ਹੈ) । ਪ੍ਰਭੂ ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ । (ਫਿਰ ਭੀ ਉਸ ਦਾ) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਨਾਮ ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਹੀ) ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਜਾ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਖਿਮਾ ਸੰਤੋਖ (ਆਦਿਕ ਗੁਣ) ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਡਰ-ਅਦਬ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਵੈਰਾਗ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਵੱਡਾ ਹੈ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਹੈ (ਇਹ ਜੋ ਬਲਵਾਨ) ਪੰਜ ਇੰਦ੍ਰੇ ਹਨ ਇਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।੩।

ਪਰ, ਹੇ ਭਾਈ! ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ ਪਰਤਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਚਨ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਸਾਂਦਾ, (ਉਂਵ ਤੀਰਥ-ਜਾਤ੍ਰਾ ਆਦਿਕ ਮਿਥੇ ਹੋਏ) ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮ ਕਰ ਕੇ ਬਹੁਤ ਧਨ ਭੀ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, (ਫਿਰ ਭੀ) ਉਹ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਉਹ ਕਰਦਿਆਂ) ਨਰਕ ਵਿਚ ਹੀ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਸਦਾ ਦੁੱਖੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ।੪।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਭੀ ਕੀਹ ਵੱਸ?) ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ (ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ) ਮੌਜੂਦ ਹੈ, (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ

ਹੀ) ਹੁਕਮ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੀ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਕਾਰ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਾ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਜਿਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਜੀਵ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।੫।੬।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੩ ॥ ਮੇਰੇ ਮਨ ਗੁਰੂ ਅਪਣਾ ਸਾਲਾਹਿ ॥ ਪੂਰਾ ਭਾਗੁ ਹੋਵੈ ਮੁਖਿ ਮਸਤਕਿ ਸਦਾ
ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਹਿ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਭੋਜਨੁ ਹਰਿ ਦੇਇ ॥ ਕੋਟਿ ਮਧੇ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ
ਲੇਇ ॥ ਜਿਸ ਨੋ ਅਪਣੀ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ ॥੧॥ ਗੁਰ ਕੇ ਚਰਣ ਮਨ ਮਾਹਿ ਵਸਾਇ ॥ ਦੁਖੁ ਅਨੇਰਾ
ਅੰਦਰਹੁ ਜਾਇ ॥ ਆਪੇ ਸਾਚਾ ਲਏ ਮਿਲਾਇ ॥੨॥ ਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸਿਉ ਲਾਇ ਪਿਆਰੁ ॥ ਐਥੈ
ਓਥੈ ਏਹੁ ਅਧਾਰੁ ॥ ਆਪੇ ਦੇਵੈ ਸਿਰਜਨਹਾਰੁ ॥੩॥ ਸਚਾ ਮਨਾਏ ਅਪਣਾ ਭਾਣਾ ॥ ਸੋਈ ਭਗਤੁ
ਸੁਘੜੁ ਸੋਜਾਣਾ ॥ ਨਾਨਕੁ ਤਿਸ ਕੈ ਸਦ ਕੁਰਬਾਣਾ ॥੪॥੧੭॥੧੭॥੨੪॥ {ਪੰਨਾ 1335}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਨ—ਹੇ ਮਨ! ਸਾਲਾਹਿ—ਵਡਿਆਇਆ ਕਰ । ਭਾਗੁ—ਕਿਸਮਤ । ਮੁਖਿ—ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ।
ਮਸਤਕਿ—ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ । ਗਾਹਿ—ਚੁੱਭੀ ਲਾਇਆ ਕਰ । ਗੁਣ ਗਾਹਿ—ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਚੁੱਭੀ ਲਾਇਆ ਕਰ
।੧।ਰਹਾਉ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ । ਦੇਇ—ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਕੋਟਿ ਮਧੇ—ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਵਿਚੋਂ । ਲੇਇ—ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।
ਜਿਸ ਨੋ—(ਸੰਬੰਧਕ ‘ਨੋ’ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਫਜ਼ ‘ਜਿਸੁ’ ਦਾ ਉੱਡ ਗਿਆ ਹੈ) । ਨਦਰਿ—ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ
। ਕਰੇਇ—ਕਰਦਾ ਹੈ ।੧।

ਵਸਾਇ—ਵਸਾਈ ਰੱਖ । ਜਾਇ—ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਨੇਰਾ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਬੇ-ਸਮਝੀ ਦਾ ਹਨੇਰਾ
। ਆਪੇ—ਆਪ ਹੀ । ਸਾਚਾ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ।੨।

ਸਿਉ—ਨਾਲ । ਐਥੈ—ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ । ਓਥੈ—ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ । ਅਧਾਰੁ—(ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ) ਆਸਰਾ ।੩।

ਭਾਣਾ—ਰਜ਼ਾ, ਮਰਜ਼ੀ । ਮਨਾਏ—ਮੰਨਣ ਲਈ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸੁਘੜੁ—ਸੋਹਣੀ ਮਾਨਸਕ ਘਾੜਤ ਵਾਲਾ,
ਸੁਚੱਜਾ । ਸੋਜਾਣਾ—(ਅੱਖਰ ‘ਸ’ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਲਗਾਂ ਹਨ— ਅਤੇ । ਅਸਲ ਲਫਜ਼ ‘ਸੁਜਾਣਾ’ ਹੈ, ਇਥੇ
‘ਸੋਜਾਣਾ’ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ) ਸਿਆਣਾ । ਤਿਸ ਕੈ—(ਸੰਬੰਧਕ ‘ਕੈ’ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਫਜ਼ ‘ਤਿਸੁ’ ਦਾ ਉੱਡ ਗਿਆ
ਹੈ) ਉਸ ਤੋਂ । ਸਦ—ਸਦਾ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! (ਸਦਾ) ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਕਰਿਆ ਕਰ, (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ
ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਚੁੱਭੀ ਲਾਇਆ ਕਰ । ਤੇਰੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਪੂਰੀ ਕਿਸਮਤ ਜਾਗ ਪਵੇਗੀ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਜਿੰਦ
ਵਾਸਤੇ) ਖੁਰਾਕ (ਆਪਣਾ) ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ
ਮਨੁੱਖ ਹੀ (ਇਹ ਦਾਤਿ) ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ (ਸੋਹਣੇ) ਚਰਨ (ਆਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕਾਈ ਰੱਖ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਮਨ ਵਿਚੋਂ (ਹਰੇਕ) ਦੁੱਖ
ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ) ਬੇ-ਸਮਝੀ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ) ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ
ਵਾਲਾ ਆਪ ਹੀ (ਜੀਵ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ) ਮਿਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਜੋੜ । (ਇਹ ਬਾਣੀ ਹੀ) ਇਸ ਲੋਕ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ (ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ) ਆਸਰਾ ਹੈ (ਪਰ ਇਹ ਦਾਤਿ) ਜਗਤ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਾ ਕੇ) ਆਪਣੀ ਰਜ਼ਾ ਮਿੱਠੀ ਕਰ ਕੇ ਮੰਨਣ ਲਈ (ਮਨੁੱਖ ਦੀ) ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਰਜ਼ਾ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ ਹੈ) ਉਹੀ ਹੈ ਸੋਹਣਾ ਸੁਚੱਜਾ ਸਿਆਣਾ ਭਗਤ । (ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ) ਨਾਨਕ ਸਦਾ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੪।੭।੧੭।੨।੨੪।

ਵੇਰਵਾ ਅੰਕਾਂ ਦਾ

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ: ੧ . . = ੧੭

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ: ੩ . . = ੭

.....--

.... ਜੋੜ ... = ੨੪

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੪ ਬਿਭਾਸ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਰਸਕਿ ਰਸਕਿ ਗੁਨ ਗਾਵਹ ਗੁਰਮਤਿ ਲਿਵ ਉਨਮਨਿ ਨਾਮਿ ਲਗਾਨ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਰਸੁ ਪੀਆ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਹਮ ਨਾਮ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਨ ॥੧॥ ਹਮਰੇ ਜਗਜੀਵਨ ਹਰਿ ਪ੍ਰਾਨ ॥ ਹਰਿ ਉਤਮੁ ਰਿਦ ਅੰਤਰਿ ਭਾਇਓ ਗੁਰਿ ਮੰਤੁ ਦੀਓ ਹਰਿ ਕਾਨ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਆਵਹੁ ਸੰਤ ਮਿਲਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਵਖਾਨ ॥ ਕਿਤੁ ਬਿਧਿ ਕਿਉ ਪਾਈਐ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪੁਨਾ ਮੋ ਕਉ ਕਰਹੁ ਉਪਦੇਸੁ ਹਰਿ ਦਾਨ ॥੨॥ ਸਤਸੰਗਤਿ ਮਹਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਵਸਿਆ ਮਿਲਿ ਸੰਗਤਿ ਹਰਿ ਗੁਨ ਜਾਨ ॥ ਵਡੈ ਭਾਗਿ ਸਤਸੰਗਤਿ ਪਾਈ ਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਰਸਿ ਭਗਵਾਨ ॥੩॥ ਗੁਨ ਗਾਵਹ ਪ੍ਰਭ ਅਗਮ ਠਾਕੁਰ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਇ ਰਹੇ ਹੈਰਾਨ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਕਉ ਗੁਰਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦੀਓ ਖਿਨ ਦਾਨ ॥੪॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1335}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਸਕਿ—ਸੁਆਦ ਨਾਲ । ਰਸਕਿ ਰਸਕਿ—ਮੁੜ ਮੁੜ ਸੁਆਦ ਨਾਲ । ਗਾਵਹ—ਆਓ ਅਸੀ ਗਾਇਆ ਕਰੀਏ । ਉਨਮਨਿ—ਉਨਮਨ ਵਿਚ, (ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਦੀ) ਤਾਂਘ ਵਿਚ । ਨਾਮਿ—ਨਾਮ ਵਿਚ । ਲਗਾਨ—ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ-ਜਲ । ਵਿਟਹੁ—ਤੋਂ ।੧।

ਜਗਜੀਵਨ ਹਰਿ—ਜਗਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ । ਪ੍ਰਾਨ—ਜਿੰਦ-ਜਾਨ । ਰਿਦ—ਹਿਰਦਾ । ਭਾਇਓ—ਪਿਆਰਾ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ । ਮੰਤੁ—ਉਪਦੇਸ਼ । ਕਾਨ—ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਸੰਤ—ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ! ਭਾਈ—ਹੇ ਭਰਾਵੇ! ਮਿਲਿ—ਮਿਲ ਕੇ । ਵਖਾਨ—ਉਚਾਰੀਏ । ਕਿਤੁ—ਕਿਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ? ਕਿਤੁ ਬਿਧਿ—ਕਿਸ ਵਿਧੀ ਨਾਲ? ਕਿਉ—ਕਿਵੇਂ? ਮੋ ਕਉ—ਮੈਨੂੰ ।੨।

ਹਰਿ ਗੁਨ ਜਾਨ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਬਣਦੀ ਹੈ । ਭਾਗਿ—ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ । ਪਰਸਿ—ਛੂਹ ਕੇ ।੩।

ਗਾਵਹ—ਆਓ ਅਸੀ ਗਾਵੀਏ । ਅਗਮ—ਅਪਹੁੰਚ । ਗਾਇ—ਗਾ ਕੇ । ਹੈਰਾਨ—ਵਿਸਮਾਦ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ । ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਗਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਹੀ ਅਸਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਜਿੰਦ-ਜਾਨ ਹਨ (ਫਿਰ ਭੀ ਅਸਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ) । (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਦਿੱਤਾ,

ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉੱਤਮ ਹਰੀ (ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ, ਆਓ ਅਸੀ ਮੁੜ ਮੁੜ ਸੁਆਦ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਵਿਆ ਕਰੀਏ, (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਗਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਦੀ) ਤਾਂਘ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ-ਰਸ ਪੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ।੧।

ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ! ਹੇ ਮੇਰੇ ਭਰਾਵੋ! ਆਓ, ਮਿਲ ਬੈਠੋ । ਮਿਲ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੀਏ । ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ! ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਉਪਦੇਸ ਮੈਨੂੰ ਦਾਨ ਵਜੋਂ ਦੇਵੋ (ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਕਿ) ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਕਿਵੇਂ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਸਦਾ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ, ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਦੇ ਚਰਨ) ਛੁਹ ਕੇ ਭਗਵਾਨ (ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ) ।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਆਓ, ਅਪਹੁੰਚ ਠਾਕੁਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਵਿਆ ਕਰੀਏ । ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾ ਕੇ (ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆ ਲਿਆ ਕੇ) ਹੈਰਤ ਵਿਚ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਸ ਦਾਸ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਨੂੰ (ਗੁਰੂ ਨੇ) ਇਕ ਖਿਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ।੪।੧।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਉਗਵੈ ਸੂਰੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਬੋਲਹਿ ਸਭ ਰੈਨਿ ਸਮਾਲਹਿ ਹਰਿ ਗਾਲ ॥
ਹਮਰੈ ਪ੍ਰਭਿ ਹਮ ਲੋਚ ਲਗਾਈ ਹਮ ਕਰਹ ਪ੍ਰਭੂ ਹਰਿ ਭਾਲ ॥੧॥ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਸਾਧੂ ਧੂਰਿ ਰਵਾਲ ॥
ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਓ ਗੁਰਿ ਮੀਠਾ ਗੁਰ ਪਗ ਝਾਰਹ ਹਮ ਬਾਲ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸਾਕਤ
ਕਉ ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ ਅੰਧਾਰੀ ਮੋਹਿ ਫਾਥੇ ਮਾਇਆ ਜਾਲ ॥ ਖਿਨੁ ਪਲੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੂ ਰਿਦੈ ਨ ਵਸਿਓ
ਰਿਨਿ ਬਾਧੇ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਬਾਲ ॥੨॥ ਸਤਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਮਤਿ ਬੁਧਿ ਪਾਈ ਹਉ ਛੂਟੇ ਮਮਤਾ ਜਾਲ ॥
ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਹਰਿ ਮੀਠ ਲਗਾਨਾ ਗੁਰਿ ਕੀਏ ਸਬਦਿ ਨਿਹਾਲ ॥੩॥ ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਗੁਰ ਅਗਮ
ਗੁਸਾਈ ਗੁਰ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ॥ ਬਿਖੁ ਭਉਜਲ ਡੁਬਦੇ ਕਾਢਿ ਲੇਹੁ ਪ੍ਰਭ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਬਾਲ
ਗੁਪਾਲ ॥੪॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1335}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੂਰੁ—ਸੂਰਜ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ । ਬੋਲਹਿ—ਬੋਲਦੇ ਹਨ ।
ਰੈਨਿ—ਰਾਤ । ਸਮਾਲਹਿ—ਸੰਭਾਲਦੇ ਹਨ, ਚੇਤੇ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਹਰਿ ਗਾਲ—ਹਰੀ ਦੀਆਂ (ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ
ਦੀਆਂ) ਗੱਲਾਂ । ਹਮਰੈ ਪ੍ਰਭਿ—ਅਸਾਡੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ, ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ । ਲੋਚ—ਤਾਂਘ । ਹਮ—ਮੈਨੂੰ, ਅਸਾਨੂੰ । ਹਮ
ਕਰਹ—ਅਸੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਭਾਲ—ਢੂੰਢ ।੧।

ਸਾਧੂ—ਗੁਰੂ । ਰਵਾਲ—ਚਰਨ-ਧੂੜ । ਦ੍ਰਿੜਾਇਓ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ । ਗੁਰ
ਪਗ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਪੈਰ । ਝਾਰਹ ਹਮ—ਅਸੀ ਝਾੜਦੇ ਹਾਂ । ਬਾਲ—ਕੇਸਾਂ ਨਾਲ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਸਾਕਤ ਕਉ—ਸਾਕਤਾਂ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ । ਅੰਧਾਰੀ—ਹਨੇਰੀ । ਮੋਹਿ—ਮੋਹ ਵਿਚ ।

ਜਾਲ—ਫਾਹੀਆਂ । ਰਿਦੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਰਿਨਿ—ਕਰਜੇ ਨਾਲ (ਰਿਨ—ਕਰਜਾ) । ਬਾਲ ਬਾਧੇ—ਵਾਲ ਵਾਲ ਬੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੨।

ਮਿਲਿ—ਮਿਲ ਕੇ । ਹਉ—ਹਉਮੈ । ਮਮਤਾ ਜਾਲ—ਅਪਣੱਤ ਦੀਆਂ ਫਾਹੀਆਂ । ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ । ਸਬਦਿ—ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਨਿਹਾਲ—ਪ੍ਰਸੰਨ, ਸ਼ਾਂਤ । ੩।

ਹਮ—ਅਸੀ ਜੀਵ । ਬਾਰਿਕ—ਬੱਚੇ । ਗੁਰ—ਵੱਡਾ । ਅਗਮ—ਅਪਹੁੰਚ । ਗੁਸਾਈ—ਧਰਤੀ ਦਾ ਖਸਮ (ਗੋ—ਧਰਤੀ । ਸਾਂਈ—ਖਸਮ) । ਗੁਰ—ਹੇ ਗੁਰੂ! ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ—ਰੱਖਿਆ ਕਰ । ਬਿਖੁ—ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਜ਼ਹਿਰ । ਭਉਜਲ—ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ । ਪ੍ਰਭ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਗੁਪਾਲ—ਹੇ ਗੁਪਾਲ! ਹੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਰਾਖੇ! । ੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਮਿੱਠਾ ਨਾਮ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਮੈਂ (ਆਪਣੇ) ਕੇਸਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਝਾੜਦਾ ਹਾਂ । ਮੇਰਾ ਮਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਦੋਂ) ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਭੀ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਭੀ ਇਹ ਲਗਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, (ਇਸ ਵਾਸਤੇ) ਮੈਂ ਭੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਢੂੰਢ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ । ੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਾਸਤੇ (ਸਾਰਾ) ਦਿਨ (ਸਾਰੀ) ਰਾਤ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ, ਮਾਇਆ (ਦੇ ਮੋਹ) ਦੀਆਂ ਫਾਹੀਆਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਕ ਖਿਨ ਭਰ ਭੀ ਇਕ ਪਲ ਭਰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਵੱਸਦਾ । ਉਹ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ) ਕਰਜੇ ਵਿਚ ਵਾਲ ਵਾਲ ਬੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ (ਉੱਚੀ) ਮਤਿ (ਉੱਚੀ) ਅਕਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ, (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਹਉਮੈ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਫਾਹੀਆਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਨੇ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੩।

ਹੇ ਗੁਰੂ! ਹੇ ਅਪਹੁੰਚ ਮਾਲਕ! ਅਸੀ ਜੀਵ ਤੇਰੇ (ਅੰਵਾਣ) ਬੱਚੇ ਹਾਂ । ਹੇ ਗੁਰੂ ਮਿਹਰ ਕਰ, ਸਾਡੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਹੇ ਗੁਰੂ! ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਹੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਰਾਖੇ! ਅਸੀ ਤੇਰੇ (ਅੰਵਾਣ) ਬੱਚੇ ਹਾਂ, ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ ਬਚਾ ਲੈ । ੪। ੨।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਇਕੁ ਖਿਨੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ਗੁਨ ਗਾਏ ਰਸਕ ਰਸੀਕ ॥ ਗਾਵਤ ਸੁਨਤ ਦੋਊ ਭਏ ਮੁਕਤੇ ਜਿਨਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਖਿਨੁ ਹਰਿ ਪੀਕ ॥੧॥ ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਰਸੁ ਟੀਕ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਸੀਤਲ ਜਲੁ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪੀਆ ਰਸੁ ਝੀਕ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਿਨ ਹਰਿ ਹਿਰਦੈ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਗਾਨੀ ਤਿਨਾ ਮਸਤਕਿ ਉਜਲ ਟੀਕ ॥ ਹਰਿ ਜਨ ਸੋਭਾ ਸਭ ਜਗ ਉਪਰਿ ਜਿਉ ਵਿਚਿ ਉਡਵਾ ਸਸਿ ਕੀਕ ॥੨॥ ਜਿਨ ਹਰਿ ਹਿਰਦੈ ਨਾਮੁ ਨ ਵਸਿਓ ਤਿਨ ਸਭਿ

ਕਾਰਜ ਫੀਕ ॥ ਜੈਸੇ ਸੀਗਾਰੂ ਕਰੈ ਦੇਹ ਮਾਨੁਖ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਨਕਟੇ ਨਕ ਕੀਕ ॥੩॥ ਘਟਿ ਘਟਿ
ਰਮਈਆ ਰਮਤ ਰਾਮ ਰਾਇ ਸਭ ਵਰਤੈ ਸਭ ਮਹਿ ਈਕ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਕਉ ਹਰਿ ਕਿਰਪਾ
ਧਾਰੀ ਗੁਰ ਬਚਨ ਧਿਆਇਓ ਘਰੀ ਮੀਕ ॥੪॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1336}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪ੍ਰਭਿ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ । ਰਸਕ ਰਸੀਕ—ਹਰਿ-ਨਾਮ-ਰਸ ਦੇ ਰਸੀਆਂ ਨੇ । ਦੋਊ—ਦੋਵੇਂ ਹੀ ।
ਮੁਕਤੇ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚੇ ਹੋਏ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ । ਹਰਿ ਪੀਕ—ਹਰਿ-ਨਾਮ-ਰਸ ਪੀਤਾ
।੧।

ਮੇਰੈ ਮਨਿ—ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ । ਟੀਕ—ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਸੀਤਲ—ਠੰਢਾ
। ਹਰਿ ਰਸੁ—ਹਰਿ-ਨਾਮ-ਰਸ । ਝੀਕ—ਡੀਕ ਲਾ ਕੇ ।੧।

ਜਿਨ ਹਿਰਦੈ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਮਸਤਕਿ—ਮੱਥੇ ਉਤੇ । ਟੀਕ—ਟਿੱਕਾ । ਊਜਲ—ਰੌਸ਼ਨ, ਚਮਕਦਾ
। ਉਪਰਿ—ਉੱਤੇ । ਉਡਵਾ—ਤਾਰੇ । ਸਸਿ—ਚੰਦ੍ਰਮਾ । ਕੀਕ—ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ।੨।

ਸਭਿ—ਸਾਰੇ । ਫੀਕ—ਫਿੱਕੇ, ਕੋਰੇ, ਰੁੱਖੇ, ਬੇ-ਸੁਆਦੇ । ਸੀਗਾਰੂ—ਸਜਾਵਟ । ਦੇਹ—ਸਰੀਰ । ਕਰੈ—
ਕਰਦਾ ਹੈ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਨਕਟੇ—ਨਕ-ਵੱਢੇ । ਕੀਕ—ਕੀਹ? ।੩।

ਘਟਿ ਘਟਿ—ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ । ਰਮਈਆ—ਸੋਹਣਾ ਰਾਮ । ਰਮਤਾ—ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਰਾਮ ਰਾਇ—ਪ੍ਰਭੂ
ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ । ਸਭ ਵਰਤੈ—ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਈਕ—ਇਕ ਆਪ ਹੀ । ਕਉ—ਨੂੰ, ਉੱਤੇ ।
ਗੁਰ ਬਚਨ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਘਰੀ ਮੀਕ—ਇੱਕ ਘੜੀ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ) ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-ਰਸ ਟਿਕਿਆ
ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ (ਆਤਮਕ) ਠੰਢ ਪਾਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ-ਜਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-ਰਸ ਡੀਕ ਲਾ ਕੇ ਪੀਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਉਤੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਕ ਖਿਨ ਭਰ ਭੀ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਨਾਮ-ਰਸ ਦੇ ਰਸੀਏ
ਬਣ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਖਿਨ
ਖਿਨ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਰਸ ਪੀਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਹਰਿ-ਗੁਣ ਗਾਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਵਿਕਾਰਾਂ
ਤੋਂ ਬਚ ਗਏ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਗੁਰੂ ਨੇ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪਿਆਰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ
ਵਿਚ) ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ (ਸੋਭਾ ਦਾ) ਰੌਸ਼ਨ ਟਿੱਕਾ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤਾਂ
ਦੀ ਸੋਭਾ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਉਤੇ ਖਿਲਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ (ਆਕਾਸ਼ ਦੇ) ਤਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਚੰਦ੍ਰਮਾ (ਸੋਹਣਾ)
ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।੨।

ਪਰ, ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਵੱਸਦਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ (ਦੁਨੀਆ
ਵਾਲੇ) ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੰਮ ਫਿੱਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਰੁੱਖਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ), ਜਿਵੇਂ (ਕੋਈ ਨਕ-
ਵੱਢਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ) ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਨੱਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ('ਬਿਨਾ ਨਕ') ਉਹ
ਸਜਾਵਟ ਕਿਸ ਅਰਥ? ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮਨੁੱਖ ਨਕ-ਵੱਢੇ ਹੀ ਹਨ ।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਉਂਵ ਤਾਂ) ਸੋਹਣਾ ਰਾਮ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ

ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, (ਪਰ,) ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਉਤੇ ਉਸ ਨੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਉੱਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਘੜੀ ਘੜੀ (ਹਰ ਵੇਲੇ) ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ।੪।੩।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਅਗਮ ਦਇਆਲ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪ੍ਰਭਿ ਧਾਰੀ ਮੁਖਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹਮ ਕਹੇ ॥
ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਓ ਸਭਿ ਕਿਲਬਿਖ ਪਾਪ ਲਹੇ ॥੧॥ ਜਪਿ ਮਨ ਰਾਮ ਨਾਮੁ
ਰਵਿ ਰਹੇ ॥ ਦੀਨ ਦਇਆਲੁ ਦੁਖ ਭੰਜਨੁ ਗਾਇਓ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਲਹੇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
ਕਾਇਆ ਨਗਰਿ ਨਗਰਿ ਹਰਿ ਬਸਿਓ ਮਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਹੇ ॥ ਸਰੀਰਿ ਸਰੋਵਰਿ ਨਾਮੁ
ਹਰਿ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਘਰਿ ਮੰਦਰਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਲਹੇ ॥੨॥ ਜੋ ਨਰ ਭਰਮਿ ਭਰਮਿ ਉਦਿਆਨੇ ਤੇ ਸਾਕਤ
ਮੂੜ ਮੁਹੇ ॥ ਜਿਉ ਮ੍ਰਿਗ ਨਾਭਿ ਬਸੈ ਬਾਸੁ ਬਸਨਾ ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿਓ ਝਾਰ ਗਹੇ ॥੩॥ ਤੁਮ ਵਡ ਅਗਮ
ਅਗਾਧਿ ਬੋਧਿ ਪ੍ਰਭ ਮਤਿ ਦੇਵਹੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਲਹੇ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਕਉ ਗੁਰਿ ਹਾਥੁ ਸਿਰਿ ਧਰਿਓ
ਹਰਿ ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਰਵਿ ਰਹੇ ॥੪॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1336}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਗਮ—ਅਪਹੁੰਚ । ਪ੍ਰਭਿ—ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ । ਮੁਖਿ—ਮੂੰਹ ਨਾਲ । ਹਮ—ਅਸਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੇ ।
ਕਹੇ—ਉਚਾਰਿਆ । ਪਤਿਤ—ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ । ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ—ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ
ਵਾਲਾ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ । ਕਿਲਬਿਖ—ਪਾਪ ।੧।

ਜਪਿ—ਜਪਿਆ ਕਰ! ਮਨ—ਹੇ ਮਨ! ਰਵਿ ਰਹੇ—(ਜੋ ਸਭ ਥਾਈਂ) ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਦੁਖ ਭੰਜਨੁ—ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ
ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ । ਪਦਾਰਥੁ—ਕੀਮਤੀ ਵਸਤ । ਲਹੇ—ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਨਗਰਿ—ਨਗਰ ਵਿਚ । ਨਗਰਿ ਨਗਰਿ—ਹਰੇਕ ਨਗਰ ਵਿਚ । ਸਹੇ—ਸਹੀ ਕੀਤਾ, ਨਿਸ਼ਚਾ ਲਿਆਂਦਾ ।
ਸਰੋਵਰਿ—ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ । ਘਰਿ—(ਹਿਰਦੇ-) ਘਰ ਵਿਚ । ਮੰਦਰਿ—(ਸਰੀਰ-) ਮੰਦਰ ਵਿਚ । ਲਹੇ—ਲੱਭ
ਲਿਆ ।੨।

ਭਰਮਿ ਭਰਮਿ—ਭਟਕ ਭਟਕ ਕੇ । ਉਦਿਆਨੇ—(ਸੰਸਾਰ-) ਜੰਗਲ ਵਿਚ । ਤੇ—ਉਹ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) ।
ਸਾਕਤ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ । ਮੂੜ—ਮੂਰਖ । ਮੁਹੇ—ਠੱਗੇ ਗਏ । ਮ੍ਰਿਗ ਨਾਭਿ—ਹਿਰਨ ਦੀ ਧੁੰਨੀ
ਵਿਚ । ਬਾਸੁ—ਸੁਗੰਧੀ । ਬਸਨਾ—ਕਸਤੂਰੀ । ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿਓ—ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਿਆ । ਝਾਰ—ਝਾੜੀਆਂ ।
ਗਹੇ—ਫੜਦਾ ਹੈ, ਢੁੰਢਦਾ ਹੈ ।੩।

ਅਗਾਧਿ ਬੋਧਿ—ਬੋਧ ਵਿਚ ਅਗਾਧ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ । ਪ੍ਰਭ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਲਹੇ—ਲੱਭ ਸਕੀਏ ।
ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ । ਸਿਰਿ—ਸਿਰ ਉੱਤੇ । ਨਾਮਿ—ਨਾਮ ਵਿਚ । ਰਵਿ ਰਹੇ—ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ (ਮੇਰੇ) ਮਨ! ਜਿਹੜਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਕਰ । ਜਿਸ
ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਦੀਨਾਂ ਉਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ
ਕੀਤੀ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨੇ ਬਹੁ-ਮੁੱਲਾ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਲੱਭ ਲਿਆ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਅਪਹੁੰਚ ਅਤੇ ਦਇਆ ਦੇ ਸੋਮੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ (ਜਦੋਂ ਅਸਾਂ ਜੀਵਾਂ ਉੱਤੇ) ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਮੂੰਹ
ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ । ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ
ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਉਂਵ ਤਾਂ) ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ-ਸ਼ਹਰ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਸਰੀਰ-ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਹਿਰਦੇ-ਘਰ ਵਿਚ ਉਸ ਹਿਰਦੇ-ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਲੱਭ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । 2।

ਪਰ, ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ (ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਹੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ) ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਭਟਕ ਕੇ (ਉਮਰ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਹਨ) ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਉਹ ਆਪਣਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ) ਲੁਟਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ; ਜਿਵੇਂ ਕਸਤੂਰੀ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ (ਤਾਂ) ਹਿਰਨ ਦੀ ਧੁੰਨੀ ਵਿਚ ਵੱਸਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ (ਬਾਹਰ ਭਟਕ ਭਟਕ ਕੇ ਝਾੜੀਆਂ ਸੁੰਘਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । 3।

ਹੇ ਹਰੀ! ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਅਪਹੁੰਚ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ । ਜੇ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਅਕਲ ਬਖਸ਼ੋ, ਤਾਂ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਜੀਵ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਸ ਸੇਵਕ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਨੇ (ਆਪਣਾ ਮਿਹਰ-ਭਰਿਆ) ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । 8। 8।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਮਨਿ ਲਾਗੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਰਾਮ ਨਾਮ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪਿਓ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਵਡਫਾ ॥
ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ ਸੁਖਾਨੇ ਹੀਅਰੈ ਹਰਿ ਧਾਰੀ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਕ੍ਰਿਪਫਾ ॥੧॥ ਮੇਰੇ ਮਨ ਭਜੁ ਰਾਮ ਨਾਮ
ਹਰਿ ਨਿਮਖਫਾ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਦਾਨੁ ਦੀਓ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਮਨਿ ਤਨਿ ਬਸਫਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ
॥ ਕਾਇਆ ਨਗਰਿ ਵਸਿਓ ਘਰਿ ਮੰਦਰਿ ਜਪਿ ਸੋਭਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਰਪਫਾ ॥ ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਜਨ
ਭਏ ਸੁਹੇਲੇ ਮੁਖਿ ਉਜਲ ਗੁਰਮੁਖਿ ਤਰਫਾ ॥੨॥ ਅਨਭਉ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ਹਰਿ ਉਰ
ਧਾਰਿਓ ਗੁਰਿ ਨਿਮਖਫਾ ॥ ਕੋਟਿ ਕੋਟਿ ਕੇ ਦੋਖ ਸਭ ਜਨ ਕੇ ਹਰਿ ਦੂਰਿ ਕੀਏ ਇਕ ਪਲਫਾ ॥੩॥
ਤੁਮਰੇ ਜਨ ਤੁਮ ਹੀ ਤੇ ਜਾਨੇ ਪ੍ਰਭ ਜਾਨਿਓ ਜਨ ਤੇ ਮੁਖਫਾ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਆਪੁ ਧਰਿਓ ਹਰਿ ਜਨ
ਮਹਿ ਜਨ ਨਾਨਕੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਇਕਫਾ ॥੪॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1336}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਵਡਫਾ—ਵੱਡਾ । ਸੁਖਾਨੇ—ਪਿਆਰੇ ਲੱਗੇ । ਹੀਅਰੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ।
ਕ੍ਰਿਪਫਾ—ਕਿਰਪਾ । ੧।

ਮਨ—ਹੇ ਮਨ! ਨਿਮਖਫਾ—ਹਰ ਨਿਮਖ (ਅੱਖ ਝਮਕਣ ਜਿਤਨਾ ਸਮਾ) । ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ—ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ।
ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਤਨਿ—ਤਨ ਵਿਚ । ਬਸਫਾ—ਵੱਸ ਪਿਆ । ੧। ਰਹਾਉ।

ਕਾਇਆ—ਸਰੀਰ । ਨਗਰਿ—ਨਗਰ ਵਿਚ । ਘਰਿ—(ਹਿਰਦੇ-) ਘਰ ਵਿਚ । ਮੰਦਰਿ—ਮੰਦਰ ਵਿਚ ।
ਜਪਿ—ਜਪ ਕੇ । ਕਰਪਫਾ—ਕਰਦੇ ਹਨ । ਹਲਤਿ—ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ । ਪਲਤਿ—ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ (pr>) ।
ਸੁਹੇਲੇ—ਸੁਖੀ । ਉਜਲ—ਰੌਸ਼ਨ । ਤਰਫਾ—ਤਰਦੇ ਹਨ ।

ਅਨਭਉ—ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਉਰ—ਹਿਰਦਾ । ਉਰਧਾਰਿਓ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਇਆ
। ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਕੋਟਿ—ਕ੍ਰੋੜਾਂ । ਕੋਟਿ ਕੋਟਿ ਕੇ—ਕ੍ਰੋੜਾਂ (ਜਨਮਾਂ) ਦੇ । ਦੋਖ—ਐਸ, ਪਾਪ ।
ਪਲਫਾ—ਪਲ ਵਿਚ । 3।

ਤੁਮ ਹੀ ਤੇ—ਤੈਥੋਂ ਹੀ, ਤੇਰੀ ਹੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ । ਜਾਨੇ—ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਭ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜਾਨਿਓ—
(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੈਨੂੰ) ਜਾਣਿਆਂ, ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਈ । ਜਨ ਤੇ—ਤੇ ਜਨ; ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) ।

ਮੁਖਫਾ—ਮੁਖੀ, ਇੱਜ਼ਤ ਵਾਲੇ । ਆਪੁ—ਆਪਣਾ ਆਪ । ਜਨ ਨਾਨਕੁ—(ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ) ਦਾਸ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਹੈ) । ਇਕਫਾ—ਇੱਕ-ਰੂਪ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹਰ ਨਿਮਖ (ਹਰ ਵੇਲੇ) ਜਪਿਆ ਕਰ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਦਾਤਿ ਦੇ ਦਿੱਤੀ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵੱਸ ਪਿਆ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਹਰੀ-ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ, ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਹਰੀ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਉਂਵ ਤਾਂ) ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ-ਨਗਰ ਵਿਚ, ਸਰੀਰ-ਘਰ ਵਿਚ, ਸਰੀਰ-ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ (ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ) ਜਪ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ (ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁਖ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਰੋਸ਼ਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਤੇ ਕੋਈ ਡਰ-ਭਉ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋਤੀ, ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਇਕ ਨਿਮਖ ਵਾਸਤੇ ਭੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਇਆ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਉਸ ਸੇਵਕ ਦੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਇਕ ਪਲ ਵਿਚ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ।੩।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਤੇਰੀ ਹੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਈ, ਉਹ ਸੇਵਕ ਇੱਜ਼ਤ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੱਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । (ਤਾਹੀਏਂ, ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਸੇਵਕ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਹਰੀ-ਪ੍ਰਭੂ ਇੱਕ-ਰੂਪ ਹੈ ।੪।੫।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਓ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਮ ਮੁਏ ਜੀਵੇ ਹਰਿ ਜਪਿਭਾ ॥ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰੂ ਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਬਿਖੁ ਡੁਬਦੇ ਬਾਹ ਦੇਇ ਕਢਿਭਾ ॥੧॥ ਜਪਿ ਮਨ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਅਰਧਾਂਭਾ ॥ ਉਪਜੰਪਿ ਉਪਾਇ ਨ ਪਾਈਐ ਕਤਹੂ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਲਾਭਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਰਸੁ ਰਾਮ ਰਸਾਇਣੁ ਰਸੁ ਪੀਆ ਗੁਰਮਤਿ ਰਸਭਾ ॥ ਲੋਹ ਮਨੂਰ ਕੰਚਨੁ ਮਿਲਿ ਸੰਗਤਿ ਹਰਿ ਉਰ ਧਾਰਿਓ ਗੁਰਿ ਹਰਿਭਾ ॥੨॥ ਹਉਮੈ ਬਿਖਿਆ ਨਿਤ ਲੋਭਿ ਲੁਭਾਨੇ ਪੁਤ ਕਲਤ ਮੋਹਿ ਲੁਭਿਭਾ ॥ ਤਿਨ ਪਗ ਸੰਤ ਨ ਸੇਵੇ ਕਬਹੂ ਤੇ ਮਨਮੁਖ ਭੁੰਭਰ ਭਰਭਾ ॥੩॥ ਤੁਮਰੇ ਗੁਨ ਤੁਮ ਹੀ ਪ੍ਰਭ ਜਾਨਹੁ ਹਮ ਪਰੇ ਹਾਰਿ ਤੁਮ ਸਰਨਭਾ ॥ ਜਿਉ ਜਾਨਹੁ ਤਿਉ ਰਾਖਹੁ ਸੁਆਮੀ ਜਨ ਨਾਨਕੁ ਦਾਸੁ ਤੁਮਨਭਾ ॥੪॥੬॥ ਛਕਾ ੧ ॥ {ਪੰਨਾ 1337}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਤਿਗੁਰਿ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ । ਦ੍ਰਿੜਾਇਓ—(ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਮੁਏ—(ਪਹਿਲਾਂ) ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰੇ ਹੋਏ । ਜੀਵੇ—ਜੀਉ ਪਏ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ । ਜਪਿਭਾ—ਜਪਿ, ਜਪ ਕੇ । ਧਨੁ ਧੰਨੁ—ਸਲਾਹੁਣ-ਜੋਗ । ਬਿਖੁ ਡੁਬਦੇ—ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਜ਼ਹਿਰ (ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ)

ਵਿਚ ਡੁੱਬਦੇ ਨੂੰ । ਦੇਇ—ਦੇ ਕੇ । ਕਢਿਭਾ—ਕੱਢ ਲਿਆ ।੧।

ਜਪਿ—ਜਪਿਆ ਕਰ । ਮਨ—ਹੇ ਮਨ! ਅਰਧਾਂਭਾ—ਆਰਾਧਣ—ਜੋਗ । ਉਪਜੰਪਿ—(apj ᵂp—Secret whispering into the ear—ਕੰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੁਪਤ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇਣਾ) ਕੰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੁਪਤ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇਣ ਨਾਲ । ਉਪਾਇ—(ਲਫਜ਼ ‘ਉਪਾਉ’ ਤੋਂ ਕਰਣ ਕਾਰਕ) ਢੰਗ ਨਾਲ । ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ—ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਰਸਾਇਣੁ—(ਰਸ-ਅਯਨ) ਰਸਾਂ ਦਾ ਘਰ, ਸਭ ਰਸਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ । ਰਸਭਾ—ਰਸ ਨਾਲ । ਮਨੂਰ—ਸੜਿਆ ਹੋਇਆ ਲੋਹਾ । ਕੰਚਨੁ—ਸੋਨਾ । ਮਿਲਿ—ਮਿਲ ਕੇ । ਉਰਧਾਰਿਓ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਦਿੱਤਾ । ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ । ਹਰਿਭਾ—ਹਰੀ ਦੀ ਜੋਤਿ ।੨।

ਬਿਖਿਆ—ਮਾਇਆ । ਬਿਖਿਆ ਲੋਭਿ—ਮਾਇਆ ਦੇ ਲੋਭ ਵਿਚ । ਕਲਤ—ਇਸਤ੍ਰੀ । ਮੋਹਿ—ਮੋਹ ਵਿਚ । ਪਗ ਸੰਤ—ਸੰਤ—ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨ । ਤੇ ਮਨਮੁਖਿ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ । ਭੁੰਭਰ—ਭੁੱਬਲ; ਤੱਤੀ ਸੁਆਹ । ਭੁੰਭਰ ਭਰਭਾ—ਭੁੱਬਲ ਨਾਲ ਲਿਬੜੇ ਹੋਏ ।੩।

ਪ੍ਰਭ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਹਾਰਿ—ਹਾਰ ਕੇ; ਹੋਰਨਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਵਲੋਂ ਆਸ ਲਾਹ ਕੇ । ਸੁਆਮੀ—ਹੇ ਸੁਆਮੀ! ਤਮਨਭਾ—ਤੇਰਾ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ (ਮੇਰੇ) ਮਨ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਕਰ; (ਇਹ ਨਾਮ) ਜਪਣ—ਜੋਗ ਹੈ । ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋਈ ਗੁਪਤ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇਣ ਆਦਿਕ ਦੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਦੇ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਹੀ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਲੱਭਦਾ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਅਸੀ ਜੀਵ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਹਰਿ—ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਅਸੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ । ਹੇ ਭਾਈ! ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਧੰਨ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਸਲਾਹੁਣ—ਜੋਗ ਹੈ । (ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ) ਵਿਹੁਲੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬਦਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ (ਆਪਣੀ) ਬਾਂਹ ਫੜਾ ਕੇ ਕੱਢ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ—ਰਸ (ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ) ਰਸਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ (ਸਭ ਰਸਾਂ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ, ਪਰ) ਇਹ ਨਾਮ—ਰਸ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਰਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਸੜਿਆ ਹੋਇਆ ਲੋਹਾ (ਪਾਰਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ) ਸੋਨਾ (ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ) ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ (ਮਨੁੱਖ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ—ਰਸ (ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਰੱਬੀ ਜੋਤਿ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਲੋਭ ਵਿਚ ਸਦਾ ਫਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪੁੱਤਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਘਿਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਸੰਤ—ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਨਹੀਂ ਫੁਹੇ ਹੁੰਦੇ, ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ) ਭੁੱਬਲ ਧੁੱਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।੩।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਆਪਣੇ ਗੁਣ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ । ਅਸੀ ਜੀਵ (ਹੋਰ ਸਭ ਪਾਸਿਆਂ ਵਲੋਂ) ਹਾਰ ਕੇ ਤੇਰੀ ਹੀ ਸਰਨ ਆ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ । ਹੇ ਸੁਆਮੀ! ਜਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕੇ, ਮੇਰੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ (ਮੈਂ) ਨਾਨਕ ਤੇਰਾ ਹੀ ਦਾਸ ਹਾਂ ।੪।੬।ਛਕਾ ੧।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਬਿਭਾਸ ਪੜਤਾਲ ਮਹਲਾ ੪ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਜਪਿ ਮਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ
ਨਿਧਾਨ ॥ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਪਾਵਹਿ ਮਾਨ ॥ ਜਿਨਿ ਜਪਿਆ ਤੇ ਪਾਰਿ ਪਰਾਨ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸੁਨਿ
ਮਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਕਰਿ ਧਿਆਨੁ ॥ ਸੁਨਿ ਮਨ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਅਠਸਠਿ ਮਜਾਨੁ ॥ ਸੁਨਿ ਮਨ
ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਵਹਿ ਮਾਨੁ ॥੧॥ ਜਪਿ ਮਨ ਪਰਮੇਸੁਰੁ ਪਰਧਾਨੁ ॥ ਖਿਨ ਖੋਵੈ ਪਾਪ ਕੋਟਾਨ ॥ ਮਿਲੁ
ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਭਗਵਾਨ ॥੨॥੧॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1337}

ਪੜਤਾਲ—ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਗਾਵਣ ਵੇਲੇ ਤਾਲ ਮੁੜ ਮੁੜ ਪਰਤਣਾ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਪਿ—ਜਪਿਆ ਕਰ । ਮਨ—ਹੇ ਮਨ! ਨਿਧਾਨ—ਖਜ਼ਾਨਾ । ਪਾਵਹਿ—ਤੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰੇਂਗਾ ।
ਮਾਨ—ਆਦਰ । ਜਿਨਿ—ਜਿਨਿ ਜਿਨਿ, ਜਿਸ ਜਿਸ ਨੇ । ਤੇ—ਉਹ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਪਾਰਿ ਪਰਾਨ—
(ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘ ਗਏ ।੧।ਰਹਾਉ ।

ਕਰਿ ਧਿਆਨੁ—ਧਿਆਨ ਕਰ ਕੇ, ਧਿਆਨ ਨਾਲ । ਕੀਰਤਿ—ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ । ਅਠਸਠਿ—ਅਠਾਹਠ
ਤੀਰਥ । ਮਜਾਨੁ—ਮੱਜਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ।੧।

ਕੋਟਾਨ ਪਾਪ—ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਪਾਪਾਂ (ਦਾ ਨਾਸ) । ਮਿਲੁ—ਮਿਲਿਆ ਰਹੁ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ (ਮੇਰੇ) ਮਨ! ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਕਰ (ਇਹੀ ਹੈ ਅਸਲ) ਖਜ਼ਾਨਾ ।
(ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਤੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਦਰ ਹਾਸਲ ਕਰੇਂਗਾ । ਜਿਸ ਜਿਸ ਨੇ ਨਾਮ
ਜਪਿਆ ਹੈ ਉਹ ਸਭ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੧।ਰਹਾਉ ।

ਹੇ (ਮੇਰੇ) ਮਨ! ਧਿਆਨ ਜੋੜ ਕੇ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣਿਆ ਕਰ । ਹੇ ਮਨ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ
ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਸੁਣਿਆ ਕਰ (ਇਹੀ ਹੈ) ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ । ਹੇ ਮਨ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ
(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ) ਸੁਣਿਆ ਕਰ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਇੱਜ਼ਤ ਖੱਟੇਂਗਾ ।੧।

ਹੇ ਮਨ! ਪਰਮੇਸਰ (ਦਾ ਨਾਮ) ਜਪਿਆ ਕਰ (ਉਹੀ ਸਭ ਤੋਂ) ਵੱਡਾ (ਹੈ) । (ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ)
ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ (ਇਕ) ਖਿਨ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਦਾ ਹਰੀ ਭਗਵਾਨ (ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ)
ਜੁੜਿਆ ਰਹੁ ।੨।੧।੧।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫ ਬਿਭਾਸ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਮਨੁ ਹਰਿ ਕੀਆ ਤਨੁ ਸਭੁ ਸਾਜਿਆ ॥
ਪੰਚ ਤਤ ਰਚਿ ਜੋਤਿ ਨਿਵਾਜਿਆ ॥ ਸਿਹਜਾ ਧਰਤਿ ਬਰਤਨ ਕਉ ਪਾਨੀ ॥ ਨਿਮਖ ਨ ਵਿਸਾਰਹੁ
ਸੇਵਹੁ ਸਾਰਿਗਪਾਨੀ ॥੧॥ ਮਨ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਹੋਇ ਪਰਮ ਗਤੇ ॥ ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੇ ਰਹਹਿ
ਨਿਰਾਰਾ ਤਾਂ ਤੂ ਪਾਵਹਿ ਪ੍ਰਾਨਪਤੇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕਾਪੜ ਭੋਗ ਰਸ ਅਨਿਕ ਭੁੰਚਾਏ ॥ ਮਾਤ
ਪਿਤਾ ਕੁਟੰਬ ਸਗਲ ਬਨਾਏ ॥ ਰਿਜਕੁ ਸਮਾਹੇ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮੀਤ ॥ ਸੇ ਹਰਿ ਸੇਵਹੁ ਨੀਤਾ ਨੀਤ
॥੨॥ ਤਹਾ ਸਖਾਈ ਜਹ ਕੋਇ ਨ ਹੋਵੈ ॥ ਕੋਟਿ ਅਪ੍ਰਾਧ ਇਕ ਖਿਨ ਮਹਿ ਧੋਵੈ ॥ ਦਾਤਿ ਕਰੈ ਨਹੀ
ਪਛੋਤਾਵੈ ॥ ਏਕਾ ਬਖਸ ਫਿਰਿ ਬਹੁਰਿ ਨ ਬੁਲਾਵੈ ॥੩॥ ਕਿਰਤ ਸੰਜੋਗੀ ਪਾਇਆ ਭਾਲਿ ॥

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਮਹਿ ਬਸੇ ਗੁਪਾਲ ॥ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਆਏ ਤੁਮਰੈ ਦੁਆਰ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਦਰਸਨੁ ਦੇਹੁ
ਮੁਰਾਰਿ ॥੪॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1337}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਾਜਿਆ—ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ । ਰਚਿ—ਬਣਾ ਕੇ । ਨਿਵਾਜਿਆ—ਸੋਹਣਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ । ਸਿਹਜਾ—
(ਲੇਟਣ ਵਾਸਤੇ) ਵਿਛੋਣਾ । ਕਉ—ਨੂੰ, ਵਾਸਤੇ । ਨਿਮਖ—(inmy) ਅੱਖ ਝਮਕਣ ਜਿਤਨਾ ਸਮਾ ।
ਸਾਰਿਗਪਾਨੀ—(ਸਾਰਿਗ—ਧਨੁੱਖ । ਪਾਨੀ—ਹੱਥ । ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਧਨੁੱਖ ਹੈ) ਪਰਮਾਤਮਾ । ੧।

ਮਨ—ਹੇ ਮਨ! ਪਰਮ ਗਤੇ—ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ । ਹਰਖ—ਖੁਸ਼ੀ । ਸੋਗ—ਗ਼ਮ । ਤੇ—ਤੋਂ
। ਰਹਿ—(ਜੇ) ਤੂੰ ਟਿਕਿਆ ਰਹੇਂ । ਨਿਰਾਰਾ—ਵੱਖਰਾ । ਪ੍ਰਾਨ ਪਤੇ—ਜਿੰਦ ਦਾ ਮਾਲਕ—ਪ੍ਰਭੂ
। ੧। ਰਹਾਉ।

ਕਾਪੜ—ਕੱਪੜੇ । ਭੁੰਚਾਏ—ਖਾਣ ਲਈ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਸਗਲ—ਸਾਰੇ । ਕੁਟੰਬ—ਪਰਵਾਰ । ਸਮਾਹੇ—ਸੰਬਾਹੇ,
ਅਪੜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਲਿ—ਜਲ ਵਿਚ । ਥਲਿ—ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ, ਧਰਤੀ ਵਿਚ । ਮੀਤ—ਹੇ ਮਿੱਤਰ! ਨੀਤਾ
ਨੀਤ—ਸਦਾ ਹੀ । ੨।

ਤਹ—ਉੱਥੇ । ਸਖਾਈ—ਸਾਥੀ । ਜਹ—ਜਿੱਥੇ । ਕੋਟਿ—ਕ੍ਰੋੜਾਂ । ਅਪ੍ਰਾਧ—ਭੁੱਲਾਂ । ਪਛੋਤਾਵੈ—(ਅੱਖਰ
'ਫ' ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਲਗਾਂ ਹਨ— ਅਤੇ । ਅਸਲ ਲਫਜ਼ 'ਪਛੋਤਾਵੈ' ਹੈ, ਇੱਥੇ 'ਪਛੋਤਾਵੈ' ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ)
ਅਫਸੋਸ ਕਰਦਾ । ਏਕਾ—ਇਕੋ ਵਾਰੀ । ਬਖਸ—ਬਖਸ਼ਿਸ਼, ਮਿਹਰ । ਬਹੁਰਿ—ਮੁੜ । ਬੁਲਾਵੈ—ਸੱਦਦਾ,
ਲੇਖਾ ਮੰਗਦਾ । ੩।

ਕਿਰਤ—ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕੰਮ । ਸੰਜੋਗ—ਮੇਲ । ਸੰਜੋਗੀ—ਮੇਲ ਅਨੁਸਾਰ । ਕਿਰਤ ਸੰਜੋਗੀ—ਪਿਛਲੇ
ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਅਨੁਸਾਰ । ਭਾਲਿ—ਢੂੰਢ ਕੇ । ਗੁਪਾਲ—ਧਰਤੀ ਦੇ ਰੱਖਣਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ । ਗੁਰ
ਮਿਲਿ—ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ । ਮੁਰਾਰਿ—ਹੇ ਮੁਰਾਰੀ! (ਮੁਰ—ਅਰਿ । ਅਰਿ—ਵੈਰੀ । ਮੁਰ ਦੈਂਤ ਦਾ ਵੈਰੀ)
। ੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ (ਮੇਰੇ) ਮਨ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆ ਰਹੁ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਤੂੰ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਰਹਿ ਕੇ) ਖੁਸ਼ੀ ਗ਼ਮੀ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਟਿਕਿਆ ਰਹੇਂ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਜਿੰਦ
ਦੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪਏਂਗਾ । ੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ (ਤੇਰਾ) ਮਨ ਬਣਾਇਆ, (ਤੇਰਾ) ਸਰੀਰ ਬਣਾਇਆ । (ਮਿੱਟੀ ਹਵਾ
ਆਦਿਕ) ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਬਣਾ ਕੇ (ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ) ਜੋਤਿ ਨਾਲ ਸੋਹਣਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ । (ਜਿਸ ਨੇ
ਤੈਨੂੰ) ਲੇਟਣ ਵਾਸਤੇ ਧਰਤੀ ਦਿੱਤੀ, (ਜਿਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ) ਵਰਤਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਕਦੇ
ਨਾਹ ਭੁਲਾਓ, ਉਸ ਨੂੰ (ਹਰ ਵੇਲੇ) ਸਿਮਰਦੇ ਰਹੋ । ੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ (ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ) ਕੱਪੜੇ ਵਰਤਣ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ
ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਪਦਾਰਥ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਰਵਾਰ (ਆਦਿਕ) ਸਾਰੇ ਸੰਬੰਧੀ
ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ, ਹੇ ਮਿੱਤਰ! ਜਿਹੜਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਵਿਚ (ਹਰ ਥਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ) ਰਿਜ਼ਕ ਅਪੜਾਂਦਾ
ਹੈ, ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਸਦਾ ਹੀ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਰਹੋ । ੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਭੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਉੱਥੇ (ਭੀ) ਸਾਥੀ ਬਣਦਾ ਹੈ, (ਜੀਵਾਂ ਦੇ)

ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਪਾਪ ਇਕ ਖਿਨ ਵਿਚ ਧੋ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ (ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ) ਦਾਤਾਂ ਦੇਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ (ਇਸ ਗੱਲੋਂ) ਪਛੁਤਾਂਦਾ ਨਹੀਂ । (ਜਿਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਉਤੇ) ਇਕ ਵਾਰੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ (ਉਸ ਦੇ ਲੇਖਾ ਮੰਗਣ ਲਈ) ਫਿਰ ਨਹੀਂ ਸੱਦਦਾ ।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਰੱਖਿਅਕ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਜੋਗਾਂ ਨਾਲ (ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ) ਢੂੰਢ ਕੇ ਲੱਭ ਲਈਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਮੁਰਾਰੀ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਦਰ ਤੇ ਆਇਆ ਹਾਂ (ਆਪਣੇ) ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਨੂੰ (ਆਪਣਾ) ਦੀਦਾਰ ਬਖਸ਼ ।੪।੧।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਸੇਵਾ ਜਨ ਕੀ ਸੇਭਾ ॥ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਮਿਟੇ ਤਿਸੁ ਲੋਭਾ ॥ ਨਾਮੁ ਤੇਰਾ ਜਨ ਕੈ ਭੰਡਾਰਿ ॥ ਗੁਨ ਗਾਵਹਿ ਪ੍ਰਭ ਦਰਸ ਪਿਆਰਿ ॥੧॥ ਤੁਮਰੀ ਭਗਤਿ ਪ੍ਰਭ ਤੁਮਹਿ ਜਨਾਈ ॥ ਕਾਟਿ ਜੇਵਰੀ ਜਨ ਲੀਏ ਛਡਾਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜੋ ਜਨੁ ਰਾਤਾ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਰੰਗਿ ॥ ਤਿਨਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸੰਗਿ ॥ ਜਿਸੁ ਰਸੁ ਆਇਆ ਸੋਈ ਜਾਨੈ ॥ ਪੇਖਿ ਪੇਖਿ ਮਨ ਮਹਿ ਹੈਰਾਨੈ ॥੨॥ ਸੋ ਸੁਖੀਆ ਸਭ ਤੇ ਉਤਮੁ ਸੋਇ ॥ ਜਾ ਕੈ ਹ੍ਰਿਦੈ ਵਸਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਇ ॥ ਸੋਈ ਨਿਹਚਲੁ ਆਵੈ ਨ ਜਾਇ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇ ॥੩॥ ਤਾ ਕਉ ਕਰਹੁ ਸਗਲ ਨਮਸਕਾਰੁ ॥ ਜਾ ਕੈ ਮਨਿ ਪੂਰਨੁ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮੋਹਿ ਠਾਕੁਰ ਦੇਵਾ ॥ ਨਾਨਕੁ ਉਧਰੈ ਜਨ ਕੀ ਸੇਵਾ ॥੪॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1338}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੇਵਾ—ਭਗਤੀ । ਜਨ ਕੈ ਭੰਡਾਰਿ—ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ । ਗਾਵਹਿ—ਗਾਂਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਦਰਸ ਪਿਆਰਿ—ਦਰਸਨ ਦੀ ਤਾਂਘ ਵਿਚ ।੧।

ਪ੍ਰਭ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੁਮਹਿ—ਤੂੰ (ਆਪ ਹੀ) । ਜਨਾਈ—ਸਮਝਾਈ, ਦੱਸੀ । ਕਾਟਿ—ਕੱਟ ਕੇ । ਜੇਵਰੀ—ਮੋਹ ਦੀ ਰੱਸੀ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਕੈ ਰੰਗਿ—ਦੇ (ਪ੍ਰੇਮ-) ਰੰਗ ਵਿਚ । ਰਾਤਾ—ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ । ਕੈ ਸੰਗਿ—ਦੇ ਨਾਲ । ਰਸੁ—ਸੁਆਦ । ਪੇਖਿ—ਵੇਖ ਕੇ । ਹੈਰਾਨੈ—ਵਿਸਮਾਦ-ਹਾਲਤ ਵਿਚ ।੨।

ਤੇ—ਤੋਂ । ਸੋਇ—ਉਹ ਹੀ । ਕੈ ਹ੍ਰਿਦੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਨਿਹਚਲੁ—ਅਡੋਲ-ਚਿੱਤ । ਆਵੈ ਨ ਜਾਇ—ਨਾਹ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਨਾਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਟਕਦਾ ਨਹੀਂ । ਅਨਦਿਨੁ—ਹਰ ਰੋਜ਼ ।੩।

ਕਉ—ਨੂੰ । ਸਗਲ—ਸਾਰੇ । ਜਾ ਕੈ ਮਨਿ—ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ । ਮੋਹਿ—ਮੈਨੂੰ, ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ । ਠਾਕੁਰ—ਹੇ ਠਾਕੁਰ! ਦੇਵਾ—ਹੇ ਦੇਵ! ਹੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਰੂਪ! ਉਧਰੈ—(ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ) ਬਚਿਆ ਰਹੇ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਆਪਣੀ ਭਗਤੀ (ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ) ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਸਮਝਾਈ ਹੈ, (ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੋਹ ਦੀ) ਫਾਹੀ ਕੱਟ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ) ਬਚਾਇਆ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤ ਦੀ ਵਡਿਆਈ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭ (ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰ) ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰਾ ਨਾਮ-ਧਨ ਤੇਰੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ (ਭਰਪੂਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਤੇਰੇ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਤਾਂਘ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜਾ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ (ਚਰਨਾਂ) ਨਾਲ (ਲੱਗ ਕੇ) ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ, (ਪਰ ਉਸ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਹ ਆਨੰਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਦਰਸਨ ਕਰ ਕਰ ਕੇ (ਆਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਵਾਹ ਵਾਹ ਕਰ ਉੱਠਦਾ ਹੈ । ੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੋਰ ਸਭਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਦਾ ਅਡੋਲ ਚਿੱਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਦੇ ਭਟਕਦਾ ਨਹੀਂ ਫਿਰਦਾ । ੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸਾਰੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਨਿਵਾਇਆ ਕਰੋ । ਹੇ ਠਾਕੁਰ ਪ੍ਰਭੂ! ਹੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰ, (ਤੇਰਾ ਸੇਵਕ) ਨਾਨਕ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਦੀ ਸਰਨ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ) ਬਚਿਆ ਰਹੇ । ੪। ੨।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਮਨਿ ਹੋਇ ਅਨੰਦ ॥ ਆਠ ਪਹਰ ਸਿਮਰਉ ਭਗਵੰਤ ॥ ਜਾ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਕਲਮਲ ਜਾਹਿ ॥ ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਕੀ ਹਮ ਚਰਨੀ ਪਾਹਿ ॥੧॥ ਸੁਮਤਿ ਦੇਵਹੁ ਸੰਤ ਪਿਆਰੇ ॥ ਸਿਮਰਉ ਨਾਮੁ ਮੋਹਿ ਨਿਸਤਾਰੇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਿਨਿ ਗੁਰਿ ਕਹਿਆ ਮਾਰਗੁ ਸੀਧਾ ॥ ਸਗਲ ਤਿਆਗਿ ਨਾਮਿ ਹਰਿ ਗੀਧਾ ॥ ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਕੈ ਸਦਾ ਬਲਿ ਜਾਈਐ ॥ ਹਰਿ ਸਿਮਰਨੁ ਜਿਸੁ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਈਐ ॥੨॥ ਬੁਭਤ ਪ੍ਰਾਨੀ ਜਿਨਿ ਗੁਰਹਿ ਤਰਾਇਆ ॥ ਜਿਸੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਮੋਹੈ ਨਹੀ ਮਾਇਆ ॥ ਹਲਤੁ ਪਲਤੁ ਜਿਨਿ ਗੁਰਹਿ ਸਵਾਰਿਆ ॥ ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਉਪਰਿ ਸਦਾ ਹਉ ਵਾਰਿਆ ॥੩॥ ਮਹਾ ਮੁਗਧ ਤੇ ਕੀਆ ਗਿਆਨੀ ॥ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਕੀ ਅਕਥ ਕਹਾਨੀ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨਾਨਕ ਗੁਰਦੇਵ ॥ ਵਡੈ ਭਾਗਿ ਪਾਈਐ ਹਰਿ ਸੇਵ ॥੪॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1338}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਾਵਤ—ਗਾਂਦਿਆਂ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਸਿਮਰਉ—ਸਿਮਰਉਂ, ਮੈਂ ਸਿਮਰਦਾ ਹਾਂ । ਜਾ ਕੈ—ਜਿਸ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ) ਨਾਲ । ਕਲਮਲ—(ਸਾਰੇ) ਪਾਪ । ਜਾਹਿ—ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਹਮ ਪਾਹਿ—ਅਸੀਂ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਪੈਂਦਾ ਹਾਂ । ਸਿਮਰਨਿ—ਨਾਮ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ੧।

ਸੰਤ ਪਿਆਰੇ—ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰੂ! ਸਿਮਰਉ—ਮੈਂ ਸਿਮਰਦਾ ਹਾਂ । ਮੋਹਿ—ਮੈਨੂੰ । ਨਿਸਤਾਰੇ—(ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘਾਂਦਾ ਹੈ । ੧। ਰਹਾਉ ।

ਜਿਨਿ—ਜਿਸ ਨੇ । ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ । ਜਿਨਿ ਗੁਰਿ—ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੇ । ਮਾਰਗੁ—(ਜੀਵਨ-) ਰਾਹ । ਤਿਆਗਿ—ਤਿਆਗ ਕੇ । ਨਾਮਿ—ਨਾਮ ਵਿਚ । ਗੀਧਾ—ਗਿੱਝ ਗਿਆ, ਪਰਚ ਗਿਆ । ਕੈ ਬਲਿ ਜਾਈਐ—ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਤੇ—ਤੋਂ । ਪਾਈਐ—ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੨।

ਬੁਭਤ—(ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ) ਡੁੱਬਦਾ । ਜਿਨਿ ਗੁਰਹਿ—ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੇ । ਜਿਸੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ—ਜਿਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ । ਮੋਹੈ ਨਹੀ—ਮੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਹਲਤੁ—ਇਕ ਲੋਕ । ਪਲਤੁ—ਪਰਲੋਕ । ਸਵਾਰਿਆ—ਸੋਹਣਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ । ਹਉ—ਹਉਂ, ਮੈਂ । ਵਾਰਿਆ—ਕੁਰਬਾਨ । ੩।

ਮੁਗਧ—ਮੂਰਖ । ਤੇ—ਤੋਂ । ਗਿਆਨੀ—ਸਿਆਣਾ, ਗਿਆਨਵਾਨ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਵਾਲਾ ।

ਅਕਥ—(ਅ-ਕਥ) ਜੋ ਬਿਆਨ ਨਾਹ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ । ਨਾਨਕ—ਹੇ ਨਾਨਕ! ਭਾਗਿ—ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ! (ਮੈਨੂੰ) ਚੰਗੀ ਅਕਲ ਬਖਸ਼ (ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ) ਮੈਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਰਹਾਂ (ਜਿਹੜਾ ਨਾਮ) ਮੈਨੂੰ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲਏ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਿਆਂ ਮਨ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਤਾਹੀਏਂ) ਮੈਂ ਅੱਠੇ ਪਹਰ ਭਗਵਾਨ (ਦਾ ਨਾਮ) ਸਿਮਰਦਾ ਹਾਂ । ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਸਾਰੇ) ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੀ (ਸਦਾ) ਚਰਨੀਂ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੇ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ) ਸਿੱਧਾ ਰਸਤਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ) ਹੋਰ ਸਾਰੇ (ਮੋਹ) ਛੱਡ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਪਰਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ (ਦੀ ਦਾਤਿ) ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੇ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ) ਡੁੱਬ ਰਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਲੰਘਾਇਆ, ਜਿਸ (ਗੁਰੂ) ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਮਾਇਆ ਠੱਗ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੇ (ਸਰਨ ਪਏ ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਇਹ ਲੋਕ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ ਸੋਹਣਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ, ਮੈਂ ਉਸ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਪੂਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, (ਗੁਰੂ ਨੇ) ਮਹਾ ਮੂਰਖ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਵਾਲਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ) ਵੱਡੀ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰਦੇਵ ਹਰੀ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਭਗਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।੪।੩।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਸਗਲੇ ਦੂਖ ਮਿਟੇ ਸੁਖ ਦੀਏ ਅਪਨਾ ਨਾਮੁ ਜਪਾਇਆ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਅਪਨੀ ਸੇਵਾ ਲਾਏ ਸਗਲਾ ਦੁਰਤੁ ਮਿਟਾਇਆ ॥੧॥ ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਸਰਨਿ ਪ੍ਰਭ ਦਇਆਲ ॥ ਅਵਗਣ ਕਾਟਿ ਕੀਏ ਪ੍ਰਭਿ ਅਪੁਨੇ ਰਾਖਿ ਲੀਏ ਮੇਰੈ ਗੁਰ ਗੋਪਾਲਿ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਤਾਪ ਪਾਪ ਬਿਨਸੇ ਖਿਨ ਭੀਤਰਿ ਭਏ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਗੁਸਾਈ ॥ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਅਰਾਧੀ ਅਪੁਨੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਬਲਿ ਜਾਈ ॥੨॥ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਬਿਅੰਤੁ ਸੁਆਮੀ ਤਾ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਈਐ ॥ ਲਾਹਾ ਖਾਟਿ ਹੋਈਐ ਧਨਵੰਤਾ ਅਪੁਨਾ ਪ੍ਰਭੂ ਧਿਆਈਐ ॥੩॥ ਆਠ ਪਹਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਧਿਆਈ ਸਦਾ ਸਦਾ ਗੁਨ ਗਾਇਆ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਮੇਰੇ ਪੂਰੇ ਮਨੋਰਥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਗੁਰੁ ਪਾਇਆ ॥੪॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1338}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੀਏ—ਦਿੱਤੇ । ਸਗਲੇ—ਸਾਰੇ । ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ । ਸੇਵਾ—ਭਗਤੀ । ਦੁਰਤੁ—ਪਾਪ ।੧।

ਪ੍ਰਭ ਦਇਆਲ—ਹੇ ਦਇਆ ਦੇ ਘਰ ਪ੍ਰਭੂ! ਬਾਰਿਕ—ਬੱਚੇ । ਕਾਟਿ—ਕੱਟ ਕੇ । ਪ੍ਰਭਿ—ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ । ਮੇਰੈ ਗੋਪਾਲਿ—ਮੇਰੇ ਗੋਪਾਲ ਨੇ, ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ । ਗੋਪਾਲਿ—ਗੋਪਾਲ ਨੇ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਰੱਖਿਅਕ ਨੇ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਤਾਪ—ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼ । ਭੀਤਰਿ—ਵਿਚ । ਗੁਸਾਈ—ਗੋਸਾਈਂ, ਧਰਤੀ ਦਾ ਖਸਮ । ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ—ਹਰੇਕ ਸਾਹ ਦੇ ਨਾਲ । ਸਾਸਿ—ਸਾਹ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਅਰਾਧੀ—ਅਰਾਧੀਂ, ਮੈਂ ਆਰਾਧਦਾ ਹਾਂ । ਕੈ ਬਲਿ ਜਾਈ—ਕੈ ਬਲਿ ਜਾਈਂ, (ਗੁਰੂ) ਤੋਂ ਮੈਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ।੨।

ਅਗਮ—ਅਪਹੁੰਚ । ਅਗੋਚਰੁ—(ਅ-ਗੋ-ਚਰੁ । ਗੋ—ਇੰਦ੍ਰੇ । ਚਰੁ—ਪਹੁੰਚ) ਜਿਸ ਤਕ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ

ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਨ ਪਾਈਐ—ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਖਟਿ—ਖੱਟ ਕੇ । ਹੋਈਐ—ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ।
ਧਿਆਈਐ—ਧਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।੩।

ਧਿਆਈ—ਧਿਆਈਂ, ਮੈਂ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ । ਪਾਇਆ—ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਦਇਆ ਦੇ ਸੋਮੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਅਸੀਂ (ਜੀਵ ਤੇਰੇ) ਬੱਚੇ (ਤੇਰੀ) ਸਰਨ ਹਾਂ । ਹੇ ਭਾਈ! ਧਰਤੀ ਦੇ
ਰੱਖਿਅਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ, (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਔਗੁਣ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ)
ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਣਾ ਲਿਆ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ) ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਆਪਣੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਜੋੜਿਆ, (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਉਸ
ਨੇ) ਸਾਰਾ ਪਾਪ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ
ਨੇ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੇ, (ਉਹਨਾਂ ਅੰਦਰੋਂ) ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਧਰਤੀ ਦੇ ਖਸਮ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ) ਦਇਆਵਾਨ ਹੋਏ, (ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼ ਸਾਰੇ
ਪਾਪ ਇਕ ਖਿਨ ਵਿਚ ਨਾਸ ਹੋ ਗਏ । ਹੇ ਭਾਈ! ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, (ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ
ਨਾਲ) ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹਰੇਕ ਸਾਹ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹਾਂ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਅਪਹੁੰਚ ਹੈ, ਉਸ ਤਕ (ਜੀਵਾਂ ਦੇ) ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਉਹ
ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਹੇ ਭਾਈ! ਆਪਣੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ
ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਅਸਲ ਧਨ ਹੈ, ਇਹ) ਲਾਭ ਖੱਟ ਕੇ ਧਨਵਾਨ ਬਣ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ।੩।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—(ਹੇ ਭਾਈ!) ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਿਆ ਹੈ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ) ਮੈਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲ
ਪਿਆ ਹੈ, ਮੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮਨੋ-ਕਾਮਨਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਹੁਣ ਮੈਂ ਅੱਠੇ ਪਹਰ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ
ਸਿਮਰਦਾ ਹਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ।੪।੪।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਸਿਮਰਤ ਨਾਮੁ ਕਿਲਬਿਖ ਸਭਿ ਨਾਸੇ ॥ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਗੁਰਿ ਦੀਨੀ ਰਾਸੇ ॥ ਪ੍ਰਭ
ਕੀ ਦਰਗਹ ਸੋਭਾਵੰਤੇ ॥ ਸੇਵਕ ਸੇਵਿ ਸਦਾ ਸੋਹੰਤੇ ॥੧॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ॥
ਸਗਲੇ ਰੋਗ ਦੋਖ ਸਭਿ ਬਿਨਸਹਿ ਅਗਿਆਨੁ ਅੰਧੇਰਾ ਮਨ ਤੇ ਜਾਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਨਮ ਮਰਨ
ਗੁਰਿ ਰਾਖੇ ਮੀਤ ॥ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਸਿਉ ਲਾਗੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥ ਕੋਟਿ ਜਨਮ ਕੇ ਗਏ ਕਲੇਸ ॥ ਜੋ ਤਿਸੁ
ਭਾਵੈ ਸੋ ਭਲ ਹੋਸ ॥੨॥ ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਕਉ ਹਉ ਸਦ ਬਲਿ ਜਾਈ ॥ ਜਿਸੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ
ਧਿਆਈ ॥ ਐਸਾ ਗੁਰੁ ਪਾਈਐ ਵਡਭਾਗੀ ॥ ਜਿਸੁ ਮਿਲਤੇ ਰਾਮ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ॥੩॥ ਕਰਿ
ਕਿਰਪਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸੁਆਮੀ ॥ ਸਗਲ ਘਟਾ ਕੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥ ਆਠ ਪਹਰ ਅਪੁਨੀ ਲਿਵ ਲਾਇ
॥ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਸਰਨਾਇ ॥੪॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1339}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਿਮਰਤ—ਸਿਮਰਦਿਆਂ । ਕਿਲਬਿਖ—ਪਾਪ । ਸਚੁ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ।
ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ । ਰਾਸੇ—ਰਾਸਿ, ਸਰਮਾਇਆ, ਪੂੰਜੀ । ਸੇਵਿ—ਸੇਵਾ ਕਰ ਕੇ, ਭਗਤੀ ਕਰ ਕੇ । ਸੋਹੰਤੇ—
ਸੋਹਣੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ।੧।

ਭਾਈ—ਹੇ ਭਾਈ! ਦੋਖ—ਐਬ, ਪਾਪ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ । ਬਿਨਸਹਿ—ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅਗਿਆਨੁ—

ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਬੇ-ਸਮਝੀ । ਤੇ—ਤੋਂ । ਜਾਈ—ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ । ਰਾਖੇ—ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੇ । ਮੀਤ—ਹੇ ਮਿੱਤਰ! ਸਿਉ—ਨਾਲ । ਕੋਟਿ—ਕੋੜਾਂ । ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ—
ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ਭਲ—ਭਲਾ । ਹੋਸ—ਹੋਵੇਗਾ ।੨।

ਹਉ—ਹਉਂ, ਮੈਂ । ਸਦ—ਸਦਾ । ਬਲਿ ਜਾਈ—ਬਲਿ ਜਾਈਂ, ਮੈਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ । ਪ੍ਰਸਾਦਿ—ਕਿਰਪਾ
ਨਾਲ । ਧਿਆਈ—ਧਿਆਈਂ, ਮੈਂ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ । ਲਿਵ—ਲਗਨ ।੩।

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ—ਹੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ! ਘਰ—ਸਰੀਰ, ਹਿਰਦਾ । ਅੰਤਰਜਾਮੀ—ਹੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ! ਲਿਵ
ਲਾਇ—ਪਿਆਰ ਬਣਾਈ ਰੱਖ । ਜਨੁ—ਦਾਸ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮੇਰੇ ਭਾਈ! ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਕਰੋ । (ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨ ਦੇ)
ਸਾਰੇ ਰੋਗ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਬੇ-ਸਮਝੀ ਦਾ ਹਨੇਰਾ
ਮਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਦਾ—
ਥਿਰ ਹਰਿ—ਨਾਮ ਦਾ ਸਰਮਾਇਆ ਬਖਸ਼ਿਆ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਉਹ ਇੱਜ਼ਤ ਵਾਲੇ ਬਣੇ । ਹੇ
ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਭਗਤੀ ਕਰ ਕੇ ਸਦਾ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਸੋਹਣੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ
।੧।

ਹੇ ਮਿੱਤਰ! (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ) ਪਿਆਰ ਬਣਿਆ, ਗੁਰੂ ਨੇ
(ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਜਨਮ ਮਰਨ (ਦੇ ਗੇੜ) ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੇ । (ਹਰਿ—ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ)
ਕੋੜਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ । (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਉਹ ਕੁਝ ਭਲਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਚੰਗਾ
ਲੱਗਦਾ ਹੈ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਮੈਂ ਉਸ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਮੈਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ
ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਹੇ ਭਾਈ! ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਗੁਰੂ ਵੱਡੀ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਿਲਿਆਂ
ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਬਣਦਾ ਹੈ ।੩।

ਹੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ! ਹੇ ਸੁਆਮੀ! ਹੇ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ! ਮਿਹਰ ਕਰ । (ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ) ਅੱਠੇ
ਪਹਰ ਆਪਣੀ ਲਗਨ ਲਾਈ ਰੱਖ, (ਤੇਰਾ) ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਪਿਆ ਰਹੇ ।੪।੫।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਅਪੁਨੇ ਪ੍ਰਭਿ ਕੀਏ ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਜਪਨ ਕਉ ਦੀਏ ॥
ਆਠ ਪਹਰ ਗੁਨ ਗਾਇ ਗੁਬਿੰਦ ॥ ਭੈ ਬਿਨਸੇ ਉਤਰੀ ਸਭ ਚਿੰਦ ॥੧॥ ਉਬਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਚਰਨੀ
ਲਾਗਿ ॥ ਜੋ ਗੁਰੁ ਕਹੈ ਸੋਈ ਭਲ ਮੀਠਾ ਮਨ ਕੀ ਮਤਿ ਤਿਆਗਿ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਮਨਿ ਤਨਿ
ਵਸਿਆ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ॥ ਕਲਿ ਕਲੇਸ ਕਿਛੁ ਬਿਘਨੁ ਨ ਹੋਈ ॥ ਸਦਾ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੁ ਜੀਅ ਕੈ ਸੰਗਿ
॥ ਉਤਰੀ ਮੈਲੁ ਨਾਮ ਕੈ ਰੰਗਿ ॥੨॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਸਿਉ ਲਾਗੋ ਪਿਆਰੁ ॥ ਬਿਨਸੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ
ਅਹੰਕਾਰ ॥ ਪ੍ਰਭ ਮਿਲਨ ਕਾ ਮਾਰਗੁ ਜਾਨਾਂ ॥ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਹਰਿ ਸਿਉ ਮਨੁ ਮਾਨਾਂ ॥੩॥ ਸੁਣਿ

ਸਜਣ ਸੰਤ ਮੀਤ ਸੁਹੇਲੇ ॥ ਨਾਮੁ ਰਤਨੁ ਹਰਿ ਅਗਹ ਅਤੋਲੇ ॥ ਸਦਾ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੁ ਗੁਣ ਨਿਧਿ
ਗਾਈਐ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਈਐ ॥੪॥੬॥ {ਪੰਨਾ 1339}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ । ਪ੍ਰਭਿ—ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ । ਕੀਏ—ਬਣਾ ਲਿਆ । ਕਉ—ਵਾਸਤੇ, ਨੂੰ । ਗਾਇ—
ਗਾਇਆ ਕਰ । ਭੈ—ਸਾਰੇ ਡਰ (ਲਫਜ਼ 'ਭਉ' ਤੋਂ ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਚਿੰਦ—ਚਿੰਤਾ ।੧।

ਉਬਰੇ—(ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ) ਬਚ ਗਏ । ਲਾਗਿ—ਲੱਗ ਕੇ । ਕਹੈ—ਆਖਦਾ ਹੈ । ਭਲ—ਭਲਾ । ਤਿਆਗਿ—
ਤਿਆਗ ਕੇ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਤਨਿ—ਤਨ ਵਿਚ । ਕਲਿ—ਝਗੜੇ । ਕਲੇਸ—ਦੁੱਖ । ਬਿਘਨੁ—ਰੁਕਾਵਟ । ਜੀਅ ਕੈ
ਸੰਗਿ—ਜਿੰਦ ਦੇ ਨਾਲ । ਕੈ ਰੰਗਿ—ਦੇ (ਪ੍ਰੇਮ-) ਰੰਗ ਵਿਚ ।੨।

ਸਿਉ—ਨਾਲ । ਮਾਰਗੁ—ਰਸਤਾ । ਜਾਨਾਂ—ਸਮਝ ਲਿਆ । ਭਾਇ—ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ । ਮਾਨਾਂ—ਪਤੀਜ ਗਿਆ,
ਗਿੱਝ ਗਿਆ ।੩।

ਸਜਣ—ਹੇ ਸੱਜਣ! ਸੰਤ—ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ! ਅਗਹ—ਅਪਹੁੰਚ । ਅਗਹ ਨਾਮੁ—ਅਪਹੁੰਚ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ।
ਗੁਣਨਿਧਿ—ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਪ੍ਰਭੂ । ਗਾਈਐ—ਗਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।
ਪਾਈਐ—ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗ ਕੇ (ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬਣੋਂ) ਬਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਚਤੁਰਾਈ ਛੱਡ ਕੇ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ) ਜੋ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਚੰਗਾ ਤੇ ਪਿਆਰਾ
ਲੱਗਦਾ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਏ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬਣਾ ਲਿਆ
(ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਨੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਸਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ । ਹੇ ਭਾਈ! (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ
ਕੇ) ਅੱਠੇ ਪਹਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਆ ਕਰ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਾਰੇ ਡਰ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਾਰੀ ਚਿੰਤਾ
ਦੂਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ) ਮਨ ਵਿਚ ਤਨ ਵਿਚ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਵੱਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ
ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼ (ਆਦਿਕ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ) ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹੀ ਜਿੰਦ ਦੇ
ਨਾਲ (ਵੱਸਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ), ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਮ ਦੇ ਪਿਆਰ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਿਹਾਂ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਸਾਰੀ
ਮੈਲ (ਮਨ ਤੋਂ) ਲਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ
ਅਹੰਕਾਰ (ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰ ਅੰਦਰੋਂ) ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ)
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸਮਝ ਲਿਆ, ਪਿਆਰ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਭਗਤੀ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਸ
ਦਾ ਮਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗਿੱਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੩।

ਹੇ ਸੱਜਣ! ਹੇ ਸੰਤ! ਹੇ ਮਿੱਤਰ! ਸੁਣ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਅਪਹੁੰਚ ਅਤੇ ਅਤੋਲ ਹਰੀ ਦਾ
ਕੀਮਤੀ ਨਾਮ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ, ਉਹ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ । ਹੇ ਭਾਈ! ਸਦਾ ਹੀ ਗੁਣਾਂ ਦੇ
ਖਜ਼ਾਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਪਰ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਇਹ ਦਾਤਿ ਵੱਡੀ ਕਿਸਮਤ

ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।੪।੬।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਸੇ ਧਨਵੰਤ ਸੇਈ ਸਚੁ ਸਾਹਾ ॥ ਹਰਿ ਕੀ ਦਰਗਹ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਹਾ ॥੧॥
ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਮਨ ਮੀਤ ॥ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਪਾਈਐ ਵਡਭਾਗੀ ਨਿਰਮਲ ਪੂਰਨ ਰੀਤਿ ॥੧॥
ਰਹਾਉ ॥ ਪਾਇਆ ਲਾਭੁ ਵਜੀ ਵਾਧਾਈ ॥ ਸੰਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਈ ॥੨॥ ਸਫਲ ਜਨਮੁ
ਜੀਵਨ ਪਰਵਾਣੁ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਮਾਣੁ ॥੩॥ ਬਿਨਸੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਹੰਕਾਰ ॥ ਨਾਨਕ
ਗੁਰਮੁਖਿ ਉਤਰਹਿ ਪਾਰਿ ॥੪॥੭॥ {ਪੰਨਾ 1339}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੇ—ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਸੇਈ—ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਸਚੁ—ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ
ਤੇ । ਸਾਹਾ—ਸਾਹੂਕਾਰ । ਵਿਸਾਹਾ—ਖਰੀਦਿਆ, ਵਿਹਾੜਿਆ ।੧।

ਮਨ—ਹੇ ਮਨ! ਮੀਤ—ਹੇ ਮਿੱਤਰ! ਨਿਰਮਲ—ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ । ਰੀਤਿ—ਮਰਯਾਦਾ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਵਜੀ—ਵੱਜ ਪਈ, ਤਕੜੀ ਹੋ ਗਈ । ਵਾਧਾਈ—ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ, ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ । ਸੰਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ—
ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ । ਗਾਈ—ਗਾਂਦਾ ਹੈ ।੨।

ਸਫਲ—ਕਾਮਯਾਬ । ਪਰਵਾਣੁ—ਕਬੂਲ । ਪਰਸਾਦੀ—ਪਰਸਾਦਿ, ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ । ਰੰਗੁ—ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ
। ਮਾਣੁ—ਮਾਣਦਾ ਰਹੁ ।੩।

ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ । ਉਤਰਹਿ ਪਾਰਿ—ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮਿੱਤਰ! ਹੇ ਮਨ! (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ) ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਕਰ । (ਪਰ
ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੀ) ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਮਰਯਾਦਾ (ਚਲਾਣ ਵਾਲਾ) ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਵੱਡੀ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ (ਹੀ)
ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਥੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-ਸੌਦਾ ਖਰੀਦਿਆ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ
ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਧਨਾਢ (ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ (ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)
।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਾ ਹੈ (ਉਹ ਇਥੇ ਅਸਲ) ਨਫਾ
ਖੱਟਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਆਤਮਕ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਬਲ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਰਹੁ (ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਦਾ)
ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਕਾਮਯਾਬ ਹੈ, ਜੀਵਨ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ) ਕਬੂਲ ਹੈ ।੩।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ (ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ,
(ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਹੰਕਾਰ (ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰ) ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੪।੭।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਪੂਰੀ ਤਾ ਕੀ ਕਲਾ ॥ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਸਦਾ ਸਦ ਅਟਲਾ ॥ ਗੁਰ
ਕੀ ਬਾਣੀ ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਵਸੈ ॥ ਦੂਖੁ ਦਰਦੁ ਸਭੁ ਤਾ ਕਾ ਨਸੈ ॥੧॥ ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਰਾਤਾ ਮਨੁ ਰਾਮ ਗੁਨ
ਗਾਵੈ ॥ ਮੁਕਤੋ ਸਾਧੂ ਧੂਰੀ ਨਾਵੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਉਤਰੇ ਪਾਰਿ ॥ ਭਉ ਭਰਮੁ

ਬਿਨਸੇ ਬਿਕਾਰ ॥ ਮਨ ਤਨ ਅੰਤਰਿ ਬਸੇ ਗੁਰ ਚਰਨਾ ॥ ਨਿਰਭੈ ਸਾਧ ਪਰੇ ਹਰਿ ਸਰਨਾ ॥੨॥
 ਅਨਦ ਸਹਜ ਰਸ ਸੁਖ ਘਨੇਰੇ ॥ ਦੁਸਮਨੁ ਦੂਖੁ ਨ ਆਵੈ ਨੇਰੇ ॥ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਅਪੁਨੇ ਕਰਿ ਰਾਖੇ ॥
 ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਕਿਲਬਿਖ ਸਭਿ ਲਾਥੇ ॥੩॥ ਸੰਤ ਸਾਜਨ ਸਿਖ ਭਏ ਸੁਹੇਲੇ ॥ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਪ੍ਰਭ
 ਸਿਉ ਲੈ ਮੇਲੇ ॥ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੁਖ ਫਾਹਾ ਕਾਟਿਆ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਪੜਦਾ ਢਾਕਿਆ
 ॥੪॥੮॥ {ਪੰਨਾ 1340}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਾ ਕੀ—ਉਸ (ਗੁਰੂ) ਦੀ । ਕਲਾ—ਤਾਕਤ, ਆਤਮਕ ਉੱਚਤਾ । ਸਦ—ਸਦਾ । ਅਟਲਾ—
 ਅਟੱਲ, ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੇ ਸਦਾ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ । ਜਿਸੁ ਮਨਿ—ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ । ਤਾ
 ਕਾ—ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਦਾ । ਨਸੈ—ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੧।

ਰੰਗਿ—ਪ੍ਰੇਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ । ਰਾਤਾ—ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ । ਗਾਵੈ—ਗਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਮੁਕਤੋ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ
 ਬਚਿਆ ਹੋਇਆ (ਅੱਖਰ ‘ਤ’ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਲਗਾਂ ਹਨ— ਅਤੇ । ਅਸਲ ਲਫਜ਼ ‘ਮੁਕਤੁ’ ਹੈ, ਇਥੇ
 ‘ਮੁਕਤੋ’ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ) । ਨਾਵੈ—ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਪਰਸਾਦੀ—ਪਰਸਾਦਿ, ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ । ਭਰਮੁ—ਵਹਿਮ, ਭਟਕਣਾ । ਅੰਤਰਿ—ਅੰਦਰ । ਸਾਧ—ਸੰਤ ਜਨ ।
 ਨਿਰਭੈ—ਸਾਰੇ ਡਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ।੨।

ਅਨਦ—ਆਨੰਦ । ਸਹਜ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ । ਘਨੇਰੇ—ਬਹੁਤ । ਨੇਰੇ—ਨੇੜੇ । ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ—ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ
 ਨੇ । ਕਰਿ—ਬਣਾ ਕੇ । ਰਾਖੇ—ਰੱਖ ਲਏ, ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ । ਜਪਤ—ਜਪਦਿਆਂ । ਕਿਲਬਿਖ—ਪਾਪ ।
 ਸਭਿ—ਸਾਰੇ ।੩।

ਸਿਖ—(ਸਾਰੇ) ਸਿੱਖ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਸੁਹੇਲੇ—ਸੁਖੀ । ਸਿਉ—ਨਾਲ । ਲੈ—ਫੜ ਕੇ । ਮੇਲੇ—ਮਿਲਾ ਦਿੱਤੇ
 । ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ । ਪੜਦਾ ਢਾਕਿਆ—ਲਾਜ ਰੱਖ ਲਈ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਮਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ (ਪਿਆਰ-) ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ
 (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਨ-ਪੂੜ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ
 ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਉਹੀ ਹੈ ‘ਮੁਕਤ’) ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ (ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ) ਪੂਰਨ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ (ਆਤਮਕ) ਸ਼ਕਤੀ ਹਰੇਕ ਸਮਰਥਾ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ
 ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸਦਾ ਹੀ ਅਟੱਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਦੇ ਉਕਾਈ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ) । ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ
 ਦੀ ਬਾਣੀ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਦਾ ਹਰੇਕ ਦਰਦ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਤਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ
 ਪੌਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਨ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਡਰ ਭਟਕਣਾ (ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ) ਵਿਕਾਰ
 (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ
 ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਣਾ ਕੇ (ਉਹਨਾਂ ਦੀ) ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ
 ਜਪਦਿਆਂ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ । ਕੋਈ ਵੈਰੀ ਦੁੱਖ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁਕ ਸਕਦਾ
 (ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਦਬਾਉ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ) । (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ

ਆਨੰਦ ਤੇ ਸੁਖ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤ-ਜਨਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਲਿਆ ਜੋੜਿਆ, ਉਹ ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ-ਗੁਰੂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਰੱਖ ਲਈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਫਾਹੀ (ਗੁਰੂ ਨੇ) ਕੱਟ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।੪।੮।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਸਤਿਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਨਾਮੁ ਦੀਆ ॥ ਅਨਦ ਮੰਗਲ ਕਲਿਆਣ ਸਦਾ ਸੁਖ ਕਾਰਜੁ
ਸਗਲਾ ਰਾਸਿ ਥੀਆ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਗੁਰ ਕੇ ਮਨਿ ਵੂਠੇ ॥ ਦੂਖ ਦਰਦ ਭ੍ਰਮ ਬਿਨਸੇ
ਝੂਠੇ ॥੧॥ ਨਿਤ ਉਠਿ ਗਾਵਹੁ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਬਾਣੀ ॥ ਆਠ ਪਹਰ ਹਰਿ ਸਿਮਰਹੁ ਪ੍ਰਾਣੀ ॥੨॥ ਘਰਿ
ਬਾਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸਭਨੀ ਥਾਈ ॥ ਸੰਗਿ ਸਹਾਈ ਜਹ ਹਉ ਜਾਈ ॥੩॥ ਦੁਇ ਕਰ ਜੋੜਿ ਕਰੀ
ਅਰਦਾਸਿ ॥ ਸਦਾ ਜਪੇ ਨਾਨਕੁ ਗੁਣਤਾਸੁ ॥੪॥੯॥ {ਪੰਨਾ 1340}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਤਿਗੁਰਿ ਪੂਰੇ-ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ । ਅਨਦ-ਆਨੰਦ । ਮੰਗਲ-ਖੁਸ਼ੀ । ਕਲਿਆਣ-
ਸੁਖ-ਸਾਂਦ । ਸਗਲਾ-ਸਾਰਾ । ਰਾਸਿ ਥੀਆ-ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਚਰਨ ਕਮਲ ਗੁਰ ਕੇ-ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਚਰਨ । ਮਨਿ-(ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ । ਵੂਠੇ-ਆ ਵੱਸੇ ।
ਭ੍ਰਮ ਝੂਠੇ-ਨਾਸਵੰਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਭਟਕਣ ।੧।

ਉਠਿ-ਉੱਠ ਕੇ । ਪ੍ਰਾਣੀ-ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ! ।੨।

ਘਰਿ-ਘਰ ਵਿਚ । ਥਾਈ-ਥਾਈਂ, ਥਾਵਾਂ ਵਿਚ । ਸੰਗਿ-ਨਾਲ । ਸਹਾਈ-ਮਦਦ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਜਹ-
ਜਿੱਥੇ । ਹਉ-ਹਉਂ, ਮੈਂ । ਜਾਈ-ਜਾਈਂ, ਮੈਂ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ।੩।

ਦੁਇ ਕਰ-ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ । ਕਰੀ-ਕਰੀਂ, ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਗੁਣ ਤਾਸੁ-ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਪ੍ਰਭੂ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਨਾਮ (-ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ, ਉਸ ਦੇ
ਅੰਦਰ ਆਨੰਦ ਖੁਸ਼ੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸਦਾ ਦਾ ਸੁਖ ਬਣ ਗਿਆ, ਉਸ (ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ) ਦਾ ਸਾਰਾ ਹੀ ਮਨੋਰਥ ਸਫਲ
ਹੋ ਗਿਆ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਚਰਨ ਆ ਵੱਸੇ, ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ,
ਨਾਸਵੰਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਸਾਰੀਆਂ ਭਟਕਣਾਂ (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਮੁੱਕ ਗਈਆਂ ।੧।

ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀਓ! ਸਦਾ ਉੱਠ ਕੇ (ਨਿੱਤ ਆਹਰ ਨਾਲ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗਾਵਿਆ ਕਰੋ,
ਅਤੇ ਅੱਠੇ ਪਹਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਿਆ ਕਰੋ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਮੈਂ (ਤਾਂ) ਜਿੱਥੇ (ਭੀ) ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਤੇਰੇ) ਨਾਲ ਮਦਦਗਾਰ (ਦਿੱਸਦਾ) ਹੈ, ਘਰ ਦੇ
ਅੰਦਰ ਤੇ ਬਾਹਰ (ਹਰ ਥਾਂ) ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਵਿਚ (ਮੈਨੂੰ) ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ (ਦਿੱਸਦਾ) ਹੈ ।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਮੈਂ (ਤਾਂ) ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ (ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਦਾਸ) ਨਾਨਕ ਸਦਾ
ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਰਹੇ ।੪।੯।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਭੁ ਸੁਖੜ ਸੁਜਾਣੁ ॥ ਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਪਾਈਐ ਵਡਭਾਗੀ ਦਰਸਨ
ਕਉ ਜਾਈਐ ਕੁਰਬਾਣੁ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕਿਲਬਿਖ ਮੇਟੇ ਸਬਦਿ ਸੰਤੋਖੁ ॥ ਨਾਮੁ ਅਰਾਧਨੁ ਹੋਆ
ਜੋਗੁ ॥ ਸਾਧਸੰਗਿ ਹੋਆ ਪਰਗਾਸੁ ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਮਨ ਮਾਹਿ ਨਿਵਾਸੁ ॥੧॥ ਜਿਨਿ ਕੀਆ ਤਿਨਿ
ਲੀਆ ਰਾਖਿ ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਪੂਰਾ ਅਨਾਥ ਕਾ ਨਾਥੁ ॥ ਜਿਸਹਿ ਨਿਵਾਜੇ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ ॥ ਪੂਰਨ ਕਰਮ
ਤਾ ਕੇ ਆਚਾਰ ॥੨॥ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਨਿਤ ਨਿਤ ਨਿਤ ਨਵੇ ॥ ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੋਨਿ ਨ ਭਵੇ ॥ ਈਹਾਂ
ਊਹਾਂ ਚਰਣ ਪੂਜਾਰੇ ॥ ਮੁਖੁ ਊਜਲੁ ਸਾਚੇ ਦਰਬਾਰੇ ॥੩॥ ਜਿਸੁ ਮਸਤਕਿ ਗੁਰਿ ਧਰਿਆ ਹਾਥੁ ॥
ਕੋਟਿ ਮਧੇ ਕੇ ਵਿਰਲਾ ਦਾਸੁ ॥ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਪੇਖੈ ਭਰਪੂਰਿ ॥ ਨਾਨਕ ਉਧਰਸਿ ਤਿਸੁ
ਜਨ ਕੀ ਧੂਰਿ ॥੪॥੧੦॥ {ਪੰਨਾ 1340}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੁਖੜ—(sḡt—ਸੋਹਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਾਲਾ) ਸੋਹਣੀ ਆਤਮਕ ਘਾੜਤ ਵਾਲਾ । ਸੁਜਾਣੁ—
ਸਿਆਣਾ । ਪਾਈਐ—ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਦਰਸਨ ਕਉ—ਦਰਸਨ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ । ਜਾਈਐ ਕੁਰਬਾਣੁ—ਸਦਕੇ ਹੋਣਾ
ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਆਪਾ ਵਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਆਪ (ਗੁਰੂ ਦੇ) ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ
।੧।ਰਹਾਉ।

ਕਿਲਬਿਖ—ਪਾਪ । ਮੇਟੇ—(ਗੁਰੂ ਨੇ) ਮਿਟਾ ਦਿੱਤੇ । ਸਬਦਿ—ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਜੋਗੁ—ਲਾਇਕ । ਸਾਧ
ਸੰਗਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ । ਪਰਗਾਸੁ—(ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਦਾ) ਚਾਨਣ । ਚਰਨ ਕਮਲ—ਕੌਲ
ਫੁੱਲਾਂ ਵਰਗੇ ਸੋਹਣੇ ਚਰਨ ।੧।

ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ । ਤਿਨਿ—ਉਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ । ਅਨਾਥ—ਨਿਖਸਮੇ । ਜਿਸਹਿ—ਜਿਸ
(ਮਨੁੱਖ) ਨੂੰ (ਲਫ਼ਜ਼ 'ਜਿਸੁ' ਦਾ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਹੀ' ਦੇ ਕਾਰਨ ਉੱਡ ਗਿਆ ਹੈ) । ਨਿਵਾਜੇ—ਉੱਚਾ
ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇੱਜ਼ਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਧਾਰਿ—ਧਾਰ ਕੇ, ਕਰ ਕੇ । ਆਚਾਰ—ਕਰਤੱਬ ।੨।

ਗਾਵੈ—ਗਾਂਦਾ ਹੈ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਈਹਾਂ—ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ । ਊਹਾਂ—ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ । ਊਜਲੁ—ਰੌਸ਼ਨ ।
ਦਰਬਾਰੇ—ਦਰਬਾਰਿ, ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ । ਸਾਚੇ ਦਰਬਾਰੇ—ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ।੩।

ਜਿਸੁ ਮਸਤਕਿ—ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ । ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ । ਕੋ—ਕੋਈ (ਪੜਨਾਂਵ) । ਜਲਿ—ਪਾਣੀ
ਵਿਚ । ਥਲਿ—ਧਰਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰ । ਮਹੀਅਲਿ—ਮਹੀ ਤਲਿ, ਧਰਤੀ ਦੇ ਤਲ ਉੱਤੇ, ਪੁਲਾੜ ਵਿਚ, ਆਕਾਸ਼
ਵਿਚ । ਪੇਖੈ—ਵੇਖਦਾ ਹੈ । ਭਰਪੂਰਿ—ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ । ਨਾਨਕ—ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਧਰਸਿ—ਤੂੰ (ਭੀ) ਤਰ
ਜਾਹਿੰਗਾ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਸੋਹਣੀ ਆਤਮਕ ਘਾੜਤ ਵਾਲਾ ਸਿਆਣਾ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ (ਤਦੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ)
ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । (ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦਾ) ਦਰਸਨ ਕਰਨ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਆਪਣਾ-
ਆਪ (ਗੁਰੂ ਦੇ) ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਾਰੇ) ਪਾਪ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤੇ (ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ)
ਸੰਤੋਖ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਜੋਗਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ
(ਰਹਿ ਕੇ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਦਾ) ਚਾਨਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੋਹਣੇ
ਚਰਨ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ (ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਜਦੋਂ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਗਿਆ ਤਾਂ) ਉਸ (ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ (ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ) ਬਚਾ ਲਿਆ । ਹੇ ਭਾਈ! ਪ੍ਰਭੂ (ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ) ਪੂਰਨ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਿਖਸਮਿਆਂ ਦਾ ਖਸਮ ਹੈ । ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੂੰ ਇੱਜ਼ਤ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਸਾਰੇ ਕਰਤੱਬ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੨।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ) ਸਦਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਇਉਂ ਗਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਗੁਣ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਅਜੇ) ਨਵੇਂ (ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਾਹ ਵੇਖੀ ਹੋਈ ਚੀਜ਼ ਮਨ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਪਾਂਦੀ ਹੈ), ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਗੋੜ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਭਟਕਦਾ । ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਇਸ ਲੋਕ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਇੱਜ਼ਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮੂੰਹ ਰੌਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਨੇ ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਾਸ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ) ਕੋੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । (ਫਿਰ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ) ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ (ਹਰ ਥਾਂ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੱਸਦਾ ਵੇਖਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਲੈ ਕੇ ਤੂੰ ਭੀ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਹਿੰਗਾ । ੪। ੧੦।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਕੁਰਬਾਣੁ ਜਾਈ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਅਪਨੇ ॥ ਜਿਸੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪੁ ਜਪਨੇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਸੁਣਤ ਨਿਹਾਲ ॥ ਬਿਨਸਿ ਗਏ ਬਿਖਿਆ ਜੰਜਾਲ ॥੧॥ ਸਾਚ ਸਬਦ ਸਿਉ ਲਾਗੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪੁਨਾ ਆਇਆ ਚੀਤਿ ॥੨॥ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਹੋਆ ਪਰਗਾਸੁ ॥ ਗੁਰ ਸਬਦੇ ਕੀਨਾ ਰਿਦੈ ਨਿਵਾਸੁ ॥੩॥ ਗੁਰ ਸਮਰਥ ਸਦਾ ਦਇਆਲ ॥ ਹਰਿ ਜਪਿ ਜਪਿ ਨਾਨਕ ਭਏ ਨਿਹਾਲ ॥੪॥੧੧॥ {ਪੰਨਾ 1340-1341}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਾਈ—ਜਾਈਂ, ਮੈਂ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ । ਜਿਸੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ—ਜਿਸ (ਗੁਰੂ) ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ । ਜਪਨੇ—ਜਪਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ੧। ਰਹਾਉ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ । ਨਿਹਾਲ—ਪ੍ਰਸੰਨ-ਚਿੱਤ । ਬਿਖਿਆ—ਮਾਇਆ । ਜੰਜਾਲ—ਫਾਹੀਆਂ । ੧।

ਸਿਉ—ਨਾਲ । ਸਬਦ—ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ । ਚੀਤਿ—ਚਿੱਤ ਵਿਚ । ੨।

ਜਪਤ—ਜਪਦਿਆਂ । ਪਰਗਾਸੁ—(ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਦਾ) ਚਾਨਣ । ਸਬਦੇ—ਸਬਦਿ, ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਰਿਦੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ੩।

ਸਮਰਥ—ਸਭ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ । ਜਪਿ—ਜਪ ਕੇ । ੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ (ਗੁਰੂ) ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੇ ਨਾਮ) ਦਾ ਜਾਪ ਜਪਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਉਸ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) । ੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਉਸ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦੀ) ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸਿਫਤਿ—

ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੁਣਦਿਆਂ ਮਨ ਖਿੜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਮਾਇਆ (ਦੇ ਮੋਹ) ਦੀਆਂ ਫਾਹੀਆਂ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਉਸ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ) ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਹਰੀ-ਪ੍ਰਭੂ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਉਸ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ (ਮਨ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਦਾ) ਚਾਨਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਜਿਸ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਆ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ।੩।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਗੁਰੂ ਸਭ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਸਦਾ ਹੀ ਦਇਆਵਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਜਪ ਕੇ ਮਨ ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੪।੧੧।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਕਰਤ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥ ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਭਏ ਕਿਰਪਾਲਾ
ਅਪਣਾ ਨਾਮੁ ਆਪਿ ਜਪਾਇਆ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸੰਤਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਭਇਆ ਪ੍ਰਗਾਸ ॥ ਹਰਿ
ਹਰਿ ਜਪਤ ਪੂਰਨ ਭਈ ਆਸ ॥੧॥ ਸਰਬ ਕਲਿਆਣ ਸੁਖ ਮਨਿ ਵੂਠੇ ॥ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਏ ਗੁਰ
ਨਾਨਕ ਤੂਠੇ ॥੨॥੧੨॥ {ਪੰਨਾ 1341}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਰਤ—ਕਰਦਿਆਂ । ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਕਰਤ—ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ । ਕਿਰਪਾਲਾ—
ਦਇਆਵਾਨ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਸੰਤ ਸੰਗਤਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ । ਮਿਲਿ—ਮਿਲ ਕੇ । ਪ੍ਰਗਾਸ—(ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਦਾ) ਚਾਨਣ ।
ਜਪਤ—ਜਪਦਿਆਂ ।੧।

ਸਰਬ—ਸਾਰੇ । ਕਲਿਆਣ—ਆਨੰਦ, ਸੁਖ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਵੂਠੇ—ਆ ਵੱਸੇ । ਨਾਨਕ—ਹੇ ਨਾਨਕ!
ਗੁਰ ਤੂਠੇ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆਂ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਸਦਾ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ
। ਗਰੀਬਾਂ ਉਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਆਪ ਜਪਣ
ਲਈ (ਜੀਵ ਨੂੰ) ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ (ਬੈਠਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਦਾ) ਚਾਨਣ
ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹਰ ਵੇਲੇ ਜਪਦਿਆਂ (ਹਰੇਕ) ਆਸ ਪੂਰੀ ਹੋ
ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੇ ਗੁਰੂ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ (ਗੁਣ ਗਾਣ ਦੀ
ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਆਨੰਦ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਦੇ ਹਨ ।੨।੧੨।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨ ਬਿਭਾਸ ੧੯ ਸਿਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਅਵਰੁ ਨ ਦੂਜਾ ਠਾਉ ॥ ਨਾਹੀ
ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਨਾਉ ॥ ਸਰਬ ਸਿਧਿ ਕਲਿਆਨ ॥ ਪੂਰਨ ਹੋਹਿ ਸਗਲ ਕਾਮ ॥੧॥ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ

ਜਪੀਐ ਨੀਤ ॥ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਹੰਕਾਰੁ ਬਿਨਸੈ ਲਗੈ ਏਕੈ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਨਾਮਿ ਲਾਗੈ ਦੂਖੁ
ਭਾਗੈ ਸਰਨਿ ਪਾਲਨ ਜੋਗੁ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟੈ ਜਮੁ ਨ ਤੇਟੈ ਜਿਸੁ ਧੁਰਿ ਹੋਵੈ ਸੰਜੋਗੁ ॥੨॥ ਰੈਨਿ
ਦਿਨਸੁ ਧਿਆਇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਤਜਹੁ ਮਨ ਕੇ ਭਰਮ ॥ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਹਰਿ ਮਿਲੈ ਜਿਸਹਿ ਪੂਰਨ
ਕਰਮ ॥੩॥ ਜਨਮ ਜਨਮ ਬਿਖਾਦ ਬਿਨਸੇ ਰਾਖਿ ਲੀਨੇ ਆਪਿ ॥ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਮੀਤ ਭਾਈ ਜਨ
ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਾਪਿ ॥੪॥੧॥੧੩॥ {ਪੰਨਾ 1341}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਵਰੁ—(Apr) ਹੋਰ । ਠਾਉ—ਥਾਂ, ਆਸਰਾ । ਸਰਬ ਸਿਧਿ—ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ । ਸਰਬ
ਕਲਿਆਨ—ਸਾਰੇ ਸੁਖ । ਪੂਰਨ ਹੋਹਿ—ਪੂਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਕਾਮ—ਕੰਮ ।੧।

ਕੋ—ਦਾ । ਜਪੀਐ—ਜਪਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਨੀਤ—ਨਿੱਤ, ਸਦਾ । ਬਿਨਸੈ—ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਏਕੈ
ਪ੍ਰੀਤਿ—ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਪਿਆਰ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਨਾਮਿ—ਨਾਮ ਵਿਚ । ਭਾਗੈ—ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਰਨਿ ਪਾਲਨ ਜੋਗੁ—ਸਰਨ ਪਏ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਸਕਣ
ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ । ਭੇਟੈ—ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਨ ਤੇਟੈ—ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ । ਧੁਰਿ—ਧੁਰ-ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ । ਸੰਜੋਗੁ—
(ਗੁਰੂ ਨਾਲ) ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਅਵਸਰ ।੨।

ਰੈਨਿ—ਰਾਤ । ਤਜਹੁ—ਛੱਡੋ । ਭਰਮ—ਭਟਕਣਾ । ਮਿਲੈ—ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਜਿਸਹਿ—ਜਿਸ ਦੇ । ਕਰਮ—
ਭਾਗ ।੩।

ਬਿਖਾਦ—(iv=॥d) ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼ । ਜਾਪਿ—ਜਪਿਆ ਕਰ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ ਜਪਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਜਪਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ
ਅੰਦਰੋਂ) ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਹੰਕਾਰ (ਆਦਿਕ ਹਰੇਕ ਵਿਕਾਰ) ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਇਕ
ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਹੀ ਪਿਆਰ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਅਸੀਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ) ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ
ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਹਾਰਾ) ਨਹੀਂ ਹੈ । (ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ ਹੀ) ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਹਨ ਸਾਰੇ ਸੁਖ
ਹਨ । (ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦਾ ਹਰੇਕ) ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
(ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ) ਸਰਨ ਪਏ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਧੁਰ
ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ (ਗੁਰੂ ਨਾਲ) ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ, ਉਸ ਮਨੁੱਖ
ਉੱਤੇ) ਜਮ (ਭੀ) ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਆਪਣੇ) ਮਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭਟਕਣਾਂ ਛੱਡੋ, ਅਤੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ
ਰਹੋ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪੂਰੇ ਭਾਗ ਜਾਗਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ
।੩।

ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਕਰ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਮਾਂ ਪਿਉ ਮਿੱਤਰ ਭਰਾ ਹੈ ।
(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆਂ) ਅਨੇਕਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਦੁੱਖਾਂ-ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ)
ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੪।੧।੧੩।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫ ਬਿਭਾਸ ਪੜਤਾਲ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਰਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਜਾਪ ॥
ਕਲਿ ਕਲੇਸ ਲੋਭ ਮੋਹ ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ ਅਹੰ ਤਾਪ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਆਪੁ ਤਿਆਗਿ ਸੰਤ ਚਰਨ
ਲਾਗਿ ਮਨੁ ਪਵਿਤੁ ਜਾਹਿ ਪਾਪ ॥੧॥ ਨਾਨਕੁ ਬਾਰਿਕੁ ਕਛੁ ਨ ਜਾਨੈ ਰਾਖਨ ਕਉ ਪ੍ਰਭੁ ਮਾਈ ਬਾਪ
॥੨॥੧॥੧੪॥ {ਪੰਨਾ 1341}

ਪੜਤਾਲ—ਤਾਲ ਮੁੜ ਮੁੜ ਪਰਤਾਣਾ ਹੈ ਗਾਵਣ ਸਮੇਂ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਮ—ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ । ਕਲਿ—ਦੁੱਖ, ਝਗੜੇ । ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ—ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
(ਇਕ-ਵਚਨ) । ਅਹੰ—ਹਉਮੈ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਆਪੁ—ਆਪਾ-ਭਾਵ । ਜਾਹਿ—ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) ।੧।

ਬਾਰਿਕੁ—ਅੰਵਾਣ ਬੱਚਾ । ਨ ਜਾਣੈ—ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ । ਰਾਖਨ ਕਉ—ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲਾ । ਮਾਈ—
ਮਾਂ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ ਜਪਿਆ ਕਰ । (ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ
ਨਾਲ) ਦੁੱਖ ਕਲੇਸ਼ ਲੋਭ ਮੋਹ ਹਉਮੈ ਦਾ ਤਾਪ—(ਹਰੇਕ ਵਿਕਾਰ) ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਆਪਾ-ਭਾਵ ਛੱਡ ਦੇਹ, ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹੁ । (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਮਨ ਪਵਿੱਤਰ
(ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ) ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਨਾਨਕ (ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਇਕ) ਅੰਵਾਣ ਬੱਚਾ (ਇਹਨਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ) ਕੋਈ ਢੰਗ ਨਹੀਂ
ਜਾਣਦਾ । ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਬਚਾ ਸਕਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ (ਨਾਨਕ ਦਾ) ਮਾਂ ਪਿਉ ਹੈ ।੨।੧।੧੪।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਸਰਨਿ ਟੇਕ ॥ ਊਚ ਮੂਚ ਬੇਅੰਤੁ ਠਾਕੁਰੁ ਸਰਬ ਊਪਰਿ ਤੁਹੀ
ਏਕ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰ ਦੁਖ ਬਿਦਾਰ ਦੈਨਹਾਰ ਬੁਧਿ ਬਿਬੇਕ ॥੧॥ ਨਮਸਕਾਰ
ਰਖਨਹਾਰ ਮਨਿ ਅਰਾਧਿ ਪ੍ਰਭੂ ਮੇਕ ॥ ਸੰਤ ਰੇਨੁ ਕਰਉ ਮਜਨੁ ਨਾਨਕ ਪਾਵੈ ਸੁਖ ਅਨੇਕ
॥੨॥੨॥੧੫॥ {ਪੰਨਾ 1341}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਟੇਕ—ਆਸਰਾ । ਮੂਚ—ਵੱਡਾ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਅਧਾਰ—ਆਸਰਾ । ਦੁਖ ਬਿਦਾਰ—ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਦੈਨਹਾਰ—ਦੇ ਸਕਣ ਵਾਲਾ । ਬਿਬੇਕ—
(ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕੰਮ ਦੀ) ਪਰਖ ।੧।

ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਅਰਾਧਿ—ਆਰਾਧਨ ਕਰੋ । ਮੇਕ—ਇਕ, ਸਿਰਫ਼ । ਰੇਨੁ—ਚਰਨ-ਪੂੜ । ਕਰਉ—
ਕਰਉਂ, ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਮਜਨੁ—ਇਸ਼ਨਾਨ । ਨਾਨਕ—ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਾਵੈ—ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ (ਰਾਖਾ) ਹੈਂ । ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ ਉੱਚਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ
ਵੱਡਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ । (ਤੇਰੇ) ਸੋਹਣੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸਰਨ ਹੀ (ਜੀਵਾਂ ਵਾਸਤੇ) ਆਸਰਾ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਤੂੰ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੀ) ਜਿੰਦ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ (ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ) ਦੁੱਖ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ
(ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ) ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕਰਮ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਅਕਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਸਿਰਫ਼ (ਉਸ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਹੀ (ਆਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਸਿਮਰਿਆ ਕਰੋ, ਉਸ ਸਭ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਿਰ ਨਿਵਾਇਆ ਕਰੋ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਮੈਂ (ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਪੂੜ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸੰਤ-ਜਨਾਂ ਦੀ ਚਰਨ-ਪੂੜ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ) ਅਨੇਕਾਂ ਸੁਖ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ੨।੨।੧੫।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ ੧ ਬਿਭਾਸ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਦੁਬਿਧਾ ਬਉਰੀ ਮਨੁ ਬਉਰਾਇਆ ॥ ਝੂਠੈ ਲਾਲਚਿ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥ ਲਪਟਿ ਰਹੀ ਫੁਨਿ ਬੰਧੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥ ਸਤਿਗੁਰਿ ਰਾਖੇ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ॥੧॥ ਨਾ ਮਨੁ ਮਰੈ ਨ ਮਾਇਆ ਮਰੈ ॥ ਜਿਨਿ ਕਿਛੁ ਕੀਆ ਸੋਈ ਜਾਣੈ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿ ਭਉ ਸਾਗਰੁ ਤਰੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਮਾਇਆ ਸੰਚਿ ਰਾਜੇ ਅਹੰਕਾਰੀ ॥ ਮਾਇਆ ਸਾਥਿ ਨ ਚਲੈ ਪਿਆਰੀ ॥ ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਹੈ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ॥ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਕੇ ਸਾਥਿ ਨ ਸੰਗੀ ॥੨॥ ਜਿਉ ਮਨੁ ਦੇਖਹਿ ਪਰ ਮਨੁ ਤੈਸਾ ॥ ਜੈਸੀ ਮਨਸਾ ਤੈਸੀ ਦਸਾ ॥ ਜੈਸਾ ਕਰਮੁ ਤੈਸੀ ਲਿਵ ਲਾਵੈ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਛਿ ਸਹਜ ਘਰੁ ਪਾਵੈ ॥੩॥ ਰਾਗਿ ਨਾਦਿ ਮਨੁ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ॥ ਅੰਤਰਿ ਕਪਟੁ ਮਹਾ ਦੁਖੁ ਪਾਇ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟੈ ਸੋਝੀ ਪਾਇ ॥ ਸਚੈ ਨਾਮਿ ਰਹੈ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥੪॥ ਸਚੈ ਸਬਦਿ ਸਚੁ ਕਮਾਵੈ ॥ ਸਚੀ ਬਾਣੀ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ॥ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸੁ ਅਮਰ ਪਦੁ ਪਾਵੈ ॥ ਤਾ ਦਰਿ ਸਾਚੈ ਸੋਭਾ ਪਾਵੈ ॥੫॥ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਬਿਨੁ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਈ ॥ ਅਨੇਕ ਜਤਨ ਕਰੈ ਜੇ ਕੋਈ ॥ ਹਉਮੈ ਮੇਰਾ ਸਬਦੇ ਖੋਈ ॥ ਨਿਰਮਲ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਸੋਈ ॥੬॥ ਇਸੁ ਜਗ ਮਹਿ ਸਬਦੁ ਕਰਣੀ ਹੈ ਸਾਰੁ ॥ ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਹੋਰੁ ਮੋਹੁ ਗੁਬਾਰੁ ॥ ਸਬਦੇ ਨਾਮੁ ਰਖੈ ਉਰਿ ਧਾਰਿ ॥ ਸਬਦੇ ਗਤਿ ਮਤਿ ਮੋਖ ਦੁਆਰੁ ॥੭॥ ਅਵਰੁ ਨਾਹੀ ਕਰਿ ਦੇਖਣਹਾਰੋ ॥ ਸਾਚਾ ਆਪਿ ਅਨੂਪੁ ਅਪਾਰੋ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਉਤਮ ਗਤਿ ਹੋਈ ॥ ਨਾਨਕ ਖੋਜਿ ਲਹੈ ਜਨੁ ਕੋਈ ॥੮॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1342}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੁਬਿਧਾ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਆਸਰੇ ਦੀ ਝਾਕ, ਦੁਚਿੱਤਾ—ਪਨ । ਲਾਲਚਿ—ਲਾਲਚ ਦੇ ਕਾਰਨ । ਲਪਟਿ ਰਹੀ—(ਮਾਇਆ) ਚੰਬੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਬੰਧੁ—ਰੋਕ, ਰੁਕਾਵਟ । ਸਤਿਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ । ੧।

ਨਾ ਮਨੁ ਮਰੈ—ਮਨ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਣੋਂ ਹਟਦਾ ਨਹੀਂ । ਨ ਮਾਇਆ ਮਰੈ—ਮਾਇਆ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਪਾਣੋਂ ਨਹੀਂ ਹਟਦੀ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ । ਕਿਛੁ—ਇਹ ਖੇਡ । ਭਉ ਸਾਗਰੁ—ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ । ੧। ਰਹਾਉ।

ਸੰਚਿ—ਜੋੜ ਜੋੜ ਕੇ, ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਕੇ । ਮਮਤਾ—ਅਪਣੱਤ, ਆਪਣੀ ਬਣਾਣ ਦੀ ਤਾਂਘ । ਬਹੁ ਰੰਗੀ—ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ । ੨।

ਦੇਖਹਿ—ਵੇਖਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਮਨੁ—ਦੂਜੇ ਦਾ ਮਨ । ਮਨਸਾ—ਕਾਮਨਾ, ਖਾਹਸ਼ । ਦਸਾ—ਹਾਲਤ, ਅਵਸਥਾ । ਕਰਮੁ—ਕੰਮ । ਲਿਵ—ਲਗਨ । ਪੂਛਿ—ਪੁੱਛ ਕੇ । ਸਹਜ ਘਰੁ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ, ਉਹ ਘਰ ਜਿਥੇ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਮਿਲ ਸਕੇ । ੩।

ਰਾਗਿ—ਰਾਗ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਨਾਦਿ—ਨਾਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਰਾਗਿ ਨਾਦਿ—(ਦੁਨੀਆ ਦੇ) ਰਾਗ ਰੰਗ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ।

ਭਾਇ—ਪਿਆਰ ਵਿਚ । ਭਉ—ਪਿਆਰ । ਕਪਟ—ਖੋਟ । ਭੇਟੈ—ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ੪।

ਸਚੁ—ਸਦਾ—ਥਿਰ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਕਾਰ । ਘਰਿ—ਘਰ ਵਿਚ । ਅਮਰ ਪਦੁ—ਉਹ ਦਰਜਾ ਜਿੱਥੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਦਰਿ—(ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਦਰ ਤੇ । ੫।

ਖੋਈ—ਨਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸੋਈ—ਉਹੀ । ੬।

ਸਾਰੁ—ਸ਼੍ਰੇਣੀ । ਗੁਬਾਰੁ—ਹਨੇਰਾ । ਉਰਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਗਤਿ—ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ । ੭।

ਕਰਿ—(ਜਗਤ) ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ । ਦੇਖਣਹਾਰੇ—ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਅਨੁਪੁ—(ਉਪਮਾ—ਰਹਿਤ) ਬੇ-ਮਿਸਾਲ, ਮਹਾਂ ਸੁੰਦਰ । ਅਪਾਰੋ—ਜਿਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪਾਰਲਾ ਬੰਨਾ ਨਾਹ ਦਿੱਸੇ । ੮।

ਅਰਥ:- ਮਾਇਆ (ਇਤਨੀ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੀਵਾਂ ਉਤੇ) ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਪਾਣੇਂ ਨਹੀਂ ਹਟਦੀ, (ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਮਨ (ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ ਇਹ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਣੇਂ ਨਹੀਂ ਹਟਦਾ । ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਇਹ ਖੇਡ ਰਚੀ ਹੈ ਉਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਜੀਵ ਕਿਵੇਂ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ) । ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੋਚ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਟਿਕਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ-ਰੂਪ) ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੧। ਰਹਾਉ।

(ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਤਿ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਹੋਰ ਆਸਰੇ ਦੀ ਝਾਕ ਵਿਚ ਕਮਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮਨ (ਭੀ) ਕਮਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਝੂਠੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਜ਼ਾਇਆ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । (ਮਾਇਆ ਇਤਨੀ ਡਾਢੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੀਵ ਨੂੰ) ਮੁੜ ਮੁੜ ਚੰਬੜਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦੀ । (ਹਾਂ) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਪੰਜੇ ਤੋਂ) ਬਚਾ ਲਿਆ । ੧।

ਮਾਇਆ ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਕੇ ਰਾਜੇ ਮਾਣ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉਹ ਪਿਆਰੀ ਮਾਇਆ (ਅੰਤ ਵੇਲੇ) ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ । ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਣਾਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ, ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਮਾਇਆ ਜੀਵ ਉਤੇ ਮਮਤਾ ਦਾ ਜਾਲ ਵਿਛਾਂਦੀ ਹੈ), ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪਦਾਰਥ ਜੀਵ ਦਾ ਸੰਗੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਜੀਵ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । ੨।

(ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ) ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਤਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਾਇਆ-ਵੱਸ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਲੋਭੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਉਤੇ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ) । (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਕਾਮਨਾ ਉੱਠਦੀ ਹੈ ਤਿਹੋ ਜਿਹੀ ਉਸ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਉਸ ਦਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧੀਨ) ਮਨੁੱਖ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਕੰਮ (ਨਿੱਤ) ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਉਸ ਦੀ ਲਗਨ ਬਣਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਇਸ ਗੇੜ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਮਨੁੱਖ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ) । ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਲੱਭ ਸਕਦਾ ਹੈ । ੩।

(ਦੁਨੀਆ ਵਾਲਾ ਰਾਗ-ਰੰਗ ਭੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹੈ । ਵਿਕਾਰ-ਵਾਸਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਰਾਗ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਹੋਰ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਰਾਗ-ਰੰਗ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਵਿਕਾਰ-ਵਾਸਨਾ ਵਧਦੀ ਹੈ) ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਖੋਟ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਖੋਟ ਦੇ ਕਾਰਨ) ਮਨੁੱਖ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਪਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ (ਸਹੀ ਜੀਵਨ ਰਾਹ ਦੀ) ਸਮਝ ਆ

ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।੪।

(ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਕਾਰ ਕਮਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ (ਸਦਾ) ਗਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਬਾਹਰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਭਟਕਣ ਦੇ ਥਾਂ) ਆਪਣੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਹੀ ਟਿਕਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸਦਾ ਉੱਚਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਤਦੋਂ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਆਦਰ ਪਾਂਦਾ ਹੈ ।੫।

ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਅਨੇਕਾਂ ਜਤਨ ਭੀ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਭੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ (ਹਉਮੈ ਤੇ ਮਮਤਾ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ; ਇਹ) ਹਉਮੈ ਤੇ ਮਮਤਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਪਵਿਤ੍ਰ ਨਾਮ ਵੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪਵਿਤ੍ਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੬।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਣਾ) ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਤੱਬ ਹੈ । ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜਿੰਦ ਵਾਸਤੇ (ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ) ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਮੋਹ (-ਰੂਪ) ਘੁੱਪ ਹਨੇਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਟਿਕਾ ਕੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਮਤਿ ਸੁਚੱਜੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ) ਖ਼ਲਾਸੀ ਪਾਣ ਦਾ ਰਸਤਾ ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੭।

(ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ) ਜਗਤ ਰਚ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਰ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ ਹੀ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ) ਭਾਲ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ।੮।੧।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਸਗਲ ਜਗੁ ਛਾਇਆ ॥ ਕਾਮਣਿ ਦੇਖਿ ਕਾਮਿ ਲੋਭਾਇਆ ॥ ਸੁਤ ਕੰਚਨ ਸਿਉ ਹੇਤੁ ਵਧਾਇਆ ॥ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਅਪਨਾ ਇਕੁ ਰਾਮੁ ਪਰਾਇਆ ॥੧॥ ਐਸਾ ਜਾਪੁ ਜਪਉ ਜਪਮਾਲੀ ॥ ਦੁਖ ਸੁਖ ਪਰਹਰਿ ਭਗਤਿ ਨਿਰਾਲੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥ ਸਾਚ ਸਬਦਿ ਤੁਝ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇਆ ॥ ਆਵਾ ਗਉਣੁ ਤੁਧੁ ਆਪਿ ਰਚਾਇਆ ॥ ਸੇਈ ਭਗਤ ਜਿਨ ਸਚਿ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ॥੨॥ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਨਰਹਰਿ ਨਿਰਬਾਣੀ ॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਭੇਟੇ ਕੋਇ ਨ ਜਾਣੀ ॥ ਸਗਲ ਸਰੋਵਰ ਜੋਤਿ ਸਮਾਣੀ ॥ ਆਨਦ ਰੂਪ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੀ ॥੩॥ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਗੁਰਮਤੀ ਪਾਏ ॥ ਹਉਮੈ ਵਿਚਹੁ ਸਬਦਿ ਜਲਾਏ ॥ ਧਾਵਤੁ ਰਾਖੈ ਠਾਕਿ ਰਹਾਏ ॥ ਸਚਾ ਨਾਮੁ ਮੰਨਿ ਵਸਾਏ ॥੪॥ ਬਿਸਮ ਬਿਨੋਦ ਰਹੇ ਪਰਮਾਦੀ ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਨਿਆ ਏਕ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ॥ ਦੇਖਿ ਨਿਵਾਰਿਆ ਜਲ ਮਹਿ ਆਗੀ ॥ ਸੋ ਬੂਝੈ ਹੋਵੈ

ਵਡਭਾਗੀ ॥੫॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵੇ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਏ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਜਾਗੈ ਸਚਿ ਲਿਵ ਲਾਏ ॥ ਏਕੋ ਜਾਣੈ
 ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥ ਸੁਖਦਾਤਾ ਸੇਵੇ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਇ ॥੬॥ ਸੇਵਾ ਸੁਰਤਿ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰਿ ॥ ਜਪੁ
 ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ॥ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੁ ਜਾ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਏ ॥ ਸਚੀ ਰਹਤ ਸਚਾ ਸੁਖੁ ਪਾਏ
 ॥੭॥ ਸੁਖਦਾਤਾ ਦੁਖੁ ਮੇਟਣਹਾਰਾ ॥ ਅਵਰੁ ਨ ਸੂਝਸਿ ਬੀਜੀ ਕਾਰਾ ॥ ਤਨੁ ਮਨੁ ਧਨੁ ਹਰਿ ਆਗੈ
 ਰਾਖਿਆ ॥ ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਮਹਾ ਰਸੁ ਚਾਖਿਆ ॥੮॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1342-1343}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੋਹਿ—ਮੋਹ ਨੇ । ਛਾਇਆ—ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਕਾਮਣਿ—ਇਸਤ੍ਰੀ । ਕਾਮਿ—
 ਕਾਮ-ਵਾਸਨਾ ਵਿਚ । ਸੁਤ—ਪੁੱਤਰ । ਕੰਚਨ—ਸੋਨਾ । ਹੇਤੁ—ਮੋਹ, ਪ੍ਰੇਮ । ੧।

ਜਪਉ—ਮੈਂ ਜਪਦਾ ਹਾਂ । ਜਪਮਾਲੀ—ਮਾਲਾ ਵਾਂਗ (ਜਿਵੇਂ ਮਾਲਾ ਦੇ ਮਣਕੇ ਕਿਤੇ ਮੁੱਕਦੇ ਨਹੀਂ) ਇਕ-ਤਾਰ ।
 ਪਰਹਰਿ—ਤਿਆਗ ਕੇ । ਨਿਰਾਲੀ—ਨਿਰੀ, ਕੇਵਲ । ੧। ਰਹਾਉ ।

ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ—ਹੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਆਵਾਗਉਣੁ—ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਗੇੜ । ਸਚਿ—ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ
 ਵਿਚ । ੨।

ਨਰਹਰਿ—ਪਰਮਾਤਮਾ । ਨਿਰਬਾਣੀ—ਵਾਸਨਾ-ਰਹਿਤ । ਸਰੋਵਰ—ਸਰੋਵਰਾਂ ਵਿਚ, ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ।
 ਵਿਟਹੁ—ਤੋਂ । ੩।

ਵਿਚਹੁ—ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ । ਸਬਦਿ—ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਧਾਵਤੁ—(ਮਾਇਆ ਵੱਲ) ਦੌੜਦਾ ਮਨ । ਮੰਨਿ—
 ਮਨ ਵਿਚ । ੪।

ਬਿਸਮ—ਅਸਚਰਜ । ਬਿਨੋਦ—ਚੋੜ ਤਮਾਸ਼ੇ । ਰਹੇ—ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰਮਾਦੀ—
 ਪਰਮਾਦ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਮਸਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ । ਦੇਖਿ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ) ਵੇਖ ਕੇ । ਜਲ ਮਹਿ—
 ਨਾਮ-ਜਲ ਵਿਚ ਚੁੱਭੀ ਲਾ ਕੇ । ਆਗੀ—ਅੱਗ, ਤ੍ਰਿਸਨਾ-ਅੱਗ । ੫।

ਭਰਮੁ—ਭਟਕਣਾ । ਅਨਦਿਨੁ—ਹਰ ਰੋਜ਼, ਹਰ ਵੇਲੇ । ਜਾਗੈ—(ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਵਲੋਂ) ਸੁਚੇਤ ਰਹਿੰਦਾ
 ਹੈ । ਸਚਿ—ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ । ੬।

ਸਬਦਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਮਾਰਿ—ਮਾਰ ਕੇ । ਜਾ—ਜਦੋਂ । ਸਚੀ—ਸਦਾ-ਥਿਰ । ੭।

ਬੀਜੀ—ਦੂਜੀ, ਹੋਰ । ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ—ਨਾਨਕ ਆਖਦਾ ਹੈ । ੮।

ਅਰਥ:- (ਜਿਵੇਂ ਮਾਲਾ ਦੇ ਮਣਕੇ ਮੁੱਕਦੇ ਨਹੀਂ, ਮਣਕਿਆਂ ਦਾ ਗੇੜ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ਮੈਂ ਇਕ-ਤਾਰ
 (ਸਦਾ) ਅਜੇਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਜਾਪ ਜਪਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਘਬਰਾਹਟ ਤੇ ਸੁਖਾਂ ਦੀ
 ਲਾਲਸਾ ਛੱਡ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕੇਵਲ (ਪ੍ਰੇਮ-ਭਰੀ) ਭਗਤੀ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ੧। ਰਹਾਉ ।

(ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਖੁੰਝੇ ਹੋਏ) ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਨੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਕਿਤੇ ਤਾਂ
 ਇਹ) ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਾਮ-ਵਾਸਨਾ ਵਿਚ ਫਸਦਾ ਹੈ (ਕਿਤੇ ਇਹ ਜਗਤ) ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੇ ਸੋਨੇ (ਆਦਿਕ ਧਨ)
 ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਵਧਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । (ਜਗਤ ਨੇ ਦਿੱਸਦੀ) ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸਿਰਫ
 ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ (ਇਹ) ਓਪਰਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ । ੧।

ਹੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਦਾ) ਕਿਸੇ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲੱਭਾ । ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਤੇਰੀ ਸਦਾ-ਥਿਰ

ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਉਹੋ ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਉਹ ਤੈਨੂੰ “ਪਰਾਇਆ” ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ) । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਗੇੜ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੇਰੇ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਨਾਮ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਜੋੜਿਆ ਹੈ (ਉਹ ਇਸ ਗੇੜ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ, ਤੇ) ਉਹੀ (ਤੇਰੇ ਅਸਲ) ਭਗਤ ਹਨ ।੨।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ (ਫਿਰ ਭੀ) ਉਸ ਵਾਸਨਾ-ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਨਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ।

ਮੈਂ ਉਸ ਆਨੰਦ-ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਸਦਕੇ (ਜਾਂਦਾ) ਹਾਂ ।੩।

ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਮਾਇਆ ਵੱਲ) ਦੌੜਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ) ਰੋਕ ਕੇ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ) ਟਿਕਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਨਾਮ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੪।

(ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਮੋਹ ਦੇ ਮਸਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਚਰਜ ਚੋਜ ਤਮਾਸ਼ੇ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਚ ਪਤੀਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਜੁੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰਸਨ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ-ਜਲ ਵਿਚ ਚੁੱਭੀ ਲਾ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਭੇਤ ਉਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਜੋ ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ।੫।

ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਦੂਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਵਲੋਂ) ਸੁਚੇਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ । ਉਹ ਉਸ ਸੁਖਦਾਤੇ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਪਵਿਤ੍ਰ (ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੬।

ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਸੇਵਾ ਵਲ ਪਰਤਦੀ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਉਮੈ ਮਾਰ ਕੇ ਉਹ, ਮਾਨੋ, ਜਪ ਤਪ ਤੇ ਸੰਜਮ ਕਮਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਹੀ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ) ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਰਹਤ-ਬਹਤ ਐਸੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ (ਮਾਇਆ ਵੱਲ) ਉਹ ਡੋਲਦਾ ਨਹੀਂ ਤੇ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਉਹ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ ।੭।

ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਕੱਟਣ ਵਾਲਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਾਰ (ਲਾਭਦਾਇਕ) ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਦੀ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਆਪਣਾ ਮਨ ਤੇ ਆਪਣਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅੱਗੇ ਭੇਟ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਨਾਨਕ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਸਭ ਰਸਾਂ ਤੋਂ) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਨਾਮ-ਰਸ (ਸਦਾ) ਚੱਖਦਾ ਹੈ ।੮।੨।

**ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਭੁਅੰਗਮ ਭਾਠੀ ਰੇਚਕ ਪੂਰਕ ਕੁੰਭ ਕਰੈ ॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ
ਕਿਛੁ ਸੋਝੀ ਨਾਹੀ ਭਰਮੇ ਭੂਲਾ ਬੂਡਿ ਮਰੈ ॥ ਅੰਧਾ ਭਰਿਆ ਭਰਿ ਭਰਿ ਧੋਵੈ ਅੰਤਰ ਕੀ ਮਲੁ ਕਦੇ
ਨ ਲਹੈ ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਫੋਕਟ ਸਭਿ ਕਰਮਾ ਜਿਉ ਬਾਜੀਗਰੁ ਭਰਮਿ ਭੁਲੈ ॥੧॥ ਖਟੁ ਕਰਮ ਨਾਮੁ**

ਨਿਰੰਜਨੁ ਸੋਈ ॥ ਤੂ ਗੁਣ ਸਾਗਰੁ ਅਵਗੁਣ ਮੋਹੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਮਾਇਆ ਧੰਧਾ ਧਾਵਣੀ
ਦੁਰਮਤਿ ਕਾਰ ਬਿਕਾਰ ॥ ਮੂਰਖੁ ਆਪੁ ਗਣਾਇਦਾ ਬੁਝਿ ਨ ਸਕੈ ਕਾਰ ॥ ਮਨਸਾ ਮਾਇਆ
ਮੋਹਣੀ ਮਨਮੁਖ ਬੋਲ ਖੁਆਰ ॥ ਮਜਨੁ ਝੂਠਾ ਚੰਡਾਲ ਕਾ ਫੋਕਟ ਚਾਰ ਸੀਂਗਾਰ ॥੨॥ ਝੂਠੀ ਮਨ
ਕੀ ਮਤਿ ਹੈ ਕਰਣੀ ਬਾਦਿ ਬਿਬਾਦੁ ॥ ਝੂਠੇ ਵਿਚਿ ਅਹੰਕਰਣੁ ਹੈ ਖਸਮ ਨ ਪਾਵੈ ਸਾਦੁ ॥ ਬਿਨੁ
ਨਾਵੈ ਹੋਰੁ ਕਮਾਵਣਾ ਫਿਕਾ ਆਵੈ ਸਾਦੁ ॥ ਦੁਸਟੀ ਸਭਾ ਵਿਗੁਚੀਐ ਬਿਖੁ ਵਾਤੀ ਜੀਵਣ ਬਾਦਿ
॥੩॥ ਏ ਭ੍ਰਮਿ ਭੂਲੇ ਮਰਹੁ ਨ ਕੋਈ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਮੁਕਤਿ
ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਈ ॥ ਆਵਹਿ ਜਾਂਹਿ ਮਰਹਿ ਮਰਿ ਜਾਈ ॥੪॥ ਏਹੁ ਸਰੀਰੁ ਹੈ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਧਾਤੁ ॥ ਇਸ
ਨੋ ਵਿਆਪੈ ਸੋਗ ਸੰਤਾਪੁ ॥ ਸੋ ਸੇਵਹੁ ਜਿਸੁ ਮਾਈ ਨ ਬਾਪੁ ॥ ਵਿਚਹੁ ਚੂਕੈ ਤਿਸਨਾ ਅਰੁ ਆਪੁ
॥੫॥ ਜਹ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਤਹ ਸੋਈ ॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਭੇਟੇ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਈ ॥ ਹਿਰਦੈ ਸਚੁ ਏਹ
ਕਰਣੀ ਸਾਰੁ ॥ ਹੋਰੁ ਸਭੁ ਪਾਖੰਡੁ ਪੂਜ ਖੁਆਰੁ ॥੬॥ ਦੁਬਿਧਾ ਚੂਕੈ ਤਾਂ ਸਬਦੁ ਪਛਾਣੁ ॥ ਘਰਿ
ਬਾਹਰਿ ਏਕੋ ਕਰਿ ਜਾਣੁ ॥ ਏਹਾ ਮਤਿ ਸਬਦੁ ਹੈ ਸਾਰੁ ॥ ਵਿਚਿ ਦੁਬਿਧਾ ਮਾਥੈ ਪਵੈ ਛਾਰੁ ॥੭॥
ਕਰਣੀ ਕੀਰਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਰੁ ॥ ਸੰਤ ਸਭਾ ਗੁਣ ਗਿਆਨੁ ਬੀਚਾਰੁ ॥ ਮਨੁ ਮਾਰੇ ਜੀਵਤ ਮਰਿ
ਜਾਣੁ ॥ ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਪਛਾਣੁ ॥੮॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1343}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ—ਆਂਦਰਾਂ ਨੂੰ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਭਵਾਣਾ । ਭੁਅੰਗਮ—ਕੁੰਡਲੀ ਨਾੜੀ । ਭਾਠੀ—
ਦਸਮ ਦੁਆਰ । ਰੇਚਕ—ਸੁਆਸ ਉਤਾਰਨੇ । ਪੂਰਕ—ਸੁਆਸ ਉਤਾਂਹ ਚਾੜ੍ਹਨੇ । ਕੁੰਭ—ਸੁਆਸ ਸੁਖਮਨਾ
ਵਿਚ ਟਿਕਾਈ ਰੱਖਣੇ (ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਦੇ ਸਾਧਨ ਹਨ) । ਮਰੈ—ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।
ਫੋਕਟ—ਫੋਕੇ, ਵਿਅਰਥ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ ।੧।

ਖਟੁ ਕਰਮ—ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਛੇ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕੰਮ । ਮੋਹੀ—ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਧਾਵਣੀ—ਦੌੜ-ਭੱਜ, ਭਟਕਣਾ । ਬਿਕਾਰ—ਵਿਅਰਥ । ਆਪੁ—ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ । ਗਣਾਇਦਾ—ਚੰਗਾ
ਆਖਵਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਨਸਾ—ਕਾਮਨਾ, ਖਾਹਸ਼ । ਮਜਨੁ—ਇਸ਼ਨਾਨ । ਚਾਰ—ਸੁੰਦਰ ।੨।

ਬਾਦਿ—ਵਿਅਰਥ । ਬਿਬਾਦੁ—ਝਗੜਾ । ਅਹੰਕਰਣੁ—ਅਹੰਕਾਰ । ਸਾਦੁ—ਸੁਆਦ, ਆਨੰਦ । ਵਿਗੁਚੀਐ—
ਖੁਆਰ ਹੋਈਦਾ ਹੈ । ਬਿਖੁ—ਜ਼ਹਿਰ । ਵਾਤੀ—ਮੂੰਹ ਵਿਚ ।੩।

ਏ—ਹੇ! ਭ੍ਰਮਿ—ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ । ਮਰਿ ਜਾਈ—ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੪।

ਧਾਤੁ—ਮਾਇਆ । ਅਰੁ—ਅਤੇ । ਆਪੁ—ਆਪਾ-ਭਾਵ, ਅਹੰਕਾਰ ।੫।

ਦੇਖਾ—ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ । ਸਾਰੁ—ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ।੬।

ਦੁਬਿਧਾ—ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਆਸਰੇ ਦੀ ਝਾਕ । ਪਛਾਣੁ—ਪਛਾਣੂ, ਪਛਾਣਨ ਜੋਗਾ । ਜਾਣੁ—ਜਾਣ,
ਜਾਣਨ-ਜੋਗਾ । ਮਾਥੈ—ਮੱਥੇ ਉਤੇ, ਸਿਰ ਵਿਚ । ਛਾਰੁ—ਸੁਆਹ ।੭।

ਕਰਣੀ—ਕਰਤੱਬ । ਕੀਰਤਿ—ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ । ਨਦਰੀ—ਮੇਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ
।੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਛੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕੰਮ (ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ) ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਮਾਇਆ ਦੀ ਕਾਲਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈਂ, ਪਰ (ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਕੇ ਤੇ ਹੋਰ ਹੋਰ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ) ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਔਗੁਣ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਅਗਿਆਨੀ ਅੰਨ੍ਹਾ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਵਿਸਾਰ ਕੇ) ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੁੰਡਲਨੀ ਨਾੜੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਸੁਆਸ ਉਤਾਰਦਾ ਹੈ, ਸੁਆਸ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਸੁਆਸ (ਸੁਖਮਨਾ ਵਿਚ) ਟਿਕਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਕੇ (ਇਹਨਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ) ਫਸ ਕੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਹੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ । ਅੰਨ੍ਹਾ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਕੇ ਹੋਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨਾਲ ਲਿਬੜਦਾ ਹੈ (ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਆਦਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ) ਇਹ ਮੈਲ ਧੋਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਕਦੇ ਉਤਰਦੀ ਨਹੀਂ । (ਇਹ ਰੇਚਕ ਪੂਰਕ ਆਦਿਕ) ਸਾਰੇ ਹੀ ਕਰਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਵਿਅਰਥ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਮਦਾਰੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ (ਅੰਞਾਣ ਮਨੁੱਖ) ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਜੋ ਜੋ ਕੁਝ ਮਦਾਰੀ ਵਿਖਾਂਦਾ ਹੈ ਸਚਮੁਚ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਮਨੁੱਖ ਇਹਨਾਂ ਨਾਟਕਾਂ ਚੇਟਕਾਂ ਵਿਚ ਭੁਲੇਖਾ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ।੧।

ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਤਾਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਧੰਧਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਭੈੜੀ ਮੱਤੇ ਲੱਗ ਕੇ (ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ, ਰੇਚਕ ਪੂਰਕ ਆਦਿਕ) ਵਿਅਰਥ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ; ਮੂਰਖ ਸਹੀ ਰਸਤੇ ਦੀ ਕਾਰ ਤਾਂ ਸਮਝਦਾ ਨਹੀਂ, (ਇਹਨਾਂ ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਆਦਿਕਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਉਸ ਮਨਮੁਖ ਦੀਆਂ ਖ਼ਾਹਸ਼ਾਂ ਮੋਹਣੀ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ (ਉਤੋਂ ਉਤੋਂ ਧਰਮ ਦੇ) ਬੋਲਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਸਗੋਂ) ਖ਼ੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । (ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਚੰਡਾਲ ਵਰਗਾ ਹੈ) ਉਸ ਚੰਡਾਲ ਦਾ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਭੀ ਨਿਰੀ ਠੱਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, (ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਆਦਿਕ ਵਾਲੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ) ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਗਾਰ ਵਿਅਰਥ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਸਾਰਾ ਉੱਦਮ ਇਉਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸੇ ਚੰਡਾਲ ਦਾ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਿਰੀ ਠੱਗੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਗਾਰ ਭੀ ਫੋਕਾ ਹੈ ।੨।

ਮਨਮੁਖ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਮਤਿ ਝੂਠ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਕਰਤੱਬ ਭੀ ਨਿਰਾ ਝਗੜੇ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ ਤੇ ਵਿਅਰਥ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਝੂਠ ਵਿਹਾੜਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਉਮੈ ਅਹੰਕਾਰ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ (ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਆਦਿਕ) ਜੋ ਕਰਮ ਭੀ ਕਰੀਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਆਦ ਫਿੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਉਹ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਫਿੱਕਾ ਹੀ ਬਣਾਂਦੇ ਹਨ) ਅਜੇਹੀ ਭੈੜੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ (ਬੈਠਿਆਂ) ਖ਼ੁਆਰ ਹੋਈਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜੇਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ (ਫਿੱਕੇ ਬੋਲ-ਰੂਪ) ਜ਼ਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵਿਅਰਥ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੩।

(ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ ਆਦਿਕ ਦੀ) ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਹੇ ਬੰਦਿਓ! (ਇਸ ਰਾਹੇ ਪੈ ਕੇ) ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਨਾਹ ਸਹੇੜੇ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ ਹੀ ਸਦਾ ਦਾ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ) ਖ਼ਲਾਸੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । ਉਹ ਸਦਾ ਜੰਮਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜਦੇ ਹਨ । (ਜੇਹੜਾ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਤੋਂ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਵਾਂਜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ਉਹ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜਦਾ ਹੈ ।੪।

ਇਹ ਸਰੀਰ ਹੈ ਹੀ ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਸਰੂਪ (ਭਾਵ, ਇੰਦ੍ਰੇ ਸੁਤੇ ਹੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ-ਫਿਕਰ ਤੇ ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼ ਦਬਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । (ਹੇ ਭਾਈ!) ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਹ ਕੋਈ ਪਿਉ ਹੈ ਨਾਹ ਕੋਈ ਮਾਂ ਹੈ, (ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਹਉਮੈ ਅਹੰਕਾਰ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੪।

(ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆਂ ਹੁਣ) ਮੈਂ ਜਿਧਰ ਜਿਧਰ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰਦਾ ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਉਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੱਸਦਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮਾਇਆ ਕੁਰਾਹੇ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦੀ) । ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ । (ਹੇ ਭਾਈ!) ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਣਾ—ਇਹ ਕਰਤੱਬ ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ (ਇਹ ਛੱਡ ਕੇ ਨਿਵਲੀ ਆਦਿਕ ਕਰਮ ਕਰਨਾ) ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਪਖੰਡ ਹੈ (ਇਹਨਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਕਰਾਈ) ਪੂਜਾ-ਸੇਵਾ (ਆਖਰ) ਖੁਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ।੬।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਬਣਾਓ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੱਸਦਾ ਸਮਝੋ । ਤਦੋਂ ਹੀ ਹੋਰ ਹੋਰ ਆਸਰੇ ਦੀ ਝਾਕ ਮੁੱਕੇਗੀ । ਇਹੀ ਚੰਗੀ ਅਕਲ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਣਾ ਹੀ) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ (ਉੱਦਮ) ਹੈ । ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਭੁਲਾ ਕੇ ਹੋਰ ਆਸਰੇ ਦੀ ਝਾਕ ਵਿਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਸੁਆਹ ਪੈਂਦੀ ਹੈ (ਉਹ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ।੭।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਤੁਰਨਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਉੱਦਮ ਹੈ । ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਣੀ ਸਿੱਖ । ਇਹ ਗੱਲ ਪੱਕ ਸਮਝ ਕਿ ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਹੀ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਚੋਟ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਲੋਂ ਮਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਮੇਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਪਛਾਣੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਜਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ।੮।੩।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ਦਖਣੀ ॥ ਗੋਤਮੁ ਤਪਾ ਅਹਿਲਿਆ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤਿਸੁ ਦੇਖਿ ਇੰਦ੍ਰੁ ਲੁਭਾਇਆ ॥ ਸਹਸ ਸਰੀਰ ਚਿਹਨ ਭਗ ਹੂਏ ਤਾ ਮਨਿ ਪਛੋਤਾਇਆ ॥੧॥ ਕੋਈ ਜਾਣਿ ਨ ਭੂਲੈ ਭਾਈ ॥ ਸੋ ਭੂਲੈ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਭੁਲਾਏ ਬੂਝੈ ਜਿਸੈ ਬੁਝਾਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਤਿਨਿ ਹਰੀ ਚੰਦਿ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਪਤਿ ਰਾਜੈ ਕਾਗਦਿ ਕੀਮ ਨ ਪਾਈ ॥ ਅਉਗਣੁ ਜਾਣੈ ਤ ਪੁੰਨ ਕਰੇ ਕਿਉ ਕਿਉ ਨੇਖਾਸਿ ਬਿਕਾਈ ॥੨॥ ਕਰਉ ਅਢਾਈ ਧਰਤੀ ਮਾਂਗੀ ਬਾਵਨ ਰੂਪਿ ਬਹਾਨੈ ॥ ਕਿਉ ਪਇਆਲਿ ਜਾਇ ਕਿਉ ਛਲੀਐ ਜੇ ਬਲਿ ਰੂਪੁ ਪਛਾਨੈ ॥੩॥ ਰਾਜਾ ਜਨਮੇਜਾ ਦੇ ਮਤੀ ਬਰਜਿ ਬਿਆਸਿ ਪੜਾਇਆ ॥ ਤਿਨਿ ਕਰਿ ਜਗ ਅਠਾਰਹ ਘਾਏ ਕਿਰਤੁ ਨ ਚਲੈ ਚਲਾਇਆ ॥੪॥ ਗਣਤ ਨ ਗਣੀ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣਾ ਬੋਲੀ ਭਾਇ ਸੁਭਾਈ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਵਰਤੈ ਤੁਧੈ ਸਲਾਹੀ ਸਭ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ॥੫॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਲਿਪਤੁ ਲੇਪੁ ਕਦੇ ਨ ਲਾਗੈ ਸਦਾ ਰਹੈ ਸਰਣਾਈ ॥ ਮਨਮੁਖੁ ਮੁਗਧੁ ਆਗੈ ਚੇਤੈ ਨਾਹੀ ਦੁਖਿ ਲਾਗੈ ਪਛੁਤਾਈ ॥੬॥ ਆਪੇ ਕਰੇ ਕਰਾਏ ਕਰਤਾ ਜਿਨਿ ਏਹ ਰਚਨਾ ਰਚੀਐ ॥ ਹਰਿ ਅਭਿਮਾਨੁ ਨ

ਜਾਈ ਜੀਅਹੁ ਅਭਿਮਾਨੇ ਪੈ ਪਚੀਐ ॥੭॥ ਭੁਲਣ ਵਿਚਿ ਕੀਆ ਸਭੁ ਕੋਈ ਕਰਤਾ ਆਪਿ ਨ ਭੁਲੈ
॥ ਨਾਨਕ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਨਿਸਤਾਰਾ ਕੋ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਅਘੁਲੈ ॥੮॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1344}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਲੁਭਾਇਆ—ਮਸਤ ਹੋ ਗਿਆ । ਸਹਸ—ਹਜ਼ਾਰ । ਚਿਹਨ—ਨਿਸ਼ਾਨ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ
।੧।

ਜਾਣਿ—ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ, ਸਮਝ ਸੋਚ ਕੇ । ਭੁਲੈ—ਕੁਰਾਹੇ ਪੈਂਦਾ । ਭਾਈ—ਹੇ ਭਾਈ! ।੧। ਰਹਾਉ।

ਤਿਨਿ ਹਰੀ ਚੰਦਿ ਰਾਜੈ—ਉਸ ਰਾਜੇ ਹਰੀਚੰਦ ਨੇ । ਕਾਗਦਿ—ਕਾਗਜ਼ ਉਤੇ । ਕੀਮ—ਕੀਮਤ! ਨੇਖਾਸਿ—
ਨਿਖਾਸ ਵਿਚ, ਮੰਡੀ ਵਿਚ ।੨।

ਕਰਉ ਅਢਾਈ—ਢਾਈ ਕਰਮ (ਲੰਮੀ) । ਬਾਵਨ ਰੂਪਿ—ਵਉਣੇ ਰੂਪ ਵਿਚ । ਬਹਾਨੈ—ਬਹਾਨੇ ਨਾਲ ।
ਪਇਆਲਿ—ਪਤਾਲ ਵਿਚ । ਫੁਲੀਐ—ਠਗਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਰੂਪੁ—ਵਉਣੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ।੩।

ਦੇ—ਦੇ ਕੇ । ਮਤੀ—ਮੱਤਾਂ । ਬਰਜਿ—ਵਰਜ ਕੇ, ਰੋਕ ਕੇ । ਬਿਆਸਿ—ਬਿਆਸ ਨੇ । ਤਿਨਿ—ਉਸ (ਰਾਜੇ
ਜਨਮੇਜਾ) ਨੇ । ਘਾਏ—ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ । ਕਿਰਤੁ—ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ।੪।

ਨ ਗਣੀ—ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਗਿਣਦਾ । ਬੋਲੀ—ਮੈਂ ਬੋਲਦਾ ਹਾਂ । ਭਾਇ—ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ । ਤੁਥੈ—ਤੈਨੂੰ ਹੀ, ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!
ਸਾਲਾਹੀ—ਮੈਂ ਸਲਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ।੫।

ਅਲਿਪਤੁ—ਨਿਰਲੇਪ । ਮਨਮੁਖੁ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ । ਆਗੈ—ਪਹਿਲਾਂ, ਵੇਲੇ ਸਿਰ
। ਦੁਖਿ ਲਾਗੈ—ਦੁੱਖ ਲੱਗਿਆਂ, ਜਦੋਂ ਦੁਖ ਵਿਚ ਫਸਦਾ ਹੈ ।੩।

ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਕਰਤਾਰ) ਨੇ । ਹਰਿ—ਹੇ ਹਰੀ! ਜੀਅਹੁ—ਦਿਲ ਵਿਚੋਂ । ਪੈ—ਪੈ ਕੇ ।੭।

ਸਭੁ ਕੋਈ—ਹਰੇਕ ਜੀਵ । ਨਿਸਤਾਰਾ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ । ਪਰਸਾਦਿ—ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ । ਅਘੁਲੈ—
ਖਲਾਸੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ।੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਕੋਈ ਭੀ ਜੀਵ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਕੁਰਾਹੇ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ (ਜੀਵ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ) ।
ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ (ਸਹੀ ਜੀਵਨ-
ਰਾਹ) ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਸਮਝ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਗੋਤਮ (ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ) ਤਪੀ (ਸੀ), ਅਹਿੱਲਿਆ (ਉਸ ਦੀ) ਇਸਤ੍ਰੀ (ਸੀ), ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਵੇਖ ਕੇ (ਦੇਵਤਿਆਂ
ਦਾ ਰਾਜਾ ਅਖਵਾਂਦਾ) ਇੰਦ੍ਰ ਮਸਤ ਹੋ ਗਿਆ । (ਗੋਤਮ ਦੇ ਸਰਾਪ ਨਾਲ) (ਉਸ ਦੇ ਇੰਦਰ ਦੇ) ਸਰੀਰ ਉਤੇ
ਹਜ਼ਾਰ ਭਗਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਣ ਗਏ, ਤਦੋਂ ਇੰਦ੍ਰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਉਸ ਕੁਕਰਮ ਤੇ) ਪਛੁਤਾਇਆ ।੧।

ਧਰਤੀ ਦੇ ਰਾਜੇ ਉਸ ਰਾਜਾ ਹਰੀ ਚੰਦ ਨੇ (ਇਤਨੇ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕੀਤੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ) ਮੁੱਲ ਕਾਗਜ਼ ਉਤੇ ਨਹੀਂ
ਪੈ ਸਕਦਾ । ਜੇ (ਰਾਜਾ ਹਰੀ ਚੰਦ ਉਹਨਾਂ ਦਾਨ-ਪੁੰਨਾਂ ਨੂੰ) ਮਾੜਾ ਕੰਮ ਸਮਝਦਾ ਤਾਂ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਕਰਦਾ ਹੀ
ਕਿਉਂ? (ਨਾਹ ਉਹ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਦਾ) ਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਵਿਕਦਾ ।੨।

(ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ) ਵਉਣੇ ਰੂਪ ਵਿਚ (ਆ ਕੇ) ਬਹਾਨੇ ਨਾਲ ਰਾਜਾ ਬਲਿ ਪਾਸੋਂ ਢਾਈ ਕਰਮ ਧਰਤੀ (ਦਾ ਦਾਨ
ਆਪਣੀ ਕੁਟੀਆ ਬਣਾਣ ਲਈ) ਮੰਗਿਆ । ਜੇ ਬਲਿ ਰਾਜਾ ਵਉਣੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲੈਂਦਾ, ਤਾਂ ਨਾਹ ਹੀ
ਠੱਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਪਾਤਾਲ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ।੩।

ਬਿਆਸ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਮੱਤਾਂ ਦੇ ਕੇ ਰਾਜਾ ਜਨਮੇਜੈ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਤੇ ਵਰਜਿਆ (ਕਿ ਉਸ ਅਪੱਛਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਨਾਹ ਲਿਆਈਂ । ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਮਤਿ ਮਾਰੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਉਹ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਆਖੇ ਨਾਹ ਲੱਗਾ । ਅਪੱਛਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ । ਫਿਰ) ਉਸ ਨੇ ਅਠਾਰਾਂ ਜੱਗ ਕਰ ਕੇ ਅਠਾਰਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅੱਤ ਬਰੀਕ ਕਪੜਿਆਂ ਵਿਚ ਆਈ ਅੱਧ-ਨਗਨ ਅਪੱਛਰਾ ਵੇਖ ਕੇ ਹੱਸ ਪਏ ਸਨ) । ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਫਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਿਟਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।੪।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸੋਚਾਂ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਰਜ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਤੇ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ (ਮਗਨ ਹੋ ਕੇ) ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਉਚਾਰਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਹੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਜੋ ਕੁਝ ਜਗਤ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇਰੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਜ਼ਹੂਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ।੫।

ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਜਗਤ ਵਿਚ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਉਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਉਹ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਓਟ ਫੜਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਮੂਰਖ ਮਨੁੱਖ (ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ) ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜਦੋਂ (ਆਪਣੀ ਇਸ ਮੂਰਖਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ) ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਫਸਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੱਥ ਮਲਦਾ ਹੈ ।੬।

ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਇਹ ਜਗਤ-ਰਚਨਾ ਰਚੀ ਹੈ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਅਸੀਂ ਜੀਵ ਮੂਰਖ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ) ਸਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਅਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ।੭।

ਕਰਤਾਰ ਆਪ ਕਦੇ ਗ਼ਲਤੀ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਪਰ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਭੁੱਲਾਂ ਵਿਚ ਫਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਭੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਜੀਵ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਚਦਾ ਹੈ ।੮।੪।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਆਖਣਾ ਸੁਨਣਾ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੁ ॥ ਧੰਧਾ ਛੁਟਕਿ ਗਇਆ ਵੇਕਾਰੁ ॥ ਜਿਉ ਮਨਮੁਖਿ ਦੂਜੈ ਪਤਿ ਖੋਈ ॥ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਮੈ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥੧॥ ਸੁਣਿ ਮਨ ਅੰਧੇ ਮੂਰਖ ਗਵਾਰ ॥ ਆਵਤ ਜਾਤ ਲਾਜ ਨਹੀ ਲਾਗੈ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਬੂਡੈ ਬਾਰੋ ਬਾਰ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਇਸੁ ਮਨ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਬਿਨਾਸੁ ॥ ਧੁਰਿ ਹੁਕਮੁ ਲਿਖਿਆ ਤਾਂ ਕਹੀਐ ਕਾਸੁ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਰਲਾ ਚੀਨੈ ਕੋਈ ॥ ਨਾਮ ਬਿਹੂਨਾ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਈ ॥੨॥ ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿ ਡੋਲੈ ਲਖ ਚਉਰਾਸੀ ॥ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਬੂਝੇ ਜਮ ਕੀ ਫਾਸੀ ॥ ਇਹੁ ਮਨੁਆ ਖਿਨੁ ਖਿਨੁ ਉਭਿ ਪਇਆਲਿ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਛੂਟੈ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿ ॥੩॥ ਆਪੇ ਸਦੇ ਵਿਲ ਨ ਹੋਇ ॥ ਸਬਦਿ ਮਰੈ ਸਹਿਲਾ ਜੀਵੈ ਸੋਇ ॥ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਸੋਝੀ ਕਿਸੈ ਨ ਹੋਇ ॥ ਆਪੇ ਕਰੈ ਕਰਾਵੈ ਸੋਇ ॥੪॥ ਝਗੜੁ ਚੁਕਾਵੈ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ॥ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵੈ ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਡੋਲਤ ਤਉ ਠਹਰਾਵੈ ॥ ਸਚੁ ਕਰਣੀ ਕਰਿ ਕਾਰ ਕਮਾਵੈ ॥੫॥ ਅੰਤਰਿ ਜੂਠਾ ਕਿਉ ਸੁਚਿ ਹੋਇ ॥ ਸਬਦੀ ਧੋਵੈ ਵਿਰਲਾ ਕੋਇ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੋਈ ਸਚੁ ਕਮਾਵੈ ॥ ਆਵਣੁ ਜਾਣਾ ਠਾਕਿ ਰਹਾਵੈ ॥੬॥

ਭਉ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਸੁਖੁ ਸਾਰੁ ॥ ਹਰਿ ਜਨ ਸੰਗਤਿ ਪਾਵੈ ਪਾਰੁ ॥ ਸਚੁ ਬੋਲੈ ਬੋਲਾਵੈ ਪਿਆਰੁ ॥
ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਕਰਣੀ ਹੈ ਸਾਰੁ ॥੨॥ ਹਰਿ ਜਸੁ ਕਰਮੁ ਧਰਮੁ ਪਤਿ ਪੂਜਾ ॥ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਗਨੀ
ਮਹਿ ਭੁੰਜਾ ॥ ਹਰਿ ਰਸੁ ਚਾਖਿਆ ਤਉ ਮਨੁ ਭੀਜਾ ॥ ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕੁ ਅਵਰੁ ਨ ਦੂਜਾ ॥੮॥੫॥

{ਪੰਨਾ 1344-1345}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਧਾਰੁ—ਆਸਰਾ । ਵੇਕਾਰੁ—ਵਿਅਰਥ । ਮਨਮੁਖਿ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ
ਮਨੁੱਖ । ਦੂਜੈ—ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਆਸਰੇ ਦੀ ਝਾਕ ਵਿਚ । ਪਤਿ—ਇੱਜ਼ਤ । ੧।

ਮਨ ਗਵਾਰ—ਹੇ ਅਮੋੜ ਮਨ! ਲਾਜ ਨਹੀ ਲਾਗੈ—ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ । ਬਾਰੋ ਬਾਰੋ—ਮੁੜ ਮੁੜ
।੧। ਰਹਾਉ।

ਮੋਹਿ—ਮੋਹ ਵਿਚ । ਬਿਨਾਸੁ—ਆਤਮਕ ਮੌਤ । ਕਾਸੁ—ਕਿਸ ਨੂੰ? ਚੀਨੈ—ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ । ੨।

ਭ੍ਰਮਿ—ਭਟਕ ਕੇ । ਉਭਿ—ਉੱਚਾ, ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ । ਪਇਆਲ—ਪਤਾਲ ਵਿਚ । ੩।

ਸਹਿਲਾ—ਸੌਖਾ । ੪।

ਸਹਿਜ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ । ਸਚੁ—ਸਦਾ—ਥਿਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ । ੫।

ਸੁਚਿ—ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ । ਕੋਇ—ਕੋਇ ਵਿਰਲਾ । ਠਾਕਿ—ਰੋਕ ਕੇ । ੬।

ਭਉ—ਡਰ-ਅਦਬ । ਸਾਰੁ—ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ । ਪਾਰੁ—ਪਾਰਲਾ ਬੰਨਾ । ੭।

ਜਸੁ—ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ । ਭੁੰਜਾ—ਭੁੰਨਿਆ ਹੈ, ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ) ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਮਨ! ਹੇ ਮੂਰਖ ਮਨ! ਹੇ ਅਮੋੜ ਮਨ! ਸੁਣ (ਜੇਹੜਾ ਬੰਦਾ
ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਣੇਂ ਮੁੜਦਾ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਨੂੰ
ਨਿਰੀ) ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਤੋਂ
ਵਾਂਜਿਆਂ ਰਹਿ ਕੇ ਉਹ ਮੁੜ ਮੁੜ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਹੀ ਡੁੱਬਦਾ ਹੈ (ਹੇ ਮਨ! ਚੇਤਾ ਰੱਖ ਤੂੰ ਭੀ ਐਸਾ ਹੀ
ਨਿਲੱਜ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗਾ) ।੧। ਰਹਾਉ।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣਨ ਸੁਣਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ,
ਉਸ ਦੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਦੀ ਵਿਅਰਥ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ
ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਹੋਰ ਆਸਰੇ ਦੀ ਝਾਕ ਵਿਚ (ਦੌੜ-ਭੱਜ ਕਰਦਾ) ਹੈ ਤੇ ਇੱਜ਼ਤ
ਗਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । (ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ!) ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਦਾ
।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ (ਫਸ ਕੇ) ਇਸ ਮਨ ਦੀ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਪਰ ਜੀਵ ਦੇ ਕੀਹ
ਵੱਸ?) ਜਦੋਂ ਧੁਰੋਂ ਹੀ ਇਹ ਹੁਕਮ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਪੁਕਾਰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ
ਸਕਦੀ (ਭਾਵ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ—ਇਹ ਨਿਯਮ ਅਟੱਲ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ
ਕੋਈ ਉਲੰਘ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ) । ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਬੰਦਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ
ਬਿਨਾ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ੨।

ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਭਟਕ ਭਟਕ ਕੇ ਜੀਵ ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਗੋੜ ਵਿਚ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਹੀ ਜੀਵਨ-ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਤੇ ਜਮ ਦੀ ਫਾਗੀ (ਇਸ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ) । (ਮਾਇਆ ਦੇ ਅਸਰ ਵਿਚ) ਇਹ ਮਨ ਕਦੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਜਾ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਕਦੇ ਪਾਤਾਲ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਕੇ ਇਸ ਗੋੜ ਵਿਚੋਂ ਬਚ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ।੩।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ (ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਲਈ) ਸੱਦਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਦਿਆਂ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਲੋਂ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਮਾਇਆ ਉਸ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ) ਤੇ ਉਹ ਬੜਾ ਸੌਖਾ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ (ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਭੀ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਮਿਲਾਂਦਾ ਹੈ) ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੀਵਾਂ ਪਾਸੋਂ ਕਰਾਂਦਾ ਹੈ ।੪।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ ਲੰਮਾ ਗੋੜ ਪ੍ਰਭੂ ਮੁਕਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਾ ਹੈ, ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਰਾਖਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਤਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇਹ ਮਨ ਮਾਇਆ ਪਿੱਛੇ ਭਟਕਣੋਂ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਨਾਮ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਰਤੱਬ ਜਾਣ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ।੫।

ਪਰ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ) ਮੈਲਾ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਬਾਹਰਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿਕ ਨਾਲ) ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ । ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਹੀ (ਮਨ ਨੂੰ) ਸਾਫ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਨੂੰ ਰੋਕ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।੬।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਡਰ-ਅਦਬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਖਾਣ ਪੀਣ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣਾਈਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ) ਪਾਰਲਾ ਬੰਨਾ ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਵਲ ਹੀ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਣਾ ਹੀ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਤੱਬ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ।੭।

ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਹੀ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਹੈ, ਇਹੀ ਮੇਰੇ ਲਈ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਦੀ) ਇੱਜ਼ਤ ਹੈ ਤੇ ਇਹੀ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਦੇਵ-ਪੂਜਾ ਹੈ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ (ਗਿਆਨ ਦੀ) ਅੱਗ ਵਿਚ ਸਾੜ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਨਾਨਕ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ (ਇਕ ਵਾਰੀ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਚੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮਨ (ਸਦਾ ਲਈ ਉਸ ਰਸ ਵਿਚ) ਭਿੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਸ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ।੮।੫।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਜਪਿ ਅੰਤਰਿ ਪੂਜਾ ॥ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿ ਅਵਰੁ ਨਹੀ ਦੂਜਾ ॥੧॥ ਏਕੋ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਭ ਠਾਈ ॥ ਅਵਰੁ ਨ ਦੀਸੈ ਕਿਸੁ ਪੂਜ ਚੜਾਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਮਨੁ ਤਨੁ ਆਗੈ ਜੀਅੜਾ ਤੁਝ ਪਾਸਿ ॥ ਜਿਉ ਭਾਵੈ ਤਿਉ ਰਖਹੁ ਅਰਦਾਸਿ ॥੨॥ ਸਚੁ ਜਿਹਵਾ ਹਰਿ

ਰਸਨ ਰਸਾਈ ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਛੂਟਸਿ ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਾਈ ॥੩॥ ਕਰਮ ਧਰਮ ਪ੍ਰਭਿ ਮੇਰੈ ਕੀਏ ॥ ਨਾਮੁ
ਵਡਾਈ ਸਿਰਿ ਕਰਮਾਂ ਕੀਏ ॥੪॥ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਵਸਿ ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ॥ ਤੀਨਿ ਸਮਾਏ ਏਕ
ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ॥੫॥ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੀਏ ਮੁਕਤਿ ਧਿਆਨਾਂ ॥ ਹਰਿ ਪਦੁ ਚੀਨਿ ਭਏ ਪਰਧਾਨਾ ॥੬॥ ਮਨੁ
ਤਨੁ ਸੀਤਲੁ ਗੁਰਿ ਬੁਝ ਬੁਝਾਈ ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਨਿਵਾਜੇ ਕਿਨਿ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ ॥੭॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ
ਬੁਝ ਬੁਝਾਈ ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਗਤਿ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਈ ॥੮॥੬॥ {ਪੰਨਾ 1345}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅੰਤਰਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਵੀਚਾਰਿ—ਆਪਣੇ ਸੋਚ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਰੱਖ ।੧।

ਰਹਿ ਰਹਿਆ—ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਠਾਈ—ਥਾਂਈ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਜੀਅਤਾ—ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਜਿੰਦ ।੨।

ਸਦੁ—ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੁ ਦਾ ਨਾਮ । ਰਸਨ—ਜੀਭ । ਰਸਾਈ—ਇਕ-ਸਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ।੩।

ਪ੍ਰਭਿ ਮੇਰੈ—ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੁ ਨੇ । ਸਿਰਿ ਕਰਮਾਂ—ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ।੪।

ਤੀਨਿ—ਤਿੰਨ ਪਦਾਰਥ (ਧਰਮ, ਅਰਥ ਤੇ ਕਾਮ) । ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ—ਸਫਲ ।੫।

ਸਤਿਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ । ਮੁਕਤਿ—ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ । ਚੀਨਿ—ਪਛਾਣ ਕੇ ।੬।

ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ । ਨਿਵਾਜੇ—ਵਡਿਆਇਆ ਹੈ । ਕਿਨਿ—ਕਿਸ ਨੇ? ।੭।

ਗਤਿ—ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ।੮।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਪੰਡਿਤ!) ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ (ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਤੇ) ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ । ਮੈਂ ਹੋਰ ਕਿਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਾਂ? ਮੈਂ ਹੋਰ ਕਿਸ ਨੂੰ (ਫੁੱਲ ਆਦਿਕ) ਭੇਟ ਕਰਾਂ? ।੧।

(ਹੇ ਪੰਡਿਤ!) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ, (ਇਹੀ) ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ (ਪਰਮਾਤਮ ਦੇਵ ਦੀ) ਪੂਜਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੋਚ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਟਿਕਾਈ ਰੱਖ (ਤੈਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਜਾਇਗੀ ਕਿ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ (ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਾ) ਨਹੀਂ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ) ।੧।

(ਹੇ ਪੰਡਿਤ! ਇਹ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਭੇਟ ਕਿਸ ਅਰਥ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਉਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੇ) ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ— (ਹੇ ਪ੍ਰਭੁ!) ਮੇਰਾ ਇਹ ਮਨ ਮੇਰਾ ਇਹ ਸਰੀਰ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ ਮੇਰੀ ਇਹ ਨਿੱਕੀ ਜਿੰਦ ਭੀ ਤੇਰੇ ਹਵਾਲੇ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਤੇਰੀ ਰਜ਼ਾ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਉਵੇਂ ਰੱਖ ।੨।

ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰਭੁ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਜੀਭ ਨਾਲ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੁ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜੀਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੁ ਦੇ ਨਾਮ-ਰਸ ਵਿਚ ਰਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੩।

(ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਕੋਣ ਤੋਂ) ਮੇਰੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਹੀ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਪਰ ਪ੍ਰਭੁ ਨੇ ਹੀ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਸਭ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਵਡਿਆਈ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।੪।

(ਲੋਕ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ) ਗੁਰੂ ਦੇ

ਇਖਤਿਆਰ ਵਿਚ (ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ, ਮੋਖ) ਚਾਰੇ ਹੀ ਪਦਾਰਥ ਹਨ । (ਗੁਰੂ ਦੀ) ਸਰਨ ਪਿਆਂ (ਪਹਿਲੇ) ਤਿੰਨਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਹੀ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) ।੫।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਬਖਸ਼ੀ, ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜਨ ਦੀ ਦਾਤਿ ਦਿੱਤੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮੇਲ-ਅਵਸਥਾ ਪਛਾਣ ਲਈ ਤੇ ਉਹ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਮੰਨੇ ਪ੍ਰਮੰਨੇ ਗਏ ।੬।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਮਝ ਬਖਸ਼ੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ (ਭਾਵ, ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ) ਠੰਢੇ-ਠਾਰ ਹੋ ਗਏ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਡਿਆਈ ਦਿੱਤੀ, (ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਇਤਨਾ ਉੱਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ) ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਉਸ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ ।੭।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਗੁਰੂ ਨੇ (ਮੈਨੂੰ) ਇਹ ਸੂਝ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ (ਕਦੇ) ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ।੮।੬।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਇਕਿ ਧੁਰਿ ਬਖਸਿ ਲਏ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਸਚੀ ਬਣਤ ਬਣਾਈ ॥ ਹਰਿ ਰੰਗ ਰਾਤੇ ਸਦਾ ਰੰਗੁ ਸਾਚਾ ਦੁਖ ਬਿਸਰੇ ਪਤਿ ਪਾਈ ॥੧॥ ਝੂਠੀ ਦੁਰਮਤਿ ਕੀ ਚਤੁਰਾਈ ॥ ਬਿਨਸਤ ਬਾਰ ਨ ਲਾਗੈ ਕਾਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਮਨਮੁਖ ਕਉ ਦੁਖੁ ਦਰਦੁ ਵਿਆਪਸਿ ਮਨਮੁਖਿ ਦੁਖੁ ਨ ਜਾਈ ॥ ਸੁਖ ਦੁਖ ਦਾਤਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਤਾ ਮੇਲਿ ਲਏ ਸਰਣਾਈ ॥੨॥ ਮਨਮੁਖ ਤੇ ਅਭ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਵਸਿ ਹਉਮੈ ਪਚਹਿ ਦਿਵਾਨੇ ॥ ਇਹੁ ਮਨੂਆ ਖਿਨੁ ਉਭਿ ਪਇਆਲੀ ਜਬ ਲਗਿ ਸਬਦ ਨ ਜਾਨੇ ॥੩॥ ਭੂਖ ਪਿਆਸਾ ਜਗੁ ਭਇਆ ਤਿਪਤਿ ਨਹੀ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਏ ॥ ਸਹਜੈ ਸਹਜੁ ਮਿਲੈ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ਦਰਗਹ ਪੈਯਾ ਜਾਏ ॥੪॥ ਦਰਗਹ ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ ਇਕੁ ਆਪੇ ਨਿਰਮਲ ਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ॥ ਆਪੇ ਸੁਰਤਾ ਸਚੁ ਵੀਚਾਰਸਿ ਆਪੇ ਬੂਝੈ ਪਦੁ ਨਿਰਬਾਣੀ ॥੫॥ ਜਲੁ ਤਰੰਗ ਅਗਨੀ ਪਵਨੈ ਫੁਨਿ ਤ੍ਰੈ ਮਿਲਿ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇਆ ॥ ਐਸਾ ਬਲੁ ਛਲੁ ਤਿਨ ਕਉ ਦੀਆ ਹੁਕਮੀ ਠਾਕਿ ਰਹਾਇਆ ॥੬॥ ਐਸੇ ਜਨ ਵਿਰਲੇ ਜਗ ਅੰਦਰਿ ਪਰਖਿ ਖਜਾਨੈ ਪਾਇਆ ॥ ਜਾਤਿ ਵਰਨ ਤੇ ਭਏ ਅਤੀਤਾ ਮਮਤਾ ਲੋਭੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥੭॥ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਤੀਰਥ ਸੇ ਨਿਰਮਲ ਦੁਖੁ ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥ ਨਾਨਕੁ ਤਿਨ ਕੇ ਚਰਨ ਪਖਾਲੈ ਜਿਨਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਚਾ ਭਾਇਆ ॥੮॥੭॥ {ਪੰਨਾ 1345}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਇਕਿ—ਕਈ ਬੰਦੇ, ਜੇਹੜੇ ਬੰਦੇ । ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ । ਧੁਰਿ—ਧੁਰੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਜਾ ਅਨੁਸਾਰ । ਸਚੀ—ਸਦਾ-ਬਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ, ਸਦਾ-ਬਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਨ ਵਾਲੀ । ਬਣਤ—ਬਨਾਵਟ, ਮਨ ਦੀ ਬਨਾਵਟ । ਸਾਚਾ—ਸਦਾ-ਬਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ । ਪਤਿ—ਇੱਜ਼ਤ ।੨।

ਝੂਠੀ—ਨਾਸਵੰਤ, ਨਾਸਵੰਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਨ ਵਾਲੀ । ਚਤੁਰਾਈ—ਸਿਆਣਪ । ਬਿਨਸਤ—ਨਾਸ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਹੁੰਦਿਆਂ । ਬਾਰ—ਚਿਰ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਵਿਆਪਸਿ—ਜ਼ੋਰ ਪਾਂਦਾ ਹੈ ।੨।

ਤੇ—ਤੋਂ, ਪਾਸੋਂ । ਅਭ—ਹਿਰਦਾ । ਅਭ ਭਗਤਿ—ਦਿਲੀ ਭਗਤਿ । ਪਚਹਿ—ਖੁਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।
ਦਿਵਾਨੇ—ਪਾਗਲ । ਉਭਿ—ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ । ਪਇਆਲਿ—ਪਤਾਲ ਵਿਚ । ਜਬ ਲਗਿ—ਜਦੋਂ ਤਕ ।੩।

ਤਿਪਤਿ—ਸੰਤੋਖ । ਸਹਜੁ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ । ਪੈਧਾ—ਸਰੋਪਾ ਲੈ ਕੇ, ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ।੪।

ਦਾਨਾ—(ਸਭ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀ) ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ । ਬੀਨਾ—ਸਭ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ । ਸੁਰਤਾ—ਸੁਰਤਿ
ਜੋੜਨ ਵਾਲਾ, ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ । ਨਿਰਬਾਣੀ—ਵਾਸਨਾ—ਰਹਿਤ ।੫।

ਤਰੰਗ—ਲਹਿਰ । ਪਵਨ—ਹਵਾ । ਹੁਕਮੀ—ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ ।੬।

ਖਜਾਨੈ—ਖਜਾਨੇ ਵਿਚ । ਤੇ—ਤੋਂ । ਅਤੀਤਾ—ਨਿਰਲੇਪ, ਵੱਖਰੇ ।੭।

ਸੇ—ਉਹ ਮਨੁੱਖ । ਨਾਮਿ—ਨਾਮ ਵਿਚ । ਪਖਾਲੈ—ਧੋਂਦਾ ਹੈ । ਸਾਚਾ—ਸਦਾ—ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ।੮।

ਅਰਥ:- ਭੈੜੀ ਮਤਿ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸਿਆਣਪ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਾਸਵੰਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵੱਲ ਹੀ ਪ੍ਰੇਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ,
ਇਸ ਸਿਆਣਪ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਮੌਤੋਂ ਮਰਦਿਆਂ ਰਤਾ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਜੇਹੜੇ ਬੰਦੇ ਧੁਰੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਜਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਬਖਸ਼ੇ ਹਨ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੇਹਰ ਕੀਤੀ ਹੈ) ਗੁਰੂ
ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਕ ਬਨਾਵਟ ਅਜੇਹੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ—ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵੱਲ
ਪ੍ਰੇਰਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ—ਰੰਗ ਨਾਲ ਰੰਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ (ਦੇ ਮਨ) ਨੂੰ ਸਦਾ—ਥਿਰ
ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰੇਮ—ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ
ਵਿਚ) ਸੋਭਾ ਖੱਟਦੇ ਹਨ ।੧।

ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ (ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ) ਦੁੱਖ ਕਲੇਸ਼ ਦਬਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਆਪਣੇ
ਮਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦੁਖ ਕਦੇ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਜੇਹੜੇ ਬੰਦੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਉਹ
ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਰਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ
ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੨।

ਮਨਮੁਖਾਂ ਪਾਸੋਂ ਚਿੱਤ ਦੀ ਇਕਾਗ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹਉਮੈ ਵਿਚ
ਕਮਲੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਤਕ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ
ਪਾਂਦਾ, ਤਦ ਤਕ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਮਨ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਕਾਰਨ) ਕਦੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਕਦੇ
ਪਾਤਾਲ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ ।੩।

ਜਗਤ ਮਾਇਆ ਦੀ ਭੁੱਖ ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰੇਹ ਨਾਲ ਘਬਰਾਇਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਆਉਣ ਤੋਂ
ਬਿਨਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦੀ ਸੰਤੋਖ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ
ਹੈ, ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਆਦਰ ਨਾਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੪।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰ—ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆਂ ਇਹ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ
ਦਿਲ ਦੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਦੇ ਕਰਮ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਸਦਾ—ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ
ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਿਚਾਰਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਵਾਸਨਾ—ਰਹਿਤ ਆਤਮਕ
ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ ।੫।

ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਪਾਣੀ ਅੱਗ ਹਵਾ (ਆਦਿਕ) ਤੱਤ ਪੈਂਦਾ

ਕੀਤੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਜਗਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਤਾਕਤ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਬੇ-ਥਵੀ ਤਾਕਤ ਵਰਤਣ ਵਲੋਂ) ਰੋਕ ਭੀ ਰਖਿਆ ।੬।

ਜਗਤ ਵਿਚ ਅਜੇਹੇ ਬੰਦੇ ਵਿਰਲੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪਰਖ ਕੇ (ਤੇ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਕੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਪਾ ਲਿਆ, ਅਜੇਹੇ ਬੰਦੇ ਜਾਤਿ ਤੇ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਖੜੀ ਆਦਿਕ) ਵਰਨ ਦੇ ਮਾਣ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਮਤਾ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਲੋਭ ਦੂਰ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।੭।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਧੋਂਦਾ ਹਾਂ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਬੰਦੇ ਅਸਲੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਤੀਰਥ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਉਮੈ ਦਾ ਦੁੱਖ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਮੁਕਾ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।੮।੭।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੩ ਬਿਭਾਸ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਵੇਖੁ ਤੂ ਹਰਿ ਮੰਦਰੁ ਤੇਰੈ ਨਾਲਿ ॥ ਹਰਿ ਮੰਦਰੁ ਸਬਦੇ ਖੋਜੀਐ ਹਰਿ ਨਾਮੋ ਲੇਹੁ ਸਮਾਲਿ ॥੧॥ ਮਨ ਮੇਰੇ ਸਬਦਿ ਰਪੈ ਰੰਗੁ ਹੋਇ ॥ ਸਚੀ ਭਗਤਿ ਸਚਾ ਹਰਿ ਮੰਦਰੁ ਪ੍ਰਗਟੀ ਸਾਚੀ ਸੋਇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਹਰਿ ਮੰਦਰੁ ਏਹੁ ਸਰੀਰੁ ਹੈ ਗਿਆਨਿ ਰਤਨਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ ॥ ਮਨਮੁਖ ਮੂਲੁ ਨ ਜਾਣਨੀ ਮਾਣਸਿ ਹਰਿ ਮੰਦਰੁ ਨ ਹੋਇ ॥੨॥ ਹਰਿ ਮੰਦਰੁ ਹਰਿ ਜੀਉ ਸਾਜਿਆ ਰਖਿਆ ਹੁਕਮਿ ਸਵਾਰਿ ॥ ਧੁਰਿ ਲੇਖੁ ਲਿਖਿਆ ਸੁ ਕਮਾਵਣਾ ਕੋਇ ਨ ਮੇਟਣਹਾਰੁ ॥੩॥ ਸਬਦੁ ਚੀਨ੍ਹਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਸਚੈ ਨਾਇ ਪਿਆਰ ॥ ਹਰਿ ਮੰਦਰੁ ਸਬਦੇ ਸੋਹਣਾ ਕੰਚਨੁ ਕੋਟੁ ਅਪਾਰ ॥੪॥ ਹਰਿ ਮੰਦਰੁ ਏਹੁ ਜਗਤੁ ਹੈ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਘੋਰੰਧਾਰ ॥ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਕਰਿ ਪੂਜਦੇ ਮਨਮੁਖ ਅੰਧ ਗਵਾਰ ॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1346}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ—ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ । ਸਬਦੇ—ਸਬਦਿ ਹੀ, ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ । ਖੋਜੀਐ—ਖੋਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਨਾਮੋ—ਨਾਮ ਹੀ । ਲੇਹੁ ਸਮਾਲਿ—ਸੰਭਾਲ ਲੈ; ਸਾਂਭ ਰੱਖ ।੧।

ਮਨ—ਹੇ ਮਨ! ਰਪੈ—(ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ) ਰੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਰੰਗੁ—(ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ) ਰੰਗ । ਸਚੀ ਭਗਤਿ—ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ । ਸਚਾ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਕਦੇ ਨਾਹ ਡੋਲਣ ਵਾਲਾ । ਸੋਇ—ਸੋਭਾ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਗਿਆਨਿ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਰਤਨਿ—ਰਤਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਮਨਮੁਖ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ । ਨ ਜਾਣਨੀ—ਨ ਜਾਣਨਿ, ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਮਾਣਸਿ—ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ।੨।

ਸਾਜਿਆ—ਬਣਾਇਆ । ਹੁਕਮਿ—(ਆਪਣੇ) ਹੁਕਮ ਨਾਲ । ਰਖਿਆ ਸਵਾਰਿ—ਸੋਹਣਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਧੁਰਿ—ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ । ਲੇਖੁ—(ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ) ਲੇਖ । ਸੁ—ਉਹ ਲੇਖ ।੩।

ਚੀਨ੍ਹਿ—ਪਛਾਣ ਕੇ । ਨਾਇ—ਨਾਮ ਵਿਚ । ਸਚੈ ਨਾਇ—ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ । ਸਬਦੇ—ਸ਼ਬਦ

ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ । ਕੰਚਨੁ—ਸੋਨਾ । ਕੋਟੁ—ਕਿਲਾ । ਅਪਾਰ ਕੋਟੁ—ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ । ੪।

ਘੋਰੰਧਾਰ—ਘੋਰ ਅੰਧਾਰ, ਘੁੱਪ ਹਨੇਰਾ । ਦੂਜਾ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ । ਭਾਉ ਕਰਿ—ਪਿਆਰ ਪਾ ਕੇ । ਅੰਧ—ਅੰਨ੍ਹੇ । ਗਵਾਰ—ਮੂਰਖ । ੫।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦਾ) ਰੰਗ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸੋਭਾ ਸਦਾ ਲਈ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਖਿਲਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । (ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਰੀਰ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਕਦੇ ਨਾਹ ਡੋਲਣ ਵਾਲਾ ਘਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਅਜਿਹਾ 'ਹਰਿ ਮੰਦਰ' ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਝੱਖੜ ਹਿਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ) । ੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਵੇਖ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਘਰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ (ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹੈ । ਇਸ) 'ਹਰਿ ਮੰਦਰ' ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜ, ਅਤੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖ । ੧।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਇਹ ਸਰੀਰ 'ਹਰਿ-ਮੰਦਰ' ਹੈ (ਪਰ ਇਹ ਭੇਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ) ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕੀਮਤੀ ਸੂਝ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਖੁਲ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ (ਜਗਤ ਦੇ) ਮੂਲ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦੇ (ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ 'ਹਰਿ-ਮੰਦਰ' ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ੨।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ) 'ਹਰਿ-ਮੰਦਰ' ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਬਣਾਇਆ ਹੈ (ਅਤੇ ਆਪਣੇ) ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸਜਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ । ਪੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ (ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਹੜਾ) ਲੇਖ (ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ—ਹਰਿ-ਮੰਦਰ ਵਿਚ) ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਲੇਖ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਤੁਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ (ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਉਸ ਲੇਖ ਨੂੰ) ਮਿਟਾਣ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ੩।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ) ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ) ਪਿਆਰ ਪਾਇਆ, ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾ ਕੇ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ । (ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਰੀਰ—) ਹਰਿ-ਮੰਦਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਸੋਹਣਾ ਬਣ ਗਿਆ, (ਉਹ ਹਰਿ-ਮੰਦਰ) ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰਭੂ (ਦੇ ਨਿਵਾਸ) ਵਾਸਤੇ (ਮਾਨੋ) ਸੋਨੇ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਬਣ ਗਿਆ । ੪।

ਹੇ ਭਾਈ! ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਭੀ 'ਹਰਿ-ਮੰਦਰ' ਹੀ ਹੈ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਘਰ ਹੈ) । ਪਰ ਗੁਰੂ (ਦੀ ਸਰਨ) ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ) ਘੁੱਪ ਹਨੇਰਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਤੇ, ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਭੇਤ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ) । ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਮੂਰਖ ਮਨੁੱਖ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਹੋਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਜਦੇ-ਸਤਕਾਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੫।

ਜਿਥੈ ਲੇਖਾ ਮੰਗੀਐ ਤਿਥੈ ਦੇਹ ਜਾਤਿ ਨ ਜਾਇ ॥ ਸਾਚਿ ਰਤੇ ਸੇ ਉਬਰੇ ਦੁਖੀਏ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ॥੬॥
ਹਰਿ ਮੰਦਰ ਮਹਿ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ ਨਾ ਬੁਝਹਿ ਮੁਗਧ ਗਵਾਰ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਚੀਨਿਆ ਹਰਿ
ਰਾਖਿਆ ਉਰਿ ਧਾਰਿ ॥੭॥ ਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰ ਤੇ ਜਾਤੀ ਜਿ ਸਬਦਿ ਰਤੇ ਰੰਗੁ ਲਾਇ ॥ ਪਵਿਤੁ
ਪਾਵਨ ਸੇ ਜਨ ਨਿਰਮਲ ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਮਿ ਸਮਾਇ ॥੮॥ ਹਰਿ ਮੰਦਰੁ ਹਰਿ ਕਾ ਹਾਟੁ ਹੈ ਰਖਿਆ

ਸਬਦਿ ਸਵਾਰਿ ॥ ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਸਉਦਾ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਲੈਨਿ ਸਵਾਰਿ ॥੯॥ ਹਰਿ ਮੰਦਰ
ਮਹਿ ਮਨੁ ਲੋਹਟੁ ਹੈ ਮੋਹਿਆ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ॥ ਪਾਰਸਿ ਭੇਟਿਐ ਕੰਚਨੁ ਭਇਆ ਕੀਮਤਿ ਕਹੀ ਨ
ਜਾਇ ॥੧੦॥ ਹਰਿ ਮੰਦਰ ਮਹਿ ਹਰਿ ਵਸੈ ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ ਸੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਣਜੀਐ
ਸਚਾ ਸਉਦਾ ਹੋਇ ॥੧੧॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1346}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੰਗੀਐ—ਮੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਦੇਹ—ਸਰੀਰ । ਜਾਇ—ਜਾਂਦੀ । ਸਾਚਿ—ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ
ਵਿਚ । ਰਤੇ—ਰੰਗੇ ਹੋਏ । ਸੇ—ਉਹ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਉਬਰੇ—(ਲੇਖੇ ਵਿਚ) ਸੁਰਖਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਦੂਜੈ
ਭਾਇ—(ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਹੋਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ।੬।

ਨਿਧਾਨੁ—ਖਜ਼ਾਨਾ । ਬੁਝਹਿ—ਸਮਝਦੇ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਪਰਸਾਦੀ—ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ । ਚੀਨ੍ਹਿਆ—ਪਛਾਣਿਆ
। ਉਰਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਰਾਖਿਆ ਧਾਰਿ—ਟਿਕਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ।੭।

ਤੇ—ਤੋਂ । ਜਾਤੀ—(ਕਦਰ) ਸਮਝ ਲਈ । ਜਿ—ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ । ਰਤੇ—ਰੰਗੇ ਹੋਏ । ਰੰਗ ਲਾਇ—ਪਿਆਰ
ਬਣਾ ਕੇ । ਪਾਵਨ—ਪਵਿੱਤਰ । ਕੈ ਨਾਮਿ—ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ । ਸਮਾਇ—ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ।੮।

ਹਾਟੁ—ਦੁਕਾਨ, ਹੱਟ । ਸਬਦਿ—ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਸਵਾਰਿ—ਸਜਾ ਕੇ । ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ—ਉਸ (ਸਰੀਰ-)
ਹੱਟ ਵਿਚ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ । ਲੈਨਿ—ਲੈਂਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) ।੯।

ਲੋਹਟੁ—ਲੋਹਾ । ਮੋਹਿਆ—ਠੱਗਿਆ ਹੋਇਆ । ਦੂਜੈ ਭਾਇ—ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ । ਪਾਰਸਿ
ਭੇਟਿਐ—ਜੇ (ਗੁਰੂ-) ਪਾਰਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪਏ । ਕੰਚਨੁ—ਸੋਨਾ ।੧੦।

ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ—ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ-ਰਸ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ । ਵਣਜੀਐ—ਵਣਜ
ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।੧੧।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿੱਥੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਪਾਸੋਂ ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ) ਹਿਸਾਬ
ਮੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਥੇ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲ) ਨਾਹ (ਇਹ) ਸਰੀਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਨਾਹ (ਉੱਚੀ ਨੀਵੀਂ) ਜਾਤਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
। (ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ) ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ (ਉਥੇ ਲੇਖਾ ਹੋਣ ਸਮੇਂ) ਸੁਰਖਰੂ ਹੋ
ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਜਿਹੜੇ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ (ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਉਥੇ) ਦੁਖੀ
ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।੬।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਇਸ ਸਰੀਰ-) ‘ਹਰਿ-ਮੰਦਰ’ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ) ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ, ਪਰ
ਮੂਰਖ ਬੰਦੇ (ਇਹ ਗੱਲ) ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਇਹ ਭੇਤ) ਸਮਝ ਲਿਆ,
ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖ ਲਿਆ ।੭।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ) ਪਿਆਰ ਬਣਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਰੰਗੇ
ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ (ਦੀ ਕਦਰ) ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ
ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿ ਕੇ ਸੁੱਚੇ ਪਵਿੱਤਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੮।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ) ‘ਹਰਿ-ਮੰਦਰ’ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੇ ਨਾਮ-ਵੱਖਰ) ਦਾ ਹੱਟ ਹੈ, ਇਸ (ਹੱਟ) ਨੂੰ
ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਸਜਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ (ਸਰੀਰ ਹੱਟ) ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ
ਨਾਮ-ਸੌਦਾ (ਮਿਲ ਸਕਦਾ) ਹੈ । (ਪਰ ਸਿਰਫ਼) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ (ਹੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ

ਨੂੰ) ਸੋਹਣਾ ਬਣਾ ਕੇ (ਇਹ ਸੌਦਾ) ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।੯।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ (ਫਸ ਕੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰਾਸਿ-ਪੂੰਜੀ) ਲੁਟਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦਾ) ਮਨ (ਇਸ ਸਰੀਰ-) ਹਰਿ-ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਲੋਹਾ (ਹੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ । (ਪਰ, ਹਾਂ) ਜੇ ਗੁਰੂ-ਪਾਰਸ ਮਿਲ ਪਏ (ਤਾਂ ਲੋਹੇ ਵਰਗਾ ਨਿਕੰਮਾ ਬਣਿਆ ਉਸ ਦਾ ਮਨ) ਸੋਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਫਿਰ ਉਹ ਇਤਨੇ ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ) ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ।੧੦।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਇਸ ਸਰੀਰ-) ‘ਹਰਿ-ਮੰਦਰ’ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਆਪ) ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ-ਰਸ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਸਰਬ-ਨਿਵਾਸੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸੌਦਾ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਵਣਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸੌਦਾ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੌਦਾ ਹੈ ।੧੧।੧।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੩ ॥ ਭੈ ਭਾਇ ਜਾਗੇ ਸੇ ਜਨ ਜਾਗੂਣ ਕਰਹਿ ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਉਤਾਰਿ ॥ ਸਦਾ ਜਾਗਹਿ ਘਰੁ ਅਪਣਾ ਰਾਖਹਿ ਪੰਚ ਤਸਕਰ ਕਾਢਹਿ ਮਾਰਿ ॥੧॥ ਮਨ ਮੇਰੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ॥ ਜਿਤੁ ਮਾਰਗਿ ਹਰਿ ਪਾਈਐ ਮਨ ਸੇਈ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਹਜ ਧੁਨਿ ਉਪਜੈ ਦੁਖੁ ਹਉਮੈ ਵਿਚਹੁ ਜਾਇ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸੈ ਸਹਜੇ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇ ॥੨॥ ਗੁਰਮਤੀ ਮੁਖ ਸੋਹਣੇ ਹਰਿ ਰਾਖਿਆ ਉਰਿ ਧਾਰਿ ॥ ਐਥੈ ਓਥੈ ਸੁਖੁ ਘਣਾ ਜਪਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਉਤਰੇ ਪਾਰਿ ॥੩॥ ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਜਾਗੂਣੁ ਨ ਹੋਵਈ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਨ ਪਵਈ ਥਾਇ ॥ ਮਨਮੁਖ ਦਰਿ ਢੋਈ ਨਾ ਲਹਹਿ ਭਾਇ ਦੂਜੈ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1346}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭੈ-(ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਡਰ-ਅਦਬ ਵਿਚ । ਭਾਇ-(ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਪਿਆਰ ਵਿਚ । ਜਾਗੇ-(ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਵਲੋਂ) ਸੁਚੇਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਜਾਗੂਣ-ਜਾਗਰੇ (ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਲੋਕ ‘ਜਾਗਰਾ’ ਕਰਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੇਵੀ ਦੇ ਭਗਤ ਝੀਊਰ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਵੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਗੀਤ ਗਾਂਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਰਾਮਾਇਣ ਮਹਾਭਾਰਤ ਆਦਿਕ ਦੀਆਂ ‘ਵਾਰਾਂ’ ਗਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਹੁ-ਫੁਟਾਲੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਫਿਰ ਦੇਵੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ, ‘ਜਾਗਰਾ’ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕੋਈ ਸੁੱਖਣਾ ਸੁੱਖਣ ਤੇ ‘ਜਾਗਰਾ’ ਕਰਾਂਦੇ ਹਨ) । ਕਰਹਿ-ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਤਾਰਿ-ਲਾਹ ਕੇ, ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ । ਜਾਗਹਿ-ਸੁਚੇਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਤਸਕਰ-ਚੋਰ । ਮਾਰਿ-ਮਾਰ ਕੇ ।੧।

ਮਨ-ਹੇ ਮਨ! ਗੁਰਮੁਖਿ-ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ । ਧਿਆਇ-ਸਿਮਰਿਆ ਕਰ । ਜਿਤੁ ਮਾਰਗਿ-ਜਿਸ ਰਸਤੇ ਤੇ । ਪਾਈਐ-ਮਿਲ ਸਕੇ । ਮਨ-ਹੇ ਮਨ! ਕਮਾਇ-ਕਰ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਗੁਰਮੁਖਿ-ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ । ਸਹਜ ਧੁਨਿ-ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਦੀ ਰੌ । ਵਿਚਹੁ-ਮਨ ਵਿਚੋਂ । ਜਾਇ-ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਨਿ-ਮਨ ਵਿਚ । ਸਹਜੇ-ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ । ਗਾਇ-ਗਾ ਕੇ ।੨।

ਉਰਿ-ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਐਥੈ-ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ । ਓਥੈ-ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ । ਘਣਾ-ਬਹੁਤ । ਜਪਿ-ਜਪ ਕੇ ।੩।

ਜਾਗੂਣ-ਜਾਗਰਾ । ਨ ਹੋਵਈ-ਨ ਹੋਵੈ, ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਨ ਪਵਈ-ਨ ਪਵੈ, ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ । ਥਾਇ-ਥਾਂ ਵਿਚ, ਕਬੂਲ । ਮਨਮੁਖ-ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ । ਦਰਿ-(ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਦਰ ਤੇ । ਢੋਈ-ਥਾਂ,

ਆਸਰਾ । ਭਾਇ ਦੂਜੇ—ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ । ਕਮਾਇ—ਕਮਾ ਕੇ, ਕਰ ਕੇ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਕਰ । ਹੇ ਮਨ! (ਹੋਰ ਹੋਰ ਪੂਜਾ ਦੇ ਕਰਮ ਛੱਡ ਕੇ) ਉਹੀ ਕਰਮ ਕਰਿਆ ਕਰ, ਜਿਸ ਰਸਤੇ ਪਿਆਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਸਕੇ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਡਰ-ਅਦਬ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ (ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਵਲੋਂ) ਸੁਚੇਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਬੰਦੇ ਹੀ (ਆਪਣੇ ਮਨ ਤੋਂ) ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਲਾਹ ਕੇ (ਅਸਲ) ਜਾਗਰੇ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ) ਸਦਾ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਆਪਣਾ ਹਿਰਦਾ-ਘਰ (ਵਿਕਾਰ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ) ਬਚਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ (ਇਹਨਾਂ ਕਾਮਾਦਿਕ) ਪੰਜ ਚੋਰਾਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਮਾਰ ਕੇ ਕੱਢ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਦੀ ਰੋ ਚੱਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਹਉਮੈ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾ ਗਾ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ ਲਈ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਉੱਤੇ ਤੁਰ ਕੇ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਸੋਹਣੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਸ ਲੋਕ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਆਨੰਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ ਜਪ ਕੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਿਹਾਂ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ) ਜਾਗਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, (ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿ ਕੇ ਕੀਤੀ ਹੋਈ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ (ਭੀ) ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ (ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਹੋਰ ਹੋਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਕਰਮ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਦੇ ।੪।

ਪ੍ਰਿਗੁ ਖਾਣਾ ਪ੍ਰਿਗੁ ਪੈਨ੍ਣਾ ਜਿਨ੍ਹਾ ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਪਿਆਰੁ ॥ ਬਿਸਟਾ ਕੇ ਕੀੜੇ ਬਿਸਟਾ ਰਾਤੇ ਮਰਿ ਜੰਮਹਿ ਹੋਹਿ ਖੁਆਰੁ ॥੫॥ ਜਿਨ ਕਉ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟਿਆ ਤਿਨਾ ਵਿਟਹੁ ਬਲਿ ਜਾਉ ॥ ਤਿਨ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਰਹਾਂ ਸਚੇ ਸਚਿ ਸਮਾਉ ॥੬॥ ਪੂਰੈ ਭਾਗਿ ਗੁਰੁ ਪਾਈਐ ਉਪਾਇ ਕਿਤੈ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਸਹਜੁ ਉਪਜੈ ਹਉਮੈ ਸਬਦਿ ਜਲਾਇ ॥੭॥ ਹਰਿ ਸਰਣਾਈ ਭਜੁ ਮਨ ਮੇਰੇ ਸਭ ਕਿਛੁ ਕਰਣੈ ਜੋਗੁ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਨ ਵੀਸਰੈ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੈ ਸੁ ਹੋਗੁ ॥੮॥੨॥੨॥੨॥੯॥

{ਪੰਨਾ 1347}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪ੍ਰਿਗੁ—ਫਿਟਕਾਰ-ਜੋਗ । ਦੂਜੇ ਭਾਇ—(ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਹੋਰ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ । ਰਾਤੇ—ਮਸਤ । ਮਰਿ ਜੰਮਹਿ—ਮਰ ਕੇ ਜੰਮਦੇ ਹਨ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਹੋਹਿ—ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) ।੫।

ਭੇਟਿਆ—ਮਿਲ ਪਿਆ । ਵਿਟਹੁ—ਤੋਂ । ਬਲਿ ਜਾਉ—ਬਲਿ ਜਾਉਂ, ਮੈਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ । ਮਿਲਿ ਰਹਾਂ—ਮੈਂ ਮਿਲਿਆ ਰਹਾਂ । ਸਚੇ ਸਚਿ—ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ । ਸਮਾਉ—ਸਮਾਉਂ, ਮੈਂ ਲੀਨ ਰਹਾਂ ।੬।

ਭਾਗਿ—ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ । ਪਾਈਐ—ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਉਪਾਇ ਕਿਤੈ—ਕਿਸੇ (ਹੋਰ) ਹੀਲੇ ਨਾਲ । ਤੇ—ਤੋਂ, ਪਾਸੋਂ । ਸਹਜੁ—ਆਤਮਕ ਅਡਲੋਤਾ । ਸਬਦਿ—(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਜਲਾਇ—ਸਾੜ ਕੇ ।੨।

ਭਜੁ—ਪਿਆ ਰਹੁ । ਮਨ—ਹੇ ਮਨ! ਕਰਣੈ ਜੋਗੁ—ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਵਾਲਾ । ਹੋਗੁ—ਹੋਵੇਗਾ ।੯।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਲਗਨ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, (ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਪਦਾਰਥ) ਖਾਣਾ ਹੰਢਾਣਾ (ਭੀ ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ) ਫਿਟਕਾਰ-ਜੋਗ (ਜੀਵਨ ਹੀ ਬਣਾਂਦਾ) ਹੈ । (ਜਿਵੇਂ) ਗੁੰਹ ਦੇ ਕੀੜੇ ਗੁੰਹ ਵਿਚ ਹੀ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਤਿਵੇਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸੇ ਮਨੁੱਖ ਭੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਗੰਦ ਵਿਚ ਹੀ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ) ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।੫।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਵਡ-ਭਾਗੀਆਂ) ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ (ਮੇਰੀ ਤਾਂਘ ਹੈ ਕਿ) ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਾਂ (ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ (ਦੀ ਯਾਦ) ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਾਂ ।੬।

ਪਰ, ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਵੱਡੀ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ (ਹੀ) ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਭੀ (ਹੋਰ) ਹੀਲੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ । (ਜੇ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਏ, ਤਾਂ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ (ਅੰਦਰੋਂ) ਹਉਮੈ ਸਾੜ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਅੰਦਰ) ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।੭।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! (ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆ ਰਹੁ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਤੂੰ ਸਦਾ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਰਹੁ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਨਾਮ ਨਾਹ ਭੁੱਲ ਜਾਏ, ਹੋਵੇਗਾ ਉਹੀ ਕੁਝ ਜੋ ਉਹ ਆਪ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਲੇਗਾ) ।੮।੨।੨।੨।੯।

ਵੇਰਵਾ:

ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ ੧ = ੭

ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ ੩ = ੨

..... —

.... ਜੋੜ = ੯

ਬਿਭਾਸ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫ ਅਸਟਪਦੀਆ ੧੯ ਸਿਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਸੁਤੁ ਬਨਿਤਾ ॥ ਚੂਗਹਿ ਚੋਗ ਅਨੰਦ ਸਿਉ ਜੁਗਤਾ ॥ ਉਰਝਿ ਪਰਿਓ ਮਨ ਮੀਠ ਮੋਹਾਰਾ ॥ ਗੁਨ ਗਾਹਕ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰਾ ॥੧॥ ਏਕੁ ਹਮਾਰਾ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥ ਧਰ ਏਕਾ ਮੈ ਟਿਕ ਏਕਸੁ ਕੀ ਸਿਰਿ ਸਾਹਾ ਵਡ ਪੁਰਖੁ ਸੁਆਮੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਛਲ ਨਾਗਨਿ ਸਿਉ ਮੇਰੀ ਟੂਟਨਿ ਹੋਈ ॥ ਗੁਰਿ ਕਹਿਆ ਇਹ ਝੂਠੀ ਧੋਰੀ ॥ ਮੁਖਿ ਮੀਠੀ ਖਾਈ ਕਉਰਾਇ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮਿ ਮਨੁ ਰਹਿਆ ਅਘਾਇ ॥੨॥ ਲੋਭ ਮੋਹ ਸਿਉ ਗਈ ਵਿਖੋਟਿ ॥ ਗੁਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾਲਿ ਮੋਹਿ ਕੀਨੀ ਛੋਟਿ ॥ ਇਹ ਠਗਵਾਰੀ ਬਹੁਤੁ ਘਰ ਗਾਲੇ ॥ ਹਮ ਗੁਰਿ ਰਾਖਿ ਲੀਏ ਕਿਰਪਾਲੇ ॥੩॥ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਸਿਉ ਠਾਟੁ ਨ

ਬਨਿਆ ॥ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਮੋਹਿ ਕਾਨੀ ਸੁਨਿਆ ॥ ਜਹ ਦੇਖਉ ਤਹ ਮਹਾ ਚੰਡਾਲ ॥ ਰਾਖਿ ਲੀਏ
ਅਪੁਨੈ ਗੁਰਿ ਗੋਪਾਲ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1347}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭਾਈ—ਭਰਾ । ਸੁਤੁ—ਪੁੱਤਰ । ਬਨਿਤਾ—ਇਸਤ੍ਰੀ । ਚੂਗਹਿ ਚੋਗ—ਚੋਗ ਚੁਗਦੇ ਹਨ, ਭੋਗ
ਭੋਗਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਜੁਗਤਾ—ਰਲ ਕੇ । ਉਰਝਿ ਪਰਿਓ—ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਮੋਹਾਰਾ—(ਅੱਖਰ
'ਮ' ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਲਗਾਂ ਹਨ— 'ਮ' ਅਤੇ 'ਮੁ' । ਅਸਲ ਲਫਜ਼ 'ਮੋਹਾਰਾ' ਹੈ, ਇਥੇ 'ਮੁਹਾਰਾ' ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ) ਮੋਹ
ਦਾ । ਮੀਠ ਮੋਹਾਰਾ—ਮੋਹ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਵਿਚ । ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰਾ—ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ । ਗੁਨ ਗਾਹਕ—
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਵਣਜਾਰੇ ।੧।

ਅੰਤਰਜਾਮੀ—ਸਭ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ । ਧਰ—ਆਸਰਾ । ਟਿਕ—ਟੇਕ, ਸਹਾਰਾ । ਸਿਰਿ ਸਾਹਾ—
ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਨਾਗਨਿ—ਸੱਪਣੀ, ਮਾਇਆ । ਟੂਟਨਿ ਹੋਈ—(ਪ੍ਰੀਤ) ਟੁੱਟ ਗਈ ਹੈ । ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ । ਧੋਹੀ—ਧੋਹ ਕਰਨ
ਵਾਲੀ, ਠੱਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ । ਮੁਖਿ—ਮੂੰਹ ਵਿਚ । ਖਾਈ—ਖਾਧੀ ਹੋਈ । ਕਉਰਾਇ—ਕੌੜਾ ਸੁਆਦ ਦੇਣ
ਵਾਲੀ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮਿ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ । ਰਹਿਆ ਅਘਾਇ—ਰੱਜਿਆ ਪਿਆ
ਹੈ ।੨।

ਸਿਉ—ਨਾਲ । ਵਿਖੋਟਿ—(ਵਿ-ਖੋਟਿ । ਖੋਟ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ) ਇਤਬਾਰ । ਗੁਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾਲਿ—ਕਿਰਪਾਲ ਗੁਰੂ ਨੇ
। ਛੋਟਿ—ਬਖਸ਼ਿਸ਼ । ਮੋਹਿ—ਮੈਨੂੰ, ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ । ਠਗਵਾਰੀ—ਠੱਗਾਂ ਦੀ ਵਾੜੀ ਨੇ, ਠੱਗਾਂ ਦੇ ਟੋਲੇ ਨੇ ।੩।

ਠਾਟੁ—ਮੇਲ । ਮੋਹਿ—ਮੈਂ । ਕਾਨੀ—ਕਾਨੀਂ, ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ, ਧਿਆਨ ਨਾਲ । ਜਹ—ਜਿੱਥੇ । ਦੇਖਉ—ਦੇਖਉਂ,
ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ । ਮਹਾ—ਵੱਡੇ । ਅਪੁਨੈ ਗੁਰਿ—ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਸਭ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਮੇਰਾ (ਰਾਖਾ) ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ਼
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਸਹਾਰਾ ਹੈ । (ਮੇਰਾ) ਉਹ ਮਾਲਕ ਵੱਡੇ
ਵੱਡੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ (ਭੀ) ਖਸਮ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਮਾਂ, ਪਿਉ, ਭਰਾ, ਪੁੱਤਰ, ਇਸਤ੍ਰੀ (ਪਰਵਾਰਾਂ ਦੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀ) ਰਲ ਕੇ ਮੌਜ ਨਾਲ (ਮਾਇਆ
ਦੇ) ਭੋਗ ਭੋਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਸਭਨਾਂ ਦੇ) ਮਨ (ਮਾਇਆ ਦੇ) ਮੋਹ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।
(ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਗਾਹਕ (ਸੰਤ-ਜਨ) ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣ
ਗਏ ਹਨ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਨੇ (ਮੈਨੂੰ) ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ (ਮਾਇਆ) ਝੂਠੀ ਹੈ ਤੇ ਠੱਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ (ਇਹ
ਮਾਇਆ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਵਰਗੀ ਹੈ ਜੋ) ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਮਿੱਠੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਖਾਧਿਆਂ ਕੌੜਾ ਸੁਆਦ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ।
(ਸੋ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ) ਇਸ ਛਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਪਣੀ (-ਮਾਇਆ) ਨਾਲੋਂ ਮੇਰਾ ਸੰਬੰਧ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਹੈ,
ਮੇਰਾ ਮਨ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਨਾਲ ਰੱਜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਕਿਰਪਾਲ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਲੋਭ ਮੋਹ (ਆਦਿਕ) ਨਾਲੋਂ ਮੇਰਾ ਇਤਬਾਰ ਮੁੱਕ
ਗਿਆ ਹੈ । ਠੱਗਾਂ ਦੇ ਇਸ ਟੋਲੇ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਘਰ (ਹਿਰਦੇ) ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ (ਇਹਨਾਂ
ਪਾਸੋਂ) ਦਇਆ ਦੇ ਸੋਮੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਬਚਾ ਲਿਆ ਹੈ ।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਮੈਂ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਹੈ, (ਇਸ ਵਾਸਤੇ) ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ (ਆਦਿਕ) ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਬਣੀ । ਮੈਂ ਜਿਧਰ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਉਧਰ ਇਹ ਵੱਡੇ ਚੰਡਾਲ (ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ), ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਗੋਪਾਲ ਨੇ (ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ) ਬਚਾ ਲਿਆ ਹੈ ।੪।

ਦਸ ਨਾਰੀ ਮੈ ਕਰੀ ਦੁਹਾਗਨਿ ॥ ਗੁਰਿ ਕਹਿਆ ਏਹ ਰਸਹਿ ਬਿਖਾਗਨਿ ॥ ਇਨ ਸਨਬੰਧੀ
ਰਸਾਤਲਿ ਜਾਇ ॥ ਹਮ ਗੁਰਿ ਰਾਖੇ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥੫॥ ਅਹੰਮੇਵ ਸਿਉ ਮਸਲਤਿ ਛੋਡੀ ॥
ਗੁਰਿ ਕਹਿਆ ਇਹੁ ਮੂਰਖੁ ਹੋਡੀ ॥ ਇਹੁ ਨੀਘਰੁ ਘਰੁ ਕਹੀ ਨ ਪਾਏ ॥ ਹਮ ਗੁਰਿ ਰਾਖਿ ਲੀਏ
ਲਿਵ ਲਾਏ ॥੬॥ ਇਨ ਲੋਗਨ ਸਿਉ ਹਮ ਭਏ ਬੈਰਾਈ ॥ ਏਕ ਗ੍ਰਿਹ ਮਹਿ ਦੁਇ ਨ ਖਟਾਂਈ ॥
ਆਏ ਪ੍ਰਭ ਪਹਿ ਅੰਚਰਿ ਲਾਗਿ ॥ ਕਰਹੁ ਤਪਾਵਸੁ ਪ੍ਰਭ ਸਰਬਾਗਿ ॥੭॥ ਪ੍ਰਭ ਹਸਿ ਬੋਲੇ ਕੀਏ
ਨਿਆਂਏਂ ॥ ਸਗਲ ਦੂਤ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਲਾਏ ॥ ਤੂੰ ਠਾਕੁਰੁ ਇਹੁ ਗ੍ਰਿਹੁ ਸਭੁ ਤੇਰਾ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ
ਕੀਆ ਨਿਬੇਰਾ ॥੮॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1347}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦਸ ਨਾਰੀ—ਦਸ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ । ਕਰੀ—ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ । ਦੁਹਾਗਨਿ—ਛੁੱਟੜ । ਗੁਰਿ—
ਗੁਰੂ ਨੇ । ਰਸਹਿ—ਰਸਾਂ ਦੀ । ਬਿਖਾਗਨਿ—ਬਿਖ-ਅਗਨਿ, ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਜ਼ਹਿਰ-ਅੱਗ
। ਇਨ ਸਨਬੰਧੀ—ਇਹਨਾਂ (ਰਸਾਂ) ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ । ਰਸਾਤਲਿ—ਨਰਕ ਵਿਚ, ਆਤਮਕ ਮੌਤ
ਦੀ ਨੀਵੀਂ ਤੋਂ ਨੀਵੀਂ ਖੱਡ ਵਿਚ । ਜਾਇ—ਜਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਲਾਇ—ਲਾ ਕੇ, ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ
।੫।

ਅਹੰਮੇਵ—(AhEv—ਮੈਂ ਹੀ ਮੈਂ) ਅਹੰਕਾਰ । ਮਸਲਤਿ—ਸਾਲਾਹ, ਮੇਲ-ਜੋਲ । ਹੋਡੀ—ਜ਼ਿੱਦੀ । ਨੀਘਰੁ—
ਨਿਘਰਾ । ਘਰੁ—ਟਿਕਾਣਾ । ਕਹੀ—ਕਿਤੇ ਭੀ ।੬।

ਬੈਰਾਈ—ਓਪਰੇ । ਦੁਇ—ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਦਾ । ਖਟਾਂਈ—ਮੇਲ । ਪਹਿ—ਪਾਸ, ਕੋਲ । ਅੰਚਰਿ—(ਗੁਰੂ ਦੇ)
ਪੱਲੇ ਨਾਲ । ਲਾਗਿ—ਲੱਗ ਕੇ । ਤਪਾਵਸੁ—ਨਿਆਉਂ । ਪ੍ਰਭ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਸਰਬਾਗਿ—(svk) ਹੇ ਸਭ ਕੁਝ
ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ! ।੭।

ਹਸਿ—ਹੱਸ ਕੇ । ਦੂਤ—ਵੈਰੀ । ਗ੍ਰਿਹੁ—ਸਰੀਰ-ਘਰ । ਠਾਕੁਰੁ—ਮਾਲਕ । ਨਿਬੇਰਾ—ਫ਼ੈਸਲਾ ।੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਆਪਣੀਆਂ) ਦਸਾਂ ਹੀ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਛੁੱਟੜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ (ਰਸਾਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ
ਅਪੜਾਣੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ) ਗੁਰੂ ਨੇ (ਮੈਨੂੰ) ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਸਾਂ ਦੀ ਆਤਮਕ ਮੌਤ
ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਅੱਗ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ (ਰਸਾਂ) ਨਾਲ ਮੇਲ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਦੀ ਨੀਵੀਂ ਖੱਡ
ਵਿਚ ਜਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਲਗਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ (ਇਹਨਾਂ ਰਸਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ
ਲਿਆ ਹੈ ।੫।

ਹੇ ਭਾਈ! ਮੈਂ ਅਹੰਕਾਰ ਨਾਲ (ਭੀ) ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਨੇ (ਤੈਨੂੰ) ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ
(ਅਹੰਕਾਰ) ਮੂਰਖ ਹੈ ਜ਼ਿੱਦੀ ਹੈ (ਅਹੰਕਾਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮੂਰਖ ਤੇ ਜ਼ਿੱਦੀ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ) । (ਹੁਣ) ਇਹ
(ਅਹੰਕਾਰ) ਬੇ-ਘਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ (ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ) ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦੀ
ਲਗਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਅਹੰਕਾਰ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਹੈ ।੬।

ਹੇ ਭਾਈ! ਇਹਨਾਂ (ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਹੰਕਾਰ ਆਦਿਕਾਂ) ਨਾਲੋਂ ਮੈਂ ਬੇ-ਵਾਸਤਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਇੱਕੋ (ਸਰੀਰ) ਘਰ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਮੈਂ (ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ) ਲੜ ਲੱਗ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਹਾਂ, (ਤੇ, ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ—) ਹੇ ਸਰਬੱਗ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਨਿਆਂ ਕਰ ।੭।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਹੱਸ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ—ਅਸਾਂ ਨਿਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਹੇ ਭਾਈ! ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ (ਕਾਮਾਦਿਕ ਇਹ) ਸਾਰੇ ਵੈਰੀ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਗੁਰੂ ਨੇ ਇਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ (ਤੇ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ—) ਇਹ (ਸਰੀਰ—) ਘਰ ਸਾਰਾ ਤੇਰਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਤੂੰ ਇਸ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ (ਕਾਮਾਦਿਕ ਇਸ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਣਗੇ) ।੮।੧।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਮਨ ਮਹਿ ਕ੍ਰੋਧੁ ਮਹਾ ਅਹੰਕਾਰਾ ॥ ਪੂਜਾ ਕਰਹਿ ਬਹੁਤੁ ਬਿਸਥਾਰਾ ॥ ਕਰਿ ਇਸਨਾਨੁ ਤਨਿ ਚਕ੍ਰ ਬਣਾਏ ॥ ਅੰਤਰ ਕੀ ਮਲੁ ਕਬ ਹੀ ਨ ਜਾਏ ॥੧॥ ਇਤੁ ਸੰਜਮਿ ਪ੍ਰਭੁ ਕਿਨ ਹੀ ਨ ਪਾਇਆ ॥ ਭਗਉਤੀ ਮੁਦ੍ਰਾ ਮਨੁ ਮੋਹਿਆ ਮਾਇਆ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਪਾਪ ਕਰਹਿ ਪੰਚਾਂ ਕੇ ਬਸਿ ਰੇ ॥ ਤੀਰਥਿ ਨਾਇ ਕਹਹਿ ਸਭਿ ਉਤਰੇ ॥ ਬਹੁਰਿ ਕਮਾਵਹਿ ਹੋਇ ਨਿਸੰਕ ॥ ਜਮ ਪੁਰਿ ਬਾਂਧਿ ਖਰੇ ਕਾਲੰਕ ॥੨॥ ਘੁਘਰ ਬਾਧਿ ਬਜਾਵਹਿ ਤਾਲਾ ॥ ਅੰਤਰਿ ਕਪਟੁ ਫਿਰਹਿ ਬੇਤਾਲਾ ॥ ਵਰਮੀ ਮਾਰੀ ਸਾਪੁ ਨ ਮੂਆ ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਸਭ ਕਿਛੁ ਜਾਨੈ ਜਿਨਿ ਤੂ ਕੀਆ ॥੩॥ ਪੂੰਅਰ ਤਾਪ ਗੇਰੀ ਕੇ ਬਸਤ੍ਰਾ ॥ ਅਪਦਾ ਕਾ ਮਾਰਿਆ ਗ੍ਰਿਹ ਤੇ ਨਸਤਾ ॥ ਦੇਸੁ ਛੋਡਿ ਪਰਦੇਸਹਿ ਧਾਇਆ ॥ ਪੰਚ ਚੰਡਾਲ ਨਾਲੇ ਲੈ ਆਇਆ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1348}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਹਿ—ਵਿਚ । ਕਰਹਿ—ਕਰਦੇ ਹਨ । ਬਿਸਥਾਰਾ—ਖਿਲਾਰਾ (ਕਈ ਰਸਮਾਂ ਦਾ) । ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ । ਤਨਿ—ਸਰੀਰ ਉੱਤੇ । ਚਕ੍ਰ—(ਧਾਰਮਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਨਿਸ਼ਾਨ । ਅੰਤਰ ਕੀ—(ਮਨ ਦੇ) ਅੰਦਰ ਦੀ । ਕਬ ਹੀ—ਕਦੇ ਭੀ ।੧।

ਇਤੁ—ਇਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਸੰਜਮਿ—ਸੰਜਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਇਤੁ ਸੰਜਮਿ—ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ । ਕਿਨ ਹੀ—ਕਿਨਿ ਹੀ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਭੀ (ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ‘ਹੀ’ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਫਜ਼ ‘ਕਿਨਿ’ ਦੀ ‘ਿ’ ਉੱਡ ਗਈ ਹੈ) । ਭਗਉਤੀ ਮੁਦ੍ਰਾ—ਵਿਸ਼ਨੂ-ਭਗਤੀ ਦੇ ਚਿਹਨ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਕਰਹਿ—ਕਰਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਬਸਿ—ਵੱਸ ਵਿਚ । ਰੇ—ਹੇ ਭਾਈ! ਨਾਇ—ਨ੍ਹਾ ਕੇ । ਤੀਰਥਿ—(ਕਿਸੇ) ਤੀਰਥ ਉੱਤੇ । ਕਹਹਿ—ਆਖਦੇ ਹਨ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ (ਪਾਪ) । ਬਹੁਰਿ—ਮੁੜ, ਫਿਰ । ਨਿਸੰਕ—ਝਾਕਾ ਲਾਹ ਕੇ । ਜਮਪੁਰਿ—ਜਮਰਾਜ ਦੀ ਨਗਰੀ ਵਿਚ । ਬਾਂਧਿ—ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ । ਖਰੇ—ਖੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਾਲੰਕ—ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ।੨।

ਘੁਘਰ—ਘੁੰਘਰੂ । ਬਜਾਵਹਿ—ਵਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅੰਤਰਿ—(ਮਨ ਦੇ) ਅੰਦਰ (ਲਫਜ਼ ‘ਅੰਤਰ’ ਅਤੇ ‘ਅੰਤਰਿ’ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣ-ਜੋਗ ਹੈ) । ਬੇਤਾਲਾ—(ਸਹੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ) ਤਾਲ ਤੋਂ ਖੁੰਝੇ ਹੋਏ । ਵਰਮੀ—ਸੱਪ ਦੀ ਖੁੰਡ । ਮਾਰੀ—ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ । ਤੂ—ਤੈਨੂੰ । ਕੀਆ—ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ।੩।

ਪੂੰਅਰ—ਧੂਣੀਆਂ । ਤਾਪ—ਤਪਾਇਆਂ । ਅਪਦਾ—ਬਿਪਤਾ । ਤੇ—ਤੋਂ । ਛੋਡਿ—ਛੱਡ ਕੇ । ਧਾਇਆ—ਦੌੜਦਾ ਫਿਰਦਾ । ਪੰਚ ਚੰਡਾਲ—(ਕਾਮਾਦਿਕ) ਪੰਜੇ ਚੰਦਰੇ ਵਿਕਾਰ । ਨਾਲੇ—ਨਾਲ ਹੀ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਜੇ) ਮਨ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹੇ, (ਪਰ ਮਨੁੱਖ) ਵਿਸ਼ਨੂ-ਭਗਤੀ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਚਿਹਨ (ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਉੱਤੇ ਬਣਾਂਦਾ ਰਹੇ, ਤਾਂ) ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੇ ਭੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਟਿਕਿਆ ਰਹੇ, ਬਲੀ ਅਹੰਕਾਰ ਵੱਸਿਆ ਰਹੇ, ਪਰ ਕਈ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਰੇ ਖਿਲਾਰ ਕੇ (ਮਨੁੱਖ ਦੇਵ) ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਜੇ (ਤੀਰਥ-ਆਦਿ ਉਤੇ) ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਸਰੀਰ ਉੱਤੇ (ਧਾਰਮਿਕ ਚਿਹਨਾਂ ਦੇ) ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਏ ਜਾਣ, (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਮਨ ਦੀ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਮੈਲ ਕਦੇ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਕਾਮਾਦਿਕ) ਪੰਜਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ (ਰਹਿ ਕੇ) ਪਾਪ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਫਿਰ ਕਿਸੇ) ਤੀਰਥ ਉੱਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਆਖਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਸਾਡੇ) ਸਾਰੇ (ਪਾਪ) ਲਹਿ ਗਏ ਹਨ, (ਤੇ) ਝਾਕਾ ਲਾਹ ਕੇ ਮੁੜ ਮੁੜ (ਉਹੀ ਪਾਪ) ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਮਰਾਜ ਤੋਂ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਤਾਂ ਕੀਤੇ) ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਜਮਰਾਜ ਦੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਅਪੜਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ) ਘੁੰਘਰੂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ (ਕਿਸੇ ਮੂਰਤੀ ਅੱਗੇ ਜਾਂ ਰਾਸਿ ਆਦਿਕ ਵਿਚ) ਤਾਲ ਵਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਤਾਲ-ਸਿਰ ਨੱਚਦੇ ਹਨ), ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਠੱਗੀ-ਫ਼ਰੋਬ ਹੈ, (ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਹੀ ਜੀਵਨ-) ਤਾਲ ਤੋਂ ਖੁੰਝੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਸੱਪ ਦੀ ਖੁੱਡ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ, (ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਖੁੱਡ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ) ਸੱਪ ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ । ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ (ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ) ਹਰੇਕ ਗੱਲ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਧੂਣੀਆਂ ਤਪਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਗੋਰੀ-ਰੰਗੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਈ ਫਿਰਦਾ ਹੈ (ਉਂਝ ਕਿਸੇ) ਬਿਪਤਾ ਦਾ ਮਾਰਿਆ (ਆਪਣੇ) ਘਰੋਂ ਭੱਜਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਆਪਣਾ ਵਤਨ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਹੋਰ ਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, (ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਕਾਮਾਦਿਕ) ਪੰਜ ਚੰਡਾਲਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ) ਨਾਲ ਹੀ ਲਈ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ।੪।

ਕਾਨ ਫਰਾਇ ਹਿਰਾਏ ਟੂਕਾ ॥ ਘਰਿ ਘਰਿ ਮਾਂਗੈ ਤ੍ਰਿਪਤਾਵਨ ਤੇ ਚੂਕਾ ॥ ਬਨਿਤਾ ਛੋਡਿ ਬਦ ਨਦਰਿ ਪਰ ਨਾਰੀ ॥ ਵੇਸਿ ਨ ਪਾਈਐ ਮਹਾ ਦੁਖਿਆਰੀ ॥੫॥ ਬੋਲੈ ਨਾਹੀ ਹੋਇ ਬੈਠਾ ਮੋਨੀ ॥ ਅੰਤਰਿ ਕਲਪ ਭਵਾਈਐ ਜੋਨੀ ॥ ਅੰਨ ਤੇ ਰਹਤਾ ਦੁਖੁ ਦੇਹੀ ਸਹਤਾ ॥ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੂਝੈ ਵਿਆਪਿਆ ਮਮਤਾ ॥੬॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਈ ਪਰਮ ਗਤੇ ॥ ਪੂਛਹੁ ਸਗਲ ਬੇਦ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੇ ॥ ਮਨਮੁਖ ਕਰਮ ਕਰੈ ਅਜਾਈ ॥ ਜਿਉ ਬਾਲੂ ਘਰ ਠਉਰ ਨ ਠਾਈ ॥੭॥ ਜਿਸ ਨੋ ਭਏ ਗੁੰਬਿੰਦ ਦਇਆਲਾ ॥ ਗੁਰ ਕਾ ਬਚਨੁ ਤਿਨਿ ਬਾਧਿਓ ਪਾਲਾ ॥ ਕੋਟਿ ਮਧੇ ਕੋਈ ਸੰਤੁ ਦਿਖਾਇਆ ॥ ਨਾਨਕੁ ਤਿਨ ਕੈ ਸੰਗਿ ਤਰਾਇਆ ॥੮॥ ਜੇ ਹੋਵੈ ਭਾਗੁ ਤਾ ਦਰਸਨੁ ਪਾਈਐ ॥ ਆਪਿ ਤਰੈ ਸਭੁ ਕੁਟੰਬੁ ਤਰਾਈਐ ॥੯॥ ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1348}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਫਰਾਇ—ਪੜਵਾ ਕੇ । ਹਿਰਾਏ—(ਹੋਰੇ) ਤੱਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਟੂਕਾ—ਟੁੱਕਰ । ਘਰਿ ਘਰਿ—ਹਰੇਕ ਘਰ ਵਿਚ । ਤੇ—ਤੋਂ । ਚੂਕਾ—ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਬਨਿਤਾ—ਇਸਤ੍ਰੀ । ਛੋਡਿ—ਛੱਡ ਕੇ । ਬਦ—ਮੰਦੀ, ਭੈੜੀ । ਨਦਰਿ—ਨਿਗਾਹ । ਵੇਸਿ—ਵੇਸ ਨਾਲ, ਧਾਰਮਿਕ ਪਹਿਰਾਵੇ ਨਾਲ ।੫।

ਮੋਨੀ—ਮੋਨਧਾਰੀ । ਅੰਤਰਿ—ਅੰਦਰ, ਮਨ ਵਿਚ । ਕਲਪ—ਕਲਪਣਾ, ਕਾਮਨਾ । ਤੇ—ਤੋਂ । ਦੇਹੀ—ਸਰੀਰ । ਵਿਆਪਿਆ—ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ । ਮਮਤਾ—ਅਪਣਤ । ੬।

ਕਿਨੈ—ਕਿਸੇ ਨੇ ਭੀ । ਪਰਮ ਗਤੇ—ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ । ਮਨਮੁਖ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ । ਅਜਾਈ—ਵਿਅਰਥ । ਬਾਲੂ—ਰੇਤ । ਠਉਰ ਠਾਈ—ਥਾਂ—ਥਿੱਤਾ । ੭।

ਜਿਸ ਨੋ—(ਸੰਬੰਧਕ 'ਨੋ' ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਫਜ਼ 'ਜਿਸੁ' ਦਾ ਉੱਡ ਗਿਆ ਹੈ) । ਗੁੰਬਿੰਦ—(ਅੱਖਰ 'ਗ' ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਲਗਾਂ ਹਨ— ਅਤੇ । ਅਸਲ ਲਫਜ਼ 'ਗੁੰਬਿੰਦ' ਹੈ, ਇਥੇ 'ਗੁੰਬਿੰਦ' ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ) । ਤਿਨਿ—ਉਸ ਨੇ । ਪਾਲਾ—ਪੱਲੇ । ਕੋਟਿ ਮਧੇ—ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਵਿਚ । ਤਿਨ ਕੈ ਸੰਗਿ—ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ । ੮।

ਭਾਗੁ—ਕਿਸਮਤ । ਤਰੈ—ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਭੁ—ਸਾਰਾ । ਕੁਟੰਬੁ—ਪਰਵਾਰ । ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ । ੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ) ਕੰਨ ਪੜਵਾ ਕੇ (ਜੋਗੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪੇਟ ਦੀ ਭੁੱਖ ਮਿਟਾਣ ਲਈ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ) ਟੁੱਕਰ ਤੱਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਘਰ (ਦੇ ਬੂਹੇ) ਤੇ (ਰੋਟੀ) ਮੰਗਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਸਗੋਂ) ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਤੋਂ ਵਾਂਜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । (ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ) ਇਸਤ੍ਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵੱਲ ਭੈੜੀ ਨਿਗਾਹ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! (ਨਿਰੇ) ਧਾਰਮਿਕ ਪਹਿਰਾਵੇ ਨਾਲ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਗੋਂ ਜਿੰਦ) ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ੫।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਸਤੇ ਜੀਭ ਨਾਲ) ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ, ਮੋਨਧਾਰੀ ਬਣ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਉਸਦੇ) ਅੰਦਰ (ਤਾਂ) ਕਾਮਨਾ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ) ਕਈ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਭਟਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਉਹ) ਅੰਨ (ਖਾਣ) ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਰੀਰ ਉੱਤੇ ਦੁੱਖ (ਹੀ) ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ । (ਜਦ ਤਕ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਰਜ਼ਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ, (ਮਾਇਆ ਦੀ) ਮਮਤਾ ਵਿਚ ਫਸਿਆ (ਹੀ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੬।

ਹੇ ਭਾਈ! ਬੇ-ਸ਼ੱਕ ਵੇਦ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ (ਆਦਿਕ ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕਾਂ) ਨੂੰ ਭੀ ਵਿਚਾਰਦੇ ਰਹੋ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ । ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ (ਜਿਹੜੇ ਭੀ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਧਾਰਮਿਕ) ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਵਿਅਰਥ (ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ), ਜਿਵੇਂ ਰੇਤ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੀ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੭।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉੱਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਇਆਵਾਨ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਚਨ (ਆਪਣੇ) ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ । (ਪਰ ਇਹੋ ਜਿਹਾ) ਸੰਤ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਨਾਨਕ (ਤਾਂ) ਇਹੋ ਜਿਹੇ (ਸੰਤ ਜਨਾਂ) ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ (ਹੀ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘਾਂਦਾ ਹੈ । ੮।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜੇ (ਮੱਥੇ ਦਾ) ਭਾਗ ਜਾਗ ਪਏ ਤਾਂ (ਅਜਿਹੇ ਸੰਤ ਦਾ) ਦਰਸਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । (ਦਰਸਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਆਪ ਪਾਰ ਲੰਘਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਭੀ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ । ੨।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਸਿਮਰਤ ਨਾਮੁ ਕਿਲਬਿਖ ਸਭਿ ਕਾਟੇ ॥ ਧਰਮ ਰਾਇ ਕੇ ਕਾਗਰ ਫਾਟੇ ॥
ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪਾਇਆ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਰਿਦ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇਆ ॥੧॥ ਰਾਮ ਰਮਤ
ਹਰਿ ਹਰਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥ ਤੇਰੇ ਦਾਸ ਚਰਨ ਸਰਨਾਇਆ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਚੂਕਾ ਗਉਣੁ
ਮਿਟਿਆ ਅੰਧਿਆਰੁ ॥ ਗੁਰਿ ਦਿਖਲਾਇਆ ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰੁ ॥ ਹਰਿ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਮਨੁ ਤਨੁ ਸਦ

ਰਾਤਾ ॥ ਪ੍ਰਭੂ ਜਨਾਇਆ ਤਬ ਹੀ ਜਾਤਾ ॥੨॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਅੰਤਰਿ ਰਵਿਆ ਸੋਇ ॥ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਬੀਜੋ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥ ਬੈਰ ਬਿਰੋਧ ਛੇਦੇ ਭੈ ਭਰਮਾਂ ॥ ਪ੍ਰਭਿ ਪੁੰਨਿ ਆਤਮੈ ਕੀਨੇ ਧਰਮਾ ॥੩॥ ਮਹਾ ਤਰੰਗ ਤੇ ਕਾਂਢੈ ਲਾਗਾ ॥ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕਾ ਟੂਟਾ ਗਾਂਢਾ ॥ ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿਆ ॥ ਅਪੁਨੈ ਠਾਕੁਰਿ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਿਆ ॥੪॥

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਿਮਰਤ—ਸਿਮਰਦਿਆਂ । ਕਿਲਬਿਖ ਸਭਿ—ਸਾਰੇ ਪਾਪ । ਕਾਗਰ—(ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਲੇਖੇ) ਕਾਗਜ਼ । ਫਾਟੇ—ਪਾਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮਿਲਿ—ਮਿਲ ਕੇ । ਰਸੁ—ਸੁਆਦ, ਆਨੰਦ । ਰਿਦ ਮਾਹਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ।੧।

ਰਮਤ—ਸਿਮਰਦਿਆਂ । ਸੁਖੁ—ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ । ਤੇਰੇ ਦਾਸ ਚਰਨ—ਤੇਰੇ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਚੂਕਾ—ਮੁੱਕ ਗਿਆ । ਗਉਣੁ—ਭਟਕਣਾ । ਅੰਧਿਆਰੁ—(ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਬੇ-ਸਮਝੀ ਦਾ) ਹਨੇਰਾ । ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ । ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰੁ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਦਾ ਬੂਹਾ । ਸਦ—ਸਦਾ । ਰਾਤਾ—ਰੰਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜਨਾਇਆ—ਸਮਝ ਬਖ਼ਸ਼ੀ । ਜਾਤਾ—ਸਮਝਿਆ ।੨।

ਘਟਿ ਘਟਿ—ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ । ਅੰਤਰਿ—(ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ) ਅੰਦਰ । ਰਵਿਆ—ਵਿਆਪਕ । ਬੀਜੋ—ਦੂਜਾ । ਛੇਦੇ—ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਭੈ—ਸਾਰੇ ਡਰ (ਲਫ਼ਜ਼ ‘ਭਉ’ ਤੋਂ ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਪ੍ਰਭਿ—ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ । ਪੁੰਨਿਆਤਮੈ—ਪਵਿੱਤਰ ਆਤਮਾ ਵਾਲੇ ਨੇ । ਧਰਮ—ਫ਼ਰਜ਼ ।੩।

ਤਰੰਗ—ਲਹਿਰਾਂ । ਤੇ—ਤੋਂ । ਕਾਂਢੈ—ਕੰਢੇ ਤੇ । ਗਾਂਢਾ—ਗੰਢ ਦਿੱਤਾ, ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ । ਸਮਾਲਿਆ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲਿਆ । ਠਾਕੁਰਿ—ਠਾਕੁਰ ਨੇ । ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਿਆ—ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ) ਤੇਰੇ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸਰਨ ਆ ਪਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਸਦਾ ਤੇਰਾ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਮਾਣਿਆ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ) ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਿਆਂ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਲੇਖੇ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਭੀ ਪਾਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕ ਗਿਆ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਨੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਪਾਣ ਦਾ (ਇਹ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਵਾਲਾ) ਰਸਤਾ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਮੁੱਕ ਗਈ, (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਬੇਸਮਝੀ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਮਿਟ ਗਿਆ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਉਸ ਦਾ ਤਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪਿਆਰ-ਭਰੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਸਦਾ ਰੰਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ, ਹੇ ਭਾਈ! ਇਹ ਸੂਝ ਤਦੋਂ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਸੂਝ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਇਹ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ) ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ (ਸਭਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੇ) ਅੰਦਰ ਉਹ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਉਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । (ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਸਾਰੇ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਸਾਰੇ ਡਰ ਭਰਮ ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । (ਪਰ ਇਹ ਦਰਜਾ ਉਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ) ਪਵਿੱਤਰ ਆਤਮਾ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਪਿਆਰੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ, ਉਸ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਵਸਾਇਆ (ਇਹ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ) ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ) ਵੱਡੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਤੋਂ (ਬਚ ਕੇ) ਕੰਢੇ ਆ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਜਨਮਾਂ ਦਾ ਵਿਛੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਉਹ ਫਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੪।

ਮੰਗਲ ਸੂਖ ਕਲਿਆਣ ਤਿਥਾਈਂ ॥ ਜਹ ਸੇਵਕ ਗੋਪਾਲ ਗੁਸਾਈ ॥ ਪ੍ਰਭ ਸੁਪ੍ਰਸੰਨ ਭਏ ਗੋਪਾਲ ॥
 ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਮਿਟੇ ਬਿਤਾਲ ॥੫॥ ਹੋਮ ਜਗ ਉਰਧ ਤਪ ਪੂਜਾ ॥ ਕੋਟਿ ਤੀਰਥ ਇਸਨਾਨੁ
 ਕਰੀਜਾ ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਨਿਮਖ ਰਿਦੈ ਧਾਰੇ ॥ ਗੋਬਿੰਦ ਜਪਤ ਸਭਿ ਕਾਰਜ ਸਾਰੇ ॥੬॥ ਉਚੇ ਤੇ
 ਉਚਾ ਪ੍ਰਭ ਥਾਨੁ ॥ ਹਰਿ ਜਨ ਲਾਵਹਿ ਸਹਜਿ ਧਿਆਨੁ ॥ ਦਾਸ ਦਾਸਨ ਕੀ ਬਾਂਛਉ ਧੂਰਿ ॥ ਸਰਬ
 ਕਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਭਰਪੂਰਿ ॥੭॥ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਹਰਿ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਨੇਰਾ ॥ ਮੀਤ ਸਾਜਨ ਭਰਵਾਸਾ ਤੇਰਾ ॥
 ਕਰੁ ਗਹਿ ਲੀਨੇ ਅਪੁਨੇ ਦਾਸ ॥ ਜਪਿ ਜੀਵੈ ਨਾਨਕੁ ਗੁਣਤਾਸ ॥੮॥੩॥੨॥੭॥੧੨॥ {ਪੰਨਾ
 1349}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੰਗਲ—ਖੁਸ਼ੀਆਂ । ਕਲਿਆਣ—ਸੁਖ-ਸਾਂਦ । ਤਿਥਾਈਂ—ਉਸ ਥਾਂ ਵਿਚ ਹੀ । ਜਹ—ਜਿੱਥੇ
 । ਸੇਵਕ ਗੋਪਾਲ—ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਸੇਵਕ । ਗੋਪਾਲ—ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ । ਬਿਤਾਲ—(ਜੀਵਨ-
 ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ) ਤਾਲੋਂ ਖੁੰਝੇ ਹੋਏ ਕਦਮ ।੫।

ਉਰਧ ਤਪ—ਪੁੱਠੇ ਲਟਕ ਕੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਤਪ । ਕੋਟਿ—ਕ੍ਰੋੜਾਂ । ਨਿਖਮ—(inmy-) ਅੱਖ ਝਮਕਣ ਜਿਤਨਾ
 ਸਮਾ । ਰਿਦੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਜਪਤ—ਜਪਦਿਆਂ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ । ਸਾਰੇ—ਸੰਵਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ੬।

ਪ੍ਰਭ ਥਾਨੁ—ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ । ਲਾਵਹਿ—ਲਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਹਜਿ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ । ਬਾਛਉ—
 ਬਾਛਉਂ, ਮੈਂ ਮੰਗਤਾ ਹਾਂ । ਕਲਾ—ਤਾਕਤ ।੭।

ਨੇਰਾ—ਨੇੜੇ । ਕਰੁ—ਹੱਠ । ਗਹਿ—ਫੜ ਕੇ । ਜਪਿ—ਜਪ ਕੇ । ਗੁਣਤਾਸ—ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ । ੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿੱਥੇ (ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ) ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਰੱਖਿਅਕ ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭਗਤ-ਜਨ (ਰਹਿੰਦੇ
 ਹਨ), ਉਥੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਸਾਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਸਾਰੇ ਆਨੰਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । (ਉਥੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ
 ਮਨੁੱਖ ਟਿਕਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ) ਜਗਤ-ਰੱਖਿਅਕ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਬਹੁਤ ਤੁੱਠਦੇ ਹਨ, (ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਅਨੇਕਾਂ
 ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਬੇ-ਥਵੇ-ਪਨ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੫।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਚਰਨ ਨਿਮਖ ਨਿਮਖ (ਹਰ
 ਵੇਲੇ) ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ (ਅਪਣੇ) ਸਾਰੇ ਕੰਮ
 ਸੰਵਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਨੇ ਮਾਨੋ,) ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲਿਆ, (ਉਸ ਨੇ, ਮਾਨੋ, ਅਨੇਕਾਂ) ਹੋਮ
 ਜੱਗ (ਕਰ ਲਏ । ਉਸ ਨੇ, ਮਾਨੋ,) ਉਲਟੇ ਲਟਕ ਕੇ ਤਪ (ਕਰ ਲਏ । ਉਸ ਨੇ, ਮਾਨੋ, ਦੇਵ-) ਪੂਜਾ (ਕਰ
 ਲਈ) । ੬।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਇਹ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬਹੁਤ
 ਹੀ ਉੱਚਾ ਹੈ (ਬਹੁਤ ਹੀ ਉੱਚਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ) । ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ

ਭਗਤ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ (ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ) ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਥਾਈਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦੀ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਮੈਂ (ਭੀ) ਲੋਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ।੨।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਹੀ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਹੈਂ ਮੇਰਾ ਪਿਉ ਹੈਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਹੈਂ ਮੇਰੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਨੇੜੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਹੀ ਮੇਰਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈਂ, ਮੇਰਾ ਸੱਜਣ ਹੈਂ, ਮੈਨੂੰ ਤੇਰਾ ਹੀ ਸਹਾਰਾ ਹੈ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਆਪਣੇ ਦਾਸਾਂ ਨੂੰ (ਉਹਨਾਂ ਦਾ) ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ । ਹੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਤੇਰਾ ਦਾਸ) ਨਾਨਕ (ਤੇਰਾ ਨਾਮ) ਜਪ ਕੇ (ਹੀ) ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।੮।੩।

ਬਿਭਾਸ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕੀ ੧੯ ਸਿਤਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਮਰਨ ਜੀਵਨ ਕੀ ਸੰਕਾ ਨਾਸੀ ॥ ਆਪਨ ਰੰਗਿ ਸਹਜ ਪਰਗਾਸੀ ॥੧॥ ਪ੍ਰਗਟੀ ਜੋਤਿ ਮਿਟਿਆ ਅੰਧਿਆਰਾ ॥ ਰਾਮ ਰਤਨੁ ਪਾਇਆ ਕਰਤ ਬੀਚਾਰਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਹ ਅਨੰਦੁ ਦੁਖੁ ਦੂਰਿ ਪਇਆਨਾ ॥ ਮਨੁ ਮਾਨਕੁ ਲਿਵ ਤਤੁ ਲੁਕਾਨਾ ॥੨॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੋਆ ਸੁ ਤੇਰਾ ਭਾਣਾ ॥ ਜੋ ਇਵ ਬੂਝੈ ਸੁ ਸਹਜਿ ਸਮਾਣਾ ॥੩॥ ਕਹਤੁ ਕਬੀਰੁ ਕਿਲਬਿਖ ਗਏ ਖੀਣਾ ॥ ਮਨੁ ਭਇਆ ਜਗਜੀਵਨ ਲੀਣਾ ॥੪॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1349}

ਨੋਟ:- ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਬਿਭਾਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਦੋਹਾਂ ਮਿਲਵੇਂ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਗਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਹਨ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੰਕਾ—ਸਹਿਸਾ, ਫਿਕਰ, ਸ਼ੱਕ । ਆਪਨ ਰੰਗਿ—ਆਪਣੀ ਮੌਜ ਵਿਚ, ਆਪਣੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ । ਸਹਜ—ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ।੧।

ਕਰਤ ਬੀਚਾਰਾ—ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ, ਸੁਰਤਿ ਜੋੜਦਿਆਂ ਜੋੜਦਿਆਂ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਜਹ—ਜਿਸ ਮਨ ਵਿਚ । ਪਇਆਨਾ—ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਾਨਕੁ—ਮੋਤੀ । ਤਤੁ—ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਮੂਲ ਪ੍ਰਭੂ । ਲੁਕਾਨਾ—ਲੁਕਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਵਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਲਿਵ—ਸੁਰਤ ਜੋੜ ਕੇ ।੨।

ਇਵ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ । ਇਵ ਬੂਝੈ—ਇਹ ਸੂਝ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਹਜਿ—ਸਹਜਿ-ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ।੩।

ਖੀਣਾ—ਕਮਜ਼ੋਰ । ਗਏ ਖੀਣਾ—ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਕੇ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਭਇਆ ਲੀਣਾ—ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੪।

ਅਰਥ:- (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ) ਸੁਰਤ ਜੋੜਦਿਆਂ ਜੋੜਦਿਆਂ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਾਮ ਰਤਨ ਲੱਭ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਜਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਵਿਕਾਰ ਆਦਿਕਾਂ ਦਾ) ਹਨੇਰਾ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ ।

(ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਇਹ ਤੌਖਲਾ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਪਏਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।੧।

ਜਿਸ ਮਨ ਵਿਚ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮੇਲ ਦਾ) ਅਨੰਦ ਬਣ ਜਾਏ ਤੇ (ਦੁਨੀਆ ਵਾਲਾ) ਦੁੱਖ ਕਲੇਸ਼ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਏ, ਉਹ ਮਨ (ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਜੁੜਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮੋਤੀ (ਵਰਗਾ ਕੀਮਤੀ) ਬਣ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੨।

(ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜਦਿਆਂ ਜੋੜਦਿਆਂ) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਸੂਝ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਗਤ

ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇਰੀ ਰਜ਼ਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਕੋਈ ਤੌਖਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ) ।੩।

ਕਬੀਰ ਆਖਦਾ ਹੈ—ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪਾਪ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਜਗਤ-ਦੇ-ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੪।੧।

ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭਾਵ:- ਮਿਲਾਪ-ਅਵਸਥਾ—ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਵਿਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਗਤ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੀ ਰਜ਼ਾ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ॥ ਅਲਹੁ ਏਕੁ ਮਸੀਤਿ ਬਸਤੁ ਹੈ ਅਵਰੁ ਮੁਲਖੁ ਕਿਸੁ ਕੇਰਾ ॥ ਹਿੰਦੂ ਮੂਰਤਿ ਨਾਮ ਨਿਵਾਸੀ ਦੁਹ ਮਹਿ ਤਤੁ ਨ ਹੇਰਾ ॥੧॥ ਅਲਹੁ ਰਾਮ ਜੀਵਉ ਤੇਰੇ ਨਾਈ ॥ ਤੂ ਕਰਿ ਮਿਹਰਾਮਤਿ ਸਾਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਦਖਨ ਦੇਸਿ ਹਰੀ ਕਾ ਬਾਸਾ ਪਛਿਮਿ ਅਲਹੁ ਮੁਕਾਮਾ ॥ ਦਿਲ ਮਹਿ ਖੋਜਿ ਦਿਲੈ ਦਿਲਿ ਖੋਜਹੁ ਏਹੀ ਠਉਰ ਮੁਕਾਮਾ ॥੨॥ ਬ੍ਰਹਮਨ ਗਿਆਸ ਕਰਹਿ ਚਉਬੀਸਾ ਕਾਜੀ ਮਹ ਰਮਜਾਨਾ ॥ ਗਿਆਰਹ ਮਾਸ ਪਾਸ ਕੈ ਰਾਖੇ ਏਕੈ ਮਾਹਿ ਨਿਧਾਨਾ ॥੩॥ ਕਹਾ ਉਡੀਸੇ ਮਜਨੁ ਕੀਆ ਕਿਆ ਮਸੀਤਿ ਸਿਰੁ ਨਾਏਂ ॥ ਦਿਲ ਮਹਿ ਕਪਟੁ ਨਿਵਾਜ ਗੁਜਾਰੈ ਕਿਆ ਹਜ ਕਾਬੈ ਜਾਏਂ ॥੪॥ ਏਤੇ ਅਉਰਤ ਮਰਦਾ ਸਾਜੇ ਏ ਸਭ ਰੂਪ ਤੁਮਾਰੇ ॥ ਕਬੀਰੁ ਪੂੰਗਰਾ ਰਾਮ ਅਲਹੁ ਕਾ ਸਭ ਗੁਰ ਪੀਰ ਹਮਾਰੇ ॥੫॥ ਕਹਤੁ ਕਬੀਰੁ ਸੁਨਹੁ ਨਰ ਨਰਵੈ ਪਰਹੁ ਏਕ ਕੀ ਸਰਨਾ ॥ ਕੇਵਲ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਰੇ ਪ੍ਰਾਨੀ ਤਬ ਹੀ ਨਿਹਚੈ ਤਰਨਾ ॥੬॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1349}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੇਰਾ—ਦਾ । ਦੁਹ ਮਹਿ—(ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ) ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ । ਹੇਰਾ—ਵੇਖਿਆ ।੧।

ਜੀਵਉ—ਜੀਵਉਂ, ਮੈਂ ਜੀਵਾਂ । ਨਾਈ—ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ, ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਕੇ, ਨਾਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਦਖਨ ਦੇਸ—ਜਗਨ ਨਾਥ ਪੁਰੀ ਜੋ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਵਤਨ ਬਨਾਰਸ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਵਲ ਹੈ । ਪਛਿਮਿ—ਪੱਛਮ ਵੱਲ । ਅਲਹ—ਅੱਲਾਹ ਦਾ, ਰੱਬ ਦਾ । ਦਿਲਿ—ਦਿਲ ਵਿਚ । ਦਿਲੈ ਦਿਲਿ—ਦਿਲ ਹੀ ਦਿਲ ਵਿਚ । ਠਉਰ—ਥਾਂ ।੨।

ਗਿਆਸ—ਇਕਾਦਸ਼ੀ । ਚਉਬੀਸਾ—੨੪ (ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਇਕਾਦਸ਼ੀਆਂ, ਸਾਲ ਵਿਚ ੨੪) । ਮਹ ਰਮਜਾਨਾ—ਰਮਜ਼ਾਨ ਦਾ ਮਹੀਨਾ । ਮਾਸ—ਮਹੀਨੇ । ਪਾਸ ਕੈ—ਲਾਂਭੇ ਕਰ ਕੇ ।੩।

ਉਡੀਸੇ—ਉਡੀਸੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਤੀਰਥ ਜਗਨ ਨਾਥ ਪੁਰੀ । ਮਜਨੁ—ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ । ਨਾਏਂ—ਨਿਵਾਇਆਂ ।੪।

ਅਉਰਤ—ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ । ਮਰਦਾ—ਮਨੁੱਖ । ਪੂੰਗਰਾ—ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਬਾਲ, ਅੰਵਾਣਾ ਬੱਚਾ ।੫।

ਨਰਵੈ—ਹੇ ਨਾਰੀਓ! ਨਿਹਚੈ—ਜ਼ਰੂਰ, ਨਿਸ਼ਚੇ ਨਾਲ ।੬।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਅੱਲਾਹ! ਹੇ ਰਾਮ! ਹੇ ਸਾਈਂ! ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰ, (ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਕ ਹੀ ਜਾਣ ਕੇ) ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਕੇ ਜੀਵਾਂ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਹਾਸਲ ਕਰਾਂ) ।੧।ਰਹਾਉ।

ਜੇ (ਉਹ) ਇਕ ਖੁਦਾ (ਸਿਰਫ਼) ਕਾਹਬੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਦਾ ਮੁਲਕ ਕਿਸ ਦਾ (ਕਿਹਾ ਜਾਏ)? (ਸੋ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਾ ਇਹ ਅਕੀਦਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ) । ਹਿੰਦੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਮੂਰਤੀ ਵਿਚ ਸਮਝਦਾ ਹੈ; (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ) ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ।੧।

(ਹਿੰਦੂ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਹਰੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਦੱਖਣ ਦੇਸ ਵਿਚ (ਜਗਨ ਨਾਥ ਪੁਰੀ ਵਿਚ) ਹੈ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖੁਦਾ ਦਾ ਘਰ ਪੱਛਮ ਵਲ (ਕਾਹਬੇ ਵਿਚ) ਹੈ । (ਪਰ ਹੇ ਸੱਜਣ!) ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ (ਰੱਬ ਨੂੰ) ਭਾਲ, ਸਿਰਫ਼ ਦਿਲ ਵਿਚ ਹੀ ਲੱਭ, ਇਹ ਦਿਲ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਥਾਂ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮੁਕਾਮ ਹੈ ।੨।

ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਚੌਵੀ ਇਕਾਦਸ਼ੀਆਂ (ਦੇ ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਦੀ ਆਗਿਆ) ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਾਜ਼ੀ ਰਮਜ਼ਾਨ ਦੇ ਮਹੀਨੇ (ਰੋਜ਼ੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹਿਦਾਇਤ) ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਲੋਕ (ਬਾਕੀ ਦੇ) ਗਿਆਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਲਾਂਭੇ ਹੀ ਰੱਖ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ (ਕੋਈ) ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਇੱਕੋ ਹੀ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚੋਂ ਲੱਭਦੇ ਹਨ ।੩।

(ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਜੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਠੱਗੀ ਫ਼ਰੇਬ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾਹ ਤਾਂ ਉਡੀਕੇ ਜਗਨ ਨਾਥ ਪੁਰੀ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਹੈ, ਨਾਹ ਮਸੀਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਸਿਜਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੈ, ਨਾਹ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਲਾਭ ਹੈ, ਨਾਹ ਹੀ ਕਾਹਬੇ ਦਾ ਹੱਜ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਗੁਣ ਹੈ ।੪।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਇਹ ਸਾਰੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਮਰਦ ਜੋ ਤੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਇਹ ਸਭ ਤੇਰਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹਨ (ਤੂੰ ਹੀ ਆਪ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈਂ) । ਤੂੰ ਹੀ, ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਅੱਲਾਹ ਹੈਂ ਤੇ ਰਾਮ ਹੈਂ । ਮੈਂ ਕਬੀਰ ਤੇਰਾ ਅੰਵਾਣ ਬੱਚਾ ਹਾਂ, (ਤੇਰੇ ਭੇਜੇ ਹੋਏ) ਅਵਤਾਰ ਪੈਗ਼ੰਬਰ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਆਪਣੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ ।੫।

ਕਬੀਰ ਆਖਦਾ ਹੈ—ਹੇ ਨਰ ਨਾਰੀਓ! ਸੁਣੋ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪਵੋ (ਉਹੀ ਅੱਲਾਹ ਹੈ, ਉਹੀ ਰਾਮ ਹੈ) । ਹੇ ਬੰਦਿਓ! ਸਿਰਫ਼ ਨਾਮ ਜਪੋ, ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਜਾਣੋ, ਤਾਂ ਹੀ (ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ) ਤਰ ਸਕੋਗੇ ।੬।੨।

ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭਾਵ:- ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ—ਨਾਹ ਉਚੇਚਾ ਕਾਹਬੇ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਨਾਹ ਜਗਨਨਾਥ ਪੁਰੀ ਵਿਚ । ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਓ, ਮਜ਼ਹਬੀ ਪੱਖ-ਪਾਤ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ॥ ਅਵਲਿ ਅਲਹ ਨੂਰੁ ਉਪਾਇਆ ਕੁਦਰਤਿ ਕੇ ਸਭ ਬੰਦੇ ॥ ਏਕ ਨੂਰ ਤੇ ਸਭੁ ਜਗੁ ਉਪਜਿਆ ਕਉਨ ਭਲੇ ਕੇ ਮੰਦੇ ॥੧॥ ਲੋਗਾ ਭਰਮਿ ਨ ਭੂਲਹੁ ਭਾਈ ॥ ਖਾਲਿਕੁ ਖਲਕ ਖਲਕ ਮਹਿ ਖਾਲਿਕੁ ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸੂਬ ਠਾਂਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਮਾਟੀ ਏਕ ਅਨੇਕ ਭਾਂਤਿ ਕਰਿ ਸਾਜੀ ਸਾਜਨਹਾਰੈ ॥ ਨਾ ਕਛੁ ਪੋਚ ਮਾਟੀ ਕੇ ਭਾਂਡੇ ਨਾ ਕਛੁ ਪੋਚ ਕੁੰਭਾਰੈ ॥੨॥ ਸਭ ਮਹਿ ਸਚਾ ਏਕੋ ਸੋਈ ਤਿਸ ਕਾ ਕੀਆ ਸਭੁ ਕਛੁ ਹੋਈ ॥ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਨੈ ਸੁ ਏਕੋ ਜਾਨੈ ਬੰਦਾ ਕਹੀਐ ਸੋਈ ॥੩॥ ਅਲਹੁ ਅਲਖੁ ਨ ਜਾਈ ਲਖਿਆ ਗੁਰਿ ਗੁੜੁ ਦੀਨਾ ਮੀਠਾ ॥ ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਮੇਰੀ ਸੰਕਾ ਨਾਸੀ ਸਰਬ ਨਿਰੰਜਨੁ ਡੀਠਾ ॥੪॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1349-1350}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਵਲਿ—ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ, ਸਭ ਦਾ ਮੂਲ । ਅਲਹ ਨੂਰ—ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨੂਰ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤ । ਉਪਾਇਆ—(ਜਿਸ ਨੇ ਜਗਤ) ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ । ਕੁਦਰਤਿ ਕੇ—ਖੁਦਾ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇ (ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ) । ਨੂਰ—ਜੋਤ । ਤੇ—ਤੋਂ । ਕੋ—ਕੌਣ? ।੧।

ਲੋਗਾ—ਹੇ ਲੋਕੋ! ਭਾਈ—ਹੇ ਭਾਈ! ਖਾਲਕੁ—(ਜਗਤ ਨੂੰ) ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ । ਸ੍ਰਬ ਠਾਂਈ—ਸਭ ਥਾਂ
।੧।ਰਹਾਉ।

ਭਾਂਤਿ—ਕਿਸਮ । ਸਾਜੀ—ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ, ਬਣਾਈ । ਪੋਚ—ਐਬ, ਉਣਤਾਈ ।੨।

ਸੋਈ—ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ।੩।

ਅਲਖੁ—ਜਿਸ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਸਰੂਪ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਗੁਣੁ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸੂਝ-ਰੂਪ)
ਗੁੜ । ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ । ਸੰਕਾ—ਸ਼ੱਕ, ਭੁਲੇਖਾ । ਸਰਬ—ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਲੋਕੋ! ਹੇ ਭਾਈ! (ਰੱਬ ਦੀ ਹਸਤੀ ਬਾਰੇ) ਕਿਸੇ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਖੁਆਰ ਨਾਹ ਹੋਵੋ । ਉਹ
ਰੱਬ ਸਾਰੀ ਖਲਕਤ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੀ ਖਲਕਤ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਥਾਂ ਭਰਪੂਰ ਹੈ
।੧।ਰਹਾਉ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੁਦਾ ਦਾ ਨੂਰ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ (ਜਗਤ) ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਰੱਬ ਦੀ
ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਹੀ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੀ ਜੋਤ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । (ਤਾਂ ਫਿਰ
ਕਿਸੇ ਜਾਤ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਦਾ ਨਾਹ ਸਮਝੋ ।੧।

ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਨੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ (ਭਾਵ, ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ) ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਜੀਆ-ਜੰਤ ਪੈਦਾ
ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । (ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅਸਲੇ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ) ਨਾਹ ਇਹਨਾਂ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਭਾਂਡਿਆਂ (ਭਾਵ,
ਜੀਵਾਂ) ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਣਤਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਾਹ (ਇਹਨਾਂ ਭਾਂਡਿਆਂ ਦੇ ਬਣਾਣ ਵਾਲੇ) ਘੁਮਿਆਰ ਵਿਚ ।੨।

ਉਹ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਜੋ ਕੁਝ ਜਗਤ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸੇ
ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਰੱਬ ਦਾ (ਪਿਆਰਾ) ਬੰਦਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਨੂੰ
ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਇਕ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦਾ ਹੈ ।੩।

ਉਹ ਰੱਬ ਐਸਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਸਰੂਪ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਕਹੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ।
ਕਬੀਰ ਆਖਦਾ ਹੈ—ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸੂਝ-ਰੂਪ) ਮਿੱਠਾ ਗੁੜ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਦਾ ਸੁਆਦ
ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ, ਪਰ) ਮੈਂ ਉਸ ਮਾਇਆ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ
ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ (ਮੇਰਾ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਜਾਤ ਜਾਂ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਜਾਂ ਨੀਚਤਾ ਦਾ ਕਰਮ
ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ) ।੪।੩।

ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭਾਵ:- ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਹੈ । ਸਭ ਦਾ ਅਸਲਾ ਇਕੋ ਹੈ,
ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਦਾ ਨਾਹ ਆਖੋ ।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ॥ ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਕਹਹੁ ਮਤ ਝੂਠੇ ਝੂਠਾ ਜੋ ਨ ਬਿਚਾਰੈ ॥ ਜਉ ਸਭ ਮਹਿ ਏਕੁ ਖੁਦਾਇ ਕਹਤ
ਹਉ ਤਉ ਕਿਉ ਮੁਰਗੀ ਮਾਰੈ ॥੧॥ ਮੁਲਾਂ ਕਹਹੁ ਨਿਆਉ ਖੁਦਾਈ ॥ ਤੇਰੇ ਮਨ ਕਾ ਭਰਮੁ ਨ
ਜਾਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਪਕਰਿ ਜੀਉ ਆਨਿਆ ਦੇਹ ਬਿਨਾਸੀ ਮਾਟੀ ਕਉ ਬਿਸਮਿਲਿ ਕੀਆ ॥
ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਅਨਾਹਤ ਲਾਗੀ ਕਹੁ ਹਲਾਲੁ ਕਿਆ ਕੀਆ ॥੨॥ ਕਿਆ ਉਜੂ ਪਾਕੁ ਕੀਆ ਮੁਹੁ
ਧੋਇਆ ਕਿਆ ਮਸੀਤਿ ਸਿਰੁ ਲਾਇਆ ॥ ਜਉ ਦਿਲ ਮਹਿ ਕਪਟੁ ਨਿਵਾਜ ਗੁਜਾਰਹੁ ਕਿਆ ਹਜ

ਕਾਬੈ ਜਾਇਆ ॥੩॥ ਤੂੰ ਨਾਪਾਕੁ ਪਾਕੁ ਨਹੀ ਸੂਝਿਆ ਤਿਸ ਕਾ ਮਰਮੁ ਨ ਜਾਨਿਆ ॥ ਕਹਿ
ਕਬੀਰ ਭਿਸਤਿ ਤੇ ਚੂਕਾ ਦੋਜਕ ਸਿਉ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ॥੪॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1350}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੁਲਾਂ—ਹੇ ਮੁੱਲਾਂ! ਕਹਹੁ—ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈਂ । ਨਿਆਉ—ਇਨਸਾਫ਼ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਆਨਿਆ—ਲਿਆਂਦਾ । ਦੇਹ—ਸਰੀਰ । ਬਿਸਮਿਲ—(ਅ: ਬਿਸਮਿੱਲਾਹ—ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ, ਖੁਦਾ ਵਾਸਤੇ
। ਮੁਰਗੀ ਆਦਿਕ ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਦਾ ਮਾਸ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲਫਜ਼ ‘ਬਿਸਮਿੱਲਾਹ’ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ,
ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਮੈਂ ‘ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ, ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ’ ਇਸ ਨੂੰ ਜ਼ਬਹ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਸੋ, ‘ਬਿਸਮਿਲ’
ਕਰਨ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ‘ਜ਼ਬਹ ਕਰਨਾ’) । ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ—ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਜਿਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਜੋਤ ਹੀ ਜੋਤ ਹੈ, ਜੋ ਨਿਰਾ
ਨੂਰ ਹੀ ਨੂਰ ਹੈ । ਅਨਾਹਤ—ਅਨਾਹਤ ਦੀ, ਅਵਿਨਾਸੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ । ਲਾਗੀ—ਹਰ ਥਾਂ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਹਰ ਥਾਂ
ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਹਲਾਲੁ—ਜਾਇਜ਼, ਭੇਟ ਕਰਨ—ਜੋਗ, ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ।੨।

ਉਜੁ—ਉਜੁ, ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੱਥ ਪੈਰ ਮੂੰਹ ਧੋਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ । ਪਾਕੁ—ਪਵਿੱਤਰ ।੩।

ਨਾਪਾਕੁ—ਪਲੀਤ, ਅਪਵਿੱਤਰ, ਮੈਲਾ, ਮਲੀਨ । ਪਾਕੁ—ਪਵਿੱਤਰ ਪ੍ਰਭੂ । ਮਰਮੁ—ਭੇਤ । ਚੂਕਾ—ਖੁੰਝ
ਗਿਆ ਹੈਂ । ਸਿਉ—ਨਾਲ ।੮।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀਰੋ!) ਵੇਦਾਂ ਜਾਂ ਕੁਰਾਨ ਆਦਿਕ (ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ) ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕਾਂ
ਨੂੰ ਝੂਠੀਆਂ ਨਾਹ ਆਖੋ । ਝੂਠਾ ਤਾਂ ਉਹ ਬੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ।
(ਭਲਾ, ਹੇ ਮੁੱਲਾਂ!) ਜੇ ਤੂੰ ਇਹ ਆਖਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਖੁਦਾ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਤਾਂ (ਉਸ ਖੁਦਾ ਅੱਗੇ
ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਲਈ) ਮੁਰਗੀ ਕਿਉਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈਂ? (ਕੀ ਉਸ ਮੁਰਗੀ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਮੁਰਗੀ ਵਿਚ
ਬੈਠੇ ਖੁਦਾ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਖੁਦਾ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹੀ ਭੇਟਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀਹ ਭਾਵ ਹੈ? ।੧।

ਹੇ ਮੁੱਲਾਂ! ਤੂੰ (ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ) ਖੁਦਾ ਦਾ ਨਿਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਤੇਰੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਅਜੇ ਦੂਰ
ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਮੁੱਲਾਂ! (ਮੁਰਗੀ ਆਦਿਕ) ਜੀਵ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਤੂੰ ਲੈ ਆਂਦਾ, ਉਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਤੂੰ ਨਾਸ ਕੀਤਾ, ਉਸ (ਦੇ
ਜਿਸਮ) ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਤੂੰ ਖੁਦਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤਾ (ਭਾਵ, ਖੁਦਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰ-ਭੇਟ ਕੀਤਾ) । ਪਰ ਹੇ
ਮੁੱਲਾਂ! ਜੇ ਖੁਦਾ ਨਿਰਾ ਨੂਰ ਹੀ ਨੂਰ ਹੈ, ਤੇ ਜੋ ਅਵਿਨਾਸੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਜੋਤ ਤਾਂ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, (ਉਸ
ਮੁਰਗੀ ਵਿਚ ਭੀ ਹੈ ਜੋ ਤੂੰ ਖੁਦਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਤਾਂ ਫਿਰ, ਦੱਸ, ਤੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ
ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਬਣਾਈ? ।੨।

ਹੇ ਮੁੱਲਾਂ! ਜੇ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕਪਟ ਰੱਖ ਕੇ ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈਂ, ਤਾਂ ਇਹ ਨਿਮਾਜ਼ ਦਾ ਕੀਹ ਫ਼ਾਇਦਾ?
ਪੈਰ ਹੱਥ ਆਦਿਕ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਰਸਮ ਦਾ ਕੀਹ ਲਾਭ? ਮੂੰਹ ਧੋਣ ਦਾ ਕੀਹ ਗੁਣ? ਮਸਜਦ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ
ਸਜਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੀਹ ਲੋੜ? ਤੇ, ਕਾਹਬੇ ਦੇ ਹੱਜ ਦਾ ਕੀਹ ਫ਼ਾਇਦਾ? ।੩।

ਹੇ ਮੁੱਲਾਂ! ਤੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਤਾਂ ਪਲੀਤ ਹੀ ਰਿਹਾ, ਤੈਨੂੰ ਉਸ ਪਵਿੱਤਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਈ, ਤੂੰ ਉਸ ਦਾ ਭੇਤ
ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ । ਕਬੀਰ ਆਖਦਾ ਹੈ—(ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿ ਕੇ) ਤੂੰ ਬਹਿਸ਼ਤ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਗਿਆ ਹੈਂ, ਤੇ
ਦੋਜਕ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਮਨ ਪਤੀਜ ਗਿਆ ਹੈ ।੪।੪।

ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭਾਵ:- ਨਿਰੀ ਸ਼ਰਹ—ਜੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਠੱਗੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਨਿਮਾਜ਼, ਹੱਜ ਆਦਿ ਸਭ ਕੁਝ ਵਿਅਰਥ

ਉੱਦਮ ਹੈ । ਸਭ-ਵਿਚ-ਵੱਸਦਾ ਰੱਬ ਮੁਰਗੀ ਆਦਿਕ ਦੀ 'ਕੁਰਬਾਨੀ' ਨਾਲ ਭੀ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।
(ਪੜ੍ਹੋ ਮੇਰੇ 'ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ ਸਟੀਕ' ਵਿਚੋਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸਲੋਕ ਨੰ: ੧੮੪ ਤੋਂ ਨੰ: ੧੮੮ ਤਕ) ।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ॥ ਸੁੰਨ ਸੰਧਿਆ ਤੇਰੀ ਦੇਵ ਦੇਵਾਕਰ ਅਧਪਤਿ ਆਦਿ ਸਮਾਈ ॥ ਸਿਧ ਸਮਾਧਿ ਅੰਤੁ
ਨਹੀ ਪਾਇਆ ਲਾਗਿ ਰਹੇ ਸਰਨਾਈ ॥੧॥ ਲੇਹੁ ਆਰਤੀ ਹੋ ਪੁਰਖ ਨਿਰੰਜਨ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਜਹੁ
ਭਾਈ ॥ ਠਾਢਾ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨਿਗਮ ਬੀਚਾਰੈ ਅਲਖੁ ਨ ਲਖਿਆ ਜਾਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਤਤੁ ਤੇਲੁ
ਨਾਮੁ ਕੀਆ ਬਾਤੀ ਦੀਪਕੁ ਦੇਹ ਉਜਾਰਾ ॥ ਜੋਤਿ ਲਾਇ ਜਗਦੀਸ ਜਗਾਇਆ ਬੂਝੈ ਬੂਝਨਹਾਰਾ
॥੨॥ ਪੰਚੇ ਸਬਦ ਅਨਾਹਦ ਬਾਜੇ ਸੰਗੇ ਸਾਰਿੰਗਪਾਨੀ ॥ ਕਬੀਰ ਦਾਸ ਤੇਰੀ ਆਰਤੀ ਕੀਨੀ
ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿਰਬਾਨੀ ॥੩॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1350}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੁੰਨ—ਸੁੰਵ, ਅਫੁਰ ਅਵਸਥਾ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ ਕੋਈ ਫੁਰਨਾ ਮਨ ਵਿਚ ਨਾਹ ਉਠਣ
ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ । ਸੰਧਿਆ—(Skt. Sāṅgī—The morning, noon and evening prayers of a
Brahman) ਸਵੇਰੇ, ਦੁਪਹਰਿ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਦੀ ਪੂਜਾ ਜੋ ਹਰੇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲਈ ਕਰਨੀ ਯੋਗ ਹੈ ।
ਦੇਵਾਕਰ—ਹੇ ਚਾਨਣ ਦੀ ਖਾਣ! (ਦੇਵ—ਆਕਰ) । ਅਧਪਤਿ—ਹੇ ਮਾਲਕ! ਆਦਿ—ਹੇ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੇ
ਮੂਲ! ਸਮਾਈ—ਹੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ! ਸਿਧ—ਪੁੱਗੇ ਹੋਏ ਜੋਗੀ, ਜੋਗ-ਅਭਿਆਸ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਜੋਗੀ ।੧।

ਹੋ ਭਾਈ—ਹੇ ਭਾਈ! ਪੁਰਖ ਨਿਰੰਜਨ ਆਰਤੀ—ਮਾਇਆ-ਰਹਿਤ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਆਰਤੀ ।
ਠਾਢਾ—ਖਲੋਤਾ ਹੋਇਆ । ਨਿਗਮ—ਵੇਦ । ਅਲਖੁ—(Skt. Alakṣya—having no particular marks)
ਜਿਸ ਦੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਚਿਹਨ ਚੱਕ ਨਹੀਂ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਤਤੁ—ਗਿਆਨ । ਬਾਤੀ—ਵੱਟੀ । ਦੇਹ ਉਜਾਰਾ—ਸਰੀਰ ਵਿਚ (ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦਾ) ਚਾਨਣ । ਜਗਦੀਸ ਜੋਤਿ—
ਜਗਦੀਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਜੋਤ । ਬੂਝਨਹਾਰਾ—ਗਿਆਨਵਾਨ ।੨।

ਪੰਚੇ ਸਬਦ—ਪੰਜ ਹੀ ਨਾਦ; ਪੰਜ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼, (ਪੰਜ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਸਾਜ਼ ਇਹ ਹਨ—ਤੰਤੀ
ਸਾਜ਼, ਖੱਲ ਨਾਲ ਮੜ੍ਹੇ ਹੋਏ, ਧਾਤ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ, ਘੜਾ ਆਦਿਕ, ਫੂਕ ਮਾਰ ਕੇ ਵਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਾਜ਼ । ਜਦੋਂ
ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਸਾਜ਼ ਰਲਾ ਕੇ ਵਜਾਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਮਹਾਂ ਸੁੰਦਰ ਰਾਗ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਮਸਤ
ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ) । ਅਨਾਹਦ—ਬਿਨਾ ਵਜਾਏ, ਇੱਕ-ਰਸ । ਸੰਗੇ—ਨਾਲ ਹੀ, ਅੰਦਰ ਹੀ (ਦਿੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ) ।
ਸਾਰਿੰਗਪਾਨੀ—(ਸਾਰਿੰਗ—ਧਨਖ । ਪਾਨੀ—ਹੱਥ) ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਧਨਖ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਨਾਸ
ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਭੀ ਹੈ ।੩।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰੋ, ਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਆਰਤੀ ਉਤਾਰੋ ਜੋ ਮਾਇਆ ਤੋਂ
ਰਹਿਤ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਸਭ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਚਿਹਨ-ਚੱਕ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਗੁਣ ਬਿਆਨ
ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਖਲੋਤਾ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵੇਦ ਵਿਚਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਦੇਵ! ਹੇ ਚਾਨਣ ਦੀ ਖਾਣ! ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਕ! ਹੇ ਸਭ ਦੇ ਮੂਲ! ਹੇ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ! ਜੋਗ-
ਅਭਿਆਸ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਭੀ ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲੱਭਾ ਉਹ ਆਖਰ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ
ਲੈਂਦੇ ਹਨ । (ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਸੋ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਫੁਰਨਿਆਂ ਵਲੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਰੱਖਣਾ (ਤੇ ਤੇਰੇ
ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣਾ) ਇਹ ਤੇਰੀ ਆਰਤੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ।੧।

ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਗਿਆਨਵਾਨ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਆਰਤੀ ਦਾ ਭੇਤ) ਸਮਝਦਾ ਹੈ । (ਜਿਸ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੇ) ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਤੇਲ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਨਾਮ ਨੂੰ ਵੱਟੀ ਤੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ (ਨਾਮ ਦੇ) ਚਾਨਣ ਨੂੰ ਹੀ ਦੀਵਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ਇਹ ਦੀਵਾ ਉਸ ਨੇ ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋਤ (ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ) ਜਗਾਇਆ ਹੈ । 2।

ਹੇ ਵਾਸ਼ਨਾ-ਰਹਿਤ ਨਿਰੰਕਾਰ! ਹੇ ਸਾਰਿੰਗਪਾਣ! ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਦਾਸ ਕਬੀਰ ਨੇ ਭੀ ਤੇਰੀ (ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹੀ) ਆਰਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈਂ (ਤੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਐਸਾ ਆਨੰਦ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮਾਨੋ,) ਪੰਜ ਹੀ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਸਾਜ਼ (ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ) ਇੱਕ-ਰਸ ਵੱਜ ਰਹੇ ਹਨ । 3। 4।

ਨੋਟ:- ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਲਫਜ਼ ‘ਦਾਸ’ ਵਰਤਣਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ।

ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭਾਵ:- ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜਾ ਖੰਡਨ—ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਸਹੀ ਆਰਤੀ ਹੈ । ਗਿਆਨ ਦਾ ਤੇਲ ਵਰਤੋ, ਨਾਮ ਦੀ ਬੱਤੀ ਵਰਤੋ, ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮ-ਗਿਆਨ ਦਾ ਚਾਨਣ ਹੋ ਜਾਇਗਾ, ਪ੍ਰਭੂ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਦਿੱਸੇਗਾ ਤੇ ਅੰਦਰ ਸਦਾ ਖਿੜਾਉ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ ।

ਨੋਟ:- ਪਾਠਕ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਪੜ੍ਹ ਲਏ ਹਨ । ਇਸ ਵਿਚ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਬਾਰੇ ਭਗਤ-ਬਾਣੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਸੱਜਣ ਇਉਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

“ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਰਾਗ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਆਰਤੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰਮਤਿ ਵਾਲੀ ਆਰਤੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ।” ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਪਰ ‘ਰਹਾਉ’ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਲਫਜ਼ ‘ਸਤਿਗੁਰ’ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ ‘ਰਾਮਾਨੰਦ’ ਭੀ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਕਿਉਂ? ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਭੁਲੇਖੇ ਪਾਣ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ । ਅਗਾਂਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ—‘ਉਕਤ ਸ਼ਬਦ ਸੁਆਮੀ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਅੱਗੇ ਆਰਤੀ ਕਰਨ ਹਿਤ ਸੀ ।’

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕੀ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਮਨ ਕੀ ਬਿਰਥਾ ਮਨੁ ਹੀ ਜਾਨੈ
ਕੈ ਬੁਝਲ ਆਗੈ ਕਹੀਐ ॥ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਰਾਮੁ ਰਵਾਂਈ ਮੈ ਡਰੁ ਕੈਸੇ ਚਹੀਐ ॥੧॥ ਬੇਧੀਅਲੇ
ਗੋਪਾਲ ਗੋਸਾਈ ॥ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਰਵਿਆ ਸਰਬੇ ਠਾਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਮਾਨੈ ਹਾਟੁ ਮਾਨੈ ਪਾਟੁ
ਮਾਨੈ ਹੈ ਪਾਸਾਰੀ ॥ ਮਾਨੈ ਬਾਸੈ ਨਾਨਾ ਭੇਦੀ ਭਰਮਤੁ ਹੈ ਸੰਸਾਰੀ ॥੨॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਏਹੁ ਮਨੁ
ਰਾਤਾ ਦੁਬਿਧਾ ਸਹਜਿ ਸਮਾਣੀ ॥ ਸਭੇ ਹੁਕਮੁ ਹੁਕਮੁ ਹੈ ਆਪੇ ਨਿਰਭਉ ਸਮਤੁ ਬੀਚਾਰੀ ॥੩॥ ਜੋ
ਜਨ ਜਾਨਿ ਭਜਹਿ ਪੁਰਖੋਤਮੁ ਤਾ ਚੀ ਅਬਿਗਤੁ ਬਾਣੀ ॥ ਨਾਮਾ ਕਹੈ ਜਗਜੀਵਨੁ ਪਾਇਆ ਹਿਰਦੈ
ਅਲਖ ਬਿਡਾਣੀ ॥੪॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1350}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਿਰਥਾ—(Skt. 0XQw) ਪੀੜ, ਦੁੱਖ । ਕੈ—ਜਾਂ । ਬੁਝਲ ਆਗੈ—ਬੁੱਝਣਹਾਰ ਅੱਗੇ, ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ । ਰਵਾਂਈ—ਮੈਂ ਸਿਮਰਦਾ ਹਾਂ । ਮੈ—ਮੈਨੂੰ । ਕੈਸੇ—ਕਿਉਂ? ਚਾਹੀਐ—ਲੋੜੀਏ, ਹੋਵੇ । ੧।

ਬੇਧੀਅਲੇ—ਵਿੰਨੁ ਲਿਆ ਹੈ । ਗੋਸਾਈ—(ਅੱਖਰ ‘ਗ’ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਲਗਾਂ ਹਨ— ‘ ਅਤੇ ’ । ਅਸਲ ਲਫਜ਼

‘ਗੋਸਾਈ’ ਹੈ, ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ ‘ਗੁਸਾਈ’) ।੧।ਰਹਾਉ।

ਮਾਨੈ—ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ । ਪਾਟੁ—ਪਟਣ ਸ਼ਹਰ । ਪਾਸਾਰੀ—ਪਸਾਰੀ, ਹੱਟ ਚਲਾਣ ਵਾਲਾ । ਨਾਨਾ ਭੇਦੀ—
ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪ ਰੰਗ ਬਣਾਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ । ਸੰਸਾਰੀ—ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਭਟਕਣ ਵਾਲਾ, ਸੰਸਾਰ ਨਾਲ ਮੋਹ ਪਾਣ
ਵਾਲਾ ।੨।

ਰਾਤਾ—ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ । ਦੁਬਿਧਾ—ਦੁ-ਚਿੱਤਾ-ਪਨ । ਸਹਜਿ—ਸਹਜ ਵਿਚ, ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ।
ਆਪੇ—ਆਪ ਹੀ । ਸਮਤੁ—ਇੱਕ-ਸਮਾਨ । ਬੀਚਾਰੀ—ਵਿਚਾਰਦਾ ਹੈ, ਸਮਝਦਾ ਹੈ ।੩।

ਜਾਨਿ—ਜਾਣ ਕੇ, ਇਉਂ ਜਾਣ ਕੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸਮਝ ਕੇ । ਚੀ—ਦੀ । ਤਾ ਚੀ—ਉਹਨਾਂ ਦੀ ।
ਅਬਿਗਤੁ—ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਪ੍ਰਭੂ (ਦਾ ਨਾਮ) । ਤਾ ਚੀ ਬਾਣੀ—ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ । ਵਿਡਾਣੀ—ਅਚਰਜ ।੪।

ਅਰਥ:- ਮੇਰੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਸਾਈਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਵਿੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ
ਸਭ ਥਾਂ ਵੱਸਦਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਮਨ ਦਾ ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼ ਜਾਂ (ਦੁਖੀਏ ਦਾ) ਆਪਣਾ ਮਨ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜਾਂ (ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਪ੍ਰਭੂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਜੇ
ਆਖਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ) ਉਸ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਅੱਗੇ ਆਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਹੁਣ ਕੋਈ (ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ) ਡਰ ਰਿਹਾ
ਹੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।੧।

(ਉਸ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਹੱਟ ਹੈ, ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ, ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਹੱਟ
ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਨੇਕ ਰੂਪਾਂ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਸੰਸਾਰ ਨਾਲ
ਮੋਹ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਬਾਹਰ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ।੨।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇਹ ਮਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਮੇਰ-ਤੇਰ ਅਡੋਲ ਆਤਮਕ
ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਸਮ-ਦਰਸੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਿਡਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ
(ਹਰ ਥਾਂ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੀ ਹੁਕਮ ਵਰਤਦਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਹੁਕਮ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ।੩।

ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਉੱਤਮ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ (ਇਉਂ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ) ਜਾਣ ਕੇ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ
ਦਾ ਨਾਮ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ਨਾਮਦੇਵ ਆਖਦਾ ਹੈ
ਉਹਨਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਅਸਚਰਜ ਅਲੱਖ ਤੇ ਜਗਤ-ਦੇ-ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ
।੪।੧।

ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭਾਵ:- ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਲੱਭ ਪੈਂਦਾ ਹੈ
। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਨਿਡਰਤਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ॥ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਜੁਗੋ ਜੁਗੁ ਤਾ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਨਿਆ ॥ ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ ਰਾਮੁ
ਰਹਿਆ ਰਵਿ ਐਸਾ ਰੂਪੁ ਬਖਾਨਿਆ ॥੧॥ ਗੋਬਿੰਦੁ ਗਾਜੈ ਸਬਦੁ ਬਾਜੈ ॥ ਆਨੰਦ ਰੂਪੀ ਮੇਰੋ
ਰਾਮਈਆ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਬਾਵਨ ਬੀਖੂ ਬਾਨੈ ਬੀਖੇ ਬਾਸੁ ਤੇ ਸੁਖ ਲਾਗਿਲਾ ॥ ਸਰਬੇ ਆਦਿ
ਪਰਮਲਾਦਿ ਕਾਸਟ ਚੰਦਨੁ ਭੈਇਲਾ ॥੨॥ ਤੁਮ੍ ਚੇ ਪਾਰਸੁ ਹਮ ਚੇ ਲੋਹਾ ਸੰਗੇ ਕੰਚਨੁ ਭੈਇਲਾ ॥ ਤੂ
ਦਇਆਲੁ ਰਤਨੁ ਲਾਲੁ ਨਾਮਾ ਸਾਚਿ ਸਮਾਇਲਾ ॥੩॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1351}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਆਦਿ—(ਸਭ ਦਾ) ਮੁੱਢ । ਜੁਗਾਦਿ—ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਆਦਿ ਤੋਂ । ਜੁਗੋ ਜੁਗੁ—ਹਰੇਕ ਜੁਗ ਵਿਚ । ਤਾ ਕਾ—ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦਾ । ਨਿਰੰਤਰਿ—ਅੰਦਰ ਇਕ-ਰਸ । ਰਵਿ ਰਹਿਆ—ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਬਖਾਨਿਆ—ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, (ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ) ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ੧।

ਗਾਜੇ—ਗੱਜਦਾ ਹੈ, ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਬਾਜੈ—ਵੱਜਦਾ ਹੈ । ਸਬਦੁ ਬਾਜੈ—ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ-ਵਾਜਾ ਵੱਜਦਾ ਹੈ । ਰਾਮਈਆ—ਸੋਹਣਾ ਰਾਮ । ੧। ਰਹਾਉ ।

ਬਾਵਨ—ਚੰਦਨ । ਬੀਖੂ—(वीखू) ਬਿਰਖ, ਰੁੱਖ । ਬਾਨੈ ਬੀਖੇ—ਬਨ ਵਿਖੇ, ਜੰਗਲ ਵਿਚ । ਬਾਸੁ ਤੇ—(ਚੰਦਨ ਦੀ) ਸੁਗੰਧੀ ਤੋਂ । ਲਾਗਿਲਾ—ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਪਰਮਲਾਦਿ—ਪਰਮਲ ਆਦਿ, ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਦਾ ਮੂਲ । ਕਾਸਟ—(ਸਾਧਾਰਨ) ਕਾਠ । ਭੈਇਲਾ—ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੨।

ਤੁਮ੍ ਚੇ—ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ (ਭਾਵ, ਤੂੰ) ਪਾਰਸ ਹੈਂ । ਹਮ ਚੇ—ਮੇਰੇ ਵਰਗਾ (ਭਾਵ, ਮੈਂ) । ਸੰਗੇ—ਤੇਰੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ, ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਛੋਹਿਆਂ । ਕੰਚਨ—ਸੋਨਾ । ਸਾਚਿ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ । ਸਮਾਇਲਾ—ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ੩।

ਅਰਥ:- (ਇਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦਾ) ਸ਼ਬਦ-ਵਾਜਾ ਵੱਜਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਮੇਰਾ ਸੋਹਣਾ ਰਾਮ, ਸੁਖ-ਸਰੂਪ ਰਾਮ, ਗੋਬਿੰਦ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੧। ਰਹਾਉ ।

(ਉਹ ਸੋਹਣਾ ਰਾਮ) ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ, ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਆਦਿ ਤੋਂ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਜੁਗ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਉਸ ਰਾਮ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ, ਉਹ ਰਾਮ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕ-ਰਸ ਵਿਆਪਕ ਹੈ—(ਸਭ ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੇ) ਉਸ ਰਾਮ ਦਾ ਕੁਝ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸਰੂਪ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ੧।

(ਜਿਵੇਂ) ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਚੰਦਨ ਦਾ ਬੂਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੀ) ਸੁਗੰਧੀ ਤੋਂ (ਸਭ ਨੂੰ) ਸੁਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਨਾਲ ਸਾਧਾਰਨ) ਰੁੱਖ ਚੰਦਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਤਿਵੇਂ, ਉਹ ਰਾਮ, ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਰਾਮ, (ਸਭ ਗੁਣਾਂ-ਰੂਪ) ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ (ਉਸ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਸਾਧਾਰਨ ਜੀਵ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੨।

(ਹੇ ਮੇਰੇ ਸੋਹਣੇ ਰਾਮ!) ਤੂੰ ਪਾਰਸ ਹੈਂ, ਮੈਂ ਲੋਹਾ ਹਾਂ, ਤੇਰੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸੋਨਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹਾਂ । ਤੂੰ ਦਇਆ ਦਾ ਘਰ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਰਤਨ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਲਾਲ ਹੈਂ । ਮੈਂ ਨਾਮਾ ਤੈਂ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ । ੩। ੨।

ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭਾਵ:- ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਭਗਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ॥ ਅਕੁਲ ਪੁਰਖ ਇਕੁ ਚਲਿਤੁ ਉਪਾਇਆ ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਅੰਤਰਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਲੁਕਾਇਆ ॥੧॥ ਜੀਅ ਕੀ ਜੋਤਿ ਨ ਜਾਨੈ ਕੋਈ ॥ ਤੈ ਮੈ ਕੀਆ ਸੁ ਮਾਲੂਮੁ ਹੋਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਿਉ ਪ੍ਰਗਾਸਿਆ ਮਾਟੀ ਕੁੰਭੇਉ ॥ ਆਪ ਹੀ ਕਰਤਾ ਬੀਠੁਲੁ ਦੇਉ ॥੨॥ ਜੀਅ ਕਾ ਬੰਧਨੁ ਕਰਮੁ ਬਿਆਪੈ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕੀਆ ਸੁ ਆਪੈ ਆਪੈ ॥੩॥ ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਮਦੇਉ ਇਹੁ ਜੀਉ ਚਿਤਵੈ ਸੁ ਲਹੈ ॥ ਅਮਰੁ ਹੋਇ ਸਦ ਆਕੁਲ ਰਹੈ ॥੪॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1351}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੁ-ਧਰਤੀ । ਕੁਲ—ਧਰਤੀ ਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ, ਖ਼ਾਨਦਾਨ, ਬੰਸ । ਅਕੁਲ—(ਅ-ਕੁਲ) ਜੋ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਜੰਮੀ (ਕਿਸੇ ਕੁਲ) ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਪੁਰਖ—ਸਭ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ (Skt. pūr _ṣṣṣ eiḡ pūr—

:) । ਚਲਿਤੁ—ਜਗਤ-ਰੂਪ ਤਮਾਸ਼ਾ । ਘਟਿ ਘਟਿ—ਹਰੇਕ ਘਟ ਵਿਚ । ਅੰਤਰਿ—ਹਰੇਕ ਦੇ ਅੰਦਰ । ਬ੍ਰਹਮੁ—ਆਤਮਾ, ਜਿੰਦ । ੧।

ਜੀਅ ਕੀ ਜੋਤਿ—ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦੀ ਜੋਤਿ । ਕੋਈ—ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ । ਤੈ ਮੈ ਕੀਆ—ਅਸਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ, ਅਸੀ ਜੀਵ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਮੈ—ਤੂੰ ਤੇ ਮੈਂ, ਅਸੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵ । ਹੋਈ—ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੧। ਰਹਾਉ ।

ਜਿਉ—ਜਿਵੇਂ । ਕੁੰਭੇਉ—ਕੁੰਭ, ਘੜਾ । ਕਰਤਾ—ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਬੀਠੁਲ ਦੇਉ—ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭੂ । ੨।

ਕਰਮੁ—ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਕੰਮ । ਬੰਧਨੁ—ਜੰਜਾਲ । ਬਿਆਪੈ—ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਆਪੈ—ਆਪ ਹੀ ਆਪ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ । ੩।

ਚਿਤਵੈ—ਚਿਤਵਦਾ ਹੈ, ਤਾਂਘ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਲਹੈ—ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਅਮਰੁ—(ਅ-ਮਰੁ) ਮੌਤ-ਰਹਿਤ । ਆਕੁਲ—ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ । ੪।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਕੁਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਸ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਨੇ ਇਹ ਜਗਤ-ਰੂਪ ਇਕ ਖੇਡ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ, ਹਰੇਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਤਮਾ ਗੁਪਤ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ੧।

ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦੀ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜਾਣਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਹਾਂ (ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ) ਉਸ ਅੰਦਰ-ਵੱਸਦੀ-ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਮਲੂਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੧। ਰਹਾਉ ।

ਜਿਵੇਂ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਘੜਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਤਿਵੇਂ ਉਸ ਪਰਮ-ਜੋਤਿ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਪਰ) ਉਹ ਬੀਠੁਲ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ੨।

ਜੀਵ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਕੰਮ ਉਸ ਲਈ ਜੰਜਾਲ ਹੋ ਢੁਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਜੰਜਾਲ ਆਦਿਕ ਭੀ ਜੋ ਕੁਝ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ੩।

ਨਾਮਦੇਵ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਜੀਵ ਜਿਸ ਸ਼ੈ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਟਿਕਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਮਾਇਆ-ਜਾਲ ਦੀ ਚਿਤਵਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਇਆ-ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ) ਜੇ ਇਹ ਜੀਵ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕਾਏ ਤਾਂ (ਉਸ ਅਮਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਆਪ ਭੀ) ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੪।

ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭਾਵ:- ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਜਗਤ ਦੀ ਇਹ ਖੇਡ ਆਪ ਹੀ ਰਚਾਈ ਹੈ ।

ਨੋਟ:- ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ 'ਬੀਠੁਲ' ਉਹ ਹੈ ਜੋ 'ਆਪ ਹੀ ਕਰਤਾ' ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਜਗਤ-ਤਮਾਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦੇ ਭੇਤ ਮਲੂਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਲਫਜ਼ 'ਬੀਠੁਲ' ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਵਰਤਿਆ ਹੈ । ਜੇ ਨਿਰਾ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਵਰਤਣ ਤੋਂ ਹੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਬੀਠੁਲ-ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ ਕੀ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਤਨਿ ਚੰਦਨੁ ਮਸਤਕਿ ਪਾਤੀ ॥ ਰਿਦ
ਅੰਤਰਿ ਕਰ ਤਲ ਕਾਤੀ ॥ ਠਗ ਦਿਸਟਿ ਬਗਾ ਲਿਵ ਲਾਗਾ ॥ ਦੇਖਿ ਬੈਸਨੋ ਪ੍ਰਾਨ ਮੁਖ ਭਾਗਾ ॥੧॥
ਕਲਿ ਭਗਵਤ ਬੰਦ ਚਿਰਾਮੰ ॥ ਕੂਰ ਦਿਸਟਿ ਰਤਾ ਨਿਸਿ ਬਾਦੰ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਨਿਤਪ੍ਰਤਿ
ਇਸਨਾਨੁ ਸਰੀਰੰ ॥ ਦੁਇ ਧੋਤੀ ਕਰਮ ਮੁਖਿ ਖੀਰੰ ॥ ਰਿਦੈ ਛੁਰੀ ਸੰਧਿਆਨੀ ॥ ਪਰ ਦਰਬੁ ਹਿਰਨ
ਕੀ ਬਾਨੀ ॥੨॥ ਸਿਲ ਪੂਜਸਿ ਚਕ੍ਰ ਗਣੇਸੰ ॥ ਨਿਸਿ ਜਾਗਸਿ ਭਗਤਿ ਪ੍ਰਵੇਸੰ ॥ ਪਗ ਨਾਚਸਿ ਚਿਤੁ
ਅਕਰਮੰ ॥ ਏ ਲੰਪਟ ਨਾਚ ਅਧਰਮੰ ॥੩॥ ਮ੍ਰਿਗ ਆਸਣੁ ਤੁਲਸੀ ਮਾਲਾ ॥ ਕਰ ਊਜਲ ਤਿਲਕੁ
ਕਪਾਲਾ ॥ ਰਿਦੈ ਕੂੜੁ ਕੰਠਿ ਰੁਦ੍ਰਾਖੰ ॥ ਰੇ ਲੰਪਟ ਕ੍ਰਿਸਨੁ ਅਭਾਖੰ ॥੪॥ ਜਿਨਿ ਆਤਮ ਤਤੁ ਨ
ਚੀਨਿਆ ॥ ਸਭ ਫੋਕਟ ਧਰਮ ਅਬੀਨਿਆ ॥ ਕਹੁ ਬੇਣੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਧਿਆਵੈ ॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ
ਬਾਟ ਨ ਪਾਵੈ ॥੫॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1351}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਨਿ—ਸਰੀਰ ਉੱਤੇ । ਮਸਤਕਿ—ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ । ਪਾਤੀ—ਤੁਲਸੀ ਦੇ ਪੱਤਰ । ਰਿਦ—ਹਿਰਦਾ
। ਕਰ ਤਲ—ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਤਲੀਆਂ ਉੱਤੇ, ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ । ਕਾਤੀ—ਕੈਂਚੀ । ਦਿਸਟਿ—ਨਜ਼ਰ, ਤੱਕ । ਬਗਾ—
ਬਗਲਾ । ਦੇਖਿ—ਵੇਖ ਕੇ, ਵੇਖਣ ਨੂੰ । ਪ੍ਰਾਨ—ਸੁਆਸ । ਭਾਗਾ—ਨੱਸ ਗਏ ਹਨ ।੧।

ਕਲਿ—ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ । ਚਿਰਾਮੰ—ਚਿਰ ਤੱਕ । ਕੂਰ—ਟੇਢੀ । ਰਤਾ—ਮਸਤ । ਨਿਸ—(ਭਾਵ) ਨਿਸਿ
ਦਿਨ, ਰਾਤ ਦਿਨੇ, ਹਰ ਵੇਲੇ । ਬਾਦੰ—ਝਗੜਾ, ਮਾਇਆ ਲਈ ਝਗੜਾ, ਮਾਇਆ ਲਈ ਦੌੜ-ਭੱਜ
।੧। ਰਹਾਉ ।

ਨਿਤ ਪ੍ਰਤਿ—ਸਦਾ । ਮੁਖਿ ਖੀਰੰ—ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਦੁੱਧ ਹੈ, ਦੁਧਾਧਾਰੀ ਹੈ । ਸੰਧਿਆਨੀ—ਤੱਕ ਕੇ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ,
ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਦਰਬੁ—ਧਨ । ਹਿਰਨ—ਚੁਰਾਉਣਾ । ਬਾਨੀ—ਆਦਤ ।੨।

ਨਿਸਿ—ਰਾਤ ਨੂੰ । ਭਗਤਿ—ਰਾਸਾਂ ਦੀ ਭਗਤੀ । ਪਗ—ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ । ਅਕਰਮੰ—ਮੰਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ । ਏ
ਲੰਪਟ—ਹੇ ਵਿਸ਼ਈ! ਅਧਰਮੰ—ਧਰਮ ਲਈ ਨਹੀਂ ।੩।

ਮ੍ਰਿਗ—ਹਿਰਨ । ਕਰ ਊਜਲ—ਸਾਫ਼ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ । ਕਪਾਲਾ—ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ । ਕੰਠਿ—ਗਲ ਵਿਚ । ਕ੍ਰਿਸਨੁ—
ਪਰਮਾਤਮਾ । ਅਭਾਖੰ—ਅ+ਭਾਖੰ, ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ, ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਦਾ ।੪।

ਜਿਨਿ—ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ । ਤਤੁ—ਅਸਲੀਅਤ । ਅਬੀਨਿਆ—ਅੰਨ੍ਹੇ ਦੇ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ
। ਬਾਟ—ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ।੫।੧।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਵਿਸ਼ਈ ਮਨੁੱਖ! ਤੂੰ ਉੱਥੇ ਤਾਂ) ਕਲਜੁਗੀ ਸੁਭਾਵ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੈਂ, ਪਰ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਚਿਰ ਤੱਕ
ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਤੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਟੇਢੀ ਹੈ (ਤੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਖੋਟ ਹੈ), ਦਿਨ ਰਾਤ ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ
ਧੰਧਿਆਂ ਵਿਚ ਰੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈਂ (ਤੇਰੀਆਂ ਇਹ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਬੰਦਨਾਂ ਕਿਸ ਅਰਥ?) ।੧। ਰਹਾਉ ।

(ਹੇ ਲੰਪਟ!) ਤੂੰ ਸਰੀਰ ਉੱਤੇ ਚੰਦਨ (ਦਾ ਲੇਪ ਕਰਦਾ ਹੈਂ) ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਤੁਲਸੀ ਦੇ ਪੱਤਰ (ਲਾਂਦਾ ਹੈਂ; ਪਰ)
ਤੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਇਉਂ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ) ਤੇਰੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਕੈਂਚੀ ਫੜੀ ਹੋਈ ਹੈ; ਤੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਠੱਗਾਂ
ਵਾਲੀ ਬਗਲੇ ਵਾਂਗ ਤੂੰ ਸਮਾਧੀ ਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਤੂੰ ਵੈਸ਼ਨੋ ਜਾਪਦਾ ਹੈਂ ਜਿਵੇਂ ਤੇਰੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਸੁਆਸ
ਭੀ ਨਿਕਲ ਗਏ ਹਨ (ਭਾਵ, ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਤੂੰ ਬੜਾ ਹੀ ਦਇਆਵਾਨ ਜਾਪਦਾ ਹੈਂ) ।੧।

(ਹੇ ਵਿਸ਼ਈ ਮਨੁੱਖ!) ਤੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਂਦਾ ਹੈਂ, ਦੋ ਧੋਤੀਆਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈਂ, (ਹੋਰ) ਕਰਮ ਕਾਂਡ (ਭੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ), ਦੁਧਾਧਾਰੀ (ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ) ਹੈਂ; ਪਰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਤੂੰ ਛੁਰੀ ਕੱਸ ਕੇ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਠੱਗਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ।੨।

(ਹੇ ਲੰਪਟ!) ਤੂੰ ਸਿਲਾ ਪੂਜਦਾ ਹੈਂ, ਸਰੀਰ ਉੱਤੇ ਤੂੰ ਗਣੇਸ਼ ਦੇਵਤੇ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਰਾਸਾਂ ਵਿਚ (ਭਗਤੀ ਵਜੋਂ) ਜਾਗਦਾ ਭੀ ਹੈਂ, ਉਥੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਤੂੰ ਨੱਚਦਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਤੇਰਾ ਚਿੱਤ ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਲੰਪਟ! ਇਹ ਨਾਚ ਕੋਈ ਧਰਮ (ਦਾ ਕੰਮ) ਨਹੀਂ ਹੈ ।੩।

ਹੇ ਵਿਸ਼ਈ ਮਨੁੱਖ! (ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਵੇਲੇ) ਤੂੰ ਹਿਰਨ ਦੀ ਖੱਲ ਦਾ ਆਸਣ (ਵਰਤਦਾ ਹੈਂ), ਤੁਲਸੀ ਦੀ ਮਾਲਾ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਹੈ, ਸਾਫ਼ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਤੂੰ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਤਿਲਕ ਲਾਂਦਾ ਹੈਂ, ਗਲ ਵਿਚ ਤੂੰ ਰੁਦ੍ਰਾਖ ਦੀ ਮਾਲਾ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਤੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਠੱਗੀ ਹੈ । (ਹੇ ਲੰਪਟ! ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਤੂੰ ਹਰੀ ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ।੪।

ਹੇ ਬੇਣੀ! ਇਹ ਗੱਲ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਤਮਾ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਿਆ, ਉਸ ਅੰਨ੍ਹੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮ-ਧਰਮ ਫੋਕੇ ਹਨ । ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਹੀ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ ।੫।੧।

ਨੋਟ:- ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਵੇਖੋ; ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਵਿਦਵਾਨ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ । ਬੇਣੀ ਜੀ ਜਾਤਿ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਨ, ਵਿਦਵਾਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਨ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਵਿਛਾਏ ਹੋਏ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਦੇ ਜਾਲ ਨੂੰ ਨਸ਼ਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਹ ਸੂਰਮੇ ਮਰਦ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਜਾਤਿ-ਭਾਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇਸ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਜਾਲ ਤੋਂ ਮਾਇਕ ਉਠਾਣ ਦੇ ਥਾਂ, ਬੇਣੀ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਥੋਥਾ-ਪਨ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਇਸ ਸੂਰਮੇ ਮਰਦ ਦੀ ਇਹ ਦਲੇਰੀ ਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਖਿੱਚ ਪਾਈ । ਪਹਿਲੀ ‘ਉਦਾਸੀ’ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੇਣੀ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਲਿਆਂਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖੇ ਸਨ । ਬੇਣੀ ਜੀ ਕਿਸੇ ਪਖੰਡੀ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਖਿੱਚ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਬਾਹਰੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਭੇਖ ਧਾਰ ਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕਾਤੀ ਚਲਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਸੇ ਹੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਨੰ: ੧੪ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖੋ । ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਹੈ:

- (੧) ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪੰਜ ਪੰਜ ਬੰਦ ਹਨ,
- (੨) ਹਰੇਕ ਬੰਦ ਵਿਚ ਚਾਰ ਚਾਰ ਤੁਕਾਂ ਹਨ,
- (੩) ਤੁਕਾਂ ਦੀ ਬਨਾਵਟ ਤਕਰੀਬਨ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਹੈ,
- (੪) ਬੇਣੀ ਜੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਪਖੰਡੀ ਦਾ ਹਾਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ‘ਗੁਰਮੁਖ’ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਵੇਖੋ ਟਾਕਰਾ ਕਰ ਕੇ—

- .. ਬੇਣੀ ਜੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ
- (ੳ) ਪਖੰਡੀ ਦੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ
- .. ‘ਤਨਿ ਚੰਦਨੁ’ ‘ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਤਨਿ ਕਿਛੁ ਨ ਸੁਖਾਵੈ’
- (ਅ) ‘ਮੁਖਿ ਖੀਰੰ’ ‘ਪੈਨਣੁ ਖਾਣਾ ਚੀਤਿ ਨ ਪਾਈ’
- (ੲ) ‘ਦੁਇ ਧੋਤੀ ਕਰਮ’ ‘ਕੀਰਤਿ ਕਰਮ ਕਾਰ ਜਿਨ ਸੰਦਾ’
- (ਸ) ‘ਪਗ ਨਾਚਸਿ ਚਿਤੁ ਅਕਰਮੰ . . ‘ਗੀਤ ਨਾਦ ਹਰਖ ਚਤੁਰਾਈ ।

..... ਚੀਤਿ ਨ ਪਾਈ । ’

ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸਾਂਝ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਪਰਗਟ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਨੰ: ੧੪ ਉਚਾਰਿਆ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਬੇਣੀ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਨੰ: ੧੪ ਇਉਂ ਹੈ:

ਗੀਤ ਨਾਦ ਹਰਖ ਚਤੁਰਾਈ ॥ ਰਹਸ ਰੰਗ ਫੁਰਮਾਇਸਿ ਕਾਈ ॥ ਪੈਨ੍ਹੁ ਖਾਣਾ ਚੀਤਿ ਨ ਪਾਈ ॥ ਸਾਚੁ ਸਹਜੁ ਸੁਖੁ ਨਾਮਿ ਵਸਾਈ ॥੧॥ ਕਿਆ ਜਾਨਾਂ ਕਿਆ ਕਰੈ ਕਰਾਵੈ ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਤਨਿ ਕਿਛੁ ਨ ਸੁਖਾਵੈ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜੋਗ ਬਿਨੋਦ ਸ੍ਰਾਦ ਆਨੰਦਾ ॥ ਮਤਿ ਸਤ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਗੋਬਿੰਦਾ ॥ ਕੀਰਤਿ ਕਰਮ ਕਾਰ ਨਿਜ ਸੰਦਾ ॥ ਅੰਤਰਿ ਰਵਤੋ ਰਾਜ ਰਵਿੰਦਾ ॥੨॥ ਪ੍ਰਿਉ ਪ੍ਰਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪ੍ਰੇਮਿ ਉਰਧਾਰੀ ॥ ਦੀਨਾਨਾਥੁ ਪੀਉ ਬਨਵਾਰੀ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਬ੍ਰਤ ਕਾਰੀ ॥ ਤਿਪਤਿ ਤਰੰਗੀ, ਤਤੁ ਬੀਚਾਰੀ ॥੩॥ ਅਕਥੋ ਕਥਉ, ਕਿਆ ਮੈ ਜੋਰੁ ॥ ਭਗਤਿ ਕਰੀ, ਕਰਾਇਹਿ ਮੋਰ ॥ ਅੰਤਰਿ ਵਸੈ, ਚੂਕੈ ਮੈ ਮੋਰ ॥ ਕਿਸੁ ਸੇਵੀ, ਦੂਜਾ ਨਹੀ ਹੋਰੁ ॥੪॥ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ, ਮਹਾ ਰਸੁ ਮੀਠਾ ॥ ਐਸਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਅੰਤਰਿ ਡੀਠਾ ॥ ਜਿਨਿ ਚਾਖਿਆ, ਪੂਰਾ ਪਦੁ ਹੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਧ੍ਰਾਪਿਓ, ਤਨਿ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥੫॥੧੪॥

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ਪਉੜੀ ਨੰ: ੧੪ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ ਭੀ ਪੜ੍ਹੋ:

ਪੜਿ ਪੁਸਤਕ ਸੰਧਿਆ ਬਾਦੰ ॥ ਸਿਲ ਪੂਜਸਿ ਬਗੁਲ ਸਮਾਧੰ ॥ ਮੁਖਿ ਝੂਠੁ ਬਿਭੂਖਣੁ ਸਾਰੰ ॥ ਤ੍ਰੈਪਾਲ ਤਿਹਾਲ ਬਿਚਾਰੰ ॥ ਗਲਿ ਮਾਲਾ ਤਿਲਕ ਲਿਲਾਟੰ ॥ ਦੁਇ ਧੋਤੀ ਬਸਤ੍ਰ ਕਪਾਟੰ ॥ ਜੇ ਜਾਣਸਿ ਬ੍ਰਹਮੰ ਕਰਮੰ ॥ ਸਭਿ ਫੋਕਟ ਨਿਸਚਉ ਕਰਮੰ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਨਿਹਚਉ ਧਿਆਵੈ ॥ ਵਿਣੁ ਸਤਿਗੁਰ ਵਾਟ ਨ ਪਾਵੈ ॥੨॥੧੪॥

ਬੇਣੀ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਰਲਾ ਕੇ ਵੇਖੋ । ਮਜ਼ਮੂਨ ਰਲਦਾ ਹੈ, ਚਾਲ ਰਲਦੀ ਹੈ, ਕਈ ਲਫਜ਼ ਸਾਂਝੇ ਹਨ, ਅਖੀਰਲੀ ਤੁਕ ਦੀ ਸਾਂਝ ਤਾਂ ਕਮਾਲ ਦੀ ਹੈ । ਵਿਰੋਧੀ ਸੱਜਣ ਜੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਨੂੰ ਬੇਣੀ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਰਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਖੋਚਲ ਕਰਦਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਨਾਹ ਲਿਖਦਾ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚੋਂ ‘ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਉਤੇ ਚਾਨਣਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ’ ।

ੴ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਰਾਮੁ ਸਿਮਰਿ ਰਾਮੁ ਸਿਮਰਿ ਇਹੈ ਤੇਰੈ ਕਾਜਿ ਹੈ ॥ ਮਾਇਆ ਕੋ
ਸੰਗੁ ਤਿਆਗੁ ਪ੍ਰਭ ਜੂ ਕੀ ਸਰਨਿ ਲਾਗੁ ॥ ਜਗਤ ਸੁਖ ਮਾਨੁ ਮਿਥਿਆ ਝੂਠੋ ਸਭ ਸਾਜੁ ਹੈ ॥੧॥
ਰਹਾਉ ॥ ਸੁਪਨੇ ਜਿਉ ਧਨੁ ਪਛਾਨੁ ਕਾਹੇ ਪਰਿ ਕਰਤ ਮਾਨੁ ॥ ਬਾਰੂ ਕੀ ਭੀਤਿ ਜੈਸੇ ਬਸੁਧਾ ਕੋ
ਰਾਜੁ ਹੈ ॥੧॥ ਨਾਨਕੁ ਜਨੁ ਕਹਤੁ ਬਾਤ ਬਿਨਸਿ ਜੈਹੈ ਤੇਰੇ ਗਾਤੁ ॥ ਛਿਨੁ ਛਿਨੁ ਕਰਿ ਗਇਓ ਕਾਲੁ
ਤੈਸੇ ਜਾਤੁ ਆਜੁ ਹੈ ॥੨॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1352}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਿਮਰਿ—ਸਿਮਰਿਆ ਕਰ । ਇਹੈ—ਇਹ (ਸਿਮਰਨ) ਹੀ । ਤੇਰੈ ਕਾਜਿ—ਤੇਰੇ ਕੰਮ ਵਿਚ (ਆਉਣ ਵਾਲਾ) । ਕੋ—ਦਾ । ਸੰਗੁ—ਸਾਥ, ਮੋਹ । ਲਾਗੁ—ਪਿਆ ਰਹੁ । ਮਾਨੁ—ਮੰਨ, ਸਮਝ ਲੈ । ਮਿਥਿਆ—ਨਾਸਵੰਤ । ਸਾਜੁ—ਜਗਤ-ਪਸਾਰਾ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਕਾਹੇ ਪਰਿ—ਕਾਹਦੇ ਉੱਤੇ? ਮਾਨੁ—ਅਹੰਕਾਰ । ਬਾਰੂ—ਰੇਤ । ਭੀਤਿ—ਕੰਧ । ਬਸੁਧਾ—ਧਰਤੀ । ਕੋ—ਦਾ

ਨਾਨਕੁ ਕਹਤ—ਨਾਨਕ ਆਖਦਾ ਹੈ । ਬਾਤ—ਗੱਲ । ਬਿਨਸਿ ਜੈ ਹੈ—ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਇਗਾ । ਗਾਤੁ—ਸਰੀਰ । ਕਾਲੁ—ਕੱਲ (ਦਾ ਦਿਨ) । ਆਜੁ—ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ । 2।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦਾ ਨਾਮ) ਸਿਮਰਿਆ ਕਰ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਕਰ । ਇਹ (ਸਿਮਰਨ) ਹੀ ਤੇਰੇ ਕੰਮ ਵਿਚ (ਆਉਣ ਵਾਲਾ) ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਛੱਡ ਦੇਹ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆ ਰਹੁ । ਹੇ ਭਾਈ! ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸਵੰਤ ਸਮਝ । ਜਗਤ ਦਾ ਇਹ ਸਾਰਾ ਪਸਾਰਾ (ਹੀ) ਸਾਥ ਛੱਡ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਇਸ ਧਨ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ (ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ) ਵਾਂਗ ਸਮਝ (ਜਾਗ ਖੁਲ੍ਹਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਪਦਾਰਥ ਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਦੱਸ,) ਤੂੰ ਕਾਹਦੇ ਉੱਤੇ ਅਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ? (ਸਾਰੀ) ਧਰਤੀ ਦਾ ਰਾਜ (ਭੀ) ਰੇਤ ਦੀ ਕੰਧ ਵਰਗਾ ਹੀ ਹੈ । ੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਦਾਸ ਨਾਨਕ (ਤੈਨੂੰ ਇਹ) ਗੱਲ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰਾ (ਤਾਂ ਇਹ ਆਪਣਾ ਮਿਥਿਆ ਹੋਇਆ) ਸਰੀਰ (ਭੀ) ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਇਗਾ । (ਵੇਖ, ਜਿਵੇਂ ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਦਾ) ਕੱਲ (ਦਾ ਦਿਨ) ਛਿਨ ਛਿਨ ਕਰ ਕੇ ਬੀਤ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਅੱਜ (ਦਾ ਦਿਨ ਭੀ) ਲੰਘਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । 2। ੧।

ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਰਾਮੁ ਭਜੁ ਰਾਮੁ ਭਜੁ ਜਨਮੁ ਸਿਰਾਤੁ ਹੈ ॥ ਕਹਉ ਕਹਾ ਬਾਰ ਬਾਰ ਸਮਝਤ ਨਹ ਕਿਉ ਗਵਾਰ ॥ ਬਿਨਸਤ ਨਹ ਲਗੈ ਬਾਰ ਓਰੇ ਸਮ ਗਾਤੁ ਹੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸਗਲ ਭਰਮ ਡਾਰਿ ਦੇਹਿ ਗੋਬਿੰਦ ਕੋ ਨਾਮੁ ਲੇਹਿ ॥ ਅੰਤਿ ਬਾਰ ਸੰਗਿ ਤੇਰੈ ਇਹੈ ਏਕੁ ਜਾਤੁ ਹੈ ॥੧॥ ਬਿਖਿਆ ਬਿਖੁ ਜਿਉ ਬਿਸਾਰਿ ਪ੍ਰਭ ਕੋ ਜਸੁ ਹੀਏ ਧਾਰਿ ॥ ਨਾਨਕ ਜਨ ਕਹਿ ਪੁਕਾਰਿ ਅਉਸਰੁ ਬਿਹਾਤੁ ਹੈ ॥੨॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1352}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭਜੁ—ਭਜਨ ਕਰ, ਜਪਿਆ ਕਰ । ਸਿਰਾਤੁ ਹੈ—ਬੀਤਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਹਉ—ਕਹਉਂ, ਮੈਂ ਆਖਾਂ । ਕਹਾ—ਕਹਾਂ? ਕੀਹ? ਬਾਰ ਬਾਰ—ਮੁੜ ਮੁੜ । ਗਵਾਰ—ਹੇ ਮੂਰਖ! ਬਿਨਸਤ—ਨਾਸ ਹੁੰਦਿਆਂ । ਬਾਰ—ਚਿਰ, ਢਿੱਲ । ਓਰਾ—ਗੜਾ । ਓਰੇ ਸਮ—ਗੜੇ ਵਰਗਾ, ਗੜੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ । ਸਮ—ਬਰਾਬਰ, ਸਮਾਨ । ਗਾਤੁ—ਸਰੀਰ । ੧। ਰਹਾਉ।

ਭਰਮ—ਭਟਕਣਾ । ਡਾਰਿ ਦੇਹਿ—ਛੱਡ ਦੇਹ । ਕੋ—ਦਾ । ਲੇਹਿ—ਜਪਿਆ ਕਰ । ਅੰਤਿ ਬਾਰ—ਅੰਤਲੇ ਸਮੇ । ਸੰਗਿ ਤੇਰੈ—ਤੇਰੇ ਨਾਲ । ਇਹੈ ਏਕ—ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਹੀ । ੧।

ਬਿਖਿਆ—ਮਾਇਆ । ਬਿਖੁ—ਜ਼ਹਿਰ । ਬਿਸਾਰਿ—ਭੁਲਾ ਦੇਹ । ਜਸੁ—ਸਿਫ਼ਤਿ—ਸਾਲਾਹ । ਹੀਏ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਧਾਰਿ—ਵਸਾਈ ਰੱਖ । ਕਹਿ—ਕਹੈ, ਆਖਦਾ ਹੈ । ਪੁਕਾਰਿ—ਪੁਕਾਰ ਕੇ, ਕੂਕ ਕੇ । ਅਉਸਰੁ—ਮੌਕਾ, ਸਮਾ । 2।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰ । ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਲੰਘਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹੇ ਮੂਰਖ! ਮੈਂ (ਤੈਨੂੰ) ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੀਹ ਆਖਾਂ? ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ? (ਤੇਰਾ ਇਹ) ਸਰੀਰ (ਨਾਸ ਹੋਣ ਵਿਚ) ਗੜੇ ਵਰਗਾ ਹੀ ਹੈ (ਇਸ ਦੇ) ਨਾਸ ਹੁੰਦਿਆਂ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ । ੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਸਾਰੀਆਂ ਭਟਕਣਾਂ ਛੱਡ ਦੇਹ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਕਰ । ਅੰਤਲੇ ਸਮੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਇਹ ਨਾਮ ਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਮਾਇਆ (ਦਾ ਮੋਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਜ਼ਹਿਰ ਵਾਂਗ ਭੁਲਾ ਦੇਹ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ (ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਈ ਰੱਖ । ਦਾਸ ਨਾਨਕ (ਤੈਨੂੰ) ਕੂਕ ਕੂਕ ਕੇ ਆਖ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਮਨੁੱਖਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਮਾ) ਬੀਤਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।੨।੨।

ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਰੇ ਮਨ ਕਉਨ ਗਤਿ ਹੋਇ ਹੈ ਤੇਰੀ ॥ ਇਹ ਜਗ ਮਹਿ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਸੋ ਤਉ ਨਹੀ ਸੁਨਿਓ ਕਾਨਿ ॥ ਬਿਖਿਅਨ ਸਿਉ ਅਤਿ ਲੁਭਾਨਿ ਮਤਿ ਨਾਹਿਨ ਫੇਰੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਮਾਨਸ ਕੇ ਜਨਮੁ ਲੀਨੁ ਸਿਮਰਨੁ ਨਹ ਨਿਮਖ ਕੀਨੁ ॥ ਦਾਰਾ ਸੁਖ ਭਇਓ ਦੀਨੁ ਪਗਹੁ ਪਰੀ ਬੇਰੀ ॥੧॥ ਨਾਨਕ ਜਨ ਕਹਿ ਪੁਕਾਰਿ ਸੁਪਨੈ ਜਿਉ ਜਗ ਪਸਾਰੁ ॥ ਸਿਮਰਤ ਨਹ ਕਿਉ ਮੁਰਾਰਿ ਮਾਇਆ ਜਾ ਕੀ ਚੇਰੀ ॥੨॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1352}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਤਿ—ਹਾਲਤ, ਦਸ਼ਾ । ਹੋਇ ਹੈ—ਹੋਵੇਗੀ । ਮਹਿ—ਵਿਚ । ਤਉ—ਤਾਂ । ਕਾਨਿ—ਕੰਨ ਨਾਲ, ਧਿਆਨ ਦੇ ਕੇ । ਬਿਖਿਅਨ ਸਿਉ—ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ । ਅਤਿ—ਬਹੁਤ । ਲੁਭਾਨਿ—ਗ੍ਰਸਿਆ ਹੋਇਆ । ਫੇਰੀ—ਪਰਤਾਈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਕੋ—ਦਾ । ਲੀਨੁ—ਲਿਆ, ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ । ਨਿਮਖ—(inmy-) ਅੱਖ ਝਮਕਣ ਜਿਤਨਾ ਸਮਾ । ਕੀਨੁ—ਕੀਤਾ । ਦਾਰਾ—ਇਸਤ੍ਰੀ । ਦੀਨੁ—ਆਤੁਰ, ਅਧੀਨ । ਪਗਹੁ—ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ । ਪਰੀ—ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਬੇਰੀ—ਬੇੜੀ ।੧।

ਕਹਿ—ਕਹੈ, ਆਖਦਾ ਹੈ । ਪੁਕਾਰਿ—ਪੁਕਾਰ ਕੇ । ਜਗ ਪਸਾਰੁ—ਜਗਤ ਦਾ ਖਿਲਾਰਾ । ਮੁਰਾਰਿ—(ਮੁਰ-ਅਰਿ) ਪਰਮਾਤਮਾ । ਜਾ ਕੀ—ਜਿਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦੀ । ਚੇਰੀ—ਦਾਸੀ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮਨ! (ਤੂੰ ਕਦੇ ਸੋਚਦਾ ਨਹੀਂ ਕਿ) ਤੇਰੀ ਕੀਹ ਦਸ਼ਾ ਹੋਵੇਗੀ । ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ (ਤੇਰਾ ਅਮਲ ਸਾਥੀ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਹੀ) ਹੈ, ਉਹ (ਨਾਮ) ਤੂੰ ਕਦੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਨਹੀਂ । ਤੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਬਹੁਤ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ (ਆਪਣੀ) ਸੁਰਤਿ (ਇਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਕਦੇ) ਪਰਤਾਂਦਾ ਨਹੀਂ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਤੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜਨਮ (ਤਾਂ) ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਕਦੇ ਰਤਾ ਭਰ ਸਮੇ ਲਈ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਤੂੰ ਸਦਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਹੀ ਅਧੀਨ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ । ਤੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ (ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ) ਬੇੜੀ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਦਾਸ ਨਾਨਕ (ਤੈਨੂੰ) ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਗਤ ਦਾ ਖਿਲਾਰਾ ਸੁਪਨੇ ਵਰਗਾ ਹੀ ਹੈ । ਇਹ ਮਾਇਆ ਜਿਸ ਦੀ ਦਾਸੀ ਹੈ ਤੂੰ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ।੨।੩।

ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਬੀਤ ਜੈਹੈ ਬੀਤ ਜੈਹੈ ਜਨਮੁ ਅਕਾਜੁ ਰੇ ॥ ਨਿਸਿ ਦਿਨੁ ਸੁਨਿ ਕੈ ਪੁਰਾਨ ਸਮਝਤ ਨਹ ਰੇ ਅਜਾਨ ॥ ਕਾਲੁ ਤਉ ਪਹੂਚਿਓ ਆਨਿ ਕਹਾ ਜੈਹੈ ਭਾਜਿ ਰੇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਅਸਥਿਰੁ ਜੋ ਮਾਨਿਓ ਦੇਹ ਸੋ ਤਉ ਤੇਰਉ ਹੋਇ ਹੈ ਖੇਹ ॥ ਕਿਉ ਨ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮੁ ਲੇਹਿ ਮੂਰਖ

ਨਿਲਾਜ ਰੇ ॥੧॥ ਰਾਮ ਭਗਤਿ ਹੀਏ ਆਨਿ ਛਾਡਿ ਦੇ ਤੈ ਮਨ ਕੇ ਮਾਨੁ ॥ ਨਾਨਕ ਜਨ ਇਹ
ਬਖਾਨਿ ਜਗ ਮਹਿ ਬਿਰਾਜੁ ਰੇ ॥੨॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1352-1353}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜੈਹੈ—ਜਾਇਗਾ । ਬੀਤ ਜੈਹੈ—ਗੁਜਰ ਜਾਇਗਾ । ਅਕਾਜੁ—(ਅ-ਕਾਜੁ) ਅਸਫਲ, ਜੀਵਨ-
ਮਨੋਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ । ਰੇ—ਹੇ ਭਾਈ! ਨਿਸਿ—ਰਾਤ । ਰੇ ਅਜਾਨ—ਹੇ ਬੇ-ਸਮਝ! ਹੇ ਮੂਰਖ!
ਕਾਲੁ—ਮੌਤ ਦਾ ਸਮਾ । ਆਨਿ—ਆ ਕੇ । ਭਾਜਿ—ਭੱਜ ਕੇ । ਕਹਾ—ਕਿੱਥੇ? ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਅਸਥਿਰੁ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ । ਜੋ ਦੇਹ—ਜਿਹੜਾ ਸਰੀਰ । ਮਾਨਿਓ—ਤੂੰ ਮੰਨੀ ਬੈਠਾ ਹੈਂ ।
ਤਉ—ਤਾਂ । ਹੋਇ ਹੈ—ਹੋ ਜਾਇਗਾ । ਖੇਹਿ—ਮਿੱਟੀ, ਸੁਆਹ । ਕੇ—ਦਾ । ਕਿਉ ਨ ਲੇਹਿ—ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀ
ਜਪਦਾ? (ਲੇਹਿ) । ਮੂਰਖ ਨਿਲਾਜ ਰੇ—ਹੇ ਮੂਰਖ! ਹੇ ਬੇ-ਸ਼ਰਮ! ।੧।

ਹੀਏ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ! ਆਨਿ—ਲਿਆ ਰੱਖ । ਤੈ—ਤੂੰ । ਕੇ—ਦਾ । ਮਾਨੁ—ਅਹੰਕਾਰ । ਇਹੈ—ਇਹ ਹੀ ।
ਬਖਾਨਿ—ਬਖਾਨੈ, ਆਖਦਾ ਹੈ । ਮਹਿ—ਵਿਚ । ਬਿਰਾਜੁ—ਰੌਸ਼ਨ ਹੋ, ਚੰਗਾ ਜੀਵਨ ਜੀਉ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ (ਦਾ ਸਮਾ) ਜਨਮ-ਮਨੋਰਥ ਹਾਸਲ
ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੀ ਲੰਘਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਗੁਜਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹੇ ਮੂਰਖ! ਰਾਤ ਦਿਨ ਪੁਰਾਣ (ਆਦਿਕ
ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ) ਸੁਣ ਕੇ (ਭੀ) ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ (ਕਿ ਇਥੇ ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਬੈਠ ਰਹਿਣਾ) । ਮੌਤ
(ਦਾ ਸਮਾ) ਤਾਂ (ਨੇੜੇ) ਆ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ (ਦੱਸ, ਤੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ) ਭੱਜ ਕਿੱਥੇ ਚਲਾ ਜਾਹਿਗਾ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਹੇ ਮੂਰਖ! ਹੇ ਬੇ-ਸ਼ਰਮ! ਜਿਸ (ਆਪਣੇ) ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਤੂੰ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸਮਝੀ ਬੈਠਾ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ
ਉਹ (ਸਰੀਰ) ਤਾਂ (ਜ਼ਰੂਰ) ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਇਗਾ । (ਫਿਰ) ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪਦਾ?
।੧।

ਦਾਸ ਨਾਨਕ (ਤੈਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ) ਇਹ ਗੱਲ ਹੀ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ (ਆਪਣੇ) ਮਨ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਛੱਡ ਦੇਹ,
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ (ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲੈ । ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸੁਚੱਜਾ ਜੀਵਨ ਜੀਉ ।੨।੪।

ਗੁਰਮਤਿ ਅੰਗ ਸੰਗ੍ਰਹਿ

1. ਪਰਮਾਤਮਾ

(ੳ) ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ

੧. ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧—ਆਪੇ ਰਸੀਆ ਆਪਿ ਰਸੁ—ਪੰਨਾ ੨੩
੨. ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧—ਤੂ ਦਰੀਆਉ ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ—ਪੰਨਾ ੨੫
੩. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ)—ਹਰਹਟ ਭੀ ਤੂੰ ਤੂੰ ਕਰਹਿ—ਪੰਨਾ ੧੪੨੦
੪. ਪਉੜੀ ਮ: ੪ (ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਕੀ 'ਵਾਰ')—ਸਪਤ ਦੀਪ ਸਪਤ ਸਾਗਰਾ—ਪੰਨਾ ੮੪
੫. ਪਉੜੀ ਮ: ੪ (ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਕੀ 'ਵਾਰ')—ਤੂੰ ਆਪੇ ਜਲੁ ਮੀਨਾ ਹੈ ਆਪੇ—ਪੰਨਾ ੮੫
੬. ਮਾਝ ਮ: ੪—ਆਵਹੁ ਭੈਣੇ ਤੁਸੀ ਮਿਲਹੁ ਪਿਆਰੀਆ—ਪੰਨਾ ੬੦੧
੭. ਗਉੜੀ ਮਾਝ ਮ: ੪—ਚੋਜੀ ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ, ਚੋਗੀ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੀਆ—ਪੰਨਾ ੧੭੪-੭੫

੮. ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ: ੪ ਛੰਤ—ਸਭਿ ਜੀਅ ਤੇਰੇ, ਤੂੰ ਵਰਤਦਾ—ਪੰਨਾ ੫੪੧
੯. ਸੋਰਠਿ ਮ: ੪—ਆਪੇ ਸੇਵਾ ਲਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ—ਪੰਨਾ ੬੦੬
੧੦. ਸੋਰਠਿ ਮ: ੪—ਆਪੇ ਅੰਡਜ ਜੇਰਜ ਸੇਤਜ ਉਤਭੁਜ—ਪੰਨਾ ੬੦੫
੧੧. ਸੋਰਠਿ ਮ: ੪—ਆਪੇ ਕੰਡਾ ਆਪਿ ਤਰਾਜੀ—ਪੰਨਾ ੬੦੫
੧੨. ਤਿਲੰਗ ਮ: ੪—ਸਭਿ ਆਏ ਹੁਕਮਿ ਖਸਮਾਹੁ—ਪੰਨਾ ੭੨੩
੧੩. ਬਸੰਤ ਮ: ੪—ਜਿਉ ਪਸਰੀ ਸੂਰਜਿ ਕਿਰਣਿ ਜੋਤਿ—ਪੰਨਾ ੧੧੭੭
੧੪. ਗਉੜੀ ਮ: ੫—ਓਹੁ ਅਬਿਨਾਸੀ ਰਾਇਆ—ਪੰਨਾ ੨੦੬
੧੫. ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫—ਸੋ ਅੰਤਰਿ ਸੋ ਬਾਹਰਿ ਅਨੰਤ—ਪੰਨਾ ੨੯੩
੧੬. ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫—ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਮਹਿ ਦੇਖੁ—ਪੰਨਾ ੨੯੪
੧੭. ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫—ਸਰਬ ਭੂਤ ਆਪਿ ਵਰਤਾਰਾ—ਪੰਨਾ ੨੯੪
੧੮. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਆਪੇ ਪੇਡ ਬਿਸਥਾਰੀ ਸਾਖ—ਪੰਨਾ ੩੮੭
੧੯. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਆਠ ਪਹਰ ਉਦਕ ਇਸਨਾਨੀ—ਪੰਨਾ ੩੯੩
੨੦. ਪਉੜੀ ਮ: ੫—(ਗੁਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੫)—ਜਿਉ ਜਿਉ ਤੇਰਾ ਹੁਕਮੁ—ਪੰਨਾ ੫੨੩
੨੧. ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫—ਸਗਲ ਬਨਸਪਤਿ ਮਹਿ ਬੈਸੰਤਰੁ—ਪੰਨਾ ੬੧੭
੨੨. ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫—ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦੀਓ ਮੋਹਿ ਨਾਮਾ—ਪੰਨਾ ੫੪
੨੩. ਜੈਤਸਰੀ ਮ: ੫—ਦੇਹੁ ਸੰਦੇਸਰੇ ਕਹੀਅਉ ਪ੍ਰਿਅ ਕਹੀਅਉ—ਪੰਨਾ ੭੦੦
੨੪. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਮਾਰੂ ਕੀ ਵਾਰ)—ਝੂੰਗਰਿ ਜਲਾ ਥਲਾ—ਪੰਨਾ ੧੧੦੧
੨੫. ਭੈਰਉ ਮ: ੫—ਨਿਕਟਿ ਬੂਝੈ ਸੋ ਬੁਰਾ ਕਿਉ ਕਰੈ—ਪੰਨਾ ੧੧੩੯
੨੬. ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੯—ਕਾਹੇ ਰੇ ਬਨ ਖੋਜਨ ਜਾਈ—ਪੰਨਾ ੬੮੪
੨੭. ਸੋਰਠਿ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਦੁਇ ਦੁਇ ਲੋਚਨ ਪੇਖਾ—ਪੰਨਾ ੬੫੫
੨੮. ਬਸੰਤ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਮਉਲੀ ਧਰਤੀ ਮਉਲਿਆ ਆਕਾਸੁ—ਪੰਨਾ ੧੧੯੩
੨੯. ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਅਵਲਿ ਅਲਹ ਨੂਰੁ ਉਪਾਇਆ—ਪੰਨਾ ੧੩੪੯
੩੦. ਆਸਾ ਨਾਮਦੇਉ ਜੀ—ਏਕ ਅਨੇਕ ਬਿਆਪਕ ਪੂਰਕ—ਪੰਨਾ ੪੮੫
੩੧. ਆਸਾ ਨਾਮਦੇਉ ਜੀ—ਆਨੀਲੇ ਕੁੰਭ ਭਰਾਈਅਲੇ ਉਦਕ—ਪੰਨਾ ੪੮੫
੩੨. ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ—ਸਭੈ ਘਟ ਰਾਮੁ ਬੋਲੈ—ਪੰਨਾ ੯੮੮
੩੩. ਕਾਨੜਾ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ—ਐਸੋ ਰਾਮ ਰਾਇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ—ਪੰਨਾ ੧੩੧੮

੩੪. ਸੌਰਠਿ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ—ਜਬ ਹਮ ਹੋਤੇ ਤਬ ਤੂੰ ਨਾਹੀ—ਪੰਨਾ ੬੫੭

੩੫. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ ਕੇ—ਇਕੁ ਫਿਕਾ ਨਾ ਗਾਲਾਇ—ਪੰਨਾ ੧੩੮੪

ਭਾਵ:

੧. ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਰਸ-ਭਰਿਆ ਪਦਾਰਥ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਵਿਚ ਰਸ ਹੈ, ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਸੁਆਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ । ਆਪ ਹੀ ਮੱਛੀ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਮੱਛੀਆਂ ਫੜਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਜਾਲ ਹੈ । ਆਪ ਹੀ ਸੁਖ ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਸੁਖ ਦੁੱਖ ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

੨. ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਹੁੰਦਿਆਂ ਨਿਰਲੇਪ ਭੀ ਹੈ । ਆਪ ਹੀ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਹਰੇਕ ਦੀ ਅਰਜ਼ੋਈ ਸੁਣਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਹੁਕਮ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

੩. ਮਾਇਆ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਗ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਦਾ ਹੀ ਦੀਦਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਨ ਇਉਂ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀਆਂ ਬੰਦਿਆਂ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਜੀਅ ਜੰਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸਾਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਦਾ ਇਕ ਇਕ ਅੰਗ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਵਲੋਂ ਮਿਲੀ ਕਾਰ ਕਰਦਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ । ਜਗਤ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ‘ਤੂੰ ਹੈ ਤੂੰ’ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

੪. ਇਹ ਜਗਤ, ਜਗਤ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਚੋਜ-ਤਮਾਸ਼ੇ, ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਰਚਨਾ—ਸਭ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹੱਥ ਹੈ ।

੫. ਸਾਰੇ ਹੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਕ ਭੀ ਸ਼ੈ ਐਸੀ ਨਹੀਂ, ਜਿਸਨੂੰ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇ ।

ਪਾਣੀ ਭੀ ਆਪ, ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਤਰਨ ਵਾਲੀ ਮੱਛੀ ਭੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ । ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਫੜਨ ਵਾਸਤੇ ਬਣਾਇਆ ਜਾਲ ਭੀ ਆਪ, ਤੇ ਜਾਲ ਲਾਣ ਵਾਲਾ ਭੀ ਆਪ ਹੈ ।

ਸੁਖ ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਭੀ ਆਪ ਹੈ, ਤੇ ਸਹਿਣ ਵਾਲਾ ਭੀ ਆਪ ਹੈ ।

੬. ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ।

੭. ਇਹ ਜਗਤ-ਤਮਾਸ਼ਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੇ ਆਪ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਆਪ ਹੀ ਤਮਾਸ਼ਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਆਪ ਹੀ ਵਾਜਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

੮. ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਦਿੱਸਦੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ ਹੈ ।

੯. ਇਸ ਜਗਤ-ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਜੀਵ ਆਏ ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਤੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਹਰੇਕ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੇ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤਿ ਦੀ, ਮਾਨੋ, ਰੱਸੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ ਤੌਰਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਜੀਵ ਤੁਰਦੇ ਹਨ । ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਵਿਚ ਆਪ ਹੀ ਬੈਠਾ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਆਪ ਹੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਆਪ ਹੀ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ । ਆਪ ਹੀ ਗੋਪੀਆਂ; ਆਪ ਹੀ ਕਾਨ੍ਹ, ਆਪ ਹੀ ਗਉਆਂ ਚਾਰਨ ਵਾਲਾ ।

ਹਰੇਕ ਥਾਂ, ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਵਿਚ ਕਰਤਾਰ ਆਪ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ।

੧੦. ਅੰਡੇ, ਜਿਉਰ, ਮੁੜ੍ਹਕਾ, ਧਰਤੀ—ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਜੀਵ ਤੇ ਫੁੱਲ ਫਲ ਬੂਟੀਆਂ ਆਦਿਕ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਮਨਿਆਰ ਸੂਤਰ ਦੇ ਧਾਗੇ ਵਿਚ ਰੰਗਾ ਰੰਗ ਦੇ ਮਣਕੇ ਪ੍ਰੋ ਕੇ ਸੋਹਣੀ ਮਾਲਾ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਇਹ ਰੰਗ ਬਰੰਗੀ ਰਚਨਾ ਰਚ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੱਤਿਆ ਦੇ ਧਾਗੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਭੀ ਆਪ ਤੇ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਪਰਚਾਣ ਵਾਲਾ ਭੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ ।

੧੧. ਬੇਅੰਤ ਹੈ ਇਹ ਕੁਦਰਤਿ । ਕੋਈ ਜੀਵ ਇਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ । ਪਰ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਇਹ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦੀ ਖੇਡ ਸਮਝੋ । ਵਿਰੋਧੀ ਤੱਤ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਕੀਹ ਮਜਾਲ, ਕੋਈ ਇਕ ਤੱਤ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਸਕੇ । ਜੀਵਾਲਦਾ ਭੀ ਆਪ ਤੇ ਮਾਰਦਾ ਭੀ ਆਪ । ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਉਸ ਦੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਵਾਜੇ ਹਨ । ਵਾਜਿਆਂ ਵਿਚ ਭੀ ਆਪ ਹੈ, ਵਜਾਣ ਵਾਲਾ ਭੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ ।

੧੨. ਹਵਾ ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਆਕਾਸ਼ ਆਦਿਕ ਜੋ ਕੁਝ ਭੀ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਸਭ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸਭ ਉਸਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ ਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਕੋਈ ਉਸ ਤੋਂ ਆਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਹ ਆਪ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਰਤਾ ਭਰ ਭੀ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ।

੧੩. ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਰ ਥਾਂ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਚਾਨਣ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਤਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਕਿਣਕੇ ਕਿਣਕੇ ਵਿਚ ਰੁਮਕ ਰਹੀ ਹੈ ।

੧੪. ਪੁਤਲੀਆਂ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਬੱਚੇ ਬੜੇ ਚਾਉ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹਨ । ਕਾਠ ਦੀਆਂ ਪੁਤਲੀਆਂ ਦੀ ਡੋਰ ਪੁਤਲੀਗਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਜਿਸ ਪੁਤਲੀ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਡੋਰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਨਚਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਜੰਤ ਨਟ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਪੁਤਲੀਆਂ ਹਨ । ਗਰੀਬ ਵਿਚ, ਅਮੀਰ ਵਿਚ; ਮੂਰਖ ਵਿਚ, ਵਿਦਵਾਨ ਵਿਚ; ਹਰੇਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪ ਬੈਠਾ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

੧੫. ਅੱਗ ਪਾਣੀ ਹਵਾ ਧਰਤੀ ਆਕਾਸ਼ ਬਨਸਪਤੀ ਹਰੇਕ ਸ਼ੈ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤਿ ਹੈ । ਕੋਈ ਥਾਂ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਨਾਹ ਹੋਵੇ ।

੧੬. ਜਿਵੇਂ ਤਾਣੇ ਤੇ ਪੇਟੇ ਦੇ ਧਾਗੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਉਣੇ ਪ੍ਰੋਤੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤਿ ਹਰੇਕ ਥਾਂ ਹੈ । ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

੧੭. ਇਹ ਸਾਰਾ ਦਿੱਸਦਾ ਆਕਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸਮਝੋ । ਬੇਅੰਤ ਜੀਆਂ-ਜੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪ ਹੀ ਇਹ ਸਾਰਾ ਖੇਲ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੀ ਸੋਭਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

੧੮. ਅਣਦਿੱਸਦੇ ਤੇ ਦਿੱਸਦੇ ਜਗਤ ਦੇ ਕਿਣਕੇ ਕਿਣਕੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਦੇ ਛੋੜ ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਵੱਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਪਰਤੱਖ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ।

੧੯. ਮੱਛੀਆਂ ਆਦਿਕ ਜੀਵ ਸਦਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਇਸ

ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਦੇਵ ਅੱਠੇ ਪਹਰ ਜਲ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਬਨਸਪਤੀ ਦੇ ਫੁੱਲ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸੁਗੰਧੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਫੁੱਲਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਪ੍ਰਭੂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸੁਗੰਧੀ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਦੇਵ ਦੇ ਸੰਪੁਟ (ਡੱਬੇ) ਹਨ ।

੨੦. ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੁਭਾਗ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਅਸਲੀਅਤ ਵੇਖ ਸਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਜਗਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਹਰ ਥਾਂ ਇਸ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਆਪ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਸੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

੨੧. ਗਾਂ ਮਹੀਂ ਬੱਕਰੀ ਭੇਡ ਆਦਿਕ ਹਰੇਕ ਦਾ ਦੁੱਧ ਸਫ਼ੇਦ ਰੰਗ ਦਾ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਰਿੜਕਿਆਂ ਮੱਖਣ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਪਸ਼ੂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੱਖਣ ਸਭ ਦੇ ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਹੈ ।

ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਰੁੱਖ ਹਨ, ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਹਨ । ਅੱਗ ਹਰੇਕ ਰੁੱਖ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ।

ਇਸ ਬਹੁ-ਰੰਗੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤਿ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ।

੨੨. ਜਲ ਥਲ ਧਰਤੀ ਆਕਾਸ਼ ਹਰ ਥਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਇਹ ਯਕੀਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੇ ਅਭਿਆਸੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਆਪਣਾ ਮਿੱਤ੍ਰ ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ।

੨੩. ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਸਭ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਮਾਇਆ ਉਸ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ ।

੨੪. ਜਲ, ਥਲ, ਪਰਬਤ, ਬਨਸਪਤੀ, ਆਕਾਸ਼, ਪਾਤਾਲ—ਸਾਰੀ ਹੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਿਣਕਾ ਕਿਣਕਾ ਮਾਲਾ ਦੇ ਮਣਕਿਆਂ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਦੇ ਧਾਗੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ।

੨੫. ਮਾਇਆ-ਗ੍ਰਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਮੇਰ-ਤੇਰ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੁਲ੍ਹ ਪਈਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਹਰ ਥਾਂ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਚਿਤਵਦਾ ।

੨੬. ਫੁੱਲ ਵਿਚ ਸੁਗੰਧੀ ਵੱਸਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਸੁਗੰਧੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਉਸ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਵਿਚ ਜਕੜਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ । ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਇਸ ਸਾਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭੀ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਭੀ ਹੈ ।

੨੭. ਜਦੋਂ ਬਾਜ਼ੀਗਰ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਨਗਰ ਜਾ ਕੇ ਤਮਾਸ਼ੇ ਦਾ ਢੋਲ ਵਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਣ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕੁਝ ਸਮਾ ਖੂਬ ਰੌਣਕ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਬਾਜ਼ੀਗਰ ਖੇਡ ਸਮੇਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਮੇਲਾ ਉੱਜੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਖੇਡ ਰਚਾਈ ਹੈ । ਹਰੇਕ ਸੁਆਂਗ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰ ਦੀ ਝਲਕ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੀ ਦੀਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

੨੮. ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਦੀ ਬਨਸਪਤੀ ਖਿੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਜਗਤ ਦੀ ਇਹ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਹਸਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ ।

੨੯. ਗਰੀਬ ਅਮੀਰ, ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਦੇ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਦੇ—ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੀਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤਿ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ

ਹਨ । ਸਾਰੀ ਹੀ ਖ਼ਲਕਤ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਘੁਮਿਆਰ ਇਕੋ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਘੜ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

੩੦. ਰੰਗ ਰੰਗ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੇਖ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਭੁਲੇਖਾ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਆਪ ਅਨੇਕ ਰੰਗਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਪਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੱਖਾਂ ਮਣਕੇ ਧਾਗੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋ ਲਈਦੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੱਤਿਆ ਦੇ ਧਾਗੇ ਵਿਚ ਇਹ ਰੰਗ ਬਰੰਗੀ ਰਚਨਾ ਪ੍ਰੋਤੀ ਪਈ ਹੈ । ਲਹਿਰਾਂ, ਝੱਗ, ਬੁਲਬੁਲੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਇਹ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਉਸ ਅਥਾਹ ਸਮੁੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਅਨੇਕ ਕਿਸਮਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵ ਹੈ ।

੩੧. ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਅਸਗਾਹ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਜੂਨੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵ ਵੱਸਦੇ ਹਨ, ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਫੁੱਲ ਵਿਚ ਆਪ ਹੈ, ਭੌਰੇ ਵਿਚ ਭੀ ਆਪ ਹੈ । ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਆਪ ਹੈ, ਵੱਛੇ ਵਿਚ ਭੀ ਆਪ ਹੈ । ਜਿਧਰ ਤੱਕੋ, ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ । ਕੋਈ ਥਾਂ ਐਸਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਕੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

੩੨. ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਬੋਲ ਰਿਹਾ । ਹਾਥੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕੀੜੀ ਤਕ ਸਭ ਜੀਵ-ਭਾਂਡੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਘੜੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਸਭ ਵਿਚ ਆਪ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ।

੩੩. ਟਿਕਵੇਂ ਨਿੱਤਰੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਵੇਖੀਏ, ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਦਿੱਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਸਾਡਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਨਾਹ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਜਕੜਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਨਾਹ ਹੀ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚ ।

ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਉਤੇ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਇਸ ਮਾਇਆ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ।

੩੪. ਤੇਜ਼ ਹਵਾ ਦੇ ਚੱਲਣ ਨਾਲ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਉੱਠਦੀਆਂ ਹਨ, ਫਿਰ ਉਸ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਸਮੁੰਦਰ ਨਾਲੋਂ ਇਹ ਲਹਿਰਾਂ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਜੀਵ ਇਸ ਜਗਤ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਕੋਈ ਵੱਖਰੀ ਹਸਤੀ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

੩੫. ਗ਼ਰੀਬ ਹੈ ਚਾਹੇ ਧਨਾਢ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ।

ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਸਮਝੋ । ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ ਨਾ ਦੁਖਾਓ । ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਦਿਲ ਦੁਖਾਉਣਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਨਰਾਦਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ

(ਅ) ਰਾਜਕ

੧. (ਮਾਝ ਕੀ ਵਾਰ) ਮ: ੧—ਨ ਰਿਜਕੁ ਦਸਤ ਆਂ ਕਸੇ—ਪੰਨਾ ੧੪੩

੨. (ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ) ਸਲੋਕ ਮ: ੨—ਨਾਨਕ ਚਿੰਤਾ ਮਤ ਕਰਹੁ—ਪੰਨਾ ੯੫੫

੩. ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫—ਮਾਨੁਖ ਕੀ ਟੇਕ ਬ੍ਰਿਥੀ ਸਭ ਜਾਨੁ—ਪੰਨਾ ੨੮੧

੪. ਗੂਜਰੀ ਮ: ੫—ਕਾਹੇ ਰੇ ਮਨ ਚਿਤਵਹਿ—ਪੰਨਾ ੪੯੫

੫. ਗੂਜਰੀ ਮ: ੫—ਜਿਸੁ ਮਾਨੁਖ ਪਹਿ ਕਰਉ—ਪੰਨਾ ੪੯੭
੬. ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫—ਕਿਸੁ ਹਉ ਜਾਚੀ—ਪੰਨਾ ੬੦੮
੭. ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫—ਜਿਸ ਕਾ ਤਨੁ ਮਨੁ ਧਨੁ ਸਭੁ ਤਿਸ ਕਾ—ਪੰਨਾ ੬੭੧
੮. ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫—ਅਪਨੀ ਉਕਤਿ ਖਲਾਵੈ ਭੋਜਨ—ਪੰਨਾ ੬੮੦
੯. ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫—ਮਾਂਗਉ ਰਾਮ ਤੇ ਸਭਿ ਥੋਕ—ਪੰਨਾ ੬੮੨
੧੦. ਤਿਲੰਗ ਮ: ੫—ਮਿਹਰਵਾਨੁ ਸਾਹਿਬੁ ਮਿਹਰਵਾਨੁ—ਪੰਨਾ ੭੨੪
੧੧. ਪਉੜੀ ਮ: ੫ (ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ)—ਦੇਣਹਾਰ ਦਾਤਾਰੁ—ਪੰਨਾ ੯੫੭
੧੨. ਮਲਾਰ ਮ: ੫—ਖੀਰ ਅਧਾਰਿ—ਪੰਨਾ ੧੨੬੬
੧੩. ਗੂਜਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਮੁਸਿ ਮੁਸਿ ਰੋਵੈ ਕਬੀਰ ਕੀ ਮਾਈ—ਪੰਨਾ ੫੨੪
੧੪. ਸੋਰਠਿ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਭੂਖੇ ਭਗਤਿ ਨ ਕੀਜੈ—ਪੰਨਾ ੬੫੬
੧੫. ਆਸਾ ਧੰਨਾ ਜੀ—ਰੇ ਚਿਤ ਚੇਤਸਿ ਕੀ ਨ—ਪੰਨਾ ੪੮੮
੧੬. ਧਨਾਸਰੀ ਧੰਨਾ ਜੀ—ਗੋਪਾਲ ਤੇਰਾ ਆਰਤਾ—ਪੰਨਾ ੬੯੫
੧੭. ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਕਬੀਰ ਥੋਰੇ ਜਲਿ ਮਾਛੁਲੀ—ਪੰਨਾ ੧੩੬੭
੧੮. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ—ਫਰੀਦਾ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨੁ ਕਉ—ਪੰਨਾ ੧੩੮੩

ਭਾਵ:

(੧) ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਰਿਜ਼ਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਵੇਖੋ! ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਪੱਲੇ ਧਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਰੁੱਖਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ । ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ, ਬੱਸ, ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੀ ਆਸ ਹੈ ।

(੨) ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੇ ਬੇਅੰਤ ਜੀਵ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਉਥੇ ਕੋਈ ਹੱਟ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਕੋਈ ਕਿਰਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ, ਕੋਈ ਵਪਾਰ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਰਹੇ । ਫਿਰ ਭੀ, ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਉਥੇ ਨਿੱਕੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਜੀਵ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਤਨੀ ਬੇਅੰਤ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਸਭ ਦੇ ਰਿਜ਼ਕ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਭੀ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

(੩) ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਆਪ ਹੀ ਰਾਜ਼ਕ ਹੈ । ਉਹੀ ਮਾਰਦਾ, ਉਹੀ ਜੀਵਲਦਾ ਹੈ । ਉਹੀ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ।

ਰਿਜ਼ਕ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਧਿਰ ਧਿਰ ਦੀ ਮੁਥਾਜੀ ਛੱਡੋ । ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਰਾਜ਼ਕ ਮੰਨ ਕੇ ਉੱਦਮ ਕਰੋ ।

(੪) ਪੱਥਰ ਵਿਚ ਕੀੜਾ ਜੰਮ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਬਾਹਰੋਂ ਕਿਸੇ ਵਲੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਰਾਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੀ । ਪੱਥਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਜਿਊਂਦਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ ।

ਕੂੰਜਾਂ ਅੰਡੇ ਦੇ ਕੇ ਸੈਂਕੜੇ ਕੋਹਾਂ ਤੇ ਦੂਰ ਉੱਡ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਕੂੰਜਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਕੋਈ ਚੋਗਾ

ਚੁਗਾਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਫਿਰ ਭੀ, ਉਹ ਪਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਰਾਜਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਰਿਜ਼ਕ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

(੫) ਕਿਸੇ ਭੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਵੇਖੋ, ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖ ਫੋਲ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੇ ਡੋਰੀ ਰੱਖ ਕੇ ਉੱਦਮ ਕਰੋ । ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਰਾਜਕ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੈ ।

(੬) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਰੱਜ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਮੁਥਾਜੀ ਕਰਦੇ ਫਿਰਨਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ । ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ।

(੭) ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਹ ਸਰੀਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਜਿੰਦ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਰੋਜ਼ੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਭੀ ਉਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

(੮) ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਖਿਡਾਉਂਦੀ ਭੀ ਹੈ, ਤੇ ਵੇਲੇ-ਸਿਰ ਦੁੱਧ ਭੀ ਪਿਲਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਬੱਚੇ ਦਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਫਿਕਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਰਾਜਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਹੈ ।

(੯) ਮਨੁੱਖਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗ ਕੇ ਹੋਲੇ ਪੈ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਰਾਜਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਭੀ ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਸ਼ਰਮ-ਸਾਰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈਦਾ, ਤੇ ਮਾਇਕ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਭਟਕਣਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ।

(੧੦) ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਸਭ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਸਭ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਤੇ ਜਿੰਦ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਸਰਾ ਭੀ ਸਭ ਦਾ ਆਪ ਹੀ ਹੈ ।

(੧੧) ਮਾਪੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਗਹੁ ਨਾਲ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪਾਲਦੇ ਹਨ ।

ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਮਾਂ ਪਿਉ ਹੈ ।

(੧੨) ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਬੱਚਾ ਸਿਰਫ਼ ਦੁੱਧ ਤੇ ਪਲਦਾ ਹੈ, ਮਾਂ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਥਣਾਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਂਦੀ ਹੈ । ਰਤਾ ਕੁ ਸਿਆਣਾ ਹੋ ਕੇ ਬੱਚਾ ਕਦੇ ਬਲਦੀ ਅੱਗ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਕੋਈ ਸੋਹਣਾ ਸੱਪ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਮਾਪੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਬਚਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਅਸੀਂ ਬੱਚੇ ਹਾਂ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਹੈ, ਸਾਡਾ ਪਿਉ ਹੈ ।

(੧੩) ਰਾਜਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਮਾਪੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਾਸਤੇ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਉਸ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਦਾ ਫਿਕਰ ਹੈ ।

(੧੪) ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰਾਸ-ਪੂੰਜੀ ਨੂੰ ਰੋੜ੍ਹ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਰੀਰਕ ਲੋੜਾਂ ਉਸ ਰਾਜਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਤੇ ਮਿਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ।

(੧੫) ਮਾਂ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਬੱਚੇ ਦਾ ਸਰੀਰ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਾਂ ਦੇ ਪੇਟ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਰੱਖਿਆ

ਭੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਕੱਛੂ-ਕੰਮੀ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਬਾਹਰ ਰੇਤੇ ਉਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਨਾਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਖੰਭ ਹਨ ਕਿ ਉੱਡ ਕੇ ਕੁਝ ਖਾ ਲੈਣ, ਨਾਹ ਕੱਛੂ-ਕੰਮੀ ਨੂੰ ਥਣ ਹਨ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਪਿਆਏ ।

ਪੱਥਰ ਵਿਚ ਕੀੜਾ ਲੁਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪੱਥਰ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲਈ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ । ਪੱਥਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਲਦਾ ਹੈ ।

ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ਰਾਜਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ।

(੧੬) ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਲੋੜਾਂ ਵਾਸਤੇ ਰਾਜਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ ।

ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਰਵਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਂਦਾ ।

(੧੭) ਛੱਪੜਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਮੱਛੀ ਬੜੀ ਛੋਟੀ ਝੀਉਰ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਤਾਰੀਆਂ ਭੀ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ, ਤੇ ਮਾਛੀ ਦੇ ਜਾਲ ਵਲੋਂ ਭੀ ਖਤਰਾ ਘੱਟ ।

ਰਾਜਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਆਸ ਰੱਖਿਆਂ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀ ਮੁਥਾਜੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ।

(੧੮) ਵੇਖੋ ਸਿਦਕ ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ! ਜੰਗਲ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਉਤੇ ਵਸੇਰਾ ਹੈ, ਉਥੋਂ ਹੀ ਭੁੰਵੇ ਡਿੱਗੇ ਦਾਣੇ ਚੁਗ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮਾਰਦੀ ਹੈ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ

(ੲ) ਸਿਰਜਣਹਾਰ

੧. ਪਉੜੀ ਮ: ੩ (ਗੂਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ)—ਆਪਣਾ ਆਪੁ ਉਪਾਇਓਨੁ—ਪੰਨਾ ੫੦੯
੨. ਪਉੜੀ ਮ: ੩ (ਗੂਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ)—ਆਪੇ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇਓਨੁ—ਪੰਨਾ ੫੧੭
੩. ਪਉੜੀ ਮ: ੩ (ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ)—ਸਚੈ ਤਖਤੁ ਰਚਾਇਆ—ਪੰਨਾ ੯੪੭
੪. ਪਉੜੀ ਮ: ੪ (ਵਾਰ ਸਿਰੀ ਰਾਗ)—ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਧਰਤੀ ਸਾਜੀਐ—ਪੰਨਾ ੮੩
੫. ਪਉੜੀ ਮ: ੪ (ਵਾਰ ਬਿਹਾਗੜਾ)—ਜਦਹੁ ਆਪੇ ਥਾਟੁ ਕੀਆ ਬਹਿ ਕਰਤੈ—ਪੰਨਾ ੫੫੧
੬. ਪਉੜੀ ਮ: ੪ (ਵਾਰ ਬਿਹਾਗੜਾ)—ਆਪੇ ਸਭ ਘਟ ਅੰਦਰੇ—ਪੰਨਾ ੫੫੫
੭. ਪਉੜੀ ਮ: ੪ (ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ)—ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇ ਕੈ—ਪੰਨਾ ੬੪੩
੮. ਪਉੜੀ ਮ: ੪ (ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ)—ਆਪੇ ਆਪਿ ਨਿਰੰਜਨਾ—ਪੰਨਾ ੧੨੩੭
੯. ਸੂਹੀ ਮ: ੫—ਬਾਜੀਗਰਿ ਜੈਸੇ ਬਾਜੀ ਪਾਈ—ਪੰਨਾ ੭੩੬
੧੦. ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਕੋਰੀ ਕੋ ਕਾਹੂ ਮਰਮੁ ਨ ਜਾਨਾਂ—ਪੰਨਾ ੪੮੪
੧੧. ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਅਵਲਿ ਅਲਹ ਨੂਰੁ ਉਪਾਇਆ—ਪੰਨਾ ੧੩੪੯

ਭਾਵ:

(੧) ਜਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤਿ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ, ਤਦੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹਸਤੀ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਕੋਈ ਉਸ ਦਾ ਸਲਾਹਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਸ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪਰੱਤਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ

ਪਹਿਲਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ।

(੨) ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਾਹ ਵਪਾਰੀ ਦੂਰ ਦੂਰ ਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਵਣਜ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜਹਾਜ਼ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਤੇ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਣ ਲਈ ਮਲਾਹ ਹਨ, ਕਪਤਾਨ ਹਨ ।

ਇਹ ਜਗਤ-ਰਚਨਾ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪੂਰੀ ਗਿਣੀ-ਮਿਥੀ ਵਿਓਂਤ ਨਾਲ । ਉਹ ਆਪ, ਮਾਨੋ, ਵੱਡਾ ਸ਼ਾਹ ਹੈ; ਜਗਤ ਵਪਾਰ ਦੀ ਮੰਡੀ ਹੈ । ਜੀਵ-ਵਣਜਾਰੇ ਇਥੇ ਭਲੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ ਹਨ । ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਦਾ ਪਰਕਾਸ਼ ਹੈ । ਸੋ, ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਸ਼ਾਹ, ਆਪ ਹੀ ਵਪਾਰੀ, ਆਪ ਹੀ ਸਮੁੰਦਰ, ਆਪ ਹੀ ਜਹਾਜ਼ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਮਲਾਹ ਹੈ ।

(੩) ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਇਸ ਰਚੀ ਕੁਦਰਤਿ ਦਾ, ਮਾਨੋ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈ । ਇਹ ਕੁਦਰਤਿ, ਮਾਨੋ, ਤਖ਼ਤ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ਚੰਦ ਤੇ ਸੂਰਜ ਇਸ ਤਖ਼ਤ ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ।

(੪) ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਇਹ ਧਰਤੀ ਇਹ ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਆਕਾਸ਼ ਪਾਤਾਲ ਆਦਿਕ ਸਭ ਆਪ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਮਨੁੱਖ-ਵਣਜਾਰੇ ਨੂੰ ਇਥੇ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਣਜ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

(੫) ਜਦੋਂ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਕੋਈ ਸਲਾਹ ਨਹੀਂ ਲਈ । ਕੋਈ ਹੋਰ ਹਸਤੀ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਸਲਾਹ ਕਿਸ ਤੋਂ ਲੈਂਦਾ? ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਜਗਤ ਰਚਿਆ, ਆਪ ਹੀ ਜੀਵ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ, ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਕਾਰੇ ਲਾਏ ।

(੬) ਜਗਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਸੀ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਕੀਹ ਰੂਪ ਰੰਗ ਸੀ—ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਉਤੇ ਕੋਈ ਜੀਵ ਚਾਨਣ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ । ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਟਿਕਿਆ ਰਿਹਾ—ਜੀਵ ਦੀ ਸਮਝ ਇਹ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ । ਜਗਤ ਬਣਾ ਕੇ ਹੁਣ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਇਸ ਦਿੱਸਦੇ ਆਕਾਰ ਵਿਚ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ, ਤੇ ਗੁਪਤ ਭੀ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ ।

(੭) ਜਗਤ ਦੀ ਖੇਡ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਬਣਾਈ ਹੈ । ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਭੀ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਇਸ ਮੋਹ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜੀਵ ਫਸਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਮੋਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਭੇਜਿਆ ਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹ ਦੀ ਖੇਡ ਦੀ ਸਮਝ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੮) ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਦਿੱਸਦੇ ਜਗਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਰਚੀ ਮਾਇਆ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਜਗਤ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਮਾਇਆ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਰਚਣਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ ।

(੯) ਨਟ ਬਾਜੀ ਪਾਣ ਵੇਲੇ ਕਈ ਵੇਸ ਵਟਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਉੱਠਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਘੜਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਆਕਾਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ । ਵੇਸ ਉਤਾਰ ਕੇ ਬਾਜੀਗਰ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਲਹਿਰਾਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿਲ ਕੇ ਪਾਣੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਘੜੇ ਟੁੱਟ ਜਾਣ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਹ ਬਹੁ-ਰੰਗੀ ਕੁਦਰਤਿ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਰਚੀ ਹੈ, ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ।

(੧੦) ਜੁਲਾਹ ਕੱਪੜਾ ਉਣਨ ਵਾਸਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਣਾ ਤਣਦਾ ਹੈ । ਤਾਣੇ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਕੰਘੀ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘਾਂਦਾ ਹੈ । ਤਾਣੇ ਵਿਚ ਪੇਚਾ ਉਣਨ ਲਈ ਨਾਲਾਂ ਵਰਤਦਾ ਹੈ । ਖੱਡੀ ਦੀ ਥੜੀ ਉਪਰ ਬੈਠ ਕੇ, ਪੈਰ ਖੱਡੀ ਵਿਚ ਲਮਕਾ ਕੇ, ਦੋ ਖੜਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ ਇਕ ਇਕ ਪੈਰ ਨਾਲ ਦਬਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਣੇ ਵਿਚ ਬਣੀ ਵਿਰਲ ਵਿਚੋਂ ਪੇਟੇ ਵਾਲੀ ਨਾਲ ਲੰਘਾ ਲੰਘਾ ਕੇ, ਨਾਲੋ ਨਾਲ ਕੰਘੀ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਪਿਛਾਂਹ ਖਿੱਚ ਕੇ, ਕੱਪੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਭੀ ਜਗਤ ਦਾ ਇਹ ਤਾਣਾ ਤਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਧਰਤੀ ਆਕਾਸ਼ ਉਸ ਦੀ ਕੰਘੀ ਸਮਝੋ, ਚੰਦ ਤੇ ਸੂਰਜ ਦੋ ਨਾਲਾਂ ਹਨ । ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਤਾਕਤ ਜੁਲਾਹੇ ਦੀਆਂ ਖੜਾਵਾਂ ਹਨ ।

(੧੧) ਘੁਮਿਆਰ ਇਕੋ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਕਈ ਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪ ਹੈ, ਨੂਰ ਹੀ ਨੂਰ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਨੂਰ ਤੋਂ ਉਸ ਨੇ ਰੰਗਾ-ਰੰਗ ਦੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਖ਼ਲਕਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਖ਼ਲਕਤ ਵਿਚ ਉਹ ਜੋਤਿ-ਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ।

ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਨਫ਼ਰਤ ਕਿਉਂ ਕਰੇ?

ਪਰਮਾਤਮਾ

(ਸ) ਰਾਖਾ

੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੨ (ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਕੀ)—ਨਕਿ ਨਥ, ਖਸਮ ਹਥਿ—ਪੰਨਾ ੬੫੩
੨. ਸੂਹੀ ਮ: ੪—ਤੇਰੇ ਕਵਨ ਕਵਨ ਗੁਣ ਕਹਿ ਕਹਿ ਗਾਵਾ—ਪੰਨਾ ੭੩੪
੩. ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੪—ਉਦਮ ਮਤਿ ਪ੍ਰਭ ਅੰਤਰਜਾਮੀ—ਪੰਨਾ ੭੯੮
੪. ਮਾਲੀਗਉੜਾ ਮ: ੪—ਮੇਰੇ ਮਨ, ਭਜੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਗੁਪਾਲਾ—ਪੰਨਾ ੯੮੫
੫. ਕਲਿਆਨ ਮ: ੪—ਰਾਮਾ ਰਮ ਰਾਮੈ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ—ਪੰਨਾ ੧੩੧੯
੬. ਕਲਿਆਨ ਮ: ੪—ਪ੍ਰਭ ਕੀਜੈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨ, ਹਮ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵਹਗੇ—ਪੰਨਾ ੧੩੨੧
੭. ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੫—ਤੇਰੈ ਭਰੋਸੈ ਪਿਆਰੇ, ਮੈ ਲਾਡ ਲਡਾਇਆ—ਪੰਨਾ ੫੧
੮. ਗਉੜੀ ਮ: ੫ ਛੰਤ—ਮੋਹਨ ਤੇਰੇ ਉਚੇ ਮੰਦਰ, ਮਹਲ ਅਪਾਰਾ—ਪੰਨਾ ੨੪੭
੯. ਪਉੜੀ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਗਉੜੀ)—ਤਿਸੈ ਸਰੇਵਹੁ ਪ੍ਰਾਣੀਹੋ—ਪੰਨਾ ੩੨੦
੧੦. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਗੂਜਰੀ)—ਜਿਮੀ ਵਸੰਦੀ ਪਾਣੀਐ—ਪੰਨਾ ੫੨੦
੧੧. ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ: ੫ ਛੰਤ—ਸੁਨਹੁ ਬੇਨੰਤੀਆ, ਸੁਆਮੀ ਮੇਰੇ ਰਾਮ—ਪੰਨਾ ੫੪੭
੧੨. ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫—ਹਮਰੀ ਗਣਤ ਨ ਗਣੀਆ ਕਾਈ—ਪੰਨਾ ੬੧੯
੧੩. ਮਲਾਰ ਮ: ੫—ਖੀਰ ਅਧਾਰਿ ਬਾਰਿਕੁ ਜਬ ਹੋਤਾ—ਪੰਨਾ ੧੨੬੬

ਭਾਵ:

(੧) ਜਵਾਨੀ ਮਸਤਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਹੈ । ਜਵਾਨ ਵੱਢਿਆਂ ਤੇ ਸੰਢਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਨੱਥ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਨੱਥ

ਮਾਲਕ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਨੱਥਿਆ ਹੋਇਆ ਬਲਦ ਜਾਂ ਸੰਢਾ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਉਤੇ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ।

ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਕ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਦੀ ਨੱਥ ਹਰੇਕ ਦੇ ਨੱਕ ਵਿਚ ਹੈ ।

(੨) ਕੁਦਰਤਿ ਵਲ ਧਿਆਨ ਮਾਰ ਕੇ ਵੇਖੋ । ਅਸਗਾਹ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਲੱਕੜ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਲੱਕੜ ਦੇ ਵਿਚ ਅੱਗ ਲੁਕੀ ਪਈ ਹੈ । ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੇ ਵਿਰੋਧੀ ਤੱਤ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪਾਸ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਸ਼ੇਰ ਤੇ ਬੱਕਰੀ ।

ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਰਾਖਾ ਹੈ ।

(੩) ਪ੍ਰਭੂ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਕਟ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਆਇਆ ਹੈ । ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਤੇ ਹਰਣਾਖਸ ਦੀ ਕਥਾ ਜਗਤ-ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ।

ਲੋਕ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਰਕਾਰਦੇ ਆਏ । ਪਰ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਵਿਚੋਂ ਭੀ ਜਿਸ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆ, ਉੱਚ-ਜਾਤੀਏ ਭੀ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਏ ।

(੪) ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨਿਰੀ ਅੱਗ ਹੈ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ਜੀਵ ਸਦਾ ਇਸ ਅੱਗ ਵਲ ਹੀ ਭੱਜਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ-ਅੱਗ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਚਾਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ।

(੫) ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਤਾ ਅੰਵਾਣ ਜੀਵ-ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੱਲਾ ਫੜਾ ਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਔਝੜ ਤੋਂ ਸਦਾ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

(੬) ਪੁੱਤਰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਭੁੱਲਦਾ ਹੈ, ਪਿਤਾ ਮੁੜ ਮੁੜ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਅਗਾਂਹ ਨੂੰ ਸਮੱਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਤਾ ਸਾਡੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ।

(੭) ਬੱਚੇ ਭੁੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮਾਪੇ ਕੁਮਾਪੇ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ ।

ਅਸੀਂ ਮੁੜ ਮੁੜ ਭੁੱਲਦੇ ਹਾਂ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਤਾ ਮੁੜ ਮੁੜ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਵਰਜਦਾ ਹੈ ।

(੮) ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਵਿਕਾਰ-ਲਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੀ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ।

(੯) ਵੱਡੇ ਛੱਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ਤੀਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਥੰਮ੍ਹ ਖੜੇ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਛੱਤ ਦੇ ਡਿੱਗਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਉੱਚ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮਹਲ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਹੇਠ ਡਿੱਗਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਦਾ ਥੰਮ੍ਹ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਪੱਕਾ ਥੰਮ੍ਹ ਹੈ, ਪੱਕਾ ਸਹਾਰਾ ਹੈ ।

(੧੦) ਧਰਤੀ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਵਧੀਕ ਹੈ । ਫਿਰ ਭੀ ਧਰਤੀ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਬਚੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਹਰੇਕ ਲੱਕੜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੱਗ ਹੈ, ਪਰ ਲੱਕੜ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਵੋ । ਵਿਕਾਰ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁਕਣਗੇ ।

(੧੧) ਜਿਸ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੇ ਜਗਤ-ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸੇ ਨੇ ਮਾਇਆ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਉਸੇ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਇਆ ਆਪਣਾ ਹੁਕਮ ਜੀਵਾਂ ਉਤੇ ਚਲਾ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਵਿਕਾਰ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁਕਦੇ ।

(੧੨) ਪ੍ਰਭੂ ਸਦਾ ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਆਪ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੩) ਪੁਤ੍ਰ ਅਨੇਕਾਂ ਭੁੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਿਉ ਕਈ ਵਾਰੀ ਝਿੜਕਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਭੀ, ਭੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਪਿਉ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ ਗਲ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਿਤਾ-ਪ੍ਰਭੂ ਸਦਾ ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਹੈ, ਤੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮੰਦੇ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੪) ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਬੱਚਾ ਅੰਵਾਣ ਹੈ ਤੇ ਨਿਰੇ ਦੁੱਧ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੈ, ਮਾਂ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਣਾਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਚੁੰਘਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਅੰਵਾਣਾ ਬਾਲ ਬਲਦੀ ਚਮਕਦੀ ਅੱਗ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਵਲ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਅਗਾਂਹ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਸੋਹਣੇ ਕੌਡੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸੱਪ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਬਾਲ ਬੇ-ਸਮਝ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਦੀ ਸੂਝ ਨਹੀਂ । ਮਾਪੇ ਬਚਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਡਾ ਪਿਤਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਅੰਵਾਣਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਆਪ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ

(ਹ) ਬੇਅੰਤ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ

੧. ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧—ਕੋਟਿ ਕੋਟੀ ਮੇਰੀ ਆਰਜਾ—ਪੰਨਾ ੧੪
੨. ਆਸਾ ਮ: ੧—ਪਉਣੁ ਉਪਾਇ ਧਰੀ ਸਭ—ਪੰਨਾ ੩੫੦
੩. ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੧—ਤੂੰ ਸੁਲਤਾਨੁ, ਕਹਾ ਹਉ ਮੀਆ—ਪੰਨਾ ੭੯੫
੪. ਸੂਹੀ ਮ: ੪—ਤੇਰੇ ਕਵਨ ਕਵਨ ਗੁਣ—ਪੰਨਾ ੭੩੪
੫. ਗਉੜੀ ਮ: ੫—ਮੋਹਨ ਤੇਰੇ ਉਚੇ ਮੰਦਰ—ਪੰਨਾ ੨੪੭
੬. ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫—ਤੁਮ ਦਾਤੇ ਠਾਕੁਰ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ—ਪੰਨਾ ੬੭੪
੭. ਸੂਹੀ ਮ: ੫—ਕਿਆ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਸਾਰਿ—ਪੰਨਾ ੭੩੮
੮. ਬਸੰਤ ਮ: ੫—ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਤੂੰ ਹੈ ਜਾਣਹਿ—ਪੰਨਾ ੧੧੮੫

ਭਾਵ:

(੧) ਜੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਸਾਲ ਅਤੁੱਟ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਕੇ, ਬੜੇ ਬੜੇ ਤਪ ਸਹਾਰ ਸਹਾਰ ਕੇ ਦਿੱਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈਏ; ਜੇ ਉੱਡਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਚੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਅਖ਼ੀਰਲਾ ਬੰਨਾ ਲੱਭਣ ਲਈ ਸੈਂਕੜੇ ਅਸਮਾਨਾਂ ਤਕ ਹੋ ਆਵੀਏ; ਜੇ ਅਮੁੱਕ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲੱਖਾਂ ਮਣਾਂ ਕਾਗ਼ਜ਼ਾਂ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਲੇਖਾ ਇਕ-ਸਾਰ ਲਿਖਦੇ ਜਾਈਏ, ਤਾਂ ਭੀ ਕੋਈ ਜੀਵ ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਅੰਤ ਪਾਣ

ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਸਹਾਰੇ ਆਪ ਕਾਇਮ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ ਜੋਗਾ ਕੋਈ ਉਸ ਦਾ ਸ਼ਰੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(੨) ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਨੱਥਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਕੋਈ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਦੇਵਤਾ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਉਸ ਦੀ ਰਚੀ ਕੁਦਰਤਿ ਵਿਚੋਂ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਦਿੱਸ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੀ ਕੁਦਰਤਿ ਵਿਚ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਲੁਕਿਆ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਪਰਤੱਖ ਉਸ ਦੀ ਬੇਅੰਤ ਕੁਦਰਤਿ ਦੱਸ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ ।

ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਕਾਰਨਾਮੇ ਭੀ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਜਿਹੀ ਹੀ ਖੇਡ ਹਨ ।

(੩) ਕੋਈ ਭੀ ਜੀਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਇਹ ਉੱਦਮ ਕਰਨਾ ਇਉਂ ਹੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸਿਫਤਿ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਮੀਆਂ ਜੀ' ਆਖੇ ।

(੪) ਪਰਮਾਤਮਾ ਬੇਅੰਤ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਭੀ ਜੀਵ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜੀਵ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਆਸਰਾ ਸਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਵੇਖੋ ਉਸ ਦੀ ਅਸਚਰਜ ਕੁਦਰਤਿ! ਪਾਣੀ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਧਰਤੀ ਹੈ, ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪਾਣੀ ਹੈ; ਲੱਕੜ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਅੱਗ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ, ਮਾਨੋ, ਸ਼ੇਰ ਤੇ ਬੱਕਰੀ ਇਕੋ ਥਾਂ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਵੇਖੋ ਉਸ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ! ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਆਦਰ ਦਿਵਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਇੱਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ ।

(੫) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮੰਦਰ ਮਹਲ ਐਸੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਾਰਲਾ ਬੰਨਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ । ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਦਾ ਚੇਤੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ ।

(੬) ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਇਕ ਜੀਭ, ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਗੁਣ! ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਤਾਕਤ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਬਿਆਨ ਕਰ ਸਕੇ? ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਕ ਇਕ ਛਿਨ ਆਪਣੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਬੇਅੰਤ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤਿ ਸਮਝਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੀਵ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ, ਫਿਰ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣਾ ਮੁੱਢ-ਕਦੀਮਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਉ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।

(੭) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਸਤੀ ਦਾ ਮਾਪ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਦਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ । ਕੁਰਾਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਗੁਰੂ ਮਿਲਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ-ਭਰੇ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੮) ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਤਾਕਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ—ਇਹ ਗੱਲ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ । ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਪਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉਤੇ ਉਹ ਆਪ ਮਿਹਰ ਕਰੇ । ਬੇਅੰਤ ਹਨ ਕੌਤਕ ਉਸ ਦੇ! ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪਿਆਰ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ । ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਅਨੇਕਾਂ ਦਾਤਾਂ ਬਖਸ਼ਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਲੋੜ ਉਹ ਸਦਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ । ਬੱਸ! ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਸਦਾ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

੨. ਜਗਤ

(ੳ) ਸਮੁੰਦਰ

੧. ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ: ੪ ਛੰਤ—ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ—ਪੰਨਾ ੫੩੮
੨. ਸਲੋਕ ਮ: ੪ (ਵਾਰ ਮਾਰੂ)—ਸਾਗਰੁ ਦੇਖਉ ਡਰਿ ਮਰਉ—ਪੰਨਾ ੧੦੮੭
੩. ਕਾਨੜਾ ਮ: ੪—ਜਪਿ ਮਨ ਰਾਮ ਨਾਮ ਜਗੰਨਾਥ—ਪੰਨਾ ੧੨੯੬
੪. ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੫ ਛੰਤ—ਮਨ ਪਿਆਰਿਆ ਜੀਉ ਮਿੜ੍ਹਾ, ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲੇ—ਪੰਨਾ ੭੮
੫. ਗਉੜੀ ਮ: ੫—ਦਯ ਗੁਸਾਈ ਮੀਤੁਲਾ ਤੂੰ ਸੰਗਿ ਹਮਾਰੈ ਬਾਸੁ ਜੀਉ—ਪੰਨਾ ੨੦੩
੬. ਗਉੜੀ ਮ: ੫—ਅਉਧ ਘਟੈ ਦਿਨਸੁ ਰੈਨਾਰੇ । ਮਨ, ਗੁਰ ਮਿਲਿ, ਕਾਜ ਸਵਾਰੇ—ਪੰਨਾ ੨੦੫
੭. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਗਉੜੀ)—ਚੇਤਾ ਈ ਤਾਂ ਚੇਤਿ—ਪੰਨਾ ੩੧੮
੮. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨਾਹੀ ਮੈ ਦੂਜਾ—ਪੰਨਾ ੩੭੮
੯. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਕਿਆ ਸੋਵਹਿ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿ—ਪੰਨਾ ੩੯੮
੧੦. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਗੁਜਰੀ)—ਲਗੜੀ ਸੁ ਥਾਨਿ ਜੋੜਨਹਾਰੈ ਜੋੜੀਆ—ਪੰਨਾ ੫੧੯
੧੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਗੁਜਰੀ)—ਨਦੀ ਤਰੰਦੜੀ ਮੈਡਾ ਖੋਜੁ ਨ ਖੁੰਭੈ—ਪੰਨਾ ੫੨੦
੧੨. ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮ: ੫—ਅਪੁਨੇ ਹਰਿ ਪਹਿ ਬਿਨਤੀ ਕਹੀਐ—ਪੰਨਾ ੫੩੧
੧੩. ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮ: ੫—ਕਰਤ ਫਿਰੇ ਬਨ ਭੇਖ, ਮੋਹਨ ਰਹਤ ਨਿਰਾਰ—ਪੰਨਾ ੫੩੮
੧੪. ਮਾਰੂ ਮ: ੫—ਫੂਟੋ ਆਂਡਾ ਭਰਮ ਕਾ—ਪੰਨਾ ੧੦੦੨
੧੫. ਮਾਰੂ ਮ: ੫—ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿਆ—ਪੰਨਾ ੧੦੦੬
੧੬. ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇ ਕੇ—ਭਵਜਲੁ ਸਾਇਰੁ—(ਭੱਟ ਕਲੁ)—ਪੰਨਾ ੧੪੦੮
੧੭. ਬਸੰਤੁ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ—ਲੋਭ ਲਹਰਿ ਅਤਿ ਨੀਝਰ ਬਾਜੈ—ਪੰਨਾ ੧੧੯੫

ਭਾਵ:

(੧) ਕਬੂਤਰ ਬੜਾ ਭੋਲਾ ਪੰਛੀ ਹੈ । ਬਿੱਲੀ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਉੱਡਣ ਦੇ ਥਾਂ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਮੂਰਖ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਲੇ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕਰਨ ਦੇ ਥਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ-ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਗੋਤੇ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਹਾਜ਼ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਮਲਾਹ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਚੱਪੂ ਲਾ ਕੇ ਪਾਰ ਲੰਘਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

(੨) ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਚਲਾ ਜਾਏ, ਬੇਅੰਤ ਪਾਣੀ ਹੀ ਪਾਣੀ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਹੈਰਤ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ ਭਾਰੀਆਂ ਠਿੱਲਾਂ ਭੀ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਠਿੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ

ਦੀ ਜਹਾਜ਼ ਲੰਘਦੇ ਵੇਖ ਕੇ ਇਹ ਘਾਬਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਹਾਜ਼ ਕਿਤੇ ਡੁੱਬ ਨ ਜਾਏ । ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਤੇ ਕਪਤਾਨ ਦੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਦਾ ਪਤਾ-ਬਹੁ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਧਰਵਾਸ ਬੱਝਦਾ ਹੈ ।

ਸੰਸਾਰ ਇਕ ਸਮੁੰਦਰ ਸਮਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਉੱਠ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਇਨਸਾਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਜੇਹੀ ਬੇੜੀ ਦੇ ਡੁੱਬਣ ਦਾ ਭਾਰੀ ਖ਼ਤਰਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ-ਮਲਾਹ ਦੇ ਨਾਮ-ਸਤਸੰਗ-ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਕਾਰ ਡੋਬ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ।

(੩) ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਘੁੰਮਣ ਘੇਰੀਆਂ ਤੇ ਲਹਿਰਾਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹੋਣ, ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਤਾਰੂ ਭੀ ਉਧਰ ਮੂੰਹ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਪਰ ਸਿਆਣਾ ਮਲਾਹ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੇੜੀ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਘੁੰਮਣ ਘੇਰੀਆਂ ਤੋਂ ਠਿੱਲਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਪਾਰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਲੋਹਾ ਭੀ ਬੇੜੀ ਦੇ ਸੰਗ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸੰਸਾਰ-ਨਦੀ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਘੁੰਮਣ ਘੇਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਾ ਆਸਰਾ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

(੪) ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਇਸ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਣ ਲਈ ਜਹਾਜ਼ ਬਣਾਵੋ । ਡੁੱਬਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ।

(੫) ਸੰਸਾਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ਹਰੀਲੇ ਪਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ ਕਿ ਸਾਡਾ ਹੱਥ ਫੜ ਲੈ । ਬੱਸ! ਡੁੱਬਣ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ।

(੬) ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਤੂਫ਼ਾਨ ਲਹਿਰਾਂ ਉੱਠ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ, ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਮਲਾਹ-ਹੀਣ ਜਹਾਜ਼ ਹੋਵੇ । ਜਹਾਜ਼ ਦੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹੀ ਇਹ ਸਹਿਮ ਰਹੇਗਾ ਕਿ ਹੁਣ ਭੀ ਡੁੱਬੇ, ਹੁਣ ਭੀ ਡੁੱਬੇ ।

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਝੱਖੜ ਝੁੱਲ ਰਹੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਖੁੰਝੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਚਿੰਤਾ ਫਿਕਰ ਸਹਿਮ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਬੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਜਿਸ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾ ਲਈ ਉਹ ਇਸ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਬਚ ਕੇ ਪਾਰ ਲੰਘ ਗਿਆ ।

(੭) ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਹੋਈ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤੀ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਕੰਮ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ।

(੮) ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੜਨ ਤੋਂ ਬਚਾਵਣ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਓਟ ਆਸਰਾ ਹੀ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ।

(੯) ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਨਦੀਆਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਗ਼ਾਫ਼ਲ ਡੁੱਬਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਏ, ਉਹ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਪਾਰ ਲੰਘ ਗਏ ।

(੧੦) ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਸ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋੜ ਲਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਡੁੱਬਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ ।

(੧੧) ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੰਢੇ ਕਈ ਥਾਈਂ ਜਿਲ੍ਹਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਰਾਹੀ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਵਾਸਤੇ ਬੜੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਥਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਉਸ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਖੁੱਭ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੇ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਹੋਰ ਵਧੀਕ

ਖੁੱਭਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਵਿਕਾਰ ਇਕ ਐਸੀ ਜਿਲ੍ਹਣ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਉੱਦਮ ਅਕਲ ਦਾ ਆਸਰਾ ਰੱਖ ਕੇ ਸਗੋਂ ਵਧੀਕ ਫਸਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਸਹਜੇ ਹੀ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੨) ਇਸ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਦੂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਸੀ । ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਭੀ ਇਹੀ ਹਾਲ ਸੀ । ਜੋਗੀ ਲੋਕ ਭੀ ਕਈ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਵਿਖਾਂਦੇ ਸਨ । ਅੱਗ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਣਾ ਇਕ ਸਾਧਾਰਣ ਜਿਹਾ ਕਰਤੱਬ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ਅੱਗ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਿਆਂ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੇਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿੰਦਾ । ਲੱਕੜਾਂ ਪਾਈ ਚੱਲੋ, ਉਹ ਬਲਦੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ । ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਰੱਖ ਦਿਉ, ਹੱਥ ਨੂੰ ਸੇਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇਗਾ । ਕਈ ਆਦਮੀ ਤਾਂ ਭਖਦਿਆਂ ਕੋਲਿਆਂ ਦੇ ਉਤੋਂ ਦੀ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਹੁਣ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਿਤੇ ਟਾਵੀਆਂ ਟਾਵੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ ।

ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ ਅੱਗ ਦਾ । ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਜੁਆਲਾ ਭੜ ਭੜ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਜੀਵ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਇਸ ਵਿਚ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ । ਪਰ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੀਲ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਰਤਾ ਭੀ ਸੇਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ।

(੧੩) ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਲੰਘ ਸਕੀਦਾ । ਅਹੰਕਾਰ ਮੋਹ ਮੇਰ-ਤੇਰ ਤਿਆਗਣਾ—ਇਸ ਔਖੇ ਖੰਡੇ ਦੀ ਧਾਰ ਨਾਲੋਂ ਪਤਲੇ ਰਸਤੇ ਹੀ ਲੰਘ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਇਆਂ ਸਤਸੰਗ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਪਾਰ ਲੰਘਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

(੧੪) ਕੜਾਹੇ ਵਿਚ ਤੇਲ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਹੇਠ ਅੱਗ ਦਾ ਭਾਂਬੜ ਮਚਾ ਦਿਉ, ਤੇਲ ਤਪ ਕੇ ਅੱਗ ਵਰਗਾ ਲਾਲ ਹੋ ਜਾਇਗਾ । ਉਸ ਤਪਦੇ ਕੜਾਹੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪੈਰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿਉ, ਵਿਚਾਰਾ ਪਲ ਵਿਚ ਹੀ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਇਗਾ ।

ਅੱਗ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮੋਹ ਵਿਚ ਜਕੜੇ ਹੋਏ ਜੀਵ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜ ਰਹੇ ਹਨ । ਪਰ ਗੁਰੂ-ਮਲਾਹ ਅੱਗ ਨੂੰ ਕੀਲ ਕੇ, ਸੜਦਿਆਂ ਦੀ ਤਪਸ਼-ਮਿਟਾ ਕੇ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੫) ਰੁੱਖ ਦੀ ਛਾਂ ਦਾ ਕੀਹ ਭਰਵਾਸਾ? ਕਦੇ ਵਧਦੀ, ਕਦੇ ਘਟਦੀ । ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਛਾਂ ਭੀ ਕਾਹਦੀ ਛਾਂ? ਹਵਾ ਦਾ ਬੁੱਲਾ ਆਇਆ ਤੇ ਉਡਾ ਲੈ ਗਿਆ ।

ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਭੀ ਇਤਨੀ ਕੁ ਹੀ ਪਾਂਇਆਂ ਹੈ । ਫਿਰ ਭੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਜਗਤ ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਹੀ ਇਸ ਅੱਗ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦੀ ਹੈ ।

(੧੬) ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਦਰੀਆਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਤਰ ਕੇ ਲੰਘਣਾ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਵਿਰਲੇ ਸੂਰਮੇ ਤਾਰੂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜੇ ਦਰੀਆ ਉਤੇ ਪੱਕਾ ਪੁਲ ਬੱਝ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਸੌਖਾ ਹੀ ਪਾਰ ਲੰਘ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜਹਾਜ਼ ਭੀ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

ਸੰਸਾਰ ਦਰੀਆ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਇਸ ਉਤੇ ਪੁਲ ਹੈ, ਦਰੀਆ ਵਿਚ ਜਹਾਜ਼ ਹੈ ।

(੧੭) ਝੱਖੜ ਝੁੱਲ ਪਏ, ਤੂਫਾਨ ਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਉਠਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਸਿਆਣਾ ਕਪਤਾਨ ਹੀ ਆਪਣੇ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਲੰਘਾ ਸਕਦਾ

ਹੈ ।

ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ ਤੂਫਾਨ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਲੋਭ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਉੱਠ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ ਡੁੱਬਣੋਂ ਬਚ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

ਜਗਤ

(ਅ) ਜੰਗਲ

੧. ਮਲਾਰ ਮ: ੩—ਹਉਮੈ ਬਿਖੁ ਮਨੁ ਮੋਹਿਆ ਲਦਿਆ ਅਜਗਰ ਭਾਰੀ—ਪੰਨਾ ੧੨੬੦

੨. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਗੁਜਰੀ)—ਬਨਿ ਭੀਹਾਵਲੇ ਹਿਕੁ ਸਾਥੀ ਲਧਮੁ—ਪੰਨਾ ੫੧੯

੩. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਗੁਜਰੀ)—ਬਾਰਿ ਵਿਡਾਨੜੈ ਹੁੰਮਸ ਧੁੰਮਸ—ਪੰਨਾ ੫੨੦

੪. ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫—ਨਦਰੀ ਆਵੈ ਤਿਸੁ ਸਿਉ ਮੋਹੁ—ਪੰਨਾ ੮੦੧

੫. ਭੈਰਉ ਮ: ੫—ਦਸ ਮਿਰਗੀ ਸਹਜੇ ਬੰਧਿ ਆਨੀ—ਪੰਨਾ ੧੧੩੬

ਭਾਵ:

(੧) ਕੋਈ ਓਪਰਾ ਪਰਦੇਸੀ ਕਿਸੇ ਸੰਘਣੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਰਾਹੋਂ ਖੁੰਝ ਜਾਏ, ਤੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਭਾਰਾ ਅਯਦਹਾ ਟੱਕਰ ਪਏ, ਅਯਦਹਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਤੇ ਸੁਧਾਂ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਅਯਦਹਾ ਨਿਹੱਥੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਹੜੱਪ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗਾਰੁੜ ਮੰਤ੍ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਭੀ ਸੱਪ ਉਸ ਉਤੇ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ।

ਸੰਸਾਰ-ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਹਉਮੈ ਦਾ ਅਯਦਹਾ ਮੂੰਹ ਅੱਡੀ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਗਾਰੁੜ ਮੰਤ੍ਰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਹਉਮੈ-ਅਯਦਹਾ ਨਿਗਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

(ਗਾਰੁੜ ਮੰਤ੍ਰ—ਸੱਪ ਨੂੰ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਮੰਤ੍ਰ)

(੨) ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਓਪਰਾ ਮੁਸਾਫਿਰ ਰਾਹ ਭੁੱਲ ਜਾਏ । ਉਸ ਦੀ ਘਬਰਾਹਟ ਉਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ । ਕਦਮ ਕਦਮ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਜਿੰਦ ਦਾ ਵੈਰੀ ਨ ਟੱਕਰ ਜਾਏ ।

ਸੰਸਾਰ ਇਕ ਭਿਆਨਕ ਜੰਗਲ ਹੈ । ਕਾਮਾਦਿਕ ਇਥੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹਨ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਾਥੀ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਉਹ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਲੰਘ ਗਿਆ ।

(੩) ਓਪਰੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਰਾਹੀ ਰਾਹ ਭੁੱਲ ਜਾਏ, ਭਾਦਰੋਂ ਦੀ ਕੜਕਦੀ ਧੁੱਪੇ ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਹਵਾ ਬੰਦ ਹੋਵੇ, ਹੁੰਮ ਲੱਗਾ ਹੋਵੇ, ਰਾਹੀ ਦਾ ਦਮ ਘੁਟਦਾ ਹੈ । ਸਹਿਮ ਭੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ ਨ ਆ ਪਏ ।

ਸੰਸਾਰ-ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਹੈ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਭੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਠੰਢ ਦਾ ਝੋਂਕਾ ਨ ਆਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਹੁੰਮ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਘੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜਿਆ, ਉਹ ਇਥੇ ਸੌਖਾ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰ ਗਏ ।

(੪) ਕੋਈ ਪਰਦੇਸੀ ਮੁਸਾਫਿਰ ਕਿਸੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਨਾਗ ਦੇ ਕਾਬੂ ਆ ਜਾਏ, ਨਾਗ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਵਲੋਵੇਂ ਮਾਰਦਾ ਸਿਰ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਮੱਥੇ ਉਥੇ ਆ ਡੰਗ ਮਾਰਦਾ ਹੈ । ਵਲਾਂ ਵਿਚ ਜਕੜੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕੋਈ ਪੇਸ਼

ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ।

ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਦੀਵੇ ਜਗਦੇ ਹਨ, ਵਰਖਾ ਰੁੱਤੇ ਪਤੰਗੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਦੀਵਿਆਂ ਦੀ ਲਾਟ ਉਤੇ ਆ ਸੜਦੇ ਹਨ ।

(੫) ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਉਤੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਸਾੜ ਰਹੇ ਹਨ । ਮਾਇਆ ਨਾਗਣੀ ਵਲ ਪਾ ਕੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੰਘੀ ਘੁੱਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਮੋਹ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ ਇਹ ਜਗਤ । ਮਾਇਆ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਝੱਖੜ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਉਠ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਗੋਤੇ ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਜਗਤ

(ੲ) ਰਣਭੂਮੀ

੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ)—ਨਾਨਕ ਸੋ ਸੂਰਾ ਵਰੀਆਮੁ—ਪੰਨਾ ੮੬
੨. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ)—ਹਸਤੀ ਸਿਰਿ ਜਿਉ ਅੰਕਸੁ ਹੈ—ਪੰਨਾ ੬੪੭
੩. ਪਉੜੀ ਮ: ੩ (ਵਾਰ ਮਾਰੂ)—ਜੋ ਜਨ ਲੂਝਹਿ ਮਨੈ ਸਿਉ—ਪੰਨਾ ੧੦੮੮
੪. ਪਉੜੀ ਮ: ੩ (ਮਾਰੂ ਕੀ ਵਾਰ)—ਸੂਰੇ ਏਹਿ ਨ ਆਖੀਅਹਿ—ਪੰਨਾ ੧੦੮੯
੫. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ)—ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਜਗੁ ਭਰਮਿਆ—ਪੰਨਾ ੧੪੧੪
੬. ਪਉੜੀ ਮ: ੪ (ਸੋਰਠਿ ਕੀ ਵਾਰ)—ਗੁਰਿ ਸਚੈ ਬਧਾ ਥੇਹੁ—ਪੰਨਾ ੬੫੩
੭. ਕਾਨੜਾ ਮ: ੪—ਮੇਰੇ ਮਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਜਪਿ ਚੀਤਿ—ਪੰਨਾ ੧੨੯੫
੮. ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮ: ੫—ਣਾਣਾ ਰਣ ਤੇ ਸੀਝੀਐ, ਆਤਮ ਜੀਤੈ ਕੋਇ—ਪੰਨਾ ੨੫੬
੯. ਪਉੜੀ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮ: ੫)—ਰਸਨਾ ਉਚਰੈ, ਹਰਿ ਸ੍ਰਵਨੀ ਸੁਣੈ, ਸੋ ਉਧਰੈ ਮਿਤਾ—ਪੰਨਾ ੩੨੨
੧੦. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਚਾਰਿ ਬਰਨ, ਚਉਹਾ ਕੇ ਮਰਦਨ—ਪੰਨਾ ੪੦੪
੧੧. ਆਸਾ ਮ: ੫ ਛੰਤ—ਵੰਞੁ ਮੇਰੇ ਆਲਸਾ, ਹਰਿ ਪਾਸਿ ਬੇਨੰਤੀ—ਪੰਨਾ ੪੬੦
੧੨. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਗੁਜਰੀ)—ਪਾਪੜਿਆ ਪਛਾੜਿ, ਬਾਣੁ ਸਚਾਵਾ ਸੰਨਿ ਕੈ—ਪੰਨਾ ੫੨੧
੧੩. ਪਉੜੀ ਮ: ੫ (ਗੁਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ)—ਸੂਰ ਬੀਰ ਵਰੀਆਮ, ਕਿਨੈ ਨ ਹੋੜੀਐ—ਪੰਨਾ ੫੨੨
੧੪. ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫—ਗਰੀਬੀ ਗਦਾ ਹਮਾਰੀ—ਪੰਨਾ ੬੨੮
੧੫. ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫—ਜਾ ਕਉ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਲਾਗੋ ਇਸੁ ਜੁਗ ਮਹਿ—ਪੰਨਾ ੬੮੦
੧੬. ਸਾਰਗ ਮ: ੫—ਹਰਿ ਕਾਟੀ ਕੁਟਿਲਤਾ ਕੁਠਾਰਿ—ਪੰਨਾ ੧੨੨੫
੧੭. ਫੁਨਹੇ ਮ: ੫—ਧਾਵਉ ਦਸਾ ਅਨੇਕ, ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਭ ਕਾਰਣੇ—ਪੰਨਾ ੧੩੬੩

੧੮. ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਆਖਰੀ, ਕਬੀਰ ਜੀ—ਯਯਾ ਜਉ ਜਾਨਹਿ ਤਉ ਦੁਰਮਤਿ ਹਨਿ—ਪੰਨਾ ੩੪੨
੧੯. ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ (ਮਾਰੂ)—ਗਗਨ ਦਮਾਮਾ ਬਾਜਿਓ—ਪੰਨਾ ੧੧੦੫
੨੦. ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਕਿਉ ਲੀਜੈ ਗਢੁ ਬੰਕਾ ਭਾਈ—ਪੰਨਾ ੧੧੬੧
੨੧. ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ (ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ)—ਨਾਉ ਕਰਤਾ ਕਾਦਰੁ ਕਰੇ—ਪੰਨਾ ੯੬੬
੨੨. ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ (ਸੱਤਾ ਡੂੰਮ)—ਸੋ ਟਿਕਾ ਸੋ ਬੈਹਣਾ ਸੋਈ ਦੀਬਾਣੁ—ਪੰਨਾ ੯੬੭
੨੩. ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਤੀਜੇ ਕੇ—ਪਹਿਰਿ ਸਮਾਧਿ ਸਨਾਹੁ—(੧॥੨੧॥) (ਭੱਟ ਸਲ੍ਹ) ਪੰਨਾ ੧੩੯੬
੨੪. ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕੇ—ਮੋਹੁ ਮਲਿ ਬਿਵਸਿ ਕੀਅਉ—(੧॥੫੯॥) (ਭੱਟ ਸਲ੍ਹ) ਪੰਨਾ ੧੪੦੬

ਭਾਵ:

(੧) ਅਹੰਕਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਬੜਾ ਡਾਢਾ ਵੈਰੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੇ ਅਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਲਿਆ, ਉਹ ਸੂਰਮਾ ਹੈ ਉਹ ਵਰੀਆਮ ਹੈ । ਉਸੇ ਦਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਮੁਬਾਰਕ ਹੈ ।

(੨) ਰਾਜਸੀ ਤਾਕਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਵੇਰ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ ਰਜਵਾੜਿਆਂ ਦੇ ਪਰਸਪਰ ਜੰਗ ਹੁੰਦੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸਾਇੰਸ ਉੱਨਤੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਵਧੀਕ ਵਧੀਕ ਮਾਰੂ ਹਥਿਆਰ ਬਣਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜੰਗਾਂ ਵਿਚ ਵਧੀਕ ਆਹੂ ਲਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਆਤਮਕ ਜਗਤ ਵਿਚ ਭੀ ਸਦਾ ਜੰਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਾਮਾਦਿਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਤਮਾ ਉਤੇ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਮਹਾਵਤ ਕੁੰਡੇ ਹੇਠ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਅਹਿਰਣ ਲੋਹਾਰ ਦੇ ਵਦਾਨ ਦੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਸਹਾਰਦੀ ਹੈ । ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਮਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਤਮਕ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਉਤੇ ਬਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੩) ਅਸਲ ਸੂਰਮੇ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨਾਲ ਜੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ, ਉਹਨਾਂ, ਮਾਨੋ, ਜਗਤ ਜਿੱਤ ਲਿਆ । ਜਗਤ ਦਾ ਕੋਈ ਪਦਾਰਥ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

(੪) ਤਾਕਤ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਮਾਣ ਵਿਚ ਮੱਤੇ ਜਰਵਾਣੇ ਫੌਜਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਉਤੇ ਜਾ ਹੱਲੇ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੂਰਮੇ ਨਹੀਂ ਕਹੀਦਾ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹੰਕਾਰ ਆਕੜ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ।

(੫) ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਹੈ । ਕਾਮਾਦਿਕ ਚੋਰ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਰਾਸਿ-ਪੂੰਜੀ ਲੁੱਟੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਜਿਸ ਵਿਰਲੇ ਨੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਜਾਗ ਪਿਆ ਸਮਝੋ ।

(੬) ਕਾਮਾਦਿਕ ਮਾਇਆ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸੂਰਮੇ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਹੱਲੇ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਤਸੰਗ-ਰੂਪ ਇਕ ਕਿਲ੍ਹਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਸਤਸੰਗੀ ਇਸ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਰਾਖੇ ਹਨ । ਇਸ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਓਟ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਦੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੭) ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੀ ਪਾਇਆਂ ਤਾਂ ਇਤਨੀ ਹੀ ਹੈ ਜਿਤਨੀ ਰੁੱਖ ਦੀ ਛਾਂ ਦੀ । ਪਰ ਮਾਇਆ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ

ਪੱਕਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਬਣਾ ਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਹਰਿ ਨਾਮ ਧਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਇਹ ਕਿਲ੍ਹਾ ਉਹੀ ਵਡਭਾਗੀ ਸਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੮) ਸੰਸਾਰ-ਰਣ-ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਸੂਰਮਾ ਸਮਝੋ ਜਿਸ ਨੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਪਛਾੜ ਦਿੱਤਾ ।

(੯) ਇਸ ਸਰੀਰ-ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਸਰ ਕਰਨਾ ਬੜਾ ਕਠਨ ਕੰਮ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੇ ਸਰ ਕਰ ਲਿਆ, ਉਸ ਦਾ ਆਉਣਾ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।

(੧੦) ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਭੀ ਜਾਤਿ ਵਰਣ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਭੀ ਭੇਖ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਇਹ ਪੰਜੇ ਕਾਮਾਦਿਕ ਸੂਰਮੇ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਤਲੀਆਂ ਉਤੇ ਪਏ ਨਚਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਫੌਜ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਹੀ ਇਕੋ ਇਕ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ ।

(੧੧) ਜਿਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਰੱਬ ਦੀ ਯਾਦ ਆ ਵੱਸੇ, ਉਥੋਂ ਪਾਪ ਵਿਕਾਰ ਨੱਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਮਾਨਸਕ ਆਤਮਕ ਜੰਗ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੨) ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਉਤੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਹੱਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਤੀਰ ਚਲਾਏ, ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁਕਦੇ ।

(੧੩) ਪਿਛਲੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੀ ਰਾਖੀ ਵਾਸਤੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਉਸਰਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਕਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਚੌੜੀ ਤੇ ਡੂੰਘੀ ਖਾਈ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਸਦਾ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰੀ ਰੱਖੀਦੀ ਸੀ, ਤਾਕਿ ਵੈਰੀ-ਦਲ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਫਸੀਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨ ਢੁਕ ਸਕੇ ।

ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਾਇਆ-ਵੇੜਿਆ ਮਨ ਸਰੀਰ-ਨਗਰ ਵਿਚ ਆਕੀ ਹੋ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਭਰਮ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਉਸ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਖਾਈ ਹੈ । ਕਾਮਾਦਿਕ ਸੂਰਮੇ ਇਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਬੜੇ ਬੜੇ ਤਪੀਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਇਹ ਜ਼ੋਰ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆਂ ਹੀ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

(੧੪) ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆਵੀ ਤਾਕਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਹਿਤ ਕੀਤੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਗੁਰਜ, ਤਲਵਾਰਾਂ, ਖੰਡੇ, ਤੀਰ ਆਦਿਕ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਜਿਥੇ ਭੀ ਲੱਤਾਂ ਮੱਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਹੈ, ਉਥੇ ਹੀ ਖਹਿ-ਖਹਿ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਰਹੇਗੀ । ਮੱਲਾਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਜਿਤਨੇ ਹੀ ਦਿਲ ਸਖਤ ਤੇ ਦਇਆ-ਹੀਨ ਹੋਣਗੇ, ਉਤਨੇ ਹੀ ਝਗੜੇ ਵਧਣਗੇ ।

ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਗ਼ਰੀਬੀ ਸੁਭਾਉ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਆਕੜ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦਾ, ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਕੋਈ ਸਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

(੧੫) ਸੰਸਾਰ ਇਕ ਰਣ-ਭੂਮੀ ਹੈ । ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭ ਮੋਹ ਅਹੰਕਾਰ ਆਦਿਕ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਕਾਰ ਜਗਤ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਮਨ-ਮੋਹਣੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਜੰਗ ਸਦਾ ਹੀ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਟਿਕਾਣੇ-ਸਿਰ

ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਆਤਮਕ ਜੰਗ ਵਿਚ ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ।

(੧੬) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਇਕ ਐਸਾ ਕੁਹਾੜਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਕੁਟਲਤਾ ਕੱਟੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਚੋਟ ਨਾਲ ਮਨ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਨਿੰਦਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

(੧੭) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦੇ ਤਿੱਖੇ ਤੀਰ ਚਲਾਵੋ, ਪੰਜੇ ਵੈਰੀ ਫੁੜਕ ਕੇ ਜਾ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।

(੧੮) ਸੂਰਮਾ ਉਹੀ ਸਦਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੈਦਾਨ ਨਾਹ ਛੱਡੇ ।

ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਰਣਭੂਮੀ ਵਿਚ ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਸਮਝੋ, ਜੋ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨਗਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਏ ।

(੧੯) ਜਦੋਂ ਰਣ-ਜੀਤ ਨਗਾਰੇ ਉਤੇ ਚੋਟ ਵੱਜੇ, ਰਣਭੂਮੀ ਵਿਚ ਖਲੋਤਾ ਸੂਰਮਾ ਪੈਰ ਪਿਛਾਂਹ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟਦਾ । ਉਹ ਅਗਾਂਹ ਵਧ ਕੇ ਜਾਂ ਜਿੱਤਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਲੜ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਦੁਨੀਆ ਉਸ ਨੂੰ ਸੂਰਮਾ ਆਖਦੀ ਹੈ ।

ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੀਨਾਂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜਨੀ ਭੀ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਸੂਰਮੇ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅਜੇਹਾ ਸੂਰਮਾ ਭੀ ਬਾਂਹ ਫੜੀ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।

(੨੦) ਪੱਕਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਹੋਵੇ, ਦੁਆਲੇ ਦੋਹਰੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਅਤੇ ਤੇਹਰੀਆਂ ਖਾਈਆਂ ਹੋਣ । ਕਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬਹੁਤ ਕਰੜਾ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਉਤੇ ਰਾਖੇ ਭੀ ਬੜੇ ਲੜਾਕੇ ਸੂਰਮੇ ਬਿਠਾਏ ਹੋਣ । ਅਜਿਹੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਆਕੀ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾ ਸੌਖੀ ਖੇਡ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਇਹ ਸਰੀਰ ਕਿਲ੍ਹਾ ਹੈ । ਦ੍ਰੈਤ (ਮੇਰ ਤੇਰ) ਦੀਆਂ ਫ਼ਸੀਲਾਂ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਦੀਆਂ ਖਾਈਆਂ ਹਨ । ਕਾਮ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦਰਬਾਨ ਹਨ । ਕਿਲ੍ਹੇ-ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਨ ਆਕੀ ਹੋ ਬੈਠਦਾ ਹੈ । ਮਮਤਾ ਦਾ ਟੋਪ ਪਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ । ਕੁਬੁਧਿ ਦੀ ਉਸ ਨੇ ਕਮਾਣ ਕੱਸੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਅੰਦਰੋਂ ਬੈਠਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੇ ਤੀਰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਦਾ ਗੋਲਾ ਚਲਾਇਆ, ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਲੀਤਾ ਲਾਇਆ, ਸੁਰਤਿ ਦੀ ਹਵਾਈ ਚਾੜ੍ਹੀ, ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਫੜੇ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਗੜ੍ਹ-ਸਰੀਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ।

(੨੧) ਬਲਵੰਡ ਰਬਾਬੀ ਆਖਦਾ ਹੈ—ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਰੱਬੀ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ । ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਖੰਡਾ ਫੜ ਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਬਖਸ਼ਿਆ ।

(੨੨) ਸੱਤਾ ਰਬਾਬੀ ਆਖਦਾ ਹੈ—ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਅਨਿਆਇ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਸਹਿਜ-ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਘੋੜੇ ਉਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਏ, ਉਸ ਉਤੇ ਜਤ ਦੀ ਕਾਠੀ ਪਾਈਓ ਨੇ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਉੱਚੇ ਆਚਰਣ ਦੀ ਕਮਾਣ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦਾ ਤੀਰ ਕੱਸ ਲਿਓ ਨੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਗਤ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਨੇ ।

(੨੩) ਭੱਟ ਸਲੂ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਦਲ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ । ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ ਸਮਾਧੀ ਦੀ ਸੰਜੋਅ ਪਹਿਨ ਲਈ, ਗਿਆਨ ਦੇ ਘੋੜੇ ਉਤੇ ਅਸਵਾਰ ਹੋਇਆ, ਧਰਮ ਦਾ ਧਨੁੱਖ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜ ਲਿਆ, ਮਿੱਠੇ ਸੁਭਾਵ ਦਾ ਤੀਰ ਮਾਰਿਆ, ਗੁਰੂ-ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਨੇਜ਼ਾ ਵੈਰੀਆਂ ਉਤੇ ਚਲਾਇਆ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜੇ ਹੀ ਵੈਰੀ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਹੋ ਗਏ ।

(੨੪) ਭੱਟ ਸਲੂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਇਕ ਬਲੀ ਸੂਰਮਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਮੌਹ ਨੂੰ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਾਮ ਨੂੰ ਭੁੰਝੇ ਪਟਕਾਇਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਲੋਭ ਨੂੰ ਝਿੜਕ

ਕੇ ਪਰੇ ਦੁਰਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ।

ਜਗਤ

(ਸ) ਫੁਲਵਾੜੀ

੧. ਮਾਝ ਮ: ੩—ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਚੀ ਸਿਖ ਸੁਣਾਈ—ਪੰਨਾ ੧੧੭
੨. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ)—ਫਰੀਦਾ ਭੂਮਿ ਰੰਗਾਵਲੀ—ਪੰਨਾ ੯੬੬
੩. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਮਾਰੂ)—ਕਿਆ ਗਾਲਾਇਓ ਭੂਛ—ਪੰਨਾ ੧੦੯੫

ਭਾਵ:

(੧) ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਰੁੱਖ ਆਪੇ ਉੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਵਰਖਾ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਆਪੇ ਪਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਫੁਲਵਾੜੀਆਂ ਤੇ ਬਗੀਚੀਆਂ ਦੇ ਬੂਟੇ ਬਹੁਤ ਕੋਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਮਾਲੀ ਰੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੋਡੀ ਆਦਿਕ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਫ਼ਾਲਤੂ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਘਾਹ ਬੂਟ ਪੁੱਟਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਕਈ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਇਹ ਜਗਤ ਫੁਲਵਾੜੀ ਹੈ । ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਆਪ ਇਸ ਦਾ ਮਾਲੀ ਹੈ । ਸਭ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਵਖ ਵਖ ਸੁਗੰਧੀਆਂ, ਜੀਆਂ ਦੇ ਵਖ ਵਖ ਸੁਭਾਵ ।

(੨) ਇਸ ਸੋਹਣੀ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਹੁਲਾ ਬਗੀਚਾ ਭੀ ਹੈ । ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਕਾਰ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ।

(੩) ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਸੰਘਣੀ ਵੱਸੋਂ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਖੁਲ੍ਹੀ ਹਵਾ ਅਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਕਿਤੇ ਸੈਰ ਨੂੰ ਥਾਂ । ਸੁਹਿਰੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਔਖਿਆਈ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਿਊਂਸਿਪਲ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਬਗੀਚਿਆਂ ਅਤੇ ਫੁਲਵਾੜੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਫੁੱਲ ਤੋੜਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫੁਲਵਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਇਕ ਫੁੱਲ ਭੀ ਨ ਰਹਿ ਜਾਏ । ਸਾਊ ਸ਼ਹਿਰੀ ਦਾ ਇਹ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਫੁੱਲ ਵਲ ਕੈਰੀ ਅੱਖੇ ਨ ਵੇਖੇ ।

ਜਗਤ ਫੁਲਵਾੜੀ ਹੈ । ਇਸਤ੍ਰੀ ਇਸ ਫੁਲਵਾੜੀ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਫੁੱਲ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪਰਾਏ ਫੁੱਲ ਵਲ ਭੈੜੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਤੱਕਣਾ ।

ਜਗਤ

(ਹ) ਅਖਾੜਾ

੧. ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੫—ਪੈ ਪਾਇ ਮਨਾਈ ਸੋਇ ਜੀਉ—ਪੰਨਾ ੭੩
੨. ਮਾਝ ਮ: ੫—ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਤੂੰ ਹੈ ਮੇਰਾ ਮਾਤਾ—ਪੰਨਾ ੧੦੩

ਭਾਵ:

(੧) ਛਿੰੜ ਦਾ ਢੋਲ ਕਈ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵੱਜਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਖ਼ਲਕਤ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਆ ਇਕੱਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਪਿੜ ਬੱਝਣ ਤੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਧੜੇ ਦੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਰਲ ਕੇ ਫੇਰੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਡੌਲ ਜੁੱਸੇ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਲੋਕ ਵਾਹ ਵਾਹ ਪਏ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਜਿੱਤਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਥੀ ਥਾਪੀ ਦੇਂਦੇ ਹਨ; ਅਖਾੜੇ ਦੇ ਚੌਧਰੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਮਾਲੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

ਸੰਸਾਰ-ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨੇ ਪੰਜ ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਲਾ ਦਿੱਤੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਥਾਪੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

(੨) ਤੁਰਨੇ-ਸਿਰ ਚੌਧਰੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਛਿੱਤਾਂ ਪਵਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ਘੁਲਾਟੀਏ ਪਹਿਲਵਾਨ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਲੜਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਪਿੜ ਬੱਝਦਾ ਹੈ । ਪਹਿਲਵਾਨ ਘੁਲਦੇ ਹਨ । ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਾਲੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

ਇਹ ਜਗਤ ਅਖਾੜਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ । ਸਭ ਜੀਵ ਇਸ ਅਖਾੜੇ ਦੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਹਨ । ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਨਾਲ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਜੇਹੜਾ ਬੰਦਾ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਖਾੜੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪਾਸੋਂ ਆਦਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

ਜਗਤ

(ਕ) ਚਉਪੜ

੧. ਬਸੰਤੁ ਮ: ੫—ਹੋਇ ਇਕਤ੍ਰ ਮਿਲਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ—ਪੰਨਾ ੧੧੮੫

੨. ਸੂਹੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਥਾਕੈ ਨੈਨ, ਸ੍ਰਵਨ ਸੁਨਿ ਥਾਕੈ—ਪੰਨਾ ੭੯੩

ਭਾਵ:

(੧) ਚਉਪੜ ਦੀ ਖੇਡ ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ । ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਬਿਰਧ ਮਨੁੱਖ ਖੇਡਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕੱਪੜੇ ਦੇ ਚਾਰ ਪੜ (ਪਟ) ਜੋੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਹਰੇਕ ਪੜ ਉਤੇ ਇਕੋ ਜਿਤਨੇ ਚੌਰਸ ਖ਼ਾਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਆਮੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਚਾਰ ਮਨੁੱਖ ਬੈਠ ਕੇ ਖੇਡ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਚੌਹਾਂ ਪੜਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਵੱਡਾ ਚੌਰਸ ਖ਼ਾਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪੁੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨਰਦਾਂ (ਮੋਹਰੇ) ਉਸ ਖ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਖ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਅਪੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਦੀ ਨਰਦ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਦੀ ਨਰਦ ਮਾਰ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਜੇ ਇਕ ਧਿਰ ਦੀਆਂ ਦੋ ਨਰਦਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਇਕੋ ਖ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਜਦ ਤਕ ਉਹ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹਨ ਵਿਰੋਧੀ ਦੀ ਨਰਦ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਇਹ ਜਗਤ ਚੌਪੜ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ । ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਕਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਉਤੇ ਚੋਟਾਂ ਮਾਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਅਪੜਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੨) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਚਉਪੜ ਦੀ ਇਹ ਖੇਡ ਖੇਡੀ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ । ਉਹ ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚ ਨਿਕਲਿਆ ।

ਜਗਤ

(ਖ) ਰੰਗ-ਭੂਮੀ

੧. ਆਸਾ ਮ: ੫ ਛੰਤੁ—ਅਨਦੋ ਅਨਦੁ ਘਣਾ ਮੈ ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ ਡੀਠਾ ਰਾਮ—ਪੰਨਾ ੪੫੨

੨. ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ: ੫ ਛੰਤੁ—ਹਰਿ ਕਾ ਏਕੁ ਅਚੰਭਉ ਦੇਖਿਉ ਦੇਖਿਆ—ਪੰਨਾ ੫੪੧

ਭਾਵ:

(੧) ਜੰਮਣ ਤੋਂ ਮਰਨ ਤਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਨਾਟ ਵਿਚ ਕਈ ਝਾਕੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ—ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ, ਰਤਾ ਸਿਆਣੀ ਉਮਰੇ ਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਕਿਰਤਕਾਰ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ, ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਵਿਆਹ, ਬੁਢੇਪਾ ਆਦਿਕ । ਵਿਆਹ ਦੀ ਝਾਕੀ ਬਹੁਤ ਸੁਆਦਲੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ—ਮੇਲ ਇਕੱਠਾ ਹੋਣਾ, ਸੁਹਾਗ ਗਾਉਣੇ, ਜੰਵ ਢੁੱਕਣੀ, ਲਾਵਾਂ, ਲੜਕੀ ਦਾ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਜਾਣਾ ਆਦਿ ।

ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੇ ਪਤੀ-ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਝਾਕੀ ਇਕ ਅਦਭੁਤ ਝਾਕੀ ਹੈ । ਸਤਸੰਗੀ ਜਾਂਵੀ ਮਾਂਵੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਸਰੀਰ-ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਪੰਜੇ ਕਾਮਾਦਿਕ ਦੁਸ਼ਟ ਨੱਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

(੨) ਨਾਟਕ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਬੜਾ ਪੁਰਾਣਾ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਲਾਕਾਰ ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਝਾਕੀ ਲੈ ਕੇ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸੁਆਂਗ ਧਾਰ ਕੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਖਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਉਸ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਨਾਟ ਵਿਖਾਲਣ ਲਈ ਇਕ ਉਚੇਚੀ ਰੰਗ-ਭੂਮੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਸੂਤਰਧਾਰ ਆਪ ਆ ਕੇ ਨਾਟਕ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕਰਾਉਂਦਾ ਸੀ । ਫਿਰ ਨਟ ਆ ਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਖੇਲ ਖੇਲਦੇ ਸਨ । ਜੇਹੜਾ ਨਟ ਸੁਚੱਜਾ ਖੇਲ ਖੇਲਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਕ ਵਾਹ ਵਾਹ ਆਖਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੂਤਰਧਾਰ ਤੋਂ ਭੀ ਆਦਰ-ਮਾਨ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ।

ਇਹ ਜਗਤ ਇਕ ਰੰਗ-ਭੂਮੀ ਹੈ । ਸਭ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਨਾਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਸੁਚੱਜੇ ਜੀਵ-ਨਟ ਨੂੰ ਇਥੇ ਭੀ ਸੋਭਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਭੀ ਆਦਰ ।

੩. ਮਾਇਆ

(ੳ) ਹਉਮੈ

੧. ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਮ: ੪—ਕਾਮਿ ਕਰੋਧਿ ਨਗਰੁ ਬਹੁ ਭਰਿਆ—ਪੰਨਾ ੧੭੧
੨. ਸੂਹੀ ਮ: ੪—ਮਾਰੇਹਿ ਸੁ ਵੇ ਜਨ ਹਉਮੈ ਬਿਖਿਆ—ਪੰਨਾ ੨੭੬
੩. ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮ: ੫—ਅਗਲੇ ਮੁਏ ਸਿ ਪਾਛੈ ਪਰੇ—ਪੰਨਾ ੧੭੮
੪. ਗਉੜੀ ਮ: ੫—ਜਨ ਕੀ ਧੂਰਿ ਮਨ ਮੀਠ ਖਟਾਨੀ—ਪੰਨਾ ੧੯੯
੫. ਗਉੜੀ ਮ: ੫—ਹੈ ਕੋਈ ਐਸਾ ਹਉਮੈ ਤੋਰੈ—ਪੰਨਾ ੨੧੨
੬. ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮ: ੫—ਜਜਾ ਜਾਨੈ ਹਉ ਕਛੁ ਹੂਆ—ਪੰਨਾ ੨੫੪
੭. ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮ: ੫—ਢਢਾ ਢੂਢਤ ਕਹ ਫਿਰਹੁ—ਪੰਨਾ ੨੫੬
੮. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਹਰਿ ਬਿਸਰਤ ਸੋ ਮੂਆ—ਪੰਨਾ ੪੦੭
੯. ਮਾਰੂ ਮ: ੫—ਵਿਤ ਨਵਿਤ ਭ੍ਰਮਿਓ ਬਹੁ ਭਾਤੀ—ਪੰਨਾ ੯੯੯
੧੦. ਮਾਰੂ ਮ: ੫—ਕਵਨ ਥਾਨ ਧੀਰਿਓ ਹੈ ਨਾਮਾ—ਪੰਨਾ ੯੯੯

੧੧. ਭੈਰਉ ਮ: ੫—ਹਉਮੈ ਰੋਗੁ ਮਾਨੁਖ ਕਉ ਦੀਨਾ—ਪੰਨਾ ੧੧੪੦

੧੨. ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ (ਵਾਰ ਗੁਜਰੀ)—ਕਬੀਰ ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰਾ ਸੰਕੁੜਾ—ਪੰਨਾ ੫੦੯

ਭਾਵ:

(੧) ਪੈਰ ਵਿਚ ਕੰਡਾ ਚੁੱਭ ਜਾਏ, ਤੁਰਿਆਂ ਪੀੜ ਹੋਵੇਗੀ । ਪੈਰੀਂ ਮਖਮਲੀ ਜੁੱਤੀ ਭੀ ਪਾ ਲਵੇ, ਫਿਰ ਭੀ ਤੁਰਿਆਂ ਕੰਡਾ ਦਰਦ ਹੀ ਕਰੇਗਾ ।

ਹਉਮੈ ਭੀ ਇਕ ਕੰਡਾ ਹੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਚੁਭਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਗੱਲੇ ਗੱਲੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇਗਾ । ਫਲਾਣੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਲਾਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਫਲਾਣੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ 'ਜੀ' ਆਖ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਇਆ । ਕਦਮ ਕਦਮ ਤੇ ਅਜੇਹੀਆਂ ਚੋਭਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਹੰਕਾਰੀ ਮਨ ਨੂੰ ਲੱਗਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

(੨) ਅਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਦੂਰ ਕਰੋ । ਇਹੀ ਵਿੱਥ ਪਾਂਦਾ ਹੈ ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਤੇ ਖਲਕਤ ਨਾਲੋਂ ।

(੩) 'ਕੋਈ ਸਾਡੀ ਭੁਇੰ ਤੇ ਪੈਰ ਤਾਂ ਧਰੇ, ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰਾ ਦਿਆਂਗਾ । ਮੈਂ ਬੜਾ ਵਿਦਵਾਨ ਹਾਂ, ਕੌਣ ਮੇਰੀ ਬਰਾਬਰੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ?'—ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਕਈ ਅਜੇਹੀਆਂ ਹਉਮੈ ਦੀਆਂ ਉਲ ਜਲੂਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਤੇ ਹਾਸੋ-ਹੀਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਚੇਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ ਅਜੇਹੀ ਆਕੜ ਵਿਖਾਲਣ ਵਾਲੇ ਇਥੇ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਆਏ ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਕਿਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਵਸਤ ਹੈ ।

(੪) ਭਾਂਡਾ ਤੇਲ ਘਿਉ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਥਿੰਧਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਤਿਲੁਕਣਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹੱਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਛੇਤੀ ਤਿਲੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਚਿਪ ਚਿਪ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਥਿੰਧਾਈ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਹਿ ਸਕਦੀ । ਭਾਂਡੇ ਨੂੰ ਸੁਆਹ ਨਾਲ ਮਾਂਜਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਉਤੇ ਹਉਮੈ ਦੀ ਥਿੰਧਾਈ ਟਿਕੀ ਰਹੇ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਲਾਈ ਦਾ ਖਿਆਲ ਮਨ ਵਿਚ ਅਸਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਂਜੋ ।

(੫) ਹਨੇਰਾ ਹੋਵੇ ਸਵੇਰਾ ਹੋਵੇ, ਜਰਨੈਲੀ ਸੜਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਨੂੰ ਰਾਹ ਭੁੱਲਣ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਪਰ ਰਾਤ ਹੋਵੇ ਹਨੇਰੀ ਕਾਲੀ ਬੋਲੀ, ਕਿਸੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਜੂਹ ਵਿਚ ਪਗਡੰਡੀ ਤੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਰਾਹੀ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਰਾਹੋਂ ਖੁੰਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਔਝੜੇ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਵਿਚਾਰਾ ਉਸ ਜੂਹ ਵਿਚ ਹੀ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ; ਪੈਂਡਾ ਮੁੱਕਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਕਿਤੇ ਨੇੜੇ ਕੋਈ ਵੱਸੋਂ ਨਜ਼ਰੇ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦਾ ਤਰਲਾ ਇਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਤੇ ਇਹ ਬਿਪਤਾ ਮੁੱਕੇ ।

ਹਉਮੈ ਦੀ ਕਾਲੀ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਅੱਪੜ ਕੇ ਹੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਰਾਹ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ।

(੬) ਤੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਯੰਤ੍ਰ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਲਿਨੀ ਆਖੀਦਾ ਹੈ । ਦੋ ਡੰਡਿਆਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਇਕ ਛੋਟੀ ਚਰਖੜੀ ਖੜੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਹੇਠ ਵਾਰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਮੂੰਹ ਵਾਲਾ ਇਕ ਬਰਤਨ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਚਰਖੜੀ ਉਤੇ ਤੋਤੇ ਵਾਸਤੇ ਚੋਗਾ ਪਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਤੋਤਾ ਚੋਗੇ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਚਰਖੜੀ ਉਤੇ ਆ ਬੈਠਦਾ ਹੈ । ਤੋਤੇ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਚਰਖੜੀ ਉਲਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਤੋਤਾ ਚਰਖੜੀ ਦੇ

ਨਾਲ ਹੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਸੇ ਉਲਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੇਠਾਂ ਪਾਣੀ ਵੇਖ ਕੇ ਤੋਤਾ ਡਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਨਾ ਡਿੱਗ ਪਵਾਂ । ਚਰਖੜੀ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਫਾਹੀ ਲਾਵਣ ਵਾਲਾ ਆ ਕੇ ਤੋਤੇ ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਹਉਮੈ ਦੀ ਫਾਹੀ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਮਨੁੱਖ ਭੀ ਸਦਾ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਹਉਮੈ ਚਾਹੇ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਹੋਵੇ, ਚਾਹੇ ਵਿੱਦਿਆ ਦੀ, ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਫਾਹੀ ਫਾਹੀ ਹੀ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਸਣੀ ਦੀ ਹੈ ਚਾਹੇ ਪੱਟ ਦੀ ।

(੭) ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਬਣ ਜਾਵਾਂ—ਇਹ ਬੜੀ ਭਿਆਨਕ ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਇਸ ‘ਹਉਮੈ’, ‘ਹਉਮੈ’ ਤੋਂ ਬੜੇ ਬੜੇ ਅਜ਼ੀਜ਼ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਰਹਿੰਦਾ ਆਪ ਭੀ ਸਦਾ ਦੁਖੀ ਹੈ ।

ਚੰਗੇ ਭਾਗ ਹੋਣ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਤਸੰਗ ਨਸੀਬ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਬਲਾ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

(੮) ਤੋਤਾ ਨਲਿਨੀ ਦੀ ਚਰਖੜੀ ਨੂੰ ਛੱਡਦਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮਤਾਂ ਕਿਤੇ ਚਰਖੜੀ ਦੇ ਹੇਠ ਰੱਖੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਨਾ ਡਿੱਗ ਪਵਾਂ । ਇਸ ਲਈ ਜਿੰਦ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਲਈ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਕੈਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਹਉਮੈ ਅਹੰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਮੌਜ ਬਹਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਤੇ ਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਮੌਤ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੯) ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਰਾਬ ਆਦਿਕ ਨਸ਼ਾ ਵਰਤ ਕੇ ਬਰਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਮੂੰਹੋਂ ਉਲ-ਜਲੂਲ ਪਿਆ ਬੋਲਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਭ ਹਰਕਤਾਂ ਹਾਸੋ-ਹੀਣੀਆਂ ਦਿੱਸਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਮਾਇਆ ਇਕ ਨਸ਼ਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ, ਧਨਵਾਨ ਹੋ ਕੇ, ਧੌਣ ਕਿਰਲੇ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਆਕੜਦੀ । ਧਨ ਦੀ ਖਾਤਰ ਹੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੌੜ ਭੱਜ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਗੁਜ਼ਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੦) ਖਰੂਵਾ ਬੋਲ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ਤਿੱਖਾ ਡੂੰਘਾ ਜ਼ਖ਼ਮ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਖਰੂਵੇ ਬੋਲ ਤੋਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਚੱਲ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਜੰਗ ਛਿੜ ਪੈਂਦੇ, ਕੌਮਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ । ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਧੀਰਜਵਾਨ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਾਲ ਨਾਲ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਕੋਈ ਸਰੀਰਕ ਜ਼ਖ਼ਮ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ।

ਪਰ ਹਉਮੈ ਤੇ ਧੀਰਜ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਥਾਂ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਹਉਮੈ ਨਾਲ ਆਕੜਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨ ਰਤਾ ਜਿਤਨਾ ਭੀ ਖਰੂਵਾ ਬੋਲ ਸਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

ਹਉਮੈ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮੌਤ ਉਤੇ ਪਰਦਾ ਪਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ।

(੧੧) ਰੋਗ ਕੋਈ ਭੀ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ । ਕਾਮ-ਵਾਸਨਾ ਦਾ ਰੋਗ ਇਤਨੇ ਵੱਡੇ ਜਾਨਵਰ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਦੀਵੇ ਦੀ ਲਾਟ ਵੇਖਣ ਦਾ ਇਸ਼ਕ ਪਤੰਗੇ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਨਾਦ ਸੁਣਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਹਰਨ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ਜੀਭ ਦਾ ਚਸਕਾ ਮੱਛੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਸੁਗੰਧੀ ਲੈਣ ਦਾ ਚਸਕਾ ਭੌਰੇ ਦਾ ਮਾਰੂ ਬਣਦਾ ਹੈ ।

ਇਹੀ ਹਾਲ ਹੈ ਇਨਸਾਨ ਦਾ । ਹਉਮੈ ਦਾ ਰੋਗ ਇਸ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੨) ਕਿਥੇ ਹਾਥੀ ਤੇ ਕਿਥੇ ਸੂਈ ਦਾ ਨੱਕਾ । ਹਾਥੀ ਸੂਈ ਦੇ ਨੱਕੇ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਕਿਵੇਂ ਲੰਘ ਸਕੇ ?

ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਇਆ ਮਨ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਸੁਭਾਉ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਕ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਬੜਾ ਹੌਲਾ ਫੁੱਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਤਨਾ ਸੂਖਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਮਾਨੋ, ਸੂਈ ਦੇ ਨੱਕੇ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਭੀ

ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਰ ਹਉਮੈ ਨਾਲ ਆਫਰਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨ ਹਾਥੀ ਸਮਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਲੰਘੇ ਸੂਈ ਦੇ ਨੱਕੇ ਵਿਚੋਂ ਦੀ? ਉਥੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਕਿਥੋਂ?

ਮਾਇਆ

(ਅ) ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ

੧. ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੫—ਮਿਠਾ ਕਰਿ ਕੈ ਖਾਇਆ, ਕਉੜਾ ਉਪਜਿਆ ਸਾਦੁ—ਪੰਨਾ ੫੦
੨. ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮ: ੫—ਪ੍ਰਾਣੀ ਜਾਣੈ ਇਹੁ ਤਨੁ ਮੇਰਾ—ਪੰਨਾ ੧੭੯
੩. ਗਉੜੀ ਮ: ੫—ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਬਿਰਲੇ ਕੀ ਹੀ ਬੁਝੀ ਹੇ—ਪੰਨਾ ੨੧੩
੪. ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫—ਵਡੇ ਵਡੇ ਰਾਜਨ ਅਰੁ ਭੂਮਨ, ਤਾ ਕੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨ ਬੁਝੀ—ਪੰਨਾ ੬੭੨
੫. ਸਾਰਗ ਮ: ੫—ਆਤੁਰੁ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਸੰਸਾਰ—ਪੰਨਾ ੧੨੨੪
੬. ਬਸੰਤ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਸੁਰਹ ਕੀ ਜੈਸੀ ਤੇਰੀ ਚਾਲ—ਪੰਨਾ ੧੧੯੬
੭. ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਕਬੀਰ ਭਲੀ ਮਧੂਕਰੀ— ਪੰਨਾ ੧੩੭੩
੮. ਸੂਹੀ ਲਲਿਤ ਫਰੀਦ ਜੀ—ਬੇੜਾ ਬੰਧਿ ਨ ਸਕਿਓ—ਪੰਨਾ ੭੯੪
੯. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ—ਫਰੀਦਾ ਏ ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾ—ਪੰਨਾ ੧੩੭੯

ਭਾਵ:

(੧) ਹਲਕਾਇਆ ਕੁੱਤਾ ਬੇ-ਥਵਾ ਹੋ ਕੇ ਚੁਫੇਰੇ ਦੌੜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਚੋਗੇ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਤੋਤਾ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਹੈ ।

ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਬੁਰੀ! ਇਸ ਦੇ ਢਹੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਮਨੁੱਖ ਕਦੇ ਇਸ ਦੇ ਪੰਜੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ । ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦਾ ਅਜੇਹਾ ਹਲਕ ਕੁੱਦਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿਨ ਰਾਤ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਇਕ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

(੨) ਚਿੜੀਮਾਰ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਵਾਸਤੇ ਜਾਲ ਤਾਣਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਉਤੇ ਚੋਗਾ ਖਿਲਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਭੋਲੇ ਪੰਛੀ ਚੋਗਾ ਚੁਗਣ ਆ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, ਜਾਲ ਵਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਮੌਜ ਨਾਲ ਚੋਗਾ ਚੁਗਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਬੋਲੀਆਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ । ਚਿੜੀਮਾਰ ਅਚਨਚੇਤ ਜਾਲ ਖਿੱਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਸਾਰੇ ਪੰਛੀ ਵਿਚੇ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਮਾਇਆ ਨੇ ਮੋਹ ਦਾ ਜਾਲ ਖਿਲਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸਭ ਜੀਵ-ਪੰਛੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿਚ ਫਸਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

(੩) ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਬੁਰੀ ਬਲਾ! ਧਨ ਜੋੜਨ ਦਾ ਚਸਕਾ ਪੈ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਲੱਖਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤਿਆਂ ਭੀ ਮਨ ਨਹੀਂ ਰੱਜਦਾ । ਜੇ ਪਰਾਏ ਘਰ ਤੱਕਣ ਦੀ ਭੈੜੀ ਬਾਣ ਪੈ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਸ਼ਰਮ ਹਯਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ, ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਦੀ ਕੋਈ ਤਮੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ।

ਜਿਸ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮੋਹਰ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਫਾਹੀ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

(੪) ਬਲਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਲੱਕੜਾਂ ਪਾਈ ਚਲੋ, ਉਹ ਬਲਦੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ । ਅੱਗ ਨੇ ਕਦੇ ਭੀ ਲੱਕੜਾਂ ਸਾੜਨ ਤੋਂ ਨਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ।

ਇਹੀ ਹਾਲ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦਾ ਹੈ, ਚਸਕਿਆਂ ਦਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਖਾਣੇ ਖਾਣ ਦਾ ਚਸਕਾ ਪੈ ਜਾਏ, ਨਿੱਤ ਨਿੱਤ ਸੁਆਦਲੇ ਭੋਜਨ ਖਾਣ ਨਾਲ ਭੀ ਕਦੇ ਖਾਣ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ । ਮਨੁੱਖ ਕਾਮ-ਵਾਸਨਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਏ, ਪਰਾਏ ਘਰ ਤੱਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਵਾਸਨਾ ਮੁੱਕਦੀ ਨਹੀਂ ।

ਮਾਇਆ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਕਦੇ ਕੋਈ ਰੱਜਿਆ ਨਹੀਂ ।

(੫) ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਕਦੇ ਮੁੱਕਦੀ ਨਹੀਂ, ਜਿਵੇਂ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਘਰ ਘਰ ਭਟਕਣਾ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।

(੬) ਰੋਟੀ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਕੁੱਤਾ ਘਰ ਘਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਘਰ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਪਿਆ ਹੋਵੇ, ਮਾਲਕ ਘਰ ਨਾਹ ਹੋਵੇ, ਕੁੱਤਾ ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਕੇ ਚੱਕੀ ਨੂੰ ਚੱਟਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਆਟਾ ਚੱਟ ਕੇ ਭੀ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਦੀ, ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਚੱਕੀ ਦਾ ਪਰੋਲਾ ਭੀ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਫੜ ਕੇ ਲੈ ਦੌੜਦਾ ਹੈ ।

ਇਹੀ ਹਾਲ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ-ਮਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਬੜਾ ਸਾਊ ਪਿਆ ਜਾਪੇ, ਪਰ ਮਨ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਕੁੱਤੇ ਵਰਗੇ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਕਦੇ ਰੱਜਦੀ ਨਹੀਂ ।

(੭) ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖੋ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ; ਕਿਤੇ ਦੀਵਾਨੀ ਦਾਹਵੇ, ਕਿਤੇ ਫੌਜਦਾਰੀ ਝਗੜੇ । ਇਹੀ ਸਭ ਝਗੜੇ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਤੇ ਮਲਕੀਅਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਨਿੱਤ ਕਈ ਖੂਨ ਖ਼ਰਾਬੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਘਰਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਜੀਉਣ ਦਾ ਹੱਜ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ।

ਅਜੇਹੀ ਮਲਕੀਅਤ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਮੰਗ ਖਾਣਾ ਚੰਗਾ । ਨਾਹ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ, ਨਾਹ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸਾੜਾ-ਈਰਖਾ । ਮਨ ਸਦਾ ਨਿਸਚਿੰਤ ਤੇ ਬੇ-ਫ਼ਿਕਰ ।

(੮) ਸਿਆਲ ਦੀ ਬਹਾਰੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਲੋਕ ਦਰਿਆ ਵਿਚੋਂ ਗਾਹਣ ਹੀ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਵਰਖਾ ਰੁੱਤੇ ਜਦੋਂ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕੰਢਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪਿਆ ਉਛਲਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਵੱਡੇ ਤਾਰੂ ਨੂੰ ਭੀ ਪਾਰ ਲੰਘਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ ।

ਕਸੁੰਭੇ ਦੇ ਫੁੱਲ ਵਰਗੀ ਸ਼ੋਖ-ਰੰਗ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਹੱਥ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਇਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਧੀਕ ਵਧੀਕ ਉਠਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਸੈਂਕੜੇ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ, ਲੱਖਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਜੋੜਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਬਣਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮੋਹ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਸਿਰੋਂ ਪਰੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਵਿਚੋਂ ਇਨਸਾਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਰਲੀ ਬੇੜੀ ਸਹੀ-ਸਲਾਮਤਿ ਪਾਰ ਲੰਘਦੀ ਹੈ ।

(੯) ਸਿਆਲ ਦੀ ਰੁੱਤੇ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੀਆਂ ਪੈਲੀਆਂ ਵਿਚ ਸਰ੍ਹੋਂ ਬੀਜਦੇ ਹਨ । ਸਰ੍ਹੋਂ ਦਾ ਸਾਗ ਇਸ ਬਹਾਰ ਦੀ ਖ਼ਾਸ ਵਧੀਆ ਸਬਜ਼ੀ ਹੈ । ਪੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਤਨਾ ਗੰਦਲਾਂ ਨੂੰ । ਪੈਲੀਆਂ ਵਿਚ ਉੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਨਰਮ ਸੁਡੌਲ ਗੰਦਲਾਂ ਰਾਹ ਜਾਂਦਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਪਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥ ਇਹਨਾਂ ਗੰਦਲਾਂ ਵਾਂਗ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਦਿਨ ਰਾਤ ਮਨੁੱਖ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਭੱਜ ਦੌੜ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਚੇਤਾ ਹੀ ਭੁਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਇਹਨਾਂ

ਪਦਾਰਥਾਂ ਲਈ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਧਦੀ ਹੈ, ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਮ-ਦੁੱਖ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਟਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਉਤੇ ਤਿਉਂ ਵੱਜਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਲਖ-ਪਤੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉਤੇ ਖੜਾ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਘੜਿਆਲ ਨੂੰ ਇਕ ਇਕ ਘੰਟੇ ਪਿਛੋਂ ਚੋਟ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ।

ਮਾਇਆ

(ੲ) ਪ੍ਰਬਲ

੧. ਗਉੜੀ ਮ: ੩—ਇਸੁ ਜੁਗ ਕਾ ਧਰਮੁ ਪੜਹੁ ਤੁਮ ਭਾਈ—ਪੰਨਾ ੨੦੩
੨. ਗਉੜੀ ਮ: ੩ ਛੰਤ—ਮਾਇਆ ਸਰੁ ਸਬਲੁ ਵਰਤੈ ਜੀਉ—ਪੰਨੇ ੨੪੫-੪੬
੩. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰ ਗੂਜਰੀ)—ਮਾਇਆ ਹੋਈ ਨਾਗਨੀ—ਪੰਨਾ ੫੧੦
੪. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ) ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਇਸੁ ਮਨ ਕਉ ਮਲੁ ਲਾਗੀ—ਪੰਨਾ ੬੫੦
੫. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ)—ਮਾਇਆ ਭੁਇਅੰਗਮੁ ਸਰਪੁ ਹੈ—ਪੰਨਾ ੧੪੧੫
੬. ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮ: ੫—ਨੈਨਹੁ ਨੀਦ ਪਰ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਵਿਕਾਰ—ਪੰਨਾ ੧੮੨
੭. ਗਉੜੀ ਮ: ੫—ਜੀਵਤ ਛਾਡਿ ਜਾਹਿ ਦੇਵਾਨੇ—ਪੰਨਾ ੧੯੯
੮. ਗਉੜੀ ਮਾਲਾ ਮ: ੫—ਪਾਇਓ ਬਾਲ ਬੁਧਿ ਸੁਖੁ ਰੇ—ਪੰਨਾ ੨੧੪
੯. ਗਉੜੀ ਮਾਲਾ ਮ: ੫—ਉਬਰਤ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਕੀ ਸਰਣੀ—ਪੰਨਾ ੨੧੫
੧੦. ਗਉੜੀ ਮਾਝ ਮ: ੫—ਖੋਜਤ ਫਿਰੇ ਅਸੰਖ, ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰੀਆ—ਪੰਨਾ ੨੪੦
੧੧. ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮ: ੫—ਠਠਾ ਮਨੂਆ ਠਾਹਹਿ ਨਾਹੀ—ਪੰਨਾ ੨੫੫
੧੨. ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮ: ੫—ਏਉ ਜੀਅ ਬਹੁਤੁ ਗ੍ਰਭ ਵਾਸੇ—ਪੰਨਾ ੨੫੧
੧੩. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਜਿਨਿ ਲਾਈ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸੋਈ ਫਿਰਿ ਖਾਇਆ—ਪੰਨਾ ੩੭੦
੧੪. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਅਨਦਿਨੁ ਮੂਸਾ ਲਾਜੁ ਟੁਕਾਈ—ਪੰਨਾ ੩੯੦
੧੫. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਇਨ੍ਹ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰੀ ਘਨੇਰੀ—ਪੰਨਾ ੩੯੨
੧੬. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਮਾਥੈ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਕਰੁਰਿ—ਪੰਨਾ ੩੯੪
੧੭. ਗੂਜਰੀ ਮ: ੫—ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕ ਅਰੁ ਰੁਦ੍ਰ ਲੋਕ, ਆਈ ਇੰਦ੍ਰ ਲੋਕ ਤੇ ਧਾਇ—ਪੰਨਾ ੫੦੦
੧੮. ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫—ਜਿਹ ਕਰਣੀ ਹੋਵਹਿ ਸਰਮਿੰਦਾ—ਪੰਨਾ ੬੭੩
੧੯. ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫—ਜਿਨਿ ਕੀਨੇ ਵਸਿ ਅਪੁਨੈ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ—ਪੰਨਾ ੬੭੩
੨੦. ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫—ਗਹੁ ਕਰਿ ਪਕਰੀ ਨ ਆਈ ਹਾਥਿ—ਪੰਨਾ ੮੯੧
੨੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ)—ਮਿਤ੍ਰੁ ਪਿਆਰਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਮੈ ਛਡਿ ਗਵਾਇਆ—ਪੰਨਾ ੯੬੩
੨੨. ਮਾਰੂ ਮ: ੫—ਮੋਹਨੀ ਮੋਹਿ ਲੀਏ ਤ੍ਰੈ ਗੁਨੀਆ—ਪੰਨਾ ੧੦੦੮

੨੩. ਮਾਰੂ ਮ: ੫—ਜਿਸੁ ਗ੍ਰਿਹਿ ਬਹੁਤੁ ਤਿਸੈ ਗ੍ਰਿਹਿ ਚਿੰਤਾ—ਪੰਨਾ ੧੦੧੯
੨੪. ਡਖਣੇ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਮਾਰੂ)—ਕੁਰੀਏ ਕੁਰੀਏ ਵੈਦਿਆ—ਪੰਨਾ ੧੦੯੫
੨੫. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਮਾਰੂ ਕੀ ਵਾਰ)—ਢਹਦੀ ਜਾਇ ਕਰਾਰਿ—ਪੰਨਾ ੧੦੯੭
੨੬. ਸਾਰਗ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਮਾਰੂ)—ਗਿਲੀ ਗਿਲੀ ਰੋਡੜੀ—ਪੰਨਾ ੧੦੯੭
੨੭. ਸਾਰਗ ਮ: ੫—ਮਾਖੀ ਰਾਮ ਕੀ ਤੂ ਮਾਖੀ—ਪੰਨਾ ੧੨੨੭
੨੮. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ)—ਖੁਭੜੀ ਕੁਥਾਇ—ਪੰਨਾ ੧੪੨੫
੨੯. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ) ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਪੇਖਿ ਭੁਲਣੇ—ਪੰਨਾ ੧੪੨੫
੩੦. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ)—ਦੂਜੀ ਛੋਡਿ ਕੁਵਾਟੜੀ—ਪੰਨਾ ੧੪੨੬
੩੧. ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਕਾਲਬੂਤ ਕੀ ਹਸਤਨੀ—ਪੰਨੇ ੩੩੫-੩੬
੩੨. ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਠਠਾ ਇਹੈ ਦੂਰਿ ਠਗਨੀਰਾ—ਪੰਨਾ ੩੪੧
੩੩. ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਸਰਪਨੀ ਤੇ ਉਪਰਿ ਨਹੀ ਬਲੀਆ—ਪੰਨਾ ੪੮੦
੩੪. ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਸਾਸੁ ਕੀ ਦੁਖੀ, ਸਸੁਰ ਕੀ ਪਿਆਰੀ—ਪੰਨਾ ੪੮੨
੩੫. ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਜਗਿ ਜੀਵਨੁ ਐਸਾ ਸੁਪਨੇ ਜੈਸਾ—ਪੰਨਾ ੪੮੨
੩੬. ਰਾਮਕਲੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਦੁਨੀਆ ਹੁਸੀਆਰ ਬੇਦਾਰ—ਪੰਨਾ ੯੧੨
੩੭. ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਕਬੀਰ ਮਾਇਆ ਡੋਲਨੀ—ਪੰਨਾ ੧੩੬੫
੩੮. ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਕਬੀਰ ਮਾਇਆ ਚੋਰਟੀ—ਪੰਨਾ ੧੩੬੫
੩੯. ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਕਬੀਰ ਚੁਗੈ ਚਿਤਾਰੈ ਭੀ ਚੁਗੈ—ਪੰਨਾ ੧੩੭੧
੪੦. ਸਾਰੰਗ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ—ਕਾਏਂ ਰੇ ਮਨ ਬਿਖਿਆ ਬਨ ਜਾਇ—ਪੰਨਾ ੧੨੫੨
੪੧. ਗਉੜੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ—ਕੂਪੁ ਭਰਿਓ ਜੈਸੇ ਦਾਦਿਰਾ—ਪੰਨਾ ੩੪੬
੪੨. ਸੂਹੀ ਫਰੀਦ ਜੀ—ਤਪਿ ਤਪਿ ਲੁਹਿ ਲੁਹਿ ਹਾਥੁ ਮਰੋਰਉ—ਪੰਨਾ ੭੯੪
੪੩. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ—ਫਰੀਦਾ ਦਰ ਦਰਵੇਸੀ ਗਾਖੜੀ—ਪੰਨਾ ੧੩੭੭

ਭਾਵ:

(੧) ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰੇਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਨਾਲ ਹੀ ਬੋਹੜ ਆਦਿਕ ਦਾ ਛਾਂ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਰੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਕਿਸਾਨ ਹਲਾਂ ਦੇ ਜੋੜੇ ਲਾ ਕੇ ਮਾਲ ਡੰਗਰ ਲਈ ਪੱਠਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਕੇ ਦੁਪਹਿਰ ਦੀ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਗਰਮੀ ਦੀ ਬਹਾਰੇ ਬੋਹੜ ਹੇਠ ਆ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਖੁਲ੍ਹੀ ਬਹਾਰੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਬਾਜ਼ੀਗਰ ਭੀ ਆ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ । ਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਢੋਲ ਵੱਜਦਿਆਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹੋਰ ਬਾਲਕ ਜਵਾਨ ਬੁੱਢੇ ਸਭ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਨਟ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਕਰਤਬ ਵਿਖਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਘੰਟੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਜੀ ਚੰਗਾ ਪਰਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਬਾਜ਼ੀਗਰ ਨੂੰ ਚੋਖਾ ਦਾਣਾ-ਫੱਕਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਮਾਇਆ ਦੇ ਨਟ ਮੋਹ ਨੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਬਾਜ਼ੀ ਰਚਾਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਸਭ ਜੀਵ ਇਸ ਬਾਜ਼ੀ ਵਿਚ ਪਰਚ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਜੀਵਨ-ਸਮਾ ਐਵੇਂ ਹਾਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਗਵਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

(੨) ਮਾਇਆ, ਮਾਨੋ, ਇਕ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬੇੜੀ ਇਸ ਵਿਚ ਬੜੀ ਡੋਲਦੀ ਹੈ, ਬੜਾ ਖ਼ਤਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਡੁੱਬਣ ਦਾ । ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਜਨ ਜਹਾਜ਼ ਹੈ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਮਲਾਹ ਹੈ ।

(੩) ਜੰਗਲਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਅਯਦਹਾ ਤੇ ਨਾਗ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਕੋਈ ਓਭੜ ਮਨੁੱਖ ਰਾਹੋਂ ਖੁੰਝ ਕੇ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾਗ ਦੇ ਟੋਟੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਨਾਗ ਤੁਰਤ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਵਲ ਮਾਰਦਾ ਮਾਰਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਪੇਟ ਵਿਚੋਂ ਅਭਾਗੇ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਮੌਤ ਹੀ ਛੁਡਾਉਂਦੀ ਹੈ ।

ਮਾਇਆ ਬੜੀ ਭਿਆਨਕ ਨਾਗਨੀ! ਨਿੰਦਿਆ ਈਰਖਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿਕ ਇਸ ਮਾਇਆ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਵਲ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚੋਂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ ।

ਸੱਪ ਡਰਦਾ ਹੈ ਗਰੁੜ-ਮੰਤ੍ਰ ਤੋਂ, ਮਾਇਆ ਵੱਸ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ ।

(੪) ਤੇਲੀ ਦਾ ਕਮਾਮ ਹੈ ਕੋਲੂ ਵਿਚ ਤਿਲ ਪੀੜ ਕੇ ਤੇਲ ਕੱਢਣਾ ਤੇ ਵੇਚਣਾ । ਉਹ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਇਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਬਾਹਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਤੇਲ ਨਾਲ ਥਿੰਧੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਇਕ ਟਾਕੀ ਨਾਲ ਉਹ ਦਿਨ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡੇ ਤੋਂ ਥਿੰਧਿਆਈ ਪੂੰਝਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਭੀ ਤੇਲ ਨਾਲ ਲਿਬੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਤੇਲੀ ਉਸ ਟਾਕੀ ਨਾਲ ਪੂੰਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਟਾਕੀ ਨੂੰ ਕੋਲੂ ਉਤੇ ਰੱਖ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਤੇਲੀ ਦੀ ਇਹ ਟਾਕੀ ਖੁੰਭ ਚਾੜ੍ਹਿਆਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਨਿਖਰਦੀ । ਹਰ ਵੇਲੇ ਜੁ ਤੇਲ ਨਾਲ ਥਿੰਧੀ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੋਇਆ ।

ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮੈਲ ਲਗਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਮੈਲ ਧੁਪਣੀ ਕੋਈ ਸੌਖੀ ਖੇਡ ਨਹੀਂ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੋਹਰ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਸੁਭਾਗੇ ਦਾ ਮਨ ਪਰਤਦਾ ਹੈ ।

(੫) ਸੱਪ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਬੜਾ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਵੈਰੀ ਹੈ । ਇਸ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਸੱਪਾਂ ਦੇ ਡੰਗੇ ਹੋਏ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਲੋਕ ਸੱਪ ਦੇ ਡੰਗੇ ਦਾ ਇਲਾਜ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ।

ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਸਤੇ ਬੜਾ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਜ਼ਹਿਰ ਹੈ । ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੀ ਇਹ ਮੋਹ ਡੰਗ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਫੁੜਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਦੀ ਵਿੱਸ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੬) ਗ਼ਾਫ਼ਲ ਹੋ ਕੇ ਸੌਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਘਰੀਂ ਚੋਰਾਂ ਦਾ ਭੀ ਚੰਗਾ ਦਾਉ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਚੋਰ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਰਾਹ ਲੱਭ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਤੇ, ਜੇ ਬੁਰੇ ਹੀ ਖੁਲ੍ਹੇ ਰਹਿ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਚੋਰਾਂ ਦੇ ਪੌਂ ਬਾਰਾਂ ।

ਇਸ ਸਰੀਰ-ਘਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਮਾਇਆ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਸੁੱਤਾ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਘਰ ਦੇ ਬੁਰੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ ਚੌੜ-ਚੁਪੱਟ ਖੁਲ੍ਹੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਾਮਾਦਿਕ ਚੋਰ ਇਹਨੀਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣਾ ਦਾਉ ਲਗਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

(੭) ਕੋਈ ਗੁਰਗੁਰੀ ਸਾਮੀ ਤਾੜ ਕੇ ਠੱਗ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਠਿਆਈ ਆਦਿਕ ਵਿਚ ਧਤੂਰਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਸ਼ੀਲੀ ਚੀਜ਼ ਖਵਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੇ-ਸੁਰਤਿ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਧਨ ਮਾਲ ਲੁੱਟ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

।

ਮਾਇਆ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹ ਦੀ ਠਗ-ਬੂਟੀ ਖਵਾ ਕੇ ਸਭ ਦਾ ਆਤਮਕ ਧਨ ਲੁਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ।

(੮) ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਹਿੱਲ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਈ ਹਾਸੇ ਹੀਣੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਕੋਈ ਪਾਗਲ ਐਸਾ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗਲੀਆਂ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੰਦੀਆਂ-ਮੰਦੀਆਂ ਲੀਰਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗੰਢੜੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਗਲੀ ਮਹੱਲੇ ਦੇ ਬਾਲ ਛੇੜਖਾਨੀ ਵਾਸਤੇ ਜੇ ਉਸ ਗੰਢੜੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾ ਦੇਣ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਮੋਹ ਦੀ ਪੋਟਲੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਸਰੋਸ਼ ਵਾਂਗ ਚੰਬੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ‘ਮੈਂ’ ਤੇ ‘ਮਮਤਾ’ ਦਾ ਬੱਧਾ ਮਨੁੱਖ ਗੱਲੇ ਗੱਲੇ ਹਰੇਕ ਨਾਲ ਖਹਿ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਸੁਖ ਮਿਲੇ ਚਾਹੇ ਦੁਖ, ‘ਮਮਤਾ’ ਦੀ ਪੋਟਲੀ ਸੁੱਟਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

(੯) ਗਰਮੀ ਦੀ ਰੁੱਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਵਾ-ਵਰੋਲੇ ਉਠਦੇ ਹਨ । ਕੱਪੜਾ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਆਦਿਕ ਕੋਈ ਹੌਲੀ ਸ਼ੈ ਉਸ ਵਾ-ਵਰੋਲੇ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਦੂਰ ਉੱਚੀ ਉੱਡ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਵਾ-ਵਰੋਲੇ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਦਰੀਆਵਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਈਂ ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਕੋਈ ਲਕੜੀ ਸ਼ਤੀਰੀ ਆਦਿਕ ਉਸ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਚੱਕਰ ਲਾਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਗੇੜ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦੀ । ਮੇਹਦੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੁਕਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਈ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਚੱਕਰ ਆਉਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਭੀ ਉਹ ਤੁਰਨ ਫਿਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨ, ਚੱਕਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਭੁੰਵੇ ਡਿਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਮਾਇਆ ਦਾ ਚੱਕਰ ਬੜਾ ਡਾਢਾ! ਧਨ ਦਾ ਜੋੜਨਾ, ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਭੋਗਣਾ, ਇਹ ਐਸੇ ਗੇੜ ਹਨ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਮਨੁੱਖ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ । ਮੁੜ ਮੁੜ ਉਥੇ ਹੀ ਭੁਆਟਣੀਆਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਡਿਗਦਾ ਹੈ । ਦੁਖੀ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਗੇੜ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

(੧੦) ਕਈ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਘਾਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਖੂਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਡੂੰਘੇ ਪੁੱਟਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਪਿੰਡ ਦੇ ਖੂਹ ਉਤੇ ਹਰ ਅੰਵਾਣਾ ਸਿਆਣਾ ਜਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਨ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਦੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਡਿੱਗਣ ਦੀ ਘਟਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਾਲੇ ਸਾਧਾਰਨ ਖੂਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਡਿੱਗੇ ਨੂੰ ਕੱਢਣਾ ਕੋਈ ਔਖਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਅਜੇਹੇ ਖੂਹ ਹੁੰਦੇ ਭੀ ਹਨ ਚੌੜੇ । ਪਰ ਡੂੰਘੇ ਖੂਹ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸੌੜੇ ਭੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਅਜੇਹੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਡਿੱਗੇ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਇਕ ਡੂੰਘਾ ਸੌੜਾ ਖੂਹ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਗੋਤੇ ਖਾ ਖਾ ਕੇ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਂਹ ਗੁਰੂ ਫੜ ਲਏ, ਉਹ ਬਚ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ।

(੧੧) ਸਿਆਣਾ ਘੁਮਿਆਰ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਬਣਾ ਕੇ ਬੜੀ ਜੁਗਤਿ ਨਾਲ ਇਕ ਇਕ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਉਪਰ ਟੀਨਾਂ ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਸਾਂਭਦਾ ਹੈ । ਬੇ-ਜੁਗਤ ਰੱਖੇ ਭਾਂਡੇ ਦਿਨ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰੀ ਠਹਕਣ, ਟੁੱਟ ਜਾਣ ਤੇ ਘੁਮਿਆਰ ਦੀ ਕੀਤੀ ਮੇਹਨਤ ਅਜਾਈਂ ਜਾਏ ।

ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਬੇ-ਜੁਗਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਝਗੜਦਾ ਹੈ, ਠਹਕਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਕਈਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦੁਖਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਆਪ ਭੀ ਦੁਖੀ ਤੇ ਹੋਰ ਭੀ ਦੁਖੀ ।

(੧੨) ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਇਕ ਪੱਕੀ ਫਾਹੀ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਫਾਹੀ ਹੈ ਬੜੀ ਹੀ ਮਿੱਠੀ ਸੁਆਦਲੀ । ਜਗਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਇਸ ਫਾਹੀ ਵਿਚ ਫਸੇ ਪਏ ਹਨ ।

(੧੩) ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਹੀ ਬੋਲ-ਬਾਲਾ ਹੈ । ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਤਾਂ ਪਰਤੱਖ ਹੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ

ਆਪੋ ਵਿਚ ਡਾਂਗ-ਸੋਟਾ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਭਰਾ ਭਰਾ ਦਾ ਮਾਰੂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜੇਹੜੇ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਤਿਆਗ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਮ-ਵਾਸਨਾ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਜਾ ਤੜਪਾਂਦੀ ਹੈ । ਨਿੱਤ ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋਭ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਆ ਗ੍ਰਸਦੀ ਹੈ ।

ਮਾਇਆ ਦੇ ਅਸਰ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਉਹੀ ਬਚਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੪) ਦਰਿਆ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਕਾਹੀ ਪਿਲਛੀ ਕਾਨਿਆਂ ਦਾ ਸੰਘਣਾ ਬੇਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦਰਿਆ ਦਾ ਕੰਢਾ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਤੇ ਪੱਧਰਾ ਹੈ, ਰੇਤ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਮਿਲੀ ਹੋਈ । ਫਿਰ ਭੀ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਦਲੇਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ, ਘੜੀ ਭਰ ਸੌਣ ਲਈ ਉਸ ਕੰਢੇ ਉਤੇ ਲੇਟ ਜਾਏ । ਕੀਹ ਪਤਾ, ਦਰਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕੇਹੜੇ ਵੇਲੇ ਹੇਠੋਂ ਹੇਠੋਂ ਮਿੱਟੀ ਕੇਰ ਕੇ ਸਾਰੀ ਢਿੱਗ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਡੇਗ ਲਏ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਖੂਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੀਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਭਰੀਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ ਚਰਖੜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਜ ਵਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਕਦੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਵੜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪਏ, ਤਾਂ ਖਾਸ ਪੱਕੀਆਂ ਲੱਜਾਂ ਲੈ ਕੇ ਦੋ ਚਾਰ ਮਨੁੱਖ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਅਜੇਹਾ ਕੋਈ ਮੂਰਖ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਚਰਖੜੀ ਦੀ ਲੱਜ ਰਸਤੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਉਤਰ ਜਾਏ, ਲੱਜ ਨੂੰ ਚਰਖੜੀ ਵਾਲੇ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਚੂਹਾ ਕੁਤਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਬੇ-ਫਿਕਰ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਲੱਜ ਦਾ ਆਸਰਾ ਫੜੀ ਮਿਠਿਆਈ ਖਾਂਦਾ ਰਹੇ ।

ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਉਮਰ ਦੀ ਲੱਜ ਨੂੰ ਜਮ-ਚੂਹਾ ਕੁਤਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਦਿਨ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਮਜ਼ੇ ਨਾਲ ਮੋਹ ਦੀ ਖੂਹੀ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੈ । ਉਮਰ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਮੋਹ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਹੈ ।

(੧੫) ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਭੱਜ ਜਾਵੇ ਚਾਹੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹੇ, ਮਾਇਆ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਐਸੀ ਚੁੜੇਲ ਹੋ ਕੇ ਚੰਬੜਦੀ ਹੈ ਕਿ ਖਲਾਸੀ ਕਰਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਕਾਮਾਦਿਕ ਇਸ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਐਸੇ ਠੱਗ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਯਾਰੀ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਉਸੇ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਗੁਰੂ ਹੀ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ।

(੧੬) ਧਤੂਰਾ ਆਦਿਕ ਨਸ਼ੀਲੀ ਬੂਟੀ ਮਿਠਿਆਈ ਵਿਚ ਖਵਾ ਕੇ ਠੱਗ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਰਾਹੀਂ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰਾਂ ਦਾ ਮਾਲ ਲੁੱਟ ਕੇ ਪੱਤਰਾ ਵਾਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਮਾਇਆ ਬੜੀ ਮੋਮੋਠਗਣੀ ਹੈ । ਮੋਹ ਦੀ ਠਗਬੂਟੀ ਖਵਾ ਕੇ ਸਭ ਦਾ ਆਤਮਕ ਧਨ ਲੁੱਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਉਹੀ ਬਚਦਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਏ ।

(੧੭) ਅੱਗ ਨਾਲ ਮਕਾਨਾਂ ਤੇ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦੇ ਸੜਨ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਿੱਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਕਿਸੇ ਦੀ ਅਨਗਹਿਲੀ ਨਾਲ ਕਿਤੇ ਰਤਾ ਕੁ ਜਿਤਨੀ ਚਿਣਗ ਲੱਕੜ ਕਾਠ ਆਦਿਕ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਬੇ-ਮਲੂਮੇ ਅਸਰ ਕਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਘਰ ਦੇ ਲੋਕ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੌਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਤਨੇ ਚਿਰ ਨੂੰ ਉਹ ਅੱਗ ਕਾਫ਼ੀ ਮਘ ਉਠਦੀ ਹੈ । ਪਤਾ ਤਦੋਂ ਹੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਰਾ ਘਰ ਭੜਕ ਉਠਦਾ ਹੈ ।

ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰ ਮਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ ਦੇ ਆਸਨ ਸਾੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਲੁਕਵੀਂ ਅੱਗ ਬੁਰੀ ਜ਼ਾਲਮ !

(੧੮) ਘੁਮਿਆਰ ਜਦੋਂ ਖੋਤੇ ਉਤੋਂ ਭਾਰੀ ਛੱਟ ਲਾਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਥਕੇਵਾਂ ਲਾਹਣ ਲਈ ਖੋਤਾ ਘੱਟੇ ਵਿਚ

ਸੁਆਹ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੇਟਦਾ ਹੈ । ਮਿੱਟੀ ਘੱਟੋ ਵਿਚ ਲੇਟਣਾ ਖੋਤੇ ਦੀ ਬੜੀ ਮਨ-ਭਾਉਂਦੀ ਹਰਕਤ ਹੈ । ਰੂੜੀਆਂ ਉਤੇ ਚੁੱਗਣਾ ਤੇ ਸੁਆਹ ਵਿਚ ਲੇਟਣਾ—ਖੋਤੇ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਰੁਚੀ ਇਹੀ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਚੰਦਨ ਰੁੱਖ ਦੀ ਬੜੀ ਕਦਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਲੇਪ ਸੁਗੰਧੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਤਪਸ਼ ਹਟਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਖੋਤੇ ਨੂੰ ਚੰਦਨ ਦੇ ਲੇਪ ਦੀ ਕੀਹ ਸਾਰ? ਖੋਤਾ ਘੱਟੋ ਵਿਚ ਹੀ ਲੇਟੇਗਾ ।

ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਉਹੀ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਇਥੇ ਭੀ ਹਾਸੋ-ਹੀਣਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਭੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਵੇ ।

(੧੯) ਠੱਗ ਧੜੂਰਾ ਆਦਿਕ ਨਸ਼ੀਲੀ ਚੀਜ਼ ਮਿਠਿਆਈ ਵਿਚ ਖੁਆ ਕੇ ਭੋਲੇ ਰਾਹੀ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਮਾਇਆ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਧਨ ਜੋੜਨ ਦੀ ਇਤਨੀ ਚੇਟਕ ਲਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਂ ਪਿਉ ਪੁਤ੍ਰ ਭਰਾ ਸਾਕ ਅੰਗ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਦੁਫੇੜ ਪਵਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ਘਰ ਘਰ ਇਹੀ ਹਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਪ ਤਪ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੁਝ ਭੀ ਪਏ ਕਰੋ, ਮਾਇਆ ਅਗੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ । ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰ ਗੁੱਝੀ ਮਾਰ ਮਾਰਦੀ ਹੈ । ਬਚਦਾ ਕੇਵਲ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਚੇਤੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।

(੨੦) ਸੂਰਜ ਵਲ ਪਿੱਠ ਕਰ ਕੇ ਖਲੋ ਜਾਉ, ਆਪਣਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਦਿੱਸੇਗਾ । ਮਨੁੱਖ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਇਸ ਪਰਛਾਵੇਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਦੌੜੇਗਾ, ਪਰਛਾਵਾਂ ਅਗਾਂਹ ਅਗਾਂਹ ਦੌੜਿਆ ਜਾਇਗਾ । ਪਰ ਹੁਣ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਲ ਪਿੱਠ ਕਰ ਕੇ ਦੌੜੋ, ਪਰਛਾਵਾਂ ਭੀ ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਦੌੜਿਆ ਆਵੇਗਾ ।

ਮਾਇਆ ਭੀ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਇਹੋ ਜੇਹੀ ਹੀ ਖੇਡ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਇਸ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜੋੜਦਾ ਹੈ, ਰੱਜਦਾ ਨਹੀਂ । ਚਿੰਤਾ ਤੇ ਹਾਹੁਕੇ ਬਣੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਵਿਸਾਹ ਭੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਕਦੇ ਲੱਖ ਤੇ ਕਦੇ ਕੱਖ ।

ਜੇਹੜਾ ਕੋਈ ਭਾਗਵਾਨ ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ ਬੇ-ਪਰਵਾਹ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਤੇ ਖਲਕਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਸੇਵਕਾ ਬਣਦੀ ਹੈ ।

(੨੧) ਚਾਲਾਕ ਲੋਕ ਮੁਲੰਮੇ ਨੂੰ ਅਸਲ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਕ ਚਮਕੀਲਾ ਬਣਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਗਾਹਕ ਨੂੰ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੁੱਟਿਆ ਗਿਆ । ਸ਼ੋਖ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਸਦਾ-ਗੁਲਾਬ ਫੁੱਲ ਸੁੱਚੇ ਗੁਲਾਬ ਨੂੰ ਮਾਤ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਕਸੰਭੇ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕ ਕੱਪੜੇ ਰੰਗਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਰੰਗ ਬੜਾ ਸ਼ੋਖ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ।

ਮਾਇਆ ਦੀ ਸ਼ੋਖੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਭਰਮਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਗਵਾਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੨੨) ਕਾਂ ਬੜਾ ਸਿਆਣਾ ਪੰਛੀ ਹੈ । ਕਦੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਿਠਿਆਈ ਦਾ ਮੋਟਾ ਦਾਣਾ ਮਿਲ ਜਾਏ, ਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾਣੇ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵਿਸਾਹ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ । ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਪਏ ਕਿ ਕੋਈ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾਣੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਲੁਕਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਵੇਖੋ ਤਮਾਸ਼ਾ! ਇਤਨਾ ਸਿਆਣਾ ਪੰਛੀ, ਲੁਕਾਉਣ ਵੇਲੇ ਭੀ ਇਤਨੀ ਇਹਤਿਆਸ! ਫਿਰ ਭੀ ਲੁਕਾਈ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਕਾਂ ਕਦੇ ਲੱਭ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

ਮਾਇਆ ਦੀ ਖਿੱਚ ਬੁਰੀ! ਭੈਣ ਭਰਾ ਮਾਂ ਪਿਉ ਸਭ ਪਾਸੋਂ ਲੁਕਾ ਲੁਕਾ ਕੇ ਸਾਂਭਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਬੈਂਕਾਂ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਮੂਰਖ ਅੰਵਾਣ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਦੱਬ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਦੱਬੀ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਆਪ

ਖਾਲੀ-ਹੱਥ ਉਠ ਤੁਰਦਾ ਹੈ ।

(੨੩) ਛੋਟੀ ਹੋਵੇ, ਵੱਡੀ ਹੋਵੇ, ਹਰੇਕ ਮੱਛੀ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜ ਕੇ ਤੜਫਦੀ ਹੈ । ਪਾਣੀ ਉਸ ਦੀ ਜਿੰਦ ਦਾ ਆਸਰਾ ਜੁ ਹੋਇਆ ।

ਰੱਬ ਦੀ ਯਾਦ ਭੁਲਾ ਕੇ ਜਿਸ ਨੇ ਭੀ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਜਿੰਦ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣਾਇਆ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਤੜਫਨੀ ਲੱਗ ਗਈ । ਅਤੀਤ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ, ਗਰੀਬ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਧਨਾਢ, ਸਭ ਦਾ ਹਾਲ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਗਰੀਬ ਵਲ ਤੱਕੋ, ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਰੋਟੀ ਦਾ ਸਹਸਾ । ਧਨਾਢ ਨੂੰ ਜੋੜੀ ਹੋਈ ਦੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਰਾਖੀ ਦੀ ਚਿੰਤਾ । ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਛੱਡ ਕੇ ਤੀਰਥਾਂ ਕੰਢੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਭੀ ਸਿਲਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਤੋਂ ਹੀ ਲੜ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਖਾਂਦੀ ਹੈ, ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਨਚਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੇ ਭੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪੱਲਾ ਛੱਡਿਆ, ਮਾਇਆ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲੜ ਲਾ ਕੇ ਖੁਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

(੨੪) ਵਰਖਾ ਦੀ ਰੁੱਤੇ ਨਦੀਆਂ ਨਾਲੇ ਛੱਪੜ ਟੋਭੇ ਸਭ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਰਾਹੀਆਂ ਦੇ ਰਾਹ ਰੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਚਿੱਕੜ ਤੇ ਪਾਣੀ ਹੀ ਪਾਣੀ । ਮੀਂਹ ਬੰਮੁਣ, ਧੁੱਪਾਂ ਲੱਗਣ, ਤਾਂ ਰਾਹੀਆਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਪੈਛੜ ਨਾਲ ਰਸਤਿਆਂ ਵਿਚ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਪਗ-ਡੰਡੀ ਬਣਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਪਗਡੰਡੀ ਤੇ ਭੀ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਨੂੰ ਇਹੀ ਡਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਤੇ ਰਤਾ ਭੀ ਅਨਗਹਿਲੀ ਨਾਲ ਪੈਰ ਤਿਲੁਕ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਦੁਵੱਲੀ ਦੇ ਚਿੱਕੜ ਖੋਭੇ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਕੇ ਕੱਪੜੇ ਲੀੜੇ ਚੌੜ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ।

ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਆਤਮਕ ਪੈਂਡੇ ਦੇ ਰਾਹੀਆਂ ਦਾ ਇਹੀ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਚੁਫੇਰੇ ਮੋਹ ਦੀ ਤਿਲੁਕਣ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਚਿੱਕੜ ।

(੨੫) ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕਾਹੀ ਪਿਲਛੀ ਤੇ ਕਾਨੇ ਬਹੁਤ ਉੱਗਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਰਾਹੀ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਕਾਹੀ ਪਿਲਛੀ ਆਦਿਕ ਦੀ ਰੁਕਾਵਟ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਦਰੀਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਦੇ ਸਿਰੇ ਉਤੇ ਪਗਡੰਡੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਕੰਢਾ ਪੱਧਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਭੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ।

ਪਰ ਇਹ ਕੰਢਾ ਕਈ ਵਾਰੀ ਬਹੁਤ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਪਰੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਪੱਕਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਂਵ ਦਰੀਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕੰਢੇ ਨੂੰ ਹੇਠੋਂ ਹੇਠੋਂ ਖੋਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਢਿੱਗਾਂ ਢਾਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਕਈ ਅੰਵਾਣ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਡਿੱਗਦੀ ਢਿੱਗ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਰੀਆਂ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਵਹਿਣ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਾਨ ਗਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ ਤੇਜ਼ ਪ੍ਰਵਾਹ ਭੀ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਢਾਹ ਲਾ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਗ਼ਰਕ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੨੬) ਸਾਵਨ ਭਾਦਰੋਂ ਵਿਚ ਵਰਖਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹਰੇਕ ਖੁਲ੍ਹੀ ਪਈ ਚੀਜ਼ ਸਿੱਲ੍ਹੂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਸਿੱਲ੍ਹੂ ਹੀ ਸਿੱਲ੍ਹੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਘਰ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਗੁੜ ਦੀ ਰੋੜੀ ਨੰਗੀ ਪਈ ਰਹਿ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਿੱਲ੍ਹੂ ਕੇ ਚਿੱਪ ਚਿੱਪ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਘਰੇਲੂ ਮੱਖੀ ਦਾ ਭੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਤਨਾ ਹੀ ਘਰਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਗੰਦ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਤਨਾ ਹੀ ਮੱਖੀ ਮੱਛਰ ਵਧੇਗਾ । ਮੱਖੀ ਦਾ ਨੱਕ ਬੜਾ ਤੇਜ਼ । ਨੰਗੀ ਪਈ ਸਿੱਲ੍ਹੀ ਹੋਈ ਗੁੜ ਦੀ ਰੋੜੀ ਉਤੇ ਮੱਖੀਆਂ ਭਿਣ ਭਿਣ ਕਰਦੀਆਂ ਆ ਬੈਠਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਚਿੱਪ ਚਿੱਪ ਕਰਦੇ ਗੁੜ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖੰਭ ਚੰਬੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਥੇ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਮਾਇਆ ਚਿਪਚਿਪੇ ਗੁੜ ਦੀ ਰੋੜੀ ਸਮਾਨ ਹੀ ਸਮਝੋ । ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ-ਮਾਰੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਫਸਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

(੨੨) ਘਰ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਭੀ ਟੱਟੀ ਆਦਿਕ ਦਾ ਗੰਦ ਹੋਵੇ, ਘਰੇਲੂ ਮੱਖੀ ਤੁਰਤ ਉੱਡ ਕੇ ਉਸ ਗੰਦ ਉਤੇ ਜਾ ਬੈਠਦੀ ਹੈ । ਗੰਦ ਵਲ ਇਸ ਮੱਖੀ ਨੂੰ ਬੜੀ ਖਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਗੰਦ ਤੋਂ ਇਸ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਅਨੇਕਾਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸੂਖਮ ਜਿਰਮ ਚੰਬੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਥੋਂ ਉੱਡ ਕੇ ਇਹ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਭੀ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਰੋਟੀ ਆਦਿਕ ਉਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਕਈ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ ।

ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਮੱਖੀ ਸਮਾਨ ਸਮਝੋ । ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਮਨ ਰਤਾ ਕੁ ਭੀ ਮਲੀਨ ਹੋ ਜਾਏ, ਤੁਰਤ ਉਸ ਉਤੇ ਜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਮਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਡੋਗਦੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਡੋਗਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਗਿਰਾਵਟ ਦਾ ਅਸਰ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਉੱਤੇ ਪਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ।

ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਹਨ ।

(੨੩) ਵਰਖਾ-ਰੁੱਤੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰੁੜ੍ਹ ਕੇ ਆਈ ਚੀਕਨੀ ਮਿੱਟੀ ਤੇ ਰੇਤ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਕੰਢਿਆਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਥਲ ਦੀ ਥਲ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਜਿਲ੍ਹਣ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਜਿਲ੍ਹਣ ਉਤੋਂ ਵੇਖਿਆਂ ਤਾਂ ਸਾਧਾਰਨ ਆਠਰਿਆ ਹੋਇਆ ਰੇਤਲਾ ਥਾਂ ਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਨਰਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਓਭੜ ਰਾਹੀ ਮੁਸਾਫਿਰ ਇਸ ਦੇ ਉਪਰ ਪੈਰ ਧਰਦਾ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸੁਆਦਲੀ ਨਰਮ ਰੇਤਲੀ ਧਰਤੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਪੈਰ ਖੁੱਭਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਰਾਹੀ ਪੈਰ ਕੱਢਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਹੋਰ ਵਧੀਕ ਖੁੱਭਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਸ਼ੂ ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਤਨੇ ਖੁੱਭ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਫਸ ਕੇ ਵਿਚੇ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਮਾਇਆ-ਮੋਹ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਣ ਬੜੀ ਭਿਆਨਕ! ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਅਭੋਲ ਹੀ ਖੁੱਭਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਤਨਾ ਖੁੱਭਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਾਹ ਘੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੨੪) ਗਰਮੀ ਦੀ ਬਹਾਰੇ ਤਿਹਾਇਆ ਹਰਨ ਗੁਆਂਢ ਕਿਸੇ ਦਰੀਆ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਚੱਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਦਰੀਆ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਦੀ ਰੇਤ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਨਾਲ ਚਮਕਦੀ ਹੈ । ਦੂਰੋਂ ਹਰਨ ਨੂੰ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਨਿਤਰਿਆ ਹੋਇਆ ਬੇਅੰਤ ਪਾਣੀ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਤ੍ਰੇਹ ਨਾਲ ਘਾਬਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹਰਨ ਉਸ ਦਿੱਸਦੇ ਲਿਸ਼ਕਦੇ ਪਾਣੀ ਵਲ ਦੌੜਦਾ ਹੈ । ਨੇੜੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠਲੀ ਰੇਤ ਤਾਂ ਰੇਤ ਹੀ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ, ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਂਦੀ ਹੈ ਦੂਰ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਰੇਤ । ਸੋ, ਉਹ ਉਸ ਠਗ-ਨੀਰੇ ਵਲ ਦੌੜਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਠਗ-ਨੀਰਾ ਭੀ ਅਗਾਂਹ ਅਗਾਂਹ ਤੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹਰਨ ਵਿਚਾਰਾ ਤਪਦੀ ਰੇਤ ਵਿਚ ਦੌੜ ਦੌੜ ਕੇ ਜਿੰਦ ਗਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਮਾਇਆ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕ ਬੁਰੀ! ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਇਉਂ ਸਾੜਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਫੱਗਣ ਦੇ ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕ ਛੋਲਿਆਂ ਦੇ ਫਸਲ ਨੂੰ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ।

(੨੫) ਸਿਆਲ ਦੀ ਰੁੱਤੇ ਜਦੋਂ ਦਰੀਆਵਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਘਟਣ ਕਰ ਕੇ ਦਰੀਆ ਗਾਹਣ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਰਾਹੀ ਮੁਸਾਫਿਰ ਬੇੜੀ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਨ ਦੇ ਥਾਂ ਆਪ ਹੀ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਤਦੋਂ ਭੀ ਖ਼ਾਸ ਖ਼ਾਸ ਟਿਕਾਣੇ ਵਰਤੀਦੇ ਹਨ, ਜਿਥੇ ਰਾਹੀਆਂ ਦੇ ਲੰਘਣ ਨਾਲ ਰਸਤਾ ਰਤਾ ਪੱਕਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਲਾਂਭਾਂ ਤੋਂ ਲੰਘਿਆਂ ਡਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਕਿਤੇ ਡੁੰਮ੍ਹੇ ਵਿਚ ਨ ਪੈ ਜਾਏ, ਕਿਤੇ ਖੋਭੇ ਵਿਚ ਨ ਫਸ ਜਾਏ ।

ਬਰਸਾਤੀ ਨਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਣ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਵਲ ਖ਼ਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਨਦੀ ਵਿਚੋਂ ਉਸੇ ਰਸਤੇ ਲੰਘੋ, ਜਿਥੋਂ ਦੀ ਇਸ ਨਦੀ ਦੇ ਜਾਣੂ ਤੇ ਤਾਰੂ ਲੰਘੇ ਹਨ; ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫਸਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਖਤਰਾ ਹੈ ।

(੩੧) ਕਾਮ-ਵਾਸਨਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਾਥੀ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬਣੀ ਹਥਨੀ ਉਤੇ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸਦਾ ਲਈ ਪਰ-ਅਧੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਛੋਲਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਮੁੱਠ ਕੁੱਜੀ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਬਾਂਦਰ ਪਰ-ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਘਰ ਘਰ ਨੱਚਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਚੋਗੇ ਦੇ ਲਾਲਚ ਪਿੱਛੇ ਤੋਤਾ ਨਲਿਨੀ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਸਦਾ ਲਈ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਕੈਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਢਹੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਸਦਾ ਦਬਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

(੩੨) ਪਿਆਸ ਨਾਲ ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ ਹਰਨ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਵਿਚ ਚਮਕਦੀ ਰੇਤ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸਰੋਵਰ ਜਾਪਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਠਗਨੀਰੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੌੜ ਦੌੜ ਕੇ ਹਰਨ ਜਿੰਦ ਗਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮਾਇਆ-ਵੇੜ੍ਹੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਭਟਕਾ ਭਟਕਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਮੁਕਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ।

(੩੩) ਅਜਾਇਬ-ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਅਲਮਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਸੱਪ ਵੇਖੋ, ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਦੇ, ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ । ਬੜੇ ਹੀ ਸੋਹਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਸੱਪ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਜਗਤ-ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ । ਪਰ ਸੱਪ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਬੜਾ ਹੀ ਖਤਰਨਾਕ ਵੈਰੀ ਹੈ । ਕਲਰਾਠੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਸੱਪ ਇਤਨਾ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਡੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਬੰਦਾ ਉਥੇ ਹੀ ਵੇਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਮਾਇਆ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸੋਹਣੀ! ਇਸ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਰੂਪ, ਧਨ, ਇਸਤ੍ਰੀ, ਪੁਤ੍ਰ, ਐਸ਼ੂਰਜ ਆਦਿਕ । ਪਰ ਮੋਹ ਦਾ ਐਸਾ ਤੇਜ਼ ਡੰਗ ਮਾਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਉਥੇ ਹੀ ਫੁੜਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੩੪) ਮੁਟਿਆਰ ਵਿਆਹੀ ਜਾ ਕੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ । ਉਥੇ ਸੱਸ ਸਹੁਰਾ, ਜੇਠ, ਦਿਓਰ, ਜਿਠਾਣੀਆਂ, ਦਿਰਾਣੀਆਂ, ਨਨਾਣਾਂ ਆਦਿਕ ਕਈ ਨਵੇਂ ਸਾਕਾਂ ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਸਾਕ ਉਸ ਦਾ ਤਦੋਂ ਹੀ ਆਦਰ ਸਤਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੀ ਪਾਤਰ ਬਣ ਸਕੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸਾਕ ਲਾਗੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਜਿਸ ਜਿੰਦ-ਵਹੁਟੀ ਨੇ ਪਤੀ-ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਹੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਵਢੂ ਵਢੂ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਭੋਗ ਮੰਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪੰਜਾਂ ਨਾਲ ਝਗੜਦਿਆਂ ਹੀ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੈ । ਮਾਇਆ ਦਾ ਦਬਾਉ ਸਦਾ ਉਸ ਉਤੇ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

(੩੫) ਪਤੰਗੇ ਨੂੰ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲਾਟ ਵੇਖਣ ਦਾ ਚਸਕਾ ਹੈ । ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਪਤੰਗੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ । ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਦੀਵੇ ਜਗਦਿਆਂ ਹੀ ਅਨੇਕਾਂ ਪਤੰਗੇ ਉੱਡ ਉੱਡ ਕੇ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲਾਟ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਵੇਖਦੇ ਹਨ । ਮੂਰਖ ਪਤੰਗੇ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੱਗ ਦੇ ਨੇੜੇ ਗਿਆਂ ਅੱਗ ਸਾੜ ਦੇਵੇਗੀ । ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਪਤੰਗਾ ਜਾਨ ਗਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖ ਧਨ ਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਗ਼ਲਤਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੂਰਖ ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚ ਨਹੀਂ ਫੁਰਦੀ ਕਿ ਇਸ ਰਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਮੌਤ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਮਾਇਆ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬੜਾ ਪ੍ਰਬਲ !

(੩੬) ਚੋਰੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸ਼ਾਇਦ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮਨੁੱਖ

ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਚੋਰੀ ਠੱਗੀ ਭੀ ਕਮਾਲ ਦੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਨਾਲ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ । ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਸੰਨ੍ਹ ਲੱਗ ਜਾਣੀ ਤਾਂ ਸਾਧਾਰਨ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਠੱਗ ਚੁਸਤ ਚਾਲਾਕ ਬੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਭੀ ਦਿਨ-ਦਿਹਾੜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਹੀ ਮਾਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਪਿੱਤਲ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਵਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਰੁਪਏ ਦੂਣੇ ਕਰਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਕੋਰੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਨੋਟ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਚਕਮਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਪੰਡਿਤ ਗਿਆਨੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਰਸਤਾ ਵਿਖਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮਨ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਮਾਣ ਵਿਚ ਹਾਥੀ ਸਮਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਰੱਬ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਸੀ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰ ਕੇ, ਉਹ ਕਿਤੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁਕਦੀ । ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਜਾਗਦਾ ਹੀ ਆਤਮਕ ਰਾਸ ਪੁੰਜੀ ਲੁਟਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੩੭) ਸਰਦੇ-ਪੁਜਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਲਵੇਰਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਸਵਾਣੀਆਂ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ਰਾਤ ਦਾ ਜਮਾਇਆ ਦਹੀਂ ਚਾਟੀਆਂ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਮਧਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਰਿੜਕਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਮੱਖਣ ਕੱਢ ਕੇ ਟੱਬਰ ਵਿਚ ਵਰਤਦੀਆਂ ਹਨ । ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਦੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਲੱਸੀ ਮੰਗ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਵਿਚਾਰੇ ਗਰੀਬ ਲੱਸੀ ਲੈ ਕੇ ਭੀ ਸੌ ਸੌ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਹੀਂ ਰਿੜਕਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੱਖਣ ਭੀ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਲੱਸੀ ਭੀ । ਪਰ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਰਿੜਕਿਆਂ ਕੀਹ, ਮਿਲੇ?

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੁਭਾਗਿਆਂ ਨੇ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸੁਆਸ ਸੁਆਸ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰੱਖਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦਾ ਅਸਲ ਮਨੋਰਥ ਭੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ ।

(੩੮) ਦੁਨੀਆਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਠੱਗਣ ਲਈ ਠੱਗ ਲੋਕ ਐਸੇ ਐਸੇ ਢੰਗ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਮਾਲ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਬੜੇ ਬੜੇ ਸਿਆਣੇ ਤੇ ਚਾਲਾਕ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਕੰਨ ਕਤਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਉਹੀ ਬੰਦੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਢਹੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਬਿਨਾ-ਮੋਹਨਤ ਦੇ ਅਮੀਰ ਬਣਨ ਦੀ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਮਾਇਆ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਠੱਗਣ ਵਾਸਤੇ ਕਈ ਭੇਸ ਧਾਰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਉਹੀ ਬਚਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

(੩੯) ਕੂੰਜਾਂ ਸੈਲਾਨੀ ਪੰਛੀ ਹਨ । ਫਬਵੀਂ ਰੁੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਸ ਦੇਸਾਂਤਰਾਂ ਵਿਚ ਉੱਡ ਕੇ ਚਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਵਤਨ ਤੋਂ ਸੈਂਕੜੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੀਲ ਦੂਰ । ਦੂਰ ਦੁਰੇਡੇ ਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਚੋਗਾ ਚੁਗਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਡਾਰੀਆਂ ਲਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤਿ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਵਤਨ ਵਿਚ ਰਹਿ ਗਏ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਂ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ, ਵਰ੍ਹੇ ਕੇ ਜਲ ਥਲ ਕਰ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਛੱਪੜ ਟੋਭੇ ਤਾਲਾਬ ਸਭ ਨਕਾ ਨਕ ਭਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਵੇਖੋ ਭਾਗ ਪਪੀਹੇ ਦੇ! ਉਹ ਵਿਚਾਰਾ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਤਰਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਗ-ਗੀਣ ਮਨੁੱਖ! ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਪਰ ਮਾਇਆ-ਮੋਹਿਆ ਮਨੁੱਖ ਵਿਛੁੜ ਕੇ ਸਦਾ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਸਦਾ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

(੪੦) ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਹਿਦ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਛੱਤੇ ਵਿਚ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਛੱਤੇ ਵਿਚੋਂ ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਦ ਨਿਚੋੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਤੱਕਦੀਆਂ ਰਹਿ

ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਗਾਂ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਵਾਸਤੇ ਦੁੱਧ ਆਪਣੇ ਥਣਾਂ ਵਿਚ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਗੁੱਜਰ ਉਹ ਸਾਰਾ ਦੁੱਧ ਚੋ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਕੈਸੀ ਮੌਜ ਨਾਲ ਮੱਛੀ ਖੁਲ੍ਹੇ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਤਾਰੀਆਂ ਲਾਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜੀਭ ਦਾ ਚਸਕਾ ਬੁਰਾ ! ਕੁੰਡੀ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਜਾਨ ਗਵਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦਿਨ ਰਾਤ ਧਨ ਜੋੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਆਖ਼ਰ ਧਨ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਦੱਬਿਆ ਹੀ ਪਿਆ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਰੀਰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੪੧) ਖੂਹ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਡੱਡੂਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਖੂਹ ਹੀ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਸੁਆਰਥ ਦੀ ਤੰਗਦਿਲੀ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਸਕਦਾ ।

(੪੨) ਕਿਸੇ ਨਦੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕੰਢਿਆਂ ਤੋਂ ਉਛਲ ਕੇ ਕਿਸੇ ਟੋਏ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਏ, ਤੇ ਨਦੀ ਨਾਲੋਂ ਸੰਬੰਧ ਟੁੱਟ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਉਹ ਪਾਣੀ ਗੰਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਕੀੜੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਭਖਦਾ ਕੋਲਾ ਅੱਗ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿਉ, ਬੁੱਝ ਕੇ ਕਾਲਾ ਹੋ ਜਾਇਗਾ । ਬਸੰਤ ਰੁੱਤੇ ਜਦੋਂ ਅੰਬਾਂ ਨੂੰ ਬੂਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਇਲ ਆ ਕੇ ਅੰਬਾਂ ਉੱਤੇ ਬੈਠਦੀ ਹੈ ਤੇ 'ਕੂ ਕੂ' ਕਰਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਸੁਰ ਬੜੀ ਵੈਰਾਗ-ਭਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਰੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਕੋਇਲ ਦਾ ਰੰਗ ਭੀ ਕਾਲਾ ਹੈ । ਕਵੀਆਂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਵਿਛੋੜੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਕਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ, ਮਾਨੋ, ਕਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਬੜਾ ਬਿਖੜਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਦਮ ਕਦਮ ਤੇ ਠੋਕਰਾਂ, ਕਦਮ ਕਦਮ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਫਿਕਰ ਤੇ ਹਾਹੁਕੇ ।

(੪੩) ਕਿਸੇ ਮਕਾਨ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਗੁਆਂਢੀ ਆ ਕੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਬੁਝਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਜੇ ਘਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਅੱਗ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨ ਲੱਗੇ, ਤੇ ਉਹ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸੁੱਤਾ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨੂੰ ਤਦੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਰਾ ਘਰ ਬਲ ਉੱਠੇ । ਘਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਭੀ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਬੜੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਗੁੱਝੀ ਅੱਗ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ । ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਇਹ ਮੋਹ ਇਤਨਾ ਮਿੱਠਾ ਭੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਪੋਟਲੀ ਸੁੱਟਣ ਨੂੰ ਭੀ ਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਇਨਸਾਨ ਗਿਲੇ-ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਭੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੰਡ ਸਿਰ ਉਤੇ ਚੁੱਕੀ ਭੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।

ਮਾਇਆ

(ਸ) ਮਾਣ ਕੂੜਾ

੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੨ (ਵਾਰ ਸੂਰੀ)—ਰਾਤਿ ਕਾਰਣਿ ਧਨੁ ਸੰਚੀਐ—ਪੰਨਾ ੨੮੭

੨. ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੪—ਦਿਨਸੁ ਚੜੈ ਫਿਰਿ ਆਥਵੈ—ਪੰਨਾ ੪੧

੩. ਪਉੜੀ ਮ: ੪ (ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ)—ਏਹ ਭੂਪਤਿ ਰਾਣੇ ਰੰਗ, ਦਿਨ ਚਾਰਿ ਸੁਹਾਵਣਾ—ਪੰਨਾ ੬੪੫

੪. ਪਉੜੀ ਮ: ੪ (ਸੋਰਠਿ ਕੀ ਵਾਰ)—ਧਨੁ ਸੰਪੈ ਮਾਇਆ ਸੰਚੀਐ—ਪੰਨਾ ੬੪੮

੫. ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੫—ਘੜੀ ਮੁਹਤ ਕਾ ਪਾਹੁਣਾ—ਪੰਨਾ ੪੩
੬. ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੫—ਭਲਕੇ ਉਠਿ ਪਪੋਲੀਐ—ਪੰਨਾ ੪੩
੭. ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮ: ੫—ਬਹੁਤੁ ਦਰਬੁ ਕਰਿ ਮਨੁ ਨ ਅਘਾਨਾ—ਪੰਨਾ ੧੭੯
੮. ਗਉੜੀ ਮ: ੫—ਆਪਨ ਤਨੁ ਨਹੀ, ਜਾ ਕੋ ਗਰਬਾ—ਪੰਨਾ ੧੮੭
੯. ਗਉੜੀ ਮ: ੫—ਗਰਬੁ ਬਡੋ, ਮੂਲੁ ਇਤਨੋ—ਪੰਨਾ ੨੧੨
੧੦. ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫—ਅਨਿਕ ਭਾਤਿ ਮਾਇਆ ਕੇ ਹੇਤ—ਪੰਨਾ ੨੬੮
੧੧. ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫—ਧਨਵੰਤਾ ਹੋਇ ਕਰਿ ਗਰਬਾਵੈ—ਪੰਨਾ ੨੭੮
੧੨. ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫—ਸੰਗਿ ਨ ਚਾਲਸਿ ਤੇਰੈ ਧਨਾ—ਪੰਨਾ ੨੮੮
੧੩. ਪਉੜੀ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮ: ੪)—ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਕਾ ਰਾਖਾ ਹਰਿ ਆਪਿ ਹੈ—ਪੰਨਾ ੩੧੬
੧੪. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ)—ਵਾਉ ਸੰਦੇ ਕਪੜੇ, ਪਹਿਰਹਿ ਗਰਬਿ ਗਵਾਰ—ਪੰਨਾ ੩੧੮
੧੫. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਰਾਜ ਮਿਲਕ ਜੋਬਨ ਗ੍ਰਿਹ ਸੋਭਾ—ਪੰਨਾ ੩੭੯
੧੬. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਭੂਪਤਿ ਹੋਇ ਕੈ ਰਾਜੁ ਕਮਾਇਆ—ਪੰਨਾ ੩੯੧
੧੭. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਉਠਿ ਵੰਞੁ ਵਟਾਉੜਿਆ, ਤੈ ਕਿਆ ਚਿਰੁ ਲਾਇਆ—ਪੰਨਾ ੪੫੯
੧੮. ਗੂਜਰੀ ਮ: ੫—ਪ੍ਰਥਮੇ ਗਰਭਿ ਮਾਤਾ ਕੈ ਵਾਸਾ—ਪੰਨਾ ੪੯੭
੧੯. ਗੂਜਰੀ ਮ: ੫—ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਸੁਤ ਬੰਧਪ—ਪੰਨਾ ੪੯੯
੨੦. ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮ: ੫—ਚੰਚਲੁ ਸੁਪਨੈ ਹੀ ਉਰਝਾਇਓ—ਪੰਨਾ ੫੩੧
੨੧. ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ: ੫ ਛੰਤ—ਬੋਲਿ ਸੁਧਰਮੀੜਿਆ, ਮੋਨਿ ਕਤ ਧਾਰੀ ਰਾਮ—ਪੰਨਾ ੫੪੭
੨੨. ਸੌਰਠਿ ਮ: ੫—ਰਤਨੁ ਛਾਡਿ ਕਉਡੀ ਸੰਗਿ ਲਾਗੇ—ਪੰਨਾ ੬੧੫
੨੩. ਜੈਤਸਰੀ ਮ: ੫ ਛੰਤ—ਪਾਧਾਣੂ ਸੰਸਾਰੁ, ਗਾਰਬਿ ਅਟਿਆ—ਪੰਨਾ ੭੦੫
੨੪. ਟੋਡੀ ਮ: ੫—ਮਾਈ ਮਾਇਆ ਛਲੁ—ਪੰਨਾ ੭੧੭
੨੫. ਸੂਹੀ ਮ: ੫—ਬੁਰੇ ਕਾਮ ਕਉ ਉਠਿ ਖਲੋਇਆ—ਪੰਨਾ ੭੩੮
੨੬. ਸੂਹੀ ਮ: ੫—ਬਹਤੀ ਜਾਤ ਕਦੇ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਨ ਧਾਰਤ—ਪੰਨਾ ੭੪੩
੨੭. ਸੂਹੀ ਮ: ੫ ਛੰਤ—ਸੁਣਿ ਬਾਵਰੇ, ਤੂ ਕਾਏ ਦੇਖਿ ਭੁਲਾਨਾ—ਪੰਨਾ ੭੭੭
੨੮. ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫—ਬਿਖੈ ਬਨੁ ਫੀਕਾ ਤਿਆਗਿ ਰੀ ਸਖੀਏ—ਪੰਨਾ ੮੦੨
੨੯. ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫—ਮਿਰਤੁ ਹਸੈ ਸਿਰ ਉਪਰੇ—ਪੰਨਾ ੮੦੯
੩੦. ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫—ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਕਾਮਿ ਨ ਆਵਤ ਹੇ—ਪੰਨਾ ੮੨੧

੩੧. ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫—ਸਿੰਚਹਿ ਦਰਬੁ ਦੇਹਿ ਦੁਖੁ ਲੋਗ—ਪੰਨਾ ੮੮੯
੩੨. ਮਾਰੂ ਮ: ੫ ਅੰਜੁਲੀਆ—ਬਿਰਖੈ ਹੇਠਿ ਸਭਿ ਜੰਤੁ ਇਕਠੇ—ਪੰਨਾ ੧੦੧੯
੩੩. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਮਾਰੂ)—ਠਗਾ ਨੀਹੁ ਮਤ੍ਰੋੜਿ—ਪੰਨਾ ੧੦੯੯
੩੪. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਮਾਰੂ ਕੀ ਵਾਰ)—ਗਹਡੜੜਾ ਤ੍ਰਿਣਿ ਛਾਇਆ—ਪੰਨਾ ੧੦੯੯
੩੫. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਮਾਰੂ)—ਮੇਰੀ ਮੇਰੀ ਕਿਆ ਕਰਹਿ—ਪੰਨਾ ੧੧੦੧
੩੬. ਕੇਦਾਰਾ ਮ: ੫—ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਜਨਮੁ ਅਕਾਰਥ ਜਾਤ—ਪੰਨਾ ੧੧੨੦
੩੭. ਸਵਈਏ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬਾਕੁ ਮ: ੫—ਰੇ ਮਨ ਮੂਸ, ਬਿਲਾ ਮਹਿ ਗਰਬਤ—ਪੰਨਾ ੧੩੮੭
੩੮. ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਜਬ ਲਗੁ ਤੇਲੁ ਦੀਵੇ ਮੁਖਿ ਬਾਤੀ—ਪੰਨਾ ੪੭੭
੩੯. ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਬਾਰਹ ਬਰਸ ਬਾਲਪਨ ਬੀਤੇ—ਪੰਨਾ ੪੭੯
੪੦. ਕਬੀਰ ਜੀ—ਰਾਮ ਸਿਮਰੁ, ਪਛੁਤਾਹਿਗਾ ਮਨ—ਪੰਨਾ ੧੧੦੬
੪੧. ਧਨਾਸਰੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ—ਗਹਰੀ ਕਰਿ ਕੈ ਨੀਵ ਖੁਦਾਈ—ਪੰਨਾ ੬੯੨
੪੨. ਸੋਰਠਿ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ—ਜਲ ਕੀ ਭੀਤਿ, ਪਵਨ ਕਾ ਬੰਭਾ—ਪੰਨਾ ੬੫੯
੪੩. ਬਸੰਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ—ਤੁਝਹਿ ਸੁਝੰਤਾ ਕਛੁ ਨਾਹਿ—ਪੰਨਾ ੧੧੯੬
੪੪. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ (ਮ: ੫)—ਫਰੀਦਾ ਗਰਬੁ ਜਿਨ੍ਹਾ ਵਡਿਆਈਆ—ਪੰਨਾ ੧੩੮੩
੪੫. ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਬੇਣੀ ਜੀ—ਰੇ ਨਰ ਗਰਭ ਕੁੰਡਲ ਜਬ ਆਛੁਤ—ਪੰਨਾ ੯੩

ਭਾਵ:

(੧) ਜਗਤ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਰੈਣ-ਬਸੇਰੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੈ । ਇਥੇ ਜੋੜਿਆ ਧਨ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਭੀ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਮੂਰਖਤਾ ਕਰਦਾ ਚਲਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

(੨) ਖੂਹ ਵਿਚ ਵਹਾਈ ਹੋਈ ਲੱਜ ਨੂੰ ਉਤੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਜੇ ਚੂਹਾ ਨਿੱਤ ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਕੁਤਰਦਾ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਲੱਜ ਦਾ ਕੀਹ ਭਰਵਾਸਾ? ਆਖਰ ਟੁੱਟ ਕੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਜਾ ਪਏਗੀ ।

ਸਾਵਣ ਦੀ ਸਿਲ੍ਹੂ ਵਿਚ ਚਿਪਚਿਪ ਕਰਦੇ ਗੁੜ ਉਤੇ ਮੱਖੀ ਆ ਬੈਠਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਪੈਰ ਦੇ ਖੰਭ ਗੁੜ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚੰਬੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮੱਖੀ ਉਥੇ ਹੀ ਜਿੰਦ ਗਵਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਧਰੋਂ ਉਮਰ ਸਹਜੇ ਖਤਮ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ-ਬਾਜ਼ੀ ਹਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੩) ਕਸੁੰਭੇ ਦੇ ਸ਼ੋਖ-ਰੰਗੇ ਫੁੱਲ ਮਨ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਪਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮੌਜ-ਬਹਾਰ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥ ਬੜੇ ਸੁਆਦਲੇ ਹਨ, ਪਰ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਹੀ ਖੇਡ ਹੈ ।

(੪) ਧਨ ਪਦਾਰਥ, ਮਹਲ-ਮਾੜੀਆਂ, ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ—ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਥ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਿੰਦ

ਦਾ ਅਸਲੀ ਸਾਥੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ।

(੫) ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਕਣਕ ਆਦਿਕ ਬੀਜਦਾ ਹੈ । ਸਾਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਤਾਂ ਇਹੀ ਨਿਯਮ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੱਕਣ ਤੇ ਫਸਲ ਵੱਢਿਆ ਜਾਇਗਾ । ਪਰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸਾਨ ਹਰੀ ਖੇਤੀ ਹੀ ਵੱਢ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਖੇਤੀ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕੀਹ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ?

ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਭੁੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮੌਤ ਬਿਰਧ ਉਮਰੇ ਹੀ ਆਵੇਗੀ । ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਤਾ ਵਾਸਤੇ ਕਦੇ ਭੀ ਟਾਲ-ਮਟੋਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ।

(੬) ਬੱਕਰੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ ਖੇਤੀਆਂ ਆਦਿਕ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਵੇਖੋ, ਟੱਪਦੇ ਕਲੋਲ ਕਰਦੇ ਕੈਸੇ ਸੋਹਣੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ! ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਿੜੀਆਂ ਕਬੂਤਰ ਆਦਿਕ ਪੰਛੀ ਟਪੋਸਣੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੌਤ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।

ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਮਨੁੱਖ ਭੀ ਟੱਪਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਮੌਤ ਅਡੋਲ ਹੀ ਆ ਦਬੋਚਦੀ ਹੈ ।

(੭) ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰੀ ਬੜੇ ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ੇ ਵੇਖੀਦੇ ਹਨ । ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਮੇਹਨਤ ਮਜ਼ੂਰੀ ਕਰ ਕੇ ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਗ਼ਰੀਬ ਨੂੰ ਰਾਤ ਸੁੱਤਿਆਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਜੇ ਧਨ ਲੱਭ ਪਏ, ਰਾਜ ਮਿਲ ਜਾਏ, ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਉਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਸਵੇਰੇ ਜਦੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਆਪਣੇ ਚੁਫੇਰੇ ਉਹੀ ਪੁਰਾਣੀ ਭੁੱਖ ਨੰਗ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਬਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਾਹੁਕਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ।

ਵਿਗਾਰੇ ਫੜ ਕੇ ਗ਼ਰੀਬ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਰੁਪਇਆਂ ਦੀ ਬੈਲੀ ਚੁਕਾ ਦਿਉ, ਉਸ ਵਿਚਾਰੇ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਕੀਹ ਲਾਭ! ਖੇਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਕਿਸੇ ਕੰਮੀਂ ਨੂੰ ਰਾਖਾ ਬਿਠਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਰਾਖੇ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਲਹਿ ਲਹਿ ਕਰਦੇ ਖੇਤਾਂ ਦੀ ਕਾਹਦੀ ਖੁਸ਼ੀ?

ਮਾਇਆ ਦਾ ਮਾਣ ਝੂਠਾ । ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਖੇਡ ਹੀ ਹੈ । ਖ਼ਾਲੀ-ਹੱਥ ਮਨੁੱਖ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੮) ਪੁਤ੍ਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੋਨਾ ਚਾਂਦੀ ਘੋੜੇ ਮਹਲ-ਮਾੜੀਆਂ ਸਭਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸਾਥ ਛੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੋਰ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਹੇ, ਇਹ ਨਾਲ-ਜੰਮਿਆ ਸਰੀਰ ਭੀ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਮਤਾ ਝੂਠੀ!

(੯) ਜੂਏ ਦੀ ਹਾਰ ਬੁਰੀ! ਜੁਆਰੀਆ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਜੂਏ ਦੇ ਦਾਅ ਹਾਰਦਾ ਹੈ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੂਆ ਖੇਡਣ ਦੀ ਹੋਰ ਅੱਗ ਮੱਚਦੀ ਹੈ ।

ਇਹੀ ਹਾਲ ਹੈ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦਾ । ਕਦੇ ਮੁਕਦੀ ਨਹੀਂ । ਉਧਰੋਂ ਸਰੀਰ ਜਵਾਬ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੦) ਕਿਸੇ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਰਾਹੀ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਨਾਲ ਪਾਏ ਪਿਆਰ ਦੀ ਕੀਹ ਪਾਂਇਆਂ? ਰੁੱਖ ਦੀ ਛਾਂ ਸੂਰਜ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ ਹੈ ।

ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਮੌਜਾਂ ਨਿੱਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ।

(੧੧) ਲੱਖਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਰੁਪਇਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਵੇ, ਮਰਨ ਵੇਲੇ ਇਕ ਤੀਲੇ ਜਿਤਨਾ ਧਨ ਭੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਦਾ ਸਰੀਰ ਭੀ ਮੌਤ ਪਿਛੋਂ ਪਲ ਵਿਚ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਮਾਣ ਕੂੜਾ!

(੧੨) ਧਨ, ਕੁਟੰਬ, ਰਾਜ-ਭਾਗ, ਘੋੜੇ, ਹਾਥੀ—ਮੌਤ ਆਇਆਂ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸਾਥ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਐਸ਼ਵਰਜ ਦੇ ਮਾਣ ਤੇ ਦੇਵਣਹਾਰ ਦਾਤਾਰ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦੇਣਾ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ ।

(੧੩) ਹਰੇ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਤਾਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਖੇਤ ਵਿਚ ਟਿੱਕੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਸ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ; ਜਦੋਂ ਫ਼ਸਲ ਪੱਕ ਗਿਆ, ਅੱਜ ਭੀ ਕੱਟਿਆ ਭਲਕੇ ਭੀ ਕੱਟਿਆ ਸਮਝੋ ।

ਬੁੱਢੇ ਹੋਇਆਂ ਭੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਹੀ ਲਗਨ ਯਕੀਨੀ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ।

(੧੪) ਰਤਾ ਕੁ ਹਵਾ ਹਿੱਲਿਆਂ ਉੱਡ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਬੜੇ ਬਾਰੀਕ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਤੇ ਅਮੀਰੀ ਦਾ ।

ਮਾਣ ਕਾਹਦਾ? ਮੌਤ ਸਭ ਕੁਝ ਸਾੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ।

(੧੫) ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਕਈਆਂ ਨਾਲ ਵੈਰ ਸਹੇੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਤਾਕਤ ਦੇ ਆਸਰੇ ਆਕੜ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਲਵਾਂਗਾ ਮਾਰ ਮੁਕਾਵਾਂਗਾ । ਪਰ ਇਹ ਅਡੰਬਰ ਕੂੜਾ ਹੀ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਖ਼ਾਲੀ-ਹੱਥ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਖ਼ਾਲੀ-ਹੱਥ ਹੀ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਈ ਜਾਵੇ; ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਸੁਆਹ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਨੁਾਵਣ ਪਿਛੋਂ ਪਿੰਡੇ ਉਤੇ ਪਾ ਲੈਣੀ ਹੈ ।

(੧੬) ਕੱਚੇ ਘੜੇ ਉਤੇ ਘੁਮਿਆਰ ਕਿਤਨੀ ਹੀ ਚਿਤ੍ਰਕਾਰੀ ਕਰਦਾ ਜਾਏ, ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਛਿੱਟਾਂ ਪਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਗਲ ਜਾਣਾ ਹੈ ।

ਧਨ, ਹਕੂਮਤ, ਫੌਜਾਂ, ਮਹਲ-ਮਾੜੀਆਂ, ਵੱਡਾ ਪਰਵਾਰ—ਇਹ ਸਭ ਸੁਪਨੇ ਦੇ ਰੰਗ-ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹਨ ।

(੧੭) ਹਰਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਹਰਨ ਉਸ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਲ ਦੌੜਿਆ ਆ ਕੇ ਕਾਬੂ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੱਖੀ ਮਿੱਠੇ ਉਤੇ ਚੰਬੜ ਕੇ ਜਾਨ ਗਵਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਡੂੰਘੇ ਟੋਏ ਵਿਚ ਕਾਗ਼ਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹਥਨੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਾਮ-ਵੱਸ ਹਾਥੀ ਟੋਏ ਵਿਚ ਡਿਗਦਾ ਤੇ ਗ਼ੁਲਾਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਰਸਤੇ ਦੇ ਰੰਗ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਕੇ ਆਪਣਾ ਪੈਂਡਾ ਖੋਟਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਭੋਗ, ਜੀਭ ਦਾ ਚਸਕਾ, ਕਾਮ-ਵਾਸਨਾ—ਅਜੇਹੇ ਅਨੇਕਾਂ ਠੇਡੇ ਜੀਵ-ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਉਖੇੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਆਖ਼ਰ ਉਮਰ ਦੀ ਮੁਹਲਤ ਪੁੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੧੮) ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਇਆਂ ਦੀ ਥੈਲੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦੋ ਚਾਰ ਆਨੇ ਭਾੜਾ ਹੀ ਮਿਲਣਾ ਹੈ । ਥੈਲੀ ਮਾਲਕ ਦੇ ਘਰ ।

ਧਨ ਜੋੜਿਆ, ਮਹਲ-ਮਾੜੀਆਂ ਉਸਾਰੇ, ਪੁੜ੍ਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਾਕ ਸਨਬੰਧੀ ਯਾਰ ਮਿੜ੍ਹ ਬਣਾਏ । ਜਦੋਂ ਲੰਮੇ ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਹੋਈ, ਕੋਈ ਇਕ ਪੈਰ ਭੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ।

(੧੯) ਸਾਕ ਸਨਬੰਧੀ, ਧਨ ਮਾਲ—ਮੌਤ ਆਇਆਂ ਸਭ ਸਾਥ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

(੨੦) ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੇਖੇ ਹੋਏ ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ੇ ਜਾਗਦਿਆਂ ਹੀ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਸੁੰਭੇ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਸ਼ੋਖ਼ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਾਇਮ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਮਾਇਆ ਦੇ ਸਾਥ ਦੀ ਪਾਂਇਆਂ ਭੀ ਇਤਨੀ ਕੁ ਹੀ ਹੈ ।

(੨੧) ਮੋਹ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਪੁਤ੍ਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਧਨ ਰਾਜ-ਮਾਲ ਆਦਿਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਾਣ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਮਤਾ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਪਿਆ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਾਥ ਕੱਚਾ ਹੈ ।

ਚਾਨਣੀ ਰਾਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਲ ਉੱਠਦਾ ਧੂੰਆਂ ਮਹਲ-ਮਾੜੀਆਂ ਜਾਪਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਹਵਾ ਦਾ ਬੁੱਲਾ ਆਇਆ, ਤੇ ਉਹ ਘਰ-ਮਹਲ ਭੀ ਗਾਇਬ ।

(੨੨) ਸੁੱਤੇ ਪਿਆਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰੀ ਪੈਸੇ ਰੁਪਏ ਦੁਆਨੀਆਂ ਚੁਆਨੀਆਂ ਦੇ ਢੇਰਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਲੱਭ ਕੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਲਈਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਜਾਗ ਖੁਲ੍ਹਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੱਥ ਖਾਲੀ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਰੁਪਇਆਂ ਦੇ ਵੱਟੇ ਕੋਈ ਇਕ ਕੌਡੀ ਭੀ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਤਿਹਾਇਆ ਹਰਨ ਠਗਨੀਰੇ ਪਿਛੇ ਦੌੜ ਦੌੜ ਕੇ ਜਿੰਦ ਗਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਖੇਡ । ਬੇਅੰਤ ਲੰਮੇ ਸਫਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸੁਪਨਾ ਜਿਹਾ । ਕਿਤਨੀ ਅਭਾਗਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਮਾਇਆ ਖ਼ਾਤਰ ਆਤਮਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਣਜ ਭੁਲਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ! ਮਾਇਆ-ਠਗਨੀਰੇ ਪਿਛੇ ਦੌੜ ਦੌੜ ਕੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੨੩) ਜੂਏ ਦੀ ਚੇਟਕ ਬੁਰੀ ! ਜੁਆਰੀ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਬਾਜ਼ੀ ਹਾਰਦਾ ਹੈ, ਜੂਏ ਦਾ ਚਸਕਾ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਹੋਰ ਵਧਦਾ ਹੈ ।

ਲੰਮੇ ਸਫਰ ਵਿਚ ਪਿਆ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਸਰਾਵਾਂ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ-ਖ਼ਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਰਾਤਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਸਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹੋਰ ਰਾਹੀਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰ ਕੇ ਜੇ ਉਥੇ ਹੀ ਉਹ ਬੈਠ ਜਾਇਗਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਖੋਟਾ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਹੈ । ਉੱਚਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਇਸ ਦੀ ਮੰਜ਼ਲ ਹੈ । ਪਰ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਤ੍ਰ ਸਾਕ ਅੰਗ ਮਿਲੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਪਰਚ ਕੇ ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਭੁਲਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ । ਜੀਵਨ-ਬਾਜ਼ੀ ਹਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਹਾਰ ਇਤਨੀ ਮਿੱਠੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਾਰਦੇ ਜਾਣਾ ਹੀ ਜੀਵਨ-ਮਨੋਰਥ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੨੪) ਗੋਹਿਆਂ ਤੇ ਲਕੜ ਦੀ ਅੱਗ ਬਾਲੀਏ । ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਜੇ ਹੋਰ ਲੱਕੜਾਂ ਗੋਹੇ ਪਾਣੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਈਏ, ਤਾਂ ਭੀ ਅੱਗ ਘੜੀ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਮਘਦੀ ਰਹੇਗੀ । ਪਰ ਕੱਖਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਕੱਖ ਪਾਣੇ ਬੰਦ ਕਰੋ, ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਬੁੱਝ ਜਾਇਗੀ ।

ਭਾਦਰੋਂ ਦੀ ਕੜਾਕੇ ਦੀ ਧੁੱਪ ਵਿਚ ਪੈਂਡੇ ਪਿਆ ਰਾਹੀ ਬੜਾ ਘਾਬਰਦਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਨਿਕੀ ਜਿਹੀ ਬਦਲੀ ਸੂਰਜ ਦੇ ਅੱਗੇ ਆ ਕੇ ਰਤਾ ਛਾਂ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਰਾਹੀ ਨੂੰ, ਮਾਨੋ, ਜਾਨ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਛਾਂ ਦਾ ਕੀਹ ਭਰਵਾਸਾ? ਹਵਾ ਦਾ ਬੁੱਲਾ ਆਇਆ, ਤੇ ਬਦਲੀ ਉੱਡ ਗਈ ।

ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਟਿੱਕੇ ਰਹਿੰਦੇ । ਹਾਂ, ਲੰਘਦੇ ਲੰਘਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਫ਼ਸਲ ਡੰਗਰ-ਵੱਛੇ ਤੇ ਘਰ-ਘਾਟ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਮਾਇਆ ਇਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਝੂਟਾ ਹੀ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਵੱਟੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਰੋੜ੍ਹ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੨੫) ਹਰੇਕ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕਈ ਅਜ਼ੀਜ਼ ਮਿਤ੍ਰ ਸਾਕ

ਸਨਬੰਧੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਇਥੋਂ ਤੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੇ ਜੋੜਿਆ ਕਮਾਇਆ ਇਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਭੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰਦਾ ਕਿ ਇਹ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਭੀ ਆਵੇਗਾ ।

ਫਿਰ ਇਤਨਾ ਲਾਲਚ ਕਿਉਂ?

(੨੬) ਨਦੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਆਪਣੇ ਵਹਿਣ ਵਹਿੰਦਾ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੇਹੜੇ ਪਾਣੀ ਅੱਜ ਇਕ ਪੱਤਣ ਤੋਂ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਮੁੜ ਕਦੇ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਦਿਨ ਮੁੜ ਵਾਪਸ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੇ । ਫਿਰ ਇਹ ਇਤਨੀ ਬੇ-ਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਉਸ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਹੀ ਕਿਉਂ ਗਵਾਏ ਜਾਣ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਨਿਬਾਹੁਣਾ?

(੨੭) ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਹੀ ਸ਼ੋਖੀ ਵਿਖਾਲਣ ਵਾਲੇ ਕਸੁੰਭੇ ਦੇ ਫੁੱਲ ਉੱਤੇ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਣਾ—ਕਿਤਨਾ ਕਮਲਾ-ਪਨ ਹੈ ਇਨਸਾਨ ਦਾ !

ਮਾਇਆ ਦੀ ਸ਼ੋਖੀ ਕਸੁੰਭੇ ਸਮਾਨ ਹੀ ਹੈ ।

(੨੮) ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਘਰਾਂ ਦਾ ਧੂੰਆਂ ਜਦੋਂ ਉਤਾਂਹ ਆਕਾਸ਼ ਵਲ ਉਠਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਚਾਨਣੀ ਰਾਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਉਂ ਭੁਲੇਖਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਮਕਾਨ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਤਪਦੀ ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਰੇਤ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਡਲ ਡਲ ਕਰਦਾ ਤਲਾਬ ਸਮਝ ਕੇ ਹੀ ਤਿਹਾਇਆ ਹਰਨ ਵਿਚਾਰਾ ਦੌੜ ਦੌੜ ਕੇ ਜਿੰਦ ਗਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਰੁੱਖ ਦੀ ਛਾਂ ਕਦੇ ਇਕੋ ਥਾਂ ਟਿਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਦਾ ਤੇ ਢਲਦਾ ਹੈ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਛਾਂ ਆਪਣਾ ਟਿਕਾਣਾ ਛੱਡਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਮਾਇਆ ਦਾ ਸਾਥ ਕਦੇ ਤੋੜ ਨਹੀਂ ਨਿਭਦਾ । ਫਿਰ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਇਸੇ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਵਿਚ ਵਿਅਰਥ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੨੯) ਕਸੁੰਭੇ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਬੜਾ ਸ਼ੋਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਹਨਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕ ਕੱਪੜੇ ਭੀ ਰੰਗਦੇ ਸਨ । ਗੂੜ੍ਹਾ ਰੰਗ ਮਨ ਨੂੰ ਬੜਾ ਭਾਉਂਦਾ ਸੀ । ਪਰ ਦੋ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰੰਗ ਫਿਟ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ।

ਕਈ ਠੱਗੀਆਂ ਫ਼ਰੇਬ ਕਰ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਧਨ ਕਮਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਮੂਰਖਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਮੌਤ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਹੱਸਦੀ ਹੈ । ਆਖ਼ਰ ਸਰੀਰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਰਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਠੱਗੀਆਂ ਫ਼ਰੇਬ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜਗਤ ਤੋਂ ਖ਼ਾਲੀ-ਹੱਥ ਹੀ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਿਤਨਾ ਅਭਾਗਾ ਹੈ ਇਨਸਾਨ ।

(੩੦) ਕੱਖਾਂ ਕਾਨਿਆਂ ਦਾ ਕੋਠਾ ਉਸਾਰ ਬਣਾ ਕੇ, ਉਸ ਵਿਚ ਅੱਗ ਬਾਲ ਕੇ ਬੇ-ਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਬੈਠਣਾ—ਕੋਈ ਕਮਲਾ ਹੀ ਇਹ ਮੂਰਖਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਇਹੀ ਪਾਂਇਆਂ ਹੈ ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੀ । ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਜਿਤਨੀ ਹੀ ਤੇਜ਼ ਅੱਗ ਇਸ ਵਿਚ ਬਲਦੀ ਰਹੇਗੀ, ਉਤਨਾ ਹੀ ਛੇਤੀ ਇਹ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਇਗਾ ।

ਪਰ ਚੋਗਾ ਖਿਲਰਿਆ ਵੇਖ ਕੇ ਪੰਛੀ ਨੂੰ ਪਸਰੇ ਜਾਲ ਦੀ ਸੁੱਧ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ।

(੩੧) ਕਿਤਨਾ ਔਖਾ ਹੋ ਹੋ ਕੇ, ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਔਖਾ ਕਰ ਕਰ ਕੇ, ਮਨੁੱਖ ਦਿਨ ਰਾਤ ਮਾਇਆ ਜੋੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ! ਪਰ ਜਦੋਂ ਸਰੀਰ ਛੱਡਿਆ, ਮਾਇਆ ਇਥੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਕੰਮ ਆ ਗਈ । ਜੋੜਨ ਵਾਲਾ ਖ਼ਾਲੀ-ਹੱਥ ਹੀ ਗਿਆ ।

ਇਕ ਅਜਬ ਮਿੱਠਾ ਸੁਪਨਾ ਹੈ ਇਹ !

(੩੨) ਦਿਨ ਡੁੱਬਣ ਵੇਲੇ ਆਬਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਝੰਗੀ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਕਾਂ; ਲਾਲੂੜੀਆਂ, ਘੁੱਘੀਆਂ, ਤੋਤੇ ਆਦਿਕ ਕਈ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਪੰਛੀ, ਜੋ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਚੋਗਾ ਚੁਗਣ ਵਾਸਤੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤਕ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਘਟਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਰੈਣ-ਬਸੇਰੇ ਲਈ ਉਸ ਝੰਗੀ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਟਹਣੀਆਂ ਉਤੇ ਆ ਬੈਠਦੇ ਹਨ । ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਆਲੂਣਾ ਨਹੀਂ, ਝੰਗੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਐਸੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੰਛੀ ਆਪਣੀ ਕਹਿ ਸਕੇ । ਜਿਸ ਟਹਣੀ ਉਤੇ ਬੈਠ ਗਏ, ਉਹ ਘਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਉਸ ਟਹਣੀ ਨੂੰ ਪੋਂਹਚਿਆਂ ਨਾਲ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਰਾਤ ਮੁੱਕਦੀ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਦੀ ਲੋ ਲਗਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਸਾਰੇ ਪੰਛੀ ਉਥੋਂ ਉੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇਉਂ ਰੈਣ-ਬਸੇਰਾ ਹੀ ਹੈ । ਮਾਣ ਕਾਹਦਾ ?

(੩੩) ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਆਕਾਸ਼ ਵਲ ਉੱਠਦੇ ਧੂੰਏਂ ਨੂੰ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀ ਚਾਨਣੀ ਵਿਚ ਵੇਖ ਕੇ ਇਹ ਟਪਲਾ ਨਾਹ ਖਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਸੁੰਦਰ ਸ਼ਹਿਰ ਉਸਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਦੇ ਮਾਇਕ ਮੌਜ-ਮੇਲੇ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਆਖ਼ਰ ਬਹੁਤ ਖੁਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

(੩੪) ਸੁੱਕੇ ਹੋਏ ਘਾਹ ਤੇ ਕਾਨਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਡਾ ਲੱਦ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਅੱਗ ਬਾਲ ਬਾਲ ਕੇ ਬੈਠਿਆਂ ਕਦੇ ਨ ਕਦੇ ਅੱਗ ਲੱਗ ਹੀ ਜਾਇਗੀ, ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਇਗਾ ।

ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਨੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕੋਮਲਤਾ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ ।

(੩੫) ਬੜੀਆਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਪੁੱਟ ਕੇ ਉਸਾਰੇ ਹੋਏ ਪੱਕੇ ਮਕਾਨ ਭੀ ਭੁਚਾਲ ਦੇ ਤਕੜੇ ਝੋਲੇ ਆਇਆਂ ਢਹਿ ਕੇ ਢੇਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਜੇਹੜੇ ਕੋਠੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰੇਤ ਉਤੇ ਉਸਾਰੇ ਹੋਏ ਹੋਣ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰੱਬ ਹੀ ਰਾਖਾ !

ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੀਹ ਭਰਵਾਸਾ ਕੇਹੜੇ ਵੇਲੇ ਢਹਿ ਪਏ ? ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤੇ ਮਮਤਾ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਤੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖੋ ।

(੩੬) ਭੋਲਾ ਹਰਨ ਠਗਨੀਰੇ ਪਿੱਛੇ ਦੌੜ ਦੌੜ ਕੇ ਜਿੰਦ ਗਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਰੁੱਖ ਦੀ ਛਾਂ ਕਦੇ ਇਕ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ।

ਧਨ ਤੇ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਮਾਣ ਭੀ ਕੂੜਾ ।

(੩੭) ਚੂਹਾ ਆਪਣੀ ਖੁੱਡ ਵਿਚ ਬੜੀ ਚੁਸਤੀ ਨਾਲ ਦੌੜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਬਾਹਰ ਖੁੱਡ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪਾਸ ਬਿੱਲੀ ਤਾਕ ਲਾਈ ਬੈਠੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਚੂਹਾ ਖੁੱਡ ਵਿਚੋਂ ਅਜੇ ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਕਰਦਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਬਿੱਲੀ ਝੱਟ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਮੌਤ ਨੇ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਆ ਹੀ ਦਬੋਚਣਾ ਹੈ । ਧਨ ਸੰਪਤ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਉੱਲੂ ਵਾਂਗ ਤੁਰੇ ਫਿਰਨਾ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ ।

(੩੮) ਦੀਵਾ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਹੀ ਚਾਨਣ ਦੇਵੇਗਾ, ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਉਸ ਵਿਚ ਤੇਲ ਤੇ ਵੱਟੀ ਹੈ । ਦੀਵਾ ਬੁੱਝਿਆਂ ਘਰ ਵਿਚ ਹਨੇਰਾ ਹੀ ਹਨੇਰਾ ।

ਜਦ ਤਕ ਜਿੰਦ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਰੁਮਕਦੇ ਹਨ, ਸਰੀਰ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਮੁੱਕਿਆਂ ਸਰੀਰ ਢਹਿ

ਢੇਰੀ । ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਲ ਵਧੀਕ ਭੀ ਘਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ।

(੩੯) ਸੁੱਕੇ ਹੋਏ ਤਲਾਬ ਦਾ ਪਾਣੀ ਬਾਹਰ ਉਛਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਵੱਟਾਂ ਖੜੀਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀਹ ਲਾਭ? ਉਸ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਉਛਲੇਗਾ ਕੀਹ? ਜਿਸ ਖੇਤ ਵਿਚੋਂ ਫ਼ਸਲ ਵੱਢ ਲਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਵਾੜ ਕਿਉਂ ਦੇਣੀ ਹੋਈ? ਕੋਈ ਮੂਰਖ ਹੀ ਅਜੇਹੇ ਉੱਦਮ ਕਰਦਾ ਫਿਰੇਗਾ ।

ਪਰ ਵੇਖੋ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮੂਰਖਤਾ! ਬਾਲਪਨ ਤੋਂ ਬਿਰਧ ਉਮਰ ਤਕ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਮਤਾ ਦੇ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਮੌਤ ਆਉਣ ਤੇ ਉਹ ਮਾਇਆ ਮਹਲ-ਮਾੜੀਆਂ ਇਥੇ ਹੀ ਪਏ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

(੪੦) ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਸੁੰਦਰ, ਮੁਲਾਇਮ ਤੇ ਪੱਕਾ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਹੋਵੇ, ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪੈਂਦਿਆਂ ਹੀ ਗਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਧਨ ਤੇ ਜੁਆਨੀ ਦੀ ਪਾਂਇਆਂ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਜਿਤਨੀ ਹੀ ਸਮਝੋ ।

(੪੧) ਦੁਰਜੋਧਨ ਤੇ ਰਾਵਣ ਵਰਗੇ ਰਾਜ ਭਾਗ ਦਾ ਮਾਣ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਆਖ਼ਰ ਖੱਟ ਕੇ ਕੀਹ ਲੈ ਗਏ?

ਮਾਇਆ ਦਾ ਸਾਥ ਕੱਚਾ ਹੈ । ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਮੌਜਾਂ ਜੀਵਨ-ਆਦਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਹਨ ।

(੪੨) ਪੰਛੀ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਰਾਤ ਆ ਜਾਏ, ਉਥੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਰੁੱਖ ਦੀ ਟਹਿਣੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਰਾਤ ਗੁਜ਼ਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ; ਕਿਤੇ ਮਲਕੀਅਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ, ਕਿਤੇ ਮੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਮੱਲਦਾ ।

ਇਸ ਸਰੀਰ-ਪਿੰਜਰ ਵਿਚ ਜਿੰਦ ਦਾ ਬਸੇਰਾ ਭੀ ਪੰਛੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਘੜੀ-ਪਲ ਦਾ ਹੈ । ਸੌਣ ਵੇਲੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਹੱਥ ਥਾਂ ਮਨੁੱਖ ਮੱਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮਲਕੀਅਤਾਂ ਬਨਾਣ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਜੀਵਨ-ਬਾਜ਼ੀ ਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਰੀਰ ਆਖ਼ਰ ਸੁਆਹ ਦੀ ਢੇਰੀ ।

(੪੩) ਭਾਦਰੋਂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਰੇਤਲੇ ਜਿਹੇ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਘਾਹ-ਬੂਟ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਖੁੰਬਾਂ ਉੱਗਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਸ ਥਾਂ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਕੁਝ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਵੇਰ-ਸਾਰ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖੋ, ਸੋਹਣੀ ਚਿੱਟੀ ਖੁੰਬ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪਏਗੀ । ਲੋਕ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਜਾ ਕੇ ਖੁੰਬਾਂ ਪੁੱਟ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਭਾਜੀ ਰਿੰਨੁਦੇ ਹਨ । ਜੇਹੜੀ ਖੁੰਬ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਂ ਨਾਹ ਚੜ੍ਹੇ ਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਟਿਕੀ ਰਹੇ, ਉਹ ਦਿਨ ਦੀ ਗਰਮੀ ਵਿਚ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਜੰਮ ਕੇ ਇਕੋ ਦਿਨ ਵਿਚ ਹੀ ਕੁਮਲਾ ਵੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੀ ਭੀ ਇਹੀ ਪਾਂਇਆਂ ਹੈ ।

(੪੪) ਮੀਂਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਨਦੀਆਂ ਨਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਟਿੱਬੇ ਸੁੱਕੇ ਦੇ ਸੁੱਕੇ ।

ਧਨ ਤੇ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਅਫਰਾ ਵਿਚ ਆਕੜਨਾ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ । ਧਨ ਇਥੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਵਾਨੀ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਆਕੜ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜੀਵਨ-ਉੱਚਤਾ ਖੱਟਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮਨੁੱਖ ਕੋਰੇ ਦਾ ਕੋਰਾ ਹੀ ਇੱਥੋਂ ਚੱਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੪੫) ਬੁੱਢੀ ਉਮਰੇ ਧੌਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਿਰ ਚਿੱਟਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਆਵਾਜ਼ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਰ ਕੇ ਪਤਲੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਵਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਦੀ, ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਪੋਤਰੇ ਪੋਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਾਡਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ

੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੧ (ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ)—ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਨ ਚੇਤਨੀ—ਪੰਨਾ ੪੬੩

੨. ਪਉੜੀ ਮ: ੧ (ਵਾਰ ਆਸਾ)—ਨਦਰਿ ਕਰਹਿ ਜੇ ਆਪਣੀ—ਪੰਨਾ ੪੬੫
੩. ਪਉੜੀ ਮ: ੧ (ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ)—ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਓ—ਪੰਨਾ ੪੬੬
੪. ਪਉੜੀ ਮ: ੧ (ਵਾਰ ਆਸਾ)—ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰਿਆ—ਪੰਨਾ ੪੭੦
੫. ਸੋਰਠਿ ਮ: ੧—ਜਿਸੁ ਜਲ ਨਿਧਿ ਕਾਰਣਿ ਤੁਮ ਜਗਿ ਆਏ—ਪੰਨਾ ੫੯੮
੬. ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧—(ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ)—ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਾਂਧਿਓ ਸੇਤੁ ਬਿਧਾਤੈ—ਪੰਨਾ ੯੪੨
੭. ਸਲੋਕ ਮ: ੨ (ਵਾਰ ਆਸਾ)—ਜੇ ਸਉ ਚੰਦਾ ਉਗਵਹਿ—ਪੰਨਾ ੪੬੩
੮. ਸਲੋਕ ਮ: ੨ (ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ)—ਗੁਰੁ ਕੁੰਜੀ, ਪਾਹੂ ਨਿਵਲੁ—ਪੰਨਾ ੧੨੩੭
੯. ਮਾਰੂ ਮ: ੩—ਮਾਰੂ ਤੇ ਸੀਤਲੁ ਕਰੇ—ਪੰਨਾ ੯੯੪
੧੦. ਸਲੋਕ ਮ: ੩—(ਵਾਰ ਮਲਾਰ)—ਬਬੀਹਾ ਭਿੰਨੀ ਰੈਣਿ ਬੋਲਿਆ—ਪੰਨਾ ੧੨੮੩
੧੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੩—(ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ)—ਧੁਰਹੁ ਖਸਮਿ ਭੇਜਿਆ—ਪੰਨਾ ੧੪੨੦
੧੨. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ)—ਬਾਬੀਹਾ ਸਗਲੀ ਧਰਤੀ ਜੇ ਫਿਰਹਿ—ਪੰਨਾ ੧੪੨੦
੧੩. ਪਉੜੀ ਮ: ੪—(ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ)—ਹਰਿ ਕੇ ਸੰਤ ਸੁਣਹੁ ਜਨ ਭਾਈ—ਪੰਨਾ ੮੭
੧੪. ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੪—ਹਮ ਅੰਧੁਲੇ ਅੰਧ ਬਿਖੈ ਬਿਖੁ ਰਾਤੇ—ਪੰਨਾ ੬੬੭
੧੫. ਕਲਿਆਨ ਮ: ੪—ਰਾਮ ਗੁਰੁ ਪਾਰਸੁ ਪਰਸੁ ਕਰੀਜੈ—ਪੰਨਾ ੧੩੨੪
੧੬. ਗਉੜੀ ਮ: ੫—ਸੂਕੇ ਹਰੇ ਕੀਏ ਖਿਨ ਮਾਹੇ—ਪੰਨਾ ੧੯੧
੧੭. ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮ: ੫—ਲਲਾ ਲਾਵਉ ਅਉਖਧੁ ਜਾਹੁ—ਪੰਨਾ ੨੫੯
੧੮. ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫—ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰੈ—ਪੰਨਾ ੬੧੮
੧੯. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ)—ਭਉਜਲੁ ਬਿਖਮੁ ਅਸਗਾਹੁ—ਪੰਨਾ ੭੧੦
੨੦. ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫—ਭੂਲੇ ਮਾਰਗੁ ਜਿਨਹਿ ਬਤਾਇਆ—ਪੰਨਾ ੮੦੩
੨੧. ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫—ਤਾਤੀ ਵਾਉ ਨ ਲਗਈ—ਪੰਨਾ ੮੧੯
੨੨. ਗੌਂਡ ਮ: ੫—ਗੁਰ ਕੀ ਮੂਰਤਿ ਮਨ ਮਹਿ ਧਿਆਨੁ—ਪੰਨਾ ੮੬੪
੨੩. ਸਲੋਕ ਮ: ੫—(ਵਾਰ ਮਾਰੂ)—ਜੋ ਡੁਬੰਦੋ ਆਪਿ—ਪੰਨਾ ੧੧੦੧
੨੪. ਸੋਰਠਿ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ—ਅਣਮੜਿਆ ਮੰਦਲੁ ਬਾਜੈ—ਪੰਨਾ ੬੫੭
੨੫. ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਦੂਜੇ ਕੇ—ਅਮਿਅ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਸੁਭ ਕਰੈ—ਪੰਨਾ ੧੩੯੨
੨੬. ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕੇ—ਕਚਹੁ ਕੰਚਨੁ ਭਇਅਉ—ਪੰਨਾ ੧੩੯੯
੨੭. ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕੇ—ਜਾਮਿ ਗੁਰੂ ਹੋਇ ਵਲਿ—(ਨਲੁ ਭੱਟ) ਪੰਨਾ ੧੩੯੯

੨੮. ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕੇ—ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਘੋਰੁ ਅੰਧਾਰੁ—(ਨੂਲ ਭੱਟ) ਪੰਨਾ ੧੩੯੯

੨੯. ਬਸੰਤੁ ਹਿੰਡੋਲ ਮ: ੪—ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਰਤਨ ਕੋਠੜੀ—ਪੰਨਾ ੧੧੭੮

੩੦. ਸੂਹੀ ਲਲਿਤ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਏਕੁ ਕੋਟੁ, ਪੰਚ ਸਿਕਦਾਰਾ—ਪੰਨਾ ੭੯੩

੩੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ)—ਬਾਬਾਣੀਆ ਕਹਾਣੀਆ—ਪੰਨਾ ੯੫੧

੩੨. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਅਧਮ ਚੰਡਾਲੀ ਭਈ ਬ੍ਰਹਮਣੀ—ਪੰਨਾ ੩੮੧

ਭਾਵ:

੧. ਕਦੇ ਕਦੇ ਬੇ-ਰੁੱਤੀ ਵਰਖਾ ਤੇ ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕ ਦੇ ਕਾਰਨ ਛੋਲਿਆਂ ਦੇ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੇ ਫ਼ਸਲ ਸੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਨਾਂਹ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਦਾਣੇ ਹੀ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਖਾਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰਾਂ ਪਾਸ ਵਿਹਲ ਨਾਹ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ, ਉਹ ਫ਼ਸਲ ਨਿਖ਼ਸਮੇ ਹੀ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਤਦੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਕਮੀਣ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬ ਲੋੜਵੰਦੇ ਲੋਕ ਰੋਜ਼ ਜਾ ਕੇ ਬਾਲਣ ਵਾਸਤੇ ਭਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਉਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਪਰਤੱਖ ਵੇਖੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰ-ਖਸਮ ਦੇ ਨਾਹ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਮੀਣ ਆਦਿਕ ਕਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖਸਮ ਆ ਬਣਦੇ ਹਨ ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਚਤੁਰ ਬਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਨੋਂ ਵਿਸਾਰ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਜੀਵਨ-ਰਾਹ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹਬਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ, ਤਦੋਂ ਕਾਮਾਦਿਕ ਸੌ ਖਸਮ ਇਸ ਮਨ ਦੇ ਆ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਮਨ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਕਾਰ ਦਾ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਕਾਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਪਿਆ ਬਣਦਾ ਹੈ ।

(੨) ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਵਿਚਾਰਾ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦਾ ਬੱਧਾ ਅਨੇਕਾਂ ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦਾ ਤੁਰਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਲਿਆ ਗੁਰੂ ਇਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨ-ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਦਾ ਸ਼ੋਕ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਯਾਦ ਤੋਂ ਪਿਆਰ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਪੁਰਾਣੇ ਨੀਵੇਂ ਮਾਇਕ ਸੰਸਕਾਰ ਮਿੱਟ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਲੀਨਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੩) ਇਹ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਜਾਣੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਸਤੇ ਉਤੇ ਤੁਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਕਿਉਂ? ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਾਲੇ ਸੰਸਕਾਰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਇਕ ਗੁਰੂ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਇਸ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪੰਜੇ ਵਿਚੋਂ ਛੁਡਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

(੪) ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਬੇ-ਸਮਝ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਬੇ-ਸਮਝੀ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਦਾ ਆਸਰਾ ਛੱਡ ਦੇਵੇ । ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹੀਆਂ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਦਾ ਚਾਨਣ ਪਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬਣੋਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੫) ਖੱਟੀ-ਕਮਾਈ ਮਾਇਆ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਇਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਇਹ ਮਨੋਰਥ ਨਹੀਂ । ਮਨੁੱਖ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ-ਜਲ ਵਿਹਾਝਣ । ਇਹ ਨਾਮ-ਜਲ ਹੈ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ, ਪਰ ਇਹ ਸੂਝ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਸਿਰਫ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ, ਸਿਰਫ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ।

ਧਾਰਮਿਕ ਭੇਖ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿਕ ਉੱਦਮਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ । ਅੰਦਰਲੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਤਦੋਂ ਹੀ ਉੱਚੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਸਤੇ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਕਰੇ ।

(੬) ਰਾਵਣ ਸੀਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਪਾਰ ਲੰਕਾ ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ । ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਨੇ ਸਮੁੰਦਰ ਉਤੇ ਪੁਲ ਬੱਧਾ, ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ, ਲੰਕਾ ਲੁੱਟੀ ਤੇ ਸੀਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਛੁਡਾ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ । ਘਰ ਦੇ ਭੇਤੀ ਭਭੀਖਣ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਭੇਤ ਨੇ ਇਸ ਸਾਰੀ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿਚ ਬੜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ।

ਮਾਇਆ-ਵੇੜ੍ਹੇ ਮਨ ਨੇ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਵਿੱਥ ਬਣੀ ਪਈ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਘੱਲਿਆ । ਗੁਰੂ, ਮਾਨੋ, ਪੁਲ ਬਣ ਗਿਆ । ਜਿਸ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲਿਆ, ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨਾਲੋਂ ਵਿੱਥ ਮਿਟ ਗਈ । ਗੁਰੂ ਨੇ ਘਰ ਦਾ ਭੇਤ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੋ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਲੱਖਾਂ ਪੱਥਰ-ਦਿਲ ਜੀਵ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਦੇ ਹਨ ।

(੭) ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਗ਼ਲਤ ਜੀਵਨ-ਰਾਹ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸੂਝ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ । ਸਹੀ ਜੀਵਨ-ਤੌਰ ਵਲੋਂ ਬੇ-ਸਮਝੀ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਆਤਮਕ ਹਨੇਰਾ ਹੈ । ਇਸ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ, ਨਿੰਦਾ, ਈਰਖਾ, ਕਾਮਾਦਿਕ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਠੇਡੇ ਹਨ ਜੋ ਜੀਵਨ-ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਲੱਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਠੇਡੇ ਹਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਨ ਵਿਚ ।

ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਵਿਚ ਸਫ਼ਰ ਪਿਆ ਮਨੁੱਖ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕਈ ਠੇਡੇ ਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਚੰਦ ਚੜ੍ਹ ਪਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਠੇਡੇ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਦਿਨੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਠੇਡੇ ਲੱਗਣੇ ਹੀ ਕਿਉਂ ਹੋਏ?

ਪਰ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਨੇ ਚਾਨਣ ਦੇਣਾ ਹੈ ਬਾਹਰਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਸਤੇ । ਮਨ ਦੇ ਵਿਕਾਰ ਆਦਿਕ ਠੇਡੇ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ।

ਆਤਮਕ ਹਨੇਰਾ ਸਿਰਫ ਗੁਰੂ ਹੀ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

(੮) ਕਿਸੇ ਘਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਤਕੜਾ ਪੱਕਾ ਜੰਦ੍ਰਾ ਮਾਰ ਕੇ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਜਾਏ, ਤੇ ਕੁੰਜੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗ਼ੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੌਣ ਖੋਹਲੇ ਉਸ ਜੰਦ੍ਰੇ ਨੂੰ?

ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ, ਸਮਝੋ, ਇਕ ਕੋਠਾ ਹੈ । ਇਸ ਕੋਠੇ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ ਤਕੜਾ ਪੱਕਾ ਜੰਦ੍ਰਾ ਵੱਜਾ ਪਿਆ ਹੈ । ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਬਾਹਰ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਕੌਣ ਸਮਝਾਵੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰਲੀ ਮਾਇਆ ਤਾਂ ਇਥੇ ਹੀ ਪਈ ਰਹਿ ਜਾਇਗੀ, ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਭੀ ਸਾਰ ਲੈ? ਘਰ ਨੂੰ ਜੰਦ੍ਰਾ ਵੱਜਾ ਪਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਜੰਦ੍ਰਾ ਸਿਰਫ ਗੁਰੂ ਖੋਹਲ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਜਕੜ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਫ ਗੁਰੂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

(੯) ਭੈੜਾ ਜਿਹਾ ਲੋਹਾ ਭੀ ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਲੱਗਦਿਆਂ ਹੀ ਸੋਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਤਪਦਾ ਰੇਤ-ਥਲਾ ਵਰਖਾ ਦੀ

ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਠੰਢਾ-ਠਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਸੀਤਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਆਚਰਨ ਉੱਚਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੦) ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ-ਜਲ ਤੋਂ ਵਿਰਵੇ ਰਹਿ ਕੇ ਜੀਵਨ ਜੀਵਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਪਪੀਹੇ ਵਾਂਗ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਆ ਕੂਕਦਾ ਹੈ ।

(੧੧) ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਦਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਝੜੀ ਲਾ ਕੇ ਵਰ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਪਪੀਹੇ ਦੇ ਤਨ ਮਨ ਵਿਚ ਠੰਡ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਹੀ ਹਰਿਆਵਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅੰਨ ਧਨ ਬੇਅੰਤ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਮਨ ਜੋੜ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਠੰਡ ਵਰਤਦੀ ਹੈ ।

(੧੨) ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਪਪੀਹੇ ਵਾਂਗ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਬੂੰਦ ਲਈ ਤਾਂਘਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਮਾਇਕ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੧੩) ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹ ਪਏ, ਤਾਂ ਰਾਤ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਈਏ, ਤਾਂ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੪) ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਹਿਰ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਇਹ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਮਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਮੋਹ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਸਤੇ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਸਹੀ ਜੀਵਨ-ਤੌਰ ਨਹੀਂ ਤੁਰ ਸਕਦਾ, ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਠੋਡੇ ਖਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਕਿਸੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਿਰਾ ਜ਼ਬਾਨੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਰਾਹ ਦੱਸਿਆਂ ਉਹ ਵਿਚਾਰਾ ਠੋਡੇ ਖਾਣੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਕੋਈ ਦਇਆਵਾਨ ਉਸ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਧੀ ਸੜਕੇ ਪਾ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਠੀਕ-ਠੀਕ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਸਕਣ ਦੀ ਆਸ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋ ਚੁਕੇ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਪੱਲਾ ਫੜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਦੀ ਸੜਕੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੇ ਆਸਰੇ ਜੀਵਨ-ਪੈਂਡਾ ਤੈਅ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

(੧੫) ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਛੁਹ ਕੇ ਲੋਹਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਲੱਕੜਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਨੂੰ ਅੱਗ ਦੀ ਇਕ ਚਿੰਗਾੜੀ ਸਾੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ; ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਵਿੱਛੁੜ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਅਨੇਕਾਂ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਚਿੰਗਾੜੀ ਬਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਦਗਧ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜੀਵਨ ਪਲਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਮੁਰਗਾਈ ਦੇ ਖੰਭ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਭਿੱਜਦੇ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਏ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਦਾ ।

(੧੬) ਪਾਣੀ ਖੁਣੋਂ ਸੁੱਕ ਰਹੇ ਬੇਲ ਬੂਟਿਆਂ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵਰਖਾ ਮੁੜ ਜਿਵਾਲ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ਹਰੇ-ਹਰੇ ਪੱਤਿਆਂ ਤੇ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਬਨਸਪਤੀ ਸਜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਮਾਇਆ ਆਸਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਚਿੰਤਾ ਫਿਕਰਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮੇ ਹੋਏ ਮਨ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਛੱਟਾ ਵੱਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਨ ਟਹਿਕ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਹ ਮਿਹਰ ਹੈ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ !

(੧੭) ਰੋਗੀ ਨੂੰ ਰੋਗ ਦੀ ਬਿਪਤਾ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਨਿਰੀ ਦਵਾਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਸਿਆਣਾ ਵੈਦ ਦਵਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਪਰਹੇਜ਼ ਸੰਜਮ ਤੇ ਅਨੁਪਾਨ ਭੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਾਨਸਕ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਦਵਾਈ ਹੈ । ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਹਰੇਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਭੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਭੀ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ-ਵੈਦ ਇਸ ਦਵਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ੁਭ-ਆਚਰਨ ਦਾ ਅਨੁਪਾਨ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਸਿਖਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੮) ਕਈ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਕਿਸੇ ਅੰਦਰਲੇ ਰੋਗ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਸੁੱਕਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸੁੱਕ ਕੇ ਤੀਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਕਈ ਹਕੀਮਾਂ ਵੈਦਾਂ ਪਾਸ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਈ ਟੋਭਿਆਂ ਸਰੋਵਰਾਂ ਤੇ ਨਵਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰੀ ਦਵਾਈ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਬਚ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ।

ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਬੜਾ ਚੰਦਰਾ ਰੋਗ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਚੰਬੜ ਜਾਏ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਸੁੱਕਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੁੰਗੜਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਧੀਕ ਵਧੀਕ ਸੁਆਰਥੀ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਸੁਚੱਜਾ ਵੈਦ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਵਾਈ ਦੇ ਕੇ ਸੁਆਰਥ ਵਿਚ ਸੁਕੇ ਹੋਏ ਮਨ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੯) ਜਿਸ ਦੇ ਚੰਗੇ ਭਾਗ ਹੋਣ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਮ-ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਇਸ ਅਥਾਹ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਉਤਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੨੦) ਜਗਤ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਰਿਹਾ ਹੈ ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਕਾਮ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਲੋਭ ਵਿਚ ਮੋਹ ਵਿਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਵਿਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ।

(੨੧) ਪਿਤਾ ਦਸ਼ਰਥ ਵਲੋਂ ਮਿਲੇ ਬਨਵਾਸ ਸਮੇਂ ਪੰਚਬਟੀ ਜੰਗਲ ਵਿਚੋਂ ਜਦੋਂ ਲਛਮਨ ਨੇ ਸਰੂਪਨਖਾ ਦਾ ਨੱਕ ਵੱਢ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਰਾਵਣ ਨੇ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਦੀ ਇਸ ਨਿਰਾਦਰੀ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਇਕ ਛਲ ਰਚਿਆ । ਇਕ ਦੈਂਤ ਸੁੰਦਰ ਹਰਨ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਦੀ ਕੁਟੀਆ ਦੇ ਅੱਗੋਂ ਲੰਘਿਆ । ਸੀਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹ ਹਰਨ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਆਇਆ । ਹਰਨ ਨੂੰ ਪਕੜਨ ਲਈ ਹਠ ਕੀਤੇ ਨੇ । ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਹਰਨ ਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਗਏ । ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਇਉਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਕੇ ‘ਹਾਏ ਲਛਮਨ, ਹਾਏ ਲਛਮਨ,’ ਕਹਿ ਕੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਸੀਤਾ ਜੀ ਨੇ ਲਛਮਨ ਨੂੰ ਭੀ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ । ਪਰ ਉਹ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਸੀਤਾ ਜੀ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਇਕ (ਕਾਰ=) ਲਕੀਰ ਪਾ ਕੇ ਕਹਿ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ‘ਰਾਮ-ਕਾਰ’ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨ ਨਿਕਲਣਾ । ਰਾਵਣ ਸਾਧੂ-ਰੂਪ ਵਿਚ ਭਿਖਿਆ ਮੰਗਣ ਆ ਪਹੁੰਚਿਆ । ਸੀਤਾ ਜੀ ਲਕੀਰੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਕੇ ਆਟਾ ਪਾਣ ਲੱਗੇ, ਤਾਂ ਰਾਵਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਗਿਆ । ਲਕੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਦੇ ਦੁਆਲੇ, ਮਾਨੋ, ‘ਰਾਮ-ਕਾਰ’ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜਿੰਦ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਗੁਰੂ ਇਹ ਰਾਮ-ਕਾਰ ਖਿੱਚ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਉਤੇ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵੈਰੀ ਹੱਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ।

(੨੨) ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਦੇ ਭੀ ਭੁੱਲਣੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬਣ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਗੁਰੂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਵਿਕਾਰ-ਲਹਿਰਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀਆਂ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਭੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਰ

ਤੋਂ ਉਤਾਂਹ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਲੋਕ ਸੱਪ ਆਦਿਕ ਨੂੰ ਕੀਲਣ ਵਾਸਤੇ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸਭ ਮੰਤਰਾਂ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮੰਤਰ ਹੈ, ਇਹ ਮੰਤਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ-ਸੱਪ ਨੂੰ ਕੀਲ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ-ਮੰਤਰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦਾ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਹੈ । ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ-ਸੱਪ ਨੂੰ ਕੀਲ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤਿ ਸਦਾ ਟਿਕਾਈ ਰੱਖੇ । ਕੁਰਾਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਹੀ ਸਦਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਵਿਖਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸਹੀ ਉੱਚੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਚਾਨਣ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

(੨੩) ਹੜ੍ਹ ਆਏ ਹੋਏ ਨਦੀ ਨਾਲੇ ਵਿਚੋਂ ਤਾਰੂ-ਬੰਦੇ ਹੀ ਸਹੀ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਜੇਹੜਾ ਆਪ ਹੀ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਾਰ ਲੰਘਾਵੇ ?

ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਹੀ ਵਿਕਾਰੀ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਦਾ ਕੀਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰੇ ? ਰੱਬ ਨਾਲ ਰੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਵਿਚੋਂ ਬਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਕੋਈ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਇਕ ਸੋਹਣੀ ਤਸਵੀਰ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਟਕਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਲੰਘਦੇ ਬੰਦੇ ਉਸ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵੇਖਣ ਲਈ ਅਟਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ ਵਿਚੋਂ ਉੱਠ ਉੱਠ ਕੇ ਉਸ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਇਹ ਤਸਵੀਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਬਣਾਈ ਹੈ, ਤੇ, ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਹੋਰ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਬਣਾਏ ਜਗਤ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਉਤੇ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵਿਕਾਰ ਆਦਿਕ ਦੇ ਕੁਰਾਹੇ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਗੁਰੂ ਉਤੇ ਭੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਕੋਈ ਸੁੰਦਰਤਾ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਉਤਨੀ ਹੀ ਉੱਚੀ ਹੈ ਜਿਤਨੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ । ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ । ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੋਣ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਰਤਾ ਭਰ ਭੀ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(੨੪) ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਬੱਦਲ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਜੇਠ-ਹਾੜ ਵਾਲੀ ਤਪਸ਼ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਛੁਹਿਆਂ ਲੋਹਾ ਸੋਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਢੋਲ ਵੱਜੇ, ਤਾਂ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਮਨ ਆਪ-ਮੁਹਾਰਾ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਨੱਚਦਾ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਜਿਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਉਥੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਉੱਚਤਾ ਤੇ ਸੁਖ ਦਾ ਰਾਜ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੨੫) ਗੁਰੂ ਮੇਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਵਿਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

(੨੬) ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਛੁਹਿਆਂ ਤਾਂਬਾ ਲੋਹਾ ਆਦਿਕ ਧਾਤ ਸੋਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਚੰਦਨ ਦੇ ਬੂਟੇ ਪਾਸ ਉੱਗੇ ਹੋਏ ਹੌਲੇ ਮੇਲ ਦੇ ਰੁੱਖ ਭੀ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਪਸ਼ੂ-ਸੁਭਾਵ ਮਨੁੱਖ ਦੇਵਤਾ-ਸੁਭਾਵ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੨੭) ਮਾਇਆ ਦੀ ਚੋਟ ਬੁਰੀ ! ਬਹੁਤਾ ਧਨ ਖੱਟ ਕੇ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਆਕੜ ਆਕੜ ਕੇ ਨਾਹ ਤੁਰਦਾ ਹੋਵੇ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤੇ ਸਾਥੀ ਬਣ ਜਾਣ, ਉਹ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਦਾ ਮਾਣ-ਅਫਰੇਵਾਂ ਨਾਹ ਹੋਵੇ ।

ਪਰ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਹੱਥ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਹ ਧਨ ਦਾ ਨਾਹ ਬਹੁਤੀਆਂ

ਬਾਹਾਂ ਆਦਿਕ ਦਾ ਮਾਣ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

(੨੮) ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਨੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਮਨੁੱਖ ਕਦਮ ਕਦਮ ਤੇ ਠੇਢੇ ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਰਹਿੰਦੀ ਹੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹੈ ਮਾਇਆ ਦੀ ਨਿਵਾਣ ਵਿਚ । ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਭੀ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਖਲਾਸੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ।

ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਰੇ ਕੀਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਨਵਾਂ-ਨਰੋਆ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੨੯) ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਰੀਰ ਇਕ ਨਗਰ ਹੈ, ਕਿਲ੍ਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਭਲੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਲੁਕਿਆ ਪਿਆ ਹੈ । ਅੰਵਾਣ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਇਸ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ।

ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭ ਮੋਹ ਅਹੰਕਾਰ ਪੰਜੇ ਚੋਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਾਸ ਪੁੰਜੀ ਲੁੱਟ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਮਿਲਿਆਂ ਸੂਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

(੩੦) ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਰੀਰ ਇਕ ਕਿਲ੍ਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭ ਮੋਹ ਅਹੰਕਾਰ ਪੰਜ ਚੋਧਰੀ ਵੱਸਦੇ ਹਨ । ਸਰੀਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਮਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸਦਾ ਮੁਆਮਲਾ ਮੰਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਮੁਆਮਲਾ ਭੀ ਬਹੁਤ ਵਧੀਕ ਵਸੂਲ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਉੱਜੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ-ਰੂਪ ਪਰਜਾ ਇਸ ਵਿਚ ਵੱਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਏ, ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਚੋਧਰੀਆਂ ਦੇ ਢਹੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦਾ ।

(੩੧) ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਸਫਲ ਹੈ, ਜੋ ਉੱਚ-ਜੀਵਨ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਉੱਚਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਅਜੇਹੇ ਬੰਦੇ ਆਪਣੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਵਾਸਤੇ ਆਦਰ-ਮਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ ।

(੩੨) ਜਿਵੇਂ ਬਿੱਲੀ ਚੂਹਿਆਂ ਨੂੰ ਭੱਜ ਕੇ ਖਾਣ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸ਼ੇਰ ਜੰਗਲ ਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਉੱਤੇ ਆ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ-ਮਾਰਿਆ ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਟੁੱਟ ਟੁੱਟ ਪੈਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਕ ਪੱਧਰ ਬਹੁਤ ਨੀਵੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਨੀਅਤ ਹਰ ਵੇਲੇ ਭੁੱਖੀ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਭੁੱਖੀ । ਪਰ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੁਆਰਥ ਵਿਚ ਮਰੀ ਹੋਈ ਆਤਮਾ ਜੀਉ ਪੈਂਦੀ ਹੈ; ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਘ੍ਰਿਣਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮਾਨੋ, ਬਿੱਲੀ ਚੂਹਿਆਂ ਤੋਂ ਡਰਨ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਸ਼ੇਰ ਬੱਕਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।

੫. ਸੰਗਤਿ

ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ, ਕੁਸੰਗ

ਸੰਗਤਿ:

੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੨ (ਵਾਰ ਸੂਹੀ)—ਤੁਰਦੇ ਕਉ ਤੁਰਦਾ ਮਿਲੈ—ਪੰਨਾ ੭੮੮
੨. ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੩—ਪੰਖੀ ਬਿਰਖਿ ਸੁਹਾਵੜਾ—ਪੰਨਾ ੬੬
੩. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰ ਬਿਹਾਗੜਾ)—ਨਾਨਕ ਤਰਵਰੁ ਏਕੁ ਫਲੁ—ਪੰਨਾ ੫੫੦

ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ:

੪. ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੪—ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸੀਤਲ ਜਲੁ ਧਿਆਵਹੁ—ਪੰਨਾ ੮੩੩
੫. ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ ਮ: ੪—ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਰਾਮਨਾਮਿ ਰਸਿ ਲਾਗਾ—ਪੰਨਾ ੯੮੫
੬. ਕਾਨੜਾ ਮ: ੪—ਜਪਿ ਮਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ, ਤਰਾਵੈਗੋ—ਪੰਨਾ ੧੩੦੯
੭. ਗਉੜੀ ਮ: ੫—ਨੈਨਹੁ ਨੀਦ ਪਰ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਵਿਕਾਰ—ਪੰਨਾ ੧੮੨
੮. ਗਉੜੀ ਮ: ੫—ਰਾਖੁ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ—ਪੰਨੇ ੨੦੫-੦੬
੯. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਚਾਰਿ ਬਰਨ ਚੌਹਾ ਕੇ ਮਰਦਨ—ਪੰਨਾ ੪੦੪
੧੦. ਆਸਾ ਮ: ੫—(ਪੰਨਾ ਜੀ)—ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਸੰਗਿ—ਪੰਨਾ ੪੮੭
੧੧. ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫—ਰਾਮ ਦਾਸ ਸਰੋਵਰਿ ਨਾਤੇ—ਪੰਨਾ ੬੨੫
੧੨. ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫—ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦੀਓ ਮੋਹਿ ਨਾਮਾ—ਪੰਨਾ ੬੭੧
੧੩. ਕਾਨੜਾ ਮ: ੫—ਬਿਸਰਿ ਗਈ ਸਭ ਤਾਤਿ ਪਰਾਈ—ਪੰਨਾ ੧੨੯੯
੧੪. ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਕਿਉ ਲੀਜੈ ਗਢੁ ਬੰਕਾ ਭਾਈ—ਪੰਨਾ ੧੧੬੧
੧੫. ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਗੰਗਾ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸਲਿਤਾ ਬਿਗਰੀ—ਪੰਨਾ ੧੧੫੮
੧੬. ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਕਬੀਰ ਚੰਦਨ ਕਾ ਬਿਰਵਾ ਭਲਾ—ਪੰਨਾ ੧੩੬੫
੧੭. ਬਸੰਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ—ਸਹਜ ਅਵਲਿ ਧੂੜਿ ਮਣੀ ਗਾਡੀ ਚਾਲਤੀ—ਪੰਨਾ ੧੧੯੬
੧੮. ਆਸਾ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ—ਤੁਮ ਚੰਦਨ, ਹਮ ਇਰੰਡ ਬਾਪੁਰੈ—ਪੰਨਾ ੪੮੬
੧੯. ਧਨਾਸਰੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ—ਚਿਤ ਸਿਮਰਨੁ ਕਰਉ ਨੈਨ ਅਵਿਲੋਕਨੋ—ਪੰਨਾ ੬੯੪

ਕੁਸੰਗ:

੨੦. ਦੇਵ ਗੰਧਾਰੀ ਮ: ੫—ਉਲਟੀ ਰੇ ਮਨ ਉਲਟੀ ਰੇ—ਪੰਨਾ ੫੩੫
੨੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ)—ਕਬੀਰ ਚਾਵਲ ਕਾਰਣੇ—ਪੰਨਾ ੯੬੫

ਭਾਵ:

(੧) ਹਾਣ ਨੂੰ ਹਾਣ ਪਿਆਰਾ । ਭਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਭਲਿਆਂ ਦਾ ਸੰਗ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਵਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰੀ ਦਾ ।

(੨) ਜੇਹੇ ਰੁੱਖ ਉਤੇ ਪੰਛੀ ਬੈਠੇ, ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਉਸ ਨੂੰ ਫਲ ਮਿਲੇਗਾ, ਜੋ ਜੀਵ-ਪੰਛੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਾ ਚੋਗਾ ਚੁਗਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਹੈ ।

(੩) ਸੰਸਾਰ ਇਕ ਰੁੱਖ-ਸਮਾਨ ਹੈ । ਇਥੇ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੇ ਜੀਵ-ਪੰਛੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਕੋਈ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵਿਰਤ ਹੈ, ਕੋਈ ਨਾਮ-ਰਸ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੈ ।

(੪) ਇਰੰਡ ਤੇ ਪਲਾਹ ਦੇ ਬੂਟੇ ਚੰਦਨ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਚੰਦਨ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

(੫) ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਨਾਲ ਕੋਲ ਫੁੱਲ ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਭਲੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਰ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸੁੱਤਾ ਮਨ ਜਾਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੬) ਲੱਕੜੀ ਦੇ ਸੰਗ ਲੋਹਾ ਭੀ ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੭) ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਉੱਚੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰਾਸ-ਪੂੰਜੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਵਲੋਂ ਅਵੇਸਲਾ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵ ਦਾ ਮਨ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਦੇ ਥਾਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਰੰਗ-ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਦਾ ਦਰਸਨ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਪਰਾਇਆ ਰੂਪ ਤੱਕਣ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੰਨਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਸੁਣਨੀ ਸੀ, ਉਹ ਕੰਨ ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਸੁਣਨ ਦੇ ਆਹਰੇ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਜੀਭ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਸਨ, ਉਹ ਜੀਭ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੇ ਚਸਕੇ ਵਿਚ ਰੁੱਝੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਵੇਖੋ ਜੀਵ ਦੇ ਭਾਗ! ਇਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇੰਦ੍ਰੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਚਸਕੇ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰਾਸ-ਪੂੰਜੀ ਨੂੰ ਨਿਖਸਮੀ ਪਈ ਵੇਖ ਕੇ ਕਾਮਾਦਿਕ ਡਾਕੂ ਇਸ ਨੂੰ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਲੁੱਟੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਨਾਹ ਮਾਂ ਨਾਹ ਪਿਉ, ਨਾਹ ਮਿੱਤਰ ਨਾਹ ਭਰਾ—ਕੋਈ ਭੀ ਇਹਨਾਂ ਡਾਕੂਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਨਾਹ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧਨ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਾਹ ਹੀ ਕਿਸੇ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਇਹ ਵੱਸ ਵਿਚ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

ਇਕੋ ਇਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ । ਜਿਸ ਵਿਰਲੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਨਸੀਬ ਹੋ ਜਾਏ, ਉਸ ਉਤੇ ਇਹ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ ।

ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਦਰ ਤੇ ਹੀ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ—ਹੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ! ਮੈਨੂੰ ਸਤ-ਸੰਗੀਆਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੜੀ ਬਖਸ਼ੀ ਰੱਖ ।

ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਗਉੜੀ ਰਾਗ ਦੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਇਉਂ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ:

(੮) ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜੇ ਵਿਕਾਰ ਬੜੇ ਬਲੀ ਹਨ । ਜੀਵ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ-ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਜੀਵ ਪਿਆ ਜਤਨ ਕਰੇ, ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਂਦੇ । ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਹੀ ਵਸੀਲਾ ਹੈ—ਉਹ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ । ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਸਤ-ਸੰਗੀਆਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਬਣਾਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਆਸਰਾ ਤੱਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਬਲੀ ਝਗੜਾਲੂਆਂ ਉਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਲੈ ਅੱਪੜਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੁਖੀ ਬਣਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉੱਚੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ-ਦਰ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਨੂੰ ਗ਼ਰੀਬ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈ ।

ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਦਰ ਤੇ ਇਉਂ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕਰਦੇ ਹਨ:

(੯) ਕੋਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੋਵੇ ਖੱਤ੍ਰੀ ਹੋਵੇ, ਵੈਸ਼ ਹੋਵੇ ਕੋਈ ਸ਼ੂਦਰ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਜੋਗੀ ਹੋਵੇ ਜੰਗਮ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਸਰੋਵੜਾ ਹੋਵੇ ਕੋਈ ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੋਵੇ—ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰ ਕਿਸੇ ਭੀ ਵਰਨ ਜਾਂ ਭੇਖ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਉਤੇ ਨਚਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਭ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਉਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸਮਝੋ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਉਤੇ ਦਾਅ ਨਹੀਂ ਚਲਣ ਦਿੱਤਾ ।

ਇਹਨਾਂ ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਬੜੀ ਡਾਢੀ ਹੈ, ਨਾਹ ਇਹ ਈਨ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਇਹ ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਡਰ ਕੇ ਭੱਜਦੀ ਹੈ । ਸਿਰਫ਼ ਉਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆ ਹੈ ।

ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਆਸਾ ਰਾਗ ਵਿਚ ਇਉਂ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ:

(੧੦) ਧੰਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਲੱਭ ਪਿਆ ।

(੧੧) ਰਾਮ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ, ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ, ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਇਕ ਐਸਾ ਸਰੋਵਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਜਲ ਨਾਲ ਮਨ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਇਆਂ ਮਨ ਦੇ ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਉਤਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮਨ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਦਾਤਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਉੱਚੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲੀ ਸਾਰੀ ਰਾਸ-ਪੂੰਜੀ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਦਾ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਦਾ ਆਨੰਦ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਇਹ ਯਕੀਨ ਜਾਣੋ ਕਿ ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਿਹਾਂ ਮਨ ਦੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਲਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਵੱਸਦਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ:

(੧੨) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਵਿਤਕਰਾ, ਅਹੰਕਾਰ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਭੈੜੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਸਦਾ ਲਈ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਦਾਤਿ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ।

ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਮੋੜ ਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਮੁੜ ਮੁੜ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਵਿਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਮੁੜ ਮੁੜ ਝਗੜੇ-ਬਖੇੜੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਜਾਗਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਮੋੜ-ਪੁਣਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਇਉਂ ਯਕੀਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਥਾਂ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਸਾਹਿਬ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਉਤੇ ਹੋਈ ਕਿਰਪਾ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:

(੧੩) ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਹੈ ਚਾਹੇ ਤਿਆਗੀ, ਈਰਖਾ-ਸਾੜਾ ਇਕ ਐਸੀ ਅੱਗ ਹੈ ਜੋ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੇ-ਮਲੂਮੇ ਹੀ ਧੁੱਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਅਨੇਕਾਂ ਬੰਦੇ ਜਗਤ-ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕਤਾ ਬਾਰੇ ਵਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦੀ ਈਰਖਾ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਤ ਨੇੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਕਿੱਤੇ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕਦੇ ਸੁਣੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿਜੀ ਖਿਆਲ । ਆਪਣਾ ਅਜ਼ੀਜ਼ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿਚ ਫੇਹਲ ਹੋ ਜਾਏ, ਤੇ ਗੁਆਂਢੀ ਦਾ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਏਕਾਂਤ ਵਿਚ ਫੋਲ ਵੇਖੋ ਫੇਹਲ ਹੋਏ ਬੱਚੇ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦਾ ਉਬਾਲ । ਤਿਆਗੀ ਸਾਧੂ ਨੂੰ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦਾ ਸਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਵੱਸਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਾਧੂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗਿਲੇ-ਗੁਜ਼ਾਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਥੱਕਦਾ ਨਹੀਂ ।

ਪਰ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਬੈਠਣ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਪਕਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਇਹ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਧੁੱਖਦੀ ਅੱਗ ਭੀ ਬੁੱਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਅੰਦਰ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸਾੜਾ ਭੀ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਸੁਚੱਜੀ ਅਕਲ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਮਿੱਠੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ । ਸਭ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੱਸਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਸੌਰਦੇ ਕੰਮ ਵੇਖ ਕੇ ਭੀ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਆਈ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਾਨੜਾ ਰਾਗ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ:

(੧੪) ਰਾਜੇ ਲੋਕ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਗੁਆਂਢੀ ਦੋਖੀ ਰਾਜਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਕਿਲ੍ਹੇ ਬਣਵਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਪੱਕਾ ਕਿਲ੍ਹਾ, ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਦੋ ਦੋ ਉੱਚੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਫ਼ਸੀਲਾਂ, ਤੇ, ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਡੂੰਘੀਆਂ ਖਾਈਆਂ । ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਲਈ ਫੌਜੀ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਉਤੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਟੋਪ, ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਬੰਦੂਕ ਆਦਿਕ ਹਥਿਆਰ ।

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਤੇ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਵਿਚ ਆਕੀ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਵੈਰੀਆਂ ਦਾ ਸਰ ਕਰ ਲੈਣਾ ਕੋਈ ਸੌਖੀ ਖੇਡ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ ।

ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਭੀ ਇਕ ਕਿਲ੍ਹਾ ਸਮਝੋ । ਇਸ ਵਿਚ ਮਨ-ਰਾਜਾ ਆਕੀ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਹੰਕਾਰ ਆਦਿਕ ਇਸ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੇਮ ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਆਦਿਕ ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ, ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚੋਂ ਬਚ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ।

ਇਹ ਦਾਤਿ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ।

(੧੫) ਗੰਗਾ ਵਿਚ ਹੋਰ ਨਦੀਆਂ ਨਾਲੇ ਮਿਲ ਕੇ ਗੰਗਾ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਚੰਦਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਉੱਗੇ ਹੋਏ ਰੁੱਖ ਚੰਦਨ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਛੁਹ ਕੇ ਤਾਂਬਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੬) ਢਾਕ ਤੇ ਪਲਾਹ ਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਵਿਚ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਚੰਦਨ ਦਾ ਬੂਟਾ ਆਪਣਾ ਸੁਭਾਉ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ,

ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੭) ਧੋਬਣ ਮੈਲੇ ਕੱਪੜੇ ਲੱਦ ਕੇ ਘਾਟ ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਧੋਬੀ ਉਹਨਾਂ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੇ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਤਸੰਗ ਇਕ ਐਸਾ ਘਾਟ ਹੈ ਜਿਥੇ ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਧੁਪ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੧੮) ਚੰਦਨ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਇਰੰਡ ਸੁਗੰਧਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੯) ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਮੰਦੀਆਂ ਵਾਦੀਆਂ ਛੱਡਣੀਆਂ ਕੋਈ ਸੌਖੀ ਖੇਡ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਮੁੜ ਮੁੜ ਆ ਦਬਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਬੜਾ ਹੀ ਚੌਕੰਨਾ ਰਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਇਹ ਵਾਦੀਆਂ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਮਿਲ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਸੋ, ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਧਿਆਨ ਮਾਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲਵੋ । ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਿ ਦਾ ਸੌਦਾ ਬੜੇ ਹੀ ਮਹਿੰਗੇ ਮੁੱਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

ਤੇ, ਇਹ ਮਿਲਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਹੱਟੀ ਤੋਂ ।

(੨੦) ਕੋਲਿਆਂ ਦਾ ਤੌਲਾ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤਕ ਕਾਲਖ ਨਾਲ ਹੀ ਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਘਰ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕੋਲੇ ਰਾਖ ਆਦਿਕ ਭਰ ਲਏ, ਉਥੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਭੀ ਰੱਖੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਕਾਲਖ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿਣ ।

ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਕੁਕਰਮੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਕਦੇ ਭਲਾਈ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ।

(੨੧) ਚਾਵਲ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮੁੰਜੀ ਨੂੰ ਉਖਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਮੁਹਲਿਆਂ ਨਾਲ ਛੜੀਦਾ ਹੈ । ਮੁਹਲੇ ਦੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਨਾਲ ਤੋਹ ਫਿਸ ਫਿਸ ਕੇ ਵੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚਾਵਲਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਤੋਹ ਮੁਫਤ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਕੁਟਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਕੁਸੰਗੀ ਦੇ ਬੈਹਣੇ ਬੈਠਿਆਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਟਾਂ ਸਹਾਰਨੀਆਂ ਹੀ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

੬. ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤਿ

੧. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ—ਜੋ ਸਿਰੁ ਸਾਈ ਨਾ ਨਿਵੈ—ਪੰਨਾ ੧੩੮੧
੨. ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਕਬੀਰ ਫਲ ਲਾਗੇ ਫਲਨਿ—ਪੰਨਾ ੧੩੭੧
੩. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ—ਫਰੀਦਾ ਪੰਖ ਪਰਾਹੁਣੀ—ਪੰਨਾ ੧੩੮੨
੪. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ—ਫਰੀਦਾ ਰਾਤੀ ਵਡੀਆਂ—ਪੰਨਾ ੧੩੭੮-੭੯
੫. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ—ਫਰੀਦਾ ਬਾਰਿ ਪਰਾਇਐ ਬੈਸਣਾ—ਪੰਨਾ ੧੩੮੦
੬. ਭੈਰਉ ਮ: ੩—ਜਾਤਿ ਕਾ ਗਰਬੁ ਨ ਕਰੀਅਹੁ ਕੋਈ—ਪੰਨਾ ੧੧੨੭
੭. ਸੂਹੀ ਮ: ੪ ਛੰਤ—ਮਾਰੇਹਿਸੁ ਵੇ ਜਨ ਹਉਮੈ ਬਿਖਿਆ—ਪੰਨਾ ੭੭੬
੮. ਗਉੜੀ ਮ: ੫ ਛੰਤ—ਸੁਣਿ ਸਖੀਏ ਮਿਲਿ ਉਦਮੁ ਕਰੇਹਾ—ਪੰਨਾ ੨੪੯
੯. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ—ਫਰੀਦਾ ਮਨੁ ਮੈਦਾਨੁ ਕਰਿ—ਪੰਨਾ ੧੩੮੧

੧੦. ਆਸਾ ਮ: ੫ ਛੰਤ—ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ਕਮਾਇਦੜੋ—ਪੰਨਾ ੪੬੧

੧੧. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ—ਫਰੀਦਾ ਸਕਰ ਖੰਡੁ ਨਿਵਾਤ ਗੁੜੁ—ਪੰਨਾ ੧੩੭੯

੧੨. ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫—ਕਵਨੁ ਕਵਨੁ ਨਹੀ ਪਤਰਿਆ—ਪੰਨਾ ੮੧੫

ਭਾਵ:

(੧) ਇਨਸਾਨ ਵਾਸਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਯਾਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ।

(੨) ਡਾਲ ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਰਹਿ ਕੇ ਪੱਕੇ ਅੰਬ ਹੀ ਮਾਲਕ ਪਾਸ ਪਰਵਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਜੇ ਸਿਦਕੋਂ ਡੋਲ ਗਿਆ, ਉਹ ਜੀਵਨ ਹਾਰ ਗਿਆ ।

(੩) ਇਥੇ ਪੰਛੀਆਂ ਵਾਲਾ ਰੈਣ-ਬਸੇਰਾ ਹੈ, ਚੱਲਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਹੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਗ਼ਫਲਤ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਿੱਤੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਅਜਾਈਂ ਹੀ ਗਈ ।

(੪) ਬਿਗਾਨੇ ਬੂਹੇ ਤੇ ਮੁਥਾਜ ਨ ਬਣਦੇ ਫਿਰੋ । ਇਸ ਵਿਚ ਦੁਖ ਹੀ ਦੁਖ ਹੈ ।

ਮੁਥਾਜੀ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ ਮੁੱਕਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਜਿਵੇਂ ਸਿਆਲੀ ਰਾਤਾਂ ।

(੫) ਇਕ ਰੱਬ ਦਾ ਤਕੀਆ ਰੱਖੋ । ਧਿਰ ਧਿਰ ਦੇ ਮੁਥਾਜ ਨ ਬਣਦੇ ਫਿਰੋ ।

(੬) ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਦਾ ਮਾਣ ਨਾ ਕਰੋ । ਉੱਚਾ ਉਹੀ ਜਿਸ ਨੇ ਉੱਚੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ । ਸਾਰੀ ਖ਼ਲਕਤ ਰੱਬ ਨੇ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

(੭) ਅਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਦੂਰ ਕਰੋ, ਇਹੀ ਵਿੱਥ ਪਾਂਦਾ ਹੈ ਰੱਬ ਵਲੋਂ ਤੇ ਖ਼ਲਕਤ ਵਲੋਂ ।

(੮) ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਅਹੰਕਾਰ ਛੱਡੋ, ਤੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੋ । ਇਹੀ ਹੈ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ।

(੯) ਜਗਤ ਵਿਚ ਉੱਚੇ ਨੀਵੇਂ ਦਾ ਵਿਤਕਰਾ ਬਣਾ ਕੇ ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼ ਪੈਦਾ ਨ ਕਰੋ । ਸਾਰੀ ਹੀ ਖ਼ਲਕਤ ਵਿਚ ਰੱਬ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ।

(੧੦) ਠੱਗੀ ਫਰੇਬ ਛੱਡੋ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਪਾਸੋਂ ਸਾਡੇ ਇਹ ਵਿਕਾਰ ਲੁਕਾਏ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ।

(੧੧) ਆਪਣੀ ਹੱਕ ਦੀ ਕਮਾਈ ਹੋਈ ਰੋਟੀ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁਖ ਹੈ, ਬਿਗਾਨੇ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਵਲ ਨਾਹ ਤੱਕੋ ।

(੧੨) ਮਨ ਸਦਾ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੋ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਖ਼ੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮਨ ਨੂੰ ਸਦਾ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਰੱਖੋ ।

੭. ਮਨੁੱਖ

ਵਣਜਾਰਾ, ਵਪਾਰੀ

੧. ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮ: ੪—ਕਿਰਸਾਣੀ ਕਿਰਸਾਣੁ ਕਰੇ—ਪੰਨਾ ੧੬੬

੨. ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੪—ਜੇ ਵਡਭਾਗ ਹੋਵਹਿ ਵਡਭਾਗੀ—ਪੰਨਾ ੮੮੦

੩. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਪਰਦੇਸੁ ਝਾਗਿ ਸਉਦੇ ਕਉ ਆਇਆ—ਪੰਨਾ ੩੭੨

੪. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਮਾਰੂ)—ਮਾਣਿਕੂ ਮੋਹਿ ਮਾਉ—ਪੰਨਾ ੧੦੯੮
 ੫. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ)—ਤਿਹਟੜੇ ਬਾਜਾਰ—ਪੰਨਾ ੧੪੨੬
 ੬. ਸੂਹੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਅਮਲੁ ਸਿਰਾਨੋ ਲੇਖਾ ਦੇਨਾ—ਪੰਨਾ ੨੯੨
 ੭. ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਨਿਰਧਨ ਆਦਰੁ ਕੋਈ ਨ ਦੇਇ—ਪੰਨਾ ੧੧੩੬
 ੮. ਗਉੜੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ—ਘਟ ਅਵਘਟ ਡੂਗਰ ਘਣਾ—ਪੰਨਾ ੩੪੫

ਭਾਵ:

(੧) ਕਿਸਾਨ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਵਾਹੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਵਪਾਰੀ ਵਪਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਧਨ ਖੱਟਦਾ ਹੈ । ਹਟਵਾਣੀਆ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਹੱਟੀ ਤੇ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ।

ਜੀਵ ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵਣਜ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹੈ । ਉਸੇ ਦਾ ਆਉਣਾ ਸਫਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਸਾਨ ਵਪਾਰੀ ਹਟਵਾਣੀਏ ਵਾਂਗ ਚਿੱਤ ਲਾ ਕੇ ਨਾਮ-ਵਣਜ ਕੀਤਾ ।

(੨) ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਇਕ ਐਸਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਜੋ ਉੱਚੇ ਆਤਮਕ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਹੀਰਿਆਂ ਜਵਾਹਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ । ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਹੀ ਮਨ ਦੇ ਪਿਛੇ ਤੁਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਕ-ਨਜ਼ਰ ਇਤਨੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤੇ ਸੌੜੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਹੀਰੇ ਮਾਣਕ ਜਹਾਵਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦੇ । ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਵੇਖੋ! ਗੱਲ ਨਿਕੀ ਜੇਹੀ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਲਿਆਂ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਮਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਤੁਰਨਾ ਛੱਡ ਕੇ ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜ ਲਏ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕੱਖ ਦੇ ਉਹਲੇ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਲੱਖਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਮਿਲ ਪਏ । ਬਸ! ਫਿਰ ਇਹ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੩) ਮਨੁੱਖ-ਵਪਾਰੀ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ-ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਸ ਜਗਤ-ਪਰਦੇਸ ਵਿਚ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਭੇਜਿਆ ਹੈ । ਚੰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਰਾਸ-ਪੂੰਜੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਪਰਦੇਸ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰ-ਚੋਰਾਂ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ, ਲੋਭ ਦੀਆਂ ਠਾਠਾਂ ਵਿਚ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਡੁੱਬਣ ਦਾ ਡਰ ਹੈ । ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸੌਂਦੇ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਗੁਰੂ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ-ਵਪਾਰੀ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਖੱਟਿਆ-ਕਮਾਇਆ ਉੱਚਾ ਆਚਰਨ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤਿ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਅਜੇਹੇ ਵਪਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਵਿਰਲੇ ਹੀ, ਤੇ ਉਹੀ ਹਨ ਅਸਲੀ ਮਨੁੱਖ ।

(੪) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਇਕ ਅਮੋਲਕ ਮੋਤੀ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਇਥੇ ਇਹੀ ਮੋਤੀ ਵਿਹਾੜਣਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਦਾ ਠੰਢ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

(੫) ਸੱਚੇ ਵਣਜਾਰੇ ਉਹ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਨਾਮ-ਵਣਜ ਭੀ ਕੀਤਾ ।

(੬) ਹੁਣੇ ਹੀ ਸਮਾ ਹੈ ਨਾਮ-ਵਣਜ ਦਾ । ਜਦੋਂ ਮੌਤ ਸਿਰ ਤੇ ਆ ਗਈ, ਤਦੋਂ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ । ਇਥੋਂ ਖ਼ਾਲੀ-ਹੱਥ ਗਿਆਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਣਾ ਪਏਗਾ ।

(੭) ਅਸਲ ਧਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ ।

(੮) ਪਵਿਤ੍ਰ ਜੀਵਨ ਪਹਾੜੀ ਰਸਤੇ ਵਾਂਗ ਇਕ ਔਖਾ ਕੰਮ ਹੈ । ਸਤਸੰਗ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਇਹ ਵਣਜ ਸੌਖਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

੮. ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ

(ੳ) ਗੁਫਾ

੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੨ (ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ)—ਗੁਰੁ ਕੁੰਜੀ, ਪਾਹੂ ਨਿਵਲੁ—ਪੰਨਾ ੧੨੩੭

੨. ਮਾਝ ਮ: ੩—ਇਸੁ ਗੁਫਾ ਮਹਿ ਅਖੁਟ ਭੰਡਾਰਾ—ਪੰਨਾ ੧੨੪

੩. ਸੂਹੀ ਮ: ੫—ਗ੍ਰਿਹੁ ਵਸਿ ਗੁਰਿ ਕੀਨਾ—ਪੰਨਾ ੭੩੭

ਭਾਵ:

(੧) ਜਦ ਤਕ ਮਕਾਨ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਜੰਦ੍ਰਾ ਵੱਜਾ ਰਹੇ, ਮਕਾਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਭੀ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਬਾਹਰ ਹੀ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਸੁਆਰਥੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਇਕ ਐਸਾ ਕੋਠਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਬਾਹਰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦਾ ਜੰਦ੍ਰਾ ਵੱਜਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜੀਵਾਤਮਾ ਸਦਾ ਭਟਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਮਾਇਆ ਦੀ ਪਾਹ ਦਾ ਜੰਦ੍ਰਾ ਖੋਹਲਣ ਵਾਸਤੇ ਕੁੰਜੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੀ ਹੈ ।

(੨) ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਦੇਸਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਦਰਾਂ ਗੁਫ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਾਲਾਂ-ਬੱਧੀ ਬੈਠ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਹੁਣ ਤਕ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਆਦਰ-ਸਤਕਾਰ ਕਰਦੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਅਸਲ ਗੁਫ਼ਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰੀ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਮਝ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਮਾਇਆ-ਮੋਹ ਦੇ ਕਰੜੇ ਕਵਾੜ ਇਸ ਗੁਫ਼ਾ ਅੱਗੇ ਲੱਗੇ ਪਏ ਹਨ । ਕੁੰਜੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ । ਇਸ ਗੁਫ਼ਾ ਵਲੋਂ ਅਵੇਸਲੇ ਹੋ ਕੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਗੁਫ਼ਾਂ ਵਿਚ ਭਾਲਣ ਜਾਣਾ ਵਿਅਰਥ ਉੱਦਮ ਹੈ ।

(੩) ਸੱਜ-ਵਿਆਹੀ ਮੁਟਿਆਰ ਸਹੁਰੇ-ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਸੱਸ, ਸਹੁਰਾ, ਜੇਠ, ਦਿਉਰ, ਜਿਠਾਣੀਆਂ, ਦਿਰਾਣੀਆਂ, ਨਨਾਣਾਂ—ਸਾਰੇ ਹੀ ਪਰਵਾਰ ਨਾਲ ਮਿੱਠਾ ਪਿਆਰ-ਭਰਿਆ ਵਰਤਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਸਭ ਦਾ ਮਨ ਮੋਹ ਲੈਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਘਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਇਕ ਘਰ ਹੈ । ਜੇਹੜੀ ਜਿੰਦ-ਮੁਟਿਆਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਦੀ ਯਾਦ ਤੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨੂੰ ਭੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਰੱਖਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਘਰ ਦੀ ਮਾਲਕ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ

(ਅ) ਹੱਟ

੧. ਮਾਝ ਮ: ੩—ਕਰਮੁ ਹੋਵੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲਾਏ—ਪੰਨਾ ੧੧੦

੨. ਪਉੜੀ ਮ: ੪ (ਵਾਰ ਗਉੜੀ)—ਕਾਇਆ ਕੋਟੁ ਅਪਾਰੁ ਹੈ—ਪੰਨਾ ੩੦੯

੩. ਆਸਾ ਮ: ੪ ਛੰਤ—ਜੀਵਨੋ ਮੈ ਜੀਵਨੁ ਪਾਇਆ—ਪੰਨਾ ੪੪੨

੪. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ)—ਹਠ ਮੰਝਾਹੂ ਮੈ ਮਾਣਕੁ ਲਧਾ—ਪੰਨਾ ੯੬੪

ਭਾਵ:

(੧) ਇਸ ਸਰੀਰ-ਨਗਰ ਵਿਚੋਂ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੀਮਤੀ ਪਦਾਰਥ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਤਿ ਬੁਧਿ ਨੂੰ ਮਾਇਆ-ਮੋਹ ਦੇ ਕਰੜੇ ਕਵਾੜ ਲਗੇ ਪਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਇਹਨਾਂ ਕੀਮਤੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੀ ਸਾਰ ਨਹੀਂ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਇਹ ਬੱਜਰ ਕਵਾੜ ਖੁਲ੍ਹਦੇ ਹਨ ।

(੨) ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਨਗਰਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਵਾਸਤੇ ਦੁਆਲੇ ਉੱਚੀ ਵੱਡੀ ਫ਼ਸੀਲ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵਣਜ ਵਪਾਰ ਬੇ-ਫ਼ਿਕਰੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ।

ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਇਕ ਨਗਰ ਹੈ, ਫ਼ਸੀਲ ਵਾਲਾ । ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ ਇਸ ਨਗਰ ਦੇ ਬਜ਼ਾਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਣਜ ਵਪਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਧਨ ਖੱਟਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਜੇ ਬੰਦੇ ਇਸ ਸਰੀਰ-ਨਗਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਇਸ ਸੌਦੇ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਉਸ ਹਰਨ ਵਾਂਗ ਭਟਕਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੀ ਨਾਭੀ ਵਿਚ ਕਸਤੂਰੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਉਸ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਝਾੜੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਲੈਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ।

(੩) ਘੁਮਿਆਰ ਚੀਕਨੀ ਮਿੱਟੀ ਗੋ ਕੇ ਚੱਕ ਉਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਭਾਂਡੇ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਚੱਕ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਧੁਰੇ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਭੁਆਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਚੱਕ ਧੁਰੇ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਭੌਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਸੁਆਰਥੀ ਮਨੁੱਖ ਭੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਹੀ ਭਟਕਦਾ ਤੇ ਜੀਵਨ ਅਜਾਈਂ ਗੰਵਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਸਰੀਰ-ਹੱਟ ਵਿਚ ਜੇਹੜੇ ਵਪਾਰੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਦਾ ਵਣਜ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਜਗਤ-ਮੰਡੀ ਵਿਚੋਂ ਲਾਭ ਖੱਟ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

(੪) ਮੋਤੀਆਂ ਲਾਲਾਂ ਹੀਰਿਆਂ ਦਾ ਵਪਾਰ ਬੜੇ ਧਨਾਢ ਜੌਹਰੀ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੁਥਾਜੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।

ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਇਕ ਹੱਟ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ-ਮੋਤੀਆਂ ਦਾ ਵਣਜ ਵਪਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜੇਹੜੇ ਭਾਗਵਾਨ ਇਹ ਵਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਦਰ ਦਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਭਟਕਦੇ । ਪਰ ਇਹ ਨਾਮ-ਮੋਤੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਧਨ-ਦੌਲਤ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਆਪਾ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ

(ੲ) ਖੇਤ, ਨਗਰ, ਘੋੜੀ

੧. ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੩—ਕਿਸੁ ਹਉ ਸੇਵੀ, ਕਿਆ ਜਪੁ ਕਰੀ—ਪੰਨਾ ੩੪

੨. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੩)—ਮਨਮੁਖੁ ਦੁਖ ਕਾ ਖੇਤੁ ਹੈ—ਪੰਨਾ ੯੪੭

੩. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ)—ਧੁਰਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਕਰਤੈ ਲਿਖਿਆ—ਪੰਨਾ ੧੪੧੭

੪. ਸਲੋਕ ਮ: ੪ (ਵਾਰ ਗਉੜੀ)—ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਸਭੁ ਖੇਤੁ ਹੈ—ਪੰਨਾ ੩੦੫

੫. ਸਲੋਕ ਮ: ੪ (ਵਾਰ ਗਉੜੀ)—ਜੋ ਨਿੰਦਾ ਕਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰੇ ਕੀ—ਪੰਨਾ ੩੦੯
੬. ਆਸਾ ਮ: ੪—ਹਥਿ ਕਰਿ ਤੰਤੁ ਵਜਾਵੈ ਜੋਗੀ—ਪੰਨਾ ੩੬੮
੭. ਆਸਾ ਮ: ੪ ਛੰਤ—ਜਿਨ੍ਹ ਮਸਤਕਿ ਧੁਰਿ ਹਰਿ ਲਿਖਿਆ—ਪੰਨਾ ੪੫੦
੮. ਮਾਰੂ ਮ: ੪—ਹਰਿ ਭਾਉ ਲਗਾ ਬੈਰਾਗੀਆ—ਪੰਨਾ ੯੯੭
੯. ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ: ੪—ਅਗਮ ਦਇਆਲ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪ੍ਰਭਿ ਧਾਰੀ—ਪੰਨਾ ੧੩੩੬
੧੦. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਗਉੜੀ)—ਵਤ ਲਗੀ ਸਚੇ ਨਾਮ ਕੀ—ਪੰਨਾ ੩੨੧
੧੧. ਮਾਰੂ ਮ: ੫—ਜਿਸਹਿ ਸਾਜਿ ਨਿਵਾਜਿਆ—ਪੰਨਾ ੧੦੦੨
੧੨. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ—ਫਰੀਦਾ ਲੋੜੈ ਦਾਖ ਬਿਜਉਰੀਆਂ—ਪੰਨਾ ੧੩੭੯
੧੩. ਆਸਾ ਮ: ੫ ਅਸਟਪਦੀਆ—ਪੰਚ ਮਨਾਏ, ਪੰਚ ਰੁਸਾਏ—ਪੰਨਾ ੪੩੦
੧੪. ਮਾਰੂ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਦੇਹੀ ਗਾਵਾ, ਜੀਉ ਧਰ ਮਹਤਉ—ਪੰਨਾ ੧੧੦੪
੧੫. ਵਡਵੰਸ ਮ: ੪ (ਘੋੜੀਆ)—ਦੇਹ ਤੇਜਣਿ ਜੀ—ਪੰਨਾ ੫੭੫
੧੬. ਵਡਹੰਸ ਮ: ੪ (ਘੋੜੀਆ)—ਦੇਹ ਤੇਜਨੜੀ—ਪੰਨਾ ੫੭੬

ਭਾਵ:

(੧) ਕਿਸਾਨ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਕੇ ਹਲ ਵਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਪੈਲੀ ਵਿਚੋਂ ਘਾਹ-ਬੂਟ ਕਢਦਾ ਹੈ । ਪੈਲੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਜੋੜੇ ਲਾ ਕੇ ਸੰਵਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਬੀ ਬੀਜਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜੇ ਬੀਜ ਬੀ ਕੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉਪਰੋਂ ਸੁਹਾਗਾ ਨਾਹ ਫੇਰੇ, ਤਾਂ ਪੰਛੀ ਸਾਰੇ ਬੀ ਚੁਗ ਜਾਣਗੇ, ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਮੇਹਨਤ ਅਜਾਈਂ ਚਲੀ ਜਾਇਗੀ ।

ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਵਧਣ ਫੁਲਣ ਲਈ ਉੱਦਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਸ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਉਤੇ ਕੂੰਜ ਆ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਬੁਢੇਪਾ ਆ ਦਬਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਤੋਂ ਸੁੰਢੇ ਰਹੇ ਇਸ ਸਰੀਰ-ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਪਰਦੇਸਣ ਜਿੰਦ ਖ਼ਾਲੀ ਹੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੨) ਭੁਇੰ ਵਿਚ ਕਣਕ ਬੀਜਾਂਗੇ ਤਾਂ ਕਣਕ ਉਗੇਗੀ । ਪਰ ਜੇ ਲਾ-ਪਰਵਾਹੀ ਕਰ ਕੇ ਪੋਹਲੀ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਉੱਗੀ ਕਣਕ ਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਨੱਪ ਲਏਗੀ, ਤੇ ਪੈਲੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੀਆਂ ਟੰਗਾਂ ਭੀ ਕੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹ ਦੇਵੇਗੀ । ਪੋਹਲੀ ਦਾ ਇਲਾਜ ਬੱਸ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਖੇਤ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ।

ਸਰੀਰ-ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬੀਜ ਬੀਜਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸੁਖ ਦੀ ਆਸ ਨਾਹ ਰੱਖੇ ।

(੩) ਜੱਟ ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਕਿੱਕਰੀਆਂ ਬੀਜ ਦੇਵੇ, ਤੇ ਆਸ ਇਹ ਲਾ ਬੈਠੇ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਜੌਰੀ ਦਾਖ ਲਗੇਗੀ—ਇਹ ਮੂਰਖ-ਪੁਣਾ ਹੀ ਹੈ । ਜੇਹੜਾ ਬੀਜ ਬੀਜੀਏ, ਉਸ ਦਾ ਹੀ ਫਲ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ ।

ਸਰੀਰ-ਖੇਤ ਵਿਚ ਨਿੰਦਾ ਆਦਿਕ ਬੀਜ ਬੀਜਿਆਂ ਨਿੰਦਾ ਹੀ ਪਲਰੇਗੀ ।

(੪) ਜੱਟ ਦੀ ਮੇਹਨਤ ਨੂੰ ਸੌ ਬਲਾਈਂ ਪੈਣ ਵਾਲੀਆਂ । ਕਦੇ ਔੜ, ਕਦੇ ਗੜੇਮਾਰ, ਕਦੇ ਹੜ੍ਹ । ਕਿਧਰੇ

ਡੰਗਰਾਂ ਦਾ ਉਜਾੜਾ, ਕਿਧਰੇ ਰਾਹੀਆਂ ਦੇ ਫ਼ਸਲ ਮਿੱਧਣ ਦਾ ਪਵਾੜਾ । ਪਰ ਇਕ ਬਲਾ ਇਸ ਨੂੰ ਖੇਤ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਹਨ ਚੂਹੇ । ਕੁਤਰ ਕੁਤਰ ਕੇ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਕੱਖ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ ।

ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਦੀ ਖੇਤੀ ਉਜਾੜਨ ਵਾਸਤੇ ਜਮਰਾਜ ਨੇ ਕਾਮਾਦਿਕ ਚੂਹੇ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਹ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਉਜਾੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰੱਬ ਦਾ ਤਕੀਆ ਫੜਿਆ, ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਚੂਹਿਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚ ਗਏ ।

(੫) ਤੇਲੀ ਦੇ ਕੋਲ੍ਹ ਅਗੇ ਜੋਇਆ ਹੋਇਆ ਬਲਦ ਨਿੱਤ ਹੀ ਉਸ ਕੋਲ੍ਹ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਗੇੜੇ ਲਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਬਲਦ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਸਿਰਫ ਉਸ ਕੋਲ੍ਹ ਦਾ ਚੁਗਿਰਦਾ ਹੀ ਹੈ ।

ਨਿੰਦਿਆ ਦਾ ਚਸਕਾ ਬੁਰਾ । ਇਹ ਇਕ ਐਸੀ ਭੈੜੀ ਵਾਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਕੋਈ ਸੌਖੀ ਖੇਡ ਨਹੀਂ । ਮਨੁੱਖ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਨਿੰਦਿਆ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜਦਾ ਹੈ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਫਲ ਵਜੋਂ ਹੋਰ ਨਿੰਦਿਆ ਹੋਰ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੬) ਔੜ ਦੇ ਦਿਨੀਂ ਜੱਟਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਮੇਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਫ਼ਸਲ ਸਿੰਜਣ ਲਈ ਦਿਨ ਰਾਤ ਖੂਹ ਜੋੜੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਇਤਨੀ ਮੇਹਨਤ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਜੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡੰਗਰ ਵੱਛਾ ਖਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਜੱਟ ਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਲਹੂ ਪਾਣੀ ਇਕ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਮੇਹਨਤ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖ ਸਰੀਰ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਫ਼ਸਲ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਖੂਹ ਜੋੜ ਲਈ ਮਨ ਨੂੰ ਬੈਲ ਬਨਾਉਣਾ ਹੈ । ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਨਾਲ ਇਤਨਾ ਤਕੜਾ ਕਰੋ ਕਿ ਕਾਮਾਦਿਕ ਕੋਈ ਡੰਗਰ ਵੱਛਾ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਏ ।

(੭) ਹੁਨਰ ਕੋਈ ਭੀ ਹੋਵੇ, ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਖ਼ਾਸ ਸੂਝ ਲੋੜਦਾ ਹੈ । ਖੇਤੀ ਭੀ ਇਕ ਹੁਨਰ ਹੈ । ਹਰ ਵੇਲੇ ਦੇ ਬੀਜੇ ਹੋਏ ਦਾਣੇ ਨਹੀਂ ਉਗ ਸਕਦੇ । ਹਰੇਕ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਰੁੱਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਫਬਵੀਂ ਰੁੱਤ ਭੀ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਭੁਇੰ ਨੂੰ ਵਾਹਣਾ ਤੇ ਸੁਹਾਗਣਾ ਅੱਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਵੱਤਰ ਹੋਵੇ, ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਨਮੀ ਦਾ-ਮੇਚ ਦੀ ਹੋਵੇ ।

ਜੀਵ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦਾ ਚਲਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਵੱਤਰ-ਆਈ ਧਰਤੀ ਸਮਾਨ ਹੈ । ਬੱਸ! ਇਹੀ ਵੇਲਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

(੮) ਖੇਤੀ ਬੀਜ ਕੇ ਜੇ ਕਿਸਾਨ ਰਾਖੀ ਨਾਹ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਡੰਗਰ ਵੱਛੇ ਹੀ ਫ਼ਸਲ ਉਜਾੜ ਜਾਣ, ਰਾਹੀ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਪਗ-ਡੰਡੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਸਾਰੀ ਖੇਤੀ ਮਿੱਧ ਦੇਣ । ਪੈਲੀ-ਬੰਨੇ ਫੇਰਾ-ਤੋਰਾ ਰੱਖਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਸਰੀਰ-ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਭੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਾਮਾਦਿਕ ਪਸ਼ੂ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਫ਼ਸਲ ਉਜਾੜ ਦੇਣ । ਇਸ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਰਾਖੀ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

(੯) ਹਰਣ ਦੀ ਨਾਭੀ ਵਿਚ ਕਸਤੂਰੀ ਦਾ ਨਾਫਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਗੱਲ! ਉਹ ਵਿਚਾਰਾ ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਕਸਤੂਰੀ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਸਤੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਝਾੜੀਆਂ ਸੁੰਘਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਇਕ ਨਗਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਸਰੋਵਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ

ਤੇ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ । ਪਰ ਭਾਗਹੀਣ ਸਾਕਤ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਢੂੰਢਦਾ ਹੈ ।

(੧੦) ਜਿਸ ਜੱਟ ਨੂੰ ਪੈਲੀ ਦਾ ਵੱਤਰ ਸਾਂਭਣ ਦੀ ਸੂਝ ਨਾਹ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੇ ਕੀਹ ਬੀਜਣਾ, ਤੇ ਕੀਹ ਵੱਢਣਾ ! ਸਿਆਣਾ ਕਿਰਸਾਨ ਵੱਤਰ ਖੁੰਝਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ, ਪੱਕਾ ਫ਼ਸਲ ਵੱਢਣ ਦੀ ਮੌਜ-ਬਹਾਰ ਭੀ ਉਹੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਹੈ ਖੇਤ, ਜਵਾਨੀ ਹੈ ਵੱਤਰ ਦਾ ਵੇਲਾ । ਜਿਸ ਦੇ ਭਾਗ ਚੰਗੇ ਹੋਣ, ਉਹ ਇਸ ਵੱਤਰ-ਆਈ ਪੈਲੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪੱਕਾ ਫ਼ਸਲ ਵੱਢਦਾ ਹੈ ।

(੧੧) ਹਰੇਕ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਰੁੱਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਕੁਰੁੱਤਾ ਬੀਜਿਆ ਬੀਜ ਫਲ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ । ਰੁੱਤ-ਸਿਰ ਬੀਜਿਆ ਭੀ ਉਹੀ ਬੀਜ ਫਲ ਦੇਵੇਗਾ, ਜੋ ਵੱਤਰ ਵੇਲੇ ਬੀਜਿਆ ਜਾਏ । ਜੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਵੱਤਰ ਸੁੱਕ ਜਾਏ, ਨਮੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਬੀਜਿਆ ਹੋਇਆ ਬੀਜ ਉੱਗੇਗਾ ਨਹੀਂ ।

ਜੀਵ ਵਾਸਤੇ ਮਨੁੱਖਾ-ਸਰੀਰ ਹੀ ਭਲੀ ਰੁੱਤ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਇਹ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਪਕਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਰੁੱਤ ਵਿਚ ਵੱਤਰ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੈ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਸਮਾ । ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਮਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੋੜੋ ।

(੧੨) ਖੇਤ ਵਿਚ ਕਿਕਰੀਆਂ ਬੀਜਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਜੋਰੀ ਦਾਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ । ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉੱਨ ਕੱਤਦੇ ਰਹੀਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਉੱਨ ਤੋਂ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੱਪੜੇ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਣੇ ।

ਸਰੀਰ-ਖੇਤ ਵਿਚ ਮੰਦ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਬੀਜ ਦੇ ਬੀਜਿਆਂ ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਵਲ ਹੀ ਹੋਰ ਹੋਰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੋਵੇਗੀ । ਮਨ ਭਲੇ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ।

(੧੩) ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਨਗਰਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਚੁੰਗੀ-ਘਰ ਬਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਬਾਹਰੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਜੋ ਅੰਨ ਦਾਣਾ ਆਦਿਕ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੇ ਨਗਰ-ਸਭਾ ਵਲੋਂ ਮਸੂਲ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਮਸੂਲ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ-ਵਾਸੀਆਂ ਉਤੇ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਪਾਰੀ ਆਪਣਾ ਮਾਲ ਉਤਨਾ ਹੀ ਮਹਿੰਗਾ ਵੇਚਦੇ ਹਨ ।

ਮਨੁੱਖਾ-ਸਰੀਰ ਇਕ ਨਗਰ ਹੈ । ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ ਇਸ ਨਗਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦੇ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸਾਂਝ ਬਾਹਰਲੀ ਦੁਨੀਆ ਨਾਲ ਬਣਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਜਦ ਤਕ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਹਨ, ਬਾਹਰੋਂ ਆਉਂਦੀ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨੂੰ ਇਹ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰੋਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਮਾਨੋ, ਮਸੂਲ ਵਜੋਂ ਹੜੱਪ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਭੂ-ਯਾਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਤਕੜਾਈ ਕੀਤਿਆਂ ਇਹ ਲੁੱਟ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸਰੀਰ-ਨਗਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਵਧਣ ਫੁਲਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

(੧੪) ਜਿਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਚੋਰ ਉਚੱਕਿਆਂ ਦੀ ਮੰਨੀ ਜਾਏ, ਉਥੇ ਭਲੇਮਾਣਸਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵਟਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਚੋਰੀਆਂ ਤੇ ਵੈਲ ਲੁੱਚੇ ਬੰਦੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪੁਲਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਮਿੱਠਾ ਕਰਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਫੜੀਦੇ ਹਨ ਗਰੀਬ ਤੇ ਭਲੇਮਾਣਸ ।

ਉਸ ਸਰੀਰ-ਪਿੰਡ ਦੀ ਵੱਸੋਂ ਦਾ ਭੀ ਕੋਈ ਹੱਜ ਨਹੀਂ, ਜਿੱਥੇ ਕਾਮਾਦਿਕ ਚੋਰਾਂ ਨੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨੱਥਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ । ਆਖ਼ਰ ਫੜੀਦਾ ਹੈ ਜੀਵਾਤਮਾ, ਤੇ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਮਾਰ ਕੁੱਟ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੫) ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਲੜਕੀ ਵਾਲੇ ਘਰ ਜਨਾਨੀਆਂ ਰਲ ਕੇ 'ਸੁਹਾਗ' ਗਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਲੜਕੇ ਵਾਲੇ ਘਰ 'ਘੋੜੀਆਂ' । ਜਦੋਂ ਜੰਵ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਲੜਕਾ ਘੋੜੀ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਭੈਣਾਂ ਵਾਗ ਫੜਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਭੀ ਘੋੜੀਆਂ ਗਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਲਾੜਾ ਘੋੜੀ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਸਹੁਰੇ-ਘਰ ਢੁੱਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਹੁਟੀ ਵਿਆਹ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ

।

ਮਨੁੱਖਾ-ਦੇਹੀ ਇਕ ਬਾਂਕੀ ਘੋੜੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਲਗਾਮ ਪਾਈ ਹੈ, ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰ ਦੀ ਚਾਬਕ ਵਰਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮੇਲ ਪਤੀ-ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੬) ਮਨੁੱਖਾ-ਦੇਹੀ ਬਾਂਕੀ ਘੋੜੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਜਿੰਦ-ਵਹੁਟੀ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਲਗਾਮ ਪਾ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਪਤੀ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ

(ਸ) ਮੰਦਰ ਘਰ ਕਿਲ੍ਹਾ

੧. ਪਉੜੀ ਮ: ੩ (ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ)—ਹਰਿ ਕਾ ਮੰਦਰੁ ਆਖੀਐ, ਕਾਇਆ ਕੋਟੁ ਗੜੁ—ਪੰਨਾ ੯੫੨

੨. ਪਉੜੀ ਮ: ੩ (ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ)—ਹਰਿ ਮੰਦਰੁ ਸੋਈ ਆਖੀਐ—ਪੰਨਾ ੯੫੩

੩. ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ: ੩—ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਵੇਖੁ ਤੂ, ਹਰਿ ਮੰਦਰੁ ਤੇਰੈ ਨਾਲਿ—ਪੰਨਾ ੧੩੪੬

੪. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ)—ਹਰਿ ਮੰਦਰੁ ਹਰਿ ਸਾਜਿਆ—ਪੰਨਾ ੧੪੧੮

੫. ਪਉੜੀ ਮ: ੩ (ਗੁਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ)—ਬਜਰ ਕਪਾਟ ਕਾਇਆ ਗੜੁ ਭੀਤਰਿ—ਪੰਨਾ ੫੧੪

੬. ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਖਟ ਨੇਮ ਕਰਿ ਕੋਠੜੀ ਬਾਂਧੀ—ਪੰਨਾ ੩੩੯

ਭਾਵ:

(੧) ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਭਾਗਵਾਨ ਜੋਹਰੀ ਹਨ, ਜੋ ਇਸ ਸਰੀਰ-ਹੱਟ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਵਿਚਾਰੇ ਸੁਆਰਥੀ ਬੰਦੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿ ਕੇ ਇਸ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦੇ ।

(੨) ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਹੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚੋਂ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ, ਹਰੀ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਸਰੀਰੋਂ ਬਾਹਰ ਭਾਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ । ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਸਦਾ ਵੇਖੋ ।

(੩) ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਹਰਿ-ਮੰਦਰ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੱਟ ਹੈ, ਇਹੀ ਅਸਲ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ-ਧਨ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰ ਸਕੀਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਹਰੀ ਆਪ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹਰੀ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ।

(੪) ਈਸਾਈ, ਮੁਸਲਮਾਨ, ਜੈਨੀ, ਬੋਧੀ, ਪਾਰਸੀ, ਹਿੰਦੂ, ਸਿੱਖ—ਧਰਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਅਵਲੰਬੀਆਂ ਨੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਮੰਦਰ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਥੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਆਰਾਧਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਧਰਮ-ਅਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦਾ ਘਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਮੰਦਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ।

ਮਨੁੱਖਾ-ਸਰੀਰ ਇਕ ਮੰਦਰ ਹੈ, ਹਰੀ ਦਾ ਮੰਦਰ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮੰਦਰ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਸ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ ਪਰਦਾ ਦੂਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੫) ਪਿਛਲੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਲੋਕ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੀ ਰਾਖੀ ਵਾਸਤੇ ਪੱਕੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਬਣਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ

। ਜੇ ਕੋਈ ਇਕ ਰਾਜਾ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੇਸ ਉਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦੇਂਦਾ ਸੀ, ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਜੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਰਾਜਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਆਕੀ ਹੋ ਬੈਠਦਾ ਸੀ । ਕਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੜੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਰ ਕਰਨਾ ਸੌਖੀ ਖੇਡ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ ।

ਸਰੀਰ ਇਕ ਕਿਲ੍ਹਾ ਹੈ । ਮਾਇਆ-ਵੇੜੇ ਜੀਵ ਦੇ ਇਸ ਸਰੀਰ-ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਕੂੜ ਕੁਸੱਤ ਅਹੰਕਾਰ ਦੇ ਬੜੇ ਕਰੜੇ ਕਵਾੜ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਮਨ ਆਕੀ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਭਾਗਵਾਨ ਦੇ ਇਹ ਕਵਾੜ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ-ਰਸ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

(੬) ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਘਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਘਰ ਦਾ ਵਸਤ-ਵਲੇਵਾ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜੰਦ੍ਰੇ ਭੀ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਭੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਹੀ ਚੋਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਬੇ-ਫ਼ਿਕਰ ਹੋ ਕੇ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਦਾ ਘਰ ਲੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਇਕ ਘਰ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਬੁਹਾ ਜੰਦ੍ਰਾ ਕੁੰਜੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਘਰ ਦੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ ਹਨ । ਪਰ ਇਹ ਕਾਮਾਦਿਕ ਚੋਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਘਰ ਦੀ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਰਾਸਿ-ਪੂੰਜੀ ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਸਾਰੀ ਹੀ ਲੁੱਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਹ ਸੂਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ

(ਹ) ਅਸਾਰਤਾ

੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰ ਗੂਜਰੀ)—ਕਾਇਆ ਹੰਸ ਕਿਆ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ—ਪੰਨਾ ੫੧੦
੨. ਆਸਾ ਮ: ੪—ਆਇਆ ਮਰਣੁ ਪੁਰਾਹੁ—ਪੰਨਾ ੩੬੯
੩. ਆਸਾ ਮ: ੪ ਛੰਤ—ਮਨਿ ਨਾਮੁ ਜਪਾਨਾ—ਪੰਨਾ ੪੪੭
੪. ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੫—ਗੋਇਲਿ ਆਇਆ ਗੋਇਲੀ—ਪੰਨਾ ੫੦
੫. ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੫—ਤਿਚਰੁ ਵਸਹਿ ਸੁਹੇਲੜੀ—ਪੰਨਾ ੫੦
੬. ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮ: ੫—ਗਗਾ ਗੋਬਿਦ ਗੁਣ ਰਵਹੁ—ਪੰਨਾ ੨੫੪
੭. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਗਉੜੀ)—ਦਾਮਨੀ ਚਮਤਕਾਰ—ਪੰਨਾ ੩੧੯
੮. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਪੁਤਰੀ ਤੇਰੀ ਬਿਧਿ ਕਰਿ ਥਾਟੀ—ਪੰਨਾ ੩੭੪
੯. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਜੈਸੇ ਕਿਰਸਾਣੁ ਬੋਵੈ ਕਿਰਸਾਨੀ—ਪੰਨਾ ੩੭੫
੧੦. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਜਿਸ ਨੋ ਤੂੰ ਅਸਥਿਰੁ ਕਰਿ ਮਾਨਹਿ—ਪੰਨਾ ੪੦੧
੧੧. ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫—ਪੁਤ੍ਰ ਕਲੜੁ ਲੋਕ ਗ੍ਰਿਹ ਬਨਿਤਾ—ਪੰਨਾ ੬੦੯
੧੨. ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫—ਮ੍ਰਿਤ ਮੰਡਲ ਜਗੁ ਸਾਜਿਆ—ਪੰਨਾ ੮੦੮
੧੩. ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੫—ਸੰਗੀ ਜੋਗੀ ਨਾਰਿ ਲਪਟਾਣੀ—ਪੰਨਾ ੧੦੭੨

੧੪. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰੂ ਮਾਰੂ)—ਸਚੁ ਜਾਣੈ ਕਚੁ ਵੈਦਿਓ—ਪੰਨਾ ੧੦੯੫
੧੫. ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਪੇਵਕੜੈ ਦਿਨ ਚਾਰਿ ਹੈ—ਪੰਨੇ ੩੩੩-੩੪
੧੬. ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਨਾਂਗੇ ਆਵਨੁ ਨਾਂਗੇ ਜਾਨਾ—ਪੰਨਾ ੧੧੫੭
੧੭. ਸਾਰੰਗ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਕਉਨੁ ਸਹਾਈ ਮਨ ਕਾ—ਪੰਨਾ ੧੨੫੩
੧੮. ਸੂਹੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ—ਉਚੇ ਮੰਦਰ ਸਾਲ ਰਸੋਈ—ਪੰਨਾ ੭੯੪
੧੯. ਆਸਾ ਫਰੀਦ ਜੀ—ਬੋਲੈ ਸੇਖ ਫਰੀਦੁ—ਪੰਨਾ ੪੮੮
੨੦. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ (੧)—ਜਿਤੁ ਦਿਹਾੜੈ ਧਨ ਵਰੀ—ਪੰਨਾ ੧੩੭੭
੨੧. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ (੯, ੧੦)—ਦੇਖੁ ਫਰੀਦਾ ਜੁ ਥੀਆ ਦਾੜੀ ਹੋਈ ਭੂਰ—ਪੰਨਾ ੧੩੭੮
੨੨. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ (੨੬)—ਫਰੀਦਾ ਮੈ ਭੋਲਾਵਾ ਪਗ ਦਾ—ਪੰਨਾ ੧੩੭੯
੨੩. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ (੪੭, ੪੮)—ਫਰੀਦਾ ਖਿੰਬੜਿ ਮੇਖਾ ਅਗਲੀਆ—ਪੰਨਾ ੧੩੮੦
੨੪. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ (੫੬)—ਫਰੀਦਾ ਕੋਠੇ ਧੁਕਣੁ ਕੇਤੜਾ—ਪੰਨਾ ੧੩੮੦
੨੫. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ (੬੬, ੬੭)—ਚਲਿ ਚਲਿ ਗਈਆਂ ਪੰਖੀਆਂ—ਪੰਨਾ ੧੩੮੧
੨੬. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ (੬੮, ੬੯)—ਫਰੀਦਾ ਭੰਨੀ ਘੜੀ ਸਵੰਨੜੀ—ਪੰਨਾ ੧੩੮੧
੨੭. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ (੯੬)—ਕੰਧੀ ਉਤੇ ਰੁਖੜਾ—ਪੰਨਾ ੧੩੮੨
੨੮. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ (੯੯)—ਫਰੀਦਾ ਦਰੀਆਵੈ ਕੰਨੈ ਬਗੁਲਾ—ਪੰਨਾ ੧੩੮੩
੨੯. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ (੧੦੨)—ਫਰੀਦਾ ਰੁਤਿ ਫਿਰੀ ਵਣੁ ਕੰਬਿਆ—ਪੰਨਾ ੧੩੮੩
੩੦. ਸੋਰਠਿ ਭੀਖਨ ਜੀ—ਨੈਨਹੁ ਨੀਰੁ ਬਹੈ, ਤਨੁ ਖੀਨਾ—ਪੰਨਾ ੬੫੯

ਭਾਵ:

(੧) ਜਿੰਦ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਪਿਆਰ ਕੂੜਾ । ਠੱਗੀ ਫ਼ਰੇਬ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਧੁਰੋਂ ਸੱਦਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਇਥੇ ਹੀ ਢਹਿ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਕੀਤੇ ਮੰਦ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਭੁਗਤਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੨) ਜੂਏ ਦੀ ਚੇਟਕ ਬੁਰੀ । ਜੁਆਰੀਆ ਹਾਰਦਾ ਭੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਫਿਰ ਭੀ ਜਿੱਤਣ ਦੀ ਆਸ ਤੇ ਜੁਆ ਖੇਡਣੋਂ ਹੱਟਦਾ ਨਹੀਂ ।

ਮਾਇਆ ਦੀ ਚੇਟਕ ਭੀ ਅਜੇਹੀ ਹੀ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਹਾਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਪਰ, ਹੋਰ ਜੋੜ ਲਵਾਂ ਹੋਰ ਜੋੜ ਲਵਾਂ ਦੀ ਤਾਂਘ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਘਾਟ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ।

ਧੁਰੋਂ ਲਿਖੀ ਮੌਤ ਆ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੀਵਨ-ਬਾਜ਼ੀ ਹਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਤਦੋਂ ਪਛੁਤਾਵੇ ਦਾ ਕੀਹ ਲਾਭ?

(੩) ਜਗਤ ਵਿਚ ਜੋ ਭੀ ਆਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਲਟਕਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਅਜਬ ਖੇਡ

ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮੌਤ ਤੋਂ ਹਰ ਕੋਈ ਸਹਿਮਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਹਰੇਕ ਜਿੰਦ ਸਰੀਰ ਦੇ ਉਹਲੇ ਲੁਕਦੀ ਹੈ, ਲੁਕਦੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਸਹਿਮ ਤੋਂ ਸਿਰਫ ਉਹੀ ਬਚਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

(੪) ਲੰਮੀ ਔੜ ਲੱਗ ਜਾਏ, ਅੰਨ ਦਾ ਕਾਲ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਅੰਨ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ਵਧੀਕ ਔਖਿਆਈ ਪਸ਼ੂਆਂ ਲਈ ਘਾਹ ਪੱਠੇ ਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਲੋਆਂ ਨਾਲ ਲੂਠੀ ਧਰਤੀ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋਈ ਪਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਭੀ ਹਰੇ ਘਾਹ ਦਾ ਤੀਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ ।

ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਦੀ ਇਸ ਬਿਪਤਾ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਡੰਗਰ ਵੱਢੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਕੇ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਔੜ ਦੇ ਦਿਨ ਕੱਟ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਨੂੰ ਗੋਇਲ-ਵਾਸਾ ਕਹੀਦਾ ਹੈ । ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਤੇ ਸਭ ਗੋਇਲੀ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਮੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਰਾਹੀ ਮੁਸਾਫਿਰ ਆਪਣੇ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਰਾਤ ਕੱਟਦਾ ਹੈ, ਪਰਭਾਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਉਥੋਂ ਅਗਾਂਹ ਚੱਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਂਡਾ ਖੋਟਾ ਨ ਹੋ ਜਾਏ ।

ਮਾਲੀ ਬਗੀਚਿਆਂ ਵਿਚ ਮੋਤੀਆ ਗੁਲਾਬ ਆਦਿਕ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲੇ ਬੂਟੇ ਪਾਲਦੇ ਹਨ । ਫੁੱਲ ਖਿੜਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਕੋ ਦਿਨ ਵਿਚ ਹੀ ਕੁਮਲਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਨਵਿਆਂ ਨੂੰ ਖਿੜਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

ਜਗਤ ਗੋਇਲ-ਵਾਸਾ ਹੈ, ਸਰਾਂ ਹੈ, ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਬਗੀਚੀ ਹੈ । ਮੌਤ ਇਥੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੱਕੇ ਡੇਰੇ ਨਹੀਂ ਲਾਵਣ ਦੇਂਦੀ ।

(੫) ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਖਸਮ ਨਾਲ ਹੀ ਹੈ । ਜਦ ਤਕ ਸੁਹਾਗਣਿ ਹੈ, ਤਦ ਤਕ ਵਿਚ ਸੱਸ ਸਹੁਰਾ ਜੇਠ ਦਿਉਰ ਜਿਠਾਣੀਆਂ ਦਿਰਾਣੀਆਂ ਨਨਾਣਾਂ ਸਾਰਾ ਹੀ ਪਰਵਾਰ ਉਸ ਦਾ ਆਦਰ ਸਤਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜੇਹੜੀ ਮੰਦ-ਭਾਗਣਿ ਸਿਰੋਂ ਨੰਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਦੁਰੇ ਦੁਰੇ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ; ਕੁਲਹਿਣੀ ਕੁਲੱਛਣੀ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਾਰਾ ਹੀ ਘਰ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਢ ਵੱਢ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਜੀਵ-ਭੌਰ ਦੇ ਉੱਡਣ ਦੀ ਦੇਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਾਂਇਆਂ ਭੀ ਵੇਹੜੇ ਵਿਚ ਪਈ ਨਹੀਂ ਸੁਖਾਉਂਦੀ । ਮੌਤ ਸਾਰਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬਦਲ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ਸੁਲੱਖਣੀ ਕਾਂਇਆਂ ਉਹੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਜੀਵਾਤਮਾ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭਲਾਈ ਖੱਟੀ ।

(੬) ਸਿਆਣੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੌਤ ਦਾ ਤੇ ਗਾਹਕ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੇਹੜੇ ਵੇਲੇ ਆ ਜਾਏ ।

ਬਾਲਪਣ, ਜਵਾਨੀ, ਬੁਢੇਪਾ—ਮੌਤ ਦਾ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਠੁਕ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਆ ਜਾਏ । ਇਸ ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੋਈ ਭਰਵਾਸਾ ਨਹੀਂ ।

ਫਿਰ ਇਹ ਕਿਤਨੀ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਇਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਮਨੁੱਖ ਮੁੜ ਮੁੜ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਦੇ ਆਹਰੇ ਲਗ ਕੇ ਜੀਵਨ ਅਜਾਈਂ ਗਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੭) ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਬੱਦਲ ਉੱਠਦੇ ਹਨ, ਘਟਾਂ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ, ਬਿਜਲੀਆਂ ਲਿਸ਼ਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਬੱਦਲ-ਵਾਈ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਹੱਥ ਪਸਾਰਿਆਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ; ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕ ਕੇਹੀ ਸੋਹਣੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਰਾਹੋਂ ਖੁੰਝੇ ਹੋਏ ਰਾਹੀ ਨੂੰ ਬੜਾ ਸਹਾਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

ਪਰ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਇਹ ਲਿਸ਼ਕ ਅੱਖ ਦੇ ਝਮਕਾਰੇ ਵਿਚ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਗਤ ਵਿਚ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਭੀ ਖਿਨ-ਭੰਗਰ ਹੀ ਹੈ, ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕ ਹੀ ਹੈ । ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੌਤ ਦਾ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰਾ ਉਸ ਲਿਸ਼ਕ ਨੂੰ ਗੁੰਮ ਕਰ

ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੮) ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਕੇਹਾ ਸੁੰਦਰ ਸਰੀਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਗ਼ਾਫ਼ਲ ਇਸ ਦੇ ਘੜਨਹਾਰ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਤਨਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਇਸ ਸੋਹਣੀ ਚਮੜੀ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਕੁਝ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੱਕਣ ਨੂੰ ਭੀ ਜੀ ਨਾਹ ਕਰੇ । ਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਜੇਹੜਾ ਇਸ ਦੇ ਪਾਸ ਅਮਾਨਤ ਜੇਹੀ ਹੀ ਹੈ ।

ਮੌਤ ਨੇ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਤੇ ਅਮਾਨਤ ਇਥੇ ਹੀ ਧਰੀ ਰਹਿ ਜਾਇਗੀ ।

(੯) ਜੱਟ ਪੈਲੀ ਬੀਜਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਕੱਚੀ ਵੱਢ ਲਏ, ਚਾਹੇ ਪੱਕੀ ਵੱਢੇ । ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਤ ਭੀ ਪਏਗੀ । ਸਦਾ ਰਾਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣੀ, ਦਿਨ ਭੀ ਫਿਰ ਚੜ੍ਹੇਗਾ । ਸਦਾ-ਥਿਰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਅਭਾਗਾ ਹੈ ਉਹ ਜੇਹੜਾ ਇਸ ਦਿੱਸਦੇ ਪਸਾਰੇ ਵਿਚ ਮੋਹ ਪਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ । ਸਦਾ ਟਿਕਣ ਵਾਲਾ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੀ ਹੈ ।

(੧੦) ਪਾਣੀ ਦੇ ਘੜੇ ਵਿਚ ਲੂਣ ਦਾ ਢੇਲਾ ਪਾ ਦਿਉ, ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਸਾਰਾ ਹੀ ਗਲ ਜਾਇਗਾ । ਕੰਧ ਉਤੇ ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਦੌੜ ਲਾ ਲਵੋਗੇ? ਕੰਧ ਮੁੱਕ ਹੀ ਜਾਇਗੀ । ਜੇਹੜੇ ਕੱਪੜੇ ਅੱਜ ਨਵੇਂ ਪਹਿਨਦੇ ਹੋ, ਉਹ ਆਖ਼ਰ ਪਾਟਣੇ ਹਨ ।

ਜਗਤ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੇਖਦੇ ਹੋ, ਸਭ ਹਵਾਈ ਕਿਲ੍ਹਿਆਂ ਸਮਾਨ ਹੈ । ਸਾਕ ਅੰਗ ਘਰ ਬਾਰ ਸਭ ਨਾਲ ਮੋਹ ਕੂੜਾ ਹੈ । ਇਥੇ ਸਭ ਹੀ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਪਰਾਹੁਣੇ ਹਨ ।

(੧੧) ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਅੱਗ ਬਾਲੀਏ, ਤਾਂ ਧੂੰ ਦੇ ਬੱਦਲ ਉਠਦੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਨਾਹ ਉਹਨਾਂ ਬੱਦਲਾਂ ਵਿਚ ਵਰਖਾ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਘੜੀ ਪਲ ਟਿਕ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਹਵਾ ਦਾ ਇਕੋ ਬੁੱਲਾ ਉਡਾ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਰੰਗ ਬਰੰਗੇ ਸੋਹਣੇ ਮਣਕੇ ਲੈ ਕੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਧਾਗੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇ ਲਏ, ਪਰ ਧਾਗਾ ਹੋਵੇ ਕੱਚਾ । ਧਾਗਾ ਤੁਰਤ ਟੁੱਟ ਜਾਇਗਾ, ਤੇ ਮਣਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਰੁਲ ਜਾਣਗੇ ।

ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਪਾਲਦਾ ਪੋਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਕੀਹ ਮਾਣ ਇਸ ਸਰੀਰ ਦਾ? ਇਸ ਦੀ ਪਾਇਆਂ ਧੂੰਏਂ ਦੇ ਬੱਦਲਾਂ ਜਿਤਨੀ ਹੀ ਸਮਝੋ । ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਕੱਚੇ ਧਾਗੇ ਨੇ ਇਹ ਸਰੀਰਕ ਅੰਗ ਪ੍ਰੋਤੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਧਾਗਾ ਟੁੱਟਦਿਆਂ ਢਿੱਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ ।

(੧੨) ਕਾਗਜ਼ ਉਤੇ ਪਾਣੀ ਡੁੱਲ੍ਹ ਜਾਏ, ਕਾਗਜ਼ ਗਲ ਕੇ ਸੀਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਰੇਤ ਦਾ ਘਰ ਤਿਆਰ ਕਰੋ, ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਕਿਰ ਕਿਰ ਕੇ ਢਹਿੰਦਾ ਜਾਏਗਾ । ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਰੰਗ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਵੇਖੀਏ ਹਨ, ਜਾਗਦਿਆਂ ਸਾਰ ਉਹ ਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਅਨੇਕਾਂ ਆਏ, ਅਨੇਕਾਂ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਨੇਕਾਂ ਆਉਣਗੇ । ਸਭ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਤੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਕੋਈ ਇਥੇ ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ । ਫਿਰ ਮਲਕੀਅਤਾਂ ਦਾ ਮਾਣ ਕਾਹਦਾ?

(੧੩) ਜੀਵਾਤਮਾ ਤੇ ਕਾਇਆਂ ਦਾ ਇਥੇ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਮੇਲਾ ਹੈ । ਜੀਵ ਇਸ ਕਾਇਆਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਕਾਇਆਂ ਦੀ ਨਿੱਤ ਇਹ ਤਾਂਘ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਾਤਮਾ ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾਹ ਜਾਏ ।

ਪਰ ਧੁਰੋਂ ਹੁਕਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਮੌਤ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਲੈ ਤੁਰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਕਾਂਇਆਂ ਛੁੱਟੜ ਹੋ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਰਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਇਹ ਮੋਹ ਦੀ ਸਾਰੀ ਖੇਡ ਇਕ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੀ ਹੈ ।

(੧੪) ਮੱਖਣ ਨੂੰ ਸੇਕ ਲੱਗੇ, ਤੁਰਤ ਗਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਚੁਪੱਤੀ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਹੀ ਜਿਊਂਦੀ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਪਾਣੀ ਢਲਿਆਂ ਜਾਂ ਸੁੱਕਿਆਂ ਚੁਪੱਤੀ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਸੜ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਸਰੀਰ ਦੀ ਭੀ ਇਤਨੀ ਕੁ ਹੀ ਪਾਂਇਆਂ ਹੈ ।

(੧੫) ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਲਈ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਇਕੋ ਖੂਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਘੜਾ ਸਿਰ ਤੇ ਅਤੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਲੱਜ ਮੋਢੇ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਇਕੱਠੀਆਂ ਖੂਹ ਤੇ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਪਾਣੀ ਭਰ ਲਿਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਜੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਮੁਟਿਆਰ ਆਪਣੀ ਲੱਜ ਦੀ ਪਕਿਆਈ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਾਹ ਰੱਖੇ, ਤਾਂ ਲੱਜ ਖੱਦੀ ਹੋ ਕੇ ਘੜੇ ਸਮੇਤ, ਖੂਹ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਮੁਟਿਆਰ ਖਾਲੀ-ਹੱਥ ਘਰ ਮੁੜ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ।

ਲੜਕੀ ਸਦਾ ਪੇਕੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ । ਜਵਾਨ ਹੋਈ ਕੁੜੀ ਮਾਪੇ ਵਰ ਲੱਭ ਕੇ ਵਿਆਹ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਜਿਸ ਲਾਡਲੀ ਧੀ ਨੇ ਪੇਕੇ ਘਰ ਕੋਈ ਸੁਚੱਜ ਨਾਹ ਸਿੱਖਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਕਦੇ ਆਦਰ-ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ।

ਸੁਆਸਾਂ ਦੀ ਲੱਜ ਨੇ ਆਖ਼ਰ ਟੁੱਟਣਾ ਹੈ, ਤੇ ਸਰੀਰ-ਘੜੇ ਨੇ ਭੀ ਭੱਜਣਾ ਹੈ । ਮੌਤ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਉਹੀ ਜਿੰਦ-ਮੁਟਿਆਰ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਆਦਰ ਹਾਸਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਸੁਭ ਗੁਣ ਪੱਲੇ ਬੱਧੇ ।

(੧੬) ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ, ਇਹ ਸਰੀਰ ਭੀ, ਜੋ ਜੰਮਣ ਵੇਲੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਰਨ ਤੇ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੀਵ ਜਗਤ ਵਿਚ ਨੰਗਾ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨੰਗਾ ਹੀ ਤੁਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੌਤ ਕਿਸੇ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ।

(੧੭) ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਨੂੰ ਰਤਾ ਕੁ ਠੋਕਰ ਲੱਗ ਜਾਏ, ਟੁੱਕ ਕੇ ਠੀਕਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੀ ਭੀ ਇਤਨੀ ਕੁ ਹੀ ਪਾਂਇਆਂ ਹੈ ।

(੧੮) ਘਾਹ ਫੂਸ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਛੱਪਰ, ਅੱਗ ਦੀ ਰਤਾ ਕੁ ਚਿਣਗ ਲੱਗ ਜਾਏ, ਵੇਂਹਦਿਆਂ ਵੇਂਹਦਿਆਂ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਦੀ ਪਾਂਇਆਂ ਭੀ ਇਤਨੀ ਕੁ ਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਮਨੁੱਖ ਮਹਲ ਮਾੜੀਆਂ ਉਸਾਰਦਾ ਹੈ, ਅੰਤ ਨੂੰ ਇਕ ਘੜੀ ਭੀ ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਸਾਰੇ ਸਾਕ ਅੰਗ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਛੇਤੀ ਲੈ ਚੱਲੋ ।

(੧੯) ਕੁਦਰਤਿ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਸ਼ੈ ਬਦਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਰੁੱਤਾਂ ਬਦਲਦੀਆਂ, ਰੁੱਤਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਕੌਤਕ ਭੀ ਬਦਲਦੇ । ਕੌਤਕ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੂੰਜਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ, ਸਿਆਲ ਮੁੱਕਣ ਤੇ ਤੁਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਚੇਤਰ ਵਿਚ ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਾਵਣ ਵਿਚ ਸੋਹਣੀਆਂ ਘਟਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਤੇ ਬਿਜਲੀਆਂ ਲਿਸ਼ਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਸਭ ਕੌਤਕ ਆਪਣਾ ਸਮਾ ਪੁੱਗਣ ਤੇ ਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਭੀ ਸਦਾ ਟਿਕਿਆ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ । ਇਥੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਆਏ ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ । ਫਿਰ ਇਹ ਮੱਲਾਂ ਮੱਲਣ ਵਾਲੀ ਮੂਰਖਤਾ ਕਿਉਂ?

(੨੦) ਜਦੋਂ ਧੀ ਮੁਟਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮਾਪੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਆਹੁਣ ਦਾ ਫਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕੋਈ ਵਰ ਘਰ ਲੱਭ ਕੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਦਿਨ ਮਿਥਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹਥ-ਲੇਵੇਂ ਦਾ ਵਕਤ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਸਾਹੇ ਤੋਂ ਰਤਾ ਭੀ ਅਗਾਂਹ ਪਿਛਾਂਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ।

ਜਿੰਦ ਵਹੁਟੀ ਦਾ ਮੌਤ ਲਾੜਾ ਠੀਕ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਆ ਚੁਕਦਾ ਹੈ । ਰਤਾ ਅੱਗਾ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਂਦਾ ।

ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਅਭਾਗਾ ਹੈ ਜੋ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿ ਕੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

(੨੧) ਉਂਵ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਖੇਤੀ ਜਦੋਂ ਚਾਹੇ ਵੱਢ ਲਏ, ਕੱਚੀ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਪੱਕੀ । ਪਰ ਪੱਕੀ ਖੇਤੀ ਦਾ ਅੰਤ ਨੇੜੇ ਤਾਂ ਸਾਫ਼ ਪਿਆ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ।

ਜਦੋਂ ਦਾੜ੍ਹੀ ਚਿੱਟੀ ਹੋ ਗਈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦਾ ਸੱਦਾ ਸਮਝੋ । ਇਸ ਉਮਰੇ ਉਹ ਸੁਆਦਲੇ ਭੋਜਨ ਭੀ ਜ਼ਹਿਰ ਹੋ ਚੁਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਬੜੇ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਮਾਣਦਾ ਹੈ ।

(੨੨) ਮਨੁੱਖ ਸਵਾਰ ਸਵਾਰ ਕੇ ਪੱਗ ਸਿਰ ਉਤੇ ਬੰਨ੍ਹਣ ਲੱਗਿਆਂ ਇਹ ਭੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਪੱਗ ਮੈਲੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਈ । ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮਨੁੱਖ ਸਰੀਰਕ ਬਣ-ਠਣ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਹ ਚੇਤਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੇ ਆਖ਼ਰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਹੁਣੇ ਹੀ ਵੇਲਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਭਲੇ ਪਾਸੇ ਵਰਤਣ ਦਾ ।

(੨੩) ਫ਼ਕੀਰ ਦਰਵੇਸ਼ ਟਾਕੀਆਂ ਗੰਢ ਗੰਢ ਕੇ ਪਹਿਨਣ ਲਈ ਗੋਦੜੀ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਗੋਦੜੀ ਕਈ ਟਾਕੀਆਂ ਦੇ ਗੰਢਣ ਤੋਂ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਧਾਗਿਆਂ ਦੇ ਤੌਪੇ ਪੱਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਬਥੇਰਾ ਚਿਰ ਹੰਢ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਵੇਖੋ ਇਸ ਸਰੀਰ ਦਾ ਹਾਲ । ਇਸ ਦੀ ਗੋਦੜੀ ਜਿਤਨੀ ਭੀ ਪਾਂਇਆਂ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਮੌਤ ਘੜੀਆਂ ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਲੈ ਤੁਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਦੀਵੇ ਸਦਾ ਲਈ ਬੁੱਝ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

(੨੪) ਖੁਲ੍ਹੇ ਥਾਂ ਤਾਂ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਜੀ ਕਰੇ ਦੌੜੋ ਤੇ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰ ਲਵੋ, ਪਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਕੋਠਿਆਂ ਉਤੇ ਕਿਥੋਂ ਤਕ ਦੌੜ ਲਵੋਗੇ? ਇਹ ਤਾਂ ਗਿਣਿਆ ਮਿਣਿਆ ਥੋੜਾ ਜਿਤਨਾ ਹੀ ਥਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਗਿਣੇ ਮਿਥੇ ਦਿਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਸਮਾ ਲੰਘਦਿਆਂ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ, ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਦਾ ਲੰਘਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੨੫) ਨਦੀਆਂ ਦਰੀਆਵਾਂ ਦੇ ਕੰਢੇ ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਉਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਪੰਛੀ ਆਲ੍ਹਣੇ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਪੰਛੀਆਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ ਉਡਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਆਏ, ਤੇ ਉਡਾਰੀ ਲਾ ਗਏ ।

ਜੀਵ ਪੰਛੀ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਆਏ, ਤੇ ਕੂਚ ਕਰ ਗਏ । ਜਦੋਂ ਕਬਰ ਵਿਚ ਜਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਪਾਸਾ ਪਰਤਾਉਣ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ।

ਕਿਤਨਾ ਅਭਾਗਾ ਹੈ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਹੁਣ ਜਿੰਦ ਤੇ ਸੱਤਿਆ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਾਸਤੇ ਉੱਦਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ!

(੨੬) ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਖੂਹ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਹਰੇਕ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਘੜਾ, ਤੇ ਮੋਢੇ ਉਤੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਲੱਜ । ਜਿਸ ਦੀ ਲੱਜ ਪੁਰਾਣੀ ਖੱਦੀ ਹੋ ਜਾਏ, ਘੜੇ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਉਹ ਟੁੱਟ ਕੇ ਘੜੇ ਸਮੇਤ ਖੂਹ ਵਿਚ ਜਾ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਇਕ ਘੜਾ ਹੈ ਸੁਆਸ ਇਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਜਿਹੀ ਲੱਜ ਹੈ । ਨਿੱਤ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਲੱਜ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਘੜਾ ਭੀ ਠੀਕਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੌਤ ਦਾ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਘਰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਆਇਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਸਰੀਰ ਦਾ ਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਮਾਣ ਕੂੜਾ ।

(੨੭) ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉਤੇ ਕੋਈ ਉੱਗ ਪਏ, ਉਹ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਪਰਾਹੁਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਾਣੀ ਦੀ ਰਤਾ ਕੁ ਢਾਹ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਰੁੱਖ ਦਰੀਆ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕੱਚੇ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਪਾਇਆ ਭਾਂਡਾ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਗਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਪਾਣੀ ਬਾਹਰ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੀ ਭੀ ਇਤਨੀ ਹੀ ਪਾਂਇਆਂ ਹੈ । ਮੌਤ ਦੀ ਢਾਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਸ ਕੱਚੇ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ ਸੁਆਸ ਸਦਾ ਲਈ ਨਹੀਂ ਟਿਕੇ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ।

(੨੮) ਡਾਢੇ ਅੱਗੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲਿੱਫਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਜੰਗਲ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸ਼ੇਰ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪੰਛੀਆਂ ਉਤੇ ਬਾਜ ਭਾਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਬਗੁਲੇ ਆਦਿਕ ਪੰਛੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਕੇਲ ਕਰਦੇ ਹੋਣ, ਬਾਜ ਆ ਪਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਕੇਲਾਂ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਬਾਜ ਇਕੋ ਝਪਟ ਨਾਲ ਜਿਸ ਪੰਛੀ ਦੀ ਚਾਹੇ ਪੌਣ ਮਰੋੜ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਰੁੱਝਾ ਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮੌਤ ਅਚਨਚੇਤ ਆ ਦਬੋਚਦੀ ਹੈ । ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਲਾਂ ਮੱਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਇਥੇ ਹੀ ਧਰੀਆਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

(੨੯) ਵਰਖਾ ਰੁੱਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਹਰ ਪਾਸੇ ਰੁੱਖ ਲਹਿ ਲਹਿ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਚੁਫੇਰੇ ਹਰਿਆਵਲ ਹੀ ਹਰਿਆਵਲ । ਨ੍ਹਾਤੇ ਧੋਤੇ ਰੁੱਖ ਕਿਤਨੇ ਸੋਹਣੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ !

ਪਰ ਜਦੋਂ ਭਰ-ਸਿਆਲ ਵਿਚ ਕੱਕਰ ਪਾਲੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ; ਠੰਢੀਆਂ ਬਰਫ਼ਾਨੀ ਹਵਾਵਾਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਹਸੂੰ ਹਸੂੰ ਕਰਦੇ ਰੁੱਖ ਸਾਰੇ ਕੰਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹਵਾ ਦਾ ਇਕੋ ਬੁੱਲਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਠਰੇ ਹੋਏ ਪੱਤਰ ਥਰ ਥਰ ਕਰਦੇ ਭੁੰਢੇ ਡਿੱਗਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਵਿਚਾਰੇ ਰੁੱਖ ਬੋਟ ਜੇਹੇ ਬਣੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ ।

ਇਸ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਭੀ ਕੀਹ ਮਾਣ? ਸਾਰੇ ਸੋਹਣੇ ਦਿੱਸਦੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਬੁਢੇਪਾ ਆ ਕੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਝੇ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਆਖਰ ਮੌਤ ਹੂੰਜਾ ਫੇਰ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ ਇਸ ਮੌਤ ਰਾਣੀ ਤੋਂ ।

(੩੦) ਕੇਸ ਦੁੱਧ ਵਰਗੇ ਚਿੱਟੇ, ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਜਾਣਾ, ਸਰੀਰ ਬਹੁਤ ਦੁਰਬਲ, ਗਲਾ ਕਫ ਨਾਲ ਰੁਕਣਾ— ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਬੁਢੇਪੇ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਪ੍ਰਤੱਖ ਪਿਆ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਤ ਨੇੜੇ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਭੀ ਵੇਖੋ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਭਾਗਤਾ! ਅਜੇ ਭੀ ਆਪਣੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮਿਟਦੀ ਨਹੀਂ ।

ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਗਨ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ।

੯. ਸਿਮਰਨ-ਹੀਨਤਾ

੧. ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧—ਮੋਤੀ ਤ ਮੰਦਰ ਉਸਰਹਿ—ਪੰਨਾ ੧੪
੨. ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧—ਏਕੁ ਸੁਆਨੁ ਦੁਇ ਸੁਆਨੀ ਨਾਲਿ—ਪੰਨਾ ੨੪
੩. ਸੋਰਠਿ ਮ: ੧—ਜਿਉ ਮੀਨਾ ਬਿਨੁ ਪਾਣੀਐ—ਪੰਨਾ ੫੯੭
੪. ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੧—ਜੀਉ ਤਪਤੁ ਹੈ ਬਾਰੋ ਬਾਰ—ਪੰਨਾ ੬੬੧
੫. ਮਾਰੂ ਮ: ੧—ਕਰਣੀ ਕਾਗਦੁ, ਮਨੁ ਮਸਵਾਣੀ—ਪੰਨਾ ੯੯੦
੬. ਸਲੋਕ ਮ: ੧—(ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ)—ਪਬਰ ਤੂੰ ਹਰੀਆਵਲਾ—ਪੰਨਾ ੧੪੧੨
੭. ਸਲੋਕ ਮ: ੨ (ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ)—ਅੰਧੈ ਕੈ ਰਾਹਿ ਦਸਿਐ—ਪੰਨਾ ੯੫੪
੮. ਮਾਝ ਮ: ੩—ਹਰਿ ਆਪੇ ਮੇਲੇ ਸੇਵ ਕਰਾਏ—ਪੰਨਾ ੧੨੬
੯. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰ ਮਲਾਰ)—ਬਾਬੀਹਾ ਨ ਬਿਲਲਾਇ—ਪੰਨਾ ੧੨੮੨
੧੦. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਮਲਾਰ ਕੀ ਵਾਰ)—ਬਾਬੀਹਾ ਏਹੁ ਜਗਤੁ ਹੈ—ਪੰਨਾ ੧੨੮੩
੧੧. ਗਉੜੀ ਬੈਰਾਗਣਿ ਮ: ੪—ਨਿਤ ਦਿਨਸੁ ਰਾਤਿ ਲਾਲਚੁ ਕਰੇ—ਪੰਨੇ ੧੬੬-੬੭
੧੨. ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੪—ਅਨਦ ਮੂਲੁ ਧਿਆਇਓ ਪੁਰਖੋਤਮੁ—ਪੰਨਾ ੮੦੦
੧੩. ਪਉੜੀ ਮ: ੪ (ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ)—ਨਿੰਮੁ ਬਿਰਖੁ ਬਹੁ ਸੰਚੀਐ—ਪੰਨਾ ੧੨੪੪
੧੪. ਗਉੜੀ ਮ: ੫—ਦੁਲਭ ਦੇਹ ਪਾਈ ਵਡਭਾਗੀ—ਪੰਨਾ ੧੮੮
੧੫. ਗਉੜੀ ਮ: ੫—ਅਨਿਕ ਰਸਾ ਖਾਏ ਜੈਸੇ ਢੋਰ—ਪੰਨਾ ੧੯੦
੧੬. ਗਉੜੀ ਮ: ੫—ਕਣ ਬਿਨਾ ਜੈਸੇ ਥੋਥਰ ਤੁਖਾ—ਪੰਨੇ ੧੯੨-੯੩
੧੭. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਗਉੜੀ)—ਖਖੜੀਆ ਸੁਹਾਵੀਆ—ਪੰਨਾ ੩੧੯
੧੮. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਗਉੜੀ)—ਫਿਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਦਹਦਿਸਾ—ਪੰਨਾ ੩੨੨
੧੯. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਗਉੜੀ)—ਚੜਿ ਕੈ ਘੋੜੜੈ ਕੁੰਦੇ ਪਕੜਹਿ—ਪੰਨਾ ੩੨੨
੨੦. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਗੂਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ)—ਕੜਫੀਆ ਫਿਰੰਨਿ—ਪੰਨਾ ੫੨੧
੨੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਗੂਜਰੀ)—ਕੋਟਿ ਬਿਘਨ ਤਿਸੁ ਲਾਗਤੇ—ਪੰਨਾ ੫੨੨
੨੨. ਸਲੋਕੁ ਮ: ੫ (ਬਿਹਾਗੜੇ ਕੀ ਵਾਰ)—ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨ ਸਿਮਰਹਿ ਸਾਧ ਸੰਗਿ—ਪੰਨਾ ੫੫੩
੨੩. ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫—ਪਰ ਹਰਨਾ, ਲੋਭੁ ਝੂਠਾ ਨਿੰਦ—ਪੰਨਾ ੬੮੧
੨੪. ਟੋਢੀ ਮ: ੫—ਮਾਨੁਖੁ ਬਿਨੁ ਬੁਝੇ ਬਿਰਥਾ ਆਇਆ—ਪੰਨਾ ੭੧੨
੨੫. ਸੂਹੀ ਮ: ੫ (ਅਸਟਪਦੀ)—ਉਰਝਿ ਰਹਿਓ ਬਿਖਿਐ ਕੈ ਸੰਗਾ—ਪੰਨਾ ੭੫੯
੨੬. ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫ ਛੰਤ—ਸ੍ਰੀ ਗੋਪਾਲੁ ਨ ਉਚਰਹਿ—ਪੰਨਾ ੮੪੮

੨੭. ਗੋਡ ਮ: ੫—ਫਾਕਿਓ ਮੀਨ ਕਪਿਕ ਕੀ ਨਿਆਈ—ਪੰਨਾ ੮੬੨
੨੮. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਮਾਰੂ ਕੀ ਵਾਰ)—ਨਾਨਕ ਬਿਜੁਲੀਆ ਚਮਕੰਨਿ—ਪੰਨਾ ੧੧੦੧
੨੯. ਭੈਰਉ ਮ: ੫—ਜੇ ਸਉ ਲੋਚਿ ਲੋਚਿ ਖਾਵਾਇਆ—ਪੰਨਾ ੧੧੩੭
੩੦. ਆਸਾ ਮ: ੯—ਬਿਰਥਾ ਕਹਉ ਕਉਨ ਸਿਉ ਮਨ ਕੀ—ਪੰਨਾ ੪੧੧
੩੧. ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੯—ਜਾ ਮਹਿ ਭਜਨੁ ਰਾਮ ਕੋ ਨਾਹੀ—ਪੰਨਾ ੮੩੧
੩੨. ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਜਿਉ ਕਪਿ ਕੇ ਕਰ ਮੁਸਟਿ ਚਨਨ ਕੀ—ਪੰਨਾ ੩੩੬
੩੩. ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਸਾਸੁ ਕੀ ਦੁਖੀ, ਸਸੁਰ ਕੀ ਪਿਆਰੀ—ਪੰਨਾ ੪੮੨
੩੪. ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਕਬੀਰ ਚਕਈ ਜਉ ਨਿਸਿ ਬੀਛੁਰੈ—ਪੰਨਾ ੧੩੭੧
੩੫. ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਕਬੀਰ ਟਾਲੈ ਟੋਲੈ ਦਿਨੁ ਗਇਆ—ਪੰਨਾ ੧੩੭੫
੩੬. ਸੋਰਠਿ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ—ਚਮਰਟਾ ਗਾਂਠਿ ਨ ਜਨਈ—ਪੰਨਾ ੬੫੯
੩੭. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ—ਕੰਧਿ ਕੁਹਾੜਾ, ਸਿਰਿ ਘੜਾ—ਪੰਨਾ ੧੩੮੦

ਭਾਵ:

(੧) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਭੁਲਾ ਕੇ ਜਿੰਦ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸੜ ਬਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੋਗ ਦੀਆਂ ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ, ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਸੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਉਸ ਸਾੜ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਇਹ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਵਿੱਥ ਵਧਾ ਕੇ ਸਾੜ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

(੨) ਪਰਮਾਤਮਾ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ । ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸੋਮੇ ਤੋਂ ਵਿੱਛੁੜ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਭੀ ਘਾਟ ਪੈਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਲੋਭ, ਆਸਾ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਝੂਠ, ਨਿੰਦਾ, ਪਰ ਧਨ, ਪਰ ਤਨ, ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਠੱਗੀ ਆਦਿਕ ਇਹ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਵਿਕਾਰ ਹਨ ਜੋ ਗੁਣਾਂ-ਦੇ-ਸੋਮੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਵਿੱਛੁੜੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਬੜੀ ਹੀ ਕੋਝੀ ਤੇ ਡਰਾਉਣੀ ਸ਼ਕਲ ਤੇ ਘਾੜਤ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਜਿਹੇ ਮਨ ਦੀ ।

(੩) ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਵੋ, ਮੱਛੀ ਤੜਫ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੁਚੱਜੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ । ਇਸ ਸੋਮੇ ਤੋਂ ਵਿੱਛੁੜ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਫਾਹੀ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਕਾਰ ਹੀ ਵਿਕਾਰ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਪਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ।

ਪਰ ਨਾਮ ਦੀ ਇਹ ਦਾਤਿ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਸਿਰਫ਼ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ।

(੪) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਇਕ ਲੰਮੀ ਕਹਾਣੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਉਂ ਵਿਲਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋੜ੍ਹ ਦੇ ਰੋਗ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ । ਵਿਛੋੜੇ ਤੋਂ ਵਿਕਾਰ, ਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼—ਇਹ ਇਕ ਕੁਦਰਤੀ ਸਿਲਸਿਲਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਭੀ ਅਜਬ ਖੇਡ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪੈ ਕੇ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਇਹ ਸੋਹਣਾ ਸਰੀਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਭੁਲਾ ਕੇ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ, ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਦਾਗ਼ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਲਾ ਕੇ ਇਥੋਂ ਆਖਰ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੫) ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਦੀ ਬਣਤਰ ਹੀ ਇਉਂ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੂੰ ਭੁਲਾਂਦਾ ਹੈ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਗੁਣ ਘਟਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਬਣ-ਰਹੇ ਆਚਰਨ-ਕਾਗਜ਼ ਉਤੇ ਮਨ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਨਵੇਂ ਲੇਖ ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਚੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨਿਕਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਹਰੇਕ ਦਿਨ ਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਤ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਫਸਾਣ ਲਈ ਜਾਲ ਦਾ ਕੰਮ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਘੜੀਆਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹੋਰ ਹੋਰ ਫਸਾਣ ਲਈ ਫਾਹੀ ਬਣਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਲੋਹਾਰ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਕੋਲੇ ਭਖਾ ਕੇ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਤਪਾਂਦਾ ਤੇ, ਫਿਰ ਅਹਿਰਣ ਉਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਚੋਟਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ; ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਸਰੀਰ ਦੀ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਮਨ ਲੋਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਉਤੇ ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜ ਅੱਗਾਂ ਬਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਤਪਸ਼ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਉਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਭਖਦੇ ਕੋਲੇ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ ਇਸ ਅੱਗ ਵਿਚ ਮਨ ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਚਿੰਤਾ ਦੀ ਸੰਨ੍ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਚੋਭਾਂ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਸਾੜਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ।

(੬) ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਕੌਲ-ਫੁੱਲ ਦੀ ਹਰੀਆਵਲ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਸੋਨੇ ਦੇ ਰੰਗ ਵਾਲੇ ਫੁੱਲ ਉਸ ਦੀ ਹਿੱਕ ਉਤੇ ਤਾਰੀਆਂ ਲੈਂਦੇ ਅਜਬ ਮੌਜ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ।

ਪਰ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਚਸ਼ਮੇ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੌਲ-ਫੁੱਲ ਸੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਰੋਵਰ ਕਾਲਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਵਲ ਤੱਕਣ ਨੂੰ ਭੀ ਚਿੱਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ।

ਇਹੀ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਜਿੰਦ ਦਾ ਜੋ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੌਮੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਵਿੱਛੁੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੭) ਉਹਨਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਨ੍ਹੇ ਸਮਝੋ, ਜੋ ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਇਸ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਗ਼ਲਤ ਰਸਤੇ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਅਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਜੋ ਮਨੁੱਖਾ-ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਆਗੂ ਬਣ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

(੮) ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਹੀ ਇਕ ਐਸੀ ਗੁਫ਼ਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਗੁਪਤ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਸੂਝ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜੀਏ, ਉਸ ਦਾ ਦਰਸਨ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਖੁੰਝਿਆਂ ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲ ਦੌੜਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਅੰਦਰਲੀ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਰਾਸ-ਪੂੰਜੀ ਖੁੱਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੯) ਵਰਖਾ-ਰੁੱਤ ਟੋਏ ਛੱਪੜ ਨੀਵੇਂ ਥਾਂ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਪਾਣੀ ਹੀ ਪਾਣੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਵੇਖੋ ਭਾਗ ਪਪੀਹੇ ਦੇ! ਇਤਨਾ ਪਾਣੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਉਹ ਵਰਖਾ ਦੀ ਬੂੰਦ ਲਈ ਪਿਆ ਤਰਸਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਹਰ ਥਾਂ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਉਸੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਭੀ ਮਨਮੁਖ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਭੇਦ ਤੋਂ ਅੰਞਾਣ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

(੧੦) ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਭੁਲਾ ਕੇ ਪਪੀਹੇ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ਹੌਲਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਪੀਹੇ ਨੂੰ ਵਰਖਾ ਦੀ ਬੂੰਦ ਦੀ ਤਾਂਘ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਦੀ, ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ

ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੧) ਧਨੀ ਤੇ ਜਾਬਰ ਲੋਕ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਵਗ਼ਾਰੇ ਫੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਲਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਰੋਟੀਆਂ ਖਵਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਤਰਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਆਖ਼ਰ ਇਹ ਗ਼ਰੀਬ ਭੀ ਬਾਲ ਬੱਚੇ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਢਿੱਡ ਭਰਨ ਲਈ ਭੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਆਦਿਕ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ।

ਮਾਇਆ-ਗ੍ਰਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਭੀ ਇਹੀ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਧਨ ਕਮਾਵਣ ਲਈ ਦੌੜ ਭੱਜ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਦੋ ਰੋਟੀਆਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਮ੍ਹਾ ਕੀਤੀ ਮਾਇਆ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਜਿੰਦ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣੀ ਖ਼ਾਲੀ-ਹੱਥ ਹੀ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

(੧੨) ਤੇਲੀ ਦੇ ਕੋਲੂ ਅੱਗੇ ਜੋਇਆ ਹੋਇਆ ਬਲਦ ਉਸ ਕੋਲੂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਚੱਕਰ ਲਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਬਲਦ ਦੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉਸ ਕੋਲੂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਭੌਂਦਿਆਂ ਹੀ ਬੀਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਧਰਤੀ ਨਵਾਂ ਪੈਂਡਾ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਰਸਤਾ ਉਸ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ।

ਮਾਇਆ ਦਾ ਲਾਲਚ ਇਕ ਐਸਾ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਚੱਕਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ । ਉਠਦਿਆਂ ਬੈਠਦਿਆਂ ਸੁੱਤਿਆਂ ਜਾਗਦਿਆਂ ਖਾਂਦਿਆਂ ਪੀਂਦਿਆਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਮਾਇਆ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮੁੱਕਦੀ ਨਹੀਂ ।

(੧੩) ਨਿੰਮ ਦੇ ਪੱਤਰ ਕੌੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਥਾਂ ਮਿੱਠੇ ਸ਼ਰਬਤ ਸਿੰਜੋ, ਤਾਂ ਭੀ ਇਸ ਦੇ ਪੱਤਰ ਕੌੜੇ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ । ਸੱਪ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਈ ਜਾਵੇ, ਡੰਗ ਮਾਰਨੋਂ ਨਹੀਂ ਟਲੇਗਾ, ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ ਫਿਰ ਭੀ ਜਾਨ-ਮਾਰੂ ਹੀ ਰਹੇਗਾ । ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਸਾਲਾਂ ਬੱਧੀ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਰੱਖੋ, ਅੰਦਰੋਂ ਕੋਰਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ ।

ਰੱਬ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਖੁੰਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੁਆਰਥੀ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਸੁਆਰਥੀ ਹੀ ਰਹੇਗਾ । ਜਦੋਂ ਦਾਅ ਲਗੇਗਾ, ਸੁਆਰਥ ਦਾ ਡੰਗ ਮਾਰ ਹੀ ਦੇਵੇਗਾ ।

(੧੪) ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਅਮੋਲਕ ਹੈ । ਪਰ ਜੋ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੧੫) ਮੈਣੇ ਆਦਿਕ ਦੀ ਪੈਲੀ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨ ਇਕ ਲਕੜੀ ਉਤੇ ਕਾਲੀਆਂ ਟਾਕੀਆਂ ਵਲ੍ਹੇਟ ਕੇ ਮੁੰਡਾ ਜੇਹਾ ਬਣਾ ਕੇ ਖੜਾ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਘਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏ ਕਿ ਇਹ ਮੈਣਾਂ ਰਾਖਵਾਂ ਹੈ । ਬੰਦਰ ਆਦਿਕਾਂ ਤੋਂ ਫਸਲ ਨੂੰ ਬਚਾ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਭੀ ਪੈਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਕਲ ਵਾਲਾ ਢਾਂਚਾ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦਰ ਆਦਿਕ ਜਾਨਵਰ ਡਰੇ ਰਹਿਣ, ਤੇ ਪੈਲੀ ਨ ਉਜਾੜਨ ।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਾ ਸੁਆਰਥ ਵਿਚ ਮਰ ਚੁਕੀ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਬੇ-ਸ਼ਕ ਸੁੰਦਰ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਾਏ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਸ ਪੈਲੀ ਦੇ ਡਰਨੇ ਸਮਾਨ ਹੀ ਹੈ । ਸਰੀਰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਹੈ ।

(੧੬) ਮੁੰਜੀ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਅਸਲ ਚੀਜ਼ ਚਾਵਲ ਹੀ ਹਨ । ਜੇ ਚਾਵਲ ਕੱਢ ਲਏ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਤੋਹ । ਇਹ ਥੋਥੇ ਤੋਹ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਪੇਟ ਕਿਵੇਂ ਭਰਨ?

ਮਨੁੱਖ ਭੀ ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਵਾਲੀ ਜਿੰਦ ਹੋਵੇ । ਜੇ ਜਿੰਦ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮੁਰਦਿਹਾਣ ਵਿਚ ਫਸ ਗਈ, ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਥੋਥੇ ਤੋਹਾਂ ਸਮਾਨ ਹੀ ਸਮਝੋ ।

(੧੭) ਜੇਠ ਹਾੜ ਦੀਆਂ ਧੁੱਪਾਂ ਵਿਚ ਅੱਕ ਬੜੇ ਲਹਿ ਲਹਿ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਅੱਕਾਂ ਦੀਆਂ ਡਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਲਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਖੱਖੜੀਆਂ ਭੀ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਅੰਬਾਂ ਵਰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਕਈ ਛੋਟੇ ਭੋਲੇ ਬਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਬ ਸਮਝ ਕੇ ਬੜੇ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਤੋੜ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਪਰ ਡਾਲ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੀ ਅੰਬਾਖੜੀ ਫਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਸੈਂਕੜੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨਿਕੇ ਨਿਕੇ ਤੂੰਬੇ ਹਵਾ ਵਿਚ ਉੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਪਿਆਰੇ ਜਿੰਦ-ਦਾਤੇ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੋੜਾ ਬੜਾ ਦੁਖਦਾਈ ! ਡਾਲ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੁੜ ਕੇ ਵਿਚਾਰੀ ਤੂੰਬਾ ਤੂੰਬਾ ਹੋ ਗਈ ।

ਜਿੰਦ ਦਾਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੁੜ ਕੇ ਮਨ ਸੈਂਕੜੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਹਸਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੮) ਨਿੱਤਰੇ ਹੋਏ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਇੱਲਾਂ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀਆਂ ਜਾ ਕੇ ਟਿਕਵੇਂ ਵਾਯੂ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਖੰਭ ਖਿਲਾਰ ਕੇ ਘੰਟਿਆਂ-ਬੱਧੀ ਤਾਰੀਆਂ ਲਾਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਲੰਮੀਆਂ ਤਾਰੀਆਂ ਵਾਲਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇੱਲ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਜਦੋਂ ਭੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਮੁਰਦਾਰ ਦਿੱਸ ਪਏ, ਉਹ ਉੱਚੀ ਉਡਾਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰਤ ਸਿੱਧੀ ਉਸ ਮੁਰਦਾਰ ਤੇ ਆ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਸੁਆਰਥੀ ਮਨ ਨੂੰ ਇੱਲ ਵਾਲੀ ਕੁਬਾਣ ਹੈ । ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਉੱਚੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਤੁਰਤ ਵਿਕਾਰ ਜਾਂ ਲਾਲਚ ਦੇ ਟੋਏ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ ।

(੧੯) ਕੁੱਕੜ ਦੇ ਖੰਭ ਤਾਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਉੱਡ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਉਡਾਰੀ ਵਿਚ ਕੁੱਕੜ ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਰੀਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ।

ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਮੁੰਡੇ ਖੁੰਡੀ-ਖਿਦੋ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਹੁਣ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਹਾਕੀ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ । ਖੁੰਡੀ ਦਾ ਖਿਡਾਰੀ ਮੁੰਡਾ ਕਿਸੇ ਘੋੜ ਅਸਵਾਰ ਫੌਜੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਇਹ ਰੀਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਰਤ ਹੀ ਘੋੜੇ ਉਤੇ ਅਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਬੰਦੂਕ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਬੰਨ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ।

ਭਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਨਿਰੀ ਰੀਸ ਤੇ ਨਿਰੇ ਵਿਖਾਵੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ।

(੨੦) ਤਾਂਬੀਏ ਦੇਗਚੀਆਂ ਆਦਿਕ ਵਿਚ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਸਲੂਣੇ ਖਾਣੇ ਤਿਆਰ ਕਰੀਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਬੜੇ ਸੁਆਦ ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਖਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਕੜਫੀਆਂ ਭੀ ਫੇਰੀਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਰ ਉਹ ਕੜਫੀਆਂ ਕੀਹ ਜਾਣਨ ਸੁਆਦ ਨੂੰ?

ਕਠੋਰ-ਦਿਲ ਸੁਆਰਥੀ ਮਨੁੱਖ ਭਲਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਭੀ ਕੋਰੇ ਦਾ ਕੋਰਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

(੨੧) ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ-ਸਾਰ ਕਾਂ ਆਪਣੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਛੁਡ ਕੇ ਕਿਤੇ ਵੱਸੋਂ ਵਲ ਉੱਡ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਰੋਟੀ ਦੀ ਗਿਰਾਹੀ ਆਦਿਕ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਨੇਰਿਆਂ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਪਏ ਲੋਂ ਲੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਕਾਂ ਕਿਸੇ ਸੁੰਵੇ ਘਰ ਦੇ ਬਨੇਰੇ ਤੇ ਜਾ ਬੈਠੇ, ਉਥੇ ਪਿਆ ਕਾਂ ਕਾਂ ਕਰੇ, ਅੰਤ ਭੁੱਖਿਆਂ ਹੀ ਜਾਣਾ ਪਏਗਾ ।

ਜਿੰਦ ਦੀ ਅਸਲ ਖੁਰਾਕ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ । ਪਰ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਧਨ ਹੀ ਜੋੜਦਾ ਰਿਹਾ, ਤੇ ਆਤਮਕ ਖੁਰਾਕ ਤੇ ਵਾਂਜਿਆ ਰਿਹਾ, ਉਸ ਦੀ ਜਿੰਦ ਇਸ ਸੁੰਵੇ ਸਰੀਰ ਘਰ ਤੋਂ ਅੰਤ ਸੱਖਣੀ ਹੀ ਗਈ ।

(੨੨) ਜੇਠ ਹਾੜ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਹਨੇਰੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਮਿੱਟੀ ਘੱਟਾ ਉੱਡ ਕੇ ਅਸਮਾਨ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਘੱਟੇ ਨਾਲ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਸ਼ਕਲੋਂ ਬੇ-ਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਹਨੇਰੀ ਵਿਚ ਕਾਬੂ ਆ ਜਾਏ, ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਫਿਰ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਅੱਖਾਂ ਨੱਕ ਮੂੰਹ ਕੰਨ ਸਭ ਘੱਟੇ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਮਨੁੱਖ ਭੂਤ ਪਿਆ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ।

ਸਤਸੰਗ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਵਾਂਜਿਆ ਬੰਦਾ, ਬੱਸ, ਭੂਤ ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਤੰਗ-ਦਿਲੀ, ਵਿਕਾਰ, ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੀ ਖੇਹ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਉੱਡਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ । ਹਰ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਲ ਹੀ ਦਿਲ ਵਿਚ ਫਿਟਕਾਰ ਹੀ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

(੨੩) ਚੂਹੇ ਦੀਆਂ ਦੰਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਤ੍ਰਿਖੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਇਸ ਦੇ ਢਹੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਏ, ਕੁਤਰ ਕੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਚੀਜ਼ਾਂ ਕੁਤਰਨ ਦਾ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸ਼ੌਕ ਹੈ । ਜੇ ਕਿਤੇ ਇਹ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੇ, ਤਾਂ ਕਾਗਜ਼ ਕੁਤਰ ਕੁਤਰ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਫਨਾਹ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਉਂਵ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਣ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ । ਬੱਸ! ਭੈੜੀ ਬਾਣ ।

ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ-ਫਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਚੂਹੇ ਵਾਲੀ ਹੀ ਆਦਤ ਹੈ । ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਇਹ ਉਹੀ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲੋਂ ਅੰਤ ਸਾਥ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਝੂਠ ਤੇ ਨਿੰਦਿਆ ਆਦਿਕ ਵਿਚ ਭੀ ਬਹੁਤ ਸਮਾ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਮੂਰਖ-ਪੁਣੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਦਾ ਕਾਗਜ਼ ਕੁਤਰ ਕੁਤਰ ਕੇ ਮੁਕਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਉਮਰ ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੨੪) ਨਿਰੇ ਤੋਹ ਉਖਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਮੁਹਲੀ ਨਾਲ ਛੜੀ ਜਾਉ, ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਛੜੀ ਜਾਉ, ਚਾਵਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਣਗੇ । ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਸੋਹਣੇ ਸੋਹਣੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਦਿਉ, ਮੁਰਦਾ ਮੁਰਦਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ । ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਨਿਤ ਬਿਗਾਨੀਆਂ ਬੁੱਤੀਆਂ ਕੱਢਦਾ ਰਹੇ, ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਖਾਣ ਨੂੰ ਦਾਣੇ ਕਿਥੋਂ ਆ ਜਾਣਗੇ?

ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਸਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਅਸਲੀ ਧਨ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ । ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਧਨ ਤੋਂ ਵਾਂਜਿਆ ਰਿਹਾ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਅਜਾਈਂ ਗਵਾ ਲਈ ।

(੨੫) ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਰੀਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਇਕ ਮਹੱਲ ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਸ ਮਹੱਲ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਚੰਡਾਲ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਅੱਗ ਭੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਭਟਕਣਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ—ਇਹ ਦੋ ਤਕੜੇ ਕਵਾੜ ਉਸ ਮਹੱਲ ਤੇ ਜੜੇ ਪਏ ਹਨ । ਇਸ ਕਾਰਨ ਜੀਵ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦਿੱਸਦਾ ਨਹੀਂ ।

ਜਿਵੇਂ ਮੱਛੀ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜ ਕੇ ਤੜਪਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਜੀਵ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜ ਕੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਿਚ ਤੜਪ ਤੜਪ ਕੇ ਉਮਰ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਹੈ ।

(੨੬) ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਹੈ । ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਜੂਨੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਉੱਤਮ ਸਰੀਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਪਰ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਕਦੇ ਆਪਣੀ ਜੀਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਾਮਾਦਿਕ ਕਾਂ ਸਦਾ ਨੂੰਗ ਨੂੰਗ ਕੇ ਗੰਦਾ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਸਰੀਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਗੰਦ ਦਾ ਕੀੜਾ ਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੨੭) ਹਾਥੀ ਕਾਮ ਵਾਸਨਾ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਗੁਲਾਮ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੱਛੀ ਜੀਭ ਦੇ ਚਸਕੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੁੰਡੀ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਜਾਨ ਗੰਵਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ । ਬਾਂਦਰ ਛੋਲਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਮੁੱਠ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਕਲੰਦਰ ਦੇ ਕਾਬੂ ਆ ਕੇ ਦਰ ਦਰ ਨੱਚਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭ ਮੋਹ ਅਹੰਕਾਰ ਆਦਿਕ ਆਪਣੇ ਪੰਜੇ ਵਿਚ ਫਸਾ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਗਲ ਘੁੱਟ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

(੨੮) ਸਾਵਣ ਦੀ ਘਟਾ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ, ਬੱਦਲ ਗੱਜਦੇ ਹਨ, ਬਿਜਲੀ ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਹੈ, ਪੁਰੇ ਦੀ ਠੰਢੀ ਹਵਾ ਵਗਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਵਰਖਾ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਲੋਆਂ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਮਿਟਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਕਿਤਨਾ ਰਸ-ਭਰਿਆ ਹੈ ਇਹ ਸਮਾ ਉਹਨਾਂ ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਹਨ !

ਪਰਦੇਸ ਗਏ ਪਤੀ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਰੀ ਮੌਜ-ਬਹਾਰ ਅਜੇ ਭੀ ਤਪਸ਼ ਹੀ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭੂ-ਯਾਦ ਤੋਂ ਸੱਖਣੀ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਸੁਖ ਕਾਹਦਾ ?

(੨੯) ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਸਾਲਾਂ-ਬੱਧੀ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹਿਣ ਦਿਉ, ਪੱਥਰ ਅੰਦਰੋਂ ਕੋਰੇ ਦਾ ਕੋਰਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ । ਦਾਣੇ-ਹੀਣ ਖਲਵਾੜੇ ਵਿਚ ਗਾਹ ਪਾ ਦਿਉ, ਗਾਹੀ ਜਾਵੇ, ਗਾਹੀ ਜਾਵੇ, ਦਾਣੇ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ।

ਰੱਬ ਤੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਸੁਆਰਥੀ ਬੰਦੇ ਤੋਂ ਕਦੇ ਭਲੇ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ।

(੩੦) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਹਾਲ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਮਨ ਦਸੀਂ ਪਾਸੀਂ ਦੌੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਧਨ ਜੋੜਨ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਇਸ ਨੂੰ ਚੰਬੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਸੁਖ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮਨੁੱਖ ਧਿਰ ਧਿਰ ਦੀ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਕਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਕੁੱਤੇ ਵਾਂਗ ਹਰੇਕ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਸੇ-ਮਖੌਲ ਦੀ ਭੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ।

(੩੧) ਇਹ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ ਕਿ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਅਰਥ ਗਵਾ ਲਈ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਢਹੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਵਰਤ ਭੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਸਾਰਾ ਉੱਦਮ ਵਿਅਰਥ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿੰਨ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਤਿਵੇਂ ਨਾਮ-ਹੀਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹੋਰ ਹੋਰ ਉੱਦਮ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕਦੇ ।

(੩੨) ਬੰਦਗੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿਅਰਥ ਹੈ । ਨਾਮ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜਗਤ-ਫੁਲਵਾੜੀ ਦਾ ਇਹ ਜੀਵ-ਫੁੱਲ ਕਿਸ ਅਰਥ? ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਰਸਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਬਾਂਦਰ ਦੇ ਹੱਥ ਭੁੱਜੇ ਛੋਲਿਆਂ ਦੀ ਮੱਠ ਆਈ, ਲੋਭੀ ਬਾਂਦਰ ਨੇ ਕੁੱਜੀ ਵਿਚ ਹੱਥ ਫਸਿਆ ਵੇਖ ਕੇ ਭੀ ਛੋਲਿਆਂ ਦੀ ਮੁੱਠ ਨਾਹ ਛੱਡੀ, ਤੇ ਕਲੰਦਰ ਦੇ ਕਾਬੂ ਆ ਗਿਆ । ਇਹੀ ਹਾਲ ਹੈ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਮਾਇਆ-ਗ੍ਰਸੇ ਜੀਵ ਦਾ ।

(੩੩) ਮਾਇਆ-ਵੇੜ੍ਹੀ ਜਿੰਦ ਦੀ ਇਹ ਇਕ ਬੜੀ ਦਰਦਨਾਕ ਕਹਾਣੀ ਹੈ । ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਮਨੁੱਖ ਦੁੱਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਭੀ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੀ ਮਰਨ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜੇ ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਨਾਲ ਹਰ ਵੇਲੇ ਵਾਹ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਖਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ਉਮਰ ਅਜਾਈਂ ਗਵਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੩੪) ਚਕਵੀ ਚਕਵਾ ਪੰਛੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵਿਛੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਚਕਵੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਕੂਕਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਕਦੋਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ, ਤੇ ਕਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋਵੇ ।

ਸੰਖ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਹਿੰਦੂ ਸੱਜਣ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਸੰਖ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਨਿੱਤ ਸਵੇਰੇ ।

ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ-ਮਾਰਿਆ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਭੁਲਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ । ਉਸਦੀ ਜਿੰਦ ਦੇ ਭਾ ਦੀ ਸਦਾ ਵਿਛੋੜੇ

ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਸੰਖ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਨਿੱਤ ਸਵੇਰੇ, ਮਾਨੋ, ਢਾਹਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਬੰਦੇ ਦੀ ਆਤਮਾ ਸਦਾ ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੀ ਹਾਹੁਕੇ ਲੈਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

(੩੫) ਪਿੰਡਾਂ ਨਗਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਭੀ ਮੁਰਦਾਰ ਸੁਟਿਆ ਜਾਏ, ਕੁੱਤੇ ਉਥੇ ਤੁਰਤ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ । ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਕੁੱਤੇ ਉਸ ਮੁਰਦਾਰ ਦੇ ਮਾਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬੇਸ਼ਕ ਆਪਣਾ ਪੇਟ ਭਰ ਸਕਦੇ ਹੋਣ, ਫਿਰ ਭੀ ਕੋਈ ਕੁੱਤਾ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੁੱਤਾ ਭੀ ਆ ਕੇ ਖਾ ਲਏ । ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਭੌਂਕਦੇ ਹਨ, ਲੜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵੱਢਦੇ ਹਨ ।

ਇਹੀ ਸੁਭਾਉ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ-ਮਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਪਦਾਰਥ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਸੁਆਰਥੀ ਬੰਦੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਖਾਂਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਸਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਅਜੇਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਸੰਗ ਭੀ ਮਾੜਾ । ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦਾ ਹਲਕ ਕੁੱਦ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੩੬) ਗਰੀਬ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਜੁੱਤੀ ਮੁੜ ਮੁੜ ਮੋਚੀ ਤੋਂ ਗੰਢਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਛੇਤੀ ਟੁੱਟ ਨਾ ਜਾਏ ।

ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਆਇਆ ਮਨੁੱਖ ਗਰੀਬ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਵਾਂਗ ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਪਾਲਣ ਪੋਸਣ ਵਲ ਹੀ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।

(੩੭) ਲੋਹਾਰ ਜੰਗਲ ਵਿਚੋਂ ਲੱਕੜਾਂ ਕੱਟਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੋਢੇ ਉਤੇ ਕੁਹਾੜਾ ਰੱਖ ਕੇ । ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਘਰੋਂ ਭਰਿਆ ਘੜਾ ਲੈ ਕੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਰੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਜੰਗਲ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਮਨ-ਪਸੰਦ ਦੇ ਰੁੱਖ ਵੱਢਦਾ ਹੈ, ਮਾਨੋ, ਜੰਗਲ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਣਿਆ ਪਿਆ ਹੈ । ਪਰ ਕਰਤੂਤ ਆਖ਼ਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਲੱਕੜਾਂ ਦੇ ਕੋਲੇ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਹੈ । ਪਰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕੋਲੇ ਹੀ ਵਿਹਾੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

੧੦. ਵਿਕਾਰੀ ਜੀਵਨ

੧. ਪਉੜੀ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ੪ ਗਉੜੀ)—ਲੈ ਫਾਹੇ ਰਾਤੀ ਤੁਰਹਿ—ਪੰਨਾ ੩੧੪

੨. ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ: ੫ ਛੰਤ—ਅਨਕਾਏ ਰਾਤੜਿਆ, ਵਾਟ ਦੁਹੇਲੀ ਰਾਮ—ਪੰਨਾ ੫੪੬

੩. ਸਾਰਗ ਮ: ੫—ਬਿਖਈ ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ ਇਵ ਹੀ ਗੁਦਾਰੈ—ਪੰਨਾ ੧੨੦੫

੪. ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ—ਘਰ ਕੀ ਨਾਰਿ ਤਿਆਗੈ ਅੰਧਾ—ਪੰਨਾ ੧੧੬੪

੫. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ—ਫਰੀਦਾ ਵੇਖੁ ਕਪਾਹੈ ਜਿ ਥੀਆ—ਪੰਨਾ ੧੩੮੦

ਭਾਵ:

(੧) ਤੇਲੀ ਤਿਲਾਂ ਦੀ ਘਾਣੀ ਕੋਲੂ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਪੀੜਦਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਇਕ ਭੀ ਤਿਲਾਂ ਦਾ ਦਾਣਾ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ । ਕੋਲੂ ਵਿਚ ਸਭ ਮਲੀਆ-ਮੇਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇਲ ਨਿਚੁੜ ਕੇ ਵੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਚੋਰੀ ਯਾਰੀ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੁਭ ਗੁਣ ਨਿਪੀੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਖੇੜੇ ਦੇ ਥਾਂ ਸਹਿਮ ਫਿਕਰ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

(੨) ਡੂੰਘੇ ਹਨੇਰੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਡਿੱਗ ਪਏ, ਕੱਢਣ ਵਾਲਾ ਭੀ ਕੋਈ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਨਾਹ ਹੋਵੇ, ਡਿੱਗਣ ਵਾਲੇ ਦੀ

ਜਿੰਦ ਉਥੇ ਬੜੀ ਤੜਪਦੀ ਹੈ, ਦਮ ਘੁੱਟਦਾ ਹੈ, ਤਰਲੋ-ਮੱਛੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਆਖਰ ਮੌਤ ਮੁਕਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ।

ਤੇਲੀ ਦਾ ਕੋਲੂ ਵੇਖੋ । ਤਿਲਾਂ ਦੀ ਘਾਣੀ ਤੇਲੀ ਕੋਲੂ ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਕੋਲੂ ਦੀ ਲੱਠ ਕੋਲੂ ਵਿਚ ਫਿਰਦੀ ਹੈ, ਤਿਲ ਨਿਪੀੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਾਰਾ ਤੇਲ ਨੁਚੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭੀ ਸਾਰੀ ਹੀ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਲੰਮੀ ਕਹਾਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਮਰ ਦਾ ਬੀਤਿਆ ਸਮਾ ਮੁੜ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਭਲਾਈ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕਰ ਸਕੇ । ਭਲਾ ਰੁੱਖ ਨਾਲੋਂ ਝੜੇ ਹੋਏ ਪੱਤਰ ਮੁੜ ਟਾਹਣੀਆਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਆ ਜੁੜਨ?

(੩) ਕੱਖਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲੀ ਬਣਾ ਲਈਏ ਰਹਿਣ ਵਾਸਤੇ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ ਅੱਗ ਬਾਲ ਬੈਠੀਏ । ਉਹ ਕੁੱਲੀ ਕਦ ਤਕ ਬਚੀ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਚਿੱਟੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਸਦਾ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਵਸੇਬਾ ਰੱਖੀਏ ਜੋ ਕੋਲਿਆਂ ਤੇ ਰਾਖ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਥੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਤੋਂ ਕਦ ਕਾਲਖ ਝਾੜਦੇ ਰਹਾਂਗੇ? ਮਨੁੱਖ ਰੁੱਖ ਦੇ ਜਿਸ ਟਾਹਣ ਉਤੇ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਕੁਹਾੜੇ ਨਾਲ ਵੱਢਦਾ ਜਾਏ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਕੁਝ ਖਾਂਦਾ ਭੀ ਜਾਏ; ਟਾਹਣ ਟੁੱਟਦਿਆਂ ਸਾਰ ਉਹ ਮੂੰਹ-ਭਾਰ ਭੁੰਢੇ ਆ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਹੱਡ ਗੋਡੇ ਤੁੜਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ।

ਸਦਾ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਹਾਰ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੪) ਸਿੰਬਲ ਦਾ ਰੁੱਖ ਬੜਾ ਉੱਚਾ ਤੇ ਝਾਟਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਫੁੱਲ ਬੜੇ ਸੂਹੇ ਚੁਹਚੁਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਫੁੱਲਾਂ ਤੇ ਭੁੱਲ ਕੇ ਤੋਤਾ ਫਲ ਖਾਣ ਲਈ ਆ ਬੈਠਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਖਾਵੇ ਕੀਹ? ਉਥੇ ਤਾਂ ਨਿਰਾ ਰੂੰ ਹੀ ਰੂੰ । ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।

ਕਾਮੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਾਲੋਂ ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਧੀਕ ਸੁੰਦਰ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ । ਸਦਾ ਕਾਮ ਵਾਸਨਾ ਵਿਚ ਸੜਦਾ ਹੈ ।

(੫) ਕਪਾਹ ਵੇਲਣੇ ਵਿਚ ਵੇਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਪੇਂਝੇ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਪਿੰਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਤਿਲ ਕੋਲੂ ਵਿਚ ਪੀੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਮਾਦ ਵੇਲਣੇ ਵਿਚ ਪੀੜੀਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਸ ਦੀ ਰਹੁ ਕੜਾਹੇ ਵਿਚ ਕਾੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕੁੰਨਾ (ਹਾਂਡੀ) ਸਦਾ ਅੱਗ ਉਤੇ ਰੱਖਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਵਿਕਾਰੀ ਬੰਦੇ ਦਾ ਹਾਲ ਤੱਕੋ । ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਚਿੰਤਾ ਫਿਕਰਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਜਿੰਦ ਸਦਾ ਤੜਪਦੀ ਲੁੱਛਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

੧੧. ਸਿਮਰਨ

(ੳ) ਜੀਵਨ-ਮਨੋਰਥ

੧. ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧—ਜਾਲਿ ਮੋਹੁ, ਘਸਿ ਮਸੁ ਕਰਿ—ਪੰਨਾ ੧੬
੨. ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧—ਸੁਣਿ ਮਨ ਮਿਤ੍ਰੁ ਪਿਆਰਿਆ—ਪੰਨਾ ੨੦
੩. ਸਲੋਕੁ ਮ: ੧ (ਵਾਰ ਮਾਝ)—ਪਹਿਰਾ ਅਗਨਿ, ਹਿਵੈ ਘਰੁ ਬਾਧਾ—ਪੰਨਾ ੧੪੬
੪. ਸੋਰਠਿ ਮ: ੧—ਮਨੁ ਹਾਲੀ, ਕਿਰਸਾਣੀ ਕਰਣੀ—ਪੰਨਾ ੫੯੫
੫. ਸਲੋਕੁ ਮ: ੨ (ਸਾਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ)—ਜੈਸਾ ਕਰੇ ਕਹਾਵੈ ਤੈਸਾ—ਪੰਨਾ ੧੨੪੫

੬. ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੩ ਅਨੰਦੁ—ਏ ਰਸਨਾ ਤੂ ਅਨ ਰਸਿ ਰਾਚਿ ਰਹੀ—ਪੰਨਾ ੯੨੧
੭. ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੩ ਅਨੰਦੁ—ਏ ਸਰੀਰਾ ਮੇਰਿਆ ਹਰਿ ਤੁਮ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਰਖੀ—ਪੰਨਾ ੯੨੧
੮. ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੩ ਅਨੰਦੁ—ਏ ਸਰੀਰਾ ਮੇਰਿਆ ਇਸੁ ਜੁਗ ਮਹਿ ਆਇ ਕੈ—ਪੰਨਾ ੯੨੧
੯. ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੩ ਅਨੰਦੁ—ਏ ਨੇਤ੍ਰਹੁ ਮੇਰਿਹੋ, ਹਰਿ ਤੁਮ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਧਰੀ—ਪੰਨਾ ੯੨੧
੧੦. ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੩ ਅਨੰਦੁ—ਏ ਸ੍ਰਵਣਹੁ ਮੇਰਿਹੋ, ਸਾਚੈ ਸੁਨਣੈ ਨੋ ਪਠਾਏ—ਪੰਨਾ ੯੨੨
੧੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ)—ਸੇ ਦਾੜੀਆਂ ਸਚੀਆ—ਪੰਨਾ ੧੪੧੯
੧੨. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ)—ਮੁਖ ਸਚੇ ਸਚੁ ਦਾੜੀਆ—ਪੰਨਾ ੧੪੧੯
੧੩. ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ: ੪ ਛੰਤ—ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨੁ ਕਉ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ—ਪੰਨਾ ੫੩੯
੧੪. ਮਾਝ ਮ: ੫—ਰੈਣਿ ਸੁਹਾਵੜੀ, ਦਿਨਸੁ ਸੁਹੇਲਾ—ਪੰਨਾ ੧੦੭
੧੫. ਗਉੜੀ ਮ: ੫—ਕਈ ਜਨਮ ਭਏ ਕੀਟ ਪਤੰਗਾ—ਪੰਨਾ ੧੭੬
੧੬. ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮ: ੫ (੧੩)—ਆਤਮ ਰਸੁ ਜਿਹ ਜਾਨਿਆ—ਪੰਨਾ ੨੫੨
੧੭. ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫—ਜਿਸੁ ਵਖਰ ਕਉ ਲੈਨਿ—ਪੰਨਾ ੨੮੨
੧੮. ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫—ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ—ਪੰਨਾ ੬੨੧
੧੯. ਸੂਹੀ ਮ: ੫—ਰਹਣੁ ਨ ਪਾਵਹਿ ਸੁਰਿ ਨਰ ਦੇਵਾ—ਪੰਨਾ ੭੨੯
੨੦. ਸਲੋਕ ਮ: ੫—(ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ)—ਪਾਵ ਸੁਹਾਵੇ ਜਾਂ ਤਉ ਧਿਰਿ ਜੁਲਦੇ—ਪੰਨਾ ੯੬੪
੨੧. ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ (ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ)—ਕਬੀਰ ਕਸਉਟੀ ਰਾਮ ਕੀ—ਪੰਨਾ ੯੪੮
੨੨. ਸਾਰਗ ਮ: ੫—ਆਇਓ ਸੁਨਨ ਪੜਨ ਕਉ ਬਾਣੀ—ਪੰਨਾ ੧੨੧੯
੨੩. ਗੌਂਡ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਨਰੂ ਮਰੈ ਨਰੂ ਕਾਮਿ ਨ ਆਵੈ—ਪੰਨਾ ੮੭੦
੨੪. ਕੇਦਾਰਾ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਕਿਨ ਹੀ ਬਨਜਿਆ ਕਾਂਸੀ ਤਾਂਬਾ—ਪੰਨਾ ੧੧੨੩
੨੫. ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਭਗਤਿ ਕਮਾਈ—ਪੰਨਾ ੧੧੩੬

ਭਾਵ:

(੧) ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਸਦਾ ਦਾ ਸਾਥ ਨਿਬਾਹੁਣ ਵਾਲਾ ਪਦਾਰਥ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ । ਇਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਸਰਦਾਰੀਆਂ ਤੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀਆਂ ਇਥੇ ਹੀ ਧਰੀਆਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਰਹਿ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਕੌਡੀ ਭੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੀ ਅਜਾਈਂ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਸੋ, ਜਗਤ ਦਾ ਮੋਹ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

(੨) ਇਕੋ ਹੀ ਖੱਟੀ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਇਥੋਂ ਖੱਟ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ । ਇਹ ਯਾਦ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਦੇ ਹੇਠ ਤੁਰਿਆਂ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬੀਦਾ ਹੈ ।

ਵਿਦਵਾਨ ਮਨੁੱਖ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਆਦਰ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਜੇ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਹੈ ਹਉਮੈ ਹੈ, ਤਾਂ ਚੁੰਚ-ਗਿਆਨਤਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਮਨੁੱਖ ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਸਿਆਣਾ ਹੋਵੇ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਦੋਸਤ-ਮਿੱਤਰ ਬਣਾ ਲਏ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼ ਬਣਿਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

(੩) ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਵਾਹੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਹੱਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਵਪਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਕੋਈ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਅਰੰਭੇ ਕਿੱਤੇ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮਾਇਆ ਕਮਾਣ ਦੇ ਆਹਰੇ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਮਾਇਆ ਇਥੇ ਦੀ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਦਾ ਨਾਲ ਨਿਭਣ ਵਾਲਾ ਸਾਥੀ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਾਸਤੇ ਤੇ ਖਲਕਤ ਵਾਸਤੇ ਪਿਆਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਹਰ ਵੇਲੇ ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜਗਤ ਤੋਂ ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ ਭੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਦਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਉਤੇ ਸਦਾ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।

(੪) ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਲੋਕ ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਵਾਲੇ ਜੋਗੀਆਂ ਸਾਧਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਧੰਨ ਧੰਨ ਆਖਦੇ ਥੱਕਦੇ ਨਹੀਂ । ਪਰ ਭੋਲੇ ਲੋਕ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਇਹ ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਅਹੰਕਾਰ ਦੇ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਡੋਗਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ।

(੫) ਉੱਲੂ, ਖੋਤਾ, ਬਾਂਦਰ ਆਦਿਕ ਨਾਮ ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਮੁੜ ਮੁੜ ਉੱਲੂ ਖੋਤੇ ਬਾਂਦਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਨ । ਮਨੁੱਖ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਅਜੇਹੇ ਬੰਦੇ ਮਨੁੱਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਤੋਂ ਹੇਠਲੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਦੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਸੋਹਣੀ ਸ਼ਕਲ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਉਹ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗ ਸੋਹਣੇ । ਅਸਲ ਮਨੁੱਖ ਉਹ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਗ ਸੋਹਣੇ ਭੀ ਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ ਸੁਚੱਜੇ ਭੀ ।

(੬) ਜੀਭ ਨੂੰ ਰਸ ਕਸ ਪਰਖਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਪਰ ਜੀਭ ਦਾ ਚੁਸਕਾ ਬੁਰਾ । ਚਸਕਿਆਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪਏ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਕਦੇ ਮੁੱਕਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ।

ਜਿਸ ਦੇ ਚੰਗੇ ਭਾਗ ਹੋਣ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਏ, ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਰਸ ਆਵੇ, ਤਾਂ ਚਸਕਿਆਂ ਦੀ ਖੁਆਰੀ ਤੋਂ ਉਹ ਬਚਦਾ ਹੈ ।

(੭) ਜਿਸ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਇਹ ਜਗ ਰਚਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਭੀ ਆਪਣੀ ਜੋਤਿ ਟਿਕਾ ਰੱਖੀ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੂੰ ਸਦਾ ਚੇਤੇ ਰੱਖੇ, ਤੇ ਇਸ ਜਗਤ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਰਚੀ ਖੇਡ ਜਾਣੇ ।

(੮) ਉਹ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਧੰਨ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਅਖਵਾਉਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਕਰਤਾਰ

ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਇਹ ਯਾਦ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤੀ, ਤਾਂ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਹਾਰੀ ਗਈ ਸਮਝੋ ।

(੯) ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਲੋਂ ਵੇਖਣ ਦੀ ਸੱਤਿਆ ਮਿਲੀ ਹੈ । ਉਹੀ ਅੱਖਾਂ ਮੁਬਾਰਿਕ ਹਨ ਜੋ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਵੇਖਦੀਆਂ ਹਨ ।

(੧੦) ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਮਿਲੀ ਹੈ । ਪਰ ਜੇ ਕੁਝ ਇਹ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦਾ ਅਸਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਉਤੇ ਪੈਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਉਹੀ ਕੰਨ ਚੰਗੇ ਸਮਝੋ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਪੜਾ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਜਿੰਦ ਤੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਚੱਜਾ ਜੀਵਨ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

(੧੧) ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦਾੜੀਆਂ ਹੀ ਆਦਰ-ਸਤਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ । ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਸਤਕਾਰ-ਜੋਗ ਹਨ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰਦੇ ਹਨ ।

(੧੨) ਦਾੜੀ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖਣੀ—ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਅਖਾਣ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਤੋਂ ਇਹ ਆਸ ਕਰੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਬੋਲ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਜੋ ਬਚਨ ਕਰੇਗਾ ਉਸ ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹੇਗਾ । ਦਾੜੀ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਸੁਤੇ ਹੀ ਇਤਬਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਉਹ ਦਾੜੀ ਸੱਚੀ ਦਾੜੀ ਹੈ, ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਮਨੁੱਖ ਅਖਵਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਦਾ ਬੋਲ ਦਾ ਪੂਰਾ ਹੈ ।

(੧੩) ਸਦਕੇ ਉਸ ਜੀਭ ਤੋਂ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਕੰਨ ਭੀ ਮੁਬਾਰਿਕ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਸੁਣਦੇ ਹਨ । ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅੰਗ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹਨ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਉਂਦਾ ।

(੧੪) ਜੇਹੜਾ ਸਮਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਰੇ, ਉਹ ਸਫਲਾ ਜਾਣੇ ।

(੧੫) ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਅਨੇਕਾਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਬੜੇ ਚਿਰਾਂ ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਇਹੀ ਮੌਕਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

(੧੬) ਜਗਤ ਵਿਚ ਉਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਆਉਣਾ ਸਫਲ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਜੀਭ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋਈ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਗਤ ਵਿਚ ਉਹੀ ਆਇਆ ਸਮਝੋ ।

(੧੭) ਜੀਵ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-ਵੱਖਰ ਖਰੀਦਣ ਵਾਸਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਨਾਮ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਮਨ ਦੇ ਵੱਟੇ । ਅਹੰਕਾਰ ਦੇ ਟਿੱਬਿਆਂ ਉਤੇ ਨਾਮ ਵਰਖਾ ਦਾ ਕੀਹ ਅਸਰ ਹੋਵੇ?

ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਵਣਜ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਸੋਭਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਤੇ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਉਹ ਸੁਰਖਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

(੧੮) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਹੈ,

ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਧਰਮ ਦੀ ਪੌੜੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ।
ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਆਤਮਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਦਾਤਿ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੧੯) ਜਗਤ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਆਏ । ਕੋਈ ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਰਿਸ਼ੀ-ਮੁਨੀ ਅਖਵਾ ਗਏ, ਕੋਈ ਧਰਤੀ ਤੇ ਹਕੂਮਤ ਕਰ ਗਏ, ਕੋਈ ਵਪਾਰ ਕਰ ਕੇ ਧਨਾਢ ਹੋ ਗਏ । ਪਰ ਅਸਲੀ ਜਿਉਂਦੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਹਨ ਜੋ ਭਲਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ, ਤੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤ੍ਰ ਵਿਚ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ।

(੨੦) ਪੈਰ ਸੋਹਣੇ ਉਹ ਹੀ ਹਨ ਜੋ ਸਤਸੰਗ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਤੁਰਨ, ਸਿਰ ਸੋਹਣਾ ਉਹ ਜੋ ਅਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਆਕੜੇ ਨਾਹ । ਮੂੰਹ ਸੋਹਣਾ ਉਹ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰੇ, ਤੇ ਜਿੰਦ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਉਹ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਆਸਰਾ-ਪਰਨਾ ਬਣਾਏ ।

(੨੧) ਸੋਨੇ ਦਾ ਖਰਾ-ਪਨ ਪਰਖਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਸਵੱਟੀ ਤੇ ਕੱਸ ਲਾਈਦੀ ਹੈ । ਕਸਵੱਟੀ ਉਤੇ ਖੋਟੇ ਸੋਨੇ ਦਾ ਪਾਜ ਉੱਘੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਪਰਖ ਲਈ ਭੀ ਇਕ ਕਸਵੱਟੀ ਹੈ । ਜਿਤਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ, ਉਤਨਾ ਹੀ ਉਹ ਮਨੁੱਖਤਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੈ । ਸੁਆਰਥ ਵਲੋਂ ਮਰ ਕੇ ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਅਖਵਾਉਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ।

(੨੨) ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਸਲ ਮਨੋਰਥ ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜੇ । ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਪਿਆਰ ਇਥੋਂ ਤਕ ਵਧਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਰਚੀ ਖਲਕਤ ਨਾਲ ਭੀ ਪਿਆਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੁਆਰਥ ਤੇ ਹੋਰ ਲਾਲਚ ਤਿਆਗ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਖਲਕਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਹੀ ਅਸਲ ਲਾਭ ਸਮਝਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੨੩) ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ । ਪਰ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਤਦੋਂ ਹੀ ਜਾਣੋ ਜੇ ਇਸ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖਤਾ ਵਾਲੇ ਲੱਛਣ ਭੀ ਹੋਣ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੇ ਪਸ਼ੂ ਮਰ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੁਰਦਾਰ ਤੋਂ ਭੀ ਕਈ ਕੰਮ ਸੌਰਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਮਰੇ ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਚਿਖਾ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਿਆ ।

(੨੪) ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਲੋਕ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਧੰਧਿਆਂ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸੰਤ-ਜਨ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

(੨੫) ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਜੂਨਾਂ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਜੀਅ ਜੰਤ ਹਨ । ਮਨੁੱਖ-ਸਰੀਰ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ । ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਉਸੇ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਸਮਝੋ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਸੁਆਰਥ ਤਿਆਗ ਕੇ ਖਲਕਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਬੁਢੇਪਾ ਆਇਆਂ ਸੇਵਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੀ ਹੈ, ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦਾ ਲਾਭ ਖੱਟਣ ਦਾ । ਜੇ ਇਹ ਸਮਾ ਸੁਆਰਥ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚੋਂ ਬਾਜ਼ੀ ਹਾਰ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ

(ਅ) ਵਰਖਾ

੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਗੁਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ)—ਖੇਤਿ ਮਿਆਲਾ ਉਚੀਆ—ਪੰਨਾ ੫੧੭

੨. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰ ਮਲਾਰ)—ਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਮਨੁ ਰਹਸੀਐ—ਪੰਨਾ ੧੨੭੮

੩. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਮਲਾਰ ਕੀ ਵਾਰ)—ਉਨਵਿ ਉਨਵਿ ਆਇਆ—ਪੰਨਾ ੧੨੮੦
੪. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰ ਮਲਾਰ)—ਉਂਨਵਿ ਉਂਨਵਿ ਆਇਆ—ਪੰਨਾ ੧੨੮੦
੫. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਮਲਾਰ ਕੀ ਵਾਰ)—ਕਲਮਲਿ ਹੋਈ ਮੇਦਨੀ—ਪੰਨਾ ੧੨੮੧
੬. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰ ਮਲਾਰ)—ਭਿੰਨੀ ਰੈਣਿ ਚਮਕਿਆ—ਪੰਨਾ ੧੨੮੨
੭. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ)—ਬਾਬੀਹਾ ਪ੍ਰਿਉ ਪ੍ਰਿਉ ਕਰੇ—ਪੰਨਾ ੧੪੧੯
੮. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ)—ਬਾਬੀਹਾ ਤੂੰ ਸਚੁ ਚਉ—ਪੰਨਾ ੧੪੧੯
੯. ਸਲੋਕ ਮ: ੪ (ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ)—ਸਾਵਣੁ ਆਇਆ ਝਿਮਝਿਮਾ—ਪੰਨਾ ੧੨੫੦
੧੦. ਮਾਝ ਮ: ੫—ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਤੇਰੀ—ਪੰਨਾ ੧੦੩
੧੧. ਮਾਝ ਮ: ੫—ਹੁਕਮੀ ਵਰਸਣ ਲਾਗੇ ਮੇਹਾ—ਪੰਨਾ ੧੦੪
੧੨. ਮਾਝ ਮ: ੫—ਭਏ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਗੋਵਿੰਦ ਗੁਸਾਈ—ਪੰਨਾ ੧੦੫
੧੩. ਮਾਝ ਮ: ੫—ਮੀਹੁ ਪਇਆ ਪਰਮੇਸਰਿ ਪਾਇਆ—ਪੰਨਾ ੧੦੫
੧੪. ਪਉੜੀ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਗਉੜੀ)—ਓਥੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵੰਡੀਐ—ਪੰਨਾ ੩੨੦
੧੫. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ)—ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਿ ਫੁਰਮਾਇਆ—ਪੰਨਾ ੩੨੧
੧੬. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਗਉੜੀ)—ਧਰਣਿ ਸੁਵੰਨੀ ਖੜ ਰਤਨ ਜੜਾਵੀ—ਪੰਨਾ ੩੨੨
੧੭. ਡਖਣੇ ਮ: ੫ (ਮਾਰੂ ਕੀ ਵਾਰ)—ਜੇ ਤੂ ਵਤਹਿ ਅੰਛਣੇ—ਪੰਨਾ ੧੦੯੫
੧੮. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ)—ਵੁਠੇ ਮੇਘ ਸੁਹਾਵਣੇ—ਪੰਨਾ ੧੨੫੧

ਭਾਵ:

(੧) ਕਾਲੀ ਘਟਾ ਚੜ੍ਹੀ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਸਾਨ ਕਹੀ ਮੋਢੇ ਉਤੇ ਰੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵੱਟ-ਬੰਨੇ ਉੱਚੇ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਮੀਂਹ ਦਾ ਪਾਣੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੈਲੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਾ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਏ ।

ਕਿਤਨਾ ਸੁਭਾਗ ਹੈ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜਿਸ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਦੀਦਾਰ ਵਾਸਤੇ ਉਤਾਵਲਾ ਹੋ ਹੋ ਪੈਂਦਾ ਹੈ !

(੨) ਵਰਖਾ ਹੋਣ ਤੇ ਧਰਤੀ ਹਰਿਆਵਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਪਾਣੀ ਹੀ ਪਾਣੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਤੀ ਸੋਹਣੀ ਦਿੱਸਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹਿਰਦਾ-ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਹਿਰਦਾ ਟਹਿਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਤੇ ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੩) ਜਦੋਂ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਂ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਤੇ ਬੱਦਲ ਧਰਤੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਲੰਘਦੇ ਹਨ, ਤਦੋਂ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਅਜਬ ਰੂਪ ਚੜ੍ਹਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ।

ਕੈਸੀ ਸੁੰਦਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਹਿਰਦਾ-ਧਰਤੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਦੀ ਝੜੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ।

(੪) ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਲੱਦੇ ਬੱਦਲ ਝੁਕ ਝੁਕ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਝੜੀ ਲਾ ਕੇ ਵਰ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

ਪਰ ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਕੀਹ ਵੱਸ ਹੈ? ਬੱਦਲ ਭੇਜਣ ਵਾਲੇ ਦਾਤਾਰ ਰਾਜਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨ ਭੁਲਾਓ ।

(੫) ਜੇਠ-ਹਾੜ ਦੀਆਂ ਲੂੰਹਦੀਆਂ ਲੋਆਂ ਨਾਲ ਸਭ ਜੀਆ-ਜੰਤ ਘਬਰਾ ਉੱਠਦੇ ਹਨ, ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਕਿਤੇ ਹਰਿਆਵਲ ਨਜ਼ਰੀਂ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ, ਲੋਆਂ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁਝ ਸੜ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਾਵਣ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਂ ਉੱਠਦੀਆਂ ਹਨ । ਛੱਜੀਂ ਖਾਰੀਂ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਚੁਫੇਰੇ ਹਰਿਆਵਲ ਹੀ ਹਰਿਆਵਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅੰਨ ਦੇ ਫ਼ਸਲ ਹਰ ਪਾਸੇ ਲਹਿ ਲਹਿ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਬੇਅੰਤ ਹੈ ਰਾਜਕ ਪ੍ਰਭੂ! ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ, ਹੇ ਮਨ! ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ?

(੬) ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਂ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ, ਬੱਦਲ ਲਿਸ਼ਕਦੇ ਹਨ, ਵਰਖਾ ਦੀ ਝੜੀ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਵਰਖਾ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਹਰਿਆਵਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕਿਸਾਨ ਪੈਲੀਆਂ ਬੀਜਦੇ ਹਨ, ਜੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਬੇਅੰਤ ਅੰਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਪਰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਬਹੁਤੀ ਵਰਖਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਫ਼ਸਲ ਬਰਬਾਦ ਭੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਇਕ ਐਸਾ ਧਨ ਹੈ ਜੋ ਕਦੇ ਬਰਬਾਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

(੭) ਵਰਖਾ ਰੁੱਤੇ ਬੱਦਲ ਆਉਂਦੇ ਵੇਖ ਕੇ ਪਪੀਹਾ 'ਪੀ, ਪੀ' ਕੂਕਦਾ ਹੈ । ਵਰਖਾ ਦੀ ਬੂੰਦ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਤਨ ਮਨ ਵਿਚ ਠੰਡ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਨਾਮ-ਅਮ੍ਰਿਤ ਪੀਤਾ, ਉਸ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮੁੱਕ ਗਈ ।

(੮) ਸਾਵਣ ਦੇ ਬੱਦਲ ਝੁਕ ਝੁਕ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਪਪੀਹਾ ਵਰਖਾ ਦੀ ਬੂੰਦ ਵਾਸਤੇ ਕੂਕਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਵਡਭਾਗੀ ਨੇ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਬੂੰਦ ਚੱਖੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਹੋਰ ਸਭ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮੁੱਕ ਗਈ ।

(੯) ਸਾਵਣ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਝੜੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੇਠ ਹਾੜ ਵਾਲੀ ਸਾਰੀ ਤਪਸ਼ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਹਰਿਆਵਲ ਹੀ ਹਰਿਆਵਲ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਅੰਨ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ-ਵਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਥੋਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਤਪਸ਼ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੀ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਠੰਢ ਹੀ ਠੰਢ, ਪਿਆਰ ਹੀ ਪਿਆਰ ।

(੧੦) ਸਾਵਣ ਦੇ ਬੱਦਲ ਵਰ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਧਰਤੀ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਠੰਢ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਧਰ ਤੱਕੋ, ਪਾਣੀ ਹੀ ਪਾਣੀ ਤੇ ਹਰਿਆਵਲ ਹੀ ਹਰਿਆਵਲ ।

ਕਿਤਨੀ ਸੁਭਾਗਣ ਹੈ ਉਹ ਹਿਰਦਾ-ਧਰਤੀ, ਜਿਥੇ ਨਾਮ ਦੀ ਝੜੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ।

(੧੧) ਦਾਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਲੋਆਂ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਠੰਢ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਅੰਨ ਦਾ ਸੁਕਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਘਾਹ-ਪੱਠੇ ਦੀ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਮੌਜ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਹਿਰਦੇ-ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੀ ਘਟਾ ਵਸ ਪਏ; ਉਥੇ ਠੰਢ ਤੇ ਪ੍ਰਫੁਲਤਾ ਕਿਉਂ ਨ ਹੋਵੇ?

(੧੨) ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਅੰਞਾਣੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ ਕਿਤਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪਾਲਦੀ ਹੈ! ਇਹ ਸਾਰੇ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਆਪਣੇ

ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਪਿਆਰ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਮੋਹਰ ਕਰ ਕੇ ਬੱਦਲ ਭੇਜਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਵਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅੰਨ ਧਨ ਉਪਜ ਕੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਜੇਹੜਾ ਵਡਭਾਗੀ ਉਸ ਰਾਜਕ ਦਾ ਆਸਰਾ-ਪਰਨਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਤਨ ਮਨ ਵਿਚ ਠੰਢ ਹੀ ਠੰਢ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੧੩) ਪਰਮੇਸਰ ਮੀਂਹ ਭੇਜ ਕੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਲੇਸ਼ ਮਿਟਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਸੁਖ ਤੇ ਠੰਢ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਆਪਣੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਆਪ ਹੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ ਮਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਮਨਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

(੧੪) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕ੍ਰਦਰਤਿ ਦਾ ਸੁਹਜ ਵੇਖੋ ਕਿਸੇ ਪਹਾੜ ਉਤੇ ਜਾ ਕੇ । ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਰਿਆਵਲ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਚਸ਼ਮੇ, ਹਰਿਆਵਲ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਚਸ਼ਮੇ !

ਜੇਹੜੇ ਵਡਭਾਗੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਿਆਰ ਦੇ, ਮਾਨੋ, ਸੋਮੇ ਫੁੱਟ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।

(੧੫) ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਦੇ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਬੱਦਲ ਆ ਕੇ ਵਰਖਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਧਰਤੀ ਹਰਿਆਵਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਅੰਨ ਧਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਲੋਆਂ ਦੀ ਸੜੀ ਹੋਈ ਧਰਤੀ ਮੁੜ ਜੀਉ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਹਿਰਦਾ-ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਰੁਮਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੬) ਵਰਖਾ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਹਰਿਆਵਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਵੰਨ-ਸੁ-ਵੰਨੇ ਫੁੱਲ ਇਉਂ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਹਰੀ ਮਖਮਲ ਉਤੇ ਰਤਨ ਜੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਜਿਸ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਦੀ ਵਰਖਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਉਸ ਦਾ ਤਨ ਮਨ ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੭) ਧਰਤੀ ਦੇ ਜਿਸ ਹਿੱਸੇ ਉਤੇ ਵਰਖਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਉਥੇ ਹਰਿਆਵਲ ਹੀ ਹਰਿਆਵਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਧਰਤੀ ਦਾ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਸੁਹਾਵਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰਦੇਸ ਤੋਂ ਪਤੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਵੇਹੜੇ ਆ ਵੜੇ, ਤਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਘਰ ਸੋਹਣਾ ਦਿੱਸਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਆ ਬੈਠੇ, ਉਸ ਦਾ ਤਨ ਮਨ ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੮) ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਮੀਂਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਅੰਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਠੰਢ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਤਨ ਮਨ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਿਮਰਨ

(ੲ) ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ

੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ)—ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਤਰਿ ਸਹਜੁ ਹੈ—ਪੰਨਾ ੧੪੧੪

੨. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ)—ਨਾਨਕ ਤਿਨਾ ਬਸੰਤੁ ਹੈ—ਪੰਨਾ ੧੪੨੦

੩. ਪਉੜੀ ਮ: ੪ (ਸੋਰਠਿ ਕੀ ਵਾਰ)—ਹਰਿ ਚੋਲੀ ਦੇਹ ਸਵਾਰੀ—ਪੰਨਾ ੬੪੬

੪. ਭੈਰਉ ਮ: ੫—ਸੁਖ ਨਾਹੀ ਬਹੁਤੈ ਧਨਿ ਖਾਟੈ—ਪੰਨਾ ੧੧੪੭

੫. ਸੋਰਠਿ ਭੀਖਨ ਜੀ—ਐਸਾ ਨਾਮੁ ਰਤਨੁ ਨਿਰਮੋਲਕੁ—ਪੰਨਾ ੬੫੯

ਭਾਵ:

(੧) ਨਰੋਏ ਪੰਛੀਆਂ ਵਲ ਤੱਕੋ, ਕਿਵੇਂ ਮੌਜ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਡਾਰੀਆਂ ਲਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਅਹੁਰਿਆ ਹੋਇਆ ਪੰਛੀ ਨਿਮੋਝੁਣਾ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸੇ ਰੁੱਖ ਦੀ ਟਾਹਣੀ ਉਤੇ ਹੀ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਮਾਇਆ-ਵੇੜਿਆ ਮਨ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮਾਇਕ ਝੰਮੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਪਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾਮ-ਰਸ ਆਇਆ, ਉਹ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਚਿੰਤਾ ਫਿਕਰਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ-ਰਸ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੨) ਸਿਆਲ ਦੀ ਰੁੱਤੇ ਕੱਕਰ ਆਦਿਕ ਦੇ ਪਾਲੇ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਦੀ ਬਨਸਪਤੀ ਸੁੱਕ ਸੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸਿਆਲ ਲੰਘਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਦਾ ਨਿੱਘ ਵਧਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਬਨਸਪਤੀ ਵਿਚ ਭੀ ਜਾਨ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਰਿਆਵਲ, ਤੇ ਹਰਿਆਵਲ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਖੇੜਾ । ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀ, ਚਾਉ ਹੀ ਚਾਉ, ਖਿਲੇਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਦਾ ਨਿੱਘ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ, ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ ਹੁਲਾਰੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ।

(੩) ਕੱਪੜੇ ਨੂੰ ਪੱਕੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗ ਕੇ, ਸੁਚੱਜੀਆਂ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਰੰਗ-ਬਰੰਗਾ ਪੱਟ ਲੈ ਕੇ, ਉਸ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਕੱਪੜੇ ਉਤੇ ਸੋਹਣੇ ਬੇਲ-ਬੂਟੇ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਗ਼ ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ ਆਖੀਦਾ ਹੈ । ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਤੇ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਇਹ ਬਾਗ਼ ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ ਸਿਰ ਉਤੇ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਮੁਟਿਆਰ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਰੂਪ ਨੂੰ ਇਹ ਕੱਪੜਾ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਭਗਤੀ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸੁਭ ਆਚਰਨਕ ਗੁਣ ਚਮਕ ਕੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਇਉਂ ਲਿਸ਼ਕਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਬਾਗ਼-ਫੁਲਕਾਰੀ ਦੇ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਪੱਟ ਦੇ ਬੇਲ-ਬੂਟੇ ਦੱਖ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

(੪) ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਕੌਣ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੀ ਲੋੜ ਤੇ ਤਾਂਘ ਨਹੀਂ? ਧਨ ਪਦਾਰਥ, ਦੇਸ, ਮਿਲਖ, ਮਹਲ ਮਾੜੀਆਂ, ਰੰਗ-ਤਮਾਸ਼ੇ—ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਦੌੜ ਭੱਜ ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਹੈ ਕਿ ਸੁਖ ਮਿਲੇ ।

ਪਰ ਸੁਖ ਮੱਲਾਂ ਮੱਲਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਅਸਲੀ ਸੁਖ ਭਲੀ ਸੁਹਬਤ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ ।

(੫) ਕਿਸੇ ਕੰਗਾਲ ਨੂੰ ਕੀਮਤੀ ਲਾਲ ਲੱਭ ਪਏ, ਉਹ ਪਿਆ ਲੁਕਾਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੇ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਦੀ ਰੌਣਕ ਹੀ ਦੱਸੇਗੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਮੋਲਕ ਵਸਤ ਲੱਭ ਪਈ ਹੈ ।

ਗੁੰਗਾ ਸੁਆਦਲੀ ਮਿਠਿਆਈ ਖਾ ਲਏ, ਸੁਆਦ ਤਾਂ ਦੱਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਅਨੁਮਾਨ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਨਾਮ-ਰਸ ਦਾ ਸੁਆਦ ਬਿਆਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਜਿਸ ਨੇ ਚੱਖਿਆ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਠੰਢ-ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਖ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਚੰਗੀ ਖੁਰਾਕੋਂ ਟੁੱਟਾ ਹੋਇਆ ਸਰੀਰ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਆਖ਼ਰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

।

ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਭੀ ਚੰਗੀ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ—ਸੇਵਾ ਭਾਵ, ਸੰਤੋਖ ਅਤੇ ਭਲੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵੀਚਾਰ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਇਸ ਖੁਰਾਕ ਨਾਲ ਆਤਮਾ ਪਲਰਦਾ ਹੈ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ।

ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ

(ਸ) ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ

੧. ਤਿਲੰਗ ਮ: ੧—ਭਉ ਤੇਰਾ ਭਾਂਗ, ਖਲੜੀ ਮੇਰਾ ਚੀਤੁ—ਪੰਨਾ ੭੧੨
੨. ਸੂਹੀ ਮ: ੪—ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਹਰਿ ਜਪਤਿਆ—ਪੰਨਾ ੭੩੩
੩. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਜਿਸੁ ਨੀਚ ਕਉ ਕੋਈ ਨ ਜਾਨੈ—ਪੰਨਾ ੩੮੬
੪. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਸੰਗਿ—ਪੰਨਾ ੪੮੭
੫. ਗੂਜਰੀ ਮ: ੫—ਪਤਿਤ ਪਵਿਤ੍ਰ ਲੀਏ ਕਰਿ ਅਪੁਨੇ—ਪੰਨਾ ੪੯੮
੬. ਪਉੜੀ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ)—ਬਸਤਾ ਤੂਟੀ ਝੁੰਪੜੀ—ਪੰਨਾ ੭੦੭
੭. ਮਾਰੂ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਰਾਜਨ ਕਉਨੁ ਤੁਮਾਰੈ ਆਵੈ—ਪੰਨਾ ੧੧੦੫
੮. ਆਸਾ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ—ਹਰਿ ਹਰਿ, ਹਰਿ ਹਰਿ, ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰੇ—ਪੰਨਾ ੪੮੭
੯. ਮਾਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ—ਐਸੀ ਲਾਲ ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਕਉਨੁ ਕਰੈ—ਪੰਨਾ ੧੧੦੬
੧੦. ਕੇਦਾਰਾ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ—ਖਟੁ ਕਰਮ ਕੁਲ ਸੰਜੁਗਤੁ ਹੈ—ਪੰਨਾ ੧੧੨੪
੧੧. ਮਲਾਰ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ—ਨਾਗਰ ਜਨਾਂ ਮੇਰੀ ਜਾਤਿ ਬਖਿਆਤ ਚੰਮਾਰੰ—ਪੰਨਾ ੧੨੯੨

ਭਾਵ:

(੧) ਨੀਵੀਂ ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਰੋਗ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਤੁਰਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਦਾ ਬੰਦਾ ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਵਾਲੇ ਚੌਂਕੇ ਵਿਚ ਵੜ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਚੌਂਕਾ ਭਿੱਟਿਆ ਗਿਆ, ਉਸ ਚੌਂਕੇ ਵਿਚ ਪਿਆ ਪਾਣੀ ਰੋਟੀ ਆਦਿਕ ਸਭ ਕੁਝ ਭਿੱਟਿਆ ਗਿਆ ।

ਪਰ ਕੇਸਰ, ਫੁੱਲ, ਕਸਤੂਰੀ, ਸੋਨਾ—ਇਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜੇ ਕੋਈ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਹੱਥ ਲਾ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਭਿੱਟੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ । ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੱਪੜਾ, ਘਿਉ ਭਾਂਡਾ—ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਭਿੱਟ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ ।

ਜੇ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਦਾ ਭੀ ਬੰਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ, ਤਾਂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਉਹ ਭਗਤ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਲੋਕ ਉਸ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ।

(੨) ਬਿਦਰ ਇਕ ਦਾਸੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਜਦੋਂ ਹਸਤਨਾਪੁਰ ਗਏ, ਕੈਰਵਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਦਰ-ਸਤਕਾਰ ਵਾਸਤੇ ਕਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਪਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਗਰੀਬ ਬਿਦਰ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ।

ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਚਮਾਰ ਸਨ, ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਦੇ । ਪਰ ਵੇਖੋ ਸਿਮਰਨ ਦੀ

ਬਰਕਤਿ ! ਚੌਹਾਂ ਵਰਨਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਆ ਕੇ ਲੱਗਦੇ ਸਨ ।

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਛੀਂਬੇ ਸਨ । ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇਤਨਾ ਉੱਚਾ ਬਣਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਧੱਕੇ ਦੇ ਕੇ ਕੱਢਿਆ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਅਹੰਕਾਰੀਆਂ ਵਲ ਆਪਣੀ ਪਿੱਠ ਕਰ ਲਈ ।

(੩) ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਭਲਾ ਕੌਣ ਆਦਰ ਦੇਂਦਾ ਸੀ? ਕੋਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਦਾ । ਪਰ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਵਾਲੇ ਭੀ ਜਿਸ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ, ਉਸ ਦੀ ਸੋਭਾ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਖਿੱਲਰ ਗਈ, ਲੁਕਾਈ ਆ ਆ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਈ । ਉਸ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਵਾਰਿਆ ।

(੪) ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਅੱਧੀ ਕੌਡੀ ਦਾ ਸੀ ਵਿਚਾਰਾ ਨਾਮਦੇਵ । ਪਰ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ, ਮਾਨੋ, ਲੱਖ-ਪਤੀ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਕਬੀਰ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਬਣਾਈ, ਉਹ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਬਣ ਗਿਆ ।

ਮੋਏ ਹੋਏ ਪਸ਼ੂ ਢੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸੀ ਰਵਿਦਾਸ । ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਛੱਡ ਕੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਜਪਿਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸੋਭਾ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਪਸਰ ਗਈ ।

ਸੈਣ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁੱਤੀਆਂ ਕੱਢਣ ਵਾਲਾ ਸੀ । ਸਿਮਰਨ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇਤਨਾ ਚਮਕਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਭਗਤ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਇਹੀ ਮਿਹਰ ਹੋਈ ਧੰਨੇ ਉਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਭੀ ਇਹਨਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਸੁਣ ਕੇ ਨਾਮ ਜਪਿਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪਰਤੱਖ ਦਿੱਸ ਪਿਆ । ਉਸ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਗ ਪਏ ।

(੫) ਜਿਹੜਾ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਭੀ ਜਾਤਿ ਦਾ ਹੋਵੇ ਲੋਕ ਉਸ ਦੀ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਮੰਗਦੇ ਹਨ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਦੀ ਸਦਾ ਲਾਜ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਵੇਖੋ ਨਾਮਦੇਵ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਕਬੀਰ ਰਵਿਦਾਸ ਵਲ । ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਇਥੇ ਸੋਭਾ ਭੀ ਖੱਟੀ, ਤੇ, ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ-ਨਈਆ ਸਹੀ-ਸਲਾਮਤਿ ਲੈ ਕੇ ਪਾਰ ਲੰਘ ਗਏ ।

(੬) ਟੁੱਟੀ ਹੋਈ ਕੁੱਲੀ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੋਵੇ, ਦੁਆਲੇ ਲੀਰਾਂ ਪਲਮਦੀਆਂ ਹੋਣ, ਕੋਈ ਉਸ ਦੀ ਕਦੇ ਵਾਤ ਨਾਹ ਪੁੱਛਦਾ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਸਾਕ-ਅੰਗ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਾਹ ਢੁਕਦਾ ਹੋਵੇ । ਪਰ ਜੇ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਭਿੱਜ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਭੀ ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਲੈ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਦਾ ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੭) ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਕੈਰਵਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਆਉ-ਭਗਤ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਧਰੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਗਰੀਬ ਬਿਦਰ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ । ਕੈਰਵਾਂ ਨੇ ਗਿਲਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸੀ । ਪਰ ਵੇਖੋ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਕੀਹ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ! ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਮੈਨੂੰ ਗਰੀਬ ਬਿਦਰ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਾ ਹੈ । ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਦੇ ਦੁੱਧ ਨਾਲੋਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵਧੀਕ ਸੁਆਦਲਾ ਹੈ । ਤੁਹਾਡੀ ਖੀਰ ਨਾਲੋਂ ਬਿਦਰ ਦਾ ਸਾਗ ਚੰਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਰੱਬ ਚੇਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਿਆਰ ਜਾਤਿ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦਾ ।

(੮) ਵੇਖੋ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ! ਕਬੀਰ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ । ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇਤਨਾ ਉੱਚਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਗੁਰੂ ਉਚੇਚਾ ਚੱਲ ਕੇ ਆਇਆ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਗਾਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਪੀਣ ।

ਜਿਹੜਾ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਜਾਏ ਉਸ ਦਾ ਬੇੜਾ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੯) ਜਾਤੀ-ਵਿਤਕਰੇ ਨੇ ਇਸ ਦੇਸ ਦੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਲਤਾੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਸ਼ਹਿਰ ਬਨਾਰਸ ਵਿਚੋਂ ਮੋਏ ਪਸ਼ੂ ਢੋ ਕੇ ਬਾਹਰ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਚਮਾਰ, ਤੇ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਜੰਮਿਆ ਰਵਿਦਾਸ । ਜੇ ਤੁਸਾਂ ਕਦੇ ਤੱਕਿਆ ਹੈ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਦ੍ਰਿਸ਼, ਤਾਂ ਵੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸਾਊ ਨੱਕ ਤੇ ਕੱਪੜਾ ਰੱਖ ਕੇ ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦਾ ਹੈ । ਭਲਾ ਉਹ ਸਾਊ ਕਿਵੇਂ ਸਹਾਰੇ ਅਜੇਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਫੁਹ !

ਪਰ ਵੇਖੋ ਖੇਲ ਮਾਲਕ ਦੇ! ਚਮਾਰ ਰਵਿਦਾਸ ਨੇ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜਿਆ, ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨੀਚਾਂ ਤੋਂ ਉਚ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ । ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹੀ ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਆਦਰ-ਜੋਗ ਅਵਸਥਾ ਬਣੀ—ਨਾਮਦੇਵ ਦੀ, ਕਬੀਰ ਦੀ, ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਦੀ, ਸਧਨੇ ਦੀ, ਸੈਣ ਦੀ ।

ਜਿਹੜਾ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ਉੱਚੇ ਉੱਚੇ ਆਕੜ-ਖਾਨ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਆ ਡਿੱਗਦੇ ਹਨ ।

(੧੦) ਨੀਚ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੀਵੀਂ ਹੈ, ਤੇ, ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੀਵੀਂ ਹੋਣੀ ਹੀ ਹੋਈ । ਵੇਖੋ ਬਾਲਮੀਕ ਦੀ ਹਾਲਤ! ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਕਿਸ ਨੀਵੀਂ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਕਿਸ ਦਰਜੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ! ਅਜਾਮਲ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਭੀ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਪੌੜੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਉੱਚੇ ਰੱਬੀ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਅੱਪੜੇ ।

(੧੧) ਵੰਗਾਰ ਕੇ ਆਖਿਆ ਰਵਿਦਾਸ ਨੇ—ਵੇਖੋ ਨਗਰ ਦੇ ਲੋਕੋ! ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਚਮਾਰ ਜਾਤੀ ਵਿਚ ਜੰਮਿਆ, ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਆ ਵੱਸੀ । ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਤਾਂ ਅਜੇ ਤਕ ਚੰਮ ਕੱਟਣ ਵੱਢਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬਨਾਰਸ ਦੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ, ਮੋਏ ਪਸ਼ੂ ਢੋਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਇਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ ਕਿ ਉੱਚੀ ਕੁਲ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆ ਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਚਮਾਰ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਗੰਦਾ-ਮੰਦਾ ਨਦੀ ਨਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਗੰਗਾ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਗੰਗਾ ਜਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਭਗਵਾਨ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਫਿਰ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿ ਜਾਏ ਨੀਵੀਂ ਕੁਲ ਦਾ?

ਲੋਕ ਕਾਗਜ਼ ਨੂੰ ਅਪਵਿੱਤਰ ਚੀਜ਼ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ

(ਹ) ਨਿਰਭੈਤਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ

੧. ਭੈਰਉ ਮ: ੩—ਮੇਰੀ ਪਟੀਆ ਲਿਖਹੁ—ਪੰਨਾ ੧੧੩੩

੨. ਭੈਰਉ ਮ: ੩—ਆਪੇ ਦੈਤ ਲਾਇ ਦਿਤੇ ਸੰਤ ਜਨਾ ਕਉ—ਪੰਨਾ ੧੧੩੩

੩. ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੫—ਜਾ ਕਉ ਮੁਸਕਲੁ ਅਤਿ ਬਣੈ—ਪੰਨਾ ੨੦

੪. ਗਉੜੀ ਮ: ੫—ਮੀਤੁ ਕਰੈ ਸੋਈ ਹਮ ਮਾਨਾ—ਪੰਨਾ ੧੮੭

੫. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਪ੍ਰਥਮੇ ਮਤਾ ਜਿ ਪੜੀ ਚਲਾਵਉ—ਪੰਨਾ ੩੭੧

੬. ਸਾਰਗ ਮ: ੫—ਮੋਹਨ ਸਭਿ ਜੀਅ ਤੇਰੇ—ਪੰਨਾ ੧੨੧੧

੭. ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ—ਸੰਡਾ ਮਰਕਾ ਜਾਇ ਪੁਕਾਰੇ—ਪੰਨਾ ੧੧੬੫

ਭਾਵ:

(੧) ਮਾਂ ਨੇ ਬਬੇਰਾ ਸਮਝਾਇਆ—ਪੁਤ੍ਰ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ! ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਛੱਡ ਦੇਹ; ਤੇ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਬਚਾ ਲੈ । ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਰਤਾ ਨਾਹ ਘਬਰਾਇਆ । ਉਸ ਨੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਛੱਡਣੋਂ ਨਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ।

ਆਖਰ ਭਗਤ ਦੀ ਹੀ ਜਿੱਤ ਹੋਈ ।

(੨) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰਾਇਆ ਨਾਹ ਡਰਿਆ । ਪ੍ਰਭੂ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਦੀ ਲਾਜ ਆਪ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।

(੩) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭਾਰੀ ਬਿਪਤਾ ਆ ਪਏ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਨਾਹ ਦੇਵੇ, ਵੈਰੀ ਉਸ ਦੇ ਮਾਰੂ ਬਣ ਜਾਣ, ਉਸ ਦੇ ਸਾਕ-ਸਨਬੰਧੀ ਉਸ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦੌੜ ਜਾਣ, ਉਸ ਦਾ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਆਸਰਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਹਰੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਮੁੱਕ ਜਾਏ, ਜੇ ਉਸ ਬਿਪਤਾ-ਮਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਯਾਦ ਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਵਾਲ ਭੀ ਵਿੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਅਜਿਹਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਏ ਕਿ ਭੁੱਖ ਨੰਗ ਦਾ ਦੁੱਖ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਖਾਂਦਾ ਰਹੇ, ਪਰ ਜੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਵਰਗੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਚਿੰਤਾ ਬਣੀ ਰਹੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਰੋਗ ਗ੍ਰਸੀ ਰੱਖੇ, ਪਰ ਜੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਦੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

(੪) ਵੈਰੀ ਪਾਸੋਂ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨ ਕੁਝ ਖਤਰਾ ਟਿਕਿਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਉਤੇ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਦੇ ਮੇਰਾ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਚਿਤਵ ਸਕਦਾ ।

ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਯਾਦ ਕਰੀਏ ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਬਣ ਜਾਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਯਾਦ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਸਾਂਝ ਮੁੱਢ-ਕਦੀਮਾਂ ਤੋਂ ਤੁਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਤੇ, ਇਹ ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਭੀ ਹੈ ਦੁ-ਵੱਲੀ ।

ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਯਕੀਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ ਭੀ ਕੋਈ ਕੰਮ ਮੇਰੇ ਬੁਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

ਫਿਰ ਜਿਸ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਬਣ ਗਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਕੋਈ ਡਰ-ਖਤਰਾ ਰਹਿ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

(੫) ਸਿੱਖ-ਇਤਿਹਾਸ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਸੁਲਹੀ ਖ਼ਾਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਉਤੇ ਕੋਈ ਭਾਰੀ ਚੋਟ ਕਰਨ ਲਈ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ । ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਕਈ ਕਮਜ਼ੋਰ-ਦਿਲ ਸਿੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ

ਜੀ ਨੂੰ ਸਲਾਹਾਂ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਏ ਕਿ ਸੁਲਹੀ ਖਾਂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਠੰਢਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੋਂ-ਵਾਂਢੀ ਕੋਈ ਚਿੱਠੀ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਜਾਏ; ਕੋਈ ਤੁਰਨੇ-ਸਿਰ ਦੋ ਬੰਦੇ ਭੇਜੇ ਜਾਣ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੀਲਾ ਸੋਚਿਆ ਜਾਏ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਭ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਦੇਂਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਇਕ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆਂ ਕੋਈ ਬਿਪਤਾ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਐਸੀ ਹੋਈ ਕਿ ਸੁਲਹੀ ਖਾਂ ਦਾ ਵਾਰ ਚੱਲ ਨਾਹ ਸਕਿਆ । ਦੋਖੀ ਸੁਲਹੀ ਖਾਂ ਵਾਲੀ ਬਲਾ ਟਲਣ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਰਹੋ, ਤੇ, ਉਸੇ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜੀ ਰੱਖੋ । ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨ ਸਦਾ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹੇਗਾ ।

(੬) ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਯਾਦ ਕਰੀਏ, ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਨਾਲ ਡੂੰਘਾ ਪਿਆਰ ਪੈ ਜਾਏ, ਉਸੇ ਵਰਗਾ ਸੁਭਾਉ ਭੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਨਿਰਭਉ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਆਪ ਭੀ ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਜਾਬਰ ਜਰਵਾਣੇ ਉਸ ਨੂੰ ਡਰਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ।

(੭) ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਕਈ ਡਰਾਵੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਤੇ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜੇ ਜਿੰਦ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਛੱਡ ਕੇ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ । ਮਾਂ ਨੇ ਭੀ ਬਬੇਰਾ ਸਮਝਾਇਆ । ਪਰ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਡੋਲਿਆ ਨਹੀਂ ।

“ਨਿਰਭਉ ਜਪੈ ਸਗਲ ਭਉ ਮਿਟੈ” ।

ਸਿਮਰਨ

(ਕ) ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਂਦਾ ਹੈ

੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੧ (ਵਾਰ ਮਾਝ)—ਜਾ ਪਕਾ ਤਾ ਕਟਿਆ—ਪੰਨਾ ੧੪੨
੨. ਗਉੜੀ ਮ: ੧—ਅਵਰਿ ਪੰਚ ਹਮ ਏਕ ਜਨਾ—ਪੰਨਾ ੧੫੫
੩. ਪਉੜੀ ਮ: ੩ (ਗੁਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ)—ਸਭੁ ਜਗੁ ਫਿਰਿ ਮੈ ਦੇਖਿਆ—ਪੰਨਾ ੫੧੦
੪. ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੪—ਜੋ ਹਰਿ ਸੇਵਹਿ ਸੰਤ ਭਗਤ—ਪੰਨਾ ੬੬੬
੫. ਪਉੜੀ ਮ: ੪ (ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ)—ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ—ਪੰਨਾ ੧੨੩੯
੬. ਮਾਝ ਮ: ੫—ਸਭੇ ਸੁਖ ਭਏ ਪ੍ਰਭ ਤੁਠੇ—ਪੰਨਾ ੧੦੬
੭. ਗਉੜੀ ਮ: ੫—ਰਾਖੁ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ—ਪੰਨੇ ੨੦੫-੦੬
੮. ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫—ਜਿਉ ਮੰਦਰ ਕਉ ਥਾਮੈ ਥੰਮਨੁ—ਪੰਨਾ ੨੮੨
੯. ਪਉੜੀ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਮ: ੪ ਗਉੜੀ)—ਤੁਸਿ ਦਿਤਾ ਪੂਰੈ ਸਤਿਗੁਰੂ—ਪੰਨਾ ੩੧੫
੧੦. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਅਧਮ ਚੰਡਾਲੀ ਭਈ ਬ੍ਰਹਮਣੀ—ਪੰਨਾ ੩੮੧
੧੧. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਮੋਹ ਮਲਨ ਨੀਦ ਤੇ ਛੁਟਕੀ—ਪੰਨਾ ੩੮੩

੧੨. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਗੂਜਰੀ)—ਖੋਜੀ ਲਧਮੁ ਖੋਜੁ—ਪੰਨਾ ੫੨੧
੧੩. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਜੈਤਸਰੀ ਕੀ ਵਾਰ)—ਈਧਣੁ ਕੀਤੋ ਮੂ ਘਣਾ—ਪੰਨਾ ੭੦੬
੧੪. ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫—ਚਰਨ ਭਏ ਸੰਤ ਬੋਹਿਥਾ—ਪੰਨਾ ੮੧੦
੧੫. ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫—ਗਊ ਕਉ ਚਾਰੇ ਸਾਰਦੂਲੁ—ਪੰਨਾ ੮੯੮
੧੬. ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫—ਪੰਚ ਸਿੰਘ ਰਾਖੇ ਪ੍ਰਭਿ ਮਾਰਿ—ਪੰਨਾ ੮੯੯
੧੭. ਸਲੋਕ ਮ: ੫—(ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ)—ਸਸੁ ਵਿਰਾਇਣਿ ਨਾਨਕ ਜੀਉ—ਪੰਨਾ ੯੬੩
੧੮. ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਫੀਲੁ ਰਬਾਬੀ, ਬਲਦੁ ਪਖਾਵਜ—ਪੰਨਾ ੪੭੭
੧੯. ਆਸਾ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ—ਮਨੁ ਮੇਰੇ ਗਜੁ, ਜਿਹਵਾ ਮੇਰੀ ਕਾਤੀ—ਪੰਨਾ ੪੮੫
੨੦. ਬਿਲਾਵਲੁ ਸਧਨਾ ਜੀ—ਨ੍ਰਿਪ ਕੰਨਿਆ ਕੇ ਕਾਰਨੈ—ਪੰਨਾ ੪੫੭
੨੧. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ—ਫਰੀਦਾ ਮੈ ਜਾਨਿਆ ਦੁਖੁ ਮੁਝ ਕੂ—ਪੰਨਾ ੧੩੮੨
੨੨. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ—ਸਰਵਰ ਪੰਖੀ ਹੇਕੜੇ—ਪੰਨਾ ੧੩੮੨
੨੩. ਮਾਝ ਮ: ੩—ਨਿਰਗੁਣੁ ਸਰਗੁਣੁ ਆਪੇ ਸੋਈ—ਪੰਨਾ ੧੨੮
੨੪. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ)—ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਿਨੀ ਆਰਾਧਿਆ—ਪੰਨਾ ੯੦
੨੫. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਸਾਚਿ ਨਾਮਿ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਲਾਗਾ—ਪੰਨਾ ੩੮੪
੨੬. ਧਨਾਸਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਜੋ ਜਨੁ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਕਛੁ ਜਾਨੈ—ਪੰਨਾ ੬੯੨
੨੭. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ—ਕਲਰ ਕੇਰੀ ਛਪੜੀ—ਪੰਨਾ ੧੩੮੧
੨੮. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ—ਫਰੀਦਾ ਇਹੁ ਤਨੁ ਭਉਕਣਾ—ਪੰਨਾ ੧੩੮੨

ਭਾਵ:

(੧) ਜਦੋਂ ਕਣਕ ਆਦਿਕ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਬੂਟਾ ਪੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਤੋਂ ਉਤੋਂ ਵੱਢ ਲਈਦਾ ਹੈ, ਕਣਕ ਦੀ ਨਾੜ ਤੇ ਪੈਲੀ ਦੀ ਵਾੜ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੱਟਿਆਂ ਸਮੇਤ ਗਾਹ ਲਈਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਬੋਹਲ ਉਡਾ ਕੇ ਦਾਣੇ ਕੱਢ ਲਈਦੇ ਹਨ ।

ਚੱਕੀ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪੁੜ ਜੋੜ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਪੀਹਣ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਆ ਬੈਠਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਵੇਖੋ ਅਜਬ ਤਮਾਸ਼ਾ ! ਜਿਹੜੇ ਦਾਣੇ ਚੱਕੀ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਕਿੱਲੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਪੀਸਣੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਗਤ ਦੇ ਵਿਕਾਰ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ।

(੨) ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਹਣਾ ਸਰੀਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੀਵ ਉਸ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਸਦਾ ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੇ ਚੋਜ-ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜੇ ਵੈਰੀ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਭਲੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਰਾਸਿ-ਪੂੰਜੀ ਲੁੱਟਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਉਂਵ ਭੀ ਜੀਵ ਇਕੱਲਾ ਇਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ ਵੈਰੀਆਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ

ਵਸੀਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

(੩) ਜੇਠ ਹਾੜ ਦੀ ਰੁੱਤੇ ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਪਿੰਡੇ ਨੂੰ ਲੂੰਹਦੀ ਲੋ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਵਗਦੇ ਖੂਹ ਦੀ ਨਸਾਰ ਹੇਠ ਬੈਠ ਜਾਉ, ਕਿਸੇ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਚੁੱਭੀ ਲਾਉ, ਪਿੰਡੇ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪੈ ਜਾਇਗੀ । ਜਿਤਨਾ ਸਮਾਂ ਉਸ ਠੰਢੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਚੁੱਭੀ ਲਾਈ ਰੱਖੋਗੇ, ਲੋ ਦਾ ਸਾੜ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁੱਕੇਗਾ ।

ਮਾਇਆ-ਵੇੜੇ ਮਨ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰ ਸਦਾ ਸਾੜਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਰੱਬੀ ਯਾਦ-ਪਿਆਰ ਦਾ ਚਸ਼ਮਾ ਹੈ । ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਚਸ਼ਮੇ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਅੱਗ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ।

(੪) ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਬੇੜੀ ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ਲੋਹੇ ਆਦਿਕ ਦੇ ਬਰਤਨ ਉਤੇ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਜੰਗਾਲ ਰੇਗ-ਮਾਲ ਤੇ ਘਸਾਇਆਂ ਲਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੋਨੇ ਨੂੰ ਅੱਗ ਵਿਚ ਤਪਾਇਆਂ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਖੋਟ ਸੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਸੋਨਾ ਸੁੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ-ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਸੇਵਾ-ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਘਾਲ-ਕਮਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਚ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁੱਧ ਆਚਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੫) ਪੰਛੀ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਖੰਭ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਖੰਭਾਂ ਦਾ ਸਦਕਾ ਇਹ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਰੁੱਖ ਉਤੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਰੁੱਖ ਉਤੇ ਜਾ ਬਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਕਿਸਮ ਕਿਸਮ ਦੇ ਫਲਾਂ ਦਾ ਸੁਆਦ ਚੱਖਦਾ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਪੰਛੀ-ਸਮਾਨ ਹੀ ਹੈ । ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦਾ । ਹਰ ਵੇਲੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਇਸ ਨੂੰ ਭਟਕਾਈ ਫਿਰਦੀ ਹੈ ।

ਜੇਹੜਾ ਕੋਈ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਟਿਕਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

(੬) ਦੁੱਧ-ਪੀਂਦਾ ਨਵੇਂ ਨਰੋਏ ਅੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਛੋਟਾ ਬਾਲ ਕੇਹਾ ਸੋਹਣਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ! ਪਰ ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਖਾਣ ਪੀਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਾਧਾ ਘਾਟਾ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅਸਰ ਤੁਰਤ ਉਸ ਬਾਲ ਦੀ ਸਿਹਤ ਉਤੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਹ ਵਿਲਕਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਸਿਆਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਬੱਚੇ ਦੇ ਹਾਜ਼ਮੇ ਵਾਸਤੇ ਫੱਕੀ ਬਣਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਦੂਜੇ ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਉਸ ਨੂੰ ਰਤਾ ਕੁ ਖਵਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਅੰਵਾਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੀ ਹੱਥੀ ਮਿਲਦੀ ਰਹੇ, ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੋਗ ਦੂਰ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

(੭) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ ਪੰਜੇ ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਈਦਾ ਹੈ ।

(੮) ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ ਹੇਠ ਥੰਮ੍ਹੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਮਨ ਨੂੰ ਡੋਲਣ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਲਈ ਥੰਮ੍ਹੀ ਦਾ ਕੰਮ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਬੇੜੀ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲਈਦਾ ਹੈ । ਜੀਵ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਦੀਵੇ ਦਾ ਚਾਨਣ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

(੯) ਚਿੜੀਆਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਵੱਸਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਿਚ ਹੀ ਚੋਗਾ ਦੇਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਦ ਤਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖੰਭ ਉੱਡਣ ਜੋਗੇ ਨ ਹੋ ਜਾਣ । ਫਿਰ ਭੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕੋਈ ਬੋਟ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਿਚੋਂ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਭੋਇਂ ਤੇ ਡਿੱਗਾ ਹੋਇਆ ਬੋਟ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਿਆਸਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਚਿੜੀਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚੋਗਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀਆਂ । ਉਥੇ ਹੀ ਉਹ ਬੋਟ

ਸਹਿਕ ਸਹਿਕ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਭੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਕਾਰ ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਆ ਦਬਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਗੁਰੂ ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਉਤੇ ਇਹ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ ।

(੧੦) ਚੂਹੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬਿੱਲੀ ਭੱਜ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾ ਦਬੋਚਦੀ ਹੈ । ਖੁਰਾਕ ਜੁ ਹੋਈ ਬਿੱਲੀ ਦੀ ਇਹ । ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਮਾਣ ਵਿਚ ਮੱਤਾ ਸ਼ੇਰ ਜੰਗਲ ਦੇ ਹੋਰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਭਬਕ ਮਾਰ ਕੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਰਤਾ ਕੁ ਤਾਕਤ ਮਿਲ ਜਾਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਮਾੜਿਆਂ ਨੂੰ ਘੂਰ ਘੂਰ ਕੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਅਹੰਕਾਰ, ਆਕੜ ਆਦਿਕ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਹਨ ਵਿਕਾਰ ਜੋ ਰੱਬ ਤੋਂ ਵਿੱਛੜੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤਿ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਰ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

(੧੧) ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗਣ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬਹੁਤ ਭਿਆਨਕ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉੱਚੇ ਸਿਰ-ਕੱਢ ਤੇ ਮੋਟੇ ਪਲੇ ਹੋਏ ਰੁੱਖ ਪਲ ਵਿਚ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਗਤ ਇਕ ਜੰਗਲ ਸਮਾਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਰੁੱਖਾਂ ਸਮਾਨ ਹਨ । ਇਸ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜੋ ਸਭ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਦੀ ਤਰਾਵਟ ਹੈ, ਉਹ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ-ਅੱਗ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਐਸੇ ਹੁੰਦੇ ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਹਨ । ਕੱਜਲ-ਭਰੀ ਇਸ ਜਗਤ-ਕੋਠੜੀ ਵਿਚੋਂ ਆਚਰਨ ਦੀ ਚਿੱਟੀ ਚਾਦਰ ਲੈ ਕੇ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਲੰਘਦੇ ਹਨ । ਤੇ, ਉਹੀ ਹਨ ਮਨੁੱਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਦਰਸ਼ਕ ਮਨੁੱਖ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

(੧੨) ਕਿਸਾਨ ਬੜੀ ਮੇਹਨਤ ਕਰ ਕੇ ਪੈਲੀ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਸ ਵਿਚ ਦਾਣੇ ਬੀਜਦਾ ਹੈ । ਖੇਤੀ ਉੱਗਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਪਸ਼ੂ ਉਸ ਹਰਿਆਵਲ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਖਾਣ ਆ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਰਾਹੀ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਭੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਪਗ-ਡੰਡੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਖੇਤੀ ਮਿੱਧ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਸਾਨ ਪੈਲੀ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਤਕੜੀ ਵਾੜ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਪੈਲੀ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਜਾੜਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦੇਂਦਾ ।

ਸਰੀਰ-ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਸ਼ੁਭ-ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਕਾਮਾਦਿਕ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ-ਯਾਦ ਦੀ ਵਾੜ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ।

(੧੩) ਲੱਕੜਾਂ ਦਾ ਮਣਾਂ-ਮੂੰਹੀ ਢੇਰ ਪਿਆ ਹੋਵੇ, ਅੱਗ ਦੀ ਇਕ ਚੰਗਿਆੜੀ ਦੇ ਭਖਣ ਨਾਲ ਅਜੇਹਾ ਭਾਂਬੜ ਮੱਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੇਂਹਦਿਆਂ ਵੇਂਹਦਿਆਂ ਉਹ ਸਾਰਾ ਢੇਰ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਚੰਗਿਆੜੀ ਭਖਾਉ, ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਵਿਕਾਰ ਭਸਮ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ।

(੧੪) ਇਕੱਲਾ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਰਾਹ ਖੁੰਝ ਕੇ ਔਖੜੇ ਪੈ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚੋਰਾਂ ਡਾਕੂਆਂ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਨੇਕਾਂ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੁੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਜਾਨ ਤੋਂ ਭੀ ਹੱਥ ਧੋ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ।

ਸੰਸਾਰਕ ਜੀਵਨ ਇਕੱਲੇ ਮਨੁੱਖ-ਰਾਹੀ ਵਾਸਤੇ ਉਜਾੜ ਦਾ ਹੀ ਪੈਂਡਾ ਹੈ । ਕਾਮਾਦਿਕ ਚੋਰ ਡਾਕੂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਸ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹਨ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਏ, ਸਤਸੰਗ ਮਿਲ ਜਾਏ, ਉਹ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਰਾਸ-ਪੁੰਜੀ ਬਚਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੫) ਸੁਆਰਾਥ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜ ਰਹੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਨਿਰਦਇਅਤਾ ਕਠੋਰਤਾ ਆਦਿਕ ਕਈ ਅਉਗਣਾਂ ਦੇ ਦਬਾਉ ਹੇਠ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਦਿੱਸਦੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਾ, ਮਾਨੋ, ਹਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਤੰਗ ਦਿਲੀ ਦੇ ਸੋਕੇ ਦੀ ਮਾਰੀ ਹੋਈ ਸੀ ।

(੧੬) ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਹੀ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਖੁੰਝੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਸੰਸਾਰ ਇਕ ਐਸੇ ਸਮੁੰਦਰ ਸਮਾਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਲਹਿਰਾਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ । ਅਜੇਹੇ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਸੁਆਰਥੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਪਾਰ ਲੰਘਾਣਾ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਕਠਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭੂ-ਯਾਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇਤਨਾ ਬਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਸਮੁੰਦਰ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਘੜੇ ਵਿਚ ਪਏ ਪਾਣੀ ਜਿਤਨਾ ਹੀ ਭਾਸਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਵੱਡੇ ਦੇ ਖੁਰ ਨਾਲ ਪਏ ਨਿਸ਼ਾਨ ਜਿਤਨਾ ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ।

(੧੭) ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਸੱਜ-ਵਿਆਹੀ ਮੁਟਿਆਰ ਦਾ ਕੁਝ ਚਿਰ ਤਾਂ ਸੱਸ ਸਹੁਰਾ ਜੇਠ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਬੋਲੀ-ਠੋਲੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਰਤਾ ਮਾਸਾ ਡੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਗੜੇ ਤੋਂ ਸੱਸ ਸਹੁਰਾ ਜੇਠ ਸਭੇ ਹੀ ਝਿੜਕਾਂ ਦੇਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਵਿਆਹੀ ਆਈ ਮੁਟਿਆਰ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਸਹਾਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦਾ । ਜੇ ਪਤੀ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਮੁਟਿਆਰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਝਿੜਕਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ।

ਜੇਹੜੀ ਜਿੰਦ-ਵਹੁਟੀ ਪਤੀ-ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪਿਆਰ ਜਿੱਤ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਸਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਜਗਤ ਦਾ ਮੋਹ ਤੌਖਲੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ, ਮੌਤ ਦਾ ਸਹਿਮ ਡਰਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

(੧੮) ਮਨੁੱਖ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਸੁਆਰਥੀ ਹੈ, ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਇਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪਸ਼ੂ-ਸਮਾਨ ਹੈ । ਅੱਕ ਦੀਆਂ ਅੰਬਾਕੜੀਆਂ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਸੋਹਣੇ ਅੰਬ ਦਿੱਸਦੀਆਂ ਹਨ । ਮਨੁੱਖ ਭੀ ਨਿਰਾ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਹੀ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸੋਹਣਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਸੁਆਰਥੀ ਸੁਭਾਉ ਬਦਲਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅੰਬਾਕੜੀ ਤੋਂ ਪੱਕਾ ਅੰਬ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਸ਼ੂ-ਬਿਰਤੀਆਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਖੁਦ-ਗਰਜ਼ੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅਹੰਕਾਰ ਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕਾਇਆਂ ਹੀ ਪਲਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਵਿਚ ਮਿਠਾਸ ਹੀ ਮਿਠਾਸ । ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਖ਼ਲਕਤ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਨਿੱਘ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਖ਼ਲਕਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਹੈ ।

(੧੯) ਛੀਂਬਾ ਗਜ਼ ਨਾਲ ਕਪੜਾ ਮਿਣਦਾ ਹੈ । ਕੁਰਤਾ ਆਦਿਕ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਕੈਂਚੀ ਨਾਲ ਕੱਟ ਕੇ ਸੂਈ ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਸਿਉ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਜਾਤਿ ਦੇ ਛੀਂਬੇ ਸਨ । ਆਪਣੇ ਕਿੱਤੇ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜੀਭ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੀ ਜਮਾਂ ਵਾਲੀ ਫਾਹੀ ਕੱਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਪਿਆਰ ਤੇ ਯਾਦ, ਯਾਦ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ।

(੨੦) ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਇਕ ਜੰਗਲ ਸਮਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗਿੱਦੜ ਆਦਿਕ ਅਨੇਕਾਂ ਪਸ਼ੂ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਸ਼ੇਰ ਇਸ ਜੰਗਲ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਹੈ । ਜੇਹੜਾ ਕੋਈ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਗਿੱਦੜ ਆਦਿਕਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਡਰ-ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਓਟ ਲਿਆਂ ਵਿਕਾਰ ਤੰਗ ਕਰਨੋਂ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

(੨੧) ਦਰੀਆਵਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸਾਧਾਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਤਾਂ ਪੱਧਰਾ ਹੀ ਵਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਵਹਿਣ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭਾਰੀ ਅਟਕ ਆ ਜਾਏ, ਜਾਂ, ਅਚਨਚੇਤ ਬਹੁਤ ਨੀਵੀਂ ਧਰਤੀ ਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਥੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ ਠਿੱਲਾਂ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਕਈ ਥਾਈਂ ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰੀਆਂ ਭੀ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਮਲਾਹ ਅਜੇਹੇ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਬੇੜੀ ਬੜੇ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਲੰਘਾਂਦੇ ਹਨ । ਬੇੜੀ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਰਾਹੀਆਂ ਦੇ ਰੰਗ ਤਾਂ ਫੱਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜੇ ਮਲਾਹ ਸਿਆਣੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕੋਈ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਦਾ ।

ਸੰਸਾਰਕ ਜੀਵਨ ਇਕ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਇਕ ਵੱਡਾ ਦਰਿਆ ਹੈ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਇਸ ਵਿਚ ਝੱਖੜ ਝੁੱਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਛੱਲ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ । ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਦੀ ਬੇੜੀ ਇਹਨਾਂ ਛੱਲਾਂ ਵਿਚ ਡੋਲਦੀ ਹੈ । ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਆਣਾ ਗੁਰੂ ਮੁਹਾਣਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੇੜੀ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤਿ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੨੨) ਛੰਭਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਸਾਲ ਅਨੇਕਾਂ ਸੈਲਾਨੀ ਪੰਛੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਭੀ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਪਹੁੰਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਹਰ ਰੋਜ਼ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਪੰਛੀ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਜੀਵ ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਰੋਵਰ ਇਕ ਪੰਛੀ-ਸਮਾਨ ਹੈ । ਕਾਮਾਦਿਕ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਇਸ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਆ ਬਣਦੇ ਹਨ । ਇਕੱਲੇ ਜੀਵ-ਪੰਛੀ ਦੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ । ਬਚ ਕੇ ਉਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਓਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੨੩) ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪ ਤਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਬਚਾਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੨੪) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜਿਆ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਦਾਸੀ ਮਾਇਆ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਫਿਰਦੀ ਹੈ ।

ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ-ਨਈਆ ਸਹੀ-ਸਲਾਮਤ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

(੨੫) ਰੱਬ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਮਨੁੱਖ ਕਿਰਤ ਕਾਰ ਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਖੁੱਭਦਾ ਨਹੀਂ ।

(੨੬) ਘੜੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕਿਸੇ ਭਰੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਡੋਹਲ ਦਿਓ । ਘੜੇ ਦਾ ਉਹ ਪਾਣੀ ਮੁੜ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਰਲ ਕੇ ਇੱਕ-ਜਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਯਾਦ ਕਰੀਏ, ਉਸ ਨਾਲ ਡੂੰਘਾ ਪਿਆਰ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਿਆਰ ਦੀ ਸਾਂਝ ਨਾਲ ਸੁਭਾਵ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮਾਨੋ, ਦੋ ਜਿੰਦਾਂ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੁਆਰਥੀ ਸੁਭਾਉ ਦੂਰ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਮੇਰ-ਤੇਰ ਮਿਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਆਤਮਾ

ਇਤਨੀ ਉੱਚੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਾਤਮਾ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ।

(੨੨) ਹੰਸ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਖ਼ੁਸ਼ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਭੀ ਹੈ ਮੋਤੀ । ਜੇ ਕਦੇ ਭਾਵੀ-ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਿਸੇ ਛੱਪੜੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਬੈਠਣਾ ਪੈ ਜਾਏ, ਕਿਤੇ ਕੋਧਰੇ ਦੀ ਪੈਲੀ ਵਿਚ ਉਤਰਨਾ ਪੈ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਛੱਪੜੀ ਵਿਚੋਂ ਡੱਡੀਆਂ ਫੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਖਾਣਗੇ, ਨਾਹ ਹੀ ਉਹ ਕੋਧਰੇ ਦੇ ਦਾਣੇ ਚੁਗਣਗੇ ।

ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਕਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਤਸੰਗ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਪੈ ਜਾਏ ।

(੨੮) ਕਿਸੇ ਗਲੀ ਮੁਹੱਲੇ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਹਰੇਕ ਨਵੇਂ ਓਪਰੇ ਆਏ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਭੌਂਕਦਾ ਹੈ । ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਇਕ ਕੁੱਤਾ ਭੌਂਕ ਪਏ, ਤਾਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਬੈਠੇ ਕੁੱਤੇ ਭੌਂਕਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਹਵਾ ਨੂੰ ਹੀ ਪਏ ਭੌਂਕਦੇ ਹਨ । ਨਿੱਤ ਭੌਂਕਣਾ ਨਿੱਤ ਭੌਂਕਣਾ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਆਦਤ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਕਾਂ ਕਰੰਗ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸ਼ੌਂਕ ਨਾਲ ਚੁੰਡਦੇ ਹਨ । ਗੰਦੀ ਮੰਦੀ ਚੀਜ਼ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਭਾਉਂਦਾ ਖਾਣਾ ਹੈ ।

ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਹਰ ਪਾਸੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਰੰਗ-ਰੰਗ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਪਦਾਰਥ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਤੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ ਕੁੱਤੇ ਵਾਂਗ ਹਰੇਕ ਪਦਾਰਥ ਵਾਸਤੇ ਮਾਨੋ, ਭੌਂਕਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਇਹ ਲਾਲਸਾ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਵਧੇ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਖ਼ੁਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰ ਕਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਰੀਰਕ ਸੱਤਿਆ ਨਿਚੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਆ ਵੱਸੇ, ਉਥੇ ਇਹ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ।

ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ

(ਖ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ

੧. ਪਉੜੀ ਮ: ੧ (ਵਾਰ ਆਸਾ)—ਨਦਰਿ ਕਰਹਿ ਜੇ ਆਪਣੀ—ਪੰਨਾ ੪੬੫
੨. ਪਉੜੀ ਮ: ੩ (ਵਾਰ ਮਾਰੂ)—ਭਾਣੈ ਹੁਕਮੁ ਮਨਾਇਓਨੁ—ਪੰਨਾ ੧੦੯੩
੩. ਪਉੜੀ ਮ: ੩ (ਮਾਰੂ ਕੀ ਵਾਰ)—ਆਪੇ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖਦਾ—ਪੰਨਾ ੧੦੯੪
੪. ਮਾਝ ਮ: ੫ (ਬਾਰਹਮਾਹ)—ਹਰਿ ਜੇਠ ਜੁੜੰਦਾ ਲੋੜੀਐ—ਪੰਨਾ ੧੩੪
੫. ਪਉੜੀ ੧ ਮ: ੫ (ਮਾਰੂ ਕੀ ਵਾਰ)—ਤੂ ਸਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਚੁ—ਪੰਨਾ ੧੦੯੪
੬. ਪਉੜੀ ੨ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਮਾਰੂ)—ਤੂ ਅਗਮ ਦਇਆਲ ਬੇਅੰਤੁ—ਪੰਨਾ ੧੦੯੪
੭. ਪਉੜੀ ੩ ਮ: ੫ (ਮਾਰੂ ਕੀ ਵਾਰ)—ਤੂ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸਰੁ—ਪੰਨਾ ੧੦੯੫
੮. ਪਉੜੀ ੪ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਮਾਰੂ)—ਸੁਘੜੁ ਸੁਜਾਣੁ ਸਰੂਪੁ ਤੂ—ਪੰਨਾ ੧੦੯੫
੯. ਪਉੜੀ ੧੧ ਮ: ੫ (ਮਾਰੂ ਕੀ ਵਾਰ)—ਵਿਣੁ ਕਰਮਾ ਹਰਿ ਜੀਉ ਨ ਪਾਈਐ—ਪੰਨਾ ੧੦੯੮
੧੦. ਪਉੜੀ ੨੧, ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਮਾਰੂ)—ਹਰਿ ਜੀ ਮਾਤਾ ਹਰਿ ਜੀ ਪਿਤਾ—ਪੰਨਾ ੧੧੦੧
੧੧. ਪਉੜੀ ੨੨, ਮ: ੫ (ਮਾਰੂ ਕੀ ਵਾਰ)—ਕਾਰਣੁ ਕਰਤੈ ਜੋ ਕੀਆ—ਪੰਨਾ ੧੧੦੨

੧੨. ਪਉੜੀ ੧੩, ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਮਾਰੂ)—ਕੀਮਤਿ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈਐ—ਪੰਨਾ ੧੧੦੨

੧੩. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ—ਫਰੀਦਾ ਕਾਲੀ ਜਿਨੀ ਨ ਰਾਵਿਆ—ਪੰਨਾ ੧੩੨੮

ਭਾਵ:

(੧) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਕਈ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਆ ਰਹੇ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਦੇ ਰਸਤੇ ਉਤੇ ਤੋਰਦਾ ਹੈ । ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਰੱਬੀ ਦਾਤਿ, ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਹੀ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਸਲ ਮਨੋਰਥ ਹੈ । ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਇਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਤੁੱਛ ਹਨ । ਸੋ, ਗੁਰੂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਦਾਤਿ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਅਕਲ-ਚਤੁਰਾਈ ਛੱਡ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਸਤੇ ਉਤੇ ਤੁਰੇ ।

(੨) ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੀ ਰਜ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਤੁਰਦਾ ਹੈ ।

(੩) ਪਰਮਾਤਮਾ, ਮਾਲਕ ਤਾਂ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਇਸ-ਜਗਤ-ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਚਾਏ ਨਚ ਰਹੇ ਹਨ ।

(੪) ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ; ਜੇ ਆਪਣੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੀਵ ਉਸ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜ ਕੇ ਦੁਖੀ ਕਿਉਂ ਹੋਣ? ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਆਨੰਦ ਉਹੀ ਬੰਦੇ ਮਾਣਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਾਥ ਮਿਲ ਜਾਏ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਦਾਤਿ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁੱਕਦੀ । ਲੋਕ ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ ਲਾਲ ਆਦਿਕ ਕੀਮਤੀ ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਸ ਧਨ ਦੇ ਚੋਰੀ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਭੀ ਤੌਖਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ ਆਦਿਕ ਐਸਾ ਧਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚੁਰਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ।

(੫) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਇਹ ਜਗਤ ਆਪ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣੀ ਮਾਇਆ ਭੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਬਣਾਈ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਨਿਯਮ ਭੀ ਉਸੇ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਸਤੇ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਬਚਣ ।

(੬) ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਰਸਤੇ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ । ਸਿਰਫ ਇਹੀ ਰਸਤਾ ਹੈ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ।

(੭) ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਦਿੱਸਦਾ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਬਣਨਾ ਬੜੀ ਔਖੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਸੋ, ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੮) ਮਾਇਆ ਰਚਣ ਵਾਲਾ ਭੀ ਤੇ ਜੀਵ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਰਚੀ ਇਹ ਖੇਡ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ।

(੯) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਤੇ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਹਉਮੈ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦੀ । ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ— ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਇਕੋ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਟਿਕ ਸਕਦੇ । ਸੋ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

(੧੦) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੂੰਹ-ਮੰਗੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਉਸ ਦੇ ਦਾਸ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

(੧੧) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਬਖਸ਼ੀ, ਉਸ ਨੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ । ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣ ਗਿਆ । ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਡਰ-ਸਹਿਮ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮੁੱਕ ਗਏ । ਗੁਰੂ-ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਉਹ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਗਿਆ ।

(੧੨) ਜੀਵ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ।

(੧੩) ਪਹਿਲੀ ਉਮਰੇ ਜੇਹੜੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਬਣ ਜਾਣ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਔਖਾ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਜੇਹੜੇ ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਰੱਬ ਵਲ ਨਹੀਂ ਪਰਤ ਸਕਦੇ, ਬੁਢੇਪੇ ਵੇਲੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਬੜੀ ਉਚੇਚੀ ਮੇਹਨਤ ਨਾਲ ਹੀ ਪਰਤ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਉਂਵ ਕੋਈ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਇਸ਼ਕ ਰੱਬੀ ਦਾਤ ਹੈ ।

੧੨. ਅਰਦਾਸਿ

(ੳ) ਨਾਮ ਦੀ ਮੰਗ

੧. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨਾਹੀ ਮੈ ਦੂਜਾ—ਪੰਨਾ ੩੭੮
੨. ਟੋਡੀ ਮ: ੫—ਸਤਿਗੁਰ ਆਇਓ ਸਰਣਿ ਤੁਹਾਰੀ—ਪੰਨਾ ੭੧੩
੩. ਸੂਹੀ ਮ: ੫—ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਜੀਵਾ ਗੁਰ ਤੇਰਾ—ਪੰਨਾ ੭੪੧
੪. ਸੂਹੀ ਛੰਤ ਮ: ੫—ਤੂ ਠਾਕੁਰੋ ਬੈਰਾਗਰੋ—ਪੰਨਾ ੭੭੯
੫. ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫—ਰਾਖਹੁ ਅਪਨੀ ਸਰਣਿ ਪ੍ਰਭ—ਪੰਨਾ ੮੦੯
੬. ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫—ਕਿਰਪਾ ਕਰਹੁ ਦੀਨ ਕੇ ਦਾਤੇ—ਪੰਨਾ ੮੮੨
੭. ਬਿਲਾਵਲੁ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਦਰਮਾਦੇ ਠਾਢੇ ਦਰਬਾਰਿ—ਪੰਨਾ ੮੫੬

੮. ਮਾਲੀਗਉੜਾ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ—ਮੇਰੇ ਬਾਪੁ ਮਾਧਉ—ਪੰਨਾ ੯੮੮

ਅਰਦਾਸਿ

ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੋਟ:

ਅਰਦਾਸ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਯਕੀਨ ਬਿਠਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਚ-ਮੁਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ।

ਅਰਦਾਸ ਵੇਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮੰਗ ਆਤਮਾ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਲਈ, ਪਰ ਤਾਂਘ ਇਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਲੋੜ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਸਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ, ਆਪਣੀ ਉਹ ਤਾਕਤ ਵਰਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅਜੇ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਈ, ਤੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਲੋਕ ਆਖਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਰਾਮਾਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਸੋ, ਅਰਦਾਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦਿੱਸਦੇ ਜਗਤ ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉੱਚੇ ਆਤਮਕ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਅੱਪੜਦੀ ਹੈ ।

ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਸਦਾ ਚੇਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਡਾ ਆਸਰਾ-ਪਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਅਸੀਂ ਅਧੂਰੇ ਹਾਂ ।

ਅਰਦਾਸ ਸਾਡੀ ਸਰਧਾ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਰਾਹੇ ਹੋਰ ਉੱਦਮੀ ਬਣਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਅਰਦਾਸ ਦੇ ਅੱਭਿਆਸ ਨਾਲ ਆਤਮਾ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਭੀ ਹੁਲਾਰੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਾਂਗੇ, ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਸਾਡੀ ਸੁਰਤਿ ਦੀ ਡੋਰ ਨੂੰ ਤੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੇ । ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਜੜ੍ਹ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਜੜ੍ਹ ਹੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਲਈ ਥੋੜਾ ਭੀ ਸਮਾ ਮੁਕਰਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿਰਾ ਇਤਨਾ ਹੀ ਉੱਦਮ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਉਚੇਰਾ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਸੁਆਦਲੀ ਬਰਕਤਿ ਹਾਸਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਆਪਣੀ ਖ਼ਾਤਰ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਅਰਦਾਸ ਨੂੰ ਸਫਲ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੇ ਭਲੇ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਤਰੰਗ ਉੱਠਦਾ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੋਂ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

ਸੰਗਤਿ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਅਰਦਾਸਿ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਗੰਢੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਤਸੰਗੀ 'ਆਪਣਾ' ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ:

(੧) ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਨੂੰ ਤੇਰਾ ਹੀ ਸਹਾਰਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੀ ਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਆਸ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਮਿਹਰ ਕਰ, ਕਿ ਬੈਠਦਿਆਂ, ਉੱਠਦਿਆਂ, ਸੁੱਤਿਆਂ, ਜਾਗਦਿਆਂ, ਹਰੇਕ ਸਾਹ ਦੇ ਨਾਲ, ਹਰੇਕ ਗਿਰਾਹੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਮੈਨੂੰ ਤੂੰ ਕਦੇ ਭੀ ਨਾਹ ਭੁੱਲੇਂ ।

ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਹਾਰਾ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਸਦਾ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਰਹੁ । ਤੂੰ ਹੀ ਮੇਰਾ ਸੱਜਣ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਮੇਰਾ ਸਾਥੀ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਮੇਰਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ ।

(੨) ਹੇ ਗੁਰੂ! ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ । ਮੇਰੀ ਚਿੰਤਾ ਦੂਰ ਕਰ, ਮਿਹਰ ਕਰ, ਤੇਰੇ ਦਰ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਮਿਲ ਜਾਏ । ਇਹੀ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਸੁਖ ਹੈ, ਇਹੀ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਸੋਭਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਂ ਹੋਰ ਆਸਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਹਾਰ ਕੇ ਤੇਰੇ ਦਰ ਤੇ ਆ ਪਿਆ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਸਰਾ ਸੁੱਝਦਾ ਨਹੀਂ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਅਸਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਨਾਹ ਕਰੀਂ ।

(੩) ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੇਰੀ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੇਵਕ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਬਖਸ਼ ।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੀ ਪੂਰਨ ਮਿਹਰ ਹੋਵੇ, ਤੇ, ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਏ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸਨ ਕਰ ਕੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਸਭ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਰਨ ਵਿਚ ਰੱਖ । ਮਿਹਰ ਕਰ, ਤੇਰੇ ਸੋਹਣੇ ਚਰਨ ਮੇਰੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਰਹਿਣ । ਬੱਸ! ਮੇਰੀ ਇਹੀ ਅਰਜ਼ੋਈ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਦੇ ਨਾਹ ਭੁਲਾਵਾਂ ।

(੪) ਹੇ ਮੇਰੇ ਰਾਮ! ਮੇਰੇ ਵਰਗੀਆਂ ਤੇਰੇ ਦਰ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਦਾਸੀਆਂ ਹਨ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕੀ । ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ । ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰ, ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸਮਝ ਬਖਸ਼ ਕਿ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੀ ਰਹਾਂ ।

(੫) ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੀ ਸਰਨ ਵਿਚ ਰੱਖ । ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਚ-ਅਕਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਮੇਰੇ ਨਿੱਤ ਦੇ ਕਰਮ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਤੇਰੀ ਟਹਿਲਣ-ਮਾਇਆ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ । ਮੈਂ ਨਾ-ਸ਼ੁਕਰਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਸਾਂਦਾ, ਸਦਾ ਤੇਰੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਚੰਬੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ।

(੬) ਹੇ ਗਰੀਬਾਂ ਉਤੇ ਬਖਸ਼ਸ਼ਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰ । ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਗੁਣ ਨਾਹ ਵਿਚਾਰੀਂ, ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਔਗੁਣ ਨਾਹ ਵਿਚਾਰੀਂ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਔਗੁਣ ਹੀ ਔਗੁਣ ਹਨ । ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਧੋਤਿਆਂ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਮੈਲਾ-ਪਨ ਕਦੇ ਧੁਪ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਦਾਸ ਹਾਂ । ਮਿਹਰ ਕਰ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਾ ਰਹਾਂ ।

(੭) ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਦਰ ਤੇ ਮੰਗਤਾ ਬਣ ਕੇ ਖੜਾ ਹਾਂ । ਭਲਾ ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੌਣ ਮੇਰੀ ਦਾਰੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਹੇ ਦਾਤੇ! ਬੁਹਾ ਖੋਹਲ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਦੀਦਾਰ ਬਖਸ਼ ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਜਗਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ । ਤੂੰਹੀ ਦਾਨੀ ਹੈਂ, ਹੋਰ ਸਭ ਮੈਨੂੰ ਕੰਗਾਲ ਦਿੱਸ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੇਰਾ ਬੇੜਾ ਤੇਰੇ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

(੮) ਹੇ ਸੋਹਣੇ ਲੰਮੇ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਹੀ ਮੇਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਰਾਖਾ ਹੈਂ । ਜੋ ਜੋ ਭੀ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਪਤਾ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ ।

ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਚੱਕਰ ਫੜ ਕੇ ਬੈਕੁੰਠ ਤੋਂ ਤੂੰ ਹੀ ਆਇਆ ਸੈਂ, ਤੇ ਗਜ ਦੀ ਜਿੰਦ ਤੂੰ ਹੀ ਤੰਦੂਏ ਤੋਂ ਬਚਾਈ ਸੀ ।

ਦੁਹਸਾਸਨ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਦਰੋਪਤੀ ਦੇ ਬਸਤਰ ਉਤਾਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਤੂੰ ਹੀ ਬਚਾਈ ਸੀ ।

ਗੋਤਮ ਰਿਸ਼ੀ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਅਹੱਲਿਆ ਨੂੰ (ਜੋ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਸਰਾਪ ਨਾਲ ਸਿਲਾ ਬਣ ਗਈ ਸੀ) ਤੂੰ ਹੀ ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ।

ਮੈਂ ਨੀਚ-ਜਾਤਿ ਨਾਮਦੇਵ ਭੀ, ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੇਰੀ ਹੀ ਸਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ ।

ਅਰਦਾਸਿ

(ਅ) ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ

੧. ਗਉੜੀ ਮ: ੫—ਭੁਜ ਬਲ ਬੀਰ ਬ੍ਰਹਮ ਸੁਖ ਸਾਗਰ—ਪੰਨਾ ੨੦੩
੨. ਜੈਤਸਰੀ ਮ: ੯—ਹਰਿ ਜੂ ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਪਤਿ ਮੇਰੀ—ਪੰਨਾ ੨੦੩
੩. ਬਸੰਤੁ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ—ਲੋਭ ਲਹਰਿ ਅਤਿ ਨੀਝਰ ਬਾਜੈ—ਪੰਨਾ ੧੧੯੬
੪. ਗਉੜੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ—ਮੇਰੀ ਸੰਗਤਿ ਪੋਚ—ਪੰਨਾ ੩੪੫
੫. ਗਉੜੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ—ਕੂਪੁ ਭਰਿਓ ਜੈਸੇ ਦਾਦਿਰਾ—ਪੰਨਾ ੩੪੬
੬. ਜੈਤਸਰੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ—ਨਾਥ ਕਛੂਅ ਨ ਜਾਨਉ—ਪੰਨਾ ੨੧੦
੭. ਬਿਲਾਵਲੁ ਸਧਨਾ ਜੀ—ਨ੍ਰਿਪ ਕੰਨਿਆ ਕੇ ਕਾਰਨੈ—ਪੰਨਾ ੮੫੭

ਅਰਦਾਸਿ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ

ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੋਟ:

ਜਿਹੜੇ ਭੀ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕਰਮ ਮਨੁੱਖ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਾਲੋ ਨਾਲ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅਗਾਂਹ ਜੀਵਨ-ਪੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਸੰਸਕਾਰ ਹੀ (ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮੌਕਾ ਬਣਦਾ ਰਹੇ) ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਜਾਂ ਮੰਦੇ ਪਾਸੇ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮੰਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਪੱਲਾ ਭਾਰਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਵਧੀਕ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇਗੀ ।

ਹਰੇਕ 'ਧਰਮ' ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਾਪ-ਕਰਮ ਵਲੋਂ ਵਰਜਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਹਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਵਿਕਾਰ-ਸੰਸਕਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲ ਹੀ ਪ੍ਰੇਰਨਗੇ । ਕਦੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਜੇ ਕਿਤੇ ਜਿੱਲੂਣ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਏ, ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਉਹ ਹੱਥ-ਪੈਰ ਮਾਰੇਗਾ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਉਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਧੀਕ ਖੁੱਭਦਾ ਜਾਇਗਾ ।

ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਨਿਰਾ ਉੱਦਮ ਛੱਡ ਦਿੱਤਿਆਂ ਬੁਰਾਈ ਦੇ ਪੰਜੇ ਵਿਚੋਂ ਬਚ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । ਨਹੀਂ, ਉੱਦਮ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ, ਉੱਦਮ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਬਦਲਾਣਾ ਹੈ । ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਸਹਜ-ਸੁਭਾਇ ਬਚਣ ਦਾ ਢੰਗ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਇਉਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:

ਨਾਮੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਾਰਾਇਣ ਲਾਗੀ । ਸਹਜ ਸੁਭਾਇ ਭਇਓ ਬੈਰਾਗੀ ।

ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਥਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ:

(੧) ਹੇ ਬਲੀ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲੇ ਸੂਰਮੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਟੋਏ ਵਿਚ ਡਿੱਗਦੇ ਦੀ ਮੇਰੀ ਉਂਗਲੀ ਫੜ ਲੈ ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਤੇਰੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਸੁਣਨ ਦੀ ਸੂਝ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇਰਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰ ਸਕਣ; ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜਾਣ-ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਪਿੰਗਲਾ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹਾਂ, ਤੇ, ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਤੇਰੇ ਦਰ ਤੇ ਪੁਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਟੋਏ ਵਿਚੋਂ ਬਚਾ ਲੈ ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੇ ਸੰਤ ਤੇਰੇ ਸੋਹਣੇ ਚਰਨ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਦੇ ਹਨ; ਮਿਹਰ ਕਰ, ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਬਖਸ਼ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲੈ ।

(੨) ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਵਿਕਾਰੀ ਹਾਂ, ਮੂਰਖ ਹਾਂ, ਲਾਲਚੀ ਹਾਂ । ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਕਰਦਾ ਹੁਣ ਥੱਕ ਗਿਆ ਹਾਂ । ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਦਾ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਸਵਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਪਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ ਬੜਾ ਹਾਸੋ-ਹੀਣਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮਿਹਰ ਕਰ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਬਚਾ ਲੈ ।

(੩) ਹੇ ਸੋਹਣੇ ਲੰਮੇ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਲੋਭ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਉੱਠ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਹੇ ਬੀਠਲ ਪਿਤਾ! ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬੇੜੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਝੱਖੜ ਵਿਚ ਫਸ ਗਈ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਲੰਘਾ ਸਕਦਾ । ਹੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ! ਮੈਂ ਤਰਨਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਲੈ, ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋੜ, ਤੇ, ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬਣੋਂ ਬਚਾ ਲੈ ।

(੪) ਹੇ ਮੇਰੇ ਰਾਮ! ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦ ਦੇ ਆਸਰੇ! ਮੈਨੂੰ ਨਾਹ ਵਿਸਾਰੀਂ, ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਦਾਸ ਹਾਂ । ਦਿਨ ਰਾਤ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਕੀਹ ਬਣੇਗਾ । ਮਾੜਿਆਂ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਬਹਿਣ-ਖਲੋਣ ਹੈ, ਖੋਟ ਮੇਰਾ ਨਿੱਤ ਕਰਮ ਹੈ ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੇਰੀ ਇਹ ਬਿਪਤਾ ਕੱਟ । ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਚਰਨ ਨਾਹ ਛੱਡਾਂ । ਮਿਹਰ ਕਰ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਆ ਪਿਆ ਹਾਂ ।

(੫) ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਖੂਹ ਡੱਡੂਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਉਹਨਾਂ ਡੱਡੂਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਾਕਫੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਇਸ ਖੂਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੇਸ ਪਰਦੇਸ ਭੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਮੇਰਾ ਮਨ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਕੋਈ ਉਰਲਾ ਪਾਰਲਾ ਬੰਨਾ ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਦਾ । ਹੇ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਨੂੰ ਤੂੰ ਆਪ ਇਸ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ । ਮੇਰੀ ਅਕਲ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮੈਲੀ ਹੋਈ ਪਈ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈਂ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮਿਹਰ ਕਰ, ਮੈਨੂੰ ਸੁਚੱਜੀ ਮਤਿ ਦੇਹ ਤਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਭਟਕਣਾ ਮੁੱਕ ਜਾਏ ।

(੬) ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਮਨ ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੱਥ ਵੇਚ ਚੁਕਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਇਸ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ । ਤੂੰ ਜਗਤ ਦਾ ਖਸਮ ਅਖਵਾਂਦਾ ਹੈਂ, ਅਸੀ ਵਿਸ਼ਈ ਜੀਵ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ।

ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜਾਂ ਨੇ ਹੀ ਮੇਰਾ ਮਨ ਇਤਨਾ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹੁਣ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮੇਰੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵਿੱਥ ਪਵਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਬੜਾ ਖੁਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਭੀ ਕਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ ਦੁੱਖ, ਮੇਰਾ ਮਨ ਮੰਨਦਾ ਨਹੀਂ । ਇਹਨਾਂ ਚੰਦਰਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮੂਰਖ ਮਨ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰ ਕੀਤੀ

ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਮਨ ਬੜਾ ਬੇ-ਸ਼ਰਮ ਹੈ ਅਜੇ ਭੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਮੁੜਦਾ ਨਹੀਂ । ਹੋਰ ਕਿਥੇ ਜਾਵਾਂ? ਹੋਰ ਕੀਹ ਕਰਾਂ? ਤੇਰਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਹੈ ।

(੨) ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਉੱਠ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਜਿੰਦ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਮਾ ਮੁੱਕਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੇ, ਵਿਕਾਰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਹੱਲੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਛੇਤੀ ਬਹੁੜ, ਮੈਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈ ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜੇ ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਮੰਦ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁਣ ਭੀ ਮੰਦੇ ਕਰਮ ਕਰੀ ਹੀ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਆਉਣ ਦਾ ਕੀਹ ਗੁਣ ਹੋਵੇਗਾ? ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਣ ਦਾ ਕੀਹ ਲਾਭ, ਜੇ ਫਿਰ ਭੀ ਗਿੱਦੜ ਹੀ ਖਾ ਜਾਏ?

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜੇ ਤੇਰੇ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਬੂੰਦ ਖੁਣੋਂ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮਰ ਗਈ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੇਰੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਮੇਰਾ ਕੀਹ ਸਵਾਰੇਗਾ?

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜੇ ਮੈਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਹੀ ਗਿਆ, ਤੇ, ਪਿੱਛੋਂ ਤੇਰੀ ਬੇੜੀ ਮਿਲੀ, ਤਾਂ ਦੱਸ, ਉਸ ਬੇੜੀ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਵਾਂਗਾ?

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਪਾਂਇਆਂ ਨਹੀਂ, ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਹੀ ਮੇਰੀ ਲਾਜ ਰੱਖਣ ਦਾ ਸਮਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਦਾਸ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਲਾਜ ਰੱਖ ।

੧੩. (ੳ) ਸੇਵਕ ਦਾ ਜੀਵਨ

੧. ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫—ਜਿਸ ਕੈ ਮਨਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਨਿਵਾਸੁ—ਪੰਨੇ ੨੭੪-੭੫

੨. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਆਠ ਪਹਰ ਨਿਕਟਿ ਕਰਿ ਜਾਨੈ—ਪੰਨਾ ੩੯੨

੩. ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮ: ੫—ਤੇਰਾ ਜਨੁ ਰਾਮ ਰਸਾਇਣਿ ਮਾਤਾ—ਪੰਨਾ ੫੩੨

੪. ਮਾਰੂ ਮ: ੫—ਮਾਨ ਮੋਹ ਅਰੁ ਲੋਭ ਵਿਕਾਰਾ—ਪੰਨਾ ੧੦੦੦

੫. ਮਾਰੂ ਮ: ੫—ਸਸਤ੍ਰਿ ਤੀਖਣਿ ਕਾਟਿ ਡਾਰਿਓ—ਪੰਨਾ ੧੦੧੭

੬. ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫ (ਸੂਰਦਾਸ)—ਹਰਿ ਕੇ ਸੰਗ ਬਸੇ ਹਰਿ ਲੋਕ—ਪੰਨਾ ੧੨੫੩

ਸੇਵਕ ਦਾ ਜੀਵਨ

ਭਾਵ:

(੧) ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਅਸਲ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਾਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਗਤ ਅਖਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਮਾੜੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮਾਣ ਕਿਉਂ ਕਰੇਗਾ? ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਹੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਜਾਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਭਨਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਪਿਆਰ ਵਾਲਾ ਸਲੂਕ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

(੨) ਬੜੀ ਉੱਚੀ ਤੇ ਸੁੱਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਸੇਵਕ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤਿ । ਸੁਖ ਆਵੇ ਦੁੱਖ ਆਵੇ ਸੇਵਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਅੱਗੇ ਖਿੜੇ-ਮੱਥੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਂਦਾ ਹੈ । ਅੱਠੇ ਪਹਰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸੇਵਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਵੱਸਦਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਉਸ ਨਾਲ ਵੈਰ ਕਰੇ ਕੋਈ ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰੇ, ਸੇਵਕ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਮਿੱਤਰ ਵਿਚ ਭੀ ਤੇ ਵੈਰੀ ਵਿਚ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਭੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮਾਇਆ ਸੇਵਕ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ ।

(੩) ਵੇਖੋ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੀਉਣ! ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਚਸਕੇ ਹਨ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦਬਲੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਸੁਆਦ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਸੁਆਦ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸੁਆਦਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਦੌੜਦਾ । ਜਾਗਦਿਆਂ ਸੁੱਤਿਆਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਲੋਕ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਦੌੜੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਭਗਤ ਵਾਸਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਹੈ ਆਤਮਕ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਹੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਮ-ਜਲ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

ਮੁਬਾਰਕ ਹੈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ । ਉਹੀ ਹੈ ਅਸਲ ਪੁੱਤਰ ਪਰਮਾਤਮਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ।

(੪) ਕੋਈ ਜੁਆਨੀ ਦੇ ਮਾਣ ਵਿਚ ਮੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲੋਭ ਦਾ ਹਲਕ ਕੁੱਦਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਢੰਗ ਜੋ ਚੋਰਟੀ ਮਾਇਆ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਠੱਗਣ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਕੋਈ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪੰਜੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਭੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਭੀ ਮਾਇਆ ਉਸਨੂੰ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਢਾਹ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਤੁਰਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹਾ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਅਖੀਰ ਦਮ ਤਕ ਨਿਭ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸੁਖ ਆਵੇ ਦੁੱਖ ਵਾਪਰੇ, ਕਿਤੇ ਭੀ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਡੋਲਦਾ ਨਹੀਂ ।

(੫) ਤੇਜ਼ ਕੁਹਾੜਾ ਆਰੀ ਲੈ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਰੁੱਖ ਦੇ ਟਾਹਣ ਵੱਢਦਾ ਹੈ, ਰੁੱਖ ਕੋਈ ਰੋਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ ਸਵਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਰਾਹੀ-ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਬੇੜੀ ਵਿਚ ਆ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਬੇੜੀ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਨਿਰਾਦਰੀ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕਰਨ ਦੇ ਥਾਂ ਬੇੜੀ ਉਸ ਰਾਹੀ ਨੂੰ ਨਦੀਓਂ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ।

ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਕੋਈ ਚੰਦਨ ਦਾ ਲੇਪ ਕਰੇ ਤਾਂ ਕੀਹ, ਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਉਸ ਉਤੇ ਟੱਟੀ ਫਿਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਕੀਹ? ਧਰਤੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ।

ਕੋਈ ਪਿਆਰ-ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਆਵੇ ਚਾਹੇ ਵੈਰ-ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਹਰੇਕ ਦਾ ਭਲਾ ਤੱਕਦਾ ਹੈ ।

(੬) ਇਹ ਮਨ ਬੜਾ ਖੁਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ । ਜੋਕ ਜਿੱਥੇ ਭੀ ਰੱਖ ਦਿਓ ਲਹੂ ਹੀ ਚੂਸੇਗੀ, ਗੰਦਾ ਲਹੂ ਖ਼ਾਸ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਚੂਸੇਗੀ । ਮਨ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੰਦੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਸਦਾ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਪਰ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਸੁਧਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸੋਹਣਾ ਦਰਸਨ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮੋਹਣੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਰੰਗ-ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਚਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ।

ਸੇਵਕ ਦੀ ਕਾਰ-ਕਿਰਤ

(ਅ) ਹੱਕ ਦੀ ਕਮਾਈ

੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੧ (ਮਾਝ ਕੀ ਵਾਰ)—ਜੇ ਰਤੁ ਲਗੈ ਕਪੜੈ—ਪੰਨਾ ੧੪੦
੨. ਸਲੋਕ ਮ: ੧ (ਵਾਰ ਮਾਝ)—ਹਕੁ ਪਰਾਇਆ ਨਾਨਕਾ—ਪੰਨਾ ੧੪੦
੩. ਸਲੋਕ ਮ: ੧ (ਸਾਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ)—ਗਿਆਨ ਵਿਹੁਣਾ ਗਾਵੈ—ਪੰਨਾ ੧੨੫੪
੪. ਆਸਾ ਮ: ੫ ਛੰਤ—ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ਕਮਾਇਅੜੈ—ਪੰਨਾ ੪੬੧
੫. ਆਸਾ ਮ: ੫ ਛੰਤ—ਵਲਵੰਚ ਕਰਿ ਉਦਰੁ—ਪੰਨਾ ੪੬੧
੬. ਸੋਰਠਿ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਬਹੁ ਪਰਪੰਚ ਕਰਿ—ਪੰਨਾ ੬੫੬

ਭਾਵ:

(੧) ਜੇ ਕਿਸੇ ਨਿਮਾਜ਼ੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜਾਮੇ ਨੂੰ ਲਹੂ ਲੱਗ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਮਾ ਪਲੀਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਿਮਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਲਹੂ ਪੀਂਦੇ ਹਨ, ਖੱਕਾ ਕਰਕੇ ਹਰਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਪਾਕ-ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ । ਤੇ, ਪਲੀਤ ਮਨ ਨਾਲ ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹੀ ਕਿਵੇਂ ਕਬੂਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ?

ਜੇ ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਦਿਲ ਭੀ ਸਾਫ਼ ਹੋਵੇ । ਜੇ ਦਿਲ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕੰਮ ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੇ ਵਿਖਾਵੇ ਹੀ ਹਨ ।

(੨) ਪਰਾਇਆ ਹੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਾਸਤੇ ਸੂਰ ਹੈ ਹਿੰਦੂ ਵਾਸਤੇ ਗਾਂ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਪੈਗੰਬਰ ਤਾਂ ਹੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਾਇਆ ਹੱਕ ਨਾਹ ਵਰਤੇ । ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਵੱਢੀ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਗੱਲਾਂ ਮਜ਼ਹਬ ਦੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਬਹਿਸ਼ਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ।

ਵੱਢੀਆਂ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਪਰਾਇਆ ਹਰਾਮ ਮਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੋਵੇ, ਤੇ, ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਰੱਬ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਭੀ ਖ਼ੈਰਾਤ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰਾਮ ਮਾਲ ਹਲਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ।

(੩) ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਨਾਹ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਮੂੰਹੋਂ ਭਜਨ ਆਦਿ ਗਾਂਦਾ ਰਹੇ, ਉਸ ਦੇ ਇਹ ਗਾਏ ਭਜਨ ਕਿਸ ਕੰਮ?

ਮਸੀਤ ਆਦਿਕ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਨਿਰੀ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖੇ ਉਸ ਦੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਉਸ ਦਾ ਪੂਜਾ-ਪਾਠ ਆਤਮਕ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ।

ਉਸ ਫ਼ਕੀਰ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਨਾਹ ਲੱਗਦੇ ਫਿਰੋ ਜੇ ਮਖੱਟੂ ਹੋ ਕੇ ਕੰਨ ਪੜਾ ਕੇ ਫ਼ਕੀਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਘਰ ਘਰ ਟੁੱਕਰ ਮੰਗਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਤਿਆਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਲੱਭਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਆਪ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਕੇ ਹੱਕ ਦੀ ਕਮਾਈ ਵਰਤਦਾ

ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲੋੜਵੰਦ ਦੀ ਭੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

(੪) ਮਨੁੱਖ ਦਿਨ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਜਿਹੜਾ ਭੀ ਚੰਗਾ ਮੰਦਾ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸੰਸਕਾਰ-ਰੂਪ ਬਣ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉੱਕਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਲੁਕਾਣ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ।

ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਵਿਕਾਰ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

(੫) ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਜਿੰਦ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਸਰੀਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਜੀਵ ਦੀ ਰੋਜ਼ੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਗੱਲ ਭੁਲਾ ਕੇ ਰੋਜ਼ੀ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਨਿੱਤ ਠੱਗੀ-ਫ਼ਰੋਬ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਮੂਰਖਾਂ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਹੈ ।

ਰਾਜ਼ਕ ਦਾਤਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਦਾ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਹੱਕ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਰਸਤੇ ਮਨੁੱਖ ਤਦੋਂ ਹੀ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਨਿੱਤ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕਰਦਾ ਰਹੇ ।

(੬) ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਠੱਗੀ ਆਦਿਕ ਕਰਨੀ ਭਾਰੀ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁੱਤਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਦਿਕ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਮਨੁੱਖ ਠੱਗੀ-ਠੋਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਸਾਥ ਨਿਬਾਹੁਣਾ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ, ਬੁਢੇਪਾ ਆਇਆਂ ਹੀ ਉਹ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੁੱਟ ਭੀ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ ।

ੲ—ਸੇਵਕ ਦਾ ਸਹਾਈ

੧. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਅਪੁਨੇ ਸੇਵਕ ਕੀ ਆਪੇ ਰਾਖੈ—ਪੰਨਾ ੪੦੩

੨. ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫—ਹਮਰੀ ਗਣਤ ਨ ਗਣੀਆ ਕਾਈ—ਪੰਨਾ ੬੧੯

੩. ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫—ਚਤੁਰ ਦਿਸਾ ਕੀਨੋ ਬਲੁ ਅਪਨਾ—ਪੰਨਾ ੬੮੧

੪. ਸੂਹੀ ਮ: ੫—ਜਿਸ ਕੇ ਸਿਰ ਉਪਰਿ ਤੂੰ ਸੁਆਮੀ—ਪੰਨਾ ੭੪੯

੫. ਸਾਰੰਗ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ—ਦਾਸ ਅਨਿੰਨ ਮੇਰੋ ਨਿਜ ਰੂਪ—ਪੰਨਾ ੧੨੫੨

ਭਾਵ:

ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਸੇਵਕ ਦੀ ਹਰੇਕ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਦਾ ਮੇਰੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੈ । ਭਗਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੇਵਕ ਦੀ ਸੋਭਾ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਚਮਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੨) ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਦਾ ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸੇਵਕ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚੋਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਮਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਇਹ ਮੁੱਢ-ਕਦੀਮਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਖ਼ਾਸ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਬਚਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੩) ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਸੇਵਕ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਆਪਣਾ

ਮਿਹਰ-ਭਰਿਆ ਹੱਥ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਦਾ ਹਰੇਕ ਦੁੱਖ ਆਪ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਜੋ ਕੁਝ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਉਹੀ ਕੁਝ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

(੪) ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਲੋਕ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਵਿਲਕਦੇ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਵੇਖੋ ਜੀਵਨ ਕਿਸੇ ਭਗਤ ਦਾ! ਮੋਹ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁਕਦਾ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਭੀ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਮਿ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦਾਤਿ ਇਹ ਨਾਮ-ਧਨ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਕੋਈ ਖੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਸੇਵਕ ਉਤੇ ਉਸ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਮਿਹਰ ਹੋਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੇਵਕ ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜਾਂ ਵੈਰੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਆਪਣੇ ਉਤੇ ਪੈਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ ।

(੫) ਆਪਾ ਭਾਵ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸੇਵਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਸੇਵਕ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਵੱਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੋ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ-ਵਲਵਲੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਸਰਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

(ਸ) ਸੇਵਕ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਦਾ

ਅਜੋੜ

੧. ਪਉੜੀ ਮ: ੧ (ਵਾਰ ਮਾਝ)—ਭਗਤਾ ਤੈ ਸੈਸਾਰੀਆ—ਪੰਨਾ ੧੪੫
੨. ਗੁਜਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਮੁਸਿ ਮੁਸਿ ਰੋਵੈ ਕਬੀਰ ਕੀ ਮਾਈ—ਪੰਨਾ ੫੨੪
੩. ਬਿਲਾਵਲੁ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਨਿਤ ਉਠਿ ਕੋਰੀ, ਗਾਗਰਿ ਆਨੈ—ਪੰਨਾ ੮੫੬
੪. ਗੌਂਡ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਤੂਟੇ ਤਾਗੇ, ਨਿਖੁਟੀ ਪਾਨਿ—ਪੰਨਾ ੮੭੧

ਭਾਵ:

(੧) ਅਸੀਂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਹ ਨਿੱਤ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਭਗਤਾਂ ਤੇ ਦੁਨੀਆਦਾਰਾਂ ਦਾ ਕਦੇ ਜੋੜ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਪਰ ਜਗਤ-ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਲੋਂ ਇਹ ਕੋਈ ਉਕਾਈ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਹ ਉਕਾਈ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾਹ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਖੁੰਝਾਇਆ ਖੁੰਝਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਰਜ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਭਗਤ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋੜੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਦੁਨੀਆਦਾਰ ਭੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਖੁੰਝਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਝੂਠ ਬੋਲ ਬੋਲ ਕੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਇਥੋਂ ਤੁਰ ਭੀ ਜਾਣਾ ਹੈ; ਸੋ, ਉਹ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿਕ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵਧਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਹੀ ਭਗਤ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਰਹੇ ਹਨ ।

(੨) ਭਗਤ ਤੇ ਦੁਨੀਆਦਾਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਵਖ ਵਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਦੁਨੀਆਦਾਰ ਇਕ ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮਾਇਆ ਕਮਾਣ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਦੂਜੇ, ਕਮਾਈ ਹੋਈ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਲਈ ਹੀ ਖਰਚਣਾ ਠੀਕ ਸਮਝਦਾ ਹੈ । ਭਗਤ ਆਪਣੀ ਗੁਜ਼ਰਾਨ ਲਈ ਕਮਾਂਦਾ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਮਾਇਆ ਜੋੜਨੀ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਸ ਦਾ ਅਸਲ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੈ ‘ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ’ । ਫਿਰ ਉਸ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਕਬੀਰ ਭਗਤ ਦਾ ਇਹ ਰਵਈਆ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਉਸ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਦੇ ਹੋਰ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਖੱਟਦਾ ਕਮਾਂਦਾ ਭੀ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਹਲੜ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਰਾਹ ਉਸ ਦੀ ਵਲ ਦੀ ਹਰੇਕ ਹਰਕਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਭਦੀ ਹੈ ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਗੁਜਰੀ ਰਾਗ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਗਿਲੇ-ਗੁਜ਼ਾਰੀਆਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

(੩) ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਭਜਨ-ਬੰਦਗੀ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਨਾਹ ਲੱਗੇ ਉਸ ਦਾ ਗਿਲਾ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਬੜੀ ਵਧਾ ਵਧਾ ਕੇ ਗੱਲ ਆਖੀਦੀ ਹੈ । ਜਗਤ ਦੀ ਚਾਲ ਹੀ ਇਹੀ ਹੈ । ਸਤਸੰਗ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ਲਗਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਆਈ ਹੈ ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਰਹੇਗੀ ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ‘ਮਾਲਾ’ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਇਉਂ ਹੈ:— ‘ਕਬੀਰ ਮੇਰੀ ਸਿਮਰਨੀ ਰਸਨਾ ਉਪਰਿ ਰਾਮੁ’ । ਪਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਮਾਂ ਨਿੱਤ ਗੁਆਂਢਣਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਗਿਲੇ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਔਤਰੇ ਨੇ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ‘‘ਮਾਲਾ’’ ਫੜੀ ਹੈ ਤਦੋਂ ਤੋਂ ਘਰ ਵਿਚ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਨਾਹ ਗਲ ਵਿਚ ‘ਮਾਲਾ’ ਪਾਈ ਫਿਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਸਦਾ ਸਵੇਰੇ ਪੋਚਾ ਫੇਰਨਾ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਮੰਨੀ ਬੈਠੇ ਸਨ । ਪਰ ਹਾਂ, ਉਹ ਉੱਦਮੀ ਸਨ, ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠਣ ਵਾਲੇ ਸਨ । ਆਲਸ ਦੇ ਮਾਰੇ ਦੁਨੀਆਦਾਰ ਤਾਂ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਤਕ ਮੰਜੇ ਤੇ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਬੰਦਗੀ ਵਾਲਾ ਨਿੱਤ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠਣ ਦਾ ਆਦੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਭੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਗੱਲ ਹੈ । ਹੁਣ ਭੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖੋ । ਲੋਕ ਖੂਹ ਉਤੇ ਨ੍ਹਾਉਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਆਉਂਦੀ ਵਾਰੀ ਘਰ ਵਰਤਣ ਲਈ ਘੜਾ ਜਾਂ ਗਾਗਰ ਭਰ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਨਲਕੇ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਤੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਨਲਕੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਤਦੋਂ ਗਲੀਆਂ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਖੂਹਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਲੋਕ ਆਪ ਪਾਣੀ ਭਰ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਸਨ ।

ਕਬੀਰ ਜੀ, ਉੱਦਮੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਘਰਦਿਆਂ ਦੇ ਸੁੱਤੇ ਪਿਆਂ ਹੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੜਾ ਭਰ ਲਿਆਉਂਦੇ ਸਨ । ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਭਜਨ ਪਸੰਦ ਨਾਹ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਵੇਰੇ ਪਾਣੀ ਲੈ ਆਉਣਾ ਭੀ ਮੰਦਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ । ਤੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਭੀ ਉਹ ਵਧਾ ਵਧਾ ਕੇ ਆਖਦੀ ਸੀ ਕਿ ਕਬੀਰ ਨਿੱਤ ਪੋਚਾ ਫੇਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦਾ ਰਵਈਆ ਤੇ ਗਿਲੇ ਬਿਆਨ ਕਰ ਕੇ ਫਿਰ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣਾ ਨਿੱਤ ਦਾ ਕਰਤੱਬ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ।

(੨) ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਦਾਰ ਦਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ । ਇਹ ਗੱਲ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਛੱਡ ਬੈਠੇ ਸਨ । ਆਖਰ, ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਨਿਰਬਾਹ ਲਈ ਹੋਰ ਕਿਹੜੀ ਧਿਰ ਕਮਾਈ ਕਰਦੀ ਸੀ? ਘਰ ਵਿਚ ਸਤਸੰਗੀ ਭੀ ਆਏ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਪਰਵਾਰ ਭੀ ਸੀ, ਇਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਹੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਪਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਸਤਸੰਗੀਆਂ ਦਾ ਨਿੱਤ ਆਉਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਨਸਾਨੀ ਸੁਭਾਵ ਅਨੁਸਾਰ ਗਿਲਾ ਬਹੁਤ ਵਧਾ ਕੇ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਗੌਂਡ ਰਾਗ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਵਹੁਟੀ ਦੇ ਗਿਲੇ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਵਹੁਟੀ ਆਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਇਹ ਖਸਮ ਸਾਰਾ ਕਮਾਇਆ ਧਨ ਗਵਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਸਤਸੰਗੀਆਂ ਦੀ ਆਵਾ-ਜਾਈ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਨੱਕ-ਜਿੰਦ ਆਈ ਪਈ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕੱਪੜਾ ਉਣਨ ਦਾ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਘਰ ਵਿਚ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਖਾਣ ਜੋਗਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਸਤਸੰਗੀ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਰੱਜ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

੧੪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਵੇਲਾ

੧. ਜਪੁ ਮ: ੧—ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਚੁ ਨਾਇ—ਪੰਨਾ ੨
੨. ਸਲੋਕੁ ਮ: ੧ (ਵਾਰ ਮਾਝ)—ਸਬਾਹੀ ਸਾਲਾਹ—ਪੰਨਾ ੧੪੫
੩. ਸਲੋਕੁ ਮ: ੨ (ਮਾਝ ਕੀ ਵਾਰ)—ਅਠੀ ਪਹਿਰੀ ਅਠ ਖੰਡ—ਪੰਨਾ ੧੪੬
੪. ਸਲੋਕੁ ਮ: ੩ (ਵਾਰ ਮਲਾਰ)—ਬਾਬੀਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੈ ਬੋਲਿਆ—ਪੰਨਾ ੧੨੮੫
੫. ਸਲੋਕੁ ਮ: ੪ (ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ)—ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਜੋ ਸਿਖੁ ਅਖਾਏ—ਪੰਨੇ ੨੦੫-੦੬
੬. ਸਲੋਕੁ ਮ: ੫ (ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ)—ਝਾਲਾਘੇ ਉਠਿ ਨਾਮੁ ਜਪਿ—ਪੰਨਾ ੨੫੫
੭. ਸਲੋਕੁ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਗਉੜੀ)—ਚਿੜੀ ਚੁਹਕੀ ਪਹੁ ਫੁਟੀ—ਪੰਨਾ ੩੧੯
੮. ਆਸਾ ਮ: ੫ ਛੰਤ—ਭਿੰਨੀ ਰੈਨੜੀਐ ਚਾਮਕਨਿ ਤਾਰੇ—ਪੰਨਾ ੪੫੯
੯. ਸਲੋਕੁ ਫਰੀਦ ਜੀ—ਫਰੀਦਾ ਪਿਛਲ ਰਾਤਿ ਨ ਜਾਗਿਓਹਿ—ਪੰਨਾ ੧੩੮੩

ਭਾਵ:

(੧) ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਦੀ ਵਿੱਥ ਬਣਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਵਿੱਥ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜਾਂ ਕੋਈ ਮਾਇਕ ਭੇਟਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਿਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਦਾਤਾਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ ਹੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਉਹ ਬੋਲੀ ਹੈ 'ਪ੍ਰੇਮ' । ਯਾਦ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿਚ ਡੂੰਘਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਿੱਤ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਰਹੀਏ, ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਬਣ ਜਾਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਸੋ, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ 'ਪ੍ਰੇਮ ਪਟੋਲਾ' ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਹਰ ਥਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਦਿੱਸਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੨) ਦਿਨ-ਚੜ੍ਹੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਵਾਸਨਾਂ ਖਿਲਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਮਨ ਕਈ ਪਾਸੀਂ ਦੌੜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਧੰਧਿਆਂ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਫਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਕਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

ਭੁੱਖ ਤ੍ਰਿਹ ਨੇ ਭੀ ਚਮਕਣਾ ਹੋਇਆ, ਖਾਣ ਪੀਣ ਦਾ ਰੁਝੇਵਾਂ ਭੀ ਬਣਨਾ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਵਿਚ ਥੱਕ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਘੁਕ ਨੀਂਦਰ ਵਿਚ ਰਾਤ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਸੋ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਹੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਇਕਾਗਰ ਹੋ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਇਹ ਅੱਭਿਆਸ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਠੇ ਪਹਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਡਰ-ਅਦਬ ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹੇ । ਸੁਰਤਿ ਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਆਤਮਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ ।

(੩) ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਹਾਲ ਵੇਖੋ! ਅੱਠੇ ਪਹਰ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਧਰਤੀ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਅੰਦਰ-ਵੱਸਦੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਾਲ ਭੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ ਸਤਸੰਗੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਬਣਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਉਥੇ ਨਾਮਿ ਦੀ ਦਾਤਿ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤ ਕੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਵਕਤ ਵਿਚ ਭੀ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਆਚਰਨ ਉੱਚਾ ਬਣਦਾ ਰਹੇ । ਤੇ, ਆਚਰਨ ਚੰਗਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਚੰਗਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਹੀ ।

(੪) ਝੁਕੇ ਹੋਏ ਵਰ੍ਹਾਉ ਬੱਦਲ ਵੇਖ ਕੇ ਪਪੀਹਾ ਸਵੇਰ-ਸਾਰ ਹੀ ਕੂਕਦਾ ਹੈ ।

ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪਿਆਸੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਖਿੜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।

(੫) ਸਿੱਖ ਦਾ ਕਰਤੱਬ ਇਹ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਵੇਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਾਲ ਸਰੀਰਕ ਆਲਸ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਮਨ ਨੂੰ ਜੋੜੇ, ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਚੁੱਭੀ ਲਾਏ । ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹੇ ਸੁਣੇ ।

ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਨਾਹ ਭੁਲਾਏ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਰਤ ਕਾਰ ਹੱਕ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਠੱਗੀ-ਫ਼ਰੇਬ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

(੬) ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਹੈ ਮਨੁੱਖ । ਪਰ ਵੇਖੋ ਇਸ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਵਿੱਛੁੜ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਚਿੰਤਾ-ਝੋਰਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰਨ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਾਮਾਦਿਕ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਢਹੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਮਿਹਰ ਕਰੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਤਸੰਗ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੁਣਦਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਦਾ ਅੱਭਿਆਸ ਕੀਤਿਆਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕਿਰਤ ਕਾਰ ਵੇਲੇ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਬਣੀ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

(੭) ਪਹੁ-ਫੁਟਾਲੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਚਿੜੀਆਂ ਆਦਿਕ ਪੰਛੀ ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਉਸ ਇਕਾਂਤ ਸਮੇਂ ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਚੁਹਕਣਾ ਬੜਾ ਸੁਹਾਵਣਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ਕੁਦਰਤਿ ਵਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਹੁ-ਫੁਟਾਲੇ ਦਾ ਸਮਾ ਸੁੱਤੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜੋ । ਉਹੀ ਵੇਲਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਰੱਬੀ ਪਿਆਰ ਦੇ ਤਰੰਗ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਉੱਠ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

(੮) ਜਿਵੇਂ ਤ੍ਰੇਲ-ਭਿੱਜੀ ਰਾਤ ਵਿਚ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਤਾਰੇ ਡਲੁਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਭਿੱਜੇ ਹੋਏ ਹਿਰਦੇ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਚਿੱਤ-ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਸੋਹਣੇ ਆਤਮਕ ਗੁਣ ਲਿਸ਼ਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਅੱਭਿਆਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਜਨ ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

(੯) ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ । ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮਨੁੱਖ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਤਦੋਂ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੋਮੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਆਪਾ ਲੀਨ ਕਰੇ, ਤੇ, ਇਸ ਉੱਦਮ ਵਾਸਤੇ ਅਸਲ ਵਕਤ

ਹੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਸੌਂ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਿੱਤਾ ਉਸ ਨੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜੀ ਰੱਖੀ ।

(੧੪) ਮਿਲਾਪ ਅਵਸਥਾ

੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੧ (ਮਾਝ ਕੀ ਵਾਰ)—ਅਖੀ ਬਾਝਹੁ ਵੇਖਣਾ—ਪੰਨਾ ੧੩੮
੨. ਗਉੜੀ ਮ: ੫—ਸਖੀ ਨਾਲਿ ਵਸਾ ਅਪੁਨੇ ਨਾਹ ਪਿਆਰੇ—ਪੰਨਾ ੨੪੯
੩. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਸਸੂ ਤੇ ਪਿਰਿ ਕੀਨੀ ਵਾਖਿ—ਪੰਨਾ ੩੭੦
੪. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਨਸਿ ਵੰਵਹੁ ਕਿਲਵਿਖਹੁ ਕਰਤਾ ਘਰਿ ਆਇਆ—ਪੰਨਾ ੪੬੦
੫. ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫—ਸੁਖੀਏ ਕਉ ਪੇਖੈ ਸਭ ਸੁਖੀਆ—ਪੰਨਾ ੫੧੦
੬. ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫—ਲਵੈ ਨ ਲਾਗਨ ਕਉ ਹੈ—ਪੰਨਾ ੬੭੨
੭. ਮਾਰੂ ਮ: ੫—ਖੁਲਿਆ ਕਰਮੁ ਕ੍ਰਿਪਾ ਭਈ ਠਾਕੁਰ—ਪੰਨਾ ੧੦੦੦
੮. ਸਾਰਗ ਮ: ੫—ਮਾਈ ਰੀ ਚਰਨਹ ਓਟ ਗਹੀ—ਪੰਨਾ ੧੨੨੫
੯. ਸੋਰਠਿ ਮ: ੯—ਜੋ ਨਰੁ ਦੁਖ ਮਹਿ ਦੁਖੁ ਨਹੀ ਮਾਨੈ—ਪੰਨਾ ੬੩੩
੧੦. ਬਸੰਤੁ ਮ: ੯—ਮਾਈ ਮੈ ਧਨੁ ਪਾਇਓ ਹਰਿ ਨਾਮੁ—ਪੰਨਾ ੧੧੮੬
੧੧. ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਜਉ ਮੈ ਰੂਪ ਕੀਏ ਬਹੁਤੇਰੇ—ਪੰਨਾ ੪੮੩
੧੨. ਸੋਰਠਿ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਦੁਇ ਦੁਇ ਲੋਚਨ ਪੇਖਾ—ਪੰਨਾ ੬੫੫
੧੩. ਸੋਰਠਿ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ—ਅਣਮਤਿਆ ਮੰਦਲੁ ਬਾਜੈ—ਪੰਨਾ ੬੫੭
੧੪. ਗਉੜੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ—ਬੇਗਮਪੁਰਾ ਸਹਰ ਕੋ ਨਾਉ—ਪੰਨਾ ੩੪੫

ਭਾਵ:

(੧) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜੀਬ ਸੁੰਦਰ ਪਲਟਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਰਾਇਆ ਰੂਪ ਤੱਕਣ ਦੀ ਵਾਦੀ ਵਲੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਕੰਨ ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਸੁਣਨ ਵਲੋਂ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਪੈਰ ਮੰਦੇ ਪਾਸੇ ਵਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਪਰਾਇਆ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਨ ਵਲੋਂ ਰੁਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ ਜੀਭ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ।

(੨) ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਪਿਆਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗਿੱਝਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸੁੱਤਿਆਂ ਜਾਗਦਿਆਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਲ ਨਹੀਂ ਭਟਕਦਾ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਆਤਮਕ ਅਡਲੋਤਾ ਵਿਚ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਨਾਲ ਕੋਲ-ਫੁੱਲ ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤਿ ਦੇ ਚਾਨਣ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਹਿਰਦਾ ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

(੩) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰ

ਉਸ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ । ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਦੀ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਆਸਾ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਹਉਮੈ ਲੋਕਾਚਾਰੀ ਰਸਮਾਂ—ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਤੋਂ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵੈਰੀ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ ।

(੪) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਕਰਤਾਰ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਪਾਪ ਟਿਕੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ । ਉਥੋਂ ਵਿਕਾਰ-ਵੈਰੀਆਂ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਦਾ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

(੫) ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਦਾ ਸੁਰਮਾ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਕ ਸੁਖ ਮਾਣਦਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮੋਰ-ਤੇਰ ਗਵਾ ਚੁਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜੀਵਾਂ ਪਾਸੋਂ ਕਰਾਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਵਾਲਾ ਹੈ ।

(੬) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸੁਆਦ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਚਸਕਾ ਉਸ ਉਤੇ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ । ਵੇਖੋ ਹਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦਾ! ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ-ਜਲ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾਤਿ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਤੁੱਛ ਜਾਪਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਮ-ਜਲ ਦੀ ਇਕੋ ਹੀ ਬੂੰਦ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਤਨ ਮਨ ਸਦਾ ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

(੭) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦਾ ਗੀਤ ਗਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਭਾਗ ਜਾਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਭਟਕਣਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭ ਮੋਹ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਠੰਢ ਤੇ ਆਨੰਦ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

(੮) ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਲ ਵਿਚ ਥਲ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਦਿੱਸਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਹਰ ਵੇਲੇ ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਖਿੜੇ ਭੀ ਕਿਉਂ ਨ? ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਰ ਕੋਈ ਓਪਰਾ ਨਹੀਂ ਨ ਦਿੱਸਦਾ ।

(੯) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜੋਤਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤਿ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਘਬਰਾਂਦਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਚੁਗਲੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੰਦਾ ਨਹੀਂ ਚਿਤਵਦਾ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਾਹ ਲੋਭ ਨਾਹ ਮੋਹ ਨਾਹ ਅਹੰਕਾਰ, ਖੁਸ਼ੀ ਗ਼ਮੀ ਤੋਂ ਇਹ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਗਤ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿ ਕੇ ਜੀਵਨ ਬਿਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

(੧੦) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ-ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਭਟਕਣਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਜਾਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਮਤਾ ਲੋਭ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ, ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ—ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਛੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਉਹ ਸਦਾ

ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

(੧੧) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰਸਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਨੱਚਣੋਂ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਢੋਲਕੀ ਨਹੀਂ ਵਜਾਂਦਾ । ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਮੋਹ ਦਾ ਧਾਗਾ ਮੋਹ ਦੀ ਤਾਰ ਮੋਹ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਡੰਬਰ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਾੜ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਮਟਕੀ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਇਆ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹੀ ਖੇਡ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੧੨) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸੁਮੱਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਤਨ ਮਨ ਸਭ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਜਿਧਰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਓਪਰਾ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ । ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਬਾਜ਼ੀਗਰ ਡੁਗਡੁਗੀ ਵਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਖਲਕਤ ਜਗਤ-ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਣ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਾਜ਼ੀਗਰ ਖੇਲ ਸਮੇਟਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕੱਲਾ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਆਪਣੀ ਮੌਜ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

(੧੩) ਜਿਵੇਂ ਕਿਤੇ ਢੋਲ ਵੱਜਿਆਂ ਨਿੱਕੇ ਮੋਟੇ ਹੋਰ ਖੜਾਕ ਸੁਣਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ ਤਿਵੇਂ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਾਮ-ਨਾਮ ਦਾ ਢੋਲ ਵੱਜਦਾ ਹੈ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਮਾਇਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀਂਦਾ, ਉਥੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਨਾਮ ਦਾ ਬੱਦਲ ਗੱਜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ-ਮੋਹ ਪੈਲਾਂ ਪਾਂਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਰਖਾ ਨਾਲ ਹਰ ਵੇਲੇ ਠੰਢ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਇਉਂ ਸੁਅੱਛ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਛੋਹ ਕੇ ਲੋਹਾ ਸੋਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਘੜੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਮਿਲ ਕੇ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਹਸਤੀ ਮਿਟਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੀ ਅਪਣੱਤ ਰਹਿ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ।

(੧੪) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਇਕ ਐਸੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਗ਼ਮ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਉਥੇ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਦੀ ਉਥੇ ਕੋਈ ਘਬਰਾਹਟ ਨਹੀਂ ਜ਼ੋਰ ਪਾਂਦੀ । ਉਸ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪਾਪ ਕਰਮ ਮੰਦੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਉਸ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਜੋ ਜੋ ਅੱਪੜਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ।

੧੬. ਪ੍ਰੀਤਿ

(ੳ) ਮੱਛੀ ਤੇ ਪਾਣੀ

੧. ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧—ਰੇ ਮਨ ਐਸੀ ਹਰਿ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਿ—ਪੰਨਾ ੫੯
੨. ਗਉੜੀ ਮ: ੧—ਹਰਣੀ ਹੋਵਾ ਬਨਿ ਬਸਾ—ਪੰਨਾ ੧੫੭
੩. ਮਾਝ ਮ: ੪—ਹਰਿ ਗੁਣ ਪੜੀਐ—ਪੰਨਾ ੯੫
੪. ਸੋਰਠਿ ਮ: ੪—ਹਰਿ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਅੰਤਰੁ ਮਨੁ ਬੋਧਿਆ—ਪੰਨਾ ੬੦੭
੫. ਮਾਝ ਮ: ੫—ਤੂੰ ਜਲਨਿਧਿ ਹਮ ਲੀਨ ਤੁਮਾਰੇ—ਪੰਨਾ ੧੦੦

੬. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਤਰੰਗੁ ਹਮ ਲੀਨ ਤੁਮਾਰੇ—ਪੰਨਾ ੩੮੯
੭. ਆਸਾ ਮ: ੫ ਛੰਤ—ਜਲ ਦੁਧ ਨਿਆਈ ਰੀਤਿ—ਪੰਨਾ ੪੫੪
੮. ਆਸਾ ਮ: ੫ ਛੰਤ—ਹਰਿ ਚਰਨ ਕਮਲ ਮਨੁ ਬੋਧਿਆ—ਪੰਨਾ ੪੫੩
੯. ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫—ਬਿਨੁ ਜਲ ਪ੍ਰਾਨ ਤਜੇ ਹੈ ਮੀਨਾ—ਪੰਨਾ ੬੭੦
੧੦. ਪਉੜੀ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ)—ਜਿਉ ਮਛੁਲੀ ਬਿਨੁ ਪਾਣੀਐ—ਪੰਨਾ ੭੦੮
੧੧. ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫ ਛੰਤ—ਸਖੀ ਆਉ ਸਖੀ—ਪੰਨਾ ੮੪੭
੧੨. ਤੁਖਾਰੀ ਮ: ੫ ਛੰਤ—ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ ਲਾਲਨਾ—ਪੰਨਾ ੧੧੧੭

ਭਾਵ:

(੧) ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਭੀ ਫੁੱਲ ਖਿੜਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਧੱਕਿਆਂ ਤੋਂ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ।

ਪਾਣੀ ਜਿਤਨਾ ਹੀ ਵਧੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਉਤਨਾ ਹੀ ਵਧੀਕ ਸੁਖ-ਆਨੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮੱਛੀ ਇਕ ਘੜੀ ਭੀ ਜੀਉ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ।

ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸਰੋਵਰ ਭਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜੇ ਪਪੀਹੇ ਨੂੰ ਵਰਖਾ ਦੀ ਬੂੰਦ ਨਾਹ ਮਿਲੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ।

ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰੀਤ ਬਣਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਮੱਛੀ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜੀਉ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਡੂੰਘੇ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਮੱਛੀ ਆਪਣੇ ਬਾਜ਼ੂ ਖਿਲਾਰ ਕੇ ਤਾਰੀਆਂ ਲਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੨) ਹਰਣੀ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਘਾਹ-ਬੂਟ ਖਾ ਕੇ ਮੌਜ ਨਾਲ ਚੁੰਗੀਆਂ ਮਾਰਦੀ ਹੈ ।

ਕੋਇਲ ਦੀ ਅੰਬ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ । ਅੰਬ ਉਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਕੋਇਲ ਮਿੱਠੀ ਮਸਤ ਸੁਰ ਵਿਚ ਕੂਕਦੀ ਹੈ ।

ਸਪਣੀ ਬੀਨ ਉਤੇ ਮਸਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਬੀਨ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਸਪਣੀ ਨੂੰ ਵੈਰੀ ਦੀ ਸੁਧ-ਬੁਧ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਪਿਆਰ ਗੰਢਦੇ ਹਨ ।

(੩) ਜਿਵੇਂ ਮੱਛੀ ਵਾਸਤੇ ਪਾਣੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਪਪੀਹੇ ਲਈ ਵਰਖਾ ਦੀ ਬੂੰਦ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਨਾਮ-ਰਸੀਏ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਹੈ ।

(੪) ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿਉ, ਤੜਫ ਤੜਫ ਕੇ ਮਰ ਜਾਇਗੀ । ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਸਰੋਵਰ ਤਾਲਾਬ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰੇ ਪਏ ਹੋਣ, ਪਪੀਹਾ ਵਰਖਾ ਦੀ ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਹੀ ਤਾਂਘਦਾ ਰਹੇਗਾ । ਸਰੋਵਰਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ।

ਨਾਮ ਦੇ ਰਸੀਏ ਦੀ ਜਿੰਦ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਤੜਫ ਉਠਦੀ ਹੈ । ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ।

(੫) ਖੁਲ੍ਹੇ ਡੂੰਘੇ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਮੱਛੀ ਮੌਜ ਨਾਲ ਤਾਰੀਆਂ ਲਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਪੀਹਾ ਵਰਖਾ ਦੀ ਬੂੰਦ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਯਾਦ ਹੁਲਾਰੇ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ ।

(੬) ਮੱਛੀ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਜਿੰਦ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣਾ ਕੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਲਹਰਾਂ ਵਿਚ ਤਾਰੀਆਂ ਲੈਂਦੀ ਹੈ । ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਸੂਰਜ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰ ਕੇ ਖਿੜਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਰਸੀਏ ਹਰ ਥਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰ ਕੇ ਹੁਲਾਰੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ।

(੭) ਮੱਛੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਆਸ਼ਿਕਾ ਹੈ । ਪਾਣੀ ਦੁੱਧ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰ ਕੇ ਅੱਗ ਉਤੇ ਰੱਖੇ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਸੇਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਦੇਂਦਾ ਤੇ ਆਪ ਸੇਕ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ । ਭੌਰਾ ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਉਤੇ ਮਸਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਪੀਹਾ ਵਰਖਾ ਬੂੰਦ ਦਾ ਪਿਆਸਾ ਹੈ । ਚਕਵੀ ਦਾ ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ । ਕੋਇਲ ਅੰਬ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰ ਕੇ ਮਿੱਠੇ ਬਿਰਹੋਂ ਦੇ ਬੋਲ ਬੋਲਦੀ ਹੈ । ਹਰਨ ਨਾਦ ਉਤੇ ਜਿੰਦ ਵਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਵਡਭਾਗੀ ਨਾਮ-ਰਸੀਆ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਿ ਉਤੋਂ ਆਪਾ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

(੮) ਮੱਛੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰਦੀ । ਪਪੀਹਾ ਵਰਖਾ-ਬੂੰਦ ਲਈ ਵਿਲਕਦਾ ਹੈ ।

ਨਾਮ-ਰਸੀਏ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦਾ ।

(੯) ਮੱਛੀ ਨੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਾਈ, ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜਿਆਂ ਉਸ ਦੀ ਜਿੰਦ ਚਲੀ ਗਈ । ਭੌਰੇ ਨੇ ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾਇਆ, ਉਹ ਫੁੱਲ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਾ ਗਵਾ ਗਿਆ ।

ਹਾਥੀ ਕਾਮ-ਵਾਸਨਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਸਦਾ ਲਈ ਕੈਦੀ ਬਣਿਆ । ਹਰਨ ਨੇ ਨਾਦ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਨੇ ਜਾਨ ਗਵਾਈ । ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਕੁਟੰਬ ਨਾਲ ਮੋਹ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਜਕੜਿਆ ਗਿਆ ।

ਜਿਸ ਵਡਭਾਗੀ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਣਾਈ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਦਾਤਿ ਮਿਲੀ । ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੀ ਸੁਚੱਜੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ ।

(੧੦) ਮੱਛੀ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਜੀਊ ਸਕਦੀ; ਪਪੀਹਾ ਵਰਖਾ ਦੀ ਬੂੰਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਰੱਜਦਾ; ਹਰਨ ਨਾਦ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਬੰਨ੍ਹਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ; ਭੌਰਾ ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਤਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

(੧੧) ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ । ਪਪੀਹੇ ਨੂੰ ਵਰਖਾ-ਬੂੰਦ ਦੀ ਤਾਂਘ ।

ਨਾਮ-ਰਸੀਏ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਦੀ ਟੇਕ ਹੈ ।

(੧੨) ਮੱਛੀ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜੀਊਂਦੀ । ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ।

ਪ੍ਰੀਤਿ

(ਅ) ਭੌਰਾ ਤੇ ਕੌਲ ਫੁੱਲ

੧. ਆਸਾਵਰੀ ਮ: ੪—ਮਾਈ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਰਾਮੁ ਬਤਾਵਹੁ ਰੀ ਮਾਈ—ਪੰਨਾ ੩੬੯

੨. ਆਸਾ ਮ: ੫ ਛੰਤ—ਕਮਲਾ ਭ੍ਰਮ ਭੀਤਿ, ਕਮਲਾ ਭ੍ਰਮ ਭੀਤਿ ਹੇ—ਪੰਨਾ ੪੬੧

੩. ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫—ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਸਭਿ ਕਿਲਵਿਖ ਨਾਸਹਿ—ਪੰਨਾ ੪੬੬

੪. ਕਲਿਆਨੁ ਮ: ੫—ਹਮਾਰੈ ਏਹ ਕਿਰਪਾ ਕੀਜੈ—ਪੰਨਾ ੧੩੨੧

੫. ਫੁਨਹੇ ਮ: ੫—ਪੰਕਜ ਫਾਥੇ ਪੰਕ—ਪੰਨਾ ੧੩੬੨

੬. ਚਉਬੋਲੇ ਮ: ੫—ਮੂਸਨ ਮਸਕਰ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ—ਪੰਨਾ ੧੩੬੪

ਭਾਵ:

(੧) ਭੌਰਾ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣੇ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

ਸੱਚਾ ਆਸ਼ਿਕ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਿ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਹਟੇ?

(੨) ਕੌਲ ਦੇ ਮਕਰੰਦ ਉਤੇ ਗੁੰਜਾਰ ਪਾਂਦਾ ਪਾਂਦਾ ਭੌਰਾ ਆਪਣਾ ਆਪ ਫੁੱਲ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੩) ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਖਿੜਦਾ ਹੈ । ਭੌਰਾ ਇਸ ਫੁੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੈ । ਫੁੱਲ ਉਤੇ ਆ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਸੁਗੰਧੀ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਾ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਦਿਨ ਡੁੱਬਣ ਤੇ ਫੁੱਲ ਮੀਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭੌਰਾ ਸੁਗੰਧੀ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਬੇ-ਸੁੱਧ ਫੁੱਲ ਦੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਮੀਟੇ ਫੁੱਲ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਕਾਬੂ ਆ ਕੇ ਜਿੰਦ ਦੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨ-ਕਮਲਾਂ ਉਤੇ ਭੌਰੇ ਵਾਂਗ ਮਸਤ ਰਹੇ, ਉਥੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਥੇ ਥਾਂ? ਉਥੇ ਤਾਂ ਆਪਾ ਹੀ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੪) ਭੌਰਾ ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਛੁਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਫੁੱਲ ਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਉਤੇ ਹੀ ਆਪਾ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੈ ਭਾਗਵਾਨ ਜਿਸ ਦਾ ਮਨ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

(੫) ਸੁਗੰਧੀ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਭੌਰੇ ਦੇ ਖੰਭ ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਭੌਰਾ ਇੱਕ ਫੁੱਲ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਤੇ ਜਾਣਾ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਭੌਰੇ ਵਰਗੀ ਅਨਿੰਨ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ।

(੬) ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਵਿਚ ਵਿੱਝ ਕੇ ਭੌਰਾ ਫੁੱਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਬੱਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰੀਤਿ ਦੀ ਚਾਲ ਅਨੋਖੀ!

ਪ੍ਰੀਤਿ

(ੲ) ਮੋਰ, ਵੱਛਾ, ਚਕਵੀ, ਪਤੰਗਾ, ਹੰਸ, ਪਪੀਹਾ, ਛੋਟਾ ਬਾਲ

੧. ਬਸੰਤੁ ਮ: ੫—ਹਟਵਾਣੀ ਧਨ ਮਾਲ ਹਾਟੁ ਕੀਤੁ—ਪੰਨਾ ੧੧੮੦

੨. ਸੋਰਠਿ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ—ਜਉ ਤੁਮ ਗਿਰਿਵਰ ਤਉ ਹਮ ਮੋਰਾ—ਪੰਨਾ ੬੪੮

੩. ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮ: ੪—ਮਾਤਾ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰੇ ਪੁਤੁ ਖਾਇ—ਪੰਨਾ ੧੬੪
੪. ਗੌਡ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ—ਮੋਹਿ ਲਾਗਤੀ ਤਾਲਾਬੇਲੀ—ਪੰਨਾ ੮੭੪
੫. ਰਾਮਕਲੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ—ਆਨੀਲੇ ਕਾਗਦੁ, ਕਾਟੀਲੇ ਗੂਡੀ—ਪੰਨਾ ੯੭੨
੬. ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮ: ੪—ਭੀਖਕ ਪ੍ਰੀਤਿ ਭੀਖ ਪ੍ਰਭ ਪਾਇ—ਪੰਨਾ ੧੬੪
੭. ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫—ਦਾਵਾ ਅਗਨਿ ਰਹੇ ਹਰਿ ਬੂਟ—ਪੰਨਾ ੯੧੪
੮. ਚਉਬੋਲੇ ਮ: ੫—ਮਗਨੁ ਭਇਓ ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿਉ—ਪੰਨਾ ੧੩੬੪
੯. ਮਲਾਰ ਮ: ੪—ਜਿਨੁ ਕੈ ਹੀਅਰੈ ਬਸਿਓ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ—ਪੰਨਾ ੧੨੬੪
੧੦. ਗੂਜਰੀ ਮ: ੪—ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੋਵਿੰਦੁ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਮੁ—ਪੰਨਾ ੪੯੩
੧੧. ਜੈਤਸਰੀ ਮ: ੫—ਚਾੜ੍ਹਕ ਚਿਤਵਤ ਬਰਸਤ ਮੇਂਹ—ਪੰਨਾ ੭੦੨
੧੨. ਫੁਨਹੇ ਮ: ੫—ਚਾੜ੍ਹਕ ਚਿਤ ਸੁਚਿਤ—ਪੰਨਾ ੧੩੬੩
੧੩. ਬਸੰਤੁ ਹਿੰਡੋਲ ਮ: ੪—ਮੇਰਾ ਇਕੁ ਖਿਨੁ ਮਨੁਆ ਰਹਿ ਨ ਸਕੈ—ਪੰਨਾ ੧੧੭੮

ਭਾਵ:

(੧) ਸਾਵਣ ਦੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਂ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਮੌਰ ਪੈਲਾਂ ਪਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੁਹਕਦੇ ਹਨ । ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀ ਕੌਮਲ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵੇਖ ਕੇ ਕੰਮੀਆਂ ਖਿੜਦੀਆਂ ਹਨ । ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੁਲਾਸ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਭੌਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

(੨) ਮੌਰ ਨੂੰ ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ-ਛਾਏ ਪਹਾੜ ਪਿਆਰੇ । ਚਕੋਰ ਨੂੰ ਚੰਦ ਪਿਆਰਾ ।

ਸੱਚੇ ਆਸ਼ਿਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਪਿਆਰੀ ।

(੩) ਪਪੀਹਾ ਵਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮੱਛੀ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਤਾਰੀਆਂ ਲਾਂਦੀ ਹੁਲਾਰੇ ਲੈਂਦੀ ਹੈ । ਗਾਂ ਆਪਣੇ ਵੱਛੇ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਮਾਂ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਆਪਣੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਖੁਆ ਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਦਾਤਿ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

(੪) ਗਾਂ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵੱਛਾ ਦਿਨ ਰਾਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿੱਲਿਆਂ ਨਾਲ ਬੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਵਿਚਾਰੇ ਬੇ-ਬਸ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਪੀੜ ਉਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋਣਗੇ । ਦੁੱਧ ਚੋਣ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਘਰ ਦੀ ਮਾਲਕ ਵੱਛਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਗਾਂ ਹੇਠ ਛਡਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਾਂ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਵੱਛਾ ਧਾਅ ਕੇ ਥਣੀਂ ਜਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਪੂਛਲ ਹਿਲਾਂਦਾ ਹੈ । ਗਾਂ ਵੱਛੇ ਨੂੰ ਚੱਟਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਪਿਆਰ-ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਤੱਕਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਿ ਦੇ ਭੁੱਖੇ ਭੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰਲੇ-ਮੱਛੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

(੫) ਗਾਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਚੌਣੇ ਦੇ ਨਾਲ ਜੂਹ ਵਿਚ ਘਾਹ ਚੁਗਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਆਪਣੇ ਵੱਛੇ ਵਿਚ ਹੀ

ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਵਾਗੀ ਚੌਣਾ ਚਾਰ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਗਾਂ ਵਾਹੋ-ਦਾਹੀ ਕਾਹਲੀ ਪੈਰ ਪੁੱਟ ਕੇ ਘਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਕਿੱਲੇ ਨਾਲ ਬੱਝਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਸਿੱਧੀ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਚੱਟਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪਿਆਰ-ਨਿਗਾਹਾਂ ਨਾਲ ਤੱਕਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਰਸੀਏ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਸੁਰਤਿ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰੱਖਦੇ, ਤੇ ਕਿਰਤ ਤੋਂ ਵੇਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਧਾਅ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ ।

(੬) ਕੁਦਰਤਿ ਦੀ ਕੁਝ ਐਸੀ ਖੇਡ ਹੈ ਕਿ ਚਕਵੀ ਤੇ ਚਕਵਾ ਪੰਛੀ ਸੂਰਜ ਡੁਬਦਿਆਂ ਹੀ ਵਿਛੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਵਿਛੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਸੂਰਜ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਿੱਤ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਚਕਵੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਚਕਵੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜੁ ਸੂਰਜ ਹੀ ਹੋਇਆ ।

ਵੱਡਾ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਗਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਾਂ ਪਾਸੋਂ ਦੁੱਧ ਜੁ ਮਿਲਣਾ ਹੋਇਆ ।

ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਹੀ ਜੀਵਨ-ਸੋਮੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਹੈ ।

(੭) ਚਕਵੀ ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਤਾਂਘ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਰਾਤ ਗੁਜ਼ਾਰਦੀ ਹੈ । ਪਪੀਹਾ ਵਰਖਾ ਦੀ ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਤਰਸਦਾ ਹੈ । ਹਰਨ ਦੇ ਕੰਨੀਂ ਘੰਡੇਹੋੜੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਮਿੱਠੀ ਧੁਨ ਦੇ ਸੋਮੇ ਵਲ ਉੱਠ ਦੌੜਦਾ ਹੈ ।

ਨਾਮ ਦਾ ਰਸੀਆ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂਘਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਇਆ-ਅਗਨਿ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ-ਬਨ ਨੂੰ ਸਾੜ ਰਹੀ ਹੈ ।

(੮) ਪਤੰਗਾ ਇਕ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਕੀੜਾ ! ਇਤਨੀ ਬੇਅੰਤ ਕੁਦਰਤਿ ਵਿਚ ਕੀਹ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਹਸਤੀ? ਪਰ ਪਤੰਗੇ ਨੇ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲਾਟ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਤੋਂ ਆਪਾ ਵਾਰਿਆ, ਤਾਂ ਇਹ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਕੀੜਾ ਪ੍ਰੀਤਿ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿਚ ਬਾਜ਼ੀ ਜਿੱਤ ਗਿਆ, ਤੇ ਜਗਤ ਤੋਂ ਸੋਭਾ ਖੱਟ ਗਿਆ ।

ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਿ ਦੇ ਰਸੀਏ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ ।

(੯) ਹੰਸ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਮੋਤੀ ਹੈ । ਕੁਦਰਤਿ ਵਲੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਮਿਲੀ ਭੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੀ ਚੁੰਝ ਨਾਲ ਦੁੱਧ ਤੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਾਗਵਾਨਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਤਮਾ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਉਮੈ ਈਰਖਾ ਆਦਿਕ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

(੧੦) ਕਾਂ ਦੀ ਮਨ ਭਾਉਂਦੀ ਖੁਰਾਕ ਵਿਸ਼ਟਾ ਆਦਿਕ ਹੈ । ਹੰਸ ਮੋਤੀ ਚੁਗਦਾ ਹੈ ।

ਵਿਕਾਰੀ ਬੰਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰੀਝਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਭੀ ਸੁਧਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

(੧੧) ਪਪੀਹਾ ਵਰਖਾ ਦੀ ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਤਰਸਦਾ ਹੈ । ਚਕਵੀ ਸੂਰਜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਤੜਪਦੀ ਹੈ । ਮੱਛੀ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜ ਕੇ ਜੀਉ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ।

ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਭੌਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ।

(੧੨) ਪਪੀਹੇ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਵਰਖਾ-ਬੂੰਦ ਨਾਲ ਹੈ, ਉਹ ਇਸੇ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਬਨ ਬਨ ਵਿਚ ਕੂਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਰੀਤ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਿਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਉਸੇ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਮਗਨ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਗਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

(੧੩) ਛੋਟੇ ਬਾਲ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਰੋਂਦਾ ਹੈ । ਮਾਂ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਥਣ ਕੱਢਦੀ ਹੈ । ਬਾਲ ਬਿਹਬਲ ਹੋ ਕੇ ਥਣ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਫੜ ਕੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਹੋਰ ਖੇਡ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦੀ ।

ਕੌਲ-ਫੁੱਲ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਜੀਉ ਸਕਦਾ । ਪ੍ਰੇਮੀ ਜੀਉਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਕ ਪਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ।

ਪ੍ਰੀਤਿ

(ਸ) ਆਪੇ ਦੀ ਭੇਟ

੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੨ (ਵਾਰ ਸਿਰੀ ਰਾਗ)—ਜਿਸੁ ਪਿਆਰੇ ਸਿਉ ਨੇਹੁ—ਪੰਨਾ ੮੩

੨. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ)—ਖੰਭ ਵਿਕਾਂਦੜੇ ਜੇ ਲਹਾਂ—ਪੋਥੀ ਪੰਨਾ ੧੪੨੬

੩. ਸੋਰਠਿ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ—ਪਾੜ ਪੜੋਸਣਿ ਪੂਛਿ ਲੇ ਨਾਮਾ—ਪੰਨਾ ੬੫੭

੪. ਗੁਜਰੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ—ਦੂਧੁ ਤ ਬਛਰੈ ਥਨਹੁ ਬਿਟਾਰਿਓ—ਪੰਨਾ ੫੨੫

੫. ਧਨਾਸਰੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ—ਚਿਤ ਸਿਮਰਨੁ ਕਰਉ—ਪੰਨਾ ੬੯੪

ਭਾਵ:

(੧) ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੱਚਾ ਪਿਆਰ ਹੋਵੇ, ਆਪਾ-ਭਾਵ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਭੇਟਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਲੀਨ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

(੨) ਪੰਛੀ ਆਪਣੇ ਖੰਭਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਚਾਹੇ ਸੈਂਕੜੇ ਮੀਲ ਉੱਡ ਕੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰਦੇਸ ਗਏ ਪਤੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਘਰ ਬੈਠੀ ਨਾਰ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਹਾਹੁਕਾ ਉਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਇਹ ਪੰਛੀ ਹੀ ਚੰਗੇ ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਹੁਮਾ ਪੰਛੀ ਉੱਚੇ ਆਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਖੰਭ ਮਿਲ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਖੰਭ ਉਸ ਨੂੰ ਉਡਾ ਕੇ ਹੁਮਾ ਤਕ ਲੈ ਅੱਪੜਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦੇਸ ਤੋਂ ਆਈ ਹੈ । ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ, ਬਾਣੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਮਾਇਆ-ਮੋਹ ਵਿਚੋਂ ਉੱਚਾ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋੜਦੀ ਹੈ ।

(੩) ਨਾਮਦੇਵ ਦਾ ਘਰ ਕਿਸੇ ਸਤ ਸੰਗੀ ਨੇ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ । ਨਾਮਦੇਵ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁਆਂਢਣ ਉਸ ਤੋਂ ਦੂਣੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਪਈ । ਪਰ ਜਿਥੇ ਪ੍ਰੀਤ ਹੋਵੇ, ਉਥੇ ਤਨੋਂ ਮਨੋਂ ਕੰਮ ਕਰੀਦਾ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਉਸ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ।

ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਵਿਕੇ ਹੋਏ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਸਵਾਰਦਾ ਹੈ ।

(੪) ਪੁਜਾਰੀ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਫੁੱਲ ਪਾਣੀ ਧੂਪ ਆਦਿਕ ਦੀ ਭੇਟਾ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਪਰ ਦਿਲ ਦਿਲ ਦਾ ਸਾਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਦਿਲ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰੀਤਿ ਆਪਾ ਵਾਰਨ ਦੀ ਭੇਟਾ ਮੰਗਦੀ ਹੈ ।

(੫) ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਵਣਜ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਆਪਾ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਚਿੱਤ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਰਹੇ, ਅੱਖਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਹੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਰਹਿਣ, ਕੰਨ ਭੀ ਉਸੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਨ, ਜੀਭ ਭੀ ਉਸੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇ ।

ਪ੍ਰੀਤਿ

(ਹ) ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਚੀਜ਼ਾਂ

੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੪ (ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮ: ੪)—ਸਾ ਧਰਤੀ ਭਈ ਹਰੀਆਵਲੀ—ਪੰਨਾ ੩੧੦

੨. ਮਾਲੀਗਉੜਾ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ—ਧਨਿ ਧੰਨਿ ਓ ਰਾਮ ਬੇਨੁ ਬਾਜੈ—ਪੰਨਾ ੯੮੮

ਭਾਵ:

(੧) ਪਿਆਰ ਦੀ ਇਹ ਸਿਫਤਿ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਭੀ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਭਿੱਜੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਇਹ ਵਲਵਲਾ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ—ਜਿਸ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਪਿਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆ ਕੇ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਉਹ ਧਰਤੀ ਸੋਹਣੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਪਿਉ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਤੇ ਉਹ ਕੁਲ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕੁਲ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸਨ ਕੀਤਾ । ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

“ਲੇਲਾ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਮਜਨੂੰ ਦੇਖਿ ਲੋਭਾਣਾ ॥
ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਪਵੈ, ਹੜਿ ਹੜਿ ਹੱਸੇ ਲੋਕੁ ਵਿਡਾਣਾ ॥”

(੨) ਗੋਕਲ ਦੇ ਗੁਆਲੇ ਗੁਆਲਣਾਂ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਉਸੇ ਬੰਸਰੀ ਦੀ ਸੁਰ ਮਿੱਠੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ ਜੇਹੜੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਵਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਕਾਲੀ ਕੰਬਲੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਧੂਹ ਪਾਂਦੀ ਸੀ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿੰਦੁਬਨ ਦੀ ਜੂਹ ਹੀ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ ਜਿਥੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਗਾਂਈਆਂ ਚਾਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ।

ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਇਹ ਸਿਫਤਿ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੱਚਾ ਪਿਆਰ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹਰੇਕ ਸ਼ੈ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰੀਤਿ

(ਕ) ਇਸਤ੍ਰੀ-ਪਤੀ ਦਾ ਪਿਆਰ

੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੨ (ਵਾਰ ਸੂਹੀ)—ਨਾਨਕ ਤਿਨ੍ਹਾ ਬਸੰਤੁ ਹੈ—ਪੰਨਾ ੭੯੧

੨. ਭੈਰਉ ਮ: ੩—ਮੈ ਕਾਮਣਿ ਮੇਰਾ ਕੰਤੁ ਕਰਤਾਰੁ—ਪੰਨਾ ੧੧੨੮
੩. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ)—ਜਿਉ ਪੁਰਖੈ ਘਰਿ ਭਗਤੀ ਨਾਰਿ ਹੈ—ਪੰਨਾ ੧੪੧੩
੪. ਸਲੋਕ ਮ: ੪ (ਵਾਰ ਗਉੜੀ)—ਸੁਣਿ ਸਾਜਨ ਪ੍ਰੇਮ ਸੰਦੇਸਰਾ—ਪੰਨਾ ੩੦੧
੫. ਆਸਾ ਮ: ੪ ਛੰਤ—ਮੇਰੇ ਮਨ ਪਰਦੇਸੀ ਵੇ ਪਿਆਰੇ—ਪੰਨਾ ੪੫੧
੬. ਸਲੋਕ ਮ: ੪ (ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ)—ਹਉ ਖੜੀ ਨਿਹਾਲੀ ਪੰਧੁ—ਪੰਨਾ ੧੪੨੧
੭. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਸਸੂ ਤੇ ਪਿਰਿ ਕੀਨੀ ਵਾਖਿ—ਪੰਨਾ ੩੭੦
੮. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਮੀਠੀ ਆਗਿਆ ਪਿਰ ਕੀ ਲਾਗੀ—ਪੰਨਾ ੩੯੪
੯. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਗੁਜਰੀ)—ਪ੍ਰੇਮ ਪਟੋਲਾ ਤੈ ਸਹਿ ਦਿਤਾ—ਪੰਨਾ ੫੨੦
੧੦. ਸੂਹੀ ਮ: ੫—ਉਮਕਿਓ ਹੀਉ ਮਿਲਨ ਪ੍ਰਭ ਤਾਈ—ਪੰਨਾ ੭੩੭
੧੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ)—ਸੋਇ ਸੁਣੰਦੜੀ ਮੇਰਾ ਤਨੁ ਮਨੁ ਮਉਲਾ—ਪੰਨਾ ੯੬੪
੧੨. ਡਖਣੇ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਮਾਰੂ)—ਉਠੀ ਝਾਲੂ ਕੰਤੜੇ—ਪੰਨਾ ੧੦੯੪
੧੩. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਮਾਰੂ ਕੀ ਵਾਰ)—ਮੂ ਥੀਆਉ ਸੇਜ—ਪੰਨਾ ੧੦੯੮
੧੪. ਫੁਨਹੇ ਮ: ੫—ਸਖੀ ਕਾਲਜ ਹਾਰ ਤੰਬੋਲ—ਪੰਨਾ ੧੩੬੧
੧੫. ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਪੰਥੁ ਨਿਹਾਰੈ ਕਾਮਨੀ—ਪੰਨਾ ੩੩੭
੧੬. ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਮਨ ਰੇ ਛਾਡਹੁ ਭਰਮੁ—ਪੰਨਾ ੩੩੮

ਭਾਵ:

(੧) ਬਸੰਤ ਦੀ ਰੁੱਤੇ ਚੁਫੇਰੇ ਹੀ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਖਿੜ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਧਰਤੀ ਹਰਿਆਵਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ ਮਨੁੱਖ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਵੀਂ ਜਿੰਦ ਰੁਮਕਦੀ ਹੈ । ਸੱਜ-ਵਿਆਹੇ ਜੋੜੇ ਨਵੀਂ ਖਿੜੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਦੀ ਮੌਜ ਮਾਨਣ ਲਈ ਘਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਛੱਡ ਕੇ ਬਸੰਤ ਦੇ ਮੇਲਿਆਂ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਪਰ ਜਿਸ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਪਤੀ ਪਰਦੇਸ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਕਲੀ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤਿ ਦੀ ਇਹ ਬਸੰਤ ਖਿੜਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਉਸ ਦੀ ਕਲੀ ਮੁਰਝਾਈ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਪਤੀ-ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਵਿੱਛੜੀ ਜਿੰਦ-ਵਹੁਟੀ ਲਈ ਖਿੜਾਉ ਕਿੱਥੇ?

(੨) ਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਣ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰੀਰਕ ਸਿੰਗਾਰ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਜਿਠਾਣੀ ਦਿਰਾਣੀ ਆਦਿਕ ਦੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੋਕ-ਝੋਕ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ।

ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਆਸ਼ਿਕ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰੇ ਕੋਈ ਵਡਿਆਈ ਕਰੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਰਤਾ ਭਰ ਭੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।

(੩) ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਾਸਤੇ ਨਿੱਤ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਸੋਹਣੇ ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

ਭਗਤ-ਜਨ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਣ ਸਲਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

(੪) ਪਰਦੇਸ ਗਏ ਪਤੀ ਦਾ ਘਰ ਆਉਣ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਸੁਣ ਕੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉਸ ਦਾ ਰਾਹ ਤੱਕਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ ਝਮਕਣਾਂ ਭੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

(੫) ਪਤੀ ਦੇ ਪਰਦੇਸ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰਕ ਹਾਰ ਸਿੰਗਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਬੇ-ਪਰਵਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਘਰ ਦੇ ਵੇਹੜੇ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਭੀ ਸੁਚੱਜਤਾ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਰਿਵਾਜੀ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਪਰ ਜਦੋਂ ਪਤੀ ਦੇ ਘਰ ਆਉਣ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਘਰ ਦੀ ਕਾਂਇਆਂ ਹੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਚਾਉ-ਭਰੇ ਮਨ ਨਾਲ ਸੁਹਾਗਣਿ ਘਰ ਦੀ ਨੁੱਕਰ ਨੁੱਕਰ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਮਨ ਆਪ-ਮੁਹਾਰਾ ਵਿਸਰੇ ਹਾਰ-ਸਿੰਗਾਰਾਂ ਵਿਚ ਮੁੜ ਪਰਚਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਚਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਛੜੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ, ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਮਾਂ ਦੇ ਥਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੁੱਧ ਚੋਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰੀਤਿ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਅਨੋਖੇ !

ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੀ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਅਜੇਹੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

(੬) ਪਰਦੇਸ ਤੋਂ ਪਤੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਆਵੇ, ਚਿੱਠੀ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਦਕੇ ਪਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਲੂੰ ਲੂੰ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰ ਉੱਠਦਾ ਹੈ । ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਰਾਹ ਤੱਕਦੀ ਹੈ ਮਤਾਂ ਅੱਜ ਆ ਜਾਏ ।

ਜਿੰਦ-ਦਾਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਆਪਾ ਵਾਰਦਾ ਹੈ ।

(੭) ਸਾਂਝੇ ਵੱਡੇ ਟੱਬਰ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਵਿਆਹੀ ਆਈ ਮੁਟਿਆਰ ਨੂੰ ਸਦਾ ਇਹ ਸਹਿਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਜਿਠਾਣੀਆਂ ਆਦਿਕ ਵਲੋਂ ਝਾੜ-ਝੰਬ ਨਾਹ ਪਏ, ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਚੁੱਕਣਾ ਤੇ ਕਿਤੇ ਪਤੀ ਗੁੱਸੇ ਨ ਹੋ ਜਾਏ । ਅਜੇਹੇ ਥਾਂ ਮੁਟਿਆਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਸਦੀਵੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਵਾਸਤੇ ਖ਼ਾਸ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਜਾਂ ਨੌਕਰੀ ਆਦਿਕ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਪਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਮੇਤ ਟੱਬਰ ਵਿਚੋਂ ਲਾਂਭੇ ਰਹਿਣਾ ਪੈ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸਹਿਮ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਜਿਸ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਪਤੀ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਏ, ਹਉਮੈ ਲੋਕ-ਵਿਖਾਵਾ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰ ਕੋਈ ਉਸ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ ।

(੮) ਸੁੰਦਰ ਸੁਖੜ ਸੁਸ਼ੀਲ ਤੇ ਆਗਿਆਕਾਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਇਹ ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਪਤੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਤੇ ਰੀਝ ਪਏਗਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਸੌਕਣ ਲਿਆ ਬਿਠਾਏਗਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪਤੀ ਦੀ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਵਿੱਥ ਪੈ ਜਾਇਗੀ ।

ਮਾਇਆ ਸਦਾ ਇਸ ਜਿੰਦ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੋੜੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਮਾਨੋ, ਜਿੰਦ ਦੀ ਸੌਕਣ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਵਿਚੋਲਾ ਮਿਲ ਪਏ, ਮਾਇਆ ਉਸ ਨਾਲ ਸੌਕਣ-ਪੁਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ।

(੯) ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ ਕਈ ਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਘੁੰਡ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੇ ਜੇਠ ਸਹੁਰੇ ਆਦਿਕ ਵੱਡਿਆਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਤੋਂ ਉਮਰੋਂ ਵਡੇਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਰਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਸ਼ਰਮਾਕਲ ਸੁਭਾਉ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅੱਖ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਰਜਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਸੁਭਾਗਣ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਿ ਦਾ ਕੱਪੜਾ ਮਿਲ ਜਾਏ, ਇਹ ਕੱਪੜਾ ਕਾਮਾਦਿਕ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਬਚਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੦) ਪਰਦੇਸ ਗਏ ਪਤੀ ਦੀ ਘਰ ਪਰਤਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਦਿਲ ਮੇਲ ਦੀ ਆਸ ਵਿਚ ਤੜਪ ਉੱਠਦਾ ਹੈ । ਅਗੋਂ ਵਾਂਞੀ ਰਾਹ ਤੱਕਣ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਸੁਣ ਕੇ ਘਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਪਲੰਘ ਸਜਾ ਸੰਵਾਰ ਕੇ ਵਿਛਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਹੁਣ ਇਕ ਇਕ ਘੜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਰਗੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਆਸ਼ਿਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ।

(੧੧) ਉਹ ਪ੍ਰੀਤ ਕਾਹਦੀ ਜਿਥੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਸੋਅ ਸੁਣ ਕੇ ਲੂੰ ਲੂੰ ਨ ਖਿੜ ਪਏ? ਆਪਣੇ ਸੱਜਣ ਦਾ ਨਾਮ ਮੂੰਹੋਂ ਲਿਆਂ ਚੇਹਰਾ ਚਮਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਚਿਰ-ਵਿਛੁੰਨੀ ਨਾਰ ਜਦੋਂ ਪੇਕੇ ਘਰੋਂ ਪਤੀ-ਘਰ ਵਲ ਤੁਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਉਸ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਮੁੱਕਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਛੋੜਾ ਭੀ ਮੁੱਕਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਠੰਢ ਜਿਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਭੌਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹੀ ਆਨੰਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੨) ਪਤੀ-ਪ੍ਰੇਮਣ ਇਸਤ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਕੇ ਕੱਜਲ ਆਦਿਕ ਵਰਤ ਕੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰਨਾ ਲੋਚਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਜਦੋਂ ਪਤੀ ਪਰਦੇਸ ਚਲਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਕੱਜਲ ਹਾਰ ਆਦਿਕ ਸਭ ਵਿਸਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਭੌਰੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਆਹਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

(੧੩) ਪਰਦੇਸੋਂ ਆ ਰਹੇ ਪਤੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਉਤਾਵਲੀ ਹੋਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਬੋਲ ਉਠਦੀ ਹੈ— ਸਦਕੇ ਉਹਨਾਂ ਰਾਹਾਂ ਤੋਂ ਜਿਨ੍ਹੀਂ ਰਾਹੀਂ ਤੂੰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈਂ! ਆ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉਤੇ ਬਿਠਾਵਾਂ । ਕਈ ਜੁਗ ਹੀ ਬੀਤ ਗਏ ਤੇਰੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ । ਤੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਇਕ ਝਲਕ ਮੇਰੇ ਲਈ ਅਕਹਿ ਸੁਖ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਭੌਰੇ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਤਾਂਘ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

(੧੪) ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਲਈ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ਸਿੰਗਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਤੀ ਦੀ ਨਿਕਟਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਜੇਹੇ ਉੱਦਮ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਜੇ ਪਤੀ ਪਰਦੇਸ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਹਾਰ ਸਿੰਗਾਰ ਚੰਗੇ ਲਗਣ ਦੇ ਥਾਂ ਦੁਖਦਾਈ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰੀਤਿ ਦੀ ਰੀਤਿ ਹੀ ਐਸੀ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਕੋਈ ਸੁਹਜ-ਸਵਾਦ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦਾ ।

“ਇਕ ਘੜੀ ਨ ਮਿਲਤੇ ਤ ਕਲਿਜੁਗੁ ਹੋਤਾ” ।

(੧੫) ਪਰਦੇਸ ਗਏ ਪਤੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੇ ਕੋਠੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਰਾਹ ਤੱਕਦੀ ਹੈ, ਅੱਖਾਂ ਵੈਰਾਗ-ਜਲ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਰਾਹ ਤੱਕ ਤੱਕ ਕੇ ਦਿਲ ਰੱਜਦਾ ਨਹੀਂ, ਚਿਰ ਦੀ ਖਲੋਤੀ ਦੇ ਪੈਰ ਥਿੜਕਦੇ ਨਹੀਂ, ਬਨੇਰੇ ਤੇ ਆ ਬੈਠੇ ਕਾਂ ਨੂੰ ਉਡਾ ਕੇ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੱਸ ਕੀ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਬਿਰਹੋਂ ਦੀ ਕਿਤਨੀ ਦਿਲ-ਹਿਲਾਉਣੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ!

ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਜੀਉੜੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਤਾਂਘ ਇਸੇ ਹੀ ਬਿਹਬਲਤਾ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

(੧੬) ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਇਹ ਕੋਈ ਰੀਤ ਚੱਲ ਪਈ ਕਿ ਪਤੀ ਦੇ ਮਰਨ ਤੇ ਕੋਈ ਕੋਈ ਇਸਤਰੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਚਿਖਾ ਉਤੇ ਜੀਉਂਦੀ ਸੜ ਮਰਦੀ ਸੀ । ਉਸ ਨੂੰ ਸਤੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ । ਜਦੋਂ ਸਾਕ ਸਨਬੰਧੀ ਮਿਰਤਕ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਅੰਤਮ ਸੰਸਕਾਰ ਵਾਸਤੇ ਮਸਾਣ-ਭੂਮੀ ਵਲ ਲੈ ਤੁਰਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਸਤੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਨਲੀਏਰ ਫੜ ਲੈਂਦੀ ਸੀ । ਲੋਕ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਸਤੀ ਹੋਣ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾਣਾ ਬੁਝਾਣਾ ਵਿਅਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥ ਡੁਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ।

ਪ੍ਰੀਤਿ

(ਖ) ਵਿਛੋੜਾ ਅਸਹਿ

੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ)—ਵਡੜੈ ਝਾਲਿ ਝਲੁੰਭਲੈ—ਪੰਨਾ ੧੪੨੦
੨. ਗੋਂਡ ਮ: ੪—ਹਰਿ ਦਰਸਨ ਕਉ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਬਹੁ ਤਪਤੈ—ਪੰਨਾ ੮੬੧
੩. ਮਾਝ ਮ: ੫—ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਲੋਚੈ ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਤਾਈ—ਪੰਨਾ ੯੬
੪. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਇਕ ਘੜੀ ਦਿਨਸੁ ਮੋ ਕਉ ਬਹੁਤੁ ਦਿਹਾਰੇ—ਪੰਨਾ ੩੭੮
੫. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਗੂਜਰੀ)—ਵਿਛੋਹੇ ਜੰਬੂਰ—ਪੰਨਾ ੫੨੦
੬. ਵਡਹੰਸ ਮ: ੫ ਛੰਤ—ਮੇਰੈ ਅੰਤਰਿ ਲੋਚਾ ਮਿਲਣ ਕੀ—ਪੰਨਾ ੫੬੪
੭. ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫—ਦਹ ਦਿਸ ਛੜੁ ਮੇਘ ਘਟਾ ਘਟ—ਪੰਨਾ ੬੨੪
੮. ਸਾਰਗ ਮ: ੫—ਮੋਹਨ ਘਰਿ ਆਵਹੁ, ਕਰਉ ਜੋਦਰੀਆ—ਪੰਨਾ ੧੨੦੯
੯. ਫੁਨਹੇ ਮ: ੫—ਉਪਰਿ ਬਨੈ ਅਕਾਸੁ—ਪੰਨਾ ੧੩੬੨
੧੦. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ)—ਸੁਤੜੇ ਸੁਖੀ ਸਵੰਨਿ—ਪੰਨਾ ੧੪੨੫
੧੧. ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਆਸ ਪਾਸ ਘਨ ਤੁਰਸੀ ਕਾ ਬਿਰਵਾ—ਪੰਨਾ ੩੩੮

ਭਾਵ:

(੧) ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਇਹ ਸਿਫਤਿ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕਦੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਦਾ ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠਦਿਆਂ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ।

(੨) ਤਿਹਾਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪੀਤਿਆਂ ਹੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਤੀਰ ਨੇ ਵਿੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਤ੍ਰਿਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ।

ਰੱਬ ਦੇ ਆਸ਼ਿਕ ਰੱਬੀ ਦੀਦਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ।

(੩) ਪਪੀਹਾ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਛੱੜੁ ਦੀ ਵਰਖਾ ਦੀ ਬੂੰਦ ਵਾਸਤੇ ਵਿਲਕਦਾ ਹੈ । ਹੋਰ ਟੋਭੇ ਤਾਲਾਬ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਬੇਸ਼ੱਕ ਭਰੇ ਪਏ ਹੋਣ, ਉਸ ਪਪੀਹੇ ਨੂੰ ਉਹ ਖਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਗਿੱਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹੋਰ ਰੰਗ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਆਪਣੇ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਜੇ ਕਦੇ ਗੁਰੂ ਦੀ

ਸੰਗਤਿ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵਿਛੋੜਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਧੀਰਜ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ।

(੪) ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲੋਂ ਚਾਰ ਪਹਿਰਾਂ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਚਾਰ ਜੁਗਾਂ ਵਰਗਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ।

ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੋੜਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਜਿੰਦ ਇਸ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਬੜੀ ਵਿਆਕੁਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

(੫) ਮਨੁੱਖ ਧਰਤੀ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੀਆਂ ਨਿਰਦਇਤਾ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਲੂੰ-ਕੰਡੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ, ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਸਿਆਸੀ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ, ਬੜੇ ਬੜੇ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਕ ਤਸੀਹਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੰਬੂਰ ਨਾਲ ਜੀਉਂਦੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਮਾਸ ਤੂੰਬਾ ਤੂੰਬਾ ਕਰ ਕੇ ਉਚੇੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਬੜਾ ਭਿਆਨਕ ਤਸੀਹਾ ਹੈ, ਤੇ ਬੜੀ ਅਸਹਿ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਪੀੜ ।

ਸੱਚਾ ਆਸ਼ਿਕ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੋੜੇ ਨੂੰ ਜੰਬੂਰ ਦੇ ਤਸੀਹੇ ਵਰਗਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

(੬) ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਖਿਡੌਣਿਆਂ ਨਾਲ ਬਾਲ ਨੂੰ ਪਰਚਾਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੋ, ਉਹ ਦੁੱਧ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਵੇਂ ਪਰਚੇ ।

ਸੁਭਾਗੇ ਬਾਲ-ਜੀਉੜੇ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਰੰਗ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਨਹੀਂ ਮੋਹ ਸਕਦੇ, ਉਹ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਹੀ ਪਤੀਜਦਾ ਹੈ ।

(੭) ਜੇਠ ਹਾੜ ਦੀਆਂ ਤਪਦੀਆਂ ਲੋਆਂ ਪਿਛੋਂ ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਂ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਤਪੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਸੁੰਦਰ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਂ ਵਿਚ ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਬਿਜਲੀ ਮਨ ਨੂੰ ਧੂਹ ਪਾਂਦੀ ਹੈ । ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਪੀਘਾਂ ਝੂਟਦੀਆਂ, ਸਾਂਵੇ ਮਨਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਪਰ ਪੁੱਛੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਪਰਦੇਸ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਉਹ ਸੁਹਾਵਣੀ ਕਾਲੀ ਘਟਾ, ਤੇ ਲਹਰਾਉਂਦੀ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਛੁਰੀ ਚਲਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ।

ਕਿਤਨੇ ਅਭਾਗੇ ਹਨ ਉਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤੀ-ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਸੱਲ ਕਦੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਵੱਜਾ !

(੮) ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲੋਂ ਇਕ ਪਲ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਕਈ ਜੁਗਾਂ ਵਰਗਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ।

(੯) ਸਾਵਣ ਦੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਂ, ਹਰਿਆਵਲੀ ਧਰਤੀ, ਚੁਫੇਰੇ ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਬਿਜਲੀ, ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਸੁਹਾਗਣ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਪਰਦੇਸ ਗਏ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਯਾਦ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕਰਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਕਿਤਨੀ ਅਭਾਗਣ ਹੈ ਉਹ ਜਿੰਦ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਸਾਰੀ ਸੁੰਦਰ ਕੁਦਰਤਿ ਵੇਖ ਕੇ ਕਦੇ ਭੀ ਇਸ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਦੀ ਯਾਦ ਦਾ ਹੁਲਾਰਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ !

(੧੦) ਸੱਚਾ ਆਸ਼ਿਕ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਭੀ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਟਿਕਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਅੱਠੇ ਪਹਰ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਭੀ ਉਹ ਵਿਛੋੜਾ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦੇਂਦਾ ।

(੧੧) ਸੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੋੜਾ ਇਕ ਅਸਹਿ ਕਲੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਛੋੜੇ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧੂਣੀਆਂ ਤਪਾਣ ਆਦਿਕ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਰੀਰਕ ਕਸ਼ਟ ਭੀ ਸਹਾਰਨੇ ਪੈਣ, ਤਾਂ ਭੀ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਸਸਤਾ ਸੌਦਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ।

ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਵਾਸਤੇ ਸਰੀਰਕ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਉਹ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ

ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਬਸ ! ਮਨ ਨੂੰ ਬਾਹਰਲੀ ਮਾਇਕ ਦੌੜ ਵਲੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਅੰਦਰ ਵਲ ਮੋੜਨਾ ਹੈ ।

(੧੨) ਗੋਕਲ ਦੇ ਗੋਪਿਆਂ ਤੇ ਗੋਪੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਬਿੰਦ੍ਰਾਬਨ ਵਿਚ ਗਾਂਈਆਂ ਚਾਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਕਦੇ ਕਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਬੜੀ ਮਸਤ ਸੁਰ ਵਿਚ ਬੰਸਰੀ ਭੀ ਵਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਗੋਕਲ ਦੇ ਸਭ ਗਵਾਲੇ ਗਵਾਲਣਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ-ਭੋਰੇ ਬਣ ਚੁਕੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਕੰਸ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਣ ਲਈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਗੋਕਲ ਤੋਂ ਮਥੁਰਾ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਏ । ਗੋਕਲ-ਵਾਸੀ ਇਸ ਆ ਰਹੇ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜੇ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਤੜਫ ਉਠੇ । ਗਵਾਲਣਾਂ ਹਾੜੇ ਘੱਤਣ ਲਗੀਆਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾਹ ਜਾਣਾ ।

ਜਿਸ ਸੁਭਾਗੇ ਦਾ ਮਨ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਤੀਜਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਇਕ ਪਲ ਭੀ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾ ਸਕਦਾ । ਪ੍ਰੇਮੀ ਲਈ ਵਿਛੋੜਾ ਅਸਹਿ ਹੈ ।

੧੭. ਕਰਮ ਕਾਂਡ

ਮਿਰਤਕ ਸੰਸਕਾਰ

੧. ਆਸਾ ਮ: ੧—ਦੀਵਾ ਮੇਰਾ ਏਕੁ ਨਾਮੁ—ਪੰਨਾ ੩੫੮
੨. ਸਲੋਕ ਮ: ੧ (ਵਾਰ ਆਸਾ)—ਮਿਟੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੀ—ਪੰਨਾ ੪੬੬
੩. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ)—ਇਕ ਦਝਹਿ ਇਕ ਦਬੀਅਹਿ—ਪੰਨਾ ੬੪੮
੪. ਰਾਮਕਲੀ ਸਦੁ—ਅੰਤੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਬੋਲਿਆ—ਪੰਨਾ ੯੨੩

ਸਰਾਧ:

੫. ਸਲੋਕ ਮ: ੧ (ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ)—ਜੇ ਮੋਹਾਕਾ ਘਰੁ ਮੁਹੈ—ਪੰਨਾ ੪੭੨
੬. ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਜੀਵਤ ਪਿਤਰ ਨ ਮਾਨੈ ਕੋਊ—ਪੰਨਾ ੩੩੨

ਸੂਤਕ:

੭. ਸਲੋਕੁ ਮ: ੧ (ਵਾਰ ਆਸਾ)—ਜੇਕਰਿ ਸੂਤਕੁ ਮੰਨੀਐ—ਪੰਨਾ ੪੭੨
੮. ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਜਲਿ ਹੈ ਸੂਤਕੁ—ਪੰਨਾ ੩੩੧

ਮਾਲਾ ਤਿਲਕ:

੯. ਭੈਰਉ ਮ: ੪—ਸੁਕ੍ਰਿਤੁ, ਕਰਣੀ ਸਾਰੁ ਜਪਮਾਲੀ—ਪੰਨਾ ੧੧੩੪
੧੦. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਹਰਿ ਹਰਿ ਅਖਰੁ ਦੁਇ ਇਹ ਮਾਲਾ—ਪੰਨਾ ੩੮੮
੧੧. ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਮਾਥੇ ਤਿਲਕੁ ਹਥਿ ਮਾਲਾ ਬਾਨਾਂ—ਪੰਨਾ ੧੧੫੮

ਵਰਤ:

੧੨. ਸਲੋਕ ਮ: ੧ (ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ)—ਸਚੁ ਵਰਤੁ, ਸੰਤੋਖੁ ਤੀਰਥੁ—ਪੰਨਾ ੧੨੪੫
੧੩. ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫—ਪੂਜਾ ਵਰਤ ਤਿਲਕ—ਪੰਨਾ ੬੭੪

੧੪. ਭੈਰਉ ਮ: ੫—ਵਰਤ ਨ ਰਹਉ—ਪੰਨਾ ੧੧੩੬

ਜਨੇਉ:

੧੫. ਸਲੋਕ ਮ: ੧ (ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ)—ਦਇਆ ਕਪਾਹ, ਸੰਤੋਖੁ ਸੂਤੁ—ਪੰਨਾ ੪੭੧

ਸੁੱਚਾ ਚੌਕਾ:

੧੬. ਸਲੋਕ ਮ: ੧ (ਵਾਰ ਸਿਰੀ ਰਾਗ)—ਕੁਬੁਧਿ ਡੂਬਣੀ—ਪੰਨਾ ੯੦

੧੭. ਬਸੰਤੁ ਮ: ੧—ਸੁਇਨੇ ਕਾ ਚਉਕਾ—ਪੰਨਾ ੧੧੬੮

ਦੀਵੇ ਤਾਰਨੇ:

੧੮. ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧—ਸੁਰਤੀ ਸੁਰਤਿ ਰਲਾਈਐ ਏਤੁ—ਪੰਨਾ ੮੭੮

ਮਿਥੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮ:

੧੯. ਗਉੜੀ ਮ: ੫—ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਰ ਕ੍ਰਿਆ ਬਿਰਥੇ—ਪੰਨਾ ੨੧੬

੨੦. ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮ: ੫—ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਕੁਲੀਨ ਚਤੁਰ—ਪੰਨਾ ੨੫੩

੨੧. ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫ ਅਸਟਪਦੀਆ—ਪਾਠੁ ਪੜਿਓ ਅਰੁ ਬੇਦੁ ਬੀਚਾਰਿਓ—ਪੰਨਾ ੬੪੧

੨੨. ਸੂਹੀ ਮ: ੫—ਕਰਮ ਧਰਮ ਪਾਖੰਡ ਜੋ ਦੀਸਹਿ—ਪੰਨਾ ੭੮੭

੨੩. ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਸੰਧਿਆ ਪ੍ਰਾਤ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰਾਹੀ—ਪੰਨਾ ੩੨੪

੨੪. ਟੋਡੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ—ਕਉਨ ਕੇ ਕਲੰਕੁ ਰਹਿਓ—ਪੋਥੀ ਪੰਜਵੀਂ ਪੰਨਾ ੭੧੮

੨੫. ਰਾਮਕਲੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ—ਬਾਨਾਰਸੀ ਤਪੁ ਕਰੈ—ਪੋਥੀ ਸੱਤਵੀਂ ਪੰਨਾ ੯੭੩

ਭਾਵ:

ਮਿਰਤਕ ਸੰਸਕਾਰ

(੧) ਹਿੰਦੂ-ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਜਦੋਂ, ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਲਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਦੀ ਤਲੀ ਉਤੇ ਆਟੇ ਦਾ ਦੀਵਾ ਰੱਖ ਕੇ ਜਗਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਅਣਡਿੱਠੇ ਹਨੇਰੇ ਰਸਤੇ ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੇ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਦੀਵਾ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਕਰੇ । ਉਸ ਦੇ ਮਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਜਵਾਂ ਜਾਂ ਚੌਲਾਂ ਦੇ ਆਟੇ ਦੇ ਪੇੜੇ (ਪਿੰਨ) ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਥਾਲੀ (ਪੱਤਲ) ਉਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਮਣਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਮਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਲਈ ਰਸਤੇ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਮੌਤ ਤੋਂ ੧੩ ਦਿਨ ਪਿੱਛੋਂ 'ਕਿਰਿਆ' ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅਚਾਰਜ (ਕਿਰਿਆ ਕਰਾਣ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ) ਵੇਦ-ਮੰਤ੍ਰ ਆਦਿਕ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ; ਮਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨਿਮਿਤ ਇਕ ਲੰਮੀ ਮਰਯਾਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੩੬੦ ਦੀਵੇ ਤੇ ਇਤਨੀਆਂ ਹੀ ਵੱਟੀਆਂ ਅਤੇ ਤੇਲ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਵੱਟੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੀ ਤੇਲ ਵਿਚ ਭਿਉਂ ਕੇ ਬਾਲ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਸਰਧਾ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੇ ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਪਿੱਤਰ-ਲੋਕ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ, ਇਹ ੩੬੦ ਦੀਵੇ (ਇਕ ਦੀਵਾ ਹਰ ਰੋਜ਼) ਇਕ ਸਾਲ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਕਰਨਗੇ । ਕਿਸੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਲ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹਰ ਵੇਲੇ ਦੀਵਾ ਬਾਲਣ ਲਈ ਤੇਲ ਭੀ

ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਸਕਾਰ ਤੋਂ ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਮੜੀ ਫੋਲ ਕੇ ਸੜਨ ਤੋਂ ਬਚੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ (ਫੁੱਲ) ਚੁਣ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ‘ਫੁੱਲ’ ਹਰਿਦੁਆਰ ਜਾ ਕੇ ਗੰਗਾ ਵਿਚ ਪਰਵਾਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ‘ਕਿਰਿਆ’ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ‘ਫੁੱਲ’ ਗੰਗਾ-ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

(ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭਾਵ):- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਦੀਵਾ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਆਤਮਕ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਮੁੱਕਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਵਾਪਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਜਿਵੇਂ ਰਤਾ ਕੁ ਜਿਤਨੀ ਅੱਗ ਲੱਕੜਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮੁਕਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਲੋਕ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸਹਾਰਾ ਹੈ ।

ਪਿੰਡ ਭਰਾਣੇ, ਕਿਰਿਆ ਕਰਾਣੀ, ਫੁੱਲ ਗੰਗਾ-ਪਰਵਾਹ ਕਰਾਣੇ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਆ ਗਿਆ ਸਮਝੋ । ਅਸਲ ਸਾਥੀ ਹੈ ਹੀ ਹਰਿ-ਨਾਮ ।

(੨) ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਹ ਖਿਆਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸਾੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਦੋਜ਼ਕ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੁਰਦੇ ਦੱਬਦੇ ਹਨ ਉਸ ਥਾਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਚੀਕਣੀ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਘੁਮਿਆਰ ਲੋਕ ਉਹ ਮਿੱਟੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਭਾਂਡੇ ਬਣਾਣ ਲਈ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਘੁਮਿਆਰ ਉਸ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਘੜ ਕੇ ਭਾਂਡੇ ਤੇ ਇੱਟਾਂ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਆਖਰ ਉਹ ਮਿੱਟੀ ਭੀ ਆਵੀ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਨਿਜਾਤ ਜਾਂ ਦੋਜ਼ਕ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਮੁਰਦਾ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸਾੜਨ ਜਾਂ ਦੱਬਣ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਜੀਵਾਤਮਾ ਸਰੀਰ-ਚੋਲਾ ਛੱਡ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦੱਬਣ ਜਾਂ ਸਾੜਨ ਆਦਿਕ ਕਿਸੇ ਭੀ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਅਸਰ ਜੀਵਾਤਮਾ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ । ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਇਹ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਤਦੋਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਹ ਹੈ? ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਕਿਥੇ ਜਾ ਅੱਪੜਿਆ ਹੈ । ਸੋ, ਇਹ ਝਗੜਾ ਵਿਅਰਥ ਹੈ । ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਵਾਸਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਵਿਚਾਰ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਚਿੱਤ ਜੋੜੀ ਰੱਖਿਆ ਉਸੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਨਸੀਬ ਹੋਇਆ ।

(੩) ਮਰਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸਾੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਦੱਬਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕੁੱਤੇ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਰੀਰ ਗਿਰਝਾਂ ਅੱਗੇ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਰ ਸਰੀਰ ਦੇ ਇਸ ਸੜਨ ਦੱਬਣ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਕਿ ਜੀਵਾਤਮਾ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ।

(੪) ਹਿੰਦੂ-ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਬਹੁਤੀ ਉਮਰ ਦਾ ਹੋ ਕੇ ਮਰੇ, ਪੋਤਰਿਆਂ ਪੜੋਤੜਿਆਂ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ‘ਵੱਡਾ’ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਫੱਟੇ ਉਤੇ ਮਿਰਤਕ ਸਰੀਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ਉਸ ਫੱਟੇ ਨੂੰ ਸੋਹਣੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਸਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮੁਰਦਾ ਲੈ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਉਤੋਂ ਦੀ ਉਸ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਪੜੋਤੜੇ ਆਦਿਕ ਫੁਹਾਰੇ ਮਖਾਣੇ ਪੈਸੇ ਆਦਿਕ ਸੁੱਟਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਰਸਮ ਨੂੰ ‘ਬਬਾਣ’ ਕੱਢਣਾ ਆਖੀਦਾ ਹੈ ।

ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਰਿਆ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਤਕ ਗਰੁੜ ਪੁਰਾਣ ਦੀ ਕਥਾ ਕਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਗਰੁੜ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਨੂ ਆਪਣੇ ਅਵਾਹਨ ਗਰੁੜ ਨੂੰ ਜਮ-ਮਾਰਗ ਦਾ ਹਾਲ ਸੁਣਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਜੀਵ ਪ੍ਰੇਤ ਜੂਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਤ-ਕਰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਗਰੁੜ-ਪੁਰਾਣ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਤੇ ਸੁਣਾਣ ਵਾਲੇ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਣ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ ੯੫ ਸਾਲ ਸੀ । ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਹਿਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੀਵਾ ਜਗਾਣ, ਪਿੰਡ ਭਰਾਣ, ਬਬਾਣ ਕੱਢਣ; ਫੁੱਲ ਹਰਦੁਆਰ ਲੈ ਜਾਣ, ਕਿਰਿਆ ਕਰਾਣ ਆਦਿਕ ਦੀ ਕੋਈ ਭੀ ਰਸਮ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਨਾਹ ਕੀਤੀ ਜਾਏ । ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਹੀ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਹਿਦਾਇਤ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੜੋਤਕੇ ਬਾਬਾ ਸੁੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਗ ਦੀ ਬਾਣੀ 'ਸਦੁ' ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਸਰਾਧ

(੫) ਹਿੰਦੂ-ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਮਰਨ ਤੇ ਇਕ ਵਰ੍ਹਾ ਪਿੱਛੋਂ ਮਰਨ ਦੀ ਥਿੱਤ ਉਤੇ ਹੀ 'ਵਰ੍ਹੀਣਾ' ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਖੁਰਾਕ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਵਿਛੁੜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵਾਸਤੇ ਭਾਂਡੇ ਬਸਤ੍ਰ ਆਦਿਕ ਭੇਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਅਚਾਰਜ ਨੂੰ ਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹਰ ਸਾਲ ਸਰਾਧਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਥਿੱਤ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਖੁਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਭੀ ਵਿਛੁੜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਅਪੜਾਣ ਲਈ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਸਰਾਧ ਹਰ ਸਾਲ ਭਾਦਰੋਂ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਸੂ ਦੀ ਮੱਸਿਆ ਤਕ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਰਾਧ ਆਖਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਭੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਮਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਖੁਰਾਕ ਆਦਿਕ ਕੁਝ ਭੀ ਅਪੜਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਇਥੇ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਹੱਕ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਲੋੜਵੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਨੇਕ ਕਰਮ ਦੇ ਭਲੇ ਸੰਸਕਾਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਤੁਰਦਾ ਹੈ ।

ਪਿੱਛੋਂ ਅੱਪੜਨ ਅਪੜਾਣ ਵਾਲੀ ਮਨੋਤ ਤਾਂ ਮਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵਾਸਤੇ ਸਗੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਸੱਚ ਮੁਚ ਪਿਛਲਿਆਂ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਅੱਪੜਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਪਰਾਇਆ ਮਾਲ ਠੱਗ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਪਿਤਰਾਂ ਨਿਮਿਤ ਦਾਨ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਅਗਾਂਹ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਉਹ ਪਦਾਰਥ ਸਿਵਾਇਆਂ ਜਾਇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਘਰ ਦਾ ਮਾਲ ਠੱਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਰ ਭੀ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਹੀ ਵੱਸਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਪਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਚੋਰ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਚੋਰੀ ਦਾ ਮਾਲ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਚੋਰੀ ਦਾ ਮਾਲ ਅਪੜਾਣ ਵਾਲੇ ਦਲਾਲ ਨੂੰ ਭੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਣੀ ਹੀ ਹੋਈ ।

(੬) ਘਰ ਵਿਚ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਖ-ਆਨੰਦ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਲੋਕ ਪਿਤਰਾਂ ਨਿਮਿਤ ਸਰਾਧ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਦੇਵਤੇ ਬਣਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਵਿਆਹਾਂ-ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਸਮੇਂ 'ਵੱਡੇ ਅੱਡਦੇ ਹਨ' । ਪਰ ਫਿਰ ਭੀ ਸਹਿਮ ਬਣੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਸੁਖ-ਆਨੰਦ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ, ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜੋ ।

ਲੋਕ ਜੀਉਂਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਤਾਂ ਆਦਰ-ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਪਰ ਮਰ ਗਏ ਪਿਤਰਾਂ ਨਿਮਿਤ ਭੋਜਨ ਖੁਆਂਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਭੋਜਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦੇ । ਜੀਉਂਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਸਿੱਖੋ ।

ਸੂਤਕ

(੨) ਜਿਸ ਘਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਾਲ ਜੰਮ ਪਏ, ਉਸ ਘਰ ਨੂੰ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਜਾਣ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਉਸ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ੧੩ ਦਿਨ ਅੰਨ-ਜਲ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦੇ ।

ਪਰ ਜੇ ਇਹ ਮੰਨ ਲਈਏ ਕਿ ਸੂਤਕ ਦਾ ਭਰਮ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਭੀ ਚੇਤਾ ਰੱਖੋ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਸੂਤਕ ਸਭ ਥਾਈਂ ਹੀ ਹੈ, ਗੋਹੇ ਅਤੇ ਲੱਕੜੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭੀ ਕੀੜੇ ਜੰਮਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਅੰਨ ਦੇ ਜਿਤਨੇ ਭੀ ਦਾਣੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਭੀ ਦਾਣਾ ਜੀਵ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਪਾਣੀ ਆਪ ਭੀ ਜੀਵ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਜਿੰਦ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸੂਤਕ ਦਾ ਭਰਮ ਪੂਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮੰਨਣਾ ਬੜਾ ਹੀ ਕਠਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹੀ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਸੂਤਕ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਵਰਤੀਦਾ ਹੈ ਗੋਹੇ ਅਤੇ ਲੱਕੜਾਂ ਵਰਤੀਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਜੰਮਣਾ ਤੇ ਮਰਨਾ—ਇਹ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਰਹਿਣੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਪੈਣ ਦੇ ਥਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਲੋਭ, ਝੂਠ, ਨਿੰਦਿਆ, ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਲ ਮੰਦੀ ਨਿਗਾਹ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰੇ । ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦਾ-ਘਰ ਨੂੰ ਇਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮੈਲਾ ਤੇ ਗੰਦਾ ਕਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ।

(੮) ਜੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਨਾਲ ਘਰ ਭਿੱਟੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੀ ਥਾਂ ਸੁੱਚਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹਰ ਥਾਂ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਸੂਤਕ ਹੈ, ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਸੂਤਕ ਹੈ, ਹਰ ਥਾਂ ਭਿੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸੋਚੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਹਰ ਥਾਂ ਸੂਤਕ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੁੱਚਾ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਛੱਡੋ ਇਹ ਭਰਮ ਤੇ, ਹਰ ਥਾਂ ਵੱਸਦੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰੋ ।

ਮਾਲਾ, ਤਿਲਕ

(੯) ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜਿਹੜੇ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਭੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਇਹ ਕੰਮ ਹੈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਔਖਾ । ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਵਿਚੋਂ ਮਨ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਨਿਕਲਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਚੇਤਾ ਹੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਦਾ । ਇਸ ਹਰ ਵੇਲੇ ਦੇ ਰੁਝੇਵੇਂ ਵਿਚੋਂ ਚੇਤਾ ਕਰਾਣ ਲਈ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੇ ਨੇ 'ਮਾਲਾ' ਦੀ ਕਾਢ ਕੱਢੀ ।

ਪਰ ਮਾਇਆ ਬਹੁਤ ਠੱਗਣੀ ਹੈ । ਝਬਦੇ ਹੀ ਇਹ 'ਮਾਲਾ' ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਿਖਾਵੇ ਵਲ ਲੈ ਤੁਰਦੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਮਾਲਾ ਫੜ ਲਈ, ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਭਗਤ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਤੇ, ਭਗਤੀ ਵਲ ਪਰਤਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਛੇਤੀ ਹੀ 'ਮਾਲਾ' ਵਿਚ ਉਲਝ ਗਿਆ, ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਖਾਵੇ ਵਿਚ ਫਸ ਗਿਆ । ਆਚਰਨ ਦੀ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਆ ਗਿਆ ।

ਆਚਰਨ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਬਣਾਓ, ਇਹੀ ਹੀ ਵਧੀਆ ਮਾਲਾ । ਇਹ ਆਚਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ, ਤੇ, ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਹੈ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਅਸਲ ਸਦਾ ਨਾਲ ਨਿਭਣ ਵਾਲਾ ਸਾਥੀ ।

(੧੦) ਤੁਰਦਿਆਂ ਫਿਰਦਿਆਂ, ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਈ ਰੱਖਣੀ—ਇਹੀ ਹੈ ਅਸਲ ਮਾਲਾ ।

ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਮੂੰਹੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਉਚਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਨਾਹ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਨਾਹ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਭੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਡੋਲਦਾ । ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦੀ ਮਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਭੀ ਸਾਥ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ।

(੧੧) ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਤਿਲਕ ਲਾ ਕੇ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਮਾਲਾ ਫੜ ਕੇ, ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਤਾਂ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਮਨੁੱਖ ਭਗਤ ਹੈ । ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਠੱਗਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੀਦਾ । ਇਹ ਤਾਂ ਖਿਡੌਣਾ ਹਨ ਖਿਡੌਣੇ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪਰਚਦਾ, ਉਹ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਸਾਡੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਵੇਖਦਾ ਤੇ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ।

ਵਰਤ

(੧੨) ਮਨੁੱਖ ਦਿਨ ਰਾਤ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਹੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਇਹ ਮਾਇਆ ਇਥੇ ਹੀ ਧਰੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਹ ਜੋ ਧਰਮ ਭੀ ਕਮਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਪਰਖ ਕੇ ਮੁੱਲ ਲਈਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਧਰਮ-ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਖ਼ਰੀਦ ਭੀ ਪਰਖ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਲੋਕ ਵਰਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮਾਲਾ ਫੇਰਦੇ ਹਨ, ਧੋਤੀ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ, ਚੌਕੇ ਦੀ ਸੁੱਚ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਤਿਲਕ ਲਾਂਦੇ ਹਨ—ਇਹ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਧਰਮ ਕਮਾ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਪਰ ਕਰਮ ਤਾਂ ਇਹ ਭੀ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਣੇ ਹਨ । ਕੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਉੱਚਾ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਵੇਖਣਾ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਹੈ । ਉੱਚੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਹੀ ਸਦਾ ਨਿਭਣ ਵਾਲੇ ਸਾਥੀ ਹਨ । ਕੀ ਮਨ ਸੰਤੋਖੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਕੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਸਾਂਝ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ? ਕੀ ਦੁਖੀਆਂ ਲੋੜਵੰਦਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਦਇਆ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ? ਕੀ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਵਧੀਕੀ ਸਹਾਰਨ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਕੀ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸੁਰਤਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ? ਕੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਚੀ ਖ਼ਲਕਤ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ?

ਅਜਿਹਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਤਦੋਂ ਹੀ ਬਣੇਗਾ, ਜੇ ਉੱਚੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸੋਮੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਚੁੱਭੀ ਲਾਈ ਰੱਖੀਏ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹੀਏ । ਵਰਤ ਰੱਖ ਕੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਰੀਰਕ ਅਰੋਗਤਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮਦਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਆਤਮਕ ਅਰੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ । ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਹੈ ਆਤਮਕ ਅਰੋਗਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਵਸੀਲਾ, ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਹੈ ਅਸਲ ਵਰਤ ।

(੧੩) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਹ ਦਾਤਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ; ਤੇ, ਇਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਸਦਾ ਨਿਭਦੀ ਹੈ ।

ਲੋਕ ਦੇਵ-ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਵਰਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਤਿਲਕ ਲਾਂਦੇ ਹਨ । ਤੀਰਥਾਂ ਉਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬੜੇ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੋਭਾ ਖੱਟਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਭੀ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਜਪ ਤਪ ਕਰ ਕੇ, ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਚੱਕਰ ਲਾ ਕੇ, ਸਿਰ-ਭਾਰ ਤਪ ਕਰ ਕੇ, ਪ੍ਰਾਣ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ—ਇਹਨਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਹੀਂ ਪਤੀਜਦਾ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆਂ ਹੀ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ

ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲ ਸਕੇ ।

(੧੪) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਜੀਵਨ-ਰਾਹ ਤੁਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਿਆਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਬਣਦੀ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਬਣਿਆਂ ਹੀ ਉੱਚੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਵਰਤ, ਰੋਜ਼ਾ, ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ, ਹੱਜ, ਦੇਵ-ਪੂਜਾ, ਵਿਖਾਵੇ ਦੀ ਨਿਮਾਜ਼—ਕੋਈ ਭੀ ਅਜਿਹਾ ਵਿਖਾਵੇ ਦਾ ਕਰਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ।

ਜਨੇਊ

(੧੫) ਮਨੁੱਖ ਦਿਨ ਰਾਤ ਚੋਰੀ ਯਾਰੀ ਝੂਠ ਆਦਿਕ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਦਾ ਹਾਲ । ਪਰ ਬਾਹਰ ਤੱਕੋ, ਲੋਕਾਚਾਰੀ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮ ਭੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸੂਤਰ ਦਾ ਵੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਜਨੇਊ ਪਾ ਕੇ ਇਹ ਮਿਥ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਦੇ ਰਸਤੇ ਉਤੇ ਤੁਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।

ਕਪਾਹ ਤੋਂ ਕੱਤੇ ਹੋਏ ਸੂਤਰ ਦਾ ਜਨੇਊ ਪਾ ਕੇ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਣੀ ਵਿਅਰਥ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਤਦੋਂ ਹੀ ਆਦਰ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਟਿਕਾਈ ਰੱਖੀਏ । ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ ਸੁੱਚਾ ਜਨੇਊ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਅੰਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਦਰ ਭੀ ਦਿਵਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਜਨੇਊ ਤਾਂ ਮੌਤ ਆਇਆਂ ਸਰੀਰ ਦੇ ਨਾਲ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ । ਆਤਮਾ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਜਨੇਊ ਹੋਰ ਹੈ । ਜੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਉੱਚਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਦਇਆ, ਸੰਤੋਖ, ਆਦਿਕ ਗੁਣ ਵਸਾਓ । ਇਹ ਗੁਣ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਸੁੱਚਾ-ਚੌਂਕਾ

(੧੬) ਭੈੜੀ ਮਤਿ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਮਿਰਾਸਣ ਹੈ, ਬੇ-ਤਰਸੀ ਨਿਰਦਇਤਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਸਾਇਣ ਹੈ, ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਚੌਂਕੇ ਵਿਚ ਚੂਹੜੀ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਕ੍ਰੋਧ ਚੰਡਾਲਣੀ ਹੈ ਜੋ ਕਦੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਬਣਨ ਦੇਂਦਾ । ਜੇ ਇਹ ਚਾਰੇ ਸਦਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਚੌਂਕੇ ਵਿਚ ਟਿਕੀਆਂ ਰਹਿਣ, ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਚੌਂਕਾ ਸੁੱਚਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਲਕੀਰਾਂ ਕੱਢਣ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ ਸਿਮਰੋ । ਇਹੀ ਹੈ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਇਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਚਰਨ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਕਿ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਚੌਂਕੇ ਨੂੰ ਕਾਮਾਇਕ ਵਿਕਾਰ ਆ ਕੇ ਭਿੱਟ ਨਾਹ ਸਕਣ ।

(੧੭) ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਸੁੱਚ-ਭਿੱਟ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹ ਸੋਨੇ ਤੇ ਚਾਂਦੀ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਧਾਤਾਂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਪਿੱਤਲ ਕਹਿ ਆਦਿਕ ਦੇ ਭਾਂਡਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਂਜਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਗਲਾਸ ਆਦਿਕ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਧੋ ਲੈਣਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਤੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲ ਅਨੁਸਾਰ ਸੋਨੇ ਦੇ ਬਰਤਨ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਹਵਾ ਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ।

ਹਿੰਦੂ-ਸੱਜਣ ਵਾਸਤੇ ਗੰਗਾ ਦਾ ਪਾਣੀ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਪਾਣੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ । ਜਿਸ ਅੱਗ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਵਰਤ ਲਿਆ, ਉਹ ਜੂਠੀ ਹੋ ਗਈ । ਸੁੱਚੀ ਅੱਗ ਉਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਰਗੜ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ।

ਸੋਨੇ ਦਾ ਚੌਂਕਾ, ਸੋਨੇ ਦੇ ਭਾਂਡੇ, ਚੌਂਕੇ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਚਾਂਦੀ ਦੀਆਂ ਲਕੀਰਾਂ, ਗੰਗਾ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਰਗੜ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਸੁੱਚੀ ਅੱਗ—ਜੇ ਬਾਹਰਲੀ ਸੁੱਚ ਦੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਉੱਦਮ ਕਰ ਕੇ ਵਧੀਆ ਕਿਸਮ ਦੇ ਚੌਲਾਂ ਦੀ ਖੀਰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਖਾਧੀ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਭੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਹਰਲੀ ਸੁੱਚ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਹਿਰਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਨਾਲ ।

ਦੀਵੇ ਤਾਰਨੇ

(੧੮) ਕੱਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਆਟੇ ਦੇ ਦੀਵੇ ਬਣਾ ਕੇ ਤੇ ਜਗਾ ਕੇ ਤੁਲਹੇ ਉਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਪਾਣੀ ਉਤੇ ਤਾਰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਕਈ ਠੋਡੇ ਹਨ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਈ ਹਨੇਰੇ ਹਨ । ਹਰ ਵੇਲੇ ਖ਼ਤਰਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਇਨਸਾਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬੇੜੀ ਨਾਹ ਡੁੱਬ ਜਾਏ । ਇਸ ਖ਼ਤਰੇ ਤੋਂ ਆਟੇ ਦੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਦੀਵੇ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਇਥੇ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਹ ਦੀਵਾ ਜੋ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਚਾਨਣ ਦੇਵੇ, ਜੋ ਸਹੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਮਝ ਦੇਵੇ ।

ਸੋ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਹੌਲਾ-ਫੁੱਲ ਟਿਕਿਆ ਰਹੇ । ਅਜਿਹਾ ਸਰੀਰ ਹੈ ਅਸਲੀ ਤੁਲਹਾ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਡੁੱਬਦਾ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ । ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਰੱਬੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾਈ ਰੱਖੋ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਦਾ ਦੀਵਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਅੰਦਰ ਬਲਦਾ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਝੱਖੜ ਝੁੱਲੇ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਚਾਨਣ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਦੀਵਾ ਡੋਲਦਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਆਤਮਕ ਦੀਵਾ ਬੁੱਝਦਾ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਦੀਵੇ ਦੇ ਚਾਨਣ ਨਾਲ ਹਿਰਦੇ-ਤਖ਼ਤ ਉਤੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪਰਤੱਖ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਭੀ ਜਾਤਿ ਦਾ ਕਿਸੇ ਭੀ ਵਰਨ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਹੋਵੇ, ਜਿਹੜਾ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਆਤਮਕ ਚਾਨਣ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਦੀਵਾ ਜਗਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਮਿਥੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮ

(੧੯) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਜਪ, ਤਪ, ਸੰਜਮ, ਵਰਤ, ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ, ਧਰਤੀ ਦਾ ਰਟਨ—ਅਜਿਹੇ ਕੋਈ ਭੀ ਕਰਮ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਿੰਦਾ ਈਰਖਾ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਤੇ, ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਸਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ ਰਿਹਾ, ਤਾਂ ਮੌਤ ਆਉਣ ਤੇ ਭੀ ਇਹਨਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਮਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਟਿਕੇ ਰਹੇ । ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਗੰਦਾ ਮਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਗਵਾਹ ਹੁੰਦਿਆਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਅਖੌਤੀ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਇਕ ਕੌਡੀ ਭੀ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ । ਪਏ ਭੀ ਕਿਵੇਂ? ਅਸਲ ਸਾਥੀ ਹੈ ਹੀ ਉੱਚਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ, ਤੇ, ਇਹ ਬਣਦਾ ਹੈ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਹੀ ।

(੨੦) ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਛੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਵਿਚ ਸੁਆਸ ਉਪਰ ਚਾੜ੍ਹਨ, ਰੋਕ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ ਉਤਾਰਨ ਦੇ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਧਾਰਮਿਕ ਚਰਚਾ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਸਮਾਧੀਆਂ

ਲਾਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਸੁੱਚ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਆਪਣੀ ਹੱਥੀਂ ਰੋਟੀ ਪਕਾਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਸਾਰੀ ਮਿਹਨਤ ਵਿਅਰਥ ਗਈ ਜਾਣੇ ।

ਸੋਹਣੇ ਨਕਸ਼, ਉੱਚੀ ਕੁਲ, ਵਿਦਵਤਾ, ਧਨ—ਇਹ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੨੧) ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਨਿਰੇ ਪਾਠ, ਨਿਵਲੀਕਰਮ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਦਾ ਅੱਭਿਆਸ—ਅਜਿਹੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸਾਥ ਮੁੱਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

ਸਮਾਧੀਆਂ, ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਵਾਸਤੇ ਭਾਂਡਿਆਂ ਦੇ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਹੀ ਵਰਤਣੇ, ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਨੰਗੇ ਤੁਰੇ ਫਿਰਨਾ, ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਜਾਤ੍ਰਾ—ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਭੀ ਮਨ ਦੀ ਡਾਵਾਂਡੋਲ ਹਾਲਤ ਮੁੱਕਦੀ ਨਹੀਂ ।

ਤੀਰਥਾਂ ਉਤੇ ਰਿਹੈਸ਼, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਵਾਲੇ ਆਰੇ ਨਾਲ ਚਿਰਾ ਲੈਣਾ—ਅਜਿਹੇ ਲੱਖਾਂ ਜਤਨਾਂ ਨਾਲ ਭੀ ਮਨ ਦੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ।

ਸੋਨਾ, ਇਸਤ੍ਰੀ, ਘੋੜੇ, ਹਾਥੀ, ਅੰਨ ਆਦਿਕ ਦਾ ਦਾਨ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ।

ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਇਹਨਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਇਹਨਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਛੱਡ ਕੇ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਿਆ ਕਰੋ ।

(੨੨) ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿਕ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮ ਨਿਰੇ ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਹੀ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮਨ ਤੋਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਕਿਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਈਏ, ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਹੱਦ ਤੇ ਬੈਠੇ ਮਸੂਲੀਏ ਮਸੂਲ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਉਹ ਮਾਲ ਲੰਘਾਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ । ਇਉਂ ਹੀ ਸਮਝ ਲਵੋ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਜਮ-ਮਸੂਲੀਆ ਹੀ ਖੋਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਨਿਰੇ ਇਹਨਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਸੌਦਾ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਅਗਾਂਹ ਰਹਿ ਗਿਆ ਖ਼ਾਲੀ-ਹੱਥ ।

ਕੋਈ ਭੀ ਕਰਮ ਹੋਵੇ ਮਜ਼ਹਬ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਾ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦਾ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਇਥੇ ਕਿਸੇ ਉੱਚੀ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਦੀ ਕੋਈ ਬੰਦਸ਼ ਭੀ ਨਹੀਂ । ਜਿਹੜਾ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ, ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬੇੜੀ ਸਹੀ-ਸਲਾਮਤ ਲੰਘਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੨੩) ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੇਖ, ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਨਿਰੇ ਪਾਠ—ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਭੀ ਕਰਮ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਨੇ ਜਮਾਂ ਦੇ ਹੀ ਵੱਸ ਪਏ ਰਹਿਣਾ ਹੈ । ਉੱਦਮਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਦਮ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਤਿਆਗ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੀਏ ।

(੨੪) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਭੀ ਭਲੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਤੀਰਥ ਵਰਤ ਆਦਿਕ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ।

(੨੫) ਕਾਂਸ਼ੀ ਆਦਿਕ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਉਲਟੇ ਲਟਕ ਕੇ ਤਪ ਕਰਨੇ, ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਤਿਆਗ, ਧੂਣੀਆਂ ਤਪਾਣੀਆਂ, ਜੋਗ ਅਭਿਆਸ, ਅਸਮੇਧ ਆਦਿਕ ਜੱਗ, ਫਲਾਂ ਵਿਚ ਲੁਕਾ ਕੇ ਸੋਨੇ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਦਾਨ, ਸਾਰੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਘੋੜੇ ਹਾਥੀ ਸਰਬੰਸ ਦਾਨ, ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ—ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਭੀ ਕਰਮ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਸਕਦਾ । ਅਜਿਹੇ ਕਰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਭੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੀਵਾਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੮) ਤੀਰਥ—ਇਸ਼ਨਾਨ

੧. ਸੋਰਠਿ ਮ: ੧—ਜਿਸੁ ਜਲਨਿਧਿ ਕਾਰਿਣ ਤੁਮ ਜਗਿ ਆਏ—ਪੰਨਾ ੫੯੮
੨. ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੧ ਛੰਤ—ਤੀਰਥਿ ਨਾਵਣ ਜਾਉ, ਤੀਰਥੁ ਨਾਮੁ ਹੈ—ਪੰਨਾ ੬੮੭
੩. ਤੁਖਾਰੀ ਮ: ੧ ਬਾਰਹਮਾਹਾ—ਮਾਘਿ ਪੁਨੀਤਿ ਭਈ—ਪੰਨਾ ੧੧੦੯
੪. ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ: ੧—ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨੀਰੁ, ਗਿਆਨਿ ਮਨ ਮਜਨੁ—ਪੰਨਾ ੧੩੨੮
੫. ਗੂਜਰੀ ਮ: ੩—ਨਾ ਕਾਸੀ ਮਤਿ ਉਪਜੈ—ਪੰਨਾ ੪੯੧
੬. ਤੁਖਾਰੀ ਮ: ੪—ਨਾਵਣੁ ਪੁਰਬੁ ਅਭੀਚੁ—ਪੰਨਾ ੧੧੧੬
੭. ਮਲਾਰ ਮ: ੪—ਗੰਗਾ ਜਮੁਨਾ ਗੋਦਾਵਰੀ ਸਰਸੁਤੀ—ਪੰਨਾ ੧੨੬੩
੮. ਮਾਝ ਮ: ੫ (ਬਾਰਹਮਾਹਾ)—ਮਾਘਿ ਮਜਨੁ ਸੰਗਿ ਸਾਧੂਆ—ਪੰਨਾ ੧੩੫
੯. ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫—ਮਨ ਕਾਮਨਾ ਤੀਰਥ ਦੇਹ ਛੁਟੈ—ਪੰਨਾ ੨੬੫
੧੦. ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ: ੫ ਛੰਤ—ਹਰਿ ਚਰਣ ਸਰੋਵਰ—ਪੰਨਾ ੫੪੪
੧੧. ਭੈਰਉ ਮ: ੫—ਨਾਮੁ ਲੈਤ ਮਨੁ ਪਰਗਟੁ ਭਇਆ—ਪੰਨਾ ੧੧੪੨
੧੨. ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਜਿਉ ਜਲ ਛੋਡਿ, ਬਾਹਰਿ ਭਇਓ ਮੀਨਾ—ਪੰਨਾ ੩੨੬
੧੩. ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਹਜ ਹਮਾਰੀ ਗੋਮਤੀ ਤੀਰ—ਪੰਨਾ ੪੭੮
੧੪. ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਅੰਤਰਿ ਮੈਲੁ ਜੋ ਤੀਰਥ ਨਾਵੈ—ਪੰਨਾ ੪੮੪
੧੫. ਧਨਾਸਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਜੋ ਜਨ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਕਛੁ ਜਾਨੈ—ਪੰਨਾ ੬੯੨

ਭਾਵ:

(੧) ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ—ਜਲ ਦੀ ਖਾਤਰ ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਮਿਲਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਨਾਮ—ਜਲ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਧਾਰਮਿਕ ਭੇਖ ਛੱਡੋ । ਬਾਹਰੋਂ ਸ਼ਕਲ ਧਰਮੀਆਂ ਵਾਲੀ, ਤੇ ਅੰਦਰ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਠੱਗਣ ਵਾਲੀ ਚਲਾਕੀ—ਇਸ ਦੇ—ਰੁਖੀ ਚਾਲ ਵਿਚ ਪਿਆਂ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

ਜੇ ਅੰਦਰ ਮਨ ਵਿਚ ਲੋਭ ਦੀ ਮੈਲ ਹੈ, ਤੇ ਲੋਭ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਕਈ ਠੱਗੀ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਤੀਰਥ ਆਦਿਕਾਂ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਆਤਮਕ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਅੰਦਰਲੀ ਉੱਚੀ

ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਹੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਜੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਰਸਤੇ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

(੨) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਅਸਲ ਤੀਰਥ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਣਾ ਹੀ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮਨ ਤੋਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਧੁਪ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਹੀ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ, ਦਸ ਪਵਿੱਤਰ ਦਿਹਾੜੇ ਹਨ । ਜਗਤ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਰੋਗੀ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਇਹਨਾਂ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਹੈ ।

ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿੱਤਰ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਜਾਣਾ—ਇਹੀ ਹੈ ਅਸਲ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ । ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿ ਕੇ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਹੀ ਹੈ ਸੱਚੇ ਤੋਂ ਸੱਚਾ ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ ਸੰਗਮ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ।

(੩) ਮਾਘੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਲੋਕ ਪ੍ਰਯਾਗ ਆਦਿਕ ਤੀਰਥ ਉਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਤੀਰਥ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਉਸ ਦੀ ਜਿੰਦ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਅਡੋਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਣੀ ਹੀ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ ।

(੪) ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਤੀਰਥ ਨਹੀਂ । ਗੁਰੂ ਹੀ ਦਰਿਆ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪਵਿੱਤਰ ਜਲ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਧੁਪ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪਤੀਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਪਸ਼ੂ-ਸੁਭਾਵ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਦੇਵਤੇ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸੂਝ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਜਲ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਖਸ਼ੇ ਗਿਆਨ-ਜਲ ਵਿਚ ਚੁੱਭੀ ਲਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੫) ਨਾਹ ਹੀ ਕਾਂਸ਼ੀ ਆਦਿਕ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਗਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੁਚੱਜੀ ਅਕਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨਾਹ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਨਾਹ ਗਿਆ ਚੰਗੀ ਅਕਲ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਵੇਖੋ ਆਮ ਹਾਲਤ ਮਨੁੱਖ ਦੀ! ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜਾਂ ਦੇ ਵਹੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਚ ਡੋਲਣੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ, ਸਮਝੋ, ਤੀਰਥਾਂ ਉਤੇ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਮਨ ਹੀ ਕਾਂਸ਼ੀ ਹੈ ਇਹ ਮਨ ਹੀ ਸਾਰੇ ਤੀਰਥ ਹੈ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਅਠਾਹਠ ਹੀ ਤੀਰਥ ਵੱਸਦੇ ਹਨ ।

(੬) ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਣ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਸੰਨ ੧੫੫੨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਣੇ । ਸੰਨ ੧੫੫੮ ਵਿਚ ਇਹ ਕੁਰੂਖੇੜ ਅਤੇ ਹਰਿਦੁਆਰ ਗਏ । ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਭੀ ਕਾਫ਼ੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ । ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ ਭੀ (ਜੋ ਫਿਰ ੧੫੭੪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਬਣੇ) ਨਾਲ ਸਨ । ਕੁਝ ਅੰਵਾਣ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਾਂਗ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਗਏ

ਸਨ ।

ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਤੁਖਾਰੀ ਰਾਗ ਦੇ ਇਕ ਛੰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਸਫ਼ਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ, ਤੇ, ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਦੂਰ ਕੀਤਾ । ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਗੁਰ-ਦਰਸਨ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ, ਇਹੀ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਅਭੀਚ ਨਛੱਤ੍ਰ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਦਿਹਾੜਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸਨ ਨਾਲ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਬੇ-ਸਮਝੀ ਵਾਲਾ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਕਿਉਂ ਗਏ ਸਨ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਭੀਚ ਪੁਰਬ ਸਮੇਂ ਤੀਰਥਾਂ ਉਤੇ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਸਾਰੀ ਲੁਕਾਈ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਗ਼ਲਤ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ।

(੭) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਹੀ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ । ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਇਹ ਦਾਤਿ ਗੁਰੂ-ਦਰ ਤੋਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਪੂੜ, ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਚਰਨ-ਪੂੜ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚੋਂ ਜਾਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਧੁਪ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਗੰਗਾ, ਕੇਦਾਰ, ਕਾਂਸ਼ੀ, ਬਿੰਦ੍ਰਾਬਨ ਆਦਿਕ ਜਿਤਨੇ ਭੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤੀਰਥ ਹਨ ਇਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਿੱਧਤਾ ਮਿਲੀ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਛੁਹ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਭਾਗ ਜਾਗਣ ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਪੂੜ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੮) ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਮਝੋ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ । ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭ ਆਦਿਕ ਕਿਸੇ ਭੀ ਵਿਕਾਰ ਦਾ ਉਹ ਦਬੇਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ । ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਇਸ ਰਾਹੇ ਤੁਰ ਕੇ ਉਹ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸੋਭਾ ਖੱਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੯) ਕਈ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤੀਰਥ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਸਰੀਰਕ ਚੋਲਾ ਛਡਿਆ ਜਾਏ । ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਉਮੈ ਅਹੰਕਾਰ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਘਟਦਾ ਨਹੀਂ ।

ਮਨੁੱਖ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸਦਾ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਰਹੇ, ਪਰ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਧੋਤਿਆਂ ਮਨ ਦੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਧੁਪ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਇਹ ਮੈਲ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆਂ ਹੀ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

(੧੦) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨ ਹੀ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਸਰੋਵਰ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਨਾਸ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਮੋਹ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੀਆਂ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਫਾਹੀਆਂ ਕੱਟ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੧) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਬਖ਼ਸ਼ਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਹੀ ਅਸਲ ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪੁਰਬ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੋਗ ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹੀ ਹੈ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ । ਇਸ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਹੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਦਾ ਚਾਨਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਫਾਹੀਆਂ ਕੱਟੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

(੧੨) ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵਹਿਮ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਬਨਾਰਸ ਆਦਿਕ ਤੀਰਥ ਉਤੇ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਿਆਂ ਜੀਵ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਸ ਭਰਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਖੀਰਲੀ ਉਮਰੇ ਬਨਾਰਸ ਛੱਡ ਕੇ ਮਗਹਰ ਜਾ ਵੱਸੇ । ਮਗਹਰ ਬਾਰੇ ਇਹ ਵਹਿਮ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਧਰਤੀ ਸਰਾਪੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜੋ ਉਥੇ ਮਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਖੋਤੇ ਦੀ ਜੂਨੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਦੇਸ ਜਾਂ ਨਗਰੀ ਵਿਚੋਂ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ । ਮੁਕਤ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ 'ਮੈਂ-ਮੇਰੀ' ਮਿਟਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ।

(੧੩) ਇਹ ਮਨ ਹੀ ਹੱਜ-ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਇਹ ਮਨ ਹੀ ਗੋਮਤੀ ਨਦੀ ਦਾ ਕੰਢਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ । ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰਸਨ ਹੋ ਸਕੇ ।

ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਪਣੀ ਜੀਭ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਰਹੋ । ਇਹੀ ਹੈ ਅਸਲੀ ਮਾਲਾ ।

(੧੪) ਜੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਟਿਕੀ ਰਹੇ, ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਤੀਰਥਾਂ ਉਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਫਿਰੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸੁਰਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾ ਅੱਪੜਨਾ । ਤੀਰਥਾਂ ਉਤੇ ਨੁਾਤਿਆਂ ਲੋਕ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪੈਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਭਗਤ ਹੈ, ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਤੀਜਿਆਂ ਕੀਹ ਬਣੇਗਾ? ਪਰਮਾਤਮਾ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ।

ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਚੁੱਭੀ ਲਾਇਆਂ ਜੇ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਡੱਡੂ ਸਦਾ ਹੀ ਨੁਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਾਂਸ਼ੀ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗੇ, ਪਰ ਮਨ ਦਾ ਕਠੋਰ ਹੀ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦਾ ਨਰਕੀ ਜੀਵਨ ਮੁੱਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

(੧੫) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਤੀਰਥ-ਜਾਤ੍ਰਾ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਕੋਈ ਕਾਂਸ਼ੀ ਵਿਚ ਵੱਸੇ ਤਾਂ ਕੀਹ, ਤੇ, ਕੋਈ ਮਗਹਰ ਵਿਚ ਵੱਸੇ ਤਾਂ ਕੀਹ? ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰੀ ਰੱਖੋ ।

੧੯. ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜਾ

੧. ਗੂਜਰੀ ਮ: ੧—ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਕਰੀ ਚਨਣਾਠੀਆ—ਪੰਨਾ ੪੮੯
੨. ਬਸੰਤ ਮ: ੧—ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ ਬਿਪ ਪੂਜਿ ਮਨਾਵਹੁ—ਪੰਨਾ ੧੧੭੦
੩. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਆਠ ਪਹਰ ਉਦਕ ਇਸਨਾਨੀ—ਪੰਨਾ ੩੯੩
੪. ਸੂਹੀ ਮ: ੫—ਘਰ ਠਾਕੁਰੁ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵੈ—ਪੰਨਾ ੭੩੮
੫. ਭੈਰਉ ਮ: ੫ (ਕਬੀਰ)—ਜੋ ਪਾਥਰ ਕਉ ਕਹਤੇ ਦੇਵ—ਪੰਨਾ ੧੧੬੦
੬. ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਪਾਤੀ ਤੋਰੈ ਮਾਲਿਨੀ ਪਾਤੀ ਪਾਤੀ ਜੀਉ—ਪੰਨਾ ੪੭੯

੨. ਆਸਾ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ—ਆਨੀਲੇ ਕੰਭ ਭਰਾਈਲੇ ਉਦਕ—ਪੰਨਾ ੪੮੫

੮. ਗੌਂਡ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ—ਭੈਰਉ ਭੂਤ ਸੀਤਲਾ ਧਾਵੈ—ਪੰਨਾ ੮੭੪

੯. ਗੂਜਰੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ—ਦੂਧ ਤ ਬਫਰੈ ਥਨਹੁ ਬਿਟਾਰਿਓ—ਪੰਨਾ ੫੨੫

੧੦. ਧਨਾਸਰੀ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ—ਨਾਰਾਇਣ ਨਿੰਦਸਿ ਕਾਇ ਭੂਲੀ ਗਵਾਰੀ—ਪੰਨਾ ੬੬੫

ਭਾਵ:

(੧) ਸਾਡੀ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੜੀ ਹੀ ਨੇੜੇ ਦੀ ਸਾਂਝ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਾਹ ਸਮਝੋ, ਉਹ ਸਦਾ ਸਾਡੀ ਸਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਚੰਦਨ ਕੇਸਰ ਆਦਿਕ ਵਰਤ ਕੇ ਕਿਸੇ ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਦੇ ਥਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਚੰਦਨ ਬਣਾਓ । ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਚੰਦਨ ਨੂੰ ਸਿਲ ਉਤੇ ਘਸਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਚੰਦਨ ਨੂੰ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਸਿਲ ਉਤੇ ਘਸਾਂਦੇ ਰਹੋ । ਆਪਣਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਉੱਚਾ ਬਣਾਓ । ਇਹੀ ਹੈ ਕੇਸਰ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ।

ਜਿਵੇਂ ਬਾਹਰ ਦੇਵ-ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਈਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ-ਜਲ ਨਾਲ ਧੋਂਦਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਧੁਪ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਸਫ਼ਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੨) ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਗਲ ਵਿਚ ਤੁਲਸੀ ਦੀ ਮਾਲਾ ਪਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਬਾਹਰਲੀ ਧਾਰਮਿਕ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਹੀ ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਠੀਕ ਰਸਤਾ ਸਮਝਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵਖਾਵੇ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਇਉਂ ਹੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕੱਚੀ ਕੰਧ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਉਤੇ ਚੂਨੇ ਆਦਿਕ ਦਾ ਪਲਸਤਰ ਕਰਦਾ ਰਹੇ, ਜਾਂ, ਕਲਰਾਠੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਸਿੰਜਦਾ ਰਹੇ ।

ਕਰਨਾ ਹੈ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉੱਚਾ, ਤੇ, ਉਹ ਹੋਵੇਗਾ ਉੱਚਤਾ ਦੇ ਸੌਮੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆਂ । ਤੁਲਸੀ ਦੀ ਮਾਲਾ ਕੀਹ ਸਵਾਰੇਗੀ? ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰੋ ।

ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਪੈਲੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਸਿੰਜਣ ਵਾਸਤੇ ਖੂਹ ਦੀ ਮਾਲੂ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਟਿੰਡਾਂ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਬਲਦ ਜੋਅ ਕੇ ਪਾਣੀ ਪੈਲੀ ਨੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਪੈਲੀ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ-ਜਲ ਨਾਲ ਸਿੰਜਣਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਬਲਦ ਬਣਾਓ ।

ਉੱਗੀ ਹੋਈ ਪੈਲੀ ਨੂੰ ਗੋਡਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਘਾਹ ਨਦੀਣ ਆਦਿਕ ਅਸਲੀ ਫਸਲ ਨੂੰ ਨੱਪ ਲੈਣਗੇ । ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਬੜੇ ਗਹੁ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਰੰਬੇ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਨਦੀਣ ਨੂੰ ਰੰਬੇ ਨਾਲ ਵੱਢਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹਿਰਦੇ-ਖੇਤ ਵਿਚ ਉੱਗ ਰਹੇ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਜੜ੍ਹੋ ਪੁੱਟੀ ਚੱਲੋ, ਤੇ, ਭਲੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਧਣ-ਫੁੱਲਣ ਦਿਉ ।

ਇਸ ਸਾਰੇ ਉੱਦਮ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਤਦੋਂ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇ ਭਲੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸੌਮੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਸਦਾ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਰਹੋਗੇ ।

(੩) ਨੇਪਾਲ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਵਗਦੀ ਨਦੀ ਗੰਡਕਾ ਵਿਚੋਂ ਪਿੰਡ ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਨੇੜੇ ਧਾਰੀਦਾਰ ਤੇ ਗੋਲ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ

ਪੱਥਰ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਭੀ ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ-ਦੇਵ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਭਗਤੀ ਹੀ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਉੱਦਮ ਹੈ, ਅਸਲੀ ਸੇਵਾ-ਪੂਜਾ ਹੈ ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ ਦੀ । ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਭੋਗ ਲਵਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜਲਾਂ ਥਲਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ ਵੱਸਣ ਵਾਲਾ ਹਰੀ-ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ ਅੱਠੇ ਪਹਰ ਹੀ ਪਾਣੀਆਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠ ਕੇ ਸਦਾ ਹੀ ਭੋਗ ਲਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਸਿਰਫ਼ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਸੁਣੇ ਜਾਣ ਦੇ ਥਾਂ ਉਸ ਹਰੀ-ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ ਦੀ ਰਜਾ ਦਾ ਘੰਟਾ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁਣਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਉਹ ਹਰੀ-ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਠਾਕਰਾਂ ਵਾਲਾ ਡੱਬਾ ਹੈ ।

(੪) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਕੁਰਾਹੇ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜਾ ਕਰ ਕੇ ਪਾਣੀ ਹੀ ਰਿੜਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਵਿਅਰਥ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਕੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ-ਘਰ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਖੁੰਝਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗਲ ਵਿਚ ਲਟਕਾਈ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਪੱਥਰ ਦੀ ਬੇੜੀ ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਲੰਘਾ ਸਕਦੀ । ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਲੰਘਾ ਸਕਦੀ ।

ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ ਵੱਸਦਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ।

(੫) ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਭੈਰਉ ਰਾਗ ਦੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪਰਥਾਇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖ ਕੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਉਸ ਵਿਚ ਨਾਮ ਭੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਸਿਰਫ਼ ਸਿਰਲੇਖ “ਮਹਲਾ ੫” ਤੋਂ ਪਤਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਕੇ ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਸਭ ਨੂੰ ਜਿੰਦ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਪਰ ਪੱਥਰ ਨਿਰਜਿੰਦ ਹੈ । ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਆਖਣਾ ਗ਼ਲਤ ਰਸਤਾ ਹੈ । ਉਸ ਮੂਰਤੀ ਅੱਗੇ ਮੱਥੇ ਟੇਕਣੇ ਵਿਅਰਥ ਉੱਦਮ ਹੈ । ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਕੁਝ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰੇਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਮਝਣ ਦੇ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ-ਵੱਸਦੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਵੱਸਦੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਬਣਾਓ ।

(੬) ਫੁੱਲਾਂ ਤੇ ਪੱਤਰਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਪੱਥਰ ਆਦਿਕ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਨਿਰਜਿੰਦ ਹੈ । ਨਿਰਜਿੰਦ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸਜਿੰਦ ਫੁੱਲ ਪੱਤਰ ਲਿਆ ਕੇ ਰੱਖਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਮੂਰਤੀ ਘੜਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਪੱਥਰ ਘੜ ਕੇ ਤੇ ਘੜਨ ਵੇਲੇ ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਛਾਤੀ ਉਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖ ਕੇ ਮੂਰਤੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ । ਜੇ ਇਹ ਮੂਰਤੀ ਅਸਲ ਦੇਵਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨਿਰਾਦਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਘੜਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਂਦੀ ।

ਭੱਤ, ਲੱਪੀ, ਪੰਜੀਰੀ ਆਦਿਕ ਜਿਹੜੇ ਪਦਾਰਥ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਭੇਟਾ ਰੱਖੀਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੂਰਤੀ ਖਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਉਸ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਹੀ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਸਲ ਜੀਉਂਦਾ-ਜਾਗਦਾ ਦੇਵਤਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੈ ਉਹ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ।

ਨੋਟ! ਕੁਝ ਸੱਜਣ ਅੱਜ-ਕਲ੍ਹ ਇਹ ਨਵੀਂ ਰੀਤ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰੋਟੀ ਦਾ ਥਾਲ ਲਿਆ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਭੋਗ ਲਵਾਂਦੇ ਹਨ । ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇ ਕੇ ਨਿਰਾਦਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ? ਪੰਥ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ।

(੨) ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੜਾ ਲਿਆ ਕੇ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਸੋਚ ਕੇ ਵੇਖੋ । ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਬਤਾਲੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵ ਵੱਸਦੇ ਹਨ; ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਜੂਠਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਫਿਰ, ਉਹਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੱਖਰੇ ਉਚੇਚੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਕੀਹ ਲੋੜ?

ਪੁਜਾਰੀ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਲਿਆ ਕੇ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਭੇਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਭੋਰਿਆਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜੂਠਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ, ਉਹਨਾਂ ਭੋਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮੂਰਤੀ ਅੱਗੇ ਇਸ ਉਚੇਚੀ ਭੇਟਾ ਦਾ ਕੀਹ ਲਾਭ?

ਪੁਜਾਰੀ ਦੁੱਧ ਦੀ ਖੀਰ ਰਿੰਨੂ ਕੇ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਭੋਗ ਲਵਾਣ ਲਈ । ਪਰ ਜਿਸ ਦੁੱਧ ਦੀ ਇਹ ਖੀਰ ਬਣੀ, ਗਾਂ ਦਾ ਵੱਛਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚੁੰਘ ਕੇ ਜੂਠਾ ਕਰ ਚੁਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਭੇਟਾ ਕੀਤੀ ਖੀਰ ਭੀ ਜੂਠੀ । ਉਂਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤਾਂ ਉਸ ਵੱਛੇ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੁੱਧ ਚੁੰਘ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਉਚੇਚੀ ਖੀਰ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀਹ ਲੋੜ?

ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਉਚੇਚੀ ਭੇਟਾ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ।

(੮) ਪੂਜਾ ਕਰ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਜੋ ਲਾਭ ਖੱਟ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੁਜਾਰੀ ਆਪਣੇ ਪੂਜਯ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣ ਜਾਏ । ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਨਈਆ ਹਰ ਵੇਲੇ ਡੋਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਣਾ ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ । ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਉੱਚਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ ।

(੯) ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਲੋਕ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਸੁੱਚੇ ਜਲ ਫੁੱਲ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਆਦਿਕ ਦੀ ਭੇਟਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੂਰਤੀ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜੂਠੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਥਣਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਵੱਛੇ ਨੇ ਜੂਠਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫੁੱਲ ਨੂੰ ਭੌਰਾ ਸੁੰਘ ਕੇ ਜੂਠਾ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਮੱਛੀ ਜੂਠਾ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਚੰਦਨ ਦੇ ਬੂਟੇ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਸੱਪ ਚੰਬੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਭੇਟ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਸੁੱਚੇ ਮਨ ਦੀ ਸੁੱਚੇ ਤਨ ਦੀ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਮਿਲਿਆ ਉੱਚਾ ਆਚਰਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪਾਂਦਾ ਹੈ । ਉੱਚਾ ਆਚਰਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉੱਚਤਾ ਦੇ ਸੌਮੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ।

(੧੦) ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ-ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਭੀ ਚੰਗੇ ਜਾਂ ਮੰਦੇ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉੱਕਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਉਹ ਸੰਸਕਾਰ ਅਗਾਂਹ ਮੌਕਾ ਮਿਲਣ ਤੇ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਸੰਸਕਾਰ ਬਣਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਇਹ ਸੰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਬਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਪਹਿਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਕੇ ਮਿਟਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਆਖਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚੋਂ ਬਚ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ।

ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਪੂਜਾ ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਮਿਟਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਮਾਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲਵੋ—(ੳ) ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਨਿੱਤ ਗੰਗਾ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦਾ ਕਲੰਕ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਅਜੇ ਤਕ । (ਅ) ਸੂਰਜ ਦਾ ਰਥਵਾਹੀ ਅਤੇ ਗਰੁੜ ਦਾ ਭਰਾ ਅਰੁਣ ਪਿੰਗਲਾ ਹੀ ਹੈ ਹੁਣ ਤਕ । (ੲ) ਜਿਸ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਇਕ ਸਿਰ ਵੱਢਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਖੋਪਰੀ ਬ੍ਰਹਮ-ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਪਾਪ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਹੀ ਚੰਬੜੀ ਰਹੀ । (ਸ) ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਚੌਦਾਂ ਰਤਨ ਨਿਕਲੇ ਮੰਨੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਾਰੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਦਾ ਨਾਥ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਰ ਪੜ੍ਹ ਵੇਖੋ ਟਟੀਹਰੀ ਦੇ ਅੰਡਿਆਂ ਦੀ ਸਾਖੀ । ਸਮੁੰਦਰ ਅਜੇ ਤਕ ਖਾਰਾ ਹੈ । (ਹ) ਹਨੂਮਾਨ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸਿਰੋਂ ਪਰੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਵਿਖਾਈ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਲੱਕ ਦਾ ਕੱਛਾ ਹੀ ਨਸੀਬ ਹੋਇਆ । ਪੂਰਬਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਨਾਹ ਮਿਟ ਸਕੀ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਗੇੜ ਤੋਂ ਬਚਾਂਦਾ ਹੈ ।

੨੦. ਗ੍ਰਿਹਸਤ-ਤਿਆਗ

੧. ਸੂਹੀ ਮ: ੧—ਜੋਗੁ ਨ ਖਿੰਥਾ, ਜੋਗੁ ਨ ਡੰਡੈ—ਪੰਨਾ ੭੩੦
੨. ਰਾਮਕਲੀ ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ ਮ: ੧—ਹਾਟੀ ਬਾਟੀ ਰਹਹਿ ਨਿਰਾਲੇ—ਪੰਨਾ ੯੩੮
੩. ਪਉੜੀ ਮ: ੧ (ਮਲਾਰ ਕੀ ਵਾਰ)—ਇਕਿ ਵਣਖੰਡਿ ਬੈਸਹਿ ਜਾਇ—ਪੰਨਾ ੧੨੮੪
੪. ਪਉੜੀ ਮ: ੪ (ਸੋਰਠਿ ਕੀ ਵਾਰ)—ਤਿਨ ਕਾ ਖਾਧਾ ਪੈਧਾ ਮਾਇਆ ਸਭੁ ਪਵਿਤੁ ਹੈ—ਪੰਨਾ ੬੪੮
੫. ਭੈਰਉ ਮ: ੫—ਪ੍ਰਥਮੇ ਛੋਡੀ ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ—ਪੰਨਾ ੧੧੪੭
੬. ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੯—ਕਾਹੇ ਰੇ ਬਨ ਖੋਜਨ ਜਾਈ—ਪੰਨਾ ੬੮੪
੭. ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਨਗਨ ਫਿਰਤ ਜੋ ਪਾਈਐ ਜੋਗੁ—ਪੰਨਾ ੩੨੪
੮. ਬਿਲਾਵਲੁ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਗ੍ਰਿਹੁ ਤਜਿ ਬਨ ਖੰਡ ਜਾਈਐ—ਪੰਨਾ ੮੫੫
੯. ਗੂਜਰੀ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ—ਅੰਤਰੁ ਮਲਿ, ਨਿਰਮਲੁ ਨਹੀ ਕੀਨਾ—ਪੰਨਾ ੫੨੫

ਭਾਵ:

(੧) ਗੋਦੜੀ ਪਹਿਨ ਲੈਣਾ, ਡੰਡਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜ ਲੈਣਾ, ਪਿੰਡੇ ਉਤੇ ਸੁਆਹ ਮਲ ਲੈਣੀ, ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ ਪਾ ਲੈਣੀਆਂ, ਤੇ ਸਿਰ ਮੁਨਾ ਲੈਣਾ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਇਹ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹਨ ।

ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਮੜ੍ਹੀਆਂ ਵਿਚ ਮਸਾਣਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ, ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾਣੀਆਂ, ਦੇਸ ਪਰਦੇਸ ਵਿਚ ਭੌਂਦੇ ਫਿਰਨਾ, ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨੇ—ਇਹ ਹੀਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਕਰਾ ਸਕਦੇ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਇਉਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਕਰਦਿਆਂ

ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਪਰੇ ਹਟਿਆ ਰਹੇ । ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਭੀ ਕਰੇ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਭੀ ਜੁੜੇ । ਜਦੋਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਕਾਲਖ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਜੁੜ ਸਕੀਏ, ਤਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਜਾਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੨) ਜਦੋਂ ਅੱਚਲ-ਵਟਾਲੇ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਜੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਜੋਗੀਆਂ ਫਖਰ ਨਾਲ ਆਖਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਝੰਬੇਲਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਰੁੱਖ-ਬਿਰਖ ਹੇਠ ਗਾਜਰ-ਮੂਲੀ ਉਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤੀਰਥਾਂ ਉਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਵੱਸਣਾ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਚਾਹੀਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਧੰਧਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਗ਼ਰਬ ਨਾਹ ਹੋ ਜਾਏ, ਪਰਾਏ ਘਰ ਵਲ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਡੋਲਣ ਨਾਹ ਦੇਵੇ । ਪਰ ਇਹ ਤਦੋਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਰਸਤੇ ਉਤੇ ਤੁਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜੋੜੀ ਰੱਖੇ ।

(੩) ਕਈ ਮਨੁੱਖ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਜਾ ਟਿਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੋਨ ਧਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਤੀਰਥ ਦੇ ਠੰਢੇ-ਠਾਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਖਲੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਠਾਰਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜੋ ਪਿੰਡੇ ਉਤੇ ਸੁਆਹ ਮਲੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਕਈ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਲੰਮੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਜਟਾਂ ਸਿਰ ਉਤੇ ਵਧਾ ਲਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਕਈ ਮਨੁੱਖ ਦਿਨ ਰਾਤ ਨੰਗੇ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਤੇ, ਕਈ ਐਸੇ ਹਨ ਜੋ ਧੂਣੀਆਂ ਤਪਾ ਕੇ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੇਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਪਰਵਾਨ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਸਤੇ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ।

(੪) ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਜੰਗਲੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਵੱਸਣਾ । ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਵਰਤਣਾ, ਖਾਣਾ ਪਹਿਨਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਮੰਦਰ ਮਹਲ ਆਦਿਕ ਸਭ ਪਵਿੱਤਰ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕ ਅਭਿਆਗਤ ਸੁਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਂਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਪਵਿੱਤਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

(੫) ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਫਕੀਰ ਬਣਿਆਂ ਤਿਆਗੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੀਦਾ । ਅਸਲ ਤਿਆਗੀ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ । ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਲੋਭ ਮੋਹ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦੇਂਦਾ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਹਉਮੈ ਛੱਡਦਾ ਹੈ, ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰ ਉਸ ਉਤੇ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਕਿਸੇ ਦੇ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਸਲੂਕ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾਹ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਸਭ ਨਾਲ ਮਿੱਤਰਾਂ ਵਾਲਾ ਸਲੂਕ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

(੬) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਵਾਸਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਫੁੱਲ ਵਿਚ ਸੁਗੰਧੀ ਵੱਸਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਅਕਸ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਰਹਿੰਦਾ ਭੀ ਹੈ ਨਿਰਲੇਪ ।

ਪਰ ਵੇਖੋ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਭਾਗ! ਵਰਖਾ ਰੁੱਤੇ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਪਾਣੀ ਖਲੋਤਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਉਥੇ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਹਰੇ ਰੰਗ ਦਾ ਜਾਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਜਾਲੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਜੀਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਕਲ ਉਤੇ ਭਟਕਣਾ ਦਾ ਜਾਲਾ ਆ ਜੰਮੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਸਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਪਰਖਣ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਪਰਤਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰਖਿਆਂ ਹੀ ਇਹ ਸਮਝ ਪੈਣੀ ਹੋਈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਡੇ ਹਰੇਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਵਾਸਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ।

(੨) ਨੰਗੇ ਰਹਿ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਭੌਣਾ, ਸਿਰ ਮੁਨਾ ਕੇ ਫਕੀਰ ਬਣ ਜਾਣਾ, ਬਾਲ-ਜਤੀ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣਾ—ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਭੀ ਸਾਧਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਵਿਕਾਰ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਡੁੱਬਣੋਂ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਬੇੜਾ ਪਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

(੮) ਹਰੇਕ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਉੱਕਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਚਸਕੇ ਮਨੁੱਖ ਪਾਸੋਂ ਛੱਡੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ । ਪਿਆ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕੇ ਮਨੁੱਖ, ਪਰ ਮਨ ਮੁੜ ਮੁੜ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਚੰਬੜਦਾ ਹੈ । ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਜੰਗਲੀਂ ਵਾਸਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਭੀ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਜੁਆਨੀ ਦੀ ਉਮਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਬੁਢੇਪਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਮਨ ਫਿਰ ਭੀ ਮੰਦੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਕੀਮਤੀ ਜਨਮ ਨੂੰ ਵਿਅਰਥ ਗਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਪੈ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

(੯) ਨਿਰਾ ਫਕੀਰੀ ਭੇਖ ਧਾਰਿਆਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਉਤੇ ਸਾਧੂਆਂ ਵਾਲਾ ਬਾਣਾ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪਰਖਿਆ ਤਾਂ ਸੰਨਿਆਸ ਧਾਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਆਤਮਕ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

ਘਰ ਘਰ ਤੋਂ ਮੰਗ ਕੇ ਟੁੱਕਰ ਖਾ ਲੈਣਾ, ਗੋਦੜੀ ਪਹਿਣ ਲੈਣੀ, ਮੁੰਦ੍ਰਾ ਪਾ ਲੈਣੀਆਂ, ਮਸਾਣਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੀ ਸੁਆਹ ਪਿੰਡੇ ਤੇ ਮਲ ਲੈਣੀ—ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਸਤੇ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਤੁਰਦਾ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਜੀਉਂਦਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਉੱਦਮ ਵਿਅਰਥ ਹੈ ।

ਗਿਣੇ-ਮਿਥੇ ਜਪ ਕਰਨੇ, ਤਪ ਸਾਧਨੇ—ਜੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕੀਆਂ ਤਾਂ ਵਾਸਨਾ-ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

ਹੱਥ ਵਿਚ ਖੱਪਰ ਫੜ ਲੈਣ ਦਾ ਕੋਈ ਆਤਮਕ ਲਾਭ ਨਹੀਂ, ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਉਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਭੀ ਲਾਭ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਸਾਰੇ ਉੱਦਮ ਇਉਂ ਹੀ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਭਰੀਆਂ ਵਿਚ ਅੰਨ ਦੇ ਦਾਣੇ ਤਾਂ ਨਾਹ ਹੋਣ ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਗਾਹ ਪਾਈ ਰੱਖੇ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰੇ ਨਾਮ । ਇਹੀ ਹੈ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਵਾਲਾ ।

੨੧. ਧਰਮ-ਪਖੰਡ, ਵਿਖਾਵਾ

੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੧ (ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ)—ਪੜਿ ਪੁਸਤਕ ਸੰਧਿਆ ਬਾਦ—ਪੰਨਾ ੪੨੦

੨. ਸਲੋਕ ਮ: ੧ (ਵਾਰ ਆਸਾ)—ਮਾਣਸ ਖਾਣੇ ਕਰਹਿ ਨਿਵਾਜ—ਪੰਨਾ ੪੨੧

੩. ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੧—ਕਾਲੁ ਨਾਹੀ ਜੋਗੁ ਨਾਹੀ—ਪੰਨਾ ੬੬੨
੪. ਸੂਗੀ ਮ: ੧—ਉਜਲੁ ਕੈਹਾ ਚਿਲਕਣਾ, ਘੋਟਿਮ ਕਾਲੜੀ ਮਸੁ—ਪੰਨਾ ੭੨੯
੫. ਆਸਾ ਮ: ੩—ਨਿਰਤਿ ਕਰੇ ਬਹੁ ਵਾਜੇ ਵਜਾਏ—ਪੰਨਾ ੩੬੪
੬. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰ ਵਡਹੰਸ)—ਭੇਖੀ ਅਗਨਿ ਨ ਬੁਝਈ—ਪੰਨਾ ੫੮੮
੭. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਫਰੀਦ ਜੀ)—ਹੰਸਾ ਦੇਖਿ ਤਰੰਦਿਆ—ਪੰਨਾ ੧੩੮੪
੮. ਆਸਾ ਮ: ੪—ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਵੇਲਿ ਵਧਾਈ—ਪੰਨਾ ੩੬੭
੯. ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੪—ਜੇ ਵਡਭਾਗ ਹੋਵਹਿ ਵਡਭਾਗੀ—ਪੰਨਾ ੮੮੦
੧੦. ਸਲੋਕ ਮ: ੪ (ਵਾਰ ਕਾਨੜਾ)—ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਉਤਮੁ ਨਾਮੁ ਹੈ—ਪੰਨਾ ੧੩੧੪
੧੧. ਗਉੜੀ ਮ: ੫—ਜੀਅ ਰੇ ਓਲਾ ਨਾਮ ਕਾ—ਪੰਨਾ ੨੧੧
੧੨. ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫—ਮਨ ਕਾਮਨਾ ਤੀਰਥ ਦੇਹ ਛੁਟੈ—ਪੰਨਾ ੨੬੫
੧੩. ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫—ਕਰਤੂਤਿ ਪਸੂ ਕੀ ਮਾਨਸ ਜਾਤਿ—ਪੰਨਾ ੨੬੭
੧੪. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਬਾਹਰੁ ਧੋਇ, ਅੰਤਰੁ ਮਨੁ ਮੈਲਾ—ਪੰਨਾ ੩੮੧
੧੫. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ)—ਅੰਦਰੁ ਅੰਨ੍ਹਾ ਬਾਹਰੁ ਅੰਨ੍ਹਾ—ਪੰਨਾ ੯੬੦
੧੬. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ)—ਪੰਡਿਤੁ ਆਖਾਏ ਬਹੁਤੀ ਰਾਹੀ—ਪੰਨਾ ੯੬੦
੧੭. ਭੈਰਉ ਮ: ੫—ਵਰਤ ਨ ਰਹਉ ਨ ਮਹ ਰਮਦਾਨਾ—ਪੰਨਾ ੧੧੩੬
੧੮. ਸਾਰਗ ਮ: ੫—ਅਵਰਿ ਸਭਿ ਭੂਲੇ ਭ੍ਰਮਤ ਨ ਜਾਨਿਆ—ਪੰਨਾ ੧੨੦੫
੧੯. ਸਵਯੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਬਾਕੁ ਮ: ੫—ਉਦਮੁ ਕਰਿ ਲਾਗੇ ਬਹੁ ਭਾਤੀ—ਪੰਨਾ ੧੩੮੯
੨੦. ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਗਜ ਸਾਢੈ ਤੈ ਤੈ ਧੋਤੀਆ—ਪੰਨਾ ੪੭੬
੨੧. ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਹਮ ਘਰਿ ਸੂਤੁ ਤਨਹਿ ਨਿਤ ਤਾਨਾ—ਪੰਨਾ ੪੮੨
੨੨. ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਅੰਤਰਿ ਮੈਲੁ ਜੇ ਤੀਰਥ ਨਾਵੈ—ਪੰਨਾ ੪੮੪
੨੩. ਸੋਰਠਿ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਹ੍ਰਿਦੈ ਕਪਟੁ ਮੁਖ ਗਿਆਨੀ—ਪੰਨਾ ੬੫੬
੨੪. ਆਸਾ ਨਾਮਦੇਓ ਜੀ—ਸਾਪੁ ਕੁੰਚ ਛੋਡੈ, ਬਿਖੁ ਨਹੀ ਛਾਡੈ—ਪੰਨਾ ੪੮੫
੨੫. ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ—ਤਤੀ ਤੋਇ ਨ ਪਲਵੈ—ਪੰਨਾ ੧੩੮੧

ਭਾਵ:

(੧) ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਛੇੜਦੇ ਰਹਿਣਾ, ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੇ ਵਿਖਾਵੇ ਦੀ ਸਮਾਧੀ, ਗਲ ਵਿਚ ਮਾਲਾ ਤੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਤਿਲਕ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਫੋਕੇ ਹਨ

(੨) ਰਿਸ਼ਵਤਾਂ ਖਾਣੀਆਂ, ਪਰ ਪੜ੍ਹਨੀਆਂ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ; ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਉਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਈ ਜਾਣੇ, ਪਰ ਗਲ ਵਿਚ ਜਨੇਊ;—ਇਹ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਇਹ ਜਨੇਊ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੁਝ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸਵਾਰਦੇ । ਅਜਿਹੇ ਵੱਢੀ-ਖਾਣੇ ਜਨੇਊ-ਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਸਰਾਧ ਆਦਿਕ ਦਾ ਭੋਜਨ ਖਾ ਕੇ ਸਗੋਂ ਬ੍ਰਾਮਣ ਭੀ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਮਲੀਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

(੩) ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦਾ ਸਮਾ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਧਰਮੀ ਅਖਵਾਣ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਠੱਗਣ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਨੱਕ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਬੈਠੇ, ਤੇ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਲੋਕ ਦਿੱਸ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਵਧਾਂ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਨਾਹ ਹੀ ਉੱਚੇ ਆਚਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ।

(੪) ਕੈਂਹ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਤੇ ਲਿਸ਼ਕਵਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਹੱਥ ਘਸਾਓ ਹੱਥ ਕਾਲਾ ਹੋ ਜਾਇਗਾ । ਬਾਹਰਲੀ ਲਿਸ਼ਕ ਕਿਸ ਅਰਥ, ਜੇ ਅੰਦਰ ਕਾਲਾ ਹੈ?

ਚੌਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਚਿੱਤਰੇ ਹੋਏ ਪੱਕੇ ਸੋਹਣੇ ਘਰਾਂ ਦਾ ਕੀਹ ਲਾਭ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੱਸਦਾ ਨਾਹ ਹੋਵੇ?

ਚਿੱਟੇ ਖੰਡਾਂ ਵਾਲੇ ਬਗੁਲੇ ਤੀਰਥਾਂ ਉਤੇ ਵੱਸਦੇ ਹੋਣ । ਤਾਂ ਭੀ ਕੀਹ ਹੋਇਆ? ਖਾਣੀਆਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਡੱਡੀਆਂ ਤੇ ਮੱਛੀਆਂ ਹੀ ਹਨ ।

ਉੱਚੇ ਲੰਮੇ ਸਿੰਬਲ ਦੇ ਫਲ ਤੋਤਿਆਂ ਦੇ ਕਿਸ ਭਾ? ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਰੂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਪਹਾੜੀ ਰਸਤੇ ਵਾਂਗ ਜੀਵਨ-ਪੰਧ ਬੜਾ ਔਖਾ ਹੈ । ਲੋਕ-ਵਿਖਾਵੇ ਤੇ ਚਲਾਕੀਆਂ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ।

(੫) ਜੇਠ-ਹਾੜ ਦੀ ਰੁਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ ਭਿਆਨਕ ਹਨੇਰੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹਨੇਰੀ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਪੇਂਡੂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਦੀਵੇ, ਰੂ ਦੀਆਂ ਵੱਟੀਆਂ, ਤੇ ਸਰਹੋਂ ਦਾ ਤੇਲ । ਬੂਹੇ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਲੋਕ ਚਾਨਣ ਲਈ ਦੀਵੇ ਜਗਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਜੇ ਰਤਾ ਭੀ ਬੂਹਾ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਏ, ਹਨੇਰੀ ਦਾ ਇਕੋ ਹੀ ਬੁੱਲਾ, ਤੇ ਦੀਵਾ ਗੁੱਲ ।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਲੋਭ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਝੁੱਲ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਉਥੇ ਹੱਕ ਬੇ-ਹੱਕ ਪਰਖਣ ਲਈ ਗਿਆਨ ਦਾ ਦੀਵਾ ਕਿਵੇਂ ਬਲੇ?

(੬) ਸੱਪ ਬੜਾ ਜ਼ਹਰੀਲਾ ਜਾਨਵਰ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਖ਼ਤਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਵਰਖਾ-ਰੁੱਤੇ ਇਹ ਖੁੱਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ । ਧਰਤੀ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਨੁੱਖ ਸਾਲ ਦੇ ਸਾਲ ਸੱਪ ਦੇ ਡੰਗ ਨਾਲ ਸਦਾ ਦੀ ਨੀਂਦਰੇ ਸੌਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮਨੁੱਖ ਭੀ ਆਪਣੇ ਇਸ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਅੰਵਾਣ ਮਨੁੱਖ ਸੱਪ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੇ ਥਾਂ ਉਸ ਦੀ ਖੁੱਡ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੈਰੀ ਵਲੋਂ ਖ਼ਤਰਾ ਮੁੱਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਗੜੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਦੇ ਥਾਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਪਹਿਰਾਵੇ ਪਹਿਨਾਇਆਂ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

(੭) ਹੰਸ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਤਾਰੀਆਂ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਮੋਤੀ । ਪਾਣੀ ਤੇ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਵਖ ਵਖ ਕਰ ਸਕਣ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਚੁੰਝ ਨੂੰ । ਬਗਲਾ ਵਿਚਾਰਾ ਛੋਟੇ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਖਲੋਣ ਵਾਲਾ । ਪਿਆ ਖਲੋਵੇ ਇਕ ਟੰਗ-ਭਾਰ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਮੱਛੀਆਂ । ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਰੀਸੇ ਜੇ ਕਿਤੇ ਬਗਲਾ ਭੀ ਡੂੰਘੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਤਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਡੁੱਬੇਗਾ ਹੀ ।

ਪਖੰਡੀ ਭੇਖੀ ਸੱਚੇ ਆਸ਼ਿਕਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ।

(੮) ਹਾਥੀ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨਦੀ ਨਾਲੇ ਤੇ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਸੁੰਡ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਉਛਾਲ ਉਛਾਲ ਕੇ ਬੜੇ ਆਨੰਦ ਨਾਲ ਨ੍ਹਾਉਂਦਾ ਭੀ ਹੈ । ਕਿਤਨਾ ਕਿਤਨਾ ਸਮਾ ਇਸ ਮੌਜ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਰ ਨਦੀ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸੁੰਡ ਨਾਲ ਘੱਟਾ ਮਿੱਟੀ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡੇ ਉਤੇ ਪਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਾਸਤੇ ਜਲ ਹੈ, ਪਰ ਕੀਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਹਉਮੈ ਚਿੱਕੜ ਹੈ ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਗੰਦਾ ਕਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੯) ਬਗੁਲਾ ਮਾਨਸਰ ਤੇ ਜਾ ਬੈਠੇ, ਉਥੇ ਭੀ ਡੱਡੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰੇਗਾ । ਕਾਂ ਸਦਾ ਕਰੰਗ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਟੇ ਤੇ ਰੀਝੇਗਾ ।

ਹਰਿ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸਰੋਵਰ ਹੈ । ਸੁਆਰਥੀ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਭੀ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਭੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਸੁਆਰਥ ਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

(੧੦) ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਮਲ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਵੇ, ਉਹ ਮੁੜ ਚਿੱਕੜ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਘੱਟਾ ਆਪਣੇ ਉਤੇ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਪੁੰਨ-ਕਰਮ ਕਰੀ ਜਾਉ, ਮਨ ਨੂੰ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਹੋਰ ਵਧੀਕ ਲੱਗਦੀ ਜਾਇਗੀ ।

(੧੧) ਦਰਿਆ-ਕੰਢੇ ਵੱਸਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਡੰਗਰ ਚਾਰਨ ਦਰੀਆ ਦੇ ਬੇਲੇ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਡੰਗਰ ਬੇਲੇ ਵਿਚ ਚਰਦੇ ਹਨ । ਮੁੰਡੇ ਦਰੀਆ ਕੰਢੇ ਖੇਡਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਵਾਰੀ ਰੇਤ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਰੱਖ ਕੇ ਰੇਤ ਨੂੰ ਨੱਪ ਕੇ ਰੇਤ ਦੇ ਘਰ ਭੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਰੇਤ ਦੇ ਘਰ ਉਧਰ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਉਧਰ ਢਹਿੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਦਰੀਆ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਛੱਲ ਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਘਰਾਂ ਦਾ ਕਿਤੇ ਨਾਮ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ।

ਆਪਣੇ ਵਡੱਪਣ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਆਦਿਕ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਆਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਇਸ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਚ ਦਇਆ ਘਰ ਕਰ ਲਏਗੀ । ਹਉਮੈ ਦੀ ਛੱਲ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਦਇਆ ਆਦਿਕ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਫ਼ਾਇਆ ਕਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੧੨) ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਸਾਧਨ ਮਨ ਦੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ।

(੧੩) ਹਲਕਾਇਆ ਕੁੱਤਾ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੱਟਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਹਲਕਾਇਆ ਕਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹਲਕੇ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਦੀ ਝੰਗ ਭੀ ਇਤਨੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੱਗ ਜਾਏ, ਉਸ ਉਤੇ ਹਲਕ ਦਾ ਅਸਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਮਾਇਆ ਦਾ ਲੋਭ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਾਸਤੇ ਹਲਕ ਸਮਾਨ ਹੈ । ਲੋਭ-ਵੱਸ ਮਨੁੱਖ ਹੱਕ-ਬਿ-ਹੱਕ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਲੋਭੀ ਦਾ ਸੰਗ ਭੀ ਮਾੜਾ । ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭੀ ਲੋਭ-ਹਲਕ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਲੋਭ-ਹਲਕ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਧਾਰਮਿਕ ਭੇਖ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ।

(੧੪) ਮਨੁੱਖ-ਜਾਤੀ ਦੇ ਵੈਰੀ ਸੱਪ ਦੀ ਨਿਰੀ ਖੁੱਡ ਬੰਦ ਕੀਤਿਆਂ ਸੱਪ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਟਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । ਵਿਗੜਿਆ ਮਨ ਸੱਪ-ਸਮਾਨ ਹੈ । ਸਰੀਰਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ।

(੧੫) ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਹੈ ਮੋਤੀ, ਤੇ ਬਗਲਿਆਂ ਦੀ ਡੱਡੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ । ਹੰਸਾਂ ਵਿਚ ਕਦੇ ਨਿਰੇ ਬੈਠਣ ਨਾਲ ਬਗਲੇ ਹੰਸ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ, ਉਹ ਸਦਾ ਡੱਡ-ਮੱਛੀ ਖਾਂਦੇ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ । ਸੁਆਰਥੀ ਤੇ ਮਾਇਆ-ਵੇੜ੍ਹਿਆ ਮਨੁੱਖ ਪਿਆ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਮੀਟ ਕੇ ਭਜਨ ਗਾਵੇ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਜੱਫਾ ਟਿਕਿਆ ਹੀ ਰਹੇਗਾ । ਮਨ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਰੋਕਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ।

(੧੬) ਸਾਬਤ ਮੋਠ ਕਿੰਨ੍ਹੇ ਧਰੇ । ਮੋਠ ਤਾਂ ਗਲ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ ਕੋਰਤੂ ਪੱਥਰ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ । ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਉਹ ਭੀ ਮੋਠ ਹੀ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ ਉਬਲਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਅੰਦਰੋਂ ਮੋਹ ਨਾਲ ਕੋਰਤ ਮੋਠ ਬਣਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਧਰਮ ਕਰਮ ਵਿਅਰਥ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

(੧੭) ਹਿੰਦੂ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਬਾਹਰਲਾ ਭੇਖ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦਾ । ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੀ ਪਰਵਾਨ ਹੈ ।

(੧੮) ਪੈਲੀ ਵਿਚ ਨਿੱਤ ਹਲ ਵਾਹੀ ਜਾਵੇ, ਜਦ ਤਕ ਬੀਜ ਨਹੀਂ ਬੀਜੋਗੇ, ਫਸਲ ਦੀ ਕਦੇ ਆਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਦੁੱਧ ਰਿੜਕਿਆਂ ਤਾਂ ਮੱਖਣ ਨਿਕਲ ਸਕੇਗਾ, ਪਰ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਰਿੜਕੋ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਰਿੜਕੀ ਜਾਵੇ. ਮੱਖਣ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ।

ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ । ਜਦ ਤਕ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਸੋਮੇ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਬੇ-ਸ਼ੱਕ ਹੋਰ ਹੋਰ ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਕਰੀ ਜਾਏ, ਅਸਲੀ ਉੱਚਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ।

(੧੯) ਕਹਣਾ ਬੜਾ ਸੋਹਣਾ ਬਾਰੀਕ ਜਾਲਾ ਤਣਦਾ ਹੈ । ਅਨੇਕਾਂ ਮੱਖੀਆਂ ਤੇ ਮੱਛਰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਉਸ ਦੇ ਜਾਲੇ ਵਿਚ ਫਸਦੇ ਹਨ । ਕਹਣਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਉਤੇ ਪਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਆਖਰ ਉਹੀ ਜਾਲਾ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬੱਚੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਜਾਲੇ ਵਿਚ ਘੇਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਲਹੂ ਪੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਪਖੰਡੀ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਦੁਆਲੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਖਾਵੇ ਦਾ ਜਾਲਾ ਤਣੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਠੱਗ ਠੱਗ ਕੇ । ਪਰ ਇਹ ਜਾਲਾ ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

(੨੦) ਬਾਹਰੋਂ ਸੰਤਾਂ ਵਾਲਾ ਬਾਣਾ ਹੋਵੇ, ਚੌਂਕੇ ਦੀ ਬੜੀ ਸੁੱਚ ਭੀ ਰੱਖੀ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਜੇ ਮਨ ਵਿਚ ਖੋਟ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਸੰਤ ਨਹੀਂ, ਭਾਰਾ ਠੱਗ ਹੈ ।

(੨੧) ਗਾਈਆਂ ਦੇ ਰਾਖੇ ਗਵਾਲੇ ਦਾ ਇਹ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੂਹ ਵਿਚ ਚਾਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਤੋਂ ਬਚਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਭੀ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹੇ, ਵਰਖਾ ਰੁੱਤੇ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤਿ ਘਰੀਂ ਅਪੜਾਉਣ ਦੀ ਭੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਮਝੇ ।

ਜਨਤਾ ਆਪਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਆਦਿਕ ਕਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਆਸ ਭੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਸਦਾ ਸਹੀ ਜੀਵਨ-ਅਗਵਾਈ ਦੇਣ । ਨਿਰੀ ਆਪਣੀ ਪੂਜਾ-ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਆਗੂ ਅਖਵਾਉਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

(੨੨) ਡੱਡੂ ਸਦਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਇਹ ਨਿੱਤ-ਇਸ਼ਨਾਨੀ ਡੱਡੂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ । ਨਿਰੇ ਸਰੀਰਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਮਲੀਨ-ਮਤਿ ਕਿਸੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਸਦਾ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਹੀ ਮਹਾਤਮਾ ਅਖਵਾਉਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ।

(੨੩) ਤੂੰਮੀ ਦੀ ਕੁਝਿੱਤਣ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਇਆਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ।

ਜੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਠੱਗੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੂੰਹੋਂ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਨਿਰਾ ਪਾਣੀ ਰਿੜਕਣਾ ਹੈ ।

(੨੪) ਸਿਆਲ ਦੀ ਰੁੱਤ ਲੰਘ ਜਾਣ ਤੇ ਸੱਪ ਆਪਣੀ ਕੁੰਜ ਉਤਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ । ਬਗਲਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਇਕ ਟੰਗ ਭਾਰ ਖਲੋਤਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਤੱਕ ਸਦਾ ਮੱਛੀ ਵਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਨਾਹ ਕਰੇ, ਤੇ ਨਿਰੀਆਂ ਸਮਾਧੀਆਂ ਹੀ ਲਾਂਦਾ ਰਹੇ; ਉਹ ਸਮਾਧੀਆਂ ਵਿਅਰਥ ਹਨ ।

(੨੫) ਪਾਣੀ ਬਨਸਪਤੀ ਦੀ ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਹੈ । ਔੜ ਦੇ ਮਾਰੇ ਫ਼ਸਲ ਵਰਖਾ ਨਾਲ ਮੁੜ ਹਰੇ ਭਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਵਰਖਾ-ਰੁਤੇ ਨਿਵਾਣ ਪੈਲੀਆਂ ਦੇ ਜੇਹੜੇ ਫ਼ਸਲ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਦਿਨ ਡੁੱਬੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਅਜੇਹੇ ਸੜਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੀ ਵਾਰੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਿਉ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਪਲਰਦੇ ।

ਜੇਹੜੇ ਬੰਦੇ ਨਿੱਤ ਧਰਮ-ਅਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਭੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉੱਚਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਬਣਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਚਾਉ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਧਰਮ-ਅਸਥਾਨ ਵਿਚ ਆਏ ਸਨ, ਉਹ ਉਤਸ਼ਾਹ ਸਦਾ ਲਈ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੨੨. ਚੁੰਚ-ਗਿਆਨਤਾ

੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੧ (ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ)—ਪੜਿ ਪੜਿ ਗਡੀ ਲਦੀਅਹਿ—ਪੰਨਾ ੪੬੭

੨. ਸਲੋਕ ਮ: ੧ (ਸੂਹੀ ਕੀ ਵਾਰ)—ਦੀਵਾ ਬਲੈ ਅੰਧੇਰਾ ਜਾਇ—ਪੰਨਾ ੭੯੧

੩. ਸਲੋਕ ਮ: ੧ (ਵਾਰ ਮਲਾਰ)—ਹਰਣਾਂ ਬਾਜਾਂ ਤੈ ਸਿਕਦਾਰਾਂ—ਪੰਨਾ ੧੨੮੮

੪. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ)—ਪੜਣਾ ਗੁੜਣਾ ਸੰਸਾਰ ਕੀ ਕਾਰ ਹੈ—ਪੰਨਾ ੬੫੦

੫. ਸਲੋਕ ਮ: ੫ (ਗੁਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ)—ਕੜਛੀਆ ਫਿਰੰਨਿ—ਪੰਨਾ ੫੨੧

੬. ਭੈਰਉ ਮ: ੫—ਨਿਕਟਿ ਬੁਝੈ ਸੋ ਬੁਰਾ ਕਿਉ ਕਰੈ—ਪੰਨਾ ੧੧੩੮

੭. ਟੋਡੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ—ਕੋਈ ਬੋਲੈ ਨਿਰਵਾ—ਪੰਨਾ ੭੧੮

ਭਾਵ:

(੧) ਜੇ ਇਤਨੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹ ਲਈਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਗੱਡੀਆਂ ਭਰ ਲਈਆਂ ਜਾ ਸਕਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਢੇਰਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਲਗਾਏ ਜਾ ਸਕਣ, ਜੇ ਇਤਨੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹ ਲਈਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਬੇੜੀ ਭਰੀ ਜਾ ਸਕੇ; ਜੇ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰ ਲਏ ਜਾਣ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਭੀ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਮਾਇਕ ਧਨ ਵਾਂਗ ਵਿੱਦਿਆ-ਧਨ ਵੀ ਹਉਮੈ ਹੀ ਵਧਾਏਗਾ ।

(੨) ਵੇਦ ਆਦਿਕ ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਨਿਰੇ ਪਾਠ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਵੀ ਵਿਹਾਰ ਹੀ ਸਮਝੋ । ਵਿਦਵਾਨ ਲੋਕ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਫ਼ ਅਰਥ ਹੀ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹਨ । ਜਦ ਤਕ ਮਤਿ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦੀ, ਨਿਰੇ

ਪਾਠ ਤੇ ਅਰਥ-ਵਿਚਾਰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੁਝ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸਵਾਰਦੇ ।

ਜਿਵੇਂ ਜਦੋਂ ਦੀਵਾ ਜਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਦ ਆਦਿਕ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਢਲੀ ਹੋਈ ਮਤਿ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਤਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।

(੩) ਲੋਕ ਹਰਣਾਂ ਤੇ ਬਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲ ਕੇ ਗਿਝਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੋਰ ਹਰਣਾਂ ਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜਦੇ ਹਨ । ਵਿੱਦਿਆ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਆਦਿਕ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੇ, ਲੋਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਰੱਜ ਕੇ ਰਿਸ਼ਵਤਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਹ ਕਾਹਦੀ ਹੈ ਵਿੱਦਿਆ? ਇਹ ਤਾਂ ਫਾਹੀ ਹੈ ਫਾਹੀ । ਹਰਣ ਪੜ੍ਹ ਕੇ (ਗਿੱਝ ਕੇ) ਆਪਣੇ ਜਾਤਿ-ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਫਾਹੀ ਵਿਚ ਲਿਆ ਫਸਾਂਦੇ ਹਨ, ਬਾਜ਼ ਹੋਰ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ । ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਚੁਸਤ-ਚਲਾਕ ਮਨੁੱਖ ਭੀ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਸਤੇ ਫਾਹੀਆਂ ਅੱਡਦੇ ਹਨ ।

ਉਸ ਨੂੰ ਅਸਲ ਵਿੱਦਿਆ ਨਾਹ ਆਖੋ ਜਿਸ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਲਹੂ ਪੀਣ ਵਿਚ ਚੁਸਤ ਹੋ ਜਾਣ ।

(੪) ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਨੀਆਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨਾ ਹੋਰ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਇਕ ਵਿਹਾਰ ਹੀ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਕਲ ਇਸ ਨਾਲ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਜੇ ਇਸ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਉਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤੇ ਵਿਕਾਰ ਟਿਕੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਅਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਖੁਆਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸਿਆਣਾ ਜਾਣੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਖੋਜਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਰਸਤਾ ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜਨੀ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ ।

(੫) ਦਾਲ ਭਾਜੀ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ ਕੜਛੀ ਫੇਰੀਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਕੜਛੀ ਨੂੰ ਉਸ ਭਾਜੀ ਦਾ ਉਸ ਦਾਲ ਦਾ ਕੋਈ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ।

ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਨਿਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੂੰਹ ਕੜਛੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹਨ । ਸੋਹਣੇ ਮੂੰਹ ਉਹ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

(੬) ਹਰ ਕੋਈ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਚੁੰਚ-ਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਕੀਹ ਲਾਭ, ਜੇ ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਇਸ ਕਥਨੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ?

ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਚੁਰਾਣ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਸਦਾ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਬਾਨੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਇਹ ਆਖਣ ਦਾ ਕੀਹ ਲਾਭ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰੇਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦਾ ਹੈ?

ਵਿੱਦਿਆ ਉਹ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਵਾੜ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਵੇ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਸੋਹਣਾ ਬਣਾ ਦੇਵੇ ।

(੭) ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਆਖਦਾ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਸਾਡੇ ਨੇੜੇ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਥੋਂ ਕਿਸੇ ਦੂਰ ਥਾਂ

ਤੇ ਹੈ । ਪਰ ਨਿਰਾ ਬਹੁਸ ਨਾਲ ਨਿਰਨਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਇਉਂ ਹੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਮੱਛੀ ਖਜੂਰ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੇ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇੜੇ ਹੈ ਕਿ ਦੂਰ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਸ ਇਕ ਵਿਅਰਥ ਜਤਨ ਹੈ ।

ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਸਤੀ ਬਾਰੇ ਬਹਿਸ ਕਰਨੀ ਵਿਅਰਥ ਉੱਦਮ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨਾ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਹੈ ।

੨੩. ਮਨ

੧. ਮਾਰੂ ਮ: ੧—ਸੂਰ ਸਰੁ ਸੋਸਿ ਲੈ—ਪੰਨਾ ੯੯੧
੨. ਸਲੋਕ ਮ: ੧ (ਸਾਰਗ ਕੀ ਵਾਰ)—ਨ ਭੀਜੈ ਰਾਗੀ ਨਾਦੀ ਬੇਦਿ—ਪੰਨਾ ੧੨੩੭
੩. ਪਉੜੀ ਮ: ੩—ਜੋ ਜਨ ਲੂਝਹਿ ਮਨੈ ਸਿਉ—ਪੰਨਾ ੧੦੮੮
੪. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰ ਮਾਰੂ)—ਮਾਰੂ ਮਾਰਣ ਜੋ ਗਏ—ਪੰਨਾ ੧੦੮੯
੫. ਸੂਹੀ ਛੰਤ ਮ: ੪—ਵਸਿ ਆਣਿਹੁ ਵੇ ਜਨ ਇਸੁ ਮਨ ਕਉ—ਪੰਨਾ ੭੭੬
੬. ਪਉੜੀ ਮ: ੪ (ਵਾਰ ਸਾਰਗ)—ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ—ਪੰਨਾ ੧੨੩੯
੭. ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫—ਕਵਨੁ ਕਵਨੁ ਨਹੀ ਪਤਰਿਆ—ਪੰਨਾ ੮੧੫
੮. ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਕਿਉ ਲੀਜੈ ਗਢੁ ਬੰਕਾ ਭਾਈ—ਪੰਨਾ ੧੧੬੧
੯. ਮਾਰੂ ਜੈਦੇਵ ਜੀ—ਚੰਦ ਸਤ ਭੇਦਿਆ—ਪੰਨਾ ੧੧੦੬
੧੦. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਗੁਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ)—ਮਨੁ ਕੁੰਚਰੁ, ਪੀਲਕੁ ਗੁਰੁ—ਪੰਨਾ ੫੭੬

ਭਾਵ:

(੧) ਮਨੁੱਖ ਜਿਹੜੇ ਭੀ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਹਰ ਵੇਲੇ ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦਾ ।

ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਇਸ ਚੰਚਲ ਮਨ ਨੂੰ ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਪੈਣ ਤੋਂ ਹਟਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਲੱਖ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਪਿਆ ਕਰੇ, ਅੰਦਰਲੇ ਸੰਸਕਾਰ ਅੰਦਰ ਟਿਕੇ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ । ਜੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਇੱਕ-ਰੂਪ ਹੋਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਉੱਚਾ ਹੋ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਰਗਾ ਉੱਚਾ ਬਣ ਜਾਏ । ਤੇ, ਇਹ ਤਦੋਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਈ ਰੱਖੇ ।

ਜਦ ਤਕ ਮਨ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਤਦ ਤਕ ਮਨ ਚੰਚਲ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਪਾਈ ਹੀ ਰੱਖੇਗਾ ।

(੨) ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਰਾਗ ਵਿਚ ਸੋਹਣੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਨਾਲ ਭਜਨ ਗਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਸੋਗੀ ਸੁਭਾਉ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਨਗਨ ਸਾਧ ਬਣ ਕੇ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਅਨੇਕਾਂ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਮੋਨ ਧਾਰ ਕੇ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ

ਰਣ-ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਾਂਗ ਮੌਤ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ—ਵੇਖਣ ਨੂੰ । ਇਹ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਭਾਵੇਂ ਧਾਰਮਿਕ ਪਏ ਜਾਪਣ, ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦਾ ਇਹ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ । ਜੇ ਮਨ ਬਾਹਰ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਾਪ ਕਿਸ ਦਾ ਹੋਵੇ?

ਤੇ, ਮਨ ਨੇ ਤਦੋਂ ਹੀ ਭਟਕਣ ਤੋਂ ਹਟਣਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ।

(੩) ਸੂਰਮੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜੋ ਰਣ-ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਵੈਰੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਹਨ । ਸੂਰਮੇ ਉਹ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਦਰ-ਮਾਣ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਖੋਜ-ਪੜਤਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਗਿਆਨਵਾਨ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੀ ਇਸੇ ਗੱਲ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਭਟਕਣ ਦੇ ਥਾਂ ਸਦਾ ਅੰਦਰ ਵਲ ਪਰਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ।

(੪) ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਖਿਆਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਨੂੰ ਵੱਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਛੱਡ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਉਹ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਚੰਚਲਤਾ ਵਲੋਂ ਹਟਾਣ ਦਾ ਇਕੋ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਜੋੜਿਆ ਜਾਏ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਵਲ ਪਰਤਿਆਂ ਮਨ ਵੱਸ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੫) ਆਪਣੇ ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇਹ ਮਨ ਸਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਪੰਛੀ ਬਾਸ਼ੇ ਵਾਂਗ ਭਟਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਸਦਾ ਆਸਾਂ ਹੀ ਆਸਾਂ ਬਣਾਂਦਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਹੀ ਬੀਤਦੀ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉੱਠੀ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਆਸ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਸੂਝ ਬਖਸ਼ ।

(੬) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਭੀ ਇਥੋਂ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਂਵ ਇਹ ਸਦਾ ਭਟਕਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਪਰ ਹੈ ਇਹ ਸਦਾ ਦਾਤਿ ਹੀ । ਜਿਸ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸੇ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਮੁੱਕਦੀ ਹੈ ।

(੭) ਖੋਤੇ ਨੂੰ ਇਹ ਆਮ ਵਾਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਸ ਦਾ ਦਾਅ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਦੁਲੱਤੀਆਂ ਬਹੁਤ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਹੀਏਂ ਲਫਜ਼ ਖਰ-ਮਸਤੀ ਦੀ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਹੈ । ਭਾਵ, ਖਰ ਵਾਲੀ ਮਸਤੀ, ਖੋਤੇ ਵਾਲੀ ਮਸਤੀ । ਖੋਤੇ ਦੀ ਇਸ ਮਸਤੀ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਘੁਮਿਆਰ ਖੋਤੇ ਦੀ ਪਿਛਾੜੀ ਤਦੋਂ ਹੀ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਲੱਦ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਭੀ ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਚੰਚਲ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਖਰ ਮਸਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਜਿਹੜਾ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਉਤੇ ਇਤਬਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਮਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਤੁਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਦਾ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਬੜੇ ਬੜੇ ਜਪੀ ਤਪੀ ਤੇ ਸੰਜਮੀ ਭੀ ਮਨ ਦੇ ਢਹੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਕੀਤੀ ਕਮਾਈ ਦੇ ਸਿਰ ਪਾਣੀ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜੇ ਲੁਟੇਰੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ-ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਗ਼ਲਤ ਰਸਤੇ ਪਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਉਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ ਬਖ਼ਸ਼ਦਾ ਹੈ ।

(੮) ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਵਾਸਤੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਬਣਵਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਉੱਚੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਫ਼ਸੀਲਾਂ ਤੇ ਫ਼ਸੀਲਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ-ਵਾਰ ਡੂੰਘੀਆਂ ਖਾਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਜੋ ਸਦਾ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ । ਕਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਫਾਟਕ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਤੇ ਦਰਬਾਨ ਸਦਾ ਖੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ । ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਕਿਸੇ ਗੁਆਂਢੀ ਰਾਜੇ ਤੋਂ ਆਕੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਫ਼ੌਜੀ ਤਾਕਤ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਸੀ । ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਉਸ ਆਕੀ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਘੇਰਾ ਪਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ।

ਮਨੁੱਖ ਸਰੀਰ ਕਿਲ੍ਹਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਲੋਂ ਇਹ ਮਨ-ਰਾਜਾ ਆਕੀ ਹੋ ਬੈਠਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਮੇਰ-ਤੇਰ ਦੀ ਭਾਰੀ ਫ਼ਸੀਲ ਹੈ, ਤ੍ਰਿਗੁਣੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਸ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਫ਼ਸੀਲ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਬੜੀ ਡੂੰਘੀ ਖਾਈ ਹੈ । ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿਕ ਇਸ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ । ਕਮਜ਼ੋਰ ਜਿੰਦ ਸਰੀਰ-ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਆਕੀ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠੇ ਮਨ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਜਾਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ, ਮਾਨੋ, ਉਹ ਤੋਪ ਦਾ ਗੋਲਾ ਚਲਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੇਵਾ ਸੰਤੋਖ ਆਦਿਕ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਵਰਤ ਕੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਰੀਰ-ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਆਕੀ ਹੋਏ ਮਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

(੯) ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖੋ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ । ਸਾਲ ਸਾਲ ਦੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਭੀ ਆਪਣੇ ਖਿਡੌਣਿਆਂ ਤੋਂ ਘੁਲ ਘੁਲ ਮਰਦੇ ਹਨ । ਘਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਓਪਰਾ ਨਵਾਂ ਬਾਲ ਆ ਜਾਏ । ਪਿਆ ਹੋਵੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨੇੜੇ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹੀ । ਪਰ ਕੀਹ ਮਜ਼ਾਲ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖਿਡੌਣਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਭੀ ਲਾ ਸਕੇ !

ਮਾਇਆ ਬੜੀ ਡਾਢੀ ! ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਹੀ ਮੇਰ-ਤੇਰ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕੋਈ ਘਾੜਤ ਘੜਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਬਾਲ ਸਿਆਣਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਇਗਾ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੇਰ-ਤੇਰ ਪ੍ਰਬਲ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਮੇਰ-ਤੇਰ ਹੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਉਪਾਧੀਆਂ-ਝਗੜਿਆਂ ਦੀ ਮੂਲ ਹੈ ।

ਜਿਹੜੇ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਜੰਗਲੀਂ ਜਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਸ ਕੋਝੇ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਹਟਾਣ ਲਈ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਆਦਿਕ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਖ਼ਲਾਸੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਸਾਧ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਸਿਲ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪੋ ਵਿਚ ਔਖੇ ਹੋ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਕਈ ਵਾਰੀ ।

ਸਿਰਫ਼ ਇਕੋ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਇਸ ਮੇਰ-ਤੇਰ ਨੂੰ ਮੁਕਾਣ ਦਾ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦੇ ਰਹੋ । ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈਣ ਕਰਕੇ ਅਮੋੜ ਹੋ ਚੁਕੇ ਮਨ ਦੀ ਮੇਰ-ਤੇਰ ਦਾ ਬਲ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ

ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਮੋੜ ਹੋ ਚੁਕੇ ਮਨ ਦਾ ਚੰਚਲ ਸੁਭਾਉ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਨ ਦੀ ਨਵੀਂ ਸੋਹਣੀ ਘਾੜਤ ਬਣਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਆਖਰ ਕੀਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕ-ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਜੀਵਾਤਮਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਵੱਸ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੦) ਹਾਥੀ ਚਲਾਣ ਵਾਲਾ ਮਹਾਵਤ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਇਕ ਤ੍ਰਿਖੀ ਪੱਕੀ ਲੰਮੀ ਲੋਹੇ ਦੀ ਸੀਖ ਰੱਖਦਾ ਹੈ; ਤੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਹਾਥੀ ਦੀ ਧੌਣ ਉਤੇ ਮਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਮਹਾਵਤ ਇਸ ਸੀਖ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈਣ ਤੋਂ ਰੋਕੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਾਣ-ਮੱਤਾ ਮਨ ਹਾਥੀ ਸਮਾਨ ਹੀ ਅਵੈੜਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹੀ ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲ ਔਝੜ ਰਾਹ ਤੋਂ ਰੁਕਿਆ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਕੁੰਡਾ ਹੋਵੇ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ—‘ਸਿਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਕੁੰਡਾ, ਤੇ ਹਾਥੀ ਫਿਰਦਾ ਲੁੰਡਾ ।’

੨੪. ਨਿੰਦਾ

੧. ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫—ਸੰਤ ਕਾ ਦੋਖੀ ਇਉ ਬਿਲਲਾਇ—ਪੰਨਾ ੨੮੦

੨. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਮਲੁ ਧੋਵੈ ਪਰਾਈ—ਪੰਨਾ ੩੮੦

੩. ਆਸਾ ਮ: ੫—ਅਰੜਾਵੈ ਬਿਲਲਾਵੈ ਨਿੰਦਕ—ਪੰਨਾ ੩੭੩

੪. ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫—ਨਿੰਦਕੁ ਐਸੇ ਹੀ ਝਰਿ ਪਰੀਐ—ਪੰਨਾ ੮੨੩

੫. ਭੈਰਉ ਮ: ੫—ਨਿੰਦਕ ਕਉ ਫਿਟਕੇ ਸੰਸਾਰੁ—ਪੰਨਾ ੧੧੫੧

੬. ਗੌਡ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ—ਜੇ ਓਹੁ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਨ੍ਰਾਵੈ—ਪੰਨਾ ੮੭੫

ਭਾਵ:

(੧) ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਵੋ ਤੜਪ ਤੜਪ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਬਲਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਲੱਕੜਾਂ ਪਾਈ ਜਾਉ, ਪਾਈ ਜਾਉ, ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਰੱਜਣਾ ਨਹੀਂ । ਹੋਰ ਵਧੀਕ ਹੋਰ ਵਧੀਕ ਭਾਂਬੜ ਮੱਚਦਾ ਜਾਇਗਾ ।

ਨਿੰਦਿਆ ਦੀ ਵਾਦੀ ਬੜੀ ਭੈੜੀ । ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਅਗੋਂ ਨਿੰਦਿਆ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਘੰਟਿਆਂ-ਬੱਧੀ ਇਸ ਸੁਗਲ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦੇਣਗੇ । ਫਿਰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਰੱਜਣਗੇ । ਪਰ ਨਿੰਦਕ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੀਹ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਈਰਖਾ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਇਉਂ ਤੜਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮੱਛੀ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜੀ ਹੋਈ ।

(੨) ਭਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰ ਕੇ ਨਿੰਦਕ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਆਸ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਡੋਗ ਕੇ ਉਹ ਆਪ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਥਾਂ ਅੰਦਰ-ਸਤਕਾਰ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਏਗਾ, ਪਰ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇੱਜ਼ਤ ਕਿੱਥੇ? ਨਿੰਦਕ ਆਪਣੀ ਹੀ ਉਮਰ ਆਜਾਈਂ ਗਵਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਦੇ ਅਉਗਣ ਨਸ਼ਰ ਕਰੀਏ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਉਗਣਾਂ ਦਾ ਮੁੜ ਮੁੜ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੇ ਇਹ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ ਲਏ; ਪਰ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਮੰਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਨੀਵਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਨਿੰਦਕ ਭੀ ਕੀਹ ਕਰੇ? ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਉਹ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹਟ ਨਹੀਂ

ਸਕਦਾ ਤੇ ਇਸ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨਿਘਰੀ ਆਤਮਕ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਉਹ ਸਦਾ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

(੩) ਈਰਖਾ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜਿਤਨਾ ਵਕਤ ਮਨੁੱਖ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਹੈ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਈਰਖਾ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਫਿਰ ਇਹ ਵਾਦੀ ਇਤਨੀ ਭੈੜੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਨਿੰਦਕ ਦਾ ਸਾਥੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ਨਿੰਦਕ ਪਾਸੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਸੁਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਭੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਵਾਦੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਇਹ ਨਿਯਮ ਹੀ ਐਸਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਇਸ ਨੂੰ ਪਲਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

ਭਲਾ ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਨਿੰਦਾ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅਉਗਣ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਚਰਨ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਨਿੰਦਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਗਾਲ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

(੪) ਜਿਵੇਂ ਕੱਲਰ ਦੀ ਕੰਧ ਕਿਰ ਕਿਰ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਇਹੀ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਿੰਦਕ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ, ਨਿੰਦਕ ਭੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਨਿੰਦਾ ਉਸ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ, ਮਾਨੋ, ਕੱਲਰ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਨਿੰਦਕ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਕੋਈ ਨੁਕਸ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਗੁਣ ਵੇਖ ਕੇ ਨਿੰਦਕ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅੱਠੇ ਪਹਰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਨਿੰਦਕ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬੁਰਾਈ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ; ਬੁਰਾਈ ਕਰ ਸਕਣ ਤਕ ਅੱਪੜ ਤਾਂ ਸਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਬੁਰਾਈ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਸੋਚਦਿਆਂ ਸੋਚਦਿਆਂ ਆਪ ਹੀ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗ਼ਲਤ ਰਸਤੇ ਮਨੁੱਖ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੫) ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਡੇਗ ਕੇ ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਬਣਾਏ; ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਲਟਾ । ਲੋਕ ਉਸ ਨਿੰਦਕ ਨੂੰ ਹੀ ਫਿਟਕਾਂ ਪਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਭੀ ਲੋਕ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਨਿੰਦਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਆਚਰਨ ਭੀ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਨੀਵਾਂ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਨਿੰਦਕ ਦਾ ਸਾਥੀ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਿੰਦਾ ਦੀਆਂ ਉਜਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਸੁਣਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਭੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰੁੜ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਭੀ ਨੀਵਾਂ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਨਿੰਦਕ ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰੇ, ਉਸ ਦੇ ਉੱਦਮ ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

(੬) ਭਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਜਗਤ ਦੀਆਂ ਨਿਵਾਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਲੰਘ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਸਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਦਾ ਨਿਵਾਣਾਂ ਦੇ ਨਰਕ ਵਿਚ ਹੀ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਆਵੇ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਖੂਹ ਲਵਾਏ ਤਲਾਬ ਬਣਵਾਏ; ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਭਲਿਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਸਾਰੀ ਮਿਹਨਤ ਵਿਅਰਥ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਬੜਾ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਰਹੇ, ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ ਭੀ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਦਾ ਰਹੇ; ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਸਦਾ ਭਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਭੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਆਤਮਕ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਠਾਕੁਰਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗ ਲਵਾਂਦਾ ਰਹੇ, ਦਾਨ ਆਦਿਕ ਕਰ ਕੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸੋਭਾ ਖੱਟ ਲਏ, ਆਪਣਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਕੇ ਭੀ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਸਵਾਰਦਾ ਰਹੇ; ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਭਲਿਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਭੀ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੁਖੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

੨੫. ਜਾਤਿ-ਅਭਿਮਾਨ

੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੧ (ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ)—ਫਕੜ ਜਾਤੀ, ਫਕੜ ਨਾਉ—ਪੰਨਾ ੮੩

੨. ਪਉੜੀ ਮ: ੧ (ਮਾਝ ਕੀ ਵਾਰ)—ਜਾਤੀ ਦੇ ਕਿਆ ਹਥਿ—ਪੰਨਾ ੧੪੨

੩. ਭੈਰਉ ਮ: ੩—ਜਾਤਿ ਕਾ ਗਰਬੁ ਨ ਕਰੀਅਹੁ ਕੋਈ—ਪੰਨਾ ੧੧੨੭

੪. ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਗਰਭ ਵਾਸ ਮਹਿ ਕੁਲੁ ਨਹੀ ਜਾਤੀ—ਪੰਨਾ ੩੨੪

੫. ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਅਵਲਿ ਅਲਹ ਨੂਰੁ ਉਪਾਇਆ—ਪੰਨਾ ੧੩੪੯

ਭਾਵ:

(੧) ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਦਾ ਮਾਣ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਵਡੱਪਣ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਵਿਅਰਥ ਹਨ । ਆਤਮਾ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ । ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਜਾਂ ਵਡਿਆਈ ਦੇ ਆਸਰੇ ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਅਖਵਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ।

ਮਨੁੱਖ ਤਦੋਂ ਹੀ ਚੰਗਾ ਸਮਝੋ ਜੇ ਉਹ ਇਥੇ ਆਪਣੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਦਰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਜੋਗਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੨) ਜਗਤ ਵਿਚ ਜੀਵ-ਵਪਾਰੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਵਿਗਾਝਣ ਵਾਸਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਇਸੇ ਹੀ ਵਣਜ ਵਪਾਰ ਦੀ ਪਰਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਦਾ ਕਿਸੇ ਵਰਨ ਦਾ ਉਥੇ ਕੋਈ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਉੱਚੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਕਰਨਾ ਮਹੁਰੇ ਸਮਾਨ ਹੈ । ਇਹ ਮਹੁਰਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਮਹੁਰਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਭੀ ਜਾਤਿ ਦਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਉਹ ਮਹੁਰਾ ਖਾਇਗਾ ਤਾਂ ਮਰੇਗਾ ਹੀ । ਕਿਸੇ ਭੀ ਜੁਗ ਵਿਚ ਇਹ ਨਿਯਮ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਤਨੀ ਹੀ ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਵਿਚ ਜੰਮਿਆ ਹੋਵੇ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਦਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਇਥੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਿਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

(੩) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤਿ ਤੋਂ ਹੀ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਣੀ ਹੈ । ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਦਾ ਮਾਣ ਕਾਹਦਾ? ਇਸ ਤੋਂ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਭਾਈਚਾਰਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਈ ਵਿਗਾੜ ਚੱਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਜਾਤਿ ਦੇ ਆਸਰੇ ‘ਬ੍ਰਾਹਮਣ’ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੀਦਾ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਉਹ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਘੁਮਿਆਰ ਇੱਕੋ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਘੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੈ,

ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤਿ ਤੋਂ ਹੀ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ।

ਪੰਜ ਤੱਤ ਮਿਲ ਕੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਬਣਦੀ ਹੈ । ਕੋਈ ਇਹ ਨਹੀਂ ਆਖ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤੇ ਤੱਤ ਹਨ, ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਚ ਥੋੜੇ ਹਨ ।

ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਸੂਦਰ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਬੱਝਾ ਪਿਆ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।

(੪) ਮਾਂ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸ ਕੁਲ ਦਾ ਹਾਂ । ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਦਾ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਸੇ ਅਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਆਜਾਈਂ ਗਵਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਵੇਖੋ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਦੀ ਬਣਤਰ! ਸੂਦਰ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਨਿਰਾ ਲਹੂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੇ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਲਹੂ ਦੇ ਥਾਂ ਦੁੱਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਉੱਚਾ ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਹੈ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਉੱਚਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

(੫) ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੀਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨੂਰ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਉੱਚਾ ਕੌਣ ਤੇ ਨੀਵਾਂ ਕੌਣ? ਜੋਤਿ ਤਾਂ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ । ਸਾਰੀ ਹੀ ਖ਼ਲਕਤਿ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਸਭ ਸਰੀਰ-ਭਾਂਡਿਆਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ, ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਉਸ ਇਕੋ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਜੀਵ-ਭਾਂਡੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ।

ਉੱਚਾ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝੋ ਜਿਹੜਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਤੁਰਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਗਦੇ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ।

੨੬. ਸਤੀ

੧. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰ ਸੂਹੀ)—ਸਤੀਆ ਏਹਿ ਨ ਆਖੀਅਨਿ—ਪੰਨਾ ੭੮੭

੨. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਵਾਰ ਸੂਹੀ)—ਭੀ ਸੋ ਸਤੀਆ ਜਾਣੀਅਨਿ—ਪੰਨਾ ੭੮੭

੩. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (ਸੂਹੀ ਕੀ ਵਾਰ)—ਕੰਤਾ ਨਾਲ ਮਹੇਲੀਆ—ਪੰਨਾ ੭੮੭

੪. ਗਉੜੀ ਮ: ੫—ਕਲਿਜੁਗ ਮਹਿ ਮਿਲਿ ਆਏ ਸੰਜੋਗ—ਪੰਨਾ ੧੮੫

੫. ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਬਿਨੁ ਸਤ ਸਤੀ ਹੋਇ ਕੈਸੇ ਨਾਰਿ—ਪੰਨਾ ੩੨੭

ਭਾਵ:

(੧) ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਸਤੀ ਹੋ ਗਈਆਂ ਨਹੀਂ ਆਖੀਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪਤੀ ਦੀ ਲੋਥ ਦੇ ਨਾਲ ਸੜ ਮਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਹਾਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਪਤੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਹੀ ਸੱਟ ਨਾਲ ਮਰ ਜਾਣ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਤੀ ਹੋ ਗਈਆਂ

ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

(੨) ਉਹਨਾਂ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਸਤੀਆਂ ਹੀ ਸਮਝੋ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਧਰਮ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਖਸਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਇਸ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਦਾ ਚੇਤੇ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ ।

(੩) ਸਤੀ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਉਹ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਖਸਮ ਦੇ ਜਿਊਂਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਤੀ ਨੂੰ 'ਆਪਣਾ' ਸਮਝਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਹੀਏਂ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਤਤਪਰ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਉਤੇ ਦੁੱਖ ਸਹਾਰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਨਾਹ ਜਾਤਾ, ਉਹ ਕਿਉਂ ਦੁੱਖ ਸਹਿਣ? ਪਤੀ ਚਾਹੇ ਸੁਖੀ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਦੁਖੀ, ਉਹ ਔਖੇ ਵੇਲੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁਕਦੀਆਂ ।

(੪) ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਧਰਮ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਂਦਿਆਂ ਵਧਾਂਦਿਆਂ ਆਖਰ ਇਥੋਂ ਤਕ ਅਪੜਾਇਆ ਗਿਆ, ਕਿ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਕੋਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਮਰਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਿਰਤਕ ਸਰੀਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਚਿਖਾ ਉਤੇ ਜਿਊਂਦੇ ਸੜ ਮਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਪਈ । ਜਗਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਸਤੀ' ਆਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਭਾਵ, ਇਸ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਆਚਰਨ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਸੀ ।

ਪ੍ਰੀਤਿ ਦੀ ਰੰਗ-ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਕਮਾਲ ਦਰਜੇ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰ ਵਿਖਾਈ । ਪਰ ਹੈ ਇਹ ਆਤਮ-ਘਾਤ । ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਕਦੇ ਭੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ।

ਅਸਲ ਸਤੀ ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈ ਜੋ ਸੁਸ਼ੀਲ ਹੈ ਜੋ ਸੰਜਮ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪਤੀ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇਵਲ ਇਕ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਉਸ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਪਤੀ-ਭਾਵਨਾ ਭੀ ਸਿਰਫ਼ ਇਕੋ ਆਪਣੀ ਪਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ।

(੫) ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲਵੋ, ਜਿਸ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਆਚਰਨ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਹ ਮਰੇ-ਪਤੀ ਦੀ ਲੋਥ ਨਾਲ ਸੜ ਕੇ ਭੀ ਸਤੀ ਨਹੀਂ ਅਖਵਾ ਸਕਦੀ ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਪਤੀ-ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਜਦ ਤਾਈਂ ਮਨ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦਾ ਚਸਕਾ ਹੈ ਤਦ ਤਾਈਂ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਆਪਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਸਮਝੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਭੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ । ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਤਿਆਗਿਆਂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਦੋਵੇਂ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਟਿਕ ਸਕਦੇ ।

੨੨. ਮਾਸ

੧. ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੧—ਲਬੁ ਕੁਤਾ, ਕੂੜੁ ਚੂਹੜਾ—ਪੰਨਾ ੧੭੪ ੧੫

੨. ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੧—ਬਾਬਾ ਹੋਰੁ ਖਾਣਾ ਖੁਸੀ ਖੁਆਰੁ—ਪੰਨਾ ੧੬

੩. ਸਲੋਕ ਮ: ੧ (ਵਾਰ ਮਾਝ)—ਸਿਰੁ ਖੋਹਾਇ ਪੀਅਹਿ ਮਲਵਾਣੀ—ਪੰਨਾ ੧੪੯

੪. ਸਲੋਕ ਮ: ੧ (ਮਲਾਰ ਕੀ ਵਾਰ)—ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਸਹੁ ਨਿੰਮਿਆ—ਪੰਨਾ ੧੨੮੯

੫. ਸਲੋਕ ਮ: ੧ (ਵਾਰ ਮਲਾਰ)—ਮਾਸੁ ਮਾਸੁ ਕਰਿ ਮੂਰਖੁ ਝਗੜੇ—ਪੰਨਾ ੧੨੮੯

੬. ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਕਹਹੁ ਮਤ ਝੂਠੇ—ਪੰਨਾ ੧੩੫੦
 ੭. ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਕਬੀਰ ਖੂਬ ਖਾਨਾ ਖੀਚਰੀ—ਪੰਨਾ ੧੩੭੪
 ੮. ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਕਬੀਰ ਜੀਅ ਜੁ ਮਾਰਹਿ ਜੋਰੁ ਕਰਿ—ਪੰਨਾ ੧੩੭੫
 ੯. ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ—ਕਬੀਰ ਭਾਂਗ ਮਾਛੁਲੀ ਸੁਰਾ ਪਾਨਿ—ਪੰਨੇ ੧੩੭੬-੭੭

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ

- (ੳ) ਚੰਗਾ ਰੁੱਖ ਵਢਾਇ—ਵਾਰ ੧੪, ਪਉੜੀ ੧੫
 (ਅ) ਹਸਤਿ ਅਖਾਜੁ ਗੁਮਾਨੁ ਕਰਿ—ਵਾਰ ੨੩, ਪਉੜੀ ੧੩
 (ੲ) ਸੀਹ ਪਜੂਤੀ ਬੱਕਰੀ—ਵਾਰ ੨੫, ਪਉੜੀ ੧੭
 (ਸ) ਜੇ ਕਰਿ ਉਧਰੀ ਪੂਤਨਾ—ਵਾਰ ੩੧, ਪਉੜੀ ੯
 (ਹ) ਕੁਹੈ ਕਸਾਈ ਬੱਕਰੀ—ਵਾਰ ੩੭, ਪਉੜੀ ੨੧

ਭਾਵ:

(੧) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਚਸਕਿਆਂ ਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜੁੜ ਸਕਦਾ। ਚਸਕੇ-ਵਿਕਾਰ ਤੇ ਭਗਤੀ ਇੱਕੋ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਅਕਲਈਆ ਮੰਨਿਆ-ਪ੍ਰਮੰਨਿਆ ਤੇ ਧਨੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਖੇਹ-ਖੁਆਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹੈ।

ਸੋਨਾ ਚਾਂਦੀ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦਾ ਚਸਕਾ, ਕਾਮ ਦਾ ਚਸਕਾ, ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਦੀ ਲਗਨ, ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਦਾ ਸ਼ੌਕ, ਨਰਮ ਸੇਜਾਂ ਤੇ ਸੋਹਣੇ ਮਹਲ-ਮਾੜੀਆਂ ਦੀ ਲਾਲਸਾ, ਸੁਆਦਲੇ ਮਿੱਠੇ ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਮਾਸ ਖਾਣ ਦਾ ਚਸਕਾ—ਜੇ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਇਤਨੇ ਚਸਕੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਉਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਚਸਕਾ ਕੋਈ ਭੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਮਾੜਾ। ਜੇ ਮਾਸ ਭੀ ਜੀਵ ਦਾ ਚਸਕਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਚਸਕਾ ਭੀ ਮਾੜਾ।

(੨) ਖੁਰਾਕ ਇਨਸਾਨੀ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸਿਹਤ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅੰਨ ਤਿਆਗਣਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਹ ਸਦਾ ਚੇਤਾ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਖਾਣ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਰੋਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਭੀ ਕਈ ਮੰਦੇ ਖਿਆਲ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਨਾਲ ਖੁਆਰ ਹੋਈਦਾ ਹੈ।

(੩) ਜੈਨੀਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂ 'ਸਰੇਵੜੇ' ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਹਨ। ਤਾਜ਼ਾ ਸਾਫ਼ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦੇ ਕਿ ਜੀਵ-ਹਿੰਸਾ ਨਾਹ ਹੋ ਜਾਏ, ਇਸੇ ਕਾਰਨ, ਸੱਜਰੀ ਰੋਟੀ ਭੀ ਨਹੀਂ ਪਕਾਂਦੇ ਖਾਂਦੇ। ਪਖਾਨੇ ਨੂੰ ਫੋਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਜੀਵ ਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣ। ਜੀਵ-ਹਿੰਸਾ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜੀਵ-ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਇਤਨਾ ਵਹਿਮ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੜੇ ਹੀ ਗੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਇਕ ਚੌਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨੰਗੀਂ ਪੈਰੀਂ ਇਕ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਤੁਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਕੀੜੀ ਕੀੜਾ ਪੈਰ ਹੇਠ ਆ ਕੇ ਮਰ ਨਾ ਜਾਏ, ਸਭ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਆਦਮੀ ਉਸ ਚੌਰੀ ਨਾਲ ਰਾਹ ਵਿਚ ਆਏ ਕੀੜੇ ਨੂੰ ਪਰੇ ਹਟਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਹੱਥੀਂ ਕੋਈ

ਕੰਮ ਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਮੰਗ ਕੇ ਖਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਜਿੱਥੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਸਿਰ ਸੁੱਟ ਕੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, ਨਿੱਤ ਉਦਾਸ । ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਚਾਉ ਜਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ, ਜਿਵੇਂ ਫੂਹੜੀ ਪਾਈ ਬੈਠਦੇ ਹਨ । ਸੌ, ਦੁਨੀਆ ਗਵਾਈ ਇਹਨਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ।

ਪਰ ਦੀਨ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸਵਾਰਦੇ । ਇਕੋ ਜੀਵ-ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਵਹਿਮ ਲਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਨਾਹ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ-ਮਤ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ, ਨਾਹ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤਿ, ਨਾਹ ਦਾਨ ਪੁੰਨ, ਨਾਹ ਕੋਈ ਪੂਜਾ-ਪਾਠ ਨਾਹ ਬੰਦਗੀ । ਰੱਬ ਵਲੋਂ ਭੀ ਗਏ ਗਵਾਤੇ ।

ਇਹ ਵਿਚਾਰੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਕਿ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਜੀਵਾਲਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਰੱਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

ਗੁਰੂ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ (ਮਾਨੋ) ਸਾਰੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਨਦੀਆਂ ਵਿਚ ਚੁੱਭੀ ਲਾਇਆ ਕਰੋ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜਿਆ ਕਰੋ । ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਦਾ । ਜੀਵ-ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਵਹਿਮ ਨੂੰ ਛੱਡੋ । ਭਾਦਰੋਂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਲੋਕ ਘਰਾਂ ਦੀ ਕਣਕ ਸੁਕਾਂਦੇ ਹਨ । ਕੌੜਾਂ ਅਰਬਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸੁਸਰੀ ਤੇ ਖਪਰਾ ਆਦਿਕ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕੀ ਫਿਰ ਇਸ ਜੀਵ-ਹਿੰਸਾ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਸਾਰੀ ਕਣਕ ਸੁਸਰੀ ਖਪਰੇ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਣੀ ਹੈ?

(੪, ੫) ਮਾਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਜੱਗ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਹਵਨ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਜੱਗਾਂ ਹਵਨਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਗੈਂਡਾ, ਘੋੜਾ ਆਦਿਕ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਕਈ ਪੱਛੜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇ ਤਕ ਬੱਕਰੇ ਆਦਿਕਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਦੇਵੀਆਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਦੁਸਹਿਰੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ । ਇਹਨਾਂ ਜੱਗਾਂ ਹਵਨਾਂ ਸਮੇਂ ਪੰਡਿਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ ।

ਸਾਰੇ ਹੀ ਪਦਾਰਥ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਖਾਂਦਾ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਹੀ ਵਧਦੇ ਫੁਲਦੇ ਹਨ । ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਸ ਮਨੁੱਖ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਪਾਣੀ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ ਪਲਦੇ ਹਨ, ਪਾਣੀ ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਮੁੱਢ ਹੈ । ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਪਾਸੋਂ ਪਾਣੀ ਛੱਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਤੇ, ਮਾਸ ਛੱਡਣ ਦਾ ਕੱਚਾ ਪੱਖ ਲੈ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ।

ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਹਨ ਕੁਕਰਮ । ਕੁਕਰਮ ਛੱਡੋ, ਤਾਂ ਕਿ ਉੱਚਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਬਣੇ, ਤੇ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਸੁਖੀ ਹੋ ਸਕੇ । ਚਸਕੇ ਛੱਡੋ, ਚਸਕਿਆਂ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਨਿਰਾ ਪਸ਼ੂ-ਜੀਵਨ ਹੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਅਸਲ ਸੰਨਿਆਸੀ, ਅਸਲ ਤਿਆਗੀ, ਅਸਲ ਵੈਸ਼ਨਵ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਚਸਕੇ ਛੱਡਦਾ ਹੈ । ਚਸਕਾ ਕਿਸੇ ਭੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਮਾੜਾ ।

ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਹ ਮਨੁੱਖ, ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਸਹੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ । ਮਾਸ ਖਾਣ ਜਾਂ ਨਾਹ ਖਾਣ ਵਿਚ ਪਾਪ ਜਾਂ ਪੁੰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਹਾਂ, ਮਾਸ ਚਸਕਾ ਨਾਹ ਬਣੇ, ਮਾਸ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਨਾਹ ਵਰਤਿਆ ਜਾਏ ।

(੬) ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਿਸੇ ਪਸ਼ੂ ਆਦਿਕ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਣ ਵਾਸਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਬਹ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਮਾਰਦਾ ਹੈ) ਤਾਂ ਮੂੰਹੋਂ ਆਖਦਾ ਹੈ ‘ਬਿਸਮਿੱਲਾਹ’ (ਬਇਸਮਿ-ਅੱਲਾਹ, ਅੱਲਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ) । ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਹ ਮਿਥ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਮਾਸ ਅੱਲਾ ਦੇ ਅੱਗੇ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਅੱਲਾ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਪਰ ਜੇ ਅੱਲਾ ਖੁਦਾ ਸਾਰੀ ਖ਼ਲਕਤ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜ਼ਬਹ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਪਸ਼ੂ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਖੁਦਾ ਅੱਗੇ ਹੀ ਭੇਟਾ ਧਰ ਕੇ ਖੁਦਾ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਹਾਂ, ਖੁਦਾ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ, ਜਿਹੜਾ ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਭੇਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਨ ਦੇਂਦਾ ।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਆਪਾ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਨਾਪਾਕ ਹੋਇਆ ਰਹੇ ਗੰਦਾ ਟਿਕਿਆ ਰਹੇ ਉਹ ਇਹ ਆਸ ਨਾਹ ਰੱਖੇ ਕਿ ਮੁਰਗੀ ਬੱਕਰੇ ਜਾਂ ਗਾਂ ਆਦਿਕ ਦੇ ਮਾਸ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਉਹ ਪਾਕ-ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਪਾਕ ਤੇ ਨਾਪਾਕ ਦਾ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

(੨) ਕੋਈ ਭੀ ਮਜ਼ਹਬ ਹੋਵੇ ਧਰਮ ਹੋਵੇ, ਇਨਸਾਨ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਤਦ ਤਕ ਹੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ ਜਦ ਤਕ ਉਸ ਦੇ ਦੱਸੇ ਪੂਰਨਿਆਂ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਭਲਾਈ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਖਾਲਕ ਅਤੇ ਖ਼ਲਕਤਿ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਮੁਹੱਬਤਿ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਠਾਣਾਂ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮੀ ਸ਼ਰਹ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਚੱਲਦਾ ਸੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜਸੀ ਤਾਕਤ ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਮੌਲਵੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਆ ਗਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹੀ ਲੋਕ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵਿਚ ਇਤਬਾਰ-ਜੋਗ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਹ ਲੋਕ ਰਾਜਸੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਮਾਲਕ; ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਹੀ ਲੋਕ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ, ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ । ਦੋ ਵਿਰੋਧੀ ਗੱਲਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚਲਾਣ ਵੇਲੇ ਗ਼ੁਲਾਮ ਹਿੰਦੂ ਕੌਮ ਉਤੇ ਕਠੋਰਤਾ ਵਰਤਣੀ ਇਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਸੀ । ਪਰ ਇਸ ਕਠੋਰਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਉਹ ਇਸਲਾਮੀ ਸ਼ਰਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ । ਸੋ, ਮਜ਼ਹਬ ਵਿਚੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਦਿਲ ਦੀ ਕਠੋਰਤਾ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਗਈ ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਪਣੇ ਵਕਤ ਦੇ ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਮਜ਼ਹਬ ਨੇ, ਮਜ਼ਹਬ ਦੀ ਰਹੁ-ਰੀਤੀ ਨੇ, ਬਾਂਗ ਨਿਮਾਜ਼ ਹੱਜ ਆਦਿਕ ਨੇ ਦਿਲ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਸਿਖਾਈ ਸੀ । ਪਰ ਜੇ ਰਿਸ਼ਵਤ, ਕਠੋਰਤਾ ਤਅੱਸਬ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਿਲ ਨਿਰਦਈ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਇਹੀ ਹੱਜ ਆਦਿਕ ਕਰਮ ਦਿਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਠੋਰ ਬਣਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਮੁੱਲਾਂ ਬਾਂਗ ਦੇ ਕੇ ਸਿਰਫ਼ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੱਦ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਬਾਂਗ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਰੱਬ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ । ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਜੇ ਹੱਜ ਭੀ ਕਰ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਫਿਰ, ਕਿਸੇ ਜਾਨਵਰ ਨੂੰ 'ਬਿਸਮਿੱਲਾ' ਆਖ ਕੇ ਇਹ ਲੋਕ ਜ਼ਬਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਬਹ ਕੀਤਾ ਜਾਨਵਰ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਖੁਦਾ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਗੁਨਾਹ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਹਨ—ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਜਾਨਵਰ ਦਾ ਮਾਸ ਤਾਂ ਇਹ ਲੋਕ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਖਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਮਾਸ ਖਾਣ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਖਿਚੜੀ ਖਾ ਲੈਣੀ ਹੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ।

(੮) ਆਮ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਾਬੇ ਨੂੰ ਖੁਦਾ ਦਾ ਘਰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਭੀ ਉਹੀ ਖ਼ਿਆਲ ਦੱਸ ਕੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖੁਦਾ ਇਸ ਹੱਜ ਉਤੇ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰੀ ਹੱਜ ਕਰਨ ਤੇ ਭੀ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਕਿਉਂ ਹਾਜੀ ਨੂੰ ਦੀਦਾਰ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ, ਤੇ, ਉਹ ਹਾਜੀ ਅਜੇ ਭੀ ਖੁਦਾ ਦੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—ਇਸ ਭੇਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਖੁਦਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਗਾਂ ਆਦਿਕ ਦੀ

ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਦੇਣੀ ਰਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਖਾ ਪੀ ਜਾਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪ ਹੀ, ਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਕਿ ਇਸ 'ਕੁਰਬਾਨੀ' ਦੇ ਇਵਜ਼ ਸਾਡੇ ਗੁਨਾਹ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ—ਇਹ ਬੜਾ ਭਾਰਾ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ । ਇਹ ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ । ਖੁਦਾ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦਿਲ ਦੀ ਪਾਕੀਜ਼ਗੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰਾ ਨਾਲ ।

ਠੱਗੀ-ਫ਼ਰੇਬ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰ ਕੇ, ਸੂਦ ਖੋਰੀ ਨਾਲ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਲਹੂ ਪੀ ਕੇ, ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੀ ਬੇ-ਬਸੀ ਤੋਂ ਫ਼ਾਇਦਾ ਉਠਾਂਦੇ ਹੋਇਆਂ ਸੌਦਾ ਇਤਨੇ ਮਹਿੰਗੇ ਭਾ ਵੇਚ ਕੇ ਕਿ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਪੀਸੇ ਜਾਣ, ਰਿਸ਼ਵਤ ਆਦਿਕ ਦੀ ਰਾਹੀਂ; ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ, ਹੋਰ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਵਰਤ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੋਣ, ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ (ਚਾਹੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਭੀ ਦੇਸ ਜਾਂ ਕੌਮ ਦਾ ਹੈ) ਪੈਸਾ ਕਮਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਮੰਦਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਬਣਾਣ ਲਈ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੀਰਥ-ਯਾਤ੍ਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਦਰਸਨ ਕਰਨ ਤੇ ਮਾਇਆ ਖਰਚਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ-ਦਰ ਤੇ ਕੜਾਹ-ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਭੇਟਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਭਾਵੇਂ ਅਨੇਕਾਂ ਪੁੰਨ-ਕਰਮ ਕਰੇ, ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਉਤੇ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

ਇਹਨਾਂ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਨਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਉਹੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕੁਝ ਕੁ ਅੰਗ ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

(੯) ਇਸ ਸਲੋਕ ਦੇ ਅਸਲ ਭਾਵ ਨੂੰ ਤਦੋਂ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਜਦੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਸਾਥੀ-ਸਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਰਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਾਂਗੇ ।

ਸਲੋਕ ਨੰ: ੨੨੮ ਤੋਂ ਇਕ ਨਵਾਂ ਖ਼ਿਆਲ ਚੱਲਿਆ ਹੈ । ਜਗਤ ਵਿਚ 'ਬਾਦ-ਬਿਬਾਦ' ਦੀ ਤਪਸ਼ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੀਵ ਤੜਫ ਰਹੇ ਹਨ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਇਥੇ ਇਕ ਸੋਹਣਾ ਰੁੱਖ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰਲੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਇਹ 'ਬਾਦ-ਬਿਬਾਦ' ਤਜਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਰੁੱਖ ਦੀ ਠੰਢੀ ਛਾਂ ਹਨ । ਇਸ ਛਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆਂ, ਸਾਧੂ-ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕੀਤਿਆਂ, ਇਸ 'ਬਾਦ-ਬਿਬਾਦ' ਦੀ ਤਪਸ਼ ਵਿਚ ਸੜਨ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਇਸ 'ਬਾਦ-ਬਿਬਾਦ' ਤੋਂ 'ਵੈਰਾਗ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਰ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜੀਬ ਖੇਡ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਲੋਕ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਧਰਮ-ਅਸਥਾਨ ਭੀ ਹੋ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਵਰਤ ਆਦਿਕ ਭੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਨੇਮ ਭੀ ਨਿਬਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰ ਭੀ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਥੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਸਾਧੂ' ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਬੈਠੋ ਉਤਨਾ ਚਿਰ 'ਰਾਮ ਰਾਮ' ਕਰੀ ਜਾਉ, ਉਥੋਂ ਆ ਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਲਿਆ ਕਰੋ । ਇਹ ਤੀਰਥ-ਯਾਤ੍ਰਾ, ਵਰਤ-ਨੇਮ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਿਸਫਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰੀ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਪਰਤਦਾ ।

ਪਿਛਲੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ 'ਭਗਤਨ ਸੇਤੀ ਗੋਸਟੇ, ਜੋ ਕੀਨੇ ਸੋ ਲਾਭ' । ਅਗਲੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਮਨੁੱਖ 'ਭਗਤਨ ਸੇਤੀ ਗੋਸਟੇ' ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਸ਼ਰਾਬ-ਮਾਸ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸਤਸੰਗ ਤੇ ਉਥੇ ਲਏ ਹੋਏ ਪ੍ਰਣ (ਵਰਤ) ਸਭ ਵਿਅਰਥ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਲਫ਼ਜ਼ 'ਭਾਂਗ ਮਾਫੁਲੀ ਅਤੇ ਸੁਰਾ' ਤੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਸਿਰਫ਼ ਭੰਗ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਪੋਸਤ ਅਫੀਮ ਆਦਿਕ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਥੇ ਮੱਛੀ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਰਹੇ ਹਨ । ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਰਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹੋ । ਸਤਸੰਗ ਭੀ ਕਰਨਾ ਤੇ ਵਿਕਾਰ ਭੀ ਕਰੀ ਜਾਣੇ—ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਸ ਕੰਮ ਤੋਂ ਵਰਜਦੇ ਹਨ । ਕਾਮੀ ਲੋਕ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ-ਮਾਸ ਵਰਤ ਕੇ ਕਾਮ-ਵਾਸਨਾ ਵਿਭਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ, ਮੱਛੀ ਦਾ ਮਾਸ ਚੁੰਕਿ ਕਾਮ-ਰੁਚੀ ਵਧੀਕ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਭੰਗ ਮੱਛੀ ਲਫਜ਼ ਵਰਤੇ ਹਨ ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ‘ਮਾਸ’

‘ਗੁਰਮਤਿ ਅੰਗ ਸੰਗ੍ਰਹਿ’ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ‘ਗੁਰਮਤਿ’ ਦੇ ਵਖ-ਵਖ ਅੰਗ ਲੈ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਪਰ ‘ਮਾਸ’ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ‘ਵਾਰਾਂ’ ਵਿਚ ਪੰਜ ਥਾਂ ਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਪਉੜੀਆਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਗ਼ਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ ਤੇ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਪਉੜੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ।

‘ਵਾਰ’ ਦਾ ਮਜ਼ਮੂਨ:

ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਵੀ ਲੋਕ ਜੋਧਿਆਂ ਦੀਆਂ ‘ਵਾਰਾਂ’ ਲਿਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਤੇ, ਢਾਢੀ ਉਹ ‘ਵਾਰਾਂ’ ਗਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਹਰੇਕ ‘ਵਾਰ’ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਕੋ ਹੀ ਬੱਝਵਾਂ ਮਜ਼ਮੂਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ‘ਵਾਰਾਂ’ ਕਦੋਂ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ?

(ੳ) ਵਾਰ ਨੰ: ੨ ਪਉੜੀ ਨੰ: ੧੯—ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖੀ ਬਾਣੀ ‘ਜਪੁ’ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਸਲੋਕ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ ।

(ਅ) ਵਾਰ ਨੰ: ੬ ਪਉੜੀ ਨੰ: ੩ ਅਤੇ ੫ ਇਸ ਪਉੜੀ ਦੀ ਅਠਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ ‘ਸੋਹਿਲਾ’ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਬਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਨਾਮ ‘ਸੋਹਿਲਾ’ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਥੇ ਇਉਂ ਪਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ‘ਵਾਰਾਂ’ ਤਦੋਂ ਲਿਖੀਆਂ ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਸਾਰੀ ‘ਬੀੜ’ ਲਿਖ ਚੁਕੇ ਸਨ ।

(ੲ) ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ‘ਵਾਰਾਂ’ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ । ਵੇਖੋ ਵਾਰ ੧ ਪਉੜੀ ੪੮; ਵਾਰ ੩ ਪਉੜੀ ੧੨; ਵਾਰ ੨੬ ਪਉੜੀ ੨੪ ਅਤੇ ੨੫ ।

ਮਾਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ:

ਹੇਠ-ਲਿਖੀਆਂ ਪੰਜ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਚ ਹੈ:

(ੳ) ਚੰਗਾ ਰੁਖੁ ਵਢਾਇ—ਵਾਰ ੧੪, ਪਉੜੀ ੧੫

(ਅ) ਹਸਤਿ ਅਖਾਜੁ ਗੁਮਾਨ ਕਰਿ—ਵਾਰ ੨੩, ਪਉੜੀ ੧੩

(ੲ) ਸੀਂਹੁ ਪਜੂਤੀ ਬਕਰੀ—ਵਾਰ ੨੫, ਪਉੜੀ ੧੭

(ਸ) ਜੇਕਰਿ ਉਧਰੀ ਪੂਤਨਾ—ਵਾਰ ੩੧, ਪਉੜੀ ੯

(ਹ) ਕੁਹੈ ਕਸਾਈ ਬੱਕਰੀ—ਵਾਰ ੩੭, ਪਉੜੀ ੨੧

ਇਹਨਾਂ ‘ਵਾਰਾਂ’ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਮਜ਼ਮੂਨ:

(ੳ) ਵਾਰ ਨੰ: ੧੪ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਨਿੱਤ ਸਵੇਰੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਾਜ ਭੀ ਵਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਸਾਜਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੈ ‘ਰਬਾਬ’ । ਕਿਵੇਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਚੰਗੀ ਲੱਕੜ ਤੋਂ ‘ਰਬਾਬ’ ਬਣੀ, ਬੱਕਰੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ‘ਮਾਸ’ ਤਾਂ ਵੰਡ

ਕੇ ਖਾਧਾ ਪੀਤਾ ਗਿਆ, ਉਸ ਦੀ ਖੱਲ ਨਾਲ 'ਰਬਾਬ' ਮੜੀ ਗਈ, ਬੱਕਰੀ ਦੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਤੋਂ 'ਰਬਾਬ' ਵਾਸਤੇ ਤੰਦੀ (ਤਾਰ) ਬਣਾਈ ਗਈ ।

(ਅ) ਵਾਰ ਨੰ: ੨੩ ਵਿਚ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਚਰਨ-ਪੂੜ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ 'ਗਰੀਬੀ' ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ । ਅਹੰਕਾਰੀ ਹਾਥੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ; ਪਰ ਗਰੀਬੀ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲੀ ਬੱਕਰੀ ਨੂੰ ਉਥੇ ਆਦਰ ਮਿਲਿਆ ।

(ੲ) 'ਵਾਰ' ਨੰ: ੨੫ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ 'ਗਰੀਬੀ-ਮਾਰਗ' ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ । ਉੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਮੰਦੇ ਤੇ ਨੀਵਿਆਂ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਜੰਮ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਮਰਨਾ ਤਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਹੈ, ਪਰ ਅਹੰਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਗਰੀਬੜੇ ਚੰਗੇ ਹਨ ਜੋ ਜੀਵੰਦਿਆਂ ਮੁਇਆਂ ਦਸ ਕੰਮ ਸਵਾਰਦੇ ਹਨ ।

(ਸ) 'ਵਾਰ' ਨੰ: ੩੧ ਵਿਚ ਭਲੇ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਬੁਰੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਵਾਰ ਦੀਆਂ ੨੦ ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ, ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਨੁਸਾਰ 'ਵਾਰ' ਦੇ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਹਨ ।

(ਹ) 'ਵਾਰ' ਨੰ: ੩੭ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਜਨਮ ਤੋਂ ਅਖੀਰ ਤਕ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਾਲਤਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ:

੧ ਤੋਂ ੫; ੬ ਤੋਂ ੭; ੮ ਤੋਂ ੧੦; ੧੧ ਤੋਂ ੧੩; ੧੪ ਤੋਂ ੨੮ ।

ਪਉੜੀ ਨੰ: ੨੦, ੨੧ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਮਨਮੁਖ ਉਸ ਦੁ-ਜੀਭੇ ਸੱਪ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ਭੈੜਾ ਹੈ ਜੋ ਦੁੱਧ ਪੀ ਕੇ ਵਿਹੁ ਸੁੱਟਦਾ ਹੈ । ਮਨਮੁਖ ਚੰਗੇ ਪਦਾਰਥ ਵਰਤ ਕੇ ਪਰ-ਤਨ ਪਰ-ਧਨ ਪਰ-ਨਿੰਦਾ ਦੇ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਦੋਹਾਂ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਚ ਨਿਗੁਰੇ ਮਨਮੁਖ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮਾਸ ਖਾਣ ਜਾਂ ਨਾਹ ਖਾਣ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਸਿਰਫ਼ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਆਤਮਕ ਹਾਲਤਾਂ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ।

ਨੋਟ—ਜਦੋਂ ਭੀ ਕਿਸੇ ਬੱਝਵੇਂ ਮਜ਼ਮੂਨ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇੱਕ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਜਾਂ ਕੋਈ ਇੱਕ ਪਉੜੀ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸਲ ਮਨਮੂਨ ਤੋਂ ਅੱਡ ਕਰ ਕੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਏ, ਤਦੋਂ ਹੀ ਅਸਲ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ੴ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਪੜ੍ਹਿ ਪੁਸੁਕ ਸੰਧਿਆ ਬਾਦੰ ॥ ਸਿਲ ਪੂਜਸਿ ਬਗੁਲ ਸਮਾਧੰ ॥
ਮੁਖਿ ਝੂਠੁ ਬਿਭੂਖਨ ਸਾਰੰ ॥ ਤ੍ਰੈਪਾਲ ਤਿਹਾਲ ਬਿਚਾਰੰ ॥ ਗਲਿ ਮਾਲਾ ਤਿਲਕ ਲਿਲਾਟੰ ॥ ਦੁਇ
ਧੋਤੀ ਬਸਤ੍ਰ ਕਪਾਟੰ ॥ ਜੋ ਜਾਨਸਿ ਬ੍ਰਹਮੰ ਕਰਮੰ ॥ ਸਭ ਫੋਕਟ ਨਿਸਚੈ ਕਰਮੰ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ
ਨਿਸਚੈ ਧ੍ਰਿਵੈ ॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਟ ਨ ਪਾਵੈ ॥੧॥

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪੁਸੁਕ—ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਆਦਿਕ ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕ । ਬਾਦੰ—ਚਰਚਾ (vaid) । ਸਿਲ—ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ । ਬਿਭੂਖਣ—(ivB||x) ਗਹਣੇ । ਸਾਰੰ—ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ । ਤ੍ਰੈਪਾਲ—ਤਿੰਨ ਪਾਲਾਂ ਵਾਲੀ, ਗਾਯਤ੍ਰੀ ਮੰਤ੍ਰ । ਤਿਹਾਲ—ਤ੍ਰਿਹ ਕਾਲ, ਤਿੰਨ ਵੇਲੇ । ਲਿਲਾਟੰ—(l || wt) ਮੱਥੇ ਉਤੇ । ਬ੍ਰਹਮੰ ਕਰਮੰ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦਾ ਕੰਮ । ਨਿਸਚੈ—ਜ਼ਰੂਰ, ਯਕੀਨਨ । ਨਿਸਚੈ—ਸਰਧਾ ਧਾਰ ਕੇ । ਬਾਟ—(vwt) ਰਸਤਾ । ਸੰਧਿਆ—(SFX||—The morning, noon and evening prayers of a Brahmin) ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਤਿੰਨ ਵੇਲਿਆਂ ਦਾ ਪੂਜਾ-ਪਾਠ । ਗਲਿ—ਗਲ ਵਿਚ । ਕਪਾਟ—(kpw||) ਖੋਪਰੀ, ਸਿਰ ।

ਅਰਥ:- ਪੰਡਿਤ (ਵੇਦ ਆਦਿਕ ਧਾਰਮਿਕ) ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੰਧਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ (ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲ) ਚਰਚਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਗਲੇ ਵਾਂਗ ਸਮਾਧੀ ਲਾਂਦਾ ਹੈ; ਮੁਖੋਂ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਉਸ ਝੂਠ ਨੂੰ) ਬੜੇ ਸੋਹਣੇ ਗਹਣਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸੋਹਣਾ ਕਰ ਕੇ ਵਿਖਾਲਦਾ ਹੈ; (ਹਰ ਰੋਜ਼) ਤਿੰਨ ਵੇਲੇ ਗਾਯਤ੍ਰੀ ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦਾ ਹੈ; ਗਲ ਵਿਚ ਮਾਲਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਤਿਲਕ ਲਾਂਦਾ ਹੈ; ਸਦਾ ਦੋ ਧੋਤੀਆਂ (ਆਪਣੇ ਪਾਸ) ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਤੇ (ਸੰਧਿਆ ਕਰਨ ਵੇਲੇ) ਸਿਰ ਉਤੇ ਇਕ ਵਸਤੂ ਧਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਰ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰ ਕੇ ਜਾਣ ਲਵੇ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਫੋਕੇ ਹਨ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—(ਮਨੁੱਖ) ਸਰਧਾ ਧਾਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰੇ (ਕੇਵਲ ਇਹੋ ਰਸਤਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ, ਪਰ) ਇਹ ਰਸਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ ।੧।

ਭਾਵ:- ਸਰਧਾ ਰੱਖ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨੀ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਰਸਤਾ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਲੱਭਦਾ ਹੈ । ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੋਹਣਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ।

**ਨਿਹਫਲੰ ਤਸ੍ਰੁ ਜਨਮਸ੍ਰੁ ਜਾਵਦ ਬ੍ਰਹਮ ਨ ਬਿੰਦਤੇ ॥ ਸਾਗਰੰ ਸੰਸਾਰਸ੍ਰੁ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਤਰਹਿ ਕੇ ॥
ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਹੈ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬੀਚਾਰਿ ॥ ਕਾਰਣੁ ਕਰਤੇ ਵਸਿ ਹੈ ਜਿਨਿ ਕਲ ਰਖੀ ਧਾਰਿ
॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1353}**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਸ੍ਰੁ—ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਦਾ (q0X) । ਜਾਵਦ—ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ (Xivq) । ਬ੍ਰਹਮ—ਪਰਮਾਤਮਾ (ਨੂੰ) । ਨ ਬਿੰਦਤੇ—ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ (ivd—to know) । ਸਾਗਰੰ—ਸਮੁੰਦਰ । ਤਰਹਿ—ਤਰਦੇ ਹਨ । ਕੇ—ਕਈ ਬੰਦੇ (k¥—pronoun, plural) । ਕਰਣ ਕਾਰਣ—ਜਗਤ ਦਾ ਮੂਲ । ਵਸਿ—ਵੱਸ ਵਿਚ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ । ਕਲ—ਸੱਤਿਆ । ਰਖੀ ਧਾਰਿ—ਧਾਰ ਰੱਖੀ, ਟਿਕਾ ਰੱਖੀ ਹੈ । ਕਾਰਣੁ—ਸਬਬ । ਨਿਹਫਲੰ—(in0PI) ਵਿਅਰਥ । ਸੰਸਾਰਸ੍ਰੁ—(sSwr0X) ਸੰਸਾਰ ਦਾ ।

ਅਰਥ:- ਜਦ ਤਕ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦਾ, ਤਦ ਤਕ ਉਸ ਦਾ (ਮਨੁੱਖ) ਜਨਮ ਵਿਅਰਥ ਹੈ । (ਜੋ ਮਨੁੱਖ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ) ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਮੁੜ ਮੁੜ) ਆਖ, (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ) ਵਿਚਾਰ ਕਰ, (ਉਹ) ਜਗਤ ਦਾ ਮੂਲ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਸਭ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ । ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ (ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਪਣੀ) ਸੱਤਿਆ ਟਿਕਾ ਰੱਖੀ ਹੈ, ਉਸ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਇਖਤਿਆਰ ਵਿਚ ਹੀ (ਹਰੇਕ) ਸਬਬ ਹੈ ।੨।

ਭਾਵ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਇਆਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ ।

ਜੋਗ ਸਬਦੰ ਗਿਆਨ ਸਬਦੰ ਬੇਦ ਸਬਦੰ ਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣਹ ॥ ਖੁੜੀ ਸਬਦੰ ਸੂਰ ਸਬਦੰ ਸੂਦ੍ਰੁ ਸਬਦੰ ਪਰਾ ਕ੍ਰਿਤਹ ॥ ਸਰਬ ਸਬਦੰ ਤ ਏਕ ਸਬਦੰ ਜੇ ਕੋ ਜਾਨਸਿ ਭੇਉ ॥ ਨਾਨਕ ਤਾ ਕੋ ਦਾਸੁ ਹੈ ਸੋਈ ਨਿਰੰਜਨ ਦੇਉ ॥੩॥

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਬਦੰ—ਧਰਮ । ਸਬਦੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣਹ—ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਧਰਮ । ਸੂਰ—ਸੂਰਮੇ । ਪਰਾ ਕ੍ਰਿਤਹ—ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ । ਸਰਬ ਸਬਦੰ—ਸਾਰਿਆਂ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਧਰਮ, ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਧਰਮ । ਏਕ ਸਬਦੰ—ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ (ਸਿਮਰਨ-ਰੂਪ) ਧਰਮ । ਭੇਉ—ਭੇਤ । ਨਿਰੰਜਨ ਦੇਉ—ਮਾਇਆ-ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਰੂਪ । ਤਾ ਕੋ—ਉਸ ਦਾ । ਕੋ—ਕੋਈ (kl*s*ip) । ਜਾਨਸਿ—(j ʋnʋiq) ਜਾਣਦਾ ਹੈ । ਨਿਰੰਜਨ—(inr-Aj n | Aj n—ਕਾਲਖ, ਮੋਹ ਦੀ ਕਾਲਖ) ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਿਸ ਉਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਕਾਲਖ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ।

ਅਰਥ:- (ਵਰਨ-ਵੰਡ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਪਾਣ ਵਾਲੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜੋਗ ਦਾ ਧਰਮ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ (ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ); ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ; ਖੜੀਆਂ ਦਾ ਧਰਮ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੂਦਰਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਹੈ ।

ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਧਰਮ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ । ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲਏ, ਨਾਨਕ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਦਾਸ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੩।

ਭਾਵ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਸਲੀ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ, ਤੇ, ਇਹ ਫ਼ਰਜ਼ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਸਾਂਝਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਹੀ ਵਰਨ ਦਾ ਹੋਵੇ । ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਏਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ੰ ਤ ਸਰਬ ਦੇਵਾ ਦੇਵ ਦੇਵਾ ਤ ਆਤਮਹ ॥ ਆਤਮੰ ਸ੍ਰੀ ਬ੍ਰਾਸ੍ਰਦੇਵਸ੍ਰੁ ਜੇ ਕੋਈ ਜਾਨਸਿ ਭੇਵ ॥ ਨਾਨਕ ਤਾ ਕੋ ਦਾਸੁ ਹੈ ਸੋਈ ਨਿਰੰਜਨ ਦੇਵ ॥੪॥

ਪਦ ਅਰਥ:- ਏਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ੰ—(o&x—The Supreme Spirit) ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ । ਸਰਬ ਦੇਵ ਆਤਮਾ—ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਆਤਮਾ । ਦੇਵਾ ਦੇਵ ਆਤਮਾ—ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਆਤਮਾ । ਤ—ਭੀ । ਬ੍ਰਾਸ੍ਰਦੇਵਸ੍ਰੁ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ, ਵਾਸਦੇਵ ਦਾ । ਬ੍ਰਾਸ੍ਰਦੇਵਸ੍ਰੁ ਆਤਮ—ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਆਤਮਾ । ਨਿਰੰਜਨ—ਨਿਰ-ਅੰਜਨ, ਮਾਇਆ ਦੀ ਕਾਲਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭੂ । ਕੋ—ਦਾ ।

ਅਰਥ:- ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਆਤਮਾ ਹੈ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਭੀ ਆਤਮਾ ਹੈ । ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਆਤਮਾ ਦਾ ਭੇਤ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਨਾਨਕ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਦਾਸ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ ।੪।

ਭਾਵ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਨਾਲ ਹੀ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਮਹਲਾ ੫ ਦੇ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਸਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਾਵ

ਸਲੋਕਾਂ—ਵਾਰ

੧. ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਸਦਾ ਦਾ ਸਾਥ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਹੀ ਹੈ । ਕਿਤਨੇ ਭੀ ਪਿਆਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹੋਣ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੀ ਸਾਥ ਸਦਾ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਮਾਇਆ ਭੀ ਇਥੇ ਹੀ ਧਰੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

੨. ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਬਣਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਵਿਚ

ਬੀਤਦੀ ਹੈ ।

੩. ਅਜਬ ਖੇਡ ਬਣੀ ਪਈ ਹੈ ! ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਬੁਢੇਪਾ ਵਧਦਾ ਹੈ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਭੀ ਵਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਡਿੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੀ ਇਸ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਦੀ ਹੈ ।

੪. ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕੀਹ ਪਾਂਇਆਂ? ਪਰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਿਥ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

੫. ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਪਏ ਰਿਹਾ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਹੀ ਸਮਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

੬. ਜਿਸ ਦਾ ਰਾਖਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਬਣੇ, ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਲ ਭੀ ਵਿੰਗਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ।

੭. ਪਰ ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਜਿਸ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਪਾਟੀ ਹੋਈ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਰਾਖੀ ਦੇ ਪਿਆ ਕਈ ਬਾਨੁਣੂ ਬੰਨ੍ਹੇ, ਮਾੜਾ ਜਿਹਾ ਬਹਾਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਚੋਗ ਸਦਾ ਲਈ ਮੁਕਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

੮. ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਥਾਂ ਵੱਸਦਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ।

੯. ਇਹ ਸਾਰਾ ਦਿੱਸਦਾ ਜਗਤ ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ । ਸਿਰਫ਼ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਅਟੱਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

੧੦. ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ । ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਐਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਸਦਾ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਨੇਕੀ ਭਲਾਈ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰਤਾ ਢਿੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ।

੧੧. ਮਾਇਆ ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਉਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ ।

੧੨. ਜਗਤ ਵਿਚ ਦਿੱਸਦੀ ਹਰੇਕ ਸ਼ੈ ਦਾ ਅੰਤ ਭੀ ਹੈ । ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਭ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਇਹ ਸਿਮਰਨ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੇ ਆਸਰੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

੧੩. ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਉਹ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

੧੪. ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਵਿੱਦਿਆ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪਾਸੋਂ ਸਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਦਾਤਿ ਮੰਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

੧੫. ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਇਆ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਭ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ।

੧੬. ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਭਟਕਣੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸਣੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੧੭. ਕੋਈ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਕਠਨ ਤਪ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਜਿੰਦ ਦਾ

ਆਸਰਾ ਸਿਰਫ਼ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

੧੮. ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

੧੯. ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਸਹੀ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਦੀ ਜਾਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਆਚਰਨ ਸੁੱਚਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੨੦. ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਹਰੇਕ ਮੰਗੀ ਮੁਰਾਦ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਦੇਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ।

੨੧. ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦੀ ਦਾਤਿ ਮੰਗਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

੨੨. ਜਿਸ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਹਰ ਕਰੇ ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ।

੨੩. ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਸਭ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨਾਸਵੰਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

੨੪. ਜਗਤ ਵਿਚ ਮਲਕੀਅਤਾਂ ਤੇ ਮੌਜ-ਮੇਲਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਜੀਵਨ ਦੇ ਉਲਟੇ ਰਾਹੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਸਹਾਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।

੨੫. ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਭੁਲਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਰੋਏ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਅਨੇਕਾਂ ਆਤਮਕ ਰੋਗ ਸਹੇੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

੨੬. ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਰਹਿ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

੨੭. ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ; ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਵਧੀਕੀ ਸਹਾਰਨੀ ਉਸ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੨੮. ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਕਿਸੇ ਵਲੋਂ ਹੋਈ ਨਿਰਾਦਰੀ ਆਪਣਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ, ਕੋਈ ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ ।

੨੯. ਨਿਮ੍ਰਤਾ, ਸਿਮਰਨ, ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਓਟ—ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕੋਲ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਹ ਹਥਿਆਰ ਹਨ, ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰ ਉਸ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ ।

੩੦. ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਟੱਬਰ-ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਦਾ ।

੩੧. ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਮੂਰਖ ਮਨੁੱਖ ਭੀ ਸਿਆਣਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਉਹ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

੩੨. ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ ਅਤੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰ ਟਿਕਾਣ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਮੋਹਣੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

੩੩. ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਸਤੇ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਤੁਰਦਾ, ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਢਹੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚੁਫੇਰਿਓਂ ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਹੀ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

੩੪. ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ, ਵਿਕਾਰ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁਕ ਸਕਦੇ ।

੩੫. ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਮਿਲਣੇ ਔਖੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਕਿਤੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਇਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ; ਤਦੋਂ, ਜਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਮਿਹਰ ਕਰੇ ।

੩੬. ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਥਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਉਤੇ ਵਿਕਾਰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ ।

੩੭. ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁਕਦੀ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਕੋਈ ਡਰ-ਸਹਿਮ ਉਸ ਉਤੇ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ ।

੩੮. ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੁਭਾਉ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਜੀਵਨ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ।

੩੯. ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਹੀ ਇਕ ਐਸੀ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿਥੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹਾਸਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

੪੦. ਅਸਲੀ ਸਾਧ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਹੈ, ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਜਿਸ ਦੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਅਜਿਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮੇਰ-ਤੇਰ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰ ਉਸ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ ।

੪੧. ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਭੋਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਜਗਤ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਸਹਿਮ ਭੀ ਹਨ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਖੁੰਝਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਦਬਾਉ ਪਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ।

੪੨. ਮਾਇਆ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

੪੩. ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੇਣ-ਜੋਗਾ ਹੈ । ਉਸੇ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

੪੪. ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ । ਇਹੀ ਹੈ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਨੋਰਥ । ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪਲਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੪੫. ਮੋਹ ਜਗਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਉਤੇ ਭਾਰੂ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਉਹੀ ਬਚਦੇ ਹਨ ਜੋ ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ।

੪੬. ਮਨੁੱਖ ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਦੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਦੇ, ਕਾਮਦੇਵ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਉਹੀ ਬਚਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

੪੭. ਬਲੀ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਕਈ ਝਗੜੇ ਖੜੇ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਦੁਖੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਹੀ ਇਕੋ ਇਕ ਵਸੀਲਾ ਹੈ ।

੪੮. ਲੋਭ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਰਮ-ਹਯਾ ਛੱਡ ਕੇ ਅਯੋਗ ਕਰਤੂਤਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੀ ਦਰ ਤੇ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

੪੯. ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਇਕ ਐਸਾ ਹਕੀਮ ਹੈ ਜੋ ਅਹੰਕਾਰ ਦੇ ਰੋਗ ਤੋਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਹੰਕਾਰ ਦੇ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵ ਅਨੇਕਾਂ ਵੈਰੀ ਸਹੇੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

੫੦. ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਿਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਉਹੀ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨਾਸ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ।

੫੧. ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬੇੜੀ ਸਹੀ-ਸਲਾਮਤ ਪਾਰ ਲੰਘਾਣ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ—ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ।

੫੨. ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਜਿੰਦ ਦੀ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

੫੩. ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਸਮਾਨ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਉੱਠ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਕਾਰ ਤਬਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ।

੫੪. ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਹੀ ਇਨਸਾਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਵਾਸਤੇ ਪੱਧਰਾ ਰਸਤਾ ਹੈ । ਇਹ ਦਾਤਿ ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

੫੫. ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮੌਹ ਅਹੰਕਾਰ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਬਲੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਜੋਗਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੫੬. ਨਿਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਤੇ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧਰਮੀ ਅਖਵਾਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਧਰਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

੫੭. ਪਰਮਾਤਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ।

੫੮. ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਦਾਤਿ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ।

੫੯. ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ।

੬੦. ਭਲਾ ਮਨੁੱਖ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਅੰਦਰੋਂ ਭੀ ਭਲਾ ਹੈ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਭੀ ਭਲਾ ਹੈ । ਅੰਦਰ ਖੋਟ ਰੱਖ ਕੇ ਭਲਾਈ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

੬੧. ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੌਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ । ਬੁਢੇਪਾ ਆ ਕੇ ਮੌਤ ਸਿਰ ਉਤੇ ਕੂਕ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਭੀ

ਮਨੁੱਖ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਮੋਹ ਤੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਹੀ ਬਚਾਂਦੀ ਹੈ ।

੬੨. ਜੀਭ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚਸਕਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ।

੬੩. ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਉਤੇ ਵਧੀਕੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਹੰਕਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲਾ ਅੱਤ ਗਰੀਬ ਮਨੁੱਖ ਚੰਗਾ ਹੈ । ਅਹੰਕਾਰੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵਿਅਰਥ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਕਰਮ ਹੀ ਸਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਹੀ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

੬੪. ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁਕਦਾ, ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

੬੫. ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਭੀ ਕੁਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ (ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਦਾ ਭੀ) ਮਨੁੱਖ ਵਿਅਰਥ ਜੀਵਨ ਗਵਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੬੬. ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਹੋਰਨਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਕੇ ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਵਰਤਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਦਾ ਮੰਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਗੰਦ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੈ ।

੬੭. ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਭੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪੰਜੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਲੜੀ-ਵਾਰ ਭਾਵ:

(੧ ਤੋਂ ੧੫) ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਸਦਾ ਨਿਭਣ ਵਾਲਾ ਸਾਥੀ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ । ਪਰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਡਿੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਅਸਲ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਭੁਲਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਮਾਇਆ ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਓਟ ਲੈ ਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ।

(੧੬ ਤੋਂ ੨੫) ਆਪਣੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਉਸੇ ਹੀ ਪਾਸੇ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਹਨ । ਕੋਈ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਕਠਨ ਤਪ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਸਰਨ ਲੈ ਕੇ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਸਾਰੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਰੋਆ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਭੁਲਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਨੇਕਾਂ ਆਤਮਕ ਰੋਗ ਸਹੇੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।

(੨੬ ਤੋਂ ੪੪) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉੱਚੇ ਆਤਮਕ ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਿਸੇ ਵਲੋਂ ਹੋਈ ਕੋਈ ਭੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਉਸ ਉਤੇ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ, ਕੋਈ ਵਿਕਾਰ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁਕ ਸਕਦਾ, ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਵਧੀਕੀ ਸਹਾਰਨ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਦਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਇਹ ਦਾਤਿ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ, ਤੇ, ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮੋਹਰ ਨਾਲ ।

(੪੫ ਤੋਂ ੫੫) ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭ ਮੋਹ ਅਹੰਕਾਰ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰ ਇਤਨੇ ਬਲੀ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬੇੜੀ ਸਹੀ-ਸਲਾਮਤ ਪਾਰ ਲੰਘਾਣ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ—ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ । ਇਹੀ ਇਨਸਾਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਫਰ ਵਾਸਤੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪੱਧਰਾ ਰਸਤਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ।

(੫੬ ਤੋਂ ੬੭) ਨਿਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ-ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ । ਅੰਦਰ ਖੋਟ ਰੱਖ ਕੇ ਭਲਾਈ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ । ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਹੀ ਬਚਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਉਤੇ ਵਧੀਕੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਹੰਕਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲੋਂ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅੱਤ ਗਰੀਬ ਬੰਦਾ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਭੀ ਕੁਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਮੁੱਖ ਭਾਵ:

ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਰਹਿ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ—ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ । ਇਹ ਦਾਤਿ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ।

ਨੋਟ:- ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ-ਲਫਜ਼ 'ਸਹਸ' ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਲਫਜ਼ 'ਸੰਸ' ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ-ਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਲਫਜ਼ 'ਸੰਸ਼ਯ' (s_lq) ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ-ਰੂਪ 'ਸਹਸਾ' ਹੈ । ਸੋ, ਇਹ ਸਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ 'ਸਹਸ ਕ੍ਰਿਤੀ' ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਲਫਜ਼ 'ਸਹਸ-ਕ੍ਰਿਤੀ' ਲਫਜ਼ 'ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ' (s_l0q) ਦਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ-ਰੂਪ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਲੋਕ ਭੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਬੋਲੀ ਦੇ ਹੀ ਹਨ ।

ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਵਾਸਤੇ ਕਈ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅਸਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ-ਰੂਪ ਭੀ ਪਦ-ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ।

ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਹਲਾ ੫ ੧ੳ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਕਤੰਚ ਮਾਤਾ ਕਤੰਚ ਪਿਤਾ ਕਤੰਚ ਬਨਿਤਾ ਬਿਨੋਦ ਸੁਤਹ ॥ ਕਤੰਚ ਭ੍ਰਾਤ ਮੀਤ ਹਿਤ ਬੰਧਵ ਕਤੰਚ ਮੋਹ ਕੁਟੰਬੁਤੇ ॥ ਕਤੰਚ ਚਪਲ ਮੋਹਨੀ ਰੂਪੰ ਪੇਖੰਤੇ ਤਿਆਗੰ ਕਰੋਤਿ ॥ ਰਹੰਤ ਸੰਗ ਭਗਵਾਨ ਸਿਮਰਣ ਨਾਨਕ ਲਬਧੰ ਅਚੁਤ ਤਨਹ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1353}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਤੰ—ਕਿੱਥੇ? ਚ—ਅਤੇ । ਬਨਿਤਾ—ਇਸਤ੍ਰੀ (vinq) । ਬਿਨੋਦ—ਆਨੰਦ, ਲਾਡ-ਪਿਆਰ । ਸੁਤਹ—ਪੁੱਤਰ । ਹਿਤ—ਹਿਤੁ । ਬੰਧਵ—ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ । ਚਪਲ—ਚੰਚਲ । ਪੇਖੰਤੇ—ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ । ਕਰੋਤਿ—ਕਰਦੀ ਹੈ (krijq) । ਰਹੰਤ—ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਲਬਧੰ—ਲੱਭੀਦਾ ਹੈ, ਲੱਭ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । ਅਚੁਤ—ਅਭਿਨਾਸੀ ਪ੍ਰਭੂ (AÁiq, ਅੱਚੁਤ) । ਤਨਹ—ਪੁੱਤਰ । ਅਚੁਤ ਤਨਹ—ਅਭਿਨਾਸੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ, ਸੰਤ ਜਨ ।

ਅਰਥ:- ਕਿੱਥੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਮਾਂ, ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਿਉ? ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਲਾਡ-ਪਿਆਰ? ਕਿੱਥੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਭਰਾ ਮਿਤ੍ਰ ਹਿਤ੍ਰ ਤੇ ਸਨਬੰਧੀ? ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰਵਾਰ ਦਾ ਮੋਹ? ਕਿੱਥੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਚੰਚਲ ਮਾਇਆ ਵੇਖਦਿਆਂ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਛੱਡ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਨਾਲ (ਸਦਾ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਭਜਨ (ਹੀ), ਤੇ ਇਹ ਭਜਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਤੋਂ ।੧।

ਭਾਵ—ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਸਦਾ ਦਾ ਸਾਥ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਹੀ ਹੈ । ਕਿਤਨੇ ਭੀ ਪਿਆਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹੋਣ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੀ ਸਾਥ ਸਦਾ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਮਾਇਆ ਭੀ ਇਥੇ ਹੀ ਧਰੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਿਗੰਤ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸਨੇਹੰ ਪ੍ਰਿਗ ਸਨੇਹੰ ਭ੍ਰਾਤ ਬਾਂਧਵਹ ॥ ਪ੍ਰਿਗ ਸ੍ਰੇਹੰ ਬਨਿਤਾ ਬਿਲਾਸ ਸੁਤਹ ॥
ਪ੍ਰਿਗ ਸ੍ਰੇਹੰ ਗ੍ਰਿਹਾਰਥ ਕਹ ॥ ਸਾਧਸੰਗ ਸ੍ਰੇਹ ਸਤ੍ਰਿੰ ਸੁਖਯੰ ਬਸੰਤਿ ਨਾਨਕਹ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1354}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪ੍ਰਿਗੰ—ਫਿਟਕਾਰ-ਜੋਗ, ਮਾਤਾ, ਤਿਆਗਣ-ਜੋਗ (iGk) । ਤ—ਤਾਂ, ਹੀ । ਸਨੇਹ—ਪਿਆਰ, ਮੋਹ (0nh) । ਬਿਲਾਸ—ਆਨੰਦ, (ivl |s) । ਸੁਤਹ—ਪੁੱਤਰ ਦਾ (sq) । ਗ੍ਰਿਹਾਰਥਕਹ—ਗ੍ਰਿਹ-ਅਰਥਕਾ, ਘਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ । ਸਨੇਹ—ਪਿਆਰ (0nh) । ਸਤ੍ਰਿੰ—ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ (sAXi) । ਸੁਖਯੰ—ਸੁਖ ਨਾਲ, ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਨਾਲ । ਬਸੰਤਿ—ਵੱਸਦੇ ਹਨ (vsillq) । ਨਾਨਕਹ—ਹੇ ਨਾਨਕ! ਬਾਂਧਵ—ਸਨਬੰਧੀ ।

ਅਰਥ:- ਮਾਂ ਪਿਉ ਦਾ ਮੋਹ ਤਿਆਗਣ-ਜੋਗ ਹੈ, ਭਰਾਵਾਂ ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਦਾ ਮੋਹ ਭੀ ਮਾਤਾ ਹੈ । ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਤ੍ਰ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ ਆਨੰਦ ਭੀ ਛੱਡਣ-ਜੋਗ ਹੈ, ਘਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਵੀ ਭੈੜੀ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਨਾਸਵੰਤ ਹਨ, ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਪਿਆਰ ਭੀ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ) ।

ਸਤਸੰਗ ਨਾਲ (ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ) ਪਿਆਰ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਸਤਸੰਗ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਬਿਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ।੨।

ਭਾਵ—ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਬਣਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਬੀਤਦੀ ਹੈ ।

ਮਿਥੁੰਤ ਦੇਹੰ ਖੀਣੰਤ ਬਲਨੰ ॥ ਬਰਧੰਤਿ ਜਰੂਆ ਹਿਤ੍ਰੰਤ ਮਾਇਆ ॥ ਅਤ੍ਰੰਤ ਆਸਾ ਆਥਿਤ੍ਰੁ
ਭਵਨੰ ॥ ਗਨੰਤ ਸ੍ਰਾਸਾ ਭੈਯਾਨ ਧਰਮੰ ॥ ਪਤੰਤਿ ਮੋਹ ਕ੍ਰੁਪ ਦੁਰਲਭੁ ਦੇਹੰ ਤਤ ਆਸ੍ਰਯੰ ਨਾਨਕ ॥
ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਪਾਲ ਕ੍ਰੁਪਾ ॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1354}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਿਥੁੰ—ਮਿਥਿਆ, ਨਾਸਵੰਤ । ਦੇਹੰ—ਸਰੀਰ । ਖੀਣੰ—ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲਾ (~Ix) । ਜਰੂਆ—ਬੁਢੇਪਾ (j rU) । ਹਿਤ੍ਰੰ—ਹਿਤ, ਮੋਹ । ਅਤ੍ਰੰਤ—ਬਹੁਤ ਹੀ । ਆਥਿਤ੍ਰੁ—ਪਰਾਹੁਣਾ (AiqiQ) । ਭਵਨ—ਘਰ । ਗਨੰਤ—ਗਿਣਦਾ ਹੈ । ਭੈਯਾਨ—ਭਿਆਨਕ, ਡਰਾਉਣਾ । ਧਰਮੰ—ਧਰਮ ਰਾਜ । ਪਤੰਤਿ—ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ । ਕ੍ਰੁਪ—ਖੂਹ (kp) । ਦੁਰਲਭੁ—ਦੁਰਲੱਭ, ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ । ਤਤ—ਉਸ ਦਾ । ਗੋਪਾਲ ਕ੍ਰੁਪਾ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ।

ਅਰਥ:- (ਇਹ) ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ, (ਇਸ ਦਾ) ਬਲ ਭੀ ਘਟਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । (ਪਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ) ਬੁਢੇਪਾ ਵਧਦਾ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਭੀ (ਵਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,) (ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ) ਆਸਾ ਤੀਬਰ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਉਂਵ ਜੀਵ ਇਥੇ) ਘਰ ਦੇ ਪਰਾਹੁਣੇ (ਵਾਂਗ) ਹੈ । ਡਰਾਉਣਾ ਧਰਮ ਰਾਜ (ਇਸ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ) ਸਾਹ ਗਿਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਅਮੋਲਕ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਮੋਹ ਦੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਡਿੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਇੱਕ ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਮੋਹਰ ਹੀ (ਬਚਾ ਸਕਦੀ ਹੈ), ਉਸੇ ਦਾ ਆਸਰਾ (ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ) ।੩।

ਭਾਵ—ਅਜਬ ਖੇਡ ਬਣੀ ਪਈ ਹੈ! ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਬੁਢੇਪਾ ਵਧਦਾ ਹੈ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਭੀ ਵਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਡਿੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੀ ਇਸ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਦੀ ਹੈ ।

ਕਾਚ ਕੋਟੰ ਰਚੰਤਿ ਤੇਯੰ ਲੇਪਨੰ ਰਕਤ ਚਰਮਣਹ ॥ ਨਵੰਤ ਦੁਆਰੰ ਭੀਤ ਰਹਿਤੰ ਬਾਇ ਰੂਪੰ
ਅਸਥੰਭਨਹ ॥ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮੰ ਨਹ ਸਿਮਰੰਤਿ ਅਗਿਆਨੀ ਜਾਨੰਤਿ ਅਸਥਿਰੰ ॥ ਦੁਰਲਭ ਦੇਹ
ਉਧਰੰਤ ਸਾਧ ਸਰਣ ਨਾਨਕ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰੇ ਜਪੰਤਿ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1354}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਾਚ—ਕੱਚਾ । ਕੋਟ—ਕਿਲ੍ਹਾ (kwt) । ਰਚੰਤਿ—ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਤੇਯੰ—ਪਾਣੀ (qXz) । ਰਕਤ—ਰੱਤ, ਲਹੂ (r#q) । ਚਰਮਣਹ—ਚੰਮ, ਖੱਲੜੀ (Amh) । ਨਵੰ—ਨੌਂ । ਭੀਤ—ਭਿੱਤ, ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਤਖ਼ਤੇ । ਬਾਇ—ਹਵਾ, ਸੁਆਸ । ਅਸਥੰਭਨਹ—ਥੰਮ੍ਹ (0qMBn) । ਜਾਨੰਤਿ—ਜਾਣਦੇ ਹਨ (j niq) । ਅਸਥਿਰੰ—ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ । ਉਧਰੰਤ—ਬਚਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਜਪੰਤਿ—ਜਪਦੇ ਹਨ (ਜੋ) (j piq) ।

ਅਰਥ:- (ਇਹ ਸਰੀਰ) ਕੱਚਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਹੈ, (ਜੋ) ਪਾਣੀ (ਭਾਵ, ਵੀਰਜ) ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਲਹੂ ਤੇ ਚੰਮ ਨਾਲ ਲਿੰਬਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । (ਇਸ ਦੇ) ਨੌਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ (ਗੋਲਕਾਂ) ਹਨ, (ਪਰ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਦੇ) ਭਿੱਤ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਸੁਆਸਾਂ ਦੀ (ਇਸ ਨੂੰ) ਥੰਮ੍ਹੀ (ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ) ਹੈ ।

ਮੂਰਖ ਜੀਵ (ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ) ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਕਦੇ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੋ ਬੰਦੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਦੁਰਲੱਭ ਸਰੀਰ ਨੂੰ (ਨਿੱਤ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ) ਬਚਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।੪।

ਭਾਵ—ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕੀਹ ਪਾਇਆਂ? ਪਰ ਆਤਮਾ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਿਥ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਸੁਭੰਤ ਤੁਯੰ ਅਚੁਤ ਗੁਣਗੰ ਪੂਰਨੰ ਬਹੁਲੋ ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ ॥ ਗੰਭੀਰੰ ਉਚੈ ਸਰਬਗਿ ਅਪਾਰਾ ॥ ਭ੍ਰਿਤਿਆ ਪ੍ਰਿਅੰ ਬਿਸ੍ਰਾਮ ਚਰਣੰ ॥ ਅਨਾਥ ਨਾਥੇ ਨਾਨਕ ਸਰਣੰ ॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1354}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੁਭੰ—ਸੋਭ ਰਿਹਾ ਹੈਂ । ਤੁਯੰ—ਤੂੰ । ਗੁਣਗੰ—ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ । ਬਹੁਲੋ—ਬਹੁਤ । ਸਰਬਗਿ—ਸਭ ਦਾ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ (0vK) । ਭ੍ਰਿਤਿਆ—ਸੇਵਕ (BAX) । ਭ੍ਰਿਤਿਆ ਪ੍ਰਿਅੰ—ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ

ਪਿਆਰਾ । ਅਚੁਤ—ਅਬਿਨਾਸ਼ (AÁXq) । ਪੂਰਨ—ਵਿਆਪਕ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ! ਹੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ! ਹੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ! ਤੂੰ ਬੜਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਹੈਂ, ਤੂੰ (ਸਭ ਥਾਂ) ਸੋਭ ਰਿਹਾ ਹੈਂ । ਤੂੰ ਅਥਾਹ ਹੈਂ, ਉੱਚਾ ਹੈਂ, ਸਭ ਦਾ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਹੈਂ ।

ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਚਰਨ (ਉਹਨਾਂ ਲਈ) ਆਸਰਾ ਹਨ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਹੇ ਅਨਾਥਾਂ ਦੇ ਨਾਥ! ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਹਾਂ ।੫।

ਭਾਵ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਪਏ ਰਿਹਾਂ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਹੀ ਸਮਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਮ੍ਰਿਗੀ ਪੇਖੰਤ ਬਧਿਕ ਪ੍ਰਹਾਰੇਣ ਲਖੁ ਆਵਧਹ ॥ ਅਹੋ ਜਸੁ ਰਖੇਣ ਗੋਪਾਲਹ ਨਾਨਕ ਰੋਮ ਨ ਛੇਦੁਤੇ ॥੬॥ {ਪੰਨਾ 1354}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮ੍ਰਿਗੀ—ਹਰਨੀ । ਬਧਿਕ—ਸ਼ਿਕਾਰੀ (VD to kill) । ਪ੍ਰਹਾਰੇਣ—ਪ੍ਰਹਾਰ ਨਾਲ, ਚੋਟ ਨਾਲ । ਲਖੁ—ਨਿਸ਼ਾਨਾ (ਤੱਕ ਕੇ) (l ~ t—aim, target) । ਆਵਧਹ—ਸ਼ਸਤ੍ਰ (ਦੀ) (A॥XID—a weapon) । ਅਹੋ—ਵਾਹ! ਜਸੁ—ਜਿਸ ਦਾ (X0X) । ਰਖੇਣ—ਰੱਖਿਆ ਵਾਸਤੇ । ਰੋਮ—ਵਾਲ । ਨ ਛੇਦੁਤੇ—ਨਹੀਂ ਵਿੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ।

ਅਰਥ:- (ਇਕ) ਹਰਨੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ (ਇਕ) ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਤੱਕ ਕੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਚੋਟ ਮਾਰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਵਾਹ! ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਵਲ (ਭੀ) ਵਿੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।੬।

ਭਾਵ:- ਜਿਸ ਦਾ ਰਾਖਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਬਣੇ, ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਲ ਭੀ ਵਿੰਗਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ।

ਬਹੁ ਜਤਨ ਕਰਤਾ ਬਲਵੰਤ ਕਾਰੀ ਸੇਵੰਤ ਸੂਰਾ ਚਤੁਰ ਦਿਸਹ ॥ ਬਿਖਮ ਥਾਨ ਬਸੰਤ ਉਚਹ ਨਹ ਸਿਮਰੰਤ ਮਰਣੰ ਕਦਾਂਚਹ ॥ ਹੋਵੰਤਿ ਆਗਿਆ ਭਗਵਾਨ ਪੁਰਖਹ ਨਾਨਕ ਕੀਟੀ ਸਾਸ ਅਕਰਖਤੇ ॥੭॥ {ਪੰਨਾ 1354}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਰਤਾ—ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਸੂਰਾ—ਸੂਰਮੇ । ਚਤੁਰ—ਚਾਰ । ਦਿਸਹ—ਪਾਸੇ । ਚਤੁਰ ਦਿਸਹ—ਚੌਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ । ਬਿਖਮ—ਔਖਾ । ਬਸੰਤ—ਵੱਸਦਾ । ਮਰਣੰ—ਮੌਤ । ਕਦਾਂਚਹ—ਕਦੇ ਭੀ । ਹੋਵੰਤਿ—ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਕੀਟੀ—ਕੀੜੀ । ਅਕਰਖਤੇ—ਖਿੱਚ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- (ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ) ਬੜੇ ਜਤਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ, ਬੜਾ ਬਲਵਾਨ ਹੋਵੇ, ਚੌਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਕਈ ਸੂਰਮੇ ਜਿਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਣ, ਜੋ ਬੜੇ ਔਖੇ ਉੱਚੇ ਥਾਂ ਵੱਸਦਾ ਹੋਵੇ, (ਜਿਥੇ ਉਸ ਨੂੰ) ਮੌਤ ਦਾ ਕਦੇ ਚੇਤਾ ਭੀ ਨਾਹ ਆਵੇ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਇਕ ਕੀੜੀ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਖਿੱਚ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਭਗਵਾਨ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ (ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ) ।੭।

ਭਾਵ—ਪੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਜਿਸ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਪਾਟੀ ਹੋਈ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਰਾਖੀ ਦੇ ਪਿਆ ਬਾਨ੍ਹਣੂ ਬੰਨ੍ਹੇ, ਮਾੜਾ ਜਿਹਾ ਬਹਾਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਚੋਗ ਸਦਾ ਲਈ ਮੁਕਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਬਦੰ ਰਤੰ ਹਿਤੰ ਮਇਆ ਕੀਰਤੰ ਕਲੀ ਕਰਮ ਕ੍ਰਿਤੁਆ ॥ ਮਿਟੰਤਿ ਤਤ੍ਰਾਗਤ ਭਰਮ ਮੋਹੰ ॥
 ਭਗਵਾਨ ਰਮਣੰ ਸਰਬਤ੍ਰ ਥਾਨੰ ॥ ਦ੍ਰਿਸਟ ਤੁਯੰ ਅਮੋਘ ਦਰਸਨੰ ਬਸੰਤ ਸਾਧ ਰਸਨਾ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ
 ਹਰਿ ਹਰੇ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਿਅੰ ਜਾਪੁ ਜਪਨਾ ॥੮॥ {ਪੰਨਾ 1354}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਤੰ—ਰਤੀ, ਪ੍ਰੀਤੀ । ਹਿਤੰ—ਪ੍ਰੇਮ । ਮਇਆ—ਕਿਰਪਾ, ਤਰਸ, ਜੀਆਂ ਤੇ ਦਇਆ ।
 ਕੀਰਤੰ—ਕੀਰਤੀ, ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ । ਕ੍ਰਿਤੁਆ—ਕਰ ਕੇ (ਕਰਮ) । ਤਤ੍ਰਾਗਤ—ਤਤ੍ਰ-ਆਗਤ, ਉਥੇ ਆਏ
 ਹੋਏ । ਰਮਣੰ—ਵਿਆਪਕ । ਅਮੋਘ—ਕਦੇ ਨਿਸਫਲ ਨਾਹ ਜਾਣ ਵਾਲਾ (ਅਮੋਘ—Unfailing) ।
 ਰਸਨਾ—ਜੀਭ । ਕਲੀ—ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ, (ਭਾਵ, ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ) । ਤੁਯੰ ਦ੍ਰਿਸਟਿ—ਤੇਰੀ (ਮਿਹਰ ਦੀ)
 ਨਜ਼ਰ ।

ਅਰਥ:- ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤਿ, ਜੀਅ-ਦਇਆ ਨਾਲ ਹਿਤ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ—ਇਸ
 ਜਗਤ ਵਿਚ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਲਫਜ਼ੀ, ਇਹ ਕਰਮ ਕਰ ਕੇ), ਉਥੇ ਆਏ ਹੋਏ (ਭਾਵ, ਉਸ ਦੇ)
 ਭਰਮ ਤੇ ਮੋਹ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਸ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਹੇ ਹਰੀ! (ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ) ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਜੀਭ
 ਉਤੇ ਵੱਸਦਾ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਦੀਦਾਰ ਤੇਰੀ (ਮਿਹਰ ਦੀ) ਨਜ਼ਰ ਕਦੇ ਨਿਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹਨ ।੮।

ਭਾਵ:- ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ
 ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਥਾਂ ਵੱਸਦਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ।

ਘਟੰਤ ਰੂਪੰ ਘਟੰਤ ਦੀਪੰ ਘਟੰਤ ਰਵਿ ਸਸੀਅਰ ਨਖ੍ਰੁ ਗਗਨੰ ॥ ਘਟੰਤ ਬਸੁਧਾ ਗਿਰਿ ਤਰ
 ਸਿਖੰਡੰ ॥ ਘਟੰਤ ਲਲਨਾ ਸੁਤ ਭ੍ਰਾਤ ਹੀਤੰ ॥ ਘਟੰਤ ਕਨਿਕ ਮਾਨਿਕ ਮਾਇਆ ਸ੍ਰੁਰੂਪੰ ॥ ਨਹ
 ਘਟੰਤ ਕੇਵਲ ਗੋਪਾਲ ਅਚੁਤ ॥ ਅਸਥਿਰੰ ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਜਨ ॥੯॥

ਪਦ ਅਰਥ:- ਘਟੰਤ—ਘਟਦੇ ਹਨ, ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਦੀਪੰ—ਜਜ਼ੀਰੇ (-lip) । ਰਵਿ—ਸੂਰਜ (riv)
 । ਸਸੀਅਰ—ਚੰਦ੍ਰਮਾ (___Dr—moon) । ਨਖ੍ਰੁ—ਤਾਰੇ (nTM. *w>ḍ) । ਗਗਨੰ—ਆਕਾਸ਼ । ਬਸੁਧਾ—
 ਧਰਤੀ (vsIDw) । ਗਿਰਿ—ਪਹਾੜ (iAwir) । ਤਰ—ਰੁੱਖ (q{) । ਸਿਖੰਡੰ—ਉੱਚੀ ਚੋਟੀ ਵਾਲੇ ।
 ਲਲਨਾ—ਇਸਤ੍ਰੀ (l | nw) । ਕਨਿਕ—ਸੋਨਾ । ਮਾਨਿਕ—ਮੋਤੀ ।

ਅਰਥ:- ਰੂਪ ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ, (ਸੱਤੇ) ਦੀਪ ਨਾਸਵੰਤ ਹਨ, ਸੂਰਜ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਤਾਰੇ ਆਕਾਸ਼ ਨਾਸਵੰਤ ਹਨ, ਧਰਤੀ
 ਉਚੇ ਉਚੇ ਪਹਾੜ ਤੇ ਰੁੱਖ ਨਾਸਵੰਤ ਹਨ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਤ੍ਰ, ਭਰਾ ਤੇ ਸਨਬੰਧੀ ਨਾਸਵੰਤ ਹਨ, ਸੋਨਾ ਮੋਤੀ ਮਾਇਆ
 ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਰੂਪ ਨਾਸਵੰਤ ਹਨ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਕੇਵਲ ਅਥਿਨਾਸੀ ਗੋਪਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਸਵੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਭੀ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹੈ
 ।੯।

ਭਾਵ:- ਇਹ ਸਾਰਾ ਦਿੱਸਦਾ ਜਗਤ ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ । ਸਿਰਫ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਥਿਨਾਸੀ ਹੈ । ਉਸ
 ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅਟੱਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਨਹ ਬਿਲੰਬ ਧਰਮੰ ਬਿਲੰਬ ਪਾਪੰ ॥ ਦ੍ਰਿੜੰਤ ਨਾਮੰ ਤਜੰਤ ਲੋਭੰ ॥ ਸਰਣਿ ਸੰਤੰ ਕਿਲਬਿਖ ਨਾਸੰ
ਪ੍ਰਾਪਤੰ ਧਰਮ ਲਖਿਣ ॥ ਨਾਨਕ ਜਿਹ ਸੁਪ੍ਰਸੰਨ ਮਾਧਵਹ ॥੧੦॥ {ਪੰਨਾ 1354}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਿਲੰਬ—ਦੇਰ, ਢਿੱਲ (ivl Mb) । ਦ੍ਰਿੜੰਤ—ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਨਾ, ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕਾਣਾ, ਜਪਣਾ ।
ਤਜੰਤ—ਤਿਆਗਣਾ । ਕਿਲਬਿਖ—ਪਾਪ (ikiNvOm) । ਲਖਿਣ—ਲੱਖਣ (l ~ x) । ਜਿਹ—ਜਿਸ ਉਤੇ ।
ਮਾਧਵਹ—ਮਾਇਆ ਦਾ ਧਵ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਪਤੀ, ਪਰਮਾਤਮਾ (mWdv) ।

ਅਰਥ:- ਧਰਮ ਕਮਾਣ ਵਲੋਂ ਢਿੱਲ ਨਾਹ ਕਰਨੀ, ਪਾਪਾਂ ਵਲੋਂ ਢਿੱਲ ਕਰਨੀ, ਨਾਮ (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਦ੍ਰਿੜ
ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਲੋਭ ਤਿਆਗਣਾ, ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸਰਨ ਜਾ ਕੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨਾ—ਹੇ ਨਾਨਕ! ਧਰਮ ਦੇ ਇਹ
ਲੱਛਣ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੋਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ।੧੦।

ਭਾਵ:- ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ । ਨਾਮ ਦੀ
ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਐਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿ ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਸਦਾ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ
ਨੇਕੀ-ਭਲਾਈ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰਤਾ ਢਿੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ।

ਮਿਰਤ ਮੋਹੰ ਅਲਪ ਬੁਧੰ ਰਚੰਤਿ ਬਨਿਤਾ ਬਿਨੋਦ ਸਾਹੰ ॥ ਜੋਬਨ ਬਹਿਕ੍ਰਮ ਕਨਿਕ ਕੁੰਡਲਹ ॥
ਬਚਿਤ੍ਰ ਮੰਦਿਰ ਸੋਭੰਤਿ ਬਸਤ੍ਰਾ ਇਤੁੰਤ ਮਾਇਆ ਬ੍ਰਾਪਿਤੰ ॥ ਹੇ ਅਚੁਤ ਸਰਣਿ ਸੰਤ ਨਾਨਕ ਭੋ
ਭਗਵਾਨਏ ਨਮਹ ॥੧੧॥ {ਪੰਨਾ 1354}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਿਰਤ—ਨਾਸਵੰਤ ਪਦਾਰਥ । ਅਲਪ—ਥੋੜੀ (Alp) । ਅਲਪ ਬੁਧੰ—ਹੋਛੀ ਮੱਤ ਵਾਲਾ
ਮਨੁੱਖ । ਰਚੰਤਿ—ਰਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਸਾਹ—ਉਤਸ਼ਾਹ, ਚਾਉ । ਜੋਬਨ—ਜੁਆਨੀ
(XWvn) । ਬਹਿਕ੍ਰਮ—ਬਲ (bih0>0m) । ਬਚਿਤ੍ਰ—ਕਿਸਮ ਕਿਸਮ ਦੇ । ਬਸਤ੍ਰਾ—ਕਪੜੇ । ਇਤੁੰਤ—
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ । ਬ੍ਰਾਪਿਤੰ—ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਂਦੀ ਹੈ । ਭੋ—ਹੇ! ਭਗਵਾਨਏ—ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ । ਨਮਹ—ਨਮਸਕਾਰ ।
ਬਿਨੋਦ—ਕਲੋਲ (ivnWd—amusement) ।

ਅਰਥ:- ਹੋਛੀ ਮੱਤ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਨਾਸਵੰਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਕਲੋਲ ਤੇ
ਚਾਵਾਂ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜੁਆਨੀ, ਤਾਕਤ, ਸੋਨੇ ਦੇ ਕੁੰਡਲ (ਆਦਿਕ), ਰੰਗਾ-ਰੰਗ ਦੇ ਮਹਲ-
ਮਾੜੀਆਂ, ਸੋਹਣੇ ਬਸਤ੍ਰ—ਇਹਨਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਵਿਆਪਦੀ ਹੈ (ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਂਦੀ
ਹੈ) ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਹੇ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ! ਹੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ! ਹੇ ਭਗਵਾਨ! ਤੈਨੂੰ ਸਾਡੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ (ਤੂੰ ਹੀ
ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ) ।੧੧।

ਭਾਵ:- ਮਾਇਆ ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ
ਦੀ ਸਰਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਉਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ ।

ਜਨਮੰ ਤ ਮਰਣੰ ਹਰਖੰ ਤ ਸੋਗੰ ਭੋਗੰ ਤ ਰੋਗੰ ॥ ਉਚੰ ਤ ਨੀਚੰ ਨਾਨ੍ਹਾ ਸੁ ਮੂਚੰ ॥ ਰਾਜੰ ਤ ਮਾਨੰ
ਅਭਿਮਾਨੰ ਤ ਹੀਨੰ ॥ ਪ੍ਰਵਿਰਤਿ ਮਾਰਗੰ ਵਰਤੰਤਿ ਬਿਨਾਸਨੰ ॥ ਗੋਬਿੰਦ ਭਜਨ ਸਾਧ ਸੰਗੇਣ
ਅਸਥਿਰੰ ਨਾਨਕ ਭਗਵੰਤ ਭਜਨਾਸਨੰ ॥੧੨॥ {ਪੰਨਾ 1354-1355}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹਰਖ—ਖੁਸ਼ੀ, ਆਨੰਦ (h-l) । ਸੋਗ—ਚਿੰਤਾ (—w|k) । ਨਾਨਾ—ਨਿੱਕਾ । ਮੂਚ—ਵੱਡਾ । ਹੀਨ—ਹੀਨਤਾ, ਨਿਰਾਦਰੀ । ਮਾਰਗ—ਰਸਤਾ (mWAm) । ਪ੍ਰਵਿਰਤਿ ਮਾਰਗ—ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਪਰਵਿਰਤ ਹੋਣ ਦਾ ਰਸਤਾ । ਭਜਨਾਸਨ—ਭਜਨ-ਅਸਨ, ਭਜਨ ਦਾ ਭੋਜਨ (ਅਸਨ—ਭੋਜਨ) (A_—to eat) । ਤ—ਤੇ, ਭੀ । ਅਸਥਿਰ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ।

ਅਰਥ:- (ਜਿਥੇ) ਜਨਮ ਹੈ (ਉਥੇ) ਮੌਤ ਭੀ ਹੈ, ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਤਾਂ ਗ਼ਮੀ ਭੀ ਹੈ, (ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ) ਭੋਗ ਹਨ ਤਾਂ (ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਉਪਜਦੇ) ਰੋਗ ਭੀ ਹਨ । ਜਿਥੇ ਉੱਚਾ-ਪਨ ਹੈ, ਉਥੇ ਨੀਵਾਂ-ਪਨ ਭੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਵਡੱਪਣ ਭੀ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਰਾਜ ਹੈ, ਉਥੇ ਅਹੰਕਾਰ ਭੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਅਹੰਕਾਰ ਹੈ, ਉਥੇ ਨਿਰਾਦਰੀ ਭੀ ਹੈ ।

ਸੋ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਅੰਤ (ਭੀ) ਹੈ । ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ (ਦੇ ਆਸਰੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ) । (ਇਸ ਵਾਸਤੇ) ਹੇ ਨਾਨਕ! ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਭਜਨ ਦਾ ਭੋਜਨ (ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਦੇਹ) ।੧੨।

ਭਾਵ:- ਜਗਤ ਵਿਚ ਦਿੱਸਦੀ ਹਰੇਕ ਸ਼ੈ ਦਾ ਅੰਤ ਭੀ ਹੈ । ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਭ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਹ ਨਾਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ ।

ਕਿਰਪੰਤ ਹਰੀਅੰ ਮਤਿ ਤਤੁ ਗਿਆਨੰ ॥ ਬਿਗਸੀਧਿ ਬੁਧਾ ਕੁਸਲ ਥਾਨੰ ॥ ਬਸਿੰਤੁ ਰਿਖਿਅੰ ਤਿਆਗਿ ਮਾਨੰ ॥ ਸੀਤਲੰਤ ਰਿਦਯੰ ਦ੍ਰਿੜੁ ਸੰਤ ਗਿਆਨੰ ॥ ਰਹੰਤ ਜਨਮੰ ਹਰਿ ਦਰਸ ਲੀਣਾ ॥ ਬਾਜੰਤ ਨਾਨਕ ਸਬਦ ਬੀਣਾ ॥੧੩॥ {ਪੰਨਾ 1355}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਿਰਪੰ—ਕਿਰਪਾ (øp||) । ਹਰੀਅੰ—ਹਰੀ, ਪਰਮਾਤਮਾ (hir) । ਬਿਗਸੀਧਿ—ਖਿੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਬੁਧਾ—ਗਿਆਨਵਾਨ ਲੋਕ (bD) । ਬਸਿੰ—ਵੱਸ ਵਿਚ । ਰਿਖਿਅੰ—ਇੰਦ੍ਰੇ (Hā—ki) । ਦ੍ਰਿੜੁ—ਪੱਕਾ ਕਰ । ਗਿਆਨ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ । ਸੰਤ—ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ । ਰਹੰਤ—ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਲੀਨ—ਮਸਤ । ਬਾਜੰਤ—ਵੱਜਦਾ ਹੈ । ਬੀਣਾ—ਵਾਜਾ । ਤਤੁ ਗਿਆਨ—ਅਸਲੀਅਤ ਦੀ ਸਮਝ, ਸਹੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ । ਕੁਸਲ—ਸੁਖ, ਆਨੰਦ । ਤਿਆਗਿ—ਤਿਆਗ ਕੇ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਥੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਕਲ ਨੂੰ ਸਹੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਅਜੇਹੀ ਬੁੱਧੀ) ਸੁਖ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਅਜੇਹੀ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ) ਗਿਆਨਵਾਨ ਲੋਕ ਸਦਾ ਖਿੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਮਾਣ ਤਿਆਗਣ ਕਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇੰਦ੍ਰੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹਿਰਦਾ (ਸਦਾ) ਸੀਤਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਲਾ ਗਿਆਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੱਕਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਵਿਚ ਮਸਤ ਅਜੇਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਜਨਮ (-ਮਰਨ) ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਵਾਜੇ (ਸਦਾ) ਵੱਜਦੇ ਹਨ ।੧੩।

ਭਾਵ:- ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਹ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਕਹੰਤ ਬੇਦਾ ਗੁਣੰਤ ਗੁਨੀਆ ਸੁਣੰਤ ਬਾਲਾ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਪ੍ਰਕਾਰਾ ॥ ਦ੍ਰਿੜੰਤ ਸੁਬਿਦਿਆ ਹਰਿ ਹਰਿ
ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ ॥ ਨਾਮ ਦਾਨੁ ਜਾਚੰਤ ਨਾਨਕ ਦੈਨਹਾਰ ਗੁਰ ਗੋਪਾਲਾ ॥੧੪॥ {ਪੰਨਾ 1355}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਹੰਤ—ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਗੁਣੰਤ—ਵਿਚਾਰਦੇ ਹਨ । ਬਾਲਾ—ਬਾਲਕ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ । ਬਹੁ
ਬਿਧਿ—ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ । ਬਹੁ ਪ੍ਰਕਾਰਾ—ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ । ਸੁ ਬਿਦਿਆ—ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਵਿਦਿਆ ।
ਜਾਚੰਤ—ਮੰਗਦੇ ਹਨ (Xicwllq) । ਦੈਨਹਾਰ—ਦੇਣ ਵਾਲਾ । ਗੁਨੀਆ—ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਮਨੁੱਖ ।

ਅਰਥ:- ਜੋ ਕੁਝ ਵੇਦ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਦਵਾਨ ਮਨੁੱਖ ਕਈ ਢੰਗਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹਨ,
ਤੇ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ।

ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ) ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ
(ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹ ਵਡਭਾਗੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇਵਣਹਾਰ ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ
(ਸਦਾ) ਨਾਮਿ ਦੀ ਦਾਤਿ ਹੀ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ।੧੪।

ਭਾਵ:- ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਵਿੱਦਿਆ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੁੰਦੀ
ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਸਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਦਾਤਿ ਮੰਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਨਹ ਚਿੰਤਾ ਮਾਤ ਪਿਤ ਭ੍ਰਾਤਹ ਨਹ ਚਿੰਤਾ ਕਛੁ ਲੋਕ ਕਹ ॥ ਨਹ ਚਿੰਤਾ ਬਨਿਤਾ ਸੁਤ ਮੀਤਹ
ਪ੍ਰਵਿਰਤਿ ਮਾਇਆ ਸਨਬੰਧਨਹ ॥ ਦਇਆਲ ਏਕ ਭਗਵਾਨ ਪੁਰਖਹ ਨਾਨਕ ਸਰਬ ਜੀਅ
ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕਹ ॥੧੫॥

ਪਦ ਅਰਥ:- ਲੋਕਕਹ—ਲੋਕਾਂ ਦਾ । ਮੀਤਹ—ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਦਾ । ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕਹ—ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ । ਪਿਤ—ਪਿਤਾ
। ਭ੍ਰਾਤਹ—ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ । ਚਿੰਤਾ—(ਪਾਲਣ ਦਾ) ਫਿਕਰ । ਬਨਿਤਾ—ਇਸਤ੍ਰੀ (vinq) । ਸੁਤ—ਪੁੱਤਰ
(sq) ।

ਅਰਥ:- ਮਾਂ ਪਿਉ ਭਰਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁੱਤਰ ਮਿੱਤਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਜੋ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਪਰਵਿਰਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ
(ਸਾਡੇ) ਸਨਬੰਧੀ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਵਿਅਰਥ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ ਦਇਆ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਇਕ ਭਗਵਾਨ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੀ ਹੈ ।੧੫।

ਭਾਵ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ
ਦਇਆ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਭ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ।

ਅਨਿਤ੍ਰੁ ਵਿਤੰ ਅਨਿਤ੍ਰੁ ਚਿਤੰ ਅਨਿਤ੍ਰੁ ਆਸਾ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਪ੍ਰਕਾਰੰ ॥ ਅਨਿਤ੍ਰੁ ਹੇਤੰ ਅਹੰ ਬੰਧੰ ਭਰਮ
ਮਾਇਆ ਮਲਨੰ ਬਿਕਾਰੰ ॥ ਫਿਰੰਤ ਜੋਨਿ ਅਨੇਕ ਜਠਰਾਗਨਿ ਨਹ ਸਿਮਰੰਤ ਮਲੀਣ ਬੁਧੰ ॥ ਹੇ
ਗੋਬਿੰਦ ਕਰਤ ਮਇਆ ਨਾਨਕ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਸਾਧ ਸੰਗਮਹ ॥੧੬॥

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਨਿਤ੍ਰੁ—ਅ-ਨਿਤ, ਨਿੱਤ ਨਾਹ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਵਿਅਰਥ । ਵਿਤੰ—ਧਨ (ivlq, ਵਿੱਤ) ।
ਹੇਤੰ—ਮੋਹ । ਅਹੰ ਬੰਧੰ—ਅਹੰ ਦਾ ਬੱਧਾ, ਹਉਂ ਦਾ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ । ਮਲਨ—ਮੈਲੇ । ਬਿਕਾਰੰ—ਮੰਦੇ ਕਰਮ,
ਪਾਪ । ਜਠਰਾਗਨਿ—ਜਠਰ ਦੀ ਅਗਨਿ, ਪੇਟ ਦੀ ਅੱਗ । ਮਲੀਣ ਬੁਧੰ—ਮੈਲੀ ਮਤਿ ਵਾਲਾ । ਚਿਤੰ—

ਚਿੰਤਨ, ਸੋਚਣਾ । ਪਤਿਤ—ਵੱਡੇ ਵਿਕਰਮੀ (piqq), (ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ) ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ (pq—to fall) । ਕਰਤ—ਕਰ । ਮਇਆ—ਮੇਹਰ (mXs—ਖੁਸ਼ੀ, ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ) ।

ਅਰਥ:- ਧਨ ਨਿੱਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਧਨ ਦੀਆਂ) ਸੋਚਾਂ ਵਿਅਰਥ (ਉੱਦਮ) ਹੈ, ਅਤੇ ਧਨ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ (ਬਣਾਣੀਆਂ ਭੀ) ਵਿਅਰਥ ਹੈ ।

ਨਿੱਤ ਨਾਹ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹਉਮੈ ਦਾ ਬੱਧਾ ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਭਟਕਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਮੈਲੇ ਮੰਦੇ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਮੈਲੀ ਮਤਿ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਅਨੇਕਾਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਭੌਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ (ਮਾਂ ਦੇ) ਪੇਟ ਦੀ ਅੱਗ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ (ਜੋ ਜੂਨ ਵਿਚ ਪਿਆਂ ਸਹਾਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ) ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਬੇਨਤੀ ਕਰ—) ਹੇ ਗੋਬਿੰਦ! ਮੇਹਰ ਕਰ, ਤੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਬਖਸ਼ ਜਿਥੇ ਵਡੇ ਵਿਕਰਮੀ ਵੀ ਬਚ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ।੧੬।

ਭਾਵ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਭਟਕਣੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸਣੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਗਿਰੰਤ ਗਿਰਿ ਪਤਿਤ ਪਾਤਾਲੰ ਜਲੰਤ ਦੇਦੀਪੁ ਬੈਸ੍ਰਾਂਤਰਹ ॥ ਬਹੰਤਿ ਅਗਾਹ ਤੋਯੰ ਤਰੰਗੰ ਦੁਖੰਤ ਗ੍ਰਹ ਚਿੰਤਾ ਜਨਮੰ ਤ ਮਰਣਹ ॥ ਅਨਿਕ ਸਾਧਨੰ ਨ ਸਿਧੁਤੇ ਨਾਨਕ ਅਸਥੰਭੰ ਅਸਥੰਭੰ ਅਸਥੰਭੰ ਸਬਦ ਸਾਧ ਸ੍ਰਜਨਹ ॥੧੭॥ {ਪੰਨਾ 1355}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਿਰੰਤ—ਡਿੱਗ ਕੇ । ਦੇਦੀਪੁ—ਬਲਦੀ, ਭੜਕਦੀ । ਬੈਸ੍ਰਾਂਤਰਹ—ਅੱਗ (vDvwinr) । ਅਗਾਹ—ਭੁੰਘੇ । ਤੋਯੰ—(qWYK) ਪਾਣੀ । ਤਰੰਗੰ—ਲਹਿਰਾਂ (qrAw—a wave) । ਗ੍ਰਹ—ਘਰ (Awāh) । ਗ੍ਰਹ ਚਿੰਤਾ—ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ । ਦੁਖੰਤ—ਦੁਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ । ਨ ਸਿਧੁਤੇ—ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਸ੍ਰਜਨਹ—ਭਲੇ ਬੰਦੇ । ਗਿਰਿ—ਪਹਾੜ (iAwir) । ਅਸਥੰਭੰ—(0qEB) ਥੰਮ੍ਹ, ਸਹਾਰਾ, ਆਸਰਾ ।

ਅਰਥ:- ਪਹਾੜ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਕੇ ਪਾਤਾਲ ਵਿਚ ਜਾ ਪੈਣਾ, ਭੜਕਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜਨਾ, ਭੁੰਘੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦਿਆਂ ਠਿੱਲਾਂ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਣਾ—ਅਜੇਹੇ ਅਨੇਕਾਂ (ਕਠਨ) ਸਾਧਨ, ਘਰ ਦੀ ਚਿੰਤਾ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ) ਅਤੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ (ਬਚਣ ਲਈ) ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਦਾ ਲਈ ਜੀਵ ਦਾ ਆਸਰਾ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।੧੭।

ਭਾਵ:- ਕੋਈ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਕਠਨ ਤਪ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਜਿੰਦ ਦਾ ਆਸਰਾ ਸਿਰਫ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

ਘੋਰ ਦੁਖੰ ਅਨਿਕ ਹੜੰ ਜਨਮ ਦਾਰਿਦ੍ਰੰ ਮਹਾ ਬਿਖਾਦੰ ॥ ਮਿਟੰਤ ਸਗਲ ਸਿਮਰੰਤ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨਾਨਕ ਜੈਸੇ ਪਾਵਕ ਕਾਸਟ ਭਸਮੰ ਕਰੋਤਿ ॥੧੮॥ {ਪੰਨਾ 1355}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹੜੰ—ਹੱਤਿਆ, ਖੂਨ, ਕਤਲ । ਦਾਰਿਦ੍ਰੰ—ਆਲਸ, ਗਰੀਬੀ (dwirdā) । ਬਿਖਾਦੰ—ਬਿਖਾਦ, ਝਗੜੇ, ਪੁਆੜੇ (iv-wd:) । ਸਗਲ—ਸਾਰੇ (skl) । ਪਾਵਕ—ਅੱਗ (pWvk:) । ਕਾਸਟ—ਲੱਕੜੀ (kW0T—A piece of wood) । ਭਸਮ—ਸੁਆਹ (B0mni—ashes) । ਘੋਰ—ਭਿਆਨਕ (Gw—awful) । ਕਰੋਤਿ—(krWjq) ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਭਿਆਨਕ ਦੁੱਖ-ਕੇਲਸ਼, (ਕੀਤੇ ਹੋਏ) ਅਨੇਕਾਂ ਖੂਨ, ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੀ ਗ਼ਰੀਬੀ, ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਪੁਆੜੇ—ਇਹ ਸਾਰੇ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆਂ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਅੱਗ ਲੱਕੜਾਂ ਨੂੰ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ।੧੮।

ਭਾਵ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਅੰਧਕਾਰ ਸਿਮਰਤ ਪ੍ਰਕਾਸੰ ਗੁਣ ਰਮੰਤ ਅਘ ਖੰਡਨਹ ॥ ਰਿਦ ਬਸੰਤਿ ਭੈ ਭੀਤ ਦੂਤਹ ਕਰਮ ਕਰਤ ਮਹਾ ਨਿਰਮਲਹ ॥ ਜਨਮ ਮਰਣ ਰਹੰਤ ਸ੍ਰੋਤਾ ਸੁਖ ਸਮੂਹ ਅਮੋਘ ਦਰਸਨਹ ॥ ਸਰਣਿ ਜੋਗੰ ਸੰਤ ਪ੍ਰਿਅ ਨਾਨਕ ਸੋ ਭਗਵਾਨ ਖੇਮੰ ਕਰੋਤਿ ॥੧੯॥ {ਪੰਨਾ 1355}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅੰਧਕਾਰ—ਹਨੇਰਾ (ADkwr:) । ਪ੍ਰਕਾਸ—ਚਾਨਣ (pkw_:) । ਅਘ—ਪਾਪ (AG—a sin) । ਦੂਤਹ—ਜਮ ਦੇ ਦੂਤ । ਸ੍ਰੋਤਾ—ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ । ਅਮੋਘ—ਸਫਲ, ਫਲ ਦੇਣ ਤੋਂ ਨਾਹ ਉੱਕਣ ਵਾਲਾ (AmwG) । ਅਮੋਘ ਦਰਸਨਹ—ਉਸ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਸਫਲ ਹੈ । ਖੇਮੰ—ਕੁਸ਼ਲ, ਸੁਖ (ym) । ਰਮੰਤ—ਸਿਮਰਿਆਂ, ਚੇਤੇ ਕੀਤਿਆਂ । ਸਰਣ ਜੋਗ—ਸਰਨ ਆਏ ਦੀ ਸਹੈਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ । ਸੰਤ ਪ੍ਰਿਅ—ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ । ਕਰੋਤਿ—(krwjq) ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆਂ (ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ) ਹਨੇਰਾ (ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ) (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਦਾ) ਚਾਨਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਚੇਤੇ ਕੀਤਿਆਂ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸਿਆਂ ਜਮਦੂਤ ਭੀ ਡਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਬੜੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਜਨਮ ਮਰਨ (ਦਾ ਗੇੜ) ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਫਲ ਦੇਣ ਤੋਂ ਖੁੰਝਦਾ ਨਹੀਂ, ਅਨੇਕਾਂ ਸੁਖ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹ ਭਗਵਾਨ ਜੋ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਤੇ ਸਰਨ ਆਇਆਂ ਦੀ ਸਹੈਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ (ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਭ) ਸੁਖ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।੧੯।

ਭਾਵ:- ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਸਹੀ ਜੀਵਨ ਜਿਊਣ ਦੀ ਜਾਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਆਚਰਨ ਉੱਚਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਾਛੰ ਕਰੋਤਿ ਅਗੁਣੀਵਹ ਨਿਰਾਸੰ ਆਸ ਪੂਰਨਹ ॥ ਨਿਰਧਨ ਭਯੰ ਧਨਵੰਤਹ ਰੋਗੀਅੰ ਰੋਗ ਖੰਡਨਹ ॥ ਭਗਤੰ ਭਗਤਿ ਦਾਨੰ ਰਾਮ ਨਾਮ ਗੁਣ ਕੀਰਤਨਹ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੁਰਖ ਦਾਤਾਰਹ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਕਿੰ ਨ ਲਭੁਤੇ ॥੨੦॥ {ਪੰਨਾ 1355}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਾਛੰ—ਪਿੱਛੇ । ਕਰੋਤਿ—(krwjq) ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਅਗੁਣੀਵਹ—ਅੱਗੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ (Awwl—a leader) । ਭਯੰ—ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (Bt—to become) । ਭਗਤੰ—ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ । ਕਿੰ ਨ—ਕੀਹ ਨਹੀਂ?, (ਭਾਵ,) ਸਭ ਕੁਝ । ਲਭੁਤੇ—ਲੱਭ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਸਭ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਉਸ ਪਾਸੋਂ) ਕੀਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ?

ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਗੂ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਨਿਰਾਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ।
(ਉਸ ਦੀ ਮੋਹਰ ਨਾਲ) ਕੰਗਾਲ ਧਨ ਵਾਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਮਾਲਕ ਰੋਗੀਆਂ ਦੇ ਰੋਗ ਨਾਸ ਕਰਨ-ਜੋਗ
ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭਗਤੀ ਨਾਮ ਅਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਦਾਤਿ ਦੇਂਦਾ ਹੈ
।੨੦।

ਭਾਵ:- ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਹਰੇਕ ਮੰਗੀ ਮੁਰਾਦ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ
ਸਭ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਦੇਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ।

ਅਧਰੰ ਧਰੰ ਧਾਰਣਹ ਨਿਰਧਨੰ ਧਨ ਨਾਮ ਨਰਹਰਹ ॥ ਅਨਾਥ ਨਾਥ ਗੋਬਿੰਦਹ ਬਲਹੀਣ ਬਲ
ਕੇਸਵਹ ॥ ਸਰਬ ਭੂਤ ਦਯਾਲ ਅਚੁਤ ਦੀਨ ਬਾਂਧਵ ਦਾਮੋਦਰਹ ॥ ਸਰਬਗੁ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ
ਭਗਵਾਨਹ ਭਗਤਿ ਵਛਲ ਕਰੁਣਾ ਮਯਹ ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਬਸੰਤ ਬਾਸੁਦੇਵਹ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ
ਪਰਮੇਸੁਰਹ ॥ ਜਾਚੰਤਿ ਨਾਨਕ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਪ੍ਰਸਾਦੰ ਨਹ ਬਿਸਰੰਤਿ ਨਹ ਬਿਸਰੰਤਿ ਨਾਰਾਇਣਹ
॥੨੧॥ {ਪੰਨਾ 1355-1356}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਧਰੰ—ਆਸਰਾ—ਹੀਣ । ਧਰੰ—ਆਸਰਾ । ਨਰਹਰਹ—ਪਰਮਾਤਮਾ । ਨਰਹਰਹ ਨਾਮ—
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ । ਕੇਸਵਹ—ਪਰਮਾਤਮਾ (ਲੰਮੇ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲਾ) । (kṣ_v:™ kṣ-: pṛ_ṃqṃ: siṃn
A0X) । ਭੂਤ—ਜੀਵ (Bṃ) । ਦਾਮੋਦਰਹ—ਪਰਮਾਤਮਾ (dwmn`—a string) dwmn+adr) । ਭਗਤਿ
ਵਛਲ—ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਕਰੁਣਾਮਯਹ—ਕਰੁਣਾ-ਮਯਹ, ਤਰਸ-ਰੂਪ, ਦਇਆ-ਸਰੂਪ
। (k{xṃ—ਤਰਸ) । ਬਾਸੁਦੇਵਹ—ਪਰਮਾਤਮਾ । ਪ੍ਰਸਾਦੰ—ਦਇਆ, ਕਿਰਪਾ (pṛṣṃdi) । ਘਟਿ ਘਟਿ—
ਹਰੇਕ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਅਚੁਤ—ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭੂ (AÁXṃ) । ਦੀਨ—ਕੰਗਾਲ । ਬਾਂਧਵ—ਬੰਧੂ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ
। ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ—ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ । ਸਰਬਗੁ—(svk) ਸਭ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ । ਜਾਚੰਤਿ—
ਮੰਗਦਾ ਹੈ (XṃC—to beg) ।

ਅਰਥ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਧਨ-ਹੀਣਾਂ ਦਾ ਧਨ ਹੈ ।
ਗੋਬਿੰਦ ਅਨਾਥਾਂ ਦਾ ਨਾਥ ਹੈ ਤੇ ਕੇਸਵ-ਪ੍ਰਭੂ ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਦਾ ਤਾਣ ਹੈ । ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭੂ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਉਤੇ
ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੰਗਾਲਾਂ ਦਾ ਬੰਧੂ ਹੈ । ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਭਗਵਾਨ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ
ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਰਸ ਦਾ ਘਰ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰ
ਹਰੇਕ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ।

ਨਾਨਕ ਉਸ ਕਿਰਪਾਲ ਨਾਰਾਇਣ ਤੋਂ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਇਹ ਦਾਨ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਨਾਹ ਵਿੱਸਰੇ, ਕਦੇ
ਨਾਹ ਵਿੱਸਰੇ ।੨੧।

ਭਾਵ:- ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦੇਣ
ਵਾਲਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦੀ ਦਾਤਿ ਮੰਗਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਨਹ ਸਮਰਥੰ ਨਹ ਸੇਵਕੰ ਨਹ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਰਮ ਪੁਰਖੋਤਮੰ ॥ ਤਵ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸਿਮਰਤੇ ਨਾਮੰ ਨਾਨਕ
ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗੁਰੰ ॥੨੨॥ {ਪੰਨਾ 1356}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਮਰਥ—ਸਮਰਥਾ, ਤਾਕਤ । ਪੁਰਖੋਤਮ—ਉੱਤਮ ਪੁਰਖ, ਪਰਮਾਤਮਾ । ਤਵ—ਤੇਰੀ (qv) । ਪ੍ਰਸਾਦਿ—ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (pʌsɪdɪ) । ਗੁਰ—ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪਰਮ ਉੱਤਮ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਹੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਹਰੀ! ਹੇ ਗੁਰੂ ਹਰੀ! (ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਸਿਮਰਨ ਦੀ) ਨਾਹ ਹੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਸੇਵਕ ਹਾਂ, ਨਾਹ ਹੀ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ (ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ) ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ । (ਤੇਰਾ ਦਾਸ) ਨਾਨਕ ਤੇਰੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ (ਹੀ) ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ।੨੨।

ਭਾਵ:- ਜਿਸ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੇਹਰ ਕਰੇ, ਉਹ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ।

ਭਰਣ ਪੋਖਣ ਕਰੰਤ ਜੀਆ ਬਿਸੁਆਮ ਛਾਦਨ ਦੇਵੰਤ ਦਾਨੰ ॥ ਸ੍ਰਿਜੰਤ ਰਤਨ ਜਨਮ ਚਤੁਰ ਚੇਤਨਹ
॥ ਵਰਤੰਤਿ ਸੁਖ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਸਾਦਹ ॥ ਸਿਮਰੰਤ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰੇ ॥ ਅਨਿਤ੍ਰ ਰਚਨਾ
ਨਿਰਮੋਹ ਤੇ ॥੨੩॥ {ਪੰਨਾ 1356}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭਰਣ ਪੋਖਣ—ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ । ਬਿਸੁਆਮ—ਟਿਕਾਣਾ, ਸਹਾਰਾ । ਛਾਦਨ—ਕੱਪੜਾ (Cɪdɪn—clothing) । ਸ੍ਰਿਜੰਤ—ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ (Sjɪ—to create) । ਚਤੁਰ—ਸਿਆਣਾ, ਸਮਰੱਥ । ਚੇਤਨਹ—ਸਜਿੰਦ, ਸਭ ਕੁਝ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲਾ (icq—to perceive) । ਅਨਿਤ੍ਰ—ਨਾਹ ਨਿੱਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ । ਨਿਰਮੋਹ—ਮੋਹ ਤੋਂ ਬਚੇ ਹੋਏ । ਤੇ—ਉਹ ਮਨੁੱਖ । ਪ੍ਰਸਾਦਹ—ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ।

ਅਰਥ:- ਸਮਰੱਥ ਚੇਤਨ-ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੱਪੜਾ ਆਸਰਾ ਆਦਿਕ ਦਾਤਾਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਆਨੰਦ-ਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜੀਵ ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੋ ਜੀਵ ਉਸ ਹਰੀ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਇਸ ਨਾਸਵੰਤ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਨਿਰਮੋਹ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।੨੩।

ਭਾਵ:- ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਸਭ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨਾਸਵੰਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਦਾਨੰ ਪਰਾ ਪੂਰਬੇਣ ਭੁੰਚੰਤੇ ਮਹੀਪਤੇ ॥ ਬਿਪਰੀਤ ਬੁਧੰ ਮਾਰਤ ਲੋਕਹ ਨਾਨਕ ਚਿਰੰਕਾਲ ਦੁਖ
ਭੋਗਤੇ ॥੨੪॥ {ਪੰਨਾ 1356}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਰਾ ਪੂਰਬੇਣ—ਪੂਰਬਲੇ ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ । ਭੁੰਚੰਤੇ—ਭੋਗਦੇ ਹਨ (Bjɪ—to possess), ਮਾਲਕੀ ਮਾਣਦੇ ਹਨ । ਮਹੀਪਤੇ—ਧਰਤੀ ਦੇ ਪਤੀ, ਰਾਜੇ (mhl—ਧਰਤੀ । mhlpiq—ਰਾਜਾ) । ਬਿਪਰੀਤ—ਉਲਟੀ (ivpɪɪq) । ਮਾਰਤ ਲੋਕਹ—ਮਾਤ ਲੋਕ, ਜਗਤ । ਮਾਰਤ—(mɪɪXl—mortal) ਨਾਸਵੰਤ । ਦੁਖ—(dɪK) ਦੁੱਖ ।

ਅਰਥ:- ਪੂਰਬਲੇ ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਪੁੰਨ-ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਸਦਕਾ ਰਾਜੇ (ਇਥੇ ਰਾਜ-ਮਿਲਖ ਦੀ) ਮਾਲਕੀ ਮਾਣਦੇ ਹਨ ।

ਪਰ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਇਥੇ ਨਾਸਵੰਤ ਜਗਤ ਵਿਚ (ਉਹਨਾਂ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਉਲਟੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ,

ਉਹ ਚਿਰਕਾਲ ਤਕ ਦੁੱਖ ਭੋਗਦੇ ਹਨ ।੨੪।

ਭਾਵ:- ਜਗਤ ਵਿਚ ਮਲਕੀਅਤਾਂ ਤੇ ਮੌਜ-ਮੇਲਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਜੀਵਨ ਦੇ ਉਲਟ ਰਾਹੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਸਹਾਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਬ੍ਰਿਥਾ ਅਨੁਗ੍ਰਹੰ ਗੋਬਿੰਦਹ ਜਸੁ ਸਿਮਰਣ ਰਿਦੰਤਰਹ ॥ ਆਰੋਗੰ ਮਹਾ ਰੋਗੰ ਬਿਸਿਮ੍ਰਿਤੇ ਕਰੁਣਾ ਮਯਹ ॥੨੫॥ {ਪੰਨਾ 1356}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬ੍ਰਿਥਾ—ਖ਼ਾਲੀ, ਵਾਂਜੇ ਹੋਏ । ਅਨੁਗ੍ਰਹੰ—ਕਿਰਪਾ (Anuḡrah:™ a favour) । ਜਸੁ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ (Xy—ḡ) । ਰਿਦੰਤਰਹ—ਰਿਦ-ਅੰਤਰਹ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਆਰੋਗੰ—ਅਰੋਗ, ਰੋਗ-ਰਹਿਤ, ਨਰੋਏ । ਬਿਸਿਮ੍ਰਿਤੇ—ਭੁਲਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਕਰੁਣਾਮਯਹ—ਕਰੁਣਾ-ਮਯਹ, ਤਰਸ ਰੂਪ, ਦਇਆ-ਸਰੂਪ (k{Xḡ—ਤਰਸ) ।

ਅਰਥ:- ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਗੋਬਿੰਦ ਦੀ ਮੇਹਰ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਹਨ, ਉਹ ਨਰੋਏ ਮਨੁੱਖ ਭੀ ਵੱਡੇ ਰੋਗੀ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦਇਆ ਸਰੂਪ ਗੋਬਿੰਦ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਰਹੇ ਹਨ ।੨੫।

ਭਾਵ:- ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਭੁਲਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਰੋਏ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਅਨੇਕਾਂ ਰੋਗ ਸਹੇੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਰਮਣੰ ਕੇਵਲੰ ਕੀਰਤਨੰ ਸੁਧਰਮੰ ਦੇਹ ਧਾਰਣਹ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਨਾਰਾਇਣ ਨਾਨਕ ਪੀਵਤੰ ਸੰਤ ਨ ਤ੍ਰਿਪੁਤੇ ॥੨੬॥ {ਪੰਨਾ 1356}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਮਣੰ—ਜਪਣਾ । ਸੁਧਰਮੰ—ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਧਰਮ । ਦੇਹ ਧਾਰਣਹ—ਦੇਹਧਾਰੀ, ਮਨੁੱਖ । ਤ੍ਰਿਪੁਤੇ—ਰੱਜਦੇ (qḡḡ—to be contented qḡḡXiḡ) । ਕੇਵਲੰ—(kḡḡvḡ—Solely) ਸਿਰਫ਼ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਜਲ ।

ਅਰਥ:- ਕੇਵਲ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਧਰਮ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸੰਤ ਜਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਜਲ ਪੀਂਦਿਆਂ ਰੱਜਦੇ ਨਹੀਂ ।੨੬।

ਭਾਵ:- ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਰਹਿ ਗੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

ਸਹਣ ਸੀਲ ਸੰਤੰ ਸਮ ਮਿਤ੍ਰਸੁ ਦੁਰਜਨਹ ॥ ਨਾਨਕ ਭੋਜਨ ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰੇਣ ਨਿੰਦਕ ਆਵਧ ਹੋਇ ਉਪਤਿਸਟਤੇ ॥੨੭॥ {ਪੰਨਾ 1356}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਹਣ—ਸਹਾਰਨਾ (shn) । ਸੀਲ—ਮਿੱਠਾ ਸੁਭਾਉ (ḡḡ) । ਸਹਣ ਸੀਲ—(shn ḡḡ—patient, forgivng) । ਸਮ—ਬਰਾਬਰ । ਮਿਤ੍ਰਸੁ—ਮਿੱਤ੍ਰ ਦਾ (im>0X) । ਦੁਰਜਨਹ—ਭੈੜੇ ਮਨੁੱਖ (dij hḡ) । ਆਵਧ—ਸ਼ਸਤ੍ਰ, ਹਥਿਆਰ (Aḡḡḡḡ) । ਉਪਤਿਸਟਤੇ—ਨੇੜੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ (apiḡḡḡḡḡ—comes near) ।

ਅਰਥ:- ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਤ੍ਰ ਅਤੇ ਦੁਰਜਨ ਇੱਕ-ਸਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਵਧੀਕੀ ਨੂੰ ਸਹਾਰਨਾ—ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਮਿਤ੍ਰ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਭੋਜਨ ਲੈ ਕੇ, ਪਰ ਨਿੰਦਕ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ) ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦੀ ਦਿਸ਼੍ਟੀ ਨਾਲ ਤੱਕਦੇ ਹਨ) ।੨੭।

ਭਾਵ:- ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ, ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਵਧੀਕੀ ਸਹਾਰਨੀ ਉਸ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਤਿਰਸਕਾਰ ਨਹ ਭਵੰਤਿ ਨਹ ਭਵੰਤਿ ਮਾਨ ਭੰਗਨਹ ॥ ਸੋਭਾ ਹੀਨ ਨਹ ਭਵੰਤਿ ਨਹ ਪੋਹੰਤਿ ਸੰਸਾਰ
ਦੁਖਨਹ ॥ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮ ਜਪੰਤਿ ਮਿਲਿ ਸਾਧ ਸੰਗਹ ਨਾਨਕ ਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸੁਖ ਬਾਸਨਹ ॥੨੮॥
{ਪੰਨਾ 1356}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਿਰਸਕਾਰ—ਨਿਰਾਦਰੀ (iqr0kwr:) । ਭਵੰਤਿ—ਹੁੰਦਾ (Bviq, Bvn:, Bvillq । B—to become) । ਮਾਨ ਭੰਗਨਹ—ਨਿਰਾਦਰੀ, ਅਪਮਾਨ । ਮਿਲਿ—ਮਿਲ ਕੇ । ਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ—ਉਹ ਬੰਦੇ । ਜਪੰਤਿ—(j pillq) ਜਪਦੇ ਹਨ । ਪੋਹੰਤਿ—(pBivXillq) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸੁਖੀ ਵਸਦੇ ਹਨ; ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਦੇ ਨਿਰਾਦਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਦੇ ਅਪਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਦੇ ਭੀ ਸੋਭਾ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦੀ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੁੱਖ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ।੨੮।

ਭਾਵ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਕਿਸੇ ਵਲੋਂ ਹੋਈ ਨਿਰਾਦਰੀ ਆਪਣਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ, ਕੋਈ ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ ।

ਸੈਨਾ ਸਾਧ ਸਮੂਹ ਸੂਰ ਅਜਿਤੰ ਸੰਨਾਹੰ ਤਨਿ ਨਿੰਮ੍ਰੁਤਾਹ ॥ ਆਵਧਹ ਗੁਣ ਗੋਬਿੰਦ ਰਮਣੰ ਓਟ ਗੁਰ
ਸਬਦ ਕਰ ਚਰਮਣਹ ॥ ਆਰੂੜਤੇ ਅਸ੍ਰ ਰਥ ਨਾਗਹ ਬੁਝੰਤੇ ਪ੍ਰਭ ਮਾਰਗਹ ॥ ਬਿਚਰਤੇ ਨਿਰਭਯੰ
ਸਤ੍ਰੁ ਸੈਨਾ ਧਾਯੰਤੇ ਗੋਪਾਲ ਕੀਰਤਨਹ ॥ ਜਿਤਤੇ ਬਿਸ੍ਰੁ ਸੰਸਾਰਹ ਨਾਨਕ ਵਸੁੰ ਕਰੋਤਿ ਪੰਚ
ਤਸਕਰਹ ॥੨੯॥ {ਪੰਨਾ 1356}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੈਨਾ—ਫੌਜ (Sjnh) । ਸੂਰ—ਸੂਰਮੇ । ਸੰਨਾਹੰ—ਸੰਜੋਅ (Snh—armour) । ਤਨਿ—
ਤਨ ਉਤੇ । ਆਵਧਹ—ਸ਼ਸਤ੍ਰ (A\\XG) । ਕਰ—ਹੱਥ (kr) । ਚਰਮਣਹ—ਢਾਲ, ਚੰਮ (cmh,) । ਕਰ
ਚਰਮਣਹ—ਹੱਥ ਦੀ ਢਾਲ । ਆਰੂੜਤੇ—ਸਵਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਅਸ੍ਰ—(A0v) ਘੋੜੇ । ਨਾਗਹ—ਹਾਥੀ (n\\A\\)
। ਬਿਚਰਤੇ—ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਸਤ੍ਰੁ—ਵੈਰੀ (ਕਾਮਾਦਿਕ) (_>) । ਬਿਸ੍ਰੁ—ਸਾਰਾ (iv0v) ।
ਤਸਕਰਹ—ਚੋਰ (q0kr) । ਸਾਧ ਸਮੂਹ—ਸਾਰੇ ਸਾਧ, ਸੰਤ ਜਨ । ਧਾਯੰਤੇ—ਹੱਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ (G\\vi\\Nn)
। ਗੋਪਾਲ—ਅੱਖਰ ‘ਗ’ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਲਗਾਂ ਹਨ— ‘ਗ’ ਅਤੇ ‘ਗ’ ਅਸਲ ਲਫਜ਼ ‘ਗੋਪਾਲ’ ਹੈ, ਇਥੇ ‘ਗੁਪਾਲ’
ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ) ।

ਅਰਥ:- ਸੰਤ-ਜਨ ਅਜਿੱਤ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਹੈ । ਗ਼ਰੀਬੀ ਸੁਭਾਉ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਉਤੇ ਸੰਜੋਅ ਹੈ; ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣੇ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਹਨ; ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਓਟ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਦੀ ਢਾਲ ਹੈ । ਸੰਤ-

ਜਨ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੇ ਮਿਲਾਪ) ਦਾ ਰਸਤਾ ਭਾਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ—ਇਹ, ਮਾਨੋ, ਉਹ ਘੋੜੇ ਰਥ ਹਾਥੀਆਂ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਸੰਤ-ਜਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ (ਦੀ ਸਹੈਤਾ) ਨਾਲ (ਕਾਮਾਦਿਕ) ਵੈਰੀ-ਦਲ ਉਤੇ ਹੱਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ) ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸੰਤ-ਜਨ ਉਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ ਚੋਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਰਹੇ ਹਨ ।੨੯।

ਭਾਵ:- ਨਿਮ੍ਰਤਾ, ਸਿਮਰਨ, ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਓਟ—ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕੋਲ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਹ ਹਥਿਆਰ ਹਨ, ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰ ਉਸ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ ।

ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਗੰਧਰਬ ਨਗਰੰ ਦ੍ਰੁਮ ਛਾਯਾ ਰਚਿ ਦੁਰਮਤਿਹ ॥ ਤਤਹ ਕੁਟੰਬ ਮੋਹ ਮਿਥਾ ਸਿਮਰੰਤਿ
ਨਾਨਕ ਰਾਮ ਰਾਮ ਨਾਮਹ ॥੩੦॥ {ਪੰਨਾ 1356}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸਨਾ—(ਹਰਨ ਦੀ ਤ੍ਰੇਹ) । ਠਗਨੀਰਾ, ਰੇਤਲਾ ਇਲਾਕਾ ਜੋ ਸੂਰਜ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦਾ ਦਰਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ । ਤ੍ਰੇਹ ਨਾਲ ਘਾਬਰਿਆ ਹਰਨ ਪਾਣੀ ਵਲ ਦੌੜਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਠਗਨੀਰਾ ਅਗਾਂਹ ਅਗਾਂਹ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰਨ ਤੜਪ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (māwqūxw—mirage) । ਗੰਧਰਬ ਨਗਰੰ—ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਵੱਸਦੀ ਨਗਰੀ । ਠਗਨੀਰੇ ਵਾਂਗ ਇਹ ਭੀ ਝਾਉਲਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ (ĀwNGvL-nĀwr) । ਦ੍ਰੁਮ—ਰੁੱਖ (dṛm) । ਰਚਿ—ਰਚ ਕੇ, ਰਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਸਹੀ ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਤਤਹ—ਉਥੇ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (qq:- for that reason) । ਮਿਥਾ—ਨਾਸਵੰਤ, ਝੂਠਾ (imĀXw—to no purpose) । ਦੁਰ ਮਤਹਿ—ਭੈੜੀ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲਾ (dumliq:) ।

ਅਰਥ:- ਭੈੜੀ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਠਗਨੀਰੇ ਨੂੰ ਹਵਾਈ ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਅਤੇ ਰੁੱਖ ਦੀ ਛਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਸਵੰਤ ਕੁਟੰਬ ਦਾ ਮੋਹ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਇਸ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸੰਤ-ਜਨ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ।੩੦।

ਭਾਵ:- ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਟੱਬਰ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਦਾ ।

ਨਚ ਬਿਦਿਆ ਨਿਧਾਨ ਨਿਗਮੰ ਨਚ ਗੁਣਗੁ ਨਾਮ ਕੀਰਤਨਹ ॥ ਨਚ ਰਾਗ ਰਤਨ ਕੰਠੰ ਨਹ ਚੰਚਲ
ਚਤੁਰ ਚਾਤੁਰਹ ॥ ਭਾਗ ਉਦਿਮ ਲਬਧੰ ਮਾਇਆ ਨਾਨਕ ਸਾਧਸੰਗਿ ਖਲ ਪੰਡਿਤਹ ॥੩੧॥ {ਪੰਨਾ
1356}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨ ਚ—ਅਤੇ ਨਹੀਂ, ਨਾਹ ਹੀ । ਨਿਗਮੰ—ਵੇਦ (inĀwMm) । ਨਿਧਾਨ—ਖਜ਼ਾਨਾ । ਗੁਣਗੁ—ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ (ĀwX<) । ਚਾਤੁਰਹ—ਸਿਆਣਾ । ਖਲ—ਮੂਰਖ (Kl) । ਚਤੁਰ ਚਾਤੁਰਹ—ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਸਿਆਣਾ । ਚੰਚਲ—ਚੁਸਤ । ਕੰਠ—ਗਲਾ । ਨਿਧਾਨ—ਖਜ਼ਾਨਾ । ਸਾਧ ਸੰਗਿ—ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਨਾਹ ਹੀ ਮੈਂ ਵੇਦ-ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹਾਂ, ਨਾਹ ਹੀ ਮੈਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪਾਰਖੂ ਹਾਂ, ਨਾਹ ਹੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਹੈ ।

ਮੇਰੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਰਾਗ ਭੀ ਨਹੀਂ, ਨਾਹ ਹੀ ਮੈਂ ਚੁਸਤ ਤੇ ਬੜਾ ਸਿਆਣਾ ਹਾਂ ।
 ਪੂਰਬਲੇ ਭਾਗਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉੱਦਮ ਕੀਤਿਆਂ ਮਾਇਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ (ਉਹ ਭੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ) ।
 (ਪਰ) ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮੂਰਖ (ਭੀ) ਪੰਡਿਤ (ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹੀ ਮੇਰਾ ਭੀ ਆਸਰਾ ਹੈ)
 ।੩੧।

ਭਾਵ:- ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਮੂਰਖ ਮਨੁੱਖ ਭੀ ਸਿਆਣਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਉਹ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਕੰਠ ਰਮਣੀਯ ਰਾਮ ਰਾਮ ਮਾਲਾ ਹਸਤ ਉਚ ਪ੍ਰੇਮ ਧਾਰਣੀ ॥ ਜੀਹ ਭਣਿ ਜੋ ਉਤਮ ਸਲੋਕ ਉਧਰਣੈ ਨੈਨ ਨੰਦਨੀ ॥੩੨॥ {ਪੰਨਾ 1356}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੰਠ—ਗਲਾ । ਰਮਣੀਯ—ਸੁੰਦਰ (rmxIX) । ਹਸਤ—(h0q) ਹੱਥ । ਹਸਤ ਉਚ—ਗੋਮੁਖੀ—(AwwBkI), ਮਾਲਧਾਨੀ, ਇਕ ਬੈਲੀ ਜਿਸ ਦਾ ਅਕਾਰ ਗਊ ਦੇ ਮੁਖ ਜੇਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਾਲਾ ਪਾ ਕੇ ਫੇਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਛੁਹਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ, ਛਾਤੀ ਦੀ ਕੋਡੀ ਨਾਲ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ ਜਪ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ । ਇਸੇ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ‘ਹਸਤ ਉਚ’ ਹੈ । ਧਾਰਣੀ—ਟਿਕਾਣੀ । ਜੀਹ—ਜੀਭ । ਭਣਿ—ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ, ਭਣੈ । ਨੰਦਨੀ—ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ (nlldn-pleasing) । ਨੈਨ ਨੰਦਨੀ—ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਮਾਇਆ । ਨੈਨ—(nXn) ਅੱਖਾਂ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ (ਗਲੇ ਤੋਂ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਨੂੰ ਗਲੇ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਮਾਲਾ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ, (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਪ੍ਰੇਮ ਟਿਕਾਣ ਨੂੰ ਮਾਲਾ ਦੀ ਬੈਲੀ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਜੀਭ ਨਾਲ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੩੨।

ਭਾਵ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ ਅਤੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਟਿਕਾਣ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਸੋਹਣੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰੁ ਹੀਣਸੁ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਪ੍ਰਿਗੰਤ ਜਨਮ ਭ੍ਰੁਸਟਣਹ ॥ ਕੂਕਰਹ ਸੂਕਰਹ ਗਰਧਭਹ ਕਾਕਹ ਸਰਪਨਹ ਤੁਲਿ ਖਲਹ ॥੩੩॥ {ਪੰਨਾ 1356}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹੀਣਸੁ—ਸੱਖਣਾ । ਭ੍ਰੁਸਟਣਹ—ਭੈੜੀ ਬੁੱਧ ਵਾਲਾ । ਕੂਕਰਹ—ਕੁੱਤਾ (k#kr:) । ਸੂਕਰਹ—ਸੂਰ (skr:) । ਗਰਧਭਹ—ਖੋਤਾ (AwdIB:) । ਕਾਕਹ—ਕਾਂ (k#k:) । ਤੁਲਿ—ਬਰਾਬਰ (qll X) । ਖਲਹ—ਮੂਰਖ (KI :) ।

ਅਰਥ:- ਜਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਹੈ, ਉਸ ਭੈੜੀ ਬੁਧਿ ਵਾਲੇ ਦਾ ਜੀਵਨ ਫਿਟਕਾਰ-ਯੋਗ ਹੈ । ਉਹ ਮੂਰਖ ਕੁੱਤੇ ਸੂਰ ਖੋਤੇ ਕਾਂ ਸੱਪ ਦੇ ਬਰਾਬਰ (ਜਾਣੇ) ।੩੩।

ਭਾਵ:- ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਸਤੇ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਤੁਰਦਾ, ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਢਹੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚੁਫੇਰਿਓਂ ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਹੀ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਚਰਣਾਰਬਿੰਦ ਭਜਨੰ ਰਿਦਯੰ ਨਾਮ ਧਾਰਣਹ ॥ ਕੀਰਤਨੰ ਸਾਧਸੰਗੇਣ ਨਾਨਕ ਨਹ ਦ੍ਰਿਸਟੰਤਿ
ਜਮਦੂਤਨਹ ॥੩੪॥ {ਪੰਨਾ 1356-1357}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਚਰਣਾਰਬਿੰਦ—ਚਰਣ ਅਰਬਿੰਦ, ਚਰਨ ਕਮਲ (crx-Arivld) । ਅਰਬਿੰਦ—ਕੌਲ ਫੁੱਲ
(Arivld) । ਜਮ ਦੂਤਨਹ—ਜਮਰਾਜ ਦੇ ਦੂਤ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਟਿਕਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨ-
ਕਮਲਾਂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ!
ਜਮਰਾਜ ਦੇ ਦੂਤ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਵਲ ਤੱਕ (ਭੀ) ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ (ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਕਾਰ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁਕਦੇ)
।੩੪।

ਭਾਵ:- ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ, ਵਿਕਾਰ
ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁਕ ਸਕਦੇ ।

ਨਚ ਦੁਰਲਭੰ ਧਨੰ ਰੂਪੰ ਨਚ ਦੁਰਲਭੰ ਸੂਰਗ ਰਾਜਨਹ ॥ ਨਚ ਦੁਰਲਭੰ ਭੋਜਨੰ ਬਿੰਜਨੰ ਨਚ
ਦੁਰਲਭੰ ਸ੍ਰਫ ਅੰਬਰਹ ॥ ਨਚ ਦੁਰਲਭੰ ਸੁਤ ਮਿਤ੍ਰ ਭ੍ਰਾਤ ਬਾਂਧਵ ਨਚ ਦੁਰਲਭੰ ਬਨਿਤਾ ਬਿਲਾਸਹ
॥ ਨਚ ਦੁਰਲਭੰ ਬਿਦਿਆ ਪ੍ਰਬੀਣੰ ਨਚ ਦੁਰਲਭੰ ਚਤੁਰ ਚੰਚਲਹ ॥ ਦੁਰਲਭੰ ਏਕ ਭਗਵਾਨ ਨਾਮਹ
ਨਾਨਕ ਲਬਧਿੰ ਸਾਧਸੰਗਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪ੍ਰਭੰ ॥੩੫॥ {ਪੰਨਾ 1357}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਿੰਜਨੰ—ਖਾਣ-ਜੋਗ ਸੁਆਦਲਾ ਪਦਾਰਥ, ਰੋਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਮਸਾਲੇਦਾਰ
ਭਾਜੀ ਆਦਿਕ (OXj n) । ਅੰਬਰਹ—ਕਪੜੇ (AMbr) । ਸ੍ਰਫ—ਸਾਫ (ŌvĀC) । ਪ੍ਰਬੀਣੰ—ਸਿਆਣਾ,
ਚਤੁਰ (pMlx) । ਬਨਿਤਾ—ਇਸਤ੍ਰੀ (vinq) । ਬਿਲਾਸਹ—ਲਾਡ-ਪਿਆਰ (ivl s) । ਸਾਧ ਸੰਗਿ—
ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਧਨ ਅਤੇ ਰੂਪ ਲੱਭਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾਹ ਹੀ ਸੂਰਗ ਦਾ ਰਾਜ । ਸੁਆਦਲੇ ਮਸਾਲੇਦਾਰ
ਖਾਣੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਔਖੇ ਨਹੀਂ, ਨਾਹ ਹੀ ਸਾਫ ਸੁਥਰੇ ਕੱਪੜੇ । ਪੁੱਤ੍ਰ ਮਿੱਤ੍ਰ ਭਰਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਮਿਲਣਾ
ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਹੀਂ, ਨਾਹ ਹੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਲਾਡ-ਪਿਆਰ ।

ਵਿਦਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਸਿਆਣਾ ਬਣਨਾ ਭੀ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾਹ ਹੀ ਔਖਾ ਹੈ (ਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਸਹੈਤਾ
ਨਾਲ) ਚਾਲਾਕ ਤੇ ਤੀਖਣ-ਬੁੱਧ ਹੋਣਾ ।

ਹਾਂ! ਹੇ ਨਾਨਕ! ਕੇਵਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਨਾਮ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਹੀ
ਮਿਲਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਤਦੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮੇਹਰ ਹੋਵੇ ।੩੫।

ਭਾਵ:- ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਮਿਲਣੇ ਔਖੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ । ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਕਿਤੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਹੀ
ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਇਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ, ਤਦੋਂ ਜਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਮਿਹਰ ਕਰੇ ।

ਜਤ ਕਤਹ ਤਤਹ ਦ੍ਰਿਸਟੰ ਸੂਰਗ ਮਰਤ ਪਯਾਲ ਲੋਕਹ ॥ ਸਰਬਤ੍ਰ ਰਮਣੰ ਗੋਬਿੰਦਹ ਨਾਨਕ ਲੇਪ
ਛੇਪ ਨ ਲਿਪੁਤੇ ॥੩੬॥ {ਪੰਨਾ 1357}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਰਤ—(mlU) ਮਾਤਲੋਕ, ਧਰਤੀ । ਪਯਾਲ—ਪਤਾਲ । ਛੇਪ—(~p) ਕਲੇਸ਼, ਨਿੰਦਾ, ਅਹੰਕਾਰ; ਵਿਕਾਰ । ਲਿਪੁਤੇ—ਲਿਪਤ ਹੁੰਦਾ । ਲੇਪ—ਪੋਚਾ, ਅਪਵਿਤ੍ਰਤਾ । ਜਤ ਕਤਹ—ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ । ਤਤਹ—ਉਥੇ । ਰਮਣੰ—ਵਿਆਪਕ । ਜਤ ਕਤਹ ਤਤਹ—ਹਰ ਥਾਂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਸ ਬੰਦੇ ਨੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸੁਰਗ, ਮਾਤਲੋਕ, ਪਾਤਾਲ ਲੋਕ—ਹਰ ਥਾਂ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪੋਚੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿੱਬੜਦਾ । ੩੬।

ਭਾਵ:- ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਥਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰਸਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਉਤੇ ਵਿਕਾਰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ ।

**ਬਿਖਯਾ ਭਯੰਤਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੰ ਦ੍ਰੁਸਟਾਂ ਸਖਾ ਸ੍ਰਜਨਹ ॥ ਦੁਖੰ ਭਯੰਤਿ ਸੁਖੰ ਭੈ ਭੀਤੰ ਤ ਨਿਰਭਯਹ ॥
ਥਾਨ ਬਿਹੂਨ ਬਿਸ੍ਰਾਮ ਨਾਮੰ ਨਾਨਕ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗੁਰਹ ॥੩੭॥ {ਪੰਨਾ 1357}**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਿਖਯਾ—ਵਿਹੁ, ਜ਼ਹਿਰ । ਭਯੰਤਿ—ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (Bvi-, Bvq:, Bvllq) । ਦ੍ਰੁਸਟਾਂ—ਦ੍ਰੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਸਖਾ—ਮਿਤ੍ਰ । ਸ੍ਰਜਨਹ—ਸ੍ਰ-ਜਨਹ, ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ, ਕਰੀਬੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ । ਥਾਨ ਬਿਹੂਨ—ਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾ, ਅਨੇਕਾਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਣ ਵਾਲਾ । ਬਿਸ੍ਰਾਮ—ਟਿਕਾਣਾ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਅਮਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਰਮਾਤਮਾ-ਦਾ-ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ) ਕਿਰਪਾਲ ਹੋ ਪਏ, ਜ਼ਹਿਰ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦੋਖੀ ਉਸ ਦੇ ਮਿਤ੍ਰ ਤੇ ਕਰੀਬੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼ ਸੁਖ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਉਹ (ਪਹਿਲਾਂ) ਅਨੇਕਾਂ ਡਰਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਨਿਡਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਅਨੇਕਾਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਹਾਰਾ-ਆਸਰਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੩੭।

ਭਾਵ:- ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਹਾਰਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁਕਦੀ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਕੋਈ ਡਰ-ਸਹਿਮ ਉਸ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ ।

**ਸਰਬ ਸੀਲ ਮਮੰ ਸੀਲੰ ਸਰਬ ਪਾਵਨ ਮਮ ਪਾਵਨਹ ॥ ਸਰਬ ਕਰਤਬ ਮਮੰ ਕਰਤਾ ਨਾਨਕ ਲੇਪ
ਛੇਪ ਨ ਲਿਪੁਤੇ ॥੩੮॥**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਰਬ—ਸਾਰੇ ਜੀਵ । ਪਾਵਨ—ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (pu to make pure Caus. puvXiq) । ਛੇਪ—ਦੋਸ, ਕਲੰਕ (~p) । ਨ ਲਿਪੁਤੇ—ਨਹੀਂ ਲਿੱਬੜਦਾ । ਮਮੰ—ਮੇਰਾ (mm) । ਕਰਤਬ—ਕਰਤਾ, ਰਚਨਹਾਰ, ਕਰਨ-ਜੋਗ । ਸੀਲ—ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੁਭਾਉ, ਪਵਿਤ੍ਰ ਜੀਵਨ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੁਭਾਉ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਉਹੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ; ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਭੀ ਉਹੀ ਪਵਿਤ੍ਰ-ਕਰਤਾ ਹੈ; ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਰਚਨ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੈ, ਉਹੀ ਮੇਰਾ ਕਰਤਾ ਹੈ । ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪੋਚੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿੱਬੜਦਾ । ੩੮।

ਭਾਵ:- ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੁਭਾਉ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਜੀਵਨ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ।

ਨਹ ਸੀਤਲੰ ਚੰਦ੍ਰ ਦੇਵਹ ਨਹ ਸੀਤਲੰ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨਹ ॥ ਨਹ ਸੀਤਲੰ ਸੀਤ ਰੁਤੇਣ ਨਾਨਕ ਸੀਤਲੰ
ਸਾਧ ਸ੍ਰਜਨਹ ॥੩੯॥ {ਪੰਨਾ 1357}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਾਵਨ ਚੰਦਨਹ—ਵਾਮਨ ਚੰਦਨ, ਚਿੱਟਾ ਚੰਦਨ ਜੋ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸੀਤ ਰੁਤੇਣ—
ਠੰਢੀ ਰੁੱਤ, ਸਰਦੀਆਂ ਦੀ ਰੁੱਤ । ਸੀਤਲੰ—ਠੰਢਾ । ਚੰਦ੍ਰ ਦੇਵਹ—ਚੰਦ੍ਰ ਦੇਵਤਾ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਚੰਦ੍ਰਮਾ (ਉਤਨਾ) ਠੰਢ ਅਪੜਾਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾਹ ਹੀ ਚਿੱਟਾ ਚੰਦਨ (ਉਤਨੀ)
ਠੰਢ ਅਪੜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਾਹ ਹੀ ਸਰਦੀਆਂ ਦੀ ਬਹਾਰ (ਉਤਨੀ) ਠੰਢ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ, (ਜਿਤਨੀ) ਠੰਢ-ਸ਼ਾਂਤੀ
ਗੁਰਮੁਖ ਸਾਧ ਜਨ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।੩੯।

ਭਾਵ:- ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਹੀ ਇਕ ਐਸੀ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿਥੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹਾਸਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਮੰਤ੍ਰੰ ਰਾਮ ਰਾਮ ਨਾਮੰ ਧ੍ਰਾਨੰ ਸਰਬਤ੍ਰ ਪੂਰਨਹ ॥ ਗ੍ਰਾਨੰ ਸਮ ਦੁਖ ਸੁਖੰ ਜੁਗਤਿ ਨਿਰਮਲ
ਨਿਰਵੈਰਣਹ ॥ ਦਯਾਲੰ ਸਰਬਤ੍ਰ ਜੀਆ ਪੰਚ ਦੋਖ ਬਿਵਰਜਿਤਹ ॥ ਭੋਜਨੰ ਗੋਪਾਲ ਕੀਰਤਨੰ
ਅਲਪ ਮਾਯਾ ਜਲ ਕਮਲ ਰਹਤਹ ॥ ਉਪਦੇਸੰ ਸਮ ਮਿਤ੍ਰ ਸਤ੍ਰਹ ਭਗਵੰਤ ਭਗਤਿ ਭਾਵਨੀ ॥ ਪਰ
ਨਿੰਦਾ ਨਹ ਸ੍ਰੋਤਿ ਸ੍ਰਵਣੰ ਆਪੁ ਤ੍ਰਿਗਿ ਸਗਲ ਰੇਣੁਕਹ ॥ ਖਟ ਲਖੁਣ ਪੂਰਨੰ ਪੁਰਖਹ ਨਾਨਕ ਨਾਮ
ਸਾਧ ਸ੍ਰਜਨਹ ॥੪੦॥ {ਪੰਨਾ 1357}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਲਪ—ਅਲਿਪ, ਅਲੇਪ, ਨਿਰਲੇਪ । ਭਾਵਨੀ—ਭਾਵਨਾ, ਸਰਧਾ, ਪਿਆਰ । ਸ੍ਰਵਣੰ—ਕੰਨ
(œvX) । ਰੇਣੁਕਹ—ਚਰਨ-ਧੂੜ । ਮੰਤ੍ਰੰ—ਕਿਸੇ ਦੇਵਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜਪਣ-ਯੋਗ ਸ਼ਬਦ ।
ਧ੍ਰਾਨੰ—ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਵਿਚ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਲਿਵਲੀਨ ਕਰਨਾ (EXin) । ਗ੍ਰਾਨ—ਸਮਝ (<in) । ਸ੍ਰੋਤਿ—ਸੁਣਨਾ
। ਆਪੁ—ਆਪਾ-ਭਾਵ । ਤ੍ਰਿਗਿ—ਤਿਆਗ ਕੇ । ਖਟ—ਛੇ । ਲਖੁਣ—ਲੱਛਣ (l ~x) । ਸਮ—ਬਰਾਬਰ
। ਜੁਗਤਿ—ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ।

ਅਰਥ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਜੀਭ ਨਾਲ) ਜਪਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ
ਸੁਰਤਿ ਜੋੜਨੀ; ਸੁਖਾਂ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਤੇ ਵੈਰ-ਰਹਿਤ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣਾ; ਸਾਰੇ
ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ-ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਣੀ ਅਤੇ ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿਣਾ; ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ
ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣਾਣਾ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਇਉਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿਣਾ ਜਿਵੇਂ ਕਉਲ
ਫੁੱਲ ਪਾਣੀ ਤੋਂ, ਸੱਜਣ ਤੇ ਵੈਰੀ ਨਾਲ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਾਵ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨੀ ਅਤੇ
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਬਣਾਣਾ; ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਿਆ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਨਾਹ ਸੁਣਨੀ ਅਤੇ
ਆਪਾ-ਭਾਵ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸਭ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਬਣਨਾ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪੂਰਨ ਪੁਰਖਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਛੇ ਲੱਛਣ
ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਧ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਖੀਦਾ ਹੈ ।੪੦।

ਭਾਵ:- ਅਸਲੀ ਸਾਧ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਹੈ, ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਜਿਸ ਦੀ
ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਅਜਿਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮੇਰ-ਤੇਰ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ
ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰ ਉਸ ਉਤੇ
ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ ।

ਅਜਾ ਭੋਗੰਤ ਕੰਦ ਮੂਲੰ ਬਸੰਤੇ ਸਮੀਪਿ ਕੇਹਰਹ ॥ ਤਤ੍ਰੁ ਗਤੇ ਸੰਸਾਰਹ ਨਾਨਕ ਸੋਗ ਹਰਖੰ
ਬਿਆਪਤੇ ॥੪੧॥ {ਪੰਨਾ 1357}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਜਾ—ਬਕਰੀ (Aj ॥) । ਕੰਦ—(kd) ਗਾਜਰ ਆਦਿਕ ਪਦਾਰਥ ਜੋ ਧਰਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ
ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਸਮੀਪ—ਨੇੜੇ (smlp) । ਕੇਹਰਹ—ਸ਼ੇਰ (kṣsirn) । ਤਤ੍ਰੁ ਗਤੇ—ਤਤ੍ਰੁ ਗਤਿ, ਉਹੀ
ਰੀਤ, ਉਹੀ ਚਾਲ । ਬਿਆਪਤੇ—ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ । ਮੂਲ—ਗਾਜਰ—ਮੂਲੀ ਆਦਿਕ ਧਰਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰ
ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ । ਭੋਗੰਤ—ਖਾਂਦੀ ।

ਅਰਥ:- ਬੱਕਰੀ ਗਾਜਰ—ਮੂਲੀ ਆਦਿਕ ਖਾਂਦੀ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਵੱਸਦੀ ਹੋਵੇ (ਉਸ ਨੂੰ ਮਨ ਭਾਉਂਦਾ
ਖਾਣਾ ਮਿਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਪਰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸ਼ੇਰ ਤੋਂ ਡਰ ਭੀ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ); ਹੇ ਨਾਨਕ!
ਇਹੀ ਹਾਲ ਹੈ ਜਗਤ ਦਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਗ਼ਮੀ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਵਿਆਪਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।੪੧।

ਭਾਵ:- ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਭੋਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਜਗਤ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਸਹਿਮ ਭੀ ਹਨ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ
ਖੁੰਝਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਦਬਾਉ ਪਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ।

ਛਲੰ ਛਿਦ੍ਰੰ ਕੋਟਿ ਬਿਘਨੰ ਅਪਰਾਧੰ ਕਿਲਬਿਖ ਮਲੰ ॥ ਭਰਮ ਮੋਹੰ ਮਾਨ ਅਪਮਾਨੰ ਮਦੰ ਮਾਯਾ
ਬਿਆਪਿਤੰ ॥ ਮ੍ਰਿਤੁ ਜਨਮ ਭ੍ਰਮੰਤਿ ਨਰਕਹ ਅਨਿਕ ਉਪਾਵੰ ਨ ਸਿਧੁਤੇ ॥ ਨਿਰਮਲੰ ਸਾਧ ਸੰਗਹ
ਜਪੰਤਿ ਨਾਨਕ ਗੋਪਾਲ ਨਾਮੰ ॥ ਰਮੰਤਿ ਗੁਣ ਗੋਬਿੰਦ ਨਿਤ ਪ੍ਰਤਹ ॥੪੨॥ {ਪੰਨਾ 1357}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਛਿਦ੍ਰੰ—ਐਬ, ਦੋਖ (iCdā) । ਕਿਲਬਿਖ—ਪਾਪ (ikiñv-) । ਮਦ—ਅਹੰਕਾਰ (md) ।
ਮ੍ਰਿਤੁ— ਮੌਤ (mṛXṭ) । ਨਿਤ ਪ੍ਰਤਹ—ਸਦਾ । ਛਲ—ਧੋਖਾ (Cl) । ਬਿਘਨ—ਰੁਕਾਵਟ (iv%n) ।
ਕੋਟਿ—ਕ੍ਰੋੜਾਂ (kṃjt) । ਮਾਨ—ਆਦਰ । ਅਪਮਾਨ—ਨਿਰਾਦਰੀ । ਬਿਆਪਤ—ਦਬਾਉ ਹੇਠ ਆਉਂਦੇ ਹਨ
। ਭ੍ਰਮੰਤਿ—ਭਟਕਦੇ ਹਨ (Bḥniṅq) । ਨ ਸਿਧੁਤੇ—ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ।

ਅਰਥ:- (ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ) ਧੋਖਾ (ਦੇਣਾ), (ਕਿਸੇ ਦੇ) ਐਬ (ਫਰੋਲਣੇ), (ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ) ਕ੍ਰੋੜਾਂ
ਰੁਕਾਵਟਾਂ (ਪਾਣੀਆਂ), ਵਿਕਾਰ, ਪਾਪ, ਭਟਕਣਾ, ਮੋਹ, ਆਦਰ, ਨਿਰਾਦਰੀ, ਅਹੰਕਾਰ—(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ
ਇਹਨਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ) ਮਾਇਆ ਆਪਣੇ ਦਬਾਉ ਹੇਠ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਜਨਮ ਮਰਨ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ
ਹਨ, ਨਰਕ ਭੋਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਅਨੇਕਾਂ ਉਪਾਵ ਕਰਨ ਨਾਲ ਭੀ (ਇਹਨਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਿਚ
ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਸਦਾ ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ
ਗੁਣ ਗਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਪਵਿਤ੍ਰ (-ਜੀਵਨ) ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੪੨।

ਭਾਵ:- ਮਾਇਆ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ
ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਤਰਣ ਸਰਣ ਸੁਆਮੀ ਰਮਣ ਸੀਲ ਪਰਮੇਸੁਰਹ ॥ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥਹ ਦਾਨੁ ਦੇਤ ਪ੍ਰਭੁ
ਪੂਰਨਹ ॥ ਨਿਰਾਸ ਆਸ ਕਰਣੰ ਸਗਲ ਅਰਥ ਆਲਯਹ ॥ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਸਿਮਰੰਤਿ ਨਾਨਕ
ਸਗਲ ਜਾਚੰਤ ਜਾਚਿਕਹ ॥੪੩॥ {ਪੰਨਾ 1357}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਰਣ—ਜਹਾਜ਼ (qā—to cross | qrx—a boat] | ਕਰਣ ਕਾਰਣ—ਜਗਤ ਦਾ ਮੂਲ | ਅਰਥ—ਪਦਾਰਥ (AQ) | ਆਲਯਹ—ਘਰ (Awl X:) | ਨਿਧਾਨ—ਖਜ਼ਾਨਾ (inDwnz) | ਜਾਚੰਤ—ਮੰਗਦੇ ਹਨ (XwciIlq) | ਜਾਚਕਹਿ—ਮੰਗਤੇ (Xwckw:) | ਰਮਣ ਸੀਲ—ਕ੍ਰੀੜਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਕੌਤਕ ਕਰਨਹਾਰ |

ਅਰਥ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਕੌਤਕ ਰਚਨਹਾਰ ਹੈ, ਸਭ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸਰਨ (ਜੀਵਾਂ ਲਈ, ਮਾਨੋ) ਜਹਾਜ਼ ਹੈ | ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਜਗਤ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ, ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ-ਜੋਗਾ ਹੈ |

ਪ੍ਰਭੂ ਨਿਰਾਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ |

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਾਰੇ (ਜੀਵ) ਮੰਗਤੇ (ਬਣ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ) ਮੰਗਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਸਭ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ |੪੩|

ਭਾਵ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੇਣ-ਜੋਗਾ ਹੈ | ਉਸੇ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ |

ਦੁਰਗਮ ਸਥਾਨ ਸੁਗਮੰ ਮਹਾ ਦੂਖ ਸਰਬ ਸੂਖਣਹ || ਦੁਰਬਚਨ ਭੇਦ ਭਰਮੰ ਸਾਕਤ ਪਿਸਨੰ ਤ ਸੁਰਜਨਹ || ਅਸਥਿਤੰ ਸੋਗ ਹਰਖੰ ਭੈ ਖੀਣੰ ਤ ਨਿਰਭਵਹ || ਭੈ ਅਟਵੀਅੰ ਮਹਾ ਨਗਰ ਬਾਸੰ ਧਰਮ ਲਖੁਣ ਪ੍ਰਭ ਮਇਆ || ਸਾਧ ਸੰਗਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਮਣੰ ਸਰਣਿ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਹਰਿ ਦਯਾਲ ਚਰਣੰ ||੪੪|| {ਪੰਨਾ 1357-1358}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੁਰਗਮ—ਜਿਥੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਔਖਾ ਹੋਵੇ (dūrgam) | ਸਥਾਨ—(ŌQwn) ਥਾਂ | ਸੁਗਮ—ਜਿਥੇ ਸੌਖੇ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕੀਏ (Sūgam) | ਭੇਦ—(iBd) to pierce—ਵਿੰਨ੍ਹਣਾ | ਭਰਮੰ—(Bm) ਭਟਕਣਾ, ਜੀਵਨ ਦਾ ਗ਼ਲਤ ਰਸਤਾ | ਸਾਕਤ—ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਾ ਹੋਇਆ | ਪਿਸਨ—(ਪਿਸ਼ੁਨ) ਟੁਕੜੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਪਾੜਨ ਵਾਲਾ), ਚੁਗ਼ਲ (ip_in:) | ਨਿਰਭਵਹ—ਨਿਡਰ | ਅਟਵੀਅੰ—ਜੰਗਲ (Ativ) | ਮਇਆ—(mXs) ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ, ਦਇਆ |

ਅਰਥ:- ਔਖੀ ਪਹੁੰਚ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਸੌਖੀ ਪਹੁੰਚ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਦੁੱਖ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੁਖ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ | ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਗ਼ਲਤ ਰਸਤੇ ਪੈ ਕੇ ਖਰੂਵੇ ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ (ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਮਨ) ਵਿੰਨ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਉਹ ਮਾਇਆ-ਵੇੜ੍ਹੇ ਚੁਗ਼ਲ ਬੰਦੇ ਨੇਕ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ | ਚਿੰਤਾ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਜਾ ਟਿਕਦੀ ਹੈ | (ਬਦਲ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) | ਡਰਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਿਆ ਹੋਇਆ ਬੰਦਾ ਨਿਡਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ | ਡਰਾਉਣਾ ਜੰਗਲ ਤਕੜਾ ਵੱਸਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਪਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ—ਇਹ ਹਨ ਧਰਮ ਦੇ ਲੱਛਣ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ |

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਉਹ ਧਰਮ ਹੈ—) ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਤੇ ਦਿਆਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਣਾ |੪੪|

ਭਾਵ:- ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ | ਇਹੀ ਹੈ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਨੋਰਥ | ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪਲਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ |

ਹੇ ਅਜਿਤ ਸੂਰ ਸੰਗ੍ਰਾਮੰ ਅਤਿ ਬਲਨਾ ਬਹੁ ਮਰਦਨਹ ॥ ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਦੇਵ ਮਾਨੁਖੰ ਪਸੁ ਪੰਖੀ
ਬਿਮੋਹਨਹ ॥ ਹਰਿ ਕਰਣਹਾਰੰ ਨਮਸਕਾਰੰ ਸਰਣਿ ਨਾਨਕ ਜਗਦੀਸ੍ਵਰਹ ॥੪੫॥ {ਪੰਨਾ 1358}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੂਰ—ਸੂਰਮਾ (Sū—a hero) । ਸੰਗ੍ਰਾਮ—ਜੁੱਧ (Sāṅgrām) ਅਤਿ । ਬਲਨਾ—ਬਹੁਤ ਬਲ
ਵਾਲਾ, ਬਹੁਤ ਬਲਵਾਨ । ਮਰਦਨਹ—ਮਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (mdlh—crushing) ।
ਗੰਧਰਬ—ਦੇਵ ਲੋਕ ਦੇ ਗਵਈਏ । ਅਥਰਵ ਵੇਦ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੬੩੩੩ ਹੈ । ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ
ਅੱਠ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹਨ:- ਹਾਹਾ, ਹੂਹੂ, ਚਿਤ੍ਰਰਥ, ਹੰਸ, ਵਿਸ਼੍ਵਾਵਸੂ, ਗੋਮਾਯੂ, ਤੁੰਬਰ ਅਤੇ ਨੰਦੀ । ਪੁਰਾਣਾਂ
ਅਨੁਸਾਰ ਦਖਯ ਦੀਆਂ ਦੋ ਧੀਆਂ ਮੁਨਿ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾ ਨੂੰ ਕਦੁਰਿਖੀ ਨੇ ਵਿਆਹਿਆ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ
ਗੰਧਰਬ ਹਨ (AmDvD) । ਗੁਣ—ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਦਾਸ (ਜਿਵੇਂ ਜਮਗਣ) ਸ਼ਿਵਗਣ (AmX) । ਨੌਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ
'ਗਣ' ਸੰਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕਈ ਕਈ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਹਨ:

੧. ਅਨਿਲ (ਪਵਨ)—ਉਣੰਜਾ । ੨. ਅਦਿਤਯ—ਬਾਰਾਂ । ੩. ਆਭਾਸੂਰ—ਚੌਹਠ । ੪. ਸਾਧਯ—ਬਾਰਾਂ ।
੫. ਤੁਸ਼ਿਤ—ਛੱਤੀ । ੬. ਮਹਾਰਾਜਿਕ—ਦੋ ਸੌ ਵੀਹ । ੭. ਰੁਦ੍ਰ—ਗਿਆਰਾਂ । ੮. ਵਸੂ—ਅੱਠ । ੯.
ਵਿਸ਼੍ਵਦੇਵਾ—ਦਸ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਹ ਜਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ (ਮੋਹ)! ਤੂੰ ਜੁੱਧ ਦਾ ਸੂਰਮਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਮਹਾਂ ਬਲੀਆਂ ਨੂੰ ਮਲ ਦੇਣ
ਵਾਲਾ ਹੈਂ । ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਦੇਵਤੇ ਮਨੁੱਖ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ—ਇਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਮੋਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ ।

(ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ) ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਰਨ ਲੈ ਅਤੇ ਜਗਤ ਦੇ
ਰਚਣਹਾਰ ਹਰੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ।੪੫।

ਭਾਵ:- ਮੋਹ ਜਗਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਉਤੇ ਭਾਰੂ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਉਹੀ ਬਚਦੇ ਹਨ ਜੋ ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਕ
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ।

ਹੇ ਕਾਮੰ ਨਰਕ ਬਿਸ੍ਰਾਮੰ ਬਹੁ ਜੋਨੀ ਭ੍ਰਮਾਵਣਹ ॥ ਚਿਤ ਹਰਣੰ ਤ੍ਰੈ ਲੋਕ ਗੰਮੰ ਜਪ ਤਪ ਸੀਲ
ਬਿਦਾਰਣਹ ॥ ਅਲਪ ਸੁਖ ਅਵਿਤ ਚੰਚਲ ਉਚ ਨੀਚ ਸਮਾਵਣਹ ॥ ਤਵ ਭੈ ਬਿਮੁੱਚਿਤ ਸਾਧ
ਸੰਗਮ ਓਟ ਨਾਨਕ ਨਾਰਾਇਣਹ ॥੪੬॥ {ਪੰਨਾ 1358}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਮੰ—ਪਹੁੰਚ ਵਾਲਾ (AmX) । ਸੀਲ—ਸੁੱਧ ਆਚਰਨ (_||) । ਬਿਦਾਰਣਹ—ਨਾਸ ਕਰਨ
ਵਾਲਾ (ivd—to tear in pieces) । ਅਵਿਤ—ਵਿੱਤ (ਧਨ) ਹੀਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ivq—ਧਨ) । ਤਵ—
ਤੇਰਾ (qv) । ਬਿਮੁੱਚਿਤ—ਖ਼ਲਾਸੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਨਰਕ ਬਿਸ੍ਰਾਮੰ—ਨਰਕ ਵਿਚ ਟਿਕਾਣਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ । ਚਿਤ
ਹਰਣੰ—ਮਨ ਨੂੰ ਭਰਮਾ ਲੈਣ ਵਾਲਾ (Hā—to captivate) । ਅਲਪ—(ANp) ਥੋੜਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਾਮ! ਤੂੰ (ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਕੇ) ਨਰਕ ਵਿਚ ਅਪੜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਕਈ
ਜੁਨਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ।

ਤੂੰ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਮਨ ਭਰਮਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ, ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਤੇਰੀ ਪਹੁੰਚ ਹੈ, ਤੂੰ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਜਪ ਤਪ ਤੇ ਸੁੱਧ
ਆਚਰਨ ਨਾਸ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ ।

ਹੇ ਚੰਚਲ ਕਾਮ! ਤੂੰ ਸੁਖ ਤਾਂ ਥੋੜਾ ਹੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਇਸੇ ਨਾਲ ਤੂੰ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ (ਸੁੱਧ ਆਚਰਨ ਦੇ) ਧਨ ਤੋਂ

ਸੱਖਣਾ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ । ਜੀਵ ਉੱਚੇ ਹੋਣ, ਨੀਵੇਂ ਹੋਣ, ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਤੂੰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ ।

ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਿਆਂ ਤੇਰੇ ਡਰ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਸਾਧ ਸੰਗ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਰਨ ਲੈ ।੪੬।

ਭਾਵ:- ਮਨੁੱਖ ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਦੇ ਹੋਣ ਚਾਹੇ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਦੇ, ਕਾਮਦੇਵ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਉਹੀ ਬਚਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਕਲਿ ਮੂਲ ਕ੍ਰੋਧ ਕੰਦੰਚ ਕਰੁਣਾ ਨ ਉਪਰਜਤੇ ॥ ਬਿਖਯੰਤ ਜੀਵੰ ਵਸੁੰ ਕਰੋਤਿ ਨਿਰਤੁੰ ਕਰੋਤਿ ਜਥਾ ਮਰਕਟਹ ॥ ਅਨਿਕ ਸਾਸਨ ਤਾੜੰਤਿ ਜਮਦੂਤਹ ਤਵ ਸੰਗੇ ਅਧਮੰ ਨਰਹ ॥ ਦੀਨ ਦੁਖ ਭੰਜਨ ਦਯਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਨਕ ਸਰਬ ਜੀਅ ਰਖਾ ਕਰੋਤਿ ॥੪੭॥ {ਪੰਨਾ 1358}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਲਿ-ਮੂਲ-ਝਗੜੇ ਦਾ ਮੁੱਢ (kil -strife, quarrel) । ਕੰਦੰ ਚ-ਕਦੇ ਭੀ (kd|| c) । ਉਪਰਜਤੇ-ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ । (apij n- acquiring) । ਬਿਖਯੰਤ-ਵਿਸ਼ਈ । ਵਸੁੰ ਕਰੋਤਿ-ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (v0Xz kr||iq) । ਨਿਰਤੁੰ-ਨਾਚ (n||Xz) । ਜਥਾ-ਜਿਵੇਂ (XQ||) । ਮਰਕਟਹ-ਬਾਂਦਰ (mkt- monkey) । ਸਾਸਨ-ਹੁਕਮ (||sn) । ਤਾੜੰਤਿ-(q||filq) ਦੰਡ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਅਧਮੰ-ਨੀਚ (AGm:) । ਤਵ-(qv) ਤੇਰੇ । ਕਰੁਣਾ-ਤਰਸ, ਦਇਆ (k{x) । ਰਖਾ-(r~||) ਰੱਖਿਆ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਝਗੜੇ ਦੇ ਮੁੱਢ ਕ੍ਰੋਧ! (ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ) ਕਦੇ ਦਇਆ ਨਹੀਂ ਉਪਜਦੀ । ਤੂੰ ਵਿਸ਼ਈ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ । ਤੇਰੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਆਇਆ ਜੀਵ ਇਉਂ ਨੱਚਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਬਾਂਦਰ ।

ਤੇਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜੀਵ ਨੀਚ (ਸੁਭਾਵ ਵਾਲੇ) ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਮਦੂਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਹੁਕਮ ਤੇ ਦੰਡ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਦੀਨਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦਿਆਲ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ (ਇਸ ਕ੍ਰੋਧ ਤੋਂ) ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ) ।੪੭।

ਭਾਵ:- ਬਲੀ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਕਈ ਝਗੜੇ ਖੜੇ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਦੁਖੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਨ ਹੀ ਇਕੋ ਇਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਲੋਭਾ ਲੰਪਟ ਸੰਗ ਸਿਰਮੋਰਹ ਅਨਿਕ ਲਹਰੀ ਕਲੋਲਤੇ ॥ ਧਾਵੰਤ ਜੀਆ ਬਹੁ ਪ੍ਰਕਾਰੰ ਅਨਿਕ ਭਾਂਤਿ ਬਹੁ ਡੋਲਤੇ ॥ ਨਚ ਮਿਤ੍ਰੰ ਨਚ ਇਸਟੰ ਨਚ ਬਾਧਵ ਨਚ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਤਵ ਲਜਯਾ ॥ ਅਕਰਣੰ ਕਰੋਤਿ ਅਖਾਦਿ ਖਾਦੰ ਅਸਾਜੰ ਸਾਜਿ ਸਮਜਯਾ ॥ ਤ੍ਰਾਹਿ ਤ੍ਰਾਹਿ ਸਰਣਿ ਸੁਆਮੀ ਬਿਗ੍ਰਾਪਿ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਨਰਹਰਹ ॥੪੮॥ {ਪੰਨਾ 1358}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਲੰਪਟ-ਮਗਨ, ਡੁੱਬਾ ਹੋਇਆ । ਸਿਰਮੋਰਹ-(i_rs'-m|| -ਸਿਰ ਦਾ ਤਾਜ) ਪ੍ਰਧਾਨ, ਮੁਖੀ ਬੰਦੇ । ਧਾਵੰਤ-ਦੌੜਦੇ ਹਨ (D||vilq) । ਲਜਯਾ-ਸ਼ਰਮ (l ||j ||) । ਅਕਰਣੰ-(AkxIX) ਨਾਹ ਕਰਨ ਜੋਗ । ਕਰੋਤਿ-(kr||iq) ਕਰਦਾ ਹੈ । ਅਖਾਦਿ-ਨਾਹ ਖਾਣ-ਜੋਗ (AK||^a, K||^a । K||d-to eat) । ਅਸਾਜੰ-ਨਾਹ ਸਾਜਣ-ਜੋਗ, ਨਾ ਮੁਮਕਿਨ । ਸਮਜਯਾ-ਸਮਾਜ, ਸਭਾ, ਮੰਡਲੀ (ਭਾਵ, ਨਿਸੰਗ ਹੋ

ਕੇ, ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੌਰ ਤੇ) । ਵਿਗ੍ਰਾਪਿ—ਬੇਨਤੀ (iv<wiĒq, iv<wiĒq) । ਨਰਹਰਹ—ਪਰਮਾਤਮਾ । ਤ੍ਰਾਹਿ— (>wX0v) ਬਚਾ ਲੈ । ਤਵ—ਤੇਰੇ (ਕਾਰਨ), ਤੇਰੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਰਹਿ ਕੇ (qv) । ਨ ਚ—ਨਾਹ ਤਾਂ (n c) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਲੋਭ! ਮੁਖੀ ਬੰਦੇ (ਭੀ) ਤੇਰੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ (ਰਹਿ ਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ) ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇਰੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ (ਫਸ ਕੇ) ਅਨੇਕਾਂ ਕਲੋਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਤੇਰੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋਏ ਜੀਵ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਟਕਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਅਨੇਕਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਡੋਲਦੇ ਹਨ ।

ਤੇਰੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਹ ਕਿਸੇ ਮਿਤ੍ਰ ਦੀ, ਨਾਹ ਗੁਰੂ-ਪੀਰ ਦੀ, ਨਾਹ ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਦੀ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਾਂ ਪਿਉ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਰਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਜੀਵ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ, ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨਹੀਂ ਖਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ, ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਲੋਭ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ) ਇਉਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਹੇ ਸੁਆਮੀ! ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈ, ਬਚਾ ਲੈ ।੪੮।

ਭਾਵ:- ਲੋਭ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਰਮ-ਹਯਾ ਛੱਡ ਕੇ ਅਯੋਗ ਕਰਤੂਤਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੀ ਦਰ ਤੇ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਜਨਮ ਮਰਣ ਮੂਲੰ ਅਹੰਕਾਰੰ ਪਾਪਾਤਮਾ ॥ ਮਿਤ੍ਰੰ ਤਜੰਤਿ ਸਤ੍ਰੰ ਦ੍ਰਿੜੰਤਿ ਅਨਿਕ ਮਾਯਾ ਬਿਸ੍ਰੀਰਨਹ ॥ ਆਵੰਤ ਜਾਵੰਤ ਥਕੰਤ ਜੀਆ ਦੁਖ ਸੁਖ ਬਹੁ ਭੋਗਣਹ ॥ ਭ੍ਰਮ ਭਯਾਨ ਉਦਿਆਨ ਰਮਣੰ ਮਹਾ ਬਿਕਟ ਅਸਾਧ ਰੋਗਣਹ ॥ ਬੈਦੰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਆਰਾਧਿ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰੇ ॥੪੯॥ {ਪੰਨਾ 1358}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਾਪਾਤਮਾ—ਦੁਸ਼ਟਾਤਮਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਮਨ ਸਦਾ ਪਾਪ ਵਿਚ ਰਹੇ (pāpātmā) । ਦ੍ਰਿੜੰਤਿ—ਪੱਕਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਬਿਸ੍ਰੀਰਨਹ—ਖਿਲਾਰਾ, ਪਸਾਰਾ (iv0qIx) । ਬਿਕਟ—ਭਿਆਨਕ, ਬਿਖੜਾ (ivkt) । ਅਸਾਧ—ਜਿਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਨ ਹੋ ਸਕੇ (Asādh, A0wDnIX) । ਬੈਦੰ—ਬੈਦ, ਹਕੀਮ (vd) । ਰਮਣੰ—ਭਟਕਣਾ । ਉਦਿਆਨ—ਜੰਗਲ (a^ann) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪਾਪੀ ਅਹੰਕਾਰ! ਤੂੰ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈਂ । ਮਾਇਆ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਖਿਲਾਰੇ ਖਿਲਾਰ ਕੇ ਤੂੰ ਮਿੱਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਾ ਕੇ ਵੈਰੀ ਪੱਕੇ ਕਰਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ ।

(ਤੇਰੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ) ਜੀਵ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਥੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਨੇਕਾਂ ਦੁੱਖ ਸੁਖ ਭੋਗਦੇ ਹਨ, ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ, ਮਾਨੋ, ਡਰਾਉਣੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਬੜੇ ਭਿਆਨਕ ਲਾ-ਇਲਾਜ ਰੋਗਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ ।

(ਅਹੰਕਾਰ ਦੇ ਰੋਗ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਵਾਲਾ) ਹਕੀਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਿਮਰ ।੪੯।

ਭਾਵ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਇਕ ਐਸਾ ਹਕੀਮ ਹੈ ਜੋ ਅਹੰਕਾਰ ਦੇ ਰੋਗ ਤੋਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਹੰਕਾਰ ਦੇ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵ ਅਨੇਕਾਂ ਵੈਰੀ ਸਹੇੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਪ੍ਰਾਣ ਨਾਥ ਗੋਬਿੰਦਹ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨ ਜਗਦ ਗੁਰੋ ॥ ਹੇ ਸੰਸਾਰ ਤਾਪ ਹਰਣਹ ਕਰੁਣਾ ਮੈ ਸਭ ਦੁਖ ਹਰੋ ॥ ਹੇ ਸਰਣਿ ਜੋਗ ਦਯਾਲਹ ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਮਯਾ ਕਰੋ ॥ ਸਰੀਰ ਸ੍ਰਸਥ ਖੀਣ ਸਮਏ ਸਿਮਰੰਤਿ ਨਾਨਕ ਰਾਮ ਦਾਮੋਦਰ ਮਾਧਵਹ ॥੫੦॥ {ਪੰਨਾ 1358}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਗਦ ਗੁਰੋ—ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਗੁਰੂ! ਹਰੋ—ਦੂਰ ਕਰੋ (Hā-to take away) । ਮਯਾ—ਤਰਸ, ਕਿਰਪਾ (mXs) । ਸ੍ਰਸਥ—(0vW0ÅX) ਅਰੋਗਤਾ । ਸਮਏ—ਵੇਲੇ (smX) । ਕਰੁਣਾ—(k{xW) ਤਰਸ । ਕਰੁਣਾ ਮੈ—ਕਰੁਣਾ—ਮੈ, ਤਰਸ-ਰੂਪ (k{xW-mX) । ਦਯਾਲਹ—(dXW-AWl X) ਦਇਆ ਦਾ ਘਰ । ਕਰੋ—ਕਰ (k{) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਗੋਬਿੰਦ! ਹੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ! ਹੇ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ! ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਗੁਰੂ! ਹੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ! ਹੇ ਤਰਸ-ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ! (ਜੀਵਾਂ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼ ਦੂਰ ਕਰ ।

ਹੇ ਦਇਆ ਦੇ ਘਰ! ਹੇ ਸਰਨ ਆਇਆਂ ਦੀ ਸਹੈਤਾ ਕਰਨ-ਜੋਗ ਪ੍ਰਭੂ! ਹੇ ਦੀਨਾਂ ਦੇ ਨਾਥ! ਮੇਹਰ ਕਰ ।

ਹੇ ਰਾਮ! ਹੇ ਦਾਮੋਦਰ! ਹੇ ਮਾਧੋ! ਸਰੀਰਕ ਅਰੋਗਤਾ ਸਮੇ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਨਾਸ ਹੋਣ ਸਮੇ (ਹਰ ਵੇਲੇ) ਨਾਨਕ ਤੈਨੂੰ ਸਿਮਰਦਾ ਰਹੇ ।੫੦।

ਭਾਵ:- ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਿਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਉਹੀ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨਾਸ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ।

ਚਰਣ ਕਮਲ ਸਰਣੰ ਰਮਣੰ ਗੋਪਾਲ ਕੀਰਤਨਹ ॥ ਸਾਧ ਸੰਗੇਣ ਤਰਣੰ ਨਾਨਕ ਮਹਾ ਸਾਗਰ ਭੈ ਦੁਤਰਹ ॥੫੧॥ {ਪੰਨਾ 1358}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਮਣੰ—ਉਚਾਰਨਾ । ਦੁਤਰਹ—ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਰਨਾ ਔਖਾ ਹੋਵੇ (d0qr) । ਸਾਧ ਸੰਗੇਣ—ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕਰਨ ਨਾਲ । ਸਰਣ—ਓਟ ਆਸਰਾ । ਚਰਣ ਕਮਲ—ਕੌਲ ਫੁੱਲਾਂ ਵਰਗੇ ਸੋਹਣੇ ਚਰਨ । ਭੈ—ਡਰਾਂ (ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ), ਭਿਆਨਕ । ਸਾਗਰ—(swAwr) ਸਮੁੰਦਰ । ਕੀਰਤਨਹ—ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਸੰਸਾਰ) ਇਕ ਵੱਡਾ ਭਿਆਨਕ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ ।

ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ (ਲਿਆਂ), ਜਗਤ ਦੇ ਪਾਲਣਹਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਉਚਾਰਿਆਂ (ਇਸ ਵਿਚੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘ ਸਕੀਦਾ ਹੈ ।੫੧।

ਭਾਵ:- ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬੇੜੀ ਸਹੀ-ਸਲਾਮਤ ਪਾਰ ਲੰਘਣ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ—ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ।

ਸਿਰ ਮਸੂਕ ਰਖਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੰ ਹਸੁ ਕਾਯਾ ਰਖਾ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰਹ ॥ ਆਤਮ ਰਖਾ ਗੋਪਾਲ ਸੁਆਮੀ ਧਨ ਚਰਣ ਰਖਾ ਜਗਦੀਸ੍ਵਰਹ ॥ ਸਰਬ ਰਖਾ ਗੁਰ ਦਯਾਲਹ ਭੈ ਦੂਖ ਬਿਨਾਸਨਹ ॥ ਭਗਤਿ ਵਛਲ ਅਨਾਥ ਨਾਥੇ ਸਰਣਿ ਨਾਨਕ ਪੁਰਖ ਅਚੁਤਹ ॥੫੨॥ {ਪੰਨਾ 1358}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਖਾ—ਰਾਖੀ (r~w) । ਮਸੂਕ—ਮੱਥਾ (m0qk) । ਹਸੂ—ਹੱਥ (h0q) । ਕਾਯਾ—ਸਰੀਰ (k~X:) । ਅਚੁਤਹ—ਅਵਿਨਾਸੀ । (ਚਯੁ—ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਡਿੱਗ ਪੈਣਾ । ਚਯੁਤ—ਡਿੱਗਾ ਹੋਇਆ, ਨਾਸਵੰਤ । ਅਚਯੁਤ—ਨਾਹ ਨਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲਾ (AÁXiq) । (ਨੋਟ—ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ‘ਅਚ’ ਨੂੰ ਇਉਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਅਧਕ () ਹੈ ਅੱਚ) । ਆਤਮ—ਜਿੰਦ (AwAmn) । ਗੁਰ—ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ (ਪ੍ਰਭੂ) । ਵਛਲ—(v~sl) ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ।

ਅਰਥ:- ਸਿਰ, ਮੱਥਾ, ਹੱਥ, ਸਰੀਰ, ਜਿੰਦ, ਪੈਰ, ਧਨ-ਪਦਾਰਥ—ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰ, ਗੋਪਾਲ, ਸੁਆਮੀ, ਜਗਦੀਸਰ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਦਇਆ ਦਾ ਘਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ । ਉਹੀ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ, ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਉਸ ਅਵਿਨਾਸੀ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ । ਪ੨ ।

ਭਾਵ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਜਿੰਦ ਦੀ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਜੇਨ ਕਲਾ ਧਾਰਿਓ ਆਕਾਸੰ ਬੈਸੰਤਰੰ ਕਾਸਟ ਬੇਸਟੰ ॥ ਜੇਨ ਕਲਾ ਸਸਿ ਸੂਰ ਨਖੁਤ੍ਰੁ ਜੋਤਿੰ ਸਾਸੰ ਸਰੀਰ ਧਾਰਣੰ ॥ ਜੇਨ ਕਲਾ ਮਾਤ ਗਰਭ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੰ ਨਹ ਛੇਦੰਤ ਜਠਰ ਰੋਗਣਹ ॥ ਤੇਨ ਕਲਾ ਅਸਥੰਭੰ ਸਰੋਵਰੰ ਨਾਨਕ ਨਹ ਛਿਜੰਤਿ ਤਰੰਗ ਤੋਯਣਹ ॥ ਪ੩ ॥ {ਪੰਨਾ 1358-1359}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਲਾ—ਸੱਤਿਆ, ਤਾਕਤ (kl~) । ਬੈਸੰਤਰ—ਅੱਗ (v0v~nr:) । ਬੇਸਟੰ—(vj0tq) ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ, ਢਕਿਆ ਹੋਇਆ । ਜੇਨ—ਜਿਸ ਨੇ (Xj~by whom) । ਸਸਿ—ਚੰਦ੍ਰਮਾ (i~n) । ਨਖੁਤ੍ਰੁ—ਤਾਰੇ (n~0~) । ਜੋਤਿੰ—(^X~jqS) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ । ਅਸਥੰਭੰ—(0qMB), ਥੰਮ, ਸਹਾਰਾ; ਆਸਰਾ । ਤੋਯਣਹ—ਜਲ (q~X) । ਸੂਰ—ਸੂਰਜ (skl) । ਸਰੀਰ—(rln) । ਸਾਸ—ਸਾਹ (0v~si) । ਜਠਰ—(j Tr~The womb) ਮਾਂ ਦਾ ਪੇਟ । ਤੇਨ—(qj~by him) ਉਸ ਨੇ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੱਤਿਆ ਨਾਲ ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਟਿਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗ ਨੂੰ ਲੱਕੜ ਨਾਲ ਢਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ;

ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਸੂਰਜ ਤਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਟਿਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਸੁਆਸ ਟਿਕਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ;

ਜਿਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੱਤਿਆ ਨਾਲ ਮਾਂ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ (ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ), ਮਾਂ ਦੇ ਪੇਟ ਦੀ ਅੱਗ-ਰੂਪ ਰੋਗ ਜੀਵ ਦਾ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ । ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਸ (ਸੰਸਾਰ-) ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਆਸਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ (ਜੀਵਾਂ ਦਾ) ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ । ਪ੩ ।

ਭਾਵ:- ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਸਮਾਨ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਉੱਠ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਕਾਰ ਤਬਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ।

ਗੁਸਾਂਈ ਗਰਿਸ੍ਰੂ ਰੂਪੇਣ ਸਿਮਰਣੰ ਸਰਬਤ੍ਰ ਜੀਵਣਹ ॥ ਲਬਧੰ ਸੰਤ ਸੰਗੇਣ ਨਾਨਕ ਸ੍ਰਫ ਮਾਰਗ
ਹਰਿ ਭਗਤਣਹ ॥੫੪॥ {ਪੰਨਾ 1359}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਰਿਸ੍ਰੂ—ਬਹੁਤ ਵਜ਼ਨਦਾਰ, ਵੱਡਾ ਭਾਰੀ (AṁṁT) । ਸ੍ਰਫ—ਨਿਰਮਲ, ਸਾਫ਼ (ŌvÁC) ।
ਮਾਰਗ—ਰਸਤਾ (mṁṁṁ) । ਲਬਧੰ—ਲੱਭ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੀਵਣਹ—ਜੀਵਨ, ਜਿੰਦ, ਸਹਾਰਾ
(j lvn) । ਸਰਬਤ੍ਰ—(svṁ) ਹਰ ਥਾਂ । ਸਰਬਤ੍ਰ ਜੀਵਣਹ—ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ । ਹਰਿ ਭਗਤਣਹ—
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ । ਗੁਸਾਂਈ—ਜਗਤ ਦਾ ਮਾਲਕ (Aṁṁṁvṁmṁ) ।

ਅਰਥ:- ਜਗਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਹਸਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ
(ਸਹਾਰਾ) ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਹੀ (ਇਨਸਾਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਫਰ ਦਾ) ਨਿਰਮਲ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਧ
ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਲੱਭਦਾ ਹੈ ।੫੪।

ਭਾਵ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਹੀ ਇਨਸਾਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਫਰ ਵਾਸਤੇ ਪੱਧਰਾ ਰਸਤਾ ਹੈ । ਇਹ ਦਾਤਿ
ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

ਮਸਕੰ ਭਗਨੰਤ ਸੈਲੰ ਕਰਦਮੰ ਤਰੰਤ ਪਪੀਲਕਹ ॥ ਸਾਗਰੰ ਲੰਘੰਤਿ ਪਿੰਗੰ ਤਮ ਪਰਗਾਸ ਅੰਧਕਹ
॥ ਸਾਧ ਸੰਗੇਣਿ ਸਿਮਰੰਤਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਰਣਿ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰੇ ॥੫੫॥ {ਪੰਨਾ 1359}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਸਕੰ—ਮੱਛਰ (ਕਮਜ਼ੋਰ ਜੀਵ) (m_k:) । ਭਗਨੰਤ—ਤੋੜ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਸੈਲੰ—ਪਹਾੜ,
ਪੱਥਰ (ਅਹੰਕਾਰ) (_||:) । ਕਰਦਮੰ—ਚਿੱਕੜ (ਮੋਹ) (kdm:) । ਪਪੀਲਕਹ—ਕੀੜੀ । pll k:,
plil k:™ an ant) । ਪਿੰਗੰ—ਪਿੰਗਲਾ, ਲੂਲੂ (ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ) । ਤਮ—ਹਨੇਰਾ (qms) ।
ਅੰਧਕਹ—ਅੰਨ੍ਹਾ (ਅਗਿਆਨੀ (ANDk:) । ਤਰੰਤ—ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (qriq, qrq:, qriṁq) । ਸਾਧ
ਸੰਗੇਣਿ—ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (sṁṁṁṁṁ) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਓਟ ਲੈ ਕੇ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਸਿਮਰਨ
ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਪਹਿਲਾਂ) ਮੱਛਰ (ਵਾਂਗ ਨਿਤਾਣਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਹੁਣ) ਪਹਾੜ (ਅਹੰਕਾਰ) ਨੂੰ ਤੋੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ,
ਉਹ (ਪਹਿਲਾਂ) ਕੀੜੀ (ਵਾਂਗ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਹੁਣ) ਚਿੱਕੜ (ਮੋਹ) ਤੋਂ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਪਹਿਲਾਂ)
ਲੂਲੂ ਸਮਾਨ (ਨਿਆਸਰਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਹੁਣ ਸੰਸਾਰ-) ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਪਹਿਲਾਂ
ਅਗਿਆਨੀ) ਅੰਨ੍ਹੇ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਚਾਨਣ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੫੫।

ਭਾਵ:- ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮੋਹ
ਅਹੰਕਾਰ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਬਲੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਜੋਗਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਤਿਲਕ ਹੀਣੰ ਜਥਾ ਬਿਪ੍ਰਾ ਅਮਰ ਹੀਣੰ ਜਥਾ ਰਾਜਨਹ ॥ ਆਵਧ ਹੀਣੰ ਜਥਾ ਸੂਰਾ ਨਾਨਕ ਧਰਮ
ਹੀਣੰ ਤਥਾ ਬੈਸ੍ਰਵਹ ॥੫੬॥ {ਪੰਨਾ 1359}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਥਾ—ਜਿਵੇਂ (XQṁ) । ਬਿਪ੍ਰਾ—ਬ੍ਰਾਹਮਣ (ivpr) । ਅਮਰ—ਹੁਕਮ । ਆਵਧ—ਸ਼ਸਤ੍ਰ
(Aṁṁṁṁ) ਸੂਰਾ—ਸੂਰਮਾ (sr:) । ਬੈਸ੍ਰਵਹ—ਵਿਸ਼ਨੂ ਦਾ ਭਗਤ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਗਤ (vṁṁxv:) ।

ਹੀਣ—ਸੱਖਣਾ (hln) ।

ਅਰਥ:- ਜਿਵੇਂ ਤਿਲਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਜਿਵੇਂ ਹੁਕਮ (ਦੀ ਸਮਰਥਾ) ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਰਾਜਾ, ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸੂਰਮਾ (ਸੋਭਾ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦਾ), ਤਿਵੇਂ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਧਰਮ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਵਿਸ਼ਨੂ-ਭਗਤ (ਸਮਝੋ) । ਪ੬।

ਭਾਵ:- ਨਿਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧਰਮੀ ਅਖਵਾਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਧਰਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਨ ਸੰਖੰ ਨ ਚਕ੍ਰੰ ਨ ਗਦਾ ਨ ਸਿਆਮੰ ॥ ਅਸੂਰਜ ਰੂਪੰ ਰਹੰਤ ਜਨਮੰ ॥ ਨੇਤ ਨੇਤ ਕਥੰਤਿ ਬੇਦਾ ॥
ਉਚ ਮੂਚ ਅਪਾਰ ਗੋਬਿੰਦਹ ॥ ਬਸੰਤਿ ਸਾਧ ਰਿਦਯੰ ਅਚੁਤ ਬੁਝੰਤਿ ਨਾਨਕ ਬਡਭਾਗੀਅਹ
॥੫੭॥ {ਪੰਨਾ 1359}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਦਾ—ਮੁਗਦਰ (Awdw) । ਸੰਖੰ—(K) । ਸਿਆਮ—ਕਾਲਾ (OXim:) । ਕਥੰਤਿ—
ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (kQilq) । ਨੇਤ—ਨ ਇਤਿ, ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ (n eiq) । ਮੂਚ—ਵੱਡਾ । ਅਚੁਤ—
ਅਭਿਨਾਸੀ ਪ੍ਰਭ । (ਨੋਟ:- ਲਫਜ਼ ‘ਅਚੁਤ’ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ‘ਅਚ’ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ
‘ਅੱਚ’ AAXiq) ।

ਅਰਥ:- ਗੋਬਿੰਦ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, (ਬਹੁਤ) ਉੱਚਾ ਹੈ, (ਬਹੁਤ) ਵੱਡਾ ਹੈ, ਵੇਦ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਵਰਗਾ ਹੋਰ
ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਜਨਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਅਚਰਜ ਹੈ (ਜੋ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ), ਉਸ ਦੇ
ਹੱਥ ਵਿਚ ਨਾਹ ਸੰਖ ਹੈ ਨਾਹ ਚੱਕ੍ਰ ਹੈ ਨਾਹ ਗਦਾ ਹੈ, ਨਾਹ ਹੀ ਉਹ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਵਾਲਾ ਹੈ । (ਭਾਵ, ਨਾਹ ਹੀ
ਉਹ ਵਿਸ਼ਨੂ ਹੈ ਨਾਹ ਹੀ ਉਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਹੈ) ।

ਉਹ ਅਭਿਨਾਸੀ ਪ੍ਰਭੂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਹੀ (ਇਹ
ਗੱਲ) ਸਮਝਦੇ ਹਨ । ੫੭।

ਭਾਵ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ।

ਉਦਿਆਨ ਬਸਨੰ ਸੰਸਾਰੰ ਸਨਬੰਧੀ ਸ੍ਰਾਨ ਸਿਆਲ ਖਰਹ ॥ ਬਿਖਮ ਸਥਾਨ ਮਨ ਮੋਹ ਮਦਿਰੰ ਮਹਾਂ
ਅਸਾਧ ਪੰਚ ਤਸਕਰਹ ॥ ਹੀਤ ਮੋਹ ਭੈ ਭਰਮ ਭ੍ਰਮਣੰ ਅਹੰ ਫਾਂਸ ਤੀਖੁਣ ਕਠਿਨਹ ॥ ਪਾਵਕ
ਤੋਅ ਅਸਾਧ ਘੋਰੰ ਅਗਮ ਤੀਰ ਨਹ ਲੰਘਨਹ ॥ ਭਜੁ ਸਾਧਸੰਗਿ ਗੁਪਾਲ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਚਰਣ
ਸਰਣ ਉਧਰਣ ਕ੍ਰਿਪਾ ॥੫੮॥ {ਪੰਨਾ 1359}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਉਦਿਆਨ—ਜੰਗਲ (a^awn) । ਸ੍ਰਾਨ—ਕੁੱਤਾ (0vn) । ਸਿਆਲ—ਗਿੱਦੜ (A) ।
ਖਰਹ—ਖੋਤਾ, ਖਰ (Kr:™ an ass) । ਬਿਖਮ—ਕਠਨ, ਔਖਾ (iv-m) । ਮਦਿਰੰ—ਸ਼ਰਾਬ (mdrw) ।
ਅਸਾਧ—ਜੋ ਸਾਧੇ ਨਾਹ ਜਾ ਸਕਣ (ASWEX) । ਤਸਕਰਹ—ਚੋਰ (q0kr:) । ਹੀਤ—ਹਿਤ । ਅਹੰ—
ਹਉਮੈ (Ah) । ਤੀਖੁਣ—ਤੇਜ਼, ਤਿੱਖੀ (ql™x) । ਪਾਵਕ—ਅੱਗ (ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ) (pivk) । ਤੋਅ—ਪਾਣੀ
(ਸੰਸਾਰਕ ਪਦਾਰਥ) (qwx) । ਤੀਰ—ਕੰਢਾ (qlr) । ਅਗਮ—ਅਪਹੁੰਚ (AAXMX) । ਉਧਰਣ—ਉੱਧਾਰ
(AS*rx) ।

ਅਰਥ:- ਜੀਵ ਦਾ ਵਾਸਾ ਇਕ ਐਸੇ ਸੰਸਾਰ-ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕੁੱਤੇ, ਗਿੱਦੜ, ਖੋਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀ ਹਨ

(ਭਾਵ, ਜੀਵ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਕੁੱਤੇ ਗਿੱਦੜ ਖੋਤੇ ਵਰਗਾ ਹੈ) । ਜੀਵ ਦਾ ਮਨ ਬੜੇ ਔਖੇ ਥਾਂ (ਫਸਿਆ ਪਿਆ) ਹੈ, ਮੋਹ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ (ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੈ), ਵੱਡੇ ਅਜਿੱਤ ਪੰਜ (ਕਾਮਾਦਿਕ) ਚੋਰ (ਇਸ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹਨ) ।

ਇਤ, ਮੋਹ, (ਅਨੇਕਾਂ) ਸਹਿਮ, ਭਟਕਣਾਂ (ਵਿਚ ਜੀਵ ਕਾਬੂ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ), ਹਉਮੈ ਦੀ ਔਖੀ ਤਿੱਖੀ ਫਾਹੀ (ਇਸ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ) ।

(ਜੀਵ ਇਕ ਐਸੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਗੋਤੇ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਥੇ) ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਭਿਆਨਕ ਅਸਾਧ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ (ਠਾਠਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ), (ਉਸ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ) ਕੰਢਾ ਅਪਹੁੰਚ ਹੈ, ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਲੰਘਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਗੋਪਾਲ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਓਟ ਲਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ (ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਬਚਾਉ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪ੮।

ਭਾਵ:- ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਦਾਤਿ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ।

ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੰਤ ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਪਾਲਹ ਸਗਲੁੰ ਰੋਗ ਖੰਡਣਹ ॥ ਸਾਧ ਸੰਗੇਣਿ ਗੁਣ ਰਮਤ ਨਾਨਕ ਸਰਣਿ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰਹ ॥੫੯॥ {ਪੰਨਾ 1359}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਗਲੁੰ—ਸਾਰੇ, ਸਗਲੇ (skl) । ਸੰਗੇਣਿ—ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ, ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (sAng) । ਰਮਤ—ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ (rmqt) ।

ਅਰਥ:- ਜਦੋਂ ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਪਾਲ (ਜੀਵ ਉਤੇ) ਕਿਰਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ (ਉਸ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਰੋਗ ਨਾਸ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪ੯।

ਭਾਵ:- ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ।

ਸਿਆਮਲੰ ਮਧੁਰ ਮਾਨੁਖੰ ਰਿਦਯੰ ਭੂਮਿ ਵੈਰਣਹ ॥ ਨਿਵੰਤਿ ਹੋਵੰਤਿ ਮਿਥਿਆ ਚੇਤਨੰ ਸੰਤ ਸ੍ਰਜਨਹ ॥੬੦॥ {ਪੰਨਾ 1359}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਿਆਮਲੰ—ਸੁੰਦਰ, ਮਨੋਹਰ । ਮਧੁਰ—ਮਿੱਠਾ (mDr) । ਭੂਮਿ—ਧਰਤੀ (Bim) । ਰਿਦਯੰ—(HidX) । ਮਿਥਿਆ—ਵਿਅਰਥ, ਝੂਠ (imAX) । ਸ੍ਰਜਨਹ—ਭਲੇ ਮਨੁੱਖ (S^j n:™ a good man) । ਚੇਤਨ—ਸਾਵਧਾਨ, ਹੋਸ਼ੀਆਰ ।

ਅਰਥ:- ਮਨੁੱਖ (ਵੇਖਣ ਨੂੰ) ਸੋਹਣਾ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਮਿਠ-ਬੋਲਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ-ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਵੈਰ (ਦਾ ਬੀਜ) ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ (ਦੂਜਿਆਂ ਅੱਗੇ) ਲਿਫਣਾ (ਨਿਰੀ) ਠੱਗੀ ਹੈ ।

ਭਲੇ ਮਨੁੱਖ ਸੰਤ ਜਨ (ਇਸ ਉਕਾਈ ਵਲੋਂ) ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੬੦ ।

ਭਾਵ:- ਭਲਾ ਮਨੁੱਖ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਅੰਦਰੋਂ ਭੀ ਭਲਾ ਹੈ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਭੀ ਭਲਾ ਹੈ । ਅੰਦਰ ਖੋਟ ਰੱਖ ਕੇ ਭਲਾਈ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਅਚੇਤ ਮੂੜਾ ਨ ਜਾਣੰਤ ਘਟੰਤ ਸਾਸਾ ਨਿਤ ਪ੍ਰਤੇ ॥ ਛਿਜੰਤ ਮਹਾ ਸੁੰਦਰੀ ਕਾਂਇਆ ਕਾਲ ਕੰਨਿਆ ਗ੍ਰਾਸਤੇ ॥ ਰਚੰਤਿ ਪੁਰਖਹ ਕੁਟੰਬ ਲੀਲਾ ਅਨਿਤ ਆਸਾ ਬਿਖਿਆ ਬਿਨੋਦ ॥ ਭ੍ਰਮੰਤਿ ਭ੍ਰਮੰਤਿ ਬਹੁ ਜਨਮ ਹਾਰਿਓ ਸਰਣਿ ਨਾਨਕ ਕਰੁਣਾ ਮਯਹ ॥੬੧॥ {ਪੰਨਾ 1359}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਚੇਤ—ਗ਼ਾਫ਼ਲ, ਬੇ-ਸਮਝ (Acqs, Aicúw—ਬੇ-ਸਮਝ) । ਮੂੜਾ—ਮੂਰਖ (mF:) । ਘਟੰਤ—ਘਟ ਰਹੇ ਹਨ (G^—to shake) । ਸਾਸ—(Óvws) ਸਾਹ । ਨਿਤ ਪ੍ਰਤੇ—ਸਦਾ । ਛਿਜੰਤ—ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਕਾਂਇਆ—ਦੇਹ, ਸਰੀਰ (kwx:) । ਕਾਲ ਕੰਨਿਆ—ਮੌਤ ਦੀ ਧੀ (ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ) (kwxw) । ਗ੍ਰਾਸਤੇ—ਖਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਗ੍ਰਾਸ ਰਹੀ ਹੈ (AwS—to devour AwSqy) । ਬਿਖਿਆ—ਮਾਇਆ । ਬਿਨੋਦ—ਅਨੰਦ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ (ivnw) । ਭ੍ਰਮੰਤਿ ਭ੍ਰਮੰਤਿ—ਭਟਕਦਿਆਂ ਭਟਕਦਿਆਂ (Bkn—to wander) । ਕਰੁਣਾਮਯਹ—ਕਰੁਣਾ—ਮਯਹ, ਤਰਸ—ਰੂਪ, ਦਇਆ—ਸਰੂਪ । ਅਨਿਤ—ਨਿੱਤ ਨਾਹ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ । ਕਰੁਣਾ—(k{xw)—ਤਰਸ ।

ਅਰਥ:- ਬੇ-ਸਮਝ ਮੂਰਖ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਸੁਆਸ ਸਦਾ ਘਟਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਸਰੀਰ (ਦਿਨੋ—ਦਿਨ) ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਿਰਧ-ਅਵਸਥਾ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਪਾਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(ਅਜੇਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਭੀ) ਬੰਦਾ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਕਲੋਲਾਂ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਿੱਤ ਨਾਹ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ (ਬਣਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ) ।

(ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਅਨੇਕਾਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦਾ ਜੀਵ ਥੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਇਸ ਕਲੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ) ਦਇਆ—ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ । ੬੧।

ਭਾਵ:- ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ । ਬੁਢੇਪਾ ਆ ਕੇ ਮੌਤ ਸਿਰ ਉਤੇ ਕੂਕ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਮੋਹ ਤੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਹੀ ਬਚਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਹੇ ਜਿਹਬੇ ਹੇ ਰਸਗੇ ਮਧੁਰ ਪ੍ਰਿਅ ਤੁਯੰ ॥ ਸਤ ਹਤੰ ਪਰਮ ਬਾਦੰ ਅਵਰਤ ਏਥਹ ਸੁਧ ਅਫਰਣਹ ॥ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਮੋਦਰ ਮਾਧਵੇ ॥੬੨॥ {ਪੰਨਾ 1359}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿਹਬਾ—ਜੀਭ । ਰਸਗੇ—ਰਸਗੁ, ਰਸਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲੀ (rs<) ਸੁਆਦਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ । ਤੁਯੰ—ਤੈਨੂੰ । ਅਵਰਤਏਥਹ—(AwvAqXQw:) । ਮੁੜ ਮੁੜ ਉਚਾਰਨ ਕਰ (Dwvq—cause to repeat, recite) । ਮਧੁਰ—ਮਿੱਠੇ (ਪਦਾਰਥ) (mDr) । ਪ੍ਰਿਅ—ਪਿਆਰੇ (ipxw) । ਅਫਰਣ—(A~r) ਲਫਜ਼, ਸ਼ਬਦ । ਸੁਧ—(ud) ਪਵਿੱਤਰ । ਸਤ—(sq—The really existent truth) ਸਦਾ—ਥਿਰ ਹਰਿ—ਨਾਮ । ਹਤੰ—(hq) ਮੁਈ ਹੋਈ । ਬਾਦੰ—(vwd) ਝਗੜੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਜੀਭ! ਹੇ (ਸਭ) ਰਸਾਂ ਦੇ ਜਾਣਨ ਵਾਲੀ! (ਹੇ ਚਸਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ! ਹੇ ਚਸਕਿਆਂ ਵਿਚ ਫਸੀ ਹੋਈ!) ਮਿੱਠੇ ਪਦਾਰਥ ਤੈਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ (-

ਸਿਮਰਨ) ਵਲੋਂ ਤੂੰ ਮਰੀ ਪਈ ਹੈਂ, ਤੇ ਹੋਰ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਝਗੜੇ ਸਹੇੜਦੀ ਹੈਂ ।

ਹੇ ਜੀਭ! ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਮੋਦਰ ਮਾਧੋ—ਇਹ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸ਼ਬਦ ਤੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਉਚਾਰਨ ਕਰ (ਤਦੋਂ ਹੀ ਤੂੰ ਜੀਭ ਅਖਵਾਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇਂਗੀ) । ੬੨ ।

ਭਾਵ:- ਜੀਭ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚਸਕਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ।

ਗਰਬੰਤਿ ਨਾਰੀ ਮਦੋਨ ਮਤੰ ॥ ਬਲਵੰਤ ਬਲਾਤ ਕਾਰਣਹ ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਨਹ ਭਜੰਤ ਤ੍ਰਿਣ
ਸਮਾਨਿ ਪ੍ਰਿਗੁ ਜਨਮਨਹ ॥ ਹੇ ਪਪੀਲਕਾ ਗ੍ਰੁਸਟੇ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿਮਰਣ ਤੁਯੰ ਧਨੇ ॥ ਨਾਨਕ ਅਨਿਕ
ਬਾਰ ਨਮੋ ਨਮਹ ॥੬੩॥ {ਪੰਨਾ 1359}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਰਬੰਤਿ—(ਅੰਕਾਰ) ਅਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਅੰਕਾਰ—to be proud) । ਮਦੋਨਮਤੰ—
ਮਦ-ਉਨਮਤ, ਕਾਮ-ਵਾਸਨਾ ਵਿਚ ਮਸਤ (ਅੰਕਾਰ—intoxicated) । ਬਲਾਤਕਾਰਣਹ—ਵਧੀਕੀਆਂ ਕਰਨ
ਵਾਲਾ (ਬਲਾਤਕਾਰਣਹ—violence) । ਤ੍ਰਿਣ—ਤੀਲਾ (ਤੀਲਾ) । ਸਮਾਨਿ—ਬਰਾਬਰ । ਪ੍ਰਿਗੁ—ਫਿਟਕਾਰ-ਜੋਗ
(ਫਿਟਕਾਰ-ਜੋਗ) । ਪਪੀਲਕਾ—ਕੀੜੀ (ਕੀੜੀ) । ਗ੍ਰੁਸਟ—(ਗਰਿਸਟ) ਭਾਰੀ, ਵਜ਼ਨਦਾਰ (ਗਰਿਸਟ—most
important) । ਤੁਯੰ—ਤੇਰਾ (ਤੇਰਾ) ।

ਅਰਥ:- (ਜਿਹੜਾ) ਮਨੁੱਖ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਮਦ ਵਿਚ ਮਸਤਿਆ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਲਵਾਨ ਜਾਣ ਕੇ
ਅਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ (ਹੋਰਨਾਂ ਉਤੇ) ਧੱਕਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ
ਧਰਦਾ, (ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਹਸਤੀ) ਤੀਲੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਫਿਟਕਾਰ-ਜੋਗ ਹੈ ।

ਹੇ ਕੀੜੀ! (ਜੇ) ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਤੇਰਾ ਧਨ ਹੈ, (ਤਾਂ ਤੂੰ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ) ਭਾਰੀ ਹੈਂ (ਤੇਰੇ
ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਉਹ ਬਲਵਾਨ ਮਨੁੱਖ ਹੋਲਾ ਤੀਲੇ-ਸਮਾਨ ਹੈ) ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅੱਗੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ । ੬੩ ।

ਭਾਵ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਉਤੇ ਵਧੀਕੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਹੰਕਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ
ਸਿਮਰਨ ਵਾਲਾ ਅੱਤ ਗਰੀਬ ਮਨੁੱਖ ਚੰਗਾ ਹੈ । ਅਹੰਕਾਰੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵਿਅਰਥ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਅਜਿਹੇ
ਕਰਮ ਹੀ ਸਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਹੀ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਤ੍ਰਿਣੰ ਤ ਮੇਰੰ ਸਹਕੰ ਤ ਹਰੀਅੰ ॥ ਬੁਡੰ ਤ ਤਰੀਅੰ ਉਣੰ ਤ ਭਰੀਅੰ ॥ ਅੰਧਕਾਰ ਕੋਟਿ ਸੂਰ ਉਜਾਰੰ
॥ ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਰ ਦਯਾਰੰ ॥੬੪॥ {ਪੰਨਾ 1359}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੇਰੰ—ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ (ਸੁਮੇਰ) । ਸਹਕੰ—(ਸਹਕੰ) ਸੁੱਕਾ ਹੋਇਆ । ਬੁਡੰ—ਭੁੱਬਦਾ । ਉਣੰ—
ਸੱਖਣਾ । ਕੋਟਿ—(ਕੋਟਿ) ਕੋੜ । ਸੂਰ—(ਸੂਰ) ਸੂਰਜ । ਉਜਾਰੰ—ਚਾਨਣ (ਚਾਨਣ) । ਦਯਾਰੰ—
ਦਇਆਲ (ਦਇਆਲ) ।

ਅਰਥ:- ਨਾਨਕ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਉਤੇ) ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਿਆਲ ਹੋ ਜਾਏ, ਉਹ ਤੀਲੇ ਤੋਂ ਸੁਮੇਰ
ਪਰਬਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੁਕੇ ਤੋਂ ਹਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ) ਭੁੱਬਦਾ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ)
ਸੱਖਣਾ (ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ) ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ) ਹਨੇਰੇ ਤੋਂ ਕੋੜਾਂ ਸੂਰਜਾਂ ਦਾ ਚਾਨਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

। ੬੪ ।

ਭਾਵ:- ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁਕਦਾ, ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਬ੍ਰਹਮਣਹ ਸੰਗਿ ਉਧਰਣੰ ਬ੍ਰਹਮ ਕਰਮ ਜਿ ਪੂਰਣਹ ॥ ਆਤਮ ਰਤੰ ਸੰਸਾਰ ਗਹੰ ਤੇ ਨਰ ਨਾਨਕ ਨਿਹਫਲਹ ॥੬੫॥ {ਪੰਨਾ 1360}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੰਗਿ—ਨਾਲ, ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ । ਉਧਰਣੰ—(aḥdrx) ਉੱਧਾਰ । ਬ੍ਰਹਮ—ਪਰਮਾਤਮਾ । ਬ੍ਰਹਮ ਕਰਮ—ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਣ ਦਾ ਕੰਮ । ਜਿ—ਜੋ, ਜਿਹੜਾ । ਆਤਮ—ਆਪਣਾ ਆਪ, ਆਪਣਾ ਮਨ (Aḥmān) । ਰਤੰ—ਰੱਤਾ ਹੋਇਆ । ਗਹੰਤੇ—(AḥCin) ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਨਰ—ਉਹ ਮਨੁੱਖ, ਉਹ ਬੰਦੇ । ਨਿਹਫਲਹ—(inōPI —fruitless) ਅਫਲ ।

ਅਰਥ:- ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਹਰੀ-ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਅਸਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਉਸ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ (ਹੋਰਨਾਂ ਦਾ ਭੀ) ਉੱਧਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

(ਪਰ) ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਮਨ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ (ਜਗਤ ਤੋਂ) ਨਿਸਫਲ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੬੫ ।

ਭਾਵ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਭੀ ਕੁਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ (ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਦਾ ਭੀ) ਮਨੁੱਖ ਵਿਅਰਥ ਜੀਵਨ ਗਵਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਰ ਦਰਬ ਹਿਰਣੰ ਬਹੁ ਵਿਘਨ ਕਰਣੰ ਉਚਰਣੰ ਸਰਬ ਜੀਅ ਕਹ ॥ ਲਉ ਲਈ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਅਤਿਪਤਿ ਮਨ ਮਾਏ ਕਰਮ ਕਰਤ ਸਿ ਸੂਕਰਹ ॥੬੬॥ {ਪੰਨਾ 1360}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਰ—ਪਰਾਇਆ । ਦਰਬ—ਧਨ (dḥX) । ਹਿਰਣੰ—ਚੁਰਾਣਾ (Hā—to steal) । ਕਹ—ਵਾਸਤੇ, ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ । ਸਰਬ—ਸਾਰੇ, ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਬੋਲ । ਲਉ—ਮੈਂ ਲੈ ਲਵਾਂ । ਲਈ—ਮੈਂ ਲੈ ਲਵਾਂ । ਮਾਏ—ਮਾਇਆ । ਸੂਕਰਹ—ਸੂਰ (sḥkr) । ਜੀਅ ਕਹ—ਜਿੰਦ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ, ਜਿੰਦ ਪਾਲਣ ਵਾਸਤੇ, ਉਪਜੀਵਿਕਾ ਵਾਸਤੇ । ਅਤਿਪਤਿ—(ਅ-ਤਿਪਤਿ), ਭੁੱਖ, ਅਸੰਤੋਖ । ਸ—ਸੇ, ਉਹ ਬੰਦੇ ।

ਅਰਥ:- ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਪਾਲਣ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਚੁਰਾਂਦੇ ਹਨ, ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਰੋੜਾ ਅਟਕਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਬੋਲ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਸਦਾ) ਮਾਇਆ ਦੀ ਭੁੱਖ ਹੈ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ (ਹੋਰ ਮਾਇਆ) ਲੈ ਲਵਾਂ ਲੈ ਲਵਾਂ (ਹੀ ਸੋਚਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ), ਉਹ ਬੰਦੇ ਸੂਰਾਂ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਸੂਰ ਸਦਾ ਗੰਦ ਹੀ ਖਾਂਦੇ ਹਨ) । ੬੬ ।

ਭਾਵ:- ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਹੋਰਨਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਕੇ ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਵਰਤਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਦਾ ਮੰਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਗੰਦ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੈ ।

ਮਤੇ ਸਮੇਵ ਚਰਣੰ ਉਧਰਣੰ ਭੈ ਦੁਤਰਹ ॥ ਅਨੇਕ ਪਾਤਿਕ ਹਰਣੰ ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਸੰਗਮ ਨ ਸੰਸਯਹ
॥੬੭॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1360}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਮੇਵ—ਲੀਨ (SL-EV) ਨਾਲ ਹੀ । ਸਮੇਵ ਚਰਣੰ—ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਹੀ । ਦੁਤਰਹ—ਜਿਸ ਤੋਂ ਤਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ (d0qr) । ਪਾਤਿਕ—ਪਾਪ । (p0qk—a sin) । ਸੰਸਯਹ—ਸ਼ੱਕ (SL_X:) । ਸਾਧ ਸੰਗਮ—ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ । ਭੈ—ਡਰਾਉਣਾ, ਭਿਆਨਕ । ਮਤੇ—ਮਸਤ (m0q) ।

ਅਰਥ:- ਜੋ ਮਨੁੱਖ (ਪ੍ਰਭੂ-ਯਾਦ ਵਿਚ) ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ (ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਭਿਆਨਕ ਤੇ ਦੁੱਤਰ (ਸੰਸਾਰ) ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਇਸ ਵਿਚ (ਰਤਾ ਭੀ) ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਜੇਹੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਅਨੇਕਾਂ ਪਾਪ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ।੬੭।੪।

ਭਾਵ:- ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਭੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪੰਜੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਨੋਟ:- ਦੂਜੇ ਅੰਕ ੪ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਹਿਲੇ ਚਾਰ ਸਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਸਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੋੜ ੭੧ ਹੈ ।

ਗਾਥਾ ਮ: ੫ ਦਾ ਭਾਵ

ਸਲੋਕ-ਵਾਰ:

੧. ਇਸ ਸਰੀਰ ਦਾ ਮਾਣ ਕਰਨਾ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੈਲਾ ਹੀ ਮੈਲਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਫੁਹ ਕੇ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਭੀ ਦੁਰਗੰਧੀਆਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

੨. ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਸਫਲ ਤਦੋਂ ਹੀ ਹੈ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਪ ਜਪੇ । ਬੜੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀਆਂ ਭੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ।

੩. ਇਸ ਨਾਸਵੰਤ ਜਗਤ ਵਿਚੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਦਾ ਨਾਲ ਨਿਭਣ ਵਾਲੀ ਇਕੋ ਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

੪. ਸੁਖ ਭੀ ਇਸ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ, ਤੇ, ਇਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਿਹਾਂ ।

੫. ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਬਾਂਸ ਵਾਂਗ ਸਦਾ ਆਕੜ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਭੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ।

੬. ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਬੜੀ ਤਾਕਤ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜੇ ਵੈਰੀ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

੭. ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਬਿਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਾਲੇ ਰਾਹੇ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ।

੮. ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਾਂਜਿਆ ਮਨੁੱਖ ਦੁੱਖ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੀਵਨ ਅਜਾਈਂ ਗਵਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੯. ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਰਧਾ ਬਣਦੀ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬੇੜੀ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਸਹੀ-ਸਲਾਮਤ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

੧੦. ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਿਆਂ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਵਾਸਨਾਂ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦੀਆਂ । ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

੧੧. ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਬਚਨਾਂ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਉੱਧਾਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

੧੨. ਜਿਸ ਥਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇ, ਉਹ ਥਾਂ ਹੀ ਸੁਹਾਵਣਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਭੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

੧੩. ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਅਸਲ ਸਾਥੀ ਅਸਲ ਮਿੱਤਰ ਹੈ ।

੧੪. ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਿਮਰਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ।

੧੫. ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਇਹ ਦਾਤਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

੧੬. ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਾਰੇ ਆਤਮਕ ਰੋਗ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

੧੭. ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕੀਤਿਆਂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਬਣਦਾ ਹੈ ।

੧੮. ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੧੯. ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕੀਤਿਆਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ।

੨੦. ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਅਸਲ ਲਾਭ ਇਹੀ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰੇ ।

੨੧. ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

੨੨. ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਗ ਪਏ ਜਾਣੇ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

੨੩. ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

੨੪. ਮਾਇਆ ਦੇ ਰੰਗ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਕਸੁੰਭੇ ਦੇ ਫੁੱਲ ਵਰਗੇ ਹੀ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਿਹਾਂ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ।

ਲੜੀ ਵਾਰ ਭਾਵ:

(੧ ਤੋਂ ੮) ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਤਦੋਂ ਹੀ ਸਫਲ ਸਮਝੋ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਗ਼ਰੀਬੀ ਸੁਭਾਵ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ । ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਬਿਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

(੯ ਤੋਂ ੨੪) ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਦਾਤਿ ਸਿਰਫ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਿਹਾਂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਸਰਧਾ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਵਿਕਾਰ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ, ਜੀਵਨ ਇਤਨਾ ਉੱਚਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਹੋਰ ਭੀ ਅਨੇਕਾਂ ਬੰਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਜੀਵਨ-ਨਈਆ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਸਹੀ-ਸਲਾਮਤ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਮੁੱਖ ਭਾਵ:

ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਤਦੋਂ ਹੀ ਸਫਲ ਹੈ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦਾ ਰਹੇ । ਤੇ, ਇਹ ਦਾਤਿ ਸਿਰਫ ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

ਮਹਲਾ ੫ ਗਾਥਾ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਕਰਪੂਰ ਪੁਹਪ ਸੁਗੰਧਾ ਪਰਸ ਮਾਨੁਖੁ ਦੇਹੰ ਮਲੀਣੰ ॥ ਮਜਾ ਰੁਧਿਰ ਦ੍ਰੁਗੰਧਾ ਨਾਨਕ ਅਥਿ ਗਰਬੇਣ ਅਗੁਨਣੋ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1360}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਾਥਾ—ਇਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਾਲੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ‘ਲਲਿਤ ਵਿਸਤਰ’ ਆਦਿਕ ਬੋਧ ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਇਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹਨ ।

ਕਰਪੂਰ—ਕਾਫੂਰ (kpr) । ਪੁਹਪ—ਪੁਸ਼ਪ, ਫੁੱਲ (pūp) । ਪਰਸ—ਪਰਸਿ, ਛੂਹ ਕੇ (ōpā—to touch) । ਦੇਹ—ਸਰੀਰ । ਮਜਾ—ਮੱਜਾ, ਮਿੱਝ, ਸਰੀਰ ਦੀ ਚਿਕਨਾਈ (m^j n—marrow of the bones & flesh) । ਰੁਧਿਰ—ਲਹੂ (iDr) । ਦ੍ਰੁਗੰਧਾ—ਬਦ-ਬੂ । ਅਥਿ—ਫਿਰ ਭੀ, ਇਸ ਉਤੇ ਭੀ । ਅਗੁਨਣੋ—ਅਗਿਆਨੀ ਮਨੁੱਖ ।

ਅਰਥ:- ਮੁਸ਼ਕ-ਕਪੂਰ, ਫੁੱਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਛੂਹ ਕੇ ਮੈਲੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ) ਮਿੱਝ ਲਹੂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੁਰਗੰਧੀਆਂ ਹਨ; ਫਿਰ ਭੀ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਅਗਿਆਨੀ ਮਨੁੱਖ (ਇਸ ਸਰੀਰ ਦਾ) ਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ।੧।

ਭਾਵ:- ਇਸ ਸਰੀਰ ਦਾ ਮਾਣ ਕਰਨਾ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੈਲਾ ਹੀ ਮੈਲਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਛੂਹ ਕੇ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਭੀ ਦੁਰਗੰਧੀਆਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਪਰਮਾਣੋ ਪਰਜੰਤ ਆਕਾਸਹ ਦੀਪ ਲੋਅ ਸਿਖੰਡਣਹ ॥ ਗਛੇਣ ਨੈਣ ਭਾਰੇਣ ਨਾਨਕ ਬਿਨਾ ਸਾਧੂ ਨ ਸਿਧੁਤੇ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1360}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਰਮਾਣੋ—(prmiḥ—an atom) ਪਰਮ ਅਣੂ, ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਭਾਗ, ਬਰੀਕ ਜ਼ੋਰਾ ਜਿਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨ ਹੋ ਸਕੇ । ਪਰਜੰਤ—(pXḥ) ਆਖਰੀ ਹੱਦ, ਅੰਤਮ ਸੀਮਾ । ਦੀਪ—ਜਜ਼ੀਰੇ (S*lp—an island) । ਲੋਅ—ਲੋਕ । ਸਿਖੰਡਣਹ—(i_Kirn) ਪਹਾੜ । ਗਛੇਣ—ਤੁਰਿਆਂ । ਨੈਣ ਭਾਰੇਣ—ਨੈਣ ਭਰੇਣ, ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰ ਵਿਚ । ਨੈਣ ਭਾਰ—ਨੇੜ ਭਰ, ਅੱਖ ਦੇ ਝਮਕਣ ਦਾ ਸਮਾ, ਨਿਮਖ । ਨ ਸਿਧੁਤੇ—ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਅੱਤ ਛੋਟਾ ਅਣੂ ਬਣ ਕੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤਕ ਸਾਰੇ ਦੀਪਾਂ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਉਪਰ ਅੱਖ ਦੇ ਇਕ ਫੋਰ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋ ਆਵੇ, (ਇਤਨੀ ਸਿੱਧੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ) ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।੨।

ਭਾਵ:- ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਸਫਲ ਤਦੋਂ ਹੀ ਹੈ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੇ । ਬੜੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀਆਂ ਭੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ।

ਜਾਣੋ ਸਤਿ ਹੋਵੰਤੋ ਮਰਣੋ ਦ੍ਰਿਸਟੇਣ ਮਿਥਿਆ ॥ ਕੀਰਤਿ ਸਾਥਿ ਚਲੰਥੋ ਭਣੰਤਿ ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਸੰਗੇਣ ॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1360}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਤਿ—ਸੱਚ, ਅਟੱਲ (sāX) । ਮਰਣੋ—ਮੌਤ (mrX) । ਮਿਥਿਆ—ਨਾਸਵੰਤ, ਝੂਠ (imāXw) । ਕੀਰਤਿ—ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ (kIiq) । ਚਲੰਥੋ—ਜਾਂਦੀ ਹੈ (cl iq, cl q: cl ilq) । ਦ੍ਰਿਸਟੇਣ—ਜੋ ਕੁਝ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਦਿੱਸਦਾ ਜਗਤ । ਸਾਧ ਸੰਗੇਣ—ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (sāḍ sāḍn) ।

ਅਰਥ:- ਮੌਤ ਦਾ ਆਉਣਾ ਅਟੱਲ ਸਮਝੋ, ਇਹ ਦਿੱਸਦਾ ਜਗਤ (ਜ਼ਰੂਰ) ਨਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਨਿਭਦਾ) ।

ਨਾਨਕ ਆਖਦਾ ਹੈ—ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੇ ਆਸਰੇ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਹੀ (ਮਨੁੱਖ) ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।੩।

ਭਾਵ:- ਇਸ ਨਾਸਵੰਤ ਜਗਤ ਵਿਚੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਦਾ ਨਾਲ ਨਿਭਣ ਵਾਲੀ ਇਕੋ ਚੀਜ਼ ਹੈ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

ਮਾਯਾ ਚਿਤ ਭਰਮੇਣ ਇਸਟ ਮਿਤ੍ਰੇਖੁ ਬਾਂਧਵਹ ॥ ਲਬਧੰ ਸਾਧ ਸੰਗੇਣ ਨਾਨਕ ਸੁਖ ਅਸਥਾਨੰ ਗੋਪਾਲ ਭਜਣੰ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1360}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਇਸਟ—ਪਿਆਰੇ (eōt) । ਮਿਤ੍ਰੇਖੁ—ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ (im>y-ū) । ਲਬਧੰ—ਲੱਭ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਲੱਭਣ—ਜੋਗ । ਸੁਖ ਅਸਥਾਨੰ—ਸੁਖ ਮਿਲਣ ਦਾ ਥਾਂ (sIK ŌQwn) । ਚਿਤ—(icāq) ।

ਅਰਥ:- ਮਾਇਆ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਮਨ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ (ਦੇ ਮੋਹ) ਵਿਚ ਭਟਕਾਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । (ਤੇ, ਭਟਕਣਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ) ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸੁਖ ਮਿਲਣ ਦਾ ਥਾਂ (ਕੇਵਲ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ।੪।

ਭਾਵ:- ਸੁਖ ਭੀ ਇਸ ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ, ਤੇ, ਇਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਿਹਾਂ ।

ਮੈਲਾਗਰ ਸੰਗੇਣ ਨਿੰਮੁ ਬਿਰਖ ਸਿ ਚੰਦਨਹ ॥ ਨਿਕਟਿ ਬਸੰਤੋ ਬਾਂਸੋ ਨਾਨਕ ਅਹੰ ਬੁਧਿ ਨ ਬੋਹਤੇ ॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1360}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੈਲਾਗਰ—ਮਲਯ ਪਰਬਤ ਤੇ ਉਗਿਆ ਹੋਇਆ ਬੂਟਾ, ਚੰਦਨ (ml Xwāḅ) । ਸੰਗੇਣ—ਸੰਗਤ ਨਾਲ (sāḍn) । ਨਿਕਟਿ—ਨੇੜੇ (inkt) । ਅਹੰਬੁਧਿ—ਹਉਮੈ ਵਾਲੀ ਬੁੱਧ ਦੇ ਕਾਰਨ (Ahz biḅd) । ਬੋਹਤੇ—ਸੁਗੰਧਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਬਿਰਖ—(vā) ਰੁੱਖ ।

ਅਰਥ:- ਚੰਦਨ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਨਾਲ ਨਿੰਮ ਦਾ ਰੁੱਖ ਚੰਦਨ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਚੰਦਨ ਦੇ ਨੇੜੇ

ਵੱਸਦਾ ਬਾਂਸ ਆਪਣੀ ਆਕੜ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ।੫।

ਭਾਵ:- ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਬਾਂਸ ਵਾਂਗ ਸਦਾ ਆਕੜ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਭੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ।

ਗਾਥਾ ਗੁੰਫ ਗੋਪਾਲ ਕਥੰ ਮਥੰ ਮਾਨ ਮਰਦਨਹ ॥ ਹਤੰ ਪੰਚ ਸਤ੍ਰੇਣ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਬਾਣੇ ਪ੍ਰਹਾਰਣਹ
॥੬॥ {ਪੰਨਾ 1360}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਾਥਾ—ਉਸਤਤਿ, ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ (AwwQw—a religious verse. AwY—to sing) ।
ਗੁੰਫ—ਗੁੰਦਣਾ, ਕਵਿ—ਰਚਨਾ ਕਰਨੀ (AwP—to string together, to compose) । ਕਥੰ—ਕਥਾ
(kQw) । ਮਥੰ—ਕੁਚਲ ਦੇਣਾ, ਨਾਸ ਕਰ ਦੇਣਾ (mNQ—to crush, destroy) । ਮਰਦਨਹ—ਮਲਿਆ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ (mdNw) । ਹਤੰ—ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਬਾਣ—(bwx) ਤੀਰ । ਪ੍ਰਹਾਰਣਹ—ਚਲਾਇਆਂ
(phrx)—Striking, throwing) ।

ਅਰਥ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਗੁੰਦਣ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਦੇਂਦਾ
ਹੈ ਨਾਸ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੀ ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ) ਦਾ ਤੀਰ ਚਲਾਇਆਂ (ਕਾਮਾਦਿਕ) ਪੰਜੇ ਵੈਰੀ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ
ਹਨ ।੬।

ਭਾਵ:- ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਬੜੀ ਤਾਕਤ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜੇ
ਵੈਰੀ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਬਚਨ ਸਾਧ ਸੁਖ ਪੰਥਾ ਲਹੰਥਾ ਬਡ ਕਰਮਣਹ ॥ ਰਹੰਤਾ ਜਨਮ ਮਰਣੇਨ ਰਮਣੰ ਨਾਨਕ ਹਰਿ
ਕੀਰਤਨਹ ॥੭॥ {ਪੰਨਾ 1360}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪੰਥਾ—ਰਸਤਾ (pNQw) । ਸਾਧ—(sD) ਗੁਰੂ, ਗੁਰਮੁਖ । ਲਹੰਥਾ—ਲੱਭਦੇ ਹਨ ।
ਰਹੰਤਾ—ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਰਮਣੰ—ਸਿਮਰਨ ।

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਦੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਦੇ) ਬਚਨ ਸੁਖ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਬਚਨ ਭਾਗਾਂ
ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜਨਮ ਮਰਨ (ਦਾ ਗੇੜ) ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੭।

ਭਾਵ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਬਿਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ
ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਾਲੇ ਰਾਹੇ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ।

ਪਤ੍ਰੁ ਭੁਰਿਜੇਣ ਝੜੀਯੰ ਨਹ ਜੜੀਅੰ ਪੇਡ ਸੰਪਤਾ ॥ ਨਾਮ ਬਿਹੂਣ ਬਿਖਮਤਾ ਨਾਨਕ ਬਹੰਤਿ ਜੋਨਿ
ਬਾਸਰੋ ਰੈਣੀ ॥੮॥ {ਪੰਨਾ 1360}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭੁਰਿਜੇਣ—ਭੁਰ ਕੇ । ਪੇਡ—ਰੁੱਖ । ਸੰਪਤਾ—ਸੰਪਤ ਨਾਲ (spD—Wealth) ।
ਬਿਖਮਤਾ—ਕਠਨਾਈ (iv—mqw) । ਬਹੰਤਿ—(ਦੁੱਖ) ਸਹਾਰਦੇ ਹਨ, ਭਟਕਦੇ ਹਨ (vhiNqwvh—to

suffer experience) । ਬਾਸਰੋ—ਦਿਨ (vīsr:) । ਰੈਣੀ—ਰਾਤ (rj in, rj nl, rAix, rlix) । ਪੇਡ ਸੰਪਤਾ—ਰੁੱਖ ਦੀ ਸੰਪਤ ਨਾਲ, ਰੁੱਖ ਦੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਨਾਲ ।

ਅਰਥ:- (ਜਿਵੇਂ ਰੁਖ ਦੇ) ਪੱਤ੍ਰ ਭੁਰ ਭੁਰ ਕੇ (ਰੁੱਖ ਨਾਲੋਂ) ਝੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਤੇ ਮੁੜ ਰੁੱਖ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, (ਤਿਵੇਂ) ਹੇ ਨਾਨਕ! ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਦੁੱਖ ਸਹਾਰਦੇ ਹਨ ਤੇ, ਦਿਨ ਰਾਤ (ਹੋਰ ਹੋਰ) ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਭਟਕਦੇ ਹਨ । ੮ ।

ਭਾਵ:- ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਾਂਜਿਆ ਮਨੁੱਖ ਦੁੱਖ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੀਵਨ ਅਜਾਈਂ ਗਵਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵਨੀ ਸਾਧ ਸੰਗੇਣ ਲਭੰਤੰ ਬਡ ਭਾਗਣਹ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮ ਗੁਣ ਰਮਣੰ ਨਾਨਕ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਨਹ ਬਿਆਪਣਹ ॥੯॥ {ਪੰਨਾ 1360}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭਾਵਨੀ—ਸਰਧਾ (Bīvnī—feeling of devotion, faith) । ਸਾਗਰ—ਸਮੁੰਦਰ (Sāgar) । ਬਿਆਪਣਹ—(Oxīp—to pervade) ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਸਕਦਾ । ਰਮਣੰ—ਸਿਮਰਨ ।

ਅਰਥ:- ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਰਾਹੀਂ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ) ਸਰਧਾ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ—ਸਮੁੰਦਰ (ਜੀਵ ਉਤੇ) ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ । ੯ ।

ਭਾਵ:- ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਰਧਾ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬੇੜੀ ਸੰਸਾਰ—ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਸਹੀ—ਸਲਾਮਤ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਗਾਥਾ ਗੂੜ ਅਪਾਰੰ ਸਮਝਣੰ ਬਿਰਲਾ ਜਨਹ ॥ ਸੰਸਾਰ ਕਾਮ ਤਜਣੰ ਨਾਨਕ ਗੋਬਿੰਦ ਰਮਣੰ ਸਾਧ ਸੰਗਮਹ ॥੧੦॥ {ਪੰਨਾ 1360}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੂੜ—ਭੁੰਘੀ (Āṁh—hidden, concealed Āṁh—to conceal) । ਕਾਮ—ਵਾਸਨਾ । ਗਾਥਾ—ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ (ĀṁQw—A religious verse) । ਅਪਾਰ—ਬੇਅੰਤ (ਪ੍ਰਭੂ) (Apār) । ਤਜਣੰ—(Āj X—to give up) । ਸਾਧ ਸੰਗਮਹ—(Sādū Sām) ਸਤਸੰਗ ।

ਅਰਥ:- ਬੇਅੰਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਕਰਨੀ ਇਕ ਭੁੰਘੀ (ਰਮਜ਼ ਵਾਲਾ) ਕੰਮ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਿਆਂ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਵਾਸਨਾਂ ਤਿਆਗੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । ੧੦ ।

ਭਾਵ:- ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਿਆਂ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਵਾਸਨਾਂ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦੀਆਂ । ਪਰ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਸੁਮੰਤ੍ਰ ਸਾਧ ਬਚਨਾ ਕੋਟਿ ਦੋਖ ਬਿਨਾਸਨਹ ॥ ਹਰਿ ਚਰਣ ਕਮਲ ਧ੍ਰਾਨੰ ਨਾਨਕ ਕੁਲ ਸਮੂਹ ਉਧਾਰਣਹ ॥੧੧॥ {ਪੰਨਾ 1360}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੁਮੰਤ੍ਰ—ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਮੰਤ੍ਰ (Smṭ) । ਕੋਟਿ—ਕ੍ਰੋੜ (kṛj) । ਸਮੂਹ—ਢੇਰ (Smh) । ਦੋਖ—

ਪਾਪ (dwy-) । ਧਾਨੰ—(EXIn) । ਸਾਧ—(swD) ਗੁਰੂ ।

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ (ਐਸੇ) ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਮੰਤ੍ਰ ਹਨ (ਜੋ) ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਉਹਨਾਂ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਕੋਲ ਫੁੱਲਾਂ ਵਰਗੇ ਸੋਹਣੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁਲਾਂ ਦਾ ਉੱਧਾਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।੧੧।

ਭਾਵ:- ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਬਚਨਾਂ ਉੱਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਉੱਧਾਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਸੁੰਦਰ ਮੰਦਰ ਸੈਣਹ ਜੇਣ ਮਧੁ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨਹ ॥ ਮੁਕਤੇ ਰਮਣ ਗੋਬਿੰਦਹ ਨਾਨਕ ਲਬਧੁੰ ਬਡ ਭਾਗਣਹ ॥੧੨॥ {ਪੰਨਾ 1360}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੰਦਰ—ਘਰ (miNdr—a dwelling) । ਜੇਣ ਮਧੁ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ (Xynwz mEXy) । ਸੈਣਹ—ਸੌਣਾ, ਵੱਸਣਾ (0vṛ—to lie down, to rest) । ਮੁਕਤੇ—ਸੁਤੰਤਰ, ਆਜ਼ਾਦ (mlkq) । ਰਮਣ—ਸਿਮਰਨ ।

ਅਰਥ:- ਉਹਨਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਣਾ ਹੀ ਸੁਹਾਵਣਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ । ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ (ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ) ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ, ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਇਹ ਸਿਮਰਨ) ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ:- ਜਿਸ ਥਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇ ਉਹ ਥਾਂ ਹੀ ਸੁਹਾਵਣਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਭੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਹਰਿ ਲਬਧੋ ਮਿਤ੍ਰੁ ਸੁਮਿਤੋ ॥ ਬਿਦਾਰਣ ਕਦੇ ਨ ਚਿਤੋ ॥ ਜਾ ਕਾ ਅਸਥਲੁ ਤੋਲੁ ਅਮਿਤੋ ॥ ਸੁੱਈ ਨਾਨਕ ਸਖਾ ਜੀਅ ਸੰਗਿ ਕਿਤੋ ॥੧੩॥ {ਪੰਨਾ 1360}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੁਮਿਤੋ—ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਮਿੱਤ੍ਰ (Sim.*>) । ਬਿਦਾਰਣ—ਫਾੜਨਾ, ਤੋੜਨਾ (vq—to cut pieces। iVdwarXl—breaking) । ਅਸਥਲੁ—ਥਾਂ (0Ål t—firmground) । ਅਮਿਤੋ—ਅਤੋਲਵਾਂ, ਜੋ ਮਿਣਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ (Aimq) । ਸੁੱਈ—(ਇਥੇ) ਅਸਲ ਪਾਠ 'ਸੋਇ' ਹੈ, ਪਰ ਪੜ੍ਹਨਾ 'ਸੁਈ' ਹੈ । ਕਿਤੋ—ਕੀਤਾ ਹੈ (0q:) । ਚਿਤੋ ਬਿਦਾਰਣ—ਦਿਲ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ, ਦਿਲ—ਸ਼ਿਕਨੀ । ਲਬਧੋ—ਲੱਭਾ ਹੈ (। ÊD:) ।

ਅਰਥ: ਹੇ ਨਾਨਕ! ਮੈਂ ਉਹ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਮਿੱਤ੍ਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ) ਸਾਥੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਕਦੇ (ਮੇਰੀ) ਦਿਲ—ਸ਼ਿਕਨੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਅਮਿਣਵੇਂ ਤੋਲ ਵਾਲਾ ਹੈ ।੧੩।

ਭਾਵ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਅਸਲ ਸਾਥੀ ਅਸਲ ਮਿੱਤਰ ਹੈ ।

ਅਪਜਸੰ ਮਿਟੰਤ ਸਤ ਪੁਤ੍ਰਹ ॥ ਸਿਮਰਤਬੁ ਰਿਦੈ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰਣਹ ॥ ਪ੍ਰੀਤਮ ਭਗਵਾਨ ਅਚੁਤ ॥ ਨਾਨਕ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤਾਰਣਹ ॥੧੪॥ {ਪੰਨਾ 1360-1361}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਪਜਸ—ਬਦਨਾਮੀ (ApX_ξ) । ਸਤ ਪੁਤ੍ਰ—ਚੰਗਾ ਪੁਤ੍ਰ (sāpṛ) । ਸਿਮਰਤਬੁ—
ਸਿਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ōmā—to remember, ōmriq—remembers) । ਮੰਤ੍ਰਣ—ਉਪਦੇਸ਼ । ਰਿਦੈ—
ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਅਚੁਤ—ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ (AAXiq) ।

ਅਰਥ:- (ਜਿਵੇਂ) ਚੰਗਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਜੰਮ ਪੈਣ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਕੁਲ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਕੋਈ) ਬਦਨਾਮੀ ਧੁਪ ਜਾਂਦੀ ਹੈ,
(ਤਿਵੇਂ) ਹੇ ਨਾਨਕ! ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਪਿਆਰੇ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦਾ ਸਿਮਰਨ) ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ (ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ) ਤੋਂ ਬਚਾ
ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

(ਇਸ ਵਾਸਤੇ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ
ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ) । ੧੪ ।

ਭਾਵ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਿਮਰਨ ਮਿਲਦਾ
ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ।

ਮਰਣੰ ਬਿਸਰਣੰ ਗੋਬਿੰਦਹ ॥ ਜੀਵਣੰ ਹਰਿ ਨਾਮ ਧ੍ਰਾਵਣਹ ॥ ਲਭਣੰ ਸਾਧ ਸੰਗੇਣ ॥ ਨਾਨਕ ਹਰਿ
ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਣਹ ॥੧੫॥ {ਪੰਨਾ 1361}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਰਣੰ—ਮੌਤ (mrxi) । ਬਿਸਰਣੰ ਗੋਬਿੰਦਹ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰਨਾ । ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਣਹ—
ਪੂਰਬਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ । ਬਿਸਰਣੰ—(ivōmrxi) ਭੁਲਾਣਾ, ਵਿਸਾਰਨਾ । ਪੂਰਬਿ—(pwl)
ਪੂਰਬਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ । ਸਾਧ ਸੰਗੇਣ—(sṛDuōmāṅṅ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਲਭਣੰ—(l Bn) ।

ਅਰਥ:- ਗੋਬਿੰਦ ਨੂੰ ਬਿਸਾਰਨਾ (ਆਤਮਕ) ਮੌਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਾ (ਆਤਮਕ)
ਜੀਵਨ ਹੈ ਪਰ ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪ੍ਰਭੂ (ਦਾ ਸਿਮਰਨ) ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਪੂਰਬਲੇ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ
। ੧੫ ।

ਭਾਵ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਇਹ ਦਾਤਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ
ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

ਦਸਨ ਬਿਹੂਨ ਭੁਯੰਗੰ ਮੰਤ੍ਰੰ ਗਾਰੁੜੀ ਨਿਵਾਰੰ ॥ ਬ੍ਰਾਧਿ ਉਪਾੜਣ ਸੰਤੰ ॥ ਨਾਨਕ ਲਬਧ ਕਰਮਣਹ
॥੧੬॥ {ਪੰਨਾ 1361}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦਸਨ—ਦੰਦ (d_n—a tooth । d_—to bite) । ਭੁਯੰਗੰ—ਸੱਪ (Bj Å—a
serpent) । ਬ੍ਰਾਧਿ—ਰੋਗ (ōXwiD—ailment) । ਕਰਮਣਹ—ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ । ਗਾਰੁੜੀ—ਗਰੁੜ-ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ
ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ, ਸੱਪ ਦਾ ਜ਼ਹਰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਦਵਾਈ ਦਾ ਜਾਣੂ (Å} fi—a charm against snake-
poison) । ਲਬਧ—(l ÊD) ਲੱਭਦਾ ।

ਅਰਥ:- (ਜਿਵੇਂ) ਗਰੁੜ-ਮੰਤ੍ਰ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਸੱਪ ਨੂੰ ਦੰਦ-ਹੀਣ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ (ਸੱਪ ਦੇ ਜ਼ਹਰ
ਨੂੰ) ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵੇਂ) ਸੰਤ ਜਨ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਤਮਕ) ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।
ਪਰ, ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ) ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਲੱਭਦੀ ਹੈ । ੧੬ ।

ਭਾਵ:- ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਾਰੇ ਆਤਮਕ ਰੋਗ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਜਥ ਕਥ ਰਮਣੰ ਸਰਣੰ ਸਰਬਤ੍ਰੁ ਜੀਅਣਹ ॥ ਤਥ ਲਗਣੰ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਨਕ ॥ ਪਰਸਾਦੰ ਗੁਰ
ਦਰਸਨਹ ॥੧੭॥ {ਪੰਨਾ 1361}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਥ ਕਥ—ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ, ਹਰ ਥਾਂ । ਤਥ—ਉਸ ਵਿਚ । ਪਰਸਾਦੰ—ਕਿਰਪਾ (pṛṣṭid) ।
ਸਰਣ—ਓਟ, ਆਸਰਾ (ṛxi) । ਸਰਬਤ੍ਰੁ—ਸਾਰੇ (svṭ—in all places) । ਰਮਣ—ਵਿਆਪਕ ।

ਅਰਥ:- ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ, ਹੇ ਨਾਨਕ!
ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਹੀ (ਜੀਵ ਦਾ) ਪਿਆਰ ਬਣਦਾ ਹੈ ।੧੭।

ਭਾਵ:- ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕੀਤਿਆਂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਬਣਦਾ ਹੈ ।

ਚਰਣਾਰਬਿੰਦ ਮਨ ਬਿਧੁੰ ॥ ਸਿਧੁੰ ਸਰਬ ਕੁਸਲਣਹ ॥ ਗਾਥਾ ਗਾਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਭਬੁੰ ਪਰਾ ਪੂਰਬਣਹ
॥੧੮॥ {ਪੰਨਾ 1361}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਚਰਣਾਰਬਿੰਦ—ਚਰਣ ਅਰਬਿੰਦ, ਚਰਨ ਕਮਲ (crx-Arivṇd) । ਬਿਧੁੰ—ਵਿੰਨਿਆ
ਹੋਇਆ (ivṇdi) । ਕੁਸਲਣਹ—ਸੁਖ (kṷl) । ਗਾਥਾ—ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ (ĀṁṁQw) । ਭਬੁੰ—ਭਾਵੀ,
ਨਸੀਬ (BṀX—prosperity) । ਪਰਾ ਪੂਰਬਣਹ—ਬਹੁਤ ਪੂਰਬ ਕਾਲ ਦੇ । ਅਰਬਿੰਦ—(Arivṇd) ਕੌਲ
ਫੁੱਲ । ਗਾਵੰਤਿ—(ĀṁṁXiṇq) ਗਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਮਨ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਸੋਹਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਵਿੱਝਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ) ਸਾਰੇ ਸੁਖ
ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹੀ ਬੰਦੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਗਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਪੂਰਬਲੇ ਭਾਗ ਹੋਣ ।੧੮।

ਭਾਵ:- ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸੁਭ ਬਚਨ ਰਮਣੰ ਗਵਣੰ ਸਾਧ ਸੰਗੇਣ ਉਧਰਣਹ ॥ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰੰ ਨਾਨਕ ਪੁਨਰਪਿ ਜਨਮ ਨ
ਲਭੁਤੇ ॥੧੯॥ {ਪੰਨਾ 1361}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪੁਨਰਪਿ—ਪਨਹ ਅਪਿ, ਫਿਰ ਭੀ, ਮੁੜ ਮੁੜ (pinrip pin: Aip) । ਸੁਭ ਬਚਨ—ਸੋਹਣੇ
ਬੋਲ, ਸਿਫਤਿ-ਸਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ (ṽB vcn) । ਗਵਣ—ਉਚਾਰਨ ਕਰਨਾ । ਗਵਣ—ਜਾਣਾ, ਪਹੁੰਚਣਾ
(Āṁmn) । ਉਧਰਣਹ—ਉੱਧਾਰ (aṽdrxi) । ਸਾਧ ਸੰਗੇਣ—(SṽDu ṀṁĀṁn) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ।

ਅਰਥ:- (ਜੋ ਮਨੁੱਖ) ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ,
(ਉਹਨਾਂ ਦਾ) ਉੱਧਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਇਸ) ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਮੁੜ ਮੁੜ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ।੧।

ਭਾਵ:- ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਸਿਫਤਿ-ਸਲਾਹ ਕੀਤਿਆਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ।

ਬੇਦ ਪੁਰਾਣ ਸਾਸਤ੍ਰੁ ਬੀਚਾਰੰ ॥ ਏਕੰਕਾਰ ਨਾਮ ਉਰ ਧਾਰੰ ॥ ਕੁਲਹ ਸਮੂਹ ਸਗਲ ਉਧਾਰੰ ॥
ਬਡਭਾਗੀ ਨਾਨਕ ਕੋ ਤਾਰੰ ॥੨੦॥ {ਪੰਨਾ 1361}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਡਭਾਗੀ ਕੋ-ਕੋਈ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ । ਉਰ-ਹਿਰਦਾ (ars-heart) । ਏਕੰਕਾਰ ਨਾਮ-ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ । ਕੁਲਹ ਸਮੂਹ-ਸਾਰੀਆਂ ਕੁਲਾਂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੇਹੜਾ ਕੋਈ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ (ਆਦਿਕ ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ) ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਆਪ) ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁਲਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੨੦।

ਭਾਵ:- ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਅਸਲ ਲਾਭ ਇਹੀ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰੇ ।

ਸਿਮਰਣੰ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮੰ ਉਧਰਣੰ ਕੁਲ ਸਮੂਹਣਹ ॥ ਲਬਧਿਅੰ ਸਾਧ ਸੰਗੇਣ ਨਾਨਕ ਵਡਭਾਗੀ ਭੇਟੰਤਿ ਦਰਸਨਹ ॥੨੧॥ {ਪੰਨਾ 1361}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭੇਟੰਤਿ-ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਭੇਟੰਤਿ ਦਰਸਨਹ-ਦਰਸਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਲਬਧਿਅੰ-ਲੱਭਦਾ ਹੈ (I EDX) । ਸਾਧ ਸੰਗੇਣ-(SADUSANG) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਸਿਮਰਣੰ-(OmrxI) ।

ਅਰਥ:- ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁਲਾਂ ਦਾ ਉੱਧਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ, (ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਨਾਮ) ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, (ਤੇ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ) ਦਰਸਨ ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ (ਬੰਦੇ) ਕਰਦੇ ਹਨ ।੨੧।

ਭਾਵ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

ਸਰਬ ਦੋਖ ਪਰੰਤਿਆਗੀ ਸਰਬ ਧਰਮ ਦ੍ਰਿੜੰਤਣਃ ॥ ਲਬਧੇਣਿ ਸਾਧ ਸੰਗੇਣਿ ਨਾਨਕ ਮਸਤਕਿ ਲਿਖੁਣਃ ॥੨੨॥ {ਪੰਨਾ 1361}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੋਖ-ਵਿਕਾਰ (dwy-) । ਪਰੰ-ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪੂਰੇ ਤੌਰ ਤੇ । ਤਿਆਗੀ-ਤਿਆਗਣ ਵਾਲਾ (ਬਣਨਾ) । ਦ੍ਰਿੜੰਤਣਃ- (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਪੱਕਾ ਕਰਨਾ । ਮਸਤਕਿ-ਮੱਥੇ ਉਤੇ (m0qk-ਮੱਥਾ । m0qky-ਮੱਥੇ ਉਤੇ) । ਲਿਖੁਣਃ- ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਲੇਖ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਗ ਦੇਣੇ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਟਿਕਾਣਾ-(ਇਹ ਦਾਤਿ ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ) ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੇ) ਮੱਥੇ ਉਤੇ (ਚੰਗਾ) ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇ ।੨੨।

ਭਾਵ:- ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਗ ਪਏ ਜਾਣੇ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਹੋਯੋ ਹੈ ਹੋਵੰਤੋ ਹਰਣ ਭਰਣ ਸੰਪੂਰਣਃ ॥ ਸਾਧੂ ਸਤਮ ਜਾਣੋ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਾਰਣੰ ॥੨੩॥ {ਪੰਨਾ 1361}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹੋਯੋ-ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ । ਹੈ-ਜੋ ਹੁਣ ਭੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਹੋਵੰਤੋ-ਜੋ ਅਗਾਂਹ ਨੂੰ ਭੀ ਮੌਜੂਦ ਰਹੇਗਾ । ਹਰਣ-ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਭਰਣ-ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ । ਸੰਪੂਰਣਃ- ਵਿਆਪਕ ।

ਸਤਮ—(SAXI) ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰ ਕੇ । ਜਾਣੋ—ਸਮਝੋ ।

ਅਰਥ:- ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਭੂਤ ਵਰਤਮਾਨ ਭਵਿੱਖਤ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਸਭ ਦਾ ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਮਝੋ ।੨੩।

ਭਾਵ:- ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਸੁਖੇਣ ਬੈਣ ਰਤਨੰ ਰਚਨੰ ਕਸੁੰਭ ਰੰਗਣਃ ॥ ਰੋਗ ਸੋਗ ਬਿਓਗੰ ਨਾਨਕ ਸੁਖੁ ਨ ਸੁਪਨਹ ॥੨੪॥

{ਪੰਨਾ 1361}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੁਖੇਣ—ਸੁਖਦਾਈ । ਬੈਣ ਰਤਨੰ—ਬੋਲ ਰੂਪ ਰਤਨ (vch, vAx) । ਰਚਨੰ—ਮਸਤ ਹੋਣਾ । ਕਸੁੰਭ ਰੰਗਣ:- (ਮਾਇਆ-) ਕਸੁੰਭੇ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ । ਬਿਓਗ—ਵਿਛੋੜਾ, ਦੁੱਖ । ਸੁਪਨਹ—(00En) । ਸੋਗ—(—||k) ਚਿੰਤਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਮਾਇਆ-) ਕਸੁੰਭੇ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ (ਮਾਇਆ ਸੰਬੰਧੀ) ਸੁਖਦਾਈ ਸੋਹਣੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਿਹਾ ਰੋਗ ਚਿੰਤਾ ਅਤੇ ਦੁੱਖ (ਹੀ ਵਿਆਪਦੇ ਹਨ) । ਸੁਖ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਭੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ।੨੪।

ਭਾਵ:- ਮਾਇਆ ਦੇ ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ੇ ਕਸੁੰਭੇ ਦੇ ਫੁੱਲ ਵਰਗੇ ਹੀ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਿਹਾ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ।

(ਨੋਟ:- ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਸਲੋਕ ਅਤੇ ਗਾਥਾ ਦਾ ਟੀਕਾ ਅਗਸਤ ੧੯੫੫ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਸਤੰਬਰ ੧੯੬੩ ਵਿਚ ਇਸ ਟੀਕੇ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਕੀਤੀ)

ਫੁਨਹੇ ਮਹਲਾ ੫ ਦਾ ਭਾਵ

ਹਰੇਕ ਬੰਦ ਦਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ

੧. ਇਸ ਜਗਤ-ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਕੁਦਰਤਿ ਵਿਚ ਮਰਯਾਦਾ ਹੀ ਇਉਂ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮਾਨੋ, ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

੨. ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਬਹਿਣ-ਖਲੋਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮਾਨੋ, ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ, ਉਸ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

੩. ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਮੌਜ-ਮੇਲੇ, ਸਰੀਰਕ ਸੁਖ ਕਿਤਨੇ ਭੀ ਪਏ ਹੋਣ; ਪਰ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜੁੜਦਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

੪. ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

੫. ਮਾਇਆ ਦੇ ਜੋਧੇ ਕਾਮਾਦਿਕ ਇਤਨੇ ਬਲੀ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਉੱਦਮ ਦੀ ਟੇਕ ਰੱਖ ਕੇ ਇਹਨਾਂ

ਦੇ ਹੱਲੇ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਦਇਆਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

੬. ਵਿਕਾਰਾਂ-ਭਰੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਣਾ ਬੜੀ ਹੀ ਔਖੀ ਖੇਡ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਜੋੜ ਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

੭. ਭੈੜੀ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਲਈ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ-ਪੱਟੂ ਪਾਂਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਰਾਮ-ਰਤਨ ਪਰੋਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਵਿਕਾਰ ਦੁੱਖ ਉਸ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ । ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਖਿਲਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

੮. ਪਰ ਤਨ, ਪਰ ਧਨ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

੯. ਪਰ ਤਨ, ਪਰ ਧਨ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਛੱਡ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਡੇਰਾ ਲਾਣਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

੧੦. ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਇਕ ਸਰੋਵਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਧੁਪ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ, ਮਾਨੋ, ਇਕ ਸ਼ਹਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਤਮਕ-ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸੰਘਣੀ ਵੱਸੋਂ ਹੈ । ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆਂ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਪਾਪ-ਵਿਕਾਰ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ ।

੧੧. ਪਪੀਹਾ ਵਰਖਾ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਇਕ ਬੂੰਦ ਵਾਸਤੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਟੋਭਿਆਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਲੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਕੇ ਜੰਗਲ ਢੂੰਢਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਪੀਹੇ ਵਾਂਗ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਉਹ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ ।

੧੨. ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਇਹ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜੋੜੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਦਾ-ਭਟਕਦਾ ਮਨ ਮਾਇਆ ਪਿਛੇ ਭਟਕਣ ਵਲੋਂ ਹਟ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ-ਧਨ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੧੩. ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਹੈ ਹੀ ਐਸੀ ਸੁਆਦਲੀ ਕਿ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਧੂਹ ਪਾਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਉਹ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਲਾਪ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ।

੧੪. ਜਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਭੁੱਲ ਜਾਏ ਤਦੋਂ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੇ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਅੱਖਾਂ ਪਰ ਧਨ ਪਰ ਤਨ ਨੂੰ ਤੱਕ ਤੱਕ ਕੇ ਬੇਹਾਲ ਹੋਈਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੀਭ ਨਿੰਦਾ ਆਦਿਕ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਤੇ ਕੰਨ ਨਿੰਦਾ ਚੁਗਲੀ ਆਦਿਕ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

੧੫. ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਸੁਗੰਧੀ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਭੌਰਾ ਫੁੱਲ ਤੋਂ ਉੱਡਣਾ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹੀ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ

ਹੈ ਜੀਵ-ਭੋਰੇ ਦਾ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਭੁਲਾ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਪੱਕੀ ਗੰਢ ਬੱਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

੧੬. ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜੇ ਵੈਰੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਸਤਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਇਕੋ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਤ੍ਰਿਖੇ ਤੀਰ ਸਦਾ ਚਲਾਂਦੇ ਰਹੀਏ ।

੧੭. ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਹਰੀ-ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ ਵਰਤਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਇਹ ਦਾਤਿ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁਕਦੀ ।

੧੮. ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਥਾਂ ਬੈਠ ਕੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜੀਉੜਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ ਉਸ ਥਾਂ ਦੇ ਜ਼ਰੇ-ਜ਼ਰੇ ਵਿਚ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਰੌ ਚੱਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਉਥੋਂ ਦਾ ਸੁਹਾਵਣਾ ਵਾਯੂ-ਮੰਡਲ ਉਥੇ ਆ ਕੇ ਬੈਠੇ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭੀ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਹੁਲਾਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

੧੯. ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਹਵਾਈ ਕਿਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਗਲਤ ਰਸਤਾ ਹੈ । ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬੇੜੀ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਸੁਖ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਉਹ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਦੂਰ ਪਰੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੨੦. ਇਹਨਾਂ ਹਵਾਈ ਕਿਲਿਆਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੀ ਗੰਦਗੀ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਅਮੋਲਕ ਜਨਮ ਨੂੰ ਕੋਡੀਓਂ ਹੌਲਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਹੰਕਾਰ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮੌਤ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਦੀ ।

੨੧. ਆਖਰ ਉਮਰ ਦੀ ਮਿਆਦ ਪੁੱਗ ਜਾਣ ਤੇ ਮੌਤ ਆ ਫੜਦੀ ਹੈ, ਤੇ, ਇਹ ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥ ਇਥੇ ਹੀ ਧਰੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਨਿਰੇ ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਵਿਅਰਥ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

੨੨. ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਦਵਾਈ ਹੈ ਜੋ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਗਲਣ ਤੋਂ ਬਚਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉੱਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਦਵਾਈ ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ ।

੨੩. ਸੰਤ-ਜਨ ਵਿਕਾਰੀ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰ-ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਲਈ, ਮਾਨੋ, ਹਕੀਮ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਸੰਤ-ਜਨਾਂ ਦੇ ਨਿੱਤ ਦੇ ਕਰਤਬ ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਆਏ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵਧੀਆ ਪੂਰਨੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਆਏ ਵਡ-ਭਾਗੀਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਸਾਰੇ ਰੋਗ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਲੜੀ-ਵਾਰ ਭਾਵ:

(੧ ਤੋਂ ੪) ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬਣਾਈ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ, ਅਗਾਂਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਭਲੇ ਸੰਸਕਾਰ ਜਾਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਲ ਪਰਤਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੫ ਤੋਂ ੧੦) ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਉੱਦਮ ਦੇ ਆਸਰੇ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਵਿਕਾਰਾਂ-ਭਰੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬੇੜੀ ਸਹੀ-ਸਲਾਮਤ ਪਾਰ ਲੰਘਾਣੀ ਇਕ ਬੜੀ ਔਖੀ ਖੇਡ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਤੇ, ਇਹ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ । ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਇਕ ਸਰੋਵਰ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਧੁਪ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

(੧੧ ਤੋਂ ੧੩) ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜਿਹੜਾ ਪਪੀਹੇ ਵਾਂਗ ਨਾਮ-ਜਲ ਸਦਾ ਮੰਗਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨ ਮਾਇਆ ਪਿਛੇ ਭਟਕਣੋਂ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਹੈ ਹੀ ਐਸੀ ਸੁਆਦਲੀ ਕਿ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਵਲ ਧੂਹ ਪਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ।

(੧੪ ਤੋਂ ੧੮) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਭੁਲਾਇਆਂ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜਿੰਦ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਬੱਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਾਮਾਦਿਕ ਵੈਰੀ ਸਦਾ ਸਤਾਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਤ੍ਰਿਖੇ ਤੀਰ ਚਲਾਂਦੇ ਰਹੋ । ਜਿਸ ਥਾਂ ਕੋਈ ਵਡਭਾਗੀ ਮਨੁੱਖ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਥਾਂ ਦਾ ਭੀ ਵਾਯੂ-ਮੰਡਲ ਅਜਿਹਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਆ ਕੇ ਬੈਠੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭੀ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਹੁਲਾਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

(੧੯ ਤੋਂ ੨੩) ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹਵਾਈ ਕਿਲਿਆਂ ਸਮਾਨ ਹੀ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੀ ਗੰਦਗੀ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੌਤ ਆਇਆਂ ਇਹ ਪਦਾਰਥ ਇਥੇ ਹੀ ਧਰੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਇਕੋ-ਇਕ ਦਵਾਈ ਹੈ ਜੋ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਗਲਣ ਤੋਂ ਬਚਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ । ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਕੀ ਹੈ? ਵਿਕਾਰੀ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰ-ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਵਾਲੇ ਸੰਤ-ਜਨ-ਹਕੀਮਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ । ਇਹ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਮੁਖ ਭਾਵ:

ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿ ਕੇ ਉਸੇ ਪਾਸੇ ਵਲ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਪਹਿਲੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਇਕੋ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਬਚਣ ਦਾ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਵੋ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉੱਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਦਵਾਈ ਹੈ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਵਾਲੀ, ਇਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਸੰਤ-ਜਨ-ਹਕੀਮਾਂ ਪਾਸੋਂ ਜੋ ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਵੰਡਦੇ ਹਨ ।

ਫੁਨਹੇ ਮਹਲਾ ੫ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਹਾਥਿ ਕਲੰਮ ਅਗੰਮ ਮਸਤਕਿ ਲੇਖਾਵਤੀ ॥ ਉਰਤਿ ਰਹਿਓ ਸਭ ਸੰਗਿ ਅਨੂਪ ਰੂਪਾਵਤੀ ॥ ਉਸਤਤਿ ਕਹਨੁ ਨ ਜਾਇ ਮੁਖਹੁ ਤੁਹਾਰੀਆ ॥ ਮੋਹੀ ਦੇਖਿ ਦਰਸੁ ਨਾਨਕ ਬਲਿਹਾਰੀਆ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1361}

ਫੁਨਹੇ—(pin:™ ਪੁਨਹ, ਮੁੜ ਮੁੜ, ਫਿਰ । ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ-ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ‘ਫੁਨਿ’ ਆਇਆ ਹੈ) ਉਹ

‘ਫੰਤ’ ਜਿਸ ਦੇ ਹਰੇਕ ‘ਬੰਦ’ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਕੋ ਲਫਜ਼ ‘ਫੁਨਿ’ (ਮੁੜ ਮੁੜ) ਆਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਫੰਤ ਦੇ ਬੰਦਾਂ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ ‘ਹਰਿਹਾਂ’ ਮੁੜ ਮੁੜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹਾਥਿ—(ਤੇਰੇ) ਹੱਥ ਵਿਚ । ਅਗੰਮ—ਹੇ ਅਪਹੁੰਚ ਹਰੀ! ਮਸਤਕਿ—(ਜੀਵਾਂ ਦੇ) ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ । ਉਰਝਿ ਰਹਿਓ—(ਤੂੰ) ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ । ਸੰਗਿ—ਨਾਲ । ਅਨੂਪ ਰੂਪਾਵਤੀ—ਹੇ ਅਨੂਪ ਰੂਪ ਵਾਲੇ! ਉਸਤਤਿ—ਵਡਿਆਈ । ਮੁਖਹੁ—ਮੂੰਹ ਤੋਂ । ਮੋਹੀ—ਮੈਂ ਮੋਹੀ ਗਈ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਮਨ ਮੋਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਦੇਖਿ—ਵੇਖ ਕੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਹੇ ਅਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਭੂ! (ਤੇਰੇ) ਹੱਥ ਵਿਚ ਕਲਮ ਹੈ (ਜੋ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ) ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ (ਲੇਖ) ਲਿਖਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਹੇ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਵਾਲੇ! ਤੂੰ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ । (ਕਿਸੇ ਭੀ ਜੀਵ ਪਾਸੋਂ ਆਪਣੇ) ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਮੈਂ ਤੈਥੋਂ ਸਦਕੇ ਹਾਂ, ਤੇਰਾ ਦਰਸਨ ਕਰ ਕੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਮੋਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ੧।

ਸੰਤ ਸਭਾ ਮਹਿ ਬੈਸਿ ਕਿ ਕੀਰਤਿ ਮੈ ਕਹਾਂ ॥ ਅਰਪੀ ਸਭੁ ਸੀਗਾਰੁ ਏਹੁ ਜੀਉ ਸਭੁ ਦਿਵਾ ॥
ਆਸ ਪਿਆਸੀ ਸੇਜ ਸੁ ਕੰਤਿ ਵਿਛਾਈਐ ॥ ਹਰਿਹਾਂ ਮਸਤਕਿ ਹੋਵੈ ਭਾਗੁ ਤ ਸਾਜਨੁ ਪਾਈਐ
॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1361}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬੈਸ—ਬੈਠਕ, ਬਹਿਣ-ਖਲੋਣ । ਕਿ—ਤਾ ਕਿ । ਕੀਰਤਿ—ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ । ਕਹਾਂ—ਕਹਾਂ, ਮੈਂ ਆਖਾਂ । ਅਰਪੀ—ਅਰਪੀਂ, ਮੈਂ ਭੇਟਾ ਕਰ ਦਿਆਂ । ਜੀਉ—ਜਿੰਦ । ਦਿਵਾ—ਦਿਵਾਂ, ਮੈਂ ਦੇ ਦਿਆਂ । ਆਸ ਪਿਆਸੀ ਸੇਜ—(ਦਰਸਨ ਦੀ) ਆਸ ਦੀ ਤਾਂਘ ਵਾਲੀ ਦੀ ਹਿਰਦਾ-ਸੇਜ । ਕੰਤਿ—ਕੰਤ ਨੇ । ਹਰਿਹਾਂ—ਹੇ ਹਰੀ! ਮਸਤਕਿ—ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ । ਪਾਈਐ—ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ੨।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਸਹੇਲੀ! ਮੇਰੀ ਇਹ ਤਾਂਘ ਹੈ ਕਿ) ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਬਹਿਣ-ਖਲੋਣ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾ ਕਿ ਮੈਂ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦੀ ਰਹਾਂ, (ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਵੱਟੇ ਵਿਚ) ਮੈਂ (ਆਪਣਾ) ਸਾਰਾ ਸਿੰਗਾਰ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿਆਂ, ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਭੀ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਆਂ । (ਦਰਸਨ ਦੀ) ਆਸ ਦੀ ਤਾਂਘ ਵਾਲੀ ਦੀ ਮੇਰੀ ਹਿਰਦਾ-ਸੇਜ ਕੰਤ-ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ (ਆਪ) ਵਿਛਾਈ ਹੈ । ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ! ਜੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਭਾਗ ਜਾਗ ਪਏ ਤਾਂ ਹੀ ਸੱਜਣ-ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ੨।

ਸਖੀ ਕਾਜਲ ਹਾਰ ਤੰਬੋਲ ਸਭੈ ਕਿਛੁ ਸਾਜਿਆ ॥ ਸੋਲਹ ਕੀਏ ਸੀਗਾਰੁ ਕਿ ਅੰਜਨੁ ਪਾਜਿਆ ॥ ਜੇ
ਘਰਿ ਆਵੈ ਕੰਤੁ ਤ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਪਾਈਐ ॥ ਹਰਿਹਾਂ ਕੰਤੈ ਬਾਝੁ ਸੀਗਾਰੁ ਸਭੁ ਬਿਰਥਾ ਜਾਈਐ
॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1361}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਖੀ—ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ! ਕਾਜਲ—ਕੱਜਲ, ਸੁਰਮਾ । ਤੰਬੋਲ—ਪਾਨ । ਸਾਜਿਆ—ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ । ਸੋਲਹ—ਸੋਲ੍ਹਾਂ । ਅੰਜਨੁ—ਸੁਰਮਾ । ਪਾਜਿਆ—ਪਾ ਲਿਆ । ਘਰਿ—ਘਰ ਵਿਚ । ਕੰਤੁ—ਖਸਮ । ਪਾਈਐ—ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈਦਾ ਹੈ । ਬਾਝੁ—ਬਿਨਾ । ਬਿਰਥਾ—ਵਿਅਰਥ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ! (ਜੇ) ਕੱਜਲ, ਹਾਰ, ਪਾਨ—ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਤਿਆਰ ਭੀ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਏ, (ਜੇ) ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਸਿੰਗਾਰ ਭੀ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣ, ਤੇ (ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ) ਸੁਰਮਾ ਭੀ ਪਾ ਲਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਭੀ ਜੇ ਖਸਮ ਹੀ ਘਰ

ਵਿਚ ਆ ਪਹੁੰਚੇ, ਤਦੋਂ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਖਸਮ (ਦੇ ਮਿਲਾਪ) ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਾਰਾ ਸਿੰਗਾਰ ਵਿਅਰਥ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਇਹੀ ਹਾਲ ਹੈ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ) ।੩।

ਜਿਸੁ ਘਰਿ ਵਸਿਆ ਕੰਤੁ ਸਾ ਵਡਭਾਗਣੇ ॥ ਤਿਸੁ ਬਣਿਆ ਹਭੁ ਸੀਗਾਰੁ ਸਾਈ ਸੋਹਾਗਣੇ ॥ ਹਉ ਸੁਤੀ ਹੋਇ ਅਚਿੰਤ ਮਨਿ ਆਸ ਪੁਰਾਈਆ ॥ ਹਰਿਹਾਂ ਜਾ ਘਰਿ ਆਇਆ ਕੰਤੁ ਤ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਪਾਈਆ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1361}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿਸੁ ਘਰਿ—ਜਿਸ (ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ) ਦੇ (ਹਿਰਦੇ-) ਘਰ ਵਿਚ । ਸਾ—ਉਹ (ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ) । ਬਣਿਆ—ਫਬਿਆ । ਹਭੁ—ਸਾਰਾ । ਸਾਈ—ਉਹ ਹੀ । ਹਉ—ਹਉਂ, ਮੈਂ । ਅਚਿੰਤ—ਬੇ-ਫਿਕਰ, ਚਿੰਤਾ-ਰਹਿਤ । ਸੁਤੀ—(ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਲੀਨ ਹੋ ਗਈ ਹਾਂ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ (ਟਿਕੀ ਹੋਈ) । ਪੁਰਾਈਆ—ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਘਰਿ—(ਹਿਰਦੇ-) ਘਰ ਵਿਚ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ! ਜਿਸ (ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ) ਦੇ (ਹਿਰਦੇ-) ਘਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਵੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਉੱਦਮ) ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਿੰਗਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਫਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ) ਹੀ ਖਸਮ ਵਾਲੀ (ਅਖਵਾ ਸਕਦੀ ਹੈ) । (ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਸੋਹਾਗਣ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ) ਮੈਂ (ਭੀ ਹੁਣ) ਚਿੰਤਾ-ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ (ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਲੀਨ ਹੋ ਗਈ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ) ਆਸ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ! ਜਦੋਂ (ਹਿਰਦੇ-) ਘਰ ਵਿਚ ਖਸਮ (-ਪ੍ਰਭੂ) ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਹਰੇਕ ਮੰਗ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।੪।

ਆਸਾ ਇਤੀ ਆਸ ਕਿ ਆਸ ਪੁਰਾਈਐ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਭਏ ਦਇਆਲ ਤ ਪੂਰਾ ਪਾਈਐ ॥ ਮੈ ਤਨਿ ਅਵਗਣ ਬਹੁਤੁ ਕਿ ਅਵਗਣ ਛਾਇਆ ॥ ਹਰਿਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਭਏ ਦਇਆਲ ਤ ਮਨੁ ਠਹਰਾਇਆ ॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1362}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਇਤੀ ਆਸ—ਇਤਨੀ ਕੁ ਤਾਂਘ । ਪੁਰਾਈਐ—ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਏ । ਦਇਆਲ—ਦਇਆਵਾਨ । ਤ—ਤਾਂ । ਪੂਰਾ—ਸਰਬ ਗੁਣ-ਭਰਪੂਰ । ਪਾਈਐ—ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਮੈ ਤਨਿ—ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ । ਛਾਇਆ—ਢਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਠਹਰਾਇਆ—ਠਹਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲ ਡੋਲਣੋਂ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੫।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ! (ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ) ਇਤਨੀ ਕੁ ਤਾਂਘ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ (ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਮੇਰੀ) ਆਸ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਏ । ਪਰ ਸਰਬ-ਗੁਣ ਭਰਪੂਰ ਪ੍ਰਭੂ ਤਦੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦਇਆਵਾਨ ਹੋਵੇ । ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ! ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ (ਇਤਨੇ) ਵਧੀਕ ਔਗੁਣ ਹਨ ਕਿ (ਮੇਰਾ ਆਪਾ) ਔਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਢਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦਇਆਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਮਨ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲ) ਡੋਲਣੋਂ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੫।

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬੇਅੰਤੁ ਬੇਅੰਤੁ ਧਿਆਇਆ ॥ ਦੁਤਰੁ ਇਹੁ ਸੰਸਾਰੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤਰਾਇਆ ॥ ਮਿਟਿਆ ਆਵਾ ਗਉਣੁ ਜਾਂ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ॥ ਹਰਿਹਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਪਾਇਆ ॥੬॥

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੁਤਰੁ—(dūqr) ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ । ਤਰਾਇਆ—ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਦਿੱਤਾ । ਆਵਾਗਉਣੁ—ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦਾ ਗੇੜ । ਜਾਂ—ਜਦੋਂ । ਪਾਇਆ—ਲੱਭ ਲਿਆ, ਮਿਲਾਪ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ । ਤੇ—ਤੋਂ, ਪਾਸੋਂ ।੬।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—(ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ!) ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਬੇਅੰਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਗੁਰੂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਦਿੱਤਾ (ਗੁਰੂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ) ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ, ਉਸ ਦਾ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਗੇੜ (ਭੀ) ਮੁੱਕ ਗਿਆ । ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਤੋਂ (ਹੀ) ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।੬।

ਮੇਰੈ ਹਾਥਿ ਪਦਮੁ ਆਗਨਿ ਸੁਖ ਬਾਸਨਾ ॥ ਸਖੀ ਮੋਰੈ ਕੰਠਿ ਰਤੰਨੁ ਪੇਖਿ ਦੁਖੁ ਨਾਸਨਾ ॥ ਬਾਸਉ ਸੰਗਿ ਗੁਪਾਲ ਸਗਲ ਸੁਖ ਰਾਸਿ ਹਰਿ ॥ ਹਰਿਹਾਂ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਵ ਨਿਧਿ ਬਸਹਿ ਜਿਸੁ ਸਦਾ ਕਰਿ ॥੨॥

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹਾਥਿ—ਹੱਥ ਵਿਚ । ਮੇਰੈ ਹਾਥਿ—ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿਚ । ਪਦਮੁ—ਕੌਲ-ਫੁੱਲ, (ਕੌਲ-ਫੁੱਲ ਦੀ ਰੇਖਾ) । ਆਗਨਿ—ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ (ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ)! ਬਾਸਨਾ—ਸੁਗੰਧੀ । ਸੁਖ ਬਾਸਨਾ—ਆਤਮਕ ਅਨੰਦ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ । ਸਖੀ—ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ! ਮੋਰੈ ਕੰਠਿ—ਮੇਰੇ ਗਲੇ ਵਿਚ । ਪੇਖਿ—ਵੇਖ ਕੇ । ਬਾਸਉ—ਬਾਸਉਂ, ਮੈਂ ਵੱਸਦੀ ਹਾਂ । ਸੰਗਿ ਗੁਪਾਲ—ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪਾਲਣਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ । ਸਗਲ—ਸਾਰੇ । ਸੁਖ ਰਾਸਿ—ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਸੌਮਾ । ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ—ਆਤਮਕ ਤਾਕਤਾਂ । ਨਵ ਨਿਧਿ—(ਧਰਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ) ਨੌਂ ਖਜ਼ਾਨੇ । ਬਸਹਿ—ਵੱਸਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਕਰਿ—ਜਿਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ । ਕਰਿ—ਹੱਥ ਵਿਚ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ! ਜਿਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਆਤਮਕ ਤਾਕਤਾਂ ਅਤੇ (ਧਰਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ) ਨੌਂ ਖਜ਼ਾਨੇ ਸਦਾ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਰੇ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਸੌਮਾ ਹੈ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ) ਮੈਂ ਉਸ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪਾਲਣਹਾਰ ਨਾਲ (ਸਦਾ) ਵੱਸਦੀ ਹਾਂ । (ਹੁਣ) ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕੌਲ-ਫੁੱਲ (ਦੀ ਰੇਖਾ ਬਣ ਪਈ) ਹੈ (ਮੇਰੇ ਭਾਗ ਜਾਗ ਪਏ ਹਨ) ਮੇਰੇ (ਹਿਰਦੇ ਦੇ) ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਅਨੰਦ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ (ਖਿਲਰੀ ਰਹਿੰਦੀ) ਹੈ । (ਜਿਵੇਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ-ਪੱਟੂ ਪਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ! ਮੇਰੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਰਤਨ ਲਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਮੇਰੇ ਗਲ ਵਿਚ ਨਾਮ-ਰਤਨ ਪ੍ਰੋਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ (ਹਰੇਕ) ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।੨।

ਪਰ ਤ੍ਰਿਅ ਰਾਵਣਿ ਜਾਹਿ ਸੇਈ ਤਾ ਲਾਜੀਅਹਿ ॥ ਨਿਤਪ੍ਰਤਿ ਹਿਰਹਿ ਪਰ ਦਰਬੁ ਛਿਦ੍ਰੁ ਕਤ ਢਾਕੀਅਹਿ ॥ ਹਰਿ ਗੁਣ ਰਮਤ ਪਵਿਤ੍ਰੁ ਸਗਲ ਕੁਲ ਤਾਰਈ ॥ ਹਰਿਹਾਂ ਸੁਨਤੇ ਭਏ ਪੁਨੀਤ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਬੀਚਾਰਈ ॥੮॥

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਰ ਤ੍ਰਿਅ—ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ । ਰਾਵਣਿ ਜਾਹਿ—ਭੋਗਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸੇਈ—ਉਹ ਬੰਦੇ ਹੀ । ਲਾਜੀਅਹਿ—(ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ) ਲੱਜਿਆਵਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਨਿਤ ਪ੍ਰਤਿ—ਸਦਾ ਹੀ । ਹਿਰਹਿ—ਚੁਰਾਂਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਦਰਬੁ—ਧਨ । ਛਿਦ੍ਰੁ—ਐਬ, ਵਿਕਾਰ । ਕਤ—ਕਿੱਥੇ? ਢਾਕੀਅਹਿ—ਢੱਕੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਰਮਤ—ਸਿਮਰਦਿਆਂ । ਤਾਰਈ—ਤਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਪੁਨੀਤ—ਪਵਿੱਤਰ । ਬੀਚਾਰਈ—ਵਿਚਾਰਦਾ ਹੈ (ਇਕ-ਵਚਨ) ।੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਭੋਗਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ) ਜ਼ਰੂਰ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਚੁਰਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਹੇ ਭਾਈ! ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਹ)

ਕੁਕਰਮ ਕਿੱਥੇ ਲੁਕੇ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ? (ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ) । ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਮਨੁੱਖ (ਆਪ) ਸੁੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ) ਸਾਰੀਆਂ ਕੁਲਾਂ ਨੂੰ (ਭੀ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । (ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ) ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਪਵਿੱਤਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੮।

ਉਪਰਿ ਬਨੈ ਅਕਾਸੁ ਤਲੈ ਧਰ ਸੋਹਤੀ ॥ ਦਹ ਦਿਸ ਚਮਕੈ ਬੀਜੁਲਿ ਮੁਖ ਕਉ ਜੋਹਤੀ ॥ ਖੋਜਤ ਫਿਰਉ ਬਿਦੇਸਿ ਪੀਉ ਕਤ ਪਾਈਐ ॥ ਹਰਿਹਾਂ ਜੇ ਮਸਤਕਿ ਹੋਵੈ ਭਾਗੁ ਤ ਦਰਸਿ ਸਮਾਈਐ ॥੯॥

ਪਦ ਅਰਥ:- ਉਪਰਿ—ਉਤਾਂਹ । ਬਨੈ—ਫਬ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਤਲੈ—ਹੇਠ, ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ । ਧਰ—ਧਰਤੀ । ਸੋਹਤੀ—(ਹਰਿਆਵਲ ਆਦਿਕ ਨਾਲ) ਸਜੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਦਹ—ਦਸ । ਦਿਸ—ਪਾਸਾ । ਦਹ ਦਿਸ—ਦਸੀਂ ਪਾਸੀਂ । ਬੀਜੁਲਿ—ਬਿਜਲੀ । ਜੋਹਤੀ—ਤੱਕਦੀ ਹੈ, ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਮਾਰਦੀ ਹੈ । ਫਿਰਉ—ਫਿਰਉਂ, ਮੈਂ ਫਿਰਦੀ ਹਾਂ । ਬਿਦੇਸਿ—ਪਰਦੇਸ ਵਿਚ । ਪੀਉ—ਪ੍ਰੀਤਮ-ਪ੍ਰਭੂ । ਕਤ—ਕਿੱਥੇ? ਪਾਈਐ—ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਮਸਤਕਿ—ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ । ਦਰਸਿ—ਦਰਸਨ ਵਿਚ । ਸਮਾਈਐ—ਲੀਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ੯।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ! ਉਤਾਂਹ (ਤਾਰਿਆਂ ਆਦਿਕ ਨਾਲ) ਆਕਾਸ਼ ਫਬ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਹੇਠ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ (ਹਰਿਆਵਲ ਆਦਿਕ ਨਾਲ) ਧਰਤੀ ਸਜ ਰਹੀ ਹੈ । ਦਸੀਂ ਪਾਸੀਂ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕ ਰਹੀ ਹੈ, ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਮਾਰ ਰਹੀ ਹੈ (ਰੱਬੀ ਜੋਤਿ ਦਾ ਕੈਸਾ ਸੋਹਣਾ ਸਾਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹੈ!) ਪਰ ਮੈਂ (ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਸਰਗਣ ਸਰੂਪ ਦੀ ਕਦਰ ਨਾਹ ਸਮਝ ਕੇ) ਪਰਦੇਸ ਵਿਚ (ਜੰਗਲ ਆਦਿਕ ਵਿਚ) ਢੁੰਢਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰੀਤਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਕਿਤੇ ਲੱਭ ਪਏ । ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ! ਜੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਭਾਗ ਜਾਗ ਪਏ ਤਾਂ (ਹਰ ਥਾਂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ) ਦੀਦਾਰ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । ੯।

ਡਿਠੇ ਸਭੇ ਥਾਵ ਨਹੀ ਤੁਧੁ ਜੋਹਿਆ ॥ ਬਧੋਹੁ ਪੁਰਖਿ ਬਿਧਾਤੈ ਤਾਂ ਤੂ ਸੋਹਿਆ ॥ ਵਸਦੀ ਸਘਨ ਅਪਾਰ ਅਨੂਪ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰ ॥ ਹਰਿਹਾਂ ਨਾਨਕ ਕਸਮਲ ਜਾਹਿ ਨਾਇਐ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰ ॥੧੦॥

ਪਦ ਅਰਥ:- ਥਾਵ—(ਲਫਜ਼ ‘ਥਾਉ’ ਤੋਂ ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਸਭੇ ਥਾਵ—ਸਾਰੇ ਥਾਂ । ਤੁਧੁ ਜੋਹਿਆ—ਤੇਰੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ । ਬਧੋਹੁ—ਤੈਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ਪੁਰਖਿ—(ਅਕਾਲ-) ਪੁਰਖ ਨੇ । ਬਿਧਾਤੈ—ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੇ । ਸੋਹਿਆ—ਸੋਹਣਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈਂ । ਵਸਦੀ—ਵੱਸੋਂ, (ਉੱਚੇ ਆਤਮਕ ਗੁਣਾਂ ਦੀ) ਵੱਸੋਂ । ਸਘਨ—ਸੰਘਣੀ । ਅਪਾਰ—ਬੇਅੰਤ । ਅਨੂਪ—(ਅਨ-ਉਪ) ਉਪਮਾ-ਰਹਿਤ, ਬੇ-ਮਿਸਾਲ । ਰਾਮਦਾਸ—ਰਾਮ ਦੇ ਦਾਸ । ਰਾਮਦਾਸਪੁਰ—ਹੇ ਰਾਮ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਨਗਰ! ਹੇ ਸਤਸੰਗ! ਨਾਨਕ—ਹੇ ਨਾਨਕ! ਕਸਮਲ—(ਸਾਰੇ) ਪਾਪ । ਜਾਹਿ—ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਰਾਮਦਾਸ ਸਰ—ਹੇ ਰਾਮ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਸਰੋਵਰ! ਨਾਇਐ—(ਤੇਰੇ ਵਿਚ) ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਿਆਂ । ੧੦।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਹੇ ਰਾਮ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਸਰੋਵਰ! (ਹੇ ਸਤਸੰਗ! ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਆਤਮਕ) ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਿਆਂ! (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਦੇ ਸਾਰੇ) ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਰਾਮ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹਰ! (ਹੇ ਸਤਸੰਗ!) (ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਉੱਚੇ ਆਤਮਕ ਗੁਣਾਂ ਦੀ) ਵੱਸੋਂ ਬਹੁਤ ਸੰਘਣੀ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਬੇ-ਮਿਸਾਲ ਹੈ । ਹੇ ਰਾਮ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹਰ! ਮੈਂ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਥਾਂ ਵੇਖ ਲਏ ਹਨ, (ਪਰ) ਤੇਰੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ (ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ) ਨਹੀਂ

(ਦਿੱਸਿਆ) । ਹੇ ਰਾਮ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹਰ ! (ਹੇ ਸਤਸੰਗ !) ਤੇਰੀ ਨੀਂਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੇ ਆਪ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਤੂੰ (ਉਸ ਦੇ ਆਤਮਕ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਸੋਹਣਾ ਦਿੱਸਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ । ੧੦ ।

ਚਾਤ੍ਰਕ ਚਿਤ ਸੁਚਿਤ ਸੁ ਸਾਜਨੁ ਚਾਹੀਐ ॥ ਜਿਸੁ ਸੰਗਿ ਲਾਗੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਸੈ ਕਉ ਆਹੀਐ ॥ ਬਨੁ ਬਨੁ ਫਿਰਤ ਉਦਾਸ ਬੁੰਦ ਜਲ ਕਾਰਣੇ ॥ ਹਰਿਹਾਂ ਤਿਉ ਹਰਿ ਜਨੁ ਮਾਂਗੈ ਨਾਮੁ ਨਾਨਕ ਬਲਿਹਾਰਣੇ ॥੧੧॥ {ਪੰਨਾ 1362}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਚਾਤ੍ਰਕ—ਪਪੀਹਾ । ਚਿਤ ਸੁਚਿਤ—ਸੁਚੇਤ—ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ । ਸੁ—ਉਹ । ਚਾਹੀਐ—ਪਿਆਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਸੰਗਿ—ਨਾਲ । ਪ੍ਰਾਣ—ਜਿੰਦ । ਤਿਸੈ ਕਉ—ਤਿਸ ਹੀ ਕਉ, ਉਸੇ ਨੂੰ । ਆਹੀਐ—ਲੋੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਢੂੰਢਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਬਨੁ ਬਨੁ—ਹਰੇਕ ਜੰਗਲ । ਕਾਰਣੇ—ਵਾਸਤੇ । ਹਰਿ ਜਨੁ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਗਤ । ਮਾਂਗੈ—ਮੰਗਦਾ ਹੈ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ੧੧ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ ! ਪਪੀਹੇ ਵਾਂਗ ਸੁਚੇਤ—ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਸੱਜਣ—ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਸੱਜਣ ਨਾਲ ਜਿੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਣ ਜਾਏ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ (ਮਿਲਣ ਦੀ) ਤਾਂਘ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । (ਹੇ ਭਾਈ ! ਵੇਖ, ਪਪੀਹਾ ਵਰਖਾ ਦੇ) ਪਾਣੀ ਦੀ ਇਕ ਬੂੰਦ ਵਾਸਤੇ (ਦਰਿਆਵਾਂ ਟੋਭਿਆਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਲੋਂ) ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਕੇ ਜੰਗਲ ਜੰਗਲ (ਢੂੰਡਦਾ) ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ ! (ਆਖ—ਜਿਹੜਾ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੇਵਕ (ਪਪੀਹੇ ਵਾਂਗ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ) ਮੰਗਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ । ੧੧ ।

ਮਿਤ ਕਾ ਚਿਤੁ ਅਨੂਪੁ ਮਰੰਮੁ ਨ ਜਾਨੀਐ ॥ ਗਾਹਕ ਗੁਨੀ ਅਪਾਰ ਸੁ ਤਤੁ ਪਛਾਨੀਐ ॥ ਚਿਤਹਿ ਚਿਤੁ ਸਮਾਇ ਤ ਹੋਵੈ ਰੰਗੁ ਘਨਾ ॥ ਹਰਿਹਾਂ ਚੰਚਲ ਚੋਰਹਿ ਮਾਰਿ ਤ ਪਾਵਹਿ ਸਚੁ ਧਨਾ ॥੧੨॥ {ਪੰਨਾ 1362}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਿਤ—(ਪ੍ਰਭੂ) ਮਿੱਤਰ । ਅਨੂਪੁ—(ਅਨ—ਉਪ) ਬੇ—ਮਿਸਾਲ, ਅੱਤਿ ਸੋਹਣਾ । ਮਰੰਮੁ—ਭੇਤ । ਗਾਹਕ ਗੁਨੀ ਅਪਾਰ—ਉਸ ਅਪਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਗਾਹਕਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਸੁ ਤਤੁ—ਉਹ ਮਰੰਮੁ, ਉਹ ਭੇਤ, ਉਹ ਅਸਲੀਅਤ । ਪਛਾਨੀਐ—ਪਛਾਣ ਸਕੀਦੀ ਹੈ । ਚਿਤਹਿ—(ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਚਿੱਤ ਵਿਚ । ਸਮਾਇ—ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਏ । ਰੰਗੁ—ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ । ਘਨਾ—ਬਹੁਤ । ਚੰਚਲ ਚੋਰਹਿ—ਹਰ ਵੇਲੇ ਭਟਕ ਰਹੇ (ਮਨ) ਚੋਰ ਨੂੰ । ਤ—ਤਾਂ । ਪਾਵਹਿ—ਤੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਏਂਗਾ । ਸਚੁ—ਸਦਾ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ । ੧੨ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ ! (ਪਰਮਾਤਮਾ-) ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਚਿੱਤ ਅੱਤਿ ਸੋਹਣਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦਾ) ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਪਰ ਉਸ ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਗਾਹਕ ਸੰਤ—ਜਨਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਭੇਤ ਸਮਝ ਲਈਦਾ ਹੈ । (ਉਹ ਭੇਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਜੇ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ (ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਚਿੱਤ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਬਹੁਤ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੋ, ਹੇ ਭਾਈ ! ਜੇ ਤੂੰ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰ ਕੇ) ਇਸ ਸਦਾ ਭਟਕਦੇ (ਮਨ-) ਚੋਰ ਨੂੰ (ਚੰਚਲਤਾ ਵਲੋਂ) ਮਾਰ ਲਏਂ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ—ਧਨ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਏਂਗਾ । ੧੨ ।

ਸੁਪਨੈ ਉਭੀ ਭਈ ਗਹਿਓ ਕੀ ਨ ਅੰਚਲਾ ॥ ਸੁੰਦਰ ਪੁਰਖ ਬਿਰਾਜਿਤ ਪੇਖਿ ਮਨੁ ਬੰਚਲਾ ॥ ਖੋਜਉ
ਤਾ ਕੇ ਚਰਣ ਕਹਹੁ ਕਤ ਪਾਈਐ ॥ ਹਰਿਹਾਂ ਸੋਈ ਜਤੰਨੁ ਬਤਾਇ ਸਖੀ ਪ੍ਰਿਉ ਪਾਈਐ ॥੧੩॥

{ਪੰਨਾ 1362}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੁਪਨੈ—ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ (ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ) । ਉਭੀ—ਉੱਚੀ । ਉਭੀ ਭਈ—ਮੈਂ ਉੱਠ
ਖਲੋਤੀ । ਕੀ ਨ—ਕਿਉਂ ਨ? ਗਹਿਓ—ਫੜਿਆ । ਅੰਚਲਾ—(ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਦਾ) ਪੱਲਾ । ਬਿਰਾਜਿਤ—ਦਗ-
ਦਗ ਕਰ ਰਿਹਾ । ਪੇਖਿ—ਵੇਖ ਕੇ । ਬੰਚਲਾ—ਠੱਗਿਆ ਗਿਆ, ਮੋਹਿਆ ਗਿਆ । ਖੋਜਉ—ਖੋਜਉਂ, ਮੈਂ ਖੋਜ
ਰਹੀ ਹਾਂ । ਤਾ ਕੇ—ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ) ਦੇ । ਕਹਹੁ—ਦੱਸੋ । ਕਤ—ਕਿੱਥੇ? ਕਿਵੇਂ? ਜਤੰਨੁ—ਜਤਨ, ਉੱਦਮ
। ਸੁਖੀ—ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ! ਪ੍ਰਿਉ—ਪਿਆਰਾ ।੧੩।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ! ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ (ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ) ਮੈਂ ਉੱਠ ਖਲੋਤੀ (ਪਰ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਪੱਲਾ ਨਾਹ
ਫੜ ਸਕੀ) । ਮੈਂ (ਉਸ ਦਾ) ਪੱਲਾ ਕਿਉਂ ਨ ਫੜਿਆ? (ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਨਾਹ ਫੜ ਸਕੀ ਕਿ) ਉਸ ਸੋਹਣੇ
ਦਗ-ਦਗ ਕਰਦੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ (ਮੇਰਾ) ਮਨ ਮੋਹਿਆ ਗਿਆ (ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਹੀ ਨਾਹ
ਰਹੀ) । ਹੁਣ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹਾਂ । ਦੱਸੋ, ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ! ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲੇ? ਹੇ
ਸਹੇਲੀਏ! ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਜਤਨ ਦੱਸ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਪਿਆਰਾ ਮਿਲ ਪਏ ।੧੩।

(ਨੋਟ:- ਅਗਲੇ 'ਬੰਦ' ਵਿਚ ਉਹ ਜਤਨ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ) ।

ਨੈਣ ਨ ਦੇਖਹਿ ਸਾਧ ਸਿ ਨੈਣ ਬਿਹਾਲਿਆ ॥ ਕਰਨ ਨ ਸੁਨਹੀ ਨਾਦੁ ਕਰਨ ਮੁੰਦਿ ਘਾਲਿਆ ॥
ਰਸਨਾ ਜਪੈ ਨ ਨਾਮੁ ਤਿਲੁ ਤਿਲੁ ਕਰਿ ਕਟੀਐ ॥ ਹਰਿਹਾਂ ਜਬ ਬਿਸਰੈ ਗੋਬਿਦ ਰਾਇ ਦਿਨੋ ਦਿਨੁ
ਘਟੀਐ ॥੧੪॥ {ਪੰਨਾ 1362}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨੈਣ—ਅੱਖਾਂ । ਨ ਦੇਖਹਿ—ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੀਆਂ, ਦਰਸਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ । ਸਾਧ—ਸੰਤ-ਜਨ,
ਸਤ ਸੰਗੀ ਬੰਦੇ । ਸਿ ਨੈਣ—ਉਹ ਅੱਖਾਂ । ਬਿਹਾਲਿਆ—ਬੇ-ਹਾਲ, ਭੈੜੇ ਹਾਲ ਵਾਲੀਆਂ । ਕਰਨ—ਕੰਨ
(ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਨ ਸੁਨਹੀ—ਨ ਸੁਨਹਿ, ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ । ਨਾਦੁ—ਸ਼ਬਦ, ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ । ਮੁੰਦਿ—
(ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਵਲੋਂ) ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ । ਮੁੰਦਿ ਘਾਲਿਆ—ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਪਏ ਹਨ । ਰਸਨਾ—ਜੀਭ । ਤਿਲੁ
ਤਿਲੁ ਕਰਿ—ਰਤਾ ਰਤਾ ਕਰ ਕੇ । ਕਟੀਐ—ਕੱਟੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, (ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਝੰਬੇਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅਤੇ
ਨਿੰਦਾ ਆਦਿਕ ਦੀ ਕੈਂਚੀ ਨਾਲ) ਕੱਟੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਬਿਸਰੈ—ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਘਟੀਐ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ
ਵਲੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੇ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ।੧੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ! ਜਿਹੜੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਤ-ਸੰਗੀਆਂ ਦੇ ਦਰਸਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ, ਉਹ ਅੱਖਾਂ (ਦੁਨੀਆ
ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਤੱਕ ਤੱਕ ਕੇ) ਬੇ-ਹਾਲ ਹੋਈਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਕੰਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ
ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ, ਉਹ ਕੰਨ (ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਦੀ ਧੁਨੀ ਸੁਣਨ ਵਲੋਂ) ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਪਏ ਹਨ ।
ਜਿਹੜੀ ਜੀਭ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪਦੀ, ਉਹ ਜੀਭ (ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਝੰਬੇਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅਤੇ ਨਿੰਦਾ
ਆਦਿਕ ਦੀ ਕੈਂਚੀ ਨਾਲ ਹਰ ਵੇਲੇ) ਕੱਟੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ! ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ (ਦੀ ਯਾਦ)
ਭੁੱਲ ਜਾਏ, ਤਦੋਂ ਦਿਨੋ ਦਿਨ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ) ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੇ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । (ਸੋ, ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ! ਸਾਧ
ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਸੁਣਦੇ ਰਹਿਣਾ, ਜੀਭ ਨਾਲ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਰਹਿਣਾ—ਇਹੀ ਹੈ ਜਤਨ

ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭ ਸਕਣ ਦਾ) ।੧੪।

ਪੰਕਜ ਫਾਥੇ ਪੰਕ ਮਹਾ ਮਦ ਗੁੰਫਿਆ ॥ ਅੰਗ ਸੰਗ ਉਰਝਾਇ ਬਿਸਰਤੇ ਸੁੰਫਿਆ ॥ ਹੈ ਕੋਊ ਐਸਾ
ਮੀਤੁ ਜਿ ਤੋਰੈ ਬਿਖਮ ਗਾਂਠਿ ॥ ਨਾਨਕ ਇਕੁ ਸ੍ਰੀਧਰ ਨਾਥੁ ਜਿ ਟੂਟੇ ਲੇਇ ਸਾਂਠਿ ॥੧੫॥ {ਪੰਨਾ
1362-1363}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪੰਕ—ਚਿੱਕੜ । ਪੰਕਜ—(ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ ਉੱਗੇ ਹੋਏ) ਕੌਲ ਫੁੱਲ । ਪੰਕ—ਪੰਖ, ਭੌਰਿਆਂ ਦੇ
ਖੰਭ । ਮਦ—ਸੁਗੰਧੀ । ਮਹਾ ਮਦ—ਤੀਬਰ ਸੁਗੰਧੀ । ਗੁੰਫਿਆ—(ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ—to string or weave
together, ਗੁੰਦਣਾ) ਗੁੰਦਿਆ ਜਾ ਕੇ, ਫਸ ਕੇ, ਫਸਣ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨ । ਅੰਗ ਸੰਗ
ਉਰਝਾਇ—(ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਦੀਆਂ) ਪੰਖੜੀਆਂ ਨਾਲ ਉਲਝ ਕੇ । ਸੁੰਫਿਆ—ਖਿੜਾਉ, ਖੁਸ਼ੀ, ਇਕ ਫੁੱਲ ਤੋਂ ਉੱਡ
ਕੇ ਦੂਜੇ ਫੁੱਲ ਉਤੇ ਜਾਣਾ, ਉਡਾਰੀ । ਜਿ—ਜਿਹੜਾ । ਤੋਰੈ—ਤੋੜ ਦੇਵੇ । ਬਿਖਮ—ਔਖੀ । ਗਾਂਠਿ—ਗੰਢ ।
ਸ੍ਰੀਧਰ—ਲੱਛਮੀ ਦਾ ਆਸਰਾ । ਲੇਇ ਸਾਂਠਿ—ਗੰਢ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਦੀ) ਤੇਜ਼ ਸੁਗੰਧੀ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨ (ਭੌਰੇ ਦੇ) ਖੰਭ ਕੌਲ ਫੁੱਲ
(ਦੀਆਂ ਪੰਖੜੀਆਂ) ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਉਹਨਾਂ ਪੰਖੜੀਆਂ ਨਾਲ ਉਲਝ ਕੇ (ਭੌਰੇ ਨੂੰ) ਉਡਾਰੀਆਂ ਲਾਣੀਆਂ
ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ (ਇਹੀ ਹਾਲ ਹੈ ਜੀਵ-ਭੌਰੇ ਦਾ) । ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਇਹੋ ਜਿਹਾ (ਸੰਤ-) ਮਿੱਤਰ ਮਿਲਦਾ
ਹੈ ਜੋ (ਇਸ ਜੀਵ-ਭੌਰੇ ਦੀ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਪਈ ਹੋਈ) ਪੱਕੀ ਗੰਢ ਤੋੜ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਹੇ
ਨਾਨਕ! ਲੱਛਮੀ—ਦਾ—ਆਸਰਾ (ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ) ਨਾਥ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ਜੋ (ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ) ਟੁੱਟੇ ਹੋਇਆਂ
ਨੂੰ ਮੁੜ ਗੰਢ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੧੫।

ਧਾਵਉ ਦਸਾ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਭ ਕਾਰਣੇ ॥ ਪੰਚ ਸਤਾਵਹਿ ਦੂਤ ਕਵਨ ਬਿਧਿ ਮਾਰਣੇ ॥ ਤੀਖਣ
ਬਾਣ ਚਲਾਇ ਨਾਮੁ ਪ੍ਰਭ ਧਾਈਐ ॥ ਹਰਿਹਾਂ ਮਹਾਂ ਬਿਖਾਦੀ ਘਾਤ ਪੂਰਨ ਗੁਰੁ ਪਾਈਐ ॥੧੬॥
{ਪੰਨਾ 1363}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਧਾਵਉ—ਧਾਵਉਂ, ਮੈਂ ਦੌੜਦਾ ਹਾਂ । ਦਸਾ—ਦਿਸ਼ਾ, ਪਾਸੇ (ਦਸ਼ਾ—ਹਾਲਤ) । ਪੰਚ ਦੂਤ—
(ਕਾਮਾਦਿਕ) ਪੰਜ ਵੈਰੀ । ਸਤਾਵਹਿ—ਸਤਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਕਵਨ ਬਿਧਿ—ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ
ਨਾਲ? ਤੀਖਣ—ਤੇਜ਼, ਤ੍ਰਿੱਖੇ । ਚਲਾਇ—ਚਲਾ ਕੇ । ਧਾਈਐ—ਸਿਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਮਹਾਂ ਬਿਖਾਦੀ—
ਵੱਡੇ ਝਗੜਾਲੂ । ਘਾਤ—ਮੌਤ, ਮਾਰਨਾ । ਪਾਈਐ—ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।੧੬।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੇ ਚਰਨਾਂ) ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਕਈ ਪਾਸੀਂ ਦੌੜਦਾ ਫਿਰਦਾ
ਹਾਂ, (ਪਰ ਇਹ ਕਾਮਾਦਿਕ) ਪੰਜ ਵੈਰੀ ਸਤਾਂਦੇ (ਹੀ) ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । (ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ
ਮਾਰਿਆ ਜਾਏ? (ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਸਦਾ) ਸਿਮਰਦੇ
ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸਿਮਰਨ ਦੇ) ਤ੍ਰਿੱਖੇ ਤੀਰ ਚਲਾ
ਕੇ (ਇਹਨਾਂ ਕਾਮਾਦਿਕ) ਵੱਡੇ ਝਗੜਾਲੂਆਂ ਦਾ ਨਾਸ (ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ) ।੧੬।

ਸਤਿਗੁਰ ਕੀਨੀ ਦਾਤਿ ਮੂਲਿ ਨ ਨਿਖੁਟਈ ॥ ਖਾਵਹੁ ਭੁੰਚਹੁ ਸਭਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਛੁਟਈ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ
ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਦਿਤਾ ਤੁਸਿ ਹਰਿ ॥ ਨਾਨਕ ਸਦਾ ਅਰਾਧਿ ਕਦੇ ਨ ਜਾਂਹਿ ਮਰਿ ॥੧੭॥ {ਪੰਨਾ
1363}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦਾਤਿ—ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ । ਮੂਲਿ—ਬਿਲਕੁਲ । ਨਿਖੁਟਈ—ਮੁੱਕਦੀ । ਭੁੰਚਹੁ—ਵਰਤੋ ।
ਸਭਿ—ਸਾਰੇ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ । ਛੁਟਈ—ਛੁਟੈ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ । ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ । ਨਿਧਾਨੁ—ਖਜ਼ਾਨਾ । ਤੁਸਿ—ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ, ਤੁੱਠ ਕੇ ।
ਅਰਾਧਿ—ਸਿਮਰਿਆ ਕਰ ।੧੭।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹਰਿ-ਨਾਮ-ਦਾਤਿ ਕਦੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਦੀ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੁਸੀ ਸਾਰੇ
ਇਸ ਦਾਤਿ ਨੂੰ ਵਰਤੋ । (ਸਗੋਂ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ (ਇਸ ਦਾਤਿ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ)
ਬਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ (ਇਹ) ਨਾਮ-ਖਜ਼ਾਨਾ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਆਪ ਹੀ) ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ
ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਸਦਾ ਇਸ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆ ਕਰ, ਤੈਨੂੰ ਕਦੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤ
ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ ।੧੭।

ਜਿਥੈ ਜਾਏ ਭਗਤੁ ਸੁ ਥਾਨੁ ਸੁਹਾਵਣਾ ॥ ਸਗਲੇ ਹੋਏ ਸੁਖ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਣਾ ॥ ਜੀਅ ਕਰਨਿ
ਜੈਕਾਰੁ ਨਿੰਦਕ ਮੁਏ ਪਚਿ ॥ ਸਾਜਨ ਮਨਿ ਆਨੰਦੁ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਜਪਿ ॥੧੮॥ {ਪੰਨਾ 1363}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿਥੈ—ਜਿਸ ਥਾਂ ਤੇ । ਜਾਏ—ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ । ਸੁ—ਉਹ (ਇਕ-ਵਚਨ) ।
ਸਗਲੇ—ਸਾਰੇ । ਜੀਅ—(ਸਾਰੇ) ਜੀਅ । ਕਰਨਿ—ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਜੈਕਾਰੁ—
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ । ਪਚਿ—ਸੜ ਕੇ, (ਈਰਖਾ ਦੀ ਅੱਗ ਨਾਲ) ਸੜ ਕੇ । ਮੁਏ—ਆਤਮਕ
ਮੌਤ ਸਹੇੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਜਪਿ—ਜਪ ਕੇ ।੧੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਥਾਂ ਤੇ (ਭੀ ਕੋਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਭਗਤ ਜਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਥਾਂ (ਸਿਫਤਿ-
ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਵਾਯੂ-ਮੰਡਲ ਨਾਲ) ਸੁਖਦਾਈ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਿਆਂ (ਉਥੇ) ਸਾਰੇ
ਸੁਖ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਉਥੇ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ) ਜੀਅ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ
ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । (ਪਰ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ) ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ (ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਵੇਖ ਕੇ
ਈਰਖਾ ਦੀ ਅੱਗ ਨਾਲ) ਸੜ ਸੜ ਕੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ
ਜਪ ਜਪ ਕੇ ਸੱਜਣ ਜਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।੧੮।

ਪਾਵਨ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ਕਤਹ ਨਹੀ ਸੇਵੀਐ ॥ ਝੂਠੈ ਰੰਗਿ ਖੁਆਰੁ ਕਹਾਂ ਲਗੁ ਖੇਵੀਐ ॥
ਹਰਿਚੰਦਉਰੀ ਪੇਖਿ ਕਾਹੇ ਸੁਖੁ ਮਾਨਿਆ ॥ ਹਰਿਹਾਂ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿੰਨ ਜਿ ਦਰਗਹਿ ਜਾਨਿਆ
॥੧੯॥ {ਪੰਨਾ 1363}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਾਵਨ—ਪਵਿੱਤਰ-ਸਰੂਪ ਹਰੀ । ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ—ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ।
ਕਤਹ ਨਹੀ—ਕਦੇ ਭੀ ਨਹੀਂ । ਸੇਵੀਐ—ਸਿਮਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਝੂਠੈ ਰੰਗਿ—ਨਾਸਵੰਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ
ਪਿਆਰ-ਰੰਗ ਵਿਚ । ਖੁਆਰੁ—ਦੁਖੀ, ਔਖਾ । ਕਹਾਂ ਲਗੁ—ਕਦ ਤਕ? ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਨਹੀਂ । ਖੇਵੀਐ—

(ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ) ਬੇੜੀ ਚਲਾ ਸਕੀਦੀ । ਹਰਿਚੰਦਉਰੀ—ਹਰਿਚੰਦ ਨਗਰੀ, ਗੰਧਰਬ ਨਗਰੀ, ਹਵਾਈ ਕਿਲ੍ਹੇ । ਪੇਖਿ—ਵੇਖ ਕੇ । ਹਉ—ਮੈਂ । ਜਿ—ਜਿਹੜੇ । ਦਰਗਹਿ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ । ੧੯।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ (ਫਸੇ ਰਹਿ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ) ਬੇੜੀ ਬਹੁਤਾ ਵਿਚ (ਸੁਖ ਨਾਲ) ਨਹੀਂ ਚਲਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ, (ਆਖਰ) ਖੁਆਰ ਹੀ ਹੋਈਦਾ ਹੈ, (ਇਸ ਝੂਠੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿ ਕੇ) ਪਵਿੱਤਰ-ਸਰੂਪ ਹਰੀ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਭੀ ਸਿਮਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਹੇ ਭਾਈ! (ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਇਹਨਾਂ) ਹਵਾਈ ਕਿਲ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਸੁਖ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ? (ਨਾਹ ਇਹ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣੇ, ਅਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਿਆਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਰ ਤੇ ਆਦਰ ਮਿਲਣਾ) । ਹੇ ਭਾਈ! ਮੈਂ (ਤਾਂ) ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਜਪ ਕੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਸਤਕਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੧੯।

ਕੀਨੇ ਕਰਮ ਅਨੇਕ ਗਵਾਰ ਬਿਕਾਰ ਘਨ ॥ ਮਹਾ ਦ੍ਰੁਗੰਧਤ ਵਾਸੁ ਸਠ ਕਾ ਛਾਰੁ ਤਨ ॥ ਫਿਰਤਉ ਗਰਬ ਗੁਬਾਰਿ ਮਰਣੁ ਨਹ ਜਾਨਈ ॥ ਹਰਿਹਾਂ ਹਰਿਚੰਦਉਰੀ ਪੇਖਿ ਕਾਹੇ ਸਚੁ ਮਾਨਈ ॥੨੦॥

{ਪੰਨਾ 1363}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਵਾਰ—ਮੂਰਖ । ਘਨ—ਬਹੁਤ । ਕਰਮ ਬਿਕਾਰ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ । ਦ੍ਰੁਗੰਧਤ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗੰਦਗੀ । ਵਾਸੁ—ਨਿਵਾਸ । ਸਠ—ਮੂਰਖ । ਛਾਰੁ—ਸੁਆਹ (ਦੇ ਬਰਾਬਰ) । ਛਾਰੁ ਤਨ—ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਰੁਲਿਆ ਸਰੀਰ । ਫਿਰਤਉ—ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਗਰਬ ਗੁਬਾਰਿ—ਅਹੰਕਾਰ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ । ਮਰਣੁ—ਮੌਤ । ਜਾਨਈ—ਜਾਨੈ, ਜਾਣਦਾ । ਹਰਿਚੰਦਉਰੀ—ਹਰਿਚੰਦ-ਨਗਰੀ, ਗੰਧਰਬ ਨਗਰੀ, ਹਵਾਈ ਕਿਲ੍ਹੇ । ਪੇਖਿ—ਵੇਖ ਕੇ । ਕਾਹੇ—ਕਿਉਂ? ਸਚੁ—ਸਦਾ-ਥਿਰ । ਮਾਨਈ—ਮਾਨੈ, ਮੰਨਦਾ ਹੈ । ੨੦।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਮੂਰਖ ਮਨੁੱਖ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਕੁਕਰਮ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਵੱਡੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੀ ਗੰਦਗੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੂਰਖ ਦਾ ਸਰੀਰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਰੁਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਅਮੋਲਕ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਕੌਡੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ) । (ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ) ਅਹੰਕਾਰ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਮੌਤ (ਭੀ) ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਦੀ । ਇਸ ਹਵਾਈ ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕਿਉਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਦਾ-ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਾ ਮੰਨੀ ਬੈਠਾ ਹੈ । ੨੦।

ਜਿਸ ਕੀ ਪੂਜੈ ਅਉਧ ਤਿਸੈ ਕਉਣੁ ਰਾਖਈ ॥ ਬੈਦਕ ਅਨਿਕ ਉਪਾਵ ਕਹਾਂ ਲਉ ਭਾਖਈ ॥ ਏਕੋ ਚੇਤਿ ਗਵਾਰ ਕਾਜਿ ਤੇਰੈ ਆਵਈ ॥ ਹਰਿਹਾਂ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਤਨੁ ਛਾਰੁ ਬ੍ਰਿਥਾ ਸਭੁ ਜਾਵਈ ॥੨੧॥

{ਪੰਨਾ 1363}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿਸ ਕੀ—(ਸੰਬੰਧਕ 'ਕੀ' ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਫਜ਼ 'ਜਿਸੁ' ਦਾ ਉੱਡ ਗਿਆ ਹੈ) । ਪੂਜੈ—ਅਖੀਰ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅਉਧ—(ਉਮਰ ਦੀ) ਮਿਆਦ, ਆਖਰੀ ਹੱਦ । ਰਾਖਈ—ਰਾਖੈ, ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਬੈਦਕ—ਹਿਕਮਤ-ਵਿੱਦਿਆ । ਉਪਾਵ—ਹੀਲੇ, ਢੰਗ । ਕਹਾਂ ਲਉ—ਕਿੱਥੋਂ ਤਕ? ਭਾਖਈ—ਭਾਖੈ, ਦੱਸ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਏਕੋ—ਇਕ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੂੰ ਹੀ । ਚੇਤਿ—ਸਿਮਰਿਆ ਕਰ । ਗਵਾਰ—ਹੇ ਮੂਰਖ! ਕਾਜਿ ਤੇਰੈ—ਤੇਰੇ ਕੰਮ ਵਿਚ । ਆਵਈ—ਆਵੈ, ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਛਾਰੁ—ਸੁਆਹ (ਸਮਾਨ) । ਬ੍ਰਿਥਾ—ਵਿਅਰਥ । ੨੧।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਦੀ (ਉਮਰ ਦੀ) ਆਖਰੀ ਹੱਦ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ (ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ) ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਹਿਕਮਤ-ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਵੰਗ (ਨੁਸਖੇ) ਕਿੱਥੋਂ ਤਕ (ਕੋਈ) ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਹੇ ਮੂਰਖ! ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਯਾਦ ਕਰਿਆ ਕਰ, (ਉਹ ਹੀ ਹਰ ਵੇਲੇ) ਤੇਰੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਹ ਸਰੀਰ ਮਿੱਟੀ (ਸਮਾਨ) ਹੈ, ਸਾਰਾ ਵਿਅਰਥ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੨੧।

ਅਉਖਧੁ ਨਾਮੁ ਅਪਾਰੁ ਅਮੋਲਕੁ ਪੀਜਈ ॥ ਮਿਲਿ ਮਿਲਿ ਖਾਵਹਿ ਸੰਤ ਸਗਲ ਕਉ ਦੀਜਈ ॥
ਜਿਸੈ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ਤਿਸੈ ਹੀ ਪਾਵਣੇ ॥ ਹਰਿਹਾਂ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿੰਨੁ ਜਿ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਰਾਵਣੇ
॥੨੨॥ {ਪੰਨਾ 1363}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਉਖਧੁ—ਦਵਾਈ । ਅਪਾਰੁ—ਬੇਅੰਤ । ਅਮੋਲਕੁ—ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਨਾਹ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ । ਪੀਜਈ—ਪੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਮਿਲਿ—ਮਿਲ ਕੇ । ਮਿਲਿ ਮਿਲਿ—ਸਦਾ ਮਿਲ ਕੇ । ਖਾਵਹਿ—ਖਾਂਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਦੀਜਈ—ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ—ਭਾਗਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿਲਣਾ ਹੋਵੇ । ਤਿਸੈ ਹੀ—ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ । ਰੰਗੁ—ਆਨੰਦ । ਰਾਵਣੇ—ਮਾਣਦੇ ਹਨ ।੨੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਆਤਮਕ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਨਾਮ (ਹੀ) ਦਵਾਈ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਕੀਮਤੀ ਦਵਾਈ ਹੈ । (ਇਹ ਦਵਾਈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ) ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । (ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ) ਸੰਤ ਜਨ ਸਦਾ ਮਿਲ ਕੇ (ਇਹ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਵਾਈ) ਖਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਜਿਹੜੇ ਭੀ ਵਡਭਾਗੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ) ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ (ਇਹ ਨਾਮ-ਦਵਾਈ) ਵੰਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਉਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਨਾਮ-ਦਵਾਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਮਿਲਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਮੈਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਜਿਹੜੇ (ਹਰਿ-ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ) ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ ।੨੨।

ਵੈਦਾ ਸੰਦਾ ਸੰਗੁ ਇਕਠਾ ਹੋਇਆ ॥ ਅਉਖਦ ਆਏ ਰਾਸਿ ਵਿਚਿ ਆਪਿ ਖਲੋਇਆ ॥ ਜੋ ਜੋ
ਓਨਾ ਕਰਮ ਸੁਕਰਮ ਹੋਇ ਪਸਰਿਆ ॥ ਹਰਿਹਾਂ ਦੂਖ ਰੋਗ ਸਭਿ ਪਾਪ ਤਨ ਤੇ ਖਿਸਰਿਆ
॥੨੩॥ {ਪੰਨਾ 1363}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੰਦਾ—ਦਾ । ਵੈਦਾ ਸੰਦਾ ਸੰਗੁ—ਵੈਦਾਂ ਸੰਦਾ ਸੰਗੁ, ਹਕੀਮਾਂ ਦਾ ਸਾਥ, ਹਕੀਮਾਂ ਦਾ ਟੋਲਾ (ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਵਾਲੇ) ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ । ਅਉਖਦ—ਦਵਾਈ, ਨਾਮ-ਦਾਰੂ । ਆਏ ਰਾਸਿ—ਪੂਰਾ ਅਸਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਾਰ-ਗਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਆਪਿ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ । ਓਨਾ—ਉਹਨਾਂ (ਵੈਦਾਂ) ਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਸੰਤ-ਜਨਾਂ ਦੇ । ਕਰਮ—ਨਿੱਤ ਦੇ ਕਰਤੱਬ । ਸੁਕਰਮ—ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕੰਮ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪੂਰਨੇ । ਸੁਕਰਮ ਹੋਇ—ਵਧੀਆ ਪੂਰਨੇ ਬਣ ਕੇ । ਪਸਰਿਆ—ਖਿਲਰਦੇ ਹਨ, ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ । ਤੇ—ਤੋਂ । ਖਿਸਰਿਆ—ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੨੩।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਵਾਲੇ) ਹਕੀਮਾਂ (ਸੰਤ-ਜਨਾਂ) ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਇਕੱਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੀ ਹੋਈ ਤੇ ਦੱਸੀ ਹੋਈ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ) ਦਵਾਈ (ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ) ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਅਸਰ ਕਰਦੀ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) । (ਆਤਮਕ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਉਹ ਵੈਦ ਸੰਤ-ਜਨ) ਜਿਹੜੇ ਜਿਹੜੇ ਨਿੱਤ ਦੇ ਕਰਤੱਬ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਉਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ

ਵਿਚ ਆਏ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ) ਵਧੀਆ ਪੂਰਨੇ ਬਣ ਕੇ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਆਏ ਵਡਭਾਗੀਆਂ ਦੇ) ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਸਾਰੇ ਰੋਗ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੨੩।

ਚਉਬੋਲੇ ਮਹਲਾ ੫ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸੰਮਨ ਜਉ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਦਮ ਕ੍ਰਿਹੁ ਹੋਤੀ ਸਾਟ ॥ ਰਾਵਨ ਹੁਤੇ ਸੁ ਰੰਕ ਨਹਿ ਜਿਨਿ ਸਿਰ ਦੀਨੇ ਕਾਟਿ ॥੧॥ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਤਨੁ ਖਚਿ ਰਹਿਆ ਬੀਚੁ ਨ ਰਾਈ ਹੋਤ ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਮਨੁ ਬੇਧਿਓ ਬੁਝਨੁ ਸੁਰਤਿ ਸੰਜੋਗ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1363}

ਚਉਬੋਲਾ—ਇਕ ਛੰਤ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ । ਇਥੇ ‘ਚਉਬੋਲਾ’ ਛੰਤ ਦੇ ੧੧ ਬੰਦ ਹਨ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੰਮਨ—ਹੇ ਸੰਮਨ! ਹੇ ਮਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ! ਹੇ ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ! ਹੇ ਦਿਲ ਖੋਹਲ ਕੇ ਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ! ਹੇ ਦਾਨੀ ਮਨੁੱਖ! ਜਉ—ਜੇ । ਦਮ—ਦਮੜੇ, ਧਨ । ਕ੍ਰਿਹੁ—ਤੋਂ । ਸਾਟ—ਵਟਾਂਦਰਾ । ਹੋਤੀ—ਹੋ ਸਕਦੀ । ਹੁਤੇ—ਵਰਗੇ । ਰੰਕ—ਕੰਗਾਲ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਰਾਵਣ) ਨੇ । ਸੁ—ਉਹ (ਰਾਵਣ) । ਸਿਰ—(ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਲਈ ੧੧ ਵਾਰੀ ਆਪਣੇ) ਸਿਰ । ਕਾਟਿ—ਕੱਟ ਕੇ ।੧।

ਤਨੁ—ਸਰੀਰ । ਖਚਿ ਰਹਿਆ—ਮਗਨ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਬੀਚੁ—ਅੰਤਰਾ, ਵਿੱਥ । ਰਾਈ—ਰਾਈ ਜਿਤਨਾ ਭੀ, ਰਤਾ ਭਰ । ਚਰਨ ਕਮਲ—ਕੌਲ ਫੁੱਲਾਂ ਵਰਗੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ । ਬੇਧਿਓ—ਵਿੱਝ ਗਿਆ (ਜਿਵੇਂ ਭੌਰਾ ਕੌਲ-ਫੁੱਲ ਵਿਚ) । ਬੁਝਨੁ—ਸਮਝ, ਮਨ ਦੀ ਸਮਝਣ ਦੀ ਤਾਕਤ । ਸੁਰਤਿ ਸੰਜੋਗ—ਸੁਰਤਿ ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ (ਭਾਵ, ਮਨ ਲਗਨ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ) ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਦਾਨੀ ਮਨੁੱਖ! (ਧਨ ਦੇ ਵੱਟੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ) ਜੇ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਧਨ ਤੋਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ (ਰਾਵਣ) ਜਿਸ ਨੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਗਿਆਰਾਂ ਵਾਰੀ ਆਪਣੇ) ਸਿਰ ਕੱਟ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ (ਸਿਰ ਦੇਣ ਦੇ ਥਾਂ ਬੇਅੰਤ ਧਨ ਦੇ ਦੇਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ) ਰਾਵਣ ਵਰਗੇ ਕੰਗਾਲ ਨਹੀਂ ਸਨ ।੧।

(ਹੇ ਦਾਨੀ ਮਨੁੱਖ! ਵੇਖ, ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਹਿਰਦਾ (ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ) ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲੋਂ) ਰਤਾ ਭਰ ਭੀ ਵਿੱਥ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, (ਜਿਵੇਂ ਭੌਰਾ ਕੌਲ-ਫੁੱਲ ਵਿਚ ਵਿੱਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਮਨ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਸੋਹਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਵਿੱਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਮਾਨਸਕ ਤਾਕਤ ਲਗਨ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ ਹੋਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।੨।

ਸਾਗਰ ਮੇਰ ਉਦਿਆਨ ਬਨ ਨਵ ਖੰਡ ਬਸੁਧਾ ਭਰਮ ॥ ਮੂਸਨ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਰੰਮ ਕੈ ਗਨਉ ਏਕ ਕਰਿ ਕਰਮ ॥੩॥ ਮੂਸਨ ਮਸਕਰ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਰਹੀ ਜੁ ਅੰਬਰੁ ਛਾਇ ॥ ਬੀਧੇ ਬਾਂਧੇ ਕਮਲ ਮਹਿ ਭਵਰ ਰਹੇ ਲਪਟਾਇ ॥੪॥ ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਹਰਖ ਸੁਖ ਮਾਨ ਮਹਤ ਅਰੁ ਗਰਬ ॥ ਮੂਸਨ ਨਿਮਖਕ ਪ੍ਰੇਮ ਪਰਿ ਵਾਰਿ ਵਾਰਿ ਦੇਂਉ ਸਰਬ ॥੫॥ ਮੂਸਨ ਮਰਮੁ ਨ ਜਾਨਈ ਮਰਤ ਹਿਰਤ ਸੰਸਾਰ ॥ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਰੰਮ ਨ ਬੇਧਿਓ ਉਰਝਿਓ ਮਿਥ ਬਿਉਹਾਰ ॥੬॥ ਘਬੁ ਦਬੁ ਜਬ ਜਾਰੀਐ ਬਿਛੁਰਤ ਪ੍ਰੇਮ ਬਿਹਾਲ ॥ ਮੂਸਨ ਤਬ ਹੀ ਮੂਸੀਐ ਬਿਸਰਤ ਪੁਰਖ ਦਇਆਲ ॥੭॥ {ਪੰਨਾ 1364}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਾਗਰ—ਸਮੁੰਦਰ । ਮੇਰ—ਸੁਮੇਰ ਆਦਿਕ ਪਹਾੜ । ਉਦਿਆਨ—ਜੰਗਲ । ਬਨ—ਜੰਗਲ । ਬਸੁਧਾ—ਧਰਤੀ । ਨਵ ਖੰਡ—ਨੌਂ ਟੋਟੇ, ਨੌਂ ਹਿੱਸੇ । ਨਵ ਖੰਡ ਬਸੁਧਾ—ਨੌਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਾਲੀ ਧਰਤੀ, ਸਾਰੀ

ਧਰਤੀ । ਭਰਮ—ਭ੍ਰਮਣ, ਤੁਰੇ ਫਿਰਨਾ । ਮੂਸਨ—(mu—to steal, to rob—ਲੁੱਟ ਲੈਣਾ) ਹੇ ਲੁੱਟੇ ਜਾ ਰਹੇ ਮਨੁੱਖ! ਆਤਮਕ ਸਰਮਾਇਆ ਲੁਟਾ ਰਹੇ ਹੇ ਮਨੁੱਖ! ਪਿਰੰਮ ਕੈ—ਪਿਆਰੇ ਦੇ (ਰਸਤੇ) ਵਿਚ । ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਰੰਮ ਕੈ—ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ । ਗਨਉ—ਗਨਉਂ, ਮੈਂ ਗਿਣਦਾ ਹਾਂ । ਕਰਮ—ਕਦਮ । ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ । ਏਕ ਕਰਿ ਕਰਮ—ਇਕ ਕਦਮ ਕਰ ਕੇ, ਇਕ ਕਦਮ ਦੇ ਬਰਾਬਰ । ੩।

ਮਸਕਰ—ਚਾਂਦਨੀ (môkri—ਚੰਦ੍ਰਮਾ), ਚੰਦ ਦੀ ਚਾਨਣੀ । ਅੰਬਰੁ—ਆਕਾਸ਼ । ਛਾਇ ਰਹੀ—ਛਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਢਕ ਰਹੀ ਹੈ, ਖਿਲਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਬੀਧੇ—ਵਿੱਝੇ ਹੋਏ । ਬਾਂਧੇ—ਬੱਝੇ ਹੋਏ । ਰਹੇ ਲਪਟਾਇ—ਲਪਟ ਰਹੇ ਹਨ । ੪।

ਜਪ—ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਜਾਪ । ਤਪ—ਧੂਣੀਆਂ ਤਪਾਣੀਆਂ । ਸੰਜਮ—ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਹਟਾਣ ਦੇ ਜਤਨ । ਹਰਖ—ਖੁਸ਼ੀ । ਮਾਨ—ਇੱਜ਼ਤ । ਮਹਤ—ਵਡਿਆਈ । ਅਰੁ—ਅਤੇ । ਗਰਬ—ਅਹੰਕਾਰ । ਮੂਸਨ—(ਇਹਨਾਂ ਜਪ ਤਪ ਆਦਿਕਾਂ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ) ਆਤਮਕ ਸਰਮਾਇਆ ਲੁਟਾ ਰਹੇ ਹੇ ਮਨੁੱਖ! ਨਿਮਖਕ—ਅੱਖ ਝਮਕਣ ਜਿਤਨੇ ਸਮੇਂ ਲਈ । ਪਰਿ—ਤੋਂ, ਉੱਤੋਂ । ਵਾਰਿ ਦੇਉ—ਮੈਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ੫।

ਮਰਮੁ—ਭੇਤ । ਜਾਨਈ—ਜਾਨੈ, ਜਾਣਦਾ । ਮਰਤ—ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰ ਰਿਹਾ । ਹਿਰਤ—ਲੁੱਟਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ । ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਰੰਮ—ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ । ਬੇਧਿਓ—ਵਿੱਝਿਆ । ਮਿਥ—ਨਾਸਵੰਤ । ੬।

ਘਬੁ—ਘਰ । ਦਬੁ—(dôX) ਧਨ-ਪਦਾਰਥ । ਜਾਰੀਐ—ਸੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਬਿਹਾਲ—ਦੁੱਖੀ । ਤਬ ਹੀ—ਤਦੋਂ ਹੀ । ਮੂਸੀਐ—ਲੁੱਟੇ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । ੭।

ਅਰਥ:- ਸਮੁੰਦਰ, ਪਰਬਤ, ਜੰਗਲ, ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ—(ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਤ੍ਰਾ ਆਦਿਕ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ) ਭ੍ਰਮਣ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਲੁੱਟੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੇ ਮਨੁੱਖ! ਪ੍ਰੀਤਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਤਾਂ (ਇਸ ਸਾਰੇ ਰਟਨ ਨੂੰ) ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਕਦਮ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ । ੩।

ਹੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਲੁਟਾ ਰਹੇ ਮਨੁੱਖ! (ਚੰਦ ਦੀ) ਚਾਨਣੀ ਸਾਰੇ ਆਕਾਸ਼ ਉਤੇ ਖਿਲਰੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਉਸ ਵੇਲੇ) ਭੌਰੇ ਕੌਲ-ਫੁੱਲ ਵਿਚ ਵਿੱਝੇ ਹੋਏ ਬੱਝੇ ਹੋਏ (ਕੌਲ-ਫੁੱਲ ਵਿਚ ਹੀ) ਲਪਟ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ-) ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਚਾਨਣੀ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ) ਵਿੱਝੇ ਹੋਏ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਸੋਹਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੪।

(ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦੇ) ਜਾਪ, ਧੂਣੀਆਂ ਤਪਾਣੀਆਂ, ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰਨ ਲਈ (ਪੁੱਠੇ ਲਟਕਣ ਆਦਿਕ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ) ਜਤਨ—ਇਹਨਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਖੁਸ਼ੀ, ਇੱਜ਼ਤ, ਵਡਿਆਈ, ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਿਆ ਸੁਖ ਅਤੇ ਅਹੰਕਾਰ—ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਲੁਟਾ ਰਹੇ ਹੇ ਮਨੁੱਖ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਅੱਖ ਝਮਕਣ ਜਿਤਨੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਮਿਲੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ੫।

ਹੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਲੁਟਾ ਰਹੇ ਮਨੁੱਖ! (ਵੇਖ, ਤੇਰੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਇਹ) ਜਗਤ (ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ) ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, (ਤੇ) ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰਾਸ-ਪੁੰਜੀ ਲੁਟਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੀਤਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਿੱਝਦਾ, ਨਾਸਵੰਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਵਿਹਾਰ-ਕਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੬।

(ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਘਰ ਸੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਸੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਜਾਇਦਾਦ ਤੋਂ) ਵਿਛੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬੜਾ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਪੁਕਾਰਦਾ ਹੈ ‘ਮੈਂ ਲੁੱਟਿਆ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਲੁੱਟਿਆ ਗਿਆ’) । ਪਰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਲੁਟਾ ਰਹੇ ਹੇ ਮਨੁੱਖ! (ਅਸਲ ਵਿਚ) ਤਦੋਂ ਹੀ ਲੁੱਟੇ ਜਾਈਦਾ

ਹੈ ਜਦੋਂ ਦਇਆ ਦਾ ਸੋਮਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ (ਮਨੋ) ਭੁੱਲਦਾ ਹੈ ।੨।

ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਆਉ ਹੈ ਚਰਨ ਚਿਤਵ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥ ਨਾਨਕ ਬਿਰਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਆਨ ਨ ਕਤਹੂ
ਜਾਹਿ ॥੮॥ ਲਖ ਘਾਟੀਂ ਉੱਚੋ ਘਨੋ ਚੰਚਲ ਚੀਤ ਬਿਹਾਲ ॥ ਨੀਚ ਕੀਚ ਨਿਮ੍ਰਿਤ ਘਨੀ ਕਰਨੀ
ਕਮਲ ਜਮਾਲ ॥੯॥ ਕਮਲ ਨੈਨ ਅੰਜਨ ਸਿਆਮ ਚੰਦ੍ਰ ਬਦਨ ਚਿਤ ਚਾਰ ॥ ਮੂਸਨ ਮਗਨ ਮਰੰਮ
ਸਿਉ ਖੰਡ ਖੰਡ ਕਰਿ ਹਾਰ ॥੧੦॥ ਮਗਨੁ ਭਇਓ ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿਉ ਸੂਧ ਨ ਸਿਮਰਤ ਅੰਗ ॥
ਪ੍ਰਗਟਿ ਭਇਓ ਸਭ ਲੋਅ ਮਹਿ ਨਾਨਕ ਅਧਮ ਪਤੰਗ ॥੧੧॥ {ਪੰਨਾ 1364}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੇ—ਦਾ । ਸੁਆਉ—ਸੁਆਰਥ, ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ । ਜਾ ਕੇ ਸੁਆਉ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ-
ਨਿਸ਼ਾਨਾ । ਚਿਤਵ—ਯਾਦ । ਮਾਹਿ—ਵਿਚ । ਨਾਨਕ—ਹੇ ਨਾਨਕ! ਬਿਰਹੀ—ਪ੍ਰੇਮੀ । ਬ੍ਰਹਮ—ਪਰਮਾਤਮਾ
। ਆਨ ਕਤਹੂ—ਕਿਸੇ ਭੀ ਹੋਰ ਥਾਂ । ਜਾਹਿ—ਜਾਂਦੇ । ੮।

ਲਖ—(।TMX) ਨਿਸ਼ਾਨਾ । ਘਨੋ—ਬਹੁਤ । ਬਿਹਾਲ—ਦੁੱਖੀ । ਕੀਚ—ਚਿੱਕੜ । ਨਿਮ੍ਰਿਤ—ਨਿਮ੍ਰਤਾ,
ਗਰੀਬੀ । ਘਨੀ—ਬਹੁਤੀ । ਕਰਨੀ—ਜੀਵਨ-ਕਰਤੱਬ । ਜਮਾਲ—ਕੋਮਲ ਸੁੰਦਰਤਾ । ੯।

ਨੈਨ—ਅੱਖਾਂ । ਅੰਜਨ—ਸੁਰਮਾ । ਸਿਆਮ—ਕਾਲਾ । ਬਦਨ—ਮੂੰਹ । ਚੰਦ੍ਰ ਬਦਨ—ਚੰਦ (ਵਰਗਾ ਸੋਹਣਾ)
ਮੂੰਹ । ਚਾਰ—ਸੋਹਣਾ, ਸੁੰਦਰ । ਚਿਤ ਚਾਰ—ਸੋਹਣੇ ਚਿੱਤ ਵਾਲਾ । ਮਰੰਮ—ਮਰਮ, ਭੇਤ । ਸਿਉ—ਨਾਲ,
ਵਿਚ । ਖੰਡ ਖੰਡ—ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ । ਕਰਿ—ਕਰ ਦੇਹ । ਹਾਰ—ਹਾਰਾਂ ਨੂੰ, ਸਰੀਰਕ ਸਿੰਗਾਰਾਂ ਨੂੰ, ਬਾਹਰਲੇ
ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਖਾਵਿਆਂ ਨੂੰ । ੧੦।

ਮਗਨੁ—ਮਸਤ । ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿਉ—ਪਿਆਰੇ (ਦੀਵੇ) ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ । ਸੂਧ—ਸੁੱਧ-ਬੁੱਧ । ਸਿਮਰਤ—
(ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ) ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ । ਸੂਧ ਨ ਅੰਗ—(ਆਪਣੇ) ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੁੱਧ-ਬੁੱਧ ਨਹੀਂ (ਰਹਿੰਦੀ) ।
ਸਭ ਲੋਅ ਮਹਿ—ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ । ਨਾਨਕ—ਹੇ ਨਾਨਕ! ਅਧਮ—ਨੀਚ । ਪਤੰਗ—ਭੰਬਟ । ੧੧।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਨਿਸ਼ਾਨਾ (ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦਾ) ਪਿਆਰ ਹੈ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ
ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ (ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ) ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਆਸ਼ਿਕ ਹਨ,
ਉਹ ਮਨੁੱਖ ('ਨਵਖੰਡ ਬਸੁਧਾ ਭਰਮ' ਅਤੇ 'ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ' ਆਦਿਕ) ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਭੀ ਪਾਸੇ ਵਲ ਨਹੀਂ
ਜਾਂਦੇ । ੮।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਚੰਚਲ ਮਨ (ਦੁਨੀਆਵੀ ਵਡੱਪਣ ਦੀਆਂ) ਅਨੇਕਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਚੋਟੀਆਂ (ਉੱਤੇ ਅਪੜਨ)
ਨੂੰ (ਆਪਣਾ) ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਚਿੱਕੜ ਨੀਵਾਂ ਹੈ (ਨੀਵੇਂ ਥਾਂ ਟਿਕਿਆ
ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਨੀਵੇਂ ਥਾਂ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਉਸ ਵਿਚ) ਬੜੀ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਜੀਵਨ-ਕਰਤੱਬ ਦੀ
ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ (ਉਸ ਵਿਚ) ਕੋਮਲ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਾਲਾ ਕੌਲ-ਫੁੱਲ ਉੱਗਦਾ ਹੈ । ੯।

ਹੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਲੁਟਾ ਰਹੇ ਮਨੁੱਖ! ਜੇ ਤੂੰ (ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੇ) ਭੇਤ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋਣਾ
ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਜੋ ਚੰਦ ਵਰਗੇ ਸੋਹਣੇ ਮੁਖ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੋਹਣੇ ਚਿੱਤ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕੌਲ-ਫੁੱਲਾਂ ਵਰਗੇ
ਸੋਹਣੇ ਨੇਤ੍ਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਾਲਾ ਸੁਰਮਾ ਪਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ, ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅੱਤ ਹੀ ਸੋਹਣਾ ਹੈ), ਤਾਂ ਆਪਣੇ
ਇਹਨਾਂ ਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ('ਨਵਖੰਡ ਬਸੁਧਾ ਭਰਮ' ਅਤੇ 'ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ' ਆਦਿਕ ਵਿਖਾਵਿਆਂ ਨੂੰ) ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕਰ
ਦੇਹ । ੧੦।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਵਿਚਾਰਾ) ਨੀਚ (ਜਿਹਾ) ਪਤੰਗਾ (ਆਪਣੇ) ਪਿਆਰੇ (ਜਗਦੇ-ਦੀਵੇ) ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ (ਇਤਨਾ) ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ) ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੁਧ-ਬੁਧ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ (ਉਹ ਪਤੰਗਾ ਜਗਦੇ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲਾਟ ਉੱਤੇ ਸੜ ਮਰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਆਪਣੇ ਇਸ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਸਦਕਾ) ਨੀਚ ਜਿਹਾ ਪਤੰਗਾ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਉੱਘਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ੧੧।

ਚਉਬੋਲਿਆਂ ਦਾ ਭਾਵ

ਹਰੇਕ ਬੰਦ ਦਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ:

੧. ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਧਨ ਦੇ ਵੱਟੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ।
੨. ਸੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲੋਂ ਰਤਾ ਭਰ ਭੀ ਵਿੱਥ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।
੩. ਤੀਰਥ-ਜਾਤ੍ਰਾ ਆਦਿਕ ਵਾਸਤੇ ਧਰਤੀ ਦਾ ਰਟਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕੌਡੀ ਭੀ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ।
੪. ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ-ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਚਾਨਣੀ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।
੫. ਜਾਪ, ਤਾਪ, ਪੁੱਠੇ ਲਟਕਣਾ—ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਾਧਨ ਭੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦੇ ।
੬. ਪ੍ਰੀਤਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।
੭. ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਭੁਲਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰਾਸਿ-ਪੂੰਜੀ ਲੁਟਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
੮. ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਆਸ਼ਿਕ ਮਨੁੱਖ ਤੀਰਥ-ਜਾਤ੍ਰਾ ਆਦਿਕ ਅਤੇ ਤਪ ਆਦਿਕ ਵਾਲੇ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਂਦੇ ।
੯. ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।
੧੦. ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ 'ਨਵ ਖੰਡ ਬਸੁਧਾ ਭਰਮ' ਅਤੇ 'ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ' ਆਦਿਕ ਸਾਧਨ ਬੇ-ਲੋੜਵੇਂ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ।
੧੧. ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ, ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਆਪਾ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤਿਆਂ ।

ਲੜੀ-ਵਾਰ ਭਾਵ:

(੧, ੨) ਧਨ ਦੇ ਵੱਟੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਇਥੇ ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੋੜੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

(੩ ਤੋਂ ੭) ਤੀਰਥ-ਜਾਤ੍ਰਾ, ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਆਦਿਕ ਸਾਧਨ—ਇਹ ਕੋਈ ਭੀ, ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਢਹੇ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਭੁਲਾਇਆਂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰਾਸਿ-ਪੂੰਜੀ ਲੁੱਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੮ ਤੋਂ ੧੧) ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਤੀਰਥ-ਜਾਤ੍ਰਾ, ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਆਦਿਕ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ । ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਹਾੜਣ ਵਾਸਤੇ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਮੁੱਖ-ਭਾਵ:

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਨਾਹ ਧਨ ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਨਾਹ ਤੀਰਥ-ਜਾਤ੍ਰਾ ਅਤੇ ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਆਦਿਕ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਹਉਮੈ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਹੈ ।

ਸਲੋਕ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੇ

ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ:

ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਮੈਨੂੰ ਸੰਨ ੧੯੨੫ ਵਿਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕੁਝ ਸੱਜਣ ਭਗਤ-ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਹ ਸਮਝ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਸੰਨ ੧੯੨੭ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਜੇ ਮੈਂ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਮੀਤ ਸਕੱਤ੍ਰ ਸਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲੀ ਕਿ ਇਹ ਸੱਜਣ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਆਂ, ਸੱਦ, ਸੱਤੇ ਬਲਵੰਡ ਦੀ ਵਾਰ, ਤੁਖਾਰੀ ਰਾਗ ਦੇ ਇਕ ਛੰਤ ਮ: ੪ ਨੂੰ ਭੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵੇਖਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਬਾਣੀਆਂ ਭੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਸੋ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਸਾਧਾਰਨ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਉਪਰ-ਦੱਸੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਮੈਂ ਖ਼ਾਸ ਉਚੇਚੀ ਮਿਹਨਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ । ਜੁਲਾਈ ੧੯੨੯ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਛੱਡ ਚੁਕਿਆ ਸਾਂ, ਮੈਂ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਦਾ ਟੀਕਾ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜੋ ਮੈਂ ਅਕਤੂਬਰ ਨਵੰਬਰ ਵਿਚ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਲਿਆ । ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਮੋਢੀ ਸੱਜਣ ਡਾਕਟਰ ਰਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਵਿਚ ਆ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਚੰਗੀ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ-ਮਿਤ੍ਰਤਾ ਬਣ ਚੁਕੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਇਸ ਟੀਕੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਰੜਾ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਦਿੱਤਾ; ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਉਹ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਭੱਟ ਗਿਰਾ ਕਸੌਟੀ’ ਲਿਖ ਰਹੇ ਸਨ । ਮੇਰਾ ਖਰੜਾ ਉਹ ਵੀਹ ਕੁ ਦਿਨ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹੇ । ਆਖ਼ਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੁਰਾਣਾ ਬਣਿਆ ਖ਼ਿਆਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ । ਉਹਨਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਹਮ-ਖ਼ਿਆਲ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿਚ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਦੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨਗੇ; ਪਰ ਕੁਦਰਤਿ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਡਾਕਟਰ ਰਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹੀਨਾ ਕੁ ਬੀਮਾਰ ਰਹਿ ਕੇ ਗੁਰਪੁਰੀ ਸਿਧਾਰ ਗਏ । ਆਪਣੇ ਉਸ ਵਿਛੁੜੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮੈਂ ਭਗਤ-ਬਾਣੀ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਹੱਥ ਪਾਇਆ, ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਟੀਕਾ ਇੱਕ ਇੱਕ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ ਮਾਸਕ-ਪੱਤ੍ਰ ‘ਅੰਮਿਤ੍ਰ’ ਵਿਚ ਛਾਪਦਾ ਰਿਹਾ । ਸੰਨ ੧੯੩੫-੩੬ ਵਿਚ ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਗ ਦੀ ਬਾਣੀ ‘ਸੱਦ’ ਉੱਤੇ ਭੀ ਇਕ ਖੁਲ੍ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਲਿਖ ਕੇ ਮੈਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਬਾਣੀ ਨਿਰੋਲ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ । ਸੰਨ ੧੯੪੨ ਵਿਚ ਮੈਂ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਟੀਕਾ ਲਿਖਿਆ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਇਕ ਮਿਤ੍ਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਅਜੇਹੇ ਇੱਕੜ-ਦੁੱਕੜ ਕੰਮ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਮੇਰਾ ਲਿਖਿਆ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ’ ਸਭਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਨਾਹ ਹੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਔਖੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਹੈ; ਜਿਤਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਇਹ ਕੰਮ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਸੋ, ‘ਬਾਣੀ ਵਾਰਾਂ’ ਦੇ ੧੯੨੪ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਟੀਕੇ ਨੂੰ ਮੁਕਾ ਕੇ ੧੯੪੫ ਵਿਚ ਮੈਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ

ਟੀਕਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਇਹ ਕੰਮ ਬੜਾ ਹੀ ਔਖਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ; ਅੱਠ ਨੌ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਹੰਭ ਗਿਆ, ਤੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਛੱਡਣੇ ਹੀ ਪਏ । ਸੰਨ ੧੯੪੬ ਵਿਚ ਮੈਂ ਭਗਤਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਰ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਲਿਖਦਾ ਰਿਹਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਮੈਂ ਪੁਸਤਕ ‘ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਵਿਚ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ।

ਮਾਰਚ ਸੰਨ ੧੯੪੭ ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਫ਼ਿਰਕੂ ਫ਼ਸਾਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ । ਇਹਨਾਂ ਇਤਨੀ ਡਰਾਉਣੀ ਸ਼ਕਲ ਫੜ ਲਈ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਜੀ-ਭਿਆਣੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆ ਵੜੇ । ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਉਲਟ-ਪੁਲਟ ਗਿਆ । ਦਿਨ-ਰਾਤ ਫ਼ਸਾਦਾਂ ਦੀ ਦੰਦ-ਕਥਾ ਹੀ ਹਰ ਥਾਂ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ । ਮਹੀਨਾ ਡੇਢ ਮਹੀਨਾ ਤਾਂ ‘ਅਹੁ ਆਏ, ਅਹੁ ਆਏ’ ਦੇ ਰੌਲੇ ਵਿਚ ਲੰਘਾਏ; ਆਖ਼ਰ ਸਮਝ ਆਈ ਕਿ ਇਹ ਝਗੜੇ ਛੇਤੀ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਤੇ ਇਸ ਬੇ-ਚੈਨੀ ਵਿਚ ਵਧੀਕ ਸਮਾਂ ਲੰਘਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੇਗਾ । ਸੋ, ਭਗਤ-ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਜੇਹੜਾ ਹਿੱਸਾ ਟੀਕਾ ਕਰਨੋਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਲਾਹ ਕੀਤੀ । ਪਰ, ਸੁਰਤਿ ਅਜੇ ਰੌਲਿਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਖਿੰਡੀ ਹੋਈ ਸੀ; ਇਸ ਨੂੰ ਟਿਕਾਣੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਮੈਂ ਟੀਕੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਰੜਾ ਮੁੜ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੇਤਾ-ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰ ਕੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਟੀਕਾ ਮੈਂ ੯ ਜੂਨ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ।

ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰਾ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਸੁਖੱਲੇ ਹੀ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਟੀਕਾ ਮੈਂ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮੁਕਾ ਲਵਾਂਗਾ । ਪਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਇੱਕ ਇੱਕ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਇਆ, ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀਆਂ ਉੱਚ ਉਡਾਰੀਆਂ ਤੇ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ । ਇਤਨੀਆਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਈ ਥਾਈਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਇੱਕ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਘੰਟਿਆਂ-ਬੱਧੀ ਚੁੱਭੀ ਲਾਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ । ਬੜਾ ਅਸਗ਼ਾਹ ਸਮੁੰਦਰ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਕੁੱਜੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਰੱਖਿਆ ਜਾਪਦਾ ਸੀ । ਕਈ ਸਿਆਣੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੇ ਪਰਚਾਰਕਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਹੁਣ ਤਕ ਮੈਂ ਸੁਣਦਾ ਆਇਆ ਸਾਂ—ਕਬੀਰ ਜੀ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ; ਮਾਸ ਬਾਰੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਮਤ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਲਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਾਸ ਖਾਣ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰ ਗਏ ਹਨ; ਕਬੀਰ ਜੀ ਮੱਛੀ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਣੇ ਵਰਜ ਗਏ ਹਨ । ਬਾਂਗ ਆਦਿਕ ਬਾਰੇ ਕਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਰਚਾਰਕ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਤੋਂ ਨਾਵਾਕਿਫ਼ ਸਾਬਤ ਕਰਦੇ ਸੁਣੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਪਰ, ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਕਵੀਆਂ ਨੂੰ ਓਪਰੀ ਨਜ਼ਰੇ ਵੇਖਿਆਂ ਇਹ ਭੁਲੇਖੇ ਪੈਣੇ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸ਼ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਖ਼ਿਆਲ-ਲੜੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਤੇ ਹੋਏ ਦਿੱਸ ਪਏ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਭੁਲੇਖੇ ਤੇ ਭਰਮ-ਵਹਿਮ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਇਉਂ ਉੱਡੇ, ਜਿਵੇਂ ਤੇਜ਼ ਹਵਾ ਨਾਲ ਧੂੰ ਦਾ ਪਹਾੜ ਉੱਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਟੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਹੇਠ-ਲਿਖੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ:

- (੧) ਸਾਰੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਿਲਵਾਂ ਲੜੀ-ਵਾਰ ਭਾਵ ।
- (੨) ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਕੋ ਹੀ ਮਿਲਵੀਂ ਖ਼ਿਆਲ ਲੜੀ ਹੈ ।
- (੩) ਕੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਵੈਸ਼ਨਵ ਭਗਤ ਸਨ?
- (੪) ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ।

ਇਹ ਟੀਕਾ ਚੂੰਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਗਵਾਹੀ-ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ

ਕਰ ਰਿਹਾ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਪਏ ਹੋਏ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਉੱਤੇ ਕੀਤੀ ਵਿਚਾਰ ਮੈਂ ‘ਦਰਪਣ’ ਦੀ ਪੰਜਵੀਂ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਭਗਤ-ਬਾਣੀ ਸਟੀਕ’ ਦੇ ਚੌਥੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਭੀ ਛਪ ਚੁਕੀ ਹੈ ।

ਮੇਰੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨੇਕ-ਨੀਅਤੀ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਹ ਭੇਟਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਸੱਜਣਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਥਾਈਂ ਮੇਰਾ ਮਤ-ਭੇਦ ਹੋਵੇ । ਫਿਰ ਭੀ ਜੇ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਇਕ-ਅੱਧ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਹੀ ਇਸ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਸੁਆਦਲਾ ਹੁਲਾਰਾ ਆ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬੇਅੰਤ ਕਿਰਪਾ ਸਮਝਾਂਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਹਿਲ-ਜੁਲ ਤੇ ਰੌਲੇ-ਰੱਪੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਚੰਗੇ ਆਹਰੇ ਲਾਈ ਰੱਖਿਆ ।

੨੪, ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ
ਨਵੰਬਰ ੧੯, ੧੯੪੭ ਬੀ.ਏ.

ਸਲੋਕ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਲੜੀ-ਵਾਰ ਭਾਵ

ਸਲੋਕ ਨੰ: ੧ ਤੋਂ ੧੨ ਤਕ:

ਜਦ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਬਣਿਆ ਹੈ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਸੁਖ ਦਾ ਇਕੋ ਹੀ ਅਟੱਲ ਨਿਯਮ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਖ ਸਿਰਫ਼ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਹੈ; ਨੀਵੀਂ ਤੋਂ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਦੇ ਬੰਦੇ ਵਾਸਤੇ ਭੀ ਕੋਈ ਬੰਦਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਕਿਤਨਾ ਭੀ ਧਨਾਢ ਹੋਵੇ, ਤੇ, ਬਾਹਰੋਂ ਬਾਂਕਾ ਬਣਿਆ ਹੋਵੇ, ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸੜਨ ਹੀ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤੇ, ਜਦ ਤਕ ਧਨ ਆਦਿਕ ਸੰਸਾਰਕ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਹੈ ਤਦ ਤਕ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਤੇ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਕੇ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ‘ਹਉ’ ਮੁੱਕਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਰੱਬ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਚੰਗਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਵਿਚ ਗੁਣ ਦਿੱਸਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ; ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੀ ਬਰਕਤਿ ਗੁਰੂ-ਦਰ ਤੋਂ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

‘ਹਉ’ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਇਕ ਐਸਾ ਭਲਾ ਕੰਮ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਸਲਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ, ਮਾਨੋ ਚੰਦਨ ਦਾ ਬੂਟਾ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ‘ਹਉ’ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਬੰਦੇ ਹਨੇਰੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਵਰਗੇ ਕਾਲੇ ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮਾਨੋ, ਬਾਂਸ ਹਨ ਜੋ ਚੰਦਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਚੰਦਨ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਖਹਿ-ਖਹਿ ਕੇ ਸੜਦੇ ਹਨ ।

ਮੁੱਖ ਭਾਵ:

ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਸੁਖ ਦਾ ਅਸਲ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਤੇ ਇਹ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਗੁਰੂ-ਦਰ ਤੇ ਪਿਆਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਗਰੀਬ ਤੋਂ ਗਰੀਬ ਤੇ ਨੀਵੀਂ ਤੋਂ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਦਾ ਬੰਦਾ ਵੀ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਕੇ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਲੋਕ ਨੰ: ੧੩ ਤੋਂ ੩੦ ਤਕ:

ਦੁਨੀਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਸਮਝ ਕੇ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ; ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਰੰਗ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਤੇ ਮਹਲ-ਮਾੜੀਆਂ ਬਲਦੀ ਭੱਠੀ ਵਰਗੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਵਿਸਾਰ ਕੇ

ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਮਸਤ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਬਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖਾਤਰ ਭਟਕਣ ਕਰ ਕੇ ਫਿਰ ਉਹ ਕਈ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਹਨ । ਅਜੇਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਜਦੋਂ ਭੀ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਮੰਦੇ ਬੋਲ ਹੀ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ; ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੇ ਅਸਲ ਮਨੋਰਥ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਕੇ ਉਹ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਖੁਆਰ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਇਆ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਸਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹੈ । ਇਤਨੇ ਦੁਖੀ ਰਹਿ ਕੇ ਭੀ ਮਾਇਆ ਵੇੜੇ ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਛੱਡਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ; ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਕਿ ‘ਮਰਨੇ ਹੀ ਤੇ ਪਾਈਐ ਪੂਰਨੁ ਪਰਮਾਨੰਦੁ’ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਤਿਆਗ ਕੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦੇ ਗਾਹਕ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦੇ ਥਾਂ ਵਿੱਦਿਆ, ਰਾਜ, ਭੁਇੰ ਆਦਿਕ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਸਰਾ-ਪਰਨਾ ਬਣਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ-ਮਿਤ੍ਰਤਾ ਭੀ ਇਤਬਾਰ-ਜੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।

ਲੰਮੀਆਂ ਜਟਾਂ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਰੋਡ-ਮੋਡ ਸੰਨਿਆਸੀ ਵੇਖ ਕੇ ਇਕ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਖਿਆਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਤਾਂ ‘ਦੁਨੀ’ ਛੱਡ ਕੇ ‘ਦੀਨ’ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਪਰ ਇਹ ਗ਼ਲਤ ਹੈ, ਕੋਈ ਭੇਖ ਜਾਂ ਬਾਹਰਲਾ ਤਿਆਗ ‘ਦੁਨੀ’ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਤੇ, ਜਦ ਤਕ ਇਹ ਮੋਹ ਕਾਇਮ ਹੈ ਤਦ ਤਕ ਸਹਿਮ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਖਾਂਦਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ । ‘ਕਾਜਲ ਕੀ ਕੋਠਰੀ’ ਜਗਤ ਵਿਚੋਂ ਬੇ-ਦਾਗ਼ ਰਹਿਣ ਲਈ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ ਵਸੀਲਾ ਹੈ ਜੋ ‘ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ’ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਸਿਮਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਅਜਬ ਖੇਡ ਬਣੀ ਪਈ ਹੈ ! ‘ਦੁਨੀ’ ਦਾ ਵਪਾਰੀ ਜੀਵ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮੌਤ ਦੇ ਸਹਿਮ ਹੇਠ ਦਬਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ‘ਦੁਨੀ’ ਦਾ ਮੋਹ ਤਿਆਗਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ; ‘ਬਨ ਫਲ ਪਾਕੇ’ ਵਾਂਗ ਇਹ ਜਨਮ ਭੀ ਅਜਾਈਂ ਗਵਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੁੜ ਚੌਰਾਸੀ ਦੇ ਲੰਮੇ ਗੋੜ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੩੦।

੩੧ ਤੋਂ ੪੦ ਤਕ:

ਸਰੀਰ ਦਾ ਮੋਹ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਦੀ ਦੋੜ-ਭੱਜ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਇਸ ਦੀ ਚਾਹ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਇਆ ਨਾ ਇਕੱਠੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗਿਲੇ-ਗੁਜ਼ਾਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਭੀ ਗਾਵੇ ਤੇ ਗਿਲੇ-ਗੁਜ਼ਾਰੀਆਂ ਭੀ ਕਰਦਾ ਰਹੇ—ਇਹ ‘ਸਲਾਮੁ ਜਬਾਬੁ ਦੋਵੇ ਕਰੇ, ਮੁਢਹ ਘੁਥਾ ਜਾਇ’ । ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਪਰਖ ਵਿਚ ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਪੂਰਾ ਉਤਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਦੇ ਮੋਹ ਵਲੋਂ ਮਰ ਕੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਜੀਉ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਨਸਾਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਮਾਨੋ, ਇਕ ਬੇੜੀ ਹੈ, ਕਈ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਬੇੜੀ ਪੁਰਾਣੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਅਨੇਕਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਇਸ ਬੇੜੀ ਵਿਚ ਮਾਨੋ, ਛੇਕ ਹਨ, ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਮਨੁੱਖ ਡੁੱਬਾ ਹੀ ਜਾਣੇ । ਫਿਰ, ਇਹ ਮੋਹ ਕਰਨਾ ਭੀ ਕਿਸ ਸ਼ੈ ਨਾਲ? ਸੋਹਣਾ ਸਰੀਰ ਆਖਰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਹਲ ਮਾੜੀਆਂ ਛੱਡਣੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਜਾਂਦਿਆਂ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ।

ਮੁਖ ਭਾਵ:

ਦੁਨੀਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੇ ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਧਨ ਸਮਝ ਕੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਸਾਰਿਆਂ ਨਿਰੀ ਖੁਆਰੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਥ ਭੀ ਨਹੀਂ ਨਿਭਦਾ ।

ਸਲੋਕ ਨੰ: ੪੧ ਤੋਂ ੭੦ ਤਕ:

ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਹੀ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੈ; ਪਰ ਇਹ ਨਾਮ-ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਛੱਡ ਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸਾਂਝ ਤਿਆਗੇ । ਇਹਨਾਂ ਭੋਗਾਂ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪਾਂਇਆਂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਕੁ ਹੀ ਜਾਣੇ, ਜਿਵੇ ਕਿਸੇ ਹੱਟੀ ਤੋਂ ਸੌਦਾ ਲੈ ਕੇ ਝੁੰਗੇ ਵਜੋਂ ਰਤਾ ਕੁ ਗੁੜ ਲੈ

ਕੇ ਖਾ ਲਈਦਾ ਹੈ । ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਭੋਗ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਹੇ, ਜੇ ਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇੱਕ ਚੁਣਨੀ ਪੈ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਵਿੱਦਿਆ ਛੱਡ ਕੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ ਚੁਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਥੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜੀਵ ਦੀ ਜੋਗੀ ਵਾਲੀ ਹੀ ਚਾਰ ਦਿਨ ਦੀ ਫੇਰੀ ਹੈ; ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਜਿਸ ਅਭਾਗੇ ਜੀਵ-ਜੋਗੀ ਦੀ ਸਰੀਰ ਗੋਦੜੀ ਸੜ ਕੇ ਕੋਲਾ ਹੋ ਗਈ, ਉਸ ਦੇ ਪੱਲੇ ਖੋਹ-ਖੁਆਰੀ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਜੀਵ ਦੁਨੀਆਵੀ ਭੋਗ ਵਿੱਦਿਆ ਧਨ ਆਦਿਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣਾ ਲਏ, ਤਾਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ‘ਪਾਂਚਉ ਲਰਿਕਾ’ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਸ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਝੀਉਰ ਛੇਤੀ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਭੋਗ ਸੁਆਦਲੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਭੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਆਸਰੇ ਹੋਛੇ ਹਨ । ਨਿਖਸਮੀਆਂ ਤੇ ਮਲਾਹ-ਹੀਣ ਬੇੜੀਆਂ ਠਿੱਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਆ ਕੇ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਜੀਵ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬੇੜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਗੁਰੂ-ਮਲਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਠਿੱਲ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਖਾ ਕੇ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਵਿਕਾਰੀ ਕੁਸੰਗੀ ਤੋਂ ਬਚੋ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਜੀਵ-ਹਰਨ ਵਿਕਾਰ-ਸ਼ਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵਹੇ ਚੜ੍ਹਨੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ । ੫੩ ।

ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਰਿਹੈਸ਼ ਰੱਖਿਆਂ ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲੈਣਾ ਭੀ ਕੋਈ ਸਹੈਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੇ ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ਅਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਹਾਥੀ ਵਰਗਾ ਬਣਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਦੀ ਲਾਲਸਾ, ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਮਤਾ ਭੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ । ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮੇਹਰ ਕਰੇ, ਉਹ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਭੀ ਸੁਰਿਤ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸੁਰਤਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਰੱਖੋ, ਰਾਤ ਸੁੱਤੇ ਪਿਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਧਿਆਨ ਉਪਰ ਹੀ ਰਹੇਗਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਠਦੇ ਬੈਠਦੇ ਜਾਗਦੇ ਸੁੱਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਦੀ ਆਦਤ ਬਣ ਜਾਇਗੀ । ਪਰ ਜੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ‘ਬਡ ਬਡ ਰੂੰਧਹਿ ਠਾਉ’, ਜੇਹੜੀ ਸੁਰਤਿ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਨਿਰੀਆਂ ਮੱਲਾਂ ਮੱਲਣ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਰਹੇ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜੁੜ ਸਕਦੀ । ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਮੱਲਾਂ ਮੱਲਣ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ; ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਦੁਨੀਆ ਛੱਡ ਕੇ ਧੂਣੀਆਂ ਤਪਾਇਆਂ ਪੁੱਠੇ ਲਟਕਿਆਂ ਭੀ ਰੱਬ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਅਸਾਂ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਤੇ ਹੱਕ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ ਭੀ ਮੰਗਣੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਨਿਰੋਲ ਉਸ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਕਿਸੇ ਜਪ ਤਪ ਦਾ ਕੋਈ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਜਤਾ ਸਕਦਾ । ੬੫ ।

ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਟਿਕੇ ਰਹੀਏ ਤਾਂ ‘ਲਾਖ ਅਹੇਰੀ’ ‘ਪਾਂਚਉ ਲਰਿਕਾ’ ਆਦਿਕ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਭੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਹੀ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ । ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦਾ ਹੁਲਾਰਾ ਇਕ ਐਸੀ ਤਾਕਤ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰਕ ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਠਿੱਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਡੋਲ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਤਾਂਹ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਡੁਬਣੋਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਭੀ ਵਿਕਾਰੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਇਹ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ, ਉਸ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਮੱਖੀ ਵਾਂਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਸਦਾ ਬਦ-ਬੂ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕੋਈ ਅੰਵਾਣਾ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਸਿਆਣਾ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਭੀ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਤਿਆਗਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮਾਇਕ ਮੋਹ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਕੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਖੋਖਲਾ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੭੦ ।

ਮੁੱਖ ਭਾਵ:

ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਹੀ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੈ, ਪਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਿਆਂ ਹੀ ਇਹ ਕਮਾਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਤੇ, ਜਿਥੇ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਥੇ ਵਿਕਾਰ ਆ ਦਬਾਏ ਹਨ ।

ਸਲੋਕ ਨੰ: ੭੧ ਤੋਂ ੧੦੧ ਤਕ:

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਦਰ ਤੋਂ ਭਗਤੀ ਦੀ ਦਾਤਿ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸਤੀ ਵਾਂਗ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਨੂੰ ਸਾੜਦਾ ਹੈ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜਦਾ ਹੈ । ਗੰਨੇ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਰਸ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਵੱਟੇ ਵਿਚ ਉਹ ਵੇਲਣੇ ਵਿਚ ਪੀੜੀਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਤੋਂ ਮਰਨਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੀ ਪਾਇਆਂ ਭੀ ਕੱਚੇ ਘੜੇ ਵਾਂਗ ਚਾਰ ਦਿਨ ਦੀ ਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਮੋਹ ਤਿਆਗ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਖਵੇਂ ਕੁੱਤੇ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਮਾਲਕ ਦਾ ਹੋ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਆਦਰ ਤੇ ਸੁਖ ਹੈ, ਦਰ ਦਰ ਤੇ ਭਟਕਿਆਂ ਨਿਰਾਦਰੀ ਤੇ ਦੁੱਖ ਹੈ । ਗੁਰੂ-ਦਰ ਤੋਂ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਸੂਝ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਦਾ ਇਕ ਐਸਾ ਡੰਗ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਜਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮੰਤ੍ਰ ਉਸ ਉਤੇ ਚੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਗੁਰੂ-ਪਾਰਸ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ-ਚੰਦਨ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਮੌਤ ਦਾ ਸਹਿਮ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਇਥੇ ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣਾ, ਮੌਤ ਆਉਣੀ ਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਮਨ-ਮੰਨੀਆਂ ਮੌਜਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਗਵਾ ਲੈਣਾ ਭਾਰੀ ਭੁੱਲ ਹੈ, ਇਹ ਮੁੜ ਛੇਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ । ੮੦।

ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਗਾਉਣੇ ਕਿ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ । ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਨ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਜੋੜਿਆਂ ਮਨ ਵਿਚ ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਆਦਿਕ ਵਾਲਾ ਨਿਤਾਣਾ-ਪਨ ਦੂਰ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਪਰਲੋਕ ਅੱਪੜੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਸਤੀ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਚਿਖਾ ਵਿਚ ਸਾੜਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਜੀਵ-ਇਸਤਰੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬ੍ਰਹਮ-ਅਗਨੀ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਨੂੰ ਸਾੜਦੀ ਹੈ, ਮਨ-ਪੰਛੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੌੜਨੇ ਹੱਟ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕੁਸੰਗ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿੰਦ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰਨੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਨਿੰਦਿਆ ਇਕ ਐਸਾ ਚੰਦਰਾ ਦੋਖ ਹੈ ਮਨੁੱਖ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਐਬ ਫੋਲਦਾ ਫੋਲਦਾ ਆਪਣੇ ਮੰਦ-ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਅਵੇਸਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਇਸ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਬਚਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਤੋਂ ਖੁੰਝਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਕੁਸੰਗ ਵਿਚ ਫਸਦਾ ਹੈ, ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਉਸ ਦੀ ਕੋਮਲ ਜਿੰਦ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸੜ ਕੇ ਕੋਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਖਿੱਝਦਾ ਤੇ ਸੜਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਖਿੱਝ, ਇਹ ਸਾੜਾ, ਇਹ ਕਾਲਖ ਮੁੱਕਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਸੜਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਕੁਸੰਗ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੋਰ ਸੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੜਨ-ਖਿੱਝਣ ਦੀ ਇਹ ਇਕ ਲੰਮੀ ਕਹਾਣੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਦੇ ਮਰਨ ਨਾਲ ਜਾਤਿ-ਅਭਿਮਾਨ, ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਕੁਸੰਗ, ਨਿੰਦਿਆ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਐਬ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੮੧।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲ ਭਟਕਣ ਤੋਂ ਬਚਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਹ ਨਾਮ-ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਤੇ, ਸਾਧ ਉਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਸੰਗਤਿ ਹੀ ਮਨ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ 'ਠੋਰ' ਹੈ । ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੇਲਿਆਂ ਚਾਟੜਿਆਂ ਵਾਲਾ ਅਡੰਬਰ ਰਚ ਲਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਬੰਦਗੀ ਵਲੋਂ ਖੁੰਝ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ ਪੂਜਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਸਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਉਹ 'ਸਾਧ' ਨਹੀਂ ਹਨ । ਇਨਸਾਨੀ ਉੱਚ ਜੀਵਨ-ਰੂਪ ਰੁੱਖ ਦੀ ਚੋਟੀ ਤੇ ਅਪੜਾਣ ਲਈ 'ਸਾਧ', ਮਾਨੋ, ਡਾਲੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਚੋਟੀ ਤੇ ਅੱਪੜਨਾ ਹੈ; ਤੇ ਪਰ ਭੇਖੀ ਤੇ ਚੇਲੇ-ਚਾਟੜੇ ਹੀ ਬਨਾਣ ਵਾਲੇ ਸਾਧ ਕਮਜ਼ੋਰ ਟਾਹਣੀਆਂ ਹਨ,

ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆਂ ਮੂੰਹ-ਭਾਰ ਡਿੱਗ ਕੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰਨ ਦਾ ਖਤਰਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਜੋ ਸਿਰ ਮੁਨਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਸਾਧ' ਸਮਝਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਦੂਰ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਸਿਰ ਦੇ ਕੇਸ ਮੁਨਾਇਆਂ ਤਾਂ ਇਹ 'ਸਾਧ' ਨਹੀਂ ਬਣ ਗਿਆ, ਅਜੇਹੇ ਬੰਦੇ ਸਗੋਂ ਸਾਕਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਹਬਤਿ ਵਿਚ ਮਨ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਣ ਦੇ ਥਾਂ ਕਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਧਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਿਹਾਂ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਵਧਦਾ ਹੀ ਵਧਦਾ ਹੈ, ਐਸੇ ਸੁਭਾਗ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕੀਤਿਆਂ ਜੇ ਕਿਰਤ-ਕਮਾਈ ਘਟਣ ਕਰਕੇ ਗਰੀਬੀ ਆਦਿਕ ਕਸ਼ਟ ਭੀ ਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਪਿਆ ਆਵੇ ।

ਮੁੱਖ-ਭਾਵ:

ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਵੱਟੇ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਤੋਂ ਮਰਨਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਕਾਰ ਛੱਡਣੇ ਹੀ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਗੁਣ ਗਾਵਣ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਜਾਤਿ-ਅਭਿਮਾਨ, ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਕੁਸੰਗ, ਨਿੰਦਿਆ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਐਬ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਇਹ ਦਾਤਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

ਸਲੋਕ ਨੰ: ੧੦੨ ਤੋਂ ੧੩੧ ਤਕ:

'ਤਨੁ ਧਨੁ' ਜਾਣ ਤੇ ਭੀ ਜੇ ਸਾਡਾ ਮਨ 'ਰਾਮਹਿ ਨਾਮਿ' ਸਮਾਇਆ ਰਹੇ ਤਾਂ ਭੀ ਇਹ ਸੌਦਾ ਬੜਾ ਸਸਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਮਾਤ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਉਹ ਮਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਜੋ ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਦਾ ਵਾਜਾ ਵਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਵੇਦ ਆਦਿਕਾਂ ਦਾ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਸਕਦਾ, ਬਾਹਰਲੇ ਧਰਮ-ਭੇਖ ਨਾਲ ਲੋਕ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਪਤੀਜ ਜਾਣ, ਪਰ ਅੰਦਰਲੇ ਪਾਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਲੁਕੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਛੱਡਣ ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨਿਰਾ ਟੱਬਰ ਹੀ ਪਾਲਦਾ ਪਾਲਦਾ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਔਂਤਰੀ ਜਾਹਲ ਜ਼ਨਾਨੀ ਔਲਾਦ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮਸਾਣ ਜਗਾਣ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੀਤਲਾ ਆਦਿਕ ਦਾ ਵਰਤ ਰੱਖਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ । ਉਂਵ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਭੀ ਕੋਈ ਸੌਖੀ ਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਚਸਕੇ ਛੱਡਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਤੇ, ਜੇ ਕੋਈ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਆਤਮਾ ਉਸ ਦਾ ਪਿੰਡ ਉਸ ਦੀ ਕੁਲ ਸਭ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਿਮਰਣ-ਹੀਨ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਦੇ ਸੁਖ ਨਾਲੋਂ ਮੰਗ ਕੇ ਖਾਧਾ ਟੁੱਕਰ ਚੰਗਾ ਹੈ ਜੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਦਿਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਰਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਤੋੜ ਨਿਭਣ ਵਾਲਾ ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਮੇਹਰ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਜੀਵ ਗੁਣ ਗਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹੀ ਟੱਬਰ (ਅੱਖਾਂ, ਕੰਨ, ਨੱਕ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦਾ ਟੋਲਾ) ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੧੧੫।

ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਦਾਤਿ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆਂ ਕੋਈ ਆਸਰੇ ਨਹੀਂ ਢੂੰਢਣੇ ਚਾਹੀਦੇ, ਕੋਈ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਉਡੀਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਕਿਉਂ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਮਮਤਾ ਵਿਚ ਬੱਝਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਆਸਰੇ ਤੱਕਦਿਆਂ ਮਤਾਂ ਮਮਤਾ-ਬੱਝੇ ਸਾਥੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਵਿਚ ਹੀ ਆ ਜਾਵੀਏ । ਇਹ ਮਮਤਾ ਦੀ ਜੇਵੜੀ ਇਤਨੀ ਪੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੱਥਰ ਤੇ ਪਿਆ ਮਨੁੱਖ ਭੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦੇ ਥਾਂ ਸੈਨਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਖੀ-ਰਖਾਈ ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਮਝਾਣ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੧੧੬।

ਪ੍ਰਭੂ-ਦਰ ਤੋਂ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਦਾਤਿ ਮੰਗੋ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਦਾ ਅਨੰਦ

ਅਜੇਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸੁਰਗ ਆਦਿਕ ਦਾ ਸੁਖ ਇਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਤੇ ਨਰਕ ਆਦਿਕ ਦਾ ਕੋਈ ਡਰ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁਕਦਾ । ੧੨੨।

ਪਰ ਭਾਗ-ਗੀਣ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਹਾਲ ਵੇਖੋ! ਕੂੰਜ ਵਾਂਗ ਇਸ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਦੀ ਤਾਂਘ ਵਿਚ ਹੀ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਪਪੀਹੇ ਵਾਂਗ ਸਦਾ ਇਹ ਵਿਲਕਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਮਤਾ ਦਾ ਇਹ ਹਨੇਰਾ ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਤਕ ਇਸ ਦੀ ਖ਼ਲਾਸੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ; ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜ ਕੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਇਹ ਦਰ ਦਰ ਤੇ ਤਰਲੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਭੀ ਮੋਹ ਦੀ ਇਸ ਮਿੱਠੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚੋਂ ਜਾਗਣ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਚਿੱਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸਦਾ ਲਈ ਛੱਡ ਜਾਣਾ ਪਏਗਾ । ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਾਗ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਿਹਾਂ ਅਤੇ ਸਾਕਤਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹਟਿਆਂ ਹੀ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ । ੧੩੧।

ਮੁੱਖ ਭਾਵ:

ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਛੱਡਿਆਂ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਹਿਮ ਤੇ ਭਰਮ-ਵਹਿਮ ਆ ਦਬਾਂਦੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਸੁਰਗ ਅਤੇ ਵਿਛੁੜਨਾ ਨਰਕ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਸਿਮਰਨ ਤਦੋਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਭਲਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹੀਏ ਅਤੇ ਸਾਕਤਾਂ ਦੀ ਸੁਹਬਤਿ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹੀਏ । ੧੦੨ ਤੋਂ ੧੦੩।

ਸਲੋਕ ਨੰ: ੧੩੨ ਤੋਂ ੧੮੩ ਤਕ:

ਸਾਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਆਦਤਿ ਪਕਾਣ ਦਾ ਸਮਾ ਬੁਢੇਪੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਂਵ ਹੈ ਇਹ ਨਿਰੋਲ ਬਖਸ਼ਿਸ਼; ਬੁਢੇਪਾ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਜੁਆਨੀ, ਸਿਮਰਨ ਉਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਮੋਹਰ ਹੋਵੇ । ਤੇ, ਜੋ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਪੂਰੀ ਸਰਧਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕਬੂਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜਾ ਤੇ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੇ, ‘ਭਰਵਾਸੇ ਜੋ ਰਹੇ, ਬੂਡੇ ਕਾਲੀ ਧਾਰ’ । ਪੰਡਿਤਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕੈਦ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ, ਤੇ ਅੱਜ-ਕੱਲ ਆਖਦਿਆਂ ਸਮਾ ਅਜਾਈਂ ਨਾਹ ਜਾਣ ਦਿਓ । ੧੩੮।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਖੁੰਝਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਚੁਸਤ-ਚਾਲਾਕ ਦਿੱਸਦਾ ਹੋਵੇ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਅਕਲ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸਿਆਣਾ ਉਸੇ ਨੂੰ ਜਾਣੇ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਖੁੰਝਦਾ; ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਭੌਰੇ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰਾ ਕੁਟੰਬ ਦੇ ਗਾੜ੍ਹ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਜੇਹੇ ਸਾਕਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਸੂਰ ਹੀ ਚੰਗਾ ਜੋ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਦਾ ਗੰਦ ਖਾ ਕੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਨਿਰਾ ਧਨ ਕਮਾਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਉਮਰ ਅਜਾਈਂ ਗਵਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਨਿਰੇ ਭੇਖ ਨੂੰ ਹੀ ਭਗਤੀ-ਮਾਰਗ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਭੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਖੱਟ ਰਹੇ । ਅਭਿਮਾਨ ਤਿਆਗਣਾ ਹੈ, ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਕੌਮਲ ਬਨਾਣਾ ਹੈ, ਸਭ ਨਾਲ ਅਜੇਹਾ ਸਾਂਵਾਂ ਸਲੂਕ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ‘ਜੈਸਾ ਹਰਿ ਹੀ ਹੋਇ’ ਵੈਸਾ ਬਣਨਾ ਹੈ—ਅਜੇਹੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਅਪੜੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਤਸੰਗ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਪਿਆਰਾ ਥਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਉਸ ਪੱਤਣ ਤੇ ਜਾ ਟਿਕਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸਹਿਜ-ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਥੇ ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਫੁਰਨਿਆਂ ਵਲੋਂ ਸੁੰਢ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦੀ । ੧੫੩।

ਪਰ “ਉਚ ਭਵਨ ਕਨਕਾਮਨੀ” ਆਦਿਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਹੀਰਾ-ਜਨਮ “ਕਉਡੀ

ਬਦਲੈ’ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਮੌਜਾਂ ਦੇ ‘ਲੋਭ’ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । (ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ‘ਤਿਆਗ’ ਕੇ ਕਿਤੇ ਜੰਗਲੀਂ ਜਾ ਬੈਠਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਮਾਨ-ਅਹੰਕਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਹੀਰੇ ਜਨਮ ਨੂੰ “ਕਉਡੀ ਬਦਲੈ” ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਦਾ ਬੱਸ, ਇਕੋ ਹੀ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ । ਪਰ ਗੁਰੂ-ਦਰ ਤੇ ਭੀ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ । ਆਪਣੀ ਚਤੁਰਾਈ ਛੱਡ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਉੱਤੇ ਤੁਰਨਾ ਹੈ) ਸੋ, “ਬਿਖੈ ਕਉ ਮਾਂਗ” ਸਵਾਰਨ ਵਾਲੀ “ਛਤ੍ਰਪਤਿ ਕੀ ਨਾਰਿ” ਨਾਲੋਂ “ਹਰਿ ਜਨ ਕੀ ਪਨਿਹਾਰ” ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ “ਓਹ ਸਿਮਰੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ” । (ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦੀ ਕਦਰ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਵਡਭਾਗੀ ਬੰਦੇ ਸੰਤ-ਸੰਗ ਵਿਚ ਰਲ ਕੇ ਬੜੇ ਖਿੱਚ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇੱਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਾ ਕਰੇ, ਦੂਜੇ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਸਿਰਫ਼ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਹੈ, ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਪੰਡਿਤਾਂ ਅੱਗੇ ਨੱਕ ਨਾਹ ਰਗੜਦੇ ਫਿਰੇ । ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਕੁਲਾਰੀਤ ਭੀ ਬੜਾ ਜਕੜ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਭੀ ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ ਤਿਆਗਣਾ ਪਏਗਾ) । ਨਿਰੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਦੀਆਂ ਮੱਲਾਂ ਮੱਲਣ ਨਾਲੋਂ ਮੰਗਤਾ ਬਣ ਕੇ ਘਰ ਘਰ ਤੋਂ ਮੰਗੀ ਹੋਈ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਲਕੀਅਤਾਂ ਬਣਾਇਆਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਖਿੱਝ-ਸੜਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜ਼ੋਰੇ ਜ਼ੋਰੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਲੋਕ ਮੱਲਾਂ ਮੱਲਣ ਦੇ ਆਹਰੇ ਲੱਗ ਕੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਘਟ-ਘਟ ਵਾਸੀ ਨੂੰ ਨਾਹ ਪਛਾਣ ਸਕਣ—ਇਹ ਕਿਤਨੀ ਹਸਰਤਿ-ਭਰੀ ਘਟਨਾ ਹੈ! ਮਲਕੀਅਤਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਅੰਦਰਲੀ ਤਪਸ਼ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਲੋ ਘਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਮਾਇਆ ਅਨੇਕ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮੋਹ ਰਹੀ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਮਾਇਆ ਦੀ ਹਰੇਕ ਮੌਜ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਲਕੀਅਤ ਬਣਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸੋ, ਮੱਲਾਂ ਮੱਲਣ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਅੰਦਰਲੀ ਅੱਗ, ਮਾਨੋ, ਹਰੇਕ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਜੇ ਮਲਕੀਅਤ ਬਣਾਣ ਦੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਲੋਂ ਬੇ-ਪਰਵਾਹ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਮੂਰਖ ਆਖਦੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਿੱਦਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਦੁਨੀਆ ਮਲਕੀਅਤਾਂ ਵਿਚ ਖਿੱਝਣ ਦੇ ਥਾਂ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਬਣੇ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੇ । ੧੭੩।

ਜਿਵੇਂ ਸੱਪਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਭੀ ਚੰਦਨ ਦਾ ਬੂਟਾ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰਲੀ ਠੰਢਕ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਦਾ, ਤਿਵੇਂ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਸੰਤ-ਗੁਰਮੁਖ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਭੈੜੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈਣ ਤੇ ਭੀ ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਉ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ । ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦੀ ਸੜਨ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਮਾਇਆ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਸਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ । ਮਾਇਆ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਸਦਾ ਇਹ ਖ਼ਤਰਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਗੜੇ (ਅਹਿਣ) ਵਾਂਗ ਕਠੋਰ ਨਾਹ ਬਣ ਜਾਏ, ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ (ਸੂਰਜ ਦੇ) ਨਿੱਘ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਇਹ ਨਿੱਘ (ਪਿਆਰ) ਤੇ ਇਹ ਸੀਤਲਤਾ ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਅਜਬ ਖੇਡ ਬਣੀ ਪਈ ਹੈ! ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਨਾਹ ਸਮਝਣ ਕਰ ਕੇ ਲੋਕ ਦਾਝਨ, ਸੰਸੇ, ਕਠੋਰਤਾ ਆਦਿਕ ਵਿਚ ਵਿਲਕਦੇ ਭੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਖਹਿੜਾ ਫਿਰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ । ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਇਸ ਮਾਇਆ ਦਾ ਸਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਂਵ ਇਹ ਕੰਮ ਬੜਾ ਹੀ ਔਖਾ ਹੈ । ਜੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਨੇਜ਼ੇ ਦੀ ਸੱਟ ਸਹਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਬਿਰਹਣੀ ਨਾਰ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਪਤੀ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮਾਇਆ ਵਾਲੇ ਦਾਝਨ, ਸੰਸੇ ਆਦਿਕ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ੧੮੩।

ਮੁੱਖ ਭਾਵ:

ਵੇਲੇ-ਸਿਰ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਸਤਿਆ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰੋ । ਜਗਤ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਵਿਕਾਰ ਤੇ ਝੰਬੇਲੇ ਹਨ ਜੋ ਇਨਸਾਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਸਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ।

ਸਲੋਕ ਨੰ: ੧੮੪ ਤੋਂ ੨੨੭ ਤਕ

ਮਜ਼ਹਬ ਨੇ, ਮਜ਼ਹਬ ਦੀ ਰਹੁ ਰੀਤੀ ਨੇ, ਬਾਂਗ ਨਿਮਾਜ਼ ਹੱਜ ਆਦਿਕ ਨੇ, ਦਿਲ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਸਿਖਾਣੀ ਹੈ; ਪਰ ਜੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਤਅੱਸਬ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਦਿਲ ਨਿਰਦਈ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਤੇ, ਜੇ ਸਗੋਂ ਇਹੀ ਧਾਰਮਿਕ ਕੰਮ ਦਿਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਠੋਰ ਬਣਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਉਸ ਦੇ ਭਾਣੇ ਰੱਬ ਕਿਤੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜਾਨਵਰ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿੱਤਿਆਂ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਜਾਂਦੇ, ਇਹ ਮਾਸ ਤਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਖਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ੧੮੮।

ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਾਸੋਂ ਜਨੇਊ ਪੁਆ ਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰ ਕੇ, ਠਾਕੁਰ-ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਦਿਨ-ਦਿਹਾਰ ਸਮੇਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਆਪਣਾ ਮੁੱਖ ਧਰਮ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਵਲ ਉਹ ਕਦੇ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ ਕਿ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੀਹ ਫ਼ਰਕ ਪਿਆ ਹੈ । ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨੀ ਤੇ ਸੁਣਨੀ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਜਾਣਾ, ਅਹੰਕਾਰ-ਅਜੇਹੇ ਮੰਦ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਭੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਫਿਰ ਭੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰੂ-ਪ੍ਰੋਹਤ ਵਾਲਾ ਹਾਂ । ਪਰ ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਏ, ਗੁਰੂ ਇਸ ਦੀ ਸਰੀਰ-ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਅਜੇਹਾ ਸੰਵਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਭੀ ਸਫਲਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀ ਭੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਵਿਕਾਰ ਕੋਈ ਕੁਸੰਗ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਸੋਹਣੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਉਖੇੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ੧੯੬।

ਖ਼ੁਦਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਗਾਂ ਆਦਿਕ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਦੇਣੀ, ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਖਾ ਪੀ ਜਾਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪ ਹੀ, ਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਕਿ ਇਸ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਇਵਜ਼ ਅਸਾਡੇ ਗੁਨਾਹ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ—ਇਹ ਬੜਾ ਭਾਰਾ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ । ਖ਼ੁਦਾ ਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਖ਼ੁਦਾ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦਿਲ ਦੀ ਪਾਕੀਜ਼ਗੀ-ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਨਾਲ । ਜੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕਠੋਰਤਾ ਤੇ ਵਿਕਾਰ ਹਨ, ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰੀ ਰੱਜ ਕਰਨ ਤੇ ਭੀ ਖ਼ੁਦਾ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਹਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਦੀਦਾਰ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ । ੨੦੧।

ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ-ਮੇਰ-ਤੇਰ ਇਨਸਾਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਇਕ ਬੜੀ ਔਖੀ ਘਾਟੀ ਹੈ । ਇਸ 'ਦਇ' ਨੂੰ ਮਿਟਾਣ ਲਈ ਨਾਹ ਹੱਜ ਨਾਹ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ, ਨਾਹ ਠਾਕੁਰ-ਪੂਜਾ, ਨਾਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਨਾਹ ਤਿਆਗ ਤੇ ਨਾਹ ਜੋਗ-ਸਾਧਨ—ਇਹ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਸਿਰਫ਼ ਇਕੋ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਆਪਣਾ ਆਪ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਏ । ਜੇ ਮਨੁੱਖ 'ਦਇ' ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਕਿਸੇ ਭੀ ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਮੁੱਕਦੀ ਨਹੀਂ, ਆਸਾਂ ਹੋਰ ਵਧਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਵੱਲੋਂ ਅੱਜ-ਭਲਕ ਕਰਦਿਆਂ ਸਿਰ ਤੇ ਮੌਤ ਆ ਅੱਪੜਦੀ ਹੈ । (ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਹ ਜੀਵ-ਟਾਲ-ਮਟੋਲੇ ਕਰਨ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਕੁੱਤੇ ਵਰਗਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਵਾਦੀ ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮੁਰਦਾਰ ਦੇ ਪਿਛੇ ਦੌੜਦਾ ਫਿਰੇ । ਜੇ ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਭਲਾਈ ਵਲ ਪਰਤ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਬੜਾ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਸੰਗ ਦੀ ਬੈਠਕ ਭਲੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਭੀ ਆਖ਼ਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਪੁਆਂਦੀ ਹੈ—ਮਹਲਾ ੫) । ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਛੱਡਣੀ ਨਹੀਂ ਇਹ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਹੀ ਅਸਾਂ ਆਪਣਾ ਚਿੱਤ ਨਿਰੰਜਨ ਨਾਲ ਜੋੜ ਰੱਖਣਾ

ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਲ ਸਾਥੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਨਿਯਤ ਸਮੇਂ ਪੂਜਾ-ਪਾਠ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਠੱਗੀ-ਧੋਖੇ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨੀ ਇਉਂ ਹੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਚੱਕੀ ਪੀਹ ਪੀਹ ਕੇ ਜੋੜਿਆ ਹੋਇਆ ਆਟਾ ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ ਡਿਗ ਪਏ; ਜਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਜਗਦਾ ਦੀਵਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਦੀਵੇ ਦਾ ਚਾਨਣ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿੱਗੇ । ਸਿਮਰਨ ਭਜਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੱਕ ਦੀ ਕਿਰਤ-ਕਮਾਈ ਅੱਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ੨੧੬।

ਸਾਕ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦਾ ਮੋਹ ਅਤੇ ਠੱਗੀ ਦੀ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਜੀਵ ਨੂੰ ਜਿੰਦ-ਦਾਤਾ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੋੜਦੇ ਹਨ, ਤੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੁੜੀ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਸੁਖ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਨਿਰਾ ਘਰ-ਬਾਰ ਮਹਲ ਮਾੜੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਭੀ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਲਾਲਚ-ਅੱਟਿਆ ਜੀਵ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮਇਆ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਹੀ ਸੋਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਤੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰਲੇ ਭੈੜੇ ਅਸਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਇਕੋ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਅਵੇਸਲਾ-ਪਨ ਛੱਡ ਕੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਰਹੀਏ । ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਖੁੰਝਿਆਂ ਇਹ ਸਰੀਰ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਕਾਰ-ਰੂਪ ਉੱਗੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦਾ ਇਕ ਜੰਗਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਨ-ਹਾਥੀ ਮਦ ਮੱਤਾ ਹੋਇਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ, ਤਾਂ ਹੀ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਦਾਤਿ ਮਿਲਦੀ ਹੈ; ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਖਪਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਅਜਿਹੀ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਹ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਧੰਧਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੇਹਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਕਦੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਮੂੰਹੋਂ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ, ਆਖਰ ਉਮਰ ਬੀਤ ਜਾਣ ਤੇ ਜਮ ਮੌਤ ਦਾ ਨਗਾਰਾ ਆ ਵਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੨੨੧।

ਮੁੱਖ ਭਾਵ:

ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਮੇਰ-ਤੇਰ ਇਕ ਐਸੀ ਔਖੀ ਘਾਟੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਮਿਟਾਣ ਲਈ ਨਾਹ ਹੱਜ ਨਾਹ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ, ਨਾਹ ਠਾਕੁਰ-ਪੂਜਾ ਨਾਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਨਾਹ ਤਿਆਗ ਤੇ ਨਾਹ ਜੋਗ ਸਾਧਨ—ਕੋਈ ਭੀ ਸਹੈਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਹੀ ਇਕੋ ਇਕ ਸਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ।

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੨੮ ਤੋਂ ੨੪੩ ਤਕ:

ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਨਾਲ ਤਪ ਰਹੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਠੰਢ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਹ ਨਾਮ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਸੌ, ਥੋੜਾ-ਬਹੁਤ ਜਿਤਨਾ ਭੀ ਸਮਾਂ ਮਿਲੇ, ਸਤਸੰਗ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਕਈ ਲੋਕ ਐਸੇ ਭੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਰਾਮ-ਰਾਮ ਭੀ ਕਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਥੋਂ ਆ ਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ । ਅਜੇਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਉੱਦਮ ਨਿਸਫਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਤ ਸੰਗ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਲਾਭ ਖੱਟਣਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਰਸਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਣ ਦੇ ਥਾਂ ਜੀਵ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਦਾ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤਿ ਨੂੰ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋੜੀ ਰੱਖੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ-ਮਾੜ ਤੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਨਫਰਤ ਨਾਹ ਰਹੇ ।

ਇਹ ਗੁਣ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਦੀਆਂ ਉਲਝਣਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰ ਚੁਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਵਿਚੋਂ ਨਿਰੀ ਹਉਮੈ ਹੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਤੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਕਦੇ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਸੌ, ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਦੀ ਸੱਧਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਜਨੇਊ ਆਦਿਕ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਬਣ ਬੈਠਣ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੋਂ ਹਟ ਕੇ ਨਾਮ ਦੇ ਰਸੀਏ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਆਓ;

ਨਾਮ ਦੇ ਰਸੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਨਾਮ ਤੋਂ ਖੁੰਝਿਆਂ ਸਦਾ ਦੁੱਖ ਹੀ ਦੁੱਖ ਹੈ । ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰੇ ।

ਮੁੱਖ ਭਾਵ:

ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਵਿਚ ਸੜ ਰਹੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਠੰਢਕ ਅਪੜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੇਵਲ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਮ ਦੇ ਰਸੀਏ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦਾ

ਸਮੁੱਚਾ ਭਾਵ

੧ ਤੋਂ ੧੨ ਤਕ

ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਸੁਖ ਦਾ ਅਸਲ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਤੇ ਇਹ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਗੁਰੂ-ਦਰ ਤੇ ਪਿਆਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਗ਼ਰੀਬ ਤੋਂ ਗ਼ਰੀਬ ਤੇ ਨੀਵੀਂ ਤੋਂ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਦਾ ਬੰਦਾ ਭੀ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਕੇ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੧੩ ਤੋਂ ੪੦ ਤਕ:

ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੇ ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਧਨ ਸਮਝ ਕੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਸਾਰਿਆਂ ਨਿਰੀ ਖੁਆਰੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਥ ਭੀ ਨਹੀਂ ਨਿਭਦਾ ।

੪੧ ਤੋਂ ੭੦ ਤਕ:

ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਹੀ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੈ, ਪਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਿਆਂ ਹੀ ਇਹ ਕਮਾਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਤੇ, ਜਿਥੇ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਥੇ ਵਿਕਾਰ ਆ ਦਬਾਂਦੇ ਹਨ ।

੭੧ ਤੋਂ ੧੦੧ ਤਕ:

ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਜਾਤਿ-ਅਭਿਮਾਨ, ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਕੁਸੰਗ, ਨਿੰਦਿਆ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਐਬ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਇਹ ਦਾਤਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

੧੦੨ ਤੋਂ ੧੩੧ ਤਕ:

ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਛੱਡਿਆਂ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਹਿਮ ਤੇ ਭਰਮ-ਵਹਿਮ ਆ ਦਬਾਂਦੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਸੁਰਗ ਅਤੇ ਵਿਛੁੜਨਾ ਨਰਕ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਸਿਮਰਨ ਤਦੋਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਭਲਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹੀਏ ਅਤੇ ਸਾਕਤਾਂ ਦੀ ਸੁਹਬਤਿ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹੀਏ ।

੧੩੨ ਤੋਂ ੧੮੩ ਤਕ:

ਵੇਲੇ-ਸਿਰ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਸੱਤਿਆ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ । ਜਗਤ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਵਿਕਾਰ ਤੇ ਝੰਬੇਲੇ ਹਨ ਜੋ ਇਨਸਾਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਸਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ।

੧੮੪ ਤੋਂ ੨੨੭ ਤਕ:

ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜਾ ਇਨਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਕ ਬੜੀ ਦੁਖਦਾਈ ਅਵਸਥਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਮਿਟਾਣ ਲਈ ਨਾਹ ਹੱਜ ਨਾਹ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ, ਨਾਹ ਠਾਕੁਰ-ਪੂਜਾ ਨਾਹ ਬ੍ਰਹਮਣ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਨਾਹ ਘਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਤੇ ਨਾਹ ਜੋਗ-ਸਾਧਨ—ਕੋਈ ਭੀ ਸਹੈਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਹੀ ਇਕੋ ਇਕ ਸਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ।

੨੨੮ ਤੋਂ ੨੪੩ ਤਕ:

ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਵਿਚ ਸੜ ਰਹੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਠੰਢਕ ਅਪੜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੇਵਲ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਮ ਦੇ ਰਸੀਏ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਸਾਰੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਿਲਵਾਂ ਮੁੱਖ ਭਵ:

ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜਾ ਇਕ ਮਹਾ ਭਿਆਨਕ ਰੋਗ ਹੈ ਜੋ (ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ, ਜਾਤਿ-ਅਭਿਮਾਨ, ਕੁਸੰਗ, ਨਿੰਦਿਆ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਆਦਿ) ਕਈ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸੁਖੀ ਹੋਣ ਦਾ ਇਕੋ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰੀਏ । ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰੇ ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਲੋਕ ਇਕੋ ਹੀ ਮਾਲਾ ਦੇ ਮੋਤੀ ਹਨ

ਸਾਡੇ ਇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਸੱਜਣ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਕੋਲਿਤਰੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਖਿਆਲ ਦੀ ਲੜੀ ਢੁੰਢਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਬਾਬਤ ਭੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਭੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਵਿਕੋਲਿਤਰੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਸੰਗਲੀ ਲੱਭਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਬਾਕੀ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਖੁਲ੍ਹੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਟੀਕਿਆਂ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਭੀ ਇਸੇ ਹੀ ਖਿਆਲ ਦੇ ਹਨ । ਕਿਸੇ ਭੀ ਟੀਕਾਕਾਰ ਨੇ ਕਿਤੇ ਭੀ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਪੋ ਵਿਚ ਦੀ ਸਾਂਝ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ।

ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਿਉਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ?

ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਖਿਆਲ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਲੜੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਕੋਲਿਤਰੇ ਹਨ ਜਾਂ ਮਿਲਵੇਂ—ਇਸ ਮਜ਼ਮੂਨ ਉਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਚੁੰਚ-ਗਿਆਨਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਪਾਠਕ ਸੱਜਣ ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਨਾਹ ਪੈਣ ਕਿ ਮੈਂ ਫਾਲਤੂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾ ਜਾਇਆ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਹਾਂ । ਸੰਨ ੧੯੪੪ ਵਿਚ ਮੈਂ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਟੀਕਾ ਛਪਵਾਣ ਲਈ ਸ਼ਹਿਰ ਗਿਆ । ਉਥੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਸੱਜਣ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖਣ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਨਾਮ ਖੱਟ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਪਿਆ । ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਸਾਡੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਬਣੀ । ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸਟੀਕ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖਰੜਾ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਲਿਖਾਰੀ ਸੱਜਣ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਵਿਚ ਆਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਉੱਤੇ ਅੱਪੜੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਅੱਕੇ ਹੋਏ ਸਨ; ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਢਹਿੰਦੇ ਪਾਸੇ ਵਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਤੇ, ਆਪਣੇ ਇਸ ਵਿੱਦਵਤਾ-ਭਰੇ ਕਥਨ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਸੱਜਣ ਨੇ

ਤੁਰਤ ਹੀ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਲੋਕ ਭੀ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ:

ਫਰੀਦਾ ਜਿ ਦਿਹਿ ਨਾਲਾ ਕਪਿਆ, ਜੇ ਗਲੁ ਕਪਹਿ ਚੁਖ ॥ ਪਵਨਿ ਨ ਇਤੀ ਮਾਮਲੇ, ਸਹਾਂ ਨ ਇਤੀ ਦੁਖ ॥੭੬॥

ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਰੰਗ! ਜਿਸ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਸਰਾ-ਪਰਨਾ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਅੱਗੇ ਅਦਬ-ਸਤਕਾਰ ਨਾਲ ਤੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ-ਅਧੀਨਗੀ ਨਾਲ ਸਿਰ ਨਿਵਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਉਸੇ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਅਜੇਹੇ ਅੰਗ ਭੀ ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਵਲੋਂ ਅੱਕੇ ਹੋਏ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਢਹਿੰਦੇ ਪਾਸੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਰਧਾ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਇਹ ਤਾਂ:

ਸਲਾਮੁ ਜਬਾਬੁ ਦੋਵੈ ਕਰੈ, ਮੁਢਹੁ ਘੁਥਾ ਜਾਇ ॥

ਪਰ ਇਹ ਅਕੇਵਾਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕੋਲਿਤਰੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ । (ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਨੂੰ ਅਤੇ ਫਰੀਦ ਜੀ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਕਈ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਪੜ੍ਹੋ ‘ਫਰੀਦ-ਬਾਣੀ ਸਟੀਕ’) ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਬਤ ਭੀ ਅਜਿਹੇ ਭੁਲੇਖੇ ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ ਪਰਚਾਰਕਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਤਾਂ ਵੈਸ਼ਨਵ ਭਗਤ ਸਨ । ਉਹ ਮਾਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਿੱਖ ਮਾਸ ਖਾਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹਾਂ । (ਇਸ ਮਜ਼ਮੂਨ ਉੱਤੇ ਅਗਲੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਇਗੀ) । ਅਜੇਹੇ ਸਰਧਾ-ਹੀਨ ਬੋਲ ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਾਂ? ਸਿਰਫ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕੋਲਿਤਰੇ ਜਾਣ ਕੇ ਅਸਲ ਲੜੀ ਵਿਚੋਂ ਵੱਖਰਾ ਕੱਢ ਕੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ । ਜੇ ਅਸਾਂ ਥਿੜਕਣ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਚੇਤਾ ਰੱਖੀਏ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਮੁੱਚੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਿਰ ਨਿਵਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਸਿਰ ਨਿਵਾਣ ਵੇਲੇ ਕਦੇ ਭੀ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ ਗੁਰ-ਮਹਲਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਤਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਕ ਗੁਰਿਆਈ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਭੀ ਕਿਸੇ ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਵਾਲਾ ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਰ ‘ਗੁਰੂ’ ਨਹੀਂ ਅਖਵਾ ਸਕਿਆ । ਤੇ, ਹਰੇਕ ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ ਸਦਾ ਨਿਰੋਲ ਉਹਨਾਂ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਨ:

ਜੋਤਿ ਓਹਾ ਜੁਗਤਿ ਸਾਇ, ਸਹਿ ਕਾਇਆ ਫੇਰਿ ਪਲਟੀਐ ॥

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਇੱਕੋ ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਸੌਂਪੀ ਸੀ, ਉਹ ਹਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ । ਇਥੇ ਭੀ ‘ਜੋਤਿ ਓਹਾ ਜੁਗਤਿ ਸਾਇ’ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਥਾਂ ਭੀ ‘ਜੋਤਿ’ ਅਤੇ ‘ਜੁਗਤਿ’ ਵਿਚ ਰਤਾ ਭਰ ਭੀ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਬਾਰੇ ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਥੇ ਅਸਾਂ ਇਹ ਵਿਚਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕੋ ਹੀ ਮਿਲਵਾਂ ਮਜ਼ਮੂਨ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਖ਼ਿਆਲ-ਲੜੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਤੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਿਲਵਾਂ ਭਾਵ, ਸਮੁੱਚਾ ਭਾਵ, ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਭਾਵ ਵੱਖਰੇ ਭੀ ਪੂਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰ-ਕਸਵੱਟੀ ਵਰਤ ਕੇ ਇਸ ਉੱਪਰ-ਦਿੱਤੇ ਖ਼ਿਆਲ ਦੀ ਹੋਰ ਵਧੀਕ ਡੂੰਘਾਈ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹੈਤਾ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਕੁ ਗੱਲਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ— ***

੧. ਮੁੱਢਲਾ ਅਤੇ ਅਖੀਰਲਾ ਖ਼ਿਆਲ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ:

ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਕਬੀਰ ਮੇਰੀ ਸਿਮਰਨੀ, ਰਸਨਾ ਉਪਰਿ ਰਾਮੁ ॥ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ ਸਗਲ ਭਗਤ, ਤਾ ਕੋ ਸੁਖੁ ਬਿਸ੍ਰਾਮੁ ॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੬੪)

ਕਿ

ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਤੋਂ ਸੁਖ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਉਹ ਉਕਾਈ ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਸਭ ਤੋਂ ਅਖ਼ਰੀਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੪੩ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਮੋਹਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਸ! ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਧਰਮ ਹੈ; ਜੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਸੰਸਾਰਕ ਭੋਗਾਂ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਸੁਖ ਭਾਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਇਸ ਦਾ ਕਮਲਾ-ਪਨ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਘਰ-ਬਾਰੀ ਜੀਵਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਭੀ ਤਦੋਂ ਹੀ, ਜੇ ਇਸ ਵਿਚ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰੇ; ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਗੰਦਾ ਕਰ ਲੈਣ ਨਾਲੋਂ ਘਰ-ਬਾਰ ਛੱਡ ਦੇਵੇ । ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਕਬੀਰ ਜਉ ਗ੍ਰਿਹੁ ਕਰਹਿ ਤ ਧਰਮੁ ਕਰੁ, ਨਾਹੀ ਤ ਕਰੁ ਬੈਰਾਗੁ ॥ ਬੈਰਾਗੀ ਬੰਧਨੁ ਕਰੈ, ਤਾ ਕੋ ਬਡੋ ਅਭਾਗੁ ॥੨੪੩॥

ਜਿਸ ਖ਼ਿਆਲ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਹੀ ਆ ਕੇ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

੨. ਕੇਂਦਰੀ ਖ਼ਿਆਲ ‘ਸਿਮਰਨ’ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪਹਿਲੂ:

ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਮਜ਼ਮੂਨ ‘ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ’ ਉਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਿਲੂ ਲੈ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਕੋਣ ਤੋਂ ਅਸਾਂ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਠ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ, ਤੇ ਹਰੇਕ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰਾ ਮਿਲਵਾਂ ਭਾਵ ਤੇ ਮੁੱਖ ਭਾਵ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਪਾਠਕ ਸੱਜਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਲੈਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਕੋਲਿਤਰੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ।

(ੳ) ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧ ਤੋਂ ੯ ਤਕ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖੋ । ‘ਰਾਮ...ਸੁਖੁ ਬਿਸ੍ਰਾਮੁ’ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਇਹੀ ਖ਼ਿਆਲ ਕਈ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਚਲ ਕੇ ‘ਜਿਹ ਮੂਐ ਸੁਖੁ ਹੋਇ’ ਤੇ ਆ ਅੱਪੜਦਾ ਹੈ । ਸਾਫ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕੋ ਹੀ ਲੜੀ ਹੈ ।

(ਅ) ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਰਕਤਿ—‘ਸਤੀ’ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ:

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੯ ਤੋਂ ੯੧ ਤਕ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੋ । ਨੰ: ੯੧ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਵਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ; ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ੯ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਵਾਲਾ ਨਿਤਾਣਾ-ਪਨ ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ, ਮਨ ਦੀ ਭਟਕਣਾ, ਕੁਸੰਗ, ਨਿੰਦਾ ਆਦਿਕ ਐਬ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅਖ਼ੀਰਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੯੧ ਵਿਚ ਫਿਰ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ੧੦ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ-ਭਾਵ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰਿ-ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨ ਵੱਸ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਇੱਕ ਦੇ ਮਰਨ ਨਾਲ ਪੰਜ ਹੋਰ ਵਿਕਾਰ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚੋਂ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ੩ ਸ਼ਲੋਕ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁਆਦਲੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਇਸ ਖ਼ਿਆਲ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਕੋਲਿਤਰੇ ਨਹੀਂ ਹਨ:

ਕਬੀਰ ਐਸਾ ਕੋ ਨਹੀ, ਮੰਦਰੁ ਦੇਇ ਜਰਾਇ ॥ ਪਾਂਚਉ ਲਰਿਕੇ ਮਾਰਿ ਕੈ, ਰਹੈ ਰਾਮ ਲਿਉ ਲਾਇ ॥੮੩॥
ਕਬੀਰ ਐਸਾ ਕੋ ਨਹੀ, ਇਹੁ ਤਨੁ ਦੇਵੈ ਫੂਕਿ ॥ ਅੰਧਾ ਲੋਗੁ ਨ ਜਾਨਈ, ਰਹਿਓ ਕਬੀਰਾ ਕੂਕਿ ॥੮੪॥
ਕਬੀਰ ਸਤੀ ਪੁਕਾਰੈ ਚਿਹ ਚੜੀ, ਸੁਨੁ ਹੋ ਬੀਰ ਮਸਾਨ ॥ ਲੋਗੁ ਸਬਾਇਆ ਚਲਿ ਗਇਓ, ਹਮ ਤੁਮ ਕਾਮੁ ਨਿਦਾਨ ॥੮੫॥

ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕੋਲਿਤਰੇ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਸਾਡੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੮੫ ਦਾ ਅਰਥ ਇਉਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ—ਕਬੀਰ! ਚਿਖਾ ਤੇ ਚੜੀ ਹੋਈ ਸਤੀ ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਆਖਦੀ ਹੈ ‘ਹੇ ਮਸਾਣਾਂ ਵਿਚ ਆਏ ਵੀਰੋ! ਸੁਣੋ, ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਤੁਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਾਡਾ ਤੁਹਾਡਾ ਸਭ ਦਾ ਅੰਤ ਇਹੋ ਕੰਮ ਹੈ ।

ਪਰ ਇਥੇ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਤ ਦਾ ਇਹ ਸਨੇਹਾ ਸਿਰਫ਼ ‘ਸਤੀ’ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕਿਉਂ ਸਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਸੂਝ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਬਲਦੀ ਚਿਖਾ ਤੋਂ ਇਹੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੀ ਭੀ ਵਾਰੀ ਆਉਣੀ ਹੈ । ਕਾਵਿ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਉੱਚੀ ਉਡਾਰੀ ਲਾਣ ਵਾਲੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਲਫਜ਼ ‘ਸਤੀ’ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਸੁੰਦਰ ਖ਼ਿਆਲ ਨੂੰ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਿਆ ਹੋਵੇਗਾ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਉਹ ਡੂੰਘੀ ਰਮਜ਼ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਹੀ ਲੱਭ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਸ਼ਲੋਕਾਂ (ਨੰ: ੮੩ ਅਤੇ ੮੪) ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾੜਦਾ ਹੈ । ਨੰ: ੮੫ ਵਿਚ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਾਂ ‘ਸਤੀ’ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਜੋ ਹੱਸ ਹੱਸ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਾੜਦੀ ਹੈ । ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਮਸਾਣਾਂ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਕੰਬਦਾ ਹੈ; ਪਰ ‘ਸਤੀ’ ਮਸਾਣ ਨੂੰ ‘ਵੀਰ’ ਆਖ ਕੇ ਬੁਲਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਮਸਾਣ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

ਇਹ ਕਿਉਂ?

‘ਸਤੀ’ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਹ ਮਸਾਣ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦੇਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਰਲੋਕ-ਅੱਪੜੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਾਂਗੀ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਪਤੀ ਪਰਦੇਸ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੇਕੇ-ਲੋਕ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਇਹ ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੋਕ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਹ ਮੋਹ ਬੜਾ ਹੀ ਬਲਵਾਨ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਰਲੀ ਹੀ ਸਾੜਦੀ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਉਹੀ ਸਾੜਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਸੜਿਆਂ ਹੀ ਪਤੀ-ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲੇਗਾ ।

ਜਿਸ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਤੇ ਇਸ ਮੋਹ ਦੇ ਸਾੜਨ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਹੀ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ਸਿਰਫ਼ ‘ਬ੍ਰਹਮ-ਅਗਨਿ’ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾੜ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ‘ਸਤੀ’ ਵਾਂਗ ਇਸ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਬ੍ਰਹਮ-ਅਗਨਿ’ ਨੂੰ ‘ਵੀਰ’ ਆਖ ਕੇ ਬੁਲਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਖਦੀ ਹੈ—‘ਹੇ ਪਿਆਰੀ ਬ੍ਰਹਮ-ਅਗਨਿ! ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੇ ਸਾਥੀ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜ ਸਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਭੀ ਕੱਚਾ ਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ । ਹੇ ਬ੍ਰਹਮ-ਅਗਨਿ! ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ਜੋ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਸਕਦੀ ਹੈਂ । ਆਖਰ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆ ਹੈ ।

ਹੁਣ ਸਲੋਕ ਨੰ: ੮੧ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ੮੫ ਤਕ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖੋ । ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕੋਲਿਤਰੇ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ।

(ੳ) ਮੱਲਾਂ ਮੱਲਣੀਆਂ ਕਿ ਮੰਗ ਖਾਣਾ

ਸਲੋਕ ਨੰ: ੧੬੮ ਤੋਂ ੧੭੧ ਤਕ ਰਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹੋ:

ਕਬੀਰ ਭਲੀ ਮਧੂਕਰੀ, ਨਾਨਾ ਬਿਧਿ ਕੋ ਨਾਜੁ ॥ ਦਾਵਾ ਕਾਹੂ ਕੋ ਨਹੀ, ਬਡਾ ਦੇਸੁ ਬਡ ਰਾਜੁ ॥੧੬੮॥ ਕਬੀਰ ਦਾਵੈ ਦਾਝਨੁ ਹੋਤੁ ਹੈ, ਨਿਰਦਾਵੈ ਰਹੈ ਨਿਸੰਕ ॥ ਜੋ ਜਨੁ ਨਿਰਦਾਵੈ ਰਹੈ, ਸੋ ਗਨੈ ਇੰਦ੍ਰ ਸੋ ਰੰਕ ॥੧੬੯॥ ਕਬੀਰ ਪਾਲਿ ਸਮੁਹਾ ਸਰਵਰੁ ਭਰਾ, ਪੀ ਨ ਸਕੈ ਕੋਈ ਨੀਰੁ ॥ ਭਾਗ ਬਡੇ ਤੈ ਪਾਇਓ, ਤੂੰ ਭਰਿ ਭਰਿ ਪੀਉ ਕਬੀਰ ॥੧੭੦॥ ਕਬੀਰ ਪਰਭਾਤੇ ਤਾਰੇ ਖਿਸਹਿ, ਤਿਉ ਇਹੁ ਖਿਸੈ ਸਰੀਰੁ ॥ ਏ ਦੁਇ ਅਖਰ ਨਾ ਖਿਸਹਿ, ਸੋ ਗਹਿ ਰਹਿਓ ਕਬੀਰੁ ॥੧੭੧॥

ਜੇ ਸਲੋਕ ਨੰ: ੧੬੮ ਨੂੰ ਵਿਕੋਲਿਤਰਾ ਸਮਝ ਕੇ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਪੜ੍ਹੋਗੇ ਤਾਂ ਇਉਂ ਜਾਪੇਗਾ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਮੰਗ ਖਾਣ ਦੀ ਹਿਦਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਸਲੋਕ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹੋਗੇ ਤਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਅਸਲ ਭਾਵ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਇਗਾ । ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਬਣਾਉਣ, ਮੱਲਾਂ ਮੱਲਣ, ਮਲਕੀਅਤਾਂ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲੋਂ ਮੰਗਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਮੰਗ ਖਾਣਾ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮਨੁੱਖ ਜਾਇਦਾਦ ਇਕੱਠੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ‘ਦਾਝਨ’ ਵਧਦੀ ਹੈ । ਹੁਣ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅਗਲਾ ਸਲੋਕ ਨੰ: ੧੭੦ ਰਲਾਉ । ਕੈਸੀ ਹਸਰਤਿ-ਭਰੀ ਦੁਖਦਾਈ ਗੱਲ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ! ਲੋਕ ‘ਦਾਝਨ’ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਅੰਦਰਲੀ ਤ੍ਰੇਹ-ਸੜਨ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਪਾਣੀ ਖੁਣੋਂ ਤੜਫ ਰਹੇ ਹਨ । ਪਾਣੀ ਦਾ ਤਲਾਬ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਕਾ-ਨਕ ਭਰਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਿੱਸਦਾ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਸਾਰਾ ਦੋਸ਼ ਕਿਸ ਦਾ ਹੈ? ਮੱਲਾਂ ਮੱਲਣ ਦਾ, ਮਲਕੀਅਤਾਂ ਬਣਾਣ ਦਾ । ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜ਼ਰੇ ਜ਼ਰੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਸਦਾ ਹੋਵੇ, ਘਟ ਘਟ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਲੋਕ ਮੱਲਾਂ ਮੱਲਣ ਦੇ ਆਹਰੇ ਲੱਗ ਕੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਘਟ-ਘਟ-ਵਾਸੀ ਨੂੰ ਨਾਹ ਪਛਾਣ ਸਕਣ—ਇਹ ਕਿਤਨੀ ਹਸਰਤਿ-ਭਰੀ ਘਟਨਾ ਹੈ!

ਹੁਣ ਸਲੋਕ ਨੰ: ੧੭੧ ਦੇ ਲਫਜ਼ “ਗਹਿ ਰਹਿਓ” ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੋ । ਜਗਤ ਮਲਕੀਅਤਾਂ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੱਲਾਂ ਮਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਬੀਰ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਮੱਲਾਂ ਮੱਲਣ ਦੀ ਥਾਂ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਾਂਭੀ ਬੈਠਾ ਹੈ । ਇਥੇ ਇਹ ਲਫਜ਼ “ਗਹਿ ਰਹਿਓ” ਸਾਫ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਸਲੋਕ ਨੰ: ੧੬੯ ਦੇ “ਦਾਵੈ” ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਨਿਰਾ ਇਹੀ ਲਫਜ਼ ਨਹੀਂ, ਪਰਭਾਤ ਵੇਲੇ ਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਖਿੱਸਣ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਭੀ ਸਲੋਕ ਨੰ: ੧੬੯ ਵਲ ਹੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਰਾਤ ਦੀ ਟਿਕਵੀਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿਚ ਤਾਰੇ ਚਮਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪਰਭਾਤ ਵੇਲੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਆਉਂਦੇ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਮੱਧਮ ਪੈਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਹ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ ਸਰੀਰ-ਆਕਾਸ਼ ਦੇ, ਮਾਨੋ, ਤਾਰੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਟਿਕਵੀਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਤਾਰੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਚਮਕਦੇ ਹਨ; ਪਰ ਮਲਕੀਅਤਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਅੰਦਰਲੀ ਤਪਸ਼ (ਪਰਭਾਤ) ਦੇ ਕਾਰਨ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ (ਤਾਰਿਆਂ) ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਲੋ ਘਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਮਲਕੀਅਤਾਂ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਦੇ ਅਸਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਮੱਲਾਂ ਮੱਲਣ ਦੇ ਥਾਂ ਕਬੀਰ ਉਹ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਨੂੰ “ਗਹਿ ਰਹਿਓ ।”

ਕੌਣ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ-ਲੜੀ ਅਜੇ ਅਗਾਂਹ ਤੁਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ।

(ਸ) ਬੰਦਿਆਂ ਵਲੋਂ ਰੁੱਖਾ ਤੇ ਰੱਬ ਵੱਲੋਂ ਰੁੱਖਾ

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੭੪ ਤੋਂ ੧੭੯ ਤਕ ਮਿਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹੋ:

ਕਬੀਰ ਸੰਤੁ ਨ ਛਾਡੈ ਸੰਤਈ, ਜਉ ਕੋਟਿਕ ਮਿਲਹਿ ਅਸੰਤ ॥ ਮਲਿਆਗਰੁ ਭੁਯੰਗਮ ਬੇਢਿਓ, ਤ ਸੀਤਲਤਾ ਨ ਤਜੰਤ ॥੧੭੪॥ ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਸੀਤਲੁ ਭਇਆ, ਪਾਇਆ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੁ ॥ ਜਿਨਿ ਜੁਆਲਾ ਜਗੁ ਜਾਰਿਆ, ਸੁ ਜਨ ਕੇ ਉਦਕ ਸਮਾਨਿ ॥੧੭੫॥ ਕਬੀਰ ਸਾਰੀ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਕੀ, ਜਾਨੈ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥ ਕੈ ਜਾਨੈ ਆਪਨ ਧਨੀ, ਕੈ ਦਾਸੁ ਦੀਵਾਨੀ ਹੋਇ ॥੧੭੬॥ ਕਬੀਰ ਭਲੀ ਭਈ ਜੋ ਭਉ ਪਰਿਆ, ਦਿਸਾ ਗਈ ਸਭ ਭੂਲਿ ॥ ਓਰਾ ਗਰਿ ਪਾਨੀ ਭਇਆ, ਜਾਇ ਮਿਲਿਓ ਢਲਿ ਕੂਲਿ ॥੧੭੭॥ ਕਬੀਰਾ ਧੂਰਿ ਸਕੇਲਿ ਕੈ, ਪੁਰੀਆ ਬਾਂਧੀ ਦੇਹ ॥ ਦਿਵਸ ਚਾਰਿ ਕੇ ਪੇਖਨਾ, ਅੰਤਿ ਖੇਹ ਕੀ ਖੇਹ ॥੧੭੮॥ ਕਬੀਰ ਸੂਰਜ ਚਾਂਦ ਕੈ ਉਦੈ, ਭਈ ਸਭ ਦੇਹ ॥ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਬਿਨੁ ਮਿਲੇ, ਪਲਟਿ ਭਈ ਸਭ ਖੇਹ ॥੧੭੯॥

ਬੜੇ ਬੜੇ ਜ਼ਹਿਰੀ ਸੱਪ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਰੀ ਫੂਕ ਹੀ ਸਾੜਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਚੰਦਨ ਦੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਘੇਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਚੰਦਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰਲੀ ਠੰਢਕ ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਪਾਂ ਦੇ ਜ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਮਾਇਆ, ਮਾਨੋ ਜੁਆਲਾ ਹੈ ‘ਜਿਨਿ ਜਗੁ ਜਾਰਿਆ’ ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦੀ ਸੜਨ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਬਨਾਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਹੈ ।

ਵਰਖਾ ਪੈਣ ਤੇ ਮੀਂਹ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਰਲ ਕੇ ਨਦੀ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਰ ਬਹੁਤੀ ਠੰਢ ਲੱਗ ਜਾਣ ਤੇ ਉਹ ਬੂੰਦਾਂ ਗੜੇ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਗੜੇ ਆਪੋ ਵਿਚੋਂ ਨਿੱਖੜ ਕੇ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਡਿੱਗ ਕੇ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਰਿੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਸੇਕ ਲੱਗੇ, ਤਾਂ ਮੁੜ ਪਾਣੀ ਬਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਨਦੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲਦੇ ਹਨ ।

‘ਦਾਝਨ’ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਾਇਆ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਹਣ (ਗੜਿਆਂ) ਵਾਲੀ ਕਠੋਰਤਾ ਭੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਬੰਦਿਆਂ ਵਲੋਂ ਰੁੱਖਾ ਤੇ ਰੱਬ ਵਲੋਂ ਭੀ ਰੁੱਖਾ; ਮਾਇਆ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਠੇਡੇ ਖਾਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਡਰ-ਰੂਪ ਸੇਕ ਇਸ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਭੁਲਾ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਆ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ।

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੭੮ ਦੀ ਤੁਕ “ਅੰਤਿ ਖੇਹ ਕੀ ਖੇਹ” ਅਤੇ ਨੰ: ੧੭੯ ਦੀ ਤੁਕ “ਪਲਟਿ ਭਈ ਸਭ ਖੇਹ” ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਵਿਚਾਰਨੇ ਹਨ । ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸਰੀਰ-ਨਗਰੀ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀਆਂ ਠੰਢੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਪੈਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੭੫ ਅਤੇ ੧੭੭ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦੇ ਜੋ ਭਿਆਨਕ ਅਸਰ ਦੱਸੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੭੯ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ । ਜੀਵ ਦੇ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਹੈ; ਇਸ ਤਪਸ਼ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਵਾਲੀ ਠੰਢ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ ਚੰਦਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰਲੀ ਸੀਤਲਤਾ ਸੱਪਾਂ ਦੇ ਜ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਚਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹੈ । ਮਾਇਆ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਸਦਾ ਇਹ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਗੜੇ ਵਾਂਗ ਕਠੋਰ ਨਾਹ ਬਣ ਜਾਏ, ਇਸ ਕਠੋਰਤਾ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਨਿੱਘ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਇਹ ਨਿੱਘ (ਪਿਆਰ) ਤੇ ਇਹ ਸੀਤਲਤਾ (ਸ਼ਾਂਤੀ) ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆਂ

ਮਿਲਦੇ ਹਨ ।

ਵੇਖ ਲਉ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਸ਼ਲੋਕ ਇਕੋ ਹੀ ਖ਼ਿਆਲ-ਲੜੀ ਦੇ ਮੌਤੀ ਹਨ ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਨਾਲ ਬੇ-ਇਨਸਾਫ਼ੀ

ਬੂਡਾ ਬੰਸੁ ਕਬੀਰ ਕਾ, ਉਪਜਿਓ ਪੂਤੁ ਕਮਾਲੁ ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛਾਡਿ ਕੈ, ਘਰਿ ਲੇ ਆਯਾ ਮਾਲੁ ॥੧੧੫॥

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਐਸੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਡੂੰਘੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ ਹਨ । ਪਰ ਸਾਡੇ ਕਈ ਟੀਕਾਕਾਰ ਇਹਨਾਂ ਔਖੀਆਂ ਘਾਟੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਘੜ ਘੜ ਕੇ ਲੰਘਦੇ ਆਏ ਹਨ । ਕਹਾਣੀਆਂ ਘੜਨ ਵੇਲੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਭੀ ਖ਼ਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਟੇਕ ਤੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਅਰਥ ਸਾਡੇ ਮੌਜੂਦਾ ਇਨਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਕਬੀਰ ਦਾ ਆਪਣੀ ਵਹੁਟੀ ਲੋਈ ਨਾਲ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਨਾਮਦੇਵ ਦਾ ਮੁਗ਼ਲ ਨੂੰ ਰੱਬ ਆਖਣਾ—ਅਜੇਹੀਆਂ ਕਈ ਬੇ-ਥਵੀਆਂ ਕਥਾ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਐਸ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖ ਪਰਚਾਰਕ ਸੁਣਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਦੇ ਹੀ ਬਿਲਕੁਲ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਪਰ ਇਸ ਮੌਜੂਦਾ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨਾਲ ਇਕ ਬੇ-ਇਨਸਾਫ਼ੀ ਭੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਕੱਚੇ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਰਥ ਦੀ ਪਕਿਆਈ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਘੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ (ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਇਹ ਲੋਕ ‘ਕਮਾਲ’ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ) ਕਿਸੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਕੁਝ ‘ਮਾਲ’ ਘਰ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ, ਤੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਕਰਤੂਤ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਕੁਝ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਗਉੜੀ ਰਾਗ ਦੇ ਇਕ ‘ਛੰਤ’ ਵਿਚ ਲਫ਼ਜ਼ ‘ਮੋਹਨ’ ਵੇਖ ਕੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਘੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਮੋਹਨ ਦੀਆਂ ਸੈਂਚੀਆਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤੀ । (ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹੋ ਮੇਰੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਕੁਝ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਲੇਖ’ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਮਜ਼ਮੂਨ) । ਅਜੇਹੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਲਾਣੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਮਹਾ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਕੋਝੀ ਕਹਾਣੀ ਜੋੜਨ ਦੀ ਕਿਉਂ ਲੋੜ ਪਈ? ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਕੋਲਿਤਰਾ ਜਾਣ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕੱਲੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਪਰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸੰਗ੍ਰਹ ਨੂੰ ਰਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹੋ । ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੦੨ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਹਦਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ:

ਕਬੀਰ ਰਾਮੁ ਨ ਛੋਡੀਐ, ਤਨੁ ਧਨੁ ਜਾਇ ਤ ਜਾਉ ॥

ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਧਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਕੇ ਭੀ ਕਿਉਂ “ਰਾਮੁ ਨ ਛੋਡੀਐ”—ਇਹ ਗੱਲ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੦੩, ੧੦੪ ਅਤੇ ੧੦੫ ਵਿਚ ਸਮਝਾ ਕੇ ਅੱਗੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿਮਰਨ ਛੱਡ ਕੇ ਦੁਨੀਆ ਉਲਟੇ ਰਾਹੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ:

ਕਬੀਰ ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛਾਡਿ ਕੈ, ਪਾਲਿਓ ਬਹੁਤੁ ਕੁਟੰਬੁ ॥ ਧੰਧਾ ਕਰਤਾ ਰਹਿ ਗਇਆ, ਭਾਈ ਰਹਿਆ ਨ ਬੰਧੁ ॥੧੦੬॥ ਕਬੀਰ ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛਾਡਿ ਕੈ, ਰਾਤਿ ਜਗਾਵਨ ਜਾਇ ॥ ਸਰਪਨਿ ਹੋਇ ਕੈ ਅਉਤਰੈ, ਜਾਏ ਅਪੁਨੇ ਖਾਇ ॥੧੦੭॥ ਕਬੀਰ ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛਾਡਿ ਕੈ, ਅਹੋਈ ਰਾਖੈ ਨਾਰਿ ॥ ਗਦਹੀ ਹੋਇ ਕੈ ਅਉਤਰੈ, ਭਾਰੁ ਸਹੈ ਮਨ ਚਾਰਿ ॥੧੦੮॥

ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਵਿੱਛੁੜੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜਗਤ ਦੇ ਕਈ ਸਹਿਮ ਘੇਰਾ ਪਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ—ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼, ਰੋਗ, ਗਰੀਬੀ, ਲੋਕ-ਰਾਜ, ਈਰਖਾ-ਸਾੜੇ, ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਮੁਥਾਜੀਆਂ ਆਦਿਕ । ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਨੂੰ ਭੁਲਾਣ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਕਿਤੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰਾ ਲੁਕਵੇਂ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਸੰਤਾਨ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਮਸਾਣ ਜਗਾਏ ਜਾਂਦੇ

ਹਨ, ਕਿਤੇ ਵਰਤ ਰੱਖੀਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਭੀ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਹਿਮ ਹੀ ਸਹਿਮ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਆਣਪਾਂ ਅਕਾਰਥ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ।

ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਦੁਖ ਹਨ । ਸਿਰਫ਼ ਵਿਛੋੜਾ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਨਾ ਹੈ । ਪਰ ਨਿਰਾ ‘ਰਾਮ ਰਾਮ’ ਆਖਣ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਕਹੀਦਾ । ਇਸ ਦਾਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਈ ਪਰਹੇਜ਼ ਭੀ ਹਨ—ਚਸਕੇ, ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ, ਜਾਤਿ-ਅਭਿਮਾਨ, ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ, ਕੁਸੰਗ, ਵਰਤ ਆਦਿਕਾਂ ਦਾ ਭਰਮ, ਸੰਗ੍ਰਾਂਢ-ਮੱਸਿਆ ਦੀ ਭਟਕਣਾ, ਨੱਕ-ਨਮੂਜ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਵਿਅਰਥ ਰਸਮਾਂ—ਅਜੇਹੇ ਕਈ ਕੰਮ ਹਨ ਜੋ ਜਦ ਤਕ ਛੱਡੇ ਨਾਹ ਜਾਣ, ਸਿਮਰਨ ਆਪਣਾ ਜੌਹਰ ਵਿਖਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕੋਈ ਸੌਖੀ ਖੇਡ ਨਹੀਂ; ਕਿਤੇ ਆਪਣਾ ਹੀ ਵਿਗਾੜਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨ ਵਰਜਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਲੋਕ-ਲਾਜ ਵਰਜਦੀ ਹੈ । ਸੋ, ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਇਕ ਬੜੀ ਅੱਖੀ ਖੇਡ ਹੈ, ਸੂਲੀ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਸਮਾਨ ਹੈ । ਪਰ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਚੋਟੀ ਉਤੇ ਅੱਪੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ:

ਕਬੀਰ ਚਤੁਰਾਈ ਅਤਿ ਘਨੀ, ਹਰਿ ਜਪਿ ਹਿਰਦੈ ਮਾਹਿ ॥ ਸੂਰੀ ਉਪਰਿ ਖੇਲਨਾ, ਗਿਰੈ ਤ ਠਾਹਰ ਨਾਹਿ ॥੧੦੯॥

ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਪਿੰਡ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ ਉਹ ਕੁਲ ਭਲੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ:

ਕਬੀਰ ਸੋਈ ਮੁਖ ਧੰਨਿ ਹੈ, ਜਾ ਮੁਖਿ ਕਹੀਐ ਰਾਮੁ ॥ ਦੇਹੀ ਕਿਸ ਕੀ ਬਾਪੁਰੀ, ਪਵਿਤ੍ਰੁ ਹੋਇਗੋ ਗ੍ਰਾਮੁ ॥੧੧੦॥ ਕਬੀਰ ਸੋਈ ਕੁਲ ਭਲੀ, ਜਾ ਕੁਲ ਹਰਿ ਕੋ ਦਾਸੁ ॥ ਜਿਹ ਕੁਲ ਦਾਸੁ ਨ ਉਪਜੈ, ਸੋ ਕੁਲ ਢਾਕੁ ਪਲਾਸੁ ॥੧੧੧॥

“ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛਾਡਿ ਕੈ” ਵਾਲੇ ਖ਼ਿਆਲ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਅਗਲੇ ਦੋ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਆਖਦੇ ਹਨ— ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੱਸੋ, ਭਾਈ! ਇਸ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਮਹਲ-ਮਾੜੀਆਂ ਸਾਕ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਤੋੜ ਨਿਭਣ ਵਾਲਾ ਸਾਥੀ ਭੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਹਾਮੀ ਨਹੀਂ ਭਰੀ:

ਕਬੀਰ ਹੈ ਗਇ ਬਾਹਨ ਸਘਨ ਘਨ, ਲਾਖ ਧਜਾ ਫਹਰਾਹਿ ॥ ਇਆ ਸੁਖ ਤੇ ਭਿਖਾ ਭਲੀ, ਜਉ ਹਰਿ ਸਿਮਰਤ ਦਿਨ ਜਾਹਿ ॥੧੧੨॥ ਕਬੀਰ ਸਭੁ ਜਗੁ ਹਉ ਫਿਰਿਓ, ਮਾਂਦਲੁ ਕੰਧ ਚਢਾਇ ॥ ਕੋਈ ਕਾਹੂ ਕੋ ਨਹੀ, ਸਭ ਦੇਖੀ ਠੋਕਿ ਬਜਾਇ ॥੧੧੩॥

ਫਿਰ ਭੀ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ:

ਮਾਰਗਿ ਮੋਤੀ ਬੀਥਰੇ, ਅੰਧਾ ਨਿਕਸਿਓ ਆਇ ॥ ਜੋਤਿ ਬਿਨਾ ਜਗਦੀਸ ਕੀ, ਜਗਤੁ ਉਲੰਘੇ ਜਾਇ ॥੧੧੪॥

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੦੬, ੧੦੭ ਅਤੇ ੧੦੮ ਵਾਲਾ ਖ਼ਿਆਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਤੇ ਉਹੀ ਤੁਕ “ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨ ਛਾਡਿ ਕੈ” ਵਰਤ ਕੇ ਆਖਦੇ ਹਨ:

ਬੂਡਾ ਬੰਸੁ ਕਬੀਰ ਕਾ, ਉਪਜਿਓ ਪੂਤੁ ਕਮਾਲੁ ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛਾਡਿ ਕੈ, ਘਰਿ ਲੇ ਆਯਾ ਮਾਲੁ ॥੧੧੫॥

ਸ਼ਲੋਕ ੧੦੬ ਤੋਂ ੧੧੫ ਤਕ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖੋ । ਜਗਤ ਦੀ ਆਮ ਹਾਲਤ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਰਹਿ ਕੇ ਇਨਸਾਨ ਕਿਸ ਨੀਵੀਂ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ । ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨਿਰਾ ਟੱਬਰ ਹੀ ਪਾਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਟੱਬਰ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਜਗਤ ਦੇ ਧੰਧੇ ਕਰਦਾ ਕਰਦਾ ਆਖ਼ਰ ਆਤਮਕ

ਮੌਤੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਵਾਂਜੀ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕੋਈ ਔਤਰੀ ਜਾਹਲ ਜ਼ਨਾਨੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮਸਾਣ ਜਗਾਣ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਹਰਿ-ਨਾਮ ਛੱਡਣ ਦਾ ਹੀ ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਮੂਰਖ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਸ਼ੀਤਲਾ ਆਦਿਕ ਦਾ ਵਰਤ ਰੱਖਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਅਖੀਰਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਆਖਦੇ ਹਨ—ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਸਾਰਨ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਆਖਰ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਨਿਰਾ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਹੀ ਵਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ‘ਬੰਸੁ’ (ਅੱਖਾਂ, ਕੰਨ, ਨੱਕ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦਾ ਟੋਲਾ) ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੦੬ ਤੋਂ ੧੧੫ ਤਕ “ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛਾਡਿ ਕੈ” ਤੁਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਵਾਂ ਸਾਂਝਾ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ।

ਲਫ਼ਜ਼ ‘ਪੂਤ’ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਦੋ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦਾਂ (ਰਾਗ ਸੋਰਠਿ ਅਤੇ ਬਸੰਤ) ਵਿਚ ਭੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ‘ਮਨ’ । (ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਲਈ ਪੜ੍ਹੋ ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੧੫ ਦੇ ਅਰਥ) ।

(ਕ) ਕੇਸਾਂ ਬਾਰੇ ਕਬੀਰ ਜੀ:

ਕਬੀਰ ਪ੍ਰੀਤਿ ਇਕ ਸਿਉ ਕੀਏ, ਆਨ ਦੁਬਿਧਾ ਜਾਇ ॥ ਭਾਵੈ ਲਾਂਬੇ ਕੇਸ ਕਰੁ, ਭਾਵੈ ਘਰਰਿ ਮੁਡਾਇ ॥੨੫॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਿੱਖ-ਆਤਮਾ ਦੀ ਜਿੰਦ-ਜਾਨ ਹੈ । ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਭੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਹਨ । ਪਰ ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝੀ ਰੱਖਿਆ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਪੋ ਵਿਚ ਖ਼ਿਆਲ ਦੀ ਕੋਈ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮਨ-ਮਤੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਆਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਖੇਚਲ ਕਰ ਕੇ ਇਥੋਂ ਅਸਲ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਲੱਭਦੇ । ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੀਹ ਚਾਲੀ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਸਮਾ ਐਸਾ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਮਜ਼ਹਬੀ ਬਹਿਸ-ਮੁਬਾਹਸੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਪੰਡਿਤ ਪਰਚਾਰਕ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਮੌਲਵੀ ਲੋਕ ਜਲਸੇ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਉੱਤੇ ਚਿੱਕੜ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਜਲਸਿਆਂ ਵਿਚ ਆਏ ਲੋਕ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਕਈ ਸਿੱਖ-ਧਰਮ ਵਿਰੋਧੀ ਵੀਰ ਇਸ ਉਪਰ-ਲਿਖੇ ਸ਼ਲੋਕ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ।

ਅਸਾਂ ਇਥੇ ਕੇਸ ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਨਾਹ ਰੱਖਣ ਤੇ ਕੋਈ ਬਹਿਸ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ; ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਦਾ ਕੀਹ ਅਰਥ ਹੈ । ਜਿਸ ਲੜੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਆਇਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਚੇਤੇ ਕਰਾ ਦੇਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਇਹ ਰੀਤ ਤੁਰੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਤਦੋਂ ਹੀ ਕੋਈ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਚੱਲ ਪੈਣ, ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਨਿਰਾ ਧਾਰਮਿਕ ਭੇਖ ਨੂੰ ਹੀ ਧਰਮ ਸਮਝ ਕੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਇਸੇ ਹੀ ਧਰਮ-ਭੇਖ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਮ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਿੱਥ ਪੈ ਜਾਏ । ਅਜੇਹੇ ਸਮਿਆਂ ਤੇ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਪਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਠੱਗੀਆਂ ਤੇ ਭੇਖ ਆਦਿਕ ਦਾ ਪੋਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਅਜੇ ਤਕ ਇਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ, ਤੇ, ਨਾਹ ਹੀ ਅਗਾਂਹ ਨੂੰ ਭੀ ਕਦੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਕਿਸੇ ਐਸੀ ਧਰਮ-ਮਰਯਾਦਾ ਉੱਤੇ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰ ਜਾਏ ਜੋ ਮਰਯਾਦਾ ਅਜੇ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਭੀ ਨਾਹ ਆਈ ਹੋਵੇ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ‘ਖਾਲਸੇ’ ਵਾਂਗ ਅਜੇ ਕੋਈ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਪੰਥ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਰਹਿਤ-ਮਰਯਾਦਾ ਉੱਤੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ।

ਹੁਣ ਆਵੀਏ ਅਸਲ ਮਜ਼ਮੂਨ ਵਲ ।

ਸਲੋਕ ਨੰ: ੧੩ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਚੱਲਿਆ ਹੈ ਜੋ 'ਦੀਨ' ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਨਿਰਾ 'ਦੁਨੀ' ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਕਬੀਰ ਦੀਨੁ ਗਵਾਇਆ ਦੁਨੀ ਸਿਉ, ਦੁਨੀ ਨ ਚਾਲੀ ਸਾਥਿ ॥ ਪਾਇ ਕੁਹਾੜਾ ਮਾਰਿਆ, ਗਾਫਲਿ ਅਪੁਨੈ ਹਾਥਿ ॥੧੩॥

ਇਹ ਮਜ਼ਮੂਨ ਸਲੋਕ ਨੰ: ੪੦ ਤਕ ਅੱਪੜਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਸਲੋਕ ਨੰ: ੨੧ ਤੋਂ ੨੮ ਤਕ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੋ:

ਕਬੀਰ ਸੁਖੁ ਨ ਏਹੰ ਜੁਗਿ, ਕਰਹਿ ਜੁ ਬਹੁਤੈ ਮੀਤ ॥ ਜੋ ਚਿਤੁ ਰਾਖਹਿ ਏਕ ਸਿਉ, ਤੇ ਸੁਖੁ ਪਾਵਹਿ ਨੀਤ ॥੨੧॥ ਕਬੀਰ ਜਿਸੁ ਮਰਨੇ ਤੇ ਜਗੁ ਡਰੈ, ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਆਨੰਦੁ ॥ ਮਰਨੇ ਹੀ ਤੇ ਪਾਈਐ, ਪੂਰਨੁ ਪਰਮਾਨੰਦੁ ॥੨੨॥ ਰਾਮ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਇ ਕੈ, ਕਬੀਰਾ ਗਾਠਿ ਨ ਖੋਲ੍ ॥ ਨਹੀ ਪਟਣੁ ਨਹੀ ਪਾਰਖੂ, ਨਹੀ ਗਾਹਕੁ ਨਹੀ ਮੋਲੁ ॥੨੩॥ ਕਬੀਰ ਤਾ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਿ, ਜਾ ਕੇ ਠਾਕੁਰੁ ਰਾਮੁ ॥ ਪੰਡਿਤ ਰਾਜੇ ਭੂਪਤੀ, ਆਵਹਿ ਕਉਨੇ ਕਾਮ ॥੨੪॥ ਕਬੀਰ ਪ੍ਰੀਤਿ ਇਕ ਸਿਉ ਕੀਏ, ਆਨ ਦੁਬਿਧਾ ਜਾਇ ॥ ਭਾਵੈ ਲਾਂਬੇ ਕੇਸ ਕਰੁ, ਭਾਵੈ ਘਰਰਿ ਮੁਡਾਇ ॥੨੫॥ ਕਬੀਰ ਜਗੁ ਕਾਜਲ ਕੀ ਕੋਠਰੀ, ਅੰਧ ਪਰੇ ਤਿਸ ਮਾਹਿ ॥ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨ ਕਉ, ਪੈਸਿ ਜੁ ਨੀਕਸਿ ਜਾਹਿ ॥੨੬॥ ਕਬੀਰ ਇਹੁ ਤਨੁ ਜਾਇਗਾ, ਸਕਹੁ ਤ ਲੇਹੁ ਬਹੋਰਿ ॥ ਨਾਂਗੇ ਪਾਵਹੁ ਤੇ ਗਏ, ਜਿਨ ਕੇ ਲਾਖ ਕਰੋਰਿ ॥੨੭॥ ਕਬੀਰ ਇਹੁ ਤਨੁ ਜਾਇਗਾ, ਕਵਨੈ ਮਾਰਗਿ ਲਾਇ ॥ ਕੈ ਸੰਗਤਿ ਕਰਿ ਸਾਧ ਕੀ, ਕੈ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਇ ॥੨੮॥

'ਦੀਨੁ' ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਪੁਤ੍ਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਆਦਿਕ ਕਈ ਮਿੱਤ੍ਰ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਮਿੱਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਫਿਰ ਭੀ ਸੁਖ ਦੀ ਆਸ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਮੋਹ ਨਹੀਂ ਤੋੜ ਸਕਦਾ, ਤੇ 'ਦੁਨੀ' ਦੇ ਇਸ ਮੋਹ ਵਲੋਂ ਮਰਿਆਂ ਹੀ 'ਪੂਰਨੁ ਪਰਮਾਨੰਦ' ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜਗਤ 'ਦੁਨੀ' ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਮਸਤ ਹੈ ਕਿ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦੇ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਕੋਈ ਤਿਆਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਮੋਹ-ਗ੍ਰਸੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਇਹ ਬੜਾ ਹੀ ਮਹਿੰਗਾ ਸੌਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਦੁਨੀ' ਦਾ ਮੋਹ ਛੱਡ ਕੇ 'ਦੀਨ' ਖਰੀਦੇ । ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਹਫੜਾ-ਤਫੜੀ ਮਚੀ ਪਈ ਹੈ, ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ । ਚਾਹੇ ਵਿੱਦਿਆ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਰਾਜ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਭੁਇੰ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਸਰਾ-ਪਰਨਾ ਬਣਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ-ਮਿਤ੍ਰਤਾ ਇਤਬਾਰ-ਜੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰੇਕ ਦੇ ਅੰਦਰ 'ਦੁਬਿਧਾ' ਹੀ 'ਦੁਬਿਧਾ' ਹੈ । ਲੰਮੀਆਂ ਜਟਾਂ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਰੋਡ-ਮੋਡ ਸੰਨਿਆਸੀ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਇਕ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਖਿਆਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਤਾਂ 'ਦੁਨੀ' ਤਿਆਗ ਕੇ 'ਦੀਨ' ਦੇ ਰਸਤੇ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂ 'ਦੁਬਿਧਾ' ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਭੇਖ ਜਾਂ ਬਾਹਰਲਾ ਤਿਆਗ 'ਦੁਨੀ' ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਕਾਰੀ ਨੁਸਖਾ ਹੈ (ਨੋਟ:- ਸਲੋਕ ਨੰ: ੨੪ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅੱਧੀ ਤੁਕ 'ਕਬੀਰ ਤਾ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਿ' ਅਤੇ ਨੰ: ੨੫ ਦੀ ਭੀ ਪਹਿਲੀ ਅੱਧੀ ਤੁਕ 'ਕਬੀਰ ਪ੍ਰੀਤਿ ਇਕ ਸਿਉ ਕੀਏ' ਦੇ ਲਛਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਖਿਆਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਨੰ: ੨੪ ਵਿਚ ਨਿਰੋਲ ਦੁਨੀਆਦਾਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਨੰ: ੨੫ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ 'ਦੁਨੀਆ' ਤਿਆਗ ਗਏ ਹਨ । ਪੰਡਿਤ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਭੂਪਤੀ ਹੋਵੇ, ਵਿੱਦਿਆ ਜਾਂ ਬੇਅੰਤ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ 'ਦੁਨੀ' ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਕਾਲਖ-ਭਰੀ ਕੋਠਰੀ ਵਿਚ ਡਿੱਗਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਪਰ ਇਹ ਭੀ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ ਕਿ

ਜਟਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਰੋਡ-ਮੋਡ ਸੰਨਿਆਸੀ ਆਦਿਕ ਸਾਧੂ ਜੋ ਅਸਾਨੂੰ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗੀ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਇਸ ਕੱਜਲ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਡਿੱਗਣ ਤੋਂ ਬਚੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਹ ਜ਼ਾਹਰਾ ਤਿਆਗ ਭੀ ਬਚਾਣ-ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੀ ਵਸੀਲਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।)

(ਖ) ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਠੇਡੇ:

ਸੰਨ ੧੯੨੫ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਹੋਲੇ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਇਕ ਭਾਰੀ ਇਕੱਠ ਹੋਇਆ । ਮੈਂ ਭੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਗਿਆ । ਮੇਰੇ ਇਕ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸੱਜਣ ਉਥੇ ਮਿਲ ਪਏ, ਬੁਰਜ ਬਾਬਾ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਉਹਨਾਂ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੁਝ ਮਾਨ-ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟਾ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ‘ਸੰਤ ਜੀ, ਸੰਤ ਜੀ’ ਕਰ ਕੇ ਬੁਲਾਂਦੇ ਸਨ (ਨੋਟ:- ਸਾਡਾ ਉਹ ਇਲਾਕਾ ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ) । ਸੋ, ਉਹ ਤਾਂ ਇਕ ਮੰਜੇ ਉਤੇ ਸਨ, ਤੇ ਪੰਜ ਛੇ ਸੇਵਕ ਭੁੰਵੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਮੈਂ ਭੀ ਫਤਹਿ ਬੁਲਾ ਕੇ ਸੇਵਕਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਿਆ । ਉਥੇ ਗੱਲਾਂ ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਹੀ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ; ਪਰ ਅਜਬ ਰਮਜ਼ਾਂ-ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਵਿਚ । ਇਕ ਧਿਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਤੇ ਦੂਜਾ ਧਿਰ ਉਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੱਲ ਆਖਣ ਦੇ ਥਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ । ਅਜੇਹੀ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ‘ਹਾ ਹਾ ਹਾ’ ਕਰ ਕੇ ਖੂਬ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਹੱਸਦੇ ਸਨ, ਤੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਸੰਤ ਜੀ ‘ਹਰੇ! ਹਰੇ! ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ’ ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ।

ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਪਿਛੋਂ ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਵਲ ਚੱਲ ਪਏ । ਤਰੀਕਾ ਉਹੀ ਸੀ, ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ । ਇਕ ਸੇਵਕ ਨੇ ਆਖਿਆ—ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਇਸ ਦਾ ਕੀਹ ਭਾਵ ਹੈ:

ਤਨੁ ਤਪੈ ਤਨੁਰ ਜਿਉ, ਬਾਲਣ ਹਡ ਬਲੰਨਿ ॥ ਪੈਰੀ ਥਕਾਂ ਸਿਰਿ ਜੁਲਾਂ, ਜੇ ਮੁ ਪਿਰੀ ਮਿਲੰਨਿ ॥

ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਸੇਵਕ ਨੇ ਕੋਲੋਂ ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ:

ਤਨੁ ਨ ਤਪਾਇ ਤਨੁਰ ਜਿਉ, ਬਾਲਣ ਹਡ ਨ ਬਾਲਿ ॥ ਸਿਰਿ ਪੈਰੀ ਕਿਆ ਫੇੜਿਆ, ਅੰਦਰ ਪਿਰੀ ਨਿਹਾਲਿ ॥

ਸਭ ਰਲ ਕੇ ਹੱਸੇ ਤੇ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਵਾਰੀ ਨਾਹਰਾ ਲਾਇਆ, “ਹੂੰਹ! ਹਰੇ! ਧੰਨ ਹੈਂ!” ਕੁਝ ਚਿਰ ਲਈ ਸਭ ਦੀ ‘ਸਮਾਧੀ’ ਲੱਗ ਗਈ ।

ਫਿਰ ਇਕ ਹੋਰ ਸੇਵਕ ਬੋਲਿਆ:

ਫਰੀਦਾ ਪਾੜਿ ਪਟੋਲਾ ਧਜ ਕਰੀ, ਕੰਬਲੜੀ ਪਹਿਰੇਉ ॥ ਜਿਨੀ ਵੇਸੀ ਸਹੁ ਮਿਲੈ, ਸੇਈ ਵੇਸ ਕਰੇਉ ॥

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੁਲਾਰਾ ਜਿਹਾ ਆਇਆ, ਪਰ ਫਿਰ ਇਕ ਹੋਰ ਸੱਜਣ ਬੋਲ ਉੱਠਿਆ:

ਕਾਇ ਪਟੋਲਾ ਪਾੜਤੀ, ਕੰਬਲੜੀ ਪਹਿਰੇਇ ॥ ਨਾਨਕ ਘਰ ਹੀ ਬੈਠਿਆਂ ਸਹੁ ਮਿਲੈ, ਜੇ ਨੀਅਤਿ ਰਾਸਿ ਕਰੇਇ ॥

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਭ ਹੱਸੇ, ਤੇ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਖਿਆ, ‘ਹਰੇ! ਹਰੇ! ਧੰਨ ਹੈਂ! ਧੰਨ ਹੈਂ!’

ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਚੁੱਪ ਵਿਚ ਬੀਤਿਆ ਤੇ ਇਕ ਸੇਵਕ ਨੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਲੋਕ ਸੁਣਾਇਆ:

ਕਬੀਰ ਪ੍ਰੀਤਿ ਇਕ ਸਿਉ ਕੀਏ, ਆਨ ਦੁਬਿਧਾ ਜਾਇ ॥ ਭਾਵੈ ਲਾਂਬੇ ਕੇਸ ਕਰੁ, ਭਾਵੈ ਘਰਰਿ ਮੁਡਾਇ ॥੨੫॥

ਤੇ, ਤੁਰਤ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੱਜਣ ਨੇ ਆਖਿਆ:

ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਮੂੰਡਿਆ ਨਹੀ, ਕੇਸ ਮੂੰਡਾਏ ਕਾਂਇ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕੀਆ ਸੋ ਮਨ ਕੀਆ, ਮੂੰਡਾ ਮੂੰਡੁ ਅਜਾਂਇ ॥੧੦੧॥

ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਮੈਂ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧੀ ਗੱਲਾਂ ਭੀ ਲਿਖੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ ਜੋ ਇਨਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਮੇਚ ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਦੀਆਂ । ਤਾਂ ਫਿਰ ਜੀਵਨ-ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਸਹੀ ਚਾਨਣ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲੇ ?

ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਠੇਡਿਆਂ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਕੋ ਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕੋਲਿਤਰੇ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ।

ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੦੧ ਸਲੋਕ ਨੰ: ੨੫ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਸਲੋਕ ਨੰ: ੨੫ ਵਿਚ ਕੇਸ ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਨਾਹ ਰੱਖਣ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਇਸ ਨੰ: ੧੦੧ ਵਿਚ ਭੀ ਕੇਸ ਕਟਾਣ ਜਾਂ ਨਾਹ ਕਟਾਣ ਦਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਨੰ: ੯੨ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋ, ੯੨ ਤੋਂ ੧੦੧ ਤਕ ਇੱਕੋ ਹੀ ਖ਼ਿਆਲ-ਲੜੀ ਹੈ:

ਕਬੀਰ ਦੇਖਿ ਦੇਖਿ ਜਗੁ ਢੂੰਢਿਆ, ਕਹੂੰ ਨ ਪਾਇਆ ਠਉਰੁ ॥ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਨ ਚੇਤਿਓ, ਕਹਾ ਭੁਲਾਨੇ ਅਉਰ ॥੯੨॥ ਕਬੀਰ ਸੰਗਤਿ ਕਰੀਐ ਸਾਧ ਕੀ, ਅੰਤਿ ਕਰੈ ਨਿਰਬਾਹੁ ॥ ਸਾਕਤ ਸੰਗੁ ਨ ਕੀਜੀਐ, ਜਾ ਤੇ ਹੋਇ ਬਿਨਾਹੁ ॥੯੩॥ ਕਬੀਰ ਜਗ ਮਹਿ ਚੇਤਿਓ ਜਾਨਿ ਕੈ, ਜਗ ਮਹਿ ਰਹਿਓ ਸਮਾਇ ॥ ਜਿਨ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਨ ਚੇਤਿਓ, ਬਾਦਹਿ ਜਨਮੇਂ ਆਇ ॥੯੪॥ ਕਬੀਰ ਆਸਾ ਕਰੀਐ ਰਾਮ ਕੀ, ਅਵਰੈ ਆਸ ਨਿਰਾਸ ॥ ਨਰਕਿ ਪਰਹਿ ਤੇ ਮਾਨਈ, ਜੋ ਹਰਿ ਨਾਮ ਉਦਾਸ ॥੯੫॥ ਕਬੀਰ ਸਿਖ ਸਾਖਾ ਬਹੁਤੇ ਕੀਏ, ਕੇਸੋ ਕੀਓ ਨ ਮੀਤੁ ॥ ਚਾਲੇ ਥੇ ਹਰਿ ਮਿਲਨ ਕਉ, ਬੀਚੈ ਅਟਕਿਓ ਚੀਤੁ ॥੯੬॥ ਕਬੀਰ ਕਾਰਨੁ ਬਪੁਰਾ ਕਿਆ ਕਰੈ, ਜਉ ਰਾਮੁ ਨ ਕਰੈ ਸਹਾਇ ॥ ਜਿਹ ਜਿਹ ਡਾਲੀ ਪਗੁ ਧਰਉ, ਸੋਈ ਮੁਰਿ ਮੁਰਿ ਜਾਇ ॥੯੭॥ ਕਬੀਰ ਅਵਰਹ ਕਉ ਉਪਦੇਸਤੇ, ਮੁਖ ਮੈ ਪਰਿ ਹੈ ਰੇਤੁ ॥ ਰਾਸਿ ਬਿਰਾਨੀ ਰਾਖਤੇ, ਖਾਯਾ ਘਰ ਕਾ ਖੇਤੁ ॥੯੮॥ ਕਬੀਰ ਸਾਧੂ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਰਹਉ, ਜਉ ਕੀ ਭੂਸੀ ਖਾਉ ॥ ਹੋਨਹਾਰੁ ਸੋ ਹੋਇ ਹੈ, ਸਾਕਤ ਸੰਗਿ ਨ ਜਾਉ ॥੯੯॥ ਕਬੀਰ ਸੰਗਤਿ ਸਾਧ ਕੀ, ਦਿਨ ਦਿਨ ਦੂਨਾ ਹੇਤੁ ॥ ਸਾਕਤ ਕਾਰੀ ਕਾਂਬਰੀ, ਧੋਏ ਹੋਇ ਨ ਸੇਤੁ ॥੧੦੦॥ ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਮੂੰਡਿਆ ਨਹੀ, ਕੇਸ ਮੂੰਡਾਏ ਕਾਂਇ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕੀਆ ਸੋ ਮਨ ਕੀਆ, ਮੂੰਡਾ ਮੂੰਡੁ ਅਜਾਂਇ ॥੧੦੧॥

ਮਨ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ 'ਠੌਰ' ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੇਲਿਆਂ ਚਾਟੜਿਆਂ ਵਾਲਾ ਅਡੰਬਰ ਰਚ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਬੰਦਗੀ ਵਲੋਂ ਖੁੰਝ ਕੇ ਆਪਣੀ ਹੀ ਸੇਵਾ-ਪੂਜਾ ਕਰਾਣ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹਨ ਉਹ 'ਸਾਧ' ਨਹੀਂ ਹਨ, ਅਜੇਹੇ 'ਸਾਧਾਂ' ਦਾ ਆਸਰਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਆਸਰਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਿਰਾ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਮੱਤਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਰਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਤੇ, ਉਹ ਜੋ ਸਿਰ ਮੁਨਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਸਾਧ' ਸਮਝਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਸਿਰ ਦੇ ਕੇਸ ਦੂਰ ਕੀਤਿਆਂ ਤਾਂ ਉਹ 'ਸਾਧ' ਨਹੀਂ ਬਣ ਗਿਆ । ਅਜੇਹੇ ਬੰਦੇ ਸਗੋਂ ਸਾਕਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਹਬਤਿ ਵਿਚ ਮਨ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਣ ਦੇ ਥਾਂ ਕਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੫ ਅਤੇ ੧੦੧ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਭੇਖੀ ਸਾਧਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਚਾਹੇ ਉਹ ਜਟਾਧਾਰੀ ਹਨ ਚਾਹੇ ਰੋਡ-ਮੋਡ ਸੰਨਿਆਸੀ ।

ਇਹ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਪਾਠਕ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਉੱਤੇ ਅਪੜਾਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਣਗੇ ਕਿ

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸਲੋਕ ਵਿਕੋਲਿਤਰੇ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਇਕੋ ਹੀ ਲੜੀ ਦੇ ਮੋਤੀ ਹਨ ।

ਕੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਵੈਸ਼ਨਵ ਭਗਤ ਹਨ?

ਸਾਡੇ ਕਈ ਉੱਘੇ ਪਰਚਾਰਕ ਇਹ ਆਖਦੇ ਸੁਣੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਲਫਜ਼-ਬ-ਲਫਜ਼ ਮੰਨੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਕਈ ਥਾਈਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਵਿਚ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਵਿੱਥ ਹੈ । ਪਰਚਾਰ ਬੜਾ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸੰਬੰਧੀ ਦੁਚਿੱਤਾ-ਪਨ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗਾ । ਅਜਬ ਦੁਖਦਾਈ ਹਾਲਤ ਬਣੀ ਪਈ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆਂ ਅੱਜ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਅਜੇ ਤਕ ਆਮ ਜਨਤਾ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਹੀ, ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਭੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਬਿਠਾ ਸਕੇ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹੀ ਬਾਣੀ 'ਗੁਰੂ'-ਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਦਾ ਆਸ਼ਾ ਇਕੋ ਹੈ । ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਵਿਖੇਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਕਿਤੇ ਭੀ ਕਿਸੇ ਪੜ੍ਹੇ ਦੇ ਹਾਸ਼ੀਏ ਉਤੇ ਭੀ ਕੋਈ ਅਜੇਹੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਲਿਖਾ ਗਏ । ਤੇ, ਸਾਧਾਰਨ ਜੇਹੀ ਸਮਝ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਭੀ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਮਿਲਵੇਂ ਖਿਆਲਾਂ ਵਾਲੀ 'ਕਵਿਤਾ' ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ । ਅਨ-ਮਤਾਂ ਦੀਆਂ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਲ ਅਢੁਕਵੀਆਂ ਰਸਮਾਂ-ਰੀਤਾਂ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ, ਇੱਕ ਥਾਂ ਨਹੀਂ, ਸੈਂਕੜੇ ਥਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਫਿਰ ਗੋਲ-ਮੋਲ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਐਸੇ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼ਲੋਕ ਕਿਉਂ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਦੇ ਹੱਥ ਛੱਡਿਆ ਜਾਂਦਾ?

ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵਲੋਂ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਅਜੇਹੇ ਆਸ਼੍ਰਮ ਖੁਲ੍ਹਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਥੇ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਸੂਝ ਕਰਾਣ ਦੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਦੱਸੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਪਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰੀ ਇਕ ਅਨੋਖੀ ਹੱਡ-ਬੀਤੀ ਹੈ । ਇਥੋਂ ਪਾਠਕ ਸੱਜਣ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਲੈਣ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਧਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਜਨਵਰੀ-ਫਰਵਰੀ ਸੰਨ ੧੯੨੮ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ-ਪੁਰਬ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਦਿਨ ਸੀ । ਮੈਂ ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਂਦਾ ਸਾਂ । ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਤੋਂ ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਸੌਲ੍ਹਾਂ ਮੀਲਾਂ ਦੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਜ਼ਿਲਾ ਸਿਆਲਕੋਟ ਵਿਚ ਡਸਕੇ ਪਾਸ ਇਕ ਨਗਰ ਗਲੋਟੀਆਂ ਹੈ । ਉਥੇ ਹਰ ਸਾਲ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਤੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਲੋਂ ਦੋ ਦਿਨ ਤਕੜਾ ਦੀਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿਆਣੇ ਸਿਆਣੇ ਉੱਘੇ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਅਤੇ ਰਾਗੀ ਜੱਥੇ ਸੱਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਮੈਂ ੧੯੨੮ ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਾਸੇ ਖਾਲਸਾ ਯਤੀਮਖਾਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉੱਥੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਗੁਆਂਢ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਮਾਈ ਭਾਈ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਆ ਜੁੜਦੇ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ-ਪੁਰਬ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਖਾਲਸਾ ਯਤੀਮਖਾਨੇ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਅਜੇ ਸਵੇਰ ਦਾ ਸਤਸੰਗ ਜਾਰੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਉੱਘੇ ਸਿੱਖ ਆਸ਼੍ਰਮ ਦਾ ਉੱਘਾ ਵਿਦਵਾਨ ਪਰਚਾਰਕ ਗਲੋਟੀਆਂ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ ਤੇ ਆ ਅੱਪੜਿਆ । ਇਹ ਪਰਚਾਰਕ ਕਿਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਯਤੀਮਖਾਨੇ ਵਿਚ ਭੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਯਤੀਮਖਾਨੇ ਦੇ ਹੈੱਡਮਾਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਰਚਾਰਕ ਸੱਜਣ ਦੀ, ਸੰਗਤਿ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਾਈ, ਤੇ, ਦਸ ਮਿੰਟ ਵਾਸਤੇ ਵਖਿਆਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ । ਵਖਿਆਨ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਵਿਚ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਖ਼ਾਸ ਸੁਆਦਲੀਆਂ ਸਨ । ਪਰਚਾਰਕ ਜੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਬੋਲਦੇ ਸਨ, ਤੇ, ਵਖਿਆਨ ਵਿਚ ਅੱਧੇ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਕ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਸ਼ਿਅਰ ਸਨ । ਮੈਂ ਵਰਨੈਕੁਲਰ ਮਿਡਲ ਤਕ ਪੰਜ ਸਾਲ ਫ਼ਾਰਸੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ, ਅਤੇ ੧੯੨੮ ਵਿਚ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦੀਆਂ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਤਕਰੀਬਨ ਅੱਧੀਆਂ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਸਨ । ਸਾਡੇ ਪਰਚਾਰਕ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਸਾਹਦੀ ਅਤੇ ਹਾਫ਼ਜ਼ ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਮੈਂ ਬਥੇਰਾ ਸਿਰ ਮਾਰਿਆ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਖਿਆਨ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰੀ

ਸਮਝ ਨਾ ਪੈ ਸਕੀ । ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਉਸ ਵਖਿਆਨ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਹੁਲਾਰੇ ਲੈ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਣ-ਪੜ੍ਹਾਣ ਦੀ ਸਿਰ-ਦਰਦੀ ਐਵੇਂ ਹੀ ਗਈ; ਇਹ ਬੀਬੀਆਂ ਹੀ ਸਿਆਣੀਆਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਜੋ ਵਖਿਆਨ ਨੂੰ ਸਮਝ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਮੈਂ ਉੱਲੂ ਵਾਂਗ ਬਿਟ-ਬਿਟ ਹੀ ਤੱਕ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।

ਵਖਿਆਨ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ । ਯਤੀਮਖਾਨੇ ਦੇ ਹੈੱਡ-ਮਾਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਪਰੰਸਸਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀਓ ਨੇ ਕਿ ਲਹੁਡੇ ਵੇਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਢੰਢੋਰਾ ਦਿਵਾ ਕੇ ਇਕ ਘੰਟਾ ਹੋਰ ਵਖਿਆਨ ਕਰਾਇਆ ਜਾਏ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਠਹਿਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਏ । ਹਾਮੀ ਭਰਾਣ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਕਹਿ ਦਿੱਤੋਨੇ, ਕਿਉਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ! ਠੀਕ ਹੈ ਨ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਅਨ-ਪੜ੍ਹਤਾ ਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ, ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਘਬਰਾਹਟ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ ਅੱਡਿਆ ਰਹਿ ਗਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਕੋਈ 'ਹਾਂ ਹੂੰ' ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ ।

ਸਤਸੰਗ ਦਾ ਭੋਗ ਪਿਆ । ਸਤਸੰਗੀ ਘਰੋ-ਘਰ ਜਾਣ ਲਗ ਪਏ । ਮੈਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹੈੱਡਮਾਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬਾਹੋਂ ਫੜ ਲਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ—ਮਾਸਟਰ ਜੀ! ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਖੜੇ ਸੱਚ ਦੱਸੋ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਵਖਿਆਨ ਵਿਚੋਂ ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਸਮਝ ਪਈ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਸਾਫ਼ ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ ।

ਮੈਂ ਆਖਿਆ, ਤੁਸੀ ੩੦ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਆਸ਼ੂਮ ਵਿਚ ਵੱਡੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ ਰਹੇ ਹੋ, ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਈ, ਤਾਂ ਇਹ ਬੀਬੀਆਂ ਕੀਹ ਕੁਝ ਸਮਝ ਕੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਸਨ?

ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਕਰਤਾਰ ਜਾਣੇ, ਉਹਨਾਂ ਕੀਹ ਕੁਝ ਸਮਝਿਆ ਸੀ । ਹੈੱਡ-ਮਾਸਟਰ ਨੇ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਫਿਰ ਕੋਈ ਨਾ ਕਰਾਇਆ ।

ਇਸ ਉੱਪਰ-ਦੱਸੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਪਰਚਾਰਕ, ਅਜੇ ਖੁਲ੍ਹਮ-ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਨਿਵੇਕਲੇ ਬੈਠ ਕੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਬਤ ਇਹ ਆਖਦੇ ਸੁਣੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਵੈਸ਼ਨਵ ਸਨ, ਮਾਸ ਖਾਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਖ ਗਏ ਹਨ, ਅਸੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ । ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਖਿਆਲ ਵਧੀਕ ਚੱਲ ਪਏ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਦੁਖਦਾਈ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇ । ਸੋ, ਮੈਂ ਇਸ ਮਜ਼ਮੂਨ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਲੇਖ ਨਾਲੋਂ ਉਚੇਚਾ ਵੱਖਰਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਪਾਠਕ ਸੱਜਣ ਇਧਰ ਖ਼ਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇ ਸਕਣ ।

ਸੰਨ ੧੯੧੩ ਵਿਚ ਮੈਂ ਐੱਫ. ਏ. ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ (ਥਰਪਾਲ) ਗਿਆ ਜੋ ਰਾਵੀ ਤੋਂ ਪਾਰਲੇ ਪਾਸੇ ੩ ਮੀਲਾਂ ਤੇ ਜ਼ਿਲਾ ਸਿਆਲਕੋਟ ਵਿਚ ਉਸ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਹੈ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਸਿਆਲਕੋਟ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੁਲਾਈ-ਅਗਸਤ ਦੇ ਦਿਨ ਸਨ । ਇਕ ਦਿਨ ਬੱਦਲ-ਵਾਈ ਵਿਚ ਮੈਂ ਘਰੋਂ ਸੈਰ ਕਰਨ ਤੁਰਿਆ ਤੁਰਿਆ ਰਾਵੀ ਤੇ ਜਾ ਅੱਪੜਿਆ । ਪਾਰਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਬੇੜੀ ਵਿਚੋਂ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਉਤਰੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਖਲੋ ਗਿਆ । ਇਕ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਉਤਰਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪਛਾਣ ਲਿਆ, ਕਦੇ ਉਹ ਸਾਡੇ ਘਰ ਦਾ ਪਰੋਹਤ ਸੀ । ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੀ ਗੰਢੜੀ ਮੈਂ ਚੁਕ ਲਈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਲੈ ਆਇਆ । ਅਸੀ ਤਿੰਨ ਭਰਾ ਸਾਂ ਤੇ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਸਿੰਘ ਬਣ ਚੁਕੇ ਸਾਂ । ਪਰੋਹਤ ਜੀ ਨੇ ਬੜਾ ਹਉਕਾ ਲਿਆ । ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੀ ਗੰਢੜੀ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਕੱਢੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ—ਕਾਕਾ! ਆ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਾਵਾਂ । ਤੁਹਾਡਾ ਗੁਰੂ ਆਖਦਾ ਹੈ:

ਕਾਜੀਆ ਬਾਹਮਣਾ ਕੀ ਗਲ ਥਕੀ, ਅਗਦੁ ਪੜੈ ਸੈਤਾਨੁ ਵੇ ਲਾਲੋ ॥

ਕਿ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਨਾਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪੜ੍ਹਾਂਦਾ ਹੈ ਨਾਹ ਕਾਜ਼ੀ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸ਼ੈਤਾਨ ਪੜ੍ਹਾਂਦਾ ਹੈ । ਦੱਸ, ਤੁਹਾਡਾ ਗੁਰੂ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਆਖ ਗਿਆ ਹੈ ਨ?

ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਤੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਸਿੱਖ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ‘ਉੱਜੜੇ ਪਿੰਡ ਭੜੋਲਾ ਮਹਲ’ ਵਾਂਗ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਕੁਝ ਸੂਝ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸਾਂ, ਪਰ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਚੋਭ ਦਾ ਤਦੋਂ ਮੈਂ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ।

ਅਜੇ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੀ ਖਲੋਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਉਸੇ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਵਰਕੇ ਹੋਰ ਫੋਲ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ—ਲੈ, ਕਾਕਾ! ਤੁਹਾਡੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਥੋਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਭੀ ਮੰਗੀ ਸੀ:

ਮੇਰੇ ਕਛੂ ਅਪਰਾਧ ਨਹੀ, ਗਯੋ ਯਾਦ ਤੇ ਭੂਲ ਨ ਕੋਪ ਚਿਤਾਰੋ ॥

ਚਾਰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਬਬ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਇਥੇ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਦੋ ਕਾਦੀਆਨੀ ਵੀਰ ਆ ਮਿਲੇ । ਘੰਟਾ ਕੁ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਦੀ ਸਿਰ-ਦਰਦੀ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਮਤਲਬ ਤੇ ਆਏ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ—ਹਜ਼ਰਤਿ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਮਿਰਜ਼ਾ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਇਕ ਪੇਸ਼ੀਨਗੋਈ ਕਰ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕਰ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਨਾਹ ਕਰਨੀ:

ਵੇਲ ਨ ਪਾਈਆ ਪੰਡਤੀ..... ॥ ਵਖਤੁ ਨ ਪਾਇਓ ਕਾਦੀਆ..... ॥

ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ—ਲਫਜ਼ ‘ਪਾਇਆ’ ਬੀਤ ਗਏ ਸਮੇ ਵਾਸਤੇ ਹੈ, ਤੇ ਲਫਜ਼ ‘ਪਾਇਓ’ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇ ਵਾਸਤੇ ਹੈ । ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਬਿੰਦੀ (ਂ) ਵਰਤਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਲਫਜ਼ ‘ਕਾਦੀਆ’ ਨੂੰ ‘ਕਾਦੀਆਂ’ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ; ਇਹ ਨਗਰ ‘ਕਾਦੀਆਂ’ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ।

ਅਨ-ਮਤੀ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਛੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅਨਜਾਣ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਥਿੜਕਾਣ ਵਾਸਤੇ ਕਰਨੀਆਂ ਹੀ ਹੋਈਆਂ; ਪਰ ਅਫਸੋਸ!

ਇਸ ਘਰ ਕੋ ਆਗ ਲਗ ਰਹੀ (ਗਈ) ਘਰ ਕੇ ਚਿਰਾਗ ਸੇ ॥

ਜਿਸ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਮਾਸ ਖਾਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਉਂ ਹੈ:

ਕਬੀਰ ਖੂਬੁ ਖਾਨਾ ਖੀਚਰੀ, ਜਾ ਮਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਲੋਨੁ ॥ ਹੇਰਾ ਰੋਟੀ ਕਾਰਨੇ, ਗਲਾ ਕਟਾਵੈ ਕਉਨੁ ॥੧੮੮॥

ਅਸੀ ਪਿਛਲੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਵਿਚ ਕਈ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਸਾਬਤ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਲੋਕ ਇਕੋ ਹੀ ਖ਼ਿਆਲ ਲੜੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਤੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਕਿਸੇ ਇਕ ਸ਼ਲੋਕ ਨੂੰ ਲੜੀ ਵਿਚੋਂ ਵੱਖਰਾ ਕਰ ਕੇ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਅਸਲ ਭਾਵ ਤੋਂ ਖੁੰਝਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਉਪਰ-ਲਿਖੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੮੮ ਨੂੰ ਭੀ ਲੜੀ ਵਿਚੋਂ ਵੱਖਰਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਭੁਲੇਖਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਪੰਜ ਸ਼ਲੋਕ ਹਨ, ਸੋ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਪੜ੍ਹਨੇ-ਵਿਚਾਰਨੇ ਹਨ:

ਕਬੀਰ ਮੁਲਾਂ ਮੁਨਾਰੇ ਕਿਆ ਚਢਹਿ, ਸਾਂਈ ਨ ਬਹਰਾ ਹੋਇ ॥ ਜਾ ਕਾਰਨਿ ਤੂੰ ਬਾਂਗ ਦੇਹਿ, ਦਿਲ ਹੀ ਭੀਤਰਿ ਜੋਇ ॥੧੮੯॥ ਸੇਖ ਸਬੂਰੀ ਬਾਹਰਾ, ਕਿਆ ਹਜ ਕਾਬੇ ਜਾਇ ॥ ਕਬੀਰ ਜਾ ਕੀ ਦਿਲ ਸਾਬਤਿ ਨਹੀ, ਤਾ ਕਉ ਕਹਾਂ ਖੁਦਾਇ ॥੧੮੫॥ ਕਬੀਰ ਅਲਹ ਕੀ ਕਰਿ ਬੰਦਗੀ, ਜਿਹ ਸਿਮਰਤ ਦੁਖੁ ਜਾਇ ॥ ਦਿਲ ਮਹਿ ਸਾਂਈ ਪਰਗਟੈ, ਬੁਝੈ ਬਲੰਤੀ ਨਾਂਇ ॥੧੮੬॥ ਕਬੀਰ ਜੋਰੀ ਕੀਏ ਜੁਲਮੁ ਹੈ, ਕਹਤਾ ਨਾਉ ਹਲਾਲੁ ॥ ਦਫਤਰਿ ਲੇਖਾ

ਮਾਂਗੀਐ, ਤਬ ਹੋਇਗੋ ਕਉਨੁ ਹਵਾਲੁ ॥੧੮੭॥ ਕਬੀਰ ਖੂਬ ਖਾਨਾ ਖੀਚਰੀ, ਜਾ ਮਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਲੋਨੁ ॥ ਹੇਰਾ ਰੋਟੀ ਕਾਰਨੇ, ਗਲਾ ਕਟਾਵੈ ਕਉਨੁ ॥੧੮੮॥

ਕੋਈ ਭੀ ਮਜ਼ਹਬ ਧਰਮ ਹੋਵੇ, ਇਨਸਾਨ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਤਦ ਤਕ ਹੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ, ਜਦ ਤਕ ਉਸ ਦੇ ਦੱਸੇ ਪੂਰਨਿਆਂ ਉੱਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਭਲਾਈ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਖ਼ਾਲਕ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਖ਼ਲਕਤਿ ਵਾਸਤੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਮੁਹੱਬਤਿ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਰਿਵਾਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹੀ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਅਤੇ ਰਸਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ ਕਿ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭਲੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਜਾਂ ਸਗੋਂ ਕਿਤੇ ਭਲਾਈ ਦੇ ਥਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਕਠੋਰਤਾ ਤਅੱਸਬ ਆਦਿਕ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਵਧ ਰਹੇ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਉੱਦਮ ਵਿਅਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਪਠਾਣਾਂ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮੀ ਸ਼ਰਹ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਚੱਲਦਾ ਸੀ । ਭਾਰਤ-ਵਾਸੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਅਤੇ ਆਮ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਵਾਸਤੇ ਭੀ ਅਰਬੀ ਬੋਲੀ ਬਿਗਾਨੇ ਦੇਸ ਦੀ ਬੋਲੀ ਸੀ । ਸੋ, ਹਰੇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪੈਂਦਾ ਸੀ, ਰਾਜਸੀ ਤਾਕਤ ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਮੌਲਵੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹੀ ਲੋਕ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵਿਚ ਇਤਬਾਰ-ਯੋਗ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਹ ਲੋਕ ਰਾਜਸੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਮਾਲਕ; ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਹੀ ਲੋਕ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਾਹ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ । ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਵਿਰੋਧੀ ਗੱਲਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚਲਾਣ ਵਾਲੇ ਗ਼ੁਲਾਮ ਹਿੰਦੂ ਕੌਮ ਉੱਤੇ ਕਠੋਰਤਾ ਵਰਤਣੀ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਸੀ । ਪਰ ਇਸ ਕਠੋਰਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਉਹ ਇਸਲਾਮੀ ਸ਼ਰਹ ਸਮਝਦੇ ਤੇ ਦੱਸਦੇ ਸਨ । ਸੋ, ਮਜ਼ਹਬ ਵਿਚੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਦਿਲ ਦੀ ਕਠੋਰਤਾ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਗਈ । ਜਿਸ ਭੀ ਦੇਸ ਵਿਚ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਪਰਚਾਰਕਾਂ ਦਾ ਇਹੀ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਪਣੇ ਵਕਤ ਦੇ ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਮੌਲਵੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਮਜ਼ਹਬ ਨੇ, ਮਜ਼ਹਬ ਦੀ ਰਹੁ-ਰੀਤੀ ਨੇ, ਬਾਂਗ ਨਿਮਾਜ਼ ਹੱਜ ਆਦਿਕ ਨੇ, ਦਿਲ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਸਿਖਾਈ ਸੀ । ਪਰ ਜੋ ਰਿਸ਼ਵਤ ਕਠੋਰਤਾ ਤਅੱਸਬ ਆਦਿਕ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਿਲ ਨਿਰਦਈ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਹੀ ਹੱਜ ਆਦਿਕ ਕਰਮ ਦਿਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਠੋਰ ਬਣਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਉਸ ਦੇ ਭਾਣੇ ਰੱਬ ਕਿਤੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹੀ ਖ਼ਿਆਲ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਰਾਗ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੰ: ੯ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ:

ਮੁਲਾਂ, ਕਹਹੁ ਨਿਆਉ ਖੁਦਾਈ ॥ ਤੇਰੇ ਮਨ ਕਾ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥ ਪਕਰਿ ਜੀਉ ਆਨਿਆ, ਦੇਹ ਬਿਨਾਸੀ, ਮਾਟੀ ਕਉ ਬਿਸਮਿਲ ਕੀਆ॥ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਅਨਾਹਤ ਲਾਗੀ, ਕਹੁ ਹਲਾਲੁ ਕੀਆ ਕੀਆ ॥੨॥ ਕੀਆ ਉਜੂ ਪਾਕੁ ਕੀਆ ਮੁਹੁ ਧੋਇਆ, ਕੀਆ ਮਸੀਤ ਸਿਰੁ ਲਾਇਆ ॥ ਜਉ ਦਿਲ ਮਹਿ ਕਪਟੁ ਨਿਵਾਜ ਗੁਜਾਰਹੁ, ਕੀਆ ਹਜ ਕਾਬੈ ਜਾਇਆ ॥੩॥

ਉੱਪਰ-ਲਿਖੇ ਪੰਜ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਇਉਂ ਹੈ:

ਜੇ ਮੁੱਲਾਂ ਬਾਂਗ ਦੇ ਕੇ ਸਿਰਫ਼ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੱਦ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਉਹ ਇਸ ਬਾਂਗ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ । ਅਜੇਹਾ ਮਨੁੱਖ ਜੇ ਹੱਜ ਭੀ ਕਰ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਦਿਲ ਦੇ ਕਠੋਰ ਬੰਦੇ ਦੇ ਭਾਣੇ ਰੱਬ

ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਫਿਰ, ਕਿਸੇ ਜਾਨਵਰ ਨੂੰ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਆਖ ਕੇ ਇਹ ਲੋਕ ਜ਼ਬਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਬਹ ਕੀਤਾ ਜਾਨਵਰ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਖੁਦਾ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਗੁਨਾਹ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਹਨ—ਇਹ ਗੱਲ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਸੱਖਣੀ ਹੈ । ਜਾਨਵਰ ਦਾ ਮਾਸ ਤਾਂ ਇਹ ਲੋਕ ਰਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਖਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਮਾਸ ਖਾ ਲੈਣ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਖਿਚੜੀ ਖਾ ਲੈਣੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ।

ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਇਸਲਾਮੀ ਸ਼ਰਹ ਵਾਂਗ ਨਿਮਾਜ਼ ਹੱਜ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਥੇ ਲਫਜ਼ ਭੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਹੀ ਵਰਤੇ ਹਨ । ਅਗਾਂਹ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੮੯ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ੧੯੬ ਤਕ ਅੱਠ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਰਸਮੀ ਗੁਰੂ ਬਣਨ ਅਤੇ ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ ਭੀ ਸਾਰੇ ਹੋਂਦਕੇ ਹੀ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਨੰ: ੧੯੭ ਤੋਂ ੨੦੧ ਤਕ ਫਿਰ ‘ਕੁਰਬਾਨੀ’ ਦੇਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਇਥੇ ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਲਫਜ਼ ਤੇ ਖ਼ਿਆਲ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਹਨ:

ਕਬੀਰ ਹਜ ਕਾਬੇ ਹਉ ਜਾਇ ਥਾ, ਆਗੈ ਮਿਲਿਆ ਖੁਦਾਇ ॥ ਸਾਂਈ ਮੁਝ ਸਿਉ ਲਰਿ ਪਰਿਆ, ਤੁਝੈ ਕਿਨ੍ਹਿ ਫੁਰਮਾਈ ਗਾਇ ॥੧੯੭॥ ਕਬੀਰ ਹਜ ਕਾਬੈ ਹੋਇ ਹੋਇ ਗਇਆ, ਕੇਤੀ ਬਾਰ ਕਬੀਰ ॥ ਸਾਂਈ ਮੁਝ ਮਹਿ ਕਿਆ ਖਤਾ, ਮੁਖਹੁ ਨ ਬੋਲੈ ਪੀਰ ॥੧੯੮॥ ਕਬੀਰ ਜੀਅ ਜੁ ਮਾਰਹਿ ਜੋਰੁ ਕਰਿ, ਕਹਤੇ ਹਹਿ ਜੁ ਹਲਾਲੁ ॥ ਦਫਤਰੁ ਦਈ ਜਬ ਕਾਢਿ ਹੈ, ਹੋਇਗਾ ਕਉਨੁ ਹਵਾਲੁ ॥੧੯੯॥ ਕਬੀਰ ਜੋਰੁ ਕੀਆ ਸੋ ਜੁਲਮੁ ਹੈ, ਲੇਇ ਜਬਾਬੁ ਖੁਦਾਇ ॥ ਦਫਤਰਿ ਲੇਖਾ ਨੀਕਸੈ, ਮਾਰ ਮੁਹੈ ਮੁਹਿ ਖਾਇ ॥੨੦੦॥ ਕਬੀਰ ਲੇਖਾ ਦੇਨਾ ਸੁਹੇਲਾ, ਜਉ ਦਿਲ ਸੂਚੀ ਹੋਇ ॥ ਉਸੁ ਸਾਚੇ ਦੀਬਾਨ ਮਹਿ, ਪਲਾ ਨ ਪਕਰੈ ਕੋਇ ॥੨੦੧॥

ਚੂੰਕਿ ਆਮ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਾਬੇ ਨੂੰ ਖੁਦਾ ਦਾ ਘਰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਭੀ ਉਹੀ ਖ਼ਿਆਲ ਦੱਸ ਕੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖੁਦਾ ਇਸ ਹੱਜ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰੀ ਹੱਜ ਕਰਨ ਤੇ ਵੀ ਖੁਦਾ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਕਿਉਂ ਹਾਜੀ ਨੂੰ ਦੀਦਾਰ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ ਤੇ ਉਹ ਹਾਜੀ ਖੁਦਾ ਦੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇ ਭੀ ਕਿਉਂ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—ਇਸ ਭੇਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਖੁਦਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਗਾਂ ਆਦਿਕ ਦੀ ‘ਕੁਰਬਾਨੀ’ ਦੇਣੀ, ਰਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਖਾ ਪੀ ਜਾਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪ ਹੀ, ਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਕਿ ਇਸ ‘ਕੁਰਬਾਨੀ’ ਦੇ ਇਵਜ਼ ਸਾਡੇ ਗੁਨਾਹ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ—ਇਹ ਬੜਾ ਭਾਰਾ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ । ਇਹ ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ । ਖੁਦਾ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦਿਲ ਦੀ ਪਕੀਜ਼ਗੀ-ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ।

ਅਸੀਂ ਵੇਖ ਚੁਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਖਿਚੜੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਵੈਸ਼ਨਵ ਮਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਸਲ ਵਿਚ ਐਸੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ‘ਕੁਰਬਾਨੀ’ ਦੀ ਰਸਮ ਤੇ ਬਹਿਸ ਹੈ । ਜੇ ਕੋਈ ਸੱਜਣ ਇਹ ਕਹਿਣ ਕਿ “ਪਰਥਾਇ ਸਾਖੀ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਬੋਲਦੇ, ਸਾਝੀ ਸਗਲ ਜਹਾਨੈ” ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁਣ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਮਾਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਪਦੇਸ਼ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਭੀ ਇਹ ਦਲੀਲ ਅਫਬਵੀਂ ਹੈ । ਰਿਸ਼ਵਤ ਆਦਿਕ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਰੱਤ ਪੀ ਕੇ ਤੇ ਹੋਰ ਧੱਕੇ-ਪਾਪ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਜੇ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂ ਆਦਿਕ ਦੀ ‘ਕੁਰਬਾਨੀ’ ਨਾਲ ਮੈਂ ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਗੁਨਾਹ ਬਖਸ਼ਵਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ “ਸਾਝੀ ਸਗਲ ਜਹਾਨੈ” ਦੀ ਕਸਵਟੀ ਵਰਤ ਕੇ ਇਉਂ ਆਖਣਾ ਪਏਗਾ—ਠੱਗੀ-ਫ਼ਰੋਬ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰ ਕੇ, ਸੂਦ-ਖੋਰੀ ਨਾਲ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦਾ ਲਹੂ ਪੀ ਕੇ, ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੀ ਬੇ-ਬਸੀ ਤੋਂ ਫ਼ਾਇਦਾ ਉਠਾਂਦੇ ਹੋਇਆਂ ਸੌਦਾ ਇਤਨਾ ਮਹਿੰਗੇ ਭਾ ਵੇਚ ਕੇ ਕਿ ਗ਼ਰੀਬ ਲੋਕ ਪੀਸੇ ਜਾਣ; ਰਿਸ਼ਵਤ ਆਦਿਕ ਦੀ ਰਾਹੀਂ; ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਹੋਰ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਵਰਤ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗ਼ਰੀਬ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ

ਹੋਣ, ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ (ਚਾਹੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਭੀ ਦੇਸ ਜਾਂ ਕੌਮ ਦਾ ਹੈ) ਪੈਸਾ ਕਮਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਮੰਦਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਬਣਾਣ ਲਈ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੀਰਥ-ਜਾਤ੍ਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੇ ਮਾਇਆ ਖਰਚਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦਰ ਤੇ ਕੜਾਹ-ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਭੇਟਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਜੇਹੇ ਭਾਵੇਂ ਅਨੇਕਾਂ ਪੁੰਨ-ਕਰਮ ਕਰੇ; ਗੁਰੂ-ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਉੱਤੇ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਬੱਸ! ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਨਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਉਹੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕੁਝ ਕੁ ਅੰਗ ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਲੋਕ ਹੋਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਬਤ ਇਹ ਖਿਆਲ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਮੱਛੀ ਦੇ ਮਾਸ ਵਲੋਂ ਮਨੁੱਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । :

ਕਬੀਰ ਭਾਂਗ ਮਾਛੁਲੀ ਸੁਰਾਪਾਨਿ, ਜੋ ਜੋ ਪ੍ਰਾਨੀ ਖਾਂਹਿ ॥ ਤੀਰਥ ਬਰਤ ਨੇਮ ਕੀਏ, ਤੇ ਸਭੈ ਰਸਾਤਲਿ ਜਾਂਹਿ ॥੨੩੨॥

ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਦੇ ਅਸਲ ਭਾਵ ਨੂੰ ਭੀ ਤਦੋਂ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ, ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਰਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਾਂਗੇ । ਇਹ ਨਵਾਂ ਸੰਗ੍ਰਹ ਨੰ: ੨੨੮ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:

ਕਬੀਰ ਤਰਵਰ ਰੂਪੀ ਰਾਮੁ ਹੈ, ਫਲ ਰੂਪੀ ਬੈਰਾਗੁ ॥ ਛਾਇਆ ਰੂਪੀ ਸਾਧੁ ਹੈ, ਜਿਨਿ ਤਜਿਆ ਬਾਦੁ ਬਿਬਾਦੁ ॥੨੨੮॥

ਕਬੀਰ ਐਸਾ ਬੀਜੁ ਬੋਇ, ਬਾਰਹ ਮਾਸ ਫਲੰਤ ॥ ਸੀਤਲ ਛਾਇਆ, ਗਹਿਰ ਫਲ, ਪੰਖੀ ਕੇਲ ਕਰੰਤ ॥੨੨੯॥

ਕਬੀਰ ਦਾਤਾ ਤਰਵਰੁ ਦਯਾ ਫਲੁ, ਉਪਕਾਰੀ ਜੀਵੰਤ ॥ ਪੰਖੀ ਚਲੇ ਦਿਸਾਵਰੀ, ਬਿਰਖਾ ਸੁਫਲ ਫਲੰਤ ॥੨੩੦॥

ਕਬੀਰ ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ ਪਰਾਪਤੀ, ਲਿਖਿਆ ਹੋਇ ਲਿਲਾਟ ॥ ਮੁਕਤਿ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਈਐ, ਠਾਕ ਨ ਅਵਘਟ ਘਾਟ ॥੨੩੧॥

ਕਬੀਰ ਏਕ ਘੜੀ ਆਧੀ ਘਰੀ, ਆਧੀ ਹੂੰ ਤੇ ਆਧ ॥ ਭਗਤਨ ਸੇਤੀ ਗੋਸਟੇ, ਜੋ ਕੀਨੇ ਸੋ ਲਾਭ ॥੨੩੨॥

ਕਬੀਰ ਭਾਂਗ ਮਾਛੁਲੀ ਸੁਰਾ ਪਾਨਿ, ਜੋ ਜੋ ਪ੍ਰਾਨੀ ਖਾਂਹਿ ॥ ਤੀਰਥ ਬਰਤ ਨੇਮ ਕੀਏ, ਤੇ ਸਭੈ ਰਸਾਤਲਿ ਜਾਂਹਿ ॥੨੩੩॥

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੨੮ ਤੋਂ ਇਕ ਨਵਾਂ ਖਿਆਲ ਚੱਲਿਆ ਹੈ । ਜਗਤ ਵਿਚ “ਬਾਦ ਬਿਬਾਦ” ਦੀ ਤਪਸ਼ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੀਵ ਤਤਫ ਰਹੇ ਹਨ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਇਥੇ ਇਕ ਸੋਹਣਾ ਰੁਖ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰਲੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਇਹ “ਬਾਦ ਬਿਬਾਦ” ਤਜਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਰੁੱਖ ਦੀ ਠੰਢੀ ਛਾਂ ਹਨ । ਇਸ ਛਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆਂ, ਸਾਧੂ-ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕੀਤਿਆਂ, ਇਸ “ਬਾਦ ਬਿਬਾਦ” ਦੀ ਤਪਸ਼ ਵਿਚ ਸੜਨ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਇਸ “ਬਾਦ ਬਿਬਾਦ” ਤੋਂ “ਵੈਰਾਗ” ਪਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਰ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜਬ ਖੇਡ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਲੋਕ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਧਰਮ-ਅਸਥਾਨ ਵਿਚ ਭੀ ਹੋ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਵਰਤ ਆਦਿਕ ਭੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਨੇਮ ਭੀ ਨਿਬਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰ ਭੀ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਜਿਥੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ‘ਸਾਧੂ’ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਬੈਠੋ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ‘ਰਾਮ ਰਾਮ’ ਕਰੀ ਜਾਉ, ਉਥੋਂ ਆ ਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਹਿੱਸਾ ਲਈ ਜਾਉ । ਇਹ ਤੀਰਥ-ਜਾਤ੍ਰਾ, ਵਰਤ-ਨੇਮ ਸਭ ਹੀ ਨਿਸਫਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੇ ਮਨੁੱਖ

ਵਿਕਾਰੀ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਪਰਤਦਾ ।

ਪਿਛਲੇ ਸਲੋਕ ਨੰ: ੨੩੨ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ “ਭਗਤਨ ਸੇਤੀ ਗੋਸਟੇ, ਜੋ ਕੀਨੇ ਸੋ ਲਾਭ” । ਇਥੇ ਨੰ: ੨੩੩ ਵਿਚ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ‘ਭਗਤਨ ਸੇਤੀ ਗੋਸਟੇ’ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਸ਼ਰਾਬ-ਮਾਸ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸਤਸੰਗ ਤੇ ਉਥੇ ਲਏ ਹੋਏ ਪ੍ਰਣ (ਵਰਤ) ਸਭ ਵਿਅਰਥ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਲਫ਼ਜ਼ “ਭਾਂਗ ਮਾਛਲੀ ਅਤੇ ਸੁਰਾ” ਤੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਸਿਰਫ਼ ਭੰਗ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਪੋਸਤ ਅਫ਼ੀਮ ਆਦਿਕ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਥੇ ਮੱਛੀ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਰਹੇ ਹਨ । ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਰਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹੋ । ਸਤਸੰਗ ਭੀ ਕਰਨਾ ਤੇ ਵਿਕਾਰ ਭੀ ਕਰੀ ਜਾਣੇ—ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਸ ਕੰਮ ਤੋਂ ਵਰਜਦੇ ਹਨ । ਕਾਮੀ ਲੋਕ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ-ਮਾਸ ਵਰਤ ਕੇ ਕਾਮ-ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਿਭਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ, ਮੱਛੀ ਦਾ ਮਾਸ ਚੁੰਕਿ ਕਾਮ-ਰੁਚੀ ਵਧੀਕ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਭੰਗ ਮੱਛੀ ਲਫ਼ਜ਼ ਵਰਤੇ ਹਨ ।

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੨੮ ਤੋਂ ੨੩੬ ਤਕ ਦਾ ਮਿਲਵਾਂ ਭਾਵ:

ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਨਾਲ ਤਪ ਰਹੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਠੰਢ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਹ ਨਾਮ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਸੋ, ਬੋੜਾ-ਬਹੁਤ ਜਿਤਨਾ ਭੀ ਸਮਾ ਮਿਲੇ ਸਤਸੰਗ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਕਈ ਲੋਕ ਐਸੇ ਭੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਰਾਮ ਰਾਮ ਭੀ ਕਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਥੋਂ ਆ ਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ । ਅਜੇਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਉੱਦਮ ਨਿਸਫਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਤਸੰਗ ਵਿਚੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਲਾਭ ਖੱਟਣਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਰਸਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਣ ਦੇ ਥਾਂ ਜੀਵ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਦਾ ਕਰਦਾ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤਿ ਨੂੰ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋੜੀ ਰੱਖੇ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣੀ-ਮਾਤ੍ਰ ਤੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਨਫਰਤਿ ਨਾਹ ਰਹੇ ।

ਇਸ ਉੱਪਰ-ਲਿਖੀ ਸਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਪਾਠਕ ਸੱਜਣ ਵੇਖ ਚੁਕੇ ਹਨ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਤੇ ਭੀ ਮਾਸ ਖਾਣ ਜਾਂ ਨਾਹ ਖਾਣ ਦੀ ਬਹਿਸ ਨਹੀਂ ਛੇੜੀ ਹੈ । ਕਾਹਲੀ ਵਿਚ ਓਪਰੀ ਨਿਗਾਹੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕੋਲਿਤਰੇ ਜਾਣ ਕੇ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਬਣਾ ਲੈਣਾ ਬੜਾ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸਲੋਕ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ

ਲੇਖ-ਲੜੀ ਦੀ ਮੇਰੀ ਦੂਜੀ “ਕੁਝ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਲੇਖ” (ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ) ਦੇ ਪਹਿਲੇ ੩ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸੀ ਜਾ ਚੁਕੀ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਹੀ ਬਾਣੀ ਆਪਣੀ ਹੱਥੀਂ ਆਪ ਲਿਖ ਕੇ ਸਾਂਭਦੇ ਰਹੇ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਉਹਨਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਲੱਗਿਆਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਤਕ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਤਕ ਇਹ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਅੱਪੜੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਇਉਂ ਕੀਤਾ:

ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਹਮ ਧਨਵੰਤ ਭਾਗਠ ਭਾਗਠ ਸਚ ਨਾਇ ॥ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵਹ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ
 ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਪੀਉ ਦਾਦੇ ਕਾ ਖੋਲਿ ਡਿਠਾ ਖਜਾਨਾ ॥ ਤਾ ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਭਇਆ ਨਿਧਾਨਾ॥੧॥ ਰਤਨ ਲਾਲ ਜਾ
 ਕਾ ਕਛੂ ਨ ਮੋਲੁ ॥ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ ਅਖੂਟ ਅਤੋਲ ॥੨॥ ਖਾਵਹਿ ਖਰਚਹਿ ਰਲਿ ਮਿਲਿ ਭਾਈ ॥ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੈ
 ਵਧਦੇ ਜਾਈ ॥੩॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਿਸੁ ਮਸਤਕਿ ਲੇਖੁ ਲਿਖਾਇ ॥ ਸੁ ਏਤੁ ਖਜਾਨੈ ਲਇਆ ਰਲਾਇ
 ॥੪॥੩੧॥੧੦੦॥

ਲੇਖ-ਲੜੀ ਦੀ ਤੀਜੀ ਪੁਸਤਕ “ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼” ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਕੇ
 ਇਹ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿੱਧ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁਕੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ
 ਸੀ:

- ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ।
- ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ।
- ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ ।
- ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ।

ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ੩ ‘ਉਦਾਸੀਆਂ’ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸਾਂ ਦਾ ਚੱਕਰ ਲਾਇਆ ਸੀ, ਤਦੋਂ
 ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਤਨ ਅੱਪੜ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਜਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਪਾਸੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਲਿਆਏ ਸਨ ।
 (ਨੋਟ:- ਉਹ ਸਾਰੇ ਲੇਖ ‘ਦਰਪਣ’ ਦੀ ਤੀਜੀ ਅਤੇ ਪੰਜਵੀਂ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਛਪ ਚੁਕੇ ਹਨ) ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੀ
 ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਆਸ਼ਾ ਬਿਲਕੁਲ ਇੱਕ ਸੀ । ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜਾ, ਜਾਤਿ-
 ਅਭਿਮਾਨ—ਇਹ ਦੋ ਭਾਰੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਕੁਚਾਲਾਂ ਹਿੰਦੂ ਕੌਮ ਵਿਚ ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸਨ, ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰੇ
 ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦਾ ਜਾਲ ਵਿਛਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ; ਹੱਕ ਦੀ ਕਮਾਈ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਆਚਰਨ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ
 ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੂਦਰ ਆਖ ਆਖ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਲਤਾੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ
 ਸੀ । ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਤੇ
 ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਇਸੇ ਸੁਧਾਰ ਉਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤੀ । ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖੋ, ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਭੀ ਇਹੀ
 ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਭੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਇਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਜਿਵੇਂ ਉੱਚ-ਜਾਤੀ
 ਵਾਲਿਆਂ ਵਲੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕਈ ਰੋਕਾਂ ਪਾਈਆਂ ਗਈਆਂ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਭਗਤਾਂ
 ਨਾਲ ਭੀ ਸਲੂਕ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਇਹ ਨਿਡਰ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣਾ ਇਹ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਰਦੇ
 ਰਹੇ । ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਇਹਨਾਂ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਉੱਦਮ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ
 ਕਰਨ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਲਗੇ । ਸੋ, ‘ਉਦਾਸੀਆਂ’ ਸਮੇਂ ਜਿਸ ਜਿਸ ਭਗਤ ਦੀ
 ਜਨਮ-ਭੁਇੰ ਤੇ ਗਏ, ਉਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਪਾਸੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਲਿਖ ਕੇ ਆਪਣੇ
 ਪਾਸ ਆਪਣੀ ਲਿਖੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਂਭਦੇ ਗਏ । ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ
 ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਭੀ ਨਾਲ ਹੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ । ਤੇ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਇਹ
 ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੀ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਸਬੂਤ ਸਾਫ਼ ਮਿਲਦੇ
 ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ।

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੮ ਅਤੇ ੨੯ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਕਬੀਰ ਇਹੁ ਤਨੁ ਜਾਇਗਾ, ਕਵਨੈ ਮਾਰਗਿ ਲਾਇ ॥ ਕੈ ਸੰਗਤਿ ਕਰਿ ਸਾਧ ਕੀ, ਕੈ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਇ ॥੨੮॥ ਕਬੀਰ ਮਰਤਾ ਮਰਤਾ ਜਗੁ ਮੂਆ, ਮਰਿ ਭੀ ਨ ਜਾਨਿਆ ਕੋਇ ॥ ਐਸੇ ਮਰਨੇ ਜੋ ਮਰੈ, ਬਹੁਰਿ ਨ ਮਰਨਾ ਹੋਇ ॥੨੯॥

ਤੁਕ ‘ਐਸੇ ਮਰਨੇ’ ਜੋ ਮਰੈ’ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ‘ਐਸੇ ਮਰਨੇ’ ਤੋਂ ਕੀਹ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਉਂਵ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੮ ਵਿਚ ਉਹ ਦੱਸ ਆਏ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਨਾਸਵੰਤ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰਨ ਲਈ “ਸੰਗਤਿ ਕਰਿ ਸਾਧ ਕੀ, ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਇ” । ਲਫਜ਼ ‘ਐਸੇ’ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੮ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰੀ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਭਟਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ; ਫਿਰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਹ ਸਹਿਮ ਭੀ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਇਹ ਰਾਸਿ-ਪੁੰਜੀ ਹੱਥੋਂ ਚਲੀ ਨਾ ਜਾਏ ਜਾਂ ਇਸ ਜੋੜੀ ਹੋਈ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਨਾ ਛੱਡਣਾ ਪੈ ਜਾਏ, ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੌਤ ਦਾ ਨਗਾਰਾ ਨਾਹ ਆ ਵੱਜੇ । ਸੋ, ਨਿਰੀ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਦਾ ਗਾਹਕ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਨ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰੀ ਅਣ-ਆਈ ਮੌਤੇ ਹੀ ਪਿਆ ਮਰਦਾ ਹੈ ਸਹਿਮ ਨਾਲ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਸ ਦਾ ਸਾਹ ਸੁੱਕਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੮ ਵਿਚ “ਮਾਰਗ” ਦੱਸਿਆ ਹੈ “ਸੰਗਤਿ ਕਰਿ ਸਾਧ ਕੀ, ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਇ” । ਇਸੇ ਖ਼ਿਆਲ ਨੂੰ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੯ ਵਿਚ ਇਸ਼ਾਰੇ-ਮਾਤ੍ਰ ਆਖਦੇ ਹਨ, “ਐਸੇ ਮਰਨੇ ਜੋ ਮਰੈ” । ਇਹ ਸਾਰੀ ਖ਼ਿਆਲ-ਲੜੀ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੩ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਨੰ: ੪੦ ਤੇ ਜਾ ਮੁਕਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਜੋ ਸੱਜਣ ਸਾਰੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕੋਲਿਤਰੇ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ “ਐਸੇ ਮਰਨੇ” ਦਾ ਅਰਥ ਆਪਣੇ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਲਾ ਕੇ ਕਰਨਗੇ ।

ਇਸ “ਐਸੇ ਮਰਨੇ ਜੋ ਮਰੈ” ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਬਿਹਾਗੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਦੀ ਪਉੜੀ ਨੰ: ੧੭ ਦੇ ਨਾਲ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੯ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਲੋਕ ਇਉਂ ਹਨ:

ਸਲੋਕ ॥ ਕਬੀਰ ਮਰਤਾ ਮਰਤਾ ਜਗੁ ਮੂਆ, ਮਰਿ ਭਿ ਨ ਜਾਨੈ ਕੋਇ ॥ ਐਸੀ ਮਰਨੀ ਜੋ ਮਰੈ, ਬਹੁਰਿ ਨ ਮਰਨਾ ਹੋਇ ॥੧॥

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਇਸ “ਐਸੀ ਮਰਨੀ ਜੋ ਮਰੈ” ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ।

ਮ: ੩ ॥ ਕਿਆ ਜਾਣਾ ਕਿਵ ਮਰਹਿਗੇ, ਕੈਸਾ ਮਰਨਾ ਹੋਇ ॥ ਜੇਕਰਿ ਸਾਹਿਬੁ ਮਨਹੁ ਨ ਵੀਸਰੈ, ਤਾ ਸਹਲਾ ਮਰਣਾ ਹੋਇ ॥ ਮਰਣੈ ਤੇ ਜਗਤੁ ਡਰੈ, ਜੀਵਿਆ ਲੋੜੈ ਸਭੁ ਕੋਇ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜੀਵਤੁ ਮਰੈ, ਹੁਕਮੈ ਬੁਝੈ ਸੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਐਸੀ ਮਰਨੀ ਜੋ ਮਰੈ, ਤਾ ਸਦ ਜੀਵਣੁ ਹੋਇ ॥੨॥੧੭॥

ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਨੋਂ ਨਾਹ ਵਿਸਾਰਨਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ—ਇਹ ਹੈ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਗੂਝ ਭਾਵ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਅਖੀਰ ਤੇ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾ ਕੇ ਕਹਿ ਭੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

“ਨਾਨਕ ਐਸੀ ਮਰਨੀ ਜੋ ਮਰੈ, ਤਾ ਸਦ ਜੀਵਣੁ ਹੋਇ ।”

ਕਬੀਰ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, “ਐਸੀ ਮਰਨੀ ਜੋ ਮਰੈ”; ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ “ਨਾਨਕ ਐਸੀ ਮਰਨੀ ਜੋ ਮਰੈ” । ਕਬੀਰ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ “ਬਹੁਰਿ ਨ ਮਰਨਾ ਹੋਇ”; ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸੇ ਖ਼ਿਆਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਟਾ ਕੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ “ਤਾ ਸਦ ਜੀਵਣੁ ਹੋਇ” ।

ਖਿਆਲ ਤੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੀ ਇਹ ਸਾਂਝ ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਈ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਮੌਜੂਦ ਸੀ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਗੂੜ ਜਿਹਾ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।

(੨) ਕਬੀਰ ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰਾ ਸੰਕੁੜਾ, ਰਾਈ ਦਸਏਂ ਭਾਇ ॥ ਮਨੁ ਤਉ ਮੈਗਲੁ ਹੋਇ ਰਹਿਓ, ਨਿਕਸੋ ਕਿਉ ਕੈ ਜਾਇ ॥੫੯॥

ਰਾਗ ਗੂਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੩ ਦੀ ਪਉੜੀ ਨੰ: ੪ ਦੇ ਨਾਲ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਲੋਕ ਇਉਂ ਲਿਖੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ:

ਕਬੀਰ ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰਾ ਸੰਕੁੜਾ, ਰਾਈ ਦਸਵੈ ਭਾਇ ॥ ਮਨੁ ਤਉ ਮੈਗਲੁ ਹੋਇ ਰਹਾ, ਨਿਕਸਿਆ ਕਿਉਕਰਿ ਜਾਇ ॥ ਐਸਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਜੇ ਮਿਲੈ, ਤੁਠਾ ਕਰੇ ਪਸਾਉ ॥ ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰਾ ਮੋਕਲਾ, ਸਹਜੇ ਆਵਉ ਜਾਉ ॥੧॥

ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਸ਼ਲੋਕ ਰਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹੋ, ਜੋ ਉਸੇ ਹੀ ਪਉੜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਦਰਜ ਹੈ:

ਨਾਨਕ ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰਾ ਅਤਿ ਨੀਕਾ, ਨਾਨੁ ਹੋਇ ਸੁ ਜਾਇ ॥ ਹਉਮੈ ਮਨੁ ਅਸਥੂਲੁ ਹੈ, ਕਿਉਕਰਿ ਵਿਚੁਦੇ ਜਾਇ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਿਐ ਹਉਮੈ ਗਈ, ਜੋਤਿ ਰਹੀ ਸਭ ਆਇ ॥ ਇਹ ਜੀਉ ਸਦਾ ਮੁਕਤੁ ਹੈ, ਸਹਜੇ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥੨॥

ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਗੂੜ ਰੱਖੀਆਂ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਮਨੁ ਤਉ ਮੈਗਲੁ ਹੋਇ ਰਹਿਓ” ਲਫਜ਼ ‘ਮੈਗਲੁ’ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ “ਹਉਮੈ ਮਨੁ ਅਸਥੂਲੁ ਹੈ” । ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਏ ਤਾਂ ਉਹ “ਤੁਠਾ ਕਰੇ ਪਸਾਉ”, ਪਰ ਉਹ ਕੇਹੜੀ ਮੇਹਰ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਤੁੱਠ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸੀ ਹੈ ਕਿ “ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲਿਐ ਹਉਮੈ ਗਈ” ।

ਹੁਣ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵੇਖੋ, ਕਈ ਲਫਜ਼ ਸਾਂਝੇ ਹਨ । ਸੋ, ਇਥੋਂ ਇੱਕ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ, ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੫੯ ਅਤੇ ੫੯ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ।

(੩) ਕਬੀਰ ਮਹਿਦੀ ਕਰਿ ਘਾਲਿਆ, ਆਪੁ ਪੀਸਾਇ ਪੀਸਾਇ ॥ ਤੈ ਸਹ ਬਾਤ ਨ ਪੂਛੀਐ, ਕਬਹੁ ਨ ਲਾਈ ਪਾਇ ॥੬੫॥

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੪੧ ਤੋਂ ਨਵੀਂ ਖਿਆਲ ਲੜੀ ਚੱਲਦੀ ਹੈ ਜੋ ਨੰ: ੭੦ ਤੇ ਜਾ ਮੁੱਕਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਸਾਰੀ ਲੜੀ ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਰਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹ ਵੇਖੋ । ਨੰ: ੬੦ ਅਤੇ ੬੧ ਤਕ ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਖਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਕੁਲ ਦਾ ਆਸਰਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਇਹ “ਲਾਖ ਅਹੇਰੀ” ਅਤੇ “ਪਾਂਚਿਉ ਲਰਿਕਾ” ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਮਤਾ ਭੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ । ਤਾਂ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਮੱਲਾਂ ਮੱਲਣ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ । ਪਰ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਦੁਨੀਆ ਛੱਡ ਕੇ ਧੂਣੀਆਂ ਤਪਾਇਆਂ ਪੁੱਠੇ ਲਟਕਿਆਂ ਤੇ ਅਜੇਹੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਕਸ਼ਟ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤਿਆਂ ਭੀ ਰੱਬ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਤੇ ਹੱਕ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ ਭੀ ਮੰਗਣੀ ਹੈ ।

ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਨਿਰੋਲ ਉਸ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਜਪ ਤਪ ਦਾ ਕੋਈ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਖ਼ਿਆਲ ਨੂੰ ਜੋ ਰਤਾ ਗੂੜ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੩ ਦੀ ਪਉੜੀ ਨੰ: ੨ ਦੇ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਉਪਰ-ਲਿਖਿਆ ਸ਼ਲੋਕ ਹੈ, ਫਿਰ,

ਮ: ੩ ॥ ਨਾਨਕ ਮਹਿਦੀ ਕਰਿ ਕੈ ਰਖਿਆ, ਸੋ ਸਹੁ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ ॥ ਆਪੇ ਪੀਸੈ ਆਪੇ ਘਸੈ, ਆਪੇ ਹੀ ਲਾਇ ਲਏਇ ॥ ਇਹ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਖਸਮ ਕਾ, ਜੈ ਭਾਵੈ ਤੈ ਦੇਇ ॥੨॥੨॥

ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਲਫ਼ਜ਼ ਸਾਫ਼ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਲੋਕ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ।

(੪) ਕਬੀਰ ਜੋ ਮੈ ਚਿਤਵਉ ਨਾ ਕਰੈ, ਕਿਆ ਮੇਰੇ ਚਿਤਵੇ ਹੋਇ ॥ ਅਪਨਾ ਚਿਤਵਿਆ ਹਰਿ ਕਰੇ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਚਿਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥੨੧੯॥

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੨੦ ਹੈ:

ਮ: ੩ ॥ ਚਿੰਤਾ ਭਿ ਆਪਿ ਕਰਾਇਸੀ, ਅਚਿੰਤੁ ਭਿ ਆਪੇ ਦੇਇ ॥ ਨਾਨਕ ਸੋ ਸਾਲਾਹੀਐ, ਜਿ ਸਭਨਾ ਸਾਰ ਕਰੇਇ ॥੨੨੦॥

ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਸਾਫ਼ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੧੯ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਉਚਾਰਿਆ ਸੀ ।

ਲੇਖ-ਲੜੀ ਦੀ ਦੂਜੀ ਪੁਸਤਕ “ਕੁਝ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਲੇਖ” (ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ) ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਵੇਖ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸੋਂ ਮਿਲੀ ਸੀ । (ਵੇਖੋ ‘ਦਰਪਣ’ ਤੀਜੀ ਪੋਥੀ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰਲੇ ਲੇਖ) । ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਚਾਰੇ ਸ਼ਲੋਕ ਮਿਲੇ ਸਨ; ਇਹ ਸਾਰੇ ਸ਼ਲੋਕ ਇਕੋ ਹੀ ਖ਼ਿਆਲ ਲੜੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਤੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਗ੍ਰਹ ਇਕੱਠਾ ਹੀ ਸੀ ਜੋ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਸੀ, ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਤੇ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ।

ਸ਼ਲੋਕ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੇ ੧ੳਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਕਬੀਰ ਮੇਰੀ ਸਿਮਰਨੀ ਰਸਨਾ ਉਪਰਿ ਰਾਮੁ ॥ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ ਸਗਲ ਭਗਤ ਤਾ ਕੋ ਸੁਖੁ ਬਿਸ੍ਰਾਮੁ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1364}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਿਮਰਨੀ—ਮਾਲਾ । ਰਸਨਾ—ਜੀਭ । ਆਦਿ—ਜਗਤ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ । ਜੁਗਾਦੀ—ਜੁਗਾਦਿ, ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ । ਤਾ ਕੋ—ਉਸ (ਰਾਮ) ਦਾ, ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ (ਨਾਮ) । ਬਿਸ੍ਰਾਮੁ—ਟਿਕਾਉ, ਸ਼ਾਂਤੀ, ਅਡੋਲਤਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਮੇਰੀ ਜੀਭ ਉਤੇ ਰਾਮ (ਦਾ ਨਾਮ) ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ—ਇਹੀ ਮੇਰੀ ਮਾਲਾ ਹੈ । ਜਦ ਤੋਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਣੀ ਹੈ ਸਾਰੇ ਭਗਤ (ਇਹੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦੇ ਆਏ ਹਨ) । ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ (ਹੀ ਭਗਤਾਂ ਲਈ) ਸੁਖ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ (ਦਾ ਕਾਰਨ) ਹੈ ।੧।

ਕਬੀਰ ਮੇਰੀ ਜਾਤਿ ਕਉ ਸਭੁ ਕੋ ਹਸਨੇਹਾਰੁ ॥ ਬਲਿਹਾਰੀ ਇਸ ਜਾਤਿ ਕਉ ਜਿਹ ਜਪਿਓ
ਸਿਰਜਨਹਾਰੁ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1364}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਉ—ਨੂੰ । ਸਭੁ ਕੋ—ਹਰੇਕ ਬੰਦਾ । ਹਸਨੇਹਾਰੁ—ਹੱਸਣ ਦਾ ਆਦੀ । ਬਲਿਹਾਰੀ—ਸਦਕੇ
। ਜਿਹ—ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ, ਜਿਸ ਜਾਤਿ ਵਿਚ ਜੰਮ ਕੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਮੇਰੀ ਜਾਤਿ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਬੰਦਾ ਹੱਸਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ (ਭਾਵ, ਜੁਲਾਹਿਆਂ ਦੀ ਜਾਤਿ ਨੂੰ ਹਰ
ਕੋਈ ਮਖੌਲ ਕਰਦਾ ਹੈ) । ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਸ ਜਾਤਿ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਜੰਮ ਕੇ ਮੈਂ ਕਰਤਾਰ
ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕੀਤੀ ਹੈ (ਤੇ ਆਤਮਕ ਸੁਖ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹਾਂ) ।੨।

ਭਾਵ:- ਨੀਵੀਂ ਤੋਂ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਭੀ ਸਲਾਹੁਣ-ਜੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਵਿਚ ਜੰਮ ਕੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਭੀ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਨਹੀਂ
ਸਕਦਾ ।

ਕਬੀਰ ਡਗਮਗ ਕਿਆ ਕਰਹਿ ਕਹਾ ਡੁਲਾਵਹਿ ਜੀਉ ॥ ਸਰਬ ਸੂਖ ਕੋ ਨਾਇਕੋ ਰਾਮ ਨਾਮ ਰਸੁ
ਪੀਉ ॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1364}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਿਆ ਡਗਮਗ ਕਰਹਿ—ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਡੋਲਦਾ ਹੈਂ? ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਜਕੋ-ਤਕੇ ਕਰਦਾ ਹੈਂ? ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ
ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਜੀ ਚੁਰਾਂਦਾ ਹੈਂ? ਕਹਾ—ਹੋਰ ਕਿਥੇ? ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੇਹੜੇ ਥਾਂ? ਜੀਉ—ਜਿੰਦ, ਮਨ
। ਨਾਇਕੋ—ਮਾਲਕ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਸੁਖ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਬਿਸਾਰ ਕੇ) ਹੋਰ ਕੇਹੜੇ ਪਾਸੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭਟਕਾ ਰਿਹਾ
ਹੈਂ? (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਲੋਂ) ਕਿਉਂ ਜਕੋ-ਤਕੇ ਕਰਦਾ ਹੈਂ? ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀ, ਇਹ
ਨਾਮ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਕ ਹੈ (ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਦੇਣ-ਜੋਗਾ ਹੈ) ।੩।

ਕਬੀਰ ਕੰਚਨ ਕੇ ਕੁੰਡਲ ਬਨੇ ਉਪਰਿ ਲਾਲ ਜੜਾਉ ॥ ਦੀਸਹਿ ਦਾਧੇ ਕਾਨ ਜਿਉ ਜਿਨ੍ ਮਨਿ ਨਾਗੀ
ਨਾਉ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1364}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੰਚਨ—ਸੋਨਾ । ਕੁੰਡਲ—ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣ ਵਾਲੇ 'ਵਾਲੇ' । ਉਪਰਿ—ਉਹਨਾਂ 'ਵਾਲਿਆਂ'
ਉੱਤੇ । ਦੀਸਹਿ—ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ । ਦਾਧੇ—ਸੜੇ ਹੋਏ । ਕਾਨ—ਕਾਨੇ, ਸਰਕੜਾ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜੇ ਸੋਨੇ ਦੇ 'ਵਾਲੇ' ਬਣੇ ਹੋਏ ਹੋਣ, ਉਹਨਾਂ 'ਵਾਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਲਾਲ ਜੜੇ ਹੋਣ, (ਤੇ
ਇਹ 'ਵਾਲੇ' ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਾਏ ਹੋਣ); ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਵੱਸਦਾ,
ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਹ ਕੁੰਡਲ ਸੜੇ ਹੋਏ ਕਾਨਿਆਂ ਵਾਂਗ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ (ਜੋ ਬਾਹਰੋਂ ਤਾਂ ਲਿਸ਼ਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ
ਸੁਆਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) ।੪।

ਭਾਵ:- ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੜਨ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਕਬੀਰ ਐਸਾ ਏਕੁ ਆਧੁ ਜੋ ਜੀਵਤ ਮਿਰਤਕੁ ਹੋਇ ॥ ਨਿਰਭੈ ਹੋਇ ਕੈ ਗੁਨ ਰਵੈ ਜਤ ਪੇਖਉ ਤਤ
ਸੋਇ ॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1364}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਏਕੁ ਆਧੁ—ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ । ਮਿਰਤਕੁ—ਮੁਰਦਾ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਰਸਾਂ ਵਲੋਂ ਮੁਰਦਾ, ਦੁਨੀਆਵੀ ਸੁਖਾਂ ਵਲੋਂ ਬੇ-ਪਰਵਾਹ । ਨਿਰਭੈ—ਨਿਡਰ; ਸੁਖ ਮਿਲੇ ਚਾਹੇ ਦੁੱਖ ਵਾਪਰੇ—ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾਹ ਹੋਵੇ । ਰਵੈ—ਸਿਮਰੇ, ਚੇਤੇ ਕਰੇ । ਗੁਨ ਰਵੈ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਚੇਤੇ ਕਰੇ, ਗੁਣ ਗਾਏ । ਜਤ—ਜਿਧਰ । ਪੇਖਉ—ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ । ਤਤ—ਤੱਤ੍ਰ, ਉਧਰ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਅਜੇਹਾ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਦੁਨੀਆਵੀ ਸੁਖਾਂ ਵਲੋਂ ਬੇ-ਪਰਵਾਹ ਰਹੇ, ਸੁਖ ਮਿਲੇ ਚਾਹੇ ਦੁੱਖ ਆਵੇ—ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਏ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਜਿਧਰ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਉਧਰ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਪ।

ਭਾਵ:- ਜਦ ਤਕ ਸੰਸਾਰਕ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਹੈ, ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

ਕਬੀਰ ਜਾ ਦਿਨ ਹਉ ਮੂਆ ਪਾਛੈ ਭਇਆ ਅਨੰਦੁ ॥ ਮੋਹਿ ਮਿਲਿਓ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਨਾ ਸੰਗੀ ਭਜਹਿ ਗੁਬਿੰਦੁ ॥੬॥ {ਪੰਨਾ 1364}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਾ ਦਿਨ—(ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾ ਕੇ) ਜਿਸ ਦਿਨ, ਜਦੋਂ । ਹਉ ਮੂਆ—‘ਮੈਂ ਮੈਂ’ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੁੱਕ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਸੁਖੀ ਹੋਵਾਂ, ਮੈਂ ਧਨਾਢ ਬਣਾਂ—ਇਹ ਖਿਆਲ ਮੁੱਕ ਗਿਆ, ਦੇਹ-ਅਧਿਆਸ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ । ਪਾਛੈ—ਹਉਮੈ ਮੁੱਕਣ ਤੇ । ਮੋਹਿ—ਮੈਨੂੰ । ਆਪਨਾ—ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ । ਸੰਗੀ—ਸਾਥੀ, ਮੇਰੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ । ਭਜਹਿ—ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਗੁਬਿੰਦੁ—(ਅੱਖਰ ‘ਗ’ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਲਗਾਂ ਹਨ () ਅਤੇ () । ਅਸਲੀ ਲਫਜ਼ ‘ਗੁਬਿੰਦ’ ਹੈ, ਇਥੇ ‘ਗੁਬਿੰਦ’ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਚੇਤੇ ਕਰ ਕੇ) ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ‘ਮੈਂ, ਮੈਂ’ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਉ ਮੁੱਕ ਗਿਆ, ਤਦੋਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਸੁਖ ਬਣ ਗਿਆ । (ਨਿਰਾ ਸੁਖ ਹੀ ਨਾਹ ਬਣਿਆ) ਮੈਨੂੰ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਰੱਬ ਮਿਲ ਪਿਆ, ਤੇ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਰੱਬ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਹੋ ਗਈ ਹੈ) । ੬।

ਭਾਵ:- ਸੁਖ ‘ਹਉ’ ਦੇ ਤਿਆਗ ਵਿਚ ਹੈ, ਸਿਮਰਨ ਭੀ ‘ਹਉ’ ਨੂੰ ਛੱਡਿਆਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਕਬੀਰ ਸਭ ਤੇ ਹਮ ਬੁਰੇ ਹਮ ਤਜਿ ਭਲੇ ਸਭੁ ਕੋਇ ॥ ਜਿਨਿ ਐਸਾ ਕਰਿ ਬੁਝਿਆ ਮੀਤੁ ਹਮਾਰਾ ਸੋਇ ॥੭॥ {ਪੰਨਾ 1364}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹਮ ਤਜਿ—ਮੈਥੋਂ ਬਿਨਾ । ਸਭੁ ਕੋਇ—ਹਰੇਕ ਜੀਵ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ । ਐਸਾ ਕਰਿ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ । ਬੁਝਿਆ—ਸਮਝ ਲਿਆ, ਸੂਝ ਆ ਗਈ ਹੈ ।

ਨੋਟ:- ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਦੀ ਕੁਝ ਵਿਆਖਿਆ ਜਿਹੀ ਹੈ । ‘ਹਉ ਮੂਆ’ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ । ‘ਹਉ’ ਦੇ ਆਸਰੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਹੀ ਅੰਦਰ ਗੁਣ ਵੇਖਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਜਦੋਂ ‘ਹਉ ਮੂਆ’ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਸੁਭਾਉ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਦੂਜਿਆਂ ਵਿਚ ਗੁਣ ਦਿੱਸਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਕੇ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ‘ਮੈਂ, ਮੈਂ’ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਉ ਹਟ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਮੈਂ ਸਭ ਨਾਲੋਂ ਮਾੜਾ ਹਾਂ, ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਮੈਥੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ; (ਨਿਰਾ ਇਹੀ ਨਹੀਂ)

ਜਿਸ ਜਿਸ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਉਹ ਭੀ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਿਤ੍ਰ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।੨।

ਕਬੀਰ ਆਈ ਮੁਝਹਿ ਪਹਿ ਅਨਿਕ ਕਰੇ ਕਰਿ ਭੇਸ ॥ ਹਮ ਰਾਖੇ ਗੁਰ ਆਪਨੇ ਉਨਿ ਕੀਨੋ ਆਦੇਸੁ ॥੮॥ {ਪੰਨਾ 1364}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਆਈ—(ਇਹ ਹਉਮੈ ਮੈਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਣ) ਆਈ । ਮੁਝਹਿ ਪਹਿ—ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਭੀ (ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਹੋਰਨਾਂ ਪਾਸ ਆਉਂਦੀ ਹੈ) । ਭੇਸ—ਵੇਸ । ਕਰੇ—ਕਰਿ ਕਰਿ, ਮੁੜ ਮੁੜ ਕਰ ਕੇ । ਅਨਿਕ...ਭੇਸ—ਕਈ ਵੇਸ ਧਾਰ ਕੇ, ਕਈ ਢੰਗ ਬਣਾ ਕੇ, ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ, ਕਈ ਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿਚ । ਹਮ—ਮੈਨੂੰ । ਉਨਿ—ਉਸ (ਹਉਮੈ) ਨੇ । ਆਦੇਸੁ—ਨਮਸਕਾਰ । ਉਨਿ...ਆਦੇਸੁ—ਉਸ ਹਉਮੈ ਨੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਹਉਮੈ ਲਿਫ ਗਈ, ਉਹ ਹਉਮੈ ਬਦਲ ਕੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਬਣ ਗਈ ।

ਨੋਟ:- ਧਨ, ਜੁਆਨੀ, ਵਿੱਦਿਆ, ਰਾਜ, ਧਰਮ-ਕਰਮ ਆਦਿਕ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ‘ਹਉਮੈ’ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਦਮਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਸਮਝ ਕੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਭੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਅਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ, ਲੋੜਵੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ, ਆਦਿਕ ਭਲੇ ਕੰਮ ਹਨ; ਪਰ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਰਤਾ ਭਰ ਭੀ ਅਵੇਸਲਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਇਹੀ ਗੁਣ ਹਉਮੈ ਦਾ ਅਉਗਣ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ‘ਮੈਂ’ ਧਰਮੀ ਹਾਂ, ‘ਮੈਂ’ ਦਾਨੀ ਹਾਂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਇਹ ਹਉਮੈ ਜਿਵੇਂ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾਣ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ) ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਭੀ ਕਈ ਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਆਈ । ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ (ਇਸ ਤੋਂ) ਬਚਾ ਲਿਆ, ਤੇ ਉਹ ‘ਹਉਮੈ’ ਬਦਲ ਕੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਬਣ ਗਈ ।੮।

ਕਬੀਰ ਸੋਈ ਮਾਰੀਐ ਜਿਹ ਮੂਐ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥ ਭਲੋ ਭਲੋ ਸਭੁ ਕੋ ਕਹੈ ਬੁਰੋ ਨ ਮਾਨੈ ਕੋਇ ॥੯॥ {ਪੰਨਾ 1364}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੋਈ—ਇਸ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਹੀ । ਜਿਹ ਮੂਐ—ਜਿਸ ਹਉਮੈ ਦੇ ਮਰਨ ਨਾਲ । ਸਭੁ ਕੋ—ਹਰੇਕ ਜੀਵ । ਭਲੋ ਭਲੋ ਕਹੈ—(ਹਉਮੈ ਦੇ ਤਿਆਗ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਜੀਵ) ਸਲਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਕੋਇ ਬੁਰੋ ਨ ਮਾਨੈ—(ਹਉਮੈ ਦੇ ਮਾਰਨ ਨੂੰ) ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਭੈੜਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਖਦਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਇਸ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਮਰਿਆਂ ਸੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਹਉਮੈ ਦੇ ਤਿਆਗ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਸਲਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਆਖਦਾ ।੯।

ਕਬੀਰ ਰਾਤੀ ਹੋਵਹਿ ਕਾਰੀਆ ਕਾਰੇ ਉਭੇ ਜੰਤ ॥ ਲੈ ਫਾਹੇ ਉਠਿ ਧਾਵਤੇ ਸਿ ਜਾਨਿ ਮਾਰੇ ਭਗਵੰਤ ॥੧੦॥ {ਪੰਨਾ 1364-1365}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਾਰੀਆ—ਕਾਲੀਆਂ, ਹਨੇਰੀਆਂ । ਉਭੇ—ਉੱਠ ਖਲੋਂਦੇ ਹਨ, ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਕਾਰੇ ਜੰਤ—ਕਾਲੇ ਜੀਵ, ਕਾਲੇ ਦਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ, ਚੋਰ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰੀ ਬੰਦੇ । ਲੈ—ਲੈ ਕੇ । ਉਠਿ ਧਾਵਤੇ—ਉਠ ਦੌੜਦੇ ਹਨ । ਸਿ—ਅਜੇਹੇ ਬੰਦੇ, ਐਸੇ ਮਨੁੱਖ । ਜਾਨਿ—ਜਾਣ ਲੈ, ਸਮਝ ਲੈ, ਯਕੀਨ ਰੱਖ । ਮਾਰੇ ਭਗਵੰਤ—ਰੱਬ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ, ਰੱਬ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜਦੋਂ ਰਾਤਾਂ ਹਨੇਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਚੋਰ ਆਦਿਕ ਕਾਲੇ ਦਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ (ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ) ਉੱਠ ਖਲੋਂਦੇ ਹਨ, ਫਾਹੇ ਲੈ ਕੇ (ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਲੁੱਟਣ ਲਈ) ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਯਕੀਨ ਜਾਣੇ ਅਜੇਹੇ ਬੰਦੇ ਰੱਬ ਵਲੋਂ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ।੧੦।

ਨੋਟ:- ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੯ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸੁਖੀ ਹੈ, ਜਗਤ ਭੀ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਲਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਐਸੇ ਬੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ; ਜਾਨ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਭੀ ਉਹ ਤਲੀ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਤੁਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਦਲੇਰੀ ਫਿਟਕਾਰ-ਜੋਗ ਹੈ । ਜਗਤ ਭੀ ਫਿਟਕਾਰ ਪਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਭੀ ਕਾਲੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਅਜੇਹੇ ਰੱਬ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜੇ ਹੋਏ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਭਲਾ ਸੁਖ ਕਿੱਥੇ?

ਕਬੀਰ ਚੰਦਨ ਕਾ ਬਿਰਵਾ ਭਲਾ ਬੇੜਿਓ ਢਾਕ ਪਲਾਸ ॥ ਓਇ ਭੀ ਚੰਦਨੁ ਹੋਇ ਰਹੇ ਬਸੇ ਜੁ ਚੰਦਨ ਪਾਸਿ ॥੧੧॥ {ਪੰਨਾ 1365}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਿਰਵਾ—ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਬੂਟਾ । ਬੇੜਿਓ—ਵੇੜਿਆ ਹੋਇਆ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ । ਪਲਾਸ—ਪਲਾਹ, ਛਿਛਰਾ । ਓਇ—ਉਹ ਢਾਕ ਪਲਾਹ ਦੇ ਰੁੱਖ । ਜੁ—ਜੇਹੜੇ ਰੁੱਖ । ਬਸੇ—ਵੱਸਦੇ ਹਨ, ਉੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਪਾਸਿ—ਨੇੜੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਚੰਦਨ ਦਾ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਭੀ ਬੂਟਾ ਚੰਗਾ ਜਾਣੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਢਾਕ ਪਲਾਹ ਆਦਿਕ ਵਰਗੇ ਰੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ । ਉਹ (ਢਾਕ ਪਲਾਹ ਵਰਗੇ ਨਿਕੰਮੇ ਰੁੱਖ) ਭੀ, ਜੋ ਚੰਦਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਉੱਗੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਚੰਦਨ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੧੧।

ਨੋਟ:- ਜਿੱਥੇ ਹਉਮੈ ਹੈ ਉਹ ਰੱਬ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਕਾਲੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਵਰਗੇ ਕਾਲੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਸੁਖ ਕਿੱਥੇ?

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਇਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ, ਗਰੀਬ ਜਿਹਾ, ਬੰਦਾ ਭੀ ਬੜੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਹੈ । ਇਸ ਸੁਗੰਧੀ ਨਾਲ ਉਹ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦਾ ਬੇੜਾ ਪਾਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਕਬੀਰ ਬਾਂਸੁ ਬਡਾਈ ਬੂਡਿਆ ਇਉ ਮਤ ਡੂਬਹੁ ਕੋਇ ॥ ਚੰਦਨ ਕੈ ਨਿਕਟੇ ਬਸੈ ਬਾਂਸੁ ਸੁਗੰਧੁ ਨ ਹੋਇ ॥੧੨॥ {ਪੰਨਾ 1365}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਡਾਈ—ਅਹੰਕਾਰ ਵਿਚ, ਉੱਚਾ ਲੰਮਾ ਹੋਣ ਦੇ ਮਾਣ ਵਿਚ । ਬੂਡਿਆ—ਡੁਬਿਆ ਹੋਇਆ ਜਾਣੇ । ਕੋਇ—ਤੁਸੀ ਕੋਈ ਧਿਰ । ਇਉ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ । ਮਤ ਡੂਬਹੁ—ਨਾਹ ਡੁੱਬਣਾ । ਨਿਕਟੇ—ਨੇੜੇ । ਸੁਗੰਧੁ—ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਬਾਂਸ ਦਾ ਬੂਟਾ (ਉੱਚਾ ਲੰਮਾ ਹੋਣ ਦੇ) ਮਾਣ ਵਿਚ ਡੁੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਬਾਂਸ ਭਾਵੇਂ ਚੰਦਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਭੀ ਉੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਵਿਚ ਚੰਦਨ ਵਾਲੀ ਸੁਗੰਧੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ । (ਹੇ ਭਾਈ!) ਤੁਸੀ ਕੋਈ ਧਿਰ ਬਾਂਸ ਵਾਂਗ (ਹਉਮੈ ਵਿਚ) ਨਾਹ ਡੁੱਬ ਜਾਇਓ ।੧੨।

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧ ਤੋਂ ੧੨ ਤਕ ਦਾ ਮਿਲਵਾਂ ਭਾਵ:

ਸੁਖ ਸਿਰਫ ਉਥੇ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ 'ਮੈਂ, ਮੈਂ' ਦਾ ਨਾਸ

ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁਖ ‘ਮੈਂ, ਮੈਂ’ ਦੇ ਨਾਸ ਵਿਚ ਹੈ । ਗੁਰੂ-ਦਰ ਤੇ ਅੱਪੜ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਬੰਦਗੀ ਹਉਮੈ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਵਲ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਇਕ ਐਸਾ ਭਲਾ ਕੰਮ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਸਲਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ, ਮਾਨੋ ਚੰਦਨ ਦਾ ਬੂਟਾ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਹਉਮੈ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਬੰਦੇ ਹਨੇਰੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਵਰਗੇ ਕਾਲੇ ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ, ਮਾਨੋ, ਬਾਂਸ ਹਨ ਜੋ ਚੰਦਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਚੰਦਨ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਖਹਿ ਖਹਿ ਕੇ ਸੜਦੇ ਹਨ ।

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੩ ਤੋਂ ੪੦ ਤਕ

ਕਬੀਰ ਦੀਨੁ ਗਵਾਇਆ ਦੁਨੀ ਸਿਉ ਦੁਨੀ ਨ ਚਾਲੀ ਸਾਥਿ ॥ ਪਾਇ ਕੁਹਾੜਾ ਮਾਰਿਆ ਗਾਫਲਿ ਅਪੁਨੈ ਹਾਥਿ ॥੧੩॥ {ਪੰਨਾ 1365}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੀਨੁ—ਮਜ਼ਹਬ, ਧਰਮ । ਸਿਉ—ਦੀ ਖ਼ਤਾਰ, ਵਾਸਤੇ । ਪਾਇ—ਪੈਰ ਉਤੇ । ਗਾਫਲਿ—ਗਾਫਲਿ (ਮਨੁੱਖ) ਨੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਗਾਫਲ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ‘ਦੁਨੀਆ’ (ਦੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ) ਦੀ ਖ਼ਤਰ ‘ਦੀਨ’ ਗਵਾ ਲਿਆ, (ਅਖ਼ੀਰ ਵੇਲੇ ਇਹ) ਦੁਨੀਆ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਹ ਤੁਰੀ । (ਸੋ) ਲਾ-ਪਰਵਾਹ ਬੰਦੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਉਤੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਹੱਥ ਨਾਲ ਕੁਹਾੜਾ ਮਾਰ ਲਿਆ (ਭਾਵ, ਆਪਣਾ ਨੁਕਸਾਨ ਆਪ ਹੀ ਕਰ ਲਿਆ) ।੧੩।

ਕਬੀਰ ਜਹ ਜਹ ਹਉ ਫਿਰਿਓ ਕਉਤਕ ਠਾਓ ਠਾਇ ॥ ਇਕ ਰਾਮ ਸਨੇਹੀ ਬਾਹਰਾ ਉਜਰੁ ਮੇਰੈ ਭਾਂਇ ॥੧੪॥ {ਪੰਨਾ 1365}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਹ ਜਹ—ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ । ਹਉ—ਮੈਂ । ਕਉਤਕ—ਤਮਾਸ਼ੇ, ਰੰਗ—ਤਮਾਸ਼ੇ । ਠਾਓ ਠਾਇ—ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੇ, ਹਰੇਕ ਥਾਂ । ਸਨੇਹੀ—ਸਨੇਹ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਬਾਹਰਾ—ਬਿਨ, ਬਗ਼ੈਰ । ਉਜਰੁ—ਉਜਾੜ ਥਾਂ । ਮੇਰੈ ਭਾਂਇ—ਮੇਰੇ ਭਾ ਦਾ । ਰਾਮ ਸਨੇਹੀ—ਰਾਮ ਨਾਲ ਸਨੇਹ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਮੈਂ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਥਾਂ ਥਾਂ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਵਾਲੇ ਰੰਗ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਹੀ (ਵੇਖੇ ਹਨ); ਪਰ ਮੇਰੇ ਭਾ ਦਾ ਉਹ ਥਾਂ ਉਜਾੜ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਸੰਤ) ਕੋਈ ਨਹੀਂ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਹੀ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਵੇਖੀ ਹੈ ‘ਦੀਨ’ ਦਾ ਨਾਮ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ) ।੧੪।

ਕਬੀਰ ਸੰਤਨ ਕੀ ਝੁੰਗੀਆ ਭਲੀ ਭਠਿ ਕੁਸਤੀ ਗਾਉ ॥ ਆਗਿ ਲਗਉ ਤਿਹ ਧਉਲਹਰ ਜਿਹ ਨਾਹੀ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਉ ॥੧੫॥ {ਪੰਨਾ 1365}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਝੁੰਗੀਆ—ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਝੁੰਗੀ, ਭੇੜੀ ਜਿਹੀ ਕੁੱਲੀ । ਭਲੀ—ਸੋਹਣੀ । ਭਠਿ—ਭੱਠੀ (ਵਰਗਾ) । ਗਾਉ—ਪਿੰਡ । ਕੁਸਤੀ—ਕੁਸਤੀ, ਬੇਈਮਾਨ, ਖੋਟਾ ਮਨੁੱਖ । ਆਗਿ—ਹੁਕਮੀ ਭਵਿੱਖਤ, ਅੱਠ ਪੁਰਖ, ਇੱਕ-ਵਚਨ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ ‘ਭਿਜਉ ਸਿਜਉ ਕੰਬਲੀ, ਅਲਹ ਵਰਸਉ ਮੇਹ’ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ ‘ਭਿਜਉ’ ਅਤੇ ‘ਵਰਸਉ’ ਹਨ) । ਤਿਹ ਧਉਲਹਰ—ਉਸ ਮਹਲ-ਮਾੜੀ ਨੂੰ । ਜਿਹ—ਜਿਸ (ਧਉਲਹਰ) ਵਿਚ । ਕੋ—ਦਾ । ਨਾਉ—ਨਾਮ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਭੈੜੀ ਜਿਹੀ ਕੁੱਲੀ ਭੀ (ਮੈਨੂੰ) ਸੌਹਣੀ (ਲੱਗਦੀ) ਹੈ, (ਉਥੇ 'ਦੀਨ' ਵਿਹਾੜੀਦਾ ਹੈ) ਪਰ ਖੋਟੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਪਿੰਡ (ਸੜਦੀ) ਭੱਠੀ ਵਰਗਾ (ਜਾਣੋ) (ਉਥੇ ਹਰ ਵੇਲੇ 'ਦੁਨੀਆ' ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਬਲ ਰਹੀ ਹੈ) । ਜਿਸ ਮਹਲ-ਮਾੜੀ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰੀਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਈ ਅੱਗ ਲੱਗੇ (ਮੈਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਮਹਲ-ਮਾੜੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ) । ੧੫।

ਕਬੀਰ ਸੰਤ ਮੂਏ ਕਿਆ ਰੋਈਐ ਜੋ ਅਪੁਨੇ ਗ੍ਰਿਹਿ ਜਾਇ ॥ ਰੋਵਹੁ ਸਾਕਤ ਬਾਪੁਰੇ ਜੁ ਹਾਟੈ ਹਾਟ ਬਿਕਾਇ ॥੧੬॥ {ਪੰਨਾ 1365}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਿਆ ਰੋਈਐ—ਰੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂ ਰੋਣਾ ਹੋਇਆ? ਗ੍ਰਿਹਿ—ਘਰ ਵਿਚ । ਅਪੁਨੇ ਗ੍ਰਿਹਿ—ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ, ਉਸ ਘਰ ਵਿਚ ਜੋ ਨਿਰੋਲ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੱਢੇਗਾ ਨਹੀਂ । ਜਾਇ—ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਾਕਤ—ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਾ ਹੋਇਆ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਜੀਵ, ਜੋ 'ਦੁਨੀਆ' ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ 'ਦੀਨ' ਗਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਬਾਪੁਰਾ—ਵਿਚਾਰਾ, ਬਦਨਸੀਬ, ਮੰਦ ਭਾਗੀ । ਰੋਵਹੁ—ਅਫ਼ਸੋਸ ਕਰੋ । ਜੁ—ਜੋ । ਹਾਟੈ ਹਾਟ—ਹੱਟੀ ਹੱਟੀ ਤੇ, ਹਰੇਕ ਹੱਟੀ ਤੇ, ਇਕ ਹੱਟੀ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਹੱਟੀ ਤੇ । ਬਿਕਾਇ—ਵਿਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਕੀਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵੱਟੇ ਭਵਾਂਈਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਕਿਸੇ ਸੰਤ ਦੇ ਮਰਨ ਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸੰਤ ਤਾਂ ਉਸ ਘਰ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੱਢੇਗਾ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ, ਉਹ ਸੰਤ 'ਦੀਨ' ਦਾ ਵਪਾਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਅੱਪੜਦਾ ਹੈ); (ਜੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ) ਉਸ ਮੰਦ-ਭਾਗੀ (ਦੇ ਮਰਨ) ਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਕਰੋ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਮੰਦ-ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਵੱਟੇ) ਹਰੇਕ ਹੱਟੀ ਤੇ ਵਿਕਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਸਾਰੀ 'ਦੁਨੀਆ' ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਭਟਕਣ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਕਈ ਜੁਨਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦਾ ਹੈ) । ੧੬।

ਕਬੀਰ ਸਾਕਤੁ ਐਸਾ ਹੈ ਜੈਸੀ ਲਸਨ ਕੀ ਖਾਨਿ ॥ ਕੋਨੇ ਬੈਠੇ ਖਾਈਐ ਪਰਗਟ ਹੋਇ ਨਿਦਾਨਿ ॥੧੭॥ {ਪੰਨਾ 1365}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਾਕਤੁ—ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ, 'ਦੁਨੀਆ' ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ 'ਦੀਨ' ਨੂੰ ਗਵਾਉਣ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ । ਲਸਨ—ਥੋਮ । ਖਾਨਿ—ਕੋਠੀ, ਸਟੋਰ । ਕੋਨੇ—(ਕਿਸੇ ਘਰ ਦੀ) ਨੁੱਕਰ ਵਿਚ, ਕਿਤੇ ਲੁਕਵੇਂ ਥਾਂ । ਬੈਠੇ—ਬੈਠਿ, ਬਹਿ ਕੇ । ਪਰਗਟ ਹੋਇ—ਉੱਘੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਨਸ਼ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਨਿਦਾਨਿ—ਓੜਕ ਨੂੰ, ਆਖ਼ਰ ਨੂੰ, ਜ਼ਰੂਰ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਾ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਜੋ 'ਦੁਨੀਆ' ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ 'ਦੀਨ' ਨੂੰ ਗਵਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ) ਉਸ ਨੂੰ ਇਉਂ ਸਮਝੋ ਜਿਵੇਂ ਥੋਮ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਕੋਠੜੀ ਹੈ । ਥੋਮ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਲੁਕਵੇਂ ਥਾਂ ਭੀ ਬਹਿ ਕੇ ਖਾ ਲਈਏ, ਤਾਂ ਭੀ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ (ਆਪਣੀ ਬੋ ਤੋਂ) ਉੱਘੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਸਾਕਤ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਭੀ ਜਦੋਂ ਨਿਕਲਣਗੇ ਮੰਦੇ ਬਚਨ ਹੀ ਨਿਕਲਣਗੇ) । ੧੭।

ਕਬੀਰ ਮਾਇਆ ਡੋਲਨੀ ਪਵਨੁ ਝਕੋਲਨਹਾਰੁ ॥ ਸੰਤਹੁ ਮਾਖਨੁ ਖਾਇਆ ਛਾਛਿ ਪੀਐ ਸੰਸਾਰੁ ॥੧੮॥ {ਪੰਨਾ 1365}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਾਇਆ—'ਦੁਨੀਆ' । ਡੋਲਨੀ—ਚਾਟੀ, ਦੁੱਧ ਦੀ ਚਾਟੀ । ਪਵਨੁ—ਹਵਾ, ਸੁਆਸ ।

ਝਕੋਲਨਹਾਰ—ਉਹ ਚੀਜ਼ ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੁੱਧ ਰਿੜਕੀਦਾ ਹੈ, ਮਧਾਣੀ । ਸੰਤਹੁ—ਸੰਤਾਂ ਨੇ, ਉਹਨਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਜੋ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ‘ਦੀਨ’ ਨੂੰ ਗੁਆਚਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ । ਛਾਛਿ—ਲੱਸੀ । ਸੰਸਾਰ—‘ਦੁਨੀਆ’ ਦਾ ਵਪਾਰੀ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਇਸ ‘ਦੁਨੀਆ’ (‘ਮਾਇਆ’) ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਦੀ ਭਰੀ ਚਾਟੀ ਸਮਝੋ, (ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦਾ) ਸੁਆਸ ਸੁਆਸ (ਉਸ ਚਾਟੀ ਨੂੰ ਰਿੜਕਣ ਲਈ) ਮਧਾਣੀ ਮਿਥ ਲਵੋ । (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੁੱਧ ਰਿੜਕਣ ਦੀ ਜਾਚ ਆ ਗਈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਨੂੰ ਵਣ-ਜਿਆ ਪਰ ‘ਦੀਨ’ ਭੀ ਗੁਆਚਣ ਨਾਹ ਦਿੱਤਾ) ਉਹਨਾਂ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨੇ (ਇਸ ਰੇੜਕੇ ਵਿਚੋਂ) ਮੱਖਣ (ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਤੇ) ਖਾਧਾ (ਭਾਵ; ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦਾ ਅਸਲ ਮਨੋਰਥ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਰਿੜਕਣ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਹੈ ਮੱਖਣ ਕੱਢਣਾ); ਪਰ ਨਿਰੀ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਦਾ ਵਪਾਰੀ (ਮਾਨੋ,) ਲੱਸੀ ਹੀ ਪੀ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦਾ ਅਸਲੀ ਮਨੋਰਥ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ) । ੧੮।

ਕਬੀਰ ਮਾਇਆ ਡੋਲਨੀ ਪਵਨੁ ਵਹੈ ਹਿਵ ਧਾਰ ॥ ਜਿਨਿ ਬਿਲੋਇਆ ਤਿਨਿ ਖਾਇਆ ਅਵਰ ਬਿਲੋਵਨਹਾਰ ॥੧੯॥ {ਪੰਨਾ 1365}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਵਹੈ—ਚੱਲਦੀ ਹੈ । ਹਿਵ—ਬਰਫ਼ । ਹਿਵਧਾਰ—ਬਰਫ਼ ਦੀ ਧਾਰ ਵਾਲਾ, ਠੰਢਾ, ਸੀਤਲ । ਪਵਨੁ—ਸੁਆਸ । ਪਵਨੁ ਹਿਵਧਾਰ ਵਹੈ—(ਜਿਸ ਚਾਟੀ ਵਿਚ) ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਆਸ—ਰੂਪ ਮਧਾਣੀ ਚੱਲਦੀ ਹੈ, ਨਾਮ ਦੀ ਠੰਢਕ ਵਾਲੇ ਸੁਆਸਾਂ ਦੀ ਮਧਾਣੀ ਹਿਲਦੀ ਹੈ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ । ਬਿਲੋਇਆ—(ਇਸ ਮਧਾਣੀ ਨਾਲ) ਰਿੜਕਿਆ ਹੈ । ਅਵਰ—ਹੋਰ ਲੋਕ । ਬਿਲੋਵਨਹਾਰ—ਨਿਰੇ ਰਿੜਕ ਹੀ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਇਹ ‘ਦੁਨੀਆ’ (ਮਾਇਆ) ਮਾਨੋ, ਦੁੱਧ ਦੀ ਚਾਟੀ ਹੈ, (ਇਸ ਚਾਟੀ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੀ) ਠੰਢਕ ਵਾਲੇ ਸੁਆਸ, ਮਾਨੋ, ਮਧਾਣੀ ਹਿਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਜਿਸ (ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ) ਨੇ (ਇਸ ਮਧਾਣੀ ਨਾਲ ਦੁੱਧ) ਰਿੜਕਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੇ (ਮੱਖਣ) ਖਾਧਾ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਦੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਨਿਰਾ ਰਿੜਕ ਹੀ ਰਹੇ ਹਨ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੱਖਣ ਖਾਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ) (ਭਾਵ, ਜੋ ਲੋਕ ਨਿਰਬਾਹ-ਮਾੜ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸੁਆਸ ਸੁਆਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸ਼ਾਂਤੀ-ਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦਾ ਅਸਲ ਮਨੋਰਥ ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਜੋ ਲੋਕ ‘ਦੀਨ’ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਨਿਰੀ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਪਿੱਛੇ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਜੀਵਨ ਅਜਾਈਂ ਗੰਵਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੧੯।

ਕਬੀਰ ਮਾਇਆ ਚੋਰਟੀ ਮੁਸਿ ਮੁਸਿ ਲਾਵੈ ਹਾਟਿ ॥ ਏਕੁ ਕਬੀਰਾ ਨਾ ਮੁਸੈ ਜਿਨਿ ਕੀਨੀ ਬਾਰਹ ਬਾਟ ॥੨੦॥ {ਪੰਨਾ 1365}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਚੋਰਟੀ—(ਲਫ਼ਜ਼ ‘ਚੋਰ’ ਤੋਂ ‘ਚੋਰਟਾ’ ਅਲਪਾਰਥਕ ਨਾਂਵ ਪੁਲਿੰਗ ਹੈ, ‘ਚੋਰਟੀ’ ਇਸ ਦਾ ਇਸਤ੍ਰੀਲਿੰਗ ਹੈ) ਚੰਦਰੀ ਜਿਹੀ, ਚੋਰ, ਠਗਣੀ, ਮੋਮੋ-ਠਗਣੀ । ਮੁਸਿ—ਠੱਗ ਕੇ । ਮੁਸਿ ਮੁਸਿ—ਸਦਾ ਠੱਗ ਠੱਗ ਕੇ । ਲਾਵੈ ਹਾਟਿ—ਹੱਟੀ ਸਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਨਾ ਮੁਸੈ—ਨਹੀਂ ਠੱਗਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ ਨੇ । ਬਾਰਹ ਬਾਟ—ਬਾਰਾਂ ਟੋਟੇ, ਬਾਰਾਂ ਵੰਡੀਆਂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਇਹ ਦੁਨੀਆ, ਇਹ ਮਾਇਆ, ਮੋਮੋ-ਠੱਗਣੀ ਹੈ (ਜੋ ਲੋਕ ‘ਦੀਨ’ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਨਿਰੀ

‘ਦੁਨੀਆ’ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਭਟਕ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਠੱਗ ਠੱਗ ਕੇ ਇਹ ਮਾਇਆ ਆਪਣੀ ਹੱਟੀ (ਹੋਰ ਹੋਰ) ਸਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਹੇ ਕਬੀਰ! ਸਿਰਫ਼ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਦੀ ਠੱਗੀ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਬਾਰਾਂ ਵੰਡੀਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ (ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਠੱਗੀ ਨੂੰ ਭੰਨ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ) ।੨੦।

ਕਬੀਰ ਸੁਖੁ ਨ ਏਹੰ ਜੁਗਿ ਕਰਹਿ ਜੁ ਬਹੁਤੈ ਮੀਤ ॥ ਜੋ ਚਿਤੁ ਰਾਖਹਿ ਏਕ ਸਿਉ ਤੇ ਸੁਖੁ ਪਾਵਹਿ ਨੀਤ ॥੨੧॥ {ਪੰਨਾ 1365}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਏਹੰ ਜੁਗਿ—ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਵਿਚ, ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਪਾ ਕੇ । ਕਰਹਿ ਜੁ—ਤੂੰ ਜੋ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ । ਬਹੁਤੈ ਮੀਤ—(ਕਿਤੇ ਪੁਤ੍ਰ, ਕਿਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਕਿਤੇ ਧਨ, ਕਿਤੇ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਆਦਿਕ) ਕਈ ਯਾਰ । ਏਕ ਸਿਉ—ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ । ਰਾਖਹਿ—ਜੋੜ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਤੇ—ਉਹ ਬੰਦੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (‘ਦੀਨ’ ਵਿਸਾਰ ਕੇ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਤੂੰ ਜੋ ਪੁਤ੍ਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਧਨ ਮਿਲਖ ਆਦਿਕ) ਕਈ ਮਿਤ੍ਰ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਵਿਚ (ਇਹਨਾਂ ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ) ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ । ਸਿਰਫ਼ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਸੁਖ ਮਾਣਦੇ ਹਨ ਜੋ (‘ਦੁਨੀਆ’ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਹੋਏ ਭੀ) ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਮਨ ਜੋੜ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ।੨੧।

ਕਬੀਰ ਜਿਸੁ ਮਰਨੇ ਤੇ ਜਗੁ ਡਰੈ ਮੇਰੇ ਮਨਿ ਆਨੰਦੁ ॥ ਮਰਨੇ ਹੀ ਤੇ ਪਾਈਐ ਪੂਰਨੁ ਪਰਮਾਨੰਦੁ ॥੨੨॥ {ਪੰਨਾ 1365}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਰਨੇ ਤੇ—ਮਰਨ ਤੋਂ; ਪੁਤ੍ਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਧਨ ਮਿਲਖ ਆਦਿਕ ਨਾਲੋਂ ਮੋਹ ਤੋੜਨ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ, ‘ਦੁਨੀਆ’ ਦੇ ਮੋਹ ਵਲੋਂ ਮਰਨ ਤੋਂ, ‘ਦੁਨੀਆ’ ਨਾਲੋਂ ਮੋਹ ਤੋੜਨ ਤੋਂ । ਜਗੁ ਡਰੈ—ਜਗਤ ਡਰਦਾ ਹੈ, ਜਗਤ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਗਤ ਝੱਕਦਾ ਹੈ । ਆਨੰਦੁ—ਖੁਸ਼ੀ । ਮਰਨੇ ਹੀ ਤੇ—ਪੁਤ੍ਰਾਦਿਕ ਬਹੁਤੇ ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਮੋਹ ਤੋੜਿਆਂ ਹੀ । ਪਰਮਾਨੰਦੁ—ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਰਮ ਆਨੰਦ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਜੋ ਉੱਚੀ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- (‘ਦੁਨੀਆ’ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ‘ਦੀਨ’ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਪੁਤ੍ਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਦਿਕ ਕਈ ਮਿਤ੍ਰ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸੁਖ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਆਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਮੋਹ ਤੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ; ਪਰ) ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜਿਸ (ਮੋਹ ਦੇ ਤਿਆਗ-ਰੂਪ) ਮੌਤ ਤੋਂ ਜਗਤ ਝੱਕਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ‘ਦੁਨੀਆ’ ਦੇ ਇਸ ਮੋਹ ਵਲੋਂ ਮਰਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਤੇ ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ ।੨੨।

ਰਾਮ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਇ ਕੈ ਕਬੀਰਾ ਗਾਂਠਿ ਨ ਖੋਲ੍ ॥ ਨਹੀ ਪਟਣੁ ਨਹੀ ਪਾਰਖੂ ਨਹੀ ਗਾਹਕੁ ਨਹੀ ਮੋਲੁ ॥੨੩॥ {ਪੰਨਾ 1365}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਦਾਰਥੁ—ਸੋਹਣੀ ਵਸਤ । ਪਾਇ ਕੈ—ਹਾਸਲ ਕਰ ਕੇ, ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ । ਪਟਣੁ—ਸ਼ਹਰ । ਪਾਰਖੂ—ਪਰਖ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਕਦਰ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ । ਗਾਹਕੁ—ਖਰੀਦਣ ਵਾਲਾ । ਮੋਲੁ—(‘ਮਰਨੇ ਹੀ ਤੇ ਪਾਈਐ’) ‘ਦੁਨੀਆ’ ਨਾਲੋਂ ਮੋਹ ਦੀ ਤਿਆਗ-ਰੂਪ ਕੀਮਤ ।

ਅਰਥ:- (ਜਿਧਰ ਤੱਕੋ, ‘ਦੁਨੀਆ’ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਹੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਹੈ; ਸੋ) ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ) ਜੇ

ਤੈਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸੋਹਣੀ ਵਸਤ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਗਠੜੀ ਹੋਰਨਾਂ ਅੱਗੇ ਨਾਹ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਫਿਰ । (ਜਗਤ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਮਸਤ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ-ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਖਰੀਦਣ ਲਈ) ਨਾਹ ਕੋਈ ਮੰਡੀ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਇਸ ਵਸਤ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨਾਹ ਇਹ ਕੋਈ ਵਸਤ ਖਰੀਦਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਾਹ ਕੋਈ ਇਤਨੀ ਕੀਮਤ ਹੀ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੈ (ਕਿ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਨਾਲੋਂ ਪ੍ਰੀਤਿ ਤੋੜੇ) ।੨੩।

ਕਬੀਰ ਤਾ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਿ ਜਾ ਕੋ ਠਾਕੁਰੁ ਰਾਮੁ ॥ ਪੰਡਿਤ ਰਾਜੇ ਭੂਪਤੀ ਆਵਹਿ ਕਉਨੇ ਕਾਮ ॥੨੪॥ {ਪੰਨਾ 1365}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਾ ਸਿਉ—ਉਸ (ਸਤਸੰਗੀ) ਨਾਲ । ਜਾ ਕੋ—ਜਿਸ ਦਾ (ਆਸਰਾ-ਪਰਨਾ) । ਠਾਕੁਰੁ—ਪਾਲਕ । ਭੂਪਤਿ—(ਭੂ—ਧਰਤੀ । ਪਤੀ—ਖਸਮ) ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਰਾਜੇ । ਕਉਨੇ ਕਾਮ ਆਵਹਿ—ਕਿਸ ਕੰਮ ਆਉਂਦੇ ਹਨ? ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ; ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਨਿਬਾਹੁੰਦੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਉਸ (ਸਤਸੰਗੀ) ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਬਣਾ ਜਿਸ ਦਾ (ਆਸਰਾ-ਪਰਨਾ) ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਪਾਲਕ ਹੈ, (‘ਰਾਮ ਪਦਾਰਥ’ ਦੇ ਵਣਜਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਬਣੀ ਹੋਈ ਪ੍ਰੀਤਿ ਤੋੜ ਨਿਭ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਰਾਜ ਭੁਇੰ ਆਦਿਕ ਦਾ ਮਾਣ ਹੈ, ਜੋ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਹਨ ਉਹ) ਪੰਡਿਤ ਹੋਣ ਚਾਹੇ ਰਾਜੇ ਹੋਣ ਚਾਹੇ ਬੜੀ ਭੁਇੰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ।੨੪।

ਕਬੀਰ ਪ੍ਰੀਤਿ ਇਕ ਸਿਉ ਕੀਏ ਆਨ ਦੁਬਿਧਾ ਜਾਇ ॥ ਭਾਵੈ ਲਾਂਬੇ ਕੇਸ ਕਰੁ ਭਾਵੈ ਘਰਿ ਮੁਡਾਇ ॥੨੫॥ {ਪੰਨਾ 1365}

ਨੋਟ:- ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੩ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਚੱਲਿਆ ਹੈ ਜੋ ‘ਦੀਨ’ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਨਿਰਾ ‘ਦੁਨੀ’ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ; ਇਹ ਮਜ਼ਮੂਨ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰਬਰ ੪੦ ਤਕ ਅੱਪੜਦਾ ਹੈ । ਪਿਛਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਦਿਆ ਰਾਜ ਭੁਇੰ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਸਰਾ-ਪਰਨਾ ਬਣਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ-ਮਿੱਤ੍ਰਤਾ ਭੀ ਇਤਬਾਰ-ਜੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ‘ਦੁਨੀ’ ਵਾਲਾ ਆਸਰਾ ਕੱਚਾ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੁਚਿੱਤਾ-ਪਨ ਸਹਿਮ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਤੇ ਹੁਣ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ‘ਦੁਬਿਧਾ’ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕੋ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ—‘ਦੁਨੀ’ ਦੇ ਥਾਂ ‘ਦੀਨ’ ਨਾਲ ਪਿਆਰ, ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਿ । ਲੰਮੀਆਂ ਜਟਾਂ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਰੋਡ-ਮੋਡ ਸੰਨਿਆਸੀ ਵੇਖ ਕੇ ਇਕ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਤਾਂ ‘ਦੁਨੀ’ ਛੱਡ ਕੇ ‘ਦੀਨ’ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ‘ਦੁਬਿਧਾ’ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਭੇਖ ਜਾਂ ਬਾਹਰਲਾ ਤਿਆਗ ‘ਦੁਨੀ’ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੀ ਕਾਰੀ ਨੁਸਖਾ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਆਨ—ਹੋਰ, ‘ਦੁਨੀਆ’ ਵਾਲੀ । ਦੁਬਿਧਾ—ਦੁਚਿੱਤਾ-ਪਨ, ਸਹਿਮ । ਜਾਇ—ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਭਾਵੈ—ਚਾਹੇ । ਲਾਂਬੇ ਕੇਸ ਕਰੁ—(ਸੁਆਹ ਮਲ ਮਲ ਕੇ) ਜਟਾਂ ਵਧਾ ਲੈ (ਤੇ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਹਰ ਡੇਰਾ ਜਾ ਕਰ) । ਘਰਿ ਮੁਡਾਇ—ਸਿਰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਮੁਨਾ ਕੇ ਰੋਡ ਮੋਡ ਸਾਧੂ ਬਣ ਕੇ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਤਿਆਗ ਦੇਹ । ਕੀਏ—ਜੇ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (‘ਦੁਨੀਆ’ ਵਾਲਾ) ਹੋਰ ਹੋਰ ਸਹਿਮ ਤਦੋਂ ਹੀ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾਇਆ ਜਾਏ । (ਜਦ ਤਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਹੀਂ ਜੋੜੀ ਜਾਂਦੀ, ‘ਦੁਨੀਆ’ ਵਾਲੀ

‘ਦੁਬਿਧਾ’ ਮਿਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ) ਚਾਹੇ (ਸੁਆਹ ਮਲ ਕੇ) ਲੰਮੀਆਂ ਜਟਾਂ ਰਖ ਲੈ, ਚਾਹੇ ਉੱਕਾ ਹੀ ਸਿਰ ਰੋਡ-ਮੋਡ ਕਰ ਲੈ (ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਜਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਡੇਰਾ ਲਾ ਲੈ) ।੨੫।

ਨੋਟ:- ਪਿਛਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਨਿਰੋਲ ਦੁਨੀਆਦਾਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਇਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਤਿਆਗ ਗਏ ਹਨ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਅਜੇ ‘ਖਾਲਸੇ’ ਵਾਂਗ ਕੋਈ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਪੰਥ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਕੋਈ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ । ਇਥੇ ਜਟਾਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ।

ਕਬੀਰ ਜਗੁ ਕਾਜਲ ਕੀ ਕੋਠਰੀ ਅੰਧ ਪਰੇ ਤਿਸ ਮਾਹਿ ॥ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨ ਕਉ ਪੈਸਿ ਜੁ ਨੀਕਸਿ ਜਾਹਿ ॥੨੬॥ {ਪੰਨਾ 1365}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਗੁ—ਜਗਤ, ‘ਦੁਨੀਆ’ ਦਾ ਮੋਹ । ਅੰਧ—ਅੰਨ੍ਹੇ ਮਨੁੱਖ, ਉਹ ਬੰਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ‘ਦੀਨ’ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ । ਤਿਸ ਮਹਿ—ਉਸ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ (ਜਿਥੇ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਕਾਲਖ ਹੈ) । ਕਾਜਲ—ਕਾਲਖ । ਬਲਿਹਾਰੀ—ਸਦਕੇ । ਹਉ—ਮੈਂ । ਪੈਸਿ—ਪੈ ਕੇ, ਡਿੱਗ ਕੇ, ਵਸ ਕੇ । ਨੀਕਸਿ ਜਾਹਿ—ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ‘ਦੁਨੀਆ’ ਦਾ ਮੋਹ, ਮਾਨੋ, ਇਕ ਐਸੀ ਕੋਠੜੀ ਹੈ ਜੋ ਕਾਲਖ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ; ਇਸ ਵਿਚ ਉਹ ਬੰਦੇ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਹਨ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ‘ਦੀਨ’ ਦੀ ਸੂਝ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਪੰਡਿਤ ਰਾਜੇ ਭੂਪਤੀ ਹਨ, ਚਾਹੇ ਜਟਾਧਾਰੀ ਸੰਨਿਆਸੀ ਆਦਿਕ ਤਿਆਗੀ ਹਨ) । ਪਰ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਇਸ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਕੇ ਮੁੜ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ—(ਜੋ ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾ ਕੇ ‘ਦੁਨੀ’ ਦੇ ਮੋਹ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦੇਂਦੇ ਹਨ) ।੨੬।

ਨੋਟ:- ਪੰਡਿਤ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਭੂਪਤੀ ਹੋਵੇ, ਵਿੱਦਿਆ ਜਾਂ ਬੇਅੰਤ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਕਾਲਖ-ਭਰੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਡਿਗਣੋਂ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਪਰ ਇਹ ਭੀ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ ਕਿ ਜਟਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਸੰਨਿਆਸੀ ਆਦਿਕ ਸਾਧੂ, ਜੋ ਅਸਾਨੂੰ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗੀ ਜਾਪਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕੱਜਲ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਡਿੱਗਣ ਤੋਂ ਬਚੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਹ ਜ਼ਾਹਰਾ ਤਿਆਗ ਬਚਾਣ-ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੀ ਵਸੀਲਾ ਹੈ ।

ਕਬੀਰ ਇਹੁ ਤਨੁ ਜਾਇਗਾ ਸਕਹੁ ਤ ਲੇਹੁ ਬਹੋਰਿ ॥ ਨਾਂਗੇ ਪਾਵਹੁ ਤੇ ਗਏ ਜਿਨ ਕੇ ਲਾਖ ਕਰੋਰਿ ॥੨੭॥ {ਪੰਨਾ 1365}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਾਇਗਾ—ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਇਗਾ । ਸਕਹੁ—(ਜੇ ਬਹੋਰਿ) ਸਕਹੁ, ਜੇ ਨਾਸ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਸਕਦੇ ਹੋ । ਤ—ਤਾਂ । ਲੇਹੁ ਬਹੋਰਿ—ਰੋਕ ਲਵੋ, ਬਚਾ ਲਵੋ । ਤੇ—ਉਹ ਬੰਦੇ । ਨਾਂਗੇ ਪਾਵਹੁ—ਨੰਗੀ ਪੈਰੀਂ, ਕੰਗਾਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ । ਜਿਨ ਕੇ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਇਗਾ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਸ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਬਚਾ ਲਵੋ (ਭਾਵ, ਕੋਈ ਭੀ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਨਾਸ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਨਾਸ ਹੋਵੇਗਾ) । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਪਾਸ ਲੱਖਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਜਮ੍ਹਾ ਸਨ, ਉਹ ਭੀ ਇਥੋਂ ਨੰਗੀ ਪੈਰੀਂ ਹੀ (ਭਾਵ, ਕੰਗਾਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ) ਚਲੇ ਗਏ (ਸਾਰੀ ਉਮਰ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਭਟਕਦੇ ਰਹੇ, ‘ਦੀਨ’ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤਾ;

ਆਖਰ ਇਹ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਤਾਂ ਇਥੇ ਰਹਿ ਗਈ, ਇਥੋਂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਨਿਰੋਲ ਕੰਗਾਲ ਹੋ ਕੇ ਤੁਰੇ) 122।

ਕਬੀਰ ਇਹੁ ਤਨੁ ਜਾਇਗਾ ਕਵਨੈ ਮਾਰਗਿ ਲਾਇ ॥ ਕੈ ਸੰਗਤਿ ਕਰਿ ਸਾਧ ਕੀ ਕੈ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਇ ॥੨੮॥ {ਪੰਨਾ 1365}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਵਨੈ ਮਾਰਗ—ਕਿਸੇ ਰਸਤੇ ਤੇ, ਕਿਸੇ ਆਹਰੇ, ਕਿਸੇ ਉਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਜੋ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੋਵੇ । ਕੈ—ਜਾਂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਇਹ ਸਰੀਰ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਇਗਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ (ਉਸ) ਕੰਮ ਵਿਚ ਜੋੜ (ਜੋ ਤੇਰੇ ਲਈ ਲਾਹੇਵੰਦਾ ਹੋਵੇ); ਸੋ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰ (‘ਦੁਨੀ’ ਤਾਂ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ‘ਦੀਨ’ ਹੀ ਸਾਥੀ ਬਣਦਾ ਹੈ) ।੨੮।

ਨੋਟ:- ਇਥੇ ਲਫਜ਼ ‘ਕੈ’ ਤੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ‘ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ’ ਅਤੇ ‘ਹਰਿ ਗੁਨ’ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਚੁਣਨੀ ਹੈ ਇਥੇ ਭਾਵ ਇਉਂ ਹੈ—ਬੱਸ! ਦੋ ਹੀ ਲਾਹੇਵੰਦ ਕੰਮ ਹਨ, ‘ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ’ ਜਾਂ ‘ਹਰਿ ਗੁਨ’, ਤੀਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਸੋ ਇਥੇ ‘ਜਾਂ’ ਤੋਂ ਭਾਵ ‘ਅਤੇ’ ਦਾ ਲੈਣਾ ਹੈ ।

ਕਬੀਰ ਮਰਤਾ ਮਰਤਾ ਜਗੁ ਮੂਆ, ਮਰਿ ਭੀ ਨ ਜਾਨਿਆ ਕੋਇ ॥ ਐਸੇ ਮਰਨੇ ਜੋ ਮਰੈ, ਬਹੁਰਿ ਨ ਮਰਨਾ ਹੋਇ ॥੨੯॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੬੫-੧੩੬੬)

ਨੋਟ:- ‘ਐਸੇ ਮਰਨੇ ਜੋ ਮਰੈ’ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਇਥੇ ਸਾਫ਼ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ‘ਐਸੇ ਮਰਨੇ’ ਤੋਂ ਕੀਹ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਉਂਵ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੮ ਵਿਚ ਉਹ ਦੱਸ ਆਏ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਨਾਸਵੰਤ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰਨ ਲਈ ‘ਸੰਗਤਿ ਕਰਿ ਸਾਧ ਕੀ, ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਇ’ । ਲਫਜ਼ ‘ਐਸੇ’ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰੀ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਭਟਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ; ਫਿਰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਹ ਸਹਿਮ ਭੀ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਰਾਸ-ਪੂੰਜੀ ਹਥੋਂ ਚਲੀ ਨਾ ਜਾਏ, ਜਾਂ, ਇਸ ਜੋੜੀ ਹੋਈ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਨਾਹ ਛੱਡਣਾ ਪੈ ਜਾਏ, ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੌਤ ਦਾ ਨਗਾਰਾ ਨਾਹ ਆ ਵੱਜੇ । ਸੋ, ਨਿਰੀ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਦਾ ਗਾਹਕ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਨ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰੀ ਅਣ-ਆਈ ਮੌਤੇ ਹੀ ਪਿਆ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਸਹਿਮ ਨਾਲ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਸ ਦਾ ਸਾਹ ਸੁੱਕਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ‘ਮਾਰਗ’ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ‘ਸੰਗਤਿ ਕਰਿ ਸਾਧ ਕੀ, ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਇ’ । ਉਸੇ ਖ਼ਿਆਲ ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਇਸ਼ਾਰੇ-ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ‘ਐਸੇ ਮਰਨੇ ਜੋ ਮਰੈ’ ।

ਇਸ ‘ਐਸੇ ਮਰਨੇ ਜੋ ਮਰੈ’ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਵੇਖੋ ਬਿਹਾਗੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਪਉੜੀ ਨੰ: ੧੭ ।

ਕਬੀਰ ਮਰਤਾ ਮਰਤਾ ਜਗੁ ਮੂਆ ਮਰਿ ਭੀ ਨ ਜਾਨਿਆ ਕੋਇ ॥ ਐਸੇ ਮਰਨੇ ਜੋ ਮਰੈ ਬਹੁਰਿ ਨ ਮਰਨਾ ਹੋਇ ॥੨੯॥ {ਪੰਨਾ 1366}

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ‘ਐਸੇ ਮਰਨੇ ਜੋ ਮਰੈ’ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਮਝਾਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਇਉਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਮ: ੩ ॥ ਕਿਆ ਜਾਣਾ ਕਿਵ ਮਰਹਗੇ, ਕੈਸਾ ਮਰਣਾ ਹੋਇ ॥ ਜੇਕਰਿ ਸਾਹਿਬ ਮਨਹੁ ਨ ਵੀਸਰੈ, ਤਾ ਸਹਿਲਾ ਮਰਣਾ ਹੋਇ ॥ ਮਰਣੈ ਤੇ ਜਗਤੁ ਡਰੈ, ਜੀਵਿਆ ਲੋੜੈ ਸਭੁ ਕੋਇ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜੀਵਤੁ ਮਰੈ, ਹੁਕਮੈ ਬੂਝੈ ਸੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਐਸੀ ਮਰਨੀ ਜੋ ਮਰੈ, ਤਾ ਸਦ ਜੀਵਣੁ ਹੋਇ ॥੨॥੧੭॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੬੬)

ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਨੋਂ ਨਾਹ ਵਿਸਾਰਨਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ—ਇਹ ਹੈ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਗੂੜ ਭਾਵ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ; ਅਖੀਰ ਤੇ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾ ਕੇ ਕਹਿ ਭੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ:

ਨਾਨਕ ਐਸੀ ਮਰਨੀ ਜੋ ਮਰੈ, ਤਾ ਸਦ ਜੀਵਣੁ ਹੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੬੬)

ਕਬੀਰ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ‘ਐਸੇ ਮਰਨੇ ਜੋ ਮਰੈ’; ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ‘ਨਾਨਕ ਐਸੀ ਮਰਨੀ ਜੋ ਮਰੈ’ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ‘ਬਹੁਰਿ ਨ ਮਰਨਾ ਹੋਇ’; ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸੇ ਖ਼ਿਆਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਟਾ ਕੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ‘ਤਾ ਸਦ ਜੀਵਣੁ ਹੋਇ’ ।

ਖ਼ਿਆਲ ਤੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੀ ਇਹ ਸਾਂਝ ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਈ । ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਹੂ—ਬ—ਹੂ ਮੌਜੂਦ ਸੀ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਖ਼ਿਆਲ ਨੂੰ ਗੂੜ ਜਿਹਾ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਸੋ, ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਗ਼ਲਤ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਇਹ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਗੁਰ—ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਸੀ (ਪੜ੍ਹੋ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਮੁਢਲੀ ਵਿਚਾਰ) ।

ਪਦ ਅਰਥ:— ਮਰਤਾ ਮਰਤਾ—ਮੁੜ ਮੁੜ ਮਰਦਾ, ਰੋਜ਼ ਰੋਜ਼ ਮਰਦਾ, ਹਰ ਰੋਜ਼ ਮੌਤ ਦੇ ਸਹਿਮ ਦਾ ਦਬਾਇਆ ਹੋਇਆ । ਮਰਿ ਨ ਜਾਨਿਆ—(ਮੌਤ ਦੇ ਸਹਿਮ ਵਲੋਂ) ਮਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਨਾਹ ਸਿੱਖੀ, ਮੌਤ ਦਾ ਸਹਿਮ ਮੁਕਾਣ ਦੀ ਜਾਚ ਨਾਹ ਸਿੱਖੀ । ਐਸੇ ਮਰਨੇ ਜੋ ਮਰੈ—ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ ਮਰੇ (ਜਿਵੇਂ ਪਿਛਲੇ ਸਲੋਕ ਨੰ: ੨੮ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ) ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਕਰ ਕੇ ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ ਮਰੇ । ਬਹੁਰਿ—ਮੁੜ ਮੁੜ । ਬਹੁਰਿ ਨ ਮਰਨਾ ਹੋਇ—ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਮੌਤ ਦਾ ਸਹਿਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਅਰਥ:— ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਨਿਰੀ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਦਾ ਵਪਾਰੀ) ਜਗਤ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮੌਤ ਦੇ ਸਹਿਮ ਦਾ ਦਬਾਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਨਿਰੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਵਪਾਰੀ) ਕਿਸੇ ਧਿਰ ਨੂੰ ਭੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਮੌਤ ਦਾ ਇਹ ਸਹਿਮ ਕਿਵੇਂ ਮੁਕਾਇਆ ਜਾਏ । (ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਕਰ ਕੇ) ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਜਿਉਂਦਾ ਹੀ ਮਰਦਾ ਹੈ (‘ਦੁਨੀਆ’ ਵਲੋਂ ਮੋਹ ਤੋੜਦਾ ਹੈ) ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਰ ਇਹ ਸਹਿਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ । ੨੯।

ਕਬੀਰ ਮਾਨਸ ਜਨਮੁ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ ਹੋਇ ਨ ਬਾਰੈ ਬਾਰ ॥ ਜਿਉ ਬਨ ਫਲ ਪਾਕੇ ਭੁਇ ਗਿਰਹਿ ਬਹੁਰਿ ਨ ਲਾਗਹਿ ਡਾਰ ॥੩੦॥ {ਪੰਨਾ 1366}

ਪਦ ਅਰਥ:— ਮਾਨਸ—ਮਨੁੱਖ ਦਾ । ਬਾਰੈ ਬਾਰ—ਬਾਰ ਬਾਰ, ਮੁੜ ਮੁੜ । ਬਨ—ਜੰਗਲ । ਪਾਕੇ—ਪੱਕੇ ਹੋਏ । ਭੁਇ—ਜ਼ਮੀਨ ਉਤੇ । ਗਿਰਹਿ—ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਡਾਰ—ਡਾਲੀ ।

ਅਰਥ:— ਹੇ ਕਬੀਰ! ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, (ਤੇ, ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਨਿਰਾ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਵਿਚ ਲੱਗ ਕੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਹੱਥੋਂ ਗਿਆ) ਤਾਂ ਮੁੜ ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ; ਜਿਵੇਂ ਜੰਗਲ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪੱਕੇ ਹੋਏ ਫਲ (ਜਦੋਂ) ਜ਼ਮੀਨ ਉਤੇ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੁੜ ਡਾਲੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ । ੩੦।

ਨੋਟ:- ਜੰਗਲ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ ਫਲ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਮ ਭੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਤੇ ਮੁੜ ਡਾਲੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ‘ਦੀਨ’ ਨੂੰ ‘ਦੁਨੀ’ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਗਵਾ ਦਿੱਤਾ, ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਸਾਰੀ ਰੱਖੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਜਨਮ ਭੀ ਅਜ਼ਾਈਂ ਗਿਆ, ਤੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਭੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ।

ਕਬੀਰਾ ਤੁਹੀ ਕਬੀਰੁ ਤੂ ਤੇਰੋ ਨਾਉ ਕਬੀਰੁ ॥ ਰਾਮ ਰਤਨੁ ਤਬ ਪਾਈਐ ਜਉ ਪਹਿਲੇ ਤਜਹਿ ਸਰੀਰੁ ॥੩੧॥ {ਪੰਨਾ 1366}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤੁਹੀ ਤੂ—ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ, ਸਿਰਫ਼ ਤੂੰ । ਕਬੀਰੁ—ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ । ਤਜਹਿ—ਜੇ(ਹੇ ਕਬੀਰ!) ਤੂੰ ਛੱਡ ਦੇਵੇਂ । ਸਰੀਰੁ—ਸਰੀਰ ਦਾ ਮੋਹ, ਮੌਤ ਦਾ ਸਹਿਮ, ਦੇਹ-ਅੱਧਿਆਸ ।

ਅਰਥ:- (ਇਸ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦਾ ਅਸਲ ਮਨੋਰਥ ‘ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ’ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਜਾਏ ਜਾਣ; ਸੋ) ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਸਦਾ ਇਉਂ ਆਖ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਹੀ ਨਾਮ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ । (ਪਰ ਇਸ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੇ ਕਬੀਰ!) ਜੇ ਤੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਮੋਹ ਭੀ ਤਿਆਗੋਂ, ਤਦੋਂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-ਰੂਪ ਰਤਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।੩੧।

ਕਬੀਰ ਝੰਖੁ ਨ ਝੰਖੀਐ ਤੁਮਰੋ ਕਹਿਓ ਨ ਹੋਇ ॥ ਕਰਮ ਕਰੀਮ ਜੁ ਕਰਿ ਰਹੇ ਮੇਟਿ ਨ ਸਾਕੈ ਕੋਇ ॥੩੨॥ {ਪੰਨਾ 1366}

ਨੋਟ:- ਪਿਛਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੩੧ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ‘ਜਉ ਪਹਿਲੇ ਤਜਹਿ ਸਰੀਰੁ’ ਦੀ ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਸਰੀਰ ਦਾ ਮੋਹ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਦੀ ਦੌੜ ਭੱਜ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਚਾਹ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਇਆ ਨਾਹ ਇਕੱਠੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਗਿਲੇ-ਗੁਜ਼ਾਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਭੀ ਗਾਵੇ, ਤੇ ਗਿਲੇ-ਗੁਜ਼ਾਰੀਆਂ ਭੀ ਕਰਦਾ ਰਹੇ—ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਫਬਦੀਆਂ । ਇਸ ਨੂੰ ਬੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਆਖੀਦਾ । ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰਾਜਕ ਹੋਣ ਤੇ ਭੀ ਯਕੀਨ ਬੱਝੇ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਝੰਖੁ—ਬੁੜ-ਬੁੜ, ਗਿਲੇ-ਗੁਜ਼ਾਰੀ । ਨ ਹੋਇ—ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਕਰਮ—ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ । ਕਰੀਮ—ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ । ਮੇਟਿ ਨ ਸਾਕੈ—ਘਟਾ-ਵਧਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (‘ਸਰੀਰ ਤਜਣ’ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ) ਗਿਲੇ-ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨਾਹ ਕਰਦੇ ਰਹੀਏ, (‘ਦੁਨੀਆ’ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ) ਜੋ ਕੁਝ ਤੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈਂ ਉਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, (ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਹ ਭੀ ਯਕੀਨ ਰੱਖ ਕਿ) ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਜੋ ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ਾਂ (ਜੀਵਾਂ ਉਤੇ) ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ (ਹੋਰ ਜੀਵ) ਵਧਾ-ਘਟਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।੩੨।

ਕਬੀਰ ਕਸਉਟੀ ਰਾਮ ਕੀ ਝੂਠਾ ਟਿਕੈ ਨ ਕੋਇ ॥ ਰਾਮ ਕਸਉਟੀ ਸੋ ਸਰੈ ਜੋ ਮਰਿ ਜੀਵਾ ਹੋਇ ॥੩੩॥ {ਪੰਨਾ 1366}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਸ—(Skt. K- to test, rub on a touch-stone) ਪਰਖਣਾ, ਪੱਥਰੀ ਉਤੇ ਰਗੜਨਾ ਜਿਵੇਂ ਸੋਨਾ ਪਰਖਣ ਲਈ ਘਸਾਈਦਾ ਹੈ । ਵਟੀ—(Skt. Ōwt:) ਗੀਟੀ, ਗੀਟਾ । ਕਸ-ਵਟੀ—ਉਹ ਗੀਟਾ

ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਸੋਨਾ ਰਗੜ ਕੇ ਪਰਖੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖਰਾ ਹੈ ਜਾਂ ਖੋਟਾ । ਕਸਉਟੀ—ਕਸ਼—ਵਟੀ । ਕਸਉਟੀ ਰਾਮ ਕੀ—ਉਹ ਕਸੌਟੀ ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਸੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਰਖੀ ਜਾ ਸਕੇ । ਝੂਠਾ—ਝੂਠ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਨਿਰੀ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਨਾਲ ਮੋਹ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ‘ਦੀਨ’ ਨੂੰ ‘ਦੁਨੀ’ ਦੀ ਖਾਤਰ ਗਵਾਉਣ ਵਾਲਾ । ਸਹੈ—ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ, ਪੂਰਾ ਉਤਰਦਾ ਹੈ, ਖਰਾ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮਰਿ ਜੀਵਾ—ਮਰ ਕੇ ਜੀਵਿਆ ਹੋਇਆ, ਜੋ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਵਲੋਂ ਮਰ ਕੇ ‘ਦੀਨ’ ਵਲ ਜੀਵਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਹ—ਅਧਿਆਸ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਨ ਟਿਕੈ—ਪਰਖ ਵਿਚ ਖਰਾ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜੋ ਮਨੁੱਖ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਨਾਲ ਮੋਹ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਕਸੌਟੀ ਉਤੇ ਖਰਾ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਸੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਰਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਿ ਦੀ ਪਰਖ ਵਿਚ ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਪੂਰਾ ਉਤਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਦੇ ਮੋਹ ਵਲੋਂ ਮਰ ਕੇ ‘ਦੀਨ’ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਜੀਉ ਪਿਆ ਹੈ । ੩੩।

ਕਬੀਰ ਉਜਲ ਪਹਿਰਹਿ ਕਾਪਰੇ ਪਾਨ ਸੁਪਾਰੀ ਖਾਹਿ ॥ ਏਕਸ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਬਾਧੇ ਜਮ ਪੁਰਿ ਜਾਂਹਿ ॥੩੪॥ {ਪੰਨਾ 1366}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਉਜਲ—ਉਜਲੇ, ਸਾਫ਼—ਸੁਥਰੇ, ਚਿੱਟੇ, ਵਧੀਆ । ਪਹਿਰਹਿ—ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ । ਕਾਪਰੇ—ਕੱਪੜੇ । ਖਾਹਿ—ਖਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਾਨ ਸੁਪਾਰੀ ਖਾਹਿ—ਬਾਂਕ—ਪਨ ਵਾਸਤੇ ਸੋਹਣੇ ਲੱਗਣ ਵਾਸਤੇ ਪਾਨ ਸੁਪਾਰੀ ਖਾਂਦੇ ਹਨ । ਬਾਧੇ—ਬੱਝੇ ਹੋਏ, ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਜਾਈ ਰੱਖਣ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਬੱਝੇ । ਜਮਪੁਰਿ—ਜਮ ਦੇ ਸ਼ਹਰ ਵਿਚ, ਜਮ ਕੇ ਵੱਸ ਵਿਚ, ਜਮ ਦੇ ਦਬਾਉ ਹੇਠ, ਮੌਤ ਦੇ ਸਹਿਮ ਵਿਚ । ਜਾਂਹਿ—ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਨਿਰੀ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਬੰਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਸ਼ੂਕਾ—ਸ਼ਾਕੀ ਵਾਸਤੇ) ਵਧੀਆ ਕੱਪੜੇ ਪਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪਾਨ ਸੁਪਾਰੀਆਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ; ਪਰ (ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਜਾਈ ਰੱਖਣ ਦੇ ਮੋਹ ਨਾਲ) ਬੱਝੇ ਹੋਏ ਉਹ ਬੰਦੇ ਮੌਤ ਆਦਿਕ ਦੇ ਸਹਿਮ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (‘ਦੀਨ’ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ‘ਦੁਨੀ’ ਦਾ ਮੋਹ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ) । ੩੪।

ਕਬੀਰ ਬੇੜਾ ਜਰਜਰਾ ਫੂਟੇ ਛੇਂਕ ਹਜਾਰ ॥ ਹਰੂਏ ਹਰੂਏ ਤਿਰਿ ਗਏ ਡੂਬੇ ਜਿਨ ਸਿਰ ਭਾਰ ॥੩੫॥ {ਪੰਨਾ 1366}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬੇੜਾ—ਜਹਾਜ਼ । ਜਰਜਰਾ—ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ, ਖੱਦਾ, ਭੁੱਗਾ । ਫੂਟੇ—ਫੁੱਟੇ ਹੋਏ ਹੋਣ, ਪਏ ਹੋਏ ਹੋਣ । ਛੇਂਕ ਹਜਾਰ—ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਛੇਕ । ਹਰੂਏ ਹਰੂਏ—ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ, ਹੌਲੇ ਭਾਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ । ਤਿਰਿ ਗਏ—ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪੁਰਾਣਾ ਜਹਾਜ਼ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਛੇਕ ਫੁੱਟ ਪਏ ਹੋਣ (ਉਹ ਆਖਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਸਿਰਫ਼ ਉਹੀ ਬੰਦੇ ਤਰ ਕੇ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਿਆ ਹੁੰਦਾ; ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਉਤੇ ਭਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਭਾਰ ਹੇਠ ਦੱਬ ਕੇ) ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਨੋਟ:- ਇਨਸਾਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਮਾਨੋ ਇਕ ਬੇੜੀ ਹੈ । ਜੀਵ ਕਈ ਜੁਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਮੰਦੇ ਕਰਮ

ਕਰਦਾ ਕਰਦਾ ਚਲਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਸੋ, ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਬੇੜੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ, ਮਾਨੋ, ਛੇਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਛੇਕਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਬਾਹਰੋਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੈ ਕੇ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਡੋਬ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਪਿਛਲੇ ਮੰਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਹੋਰ ਮੰਦੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬੇੜੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਠਾਠਾਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ, ਦੇਹ-ਅਧਿਆਸ ਦਾ, ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਬੱਧਾ, ਉਹ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਕਬੀਰ ਹਾਡ ਜਰੇ ਜਿਉ ਲਾਕਰੀ ਕੇਸ ਜਰੇ ਜਿਉ ਘਾਸੁ ॥ ਇਹੁ ਜਗੁ ਜਰਤਾ ਦੇਖਿ ਕੈ ਭਇਓ ਕਬੀਰੁ ਉਦਾਸੁ ॥੩੬॥ {ਪੰਨਾ 1366}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਉਦਾਸੁ—(ਹੱਡ ਕੇਸ ਆਦਿਕ ਦੇ ਬਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ) ਉਪਰਾਮ, ਨਿਰਮੋਹ ।

ਅਰਥ:- ('ਦੀਨ' ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਨਿਰੀ 'ਦੁਨੀਆ' ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਕਰਦਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਫਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮੌਤ ਤੋਂ ਸਹਿਮਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਭੀ, ਇਹ ਸਰੀਰ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ, ਮੌਤ ਆ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਦੋਂ) ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਚਿਖਾ ਤੇ ਪਾਇਆਂ) ਹੱਡ ਲੱਕੜਾਂ ਵਾਂਗ ਸੜਦੇ ਹਨ, ਕੇਸ ਘਾਹ ਵਾਂਗ ਸੜਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਸੜਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ (ਭਾਵ, ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੋੜਾ ਆਖ਼ਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਮੈਂ ਕਬੀਰ ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ (ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਦਾ ਮੋਹ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ) । ੩੬।

ਕਬੀਰ ਗਰਬੁ ਨ ਕੀਜੀਐ ਚਾਮ ਲਪੇਟੇ ਹਾਡ ॥ ਹੈਵਰ ਉਪਰਿ ਛਤ੍ਰ ਤਰ ਤੇ ਫੁਨਿ ਧਰਨੀ ਗਾਡ ॥੩੭॥ {ਪੰਨਾ 1366}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਰਬੁ—ਅਹੰਕਾਰ, ਮਾਣ । ਹੈਵਰ—ਹੈ-ਵਰ, ਹਯ-ਵਰ, ਚੁਣਵੇਂ ਵਧੀਆ ਘੋੜੇ । ਵਰ—ਚੁਣਵੇਂ, ਵਧੀਆ । ਛਤ੍ਰ—ਛਤਰ । ਤਰ—ਤਲੇ, ਹੇਠ । ਤੇ ਫੁਨਿ—ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਭੀ, ਐਸੇ ਬੰਦੇ ਭੀ । ਧਰਨੀ—ਮਿੱਟੀ, ਧਰਤੀ । ਗਾਡ—ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਰਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੀ ਜੁਆਨੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਆਦਿਕ ਦਾ) ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ (ਆਖ਼ਰ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ) ਹੱਡੀਆਂ (ਦੀ ਮੁੱਠ) ਜੋ ਚੰਮ ਨਾਲ ਲਪੇਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । (ਇਸ ਸਰੀਰ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਕਰਦੇ) ਉਹ ਬੰਦੇ ਭੀ (ਅੰਤ ਨੂੰ) ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਜਾ ਰਲੇ ਜੋ ਵਧੀਆ ਘੋੜਿਆਂ ਉੱਤੇ (ਸਵਾਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ) ਤੇ ਜੋ (ਝੁਲਦੇ) ਛਤਰਾਂ ਹੇਠ ਬੈਠਦੇ ਸਨ । ੩੭।

ਕਬੀਰ ਗਰਬੁ ਨ ਕੀਜੀਐ ਉਚਾ ਦੇਖਿ ਅਵਾਸੁ ॥ ਆਜੁ ਕਾਲਿ ਭੁਇ ਲੇਟਣਾ ਉਪਰਿ ਜਾਮੈ ਘਾਸੁ ॥੩੮॥ {ਪੰਨਾ 1366}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੇਖਿ—ਵੇਖ ਕੇ । ਅਵਾਸੁ—ਮਹਲ । ਆਜੁ ਕਾਲਿ—ਅੱਜ ਭਲਕ, ਝਬਦੇ ਹੀ । ਭੁਇ—ਭੁੰਵ ਤੇ, ਧਰਤੀ ਉਤੇ । ਜਾਮੈ—ਉੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ੩੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਆਪਣਾ ਉੱਚਾ ਮਹਲ ਵੇਖ ਕੇ (ਭੀ) ਅਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ (ਇਹ ਭੀ ਚਾਰ ਦਿਨ ਦੀ ਹੀ ਖੇਡ ਹੈ; ਮੌਤ ਆਉਣ ਤੇ ਇਸ ਮਹਲ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਅੱਜ ਭਲਕ ਹੀ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਰਲ ਜਾਣਾ ਹੈ,

ਸਾਡੇ (ਸਰੀਰ) ਉਤੇ ਘਾਹ ਉੱਗ ਪਏਗਾ ।੩੮।

ਕਬੀਰ ਗਰਬੁ ਨ ਕੀਜੀਐ ਰੰਕੁ ਨ ਹਸੀਐ ਕੋਇ ॥ ਅਜਹੁ ਸੁ ਨਾਉ ਸਮੁੰਦ੍ਰੁ ਮਹਿ ਕਿਆ ਜਾਨਉ
ਕਿਆ ਹੋਇ ॥੩੯॥ {ਪੰਨਾ 1366}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰੰਕੁ—ਕੰਗਾਲ ਮਨੁੱਖ । ਨਾਉ—ਬੇੜੀ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬੇੜੀ । ਕਿਆ ਜਾਨਉ— ਮੈਂ ਕੀਹ
ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ? ਨ ਹਸੀਐ— ਮਖੌਲ ਨਾਹ ਕਰੀਂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜੇ ਤੂੰ ਧਨਵਾਨ ਹੈਂ, ਤਾਂ ਇਸ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਭੀ) ਮਾਣ ਨਾਹ ਕਰੀਂ, ਨਾਹ ਕਿਸੇ
ਕੰਗਾਲ ਨੂੰ (ਵੇਖ ਕੇ) ਠੱਠਾ-ਮਖੌਲ ਕਰੀਂ । (ਤੇਰੀ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ-) ਬੇੜੀ ਅਜੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਹੈ, ਪਤਾ
ਨਹੀਂ ਕੀਹ ਹੋ ਜਾਏ (ਇਹ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਹੱਥੋਂ ਜਾਂਦਿਆਂ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ) ।੩੯।

ਕਬੀਰ ਗਰਬੁ ਨ ਕੀਜੀਐ ਦੇਹੀ ਦੇਖਿ ਸੁਰੰਗ ॥ ਆਜੁ ਕਾਲਿ ਤਜਿ ਜਾਹੁਗੇ ਜਿਉ ਕਾਂਚੁਰੀ ਭੁਯੰਗ
॥੪੦॥ {ਪੰਨਾ 1366}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੇਹੀ—ਸਰੀਰ, ਕਾਂਇਆਂ । ਸੁਰੰਗ—ਸੋਹਣੇ ਰੰਗ ਵਾਲੀ । ਆਜੁ ਕਾਲਿ—ਅੱਜ-ਕੱਲ, ਅੱਜ-
ਭਲਕ, ਥੋਹੜੇ ਹੀ ਚਿਰ ਵਿਚ । ਕਾਂਚੁਰੀ—ਕੁੰਜ । ਭੁਯੰਗ—ਸੱਪ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਇਸ ਸੋਹਣੇ ਰੰਗ ਵਾਲੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਭੀ ਅਹੰਕਾਰ ਨਾਹ ਕਰੀਏ; ਇਹ ਸਰੀਰ ਭੀ
ਥੋਹੜੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਛੱਡ ਜਾਉਗੇ ਜਿਵੇਂ ਸੱਪ ਕੁੰਜ ਲਾਹ ਦੇਂਦਾ ਹੈ (ਜਿੰਦ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਭੀ ਪੱਕਾ ਸਦਾ-
ਨਿਭਵਾਂ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਹੈ) ।੪੦।

੪੧ ਤੋਂ ੨੦ ਤਕ

ਕਬੀਰ ਲੂਟਨਾ ਹੈ ਤ ਲੂਟਿ ਲੈ ਰਾਮ ਨਾਮ ਹੈ ਲੂਟਿ ॥ ਫਿਰਿ ਪਾਛੈ ਪਛੁਤਾਹੁਗੇ ਪ੍ਰਾਨ ਜਾਹਿੰਗੇ ਛੂਟਿ
॥੪੧॥ {ਪੰਨਾ 1366}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਲੂਟਨਾ ਹੈ—ਜੇ ਦਬਾ ਦਬਾ ਸਾਂਭਣਾ ਹੈ, ਜੇ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਤ—ਤਾਂ । ਲੂਟਿ ਲੈ—
ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਲੈ । ਰਾਮ ਨਾਮ ਹੈ ਲੂਟਿ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਲੁੱਟ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਦਬਾ-
ਦਬ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਫਿਰਿ—ਮੁੜ, ਸਮਾ ਵਿਹਾ ਜਾਣ ਤੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ('ਦੁਨੀਆ' ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਕੀਹ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈਂ? ਵੇਖ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਦਬਾ-ਦਬ
ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੇ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਨਾਮ-ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰ । ਜਦੋਂ ਜਿੰਦ (ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ)
ਨਿਕਲ ਗਈ, ਸਮਾਂ ਵਿਹਾ ਜਾਣ ਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ ।੪੧।

ਕਬੀਰ ਐਸਾ ਕੋਈ ਨ ਜਨਮਿਓ ਅਪਨੈ ਘਰਿ ਲਾਵੈ ਆਗਿ ॥ ਪਾਂਚਉ ਲਰਿਕਾ ਜਾਰਿ ਕੈ ਰਹੈ ਰਾਮ
ਲਿਵ ਲਾਗਿ ॥੪੨॥ {ਪੰਨਾ 1366}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੋਈ ਨ ਜਨਮਿਓ—ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅਪਨੈ...ਆਗਿ—ਜੋ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਅੱਗ
ਲਾਏ, ਜੋ ਅਪਣੱਤ ਨੂੰ ਸਾੜੇ, ਜੋ ਦੇਹ-ਅੱਧਿਆਸ ਨੂੰ ਮੁਕਾ ਦੇਵੇ । ਪਾਂਚਉ ਲਰਿਕਾ—ਪੰਜੇ ਲੜਕੇ, ਮਾਇਆ ਦੇ

ਪੰਜੇ ਪੁੱਤਰ ਕਾਮ ਆਦਿਕ । ਜਾਰਿ ਕੈ—ਸਾੜ ਕੇ । ਲਾਗਿ ਰਹੈ—ਲਾਈ ਰੱਖੇ । ਲਿਵ—ਸੁਰਤਿ ਦੀ ਤਾਰ ।

ਅਰਥ: (ਪਰ ਨਾਮ ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਅਪਣੱਤ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਖਤਮ ਕਰੇ, ਤੇ) ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਨੂੰ ਸਾੜਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਕਾਮਾਦਿਕ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪੰਜਾਂ ਹੀ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੀ ਯਾਦ) ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ੪੨।

ਕੋ ਹੈ ਲਰਿਕਾ ਬੇਚਈ ਲਰਿਕੀ ਬੇਚੈ ਕੋਇ ॥ ਸਾਝਾ ਕਰੈ ਕਬੀਰ ਸਿਉ ਹਰਿ ਸੰਗਿ ਬਨਜੁ ਕਰੇਇ
॥੪੩॥ {ਪੰਨਾ 1366}

ਨੋਟ:- ਪਿਛਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਦੇ ਲਫਜ਼ ‘ਪਾਂਚਉ ਲਰਿਕਾ’ ਵਿਚ ‘ਲਰਿਕਾ’ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਹੈ, ਇਹੀ ਲਫਜ਼ ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਭੀ ਉਸ ਪਹਿਲੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ ‘ਲਰਿਕੀ’ ਭੀ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਲਰਿਕਾ—‘ਪਾਂਚਉ ਲਰਿਕਾ’, ਕਾਮਾਦਿਕ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪੰਜੇ ਹੀ ਪੁੱਤ੍ਰ । ਲਰਿਕੀ—ਲੜਕੀਆਂ, ਆਸ਼ਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਈਰਖਾ ਆਦਿਕ ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ । ਬੇਚੈ—ਨਾਮ-ਧਨ ਦੇ ਵੱਟੇ ਵਿਚ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਨਾਮ ਧਨ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਇਹ ਕਾਮਾਦਿਕ ਤੇ ਆਸ਼ਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਆਦਿਕ ਦੇਵੇ । ਕੋ ਹੈ—ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਬੇਚਈ—ਬੇਚੈ, ਵੇਚਦਾ ਹੈ । ਸਾਝਾ—ਸਾਂਝ, ਸਤ-ਸੰਗ ਦੀ ਸਾਂਝ, ਨਾਮ-ਧਨ ਦੇ ਵਪਾਰ ਦੀ ਸਾਂਝ । ਕਬੀਰ ਸਿਉ—ਕਬੀਰ ਨਾਲ, ਕਬੀਰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲ । ਹਰਿ ਸੰਗਿ ਬਨਜੁ—‘ਲਰਿਕਾ ਲਰਕੀ’ ਹਰੀ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸੌਂਦਾ । ਬਨਜੁ—ਸੌਂਦਾ, ਲੈਣ-ਦੇਣ, ਵਪਾਰ ।

ਅਰਥ:- ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ (ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ) ਵਣਜ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ (ਨਾਮ ਧਨ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਕਾਮਾਦਿਕ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪੰਜ) ਪੁੱਤ੍ਰ ਅਤੇ (ਆਸ਼ਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਈਰਖਾ ਆਦਿਕ) ਧੀਆਂ ਵੱਟੇ ਵਿਚ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਕਬੀਰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇਹਾ ਮਨੁੱਖ (ਇਸ ਵਪਾਰ ਵਿਚ) ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਭੀ ਸਤ-ਸੰਗ ਦੀ ਸਾਂਝ ਬਣਾਏ । ੪੩।

ਕਬੀਰ ਇਹ ਚੇਤਾਵਨੀ ਮਤ ਸਹਸਾ ਰਹਿ ਜਾਇ ॥ ਪਾਛੈ ਭੋਗ ਜੁ ਭੋਗਵੇ ਤਿਨ ਕੋ ਗੁੜੁ ਲੈ ਖਾਹਿ
॥੪੪॥ {ਪੰਨਾ 1366}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਚੇਤਾਵਨੀ—ਚੇਤਾ, ਯਾਦ-ਦਿਹਾਨੀ । ਮਤ—ਮਤਾਂ, ਕਿਤੇ । ਸਹਸਾ—ਗੁਮਰ, ਹਸਰਤਿ, ਭਰਮ । ਪਾਛੈ—ਹੁਣ ਤਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ । ਭੋਗ ਜੁ—ਜੇਹੜੇ ਭੋਗ । ਪਾਛੈ ਭੋਗ ਜੁ ਭੋਗਵੇ—ਜਿਹੜੇ ਭੋਗ ਹੁਣ ਤਕ ਭੋਗੇ ਹਨ । ਤਿਨ ਕੋ—ਉਹਨਾਂ ਭੋਗਾਂ ਦੇ ਵੱਟੇ ਵਿਚ । ਤਿਨ ਕੋ ਗੁੜੁ ਲੈ ਖਾਹਿ—(ਉਹਨਾਂ ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਬੱਸ ਇਤਨੀ ਕੁ ਹੀ ਹੈ ਕਿ) ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਟੇ ਰਤਾ ਕੁ ਗੁੜੁ ਲੈ ਕੇ ਖਾ ਲੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਵਜ਼ ਵਿਚ ਰਤਾ ਕੁ ਗੁੜੁ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਗਾਹਕ ਹੱਟੀ ਤੋਂ ਸੌਂਦਾ ਲਏ ਤਾਂ ਪਿਛੋਂ ਝੁੰਗੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਰਤਾ ਕੁ ਗੁੜੁ ਮੰਗ ਲੈਂਦਾ ਹੈ) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਚੇਤਾ ਕਰਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਮਤਾਂ ਫਿਰ ਗੁਮਰ ਰਹਿ ਜਾਈ; ਜੋ ਭੋਗ ਹੁਣ ਤਾਈਂ ਤੂੰ ਭੋਗੇ ਹਨ (ਮਤਾਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਤੂੰ ਬੜੀਆਂ ਮੌਜਾਂ ਮਾਣ ਲਈਆਂ ਹਨ, ਅਸਲ ਵਿਚ) ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪਾਂਇਆਂ ਇਤਨੀ ਕੁ ਹੀ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਹੱਟੀ ਤੋਂ ਸੌਂਦਾ ਲੈ ਕੇ ਝੁੰਗੇ ਵਜੋਂ) ਰਤਾ ਕੁ ਗੁੜੁ ਲੈ ਕੇ ਖਾ ਲਏ । ੪੪।

ਕਬੀਰ ਮੈ ਜਾਨਿਓ ਪੜਿਬੋ ਭਲੋ ਪੜਿਬੋ ਸਿਉ ਭਲ ਜੋਗੁ ॥ ਭਗਤਿ ਨ ਛਾਡਉ ਰਾਮ ਕੀ ਭਾਵੈ
ਨਿੰਦਉ ਲੋਗੁ ॥੪੫॥ {ਪੰਨਾ 1366}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਾਨਿਓ—ਜਾਣਿਆ, ਸਮਝਿਆ ਸੀ । ਪੜਿਬੋ ਭਲੋ—ਪੜ੍ਹਨਾ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦਾ
ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਵਿੱਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨੀ ਹੈ । ਪੜਿਬੋ ਸਿਉ—ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲੋਂ । ਜੋਗੁ—ਪ੍ਰਭੂ—ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਨਾ
। ਨਿੰਦਉ—(ਹੁਕਮੀ ਭਵਿੱਖਤ, ਅੰਨ ਪੁਰਖ, ਇਕ-ਵਚਨ) ਬੇਸ਼ੱਕ ਨਿੰਦਾ ਕਰੇ, ਮਾੜਾ ਆਖੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਇਥੇ ਕਾਸ਼ੀ ਵਿਚ ਉੱਚੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਆਦਿਕ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਵੇਖ
ਕੇ) ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਕਿ ਵਿੱਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨੀ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ (ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ
ਦੇ ਨਿਰੇ ਵਾਦ ਵਿਵਾਦ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇਹੀ ਵਿੱਦਿਆ) ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲੋਂ ਪ੍ਰਭੂ—ਚਰਨਾਂ
ਵਿਚ ਜੁੜਨਾ (ਮਨੁੱਖ ਲਈ) ਭਲਾ ਹੈ । (ਸੋ, ਇਸ ਗੱਲੋਂ) ਜਗਤ ਬੇ-ਸ਼ੱਕ ਮੈਨੂੰ ਮਾੜਾ ਪਿਆ ਆਖੇ ਮੈਂ
(ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਵੱਟੇ ਭੀ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਾਂਗਾ ।੪੫।

ਨੋਟ:- ਪਿਛਲੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਭੋਗ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲੋਂ 'ਨਾਮ' ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਆਖਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ
ਵਿਚ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਭੀ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੱਸੀ ਹੈ ।

ਕਬੀਰ ਲੋਗੁ ਕਿ ਨਿੰਦੈ ਬਪੁੜਾ ਜਿਹ ਮਨਿ ਨਾਹੀ ਗਿਆਨੁ ॥ ਰਾਮ ਕਬੀਰਾ ਰਵਿ ਰਹੇ ਅਵਰ ਤਜੇ
ਸਭ ਕਾਮ ॥੪੬॥ {ਪੰਨਾ 1366}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਿ ਨਿੰਦੈ—ਕੀਹ ਨਿੰਦ ਸਕਦਾ ਹੈ? (ਉਸ ਦੇ) ਲੱਭੇ ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਸਹੀ ਮੰਨੇਗਾ? ਬਪੁੜਾ—
ਵਿਚਾਰਾ, ਮੂਰਖ । ਜਿਹ ਮਨਿ—ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ । ਗਿਆਨੁ—ਸਮਝ, ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਦੀ ਪਛਾਣ । ਰਵਿ
ਰਹੇ—ਸਿਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਤਜੇ—ਤਜਿ, ਛੱਡ ਕੇ ।

ਨੋਟ:- ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਚੰਗੇ ਤੇ ਮਾੜੇ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਪਰਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੋਹਾਂ
ਪਾਸਿਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਪੂਰੀ ਸਮਝ ਹੋਵੇ । ਉਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕੀਤੀ ਨੁਕਤਾ-ਚੀਨੀ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਪੈ
ਸਕਦਾ ਹੈ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੪੫ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇੱਕ
ਚੀਜ਼ ਚੁਣਨੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਾਂਗਾ । ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਲੋਕ ਮੇਰੀ ਇਸ
ਚੋਣ ਤੇ ਠੱਠਾ ਕਰਨਗੇ; ਇਸ ਬਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਠੱਠੇ-ਮਖੌਲ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਤਦੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ
ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਕੁਝ ਸੂਝ ਹੋਵੇ । ਪਰੰਤੂ ਆਮ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਵਿਚਾਰੇ
ਭਗਤੀ ਦੀ ਸਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਜੇ ਇਹ ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਇਸ ਚੋਣ ਤੇ ਮਾੜਾ ਆਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ
ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਨੁਕਤਾ-ਚੀਨੀ ਦਾ ਕੋੜੀ ਭੀ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਇਹ) ਸੂਝ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਕਿ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ
ਭਗਤੀ ਕਿਤਨੀ ਵਡ-ਮੁੱਲੀ ਦਾਤਿ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜੇ ਮੇਰੀ ਇਸ ਚੋਣ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮਾੜਾ ਆਖੇ) ਤਾਂ ਉਸ ਮਨੁੱਖ
ਦੇ ਇਹ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਸੋ, ਕਬੀਰ (ਅਜੇਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਇਸ ਦੰਦ-ਕਥਾ ਦੀ
ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਤੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ (ਕੰਮਾਂ ਦੇ) ਮੋਹ ਦਾ
ਤਿਆਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।੪੬।

ਕਬੀਰ ਪਰਦੇਸੀ ਕੈ ਘਾਘਰੈ ਚਹੁ ਦਿਸਿ ਲਾਗੀ ਆਗਿ ॥ ਖਿੰਥਾ ਜਲਿ ਕੋਇਲਾ ਭਈ ਤਾਗੇ ਆਂਚ
ਨ ਲਾਗ ॥੪੭॥ {ਪੰਨਾ 1366}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਰਦੇਸੀ—ਇਹ ਜੀਵ ਜੋ ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਮੁਸਾਫਿਰ ਵਾਂਗ ਚਾਰ ਦਿਨ ਲਈ ਰਹਿਣ ਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਜੋਗੀ ਕਿਸੇ ਬਸਤੀ ਵਿਚ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਵਾਸਤੇ ਆ ਟਿਕਦਾ ਹੈ । ਘਾਘਰਾ—(Skt. GGr ਘਰਘਰਾ a gate, a door) ਦਰਵਾਜ਼ਾ, (ਭਾਵ, ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰ) । ਘਾਘਰੈ-ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨੂੰ, ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ ਨੂੰ । ਚਹੁ ਦਿਸਿ—ਚਹੁੰਆਂ ਪਾਸਿਆਂ ਵਲੋਂ, (ਭਾਵ, ਹਰੇਕ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ ਨੂੰ) । ਆਗਿ—ਅੱਗ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅੱਗ (ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ‘ਪਰ-ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਵਿਕਾਰ’, ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰ ਨਿੰਦਾ; ਜੀਭ ਨੂੰ ‘ਮਿੱਠ ਸੁਆਦ’ ਇਤਿਆਦਿਕ) । ਖਿੰਥਾ—ਗੋਦੜੀ, ਇਸ ਪਰਦੇਸੀ ਜੋਗੀ ਦਾ ਸਰੀਰ-ਰੂਪ ਗੋਦੜੀ । ਤਾਗਾ—ਇਸ ਸਰੀਰ-ਗੋਦੜੀ ਦੀਆਂ ਟਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਧਾਗਾ, ਜਿੰਦ-ਆਤਮਾ । ਆਂਚ—ਸੇਕ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਦਾ ਸੇਕ ।

ਅਰਥ:- ਇਸ ਪਰਦੇਸੀ ਜੀਵ ਦੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, (ਜੋ ਪਰਦੇਸੀ ਜੋਗੀ ਬੇ-ਪਰਵਾਹ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਅੱਗ ਦਾ ਨਿੱਘ ਮਾਣਦਾ ਰਿਹਾ, ਉਸ ਦੀ) ਸਰੀਰ-ਗੋਦੜੀ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ) ਸੜ ਕੇ ਕੋਲੇ ਹੋ ਗਈ, (ਪਰ ਜਿਸ ਪਰਦੇਸੀ ਜੋਗੀ ਨੇ ਇਸ ਗੋਦੜੀ ਦੇ ਧਾਗੇ ਦਾ, ਇਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵੱਸਦੀ ਜਿੰਦ ਦਾ, ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਵਿਕਾਰ-ਅਗਨੀ ਦੇ ਨਿੱਘ ਦਾ ਸੁਆਦ ਮਾਣਨ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕੀਤੀ ਰੱਖਿਆ, ਉਸ ਦੀ) ਆਤਮਾ ਨੂੰ (ਇਹਨਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਦਾ) ਸੇਕ ਭੀ ਨਾਹ ਲੱਗਾ (ਭਾਵ, ਉਹ ਇਸ ਬਲਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚੋਂ ਬਚ ਗਿਆ) ।੪੭।

ਕਬੀਰ ਖਿੰਥਾ ਜਲਿ ਕੋਇਲਾ ਭਈ ਖਾਪਰੁ ਫੂਟ ਮਫੂਟ ॥ ਜੋਗੀ ਬਪੁੜਾ ਖੇਲਿਓ ਆਸਨਿ ਰਹੀ
ਬਿਭੂਤਿ ॥੪੮॥

ਪਦ ਅਰਥ:- ਖਾਪਰੁ—ਖੱਪਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੋਗੀ ਘਰ ਘਰ ਤੋਂ ਆਟਾ ਮੰਗਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨ ਜੋ ਦਰ ਦਰ ਤੇ ਭਟਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨ ਜੋ ਕਈ ਵਾਸਨਾਂ ਵਿਚ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਫੂਟ ਮਫੂਟ—ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਹੋ ਗਿਆ, ਬੇਅੰਤ ਵਾਸਨਾਂ ਪਿਛੇ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਬਪੁੜਾ—ਵਿਚਾਰਾ, ਮੰਦ-ਭਾਗੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਜਨਮ-ਫੇਰੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਭੀ ਨਾਹ ਖੱਟਿਆ । ਖੇਲਿਓ—ਖੇਡ ਉਜਾੜ ਗਿਆ, ਬਾਜ਼ੀ ਹਾਰ ਗਿਆ । ਆਸਨਿ—ਆਸਨ ਉਤੇ, ਇਸ ਦੇ ਪੱਲੇ । ਬਿਭੂਤਿ—ਸੁਆਹ, ਖੇਹ-ਖੁਆਰੀ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਜਿਸ ਬਦ-ਨਸੀਬ ਜੀਵ-ਜੋਗੀ ਦੀ) ਸਰੀਰ-ਗੋਦੜੀ ਸੜ ਕੇ ਕੋਲਾ ਹੋ ਗਈ ਤੇ (ਜਿਸ ਦਾ) ਮਨ-ਖੱਪਰ ਦਰ ਦਰ ਤੋਂ ਵਾਸਨਾਂ ਦੀ ਭਿੱਛਿਆ ਹੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, (ਉਹ) ਮੰਦ-ਭਾਗੀ ਜੀਵ-ਜੋਗੀ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੀ ਖੇਡ ਉਜਾੜ ਕੇ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਪੱਲੇ ਖੇਹ-ਖੁਆਰੀ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।੪੮।

ਕਬੀਰ ਥੋਰੈ ਜਲਿ ਮਾਛੁਲੀ ਝੀਵਰਿ ਮੇਲਿਓ ਜਾਲੁ ॥ ਇਹ ਟੋਘਨੈ ਨ ਫੂਟਸਹਿ ਫਿਰਿ ਕਰਿ ਸਮੁੰਦੁ
ਸਮਾਲਿ ॥੪੯॥ ਕਬੀਰ ਸਮੁੰਦੁ ਨ ਛੋਡੀਐ ਜਉ ਅਤਿ ਖਾਰੋ ਹੋਇ ॥ ਪੋਖਰਿ ਪੋਖਰਿ ਚੂਢਤੇ ਭਲੋ ਨ
ਕਹਿਰੈ ਕੋਇ ॥੫੦॥ {ਪੰਨਾ 1367}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਥੋਰੈ ਜਲਿ—ਥੋੜ੍ਹੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ । ਥੋਰੈ ਜਲਿ ਮਾਛੁਲੀ—ਥੋੜ੍ਹੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਮੱਛੀ ।

ਨੋਟ:- ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਮੱਛੀ ਦੀ ਜਿੰਦ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੀਵਾਤਮਾ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ । ਜੇ ਮੱਛੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਪਾਣੀ ਵਾਲੇ ਛੱਪੜ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਤਾਂ ਝੀਉਰ ਆਦਿਕ ਸੁਖੈਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਆ ਕੇ ਜਾਲ ਲਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ; ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਜੇ ਜੀਵ ਧਨ ਵਿੱਦਿਆ ਦੁਨਿਆਵੀ ਭੋਗ ਆਦਿਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣਾ ਲਏ ਤਾਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ‘ਪਾਂਚਉ ਲਰਿਕਾ’ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਹੀ ਗ੍ਰਸ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਟੋਘਨੈ— ਇਸ ਟੋਏ ਵਿਚ, ਇਸ ਛੱਪੜ ਵਿਚ, ਇਹਨਾਂ ਹੋਛੇ ਆਸਰਿਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਿਹਾਂ । ਸਮਾਲਿ—ਸੰਭਾਲ, ਸਾਂਭ, ਆਸਰਾ ਲੈ । ੪੯।

ਜਉ—ਜੇ । ਖਾਰੋ—ਨਮਕੀਨ, ਬੇ-ਸੁਆਦਾ । ਪੋਖਰ—(Skt. pu-kr a lake, a pond) ਛੱਪੜ । ਪੋਖਰਿ—ਛੱਪੜ ਵਿਚ । ਪੋਖਰਿ ਪੋਖਰਿ—ਹਰੇਕ ਛੱਪੜ ਵਿਚ । ਪੋਖਰਿ ਪੋਖਰਿ ਚੂਢਤੇ—ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਛੱਪੜਾਂ ਵਿਚ (ਜਿੰਦ ਦਾ ਆਸਰਾ) ਢੂੰਢਿਆਂ । ਕੋਈ ਨ ਕਹਿ ਹੈ—ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਖਦਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਥੋੜ੍ਹੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਮੱਛੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਝੀਉਰ ਆ ਕੇ ਜਾਲ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ ਜੇ ਜੀਵ ਦੁਨਿਆਵੀ ਭੋਗ ਵਿੱਦਿਆ ਧਨ ਆਦਿਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣਾ ਲਏ ਤਾਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ‘ਪਾਂਚਉ ਲਰਿਕਾ’ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਹੀ ਗ੍ਰਸ ਲੈਂਦੇ ਹਨ) । ਹੇ ਮੱਛੀ! ਇਸ ਟੋਏ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਤੂੰ ਝੀਉਰ ਦੇ ਜਾਲ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਜੇ ਬਚਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਲੱਭ (ਹੇ ਜਿੰਦੇ! ਇਹਨਾਂ ਭੋਗ-ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਬਣਾਇਆਂ ਤੂੰ ਕਾਮਾਦਿਕ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ; ਇਹ ਹੋਛੇ ਆਸਰੇ ਛੱਡ, ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਲੱਭ) । ੪੯।

ਹੇ ਕਬੀਰ! ਸਮੁੰਦਰ ਨਾਹ ਛੱਡੀਏ, ਚਾਹੇ (ਉਸ ਦਾ ਪਾਣੀ) ਬੜਾ ਹੀ ਖਾਰਾ ਹੋਵੇ; ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਛੱਪੜਾਂ ਵਿਚ (ਜਿੰਦ ਦਾ ਆਸਰਾ) ਢੂੰਢਿਆਂ—ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਖਦਾ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਚੰਗਾ ਹੈ । ੫੦।

ਨੋਟ:- ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਭੋਗ ਸੁਆਦਲੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ, ਧਨ ਵਿੱਦਿਆ ਆਦਿਕ ਦਾ ਮਾਣ ਭੀ ਹੁਲਾਰੇ ਵਿਚ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਬੇ-ਸੁਆਦੀ ਚੀਜ਼ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਆਪਾ ਵਾਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ, ਫਿਰ ਭੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਆਸਰੇ ਹੋਛੇ ਹਨ; ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਟੇਕ ਰੱਖਿਆਂ ਕਾਮਾਦਿਕ ਆ ਦਬਾਏ ਹਨ, ਜੀਵਨ ਦੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਹੀ ਖੱਟੀਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਕਬੀਰ ਨਿਗੁਸਾਂਝੇਂ ਬਹਿ ਗਏ ਥਾਂਘੀ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥ ਦੀਨ ਗਰੀਬੀ ਆਪੁਨੀ ਕਰਤੇ ਹੋਇ ਸੁ ਹੋਇ ॥੫੧॥ {ਪੰਨਾ 1367}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਸਾਂਝੀ—ਗੋ-ਸਾਈਂ, ਧਰਤੀ ਦਾ ਸਾਈਂ, ਪ੍ਰਭੂ-ਖਸਮ । ਨਿਗੁਸਾਇਆ—ਨਿ-ਖਸਮਾ । ਨਿ-ਗੁਸਾਂਝੇਂ—ਨਿ-ਖਸਮੇ । ਬਹਿ ਗਏ—ਰੁੜ੍ਹ ਗਏ । ਥਾਂਘੀ—ਮਲਾਹ, ਗੁਰੂ-ਮਲਾਹ । ਦੀਨ—ਦੀਨਤਾ, ਨਿਮ੍ਰਤਾ । ਆਪੁਨੀ—(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਆਪਣੀ (ਬਣਾਈ) । ਕਰਤੇ ਹੋਇ ਸੁ ਹੋਇ—ਕਰਤਾਰ ਵਲੋਂ ਜੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸੋ (ਸਹੀ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਮਿੱਠੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ।

ਨੋਟ:- ਇਹ ਸੰਸਾਰ, ਮਾਨੋ, ਇਕ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਠਾਠਾਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਮਾਨੋ, ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਬੋੜੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਤਰ ਕੇ ਲੰਘਣੀ ਹੈ । ਦਰਿਆ ਵਿਚੋਂ ਬੋੜੀ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਜਹਾਜ਼ ਤਦੋਂ ਹੀ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਪਾਰ ਲੰਘ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਣ ਵਾਲੇ ਸਿਆਣੇ ਮਲਾਹ ਹੋਣ । ਨਿਖਸਮੀਆਂ ਤੇ ਮਲਾਹ-ਹੀਣ ਬੋੜੀਆਂ ਠਿੱਲਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਆ ਕੇ ਜ਼ਰੂਰ ਡੁੱਬ

ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ-ਰੂਪ ਬੇੜੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਗੁਰੂ-ਮਲਾਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਬੇੜੀਆਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਠਿੱਲਾਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਖਾ ਕੇ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਚਤੁਰਾਈ ਛੱਡ ਕੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਗੁਰੂ-ਮਲਾਹ ਦਾ ਆਸਰਾ ਤੱਕਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਠਿੱਲਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਯਕੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲਏਗਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਇਹ ਸੰਸਾਰ, ਮਾਨੋ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਬੇੜੇ ਤਰ ਕੇ ਲੰਘ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ) ਜੋ ਬੇੜੇ ਨਿ-ਖਸਮੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਕੋਈ ਗੁਰੂ-ਮਲਾਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉਹ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ (ਆਪਣੀ ਸਿਆਣਪ ਛੱਡ ਕੇ) ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਧਾਰ ਕੇ (ਗੁਰੂ-ਮਲਾਹ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਠਿੱਲਾਂ ਵੇਖ ਕੇ) ਜੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਜਾਣ ਕੇ ਬੇ-ਫ਼ਿਕਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੇੜੇ ਦੇ ਡੁੱਬਣ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) । ੫੧।

ਕਬੀਰ ਬੈਸਨਉ ਕੀ ਕੂਕਰਿ ਭਲੀ ਸਾਕਤ ਕੀ ਬੁਰੀ ਮਾਇ ॥ ਓਹ ਨਿਤ ਸੁਨੈ ਹਰਿ ਨਾਮ ਜਸੁ ਉਹ ਪਾਪ ਬਿਸਾਹਨ ਜਾਇ ॥੫੨॥ {ਪੰਨਾ 1367}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬੈਸਨਉ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਗਤ । ਕੂਕਰਿ—ਕੁੱਤੀ (ਕੂਕਰ—ਕੁੱਤਾ) । ਸਾਕਤ—ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਾ ਹੋਇਆ ਬੰਦਾ, ਮਨਮੁਖ । ਮਾਇ—ਮਾਂ । ਬੁਰੀ—ਭੈੜੀ, ਮੰਦ-ਭਾਗਣ । ਓਹ—(ਇਹ ਲਫਜ਼ ਪੁਲਿੰਗ ਹੈ, ਲਫਜ਼ ‘ਉਹ’ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਹੈ) ਉਹ ਭਗਤ । ਜਸੁ—ਵਡਿਆਈ । ਬਿਸਾਹਣ—ਵਿਗਾਝਣ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਕਿਸੇ) ਭਗਤ ਦੀ ਕੁੱਤੀ ਭੀ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਜਾਣ, ਪਰ ਰੱਬ ਤੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਬੰਦੇ ਦੀ ਮਾਂ ਭੀ ਮੰਦ-ਭਾਗਣ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਭਗਤ ਸਦਾ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਉਹ ਕੁੱਤੀ ਭੀ ਸੁਣਦੀ ਹੈ, (ਸਾਕਤ ਨਿਤ ਪਾਪ ਕਮਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਕੁਸੰਗ ਵਿਚ) ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਭੀ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਭਾਗਣ ਬਣਦੀ ਹੈ । ੫੨।

ਕਬੀਰ ਹਰਨਾ ਦੂਬਲਾ ਇਹੁ ਹਰੀਆਰਾ ਤਾਲੁ ॥ ਲਾਖ ਅਹੇਰੀ ਏਕੁ ਜੀਉ ਕੇਤਾ ਬੰਚਉ ਕਾਲੁ ॥੫੩॥ {ਪੰਨਾ 1367}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੂਬਲਾ—ਦੁਬਲਾ, ਕਮਜ਼ੋਰ । ਹਰਨਾ—ਜੀਵ-ਹਰਨ । ਇਹੁ—ਇਹ ਜਗਤ । ਇਹੁ ਤਾਲੁ—ਇਹ, ਜਗਤ-ਰੂਪ ਤਲਾਬ । ਹਰੀਆਰਾ—ਹਰਿਆਵਲਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਾਇਕ ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਹਰਿਆਵਲ ਹੈ । ਅਹੇਰੀ—ਸ਼ਿਕਾਰੀ, ਬੇਅੰਤ ਵਿਕਾਰ । ਏਕੁ—ਇਕੱਲਾ । ਜੀਉ—ਜੀਵ, ਜਿੰਦ । ਕੇਤਾ ਕਾਲੁ—ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਸਮਾ? ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਤਕ ਨਹੀਂ । ਬੰਚਉ—ਮੈਂ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਇਹ ਜਗਤ ਇਕ ਐਸਾ ਸਰੋਵਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਮਾਇਕ ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਹਰਿਆਵਲ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਇਹ ਜਿੰਦ-ਰੂਪ ਹਰਨ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ (ਇਸ ਹਰਿਆਵਲ ਵਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ) । ਮੇਰੀ ਜਿੰਦ ਇੱਕ-ਇਕੱਲੀ ਹੈ, (ਇਸ ਨੂੰ ਫਸਾਣ ਲਈ ਮਾਇਕ ਭੋਗ) ਲੱਖਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਹਨ, (ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ) ਮੈਂ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ੫੩।

ਕਬੀਰ ਗੰਗਾ ਤੀਰ ਜੁ ਘਰੁ ਕਰਹਿ ਪੀਵਹਿ ਨਿਰਮਲ ਨੀਰੁ ॥ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਨ ਮੁਕਤਿ ਹੋਇ ਇਉ ਕਹਿ ਰਮੇ ਕਬੀਰ ॥੫੪॥ {ਪੰਨਾ 1367}

ਪਦ ਅਰਥ: ਤੀਰ—ਕੰਢਾ । ਜੁ—ਜੇ । ਕਰਹਿ—ਤੂੰ ਬਣਾ ਲਏਂ । ਨਿਰਮਲ—ਸਾਫ਼ । ਨੀਰੁ—ਪਾਣੀ । ਮੁਕਤਿ—(‘ਲਾਖ ਅਹੇਰੀ’ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ) ਖ਼ਲਾਸੀ । ਇਉ ਕਹਿ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਖ ਕੇ । ਰਮੇ—(ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ) ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜੇ ਤੂੰ ਗੰਗਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉਤੇ (ਰਹਿਣ ਲਈ) ਆਪਣਾ ਘਰ ਬਣਾ ਲਏਂ, ਤੇ (ਗੰਗਾ ਦਾ) ਸਾਫ਼ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦਾ ਰਹੇਂ, ਤਾਂ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (‘ਲਾਖ ਅਹੇਰੀ’ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ) ਖ਼ਲਾਸੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਕਬੀਰ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ । ੫੪ ।

**ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਭਇਆ ਜੈਸਾ ਗੰਗਾ ਨੀਰੁ ॥ ਪਾਛੈ ਲਾਗੋ ਹਰਿ ਫਿਰੈ ਕਹਤ ਕਬੀਰ ਕਬੀਰ
॥੫੫॥ {ਪੰਨਾ 1367}**

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਗੰਗਾ ਆਦਿਕ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਸਾਫ਼ ਜਲ ਦੇ ਕੰਢੇ ਰਿਹੈਸ਼ ਰੱਖਿਆਂ ਤਾਂ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰ ਖ਼ਲਾਸੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਮਨ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ) ਜਦੋਂ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਿਆਂ) ਮੇਰਾ ਮਨ ਗੰਗਾ ਦੇ ਸਾਫ਼ ਪਾਣੀ ਵਰਗਾ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੈਨੂੰ ਕਬੀਰ ਕਬੀਰ ਆਖ ਕੇ (‘ਵਾਜਾਂ ਮਾਰਦਾ’) ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰੇਗਾ । ੫੫ ।

ਨੋਟ:- ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੫੪ ਅਤੇ ੫੫ ਮਿਲਵਾਂ ਖ਼ਿਆਲ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਰਿਹੈਸ਼ ਰੱਖਿਆਂ ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚਦਾ, ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਤਨਾ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

**ਕਬੀਰ ਹਰਦੀ ਪੀਅਰੀ ਚੂੰਨਾਂ ਊਜਲ ਭਾਇ ॥ ਰਾਮ ਸਨੇਹੀ ਤਉ ਮਿਲੈ ਦੋਨਉ ਬਰਨ ਗਵਾਇ
॥੫੬॥ ਕਬੀਰ ਹਰਦੀ ਪੀਰਤਨੁ ਹਰੈ ਚੂਨ ਚਿਹਨੁ ਨ ਰਹਾਇ ॥ ਬਲਿਹਾਰੀ ਇਹ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਉ ਜਿਹ
ਜਾਤਿ ਬਰਨੁ ਕੁਲੁ ਜਾਇ ॥੫੭॥ {ਪੰਨਾ 1367}**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹਰਦੀ—ਹਲਦੀ । ਪੀਅਰੀ—ਪੀਲੀ, ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੀ । ਊਜਲ ਭਾਇ—ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਤੇ, ਚਿੱਟਾ । ਸਨੇਹੀ—ਸਨੇਹ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਤਉ—ਤਦੋਂ । ਦੋਨਉ ਬਰਨ—ਦੋਵੇਂ ਉੱਚੀ ਤੇ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ (ਦਾ ਵਿਤਕਰਾ) । ੫੬ ।

ਪੀਰਤਨੁ—ਪਿਲੱਤਣ, ਪੀਲਾ ਰੰਗ । ਹਰੈ—ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ਚੂਨ ਚਿਹਨੁ—ਚੂਨੇ ਦਾ ਚਿਹਨ, ਚੂਨੇ ਦਾ ਚਿੱਟਾ ਰੰਗ । ਨ ਰਹਾਇ—ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ । ਬਲਿਹਾਰੀ—ਸਦਕੇ, ਕੁਰਬਾਨ । ਜਿਹ—ਜਿਸ ਪ੍ਰੀਤਿ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ । ੫੭ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਹਲਦੀ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਚੂਨਾ ਸਫ਼ੈਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਤਦੋਂ ਮਿਲਿਆ ਸਮਝੇ, ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਉੱਚੀ ਨੀਵੀਂ ਦੋਵੇਂ ਜਾਤੀਆਂ (ਦਾ ਵਿਤਕਰਾ) ਮਿਟਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, (ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਹੀ ਵੇਖਣ ਦੀ ਸੂਝ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) । ੫੬ ।

ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜਦੋਂ ਹਲਦੀ ਤੇ ਚੂਨਾ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ) ਹਲਦੀ ਆਪਣਾ ਪੀਲਾ ਰੰਗ ਛੱਡ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਚੂਨੇ ਦਾ

ਚਿੱਟਾ ਰੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਵਾਲੀ ਢਹਿੰਦੀ ਕਲਾ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਉੱਚਤਾ ਦਾ ਮਾਣ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) । ਮੈਂ ਸਦਕੇ ਹਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਿ ਤੋਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਦਕਾ ਉੱਚੀ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਵਰਨ ਕੁਲ (ਦਾ ਫ਼ਰਕ) ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੫੨।

ਨੋਟ:- ਜਿਵੇਂ ਗੰਗਾ ਆਦਿਕ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ‘ਪਾਂਚਉ ਲਰਿਕਾ’ ਅਤੇ ‘ਲਾਖ ਅਹੇਰੀ’ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਸਕਦਾ, ਤਿਵੇਂ ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਵਿਚ ਜਨਮਣਾ ਭੀ ਕੋਈ ਸਹੈਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ।

**ਕਬੀਰ ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰਾ ਸੰਕੁਰਾ ਰਾਈ ਦਸਏਂ ਭਾਇ ॥ ਮਨੁ ਤਉ ਮੈਗਲੁ ਹੋਇ ਰਹਿਓ ਨਿਕਸੇ
ਕਿਉ ਕੈ ਜਾਇ ॥੫੮॥ ਕਬੀਰ ਐਸਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਜੇ ਮਿਲੈ ਤੁਠਾ ਕਰੇ ਪਸਾਉ ॥ ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰਾ
ਮੋਕਲਾ ਸਹਜੇ ਆਵਉ ਜਾਉ ॥੫੯॥ {ਪੰਨਾ 1367}**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰਾ—ਉਹ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ‘ਲਾਖ ਅਹੇਰੀ’ ਅਤੇ ‘ਪਾਂਚਉ ਲਰਿਕਾ’ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਸੰਕੁਰਾ—ਭੀੜਾ । ਦਸਏਂ ਭਾਇ—ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ । ਮੈਗਲ—(Skt. mdkl) ਮਸਤ ਹਾਥੀ, ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਵਿਚ ਜਨਮ ਦੇ ਅਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਹਾਥੀ ਵਾਂਗ ਮਸਤਿਆ ਹੋਇਆ । ਕਿਉ ਕੈ—ਕਿਉ ਕਰਿ? ਕਿਵੇਂ? ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ? (ਭਾਵ, ਨਹੀਂ) । ਨਿਕਸੇ ਜਾਇ—ਲੰਘਿਆ ਜਾਏ । ੫੮।

ਤੁਠਾ—ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ । ਪਸਾਉ—ਪ੍ਰਸਾਦ, ਮੇਹਰ, ਕਿਰਪਾ । ਮੋਕਲਾ—ਖੁਲ੍ਹਾ । ਸਹਜੇ—ਸਹਜ ਵਿਚ, ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ, ‘ਪਾਂਚਉ ਲਰਿਕਾ’ ਅਤੇ ‘ਲਾਖ ਅਹੇਰੀ’ ਦੀ ਘਬਰਾਹਟ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਹਿ ਕੇ । ਆਵਉ ਜਾਉ—ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਫਿਰੋ । ੫੯।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਉਹ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘ ਕੇ ‘ਲਾਖ ਅਹੇਰੀ’ ਅਤੇ ‘ਪਾਂਚਉ ਲਰਿਕਾ’ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਭੀੜਾ ਹੈ, ਰਾਈ ਦੇ ਦਾਣੇ ਤੋਂ ਭੀ ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਸਮਝੋ, ਪਰ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲੈਣ ਦੇ ਅਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਵਰਗਾ ਬਣਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਲੰਘ ਸਕਦਾ । ੫੮।

ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਏ, ਜੋ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ (ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ) ਮੇਹਰ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਹ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਇਹਨਾਂ ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਗੁਰੂ-ਦਰ ਤੋਂ ਮਿਲੀ) ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਫਿਰ ਬੇ-ਸ਼ੱਕ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਫਿਰੋ । ੫੯।

ਨੋਟ:- ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਸ਼ਲੋਕ ਪੜ੍ਹੋ ਜੋ ਰਾਗ ਗੁਜਰੀ ਦੀ ਵਾਰ ਮ: ੩ ਦੀ ਪਉੜੀ ਨੰ: ੪ ਦੇ ਨਾਲ ਦਰਜ ਹੈ:

ਨਾਨਕ ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰਾ ਅਤਿ ਨੀਕਾ, ਨਾਨਾ ਹੋਇ ਸੁ ਜਾਇ ॥ ਹਉਮੈ ਮਨੁ ਅਸਥੁਲੁ ਹੈ, ਕਿਉਕਰਿ ਵਿਚੁਦੇ ਜਾਇ ॥ ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਹਉਮੈ ਗਈ, ਜੋਤਿ ਰਹੀ ਸਭ ਆਇ ॥ ਇਹੁ ਜੀਉ ਸਦਾ ਮੁਕਤੁ ਹੈ, ਸਹਜੇ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥੨॥੪॥

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਲਫਜ਼ ‘ਮੈਗਲ’ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ “ਹਉਮੈ ਮਨੁ ਅਸਥੁਲੁ” । ‘ਤੁਠਾ’ ਗੁਰੂ ਕੀਹ ‘ਪਸਾਉ’ ਕਰਦਾ ਹੈ? “ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਹਉਮੈ ਗਈ” ।

ਇਕ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਸਨ । ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਗ਼ਲਤ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ।

ਕਬੀਰ ਨਾ ਮੋਹਿ ਛਾਨਿ ਨ ਛਾਪਰੀ ਨਾ ਮੋਹਿ ਘਰੁ ਨਹੀ ਗਾਉ ॥ ਮਤ ਹਰਿ ਪੂਛੈ ਕਉਨੁ ਹੈ ਮੇਰੇ ਜਾਤਿ ਨ ਨਾਉ ॥੬੦॥ ਕਬੀਰ ਮੁਹਿ ਮਰਨੇ ਕਾ ਚਾਉ ਹੈ ਮਰਉ ਤ ਹਰਿ ਕੈ ਦੁਆਰ ॥ ਮਤ ਹਰਿ ਪੂਛੈ ਕਉਨੁ ਹੈ ਪਰਾ ਹਮਾਰੈ ਬਾਰ ॥੬੧॥ {ਪੰਨਾ 1367}

ਨੋਟ:- ਜਿਵੇਂ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਕੁਲ ਦਾ ਆਸਰਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ, ਸਗੋਂ ‘ਲਾਖ ਅਹੇਰੀ’ ਅਤੇ ‘ਪਾਂਚਉ ਲਰਿਕਾ’ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ, ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਮਤਾ ਭੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੋਹਿ—(ਅਸਲ ਲਫਜ਼ ‘ਮੋਹਿ’ ਹੈ, ਇਥੇ ‘ਮੁਹਿ’ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ । ਪਾਠ ਦੀ ਚਾਲ ਨੂੰ ਠੀਕ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰਾ ਘਟਾਈ ਹੈ) ਮੇਰੇ ਪਾਸ । ਛਾਨਿ—ਛੰਨ । ਛਾਪਰੀ—ਕੁੱਲੀ । ਗਾਉ—ਪਿੰਡ । ਮਤ—ਮਤਾਂ, ਸ਼ਾਇਦ । ਮੇਰੇ—ਮੇਰੇ ਪਾਸ (ਆਸਰਾ) । ਨਾਉ—ਨਾਮਣਾ, ਮਲਕੀਅਤ ਦੀ ਵਡਿਆਈ । ੬੦ ।

ਮੁਹਿ—ਮੈਨੂੰ । ਮਰਨੇ ਕਾ—ਆਪਾ-ਭਾਵ ਮਿਟਾਣ ਦਾ, ਚੰਗੇ ਕਰਮ ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਅਤੇ ਮਲਕੀਅਤ ਦੇ ਮਾਣ ਵਲੋਂ ਮਰਨ ਦਾ । ਚਾਉ—ਤਾਂਘ । ਮਰਉ—ਜੇ ਮੈਂ ਇਹ ਮਰਨੀ ਮਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਤ—ਤਾਂ । ਬਾਰ—ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ । ੬੧ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਨਾਹ ਕੋਈ ਛੰਨ ਨਾਹ ਕੁੱਲੀ; ਨਾਹ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਘਰ ਨਾਹ ਗਿਰਾਂ; ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਜਾਤਿ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਤਿਵੇਂ ਮਲਕੀਅਤ ਦੇ ਨਾਮਣੇ ਦੀ ਕੋਈ ਚਾਹ ਨਹੀਂ (ਜੇ ਜਾਤਿ-ਅਭਿਮਾਨ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਮਤਾ ਛੱਡ ਦੇਈਏ ਤਾਂ) ਸ਼ਾਇਦ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਅਸਾਡੀ) ਵਾਤ ਪੁੱਛ ਲਏ । ੬੦ ।

ਹੇ ਕਬੀਰ! ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂਘ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਮਿਟਾ ਦਿਆਂ, ਮਮਤਾ ਮੁਕਾ ਦਿਆਂ; ਪਰ ਇਹ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਤਦੋਂ ਹੀ ਮਿਟ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਈਏ, (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਅਜਬ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੇਹਰ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਬਖਸ਼ਿੰਦ) ਪ੍ਰਭੂ ਕਦੇ ਪੁੱਛ ਹੀ ਬਹੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉਤੇ ਕੌਣ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਹੈ । ੬੧ ।

ਨੋਟ:- ਮਮਤਾ ਤਿਆਗਣੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਤਿਆਗ ਕੇ ਭੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਣੀ ਹੈ, ਮਮਤਾ ਦੇ ਤਿਆਗ ਨਾਲ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਹੁਣ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲ ਪਏਗਾ ।

ਕਬੀਰ ਨਾ ਹਮ ਕੀਆ ਨ ਕਰਹਿਗੇ ਨਾ ਕਰਿ ਸਕੈ ਸਰੀਰੁ ॥ ਕਿਆ ਜਾਨਉ ਕਿਛੁ ਹਰਿ ਕੀਆ ਭਇਓ ਕਬੀਰੁ ਕਬੀਰੁ ॥੬੨॥ {ਪੰਨਾ 1367}

ਨੋਟ:- ਪਿਛਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਦੇ “ਮਤ ਹਰਿ ਪੂਛੈ ਕਉਨੁ ਹੈ” ਦੇ ਖ਼ਿਆਲ ਨੂੰ ਫਿਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਨਿਰੋਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਦਾਤਿ ਹੈ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਮੇਹਰ ਕਰੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਜਗਤ ਵਿਚ ‘ਲਾਖ ਅਹੇਰੀ’ ਹਨ, ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤਿ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਪ੍ਰਭੂ ਖੁਦ ਸਹੈਤਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪੰਜੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਸਕੀਦਾ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਾਹ ਹਮ ਕੀਆ—ਮੈਂ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਮੇਰੀ ਹਿੰਮਤਿ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕਾਮਾਦਿਕ

“ਲਾਖ ਅਹੇਰੀ” ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਮੈਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜ ਸਕਦਾ । ਨ ਕਰਹਿਗੇ—ਅਗਾਂਹ ਨੂੰ ਭੀ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਖੁਦ ਕਰ ਸਕਾਂ । ਨਾ ਕਰਿ ਸਕੈ ਸਰੀਰ—ਮੇਰਾ ਇਹ ਸਰੀਰ ਭੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਇਤਨੀ ਹਿੰਮਤਿ ਕਰਨ-ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲ ਹੀ ਪ੍ਰੇਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਕਿਆ ਜਾਨਉ—ਕੀਹ ਪਤਾ? ਕੋਈ ਅਜਬ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ, ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ । ਕਿਛੁ—ਜੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਜੋ ਭੀ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਕਬੀਰ—ਵੱਡਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਇਹ ਮੇਰੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕਾਮਾਦਿਕ ‘ਲਾਖ ਅਹੇਰੀ’ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਮੈਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜ ਸਕਦਾ; ਅਗਾਂਹ ਨੂੰ ਭੀ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ ਕਿ ਖੁਦ ਇਹਨਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਾਂ, ਮੇਰਾ ਇਹ ਸਰੀਰ ਇਤਨੇ ਜੋਗਾ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਜੋ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਬਹੁਤ ਭਗਤੀ ਮੈਥੋਂ ਹੋਈ ਹੈ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ (ਉਸ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ) ਕਬੀਰ (ਭਗਤ) ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ੬੨ ।

ਨੋਟ:- ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਦੇ ਨਾਲ ਜੱਗ ਆਦਿਕ ਦੀ ਕੱਚੀ ਕਹਾਣੀ ਜੋੜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਨੂੰ ਹਾਸੇ-ਹੀਣਾ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ।

ਕਬੀਰ ਸੁਪਨੈ ਹੂ ਬਰੜਾਇ ਕੈ ਜਿਹ ਮੁਖਿ ਨਿਕਸੈ ਰਾਮੁ ॥ ਤਾ ਕੇ ਪਗ ਕੀ ਪਾਨਹੀ ਮੇਰੇ ਤਨ ਕੇ ਚਾਮੁ ॥੬੩॥ {ਪੰਨਾ 1367}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੁਪਨੈ ਹੂ—ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ । ਬਰੜਾਇ ਕੈ—ਸੁੱਤੇ ਪਿਆਂ ਸੁਪਨੇ ਆਉਣ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਨੂੰ ਬਰੜਾਉਣਾ ਆਖੀਦਾ ਹੈ । ਜਿਹ ਮੁਖਿ—ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ । ਨਿਕਸੈ—ਨਿਕਲੇ । ਪਗ—ਪੈਰ । ਪਾਨਹੀ—(Skt. ਉਪਾਨਹ) ਜੁੱਤੀ । ਚਾਮੁ—ਚੰਮ, ਖੱਲ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਸੁੱਤੇ ਪਿਆਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਉੱਚੀ ਬੋਲਿਆਂ ਜੇ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਵਾਸਤੇ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਖੱਲ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ (ਭਾਵ, ਮੈਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ) । ੬੩ ।

ਨੋਟ:- ਜੋ ਕੰਮ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕਰਦੇ ਰਹੀਏ, ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸੁਰਤਿ ਜੁੜੀ ਰਹੇ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੁੱਤੇ ਪਿਆਂ ਭੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁਰਤਿ ਨੇ ਉਧਰੇ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਆਉਣੇ ਹਨ । ਸਾਲਾਨਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਵਿੱਦਿਆਰਥੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਇਕ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਸੁੱਤੇ ਪਿਆਂ ਭੀ ਉਹੀ ਮਜ਼ਮੂਨ ਉਹੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਨੇ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਭੀ ਰੱਬ ਚੇਤੇ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਵਿਕ ਗੂੜ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸੁਰਤਿ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋੜੋ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੁੱਤੇ ਪਿਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸੁਰਤਿ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਜੁੜੀ ਰਹੇਗੀ; ਤੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਠਦੇ ਬੈਠਦੇ ਜਾਗਦੇ ਸੁੱਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਦੀ ਆਦਤ ਬਣ ਜਾਇਗੀ । ੬੩ ।

ਕਬੀਰ ਮਾਟੀ ਕੇ ਹਮ ਪੂਤਰੇ ਮਾਨਸੁ ਰਾਖਿਉ ਨਾਉ ॥ ਚਾਰਿ ਦਿਵਸ ਕੇ ਪਾਹੁਨੇ ਬਡ ਬਡ ਰੂੰਧਰਿ
ਠਾਉ ॥੬੪॥ {ਪੰਨਾ 1367}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪੂਤਰੇ—ਪੁਤਲੇ । ਰਾਖਿਉ—(‘ਉ’ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਲਗਾਂ ਹਨ (ੁ) ਅਤੇ (ੁ) । ਅਸਲ
ਲਫਜ਼ ‘ਰਾਖਿਉ’ ਹੈ, ਇਥੇ ਪਾਠ ਦੀ ਚਾਲ ਨੂੰ ਠੀਕ ਰੱਖਣ ਲਈ ‘ਰਾਖਿਉ’ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ) ਪਾਹੁਨੇ—ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ।
ਰੂੰਧਰਿ—ਅਸੀ ਮੱਲਦੇ ਹਾਂ । ਠਾਉ—ਥਾਂ । ਬਡ ਬਡ—ਵਧੀਕ ਵਧੀਕ, ਹੋਰ ਹੋਰ । ਮਾਨਸੁ—ਮਨੁੱਖ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਅਸੀ ਮਿੱਟੀ ਦੀਆਂ ਪੁਤਲੀਆਂ ਹਾਂ, ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਨਾਮ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਰੱਖ
ਲਿਆ ਹੈ (ਪਰ ਰਹੇ ਅਸੀ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਹੀ ਪੁਤਲੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਅਸਾਡਾ ਇਹ ਪੁਤਲਾ ਸਜਾ ਕੇ
ਇਸ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਜੋਤਿ ਪਾਈ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਹੀ ਪਿਆਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ); ਅਸੀ ਇਥੇ
ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਹਾਂ ਪਰ ਵਧੀਕ ਵਧੀਕ ਥਾਂ ਮੱਲਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ । ੬੪।

ਨੋਟ:- ਜੇਹੜੀ ਸੁਰਤਿ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਨਿਰੀਆਂ ਮੱਲਾਂ ਮੱਲਣ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਰਹੇ, ਉਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੁੱਤੇ ਪਿਆਂ ਪ੍ਰਭੂ-
ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਦੀ ।

ਕਬੀਰ ਮਹਿਦੀ ਕਰਿ ਘਾਲਿਆ ਆਪੁ ਪੀਸਾਇ ਪੀਸਾਇ ॥ ਤੈ ਸਹ ਬਾਤ ਨ ਪੂਛੀਐ ਕਬਹੁ ਨ
ਲਾਈ ਪਾਇ ॥੬੫॥ {ਪੰਨਾ 1367}

ਨੋਟ:- ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਮੱਲਾਂ ਮੱਲਣ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ; ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਦੁਨੀਆ ਛੱਡ
ਕੇ ਧੂਣੀਆਂ ਤਪਾਇਆਂ, ਪੁੱਠੇ ਲਟਕਿਆਂ ਤੇ ਅਜੇਹੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਕਸ਼ਟ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤਿਆਂ ਭੀ ਰੱਬ ਨਹੀਂ
ਮਿਲਦਾ । ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤੇ ਹੱਕ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਨਾਮ ਦੀ
ਦਾਤਿ ਭੀ ਮੰਗਣੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਨਿਰੋਲ ਉਸ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ । ਕਿਸੇ ਜਪ ਤਪ ਦਾ ਕੋਈ ਮਾਣ
ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਜਤਾ ਸਕੀਦਾ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਹਿਦੀ ਕਰਿ—ਮਹਿੰਦੀ ਵਾਂਗ । ਘਾਲਿਆ—ਘਾਲ-ਮੇਹਨਤ ਕੀਤੀ । ਆਪੁ—ਆਪਣੇ ਆਪ
ਨੂੰ । ਪੀਸਾਇ ਪੀਸਾਇ—ਪੀਹ ਪੀਹ ਕੇ, ਤਪ ਆਦਿਕਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਦੇ ਕੇ । ਸਹ—ਹੇ ਖਸਮ! ਤੈ ਬਾਤ ਨ
ਪੂਛੀਐ—ਤੂੰ ਵਾਤ ਭੀ ਨਾ ਪੁੱਛੀ, ਤੂੰ ਧਿਆਨ ਭੀ ਨਾਹ ਕੀਤਾ, ਤੂੰ ਪਰਤ ਕੇ ਤੱਕਿਆ ਭੀ ਨਾਹ । ਕਬਹੁ—ਕਦੇ
ਭੀ । ਨ ਲਾਈ ਪਾਇ—ਪੈਰੀਂ ਨਾਹ ਲਾਈ, ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਨਾਹ ਜੋੜਿਆ (ਜਿਵੇਂ ਪੀਠੀ ਹੋਈ ਮਹਿੰਦੀ ਕੋਈ
ਪੈਰੀਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਮਹਿੰਦੀ ਪੀਹ ਪੀਹ ਕੇ ਬਾਰੀਕ ਕਰੀਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਫਿਰ ਪੈਰੀਂ ਲਾਈਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਮਹਿੰਦੀ ਦੇ ਸਹੇ ਹੋਏ ਕਸ਼ਟ ਮਾਨੋ, ਕਬੂਲ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਪਰ) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਪ ਆਦਿਕਾਂ
ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਕੇ ਬੜੀ ਘਾਲ ਘਾਲੀ ਜਿਵੇਂ ਮਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਪੀਹ ਪੀਹ ਕੇ ਬਾਰੀਕ ਕਰੀਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਉਸ ਦੀ
ਘਾਲ-ਕਮਾਈ ਵਲ ਤਾਂ ਪਰਤ ਕੇ ਤੱਕਿਆ ਭੀ ਨਾ, ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਨਾਹ ਜੋੜਿਆ
। ੬੫।

ਨੋਟ:- ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੩ ਪਉੜੀ ਨੰ: ੨ ਦੇ ਨਾਲ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਦਰਜ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ
ਸ਼ਲੋਕ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਸ਼ਲੋਕ ਹੈ:

ਮ: ੩॥ ਨਾਨਕ ਮਹਿਦੀ ਕਰਿ ਕੈ ਰਖਿਆ, ਸੋ ਸਹੁ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ ॥ ਆਪੇ ਪੀਸੈ ਆਪੇ ਘਸੈ, ਆਪੇ ਹੀ

ਲਾਇ ਲਏਇ ॥ ਇਹੁ ਪਿਰਮੁ ਪਿਆਲਾ ਖਸਮ ਕਾ, ਜੈ ਭਾਵੈ ਤੇ ਦੇਇ ॥੨॥੨॥

ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹੋ । ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਲੋਕ ਮੌਜੂਦ ਸੀ । ਸੋ, ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਗ਼ਲਤ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ।

ਕਬੀਰ ਜਿਹ ਦਰਿ ਆਵਤ ਜਾਤਿਅਹੁ ਹਟਕੈ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥ ਸੇ ਦਰੁ ਕੈਸੇ ਛੋਡੀਐ ਜੋ ਦਰੁ ਐਸਾ ਹੋਇ ॥੬੬॥ {ਪੰਨਾ 1367}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹਟਕੈ—ਰੋਕ ਪਾਂਦਾ ਹੈ, ਟੋਕਦਾ ਹੈ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਹੀ ਰਾਹ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ । ਆਵਤ ਜਾਤਿਅਹੁ—ਆਉਣ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ, ਜੋ ਸਦਾ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਰਹੇ, ਜੋ ਸਦਾ ਟਿਕਿਆ ਰਹੇ, ਸਦਾ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ । ਕੋਇ—‘ਲਾਖ ਅਹੇਰੀ’, ‘ਪਾਂਚਉ ਲਰਿਕ’ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਭੀ । ਕੈਸੇ ਛੋਡੀਐ—ਛੱਡਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ । ਐਸਾ—ਅਜੇਹਾ । ਦਰੁ—ਦਰਵਾਜ਼ਾ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਆਸਰਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜੋ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਅਜੇਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਰ ਤੇ ਟਿਕੇ ਰਿਹਾਂ (‘ਲਾਖ ਅਹੇਰੀ’, ‘ਪਾਂਚਉ ਲਰਿਕ’ ਆਦਿਕ ਵਿਚੋਂ) ਕੋਈ ਭੀ (ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਹੀ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਦਰ ਕਦੇ ਛੱਡਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ । ੬੬ ।

ਕਬੀਰ ਡੂਬਾ ਥਾ ਪੈ ਉਬਰਿਓ ਗੁਨ ਕੀ ਲਹਰਿ ਝਬਕਿ ॥ ਜਬ ਦੇਖਿਓ ਬੇੜਾ ਜਰਜਰਾ ਤਬ ਉਤਰਿ ਪਰਿਓ ਹਉ ਫਰਕਿ ॥੬੭॥ {ਪੰਨਾ 1368}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਰਜਰਾ—ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ । ਡੂਬਾ ਥਾ—ਡੁੱਬ ਚੱਲਿਆਂ ਸਾਂ । ਪੈ—ਪਰ । ਉਬਰਿਓ—ਨਿਕਲ ਆਇਆ, ਡੁਬਣੋਂ ਬਚ ਗਿਆ । ਝਬਕਿ—ਝਬੱਕੇ ਨਾਲ । ਲਹਰਿ ਝਬਕਿ—ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਝਬੱਕੇ ਨਾਲ, ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਧੱਕੇ ਨਾਲ । ਗੁਨ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ । ਗੁਨ ਝਬਕਿ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ-ਰੂਪ ਲਹਿਰ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਨਾਲ । ਹਉ—ਮੈਂ । ਫਰਕਿ—ਛਾਲ ਨਾਲ, ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ, ਤੁਰਤ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ) ਮੈਂ ਡੁੱਬ ਚੱਲਿਆਂ ਸਾਂ, ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਧੱਕੇ ਨਾਲ (ਸੰਸਾਰਕ ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਠਿੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਮੈਂ ਉਤਾਂਹ ਚੁਕਿਆ ਗਿਆ । (ਪਹਿਲਾਂ ਮੋਹ ਵਿਚ ਮਸਤ ਸਾਂ, ਹੁਣ ਅੱਖਾਂ ਖੁਲ੍ਹ ਆਈਆਂ) ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ (ਕਿ ਜਿਸ ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਦੇ ਬੇੜੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸੁਆਰ ਹਾਂ ਉਹ) ਬੇੜਾ-ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਛੋਕੋ-ਛੋਕ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ) । ਮੈਂ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ (ਉਸ ਅਪਣੱਤ ਦੇ ਬੇੜੇ ਵਿਚੋਂ) ਉਤਰ ਪਿਆ (ਮੈਂ ਅਪਣੱਤ, ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ । ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਹ ‘ਦਰੁ’ ਨਾਹ ਛੱਡਿਆ ਜਿਸ ਦਰ ਤੇ ਟਿਕਿਆਂ ‘ਹਟਕੈ ਨਾਹੀ ਕੋਇ’) । ੬੭ ।

ਕਬੀਰ ਪਾਪੀ ਭਗਤਿ ਨ ਭਾਵਈ ਹਰਿ ਪੂਜਾ ਨ ਸੁਹਾਇ ॥ ਮਾਖੀ ਚੰਦਨੁ ਪਰਹਰੈ ਜਹ ਬਿਗੰਧ ਤਹ ਜਾਇ ॥੬੮॥ {ਪੰਨਾ 1368}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨ ਭਾਵਈ—ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ । ਨ ਸੁਹਾਇ—ਸੁਖਾਂਦੀ ਨਹੀਂ । ਪਰਹਰੈ—ਤਿਆਗ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ਜਹ—ਜਿਥੇ । ਬਿਗੰਧ—ਬਦ-ਬੂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਵਿਚ ਇਹ ਬਰਕਤਿ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬਣੋਂ ਬਚ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਪਰ) ਵਿਕਾਰੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਸੁਖਾਂਦੀ ਨਹੀਂ (ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ) । (ਵਿਕਾਰੀ ਬੰਦੇ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਮੱਖੀ ਵਾਂਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਮੱਖੀ (ਸੋਹਣੀ ਖੁਸ਼-ਬੂ ਵਾਲੇ) ਚੰਦਨ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਬਦ-ਬੂ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੬੮ ।

**ਕਬੀਰ ਬੈਦੁ ਮੂਆ ਰੋਗੀ ਮੂਆ ਮੂਆ ਸਭੁ ਸੰਸਾਰੁ ॥ ਏਕੁ ਕਬੀਰਾ ਨਾ ਮੂਆ ਜਿਹ ਨਾਹੀ
ਰੋਵਨਹਾਰੁ ॥੬੯॥ {ਪੰਨਾ 1368}**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬੈਦੁ—ਰੋਗੀਆਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਮੂਆ—(ਰੋ ਰੋ ਕੇ) ਮਰ ਗਿਆ, (ਮਾਇਕ ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ ਰੋ ਰੋ ਕੇ) ਮਰ ਗਿਆ, (ਮਾਇਕ ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਖਪ ਖਪ ਕੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ) ਮਰ ਗਿਆ । ਏਕੁ—ਸਿਰਫ਼ ਉਹ ਮਨੁੱਖ । ਜਿਹ—ਜਿਸ ਦਾ । ਰੋਵਨਹਾਰੁ—ਰੋਣ ਵਾਲਾ, ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਖਪਣ ਵਾਲਾ, ਮਾਇਕ ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਖਪਣ ਵਾਲਾ । ਨਾਹੀ—ਕੋਈ ਨਹੀਂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਮਾਇਕ ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਖਪ ਖਪ ਕੇ) ਸਾਰਾ ਜਗਤ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਕੇ, ਮਾਇਕ ਮੋਹ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਕੇ, ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ) ਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਰੋਗੀ ਹੈ ਤੇ ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਹਕੀਮ ਹੈ (ਭਾਵ, ਇਕ ਤਾਂ ਉਹ ਬੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅੰਞਾਣ ਤੇ ਮੂੜ੍ਹ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਰਾਹ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਪਏ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਵਿਦਵਾਨ ਪੰਡਿਤ ਹਨ ਤੇ ਮੂਰਖ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਹਾਲਤ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਮਾਇਕ ਭੋਗਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਭੋਗਾਂ ਵਲ ਖਪ ਰਹੇ ਹਨ, ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ ਰੋ ਰਹੇ ਹਨ । ਇੱਕ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਭ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰੇ ਪਏ ਹਨ) । ਸਿਰਫ਼ ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ) ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ (ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ, ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰਾ) (ਮਾਇਕ ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ) ਰੋ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ (ਖਪ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਤੇ, ਅਜੇਹਾ ਮਨੁੱਖ ਸਿਰਫ਼ ਉਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ-ਦਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ-ਦਰ ਤੇ ਰਿਹਾ 'ਹਟਕੈ ਨਾਹੀ ਕੋਇ') । ੬੯ ।

**ਕਬੀਰ ਰਾਮੁ ਨ ਧਿਆਇਓ ਮੋਟੀ ਲਾਗੀ ਖੋਰਿ ॥ ਕਾਇਆ ਹਾਂਡੀ ਕਾਠ ਕੀ ਨਾ ਓਹ ਚਰੈ ਬਹੋਰਿ
॥੭੦॥ {ਪੰਨਾ 1368}**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਖੋਰਿ—ਖੋੜ, ਖੋਖਲਾ-ਪਨ । ਮੋਟੀ ਖੋਰਿ ਲਾਗੀ—ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੋਟੀ ਖੋੜ ਬਣਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰ ਅੰਦਰੋਂ ਖੋਖਲਾ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਾਇਆ—ਸਰੀਰ । ਨ ਚਰੈ—(ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਉਤੇ) ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦੀ । ਬਹੋਰਿ—ਮੁੜ, ਦੂਜੀ ਵਾਰ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜਿਸ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਵਿਕਾਰ ਖੋਖਲਾ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਉਹ ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ਜਿਵੇਂ ਲੱਕੜ ਦੀ ਹਾਂਡੀ (ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਉਤੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਸੜ ਕੇ) ਮੁੜ (ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਉਤੇ) ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦੀ, ਤਿਵੇਂ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜਿ-ਮੁਏ ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਇਹ ਸਰੀਰ ਹੈ (ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ) । ੭੦ ।

ਨੰ: ੨੧ ਤੋਂ ੧੦੧ ਤਕ

ਕਬੀਰ ਐਸੀ ਹੋਇ ਪਰੀ ਮਨ ਕੋ ਭਾਵਤੁ ਕੀਨੁ ॥ ਮਰਨੇ ਤੇ ਕਿਆ ਡਰਪਨਾ ਜਬ ਹਾਥਿ ਸਿਧਉਰਾ
ਲੀਨ ॥੨੧॥ {ਪੰਨਾ 1368}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹੋਇ ਪਰੀ—ਹੋ ਪਈ ਹੈ । ਐਸੀ ਹੋਇ ਪਰੀ—ਅਜੇਹੀ ਹੋ ਪਈ ਹੈ, ਅਜਬ ਮੌਜ ਬਣ ਗਈ ਹੈ
। ਕੀਨੁ—ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਮਨ ਕੋ ਭਾਵਤੁ—ਉਹ ਕੰਮ ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਆ ਗਿਆ
ਹੈ । ਮਰਨੇ—ਮੌਤ, ਆਪਾ-ਭਾਵ ਵਲੋਂ ਮੌਤ । ਤੇ—ਤੋਂ । ਕਿਆ ਡਰਪਨਾ—ਕਿਉਂ ਡਰਨਾ ਹੋਇਆ? ਡਰਨਾ
ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ । ਹਾਥਿ—ਹੱਥ ਵਿਚ । ਸਿਧਉਰਾ—ਉਹ ਨਲੀਏਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰ ਲਗਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।
ਨੋਟ—ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਮਰਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚਿਤਾ ਤੇ ਸੜ-ਮਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਉਹ
ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਿਆ ਹੋਇਆ ਨਲੀਏਰ ਫੜ ਲੈਂਦੀ ਸੀ । ਸੰਪੂਰਿਆ ਹੋਇਆ ਨਲੀਏਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜ
ਲੈਣਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦੀ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਰੇ ਪਤੀ ਦੇ ਨਾਲ
ਸੜਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਦਰ ਤੋਂ ਭਗਤੀ ਦੀ ਦਾਤਿ ਮਿਲੇ, ਇਹ
ਦਾਤਿ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਨਾ, ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ
ਆਪਾ-ਭਾਵ ਤਿਆਗੇਗਾ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜੇਗਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਇਸਤ੍ਰੀ (ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਮਰਨ ਤੇ) ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਿਆ ਹੋਇਆ
ਨਲੀਏਰ ਫੜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦੀ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਮਨ-ਭਾਉਂਦੀ (ਭਗਤੀ ਦੀ)
ਦਾਤਿ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਇਹ ਅਜਬ ਮੇਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਭੀ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਆਪਾ-ਭਾਵ
ਤਿਆਗਦਾ ਹੈ ।੨੧।

ਕਬੀਰ ਰਸ ਕੋ ਗਾਂਡੋ ਦੂਸੀਐ ਗੁਨ ਕਉ ਮਰੀਐ ਰੋਇ ॥ ਅਵਗੁਨੀਆਰੇ ਮਾਨਸੈ ਭਲੋ ਨ ਕਹਿਰੈ
ਕੋਇ ॥੨੨॥ {ਪੰਨਾ 1368}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਸ ਕੋ ਗਾਂਡੋ—ਰਸ ਦਾ ਗੰਨਾ, ਰਸ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਗੰਨਾ । ਦੂਸੀਐ—ਦੂਸਿਆ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ, ਪੀੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪੀੜੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ (ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਵੱਟੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਮੁੱਲ
ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੇਲਣੇ ਵਿਚ ਪੀੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ਗੁਨ ਕਉ—ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ, ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ।
ਮਰੀਐ—ਮਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਆਪਾ-ਭਾਵ ਤਿਆਗਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਰੋਇ—ਰੋ ਕੇ, (ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ) ਛੱਡ ਕੇ ।
ਮਾਨਸੈ—ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ । ਕਹਿ ਹੈ—ਕਹੇਗਾ, ਆਖੇਗਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਰਸ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਗੰਨਾ (ਵੇਲਣੇ ਵਿਚ) ਪੀੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਰਸ ਦੀ
ਦਾਤਿ ਦੇ ਇਵਜ਼ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਮੁੱਲ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੇਲਣੇ ਵਿਚ ਪੀੜੀਦਾ ਹੈ (ਜੋ ਗੁਣਾਂ ਦੇ
ਬਦਲੇ ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਵਲੋਂ ਮਰਨਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ) । (ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਨਹੀਂ
ਤਿਆਗਦਾ, ਤੇ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲ ਹੀ ਰੁੱਚੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਸ) ਵਿਕਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਚੰਗਾ
ਨਹੀਂ ਆਖਦਾ (ਭਾਵ, ਭਗਤੀ ਦੀ ਦਾਤਿ ਤੋਂ ਵਾਂਜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਜਗਤ ਵਿਚ ਬਦਨਾਮੀ ਭੀ ਖੱਟਦਾ ਹੈ)
।੨੨।

ਕਬੀਰ ਗਾਗਰਿ ਜਲ ਭਰੀ ਆਜੁ ਕਾਲ੍ ਜੈਰੈ ਫੂਟਿ ॥ ਗੁਰੂ ਜੁ ਨ ਚੇਤਹਿ ਆਪਨੋ ਅਧ ਮਾਝਿ
ਲੀਜਹਿਗੇ ਲੂਟਿ ॥੨੩॥ {ਪੰਨਾ 1368}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਾਗਰਿ—(ਮਿੱਟੀ ਦਾ) ਘੜਾ । ਆਜੁ ਕਾਲ੍—ਅੱਜ-ਭਲਕ, ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ । ਫੂਟਿ
ਜੈਰੈ—ਫੁੱਟ ਜਾਇਗੀ, ਟੁੱਟ ਜਾਇਗੀ । ਜੁ—ਜੋ ਬੰਦੇ । ਨ ਚੇਤਹਿ—ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ । ਅਧ ਮਾਝ—ਅੱਧ
ਵਿਚ ਹੀ, ਅੱਧ-ਵਾਟੇ ਹੀ । ਲੀਜਹਿਗੇ ਲੂਟਿ—ਲੁੱਟ ਲਏ ਜਾਣਗੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਕੱਚਾ ਘੜਾ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਫੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
(ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੀ ਭੀ ਇਹੀ ਪਾਇਆਂ ਹੈ, ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ । ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦਾ ਮਨੋਰਥ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਸਰੀਰ ਦਾ ਮੋਹ ਇਸ ਦੇ ਨਾਸ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਿਆਗਣਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ
ਤਿਆਗ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਰਾਹ ਉਤੇ ਤੁਰਨਾ ਹੈ; ਪਰ) ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ
(ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ) ਉਹ ਮਨੁੱਖ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿਚ ਹੀ ਲੁੱਟ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰ ਆਪਣੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਾ ਕੇ
ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਨਾਸ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਇਥੋਂ ਦੀ ਰਾਸਿ-ਪੂੰਜੀ ਭੀ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ
ਪਰਲੋਕ ਭੀ ਵਿਗੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ।੨੩।

ਨੋਟ:- ਕਈ ਸੱਜਣ ਇਥੇ ਪਾਠ ‘ਅਧ ਮਾਝਲੀ’ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਲਫਜ਼ ‘ਜਹਿਗੇ’ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।
ਇਹ ਗ਼ਲਤ ਹੈ । ‘ਜਹਿਗੇ’ ਕੋਈ ਲਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਨਾਹ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ।
‘ਮਾਝਲੀ’ ਦੇ ‘ਝ’ ਨੂੰ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ‘ਜ’ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਲਫਜ਼ ‘ਮਜ਼ਲ’ ਬਣਾਉਣਾ ਭੀ ਉੱਕਾ ਹੀ ਬੇ-
ਨਿਯਮਾ ਹੈ । ਲਫਜ਼ ‘ਮਾਝ’ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਵਾਰੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਸੋ, ਪਾਠ ‘ਅਧ ਮਾਝ’ ਹੈ ।

ਕਬੀਰ ਕੂਕਰੁ ਰਾਮ ਕੋ ਮੁਤੀਆ ਮੇਰੋ ਨਾਉ ॥ ਗਲੇ ਹਮਾਰੇ ਜੇਵਰੀ ਜਹ ਖਿੰਚੈ ਤਹ ਜਾਉ ॥੨੪॥
{ਪੰਨਾ 1368}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੂਕਰੁ—ਕੁੱਤਾ । ਕੋ—ਦਾ । ਮੁਤੀਆ—(ਸੋਹਣਾ) ਮੋਤੀ ।

ਨੋਟ:- ਸ਼ੌਕੀਨ ਲੋਕ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਕੁੱਤੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਤੇ ‘ਮੋਤੀ’ ਆਦਿਕ ਸੋਹਣੇ ਪਿਆਰੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ
ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਰਾਖਵੇਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਂਦੇ ਭੀ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਹਨ । ਉਹ ਕੁੱਤੇ ਰੋਟੀ ਵਲੋਂ ਬੇ-ਫ਼ਿਕਰ ਰਹਿੰਦੇ
ਹਨ, ਮਾਲਕ ਪਾਸੋਂ ਰੋਟੀ ਮਿਲਣੀ ਯਕੀਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਬਜ਼ਾਰੀ ਕੁੱਤੇ ਰੋਟੀ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਦਰ ਦਰ ਤੇ
ਭਟਕਦੇ ਹਨ, ਹਰ ਥਾਂ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ‘ਦੁਰੇ, ਦੁਰੇ’ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਕ ਮਾਲਕ ਦਾ ਹੋ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਆਦਰ
ਤੇ ਸੁਖ ਹੈ, ਦਰ ਦਰ ਤੇ ਭਟਕਦਿਆਂ ਨਿਰਾਦਰੀ ਤੇ ਦੁਖ ਹੈ । ਆਪਾ-ਭਾਵ ਤਿਆਗ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਟਿਕੇ
ਰਹਿਣਾ ਹੀ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਤੁਰਨਾ ਹੀ, ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਹੈ ।

ਜਹ—ਜਿਥੇ, ਜਿਧਰ । ਖਿੰਚੈ—ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ । ਜਾਉ—ਮੈਂ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ (ਦੇ ਦਰ) ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਹਾਂ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਹੀ ਟਿਕਿਆ
ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ) ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਭੀ ‘ਮੋਤੀ’ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ, ਦੁਨੀਆ ਭੀ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ
ਬੁਲਾਂਦੀ ਹੈ) । ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਗਲ ਵਿਚ ਰੱਸੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਧਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ
ਉਧਰ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ।੨੪।

ਕਬੀਰ ਜਪਨੀ ਕਾਠ ਕੀ ਕਿਆ ਦਿਖਲਾਵਹਿ ਲੋਇ ॥ ਹਿਰਦੈ ਰਾਮੁ ਨ ਚੇਤਹੀ ਇਹ ਜਪਨੀ ਕਿਆ ਹੋਇ ॥੨੫॥ {ਪੰਨਾ 1368}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਪਨੀ—ਮਾਲਾ । ਕਾਠ ਕੀ—ਤੁਲਸੀ ਰੁਦ੍ਰਾਖ ਆਦਿਕ ਦੀ । ਲੋਇ—ਜਗਤ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ । ਨ ਚੇਤਹੀ—ਨ ਚੇਤਹਿ, ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਦਾ । ਕਿਆ ਹੋਇ—ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਤੂੰ ਤੁਲਸੀ ਰੁਦ੍ਰਾਖ ਆਦਿਕ ਦੀ ਮਾਲਾ (ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ) ਕਿਉਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਖਾਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ? ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, (ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜੀ ਹੋਈ) ਇਸ ਮਾਲਾ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।੨੫।

ਕਬੀਰ ਬਿਰਹੁ ਭੁਯੰਗਮੁ ਮਨਿ ਬਸੈ ਮੰਤੁ ਨ ਮਾਨੈ ਕੋਇ ॥ ਰਾਮ ਬਿਓਗੀ ਨਾ ਜੀਐ ਜੀਐ ਤ ਬਉਰਾ ਹੋਇ ॥੨੬॥ {ਪੰਨਾ 1368}

ਨੋਟ:- ਅਸਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਕਈ ਲੋਕ ਸੱਪਾਂ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ; ਸੱਪਾਂ ਦੇ ਡੰਗੇ ਹੋਏ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਸਹੈਤਾ ਨਾਲ ਸੱਪ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਚਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਕਈ ਸੱਪ ਐਸੇ ਭੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਡੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਬੰਦਾ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਬਚਦਾ ਹੋਵੇ ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ, ਮਾਨੋ, ਸੱਪ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਡੰਗ ਵੱਜ ਜਾਏ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸੂਝ ਪੈ ਜਾਏ ਕਿ ਮੈਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਵਿੱਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਮਾਇਕ ਭੋਗਾਂ ਨੇ ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ), ਇਹ ਡੰਗ ਇਤਨਾ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ ਕੋਈ ਮੰਤ੍ਰ ਇਥੇ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ । ਬਿਰਹੋਂ ਦਾ ਡੰਗਿਆ ਮਨੁੱਖ ‘ਦੁਨੀਆ’ ਵਲੋਂ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਜੀਵਨ ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ‘ਦੁਨੀਆ’ ਉਸ ਨੂੰ ‘ਬਉਰਾ’ ਆਖਦੀ ਹੈ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਭਾ ਦਾ ਉਹ ‘ਕਮਲਾ’ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਿਰਹੁ—ਵਿਛੋੜਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ, ਇਹ ਚੋਭ ਕਿ ਮੈਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੜਿਆ ਪਿਆ ਹਾਂ । ਭੁਯੰਗਮੁ—ਸੱਪ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਨ ਮਾਨੈ—ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ, ਕੀਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਰਾਮ ਬਿਓਗੀ—ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਚੋਭ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਮਾਇਕ ਭੋਗਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਾ ਪਿਆ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਿਰਹੋਂ—ਸੱਪ ਦਾ ਡੰਗ ਵੱਜ ਚੁਕਾ ਹੈ । ਨਾ ਜੀਐ—(ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਾਸਤੇ) ਨਹੀਂ ਜੀਊ ਸਕਦਾ, (ਆਪਾ-ਭਾਵ ਵਿਚ) ਨਹੀਂ ਜੀਊ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਬਉਰਾ—ਕਮਲਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (‘ਕਾਠ ਕੀ ਜਪਨੀ’ ਤਾਂ ਕੁਝ ਸਵਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਪਰ) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਬਿਰਹੋਂ ਦਾ ਸੱਪ ਆ ਵੱਸੇ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਦਰ ਤੋਂ ਇਹ ਸੂਝ ਮਿਲ ਜਾਏ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ) (ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਦਾ) ਕੋਈ ਮੰਤ੍ਰ ਉਸ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਦਾ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜੇ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਜੀਊ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, (ਭਾਵ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਇਕ ਐਸਾ ਡੰਗ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਡੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਬੰਦਾ ਮਾਇਕ ਭੋਗਾਂ ਵਾਸਤੇ ਜੀਊ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ) ਜੇਹੜਾ ਜੀਵਨ ਉਹ ਜੀਊਂਦਾ ਹੈ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਭਾਣੇ ਉਹ ਝੱਲਿਆਂ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਹੈ ।੨੬।

ਕਬੀਰ ਪਾਰਸ ਚੰਦਨੈ ਤਿਨ੍ਹ ਹੈ ਏਕ ਸੁਗੰਧ ॥ ਤਿਹ ਮਿਲਿ ਤੇਉ ਉਤਮ ਭਏ ਲੋਹ ਕਾਠ ਨਿਰਗੰਧ
॥੨੨॥ {ਪੰਨਾ 1368}

ਨੋਟ:- ਬਿਰਹੋਂ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ, ਮਾਨੋ, ਪਾਰਸ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਚੰਦਨ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਚੰਦਨੈ—ਚੰਦਨ ਵਿਚ । ਪਾਰਸ ਚੰਦਨੈ—ਪਾਰਸੈ ਚੰਦਨੈ, ਪਾਰਸ ਵਿਚ ਤੇ ਚੰਦਨ ਵਿਚ । ਤਿਨ ਹੈ—ਇਹਨਾਂ ਪਾਰਸ ਤੇ ਚੰਦਨ ਵਿਚ ਹੈ । ਸੁਗੰਧ—ਗੁਣ, ਖੁਸ਼ਬੂ । ਤਿਹ ਮਿਲਿ—ਇਹਨਾਂ ਪਾਰਸ ਤੇ ਚੰਦਨ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ । ਤੇਉ—ਉਹ ਭੀ, ਉਹ ਕਾਠ ਤੇ ਲੋਹਾ ਭੀ । ਕਾਠ ਨਿਰਗੰਧ—ਲੱਕੜੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੁਗੰਧੀ ਨਹੀਂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਪਾਰਸ ਅਤੇ ਚੰਦਨ—ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਇਕ ਗੁਣ ਹੈ; ਲੋਹਾ ਅਤੇ ਸੁਗੰਧੀ—ਹੀਨ ਲੱਕੜੀ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਛੋਹ ਕੇ ਉੱਤਮ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਲੋਹਾ ਪਾਰਸ ਨੂੰ ਛੋਹ ਕੇ ਸੋਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਸਾਧਾਰਨ ਰੁੱਖ ਚੰਦਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹਿ ਕੇ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਤਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਤੋਂ ਵਿਕਿਆ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ “ਰਾਮ ਬਿਓਗੀ” ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ।੨੨।

ਕਬੀਰ ਜਮ ਕਾ ਠੋਂਗਾ ਬੁਰਾ ਹੈ ਓਹੁ ਨਹੀ ਸਹਿਆ ਜਾਇ ॥ ਏਕੁ ਜੁ ਸਾਧੂ ਮੋਹਿ ਮਿਲਿਓ ਤਿਨ੍ਹ
ਲੀਆ ਅੰਚਲਿ ਲਾਇ ॥੨੩॥ {ਪੰਨਾ 1368}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਠੋਂਗਾ—ਸੱਟ, ਚੋਟ । ਓਹ—ਉਹ ਠੋਂਗਾ । ਸਾਧੂ—ਗੁਰੂ । ਮੋਹਿ—(ਅਸਲ ਲਫਜ਼ ‘ਮੋਹਿ’ ਹੈ, ਇਥੇ ‘ਮੁਹਿ’ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ । ਅੱਖਰ ‘ਮ’ ਦੇ ਨਾਲ () ਅਤੇ () ਦੋਵੇਂ ਲਗਾਂ ਹਨ) ਮੈਨੂੰ । ਤਿਨ੍ਹ—ਉਸ ਨੇ । ਅੰਚਲਿ—ਅੰਚਲ ਨਾਲ, ਲੜ ਨਾਲ, ਪੱਲੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪਏ ਰਿਹਾਂ ਜਮ ਦਾ ਡੰਡਾ ਸਿਰ ਤੇ ਵੱਜਦਾ ਹੈ, ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ, ਤੇ) ਜਮ ਦੀ (ਇਹ) ਸੱਟ ਇਤਨੀ ਭੈੜੀ ਹੈ ਕਿ ਸਹਾਰਨੀ ਬੜੀ ਔਖੀ ਹੈ । (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ) ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੜ ਲਾ ਲਿਆ (ਤੇ ਮੈਂ ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਦੇ) ਢਹੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਿਆ ।੨੩।

ਕਬੀਰ ਬੈਦੁ ਕਹੈ ਹਉ ਹੀ ਭਲਾ ਦਾਰੂ ਮੇਰੈ ਵਸਿ ॥ ਇਹ ਤਉ ਬਸਤੁ ਗੁਪਾਲ ਕੀ ਜਬ ਭਾਵੈ ਲੇਇ
ਖਸਿ ॥੨੪॥ ਕਬੀਰ ਨਉਬਤਿ ਆਪਨੀ ਦਿਨ ਦਸ ਲੇਹੁ ਬਜਾਇ ॥ ਨਦੀ ਨਾਵ ਸੰਜੋਗ ਜਿਉ
ਬਹੁਰਿ ਨ ਮਿਲਹੈ ਆਇ ॥੨੫॥ {ਪੰਨਾ 1368}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬੈਦੁ—ਹਕੀਮ । ਹਉ ਹੀ—ਮੈਂ ਹੀ । ਭਲਾ—ਸਿਆਣਾ । ਮੇਰੈ ਵਸਿ—ਮੇਰੇ ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਵਿਚ । ਇਹ—ਇਹ ਜਿੰਦ । ਬਸਤੁ—ਚੀਜ਼ । ਖਸਿ ਲੇਇ—ਖੋਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੨੪।

ਨਉਬਤਿ—ਢੋਲ । ਆਪਨੀ ਨਉਬਤਿ ਬਜਾਇ ਲੇਹੁ—ਮਨ-ਮੰਨੀਆਂ ਮੌਜਾਂ ਕਰ ਲਵੋ । ਨਾਵ—ਬੋੜੀ । ਸੰਜੋਗ—ਮੇਲਾ, ਮਿਲਾਪ । ਨਦੀ...ਜਿਉ—ਜਿਵੇਂ ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਣ ਲਈ ਬੋੜੀ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਮੁਸਾਫਿਰਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੈ (ਮੁੜ ਕਦੇ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ) । ਬਹੁਰਿ—ਮੁੜ । ਨ ਮਿਲਿ ਹੈ—ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ, (ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ) ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਹਕੀਮ (ਤਾਂ) ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਬੜਾ ਸਿਆਣਾ ਹਾਂ (ਰੋਗ ਆਉਣ ਤੇ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਸਰੀਰ

ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੁੜਨ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਲਈ) ਇਲਾਜ ਮੇਰੇ ਇਖਤਿਆਰ ਵਿਚ ਹੈ (ਮੈਂ ਰੋਗ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨਾ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ) । ਪਰ ਇਹ ਜਿੰਦ ਉਸ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ (ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਅਮਾਨਤੀ) ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ) ਮੌਤ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਇਥੇ ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣਾ, ਤਾਂ ਤੇ ਜਮ ਦੇ ਠੇਂਗੇ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖੋ ਤੇ ਗੁਰੂ-ਦਰ ਤੇ ਆ ਕੇ ‘ਗੁਨ ਕਉ ਮਰੀਐ ਰੋਇ’) । ੭੯।

ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜੇ ਤੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ, ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ) ਮਨ-ਮੰਨੀਆਂ ਮੌਜਾਂ ਮਾਣ ਲੈ (ਪਰ ਇਹ ਮੌਜਾਂ ਹਨ ਸਿਰਫ਼) ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਹੀ । ਜਿਵੇਂ ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਣ ਲਈ ਬੇੜੀ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਮੁਸਾਫਿਰਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੈ (ਮੁੜ ਉਹ ਸਾਰੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ); ਤਿਵੇਂ (ਮਨ-ਮੰਨੀਆਂ ਮੌਜਾਂ ਵਿਚ ਗਵਾਇਆ ਹੋਇਆ ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ । ੯੦।

ਕਬੀਰ ਸਾਤ ਸਮੁੰਦਹਿ ਮਸੁ ਕਰਉ ਕਲਮ ਕਰਉ ਬਨਰਾਇ ॥ ਬਸੁਧਾ ਕਾਗਦੁ ਜਉ ਕਰਉ ਹਰਿ ਜਸੁ ਲਿਖਨੁ ਨ ਜਾਇ ॥੮੧॥ {ਪੰਨਾ 1368}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਸੁ—ਸਿਆਹੀ । ਕਰਉ—ਮੈਂ ਕਰਾਂ । ਬਨਰਾਇ—ਸਾਰੀ ਬਨਸਪਤੀ, ਸਾਰੇ ਰੁੱਖ-ਬਿਰਖ । ਬਸੁਧਾ—ਧਰਤੀ । ਕਾਗਦੁ—ਕਾਗਜ਼ (ਨੋਟ:- ਅੱਖਰ ‘ਜ਼’ ਕਈ ਵਾਰੀ ‘ਦ’ ਵਾਂਗ ਉਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ, ਕਾਜ਼ੀ ਜਾਂ ਕਾਦੀ, ਹਜ਼ੂਰਿ ਜਾਂ ਹਦੂਰਿ, ਹਾਜ਼ਰ ਜਾਂ ਹਾਦਰ) । ਜਉ—ਜੇ । ਜਸੁ—ਵਡਿਆਈ, ਗੁਣ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜੇ ਮੈਂ ਸੱਤਾਂ ਹੀ ਸਮੁੰਦ੍ਰਾਂ (ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਸਿਆਹੀ ਬਣਾ ਲਵਾਂ, ਸਾਰੇ ਰੁੱਖਾਂ-ਬਿਰਖਾਂ ਦੀਆਂ ਕਲਮਾਂ ਘੜ ਲਵਾਂ, ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਥਾਂ ਵਰਤਾਂ, ਤਾਂ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ (ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ) ਲਿਖੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ (ਭਾਵ, ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਗਾਵਣੇ ਕਿ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਤੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਬਿਆਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ) । ੮੧।

ਨੋਟ:- ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੭੨ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ‘ਅਵਗੁਨੀਆਰੈ ਮਾਨਸੈ, ਭਲੋ ਨ ਕਹਿ ਹੈ ਕੋਇ’ ਵਿਕਾਰਾਂ ਔਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਔਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ? ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ-ਪਾਰਸ ਹੈ ਮਿਲ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਵੇ । ‘ਗੁਣਾਂ’ ਦੇ ਨਾਲ ਮਨ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਜੋੜਿਆਂ ਮਨ ਵਿਚ ਭੀ ‘ਗੁਣ’ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਮਨ ਨੀਵੇਂ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਹਟ ਕੇ ਸੁੱਚਾ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਇਗਾ ਤੇ ਆਖਰ ‘ਗੁਣੀ’ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੋ ਸਕੇਗਾ । ਇਸ ਖਿਆਲ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਗਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੮੨ ਵਿਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਕਬੀਰ ਜਾਤਿ ਜੁਲਾਹਾ ਕਿਆ ਕਰੈ ਹਿਰਦੈ ਬਸੇ ਗੁਪਾਲ ॥ ਕਬੀਰ ਰਮਈਆ ਕੰਠਿ ਮਿਲੁ ਚੁਕਹਿ ਸਰਬ ਜੰਜਾਲ ॥੮੨॥ {ਪੰਨਾ 1368}

ਨੋਟ:- ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਵਿਚ ਜੰਮਿਆ ਬੰਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਤਾਹਨੇ-ਮੇਹਣਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਨਿਰਭੈਤਾ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਢਹਿੰਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਧਨਾਢ ਲੋਕਾਂ ਅੱਗੇ ਲਿਲੀਆਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਇਹ ਨਿਤਾਣਾ-ਪਨ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਿਆ ਕਰੈ—ਕੁਝ ਵਿਗਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਨਿਤਾਣਾ-ਪਨ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ । ਰਮਈਆ ਕੰਠਿ ਮਿਲੁ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗਲ ਲਗ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜ । ਚੁਕਹਿ—ਮੁਕ ਜਾਣਗੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਵਿਆਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਮੇਰੀ (ਨੀਵੀਂ) ਜੁਲਾਹਾ-ਜਾਤਿ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਨਿਤਾਣਾ-ਪਨ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਕਬੀਰ! ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜ (ਨਿਰੀ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੰਜਾਲ ਮੁੱਕ ਜਾਣਗੇ । ੮੨।

ਕਬੀਰ ਐਸਾ ਕੋ ਨਹੀ ਮੰਦਰੁ ਦੇਇ ਜਰਾਇ ॥ ਪਾਂਚਉ ਲਰਿਕੇ ਮਾਰਿ ਕੈ ਰਹੈ ਰਾਮ ਲਿਉ ਲਾਇ ॥੮੩॥ {ਪੰਨਾ 1368}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੋ ਨਹੀ-ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮੰਦਰ-ਸਰੀਰ, ਸਰੀਰ ਦਾ ਮੋਹ, ਦੇਹ-ਅਧਿਆਸ । ਜਰਾਇ ਦੇਇ-ਸਾੜ ਦੇਵੇ । ਪਾਂਚਉ ਲਰਿਕੇ-ਮਾਇਆ ਦੇ ਪੰਜੇ ਪੁਤ੍ਰ, ਕਾਮਾਦਿਕ । ਲਿਉ-ਲਿਵ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਭਾਵੇਂ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਬੜੀ ਬਰਕਤਿ ਹੈ, ਪਰ ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਅਤੇ ਕਾਮਾਦਿਕ ਦਾ ਇਤਨਾ ਜ਼ੋਰ ਹੈ ਕਿ) ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਨੂੰ ਸਾੜਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੈ ਜੋ ਕਾਮਾਦਿਕ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪੰਜਾਂ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ੮੩।

ਕਬੀਰ ਐਸਾ ਕੋ ਨਹੀ ਇਹੁ ਤਨੁ ਦੇਵੈ ਫੂਕਿ ॥ ਅੰਧਾ ਲੋਗੁ ਨ ਜਾਨਈ ਰਹਿਓ ਕਬੀਰਾ ਕੂਕਿ ॥੮੪॥ {ਪੰਨਾ 1368}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਨੁ-ਸਰੀਰ, ਸਰੀਰ ਦਾ ਮੋਹ । ਫੂਕ ਦੇਵੈ-ਸਾੜ ਦੇਵੇ । ਅੰਧਾ-ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ, ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹਾ, ਦੇਹ-ਅਧਿਆਸ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਮਸਤ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਅੱਖੀਂ ਦਿੱਸਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਕੂਕਿ ਰਹਿਓ-ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੮੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰ ਕੇ) ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਅਜੇਹਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜੋ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰੇ, ਤੇ) ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦੇਵੇ । ਜਗਤ ਮੋਹ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਗ਼ਰਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭਲਾਈ ਸੁੱਝਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, (ਭਾਵੇਂ) ਕਬੀਰ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੮੪।

ਕਬੀਰ ਸਤੀ ਪੁਕਾਰੈ ਚਿਹ ਚੜੀ ਸੁਨੁ ਹੋ ਬੀਰ ਮਸਾਨ ॥ ਲੋਗੁ ਸਬਾਇਆ ਚਲਿ ਗਇਓ ਹਮ ਤੁਮ ਕਾਮੁ ਨਿਦਾਨ ॥੮੫॥ {ਪੰਨਾ 1369}

ਨੋਟ:- ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿਛਲੇ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੮੩ ਅਤੇ ੮੪ ਰਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹੋ । ਇਕ ਅਸਚਰਜ ਆਤਮਕ ਉਡਾਰੀ ਹੈ । ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾੜਦਾ ਹੈ । ਹਾਂ ਅਸਾਂ 'ਸਤੀ' ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਉਹ ਹੱਸ ਹੱਸ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਾੜਦੀ ਹੈ, ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ 'ਮਸਾਣਾਂ' ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਕੰਬਦਾ ਹੈ, ਪਰ 'ਸਤੀ' ਉਸ ਮਸਾਣ ਨੂੰ 'ਵੀਰ' ਆਖ ਕੇ ਬੁਲਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਮਸਾਣ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਕਿਉਂ? 'ਸਤੀ' ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਹ ਮਸਾਣ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦੇਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਰਲੋਕ-ਅੱਪੜੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਾਂਗੀ ।

ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਪਰਦੇਸ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੇਕੇ ਲੋਕ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਇਹ ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੋਕ ਪਾ

ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਮੋਹ ਬੜਾ ਹੀ ਬਲਵਾਨ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਰਲੀ ਹੀ ਛੱਡਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਰਲੀ ਹੀ ਸਾੜਦੀ ਹੈ । ਸਿਰਫ ਉਹੀ ਸਾੜਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਸਾੜਿਆਂ ਹੀ ਪਤੀ-ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲੇਗਾ । ਫਿਰ, ਉਹ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਕਿਉਂ ਉਸ 'ਬ੍ਰਹਮ ਅਗਨਿ' ਨੂੰ ਵੀਰ ਨਾਹ ਆਖੇ? ਕਿਉਂ ਉਸ 'ਮਸਾਣ' ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾ ਕਰੇ ਜੋ ਇਸ ਦੇ 'ਸਰੀਰ' ਨੂੰ 'ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ' ਨੂੰ ਦੇਹ ਅੱਧਿਆਸ ਨੂੰ, ਸਾੜਦਾ ਹੈ?

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਤੀ—ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਰੇ-ਖਸਮ ਨਾਲ ਚਿਖਾ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ । ਚਿਹ—ਚਿਖਾ । ਹੇ ਬੀਰ ਮਸਾਨ—ਹੇ ਬੀਰ ਮਸਾਣ! ਹੇ ਮਸਾਣਾਂ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਅੱਗ! ਸਬਾਇਆ—ਸਾਰਾ । ਚਲਿ ਗਇਓ—ਤੁਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਾਥ ਛੱਡ ਗਿਆ ਹੈ । ਨਿਦਾਨ—ਓੜਕ, ਆਖਰ । ਕਾਮੁ—ਮਤਲਬ, ਵਾਹ, ਗ਼ਰਜ਼ । ਹਮ ਤੁਮ ਕਾਮੁ—ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਗ਼ਰਜ਼ ਪਈ ਹੈ । ਪੁਕਾਰੈ—ਉੱਚੀ ਆਖਦੀ ਹੈ, ਦਲੇਰ ਹੋ ਕੇ ਆਖਦੀ ਹੈ ।

ਨੋਟ:- ਲਫਜ਼ 'ਸੁਨੁ' ਇਕ-ਵਚਨ, ਸਿਰਫ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਈ ਸੱਜਣ ਲਫਜ਼ 'ਮਸਾਨ' ਦਾ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ 'ਹੇ ਮਸਾਣਾਂ ਵਿਚ ਆਏ ਲੋਕੋ' । ਇਹ ਅਰਥ ਗ਼ਲਤ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜੋ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੇ ਪਰਲੋਕ-ਅੱਪੜੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਚਿਖਾ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਦਲੇਰ ਹੋ ਕੇ ਆਖਦੀ ਹੈ—ਹੇ ਵੀਰ ਮਸਾਣ! ਸੁਣ, ਸਾਰੇ ਸੰਬੰਧੀ ਮੇਰਾ ਸਾਥ ਛੱਡ ਗਏ ਹਨ (ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਾ ਸਕਿਆ) ਆਖਰ, ਹੇ ਵੀਰ! ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਗ਼ਰਜ਼ ਪਈ ਹੈ ।

ਨੋਟ:- ਜਿਸ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਇਕ ਯਕੀਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਪਤੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਤੇ ਇਸ ਮੋਹ ਦੇ ਸਾੜਨ ਲਈ ਸਿਰਫ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਹੀ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਸਿਰਫ 'ਬ੍ਰਹਮ-ਅਗਨਿ' ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾੜ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਇਸ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ 'ਬ੍ਰਹਮ-ਅਗਨਿ' ਨੂੰ 'ਵੀਰ' ਆਖ ਕੇ ਬੁਲਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਆਖਦੀ ਹੈ—ਹੇ ਪਿਆਰੀ 'ਬ੍ਰਹਮ-ਅਗਨਿ'! ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੇ ਸਾਥੀ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜ ਸਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਭੀ ਕੱਚਾ ਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ । ਹੇ 'ਬ੍ਰਹਮ-ਅਗਨਿ'! ਸਿਰਫ ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ਜੋ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਸਕਦੀ ਹੈਂ । ਆਖਰ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆ ਹੈ ।

ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਪੰਖੀ ਭਇਓ ਉਡਿ ਉਡਿ ਦਹ ਦਿਸ ਜਾਇ ॥ ਜੋ ਜੈਸੀ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲੈ ਸੋ ਤੈਸੇ ਫਲੁ ਖਾਇ ॥੮੬॥ {ਪੰਨਾ 1369}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦਹ ਦਿਸ—ਦਸੀਂ ਪਾਸੀਂ, ਹਰ ਪਾਸੇ, ਅਨੇਕਾਂ ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਲ । ਉਡਿ ਉਡਿ—ਮੁੜ ਮੁੜ ਉੱਡ ਕੇ, ਮੁੜ ਮੁੜ ਭਟਕ ਕੇ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਕਬੀਰ! ਇਹ ਜਾਣਦਿਆਂ ਭੀ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋੜਦੀ ਹੈ) ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਪੰਛੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਛੱਡ ਕੇ) ਭਟਕ ਭਟਕ ਕੇ (ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ) ਦਸੀਂ ਪਾਸੀਂ ਦੌੜਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਇਹ ਕੁਦਰਤਿ ਦਾ ਨਿਯਮ ਹੀ ਹੈ ਕਿ) ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਉਸ ਨੂੰ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ੮੬।

ਕਬੀਰ ਜਾ ਕਉ ਖੋਜਤੇ ਪਾਇਓ ਸੋਈ ਠਉਰੁ ॥ ਸੋਈ ਫਿਰਿ ਕੈ ਤੂ ਭਇਆ ਜਾ ਕਉ ਕਹਤਾ
ਅਉਰੁ ॥੮੭॥ {ਪੰਨਾ 1369}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਠਉਰੁ—ਥਾਂ । ਫਿਰਿ ਕੈ—ਪਲਟ ਕੇ, ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਕੇ । ਜਾ ਕਉ—ਜਿਸ (ਥਾਂ) ਨੂੰ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕੀਤਿਆਂ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਵਿਆਂ, ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ; ਪਰ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਸਹੈਤਾ ਨਾਲ) ਮੈਂ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨ-ਰੂਪ) ਜੇਹੜੀ ਥਾਂ ਭਾਲ ਰਿਹਾ ਸਾਂ, ਉਹੀ ਥਾਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਭ ਪਈ ਹੈ । ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਤੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਕੋਈ ਹੋਰ’ ਆਖਦਾ ਸੈਂ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸਮਝਦਾ ਸੈਂ) ਤੂੰ (ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਬਦਲ ਕੇ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈਂ, (ਉਸੇ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈਂ, ਉਸੇ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈਂ) ।੮੭।

ਕਬੀਰ ਮਾਰੀ ਮਰਉ ਕੁਸੰਗ ਕੀ ਕੇਲੇ ਨਿਕਟਿ ਜੁ ਬੇਰਿ ॥ ਉਹ ਝੂਲੈ ਉਹ ਚੀਰੀਐ ਸਾਕਤ ਸੰਗੁ ਨ
ਹੇਰਿ ॥੮੮॥ {ਪੰਨਾ 1369}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਰਉ—ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗੀ, ਮੇਰੀ ਜਿੰਦ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਮਰ ਜਾਇਗੀ । ਕੁਸੰਗ ਕੀ ਮਾਰੀ—
ਭੈੜੀ ਸੁਹਬਤਿ ਦੀ ਮਾਰ ਨਾਲ, ਭੈੜੀ ਸੁਹਬਤਿ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਆ ਕੇ । ਨਿਕਟਿ—
ਨੇੜੇ । ਜੁ—ਜਿਉਂ, ਜਿਵੇਂ । ਬੇਰਿ—ਬੇਰੀ । ਉਹ ਝੂਲੈ—ਬੇਰੀ ਹਵਾ ਨਾਲ ਹੁਲਾਰੇ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਝੂਮਦੀ ਹੈ ।
ਉਹ ਚੀਰੀਐ—ਉਹ ਕੇਲਾ ਚੀਰੀਦਾ ਹੈ । ਨ ਹੇਰਿ—ਨਾਹ ਵੇਖ, ਨਾਹ ਤੱਕ । ਸਾਕਤ—ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਾ
ਹੋਇਆ ਬੰਦਾ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਭੁਲਾ ਬੈਠਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜੇ ਤੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ, ਤਾਂ ਸੁਤੇ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਥ
ਕਰੇਂਗਾ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਹਨ; ਪਰ ਵੇਖ) ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਸਾਥ ਕਦੇ ਭੀ ਨਾਹ ਕਰੀਂ ।
ਕੇਲੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬੇਰੀ ਉੱਗੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਬੇਰੀ ਹਵਾ ਨਾਲ ਹੁਲਾਰੇ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਕੇਲਾ (ਉਸ ਦੇ ਕੰਡਿਆਂ ਨਾਲ)
ਚੀਰੀਦਾ ਹੈ; ਤਿਵੇਂ (ਹੇ ਕਬੀਰ!) ਭੈੜੀ ਸੁਹਬਤਿ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਤੇਰੀ ਜਿੰਦ ਆਤਮਕ
ਮੌਤੇ ਮਰ ਜਾਇਗੀ ।੮੮।

ਨੋਟ:- ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਵਿਆਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਕੁਸੰਗ ਤੋਂ ਬਚੇ
ਰਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿੰਦ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰਨੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਕਬੀਰ ਭਾਰ ਪਰਾਈ ਸਿਰਿ ਚਰੈ ਚਲਿਓ ਚਾਹੈ ਬਾਟ ॥ ਅਪਨੇ ਭਾਰਹਿ ਨਾ ਡਰੈ ਆਗੈ ਅਉਘਟ
ਘਾਟ ॥੮੯॥ {ਪੰਨਾ 1369}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭਾਰ ਪਰਾਈ—ਪਰਾਈ (ਨਿੰਦਿਆ) ਦਾ ਭਾਰ । ਸਿਰ ਚਰੈ—ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਦਾ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ‘ਕੁਸੰਗ’ ਵਿਚ ਫਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਬਾਟ—ਰਸਤਾ । ਚਲਿਓ ਚਾਹੈ
ਬਾਟ—(ਭਾਰ ਚੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਨਿੰਦਿਆ ਦੇ) ਰਾਹੇ ਹੀ ਤੁਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ।
ਅਪਨੇ ਭਾਰਹਿ—ਆਪਣੇ (ਕੀਤੇ ਹੋਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ) ਭਾਰ ਤੋਂ । ਆਗੈ—ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ । ਅਉਘਟ
ਘਾਟ—ਔਖਾ ਰਸਤਾ ।

ਨੋਟ:- ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਫਰ, ਮਾਨੋ ਇਕ ਔਖੀ ਘਾਟੀ ਹੈ, ਚੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਕਾਰ

ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੋਕਾਂ ਪਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਭੁਲਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਵੇਸਲੇ-ਪਨ ਵਿਚ ਕੁਸੰਗ ਵਿਚ ਜਾ ਫਸਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਕੋਮਲ ਜਿੰਦ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਚੀਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਈ ਵਿਕਾਰ-ਕੁਕਰਮ ਸਹੇੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਕੁਕਰਮ ਕਰਨੋਂ ਰਤਾ ਨਹੀਂ ਝੱਕਦਾ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਆਪਣੀ ਇਹ ਦੁਰ-ਦਸ਼ਾ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਭੀ ਵਾਦੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਵਾਦੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਡੋਬਦੀ ਹੈ । ਬੱਸ! ਇਕ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਤੋਂ ਖੁੰਝਿਆਂ ਇਹ ਮੰਦੀ ਹਾਲਤ ਬਣਦੀ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਡਾਢਾ ਔਖਾ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਪਰ (ਕੁਸੰਗ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਸ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਪਰਾਈ (ਨਿੰਦਿਆ) ਦਾ ਭਾਰ ਚੜ੍ਹਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਰ ਭੀ ਚੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਨਿੰਦਿਆ ਦੇ) ਰਾਹੇ ਹੀ ਤੁਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਤੇ ਆਪਣੇ (ਕੀਤੇ ਹੋਰ ਮੰਦ-ਕਰਮਾਂ ਦੇ) ਭਾਰ ਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਚੇਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ੮੯ ।

ਨੋਟ:- ਨਿੰਦਿਆ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਖ਼ਤਰੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੀ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਐਬ ਫੋਲਦਾ ਫੋਲਦਾ ਆਪਣੇ ਮੰਦ-ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਅਵੇਸਲਾ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਇਸ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਬਚਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਕਬੀਰ ਬਨ ਕੀ ਦਾਧੀ ਲਾਕਰੀ ਠਾਢੀ ਕਰੈ ਪੁਕਾਰ ॥ ਮਤਿ ਬਸਿ ਪਰਉ ਲੁਹਾਰ ਕੇ ਜਾਰੈ ਦੂਜੀ ਬਾਰ ॥੯੦॥ {ਪੰਨਾ 1369}

ਨੋਟ:- ਜੇ ਕੋਲਾ ਲੁਹਾਰ ਆਦਿਕ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਭੱਠੀਆਂ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਇਸ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਖ਼ਾਸ ਤਰੀਕਾ ਵਰਤਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਕਿੱਕਰ ਆਦਿਕ ਲੱਕੜ ਦੇ ਮੋਢੇ ਖ਼ਾਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਹੇਠ ਨੱਪੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਮੋਢਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗ ਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਹਰੋਂ ਹਵਾ ਨਾਹ ਪਏ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਹੀ ਲੱਕੜਾਂ ਕੋਲਾ ਬਣ ਜਾਣ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਗੈਸ ਕੋਲੇ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਟਿਕੀ ਰਹੇ । ਚੂੰਕਿ ਇਹ ਕੋਲਾ ਵਰਤਣ ਦੀ ਲੋੜ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਲੁਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ, ਸੋ ਇਸ ਕੋਲੇ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਭੀ ਲੁਹਾਰ ਹੀ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਲੱਕੜ ਕੋਲਾ ਬਣਨ ਵੇਲੇ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਰਹਿ ਕੇ ਸੜਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰੀ ਲੁਹਾਰ ਆਦਿਕ ਦੀ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਸੜਦੀ ਹੈ ।

ਇਹ ਲਫ਼ਜ਼ ‘ਲੁਹਾਰ’ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਭੀ ਕੋਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ । ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਕੰਧਿ ਕੁਹਾੜਾ, ਸਿਰਿ ਘੜਾ, ਵਣਿ ਕੈਸਰੁ ਲੋਹਾਰੁ ॥ ਫਰੀਦਾ ਹਉ ਲੋੜੀ ਸਹੁ ਆਪਣਾ, ਤੂ ਲੋੜਹਿ ਅੰਗਿਆਰ ॥੪੩॥

ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਦਾ ਅਰਥ ਇਉਂ ਹੈ:

ਮੋਢੇ ਉਤੇ ਕੁਹਾੜਾ ਤੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਘੜਾ (ਰੱਖੀ) ਲੁਹਾਰ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹ (ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ) ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਰੁੱਖ ਤੇ ਚਾਹੇ ਕੁਹਾੜਾ ਚਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ); ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ, ਜਗਤ-ਜੰਗਲ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਹੈ) ਹੇ ਫਰੀਦ! ਮੈਂ ਤਾਂ (ਇਸ ਜਗਤ-ਜੰਗਲ ਵਿਚ) ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਤੇ, ਤੂੰ (ਹੇ ਜੀਵ! ਲੁਹਾਰ ਵਾਂਗ) ਕੋਲੇ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, (ਭਾਵ, ‘ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾਂ’-ਰੂਪ ਕੋਲੇ ਲੱਭਦਾ ਹੈ) ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਅਤੇ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਲਫ਼ਜ਼ ‘ਲੁਹਾਰ’ ਦੀ ਸਾਂਝ ਬਹੁਤ ਸੁਆਦਲੀ ਹੈ,

ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਭਾਵ ਹੈ—ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਕਿ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦਾ ਸਰਦਾਰ, ਪਰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕੋਲੇ ਵਿਹਾੜਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਗੰਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਾਕਤ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਨ—ਜੰਗਲ । ਦਾਧੀ ਲਾਕਰੀ—ਸੜੀ ਹੋਈ ਲੱਕੜ, ਕੋਲਾ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਲੱਕੜ । ਠਾਢੀ—ਖਲੋਤੀ ਹੋਈ, (ਭਾਵ, ਸਾਫ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ । ਮਤਿ—ਮਤਾਂ । ਬਸਿ—ਵੱਸ ਵਿਚ, ਸੁਹਬਤਿ ਵਿਚ । ਲੁਹਾਰ—ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕੋਲੇ-ਵਿਕਾਰ ਵਿਹਾੜਣ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਸਾਕਤ, ਵਿਕਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ (ਜੇ ਤੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸਮਝੇਂ ਤਾਂ) ਜੰਗਲ ਦੀ ਕੋਲਾ ਬਣੀ ਹੋਈ ਲੱਕੜੀ ਭੀ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਪੁਕਾਰ ਕਰਦੀ (ਸੁਣੀਦੀ ਹੈ) ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਤੇ ਲੁਹਾਰ ਦੇ ਵੱਸ ਨਾ ਪੈ ਜਾਵਾਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੂਜੀ ਵਾਰੀ ਸਾੜੇਗਾ । ੯੦ ।

ਨੋਟ—ਸ਼ਲੋਕ ੮੮, ੮੯ ਅਤੇ ੯੦ ਰਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹੋ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਤੋਂ ਖੁੰਝਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਕੁਸੰਗ ਵਿਚ ਫਸਦਾ ਹੈ, ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਉਸ ਦੀ ਕੋਮਲ ਜਿੰਦ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸੜ ਦੇ ਕੋਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੀਵਨ ਗੰਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਖਿੜਦਾ ਤੇ ਸੜਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਖਿੜ, ਇਹ ਸਾੜਾ, ਇਹ ਕਾਲਖ ਮੁੱਕਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ; ਸੜਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਕੁਸੰਗ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੋਰ ਸੜਦਾ ਹੈ ਹੋਰ ਖਿੜਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਸੜਨ-ਖਿੜਣ ਦੀ ਇਹ ਇਕ ਲੰਬੀ ਕਹਾਣੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ੯੦ ।

ਕਬੀਰ ਏਕ ਮਰੰਤੇ ਦੁਇ ਮੂਏ ਦੋਇ ਮਰੰਤਹ ਚਾਰਿ ॥ ਚਾਰਿ ਮਰੰਤਹ ਛਹ ਮੂਏ ਚਾਰਿ ਪੁਰਖ ਦੁਇ ਨਾਰਿ ॥੯੧॥ {ਪੰਨਾ 1369}

ਨੋਟ:- ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਛਿਆਂ ਦੇ ਮਰਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ । ਕੁਝ ਟੀਕਾਕਾਰ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਕ ਹਰਨੀ

ਉਹਦੇ ਬੱਚਿਆਂ, ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਦੇ ਮਰਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਘੜ ਲਈ ਹੈ; ਪਰ ਇਹ ਉੱਦਮ ਤਾਂ ਨਿਰੋਲ ਹਾਸੇ ਹੀਣਾ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਘੜਨ ਦੀ ਵਾਦੀ ਪਈ, ਉਹ ਇੱਥੇ ਅੱਪੜ ਕੇ ਤਾਂ ਡਾਢੇ ਮੂੰਹ-ਭਾਰ ਪਏ ਜਾਪਦੇ ਹਨ । ਆਖਰ ਇਹਨਾਂ ਹਰਨੀ ਆਦਿਕਾਂ ਦੇ ਮਰਨ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੀਹ ਸੰਬੰਧ? ਅਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੌਜੂਦਾ ਜੀਵਨ-ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਕੀਹ ਹਿਦਾਇਤ ਮਿਲੀ?

ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਕਾਫ਼ੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ‘ਛਿਆਂ’ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਤਸੱਲੀ-ਬਖ਼ਸ਼ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ । ਹੰਗਤਾ, ਰਾਗ, ਦੈਖ, ਅਹੰਕਾਰ, ਆਸਾ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਆਦਿਕ ਬੜੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਲਫਜ਼ ਹਨ, ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪੇ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕੇਹੜੇ ਛਿਆਂ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ?

ਜਿਵੇਂ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੂੰ ਮੈਂ ਇਕ ਲੜੀ-ਵਾਰ ਮਜ਼ਮੂਨ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਧੁਰੇ ਤੋਂ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਟੀਕਾ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਲੜੀ-ਵਾਰ ਮਜ਼ਮੂਨ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ । ਜੇ ਇਸ ਧੁਰੇ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਆਸਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਹੰਗਤਾ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਕੇ ਗਿਣਤੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਏਗੀ ।

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੮੧ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ੯ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਇਹ ਇਹ ਸਿੱਟੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ।

ਧਾਰਮਿਕ ਰਾਹੇ ਤੁਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਮੋਟਾ ਸੁਆਲ ਇਹ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮਾਰਿਆ ਜਾਏ । ਕੋਈ ਤਪ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਜੰਗਲੀਂ ਜਾ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ:

ਮਨ ਮਾਰਨ ਕਾਰਨਿ ਬਨ ਜਾਈਐ ॥ ਸੋ ਜਲੁ ਬਿਨੁ ਭਗਵੰਤ ਨ ਪਾਈਐ ॥

ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਹੋਰ ਹੋਰ ਵੇਰਵੇ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੦੧ ਵਿਚ ਸਾਫ਼ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਕੀਹ ਲਾਭ ਜੇ ‘ਮਨੁ ਮੂੰਡਿਆ ਨਹੀ’ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰਣ-ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਟਾਕਰਾ ਮਨ ਨਾਲ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੇ ਇਹ ਜਿੱਤਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕਈ ਵਿਕਾਰ ਜਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੯੧ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਪੰਜਾਂ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਤੇ, ਛੇਵਾਂ ਮਨ) ।

ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਛੇ ਆਖ ਕੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੮੧ ਤੋਂ ੯੦ ਤਕ ਇਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਉਹ ਆਪ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਹਨ । ਆਖਦੇ ਹਨ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਵਿਆਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ ਪਰ ਇਸ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ‘ਮਨ ਮੂੰਡਿਆ’ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਮਨ ਦੇ ਮਰਨ ਨਾਲ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਪੰਜ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਹੋਰ ਦੈਂਤ ਭੀ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੮੨—ਜਾਤਿ-ਅਭਿਮਾਨ

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੮੩, ੮੪, ੮੫—ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ, ਦੇਹ-ਅੱਧਿਆਸ

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੮੬—ਭਟਕਣਾ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੮੭—ਕੁਸੰਗ

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੮੯—ਨਿੰਦਿਆ

ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ—ਮਨ, ਜਾਤਿ-ਅਭਿਮਾਨ, ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ, ਕੁਸੰਗ—ਇਹ ਚਾਰੇ ‘ਪੁਰਖ’ ਹਨ, ਪੁਲਿੰਗ ਹਨ ।

ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅਤੇ ਨਿੰਦਿਆ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਲਿੰਗ ਹਨ, ‘ਨਾਰਿ’ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਵਿਆਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਇਸ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ‘ਮਨ’ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ‘ਮਨ’ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਇਸ ਇੱਕ ਮਨ ਦੇ ਮਰਨ ਨਾਲ ਇਕ ਹੋਰ ਭੀ ਮਰਿਆ ਜਾਤਿ-ਅਭਿਮਾਨ, ਤੇ ਕੁਲ ਦੋ ਮਰ ਗਏ—ਮਨ ਅਤੇ ਜਾਤਿ-ਅਭਿਮਾਨ । ਫਿਰ ਦੋ ਹੋਰ ਮਰੇ—ਦੇਹ-ਅੱਧਿਆਸ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ; ਕੁੱਲ ਚਾਰ ਹੋ ਗਏ । ਦੋ ਹੋਰ ਮਰੇ—ਕੁਸੰਗ ਅਤੇ ਨਿੰਦਾ; ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਛੇ ਹੋ ਗਏ, ਚਾਰ ਪੁਲਿੰਗ (‘ਪੁਰਖ’) ਅਤੇ ਦੋ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਲਿੰਗ (‘ਨਾਰਿ’) । ੯੧।

ਕਬੀਰ ਦੇਖਿ ਦੇਖਿ ਜਗੁ ਢੂੰਢਿਆ ਕਹੂੰ ਨ ਪਾਇਆ ਠਉਰੁ ॥ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਨ ਚੇਤਿਓ ਕਹਾ ਭੁਲਾਨੇ ਅਉਰ ॥੯੨॥ {ਪੰਨਾ 1369}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੇਖਿ ਦੇਖਿ ਢੂੰਢਿਆ—ਮੁੜ ਮੁੜ ਦੇਖ ਕੇ ਭਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਕਹੂੰ ਨ—ਕਿਤੇ ਭੀ ਨਹੀਂ । ਠਉਰੁ—ਥਾਂ, ਮਨ ਦੇ ਟਿਕਣ ਦਾ ਥਾਂ, ਉਹ ਥਾਂ ਜਿਥੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲੇ, ਜਿਥੇ ਮਨ ਭਟਕਣੋਂ ਹਟ ਜਾਏ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੇ । ਕਹਾ ਅਉਰ—ਕਿਥੇ ਹੋਰ ਥੇ? ਕਿਉਂ ਕਿਥੇ ਹੋਰ ਥਾਂ? ਭੁਲਾਨੇ—ਭੁੱਲੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋ

|

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਮੈਂ ਬੜੀ ਮੇਹਨਤਿ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਢੂੰਡ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਵੀ ਅਜੇਹਾ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਭਾ ਜਿਥੇ ਮਨ ਭਟਕਣੋਂ ਹਟ ਜਾਏ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਿਆ (ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਭੀ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਿਆ; ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ, ਜੋ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਭਟਕਣ ਤੋਂ ਬਚਾਂਦਾ ਹੈ) । (ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਛੱਡ ਕੇ) ਕਿਉਂ ਹੋਰ ਹੋਰ ਥਾਂ ਭਟਕਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋ? ।੧੨।

ਕਬੀਰ ਸੰਗਤਿ ਕਰੀਐ ਸਾਧ ਕੀ ਅੰਤਿ ਕਰੈ ਨਿਰਬਾਹੁ ॥ ਸਾਕਤ ਸੰਗੁ ਨ ਕੀਜੀਐ ਜਾ ਤੇ ਹੋਇ ਬਿਨਾਹੁ ॥੯੩॥ {ਪੰਨਾ 1369}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅੰਤਿ—ਅਖੀਰ ਤਕ, ਸਦਾ । ਕਰੈ ਨਿਰਬਾਹੁ—ਸਾਥ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਸੰਗੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਸਾਕਤ ਸੰਗੁ—ਰੱਬ ਤੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਦੀ ਸੁਹਬਤਿ । ਜਾ ਤੇ— ਜਿਸ (ਸੰਗ) ਤੋਂ । ਬਿਨਾਹੁ—ਨਾਸ, ਆਤਮਕ ਮੌਤ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਇਕੋ ਹੀ ‘ਠੌਰ’ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ‘ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ’, ਸੋ) ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜੁੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਾਲਾ ਸਾਥ ਤੋੜ ਨਿਭਦਾ ਹੈ; ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸੁਹਬਤਿ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਆਤਮਕ ਮੌਤ (ਹੋਣ ਦਾ ਡਰ) ਹੈ ।੯੩।

ਕਬੀਰ ਜਗ ਮਹਿ ਚੇਤਿਓ ਜਾਨਿ ਕੈ ਜਗ ਮਹਿ ਰਹਿਓ ਸਮਾਇ ॥ ਜਿਨ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਨ ਚੇਤਿਓ ਬਾਦਹਿ ਜਨਮੇਂ ਆਇ ॥੯੪॥ {ਪੰਨਾ 1369}

ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਦਾ ਅਨਵੈ ਇਉਂ ਹੈ:

ਕਬੀਰ! ਜਿਨ੍ਹ ਜਗ ਮਹਿ (ਆਇ) ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ ਜਾਨਿ ਕੈ ਚੇਤਿਓ (ਜੋ) ਜਗ ਮਹਿ ਰਹਿਓ ਸਮਾਇ (ਸੇ ਜਗ ਪਹਿ ਜਨਮੇਂ ਆਇ)...।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਗ ਮਹਿ—ਜਗ ਮਹਿ (ਆਇ), ਜਗਤ ਵਿਚ ਆ ਕੇ, ਜਗਤ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ । ਜਾਨਿ ਕੈ—ਪਛਾਣ ਕੇ । ਬਾਦਹਿ—ਵਿਅਰਥ । ਆਇ ਜਨਮੇਂ—ਆ ਕੇ ਜੰਮੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਮਨ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ‘ਠੌਰ’ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ, ਸੋ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ, ਇਉਂ ਪਛਾਣ ਕੇ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਜੰਮੇ ਸਮਝੋ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਜੰਮਣਾ ਸਫਲ ਹੈ, ਉਹੀ ਹਨ ਸਾਧ, ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਹੀ ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਹੈ) । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਿਆ, ਉਹ ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਜੰਮੇ ।੯੪।

ਕਬੀਰ ਆਸਾ ਕਰੀਐ ਰਾਮ ਕੀ ਅਵਰੈ ਆਸ ਨਿਰਾਸ ॥ ਨਰਕਿ ਪਰਹਿ ਤੇ ਮਾਨਈ ਜੋ ਹਰਿ ਨਾਮ ਉਦਾਸ ॥੯੫॥ {ਪੰਨਾ 1369}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਆਸਾ...ਕੀ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਤੇ ਆਸ ਰੱਖੀਏ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਸਰਾ ਤੱਕੀਏ । ਨਿਰਾਸ—ਨਿਰ-ਆਸ । ਨਰਕਿ ਪਰਹਿ—ਨਰਕ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਸਦਾ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਮਾਨਈ—ਮਨੁੱਖ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜੇ ਮਨ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ‘ਠੌਰ’ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ‘ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ’ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ)

ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਤੇ ਡੋਰੀ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਆਸਾਂ ਛੱਡ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਨਰਕ ਵਿਚ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਸਦਾ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ੯੫।

ਕਬੀਰ ਸਿਖ ਸਾਖਾ ਬਹੁਤੇ ਕੀਏ ਕੇਸੋ ਕੀਓ ਨ ਮੀਤੁ ॥ ਚਾਲੇ ਥੇ ਹਰਿ ਮਿਲਨ ਕਉ ਬੀਚੈ ਅਟਕਿਓ ਚੀਤੁ ॥੯੬॥ {ਪੰਨਾ 1369}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਿਖ—ਚੇਲੇ—ਚਾਟੜੇ, ਚੇਲੇ—ਚਾਲੇ । ਕੇਸੋ—(Skt. क्यव.* क्यः प्र००००: सिल्प AOX eiq, ਜਿਸ ਦੇ ਲੰਮੇ ਲੰਮੇ ਕੇਸ ਹਨ ਉਹ ਹਰੀ) ਪਰਮਾਤਮਾ । ਚਾਲੇ ਥੇ—ਤੁਰੇ ਸਨ, ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਅਟਕਿਓ—ਫਸ ਗਿਆ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਤ੍ਰ ਨਾਹ ਬਣਾਇਆ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਨਾਹ ਬਣਾਈ, ਤੇ) ਕਈ ਚੇਲੇ—ਚਾਟੜੇ ਬਣਾ ਲਏ, (ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਰਾਹ ਵਿਚ ਹੀ ਅਟਕ ਗਿਆ (ਚੇਲਿਆਂ—ਚਾਟੜਿਆਂ ਤੋਂ ਸੇਵਾ—ਪੂਜਾ ਕਰਾਣ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਰੁਝ ਗਏ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਭੁਲਾ ਬੈਠੇ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ 'ਠੋਰ' ਨਸੀਬ ਨਾਹ ਹੋਈ) । ੯੬।

ਨੋਟ:- ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਸੰਗਤਿ' ਕਰਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੯੩ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਭੁਲੇਖੇ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਲਈ ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਸਾਧ' ਸਿਰਫ ਉਹੀ ਹਨ ਜੋ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਰਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੇਲਿਆਂ—ਚਾਟੜਿਆਂ ਵਾਲਾ ਅਡੰਬਰ ਰਚ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਬੰਦਗੀ ਵਲੋਂ ਖੁੰਝ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ—ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਹੀ ਮਸਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਉਹ 'ਸਾਧ' ਨਹੀਂ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਭੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਕਬੀਰ ਕਾਰਨੁ ਬਪੁਰਾ ਕਿਆ ਕਰੈ ਜਉ ਰਾਮੁ ਨ ਕਰੈ ਸਹਾਇ ॥ ਜਿਹ ਜਿਹ ਡਾਲੀ ਪਗੁ ਧਰਉ ਸੋਈ ਮੁਰਿ ਮੁਰਿ ਜਾਇ ॥੯੭॥ {ਪੰਨਾ 1369}

ਨੋਟ:- ਕਿਸੇ ਉੱਚੇ ਲੰਮੇ ਰੁੱਖ ਦੇ ਧੁਰ ਉੱਪਰ ਚੋਟੀ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਰੁੱਖ ਦੀਆਂ ਡਾਲੀਆਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਈਦਾ ਹੈ; ਕਿਸੇ ਡਾਲੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਇਆ, ਕਿਸੇ ਡਾਲੀ ਉਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖਿਆ । ਬਸ, ਧੀਰੇ ਧੀਰੇ ਜਿਸ ਵਸੀਲੇ ਨਾਲ ਚੋਟੀ ਉਤੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜੇ ਰੁੱਖ ਦੀਆਂ ਡਾਲੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਚੋਟੀ ਉੱਤੇ ਅਪੜਨ ਦੇ ਥਾਂ ਕਿਸੇ ਡਾਲੀ ਦੇ ਟੁੱਟ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸੱਟਾਂ ਖਾਈਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਜਿੰਦ ਜਾਣ ਦਾ ਭੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਖਤਰਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਨਸਾਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਮਾਨੋ, ਇਕ ਉੱਚਾ ਲੰਮਾ ਰੁੱਖ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਚੋਟੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨ ਹਨ । ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ-ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਇਸ ਚੋਟੀ ਤੇ ਅਪੜਨਾ ਹੈ । ਗੁਰਮੁਖਿ, ਸਾਧ ਇਸ ਰੁੱਖ ਦੀਆਂ ਡਾਲੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਲੋਕ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਤਕ ਅਪੜਾਨ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਹਨ । ਪਰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਭੇਖ ਭੀ ਬਹੁਤ ਹੈ । ਜੋ ਆਪ ਹੀ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਲੋਂ ਕੋਰੇ ਹਨ, ਤੇ ਨਿਰੇ ਚੇਲੇ ਹੀ ਬਣਾਈ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਰੁੱਖ ਦੀਆਂ, ਮਾਨੋ, ਕੱਚੀਆਂ ਡਾਲੀਆਂ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆ ਚੋਟੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਅੱਪੜ ਸਕੀਦਾ, ਸਗੋਂ ਮੂੰਹ-ਭਾਰ ਡਿੱਗ ਕੇ ਜਾਨ ਗਵਾਉਣ ਦਾ ਡਰ ਹੈ, ਆਤਮਕ-ਮੌਤੇ ਮਰਨ ਦਾ ਖਤਰਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । 'ਸਾਧ' ਵਸੀਲਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹਨ, ਪਰ 'ਸਾਧ' ਉਹ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਭੀ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਸੱਤਿਆ ਹੋਵੇ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਾਰਨੁ—ਵਸੀਲਾ, ਸਬਬ, ਹਰਿ ਮਿਲਨ' ਦਾ ਵਸੀਲਾ । ਬਪੁਰਾ—ਵਿਚਾਰਾ, ਕਮਜ਼ੋਰ ।

ਸਹਾਇ—ਸਹੈਤਾ । ਜਿਹ ਜਿਹ—ਜਿਸ ਜਿਸ । ਧਰਉ—ਮੈਂ ਧਰਦਾ ਹਾਂ । ਪਗੁ—ਪੈਰ । ਪਗੁ ਧਰਉ—ਮੈਂ ਪੈਰ ਧਰਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ । ਮੁਰਿ ਮੁਰਿ ਜਾਇ—ਲਿਫਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਟੁੱਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਵਿਕਾਰ ਦੇ ਹੇਠ ਖੁਦਿ ਦੱਬਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਇਹ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ 'ਠੌਰ' ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਹੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣ ਲਈ 'ਸੰਗਤਿ ਕਰੀਐ ਸਾਧ ਕੀ' ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਹੀ ਇਕੋ-ਇਕ ਵਸੀਲਾ ਹੈ; ਪਰ) ਜੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਸਹੈਤਾ ਨਾਹ ਕਰੇ (ਜੇ 'ਸਾਧ' ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਨ ਆ ਵਸੇ, ਜੇ 'ਸਾਧ' ਖੁਦਿ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਨਾਹ ਜੁੜਿਆ ਹੋਵੇ) ਤਾਂ ਇਹ ਵਸੀਲਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਪੁਚਾਂਦਾ । (ਇਨਸਾਨੀ ਉੱਚ ਜੀਵਨ-ਰੂਪ ਰੁੱਖ ਦੀ ਚੋਟੀ ਤੇ ਅਪੜਾਣ ਲਈ 'ਸਾਧ', ਮਾਨੋ, ਡਾਲੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਭੇਖੀ ਤੇ ਚੇਲੇ-ਚਾਟੜੇ ਹੀ ਬਨਾਣ ਵਾਲੇ 'ਸਾਧ' ਕਮਜ਼ੋਰ ਟਹਿਣੀਆਂ ਹਨ) ਮੈਂ ਤਾਂ (ਅਜੇਹੀ) ਜਿਸ ਜਿਸ ਡਾਲੀ ਉੱਤੇ ਪੈਰ ਧਰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ (ਸੁਆਰਥ ਵਿਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ) ਟੁੱਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ੯੭।

ਕਬੀਰ ਅਵਰਹ ਕਉ ਉਪਦੇਸਤੇ ਮੁਖ ਮੈ ਪਰਿ ਹੈ ਰੇਤੁ ॥ ਰਾਸਿ ਬਿਰਾਨੀ ਰਾਖਤੇ ਖਾਯਾ ਘਰ ਕਾ ਖੇਤੁ ॥੯੮॥ {ਪੰਨਾ 1369}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਵਰਹ ਕਉ—ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ । ਮੈ—ਮਹਿ, ਵਿਚ । ਪਰਿ ਹੈ—ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਰੇਤੁ—(ਲਫਜ਼ 'ਰੇਤੁ' ਇਸਤ੍ਰੀ-ਲਿੰਗ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਭੀ ਇਸ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ () ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ਨੋਟ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਮਾਨੋ, ਖੰਡ ਹੈ; ਜੋ ਜੋ ਜੀਵ ਸੁਣਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਿੱਠੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਰ ਜੋ ਲੋਕ ਨਿਰਾ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਾ ਦੇ ਇਹ ਲਫਜ਼, ਮਾਨੋ, ਨਿਰੀ ਰੇਤ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਕੋਈ ਰਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਬਿਰਾਨੀ—ਬਿਗਾਨੀ, ਹੋਰਨਾਂ ਦੀ । ਰਾਸਿ—ਪੂੰਜੀ । ਰਾਖਤੇ—ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਖੇਤੁ—ਫਸਲ, ਪਿਛਲੀ ਕੀਤੀ ਕਮਾਈ, ਪਿਛਲੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜੋ ('ਸਾਧ' ਨਿਰਾ) ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਮੱਤਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਰਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਅਜੇਹੇ ('ਸਾਧ') ਹੋਰਨਾਂ ਦੀ ਰਾਸ-ਪੂੰਜੀ ਦੀ ਤਾਂ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਮੁਕਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ (ਅਜੇਹੇ 'ਸਾਧ' ਭੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਡਾਲੀਆਂ ਹਨ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਚੋਟੀ ਉੱਤੇ ਇਹ ਭੀ ਅਪੜਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ) । ੯੮।

ਕਬੀਰ ਸਾਧੂ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਰਹਉ ਜਉ ਕੀ ਭੂਸੀ ਖਾਉ ॥ ਹੋਨਹਾਰੁ ਸੋ ਹੋਇਹੈ ਸਾਕਤ ਸੰਗਿ ਨ ਜਾਉ ॥੯੯॥ {ਪੰਨਾ 1369}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭੂਸੀ—ਛਿੱਲੜ । ਜਉ—ਜੌਂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਆਖ—ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਇਹ ਤਾਂਘ ਹੈ ਕਿ) ਮੈਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਾਂ (ਚਾਹੇ ਮੇਰੀ ਕਿਰਤ-ਕਮਾਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘਟ ਜਾਏ) ਤੇ ਮੈਂ ਜੌਂ ਦੇ ਛਿੱਲੜ ਖਾ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਾਂ । (ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਦੇਣ ਕਰਕੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਆਦਿਕ) ਜੇਹੜਾ ਕਸ਼ਟ ਭੀ ਆਵੇ ਪਿਆ ਆਵੇ । ਪਰ ਮੈਂ ਰੱਬ ਤੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸੁਹਬਤਿ ਵਿਚ ਨਾਹ ਜਾਵਾਂ । ੯੯।

ਕਬੀਰ ਸੰਗਤਿ ਸਾਧ ਕੀ ਦਿਨ ਦਿਨ ਦੂਨਾ ਹੇਤੁ ॥ ਸਾਕਤ ਕਾਰੀ ਕਾਂਬਰੀ ਧੋਏ ਹੋਇ ਨ ਸੇਤੁ
॥੧੦੦॥ {ਪੰਨਾ 1369}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦਿਨ ਦਿਨ—ਦਿਨੋ ਦਿਨ, ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਹਨ । ਹੇਤੁ—(ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ) ਪਿਆਰ ।
ਕਾਰੀ—ਕਾਲੀ । ਕਾਂਬਰੀ—ਕੰਬਲੀ । ਧੋਏ—ਧੋਤਿਆਂ । ਸੇਤੁ—ਸਫ਼ੈਦ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਿਹਾਂ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਵਧਦਾ ਹੀ
ਵਧਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ, ਮਾਨੋ, ਕਾਲੀ ਕੰਬਲੀ ਹੈ ਜੋ ਧੋਤਿਆਂ ਭੀ ਕਦੇ ਚਿੱਟੀ ਨਹੀਂ
ਹੁੰਦੀ । ਉਸ ਦੀ ਸੁਹਬਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆਂ ਮਨ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ । ੧੦੦।

ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਮੂੰਡਿਆ ਨਹੀ ਕੇਸ ਮੂੰਡਾਏ ਕਾਂਇ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕੀਆ ਸੋ ਮਨ ਕੀਆ ਮੂੰਡਾ ਮੂੰਡੁ
ਅਜਾਂਇ ॥੧੦੧॥ {ਪੰਨਾ 1369}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੂੰਡਿਆ—ਮੂੰਨਿਆ । ਕਾਂਇ—ਕਾਹਦੇ ਲਈ? ਵਿਅਰਥ ਹੀ । ਮੂੰਡੁ—ਸਿਰ । ਅਜਾਂਇ—ਬੇ-
ਫ਼ਾਇਦਾ ।

ਨੋਟ:- ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੯੭ ਵਾਲੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਡਾਲੀਆਂ ਵਲ ਫਿਰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ, ਅਜੇਹੇ ‘ਸਾਧ’ ਕਮਜ਼ੋਰ
ਵਸੀਲਾ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਇਹ ਜੋ ਸਿਰ ਮੁਨਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ‘ਸਾਧ’ ਸਮਝਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੇ)
ਆਪਣਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਮੂੰਨਿਆ (ਮਨ ਉਤੋਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਦੂਰ ਕੀਤੀ) ਸਿਰ ਦੇ ਕੇਸ ਮੁਨਾਇਆਂ ਤਾਂ
ਇਹ ‘ਸਾਧੂ’ ਨਹੀਂ ਬਣ ਗਿਆ । ਜਿਸ ਭੀ ਮੰਦੇ ਕਰਮ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਮਨ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਜੇ
‘ਸਾਧੂ’ ਬਣਨ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਹੀ ਸਿਰ ਮੁਨਾਇਆ ਹੈ ਤਾਂ) ਸਿਰ ਮੁਨਾਉਣਾ ਵਿਅਰਥ ਹੈ । ੧੦੧।

ਨੰ: ੧੦੨ ਤੋਂ ੧੩੧ ਤਕ

ਕਬੀਰ ਰਾਮੁ ਨ ਛੋਡੀਐ ਤਨੁ ਧਨੁ ਜਾਇ ਤ ਜਾਉ ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਚਿਤੁ ਬੇਧਿਆ ਰਾਮਹਿ ਨਾਮਿ
ਸਮਾਉ ॥੧੦੨॥ {ਪੰਨਾ 1369}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਾਇ—(ਜੇ) ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਜੇ) ਨਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਤ—ਤਾਂ । ਜਾਉ—(ਵਿਆਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ
ਹੁਕਮੀ ਭਵਿੱਖਤ, ਇਕ-ਵਚਨ, ਅੱਨ ਪੁਰਖ Imperative mood, Third person Singular
Number) ਬੇਸ਼ਕ ਜਾਏ, ਬੇਸ਼ਕ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਏ, ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਏ । ਬੇਧਿਆ—ਵਿੱਝਿਆ
(ਰਹੇ) । ਰਾਮਹਿ ਨਾਮਿ—ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ (ਰਾਮਹਿ—rwm0X ਰਾਮਸੁ) । ਸਮਾਉ—ਸਮਾਇਆ ਰਹੇ
(ਹੁਕਮੀ ਭਵਿੱਖਤ, ਅੱਨ ਪੁਰਖ, ਇਕ-ਵਚਨ) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਕਦੇ ਨਾਹ ਭੁਲਾਈਏ, (ਜੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਅਸਾਡਾ) ਸਰੀਰ
ਤੇ ਧਨ ਨਾਸ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਏ । ਪਰ ਅਸਾਡਾ ਚਿੱਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ
ਵਿੱਝਿਆ ਰਹੇ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਸਮਾਇਆ ਰਹੇ । ੧੦੨।

ਕਬੀਰ ਜੋ ਹਮ ਜੰਤੁ ਬਜਾਵਤੇ ਟੂਟਿ ਗਈਂ ਸਭ ਤਾਰ ॥ ਜੰਤੁ ਬਿਚਾਰਾ ਕਿਆ ਕਰੈ ਚਲੇ
ਬਜਾਵਨਹਾਰ ॥੧੦੩॥ {ਪੰਨਾ 1369}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜੰਤੁ—ਯੰਤ੍ਰ, ਵਾਜਾ, ਸਰੀਰ ਦਾ ਮੋਹ, ਦੇਹ-ਅੱਧਿਆਸ । ਟੂਟਿ ਗਈ—ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ ਹਨ ।
ਤਾਰ—(ਮੋਹ ਦੀਆਂ) ਤਾਰਾਂ, ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ । ਕਿਆ ਕਰੈ—ਕੋਈ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ ।
ਬਜਾਵਨਹਾਰ—ਵਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਜੰਤ੍ਰ (ਢੋਲ, ਵਾਜੇ) ਨੂੰ ਵਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਦੇਹ-ਅੱਧਿਆਸ ਦੇ ਢੋਲ ਨੂੰ ਵਜਾਣ
ਵਾਲਾ, ਜੋ ਮਨ-ਸਰੀਰ ਦਾ ਮੋਹ-ਰੂਪ ਵਾਜਾ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਨੋਟ:- ਇਹੀ ਖ਼ਿਆਲ ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਸਾ ਰਾਗ ਸ਼ਬਦ ਨੰ: ੧੮ ਵਿਚ ਇਉਂ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਬਜਾਵਨਹਾਰੋ ਕਹਾ ਗਇਓ, ਜਿਨਿ ਇਹੁ ਮੰਦਰੁ ਕੀਨਾ ॥ ਸਾਖੀ ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਨਹੀ ਉਪਜੈ, ਖਿੰਚਿ ਤੇਜੁ ਸਭੁ
ਲੀਨਾ ॥੨॥

ਇਸੇ ਹੀ ਰਾਗ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੰ: ੨੮ ਵਿਚ ਭੀ ਇਹੀ ਖ਼ਿਆਲ ਇਉਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਜਉ ਮੈ ਰੂਪ ਕੀਏ ਬਹੁਤੇਰੇ, ਅਬ ਫੁਨਿ ਰੂਪੁ ਨ ਹੋਈ ॥ ਤਾਗਾ ਤੰਤੁ ਸਾਜੁ ਸਭੁ ਥਾਕਾ, ਰਾਮ ਨਾਮ ਬਸਿ ਹੋਈ
॥੧॥ ਅਬ ਮੋਹਿ ਨਾਚਨੋ ਨ ਆਵੈ ॥ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਮੰਦਰੀਆ ਨ ਬਜਾਵੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਅਰਥ:- ('ਤਨੁ ਧਨ' ਜਾਣ ਤੇ ਭੀ ਜੇ ਮੇਰਾ ਮਨ 'ਰਾਮਹਿ ਨਾਮਿ' ਸਮਾਇਆ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਸੌਦਾ ਬੜਾ
ਸਸਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ) ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਕੇ) ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਦਾ ਜੇਹੜਾ ਵਾਜਾ ਮੈਂ ਸਦਾ
ਵਜਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸਾਂ (ਹੁਣ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਉਸ ਦੀਆਂ (ਮੋਹ ਦੀਆਂ) ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਟੁੱਟ
ਗਈਆਂ ਹਨ । (ਦੇਹ-ਅੱਧਿਆਸ ਦਾ ਇਹ) ਵਿਚਾਰਾ ਵਾਜਾ (ਹੁਣ) ਕੀਹ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਭਾਵ, ਨਾਮ ਦੀ
ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਮਾਤ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ । (ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ) ਉਹ ਮਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ
ਜੋ ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਦਾ ਵਾਜਾ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ੧੦੩।

ਕਬੀਰ ਮਾਇ ਮੂੰਡਉ ਤਿਹ ਗੁਰੂ ਕੀ ਜਾ ਤੇ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਇ ॥ ਆਪ ਡੁਬੇ ਚਹੁ ਬੇਦ ਮਹਿ ਚੇਲੇ ਦੀਏ
ਬਹਾਇ ॥੧੦੪॥ {ਪੰਨਾ 1369-1370}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਾਇ ਮੂੰਡਉ—ਮਾਂ (ਦਾ ਸਿਰ) ਮੁੰਨ ਦਿਆਂ । ਤਿਹ—ਤਿਸ, ਉਸ । ਜਾ ਤੇ—ਜਿਸ ਪਾਸੋਂ
ਜਿਸ ਦੇ ਕੋਲ ਰਹਿ ਕੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰ ਕੇ । ਭਰਮੁ—ਮਨ ਦੀ ਭਟਕਣਾ, ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ-ਰੂਪ
ਭਟਕਣਾ, ਦੇਹ-ਅੱਧਿਆਸ । ਨ ਜਾਇ—ਦੂਰ ਨ ਹੋਵੇ । ਦੀਏ ਬਹਾਇ—ਰੁੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤੇ ।

ਅਰਥ:- (ਇਹ ਪੰਡਿਤ ਮੈਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਤੋਂ ਹੋੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵੇਦ ਆਦਿਕ ਕਰਮ
ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਦਾ ਢੋਲ ਵਜਾ ਕੇ ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ-ਪੁਰੋਹਤ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਪਰ) ਹੇ ਕਬੀਰ! ਮੈਂ
ਅਜੇਹੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਮੁੰਨ ਦਿਆਂ, ਇਸ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰਿਆਂ (ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਦੀ) ਭਟਕਣਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ
ਹੋ ਸਕਦੀ । ਇਹ ਲੋਕ ਆਪ ਭੀ ਚਹੁੰਆਂ ਵੇਦਾਂ (ਦੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ) ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ (ਦੇਹ-ਅੱਧਿਆਸ ਦੇ ਡੂੰਘੇ
ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ) ਡੁੱਬੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜੋ ਜੋ ਬੰਦੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਇਹਨਾਂ ਉਸੇ ਮੋਹ
ਵਿਚ ਰੋੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ੧੦੪।

ਕਬੀਰ ਜੇਤੇ ਪਾਪ ਕੀਏ ਰਾਖੇ ਤਲੈ ਦੁਰਾਇ ॥ ਪਰਗਟ ਭਏ ਨਿਦਾਨ ਸਭ ਜਬ ਪੂਛੇ ਧਰਮ ਰਾਇ
॥੧੦੫॥ {ਪੰਨਾ 1370}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜੇਤੇ—ਜਿਤਨੇ ਭੀ । ਤਲੈ—ਹੇਠਾਂ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ । ਦੁਰਾਇ ਰਾਖੇ—ਲੁਕਾ ਰੱਖੇ ।
ਨਿਦਾਨ—ਆਖਰ ।

ਅਰਥ:- (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਭੁਲਾਇਆਂ ਮਨੁੱਖ ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ ਦੇ ਵਹਿਣ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਰਾਹੇ
ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਤਿਲਕ, ਮਾਲਾ, ਪੂਜਾ, ਧੋਤੀ ਆਦਿਕ ਧਰਮ-ਭੇਖ ਨਾਲ ਲੋਕ ਸ਼ਾਇਦ ਪਤੀਜ ਜਾਣ ਕਿ ਇਹ
ਭਗਤ ਹਨ; ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਕੇ) ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜੋ ਜੋ ਪਾਪ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪਾਪ)
ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਲੁਕਾ ਕੇ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਭੀ ਜਦੋਂ ਧਰਮਰਾਜ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪਾਪ ਆਖਰ ਸਾਰੇ ਉੱਘੜ
ਆਉਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਵੇਦ ਆਦਿਕਾਂ ਦਾ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਸਕਦਾ, ਬਾਹਰਲੇ ਧਰਮ-ਭੇਖ
ਨਾਲ ਲੋਕ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਪਤੀਜ ਜਾਣ, ਪਰ ਅੰਦਰਲੇ ਪਾਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਲੁਕੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ) ।੧੦੫।

ਨੋਟ:- ਅਗਲੇ ਤਿੰਨ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿਮਰਨ ਛੱਡ ਕੇ ਦੁਨੀਆ ਉਲਟੇ
ਰਾਹੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ “ਰਾਮੁ ਨ ਛੋਡੀਐ, ਤਨੁ ਧਨੁ ਜਾਇ ਤ ਜਾਉ” ।

ਕਬੀਰ ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛਾਡਿ ਕੈ ਪਾਲਿਓ ਬਹੁਤੁ ਕੁਟੰਬੁ ॥ ਧੰਧਾ ਕਰਤਾ ਰਹਿ ਗਇਆ ਭਾਈ
ਰਹਿਆ ਨ ਬੰਧੁ ॥੧੦੬॥ {ਪੰਨਾ 1370}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਹਿ ਗਇਆ—ਆਤਮਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਆਤਮਾ ਹੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਆਤਮਾ ਮਰ ਹੀ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੀਵ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਨ ਰਹਿਆ—ਕੋਈ ਨਾ ਰਿਹਾ, ਕੋਈ ਬਚਾਣ-ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ
ਹੁੰਦਾ, ਕੋਈ ਧਿਰ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਛਾਡਿ—ਛੱਡ ਕੇ । ਪਾਲਿਓ ਬਹੁਤੁ—ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਪਾਲਦਾ ਰਿਹਾ
(ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਇਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ) ਨਿਰਾ (ਕੁਟੰਬ) ਪਾਲਦਾ ਰਿਹਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਛੱਡਣ ਦਾ ਹੀ ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨਿਰਾ
ਟੱਬਰ ਹੀ ਪਾਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਟੱਬਰ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ) ਜਗਤ ਦੇ ਧੰਧੇ ਕਰਦਾ (ਤੇ, ਜਿੰਦ ਦੇ ਸਾਥੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ
ਵਿਛੜਿਆ ਰਹਿ ਕੇ) ਆਖਰ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਤੋਂ) ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ
ਬਚਾਣ-ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।੧੦੬।

ਕਬੀਰ ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛਾਡਿ ਕੈ ਰਾਤਿ ਜਗਾਵਨ ਜਾਇ ॥ ਸਰਪਨਿ ਹੋਇ ਕੈ ਅਉਤਰੈ ਜਾਏ
ਅਪੁਨੇ ਖਾਇ ॥੧੦੭॥ {ਪੰਨਾ 1370}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਗਾਵਨ ਜਾਇ—(ਮਸਾਣ) ਜਗਾਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਨੋਟ:- ਅਸਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਅਨ-ਪੜ੍ਹਤਾ ਦੇ
ਕਾਰਨ ਬੇਅੰਤ ਜਹਾਲਤ ਹੈ, ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹਨੇਰ ਮਚਿਆ ਪਿਆ ਹੈ । ਮੁਲਾਂ ਮੁਲਾਣੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਦੂ
ਟੂਣੇ ਤਵੀਤ ਬਣਾ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਘਰ ਸੰਤਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹੀ ਇਹ
ਜਾਦੂ ਤਵੀਤ ਕਰਾਂਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਸੰਤਾਨ-ਹੀਨ ਤ੍ਰੀਮਤ ਮਸਾਣ-ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ, ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਸੜ
ਰਹੇ ਮੁਰਦੇ ਦੀ ਚਿਖਾ ਕੋਲ ਖ਼ਾਸ ਟੂਣਾ ਆਦਿਕ ਕਰ ਕੇ, ਨੰਗੀ ਨ੍ਹਾ ਕੇ, ਰੋਟੀ ਪਕਾ ਕੇ ਖਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਸਾਰੇ
ਚੰਦਰੇ ਕਰਤੱਬ ਤੋਂ ਦੋ ਮਨੋਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ—ਜਿਸ ਦੀ ਚਿਖਾ ਪਾਸ ਇਹ ਟੂਣਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ
ਬਾਲ-ਬੱਚੇ ਮਰ ਜਾਣ; ਤੇ, ਦੂਜੇ, ਟੂਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਦੇ ਘਰ ਔਲਾਦ ਹੋ ਪਏ ।

ਨੋਟ:- ਧਰਮ ਤੇ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪੋ ਵਿਚ ਲੜਾ ਮਰਵਾ ਕੇ ਸਦਾ ਆਪਣਾ ਸੁਆਰਥ ਪੂਰਾ ਕਰੀ ਜਾਣਾ ਸ਼ਰਾਫ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਪਾਜ਼ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਟਿਕਿਆ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਦੇਸ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਹੈ । ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਦੂਰ ਕਰੋ, ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦੀ ਸਹੀ ਸੂਝ ਦਿਉ ।

ਅਉਤਰੈ—ਉਤਰਦੀ ਹੈ, ਜੰਮਦੀ ਹੈ । ਸਰਪਨਿ—ਸਪਣੀ । ਹੋਇ ਕੈ—ਬਣ ਕੇ । ਅਪੁਨੇ ਜਾਏ—ਆਪਣੇ ਜੰਮੇ ਹੋਏ ਬੱਚੇ । ਖਾਇ—ਖਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਵਾਂਜੀ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਹੀ, (ਕੋਈ ਔਤਰੀ ਜਾਹਲ ਜ਼ਨਾਨੀ) ਰਾਤ ਨੂੰ ਮਸਾਣ ਜਗਾਣ ਲਈ (ਮਸਾਣ-ਭੂਮੀ ਵਿਚ) ਜਾਂਦੀ ਹੈ । (ਪਰ ਮੰਦੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਸੁਖ ਕਿੱਥੇ? ਅਜੇਹੀ ਤ੍ਰੀਮਤ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਹੱਥੋਂ ਗਵਾਣ ਪਿਛੋਂ) ਸੱਪਣੀ ਬਣ ਕੇ ਜੰਮਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬੱਚੇ ਖਾਂਦੀ ਹੈ । ੧੦੭।

ਕਬੀਰ ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛਾਡਿ ਕੈ ਅਹੋਈ ਰਾਖੈ ਨਾਰਿ ॥ ਗਦਹੀ ਹੋਇ ਕੈ ਅਉਤਰੈ ਭਾਰੁ ਸਹੈ ਮਨ ਚਾਰਿ ॥੧੦੮॥ {ਪੰਨਾ 1370}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨੋਟ:- ਇਕ ਅਨ-ਪੜ੍ਹਤਾ; ਦੂਜਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਹੋਰ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਮੜ੍ਹੀ-ਮਸਾਣਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੇ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਰਤਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਨਕਾਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਚੇਤਰ ਵਿਚ ਤੇ ਕੱਤਕ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਵਰਤਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ—ਕਰਵਾ ਚੌਥ, ਮਹਾਂ ਲੱਖਮੀ, ਨੌਰਾਤ੍ਰੇ, ਆਦਿਕ ਕਈ ਵਰਤ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹਿੰਦੂ ਔਰਤ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁੱਖਣਾਂ ਸੁੱਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸਿਖ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਇਸ ਜਹਾਲਤ-ਭਰੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਜਦ ਤਕ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਨ-ਪੜ੍ਹਤਾ ਹੈ, ਔਰਤਾਂ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਹੀਆਂ ਮਨੁੱਖ ਭੀ ਝੱਲੇ ਹੋਏ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਸਿੱਖ-ਮਰਦ ਗੁਰਪੁਰਬ ਭੁਲਾ ਕੇ ਮੱਸਿਆ ਪੁੰਨਿਆਂ ਸੰਗ੍ਰਾਂਦਾਂ ਮਨਾਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਕਰਵਾ ਚੌਥ ਦੇ ਵਰਤ ਰੱਖ ਕੇ ਖਸਮਾਂ ਦੇ ਸਗਨ ਮਨਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ।

ਅਹੋਈ—ਕੱਤਕ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਸੀਤਲਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੇ ਵਰਤ । ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਖ਼ਾਸ ਖ਼ਾਸ ਸਵਾਰੀ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੋਈ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ ਗਣੇਸ਼ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਚੂਹਾ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਹੰਸ, ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਚਿੱਟਾ ਬਲਦ, ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਸ਼ੇਰ; ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀਤਲਾ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਖੋਤਾ ।

ਗਦਹੀ—ਗਧੀ, ਖੋਤੀ । ਮਨ ਚਾਰਿ—ਚਾਰ ਮਣ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (“ਰਾਮੁ ਨ ਛੋਡੀਐ, ਤਨੁ ਧਨੁ ਜਾਇ ਤ ਜਾਉ” ਨਹੀਂ ਤਾਂ) ਰਾਮ-ਨਾਮ ਛੱਡਣ ਦਾ ਹੀ ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ (ਮੂਰਖ) ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੀਤਲਾ ਦੀ ਵਰਤ ਰੱਖਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ । (ਤੇ, ਜੇ ਭਲਾ ਸੀਤਲਾ ਉਸ ਨਾਲ ਬੜਾ ਹੀ ਪਿਆਰ ਕਰੇਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸਵਾਰੀ ਖੋਤੀ ਬਣਾ ਲਏਗੀ) ਸੋ, ਉਹ ਮੂਰਖ ਇਸਤ੍ਰੀ ਖੋਤੀ ਦੀ ਜੂਨੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ (ਹੋਰ ਖੋਤੇ ਖੋਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਛੱਟਾ ਆਦਿਕ ਦਾ) ਚਾਰ ਮਣ ਭਾਰ ਢੋਂਦੀ ਹੈ । ੧੦੮।

ਕਬੀਰ ਚਤੁਰਾਈ ਅਤਿ ਘਨੀ ਹਰਿ ਜਪਿ ਹਿਰਦੈ ਮਾਹਿ ॥ ਸੂਰੀ ਉਪਰਿ ਖੇਲਨਾ ਗਿਰੈ ਤ ਠਾਹਰ ਨਾਹਿ ॥੧੦੯॥ {ਪੰਨਾ 1370}

ਨੋਟ:- ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜਗਤ ਦੇ ਕਈ ਸਹਿਮ ਘੇਰਾ ਪਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ—ਦੁਖ-ਕਲੇਸ਼,

ਰੋਗ, ਗਰੀਬੀ, ਲੋਕ-ਲਾਜ, ਈਰਖਾ-ਸਾੜੇ, ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਮੁਥਾਜੀਆਂ ਆਦਿਕ । ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਕਿਤੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰਾ ਲੁਕਵੇਂ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਸੰਤਾਨ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਮਸਾਣ ਜਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਵਰਤ ਰੱਖੀਏ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਤੀਰਥਾਂ ਵਲ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਭੀ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਹਿਮ ਹੀ ਸਹਿਮ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਆਣਪਾਂ ਅਕਾਰਥ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ।

ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਦੁੱਖ ਹਨ । ਸਿਰਫ਼ ਵਿਛੋੜਾ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਨਾ ਹੈ । ਪਰ ਨਿਰਾ ‘ਰਾਮ ਰਾਮ’ ਆਖਣ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਕਹੀਦਾ । ਇਸ ਦਾਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਈ ਪਰਹੇਜ਼ ਭੀ ਹਨ—ਚਸਕੇ, ਸਰੀਰਕ ਮੋਹ, ਜਾਤੀ-ਅਭਿਮਾਨ, ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ, ਕੁਸੰਗ, ਵਰਤ ਆਦਿਕਾਂ ਦੇ ਭਰਮ, ਸੰਗ੍ਰਾਂਢ-ਮੱਸਿਆ ਦੀ ਭਟਕਣਾ, ਨੱਕ-ਨਮੂਜ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਵਿਅਰਥ ਰਸਮਾਂ—ਅਜੇਹੇ ਕਈ ਕੰਮ ਹਨ ਜੋ ਜਦ ਤਕ ਛੱਡੇ ਨਾਹ ਜਾਣ, ਸਿਮਰਨ ਆਪਣਾ ਜੌਹਰ ਵਿਖਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕੋਈ ਸੌਖੀ ਖੇਡ ਨਹੀਂ; ਕਿਤੇ ਆਪਣਾ ਹੀ ਵਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨ ਵਰਜਦਾ ਹੈ ਕਿਤੇ ਲੋਕ-ਲਾਜ ਵਰਜਦੀ ਹੈ । ਸੋ, ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਇਕ ਬੜੀ ਔਖੀ ਖੇਡ ਹੈ, ਸੂਲੀ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਸਮਾਨ ਹੈ । ਪਰ, ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਚੋਟੀ ਉਤੇ ਅੱਪੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਠਾਹਰ—ਥਾਂ, ਆਸਰਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਹਿਮਾਂ ਭਰਮਾਂ-ਵਹਿਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ) ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਿਆਣਪ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਯਾਦ ਕਰ । (ਪਰ) ਇਹ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਸੌਖੀ ਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ; (ਜਾਤਿ-ਅਭਿਮਾਨ, ਨਿੰਦਾ, ਕੁਸੰਗ; ਚਸਕੇ, ਵਰਤ ਆਦਿਕ ਭਰਮ ਛੱਡਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ; ਸੋ,) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਸੂਲੀ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਸਮਾਨ ਹੈ, ਇਸ ਸੂਲੀ ਤੋਂ ਡਿਗਿਆਂ ਹੀ (ਭਾਵ, ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਇਹ ਅੱਤ ਔਖੀ ਕਾਰ ਛੱਡਿਆਂ ਭੀ) ਨਹੀਂ ਬਣ ਆਉਂਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਸਹਿਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ) ਹੋਰ ਕੋਈ ਆਸਰਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ੧੦੯।

ਕਬੀਰ ਸੁੱਈ ਮੁਖੁ ਧੰਨਿ ਹੈ ਜਾ ਮੁਖਿ ਕਹੀਐ ਰਾਮੁ ॥ ਦੇਹੀ ਕਿਸ ਕੀ ਬਾਪੁਰੀ ਪਵਿਤ੍ਰੁ ਹੋਇਗੋ ਗ੍ਰਾਮੁ ॥੧੧੦॥ {ਪੰਨਾ 1370}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੁੱਈ—(ਅੱਖਰ ‘ਸ’ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਲਗਾਂ ਹਨ (ੱ) ਅਤੇ (ੁ) । ਅਸਲੀ ਲਫਜ਼ ‘ਸੁੱਈ’ ਹੈ, ਇਥੇ ਸ਼ਲੋਕ ਦੀ ਚਾਲ ਪੂਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ‘ਸੁਈ’ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ । (ੱ) ਦੀਆਂ ਦੋ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਥੇ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰਾ ਘਟਾ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ (ੁ) ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ) । ਧੰਨਿ—ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ । ਦੇਹੀ—ਸਰੀਰ । ਬਾਪੁਰੀ—ਵਿਚਾਰੀ । ਗ੍ਰਾਮੁ—ਪਿੰਡ ।

ਅਰਥ:- (ਇਸ ਵਾਸਤੇ) ਹੇ ਕਬੀਰ! ਉਹੀ ਮੂੰਹ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਉਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚਾਰੇ ਦੀ ਕੀਹ ਗੱਲ ਹੈ? (ਉਸ ਸਰੀਰ ਦਾ ਪਵਿੱਤ੍ਰੁ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਨਿਰਾ ਉਹ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ,) ਉਹ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਹੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰੁ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ । ੧੧੦।

ਕਬੀਰ ਸੋਈ ਕੁਲ ਭਲੀ ਜਾ ਕੁਲ ਹਰਿ ਕੋ ਦਾਸੁ ॥ ਜਿਹ ਕੁਲ ਦਾਸੁ ਨ ਉਪਜੈ ਸੋ ਕੁਲ ਢਾਕੁ
ਪਲਾਸੁ ॥੧੧੧॥ {ਪੰਨਾ 1370}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਉਪਜੈ—(Skt. j n, with ap, ਉਪਜਨ—to become visible, to appear, to
grow ਪਰਗਟ ਹੋਣਾ, ਬਣਨਾ) ਪਰਗਟ ਹੋਣਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜਿਸ ਕੁਲ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਭਗਤ ਪਰਗਟ ਹੋ ਪਏ, ਉਹੀ
ਕੁਲ ਸੁਲੱਖਣੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਕੁਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ ਪਰਗਟਦਾ, ਉਹ ਕੁਲ ਢਾਕ
ਪਲਾਹ (ਆਦਿਕ ਨਿਕੰਮੇ ਰੁੱਖਾਂ ਵਰਗੀ ਅਫਲ ਜਾਣੇ) ।੧੧੧।

ਕਬੀਰ ਹੈ ਗਇ ਬਾਹਨ ਸਘਨ ਘਨ ਲਾਖ ਧਜਾ ਫਹਰਾਹਿ ॥ ਇਆ ਸੁਖ ਤੇ ਭਿਖਾ ਭਲੀ ਜਉ ਹਰਿ
ਸਿਮਰਤ ਦਿਨ ਜਾਹਿ ॥੧੧੨॥ {ਪੰਨਾ 1370}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹੈ—ਹਯ, ਘੋੜੇ । ਗਇ—ਗੈ, ਗਯ, ਗਜ, ਹਾਥੀ । ਬਾਹਨ—ਸਵਾਰੀ (ਕਰਨ ਲਈ) ।
ਸਘਨ ਘਨ—ਬੇਅੰਤ । ਧਜਾ—ਝੰਡੇ । ਫਹਰਾਹਿ—ਹਵਾ ਵਿਚ ਝੂਲਣ, ਲਹਿਰਾਉਣ । ਭਿਖਾ—ਫਕੀਰਾਂ
ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਮੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਅੰਨ । (ਅੱਖਰ ‘ਖ’ ਦੇ ਹੇਠ ਅੱਧਾ ‘ਯ’ ਹੈ) ।
ਜਉ—ਜੇ । ਜਾਹਿ—ਗੁਜਰਨ । ਤੇ—ਤੋਂ, ਨਾਲੋਂ ।

ਨੋਟ:- ਅਜੇ “ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛਾਡਿ ਕੈ” ਵਾਲਾ ਖਿਆਲ ਤੁਰਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜੇ ਸਵਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਅੰਤ ਘੋੜੇ ਤੇ ਹਾਥੀ ਹੋਣ, ਜੇ (ਮਹੱਲਾਂ ਉਤੇ) ਲੱਖਾਂ ਝੰਡੇ
ਝੂਲਦੇ ਹੋਣ (ਇਤਨਾ ਤੇਜ-ਪ੍ਰਤਾਪ ਭੀ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਖੁੰਝੇ ਰਹਿ ਕੇ ਇਹ ਰਾਜ-ਭਾਗ
ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ) । ਜੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਿਆਂ (ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ) ਦਿਨ ਗੁਜਰਨ ਤਾਂ ਉਸ
(ਸਿਮਰਨ-ਹੀਣ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਦੇ) ਸੁਖ ਨਾਲੋਂ ਉਹ ਟੁੱਕਰ ਚੰਗਾ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਮੰਗ ਕੇ ਮੰਗਤੇ ਫਕੀਰ
ਖਾਂਦੇ ਹਨ ।੧੧੨।

ਕਬੀਰ ਸਭੁ ਜਗੁ ਹਉ ਫਿਰਿਓ ਮਾਂਦਲੁ ਕੰਧ ਚਢਾਇ ॥ ਕੋਈ ਕਾਹੂ ਕੋ ਨਹੀ ਸਭ ਦੇਖੀ ਠੋਕਿ
ਬਜਾਇ ॥੧੧੩॥ {ਪੰਨਾ 1370}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਾਂਦਲੁ—ਢੋਲ । ਕੰਧ—ਮੋਢਿਆਂ ਉਤੇ । ਚਢਾਇ—ਰੱਖ ਕੇ । ਕਾਹੂ ਕੋ—ਕਿਸੇ ਦਾ ।
ਸਭ—ਸਾਰੀ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) । ਠੋਕਿ ਬਜਾਇ—ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਖ ਕੇ ।

ਨੋਟ:- ਉਹੀ ਖਿਆਲ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਢੋਲ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਮੈਂ (ਵਜਾਂਦਾ ਫਿਰਿਆ ਹਾਂ ਤੇ) ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਗਾਹਿਆ ਹੈ (ਮੈਂ
ਪੁੱਛਦਾ ਫਿਰਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਦੱਸੋ, ਭਾਈ! ਇਸ ਰਾਜ-ਭਾਗ, ਮਹਲ-ਮਾੜੀਆਂ, ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਤੋੜ
ਨਿਭਣ ਵਾਲਾ ਸਾਥੀ ਭੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਹਾਮੀ ਨਹੀਂ ਭਰੀ; ਸੋ,) ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਮੈਂ ਚੰਗੀ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਖ ਕੇ ਵੇਖ ਲਈ ਹੈ ਕੋਈ ਭੀ ਕਿਸੇ ਦਾ (ਤੋੜ ਨਿਭਣ ਵਾਲਾ ਸਾਥੀ) ਨਹੀਂ ਹੈ (ਅਸਲ ਸਾਥੀ ਸਿਰਫ
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ‘ਰਾਮੁ ਨ ਛੋਡੀਐ, ਤਨੁ ਧਨੁ ਜਾਇ ਤ ਜਾਉ’) ।੧੧੩।

ਮਾਰਗਿ ਮੋਤੀ ਬੀਬਰੇ ਅੰਧਾ ਨਿਕਸਿਓ ਆਇ ॥ ਜੋਤਿ ਬਿਨਾ ਜਗਦੀਸ ਕੀ ਜਗਤੁ ਉਲੰਘੇ ਜਾਇ
॥੧੧੪॥ {ਪੰਨਾ 1370}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਾਰਗਿ—ਰਸਤੇ ਵਿਚ । ਬੀਬਰੇ—ਖਿੱਲਰੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਨਿਕਸਿਓ ਆਇ—ਸਬਬ ਨਾਲ ਆ ਅੱਪੜਿਆ ਹੈ । ਜੋਤਿ—ਚਾਨਣ । ਜਗਦੀਸ—ਜਗਤ+ਈਸ, ਜਗਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ । ਉਲੰਘੇ ਜਾਇ— ਉਲੰਘਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਉਹਨਾਂ ਮੋਤੀਆਂ ਨੂੰ) ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਲਤਾੜਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ, ਮਾਨੋ) ਮੋਤੀ (ਹਨ ਜੋ ਇਨਸਾਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਫਰ ਦੇ) ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਖਿੱਲਰੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਭਾਵ, ਇਹ ਮੋਤੀ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਨਹੀਂ ਖਰਚਣਾ ਪੈਂਦਾ; ਪਰ ਇਥੇ ਗਿਆਨ-ਗੀਣ) ਅੰਨ੍ਹਾ ਮਨੁੱਖ ਆ ਅੱਪੜਿਆ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਹੋਈ (ਗਿਆਨ ਦੀ) ਜੋਤਿ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਗਤ ਇਹਨਾਂ ਮੋਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਲਤਾੜਦਾ ਤੁਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ, ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਮੇਹਰ ਕਰੇ ਤਾਂ ਇਹ ਜੀਵ ਗੁਣ ਗਾ ਸਕਦਾ ਹੈ) । ੧੧੪।

ਬੂਡਾ ਬੰਸੁ ਕਬੀਰ ਕਾ ਉਪਜਿਓ ਪੂਤੁ ਕਮਾਲੁ ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛਾਡਿ ਕੈ ਘਰਿ ਲੇ ਆਯਾ ਮਾਲੁ
॥੧੧੫॥ {ਪੰਨਾ 1370}

ਨੋਟ:- ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੦੭, ੧੦੮ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖੋ, ਅਜੇ ਉਹੀ ਖ਼ਿਆਲ ਤੁਰਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਜੇ ਉਹੀ ਲਫਜ਼ ‘ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛਾਡਿ ਕੈ’ ਵਰਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੧੨, ੧੧੩ ਵਿਚ ਭੀ ਉਹੀ ਗੱਲ ਆਖੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਰਹਿ ਕੇ ਇਹ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਭੀ ਵਿਅਰਥ । ਹੁਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਲੋਕ ਭੀ ਉਸੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਹੈ ।

ਨੋਟ:- ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਐਸੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਡੂੰਘੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ ਹਨ । ਪਰ ਅਸਾਡੇ ਕਈ ਟੀਕਾਕਾਰ ਇਹਨਾਂ ਔਖੀਆਂ ਘਾਟੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਘੜ ਘੜ ਕੇ ਲੰਘਦੇ ਆਏ ਹਨ । ਕਹਾਣੀਆਂ ਘੜਨ ਵੇਲੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਭੀ ਖ਼ਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਟੇਕ ਤੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਅਰਥ ਅਸਾਡੇ ਮੌਜੂਦਾ ਇਨਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਕਬੀਰ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵਹੁਟੀ ਲੋਈ ਨਾਲ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਨਾਮਦੇਵ ਦਾ ਮੁਗ਼ਲ ਨੂੰ ਰੱਬ ਆਖਣਾ—ਅਜੇਹੀਆਂ ਕਈ ਬੇ-ਥਵੀਆਂ ਕਥਾ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਐਸ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸੁਣਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਹੀ ਆਸ਼ੇ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਪਰ ਇਸ ਮੌਜੂਦਾ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨਾਲ ਇਕ ਬੇ-ਇਨਸਾਫ਼ੀ ਭੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਕੱਚੇ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਪਕਿਆਈ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਘੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ (ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਇਹ ਲੋਕ ‘ਕਮਾਲ’ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ) ਕਿਸੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਕੁਝ ‘ਮਾਲ’ ਘਰ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ, ਤੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਕਰਤੂਤ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਕੁਝ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਗਉੜੀ ਰਾਗ ਦੇ ਇਕ ‘ਛੰਤ’ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ ‘ਮੋਹਨ’ ਵੇਖ ਕੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਘੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਮੋਹਨ ਦੀਆਂ ਸੈਂਚੀਆਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤੀ (ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹੋ ਮੇਰੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਕੁਝ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਲੇਖ’ (‘ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ’) ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਮਜ਼ਮੂਨ) । ਅਜੇਹੇ ਚੰਦਰੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਲਾਏ ਕਈ ਵਾਰੀ ਮਹਾ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਧਾਰਨ ਜਾਪਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਡੂੰਘੀ ਰਮਜ਼ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ,

(੧) ਸੋਰਠਿ

- . . ਘਸਿ ਕੁੰਕਮ ਚੰਦਨੁ ਗਾਰਿਆ ॥
- . . ਬਿਨੁ ਨੈਨਹੁ ਜਗਤੁ ਨਿਹਾਰਿਆ ॥
- . . ਪੂਤਿ ਪਿਤਾ ਇਕੁ ਜਾਇਆ ॥
- . . ਬਿਨੁ ਠਾਹਰ, ਨਗਰੁ ਬਸਾਇਆ ॥੨॥੬॥

ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ:

ਪੂਤਿ—ਪੁੱਤਰ ਨੇ ।

ਜਿਸ ਪੁੱਤ੍ਰ (ਜੀਵਾਤਮਾ) ਨੇ ਘਾਲ ਕਮਾਈ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਗਤ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਵਲੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਜਗਤ (ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ) ਨੂੰ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ; ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਸਦਾ ਬਾਹਰ ਭਟਕਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ (ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ, ਮਾਨੋ,) ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਾ ਲਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਹ ਸੁੰਦਰ ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਭਟਕਦਾ) ।੨।

(੨) ਬਸੰਤੁ

- . . ਜੋਇ ਖਸਮੁ ਹੈ ਜਾਇਆ ॥ ਪੂਤਿ ਬਾਪੁ ਖੇਲਾਇਆ ॥
- . . ਬਿਨੁ ਸ੍ਰਵਣਾ ਖੀਰੁ ਪਿਲਾਇਆ ॥੧॥
- . . ਦੇਖਹੁ ਲੋਗਾ ਕਲਿ ਕਾ ਭਾਉ ॥
- . . ਸੁਤਿ ਮੁਕਲਾਈ ਅਪਨੀ ਮਾਉ ॥ਰਹਾਉ॥੩॥

ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ:

ਹੇ ਲੋਕੋ! ਵੇਖੋ, ਕਲਿਜੁਗ ਦਾ ਅਜਬ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜਨ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਉਤੇ ਅਜਬ ਦਬਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ); ਮਨ-ਰੂਪ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ (-ਮਾਇਆ) ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਲਿਆ ਹੈ । ਰਹਾਉ ।

ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਖਸਮ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਜਿਸ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਨੇ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਭੋਗਣਹਾਰਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਖਸਮ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ); ਮਨ-ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੇ ਪਿਉ-ਜੀਵਾਤਮਾ ਨੂੰ ਖੇਡੇ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ; (ਇਹ ਮਨ) ਬਣਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ (ਜੀਵਾਤਮਾ ਨੂੰ) ਦੁੱਧ ਪਿਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਨਾਸਵੰਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ) ।੧।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੧੫ ਵਿਚ ਭੀ ਲਫਜ਼ 'ਪੂਤ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਮਨ' ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬੂਡਾ—ਭੁੱਬ ਗਿਆ (ਸਮਝੋ) । ਬੰਸੁ—ਖ਼ਾਨਦਾਨ, ਕੁਲ, (ਅੱਖਾਂ, ਕੰਨ, ਨੱਕ, ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ) ਟੱਬਰ । ਉਪਜਿਓ—(ਵੇਖੋ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੧੧) ਪਰਗਟ ਹੋ ਪਿਆ, ਇਸ ਹਾਲਤ ਤੇ ਅੱਪੜ ਗਿਆ । ਪੂਤੁ—ਪੁੱਤਰ, ਮਨ । ਕਮਾਲੁ—ਕਾਮਲ, ਲਾਇਕ, ਅਜਬ ਲਾਇਕ (ਭਾਵ, ਨਾਲਾਇਕ, ਮੂਰਖ) । ਘਰਿ—ਘਰ ਵਿਚ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ । ਮਾਲੁ—ਧਨ, ਧਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ (ਇਸ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਪੜ੍ਹੋ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੧੨ ਅਤੇ ੧੧੩) ।

ਅਰਥ:- ('ਹੈ ਗਇ ਬਾਹਨ ਸਘਨ ਘਨ' ਅਤੇ 'ਲਾਖ ਧਜਾ' ਵਿਚੋਂ 'ਕੋਈ ਕਾਹੂ ਕੋ ਨਹੀਂ'—ਇਹ ਗੱਲ ਮੈਂ ਡਿੱਠੀ 'ਡਿੱਠੀ ਟੋਕਿ ਬਜਾਇ', ਫਿਰ ਭੀ) ਜੇ ਮੇਰਾ ਮੂਰਖ ਮਨ ਅਜੇਹੀ (ਨੀਵੀਂ) ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਆ ਅੱਪੜਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਵਸਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਬੀਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹੀ ਟੱਬਰ (ਅੱਖਾਂ, ਕੰਨ, ਨੱਕ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦਾ ਟੋਲਾ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ) ਡੁੱਬ ਗਿਆ ਜਾਣੇ । ੧੧੫।

ਕਬੀਰ ਸਾਧੂ ਕਉ ਮਿਲਨੇ ਜਾਈਐ ਸਾਥਿ ਨ ਲੀਜੈ ਕੋਇ ॥ ਪਾਛੈ ਪਾਉ ਨ ਦੀਜੀਐ ਆਗੈ ਹੋਇ ਸੁ ਹੋਇ ॥੧੧੬॥ {ਪੰਨਾ 1370}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਾਧੂ—ਭਲਾ ਮਨੁੱਖ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਧਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖਿ । ਆਗੈ—ਸਾਧੂ ਵਲ ਜਾਂਦਿਆਂ, ਕਿਸੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿੰਦਿਆਂ । ਹੋਇ ਸੁ ਹੋਇ—ਜੇ ਕੋਈ ਔਖਿਆਈ ਭੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਈ ਹੋਵੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ('ਰਾਮੁ ਨ ਛੋਡੀਐ, ਤਨੁ ਧਨੁ ਜਾਇ ਤ ਜਾਉ'; ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਧ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਆਪ 'ਸਾਧੂ' ਹਨ; ਸੋ, 'ਸਾਧੂ' ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ; ਪਰ) ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਾਧੂ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਜਾਈਏ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲੈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ (ਕੋਈ ਸਾਥ ਉਡੀਕਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ, ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਆਸਰੇ ਨਹੀਂ ਢੂੰਡਣੇ ਚਾਹੀਦੇ, ਮਤਾਂ ਕੋਈ ਮਮਤਾ-ਬੱਧਾ ਸਾਥੀ ਢਿੱਲ-ਮੱਠ ਹੀ ਕਰਾ ਦੇਵੇ) । ਕਿਸੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰਨ ਗਿਆਂ ਕਦੇ ਪੈਰ ਪਿਛਾਂਹ ਨਾਹ ਰੱਖੀਏ, (ਕਦੇ ਆਲਸ ਨਾਹ ਕਰੀਏ); ਸਗੋਂ ਉਪਰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਜੇ ਕੋਈ ਔਖਿਆਈ ਭੀ ਆਵੇ ਤਾਂ ਪਈ ਆਵੇ । ੧੧੬।

ਕਬੀਰ ਜਗੁ ਬਾਧਿਓ ਜਿਹ ਜੇਵਰੀ ਤਿਹ ਮਤ ਬੰਧਹੁ ਕਬੀਰ ॥ ਜੈਹਹਿ ਆਟਾ ਲੋਨ ਜਿਉ ਸੋਨ ਸਮਾਨਿ ਸਰੀਰੁ ॥੧੧੭॥ {ਪੰਨਾ 1370}

ਨੋਟ:- ਕਿਸੇ ਸਾਧੂ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆਂ ਕਿਉਂ ਕੋਈ ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ ਉਡੀਕਣਾ—ਇਹ ਗੱਲ ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਸਮਝਾਈ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਮਮਤਾ ਵਿਚ ਬੱਝਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਆਸਰੇ ਤੱਕਦਿਆਂ ਮਤਾਂ ਮਮਤਾ ਬੱਝੇ ਸਾਥੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਵਿਚ ਹੀ ਆ ਜਾਵੀਏ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿਹ ਜੇਵਰੀ—ਜਿਸ ਰੱਸੀ ਨਾਲ, ਮਮਤਾ ਦੀ ਜਿਸ ਰੱਸੀ ਨਾਲ; ਮਾਇਆ-ਮੋਹ ਦੀ ਰੱਸੀ ਨਾਲ । ਤਿਹ—ਉਸ ਰੱਸੀ ਨਾਲ । ਮਤ ਬੰਧਹੁ—ਨਾਹ ਬੱਝ ਜਾਈਂ । ਜੈ ਹਹਿ—ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਹਿੰਗਾ । ਆਟਾ ਲੋਨ ਜਿਉ—ਆਟੇ ਲੂਣ ਵਾਂਗ, ਸਸਤੇ ਭਾ । ਸੋਨ ਸਮਾਨਿ—ਸੋਨੇ ਵਰਗਾ, ਬਹੁ ਮੁੱਲਾ । ਸਰੀਰ—ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਮਾਇਆ-ਮੋਹ ਦੀ ਜਿਸ ਰੱਸੀ ਨਾਲ ਜਗਤ (ਦਾ ਹਰੇਕ ਜੀਵ) ਬੱਝਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਰੱਸੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੱਝਣ ਨਾ ਦੇਈਂ । ਇਹ ਸੋਨੇ ਵਰਗਾ (ਕੀਮਤੀ) ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ (ਮਿਲਿਆ) ਹੈ (ਜੇ ਤੂੰ ਮੋਹ ਦੀ ਰੱਸੀ ਵਿਚ ਬੱਝ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਹਿ ਕੇ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਛੱਡ ਬੈਠਾ, ਤਾਂ) ਸਸਤੇ ਭਾ ਅਜਾਈਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਹਿੰਗਾ । ੧੧੭।

ਕਬੀਰ ਹੰਸੁ ਉਡਿਓ ਤਨੁ ਗਾਡਿਓ ਸੋਝਾਈ ਸੈਨਾਹ ॥ ਅਜਹੂ ਜੀਉ ਨ ਛੋਡਈ ਰੰਕਾਈ ਨੈਨਾਹ
॥੧੧੮॥ {ਪੰਨਾ 1370}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹੰਸੁ—ਜੀਵਾਤਮਾ । ਉਡਿਓ—ਉਡਿਓ ਚਾਹੇ, ਉੱਡਿਆ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਦੀਆਂ
ਤਿਆਰੀਆਂ ਵਿਚ ਹੈ । ਤਨੁ ਗਾਡਿਓ—ਤਨੁ ਗੱਡਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ; ਸਰੀਰ ਤੇ ਜਿੰਦ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਹੋਣ ਤੇ ਹੈ
। ਸੋਝਾਈ—ਸੂਝ । ਸੈਨਾਹ—ਸੈਣਤਾਂ ਨਾਲ । ਰੰਕਾਈ—ਨੀਚਤਾ, ਕੰਗਾਲਤਾ । ਨੈਨਾਹ—ਨੈਣਾਂ ਦੀ, ਅੱਖਾਂ
ਦੀ ।

ਅਰਥ:- (ਇਹ ਮਮਤਾ ਦੀ ਜੇਵੜੀ ਕੋਈ ਸਾਧਾਰਨ ਜਿਹਾ ਜਕੜ-ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ) ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਪਰਮਾਤਮਾ
ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਕੇ ਮਾਇਆ-ਮੋਹ ਦੀ ਰੱਸੀ ਵਿਚ ਬੱਝੇ ਹੋਇਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਜੇ ਤੂੰ ਸਮਝਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵੇਖ ਕਿ
ਮੌਤ ਸਿਰ ਉਤੇ ਆ ਅੱਪੜਦੀ ਹੈ) ਜੀਵਾਤਮਾ (ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ) ਨਿਕਲਣ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਰੀਰ (ਆਤਮਾ ਦੇ
ਵਿਛੁੜਨ ਤੇ) ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਮੋਹ ਦੀ ਜੇਵੜੀ ਨਾਲ ਬੱਝਾ ਹੋਇਆ ਜੀਵ ਸੈਣਤਾਂ
ਨਾਲ ਹੀ (ਪਿਛਲੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ) ਸਮਝਾਂਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਵੇਲੇ ਭੀ ਪ੍ਰਭੂ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ), ਅਜੇ ਭੀ ਜੀਵ
ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਕੰਗਾਲਤਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ ।੧੧੮।

ਕਬੀਰ ਨੈਨ ਨਿਹਾਰਉ ਤੁਝ ਕਉ ਸ੍ਰਵਨ ਸੁਨਉ ਤੁਅ ਨਾਉ ॥ ਬੈਨ ਉਚਰਉ ਤੁਅ ਨਾਮ ਜੀ ਚਰਨ
ਕਮਲ ਰਿਦ ਠਾਉ ॥੧੧੯॥ {ਪੰਨਾ 1370}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨੈਨ ਨਿਹਾਰਉ—ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਵੇਖਾਂ । ਤੁਝ ਕਉ—ਤੈਨੂੰ (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) । ਸ੍ਰਵਨ—ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ
। ਸੁਨਉ—ਮੈਂ ਸੁਣਾਂ । ਤੁਅ—ਤੇਰਾ । ਬੈਨ—ਬਚਨ, ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਉਚਾਰਦਾ—ਮੈਂ ਉਚਾਰਾਂ । ਜੀ—
ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! ਚਰਨ ਕਮਲ—ਕਉਨ ਫੁੱਲਾਂ ਵਰਗੇ ਸੋਹਣੇ ਤੇਰੇ ਚਰਨ । ਠਾਉ—ਥਾਂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਪ੍ਰਭੂ-ਦਰ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਤੇ ਆਖ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੈਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਜਿਸ ਮੋਹ-ਜੇਵੜੀ
ਨਾਲ ਜਗਤ ਬੱਝਾ ਪਿਆ ਹੈ ਤੇ ਮਰਨ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤਕ ਭੀ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਕੰਗਾਲਤਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ; ਮੇਹਰ ਕਰ, ਉਸ
ਜੇਵੜੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ) ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ (ਹਰ ਪਾਸੇ) ਤੇਰਾ ਹੀ ਦੀਦਾਰ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂ, ਤੇਰਾ ਹੀ
ਨਾਮ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣਦਾ ਰਹਾਂ, (ਜੀਭ ਨਾਲ) ਬਚਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ ਉਚਾਰਦਾ ਰਹਾਂ,
ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਸੋਹਣੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਥਾਂ ਦੇਈ ਰੱਖਾਂ ।੧੧੯।

ਕਬੀਰ ਸੁਰਗ ਨਰਕ ਤੇ ਮੈ ਰਹਿਓ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਪਰਸਾਦਿ ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਕੀ ਮਉਜ ਮਹਿ
ਰਹਉ ਅੰਤਿ ਅਰੁ ਆਦਿ ॥੧੨੦॥ ਕਬੀਰ ਚਰਨ ਕਮਲ ਕੀ ਮਉਜ ਕੋ ਕਹਿ ਕੈਸੇ ਉਨਮਾਨ ॥
ਕਹਿਬੇ ਕਉ ਸੋਭਾ ਨਹੀ ਦੇਖਾ ਹੀ ਪਰਵਾਨੁ ॥੧੨੧॥ ਕਬੀਰ ਦੇਖਿ ਕੈ ਕਿਹ ਕਹਉ ਕਹੇ ਨ ਕੋ
ਪਤੀਆਇ ॥ ਹਰਿ ਜੈਸਾ ਤੈਸਾ ਉਹੀ ਰਹਉ ਹਰਖਿ ਗੁਨ ਗਾਇ ॥੧੨੨॥ {ਪੰਨਾ 1370}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤੇ—ਤੋਂ । ਰਹਿਓ—ਬਚ ਗਿਆ ਹਾਂ । ਪਰਸਾਦਿ—ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ । ਮਉਜ—ਲਹਰ, ਹੁਲਾਰਾ
। ਅੰਤਿ ਅਰੁ ਆਦਿ—ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਅਖੀਰ ਤਕ, ਸਦਾ ਹੀ ।੧੨੦।

ਮਉਜ ਕੋ—ਲਹਰ ਦਾ, ਹੁਲਾਰੇ ਦਾ । ਕਹਿ—ਕਹੇ, ਦੱਸੇ । ਕੈਸੇ—ਕਿਵੇਂ? ਉਨਮਾਨ—(Skt. aNmwn—
measuring, price) ਤੋਲ, ਅੰਦਾਜ਼ਾ; ਕੀਮਤ । ਕਹਿਬੇ ਕਉ—ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਨਾਲ । ਪਰਵਾਨੁ—

ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ, ਮੰਨਣ-ਜੋਗ । ੧੨੧।

ਕਿਹ—ਕੀਹ? ਕਹਉ—ਮੈਂ ਆਖਾਂ । ਪਤੀਆਇ—ਪਤੀਜਦਾ, ਤੱਸਲੀ ਹੁੰਦੀ, ਆਨੰਦ ਆਉਂਦਾ । ਰਹਉ—ਮੈਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਹਰਖਿ—ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ, ਖੇੜੇ ਵਿਚ । ਗਾਇ—ਗਾ ਕੇ । ੧੨੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਚਰਨਾਂ (ਦੀ ਯਾਦ) ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ; (ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸੁਰਗ (ਦੀ ਲਾਲਸਾ) ਅਤੇ ਨਰਕ (ਦੇ ਡਰ) ਤੋਂ ਬਚ ਗਿਆ ਹਾਂ । ੧੨੦।

(ਪਰ), ਹੇ ਕਬੀਰ! ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਕਿਵੇਂ ਕੋਈ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ? (ਜੀਭ ਨਾਲ) ਉਸ ਮੌਜ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ ਫਬਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਉਹ ਕੇਡਾ ਕੁ ਹੁਲਾਰਾ ਹੈ?—ਇਹ ਤਾਂ ਉਹ ਹੁਲਾਰਾ ਲਿਆਂ ਹੀ ਤਸੱਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ੧੨੧।

ਹੇ ਕਬੀਰ! ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਦੱਸ ਭੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਤੇ ਦੱਸਿਆਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ (ਕਿਉਂਕਿ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੈ ਐਸੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਸ ਵਰਗਾ ਹੈ), ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ ਆਪ ਹੀ ਹੈ; (ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ) ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾ ਗਾ ਕੇ ਮੈਂ ਮੌਜ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ । ੧੨੨।

ਕਬੀਰ ਚੁਗੈ ਚਿਤਾਰੈ ਭੀ ਚੁਗੈ ਚੁਗਿ ਚੁਗਿ ਚਿਤਾਰੇ ॥ ਜੈਸੇ ਬਚਰਹਿ ਕੂੰਜ ਮਨ ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਰੇ ॥੧੨੩॥ {ਪੰਨਾ 1371}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਚੁਗੈ—(ਚੋਗਾ) ਚੁਗਦੀ ਹੈ । ਚਿਤਾਰੈ—(ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ) ਚੇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਭੀ—ਮੁੜ, ਫਿਰ । ਚੁਗਿ ਚੁਗਿ ਚਿਤਾਰੇ—ਚੁਗ ਚੁਗ ਕੇ (ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਚੇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਚੋਗਾ ਭੀ ਚੁਗਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਚੇਤਾ ਭੀ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਬਚਰਹਿ—ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ । ਮਮਤਾ—ਇਹ ਖਿਆਲ ਕਿ (ਮਾਇਆ) ਮੇਰੀ ਬਣ ਜਾਏ, ਮਲਕੀਅਤ ਦੀ ਤਾਂਘ । ਰੇ—ਹੇ ਭਾਈ!

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਕੂੰਜ ਚੋਗਾ ਚੁਗਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭੀ ਚੇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਮੁੜ ਚੁਗਦੀ ਹੈ, ਚੋਗਾ ਭੀ ਚੁਗਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਚੇਤਾ ਭੀ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਕੂੰਜ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ, ਹੇ ਭਾਈ! (“ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛਾਡਿ ਕੈ”) ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਦੀ ਤਾਂਘ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੧੨੩।

ਕਬੀਰ ਅੰਬਰ ਘਨਹਰੁ ਛਾਇਆ ਬਰਖਿ ਭਰੇ ਸਰ ਤਾਲ ॥ ਚਾਤ੍ਰਕੁ ਜਿਉ ਤਰਸਤ ਰਹੈ ਤਿਨ ਕੋ ਕਉਨੁ ਹਵਾਲੁ ॥੧੨੪॥ {ਪੰਨਾ 1371}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅੰਬਰ—ਆਕਾਸ਼, ਆਸਮਾਨ । ਘਨਹਰੁ—ਬੱਦਲ । ਛਾਇਆ—ਖਿੱਲਰ ਗਏ, ਵਿਛ ਗਏ । ਬਰਖਿ—ਵਰ੍ਹਾ ਕੇ, ਵੱਸ ਕੇ । ਸਰ ਤਾਲ—ਸਰੋਵਰ ਤਲਾਬ । ਚਾਤ੍ਰਕੁ—ਪਪੀਹਾ । ਰਹੈ—ਰਹੈਂ, ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਕਉਨੁ ਹਵਾਲੁ—(ਭਾਵ,) ਭੈੜਾ ਹੀ ਹਾਲ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਵਰਖਾ ਰੁੱਤੇ) ਬੱਦਲ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ (ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ) ਵਿਛ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਰਖਾ ਕਰ ਕੇ (ਨਿੱਕੇ ਵੱਡੇ ਸਾਰੇ) ਸਰੋਵਰ ਤਲਾਬ ਭਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਪਪੀਹਾ ਫਿਰ ਭੀ ਵਰਖਾ ਦੀ ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਤਰਸਦਾ ਤੇ

ਕੂਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । (ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਪਰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਮਤਾ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਜੀਵ ਉਸ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ) (“ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛਾਡਿ ਕੈ”) ਉਹ ਪਪੀਹੇ ਵਾਂਗ ਤਰਲੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਦਾ ਮੰਦਾ ਹਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੧੨੪।

ਕਬੀਰ ਚਕਈ ਜਉ ਨਿਸਿ ਬੀਛੁਰੈ ਆਇ ਮਿਲੈ ਪਰਭਾਤਿ ॥ ਜੋ ਨਰ ਬਿਛੁਰੇ ਰਾਮ ਸਿਉ ਨਾ ਦਿਨ ਮਿਲੇ ਨ ਰਾਤਿ ॥੧੨੫॥ {ਪੰਨਾ 1371}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਚਕਈ—ਚਕਵੀ (ਨੋਟ:- ਆਮ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਚਕਵੀ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਚਕਵੇ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਵਿਛੁੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਕੂਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਸਵੇਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸਾਰ ਮੁੜ ਮਿਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ) । ਜਉ—ਜਦੋਂ । ਨਿਸਿ—ਰਾਤ ਵੇਲੇ । ਪਰਭਾਤਿ—ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ । ਸਿਉ—ਤੋਂ, ਨਾਲੋਂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਚਕਵੀ ਜਦੋਂ ਰਾਤ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਚੁਕਵੇ ਤੋਂ) ਵਿਛੁੜਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਵੇਰ-ਸਾਰ ਮੁੜ ਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ (ਰਾਤ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਂਵ ਇਹ ਹਨੇਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਚਾਰ ਪਹਿਰ ਹੀ ਵਿਛੋੜ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਮਤਾ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਛੇਤੀ ਮੁੱਕ ਸਕੇ, ਇਹ ਤਾਂ ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਤਕ ਖ਼ਲਾਸੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ; ਇਸ ਹਨੇਰੇ ਦੇ ਕਾਰਨ) ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਨਾਹ ਦਿਨੇ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ਨਾਹ ਰਾਤ ਨੂੰ । ੧੨੫।

ਕਬੀਰ ਰੈਨਾਇਰ ਬਿਛੋਰਿਆ ਰਹੁ ਰੇ ਸੰਖ ਮਝੁਰਿ ॥ ਦੇਵਲ ਦੇਵਲ ਧਾਹੜੀ ਦੇਸਹਿ ਉਗਵਤ ਸੂਰ ॥੧੨੬॥ {ਪੰਨਾ 1371}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰੈਨਾਇਰ—(Skt. rāṅkr, ਰਤਨਾਕਰ—ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਖਾਣ) ਸਮੁੰਦਰ । ਮਝੁਰਿ—(ਰੈਨਾਇਰ) ਮਾਝ, ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ । ਰਹੁ—ਟਿਕਿਆ ਰਹੁ । ਦੇਵਲ—(dywll X—dyw+Awll X) ਦੇਵਤੇ ਦਾ ਘਰ, ਦੇਹੁਰਾ, ਠਾਕੁਰ ਦੁਆਰਾ, ਮੰਦਰ । ਧਾਹੜੀ—ਧਾਹ-ੜੀ, ਡਰਾਉਣੀ ਢਾਹ । ਦੇਸਹਿ—ਦੇਵੇਂਗਾ । ਸੂਰ—ਸੂਰਜ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਆਖ—) ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜੇ ਹੋਏ ਹੇ ਸੰਖ! ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਟਿਕਿਆ ਰਹੁ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸਾਰ ਹਰੇਕ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਡਰਾਉਣੀ ਢਾਹ ਮਾਰੇਂਗਾ । ੧੨੬।

ਨੋਟ:- ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜ ਕੇ ਮਮਤਾ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਦਰ ਦਰ ਤੇ ਤਰਲੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ; ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਟਿਕਿਆ ਰਹੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਹੋਰ ਆਸਾਂ ਧਾਰ ਕੇ ਧੱਕੇ ਖਾਣੇਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੇ (“ਕਬੀਰ ਰਾਮੁ ਨ ਛੋਡੀਐ, ਤਨੁ ਧਨੁ ਜਾਇ ਤ ਜਾਉ”) ।

ਕਬੀਰ ਸੂਤਾ ਕਿਆ ਕਰਹਿ ਜਾਗੁ ਰੋਇ ਭੈ ਦੁਖ ॥ ਜਾ ਕਾ ਬਾਸਾ ਗੋਰ ਮਹਿ ਸੋ ਕਿਉ ਸੋਵੈ ਸੁਖ ॥੧੨੭॥ ਕਬੀਰ ਸੂਤਾ ਕਿਆ ਕਰਹਿ ਉਠਿ ਕਿ ਨ ਜਪਹਿ ਮੁਰਾਰਿ ॥ ਇਕ ਦਿਨ ਸੋਵਨੁ ਹੋਇਗੋ ਲਾਂਬੇ ਗੋਡ ਪਸਾਰਿ ॥੧੨੮॥ ਕਬੀਰ ਸੂਤਾ ਕਿਆ ਕਰਹਿ ਬੈਠਾ ਰਹੁ ਅਰੁ ਜਾਗੁ ॥ ਜਾ ਕੇ ਸੰਗ ਤੇ ਬੀਛੁਰਾ ਤਾ ਹੀ ਕੇ ਸੰਗਿ ਲਾਗੁ ॥੧੨੯॥ {ਪੰਨਾ 1371}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੂਤਾ—(ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਮਤਾ ਦੀ ਨੀਂਦਰ ਵਿਚ) ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ । ਭੈ—(ਦੁਨੀਆ ਦੇ) ਡਰ-ਸਹਿਮ । ਰੋਇ ਭੈ ਦੁਖ—(ਨੋਟ:- ਵੇਖੋ ਸਲੋਕ ਨੰ: ੨੨) ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਡਰਾਂ-ਸਹਿਮਾਂ ਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ । (ਨੋਟ:- ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰੋ ਬੈਠਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿਸੇ ਨਾਲੋਂ ਸੰਬੰਧ ਤੋੜ ਲੈਣਾ) । ਬਾਸਾ—ਵਾਸ, ਨਿਵਾਸ । ਗੋਰ—ਕਬਰ, ਹਨੇਰੀ ਡੂੰਘੀ ਥਾਂ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੇ ਸਹਿਮਾਂ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ । ਕਿਉਂ—ਕਿਵੇਂ? ਕਿਉ ਸੋਵੈ ਸੁਖ—ਸੁਖ ਨਾਲ ਸੌਂ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਸੁਖੀ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ੧੨੭।

ਉਠਿ—ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ, ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋ ਕੇ । ਕਿ—ਕਿਉਂ? ਮੁਰਾਰਿ—ਪਰਮਾਤਮਾ । ਪਸਾਰਿ—ਪਸਾਰ ਕੇ, ਖਿਲਾਰ ਕੇ । ਲਾਂਬੇ ਗੋਡ ਪਸਾਰਿ—ਲੰਮੇ ਗੋਡੇ ਪਸਾਰ ਕੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇ-ਫਿਕਰ ਹੋ ਕੇ ਮੁੜ ਕਦੇ ਉੱਠਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ । ੧੨੮।

ਜਾ ਕੇ ਸੰਗ ਤੇ—ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਤੋਂ । ਲਾਗੁ—ਲੱਗਾ ਰਹੁ, ਜੁੜਿਆ ਰਹੁ । ੧੨੯।

ਨੋਟ:- ਤੀਜੇ ਸ਼ਲੋਕ ਦੀ ਅਖੀਰਲੀ ਤੁਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਸਾਫ਼ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ‘ਸੌਣ’ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜਨਾ ਅਤੇ ‘ਜਾਗਣ’ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜਨਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ) ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ (ਮਸਤ ਹੋਇਆ) ਕੀਹ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ (ਕਿਉਂ ਅਜਾਈਂ ਉਮਰ ਗਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ?) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋ ਅਤੇ (ਇਸ ਯਾਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਸੰਸਾਰਕ) ਸਹਿਮਾਂ ਤੇ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਹਾਸਲ ਕਰ (ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜਿਆਂ ਆ ਘੇਰਦੇ ਹਨ । ਤੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਮੋਹ ਦੀ ਨੀਂਦ ਮਿੱਠੀ ਨੀਂਦ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਮੋਹ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਦੁੱਖਾਂ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਸਹਿਮਾਂ ਹੇਠ ਦੱਬੇ ਰਹਿਣਾ ਕਬਰ ਵਿਚ ਪੈਣ ਸਮਾਨ ਹੈ । ਇਹ ਦੁੱਖਾਂ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਸਹਿਮਾਂ ਭਰਿਆ ਜੀਵਨ ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਹੈ) । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਵਾਸ ਸਦਾ (ਅਜੇਹੀ ਕਬਰ ਵਿਚ ਰਹੇ, ਉਹ ਕਦੇ ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਜਿਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ੧੨੮।

ਹੇ ਕਬੀਰ! ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਕਿਉਂ ਉਮਰ ਅਜਾਈਂ ਗਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ? ਇਸ ਮੋਹ ਨੀਂਦ ਵਿਚੋਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਕਿਉਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ? ਇਕ ਦਿਨ ਅਜੇਹਾ ਬੇ-ਬਸ ਹੋ ਕੇ ਸੌਣਾ ਪਏਗਾ ਕਿ ਮੁੜ ਉੱਠਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੇਗਾ (ਇਕ ਦਿਨ ਸਦਾ ਦੀ ਨੀਂਦਰੇ ਸੌਣਾ ਪਏਗਾ) । ੧੨੯।

ਹੇ ਕਬੀਰ! ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਕਿਉਂ ਉਮਰ ਅਜਾਈਂ ਗਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ? ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋ, ਮਮਤਾ ਦੀ ਨੀਂਦ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਵਲੋਂ ਸੁਚੇਤ ਰਹੁ । ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ (ਅਤੇ ਇਹ ਸਹਿਮ ਤੇ ਕਲੇਸ਼ ਸਹਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ) ਉਸੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਰਹੁ । ੧੨੯।

ਕਬੀਰ ਸੰਤ ਕੀ ਗੈਲ ਨ ਛੋਡੀਐ ਮਾਰਗਿ ਲਾਗਾ ਜਾਉ ॥ ਪੇਖਤ ਹੀ ਪੁੰਨੀਤ ਹੋਇ ਭੇਟਤ ਜਪੀਐ ਨਾਉ ॥੧੩੦॥ {ਪੰਨਾ 1371}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੈਲ—ਰਸਤਾ, ਪਿੱਛਾ । ਸੰਤ ਕੀ ਗੈਲ—ਉਹ ਰਸਤਾ ਜਿਸ ਤੇ ਸੰਤ ਤੁਰੇ ਹਨ । ਮਾਰਗਿ—ਰਸਤੇ ਉਤੇ । ਲਾਗਾ ਜਾਉ—ਤੁਰਿਆ ਚੱਲ । ਪੁੰਨੀਤ—ਪੁਨੀਤ, ਪਵਿਤ੍ਰ । ਭੇਟਤ—ਮਿਲਿਆਂ, ਸੰਗਤ ਕੀਤਿਆਂ, ਪਾਸ ਬੈਠਿਆਂ ।

ਅਰਥ:- (ਪਰ) ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜੇ “ਜਾ ਕੇ ਸੰਗ ਤੇ ਬੀਛਰਾ, ਤਾਹੀ ਕੇ ਸੰਗ ਲਾਗੁ” ਵਾਲਾ ਉੱਦਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ) ਉਹ ਰਸਤਾ ਨਾਹ ਛੱਡੀਏ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਸੰਤ ਗੁਰਮੁਖਿ ਤੁਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਉੱਤੇ ਤੁਰੇ ਚੱਲਣਾ

ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਸੰਤਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਿਆਂ ਮਨ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਬੈਠਿਆਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰੀਦਾ ਹੈ (ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੧੩੦ ।

ਕਬੀਰ ਸਾਕਤ ਸੰਗੁ ਨ ਕੀਜੀਐ ਦੂਰਹਿ ਜਾਈਐ ਭਾਗਿ ॥ ਬਾਸਨੁ ਕਾਰੋ ਪਰਸੀਐ ਤਉ ਕਛੁ ਲਾਗੈ ਦਾਗੁ ॥੧੩੧॥ {ਪੰਨਾ 1371}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਾਕਤ—ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ । ਸੰਗੁ—ਸੁਹਬਤਿ । ਦੂਰਹਿ—(ਸਾਕਤ ਤੋਂ) ਦੂਰ ਹੀ । ਭਾਗਿ ਜਾਈਐ—ਭੱਜ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਬਾਸਨੁ—ਭਾਂਡਾ । ਕਾਰੋ—ਕਾਲਾ । ਤਉ—ਤਾਂ । ਕਛੁ—ਕੁਝ ਕੁ, ਥੋੜਾ-ਬਹੁਤ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜੇ “ਜਾ ਕੇ ਸੰਗ ਤੇ ਬੀਛੁਰਾ, ਤਾਹੀ ਕੇ ਸੰਗ ਲਾਗੁ” ਵਾਲਾ ਉੱਦਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ) ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਬੰਦੇ ਦੀ ਸੁਹਬਤਿ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੀ ਹਟ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । (ਵੇਖ,) ਜੇ ਕਿਸੇ ਕਾਲੇ ਭਾਂਡੇ ਨੂੰ ਛੋਹੀਏ, ਤਾਂ ਥੋੜਾ-ਬਹੁਤ ਦਾਗ ਲੱਗ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੧੩੨ ।

ਕਬੀਰਾ ਰਾਮੁ ਨ ਚੇਤਿਓ ਜਰਾ ਪਹੁੰਚਿਓ ਆਇ ॥ ਲਾਗੀ ਮੰਦਿਰ ਦੁਆਰ ਤੇ ਅਬ ਕਿਆ ਕਾਢਿਆ ਜਾਇ ॥੧੩੨॥ ਕਬੀਰ ਕਾਰਨੁ ਸੋ ਭਇਓ ਜੋ ਕੀਨੋ ਕਰਤਾਰਿ ॥ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਦੂਸਰੁ ਕੋ ਨਹੀ ਏਕੈ ਸਿਰਜਨਹਾਰੁ ॥੧੩੩॥ {ਪੰਨਾ 1371}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਰਾ—ਬੁਢੇਪਾ । ਲਾਗੀ—(ਅੱਗ) ਲੱਗ ਗਈ । ਮੰਦਿਰ—ਘਰ । ਮੰਦਿਰ ਦੁਆਰ ਤੇ—ਘਰ ਦੇ ਬੂਹੇ ਤੋਂ । ਅਬ—ਹੁਣ, ਅੱਗ ਲੱਗਣ ਤੇ । ਕਿਆ ਕਾਢਿਆ ਜਾਇ—ਕੀਹ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਸਭ ਕੁਝ ਬਚਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ੧੩੨ ।

ਕਾਰਨੁ—ਸਬਬ, ਵਸੀਲਾ, ‘ਰਾਮ ਨੂੰ ਚੇਤਣ’ ਦਾ ਸਬਬ । ਸੋ ਭਇਓ—ਉਹੀ (ਸਬਬ) ਬਣਦਾ ਹੈ । ਏਕੈ—ਇਕੋ ਹੀ । ੧੩੩ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜੇ “ਜਾ ਕੇ ਸੰਗ ਤੇ ਬੀਛੁਰਾ, ਤਾਹੀ ਕੇ ਸੰਗ ਲਾਗੁ” ਦਾ ਉੱਦਮ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਵੇਲੇ-ਸਿਰ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਾਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਬੁਢੇਪੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਹ ਉੱਦਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਜੇ ਜੁਆਨੀ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਨਾਹ ਕੀਤਾ (ਉਤੋਂ) ਬੁਢੇਪਾ ਆ ਅੱਪੜਿਆ (ਇਸ ਉਮਰ ਤਕ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਿਹਾਂ ਬੇਅੰਤ ਮੰਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਅੰਦਰ ਜਮ੍ਹਾ ਹੁੰਦੇ ਗਏ, ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੁਣ ਸਿਮਰਨ ਵਲ ਪਰਤਣ ਦੇਣਗੇ?) । ਜੇ ਕਿਸੇ ਘਰ ਨੂੰ ਬੂਹੇ ਵਲੋਂ ਹੀ ਅੱਗ ਲੱਗ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ (ਘਰ ਵਿਚੋਂ) ਬਹੁਤਾ ਕੁਝ (ਸੜਨੋਂ) ਬਚਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਜੁਆਨੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਗਲ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਬੁਢੇਪੇ ਵਿਚ ਉਮਰ ਦੇ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਦਿਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਬਹੁਤ ਸੰਵਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ੧੩੨ ।

(ਪਰ) ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਖੁੰਝਿਆਂ ਹੀ ਜੁਆਨੀ ਲੰਘ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁਢੇਪਾ ਆ ਜਾਣ ਤੇ ਹੁਣ ਸੂਝ ਪਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਭੀ ਨਿਰਾਸ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਸਿਮਰਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਜਦੋਂ ਦੇਵੇ ਤਦੋਂ ਹੀ ਜੀਵ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜੁਆਨੀ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਬੁਢੇਪਾ, ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਦਾ) ਸਬਬ ਉਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਰਤਾਰ ਆਪ ਬਣਾਏ; (ਇਹ ਦਾਤਿ ਕਿਸੇ ਭੀ ਜੀਵ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਸਬਬ ਬਣਾਣ ਵਾਲਾ) ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ਼ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰ ਆਪ ਹੀ ਇਹ ਸਬਬ ਬਣਾਣ-ਜੋਗਾ ਹੈ । ੧੩੩ ।

ਕਬੀਰ ਫਲ ਲਾਗੇ ਫਲਨਿ ਪਾਕਨਿ ਲਾਗੇ ਆਂਬ ॥ ਜਾਇ ਪਹੂਚਹਿ ਖਸਮ ਕਉ ਜਉ ਬੀਚਿ ਨ
ਖਾਹੀ ਕਾਂਬ ॥੧੩੪॥ {ਪੰਨਾ 1371}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਫਲ ਫਲਨਿ ਲਾਗੇ—ਅੰਬਾਂ ਨੂੰ ਫਲ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਅੰਬਾਂ ਨੂੰ ਫਲ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ
। ਖਸਮ ਕਉ—ਬਾਗ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪਾਸ । ਜਉ—ਜੇ । ਬੀਚਿ—ਵਿਚ ਹੀ, ਵਿਚਕਾਰੇ ਹੀ, ਪੱਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਹੀ । ਕਾਂਬ—ਕਾਂਬਾ, ਹਨੇਰੀ ਆਦਿ ਦੇ ਕਾਰਨ ਟਹਿਣੀ ਨਾਲੋਂ ਫਲ ਦਾ ਹਿੱਲ ਜਾਣਾ ।

ਨੋਟ:- ਬਸੰਤ ਰੁਤੇ ਅੰਬਾਂ ਨੂੰ ਬੂਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਗਾਂਹ ਗਰਮੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਹਿਲਾਂ ਕੱਚੇ ਫਲਾਂ
ਨੂੰ ਗਾਲੂੜ ਤੋਤੇ ਆਦਿਕ ਹੀ ਟੁਕ ਟੁਕ ਕੇ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਹਨੇਰੀਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਫਲ ਝੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,
ਕਈ ਫਲ ਟਹਿਣੀਆਂ ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਹਨੇਰੀ ਨਾਲ ਹਿੱਲ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ
ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਕਈ ਹੱਲਿਆਂ ਤੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਜੋ ਪੱਕਦੇ ਹਨ, ਉਹੀ ਕਬੂਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਇਹੀ ਹਾਲ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ
ਹੈ; ਜਗਤ ਦੇ ਕਈ ਵਿਕਾਰ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੋੜਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਦੇ ਸਭ ਹੱਲਿਆਂ ਤੋਂ
ਬਚ ਕੇ ਪੂਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹੀ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਜਚਦੇ
ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ (ਪਹਿਲਾਂ) ਫਲ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਤੇ (ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਫਿਰ ਉਹ) ਪੱਕਣੇ
ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਪੱਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੇ ਇਹ ਅੰਬ (ਹਨੇਰੀ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਟਹਿਣੀ ਨਾਲੋਂ) ਹਿੱਲ ਨਾਹ ਜਾਣ ਤਾਂ
ਹੀ ਮਾਲਕ ਤਕ ਅੱਪੜਦੇ ਹਨ ।੧੩੪।

ਕਬੀਰ ਠਾਕੁਰੁ ਪੂਜਹਿ ਮੋਲਿ ਲੇ ਮਨਹਠਿ ਤੀਰਥ ਜਾਹਿ ॥ ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ ਸ੍ਰਾਂਗੁ ਧਰਿ ਭੂਲੇ ਭਟਕਾ
ਖਾਹਿ ॥੧੩੫॥ ਕਬੀਰ ਪਾਹਨੁ ਪਰਮੇਸੁਰੁ ਕੀਆ ਪੂਜੈ ਸਭੁ ਸੰਸਾਰੁ ॥ ਇਸ ਭਰਵਾਸੇ ਜੋ ਰਹੇ ਬੂਡੇ
ਕਾਲੀ ਧਾਰ ॥੧੩੬॥ ਕਬੀਰ ਕਾਗਦ ਕੀ ਓਬਰੀ ਮਸੁ ਕੇ ਕਰਮ ਕਪਾਟ ॥ ਪਾਹਨ ਬੋਰੀ
ਪਿਰਥਮੀ ਪੰਡਿਤ ਪਾੜੀ ਬਾਟ ॥੧੩੭॥ {ਪੰਨਾ 1371}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੋਲਿ ਲੇ—ਮੁੱਲ ਲੈ ਕੇ, ਖਰੀਦ ਕੇ । ਜਾਹਿ—ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ—ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ (ਇਹ
ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ) ਵੇਖ ਕੇ । ਸਾਂਗੁ ਧਰਿ—ਸਾਂਗ ਬਣਾ ਕੇ, ਨਕਲ ਕਰ ਕੇ । ਭਟਕਾ ਖਾਹਿ—ਭਟਕਦੇ ਹਨ
।੧੩੫।

ਪਾਹਨੁ—ਪੱਥਰ (ਦੀ ਮੂਰਤੀ) । ਕੀਆ—ਬਣਾ ਲਿਆ, ਮਿਥ ਲਿਆ । ਇਸ ਭਰਵਾਸੇ—ਇਸ ਯਕੀਨ ਵਿਚ
(ਕਿ ਇਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ) । ਬੂਡੇ—ਭੁੱਬ ਗਏ । ਕਾਲੀ ਧਾਰ—ਭੁੰਘੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ (ਨੋਟ:- ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ
ਪਾਣੀ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਵਧੀਕ ਡੂੰਘਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਏ, ਉਸ ਦਾ ਰੰਗ ਵਧੀਕ ਕਾਲਾ ਦਿੱਸੇਗਾ) ।੧੩੬।

ਓਬਰੀ—ਕੈਦਖਾਨੇ ਦੀ ਕੋਠੜੀ । ਕਾਗਦ—(ਭਾਵ, ਪੰਡਤਾਂ ਦੇ) ਧਰਮ-ਸ਼ਸਤ੍ਰ । ਮਸੁ—ਸਿਆਹੀ । ਮਸੁ
ਕੇ—ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਹੋਏ । ਕਰਮ—ਕਰਮ-ਕਾਂਡ (ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ) । ਕਪਾਟ—ਕਵਾੜ, ਪੱਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ
। ਬੋਰੀ—ਡੋਬ ਦਿੱਤੀ । ਪਿਰਥਮੀ—ਧਰਤੀ, ਧਰਤੀ ਦੇ ਲੋਕ । ਪਾੜੀ ਬਾਟ—ਰਾਹ ਭੰਨ ਲਿਆ, ਡਾਕਾ ਮਾਰ
ਲਿਆ ਹੈ । ਬਾਟ—ਰਸਤਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜੋ ਲੋਕ ਠਾਕੁਰ (ਦੀ ਮੂਰਤੀ) ਮੁੱਲ ਲੈ ਕੇ (ਉਸ ਦੀ) ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਮਨ ਦੇ
ਹਠ ਨਾਲ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਲੋਕ) ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ (ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ) ਵੇਖ ਕੇ

ਸਾਂਗ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਇਸ ਵਿਚ ਅਸਲੀਅਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਭ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗਾ ਅਖਵਾਣ ਲਈ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਕੋਈ ਹੁਲਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਹੀ ਰਾਹ ਤੋਂ ਖੁੰਝੇ ਹੋਏ ਇਹ ਲੋਕ ਭਟਕਦੇ ਹਨ ।

ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਪੰਡਿਤਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਇਹ) ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਪੱਥਰ (ਦੀ ਮੂਰਤੀ) ਨੂੰ ਪਰਮੇਸਰ ਮਿਥ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਖਿਆਲ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਪੂਜ ਕੇ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਡੂੰਘੇ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬੇ ਸਮਝੋ (ਜਿਥੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਥਹ-ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣਾ) । ੧੩੬ ।

ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਇਹਨਾਂ ਪੰਡਿਤਾਂ ਦੇ) ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਮਾਨੋ ਕੈਦਖਾਨਾ ਹਨ, (ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ) ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ, ਮਾਨੋ, ਉਸ ਕੈਦਖਾਨੇ ਦੇ ਬੰਦ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਹਨ । (ਇਸ ਕੈਦਖਾਨੇ ਵਿਚ ਰੱਖੀਆਂ) ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਨੇ ਧਰਤੀ ਨੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ) ਡੋਬ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪੰਡਿਤ ਲੋਕ ਡਾਕੇ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਸਾਦਾ-ਦਿਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਤੇ ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਲਾ ਕੇ ਦੱਫਣਾ-ਦਾਨ ਆਦਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਲੁੱਟ ਰਹੇ ਹਨ) । ੧੩੭ ।

ਨੋਟ:- ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੩੬ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਜੋ ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਆਖ ਸਕਦਾ ਕਿ ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ, ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜਾ ਭੀ ਇਕ ਠੀਕ ਰਸਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਰਸਤੇ ਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਕਬੀਰ ਕਾਲਿ ਕਰੰਤਾ ਅਬਹਿ ਕਰੁ ਅਬ ਕਰਤਾ ਸੁਇ ਤਾਲ ॥ ਪਾਛੈ ਕਛੂ ਨ ਹੋਇਗਾ ਜਉ ਸਿਰ ਪਰਿ ਆਵੈ ਕਾਲੁ ॥੧੩੮॥ {ਪੰਨਾ 1371}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਲਿ—ਭਲਕੇ, ਜੋ ਦਿਨ ਭਲਕੇ ਆਉਣਾ ਹੈ । ਅਬਹਿ—ਹੁਣੇ ਹੀ । ਸੁਇ ਤਾਲ—ਉਸੇ ਖਿਨ । ਜਉ—ਜਦੋਂ । ਕਾਲੁ—ਮੌਤ । ਪਾਛੈ—ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਲੰਘ ਜਾਣ ਤੇ, ਅਸਲ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ।

ਨੋਟ:- ਸਲੋਕ ਨੰ: ੧੩੮ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਬੁਢੇਪਾ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਗਤੀ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਬਣਾਓ । ਨਾਲ ਹੀ ਚੇਤਾ ਕਰਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਹੋ ਜਾਏ । ਅੰਬ ਦੇ ਫਲ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਮੇਹਰ ਤੇ ਯਕੀਨ ਰੱਖੋ, ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਅਗਾਂਹ ਸੁਚੇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਨਾਹ ਸਮਝੋ, ਇਹ ਵਿਚਾਰੇ ਤਾਂ ਪੰਡਿਤ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੈਦੀ ਹਨ ।

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੩੮ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਮੁੜ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ:

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਦੇ ਆਲਸ ਨਾਹ ਕਰ) ਭਲਕੇ (ਸਿਮਰਨ ਕਰਾਂਗਾ, ਇਹ ਸਲਾਹ) ਕਰਦਾ ਹੁਣੇ ਹੀ (ਸਿਮਰਨ) ਕਰ (ਭਲਕੇ ਸਿਮਰਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੇ ਥਾਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਹ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਭਲਕ ਭਲਕ ਕਰਦਿਆਂ) ਜਦੋਂ ਮੌਤ ਸਿਰ ਤੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਮਾਂ ਵਿਹਾ ਜਾਣ ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ੧੩੮ ।

ਕਬੀਰ ਐਸਾ ਜੰਤੁ ਇਕੁ ਦੇਖਿਆ ਜੈਸੀ ਧੋਈ ਲਾਖ ॥ ਦੀਸੈ ਚੰਚਲੁ ਬਹੁ ਗੁਨਾ ਮਤਿ ਹੀਨਾ ਨਾਪਾਕ ॥੧੩੯॥ {ਪੰਨਾ 1371}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਐਸਾ ਜੰਤੂ—ਅਜੇਹਾ ਮਨੁੱਖ ਜਿਸ ਨੇ ‘ਰਾਮੁ ਨ ਚੇਤਿਓ’ । ਧੋਈ ਲਾਖ—ਧੋਤੀ ਹੋਈ ਲਾਖ (ਜੋ ਬੜੀ ਚਮਕਦੀ ਹੈ) । ਚੰਚਲੁ—ਚਾਲਾਕ, ਚੁਸਤ । ਬਹੁ ਗੁਨਾ—ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧੀਕ । ਮਤਿ ਹੀਨਾ—ਅਕਲ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ । ਨਾਪਾਕ—ਨਾ-ਪਾਕ, ਅਪਵਿਤ੍ਰ, ਗੰਦੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਮੈਂ ਇਕ ਅਜੇਹਾ ਮਨੁੱਖ ਵੇਖਿਆ (ਜਿਸ ਨੇ ਕਦੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ) ਉਹ (ਬਾਹਰੋਂ ਵੇਖਣ ਨੂੰ) ਧੋਤੀ ਹੋਈ ਚਮਕਦੀ ਲਾਖ ਵਰਗਾ ਸੀ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਖੁੰਝਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੁਸਤ-ਚਲਾਕ ਦਿੱਸਦਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਉਹ ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਕਲ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਗੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੧੩੯।

ਕਬੀਰ ਮੇਰੀ ਬੁਧਿ ਕਉ ਜਮੁ ਨ ਕਰੈ ਤਿਸਕਾਰ ॥ ਜਿਨਿ ਇਹੁ ਜਮੂਆ ਸਿਰਜਿਆ ਸੁ ਜਪਿਆ ਪਰਵਿਦਗਾਰ ॥੧੪੦॥ {ਪੰਨਾ 1371}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬੁਧਿ—ਅਕਲ । ਕਉ—ਨੂੰ । ਤਿਸਕਾਰ—ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ, ਨਿਰਾਦਰੀ, ਹੱਤਕ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਪਰਵਿਦਗਾਰ) ਨੇ, ਜਿਸ ਪਾਲਣਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ । ਜਮੂਆ—ਗਰੀਬ ਜਿਹਾ ਜਮ, ਵਿਚਾਰਾ ਜਮ (ਨੋਟ:- ਜਿਸ ‘ਜਮ’ ਤੋਂ ਦੁਨੀਆ ਥਰ-ਥਰ ਕੰਬਦੀ ਹੈ, ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਉਹ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਜਿਹਾ ਜੀਵ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਉਹ ਰਤਾ ਭਰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਡਰਦੇ) । ਸੁ—ਉਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੂੰ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਭੁੱਲਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਬੜਾ ਚੁਸਤ-ਚਲਾਕ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਭੀ ਅਕਲ-ਹੀਣ ਤੇ ਫਿਟਕਾਰ-ਜੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਨੀਵਾਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਹੋਈ ਹੈ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਲੋਕ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਹੇ) ਮੇਰੀ ਅਕਲ ਨੂੰ ਜਮਰਾਜ ਭੀ ਫਿਟਕਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਪਾਲਣਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰੇ ਜਮ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ੧੪੦।

ਕਬੀਰੁ ਕਸਤੂਰੀ ਭਇਆ ਭਵਰ ਭਏ ਸਭ ਦਾਸ ॥ ਜਿਉ ਜਿਉ ਭਗਤਿ ਕਬੀਰ ਕੀ ਤਿਉ ਤਿਉ ਰਾਮ ਨਿਵਾਸ ॥੧੪੧॥ {ਪੰਨਾ 1372}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਬੀਰੁ—ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ, ਪਰਮ ਆਤਮਾ । ਭਇਆ—ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਪਦਾ ਹੈ । ਦਾਸ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਸੇਵਕ । ਕਬੀਰ ਕੀ ਭਗਤਿ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ।

ਅਰਥ:- (ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ) ਪਰਮਾਤਮਾ (ਇਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ) ਕਸਤੂਰੀ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਭਗਤ ਉਸ ਦੇ ਭੋਰੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਜਿਵੇਂ ਭੋਰੇ ਫੁੱਲ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਿਤੇ ਗੰਦੀ-ਮੰਦੀ ਬੂ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਵਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਤਿਵੇਂ ਭਗਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਲ ਨਹੀਂ ਪਰਤਦੇ) । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਅਜੇਹੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਅਕਲ ਨੂੰ ਕੌਣ ਫਿਟਕਾਰ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?) । ੧੪੧।

ਕਬੀਰ ਗਹਗਚਿ ਪਰਿਓ ਕੁਟੰਬ ਕੈ ਕਾਠੈ ਰਹਿ ਗਇਓ ਰਾਮੁ ॥ ਆਇ ਪਰੇ ਧਰਮ ਰਾਇ ਕੇ
ਬੀਚਹਿ ਧੂਮਾ ਧਾਮ ॥੧੪੨॥ {ਪੰਨਾ 1372}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਹਗਚਿ—ਗਾੜ੍ਹ ਵਿਚ, ਰੋਠਕ ਵਿਚ, ਘਮਸਾਨ ਵਿਚ । ਕੁਟੰਬ ਕੈ ਗਹਗਚਿ—ਟੱਬਰ ਦੇ
ਝੰਬੇਲੇ ਵਿਚ । ਪਰਿਓ—ਪਿਆ ਰਿਹਾ, ਫਸਿਆ ਰਿਹਾ । ਕਾਠੈ—ਕੰਢੇ ਤੇ, ਲਾਂਭੇ ਹੀ; ਇਕ-ਪਾਸੇ ਹੀ ।
ਧਰਮਰਾਇ ਕੇ—ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਦੂਤ । ਆਇ ਪਰੇ—ਆ ਅੱਪੜੇ । ਬੀਚਹਿ—ਵਿਚੇ ਹੀ ।
ਧੂਮਧਾਮ—ਰੌਲਾ-ਗੌਲਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਟੱਬਰ ਦੇ ਗਾੜ੍ਹ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦਾ ਭਜਨ ਉਸ
ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਤੋਂ) ਲਾਂਭੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਰੌਲੇ-ਗੌਲੇ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸੇ ਹੋਏ ਦੇ ਪਾਸ ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਭੇਜੇ
ਹੋਏ ਦੂਤ ਆ ਅੱਪੜਦੇ ਹਨ ('ਰਾਮੁ ਨ ਚੇਤਿਓ, ਜਰਾ ਪਹੁੰਚਿਓ ਆਇ') ।੧੪੨।

ਕਬੀਰ ਸਾਕਤ ਤੇ ਸੂਕਰ ਭਲਾ ਰਾਖੈ ਆਛਾ ਗਾਉ ॥ ਉਹੁ ਸਾਕਤੁ ਬਪੁਰਾ ਮਰਿ ਗਇਆ ਕੋਇ ਨ
ਲੈਹੈ ਨਾਉ ॥੧੪੩॥ {ਪੰਨਾ 1372}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਾਕਤ ਤੇ—ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ । ਸੂਕਰ—ਸੂਰ । ਭਲਾ—ਚੰਗਾ । ਆਛਾ—
ਸਾਫ਼ । ਗਾਉ—ਪਿੰਡ । ਬਪੁਰਾ—ਵਿਚਾਰਾ; ਬਦ-ਨਸੀਬ । ਕੋਇ ਨਾਉ ਨ ਲੈ ਹੈ—ਕੋਈ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਭੀ
ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਚੇਤਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਕੁਟੰਬ ਦੇ ਗਹਗਚ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ) ਸਾਕਤ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ
ਸੂਰ ਹੀ ਚੰਗਾ ਜਾਣੋ (ਪਿੰਡ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਦਾ ਗੰਦ ਖਾ ਕੇ) ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੰਦ-
ਭਾਗੀ ਸਾਕਤ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਚੇਤਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ (ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਕਿਤਨਾ ਹੀ
ਵੱਡਾ ਬਣ ਬਣ ਬਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ) ।੧੪੩।

ਨੋਟ:- ਇਥੇ ਸਾਕਤ ਅਤੇ ਸੂਕਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੂਕਰ ਨੂੰ ਚੰਗਾ
ਜਾਣੋ । ਸਾਕਤ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਗੰਦੇ-ਮੰਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸੂਕਰ ਗੰਦ ਖਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ
ਸਾਕਤ ਤਾਂ ਕਈ ਗ਼ਰੀਬ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੇਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਤੇ ਸੂਕਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਰੱਖ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦੀ
ਸੇਵਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ।

ਕਬੀਰ ਕਉਡੀ ਕਉਡੀ ਜੋਰਿ ਕੈ ਜੋਰੇ ਲਾਖ ਕਰੋਰਿ ॥ ਚਲਤੀ ਬਾਰ ਨ ਕਛੁ ਮਿਲਿਓ ਲਈ ਲੰਗੋਟੀ
ਤੋਰਿ ॥੧੪੪॥ {ਪੰਨਾ 1372}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਚਲਤੀ ਬਾਰ—ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ, ਮਰਨ ਵੇਲੇ । ਲੰਗੋਟੀ—(ਨੋਟ:- ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਮਰਨ ਤੇ
ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਾਧਾਰਣ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀ ਨੁਹਾ-ਧੁਆ ਕੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਸਾੜਦੇ ਦੱਬਦੇ ਹਨ
। ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਲੱਕ ਦੀ ਲੰਗੋਟੀ ਭੀ ਲਾਹ ਲੈਣ । ਪਰ, ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵਪਾਰੀ ਲੋਕ ਘਰੋਂ
ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ ਰੁਪਇਆਂ ਨੂੰ ਵਾਂਸਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਲੱਕ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਸਨ, ਤਾਕਿ ਚੁਰਾਏ ਨਾਹ ਜਾਣ ।
ਵਾਂਸਲੀ ਇਕ ਲੰਮੀ ਤੇ ਭੀੜੀ ਥੈਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੋਲਾਈ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਮਸਾਂ ਇਕ ਰੁਪਇਆ ਆ ਸਕੇ ।
ਸੋ, ਲੰਮੇ-ਦਾਅ ਉਸ ਨੂੰ ਰੁਪਇਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਲਈਦਾ ਹੈ, ਵਾਂਸਲੀ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਿਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਤਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ
ਹਨ, ਦੋਵੇਂ ਸਿਰੇ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਲੱਕ ਦੁਆਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈਦੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਮਾਏ ਰੁਪਏ ਦਾ

ਬਹੁਤਾ ਫਿਕਰ ਰਹੇ, ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਭੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਫਿਰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਲੰਗੋਟੀ ਤੋਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਭਾਵ ਵਾਂਸਲੀ ਤੋਂ ਹੈ) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਨਿਰੀ ਮਾਇਆ ਜੋੜਨ ਦਾ ਭੀ ਕੀਹ ਲਾਭ?) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਤਰਲਿਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਲੱਖਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਭੀ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਲਏ ਹੋਣ (ਤੇ ਇਸ ਜੋੜੇ ਹੋਏ ਧਨ ਦਾ ਇਤਨਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਵਾਂਸਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਲੱਕ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੀ ਫਿਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਭੀ) ਮਰਨ ਵੇਲੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, (ਉਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀ) ਉਸ ਦੀ ਵਾਂਸਲੀ ਭੀ ਤੋੜ ਕੇ ਲਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ੧੪੪।

ਕਬੀਰ ਬੈਸਨੋ ਹੂਆ ਤ ਕਿਆ ਭਇਆ ਮਾਲਾ ਮੇਲੀਂ ਚਾਰਿ ॥ ਬਾਹਰਿ ਕੰਚਨੁ ਬਾਰਹਾ ਭੀਤਰਿ ਭਰੀ ਭੰਗਾਰ ॥੧੪੫॥ {ਪੰਨਾ 1372}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬੈਸਨੋ—ਤਿਲਕ ਮਾਲਾ ਚੱਕ੍ਰ ਆਦਿਕ ਲਾ ਕੇ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਵਿਸ਼ਨੂ ਦਾ ਭਗਤ । ਮਾਲਾ ਮੇਲੀਂ ਚਾਰਿ—ਚਾਰ ਮਾਲਾ ਪਾ ਲਈਆਂ । ਕੰਚਨੁ—ਸੋਨਾ । ਬਾਰਹਾ—ਬਾਰਾਂ ਵੰਨੀ ਦਾ, ਸੁੱਧ । ਭੀਤਰਿ—ਅੰਦਰ, ਮਨ ਵਿਚ । ਭੰਗਾਰ—ਲਾਖ, ਖੋਟ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਛੱਡ ਕੇ ਨਿਰਾ ਧਨ ਕਮਾਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਉਮਰ ਅਜਾਈਂ ਗਵਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਧਨ ਇਥੇ ਹੀ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਨਿਰ ਭੇਖ ਨੂੰ ਹੀ ਭਗਤੀ-ਮਾਰਗ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਭੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਖੱਟ ਰਹੇ) ਜੇ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਤਿਲਕ ਚੱਕ੍ਰ ਲਾ ਕੇ ਅਤੇ ਚਾਰ ਮਾਲਾ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੈਸ਼ਨਵ ਭਗਤ ਅਖਵਾ ਲਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਭੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਖੱਟਿਆ । (ਇਸ ਧਾਰਮਿਕ ਭੇਖ ਦੇ ਕਾਰਨ) ਬਾਹਰੋਂ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਸੁੱਧ ਸੋਨਾ ਦਿਸੇ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਖੋਟ ਹੀ ਖੋਟ ਹੈ । ੧੪੫।

ਨੋਟ:- ਚੌਂਕ ਆਦਿਕ ਕਈ ਗਹਿਣੇ ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਬਣਵਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਤਾਂ ਸੁੱਧ ਸੋਨੇ ਦੀ ਪੱਤ੍ਰੀ ਲੱਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲਾਖ ਭਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਕਬੀਰ ਰੋੜਾ ਹੋਇ ਰਹੁ ਬਾਟ ਕਾ ਤਜਿ ਮਨ ਕਾ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥ ਐਸਾ ਕੋਈ ਦਾਸੁ ਹੋਇ ਤਾਹਿ ਮਿਲੈ ਭਗਵਾਨੁ ॥੧੪੬॥ ਕਬੀਰ ਰੋੜਾ ਹੂਆ ਤ ਕਿਆ ਭਇਆ ਪੰਥੀ ਕਉ ਦੁਖੁ ਦੇਇ ॥ ਐਸਾ ਤੇਰਾ ਦਾਸੁ ਹੈ ਜਿਉ ਧਰਨੀ ਮਹਿ ਖੇਹ ॥੧੪੭॥ ਕਬੀਰ ਖੇਹ ਹੂਈ ਤਉ ਕਿਆ ਭਇਆ ਜਉ ਉਡਿ ਲਾਗੈ ਅੰਗ ॥ ਹਰਿ ਜਨੁ ਐਸਾ ਚਾਹੀਐ ਜਿਉ ਪਾਨੀ ਸਰਬੰਗ ॥੧੪੮॥ ਕਬੀਰ ਪਾਨੀ ਹੂਆ ਤ ਕਿਆ ਭਇਆ ਸੀਰਾ ਤਾਤਾ ਹੋਇ ॥ ਹਰਿ ਜਨੁ ਐਸਾ ਚਾਹੀਐ ਜੈਸਾ ਹਰਿ ਹੀ ਹੋਇ ॥੧੪੯॥ {ਪੰਨਾ 1372}

ਨੋਟ:- ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਸਹੈਤਾ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਉੱਚਾ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਚਾਰ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਰੋੜੇ, ਪੂੜ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵਾਲੇ ਅਵਗੁਣ ਛੱਡਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਪਹੇ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਰੋੜਾ ਰਾਹੀਆਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਠੇਡੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਦੂਜਿਆਂ ਵਲੋਂ ਆਏ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਕੁਬੋਲਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਪਕਾਣੀ ਹੈ । ਰੋੜਾ ਨੰਗੀਂ ਪੈਰੀਂ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਰਾਹੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਚੁੱਭਦਾ ਹੈ, ਭਗਤ ਨੇ ਕਿਸੇ ਗ਼ਰੀਬ ਤੋਂ ਗ਼ਰੀਬ ਨੂੰ ਭੀ ਕੋਈ ਚੋਭਵਾਂ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ, ਪੂੜ ਵਾਂਗ

ਨਰਮ-ਦਿਲ ਰਹਿਣਾ ਹੈ । ਪਰ ਧੂੜ ਮਸਾਫ਼ਿਰਾਂ ਉਤੇ ਪੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੰਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ; ਭਗਤ ਨੇ ਇਸ ਵਾਦੀ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਐਬ ਨਹੀਂ ਫਰੋਲਣੇ । ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ-ਸਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇ ਭਾਂਡਿਆਂ ਨਾਲ ਭੀ ਮੇਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਭਗਤ ਨੇ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਸਭ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਪਰ ਭਗਤ ਨੇ ਸਦਾ ਠੰਢੇ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲਾ ਰਹਿਣਾ ਹੈ, ਇਤਨਾ ਇੱਕ-ਰਸ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿੱਥ ਨਾਹ ਰਹਿ ਜਾਏ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰੋੜਾ-ਰੋੜ, ਇੱਟ ਦਾ ਟੋਟਾ । ਬਾਟ-ਰਸਤਾ, ਪਹਿਆ । ਤਜਿ-ਛੱਡ ਕੇ । ਤਾਹਿ-ਉਸੇ ਨੂੰ । ੧੪੬।

ਪੰਥੀ-ਰਾਹੀ, ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ । ਧਰਨੀ-ਧਰਤੀ । ਖੇਹ-ਮਿੱਟੀ, ਬਰੀਕ ਮਿੱਟੀ, ਧੂੜ । ੧੩੭।

ਸਰਬੰਗ-ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਨਾਲ (ਮੈਲ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ) । ੧੪੮।

ਸੀਰਾ-ਸੀਅਰਾ, ਸੀਤਲ, ਠੰਢਾ । ਤਾਤਾ-ਤੱਤਾ । ੧੪੯।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜੇ 'ਜਾ ਕੇ ਸੰਗ ਤੇ ਬੀਛੁਰਾ, ਤਾ ਹੀ ਕੇ ਸੰਗਿ' ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਹੈ, ਤਾਂ) ਅਹੰਕਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਪਏ ਹੋਏ ਰੋੜੇ ਵਰਗਾ ਹੋ ਜਾਹ (ਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਹੀ ਦੇ ਠੇਡੇ ਸਹਾਰ)! ਜੇਹੜਾ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਅਜੇਹਾ ਸੇਵਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ੧੪੬।

ਪਰ ਹੇ ਕਬੀਰ! ਰੋੜਾ ਬਣਿਆਂ ਭੀ ਅਜੇ ਪੂਰੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ (ਰੋੜਾ ਠੇਡੇ ਤਾਂ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਨੰਗੀਂ ਪੈਰੀਂ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ) ਰਾਹੀਆਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਚੁੱਭਦਾ ਭੀ ਹੈ (ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ) । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰਾ ਭਗਤ ਤਾਂ ਅਜੇਹਾ (ਨਰਮ-ਦਿਲ) ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਰਾਹ ਦੀ ਬਾਰੀਕ ਧੂੜ । ੧੪੭।

ਹੇ ਕਬੀਰ! ਖੇਹ (ਵਾਂਗ) ਬਣਿਆਂ ਭੀ ਅਜੇ ਕਸਰ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਖੇਹ (ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ) ਉੱਡ ਕੇ (ਰਾਹੀਆਂ ਦੇ) ਅੰਗਾਂ ਉਤੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਗਤ ਅਜੇਹਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਹਰੇਕ ਸ਼ਕਲ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਨਾਲ ਸਮਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ੧੪੮।

ਹੇ ਕਬੀਰ! ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਸਭ ਨਾਲ ਮੇਲ ਰੱਖਿਆਂ (ਭੀ) ਅਜੇ ਪੂਰਨਤਾ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਪਾਣੀ ਕਦੇ ਠੰਢਾ ਤੇ ਕਦੇ ਤੱਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਗਤ ਅਜੇਹਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਨਾਲ ਵਰਤਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਵ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਅਡੋਲ ਰੱਖੇ) ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਾਹ ਰਹਿ ਜਾਏ । ੧੪੯।

ਉਚ ਭਵਨ ਕਨਕਾਮਨੀ ਸਿਖਰਿ ਧਜਾ ਫਹਰਾਇ ॥ ਤਾ ਤੇ ਭਲੀ ਮਧੂਕਰੀ ਸੰਤਸੰਗਿ ਗੁਨ ਗਾਇ ॥੧੫੦॥ ਕਬੀਰ ਪਾਟਨ ਤੇ ਉਜਰੁ ਭਲਾ ਰਾਮ ਭਗਤ ਜਿਹ ਠਾਇ ॥ ਰਾਮ ਸਨੇਹੀ ਬਾਹਰਾ ਜਮ ਪੁਰੁ ਮੇਰੇ ਭਾਇ ॥੧੫੧॥ {ਪੰਨਾ 1372}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭਵਨ-ਮਹਲ । ਕਨਕਾਮਨੀ-ਕਨਕ ਕਾਮਨੀ (ਨੋਟ:- 'ਕਨਕ' ਦਾ ਅਖੀਰਲਾ ਤੇ 'ਕਾਮਨੀ' ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੱਖਰ 'ਕ' ਇਕੱਠੇ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ) । ਕਨਕ-ਸੋਨਾ, ਧਨ-ਦੌਲਤ । ਕਾਮਨੀ-ਸੁੰਦਰ ਇਸਤ੍ਰੀ । ਸਿਖਰਿ-(ਮਹਲ ਦੀ) ਚੋਟੀ ਉਤੇ । ਧਜਾ-ਝੰਡਾ । ਫਹਰਾਇ-ਝੂਲਦਾ ਹੋਵੇ । ਮਧੂਕਰੀ-ਦਰ ਦਰ ਤੋਂ ਮੰਗਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਮੰਗੀ ਹੋਈ ਭਿੱਛਿਆ । ੧੫੦।

ਪਾਟਨ-ਸ਼ਹਰ । ਉਜਰੁ-ਉੱਜੜਿਆ ਹੋਇਆ ਥਾਂ । ਇਹ ਠਾਇ-ਜਿਸ ਥਾਂ ਤੇ । ਸਨੇਹੀ-ਪਿਆਰ ਕਰਨ

ਵਾਲਾ । ਰਾਮ ਸਨੇਹੀ ਬਾਹਰਾ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁੰਵਾ ਥਾਂ । ਜਮ ਪੁਰ—ਜਮ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ, ਨਰਕ । ਮੇਰੇ ਭਾਂਇ—ਮੇਰੇ ਭਾ ਦਾ, ਮੇਰੇ ਭਾਣੇ । ੧੫੧।

ਅਰਥ:- ਉੱਚੇ ਮਹਲ-ਮਾੜੀਆਂ ਹੋਣ, ਬੜਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਹੋਵੇ, ਸੁੰਦਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੋਵੇ, ਮਹਲ ਦੀ ਚੋਟੀ ਉਤੇ ਝੰਡਾ ਝੂਲਦਾ ਹੋਵੇ (ਪਰ ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਸੁੰਵ ਹੋਵੇ)—ਇਸ ਸਾਰੇ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਨਾਲੋਂ ਮੰਗ ਕੇ ਲਿਆਂਦੀ ਭਿੱਛਿਆ ਚੰਗੀ ਹੈ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ । ੧੫੦।

ਹੇ ਕਬੀਰ! ਸ਼ਹਿਰ ਨਾਲੋਂ ਉਹ ਉੱਜੜਿਆ ਹੋਇਆ ਥਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭਗਤ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦੇ) ਹੋਣ । ਜੇਹੜਾ ਥਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁੰਵਾ ਹੋਵੇ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹ ਨਰਕ ਜਾਪਦਾ ਹੈ । ੧੫੧।

ਨੋਟ:- ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਮੰਗ ਖਾਣ ਨੂੰ ਇਥੇ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਹੇ । ਇਥੇ ਤਾਂ ਉਸ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜ ਦੇਵੇ । ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਅਭਿਮਾਨ ਤਿਆਗਦਾ ਹੈ, ਕੋਮਲ ਹਿਰਦੇ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਨਾਲ ਅਜੇਹਾ ਸਾਂਵਾ ਸਲੂਕ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਜੈਸਾ ਹਰਿ ਹੀ ਹੋਇ” ਵੈਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਤਸੰਗ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰਾ ਥਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ।

ਕਬੀਰ ਗੰਗ ਜਮੁਨ ਕੇ ਅੰਤਰੇ ਸਹਜ ਸੁੰਨ ਕੇ ਘਾਟ ॥ ਤਹਾ ਕਬੀਰੈ ਮਟੁ ਕੀਆ ਖੋਜਤ ਮੁਨਿ ਜਨ ਬਾਟ ॥੧੫੨॥ {ਪੰਨਾ 1372}

ਨੋਟ:- ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਅਸਾਡੇ ਕਈ ਟੀਕਾਕਾਰ ਸੱਜਣ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਬਦੇ-ਬਦੀ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮੀ ਕਿਉਂ ਬਣਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸ ਸਲੋਕ ਦਾ ਅਰਥ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ; “ਖੱਬੀ ਤੇ ਸੱਜੀ ਸੁਰ ਜਿਥੇ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜੋ ਥਾਂ ਅਫੁਰ ਤੁਰੀਆ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਕਬੀਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ।” ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੋਈ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ-ਰੂਪ ਹੈ । ਜੇ ਇਥੇ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿਦਾਇਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਸਿੱਖ ਵਾਸਤੇ ਖੱਬੀ ਸੱਜੀ ਸੁਰ ਵਾਲਾ ਅੱਭਿਆਸ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ । ਕਿਤੇ ਭੀ ਇਸ ਸਲੋਕ ਨਾਲ ਕੋਈ ਅਜੇਹਾ ਹੁਕਮ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੀ ਹੈ ਇਸ ਉਤੇ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ।

ਪਰ ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਸਲੋਕ ਨੰ: ੧੪੬ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਲੋਕ ਰਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹੋ । ਜੋ ਮਨੁੱਖ ‘ਜੈਸਾ ਹਰਿ ਹੀ ਹੋਇ’ ਤੈਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਲਫਜ਼ ‘ਗੰਗ ਜਮੁਨ’ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਦੇ ਅਰਥ ਬਣਾ ਲੈਣੇ ਬੜੀ ਕਾਹਲੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਅਸਾਡੇ ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਭੀ ਇਹੀ ਲਫਜ਼ ਵਰਤਦੇ ਹਨ । ਕੀ ਫਿਰ ਉਹ ਭੀ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ?

ਤੁਖਾਰੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੧ ਬਾਰਾ ਮਾਹਾ ॥ ਮਾਘਿ ਪੁਨੀਤ ਭਈ, ਤੀਰਥੁ ਅੰਤਰਿ ਜਾਨਿਆ ॥ ਸਾਜਨ ਸਹਜਿ ਮਿਲੇ, ਗੁਣ ਗਹਿ ਅੰਕਿ ਸਮਾਨਿਆ ॥ ਪ੍ਰੀਤਮ ਗੁਣ ਅੰਕੇ, ਸੁਣਿ ਪ੍ਰਭ ਬੰਕੇ, ਤੁਧੁ ਭਾਵਾ ਸਰਿ ਨਾਵਾ ॥ ਗੰਗ ਜਮੁਨ ਤਹ ਬੇਣੀ ਸੰਗਮ ਸਾਤ ਸਮੁੰਦ ਸਮਾਵਾ ॥ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਪੂਜਾ ਪਰਮੇਸੁਰ, ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਏਕੋ ਜਾਤਾ ॥ ਨਾਨਕ ਮਾਘਿ ਮਹਾ ਰਸੁ ਹਰਿ ਜਪਿ, ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਨਾਤਾ ॥੧੫॥

ਜੋ ਸੱਜਣ ਰਤਾ ਭਰ ਭੀ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰਨਗੇ ਉਹ ਵੇਖ ਲੈਣਗੇ ਕਿ ਚੌਥੀ ਤੁਕ ਦਾ ਲਫਜ਼ ‘ਤਹ’ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਦੇ ‘ਤੀਰਥੁ ਅੰਤਰਿ ਜਾਨਿਆ’ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਸੋ, ‘ਗੰਗ ਜਮੁਨ ਬੇਣੀ ਸੰਗਮ’ ਹਰੇਕ

ਮਨੁੱਖ ਦੇ 'ਅੰਤਰਿ' ਹੈ । ਉਥੇ 'ਹਰਿ ਜਪਿ' 'ਮਹਾ ਰਸੁ' ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇੰਨਾ ਰਸ ਕਿ, ਮਾਨੋ, 'ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਨਾਤਾ' ।

ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਭੀ ਕੋਈ ਸੱਜਣ ਇਹ ਖਿੱਚ-ਘਸੀਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਇਥੇ ਖੱਬੀ ਸੱਜੀ ਸੁਰ ਦੇ ਅੱਭਿਆਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਪ ਭੀ ਇਕ ਹੋਰ ਥਾਂ 'ਗੰਗ ਜਮੁਨ' ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਭੀ ਇਤਾ ਪਿੰਗਲਾ ਆਦਿਕ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਦੇਖੋ,

ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ॥ ਪਿੰਡ ਮੁਐ, ਜੀਉ ਕਿਹ ਘਰਿ ਜਾਤਾ ॥ ਸਬਦਿ ਅਤੀਤ ਅਨਾਹਦਿ ਰਾਤਾ ॥ ਜਿਨਿ ਰਾਮੁ ਜਾਨਿਆ, ਤਿਨਹਿ ਪਛਾਨਿਆ ॥ ਜਿਉ ਗੁੰਗੇ ਸਾਕਰ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ॥੧॥ ਐਸਾ ਗਿਆਨੁ ਕਥੈ ਬਨਵਾਰੀ ॥ ਮਨ ਰੇ, ਪਵਨ ਦ੍ਰਿੜ, ਸੁਖਮਨ ਨਾਰੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...

ਉਲਟੀ ਗੰਗਾ ਜਮੁਨ ਮਿਲਾਵਉ ॥ ਬਿਨੁ ਜਲ ਸੰਗਮ, ਮਨ ਮਹਿ ਨਾਵਉ ॥...

ਕਹੈ ਕਬੀਰ ਨਿਰੰਜਨੁ ਧਿਆਵਉ ॥ ਤਿਉ ਘਰਿ ਜਾਉ, ਜਿ ਬਹੁਰਿ ਨ ਆਵਉ ॥੪॥੧੮॥

ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ:

(ਪ੍ਰਸ਼ਨ:-) ਸਰੀਰ ਦਾ ਮੋਹ ਦੂਰ ਹੋਇਆਂ ਆਤਮਾ ਕਿਥੇ ਟਿਕਦਾ ਹੈ? (ਭਾਵ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਮੋਹ ਕਰਕੇ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਇਹ ਮੋਹ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਏ ਤਦੋਂ ਜੀਵ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਕਿਥੇ ਜੁੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ?

(ਉੱਤਰ:-) ਤਦੋਂ ਆਤਮਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਹੈ । ਪਰ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ) ਜਾਣਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਗੁੰਗੇ ਦਾ ਮਨ ਸ਼ੱਕਰ ਵਿਚ ਪਤੀਜਦਾ ਹੈ (ਕੋਈ ਹੋਰ ਉਸ ਸੁਆਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਉਹ ਸਮਝਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ) ।੧।

ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਵਾਲਾ ਇਹ ਸੁਆਦ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੇ) ਹੇ ਮਨ! ਸੁਆਸ ਸੁਆਸ ਨਾਮ ਜਪ, ਇਹੀ ਹੈ ਸੁਖਮਨਾ ਨਾਤੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ।੧। ਰਹਾਉ ।...

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਪਰਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ) ਗੰਗਾ ਤੇ ਜਮੁਨਾ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ (ਭਾਵ, ਆਪਣੇ ਅੰਤਰ ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ ਦਾ ਸੰਗਮ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ); (ਇਸ ਉੱਦਮ ਨਾਲ) ਮੈਂ ਉਸ ਮਨ-ਰੂਪ (ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ) ਸੰਗਮ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਿਥੇ (ਗੰਗਾ ਜਮੁਨਾ ਸਰਸ੍ਵਤੀ ਵਾਲਾ) ਜਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ।...

ਕਬੀਰ ਆਖਦਾ ਹੈ—ਮੈਂ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, (ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਕੇ) ਉਸ ਘਰ (ਸਰਜ ਅਵਸਥਾ) ਵਿਚ ਅੱਪੜ ਗਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਫਿਰ (ਪਰਤ ਕੇ ਉਥੋਂ) ਆਉਣਾ ਨਹੀਂ ਪਏਗਾ ।੪।੧੮।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਅਸਾਂ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਦਾ 'ਗੰਗ ਜਮੁਨ' ਬਾਰੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਸਾਂਝਾ ਭਾਵ ਹੈ । ਦੋਵੇਂ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਇਹੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ ਦਾ ਅਸਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ।

ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਇਸ ਸਲੋਕ ਨੰ: ੧੫੨ ਵਿਚ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੰਗ ਜਮੁਨ ਕੇ ਅੰਤਰੇ—ਗੰਗਾ ਜਮੁਨਾ (ਅਤੇ ਸਰਸੂਤੀ) ਦੇ ਮੇਲ ਵਿਚ । (ਨੋਟ:- ਜਿਥੇ ਦੋ ਨਦੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਉਥੇ ਪਾਣੀ ਡੂੰਘਾ ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਾਣੀ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਘਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ । ਰੋੜੇ ਵਾਂਗ ਅਭਿਮਾਨ ਆਦਿਕ ਤਜ ਕੇ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ‘ਜੈਸਾ ਹਰਿ ਹੀ ਹੋਇ’ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਬਣਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ‘ਉਲਟੀ ਗੰਗਾ ਜਮੁਨ ਮਿਲਾਵਉ’, ਭਾਵ, ਮਨ ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ ਪਰਤ ਕੇ ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਸਹਜ—ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ, ਮਨ ਦੀ ਉਹ ਹਾਲਤ ਜਦੋਂ ਇਹ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਡੋਲਦਾ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ‘ਉਚ ਭਵਨ ਕਨਕਾਮਨੀ’ ਅਤੇ ‘ਸਿਖਰ ਧਜਾ’ ਇਸ ਨੂੰ ਮੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਸੁੰਨ—ਸੁੰਵ, ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਜਿਥੇ ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਫੁਰਨੇ ਨਹੀਂ ਉਠਦੇ । ਤਹਾ—ਉਸ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ । ਘਾਟ—ਪੱਤਣ, ਟਿਕਾਣਾ । ਮਟੁ—ਨਿਵਾਸ । ਕਬੀਰੈ—ਕਬੀਰ ਨੇ, ਕਬੀਰ ਦੇ ਮਨ ਨੇ । ਬਾਟ—ਵਾਟ, ਰਸਤਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮੈਂ ‘ਜਪਿਆ ਪਰਵਿਦਗਾਰ’, ਰੋੜੇ ਆਦਿਕ ਵਾਂਗ ਮੈਂ ਅਭਿਮਾਨ ਤਜਿਆ ਤੇ ‘ਜੈਸਾ ਹਰਿ ਹੀ ਹੋਇ’ ਵਾਲੀ ਮੇਰੀ ਅਵਸਥਾ ਬਣੀ, ਤਾਂ) ਮੈਂ ਕਬੀਰ ਦੇ ਮਨ ਨੇ ਉਸ ਪੱਤਣ ਤੇ ਟਿਕਾਣਾ ਕੀਤਾ ਜਿਥੇ ਸਹਜ ਅਵਸਥਾ ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਫੁਰਨਿਆਂ ਵਲੋਂ ਸੁੰਵ ਹੈ, ਜਿਥੇ, ਮਾਨੋ, ਗੰਗਾ ਜਮੁਨਾ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੈ (ਵੱਖ ਵੱਖ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਵੇਗ ਘਟ ਕੇ ਹੁਣ ਗੰਭੀਰਤਾ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੈ) । ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਅੱਪੜਨ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ੀ ਲੋਕ ਭਾਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੧੫੨।

ਕਬੀਰ ਜੈਸੀ ਉਪਜੀ ਪੇਡ ਤੇ ਜਉ ਤੈਸੀ ਨਿਬਹੈ ਓੜਿ ॥ ਹੀਰਾ ਕਿਸ ਕਾ ਬਾਪੁਰਾ ਪੁਜਹਿ ਨ ਰਤਨ ਕਰੋੜਿ ॥੧੫੩॥ {ਪੰਨਾ 1372}

ਨੋਟ:- ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਬੂਟਾ ਉੱਗਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਬੜਾ ਨਰਮ ਤੇ ਕੋਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਕਿਤਨੀਆਂ ਹੀ ਸਖਤ ਹਨੇਰੀਆਂ ਆਉਣ, ਉਸ ਦਾ ਕੁਝ ਵਿਗਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਲਿਫ਼ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇਜ਼ ਹਵਾ ਉਸ ਨੂੰ ਭੰਨ-ਤੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਪਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਬੂਟਾ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਹਿਲੀ ਕੋਮਲਤਾ ਤੇ ਲਚਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ । ਉਮਰ ਪਾ ਕੇ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਇਹ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਨੇਰੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸਹਜੇ ਹੀ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪੁੱਟ ਕੇ ਬਾਹਰ ਮਾਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਅਭਿਮਾਨ’ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਅਭਿਮਾਨ ਦੂਰ ਹੋਇਆਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਕੋਮਲਤਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਅਮੀਰਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਜਾਣ ਕੇ ਸਭ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਆਪ ਭੀ ਸਦਾ ਸ਼ਾਂਤ-ਚਿੱਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਮਨੁੱਖ “ਸਹਜ ਸੁੰਨ ਕੇ ਘਾਟ” ਉਤੇ ਟਿਕਿਆ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਮਲਤਾ ਭੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕੀਮਤਿ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦੀ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜੈਸੀ—ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਮਲਤਾ । ਪੇਡ—ਨਵਾਂ ਉੱਗਿਆ ਬੂਟਾ । ਤੇ—ਤੋਂ । ਜਉ—ਜੇ । ਨਿਬਹੈ—ਬਣੀ ਰਹੇ । ਓੜਿ—ਅਖੀਰ ਤਕ, ਸਦਾ ਹੀ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਮਲਤਾ ਨਵੇਂ ਉੱਗੇ ਪੌਦੇ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਅਜੇਹੀ ਕੋਮਲਤਾ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਸਦਾ ਲਈ ਟਿਕੀ ਰਹੇ (‘ਉਚ ਭਵਨ ਕਨਕਾਮਨੀ’ ਤੇ ‘ਸਿਖਰਿ ਧਜਾ’ ਉਸ ਕੋਮਲਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨ ਕਰ ਸਕਣ, ਮਨੁੱਖ ‘ਸਹਜ ਸੁੰਨ ਕੇ ਘਾਟ’ ਉੱਤੇ ਸਦਾ ਆਸਨ ਲਾਈ ਰੱਖੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ

ਇਤਨਾ ਉੱਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਇਕ ਹੀਰਾ ਕੀਹ? ਕਰੋੜਾਂ ਰਤਨ ਭੀ ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤਿ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ
।੧੫੩।

**ਕਬੀਰਾ ਏਕੁ ਅਚੰਭਉ ਦੇਖਿਓ ਹੀਰਾ ਹਾਟ ਬਿਕਾਇ ॥ ਬਨਜਨਹਾਰੇ ਬਾਹਰਾ ਕਉਡੀ ਬਦਲੈ ਜਾਇ
॥੧੫੪॥ {ਪੰਨਾ 1372}**

ਨੋਟ:- ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ, ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ; ਇਹ ਮਾਨੋ, ਇਕ ਐਸਾ ਕੀਮਤੀ ਹੀਰਾ ਹੈ ਜਿਸ
ਦਾ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਜੀਵ ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਪਾ ਕੇ ਇਥੇ ਵਣਜ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹੈ,
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸੌਦਾ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹੈ । ਪਰ ‘ਉਚ ਭਵਨ ਕਨਕਾਮਨੀ’ ‘ਸਿਖਰਿ ਧਜਾ’
ਆਦਿਕ ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਕੇ ਅਸਲੀ ਵਣਜ ਕਰਨਾ ਇਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਹੀ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਦੁਨੀਆ
ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਥੋਂ ਖ਼ਾਲੀ-ਹੱਥ ਤੁਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ; ਸੋ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਅਜਾਈਂ ਹੀ
ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਹੀਰਾ-ਜਨਮ, ਮਾਨੋ, ਕਉਡੀਆਂ ਦੇ ਭਾਅ ਵਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਚੰਭਉ—ਅਚਰਜ (ਮੂਰਖਤਾ ਦਾ) ਤਮਾਸ਼ਾ । ਹਾਟ—ਹੱਟੀ ਹੱਟੀ ਤੇ । ਬਿਕਾਇ—ਵਿਕ
ਰਿਹਾ ਹੈ । ਬਨਜਨਹਾਰੇ ਬਾਹਰਾ—ਖ਼ਰੀਦਣ ਵਾਲਾ ਨਾਹ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਣਜ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਨਾਹ
ਹੋਣ ਕਰਕੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਮੈਂ ਇਕ ਅਚਰਜ (ਮੂਰਖਤਾ ਦਾ) ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਿਆ ਹੈ । ਹੀਰਾ ਹੱਟੀ
ਹੱਟੀ ਤੇ ਵਿਕ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਚੁੰਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਕਦਰ-ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਕਉਡੀਆਂ ਦੇ ਭਾ ਜਾ ਰਿਹਾ
ਹੈ (ਅਜਾਈਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ) ।੧੫੩।

**ਕਬੀਰਾ ਜਹਾ ਗਿਆਨੁ ਤਹ ਧਰਮੁ ਹੈ ਜਹਾ ਝੂਠੁ ਤਹ ਪਾਪੁ ॥ ਜਹਾ ਲੋਭੁ ਤਹ ਕਾਲੁ ਹੈ ਜਹਾ ਖਿਮਾ
ਤਹ ਆਪਿ ॥੧੫੫॥ {ਪੰਨਾ 1372}**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਹਾ—ਜਿਥੇ, ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ । ਗਿਆਨੁ—ਸੂਝ, ਇਹ ਸਮਝ ਕਿ ਹੀਰਾ-ਜਨਮ
ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਮਿਲਿਆ ਹੈ । ਤਹ—ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ । ਧਰਮੁ—ਜਨਮ-ਮਨੋਰਥ ਦੇ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ
ਫ਼ਰਜ਼ । ਕਾਲੁ—(ਆਤਮਕ) ਮੌਤ । ਖਿਮਾ—ਧੀਰਜ, ਸ਼ਾਂਤੀ । ਆਪਿ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜਨਮ-ਮਨੋਰਥ ਦੇ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਫ਼ਰਜ਼-ਸ਼ਿਨਾਸੀ ਸਿਰਫ਼ ਉਥੇ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਥੇ
ਇਹ ਸਮਝ ਹੋਵੇ ਕਿ ਹੀਰਾ-ਜਨਮ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਮਿਲਿਆ ਹੈ । ਪਰ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਝੂਠ ਅਤੇ ਲੋਭ
(ਦਾ ਜ਼ੋਰ) ਹੋਵੇ, ਉਥੇ (ਧਰਮ ਦੇ ਥਾਂ) ਪਾਪ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ (ਉਹ ਜੀਵਨ ‘ਕਉਡੀ
ਬਦਲੈ’ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੋਇਆ) । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੈ
।੧੫੫।

**ਕਬੀਰ ਮਾਇਆ ਤਜੀ ਤ ਕਿਆ ਭਇਆ ਜਉ ਮਾਨੁ ਤਜਿਆ ਨਹੀ ਜਾਇ ॥ ਮਾਨ ਮੁਨੀ ਮੁਨਿਵਰ
ਗਲੇ ਮਾਨੁ ਸਭੈ ਕਉ ਖਾਇ ॥੧੫੬॥ {ਪੰਨਾ 1372}**

ਨੋਟ:- ‘ਉਚ ਭਵਨ ਕਨਕਾਮਨੀ’, ‘ਸਿਖਰਿ ਧਜਾ’ ਆਦਿਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਹੀਰਾ-
ਜਨਮ ‘ਕਉਡੀ ਬਦਲੈ’ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਮੌਜਾਂ ਦੇ ‘ਲੋਭ’ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਕ ਮੌਤ

ਸਹੇੜਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ‘ਤਿਆਗ’ ਵਾਲਾ ਰਸਤਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਮਾਣ-ਅਹੰਕਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਤਿਆਗ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠੇ, ਪਰ ਇਸ ਤਿਆਗ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਾ ਗਿਆ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੁਨਿਵਰ—ਚੁਣਵੇਂ ਮੁਨੀ, ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਰਿਸ਼ੀ । ਮਾਨ ਗਲੇ—ਅਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਗਲ ਗਏ । ਸਭੈ ਕਉ—ਹਰੇਕ ਨੂੰ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (‘ਉਚ ਭਵਨ ਕਨਕਾਮਨੀ’ ਆਦਿਕ) ਮਾਇਆ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਭੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੰਵਾਰਦਾ, ਜੇ ਅਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ (ਤਿਆਗ ਦੇ) ਇਸ ਮਾਣ-ਅਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਗਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਇਹ ਮਾਣ ਕਿਸੇ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ) ਮਾਣ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਜੋ ਭੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੧੫੬ ।

ਕਬੀਰ ਸਾਚਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੈ ਮਿਲਿਆ ਸਬਦੁ ਜੁ ਬਾਹਿਆ ਏਕੁ ॥ ਲਾਗਤ ਹੀ ਭੁਇ ਮਿਲਿ ਗਇਆ ਪਰਿਆ ਕਲੇਜੇ ਛੇਕੁ ॥੧੫੭॥ ਕਬੀਰ ਸਾਚਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਿਆ ਕਰੈ ਜਉ ਸਿਖਾ ਮਹਿ ਚੂਕੁ ॥ ਅੰਧੇ ਏਕ ਨ ਲਾਗਈ ਜਿਉ ਬਾਂਸੁ ਬਜਾਈਐ ਫੂਕੁ ॥੧੫੮॥ {ਪੰਨਾ 1372}

ਨੋਟ:- ਹੀਰੇ ਜਨਮ ਨੂੰ ‘ਕਉਡੀ ਬਦਲੈ’ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਦਾ, ਬੱਸ, ਇੱਕੋ ਹੀ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ । ਪਰ ਗੁਰੂ-ਦਰ ਤੇ ਭੀ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ । ਆਪਣੀ ਚਤੁਰਾਈ ਛੱਡ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਉਤੇ ਤੁਰਨਾ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੈ—ਮੈਨੂੰ । ਜੁ—ਜਦੋਂ । ਏਕੁ ਸਬਦੁ ਬਾਹਿਆ—ਇਕ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਤੀਰ ਚਲਾਇਆ, ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਇਆ ਜੋ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਤੀਰ ਵਾਂਗ ਵਿੱਝ ਗਿਆ । ਭੁਇ—ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ । ਭੁਇ ਮਿਲਿ ਗਇਆ—ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਨਿਰ-ਅਹੰਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਪਰਿਆ ਕਲੇਜੇ ਛੇਕੁ—ਮੇਰੇ ਕਲੇਜੇ ਵਿਚ ਛੇਕ ਹੋ ਗਿਆ, ਮੇਰਾ ਹਿਰਦਾ ਵਿੱਝ ਗਿਆ, ਮੇਰਾ ਹਿਰਦਾ ਗੁਰੂ-ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਤਾ ਗਿਆ । ੧੫੭ ।

ਚੂਕ—ਉਕਾਈ । ਏਕ ਨ ਲਾਗਈ—ਇੱਕ ਭੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਗੱਲ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ । ਅੰਧੇ—ਅੰਨ੍ਹੇ ਨੂੰ, ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜੋ ਅਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ । ਬਜਾਈਐ ਫੂਕ—ਫੂਕ ਨਾਲ ਵਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਫੂਕ ਮਾਰਿਆਂ ਵੱਜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਹੀਰਾ ਜਨਮ ਬਚਾਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਤਿਆਗਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਾਹ ਪਈ) ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਇਆ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਤੀਰ ਵਾਂਗ ਲੱਗਾ, ਮੇਰਾ ਹਿਰਦਾ ਗੁਰੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਤਾ ਗਿਆ, ਤੇ ਮੇਰਾ ਅਹੰਕਾਰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਗਿਆ । ੧੫੭ ।

ਪਰ ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਉਕਾਈ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਭੀ ਕੁਝ ਸੰਵਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ (ਇਸ ਹੀਰੇ-ਜਨਮ ਨੂੰ ‘ਕਉਡੀ ਬਦਲੈ’ ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ), ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਅਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਰਹੇ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਕੋਈ ਭੀ ਗੱਲ ਉਸ ਨੂੰ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਜਿਵੇਂ ਫੂਕ ਮਾਰਿਆਂ ਬਾਂਸ (ਦੀ ਬੰਸਰੀ) ਵੱਜਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ (ਪਰ ਫੂਕ ਇਕ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਦੂਜੇ ਸਿਰੇ ਰਾਹ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਅਹੰਕਾਰੀ ਦੇ ਇਕ ਕੰਨ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਕੰਨ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਅਸਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੀ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਚੁੰਚ-ਗਿਆਨੀ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਬਣ ਜਾਏ ।) । ੧੫੮ ।

ਕਬੀਰ ਹੈ ਗੈ ਬਾਹਨ ਸਘਨ ਘਨ ਛਤ੍ਰਪਤੀ ਕੀ ਨਾਰਿ ॥ ਤਾਸੁ ਪਟੰਤਰ ਨਾ ਪੁਜੈ ਹਰਿ ਜਨ ਕੀ
ਪਨਿਹਾਰਿ ॥੧੫੯॥ ਕਬੀਰ ਨ੍ਰਿਪ ਨਾਰੀ ਕਿਉ ਨਿੰਦੀਐ ਕਿਉ ਹਰਿ ਚੇਰੀ ਕਉ ਮਾਨੁ ॥ ਓਹ ਮਾਂਗ
ਸਵਾਰੈ ਬਿਖੈ ਕਉ ਓਹ ਸਿਮਰੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥੧੬੦॥ {ਪੰਨਾ 1373}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹੈ—ਹਯ, ਘੋੜੇ । ਗੈ—ਗਯ, ਗਜ, ਹਾਥੀ । ਬਾਹਨ—ਸਵਾਰੀ । ਸਘਨ ਘਨ—ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ
। ਛਤ੍ਰ ਪਤੀ—ਛਤਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਰਾਜਾ । ਤਾਸੁ ਪਟੰਤਰ—ਉਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ । ਪਨਿਹਾਰਿ—ਪਾਣੀ-ਹਾਰਿ,
ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਵਾਲੀ । ੧੫੯।

ਨ੍ਰਿਪ—ਰਾਜਾ । ਚੇਰੀ—ਦਾਸੀ । ਮਾਨੁ—ਆਦਰ । ਕਉ—ਨੂੰ । ਮਾਂਗ ਸਵਾਰੈ—ਪੱਟੀਆਂ ਢਾਲਦੀ ਹੈ । ਬਿਖੈ
ਕਉ—ਕਾਮ-ਵਾਸਨਾ ਵਾਸਤੇ । ੧੬੦।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜੋ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ
ਕਰਦੀ ਹੈ (ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੀ ਗ਼ਰੀਬ ਭੀ ਹੋਵੇ) ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਉਸ ਛਤਰ-ਪਤੀ ਰਾਜੇ ਦੀ ਰਾਣੀ ਭੀ
ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਜਿਸ ਦੇ ਪਾਸ ਸਵਾਰੀ ਲਈ ਬੇਅੰਤ ਘੋੜੇ ਹਾਥੀ ਹੋਣ । ੧੫੯।

ਹੇ ਕਬੀਰ! ਅਸੀਂ ਉਸ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਮਾੜੀ ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ
ਆਦਰ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ? (ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਨ੍ਰਿਪ-ਨਾਰੀ ਤਾਂ ਸਦਾ ਕਾਮ-ਵਾਸਨਾ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਪੱਟੀਆਂ
ਢਾਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਟਹਿਲਣ (ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ
ਸਿਮਰਦੀ ਹੈ । ੧੬੦।

ਕਬੀਰ ਥੂਨੀ ਪਾਈ ਬਿਤਿ ਭਈ ਸਤਿਗੁਰ ਬੰਧੀ ਧੀਰ ॥ ਕਬੀਰ ਹੀਰਾ ਬਨਜਿਆ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ
ਤੀਰ ॥੧੬੧॥ ਕਬੀਰ ਹਰਿ ਹੀਰਾ ਜਨ ਜਉਹਰੀ ਲੇ ਕੈ ਮਾਂਡੈ ਹਾਟ ॥ ਜਬ ਹੀ ਪਾਈਅਹਿ ਪਾਰਖੂ
ਤਬ ਹੀਰਨ ਕੀ ਸਾਟ ॥੧੬੨॥ {ਪੰਨਾ 1373}

ਨੋਟ:- ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੬੧ ਵਿਚ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ ‘ਹੀਰਾ’ ਇਕ-ਵਚਨ ਹੈ,
ਪਰ ਅਖ਼ੀਰਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ ‘ਹੀਰਨ’ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਹੈ । ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਕੁ ਫ਼ਰਕ ਪਏਗਾ,
ਭਾਵ ਭਾਵੇਂ ਉਹੀ ਰਹੇਗਾ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਥੂਨੀ—ਥੰਮ੍ਹੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ । ਬਿਤਿ—ਟਿਕਾਉ, ਸ਼ਾਂਤੀ, ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉ ।
ਬੰਧੀ ਧੀਰ—ਧੀਰਜ ਬਹੁ ਦਿੱਤੀ, ਅਡੋਲਤਾ ਦਿੱਤੀ, ਭਟਕਣਾ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ । ਹੀਰਾ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ
। ਬਨਜਿਆ—ਖ਼ਰੀਦਿਆ (ਮਨ ਦੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਦੇ ਕੇ, ਮਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਕੇ) । ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ—
ਸਤਸੰਗ । ਤੀਰ—ਕੰਢਾ । ੧੬੧।

ਜਨ—ਹਰਿ ਜਨ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤ, ਸਤ-ਸੰਗੀ । ਜਉਹਰੀ—ਨਾਮ-ਰੂਪ ਹੀਰੇ ਦਾ ਵਪਾਰੀ । ਲੇ ਕੈ—
ਨਾਮ-ਹੀਰਾ ਲੈ ਕੇ । ਮਾਂਡੈ—ਸਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹਾਟ—ਹੱਟੀ, ਹਿਰਦਾ । ਪਾਈਅਹਿ—ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਸਤਸੰਗ
ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਪਾਰਖੂ—ਨਾਮ-ਹੀਰੇ ਦੀ ਕਦਰ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ । ਹੀਰਨ ਕੀ—ਹੀਰਿਆਂ ਦੀ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ
ਗੁਣਾਂ ਦੀ (ਨੋਟ:- ‘ਹੀਰਨ’ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ‘ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ’) । ਸਾਟ—
ਵਟਾਂਦਰਾ, ਸਾਂਝ, ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ('ਉਚ ਭਵਨ ਕਨਕਾਮਨੀ' 'ਹੈ ਗੈ ਬਾਹਨ' ਆਦਿਕ ਵਲ) ਭਟਕਣੋਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਆਪਣਾ ਮਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਕੇ) ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਅਮੋਲਕ ਨਾਮ ਖਰੀਦਦਾ ਹੈ । ੧੬੧।

ਹੇ ਕਬੀਰ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ, ਮਾਨੋ, ਹੀਰਾ ਹੈ; ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸੇਵਕ ਉਸ ਹੀਰੇ ਦਾ ਵਪਾਰੀ ਹੈ; ਇਹ ਹੀਰਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਕੇ ਉਹ (ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਸੋਹਣਾ ਸਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ (ਨਾਮ-ਹੀਰੇ ਦੀ) ਕਦਰ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਇਹ ਸੇਵਕ (ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ) ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਤਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਬਣਾਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਰਲ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੧੬੨।

ਕਬੀਰ ਕਾਮ ਪਰੇ ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਐ ਐਸਾ ਸਿਮਰਹੁ ਨਿਤ ॥ ਅਮਰਾ ਪੁਰ ਬਾਸਾ ਕਰਹੁ ਹਰਿ ਗਇਆ ਬਹੋਰੈ ਬਿਤ ॥੧੬੩॥ {ਪੰਨਾ 1373}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਾਮ ਪਰੇ—ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਲੋੜ ਪਏ, ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਗ਼ਰਜ਼ ਹੋਵੇ । ਅਮਰਾਪੁਰ—ਉਹ ਪੁਰੀ ਜਿਥੇ ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪੁਰੀ ਜਿਥੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । ਗਇਆ ਬਿਤ—ਗੁਆਚਾ ਹੋਇਆ ਧਨ, ਉਹ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਜੋ ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਪਿਛੇ ਦੌੜ ਦੌੜ ਕੇ ਗੁਆਚ ਚੁਕੇ ਹਨ । ਬਹੋਰੈ—ਮੌੜ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਮੁੜ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਕੋਈ ਗ਼ਰਜ਼ ਪੈਣ ਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਭਾਵ, ਜਿਸ ਖਿੱਚ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੀਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਉਸੇ ਖਿੱਚ-ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਯਾਦ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਥਾਂ ਤੇ ਟਿਕ ਜਾਉਗੇ ਜਿਥੇ ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ (ਜਿਥੇ ਆਤਮਕ ਮੌੜ ਪੌਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ); ਅਤੇ, ਜੋ ਸੁੰਦਰ ਗੁਣ ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਪਿਛੇ ਦੌੜ ਦੌੜ ਕੇ ਗੁਆਚ ਚੁਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਗੁਣ ਪ੍ਰਭੂ ਮੁੜ (ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ੧੬੩।

ਕਬੀਰ ਸੇਵਾ ਕਉ ਦੁਇ ਭਲੇ ਏਕੁ ਸੰਤੁ ਇਕੁ ਰਾਮੁ ॥ ਰਾਮੁ ਜੁ ਦਾਤਾ ਮੁਕਤਿ ਕੋ ਸੰਤੁ ਜਪਾਵੈ ਨਾਮੁ ॥੧੬੪॥ ਕਬੀਰ ਜਿਹ ਮਾਰਗਿ ਪੰਡਿਤ ਗਏ ਪਾਛੈ ਪਰੀ ਬਹੀਰ ॥ ਇਕ ਅਵਘਟ ਘਾਟੀ ਰਾਮ ਕੀ ਤਿਹ ਚੜਿ ਰਹਿਓ ਕਬੀਰ ॥੧੬੫॥ {ਪੰਨਾ 1373}

ਨੋਟ:- ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਥੇ ਖ਼ਲਕਤਿ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਵਰਜ ਰਹੇ । ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਲ ਕੇ ਪੜ੍ਹੀਏ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਂਵ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੪੬ ਤੋਂ ੧੪੯ ਤਕ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ-ਮਾਤ੍ਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਦਾ ਸਲੂਕ ਕਰਨ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਥੇ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਾਹ ਕਰੇ; ਦੂਜੇ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਸਿਰਫ਼ ਸਤ-ਸੰਗ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਪੰਡਿਤਾਂ ਜਾਂ ਭੇਖੀ ਸਾਧੂਆਂ ਅੱਗੇ ਨੱਕ ਨਾਹ ਰਗੜਦੇ ਫਿਰੇ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੋ—ਦਾ । ਦਾਤਾ—ਦੇਣ ਵਾਲਾ । ਮੁਕਤਿ—ਮਾਇਕ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ । ਜਪਾਵੈ—ਜਪਣ ਵਿਚ ਸਹੈਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਪਣ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ । ੧੬੪।

ਜਿਹ ਮਾਰਗਿ—ਜਿਸ ਰਾਹੇ, ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਦੇ ਜਿਸ ਰਾਹੇ, ਤੀਰਥ ਵਰਤ ਆਦਿਕ ਦੇ ਜਿਸ ਰਾਹੇ । ਪਰੀ—ਤੁਰ

ਪਈ, ਤੁਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਬਹੀਰ—ਭੀੜ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ, ਬੇਅੰਤ ਲੋਕ । ਅਵਘਟ ਘਾਟੀ—ਔਖੀ ਘਾਟੀ, ਔਖਾ ਚੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਪੈਂਡਾ । ੧੯੫।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਮਾਇਕ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੰਤ-ਗੁਰਮੁਖਿ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ; ਸੋ, ਇਕ ਸੰਤ ਅਤੇ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ—(ਮੁਕਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ) ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਸੇਵਾ-ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ੧੯੪।

ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਤੀਰਥ ਵਰਤ ਆਦਿਕ ਦੇ) ਜਿਸ ਰਸਤੇ ਉੱਤੇ ਪੰਡਿਤ ਲੋਕ ਤੁਰ ਰਹੇ ਹਨ (ਇਹ ਰਾਹ ਚੁੰਕਿ ਸੌਖਾ ਹੈ) ਬੜੇ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ; ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਰਸਤਾ, ਮਾਨੋ, ਇਕ ਔਖਾ ਪਹਾੜੀ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਕਬੀਰ (ਇਹਨਾਂ ਪੰਡਿਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਚੜ੍ਹਾਈ ਵਾਲਾ ਪੈਂਡਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੧੯੫।

ਕਬੀਰ ਦੁਨੀਆ ਕੇ ਦੋਖੇ ਮੂਆ ਚਾਲਤ ਕੁਲ ਕੀ ਕਾਨਿ ॥ ਤਬ ਕੁਲੁ ਕਿਸ ਕਾ ਲਾਜਸੀ ਜਬ ਲੇ ਧਰਹਿ ਮਸਾਨਿ ॥੧੯੬॥ ਕਬੀਰ ਡੁਬਹਿਗੋ ਰੇ ਬਾਪੁਰੇ ਬਹੁ ਲੋਗਨ ਕੀ ਕਾਨਿ ॥ ਪਾਰੋਸੀ ਕੇ ਜੋ ਹੂਆ ਤੂ ਅਪਨੇ ਭੀ ਜਾਨੁ ॥੧੯੭॥ {ਪੰਨਾ 1373}

ਨੋਟ:- ਪੰਡਿਤ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤੀਰਥ ਵਰਤ ਆਦਿਕ ਦਾ ਜੋ ਰਸਤਾ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਉੱਤੇ ਤੁਰਨ ਲਈ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੁਲਾਰੀਤ ਭੀ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕਰਵਾ ਚੌਥ ਮਹਾ-ਲਖਮੀ ਆਦਿਕ ਦਾ ਵਰਤ ਰੱਖਣਾ ਛੱਡ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ 'ਹਾ ਭੈਣੇ, ਹਾ ਭੈਣੇ' ਹੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲੋਕਾਚਾਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਭੀ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੁਨੀਆ ਕੇ ਦੋਖੇ—ਇਸ ਫ਼ਿਕਰ ਵਿਚ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਕੀਹ ਆਖੇਗੀ । ਮੂਆ—ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕੁਲ ਕੀ ਕਾਨਿ—ਉਸ ਬੰਦਸ਼ ਵਿਚ ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕ ਤੁਰੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ । ਲਾਜਸੀ—ਲੱਜਾਵਾਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਸ਼ਰਮ-ਸਾਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਬਦਨਾਮੀ ਖੱਟੇਗਾ । ਮਸਾਨਿ—ਮਸਾਨ ਵਿਚ । ੧੯੬।

ਰੇ ਬਾਪੁਰੇ—ਹੇ ਮੰਦ-ਭਾਗੀ ਜੀਵ! ਲੋਗਨ ਕੀ ਕਾਨਿ—ਲੋਕ-ਲਾਜ ਵਿਚ । ਪਾਰੋਸੀ—ਪੜੋਸੀ, ਗੁਆਂਢੀ । ੧੯੭।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਮਨੁੱਖ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁਲ-ਰੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਤੁਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਖ਼ਿਆਲ ਨਾਲ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਕੀਹ ਆਖੇਗੀ (ਲੋਕਾਚਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਭਗਤੀ ਸਤਸੰਗ ਵਾਲੇ ਰਸਤੇ ਵਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ ਕਿ) ਜਦੋਂ ਮੌਤ ਆ ਗਈ (ਤਦੋਂ ਇਹ ਕੁਲ-ਰੀਤ ਤਾਂ ਆਪੇ ਛੁੱਟ ਜਾਣੀ ਹੈ; ਸਿਮਰਨ-ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਰਹਿ ਕੇ ਜੋ ਖੁਆਰੀ ਖੱਟੀ, ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਨ) ਕਿਸ ਦੀ ਕੁਲ ਨੂੰ ਨਮੋਸ਼ੀ ਆਵੇਗੀ? । ੧੯੬।

ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਲੋਕ-ਲਾਜ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਆਖ—) ਹੇ ਮੰਦ-ਭਾਗੀ ਮਨੁੱਖ! ਬਹੁਤਾ ਲੋਕ-ਲਾਜ ਵਿਚ ਹੀ ਰਿਹਾ (ਲੋਕ-ਲਾਜ ਵਿਚ ਹੀ) ਡੁੱਬ ਜਾਇੰਗਾ (ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰ ਜਾਇੰਗਾ) । (ਇਥੇ ਸਦਾ ਬੈਠ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ) ਜੋ ਮੌਤ ਕਿਸੇ ਗੁਆਂਢੀ ਤੇ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਚੇਤਾ ਰੱਖ ਉਹ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਭੀ ਆਉਣੀ ਹੈ । ੧੯੭।

ਕਬੀਰ ਭਲੀ ਮਧੂਕਰੀ ਨਾਨਾ ਬਿਧਿ ਕੇ ਨਾਜੁ ॥ ਦਾਵਾ ਕਾਹੂ ਕੇ ਨਹੀ ਬਡਾ ਦੇਸੁ ਬਡ ਰਾਜੁ
॥੧੬੮॥ ਕਬੀਰ ਦਾਵੈ ਦਾਝਨੁ ਹੋਤੁ ਹੈ ਨਿਰਦਾਵੈ ਰਹੈ ਨਿਸੰਕ ॥ ਜੋ ਜਨੁ ਨਿਰਦਾਵੈ ਰਹੈ ਸੋ ਗਨੈ
ਇੰਦ੍ਰੁ ਸੋ ਰੰਕ ॥੧੬੯॥ {ਪੰਨਾ 1373}

ਨੋਟ:- ਕਬੀਰ ਜੀ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੬੮ ਵਿਚ ਮੰਗਿ ਖਾਣ ਦੀ ਹਿਦਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਬਣਾਣ, ਮੱਲਾਂ ਮੱਲਣ, ਮਲਕੀਅਤਾਂ ਬਣਾਣ ਨਾਲੋਂ ਮੰਗਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਮੰਗਿ ਖਾਣਾ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮਨੁੱਖ ਜਾਇਦਾਦ ਇਕੱਠੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ‘ਦਾਝਨੁ’ ਵਧਦੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗ ਦੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

‘ਕਾਚਾ ਧਨੁ ਸੰਚਹਿ ਮੂਰਖ ਗਾਵਾਰ’

ਇਹ ਅਜਬ ਖੇਡ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਧਨ ਜੋੜਨਾ ਮੂਰਖ ਉਜੱਡਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਮੰਗਿ ਖਾਣਾ ਚੰਗਾ ਹੈ । ਪਰ, ਬਾਹਰ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਅਸਾਡਾ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਹੀ ਧਨ ਜੋੜਨ ਤੇ ਮਲਕੀਅਤਾਂ ਬਣਾਣ ਉਤੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਧਨ ਜੋੜਨ ਦਾ ਜਤਨ ਨਾਹ ਕਰੇ ਤੇ ਹੋਰ ਕਰੇ ਭੀ ਕੀਹ? ਬੁਢੇਪਾ, ਬੀਮਾਰੀ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਆਦਿਕ ਕਈ ਲੋੜਾਂ ਐਸੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ । ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਭਾਈਚਾਰਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਭੀ ਕਈ ਖ਼ਾਮੀਆਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ । ਜੇ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਜੇਹਾ ਹੋਵੇ ਜਿਥੇ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤ੍ਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਤੇ ਪਰਵਰਿਸ਼, ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਪਕਿਆਈ, ਬੀਮਾਰੀ ਤੇ ਬੁਢੇਪੇ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਸਕਣ ਤਾਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮੱਲਾਂ ਮੱਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਰਹਿ ਗੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ । ਧੱਕਾ, ਧੌਖਾ ਆਦਿਕ ਬਹੁਤ ਘਟ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਸੁਤੇ ਹੀ ਹੱਕ ਦੀ ਕਮਾਈ ਤੇ ਖ਼ਲਕਤਿ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਵਾਲੇ ਰਾਹੇ ਪੈ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਧਰਮ ਦੀ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਔਖੀ ਘਾਟੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ—ਲਗਨ ਤੇ ਰਜ਼ਾ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਧੂਕਰੀ—ਘਰ ਘਰ ਤੋਂ ਮੰਗੀ ਹੋਈ ਭਿੱਛਿਆ । ਨਾਨਾ ਬਿਧਿ ਕੇ—ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦਾ । ਨਾਜੁ—ਅਨਾਜ, ਅੰਨ । ਦਾਵਾ—ਮਲਕੀਅਤ ਦਾ ਹੱਕ । ਕਾਹੂ ਕੇ—ਕਿਸੇ (ਜਾਇਦਾਦ) ਨਾਲ ।੧੬੮।

ਦਾਵੈ—ਮਲਕੀਅਤ ਬਣਾਇਆਂ । ਦਾਝਨੁ—ਸੜਨ, ਖਿੱਚ । ਨਿਸੰਕ—ਬੇ-ਫ਼ਿਕਰ । ਇੰਦ੍ਰੁ ਸੋ—ਦੇਵਤੇ ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ । ਰੰਕ—ਕੰਗਾਲ ।੧੬੯।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਦੀਆਂ ਮੱਲਾਂ ਮੱਲਣ ਨਾਲੋਂ ਮੰਗਤਾ ਬਣ ਕੇ) ਘਰ ਘਰ ਤੋਂ ਮੰਗੀ ਹੋਈ ਰੋਟੀ ਖਾ ਲੈਣੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ (ਘਰ ਘਰ ਤੋਂ ਮੰਗਣ ਕਰਕੇ) ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦਾ ਅੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । (ਮੰਗਤਾ) ਕਿਸੇ ਜਾਇਦਾਦ ਉਤੇ ਮਲਕੀਅਤ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹਦਾ, ਸਾਰਾ ਦੇਸ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਦੇਸ ਹੈ, ਸਾਰਾ ਰਾਜ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਹੈ ।੧੬੮।

ਹੇ ਕਬੀਰ! ਮਲਕੀਅਤਾਂ ਬਣਾਇਆਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਖਿੱਝ-ਸੜਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਕੋਈ ਮਲਕੀਅਤ ਨਹੀਂ ਬਣਾਂਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ-ਫ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ । ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਦੀਆਂ ਮਲਕੀਅਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਂਦਾ, ਉਹ ਇੰਦ੍ਰੁ ਦੇਵਤੇ ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਕੰਗਾਲ ਸਮਝਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਧਨਾਢ ਆਦਿਕ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਾਮਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਫਿਰਦਾ) ।੧੬੯।

ਕਬੀਰ ਪਾਲਿ ਸਮੁਹਾ ਸਰਵਰੁ ਭਰਾ ਪੀ ਨ ਸਕੈ ਕੋਈ ਨੀਰੁ ॥ ਭਾਗ ਬਡੇ ਤੈ ਪਾਇਓ ਤੂੰ ਭਰਿ ਭਰਿ ਪੀਉ ਕਬੀਰ ॥੧੭੦॥ {ਪੰਨਾ 1373}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਾਲਿ—(Skt. pālī—skirt, boundary) । ਕੰਢਾ, ਕਿਨਾਰਾ । ਸਮੁਹਾ—ਸੁ+ਮੁਹ, ਮੂੰਹ ਤਕ, ਨਕਾ-ਨਕ । ਪਾਲਿ ਸਮੁਹਾ—ਕੰਢਿਆਂ ਤਕ ਨਕਾ-ਨਕ । ਸਰਵਰੁ—ਤਲਾਬ । ਤੈ ਪਾਇਓ—ਤੂੰ (ਨੀਰੁ) ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ । ਭਰਿ ਭਰਿ—ਪਿਆਲੇ ਭਰ ਭਰ ਕੇ, ਰੱਜ ਰੱਜ ਕੇ ।

ਨੋਟ:- ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਡਾਢੀ ਹਸਰਤਿ-ਭਰੀ ਦੁਖਦਾਈ ਗੱਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ । ਲੋਕ ‘ਦਾਝਨ’ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਅੰਦਰਲੀ ਤ੍ਰੇਹ-ਸੜਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਾਣੀ ਖੁਣੋਂ ਤੜਫ ਰਹੇ ਹਨ । ਪਾਣੀ ਦਾ ਤਲਾਬ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਕਾ-ਨਕ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ; ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਿੱਸਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਸਾਰਾ ਦੋਸ਼ ਕਿਸ ਦਾ ਹੈ? ਮੱਲਾਂ ਮੱਲਣ ਦਾ, ਮਲਕੀਅਤਾਂ ਬਣਾਣ ਦਾ । ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜ਼ਰੇ ਜ਼ਰੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਸਦਾ ਹੋਵੇ ਘਟ ਘਟ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਲੋਕ ਮੱਲਾਂ ਮੱਲਣ ਦੇ ਆਹਰੇ ਲੱਗ ਕੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ-ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਘਟ-ਘਟ ਵਾਸੀ ਨੂੰ ਨਾਹ ਪਛਾਣ ਸਕਣ—ਇਹ ਕਿਤਨੀ ਹਸਰਤਿ-ਭਰੀ ਘਟਨਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਸਰੋਵਰ ਕੰਢਿਆਂ ਤਕ ਨਕਾ-ਨਕ (ਪਾਣੀ ਨਾਲ) ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਪਰ “ਦਾਵੈ ਦਾਝਨੁ” ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਪਾਣੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਿੱਸਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ) ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਪਾਣੀ ਪੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਤੂੰ ਇਸ ‘ਦਾਝਨ’ ਤੋਂ ਬਚ ਗਿਆ) ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਪਾਣੀ ਦਿੱਸ ਪਿਆ ਹੈ, ਤੂੰ ਹੁਣ (ਪਿਆਲੇ) ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਪੀ (ਮੌਜ ਨਾਲ ਸੁਆਸ ਸੁਆਸ ਨਾਮ ਜਪ) ।੧੭੦।

ਕਬੀਰ ਪਰਭਾਤੇ ਤਾਰੇ ਖਿਸਹਿ ਤਿਉ ਇਹੁ ਖਿਸੈ ਸਰੀਰੁ ॥ ਏ ਦੁਇ ਅਖਰ ਨਾ ਖਿਸਹਿ ਸੋ ਗਹਿ ਰਹਿਓ ਕਬੀਰੁ ॥੧੭੧॥ {ਪੰਨਾ 1373}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਰਭਾਤੇ—ਪਰਭਾਤ ਵੇਲੇ, (ਜਦੋਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਦੇ ਤੇਜ-ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਕਾਰਨ) । ਖਿਸਹਿ—ਮੱਧਮ ਪੈਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਤਾਰਿਆਂ ਦਾ) ਚਾਨਣ ਘਟਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਤਿਉ—ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ “ਦਾਵੈ ਦਾਝਨੁ” ਦੇ ਕਾਰਨ, ਮਲਕੀਅਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਅੰਦਰਲੀ ਤਪਸ਼ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ । ਖਿਸੈ—ਖੀਣ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਖਿਸੈ ਸਰੀਰੁ—ਇਹ ਸਰੀਰ ਖੀਣ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਆਤਮਕ ਲੋ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਘਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਏ ਦੁਇ ਅਖਰ ਨਾ ਖਿਸਹਿ—‘ਰਾਮ’ ਨਾਮ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਅੱਖਰ ਮੱਧਮ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਉੱਤੇ ਮਲਕੀਅਤਾਂ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ (ਨੋਟ:- ਇਥੇ “ਦੁਇ ਅਖਰ” ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ—ਰਾਮ ਦਾ ਦੋ-ਅੱਖਰਾ ਨਾਮ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ) । ਗਹਿ ਰਹਿਓ—ਸਾਂਭੀ ਬੈਠਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਦੇ ਤੇਜ-ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ) ਪਰਭਾਤ ਵੇਲੇ ਤਾਰੇ (ਜੋ ਰਾਤ ਦੀ ਟਿਕਵੀਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿਚ ਚਮਕ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) ਮੱਧਮ ਪੈਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਤਿਵੇਂ ਮਲਕੀਅਤਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਅੰਦਰਲੀ ਤਪਸ਼ ਦੇ ਕਾਰਨ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਲੋ ਘਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਮਲਕੀਅਤਾਂ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਦੇ ਅਸਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਕਬੀਰ (ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਮੱਲਾਂ ਮੱਲਣ ਦੇ ਥਾਂ) ਉਸ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਾਂਭੀ ਬੈਠਾ ਹੈ ।੧੭੧।

ਨੋਟ:- ਇਥੇ ਲਫਜ਼ “ਗਹਿ ਰਹਿਓ” ਸਾਫ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਨੰ: ੧੬੯ ਦੇ “ਦਾਵੈ” ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਕਬੀਰ ਕੋਠੀ ਕਾਠ ਕੀ ਦਹ ਦਿਸਿ ਲਾਗੀ ਆਗਿ ॥ ਪੰਡਿਤ ਪੰਡਿਤ ਜਲਿ ਮੂਏ ਮੂਰਖ ਉਬਰੇ ਭਾਗਿ
॥੧੭੨॥ {ਪੰਨਾ 1373}

ਨੋਟ:- ਲਫਜ਼ ‘ਪੰਡਿਤ’ ਇਥੇ ‘ਬ੍ਰਾਹਮਣ’ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਇਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਲਫਜ਼ ‘ਮੂਰਖ’ ਹੈ । ਸੋ, ਲਫਜ਼ ‘ਪੰਡਿਤ’ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ‘ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿਆਣੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ’ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੋਠੀ—(“ਇਹੁ ਜਗੁ ਸਚੈ ਕੀ ਹੈ ਕੋਠੜੀ”) ਜਗਤ । ਦਿਸਿ—ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ । ਦਹ ਦਿਸਿ—
ਦਸਾਂ ਪਾਸਿਆ ਵਲੋਂ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ । ਆਗਿ ਲਾਗੀ—“ਦਾਵੈ ਦਾਝਨੁ” ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਮਲਕੀਅਤਾਂ
ਬਣਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਨ ਵਿਚ ਤਪਸ਼ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਮੂਰਖ—ਉਹ ਬੰਦੇ ਜੋ ਮਲਕੀਅਤਾਂ ਬਣਾਣ ਵਲੋਂ ਬੇ-
ਪਰਵਾਹ ਰਹੇ । ਭਾਗਿ—ਭੱਜ ਕੇ, ਦੌੜ ਕੇ, ਇਸ “ਦਾਵੈ ਦਾਝਨੁ” ਤੋਂ ਪਰੇ ਹਟ ਕੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਇਹੁ ਜਗਤ, ਮਾਨੋ, ਲੱਕੜ ਦਾ ਮਕਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ (ਮੱਲਾਂ ਮੱਲਣ ਦੀ)
ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ; (ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ) ਸਿਆਣੇ (ਬਣ ਕੇ ਇਸ ਅੱਗ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ
ਉਹ) ਸੜ ਮਰਦੇ ਹਨ, (ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੇ ਭਾਣੇ) ਮੂਰਖ (ਹਨ ਉਹ) ਇਸ ਅੱਗ ਤੋਂ ਦੂਰ ਪਰੇ ਭੱਜ
ਕੇ (ਸੜਨੋਂ) ਬਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੧੭੨।

ਨੋਟ:- ਮਾਇਆ ਅਨੇਕ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮੋਹ ਰਹੀ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਮਾਇਆ ਦੀ ਹਰੇਕ ਮੌਜ ਨੂੰ
ਆਪਣੀ ਮਲਕੀਅਤ ਬਣਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸੋ, ਮੱਲਾਂ ਮੱਲਣ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਅੰਦਰਲੀ ਅੱਗ, ਮਾਨੋ,
ਹਰੇਕ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਸਿਆਣੇ ਉਹੀ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਕਾਮਯਾਬ
ਹੋਣ, ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਜੋੜਨ । ਜੋ ਇਸ ਉੱਦਮ ਵਲੋਂ ਬੇ-ਪਰਵਾਹ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ
ਮੂਰਖ ਆਖਦੀ ਹੈ ।

ਸੋ, ਇਥੇ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਆਖ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਕਬੀਰ ਸੰਸਾ ਦੂਰਿ ਕਰੁ ਕਾਗਦ ਦੇਹ ਬਿਹਾਇ ॥ ਬਾਵਨ ਅਖਰ ਸੋਧਿ ਕੈ ਹਰਿ ਚਰਨੀ ਚਿਤੁ ਲਾਇ
॥੧੭੩॥ {ਪੰਨਾ 1373}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੰਸਾ—ਚਿੰਤਾ, ‘ਦਾਝਨੁ’ । ਕਾਗਦ—ਕਾਗਜ਼, (ਭਾਵ,) ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਵਾਲੇ ਲੇਖੇ,
“ਦਾਵੈ ਦਾਝਨੁ” ਵਾਲੇ ਲੇਖੇ । ਬਿਹਾਇ ਦੇਹਿ—ਰੋੜ੍ਹ ਦੇਹ, ਹਰਿ-ਚਰਨੀਂ ਚਿੱਤ ਜੋੜਨ ਦਾ ਇਕ ਐਸਾ ਪ੍ਰਵਾਹ
ਚਲਾ ਦੇਹ ਕਿ ‘ਦਾਵੈ ਦਾਝਨੁ’ ਵਾਲੇ ਲੇਖੇ ਉਸ ਨਾਮ-ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਣ । ਬਾਵਨ ਅਖਰ—ਬਵੰਜਾ
ਅੱਖਰ (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਬਵੰਜਾ ਅੱਖਰ ਹਨ । ਹਿੰਦੂ ਕੌਮ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਜਾਂ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਵਿੱਦਿਆ
ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕਰਦੀ ਸੀ; ਸੋ ‘ਬਾਵਨ ਅਖਰ’ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ‘ਵਿੱਦਿਆ’), ਵਿੱਦਿਆ । ਸੋਧਿ
ਕੈ—(ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਸੋਧ ਕੇ, ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਬਣ ਕੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਬਣ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਜੋੜ (ਭਾਵ, ਹੇ
ਭਾਈ! ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਵਿੱਦਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ
ਮਲਕੀਅਤਾਂ ਵਿਚ ਖਿੱਝਣ ਦੇ ਥਾਂ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਬਣ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ) । (ਇਸ ਪ੍ਰਭੂ-ਯਾਦ
ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੇ ਸਹਸੇ-ਦਾਝਨ ਦੂਰ ਕਰ, ਚਿੰਤਾ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਲੇਖੇ ਹੀ ਭਗਤੀ ਦੇ ਪਰਵਾਹ
ਵਿਚ ਰੋੜ੍ਹ ਦੇਹ ।੧੭੩।

ਕਬੀਰ ਸੰਤੁ ਨ ਛਾਡੈ ਸੰਤਈ ਜਉ ਕੋਟਿਕ ਮਿਲਹਿ ਅਸੰਤ ॥ ਮਲਿਆਗਰੁ ਭੁਯੰਗਮ ਬੇਢਿਓ ਤ
ਸੀਤਲਤਾ ਨ ਤਜੰਤ ॥੧੭੪॥ {ਪੰਨਾ 1373}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੰਤਈ—ਸੰਤ ਦਾ ਸੁਭਾਉ, ਚਿੱਤ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ । ਜਉ—ਭਾਵੇਂ । ਕੋਟਿਕ—ਕ੍ਰੋੜਾਂ । ਅਸੰਤ—
ਵਿਕਾਰੀ ਬੰਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਮਲਿਆਗਰੁ—ਮਲਯ ਪਰਬਤ ਉੱਤੇ ਉੱਗਾ ਹੋਇਆ ਚੰਦਨ ਦਾ
ਬੂਟਾ । ਭੁਯੰਗਮ—ਸੱਪ । ਬੇਢਿਓ—ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਹਰਿ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਲਾਣ ਦੀ ਹੀ ਇਹ ਬਰਕਤਿ ਹੈ ਕਿ) ਸੰਤ ਆਪਣਾ ਸ਼ਾਂਤ
ਸੁਭਾਉ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਭੈੜੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ ਰਹੇ । ਚੰਦਨ ਦਾ ਬੂਟਾ ਸੱਪਾਂ ਨਾਲ
ਘਿਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰਲੀ ਠੰਢਕ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਦਾ । ੧੭੪।

ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਸੀਤਲੁ ਭਇਆ ਪਾਇਆ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੁ ॥ ਜਿਨਿ ਜੁਆਲਾ ਜਗੁ ਜਾਰਿਆ ਸੁ ਜਨ
ਕੇ ਉਦਕ ਸਮਾਨਿ ॥੧੭੫॥ {ਪੰਨਾ 1373}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿਨਿ ਜੁਆਲਾ—ਜਿਸ ਮਾਇਆ-ਅੱਗ ਨੇ । ਜਾਰਿਆ—ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਸੁ—ਉਹ ਅੱਗ ।
ਜਨ ਕੇ—ਜਨ ਵਾਸਤੇ, ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਸਤੇ । ਉਦਕ—ਪਾਣੀ । ਗਿਆਨੁ—ਸੂਝ, ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ।
ਬ੍ਰਹਮ—ਪਰਮਾਤਮਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ (ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ) ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ
(ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਭੀ) ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਠੰਢਾ-ਠਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ (ਮਾਇਆ ਦੀ
ਮਲਕੀਅਤ ਦੀ) ਅੱਗ ਨੇ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਪਾਣੀ
(ਵਰਗੀ ਠੰਢੀ) ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ੧੭੫।

ਕਬੀਰ ਸਾਰੀ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਕੀ ਜਾਨੈ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥ ਕੈ ਜਾਨੈ ਆਪਨ ਧਨੀ ਕੈ ਦਾਸੁ ਦੀਵਾਨੀ
ਹੋਇ ॥੧੭੬॥ {ਪੰਨਾ 1373}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਾਰੀ—ਸਾਜੀ ਹੋਈ, ਬਣਾਈ ਹੋਈ । ਸਿਰਜਨਹਾਰ—ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਣਾਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ।
ਜਾਨੈ ਨਾਹੀ ਕੋਇ—ਹਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ । ਕੈ—ਜਾਂ । ਧਨੀ ਆਪਨ—ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ । ਦੀਵਾਨੀ—
ਉਸ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਉਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਇਹ ਗੱਲ ਹਰੇਕ ਸ਼ਖਸ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਇਹ (ਮਾਇਆ-ਰੂਪ ਅੱਗ ਜੋ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ
ਨੂੰ ਸਾੜ ਰਹੀ ਹੈ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪ ਬਣਾਈ ਹੈ । ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਭਗਤ
ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਦਾ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਰਹੇ (ਸੋ, ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ
ਮਾਇਆ ਦੀ ਸੜਨ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਬਣਾਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਸਹੀ ਤਰੀਕਾ
ਹੈ) । ੧੭੬।

ਕਬੀਰ ਭਲੀ ਭਈ ਜੋ ਭਉ ਪਰਿਆ ਦਿਸਾ ਗਏ ੀ ਸਭ ਭੂਲਿ ॥ ਓਰਾ ਗਰਿ ਪਾਨੀ ਭਇਆ ਜਾਇ
ਮਿਲਿਓ ਢਲਿ ਕੂਲਿ ॥੧੭੭॥ {ਪੰਨਾ 1374}

ਨੋਟ:- ਵਰਖਾ ਪੈਣ ਤੇ ਮੀਂਹ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਮਿਲ ਕੇ ਨਦੀ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਬਹੁਤ ਠੰਢ ਲੱਗ ਜਾਣ ਤੇ ਉਹ ਬੂੰਦਾਂ ਗੜੇ (ਅਹਿਣ) ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਗੜੇ ਆਪੋ ਵਿਚੋਂ ਨਿੱਖੜ ਕੇ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਇਧਰ ਉਧਰ ਰਿੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਸੇਕ ਲੱਗੇ, ਤਾਂ ਮੁੜ ਪਾਣੀ ਬਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਨਦੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲਦੇ ਹਨ ।

ਮਾਇਆ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਠੋਰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ; ਬੰਦਿਆਂ ਵਲੋਂ ਰੁੱਖਾ ਤੇ ਰੱਬ ਵਲੋਂ ਭੀ ਰੁੱਖਾ; ਮਾਇਆ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਠੇਢੇ ਖਾਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਜਦ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਡਰ-ਰੂਪ ਸੇਕ ਇਸ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਭੁਲਾ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਆ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭਲੀ ਭਈ—(ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ) ਚੰਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੋ—ਜਦੋਂ । ਭਉ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਡਰ, ਇਹ ਡਰ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਮਾਇਆ ਪਿੱਛੇ ਭਟਕਿਆਂ ਕਈ ਠੇਡੇ ਖਾਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਦਿਸਾ—(ਹੋਰ ਹੋਰ) ਪਾਸੇ, ਹੋਰ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਦੀ ਭਟਕਣਾ । ਓਰਾ—ਗੜਾ, ਅਹਿਣ । ਗਰਿ—(ਸੇਕ ਨਾਲ) ਗਲ ਕੇ । ਢਲਿ—ਰਿੜ੍ਹ ਕੇ, ਨੀਵੇਂ ਪਾਸੇ ਵਲ ਢਲ ਕੇ । ਕੂਲਿ—ਨਦੀ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਇਹ) ਡਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਮਾਇਆ ਪਿੱਛੇ ਭਟਕਿਆਂ ਕਈ ਠੇਡੇ ਖਾਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ) ਤਾਂ (ਇਸ ਦੇ) ਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਓਟ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ) ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਡਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕਠੋਰ ਹੋਏ ਮਨ ਵਾਸਤੇ, ਮਾਨੋ, ਸੇਕ ਦਾ ਕੰਮ ਦੇਂਦਾ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ ਸੇਕ ਲੱਗਣ ਨਾਲ) ਗੜਾ ਪੰਘਰ ਕੇ ਮੁੜ ਪਾਣੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਢਲ ਕੇ ਨਦੀ ਵਿਚ ਜਾ ਰਲਦਾ ਹੈ । ੧੭੨।

ਕਬੀਰਾ ਧੂਰਿ ਸਕੇਲਿ ਕੈ ਪੁਰੀਆ ਬਾਂਧੀ ਦੇਹ ॥ ਦਿਵਸ ਚਾਰਿ ਕੋ ਪੇਖਨਾ ਅੰਤਿ ਖੇਹ ਕੀ ਖੇਹ ॥੧੭੮॥ {ਪੰਨਾ 1374}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਧੂਰਿ—ਧੂੜ, ਮਿੱਟੀ । ਸਕੇਲਿ ਕੈ—ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਕੇ । ਪੁਰੀਆ—ਨਗਰੀ । ਦੇਹ—ਸਰੀਰ । ਕੋ—ਦਾ । ਪੇਖਨਾ—ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ । ਅੰਤਿ—ਆਖਰ ਨੂੰ । ਖੇਹ ਕੀ ਖੇਹ—ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਫਿਰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਹੀ ਜਾ ਰਲੀ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜਿਵੇਂ) ਮਿੱਟੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਨਗਰੀ ਵਸਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ (ਪੰਜ ਤੱਤ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ) ਇਹ ਸਰੀਰ ਰਚਿਆ ਹੈ । ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਚਾਰ ਦਿਨ ਸੋਹਣਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਖਰ ਜਿਸ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਉਸ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਹੀ ਰਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੧੭੮।

ਕਬੀਰ ਸੂਰਜ ਚਾਂਦ ਕੈ ਉਦੈ ਭਈ ਸਭ ਦੇਹ ॥ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਬਿਨੁ ਮਿਲੇ ਪਲਟਿ ਭਈ ਸਭ ਖੇਹ ॥੧੭੯॥ {ਪੰਨਾ 1374}

ਨੋਟ:- ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨਾਲ ਰਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹੋ । ‘ਅੰਤਿ ਖੇਹ ਕੀ ਖੇਹ’ ਅਤੇ ‘ਪਲਟਿ ਭਈ ਸਭ ਖੇਹ’ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਵਿਚਾਰਨੇ ਹਨ ।

ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਨਗਰੀ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀਆਂ ਠੰਢੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਪੈਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । ਤੇ, ਸੂਰਜ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਵਾਲੀ ਸੀਤਲਤਾ ਤਦੋਂ ਹੀ ਉਦੈ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲੇ ।

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੭੪ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ੧੭੭ ਤਕ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੋ । ਜੀਵ ਦੇ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਵਾਲੀ ਠੰਢ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਚੰਦਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰਲੀ ਸੀਤਲਤਾ ਸੱਪਾਂ ਦੇ ਜ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਚਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹੈ । ਮਾਇਆ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਸਦਾ ਇਹ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਗੜ੍ਹੇ (ਅਹਿਣ) ਵਾਂਗ ਕਠੋਰ ਨਾ ਬਣ ਜਾਏ, ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਨਿੱਘ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਇਹ ਨਿੱਘ (=ਪਿਆਰ) ਤੇ ਇਹ ਸੀਤਲਤਾ ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੂਰਜ ਚਾਂਦ ਕੈ ਉਦੈ—ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਇਹ) ਸਰੀਰ-ਰਚਨਾ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦਾ ਉਦੈ ਹੋਵੇ (ਭਾਵ, ਨਰਮ-ਦਿਲੀ ਅਤੇ ਸੀਤਲਤਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ, ਪਰ ਇਹ ਗੁਣ ਤਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੇ ਗੁਰੂ ਮਿਲੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜੀਏ) । ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਹ ਸਰੀਰ ਮੁੜ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਮਿੱਟੀ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਬਿਲਕੁਲ ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੧੭੬।

ਜਹ ਅਨਭਉ ਤਹ ਭੈ ਨਹੀ ਜਹ ਭਉ ਤਹ ਹਰਿ ਨਾਹਿ ॥ ਕਹਿਓ ਕਬੀਰ ਬਿਚਾਰਿ ਕੈ ਸੰਤ ਸੁਨਹੁ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥੧੮੦॥ ਕਬੀਰ ਜਿਨਹੁ ਕਿਛੁ ਜਾਨਿਆ ਨਹੀ ਤਿਨ ਸੁਖ ਨੀਦ ਬਿਹਾਇ ॥ ਹਮਹੁ ਜੁ ਬੁਝਾ ਬੁਝਨਾ ਪੂਰੀ ਪਰੀ ਬਲਾਇ ॥੧੮੧॥ {ਪੰਨਾ 1374}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਹ—ਜਿਥੇ, ਜਿਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਅਨਭਉ—ਅੰਦਰਲੀ ਸੂਝ, ਗਿਆਨ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਹੀ ਰਸਤੇ ਦੀ ਸਮਝ । ਭੈ—ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੇ ਡਰ-ਫ਼ਿਕਰ । ਭਉ—ਸਹਿਮ, ਸੰਸਾ । ਸੁਨਹੁ ਮਨ ਮਾਹਿ—ਮਨ ਲਾ ਕੇ ਸੁਣੋ, ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣੋ । ੧੮੦।

ਤਿਨ ਬਿਹਾਇ—ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੈ । ਸੁਖ ਨੀਦ—(ਸੰਸੇ ਸਹਿਮਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਰਿਹਾਂ ਭੀ) ਗ਼ਫਲਤ ਦੀ ਨੀਂਦਰ, ਬੇ-ਪਰਵਾਹੀ ਵਿਚ । ਬੁਝਾ—ਸਮਝ ਲਿਆ । ਬੁਝਨਾ—ਸਮਝਣ-ਜੋਗ ਗੱਲ ਕਿ “ਜਹ ਅਨਭਉ ਤਹ ਭੈ ਨਹੀ, ਜਹ ਭਉ ਤਹ ਹਰਿ ਨਾਹਿ” । ਪੂਰੀ ਪਰੀ ਬਲਾਇ—ਪੂਰੀ ਬਲਾਇ ਗਲ ਵਿਚ ਪੈ ਗਈ ਹੈ, ਜਗਤ ਦੇ ਸੰਸਿਆਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਔਖੀ ਕਾਰ ਕਦੇ ਵਿਸਰਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ । (ਨੋਟ:- ਇਥੇ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਸ ਰਾਹੇ ਤੁਰਨ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਖਾਂਦੇ ਹੋਏ ਤੇ ‘ਹਾਇ ਹਾਇ’ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਬੇ-ਪਰਵਾਹ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ; ਪਰ ਮੈਂ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਉਂਵ ਇਹ ਕੰਮ ਬੜਾ ਹੀ ਔਖਾ ਹੈ) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ! ਧਿਆਨ ਲਾ ਕੇ ਸੁਣੋ, ਮੈਂ ਕਬੀਰ ਇਹ ਗੱਲ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਆਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ—ਜਿਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਹੀ ਰਸਤੇ ਦੀ ਸਮਝ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ (ਦਾਝਨ, ਸੰਸਾ, ਕਠੋਰਤਾ ਆਦਿਕ) ਕੋਈ ਖ਼ਤਰੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ । ਪਰ ਜਿਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਅਜੇ (ਸ਼ਾਂਤ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦੇਣ ਲਈ ਖਿੱਝ, ਸਹਿਮ, ਬੇ-ਰਹਿਮੀ ਆਦਿਕ ਕੋਈ) ਡਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਉਥੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ੧੮੦।

ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ (ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ) ਰਤਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ, ਉਹ (ਇਸ ਦਾਝਨ, ਸੰਸੇ, ਕਠੋਰਤਾ ਆਦਿਕ ਵਿਚ ਵਿਲਕਦੇ ਹੋਏ ਭੀ) ਬੇ-ਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਉਮਰ ਗੁਜ਼ਾਰ ਰਹੇ ਹਨ ; ਪਰ (‘ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ’ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ) ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ‘ਜਹ ਅਨਭਉ ਤਹ ਭੈ ਨਹੀ, ਜਹ ਭਉ ਤਹ ਹਰਿ ਨਾਹਿ’; ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਭੀ ਵਿਸਰਦੀ ਨਹੀਂ । ੧੮੧।

ਕਬੀਰ ਮਾਰੇ ਬਹੁਤੁ ਪੁਕਾਰਿਆ ਪੀਰ ਪੁਕਾਰੈ ਅਉਰ ॥ ਲਾਗੀ ਚੋਟ ਮਰੰਮ ਕੀ ਰਹਿਓ ਕਬੀਰਾ
ਠਉਰ ॥੧੮੨॥ ਕਬੀਰ ਚੋਟ ਸੁਹੇਲੀ ਸੇਲ ਕੀ ਲਾਗਤ ਲੇਇ ਉਸਾਸ ॥ ਚੋਟ ਸਹਾਰੈ ਸਬਦ ਕੀ
ਤਾਸੁ ਗੁਰੂ ਮੈ ਦਾਸ ॥੧੮੩॥ {ਪੰਨਾ 1374}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਾਰੇ—ਜਿਸ ਨੂੰ ('ਦਾਝਨ ਸੰਸਾ' ਆਦਿਕ ਦੀ) ਮਾਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਬਹੁਤ ਪੁਕਾਰਿਆ—ਉਹ
ਬਹੁਤ ਹਾਹਾਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪੀਰ—ਸੱਟ, ਪੀੜ । ਪੀਰ ਪੁਕਾਰੈ ਅਉਰ—ਜਿਉਂ
ਜਿਉਂ ('ਦਾਝਨ ਸੰਸੇ' ਆਦਿਕ ਦੀ) ਪੀੜ ਉੱਠਦੀ ਹੈ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਹੋਰ ਪੁਕਾਰਦਾ ਹੈ ਹੋਰ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
ਚੋਟ—ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੋਟ । ਮਰੰਮ ਕੀ—ਦਿਲ ਨੂੰ ਵਿੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲੀ । ਰਹਿਓ ਠਉਰ—ਥਾਂ ਤੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹਾਂ,
ਪੁਕਾਰ—ਜੋਗਾ ਰਿਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਨਾਹ 'ਦਾਝਨ ਸੰਸੇ' ਆਦਿਕ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾਹ ਮੈਂ ਪੁਕਾਰਦਾ ਹਾਂ ।੧੮੨।

ਸੇਲ—ਨੇਜ਼ਾ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ—ਰੂਪ ਨੇਜ਼ਾ । ਸੁਹੇਲੀ—ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੀ (ਨੋਟ:- 'ਦਾਝਨ ਸੰਸੇ' ਆਦਿਕ ਦੀ
ਚੋਟ ਤਾਂ ਦੁਖੀ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ—ਰੂਪ ਨੇਜ਼ੇ ਦੀ ਚੋਟ ਸੁਖ ਅਪੜਾਂਦੀ ਹੈ) । ਲੇਇ ਉਸਾਸ—ਉੱਭੇ
ਸਾਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਨੋਟ:- ਗਉੜੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਪ੍ਰਭੂ-
ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਕ ਬਿਰਹਣੀ ਨਾਰਿ ਵਰਗੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ । ਪਰਦੇਸ ਗਏ ਪਤੀ ਦਾ ਉਹ ਨਾਰਿ
ਰਾਹ ਤੱਕਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵੈਰਾਗ-ਜਲ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਉੱਭੇ ਸਾਹ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ
ਉਹਨਾਂ ਹਾਹੁਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਭੀ ਢਾਰਸ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਹ ਤੱਕਦੀ ਦਾ ਦਿਲ ਰੱਜਦਾ ਨਹੀਂ, ਤੱਕੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
।

ਪੰਥ ਨਿਹਾਰੇ ਕਾਮਿਨੀ, ਲੋਚਨ ਭਰੀਲੇ ਉਸਾਸਾ ॥

ਉਰੁ ਨ ਭਿਜੈ ਪਗੁ ਨ ਖਿਸੈ, ਹਰਿ ਦਰਸਨ ਕੀ ਆਸਾ ॥੧॥—ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ('ਦਾਝਨ ਸੰਸੇ' ਆਦਿਕ ਦੀ) ਮਾਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਹਾਹਾਕਾਰ
ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਉਹ ਪੀੜ ਉੱਠਦੀ ਹੈ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਹੋਰ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਫਿਰ ਭੀ ਮਾਇਆ ਦਾ
ਖਹਿੜਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ) । ਮੈਨੂੰ ਕਬੀਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੋਟ ਵੱਜੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਵਿੰਨ੍ਹ ਲਿਆ
ਹੈ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਥਾਂ ਸਿਰ (ਭਾਵ, ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਟਿਕ ਗਿਆ ਹਾਂ । (ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦਾਝਨ ਸੰਸਾ ਆਦਿਕ ਦੁਖੀ
ਕਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ) ।੧੮੨।

ਹੇ ਕਬੀਰ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ—ਰੂਪ ਨੇਜ਼ੇ ਦੀ ਸੱਟ ਹੈ ਭੀ ਸੁਖਦਾਈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਸੱਟ ਵੱਜਦੀ ਹੈ
(ਬਿਰਹਣੀ ਨਾਰਿ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਪਤੀ-ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੋ (ਭਾਗਾਂ
ਵਾਲਾ) ਮਨੁੱਖ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੋਟ ਖਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਪੂਜਣ-ਜੋਗ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮੈਂ (ਹਰ ਵੇਲੇ) ਦਾਸ
(ਬਣਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ) ਹਾਂ ।੧੮੩।

ਕਬੀਰ ਮੁਲਾਂ ਮੁਨਾਰੇ ਕਿਆ ਚਢਹਿ ਸਾਂਈ ਨ ਬਹਰਾ ਹੋਇ ॥ ਜਾ ਕਾਰਨਿ ਤੂੰ ਬਾਂਗ ਦੇਹਿ ਦਿਲ ਹੀ
ਭੀਤਰਿ ਜੋਇ ॥੧੮੪॥ ਸੇਖ ਸਬੂਰੀ ਬਾਹਰਾ ਕਿਆ ਹਜ ਕਾਬੇ ਜਾਇ ॥ ਕਬੀਰ ਜਾ ਕੀ ਦਿਲ
ਸਾਬਤਿ ਨਹੀ ਤਾ ਕਉ ਕਹਾਂ ਖੁਦਾਇ ॥੧੮੫॥ ਕਬੀਰ ਅਲਹ ਕੀ ਕਰਿ ਬੰਦਗੀ ਜਿਹ ਸਿਮਰਤ
ਦੁਖੁ ਜਾਇ ॥ ਦਿਲ ਮਹਿ ਸਾਂਈ ਪਰਗਟੈ ਬੁਝੈ ਬਲੰਤੀ ਨਾਂਇ ॥੧੮੬॥ ਕਬੀਰ ਜੋਰੀ ਕੀਏ ਜੁਲਮੁ
ਹੈ ਕਹਤਾ ਨਾਉ ਹਲਾਲੁ ॥ ਦਫਤਰਿ ਲੇਖਾ ਮਾਂਗੀਐ ਤਬ ਹੋਇਗੋ ਕਉਨੁ ਹਵਾਲੁ ॥੧੮੭॥ ਕਬੀਰ

ਖੂਬ ਖਾਨਾ ਖੀਚਰੀ ਜਾ ਮਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਲੋਨੁ ॥ ਹੇਰਾ ਰੋਟੀ ਕਾਰਨੇ ਗਲਾ ਕਟਾਵੈ ਕਉਨੁ ॥੧੮੮॥
{ਪੰਨਾ 1374}

ਨੋਟ:- ਕੋਈ ਭੀ ਮਜ਼ਹਬ ਧਰਮ ਹੋਵੇ, ਇਨਸਾਨ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਤਦ ਤਕ ਹੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ ਜਦ ਤਕ ਉਸ ਦੇ ਦੱਸੇ ਪੂਰਨਿਆਂ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਭਲਾਈ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਖ਼ਾਲਕ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਖ਼ਲਕਤਿ ਵਾਸਤੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਮੁਹੱਬਤਿ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਰਿਵਾਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਅਤੇ ਰਸਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ ਕਿ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭਲੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਜਾਂ, ਸਗੋਂ ਕਿਤੇ ਭਲਾਈ ਦੇ ਥਾਂ ਅੰਦਰ ਕਠੋਰਤਾ ਤਅੱਸਬ ਆਦਿਕ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਵਧ ਰਹੇ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਉੱਦਮ ਵਿਅਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਪਠਾਣਾਂ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵੇਲੇ ਅਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮੀ ਸ਼ਰਹ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਚੱਲਦਾ ਸੀ । ਭਾਰਤ ਵਾਸੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਅਤੇ ਆਮ ਪਠਾਣਾਂ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਵਾਸਤੇ ਭੀ ਅਰਬੀ ਬੋਲੀ ਬਿਗਾਨੇ ਦੇਸ ਦੀ ਬੋਲੀ ਸੀ; ਸੋ ਹਰੇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪੈਂਦਾ ਸੀ, ਰਾਜਸੀ ਤਾਕਤ ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਮੌਲਵੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵਿਚ ਇਤਬਾਰ-ਜੋਗ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਹ ਲੋਕ ਰਾਜਸੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਮਾਲਕ; ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਇਹੀ ਲੋਕ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਾਹ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ । ਇਹੀ ਦੋਵੇਂ ਵਿਰੋਧੀ ਗੱਲਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚਲਾਣ ਵੇਲੇ ਗ਼ੁਲਾਮ ਹਿੰਦੂ ਕੌਮ ਉਤੇ ਕਠੋਰਤਾ ਵਰਤਣੀ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਸੀ । ਪਰ ਇਸ ਕਠੋਰਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਇਹ ਲੋਕ ਇਸਲਾਮੀ ਸ਼ਰਹ ਸਮਝਦੇ ਤੇ ਦੱਸਦੇ ਸਨ । ਸੋ, ਮਜ਼ਹਬ ਵਿਚੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਦਿਲ ਦੀ ਕਠੋਰਤਾ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਗਈ । ਜਿਸ ਭੀ ਦੇਸ ਵਿਚ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦਾ ਇਹੀ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਪਣੇ ਵਕਤ ਦੇ ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਮੌਲਵੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਮਜ਼ਹਬ ਨੇ, ਮਜ਼ਹਬ ਦੀ ਰਹੁ-ਰੀਤੀ ਨੇ, ਬਾਂਗ ਨਿਮਾਜ਼ ਹੱਜ ਆਦਿਕ ਨੇ, ਦਿਲ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਸਿਖਾਣੀ ਸੀ । ਪਰ ਜੇ ਰਿਸ਼ਵਤ, ਕਠੋਰਤਾ, ਤਅੱਸਬ ਆਦਿਕ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਿਲ ਨਿਰਦਈ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਹੀ ਕਰਮ ਦਿਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਠੋਰ ਬਣਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ । ਇਹੀ ਖ਼ਿਆਲ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਰਾਗ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੰ: ੪ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ:

...ਮਲਾਂ, ਕਹਹੁ ਨਿਆਉ ਖੁਦਾਈ ॥

ਤੇਰੇ ਮਨ ਕਾ ਭਰਮ ਨ ਜਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਪਕਰਿ ਜੀਉ ਆਨਿਆ, ਦੇਹ ਬਿਨਾਸੀ, ਮਾਟੀ ਕਉ ਬਿਸਮਿਲ ਕੀਆ ॥

ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਅਨਾਹਤ ਲਾਗੀ, ਕਹੁ ਹਲਾਲੁ ਕਿਆ ਕੀਆ ॥੨॥

ਕਿਆ ਉਜੂ ਪਾਕੁ ਕੀਆ ਮੁਹੁ ਧੋਇਆ, ਕਿਆ ਮਸੀਤਿ ਸਿਰੁ ਲਾਇਆ ॥

ਜਉ ਦਿਲ ਮਹਿ ਕਪਟੁ ਨਿਵਾਜ ਗੁਜਾਰਹੁ, ਕਿਆ ਹਜ ਕਾਬੈ ਜਾਇਆ ॥੩॥

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੁਲਾਂ—ਹੇ ਮੁੱਲਾਂ! ਕਿਆ ਚਵਹਿ—ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਾਇਦਾ ਨਹੀਂ । ਮੁਨਾਰੇ ਕਿਆ ਚਵਹਿ—ਮੁਨਾਰੇ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ, ਬਾਂਗ ਦੇਣ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫ਼ਾਇਦਾ ਨਹੀਂ (ਨੋਟ:- ਮੁੱਲਾਂ ਮੁਨਾਰੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬਾਂਗ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੁਣ ਕੇ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਮਸਜਿਦ

ਵਿਚ ਆ ਜਾਣ । ਪਰ ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕਠੋਰਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਾਤ ਦਾ ਤਅੱਲਕ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਂਗ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ । ਰੱਬ ਦਿਲ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਉਹ ਵੱਸਦਾ ਦਿੱਸ ਪਏ ਤਾਂ ਦਿਲ ਵਿਚ ਨਰਮਾਈ ਤੇ ਪਿਆਰ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਨਹੀਂ ਬਣੀ ਤਾਂ ਉੱਚੀ ਬੋਲਿਆਂ ਰੱਬ ਨੂੰ ਅਸੀ ਧੋਖਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ) । ਬਹਰਾ—ਬੋਲਾ (ਨੋਟ:- ਬੋਲੇ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਕੂਕ ਕੇ ਆਦਰ-ਪਿਆਰ ਦੀ ਗੱਲ ਆਖ ਕੇ, ਪਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਠੱਗ ਸਕੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਰੱਬ ਤਾਂ ਦਿਲ ਦੀ ਹਾਲਤ ਭੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਠੱਗਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ) । ਜਾ ਕਾਰਨਿ—ਜਿਸ ਰੱਬ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ । ਜੋਇ—ਵੇਖ, ਢੂੰਢ । ੧੮੪।

ਸਬੂਰੀ—ਸੰਤੋਖ । ਦਿਲ ਸਾਬਤਿ—ਦਿਲ ਦੀ ਸਾਬਤੀ, ਦਿਲ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਅਡੋਲਤਾ । ਤਾ ਕਉ—ਉਸ ਦੇ ਭਾਣੇ । ਕਹਾ ਖੁਦਾਇ—ਰੱਬ ਕਿਤੇ ਭੀ ਨਹੀਂ । ੧੮੫।

ਬਲੰਤੀ—ਬਲਦੀ ਅੱਗ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਬਲਦੀ ਅੱਗ । ਨਾਂਇ—ਨਾਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ੧੮੬।

ਜੋਰੀ ਕੀਏ—ਧੱਕਾ ਕੀਤਿਆਂ । ਹਲਾਲੁ—ਜਾਇਜ਼, ਭੇਟਾ ਕਰਨ-ਜੋਗ, ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਦੇ ਲਾਇਕ । ੧੮੭।

ਖੂਬ ਖਾਨਾ—ਚੰਗੀ ਖੁਰਾਕ । ਲੋਨੁ—ਲੂਣ । ਹੇਰਾ—ਮਾਸ । ਕਾਰਨੇ—ਗ਼ਰਜ਼ ਨਾਲ, ਨਿਯਤ ਨਾਲ । ਕਟਾਵੈ ਕਉਨੁ—ਮੈਂ ਕੱਟਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ । ੧੮੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਆਖ—) ਹੇ ਮੁੱਲਾਂ! ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਮੁਨਾਰੇ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਆਪ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਫ਼ਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ । ਜਿਸ (ਰੱਬ ਦੀ ਨਮਾਜ਼) ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਤੂੰ ਬਾਂਗ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਵੇਖ (ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਤੇਰੇ ਆਪਣੇ, ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ਼ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੱਦ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤਾਂ) ਖੁਦਾ ਬੋਲਾ ਨਹੀਂ (ਉਹ ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਹਾਲਤ ਭੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਠੱਗਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ) । ੧੮੪।

ਹੇ ਸ਼ੇਖ! ਜੇ ਤੇਰੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸੰਤੋਖ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਾਬੇ ਦਾ ਹੱਜ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ, ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਉਸ ਦੇ ਭਾਣੇ ਰੱਬ ਕਿਤੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ੧੮੫।

ਹੇ ਕਬੀਰ! ਰੱਬ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰ, ਬੰਦਗੀ ਕੀਤਿਆਂ ਹੀ ਦਿਲ ਦਾ ਵਿਕਾਰ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਦਿਲ ਵਿਚ ਰੱਬ ਦਾ ਜ਼ਹੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਬੰਦਗੀ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਲਾਲਚ ਦੀ ਬਲਦੀ ਅੱਗ ਦਿਲ ਵਿਚੋਂ ਬੁੱਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੧੮੬।

ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਕਿ) ਕਿਸੇ ਉਤੇ ਧੱਕਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ੁਲਮ ਹੈ, (ਤੂੰ ਜਾਨਵਰ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਆਖ ਕੇ ਜ਼ਬਹ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ) ਤੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਇਹ (ਜ਼ਬਹ ਕੀਤਾ ਜਾਨਵਰ) ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ (ਅਤੇ ਇਸ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਖੁਦਾ ਤੇਰੇ ਉਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ); (ਪਰ ਇਹ ਮਾਸ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਖਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਬਖ਼ਸ਼ੀਏ, ਕਦੇ ਸੋਚ ਕਿ) ਜਦੋਂ ਰੱਬ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਅਮਲਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਕੀਹ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ । ੧੮੭।

ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਬੇਸ਼ੱਕ ਆਖ ਕਿ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਮਾਸ ਖਾਣ ਨਾਲੋਂ) ਖਿਚੜੀ ਖਾ ਲੈਣੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਸੁਆਦਲਾ ਲੂਣ ਹੀ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ

ਕਿ ਮਾਸ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਦੀ ਨਿਯਤ ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਹੋਵੇ ਪਰ (ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਹੋਕਾ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਕਿਸੇ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ) ਜ਼ਬਹ ਕਰਦਾ ਫਿਰਾਂ । ੧੮੮ ।

ਕਬੀਰ ਗੁਰੂ ਲਾਗਾ ਤਬ ਜਾਨੀਐ ਮਿਟੈ ਮੋਹੁ ਤਨ ਤਾਪ ॥ ਹਰਖ ਸੋਗ ਦਾਝੈ ਨਹੀ ਤਬ ਹਰਿ ਆਪਹਿ ਆਪਿ ॥ ੧੮੯ ॥ ਕਬੀਰ ਰਾਮ ਕਹਨ ਮਹਿ ਭੇਦੁ ਹੈ ਤਾ ਮਹਿ ਏਕੁ ਬਿਚਾਰੁ ॥ ਸੋਈ ਰਾਮੁ ਸਭੈ ਕਹਹਿ ਸੋਈ ਕਉਤਕਹਾਰ ॥ ੧੯੦ ॥ ਕਬੀਰ ਰਾਮੈ ਰਾਮ ਕਹੁ ਕਹਿਬੇ ਮਾਹਿ ਬਿਬੇਕ ॥ ਏਕੁ ਅਨੇਕਹਿ ਮਿਲਿ ਗਇਆ ਏਕ ਸਮਾਨਾ ਏਕ ॥ ੧੯੧ ॥

ਨੋਟ:- ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸ਼ਲੋਕ ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਮੌਲਵੀਆਂ ਦੀ ਉਕਾਈ ਦੱਸਣ ਵਾਸਤੇ ਸਨ, ਅਗਲੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਪਾਏ ਭੁਲੇਖੇ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਬ ਜਾਨੀਐ—ਤਦੋਂ ਜਾਣੋ, ਤਦੋਂ ਹੀ ਇਹ ਸਮਝੋ । ਗੁਰੂ ਲਾਗਾ—ਗੁਰੂ ਪੁੱਕਰਿਆ ਹੈ, ਮਿਲ ਪਿਆ ਹੈ । ਤਨ ਤਾਪ—ਸਰੀਰ ਦੇ ਕਲੇਸ਼, ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਵਾਲੇ ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼ । ਹਰਖ—ਖੁਸ਼ੀ । ਸੋਗ—ਚਿੰਤਾ । ਦਾਝੈ ਨਹੀ—ਨਾਹ ਸਾੜੇ । ਆਪਹਿ ਆਪ—ਹਰ ਥਾਂ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ । ੧੮੯ ।

ਭੇਦੁ—ਫ਼ਰਕ । ਏਕੁ ਬਿਚਾਰੁ—ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ । ਸਭੈ—ਸਾਰੇ ਜੀਵ । ਸੋਈ—ਉਹੀ ਰਾਮ, ਉਸੇ ਰਾਮ ਨੂੰ । ਕਉਤਕਹਾਰ—ਰਾਸ-ਧਾਰੀਏ । ੧੯੦ ।

ਰਾਮੈ ਰਾਮ ਕਹੁ—ਹਰ ਵੇਲੇ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰ । ਬਿਬੇਕ—ਪਰਖ, ਪਛਾਣ । ਕਹਿਬੇ ਮਾਹਿ—ਆਖਣ ਵਿਚ, ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ । ਅਨੇਕਹਿ—ਅਨੇਕ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ । ਸਮਾਨਾ ਏਕ—ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ੧੯੧ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜਨੇਊ ਆਦਿਕ ਪਾ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਫਲਾਣੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਧਾਰ ਲਿਆ ਹੈ; ਪਰ) ਤਦੋਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ (ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚੋਂ) ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਏ, ਜਦੋਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਵਾਲੇ ਕਲੇਸ਼ ਮਿਟ ਜਾਣ, ਜਦੋਂ ਹਰਖ ਸੋਗ ਕੋਈ ਭੀ ਚਿੰਤ ਨੂੰ ਨਾਹ ਸਾੜੇ । ਅਜੇਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਅੱਪੜਿਆਂ ਹਰ ਥਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ । ੧੮੯ ।

ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜਨੇਊ ਦੇ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰਾਮ ਦੀ ਪੂਜਾ-ਪਾਠ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਭੀ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਪਰ) ਰਾਮ ਰਾਮ ਆਖਣ ਵਿਚ ਭੀ ਫ਼ਰਕ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਭੀ ਇਕ ਗੱਲ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਇਕ ਰਾਮ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ (ਇਹ ਹੈ ਸਰਬ-ਵਿਆਪੀ ਰਾਮ, ਇਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਮਨੁੱਖ ਮਾੜ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ) । ਪਰ ਇਹੀ ਰਾਮ ਨਾਮ ਰਾਸਧਾਰੀਏ ਭੀ (ਰਾਸਾਂ ਵਿਚ ਸਾਂਗ ਬਣਾ ਬਣਾ ਕੇ) ਲੈਂਦੇ ਹਨ (ਇਹ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰੀ ਰਾਮ ਹੈ ਤੇ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ, ਇਹੀ ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜਾ ਵਿਅਰਥ ਹੈ) । ੧੯੦ ।

ਹੇ ਕਬੀਰ! ਸਦਾ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ, ਪਰ ਜਪਣ ਵੇਲੇ ਇਹ ਗੱਲ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣੀ ਕਿ ਇਕ ਰਾਮ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ (ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ), ਪਰ ਇਕ ਰਾਮ (ਦਰਸਥ ਦਾ ਪੁੱਤਰ) ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹੀ ਆਇਆ (ਅਵਤਾਰ ਬਣਿਆ; ਇਸ ਦਾ ਜਾਪ ਕੋਈ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ) । ੧੯੧ ।

ਕਬੀਰ ਜਾ ਘਰ ਸਾਧ ਨ ਸੇਵੀਅਹਿ ਹਰਿ ਕੀ ਸੇਵਾ ਨਾਹਿ ॥ ਤੇ ਘਰ ਮਰਹਟ ਸਾਰਖੇ ਭੂਤ ਬਸਹਿ
ਤਿਨ ਮਾਹਿ ॥੧੯੨॥ {ਪੰਨਾ 1374}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਾ ਘਰ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ । ਸਾਧ—ਭਲੇ ਮਨੁੱਖ, ਉਹ ਬੰਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਧ
ਲਿਆ ਹੈ, ਸਤ-ਸੰਗੀ । ਨ ਸੇਵੀਅਹਿ—ਨਹੀਂ ਸੇਵੇ ਜਾਂਦੇ । ਸੇਵਾ—ਪੂਜਾ, ਭਗਤੀ । ਤੇ ਘਰ—ਉਹ (ਸਾਰੇ)
ਘਰ । ਮਰਹਟ—ਮਰਘਟ, ਮਸਾਣ । ਸਾਰਖੇ—ਵਰਗੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਠਾਕੁਰਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੇ ਹਰੇਕ ਦਿਨ-ਦਿਹਾਰ ਸਮੇਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਸੇਵਾ—ਬੱਸ! ਇਹ ਹੈ
ਸਿੱਖਿਆ ਜੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇਵਤਾ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵਿਚਾਰੇ ਭੀ ਠਾਕੁਰ-ਪੂਜਾ ਤੇ
ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਚੱਜੇ ਤੇ ਸੁੱਚੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹਨ; ਪਰ ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ
ਕਿ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਨੇਕ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ,
ਉਹ ਘਰ (ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਸੁੱਚੇ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਣ) ਮਸਾਣਾਂ ਵਰਗੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ (ਮਨੁੱਖ
ਨਹੀਂ) ਭੂਤਨੇ ਵੱਸਦੇ ਹਨ ।੧੯੨।

ਕਬੀਰ ਗੁੰਗਾ ਹੂਆ ਬਾਵਰਾ ਬਹਰਾ ਹੂਆ ਕਾਨ ॥ ਪਾਵਹੁ ਤੇ ਪਿੰਗਲ ਭਇਆ ਮਾਰਿਆ ਸਤਿਗੁਰ
ਬਾਨ ॥੧੯੩॥ ਕਬੀਰ ਸਤਿਗੁਰ ਸੂਰਮੇ ਬਾਹਿਆ ਬਾਨੁ ਜੁ ਏਕੁ ॥ ਲਾਗਤ ਹੀ ਭੁਇ ਗਿਰਿ
ਪਰਿਆ ਪਰਾ ਕਰੇਜੇ ਛੇਕੁ ॥੧੯੪॥ {ਪੰਨਾ 1374}

ਨੋਟ:- ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੯੯ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਾਸੋਂ ਜਨੇਊ ਪਵਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ
ਗੁਰੂ ਧਾਰ ਕੇ ਠਾਕੁਰ-ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਦਿਨ-ਦਿਹਾਰ ਸਮੇਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਆਪਣਾ ਮੁੱਖ ਧਰਮ ਸਮਝ
ਲੈਂਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਕਦੇ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ ਕਿ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੀਹ ਫ਼ਰਕ ਪਿਆ ਹੈ । ਪਰਾਈ
ਨਿੰਦਾ ਕਰਨੀ ਤੇ ਸੁਣਨੀ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਜਾਣਾ, ਅਹੰਕਾਰ—ਅਜੇਹੇ ਮੰਦ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਦਾ
ਖ਼ਿਆਲ ਭੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਫਿਰ ਭੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰੂ-ਪੁਰੋਹਤ ਵਾਲਾ ਹਾਂ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ
ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਕਾਰ ਰਹਿ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ
ਹਨ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁੰਗਾ—(ਭਾਵ,) ਜੋ ਆਪਣੀ ਜੀਭ ਨਾਲ ਝੂਠ ਜਾਂ ਮੰਦਾਂ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ, ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ
ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਬਾਵਰਾ—ਕਮਲਾ, ਬੇ-ਸਮਝ । ਬਹਰਾ—ਬੋਲਾ, ਜੋ ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ । ਪਿੰਗਲੁ—
ਲੂਲੂ । ਪਾਵਹੁ ਤੇ—ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ (ਭਾਵ, ਉਹਨੀਂ ਥਾਈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਜਿਥੇ ਮੰਦੇ ਕੰਮ ਹੁੰਦੇ ਹੋਣ) । ਬਾਨ—ਸ਼ਬਦ
ਦਾ ਤੀਰ ।੧੯੩।

ਭੁਇ—ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ, ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ । ਭੁਇ ਗਿਰਿ ਪਰਿਆ—(ਭਾਵ,) ਨਿਰ-ਅਹੰਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਪਰਾ
ਕਰੇਜੇ ਛੇਕੁ—ਕਲੇਜੇ ਵਿਚ ਛੇਕ ਹੋ ਗਿਆ, ਹਿਰਦਾ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਵਿੱਝ ਗਿਆ, ਹਿਰਦਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਤਾ
ਗਿਆ । ਸੂਰਮਾ ਸਤਿਗੁਰ—ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੋ ਆਪ ਇਹਨਾਂ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵੈਰੀਆਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਾਂਗ ਕਰ
ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ।੧੯੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜਨੇਊ ਪਾ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰ ਕੇ, ਠਾਕੁਰ-ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਦਿਨ-ਦਿਹਾਰ
ਸਮੇਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਹੀ ਪੂਜਾ-ਸੇਵਾ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੀਦਾ; ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ

ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਤੀਰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਭਾਣੇ) ਗੁੰਗਾ, ਕਮਲਾ, ਬੋਲਾ ਤੇ ਲੂਲੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਮੂੰਹੋਂ ਮੰਦੇ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੁਥਾਜੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ, ਅਤੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਮੰਦੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਤੁਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ) । ੧੯੩।

ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੂਰਮਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਇਕ ਤੀਰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਤੀਰ ਵੱਜਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰ-ਅਹੰਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੧੯੪।

ਕਬੀਰ ਨਿਰਮਲ ਬੁੰਦ ਅਕਾਸ ਕੀ ਪਰਿ ਗਈ ਭੂਮਿ ਬਿਕਾਰ ॥ ਬਿਨੁ ਸੰਗਤਿ ਇਉ ਮਾਨਈ ਹੋਇ ਗਈ ਭਠ ਛਾਰ ॥੧੯੫॥ ਕਬੀਰ ਨਿਰਮਲ ਬੁੰਦ ਅਕਾਸ ਕੀ ਲੀਨੀ ਭੂਮਿ ਮਿਲਾਇ ॥ ਅਨਿਕ ਸਿਆਨੇ ਪਚਿ ਗਏ ਨਾ ਨਿਰਵਾਰੀ ਜਾਇ ॥੧੯੬॥ {ਪੰਨਾ 1375}

ਨੋਟ:- ਵਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਕਣੀਆਂ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਨਕਾਰੀ, ਕਲਰਾਠੀ ਜਾਂ ਰੇਤਲੀ ਧਰਤੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਕੁਝ ਭੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਥੇ ਪੈਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਭੈੜੀ ਧਰਤੀ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੰਵਾਰਦੀਆਂ, ਸਗੋਂ ਆਪਣਾ ਆਪ ਹੀ ਗਵਾ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਤਾਕਤ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਫਸਲ, ਬਾਗ਼ ਬਗ਼ੀਚੇ ਆਦਿਕ ਸੋਹਣੇ ਲਹ-ਲਹ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਕਣੀਆਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਹੋਰ ਵਧੀਕ ਸੇਵਾ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਸੰਵਾਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਆਣਾ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਹਲ ਵਾਹ ਕੇ, ਸੁਹਾਗਾ ਫੇਰ ਕੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰ-ਬਣਾ ਕੇ ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਉਸ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਹੀ ਹਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਹੈ । ਜੀਵਾਤਮਾ ਉੱਚੇ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਹੈ । ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਜੀਵ ਇਸ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਕਿਤੇ ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸੁਹਬਤਿ ਵਿਚ ਬੈਠ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਆਪ ਭੀ ਗਵਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ; ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮੇਹਰ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਏ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਇਸ ਦੀ ਸਰੀਰ-ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਅਜੇਹਾ ਸੰਵਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹਾ ਸੁਚੱਜਾ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਭੀ ਸਫਲਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀ ਭੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਕੋਈ ਵਿਕਾਰ, ਕੋਈ ਕੁਸੰਗ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਸੋਹਣੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਉਖੇੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਿਰਮਲ—ਸਾਫ਼, ਪਵਿਤ੍ਰ । ਅਕਾਸ ਕੀ ਬੁੰਦ—ਆਕਾਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪੈਣ ਵਾਲੀ ਮੀਂਹ ਕਣੀ, (ਉੱਚੇ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅੰਸ਼) । ਪਰਿ ਗਈ—ਡਿੱਗ ਪਈ । ਭੂਮਿ ਬਿਕਾਰ—ਨਕਾਰੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ । ਇਉ—ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ । ਮਾਨਈ—ਮਨੁੱਖ । ਭਠ ਛਾਰ—ਬਲਦੇ ਭੱਠ ਦੀ ਸੁਆਹ । ੧੯੫।

ਲੀਨੀ ਮਿਲਾਇ—(ਹਲ ਸੁਹਾਗੇ ਆਦਿਕ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸੰਵਾਰੀ ਹੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ) ਮਿਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਨਿਰਵਾਰੀ ਨਾ ਜਾਇ—ਅਕਾਸ਼ੀ ਬੁੰਦ ਉਸ ਧਰਤੀ ਨਾਲੋਂ ਨਿਖੇੜੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਪਚਿ ਗਏ—ਕੋਸ਼ਲ ਕਰ ਕੇ ਥੱਕ-ਟੁੱਟ ਗਏ । ੧੯੬।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਵਰਖਾ ਸਮੇਂ) ਆਕਾਸ਼ (ਤੋਂ ਮੀਂਹ) ਦੀ ਜੋ ਸਾਫ਼ ਬੁੰਦ ਨਕਾਰੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪਈ, (ਉਹ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੁਝ ਸੰਵਾਰ ਨਾਹ ਸਕੀ, ਸਗੋਂ ਆਪ ਭੀ) ਉਹ, ਮਾਨੋ, (ਬਲਦੇ) ਭੱਠ ਦੀ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਈ । ਇਹੀ ਹਾਲ ਸੰਗਤਿ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਪਰਮ ਪਵਿਤ੍ਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਜੀਵ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਜੇ ਕੁਸੰਗ ਵਿਚ ਫਸ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਥਾਂ ਆਪ ਭੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸੜ

ਮੁਇਆ) । ੧੯੫।

ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਵਰਖਾ ਸਮੇ) ਆਕਾਸ਼ (ਤੋਂ ਮੀਂਹ) ਦੀ ਜਿਸ ਸਾਫ਼ ਬੂੰਦ ਨੂੰ (ਸਿਆਣੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੇ ਹਲ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਵਾਹ-ਬਣਾ ਕੇ ਸੰਵਾਰੀ ਹੋਈ ਆਪਣੀ, ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ (ਵੱਟ-ਬੰਨਾ ਠੀਕ ਕਰ ਕੇ) ਰਲਾ ਲਿਆ, ਉਹ ਬੂੰਦ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲੋਂ ਨਿਖੇੜੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਭਾਵੇਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿਆਣੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਥੱਕਣ (ਨੋਟ:- ਕਲਰਾਠੀ ਅਣਵਾਹੀ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਪਿਆ ਮੀਂਹ ਦਾ ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਜਾਲਾ ਬਣ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਘਟ ਜੀਊਰਦਾ ਹੈ) ।

(ਇਹੀ ਹਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਮਝੋ । ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਜੀਭ ਕੰਨ ਆਦਿਕ ਇੰਦ੍ਰੇ ਪਰ-ਨਿੰਦਾ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਸੰਵਾਰੀ ਹੋਈ ਸਰੀਰ-ਧਰਤੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇਹਾ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਕਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਵਿਛੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ) । ੧੯੬।

ਨੋਟ:- ਨੰ: ੧੮੪ ਤੋਂ ੧੮੮ ਤਕ ਦੇ ਪੰਜ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਇਸਲਾਮੀ ਸ਼ਰਹ, ਬਾਂਗ, ਨਮਾਜ਼, ਹੱਜ, ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਥੇ ਲਫਜ਼ ਭੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨੇ ਹੀ ਵਰਤੇ ਹਨ ।

ਨੰ: ੧੮੯ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ੧੯੬ ਤਕ ਅੱਠ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਰਸਮੀ ਗੁਰੂ ਬਣਨ ਤੇ ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ; ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ ਭੀ ਸਾਰੇ ਹੋਂਦਕੇ ਹੀ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ ।

ਅਗਾਂਹ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੯੭ ਤੋਂ ੨੦੧ ਤਕ ਵਿਚ ਫਿਰ 'ਕੁਰਬਾਨੀ' ਦੇਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ; ਇਥੇ ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਲਫਜ਼ ਤੇ ਖ਼ਿਆਲ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਹਨ ।

ਕਬੀਰ ਹਜ ਕਾਬੇ ਹਉ ਜਾਇ ਥਾ ਆਗੈ ਮਿਲਿਆ ਖੁਦਾਇ ॥ ਸਾਂਈ ਮੁਝ ਸਿਉ ਲਰਿ ਪਰਿਆ ਤੁਝੈ ਕਿਨ੍ਹਿ ਫੁਰਮਾਈ ਗਾਇ ॥੧੯੭॥ ਕਬੀਰ ਹਜ ਕਾਬੈ ਹੋਇ ਹੋਇ ਗਇਆ ਕੇਤੀ ਬਾਰ ਕਬੀਰ ॥ ਸਾਂਈ ਮੁਝ ਮਹਿ ਕਿਆ ਖਤਾ ਮੁਖਹੁ ਨ ਬੋਲੈ ਪੀਰ ॥੧੯੮॥ ਕਬੀਰ ਜੀਅ ਜੁ ਮਾਰਹਿ ਜੋਰੁ ਕਰਿ ਕਹਤੇ ਹਹਿ ਜੁ ਹਲਾਲੁ ॥ ਦਫਤਰੁ ਦਈ ਜਬ ਕਾਢਿ ਹੈ ਹੋਇਗਾ ਕਉਨੁ ਹਵਾਲੁ ॥੧੯੯॥ ਕਬੀਰ ਜੋਰੁ ਕੀਆ ਸੋ ਜੁਲਮੁ ਹੈ ਲੇਇ ਜਬਾਬੁ ਖੁਦਾਇ ॥ ਦਫਤਰਿ ਲੇਖਾ ਨੀਕਸੈ ਮਾਰ ਮੁਹੈ ਮੁਹਿ ਖਾਇ ॥੨੦੦॥ ਕਬੀਰ ਲੇਖਾ ਦੇਨਾ ਸੁਹੇਲਾ ਜਉ ਦਿਲ ਸੂਚੀ ਹੋਇ ॥ ਉਸੁ ਸਾਚੇ ਦੀਬਾਨ ਮਹਿ ਪਲਾ ਨ ਪਕਰੈ ਕੋਇ ॥੨੦੧॥

ਨੋਟ:- ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੁਣ ਤਕ ਅਸੀਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਜੁਲਾਹ ਸਨ । ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਜ ਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਉਕਾਈ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਤਸੱਲੀ ਨਾਲ ਸਮਝਾਣ ਲਈ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭੀ ਉਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹਿੰਦੂ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਸੋਰਠਿ ਮ: ਪ ਅਸਟਪਦੀ ॥ ਪਾਠੁ ਪੜਿਓ ਅਰੁ ਬੇਦੁ ਬੀਚਾਰਿਓ, ਨਿਵਲਿ ਭੁਅੰਗਮ ਸਾਧੇ ॥ ਪੰਚ ਜਨਾ ਸਿਉ ਸੰਗੁ ਨ ਛੁਟਕਿਓ, ਅਧਿਕ ਅਹੰਬੁਧਿ ਬਾਧੇ ॥੧॥ ਪਿਆਰੇ ਇਨ ਬਿਧਿ ਮਿਲਣੁ ਨ ਜਾਈ, ਮੈ ਕੀਏ ਕਰਮ ਅਨੇਕਾ ॥ ਹਾਰਿ ਪਰਿਓ ਸੁਆਮੀ ਕੈ ਦੁਆਰੈ, ਦੀਜੈ ਬੁਧਿ ਬਿਬੇਕਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...

ਚੂੰਕਿ ਆਮ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਾਬੇ ਨੂੰ ਖੁਦਾ ਦਾ ਘਰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਭੀ ਉਹੀ ਖਿਆਲ ਦੱਸ ਕੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖੁਦਾ ਮੇਰੇ ਹੱਜ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣ ਦੇ ਥਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਪਿਆ । ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰੀ ਹੱਜ ਕਰਨ ਤੇ ਭੀ ਖੁਦਾ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਕਿਉਂ ਹਾਜੀ ਨੂੰ ਦੀਦਾਰ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ ਤੇ ਉਹ ਹਾਜੀ ਖੁਦਾ ਦੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇ ਭੀ ਕਿਉਂ ਗੁਨਹਗਾਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—ਇਸ ਭੇਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਖੁਦਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਗਾਂ ਆਦਿਕ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਦੇਣੀ, ਰਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਖਾ ਪੀ ਜਾਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪ ਹੀ ਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਕਿ ਇਸ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਇਵਜ਼ ਅਸਾਡੇ ਗੁਨਾਹ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ—ਇਹ ਬੜਾ ਭਾਰਾ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ । ਇਹ, ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ । ਖੁਦਾ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦਿਲ ਦੀ ਪਾਕੀਜ਼ਗੀ-ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ।

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਠੁਲ-ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂ ਇਤਨੇ ਨੱਕ ਰਗੜਨ ਤੇ ਭੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੀਠੁਲ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ । ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀ ਪੂਜਾ ਆਦਿਕ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਉੱਤੇ ਪੂਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ:

ਗੌਂਡ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ॥

ਆਜੁ ਨਾਮੇ ਬੀਠਲੁ ਦੇਖਿਆ, ਮੂਰਖ ਕਉ ਸਮਝਾਉ ਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹਉ—ਮੈਂ । ਜਾਇ ਥਾ—ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ । ਆਗੈ—ਉਥੇ ਗਏ ਨੂੰ ਅੱਗੋਂ । ਕਿਨਿ—ਕਿਸ ਨੇ? ਫਰਮਾਈ ਗਾਇ—ਗਾਂ (ਜ਼ਬਹ ਕਰਨ) ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਕਿਨਿ ਫਰਮਾਈ ਗਾਇ—ਕਿਸ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਤੇ ਗਾਂ ਜ਼ਬਹ ਕਰੋ (ਤਾਂ ਪਾਪ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਜਾਣਗੇ)? ਕਿਸ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਤੇ ਗਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿਉ (ਤਾਂ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਜਾਉਗੇ)? ।੧੯੭।

ਹੋਇ ਹੋਇ ਗਇਆ—ਕਈ ਵਾਰੀ ਹੋਇਆ । ਸਾਈ—ਹੇ ਸਾਈਂ! ਪੀਰ—ਹੇ ਪੀਰ! ਹੇ ਮੁਰਸ਼ਿਦ! ਖਤਾ—ਦੋਸ਼ । ਹਜ ਕਾਬੈ—ਕਾਬੇ ਦਾ ਹੱਜ ।੧੯੮।

ਜੁ—ਜੋ । ਜੀਅ—ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ । ਜੋਰੁ—ਧੱਕਾ । ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ । ਕਹਤੇ ਹਹਿ ਜੁ—ਪਰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ । ਹਲਾਲੁ—ਜਾਇਜ਼, ਭੇਟਾ ਕਰਨ-ਜੋਗ, ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਦੇ ਲਾਇਕ । ਦਈ—(ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਪਰਮਾਤਮਾ (ਨੋਟ:- ਇਸ ਲਫਜ਼ ‘ਦਈ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਥੇ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁਆਦਲੀ ਅਤੇ ਅਰਥ-ਭਰੀ ਹੈ । ਜੋ ਲੋਕ ਇਹ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖੁਦਾ ਕਿਸੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਦੇਣ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਨਾਹ ਬਖ਼ਸ਼ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ‘ਰੱਬਿਲ-ਆਲਮੀਨ’ ਭੀ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਸਾਰੇ ਆਲਮ ਦਾ ਪਾਲਣਹਾਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਉਹ ਉਸ ਗਾਂ ਆਦਿਕ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਭੀ ਪਾਲਦਾ ਤੇ “ਪਿਆਰਦਾ” ਹੈ । ਫਿਰ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇ ਜੋ ਉਸੇ ਦੇ ਹੀ ਪਿਆਰੇ ਤੇ ਪਾਲੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਉਸੇ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਜ਼ਬਹ ਕਰੇ, ਤੇ ਆਪੇ ਖਾ ਪੀ ਕੇ ਇਹ ਸਮਝ ਲਏ ਕਿ ਇਹ ਕੁਰਬਾਨੀ ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਅਪੱੜ ਗਈ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਗੁਨਾਹ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਹਨ) । ਦਫਤਰਿ ਕਾਢਿ ਹੈ—ਲੇਖਾ ਕਰੇਗਾ ।੧੯੯।

ਨੀਕਸੈ—ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ । ਮੁਹੈ ਮੁਹਿ—ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ, ਮੁੜ ਮੁੜ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ । ਖਾਇ—ਖਾਂਦਾ ਹੈ ।੨੦੦।

ਦਿਲ ਸੂਚੀ—ਦਿਲ ਦੀ ਸੁੱਚ, ਦਿਲ ਦੀ ਪਾਕੀਜ਼ਗੀ । ਦੀਬਾਨ—ਕਚਹਿਰੀ । ਪਲਾ ਨ ਪਕਰੈ ਕੋਇ—ਕੋਈ ਸ਼ਖ਼ਸ ਪੱਲਾ ਨਹੀਂ ਫੜਦਾ, ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ੨੦੧।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਮੈਂ ਕਾਬੇ ਦਾ ਹੱਜ ਕਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ, ਉਥੇ ਗਏ ਨੂੰ ਅੱਗੋਂ ਖੁਦਾ ਮਿਲ ਪਿਆ! ਉਹ ਮੇਰਾ ਸਾਈਂ (ਖੁਦਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਣ ਦੇ ਥਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਸਗੋਂ) ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਗੁੱਸੇ ਹੋਇਆ (ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ) ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜੁ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਤੇ ਤੂੰ ਗਾਂ (ਆਦਿਕ) ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਵੇਂ (ਤੇ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਗੁਨਾਹ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿਆਂਗਾ) । ੧੯੭।

ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਆਖ—) ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰੀ, ਹੇ ਸਾਈਂ! (ਤੇਰੇ ਘਰ—) ਕਾਬੇ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗਿਆ ਹਾਂ । ਪਰ, ਹੇ ਖੁਦਾ! ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਤੂੰ ਕੀਹ ਕੀਹ ਖ਼ਤਾ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈਂ? (ਜੋ ਹੱਜ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਭੀ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਨਹੀਂ ਗਏ)? (ਭਾਵ, ਹੱਜ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਖੁਦਾ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ) । ੧੯੮।

ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜੋ ਲੋਕ ਧੱਕਾ ਕਰ ਕੇ (ਗਾਂ ਆਦਿਕ) ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦੇ ਹਨ; ਪਰ ਆਖਦੇ ਇਹ ਹਨ ਕਿ (ਇਹ ਜ਼ਬਹ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਮਾਸ) ਖੁਦਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਲਾਇਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਖੁਦਾ (ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸੋਂ—ਅਮਲਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਮੰਗੇਗਾ, ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੀਹ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ? (ਭਾਵ, ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿੱਤਿਆਂ ਗੁਨਾਹ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ) । ੧੯੯।

ਨੋਟ:- ਇਥੇ ਮਾਸ ਖਾਣ ਜਾਂ ਨਾਹ ਖਾਣ ਤੇ ਬਹਸ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਖਾ ਪੀ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਫ਼ਰਜ਼ ਇਹ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖੁਦਾ ਦੇ ਅੱਗੇ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਖੁਦਾ ਨੇ ਸਾਡੇ ਪਾਪ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਥਾਂ ਇਹ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਗੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ।

ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜੋ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਉਤੇ ਧੱਕਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਦਾ ਹੈ; (ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ) ਲੇਖਾ ਖੁਦਾ ਮੰਗਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਲੇਖੇ ਦੀ ਬਾਕੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ਉਹ ਬੜੀ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤਦਾ ਹੈ । ੨੦੦।

ਨੋਟ:- ਕੀਤੇ ਗੁਨਾਹਾਂ ਨੂੰ ‘ਕੁਰਬਾਨੀ’ ਦੇ ਕੇ ਧੋਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ।

ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਉਹ ਰੱਬ ਮਨੁੱਖ ਪਾਸੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਦਿਲ ਦੀ ਪਾਕੀਜ਼ਗੀ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈ) ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਕਾਇਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਅਮਲਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਦੇਣਾ ਸੌਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; (ਇਸ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਉਸ ਸੱਚੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ੨੦੧।

ਕਬੀਰ ਧਰਤੀ ਅਰੁ ਆਕਾਸ ਮਹਿ ਦੁਇ ਤੂੰ ਬਰੀ ਅਬਧ ॥ ਖਟ ਦਰਸਨ ਸੰਸੇ ਪਰੇ ਅਰੁ ਚਉਰਾਸੀਹ ਸਿਧ ॥੨੦੨॥ {ਪੰਨਾ 1375}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਧਰਤੀ ਅਰੁ ਆਕਾਸ ਮਹਿ—ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ । ਦੁਇ—ਹੇ ਦੁਇ! ਹੇ ਦ੍ਰੈਤ! ਅਬਧ—ਅ+ਬਧ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਸ ਨਾਹ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ । ਤੂੰ ਬਰੀ ਅਬਧ—ਤੈਨੂੰ ਬੜੀ ਔਖਿਆਈ ਨਾਲ ਮੁਕਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਖਟ ਦਰਸਨ—ਛੇ ਭੇਖ (ਜੋਗੀ, ਜੰਗਮ, ਸਰੇਵੜੇ, ਸੰਨਿਆਸੀ, ਬੋਧੀ, ਬੈਰਾਗੀ) । ਸੰਸੇ—ਸਹਸੇ ਵਿਚ, ਸਹਿਮ ਵਿਚ । ਅਰੁ—ਅਤੇ । ਸਿਧ—ਪੁੱਗੇ ਹੋਏ ਜੋਗੀ ਜੋ ਜੋਗ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਪੱਕ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਆਖ—) ਹੇ ਦ੍ਰੈਤ! ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਹੀ (ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਬਲੀ ਹੈਂ) ਤੈਨੂੰ ਬੜੀ ਔਖਿਆਈ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁਕਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । (ਹੱਜ ਕਰਨ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੁੱਲਾਂ, ਜਾਂ ਠਾਕੁਰ-ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਕਰਾਣ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਹੇ) ਛੇ ਭੇਖਾਂ ਦੇ ਤਿਆਗੀ ਅਤੇ (ਜੋਗ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਪੱਕ ਹੋਏ) ਚੌਰਾਸੀ ਸਿੱਧ ਭੀ, ਹੇ ਦੁਇ! ਤੈਥੋਂ ਸਹਿਮੇ ਹੋਏ ਹਨ । ੨੦੨।

ਕਬੀਰ ਮੇਰਾ ਮੁਝ ਮਹਿ ਕਿਛੁ ਨਹੀ ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੈ ਸੋ ਤੇਰਾ ॥ ਤੇਰਾ ਤੁਝ ਕਉ ਸਉਪਤੇ ਕਿਆ ਲਾਗੈ ਮੇਰਾ ॥੨੦੩॥ {ਪੰਨਾ 1375}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਿਆ ਲਾਗੈ ਮੇਰਾ—ਮੇਰਾ ਕੁਝ ਭੀ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਇਸ ‘ਦੁਇ’ ਨੂੰ ਮਿਟਾਣ ਲਈ ਨਾਹ ਹੱਜ, ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ, ਨਾਹ ਠਾਕੁਰ-ਪੂਜਾ ਨਾਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਨਾਹ ਤਿਆਗ ਤੇ ਨਾਹ ਜੋਗ-ਸਾਧਨ—ਇਹ ਕੋਈ ਭੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਸਿਰਫ ਇੱਕੋ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਆਪਣਾ ਆਪ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਇਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ‘ਦਿਲ-ਸਾਬਤਿ’ ਹੈ । ਸੋ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਤੇ ਆਖ—) ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜੋ ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੈ (ਇਹ ਤਨ ਮਨ ਧਨ), ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਐਸੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਆਖ ਸਕਾਂ; ਜੋ ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈ ਸਭ ਤੇਰਾ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । (ਜੇ ਤੇਰੀ ਮੇਹਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ) ਤੇਰਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੋਇਆ (ਇਹ ਤਨ ਮਨ ਧਨ) ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਭੇਟ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਪੱਲਿਓਂ ਕੁਝ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਕਬੀਰ ਤੂੰ ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਤੂ ਹੂਆ ਮੁਝ ਮਹਿ ਰਹਾ ਨ ਹੂੰ ॥ ਜਬ ਆਪਾ ਪਰ ਕਾ ਮਿਟਿ ਗਇਆ ਜਤ ਦੇਖਉ ਤਤ ਤੂ ॥੨੦੪॥ {ਪੰਨਾ 1375}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤੂੰ ਤੂੰ ਕਰਤਾ—ਤੂੰ ਤੂੰ ਆਖਦਾ, (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਤੇਰਾ ਜਾਪ ਕਰਦਾ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਤੈਨੂੰ ਸਿਮਰਦਿਆਂ । ਤੂ ਹੂਆ—ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ । ਹੂੰ—(ਇਹ ਖਿਆਲ ਕਿ) ਮੈਂ ਹਾਂ, ‘ਮੈਂ ਮੈਂ’ ਦਾ ਸੁਭਾਉ, ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਦੀ ਚਾਹ । ਆਪਾ ਪਰ ਕਾ—ਆਪਣੇ ਪਰਾਏ ਵਾਲਾ ਵਿਤਕਰਾ । ਜਤ—ਜਿਧਰ । ਦੇਖਉ—ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ । ਤਤ—ਉਧਰ । ਤੂ—(ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਤੂੰ ਹੀ (ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈਂ) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਇਉਂ ਆਖ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ) ਹਰ ਵੇਲੇ ਤੇਰਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ‘ਮੈਂ ਮੈਂ’ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਹਿ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ । (ਤੇਰਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੁਣ) ਜਦੋਂ (ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਆਪਣੇ ਪਰਾਏ ਵਾਲਾ ਵਿਤਕਰਾ ਮਿਟ ਗਿਆ ਹੈ (‘ਦੁਇ’ ਮਿਟ ਗਈ ਹੈ), ਮੈਂ ਜਿਧਰ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ (ਹਰ ਥਾਂ) ਤੂੰ ਹੀ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈਂ । ੨੦੪।

ਨੋਟ:- ਸਲੋਕ ਨੰ: ੨੦੩ ਤੇ ੨੦੪ ਦੋਵੇਂ ਇਕੱਠੇ ਪੜ੍ਹਨੇ ਹਨ ।

ਕਬੀਰ ਬਿਕਾਰਹ ਚਿਤਵਤੇ ਝੁਠੇ ਕਰਤੇ ਆਸ ॥ ਮਨੋਰਥੁ ਕੋਇ ਨ ਪੂਰਿਓ ਚਾਲੇ ਉਠਿ ਨਿਰਾਸ ॥੨੦੫॥ {ਪੰਨਾ 1375}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਿਕਾਰ—ਵਿਕਾਰ, ਭੈੜੇ ਕੰਮ । ਬਿਕਾਰਹ ਚਿਤਵਤੇ—ਭੈੜੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦੇ । ਝੁਠੇ ਆਸ ਕਰਤੇ—ਉਹਨਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾਂਘਾਂ ਤਾਂਘਦੇ ਜੋ ਨਾਸਵੰਤ ਹਨ । ਮਨੋਰਥੁ—ਮਨੋ-ਰਥ, ਮਨ ਦੀ

ਭੱਜ ਦੌੜ, ਮਨ ਦੀ ਉਹ ਆਸ ਜਿਸ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਨਿਰਾਸ-ਨਿਰਾਸ, ਆਸ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ; ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਕੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜੋ ਮਨੁੱਖ 'ਦੁਇ' ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ) ਜੋ ਸਦਾ ਭੈੜੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਹੀ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸਦਾ ਇਹਨਾਂ ਨਾਸਵੰਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਤਾਂਘਾਂ ਤਾਂਘਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਹੀ (ਇਥੋਂ) ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਕੋਈ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ (ਭਾਵ, ਕਿਸੇ ਭੀ ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਮੁੱਕਦੀ ਨਹੀਂ, ਆਸਾਂ ਹੋਰ ਹੋਰ ਵਧਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ) । ੨੦੫।

ਕਬੀਰ ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਜੋ ਕਰੈ ਸੋ ਸੁਖੀਆ ਸੰਸਾਰਿ ॥ ਇਤ ਉਤ ਕਤਹਿ ਨ ਡੋਲਈ ਜਿਸ ਰਾਖੈ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ॥੨੦੬॥

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੰਸਾਰਿ—ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ । ਇਤ—ਇਥੇ, ਇਸ ਮੌਜੂਦਾ ਜਨਮ ਵਿਚ । ਉਤ—ਉਥੇ, ਇਸ ਜਨਮ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ, ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ । ਕਤਹਿ—ਕਿਤੇ ਭੀ । ਰਾਖੈ—ਰਾਖੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਆਸਾਂ ਤੋਂ) ਬਚਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਬਿਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਲੋਕ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਭੀ (ਇਹਨਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਆਸਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ) ਭਟਕਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਂਦਾ ਹੈ । ੨੦੬।

ਕਬੀਰ ਘਾਣੀ ਪੀੜਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਲੀਏ ਛਡਾਇ ॥ ਪਰਾ ਪੂਰਬਲੀ ਭਾਵਨੀ ਪਰਗਟੁ ਹੋਈ ਆਇ ॥੨੦੭॥ {ਪੰਨਾ 1375}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਘਾਣੀ ਪੀੜਤੇ—(ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਆਸਾਂ ਦੀ) ਘਾਣੀ ਵਿਚ ਪੀੜੀਏ (ਜਿਵੇਂ ਤਿਲ ਕੋਹਲੂ ਵਿਚ ਪੀੜੀਏ ਹਨ) । ਪਰਾ ਪੂਰਬਲੀ—ਪਹਿਲੇ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ । ਭਾਵਨੀ—ਸਰਧਾ, ਪਿਆਰ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਜੀਵ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਆਸਾਂ ਦੀ) ਘਾਣੀ ਵਿਚ (ਇਉਂ) ਪੀੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, (ਜਿਵੇਂ ਕੋਹਲੂ ਵਿਚ ਤਿਲ ਪੀੜੀਏ ਹਨ;) (ਪਰ ਜੋ ਜੋ 'ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਕਰੈ') ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਇਸ ਘਾਣੀ ਵਿਚੋਂ) ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । (ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ) ਪਿਆਰ ਜੋ ਧੁਰ ਤੋਂ ਤੁਰਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ (ਪਰ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਆਸਾਂ ਹੇਠ ਨੱਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ) ਮੁੜ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਚਮਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ੨੦੭।

ਕਬੀਰ ਟਾਲੈ ਟੋਲੈ ਦਿਨੁ ਗਇਆ ਬਿਆਜੁ ਬਢੰਤਉ ਜਾਇ ॥ ਨਾ ਹਰਿ ਭਜਿਓ ਨ ਖਤੁ ਫਟਿਓ ਕਾਲੁ ਪਹੁੰਚੋ ਆਇ ॥੨੦੮॥ {ਪੰਨਾ 1375}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਟਾਲੈ ਟੋਲੈ—ਟਾਲ-ਮਟੋਲੇ ਵਿਚ, ਅੱਜ-ਭਲਕ ਕਰਦਿਆਂ (ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਆਸਾਂ ਵੱਲ ਦੀ ਰੁਚੀ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਲੱਗਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ) । ਦਿਨੁ—ਉਮਰ ਦਾ ਹਰੇਕ ਦਿਨ । ਬਿਆਜੁ—(ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਆਪਣੀ ਰਾਸਿ-ਪੂੰਜੀ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸੂਦੀ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਸੂਦ ਵਧ ਕੇ ਉਹ ਰਕਮ ਵੱਡੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਆਸਾਂ ਦੀ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਰਾਸਿ-ਪੂੰਜੀ ਹੋਰ ਹੋਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ

ਆਸਾਂ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵਿਕਾਰ ਹੋਰ ਹੋਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਧਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ਸੂਦ ।
ਖਤੁ—ਲੇਖਾ, (ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਆਸਾਂ ਦੇ) ਸੰਸਕਾਰ (ਜੋ ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਬਣਾਈਆਂ ਆਸਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਿਮਰਨ ਵਲੋਂ) ਅੱਜ-ਭਲਕ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਆਸਾਂ ਦਾ) ਵਿਆਜ ਵਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਨਾਹ ਹੀ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਨਾਹ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਆਸਾਂ ਦਾ ਇਹ) ਲੇਖਾ ਮੁੱਕਦਾ ਹੈ । (ਬੱਸ! ਇਹਨਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਆਸਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਇਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ) ਮੌਤ ਆ ਅੱਪੜਦੀ ਹੈ । ੨੦੮।

ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਕਬੀਰ ਕੂਕਰੁ ਭਉਕਨਾ ਕਰੰਗ ਪਿਛੈ ਉਠਿ ਧਾਇ ॥ ਕਰਮੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਇਆ ਜਿਨਿ ਹਉ ਲੀਆ ਛਡਾਇ ॥੨੦੯॥ {ਪੰਨਾ 1375}

ਨੋਟ:- ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੦੯ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦੋ ਹੋਰ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੧੦ ਅਤੇ ੨੧੧ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਿਰ-ਲੇਖ 'ਮਹਲਾ ੫' ਹੈ ।

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੦੭ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਆਸਾਂ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੦੮ ਵਿਚ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਆਸਾਂ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਖਲਾਸੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਇਸੇ ਹੀ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਹੋਰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਜੀਵ ਟਾਲ-ਮਟੌਲੇ ਕਰਨ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਕੁੱਤੇ ਵਰਗਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਵਾਦੀ ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮੁਰਦਾਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੌੜਦਾ ਫਿਰੇ । ਜਿਸ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮੇਹਰ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਆਸਾਂ ਤੋਂ ਬਚਦਾ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੂਕਰੁ—ਕੁੱਤਾ । ਭਉਕਨਾ—ਭੌਂਕਣ ਵਾਲਾ । ਕਰੰਗ—ਮੁਰਦਾਰ । ਕਰਮੀ—(ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਮੇਹਰ ਨਾਲ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਗੁਰੂ) ਨੇ । ਹਉ—ਮੈਨੂੰ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਭੌਂਕਣ ਵਾਲਾ (ਭਾਵ, ਲਾਲਚ ਦਾ ਮਾਰਿਆ) ਕੁੱਤਾ ਸਦਾ ਮੁਰਦਾਰ ਵੱਲ ਦੌੜਦਾ ਹੈ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਆਸਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਆਸਾਂ ਵੱਲ ਹੀ ਦੌੜਦਾ ਹੈ, ਤਾਹੀਏਂ ਇਹ ਸਿਮਰਨ ਵਲੋਂ ਟਾਲ-ਮਟੌਲੇ ਕਰਦਾ ਹੈ) । ਮੈਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ (ਇਹਨਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਆਸਾਂ ਦੇ ਪੰਜੇ ਤੋਂ) ਛੁਡਾ ਲਿਆ ਹੈ । ੨੦੯।

ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਕਬੀਰ ਧਰਤੀ ਸਾਧ ਕੀ ਤਸਕਰ ਬੈਸਹਿ ਗਾਹਿ ॥ ਧਰਤੀ ਭਾਰਿ ਨ ਬਿਆਪਈ ਉਨ ਕਉ ਲਾਹੁ ਲਾਹਿ ॥੨੧੦॥ {ਪੰਨਾ 1375}

ਨੋਟ —ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੦੯ ਵਾਲੇ ਹੀ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਵਿਕਾਰੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਗੁਰ-ਸੰਗਤਿ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਮਹਾਨ ਉੱਚਾ ਹੈ । ਪਰ ਹਾਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਲਾਭ ਅੱਪੜਦਾ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਧਰਤੀ ਸਾਧ ਕੀ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਧਰਤੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ । ਤਸਕਰ—ਚੋਰ, ਵਿਕਾਰੀ ਬੰਦੇ । ਬੈਸਹਿ—ਆ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਆ ਬੈਠਣ । ਗਾਹਿ—ਗਹਿ, ਮੱਲ ਕੇ, ਸਿਦਕ ਨਾਲ, ਹੋਰ ਖਿਆਲ ਛੱਡ

ਕੇ (ਨੋਟ—ਕਈ ਟੀਕਾਕਾਰ ਇਸ ਲਫਜ਼ ‘ਗਾਹਿ’ ਦਾ ਅਰਥ ‘ਕਦੇ’ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦਾ ਲਫਜ਼ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਗ਼ਲਤ ਹੈ । ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਦੇ ਹਰੇਕ ਲਫਜ਼ ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੋ, ਹਰੇਕ ਲਫਜ਼ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ-ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਹੈ । ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਤ ਦਾ ਭੀ ਇਥੇ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਸੋ ਬਾਕੀ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਇਹ ਭੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਹੈ) । ਭਾਰਿ—ਭਾਰ ਨਾਲ, ਭਾਰ ਦੇ ਹੇਠ, ਤਸਕਰਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਹੇਠ । ਨ ਬਿਆਪਈ—ਦਬਦੀ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਔਖਿਆਈ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀ, ਅਸਰ ਹੇਠ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ । ਉਨ ਕਉ—ਉਹਨਾਂ ਤਸਕਰਾਂ ਨੂੰ । ਲਾਹੂ—ਲਾਹ ਹੀ, ਲਾਭ ਹੀ (ਮਿਲਦਾ ਹੈ) । ਲਾਹਿ—ਲਹਹਿ, ਉਹ ਤਸਕਰ ਲਾਭ ਹੀ ਲਹਹਿ, ਉਹ ਵਿਕਾਰੀ ਸਗੋਂ ਲਾਭ ਹੀ ਉਠਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜੇ ਵਿਕਾਰੀ ਮਨੁੱਖ (ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ) ਹੋਰ ਝਾਕ ਛੱਡ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਆ ਬੈਠਣ, ਤਾਂ ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਅਸਰ ਉਸ ਸੰਗਤਿ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਹਾਂ, ਵਿਕਾਰੀ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਲਾਭ ਅੱਪੜਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਕਾਰੀ ਬੰਦੇ ਜ਼ਰੂਰ ਲਾਭ ਉਠਾਂਦੇ ਹਨ । ੨੧੦।

ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਕਬੀਰ ਚਾਵਲ ਕਾਰਨੇ ਤੁਖ ਕਉ ਮੁਹਲੀ ਲਾਇ ॥ ਸੰਗਿ ਕੁਸੰਗੀ ਬੈਸਤੇ ਤਬ ਪੂਛੈ ਧਰਮ ਰਾਇ ॥੨੧੧॥ {ਪੰਨਾ 1375}

ਨੋਟ—ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੧੦ ਵਿਚ ‘ਸਾਧ ਕੀ ਧਰਤੀ’ ਅਤੇ ‘ਤਸਕਰ’ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਕੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ‘ਤਸਕਰਾਂ’ ਦਾ ਅਸਰ ‘ਧਰਤੀ’ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ । ਕਿਉਂ? ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਿ ‘ਧਰਤੀ’ ਦਾ ਭਾਰ ‘ਤਸਕਰਾਂ’ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਕ ਹੈ । ‘ਸਾਧ ਕੀ ਧਰਤੀ’ ਭਾਰੀ ਹੈ, ਬਲ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਤਸਕਰ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ । ਜੇ ਭਲਾਈ ਵਾਲਾ ਪਾਸਾ ਤਕੜਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਥੇ ਵਿਕਾਰੀ ਬੰਦੇ ਭੀ ਆ ਕੇ ਭਲਾਈ ਵੱਲ ਪਰਤ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਨੰ: ੨੧੧ ਵਿਚ ‘ਚਾਵਲ’ ਅਤੇ ‘ਤੁਖ’ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹੈ । ਵਜ਼ਨ ਵਿਚ ‘ਚਾਵਲ’ ਭਾਰਾ ਹੈ ‘ਤੁਖ’ ਹੌਲਾ ਹੈ । ‘ਤੁਖ’ (ਤੋਹ) ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਾਰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ; ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਤਕੜੇ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਸਾਧਾਰਨ ਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ (ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਭਲਾ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ-ਦਿਲ ਹੋਵੇ) ਬੈਠਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਭੀ ਉਸੇ ਸੁਭਾਵ ਦਾ ਬਣ ਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮਾਰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤੁਖ—ਤੋਹ, ਚੌਲਾਂ ਦੇ ਸਿੱਕੜ । ਲਾਇ—ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਵੱਜਦੀ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਤੋਹਾਂ ਨਾਲੋਂ) ਚਉਲ (ਵੱਖਰੇ ਕਰਨ) ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ (ਛੜਨ ਵੇਲੇ) ਤੋਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹਲੀ (ਦੀ ਸੱਟ) ਵੱਜਦੀ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸੁਹਬਤਿ ਵਿਚ ਬੈਠਦਾ ਹੈ (ਉਹ ਭੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੱਟ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਕਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ) ਉਸ ਤੋਂ ਧਰਮਰਾਜ ਲੇਖਾ ਮੰਗਦਾ ਹੈ । ੨੧੧।

ਨਾਮਾ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿਆ ਕਹੈ ਤਿਲੋਚਨੁ ਮੀਤ ॥ ਕਾਹੇ ਛੀਪਹੁ ਛਾਇਲੈ ਰਾਮ ਨ ਲਾਵਹੁ ਚੀਤੁ ॥੨੧੨॥ ਨਾਮਾ ਕਹੈ ਤਿਲੋਚਨਾ ਮੁਖ ਤੇ ਰਾਮੁ ਸੰਮ੍ਰਾਲਿ ॥ ਹਾਥ ਪਾਉ ਕਰਿ ਕਾਮੁ ਸਭੁ ਚੀਤੁ ਨਿਰੰਜਨ ਨਾਲਿ ॥੨੧੩॥ {ਪੰਨਾ 1375-1376}

ਨੋਟ:- ‘ਮਹਲਾ ੫’ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਸਨ—ਨੰ: ੨੦੯, ੨੧੦, ੨੧੧ । ਹੁਣ ਫਿਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਉਚਾਰੇ ਹੋਏ ਸ਼ਲੋਕ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸਿਰ-ਲੇਖ ‘ਮਹਲਾ ੫’ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਏ ਹਨ । ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਬੰਬਈ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਜ਼ਿਲਾ ਸਤਾਰਾ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਇਤਨੇ ਉੱਘੇ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ ਕਿ ਬਨਾਰਸ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਨਾਮਦੇਵ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਦੀ ਆਪੋ ਵਿਚ ਹੋਈ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਸਾਰਾ ਖ਼ਿਆਲ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਗ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਪਾਂ ਮਾਰਦੇ ਇਕ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਦੀ ਗੁੱਡੀ ਉਡਾਣਾ, ਰਲ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਖੂਹ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਭਰ ਕੇ ਲਿਆਉਣਾ, ਗਾਈਆਂ ਦਾ ਵੱਢਿਆਂ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਹੋ ਕੇ ਬਾਹਰ ਘਾਹ ਚੁਗਣ ਜਾਣਾ, ਮਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਨਿੱਕੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪੰਘੂੜੇ ਤੇ ਸੁਆ ਕੇ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਵਿਚ ਲੱਗਣਾ—ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਭੀ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਗੁੱਡੀ ਵਿਚ, ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘੜੇ ਵਿਚ, ਹਰੇਕ ਗਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਆਪਣੇ ਵੱਢੇ ਵਿਚ, ਤੇ, ਮਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਬੱਚੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਭਾਵ ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਹ ਸਾਰਾ ਸ਼ਬਦ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਕੋਈ ਅਜਬ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹੀ ਬਾਣੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਵੇਂ ਹਮ-ਖ਼ਿਆਲ ਸਨ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਦਬਾਉ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਛੀਪਹੁ—ਠੇਕ ਰਹੇ ਹੋ । ਛਾਇਲੈ—ਰਜ਼ਾਈਆਂ ਦੇ ਅੰਬਰੇ । ੨੧੨।

ਪਾਉ—ਪੈਰ । ਕਾਮੁ ਸਭੁ—(ਘਰ ਦਾ) ਸਾਰਾ ਕੰਮ-ਕਾਜ । ਨਿਰੰਜਨ—ਅੰਜਨ-ਰਹਿਤ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਕਾਲਖ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ । ੨੧੩।

ਨੋਟ:- ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲੜੀ ਦੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਵਿਚ ਸਮਝਣ ਲਈ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੦੮ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹੋ, ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਤਿੰਨ ਸ਼ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਨ । ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਆਸਾਂ ਦਾ ‘ਖਤੁ’ ਪਾੜਨ ਲਈ ‘ਹਰਿ ਭਜਨ’ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਛੱਡ ਦੇਣੀ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਆਖਦਾ ਹੈ—ਹੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਨਾਮਦੇਵ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈਂ । ਇਹ ਅੰਬਰੇ ਕਿਉਂ ਠੇਕ ਰਿਹਾ ਹੈਂ? ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ (ਚਰਨਾਂ) ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਚਿੱਤ ਨਹੀਂ ਜੋੜਦਾ? । ੨੧੨।

ਨਾਮਦੇਵ (ਅੱਗੋਂ) ਉੱਤਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ—ਹੇ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ! ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ; ਹੱਥ ਪੈਰ ਵਰਤ ਕੇ ਸਾਰਾ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਕਰ, ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਚਿੱਤ ਮਾਇਆ-ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੋੜ । ੨੧੩।

ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਕਬੀਰਾ ਹਮਰਾ ਕੋ ਨਹੀ ਹਮ ਕਿਸ ਹੂ ਕੇ ਨਾਹਿ ॥ ਜਿਨਿ ਇਹੁ ਰਚਨੁ ਰਚਾਇਆ ਤਿਸ ਹੀ ਮਾਹਿ ਸਮਾਹਿ ॥੨੧੪॥ {ਪੰਨਾ 1376}

ਨੋਟ:- ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਭੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਸਿਰ-ਲੇਖ ‘ਮਹਲਾ ੫’ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਪਰਗਟ ਹੈ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੧੩ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਹੈ । ਜੋ ਉੱਤਰ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣੀ, ਇਹ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਹੀ ਅਸਾਂ ਆਪਣਾ ਚਿੱਤ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੧੪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਕਾਂ-ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਤੇ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਵਰਤਦਿਆਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਹ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਇਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਚਾਰ ਦਿਨ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹਨ, ਅਸਲ ਸਾਥੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਤੇ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਇਹ ਰਚਨਾ ਰਚੀ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉਸੇ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਹ ਕੋਈ ਅਸਾਡਾ ਸਦਾ ਦਾ ਸਾਥੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਦਾ ਲਈ ਸਾਥੀ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ (ਬੇੜੀ ਦੇ ਪੂਰ ਦਾ ਮੇਲਾ ਹੈ) । ੨੧੪ ।

ਕਬੀਰ ਕੀਚੜਿ ਆਟਾ ਗਿਰਿ ਪਰਿਆ ਕਿਛੂ ਨ ਆਇਓ ਹਾਥ ॥ ਪੀਸਤ ਪੀਸਤ ਚਾਬਿਆ ਸੋਈ ਨਿਬਹਿਆ ਸਾਥ ॥੨੧੫॥ {ਪੰਨਾ 1376}

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਕੋਈ ਤੀਵੀਂ ਜੁ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰੋਂ ਆਟਾ ਪੀਹ ਕੇ ਲਿਆਈ, ਆਪਣੇ ਘਰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਉਹ) ਆਟਾ ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪਿਆ, ਉਸ (ਵਿਚਾਰੀ) ਦੇ ਹੱਥ-ਪੱਲੇ ਕੁਝ ਭੀ ਨਾਹ ਪਿਆ । ਚੱਕੀ ਪੀਂਹਦਿਆਂ ਪੀਂਹਦਿਆਂ ਜਿਤਨੇ ਕੁ ਦਾਣੇ ਉਸ ਨੇ ਚੱਬ ਲਏ, ਬੱਸ! ਉਹੀ ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ ਆਇਆ ।

ਨੋਟ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਦਿਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਵੇਲੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਮਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਉਡੀਕਦੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ, ਸੁਭਾਉ ਐਸਾ ਬਣਾਈਏ ਕਿ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹਰੇਕ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਵਿਚ ਰੱਬ ਚੇਤੇ ਰਹੇ । ਜੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਰੱਬ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਚੋਰ-ਬਜ਼ਾਰੀ, ਠੱਗੀ ਫ਼ਰੋਬ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਤੇ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਮੰਦਰ ਗੁਰ-ਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਰਾਮ ਰਾਮ ਕਰ ਆਏ ਜਾਂ ਇਸ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਉੱਦਮ ਇਉਂ ਹੀ ਜਾਣੋ ਜਿਵੇਂ ਘੰਟਾ ਦੇ ਘੰਟੇ ਲਾ ਕੇ ਪੀਠਾ ਹੋਇਆ ਆਟਾ ਰਾਹ ਵਿਚ ਆਉਂਦਿਆਂ ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ।

ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਜਾਨੈ ਸਭ ਬਾਤ ਜਾਨਤ ਹੀ ਅਉਗਨੁ ਕਰੈ ॥ ਕਾਹੇ ਕੀ ਕੁਸਲਾਤ ਹਾਥਿ ਦੀਪੁ ਕੁਏ ਪਰੈ ॥੨੧੬॥ {ਪੰਨਾ 1376}

ਨੋਟ:- ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਨਿਯਤ ਸਮੇਂ ਪੂਜਾ-ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਠੱਗੀ-ਧੋਖੇ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨੀ ਇਉਂ ਹੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਚੱਕੀ ਪੀਹ ਪੀਹ ਕੇ ਜੋੜਿਆ ਹੋਇਆ ਆਟਾ ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪਏ; ਜਾਂ; ਜਿਵੇਂ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਜਗਦਾ ਦੀਵਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਦੀਵੇ ਦਾ ਚਾਨਣ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿੱਗੇ । ਸਿਮਰਨ-ਭਜਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੱਕ ਦੀ ਕਿਰਤ-ਕਮਾਈ ਅੱਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੁਸਲਾਤ—ਸੁਖ । ਹਾਥਿ ਦੀਪੁ—ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਦੀਵਾ (ਹੋਵੇ) । ਕੁਏ—ਖੂਹ ਵਿਚ ।

ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਧਰਮ-ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਭਜਨ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਠੱਗੀ-ਫ਼ਰੋਬ ਦੀ ਕਿਰਤ-ਕਮਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਨਾਵਾਕਿਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ) ਮਨ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਭੀ (ਠੱਗੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਵਾਲਾ) ਪਾਪ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਤਾਂ ਇਕ ਜਗਦਾ ਦੀਵਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਰਸਤਾ ਵਿਖਾਣਾ ਹੈ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖੂਹ-ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਡਿੱਗਣੋਂ ਬਚਾਣਾ ਹੈ, ਪਰ) ਉਸ ਦੀਵੇ ਤੋਂ ਕੀਹ ਸੁਖ ਜੇ ਉਸ ਦੀਵੇ ਦੇ ਅਸਾਡੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਅਸੀਂ ਖੂਹ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪਏ? । ੨੧੬ ।

ਕਬੀਰ ਲਾਗੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸੁਜਾਨ ਸਿਉ ਬਰਜੈ ਲੋਗੁ ਅਜਾਨੁ ॥ ਤਾ ਸਿਉ ਟੂਟੀ ਕਿਉ ਬਨੈ ਜਾ ਕੇ ਜੀਅ ਪਰਾਨ ॥੨੧੭॥ {ਪੰਨਾ 1376}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੁਜਾਨ—ਸਿਆਣਾ, ਘਟ ਘਟ ਦੀ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ । ਲਾਗੀ—ਲੱਗੀ ਹੋਈ । ਅਜਾਨੁ—ਅੰਵਾਣ; ਬੇ-ਸਮਝ, ਮੂਰਖ । ਤਾ ਸਿਉ—ਉਸ (ਸੁਜਾਨ ਪ੍ਰਭੂ) ਨਾਲੋਂ । ਕਿਉ ਬਨੈ—ਕਿਵੇਂ ਫੱਬੇ? ਕਿਵੇਂ ਸੋਹਣੀ ਲੱਗੇ? ਨਹੀਂ ਫੱਬਦੀ, ਸੋਹਣੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ । ਜੀਅ—ਜਿੰਦ । ਬਰਜੈ—ਵਰਜਦਾ ਹੈ, ਰੋਕ ਪਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜੇ ਤੂੰ “ਚੀਤੁ ਨਿਰੰਜਨ ਨਾਲਿ” ਜੋੜੀ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਚੇਤਾ ਰੱਖ ਕਿ ਇਹ) ਮੂਰਖ ਜਗਤ (ਭਾਵ, ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦਾ ਮੋਹ ਅਤੇ ਠੱਗੀ ਦੀ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ) ਘਟ ਘਟ ਦੀ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਬਣੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਰੋਕ ਪਾਂਦਾ ਹੈ; (ਅਤੇ ਇਸ ਧੋਖੇ ਵਿਚ ਆਇਆਂ ਘਾਟਾ ਹੀ ਘਾਟਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ) ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਇਹ ਜਿੰਦ-ਜਾਨ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੁੜੀ ਹੋਈ (ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਭੀ) ਇਹ ਸੋਹਣੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਦੀ (ਸੌਖੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ) ।੨੧੭।

ਤਾਂ ਤੇ

ਕਬੀਰ ਕੋਠੇ ਮੰਡਪ ਹੇਤੁ ਕਰਿ ਕਾਹੇ ਮਰਹੁ ਸਵਾਰਿ ॥ ਕਾਰਜੁ ਸਾਢੇ ਤੀਨਿ ਹਥ ਘਨੀ ਤ ਪਉਨੇ ਚਾਰਿ ॥੨੧੮॥ {ਪੰਨਾ 1376}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੰਡਪ—ਸ਼ਾਮੀਆਨੇ, ਮਹਲ ਮਾੜੀਆਂ । ਹੇਤੁ ਕਰਿ—ਹਿਤ ਕਰ ਕੇ, ਸ਼ੋਕ ਨਾਲ । ਸਵਾਰਿ—ਸਜਾ ਸਜਾ ਕੇ । ਕਾਹੇ ਮਰਹੁ—ਕਿਉਂ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰ ਰਹੇ ਹੋ? ਕਾਰਜੁ—ਕੰਮ, ਮਤਲਬ, ਲੋੜ । ਘਨੀ—ਵਧੀਕ । ਤ—ਤਾਂ ।

ਅਰਥ:- (ਜਿੰਦ-ਦਾਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੁੜੀ ਜਿੰਦ ਸੌਖੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ, ‘ਤਾ ਸਿਉ ਟੂਟੀ ਕਿਉ ਬਨੈ’; ਤਾਂ ਤੇ) ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਉਸ ਜਿੰਦ ਦਾਤੇ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ) ਘਰ ਮਹਲ-ਮਾੜੀਆਂ ਬੜੇ ਸ਼ੋਕ ਨਾਲ ਸਜਾ ਸਜਾ ਕੇ ਕਿਉਂ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰ ਰਹੇ ਹੋ? ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਤਾਂ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਹੱਥ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸੌਣ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਕੱਦ ਅਨੁਸਾਰ ਤੁਸੀਂ ਇਤਨੀ ਕੁ ਹੀ ਵਰਤਦੇ ਹੋ), ਪਰ ਜੇ (ਤੁਹਾਡਾ ਕੱਦ ਕੁਝ ਲੰਮਾ ਹੈ, ਜੇ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਵਧੀਕ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪੌਣੇ ਚਾਰ ਹੱਥ ਵਰਤ ਲੈਂਦੇ ਹੋਵੋਗੇ ।੨੧੮।

ਨੋਟ:- ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਬਦੋ-ਬਦੀ ਕਿਸੇ ਅਗਾਂਹ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਧਰਮ ਬਣਾਈ ਜਾਣ ਨਾਲ ਮੌਜੂਦਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਗੋਂ ਕੱਸਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਹਿੰਦੂ ਸਨ । ਮਰਨ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਦੀ ਲੋਥ ਸਾੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਦੋ ਤਿੰਨ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਹੱਥ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਹੇ, ਮਸਾਣਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਲਈ ਇਕ ਚੱਪਾ ਥਾਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ । ਸੋ, ਕਬੀਰ ਜੀ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਰਹੇ । ਪਰ ਅਸਾਡੇ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਹੱਥ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਜੋੜਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਗ਼ਲਤ ਹੈ ।

ਕਬੀਰ ਜੋ ਮੈ ਚਿਤਵਉ ਨਾ ਕਰੈ ਕਿਆ ਮੇਰੇ ਚਿਤਵੇ ਹੋਇ ॥ ਅਪਨਾ ਚਿਤਵਿਆ ਹਰਿ ਕਰੈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਚਿਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥੨੧੯॥ {ਪੰਨਾ 1376}

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (“ਚੀਤੁ ਨਿਰੰਜਨ ਨਾਲਿ” ਰੱਖਣ ਦੇ ਥਾਂ ਤੂੰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਹੀ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਤੇਰੇ) ਮੇਰੇ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਣ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ; ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜੋ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ (ਭਾਵ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ) । ਪ੍ਰਭੂ ਉਹ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਆਪ ਸੋਚਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅਸਾਡੇ ਚਿੱਤ-ਚੇਤੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ੨੧੯।

ਮ: ੩ ॥ ਚਿੰਤਾ ਭਿ ਆਪਿ ਕਰਾਇਸੀ ਅਚਿੰਤੁ ਭਿ ਆਪੇ ਦੇਇ ॥ ਨਾਨਕ ਸੋ ਸਾਲਾਹੀਐ ਜਿ ਸਭਨਾ ਸਾਰ ਕਰੇਇ ॥੨੨੦॥ {ਪੰਨਾ 1376}

ਨੋਟ:- ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ “ਮ: ੩” ਇਹ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਪਰਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨਾਲ ਰਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹੋ; ਸਾਫ਼ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੧੯ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਉਚਾਰਿਆ ਹੈ । ਸੋ, ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਸਨ । ਇਹ ਸਾਖੀ ਗ਼ਲਤ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕੀਹ ਵੱਸ?) ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਫਿਕਰ-ਸੋਚਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਭੀ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਇਹਨਾਂ ਫਿਕਰ-ਸੋਚਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਕੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਫਿਕਰ-ਸੋਚਾਂ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਦਾਤਿ ਮੰਗੀਏ) । ੨੨੦।

ਮ: ੫ ॥ ਕਬੀਰ ਰਾਮੁ ਨ ਚੇਤਿਓ ਫਿਰਿਆ ਲਾਲਚ ਮਾਹਿ ॥ ਪਾਪ ਕਰੰਤਾ ਮਰਿ ਗਇਆ ਅਉਧ ਪੁਨੀ ਖਿਨ ਮਾਹਿ ॥੨੨੧॥ {ਪੰਨਾ 1376}

ਨੋਟ:- ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਭੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੧੯ ਨਾਲ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਰਿ ਗਇਆ—ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਉਧ—ਉਮਰ । ਪੁਨੀ—ਪੁੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਖਿਨ ਮਾਹਿ—ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰ ਵਿਚ, ਅਚਨਚੇਤ ਹੀ, ਅੱਗੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਰੱਜਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਚਨਚੇਤ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ (ਸਿਮਰਨ ਨਾਹ ਕਰਨ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੀ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ) ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਪਾਪ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ (ਭਾਗ-ਹੀਣ) ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਉੱਚਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ), ਅਤੇ ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਰੱਜਦਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਚਨਚੇਤ ਉਮਰ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੨੨੧।

ਕਬੀਰ ਕਾਇਆ ਕਾਚੀ ਕਾਰਵੀ ਕੇਵਲ ਕਾਚੀ ਧਾਤੁ ॥ ਸਾਬਤੁ ਰਖਹਿ ਤ ਰਾਮ ਭਜੁ ਨਾਹਿ ਤ ਬਿਨਠੀ ਬਾਤ ॥੨੨੨॥ {ਪੰਨਾ 1376}

ਨੋਟ:- ਪਿੱਤਲ ਕੈਂਹ ਆਦਿਕ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਪਾ ਰੱਖੀਏ ਤਾਂ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਅਸਰ ਭਾਂਡੇ ਦੇ ਪਿੱਤਲ ਕੈਂਹ ਆਦਿਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਪਰ ਜੇ ਕੱਚੀ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਬਰਤਨ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਚੀਜ਼

ਦੀ ਸੁਗੰਧ ਦੁਰਗੰਧ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਅਸਰ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਇਕ ਐਸਾ ਬਰਤਨ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ ਮਾਨੋ, ਕੱਚੀ, ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਮ-ਵਿਕਰਮ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਹੀਏਂ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦੀ ਜਿੰਦ ਦੀ (ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਅੰਸ ਹੈ) ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲੋਂ ਵਿੱਥ ਪੁਆ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ, ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ, 'ਸਾਬਤੁ' (ਪਵਿਤ੍ਰ) ਰੱਖਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਇਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਅਪਵਿਤ੍ਰ' ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਤੇ ਪਦਾਰਥ ਇਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਾਹ ਆਉਣ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅੱਤ ਨੇੜੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਏ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਾਰਵੀ—ਕਰਵਾ, ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਲੋਟਾ, ਕੁੱਜਾ । ਕੇਵਲ—ਨਿਰੋਲ । ਧਾਤੁ—ਅਸਲਾ । ਸਾਬਤੁ—(ਵੇਖੋ ਸਲੋਕ ਨੰ: ੧੮੫—'ਜਾ ਕੀ ਦਿਲ ਸਾਬਤਿ ਨਹੀ' । 'ਸਾਬਤਿ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪਾਕੀਜ਼ਗੀ, ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ) ਪਵਿਤ੍ਰ, ਪਾਕੀਜ਼ਾ । ਰਖਹਿ—ਜੇ ਤੂੰ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੇਂ । ਭਜੁ—ਸਿਮਰ । ਬਿਨਠੀ—ਵਿਗੜੀ, ਨਾਸ ਹੋਈ । ਬਾਤ—ਗੱਲ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਇਹ ਸਰੀਰ ਕੱਚਾ ਲੋਟਾ (ਸਮਝ ਲੈ), ਇਸ ਦਾ ਅਸਲਾ ਨਿਰੋਲ ਕੱਚੀ ਮਿੱਟੀ (ਮਿਥ ਲੈ) । ਜੇ ਤੂੰ ਇਸ ਨੂੰ (ਬਾਹਰਲੇ ਭੈੜੇ ਅਸਰਾਂ ਤੋਂ) ਪਵਿਤ੍ਰ ਰੱਖਣਾ ਲੋੜਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ (ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੀ ਇਹ) ਖੇਡ ਵਿਗੜੀ ਹੀ ਜਾਣ ਲੈ (ਭਾਵ, ਜ਼ਰੂਰ ਵਿਗੜ ਜਾਇਗੀ) ।੨੨੨।

ਕਬੀਰ ਕੇਸੋ ਕੇਸੋ ਕੂਕੀਐ ਨ ਸੋਈਐ ਅਸਾਰ ॥ ਰਾਤਿ ਦਿਵਸ ਕੇ ਕੂਕਨੇ ਕਬਹੂ ਕੇ ਸੁਨੈ ਪੁਕਾਰ ॥੨੨੩॥ {ਪੰਨਾ 1376}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੇਸੋ—ਕੇਸ਼ਵ (ky_w: pR_0qw: sillq A0X—ਲੰਮੇ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲਾ) ਪਰਮਾਤਮਾ । ਅਸਾਰ—ਗ਼ਾਫ਼ਲ ਹੋ ਕੇ, ਬੇ-ਪਰਵਾਹੀ ਵਿਚ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਗ਼ਾਫ਼ਲ ਰਹਿ ਕੇ । ਕਬਹੂ ਕੇ—ਕਦੇ ਤਾਂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜੇ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ 'ਸਾਬਤੁ ਰਖਹਿ ਤ') ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਰਹੀਏ, ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਭੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਬੇ-ਪਰਵਾਹ ਨਾਹ ਹੋਈਏ । ਜੇ ਦਿਨ ਰਾਤ (ਹਰ ਵੇਲੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਰਹੀਏ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀਵ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਸੁਣ ਹੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰਨੋਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ) ।੨੨੩।

ਕਬੀਰ ਕਾਇਆ ਕਜਲੀ ਬਨੁ ਭਇਆ ਮਨੁ ਕੁੰਚਰੁ ਮਯ ਮੰਤੁ ॥ ਅੰਕਸੁ ਗ੍ਰਾਨੁ ਰਤਨੁ ਹੈ ਖੇਵਟੁ ਬਿਰਲਾ ਸੰਤੁ ॥੨੨੪॥ {ਪੰਨਾ 1376}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਾਇਆ—ਸਰੀਰ । ਕਜਲੀ ਬਨੁ—ਰਿਖੀਕੇਸ਼ ਹਰਿਦੁਆਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਦੇ ਇਕ ਜੰਗਲ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜਿਥੇ ਹਾਥੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸੰਘਣਾ ਜੰਗਲ (ਨੋਟ:- ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਭੁਲਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲ ਪਰਤ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਕਾਮਾਦਿਕ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਕਾਰ ਪਰਗਟ ਹੋ ਉਠਦੇ ਹਨ । ਅਜੇਹੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਇਕ ਜੰਗਲ ਸਮਝ ਲਵੋ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਕਾਰ, ਮਾਨੋ, ਸੰਘਣੇ ਰੁੱਖ ਹਨ) । ਭਇਆ—(ਜੇ 'ਕੇਸੋ ਕੇਸੋ' ਨਾਹ ਕੂਕੀਏ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਰੀਰ ਵਿਕਾਰ ਰੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਇਕ ਜੰਗਲ) ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕੁੰਚਰੁ—ਹਾਥੀ । ਮਯ ਮੰਤੁ—ਮਦ ਮੱਤ, ਆਪਣੇ ਮਦ ਵਿਚ ਮੱਤਾ ਹੋਇਆ ।

ਅੰਕਸੁ—ਲੋਹੇ ਦਾ ਉਹ ਕੁੰਡਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਚਲਾਂਦੇ ਹਨ । ਰਤਨੁ—ਰਤਨ ਵਰਗਾ ਸ਼੍ਰੇਣੀ । ਖੇਵਟੁ—
ਚਲਾਣ ਵਾਲਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਜੇ ਕੇਸੇ ਕੇਸੇ ਨਾਹ ਕੂਕੀਏ, ਜੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਨਾਹ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ
ਵਿਕਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ) ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ, ਮਾਨੋ, 'ਕਜਲੀ ਬਨੁ' ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਨ-
ਹਾਥੀ ਆਪਣੇ ਮਦ ਵਿਚ ਮੱਤਾ ਹੋਇਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼੍ਰੇਣੀ
ਗਿਆਨ ਹੀ ਕੁੰਡਾ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਗੁਰਮੁਖਿ (ਇਸ ਗਿਆਨ-ਕੁੰਡੇ ਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ ਮਨ-ਹਾਥੀ
ਨੂੰ) ਚਲਾਣ-ਜੋਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੨੨੪।

**ਕਬੀਰ ਰਾਮ ਰਤਨੁ ਮੁਖੁ ਕੋਥਰੀ ਪਾਰਖ ਆਗੈ ਖੋਲਿ ॥ ਕੋਈ ਆਇ ਮਿਲੈਗੋ ਗਾਹਕੀ ਲੋਗੋ ਮਹਗੋ
ਮੋਲਿ ॥੨੨੫॥ {ਪੰਨਾ 1376}**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੋਥਰੀ—ਗੁੱਥੀ, ਬਣਿਆ । ਪਾਰਖ—ਪਰਖ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਕਦਰ-ਕੀਮਤ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ।
ਗਾਹਕੀ—ਨਾਮ ਰਤਨ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਵਾਲਾ । ਮਹਗੋ ਮੋਲਿ—ਤਕੜੀ ਕੀਮਤ ਦੇ ਕੇ (ਨੋਟ:- ਇਸ ਕਾਇਆ-
ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਮਨ ਮਸਤੇ ਹੋਏ ਹਾਥੀ ਵਾਂਗ ਆਜ਼ਾਦ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਕੀਹ ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀ ਤੇ ਕੀਹ ਮਨੁੱਖ, ਆਪਣੀ
ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੱਥੋਂ ਦੇਣੀ ਹਰੇਕ ਵਾਸਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਹੈ; ਮਨ ਦੀ ਇਸ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਦੇ ਵੱਟੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼
ਮੁੱਲ ਲੈਣੀ ਮਹਿੰਗੀ ਤੋਂ ਮਹਿੰਗੀ ਕੀਮਤ ਦੇਣੀ ਹੈ), ਮਨ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਕੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ) ਸਭ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਪਦਾਰਥ ਹੈ, (ਇਸ ਪਦਾਰਥ
ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ) ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਗੁੱਥੀ ਬਣਾ ਤੇ ਇਸ ਰਤਨ ਦੀ ਕਦਰ-ਕੀਮਤ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ
ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹੀ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹਣਾ (ਭਾਵ, ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰ) । ਜਦੋਂ
ਨਾਮ-ਰਤਨ ਦੀ ਕਦਰ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਗਾਹਕ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਆ ਅੱਪੜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਮਨ ਗੁਰੂ
ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਕੇ ਨਾਮ ਰਤਨ ਨੂੰ ਖਰੀਦਦਾ ਹੈ । ੨੨੫।

**ਕਬੀਰ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਜਾਨਿਓ ਨਹੀ ਪਾਲਿਓ ਕਟਕੁ ਕੁਟੰਬੁ ॥ ਧੰਧੇ ਹੀ ਮਹਿ ਮਰਿ ਗਇਓ ਬਾਹਰਿ
ਭਈ ਨ ਬੰਬ ॥੨੨੬॥ {ਪੰਨਾ 1376}**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਾਨਿਓ ਨਹੀ—(ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ) ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ । ਪਾਲਿਓ—ਪਾਲਦਾ ਰਿਹਾ ।
ਕਟਕੁ—ਫੌਜ਼ । ਕਟਕੁ ਕੁਟੰਬੁ—ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ । ਮਰਿ ਗਇਓ—ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰ ਗਿਆ ।
ਬਾਹਰਿ—ਧੰਧਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ, (ਭਾਵ,) ਧੰਧਿਆਂ ਤੋਂ ਵੇਹਲਾ ਹੋ ਕੇ । ਬੰਬ—ਅਵਾਜ਼, ਖ਼ਬਰ । ਬਾਹਰਿ ਭਈ
ਨ ਬੰਬ—ਧੰਧਿਆਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਕਦੇ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਭੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀ ।

ਅਰਥ:- (ਪਰ), ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ-ਰਤਨ ਦੀ ਕਦਰ-ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ,
ਉਹ (ਨਾਮ-ਰਤਨ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ) ਬਹੁਤਾ ਟੱਬਰ ਹੀ ਪਾਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ; ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਧੰਧਿਆਂ
ਵਿਚ ਹੀ ਖਪ ਖਪ ਕੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਖਪਾਣਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਕਦੇ
ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਰਾਮ-ਨਾਮ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੀ (ਨਾਹ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਖਪਾਣਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਦੇ ਉਸ ਨੂੰ
ਵੇਹਲਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਨਾਹ ਉਹ ਕਦੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਮੂੰਹੋਂ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ) । ੨੨੬।

ਕਬੀਰ ਆਖੀ ਕੇਰੇ ਮਾਟੁਕੇ ਪਲੁ ਪਲੁ ਗਈ ਬਿਹਾਇ ॥ ਮਨੁ ਜੰਜਾਲੁ ਨ ਛੋਡਈ ਜਮ ਦੀਆ ਦਮਾਮਾ ਆਇ ॥੨੨੭॥ {ਪੰਨਾ 1376}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੇਰੇ—ਦੇ । ਮਾਟੁਕੇ—ਝਮਕਣੇ । ਆਖੀ ਕੇਰੇ ਮਾਟੁਕੇ—ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਝਮਕਣ ਜਿਤਨਾ ਸਮਾ । ਗਈ ਬਿਹਾਇ—(ਉਮਰ) ਬੀਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਦਮਾਮਾ—ਨਗਾਰਾ । ਆਇ ਦੀਆ—ਆ ਕੇ ਵਜਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਉਸ ਬਦ-ਨਸੀਬ ਦਾ ਹਾਲ ਵੇਖ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਦੀ ਕਦਰ-ਕੀਮਤ ਨਾਹ ਜਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕੁਟੰਬ ਪਾਲਣ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ ਭੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਮੂੰਹੋਂ ਨਹੀਂ ਉਚਾਰਦਾ! ਥੋੜੀ ਥੋੜੀ ਕਰ ਕੇ ਬੇ-ਮਲੂਮੇ ਜਿਹੇ) ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਝਮਕਣ ਜਿਤਨਾ ਸਮਾਂ ਤੇ ਪਲ ਪਲ ਕਰ ਕੇ ਬੀਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਫਿਰ ਭੀ ਉਸ ਦਾ ਮਨ (ਕੁਟੰਬ ਦਾ) ਜੰਜਾਲ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ, ਆਖਰ ਜਮ ਮੌਤ ਦਾ ਨਗਾਰਾ ਆ ਵਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੨੨੭।

ਕਬੀਰ ਤਰਵਰ ਰੂਪੀ ਰਾਮੁ ਹੈ ਫਲ ਰੂਪੀ ਬੈਰਾਗੁ ॥ ਛਾਇਆ ਰੂਪੀ ਸਾਧੁ ਹੈ ਜਿਨਿ ਤਜਿਆ ਬਾਦੁ ਬਿਬਾਦੁ ॥੨੨੮॥ {ਪੰਨਾ 1376}

ਨੋਟ:- ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਵਤਨ ਦੀ ਗਰਮੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਆਇਆ ਖਲੋਤਾ ਹੈ । ਤਪਸ਼ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਕ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਦੂਰੋਂ ਇਕ ਸੋਹਣੇ ਸੰਘਣੀ ਛਾਂ ਵਾਲੇ ਰੁੱਖ ਅੰਬ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਆਸਰਾ ਆ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਛਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆਂ ਉਸ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਭੀ ਮਿਟਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੁੱਖ ਤੋਂ ਪੱਕਾ ਫਲ ਭੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੀ ਭੁੱਖ ਭੀ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਨਾਲ ਤਪ ਰਹੇ ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਮਾਨੋ, ਇਕ ਸੋਹਣਾ ਰੁੱਖ ਹੈ; ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੰਤ-ਜਨ ਇਸ ਰੁੱਖ ਦੀ ਠੰਢੀ ਮਿੱਠੀ ਛਾਂ ਹਨ । ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਠੰਢ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਦਾਤਿ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਹ ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ ਰੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਸਾਧੂ ਗੁਰਮੁਖਿ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਜੰਜਾਲ ਨੂੰ ਤਿਆਗਿਆ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਰਵਰ—ਤਰ-ਵਰ, ਸੋਹਣਾ ਰੁੱਖ । ਤਰ—ਰੁੱਖ । ਬੈਰਾਗੁ—ਨਿਰਮੋਹਤਾ । ਛਾਇਆ—ਛਾਂ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਸਾਧ-ਗੁਰਮੁਖਿ) ਨੇ । ਬਾਦੁ ਬਿਬਾਦੁ—ਝਗੜਾ-ਝਾਂਜਾ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਝੰਬੇਲਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਨਾਲ ਤਪ ਰਹੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਇਕ ਸੋਹਣਾ ਰੁੱਖ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ) ਝਗੜਾ-ਝਾਂਜਾ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖਿ ਇਸ ਰੁੱਖ ਦੀ, ਮਾਨੋ, ਛਾਂ ਹੈ । (ਜੋ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਉਸ ਤਪਸ਼ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਇਸ ਛਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ) ਵੈਰਾਗ-ਰੂਪ ਫਲ (ਹਾਸਲ ਹੁੰਦਾ) ਹੈ ।੨੨੮।

ਕਬੀਰ ਐਸਾ ਬੀਜੁ ਬੋਇ ਬਾਰਹ ਮਾਸ ਫਲੰਤ ॥ ਸੀਤਲ ਛਾਇਆ ਗਹਿਰ ਫਲ ਪੰਖੀ ਕੇਲ ਕਰੰਤ ॥੨੨੯॥ {ਪੰਨਾ 1376}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਾਰਹ ਮਾਸ—ਬਾਰਾਂ ਹੀ ਮਹੀਨੇ, ਸਦਾ ਹੀ । ਫਲੰਤ—ਫਲ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਸੀਤਲ—ਠੰਢੀ, ਠੰਢ ਦੇਣ ਵਾਲੀ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲੀ । ਛਾਇਆ—ਛਾਂ, ਆਸਰਾ । ਗਹਿਰ—ਗੰਭੀਰਤਾ, ਅਡੋਲਤਾ, ਵੈਰਾਗ ।

ਪੰਖੀ—(ਭਾਵ, ਤੇਰੇ) ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ । ਕੇਲ—ਆਨੰਦ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (“ਜਿਨਿ ਤਜਿਆ ਬਾਦੁ ਬਿਬਾਦੁ” ਉਸ ‘ਸਾਧ’ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਤੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ) ਇਕ ਅਜੇਹਾ ਬੀ ਬੀਜ ਜੋ ਸਦਾ ਹੀ ਫਲ ਦੇਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ; ਉਸ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਈਏ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਠੰਢ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੇ “ਬਾਦ ਬਿਬਾਦ” ਵਲੋਂ ਮਨ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਸਾਰੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ (ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਛੀਆਂ ਵਾਂਗ ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਚੋਗ ਲਈ ਭਟਕਦੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ) ਆਨੰਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ੨੨੯।

ਕਬੀਰ ਦਾਤਾ ਤਰਵਰੁ ਦਯਾ ਫਲੁ ਉਪਕਾਰੀ ਜੀਵੰਤ ॥ ਪੰਖੀ ਚਲੇ ਦਿਸਾਵਰੀ ਬਿਰਖਾ ਸੁਫਲ ਫਲੰਤ ॥੨੩੦॥ {ਪੰਨਾ 1377}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦਾਤਾ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਦਯਾ—ਜੀਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ । ਉਪਕਾਰੀ ਜੀਵੰਤ—ਜੋ ਉਪਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਉਪਕਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਹੈ । ਪੰਖੀ—ਇਸ ਜਗਤ-ਰੁੱਖ ਦੇ ਪੰਛੀ, ਸਾਰੇ ਜੀਵ । ਦਿਸਾਵਰੀ—ਦਿਸ਼ਾ ਅਵਰ, ਹੋਰ ਹੋਰ ਦਿਸ਼ਾ ਨੂੰ, ਹੋਰ ਹੋਰ ਪਾਸੇ, ਹੋਰ ਹੋਰ ਧੰਧਿਆਂ ਵਿਚ । ਬਿਰਖਾ—‘ਨਾਮ’ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਰੁੱਖ (ਸਾਧੂ) । ਸੁਫਲ ਫਲੰਤ—‘ਦਇਆ’ ਦੀ ਸੋਹਣੀ ਦਾਤਿ ਹੀ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਨੂੰ ਇਹੀ ਸਿਖਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰੋ । ਸੁਫਲ—ਸੁ-ਫਲ, ਸੋਹਣਾ ਫਲ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (“ਜਿਨਿ ਤਜਿਆ ਬਾਦੁ ਬਿਬਾਦੁ”) ਉਹ ‘ਸਾਧੂ’ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉਪਕਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਹੈ; ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਉਹ ‘ਸਾਧੂ’ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਤਪਦੇ ਸਾਰੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਲਈ), ਮਾਨੋ, ਇਕ ਸੋਹਣਾ ਰੁੱਖ ਹੈ, ਉਸ ਪਾਸੋਂ ‘ਜੀਅ-ਦਇਆ’ ਦੀ ਦਾਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ ਤਾਂ ਹੋਰ ਹੋਰ ਧੰਧਿਆਂ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰਮੁਖ ‘ਸਾਧ’ ਸਦਾ ਇਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਨਾਲ ਦਇਆ-ਪਿਆਰ ਵਰਤੋ । ੨੩੦।

ਕਬੀਰ ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ ਪਰਾਪਤੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇ ਲਿਲਾਟ ॥ ਮੁਕਤਿ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਈਐ ਠਾਕ ਨ ਅਵਘਟ ਘਾਟ ॥੨੩੧॥ {ਪੰਨਾ 1377}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ—(“ਜਿਨਿ ਤਜਿਆ ਬਾਦੁ ਬਿਬਾਦੁ” ਉਸ) ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੁਹਬਤਿ । ਲਿਲਾਟ—ਮੱਥਾ । ਲਿਖਿਆ ਹੋਇ ਲਿਲਾਟ—ਜੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਚੰਗੇ ਭਾਗ ਹੋਣ । ਮੁਕਤਿ—“ਬਾਦ ਬਿਬਾਦ” ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ । ਠਾਕ—ਰੋਕ । ਅਵਘਟ ਘਾਟ—ਔਖਾ ਪਹਾੜੀ ਪੈਂਡਾ (ਨੋਟ—ਦੁਨੀਆ ਦੇ ‘ਬਾਦ ਬਿਬਾਦ’ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਇਉਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚੀ ਪਹਾੜੀ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਹੈ) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! “ਜਿਨਿ ਤਜਿਆ ਬਾਦੁ ਬਿਬਾਦੁ” ਉਸ ਸਾਧੂ-ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਭਾਗ ਹੋਣ । ਉਸ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਤੋਂ ਫਲ ਇਹ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੇ “ਬਾਦ ਬਿਬਾਦ” ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਭੀ ਵਿਕਾਰ ਇਸ ਔਖੇ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦਾ । ੨੩੧।

ਕਬੀਰ ਏਕ ਘੜੀ ਆਧੀ ਘਰੀ ਆਧੀ ਹੂੰ ਤੇ ਆਧ ॥ ਭਗਤਨ ਸੇਤੀ ਗੋਸਟੇ ਜੋ ਕੀਨੇ ਸੋ ਲਾਭ
॥੨੩੨॥ {ਪੰਨਾ 1377}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੋਸਟੇ—ਗੋਸ਼ਟਿ, ਗੱਲ-ਬਾਤ, ਮਿਲਾਪ (ਨੋਟ:- ਲਫਜ਼ ਗੋਸ਼ਟਿ ਦੇ ਦੋ ਅਰਥ ਹਨ—(੧) ਚਰਚਾ, ਬਹਸ, ਗੱਲ-ਬਾਤ, (੨) ਮਿਲਾਪ, ਸੰਗਤਿ । ਜਿਵੇਂ ‘ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ’—(੧) ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ ਬਹਸ, (੨) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ । ਵੇਖੋ ਮੇਰਾ ਟੀਕਾ “ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ”) । ਕੀਨੇ—ਕੀਤਾ ਜਾਏ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਚੁੰਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੇ “ਬਾਦ ਬਿਬਾਦ” ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕੀਤਿਆਂ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ) ਇੱਕ ਘੜੀ, ਅੱਧੀ ਘੜੀ, ਘੜੀ ਦਾ ਚੌਥਾ ਹਿੱਸਾ—ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਭੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕੀਤੀ ਜਾਏ, ਇਸ ਤੋਂ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ) ਨਫਾ ਹੀ ਨਫਾ ਹੈ । ੨੩੨।

ਕਬੀਰ ਭਾਂਗ ਮਾਛੁਲੀ ਸੁਰਾ ਪਾਨਿ ਜੋ ਜੋ ਪ੍ਰਾਨੀ ਖਾਂਹਿ ॥ ਤੀਰਥ ਵਰਤ ਨੇਮ ਕੀਏ ਤੇ ਸਭੈ
ਰਸਾਤਲਿ ਜਾਂਹਿ ॥੨੩੩॥ {ਪੰਨਾ 1377}

ਨੋਟ:- ਸਲੋਕ ਨੰ: ੨੨੮ ਤੋਂ ਇਕ ਨਵਾਂ ਖ਼ਿਆਲ ਚੱਲਿਆ ਹੈ । ਜਗਤ ਵਿਚ “ਬਾਦ ਬਿਬਾਦ” ਦੀ ਤਪਸ਼ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੀਵ ਤੜਫ ਰਹੇ ਹਨ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਇਥੇ ਇਕ ਸੋਹਣਾ ਰੁੱਖ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰਲੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਇਹ “ਬਾਦ ਬਿਬਾਦ ਤਜਿਆ” ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਰੁੱਖ ਦੀ ਠੰਢੀ ਛਾਂ ਹਨ । ਇਸ ਛਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆਂ, ਸਾਧੂ-ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕੀਤਿਆਂ ਇਸ “ਬਾਦ ਬਿਬਾਦ” ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ‘ਵੈਰਾਗ’ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਰ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜਬ ਖੇਡ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਲੋਕ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਧਰਮ-ਅਸਥਾਨ ਵਿਚ ਭੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਵਰਤ ਆਦਿਕ ਭੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਨੇਮ ਭੀ ਨਿਬਾਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਪਰ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰ ਭੀ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਥੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਸਾਧੂ” ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਬੈਠੋ, ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਰਾਮ ਰਾਮ ਕਰੀ ਜਾਉ, ਉਥੋਂ ਆ ਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਹਿੱਸਾ ਲਈ ਜਾਉ । ਇਹ ਤੀਰਥ-ਜਾਤ੍ਰਾ, ਵਰਤ-ਨੇਮ ਸਭ ਨਿਸਫਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰੀ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਪਰਤਦਾ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭਾਂਗ—ਭੰਗ । ਮਾਛੁਲੀ—ਮੱਛੀ । ਸੁਰਾ—ਸ਼ਰਾਬ । ਪਾਨ—ਪੀਣਾ । ਪਾਨਿ—ਪੀਣ ਵਾਲਾ (ਜਿਵੇਂ, ‘ਧਨ’ ਤੋਂ ‘ਧਨਿ’=ਧਨ ਵਾਲਾ, ‘ਗੁਣ’ ਤੋਂ ‘ਗੁਣਿ’= ਗੁਣ ਵਾਲਾ) । ਉਪਰਲੀ ਸਾਰੀ ਤੁਕ ਦਾ ਅਨਵੈ (Prose-order) ਇਉਂ ਹੈ—“ਜੋ ਜੋ ਸੁਰਾਪਾਨਿ ਪ੍ਰਾਨੀ ਭਾਂਗ ਮਾਛੁਲੀ ਖਾਂਹਿ” । ਖਾਂਹਿ—ਖਾਂਦੇ ਹਨ । ਤੇ ਸਭੈ—ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ (ਤੀਰਥ-ਜਾਤ੍ਰਾ ਵਰਤ ਨੇਮ ਆਦਿਕ) । ਰਸਾਤਲ ਜਾਂਹਿ—ਗ਼ਰਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਰਤਾ-ਭਰ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । (ਨੋਟ:- ਪਿਛਲੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ “ਭਗਤਨ ਸੇਤੀ ਗੋਸਟੇ ਜੋ ਕੀਨੇ ਸੋ ਲਾਭ” । ਇਥੇ ਨੰ: ੨੩੩ ਵਿਚ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਮਨੁੱਖ “ਭਗਤਨ ਸੇਤੀ ਗੋਸਟੇ” ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਸ਼ਰਾਬ-ਮਾਸ ਆਦਿਕ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸਤ-ਸੰਗ ਤੇ ਉਥੇ ਲਏ ਹੋਏ ਪ੍ਰਣ (=ਵਰਤ) ਸਭ ਵਿਅਰਥ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ।

ਨੋਟ:- ਕਈ ਸੱਜਣ ਲਫਜ਼ ‘ਪਾਨਿ’ ਦਾ ਅਰਥ ‘ਪਾਨ ਦਾ ਪੱਤਾ’ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਗ਼ਲਤ ਹੈ । ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਭੀ ਉਹ ਲਫਜ਼ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਜੋੜ ‘ਪਾਨ’ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ:

“ਪਾਨ ਸੁਪਾਰੀ ਖਾਤੀਆਂ ਮੁਖਿ ਬੀੜੀਆ ਲਾਈਆ” ।

ਲਫ਼ਜ਼ “ਭਾਂਗ ਮਾਛੁਲੀ ਅਤੇ ਸੁਰਾ” ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਸਿਰਫ਼ ਭੰਗ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਪੋਸਤ ਅਫ਼ੀਮ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਥੇ ਮੱਛੀ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਰਹੇ ਹਨ । ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਰਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹੋ । ਸਤਸੰਗ ਭੀ ਕਰਨਾ ਤੇ ਵਿਕਾਰ ਭੀ ਕਰੀ ਜਾਣੇ—ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਸ ਕੰਮ ਤੋਂ ਵਰਜਦੇ ਹਨ । ਕਾਮੀ ਲੋਕ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ-ਮਾਸ ਵਰਤ ਕੇ ਕਾਮ-ਵਾਸਨਾ ਵਿਭਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਤੇ; ਮੱਛੀ ਦਾ ਮਾਸ ਚੁੰਕਿ ਕਾਮ-ਰੁਚੀ ਵਧੀਕ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਭੰਗ ਮੱਛੀ ਲਫ਼ਜ਼ ਵਰਤੇ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜੇ ਲੋਕ ‘ਭਗਤਨ ਸੇਤੀ ਗੋਸਟੇ’ ਕਰ ਕੇ ਤੀਰਥ-ਜਾਤ੍ਰਾ ਵਰਤ-ਨੇਮ ਆਦਿਕ ਭੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਸ਼ਰਾਬੀ ਲੋਕ ਭੰਗ ਮੱਛੀ ਭੀ ਖਾਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਭੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ-ਕਬਾਬ ਭੀ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਹਨ, ਵਿਕਾਰ ਭੀ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਹ ਤੀਰਥ ਵਰਤ ਆਦਿਕ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਬਿਲਕੁਲ ਵਿਅਰਥ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੨੩੩।

ਨੀਚੇ ਲੋਇਨ ਕਰਿ ਰਹਉ ਲੇ ਸਾਜਨ ਘਟ ਮਾਹਿ ॥ ਸਭ ਰਸ ਖੇਲਉ ਪੀਅ ਸਉ ਕਿਸੀ ਲਖਾਵਉ ਨਾਹਿ ॥੨੩੪॥ ਆਠ ਜਾਮ ਚਉਸਠਿ ਘਰੀ ਤੁਅ ਨਿਰਖਤ ਰਹੈ ਜੀਉ ॥ ਨੀਚੇ ਲੋਇਨ ਕਿਉ ਕਰਉ ਸਭ ਘਟ ਦੇਖਉ ਪੀਉ ॥੨੩੫॥ ਸੁਨੁ ਸਖੀ ਪੀਅ ਮਹਿ ਜੀਉ ਬਸੈ ਜੀਅ ਮਹਿ ਬਸੈ ਕਿ ਪੀਉ ॥ ਜੀਉ ਪੀਉ ਬੂਝਉ ਨਹੀ ਘਟ ਮਹਿ ਜੀਉ ਕਿ ਪੀਉ ॥੨੩੬॥ {ਪੰਨਾ 1377}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਲੋਇਨ—ਅੱਖਾਂ । ਕਰਿ ਰਹਉ—ਮੈਂ ਕਰੀ ਰੱਖਦੀ ਹਾਂ । ਸਾਜਨ—ਪਿਆਰੇ ਪਤੀ-ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ । ਘਟ ਮਾਹਿ ਲੇ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਾਂਭ ਕੇ । ਪੀਅ ਸਉ—ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ । ਖੇਲਉ—ਮੈਂ ਖੇਡਦੀ ਹਾਂ । ਲਖਾਵਉ ਨਾਹਿ—ਮੈਂ ਦੱਸਦੀ ਨਹੀਂ । ੨੩੪।

ਜਾਮ—ਪਹਿਰ । ਆਠ ਜਾਮ—ਅੱਠ ਪਹਿਰ (ਨੋਟ:- ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੇ ਕੁੱਲ ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ), ਦਿਨ ਰਾਤ, ਹਰ ਵੇਲੇ । ਚਉਸਠਿ ਘਰੀ—ਚੌਠ ਘੜੀਆਂ (ਨੋਟ:- ਇਕ ਪਹਿਰ ਦੀਆਂ ਅੱਠ ਘੜੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਚੌਠ ਘੜੀਆਂ ਦੇ ਅੱਠ ਪਹਿਰ, ਰਾਤ ਦਿਨ, ਹਰ ਵੇਲੇ) । ਤੁਅ—(ਸੰ: ਤ੍ਰਾਂ, ਤੁਆਂ) ਤੈਨੂੰ । ਨਿਰਖਤ ਰਹੈ—ਵੇਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਜੀਉ—ਮੇਰੀ ਜਿੰਦ । ਨੀਚੇ...ਕਰਉ—ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਵਲੋਂ ਨੀਵੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰਾਂ? ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਤੋਂ ਹੁਣ ਨਫ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ । ੨੩੫।

ਸੁਨੁ ਸਖੀ—ਹੇ ਮੇਰੀ ਸਹੇਲੀਏ! ਸੁਣ । ਪੀਅ ਮਹਿ—ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਵਿਚ । ਜੀਉ—ਜਿੰਦ । ਜੀਅ ਮਹਿ—ਜਿੰਦ ਵਿਚ । ਕਿ—ਜਾਂ । ਬੂਝਉ ਨਹੀ—ਹੇ ਸਖੀ! ਤੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ੨੩੬।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਮੇਰੀ ਸਤ-ਸੰਗਣ ਸਹੇਲੀਏ! ਜਦੋਂ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ‘ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ ਪਰਾਪਤੀ’ ਹੋਈ ਹੈ, ਮੈਂ ‘ਭਗਤਨ ਸੇਤੀ ਗੋਸਟੇ’ ਹੀ ਕਰਦੀ ਹਾਂ, ਇਸ ‘ਸਾਧੂ ਸੰਗ’ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਾਂਭ ਕੇ (ਇਹਨਾਂ ‘ਭਾਂਗ ਮਾਛੁਲੀ ਸੁਰਾ’ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ) ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੀਵੀਆਂ ਕਰੀ ਰੱਖਦੀ ਹਾਂ, (ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਰਸਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਣ ਦੇ ਥਾਂ) ਮੈਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਰੰਗ ਮਾਣਦੀ ਹਾਂ; ਪਰ ਮੈਂ (ਇਹ ਭੇਤ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦੀ । ੨੩੪।

(ਹੇ ਸਖੀ! ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਆਖਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਹੇ ਪਤੀ!) ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਹਰ ਘੜੀ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦ ਤੈਨੂੰ

ਹੀ ਤੱਕਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । (ਹੇ ਸਖੀ!) ਮੈਂ ਸਭ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਵੇਖਦੀ ਹਾਂ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ-ਮਾਤ੍ਰ ਤੋਂ ਨਫਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ । ੨੩੫।

ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ! ('ਸਾਧੂ ਸੰਗ' ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਅਚਰਜ ਖੇਡ ਬਣ ਗਈ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ) ਮੇਰੀ ਜਿੰਦ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿੰਦ ਵਿਚ ਪਿਆਰਾ ਆ ਵੱਸਿਆ ਹੈ । ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ! ਤੂੰ ਹੁਣ ਇਹ ਸਮਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦ ਹੈ ਜਾਂ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ । ੨੩੬।

ਕਬੀਰ ਬਾਮਨੁ ਗੁਰੂ ਹੈ ਜਗਤ ਕਾ ਭਗਤਨ ਕਾ ਗੁਰੁ ਨਾਹਿ ॥ ਅਰਝਿ ਉਰਝਿ ਕੈ ਪਚਿ ਮੂਆ ਚਾਰਉ ਬੇਦਹੁ ਮਾਹਿ ॥੨੩੭॥ {ਪੰਨਾ 1377}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਰਝਿ—ਫਸ ਕੇ । ਉਰਝਿ—ਉਲਝ ਕੇ । ਪਚਿ—ਖੁਆਰ ਹੋ ਕੇ । ਮੂਆ—ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਜਿੰਦ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਜੀਉ ਸਕੀ ।

ਅਰਥ:- ਪਰ, ਹੇ ਕਬੀਰ! (ਆਖ—ਮੈਨੂੰ ਜੋ ਇਹ ਜੀਵਨ-ਦਾਤਿ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਜੀਵਨ-ਦਾਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪ ਭੀ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸੀਆ ਹੈ; ਜਨੇਊ ਆਦਿਕ ਦੇ ਕੇ ਤੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸ ਕੇ) ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਿਰਫ ਦੁਨੀਆਦਾਰਾਂ ਦਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਅਖਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼-ਦਾਤਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਚਹੁੰਆਂ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਜੱਗ ਆਦਿਕ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਦੀਆਂ ਉਲਝਣਾਂ ਨੂੰ ਸੋਚ ਸੋਚ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਖਪ ਖਪ ਕੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਮਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ (ਇਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਜਿੰਦ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਸਕੀ, ਇਹ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸੁਆਦ ਕਿਵੇਂ ਦੇ ਦਿਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?) । ੨੩੭।

ਹਰਿ ਹੈ ਖਾਂਡੁ ਰੇਤੁ ਮਹਿ ਬਿਖਰੀ ਹਾਥੀ ਚੁਨੀ ਨ ਜਾਇ ॥ ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਗੁਰਿ ਭਲੀ ਬੁਝਾਈ ਕੀਟੀ ਹੋਇ ਕੈ ਖਾਇ ॥੨੩੮॥ {ਪੰਨਾ 1377}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰੇਤੁ ਮਹਿ—ਰੇਤ ਵਿਚ (ਨੋਟ:- ਲਫਜ਼ 'ਰੇਤੁ' ਸਦਾ ਉਕਾਰਾਂਤ (_) ਅੰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਂਵ ਇਹ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਲਿੰਗ ਹੈ । ਇਸ ਲਫਜ਼ ਦਾ ਇਹ ਅਖੀਰਲਾ (_) ਸੰਬੰਧਕ ਨਾਲ ਭੀ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) । ਹਾਥੀ—ਹਾਥੀ ਪਾਸੋਂ । ਕਹਿ—ਕਹੇ, ਆਖਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ । ਭਲੀ ਬੁਝਾਈ—ਚੰਗੀ ਮੱਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਕੀਟੀ—ਕੀੜੀ । ਹੋਇ ਕੈ—ਬਣ ਕੇ । ਖਾਇ—ਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ, ਮਾਨੋ, ਖੰਡ ਹੈ ਜੋ ਰੇਤ ਵਿਚ ਖਿੱਲਰੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਹਾਥੀ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਖੰਡ ਰੇਤ ਵਿਚੋਂ ਚੁਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਕਬੀਰ ਆਖਦਾ ਹੈ—ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਹੀ ਇਹ ਭਲੀ ਮੱਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਕੀੜੀ ਬਣ ਕੇ ਇਹ ਖੰਡ ਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ੨੩੮।

ਨੋਟ:- ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦੀ ਦਾਤਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਾਸੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਨੇ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਇਹ ਸਿਖਾਣਾ ਹੈ ਕਿ ਫਲਾਣਾ ਕਰਮ ਕੀਤਿਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਫਲਾਣਾ ਫਲ ਮਿਲ ਜਾਇਗਾ । 'ਗ਼ਰੀਬੀ' ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ 'ਗ਼ਰੀਬੀ' ਕਿਸੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਸਗੋਂ ਅਹੰਕਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਯਕੀਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਕੀਤਿਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਫਲ ਮਿਲਣਾ ਹੈ । ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਗ਼ਰੀਬੀ ਸੁਭਾਵ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ

ਸਕਦਾ ।

ਕਬੀਰ ਜਉ ਤੁਹਿ ਸਾਧ ਪਿਰੰਮ ਕੀ ਸੀਸੁ ਕਾਟਿ ਕਰਿ ਗੋਇ ॥ ਖੇਲਤ ਖੇਲਤ ਹਾਲ ਕਰਿ ਜੋ ਕਿਛੁ
ਹੋਇ ਤ ਹੋਇ ॥੨੩੯॥ ਕਬੀਰ ਜਉ ਤੁਹਿ ਸਾਧ ਪਿਰੰਮ ਕੀ ਪਾਕੇ ਸੇਤੀ ਖੇਲੁ ॥ ਕਾਚੀ ਸਰਸਉਂ
ਪੇਲਿ ਕੈ ਨਾ ਖਲਿ ਭਈ ਨ ਤੇਲੁ ॥੨੪੦॥ {ਪੰਨਾ 1377}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤੁਹਿ—ਤੈਨੂੰ । ਸਾਧ—ਸੱਧਰ, ਸਿੱਕ, ਤਾਂਘ । ਪਿਰੰਮ—ਪ੍ਰੇਮ । ਗੋਇ—ਗੋਂਦ । ਹਾਲ
ਕਰਿ—ਮਸਤ ਹੋ ਜਾ (ਨੋਟ:- ਨੌਸ਼ਾਹੀਏ ਫ਼ਕੀਰ ‘ਹਾਲ’ ਖੇਡਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ਤ ਹੋਇ—
ਪਿਆ ਹੋਵੇ । ੨੩੯।

ਪਾਕੇ ਸੇਤੀ—ਪੱਕੇ (ਗੁਰੂ) ਨਾਲ, ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ । ਪੇਲਿ ਕੈ—ਪੀੜ ਕੇ । ੨੪੦।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਹੈ, ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਕੱਟ ਕੇ ਗੋਂਦ
ਬਣਾ ਲੈ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰ ਕਿ ਲੋਕ ਬੇ-ਸ਼ੱਕ ਠੇਡੇ ਪਏ ਮਾਰਨ ‘ਕਬੀਰ ਰੋੜਾ ਹੋਇ ਰਹੁ ਬਾਟ
ਕਾ, ਤਜਿ ਮਨ ਕਾ, ਅਭਿਮਾਨੁ’) ਇਹ ਖੇਡ ਖੇਡਦਾ ਖੇਡਦਾ ਇਤਨਾ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾ ਕਿ (ਦੁਨੀਆ ਵਲੋਂ) ਜੋ
(ਸਲੂਕ ਤੇਰੇ ਨਾਲ) ਹੋਵੇ ਉਹ ਪਿਆ ਹੋਵੇ । ੨੩੯।

ਪਰ, ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰ ਦੀ ਇਹ ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਦੀ ਸਿੱਕ ਹੈ ਤਾਂ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ
ਖੇਡ; (ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਾਸ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ) । ਕੱਚੀ ਸਰਹੋਂ ਪੀੜਿਆਂ ਨਾਹ ਤੇਲ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ
ਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਖਲ ਬਣਦੀ ਹੈ (ਇਹੀ ਹਾਲ ਜਨੇਊ ਆਦਿਕ ਦੇ ਕੇ ਬਣੇ ਕੱਚੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਹੈ) । ੨੪੦।

ਚੂੰਢਤ ਡੋਲਹਿ ਅੰਧ ਗਤਿ ਅਰੁ ਚੀਨਤ ਨਾਹੀ ਸੰਤ ॥ ਕਹਿ ਨਾਮਾ ਕਿਉ ਪਾਈਐ ਬਿਨੁ ਭਗਤਹੁ
ਭਗਵੰਤੁ ॥੨੪੧॥ {ਪੰਨਾ 1377}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਡੋਲਹਿ—ਡੋਲਦੇ ਹਨ, ਭਟਕਦੇ ਹਨ, ਟਟੋਲੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ । ਗਤਿ—ਹਾਲਤ, ਹਾਲ । ਅੰਧ
ਗਤਿ—ਜਿਵੇਂ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਵਾਂਗ । ਅਰੁ—ਅਤੇ । ਚੀਨਤ ਨਾਹੀ—(ਨੋਟ:-
ਅੱਖਰ ‘ਨ’ ਦੇ ਹੇਠ ਅੱਧਾ ‘ਹ’ ਹੈ) ਪਛਾਣਦੇ ਨਹੀਂ । ਕਹਿ—ਕਹੇ, ਆਖਦਾ ਹੈ । ਕਿਉ ਪਾਈਐ—ਨਹੀਂ
ਮਿਲ ਸਕਦਾ । ਬਿਨੁ ਭਗਤਹੁ—ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ (ਸੰਗਤਿ) ਤੋਂ ਬਿਨਾ । ਭਗਵੰਤੁ—ਭਗਵਾਨ,
ਪਰਮਾਤਮਾ ।

ਅਰਥ:- ਨਾਮਦੇਵ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ (ਦੀ ਸੰਗਤਿ) ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਭਗਵਾਨ ਨਹੀਂ
ਮਿਲ ਸਕਦਾ; ਜੋ ਮਨੁੱਖ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਭਾਲ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਉਹ
ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਟਟੋਲੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ । ੨੪੧।

ਹਰਿ ਸੋ ਹੀਰਾ ਛਾਡਿ ਕੈ ਕਰਹਿ ਆਨ ਕੀ ਆਸ ॥ ਤੇ ਨਰ ਦੋਜਕ ਜਾਹਿਗੇ ਸਤਿ ਭਾਖੈ ਰਵਿਦਾਸ
॥੨੪੨॥ {ਪੰਨਾ 1377}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੋ—ਵਰਗਾ । ਕਰਹਿ—ਕਰਦੇ ਹਨ । ਆਨ—ਹੋਰ ਹੋਰ । ਦੋਜਕ—ਨਰਕ; ਉਹ ਥਾਂ ਜਿਥੇ
ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਹੀ ਦੁੱਖ ਭੋਗਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਜਾਹਿਗੇ—(ਭਾਵ,) ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਦੋਜਕ ਜਾਹਿਗੇ—

ਦੋਜ਼ਕਾਂ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਦੁੱਖ ਹੀ ਦੁੱਖ ਭੋਗਦੇ ਹਨ । ਸਤਿ—ਸੱਚ, ਸਹੀ ਗੱਲ । ਭਾਖੈ—ਆਖਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- (ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਹਨ, ਪਰ) ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-ਹੀਰਾ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਹੋਰ ਥਾਂ ਤੋਂ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਉਹ ਲੋਕ ਸਦਾ ਦੁੱਖ ਹੀ ਸਹਾਰਦੇ ਹਨ—ਇਹ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਰਵਿਦਾਸ ਦੱਸਦਾ ਹੈ । ੨੪੨।

ਨੋਟ:- ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਕੋਈ ਸ਼ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ਬਦ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੧੨ ਅਤੇ ੨੧੩ ਹਨ ਤਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਉਚਾਰੇ ਹੋਏ, ਤਿਵੇਂ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੪੧ ਅਤੇ ੨੪੨ ਭੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਹਨ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖੀ ਹੈ ਉਹ ਭੀ ਅਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਮਤੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ।

ਕਬੀਰ ਜਉ ਗ੍ਰਿਹੁ ਕਰਹਿ ਤ ਧਰਮੁ ਕਰੁ ਨਾਹੀ ਤ ਕਰੁ ਬੈਰਾਗੁ ॥ ਬੈਰਾਗੀ ਬੰਧਨੁ ਕਰੈ ਤਾ ਕੋ ਬਡੋ ਅਭਾਗੁ ॥੨੪੩॥ {ਪੰਨਾ 1377}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਉ—ਜੇ । ਗ੍ਰਿਹੁ ਕਰਹਿ—ਤੂੰ ਘਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਘਰ-ਬਾਰੀ ਬਣਦਾ ਹੈਂ । ਤ—ਤਾਂ । ਧਰਮੁ—ਫਰਜ਼, ਘਰ-ਬਾਰੀ ਵਾਲਾ ਫਰਜ਼ ।

(ਨੋਟ:- ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਕੇਹੜਾ ‘ਧਰਮ’ ਹੈ ਜਿਸ ਵੱਲ ਇਸ ਅਖੀਰਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ?)

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰਬਰ ੨੨੮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ੨੪੨ ਤਕ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੋ । ਇਕੋ ਖ਼ਿਆਲ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਲੜੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਵਿਚ ਸੜਦੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸੋਹਣੀ ਛਾਂ ਵਾਲਾ ਰੁੱਖ ਹੈ । ਇਹ ਨਾਮ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੇਵਲ ‘ਸਾਧੂ ਸੰਗ’ ਤੋਂ ਹੀ ਹੈ, ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਹੈ । ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੪੨ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਮੁਕਾ ਕੇ ਤੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦਾ ਭੀ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਦੇ ਦੋਜ਼ਖ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਿਮਰੋ । ਬੱਸ! ਇਹੀ ਹੈ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਦਾ ‘ਧਰਮ’ ।

ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਉ, ਤਾਂ ਇਸ ਧਰਮ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੩੪, ੨੩੫ ਅਤੇ ੨੩੬ ਉਤੇ ਨਜ਼ਰ ਜਾ ਟਿਕੇਗੀ । ਨੰ: ੨੩੭ ਤੋਂ ੨੪੧ ਤਕ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ‘ਧਰਮ’, ਇਹ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ, ਤਪਸ਼ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਹ ਵਸੀਲਾ, ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਸਿਰਫ਼ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਨੰ: ੨੩੪, ੨੩੫ ਅਤੇ ੨੩੬ ਵਿਚ ਇਸ ‘ਧਰਮ’ ਦਾ ਨਿਖੇੜਾ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰੋ, ਇਸ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹੋਗੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ-ਮਾਤ੍ਰ ਤੋਂ ਨਫਰਤ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ ।

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੯੨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਖੁਲ੍ਹੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ‘ਘਰ’ ਦਾ ‘ਧਰਮ’ ਦੱਸ ਆਏ ਹਨ:

ਕਬੀਰ ਜਾ ਘਰ ਸਾਧ ਨ ਸੇਵੀਅਹਿ, ਹਰਿ ਕੀ ਸੇਵਾ ਨਾਹਿ ॥ ਤੇ ਘਰ ਮਰਹਟ ਸਾਰਖੇ, ਭੂਤ ਬਸਹਿ ਤਿਨ ਮਾਹਿ ॥੧੯੨॥

(ਸੋ, ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਭਲਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬੰਦਗੀ) । ਬੈਰਾਗੁ—ਤਿਆਗ । ਅਭਾਗੁ—ਬਦ-ਕਿਸਮਤੀ ।

ਨੋਟ:- ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਨਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵੰਡ ਰਹੇ । ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹੀ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਦਾਤਾਰ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਰਹੇ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਗ਼ਰਕੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲੋਂ, ਸਿਰਫ਼ ਵਿਕਾਰੀ ਜੀਵਨ ਨਾਲੋਂ, ‘ਤਿਆਗ’ ਚੰਗਾ ਹੈ । ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਦੇ ਵਿਕਾਰੀ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਤਿਆਗ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ‘ਤਿਆਗ’ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਆਖ ਰਹੇ ਹਨ; ਪਰ ਉਹ ਤਿਆਗ ਫਿਰ ਪੂਰਨ ਤਿਆਗ ਹੋਵੇ, ਪਖੰਡ ਨਾਹ ਹੋਵੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਬੀਰ! ਜੇ ਤੂੰ ਘਰ-ਬਾਰੀ ਬਣਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਘਰ-ਬਾਰੀ ਵਾਲਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਭੀ ਨਿਬਾਹ (ਭਾਵ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹੁ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਹ ਕਰ । ਪਰ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ) ਜੇ ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਹੀ ਗ਼ਰਕੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣਾ ਹੀ ਭਲਾ ਹੈ । ਤਿਆਗੀ ਬਣ ਕੇ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਫਿਰ ਭੀ ਨਾਲ ਨਾਲ ਮਾਇਆ ਦਾ ਜੰਜਾਲ ਸਹੇੜਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਬੜੀ ਬਦ-ਕਿਸਮਤੀ ਸਮਝੋ (ਉਹ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਜੋਗਾ ਨਾਹ ਰਿਹਾ) । ੨੪੩।

ਨੋਟ:- ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਬਣਿਆ ਹੈ ਇਨਸਾਨ ਵਾਸਤੇ ਸੁਖ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਸਿਰਫ਼ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਮੁੱਢ-ਕਦੀਮਾਂ ਤੋਂ ਭਗਤ-ਜਨ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ ਸਿਮਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ । ਅਖੀਰ ਤੇ ਆ ਕੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੪੨ ਵਿਚ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਤੋਂ ਸੁਖ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਉਹ ਉਕਾਈ ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਸਭ ਤੋਂ ਅਖੀਰਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੪੩ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਮੋਹਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਸ! ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ‘ਧਰਮ’ ਹੈ, ਜੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਸੰਸਾਰਕ ਭੋਗਾਂ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਸੁਖ ਭਾਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਇਸ ਦਾ ਕਮਲਾ-ਪਨ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਘਰ-ਬਾਰੀ ਜੀਵਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਭੀ ਤਦੋਂ ਹੀ, ਜੇ ਇਸ ਵਿਚ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰੇ; ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਗੰਦਾ ਕਰ ਲੈਣ ਨਾਲੋਂ ਘਰ-ਬਾਰ ਛੱਡ ਦੇਵੇ ।

ਪਾਠਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਜਾਨਣੀ ਸੁਆਦਲੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਜਿਸ ਖ਼ਿਆਲ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਹੀ ਆ ਕੇ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਮਜ਼ਮੂਨ “ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ” ਉੱਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਖ-ਵਖ ਪਹਿਲੂ ਲੈ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਸੋ, ਇਹ ਆਖਣਾ ਉੱਕਾ ਗ਼ਲਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਕੋਲਿਤਰੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਿਲਵਾਂ ਬੱਝਵਾਂ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਸ਼ਲੋਕ ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਕੇ ॥

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਟੀਕਾ ਕਦੋਂ ਲਿਖਿਆ?

ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਲੋਕ ਦਾ ਟੀਕਾ ਮੈਂ ਦਸੰਬਰ ੧੯੪੨ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਤੇ ਜੁਲਾਈ ੧੯੪੪ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਛਪਵਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ । ਪਰ ੨੦ ਸਫ਼ੇ ਹੀ ਛਪੇ ਸਨ ਕਿ ਕੰਮ ਉਥੇ ਹੀ ਅਟਕ ਗਿਆ । ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਮੇਰਾ ਖ਼ਿਆਲ ਬਣਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਟੀਕੇ ਨਾਲ ਰਲਾ ਕੇ ਹੀ ਛਾਪਿਆ ਜਾਏ । ਭਗਤ-ਬਾਣੀ ਦਾ ਟੀਕਾ ਮੈਂ ਸਤੰਬਰ ੧੯੪੫ ਵਿਚ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤਾ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਰਹਿ ਗਏ ।

ਟੀਕਾ ਲਿਖਣ ਦਾ ਅਵਸਰ:

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਗੁਜਰਾਂ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਵਿਹਲਾ ਹੋ ਕੇ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਨਵੰਬਰ ੧੯੨੯ ਵਿਚ ਮੁਲਾਜ਼ਮਤ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ । ਐਫ. ਏ. ਦੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਧਾਰਮਿਕ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਾਸਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋ ਦੋ ਸੈਕਸ਼ਨ ਬਣਾਏ ਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਇਕ ਇਕ ਸੈਕਸ਼ਨ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਪੜ੍ਹਾਈ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਅਤੇ ਇਕ ਇਕ ਸੈਕਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਬੀ.ਏ. ਦੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਉਹੀ ਪੜ੍ਹਾਂਦੇ ਸਨ । ਇਸ ਮਜ਼ਮੂਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ ਉਹੀ ਸਨ ।

ਸੰਨ ੧੯੩੬ ਵਿਚ ਉਹ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਬਣ ਗਏ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਵਕਤ ਦਫਤਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵੱਲ ਦੇਣਾ ਪੈ ਗਿਆ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਬੀ.ਏ. ਦੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਪੜ੍ਹਾਈ ਭੀ ਮੇਰੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਬੀ.ਏ. ਦੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਭੀ ਪੜ੍ਹਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।

ਇਕ ਅਨੋਖੀ ਔਕੜ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਹੱਲ:

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਝਲਕ ਮੈਨੂੰ ਦਸੰਬਰ ੧੯੨੦ ਵਿਚ ਨਸੀਬ ਹੋਈ ਸੀ । ਤਦੋਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਆਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਵਿਚਾਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸਾਂ । ਸਾਰਾ ਵਿਆਕਰਣ ਭੀ ੧੯੩੨ ਵਿਚ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਤੇ ਮੈਂ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਆ ਸਕਿਆ ਸਾਂ । ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਾਣ ਸਮੇਂ ਥੋੜਾ ਵਿਆਕਰਣ ਭੀ ਸਮਝਾ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ਸਾਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਵਧਦੀ ਸੀ ।

ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਪੜ੍ਹਾਣ ਵੇਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੪੩ ਮੇਰੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਂਦਾ ਸੀ । ਟੀਕਾਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਇਉਂ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਸੀ:

“ਕੰਧਿ ਕੁਹਾੜਾ ਸਿਰਿ ਘੜਾ; ਵਣਿ ਕੈ ਸਰੁ ਲੋਹਾਰੁ” ।

ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਉਹਨਾਂ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਸਨ—‘ਵਣ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਲੋਹਾਰ (ਖੜਾ ਹੈ)’ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਹ ਹੀ ਇਹ ਪਾਠ ਮੈਨੂੰ ਜਚਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਅਰਥ । ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਨੂੰ ਭੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਹੁੜਦਾ । ਮੈਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਹ ਔਕੜ ਸਾਫ਼ ਕਹਿ ਦੇਂਦਾ ਸਾਂ ।

ਸੰਨ ੧੯੩੮ ਦੀਆਂ ਗਰਮੀ ਦੀਆਂ ਛੁਟੀਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਸ਼ਿਮਲੇ ਗਿਆ ਉਥੇ, ਮੇਰਾ ਵੱਡਾ ਕਾਕਾ ਕਰਾਤਾਰ ਸਿੰਘ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸੀ । ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਜ਼ਬਾਨੀ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸਾਂ । ਇਕ ਦਿਨ ਪਾਠ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੪੩ ਦਾ ਪਾਠ ਆਪਣੇ ਆਪ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲਿਆ, ‘ਵਣਿ ਕੈਸਰੁ ਲੋਹਾਰੁ’ । ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉੱਘੜ ਆਈਆਂ । ਮੇਰੀ ਆਦਤ ਬਣ ਚੁਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰੇਕ ਲਫਜ਼ ਦਾ ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਜੋੜ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਨਵਾਂ ਪਾਠ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲਿਆਂ ਅਰਥ ਭੀ ਖੁਲ੍ਹ ਗਿਆ । ਮੈਂ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਚੌਥੀ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਅਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤਕ ਫ਼ਾਰਸੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ । ‘ਕੈਸਰੁ’ ਫ਼ਾਰਸੀ ਲਫਜ਼ ਹੈ, ਤੇ, ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ‘ਬਾਦਸ਼ਾਹ’ । ਉਸੇ ਦਿਨ ਉਥੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਪੜ੍ਹਾਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸੋਂ ਇਸ ਲਫਜ਼ ਬਾਰੇ ਤਸੱਲੀ ਭੀ ਕਰ ਲਈ ।

ਭਗਤ-ਬਾਣੀ ਦੇ ਟੀਕੇ ਵਿਚੋਂ ਝਲਕ:

ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਟੀਕਾ ੧੯੪੫ ਵਿਚ ਲਿਖਦਿਆਂ ਲਿਖਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਇਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿ ਇਹ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਇਹ ਖਿਆਲ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਕੇ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮੈਂ ਭਗਤ-ਬਾਣੀ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, ਮੇਰਾ ਇਹ ਖਿਆਲ ਵਧੀਕ ਪੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ ।

ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੀਹ ਕਰਨਾ ਸੀ? ਅਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਬਾਣੀ ਥਾਂ ਥਾਂ ਖਿੱਲਰੀ ਪਈ ਸੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੇਸ ਦੇਸ਼ਾਂਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਭੇਜ ਕੇ ਇਕੱਠੀ ਕਰਾਈ ਸੀ । ਜਿਸ ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹੀ ਬਾਣੀ ਸਾਂਭ ਕੇ ਨਾਹ ਰੱਖੀ, ਉਸ ਨੇ ਭਗਤ-ਬਾਣੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਦੀ ਖੋਚਲ ਕਿਉਂ ਕਰਨੀ ਸੀ? ਪਰ, ਭਗਤ-ਬਾਣੀ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਖੋਜ ਨੇ ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹਮ-ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਦੱਸਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਹੀ ਆਇਆ ਸੀ ।

ਨਵੀਂ ਭਾਲ:

ਸੋ, ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਤਕ ਪੰਜੇ ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਖੋਜਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਿੱਸ ਪਈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਹੀ ਲਿਖ ਕੇ ਸਾਂਭੀ ਸੀ । ਇਹ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਹਰੇਕ ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਰਲਾ ਕੇ, ਅਖੀਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਭੰਡਾਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ।

ਮੈਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਤਿੰਨ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਕੇ ਅਰਧ-ਮਾਸਕ ਅਖ਼ਬਾਰ 'ਪਟਿਆਲਾ ਸਮਾਚਾਰ' ਵਿਚ ਛਪਵਾਇਆ । ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਹੋਰ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਸਮੇਤ ਇਹ ਲੇਖ ਭੀ ਮੇਰੀ ਲੇਖਾਂ-ਦੀ-ਦੂਜੀ ਪੁਸਤਕ 'ਕੁਝ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਲੇਖ' ਵਿਚ ਛਾਪੇ ਗਏ । ਹੁਣ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਨਾਮ ਬਦਲ ਕੇ 'ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ' ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । 'ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼' ਬਜ਼ਾਰ ਮਾਈ ਸੇਵਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਇਸੇ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਤਿੰਨੇ ਲੇਖ ਲੈ ਕੇ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ' ਦੀ ਤੀਜੀ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਵਾਸਤੇ ਛਾਪ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ (ਵੇਖੋ ਤੀਜੀ ਪੋਥੀ ਪੰਨਾ ੮੦੩ ਤੋਂ ੮੨੮) ।

ਭੁਲੇਖੇ:

ਜਿਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਸਮਝ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਦੇਵੀ-ਪੂਜਾ ਆਦਿਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਘੜ ਲਈਆਂ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇ-ਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਥੇ ਭੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੱਲੇ ਕਾਠ ਦੀ ਰੋਟੀ ਬੱਧੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਭੁੱਖ ਲੱਗਦੀ ਸੀ, ਇਸ ਰੋਟੀ ਨੂੰ ਚੱਕ ਮਾਰ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ । ਇਹ ਭੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਪੁੱਠੇ ਲਟਕ ਕੇ ਕਈ ਸਾਲ ਤਪ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਾਂ ਆ ਆ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਠੁੰਗੇ ਮਾਰਦੇ ਸਨ ।

ਸਿੱਖ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼:

ਜੇ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਾਹ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਅਸਾਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹੱਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਨੂੰ ਜਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ

ਚਾਹੇ ਵੇਖੇ । ਪਰ, ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਲਈ ਚੂੰਕਿ ਉਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹਰੇਕ ਸਿੱਖ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਤਾ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰੇ । ਜਿਸ ‘ਬੀੜ’ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ‘ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ’ ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ‘ਗੁਰੂ’ ਵਾਂਗ ਸਨਮਾਨਦੇ ਹਾਂ ਉਸ ਦਾ ਹਰੇਕ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ-ਰੂਪ ਹੈ । ਜੇ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਭੱਟ ਜਾਂ ਭਗਤ ਦਾ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ-ਆਸ਼ੇ ਦੇ ਉਲਟ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਹ ‘ਬੀੜ’ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ-ਆਸ਼ੇ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਭਾਵ ਵਾਲੇ ਵਾਕ ਦਰਜ ਹਨ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੀ । ਇਹ ਇਕ ਹਾਸੇ-ਹੀਣਾ ਨਿਸਚਾ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਮੰਨੀਏ, ਤੇ, ਕਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰ-ਆਸ਼ੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ । ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਰੀ ‘ਬੀੜ’ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਤੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਫਲਾਣੇ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰਮਤਿ-ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਤਰਕਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਕਾਹਲੀ ਵਿਚ ਇਹ ਭੀ ਕਹਿ ਉਠੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਖਾਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਦਾ ਛੰਤ ਮ: ੪ ‘ਨਾਵਨੁ ਪੁਰਬੁ ਅਭੀਚੁ’ ਭੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ ।

ਸਿੱਖ ਦੀ ਸਰਧਾ:

ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਸਰਧਾ ਬਣਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭੀ ਅੰਗ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਕਾਈ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਤੇ, ਇਸੇ ਹੀ ਨਿਸਚੇ ਨਾਲ ਅਸਾਂ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਪੜ੍ਹਨੇ ਹਨ । ਪਰ, ਇਹ ਨਿਰੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਹੋਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਾਂਗ ਇਹ ਭੀ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਜੀਉਣ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਿੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹਨ, ਸਿੱਖ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਥੰਮ੍ਹੀ ਹਨ । ਇਸ ਪੁਰੇ ਤੋਂ ‘ਫਰੀਦਾ ਰੋਟੀ ਮੇਰੀ ਕਾਠ ਕੀ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕਾਠ ਦੀ ਰੋਟੀ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਪਾਠਕ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਠਦੇ ਹਨ । ਕੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣੀ ਮਾੜਾ ਕੰਮ ਹੈ? ਜੇ ਇਹ ਮਾੜਾ ਕੰਮ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਕਾਠ ਦੀ ਰੋਟੀ ਨਾਲ ਮਨ ਨੂੰ ਪਰਚਾਣਾ ਕਿਵੇਂ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਪਰ, ਕੀ ਕਾਠ ਦੀ ਰੋਟੀ ਨਾਲ ਮਨ ਪਰਚ ਭੀ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ-ਮਾਤ੍ਰ ਵਾਸਤੇ ਸਾਂਝਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ? ਤਾਂ ਫਿਰ, ਕੀ ਕਦੇ ਕੋਈ ਐਸੀ ਅਵਸਥਾ ਭੀ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਕਾਠ ਦੀ ਰੋਟੀ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹੀ ਫਿਰਨ? ਜੇ ਇਹ ਸਮਾ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਕੀਹ ਲਾਭ?

ਜਿਵੇਂ ਕਾਠ ਦੀ ਰੋਟੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਬਣੀ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ‘ਕਾਗਾ ਚੂੰਡਿ ਨ ਪਿੰਜਰਾ’ ਸ਼ਲੋਕ ਤੋਂ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਬਣ ਗਿਆ ਕਿ ਫਰੀਦ ਜੀ ਪੁੱਠੇ ਲਟਕ ਕੇ ਤਪ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਭੁੱਖਾਂ ਕੱਟਣੀਆਂ, ਧੂਣੀਆਂ ਤਪਾਣੀਆਂ ਤੇ ਪੁੱਠੇ ਲਟਕਣਾ ਆਦਿਕ ਕਰਮ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਬੇ-ਲੋੜਵੇਂ ਹਨ, ਤੇ, ਨਾਹ ਹੀ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਭੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਇਹ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਮਨੋਤ:

ਕਈ ਸੱਜਣ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਇ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਈ ਥਾਈਂ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਕੋਣ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਖ਼ਿਆਲ ਪਰਗਟ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਸ਼ਲੋਕ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ‘ਤਨੁ ਤਪੈ ਤਨੂਰ ਜਿਉ’ ਅਤੇ ‘ਫਰੀਦਾ ਪਾੜਿ ਪਟੋਲਾ ਧਜੁ ਕਰੀ’ । ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਬੜਾ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਤੇ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੈ । ‘ਗੁਰੂ’ (ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ) ਵਿਚ ਗੁਰੂ-ਆਸ਼ੇ ਨਾਲ ਨਾਹ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਵਾਕ ਦੱਸ ਦੱਸ ਕੇ ਸਿਖ ਦੇ ਸਿਦਕ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਸੱਟ ਮਾਰਨੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਬੇ-ਪਰਤੀਤਾ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਝਾ ਜਤਨ ਹੈ ।

ਅਜਿਹੇ ਇਤਰਾਜ਼-ਯੋਗ ਖ਼ਿਆਲ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਸੱਜਣ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ

ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਲੜੀ-ਵਾਰ ਮਜ਼ਮੂਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ, ਇਉਂ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਤਰੰਗਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ ।

ਅਸਲ ਗੱਲ:

ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਭੀ ਗੁਰਮਤਿ ਤੋਂ ਵਿਰੋਧਤਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਗਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਠੀਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ । ਹਾਂ, ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਇਸ਼ਾਰੇ-ਮਾਤ੍ਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਤੇ ਭੁਲੇਖਾ ਪੈਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੋਵੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਧੀਕ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਲੜੀ-ਵਾਰ ਮਜ਼ਮੂਨ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਪਰ-ਲਿਖੇ ਸੰਸੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਾਰੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਲੜੀ-ਵਾਰ ਭਾਵ ਭੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਕਿ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਭਾਵ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਸਹੂਲਤ ਹੋ ਸਕੇ ।

ਨੋਟ:- ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਟੀਕੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਮਈ ਸੰਨ ੧੯੪੬ ਵਿਚ ਛਪੀ ਸੀ । ਤਦੋਂ ਮੈਂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਂਦਾ ਸਾਂ । ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਸੰਨ ੧੯੪੯ ਵਿਚ ਛਪੀ ਗਈ ਸੀ, ਤਦੋਂ ਭੀ ਮੈਂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਂ ।

ਨੋਟ:- ‘ਕਾਠ ਕੀ ਰੋਟੀ’ ਅਤੇ ‘ਪੁਠੇ ਲਟਕ ਕੇ ਤਪ ਕਰਨ’ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਲੇਖ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੀ ਲੇਖ-ਲੜੀ ਦੀ ਤੀਜੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਵਿਚ ਛਪੇ ਸਨ । ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ‘ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ’ ਦੀ ਤੀਜੀ ਪੋਥੀ ਦੇ ਪੰਨਾ ੮੪੫ ਤੋਂ ੮੬੨ ਤਕ ਛਪੇ ਗਏ ਹਨ । ਇਹ ਤਿੰਨ ਲੇਖ ਹਨ । ਪਹਿਲਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਲਿਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਪੁਸਤਕ ‘ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਬਜ਼ਾਰ ਮਾਈ ਸੇਵਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਮੇਰੀਆਂ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਭੀ ਉਥੋਂ ਹੀ ।

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਜੀਵਨ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ

(ਸੰਨ ੧੧੭੩ ਤੋਂ ੧੨੬੬)

ਬਾਰੂਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਕਾਬਲ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਫ਼ਰੁੱਖ ਸ਼ਾਹ ਸੀ । ਗ਼ਜ਼ਨੀ ਤੇ ਹੋਰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਇਸ ਦੀ ਈਨ ਮੰਨਦੇ ਸਨ । ਪਰ ਫ਼ਰੁੱਖ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਵਾਂਗ ਤੇਜ਼-ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲਾ ਸਾਬਤ ਨਾ ਹੋਇਆ, ਤੇ, ਗ਼ਜ਼ਨੀ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਾਬਲ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ । ਪਰ ਆਖ਼ਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਫ਼ਰੁੱਖ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨਾਲ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਬਲ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਮੋੜ ਦਿੱਤੀ ।

ਜਦੋਂ ਗ਼ਜ਼ਨੀ ਤੇ ਕਾਬਲ ਦੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੜਾਈ-ਝਗੜੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਗ਼ਜ਼ਨੀ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਇਕ ਭਰਾ ਸੈਖ਼ ਸ਼ਈਬ (੫੧੯ ਹਿਜਰੀ) ਸੰਨ ਈਸਵੀ ੧੧੨੫ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਵਤਨ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਸਮੇਤ ਕਸੂਰ ਆ ਵੱਸਿਆ । ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਕਸੂਰ ਤੋਂ ਇਹ ਮੁਲਤਾਨ ਚਲੇ ਗਏ, ਤੇ ਫਿਰ ਦਿਪਾਲਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਨਗਰ ਕੋਠੀਵਾਲ ਜਾ ਵੱਸੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਐਸ ਵੇਲੇ ਚਾਉਲੀ ਮੁਸ਼ੈਖਾਂ

ਹੈ । ਸ਼ੇਖ ਸ਼ਈਬ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਮਾਲੁੱ-ਦੀਨ ਸੁਲੇਮਾਨ ਸੀ ।

ਗ਼ਜ਼ਨੀ ਤੇ ਕਾਬਲ ਦੇ ਸ਼ਾਹੀ ਝਗੜਿਆਂ ਦੇ ਦਿਨੀਂ ਕਾਬਲ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਮੌਲਵੀ ਵਜੀਹ-ਉੱਦੀਨ ਭੀ ਕਾਬਲ ਤੋਂ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਨਗਰ ਕਰੋਰ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਿਆ । ਇਹ ਮੌਲਵੀ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਾਚਾ ਹਜ਼ਰਤ ਅੱਬਾਸ ਦੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਵਿਚੋਂ ਸੀ । ਇਸ ਮੌਲਵੀ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਦੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਦੇ ਇਕ ਸੱਯਦ ਮੁਹੰਮਦ ਅਬਦੁੱਲਾ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਲੜਕੀ ਬੀਬੀ ਮਰੀਅਮ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਬਣਾ ਕੇ ਪਾਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਕਾਬਲ ਤੋਂ ਚੱਲਣ ਵੇਲੇ ਇਸ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਭੀ ਇਹ ਮੌਲਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਆਇਆ ।

ਜਦੋਂ ਬੀਬੀ ਮਰੀਅਮ ਜਵਾਨ ਹੋਈ ਤਾਂ ਮੌਲਵੀ ਵਜੀਹ-ਉੱਦੀਨ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਸ਼ੇਖ ਸ਼ਈਬ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਜਮਾਲੁੱਦੀਨ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਤਿੰਨ ਲੜਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ, ਤੇ ਇਕ ਲੜਕੀ । ਦੂਜੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਾਮ ਫਰੀਦੁੱ-ਦੀਨ ਮਸਊਦ ਸੀ । ਇਹ ਹਿਜਰੀ ੫੬੯ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਰਮਜ਼ਾਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ । ਤਦੋਂ ਸੰਨ ਈਸਵੀ ੧੧੭੩ ਸੀ ।

੧੬ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਫਰੀਦ ਜੀ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੱਜ ਕਰਨ ਲਈ ਮੱਕੇ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਗਏ । ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਇਸਲਾਮੀ ਤਾਲੀਮ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਬਲ ਭੇਜੇ ਗਏ । ਤਾਲੀਮ ਪੂਰੀ ਕਰ ਕੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਮੁਲਤਾਨ ਵਾਪਸ ਆਏ, ਤਾਂ ਇਥੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲੇ ਖ਼ਾਜ਼ਾ ਕੁਤਬੁੱਦੀਨ ਬਖ਼ਤੀਅਰ ਉਸ਼ੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ । ਫਰੀਦ ਜੀ ਖ਼ਾਜ਼ਾ ਜੀ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਬਣ ਗਏ । ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁਝ ਚਿਰ ਫਰੀਦ ਜੀ ਹਾਂਸੀ ਤੇ ਸਰਸੇ ਭੀ ਇਸਲਾਮੀ ਵਿੱਦਿਆ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹੇ । ਜਦੋਂ ਖ਼ਾਜ਼ਾ ਕੁਤਬੁੱਦੀਨ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਏ, ਤਾਂ ਫਰੀਦ ਜੀ ਅਜੋਧਣ ਆ ਟਿਕੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਪਾਕਪਟਨ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਵਕਤ ਤਕ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਛੇ ਲੜਕੇ ਤੇ ਦੋ ਲੜਕੀਆਂ ਸਨ, ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸ਼ੇਖ ਬਦਰੁੱਦੀਨ ਸੁਲੇਮਾਨ ਸੀ । ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠਾ ।

ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਹਿਜਰੀ ੬੬੪ ਦੇ ਮਹੀਨਾ ਮੁਹੱਰਰਮ ਦੀ ਪੰਜ ਤਾਰੀਖ਼ ਨੂੰ (ਸੰਨ ਈਸਵੀ ੧੨੬੬) ੯੩ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਅਜੋਧਣ (ਪਾਕ-ਪਟਨ) ਵਿਚ ਚਲਾਣਾ ਕੀਤਾ ।

ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੀਸਰੀ ‘ਉਦਾਸੀ’ ਸਮੇਂ ਪਾਕਪਟਨ ਮਿਲੇ ਸਨ, ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਵਿਚ ਗਿਆਰ੍ਹਵੇਂ ਥਾਂ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਅਮੀਰ ਤੈਮੂਰ ਆਪਣੇ ਹਮਲੇ ਸਮੇਂ ਸੰਨ ੧੩੯੮ ਵਿਚ ਅਜੋਧਣ ਆਇਆ ਸੀ, ਤਦੋਂ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਹਜ਼ਰਤ ਅਲਾਉੱਦੀਨ ਮੌਜਦਰੀਆ ਗੱਦੀ ਤੇ ਸੀ ।

ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਸੰਨ ੧੫੧੦ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਤੇ ੪੨ ਸਾਲ ਰਹਿ ਕੇ ਸੰਨ ੧੫੫੨ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ । ਸਰਹੰਦ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਮਕਬਰਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ।

ਕਈ ਲਿਖਾਰੀ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਫਰੀਦ ਸਾਨੀ ਭੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ, ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਉੱਕਾ ਹੀ ਗ਼ਲਤ ਹੈ । ਜੇ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਕੋਈ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰੀ ਨਾਹ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਵਰਤਦਾ । ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ ਉਚਾਰੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਤਾਂ ਹੀ ਵਰਤ ਸਕੇ ਹਨ ਜੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਭੀ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰੀ ਤੇ ਲਫ਼ਜ਼ ‘ਨਾਨਕ’ ਵਰਤਿਆ । ਫਿਰ, ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ

ਦੀ ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ ਬਾਬਾ ਤਕ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਭੀ ਹੋਰ ਸੱਜਣ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ।

ਇਹ ਖਿਆਲ ਭੀ ਨਿਰਮੂਲ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ’ ਇਤਨੇ ਸੋਹਣੇ ਠੇਠ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਅੱਪੜ ਸਕੀ ਸੀ । ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਸੰਨ ੧੨੬੬ ਵਿਚ ਚਲਾਣਾ ਕੀਤਾ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸੰਨ ੧੪੬੯ ਵਿਚ ਜਨਮੇ । ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਸੌ ਸਾਲ ਦੀ ਵਿੱਥ ਸੀ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਨਿਰੋਲ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਹਨ । ਅਕਬਰ ਦੇ ਵੇਲੇ ਕਵੀ ਦਮੋਦਰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹੀਰ ਦਾ ਕਿੱਸਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਜੇ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਅਜੇ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ’ ਠੇਠ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਸਕੀ, ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਭਾਰੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ ਸੀ । ‘ਬੋਲੀ’ ਬਣਦਿਆਂ ਤੇ ਤਬਦੀਲ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸੈਂਕੜੇ ਨਹੀਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲ ਲੱਗ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਭਾਵੇਂ ਅਰਬੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਉੱਘੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੰਮੇ-ਪਾਲੇ ਸਨ, ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਸੀ । ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਵਸੀਲਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਵਰਤਿਆ । ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਲਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਹਨ ।

ਗੰਜ ਸ਼ਕਰ

ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ-ਲੇਵਾ ਲਫਜ਼ ‘ਗੰਜ ਸ਼ਕਰ’ ਵਰਤਦੇ ਹਨ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ‘ਗੰਜ ਸ਼ਕਰ’ ਆਖਣਾ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ—ਇਸ ਬਾਰੇ ਭੀ ਅਚਰਜ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਸਮਝ ਕੇ ਇਹ ਖਿਆਲ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਾਠ ਦੀ ਰੋਟੀ ਆਪਣੇ ਪੱਲੇ ਬੱਧੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਪੁੱਠੇ ਲਟਕ ਕੇ ਤਪ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਸਮਝ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ‘ਗੰਜ ਸ਼ਕਰ’ ਹੋਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਭੀ ਅਜੀਬ ਸਾਖੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ।

ਉਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਇਉਂ ਹੈ ਕਿ ਫਰੀਦ ਜੀ ਆਪਣੇ ਨਫ਼ਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਇਕ ਵਾਰੀ ਰੋਜ਼ਾ ਰੱਖਿਆ, ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਜਦੋਂ ਰੋਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਖਾਣ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾਹ ਮਿਲਿਆ, ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਘਬਰਾਏ ਤਾਂ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਮਿੱਟੀ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਢੇਲੀਆਂ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਈਆਂ । ਉਹ ਮਿੱਟੀ ਸ਼ਕਰ ਬਣ ਗਈ । ਬੱਸ! ਇਸ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ‘ਗੰਜ ਸ਼ਕਰ’ ਆਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।

ਪਰ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਾਠ ਦੀ ਰੋਟੀ ਦਾ ਚੇਤਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ । ਜੇ ਫਰੀਦ ਜੀ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਈ ਕਈ ਦਿਹਾੜੇ ਕਾਠ ਦੀ ਰੋਟੀ ਨੂੰ ਚੱਕ ਮਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਤਸੱਲੀ ਦੇ ਲੈਂਦੇ ਸਨ? ਦੋਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਆਪੋ ਵਿਚ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀਆਂ ।

ਅਸਲ ਗੱਲ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੋਰ ਹੈ । ਇਹ ਗੱਲ ਆਮ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਛੋਹ ਨਾਲ ਲੱਖਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਹੀ ਰਾਹ ਲੱਭਾ, ਨਿਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਲੱਖਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਭੀ ਆ ਕੇ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜਿਆ । ਆਖ਼ਰ ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕੀ ਜੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਿੱਚ ਤੇ ਮਿਠਾਸ ਸੀ, ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਠੰਢ ਪੈਂਦੀ ਸੀ । ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਮਿਠਾਸ ਇਕ ਐਸਾ ਗੁਣ ਹੈ ਜੋ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਇਨਸਾਨੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਦਾ ਤੱਤ ਹੈ,

ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਗੁਣ ਨੂੰ ਇਉਂ ਸਲਾਹਿਆ ਹੈ:

ਮਿਠਤੁ ਨੀਵੀ ਨਾਨਕਾ ਗੁਣ ਚੰਗਿਆਈਆ ਤਤੁ ॥

ਰੱਬ ਦੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਦੇ ਗੁਣ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਭੀ ਇਹੀ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ ਨਾਹ ਦੁਖਾਣਾ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੁਣ ਹੈ:

ਇਕੁ ਫਿਕਾ ਨ ਗਾਲਾਇ, ਸਭਨਾ ਮੈ ਸਚਾ ਧਣੀ ॥ ਹਿਆਉ ਨ ਕੈਹੀ ਠਾਹਿ, ਮਾਣਕ ਸਭ ਅਮੋਲਵੇ ॥੧੨੯॥
ਸਭਨਾ ਮਨ ਮਾਣਿਕ, ਠਾਹਣੁ ਮੂਲਿ ਮਚਾਂਗਵਾ ॥ ਜੋ ਤਉ ਪਿਰੀਆ ਦੀ ਸਿਕ, ਹਿਆਉ ਨ ਠਾਹੇ ਕਹੀਦਾ ॥੧੩੦॥

ਬੱਸ! ਇਹੀ ਸ਼ੱਕਰ ਸੀ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ । ਇਹੀ ‘ਗੰਜ’ ਸੀ ਤੇ ਇਹੀ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਸੀ ਸ਼ੱਕਰ ਦਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਭੌਰਾ ਬਣਾ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ।

ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਦਾ ਮਜ਼ਹਬ

ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਲਿਖਾਰੀ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੂੰ ‘ਸੂਫੀ’ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਹਬ ਦਾ ਨਾਮ ਕੋਈ ਭੀ ਰੱਖ ਲਉ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਨਿਰਣਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਖ਼ਿਆਲ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ:

ਮਨੁੱਖ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਦਿਨ ਲੈ ਕੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈ, ‘ਦਰਵੇਸ਼’ ਬਣਨ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈ । ਪਰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਪੋਟਲੀ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿੰਦਿਆ ਤੇ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਆਦਿਕ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ।

‘ਦਰਵੇਸ਼’ ਬਣਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਘਰ ਦੀ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਰੱਬ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਹੈ । ਐਸੇ ‘ਦਰਵੇਸ਼’ ਦੇ ਲੱਛਣ ਇਹ ਹਨ—ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ, ਦੁਨੀਆਵੀ ਲਾਲਚ ਤੋਂ ਨਜ਼ਾਤ, ਇਕ ਰੱਬ ਦੀ ਆਸ, ਖ਼ਲਕਤਿ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ ਨਾ ਦੁਖਾਉਣਾ, ਹੱਕ ਦੀ ਕਮਾਈ, ਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਯਾਦ । ਜੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਲਾਲਚ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਾ, ਤਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਭੇਖ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਆਹਰ ‘ਦਰਵੇਸ਼’ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਘੁੱਟ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪਲੂਰਨਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ

ਇਹ ਸਾਰੇ ਸ਼ਲੋਕ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ੧੩੦ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ੧੮ ਸ਼ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ, ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭੀ ਹਨ, ਜੋ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਕੁਝ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਹੋਰ ਵਧੀਕ ਖੁਲ੍ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਾਣ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਅੰਞਾਣ ਮਨੁੱਖ ਟਪਲਾ ਨਾ ਖਾ ਜਾਏ । ਸੋ, ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਨਿਰੋਲ ਆਪਣੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਰਲਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਖ਼ਿਆਲ ਦੀ ਮਿਲਵੀਂ ਲੜੀ-ਅਨੁਸਾਰ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੇਠ-ਲਿਖੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਪੰਜ ਹਿੱਸੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ।

੧. ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧ ਤੋਂ ੧੫ ਤਕ । ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੩ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਹੈ (ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ

ਆਪਣੇ ੧੪ ਹਨ) ।

੨. ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੬ ਤੋਂ ੩੬ ਤਕ (੨੧ ਸ਼ਲੋਕ) । ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੩੨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੈ, (ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ੨੦ ਹਨ) ।

੩. ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੩੭ ਤੋਂ ੬੫ ਤਕ, (੨੯ ਸ਼ਲੋਕ) । ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੫੨ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਹੈ (ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ੨੮ ਹਨ) ।

੪. ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੬੬ ਤੋਂ ੯੨ ਤਕ (੨੭ ਸ਼ਲੋਕ) । ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੭੫, ੮੨, ੮੩, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਨ (ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ੨੪ ਹਨ) ।

੫. ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੯੩ ਤੋਂ ੧੩੦ ਤਕ, (੩੮ ਸ਼ਲੋਕ) । ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸ਼ਲੋਕ ਹਨ (ਨੰ: ੧੧੩, ੧੨੦, ੧੨੪), ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸ਼ਲੋਕ ਹਨ (ਨੰ: ੧੦੪, ੧੨੨, ੧੨੩), ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਲੋਕ (ਨੰ: ੧੨੧), ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੰਜ ਸ਼ਲੋਕ ਹਨ (ਨੰ: ੧੦੫, ੧੦੮ ੧੦੯, ੧੧੦, ੧੧੧) । ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਲੋਕ ੨੬ ਹਨ ।

ਸੋ

ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸ਼ਲੋਕ=੧੧੨

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ=੪, (ਨੰ: ੩੨, ੧੧੩, ੧੨੦, ੧੨੪)

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ=੫, (੧੩, ੫੨, ੧੦੪, ੧੨੨, ੧੨੩)

ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ=੧, (ਨੰ: ੧੨੧)

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ=੮, (ਨੰ: ੭੫, ੮੨, ੮੩, ੧੦੫, ੧੦੮ ਤੋਂ ੧੧੧)

ਕੁੱਲ ਜੋੜ=੧੩੦

ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਾਵ

ਸ਼ਲੋਕ-ਵਾਰ

(੧) ਨੰ: ੧ ਤੋਂ ੧੫ ਤਕ=੧੫ ਸ਼ਲੋਕ

ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਦਿਨ ਗਿਣੇ-ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜੀਵ ਇਥੇ ਬੰਦਗੀ, 'ਦਰਵੇਸ਼ੀ' ਕਰਨ ਆਇਆ ਹੈ । ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਮੋਹ ਦੀ ਪੋਟਲੀ ਸਿਰ ਉਤੇ ਬੰਨ੍ਹੀ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਗੁੱਝੀ ਅੱਗ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾੜਦੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਭੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਹੰਕਾਰੀ ਹੋਇਆ ਜੀਵ ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਸਾਕ ਤੋੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਬੰਨ੍ਹ ਬਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਹਨੀ ਕੰਮੀਂ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਸਮਾ (ਜਦੋਂ ਬੰਦਗੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ) ਗੰਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਆਖਰ ਬੁਢੇਪਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸੁਖਾਂਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਅੰਗ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ, ਜਵਾਨੀ ਲੰਘਾ ਕੇ ਬੁੱਢੀ ਉਮਰੇ ਬੰਦਗੀ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਪਕਾਣਾ ਬੜਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅੰਤ ਮਰਨ ਤੇ ਇਹ ਸੋਹਣਾ ਸਰੀਰ ਮਿੱਟੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ, ਅਚਰਜ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਨ-ਦੇ-ਮੁਰੀਦ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕਿਤਨੀ ਭੀ ਮੱਤ ਦਿਉ, ਇਹ ਇੱਕ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ ।

(੨) ਨੰ: ੧੬ ਤੋਂ ੩੬ ਤਕ=੨੧ ਸ਼ਲੋਕ

ਇਸ ਜਗਤ-ਮੇਲੇ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰੀ ਧੱਕੇ ਖਾਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਵਧੀਕੀ ਸਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ; ਪਰ, 'ਦਰਵੇਸ਼' ਦੱਭ ਤੇ ਖ਼ਾਕ ਵਾਂਗ ਸਹਿਨ-ਸ਼ੀਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

'ਦਰਵੇਸ਼' ਦਾ ਰੱਬੀ ਪਿਆਰ ਕਿਸੇ ਦੁਨੀਆਵੀ ਲਾਲਚ ਦੇ ਆਸਰੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਲੋੜ ਭੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਕਿ ਰੱਬ ਨੂੰ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਲੱਭਣ ਜਾਏ, ਉਸ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਲੱਭ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ, 'ਦਰਵੇਸ਼ੀ' ਕਮਾਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਜਵਾਨੀ ਹੀ ਹੈ ।

'ਦਰਵੇਸ਼' ਕਦੇ ਪਰਾਈ ਆਸ ਨਹੀਂ ਤੱਕਦਾ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਘਰ ਆਏ ਕਿਸੇ ਪਰਦੇਸੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਚਿੱਤ ਚੁਰਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਬੰਦਗੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਆਹਰ ਕਰਨੇ ਮੂਰਖਪੁਣਾ ਹੈ । ਦਰਵੇਸ਼ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲਾਲਚ ਆਦਿਕ ਬੰਦਗੀ ਦੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਨਹੀਂ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸੁਖ ਲਈ ਜਗਤ ਉਕਾਈ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਆਖ਼ਰ ਉਹ ਸਰੀਰ ਭੀ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੋ, 'ਦਰਵੇਸ਼' ਸਰੀਰ ਦੇ ਨਿਰਬਾਹ ਲਈ ਪਰਾਈ ਚੋਪੜੀ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਹੋਈ ਰੁੱਖੀ-ਮਿੱਸੀ ਨੂੰ ਵਧੀਕ ਚੰਗਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ।

'ਦਰਵੇਸ਼' ਇਕ ਪਲ ਭਰ ਭੀ ਰੱਬ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ । ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਕੇ ਧਾਰਮਿਕ ਭੇਖ ਤੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ 'ਦਰਵੇਸ਼' ਨਿਕੰਮੇ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਉਮਰ ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੈ, ਚਿੰਤਾ ਤੇ ਦੁੱਖ ਸਦਾ ਵਾਪਰਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਦੇ ਚੇਤਾ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਰੱਬ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜਿਆ ਪਿਆ ਹਾਂ, ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸੜ ਗਈ ਜਾਣੇ ।

(੩) ਨੰ: ੩੭ ਤੋਂ ੬੫ ਤਕ = ੨੯ ਸ਼ਲੋਕ:

ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਖੰਡ-ਗਲੇਫੇ ਪਰ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਮਨੁੱਖ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਭਟਕਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਮਰ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਹੈ । ਬੁਢੇਪੇ ਵਿਚ ਭੀ ਇਸ ਦਾ ਇਹੀ ਹਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਜਾ ਜਾ ਕੇ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੈ ਸੀ ਇਹ ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਸਰਦਾਰ; ਪਰ ਇਸਦੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ, ਮਾਨੋ, ਕੋਲੇ ਵਿਹਾੜਦਿਆਂ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਦਾ ਮਾਪ ਇਹ ਪਦਾਰਥ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਛਤ੍ਰ-ਧਾਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਭੀ ਆਖ਼ਰ ਯਤੀਮਾਂ ਵਰਗੇ ਹੋ ਗਏ । ਮਹਲ-ਮਾੜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਭੀ ਇਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰ ਗਏ । ਇਹ ਪਦਾਰਥ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਹੇ, ਇਸ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਦੀ ਭੀ ਕੋਈ ਪਾਂਇਆਂ ਨਹੀਂ; ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਨਕਾਰੀ ਗੋਦੜੀ ਦਾ ਹੀ ਵਧੀਕ ਇਤਬਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਵੇਂਹਦਿਆਂ ਵੇਂਹਦਿਆਂ ਹੀ ਮੌਤ ਇਸ ਸਰੀਰ-ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸੋ, ਇਹ ਪਦਾਰਥ ਭੀ ਨਾਲ ਨਾ ਨਿਭੇ, ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਕੀਤੇ ਮੰਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਮਰ ਭੀ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਕੱਟੀ ।

ਬਾਹਰਲਾ ਧਾਰਮਿਕ ਭੇਖ ਭੀ ਸਹੈਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦਗੀ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ 'ਵਿਸੁ-ਗੰਦਲਾਂ' ਦਾ ਲਾਲਚ ਨਾ ਰਹੇ ।

ਇਹਨਾਂ 'ਵਿਸੁ-ਗੰਦਲਾਂ' ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਭਟਕਦਿਆਂ ਜਵਾਨੀ ਬੀੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਧੌਲੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਆਖ਼ਰ ਕਦ ਤਕ? ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਗਿਣਵੇਂ ਦਿਨ ਮੁੱਕਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮਹਲ-ਮਾੜੀਆਂ ਤੇ ਧਨ ਇਥੇ ਹੀ ਪਏ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ,

ਤੇ ਖਸਮ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਜੇ ਫ਼ਕੀਰੀ ਦੇ ਰਾਹ ਤੁਰਦੇ ਹੋਇਆਂ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹੋਇਆਂ, ਮਨ ਵਿਚ 'ਵਿਸੁ-ਗੰਦਲਾਂ' ਲਈ ਭਟਕਣਾ ਟਿਕੀ ਰਹੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਉੱਦਮ ਬਾਹਰ-ਮੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਗੋਂ, ਇਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾ ਧਾਰਮਿਕ ਚਾਅ ਮੁੱਕ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮੁੜ ਪਲੁਰਨਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ, ਹੰਸ ਇਸ ਦੁਨੀਆ-ਕੱਲਰ ਦੀ ਛਪੜੀ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦਾ, ਹੰਸ ਕੋਧਰਾ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ, ਉਸ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਦੇ ਮੋਤੀ ਹਨ ।

(੪) ਨੰ: ੬੬ ਤੋਂ ੯੨ ਤਕ=੨੭ ਸ਼ਲੋਕ:

ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਜੀਵ-ਪੰਛੀਆਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿੱਤ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਤੁਰਨ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਥੇ ਬੰਦਗੀ-ਗੀਣ ਬੰਦੇ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦਾ ਨਹੀਂ । ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦਾ ਆਕੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸਿਰ ਸੁੱਕੀ ਲੱਕੜੀ ਹੀ ਸਮਝੋ ।

ਅਹੰਕਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਦੋਜ਼ਕ ਬਣਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੀਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਚਾਅ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ । ਪਰ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮਾਣ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ, ਇਹ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰਕ ਅੰਗ ਭੀ ਆਖ਼ਰ ਜਵਾਬ ਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖਾਣਾ ਹੈ ਹੀ ਮੂਰਖਤਾ । ਇਥੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪੰਛੀ ਪਰਾਹੁਣੇ ਹੀ ਹਨ । ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਰੁੱਖ ਤੇ ਗਫ਼ਲਤਿ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਸੁੱਤੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਥਾਂ ਅਗਲੇ ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ।

ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਭੁੱਲ ਕੇ, ਬੰਦਗੀ-ਗੀਣ ਹੋ ਕੇ ਸਭ ਜੀਵ ਦੁਖੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਹ ਆਪਣੇ-ਹੀ-ਕੀਤੇ ਮੰਦ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਦਿਨ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਰਾਤ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਬੀਤਦੀ ਹੈ । ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਇਸ ਹੜ੍ਹ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹਨੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਬਚਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮਲਾਹ ਗੁਰੂ ਹੈ ।

ਜਗਤ ਵਿਚ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰੇ ਸੁਆਦਲੇ ਤੇ ਮਨ-ਮੋਹਣੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਪਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਚਸਕਿਆਂ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸੱਤਿਆਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ, ਝਾਕ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦੀ । ਹਾਂ, ਜਿਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਕਾਰ ਵਿਸ਼ੇ-ਭੋਗਾਂ ਵਲ ਪਰੇਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ।

(੫) ਨੰ: ੯੩ ਤੋਂ ੧੩੦ ਤਕ=੩੮ ਸ਼ਲੋਕ:

ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਖ਼ਲਕਤ ਮੌਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਕਬਰੀਂ ਪੈਂਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਹ ਬੰਦਾ ਨਦੀ-ਕੰਢੇ ਰੁੱਖੜੇ ਵਾਂਗ ਹੈ, ਉਸ ਬਗੁਲੇ ਵਾਂਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੇਲ ਕਰਦੇ ਨੂੰ ਬਾਜ਼ ਆ ਬੋਚਦਾ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਢਾਹ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਚੰਗੇ ਪਲੇ ਹੋਏ ਸਰੀਰ ਭੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੁਢੇਪਾ ਆਇਆਂ ਆਖ਼ਰ ਪਲੇ ਹੋਏ ਅੰਗ ਭੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਰੁੱਖ ਤੋਂ ਪੱਤਰ ਝੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ, ਇਹ ਵੇਖਦਿਆਂ ਭੀ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਸੁਆਰਥ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਉਹ ਪੰਛੀ ਚੰਗੇ, ਜੋ ਕੰਕਰ ਚੁਗ ਕੇ ਰੁੱਖਾਂ ਤੇ ਆਲੁਣੇ ਬਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਰੱਬ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ।

ਅਜੇਹੇ ਮਹਲ-ਮਾੜੀਆਂ ਦੇ ਵਸੇਬੇ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਕੰਬਲੀ ਪਾ ਕੇ ਫ਼ਕੀਰ ਬਣ ਜਾਣਾ ਚੰਗਾ ਹੈ ਜੇ ਉਥੇ ਰੱਬ ਚੇਤੇ ਰਹਿ ਸਕੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਲ-ਮਾੜੀਆਂ ਦਾ ਵਾਸਾ ਤੇ ਹੰਢਾਣ ਲਈ ਪੱਟ-ਰੇਸ਼ਮ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਜੇ ਰੱਬ ਵਿਸਰਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਥੇ ਭੀ ਦੁੱਖ ਹੀ ਦੁੱਖ, ਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਭੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ।

ਉਂਵ ਕੰਬਲੀ ਪਾ ਕੇ ਫ਼ਕੀਰ ਬਣਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ 'ਦਰਵੇਸ਼ੀ' ਕਮਾਣੀ ਹੈ । ਉਹ

ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਹੈ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ, ਹੋਰ ਝਾਕ ਛੱਡ ਕੇ ਸਬਰ ਧਾਰਨਾ (ਇਹ ਪੈਂਡਾ ਔਖਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ, ਪਰ ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਫਾਹੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਰਸਤਾ ਇਹੀ ਹੈ), ਨਿਮ੍ਰਤਾ, ਸਹਿਨ-ਸ਼ੀਲਤਾ, ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ ਨਾ ਦੁਖਾਣਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਵਿਚ ਉਹੀ ਮਾਲਕ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਇਥੇ ਆਇਆ ਹੈ ।

ਸੰਖੇਪ-ਭਾਵ

੧. (ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧ ਤੋਂ ੧੫ ਤਕ) ਮਨੁੱਖ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਦਿਨ ਲੈ ਕੇ, ‘ਦਰਵੇਸ਼ੀ’ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਪੋਟਲੀ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿੰਦਾ ਵੈਰ ਆਦਿਕ ਵਾਲੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ।

੨. (ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੬ ਤੋਂ ੨੬ ਤਕ) ਸਹਨ-ਸ਼ੀਲਤਾ, ਦੁਨੀਆਵੀ ਲਾਲਚ ਤੋਂ ਨਜ਼ਾਤ, ਇਕ ਰੱਬ ਦੀ ਆਸ, ਖਲਕਤਿ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਹੱਕ ਦੀ ਕਮਾਈ, ਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਯਾਦ—ਇਹ ਹਨ ਲੱਛਣ ‘ਦਰਵੇਸ਼’ ਦੇ । ਐਸੇ ‘ਦਰਵੇਸ਼’ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ, ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

੩. (ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੩੭ ਤੋਂ ੬੫ ਤਕ) ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਭਟਕਦਿਆਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਖ਼ੁਆਰੀ ਵਿਚ ਲੰਘਦੀ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਭੀ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਮਾਇਆ ਦਾ ਲਾਲਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਧਾਰਮਿਕ ਭੇਖ ਤੇ ਆਹਰ ‘ਦਰਵੇਸ਼’ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਗੋਂ ਘੁੱਟ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦਾ ਪਲੁਰਨਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੪. (ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੬੫ ਤੋਂ ੯੩ ਤਕ) ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਹੰਕਾਰੀ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਦੋਜ਼ਕ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਉਣ ਦਾ ਚਾਅ ਹੀ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਬੀਤਦੇ ਹਨ, ਮਨ-ਮੋਹਣੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਚਸਕੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸੱਤਿਆਨਾਸ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਜੀਵਨ ਅਸਲ ਵਿਚ ‘ਦਰਵੇਸ਼ੀ’ ਕਮਾਣ ਲਈ ਮਿਲਿਆ ਹੈ । ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ-ਭੋਗ ਸਤਾਂਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਉਹ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੫. (ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੯੩ ਤੋਂ ੧੩੦ ਤਕ) ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਰਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਭੀ ਸੁਆਰਥ-ਵਿਚ-ਫਸਿਆ ਮਨੁੱਖ ਰੱਬ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਅਜੇਹੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲੋਂ ਪੰਛੀ ਚੰਗੇ । ਅਜੇਹੇ ਮਹਲ-ਮਾੜੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਫਕੀਰੀ ਚੰਗੀ । ਉਂਵ ਘਰ-ਘਾਟ ਛੱਡਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ‘ਦਰਵੇਸ਼ੀ’ ਕਮਾਣੀ ਹੈ । ਉਹ ‘ਦਰਵੇਸ਼ੀ’ ਇਹ ਹੈ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ, ਇਕ ਰੱਬ ਦੀ ਆਸ, ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ, ਸਹਿਨ-ਸ਼ੀਲਤਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ ਨਾਹ ਦੁਖਾਣਾ ।

ਸਲੋਕ ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਕੇ ੧ੳਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਜਿਤੁ ਦਿਹਾੜੈ ਧਨ ਵਰੀ ਸਾਹੇ ਲਏ ਲਿਖਾਇ ॥
ਮਲਕੁ ਜਿ ਕੰਨੀ ਸੁਣੀਦਾ ਮੁਹੁ ਦੇਖਾਲੇ ਆਇ ॥ ਜਿੰਦੁ ਨਿਮਾਣੀ ਕਢੀਐ ਹਡਾ ਕੂ ਕੜਕਾਇ ॥
ਸਾਹੇ ਲਿਖੇ ਨ ਚਲਨੀ ਜਿੰਦੂ ਕੂੰ ਸਮਝਾਇ ॥ ਜਿੰਦੁ ਵਹੁਟੀ ਮਰਣੁ ਵਰੁ ਲੈ ਜਾਸੀ ਪਰਣਾਇ ॥
ਆਪਣ ਹਥੀ ਜੋਲਿ ਕੈ ਕੈ ਗਲਿ ਲਗੈ ਧਾਇ ॥ ਵਾਲਹੁ ਨਿਕੀ ਪੁਰਸਲਾਤ ਕੰਨੀ ਨ ਸੁਣੀ ਆਇ ॥
ਫਰੀਦਾ ਕਿੜੀ ਪਵੰਦੀਈ ਖੜਾ ਨ ਆਪੁ ਮੁਹਾਇ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1377}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿਤੁ—ਜਿਸ ਵਿਚ । ਜਿਤੁ ਦਿਹਾੜੈ—ਜਿਸ ਦਿਨ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਦਿਨ । ਧਨ—ਇਸਤ੍ਰੀ । ਵਰੀ—ਚੁਣੀ ਜਾਇਗੀ, ਵਿਆਹੀ ਜਾਇਗੀ । ਸਾਹੇ—(ਉਸ ਦਾ) ਨੀਯਤ ਸਮਾ । ਮਲਕੁ—ਮਲਕੁਤ ਮੌਤ, (ਮੌਤ ਦਾ) ਫਰਿਸਤਾ । ਕੂੰ—ਨੂੰ । ਨ ਚਲਨੀ—ਨਹੀਂ ਟਲ ਸਕਦੇ । ਜਿੰਦੁ ਕੂੰ—ਜਿੰਦ ਨੂੰ । ਮਰਣੁ—ਮੌਤ ।

ਵਰੁ—ਲਾੜਾ । ਪਰਣਾਇ—ਵਿਆਹ ਕੇ । ਜੋਲਿ ਕੈ—ਤੋਰ ਕੇ । ਕੈ ਗਲਿ—ਕਿਸ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ? ਧਾਇ—
ਦੌੜ ਕੇ । ਵਾਲਹੁ—ਵਾਲ ਤੋਂ । ਪੁਰਸਲਾਤ—ਪੁਲ ਸਿਰਾਤ । ਕੰਨੀ—ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ । ਕਿੜੀ ਪਵੰਦੀਈ—ਵਾਜਾਂ
ਪੈਂਦਿਆਂ । ਕਿੜੀ—ਵਾਜ । ਆਪੁ—ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ । ਨ ਮੁਹਾਇ—ਨਾ ਠੱਗਾ, ਧੋਖੇ ਵਿਚ ਨਾ ਪਾ, ਨਾ
ਲੁਟਾ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ ਦਿਨ (ਜੀਵ-) ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਿਆਹੀ ਜਾਇਗੀ, ਉਹ ਸਮਾ (ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ) ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ
(ਭਾਵ, ਜੀਵ ਦੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਸਮਾ ਮਿਥਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ), ਮੌਤ ਦਾ
ਫ਼ਰਿਸਤਾ ਜੋ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਆ ਕੇ ਮੂੰਹ ਵਿਖਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਰਨਾਂ
ਦੀ ਮੌਤ ਸਮੇਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਸ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਆ ਮੂੰਹ ਵਿਖਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)
।

ਹੱਡਾਂ ਨੂੰ ਭੰਨ ਭੰਨ ਕੇ (ਭਾਵ, ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਰੋਗ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਨਿਤਾਣਾ ਕਰ ਕੇ) ਵਿਚਾਰੀ ਜਿੰਦ (ਇਸ ਵਿਚੋਂ)
ਕੱਢ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । (ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿੰਦ ਨੂੰ (ਇਹ ਗੱਲ) ਸਮਝਾ ਕਿ (ਮੌਤ ਦਾ) ਇਹ ਮਿਥਿਆ ਹੋਇਆ
ਸਮਾ ਟਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

ਜਿੰਦ, ਮਾਨੋ, ਵਹੁਟੀ ਹੈ, ਮੌਤ (ਦਾ ਫ਼ਰਿਸਤਾ ਇਸ ਦਾ) ਲਾੜਾ ਹੈ (ਜਿੰਦ ਨੂੰ) ਵਿਆਹ ਕੇ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈ ਜਾਇਗਾ,
ਇਹ (ਕਾਂਇਆਂ ਜਿੰਦ ਨੂੰ) ਆਪਣੀ ਹੱਥੀਂ ਤੋਰ ਤੇ ਕਿਸ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗੇਗੀ? (ਭਾਵ ਨਿਆਸਰੀ ਹੋ ਜਾਇਗੀ) ।

ਹੇ ਫਰੀਦ! ਤੂੰ ਕਦੇ ‘ਪੁਲ ਸਿਰਾਤ’ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ਜੋ ਵਾਲ ਤੋਂ ਭੀ ਬਰੀਕ ਹੈ? ਕੰਨੀ ਵਾਜਾਂ
ਪੈਂਦਿਆਂ ਭੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੁਟਾਈ ਨਾ ਜਾਹ (ਭਾਵ, ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ
ਲਹਿਰਾਂ ਉੱਠ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤਿ ਪਾਰ ਲੰਘਣ ਲਈ ‘ਦਰਵੇਸ਼ੀ’, ਮਾਨੋ, ਇਕ ਪੁਲ ਹੈ,
ਜੋ ਹੈ ਬਹੁਤ ਸੌੜਾ ਤੇ ਬਾਰੀਕ, ਭਾਵ, ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਕਮਾਣੀ ਬੜੀ ਹੀ ਔਖੀ ਹੈ, ਪਰ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ
ਬਚਣ ਲਈ ਰਸਤਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ-ਪੈਗੰਬਰ ਤੈਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ
ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਵਾਜਾਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ; ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ ਤੇ ਜੀਵਨ ਅਜ਼ਾਈਂ ਨਾਹ
ਗਵਾ) ।੧।

ਨੋਟ:- ਲਫਜ਼ ‘ਜਿੰਦੁ’ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਸਦਾ () ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਂਵ ਇਹ ‘ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ’ ਹੈ । ‘ਸੰਬੰਧਕ’
ਆਦਿਕ ਨਾਲ ‘ਜਿੰਦੁ’ ਤੋਂ ‘ਜਿੰਦੂ’ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ‘ਖਾਕੁ’ ਤੋਂ ‘ਖਾਕੂ’, ‘ਵਿਸੁ’ ਤੋਂ ‘ਵਿਸੂ’ ।

(ਵੇਖੋ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ’)

**ਫਰੀਦਾ ਦਰ ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਗਾਖੜੀ ਚਲਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਭਤਿ ॥ ਬੰਨ੍ਹਿ ਉਠਾਈ ਪੋਟਲੀ ਕਿਥੈ ਵੰਞਾ ਘਤਿ
॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1377-1378}**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਾਖੜੀ—ਔਖੀ । ਦਰਵੇਸ਼ੀ—ਫਕੀਰੀ । ਦਰ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਦਰ ਦੀ । ਭਤਿ—ਭਾਂਤਿ,
ਵਾਂਗ । ਬੰਨ੍ਹਿ—(ਅੱਖਰ ‘ਨ’ ਦੇ ਹੇਠ ਅੱਧਾ ‘ਹ’ ਹੈ) ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ । ਵੰਞਾ—ਜਾਵਾਂ । ਘਤਿ—ਸੁੱਟ ਕੇ ।
ਪੋਟਲੀ—ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਗੰਢ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਦਰ ਦੀ ਫਕੀਰੀ ਔਖੀ (ਕਾਰ) ਹੈ, ਤੇ ਮੈਂ ਦੁਨੀਆਦਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ
ਤੁਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, (‘ਦੁਨੀਆ’ ਵਾਲੀ) ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਗੰਢ (ਮੈਂ ਭੀ) ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਚੁੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਸੁੱਟ ਕੇ

ਕਿਥੇ ਜਾਵਾਂ? (ਭਾਵ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਮੋਹ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਕੋਈ ਸੌਖਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ) ।੨।

**ਕਿਝੁ ਨ ਬੁਝੈ ਕਿਝੁ ਨ ਸੁਝੈ ਦੁਨੀਆ ਗੁਝੀ ਭਾਹਿ ॥ ਸਾਂਈਂ ਮੇਰੈ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਨਾਹੀ ਤ ਹੰ ਭੀ ਦਝਾਂ
ਆਹਿ ॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1378}**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਿਝੁ—ਕੁਝ ਭੀ । ਬੁਝੈ—ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ, ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ । ਦੁਨੀਆ—ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਮੋਹ ।
ਗੁਝੀ—ਲੁਕਾਵੀਂ । ਭਾਹਿ—ਅੱਗ । ਸਾਂਈ ਮੇਰੈ—ਮੇਰੇ ਸਾਂਈ ਨੇ । ਹੰਭੀ—ਹਉਂ ਭੀ, ਮੈਂ ਭੀ । ਦਝਾਂ
ਆਹਿ—ਸੜ ਜਾਂਦਾ ।

ਅਰਥ:- ਦੁਨੀਆ (ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਮੋਹ ਅਸਲ ਵਿਚ) ਲੁਕਵੀਂ ਅੱਗ ਹੈ (ਜੋ
ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੰਦਰ ਮਨ ਵਿਚ ਧੁਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ; ਇਸ ਵਿਚ ਪਏ ਹੋਏ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਹੀ ਰਸਤੇ ਦੀ)
ਕੁਝ ਸੁਝ-ਬੁਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ । ਮੇਰੇ ਸਾਂਈ ਨੇ (ਮੇਰੇ ਉਤੇ) ਮੇਹਰ ਕੀਤੀ ਹੈ (ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਹੈ)
ਨਹੀਂ ਤਾਂ (ਬਾਕੀ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ) ਮੈਂ ਭੀ (ਇਸ ਵਿਚ) ਸੜ ਜਾਂਦਾ (ਭਾਵ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ
ਮੇਹਰ ਕਰ ਕੇ ਬਚਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ 'ਪੋਟਲੀ' ਸਿਰੋਂ ਲਾਹ ਕੇ ਸੁੱਟ
ਦੇਈਏ) ।੩।

**ਫਰੀਦਾ ਜੇ ਜਾਣਾ ਤਿਲ ਥੋੜੜੇ ਸੰਮਲਿ ਬੁਕ ਭਰੀ ॥ ਜੇ ਜਾਣਾ ਸਹੁ ਨੰਢੜਾ ਤਾਂ ਥੋੜਾ ਮਾਣੁ ਕਰੀ
॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1378}**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਿਲ—(ਭਾਵ), ਸੁਆਸ । ਥੋੜੜੇ—ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ । ਸੰਮਲਿ—ਸੰਭਲ ਕੇ, ਸੋਚ-ਸਮਝ ਕੇ ।
ਸਹੁ—ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ । ਨੰਢੜਾ—ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਨੱਢਾ, ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਬਾਲ, (ਭਾਵ, ਬਾਲ-ਸੁਭਾਉ ਵਾਲਾ) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ (ਇਸ ਸਰੀਰ-ਰੂਪ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ) ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ (ਸੁਆਸ
ਰੂਪ) ਤਿਲ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੋਚ-ਸਮਝ ਕੇ (ਇਹਨਾਂ ਦਾ) ਬੁੱਕ ਭਰਾਂ (ਭਾਵ, ਬੇ-ਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਦੇ
ਸੁਆਸ ਨਾ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਜਾਵਾਂ) । ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਜਾਏ ਕਿ (ਮੇਰਾ) ਪਤੀ (-ਪ੍ਰਭੂ) ਬਾਲ-ਸੁਭਾਵ ਵਾਲਾ ਹੈ
(ਭਾਵ, ਭੋਲੇ ਸੁਭਾਵ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਤਾਂ ਮੈਂ ਭੀ (ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੀ 'ਪੋਟਲੀ' ਦਾ) ਮਾਣ ਛੱਡ
ਦਿਆਂ ।੪।

ਨੋਟ:- ਵਿਆਹ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਜਦੋਂ ਨਵੀਂ ਵਿਆਹੀ ਕੁੜੀ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਲਾੜੇ ਵਾਲੇ ਘਰ ਦੀਆਂ
ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਪਰਾਤ ਆਦਿਕ ਕਿਸੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਚੌੜੇ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤਿਲ ਲਿਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਹਿਲਾਂ
ਲਾੜਾਂ ਆਪਣਾ ਬੁਕ ਭਰ ਕੇ ਵਹੁਟੀ ਦੇ ਬੁਕ ਵਿਚ ਪਾਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵਹੁਟੀ ਬੁਕ ਭਰ ਕੇ ਪਤੀ ਦੇ ਬੁਕ ਵਿਚ
ਪਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਰਸਮ ਨੂੰ 'ਤਿਲ ਭੱਲੇ' ਜਾਂ 'ਤਿਲ-ਵੇਤਰੇ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਪਤੀ ਨਾਲ 'ਤਿਲ-ਵੇਤਰੇ'
ਖੇਡ ਚੁਕਣ ਤੇ ਵਹੁਟੀ ਆਪਣੀਆਂ ਨਨਾਣਾਂ ਤੇ ਦਿਰਾਣੀਆਂ ਜਿਠਾਣੀਆਂ ਨਾਲ 'ਤਿਲ-ਵੇਤਰੇ' ਖੇਡਦੀ ਹੈ ।
ਇਸ ਰਸਮ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਵੀਂ ਆਈ ਵਹੁਟੀ ਦਾ ਦਿਲ ਨਵੇਂ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚ ਸਭ ਨਾਲ
ਰਚ-ਮਿਚ ਜਾਏ । ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਰਸਮ ਦਾ ਹਿੰਦੂ-ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਰਿਵਾਜ ਸੀ । ਫਰੀਦ ਜੀ
ਇਸ ਰਸਮ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੪ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਪਤੀ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ
ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ (ਖ਼ਲਕਤਿ) ਨਾਲ ਬਾਲ-ਸੁਭਾਵ ਬਣ ਕੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਰਸਮ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਗੰਢ ਚਿਤ੍ਰਾਵਾ' ਆਖਦੇ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਨਵੀਂ ਵਿਆਹੀ ਕੁੜੀ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ

ਘਰੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਦਾਜ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਪਲੰਘ ਉਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁਪੱਟਿਆਂ ਦੀ ਗੰਢ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਘਰ ਦਾ ਪਰੋਹਤ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੁਝ ਸ਼ਲੋਕ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਰਸਮ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਵੀਂ ਵਿਆਹੀ ਜੋੜੀ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਕਾ ਪਿਆਰ ਰਹੇ, ਜਿਵੇਂ ਇਹਨਾਂ ਦੁਪੱਟਿਆਂ ਦੀ ਪੱਕੀ ਗੰਢ ਪਾਈ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਰਸਮ ਵਲ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੫ ਵਿਚ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਜੇ ਜਾਣਾ ਲੜੁ ਛਿਜਣਾ ਪੀਡੀ ਪਾਈਂ ਗੰਢਿ ॥ ਤੈ ਜੇਵਡੁ ਮੈ ਨਾਹਿ ਕੇ ਸਭੁ ਜਗੁ ਡਿਠਾ ਹੰਢਿ ॥੫॥
{ਪੰਨਾ 1378}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਲੜੁ—ਪੱਲਾ । ਛਿਜਣਾ—ਟੁੱਟ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਪੀਡੀ—ਪੱਕੀ । ਤੈ ਜੇਵਡੁ—ਤੇਰੇ ਜੇਡਾ । ਹੰਢਿ—ਫਿਰ ਕੇ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਪਤੀ-ਪ੍ਰਭੂ!) ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਹੋਵੇ ਕਿ (ਇਸ ‘ਪੋਟਲੀ’ ਦੇ ਕਾਰਨ ਤੇਰਾ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ) ਪੱਲਾ ਛਿੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵਿੱਥ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) ਤਾਂ ਮੈਂ (ਤੇਰੇ ਪੱਲੇ ਨਾਲ ਹੀ) ਪੱਕੀ ਗੰਢ ਪਾਵਾਂ । (ਹੇ ਸਾਂਈਂ!) ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਫਿਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ (ਸਾਥੀ) ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲੱਭਾ ।੫।

ਫਰੀਦਾ ਜੇ ਤੂ ਅਕਲਿ ਲਤੀਫੁ ਕਾਲੇ ਲਿਖੁ ਨ ਲੇਖ ॥ ਆਪਨੜੇ ਗਿਰੀਵਾਨ ਮਹਿ ਸਿਰੁ ਨੀਵਾਂ ਕਰਿ ਦੇਖੁ ॥੬॥ {ਪੰਨਾ 1378}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਕਲਿ ਲਤੀਫੁ—ਲਤੀਫ਼ ਅਕਲ ਵਾਲਾ, ਬਰੀਕ ਸਮਝ ਵਾਲਾ । ਕਾਲੇ ਲੇਖੁ—ਕਾਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ, ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ-ਪੜਚੋਲ । ਗਿਰੀਵਾਨ—ਬੁੱਕਲ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਜੇ ਤੂੰ ਬਰੀਕ ਅਕਲ ਵਾਲਾ (ਸਮਝਦਾਰ) ਹੈਂ, ਤਾਂ ਹੋਰ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਨਾ ਕਰ; ਆਪਣੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਪਾ ਕੇ ਵੇਖ (ਕਿ ਤੇਰੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਕੌਸੇ ਹਨ) ।੬।

ਫਰੀਦਾ ਜੋ ਤੈ ਮਾਰਨਿ ਮੁਕੀਆਂ ਤਿਨ੍ਹਾ ਨ ਮਾਰੇ ਘੁੰਮਿ ॥ ਆਪਨੜੇ ਘਰਿ ਜਾਈਐ ਪੈਰ ਤਿਨ੍ਹਾ ਦੇ ਚੁੰਮਿ ॥੭॥ {ਪੰਨਾ 1378}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤੈ—ਤੈਨੂੰ । ਤਿਨ੍ਹਾ—(ਅੱਖਰ ‘ਨ’ ਦੇ ਨਾਲ ਅੱਧਾ ‘ਹ’ ਹੈ) । ਮਾਰੇ—ਮਾਰਿ । ਨ ਮਾਰੇ—ਨਾਹ ਮਾਰ । ਘੁੰਮਿ—ਘੁੰਮ ਕੇ, ਪਰਤ ਕੇ । ਆਪਨੜੇ ਘਰਿ—ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ, ਸ੍ਰੈ-ਸਰੂਪ ਵਿਚ, ਸ਼ਾਂਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ । ਚੁੰਮਿ—ਚੁੰਮ ਕੇ । ਜਾਈਐ—ਅੱਪੜ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਜੇ (ਮਨੁੱਖ) ਤੈਨੂੰ ਮੁਕੀਆਂ ਮਾਰਨ (ਭਾਵ, ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਦੇਣ) ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਪਰਤ ਕੇ ਨਾ ਮਾਰੀਂ (ਭਾਵ, ਬਦਲਾ ਨਾ ਲਈਂ, ਸਗੋਂ) ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਚੁੰਮ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ (ਸ਼ਾਂਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ) ਟਿਕੇ ਰਹੀਦਾ ਹੈ ।੭।

ਨੋਟ:- ਫਰੀਦ ਜੀ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਬੰਦੇ ਉੱਤੇ ਸਾਈਂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋਵੇ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਉਪਰ ਲਿਖਿਆਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੀ ‘ਪੋਟਲੀ’ ਸਿਰ ਤੋਂ ਲਾਹ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਫਰੀਦਾ ਜਾਂ ਤਉ ਖਟਣ ਵੇਲ ਤਾਂ ਤੂ ਰਤਾ ਦੁਨੀ ਸਿਉ ॥ ਮਰਗ ਸਵਾਈ ਨੀਹਿ ਜਾਂ ਭਰਿਆ ਤਾਂ
ਲਦਿਆ ॥੮॥ {ਪੰਨਾ 1378}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਉ—ਤੇਰਾ । ਖਟਣ ਵੇਲ—ਖੱਟਣ ਦਾ ਵੇਲਾ । ਰਤਾ—ਰੱਤਾ, ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ, ਮਸਤ ।
ਸਿਉ—ਨਾਲ । ਮਾਰਗ—ਮੌਤ । ਸਵਾਈ—ਵਧਦੀ ਗਈ, ਪੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਗਈ । ਜਾਂ—ਜਦੋਂ । ਭਰਿਆ—
(ਪਾਈ) ਭਰੀ ਗਈ, ਸੁਆਸ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ । ਨੀਹਿ—(ਅੱਖਰ ‘ਨ’ ਦੇ ਨਾਲ ਅੱਧਾ ‘ਹ’ ਹੈ), ਨੀਂਹ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਜਦੋਂ ਤੇਰਾ (ਅਸਲ ਖੱਟੀ) ਖੱਟਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਸੀ ਤਦੋਂ ਤੂੰ ਦੁਨੀਆ (ਦੀ ‘ਪੋਟਲੀ’)
ਨਾਲ ਮਸਤ ਰਿਹਾ । (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਮੌਤ ਦੀ ਨੀਂਹ ਪੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਗਈ, (ਭਾਵ, ਮੌਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦਾ
ਗਿਆ) ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਸੁਆਸ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ, ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਕੂਚ ਕਰਨਾ ਪਿਆ । ੮।

ਦੇਖੁ ਫਰੀਦਾ ਜੁ ਥੀਆ ਦਾੜੀ ਹੋਈ ਭੂਰ ॥ ਅਗਹੁ ਨੇੜਾ ਆਇਆ ਪਿਛਾ ਰਹਿਆ ਦੂਰਿ ॥੯॥
{ਪੰਨਾ 1378}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਥੀਆ—ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਜੁ—ਜੋ ਕੁਝ । ਭੂਰ—ਚਿੱਟੀ । ਅਗਹੁ—ਅਗਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ।
ਪਿਛਾ—ਪਿਛਲਾ ਪਾਸਾ, ਜਦੋਂ ਜੰਮਿਆ ਸੈਂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਵੇਖ ਜੋ ਕੁਝ (ਹੁਣ ਤਕ) ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ (ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਦਾੜੀ ਚਿੱਟੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ,
ਮੌਤ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੇ ਪਿਛਲਾ ਪਾਸਾ (ਜਦੋਂ ਜੰਮਿਆ ਸੈਂ) ਦੂਰ (ਪਿਛਾਂਹ) ਰਹਿ
ਗਿਆ ਹੈ, (ਸੋ ਹੁਣ ਅੰਵਾਣਾਂ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਨਾਹ ਕਰ, ਤੇ ਅਗਾਂਹ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਕਮਾਈ ਕਰ) । ੯।

ਦੇਖੁ ਫਰੀਦਾ ਜਿ ਥੀਆ ਸਕਰ ਹੋਈ ਵਿਸੁ ॥ ਸਾਂਈ ਬਾਝਹੁ ਆਪਣੇ ਵੇਦਣ ਕਹੀਐ ਕਿਸੁ ॥੧੦॥
{ਪੰਨਾ 1378}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿ ਥੀਆ—ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸਕਰ—ਮਿੱਠੇ ਪਦਾਰਥ । ਵਿਸੁ—ਜ਼ਹਿਰ, ਦੁਖਦਾਈ ।
ਵੇਦਣ—ਪੀੜ, ਦੁੱਖੜਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਵੇਖ, (ਹੁਣ ਤਕ) ਜੋ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ‘ਦਾੜੀ ਭੂਰ’ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ)
ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਪਦਾਰਥ (ਭੀ) ਦੁਖਦਾਈ ਲੱਗਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਸਰੀਰਕ ਇੰਦ੍ਰੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੈ ਜਾਣ
ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੋਗ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ) ਇਹ ਦੁੱਖੜਾ ਆਪਣੇ ਸਾਈਂ ਬਾਝੋਂ ਹੋਰ ਕਿਸ ਨੂੰ
ਆਖੀਏ? (ਭਾਵ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਇਸ ਤਬਦੀਲੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ)
। ੧੦।

ਫਰੀਦਾ ਅਖੀ ਦੇਖਿ ਪਤੀਣੀਆਂ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਰੀਣੇ ਕੰਨ ॥ ਸਾਖ ਪਕੰਦੀ ਆਈਆ ਹੋਰ ਕਰੇਂਦੀ
ਵੰਨ ॥੧੧॥ {ਪੰਨਾ 1378}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਤੀਣੀਆਂ—ਪਤਲੀਆਂ ਪੈ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਹੇਠਾਂ ਲਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਰੀਣੇ—ਖਾਲੀ, ਬੋਲੇ ।
ਸਾਖ—ਟਹਿਣੀ, ਸਰੀਰ । ਪਕੰਦੀ ਆਈਆ—ਪੱਕ ਗਈ ਹੈ । ਵੰਨ—ਰੰਗ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (‘ਸੱਕਰ’ ਦੇ ‘ਵਿਸੁ’ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਅੱਖਾਂ (ਜਗਤ ਦੇ ਰੰਗ—

ਤਮਾਸ਼ੇ) ਵੇਖ ਕੇ (ਹੁਣ) ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ (ਜਗਤ ਦੇ ਰੰਗ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਤਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਪਰ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੁਣ ਵੇਖਣ ਦੀ ਸੱਤਿਆ ਨਹੀਂ ਰਹੀ), ਕੰਨ (ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਰਾਗ-ਰੰਗ) ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ (ਹੁਣ) ਬੋਲੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । (ਨਿਰਾ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਕੰਨ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਾਰਾ) ਸਰੀਰ ਹੀ ਬਿਰਧ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਨੇ ਹੋਰ ਹੀ ਰੰਗ ਵਟਾ ਲਿਆ ਹੈ (ਹੁਣ ਭੋਗ ਭੋਗਣ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਤੇ ਇਸ ਹੁਕੇ ਦਾ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ) । ੧੧।

ਫਰੀਦਾ ਕਾਲੀ ਜਿਨੀ ਨ ਰਾਵਿਆ ਧਉਲੀ ਰਾਵੈ ਕੋਇ ॥ ਕਰਿ ਸਾਂਈ ਸਿਉ ਪਿਰਹੜੀ ਰੰਗੁ ਨਵੇਲਾ ਹੋਇ ॥੧੨॥ {ਪੰਨਾ 1378}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਾਲੀ—ਜਦੋਂ ਕੇਸ ਕਾਲੇ ਸਨ, ਕਾਲੇ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ । ਰਾਵਿਆ—ਮਾਣਿਆ । ਧਉਲੀ—ਧਉਲੇ ਆਇਆਂ । ਕੋਇ—ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ । ਪਿਰਹੜੀ—ਪਿਆਰ । ਨਵੇਲਾ—ਨਵਾਂ । ਰੰਗ—ਪਿਆਰ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਕਾਲੇ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਤੀ-ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਧਉਲੇ ਆਇਆਂ (ਭਾਵ, ਬਿਰਧ ਉਮਰੇ) ਰੱਬ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । (ਹੇ ਫਰੀਦ!) ਤੂੰ ਸਾਂਈ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰ, (ਇਹ) ਪਿਆਰ (ਨਿੱਤ) ਨਵਾਂ ਰਹੇਗਾ (ਦੁਨੀਆ ਦੀ 'ਪੋਟਲੀ' ਵਾਲਾ ਪਿਆਰ ਤਾਂ ਸਰੀਰ-'ਸਾਖ' ਪੱਕਣ ਤੇ ਟੁੱਟ ਜਾਇਗਾ) । ੧੨।

ਨੋਟ:- ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਦੇ ਪਰਥਾਇ ਅਗਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਉਤੇ ਸਾਂਈ ਮਿਹਰ ਕਰੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਉਮਰ ਭਾਵੇਂ ਜੁਆਨੀ ਦੀ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਬੁਢੇਪੇ ਦੀ ।

ਮਃ ੩ ॥ ਫਰੀਦਾ ਕਾਲੀ ਧਉਲੀ ਸਾਹਿਬੁ ਸਦਾ ਹੈ ਜੇ ਕੋ ਚਿਤਿ ਕਰੇ ॥ ਆਪਣਾ ਲਾਇਆ ਪਿਰਮੁ ਨ ਲਗਈ ਜੇ ਲੋਚੈ ਸਭੁ ਕੋਇ ॥ ਏਹੁ ਪਿਰਮੁ ਪਿਆਲਾ ਖਸਮ ਕਾ ਜੈ ਭਾਵੈ ਤੈ ਦੇਇ ॥੧੩॥ {ਪੰਨਾ 1378}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਚਿਤਿ—ਚਿੱਤ ਵਿਚ । ਚਿਤਿ ਕਰੇ—ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਟਿਕਾਏ, ਬੰਦਗੀ ਕਰੇ । ਪਿਰਮੁ—ਪਿਆਰ । ਸਭੁ ਕੋਇ—ਹਰੇਕ ਜੀਵ । ਜੈ—ਜਿਸ ਨੂੰ । ਤੈ—ਤਿਸ ਨੂੰ ।

ਨੋਟ:- ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਉਪਰਲੇ ਹੀ ਸ਼ਲੋਕ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ । ਬੁਢੇਪੇ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਮਾਇਕ ਆਦਤਾਂ ਪੱਕ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਬੁਢੇਪੇ ਵਿਚ 'ਬੰਦਗੀ' ਵਲ ਪਰਤਣਾ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜੁਆਨੀ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਬੁਢੇਪਾ, 'ਬੰਦਗੀ' ਸਦਾ ਹੈ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ 'ਬਖਸ਼ਿਸ਼' ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਜੇ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਬੰਦਗੀ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਜੁਆਨੀ ਵਿਚ ਭੀ ਤੇ ਬੁਢੇਪੇ ਵਿਚ ਭੀ ਮਾਲਿਕ (ਮਿਲ ਸਕਦਾ) ਹੈ । ਪਰ ਬੇਸ਼ਕ ਕੋਈ ਤਾਂਘ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲਏ, 'ਇਹ ਪਿਆਰ' ਆਪਣਾ ਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ । ਇਹ ਪਿਆਰ-ਰੂਪ ਪਿਆਲਾ ਤਾਂ ਮਾਲਿਕ ਦਾ (ਆਪਣਾ) ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ੧੩।

ਫਰੀਦਾ ਜਿਨ੍ ਲੋਇਣ ਜਗੁ ਮੋਹਿਆ ਸੇ ਲੋਇਣ ਮੈ ਡਿਠੁ ॥ ਕਜਲ ਰੇਖ ਨ ਸਹਦਿਆ ਸੇ ਪੰਖੀ ਸੂਇ ਬਹਿਠੁ ॥੧੪॥ {ਪੰਨਾ 1378}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਲੋਇਣ—ਅੱਖਾਂ । ਸੂਇ—ਬੱਚੇ । ਬਹਿਨੁ—ਬੈਠਣ ਦੀ ਥਾਂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਇਸ ਦਿੱਸਦੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ, 'ਗੁੜੀ ਭਾਹਿ' ਵਿਚ ਮਸਤ ਜੀਵ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸੁੱਝਦਾ-ਬੁੱਝਦਾ ਨਹੀਂ । ਪਿਆ ਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਮਾਣ ਕਾਹਦਾ?) ਜਿਹੜੀਆਂ (ਸੋਹਣੀਆਂ) ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਮੋਹ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਮੈਂ ਭੀ ਵੇਖੀਆਂ, (ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਤਨੀਆਂ ਨਾਜ਼ਕ ਸਨ ਕਿ) ਕੱਜਲ ਦੀ ਧਾਰ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ, ਫਿਰ ਉਹ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਆਹਲਣਾ ਬਣੀਆਂ (ਭਾਵ, ਅਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਰੀਰਕ ਸੁੰਦਰਤਾ ਆਖਰ ਨਿੱਤ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤੇ ਮਾਣ ਕੂੜਾ ਹੈ) । ੧੪।

ਫਰੀਦਾ ਕੂਕੇਦਿਆ ਚਾਂਗੇਦਿਆ ਮਤੀ ਦੇਦਿਆ ਨਿਤ ॥ ਜੋ ਸੈਤਾਨਿ ਵੰਵਾਇਆ ਸੇ ਕਿਤ ਫੇਰਹਿ ਚਿਤ ॥੧੫॥ {ਪੰਨਾ 1378}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੈਤਾਨਿ—ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੇ (ਭਾਵ, ਮਨ ਨੇ) (ਫਰੀਦ ਜੀ ਇਸਲਾਮੀ ਖ਼ਿਆਲ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੂੰ ਬਦੀ ਦਾ ਪਰੇਰਕ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ) । ਕੂਕੇਦਿਆ ਚਾਂਗੇਦਿਆ—ਮੁੜ ਮੁੜ ਪੁਕਾਰ ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਸਮਝਾਣ ਤੇ ਭੀ । ਸੇ—ਉਹ ਬੰਦੇ । ਵੰਵਾਇਆ—ਵਿਗਾੜਿਆ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨਾ ਹੀ) ਪੁਕਾਰ ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਆਖੀਏ (ਕਿਤਨਾ ਹੀ) ਨਿੱਤ ਮੱਤਾਂ ਦੇਈਏ; ਪਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ (ਮਨ-) ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੇ ਵਿਗਾੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਵੇਂ ('ਦੁਨੀ' ਵਲੋਂ) ਚਿੱਤ ਫੇਰ ਸਕਦੇ ਹਨ? । ੧੫।

ਨੰ: ੧੬ ਤੋਂ ੩੬:

ਫਰੀਦਾ ਥੀਉ ਪਵਾਹੀ ਦਭੁ ॥ ਜੇ ਸਾਂਈ ਲੋੜਹਿ ਸਭੁ ॥ ਇਕੁ ਛਿਜਹਿ ਬਿਆ ਲਤਾੜੀਅਹਿ ॥ ਤਾਂ ਸਾਈ ਦੈ ਦਰਿ ਵਾੜੀਅਹਿ ॥੧੬॥ {ਪੰਨਾ 1378}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਥੀਉ—ਹੋ ਜਾ, ਬਣ ਜਾ । ਪਵਾਹੀ—ਪਹੇ ਦੀ, ਰਸਤੇ ਦੀ । ਦਭੁ—ਕੁਸ਼ਾ, ਘਾਹ । ਜੇ ਲੋੜਹਿ—ਜੇ ਤੂੰ ਲੱਭਦਾ ਹੈਂ । ਸਭੁ—ਹਰ ਥਾਂ, ਸਭ ਵਿਚ । ਇਕੁ—ਇੱਕ ਨੂੰ, ਕਿਸੇ ਦੱਭ ਦੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ । ਛਿਜਹਿ—(ਲੋਕ) ਤੋੜਦੇ ਹਨ । ਬਿਆ—ਕਈ ਹੋਰ (ਦੱਭ ਦੇ ਬੂਟੇ) । ਲਤਾੜੀਅਹਿ—ਲਤਾੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਾਈ ਦੈ ਦਰਿ—ਮਾਲਕ ਦੇ ਦਰ ਤੇ । ਵਾੜੀਅਹਿ—ਤੂੰ ਵਾੜਿਆ ਜਾਏਂਗਾ, (ਭਾਵ,) ਕਬੂਲ ਹੋਵੇਂਗਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਜੇ ਤੂੰ ਮਾਲਕ (-ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਭਾਲਦਾ ਹੈਂ (ਭਾਵ, ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ) ਤਾਂ ਪਹੇ ਦੀ ਦੱਭ (ਵਰਗਾ) ਬਣ ਜਾ (ਜਿਸ ਦੇ) ਇਕ ਬੂਟੇ ਨੂੰ (ਲੋਕ) ਤੋੜਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਬੂਟੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ) ਲਤਾੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । (ਜੇ ਤੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸੁਭਾਉ ਬਣਾ ਲਏਂ) ਤਾਂ ਤੂੰ ਮਾਲਕ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਕਬੂਲ ਹੋਵੇਂਗਾ । ੧੬।

ਫਰੀਦਾ ਖਾਕੁ ਨ ਨਿੰਦੀਐ ਖਾਕੂ ਜੇਡੁ ਨ ਕੋਇ ॥ ਜੀਵਦਿਆ ਪੈਰਾ ਤਲੈ ਮੁਇਆ ਉਪਰਿ ਹੋਇ ॥੧੭॥ {ਪੰਨਾ 1378}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਖਾਕੁ—ਮਿੱਟੀ (ਇਸ ਲਫਜ਼ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਸਦਾ () ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਲਫਜ਼ ਖੰਡ, ਵਿਸੁ, ਜਿੰਦ । ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ () ਅੰਤ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ 'ਸੰਬੰਧਕ' ਵਰਤੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹਨਾਂ

ਨੂੰ ਕਿਸੇ ‘ਕਾਰਕ’-ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ () ਦੇ ਥਾਂ () ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ‘ਖਾਕੂ’ ਤੋਂ ‘ਖਾਕੂ’, ‘ਜਿੰਦੁ’ ਤੋਂ ‘ਜਿੰਦੂ’, ‘ਵਿਸੁ’ ਅਤੇ ‘ਵਿਸੂ’) । ਜੇਡੁ—ਜੇਡਾ, ਵਰਗਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਆਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । (ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, (ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਮਰਿਆਂ ਉਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਗ਼ਰੀਬੀ-ਸੁਭਾਵ’ ਦੀ ਰੀਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ‘ਗ਼ਰੀਬੀ-ਸੁਭਾਵ’ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਸਭ ਦੀ ਵਧੀਕੀ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਕਰਕੇ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ।੧੭।

ਫਰੀਦਾ ਜਾ ਲਬੁ ਤਾ ਨੇਹੁ ਕਿਆ ਲਬੁ ਤ ਕੂੜਾ ਨੇਹੁ ॥ ਕਿਚਰੁ ਝਤਿ ਲਘਾਈਐ ਛਪਰਿ ਤੁਟੈ ਮੇਹੁ
॥੧੮॥ {ਪੰਨਾ 1378}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨੇਹੁ ਕਿਆ—ਕਾਹਦਾ ਪਿਆਰ? (ਭਾਵ, ਅਸਲ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ) । ਕੂੜਾ—ਝੂਠਾ । ਕਿਚਰੁ—ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ? ਝਤਿ—ਸਮਾ । ਛਪਰਿ—ਛੱਪਰ ਉਤੇ । ਛਪਰਿ ਤੁਟੈ—ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਛੱਪਰ ਉਤੇ । ਮੇਹੁ—ਮੀਂਹ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਜੇ (ਰੱਬ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦਿਆਂ ਇਵਜ਼ਾਨੇ ਵਜੋਂ ਕੋਈ ਦੁਨੀਆ ਦਾ) ਲਾਲਚ ਹੈ, ਤਾਂ (ਰੱਬ ਨਾਲ) ਅਸਲ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । (ਜਦ ਤਕ) ਲਾਲਚ ਹੈ, ਤਦ ਤਕ ਪਿਆਰ ਝੂਠਾ ਹੈ । ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਛੱਪਰ ਉਤੇ ਮੀਂਹ ਪੈਂਦਿਆਂ ਕਦ ਤਾਂਈ ਸਮਾ ਨਿਕਲ ਸਕੇਗਾ? (ਭਾਵ, ਜਦੋਂ ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੀ ਗ਼ਰਜ਼ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਈ, ਪਿਆਰ ਟੁੱਟ ਜਾਏਗਾ) ।੧੮।

ਫਰੀਦਾ ਜੰਗਲੁ ਜੰਗਲੁ ਕਿਆ ਭਵਹਿ ਵਣਿ ਕੰਡਾ ਮੋੜੇਹਿ ॥ ਵਸੀ ਰਬੁ ਹਿਆਲੀਐ ਜੰਗਲੁ ਕਿਆ
ਢੂਢੇਹਿ ॥੧੯॥ {ਪੰਨਾ 1378}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜੰਗਲੁ ਜੰਗਲੁ—ਹਰੇਕ ਜੰਗਲ । ਕਿਆ ਭਵਹਿ—ਗਾਹਣ ਦਾ ਕੀਹ ਲਾਭ? ਵਣਿ—ਵਣ ਵਿਚ, ਜੰਗਲ ਵਿਚ । ਕਿਆ ਮੋੜੇਹਿ—ਕਿਉਂ ਲਤਾੜਦਾ ਹੈਂ? ਵਸੀ—ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਹਿਆਲੀਐ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਕਿਆ ਢੂਢੇਹਿ—ਭਾਲਣ ਦਾ ਕੀਹ ਲਾਭ?

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਹਰੇਕ ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਗਾਹਣ ਦਾ ਕੀਹ ਲਾਭ ਹੈ? ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਕੰਡੇ ਕਿਉਂ ਲਤਾੜਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ? ਰੱਬ (ਤਾਂ ਤੇਰੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਭਾਲਣ ਦਾ ਕੀ ਫ਼ਾਇਦਾ? ।੧੯।

ਫਰੀਦਾ ਇਨੀ ਨਿਕੀ ਜੰਘੀਐ ਥਲ ਡੂੰਗਰ ਭਵਿਓਮਿ ॥ ਅਜੁ ਫਰੀਦੈ ਕੂਜੜਾ ਸੈ ਕੋਹਾਂ ਥੀਓਮਿ
॥੨੦॥ {ਪੰਨਾ 1378}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਇਨੀ ਜੰਘੀਐ—ਇਹਨਾਂ ਲੱਤਾਂ ਨਾਲ । ਡੂੰਗਰ—ਡੁੱਗਰ, ਪਹਾੜ । ਭਵਿਓਮਿ—ਮੈਂ ਲਭਿਆ, ਮੈਂ ਭਉਂ ਆਇਆ (ਅੱਖਰ ‘ਮ’ ਦੇ ਹੇਠ ਅੱਧਾ ‘ਹ’ ਹੈ) । ਅਜੁ—(ਭਾਵ,) ਬੁਢੇਪੇ ਵਿਚ । ਫਰੀਦੈ ਥੀਓਮਿ—ਮੈਂ ਫਰੀਦ ਨੂੰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਕੂਜੜਾ—ਇਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਲੋਟਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਇਹਨਾਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਨਾਲ (ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ) ਮੈਂ ਥਲ ਤੇ ਪਹਾੜ ਗਾਹ ਆਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਅੱਜ (ਬੁਢੇਪੇ ਵਿਚ) ਮੈਨੂੰ ਫਰੀਦ ਨੂੰ (ਇਹ ਰਤਾ ਪਰੇ ਪਿਆ) ਲੋਟਾ ਸੈ ਕੋਹਾਂ ਤੇ ਹੋ

ਗਿਆ ਹੈ (ਸੋ, ਬੰਦਗੀ ਦਾ ਵੇਲਾ ਭੀ ਜੁਆਨੀ ਹੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਰੀਰ ਕੰਮ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ) ।੨੦।

ਫਰੀਦਾ ਰਾਤੀ ਵਡੀਆਂ ਧੁਖਿ ਧੁਖਿ ਉਠਨਿ ਪਾਸ ॥ ਧਿਗੁ ਤਿਨ੍ਹਾ ਦਾ ਜੀਵਿਆ ਜਿਨਾ ਵਿਡਾਣੀ ਆਸ ॥੨੧॥ {ਪੰਨਾ 1379}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਧੁਖਿ ਉਠਨਿ—ਧੁਖ ਉੱਠਦੇ ਹਨ, ਅੰਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਾਸ—ਸਰੀਰ ਦੇ ਪਾਸੇ । (ਲਫਜ਼ ‘ਪਾਸ’ ਅਤੇ ‘ਪਾਸਿ’ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਵੇਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਵੇਖੋ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੪੫ ‘ਪਾਸਿ ਦਮਾਮੇ’ । ਵਿਆਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਲਫਜ਼ ‘ਪਾਸ’ ‘ਨਾਂਵ’ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਹੈ, (Noun, plural) ਭਾਵ, ਜਿਸਮ ਦੇ ਪਾਸੇ, ਪਸਲੀਆਂ । ‘ਪਾਸਿ’ ਸੰਬੰਧਕ ਹੈ, ਭਾਵ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ) । ਵਿਡਾਣੀ—ਬਿਗਾਨੀ । (ਲਫਜ਼ ‘ਜਿਨ੍ਹਾਂ’ ਅਤੇ ‘ਤਿਨ੍ਹਾਂ’ ਦੇ ਅੱਖਰ ‘ਨ’ ਦੇ ਨਾਲ ‘ਹ’ ਹੈ) । ਵਡੀਆਂ—ਲੰਮੀਆਂ । ਧਿਗੁ—ਫਿਟਕਾਰ-ਜੋਗ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਸਿਆਲ ਦੀਆਂ) ਲੰਮੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਵਿਚ (ਸਉਂ ਸਉਂ ਕੇ) ਪਾਸੇ ਧੁਖ ਉੱਠਦੇ ਹਨ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਾਈ ਆਸ ਤੱਕਦਿਆਂ ਸਮਾ ਮੁੱਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਪਰਾਏ ਦਰ ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਅੱਕ ਜਾਈਦਾ ਹੈ) । ਸੋ, ਜੋ ਲੋਕ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਆਸ ਤੱਕਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਉਣ ਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰ ਹੈ, (ਆਸ ਇਕ ਰੱਬ ਦੀ ਰੱਖੋ) ।੨੧।

ਫਰੀਦਾ ਜੇ ਮੈ ਹੋਦਾ ਵਾਰਿਆ ਮਿਤਾ ਆਇੜਿਆਂ ॥ ਹੇੜਾ ਜਲੈ ਮਜੀਠ ਜਿਉ ਉਪਰਿ ਅੰਗਾਰਾ ॥੨੨॥ {ਪੰਨਾ 1379}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਵਾਰਿਆ ਹੋਦਾ—ਲੁਕਾਇਆ ਹੁੰਦਾ । ਮਿਤਾ ਆਇੜਿਆਂ—ਆਏ ਮਿੱਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ । ਹੇੜਾ—ਸਰੀਰ, ਮਾਸ । ਮਜੀਠ ਜਿਉ—ਮਜੀਠ ਵਾਂਗ । ਜਲੈ—ਸੜਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਜੇ ਮੈਂ ਆਏ ਸੱਜਣਾਂ ਤੋਂ ਕਦੇ ਕੁਝ ਲੁਕਾ ਰੱਖਾਂ, ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ (ਇਉਂ) ਸੜਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਬਲਦੇ ਕੋਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਮਜੀਠ (ਭਾਵ, ਘਰ-ਆਏ ਕਿਸੇ ਅੱਭਿਆਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਜੇ ਕਦੇ ਮਨ ਖਿਸਕੇ ਤਾਂ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ।੨੨।

ਨੋਟ—ਉਪਰਲੇ ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜੀਉਣ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖਾਂਦੇ ਹੋਏ, ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਹ ਤਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਬੁਹੇ ਤੇ ਰੁਲਦਾ ਫਿਰ, ਅਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਘਰ ਆਏ ਕਿਸੇ ਪਰਦੇਸੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਚਿੱਤ ਚੁਰਾ ।

ਫਰੀਦਾ ਲੋੜੈ ਦਾਖ ਬਿਜਉਰੀਆਂ ਕਿਕਰਿ ਬੀਜੈ ਜਟੁ ॥ ਹੰਢੈ ਉੰਨ ਕਤਾਇਦਾ ਪੈਧਾ ਲੋੜੈ ਪਟੁ ॥੨੩॥ {ਪੰਨਾ 1379}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਿਜਉਰੀਆਂ—ਬਿਜੌਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ (ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਪਠਾਣੀ ਦੇਸ ਵਿਚ ਮਾਲਾਕੰਦ ਸੂਬਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ) । ਦਾਖੁ—ਛੋਟਾ ਅੰਗੂਰ । ਕਿਕਰਿ—ਕਿਕਰੀਆਂ । ਹੰਢੈ—ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਪੈਧਾ ਲੋੜੈ—ਪਹਿਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਬੰਦਗੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਜੱਟ ਵਾਂਗ ਹੈ) ਜੋ ਜੱਟ ਕਿਕਰੀਆਂ ਬੀਜਦਾ ਹੈ ਪਰ (ਉਹਨਾਂ ਕਿਕਰੀਆਂ ਤੋਂ) ਬਿਜੌਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਛੋਟਾ ਅੰਗੂਰ (ਖਾਣਾ) ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਸਾਰੀ ਉਮਰ) ਉੱਨ ਕਤਾਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਰੇਸ਼ਮ ਪਹਿਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ।੨੩।

ਫਰੀਦਾ ਗਲੀਏ ਚਿਕੜ ਦੂਰਿ ਘਰੁ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰੇ ਨੇਹੁ ॥ ਚਲਾ ਤ ਭਿਜੈ ਕੰਬਲੀ ਰਹਾਂ ਤ ਤੁਟੈ
ਨੇਹੁ ॥੨੪॥ {ਪੰਨਾ 1379}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਹਾਂ—ਜੇ ਮੈਂ ਰਹਿ ਪਵਾਂ, (ਭਾਵ,) ਜੇ ਮੈਂ ਨਾਹ ਜਾਵਾਂ । ਤ—ਤਾਂ । ਤੁਟੈ—ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ ।
ਨੇਹੁ—ਪਿਆਰ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਵਰਖਾ ਦੇ ਕਾਰਨ) ਗਲੀ ਵਿਚ ਚਿੱਕੜ ਹੈ, (ਇਥੋਂ ਪਿਆਰੇ ਦਾ) ਘਰ ਦੂਰ ਹੈ (ਪਰ)
ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ (ਮੇਰਾ) ਪਿਆਰ (ਬਹੁਤ) ਹੈ । ਜੇ ਮੈਂ (ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ) ਜਾਵਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਕੰਬਲੀ ਭਿੱਜਦੀ
ਹੈ, ਜੇ (ਵਰਖਾ ਤੇ ਚਿੱਕੜ ਤੋਂ ਡਰਦਾ) ਨਾਹ ਜਾਵਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ ।੨੪।

ਭਿਜਉ ਸਿਜਉ ਕੰਬਲੀ ਅਲਹ ਵਰਸਉ ਮੇਹੁ ॥ ਜਾਇ ਮਿਲਾ ਤਿਨਾ ਸਜਣਾ ਤੁਟਉ ਨਾਹੀ ਨੇਹੁ
॥੨੫॥ {ਪੰਨਾ 1379}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਲਹ—ਅੱਲਾਹ ਕਰ ਕੇ, ਰੱਬ ਕਰ ਕੇ । ਭਿਜਉ—ਬੇਸ਼ਕ ਭਿੱਜੇ (Let it be soaked)
(ਇਹ ਲਫਜ਼ ਵਿਆਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਹੁਕਮੀ ਭਵਿੱਖਤ’ ਅੱਨ ਪੁਰਖ ਇਕ-ਵਚਨ (Imperative mood,
Third person, Singular number) ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਲਫਜ਼ ‘ਕੰਬਲੀ’ ਦਾ ਅਰਥ ‘ਹੇ ਕੰਬਲੀ!’ ਨਹੀਂ
ਹੋ ਸਕਦਾ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਵਰਸਉ’ ਭੀ ‘ਹੁਕਮੀ ਭਵਿੱਖਤ, ਅੱਨ ਪੁਰਖ, ਇਕ-ਵਚਨ’ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ
ਹੈ ‘ਬੇਸ਼ਕ ਬਰਸੇ’ (Let it rain) ਇਥੇ ਭੀ ਲਫਜ਼ ‘ਮੇਹੁ’ ਦਾ ਅਰਥ ‘ਹੇ ਮੀਂਹ!’ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ,
ਕਿਉਂਕਿ ਲਫਜ਼ ‘ਮੇਹੁ’ ਵਿਆਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ‘ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ, ਇਕ-ਵਚਨ’ ਹੈ । ਜੇ
‘ਸੰਬੋਧਨ’ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ () ਨਾਹ ਹੁੰਦਾ । ਵਧੀਕ ਵਿਚਾਰ ਵਾਸਤੇ ਵੇਖੋ ਮੇਰਾ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ
ਵਿਆਕਰਣ’) । ਲਫਜ਼ ‘ਤੁਟਉ’ ਭੀ ਲਫਜ਼ ‘ਭਿਜਉ ਸਿਜਉ’ ਅਤੇ ‘ਵਰਸਉ’ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- (ਮੇਰੀ) ਕੰਬਲੀ ਬੇਸ਼ਕ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਿੱਜ ਜਾਏ, ਰੱਬ ਕਰੇ ਮੀਂਹ (ਭੀ) ਬੇਸ਼ਕ ਵਰ੍ਹਦਾ ਰਹੇ, (ਪਰ)
ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਾਂਗਾ, (ਤਾਕਿ ਕਿਤੇ) ਮੇਰਾ ਪਿਆਰ ਨ ਟੁੱਟ ਜਾਏ ।੨੫।

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੪, ੨੫ ਦਾ ਭਾਵ:

ਦਰਵੇਸ਼ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਕੋਈ ਭੀ ਲਾਲਚ ਰੱਬ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਦੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਨਹੀਂ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦਾ ।

ਫਰੀਦਾ ਮੈ ਭੋਲਾਵਾ ਪਗ ਦਾ ਮਤੁ ਮੈਲੀ ਹੋਇ ਜਾਇ ॥ ਗਹਿਲਾ ਰੂਹੁ ਨ ਜਾਣਈ ਸਿਰੁ ਭੀ ਮਿਟੀ
ਖਾਇ ॥੨੬॥ {ਪੰਨਾ 1379}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੈ—ਮੈਨੂੰ । ਭੋਲਾਵਾ—ਭੁਲੇਖਾ, ਧੋਖਾ, ਵਹਿਮ, ਫ਼ਿਕਰ । ਮਤੁ—ਮਤਾਂ, ਕਿਤੇ ਨ । ਮਤੁ ਹੋ
ਜਾਇ—ਮਤਾਂ ਹੋ ਜਾਏ, ਕਿਤੇ ਹੋ ਨ ਜਾਏ । ਗਹਿਲਾ—ਬੇਪਰਵਾਹ, ਗ਼ਾਫ਼ਿਲ । ਜਾਣਈ—ਜਾਣਦਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਮੈਨੂੰ (ਆਪਣੀ) ਪੱਗ ਦਾ ਫ਼ਿਕਰ (ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ (ਕਿ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਪੱਗ) ਕਿਤੇ
ਮੈਲੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਪਰ ਕਮਲੀ ਜਿੰਦ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਕਿ ਮਿੱਟੀ (ਤਾਂ) ਸਿਰ ਨੂੰ ਭੀ ਖਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।੨੬।

ਫਰੀਦਾ ਸਕਰ ਖੰਡੁ ਨਿਵਾਤ ਗੁੜੁ ਮਾਖਿਉ ਮਾਂਝਾ ਦੁਧੁ ॥ ਸਭੇ ਵਸਤੂ ਮਿਠੀਆਂ ਰਬ ਨ ਪੁਜਨਿ
ਤੁਧੁ ॥੨੭॥ {ਪੰਨਾ 1379}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਿਵਾਤ—ਮਿਸਰੀ । ਖੰਡੂ—(ਇਹ ਲਫਜ਼ ਸਦਾ () ਅੰਤ ਹੈ । ਵੇਖੋ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੩੭) ।
ਮਾਖਿਉ—(ਇਸ ਲਫਜ਼ ਦੇ ਅੱਖਰ ‘ਉ’ ਨੂੰ ਦੋ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, () ਅਤੇ () ਅਸਲ ਲਫਜ਼
() ਨਾਲ ਹੈ ‘ਮਾਖਿਉ’ । ਪਰ ਇਥੇ ਛੰਦ ਦੀਆਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ ‘ਮਾਖਿਉ’ ।
ਇਸ ਦੋ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਇਕੱਠੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਵਧੀਕ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਪੜ੍ਹੋ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ’) ਮਾਖਿਉ,
ਸ਼ਹਿਦ । ਰਬ—ਹੇ ਰੱਬ! ਹੇ ਪਰਮਾਤਮਾ! ਨ ਪੁਜਨਿ—ਨਹੀਂ ਅੱਪੜਦੀਆਂ । ਤੁਧੁ—ਤੈਨੂੰ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਸ਼ੱਕਰ, ਖੰਡ, ਮਿਸਰੀ, ਗੁੜ, ਸ਼ਹਿਦ ਅਤੇ ਮਾਝਾ ਦੁੱਧ—ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਿੱਠੀਆਂ
ਹਨ । ਪਰ, ਹੇ ਰੱਬ! (ਮਿਠਾਸ ਵਿਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ) ਤੇਰੇ (ਨਾਮ ਦੀ ਮਿਠਾਸ) ਤਕ ਨਹੀਂ ਅੱਪੜ ਸਕਦੀਆਂ
।੨੭।

ਫਰੀਦਾ ਰੋਟੀ ਮੇਰੀ ਕਾਠ ਕੀ ਲਾਵਣੁ ਮੇਰੀ ਭੁਖ ॥ ਜਿਨਾ ਖਾਧੀ ਚੋਪੜੀ ਘਣੇ ਸਹਨਿਗੇ ਦੁਖ
॥੨੮॥ {ਪੰਨਾ 1379}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਾਠ ਕੀ ਰੋਟੀ—ਕਾਠ ਵਾਂਗ ਸੁੱਕੀ ਰੋਟੀ, ਰੁੱਖੀ-ਮਿੱਸੀ ਰੋਟੀ । ਲਾਵਣੁ—ਭਾਜੀ, ਸਲੂਣਾ ।
ਘਣੇ—ਬੜੇ । ਚੋਪੜੀ—ਚੰਗੀ-ਚੋਖੀ, ਸੁਆਦਲੀ (ਰੋਟੀ) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਹੋਈ) ਮੇਰੀ ਰੁੱਖੀ-ਮਿੱਸੀ (ਭਾਵ, ਸਾਦਾ) ਰੋਟੀ ਹੈ, ਮੇਰੀ
ਭੁੱਖ ਹੀ (ਇਸ ਰੋਟੀ ਦੇ ਨਾਲ) ਸਲੂਣਾ ਹੈ । ਜੇ ਲੋਕ ਚੰਗੀ-ਚੋਖੀ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਬੜੇ ਕਸ਼ਟ ਸਹਿੰਦੇ ਹਨ
(ਭਾਵ, ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਦੀ ਸਾਦਾ ਰੋਟੀ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਚਸਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਖੁਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ) ।੨੮।

ਰੁਖੀ ਸੁਖੀ ਖਾਇ ਕੈ ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਪੀਉ ॥ ਫਰੀਦਾ ਦੇਖਿ ਪਰਾਈ ਚੋਪੜੀ ਨਾ ਤਰਸਾਏ ਜੀਉ
॥੨੯॥ {ਪੰਨਾ 1379}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੇਖਿ—ਵੇਖ ਕੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਦੀ) ਰੁੱਖੀ-ਸੁੱਖੀ ਹੀ ਖਾ ਕੇ ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਪੀ ਲੈ । ਪਰ ਪਰਾਈ
ਸੁਆਦਲੀ ਰੋਟੀ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਨਾਹ ਤਰਸਾਈਂ ।੨੯।

ਨੋਟ:- ਇਹਨਾਂ ੩ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ
ਨਾਮ ਸਭ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੰਤੋਖ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਆਪਣੀ ਹੱਕ
ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਹ ਬਿਗਾਨੇ ਵਧੀਆ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਭੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ।

ਅਜੁ ਨ ਸੁਤੀ ਕੰਤ ਸਿਉ ਅੰਗੁ ਮੁੜੇ ਮੁੜਿ ਜਾਇ ॥ ਜਾਇ ਪੁਛਹੁ ਡੋਹਾਗਣੀ ਤੁਮ ਕਿਉ ਰੈਣਿ
ਵਿਹਾਇ ॥੩੦॥ {ਪੰਨਾ 1379}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਿਉ—ਨਾਲ । ਅੰਗੁ—ਸਰੀਰ, ਜਿਸਮ । ਮੁੜਿ ਜਾਇ—ਟੁੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮੁੜੇ ਮੁੜਿ
ਜਾਇ—ਮੁੜ ਮੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਉਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਟੁੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਡੋਹਾਗਣੀ—ਦੁਹਾਗਣ, ਛੁੱਟੜ, ਪਤੀ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜੀ
ਹੋਈ, ਭਾਗ-ਹੀਣ, ਮੰਦ-ਭਾਗਣ । ਜਾਇ—ਜਾ ਕੇ । ਰੈਣਿ—ਰਾਤ (ਭਾਵ, ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ-ਰੂਪ ਰਾਤ) ।

ਅਰਥ:- ਮੈਂ (ਤਾਂ ਕੇਵਲ) ਅੱਜ (ਹੀ) ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੁੱਤੀ (ਭਾਵ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਅੱਜ ਹੀ ਪਿਆਰੇ

ਪਤੀ-ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਤੇ ਹੁਣ) ਇਉਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਟੁੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਾ ਕੇ ਛੁੱਟੜਾਂ (ਮੰਦ-ਭਾਗਣਾਂ) ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ (ਸਦਾ ਹੀ) ਰਾਤ ਕਿਵੇਂ ਬੀਤਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਅੱਜ ਹੀ ਥੋੜਾ ਚਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਸਰਿਆ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਦੁਖੀ ਹਾਂ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਭੀ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਹੀ ਦੁਖੀ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੋਵੇਗੀ) । ੯੦ ।

ਸਾਹੁਰੈ ਢੋਈ ਨਾ ਲਹੈ ਪੇਈਐ ਨਾਹੀ ਥਾਉ ॥ ਪਿਰੁ ਵਾਤੜੀ ਨ ਪੁਛਈ ਧਨ ਸੋਹਾਗਣਿ ਨਾਉ
॥੩੧॥ {ਪੰਨਾ 1379}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਾਹੁਰੈ-ਸਹੁਰੇ ਘਰ, ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ । ਢੋਈ-ਆਸਰਾ, ਥਾਂ । ਪੇਈਐ-ਪੇਕੇ ਘਰ, ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ । ਪਿਰੁ-ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ । ਵਾਤੜੀ-ਮਾੜੀ ਜਿਹੀ ਭੀ ਵਾਤ । ਧਨ-ਇਸਤ੍ਰੀ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਮਾੜੀ ਜਿਹੀ ਵਾਤ ਭੀ ਪਤੀ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦਾ, ਉਹ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਬੇਸ਼ੱਕ ਸੁਹਾਗਣ ਰੱਖੀ ਰੱਖੇ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਹ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਪੇਕੇ ਘਰ ਕੋਈ ਥਾਂ ਕੋਈ ਆਸਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਖੁੰਝੇ ਹੋਏ ਜੀਵ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਦੋਹੀਂ ਥਾਈਂ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਬਾਹਰੋਂ ਬੰਦਗੀ ਵਾਲਾ ਵੇਸ ਸਹੈਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ) । ੩੧ ।

ਸਾਹੁਰੈ ਪੇਈਐ ਕੰਤ ਕੀ ਕੰਤੁ ਅਗੰਮੁ ਅਥਾਹੁ ॥ ਨਾਨਕ ਸੋ ਸੋਹਾਗਣੀ ਜੁ ਭਾਵੈ ਬੇਪਰਵਾਹੁ
॥੩੨॥ {ਪੰਨਾ 1379}

ਨੋਟ:- ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹੈ, ‘ਵਾਰ ਮਾਰੂ ਮ: ੩’ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਭੀ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਦਰਜ ਹੈ, ਕਈ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦਾ ਫਰਕ ਹੈ, ਓਥੇ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਇਉਂ ਹੈ:

ਮ: ੧ ॥ ਸਸੁਰੈ ਪੇਈਐ ਕੰਤ ਕੀ, ਕੰਤੁ ਅਗੰਮੁ ਅਥਾਹੁ ॥ ਨਾਨਕ ਧੰਨੁ ਸੋਹਾਗਣੀ ਜੋ ਭਾਵਹਿ ਵੇਪਰਵਾਹੁ
॥੨॥੬॥

ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੩੧ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਖਸਮ ਕਦੇ ਖਬਰ ਹੀ ਨਾਹ ਪੁੱਛੇ ਤਾਂ ਨਿਰਾ ਨਾਮ ਹੀ ‘ਸੋਹਾਗਣ’ ਰੱਖ ਲੈਣਾ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ‘ਸੋਹਾਗਣ’ ਦਾ ਅਸਲ ਲੱਛਣ ਭੀ ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਦੱਸ ਕੇ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਦੀ ਹੋਰ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਗੰਮੁ-ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ । ਅਥਾਹੁ-ਡੂੰਘਾ, ਅਗਾਧ । ਬੇਪਰਵਾਹੁ ਭਾਵੈ-ਬੇ-ਪਰਵਾਹੁ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਖਸਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਤੇ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਉਹ ਇਤਨਾ ਜਿਗਰੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਕਿ ਭੁੱਲੜਾਂ ਉੱਤੇ ਭੀ ਗੁੱਸੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਪਰ) ਸੋਹਾਗਣ (ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ) ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਬੇ-ਪਰਵਾਹੁ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਲੋਕ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਉਸ ਖਸਮ ਦੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ੩੨ ।

ਨਾਤੀ ਧੋਤੀ ਸੰਬਹੀ ਸੁਤੀ ਆਇ ਨਚਿੰਦੁ ॥ ਫਰੀਦਾ ਰਹੀ ਸੁ ਬੇੜੀ ਹਿੰਛੁ ਦੀ ਗਈ ਕਥੂਰੀ ਗੰਧੁ
॥੩੩॥ {ਪੰਨਾ 1379}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੰਬੰਧੀ—ਸਜੀ ਹੋਈ, ਫਬੀ ਹੋਈ । ਨਚਿੰਦੁ—ਬੇ-ਫਿਕਰ । ਬੇੜੀ—ਵੇੜੀ ਹੋਈ, ਲਿੱਬੜੀ ਹੋਈ । ਕਬੂਰੀ—ਕਸਤੂਰੀ । ਗੰਧੁ—ਸੁਗੰਧੀ, ਖੁਸ਼ਬੋ ।

ਅਰਥ:- (ਜੋ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ) ਨ੍ਹਾ ਧੋ ਕੇ (ਪਤੀ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਸ ਵਿਚ) ਤਿਆਰ ਹੋ ਬੈਠੀ, (ਪਰ ਫਿਰ) ਬੇ-ਫਿਕਰ ਹੋ ਕੇ ਸਉਂ ਗਈ, ਹੇ ਫਰੀਦ! ਉਸ ਦੀ ਕਸਤੂਰੀ ਵਾਲੀ ਸੁਗੰਧੀ ਤਾਂ ਉੱਡ ਗਈ, ਉਹ ਹਿੰਫ ਦੀ (ਬੋ ਨਾਲ) ਭਰੀ ਰਹਿ ਗਈ (ਭਾਵ, ਜੇ ਬਾਹਰਲੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਾਧਨ ਕਰ ਲਏ, ਪਰ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਖੁੰਝੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਭਲੇ ਗੁਣ ਸਭ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਪੱਲੇ ਅਉਗਣ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੩੩।

ਜੋਬਨ ਜਾਂਦੇ ਨਾ ਡਰਾਂ ਜੇ ਸਹ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨ ਜਾਇ ॥ ਫਰੀਦਾ ਕਿਤੀ ਜੋਬਨ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਿਨੁ ਸੁਕਿ ਗਏ
ਕੁਮਲਾਇ ॥੩੪॥ {ਪੰਨਾ 1379}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਹੁ—ਖਸਮ । ਸਹ ਪ੍ਰੀਤਿ—ਖਸਮ ਦਾ ਪਿਆਰ । (ਨੋਟ:- ਲਫਜ਼ ‘ਸਹੁ’ ਅਤੇ ‘ਸਹ’ ਦੇ ‘ਜੋੜ’, ‘ਉੱਚਾਰਨ’ ਅਤੇ ‘ਅਰਥ’ ਦੇ ਫਰਕ ਨੂੰ ਪਾਠਕ ਜਨ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖ ਲੈਣ) । ਕਿਤੀ—ਕਿਤਨੇ ਹੀ ।

ਅਰਥ:- ਜੇ ਖਸਮ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਹ ਟੁੱਟੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਜੁਆਨੀ ਦੇ (ਗੁਜ਼ਰ) ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਪ੍ਰੀਤਿ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਜੋਬਨ ਕੁਮਲਾ ਕੇ ਸੁੱਕ ਗਏ (ਭਾਵ, ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਜੋਬਨ ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਗਿਆ) । ੩੪।

ਫਰੀਦਾ ਚਿੰਤ ਖਟੋਲਾ ਵਾਣੁ ਦੁਖੁ ਬਿਰਹਿ ਵਿਛਾਵਣ ਲੇਫੁ ॥ ਏਹੁ ਹਮਾਰਾ ਜੀਵਣਾ ਤੂ ਸਾਹਿਬ ਸਚੇ
ਵੇਖੁ ॥੩੫॥ {ਪੰਨਾ 1379}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਚਿੰਤ—ਚਿੰਤਾ । ਖਟੋਲਾ—ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਖਾਟ, ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਮੰਜੀ । ਬਿਰਹ—ਵਿਛੋੜਾ । ਬਿਰਹਿ—ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ (ਤੜਪਣਾ) । ਵਿਛਾਵਣ—ਤੁਲਾਈ । ਸਾਹਿਬ—ਹੇ ਸਾਹਿਬ!

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਭੁਲਾ ਕੇ) ਚਿੰਤਾ (ਅਸਾਡੀ) ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਮੰਜੀ (ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ), ਦੁੱਖ (ਉਸ ਮੰਜੇ ਦਾ) ਵਾਣ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਕਾਰਣ (ਦੁੱਖ ਦੀ) ਤੁਲਾਈ ਤੇ ਲੇਫ ਹੈ । ਹੇ ਸੱਚੇ ਮਾਲਿਕ! ਵੇਖ, (ਤੈਥੋਂ ਵਿਛੁੜ ਕੇ) ਇਹ ਹੈ ਅਸਾਡਾ ਜੀਉਣ (ਦਾ ਹਾਲ) । ੩੫।

ਬਿਰਹਾ ਬਿਰਹਾ ਆਖੀਐ ਬਿਰਹਾ ਤੂ ਸੁਲਤਾਨੁ ॥ ਫਰੀਦਾ ਜਿਤੁ ਤਨਿ ਬਿਰਹੁ ਨ ਉਪਜੈ ਸੇ ਤਨੁ
ਜਾਣੁ ਮਸਾਨੁ ॥੩੬॥ {ਪੰਨਾ 1379}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਿਰਹਾ—ਵਿਛੋੜਾ । ਆਖੀਐ—ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੁਲਤਾਨੁ—ਰਾਜਾ । ਜਿਤੁ ਤਨਿ—ਜਿਸ ਤਨ ਵਿਚ । ਬਿਰਹੁ—ਵਿਛੋੜਾ, ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਸੂਝ । ਮਸਾਨੁ—ਮੁਰਦੇ ਸਾੜਨ ਦੀ ਥਾਂ । ਜਿਤੁ—ਜਿਸ ਵਿਚ । ਤਨਿ—ਤਨ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਹਰ ਕੋਈ ਆਖਦਾ ਹੈ (ਹਾਇ!) ਵਿਛੋੜਾ (ਬੁਰਾ) (ਹਾਇ!) ਵਿਛੋੜਾ (ਬੁਰਾ) । ਪਰ ਹੇ ਵਿਛੋੜੇ! ਤੂੰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈਂ (ਭਾਵ, ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਸਲਾਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ), ਹੇ ਫਰੀਦ! ਜਿਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਸੱਲ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ (ਭਾਵ, ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਦੇ ਇਹ ਚੋਭ ਨਹੀਂ ਵੱਜੀ ਕਿ ਮੈਂ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ) ਉਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਮਸਾਣ ਸਮਝੋ (ਭਾਵ, ਉਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਰੂਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸੜ ਰਹੀ ਹੈ)

।੩੬।

ਸਲੋਕ ਨੰ: ੩੭ ਤੋਂ ੬੫ ਤਕ:

ਫਰੀਦਾ ਏ ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾ ਧਰੀਆਂ ਖੰਡੁ ਲਿਵਾੜਿ ॥ ਇਕਿ ਰਾਹੇਦੇ ਰਹਿ ਗਏ ਇਕਿ ਰਾਧੀ ਗਏ
ਉਜਾੜਿ ॥੩੭॥ {ਪੰਨਾ 1379}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਏ—ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਪਦਾਰਥ । ਵਿਸੁ—ਜ਼ਹਿਰ । ਖੰਡੁ ਲਿਵਾੜਿ—ਖੰਡ ਨਾਲ ਗਲੇਫ ਕੇ ।
ਇਕਿ—ਕਈ ਜੀਵ । ਰਾਹੇਦੇ—ਬੀਜਦੇ । ਰਹਿ ਗਏ—ਥੱਕ ਗਏ, ਮੁੱਕ ਗਏ, ਮਰ ਗਏ । ਰਾਧੀ—ਬੀਜੀ
ਹੋਈ । ਉਜਾੜਿ—ਉਜਾੜ ਕੇ, ਨਿਖਸਮੀ ਛੱਡ ਕੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਪਦਾਰਥ (ਮਾਨੋ,) ਜ਼ਹਿਰ-ਭਰੀਆਂ ਗੰਦਲਾਂ ਹਨ, ਜੋ ਖੰਡ ਨਾਲ
ਗਲੇਫ ਰੱਖੀਆਂ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਗੰਦਲਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਬੀਜਦੇ ਹੀ ਮਰ ਗਏ ਤੇ, ਬੀਜੀਆਂ ਨੂੰ (ਵਿਚੇ ਹੀ) ਛੱਡ ਗਏ
।੩੭।

ਫਰੀਦਾ ਚਾਰਿ ਗਵਾਇਆ ਹੰਢਿ ਕੈ ਚਾਰਿ ਗਵਾਇਆ ਸੰਮਿ ॥ ਲੇਖਾ ਰਬੁ ਮੰਗੋਸੀਆ ਤੂ ਆਂਹੋ
ਕੇਰੇ ਕੰਮਿ ॥੩੮॥ {ਪੰਨਾ 1379}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹੰਢਿ ਕੈ—ਭਉਂ ਕੇ, ਭਟਕ ਕੇ, ਦੌੜ-ਭੱਜ ਕੇ । ਸੰਮਿ—ਸਉਂ ਕੇ । ਮੰਗੋਸੀਆ—ਮੰਗੋਗਾ ।
ਆਂਹੋ—ਆਇਆ ਸੈਂ । ਕੇਰੇ ਕੰਮਿ—ਕਿਸ ਕੰਮ ਲਈ? (ਅੱਖਰ ‘ਰ’ ਦੇ ਹੇਠ ‘ਹ’ ਹੈ) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਇਹਨਾਂ ‘ਵਿਸੁ-ਗੰਦਲਾਂ’ ਲਈ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਲਈ) ਚਾਰ (ਪਹਿਰ
ਦਿਨ) ਤੂੰ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਕੇ ਵਿਅਰਥ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤੇ ਚਾਰ (ਪਹਿਰ ਰਾਤਿ) ਸਉਂ ਕੇ ਗਵਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।
ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਿਸਾਬ ਮੰਗੋਗਾ ਕਿ (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਤੂੰ ਕਿਸ ਕੰਮ ਆਇਆ ਸੈਂ ।੩੮।

ਫਰੀਦਾ ਦਰਿ ਦਰਵਾਜੈ ਜਾਇ ਕੈ ਕਿਉ ਡਿਠੋ ਘੜੀਆਲੁ ॥ ਏਹੁ ਨਿਦੋਸਾਂ ਮਾਰੀਐ ਹਮ ਦੋਸਾਂ ਦਾ
ਕਿਆ ਹਾਲੁ ॥੩੯॥ {ਪੰਨਾ 1379}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦਰਿ—ਦਰ ਤੇ, ਬੂਹੇ ਤੇ । ਦਰਵਾਜੈ—ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ । ਜਾਇ ਕੈ—ਜਾ ਕੇ । ਕਿਉਂ—ਕੀ?
ਨਿਦੋਸਾ—ਬੇ-ਦੋਸਾ । ਮਾਰੀਐ—ਮਾਰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਕੀ (ਕਿਸੇ) ਬੂਹੇ ਤੇ (ਕਿਸੇ) ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਜਾ ਕੇ (ਕਦੇ) ਘੜੀਆਲ (ਵੱਜਦਾ) ਵੇਖਿਆ
ਈ? ਇਹ (ਘੜੀਆਲ) ਬੇ-ਦੋਸਾ (ਹੀ) ਮਾਰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, (ਭਲਾ) ਅਸਾਡਾ ਦੋਸੀਆਂ ਦਾ ਕੀਹ ਹਾਲ? ।੩੯।

ਘੜੀਏ ਘੜੀਏ ਮਾਰੀਐ ਪਹਰੀ ਲਹੈ ਸਜਾਇ ॥ ਸੋ ਹੇੜਾ ਘੜੀਆਲ ਜਿਉ ਡੁਖੀ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਇ
॥੪੦॥ {ਪੰਨਾ 1379}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਘੜੀਏ ਘੜੀਏ—ਘੜੀ ਘੜੀ ਪਿੱਛੋਂ । ਪਹਰੀ—ਹਰੇਕ ਪਹਿਰ ਮਗਰੋਂ । ਸਜਾਇ—ਦੰਡ, ਕੁੱਟ
। ਹੇੜਾ—ਸਰੀਰ । ਸਿਉ—ਵਾਂਗ । ਰੈਣਿ—(ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ) ਰਾਤਿ । ਵਿਹਾਇ—ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੈ, ਬੀਤਦੀ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- (ਘੜੀਆਲ ਨੂੰ) ਹਰੇਕ ਘੜੀ ਪਿੱਛੋਂ ਮਾਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਪਹਿਰ ਮਗਰੋਂ (ਇਹ) ਕੁੱਟ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਘੜੀਆਲ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੈ ਉਹ ਸਰੀਰ (ਜਿਸ ਨੇ ‘ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾਂ’ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਹੀ ਉਮਰ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਿੱਤੀ) । ਉਸ ਦੀ (ਜ਼ਿੰਦਗੀ-ਰੂਪ) ਰਾਤਿ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਬੀਤਦੀ ਹੈ ।੪੦।

ਬੁਢਾ ਹੋਆ ਸੇਖ ਫਰੀਦੁ ਕੰਬਣਿ ਲਗੀ ਦੇਹ ॥ ਜੇ ਸਉ ਵਰਿਆ ਜੀਵਣਾ ਭੀ ਤਨੁ ਹੋਸੀ ਖੇਹ
॥੪੧॥ {ਪੰਨਾ 1380}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੇਹ—ਸਰੀਰ । ਖੇਹ—ਸੁਆਹ, ਮਿੱਟੀ । ਹੋਸੀ—ਹੋ ਜਾਇਗਾ ।

ਅਰਥ:- (‘ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾਂ’ ਪਿੱਛੇ ਦੌੜ ਦੌੜ ਕੇ ਹੀ) ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ (ਹੁਣ) ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ । ਜੇ ਸਉ ਵਰ੍ਹੇ ਭੀ ਜੀਉਣਾ ਮਿਲ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਭੀ (ਅੰਤ ਨੂੰ) ਸਰੀਰ ਮਿੱਟੀ ਹੋ ਜਾਇਗਾ (ਤੇ ਇਹਨਾਂ ‘ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾਂ’ ਤੋਂ ਸਾਥ ਟੁੱਟ ਜਾਇਗਾ) ।੪੧।

ਫਰੀਦਾ ਬਾਰਿ ਪਰਾਇਐ ਬੈਸਣਾ ਸਾਂਈ ਮੁਝੈ ਨ ਦੇਹਿ ॥ ਜੇ ਤੂ ਏਵੈ ਰਖਸੀ ਜੀਉ ਸਰੀਰਹੁ ਲੇਹਿ
॥੪੨॥ {ਪੰਨਾ 1380}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਾਰਿ—ਬੂਹੇ ਤੇ । ਬਾਰਿ ਪਰਾਇਐ—ਪਰਾਏ ਬੂਹੇ ਤੇ । ਬੈਸਣਾ—ਬੈਠਣਾ । ਸਾਂਈ—ਹੇ ਸਾਂਈ! ਏਵੈ—ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, (ਭਾਵ, ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਬੂਹੇ ਤੇ) । ਸਰੀਰਹੁ—ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ । ਜੀਉ—ਜਿੰਦ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਆਖ—) ਹੇ ਸਾਂਈ! (ਇਹਨਾਂ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ) ਮੈਨੂੰ ਪਰਾਏ ਬੂਹੇ ਤੇ ਬੈਠਣ ਨਾਹ ਦੇਈਂ । ਪਰ ਜੇ ਤੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖਣਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਜੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਮੁਥਾਜ ਬਣਾਣਾ ਹੈ) ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਜਿੰਦ ਕੱਢ ਲੈ ।੪੨।

ਕੰਧਿ ਕੁਹਾੜਾ ਸਿਰਿ ਘੜਾ ਵਣਿ ਕੈ ਸਰੁ ਲੋਹਾਰੁ ॥ ਫਰੀਦਾ ਹਉ ਲੋੜੀ ਸਹੁ ਆਪਣਾ ਤੂ ਲੋੜਹਿ
ਅੰਗਿਆਰ ॥੪੩॥ {ਪੰਨਾ 1380}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੰਧਿ—ਕੰਧੇ ਉਤੇ, ਮੋਢੇ ਉਤੇ । ਸਿਰਿ—ਸਿਰ ਉਤੇ । ਵਣਿ—ਵਣ ਵਿਚ, ਜੰਗਲ ਵਿਚ । ਕੈਸਰੁ—ਬਾਦਸ਼ਾਹ । ਹਉ—ਮੈਂ । ਸਹੁ—ਖਸਮ । ਲੋੜੀ—ਮੈਂ ਲੱਭਦਾ ਹਾਂ, ਲੋੜੀਂ । ਅੰਗਿਆਰ—ਕੋਲੇ ।

ਨੋਟ:- ਹੁਣ ਤਕ ਸਾਰੇ ਟੀਕਾਕਾਰ ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਪਦ-ਛੇਦ ਇਉਂ ਕਰਦੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ—‘ਵਣਿ ਕੈ ਸਰੁ’ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ—‘ਵਣ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ’ । ਪਰ, ਇਹ ਪਦ-ਛੇਦ ਭੀ ਗ਼ਲਤ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਭੀ ਗ਼ਲਤ ਹੈ । ਸ਼ਲੋਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਆਏ ਲਫ਼ਜ਼ ‘ਕੰਧਿ’ ਤੇ ‘ਸਿਰਿ’ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ‘ਕੰਧੇ ਉਤੇ’ ਵਿਆਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਲਫ਼ਜ਼ ‘ਅਧਿਕਰਣ ਕਾਰਕ, ਇਕ-ਵਚਨ’ ਹੈ । ਹੁਣ ਤਕ ਪਹਿਲਾਂ ਆ ਚੁਕੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਲਫ਼ਜ਼ ਵੀ ਵੇਖੋ:

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧ ਕੈ ਗਲਿ—ਕਿਸ ਦੇ ਗਲਿ ਵਿਚ?

.. ਨੰ: ੭ ਘਰਿ—ਘਰ ਵਿਚ ।

.. ਨੰ: ੧੩ ਚਿਤਿ—ਚਿੱਤ ਵਿਚ ।

.. ਨੰ: ੧੬ ਦਰਿ—ਦਰ ਉਤੇ ।

.. ਨੰ: ੧੮ ਤੁਟੈ ਛਪਰਿ—ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਛੱਪਰ ਉਤੇ ।

.. ਨੰ: ੧੯ ਵਣਿ—ਵਣ ਵਿਚ ।

.. ਨੰ: ੩੬ ਜਿਤੁ ਤਨਿ—ਜਿਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ।

.. ਨੰ: ੩੯ ਦਰਿ—ਦਰ ਉਤੇ ।

.. ਨੰ: ੪੨ ਬਾਰਿ—ਬਾਰ ਉਤੇ, ਬੂਹੇ ਉਤੇ ।

ਪਰ, 'ਵਣਿ ਕੈ ਸਰੁ' ਵਿਚ ਲਫਜ਼ 'ਸਰੁ' ਦਾ ਜੋੜ ਉਪਰ-ਦਿੱਤੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ('ਿ') ਦੇ ਥਾਂ () ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਇਸੇ ਹੀ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ 'ਲੋਹਾਰੁ' ਅਤੇ 'ਸਹੁ' ਹਨ । ਲਫਜ਼ 'ਲੋਹਾਰੁ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਲੋਹਾਰ ਵਿਚ' ਜਾਂ 'ਲੋਹਾਰ ਉਤੇ' ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ; 'ਸਹੁ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਸਹੁ ਵਿਚ' ਜਾਂ 'ਸਹੁ ਉਤੇ' ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਸਰੁ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਸਿਰ ਉਤੇ' ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਇਸੇ ਹੀ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ 'ਸਿਰਿ' ਅਤੇ 'ਸਰੁ' ਹਨ । ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਸਾਫ਼ ਵਖੋ-ਵੱਖ ਦਿੱਸ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਰਥ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕੋ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

ਜਿਵੇਂ ਲਫਜ਼ 'ਕੰਧਿ' ਤੇ 'ਸਿਰਿ' ਨੂੰ ਕਿਸੇ 'ਸਬੰਧਕ' ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਅਖੀਰਲੀ (i) ਨਾਲ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਕੰਧੇ ਉਤੇ', 'ਸਿਰ ਉਤੇ'; ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ 'ਵਣਿ' ਨੂੰ ਭੀ ਕਿਸੇ ਸੰਬੰਧਕ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਵਣ ਵਿਚ' । ਸੋ, ਲਫਜ਼ 'ਕੈ' ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਲਫਜ਼ 'ਵਣਿ' ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਸਹੀ ਪਦ-ਛੇਦ ਹੈ 'ਵਣਿ ਕੈਸਰੁ' (ਭਾਵ,) 'ਜਗਤ-ਰੂਪ ਵਣ ਵਿਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹ' ।

ਕਈ ਸੱਜਣ 'ਘੜੇ' ਤੇ 'ਕੁਹਾੜੇ' ਦਾ ਆਪੇ ਵਿਚ ਸਬੰਧ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਔਕੜ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਪਰ ਸਾਧਾਰਨ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਭੀ ਘਰੋਂ ਹੀ ਕਰ ਕੇ ਤੁਰਨਾ ਹੈ । ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਸਾਧੂ ਤੇ ਭਾਈ ਰੂਪੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ । ਇਹ ਭੀ ਜੰਗਲ ਵਿਚੋਂ ਲੱਕੜਾਂ ਕੱਟਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਘਰੋਂ ਹੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੜਾ ਲਿਆ ਕੇ ਕਿਸੇ ਰੁੱਖ ਨਾਲ ਲਟਕਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ । ਇਕ ਦਿਨ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਰੁੱਤੇ ਇਹ ਪਾਣੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਠੰਢਾ ਵੇਖ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਧੂ ਤੇ ਭਾਈ ਰੂਪੇ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਤਾਂਘ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਕਿ ਆਪ ਪੀਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਕਰੀਏ । ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਡਰੋਲੀ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ । ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਦਿਲਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰ ਖਿੱਚ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਘੋੜੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਪਾਸ ਅੱਪੜੇ ਸਨ । ਜਿਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਓਧਰ ਗਰਮੀ ਬਹੁਤ ਹੈ । ਜੰਗਲ ਭੀ ਤਦੋਂ ਬੜੇ ਸਨ, ਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਿਤੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ । ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੱਕੜਾਂ ਕੱਟਣ ਵਾਲੇ ਲੋਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਘਰੋਂ ਹੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੜਾ ਲੈ ਜਾਂਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਅਰਥ:- ਮੇਢੇ ਉੱਤੇ ਕੁਹਾੜਾ ਤੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਘੜਾ (ਰੱਖੀ) ਲੋਹਾਰ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹ (ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ) ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਰੁੱਖ ਤੇ ਚਾਹੇ ਕੁਹਾੜਾ ਚਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ) (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਜਗਤ-ਰੂਪ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਹੈ) । ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਆਖ—) ਮੈਂ ਤਾਂ (ਇਸ ਜਗਤ-ਰੂਪ ਜੰਗਲ ਵਿਚ) ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਤੇ, ਤੂੰ, (ਹੇ ਜੀਵ! ਲੋਹਾਰ ਵਾਂਗ) ਕੋਲੇ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਹੈਂ (ਭਾਵ, 'ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾਂ'-ਰੂਪ ਕੋਲੇ ਲੱਭਦਾ ਹੈਂ)

ਫਰੀਦਾ ਇਕਨਾ ਆਟਾ ਅਗਲਾ ਇਕਨਾ ਨਾਹੀ ਲੋਣੁ ॥ ਅਗੈ ਗਏ ਸਿੰਵਾਪਸਨਿ ਚੋਟਾਂ ਖਾਸੀ
ਕਉਣੁ ॥੪੪॥ {ਪੰਨਾ 1380}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਗਲਾ—ਬਹੁਤਾ । ਲੋਣੁ—ਲੂਣ । ਅਗੈ—ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ । ਸਿੰਵਾਪਸਨਿ—ਪਛਾਣੇ ਜਾਣਗੇ ।

ਨੋਟ:- ਅੱਖਰ ‘ਨ੍ਰਿ’ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਅੱਧਾ ਅੱਖਰ ‘ਹ’ ਹੈ । ਖਾਸੀ—ਖਾਏਗਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਕਈ ਬੰਦਿਆਂ ਪਾਸ ਆਟਾ ਬਹੁਤ ਹੈ (‘ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾਂ’ ਬਹੁਤ ਹਨ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਬਹੁਤ ਹਨ), ਇਕਨਾਂ ਪਾਸ (ਇਤਨਾ ਭੀ) ਨਹੀਂ ਜਿਤਨਾ (ਆਟੇ ਵਿਚ) ਲੂਣ (ਪਾਈਦਾ) ਹੈ । (ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਮਾਪ ਇਹ ‘ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾਂ’ ਨਹੀਂ), ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ (ਅਮਲਾਂ ਉੱਤੇ) ਪਛਾਣ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਮਾਰ ਕਿਸ ਨੂੰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।੪੪।

ਪਾਸਿ ਦਮਾਮੇ ਛਤੁ ਸਿਰਿ ਭੇਰੀ ਸਡੋ ਰਡ ॥ ਜਾਇ ਸੁਤੇ ਜੀਰਾਣ ਮਹਿ ਥੀਏ ਅਤੀਮਾ ਗਡ ॥੪੫॥
{ਪੰਨਾ 1380}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਾਸਿ—ਕੋਲ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) । ਦਮਾਮੇ—ਧੌਂਸੇ । ਛਤੁ—ਛਤਰ । ਸਿਰਿ—ਸਿਰ ਉਤੇ (ਵੇਖੋ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੪੩) । ਭੇਰੀ—ਤੂਤੀਆਂ । ਸਡੋ—ਸੱਦ । ਰਡ—ਇਕ ‘ਛੰਦ’ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜੋ ਉਸਤਤੀ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਵੇਖੋ, ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕੇ, ਭੱਟ ਨਲ੍ਹ, ਛੰਦ ਨੰ: ੧॥੫॥ ਤੋਂ ੮॥੧੨) । ਜੀਰਾਣ—ਮਸਾਣ । ਅਤੀਮ—ਯਤੀਮ, ਮਹਿੱਟਰ । ਗਡ ਥੀਏ—ਰਲ ਗਏ ।

ਅਰਥ:- (ਇਹਨਾਂ ‘ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾਂ’ ਦਾ ਕੀਹ ਮਾਣ?) (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ) ਪਾਸ ਧੌਂਸੇ (ਵੱਜਦੇ ਸਨ), ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਛਤਰ (ਝੁਲਦੇ ਸਨ), ਤੂਤੀਆਂ (ਵੱਜਦੀਆਂ ਸਨ) ਉਸਤਤੀ ਦੇ ਛੰਦ (ਗਾਂਵੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ), ਉਹ ਭੀ ਆਖਰ ਮਸਾਣਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਸੁੱਤੇ, ਤੇ ਯਤੀਮਾਂ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲੇ (ਭਾਵ, ਯਤੀਮਾਂ ਵਰਗੇ ਹੀ ਹੋ ਗਏ) ।੪੫।

ਫਰੀਦਾ ਕੋਠੇ ਮੰਡਪ ਮਾੜੀਆ ਉਸਾਰੇਦੇ ਭੀ ਗਏ ॥ ਕੂੜਾ ਸਉਦਾ ਕਰਿ ਗਏ ਗੋਰੀ ਆਇ ਪਏ
॥੪੬॥ {ਪੰਨਾ 1380}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੰਡਪ—ਸ਼ਾਮੀਆਨੇ । ਮਾੜੀਆ—ਚੁਬਾਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਮਹਲ । ਕੂੜਾ—ਸੰਗ ਨਾਹ ਨਿਭਣ ਵਾਲਾ । ਗੋਰੀ—ਗੋਰੀ, ਕਬਰਾਂ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (‘ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾਂ’ ਦੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਵਲ ਤੱਕ!) ਘਰ ਮਹਲ ਮਾੜੀਆਂ ਉਸਾਰਨ ਵਾਲੇ ਭੀ (ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਚਲੇ ਗਏ । ਉਹੋ ਹੀ ਸਉਦਾ ਕੀਤੋ ਨੇ, ਜੋ ਨਾਲ ਨਾਹ ਨਿਭਿਆ ਤੇ (ਅੰਤ ਖਾਲੀ ਹੱਥ) ਕਬਰੀਂ ਜਾ ਪਏ ।੪੬।

ਫਰੀਦਾ ਖਿੰਬੜਿ ਮੇਖਾ ਅਗਲੀਆ ਜਿੰਦੁ ਨ ਕਾਈ ਮੇਖ ॥ ਵਾਰੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਚਲੇ ਮਸਾਇਕ
ਸੇਖ ॥੪੭॥ {ਪੰਨਾ 1380}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਖਿੰਬੜਿ—ਗੋਦੜੀ । ਮੇਖਾ—ਟਾਂਕੇ, ਤੂੰਪੇ, ਮੇਖਾਂ । ਅਗਲੀਆ—ਬਹੁਤ (ਵੇਖੋ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੪੪, ‘ਅਗਲਾ’) । ਜਿੰਦੁ—(ਇਹ ਲਫਜ਼ ਸਦਾ ()-ਅੰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਵੇਖੋ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ’) । ਮਸਾਇਕ—(ਲਫਜ਼ ‘ਸ਼ੇਖ’ ਦਾ ‘ਬਹੁ-ਵਚਨ’) ਕਈ ਸ਼ੇਖ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਇਹ 'ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾਂ' ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਹੀਆਂ, ਇਸ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਦੀ ਭੀ ਕੋਈ ਪਾਂਇਆਂ ਨਹੀਂ । (ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਨਕਾਰੀ ਗੋਦੜੀ ਦਾ ਹੀ ਵਧੀਕ ਇਤਬਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ) ਗੋਦੜੀ ਨੂੰ ਕਈ ਟਾਂਕੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਇੱਕ ਭੀ ਟਾਂਕਾ ਨਹੀਂ (ਕੀਹ ਪਤਾ, ਕੇਹੜੇ ਵੇਲੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਜਾਏ?) ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਅਖਵਾਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ੇਖ਼ ਆਦਿਕ ਸਭ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਇਥੋਂ ਤੁਰ ਗਏ ।੪੭।

ਫਰੀਦਾ ਦੁਹੁ ਦੀਵੀ ਬਲੰਦਿਆ ਮਲਕੁ ਬਹਿਠਾ ਆਇ ॥ ਗੜੁ ਲੀਤਾ ਘਟੁ ਲੁਟਿਆ ਦੀਵੜੇ ਗਇਆ ਬੁਝਾਇ ॥੪੮॥ {ਪੰਨਾ 1380}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੁਹੁ ਦੀਵੀ ਬਲੰਦਿਆ—ਅਜੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਦੀਵੇ ਜਗਦੇ ਹੀ ਸਨ, (ਭਾਵ,) ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ । ਮਲਕੁ—(ਮੌਤ ਦਾ) ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ । ਗੜੁ—ਕਿਲ੍ਹਾ (ਸਰੀਰ-ਰੂਪ) । ਘਟੁ—ਹਿਰਦਾ, ਅੰਤਹਕਰਣ । ਲੀਤਾ—ਲੈ ਲਿਆ, ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ (ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀਵਿਆਂ ਦੇ ਜਗਦਿਆਂ ਹੀ) ਮੌਤ ਦਾ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ (ਜਿਸ ਭੀ ਬੰਦੇ ਪਾਸ) ਆ ਬੈਠਾ, ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ-ਰੂਪ ਕਿਲ੍ਹੇ ਉਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ, ਅੰਤਹਕਰਣ ਲੁੱਟ ਲਿਆ (ਭਾਵ, ਜਿੰਦ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਈ) ਤੇ (ਇਹ ਅੱਖਾਂ ਦੇ) ਦੀਵੇ ਬੁਝਾ ਗਿਆ ।੪੮।

ਫਰੀਦਾ ਵੇਖੁ ਕਪਾਹੈ ਜਿ ਥੀਆ ਜਿ ਸਿਰਿ ਥੀਆ ਤਿਲਾਹ ॥ ਕਮਾਦੈ ਅਰੁ ਕਾਗਦੈ ਕੁੰਨੇ ਕੋਇਲਿਆਹ ॥ ਮੰਦੇ ਅਮਲ ਕਰੇਦਿਆ ਏਹ ਸਜਾਇ ਤਿਨਾਹ ॥੪੯॥ {ਪੰਨਾ 1380}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿ—ਜੋ ਕੁਝ । ਥੀਆ—ਹੋਇਆ, ਵਾਪਰਿਆ, ਬੀਤੀ । ਸਿਰਿ—ਸਿਰ ਉਤੇ (ਵੇਖੋ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੪੩) । ਕੁੰਨੀ—ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਗਾਂਡੀ । ਸਜਾਇ—ਦੰਡ । ਤਿਨਾਹ—ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ । ਅਮਲ—ਕੰਮ, ਕਰਤੂਤਾਂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਵੇਖ! ਜੋ ਹਾਲਤ ਕਪਾਹ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ, ਵੇਲਣੇ ਵਿਚ ਵੇਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ), ਜੋ ਤਿਲਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਬੀਤਦੀ ਹੈ (ਕੋਹਲੂ ਵਿਚ ਪੀੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ), ਜੋ ਕਮਾਦ, ਕਾਗਜ਼, ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਗਾਂਡੀ ਅਤੇ ਕੋਲਿਆਂ ਨਾਲ ਵਰਤਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜੋ (ਇਹਨਾਂ 'ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾਂ' ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ) ਮੰਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਦੁਨੀਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਮੰਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਬੜੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।੪੯।

ਫਰੀਦਾ ਕੰਨਿ ਮੁਸਲਾ ਸੂਫੁ ਗਲਿ ਦਿਲਿ ਕਾਤੀ ਗੁੜੁ ਵਾਤਿ ॥ ਬਾਹਰਿ ਦਿਸੈ ਚਾਨਣਾ ਦਿਲਿ ਅੰਧਿਆਰੀ ਰਾਤਿ ॥੫੦॥ {ਪੰਨਾ 1380}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੰਨਿ—ਕੰਧੇ ਉਤੇ, ਮੋਢੇ ਉਤੇ । ਸੂਫੁ—ਕਾਲੀ ਖ਼ਫ਼ਨੀ । ਗਲਿ—ਗਲ ਵਿਚ । ਦਿਲਿ—ਦਿਲ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਤੇਰੇ) ਮੋਢੇ ਉਤੇ ਮੁਸੱਲਾ ਹੈ, (ਤੂੰ) ਗਲ ਵਿਚ ਕਾਲੀ ਖ਼ਫ਼ਨੀ (ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ), (ਤੇਰੇ) ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਗੁੜੁ ਹੈ; (ਪਰ) ਦਿਲ ਵਿਚ ਕੈਂਚੀ ਹੈ (ਭਾਵ, ਬਾਹਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਖਾਲਣ ਲਈ ਫ਼ਕੀਰੀ ਵੇਸ ਹੈ, ਮੂੰਹੋਂ ਭੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦਿਲੋਂ 'ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾਂ' ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਖੋਟਾ ਹੈਂ ਸੇ) ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਚਾਨਣ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਪਰ) ਦਿਲ ਵਿਚ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ (ਵਾਪਰੀ ਹੋਈ) ਹੈ ।੫੦।

ਫਰੀਦਾ ਰਤੀ ਰਤੁ ਨ ਨਿਕਲੈ ਜੇ ਤਨੁ ਚੀਰੈ ਕੋਇ ॥ ਜੋ ਤਨ ਰਤੇ ਰਬ ਸਿਉ ਤਿਨ ਤਨਿ ਰਤੁ ਨ ਹੋਇ ॥੫੧॥ {ਪੰਨਾ 1380}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਤੀ—ਰਤਾ ਜਿਤਨੀ ਭੀ । ਰਤੁ—ਲਹੂ । (ਇਹ ਲਫਜ਼ ‘ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ’ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ () ਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਲਫਜ਼ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਆਏ ਹਨ, ਇਹ ਹਨ—ਜਿੰਦੁ, ਖੰਡੁ, ਮੈਲੁ, ਲਜੁ, ਵਿਸੁ, ਖਾਕੁ) । ਰਤੇ—ਰੰਗੇ ਹੋਏ । ਸਿਉ—ਨਾਲ । ਤਿਨ ਤਨਿ—ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤਨ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਜੋ ਬੰਦੇ ਰੱਬ ਨਾਲ ਰੰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ), ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ (‘ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾਂ’ ਦਾ ਮੋਹ-ਰੂਪ) ਲਹੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜੇ ਕੋਈ (ਉਹਨਾਂ ਦਾ) ਸਰੀਰ ਚੀਰੇ (ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚੋਂ) ਰਤਾ ਜਿਤਨਾ ਭੀ ਲਹੂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ (ਪਰ, ਹੇ ਫਰੀਦ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਮੁਸੱਲੇ ਤੇ ਖੜਨੀ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਨਿਰਾ ਬਾਹਰ ਦਾ ਹੀ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ) ।੫੧।

ਮਃ ੩ ॥ ਇਹੁ ਤਨੁ ਸਭੇ ਰਤੁ ਹੈ ਰਤੁ ਬਿਨੁ ਤੰਨੁ ਨ ਹੋਇ ॥ ਜੋ ਸਹ ਰਤੇ ਆਪਣੇ ਤਿਤੁ ਤਨਿ ਲੋਭੁ ਰਤੁ ਨ ਹੋਇ ॥ ਭੈ ਪਇਐ ਤਨੁ ਖੀਣੁ ਹੋਇ ਲੋਭੁ ਰਤੁ ਵਿਚਹੁ ਜਾਇ ॥ ਜਿਉ ਬੈਸੰਤਰਿ ਧਾਤੁ ਸੁਧੁ ਹੋਇ ਤਿਉ ਹਰਿ ਕਾ ਭਉ ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲੁ ਗਵਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਤੇ ਜਨ ਸੋਹਣੇ ਜਿ ਰਤੇ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਲਾਇ ॥੫੨॥ {ਪੰਨਾ 1380}

ਨੋਟ:- ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਜਿਸ ‘ਰਤੁ’ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੫੧ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੫੦ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ ‘ਦਿਲਿ ਕਾਤੀ’ ਵਿਚ ਇਸ਼ਾਰੇ-ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਉਚਾਰਿਆ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਭੇ—ਸਾਰਾ ਹੀ । ਰਤੁ ਬਿਨੁ—ਰੱਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਜੋ ਲਫਜ਼ ਆਪਣੀ ਬਣਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਸਦਾ ‘() ਅੰਤ’ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਖ਼ੀਰਲਾ () ‘ਸੰਬੰਧਕ’ ਦੇ ਨਾਲ ਭੀ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਥੇ ਲਫਜ਼ ‘ਰਤੁ’ ਦਾ () ‘ਸੰਬੰਧਕ’ ‘ਬਿਨੁ’ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਕਾਇਮ ਹੈ) । ਤੰਨੁ—ਤਨ, ਸਰੀਰ । ਸਹ—ਖਸਮ । ਸਹ ਰਤੇ—ਖਸਮ ਨਾਲ ਰੰਗੇ ਹੋਏ । ਤਿਤੁ ਤਨਿ—ਉਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ । ਤਿਤੁ—ਉਸ ਵਿਚ । ਭੈ ਪਇਐ—ਡਰ ਵਿਚ ਪਿਆਂ, ਡਰ ਵਿਚ ਰਿਹਾਂ । ਖੀਣੁ—ਪਤਲਾ, ਲਿੱਸਾ । ਜਾਇ—ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਬੈਸੰਤਰਿ—ਅੱਗ ਵਿਚ । ਸੁਧੁ—ਸਾਫ਼ । ਜਿ—ਜੇਹੜੇ । ਰੰਗੁ—ਪਿਆਰ ।

ਅਰਥ:- ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਲਹੂ ਹੈ (ਭਾਵ, ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਲਹੂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ), ਲਹੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਰੀਰ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ (ਫਿਰ, ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਚੀਰਿਆਂ, ਭਾਵ, ਸਰੀਰ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤਿਆਂ, ਕੇਹੜਾ ਲਹੂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ?) ਜੋ ਬੰਦੇ ਆਪਣੇ ਖਸਮ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰ) ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਇਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਲਾਲਚ-ਰੂਪ ਲਹੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਜੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਡਰ ਵਿਚ ਜੀਵੀਏ, ਤਾਂ ਸਰੀਰ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਲਿੱਸਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਕਿ) ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਲੋਭ-ਰੂਪ ਰੱਤ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਅੱਗ ਵਿਚ (ਪਾਇਆ ਸੋਨਾ ਆਦਿਕ) ਧਾਤ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਡਰ (ਮਨੁੱਖ ਦੀ) ਭੈੜੀ ਮੱਤ-ਰੂਪ ਮੈਲ ਨੂੰ ਕੱਟ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹ ਬੰਦੇ ਸੋਹਣੇ ਹਨ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਨਿਹੰਗੁ ਲਾ ਕੇ (ਉਸ ਦੇ ਨਿਹੰਗੁ ਵਿਚ) ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ।੫੨।

ਫਰੀਦਾ ਸੋਈ ਸਰਵਰੁ ਚੂਢਿ ਲਹੁ ਜਿਥਹੁ ਲਭੀ ਵਥੁ ॥ ਛਪੜਿ ਚੂਢੈ ਕਿਆ ਹੋਵੈ ਚਿਕੜਿ ਡੁਬੈ ਹਥੁ
॥੫੩॥ {ਪੰਨਾ 1380}

ਨੋਟ:- ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੫੦ ਵਿਚ ਦੱਸੇ ਭੇਖੀ ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ 'ਛੱਪੜ' ਵਰਗਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਸ਼ਲੋਕ
ਨੰ: ੫੧ ਵਿਚ ਦੱਸੇ ਸੁੱਚੇ ਪਿਆਰ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਇਥੇ 'ਸਰਵਰੁ' ਆਖਿਆ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਰਵਰੁ—ਸੋਹਣਾ ਤਲਾਬ; (ਸਰ—ਤਲਾਬ । ਵਰ—ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ) । ਵਥੁ—(ਅਸਲ) ਚੀਜ਼ ।
ਛਪੜਿ ਚੂਢੈ—ਜੇ ਛੱਪੜ ਭਾਲੀਏ । ਚਿਕੜਿ—ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਉਹੀ ਸੋਹਣਾ ਤਲਾਬ ਲੱਭ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ (ਅਸਲ) ਚੀਜ਼ (ਨਾਮ-ਰੂਪ ਮੋਤੀ) ਮਿਲ ਪਏ,
ਛੱਪੜ ਭਾਲਿਆਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, (ਉਥੇ ਤਾਂ) ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ (ਹੀ) ਹੱਥ ਡੁੱਬਦਾ ਹੈ ।੫੩।

ਫਰੀਦਾ ਨੰਢੀ ਕੰਤੁ ਨ ਰਾਵਿਓ ਵਡੀ ਥੀ ਮੁਈਆਸੁ ॥ ਧਨ ਕੂਕੇਂਦੀ ਗੋਰ ਮੇਂ ਤੈ ਸਹ ਨਾ
ਮਿਲੀਆਸੁ ॥੫੪॥ {ਪੰਨਾ 1380}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨੰਢੀ—ਜੁਆਨ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ । ਨ ਰਾਵਿਓ—ਨਾਹ ਮਾਣਿਆ । ਵਡੀ ਥੀ—ਬੁੱਢੀ ਹੋ ਕੇ ।
ਮੁਈਆਸੁ—ਮੁਈਆ ਸੁ, ਉਹ ਮਰ ਗਈ । ਧਨ—ਇਸਤ੍ਰੀ । ਗੋਰ ਮੇਂ—ਕਬਰ ਵਿਚ । ਤੈ—ਤੈਨੂੰ । ਸਹ—
ਹੇ ਸਹ! ਹੇ ਪਤੀ! ਨਾ ਮਿਲੀਆਸੁ—ਉਹ ਨਾਹ ਮਿਲੀ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਜਿਸ ਜੁਆਨ (ਜੀਵ-) ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ-) ਪਤੀ ਨਾ ਮਾਣਿਆ (ਭਾਵ, ਜਿਸ
ਜੀਵ ਨੇ ਜੁਆਨੀ ਵੇਲੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਨਾਹ ਸਿਮਰਿਆ), ਉਹ (ਜੀਵ-) ਇਸਤ੍ਰੀ ਜਦੋਂ ਬੁੱਢੀ ਹੋ ਕੇ ਮਰ ਗਈ ਤਾਂ
(ਫਿਰ) ਕਬਰ ਵਿਚ ਤਰਲੇ ਲੈਂਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ, ਮਰਨ ਪਿਛੋਂ ਜੀਵ ਪਛੁਤਾਂਦਾ ਹੈ) ਕਿ ਹੇ (ਪ੍ਰਭੂ-) ਪਤੀ! ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ
(ਵੇਲੇ-ਸਿਰ) ਨਾਹ ਮਿਲੀ ।੫੪।

ਫਰੀਦਾ ਸਿਰੁ ਪਲਿਆ ਦਾੜੀ ਪਲੀ ਮੁਛਾਂ ਭੀ ਪਲੀਆਂ ॥ ਰੇ ਮਨ ਗਹਿਲੇ ਬਾਵਲੇ ਮਾਣਹਿ ਕਿਆ
ਰਲੀਆਂ ॥੫੫॥ {ਪੰਨਾ 1380}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਲਿਆ—ਚਿੱਟਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਰੇ ਗਹਿਲੇ—ਹੇ ਗ਼ਾਫ਼ਿਲ! ਬਾਵਲਾ—ਕਮਲਾ । ਰਲੀਆਂ—ਮੌਜਾਂ
।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਸਿਰ ਚਿੱਟਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਦਾੜੀ ਚਿੱਟੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਮੁਛਾਂ ਭੀ ਚਿੱਟੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ
ਹਨ । ਹੇ ਗ਼ਾਫ਼ਿਲ ਤੇ ਕਮਲੇ ਮਨ! (ਅਜੇ ਭੀ ਤੂੰ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਹੀ) ਮੌਜਾਂ ਕਿਉਂ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹੈਂ? ।੫੫।

ਫਰੀਦਾ ਕੋਠੇ ਧੁਕਣੁ ਕੇਤੜਾ ਪਿਰ ਨੀਦੜੀ ਨਿਵਾਰਿ ॥ ਜੋ ਦਿਹ ਲਧੇ ਗਾਣਵੇ ਗਏ ਵਿਲਾੜਿ
ਵਿਲਾੜਿ ॥੫੬॥ {ਪੰਨਾ 1380}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਧੁਕਣੁ—ਦੌੜਨਾ । ਕੇਤੜਾ—ਕਿਥੋਂ ਤਕ? ਨੀਦੜੀ—ਕੋਝੀ ਨੀਂਦ । ਨਿਵਾਰਿ—ਦੂਰ ਕਰ ।
ਦਿਹ—ਦਿਨ । ਗਾਣਵੇ ਦਿਹ—(ਉਮਰ ਦੇ) ਗਿਣਵੇਂ ਦਿਨ । ਲਧੇ—ਲੱਭੇ, ਮਿਲੇ । ਵਿਲਾੜਿ—ਦੌੜ ਕੇ, ਛਾਲਾਂ
ਮਾਰ ਕੇ, (ਭਾਵ,) ਬੜੀ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਕੋਠੇ ਦੀ ਦੌੜ ਕਿਥੋਂ ਤਕ (ਭਾਵ, ਕੋਠੇ ਉਤੇ ਦੌੜ ਲੰਮੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਰੱਬ ਵਲੋਂ ਗ਼ਾਫ਼ਿਲ ਭੀ ਕਦ ਤਕ ਰਹੇਗਾ? ਉਮਰ ਆਖਰ ਮੁੱਕ ਜਾਇਗੀ, ਸੋ) ਰੱਬ (ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ) ਤੋਂ ਇਹ ਕੋਈ (ਗ਼ਾਫ਼ਲਤ ਦੀ) ਨੀਂਦ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਹ । (ਉਮਰ ਦੇ) ਜੋ ਗਿਣਵੇਂ ਦਿਨ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਮੁੱਕਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ੫੬।

ਫਰੀਦਾ ਕੋਠੇ ਮੰਡਪ ਮਾੜੀਆ ਏਤੁ ਨ ਲਾਏ ਚਿਤੁ ॥ ਮਿਟੀ ਪਈ ਅਤੋਲਵੀ ਕੋਇ ਨ ਹੋਸੀ ਮਿਤੁ ॥੫੭॥ {ਪੰਨਾ 1380}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੰਡਪ—ਮਹਲ । ਏਤੁ—ਇਸ ਵਿਚ, ਇਸ (ਮਹਲ—ਮਾੜੀਆਂ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ) ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਇਹ ਜੋ ਤੇਰੇ) ਘਰ ਤੇ ਮਹਲ—ਮਾੜੀਆਂ (ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ) ਇਸ (ਸਿਲਸਿਲੇ) ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਨਾਹ ਜੋੜ । (ਮਰਨ ਤੇ ਜਦੋਂ ਕਬਰ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ) ਅਤੋਲਵੀਂ ਮਿੱਟੀ ਪਏਗੀ ਤਦੋਂ (ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਕੋਈ ਭੀ ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ ਬਣੇਗਾ । ੫੭।

ਫਰੀਦਾ ਮੰਡਪ ਮਾਲੁ ਨ ਲਾਇ ਮਰਗ ਸਤਾਣੀ ਚਿਤਿ ਧਰਿ ॥ ਸਾਈ ਜਾਇ ਸਮਾਲਿ ਜਿਥੈ ਹੀ ਤਉ ਵੰਵਣਾ ॥੫੮॥ {ਪੰਨਾ 1381}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਰਗ—ਮੌਤ । ਸਤਾਣੀ—ਸ—ਤਾਣੀ, ਤਾਣ ਵਾਲੀ, ਬਲ ਵਾਲੀ । ਚਿਤਿ—ਚਿੱਤ ਵਿਚ । ਸਾਈ—ਉਹੀ । ਜਾਇ—ਥਾਂ । ਸਮਾਲਿ—(ਇਸ ਲਫਜ਼ ਦੇ ਅੱਖਰ ‘ਮ’ ਦੇ ਹੇਠ ਅੱਧਾ ‘ਹ’ ਹੈ) । ਜਿਥੈ ਹੀ—ਜਿਥੇ ਆਖਰ ਨੂੰ । ਵੰਵਣਾ—ਜਾਣਾ । ਮਾਲੁ—ਧਨ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਨਿਰਾ) ਮਹਲ—ਮਾੜੀਆਂ ਤੇ ਧਨ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਨਾਹ ਟਿਕਾਈ ਰੱਖ, (ਸਭ ਤੋਂ) ਬਲੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਰੱਖ (ਚੇਤੇ ਰੱਖ) । ਉਹ ਥਾਂ ਭੀ ਯਾਦ ਰੱਖ ਆਖਰ ਨੂੰ ਤੂੰ ਜਾਣਾ ਹੈ । ੫੮।

ਫਰੀਦਾ ਜਿਨੀ ਕੰਮੀ ਨਾਹਿ ਗੁਣ ਤੇ ਕੰਮੜੇ ਵਿਸਾਰਿ ॥ ਮਤੁ ਸਰਮਿੰਦਾ ਥੀਵਹੀ ਸਾਂਈ ਦੈ ਦਰਬਾਰਿ ॥੫੯॥ {ਪੰਨਾ 1381}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿਨੀ—(ਇਥੇ ਅੱਖਰ ‘ਨ’ ਦੇ ਨਾਲ ਅੱਧਾ ‘ਹ’ ਹੈ) । ਜਿਨੀ ਕੰਮੀ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ । ਗੁਣ—ਲਾਭ । ਕੰਮੜੇ—ਕੋਝੇ ਕੰਮ । ਥੀਵਹੀ—ਤੂੰ ਹੋਵੇਂ । ਦੈ—(ਲਫਜ਼ ‘ਦੇ’ ਦੇ ਥਾਂ ‘ਦੈ’ ਕਿਉਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝਣ ਲਈ ਪੜ੍ਹੋ ਮੇਰਾ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ’) । ਦਰਬਾਰਿ—ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ । ਦੈ ਦਰਬਾਰਿ—ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਉਹ ਕੋਝੇ ਕੰਮ ਛੱਡ ਦੇਹ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ (ਜਿੰਦ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ) ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮਤਾਂ ਖਸਮ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਣਾ ਪਏ । ੫੯।

ਫਰੀਦਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਰਿ ਚਾਕਰੀ ਦਿਲ ਦੀ ਲਾਹਿ ਭਰਾਂਦਿ ॥ ਦਰਵੇਸਾਂ ਨੋ ਲੋੜੀਐ ਰੁਖਾਂ ਦੀ ਜੀਰਾਂਦਿ ॥੬੦॥ {ਪੰਨਾ 1381}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭਰਾਂਦਿ—(‘ਵਿਸ਼ੁ ਗੰਦਲਾਂ’ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ) ਭਰਮ, ਭ੍ਰਾਂਤਿ, ਸੰਸਾ, ਭਟਕਣਾ । ਲਾਹਿ—ਲਾਹ ਕੇ, ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ । ਚਾਕਰੀ—ਨੌਕਰੀ, (ਭਾਵ,) ਬੰਦਗੀ । ਲੋੜੀਐ—ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਜੀਰਾਂਦਿ—ਧੀਰਜ, ਸਬਰ । ਦਰਵੇਸ—ਫਕੀਰ । ਨੋ—ਨੂੰ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਇਹਨਾਂ 'ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾਂ' ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਆਪਣੇ) ਦਿਲ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਮਾਲਕ (-ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰ । ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਨੂੰ (ਤਾਂ) ਰੁੱਖਾਂ ਵਰਗਾ ਜਿਗਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ੬੦ ।

ਫਰੀਦਾ ਕਾਲੇ ਮੈਡੇ ਕਪੜੇ ਕਾਲਾ ਮੈਡਾ ਵੇਸੁ ॥ ਗੁਨਹੀ ਭਰਿਆ ਮੈ ਫਿਰਾ ਲੋਕੁ ਕਹੈ ਦਰਵੇਸੁ
॥੬੧॥ {ਪੰਨਾ 1381}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੈਡੇ—ਮੇਰੇ । ਵੇਸੁ—ਪਹਿਰਾਵਾ, ਪੋਸ਼ਾਕ । ਗੁਨਹੀ—ਗੁਨਾਹਾਂ ਨਾਲ । ਫਿਰਾ—ਫਿਰਾਂ, ਫਿਰਦਾ ਹਾਂ । ਲੋਕੁ—ਜਗਤੁ । ਕਹੈ—ਆਖਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਰੁੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਜੀਰਾਂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਫ਼ਕੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਵਾਂਗ) ਮੇਰੇ ਕੱਪੜੇ (ਤਾਂ) ਕਾਲੇ ਹਨ, ਮੇਰਾ ਵੇਸ ਕਾਲਾ ਹੈ (ਪਰ 'ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾਂ' ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ 'ਭਰਾਂਦਿ' ਦੇ ਕਾਰਨ) ਮੈਂ ਗੁਨਾਹਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਫਿਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਜਗਤ ਮੈਨੂੰ ਫ਼ਕੀਰ ਆਖਦਾ ਹੈ । ੬੧ ।

ਤਤੀ ਤੋਇ ਨ ਪਲਵੈ ਜੇ ਜਲਿ ਟੁਬੀ ਦੇਇ ॥ ਫਰੀਦਾ ਜੋ ਡੋਹਾਗਣਿ ਰਬ ਦੀ ਝੂਰੇਦੀ ਝੂਰੇਇ ॥੬੨॥
{ਪੰਨਾ 1381}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਤੀ—ਤੱਤੀ, ਸੜੀ ਹੋਈ । ਤੋਇ—ਪਾਣੀ ਵਿਚ । ਪਲਵੈ—ਪਲੁਰਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜਲਿ—ਜਲ ਵਿਚ । ਡੋਹਾਗਣਿ—ਦੁਹਾਗਣਿ, ਦੁਰਭਾਗਣਿ, ਮੰਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ, ਛੁੱਟੜ । ਝੂਰੇਦੀ ਝੂਰੇਇ—ਸਦਾ ਹੀ ਝੂਰਦੀ ਹੈ । ਜੇ—ਭਾਵੇਂ ।

ਅਰਥ:- ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਸੜੀ ਹੋਈ (ਖੇਤੀ ਫਿਰ) ਹਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਭਾਵੇਂ (ਉਸ ਖੇਤੀ ਨੂੰ) ਪਾਣੀ ਵਿਚ (ਕੋਈ) ਡੋਬਾ ਦੇ ਦੇਵੇ । ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਰੱਬ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰਦੀ ਹੋਈ ਭੀ) ਰੱਬ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, (ਭਾਵ, ਫ਼ਕੀਰੀ ਲਿਬਾਸ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਜੇ ਮਨ ਗੁਨਾਹਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਰਿਹਾ, ਦਰਵੇਸੁ ਬਣ ਕੇ ਭੀ ਜੇ 'ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾਂ' ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਮਨ ਵਿਚ 'ਭਰਾਂਦਿ' ਰਹੀ, ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਭੀ ਜੇ ਮਨ ਸਹਸਿਆਂ ਵਿਚ ਰਿਹਾ, ਤਾਂ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਝੋਰਾ ਹੀ ਝੋਰਾ ਹੈ) । ੬੨ ।

ਜਾਂ ਕੁਆਰੀ ਤਾ ਚਾਉ ਵੀਵਾਹੀ ਤਾਂ ਮਾਮਲੇ ॥ ਫਰੀਦਾ ਏਹੋ ਪਛੋਤਾਉ ਵਤਿ ਕੁਆਰੀ ਨ ਥੀਐ
॥੬੩॥ {ਪੰਨਾ 1381}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਵੀਵਾਹੀ—ਵਿਆਹੀ, ਜਦੋਂ ਵਿਆਹੀ ਗਈ । ਮਾਮਲੇ—ਕਜ਼ੀਏ, ਜੰਜਾਲ । ਪਛੋਤਾਉ—ਪਛੁਤਾਵਾ । ਵਤਿ—ਫਿਰ, ਮੁੜ ਕੇ । ਨ ਥੀਐ—ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਜਾਂ—ਜਦੋਂ । ਤਾਂ—ਤਦੋਂ ।

ਨੋਟ:- ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੬੨ ਵਾਲੇ ਖ਼ਿਆਲ ਨੂੰ ਹੀ ਇਥੇ ਇਕ ਲੜਕੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਜਦੋਂ (ਲੜਕੀ) ਕੁਆਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਦੋਂ (ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਦਾ) ਚਾਉ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਜਦੋਂ) ਵਿਆਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੰਜਾਲ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਉਸ ਵੇਲੇ) ਇਹੀ ਪਛੁਤਾਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੁੜ ਕੁਆਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ (ਭਾਵ, ਉਹ ਪਹਿਲਾ ਚਾਉ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ) । ੬੩ ।

ਨੋਟ:- ਜੇ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ ਆ ਕੇ, ਜੇ ਫ਼ਕੀਰੀ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰਦੇ ਹੋਇਆਂ, ਜੇ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਧਾਰਮਿਕ

ਜੀਵਨ ਬਿਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹੋਇਆਂ, ਮਨ ਵਿਚ ‘ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾਂ’ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ‘ਭਰਾਂਦਿ’ ਟਿਕੀ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਉੱਦਮ ਬਾਹਰ-ਮੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅਜੇਹਾ ਧਾਰਮਿਕ ਜੀਵਨ ਸਗੋਂ ਇਹ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾ ਧਾਰਮਿਕ ਚਾਉ ਮਾਰਿਆ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮੁੜ ਪਲੁਰਨਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸ਼ਿਅਲ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੬੦ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੬੩ ਤਕ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਕਲਰ ਕੇਰੀ ਛਪੜੀ ਆਇ ਉਲਥੇ ਹੰਝ ॥ ਚਿੰਜੂ ਬੋੜਨਿ ਨਾ ਪੀਵਹਿ ਉਡਣ ਸੰਦੀ ਡੰਝ ॥੬੪॥
{ਪੰਨਾ 1381}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੇਰੀ—ਦੀ । ਆਇ ਉਲਥੇ—ਆ ਉਤਰੇ । ਹੰਝ—ਹੰਸ । ਚਿੰਜੂ—ਚੁੰਝ । ਬੋੜਨਿ—ਡੋਬਦੇ ਹਨ । ਸੰਦੀ—ਦੀ । ਡੰਝ—ਤਾਂਘ ।

ਨੋਟ:- ਉਪਰਲੇ ੪ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਦੱਸਿਆ ਹੈ; ਜੋ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਸਤਸੰਗ ਦੇ ਅਨੰਦ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਰਹੇ, ਤੇ ਆਖ਼ਿਰ ਅੰਦਰੋਂ ਚਾਉ ਹੀ ਮੁੱਕ ਗਿਆ । ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੬੪ ਤੇ ੬੫ ਵਿਚ ਅਸਲ ਸਤਸੰਗੀਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਕੱਲਰ ਦੀ ਛੱਪੜੀ ਵਿਚ ਹੰਸ ਆ ਉਤਰਦੇ ਹਨ, (ਉਹ ਹੰਸ ਛੱਪੜੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ) ਚੁੰਝ ਡੋਬਦੇ ਹਨ, (ਪਰ, ਉਹ ਮੈਲਾ ਪਾਣੀ) ਨਹੀਂ ਪੀਂਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਉੱਡ ਜਾਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ੬੪।

ਹੰਸੁ ਉਡਰਿ ਕੋਧੈ ਪਇਆ ਲੋਕੁ ਵਿਡਾਰਣਿ ਜਾਇ ॥ ਗਹਿਲਾ ਲੋਕੁ ਨ ਜਾਣਦਾ ਹੰਸੁ ਨ ਕੋਧੂ ਖਾਇ ॥੬੫॥ {ਪੰਨਾ 1381}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਉਡਿ—ਉੱਡ ਕੇ । ਕੋਧੈ—ਕੋਧਰੇ ਦੀ ਪੈਲੀ ਵਿਚ । ਪਇਆ—ਜਾ ਪਿਆ, ਜਾ ਬੈਠਾ । ਵਿਡਾਰਣਿ—ਉਡਾਣ ਲਈ । ਗਹਿਲਾ—ਕਮਲਾ । ਲੋਕੁ—ਜਗਤ, (ਭਾਵ) ਜਗਤ ਦੇ ਬੰਦੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੰਸ ਉੱਡ ਕੇ ਕੋਧਰੇ ਦੀ ਪੈਲੀ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠਾ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਬੰਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਡਾਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਮਲੀ ਦੁਨੀਆ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਕਿ ਹੰਸ ਕੋਧਰਾ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ । ੬੫।

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੬੬ ਤੋਂ ੯੨ ਤਕ:

ਚਲਿ ਚਲਿ ਗਈਆਂ ਪੰਖੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹੀ ਵਸਾਏ ਤਲ ॥ ਫਰੀਦਾ ਸਰੁ ਭਰਿਆ ਭੀ ਚਲਸੀ ਥਕੇ ਕਵਲ ਇਕਲ ॥੬੬॥ {ਪੰਨਾ 1381}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਚਲਿ ਚਲਿ ਗਈਆਂ—ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਪੰਖੀਆਂ— ਪੰਛੀਆਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ । ਤਲ—ਤਲਾਬ । ਵਸਾਏ—ਰੋਣਕ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ । ਸਰੁ—ਸਰੋਵਰ, ਤਲਾਬ । ਚਲਸੀ—ਸੁੱਕ ਜਾਇਗਾ । ਥਕੇ—ਕੁਮਲਾ ਗਏ । ਇਕਲ—ਪਿੱਛੇ ਇਕੱਲੇ ਰਹੇ ਹੋਏ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਜੀਵ-) ਪੰਛੀਆਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ (ਸੰਸਾਰ-) ਤਲਾਬ ਨੂੰ ਸੁਹਾਵਣਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ (ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਟੁਰੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । (ਇਹ ਜਗਤ-) ਸਰੋਵਰ ਭੀ ਸੁੱਕ ਜਾਇਗਾ ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਰਹੇ ਹੋਏ ਇਕੱਲੇ ਕਉਲ ਫੁਲ ਭੀ ਕੁਮਲਾ ਜਾਣਗੇ (ਭਾਵ, ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਪਦਾਰਥ ਸਭ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣਗੇ) । ੬੬।

ਫਰੀਦਾ ਇਟ ਸਿਰਾਣੇ ਭੁਇ ਸਵਣੁ ਕੀੜਾ ਲੜਿਓ ਮਾਸਿ ॥ ਕੇਤੜਿਆ ਜੁਗ ਵਾਪਰੇ ਇਕਤੁ ਪਇਆ ਪਾਸਿ ॥੬੭॥ {ਪੰਨਾ 1381}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਇਟ ਸਿਰਾਣੇ—ਸਿਰ ਹੇਠ ਇੱਟ ਹੋਵੇਗੀ । ਭੁਇ—ਧਰਤੀ ਵਿਚ । ਮਾਸਿ—ਮਾਸ ਵਿਚ, ਪਿੰਡੇ ਵਿਚ । ਕੇਤੜਿਆ ਜੁਗ—ਕਈ ਜੁਗ, ਬੇਅੰਤ ਸਮਾਂ । ਵਾਪਰੇ—ਲੰਘ ਜਾਣਗੇ । ਇਕਤੁ ਪਾਸਿ—ਇੱਕੋ ਪਾਸੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਜੀਵ-ਪੰਛੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤੁਰੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਡਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਜਦੋਂ ਤੇਰੀ ਵਾਰੀ ਆਈ, ਤੇਰੇ ਭੀ) ਸਿਰ ਹੇਠ ਇੱਟ ਹੋਵੇਗੀ, ਧਰਤੀ ਵਿਚ (ਭਾਵ, ਤੂੰ ਕਬਰ ਵਿਚ) ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, (ਤੇ ਤੇਰੇ) ਪਿੰਡੇ ਵਿਚ ਕੀੜੇ ਤੁਰਦੇ ਹੋਣਗੇ । (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਇੱਕੋ ਪਾਸੇ ਪਿਆਂ ਢੇਰ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਜਾਇਗਾ (ਤਦੋਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਜਗਾਣਾ ਨਹੀਂ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਗ਼ਾਫ਼ਿਲ ਹੋ ਕੇ ਨਾ ਸਉਂ) ।੬੭।

ਫਰੀਦਾ ਭੰਨੀ ਘੜੀ ਸਵੰਨਵੀ ਟੁਟੀ ਨਾਗਰ ਲਜੁ ॥ ਅਜਰਾਈਲੁ ਫਰੇਸਤਾ ਕੈ ਘਰਿ ਨਾਠੀ ਅਜੁ ॥੬੮॥ {ਪੰਨਾ 1381}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਵੰਨਵੀ—ਸੋਹਣੇ ਵੰਨ (ਰੰਗ) ਵਾਲੀ । ਘੜੀ—ਸਰੀਰ-ਰੂਪ ਭਾਂਡਾ । ਨਾਗਰ—ਸੁੰਦਰ । ਲਜੁ—ਰੱਸੀ (ਸੁਆਸਾਂ ਦੀ ਲੜੀ) ।

ਨੋਟ—ਲਫਜ਼ ‘ਲਜੁ’ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਲਫਜ਼ ‘ਰੱਜੁ’ (r^j) ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ ਜੋ ()-ਅੰਤ ਹੈ । ਸੋ, ਇਹ ਭੀ, ()-ਅੰਤ ਹੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਹੈ ਇਹ ਲਫਜ਼ ‘ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ’ । ਇਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਲਫਜ਼ ‘ਲਜ’ ਮੁਕਤਾ-ਅੰਤ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ‘ਲਾਜੁ ਸ਼ਰਮ’, (ਵੇਖੋ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ’) । ਕੈ ਘਰਿ—ਕਿਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ? ਨਾਠੀ—ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਵੇਖ, ਤੇਰੇ ਗੁਆਂਢ ਕਿਸ ਬੰਦੇ ਦਾ ਸਰੀਰ-ਰੂਪ) ਸੁੰਦਰ ਰੰਗ ਵਾਲਾ ਭਾਂਡਾ ਭੱਜ ਗਿਆ ਹੈ (ਅਤੇ ਸੁਆਸਾਂ ਦੀ) ਸੋਹਣੀ ਲੱਜ ਟੁੱਟ ਗਈ ਹੈ? (ਵੇਖ,) ਅੱਜ ਕਿਸ ਦੇ ਘਰ (ਮੌਤ ਦਾ) ਫ਼ਰਿਸਤਾ ਅਜਰਾਈਲ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਹੈ? (ਭਾਵ, ਜੇ ਜੀਵ-ਪੰਛੀਆਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿੱਤ ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਦੀ ਇਥੋਂ ਤੁਰਨ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ), ਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਗ਼ਾਫ਼ਿਲ ਹੋ ਕੇ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਹੈਂ? ।੬੮।

ਫਰੀਦਾ ਭੰਨੀ ਘੜੀ ਸਵੰਨਵੀ ਟੁਟੀ ਨਾਗਰ ਲਜੁ ॥ ਜੋ ਸਜਣ ਭੁਇ ਭਾਰੁ ਥੇ ਸੇ ਕਿਉ ਆਵਹਿ ਅਜੁ ॥੬੯॥ {ਪੰਨਾ 1381}

ਅਰਥ:- ਭੁਇ—ਧਰਤੀ ਉਤੇ । ਭਾਰੁ ਥੇ—(ਨਿਰਾ) ਭਾਰ ਸਨ (ਭਾਵ, ਜੋ ਜਨਮ-ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰੀ ਬੈਠੇ ਸਨ) । ਕਿਉ ਆਵਹਿ ਅਜੁ—ਅੱਜ ਫਿਰ ਕਿਵੇਂ ਆਉਣ? (ਭਾਵ,) ਫਿਰ ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਵੇਖ, ਕਿਸ ਦਾ ਸਰੀਰ-ਰੂਪ) ਸੋਹਣੇ ਰੰਗ ਵਾਲਾ ਭਾਂਡਾ ਭੱਜ ਗਿਆ ਹੈ (ਤੇ ਸੁਆਸਾਂ-ਰੂਪ) ਸੋਹਣੀ ਲੱਜ ਟੁੱਟ ਗਈ ਹੈ? ਜਿਹੜੇ ਭਰਾ (ਨਮਾਜ਼ ਵਲੋਂ ਗ਼ਾਫ਼ਿਲ ਹੋ ਕੇ) ਧਰਤੀ ਉਤੇ (ਨਿਰਾ) ਭਾਰ ਹੀ ਬਣੇ ਰਹੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਵਾਲਾ ਇਹ ਸਮਾ ਫਿਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ ।੬੯।

ਫਰੀਦਾ ਬੇ ਨਿਵਾਜਾ ਕੁਤਿਆ ਏਹ ਨ ਭਲੀ ਰੀਤਿ ॥ ਕਬਹੀ ਚਲਿ ਨ ਆਇਆ ਪੰਜੇ ਵਖਤ
ਮਸੀਤਿ ॥੨੦॥ {ਪੰਨਾ 1381}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰੀਤਿ—ਤਰੀਕਾ, ਜੀਉਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ । ਕਬ ਹੀ—ਕਦੇ ਭੀ । ਚਲਿ ਨ ਆਇਆ—ਚੱਲ ਕੇ
ਨਹੀਂ ਆਏ, ਉੱਦਮ ਕਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਏ । ਬੇਨਿਵਾਜਾ—ਜੋ ਨਿਮਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ, ਜੋ ਬੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਜੋ ਬੰਦੇ ਨਿਮਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ (ਭਾਵ, ਜੋ ਬੰਦਗੀ ਵਲੋਂ ਗ਼ਾਫ਼ਿਲ ਹਨ) ਜੋ ਕਦੇ ਭੀ
ਉੱਦਮ ਕਰ ਕੇ ਪੰਜੇ ਵੇਲੇ ਮਸੀਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ (ਭਾਵ, ਜੋ ਕਦੇ ਭੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੰਜ ਵੇਲੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਯਾਦ
ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ) ਉਹ ਕੁੱਤਿਆਂ (ਸਮਾਨ) ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਜੀਉਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ
ਸਕਦਾ ।੨੦।

ਉਠੁ ਫਰੀਦਾ ਉਜੂ ਸਾਜਿ ਸੁਬਹ ਨਿਵਾਜ ਗੁਜਾਰਿ ॥ ਜੋ ਸਿਰੁ ਸਾਈ ਨਾ ਨਿਵੈ ਸੋ ਸਿਰੁ ਕਪਿ
ਉਤਾਰਿ ॥੨੧॥ {ਪੰਨਾ 1381}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਉਜੂ—ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੱਥ ਮੂੰਹ ਪੈਰ ਧੋਣੇ । ਉਜੂ ਸਾਜਿ—ਉਜੂ ਕਰ, ਮੂੰਹ ਹੱਥ
ਧੋ । ਸੁਬਹ—ਸਵੇਰ ਦੀ । ਨਿਵਾਜ ਗੁਜਾਰਿ—ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹ । ਕਪਿ—ਕੱਟ ਕੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਉੱਠ, ਮੂੰਹ ਹੱਥ ਧੋ, ਤੇ ਸਵੇਰ ਦੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹ । ਜੋ ਸਿਰ ਮਾਲਕ-ਰੱਬ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ
ਨਿਉਂਦਾ, ਉਹ ਸਿਰ ਕੱਟ ਕੇ ਲਾਹ ਦੇਹ (ਭਾਵ, ਬੰਦਗੀਹੀਣ ਬੰਦੇ ਦਾ ਜੀਉਣਾ ਕਿਸ ਅਰਥ?) ।੨੧।

ਜੋ ਸਿਰੁ ਸਾਈ ਨਾ ਨਿਵੈ ਸੋ ਸਿਰੁ ਕੀਜੈ ਕਾਂਇ ॥ ਕੁੰਨੇ ਹੇਠਿ ਜਲਾਈਐ ਬਾਲਣ ਸੰਦੈ ਥਾਇ ॥੨੨॥
{ਪੰਨਾ 1381}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੀਜੈ ਕਾਂਇ—ਕੀਹ ਕਰੀਏ? ਕੀਹ ਬਣਾਈਏ? ਕੁੰਨਾ—ਹਾਂਡੀ । ਸੰਦੈ—ਦੇ ।

ਅਰਥ:- ਜੋ ਸਿਰ (ਬੰਦਗੀ ਵਿਚ) ਮਾਲਕ-ਰੱਬ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਨਿਉਂਦਾ, ਉਸ ਸਿਰ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ।
ਉਸ ਸਿਰ ਨੂੰ ਹਾਂਡੀ ਹੇਠ ਬਾਲਣ ਦੇ ਥਾਂ ਬਾਲ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਏ (ਭਾਵ, ਉਸ ਆਕੜੇ ਹੋਏ ਸਿਰ ਨੂੰ ਸੁੱਕੀ ਲੱਕੜੀ
ਹੀ ਸਮਝੋ) ।੨੨।

ਫਰੀਦਾ ਕਿਥੈ ਤੈਡੇ ਮਾਪਿਆ ਜਿਨ੍ਹੀ ਤੂ ਜਣਿਓਹਿ ॥ ਤੈ ਪਾਸਹੁ ਓਇ ਲਦਿ ਗਏ ਤੂੰ ਅਜੈ ਨ
ਪਤੀਣੋਹਿ ॥੨੩॥ {ਪੰਨਾ 1381}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤੈਡੇ—ਤੇਰੇ । ਤੂ—ਤੈਨੂੰ । ਜਣਿਓਹਿ—ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਨ੍ਹੀ—ਇਸ ਲਫਜ਼ ਦੇ ਅੱਖਰ
'ਨ' ਦੇ ਹੇਠ ਅੱਧਾ 'ਹ' ਹੈ । ਪਤੀਣੋਹਿ—ਪਤੀਜਿਆ, ਤਸੱਲੀ ਹੋਈ, ਯਕੀਨ ਆਇਆ । ਓਇ—ਉਹ ਤੇਰੇ
ਮਾਪੇ (ਲਫਜ਼ 'ਓਹ' ਤੋਂ ਬਹੁ-ਵਚਨ) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਜੀਵ-ਪੰਛੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤੁਰੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹੋਰ ਡਾਰਾਂ ਦਾ ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਖ਼ਿਆਲ ਨਹੀਂ
ਆਉਂਦਾ, ਤਾਂ ਇਹੀ ਵੇਖ ਕਿ) ਤੇਰੇ (ਆਪਣੇ) ਮਾਪੇ ਕਿੱਥੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੈਨੂੰ ਜੰਮਿਆ ਸੀ । ਉਹ ਤੇਰੇ ਮਾਪੇ
ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਕਦੇ ਦੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ । ਤੈਨੂੰ ਅਜੇ ਭੀ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਆਇਆ (ਕਿ ਤੂੰ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਤੁਰ ਜਾਣਾ ਹੈ,
ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਰੱਬ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਵਲੋਂ ਗ਼ਾਫ਼ਿਲ ਪਿਆ ਹੈ) ।੨੩।

ਫਰੀਦਾ ਮਨੁ ਮੈਦਾਨੁ ਕਰਿ ਟੋਏ ਟਿਬੇ ਲਾਹਿ ॥ ਅਗੈ ਮੂਲਿ ਨ ਆਵਸੀ ਦੋਜਕ ਸੰਦੀ ਭਾਹਿ ॥੨੪॥
{ਪੰਨਾ 1381}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੈਦਾਨੁ—ਪੱਧਰਾ ਥਾਂ । ਲਾਹਿ—ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਹ । ਟੋਏ ਟਿਬੇ—ਨੀਵੇਂ ਤੇ ਉੱਚੇ ਥਾਂ । ਅਗੈ—
ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ, ਤੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ । ਸੰਦੀ—ਦੀ । ਭਾਹਿ—ਅੱਗ । ਆਵਸੀ—ਆਵੇਗੀ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਮਨ ਨੂੰ ਪੱਧਰਾ ਕਰ ਦੇਹ (ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ) ਉੱਚੇ ਨੀਵੇਂ ਥਾਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਹ, (ਜੇ ਤੂੰ ਕਰ
ਸਕੇਂ, ਤਾਂ) ਤੇਰੇ ਜੀਵਨ-ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਦੋਜਕ ਦੀ ਅੱਗ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ, (ਭਾਵ, ਮਨ ਵਿਚ ਟੋਏ ਟਿੱਬੇ
ਟਿਕੇ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਜੋ ਕਲੇਸ਼ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਾਪਰਦੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਦੂਰ ਹੋਇਆਂ ਉਹ ਕਲੇਸ਼ ਭੀ ਮਿਟ
ਜਾਣਗੇ) ।੨੪।

ਨੋਟ—ਮਨ ਵਿਚ ਕਿਹੜੇ ਟੋਏ ਟਿੱਬੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀਹ ਭਾਵ ਹੈ? ਇਹ ਗੱਲ ਫਰੀਦ
ਜੀ ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ । ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਖ਼ਿਆਲ ਨੂੰ ਉਘੇੜਨ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ
ਜੀ ਨੇ ਅਗਲਾ ਸ਼ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਾਮ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਵਰਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਨਿਖੇੜਨ
ਵਾਸਤੇ ਸਿਰਲੇਖ 'ਮ: ਪ' ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਫਰੀਦਾ ਖਾਲਕੁ ਖਲਕ ਮਹਿ ਖਲਕ ਵਸੈ ਰਬ ਮਾਹਿ ॥ ਮੰਦਾ ਕਿਸ ਨੋ ਆਖੀਐ ਜਾਂ
ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਕੋਈ ਨਾਹਿ ॥੨੫॥ {ਪੰਨਾ 1381}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਖਾਲਕੁ—ਖ਼ਲਕਤ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ । ਮਾਹਿ—ਮਹਿ, ਵਿਚ । ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ—
ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਖ਼ਲਕਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਪਰਮਾਤਮਾ (ਸਾਰੀ) ਖ਼ਲਕਤ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਅਤੇ
ਖ਼ਲਕਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਹੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ (ਕਿਤੇ ਭੀ) ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ,
ਤਾਂ ਕਿਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਭੈੜਾ ਕਿਹਾ ਜਾਏ? (ਭਾਵ, ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ) ।

ਨੋਟ:- ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਆਖਣ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ
ਵਿਚ, ਆਪ ਟਿੱਬੇ ਤੇ ਖਲੋਤਾ ਹੋਇਆ ਹੇਠਾਂ ਟੋਏ ਵਲ ਤੱਕ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੀਵੇਂ ਆਖਦਾ ਹੈ,
ਉਹ ਇਸ ਅਹੰਕਾਰੀ ਤੋਂ ਨਫ਼ਰਤਿ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੈਰ ਤੇ ਨਫ਼ਰਤਿ ਦੀ ਅੱਗ ਮੱਚ ਉੱਠਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ
ਤੋਂ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਲੇਸ਼ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਅਗਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਫਰੀਦ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕਲੇਸ਼ਾਂ
ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਮੌਤ ਚੰਗੀ ਹੈ ।

ਫਰੀਦਾ ਜਿ ਦਿਹਿ ਨਾਲਾ ਕਪਿਆ ਜੇ ਗਲੁ ਕਪਹਿ ਚੁਖ ॥ ਪਵਨਿ ਨ ਇਤੀ ਮਾਮਲੇ ਸਹਾਂ ਨ ਇਤੀ
ਦੁਖ ॥੨੬॥ {ਪੰਨਾ 1381}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿ ਦਿਨ—ਜਿਸ ਦਿਹਿ । ਨਾਲਾ—ਨਾਤੂ । ਕਪਹਿ—(ਤੂੰ) ਕੱਟ ਦੇਂਦੀਓਂ (ਹੇ ਦਾਈ!) ਚੁਖ—
ਰਤਾ ਕੁ । ਇਤੀ—ਇਤਨੇ । ਮਾਮਲੇ—ਝੰਬੇਲੇ, ਕਜ਼ੀਏ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਆਖ—) (ਹੇ ਦਾਈ!) ਜਿਸ ਦਿਨ ਮੇਰਾ ਨਾਤੂ ਕੱਟਿਆ ਸੀ, ਜੇ ਰਤਾ ਕੁ ਮੇਰਾ ਗਲ
ਵੱਢ ਦੇਂਦੀਓਂ, ਤਾਂ (ਮਨ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਟੋਇਆਂ ਟਿੱਬਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ) ਨਾਹ ਇਤਨੇ ਝੰਬੇਲੇ ਪੈਂਦੇ ਅਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਮੈਂ

ਇਤਨੇ ਦੁੱਖ ਸਹਾਰਦਾ ।੨੬।

ਨੋਟ—ਕਈ ਸੱਜਣ ਬੜੀ ਕਾਹਲੀ ਵਿਚ ਆਖਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ ਕਿ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਬੜੇ ਅੱਕੇ ਪਏ ਸਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਢਹਿੰਦੇ ਪਾਸੇ ਵਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ ਇਹ ਉਕਾਈ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖੇ । ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੪ ਤੇ ੨੬ ਨੂੰ ਰਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹੋ, ਭਾਵ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਨਫਰਤਿ ਕਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਨਰਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਫਰੀਦ ਜੀ ਇਸ ਆਕੜ ਤੇ ਨਫਰਤਿ ਤੋਂ ਵਰਜ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਚਬਣ ਚਲਣ ਰਤੰਨ ਸੇ ਸੁਣੀਅਰ ਬਹਿ ਗਏ ॥ ਹੇੜੇ ਮੁਤੀ ਧਾਹ ਸੇ ਜਾਨੀ ਚਲਿ ਗਏ ॥੨੭॥

{ਪੰਨਾ 1381}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਚਬਣ—ਦੰਦ, ਚੱਬਣ । ਚਲਣ—ਲੱਤਾਂ । ਰਤੰਨ—ਅੱਖਾਂ । ਸੁਣੀਅਰ—ਕੰਨ । ਸੇ—ਉਹ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਣ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਟੋਏ ਟਿੱਬੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਣ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀਣੇ ਸਮਝਦੇ ਸਾਂ) । ਬਹਿ ਗਏ—ਬੈਠ ਗਏ, ਬਹਿਕਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ । ਹੇੜੇ—ਸਰੀਰ ਨੇ । ਧਾਹ ਮੁਤੀ—ਢਾਹ ਮਾਰੀ । ਸੇ ਜਾਨੀ—ਉਹ ਮਿੱਤਰ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮਾਣ ਸੀ) ।

ਅਰਥ:- (ਕਿਸ ਮਾਣ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਆਖਣਾ ਹੋਇਆ? ਕਿਸ ਮਾਣ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਟੋਏ ਟਿੱਬੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ?) ਉਹ ਦੰਦ, ਲੱਤਾਂ, ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਕੰਨ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਣ ਦੇ ਇਹ ਟੋਏ ਟਿੱਬੇ ਬਣੇ ਸਨ) ਕੰਮ ਕਰਨੋਂ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ । (ਇਸ) ਸਰੀਰ ਨੇ ਢਾਹ ਮਾਰੀ ਹੈ (ਭਾਵ, ਇਹ ਆਪਣਾ ਹੀ ਸਰੀਰ ਹੁਣ ਦੁਖੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿ ਮੇਰੇ) ਉਹ ਮਿੱਤਰ ਤੁਰ ਗਏ ਹਨ (ਭਾਵ, ਕੰਮ ਦੇਣੋਂ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮਾਣ ਸੀ) ।੨੭।

ਫਰੀਦਾ ਬੁਰੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਿ ਗੁਸਾ ਮਨਿ ਨ ਹਢਾਇ ॥ ਦੇਹੀ ਰੋਗੁ ਨ ਲਗਈ ਪਲੈ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਪਾਇ ॥੨੮॥ {ਪੰਨਾ 1382}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਨ ਹਢਾਇ—ਨਾਹ ਆਉਣ ਦੇਹ । ਦੇਹੀ—ਸਰੀਰ ਨੂੰ । ਨ ਲਗਈ—ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ । ਸਭੁ ਕਿਛੁ—ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ । ਪਲੈ ਪਾਇ—ਪੱਲੇ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਸਾਂਭੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਬੁਰਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਭੀ ਭਲਾਈ ਕਰ । ਗੁੱਸਾ ਮਨ ਵਿਚ ਨਾਹ ਆਉਣ ਦੇਹ । (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਪਦਾਰਥ (ਭਾਵ, ਚੰਗਾ ਗੁਣ) ਸਾਂਭਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਫਰੀਦਾ ਪੰਖ ਪਰਾਹੁਣੀ ਦੁਨੀ ਸੁਹਾਵਾ ਬਾਗੁ ॥ ਨਉਬਤਿ ਵਜੀ ਸੁਬਹ ਸਿਉ ਚਲਣ ਕਾ ਕਰਿ ਸਾਜੁ ॥੨੯॥ {ਪੰਨਾ 1382}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪੰਖ—ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਡਾਰ । ਦੁਨੀ—ਦੁਨੀਆ । ਸੁਹਾਵਾ—ਸੋਹਣਾ । ਨਉਬਤਿ—ਧੌਂਸਾ । ਸੁਬਹ ਸਿਉ—ਸਵੇਰ ਦਾ । ਸਾਜੁ—ਸਾਮਾਨ, ਆਹਰ, ਤਿਆਰੀ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਇਹ ਦੁਨੀਆ (ਇਕ) ਸੋਹਣਾ ਬਾਗ਼ ਹੈ (ਇਥੇ ਮਨ ਵਿਚ ‘ਟੋਏ ਟਿੱਬੇ’ ਬਣਾਏ ਕਿਉਂ ਹੋਏ? ਇਥੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜੀਵ-ਰੂਪ) ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਡਾਰ ਪਰਾਹੁਣੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਸਵੇਰ ਦਾ ਧੌਂਸਾ ਵੱਜਾ (ਸਭ ਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਰਾਤ ਕੱਟ ਕੇ ਤੁਰ ਜਾਣਾ ਹੈ) । (ਹੇ ਫਰੀਦ! ਇਹ ‘ਟੋਏ ਟਿੱਬੇ’ ਦੂਰ ਕਰ, ਤੇ ਤੂੰ ਭੀ) ਤੁਰਨ ਦੀ

ਤਿਆਰੀ ਕਰ ।੨੯।

ਫਰੀਦਾ ਰਾਤਿ ਕਥੂਰੀ ਵੰਡੀਐ ਸੁਤਿਆ ਮਿਲੈ ਨ ਭਾਉ ॥ ਜਿੰਨਾ ਨੈਣ ਨੀਂਦ੍ਰਾਵਲੇ ਤਿੰਨਾ ਮਿਲਣੁ ਕੁਆਉ ॥੮੦॥ {ਪੰਨਾ 1382}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਥੂਰੀ—ਕਸਤੂਰੀ । ਭਾਉ—ਹਿੱਸਾ । ਜਿੰਨਾ, ਤਿੰਨਾ—ਇਥੇ ਅੱਖਰ ‘ਨ’ ਦੇ ਹੇਠਾ ਅੱਧਾ ‘ਹ’ ਹੈ । ਨੀਂਦ੍ਰਾਵਲੇ—ਨੀਂਦ ਨਾਲ ਘੁੱਟੇ ਹੋਏ । ਮਿਲਣੁ—ਮੇਲ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ । ਕੁਆਉ—ਕਿਥੋਂ? ਕਿਵੇਂ?

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਉਹ ਤਿਆਰੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ) ਰਾਤਿ (ਦੀ ਇਕਾਂਤ) ਵਿਚ ਕਸਤੂਰੀ ਵੰਡੀਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ, ਰਾਤਿ ਦੀ ਇਕਾਂਤ ਵੇਲੇ ਭਜਨ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ), ਜੋ ਸੁੱਤੇ ਰਹਿਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਇਸ ਵਿਚੋਂ) ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ (ਸਾਰੀ ਰਾਤ) ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਘੁੱਟੀਆਂ ਰਹਿਣ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਨਾਮ ਦੀ ਕਸਤੂਰੀ ਦੀ) ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ? ।੮੫।

ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੋਟ:- ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੭੪ ਵਿਚ ਮਨ ਦੇ ਜੋ ‘ਟੋਏ ਟਿੱਬੇ’ ਦੱਸੇ ਹਨ, ਅਗਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੮੧ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਟੋਏ-ਟਿੱਬਿਆਂ ਦਾ ਅਸਰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਦੁੱਖ ਹੀ ਦੁੱਖ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਉਸ ਨੂੰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪ ਮਨ ਦੇ ‘ਟੋਏ ਟਿੱਬੇ’ ਤੋਂ ਉਚੇਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਫਰੀਦਾ ਮੈ ਜਾਨਿਆ ਦੁਖੁ ਮੁਝ ਕੂ ਦੁਖੁ ਸਬਾਇਐ ਜਗਿ ॥ ਉਚੇ ਚੜਿ ਕੈ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਘਰਿ ਘਰਿ ਏਹਾ ਅਗਿ ॥੮੧॥ {ਪੰਨਾ 1382}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੁਝ ਕੂ—ਮੈਨੂੰ । ਸਬਾਇਐ ਜਗਿ—ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ । ਉਚੇ ਚੜਿ ਕੈ—ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੋ ਕੇ । ਘਰਿ—ਘਰ ਵਿਚ । ਘਰਿ ਘਰਿ—ਹਰੇਕ ਘਰ ਵਿਚ । ਅਗਿ—(ਇਸ ਲਫਜ਼ ਦਾ ਜੋੜ ਧਿਆਨ-ਜੋਗ ਹੈ, ਸਦਾ (f)-ਅੰਤ ਹੈ, ਅਸਲ ਲਫਜ਼ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ‘ਅਗਨਿ’ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ-ਰੂਪ ‘ਅਗਿ’ ਹੈ) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਮੈਂ (ਪਹਿਲਾਂ ਮਨ ਦੇ ‘ਟੋਏ ਟਿੱਬੇ’ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਘਾਬਰ ਕੇ ਇਹ) ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਦੁੱਖ (ਸਿਰਫ) ਮੈਨੂੰ (ਹੀ) ਹੈ (ਸਿਰਫ ਮੈਂ ਹੀ ਦੁਖੀ ਹਾਂ), (ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ) ਦੁੱਖ ਤਾਂ ਸਾਰੇ (ਹੀ) ਜਗਤ ਵਿਚ (ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ) ਹੈ । ਜਦੋਂ ਮੈਂ (ਆਪਣੇ ਦੁੱਖ ਤੋਂ) ਉਚੇਰਾ ਹੋ ਕੇ (ਧਿਆਨ ਮਾਰਿਆ) ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਹਰੇਕ ਘਰ ਵਿਚ ਇਹੀ ਅੱਗ (ਬਲ) ਰਹੀ ਹੈ (ਭਾਵ, ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੁਖੀ ਹੈ) ।੮੧।

ਨੋਟ:- ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਦੋ ਸ਼ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਹਨ । ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹੀ ਵਿਰਲੇ ਬੰਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਫਰੀਦਾ ਭੂਮਿ ਰੰਗਾਵਲੀ ਮੰਝਿ ਵਿਸੂਲਾ ਬਾਗ ॥ ਜੋ ਜਨ ਪੀਰਿ ਨਿਵਾਜਿਆ ਤਿੰਨਾ ਅੰਚ ਨ ਲਾਗ ॥੮੨॥ {ਪੰਨਾ 1382}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭੂਮਿ—ਧਰਤੀ । ਰੰਗਾਵਲੀ—ਰੰਗ-ਆਵਲੀ । ਆਵਲੀ—ਕਤਾਰ, ਸਿਲਸਿਲਾ । ਰੰਗ—ਸੁਹਜ, ਖੁਸ਼ੀ, ਆਨੰਦ । ਰੰਗਾਵਲੀ—ਸੁਹਾਵਣੀ । ਮੰਝਿ—(ਇਸ) ਵਿਚ । ਵਿਸੂਲਾ—ਵਿਸੁ-ਭਰਿਆ, ਵਿਹੁਲਾ ।

ਨੋਟ:- ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅਸਲ ਰੂਪ ਵਿਚ () ਸਦਾ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ‘ਕਾਰਕੀ’ ਆਦਿ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ () ਦੇ ਥਾਂ () ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ‘ਜਿੰਦੁ’ ਤੋਂ ‘ਜਿੰਦੂ’, ‘ਖਾਕੁ’ ਤੋਂ ‘ਖਾਕੂ’, ‘ਮਸੁ’ ਤੋਂ ‘ਮਸੂ’ ਅਤੇ ‘ਵਿਸੁ ਤੋਂ ‘ਵਿਸੂ’ । ਨਿਵਾਜਿਆ—ਵਡਿਆਇਆ ਹੋਇਆ । ਤਿੰਨਾ—(ਇਸ ਲਫਜ਼ ਦੇ ਅੱਖਰ ‘ਨ’ ਦੇ ਨਾਲ ਅੱਧਾ ‘ਹ’ ਹੈ) । ਅੰਚ—ਸੇਕ, ਆਂਚ । ਪੀਰ—ਮੁਰਸ਼ਿਦ, ਗੁਰੂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਇਹ) ਧਰਤੀ (ਤਾਂ) ਸੁਹਾਵਣੀ ਹੈ, (ਪਰ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੇ ਟੋਏ ਟਿੱਬਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਸ) ਵਿਚ ਵਿਹੁਲਾ ਬਾਗ (ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ) ਹੈ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਬਲ ਰਹੀ ਹੈ) । ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਦੁੱਖ-ਅਗਨਿ ਦਾ) ਸੇਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ । ੮੨ ।

ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਫਰੀਦਾ ਉਮਰ ਸੁਹਾਵੜੀ ਸੰਗਿ ਸੁਵੰਨੜੀ ਦੇਹ ॥ ਵਿਰਲੇ ਕੋਈ ਪਾਈਅਨਿ ਜਿੰਨਾ ਪਿਆਰੇ ਨੇਹ ॥੮੩॥ {ਪੰਨਾ 1382}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੁਹਾਵੜੀ—ਸੁਹਾਵਲੀ, ਸੁਖਾਵਲੀ, ਸੁਖ-ਭਰੀ । ਸੰਗਿ—(ਉਮਰ ਦੇ) ਨਾਲ । ਸੁਵੰਨ—ਸੋਹਣਾ ਰੰਗ । ਸੁਵੰਨੜੀ—ਸੋਹਣੇ ਰੰਗ ਵਾਲੀ । ਦੇਹ—ਸਰੀਰ । ਪਾਈਅਨਿ—ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਨੇਹ—ਪਿਆਰ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਉਹਨਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ) ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸੌਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਭੀ ਸੋਹਣੇ ਰੰਗ ਵਾਲਾ (ਭਾਵ, ਰੋਗ-ਰਹਿਤ) ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਪਿਆਰੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਹੈ, (‘ਵਿਸੁਲਾ ਬਾਗ’ ਤੇ ‘ਦੁਖ-ਅਗਨੀ’ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੁੰਦੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅਜੇਹੇ ਬੰਦੇ) ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ੮੩ ।

ਕੰਧੀ ਵਹਣ ਨ ਢਾਹਿ ਤਉ ਭੀ ਲੇਖਾ ਦੇਵਣਾ ॥ ਜਿਧਰਿ ਰਬ ਰਜਾਇ ਵਹਣੁ ਤਿਦਾਊ ਗੰਉ ਕਰੇ ॥੮੪॥ {ਪੰਨਾ 1382}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਵਹਣ—ਹੇ ਵਹਣ! ਕੰਧੀ—ਨਦੀ ਦਾ ਕੰਢਾ । ਤਉ—ਤੂੰ । ਜਿਧਰਿ—ਜਿਸ ਪਾਸੇ । ਰਬ ਰਜਾਇ—ਰੱਬ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ । ਤਿਦਾਊ—ਉਸੇ ਪਾਸੇ । ਗੰਉ ਕਰੇ—ਰਸਤਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤੁਰਦਾ ਹੈ; ਚਾਲ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ।

ਨੋਟ:- ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੮੨ ਵਿਚ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ‘ਦੁੱਖ’ ਨੂੰ ‘ਅੱਗ’ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੮੨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਇਸ ਨੂੰ ‘ਵਿਸੁਲਾ ਬਾਗ’ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਇਥੇ ਫਰੀਦ ਜੀ ਸੰਸਾਰਕ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ‘ਇਕ ਲੰਮੀ ਨਦੀ, ਪ੍ਰਵਾਹ, ਵਹਣ’ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਨਦੀ ਦਾ ਕੰਢਾ ਹੈ ਜੋ ਦੁੱਖਾਂ-ਰੂਪੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੇ ਵੇਗ ਨਾਲ ਢਾਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਦੁੱਖਾਂ ਹੇਠ ਨੱਪਿਆ ਹੋਇਆ ਜੀਵ ‘ਦੁੱਖ’ ਅੱਗੇ ਤਰਲੇ ਲੈ ਕੇ ਆਖਦਾ ਹੈ—) ਹੇ (ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ) ਵਹਣ! (ਮੈਨੂੰ) ਕੰਧੀ (-ਰੁੱਖੜੇ) ਨੂੰ ਨਾਹ ਢਾਹ (ਭਾਵ, ਮੈਨੂੰ ਦੁਖੀ ਨਾਹ ਕਰ), ਤੈਨੂੰ ਭੀ (ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਦਾ) ਹਿਸਾਬ ਦੇਣਾ ਪਏਗਾ । (ਦੁਖੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਕਿ) ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਉਸੇ ਪਾਸੇ ਹੀ ਢਾਹ ਲਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਰੱਬ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ, ਰੱਬ ਦੀ ਰਜ਼ਾ-ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਬ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜੇ ਹੋਏ ਬੰਦੇ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਉਸ ਨੂੰ ਆ ਰੋੜ੍ਹਦਾ ਹੈ) । ੮੪ ।

ਫਰੀਦਾ ਡੁਖਾ ਸੇਤੀ ਦਿਹੁ ਗਇਆ ਸੂਲਾਂ ਸੇਤੀ ਰਾਤਿ ॥ ਖੜਾ ਪੁਕਾਰੇ ਪਾਤਣੀ ਬੇੜਾ ਕਪਰ ਵਾਤਿ
॥੮੫॥ {ਪੰਨਾ 1382}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਡੁਖਾ ਸੇਤੀ—ਦੁੱਖਾਂ ਨਾਲ, ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ । ਦਿਹੁ—ਦਿਨ । ਸੂਲਾਂ—ਚੋਭਾਂ, ਚਿੰਤਾ-ਫਿਕਰ ।
ਰਾਤਿ—(ਇਸ ਲਫਜ਼ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਸਦਾ (f) ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਲਫਜ਼ ‘ਰਾਤ੍ਰਿ’ (raṭri) ਤੋਂ ਹੈ) ।
ਪਾਤਣੀ—ਮਲਾਹ, ਮੁਹਾਣਾ । ਕਪਰ—ਲਹਿਰਾਂ, ਠਾਠਾਂ । ਵਾਤਿ—ਮੂੰਹ ਵਿਚ (ਵੇਖੋ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੫੦) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਮਨ ਵਿਚ ਬਣੇ ‘ਟੋਏ ਟਿਬੇ’ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਨਦੀ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ)
ਦਿਨ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਲੰਘਦਾ ਹੈ, ਰਾਤ ਭੀ (ਚਿੰਤਾ ਦੀਆਂ) ਚੋਭਾਂ ਵਿਚ ਬੀਤਦੀ ਹੈ । (ਕੰਢੇ ਤੇ) ਖਲੋਤਾ ਹੋਇਆ
(ਗੁਰੂ-) ਮਲਾਹ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ) ਬੇੜਾ (ਦੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ)
ਠਾਠਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ (ਆ ਡਿੱਗਣ ਲੱਗਾ) ਹੈ । ੮੫।

ਲੰਮੀ ਲੰਮੀ ਨਦੀ ਵਹੈ ਕੰਧੀ ਕੇਰੈ ਹੇਤਿ ॥ ਬੇੜੇ ਨੋ ਕਪਰੁ ਕਿਆ ਕਰੇ ਜੇ ਪਾਤਣ ਰਹੈ ਸੁਚੇਤਿ
॥੮੬॥ {ਪੰਨਾ 1382}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਲੰਮੀ ਲੰਮੀ—ਬਹੁਤ ਲੰਮੀ । ਨਦੀ—ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਨਦੀ । ਵਹੈ—ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ । ਕੇਰੈ ਹੇਤਿ—
ਡੇਗਣ ਵਾਸਤੇ, ਢਾਹਣ ਵਾਸਤੇ । ਨੋ—ਨੂੰ । ਕਿਆ ਕਰੇ—ਕੀਹ ਵਿਗਾੜ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਪਾਤਣ—ਪਾਤਣ ਦੇ ।
ਪਾਤਣ ਚੇਤਿ—ਪਾਤਣ ਦੇ ਚੇਤੇ ਵਿਚ, ਮਲਾਹ ਦੇ ਚੇਤੇ ਵਿਚ । ਸੁ—ਉਹ ਬੇੜਾ । ਚੇਤਿ—ਚੇਤੇ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- (ਸੰਸਾਰੀ ਬੰਦਿਆਂ-ਰੂਪ) ਕੰਧੀ (ਰੁੱਖਤਿਆਂ) ਨੂੰ ਢਾਹਣ ਲਈ (ਭਾਵ, ਦੁੱਖੀ ਕਰਨ ਲਈ) (ਇਹ
ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ) ਬੇਅੰਤ ਲੰਮੀ ਨਦੀ ਵਗ ਰਹੀ ਹੈ, (ਪਰ ਇਸ ਨਦੀ ਦਾ) ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰ (ਉਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ-ਰੂਪ) ਬੇੜੇ ਦਾ
ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਜੋ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਮਲਾਹ ਦੇ ਚੇਤੇ ਵਿਚ ਰਹੇ (ਭਾਵ, ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਗੁਰੂ
ਮੇਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੁੱਖ-ਅਗਨੀ ਨਹੀਂ ਪੌਂਹਦੀ) । ੮੬।

ਫਰੀਦਾ ਗਲੀ ਸੁ ਸਜਣ ਵੀਹ ਇਕੁ ਢੂੰਢੇਦੀ ਨ ਲਹਾਂ ॥ ਧੁਖਾਂ ਜਿਉ ਮਾਲੀਹ ਕਾਰਣਿ ਤਿੰਨਾ ਮਾ
ਪਿਰੀ ॥੮੭॥ {ਪੰਨਾ 1382}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਲੀ—ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ, (ਭਾਵ,) ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਪਤਿਆਉਣ ਵਾਲੇ । ਇਕੁ—ਅਸਲ ਸੱਜਣ । ਨ
ਲਹਾਂ—ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ । ਧੁਖਾਂ—ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰ ਦੁੱਖੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਮਾਲੀਹ—ਮਿਲੀ, ਸੁੱਕੇ ਗੋਹੇ ਦਾ
ਚੂਰਾ । ਮਾ—ਮੇਰਾ । ਪਿਰੀ ਕਾਰਣਿ—ਪਿਆਰੇ ਸੱਜਣਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ । ਤਿੰਨਾ—ਉਹਨਾਂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਪਤਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਵੀਹ ਮਿਤ੍ਰ (ਮਿਲ ਪੈਂਦੇ) ਹਨ; ਪਰ ਖੋਜ ਕਰਨ
ਲੱਗਿਆਂ ਅਸਲ ਸੱਚਾ ਮਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ (ਜੋ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਬੇੜੇ ਨੂੰ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਨਦੀ ਵਿਚੋਂ ਪਾਰ ਲਾਏ)
।

ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ (ਸਤ-ਸੰਗੀ) ਸੱਜਣਾਂ ਦੇ (ਨਾਹ ਮਿਲਣ) ਕਰਕੇ ਧੁਖਦੀ ਮਿਲੀ ਵਾਂਗ ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰ ਦੁੱਖੀ ਹੋ
ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ੮੭।

ਫਰੀਦਾ ਇਹੁ ਤਨੁ ਭਉਕਣਾ ਨਿਤ ਨਿਤ ਦੁਖੀਐ ਕਉਣੁ ॥ ਕੰਨੀ ਬੁਜੇ ਦੇ ਰਹਾਂ ਕਿਤੀ ਵਗੈ ਪਉਣੁ
॥੮੮॥ {ਪੰਨਾ 1382}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭਉਕਣਾ—ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਉਕਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈ ਗਈ ਹੈ, ਭਉਂਕਾ । ਦੁਖੀਐ ਕਉਣੁ—ਕੌਣ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇ? ਦੇ ਰਹਾਂ—ਦੇਈ ਰੱਖਾਂ, ਦੇਈ ਰੱਖਾਂਗਾ । ਕਿਤੀ—ਕਿਤਨੀ ਹੀ, ਜਿਤਨੀ ਜੀ ਚਾਹੇ । ਪਉਣੁ—ਹਵਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਇਹ (ਮੇਰਾ) ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਭੌਂਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਪਦਾਰਥ ਮੰਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਨਿੱਤ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ) ਕੌਣ ਨਿੱਤ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇ? (ਭਾਵ, ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦਾ ਕਿ ਨਿੱਤ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹਾਂ) । ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੁੱਜੇ ਦੇਈ ਰੱਖਾਂਗਾ ਜਿਤਨੀ ਜੀ ਚਾਹੇ ਹਵਾ ਝੁੱਲਦੀ ਰਹੇ, (ਭਾਵ, ਜਿਤਨਾ ਜੀ ਚਾਹੇ ਇਹ ਸਰੀਰ ਮੰਗਾਂ ਮੰਗਣ ਦਾ ਰੌਲਾ ਪਾਈ ਜਾਏ, ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਇੱਕ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣਾਂਗਾ) । ੮੮।

ਨੋਟ:- ਇੱਕ ਤਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ‘ਟੋਏ ਟਿਬੇ’ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਦੂਜੇ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਮਨ-ਮੋਹਣੇ ਪਦਾਰਥ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਗਤ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਖਾਣ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਫਰੀਦਾ ਰਬ ਖਜੂਰੀ ਪਕੀਆਂ ਮਾਖਿਅ ਨਈ ਵਹੰਨਿ ॥ ਜੋ ਜੋ ਵੰਞੈ ਡੀਹੜਾ ਸੋ ਉਮਰ ਹਥ ਪਵੰਨਿ
॥੮੯॥ {ਪੰਨਾ 1382}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਬ ਖਜੂਰੀ—ਰੱਬ ਦੀਆਂ ਖਜੂਰਾਂ । ਮਾਖਿਅ—ਮਾਖਿਉਂ ਦੀਆਂ । ਮਾਖਿਅ ਨਈ—ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ।

(ਨੋਟ:- ਲਫਜ਼ ‘ਮਾਖਿਅ’ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ‘ਜੀਉ’ ਤੋਂ ‘ਜੀਅ’, ‘ਪ੍ਰਿਉ’ ਤੋਂ ‘ਪ੍ਰਿਅ’ ਅਤੇ ‘ਹੀਉ’ ਤੋਂ ‘ਹੀਅ’ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ‘ਮਾਖਿਉ’ ਤੋਂ ‘ਮਾਖਿਅ’ ਹੈ) । ਵਹੰਨਿ—ਵਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਵਗ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਡੀਹੜਾ—ਦਿਹਾੜਾ । ਹਥ ਪਵੰਨਿ—ਹੱਥ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਨੋਟ:- ਲਫਜ਼ ‘ਪਵੰਨਿ’ ਦੇ ਅੱਖਰ ‘ਨ’ ਦੇ ਨਾਲ ਅੱਧਾ ‘ਹ’ ਹੈ, ਵੇਖੋ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੪੪ ਵਿਚ ‘ਸਿੰਵਾਪਸਨਿ’ ।

ਨੋਟ:- ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਤੇ ਸੁਆਦਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕੀਆਂ ਖਜੂਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਨਾਲ ਉਪਮਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਵੰਞੈ—ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- (ਪਰ ਇਹ ਸਰੀਰ ਵਿਚਾਰਾ ਭੀ ਕੀਹ ਕਰੇ? ਇਸ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਪਾਣ ਲਈ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ) ਹੇ ਫਰੀਦ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਖਜੂਰਾਂ (ਦਿੱਸ ਰਹੀਆਂ ਹਨ), ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਵਗ ਰਹੀਆਂ ਹਨ (ਭਾਵ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਸੋਹਣੇ ਸੋਹਣੇ, ਸੁਆਦਲੇ ਤੇ ਮਨ-ਮੋਹਣੇ ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰ ਮੌਜੂਦ ਹਨ) । (ਉਂਵ ਇਹ ਭੀ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਮਾਣਨ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਜੋ ਜੋ ਦਿਹਾੜਾ ਬੀਤਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਹੀ ਹੱਥ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਅਜ਼ਾਈਂ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ) । ੮੯।

ਫਰੀਦਾ ਤਨੁ ਸੁਕਾ ਪਿੰਜਰੁ ਥੀਆ ਤਲੀਆਂ ਖੂੰਡਹਿ ਕਾਗ ॥ ਅਜੈ ਸੁ ਰਬੁ ਨ ਬਾਹੁੜਿਓ ਦੇਖੁ ਬੰਦੇ
ਕੇ ਭਾਗ ॥੯੦॥ {ਪੰਨਾ 1382}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਥੀਆ—ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਪਿੰਜਰੁ ਥੀਆ—ਹੱਡੀਆਂ ਦੀ ਮੁੱਠ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਖੂੰਡਹਿ—ਠੂੰਗ
ਰਹੇ ਹਨ । ਕਾਗ—ਕਾਂ, ਵਿਕਾਰ, ਦੁਨੀਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਚਸਕੇ । ਅਜੈ—ਅਜੇ ਭੀ (ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਰੀਰ
ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਭੋਗ ਭੋਗਿ ਭੋਗਿ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਤਿਆ ਭੀ ਗਵਾ ਬੈਠਾ ਹੈ) । ਨ ਬਾਹੁੜਿਓ—ਨਹੀਂ ਤੁੱਠਾ, ਤਰਸ
ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਇਹ ਭੌਂਕਾ) ਸਰੀਰ (ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਪੈ ਕੇ) ਡਾਢਾ ਮਾੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ,
ਹੱਡੀਆਂ ਦੀ ਮੁੱਠ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ । (ਫਿਰ ਭੀ, ਇਹ) ਕਾਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਤਲੀਆਂ ਨੂੰ ਠੂੰਗੇ ਮਾਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ
(ਭਾਵ, ਦੁਨੀਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਚਸਕੇ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰ ਇਸ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਚੋਭਾਂ ਲਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ) । ਵੇਖੋ,
(ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪਏ) ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਭੀ ਅਜੀਬ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਭੀ (ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਦੁਨੀਆ ਦੇ
ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗ ਭੋਗ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੱਤਿਆ ਭੀ ਗਵਾ ਬੈਠਾ ਹੈ) ਰੱਬ ਇਸ ਉਤੇ ਤੁੱਠਾ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ, ਇਸ ਦੀ ਝਾਕ
ਮਿਟੀ ਨਹੀਂ) ।੯੦।

ਕਾਗਾ ਕਰੰਗ ਢੰਢੋਲਿਆ ਸਗਲਾ ਖਾਇਆ ਮਾਸੁ ॥ ਏ ਦੁਇ ਨੈਨਾ ਮਤਿ ਫੁਹਉ ਪਿਰ ਦੇਖਨ ਕੀ
ਆਸ ॥੯੧॥ {ਪੰਨਾ 1382}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਾਗਾ—ਕਾਗਾਂ ਨੇ, ਕਾਵਾਂ ਨੇ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੇ, ਦੁਨੀਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਚਸਕਿਆਂ ਨੇ ।
ਕਰੰਗ—ਪਿੰਜਰ, ਬਹੁਤ ਲਿੱਸਾ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਸਰੀਰ । ਸਗਲਾ—ਸਾਰਾ । ਮਤਿ ਫੁਹਉ—ਰੱਬ ਕਰ ਕੇ
ਕੋਈ ਨਾਹ ਛੇੜੇ (ਵੇਖੋ, ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੨੫ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ ‘ਭਿਜਉ’, ‘ਵਰਸਉ’ ਅਤੇ ‘ਤੁਟਉ’) । ਆਸ—ਤਾਂਘ
।

ਅਰਥ:- ਕਾਵਾਂ ਨੇ ਪਿੰਜਰ ਭੀ ਫੋਲ ਮਾਰਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਮਾਸ ਖਾ ਲਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ, ਦੁਨੀਆਵੀ
ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਚਸਕੇ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰ ਇਸ ਅੱਤ ਲਿੱਸੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਭੀ ਚੋਭਾਂ ਲਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ,
ਇਸ ਭੌਂਕੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੱਤਿਆ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਖਿੱਚ ਲਈ ਹੈ) । ਰੱਬ ਕਰ ਕੇ ਕੋਈ ਵਿਕਾਰ (ਮੇਰੀਆਂ)
ਅੱਖਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਹ ਛੇੜੇ, ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਟਿਕੀ ਰਹੇ ।੯੧।

ਕਾਗਾ ਚੁੰਡਿ ਨ ਪਿੰਜਰਾ ਬਸੈ ਤ ਉਡਰਿ ਜਾਹਿ ॥ ਜਿਤੁ ਪਿੰਜਰੈ ਮੇਰਾ ਸਹੁ ਵਸੈ ਮਾਸੁ ਨ ਤਿਦੁ ਖਾਹਿ
॥੯੨॥ {ਪੰਨਾ 1382}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਾਗਾ—ਹੇ ਕਾਂ! ਹੇ ਦੁਨੀਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਚਸਕੇ! ਚੁੰਡਿ ਨ—ਨਾਹ ਠੂੰਗ । ਪਿੰਜਰਾ—ਸੁੱਕਾ
ਹੋਇਆ ਸਰੀਰ । ਬਸੈ—(ਜੇ) ਵੱਸ ਵਿਚ (ਹੈ), ਜੇ ਤੇਰੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਹੈ, ਜੇ ਤੂੰ ਕਰ ਸਕੇਂ । ਤ—ਤਾਂ ।
ਜਿਤੁ—ਜਿਸ ਵਿਚ । ਜਿਤੁ ਪਿੰਜਰੈ—ਜਿਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ । ਤਿਦੁ—ਉਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਾਂ! ਮੇਰਾ ਪਿੰਜਰ ਨਾਹ ਠੂੰਗ, ਜੇ ਤੇਰੇ ਵੱਸ ਵਿਚ (ਇਹ ਗੱਲ) ਹੈ ਤਾਂ (ਇਥੋਂ) ਉੱਡ ਜਾਹ, ਜਿਸ
ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਮਾਸ ਨਾਹ ਖਾਹ, (ਭਾਵ, ਹੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਚਸਕੇ!
ਮੇਰੇ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਚੋਭਾਂ ਲਾਣੀਆਂ ਛੱਡ ਦੇਹ, ਤਰਸ ਕਰ, ਤੇ ਜਾਹ, ਖਲਾਸੀ ਕਰ । ਇਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਤਾਂ
ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ-ਭੋਗਾਂ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਨਾਹ ਕਰ) ।੯੨।

ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੯੩ ਤੋਂ ੧੩੦ ਤਕ

ਫਰੀਦਾ ਗੋਰ ਨਿਮਾਣੀ ਸਭੁ ਕਰੇ ਨਿਘਰਿਆ ਘਰਿ ਆਉ ॥ ਸਰਪਰ ਮੈਥੈ ਆਵਣਾ ਮਰਣਹੁ ਨਾ
ਡਰਿਆਹੁ ॥੯੩॥ {ਪੰਨਾ 1382}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਿਮਾਣੀ—ਵਿਚਾਰੀ । ਸਭੁ—ਸੱਦਾ, ਵਾਜ । ਸਭੁ ਕਰੇ—ਵਾਜ ਮਾਰ ਰਹੀ ਹੈ ।
ਨਿਘਰਿਆ—ਹੇ ਬੇ-ਘਰੇ ਜੀਵ! ਘਰਿ—ਘਰ ਵਿਚ । ਸਰਪਰ—ਆਖ਼ਿਰ ਨੂੰ । ਮੈਥੈ—ਮੇਰੇ ਪਾਸ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਕਬਰ ਵਿਚਾਰੀ (ਬੰਦੇ ਨੂੰ) ਵਾਜ ਮਾਰ ਰਹੀ ਹੈ (ਤੇ ਆਖਦੀ ਹੈ—) ਹੇ ਬੇ-ਘਰੇ ਜੀਵ!
(ਆਪਣੇ) ਘਰ ਵਿਚ ਆ, (ਭਾਵ,) ਆਖ਼ਿਰ ਨੂੰ (ਤੂੰ) ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੀ ਆਉਣਾ ਹੈ (ਤਾਂ ਫਿਰ) ਮੌਤ ਤੋਂ
(ਇਤਨਾ) ਨਾਹ ਡਰ । ੯੩।

ਏਨੀ ਲੋਇਣੀ ਦੇਖਦਿਆ ਕੇਤੀ ਚਲਿ ਗਈ ॥ ਫਰੀਦਾ ਲੋਕਾਂ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਮੈ ਆਪਣੀ ਪਈ
॥੯੪॥ {ਪੰਨਾ 1382}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਲੋਇਣ—ਅੱਖਾਂ । ਇਨ੍ਹੀ ਲੋਇਣੀ—ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ । (ਅੱਖਰ 'ਨ' ਦੇ ਹੇਠ ਅੱਧਾ 'ਹ'
ਹੈ) । ਕੇਤੀ—ਕਿਤਨੀ ਹੀ (ਖ਼ਲਕਤਿ), ਬੇਅੰਤ ਜੀਵ ।

ਅਰਥ:- ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦਿਆਂ (ਭਾਵ, ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ) ਕਿਤਨੀ ਹੀ ਖ਼ਲਕਤਿ ਚਲੀ
ਗਈ ਹੈ (ਮੌਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ) । ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਖ਼ਲਕਤਿ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਭੀ) ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਆਪੋ
ਆਪਣੇ ਸੁਆਰਥ ਦਾ ਹੀ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ (ਭਾਵ, ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੀ ਧੁਨ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ), ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਆਪਣਾ
ਹੀ ਫ਼ਿਕਰ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ੯੪।

ਆਪੁ ਸਵਾਰਹਿ ਮੈ ਮਿਲਹਿ ਮੈ ਮਿਲਿਆ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥ ਫਰੀਦਾ ਜੇ ਤੂ ਮੇਰਾ ਹੋਇ ਰਹਹਿ ਸਭੁ ਜਗੁ
ਤੇਰਾ ਹੋਇ ॥੯੫॥ {ਪੰਨਾ 1382}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਆਪੁ—ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ । ਮੈ—ਮੈਨੂੰ ।

ਨੋਟ:- ਮੌਤ ਦੀ ਢਾਹ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਵੇਖ ਕੇ ਜਦੋਂ ਫਰੀਦ ਨੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਰੱਬ
ਵਲੋਂ ਇਹ ਧੀਰਜ ਮਿਲੀ:

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਜੇ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਵਾਰ ਲਏਂ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਪਏਂਗਾ, ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚ
ਜੁੜਿਆਂ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਸੁਖ ਹੋਵੇਗਾ (ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ) । ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਬਣ ਜਾਏਂ, (ਭਾਵ,
ਦੁਨੀਆ ਵਾਲਾ ਪਿਆਰ ਛੱਡ ਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏਂ, ਤਾਂ) ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਤੇਰਾ ਬਣ ਜਾਏਗਾ
(ਭਾਵ, ਮਾਇਆ ਤੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਦੌੜੇਗੀ) । ੯੫।

ਕੰਧੀ ਉਤੈ ਰੁਖੜਾ ਕਿਚਰਕੁ ਬੰਨੈ ਧੀਰੁ ॥ ਫਰੀਦਾ ਕਚੈ ਭਾਂਡੈ ਰਖੀਐ ਕਿਚਰੁ ਤਾਈ ਨੀਰੁ ॥੯੬॥
{ਪੰਨਾ 1382}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੰਧੀ—ਕੰਢਾ । ਰੁਖੜਾ—ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਰੁੱਖ, ਵਿਚਾਰਾ ਰੁੱਖ । ਧੀਰ—ਧੀਰਜ, ਧਰਵਾਸ ।

ਨੀਰੁ—ਪਾਣੀ ।

ਅਰਥ:- (ਦਰੀਆ ਦੇ) ਕੰਢੇ ਉੱਤੇ (ਉੱਗਾ ਹੋਇਆ) ਵਿਚਾਰਾ ਰੁੱਖ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਧਰਵਾਸ ਬੰਨ੍ਹੇਗਾ? ਹੇ ਫਰੀਦ! ਕੱਚੇ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਮੌਤ ਦੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਖਲੋਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਸੁਆਸ ਮੁੱਕਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ) । ੯੬।

ਫਰੀਦਾ ਮਹਲ ਨਿਸਖਣ ਰਹਿ ਗਏ ਵਾਸਾ ਆਇਆ ਤਲਿ ॥ ਗੋਰਾਂ ਸੇ ਨਿਮਾਣੀਆ ਬਹਸਨਿ ਰੂਹਾਂ ਮਲਿ ॥ ਆਖੀਂ ਸੇਖਾ ਬੰਦਗੀ ਚਲਣੁ ਅਜੁ ਕਿ ਕਲਿ ॥੯੭॥ {ਪੰਨਾ 1382-1983}

ਪਰ ਅਰਥ:- ਮਹਲ—ਪੱਕੇ ਘਰ । ਨਿਸਖਣ—ਬਿਲਕੁਲ ਖਾਲੀ, ਸੁੰਢੇ । ਤਲਿ—ਤਲ ਵਿਚ, ਹੇਠਾਂ ਧਰਤੀ ਵਿਚ । ਬਹਸਨਿ—ਬੈਠਣਗੀਆਂ । ਗੋਰਾਂ ਨਿਮਾਣੀਆ—ਇਹ ਕਬਰਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬੰਦੇ ਨਫਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮਲਿ—ਮੱਲ ਕੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਮੌਤ ਆਉਣ ਤੇ) ਮਹਲ-ਮਾੜੀਆਂ ਸੁੰਢੀਆਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਧਰਤੀ ਦੇ ਹੇਠ (ਕਬਰ ਵਿਚ) ਡੇਰਾ ਲਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਕਬਰਾਂ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਫਰਤ ਕਰੀਦੀ ਹੈ ਰੂਹਾਂ ਸਦਾ ਲਈ ਜਾ ਬੈਠਣਗੀਆਂ । ਹੇ ਸ਼ੇਖ (ਫਰੀਦ)! (ਰੱਬ ਦੀ) ਬੰਦਗੀ ਕਰ (ਇਹਨਾਂ ਮਹਲ-ਮਾੜੀਆਂ ਤੋਂ) ਅੱਜ ਭਲਕ ਕੂਚ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ । ੯੭।

ਨੋਟ:- ਇਥੇ ਆਮ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਖ਼ਿਆਲ ਅਨੁਸਾਰ ਰੂਹ ਦਾ ਕਬਰ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠਣਾ ਆਖਿਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰਾਂ ਨੇ ਆਖ਼ਿਰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਣਾ ਹੈ ।

ਫਰੀਦਾ ਮਉਤੈ ਦਾ ਬੰਨਾ ਏਵੈ ਦਿਸੈ ਜਿਉ ਦਰੀਆਵੈ ਢਾਹਾ ॥ ਅਗੈ ਦੋਜਕੁ ਤਪਿਆ ਸੁਣੀਐ ਹੂਲ ਪਵੈ ਕਾਹਾਹਾ ॥ ਇਕਨਾ ਨੋ ਸਭ ਸੋਝੀ ਆਈ ਇਕਿ ਫਿਰਦੇ ਵੇਪਰਵਾਹਾ ॥ ਅਮਲ ਜਿ ਕੀਤਿਆ ਦੁਨੀ ਵਿਚਿ ਸੇ ਦਰਗਹ ਓਗਾਹਾ ॥੯੮॥ {ਪੰਨਾ 1383}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਏਵੈ—ਇਉਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ । ਢਾਹਾ—ਕਿਨਾਰਾ, ਕੰਢਾ । ਹੂਲ—ਰੌਲਾ । ਕਾਹਾਹਾ—ਹਾਹਾਕਾਰ । ਦੋਜਕ—ਨਰਕ । ਇਕਿ—ਕਈ ਜੀਵ (ਲਫਜ਼ 'ਇਕਿ' 'ਬਹੁ-ਵਚਨ' ਹੈ ਲਫਜ਼ 'ਇਕ' ਤੋਂ) । ਓਗਾਹਾ—ਗਵਾਹ, ਸਾਖੀ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਜਿਵੇਂ ਦਰਿਆ ਦਾ ਕਿਨਾਰਾ ਹੈ (ਜੋ ਪਾਣੀ ਦੇ ਵੇਗ ਨਾਲ ਢਹਿ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੌਤ (-ਰੂਪ) ਨਦੀ ਦਾ ਕੰਢਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਜੀਵ ਉਮਰ ਭੋਗ ਕੇ ਡਿੱਗਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ) । (ਮੌਤ) ਅਗਲੇ ਪਾਸੇ (ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਵਾਸਤੇ) ਤਪੇ ਹੋਏ ਨਰਕ ਸੁਣੀਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਾਹਾਕਾਰ ਤੇ ਰੌਲਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਈ (ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ) ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਹੈ (ਕਿ ਇਥੇ ਕਿਵੇਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰਨੀ ਹੈ, ਪਰ) ਕਈ ਬੇਪਰਵਾਹ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਜੇਹੜੇ ਅਮਲ ਇਥੇ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਕਰੀਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਰੱਬ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ (ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ) ਗਵਾਹ ਬਣਦੇ ਹਨ । ੯੮।

ਫਰੀਦਾ ਦਰੀਆਵੈ ਕੰਨੈ ਬਗੁਲਾ ਬੈਠਾ ਕੇਲ ਕਰੇ ॥ ਕੇਲ ਕਰੇਦੇ ਹੰਝ ਨੋ ਅਚਿੰਤੇ ਬਾਜ ਪਏ ॥ ਬਾਜ ਪਏ ਤਿਸੁ ਰਬ ਦੇ ਕੇਲਾਂ ਵਿਸਰੀਆਂ ॥ ਜੋ ਮਨਿ ਚਿਤਿ ਨ ਚੇਤੇ ਸਨਿ ਸੋ ਗਾਲੀ ਰਬ ਕੀਆਂ ॥੯੯॥

{ਪੰਨਾ 1383}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੰਨੈ—ਕੰਢੇ ਤੇ । ਕੇਲ—ਕਲੋਲ । ਹੰਝ—ਹੰਸ (ਜਿਹਾ ਚਿੱਟਾ ਬਗੁਲਾ) । ਅਚਿੰਤੇ—ਅਚਨ-ਚੇਤ । ਤਿਹੁ—ਉਸ (ਹੰਝ) ਨੂੰ । ਵਿਸਰੀਆਂ—ਭੁੱਲ ਗਈਆਂ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਚੇਤੇ ਸਨਿ—ਚੇਤੇ ਵਿਚ ਸਨ, ਯਾਦ ਸਨ । ਗਾਲੀ—ਗੱਲਾਂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਬੰਦਾ ਜਗਤ ਦੇ ਰੰਗ-ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ) ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਬਗੁਲਾ ਕਲੋਲ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ ਉਸ) ਹੰਸ (ਵਰਗੇ ਚਿੱਟੇ ਬਗੁਲੇ) ਨੂੰ ਕਲੋਲ ਕਰਦੇ ਨੂੰ ਅਚਨ-ਚੇਤ ਬਾਜ ਆ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, (ਤਿਵੇਂ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਦੂਤ ਆ ਫੜਦੇ ਹਨ) । ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਜ ਆ ਕੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਕਲੋਲ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਹੀ ਹਾਲ ਮੌਤ ਆਇਆਂ ਬੰਦੇ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) । ਜੋ ਗੱਲਾਂ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਚਿੱਤ-ਚੇਤੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਰੱਬ ਨੇ ਉਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ।੯੯।

ਸਾਢੇ ਤ੍ਰੈ ਮਣ ਦੇਹੁਰੀ ਚਲੈ ਪਾਣੀ ਅੰਨਿ ॥ ਆਇਓ ਬੰਦਾ ਦੁਨੀ ਵਿਚਿ ਵਤਿ ਆਸੂਣੀ ਬੰਨ੍ਹਿ ॥ ਮਲਕਲ ਮਉਤ ਜਾਂ ਆਵਸੀ ਸਭ ਦਰਵਾਜੇ ਭੰਨਿ ॥ ਤਿਨ੍ਹਾ ਪਿਆਰਿਆ ਭਾਈਆਂ ਅਗੈ ਦਿਤਾ ਬੰਨ੍ਹਿ ॥ ਵੇਖਹੁ ਬੰਦਾ ਚਲਿਆ ਚਹੁ ਜਣਿਆ ਚੈ ਕੰਨ੍ਹਿ ॥ ਫਰੀਦਾ ਅਮਲ ਜਿ ਕੀਤੇ ਦੁਨੀ ਵਿਚਿ ਦਰਗਹ ਆਏ ਕੰਮਿ ॥੧੦੦॥ {ਪੰਨਾ 1383}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੇਹੁਰੀ—ਸੋਹਣਾ ਸਰੀਰ, ਪਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸਰੀਰ । ਚਲੈ—ਤੁਰਦਾ ਹੈ, ਕੰਮ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਅੰਨਿ—ਅੰਨ ਨਾਲ । ਵਿਚਿ—(ਇਸ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਸਦਾ (f) ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਲਫਜ਼ ‘ਬਿਨੁ’ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਸਦਾ () ਹੁੰਦਾ ਹੈ) । ਵਤਿ—ਪਰਤ ਪਰਤ ਕੇ, ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ । ਆਸੂਣੀ—ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਆਸ, ਸੋਹਣੀ ਜਿਹੀ ਆਸ । ਬੰਨ੍ਹਿ—ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ । ਮਲਕ—ਫਰਿਸ਼ਤਾ । ਅਲ—ਦਾ । ਮਲਕਲ ਮਉਤ—ਮੌਤ ਦਾ ਫਰਿਸ਼ਤਾ । ਕੰਨ੍ਹਿ—ਮੋਢੇ ਤੇ । ਆਏ ਕੰਮਿ—ਕੰਮ ਵਿਚ ਆਏ, ਸਹਾਈ ਹੋਏ ।

ਅਰਥ:- (ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇਹ) ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਮਣ ਦਾ ਪਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸਰੀਰ (ਇਸ ਨੂੰ) ਪਾਣੀ ਤੇ ਅੰਨ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਕੰਮ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਬੰਦਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੋਹਣੀ ਜਿਹੀ ਆਸ ਬਣ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ (ਪਰ ਆਸ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ) । ਜਦੋਂ ਮੌਤ ਦਾ ਫਰਿਸ਼ਤਾ (ਸਰੀਰ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਭੰਨ ਕੇ (ਭਾਵ, ਸਾਰੇ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਕਾਰੇ ਕਰ ਕੇ) ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਉਹ ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ (ਮੌਤ ਦੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਦੇ) ਅੱਗੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਤੋਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਵੇਖੋ! ਬੰਦਾ ਚਹੁ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਤੁਰ ਪਿਆ ਹੈ ।

ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਉਹੀ (ਭਲੇ) ਕੰਮ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ (ਰਹਿ ਕੇ) ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੧੦੦।

ਫਰੀਦਾ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨ੍ ਪੰਖੀਆ ਜੰਗਲਿ ਜਿੰਨ੍ ਵਾਸੁ ॥ ਕਕਰੁ ਚੁਗਨਿ ਥਲਿ ਵਸਨਿ ਰਬ ਨ ਛੋਡਨਿ ਪਾਸੁ ॥੧੦੧॥ {ਪੰਨਾ 1383}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹਉ—ਮੈਂ । ਬਲਿਹਾਰੀ—ਸਦਕੇ, ਕੁਰਬਾਨ । ਤਿਨ੍—ਅੱਖਰ ‘ਨ’ ਦੇ ਹੇਠ ਅੱਧਾ ‘ਹ’ ਹੈ । ਜੰਗਲਿ—ਜੰਗਲ ਵਿਚ । ਵਾਸੁ—ਵਸੋਬਾ, ਰਿਹੈਸ਼ । ਕਕਰੁ—ਕੰਕਰ, ਰੋੜ । ਥਲਿ—ਥਲ ਉਤੇ, ਭੁਇੰ ਉਤੇ । ਰਬ ਪਾਸੁ—ਰੱਬ ਦਾ ਪਾਸਾ, ਰੱਬ ਦਾ ਆਸਰਾ । ਛੋੜਨਿ—(ਅੱਖਰ ‘ਨ’ ਦੇ ਹੇਠ ਅੱਧਾ ‘ਹ’ ਹੈ) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਪੰਛੀਆਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਸਾ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਰੋੜ ਚੁਗਦੇ ਹਨ, ਭੋਇੰ ਉੱਤੇ ਵੱਸਦੇ ਹਨ, (ਪਰ) ਰੱਬ ਦਾ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ (ਭਾਵ, ਮਹਲਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਲੇ ਹੋਏ ਸਰੀਰ ਵਾਲੇ ਪਰ ਰੱਬ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਉਹ ਪੰਛੀ ਹੀ ਚੰਗੇ ਹਨ ਜੋ ਰੁੱਖਾਂ ਤੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਰੋੜ ਚੁਗ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਰੱਬ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ) । ੧੦੧।

ਫਰੀਦਾ ਰੁਤਿ ਫਿਰੀ ਵਣੁ ਕੰਬਿਆ ਪਤ ਝੜੇ ਝੜਿ ਪਾਹਿ ॥ ਚਾਰੇ ਕੁੰਡਾ ਢੂੰਢੀਆਂ ਰਹਣੁ ਕਿਥਾਉ ਨਾਹਿ ॥੧੦੨॥ {ਪੰਨਾ 1383}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਫਿਰੀ—ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ । ਵਣੁ—ਜੰਗਲ (ਭਾਵ, ਜੰਗਲ ਦਾ ਰੁੱਖ) । (ਲਫਜ਼ ‘ਵਣੁ’ ਦੇ ਰੂਪ ਅਤੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੯ ਅਤੇ ੪੩ ਵਿਚ ਆਏ ਲਫਜ਼ ‘ਵਣਿ’ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਰੂਪ ਦਾ ਫਰਕ ਵੇਖੋ) । ਰਹਣੁ—ਥਿਰਤਾ । ਕਿਥਾਉ—ਕਿਤੇ ਭੀ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਮੌਸਮ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੰਗਲ (ਦਾ ਬੂਟਾ ਬੂਟਾ) ਹਿੱਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਪੱਤਰ ਝੜ ਰਹੇ ਹਨ । (ਜਗਤ ਦੇ) ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਢੂੰਢ ਵੇਖੇ ਹਨ, ਥਿਰਤਾ ਕਿਤੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਨਾਹ ਹੀ ਰੁੱਤ ਇਕੋ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਨਾਹ ਹੀ ਰੁੱਖ ਤੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪੱਤਰ ਸਦਾ ਟਿਕੇ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਭਾਵ, ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਇਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਬੁਢੇਪਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਅੰਗ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਆਖਰ ਜਗਤ ਤੋਂ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ) । ੧੦੨।

ਫਰੀਦਾ ਪਾੜਿ ਪਟੋਲਾ ਧਜ ਕਰੀ ਕੰਬਲੜੀ ਪਹਿਰੇਉ ॥ ਜਿਨ੍ਹੀ ਵੇਸੀ ਸਹੁ ਮਿਲੈ ਸੇਈ ਵੇਸ ਕਰੇਉ ॥੧੦੩॥ {ਪੰਨਾ 1383}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਾੜਿ—ਪਾੜ ਕੇ । ਪਟੋਲਾ—(ਸਿਰ ਉਤੇ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਜ਼ਨਾਨੀ ਦਾ) ਪੱਟ ਦਾ ਕੱਪੜਾ । ਧਜ—ਲੀਰਾਂ । ਕੰਬਲੜੀ—ਮਾੜੀ ਜਿਹੀ ਕੰਬਲੀ । ਜਿਨ੍ਹੀ ਵੇਸੀ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੇਸਾਂ ਨਾਲ । ਸਹੁ—ਖਸਮ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਪੱਟ ਦਾ ਕੱਪੜਾ ਪਾੜ ਕੇ ਮੈਂ ਲੀਰਾਂ ਕਰ ਦਿਆਂ, ਤੇ ਮਾੜੀ ਜਿਹੀ ਕੰਬਲੀ ਪਾ ਲਵਾਂ । ਮੈਂ ਉਹੀ ਵੇਸ ਕਰ ਲਵਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੇਸਾਂ ਨਾਲ (ਮੇਰਾ) ਖਸਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲ ਪਏ । ੧੦੩।

ਮ: ੩ ॥ ਕਾਇ ਪਟੋਲਾ ਪਾੜਤੀ ਕੰਬਲੜੀ ਪਹਿਰੇਇ ॥ ਨਾਨਕ ਘਰ ਹੀ ਬੈਠਿਆ ਸਹੁ ਮਿਲੈ ਜੇ ਨੀਅਤਿ ਰਾਸਿ ਕਰੇਇ ॥੧੦੪॥ {ਪੰਨਾ 1383}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਾਇ—ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ? ਕਿਉਂ? ਪਹਿਰੇਇ—ਪਹਿਨਦੀ ਹੈ । ਘਰ ਹੀ—{ਘਰਿ ਹੀ । ਲਫਜ਼ ‘ਘਰਿ’ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ‘ਹੀ’ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉੱਡ ਗਈ ਹੈ} ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ । ਰਾਸਿ—ਚੰਗੀ, ਸਾਫ਼ ।

ਅਰਥ:- (ਪਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ) ਸਿਰ ਦਾ ਪੱਟ ਦਾ ਕੱਪੜਾ ਕਿਉਂ ਪਾੜੇ ਤੇ ਭੈੜੀ ਜਿਹੀ ਕੰਬਲੀ ਕਿਉਂ ਪਾਏ? ਹੇ ਨਾਨਕ! ਘਰ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਖਸਮ (-ਪਰਮਾਤਮਾ) ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜੇ (ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੀ) ਨੀਅਤ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਲਏ (ਜੇ ਮਨ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰ ਲਏ) । ੧੦੪।

ਮਃ ੫ ॥ ਫਰੀਦਾ ਗਰਬੁ ਜਿਨ੍ਹਾ ਵਡਿਆਈਆ ਧਨਿ ਜੋਬਨਿ ਆਗਾਹ ॥ ਖਾਲੀ ਚਲੇ ਧਣੀ ਸਿਉ
ਟਿਬੇ ਜਿਉ ਮੀਹਾਹੁ ॥੧੦੫॥ {ਪੰਨਾ 1383}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਰਬੁ—ਅਹੰਕਾਰ । ਵਡਿਆਈਆ ਗਰਬੁ—ਵਡਿਆਈਆਂ ਦਾ ਮਾਣ, ਦੁਨੀਆਵੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦਾ
ਮਾਣ । ਧਨਿ—ਧਨ ਦੇ ਕਾਰਣ । ਜੋਬਨਿ—ਜੁਆਨੀ ਦੇ ਕਾਰਣ । ਆਗਾਹ—ਬੇਅੰਤ । ਧਣੀ—ਰੱਬ,
ਪਰਮਾਤਮਾ । ਸਿਉ—ਤੋਂ । ਮੀਹਾਹੁ—ਮੀਂਹ ਤੋਂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਵੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ (ਰਿਹਾ), ਬੇਅੰਤ ਧਨ ਦੇ ਕਾਰਣ ਜਾਂ
ਜੁਆਨੀ ਦੇ ਕਾਰਣ (ਕੋਈ) ਮਾਣ ਰਿਹਾ, ਉਹ (ਜਗਤ ਵਿਚੋਂ) ਮਾਲਕ (ਦੀ ਮੇਹਰ) ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਹੀ ਚਲੇ ਗਏ,
ਜਿਵੇਂ ਟਿੱਬੇ ਮੀਂਹ (ਦੇ ਵੱਸਣ) ਪਿੱਛੋਂ (ਸੁੱਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੧੦੬।

ਫਰੀਦਾ ਤਿਨਾ ਮੁਖ ਡਰਾਵਣੇ ਜਿਨਾ ਵਿਸਾਰਿਓਨੁ ਨਾਉ ॥ ਐਥੈ ਦੁਖ ਘਣੇਰਿਆ ਅਗੈ ਠਉਰ ਨ
ਠਾਉ ॥੧੦੬॥ {ਪੰਨਾ 1383}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਐਥੈ—ਇਸ ਜੀਵਨ ਵਿਚ । ਘਣੇਰਿਆ—ਘਨੇਰੇ, ਬੜੇ । ਠਉਰ ਨ ਠਾਉ—ਨਾਹ ਥਾਂ ਨਾ
ਥਿੱਤਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਭੁਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ
ਡਰਾਉਣੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪੱਟ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣ, ਧਨ ਵਾਲੇ
ਹੋਣ, ਜੁਆਨੀ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਮਾਣ ਵਡਿਆਈਆਂ ਵਾਲੇ ਹੋਣ) । (ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ) ਉਹ ਇਥੇ (ਜਿਉਂਦੇ ਹਨ,
ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਕਈ ਦੁੱਖ ਵਾਪਰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਅਗਾਂਹ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਥਾਂ-ਥਿੱਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ (ਭਾਵ, ਧੱਕੇ
ਹੀ ਪੈਂਦੇ ਹਨ) । ੧੦੬।

ਨੋਟ:- ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੦੩ ਅਤੇ ੧੦੬ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਹਨ । ਨੰ: ੧੦੪ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨੰ:
੧੦੫ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੈ । ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਦੋਵਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹੋ । ਪਹਿਲਾਂ ਨੰ: ੧੦੬ ਤੇ
ਫਿਰ ਨੰ: ੧੦੩ । ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਭੁਲਾਇਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ
ਮੂੰਹ ਡਰਾਉਣੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪੱਟ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਧਨ ਵਾਲੇ ਹੀ ਹੋਣ । ਧਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ, ਪੱਟ
ਪਹਿਨਦਿਆਂ ਭੀ, ਉਹ ਦੁਖੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਸੋ, ਰੱਬ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਅਜੇਹੇ ਪੱਟ ਪਹਿਨਣ ਦੇ ਥਾਂ ਤਾਂ ਲੀਰਾਂ
ਪਾ ਲੈਣੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ, ਕੰਮਲੀ ਪਹਿਨ ਲੈਣੀ ਚੰਗੀ, ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਲੀਰਾਂ ਤੇ ਇਸ ਕੰਮਲੀ ਦੇ ਪਾਇਆਂ ਰੱਬ ਨਾਹ
ਭੁੱਲੇ ।

ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਫਰੀਦ ਜੀ ਫਕੀਰੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਦੀ ਹਿਦਾਇਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਸੋ, ਇਸੇ
ਭੁਲੇਖੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੦੩ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ
ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੦੪ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਖ਼ਿਆਲ ਦੀ ਹੋਰ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ
ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਧਨ ਤੇ ਜੁਆਨੀ ਦਾ ਮਾਣ ਕੀਤੀਆਂ ਰੱਬ ਦੀ ਮੇਹਰ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । ਤਾਂ ਤੇ
ਅਜੇਹੇ ਧਨ ਜੁਆਨੀ ਦੀ ਮੌਜ ਨਾਲੋਂ ਫਕੀਰੀ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੇ ਗੋਦੜੀ ਚੰਗੀ, ਜੇ ਇਸ ਫਕੀਰੀ ਵਿਚ ਰੱਬ ਯਾਦ
ਰਹਿ ਸਕੇ ।

ਫਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੦੭ ਰਤਾ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਰਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹੋ

ਵੇਖੋ । ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੀਰਾਂ ਤੇ ਗੋਦੜੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਉੱਦਮ ਕਰੋ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੋ, ਇਕ ਰੱਬ ਦੀ ਓਟ ਰੱਖੋ, ਸੰਤੋਖ ਧਾਰੋ, ਆਦਿਕ ।

ਫਰੀਦਾ ਪਿਛਲ ਰਾਤਿ ਨ ਜਾਗਿਓਹਿ ਜੀਵਦੜੇ ਮੁਇਓਹਿ ॥ ਜੇ ਤੈ ਰਬੁ ਵਿਸਾਰਿਆ ਤ ਰਬਿ ਨ ਵਿਸਰਿਓਹਿ ॥੧੦੭॥ {ਪੰਨਾ 1383}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਿਛਲਿ ਰਾਤਿ—ਪਿਛਲੀ ਰਾਤੇ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ । ਨ ਜਾਗਿਓਹਿ—ਤੂੰ ਨਾਹ ਜਾਗਿਆ । ਮੁਇਓਹਿ—ਤੂੰ ਮੋਇਆ । ਤੈ—ਤੂੰ । ਰਬਿ—ਰੱਬ ਨੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਜੇ ਤੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ ਜਾਗਿਆ ਤਾਂ (ਇਹ ਕੋਝਾ ਜੀਵਨ) ਜਿਊਂਦਾ ਹੀ ਤੂੰ ਮਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ । ਜੇ ਤੂੰ ਰੱਬ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਰੱਬ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਇਆ (ਭਾਵ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਤੇਰੇ ਅਮਲਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ) ।੧੦੭।

ਨੋਟ:- ਪਿਛਲੀ ਰਾਤੇ ਕਿਉਂ ਜਾਗਣਾ ਹੈ? ਇਹ ਗੱਲ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ਼ਾਰੇ—ਮਾਤ੍ਰ ਕਹੀ ਹੈ—‘ਜੇ ਤੈ ਰਬੁ ਵਿਸਾਰਿਆ’, ਭਾਵ, ਪਿਛਲੀ ਰਾਤੇ ਜਾਗ ਕੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਭਾਵ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਚਾਰ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਧੀਕ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਮ: ਪ ॥ ਫਰੀਦਾ ਕੰਤੁ ਰੰਗਾਵਲਾ ਵਡਾ ਵੇਮੁਹਤਾਜੁ ॥ ਅਲਹ ਸੇਤੀ ਰਤਿਆ ਏਹੁ ਸਚਾਵਾਂ ਸਾਜੁ ॥੧੦੮॥ {ਪੰਨਾ 1383}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੰਤੁ—ਖਸਮ, ਪਰਮਾਤਮਾ । ਰੰਗਾਵਲਾ—(ਵੇਖੋ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੮੨ ਵਿਚ ‘ਰੰਗਾਵਲੀ’) ਸੋਹਜ—ਮਈ, ਸੋਹਣਾ । ਅਲਹ ਸੇਤੀ—ਰੱਬ ਨਾਲ । ਸਾਜੁ—ਬਣਤਰ, ਰੂਪ । ਸਚਾਵਾਂ—ਸੱਚ ਵਾਲਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਾਲਾ । ਏਹੁ ਸਾਜੁ—ਇਹ ਰੂਪ, (ਭਾਵ,) ‘ਰੰਗਾਵਲਾ’ ਤੇ ‘ਵੇਮੁਹਤਾਜੁ’ ਰੂਪ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਖਸਮ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਸੋਹਣਾ ਹੈ ਤੇ ਬੜਾ ਬੇ-ਮੁਥਾਜ ਹੈ । (ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ) ਜੇ ਰੱਬ ਨਾਲ ਰੰਗੇ ਜਾਈਏ ਤਾਂ (ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਭੀ) ਰੱਬ ਵਾਲਾ ਇਹ (ਸੋਹਣਾ ਤੇ ਬੇ-ਮੁਥਾਜੀ ਵਾਲਾ) ਰੂਪ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਸੁੰਦਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੁਥਾਜੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ) ।੧੦੮।

ਮ: ਪ ॥ ਫਰੀਦਾ ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਇਕੁ ਕਰਿ ਦਿਲ ਤੇ ਲਾਹਿ ਵਿਕਾਰੁ ॥ ਅਲਹ ਭਾਵੈ ਸੇ ਭਲਾ ਤਾਂ ਲਭੀ ਦਰਬਾਰੁ ॥੧੦੯॥ {ਪੰਨਾ 1383}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਇਕੁ ਕਰਿ—ਇਕ ਸਮਾਨ ਕਰ, ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਜਾਣ । ਵਿਕਾਰੁ—ਪਾਪ । ਤੇ—ਤੋਂ । ਅਲਹ ਭਾਵੈ—(ਜੋ) ਰੱਬ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗੇ । ਦਰਬਾਰੁ—ਰੱਬ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ ਰੱਬੀ ਯਾਦ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਾਪਰਦੇ) ਦੁੱਖ ਤੇ ਸੁੱਖ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜੇਹਾ ਜਾਣ, ਦਿਲ ਤੋਂ ਪਾਪ ਕੱਢ ਦੇਹ, ਜੋ ਰੱਬ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਦਰਗਾਹ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ।੧੦੯।

ਮਃ ੫ ॥ ਫਰੀਦਾ ਦੁਨੀ ਵਜਾਈ ਵਜਦੀ ਤੂੰ ਭੀ ਵਜਹਿ ਨਾਲਿ ॥ ਸੋਈ ਜੀਉ ਨ ਵਜਦਾ ਜਿਸੁ
ਅਲਹੁ ਕਰਦਾ ਸਾਰ ॥੧੧੦॥ {ਪੰਨਾ 1383}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੁਨੀ—ਦੁਨੀਆ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਲੋਕ । ਵਜਾਈ—ਮਾਇਆ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰੀ ਹੋਈ । ਨਾਲਿ—ਦੁਨੀਆ
ਦੇ ਹੀ ਨਾਲਿ । ਜਿਸੁ—ਜਿਸ ਦੀ । ਸਾਰ—ਸੰਭਾਲ । ਅਲਹੁ—ਪਰਮਾਤਮਾ ।

ਨੋਟ:- ਸਲੋਕ ਨੰ: ੧੦੮, ੧੦੯ ਅਤੇ ੧੧੦ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ ‘ਅਲਹ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਆਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਇਉਂ
ਹੈ—‘ਅਲਹ ਸੇਤੀ’—ਇਥੇ ਮੁਕਤਾ ਅੰਤ ਲਫਜ਼ ‘ਅਲਹ’ ਦੇ ਨਾਲ ‘ਸੰਬੰਧਕ’ ‘ਸੇਤੀ’ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ
। ‘ਅਲਹ ਭਾਵੈ’—ਇਥੇ ਕ੍ਰਿਆ ‘ਭਾਵੈ’ ਦੇ ਨਾਲ ਲਫਜ਼ ‘ਅਲਹ’ ਸੰਪ੍ਰਦਾਨ ਕਾਰਕ, ਇਕ-ਵਚਨ ਹੈ,
ਭਾਵ, ਅਲਹ ਨੂੰ ‘ਅਲਹੁ ਕਰਦਾ’—ਇਥੇ ਲਫਜ਼ ‘ਅਲਹੁ’ ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ, ਇਕ-ਵਚਨ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਲੋਕ (ਵਾਜੇ ਹਨ ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੇ) ਵਜਾਏ ਹੋਏ ਵੱਜ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਭੀ
ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, (ਭਾਵ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਨਚਾਇਆ ਨੱਚ ਰਿਹਾ ਹੈਂ) । ਉਹੀ (ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ)
ਜੀਵ (ਮਾਇਆ ਦਾ ਵਜਾਇਆ ਹੋਇਆ) ਨਹੀਂ ਵੱਜਦਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਸੰਭਾਲ (ਰਾਖੀ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਕਰਦਾ
ਹੈ (ਸੋ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜ, ਤਾਕਿ ਤੇਰੀ ਭੀ ਸੰਭਾਲ ਹੋ ਸਕੇ) ।੧੧੦।

ਮਃ ੫ ॥ ਫਰੀਦਾ ਦਿਲੁ ਰਤਾ ਇਸੁ ਦੁਨੀ ਸਿਉ ਦੁਨੀ ਨ ਕਿਤੈ ਕੰਮਿ ॥ ਮਿਸਲ ਫਕੀਰਾਂ ਗਾਖੜੀ ਸੁ
ਪਾਈਐ ਪੂਰ ਕਰੰਮਿ ॥੧੧੧॥ {ਪੰਨਾ 1383-1384}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਤਾ—ਰੱਤਾ, ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ । ਦੁਨੀ—ਦੁਨੀਆ, ਮਾਇਆ । ਕਿਤੈ ਕੰਮਿ—ਕਿਸੇ ਕੰਮ
ਵਿਚ (ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ) । ਮਿਸਲ ਫਕੀਰਾਂ—ਫਕੀਰਾਂ ਵਾਲੀ ਰਹਿਣੀ । ਗਾਖੜੀ—ਔਖੀ । ਪੂਰ ਕਰੰਮਿ—ਪੂਰੀ
ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠਣਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ; ਉਸ ਉੱਠਣ ਦੀ ਕੀਹ ਲਾਭ ਜੇ ਉਸ ਵੇਲੇ
ਭੀ) ਦਿਲ ਦੁਨੀਆ (ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ) ਨਾਲ ਹੀ ਰੰਗਿਆ ਰਿਹਾ? ਦੁਨੀਆ (ਅੰਤ ਵੇਲੇ) ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ
। (ਉੱਠ ਕੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ, ਇਹ) ਫਕੀਰਾਂ ਵਾਲੀ ਰਹਿਣੀ ਬੜੀ ਔਖੀ ਹੈ, ਤੇ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ
ਨਾਲ ।੧੧੧।

ਨੋਟ:- ਅਗਲਾ ਸਲੋਕ ਨੰ: ੧੧੨ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਹੈ ।

ਪਹਿਲੈ ਪਹਰੈ ਫੁਲੜਾ ਫਲੁ ਭੀ ਪਛਾ ਰਾਤਿ ॥ ਜੋ ਜਾਗੰਨਿ ਲਹੰਨਿ ਸੇ ਸਾਈ ਕੰਨੋ ਦਾਤਿ ॥੧੧੨॥
{ਪੰਨਾ 1384}

ਨੋਟ:- ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠਣ ਬਾਰੇ ਇਥੇ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਸਲੋਕ ਹਨ—ਨੰ: ੧੦੭ ਅਤੇ ਇਹ ਨੰ:
੧੧੨ । ਸਲੋਕ ਨੰ: ੧੦੮, ੧੦੯, ੧੧੦ ਅਤੇ ੧੧੧ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ
ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਲਾਭ ਨਿਕਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ—ਬੇ-ਮੁਥਾਜੀ, ਪਾਪ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ,
ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ, ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਾਉ । ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਕਿਹਾ
ਹੈ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੋ, ਪਹਿਲੀ ਰਾਤੇ ਭੀ ਰੱਬ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹੀ ਸੌਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ
ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਰ ਨਾਲੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਵਧੀਕ ਗੁਣਕਾਰੀ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਫੁਲੜਾ—ਸੋਹਣਾ ਜਿਹਾ ਫੁੱਲ । ਪਛਾ ਰਾਤਿ—ਪਿਛਲੀ ਰਾਤੇ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ । ਜਾਗੰਨਿ—
ਅੱਖਰ ‘ਨ’ ਦੇ ਹੇਠ ‘ਹ’ ਹੈ । ਲਹੰਨਿ—ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕੰਨੋ—ਪਾਸੋਂ (ਵੇਖੋ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੯੯ ਵਿਚ
ਲਫਜ਼ ‘ਕੰਨੈ’) ।

ਅਰਥ:- (ਰਾਤ ਦੇ) ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਰ ਦੀ ਬੰਦਗੀ (ਮਾਨੋ) ਇਕ ਸੋਹਣਾ ਜਿਹਾ ਫੁੱਲ ਹੈ, ਫਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀ
ਬੰਦਗੀ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਜੋ ਬੰਦੇ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ) ਜਾਗਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪਾਸੋਂ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਹਾਸਲ
ਕਰਦੇ ਹਨ । ੧੧੨।

ਦਾਤੀ ਸਾਹਿਬ ਸੰਦੀਆ ਕਿਆ ਚਲੈ ਤਿਸੁ ਨਾਲਿ ॥ ਇਕਿ ਜਾਗੰਦੇ ਨਾ ਲਹੰਨਿ ਇਕਨ੍ਹਾ ਸੁਤਿਆ
ਦੇਇ ਉਠਾਲਿ ॥੧੧੩॥ {ਪੰਨਾ 1384}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦਾਤੀ—ਬਖਸ਼ਸ਼ਾਂ ।

ਨੋਟ:- ਲਫਜ਼ ‘ਦਾਤਿ’ (f) ਅੰਤ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਬਹੁ-ਵਚਨ (f) ਨੂੰ ਦੀਰਘ ਕੀਤਿਆਂ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਇਸੇ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ ‘ਲਹਰਿ’ (f ਅੰਤ) ਤੋਂ ‘ਲਹਰੀ’; ਜਿਵੇਂ ‘ਸਾਇਰੁ ਲਹਰੀ ਦੇਇ’ । ਸੰਦੀਆ—ਦੀਆਂ । ਤਿਸੁ
ਨਾਲਿ—ਉਸ (ਸਾਹਿਬ) ਨਾਲ । ਕਿਆ ਚਲੈ—ਕੀਹ ਜ਼ੋਰ ਚੱਲ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਕਿ—ਕਈ ਬੰਦੇ । ਲਹੰਨਿ—
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਨੋਟ:- ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਸ਼ਲੋਕ (ਨੰ: ੧੧੨) ਦੀ
ਵਿਆਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਉਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਲਫਜ਼ ‘ਦਾਤਿ’ ਵਰਤ ਕੇ ਇਸ਼ਾਰੇ-ਮਾਤ੍ਰ ਦੱਸਿਆ
ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗ ਕੇ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ ਰੱਬ ਤੁੱਠਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ
ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ‘ਦਾਤਿ’ ਹੈ ‘ਦਾਤਿ’, ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ । ਮਤਾਂ ਕੋਈ
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠਣ ਦਾ ਮਾਣ ਹੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਏ ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਉਚਾਰੀ ਹੋਈ ‘ਸਿਰੀ ਰਾਗ’ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ
ਦੂਜੀ ਪਉੜੀ ਨਾਲ ਭੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ । ਉਥੇ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਇਉਂ ਹੈ ।

ਸਲੋਕ ਮ: ੧ ॥ ਦਾਤੀ ਸਾਹਿਬ ਸੰਦੀਆ, ਕਿਆ ਚਲੈ ਤਿਸੁ ਨਾਲਿ ॥ ਇਕਿ ਜਾਗੰਦੇ ਨਾ ਲਹੰਨਿ ਇਕਨ੍ਹਾ
ਸੁਤਿਆ ਦੇਇ ਉਠਾਲਿ ॥੧॥੨॥ (ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੪)

ਇਥੇ ਦੂਜੀ ਤੁਕ ਦੇ ਦੋ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਵਿਚ ਰਤਾ ਕੁ ਫਰਕ ਹੈ—‘ਲਹੰਨਿ’ ਅਤੇ ‘ਇਕਨ੍ਹਾ’ ।

ਅਰਥ:- ਬਖਸ਼ਸ਼ਾਂ ਮਾਲਕ ਦੀਆਂ (ਆਪਣੀਆਂ) ਹਨ । ਉਸ ਮਾਲਕ ਨਾਲ (ਕਿਸੇ ਦਾ) ਕੀਹ ਜ਼ੋਰ ਚੱਲ
ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕਈ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ) ਜਾਗਦੇ ਭੀ (ਇਹ ਬਖਸ਼ਸ਼ਾਂ) ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ, ਕਈ (ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ)
ਸੁੱਤੇ ਪਿਆਂ ਨੂੰ (ਉਹ ਆਪ) ਜਗਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਕਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗੇ ਹੋਏ ਭੀ ਕਿਸੇ ਅਹੰਕਾਰ
ਆਦਿਕ-ਰੂਪ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਸੁੱਤੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ, ਕਈ ਗ਼ਾਫ਼ਿਲਾਂ ਨੂੰ ਮੇਹਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਸੂਝ ਦੇ ਦੇਂਦਾ
ਹੈ) । ੧੧੩।

ਨੋਟ:- ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਉੱਪਰ-ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨਾਲ ‘ਸਿਰੀ ਰਾਗ’ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ
ਜੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸ਼ਲੋਕ ਇਉਂ ਹੈ:

ਮ: ੧ ॥ ਸਿਦਕ ਸਬੂਰੀ ਸਾਦਿਕਾ, ਸਬਰ ਤੋਸਾ ਮਲਾਇਕਾਂ । ਦੀਦਾਰੁ ਪੂਰੇ ਪਾਇਸਾ, ਥਾਉ ਨਾਹੀ ਖਾਇਕਾ
॥੨॥੨॥

ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਵਲੋਂ ‘ਦਾਤਿ’ ਤਾਂ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜੇ ਬੰਦਾ ‘ਸਬਰੁ’ ਧਾਰਨ ਕਰੇ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੧੨ ਦੇ ਨਾਲ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਗਲੇ ਚਾਰ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੧੪ ਤੋਂ ੧੧੭ ਤਕ ਭੀ ਇਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ‘ਦਾਤਿ’ ਤਾਂ ਹੀ ਮਿਲੇਗੀ ਜੇ ‘ਸਬਰੁ’ ਧਾਰੋਗੇ । ‘ਹੱਕ’ ਸਮਝ ਕੇ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਹੋਰ ‘ਝਾਕ’ ਨਾਹ ਝਾਕਣੀ ।

ਨੋਟ:- ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੧੪ ਤੋਂ ੧੧੯ ਤਕ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਹਨ ।

**ਢੂਢੇਦੀਏ ਸੁਹਾਗ ਕੂ ਤਉ ਤਨਿ ਕਾਈ ਕੋਰ ॥ ਜਿਨ੍ਹਾ ਨਾਉ ਸੁਹਾਗਣੀ ਤਿਨ੍ਹਾ ਝਾਕ ਨ ਹੋਰ
॥੧੧੪॥ {ਪੰਨਾ 1384}**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੂ—ਨੂੰ । ਤਉ ਤਨਿ—ਤੇਰੇ ਤਨ ਵਿਚ, ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ । ਕੋਰ—ਕਸਰ, ਘਾਟ । ਕਾਈ—ਕੋਈ । ਝਾਕ—ਆਸ, ਆਸਰਾ, ਟੇਕ ।

ਅਰਥ:- ਸੁਹਾਗ (-ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੂੰ ਭਾਲਣ ਵਾਲੀਏ (ਹੇ ਜੀਵ ਇਸਤ੍ਰੀਏ!) (ਤੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ ਪਤੀ-ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੀ ਹੈਂ ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਅਜੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ) ਤੇਰੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਕੋਈ ਕਸਰ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ‘ਸੋਹਾਗਣਾਂ’ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਟੇਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ (ਭਾਵ, ਪਤੀ-ਮਿਲਾਪ ਦੀ ‘ਦਾਤਿ’ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠਣ ਦਾ ਕੋਈ ‘ਹੱਕ’ ਨਹੀਂ ਜਮਾਂਦੀਆਂ) । ੧੧੪।

**ਸਬਰ ਮੰਝ ਕਮਾਣ ਏ ਸਬਰੁ ਕਾ ਨੀਹਣੋ ॥ ਸਬਰ ਸੰਦਾ ਬਾਣੁ ਖਾਲਕੁ ਖਤਾ ਨ ਕਰੀ ॥੧੧੫॥
{ਪੰਨਾ 1384}**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੰਝ—(ਮਨ) ਮੰਝ, (ਮਨ) ਵਿਚ । ਸਬਰ ਕਮਾਣ—ਸਬਰ ਦੀ ਕਮਾਣ । ਸਬਰੁ—ਧੀਰਜੁ, ਸਿਦਕ । ਕਾ—(ਕਮਾਣ ਦਾ) । ਨੀਹਣੋ—ਚਿੱਲਾ । ਸੰਦਾ—ਦਾ । ਬਾਣੁ—ਤੀਰ । ਖਤਾ ਨ ਕਰੀ—ਵਿਅਰਥ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਂਦਾ, ਖੁੰਝਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ ।

ਅਰਥ:- ਜੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਸ ਸਬਰ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਸਬਰ ਹੀ ਕਮਾਣ ਦਾ ਚਿੱਲਾ ਹੋਵੇ, ਸਬਰ ਦਾ ਹੀ ਤੀਰ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਇਸ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ) ਖੁੰਝਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ । ੧੧੫।

**ਸਬਰ ਅੰਦਰਿ ਸਾਬਰੀ ਤਨੁ ਏਵੈ ਜਾਲੇਨਿ ॥ ਹੋਨਿ ਨਜੀਕਿ ਖੁਦਾਇ ਦੈ ਭੇਤੁ ਨ ਕਿਸੈ ਦੇਨਿ
॥੧੧੬॥ {ਪੰਨਾ 1384}**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਾਬਰੀ—ਸਬਰ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ । ਏਵੈ—ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਭਾਵ,) ਸਬਰ ਵਿਚ ਹੀ । ਤਨੁ ਜਾਲੇਨਿ—ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਾੜਦੇ ਹਨ, ਘਾਲਾਂ ਘਾਲਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ, ਜਦੋਂ ਜਗਤ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਬੇ-ਮੁਥਾਜੀ ਪਾਪ-ਨਿਵਿਰਤੀ ਅਤੇ ਰਜ਼ਾ ਦਾ ਸਬਕ ਪਕਾਂਦੇ ਹਨ) । ਹੋਨਿ—ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਨਜੀਕਿ—ਨੇੜੇ । ਕਿਸੈ—ਕਿਸੇ ਨੂੰ । ਭੇਤੁ ਨ ਦੇਨਿ—ਆਪਣਾ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ, ਕਾਹਲੇ ਪੈ ਕੇ ਕਿਸੇ ਅਗੇ ਗਿਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਇਤਨੀ ਮੇਹਨਤਿ ਕਰਨ ਤੇ ਭੀ ਅਜੇ ਤਕ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ।

ਅਰਥ:- ਸਬਰ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਸਬਰ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਸਦਾ ਸਬਰ ਵਿਚ ਹੀ) ਬੰਦਗੀ ਦੀ ਘਾਲ ਘਾਲਦੇ ਹਨ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ) ਰੱਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦਾ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ । ੧੧੬।

ਸਬਰੁ ਏਹੁ ਸੁਆਉ ਜੇ ਤੂੰ ਬੰਦਾ ਦਿੜੁ ਕਰਹਿ ॥ ਵਧਿ ਥੀਵਹਿ ਦਰੀਆਉ ਟੁਟਿ ਨ ਥੀਵਹਿ ਵਾਹੜਾ ॥੧੧੭॥ {ਪੰਨਾ 1384}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੁਆਉ—ਸੁਆਰਥ, ਪ੍ਰਯੋਜਨ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ । ਬੰਦਾ—ਹੇ ਬੰਦੇ! ਹੇ ਮਨੁੱਖ! ਦਿੜੁ—ਪੱਕਾ । ਵਧਿ—ਵਧ ਕੇ । ਥੀਵਹਿ—ਹੋ ਜਾਹਿੰਗਾ । ਵਾਹੜਾ—ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਵਹਣ । ਟੁਟਿ—ਟੁੱਟ ਕੇ, ਘਟ ਕੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਬੰਦੇ! ਇਹ ਸਬਰ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਅਸਲ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੈ । ਜੇ ਤੂੰ (ਸਬਰ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਪੱਕਾ ਕਰ ਲਏਂ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਵਧ ਕੇ ਦਰੀਆ ਹੋ ਜਾਹਿੰਗਾ, (ਪਰ) ਘਟ ਕੇ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਵਹਣ ਨਹੀਂ ਬਣੇਂਗਾ (ਭਾਵ, ਸਬਰ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਬਣਾਇਆਂ ਤੇਰਾ ਦਿਲ ਵਧ ਕੇ ਦਰਿਆ ਹੋ ਜਾਇਗਾ, ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਾਸਤੇ ਪਿਆਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਇਗਾ, ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਤੰਗ-ਦਿਲੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਇਗੀ) । ੧੧੭।

ਫਰੀਦਾ ਦਰਵੇਸੀ ਗਾਖੜੀ ਚੋਪੜੀ ਪਰੀਤਿ ॥ ਇਕਨਿ ਕਿਨੈ ਚਾਲੀਐ ਦਰਵੇਸਾਵੀ ਰੀਤਿ ॥੧੧੮॥ {ਪੰਨਾ 1384}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਾਖੜੀ—ਔਖੀ । ਦਰਵੇਸੀ—ਫਕੀਰੀ । ਚੋਪੜੀ—ਉਤੋਂ ਉਤੋਂ ਚੰਗੀ, ਓਪਰੀ, ਵਿਖਾਵੇ ਦੀ । ਇਕਨਿ ਕਿਨੈ—ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਨੇ, ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੇ । ਚਾਲੀਐ—ਚਲਾਈ ਹੈ । ਦਰਵੇਸਾਵੀ—ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਵਾਲੀ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਫਰੀਦ! (ਇਹ ਸਬਰ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਅਸਲ) ਫਕੀਰੀ (ਹੈ, ਤੇ ਇਹ) ਔਖੀ (ਕਾਰ) ਹੈ, ਪਰ (ਹੇ ਫਰੀਦ! ਰੱਬ ਨਾਲ ਤੇਰੀ) ਪ੍ਰੀਤ ਤਾਂ ਉਪਰੋਂ ਉਪਰੋਂ ਹੈ । ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ (ਇਹ ਸਬਰ ਵਾਲੀ) ਕਾਰ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਕਮਾਈ ਹੈ । ੧੧੮।

ਤਨੁ ਤਪੈ ਤਨੂਰ ਜਿਉ ਬਾਲਣੁ ਹਡ ਬਲੰਨਿ ॥ ਪੈਰੀ ਥਕਾਂ ਸਿਰਿ ਜੁਲਾਂ ਜੇ ਮੂੰ ਪਿਰੀ ਮਿਲੰਨਿ ॥੧੧੯॥ {ਪੰਨਾ 1384}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿਉ—ਵਾਂਗ । ਬਲੰਨਿ—(ਅੱਖਰ ‘ਨ’ ਦੇ ਹੇਠ ਅੱਧਾ ‘ਹ’ ਹੈ) । ਪੈਰੀ—ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ (ਤੁਰਦਿਆਂ) । ਥਕਾਂ—ਥੱਕਾਂ, ਜੇ ਮੈਂ ਥੱਕ ਜਾਵਾਂ । ਸਿਰਿ—ਸਿਰ ਨਾਲ, ਸਿਰ-ਭਾਰ । ਜੁਲਾਂ—ਮੈਂ ਤੁਰਾਂ। ਮੂੰ—ਮੈਨੂੰ । ਪਿਰੀ—ਪਿਆਰੀ (ਰੱਬ) ਦੀ । ਮਿਲੰਨਿ—(ਅੱਖਰ ‘ਨ’ ਦੇ ਨਾਲ ਅੱਧਾ ‘ਹ’ ਹੈ) ।

ਅਰਥ:- ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ (ਬੇਸ਼ੱਕ) ਤਨੂਰ ਵਾਂਗ ਤਪੇ, ਮੇਰੇ ਹੱਡ (ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਉਂ) ਬਲਣ ਜਿਵੇਂ ਬਾਲਣ (ਬਲਦਾ) ਹੈ । (ਪਿਆਰੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਜੇ ਮੈਂ) ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ (ਤੁਰਦਾ ਤੁਰਦਾ) ਥੱਕ ਜਾਵਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਿਰ ਭਾਰ ਤੁਰਨ ਲੱਗ ਪਵਾਂ । (ਮੈਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਔਖ ਸਹਾਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ) ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਰੱਬ ਜੀ ਮਿਲ ਪੈਣ (ਭਾਵ, ਰੱਬ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਜੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਧੂਣੀਆਂ ਤਪਾ ਤਪਾ ਕੇ ਦੁਖੀ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰਨ ਨੂੰ ਭੀ ਤਿਆਰ ਹਾਂ) । ੧੧੯।

ਤਨੁ ਨ ਤਪਾਇ ਤਨੂਰ ਜਿਉ ਬਾਲਣੁ ਹਡ ਨ ਬਾਲਿ ॥ ਸਿਰਿ ਪੈਰੀ ਕਿਆ ਫੇੜਿਆ ਅੰਦਰਿ ਪਿਰੀ ਨਿਹਾਲਿ ॥੧੨੦॥ {ਪੰਨਾ 1384}

ਨੋਟ:- ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹੈ । ‘ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ ਮਹਲਾ ੧’ ਵਿਚ ਭੀ ਇਹ ਦਰਜ ਹੈ । ਉਥੇ ਇਹ ਇਉਂ ਹੈ:

ਤਨੁ ਨ ਤਪਾਇ ਤਨੂਰ ਜਿਉ, ਬਾਲਣੁ ਹਡ ਨ ਬਾਲਿ ॥ ਸਿਰਿ ਪੈਰੀ ਕਿਆ ਫੇੜਿਆ, ਅੰਦਰ ਪਿਰੀ ਸਮਾਲਿ ॥੧੮॥

ਇਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਲਫਜ਼ ਦਾ ਫਰਕ ਹੈ ‘ਨਿਹਾਲਿ’ ਦੇ ਥਾਂ ਲਫਜ਼ ‘ਸਮਾਲਿ’ ਹੈ, ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੧੩ ਵਿਚ ਵੇਖ ਆਏ ਹਾਂ, ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੧੩ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਇਥੇ ਭੀ ਇਹੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ‘ਉਕਾਈ’ ਨੂੰ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਜੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਤੇ ਇਥੇ ਕੋਈ ‘ਉਕਾਈ’ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ-ਰੂਪ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ‘ਉਕਾਈ’ ਨੂੰ ਥਾਂ ਕਿਉਂ ਮਿਲਦੀ? ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਇਥੇ ਕਿਤੇ ਪੂਣੀਆਂ ਤਪਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਗਲਾ ਸ਼ਲੋਕ (ਨੰ: ੧੨੫) ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹੋ (ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਸਾਰੇ ਸਲੋਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਨ), ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਗਤ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਇਕੋ ਹੀ ਉਪਾਉ ਹੈ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਓਟ, ਇਹ ਓਟ ਕਿਸੇ ਭੀ ਭਾ ਤੇ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਭੀ ਸਉਦਾ ਸਸਤਾ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਿਰਿ—ਸਿਰ ਨੇ । ਪੈਰੀ—ਪੈਰੀਂ, ਪੈਰਾਂ ਨੇ । ਫੇੜਿਆ—ਵਿਗਾੜਿਆ ਹੈ । ਨਿਹਾਲਿ—ਵੇਖ, ਤੱਕ ।

ਅਰਥ:- ਸਰੀਰ ਨੂੰ (ਪੂਣੀਆਂ ਨਾਲ) ਤਨੂਰ ਵਾਂਗ ਨਾਹ ਸਾੜ; ਤੇ ਹੱਡਾਂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਨਾਹ ਬਾਲ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਬਾਲਣ ਹੈ । ਸਿਰ ਨੇ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗਾੜਿਆ ਹੈ, (ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਨਾਹ ਕਰ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵੇਖ ।੧੨੦।

ਹਉ ਚੂਢੇਦੀ ਸਜਣਾ ਸਜਣੁ ਮੈਡੇ ਨਾਲਿ ॥ ਨਾਨਕ ਅਲਖੁ ਨ ਲਖੀਐ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੇਇ ਦਿਖਾਲਿ ॥੧੨੧॥ {ਪੰਨਾ 1384}

ਨੋਟ:- ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਹੈ । ਰਾਗ ਕਾਨੜੇ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ਪੰਦ੍ਰਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਥੋੜਾ ਕੁ ਫਰਕ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਉਂ ਹੈ:

ਸਲੋਕ ਮ: ੪ ॥ ਹਉ ਚੂਢੇਦੀ ਸਜਣਾ, ਸਜਣੁ ਮੈਡੇ ਨਾਲਿ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਅਲਖੁ ਨ ਲਖੀਐ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੇਇ ਦਿਖਾਲਿ ॥੧॥੧੫॥

ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੨੦ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੈਡੇ ਨਾਲਿ—ਮੇਰੇ ਨਾਲ, ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਅਲਖੁ—ਲੱਛਣਹੀਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਲੱਛਣ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ । ਦੇਇ ਦਿਖਾਲਿ—ਵਿਖਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਮੈਂ (ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ) ਸੱਜਣ (-ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ (ਬਾਹਰ) ਭਾਲ ਰਹੀ ਹਾਂ, (ਪਰ ਉਹ) ਸੱਜਣ (ਤਾਂ) ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਸ (ਸੱਜਣ) ਦਾ ਕੋਈ ਲੱਛਣ ਨਹੀਂ, (ਆਪਣੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਜੀਵ

ਪਾਸੋਂ) ਉਹ ਪਛਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਿਖਾਲ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।੧੨੧।

ਹੰਸਾ ਦੇਖਿ ਤਰੰਦਿਆ ਬਗਾ ਆਇਆ ਚਾਉ ॥ ਭੁਬਿ ਮੁਏ ਬਗ ਬਪੁੜੇ ਸਿਰੁ ਤਲਿ ਉਪਰਿ ਪਾਉ
॥੧੨੨॥ {ਪੰਨਾ 1384}

ਨੋਟ:- ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਹੈ । ‘ਵਡਹੰਸ ਕੀ ਵਾਰ’ ਵਿਚ ਇਹ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਸ਼ਲੋਕ (ਨੰ: ੧੨੩) ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਹੈ, ਇਉਂ ਦਰਜ ਹਨ:

ਹੰਸਾ ਵੇਖਿ ਤਰੰਦਿਆ ਬਗਾਂ ਭਿ ਆਇਆ ਚਾਉ ॥ ਭੁਬਿ ਮੁਇ ਬਗ ਬਪੁੜੇ, ਸਿਰੁ ਤਲਿ ਉਪਰਿ ਪਾਉ ॥੩॥੧॥
ਮੈ ਜਾਨਿਆ ਵਡਹੰਸੁ ਹੈ, ਤਾ ਮੈ ਕੀਆ ਸੰਗੁ ॥ ਜੇ ਜਾਣਾ ਬਗੁ ਬਪੁੜਾ, ਤ ਜਨਮਿ ਨ ਦੇਦੀ ਅੰਗੁ ॥੨॥੧॥

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਗਾ—ਬਗਲਿਆਂ ਨੂੰ । ਬਪੁੜੇ—ਵਿਚਾਰੇ । ਤਲਿ—ਹੇਠਾਂ ।

ਅਰਥ:- ਹੰਸਾਂ ਨੂੰ ਤਰਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਬਗਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਚਾਉ ਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਵਿਚਾਰੇ ਬਗਲੇ (ਇਹ ਉੱਦਮ ਕਰਦੇ) ਸਿਰ ਹੇਠਾਂ ਤੇ ਪੈਰ ਉੱਪਰ (ਹੋ ਕੇ) ਡੁੱਬ ਕੇ ਮਰ ਗਏ ।੧੨੨।

ਮੈ ਜਾਣਿਆ ਵਡ ਹੰਸੁ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈ ਕੀਤਾ ਸੰਗੁ ॥ ਜੇ ਜਾਣਾ ਬਗੁ ਬਪੁੜਾ ਜਨਮਿ ਨ ਭੇੜੀ ਅੰਗੁ
॥੧੨੩॥ {ਪੰਨਾ 1384}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਵਡਹੰਸੁ—ਵੱਡਾ ਹੰਸ । ਸੰਗੁ—ਸਾਥ । ਜੇ ਜਾਣਾ—ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ । ਜਨਮਿ—ਜਨਮ ਵਿਚ, ਜਨਮ ਭਰ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ । ਨ ਭੇੜੀ—ਨਾਹ ਛੁੰਦੀ, ਨ ਭੇੜੀਂ ।

ਅਰਥ:- ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਹੰਸ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕੀਤੀ । ਪਰ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਨਕਾਰਾ ਬਗਲਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਦੇ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਾਹ ਢੁਕਦੀ ।੧੨੩।

ਨੋਟ:- ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਧੂਣੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਇਹ ਉੱਦਮ ਇਉਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਬਗੁਲਾ ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਰੀਸ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ । ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਅਰਥ ਦੁੱਖ ਸਹੇੜਦਾ ਹੈ; ਦੂਜੇ, ਇਹ ਪਾਜ ਉੱਘੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਇਸ ਤੇ ਰੀਝਦਾ ਨਹੀਂ ।

ਕਿਆ ਹੰਸੁ ਕਿਆ ਬਗੁਲਾ ਜਾ ਕਉ ਨਦਰਿ ਧਰੇ ॥ ਜੇ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਨਾਨਕਾ ਕਾਗਹੁ ਹੰਸੁ ਕਰੇ
॥੧੨੪॥ {ਪੰਨਾ 1384}

ਨੋਟ:- ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹੈ । ‘ਵਾਰ ਸਿਰੀ ਰਾਗ’ ਦੀ ਪਉੜੀ ਨੰ: ੨੦ ਨਾਲ ਇਹ ਇਉਂ ਦਰਜ ਹੈ:

ਕਿਆ ਹੰਸੁ ਕਿਆ ਬਗੁਲਾ, ਜਾ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ ॥ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਨਾਨਕਾ, ਕਾਗਹੁ ਹੰਸੁ ਕਰੇਇ
॥੨॥੨੦॥

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਿਆ—ਭਾਵੇਂ । ਜਾ ਕਉ—ਜਿਸ ਉਤੇ । ਨਦਰਿ—ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ । ਤਿਸੁ—ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ । ਕਾਗਹੁ—ਕਾਂ ਤੋਂ ।

ਅਰਥ:- ਭਾਵੇਂ ਹੋਵੇ ਹੰਸ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਬਗਲਾ, ਜਿਸ ਉਤੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰੇ (ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ; ਸੋ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਫ਼ਰਤ ਕਿਉਂ?) ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗੇ ਤਾਂ (ਬਗਲਾ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ, ਉਹ) ਕਾਂ ਤੋਂ (ਭੀ) ਹੰਸ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਬੜੇ ਵਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਭੀ ਸੁਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ) । ੧੨੪।

ਨੋਟ:- ਅਗਲਾ ਸ਼ਲੋਕ (ਨੰ. ੧੨੫) ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੧੯ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਹੈ । ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਪੰਜੇ ਸ਼ਲੋਕ ਉਸ ਭੁਲੇਖੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹਨ, ਜੋ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਇਕੱਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਨੰ: ੧੧੯ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਸੀ ।

ਸਰਵਰ ਪੰਖੀ ਹੇਕੜੇ ਫਾਹੀਵਾਲ ਪਚਾਸ ॥ ਇਹੁ ਤਨੁ ਲਹਰੀ ਗਭੁ ਥਿਆ ਸਚੇ ਤੇਰੀ ਆਸ ॥੧੨੫॥ {ਪੰਨਾ 1384}

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਰਵਰ—(ਜਗਤ-ਰੂਪ) ਤਲਾਬ ਦਾ । ਹੇਕੜੇ—ਇਕੱਲਾ । ਗਭੁ ਥਿਆ—ਫਸ ਗਿਆ ਹੈ । ਲਹਰੀ—ਲਹਰੀ, ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- (ਜਗਤ-ਰੂਪ) ਤਲਾਬ ਦਾ (ਇਹ ਜੀਵ-ਰੂਪ) ਪੰਛੀ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਹੈ, ਫਸਾਉਣ ਵਾਲੇ (ਕਾਮਾਦਿਕ) ਪੰਜਾਹ ਹਨ । (ਮੇਰਾ) ਇਹ ਸਰੀਰ (ਸੰਸਾਰ-ਰੂਪ ਤਲਾਬ ਦੀਆਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਰੂਪ) ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਗਿਆ ਹੈ । ਹੇ ਸੱਚੇ (ਪ੍ਰਭੂ)! (ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ) ਇਕ ਤੇਰੀ (ਸਹੈਤਾ ਦੀ ਹੀ) ਆਸ ਹੈ (ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਜੇ ਤਪ ਤਪਣੇ ਪੈਣ ਤਾਂ ਭੀ ਸੌਦਾ ਸਸਤਾ ਹੈ) । ੧੨੫।

ਨੋਟ:- ਉਹ ‘ਤਪ’ ਕੇਹੜੇ ਹਨ, ਜੋ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਖਿਆਲ-ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਲਈ ਤੇ “ਫਾਹੀਵਾਲ ਪਚਾਸ” ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ? ਉਹ ਅਗਲੇ ਪੰਜ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ।

ਕਵਣੁ ਸੁ ਅਖਰੁ ਕਵਣੁ ਗੁਣੁ ਕਵਣੁ ਸੁ ਮਣੀਆ ਮੰਤੁ ॥ ਕਵਣੁ ਸੁ ਵੇਸੋ ਹਉ ਕਰੀ ਜਿਤੁ ਵਸਿ ਆਵੈ ਕੰਤੁ ॥੧੨੬॥ {ਪੰਨਾ 1384}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਣੀਆ—ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ । ਹਉ—ਮੈਂ । ਜਿਤੁ—ਜਿਸ (ਵੇਸ) ਨਾਲ । ਵਸਿ—ਵੱਸ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਭੈਣ!) ਉਹ ਕੇਹੜਾ ਅੱਖਰ ਹੈ? ਉਹ ਕੇਹੜਾ ਗੁਣ ਹੈ? ਉਹ ਕੇਹੜਾ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਮੰਤਰ ਹੈ? ਉਹ ਕੇਹੜਾ ਵੇਸ ਮੈਂ ਕਰਾਂ ਜਿਸ ਨਾਲ (ਮੇਰਾ) ਖਸਮ (ਮੇਰੇ) ਵੱਸ ਵਿਚ ਆ ਜਾਏ? । ੧੨੬।

ਨਿਵਣੁ ਸੁ ਅਖਰੁ ਖਵਣੁ ਗੁਣੁ ਜਿਹਬਾ ਮਣੀਆ ਮੰਤੁ ॥ ਏ ਤ੍ਰੈ ਭੈਣੇ ਵੇਸ ਕਰਿ ਤਾਂ ਵਸਿ ਆਵੀ ਕੰਤੁ ॥੧੨੭॥ {ਪੰਨਾ 1384}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਖਵਣੁ—ਸਹਾਰਨਾ । ਜਿਹਬਾ—ਮਿੱਠੀ ਜੀਭ, ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭੈਣ! ਨਿਊਣਾ ਅੱਖਰ ਹੈ, ਸਹਾਰਨਾ ਗੁਣ ਹੈ, ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਮੰਤਰ ਹੈ । ਜੇ ਇਹ ਤਿੰਨ ਵੇਸ ਕਰ ਲਏਂ ਤਾਂ (ਮੇਰਾ) ਖਸਮ (ਤੇਰੇ) ਵੱਸ ਵਿਚ ਆ ਜਾਇਗਾ । ੧੨੭।

ਮਤਿ ਹੋਦੀ ਹੋਇ ਇਆਣਾ ॥ ਤਾਣ ਹੋਦੇ ਹੋਇ ਨਿਤਾਣਾ ॥ ਅਣਹੋਦੇ ਆਪੁ ਵੰਡਾਏ ॥ ਕੇ ਐਸਾ ਭਗਤੁ ਸਦਾਏ ॥੧੨੮॥ {ਪੰਨਾ 1384}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਤਿ—ਅਕਲ । ਹੋਇ—ਬਣੇ । ਤਾਣੁ—ਜ਼ੋਰ, ਤਾਕਤ । ਅਣਹੋਦੇ—ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਭੀ ਦੇਣ ਜੋਗਾ ਨਾਹ ਹੋਵੇ । ਸਦਾਏ—ਅਖਵਾਏ ।

ਅਰਥ:- (ਜੋ ਮਨੁੱਖ) ਅਕਲ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਅੰਞਾਣਾ ਬਣੇ (ਭਾਵ, ਅਕਲ ਦੇ ਤ੍ਰਾਣ ਦੂਜਿਆਂ ਤੇ ਕੋਈ ਦਬਾਉ ਨ ਪਾਏ), ਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰਾਂ ਵਾਂਗ ਜੀਵੇ (ਭਾਵ, ਕਿਸੇ ਉਤੇ ਧੱਕਾ ਨਾ ਕਰੇ), ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਭੀ ਦੇਣ-ਜੋਗਾ ਨਾਹ ਹੋਵੇ, ਤਦੋਂ ਆਪਣਾ ਆਪ (ਭਾਵ, ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ) ਵੰਡ ਦੇਵੇ, ਕਿਸੇ ਅਜੇਹੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ (ਹੀ) ਭਗਤ ਆਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ੧੨੮ ।

ਇਕੁ ਫਿਕਾ ਨ ਗਾਲਾਇ ਸਭਨਾ ਮੈ ਸਚਾ ਧਣੀ ॥ ਹਿਆਉ ਨ ਕੈਹੀ ਠਾਹਿ ਮਾਣਕ ਸਭ ਅਮੋਲਵੇ ॥੧੨੯॥ {ਪੰਨਾ 1384}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਾਲਾਇ—ਬੋਲ । ਇਕੁ—ਇੱਕ ਭੀ ਬਚਨ । ਧਣੀ—ਮਾਲਕ, ਖਸਮ । ਹਿਆਉ—ਹਿਰਦਾ । ਕੈਹੀ—ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੀ । ਠਾਹਿ—ਢਾਹ । ਮਾਣਕ—ਮੋਤੀ ।

ਅਰਥ:- ਇੱਕ ਭੀ ਫਿੱਕਾ ਬਚਨ ਨਾਹ ਬੋਲ (ਕਿਉਂਕਿ) ਸਭ ਵਿਚ ਸੱਚਾ ਮਾਲਕ (ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ), ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੀ ਦਿਲ ਨਾਹ ਦੁਖਾ (ਕਿਉਂਕਿ) ਇਹ ਸਾਰੇ (ਜੀਵ) ਅਮੋਲਕ ਮੋਤੀ ਹਨ । ੧੨੯ ।

ਸਭਨਾ ਮਨ ਮਾਣਿਕ ਠਾਹਣੁ ਮੂਲਿ ਮਚਾਂਗਵਾ ॥ ਜੇ ਤਉ ਪਿਰੀਆ ਦੀ ਸਿਕ ਹਿਆਉ ਨ ਠਾਹੇ ਕਹੀ ਦਾ ॥੧੩੦॥ {ਪੰਨਾ 1384}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਠਾਹਣੁ—ਢਾਹਣਾ, ਦੁਖਾਣਾ । ਮੂਲਿ—ਉੱਕਾ ਹੀ । ਮਚਾਂਗਵਾ—ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ । ਤਉ—ਤੈਨੂੰ ।

ਅਰਥ:- ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਮਨ ਮੋਤੀ ਹਨ, (ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੀ) ਦੁਖਾਣਾ ਉੱਕਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ । ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ ਨਾਹ ਢਾਹ । ੧੩੦ ।

੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਬਾਰੇ ਬੇਨਤੀ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਿੱਖ ਦੀ ਜਿੰਦ-ਜਾਨ ਹੈ, ਬਾਣੀ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਸੁਧਾਰਨ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਹੈ । ਸੋ, ਜਿਤਨਾ ਭੀ ਸਿਦਕ ਸਰਧਾ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਰੱਖੇ, ਉਤਨਾ ਹੀ ਥੋੜਾ ਹੈ ।

ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਖ਼ਾਸ ਫ਼ਖ਼ਰ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਕਿ ਪੰਥ ਦੀ ਆਤਮਕ ਰਾਹਬਰੀ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ‘ਬਾਣੀ’ ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ ਕਰ ਗਏ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਦਾ ਥੋੜਾ ਪਾਰ ਹੁੰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕੱਤਕ ਭੀ ਵਿਖਾ ਗਏ, ਜਿੱਥੇ ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਭੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ‘ਦਾਤਿ’ ਵਿਚ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਲਗ ਮਾਤ੍ਰ ਦੀ ਭੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਣੀ ।

ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਪੰਥ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਵਿਦਵਾਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ, ਜੋ ‘ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ’ ਨੂੰ ਆਪ ਸਮਝਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਸਰਧਾ ਵਧਾਂਦੇ ਰਹੇ । ਪਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸਮਾ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਗਿਆ, ਜਗਤ ਦੇ ਹੋਰ ਰੁਝੇਵੇਂ ਵਧੀਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ’ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਸਤੇ

ਸਮਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਘਟਦੇ ਗਏ । ਉਧਰ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਕੁਝ ਅਵੇਸਲਾ ਵੇਖ ਕੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਤੇ ਕਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਠਾਏ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕਈ ਦਿਲ ਡੋਲਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਦਾਤੇ ਨੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ, ਤੇ ਗੁਰੂ-ਪਿਆਰੇ ਭਾਈ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਰਗੇ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਅੱਗੇ ਵਧੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਮੁੜ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ’ ਵਲ ਪਰਤਾਈ, ਤੇ ਅੱਠ ਮਤਾਂ ਵਲੋਂ ਵਧ ਰਹੇ ਖ਼ਤਰੇ ਨੂੰ ਠੱਲ ਪਈ । ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ’ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਦਕਾ ਲੋੜਵੰਦ ਮਨਾਂ ਦੀ ‘ਬਾਣੀ’ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲੀ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ ।

ਪਿਛਲੀ ਅਨਗਹਿਲੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਕਈ ਅੱਠਮਤ ਖ਼ਿਆਲ ਭੀ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਆ ਮਿਲੇ ਸਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਦਾਤਿ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਪੰਥ-ਹਿਤ ਇਸ ਦਾਤਿ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਅੱਠਮਤ ਦਾ ‘ਨਿਰਣਾ’ ਕਰਨ ਲਈ ਭੀ ਕਈ ਪੁਸਤਕ ਰਚੇ, ਜੋ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ । ਪਰ ਇਹ ‘ਨਿਰਣਾ’ ਆਖ਼ਿਰ ਇਤਨਾ ਵਧਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਕਿ ਕਈ ਵਿੱਦਵਾਨ ਸੱਜਣਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਬਲ ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਖ਼ਰਚ ਹੋਣ ਲੱਗਾ, ਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੋੜਵੰਦ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਕੁਝ ਉਕਾਈ ਜਿਹੀ ਹੋ ਗਈ । ਜਿਸ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ’ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਮਨਮਤ ਦਾ ਪ੍ਰਹਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਉਸ ਸਬੰਧੀ ਹੀ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਸ਼ੱਕ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪਏ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਵਿਚ ਭੀ ਮਿਲਾਵਟ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ । ‘ਰਾਗ-ਮਾਲਾ’ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਈ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਬੜਾ ਸੁਆਦਲਾ ਜਾਪਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕੁਝ ਸੱਜਣਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਵਟ ਸੰਬੰਧੀ ਸ਼ੱਕ ਹੋਰ ਵਧਦੇ ਗਏ, ਤੇ ਉਹ ਹੋਰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਦੌੜਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਉੱਤੇ ਸ਼ੱਕੇ—ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਈ ਹੋਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਹੀ ‘ਨਿਰਣਾ’—ਦੌੜ ਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਐਸ ਵੇਲੇ ਦੁਖਦਾਈ ਸਾਬਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਮਨ ਦੀ ਦੌੜ ਭੀ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਖੇਡ ਹੈ । ਗੁਰਮਤਿ-ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਇਕ ਆਸ਼ਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਵਹਿਣ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਗੁਰਮਤਿ-ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਵਾਸਤੇ, ਦਿਨ ਰਾਤ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ’ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਕੱਠੇ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਖ਼ਿਆਲ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਇਵੇਂ ਹੀ ਹੈ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ’ ਵਿੱਚੋਂ ਭੀ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸੇ ਰੰਗ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਲੱਭ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਚੇਤਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰੀ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ’ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ’ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਖ਼ਿਆਲ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਤੋਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਗੁਰਮਤਿ ਤੇ ਮਨਮਤਿ ਦਾ ‘ਨਿਰਣਾ’ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਸ ਦੌੜ ਵਿਚ ਭੀ ਬਹੁਤਾ ਇਹੀ ਕੌਤਕ ਵਰਤਿਆ ਹੈ । ਸੱਜਣ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਚੇਤਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਿ ਜਿਸ ‘ਬਾਣੀ’ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਦੀ ‘ਬੋਲੀ’ ਅੱਜ ਕੱਲ ਦੀ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ’ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਕਿਸੇ ਸੁੰਦਰ ਪੱਕੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਢਾਹ ਦੇਣ ਦਾ ਜਤਨ ਸੁਖਾਲਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਨਵੀਂ ਉਸਾਰਨੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਠਿਨ ਹੈ । ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ‘ਨਿਰਣੇ’ ਵਾਲੀ ਦੌੜ ਨੂੰ ਰਤਾ ਮੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖਣ ਕਿ ਮਤਾਂ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਗ਼ਲਤ ਪਗਡੰਡੀ ਤੇ ਪੈ ਗਏ ਹੋਈਏ । ਜੋ ‘ਦਾਤਿ’ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ ਗਏ ਹਨ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ‘ਗੁਰਮਤਿ’ ਲੱਭਣਾ ਆਪ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾ ਹੋਵੇਗੀ । ਇਕ ਭੀ ਗ਼ਲਤ ਕਦਮ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਢੇਰ ਸਮੇਂ ਵਾਸਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ । ‘ਵਿਚਾਰ’ ਸਮੇਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਪਰਸਪਰ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸਤਕਾਰ ਨਾਲ ਵੇਖਣ, ਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਉੱਤੇ ਦੁਖਾਵੇਂ ਲਫ਼ਜ਼ ਨਾ ਵਰਤਣ ।

ਮਿਲਾਵਟ ਦਾ ਸ਼ੱਕਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਅਜੀਬ ਸਰਧਾ-ਹੀਣ ਬਚਨ ਭੀ ਲਿਖਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨਾ ਕਾਹਲੀ ਦਾ ਕਦਮ

ਨਹੀਂ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕੁਝ ਪਛੁਤਾਵਾ ਕਰਨਾ ਪਏ । ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹੁਣ ਤਕ ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੋ ਗੀ ਜਾਏ ਕਿ ‘ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਏ’ ਮਿਲਾਵਟ ਹੈ । ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਪੰਥ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸੱਜਣਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਭੀ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਭ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ‘ਨਿਰਣੇ’ ਸੰਬੰਧੀ ਡੋਲ ਰਹੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਹਰੇਕ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੇ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਚੇਤੇ ਰਹਿਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਅਸਰਧਾ ਵਧਦੀ ਵਧਦੀ ਆਖਰ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਪਕੜ ਲਏਗੀ । ਕਵੀ ਟੈਨੀਸਨ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

Unfaith in aught is want of faith in all;

It is the little rift within the lute.

That by and by will make the music mute.

And ever widening, slowly silence all. —Tennyson

ਸ਼ੱਕ

ਗੁਰ-ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਸ਼ੱਕ ਰਤਾ-ਭਰਿ, ਸਰਧਾ ਸੱਭ ਗਵਾਏ ।

ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਤੋੜਿ ਗੁਰੂ ਤੋਂ, ਮਨਮੁਖ ਅੰਤਿ ਕਰਾਏ ॥

ਵੇਖੋ! ਸੋਹਣਾ ਸਾਜ, ਜਿਵੇਂ, ਜਦ ਹੱਥਿ ਗਵੱਯੇ ਆਵੇ ।

ਕਢਿ ਕਢਿ ਸੁਰਾਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਉਸ ’ਚੋਂ (ਦਿਲ-) ਤਰਬਾਂ ਪਿਆ ਹਿਲਾਵੇ ॥

ਬੇ-ਪਰਵਾਹੀਓਂ ਸਾਜ ਓਸ ਵਿਚ, ਚੀਰੁ ਜਿਹਾ ਜਦ ਪੈਂਦਾ ।

ਨਿੱਕਾ ਹੀ ਇਹ ਰੋਗੁ, ਸਾਜ ਦਾ ਘੁੱਟਿ ਗਲਾ ਤਦ ਲੈਂਦਾ ॥

ਵੇਲੇ-ਸਿਰ ਜੇ ਗਾਇਕ ਉਸ ਦਾ ਚੀਰੁ ਨ ਬੰਦ ਕਰਾਏ ।

ਵਧਦਾ ਵਧਦਾ ਚੌੜਾ ਹੋ ਹੋ, ਸਾਰਾ ਰਾਗੁ ਮੁਕਾਏ ॥

ਇਸੇ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਸਵਈਆਂ ਦਾ ਟੀਕਾ ੧੯੩੦ ਵਿੱਚ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਪਰ ਉਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਦਵਾਨ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨ ਵਿੱਚ, ਕਰਤਾਰ ਜਾਣੇ, ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਈ ਕਿ ਨਾਹ । ਹੁਣ ਉਹੀ ਜਤਨ ਮੁੜ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਭਾਵ:

(੧) ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਏ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਖੁਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਰਾਏ ।

(੨) ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾਂਤ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

(੩) ਭੱਟ ਕਿਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ? ਕਦੋਂ, ਕਿੱਥੇ ਤੇ ਕਿਵੇਂ?

(੪) ਕਿਤਨੇ ਸਨ? ਇੱਤਿਆਦਿਕ ।

ਇਸ ਸਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ’ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣ ਦੀ ਸਹੈਤਾ ਲਈ ਗਈ ਹੈ । ਪਰ

ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਕਠਿਨ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਉੱਘੇ ਵਿਦਵਾਨ ਦੀ ਕਲਮ ਤੋਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ । ਪਿਛਲੀ ਵਾਰੀ ਇਕ ਸੱਜਣ ਜੀ ਨੇ ਗਿਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ‘ਨਵੀਂ ਕਾਢ ਦੇ ਚਾਉ’ ਵਿਚ ਇਹ ਕੋਝਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਬੇਨਤੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਸੱਜਣ ਜੀ ਨੂੰ ਅੰਤ ਪੰਥ ਦੇ ਹੋਰ ਪੂਜਨੀਕ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਦਿਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੇਵਲ ਇਹੀ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਸੱਜਣ ਜਾਂ ਸੋਸਾਇਟੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਬਾਣੀ ਉੱਤੇ ਹੜਤਾਲ ਫੇਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਸਫਲਤਾ ਹੋ ਗਈ, ਤਾਂ, ਕਰਤਾਰ ਜਾਣੇ, ਇਸ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲੇ ।

ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਕਮਜ਼ੋਰ ਜਿਹੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਵਿਦਵਾਨ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ।

ਅਗਸਤ, ੧੯੩੫ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ

੨੪, ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਮੁਖ-ਬੰਦ

ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਦਾ ਟੀਕਾ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਮੈਂ ਸੰਨ ੧੯੩੦ ਵਿਚ ਛਾਪਿਆ ਸੀ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਟੀਕੇ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਟੀਕਾ ਇਹ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਏ ਹੀ ਸੀ । ਇਸ ਦੀ ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਸੰਨ ੧੯੩੫ ਵਿਚ ਛਾਪੀ ਗਈ ਸੀ, ਤੇ ਤੀਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਸੰਨ ੧੯੪੫ ਵਿਚ ।

ਹੋਰ ਕਈ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਟੀਕੇ ਕਰਨ ਦੇ ਰੁਝੇਵੇਂ ਮੈਂ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਦੀ ਚੌਥੀ ਛਾਪ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਾਹ ਦੇ ਸਕਿਆ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਵਿਆਕਰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਟੀਕਾ ਲਿਖਣ ਦੀ ਭਾਰੀ ਮਿਹਨਤ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਭੀ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਜੇ ਇਹ ਕੰਮ ਹੋਰ ਪਿਛਾਂਹ ਪਾਇਆ ਜਾਏ ।

ਮਾਸਕ ਪੱਤ੍ਰ ‘ਆਲੋਚਨਾ’ ਦੇ ਅਗਸਤ ੧੯੬੧ ਦੇ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਭਾਈ-ਚਾਰਕ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਬੜਾ ਖੋਜ-ਭਰਿਆ ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਲੇਖ ਵਿਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ ਭੱਟਾਂ ਦਾ ਹਸਬ ਨਸਬ ਭੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਇਗਾ ।

ਕਈ ਸੱਜਣਾਂ ਵਲੋਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਦੇ ਟੀਕੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਆਉਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਪਾਠਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਖਿਮਾ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਲੰਮਾ ਸਮਾ ਉਡੀਕ ਕਰਨੀ ਪਈ ਹੈ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨੋਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਕੀਤੀ ਮਿਹਨਤ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਦਿਲ-ਚਸਪੀ ਲਈ ਹੈ, ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਮਹਾਨ ਔਖੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਹੌਸਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ । ਚੌਥੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਲਾਹੌਰ ਬੁਕ ਸ਼ਾਪ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਛਾਪੀ ਹੈ ।

੨੬ ਸੰਤਬਰ, ੧੯੬੧

ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ,
ਰਣਜੀਤਪੁਰਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ

ਰੀਟਾਇਰਡ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ
ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਭਾਗ—੧

ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਭਾਈਚਾਰਕ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਾਸਕ ਪੱਤ੍ਰ 'ਆਲੋਚਨਾ' ਦੇ ਅਗਸਤ ੧੯੬੧ ਦੇ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਹਸਬ-ਨਸਬ ਬਾਰੇ ਜੋ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ:

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਭੱਟ ਜਾਤਿ ਦੇ ਸਾਰਸੁਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਨ । ਇਹ ਆਪਣੀ ਉਤਪੱਤੀ ਕੌਸ਼ਲ ਰਿਸ਼ੀ ਤੋਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ । ਉੱਚੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਭੱਟਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਮਝਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਲੋਕ ਸਰਸੁਤੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉਤੇ ਵੱਸੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਇਹ ਨਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹੋਏ (ਜ਼ਿਲਾ ਕਰਨਾਲ) ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਵਗਦੀ ਸੀ । ਜੇਹੜੇ ਭੱਟ ਨਦੀ ਦੇ ਉਰਲੇ ਪਾਸੇ ਵੱਸਦੇ ਸਨ ਉਹ ਸਾਰਸੁਤ, ਤੇ, ਜੇਹੜੇ ਪਾਰਲੇ ਪਾਸੇ ਵੱਸਦੇ ਸਨ ਉਹ ਗੌੜ ਅਖਵਾਣ ਲੱਗ ਪਏ ।

ਜਿਸ ਸੱਜਨ ਪਾਸੋਂ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਬੰਸਾਵਲੀ ਮਿਲੀ, ਉਹ ਹਨ ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੱਟ ਪਿੰਡ ਕਰਸਿੰਧੂ ਤਸੀਲ ਜੀਂਦ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ । ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਭਾਦਸੋ ਪਰਗਣਾ ਲਾਡਵਾ (ਜ਼ਿਲਾ ਕਰਨਾਲ) ਅਤੇ ਤਲੋਢਾ ਪਰਗਣਾ ਜੀਂਦ ਵਿਚ ਸਰਸੁਤੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਭੱਟ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਹੀ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਯੂ.ਪੀ., ਸੀ.ਪੀ. ਵਿਚ ਭੀ ਜਾ ਵੱਸੇ ਹਨ, ਤੇ ਕੁਝ ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਤੇ ਜਗਾਧਰੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਵਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜਜਮਾਨਾਂ ਦੀ ਬੰਸਾਵਲੀ ਲਿਖਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਭੱਟ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਵਾਲੀ ਵਹੀ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੋਹਰਾਂ ਵਾਲੀ ਵਹੀ ਭੀ ਆਖਦੇ ਹਨ) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਭੱਟ ਭਿੱਖਾ ਅਤੇ ਟੋਡਾ ਭੱਟ ਰਈਏ ਦੇ ਪੁੱਤਰ (ਸੱਕੇ ਭਰਾ) ਸਨ । ਉਸ ਵਹੀ ਤੋਂ ਪਤਾ ਭੀ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਭੱਟ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ।

ਬੰਸਾਵਲੀ ਭੱਟ ਭਗੀਰਥ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਭਗੀਰਥ ਤੋਂ ਨਾਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਭੱਟ ਰਈਆ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਛੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ—ਭਿੱਖਾ, ਸੇਖਾ, ਤੋਖਾ, ਗੋਖਾ, ਚੋਖਾ ਅਤੇ ਟੋਡਾ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਥੁਰਾ, ਜਾਲਪ ਅਤੇ ਕੀਰਤ ਇਹ ਤਿੰਨ ਭੱਟ ਭਿੱਖੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ । ਭੱਟ ਸਲੂ ਅਤੇ ਭਲੂ ਇਹ ਦੋ ਭੱਟ ਭਿੱਖੇ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਸੇਖੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ । ਭੱਟ ਬਲੂ ਭਿੱਖੇ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਤੋਖੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ । ਭੱਟ ਹਰਬੰਸ ਭੱਟ ਭਿੱਖੇ ਦੇ ਭਰਾ ਗੋਖੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ । ਭੱਟ ਕਲਸਹਾਰ ਅਤੇ ਗਯੰਦ ਭੱਟ ਭਿੱਖੇ ਦੇ ਭਰਾ ਚੋਖੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ ।

ਭੱਟ ਰਈਏ ਦੋ ਪੋਤਰੇ—ਭੱਟ ਕੀਰਤ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਸਿੰਘ ਸਜ ਗਏ ਸਨ । ਭਿੱਖਾ ਭੱਟ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖ ਬਣਿਆ ਸੀ । ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ।

ਪਰ ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ ਸੱਜਣ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਇਸ ਬੰਸਾਵਲੀ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ।

ਭੱਟ ਕਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਆਏ ਸਨ?

ਭੱਟ ਹਰਬੰਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਦੋ ਸਵਈਏ ਲਿਖੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਇਉਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਭੱਟ ਗੁਰੂ-ਦਰ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਸਨ, ਤਦੋਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਇਆਂ ਅਜੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਦਿਨ ਹੋਏ ਸਨ । ਹਰਬੰਸ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਅਜੈ ਗੰਗ ਜਲੁ ਅਟਲੁ, ਸਿਖ ਸੰਗਤਿ ਸਭ ਨਾਵੈ ॥

ਨਿਤ ਪੁਰਾਣ ਬਾਚੀਅਹਿ, ਬੇਦ ਬ੍ਰਹਮਾ ਮੁਖਿ ਗਾਵੈ ॥
 ਅਜੈ ਚਵਰੁ ਸਿਰਿ ਢੁਲੈ, ਨਾਮੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਮੁਖਿ ਲੀਅਉ ॥
 ਗੁਰ ਅਰਜੁਨ ਸਿਰਿ ਛਤ੍ਰੁ, ਆਪਿ ਪਰਮੇਸਰਿ ਦੀਅਉ ॥
 ਮਿਲਿ ਨਾਨਕ ਅੰਗਦ ਅਮਰ ਗੁਰ, ਰਾਮਦਾਸੁ ਹਰਿ ਪਹਿ ਗਯਉ ॥
 ਹਰਿਬੰਸ, ਜਗਤਿ ਜਸੁ ਸੰਚਰਉ, ਸੁ ਕਵਣੁ ਕਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਮੁਯਉ ॥੧॥
 ਦੇਵ ਪੁਰੀ ਮਹਿ ਗਯਉ, ਆਪ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਭਾਯਉ ॥
 ਹਰਿ ਸਿੰਘਾਸਣੁ ਦੀਅਉ, ਸਿਰੀ ਗੁਰੁ ਤਹ ਬੈਠਾਯਉ ॥
 ਰਹਸੁ ਕੀਅਉ ਸੁਰ ਦੇਵ, ਤੋਹਿ ਜਸੁ ਜਯ ਜਯ ਜੰਪਹਿ ॥
 ਅਸੁਰ ਗਏ ਤੇ ਭਾਗਿ, ਪਾਪ ਤਿਨੁ ਭੀਤਰਿ ਕੰਪਹਿ ॥
 ਕਾਟੇ ਸੁ ਪਾਪ ਤਿਨੁ ਨਰਹੁ ਕੇ, ਗੁਰੁ ਰਾਮਦਾਸੁ ਜਿਨੁ ਪਾਇਯਉ ॥
 ਛਤ੍ਰੁ ਸਿੰਘਾਸਨੁ ਪਿਰਥਮੀ ਗੁਰ ਅਰਜੁਨ ਕਉ ਦੇ ਆਇਅਉ ॥੨॥ (ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇ ਕੇ
 ਭੱਟ ਕਿੱਥੇ ਆਏ ਸਨ?

ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਜਾ ਕੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਏ ਸਨ । ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਬਿਆਸਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰ ਕੇ ਜੋ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਭੱਟਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਉਹਨਾਂ ਭੱਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਾਥੀ ਭੱਟ ਨਲੂ ਆਪਣੇ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਖਦਾ ਹੈ—ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਣ ਦੀ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਚਿਰਾਂ ਦੀ ਤਾਂਘ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਮੇਰੀ ਉਹ ਤਾਂਘ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ, ਮੇਰਾ ਮਨ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਦਸੀਂ ਪਾਸੀਂ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਟਿਕਾਣੇ ਆ ਗਿਆ, ਤੇ ਕਈ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਉਥੇ ਹੀ ਭੱਟ ਨਲੂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦਰਸ਼ਨ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਪਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਬੈਕੁੰਠ-ਨਗਰ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਗੁਰੂ ਮੁਖੁ ਦੇਖਿ, ਗੁਰੂ ਸੁਖੁ ਪਾਯਉ ॥
 ਹੁਤੀ ਜੁ ਪਿਆਸ, ਪਿਉਸ ਪਿਵੰਨ ਕੀ ਬੰਛਤ ਸਿਧਿ ਕਉ ਬਿਧਿ ਮਿਲਾਯਉ ॥
 ਪੂਰਨ ਭੋ, ਮਨ ਠਉਰ ਬਸੋ, ਰਸ ਬਾਸਨ ਸਿਉ, ਜੁ ਦਹੰਦਿਸਿ ਯਾਯਉ ॥
 ਗੋਬਿੰਦ ਵਾਲੁ, ਗੋਬਿੰਦ ਪੁਰੀ ਸਮ, ਜਲ੍ਹਨ ਤੀਰਿ ਬਿਪਾਸ ਬਨਾਯਉ ॥
 ਗਯਉ ਦੁਖੁ ਦੂਰਿ, ਬਰਖਨ ਕੋ, ਸੁ ਗੁਰੂ ਮੁਖੁ ਦੇਖਿ ਗੁਰੂ ਸੁਖੁ ਪਾਯਉ ॥੬॥੧੦॥
 (ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ੪ ਚਉਥੇ ਕੇ, ਨਲੂ

ਪਿਛਲੀ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਨਿਚੋੜ:

ਭੱਟਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਉਚਾਰੀ ਸੀ । ਤਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ

ਵਿਚ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਚੁਕੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰ-ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੀ ਸਮਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ।

ਸਾਰੇ ਭੱਟ ਇਕੱਠੇ ਰਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਆਏ ਸਨ

ਇਤਰਾਜ਼, ਕਿ ਸਾਰੇ ਭੱਟ ਰਲ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਏ:

ਕੁਝ ਸੱਜਣ ਭੱਟਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਇਕੱਠੇ ਮਿਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸਨ, ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ (ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਾਣੀ ਰਚੀ ਹੈ) ਆਏ ਹਨ । ਆਪਣੇ ਇਸ ਖ਼ਿਆਲ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਵਿਚ ਉਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ:

ਪਹਿਲੀ ਦਲੀਲ:

(੧) ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖਲੋ ਕੇ, ਕੋਈ ਭੱਟ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਕੇ ਉਸਤਤਿ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ । ਸਵੀਏ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕਿਆਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਵੀ ਆਖਦਾ ਹੈ:

ਪਾਤਾਲ ਪੁਰੀ ਜੈਕਾਰ ਧੁਨਿ, ਕਬਿ ਜਨ ਕਲ ਵਖਾਣਿਓ ॥

ਹਰਿ ਨਾਮ ਰਸਿਕ ਨਾਨਕ ਗੁਰ, ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਤੈ ਮਾਣਿਓ ॥੬॥

ਇਥੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਆਖਿਆ ਹੈ—ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ! ਤੂੰ ਰਾਜ-ਜੋਗ ਮਾਣਿਆ ਹੈ ।

ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਦੂਜੇ ਕਿਆਂ ਵਿਚ:

ਤੈ ਤਉ ਦ੍ਰਿੜਿਓ ਨਾਮੁ ਅਪਾਰੁ...॥...

ਤੂ ਤਾ ਜਨਿਕ ਰਾਜਾ ਅਉਤਾਰੁ, ਸਬਦੁ ਸੰਸਾਰਿ ਸਾਰੁ,

ਰਹਹਿ ਜਗਤੁ, ਜਲ ਪਦਮ ਬੀਚਾਰ ॥.....॥੩॥

ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਹੈ—ਹੇ ਗੁਰੂ! ਤੂੰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਉਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ ਜਿਵੇਂ ਜਲ ਵਿਚ ਕਮਲ ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਉਚਾਰੇ ਹੋਏ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪਰਮਾਣ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਭੱਟ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ।

ਦੂਜੀ ਦਲੀਲ:

(੨) ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ੧੧ਵੀਂ ਵਾਰ ਦੀ ੨੧ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ‘ਭਿੱਖਾ’ ਅਤੇ ‘ਟੋਡਾ’ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ‘ਭੱਟ’ ਸਨ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸਨ ।

ਇਸ ਇਤਰਾਜ਼ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਰਨਾ:

ਇਸ ਇਤਰਾਜ਼ ਸੰਬੰਧੀ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭੱਟ ‘ਕੱਲਸਗਾਰ’ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ

ਇਕੱਠੇ ਰਲ ਕੇ ਆਏ ਸਨ । ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਨੋਟ ਕਰਨੀ ਸੁਆਦਲੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਭੱਟ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਉਣ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਥਾਂ ਆਦਿਕ ਸੰਬੰਧੀ ਥੋੜੀ ਸੂਚਨਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ:

ਸਮਾ:

ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇਂ ਕਿਆਂ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਭੱਟ ‘ਹਰਿਬੰਸ’ ਵਿਚ ਖ਼ਬਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਆਏ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਇਆਂ ਥੋੜੇ ਦਿਨ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਗੁਰ-ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੀ ਸਨ ।

ਗੋਇੰਦਵਾਲ:

ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕਿਆਂ ਵਿਚ ਭੱਟ ‘ਨਲ੍ਹ’ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਸਨ । ਜੇ ਇਹ ਦਲੀਲ ਮੰਨ ਲਈ ਜਾਏ ਕਿ ਜਿਸ ਭੱਟ ਨੇ ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਉਸੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਉਸਤਤਿ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ, ਭੱਟ ‘ਨਲ੍ਹ’ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸਪੁਰੇ’ (ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ) ਆਉਂਦਾ । ਇਤਿਹਾਸ ਸਾਫ਼ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਰਹੇ ਹਨ । ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਚਲੇ ਆਏ ਸਨ ਤੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਵੇਲੇ ਹੀ ਉਥੇ ਗਏ ਸਨ । ਕਿਸੇ ਭੱਟ ਨੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਾਂ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਕੇਵਲ ਭੱਟ ‘ਨਲ੍ਹ’ ਨੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸਾਫ਼ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—ਬਿਆਸਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉਤੇ । ਫਿਰ, ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਭੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੈ । ਇਥੋਂ ਸਾਫ਼ ਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਇਕੱਲਾ ਭੱਟ ‘ਨਲ੍ਹ’ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ।

ਪੰਜਾਂ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ:

ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇਂ ਕਿਆਂ ਵਿਚ, ਭੱਟ ‘ਕੱਲਸਹਾਰ’ ਪੰਜਾਂ ਹੀ ਗੁਰ-ਮਹਲਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਸਾਰੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਭੱਟ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚ ਗੱਲ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਹੀ ਗੁਰ-ਮਹਲਾਂ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਕੀਤੀ ਹੈ; ਸਾਰੇ ਭੱਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਬਾਣੀ ਇਸੇ ਹੀ ਭੱਟ ਦੀ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਮਹਲੇ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸੇ ਭੱਟ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ । ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਕਸਵੱਟੀ ਤੇ ਰੱਖਿਆਂ ਸਾਫ਼ ਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਭੱਟ ‘ਕੱਲਸਹਾਰ’ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਇਸ ਜੱਥੇ ਦਾ ਜੱਥੇਦਾਰ ਸੀ । ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਆਖਣਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਭੱਟਾਂ ਨੇ ਉਸਤਤਿ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਭੱਟ ਇਕੱਠੇ ਰਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਪਾਸ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਗਏ ਸਨ । ਭੱਟ ‘ਕੱਲਸਹਾਰ’ ਆਖਦਾ ਹੈ:

ਖੇਲੁ ਗੂੜਉ ਕੀਅਉ ਹਰਿ ਰਾਇ, ਸੰਤੋਖਿ ਸਮਾਚਰਿਉ, ਬਿਮਲ ਬੁਧਿ ਸਤਿਗੁਰਿ ਸਮਾਣਉ ॥

ਆਜੋਨੀ ਸੰਭਵਿਅਉ, ਸੁਜਸੁ ਕਲੁ ਕਵੀਅਣਿ ਬਖਾਣਿਅਉ ॥

ਗੁਰਿ ਨਾਨਕਿ ਅੰਗਦੁ ਵਰੁਉ, ਗੁਰਿ ਅੰਗਦਿ ਅਮਰ ਨਿਧਾਨੁ ॥

ਗੁਰਿ ਰਾਮਦਾਸਿ ਅਰਜਨੁ ਵਰੁਉ, ਪਾਰਸੁ ਪਰਸੁ ਪ੍ਰਮਾਣੁ ॥੪॥

ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ:

ਕਿਸੇ ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਕੇ ਭੱਟ ਦਾ ਉਸਤਤਿ ਕਰਨਾ ਇਹ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਭੱਟ ਜ਼ਰੂਰ ਉਸੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਖਲੋ ਕੇ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜੇ ਭੱਟ 'ਕੱਲਸਹਾਰ' ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖ ਰਿਹਾ ਹੈ—'ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਤੈ ਮਾਣਿਓ' ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਹੀ ਖੜਾ ਹੋਵੇ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਭਟ 'ਕੀਰਤ' ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖ ਰਿਹਾ ਹੈ:

ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸ, ਕੀਰਤੁ ਕਹੈ, ਤ੍ਰਾਹਿ ਤ੍ਰਾਹਿ ਤੁਅ ਪਾ ਸਰਣ ॥

ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਭੱਟ 'ਕੀਰਤ' ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਖਲੋ ਕੇ ਆਖ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ।

ਸਗੋਂ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰੱਖੀ ਰੱਖਿਆਂ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਸਵਈਏ ਉਚਾਰ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਵੇਖੋ ! ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਕੇ:

ਭੱਟ 'ਕੱਲਸਹਾਰ' ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੇ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:

ਸਤਜੁਗਿ ਤੈ ਮਾਣਿਓ, ਛਲਿਓ ਬਲਿ ਬਾਵਨ ਭਾਇਓ ॥

ਤ੍ਰੇਤੈ ਤੈ ਮਾਣਿਓ, ਰਾਮੁ ਰਘੁਵੰਸੁ ਕਹਾਇਓ ॥

ਦੁਆਪੁਰਿ ਕ੍ਰਿਸਨ ਮੁਰਾਰਿ, ਕੰਸੁ ਕਿਰਤਾਰਥੁ ਕੀਓ ॥

ਉਗ੍ਰਸੈਣ ਕਉ ਰਾਜੁ, ਅਭੈ ਭਗਤਹ ਜਨ ਦੀਓ ॥

ਕਲਿਜੁਗਿ ਪ੍ਰਮਾਣੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਅੰਗਦੁ ਅਮਰੁ ਕਹਾਇਓ ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਜੁ, ਅਬਿਚਲੁ ਅਟਲੁ, ਆਦਿ ਪੁਰਖਿ ਫੁਰਮਾਇਓ ॥੭॥

ਜੇ ਇਹ ਸਵਈਆ 'ਕੱਲਸਹਾਰ' ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਉਚਾਰਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਾਹ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਸਵਈਏ ਵਿਚ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਭੱਟ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪੰਜਵੀਂ ਤੁਕ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ, ਗੁਰਬਾਣੀ-ਵਿਆਕਰਣ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖ ਕੇ, ਪਦ ਅਰਥ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖੋ, ਇਉਂ ਬਣਦੇ ਹਨ:

ਕਲਿਜੁਗਿ—ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ—ਮੰਨਿਆ-ਪ੍ਰਮੰਨਿਆ ।

ਨਾਨਕ—ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ !

ਅਰਥ:- ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ! ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਭੀ ਤੂੰ ਹੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲਾ ਹੈਂ; ਤੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਤੇ ਅਮਰਦਾਸ ਅਖਵਾਇਆ ਹੈ ।

ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਚੁਕੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ:

ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇਂ ਕੇ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਭੱਟ ‘ਹਰਿਬੰਸ’ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਸਵਈਏ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਤਾਂ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ‘ਜਸੁ’ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪਸਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸੋ ਕੌਣ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹਨ:

ਮਿਲਿ ਨਾਨਕ ਅੰਗਦ ਅਮਰ ਗੁਰ, ਗੁਰੁ ਰਾਮਦਾਸੁ ਹਰਿ ਪਹਿ ਗਯਉ ॥

ਹਰਿਬੰਸ, ਜਗਤਿ ਜਸੁ ਸੰਚਰਉ, ਸੁ ਕਵਣੁ ਕਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਮੁਯਉ ॥੧॥

(ਨੋਟ:- ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ ਦੀ ਰਮਜ਼ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ‘ਗੁਰ ਅਤੇ ‘ਗੁਰੁ’ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁਆਦਲੇ ਹਨ ।)

ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣਾ ਦੱਸ ਕੇ, ਦੂਜੇ ਸਵਈਏ ਵਿਚ ਫਿਰ ਉਹੀ ਗੱਲ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਆਖਦਾ ਹੈ:

ਦੇਵ ਪੁਰੀ ਮਹਿ ਗਯਉ, ਆਪਿ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਭਾਯਉ ॥

ਹਰਿ ਸਿੰਘਾਸਣੁ ਦੀਅਉ, ਸਿਰੀ ਗੁਰੁ ਤਹ ਬੈਠਾਯਉ ॥

ਰਹਸੁ ਕੀਅਉ ਸੁਰ ਦੇਵ, ਤੋਹਿ ਜਸੁ ਜਯ ਜਯ ਜੰਪਹਿ ॥

ਅਸੁਰ ਗਏ ਤੇ ਭਾਗਿ, ਪਾਪ ਤਿਨੁ ਭੀਤਰਿ ਕੰਪਹਿ ॥

ਕਾਟੇ ਸੁ ਪਾਪ ਤਿਨੁ ਨਰਹੁ ਕੇ, ਗੁਰੁ ਰਾਮਦਾਸੁ ਜਿਨੁ ਪਾਇਯਉ ॥

ਛਤ੍ਰੁ ਸਿੰਘਾਸਨੁ ਪਿਰਥਮੀ, ਗੁਰੁ ਅਰਜੁਨ ਕਉ ਦੇ ਆਇਅਉ ॥੧॥

ਇਸ ਸਵਈਏ ਦੀ ਹਰੇਕ ਤੁਕ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰੋ । ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਭੱਟ ‘ਹਰਿਬੰਸ’ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ‘ਦੇਵਪੁਰੀ’ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ, ‘ਹਰਿ’ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ‘ਸਿੰਘਾਸਨ’ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਇਥੇ ਲਫਜ਼ ‘ਗੁਰੁ’ ਨੂੰ ਭੱਟ ‘ਅੱਨ ਪੁਰਖ’ (Third Person) ਵਿਚ ਵਰਤਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਤੀਜੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਕੇ ਆਖਦਾ ਹੈ— ‘ਤੋਹਿ ਜਸੁ’, ਭਾਵ, ਤੇਰਾ ਜਸ, ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ! ਤੇਰੇ ਦੇਵਪੁਰੀ ਵਿਚ ਅੱਪੜਨ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਜਸ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਜੈ-ਜੈਕਾਰ ਆਖ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਇਹ ਤੁਕ ਉਚਾਰਨ ਵੇਲੇ ਭੱਟ ‘ਹਰਿਬੰਸ’ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਆਪੇ ਆਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਫਿਰ ਭੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਤੀਜੀ ਤੁਕ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ ।

ਉਪਰਲੇ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਹੁਣ ਇਹ ਆਖਣ ਦੀ ਗੁੰਜੈਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਭੱਟ ਹਰੇਕ ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਉਸਤਤਿ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਰਲ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸਨ ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਭੀ ਹੁਣ ਇਸ ਇਤਰਾਜ਼ ਦੀ ਸਹੈਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਵਾਲੇ ਇਹ ਭੱਟ ‘ਭਿਖਾ’ ਅਤੇ ‘ਟੋਡਾ’ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੋਣਗੇ । ਇਕ ਬਿਰਾਦਰੀ ਜਾਂ ਬੰਸ ਵਿਚ ਇਕ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਕਈ ਮਨੁੱਖ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਜੇ ਇਹ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹੀ ਸਿੱਖ ਸਨ, ਤਾਂ ਭੀ ਇਹ ਮੰਨਣ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦੀ ਕਿ ਭਿੱਖਾ ਬਾਕੀ ਦੇ ਭੱਟਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਆਇਆ ਸੀ ।

ਭਾਗ—੨

ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਏ

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਦਰਜ ਕਰਾਏ

ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਿਰਲੇਖ:

‘ਖਸਮ’ ਦੀ ਇਹ ‘ਬਾਣੀ’ ਕਿਸ ਕਿਸ ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ‘ਆਈ’—ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ‘ਬਾਣੀ’ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਹਰੇਕ ਸ਼ਬਦ, ਅਸਟਪਦੀ, ਛੰਦ ਵਾਰ ਆਦਿਕ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਫ਼ਰਕ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਸਿਰਲੇਖ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ । ਹਰੇਕ ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ‘ਆਈ’ ‘ਬਾਣੀ’ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਨਾਮ ਕੇਵਲ ‘ਨਾਨਕ’ ਹੈ । ਸੋ, ਜੇ ਇਹ ਸਿਰ-ਲੇਖ ਨਾਹ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਪਛਾਣਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਉਚਾਰਿਆ ।

ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹਾਨਤਾ:

‘ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਟੀਕ’ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲਫ਼ਜ਼ ‘ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ’ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਲਫ਼ਜ਼ ‘ਮਹਲਾ’ ਵਰਤਿਆ ਹੈ । ਸੋ, ਹਰੇਕ ਸ਼ਬਦ, ਅਸਟਪਦੀ ਆਦਿਕ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਰਾਗ’ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਖ ਕੇ ਫਿਰ ‘ਮਹਲਾ ੧’, ‘ਮਹਲਾ ੨’, ‘ਮਹਲਾ ੩’, ‘ਮਹਲਾ ੪’ ਆਦਿਕ ਪਦ ਲਿਖੇ ਹਨ ।

ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਉਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ:

ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਅਸਾਂ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਬੜੇ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ, ਆਓ ਰਤਾ ਇਹਨਾਂ ਉਤੇ ਕੁਝ ਸਮਾ ਖ਼ਰਚ ਕਰ ਲਈਏ:

(ੳ) ਜਿਤਨੀ ਬਾਣੀ ‘ਰਾਗਾਂ’ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਰਾਗ’ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇ ਕੇ ਅੱਗੇ ‘ਗੁਰ ਵਿਅਕਤੀ’ ਦਾ ‘ਅੰਕ’ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ:

ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧:

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੪;

ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਮਹਲਾ ੯; ਇੱਤਿਆਦਿਕ ।

(ਅ) ‘ਰਾਗਾਂ’ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਜੋ ਜੋ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਇਉਂ ਹਨ:

ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਹਲਾ ੧;

ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਹਲਾ ੫;

ਮਹਲਾ ੫ ਗਾਥਾ;

ਫੁਨਹੇ ਮਹਲਾ ੫;

ਚਉਬੋਲੇ ਮਹਲਾ ੫;

ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ ॥ ਮਹਲਾ ੧;

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੩;

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੪;

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੫;

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯;

ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਮਹਲਾ ੫;

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੫;

ਜਿਵੇਂ ‘ਰਾਗਾਂ’ ਵਾਲੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ‘ਰਾਗ’ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇ ਕੇ ਫਿਰ ‘ਮਹਲਾ ੧’, ‘ਮਹਲਾ ੩’ ਆਦਿਕ ਪਦ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ‘ਰਾਗਾਂ’ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਕੇਵਲ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਕੇ ਮਹਲਾ ੧’, ‘ਮਹਲਾ ੩’ ਆਦਿਕ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ । ਇਥੇ ਪਾਠਕ ਸੱਜਣ ਇਸ ਗੱਲ ਵਲ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਕਿ ‘ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ’ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਬਦ ਕੇਵਲ ‘ਮਹਲਾ’ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ।

ਸਵਈਆਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵਿਚ ਉਚੇਚ:

ਆਓ, ਹੁਣ ਵੇਖੀਏ ‘ਸਵਈਆਂ’ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ, ਜੋ ਇਉਂ:

“ਸਵਯੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬਾਕੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥”

ਪਿੱਛੇ ਅਸੀਂ ਵੇਖ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ‘ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ’ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਬਦ ਕੇਵਲ ‘ਮਹਲਾ’ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਪਰ ‘ਸਵਈਆਂ’ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਧੂ ਉਚੇਚਾ ਪਦ ‘ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬਾਕੁ’ ਭੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

ਇਹ ਉਚੇਚਾ ਪਦ ਕਿਉਂ?

ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲੱਭਣ ਵਾਸਤੇ, ਆਓ, ਉਸ ‘ਬਾਣੀ’ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵੇਖੀਏ, ਜਿਸ ਨੂੰ ‘ਭੱਟਾਂ’ ਦੇ ਸਵਈਏ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਸਿਰਲੇਖ ਇਉਂ ਹਨ:

ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੇ ੧;

ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਦੂਜੇ ਕੇ ੨;

ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਤੀਜੇ ਕੇ ੩;

ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕੇ ੪;

ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇਂ ਕੇ ੫;

(ਨੋਟ:- ਇੱਥੇ ਪਾਠਕ ਜਨ ਅੰਕ ੧, ੨, ੩, ੪, ੫ ਨੂੰ ਉੱਚਾਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਨੋਟ ਕਰ ਲੈਣ । ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ

ਲਿਖ ਕੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ‘ਇਕ’, ‘ਦੋ’ ‘ਤਿੰਨ’ ਦੇ ਥਾਂ ‘ਪਹਿਲਾ’ ‘ਦੂਜਾ’ ‘ਤੀਜਾ’ ਆਦਿਕ ਆਖਣਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਉੱਚਾਰੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ । ਇਹ ‘ਸੂਚਨਾ’ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸਿਰ-ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ‘ਸੂਚਨਾ’ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਪ ਹੀ ਹਨ ।)

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਉਚਾਰੀ ‘ਬਾਣੀ’ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ ‘ਸਵਈਆਂ’ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ-ਬਾਕ੍, ਪਦ ਵਰਤਿਆ—ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਸਿਰਲੇਖ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਉਚੇਚਾ ਪਦ ਕੱਢ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਖੀਰਲੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਕੇ ਵੇਖੀਏ;

ਸਵਯੇ (ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬਾਕ੍) ਮਹਲਾ ੫;

ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇ ਕੇ ੫;

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਲਿਖੇ ਤਰੀਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਰਲੇ ਦੋਹਾਂ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਉਂ ਪੜ੍ਹਾਂਗੇ:

ਸਵਯੇ ਮਹਲਾ ਪੰਜਵਾਂ ੫;

ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇਂ ਕੇ ੫;

ਪਾਠਕ ਜਨ ਵੇਖ ਲੈਣ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕਿਤਨਾ ਵੱਡਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪੈਣ ਦੀ ਗੁੰਜੈਸ਼ ਹੈ । ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇੱਕੋ ਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ।

ਜੇ ਸੱਜਣ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਰਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਆਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ-ਸੰਦੇਹ ਪਿਛਲੇ ਉਠਾਏ ਹੋਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲੱਭ ਪਿਆ ਹੋਵੇਗਾ । ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ‘ਸਵਈਆਂ’ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਤੋਂ ਵਾਧੂ ਉਚੇਚਾ ਪਦ ‘ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ-ਬਾਕ੍’ ਕਿਉਂ ਵਰਤਿਆ? ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਹੀ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਉਚਾਰੇ ਹੋਏ ਸਵਈਏ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਉਚੇਚੇ ਪਦ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਪਰ ‘ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਏ’ ਭੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤੇ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਦੱਸਣ ਵਾਸਤੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵਿਚ ਪਦ ‘ਸ੍ਰੀਮੁਖ ਬਾਕ੍’ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ।

‘ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਕੋਣ ਤੋਂ ਦੋ-ਮਾਤ੍ਰਕ ਅੱਖਰ

‘ਕਵਿਤਾ’ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰੀ ‘ਛੰਦ’ ਦੀ ਚਾਲ ਨੂੰ ਠੀਕ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਲਗਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਕਰਨਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ‘ਗੁਰੂ’ ਮਾਤ੍ਰਾ ਨੂੰ ‘ਲਘੂ’ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਜਾਂ ‘ਲਘੂ’ ਨੂੰ ‘ਗੁਰੂ’ ਕਰ ਦੇਣਾ—ਇਹ ਰੀਤ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀਆਂ ਵਿਚ ਪੁਰਾਣੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਵਰਣਿਕ ਰੂਪ ਨੂੰ ਖੋਜ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਰੀਤ ਪਰਖਣੀ ਭੀ ਬਹੁਤ ਸੁਆਦਲੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

(ੳ) ‘()’—ਅੰਤ, ਅੱਖਰ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਲਫਜ਼ ‘ਭੁਲਾਇਆ’ ਵਿਚ ‘ਭੂ’ ਦੀ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਦੋ-ਮਾਤ੍ਰਕ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਹੈ, ਤਾਂ () ਦੇ ਥਾਂ () ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

(ਅ) ‘()’—ਅੰਤ ਅੱਖਰ ਦੋ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ‘ਗੋਪਾਲ’ ਵਿਚ ‘ਗੋ’ ਜਦੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ-ਮਾਤ੍ਰਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ () ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਪਰ ਕਈ ਥਾਈਂ ਲਫਜ਼ ਦੀ ਅਸਲੀ ਸ਼ਕਲ ਭੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ; ਓਥੇ ਇੱਕੋ ਅੱਖਰ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋਵੇਂ

ਮਾਤ੍ਰਾ-ਚਿਹਨ (~ ਅਤੇ _) ਵਰਤੇ ਹਨ । ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ, ਆਓ, ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵੇਖ ਲਈਏ:

(੧) ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ॥
ਗੁਣ ਗੋਪਾਲ ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ ਧਿਆਇਆ ॥
ਤੂਟੇ ਬੰਧਨ ਪੂਰਨ ਆਸਾ ॥
ਹਰਿ ਕੇ ਚਰਣ ਰਿਦ ਮਾਹਿ ਨਿਵਾਸਾ ॥੩॥੩੫॥੪੮॥ (ਭੈਰਉ ਮ: ੫
ਇਥੇ ਅਸਲੀ ਲਫਜ਼ 'ਗੋਪਾਲ' ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ 'ਗੁਪਾਲ' ਕਰਨਾ ਹੈ ।

(੨) ਮੂਲੁ ਮੋਹੁ ਕਰਿ ਕਰਤੈ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇਆ ॥
ਮਮਤਾ ਲਾਇ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ ॥੨॥੫॥ (ਭੈਰਉ ਮ: ੩
ਇਥੇ ਅਸਲੀ ਲਫਜ਼ 'ਭੁਲਾਇਆ' ਹੈ, ਪਾਠ 'ਭੋਲਾਇਆ' ਕਰਨਾ ਹੈ ।

(੩) ਨਹੀ ਦੋਖ ਬੀਚਾਰੇ ਪੂਰਨ ਸੁਖ ਸਾਰੇ, ਪਾਵਨ ਬਿਰਦੁ ਬਖਾਨਿਆ ॥
ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਸੁਨਿ ਅੰਚਲੋ ਗਹਿਆ, ਘਟਿ ਘਟਿ ਪੂਰ ਸਮਾਨਿਆ ॥
ਸੁਖਸਾਗਰੋ ਪਾਇਆ ਸਹਜ ਸੁਭਾਇਆ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੁਖ ਹਾਰੇ ॥
ਕਰੁ ਗਹਿ ਲੀਨੇ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਅਪਨੇ, ਰਾਮ ਨਾਮ ਉਰਿ ਹਾਰੇ ॥੪॥੧॥ (ਕੇਦਾਰ ਮ: ੫

ਇਥੇ ਅਸਲੀ ਲਫਜ਼ 'ਅੰਚਲੁ' ਅਤੇ 'ਸੁਖਸਾਗਰੁ' ਹਨ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪਾਠ 'ਅੰਚਲੋ' ਅਤੇ 'ਸੁਖਸਾਗਰੋ' ਕਰਨਾ ਹੈ ।

(੪) ਚਉਥਾ ਪਹਰੁ ਭਇਆ, ਦਉਤੁ ਬਿਹਾਗੈ ਰਾਮ ॥ ਤਿਨ ਘਰੁ ਰਾਖਿਅੜਾ, ਜੋ ਅਨਦਿਨੁ ਜਾਗੈ ਰਾਮ
॥੪॥੨॥ (ਤੁਖਾਰੀ ਮ: ੧

ਇਥੇ ਅਸਲੀ ਲਫਜ਼ 'ਜੋ' ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ 'ਜੁ' ਕਰਨਾ ਹੈ ।

(੫) ਜਿਹ ਠਾਕੁਰੁ ਸੁਪ੍ਰਸੰਨੁ ਭਯੋ ਸਤਸੰਗਤਿ ਤਿਹ ਪਿਆਰੁ ॥
ਹਰਿ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਜਿਨੁ ਪਰਸਿਓ ਤਿਨੁ ਸਭ ਕੁਝ ਕੀਓ ਉਧਾਰੁ ॥੬॥ . . (ਸਵਯੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਬਾਕੁ ਮਹਲਾ ੫
ਅਸਲੀ ਲਫਜ਼ 'ਭਯੋ' ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ 'ਭਯੁ' ਕਰਨਾ ਹੈ ।

(੬) ਪ੍ਰਹਲਾਦੁ ਕੋਠੇ ਵਿਚਿ ਰਾਖਿਆ, ਬਾਰਿ ਦੀਆ ਤਾਲਾ ॥
ਨਿਰਭਉ ਬਾਲਕੁ ਮੂਲਿ ਨ ਡਰਈ, ਮੇਰੈ ਅੰਤਰਿ ਗੁਰ ਗੋਪਾਲਾ ॥
ਕੀਤਾ ਹੋਵੈ ਸਰੀਕੀ ਕਰੈ, ਅਨਹੋਦਾ ਨਾਉ ਧਰਾਇਆ ॥
ਜੋ ਧੁਰਿ ਲਿਖਿਆ ਸੁ ਆਇ ਪਹੁਤਾ, ਜਨ ਸਿਉ ਵਾਦੁ ਰਚਾਇਆ ॥੭॥੧॥੨॥

(ਭੈਰਉ ਮ: ੩ ਘਰੁ ੨, ਅਸਟਪਦੀਆ

ਇਥੇ ਅਸਲੀ ਲਫਜ਼ 'ਸੋ' ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ 'ਸੁ' ਹੈ ।

(੭) ਕੋਟਿ ਗਿਆਨੀ ਕਥਹਿ ਗਿਆਨੁ ॥ ਕੋਟਿ ਧਿਆਨੀ ਧਰਤ ਧਿਆਨੁ ॥
ਕੋਟਿ ਤਪੀਸਰ ਤਪ ਹੀ ਕਰਤੇ ॥ ਕੋਟਿ ਮੁਨੀਸਰ ਮੁੰਨਿ ਮੋਹਿ ਰਹਤੇ ॥੭॥੨॥੫॥

(ਭੈਰਉ ਮ: ੫, ਅਸਟਪਦੀਆ

ਇਥੇ ਅਸਲੀ ਲਫਜ਼ 'ਮੋਨਿ' ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ 'ਮੁਨਿ' ਹੈ ।

(੮) ਸੋਇਨ ਕਟੋਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਰੀ ॥ ਲੈ ਨਾਮੈ ਹਰਿ ਆਗੈ ਧਰੀ ॥੨॥੩॥ (ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਉ ਜੀ

ਇਥੇ ਅਸਲੀ ਲਫਜ਼ 'ਸੋਇਨ' ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ 'ਸੁਇਨ' ਹੈ ।

ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਈ ਹੋਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪਾਠਕ ਜਨ ਆਪ ਲੱਭ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

ਧਿਆਨ-ਜੋਗ ਗੱਲਾਂ:

ਅਸਾਂ ਇਥੇ ਇਸ ਅਨੋਖੀ ਬਨਾਵਟ ਸੰਬੰਧੀ ਹੇਠ-ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਹੈ:

(ੳ) ਉੱਚਾਰਣ ਵੇਲੇ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਹੀ ਲੱਗ ਉਚਾਰੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ (~) ਉਚਾਰੋ, ਭਾਵੇਂ (_) । ਦੋਵੇਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਉਚਾਰਨੀਆਂ ਅਸੰਭਵ ਹਨ ।

(ਅ) ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਰੂਪ ਤਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਆਦਿ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਦੋਹਰੀ 'ਲਗ' ਉਹਨਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । ਇਹ ਰੀਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ।

(ੲ) ਭੱਟਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰ-ਮਹਿਮਾ ਵਿਚ ਉੱਚਾਰ ਕੇ ਸੁਣਾਈ ਸੀ । ਉੱਚਾਰਣ ਸਮੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਥਾਂ ਤੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਲਗਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਨਹੀਂ ਵਰਤ ਸਕਦੇ ਸਨ । ਦੋ 'ਲਗਾਂ' ਕੇਵਲ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਹੀ ਆ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਪਰ 'ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਤੀਜੇ' ਕਿਆਂ ਵਿਚ ਅਖ਼ੀਰਲਾ ਸਵਈਆ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ 'ਬੀੜ' ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ:

ਘਨਹਰ ਬੁੰਦ ਬਸੁਅ ਰੋਮਾਵਲਿ, ਕੁਸਮ ਬਸੰਤ ਗਨੰਤ ਨ ਆਵੈ ॥

ਰਵਿ ਸਸਿ ਕਿਰਣਿ ਉਦਰੁ ਸਾਗਰ ਕੇ, ਗੰਗ ਤਰੰਗ ਅੰਤੁ ਕੇ ਪਾਵੈ ॥

ਰੁਦ੍ਰ ਧਿਆਨ ਗਿਆਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ, ਕਬਿ ਜਨ ਭਲੁ ਉਨਹ ਜੋ ਗਾਵੈ ॥

ਭਲੇ ਅਮਰਦਾਸ ਗੁਣ ਤੇਰੇ, ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਤੋਹਿ ਬਨਿ ਆਵੈ ॥੧॥੨੨॥ (ਭਲੁ ਭੱਟ

ਇਥੇ ਤੀਜੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਅਸਲੀ ਲਫਜ਼ 'ਜੋ' ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ 'ਜੁ' ਕਰਨਾ ਹੈ ।

ਇਹ ਦੋਹਰੀ 'ਲਗ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਭੀ ਸਾਫ਼ ਪਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਭੀ 'ਬੀੜ' ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਹੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਕਾਢ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ-ਵਾਕ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਰੀਤ ਵਰਤੀ ਹੈ ।

ਭਾਗ—੩

ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਗਿਣਤੀ ਬਾਰੇ ਮਤ-ਭੇਦ:

ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਮਤ-ਭੇਦ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ—੧੦, ੧੧, ੧੩, ੧੭ ਅਤੇ ੧੯ । ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਪੁਸਤਕ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੧੭ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿਚ ਨਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ

ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਮਤ-ਭੇਦ ਹੈ । ਜੇ ਸਾਰੇ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਬਣਦੇ ਹਨ:

(੧) ਕਲਸਹਾਰ, (੨) ਜਾਲਪ, (੩) ਕੀਰਤ, (੪) ਭਿੱਖਾ, (੫) ਸਲ, (੬) ਭਲ੍ਹ, (੭) ਨਲ੍ਹ, (੮) ਮਥੁਰਾ, (੯) ਬਲ੍ਹ, (੧੦) ਗਯੰਦ, (੧੧) ਹਰਿਬੰਸ, (੧੨) ਦਾਸ, (੧੩) ਕਲ੍ਹ, (੧੪) ਜਲ੍ਹ, (੧੫) ਜਲ੍ਹਨ, (੧੬) ਟਲ੍ਹ, (੧੭) ਸੇਵਕ, (੧੮) ਸਦਰੰਗ, (੧੯) ਪਰਮਾਨੰਦ, (੨੦) ਪਾਰਥ, (੨੧) ਨਲ੍ਹ ਠਕੁਰ, (੨੨) ਗੰਗਾ ।

ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਖ਼ਿਆਲ ਸੰਬੰਧੀ ਮਤ-ਭੇਦ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਵਿਚਾਰਵਾਨਾਂ ਦਾ ਮਿਲ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਤਦੋਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਸਾਰੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲ ਨੂੰ ਠੰਢੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਸੁਣਨ ਤੇ ਵਿਚਾਰਨ । ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਧਿਰ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਖਰ੍ਹਵੇ ਬਚਨ ਬੋਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਖ਼ਿਆਲ ਮਨਵਾਉਣੇ ਚਾਹੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਲਵੀਂ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ।

ਸਵਈਏ ਸਟੀਕ (ਰੱਬੀ ਬਾਣ ਨੰ: ੧) ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਛਪਣ ਤੇ ਇਕ ਸੱਜਣ ਜੀ ਨੇ ਪੰਥ ਦੀ ਇਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ— ‘‘ਇਸ ਮਤ-ਭੇਦ ਨੂੰ ਮਿਟੋਣ ਲਈ ਇਕ ਵਿਆਪਕ ਨਿਯਮ ਦੱਸਣ ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਕਿ ਐਤਨੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ‘ਰੱਬੀ ਬਾਣ’ ਨਾਮੇ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਦਾ ਟੀਕਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਠੀਕ ਬਾਣ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰ ਗਿਆ; ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਗੇ ਕਈ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਯਾ ਖੋਜੀਆਂ ਦੇ ਬ੍ਰਿਥਾ ਮਤ-ਭੇਦ ਤੋਂ ਦੁਖਿਤ ਹੋਏ ਆਤਮਾ ਉਤੇ ਕੁਤਰਕੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਜੋ ਸੱਟਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ ਇਹ ਬਾਣ ਕਾਫ਼ੀ ਜ਼ਖ਼ਮ ਕਰ ਗਿਆ; ਅਰਥਾਤ, ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਵੀਨ ਕਾਢ ਦੇ ਚਾਉ ਵਿਚ ਭੱਟ-ਭਾਣੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕੁੱਲ ੧੧ ਹੀ ਦੱਸੀ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਦਿਆਂ ਦੀ ਹਸਤੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ।’’

ਇਸ ਸੱਜਣ ਜੀ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਨਿਯਮ:

ਇਸ ਸੱਜਣ ਜੀ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿਆਪਕ ਨਿਯਮ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲ ਅਨੁਸਾਰ, ਠੀਕ ਠੀਕ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ:

(੧) ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਇਕੱਲੇ ਭੱਟ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਓਥੇ ਬੜਾ ਅੰਕ ਹੀ ਚਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

(੨) ਜਿੱਥੇ ਬਹੁਤੇ ਭੱਟਾਂ ਦਾ ‘ਵਰਗ’ ਜਾਂ ‘ਗਣ’ ਹੈ, ਓਥੇ ਭੀ ਬੜਾ ਅੰਕ ਇਕ-ਸਾਰ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੈਸੇ ਮ: ੨ ਦੇ ‘ਕਲ੍ਹ’ ਅਤੇ ‘ਟਲ੍ਹ’ ਦੀ ਬਾਣੀ ਆਦਿ ਵਿਚ ।

(੩) ਜਦੋਂ ਇਕ ਭੱਟ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਭੱਟ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਭੱਟ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਛੋਟਾ ਅੰਕ ਬੜੇ ਅੰਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚਲਦਾ ਹੈ; ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅੰਕ ਉਪਰਲੇ ਛੋਟੇ ਅੰਕ ਦੇ ਭੀ ਅਧੀਨ ਹੋਰ ਛੋਟੇ ਅੰਕ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਝੰਬੇਲਾ ਫਿਰ ਭੀ ਟਿਕਿਆ ਰਿਹਾ:

ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨ ਵਿਆਪਕ ਨਿਯਮਾਂ ਉਤੇ ਜੇ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਇਉਂ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਿਯਮ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਰਲਾ ਅਜੇ ਮੁੱਕ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ । ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ—‘ਬੜਾ ਅੰਕ ਇਕ-ਸਾਰ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ’ ਭਾਵੇਂ ਇਕੱਲੇ ਭੱਟ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤੇ ਭੱਟਾਂ ਦਾ ‘ਵਰਗ’ ਜਾਂ ‘ਗਣ’ ਹੈ । ਸੋ, ਇਹ ਨਿਯਮ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਕੋਈ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਇਕ ਭੱਟ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਕਹੇਗਾ

ਕਿ ਬਹੁਤੇ ਭੱਟਾਂ ਦਾ 'ਵਰਗ' ਜਾਂ 'ਗਣ' ਉਚਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਆਖਰੀ ਨਿਰਣਾ ਕੌਣ ਕਰੇਗਾ? ਹੁਣ ਲਉ ਦੂਜੇ ਤੇ ਤੀਜੇ ਨਿਯਮ ਨੂੰ । ਇਥੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੌਣ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਭੱਟ 'ਗਣ' ਤੇ 'ਵਰਗ' ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਹਨ ਜਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ?

ਨਿਯਮ ਨੰ: ੨ ਵਿਚ 'ਗਣ' 'ਵਰਗ' ਸੰਬੰਧੀ ਆਪ ਮਿਸਾਲ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਮ: ੨ ਦੇ ਕਲ੍ਹ ਅਤੇ ਟਲ੍ਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ' ਕਲਸਹਾਰ, ਕਲ੍ਹ ਅਤੇ ਟਲ੍ਹ ਦਾ 'ਵਰਗ' ਜਾਂ 'ਗਣ' ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ 'ਬੜਾ ਅੰਕ ਇਕ-ਸਾਰ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ।' ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਵਰਗ', 'ਗਣ', 'ਜੂਥ' ਆਦਿਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ: "ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਭੀ ਠਾਠ ਬੰਨ੍ਹਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਉਪਮਾ ਭੱਟਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ, ਅਰਥਾਤ, 'ਵਰਗ' ਅਤੇ 'ਗਣ' ਬਣਾ ਕੇ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਜਗ੍ਹਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ; ਜੈਸੇ ਮ: ੨ ਦੇ ਸਵਈਏ ਨੰ: ੧੦ ਵਿਚ ਕਲਸਹਾਰ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਟਲ੍ਹ ਜੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ।"

ਸੋ, ਵੇਖ ਲਉ, ਕਿ ਵਿਆਪਕ ਨਿਯਮ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਝੰਬੇਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ । ਜੇ 'ਟਲ੍ਹ' 'ਜੀ' 'ਕਲਸਹਾਰ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ' ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਨਿਯਮ ਨੰਬਰ ੩ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਕ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ ।

ਓਥੇ ਹੀ ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:- 'ਜਦੋਂ ਬਹੁਤੇ ਭੱਟ ਕੋਈ ਉਸਤਤੀ ਕਰਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਫਿਰ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ ਦੂਜੇ ਰਲਵੇਂ ਛੰਦ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਕਦੇ ਅੰਤਲੇ ਛੰਦ ਜਾਂ ਤੁਕ ਵਿਚ ਸਭ ਇਕੱਠੇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ।'

ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ੧੯ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ; (੧) ਕਲਸਹਾਰ, (੨) ਕਲ੍ਹ, (੩) ਟਲ੍ਹ, (੪) ਜਾਲਪ, (੫) ਜਲ੍ਹ, (੬) ਕੀਰਤ, (੭) ਭਿਖਾ, (੮) ਸਲ੍ਹ, (੯) ਭਲ੍ਹ, (੧੦) ਕੱਲਠਕੁਰ, (੧੧) ਜਲ੍ਹਨ, (੧੨) ਦਾਸ, (੧੩) ਸੇਵਕ, (੧੪) ਪਰਮਾਨੰਦ, (੧੫) ਗਯੰਦ, (੧੬) ਮਥੁਰਾ, (੧੭) ਬਲ੍ਹ, (੧੮) ਪਾਰਥ, (੧੯) ਹਰਿਬੰਸ ।

ਅਜਬ ਤਮਾਸ਼ਾ:

ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:- "ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਤਮਾਸ਼ਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮ: ੪ ਦੇ ੧੦ਵੇਂ ਛੰਦ ਦੀਆਂ ਅੰਤਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਪਿਛੋਂ ਪਹਿਲੀ ਦਾ ਕਰਤਾ 'ਭਲ੍ਹ' ਅਤੇ ਛੇਕੜਲੀ ਦਾ ਕਰਤਾ 'ਕਲ੍ਹ' ਹੈ, ਯਥਾ ਪ੍ਰਮਾਣ:

ਆਜੋਨੀਉ ਭਲ੍ਹ ਅਮਲੁ, ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗਿ ਨਿਵਾਸੁ ॥

ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ, ਕਲ੍ਹਚਰੈ, ਤੁਅ ਸਹਜ ਸਰੋਵਰਿ ਬਾਸੁ ॥੧੦॥

ਇਸ ਪੂਰਬੋਕਤ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭੱਟ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਰਲ ਕੇ ਭੀ ਆਏ ਅਤੇ ਇਕੱਲੇ ਇਕੱਲੇ ਭੀ ।"

ਪਰ, ਇਹ ਕਿਵੇਂ?

'ਰਲ ਕੇ ਭੀ ਆਏ ਤੇ ਇਕੱਲੇ ਇਕੱਲੇ ਭੀ'—ਇਸ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਭੱਟ ਹਰੇਕ ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਏ । ਪਰ ਕਈ ਭੱਟ ਅਜਿਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਪਮਾ ਵਿਚ ਕੁਝ ਭੀ ਨਹੀਂ ਉਚਾਰਿਆ; ਅਤੇ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਥਾਂ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ

ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕੀਤੀ, ਤੇ ਆਏ ਭੀ ਇਕੱਲੇ ਇਕੱਲੇ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਆਏ; ਜਿਵੇਂ ਭੱਟ ਭਿੱਖਾ, ਕੀਰਤ, ਗਯੰਦ ਆਦਿਕ । ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਰਹਿ ਗਏ ਕੇਵਲ ਕਲਸਹਾਰ, ਕਲ੍ਹ, ਮਥੁਰਾ ਅਤੇ ਹਰਿਬੰਸ, ਭਾਵ, ਭੰਜ ਭੱਟ ।

ਇਕ ਹੋਰ ਝੰਬੇਲਾ

ਪਰ ਆਪ ਦੀ ਇਹ ਦਲੀਲ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਇਕ ਹੋਰ ਝੰਬੇਲੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ਆਪ ਦੇ ਖਿਆਲ ਅਨੁਸਾਰ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਕੇਵਲ ਭੱਟ ‘ਕਲ੍ਹ’ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ; ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਹ ਕੋਈ ਹੋਰ ਭੱਟ ‘ਗਣ’ ਜਾਂ ‘ਵਰਗ’ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਹ ਉਸ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਕੋਈ ਹੋਰ ਭੱਟ । ਤਾਂ ਤੇ ਉਹ ਆਇਆ ਭੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ: ਪਰ ਪੜ੍ਹੋ ਸਵਈਆ ਨੰ: ੭

ਸਤਜੁਗਿ ਤੈ ਮਾਣਿਓ, ਛਲਿਓ ਬਲਿ, ਬਾਵਨ ਭਾਇਓ ॥

ਤ੍ਰੇਤੈ ਤੇ ਮਾਣਿਓ, ਰਾਮੁ ਰਘੁਵੰਸੁ ਕਹਾਇਓ ॥

ਦੁਆਪਰਿ ਕ੍ਰਿਸਨ ਮੁਰਾਰਿ, ਕੰਸੁ ਕਿਰਤਾਰਥੁ ਕੀਓ ॥

ਉਗ੍ਰਸੈਣ ਕਉ ਰਾਜੁ, ਅਭੈ ਭਗਤਹ ਜਨ ਦੀਓ ॥...

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਜੁ ਅਬਿਚਲੁ ਅਟਲੁ ਆਦਿ ਪੁਰਖਿ ਫੁਰਮਾਇਓ ॥

ਇੱਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਨਾਮ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਏ?

ਨਵਾਂ ਝੰਬੇਲਾ

ਪਿੱਛੇ ਆਪ ‘ਵਧੀਕ ਤਮਾਸ਼ੇ’ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਦੱਸ ਆਏ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਸਵਈਏ ਵਿਚ ਤੀਜੀ ਤੁਕ ਭੱਟ ‘ਭਲ੍ਹ’ ਦੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਭੱਟ ‘ਕਲ੍ਹ’ ਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇੱਥੇ ਇਕ ਨਵਾਂ ਝੰਬੇਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਕਿਸ ਦੀਆਂ ਰਚੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ।

ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਹੋਰ ਹੈ

ਆਪ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਰਾਗੀਆਂ ਵਾਂਗ ਕਿਸੇ ਇਕ ਸਵਈਏ ਜਾਂ ਤੁਕ ਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਭੱਟ, ਦੋ ਭੱਟ ਜਾਂ ਵਧੀਕ ਭੱਟ ਠਾਠ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਾਸਤੇ ਸੁਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਸਨ । ਪਰ ਇੱਥੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸੁਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਭੱਟ ਕੀਹ ਵਿਓਂਤ ਵਰਤਦੇ ਸਨ । ਵੇਖਣਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਸਵਈਆ ਜਾਂ ਤੁਕ ਰਚਨਾ ਕਿਸ ਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਆਪ ਵਾਲਾ ਖਿਆਲ ਠੀਕ ਹੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ‘ਸੇਵਕ’ ਅਤੇ ‘ਦਾਸ’ ਦੋ ਭੱਟ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਤੁਕ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਰਚੀ ਜਾਂ ਆਪ ਇਸ ਦਾ ਕਰਤਾ ‘ਸੇਵਕ’ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਮੰਨਦੇ ਹੋ?

ਦਾਨਿ ਬਡੋ, ਅਤਿਵੰਤੁ ਮਹਾਬਲਿ, ਸੇਵਕਿ ਦਾਸਿ ਕਹਿਓ ਇਹੁ ਤਥੁ ॥

ਤਾਹਿ ਕਹਾ ਪਰਵਾਹ ਕਾਹੂ ਕੀ, ਜਾ ਕੈ ਬਸੀਸਿ ਧਰਿਓ ਗੁਰਿ ਹਥੁ ॥੪॥੪੯॥ . . (ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕੇ

‘ਵਿਆਪਕ ਨਿਯਮ’ ਇਥੇ ਭੀ ਨਕਾਰਾ

ਭੱਟਾਂ ਨੇ ਬਾਣੀ ਕੇਵਲ ਉਚਾਰੀ ਸੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਅੰਕ ਲਗਾ ਕੇ ਦਰਜ ਕਰਾਣ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਨ । ਸੋ, ਜੇ ਨਿਯਮ ਆਪ ਨੇ ਭੱਟ-ਬਾਣੀ ਦੇ ਅੰਕਾਂ ਉਤੇ ਵਰਤੇ ਹਨ, ਉਹੀ ਵਿਆਪਕ ਨਿਯਮ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬਾਕ੍ ਮ: ਪ ਉਤੇ ਵਰਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਆਓ, ਵੇਖੀਏ ਆਪ ਦਾ ਨਿਯਮ

ਨੰ: ੩ । ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ (ਦੂਜੇ) ਸਵਈਏ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬਾਕੁ ਮ: ੫ ਉਤੇ ਵਰਤੀਏ, ਤਾਂ ਇਹ ਨਿਯਮ ਭੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਛੋਟੇ ਬੜੇ ਅੰਕ ਤਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਪਰ ਉਚਾਰਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਵੇਖੋ ਸਵਈਆ ਨੰ: ੧।੧੦। ਅਤੇ ੨।੧੧।

ਨਾਹ ੧੯, ਨਾਹ ੧੭

ਭੱਟਾਂ ਦੀ '੧੯' ਗਿਣਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਆਪਕ ਨਿਯਮਾਂ ਉਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਾਫੀ ਲੰਮੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਗਲੇ ਸਫ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਲੋੜ-ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਕੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾਇਗਾ ।

ਪ੍ਰਯਾਜ ਪੰ: ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਸ਼, ਬਾਣੀ ਬਿਓਰਾ, ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੇ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੧੭ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਆਪੇ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਹੀ ਮਤ-ਭੇਦ ਹੈ । ਸੋ, ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਇਗਾ । ਪਰ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਅਧੂਰੀ ਰਹਿ ਜਾਇਗੀ, ਜੇ ਇਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾਹ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ

ਰੱਬੀ ਬਾਣ ਨੰ: ੧ ਫੁਪਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾ ਪਿਛੋਂ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ) ਪ੍ਰੋ: ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਬੀੜ ਦੇ ਵੇਖਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਲੀ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ । ਉਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ੧੦ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਹੀ ਬਾਣੀ ਰਚੀ ਹੋਈ ਦੱਸੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ:

(੧) ਕੱਲਸਹਾਰ, (੨) ਕੀਰਤ, (੩) ਜਾਲਪ, (੪) ਭਿੱਖਾ, (੫) ਸਲ੍ਹ, (੬) ਬਲ੍ਹ, (੭) ਭਲ੍ਹ, (੮) ਨਲ੍ਹ, (੯) ਦਾਸ, (੧੦) ਮਥੁਰਾ ।

(ਨੋਟ:- ਜਿਵੇਂ ਇਹ ੧੦ ਨਾਮ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਸ ਬੀੜ ਵਿਚ ਇਸੇ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰੀ ਭੱਟ-ਬਾਣੀ ਵੰਡ ਕੇ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ।)

ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਅਵਸਰ

ਅਸਲ 'ਬੀੜ' ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ, ਇਸ ਗਿਣਤੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ । ਰਜ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਹ ਸੱਜਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਉਹ ਬੀੜ ਸੀ, ੧੯੩੪ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ (ਫ਼ਰਵਰੀ ੧੯੩੪) ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਆਏ, 'ਬੀੜ' ਭੀ ਨਾਲ ਲੈ ਆਏ । ਸੋ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਾਮਸਰ ਜੀ ਵਿਚ (ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਉਤਰੇ ਹੋਏ ਸਨ) ਦੋ ਦਿਨ ਕਾਫੀ ਸਮਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ।

ਕਾਗ਼ਜ਼ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਹਾਸ਼ੀਆ ਨਵਾਂ ਲਗਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਲਿਖਤ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਹੈ । ਅੱਧ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਅੱਠ ਸਫ਼ੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣਾ ਸ਼ਿਕਸਤਾ ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਭੀ ਦਰਜ ਹੈ, ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ ਫ਼ਾਰਸੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਹੈ । ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਿਸ ਗੁਰੂ-ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਇਹ ਮਹਾਨ ਮਿਹਨਤ ਹੈ; ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੇਵਲ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਬੰਧੀ ਹੈ ।

ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਇੰਦਰਾਜ (ਕੱਲਸਹਾਰ)

ਇਸ ਬੀੜ ਵਿਚ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਤਰੀਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਹੈ:

‘ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਲਿਖ ਕੇ, ਭੱਟ ਦਾ ਨਾਮ ‘ਕਲਸਹਾਰ’ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੇ ਸਾਰੇ ਸਵਈਏ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਪਰ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਹੈ—ਸਵਈਆ ਨੰ: ੧ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰ ਤੇ ਕੋਈ ਅੰਕ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਦੇ ਥਾਂ ਦੂਜਾ ਸਵਈਆ ਮੁੱਕਣ ਤੇ ਅੰਕ ਨੰ: ੧ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੇ ਸਵਈਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੧੦ ਦੇ ਥਾਂ ਓਥੇ ੯ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਠੀਕ ਸਾਰੀ ਮੁਕੰਮਲ ਹੈ।

ਇਹ ਫ਼ਰਕ ਕਿਉਂ ਪਿਆ? ਇਸ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਸਹਜੇ ਹੀ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੇ ਸਵਈਆਂ ਨੂੰ ਰਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੋ। ਸਵਈਆ ਨੰ: ੧ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਭੱਟ ਦਾ ਨਾਮ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸੋ ਇਹ ਅਗਲੇ ਸਵਈਏ ਦੇ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਵਈਆ ਨੰ: ੨ ਵਿਚ ਵੀ ਭੱਟ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਉਹ ਸਵਈਆ ਪੂਰੇ ਆਕਾਰ ਦਾ ਹੈ, ਓਥੇ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਗੁੰਜੈਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਮਹਲੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ੧੦ ਸਵਈਏ ਲਿਖ ਕੇ, ਪਿਛਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰਲਾ ਕੇ ਵੱਡਾ ਜੋੜ ੧੯ ਭੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਲੇ ਤੀਜੇ, ਚਉਥੇ, ਪੰਜਵੇਂ ਕੇ ਸਵਈਏ ਲਿਖ ਕੇ ਹਰੇਕ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਜੋੜ (ਅਫਜ਼ੂ) ਭੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਅਖ਼ੀਰ ਤੇ ਆਪ ਨੇ ਪੜ ਜੋੜ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਹੋਰ ਭੱਟ

ਇਹੀ ਤਰੀਕਾ ਭੱਟ ‘ਕੀਰਤ’ ਅਤੇ ‘ਸਲ੍ਹ’ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਨੋਟ:- ਭੱਟ ‘ਜਾਲਪ’, ‘ਭਿਖਾ’, ‘ਬਲ੍ਹ’ ਅਤੇ ‘ਭਲ੍ਹ’ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਖ਼ੀਰਲਾ ਵੱਡਾ ਜੋੜ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਕੇਵਲ ਇਕ ਇਕ ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਹੈ।

ਭੱਟ ਨਲ੍ਹ

ਭੱਟ ‘ਨਲ੍ਹ’ ਦੇ ਸਵਈਏ ਆਪ ਨੇ ਕੇਵਲ ੪ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਚੌਹਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਇਹ ਹੈ:

(੧) ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਮੁ ਏਕ ਲਿਵ ਮਨਿ ਜਪੈ ਦ੍ਰਿੜੁ ਤਿਨੁ ਜਨ ਦੁਖ ਪਾਪੁ ਕਹੁ ਕਤ ਹੋਵੈ ਜੀਉ ॥

(੨) ਧਰਮ ਕਰਮ ਪੂਰੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਈ ਹੈ ॥

(੩) ਹਉ ਬਲਿ ਜਾਉ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਚੇ ਨਾਮ ਪਰ ॥

(੪) ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਤਖਤੁ ਦੀਅਨੁ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ॥

ਇਥੇ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰਲੇ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ ਤੀਜੇ ਸਵਈਏ ਦੀ ਚਉਥੀ ਪੰਕਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ‘ਨਲ੍ਹ’ ਦਾ ਨਾਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ:

ਨਲ੍ਹ ਕਵਿ ਪਾਰਸ ਪਰਸ ਕਚ ਕੰਚਨਾ ਹੁਇ

ਚੰਦਨਾ ਸੁਬਾਸੁ ਜਾਸੁ ਸਿਮਰਤ ਅਨ ਤਰ ॥

ਭੱਟ ਦਾਸ

ਭੱਟ ‘ਨਲ੍ਹ’ ਦੇ ਕੇਵਲ ਚਾਰ ਹੀ ਸਵਈਏ ਦੱਸ ਕੇ ਅੱਗੇ ਆਪ ਨੇ ਭੱਟ ‘ਦਾਸ’ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕਿਆਂ ਦੇ ‘ਰੱਡ’ ਅਤੇ ‘ਝੋਲਨਾ’ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਸਵਈਏ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਫ਼ਰਕ

ਪਰ ਇਥੇ ਇਕ ਹੋਰ ਫ਼ਰਕ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ‘ਰਡ ਦਾ ਅੰਕ ਦੋਹਰਾ ਹੈ—੧।੫। ਤੋਂ ੮।੧੨। ਤਕ । ਇਸ ‘ਬੀੜ’ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਕੋਹਰਾ ਅੰਕ ੧ ਤੋਂ ੮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ‘ਝੋਲਨਾ’ ਦਾ ਦੋਹਰਾ ਅੰਕ ੧।੧੩ ਤੋਂ ੪।੧੬।੧੨੯ । ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਬੀੜ ਵਿਚ ਇਹ ਅੰਕ ਬਦਲਾ ਕੇ ੧।੯। ਤੋਂ ੪।੧੨। ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਤ੍ਰੇਹਰਾ ਅੰਕ ਕਿਉਂ?

ਨੋਟ:- ਖੋਜੀ ਪਾਠਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਤ੍ਰੇਹਰਾ ਅੰਕ ੪।੧੬।੨੯। ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਵਡ-ਮੁੱਲਾ ਹੈ । ਭੱਟ ‘ਕੱਲਸਹਾਰ’ ਦੇ ੧੩ ਸਵਈਆਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ੧੬ ਸਵਈਏ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ— ਪਹਿਲਾ ਹਿੱਸਾ ੧ ਤੋਂ ੪; ਦੂਜਾ, ੧।੫। ਤੋਂ ੮।੧੨।; ਤੀਜਾ ੧।੧੩। ਤੋਂ ੪।੧੬। ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਮੁੱਕ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਪਿਛਲੇ ਭੱਟ ਤੇ ਇਸ ਭੱਟ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਵਈਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰ ਕੇ ਵੱਡਾ ਅੰਕ ੨੯ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਨਲ੍ਹ ਦੇ ਸਵਈਏ ‘ਦਾਸ’ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ

ਅੰਕ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਭੀ ਫ਼ਰਕ ਹੈ । ‘ਰੱਡ’ ਅਤੇ ‘ਝੋਲਨਾ’ ਵਾਲੇ ੧੨ ਹੀ ਸਵਈਏ ‘ਦਾਸ’ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਭੱਟ ‘ਨਲ੍ਹ’ ਦਾ ਨਾਮ ਸਵਈਆਂ ਨੰ: ੪॥੮॥ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ:

ਗੁਰੁ ਨਯਣਿ ਬਯਣਿ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਕਰਹੁ, ਗੁਰੁ ਸਤਿ ਕਵਿ ਨਲ੍ਹ ਕਹਿ ॥

ਜਿਨਿ ਗੁਰੁ ਨ ਦੇਖਿਅਉ, ਨਹੁ ਕੀਅਉ, ਤੇ ਅਕਯਬ ਸੰਸਾਰ ਮਹਿ ॥੪॥੮॥

ਗਯੰਦ ਦੇ ਸਵਈਏ ‘ਦਾਸ’ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਉਸ ਬੀੜ ਵਿਚ ‘ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਲਿਖ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਭੱਟ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਉਤਲੇ ਹੀ, ਭਾਵ ‘ਦਾਸ’ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਅਗਲੇ ੧੩ ਸਵਈਏ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ ।

ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਵਾਸਤੇ, ਇਥੇ ਕੁਝ ਸੂਚਨਾ ਕਰਾਉਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਪਿੱਛੇ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭੱਟਾਂ ਨੇ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਗੁਰ-ਮਹਲਾਂ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਸ ‘ਬੀੜ’ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜੋੜ ਅਖ਼ੀਰ ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਭੱਟ ‘ਦਾਸ’ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਜੋ ੧੩ ਸਵਈਏ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਈਂ ਨਾਮ ‘ਗਯੰਦ’ ਸਪਸ਼ਟ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਭੱਟ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ । ਉਹ ਉੱਪਰ ਦੱਸੀ ਰੀਤ ਭੀ ਇੱਥੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਭਾਵ, ‘ਗਯੰਦ’ ਭੱਟ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਸਵਈਏ ‘ਦਾਸ’ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਦੇ ਕੇ, ਅਖ਼ੀਰ ਤੇ ਕੋਈ ਜੋੜ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਭੱਟ ਦੇ ਕੁੱਲ ਕਿਤਨੇ ਸਵਈਏ ਹਨ ।

ਹਰਿਬੰਸ ਦੇ ਸਵਈਏ ਮਥੁਰਾ-ਨਾਮ ਹੇਠ ਹੀ

ਸਭ ਤੋਂ ਅਖ਼ੀਰ ਤੇ ਹੈ ਭੱਟ ਮਥੁਰਾ । ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਅਤੇ ਪੰਜਵੇਂ ਦੇ ਸੱਤ ਸੱਤ ਸਵਈਆਂ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਜੋੜ ੧੪ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਗਾਂਹ ਭੱਟ ‘ਹਰਿਬੰਸ’ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੀ, ਉਸ ਦੇ ਭੀ ਦੋਵੇਂ ਸਵਈਏ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਜੋੜ ਫਿਰ ਛੱਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਨਾਮ:

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕਿਸ ਕਿਸ ਭੱਟ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਹੈ—ਇਹ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਨਾਮ ਲੱਭੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

ਬਾਣੀ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਤਰਤੀਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਕੇ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਤਰੀਕਾ ਹੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਇਕ ‘ਰਾਗ’ ਨੂੰ ਲੈ ਲਵੋ । ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਸ਼ਬਦ’ ਫਿਰ ‘ਅਸਟਪਦੀਆਂ’, ਫਿਰ ‘ਛੰਤ’ ਆਦਿਕ ਦਰਜ ਹਨ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਖ਼ਾਸ ਬਾਣੀ ‘ਥਿਤੀ’ ‘ਵਾਰ ਸਤ’, ਆਦਿਕ ਆਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ‘ਛੰਤ’ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਅੰਤ ਵਿਚ ‘ਰਾਗ ਦੀ ਵਾਰ’, ਅਤੇ ਵਾਰ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ ।

‘ਸ਼ਬਦ’, ਅਸਟਪਦੀ’, ‘ਛੰਤ’ ਆਦਿਕ ਦੀ ਭੀ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰਲੀ ਖ਼ਾਸ ਤਰਤੀਬ ਹੈ; ਭਾਵ ਹਰੇਕ ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਕ੍ਰਮ-ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ । ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ, ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ । ਜਿਸ ‘ਰਾਗ’ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ‘ਸ਼ਬਦ’ ਹਨ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹਨ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹੈ—ਪਹਿਲਾਂ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਫਿਰ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਫਿਰ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਇਤਿਆਦਿਕ ।

ਜਿਹੜੀ ਬਾਣੀ ‘ਰਾਗਾਂ’ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਭੀ ਉੱਪਰਲੀ ਵਰਗੀ ਹੀ ਹੈ । ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਸਲੋਕ, ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ, ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ । ਸਲੋਕ ਪਹਿਲਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ, ਫਿਰ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ । ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ, ਹਰੇਕ ‘ਗੁਰ-ਮਹਲ’ ਦੇ ਪਹਿਲੀ ਹੀ ਤਰਤੀਬ ਨਾਲ ।

ਜਿਵੇਂ ‘ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ ਸਲੋਕ’ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ, ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੰਜ ਗੁਰ-ਮਹਲਾਂ ਵੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਉਚਾਰੀ ਹੈ ।

ਹਰੇਕ ‘ਰਾਗ’ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ‘ਅਸਟਪਦੀਆਂ’, ‘ਛੰਤ’ ਆਦਿਕ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ ਭੀ ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਗੱਲ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ । ‘ਸ਼ਬਦ’ ਦਰਜ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਮੁਕਾ ਲਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਹਨ; ਇਹੀ ਸਿਲਸਿਲਾ ਹਰੇਕ ‘ਰਾਗ’ ਵਿਚ ‘ਸ਼ਬਦ’ ‘ਅਸਟਪਦੀ’ ਆਦਿਕ ਹਰੇਕ ਸਿਰਲੇਖ ਵਿਚ ਠੀਕ ਨਿਬਾਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਕਿਤੇ ਇਹ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਲਿਖ ਕੇ ਫਿਰ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਹੋਣ । ਸਿਰਫ਼ ਰਾਗ ਬਸੰਤ ਵਿਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਭੀ ਖ਼ਾਸ ਕਾਰਨ ਹੈ ।

ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਅੰਕ (ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ-ਬਾਕੁ ਬਾਣੀ)

ਹੁਣ ਆਓ, ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਸਮਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ‘ਅੰਕ’ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਭੀ ਖ਼ਰਚੀਏ । ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲਵੋ ‘ਰਾਗ ਸਾਰੰਗ’ । (ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ੧੪੩੦ ਪੰਨੇ ਵਾਲੀ ‘ਬੀੜ’ ਦਾ ਪੰਨਾ ੧੧੯੭ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਖੋਚਲ ਕਰਨ । ਪੰਜ ਸੱਤ ਮਿੰਟ ਇਸ ਗਿਣਤੀ ਵਲ (ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕੰਮ ਰੁੱਖਾ ਜਿਹਾ ਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੋਵੇ) ਲਗਾਉਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲੱਭਣ ਵਿਚ ਇਸ ਗਿਣਤੀ ਨੇ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਸਹੈਤਾ ਕਰਨੀ ਹੈ ।

ਨੰ . . . ਪੰਨਾ ਮਹਲਾ ਜੋੜ ਅੰਕ

- (੧) . . ੧੧੯੭-੮ ਮ: ੧ ੩
 (੨) . . ੧੧੯੮-੧੨੦੦ . . ਮ: ੪ ਘਰੁ ੧ . . ੬
 (੩) . . ੧੨੦੦ . . ਮ: ੪ ਘਰੁ ੩ ਦੁਪਦਾ ੧॥੭॥
 (੪) . . ੧੨੦੦-੨ . . ਮ: ੪ ਘਰੁ ੫ ਦੁਪਦੇ ਪੜਤਾਲ ੬॥੧੩॥

ਨੋਟ ੧:- ਇਸ ਅੰਕ ੪ ਵਿਚ ਨੰਬਰ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਦੋਹਰਾ ਹੈ,
 ੧॥੮॥,੨॥੯॥ ਤੋਂ ੬॥੧੩॥

ਨੋਟ ੨:- ਅੰਕ ਨੰ: ੨, ੩, ੪ ਵਿਚ ਮ: ੪ ਦੇ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਹਨ,
 ਨੰ: ੨ ਵਿਚ ੧, ਨੰ: ੩ ਵਿਚ ੧ ਅਤੇ ਨੰਬਰ ੪ ਵਿਚ ੬।

ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮ: ੪ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਮੁੱਕਣ ਤੇ ਵੱਡਾ ਅੰਕ ੧੩ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ।

ਨੋਟ ੩:- ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੧੯ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣ ਦਾ ਵਿਆਪਕ ਨਿਯਮ ਨੰ: ੩ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਨਿਭ
 ਸਕਿਆ ।

- (੫) ੧੨੦੨—੬ . . ਮ: ੫ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧ . . ੧੪
 (੬) ੧੨੦੬—੮ . . ਮ: ੫ ਘਰੁ ੨ . . ੫॥੧੯॥
 (੭) ੧੨੦੮—੯ . . ਮ: ੫ ਘਰੁ ੩ . . ੪॥੨੩॥
 (੮) ੧੨੦੯—੨੯ . ਮ: ੫ ਦੁਪਦੇ ਘਰੁ ੯ . . ੧੦੫॥੧੨੮॥
 (੯) ੧੨੨੯ . . ਮ: ੫ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੫ . . ੧॥੧੨੯॥
 (੧੦) ੧੨੨੯—੩੧ . . ਮ: ੫ ਘਰੁ ੬ ਪੜਤਾਲ ॥੧੦॥੧੩੯॥੩॥੧੩॥੧੫੫॥

ਨੋਟ ੧:- ਅੰਕ ਨੰ: ੫ ਤੋਂ ਅੰਕ ੧੦ ਤਕ ਮ: ੫ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ, ਪਰ ‘ਘਰੁ’ ਵਖੋ ਵਖਰਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਖ
 ਵਖ ਹਿੱਸੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ । ਅੰਕ ਨੰਬਰ ਪੰਜ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਬਾਕੀ ਸਭ ਵਿਚ ਨੰਬਰ ਦੋਹਰਾ ਹੈ ।

ਨੋਟ ੨:- ਨੰਬਰ ੫ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ੧੪, ਨੰਬਰ ੬ ਵਿਚ ੫, ਨੰਬਰ ੭ ਵਿਚ ੪, ਨੰਬਰ ੮ ਵਿਚ ੧੦੫, ਨੰਬਰ
 ੯ ਵਿਚ ੧, ਅਤੇ ਨੰਬਰ ੧੦ ਵਿਚ ੧੦ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਜੋੜ ੧੩੯ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਮ: ੧
 ਦੇ ਸ਼ਬਦ ੩ ਸਨ (ਵੇਖੋ ਪੰਨਾ ੧੧੯੮), ਮ: ੪ ਦੇ ੧੩ (ਵੇਖੋ ਪੰਨਾ ੧੨੦੨) । ਇਹ ਸਾਰੇ ਨੰਬਰ ਦੇ ਕੇ ਵੱਡਾ
 ਜੋੜ ੧੫੫॥

- (੧੧) ੧੨੩੧—੧ . . ਮ: ੯ . . ੪॥

ਨੋਟ:- ਇਥੇ ‘ਸ਼ਬਦ’ ਮੁੱਕ ਗਏ ਹਨ, ‘ਅਸਟਪਦੀਆ’ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ; ਸੋ ਸਾਰੇ ‘ਗੁਰ-ਮਹਲਾਂ’ ਦੇ
 ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਜੋੜ ਦੇ ਕੇ ਅਖੀਰਲਾ ਵੱਡਾ ਭੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

੧੨੩੨—੩॥੧੩॥੧੩੯॥੪॥੧੫੯॥

ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅੰਕ

ਵਧੀਕ ਵਿਸਥਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਹੁਣ ਕੇਵਲ ਇਸ ‘ਰਾਗ’ ਦੀ ਭਗਤ-ਬਾਣੀ ਦੇ ਅੰਕ ਵਿਚਾਰ ਲਵੋ ।

(੧) ੧੨੫੧—੨ . . ਕਬੀਰ ਜੀ . . ੨

(੨) ੧੨੫੨—੩ . . ਨਾਮਦੇਉ ਜੀ . . ੩

(੩) ੧੨੫੩ . . ਪਰਮਾਨੰਦ . . ੧॥੬॥

ਨੋਟ ੧:- ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ੨ ਸ਼ਬਦ ਹਨ, ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ੩, ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦਾ ੧; ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਜੋੜ ਵੱਡਾ ਅੰਕ ੬ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਨੋਟ ੨:- ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਕੇਵਲ ਇਕ ਤੁਕ ਹੈ:

(੪) ੧੨੫੩: ‘ਛਾਡਿ ਮਨ ਹਰਿ ਬਿਮੁਖਨ ਕੋ ਸੰਗੁ’

ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਅੰਕ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ; ਇਸ ਦਾ ਕਰਤਾ-ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ

(੫) ੧੨੫੩ ਮ: ੫ ਸੂਰਦਾਸ ੧॥੮॥

ਨੋਟ ੩:- ਰਤਾ ਇਥੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਜੀ । ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੇ ਅੰਕ ੬ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਤੁਕ, ਤੇ ਇਕ ਸਾਬਤ ਸ਼ਬਦ ਆਏ ਹਨ, ਪਰ ਇਥੇ ਅਖੀਰਲਾ ਅੰਕ ੮ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਇਕ ਤੁਕ ਨੂੰ ਇਕ ਮੁਕੰਮਲ ਸ਼ਬਦ ਵਾਲਾ ਹੀ ਨੰਬਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਅੰਕਾਂ ਦਾ ਇਹੀ ਢੰਗ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਸਮਝ ਆਏ ਹਾਂ । ਆਓ, ਹੁਣ ਇਸ ਢੰਗ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬਾਕ੍ ਸਵਈਆਂ ਅਤੇ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਵਰਤ ਕੇ ਵੇਖੀਏ ।

ਨੋਟ:- ਪਾਠਕ ਸੱਜਣ ਫਿਰ ੧੪੩੦ ਪੰਨੇ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦਾ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ ੧੩੮੫ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਖੋਚਲ ਕਰਨ ।

ਨੰ: ਕਰਤਾ . . ਜੋੜ-ਅੰਕ

(੧) ੧੩੮੫—੭ . . ਮ: ੫ . . ੯

(੨) ੧੩੮੭—੯ . . ਮ: ੫ . . ੨॥੧੧॥੨੦॥

ਨੋਟ ੧:- ਪੰਨਾ ੧੩੮੯ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬਾਕ੍ ਸਵਈਏ ਰਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਵੇਖਣੇ । ਅੰਕ ੯ ਤਕ ਇਕੋਹਰਾ ਅੰਕ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਾਰ ਤੁਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਦੇ ਸਵਈਏ ਦੋਹਰੇ ਅੰਕ ਵਾਲੇ ਹਨ:

ਆਵਧ ਕਟਿਓ ਨ ਜਾਤ, ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਚਰਨ ਕਮਲ ਸੰਗਿ ॥

ਦਾਵਨਿ ਬੰਧਿਓ ਨ ਜਾਤ, ਬਿਧੇ ਮਨ ਦਰਸ ਮਗਿ ॥

ਪਾਵਕ ਜਰਿਓ ਨ ਜਾਤ ਰਹਿਓ ਪੂਰਿ ਲਗਿ ॥

ਨੀਰੁ ਨ ਸਾਕਸਿ ਬੋਰਿ, ਚਲਹਿ ਹਰਿ ਪੰਥ ਪਗਿ ॥

ਨਾਨਕ, ਰੋਗ ਦੋਖ ਅਘ ਮੋਹ, ਛਿਦੇ ਹਰਿ ਨਾਮ ਖਗਿ ॥੧॥੧੦॥

ਉਦਮੁ ਕਰਿ ਲਾਗੇ ਬਹੁ ਭਾਤੀ, ਬਿਚਰਹਿ ਅਨਿਕ ਸਾਸਤ੍ਰੁ ਬਹੁ ਖਟੁਆ ॥

ਭਸਮ ਲਗਾਇ ਤੀਰਥ ਬਹੁ ਭ੍ਰਮਤੇ, ਸੂਖਮ ਦੇਹ ਬੰਧਹਿ ਬਹੁ ਜਟੂਆ ॥
ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਭਜਨ ਸਗਲ ਦੁਖ ਪਾਵਤ, ਜਿਉ ਪ੍ਰੇਮ ਬਢਾਇ ਸੂਤ ਕੇ ਹਟੂਆ ॥
ਪੂਜਾ ਚਕ੍ਰ ਕਰਤ ਸੋਮਪਾਕਾ, ਅਨਿਕ ਭਾਂਤਿ ਥਾਟਹਿ ਕਰਿ ਥਟੂਆ ॥੨॥੧੧॥੨੦॥

ਨੋਟ ੨:- ਪਿੱਛੇ ਅਸੀਂ ਵੇਖ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ੧੯ ਭੱਟਾਂ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣ ਜੀ ਦਾ ਵਿਆਪਕ ਨਿਯਮ ਨੰ: ੩ ਇਹਨਾਂ ਉਪਰਲੇ ਦੋ ਸਵਈਆਂ ਉਤੇ ਵਰਤਿਆ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸਵਈਆਂ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਗਰੀਬ-ਨਿਵਾਜ ਉਹੀ ਹਨ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ੯ ਸਵਈਆਂ ਨੂੰ ।

ਨੋਟ ੩:- ਸਵਈਆ ਨੰਬਰ ੨॥੧੧॥ ਵਿਚ ‘ਨਾਨਕ’ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਫਿਰ ਭੀ ਅਸੀਂ ਪੂਰਨ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਆਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਵਈਆ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਕਿਉਂ?

ਕੇਵਲ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਿ ਅਖੀਰਲਾ ਅੰਕ ੧੧ ਜੋ ਉਪਰਲੇ ਸਵਈਏ ਤੋਂ ਦੋਹਰਾ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਸਵਈਏ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਠੀਕ ਮਿਲਦਾ ਹੈ; ਨਾਲ ਹੀ, ਪਿਛਲੇ ੯ ਸਵਈਆਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ੧੧ ਸਵਈਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜੋੜ ਭੀ ਠੀਕ ੨੦ ਹੀ ਅੱਗੇ ਲਿਖਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ।

ਜੇ ਕੋਈ ਸੱਜਣ ਇਹਨਾਂ ਸਵਈਆਂ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਕਰਦਾ ਕਰਦਾ ॥੧॥੧੦॥ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੇ ਹੇਠਲਾ ਸਿਰਲੇਖ (ਵੇਖੋ ਪੰਨਾ ੧੩੮੯)

“ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੇ ੧ ।” ਲਿਖ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਇਹ ਸਵਈਆ “ਉਦਮੁ ਕਰਿ ਲਾਗੇ.....” ਦਰਜ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਅਗਲੇ ਸਵਈਏ ‘ਇਕ ਮਨਿ ਪੁਰਖੁ.....’ ਵਾਲੇ ਉਤਾਰਾ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਹ ਗ਼ਲਤੀ ਲੱਭ ਲਵਾਂਗੇ ।

ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ?

ਕੇਵਲ ਇਸ “੨॥੧੧॥੨੦॥” ਅੰਕ ਦੀ ਸਹੈਤਾ ਨਾਲ । ਇਹ ਅੰਕ ਪਿਛਲੇ ਸਵਈਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਅਗਲੇ ਸਵਈਆਂ ਦੇ ਅੰਕ ੧, ੨ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਇਹ ਹੈ ਕੁੰਜੀ:

ਲਉ, ਇਹੀ ਜੇ ਕੁੰਜੀ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲੱਭਣ ਦੀ । ਇਹ ਵੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸਵਈਏ ਵਿਚ ਭੱਟ ਦਾ ਨਾਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਕੇਵਲ ਅੰਕ ਵੇਖੀ ਚਲੋ, ਸੁਤੇ ਹੀ ਆਪ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਭੱਟ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮਿਲਦੀ ਜਾਇਗੀ ।

ਨੋਟ ੪:- ਇਹੀ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਬਾਕੂ, ਅਖੀਰਲੇ ਦੋ ਸਵਈਏ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਅਗਲੇ ‘(ਭੱਟ-) ਸਵਈਏ’ ਭੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਉਹੀ ਦਾਤਾ ਜੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਦੋ ਸਵਈਏ ਦਰਜ ਕਰਾਏ ਹਨ । ਅੰਕ ਲਿਖਣ ਦਾ ਢੰਗ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੈ । ਪੁਰਾਣੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸੰਸਕਾਰ, ਕਿਸੇ ਆਪਣੇ ਅੱਤਿ-ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸੰਸਕਾਰ, ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਛੇਤੀ ਨਿਕਲਣੇ ਬੜਾ ਕਠਿਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚੋਂ, ਜਿੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਰੱਖਣ ਦਾ ਉਚੇਚਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ । ਫਿਰ ਭੀ ਇਸ ਗੁਰ-ਸਰਧਾ-ਭਰੀ ਭੱਟ-ਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸੱਜਣਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ

ਆਪ ਇਸ ਸਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਖੋਜੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਾਂਗ ਪਹਿਲੇ ਸਾਰੇ ਪੱਖਪਾਤ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ, ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨ । ਕਿਸੇ ਨਵੀਂ ਡੰਡੀ ਤੇ ਤੁਰਿਆਂ ਉਕਾਈ ਖਾ ਜਾਣਾ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਦਵਾਨ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਿਮਾਣੀ ਜਿਹੀ ਮਿਹਨਤ ਨੂੰ ਉਸੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਲੇਖਕ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅੰਕ:

(ਪਾਠਕ ਜਨ ਫਿਰ ਪੰਨਾ ੧੩੮੯ ਵੇਖਣ ਦੀ ਖੋਚਲ ਕਰਨ ।)

ਪੰਨਾ ਕਰਤਾ ਜੋੜ-ਅੰਕ

(੩) ੧੩੮੯-੯੦ ਕਲ੍ਹ ੧੦

(੪) ੧੩੯੧-੯੨ ਕਲਸਹਾਰ (=ਕਲ੍ਹ, ਟਲ੍ਹ) . . ੧੦

ਤਿੰਨੇ ਨਾਮ ਇਕੋ ਹੀ ਭੱਟ ਦੇ:

ਨੋਟ ੧:- ਪਾਠਕ ਸੱਜਣ ਪਿਛਲੀ ਸਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖ ਕੇ ਅੰਕਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ । ਸਿਲਸਿਲਾ ਉਹੀ ਹੈ; ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਨਾਮ ਇਕੋ ਹੀ ਭੱਟ ਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਕਿਆਂ ਦਾ ਭੀ ਕਰਤਾ ਹੈ ।

‘ਸਦ ਰੰਗਿ’ ਕੋਈ ਭੱਟ ਨਹੀਂ:

ਨੋਟ ੨:- ਸਵਈਆ ਨੰ: ੭ ਦੀਆਂ ਅਖੀਰਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚਾਰਨ-ਜੋਗ ਹਨ:

ਉਦਾਰਉ ਚਿਤ, ਦਾਰਿਦ ਹਰਨ, ਪਿਖੰਤਿਹ ਕਲਮਲ ਤ੍ਰਸਨ ॥

ਸਦਰੰਗਿ ਸਹਜਿ ਕਲ੍ਹ ਉਚਰੈ ਜਸ ਜੰਪਉ ਲਹਣੇ ਰਸਨ ॥੭॥

ਇੱਕ ਤਾਂ, ਨੋਟ ੧ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੰਕ ਸਿਲਸਲੇ ਵਾਰ ਠੀਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਭੱਟ ਕਲ੍ਹ (ਜਿਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਨਾਮ ‘ਕਲਸਹਾਰ’ ਤੇ ‘ਟਲ੍ਹ’ ਹਨ) ਹੀ ਇਕੱਲਾ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੈ; ਦੂਜੇ, ਇਸ ਅਖੀਰਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਭੱਟ ਦਾ ਨਾਮ ‘ਕਲ੍ਹ’ ਸਾਫ਼ ਵਰਤਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਇੱਕੋ ਹੀ ਤੁਕ ਦੇ ਦੋ ਕਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ, ਸੋ ‘ਸਦਰੰਗਿ’ ਕਿਸੇ ਭੱਟ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ।

ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਤੀਜੇ ਕੇ:

(੫) ੧੩੯੩-੯੪ . . ਕਲ੍ਹ . . ੯

(੬) ੧੩੯੪-੯੫ . . ਜਾਲਪ (ਦੂਜਾ ਨਾਮ ‘ਜਲ੍ਹ’) . . ੧੫।੧੪।

ਨੋਟ:- ਪਿਛਲੇ ਨੋਟ ੧ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਵਾਂਗ ਇੱਥੇ ਭੀ ‘ਜਾਲਪ’ ਤੇ ‘ਜਲ੍ਹ’ ਇਕੋ ਹੀ ਭੱਟ ਹੈ । ਭੱਟ ‘ਕਲ੍ਹ’ ਦੇ ੯ ਸਵਈਏ ਸਨ, ‘ਜਾਲਪ’ ਦੇ ੫ ਰਲਾ ਕੇ ਵੱਡਾ ਜੋੜ ੧੪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।

(੭) ੧੩੯੫ . . ਕੀਰਤ . . ੧੪।੧੮।

ਨੋਟ ੧:- ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਰਲਾ ਕੇ ੧੪ ਸਵਈਏ ਸਨ, ਭੱਟ ਕੀਰਤ ਦੇ ੪ ਮਿਲ ਕੇ ਵੱਡਾ ਜੋੜ ੧੮ ਹੋ

ਗਿਆ ।

ਭੱਟ ‘ਕੀਰਤ’ ਦੇ ਚਾਰ ਸਵਈਏ ਕਿਉਂ?

ਨੋਟ ੨:- ਭੱਟ ‘ਕੀਰਤ’ ਦੇ ਚਾਰ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਕਰਤਾ-ਭੱਟ ਦਾ ਨਾਮ ਕੇਵਲ ਪਹਿਲੇ ਸਵਈਏ (੧।੧੫।) ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਵਈਆਂ ਦਾ ਕਰਤਾ ਕਿਉਂ ਭੱਟ ਕੀਰਤ ਹੀ ਹੈ? ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ?

ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਕੇਵਲ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅੰਕ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ (੧।੧੫।, ੨।੧੬, ੩।੧੭।, ੪।੧੮) । ਠੀਕ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਵਈਆਂ ਦਾ ਕਰਤਾ ਭੀ ਕੇਵਲ ਭੱਟ ‘ਕੀਰਤ’ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । (ਵੇਖੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸਵਈਆ ਨੰ: ੨।੧੧।੨੦।

(੮) ੧੩੯੫-੯੬ . . ਭਿੱਖਾ ੨।੨੦।

ਭੱਟ ਭਿੱਖੇ ਦੇ ਦੋ ਸਵਈਏ ਪਿਛਲੇ ਵੱਡੇ ਜੋੜ ੧੮ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਹੁਣ ਵੱਡਾ ਜੋੜ ੨੦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।

(੯) ੧੩੯੬ ਸਲ੍ਹ ੧।੨੧।

(੧੦) ੧੩੯੬ ਭਲ੍ਹ ੧।੨੨।

ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕੇ ੪ ॥

ਭੱਟ ‘ਕਲਸਹਾਰ’ ਦੇ ੧੩

ਨੋਟ ੧:- ‘ਕਲ੍ਹ ਠਕੁਰ’ ਕੋਈ ਭੱਟ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਵੇਖੋ ਪੰਨਾ ੧੩੯੬ ਸਵਈਆਂ ਨੰ: ੧।

ਇਕ ਮਨਿ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਧਿਆਵਉ ॥...

ਕਲ੍ਹ ਸਹਾਰੁ ਤਾਸੁ ਗੁਣ ਜੰਪੈ ॥...

ਕਵਿ ਕਲ੍ਹ ਠਕੁਰ ਹਰਦਾਸ ਤਨੇ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰ ਅਭਰ ਭਰੇ ॥੧॥

ਜੇ ਇਸ ਸਵਈਏ ਵਿਚ ‘ਕਲਸਹਾਰ’ ਅਤੇ ‘ਕਲ੍ਹ ਠਕੁਰ’ ਦੋ ਭੱਟ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਸਵਈਆਂ ਦੇ ਨੰਬਰ ਦੋ ਵਖ ਵਖ ਹੁੰਦੇ । ਸ਼ਬਦ ‘ਠਕੁਰ’ ਸ਼ਬਦ ‘ਹਰਦਾਸ’ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।

ਨੋਟ ੨:- ਜੇ ‘ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ’ ਅਤੇ ‘ਕਲ੍ਹ’ ਹੀ ਦੋ ਭੱਟ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਭੀ ਸਵਈਆਂ ਦੇ ਦੋ ਵਖ ਵਖ ਨੰਬਰ ਹੁੰਦੇ । ‘ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ’ ਅਤੇ ‘ਕਲ੍ਹ’ ਇਕੋ ਹੀ ਭੱਟ ਹੈ ।

ਭੱਟ ਨਲ੍ਹ ਦੇ ੧੬:

(੧੨) ੧੩੯੮-੧੪੦੧ . . ਨਲ੍ਹ . . ੪।੧੬।੨੯।

ਨੋਟ ੧:- ਭੱਟ ‘ਕਲ੍ਹ’ ਦੇ ੧੩ ਸਵਈਏ ਹਨ । ਇਸ ਅੰਕ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪੰਨਾ ੧੪੦੧ ਦੇ ਇਸ ਪਿਛਲੇ (੪।੧੬।੨੯।) ਅੰਕ ਤਕ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਭੀ ਵੱਡੇ ਜੋੜ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਅੰਕ ਨਹੀਂ ਆਇਆ । ਇਸ ਦਾ ਪਰਤੱਖ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਵਈਆ ਨੰ: ੧੪ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਨੰ: ੨੯ ਤਕ ਇਕੋ ਹੀ ਭੱਟ ਦੀ ਬਾਣੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਥੇ ਮੁੜ ਚੇਤਾ ਕਰਾ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕਰਤਾ ਲੱਭਣ ਲਈ ਭੱਟ ਦਾ ਨਾਮ ਉਤਨੀ

ਸਹੈਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜਿਤਨਾ ਕਿ 'ਅੰਕ' ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਪਿੱਛੇ ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਬਾਕ੍ ਮ: ਪ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਸਵਈਏ ਅਤੇ ਭੱਟ 'ਕੀਰਤ' ਦੇ ਪਿਛਲੇ ੩ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਪਰਤੱਖ ਵੇਖ ਆਏ ਹਾਂ ।

‘ਦਾਸ’ ਅਤੇ ‘ਜਲਨ’ ਕੋਈ ਭੱਟ ਨਹੀਂ ਹਨ:

ਪੰਨਾ ੧੩੯੯ ਉਤੇ ਸਵਈਆ ਨੰ: ੮ ਵਿਚ ‘ਨਲੁ ਕਵਿ’ ਨਾਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਭੱਟ ‘ਕੀਰਤ’ ਵਾਂਗ ਬਾਕੀ ਦੇ ੩ ਸਵਈਆਂ ਦਾ ਕਰਤਾ ਭੀ ‘ਨਲੁ ਕਵਿ’ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਅੰਕ ੪ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ‘ਰਡ’ (ਛੰਦ) ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਅੰਕ ਦੋਹਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ੧।੫। ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ੮।੧੨ ਤਕ ਅੱਪੜਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ (ਛੰਦ) ‘ਝੋਲਨਾ’ ਚੱਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਦਾ ਭੀ ਦੋਹਰਾ ਨੰਬਰ ੧।੧੩। ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ੪।੧੬। ਤੱਕ ਅੱਪੜਦਾ ਹੈ । ਇਥੇ ਇਸ ਦੂਜੇ ਭੱਟ ਦੀ ਬਾਣੀ ਮੁੱਕ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਦੋਹਾਂ ਭੱਟਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜੋੜ ੨੯ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਜੇ ਸੱਜਣ ‘ਸਾਰੰਗ’ ਰਾਗ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਆਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ‘ਨਲੁ’ ਕਵਿ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ੧੬ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭੱਟ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜੈਸ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਸੋ, ਅੰਕ ੩।੭। ਦੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ ਸ਼ਬਦ ‘ਦਾਸੁ’ ਕਿਸੇ ਭੱਟ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ੬।੧੦। ਵਿਚ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ‘ਜਲਨ’ ਕਿਸੇ ਭੱਟ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਗਯੰਦ ਦੇ ੧੩ ਸਵਈਏ:

(੧੩) ੧੪੦੧-੦੪ . . ਗਯੰਦ . . ੩।੧੩।੪੨।

ਨੋਟ ੧:- ਪਿਛਲੇ ਦੇ ਭੱਟ ‘ਕਲੁ’ ਅਤੇ ‘ਨਲੁ’ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਦੇ ਜੋੜ ਦਾ ਵੱਡਾ ਅੰਕ ੨੯ ਆਇਆ ਸੀ । ਉਸ ਅੰਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਕ ੪੨ ਤਕ ਵਿਚਕਾਰ ਕਿਤੇ ਭੀ ਵੱਡੇ ਜੋੜ ਦਾ ਅੰਕ ਨਹੀਂ ਆਇਆ । ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੰਕ ੨੯ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਕ ੪੨ ਤਕ ਸਾਰੇ ਸਵਈਏ ਇਕੋ ਹੀ ਭੱਟ ਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਸਵਈਏ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ੧੩ ਹਨ; ਅਤੇ ‘ਨਲੁ ਕਵਿ’ ਸਵਈਆ ਵਾਂਗ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਭੀ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ । ਪਹਿਲਾ ਹਿੱਸਾ ੧ ਤੋਂ ੫; ਦੂਜਾ, ੧।੬। ਤੋਂ ੫।੧੦।; ਤੀਜਾ, ੧।੧੧। ਤੋਂ ੩।੧੩।੪੨। ਅਖੀਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਤੀਜਾ ਅੰਕ ੪੨ ਸਾਫ਼ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਸਵਈਏ ਇੱਕੋ ਹੀ ਭੱਟ ਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਭੱਟ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਅੰਕ ੫ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵੱਡੇ ਜੋੜ ਵਾਲਾ ਅੰਕ (੩੪) ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ।

‘ਸੇਵਕ’ ਤੇ ‘ਪਰਮਾਨੰਦ’ ਕੋਈ ਭੱਟ ਨਹੀਂ ਹਨ:

ਸਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਅੰਕ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਇਥੇ ਭੀ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਦੋ ਵਾਰੀ ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ ਸ਼ਬਦ ‘ਪਰਮਾਨੰਦ’ ਕਿਸੇ ਭੱਟ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਕਰਤਾ ਭੀ ਉਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਰੇਕ ਸਵਈਏ ਵਿਚ ਕਰਤਾ-ਭੱਟ ਦਾ ਨਾਮ ਮਿਲੇ ਤਿਵੇਂ ਇਹ ਭੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਰੇਕ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ । ਅੰਕ ਦਾ ਇਕ-ਸਾਰ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸਵਈਏ ਇੱਕੋ ਹੀ ਭੱਟ ਦੇ ਹਨ । ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਭੱਟ ਦਾ ਨਾਮ ਪਰਤੱਖ ‘ਗਯੰਦ’ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

ਅੰਕ ਦੇ ਇਸੇ ਹੀ ਸਿਲਸਿਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਸੇਵਕ’ ਭੀ ਕਿਸੇ ਭੱਟ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਪਿਛਲੇ ਭੱਟ ਦੀ

ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ 'ਦਾਸ' ਕਿਸੇ ਭੱਟ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਮਥੁਰਾ ਦੇ ੭ ਸਵਈਏ:

(੧੪) ੧੪੦੪-੦੫ . . ਮਥੁਰਾ . . ੭।੪੯।

ਨੋਟ:- ੪੨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਵੱਡਾ ਅੰਕ ੪੯ ਹੈ, ਸੋ ਇਹ ੭ ਸਵਈਏ ਭੱਟ ਮਥੁਰਾ ਦੇ ਹਨ ।

ਭੱਟ 'ਕੀਰਤ' ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਵੇਖ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਭੱਟ ਦਾ ਨਾਮ ਕੇਵਲ ਪਹਿਲੇ ਸਵਈਏ ਵਿਚ ਹੈ । ਇਕ-ਸਾਰ ਅੰਕ ਦੀ ਸਹੈਤਾ ਨਾਲ ਬਾਕੀ ਦੋ ੩ ਸਵਈਏ 'ਕੀਰਤ' ਦੇ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਥੇ ਭੀ 'ਮਥੁਰਾ' ਨਾਮ ਕੇਵਲ ਪਹਿਲੇ ੩ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਪਰ ਅੰਕ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ੧ ਤੋਂ ੭ ਤਕ ਜਾ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵੱਡਾ ਜੋੜ ੪੯ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

'ਸੇਵਕ' ਤੇ 'ਦਾਸ' ਕੋਈ ਭੱਟ ਨਹੀਂ ਹਨ:

੧੯ ਭੱਟ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣ ਦੀ ਇਹਨਾਂ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲੇ ੫ ਭੱਟ 'ਮਥੁਰਾ' ਦੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਅਖੀਰਲੇ ਦੋ 'ਸੇਵਕ' ਦੇ । ਜੇ ਸ਼ਬਦ 'ਸੇਵਕ' ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਦੋ ਸਵਈਏ ਭੱਟ 'ਮਥੁਰਾ' ਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਚਉਥੇ ਪੰਜਵੇਂ ਵਿਚ ਭੀ ਮਥੁਰਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸ ਦੇ ਹੋਏ? ਉਹ ਕਿਉਂ 'ਮਥੁਰਾ' ਦੇ ਗਿਣੇ ਗਏ? ਸੱਤਵੇਂ ਸਵਈਏ ਵਿਚ ਤੁਕਾਂ ਇਉਂ ਹਨ:

ਦਾਨਿ ਬਡੋ ਅਤਿਵੰਤੁ ਮਹਾਬਲਿ ਸੇਵਕਿ ਦਾਸਿ ਕਹਿਓ ਇਹੁ ਤਬੁ ॥

ਤਾਹਿ ਕਹਾ ਪਰਵਾਹ ਕਾਹੂ ਕੀ ਜਾ ਕੈ ਬਸੀਸਿ ਧਰਿਓ ਗੁਰਿ ਹਬੁ ॥੭॥੪੯॥

'ਸੇਵਕ' ਤੇ 'ਦਾਸ' ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਭੱਟ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣ ਇੱਥੇ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਦਾ ਕਰਤਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿਣਗੇ? ਅਸਲੀਅਤ ਪਾਠਕ ਸੱਜਣ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਅੰਕਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਅਨੁਸਾਰ 'ਸੇਵਕ' ਜਾਂ 'ਦਾਸ' ਕਿਸੇ ਭੱਟ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਬਲ੍ਹ, ਕੀਰਤ ਅਤੇ ਸਲ੍ਹ

(੧੫) ੧੪੦੫ ਬਲ੍ਹ . . ੫।੫੪।

(੧੬) ੧੪੦੫-੦੬ . . ਕੀਰਤ . . ੪।੫੮।

(੧੭) ੧੪੦੬ ਸਲ੍ਹ . . ੨।੬੦।

ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇ ਕੇ

ਕਲਸਹਾਰ ਦੇ ੧੨

(੧੮) ੧੪੦੬-੦੮ . . ਕਲ੍ਹ ੯

(੧੯) ੧੪੦੮ . . ਕਲ੍ਹ (ਸੋਰਠੇ) . . ੩।੧੨।

'ਪਾਰਥ' ਕੋਈ ਭੱਟ ਨਹੀਂ

ਨੋਟ ੧:- ਜਿਵੇਂ ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕਿਆਂ ਵਿਚ ਛੰਦ ‘ਰਡ’ ਅਤੇ ‘ਝੋਲਨਾ’ ਦੇ ਕਾਰਨ ਛੋਟਾ ਅੰਕ ਬਦਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਂਵ ਉਹ ਸਵਈਏ ਭੱਟ ‘ਨਲ੍ਹ’ ਦੇ ਹੀ ਸਨ, ਤਿਵੇਂ ਇਥੇ ਭੀ ‘ਸੋਰਠਾ’ ਦੇ ਕਾਰਨ ਛੋਟਾ ਅੰਕ ਬਦਲਿਆ ਹੈ, ਅਖੀਰ ਤੇ ਵੱਡਾ ਅੰਕ ੧੨ ਹੈ । ਸੋ, ਇਹ ੧੨ ਸਵਈਏ ਭੱਟ ‘ਕਲ੍ਹ’ ਦੇ ਹਨ । ‘ਪਾਰਥ’ ਕਿਸੇ ਭੱਟ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਪਾਂਡਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਘੇ ਸੂਰਬੀਰ ਦਾ ਨਾਮ ‘ਅਰਜੁਨ’ ਸੀ ਇਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਮ ਪਾਰਥ (ਪ੍ਰਥਮ) ਸੀ; ਜਿਵੇਂ ਭਗਵਤ ਗੀਤਾ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਈਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਇਹੀ ਨਾਮ ‘ਅਰਜੁਨ’ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਪਾਂਡਵਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਦੀ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਦੇ ‘ਸਾਧਾਰਨ ਗੁਣ’ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ‘ਉਪਮਾ-ਅਲੰਕਾਰ’ ਵਾਰਤਿਆ ਹੈ—ਜਿਵੇਂ ਅਰਜੁਨ ਰਣਭੂਮੀ ਵਿਚ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਪੈਰ ਟਿਕਾ ਕੇ ਡੋਲਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਭੀ ‘ਪ੍ਰਮਾਣੁ ਪੁਰਖੁ’, ਮੰਨੇ-ਪ੍ਰਮੰਨੇ ਜੋਧੇ ਹਨ, ਕਾਮਾਦਿਕ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਕਦੇ ਡੋਲਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ।

ਮਥੁਰਾ ਤੇ ਹਰਿਬੰਸ

(੨੦) ੧੪੦੭-੦੯ . . ਮਥੁਰਾ . . ੨।੧੯।

(੨੧) ੧੪੦੯ . . ਹਰਿਬੰਸ ੨।੨੧।

ਨੋਟ:- ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇ ਕੇ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਅੰਕ ਕੇਵਲ ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਆਇਆ ਹੈ; ਪਹਿਲਾਂ ੧੨, ਫਿਰ ੧੯, ਅਖੀਰ ਵਿਚ ੨੧ । ਸੋ, ਇਹ ਤਿੰਨ ਭੱਟਾਂ (ਕਲ੍ਹ, ਮਥੁਰਾ ਅਤੇ ਹਰਿਬੰਸ) ਦੇ ਸਵਈਏ ਹਨ ।

੧੧ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਨਾਮ

ਇਸ ਸਾਰੀ ਪੜਤਾਲ ਤੋਂ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਦੇ ਹਨ:

(੧) ਕਲ੍ਹ, ਜਿਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਨਾਮ ‘ਕਲਸਹਾਰ’ ਅਤੇ ‘ਟਲ੍ਹ’ ਹਨ ।

(੨) ਜਾਲਪ, ਜਿਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਮ ‘ਜਲ੍ਹ’ ਹੈ ।

(੩) ਕੀਰਤ, (੪) ਭਿੱਖਾ, (੫) ਸਲ੍ਹ, (੬) ਭਲ੍ਹ, (੭) ਨਲ੍ਹ, (੮) ਗਯੰਦ, (੯) ਮਥੁਰਾ, (੧੦) ਬਲ੍ਹ, (੧੧) ਹਰਿਬੰਸ ।

ਭਾਗ ੪

ਕੇਵਲ ‘ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ’ ਹੀ ਮਜ਼ਮੂਨ ਹੈ

ਬੋਲੀ ਤੇ ਵਿਆਕਰਣ ਦਾ ਧਿਆਨ ਜ਼ਰੂਰੀ

ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮਨ ਭਾਵੇਂ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਣ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘਾ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾਹ ਸਮਝਦੇ ਹੋਣ, ਪਰ ਭੱਟ-ਬਾਣੀ ਸੰਬੰਧੀ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਈ ਥਾਈਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦੇ ਆਏ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਇਹ ਭੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਭੱਟ-ਬਾਣੀ ਦੇ ਮੁਖ ਭਾਵ ਸੰਬੰਧੀ ਮਤ-ਭੇਦ ਹੈ, ਉਥੇ ਭੀ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਣ ਦੀ ਸਹੈਤਾ ਲੈ ਕੇ ਡੂੰਘੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ।

ਇੱਕ ਇੱਕ ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਦਸਤਾਰ-ਬੰਦੀ ਦੀ ਰਸਮ

ਵੇਲੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਇਕੱਠ੍ਹੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ‘ਭੱਟ’ ਭੀ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉਥੇ ਅੱਪੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਦੀਦਾਰ ਕਰ ਕੇ ਕਪਾਟ ਖੁਲ੍ਹਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਚਿੱਤ ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਨ ਲਈ ਉਮਾਹ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਭੱਟ ਉੱਠਦਾ ਤੇ ਆਖਦਾ ਹੈ:

ਇਕ ਮਨਿ ਪੁਰਖੁ ਧਿਆਇ ਬਰਦਾਤਾ ॥

ਸੰਤ ਸਹਾਰੁ ਸਦਾ ਬਿਖਿਆਤਾ ॥

ਤਾਸੁ ਚਰਨ ਲੇ ਰਿਦੈ ਬਸਾਵਉ ॥

ਤਉ ਪਰਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗੁਨ ਗਾਵਉ ॥੧॥

ਸੋ, ਭੱਟ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ ਉੱਠਦੇ ਹਨ ਤੇ ‘ਗੁਰੂ’ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਇਕ ‘ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ’ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਭੱਟ ਨੇ ਕਿਤੇ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਗੁਣ ਗਾਂਵਿਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ‘ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ’ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਭੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਉਹ ਗੁਣ ਗਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਹੈ ।

ਮਹਲੇ ਦੂਜੇ ਕੇ

ਆਓ, ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਵੇਖੀਏ । ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਦੂਜੇ ਕਿਆਂ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਭੱਟ ‘ਕੱਲਸਹਾਰ’ ਆਖਦਾ ਹੈ:

ਸੋਈ ਪੁਰਖੁ ਧੰਨੁ ਕਰਤਾ ਕਾਰਣ ਕਰਤਾਰੁ ਕਰਣ ਸਮਰਥੋ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਧੰਨੁ ਨਾਨਕੁ, ਮਸਤਕਿ ਤੁਮ ਧਰਿਓ ਜਿਨਿ ਹਥੋ ॥੧॥

ਮਹਲੇ ਤੀਜੇ ਕੇ

ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਤੀਜੇ ਕਿਆਂ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਫਿਰ ਇਹੀ ਭੱਟ ਆਖਦਾ ਹੈ:

ਸੋਈ ਪੁਰਖੁ ਸਿਵਰਿ ਸਾਚਾ, ਜਾ ਕੇ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਅਛਲੁ ਸੰਸਾਰੇ ॥

ਜਿਨਿ ਭਗਤ ਭਵਜਲ ਤਾਰੇ, ਸਿਮਰਹੁ ਸੋਈ ਨਾਮੁ ਪਰਧਾਨੁ ॥

ਤਿਤੁ ਨਾਮਿ ਰਸਿਕੁ ਨਾਨਕੁ, ਲਹਿਣਾ ਥਾਪਿਓ ਜੇਨ ਸੂਬ ਸਿਧੀ ॥

ਕਵਿ ਜਨ ਕਲੁ ਸਬੁਧੀ, ਕੀਰਤਿ ਜਨ ਅਮਰਦਾਸ ਬਿਸੁਰੀਯਾ ॥੧॥

ਭੱਟ ‘ਕੀਰਤ’ ਭੀ ਗੁਰ ਮਹਿਮਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਭੱਟ ‘ਜਾਲਪ’ ਦੇ ਪੰਜੇ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਉਸਤਤਿ ਹੈ । ਅੱਗੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਭੱਟ ‘ਕੀਰਤ’ । ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਵਈਆ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਹੈ । ਜੇ ਭੱਟ ਕੀਰਤ ਨੇ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਵਜੋਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਕੁਝ ਉਸਤਤਿ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਭੱਟ ਵਾਂਗ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਸਵਈਏ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੀ । ਸਰਸਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਦੂਜੇ ਸਵਈਏ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਿਆਂ ਭੁਲੇਖਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਉਪਮਾ ਹੈ:

ਆਪਿ ਨਰਾਇਣ ਕਲਾ ਧਾਰਿ, ਜਗ ਮਹਿ ਪਰਵਰਿਯਉ ॥

ਨਿਰੰਕਾਰਿ ਆਕਾਰੁ ਜੋਤਿ, ਜਗ ਮੰਡਲਿ ਕਰਿਯਉ ॥

ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਵਈਆ ਗੁਰੁ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਜਦੋਂ ਇਸੇ ਹੀ ਭੱਟ ਦੇ ਚਉਥੇ ਸਵਈਏ ਦੀਆਂ ਅਖੀਰਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਪੜ੍ਹੀਏ ਤਾਂ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭੱਟ ਕੀਰਤ ਦੇ ਨੇੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ‘ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ’ ਤੇ ‘ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ’ ਇੱਕੋ ਰੂਪ ਹਨ:

ਅਗਮ ਅਲਖ ਕਾਰਣ ਪੁਰਖ, ਜੋ ਫੁਰਮਾਵਹਿ ਸੋ ਕਹਉ ॥

ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸ ਕਾਰਣ ਕਰਣ, ਜਿਵ ਤੂ ਰਖਹਿ ਤਿਵ ਰਹਉ ॥੪॥੧੮॥

ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕੇ

ਅੱਗੇ ਵੇਖੀਏ ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕੇ । ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਸਵਈਏ ਵਿਚ ਭੱਟ ‘ਕਲਸਹਾਰ’ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਖਦਾ ਹੈ:

ਇਕ ਮਨਿ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਧਿਆਵਉ ॥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਸਦ ਗਾਵਉ ॥

ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਮਨਿ ਹੋਇ ਬਿਗਾਸਾ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਿ ਜਨਹ ਕੀ ਆਸਾ ॥

(ਅਰਥ:- ਸਤਿਗੁਰ—ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ!) ।

ਇਹ ਵਰ ਮੰਗ ਕੇ, ਭੱਟ ਆਖਦਾ ਹੈ—ਮੈਂ ਉਸ ਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗਿਆਂ ਦਲਿਦ ਨਹੀਂ ਚੰਬੜਦਾ:

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਪਰਮਪਦੁ ਪਾਯਉ ॥ ਅਬਿਨਾਸੀ ਅਬਿਗਤੁ ਧਿਆਯਉ ॥

ਤਿਸੁ ਭੇਟੇ ਦਾਰਿਦ੍ਰੁ ਨ ਚੰਪੈ ॥ ਕਲੁ ਸਹਾਰੁ ਤਾਸੁ ਗੁਣ ਜੰਪੈ ॥

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ੧੩ ਹੀ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਭੱਟ ‘ਕਲਸਹਾਰ’ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਅੱਗੇ ਨਲੁ ਭੱਟ ਦੇ ੧੬ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਭੀ ਕੇਵਲ ‘ਗੁਰੂ’ ਦੀ ਹੀ ਉਸਤਤਿ ਹੈ ।

‘ਕਲਸਹਾਰ’ ਭੱਟਾਂ ਦਾ ਜੱਥੇਦਾਰ

ਹੁਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ੧੩ ਸਵਈਏ ਭੱਟ ‘ਗਯੰਦ’ ਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ’ ਸੰਬੰਧੀ ਮਤ-ਭੇਦ ਹੈ । ਇਹਨਾਂ ਸਵਈਆਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਥੇ ਇਹ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਗੁਰੁ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਇਕ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭੱਟ ‘ਕਲਸਹਾਰ’ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਭੱਟ ਨੇ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਵਜੋਂ ਕੋਈ ਤੁਕ ਨਹੀਂ ਉਚਾਰੀ, ਸਿੱਧੇ ਹੀ ‘ਗੁਰੂ’ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਪਿੱਛੇ ਵਾਂਗ ਭੱਟ ‘ਕਲਸਹਾਰ’ ਨੇ ਹੀ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ’ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ:

ਸਿਮਰੰ ਸੋਈ ਪੁਰਖੁ ਅਚਲੁ ਅਬਿਨਾਸੀ ॥ ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਦੁਰਮਤਿ ਮਲੁ ਨਾਸੀ ॥

ਸਤਿਗੁਰ ਚਰਨ ਕਵਲ ਰਿਦਿ ਧਾਰੰ ॥ ਗੁਰ ਅਰਜੁਨ ਗੁਣ ਸਹਜਿ ਬਿਚਾਰੰ ॥੧॥

ਇਹ ਗੱਲ ਭੀ ਪਿੱਛੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਖ਼ਿਆਲ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭੱਟ ‘ਕਲਸਹਾਰ’ ਇਸ ਜੱਥੇ ਦਾ ਜੱਥੇਦਾਰ ਸੀ; ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਮਿਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਪਾਸ ਆਏ ਸਨ ।

ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੇਖ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਭੱਟਾਂ ਦਾ ਜੱਥੇਦਾਰ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਮੰਤਵ ਸਾਫ਼ ‘ਗੁਰ-ਉਪਮਾ’ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ

। ਕੇਵਲ ‘ਕਲਸਹਾਰ’ ਨੇ ਹੀ ‘ਗੁਰ-ਉਪਮਾ’ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ‘ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ’ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਭੀ ਆਪਣੇ ਸਵਈਆਂ ਦੇ ਕੇਵਲ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ।

ਭੱਟ ਗਯੰਦ ਦੇ ਸਵਈਏ

ਆਓ, ਹੁਣ ਭੱਟ ‘ਗਯੰਦ’ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਵੱਲ । ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਹੈ; ਸਰਸਰੀ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਿਆਂ ਹੀ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਛੰਦ ਦੀ ਚਾਲ ਤੇ ਖਿਆਲ ਤਿੰਨੀਂ ਥਾਈਂ ਵਖੋ ਵਖ ਹਨ ।

ਗਯੰਦ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ‘ਗੁਰ-ਉਪਮਾ’ ਹੈ; ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਵਈਏ ਛੱਡ ਕੇ ਅਖੀਰਲੇ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ‘ਗੁਰ-ਉਪਮਾ’ । ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ’ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਆਖਣ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਕੇਵਲ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਹਿੱਤਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਧੀਕ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ।

ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ‘ਗੁਰੂ’ ਪਦ ਦੇ ਨਾਲਿ ‘ਵਾਹਿ’, ‘ਸਤਿ’ ਅਤੇ ‘ਸਿਰੀ’ ਪਦ ਵਰਤ ਕੇ ਹੇਠ-ਲਿਖੀਆਂ ਤਿੰਨ ਤੁਕਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ:

(੧) ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿ ਜੀਉ ॥੧॥੬॥,੨॥੭॥,੩॥੮॥

(੨) ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਬਿੰਦ ਜੀਉ ॥੪॥੯॥

(੩) ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ ਸਤਿ ਜੀਉ ॥੫॥੧੦॥

ਇਸ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਵਈਆ ਨੰ: ੪।੯। ਅਤੇ ੫।੧੦। ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ‘ਸਤਿਗੁਰੂ’ ਅਤੇ ‘ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ’ ਕੇਵਲ ‘ਗੁਰੂ’ ਵਾਸਤੇ ਹਨ । ਆਓ, ਹੁਣ ਇਹਨਾਂ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਗੁਰ-ਉਪਮਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀਏ:

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਬਿੰਦ ਜੀਉ ॥

ਬਲਿਹਿ ਛਲਨ, ਸਬਲ ਮਲਨ, ਭਗਿ ਫਲਨ, ਕਾਨ੍ ਕੁਅਰ,

ਨਿਹਕਲੰਕ, ਬਜੀ ਡੰਕ, ਚੜ੍ਹ ਦਲ ਰਵਿੰਦ ਜੀਉ ॥

ਰਾਮ ਰਵਣ, ਦੁਰਤ ਦਵਣ, ਸਕਲ ਭਵਣ ਕੁਸਲ ਕਰਣ, ਸਰਬ ਭੂਤ,

ਆਪਿ ਹੀ ਦੇਵਾਧਿ ਦੇਵ, ਸਹਸ ਮੁਖ ਫਨਿੰਦ ਜੀਉ ॥

ਜਰਮ ਕਰਮ ਮਛ ਕਛ ਹੁਅ ਬਰਾਹ,

ਜਮੁਨਾ ਜੈ ਕੂਲ, ਖੇਲੁ ਖੇਲਿਓ ਜਿਨਿ ਗਿੰਦ ਜੀਉ ॥

ਨਾਮੁ ਸਾਰੁ ਹੀਏ ਧਾਰੁ ਤਜੁ ਬਿਕਾਰ ਮਨ ਗਯੰਦ,

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਬਿੰਦ ਜੀਉ ॥੪॥੯॥

ਇਸ ਸਵਈਏ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ‘ਗੁਰ-ਉਪਮਾ’ ਨੂੰ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਸਵਈਏ ਨਾਲ ਟਕਰਾਓ; ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ:

ਪੀਤ ਬਸਨ ਕੁੰਦ ਦਸਨ, ਪ੍ਰਿਆ ਸਹਿਤ ਕੰਠ ਮਾਲ,

ਮੁਕਟੁ ਸੀਸਿ, ਮੋਰ ਪੰਖ ਚਾਹਿ ਜੀਉ ॥

ਬੇਵਜੀਰ ਬਡੇ ਧੀਰ, ਧਰਮ ਅੰਗ ਅਲਖ ਅਗਮ,

ਖੇਲੁ ਕੀਆ ਆਪਣੈ ਉਛਾਹਿ ਜੀਉ ॥

ਅਕਥ ਕਥਾ ਕਥੀ ਨ ਜਾਇ ਤੀਨਿ ਲੋਕ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ,
ਸੁਤਹ ਸਿਧ ਰੂਪੁ ਧਰਿਓ, ਸਾਹਨ ਕੈ ਸਾਹਿ ਜੀਉ ॥
ਸਤਿ ਸਾਚੁ ਸ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸੁ, ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਸਦਾ ਤੁਹੀ,
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿ ਜੀਉ ॥੩॥੮॥

ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਉਪਮਾ ਕਰਦਿਆਂ ‘ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ-ਰੂਪ’ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਜੇ ਪਹਿਲੇ ਸਵਈਏ ਵਿਚ (ਸਤਿ—) ‘ਗੁਰੂ’ ਦੀ ਉਪਮਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਭੀ ‘ਗੁਰੂ’ ਦੀ ਉਪਮਾ ਹੈ ।

ਦੂਜੇ ਸਵਈਏ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵੱਲ ਭੀ ਧਿਆਨ ਮਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਅਖੀਰਲੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ— ‘ਵਾਹਿ ਜੀਉ’ । ਸ਼ਬਦ ‘ਵਾਹਿ’ ਦਾ ਅਖੀਰ ਤੇ ਇਕੱਲਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ ਭੀ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਭੀ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ‘ਗੁਰੂ’ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੀ ਵਰਤਣਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਆਖਿਆ ਹੈ—ਹੇ ‘ਜੀਉ’ ! ਤੂੰ ‘ਵਾਹਿ’ ਹੈਂ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭੀ ਇਹੀ ਹੈ—ਹੇ ‘ਗੁਰੂ’ ! ਤੂੰ ‘ਵਾਹਿ’ ਹੈਂ ।

ਗਯੰਦ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਤਿੰਨ ਸਵਈਏ

ਹੁਣ, ਆਓ, ਇਸ ਭੱਟ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਤਿੰਨ ਸਵਈਆਂ ਵੱਲ । ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ’ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਪਿੱਛੇ ਦਸਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਭੀ ਭੱਟ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ’ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੁਖ-ਮੰਤਵ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ, ਕੇਵਲ ‘ਗੁਰੂ’ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਕਈ ਸੱਜਣ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਚਉਰਾਸੀਹ ਲਖ ਜੂਨਿ ਦਾ ਕਰਤਾ ਆਖਣਾ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਵਡਿਆਈ ਕੇਵਲ ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੇ ਢੁਕਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਇਤਰਾਜ਼ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੇਠ-ਲਿਖੀ ਪਉੜੀ ਵੱਲ ਦਿਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕਾ ਕਰਤਾ ॥
ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਦ ਜੀਵੈ ਨਹੀ ਮਰਤਾ ॥
ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਮੁਕਤਿ ਜੁਗਤਿ ਜੀਅ ਕਾ ਦਾਤਾ ॥
ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਅਨਾਥ ਕਾ ਨਾਥੁ ॥
ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਾ ਸਭ ਉਪਰਿ ਹਾਥੁ ॥
ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਾ ਸਗਲ ਅਕਾਰੁ ॥
ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਆਪਿ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ॥
ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੀ ਸੋਭਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਬਨੀ ॥

ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਰਬ ਕਾ ਧਨੀ ॥੮॥੮॥

ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਭੀ ਵਿਚਾਰਨ-ਜੋਗ ਹੈ । ਆਓ, ਅਖੀਰਲੇ ਸਵਈਏ ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀਏ :

ਕੀਆ ਖੇਲੁ ਬਡ ਮੇਲੁ ਤਮਾਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਤੇਰੀ ਸਭ ਰਚਨਾ ॥
ਤੂ ਜਲਿ ਥਲਿ ਗਗਨਿ ਪਯਾਲਿ ਪੂਰਿ ਰਹਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੇ ਮੀਠੇ ਜਾ ਕੇ ਬਚਨਾ ॥
ਮਾਨਹਿ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਰੁਦ੍ਰਾਦਿਕ, ਕਾਲ ਕਾ ਕਾਲੁ, ਨਿਰੰਜਨ ਜਚਨਾ ॥
ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪਾਈਐ ਪਰਮਾਰਥੁ, ਸਤ ਸੰਗਤਿ ਸੇਤੀ ਮਨੁ ਖਚਨਾ ॥

ਕੀਆ ਖੇਲੁ ਬਡ ਮੇਲੁ ਤਮਾਸਾ, ਵਾਹਗੁਰੂ ਤੇਰੀ ਸਭ ਰਚਨਾ ॥੩॥੧੩॥੪੨॥

ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ‘ਵਾਹਿ’ ‘ਗੁਰੂ’ ਹਨ, ਅਤੇ ਅਖੀਰਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ‘ਵਾਹ’ ‘ਗੁਰੂ’ । ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਅਖੀਰਲੀ ਤੁਕ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ‘ਵਾਹਿ’ ਅਤੇ ‘ਵਾਹ’ ਦਾ (i) ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਹੈ ।

ਇਹਨਾਂ ਦੋ ਰੂਪਾਂ ਬਾਰੇ ਇਤਰਾਜ਼

‘ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ’ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਕ ਸੱਜਣ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਇਉਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:— “ਜਦ ਭੱਟ-ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਖੋਜੀਏ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਭੀ ਦੋ ਸ਼ਬਦ ਹਨ—‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ’ ਅਤੇ ‘ਵਾਹਗੁਰੂ’ । ਸੋ, ਦੋਨਾਂ ਵਿਚ ਕੇਹੜਾ ਸਹੀ ਹੋਇਆ? ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਬਤ ਹੈ ਕਿ ਭੱਟ ਆਪ ਹੀ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਏ ਹੋਏ, ਬਲਕਿ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਸੰਸੇ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦੇ ਨੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੋ ‘ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਕਿਵੇਂ ਸਿਧ ਹੋਏ?’” (ਨੋਟ:— ਪਾਠਕ ਸੱਜਣ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੀ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ‘ਵਾਹਿ’ ਅਤੇ ‘ਵਾਹ’ ਨੂੰ ‘ਗੁਰੂ’ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਨਿਸਚੇ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਾਂ ।)

ਬੋਲੀ ਸਦਾ ਬਦਲਦੀ

ਜੇ ਸੱਜਣ ਕਿਸੇ ‘ਬੋਲੀ’ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰੇਕ ਦੇਸ ਦੀ ਬੋਲੀ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਦੀ ਆਈ ਹੈ । ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਜੋੜ, ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿਚ ਰਲਾ ਕੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ—ਇਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਤੇ ਹੀ ਫ਼ਰਕ ਪੈਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਸੋ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ (ਲਫ਼ਜ਼) ਦੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਰੂਪ, ਜਾਂ, ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਲਿੰਗ ਵਰਤੇ ਹੋਏ ਮਿਲਣ, ਤਾਂ ਓਥੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ‘ਦੁਬਿਧਾ’ ਵਿਚ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਉਦਾਹਰਣ

ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ, ਆਓ, ਇਕ ਦੋ ਉਦਾਹਰਣ ਲੈ ਕੇ ਵੇਖੀਏ:

(੧) ‘ਪਉਣੁ’; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ‘pvn’ (ਪਵਨ) ਤੋਂ ‘ਪਉਣ’ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਹੈ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ‘ਪੁਲਿੰਗ’ (Masculine Gender) ਹੈ; ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਭੀ ਪੁਲਿੰਗ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਭੀ ਕੁਝ ਸਮਾ ਪੁਲਿੰਗ ਹੀ ਰਿਹਾ । ਪਰ ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਇਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ (Feminine Gender) ਵਿਚ ਵਰਤੀਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ; ਆਖਰ ਅੱਜ ਕੱਲ ਇਹ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ।

“ਪਵਣੁ ਗੁਰੂ ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ”—ਇਥੇ ‘ਪਵਣੁ’ (ਪਉਣ) ਪੁਲਿੰਗ ਹੈ । ‘ਕੰਨੀ ਬੁਜੇ ਦੇ ਰਹਾ, ਕਿਤੀ ਵਗੈ ਪਉਣ’—ਇਥੇ ਸ਼ਬਦ ‘ਪਉਣ’ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਹੋ ਗਿਆ, ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ।

(੨) ‘ਰੇਣੁ’, ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਭੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ‘rynu’ ਹੈ; ਓਥੇ ਇਹ ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪੁਰਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਹ ਕੇਵਲ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਰਹਿ ਗਿਆ । ਨਿਰਾ ਇਹੀ ਨਹੀਂ ਰੂਪ ਵੀ ਚਾਰ ਹੋ ਗਏ—ਰੇਣੁ, ਰੇਣ, ਰੇਨੁ, ਰੇਨ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕਈ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਹਨਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

(੩) ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਹੇਠ—ਲਿਖਿਆ ਸ਼ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਸੁਆਦਲਾ ਹੋਵੇਗਾ:

ਨਾਨਕ ਚਿੰਤਾ ਮਤਿ ਕਰਹੁ ਚਿੰਤਾ ਤਿਸ ਹੀ ਹੋਇ ॥
ਜਲ ਮਹਿ ਜੰਤ ਉਪਾਇਅਨੁ ਤਿਨਾ ਭਿ ਰੋਜੀ ਦੇਇ ॥...
ਵਿਚਿ ਉਪਾਏ ਸਾਇਰਾ ਤਿਨਾ ਭੀ ਸਾਰ ਕਰੇਇ ॥

ਨਾਨਕ ਚਿੰਤਾ ਮਤ ਕਰਹੁ ਚਿੰਤਾ ਤਿਸ ਹੀ ਹੋਇ ॥੧॥੧੮॥ (ਸਲੋਕ ਮ: ੨, ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੩)

ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਅਖੀਰਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਸ਼ਬਦ 'ਮਤਿ' ਅਤੇ 'ਮਤ' ਦੀ (f) ਦਾ ਹੀ ਫ਼ਰਕ ਹੈ । ਕਿਉਂ? ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਿ ਤਦੋਂ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਜੋੜ ('ਮਤਿ' ਅਤੇ 'ਮਤ') ਪ੍ਰਚਲਤ ਸਨ ।

(੪) ਮਰਣੁ ਮੁਣਸਾ ਸੂਰਿਆ ਹਕੁ ਹੈ ਜੋ ਹੋਇ ਮਰਨਿ ਪਰਵਾਣੇ ॥
ਸੂਰੇ ਸੇਈ ਆਗੈ ਆਖੀਅਹਿ ਦਰਗਹ ਪਾਵਹਿ ਸਾਚੀ ਮਾਣੇ ॥ . . .

ਮਰਣੁ ਮੁਣਸਾਂ ਸੂਰਿਆ ਹਕੁ ਹੈ ਜੋ ਹੋਇ ਮਰਹਿ ਪਰਵਾਣੇ ॥੩॥੨॥ (ਵਡਹੰਸ ਮ: ੧, ਅਲਾਹਣੀਆ ਇਥੇ ਭੀ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਅਖੀਰਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਸ਼ਬਦ 'ਮਰਨਿ' ਅਤੇ 'ਮਰਹਿ' ਦੇ 'ਨ' ਅਤੇ 'ਹ' ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਹੈ । ਕਾਰਨ ਉਹੀ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਰੂਪ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸਨ ।

(੫) ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦ 'ਧਨਯ' (DNX) ਦੇ ਪੰਜ ਰੂਪ ਪੁਰਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸਨ । ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਰਤਣ ਵਿਚ ਭੀ ਕੋਈ ਭਿੰਨ-ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਇਕ ਵਚਨ, ਪੁਲਿੰਗ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ, ਸਭ ਵਾਸਤੇ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:

ਕੁਝ ਪ੍ਰਮਾਣ:

ਧੰਨਿ ਸੁ ਥਾਨੁ ਧੰਨਿ ਓਇ ਭਵਨਾ ਜਾ ਮਹਿ ਸੰਤ ਬਸਾਰੇ ॥

ਜਨ ਨਾਨਕ ਕੀ ਸਰਧਾ ਪੁਰਹੁ ਠਾਕੁਰ ਭਗਤ ਤੇਰੇ ਨਮਸਕਾਰੇ ॥੨॥੯॥੪੦॥ . . . (ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫)

ਧਨੁ ਸੁ ਮਾਣਸ ਦੇਹੀ ਪਾਈ ਜਿਤੁ ਪ੍ਰਭਿ ਅਪਨੈ ਮੈਲਿ ਲੀਓ ॥

ਧੰਨ ਸੁ ਕਲਿਜੁਗੁ ਸਾਧਸੰਗਿ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਈਐ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੁ ਹੀਓ ॥੪॥੮॥੪੭॥ (ਆਸਾ ਮ: ੫)

ਧਨੁ ਓਹੁ ਮਸਤਕੁ ਧਨੁ ਤੇਰੇ ਨੇਤ ॥ ਧਨੁ ਓਇ ਭਗਤ ਜਿਨ ਤੁਮ ਸੰਗਿ ਹੇਤ ॥੧॥੧੦੪॥੧੭੩॥ (ਗਉੜੀ ਮ: ੫)

ਕੋਈ ਦੁਬਿਧਾ ਨਹੀਂ

ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦ ਸਮੇ-ਅਨੁਸਾਰ ਰੂਪ ਵਟਾਉਂਦੇ ਗਏ, ਇਵੇਂ ਸ਼ਬਦ 'ਵਾਹ' ਨੇ ਭੀ ਦੂਜਾ ਰੂਪ 'ਵਾਹਿ' ਲੈ ਲਿਆ ਅਤੇ ਭੱਟ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ 'ਦੁਬਿਧਾ' ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਏ, ਤੇ ਨਾਹ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸੰਸੇ ਵਿਚ ਪਾ ਗਏ ਹਨ ।

ਕਾਹਲੀ ਅੱਗੇ ਟੋਏ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ੬ ਗੁਰ-ਮਹਲਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਭੀ ਕਈ ਅਰਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਹੈ । ਇਕ ਤਾਂ, ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਕਠਨ ਹੈ, ਦੂਜੇ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਭੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਢੰਗ ਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਖ਼ਾਸ ਉੱਦਮ ਦੀ ਲੋੜ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਸੋ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ-ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਕਈ ਮਤ-ਭੇਦ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਹਰੇਕ ਸੱਜਣ ਦੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਮਿਨਹਤ, ਖੋਜ ਤੇ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਇਹ ਮਤ-ਭੇਦ ਤਾਂ ਟਿਕੇ ਹੀ ਰਹਿਣੇ ਹਨ, ਪਰ ਜੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸੱਜਣ ਮਿਲਵੀਂ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰਨ, ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਮੌਜੂਦਾ ਵਧ-ਰਹੀ ਵਿਖੇਪਤਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਘਟ ਜਾਏ । ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਡਾਢੀ ਅਸਚਰਜ ਤੇ ਕਾਹਲੀ ਵਾਲੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਲੁੜੀਂਦਾ ਸਾਂਝਾ ਬਲ ਵਰਤਣ ਦੇ ਥਾਂ ਕੁਝ ਸੱਜਣ ਆਪਣੀ ਇਕ-ਪਾਸੀ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਆਸਰੇ ਇਹ ਸ਼ੱਕ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣ ਕਿ ਜਿਸ ਜਿਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਉਹ ਮੌਜੂਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ-ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰ ਸਕੇ, ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਮਿਲਾਵਟ ਹੈ । ਕੌਮ ਦਾ ਧਿਆਨ ਗੁਰਮਤਿ-ਖੋਜ ਵਲ ਲਾਉਣਾ—ਇਹ ਇਕ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਉੱਦਮ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਖੋਜ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਚੇਤਾ ਭੀ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਅੱਜ ਤੋਂ ਚਾਰ ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਸਫਲ ਖੋਜ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਸਾਹਿੱਤਕ ਤੌਰ ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ।

ਇਹ ਗੱਲ ਭੀ ਕੁਝ ਗੁੱਝੀ-ਛਿਪੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸਾਹਿੱਤ ਦੀ ਖੋਜ ਦੇ ਢੰਗ ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਪੱਛਮ ਤੋਂ ਹੁਣ ਸਿੱਖ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਰਿਵਾਜ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਸੋ, ਜੇ ਇਸ ਨਵੀਂ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸੱਜਣ ਇਸ ਮਹਾਨ ਵੱਡੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈਣ, ਤਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਹ ਇਕ ਉੱਚੀ ਸੇਵਾ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਵੰਨਗੀ

ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਈ ਸੱਜਣਾਂ ਵਲੋਂ ਇਹ ਖਿਆਲ ਪਰਗਟ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ‘ਗੁਰੂ’ ਦੀ, ‘ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ’ ਦੀ ਉਪਮਾ ਹੈ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਇਹ ਮਨੋਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਆਓ, ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ ਇਸੇ ਗੱਲ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀਏ । ਇਹ ਤਾਂ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਨਿਯਮ ਕੁਝ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਨਿਯਮ ਨੂੰ (ਜਿਸ ਦੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਲੋੜ ਪੈਣੀ ਹੈ) ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਮਾਣ ਉਦਾਹਰਣ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:

(੧) ਰਾਮੁ ਝੁਰੈ ਦਲ ਮੇਲਵੈ, ਅੰਤਰਿ ਬਲੁ ਅਧਿਕਾਰ ॥

. . ਬੰਤਰ ਕੀ ਸੈਨਾ ਸੇਵੀਐ, ਮਨਿ ਤਨਿ ਜੁਝੁ ਅਪਾਰੁ ॥੨੫॥ (ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ, ਮ: ੧)

(ਪ੍ਰ:) ਕੌਣ ਝੁਰੈ?

(ਉ) ਰਾਮ । ‘ਰਾਮੁ’ ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ, ਇੱਕ-ਵਚਨ ।

(੨) ਨਾਨਕ ਦੁਨੀਆ ਕੈਸੀ ਹੋਈ ॥ ਸਾਲਕੁ ਮਿਤੁ ਨ ਰਹਿਓ ਕੋਈ ॥੫॥ (ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ, ਮ: ੧)

(ਪ੍ਰ:) ਕੌਣ ਨਾ ਰਹਿਆ?

(ਉ) ਕੋਈ ‘ਮਿਤੁ’ । ‘ਮਿਤੁ’ ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ, ਇੱਕ-ਵਚਨ ।

(੩) ਜੋ ਸਿਰੁ ਸਾਈ ਨਾ ਨਿਵੈ ਸੋ ਸਿਰੁ ਕੀਜੈ ਕਾਂਇ ॥

. . ਕੁੰਨੇ ਹੇਠਿ ਜਲਾਈਐ ਬਾਲਣ ਸੰਦੈ ਥਾਇ ॥੨੨॥ (ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ)

(ਪ੍ਰ) ਕੌਣ ਨਾ ਨਿਵੈ?

(ਉ) ਜੋ ‘ਸਿਰੁ’ ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ, ਇੱਕ-ਵਚਨ ।

(੪) ਫਰੀਦਾ ਖਾਲਕੁ ਖਲਕ ਮਹਿ, ਖਲਕ ਵਸੈ ਰਬ ਮਾਹਿ ॥

.. ਮੰਦਾ ਕਿਸ ਨੋ ਆਖੀਐ, ਜਾਂ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਕੋਈ ਨਾਹਿ ॥੨੫॥ (ਮ: ੫, ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ

(ਪ੍ਰ) ਕੌਣ ਵਸੈ?

.. 'ਖਾਲਕੁ' । 'ਖਾਲਕੁ' ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ, ਇੱਕ-ਵਚਨ ।

(ਪ) ਜਾਚਿਕੁ ਨਾਮੁ ਜਾਚੈ ਜਾਚੈ ॥

.. ਸਰਬ ਧਾਰ ਸਰਬ ਕੇ ਨਾਇਕ, ਸੁਖ ਸਮੂਹ ਕੇ ਦਾਤੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥੨॥ (ਕਲਿਆਨੁ ਮ: ੫ ਘਰੁ ੧

(ਪ੍ਰ) ਕਉਣ ਜਾਚੈ?

(ਉ) 'ਜਾਚਿਕੁ' । 'ਜਾਚਿਕੁ' ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ, ਇੱਕ-ਵਚਨ ।

(੬) ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਸਾਧ ਜਨਾਂ ਮਿਲਿ ਹਰਿਆ ॥

.. ਹਉ ਬਲਿ ਬਲਿ, ਬਲਿ ਬਲਿ ਸਾਧ ਜਨਾਂ ਕਉ, ਮਿਲਿ ਸੰਗਤਿ ਪਾਰਿ ਉਤਰਿਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥੧॥

(ਕਾਨੜਾ ਮ: ੪ ਘਰੁ ੧

(ਪ੍ਰ) ਕੌਣ ਹਰਿਆ (ਹੋਆ)?

(ਉ) ਮੇਰਾ 'ਮਨੁ' । 'ਮਨੁ' ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ, ਇੱਕ-ਵਚਨ ।

(੭) ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਕਿਉ ਰਹੀਐ ਦੁਖੁ ਬਿਆਪੈ ॥

.. ਜਿਹਵਾ ਸਾਦੁ ਨ, ਫੀਕੀ ਰਸ ਬਿਨੁ ਬਿਨੁ ਪ੍ਰਭ ਕਾਲੁ ਸੰਤਾਪੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ ॥੨॥ (ਸਾਰਗ ਮ: ੧ ਘਰੁ

(ਪ੍ਰ:) ਕੌਣ ਸੰਤਾਪੈ?

(ਉ) 'ਕਾਲੁ' । 'ਕਾਲੁ' ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ, ਇੱਕ-ਵਚਨ ।

(ਪ੍ਰ) ਕੌਣ ਬਿਆਪੈ?

(ਉ) 'ਦੁਖੁ' । 'ਦੁਖੁ' ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ, ਇੱਕ-ਵਚਨ ।

ਉਪਰ-ਦਿੱਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ 'ਰਾਮੁ', 'ਮਿਤੁ', 'ਸਿਰ', 'ਖਾਲਕੁ' 'ਜਾਚਿਕੁ', 'ਮਨੁ', 'ਕਾਲੁ' ਅਤੇ 'ਦੁਖੁ' ਵਿਆਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ 'ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ', ਇੱਕ-ਵਚਨ ਹਨ । ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੁਕਤਾ-ਅੰਤ ਪੁਲਿੰਗ ਭੀ ਹਨ, ਹਰੇਕ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ () ਹੈ ।

ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ ਇੱਕ ਵਚਨ ਦਾ ਚਿਹਨ ():

ਨੋਟ:- ਇਹ ਅੰਤਲਾ () ਮੁਕਤਾ-ਅੰਤ ਪੁਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ ਇੱਕ-ਵਚਨ ਦਾ ਚਿਹਨ ਹੈ ।

ਆਓ, ਹੁਣ ਵੇਖੀਏ, ਇਹ ਨਿਯਮ ਮਨ-ਘੜਤ ਹੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਬੋਲੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਡੂੰਘਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ।

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਧਾਤੂ 'ਯਾ' (XII) ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਜਾਣਾ' । ਵਾਕ 'ਰਾਮ ਜਾਂਦਾ ਹੈ' ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਉਂ ਲਿਖਾਂਗੇ ।

रामो यति (ਰਾਮੋ ਯਾਤਿ)

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ ਇੱਕ-ਵਚਨ ਦਾ ਚਿਹਨ 'S' (:) ਹੈ, ਜੋ ਕਈ ਥਾਈਂ ਕਿਸੇ ਲਫਜ਼ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ 'a' () ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਮੁਕਤਾ-ਅੰਤ ਆਖਦੇ ਹਾਂ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ 'ਅ' (A) ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, 'ਰਾਮ' (rwm) ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਲੇ 'ਮ' (m) ਦੇ ਵਿਚ 'ਅ' (A) ਭੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।

'rwmw Xwiq (ਰਾਮੋ ਯਾਤਿ)' ਅਸਲ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਇਉਂ ਹੈ: rwm: Xwiq (ਰਾਮ ਯਾਤਿ) ।

rwm: (ਰਾਮ:) ਦਾ ਅੰਤਲਾ ਚਿਹਨ 'a' () ਬਣ ਕੇ ਲਫਜ਼ 'ਰਾਮ' (rwm) ਦੇ ਅੰਤਲੇ 'ਅ' (A) ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ 'ਓ' (Aw) ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਸਾਰਾ ਵਾਕ 'rwmw Xwiq (ਰਾਮੋ ਯਾਤਿ)' ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਪਰ 'ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ' ਵਿਚ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਅੰਤਲੇ 'ਅ' ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਹਸਤੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਗਈ । ਸੋ (:) ਦੇ () ਬਣਨ ਤੇ, ਇਹ () ਪਹਿਲੇ ਅੱਖਰ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸ਼ਬਦ 'rwmw' (ਰਾਮੋ) ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ 'rwmu' (ਰਾਮੁ) ਹੋ ਗਿਆ ।

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ 'ਯ' (X), ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ 'ਜ' (j) ਬਣ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ 'ਜ' ਅਤੇ 'ਯ' ਦਾ ਉੱਚਾਰਨ-ਅਸਥਾਨ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ (ਜੀਭ ਨੂੰ ਤਾਲੂ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਾਉਣਾ), ਜਿਵੇਂ:

Xv (ਯਵ),—ਜਉਂ ।

Xmuv (ਯਮੁਨਾ)—ਜਮੁਨਾ ।

X< (ਯਗਸ)—ਜੱਗ ।

Xiq (ਯਤਿ)—ਜਤੀ ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਕ 'rwmw Xwiq (ਰਾਮੋ ਯਾਤਿ)' ਦੇ 'ਯਾਤਿ' ਦਾ 'ਯ' 'ਜ' ਬਣ ਕੇ ਸਾਰਾ ਵਾਕ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਇਉਂ ਹੋ ਗਿਆ:

rwmuj wid (ਰਾਮੁ ਜਾਦਿ) ।

ਇਹ ਵਾਕ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ 'ਰਾਮੁ ਜਾਂਦਾ' ਬਣ ਗਿਆ ।

ਇਸ ਸਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ () ਬੋਲੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਕ ਖਾਸ ਮੁੱਲ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਰੂਪ:

ਆਓ, ਹੁਣ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਸਹੇਤਾ ਨਾਲ 'ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬਾਕੁ' ਸਵਈਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪਾਠ ਕਰੀਏ ।

(੧) ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਭਗਤ, ਦਰਿ ਤੁਲਿ ਬ੍ਰਹਮ ਸਮਸਰਿ, ਏਕ ਜੀਹ ਕਿਆ ਬਖਾਨੈ ॥
ਹਾਂ ਕਿ ਬਲਿ ਬਲਿ ਬਲਿ ਬਲਿ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰਿ ॥੧॥

(੨) ਪੰਨਿ ਪੰਨਿ ਤੇ ਪੰਨਿ ਜਨ, ਜਿਹ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਭਯਉ ॥
ਹਰਿ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਜਿਨ ਪਰਸਿਅਉ, ਸਿ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਹ ਥੇ ਰਹਿਓ ॥੫॥

(੩) ਬਲਿਓ ਚਰਾਗੁ ਅੰਧਾਰ ਮਹਿ, ਸਭ ਕਲਿ ਉਧਰੀ ਇਕ ਨਾਮ ਧਰਮ ॥

ਪ੍ਰਗਟੁ ਸਗਲ ਹਰਿ ਭਵਨ ਮਹਿ, ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਗੁਰੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ॥੯॥

ਹਰੇਕ ਸਵਈਏ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰ ਕੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ 'ਸਮਸਰਿ', 'ਤੁਲਿ' ਦਸਦੇ ਹਨ । ਅਖੀਰਲੇ ਸਵਈਏ ਵਿਚ ਆਪ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ:

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਰੂਪ, ਉਸ ਦਾ 'ਜਨੁ' ਗੁਰੂ 'ਨਾਨਕੁ' ਸਾਰੇ ਭਵਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) 'ਅੰਧਾਰ ਮਹਿ' 'ਚਰਾਗੁ' 'ਬਲਿਓ' ਹੈ ।

ਨੋਟ:- ਖੋਜੀ ਵਿਦਵਾਨ ਸੱਜਣ ਇਹਨਾਂ ੯ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬਾਕੁ ਸਵਈਆਂ ਨੂੰ ਦੋ ਚਾਰ ਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖਣ । ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਰੂਪ ਆਖ ਆਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

ਭੱਟਾਂ ਨੇ ਭੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ ।

ਹੋਰ ਭੀ ਕਈ ਥਾਈਂ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਮਾਣ:

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਹਨਾਂ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੇ 'ਤੁਲਿ' ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਗਿਆ, ਹੋਰ ਭੀ ਕਈ ਥਾਂ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ; ਵੰਨਗੀ ਵਜੋਂ ਕੁਝ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:

ਭੈਰਉ ਮ: ਪ

ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ਬੇਮੁਹਤਾਜੁ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰੇ ਸਚਾ ਸਾਜੁ ॥

ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ਸਭਸ ਕਾ ਦਾਤਾ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ਪੁਰਖੁ ਬਿਧਾਤਾ ॥੧॥

ਗੁਰ ਜੈਸਾ ਨਾਹੀ ਕੇ ਦੇਵ ॥ ਜਿਸੁ ਮਸਤਕਿ ਭਾਗੁ ਸੋ ਲਾਗਾ ਸੇਵ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...

ਜਿਨਿ ਗੁਰੁ ਸੇਵਿਆ ਤਿਸੁ ਭਉ ਨ ਬਿਆਪੈ ॥ ਜਿਨਿ ਗੁਰੁ ਸੇਵਿਆ ਤਿਸੁ ਦੁਖੁ ਨ ਸੰਤਾਪੈ ॥

ਨਾਨਕ ਸੋਧੇ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਬੇਦ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰੁ ਨਾਹੀ ਭੇਦ ॥੪॥੧੧॥੨੪॥

ਭਾਵ

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ਪ

ਜਿਸ ਕੇ ਸਿਰ ਉਪਰਿ ਤੂੰ ਸੁਆਮੀ, ਸੋ ਦੁਖੁ ਕੈਸਾ ਪਾਵੈ ॥

ਬੋਲਿ ਨ ਜਾਣੈ ਮਾਇਆ ਮਦਿ ਮਾਤਾ ਮਰਣਾ ਚੀਤਿ ਨ ਆਵੈ ॥੧॥...

ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਕਿਛੁ ਕਰਮੁ ਨ ਜਾਣਾ, ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਾ ਤੇਰੀ ॥

ਸਭ ਤੇ ਵਡਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ, ਜਿਨਿ ਕਲ ਰਾਖੀ ਮੇਰੀ ॥੪॥੧੦॥੫੭॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ਪ

ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਸਿ ਬੇਨੰਤੀਆ, ਮਿਲੈ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰਾ ॥

ਤੁਠਾ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ, ਤਾਪੁ ਗਇਆ ਸੰਸਾਰਾ ॥੧॥...

ਸਭੇ ਇਛਾ ਪੂਰੀਆ, ਜਾ ਪਾਇਆ ਅਗਮ ਅਪਾਰਾ ॥
ਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਮਿਲਿਆ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ, ਤੇਰਿਆ ਚਰਣਾ ਕਉ ਬਲਿਹਾਰਾ ॥੪॥੧॥੪੭॥

ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਮ: ੪

ਤੁਮ ਦਇਆਲ ਸਰਬ ਦੁਖ ਭੰਜਨ, ਇਕ ਬਿਨਉ ਸੁਨਹੁ ਦੇ ਕਾਨੇ ॥
ਜਿਸ ਤੇ ਤੁਮ ਹਰਿ ਜਾਨੇ ਸੁਆਮੀ, ਸੋ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਲਿ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਾਨੇ ॥੧॥
ਰਾਮ ਹਮ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਰ ਮਾਨੇ ॥
ਹਮ ਮੂੜ ਮੁਗਧ ਅਸੁਧ ਮਤਿ ਹੋਤੇ, ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਬਚਨਿ ਹਰਿ ਹਮ ਜਾਨੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥੧੮॥੫੬॥

ਗਉੜੀ ਮ: ੫

ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਲਗੋ ਮਨਿ ਮੀਠਾ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਤਾ ਤੇ ਮੋਹਿ ਡੀਠਾ ॥੩॥
ਗੁਰੁ ਸੁਖਦਾਤਾ ਗੁਰੁ ਕਰਤਾਰੁ ॥ ਜੀਅ ਪ੍ਰਾਣ ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਅਧਾਰੁ ॥੪॥੧੦੭॥

ਗਉੜੀ ਮ: ੫ ਮਾਝ

ਭਏ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਗੁਸਾਈਆ, ਨਠੇ ਸੋਗ ਸੰਤਾਪ ॥ ਤਤੀ ਵਾਉ ਨ ਲਗਈ, ਸਤਿਗੁਰਿ ਰਖੇ ਆਪਿ ॥੩॥
ਗੁਰੁ ਨਾਰਾਇਣੁ, ਦਯੁ ਗੁਰੁ, ਗੁਰੁ ਸਚਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰੁ ॥
ਗੁਰਿ ਤੁਠੈ ਸਭ ਕਿਛੁ ਪਾਇਆ ਜਨ ਨਾਨਕ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰ ॥੪॥੨॥੧੭੦॥

ਮਲਾਰ ਮ: ੪

ਸਤਿਗੁਰੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਵੈ ॥
ਹਰਿ ਬੋਲਹੁ ਗੁਰ ਕੇ ਸਿਖ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਹਰਿ ਭਉਜਲੁ ਜਗਤੁ ਤਰਾਵੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਜੋ ਗੁਰ ਕਉ ਜਨੁ ਪੂਜੇ ਸੇਵੇ, ਸੋ ਜਨੁ ਮੇਰੇ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ ॥
ਹਰਿ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਜਹੁ, ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਆਪਿ ਤਰਾਵੈ ॥੨॥...
ਸਤਿਗੁਰੁ ਦੇਉ ਪਰਤਖਿ ਹਰਿ ਮੂਰਤਿ, ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸੁਣਾਵੈ ॥
ਨਾਨਕ ਭਾਗ ਭਲੇ ਤਿਸੁ ਜਨ ਕੇ, ਜੋ ਹਰਿ ਚਰਣੀ ਚਿਤੁ ਲਾਵੈ ॥੫॥੪॥

ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨਾਲ ਭੱਟ ਮਥੁਰਾ ਜੀ ਦਾ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਸਵੱਈਆ (ਜੋ ਆਪ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਵਿਚ ਉਚਾਰਿਆ ਹੈ) ਰਤਾ ਗਹੁ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀਏ ਤਾਂ ਸ਼ਬਦ 'ਪਰਤਖਿ ਹਰਿ' ਕਿਆ ਸੁਆਦਲਾ ਸਾਂਝਾ ਭਾਵ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਧਰਨਿ ਗਗਨ ਨਵ ਖੰਡ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਸ੍ਰੂਪੀ ਰਹਿਓ ਭਰਿ ॥
ਭਨਿ ਮਥੁਰਾ ਕਛੁ ਭੇਦੁ ਨਹੀ ਗੁਰੁ ਅਰਜੁਨ ਪਰਤਖੁ ਹਰਿ ॥੭॥੧੯॥ (ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇ ਕੇ, ਮਥੁਰਾ ਜੀ

ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੫

ਮੇਰੇ ਮਨ ਗੁਰ ਜੇਵਡੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥
ਦੂਜਾ ਥਾਉ ਨ ਕੋ ਸੁਝੈ ਗੁਰ ਮੇਲੇ ਸਚੁ ਸੋਇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਸਗਲ ਪਦਾਰਥ ਤਿਸੁ ਮਿਲੇ, ਜਿਨਿ ਗੁਰੁ ਡਿਠਾ ਜਾਇ ॥
ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਜਿਨ ਮਨੁ ਲਗਾ, ਸੇ ਵਡਭਾਗੀ ਮਾਇ ॥

ਗੁਰੂ ਦਾਤਾ, ਸਮਰਥੁ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥
ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ, ਗੁਰੂ ਡੁਬਦਾ ਲਏ ਤਰਾਇ ॥੨॥
ਕਿਤੁ ਮੁਖਿ ਗੁਰੂ ਸਾਲਾਹੀਐ, ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ॥
ਸੇ ਮਥੇ ਨਿਹਚਲ ਰਹੇ, ਜਿਨ ਗੁਰਿ ਧਾਰਿਆ ਹਥੁ ॥
ਗੁਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਪੀਆਲਿਆ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਕਾ ਪਥੁ ॥
ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰੁ ਸੇਵਿਆ, ਭੈ ਭੰਜਨੁ ਦੁਖ ਲਥੁ ॥੩॥੨੦॥੯੦॥

ਨੋਟ:- ਇਸ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਹਰੇਕ ਤੁਕ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੋ ‘ਰਹਾਉ’ ਦੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ‘ਗੁਰ’ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ‘ਗੁਰੂ’ ਦੀ ਉਪਮਾ ਹੈ, ਅਤੇ ‘ਗੁਰੂ’ ਨੂੰ ‘ਦਾਤਾ’, ‘ਸਮਰਥੁ’, ‘ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ’, ‘ਪਰਮੇਸਰੁ’, ‘ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ’, ‘ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ’ ਆਖਿਆ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ‘ਗੁਰੂ’ ਨੂੰ ‘ਸਮਰਥੁ, ਪਰਮੇਸਰੁ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ’ ਆਖਣ ਵਾਲੇ ਸੈਂਕੜੇ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਪਾਠਕ ਆਪਣੇ ਵਾਸਤੇ ਆਪ ਵੇਖ ਲੈਣ । ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਉਚਾਰੇ ਹੋਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ‘ਗੁਰੂ’ ਨੂੰ ਇਹ ਪਦਵੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਭੱਟਾਂ ਦਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹੀ ਪਦਵੀ ਦੇਣਾ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

ਸੋ ਇਸ ਉਪਰਲੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ ਕਿ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਏ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ‘ਸਤਿਗੁਰੂ’ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ । ਜੇ ਲਫਜ਼ ‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ’ ਇਥੇ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਹ ਇਕ ਸਾਬਤ ਲਫਜ਼ ਨਹੀਂ, ਦੋ ਲਫਜ਼ ਹਨ— ‘ਵਾਹਿ’ ਜਾ ‘ਵਾਹ’ ਅਤੇ ‘ਗੁਰੂ’ ।

ਭਾਗ—ਪ

‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ’ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਬਾਰੇ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਹੈ, ਜਪਿ ਹਉਮੈ ਖੋਈ ॥
ਆਪੁ ਗਵਾਏ ਆਪਿ ਹੈ, ਗੁਣ ਗੁਣੀ ਪਰੋਈ ॥੨॥੧੩॥
ਵੇਦੁ ਨ ਜਾਣੈ ਭੇਦੁ ਕਿਹੁ, ਸੇਸਨਾਗੁ ਨ ਪਾਏ ॥
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਲਾਹਣਾ, ਗੁਰੁਸਬਦੁ ਅਲਾਏ ॥੧੩॥੯॥
ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਆਕਾਰੁ ਕਰਿ, ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਅਨੂਪੁ ਦਿਖਾਇਆ ॥
ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਅਗੋਚਰਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ॥੧੭॥੧੨॥
ਧਰਮਸਾਲ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰੁ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚ ਖੰਡੁ ਵਸਾਇਆ ॥
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ॥੧॥੨੪॥ (ਵਾਰਾਂ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ

‘ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ’ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ

ਸਾਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹੀ ‘ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ’ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਭੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਨੂੰ ਖੰਡਨ ਕਰਨ ਦਾ ਆਹਰ ਅਰੰਭਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਲੋੜ ਭੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਈ ਕਿ ‘ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ’ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਥਾਂ ਭੀ ਮਿਲ ਸਕੇ । ਸੋ, ਇਹ ਸੱਜਣ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਦੋ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ:

(੧) ਵੇਮੁਹਤਾਜਾ ਵੇਪਰਵਾਹ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਕਹਹੁ ਗੁਰ ਵਾਹੁ ॥੪॥੨੧॥ (ਆਸਾ ਮ: ੫

(੨) ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਗੁਰਸਿਖ ਨਿਤ ਕਰਹੁ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਭਾਵੈ ॥

ਨਾਨਕ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਜੋ ਮਨਿ ਚਿਤਿ ਕਰੇ ਤਿਸੁ ਜਮਕੰਕਰੁ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵੈ ॥੨॥੧॥

(ਮ: ੩, ਗੁਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੩

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਭੀ ਅਸੀਂ ਦੇਖ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਏ ਵਿਚਲਾ ਲਫਜ਼ ‘ਵਾਹਿ’ ਅਤੇ ‘ਗੁਰੂ’ ਅਕਾਲਪੁਰਖ-ਵਾਚਕ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ ‘ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ’ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੋਂ ਉਹਨਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਨਾਹ ਮਿਲਿਆਂ ‘ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ’ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਰੱਖਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਤਰਾਜ਼ ਅਜੇ ਭੀ ਕਾਇਮ

ਪਰ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਤਾਂ ਹੁਣ ਭੀ ਨਹੀਂ ਮਿਟਿਆ । ਜੇ ‘ਵਾਹਗੁਰ’ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਥਾਪ ਭੀ ਲਈਏ ਤਾਂ ਭੀ ਇਹ ਬਾਣੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਿਰ ਭੀ ਗੁਪਤ ਹੀ ਰੱਖ ਲਿਆ । ਉਂਵ ਜੇ ਰਤਾ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ‘ਵਾਹਗੁਰ’ ਬਣਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ ‘ਗੁਰ ਵਾਹੁ’ ਹੈ, ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉਲਟਾਇਆਂ ਹੀ ‘ਵਾਹਗੁਰ’ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਸਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਤਾਂ ਫਿਰ ਭੀ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਗੁਪਤ ਹੀ ਰਿਹਾ । ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ‘ਵਾਹੁ ਗੁਰ’ ਬਣਾਉਣਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਕਲਪਿਤ ਜਤਨ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ‘ਵਾਰ’ ਵਿਚ ਮਹਲੇ ਤੀਜੇ ਦੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ ‘ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ’ ਆਏ ਹਨ; ਹਰ ਥਾਂ ਲਫਜ਼ ‘ਵਾਹੁ’ ਦੋ ਵਾਰੀ ਹੈ, ਅਰਥ ਹਰ ਥਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠਾ ਮਿਲਵਾਂ ਹੈ, ਭਾਵ, ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ’ । ਕੇਵਲ ਇਸ ਇਕੱਲੇ ਥਾਂ ਇਹਨਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪਾੜ ਦੇਣਾ ਫਬਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜੇ ਕੇਵਲ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਵਿਚਾਰੀਏ ਤਾਂ ਅਰਥ ਇਉਂ ਬਣਦਾ ਹੈ:

ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ‘ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ’ (ਭਾਵ, ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ) ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੋ (ਮਨੁੱਖ) ਮਨ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਵਿਚ “ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ” ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਮਕੰਕਰ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, (ਤਾਂ ਤੇ) ਹੇ ਗੁਰਸਿੱਖੋ! ਨਿਤ ਸਭੇ “ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ” ਕਰਹੁ ।

‘ਗੁਰ ਵਾਹੁ’ ਦਾ ਅਰਥ

ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਿਚ ਦੇ ਲਫਜ਼ “ਗੁਰ ਵਾਹੁ” ਦਾ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੋ ਪ੍ਰਮਾਣ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:

ਉਝੜਿ ਭੁਲੇ ਰਾਹ ਗੁਰਿ ਵੇਖਾਲਿਆ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਸਚੇ ਵਾਹੁ ਸਚੁ ਸਮਾਲਿਆ ॥੨੪॥ (ਮਾਝ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੧

ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਹੈ, ਜਿਨਿ ਸਚੁ ਜਾਤਾ ਸੋਇ ॥

ਜਿਤੁ ਮਿਲਿਐ ਤਿਖ ਉਤਰੈ, ਤਨੁ ਮਨੁ ਸੀਤਲੁ ਹੋਇ ॥

ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿ ਪੁਰਖੁ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੋ ਸਮਤੁ ਸਭ ਕੋਇ ॥

ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਿਰਵੈਰੁ ਹੈ, ਜਿਸੁ ਨਿੰਦਾ ਉਸਤਤਿ ਤੁਲਿ ਹੋਇ ॥

ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੁਜਾਣੁ ਹੈ, ਜਿਸੁ ਅੰਤਰਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਵੀਚਾਰੁ ॥

ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਹੈ, ਜਿਸੁ ਅੰਤ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ॥

ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ, ਜਿ ਸਚੁ ਦ੍ਰਿੜਾਏ ਸੋਇ ॥

ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰੁ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ, ਜਿਸ ਤੇ ਨਾਮੁ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ॥੨॥ . . .(ਸਲੋਕ ਮ: ੪, ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ

ਇਹ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਸੱਤ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ ‘ਸਤਿਗੁਰੁ’ ਵਿਆਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ, ਇਕ-ਵਚਨ (Nominative Case, Singular Number) ਹੈ, ਕ੍ਰਿਆ (verb) “ਹੈ” ਦਾ ਇਹ ਲਫਜ਼ ‘ਕਰਤਾ’ (subject) ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹਨਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਇਉਂ ਹੈ:

ਧੰਨ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੁਰਖੁ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਸੱਚੇ ਹਰੀ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ, ਧੰਨ ਹੈ ਧੰਨ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਿਰਵੈਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਿੰਦਾ ਉਸਤਤਿ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਹੈ, ਧੰਨ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਿਰੰਕਾਰ (-ਰੂਪ) ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ....

ਪਰ ਅਖੀਰਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਦਾ ਲਫਜ਼ ‘ਸਤਿਗੁਰੁ’ ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਰੂਪ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ; ਨਾਹ ਹੀ ਇਥੇ ਕ੍ਰਿਆ “ਹੈ” ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਕਰਨ ਲਈ, ਆਓ, ਤ੍ਰੈਵੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਕੱਠੇ ਪੜ੍ਹੀਏ:

(੧) ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਕਹਹੁ ਗੁਰ ਵਾਹੁ ॥

(੨) ਸਤਿਗੁਰ ਸਚੇ ਵਾਹੁ ਸਚੁ ਸਮਾਲਿਆ ॥

(੩) ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਜਿਸ ਤੇ ਨਾਮੁ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ॥

ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ ‘ਗੁਰ’ ਮੁਕਤਾ-ਅੰਤ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਦਾ ‘ਕਾਰਕ’ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ, ਅਰਥ ਇਉਂ ਬਣੇਗਾ:

(੩) ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਤਿਗੁਰ (ਨੂੰ) ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ (ਭਾਵ, ਧੰਨ ਧੰਨ) (ਕਹਹੁ), ਜਿਸ (ਸਤਿਗੁਰ) ਤੇ ਨਾਮੁ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ।

(੨) ਸਚੇ ਸਤਿਗੁਰ (ਨੂੰ) ਵਾਹੁ (ਭਾਵ, ਧੰਨ) (ਕਹਹੁ) (ਜਿਨਿ) ਸਚੁ ਸਮਾਲਿਆ ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ

(੧) ਹੇ ਨਾਨਕ ਦਾਸ! ਗੁਰ (ਨੂੰ) ਵਾਹੁ (ਭਾਵ, ਧੰਨ) ਕਹਹੁ ।

ਜੇ ‘ਗੁਰ ਵਾਹੁ’ ਨੂੰ ਉਲਟਾਇਆਂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ‘ਸਤਿਗੁਰ ਵਾਹੁ’ ਨੂੰ ਉਲਟਾਇਆਂ ਭੀ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਹੀ ਬਣ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ‘ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਪ੍ਰਬੋਧ’ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਇਹ ਸੱਜਣ ਲਫਜ਼ ‘ਗੁਰ’ ਅਤੇ ‘ਸਤਿਗੁਰ’ (ਮੁਕਤਾ-ਅੰਤ) ਨੂੰ ਅਕਾਲ-ਵਾਚਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਲਫਜ਼ ‘ਗੁਰੁ’ ‘ਸਤਿਗੁਰੁ’ ਨੂੰ ਦਸਾਂ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਵਾਚਕ ਆਖਦੇ ਹਨ ।

ਨਿਯਮ ਉਹ ਜੋ ਹਰ ਥਾਂ ਢੁੱਕ ਸਕੇ

ਪਰ ਨਿਯਮ ਉਹ ਹੀ ਮੰਨੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਹਿਤਕ ਤੌਰ ਤੇ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਢੁੱਕ ਸਕਦੇ ਹੋਣ । ਜੇ ਲਫਜ਼ ‘ਗੁਰ’ (ਮੁਕਤਾ-ਅੰਤ) ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਬੋਧਕ ਅਤੇ ‘ਗੁਰੁ’ (_ -ਅੰਤ) ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਬੋਧਕ ਮੰਨ ਲਈਏ ਤਾਂ ਲਫਜ਼ ‘ਗੁਰਿ’ (i-ਅੰਤ) ਦਾ ਕੀਹ ਅਰਥ ਕਰਾਂਗੇ? ਨਿਰਾ ਇਹੀ ਨਹੀਂ, ਸੈਂਕੜੇ ਮੁਕਤਾ-ਅੰਤ ਪੁਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਵੰਨਗੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲਵੇ, ਪਿਰ, ਘਰ,

ਗ੍ਰਿਹ, ਸਬਦ, ਜਲ, ਹੁਕਮ:

- (੧) ਪਿਰ, ਪਿਰੁ, ਪਿਰਿ . . (੨) ਘਰ, ਘਰੁ, ਘਰਿ
(੩) ਗ੍ਰਿਹ, ਗ੍ਰਿਹੁ, ਗ੍ਰਿਹਿ . . (੪) ਸਬਦ, ਸਬਦੁ, ਸਬਦਿ
(੫) ਜਲ, ਜਲੁ, ਜਲਿ . . (੬) ਹੁਕਮ, ਹੁਕਮੁ, ਹੁਕਮਿ

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ

(੭) ਗੁਰ, ਗੁਰੁ, ਗੁਰਿ ।

ਕਾਰਕ-ਚਿਹਨ (Case Terminations) ਲਗਾਇਆਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਿਜ-ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਬਦਲ ਸਕਦੇ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ:

- (੧) ਮੁੰਧੇ 'ਪਿਰ' ਬਿਨੁ ਕਿਆ ਸੀਗਾਰੁ ॥੧੩॥ (ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧
'ਪਿਰ' ਰੀਸਾਲੂ ਤਾ ਮਿਲੈ, ਜਾ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਸੁਣੀ ॥੨॥੧੦॥ (ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧
'ਪਿਰਿ' ਛੋਡਿਅਤੀ ਸੁਤੀ, 'ਪਿਰ' ਕੀ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣੀ ॥੧॥੪॥ (ਤੁਖਾਰੀ ਮ: ੧ ਛੰਤ
(੨) 'ਘਰ' ਮਹਿ 'ਘਰੁ' ਜੋ ਦੇਖਿ ਦਿਖਾਵੈ ॥੫॥੪॥ (ਬਸੰਤੁ ਮ: ੧ ਅਸਟਪਦੀਆ
'ਘਰਿ' ਵਰੁ ਸਹਜੁ ਨ ਜਾਣੈ ਛੋਹਰਿ, ਬਿਨੁ ਪਿਰ ਨੀਦ ਨ ਪਾਈ ਹੇ ॥੧॥੩॥ (ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੧
(੩) 'ਗ੍ਰਿਹ' ਰਾਜ ਮਹਿ ਨਰਕੁ, ਉਦਾਸ ਕਰੋਧਾ ॥੨॥੧॥੭॥ (ਮਾਰੂ ਮ: ੫ ਅੰਜੁਲੀਆ
'ਗ੍ਰਿਹੁ' ਵਸਿ ਗੁਰਿ ਕੀਨਾ, ਹਉ ਘਰ ਕੀ ਨਾਰਿ ॥੧॥੪॥ (ਸੂਹੀ ਮ: ੫
'ਗ੍ਰਿਹਿ' ਲਾਲ ਆਏ, ਪੁਰਬਿ ਕਮਾਏ, ਤਾ ਕੀ ਉਪਮਾ ਕਿਆ ਗਣਾ ॥੪॥੪॥ . . (ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫ ਛੰਤ
(੪) 'ਸਬਦ' ਸੇਤੀ ਮਨੁ ਮਿਲਿਆ, ਸਚੈ ਲਾਇਆ ਭਾਉ ॥੨੫॥
ਗੁਰ ਕਾ 'ਸਬਦੁ' ਰਤੰਨੁ ਹੈ, ਹੀਰੇ ਜਿਤੁ ਜੜਾਉ ॥੨੫॥ (ਰਾਮਕਲੀ ਅਨੰਦੁ ਮ: ੩
'ਸਬਦਿ' ਮਰਹਿ, ਸੇ ਮਰਣੁ ਸਵਾਰਹਿ ॥੩॥੨੩॥ (ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੩
(੫) 'ਜਲ' ਬਿਨੁ ਪਿਆਸ ਨ ਉਤਰੈ, ਛੁਟਕਿ ਜਾਂਹਿ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨ ॥੨॥੧੩॥ (ਮ: ੩ ਮਲਾਰ ਕੀ ਵਾਰ
'ਜਲੁ' ਮਥੀਐ, 'ਜਲੁ' ਦੇਖੀਐ ਭਾਈ, ਇਹੁ ਜਗੁ ਏਹਾ ਵਥੁ ॥੫॥੨॥ . (ਸੋਰਠਿ ਮ: ੧, ਅਸਟਪਦੀਆ
'ਜਲਿ' ਮਲਿ ਕਾਇਆ ਮਾਜੀਐ, ਭਾਈ ਭੀ ਮੈਲਾ ਤਨੁ ਹੋਇ ॥੫॥੪॥ . (ਸੋਰਠਿ ਮ: ੧, ਅਸਟਪਦੀਆ
(੬) 'ਹੁਕਮ' ਕੀਏ ਮਨਿ ਭਾਵਦੇ, ਰਾਹਿ ਭੀੜੈ ਅਗੈ ਜਾਵਣਾ ॥੧੪॥ (ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮ: ੧
'ਹੁਕਮੁ' ਕਰਹਿ ਮੂਰਖ ਗਾਵਾਰ ॥੪॥੩॥ (ਬਸੰਤੁ ਮ: ੧
'ਹੁਕਮਿ' ਚਲਾਏ ਸਚੁ ਨੀਸਾਨਾਂ ॥੫॥੨॥੧੯॥ (ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੧

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ

‘ਗੁਰ’ ਕੀ ਸੇਵਾ ਚਾਕਰੀ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥੬॥੧੨॥ (ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧

‘ਗੁਰੁ’ ਡਿਠਾ ਤਾਂ ਮਨੁ ਸਾਧਾਰਿਆ ॥੭॥ (ਸਤਾ ਬਲਵੰਡ ਵਾਰ

‘ਗੁਰਿ’ ਅੰਕਸੁ ਸਬਦੁ ਦਾਰੂ ਸਿਰਿ ਧਾਰਿਓ, ਘਰਿ ਮੰਦਰਿ ਆਣਿ ਵਸਾਈਐ ॥੧॥੬॥ . . (ਬਸੰਤੁ ਮ: ੪

ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਆਕਾਰ ਵੱਡਾ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਡਰ ਤੇ, ਇਥੇ ਇਹਨਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਬਣਤਰ ਤਾਂ ਸਮਝਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ; ਪਰ ਹੇਠਾਂ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੁ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪਾਠਕ ਜਨ ਇਹ ਵੇਖ ਲੈਣਗੇ ਕਿ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਜੋ ਨਿਯਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਉਹੀ ਨਿਯਮ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਭੀ ਵਰਤੇ ਹੋਏ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਭੱਟ ਬਾਣੀ ਵਿਚ

ਉਹੀ ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਨਿਯਮ

ਪੁਲਿੰਗ, ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ, ਇਕ-ਵਚਨ:

(੧) ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਮਾਣਿਓ ਬਸਿਓ ‘ਨਿਰਵੈਰੁ’ ਰਿਦੰਤਰਿ ॥੬॥

(੨) ਸ੍ਰੀ ‘ਗੁਰੁ ਰਾਜੁ’ ਅਬਿਚਲੁ ਅਟਲੁ ਆਦਿ ਪੁਰਖਿ ਫੁਰਮਾਇਓ ॥੭॥ . . (ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੇ

(੩) ਸੋਈ ‘ਪੁਰਖੁ’ ਧੰਨੁ ਕਰਤਾ ਕਾਰਣੁ ਕਰਤਾਰੁ ਕਰਣੁ ਸਮਰਥੋ ॥੧॥

(੪) ਤੂ ਤਾ ਜਨਿਕ ਰਾਜਾ ‘ਅਉਤਾਰੁ’... ॥੩॥

(੫) ਹਰਿ ਪਰਸਿਓ ਕਲੁ ਸਮੁਲਵੈ ਜਨ ‘ਦਰਸਨੁ’ ਲਹਣੇ ਭਯੋ ॥੬॥

(੬) ‘ਗੁਰੁ’ ਨਵਨਿਧਿ ਦਰੀਆਉ ਜਨਮ ਹਮ ਕਾਲਖ ਧੋਵੈ ॥੧੦॥ (ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਦੂਜੇ ਕੇ ੨

(੭) ਤਿਤੁ ਨਾਮਿ ਰਸਿਕੁ ‘ਨਾਨਕੁ’... ॥੧॥

(੮) ਸੋਈ ‘ਨਾਮੁ’ ਅਛਲੁ ‘ਭਗਤਹ’ ‘ਭਵ ਤਾਰਣੁ’ ਅਮਰਦਾਸ ਗੁਰ ਕਉ ਫੁਰਿਆ ॥੩॥

(੯) ‘ਨਾਮੁ’ ਸਿਰੋਮਣਿ ਸਰਬ ਮੈ ਭਗਤ ਰਹੇ ਲਿਵ ਧਾਰਿ ॥੬॥ (ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਤੀਜੇ ਕੇ ੩

(੧੦) ‘ਗੁਰੁ’ ਜਿਨੁ ਕਉ ਸੁਪ੍ਰਸੰਨੁ ‘ਨਾਮੁ’ ਹਰਿ ਰਿਦੈ ਨਿਵਾਸੈ ॥੧੧॥

(੧੧) ਕਚਹੁ ‘ਕੰਚਨੁ’ ਭਇਅਉ ਸਬਦੁ ਗੁਰ ਸ੍ਰਵਣਹਿ ਸੁਣਿਓ ॥੨॥੬॥ . . . (ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕੇ ੪

(੧੨) ‘ਗੁਰੁ’ ਅਰਜਨੁ ਪੁਰਖੁ ਪ੍ਰਮਾਣੁ ਪਾਰਥਉ ਚਾਲੈ ਨਹੀ ॥੧॥ਸੋਰਠੇ॥

(੧੩) ਗੁਰੁ ਅਰਜਨੁ, ਘਰਿ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਅਪਰੰਪਰੁ ਬੀਣਾ ॥੩॥

(੧੪) ਭਨਿ ਮਥੁਰਾ ਕਛੁ ਭੇਦ ਨਹੀ ਗੁਰੁ ਅਰਜਨੁ ਪਰਤਖੁ ਹਰਿ ॥੭॥੧੯॥

(੧੫) ਹਰਿਬੰਸ ਜਗਤਿ ਜਸੁ ਸੰਚਰੁਉ ਸੁ ‘ਕਵਣੁ’ ਕਹੈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਮੁਯਉ ॥੧॥ . (ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇ ਕੇ

੫

ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਕਤਾ-ਅੰਤ ਰੂਪ:

‘ਗੁਰ ਬਿਨੁ’ ਘੋਰੁ ਅੰਧਾਰੁ ਗੁਰੂ ਬਿਨੁ ਸਮਝ ਨ ਆਵੈ ॥

ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਸੁਰਤਿ ਨ ਸਿਧਿ ਗੁਰੂ ਬਿਨੁ ਮੁਕਤਿ ਨ ਪਾਵੈ ॥ (ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕੇ, ਨਲੁ

‘ਗੁਰ ਕੇ’ ਬਚਨ ਸਤਿ ਜੀਅ ਧਾਰਹੁ ॥ ਮਾਣਸ ਜਨਮੁ ਦੇਹ ਨਿਸੁਾਰਹੁ ॥੧॥ (ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕੇ, ਗਯੰਦ ਪਰਤਾਪੁ ਸਦਾ ‘ਗੁਰ ਕਾ’ ਘਟਿ ਘਟਿ ਪਰਗਾਸੁ ਭਯਾ ਜਸੁ ਜਨ ਕੈ ॥੪॥ .(ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕੇ, ਗਯੰਦ

ਸੰਬੰਧ ਕਾਰਕ, ਇਕ-ਵਚਨ (ਮੁਕਤਾ-ਅੰਤ):

ਕਬਿ ਕਲ ਸੁਜਸੁ ਗਾਵਉ ‘ਗੁਰ ਨਾਨਕ’ ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਜਿਨਿ ਮਾਣਿਓ ॥੩॥ (ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪਹਲੇ ਕੇ, ਕਲੁ

ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਸੁਜਸੁ—ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸੋਹਣਾ ਜਸ ।

ਸੰਸਾਰਿ ਸਫਲੁ ਗੰਗਾ ‘ਗੁਰ ਦਰਸਨੁ’ ਪਰਸਨ ਪਰਮ ਪਵਿਤ੍ਰੁ ਗਤੇ ॥

ਜੀਤਹਿ ਜਮ ਲੋਕੁ ਪਤਿਤ ਜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹਰਿ ਜਨ ਸਿਵ ਗੁਰ ਗੁਾਨਿ ਰਤੇ ॥੨॥ (ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕੇ, ਗਯੰਦ

ਗੁਰ ਦਰਸਨੁ—ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸਨ । ਗੁਰ ਗੁਾਨਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ।

ਤੈ ਤਾ ਹਦਰਥਿ ਪਾਇਓ ਮਾਨੁ ਸੇਵਿਆ ਗੁਰੁ ਪਰਵਾਨੁ ਸਾਧਿ ਅਜਗਰੁ ਜਿਨਿ ਕੀਆ ਉਨਮਾਨੁ ॥

ਹਰਿ ਹਰਿ ਦਰਸ ਸਮਾਨ ਆਤਮਾ ਵੰਤ ਗਿਆਨ ਜਾਣੀਅ ਅਕਲ ਗਤਿ ਗੁਰ ਪਰਵਾਨ ॥੫॥

(ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਦੂਜੇ ਕੇ, ਕਲੁ

ਨੋਟ:- ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ‘ਗੁਰੁ ਪਰਵਾਨੁ’ ਕਰਮ ਕਾਰਕ, ਇਕ-ਵਚਨ ਹੈ; ਸੋ (_-ਅੰਤ) ਹੈ । ਦੂਜੀ ਤੁਕ ਵਿਚ:

ਗੁਰ ਪਰਵਾਨ ਅਕਲ ਗਤਿ—ਪਰਵਾਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੂਝ ਗਤੀ ।

ਲਫਜ਼ ਦਾ ਅਸਲੀ ਅਰਥ ਉਹੀ ਰਹੇਗਾ:

ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝ ਚੁਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਲਫਜ਼ ਕੇਵਲ ਕਾਰਕ-ਚਿਹਨ ਦੇ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਅਰਥ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਉਲਟ ਸਕਦਾ । ਸੋ, ਲਫਜ਼ ‘ਗੁਰ’ ਦਾ ਅਰਥ ‘ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ’ ਕੇਵਲ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਮੁਕਤਾ-ਅੰਤ ਹੈ । ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ ‘ਗੁਰ’ ਮੁਕਤਾ-ਅੰਤ ਹੈ, ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਸੰਬੰਧ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕਦੇ ਇਹ ‘ਗੁਰੁ’ ਅਤੇ ਕਦੇ ‘ਗੁਰਿ’ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਸਾਂ ਇਹ ਭੀ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੱਜਣ ਜਨਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ‘ਵਾਹਗੁਰ’ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਿਆ ।

ਸਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਸੰਖੇਪ

ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਦੇਹਾਂਤ-ਸਮਾ ਨੇੜੇ ਜਾਣ ਕੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ, ਅਤੇ ਆਪਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਦਾਸਪੁਰੇ ਤੋਂ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਚਲੇ ਗਏ । ਇਥੇ ਹੀ ਆਪ ਅਗਸਤ ੧੫੮੧ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਏ ।

ਦਸਤਾਰ-ਬੰਦੀ ਦੀ ਰਸਮ ਵੇਲੇ ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਸਿੱਖ-ਸੰਗਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਨੂੰ ਆਈਆਂ । ਉਹਨੀਂ ਹੀ ਦਿਨੀਂ ਭੱਟ ਭੀ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਆਏ । ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਚਿੱਤ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ ਕਰਨ ਦੇ ਉਮਾਹ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ-ਉਪਮਾ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਇਹ ‘ਸਵਈਏ’ ਉਚਾਰੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇ ਸਿਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ‘ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਬਾਕ੍’ ਸਵਈਆਂ ਸਮੇਤ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ।

ਇਹ ਸਾਖੀ ਇਹਨਾਂ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਭੱਟ ‘ਨਲ੍’ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭੱਟ ‘ਹਰਿਬੰਸ’ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ‘ਦੇਵ-ਪੁਰੀ’ ਵਿਚ ਜਾਣ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਛਤ੍ਰ ਝੁੱਲਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ‘ਬੀੜ’ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਇਹ ਹਨ:

(੧) ਕੱਲਸਹਾਰ, (ਜਿਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਨਾਮ ‘ਕਲ੍’ ਅਤੇ ‘ਟਲ੍’ ਹਨ) ।

(੨) ਜਾਲਪ, ਜਿਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਮ ‘ਜਲ੍’ ਹੈ ।

(੩) ਕੀਰਤ, (੪) ਭਿੱਖਾ, (੫) ਸਲ੍, (੬) ਭਲ੍, (੭) ਨਲ੍, (੮) ਗਯੰਦ, (੯) ਮਥੁਰਾ, (੧੦) ਬਲ੍ ਅਤੇ (੧੧) ਹਰਿਬੰਸ ।

ਕੱਲਸਹਾਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਜੱਥੇਦਾਰ ਸੀ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਨੂੰ ਆਏ ਸਨ ।

ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ‘ਗੁਰੂ’ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ‘ਗੁਰੂ’ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ‘ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ’ ਦੀ ਉਪਮਾ ਹੋਣੀ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਸੀ, ਸੋ, ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਤਕ ਹਰੇਕ ‘ਗੁਰ-ਮਹਲੇ’ ਦੀ ਸਿਫਤਿ ਉਚਾਰੀ ਹੈ ।

ਵਿਆਜ ਨਿੰਦਿਆ ਨਹੀਂ

ਭਗਤ-ਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸੱਜਣ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਦੇ ਵੀ ਵਿਰੁੱਧ ਹਨ । ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ—‘ਭੱਟ ਅਸਲ ਵਿਚ ਮੰਗ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਟੋਲਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਉਸਤਤ ਕਰ ਕੇ ਮੰਗਣਾ ਤੇ ਖਾਣਾ ਹੈ । ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਭੱਟਾਂ ਨੇ ਭੀ ਗੁਰੂ-ਉਸਤਤ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਕਵਿਤਾ ਰਚੀ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਇਹ ਅਸਲ ਵਿਚ ਗੁਰ-ਨਿੰਦਿਆ ਹੈ ।

ਭੱਟਾਂ ਨੇ ਗੁਰ-ਉਪਮਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹਿੰਦੂ-ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਐਸੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਹਿੰਦੂ-ਮਿਥਿਹਾਸ ਨੇ ਜੋੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜੋ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਧੁਰੇ ਤੋਂ ਮੰਨੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ।

‘ਛਲਿਓ ਬਲਿ’ ਦੇ ਸਿਰ-ਲੇਖ ਹੇਠ ਭੱਟ-ਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸੱਜਣ ਰਾਜਾ ਬਲਿ ਵਾਲੀ ਪੁਰਾਣਿਕ ਸਾਖੀ ਦੇ ਕੇ ਅਖੀਰ ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ—ਕੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਜੇਹੇ ਸਨ ਜੋ ਅਜੇਹਿਆਂ ਮਣ ਮਣ ਦੀਆਂ ਗੱਪਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਰਹੇ?

‘ਰਾਮ ਰਘੁਵੰਸ਼ੁ’ ਦੇ ਸਿਰ-ਲੇਖ ਹੇਠ ਪੰਡਿਤ ਹਿਰਦਾ ਰਾਮ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿਚੋਂ ਹਵਾਲੇ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਚਮਕਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਅਖੀਰ ਤੇ ਉਹ ਸੱਜਣ ਇਹ ਲਿਖਣ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹਨ—ਪਰ ਭੱਟ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰੂ! ਰਾਘਵਾਂ ਦੀ ਬੰਸ ਵਿਚ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਦੇ ਘਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਆਪ ਰਾਮਚੰਦਰ ਹੋ ।...ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜਨਕ

ਆਦਿ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇ ਕੇ ਨਿਵਾਜਣਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਖਤ ਨਿਰਾਦਰੀ ਹੈ ।

‘ਦੁਆਪੁਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮੁਰਾਰਿ’ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ‘ਚੀਰ ਹਰਨ ਕਥਾ’ ਦੇ ਕੇ ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ—‘ਕੀ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਜੇਹੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਲੀਲਾ ਰਚਾ ਕੇ.....?’

ਭੱਟ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਸਾਫ਼ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ! ਤੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮੁਰਾਰੀ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਦੁਆਪੁਰ ਜੁਗ ਅੰਦਰ ਇਹ ਕੌਤਕ ਕੀਤੇ । ਸੋਚੋ, ਇਹ ਉਸਤਤਿ ਹੈ ਕਿ ਨਿੰਦਾ?

ਭੱਟ-ਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸੱਜਣ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਵਾਸਤੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਜਜ਼ਬਾ ਸਚ-ਮੁੱਚ ਹੀ ਸਲਾਹੁਣ-ਜੋਗ ਹੈ । ਪਰ ਵਿਚਾਰ-ਧਾਰਾ ਦੇ ਫ਼ਰਕ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਤੇ ਠਰੁੰਮੇ ਨਾਲ ਪੜਚੋਲਿਆਂ ਸੁਖਦਾਈ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਭੱਟਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਕੋਣ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਹੀ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਹੈ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਜੁਗ ਦਾ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਜੋੜਦੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਭੱਟ-ਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਵੀਰ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਇਉਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ—‘ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਪਰ ਇਹ ਝੂਠਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੀੜ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਭੰਗ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੇ ਸਰਾਪ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਰਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੰਦ ਬੰਦ ਕਟੋਣਗੇ ।’ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੂੰ ਭੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਣੀ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜਿਸ ਮਹਾਨ ਸਾਹਿੱਤਕ ਉੱਦਮ ਵਲ ਉਪਰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਰਦਾਰ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੇਠੀ ਪਾਸ (੧੭-ਹਨੂਮਾਨ ਰੋਡ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ) ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਹ ਮਹਾਨ ਮਿਹਨਤ ਸੰਮਤ ੧੭੨੦ ਵਿਚ ਖ਼ਤਮ ਹੋਈ ਸੀ (ਭਾਵ, ਸੰਨ ੧੭੧੩ ਵਿਚ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ) ।

ਇਹ ਗੱਲ ਪੰਥ-ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਸਮ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਕਥਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਉੱਦਮ ਇਤਨਾ ਸਫਲ ਹੋਇਆ, ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਥਾ ਦੀ ਇਕ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਹੀ ਚੱਲ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਗਿਆਨੀ ਗਰਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਖੋਜ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਮਤ ੧੭੧੪ (ਸੰਨ ੧੬੪੪) ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਹ ੧੩ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਰਨ ਆਏ । ਸੰਮਤ ੧੭੫੬ (ਸੰਨ ੧੬੯੯) ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ । ਗੁਰ-ਵਿਅੱਕਤੀਆਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਲਿਖਣ ਦਾ ਉੱਦਮ ਸਿੱਖ-ਇਤਿਹਾਸ ਹੁਣ ਤਕ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜੋੜਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ, ਉਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਭੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਏ ਭੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ।

ਇਹਨਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਖਰਵੇ ਤੇ ਅਸਰਧਾ-ਭਰੇ ਬੋਲ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅੱਤ ਗੰਭੀਰ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਚਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ੴ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
ਸਵਯੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਬਾਕੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਕਰਤਾਰ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਭ ਆਪੇ ॥ ਸਰਬ
ਰਹਿਓ ਭਰਪੂਰਿ ਸਗਲ ਘਟ ਰਹਿਓ ਬਿਆਪੇ ॥ {ਪੰਨਾ 1385}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪੁਰਖ—ਸਰਬ—ਵਿਆਪਕ । ਕਰਣ ਕਾਰਣ—ਕਰਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਮੁੱਢ ।
ਭਰਪੂਰਿ—ਵਿਆਪਕ । ਸਗਲ ਘਟ—ਸਾਰੇ ਘਟਾਂ ਵਿਚ । ਰਹਿਓ ਬਿਆਪੇ—ਵਿਆਪ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਪਸਰ ਰਿਹਾ
ਹੈਂ, ਹਾਜ਼ਰ—ਨਾਜ਼ਰ ਹੈਂ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਆਦਿ ਪੁਰਖ! ਹੇ ਕਰਤਾਰ! ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈਂ । ਤੂੰ ਸਭ ਥਾਈਂ
ਭਰਪੂਰਿ ਹੈਂ; (ਭਾਵ, ਕੋਈ ਥਾਂ ਐਸਾ ਨਹੀਂ, ਜਿੱਥੇ ਤੂੰ ਨਾਹ ਹੋਵੇ) । ਤੂੰ ਸਭ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈਂ ।

ਬ੍ਰਾਪਤੁ ਦੇਖੀਐ ਜਗਤਿ ਜਾਨੈ ਕਉਨੁ ਤੇਰੀ ਗਤਿ ਸਰਬ ਕੀ ਰਖਾ ਕਰੈ ਆਪੇ ਹਰਿ ਪਤਿ ॥ {ਪੰਨਾ
1385}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੇਖੀਐ—ਦੇਖੀਦਾ ਹੈਂ । ਜਗਤਿ—ਜਗਤ ਵਿਚ । ਪਤਿ—ਮਾਲਕ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ (ਸਭ ਦੇ) ਮਾਲਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪਸਰਿਆ ਹੋਇਆ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ।
ਕੌਣ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਤੂੰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈਂ? ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਸਭ (ਜੀਆਂ) ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ।

ਅਬਿਨਾਸੀ ਅਬਿਗਤ ਆਪੇ ਆਪਿ ਉਤਪਤਿ ॥ ਏਕੈ ਤੂਹੀ ਏਕੈ ਅਨ ਨਾਹੀ ਤੁਮ ਭਤਿ ॥ {ਪੰਨਾ
1385}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਬਿਨਾਸੀ—ਨਾਸ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ । ਅਬਿਗਤ—ਅਵਿਅਕਤ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ,
ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ, ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਨਾਹ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲਾ । ਆਪੇ ਆਪਿ—ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ।
ਉਤਪਤਿ—ਪੈਦਾਇਸ਼ । ਅਨ—ਕੋਈ ਹੋਰ (ANX) । ਤੁਮ ਭਤਿ—ਤੁਮ ਭਾਂਤਿ, ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਆਦਿ ਪੁਰਖ!) ਤੂੰ ਕਦੇ ਨਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ;
ਤੇਰੀ ਉਤਪੱਤੀ ਤੇਰੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੀ ਹੈ । ਤੂੰ ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ ਹੀ ਇਕ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ
।

ਹਰਿ ਅੰਤੁ ਨਾਹੀ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਕਉਨੁ ਹੈ ਕਰੈ ਬੀਚਾਰੁ ਜਗਤ ਪਿਤਾ ਹੈ ਸੂਬ ਪ੍ਰਾਨ ਕੋ ਅਧਾਰੁ ॥
{ਪੰਨਾ 1385}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਾਰਾਵਾਰੁ—ਉਰਲਾ ਪਰਲਾ ਪਾਸਾ, ਹੱਦ-ਬੰਨਾ । ਸੂਬ ਪ੍ਰਾਨ ਕੋ—ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦਾ ।
ਅਧਾਰੁ—ਆਸਰਾ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਭਾਈ!) ਹਰੀ ਦਾ ਅੰਤ ਤੇ ਹੱਦ-ਬੰਨਾ ਨਹੀਂ (ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ) । ਕੌਣ (ਮਨੁੱਖ) ਹੈ ਜੋ
(ਉਸ ਦੇ ਹੱਦ-ਬੰਨੇ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ) ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਹਰੀ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਪਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਜੀਆਂ
ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ ।

ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਭਗਤੁ ਦਰਿ ਤੁਲਿ ਬ੍ਰਹਮ ਸਮਸਰਿ ਏਕ ਜੀਹ ਕਿਆ ਬਖਾਨੈ ॥ ਹਾਂ ਕਿ ਬਲਿ ਬਲਿ
ਬਲਿ ਬਲਿ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰਿ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1385}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦਰਿ—ਦਰ ਤੇ, (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ) ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ । ਤੁਲਿ—ਪ੍ਰਵਾਨ । ਬ੍ਰਹਮ ਸਮਸਰਿ—
ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਸਮਾਨ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਰੂਪ । ਜੀਹ—ਜੀਭ । ਬਖਾਨੈ—ਕਹੈ, ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ ।
ਬਲਿ—ਸਦਕੇ । ਸਦ—ਸਦਾ ।

ਅਰਥ:- (ਹਰੀ ਦਾ) ਭਗਤ ਸੇਵਕ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਹਰੀ ਦੇ) ਦਰ ਤੇ ਪਰਵਾਨ (ਹੋਇਆ ਹੈ) ਤੇ ਹਰੀ ਵਰਗਾ
ਹੈ । (ਮੇਰੀ) ਇਕ ਜੀਭ (ਉਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ) ਕੀਹ (ਗੁਣ) ਕਥਨ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਮੈਂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ)
ਸਦਕੇ ਹਾਂ, ਸਦਕੇ ਹਾਂ, ਸਦਾ ਸਦਕੇ ਹਾਂ ।੧।

ਨੋਟ:- ਪਦ 'ਹਾਂ ਕਿ' ਸਵਈਏ ਦੀ ਟੇਕ-ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਵਾਹ ਸਰਿ ਅਤੁਲ ਭੰਡਾਰ ਭਰਿ ਪਰੈ ਹੀ ਤੇ ਪਰੈ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ਪਰਿ ॥ {ਪੰਨਾ 1385}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅੰਮ੍ਰਿਤ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ-ਜਲ । ਪ੍ਰਵਾਹ—ਝਰਨੇ, ਵਹਣ, ਚਸ਼ਮੇ ।
ਸਰਿ—ਸਰੋਂ, ਚੱਲਦੇ ਹਨ । ਅਤੁਲ—ਜੋ ਤੋਲੇ ਨਾਹ ਜਾ ਸਕਣ । ਭੰਡਾਰ—ਖਜ਼ਾਨੇ । ਭਰਿ—ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ ।
ਅਪਰ ਅਪਾਰ—ਬੇਅੰਤ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ!) (ਤੈਥੋਂ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੇਰੇ ਨਾਹ ਤੁਲ ਸਕਣ ਵਾਲੇ
ਖਜ਼ਾਨੇ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ; ਤੂੰ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਹੈਂ ।

ਆਪੁਨੋ ਭਾਵਨੁ ਕਰਿ ਮੰਤ੍ਰਿ ਨ ਦੂਸਰੋ ਧਰਿ ਓਪਤਿ ਪਰਲੋ ਏਕੈ ਨਿਮਖ ਤੁ ਘਰਿ ॥ {ਪੰਨਾ 1385}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭਾਵਨੁ—ਮਰਜ਼ੀ । ਕਰਿ—ਕਰਦਾ ਹੈਂ । ਮੰਤ੍ਰਿ—ਮੰਤ੍ਰ ਵਿਚ, ਸਲਾਹ ਵਿਚ । ਦੂਸਰੋ—ਕਿਸੇ
ਹੋਰ ਨੂੰ । ਨ ਧਰਿ—ਨਹੀਂ ਧਰਦਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦਾ । ਓਪਤਿ—ਉਤਪੱਤੀ, ਜਗਤ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ।
ਪਰਲੋ—ਜਗਤ ਦਾ ਨਾਸ । ਏਕੈ ਨਿਮਖ—ਇਕ ਨਿਮਖ ਵਿਚ, ਅੱਖ ਦੇ ਇਕ ਫੋਰ ਵਿਚ । ਤੁ—(ਤਵ) ਤੇਰੇ
। ਘਰਿ—ਘਰ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ; ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਲਾਹ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦਾ, (ਭਾਵ, ਤੂੰ
ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ) ਤੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ (ਭਾਵ, ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ) ਜਗਤ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਤੇ ਅੰਤ
ਅੱਖ ਦੇ ਇਕ ਫੋਰ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਆਨ ਨਾਹੀ ਸਮਸਰਿ ਉਜੀਆਰੋ ਨਿਰਮਰਿ ਕੋਟਿ ਪਰਾਛਤ ਜਾਹਿ ਨਾਮ ਲੀਏ ਹਰਿ ਹਰਿ ॥ {ਪੰਨਾ
1385}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਆਨ—ਕੋਈ ਹੋਰ । ਸਮਸਰਿ—ਬਰਾਬਰ, ਸਮਾਨ, ਵਰਗਾ । ਉਜੀਆਰੋ—ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਚਾਨਣਾ
। ਨਿਰਮਰਿ—ਨਿਰਮਲ, ਸਾਫ਼ । ਸੰ: inm\X pure, clean, stainless. ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ
ਰੂਪ-ਨਿਰਮਲ, ਨਿਰਮਾਰਿ, ਨਿਰਮਰਿ) । ਕੋਟਿ ਪਰਾਛਤ—ਕਰੋੜਾਂ ਪਾਪ । ਜਾਹਿ—ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਕੋਈ ਹੋਰ ਹਰੀ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਉਸ ਦਾ ਨਿਰਮਲ ਚਾਨਣਾ ਹੈ; ਉਸ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆਂ

ਕਰੋੜਾਂ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਭਗਤੁ ਦਰਿ ਤੁਲਿ ਬ੍ਰਹਮ ਸਮਸਰਿ ਏਕ ਜੀਹ ਕਿਆ ਬਖਾਨੈ ॥ ਹਾਂ ਕਿ ਬਲਿ ਬਲਿ
ਬਲਿ ਬਲਿ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰਿ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1385}

ਅਰਥ:- ਹਰੀ ਦਾ ਭਗਤ ਦਾਸ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਹਰੀ ਦੇ) ਦਰ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ (ਹੋਇਆ ਹੈ) ਅਤੇ ਹਰੀ ਵਰਗਾ ਹੈ
। (ਮੇਰੀ) ਇਕ ਜੀਭ (ਉਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ) ਕੀਹ (ਗੁਣ) ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਮੈਂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ) ਸਦਕੇ
ਹਾਂ, ਸਦਕੇ ਹਾਂ, ਸਦਾ ਸਦਕੇ ਹਾਂ ।੨।

ਸਗਲ ਭਵਨ ਧਾਰੇ ਏਕ ਥੋਂ ਕੀਏ ਬਿਸਥਾਰੇ ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸੂਬ ਮਹਿ ਆਪਿ ਹੈ ਨਿਰਾਰੇ ॥ {ਪੰਨਾ
1385}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਗਲ ਭਵਨ—ਸਾਰੇ ਮੰਡਲ, ਸਾਰੇ ਲੋਕ । ਧਾਰੇ—ਬਣਾਏ, ਥਾਪੇ । ਏਕ ਥੋਂ—ਇਕ (ਆਪਣੇ
ਆਪ) ਤੋਂ । ਬਿਸਥਾਰੇ—ਖਿਲਾਰਾ, ਪਸਾਰਾ । ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ—ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਨਿਰਾਰੇ—ਨਿਰਾਲਾ,
ਨਿਵੇਕਲਾ, ਨਿਆਰਾ ।

ਅਰਥ:- ਉਸ ਹਰੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਬਣਾਏ ਹਨ; ਇਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੀ (ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਦਾ) ਖਿਲਾਰਾ
ਕੀਤਾ ਹੈ; ਆਪ ਸਭ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ (ਅਤੇ ਫਿਰ) ਹੈ (ਭੀ) ਨਿਰਲੇਪ ।

ਹਰਿ ਗੁਨ ਨਾਹੀ ਅੰਤ ਪਾਰੇ ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਥਾਰੇ ਸਗਲ ਕੋ ਦਾਤਾ ਏਕੈ ਅਲਖ ਮੁਰਾਰੇ ॥ {ਪੰਨਾ
1385}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਥਾਰੇ—ਤੇਰੇ । ਅਲਖ—ਜੋ ਲਖਿਆ ਨਾਹ ਜਾ ਸਕੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਹੀ ਸਰੂਪ ਬਿਆਨ ਨਾਹ
ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ । ਕੋ—ਦਾ । ਮੁਰਾਰੇ—ਹੇ ਮੁਰਾਰਿ! ਮੁਰਨਾਮ ਦੈਂਤ ਦਾ ਵੈਰੀ । (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਨਾਵਾਂ
ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨਾਮ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਬੇਅੰਤ ਹਰੀ! ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਤੇ ਪਾਰ ਨਹੀਂ (ਪੈ ਸਕਦਾ); ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਜੰਤ ਤੇਰੇ ਹੀ ਹਨ,
ਤੂੰ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈਂ । ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ।

ਆਪ ਹੀ ਧਾਰਨ ਧਾਰੇ ਕੁਦਰਤਿ ਹੈ ਦੇਖਾਰੇ ਬਰਨੁ ਚਿਹਨੁ ਨਾਹੀ ਮੁਖ ਨ ਮਸਾਰੇ ॥ {ਪੰਨਾ 1386}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਧਾਰਨ—ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ । ਧਾਰੇ—ਆਸਰਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਦੇਖਾਰੇ—ਵਿਖਾਲਦਾ ਹੈ । ਬਰਨੁ—ਰੰਗ
। ਚਿਹਨੁ—ਨਿਸ਼ਾਨ । ਮਸਾਰੇ—(ਸੰ: ਸ਼ਮਸੂ) ਦਾੜ੍ਹੀ ।

ਅਰਥ:- (ਹਰੀ) ਆਪ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਕੁਦਰਤਿ ਵਿਖਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
ਨਾਹ (ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ) ਰੰਗ ਹੈ ਨਾ (ਕੋਈ) ਨਿਸ਼ਾਨ, ਨਾਹ ਮੂੰਹ, ਤੇ ਨਾਹ ਦਾੜ੍ਹੀ ।

ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਭਗਤੁ ਦਰਿ ਤੁਲਿ ਬ੍ਰਹਮ ਸਮਸਰਿ ਏਕ ਜੀਹ ਕਿਆ ਬਖਾਨੈ ॥ ਹਾਂ ਕਿ ਬਲਿ ਬਲਿ
ਬਲਿ ਬਲਿ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰਿ ॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1386}

ਅਰਥ:- ਹਰੀ ਦਾ ਭਗਤ ਦਾਸ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਹਰੀ ਦੇ) ਦਰ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ (ਹੋਇਆ ਹੈ) ਅਤੇ ਹਰੀ ਵਰਗਾ ਹੈ

। (ਮੇਰੀ) ਇੱਕ ਜੀਭ (ਉਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ) ਕੀਹ (ਗੁਣ) ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਮੈਂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ) ਸਦਕੇ ਹਾਂ, ਸਦਕੇ ਹਾਂ, ਸਦਾ ਸਦਕੇ ਹਾਂ ।੩।

ਸਰਬ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨੰ ਕੀਮਤਿ ਨ ਗੁਣੰ ਧਾਨੰ ਉਚੇ ਤੇ ਉਚੋ ਜਾਨੀਜੈ ਪ੍ਰਭ ਤੇਰੇ ਥਾਨੰ ॥ {ਪੰਨਾ 1386}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਿਧਾਨੰ—ਖਜ਼ਾਨਾ । ਕੀਮਤਿ—ਮੁੱਲ । ਜਾਨੀਜੈ—ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ, ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ । ਥਾਨ—ਟਿਕਾਣਾ । ਪ੍ਰਭ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਅਤੇ (ਤੇਰੇ ਵਿਚ) ਧਿਆਨ (ਜੋੜਨ) ਦਾ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ (ਪੈ ਸਕਦਾ) । ਤੇਰਾ ਟਿਕਾਣਾ ਉੱਚੇ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ ।

ਮਨੁ ਧਨੁ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨੰ ਏਕੈ ਸੂਤਿ ਹੈ ਜਹਾਨੰ ਕਵਨ ਉਪਮਾ ਦੇਉ ਬਡੇ ਤੇ ਬਡਾਨੰ ॥ {ਪੰਨਾ 1386}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੂਤ—ਸੂਤ੍ਰ, ਮਰਯਾਦਾ, ਸੱਤਾ । ਏਕੈ ਸੂਤਿ—ਇਕੋ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ । ਉਪਮਾ—ਤਸ਼ਬੀਹ, ਸਾਵੀਂ ਜਾਂ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਸ਼ੈ । ਬਡਾਨੰ—ਵੱਡਾ । ਦੇਉ—ਦੇਉਂ, ਮੈਂ ਦਿਆਂ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਮੇਰਾ ਮਨ, ਮੇਰਾ ਧਨ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਣ—ਇਹ ਸਭ ਤੇਰੇ ਹੀ (ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ) ਹਨ । ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਤੇਰੀ ਇਕੋ ਹੀ ਸੱਤਾ ਵਿਚ ਹੈ (ਭਾਵ, ਸੱਤਾ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੈ) । ਮੈਂ ਕਿਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਦੱਸਾਂ ਜੋ ਤੇਰੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹੋਵੇ? ਤੂੰ ਵੱਡਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈਂ ।

ਜਾਨੈ ਕਉਨੁ ਤੇਰੇ ਭੇਉ ਅਲਖ ਅਪਾਰ ਦੇਉ ਅਕਲ ਕਲਾ ਹੈ ਪ੍ਰਭ ਸਰਬ ਕੋ ਧਾਨੰ ॥ {ਪੰਨਾ 1386}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭਾਉ—ਭੇਤ, ਰਾਜ਼, ਗੂੜ੍ਹ ਗਤੀ । ਅਪਾਰ—ਬੇਅੰਤ । ਦੇਉ—ਦੇਵ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਰੂਪ । ਅਕਲ ਕਲਾ—ਜਿਸ ਦੀ ਕਲਾ (ਸੱਤਾ) ਅੰਗ-ਰਹਿਤ ਹੈ, ਭਾਵ, ਇੱਕ-ਰਸ ਹੈ । ਧਾਨੰ—ਆਸਰਾ (ਸੰ: ਧਾਨੰ—A receptacle, seat, Nourishment) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰਾ ਭੇਦ ਕੌਣ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਹੇ ਅਲੱਖ! ਹੇ ਅਪਾਰ! ਹੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ! ਤੇਰੀ ਸੱਤਾ (ਸਭ ਥਾਂ) ਇੱਕ-ਰਸ ਹੈ; ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਜੀਆਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈਂ ।

ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਭਗਤੁ ਦਰਿ ਤੁਲਿ ਬ੍ਰਹਮ ਸਮਸਰਿ ਏਕ ਜੀਹ ਕਿਆ ਬਖਾਨੈ ॥ ਹਾਂ ਕਿ ਬਲਿ ਬਲਿ ਬਲਿ ਬਲਿ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰਿ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1386}

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਤੇਰਾ) ਭਗਤ ਸੇਵਕ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਤੇਰੇ) ਦਰ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ (ਹੋਇਆ ਹੈ) ਅਤੇ (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੈਂ) ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ । (ਮੇਰੀ) ਇੱਕ ਜੀਭ (ਉਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ) ਕੀਹ (ਗੁਣ) ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਮੈਂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ) ਸਦਕੇ ਹਾਂ, ਸਦਕੇ ਹਾਂ, ਸਦਕੇ ਹਾਂ ।੪।

ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਆਕਾਰ ਅਛਲ ਪੂਰਨ ਅਬਿਨਾਸੀ ॥ ਹਰਖਵੰਤ ਆਨੰਤ ਰੂਪ ਨਿਰਮਲ ਬਿਗਾਸੀ ॥ {ਪੰਨਾ 1386}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਿਰੰਕਾਰੁ—ਅਕਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਵਰਨਾਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰਾ । ਆਕਾਰ—ਸਰਗੁਨ, ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ

। ਅਫਲ—ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਧੋਖਾ ਨ ਦੇ ਸਕੇ । ਹਰਖਵੰਤ—ਸਦਾ-ਪ੍ਰਸੰਨ । ਆਨੰਤਰੂਪ—ਬੇਅੰਤ ਸਰੂਪਾਂ ਵਾਲਾ । ਬਿਗਾਸੀ—ਮਉਲਿਆ ਹੋਇਆ, ਖਿੜਿਆ ਹੋਇਆ, ਪਰਗਟ ।

ਅਰਥ:- ਤੂੰ ਵਰਨਾਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰਾ ਹੈਂ, ਤੇ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਭੀ ਹੈਂ; ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਫਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਤੂੰ ਸਭ ਥਾਈਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ, ਤੇ ਕਦੇ ਨਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਬੇਅੰਤ ਸਰੂਪ ਹਨ, ਤੂੰ ਸੁੱਧ-ਸਰੂਪ ਹੈਂ ਅਤੇ ਜ਼ਾਹਰਾ-ਜ਼ਹੂਰ ਹੈਂ ।

ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ ਬੇਅੰਤ ਅੰਤੁ ਇਕੁ ਤਿਲੁ ਨਹੀ ਪਾਸੀ ॥ ਜਾ ਕਉ ਹੋਹਿ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸੁ ਜਨੁ ਪ੍ਰਭ ਤੁਮਹਿ ਮਿਲਾਸੀ ॥ {ਪੰਨਾ 1386}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬੇਅੰਤ—ਬੇਅੰਤ ਜੀਵ । ਇਕੁ ਤਿਲੁ—ਰਤਾ ਭੀ । ਨਹੀ ਪਾਸੀ—ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਮਿਲਾਸੀ—ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਭ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!

ਅਰਥ:- ਬੇਅੰਤ ਜੀਵ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਰਤਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਤੂੰ ਦਇਆਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਧੰਨਿ ਧੰਨਿ ਤੇ ਧੰਨਿ ਜਨ ਜਿਹ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਭਯਉ ॥ ਹਰਿ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਜਿਨ ਪਰਸਿਅਉ ਸਿ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਹ ਥੇ ਰਹਿਓ ॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1386}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਧੰਨਿ—ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ । ਜਿਹ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ । ਹਰਿ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ—(ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ) ਹਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ । ਜਿਨ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ । ਪਰਸਿਅਉ—ਪਰਸਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਫੁਹਿਆ ਹੈ, ਭੇਟਿਆ ਹੈ, ਚਰਨ ਪਰਸੇ ਹਨ । ਸਿ—ਉਹ (ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ) ਮਨੁੱਖ । ਦੁਹ ਥੇ—ਦੁਹਾਂ ਥੋਂ । ਰਹਿਓ—ਬਚ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਹ ਮਨੁੱਖ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਹਰੀ ਦਇਆਵਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ (ਉਪਰੋਕਤ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ) ਹਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਪਰਸਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਰਹੇ ਹਨ ।੫।

ਸਤਿ ਸਤਿ ਹਰਿ ਸਤਿ ਸਤਿ ਸਤੇ ਸਤਿ ਭਣੀਐ ॥ ਦੂਸਰ ਆਨ ਨ ਅਵਰੁ ਪੁਰਖੁ ਪਉਰਾਤਨੁ ਸੁਣੀਐ ॥ {ਪੰਨਾ 1386}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਤਿ—ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਅਟੱਲ । ਭਣੀਐ—ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ਅਵਰੁ—ਹੋਰ । ਆਨ—ਕੋਈ ਹੋਰ (ANX) । ਪਉਰਾਤਨੁ—ਪੁਰਾਣਾ, ਮੁੱਢ ਦਾ । ਸੁਣੀਐ—ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਮਹਾਤਮਾ ਲੋਕ ਸਦਾ ਤੋਂ ਕਹਿੰਦੇ ਆਏ ਹਨ ਕਿ ਹਰੀ ਸਦਾ ਅਟੱਲ ਹੈ, ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ; ਉਹ ਪੁਰਾਤਨ ਪੁਰਖ ਸੁਣੀਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਸਭ ਦਾ ਮੁੱਢ ਹੈ,) ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਉਹਦੇ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮੁ ਲੈਤ ਮਨਿ ਸਭ ਸੁਖ ਪਾਏ ॥ ਜੇਹ ਰਸਨ ਚਾਖਿਓ ਤੇਹ ਜਨ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਅਘਾਏ ॥ {ਪੰਨਾ 1386}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜੇਹ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ । ਰਸਨ—ਰਸਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਜੀਭ ਨਾਲ । ਤੇਹ ਜਨ—ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਅਘਾਏ—ਰੱਜ ਗਏ । ਮਨ—ਹੇ ਮਨ!

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮਨ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰੀ ਦਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਲੱਭ ਪਏ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ) ਜੀਭ ਨਾਲ ਚੱਖਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਰੱਜ ਗਏ ਹਨ (ਭਾਵ, ਹੋਰ ਰਸਾਂ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂਘ ਨਹੀਂ ਰਹੀ) ।

ਜਿਹ ਠਾਕੁਰੁ ਸੁਪ੍ਰਸੰਨੁ ਭਯੋ ਸਤਸੰਗਤਿ ਤਿਹ ਪਿਆਰੁ ॥ ਹਰਿ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਜਿਨ੍ ਪਰਸਿਓ ਤਿਨ੍ ਸਭ ਕੁਲ ਕੀਓ ਉਧਾਰੁ ॥੬॥ {ਪੰਨਾ 1386}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿਹ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ । ਤਿਹ—ਉਹਨਾਂ ਦਾ । ਭਯੋ—ਅੱਖਰ 'ਯ' ਦੇ ਨਾਲ ਅਸਲੀ ਲਗ () ਹੈ, ਪਰ ਇਥੇ ਪੜ੍ਹਨਾ () ਹੈ । ਠਾਕੁਰੁ—ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ । ਉਧਾਰੁ—ਪਾਰ-ਉਤਾਰਾ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਇਆਵਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ (ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ) । (ਇਹੋ ਜਿਹੇ) ਹਰੀ-ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਦੇ ਚਰਨਾਂ) ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਰਸਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਕੁਲ ਦਾ ਬੋਝ ਪਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ।੬।

ਸਚੁ ਸਭਾ ਦੀਬਾਣੁ ਸਚੁ ਸਚੇ ਪਹਿ ਧਰਿਓ ॥ ਸਚੈ ਤਖਤਿ ਨਿਵਾਸੁ ਸਚੁ ਤਪਾਵਸੁ ਕਰਿਓ ॥ {ਪੰਨਾ 1386}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਭਾ—ਸੰਗਤਿ, ਦਰਬਾਰ । ਸਚੁ—ਸਦਾ-ਬਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ । ਦੀਬਾਣੁ—ਕਚਹਿਰੀ । ਸਚੇ ਪਹਿ—ਸਦਾ-ਬਿਰ ਹਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਕੋਲ । ਸਚੈ ਤਖਤਿ—ਸੱਚੇ ਤਖ਼ਤ ਉਤੇ । ਤਪਾਵਸੁ—ਨਿਆਂਉ ।

ਅਰਥ:- (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ) ਸਭਾ ਸਦਾ ਅਟੱਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, (ਉਸ ਦੀ) ਕਚਹਿਰੀ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਹੈ; (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪ) ਆਪਣੇ ਸਦਾ-ਬਿਰ-ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਕੋਲ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ; (ਭਾਵ, ਹਰੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ), (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ) ਟਿਕਾਣਾ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਆਸਣ ਹੈ ਤੇ, ਅਤੇ ਉਹ (ਸਦਾ) ਸੱਚਾ ਨਿਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਸਚਿ ਸਿਰਜਿਉ ਸੰਸਾਰੁ ਆਪਿ ਆਭੁਲੁ ਨ ਭੁਲਉ ॥ ਰਤਨ ਨਾਮੁ ਅਪਾਰੁ ਕੀਮ ਨਹੁ ਪਵੈ ਅਮੁਲਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1386}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਚਿ—ਸੱਚੇ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੇ, ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ । ਸਿਰਜਿਉ—ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਆਭੁਲੁ—ਨਾਹ ਭੁੱਲਣ ਵਾਲਾ । ਨ ਭੁਲਉ—ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਕੀਮ—ਮੁੱਲ । ਨਹੁ—ਨਹੀਂ । ਅਮੁਲਉ—ਅਮੋਲਕ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਸਦਾ-ਬਿਰ ਸੱਚੇ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਰਚਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਕਦੇ ਭੁੱਲਣਹਾਰ ਨਹੀਂ, ਕਦੇ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਨਾਮ (ਭੀ) ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਅਮੋਲਕ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ) ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ ।

ਜਿਹ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਹੋਯਉ ਗੋਬਿੰਦੁ ਸਰਬ ਸੁਖ ਤਿਨਹੂ ਪਾਏ ॥ ਹਰਿ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਜਿਨ੍ ਪਰਸਿਓ ਤੇ
ਬਹੁੜਿ ਫਿਰਿ ਜੋਨਿ ਨ ਆਏ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1386}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿਹ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਉਤੇ । ਬਹੁੜਿ—ਮੁੜ, ਪਰਤ ਕੇ । ਜੋਨਿ ਨ ਆਏ—ਨਹੀਂ ਜਨਮ
ਲਿਆ, ਨਹੀਂ ਜੰਮੇ । ਗੋਬਿੰਦ—‘ਗ’ ਅੱਖਰ ਦੇ ਨਾਲ ਅਸਲੀ ਲਗ (~) ਹੈ, ਇਥੇ (_) ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ ।
ਤਿਨਹੂ—ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਇਆਵਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਮਿਲੇ ਹਨ
। (ਅਜਿਹੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਦੇ ਚਰਨਾਂ) ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਰਸਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਫਿਰ
ਪਰਤ ਕੇ ਜਨਮ (ਮਰਣ) ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ।੨।

ਕਵਨੁ ਜੋਗੁ ਕਉਨੁ ਗੁਨੁ ਧਾਨੁ ਕਵਨ ਬਿਧਿ ਉਸੁਤਿ ਕਰੀਐ ॥ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਤੇਤੀਸ ਕੋਰਿ ਤਿਰੁ
ਕੀਮ ਨ ਪਰੀਐ ॥ {ਪੰਨਾ 1386}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਵਨ ਬਿਧਿ—ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ? ਕਿਸ ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ? ਸਾਧਿਕ—ਸਾਧਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ
ਆਤਮਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਜਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਤੇਤੀਸ ਕੋਰਿ—ਤੇਤੀ ਕ੍ਰੋੜ ਦੇਵਤੇ । ਤਿਰੁ—ਤਿਲ ਮਾੜ੍ਹ, ਰਤਾ
ਭੀ । ਕੀਮ—ਮੁੱਲ । ਪਰੀਐ—ਪਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ।

ਅਰਥ:- ਕਿਹੜਾ ਜੋਗ (ਦਾ ਸਾਧਨ) ਕਰੀਏ? ਕਿਹੜਾ ਗਿਆਨ (ਵਿਚਾਰੀਏ)? ਕਿਹੜਾ ਧਿਆਨ (ਧਰੀਏ)?
ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਜੁਗਤੀ ਵਰਤੀਏ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾ ਸਕੀਏ? ਸਿੱਧ, ਸਾਧਿਕ ਅਤੇ ਤੇਤੀ
ਕਰੋੜ ਦੇਵਤਿਆਂ ਪਾਸੋਂ (ਭੀ) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਮੁੱਲ ਰਤਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਿਆ ।

ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਸਨਕਾਦਿ ਸੇਖ ਗੁਣ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਏ ॥ ਅਗਹੁ ਗਹਿਓ ਨਹੀ ਜਾਇ ਪੂਰਿ ਸੂਬ ਰਹਿਓ
ਸਮਾਏ ॥ {ਪੰਨਾ 1386}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ—ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਵਤੇ (ਬ੍ਰਹਮ-ਆਦਿਕ) । ਸਨਕਾਦਿ—(ਸਨਕ-ਆਦਿ),
ਸਨਕ ਅਤੇ ਹੋਰ; ਸਨਕ, ਸਨਾਤਨ, ਸਨਤ-ਕੁਮਾਰ, ਅਤੇ ਸਨੰਦਨ—ਇਹ ਚਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ ।
ਸੇਖ—ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ, ਪੁਰਾਣਾ ਹਿੰਦੂ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਫਣ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਇਹ ਆਸਨ
ਹੈ; ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਭੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫਣ ਤੇ ਚੁੱਕੀ ਖੜਾ ਹੈ । ਅਗਹੁ—
(ਅ-ਗਹੁ); ਜੋ ਪਕੜ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਾਈਂ ਪਹੁੰਚ ਨਾਹ ਹੋ ਸਕੇ । ਪੂਰਿ—ਵਿਆਪਕ । ਗਹਿਓ—
ਪਕੜਿਆ । ਸੂਬ—ਸਰਬ, ਸਾਰੇ ।

ਅਰਥ:- ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਵਤੇ (ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ) ਸਨਕ ਆਦਿਕ ਅਤੇ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਗੁਣਾਂ
ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕੇ । (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ) ਸਮਝ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਗਤਿ ਪਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾ
ਸਕਦੀ, ਸਾਰੇ ਥਾਈਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਵਿਚ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਜਿਹ ਕਾਟੀ ਸਿਲਕ ਦਯਾਲ ਪ੍ਰਭਿ ਸੇਇ ਜਨ ਲਗੇ ਭਗਤੇ ॥ ਹਰਿ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਜਿਨ੍ ਪਰਸਿਓ ਤੇ
ਇਤ ਉਤ ਸਦਾ ਮੁਕਤੇ ॥੮॥ {ਪੰਨਾ 1386}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿਹ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ । ਸਿਲਕ—(ਮਾਇਆ ਦੀ) ਫਾਹੀ । ਪ੍ਰਭਿ—ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ । ਸੇਇ ਜਨ—ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਭਗਤੇ—ਭਗਤੀ ਵਿਚ । ਇਤ ਉਤ—ਇਥੇ ਓਥੇ, ਇਸ ਲੋਕ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ । ਮੁਕਤੇ—ਮੁਕਤ, ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ।

ਅਰਥ:- ਦਇਆਲ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ) ਫਾਹੀ ਕੱਟ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਜੁੜ ਗਏ ਹਨ । (ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ) ਹਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਸਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਜੀਵ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚੇ ਹੋਏ ਹਨ । ੮।

ਪ੍ਰਭ ਦਾਤਉ ਦਾਤਾਰ ਪਰਿਯਯਉ ਜਾਚਕੁ ਇਕੁ ਸਰਨਾ ॥ ਮਿਲੈ ਦਾਨੁ ਸੰਤ ਰੇਨੁ ਜੇਹ ਲਗਿ ਭਉਜਲੁ ਤਰਨਾ ॥ {ਪੰਨਾ 1386}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਰਿਉ—ਪਿਆ ਹੈ । ਜਾਚਕੁ—ਮੰਗਤਾ । ਸਰਨਾ—ਸਰਨੀ । ਦਾਨੁ—ਖੈਰ, ਭਿੱਛਿਆ । ਸੰਤ ਰੇਨੁ—ਸੰਤਸੰਗੀਆਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ । ਜੇਹ ਲਗਿ—ਜਿਸ ਦੇ ਆਸਰੇ, ਜਿਸ (ਧੂੜ) ਦੀ ਓਟ ਲੈ ਕੇ । ਭਉਜਲੁ—ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰ (ਸੰਸਾਰ ਦਾ) । ਤਰਨਾ—ਤਰਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਹੇ ਦਾਤੇ! ਹੇ ਦਾਤਾਰ! ਮੈਂ ਇਕ ਮੰਗਤਾ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ, (ਮੈਨੂੰ ਮੰਗਤੇ ਨੂੰ) ਸਤਸੰਗੀਆਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਦਾ ਖੈਰ ਮਿਲ ਜਾਏ, ਤਾਕਿ ਇਸ ਧੂੜ ਦੀ ਓਟ ਲੈ ਕੇ ਮੈਂ (ਸੰਸਾਰ ਦੇ) ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਸਕਾਂ ।

ਬਿਨਤਿ ਕਰਉ ਅਰਦਾਸਿ ਸੁਨਹੁ ਜੇ ਠਾਕੁਰ ਭਾਵੈ ॥ ਦੇਹੁ ਦਰਸੁ ਮਨਿ ਚਾਉ ਭਗਤਿ ਇਹੁ ਮਨੁ ਠਹਰਾਵੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1387}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਰਉ—ਕਰਉਂ, ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਮਨਿ—(ਮੇਰੇ) ਮਨ ਵਿਚ । ਚਾਉ—ਤਾਂਘ । ਭਗਤਿ—(ਤੇਰੀ) ਭਗਤੀ ਵਿਚ । ਇਹੁ ਮਨੁ—ਮੇਰਾ ਇਹ ਮਨ । ਠਹਰਾਵੈ—ਟਿਕ ਜਾਏ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਠਾਕੁਰ! ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲੱਗੇ ਤਾਂ (ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਮੇਰੀ) ਅਰਜ਼ੋਈ ਸੁਣ, ਮੈਂ ਇਕ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, “(ਮੈਨੂੰ) ਦੀਦਾਰ ਦੇਹ; ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਤਾਂਘ ਹੈ, (ਮਿਹਰ ਕਰ) ਮੇਰਾ ਇਹ ਮਨ ਤੇਰੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਟਿਕ ਜਾਏ ।”

ਬਲਿਓ ਚਰਾਗੁ ਅੰਧਾਰ ਮਹਿ ਸਭ ਕਲਿ ਉਧਰੀ ਇਕ ਨਾਮ ਧਰਮ ॥ ਪ੍ਰਗਟੁ ਸਗਲ ਹਰਿ ਭਵਨ ਮਹਿ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਗੁਰੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ॥੯॥ {ਪੰਨਾ 1387}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਚਰਾਗੁ—ਦੀਵਾ । ਅੰਧਾਰ ਮਹਿ—ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ । ਕਲਿ—ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ । ਉਧਰੀ—ਪਾਰ ਲੰਘ ਗਈ । ਨਾਮ ਧਰਮ—ਹਰੀ ਨਾਮ ਦੇ ਸਿਮਰਨ-ਰੂਪ ਧਰਮ ਦੁਆਰਾ । ਭਵਨ—ਸੰਸਾਰ । ਹਰਿ—ਹੇ ਹਰੀ! ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ—(ਤੇਰਾ) ਸੇਵਕ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਤੇਰਾ ਸੇਵਕ, ਹੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ! ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ । (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਦੀਵਾ ਜਗ ਪਿਆ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ) ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪਾਰ ਲੰਘ ਰਹੀ ਹੈ । ੯।

ਸਵਯੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਬਾਕੁ ਮਹਲਾ ੫ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਕਾਚੀ ਦੇਹ ਮੋਹ ਫੁਨਿ ਬਾਂਧੀ ਸਠ
ਕਠੋਰ ਕੁਚੀਲ ਕੁਗਿਆਨੀ ॥ ਧਾਵਤ ਭ੍ਰਮਤ ਰਹਨੁ ਨਹੀ ਪਾਵਤ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਗਤਿ ਨਹੀ ਜਾਨੀ
॥ {ਪੰਨਾ 1387}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਾਚੀ—ਨਾਹ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ । ਦੇਹ—ਸਰੀਰ । ਮੋਹ ਬਾਂਧੀ—(ਮਾਇਆ ਦੇ) ਮੋਹ ਨਾਲ
ਬੱਝੀ ਹੋਈ । ਫੁਨਿ—ਫਿਰ । ਸਠ—ਸਠ, ਦੁਰਜਨ । ਕਠੋਰ—ਨਿਰਦਈ । ਕੁਚੀਲ—ਗੰਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ।
ਕੁਗਿਆਨੀ—ਮੂੜ੍ਹ, ਮੂਰਖ । ਧਾਵਤ ਭ੍ਰਮਤ—ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹਾਂ । ਰਹਨੁ—ਟਿਕਾਉ, ਇਸਥਿਰਤਾ । ਨਹੀ
ਪਾਵਤ—ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਗਤਿ—ਭੇਦ, ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ।

ਅਰਥ:- ਮੈਂ ਦੁਰਜਨ ਹਾਂ, ਕਠੋਰ-ਦਿਲ ਹਾਂ, ਮੰਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੂਰਖ ਹਾਂ । (ਇਕ
ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਮੇਰਾ) ਸਰੀਰ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉੱਤੋਂ ਸਗੋਂ ਇਹ ਮੋਹ ਨਾਲ ਜਕੜਿਆ ਪਿਆ
ਹੈ, (ਇਸ ਮੋਹ ਦੇ ਕਾਰਣ) ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹਾਂ, (ਮਨ) ਟਿਕਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣਿਆ ਹੈ
ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ।

ਜੋਬਨ ਰੂਪ ਮਾਇਆ ਮਦ ਮਾਤਾ ਬਿਚਰਤ ਬਿਕਲ ਬਡੋ ਅਭਿਮਾਨੀ ॥ ਪਰ ਧਨ ਪਰ ਅਪਵਾਦ
ਨਾਰਿ ਨਿੰਦਾ ਯਹ ਮੀਠੀ ਜੀਅ ਮਾਹਿ ਹਿਤਾਨੀ ॥ {ਪੰਨਾ 1387}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜੋਬਨ—ਜੁਆਨੀ । ਰੂਪ—ਸੋਹਣੀ ਸ਼ਕਲ । ਮਦ—ਅਹੰਕਾਰ । ਮਾਤਾ—ਮਸਤ ।
ਬਿਚਰਤ—ਮੈਂ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਬਿਕਲ—ਵਿਆਕੁਲ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ । ਅਪਵਾਦ—ਬੁਰੇ ਬਚਨ,
ਕੌੜੇ ਬੋਲ । ਨਾਰਿ—(ਪਰਾਈ) ਇਸਤ੍ਰੀ (ਵੱਲ ਮੰਦ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) । ਯਹ—ਇਹ । ਜੀਅ ਮਾਹਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ।
ਹਿਤਾਨੀ—ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਮੈਂ ਜੁਆਨੀ, ਸੋਹਣੀ ਸ਼ਕਲ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮਾਣ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ, ਆਪਣੇ ਆਪ
ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਬੜਾ ਅਹੰਕਾਰੀ ਹਾਂ । ਪਰਾਇਆ ਧਨ, ਪਰਾਈ ਬਖੀਲੀ, ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ
ਵੱਲ ਮੰਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਤੱਕਣਾ ਅਤੇ ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ—ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਤੇ
ਪਿਆਰੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਬਲਬੰਚ ਛਪਿ ਕਰਤ ਉਪਾਵਾ ਪੇਖਤ ਸੁਨਤ ਪ੍ਰਭ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥ ਸੀਲ ਧਰਮ ਦਯਾ ਸੁਚ ਨਾਸਿ
ਆਇਓ ਸਰਨਿ ਜੀਅ ਕੇ ਦਾਨੀ ॥ ਕਾਰਣ ਕਰਣ ਸਮਰਥ ਸਿਰੀਧਰ ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਨਾਨਕ ਕੇ
ਸੁਆਮੀ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1387}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਲਬੰਚ ਉਪਾਵਾ—ਠੱਗੀ ਦੇ ਉਪਾਵ । ਛਪਿ—ਲੁਕ ਕੇ । ਕਰਤ—ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਪੇਖਤ—
ਤੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ । ਸੁਨਤ—(ਤੂੰ) ਸੁਣਦਾ ਹੈਂ । ਪ੍ਰਭ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਸੀਲ—ਚੰਗਾ ਸੁਭਾਉ । ਸੁਚ—ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ।
ਨਾਸਿ—ਨਹੀਂ ਹੈ (ਨ-ਅਸਿ) । ਆਇਓ—ਮੈਂ ਆਇਆ ਹਾਂ । ਜੀਅ ਕੇ ਦਾਨੀ—ਹੇ ਜੀਅ ਕੇ ਦਾਨੀ! ਹੇ
ਜੀਅ-ਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ! ਕਾਰਣ ਕਰਣ—ਹੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਮੂਲ! ਸਿਰੀ ਧਰ—ਹੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਤੀ! ।੧।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਂ ਲੁਕ ਲੁਕ ਕੇ ਠੱਗੀ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, (ਪਰ) ਤੂੰ ਵੇਖਦਾ ਤੇ ਸੁਣਦਾ
ਹੈਂ । ਹੇ ਜੀਅ-ਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ! ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਨਾਹ ਸੀਲ ਹੈ ਨਾਹ ਧਰਮ; ਨਾਹ ਦਇਆ ਹੈ ਨਾਹ ਸੁੱਚ । ਮੈਂ

ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ । ਹੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਕਰਤਾਰ! ਹੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮਾਲਕ! ਹੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸੁਆਮੀ! (ਮੈਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ) ਰੱਖ ਲੈ ।੧।

ਕੀਰਤਿ ਕਰਨ ਸਰਨ ਮਨਮੋਹਨ ਜੋਹਨ ਪਾਪ ਬਿਦਾਰਨ ਕਉ ॥ ਹਰਿ ਤਾਰਨ ਤਰਨ ਸਮਰਥ ਸਭੈ ਬਿਧਿ ਕੁਲਹ ਸਮੂਹ ਉਧਾਰਨ ਸਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1387}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਨ ਮੋਹਨ—ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਹਰੀ ਦੀ । ਕੀਰਤਿ ਕਰਨ—ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਕਰਨੀ । ਸਰਨ—ਸਰਨੀ ਪੈਣਾ । ਜੋਹਨ—ਜੋਧਨ, ਜੋਧੇ । ਬਿਦਾਰਨ ਕਉ—ਨਾਸ ਕਰਨ ਲਈ, ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ । ਤਾਰਨ ਤਰਨ—(ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ) ਤਾਰਨ ਲਈ ਬੇੜੀ । ਤਰਨ—ਬੇੜੀ । ਸਭੈ ਬਿਧਿ—ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ । ਕੁਲਹ ਸਮੂਹ—ਕੁਲਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ, ਕਈ ਕੁਲਾਂ । ਉਧਾਰਨ ਸਉ—ਤਾਰਨ ਲਈ, ਪਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ।

ਅਰਥ:- ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਹਰੀ ਦੀ ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਕਰਨੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਰਨੀ ਪੈਣਾ—(ਜੀਵਾਂ ਦੇ) ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਸਮਰੱਥ ਹਨ (ਭਾਵ, ਹਰੀ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਜਸ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ਹਰੀ (ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ) ਤਾਰਨ ਲਈ ਜਹਾਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ (ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਕੁਲਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਉਤਾਰਨ ਲਈ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ।

ਚਿਤ ਚੇਤਿ ਅਚੇਤ ਜਾਨਿ ਸਤਸੰਗਤਿ ਭਰਮ ਅੰਧੇਰ ਮੋਹਿਓ ਕਤ ਧੰਉ ॥ ਮੂਰਤ ਘਰੀ ਚਸਾ ਪਲੁ ਸਿਮਰਨ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਰਸਨਾ ਸੰਗਿ ਲਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1387}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਚਿਤ ਅਚੇਤ—ਹੇ ਅਚੇਤ ਚਿੱਤ! ਹੇ ਗ਼ਾਫਲ ਮਨ! ਚੇਤਿ—ਸਿਮਰ । ਜਾਨਿ—ਪਛਾਣ । ਭਰਮ ਅੰਧੇਰ ਮੋਹਿਓ—ਭਰਮ-ਰੂਪ ਹਨੇਰੇ ਦਾ ਮੁੱਠਾ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ । ਕਤ—ਕਿੱਧਰ? ਧੰਉ—ਤੂੰ ਧਾਂਵਦਾ ਹੈਂ, ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ । ਮੂਰਤ—ਮਹੂਰਤ । ਘਰੀ—ਘੜੀ । ਸਿਮਰਨ—ਸਿਮਰਨ (ਕਰ) । ਰਸਨਾ ਸੰਗਿ—ਜੀਭ ਨਾਲ । ਲਉ—ਲੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ (ਮੇਰੇ) ਗ਼ਾਫਲ ਮਨ! (ਰਾਮ ਨੂੰ) ਸਿਮਰ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾ, ਭਰਮ-ਰੂਪ ਹਨੇਰੇ ਦਾ ਮੁੱਠਿਆ ਹੋਇਆ (ਤੂੰ) ਕਿੱਧਰ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ? ਮਹੂਰਤ ਮਾਤ੍ਰ, ਘੜੀ ਭਰ, ਚਸਾ ਮਾਤ੍ਰ ਜਾਂ ਪਲ ਭਰ ਹੀ ਰਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ, ਜੀਭ ਨਾਲ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰ ।

ਹੋਛਉ ਕਾਜੁ ਅਲਪ ਸੁਖ ਬੰਧਨ ਕੋਟਿ ਜਨੰਮ ਕਹਾ ਦੁਖ ਭੰਉ ॥ ਸਿਖਾ ਸੰਤ ਨਾਮੁ ਭਜੁ ਨਾਨਕ ਰਾਮ ਰੰਗਿ ਆਤਮ ਸਿਉ ਰੰਉ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1387}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹੋਛਉ—ਹੋਛਾ, ਤੋੜ ਨਾਹ ਨਿਭਣ ਵਾਲਾ । ਕਾਜੁ—ਕੰਮ, ਧੰਧਾ । ਅਲਪ—ਥੋੜੇ । ਬੰਧਨ—ਵਸਾਉਣ ਦਾ ਵਸੀਲਾ । ਕੋਟਿ—ਕ੍ਰੋੜਾਂ । ਕਹਾ—ਕਿਉਂ? ਕਿਸ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ? ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ । ਭੰਉ—ਭੌਂਦਾ ਫਿਰੇਂਗਾ । ਸਿਖਾ—ਉਪਦੇਸ਼ (ਲੈ ਕੇ) । ਨਾਨਕ—ਹੇ ਨਾਨਕ! ਰੰਗਿ—ਰੰਗ ਵਿਚ । ਆਤਮ ਸਿਉ—ਆਪਣੇ ਆਤਮਾ ਨਾਲ । ਰੰਉ—ਆਨੰਦ ਲੈ ।੨।

ਅਰਥ:- (ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਦਾ) ਧੰਧਾ ਸਦਾ ਨਾਲ ਨਿਭਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਮਾਇਆ ਦੇ ਇਹ) ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਸੁਖ (ਜੀਵ ਨੂੰ) ਫਸਾਵਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹਨ; (ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ) ਕਿੱਥੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਜਨਮਾਂ ਤਾਈਂ (ਤੂੰ) ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰੇਂਗਾ? ਤਾਂ ਤੇ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈ ਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰ, ਤੇ ਰਾਮ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ (ਮਗਨ

ਹੋ ਕੇ) ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਆਨੰਦ ਲੈ ।੨।

ਰੰਚਕ ਰੇਤ ਖੇਤ ਤਨਿ ਨਿਰਮਿਤ ਦੁਰਲਭ ਦੇਹ ਸਵਾਰਿ ਧਰੀ ॥ ਖਾਨ ਪਾਨ ਸੋਧੇ ਸੁਖ ਭੁੰਚਤ ਸੰਕਟ
ਕਾਟਿ ਬਿਪਤਿ ਹਰੀ ॥ {ਪੰਨਾ 1387}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰੰਚਕ ਰੇਤ—ਰਤਾ ਕੁ ਬੀਰਜ । ਖੇਤ—ਪੈਲੀ । ਤਨਿ—ਸਰੀਰ ਵਿਚ (ਭਾਵ, ਮਾਤਾ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ) । ਖੇਤ ਤਨਿ—ਮਾਂ ਦੇ ਪੇਟ-ਰੂਪੀ ਖੇਤ ਵਿਚ । ਨਿਰਮਿਤ—ਨਿੰਮਿਆ । ਦੇਹ—ਸਰੀਰ । ਦੁਰਲਭ—ਅਮੋਲਕ । ਸਵਾਰਿ—ਸਜਾ ਕੇ । ਖਾਨ ਪਾਨ—ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੇ ਪਦਾਰਥ । ਸੋਧੇ—ਮਹਲ-ਮਾੜੀਆਂ । ਸੁਖ ਭੁੰਚਤ—ਮਾਣਨ ਲਈ ਸੁਖ (ਦਿੱਤੇ) । ਸੰਕਟ—ਕਲੇਸ਼ (ਭਾਵ, ਮਾਂ ਦੇ ਉਦਰ ਵਿਚ ਪੁੱਠੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕਲੇਸ਼) । ਕਾਟਿ—ਕੱਟ ਕੇ, ਹਟਾ ਕੇ । ਬਿਪਤ—ਬਿਪਤਾ, ਮੁਸੀਬਤ । ਹਰੀ—ਦੂਰ ਕੀਤੀ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਜੀਵ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਪਿਤਾ ਦਾ) ਰਤਾ ਕੁ ਬੀਰਜ ਮਾਂ ਦੇ ਪੇਟ-ਰੂਪ ਖੇਤ ਵਿਚ ਨਿੰਮਿਆ ਤੇ (ਤੇਰਾ) ਅਮੋਲਕ (ਮਨੁੱਖਾ) ਸਰੀਰ ਸਜਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ । (ਉਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ) ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੇ ਪਦਾਰਥ, ਮਹਲ-ਮਾੜੀਆਂ ਤੇ ਮਾਣਨ ਨੂੰ ਸੁਖ ਬਖਸ਼ੇ, ਸੰਕਟ ਕੱਟ ਕੇ ਤੇਰੀ ਬਿਪਤਾ ਦੂਰ ਕੀਤੀ ।

ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਅਰੁ ਬੰਧਪ ਬੁਝਨ ਕੀ ਸਭ ਸੂਝ ਪਰੀ ॥ ਬਰਧਮਾਨ ਹੋਵਤ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤਿ ਨਿਤ
ਆਵਤ ਨਿਕਟਿ ਬਿਖੰਮ ਜਰੀ ॥ ਰੇ ਗੁਨ ਹੀਨ ਦੀਨ ਮਾਇਆ ਕ੍ਰਿਮ ਸਿਮਰਿ ਸੁਆਮੀ ਏਕ ਘਰੀ
॥ {ਪੰਨਾ 1387}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਰੁ—ਅਤੇ । ਬੰਧਪ—ਸੰਬੰਧੀ, ਸਾਕ-ਸੈਣ । ਬੁਝਨ ਕੀ—ਪਛਾਣਨ ਦੀ । ਸੂਝ—ਮੱਤ, ਬੁੱਧ । ਪਰੀ—(ਤੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ) ਪਈ । ਬਰਧਮਾਨ ਹੋਵਤ—ਵਧਦਾ ਹੈ । ਦਿਨ ਪ੍ਰਤਿ—ਪ੍ਰਤਿ ਦਿਨ, ਰੋਜ਼, ਦਿਨੋ-ਦਿਨ । ਨਿਤ—ਸਦਾ । ਨਿਕਟਿ—ਨੇੜੇ । ਬਿਖੰਮ—ਡਰਾਉਣਾ । ਜਰੀ—ਬੁਢੇਪਾ । ਗੁਨਹੀਨ—ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ । ਦੀਨ—ਕੰਗਲਾ । ਕ੍ਰਿਮ—ਕੀੜਾ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਜੀਵ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ) ਤਦੋਂ ਮਾਂ, ਪਿਉ, ਭਰਾ ਤੇ ਸਾਕ-ਸੈਣ—ਪਛਾਣਨ ਦੀ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਸੂਝ ਪੈ ਗਈ । ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਸਦਾ (ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ) ਵਧ-ਫੁੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਡਰਾਉਣਾ ਬੁਢੇਪਾ ਨੇੜੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹੇ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ, ਕੰਗਲੇ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਕੀੜੇ! ਇੱਕ ਘੜੀ (ਤਾਂ) ਉਸ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ (ਜਿਸ ਨੇ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਇਤਨੀਆਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ) ।

ਕਰੁ ਗਹਿ ਲੇਹੁ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਿ ਨਾਨਕ ਕਾਟਿ ਭਰੰਮ ਭਰੀ ॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1387}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਰੁ—ਹੱਥ । ਗਹਿ—ਫੜ ਕੇ । ਗਹਿ ਲੇਹੁ—ਫੜ ਲਉ । ਕ੍ਰਿਪਾਲ—ਹੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਹਰੀ । ਕ੍ਰਿਪਾਨਿਧਿ—ਹੇ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ! ਕਾਟਿ—ਦੂਰ ਕਰ । ਭਰੰਮ ਭਰੀ—ਭਰਮਾਂ ਦੀ ਪੰਡ ।੩।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਦਿਆਲ! ਹੇ ਦਇਆ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ! ਨਾਨਕ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਲੈ ਤੇ ਭਰਮਾਂ ਦੀ ਪੰਡ ਲਾਹ ਦੇਹ ।੩।

ਰੇ ਮਨ ਮੂਸ ਬਿਲਾ ਮਹਿ ਗਰਬਤ ਕਰਤਬ ਕਰਤ ਮਹਾਂ ਮੁਘਨਾਂ ॥ ਸੰਪਤ ਦੋਲ ਝੋਲ ਸੰਗਿ ਝੁਲਤ
ਮਾਇਆ ਮਗਨ ਭ੍ਰਮਤ ਘੁਘਨਾ ॥ {ਪੰਨਾ 1387}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੂਸ—ਚੂਹਾ । ਬਿਲਾ—ਖੁੱਡ । ਗਰਬਤ—(ਤੂੰ) ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ । ਕਰਤਬ—ਕੰਮ, ਕਰਤੂਤ । ਮਹਾਂ ਮੁਖਨਾਂ—ਵੱਡੇ ਮੂਰਖਾਂ ਵਾਲੇ । ਸੰਪਤ—ਧਨ, ਪਦਾਰਥ । ਦੋਲ—ਪੀਂਘ, ਪੰਘੂੜਾ । ਝੋਲ—ਹੁਲਾਰਾ । ਝੋਲ ਸੰਗ—ਹੁਲਾਰੇ ਨਾਲ । ਝੂਲਤ—(ਤੂੰ) ਝੂਲਦਾ ਹੈਂ । ਮਗਨ—ਮਸਤ । ਘੁਘਨਾ—ਉੱਲੂ ਵਾਂਗ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮਨ! (ਤੂੰ ਇਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਜਿਵੇਂ) ਚੂਹਾ ਖੁੱਡ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੂੰ ਵੱਡੇ ਮੂਰਖਾਂ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈਂ । (ਤੂੰ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਪੰਘੂੜੇ ਵਿਚ ਹੁਲਾਰੇ ਲੈ ਕੇ ਝੂਟ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਉੱਲੂ ਵਾਂਗ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ।

ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ ਸਾਜਨ ਸੁਖ ਬੰਧਪ ਤਾ ਸਿਉ ਮੋਹੁ ਬਢਿਓ ਸੁ ਘਨਾ ॥ ਬੋਇਓ ਬੀਜੁ ਅਹੰ ਮਮ ਅੰਕੁਰੁ ਬੀਤਤ ਅਉਧ ਕਰਤ ਅਘਨਾਂ ॥ {ਪੰਨਾ 1387}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੁਤ—ਪੁੱਤ੍ਰ, ਬਨਿਤਾ—ਇਸਤ੍ਰੀ । ਤਾ ਸਿਉ—ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ । ਬਢਿਓ—ਵਧਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਘਣਾ—ਬਹੁਤ । ਅਹੰ—ਹਉਮੈ । ਮਮ—ਮਮਤਾ । ਅੰਕੁਰੁ—ਅੰਗੂਰ । ਅਉਧ—ਉਮਰ । ਅਘਨਾਂ—ਪਾਪ ।

ਅਰਥ:- ਪੁੱਤ੍ਰ, ਇਸਤ੍ਰੀ, ਮਿੱਤ੍ਰ, (ਸੰਸਾਰ ਦੇ) ਸੁਖ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧੀ—ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ (ਤੇਰਾ) ਬਹੁਤਾ ਮੋਹ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਤੂੰ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ) ਹਉਮੈ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਜਿਸ ਤੋਂ) ਮਮਤਾ ਦਾ ਅੰਗੂਰ (ਉੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ), ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਪਾਪ ਕਰਦਿਆਂ ਬੀਤ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਮਿਰਤੁ ਮੰਜਾਰ ਪਸਾਰਿ ਮੁਖੁ ਨਿਰਖਤ ਭੁੰਚਤ ਭੁਗਤਿ ਭੂਖ ਭੁਖਨਾ ॥ ਸਿਮਰਿ ਗੁਪਾਲ ਦਇਆਲ ਸਤਸੰਗਤਿ ਨਾਨਕ ਜਗੁ ਜਾਨਤ ਸੁਪਨਾ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1387}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਿਰਤੁ—ਮੌਤ । ਮੰਜਾਰ—ਬਿੱਲਾ । ਮੁਖੁ ਪਸਾਰਿ—ਮੂੰਹ ਖੋਲ ਕੇ । ਨਿਰਖਤ—ਵੇਖਦਾ ਹੈ । ਭੁੰਚਤ ਭੁਗਤਿ—ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਦਾ ਭੋਗਦਾ । ਭੁਗਤਿ—ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਭੋਗ । ਭੂਖ—ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ । ਜਾਨਤ—ਜਾਣ ਕੇ, ਜਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ।

ਅਰਥ:- ਮੌਤ-ਰੂਪ ਬਿੱਲਾ ਮੂੰਹ ਖੋਲ ਕੇ (ਤੈਨੂੰ) ਤੱਕ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਤੂੰ ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈਂ । ਫਿਰ ਭੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ-ਅਧੀਨ (ਤੂੰ) ਭੁੱਖਾ ਹੀ ਹੈਂ । ਹੇ ਨਾਨਕ (ਦੇ ਮਨ!) ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸੁਫਨਾ ਜਾਣ ਕੇ ਸਤ-ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ (ਟਿਕ ਕੇ) ਗੋਪਾਲ ਦਇਆਲ ਹਰੀ ਨੂੰ ਸਿਮਰ ।੪।

ਦੇਹ ਨ ਗੇਹ ਨ ਨੇਹ ਨ ਨੀਤਾ ਮਾਇਆ ਮਤ ਕਹਾ ਲਉ ਗਾਰਹੁ ॥ ਛਤ੍ਰੁ ਨ ਪਤ੍ਰੁ ਨ ਚਉਰ ਨ ਚਾਵਰ ਬਹਤੀ ਜਾਤ ਰਿਦੈ ਨ ਬਿਚਾਰਹੁ ॥ {ਪੰਨਾ 1388}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੇਹ—ਸਰੀਰ । ਗੇਹ—ਘਰ । ਨੇਹ—ਮੋਹ-ਪਿਆਰ । ਨ ਨੀਤਾ—ਅਨਿੱਤ, ਸਦਾ ਨਾਹ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ । ਮਤ—ਮੱਤਾ ਹੋਇਆ, ਹੰਕਾਰੀ । ਕਹਾ ਲਉ—ਕਦ ਤਾਈਂ? ਗਾਰਹੁ—(ਤੂੰ) ਅਹੰਕਾਰ ਕਰੇਂਗਾ । ਛਤ੍ਰੁ—ਰਾਜ ਦਾ ਛਤਰ । ਪਤ੍ਰੁ—ਹੁਕਮਨਾਮਾ । ਚਾਵਰ—ਚਉਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ । ਬਹਤੀ ਜਾਤ—ਤੁਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, (ਭਾਵ, ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣਗੇ) । ਰਿਦੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਮੱਤੇ ਹੋਏ (ਜੀਵ!) ਇਹ ਸਰੀਰ, ਇਹ ਘਰ, (ਮਾਇਆ ਦੇ) ਇਹ ਪਿਆਰ,

ਕੋਈ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਕਦ ਤਾਈਂ (ਤੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ) ਹੰਕਾਰ ਕਰੇਂਗਾ? ਇਹ (ਰਾਜਸੀ) ਛਤਰ, ਇਹ ਹੁਕਮ-ਨਾਮੇ, ਇਹ ਚਉਰ ਅਤੇ ਇਹ ਚਉਰ-ਬਰਦਾਰ, ਸਭ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣਗੇ । ਪਰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਤੂੰ ਵਿਚਾਰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈਂ ।

ਰਥ ਨ ਅਸ੍ਰੁ ਨ ਗਜ ਸਿੰਘਾਸਨ ਛਿਨ ਮਹਿ ਤਿਆਗਤ ਨਾਂਗ ਸਿਧਾਰਹੁ ॥ ਸੂਰ ਨ ਬੀਰ ਨ ਮੀਰ ਨ ਖਾਨਮ ਸੰਗਿ ਨ ਕੋਊ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਨਿਹਾਰਹੁ ॥ {ਪੰਨਾ 1388}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਸ੍ਰੁ—ਘੋੜੇ । ਗਜ—ਹਾਥੀ । ਸਿੰਘਾਸਨ—ਤਖਤ । ਛਿਨ ਮਹਿ—ਬੜੀ ਛੇਤੀ । ਤਿਆਗਤ—ਛੱਡ ਕੇ । ਨਾਂਗ—ਨੰਗੇ । ਸਿਧਾਰਹੁ—ਤੁਰ ਜਾਹਿੰਗਾ । ਸੂਰ—ਸੂਰਮੇ । ਬੀਰ—ਜੋਧੇ । ਮੀਰ—ਪਾਤਸ਼ਾਹ । ਖਾਨਮ—ਖਾਨ, ਸਿਰਦਾਰ । ਸੰਗਿ—ਸੰਗੀ, ਸਾਥੀ । ਦ੍ਰਿਸਟਿ—ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ । ਨਿਹਾਰਹੁ—ਵੇਖੇ ।

ਅਰਥ:- ਰਥ, ਘੋੜੇ, ਹਾਥੀ, ਤਖਤ, (ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਭੀ ਨਾਲ) ਨਹੀਂ (ਨਿਭਣਾ), ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਖਿਨ ਵਿਚ ਛੱਡ ਕੇ ਨੰਗਾ (ਹੀ ਇਥੋਂ) ਤੁਰ ਜਾਹਿੰਗਾ । ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖ, ਨਾਹ ਸੂਰਮੇ, ਨਾਹ ਜੋਧੇ, ਨਾਹ ਮੀਰ, ਨਾਹ ਸਿਰਦਾਰ, ਕੋਈ ਭੀ ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ (ਬਣਨੇ) ।

ਕੋਟ ਨ ਓਟ ਨ ਕੋਸ ਨ ਛੋਟਾ ਕਰਤ ਬਿਕਾਰ ਦੋਊ ਕਰ ਝਾਰਹੁ ॥ ਮਿਤ੍ਰੁ ਨ ਪੁਤ੍ਰੁ ਕਲਤ੍ਰੁ ਸਾਜਨ ਸਖ ਉਲਟਤ ਜਾਤ ਬਿਰਖ ਕੀ ਛਾਂਰਹੁ ॥ {ਪੰਨਾ 1388}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੋਟ—ਕਿਲ੍ਹੇ । ਓਟ—ਆਸਰੇ । ਕੋਸ—ਕੋਸ਼, ਖਜ਼ਾਨੇ । ਛੋਟਾ—ਛੁਟਕਾਰਾ । ਬਿਕਾਰ—ਪਾਪ । ਦੋਊ—ਦੋਵੇਂ । ਕਰ—ਹੱਥ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਝਾਰਹੁ—(ਤੂੰ) ਝਾੜਦਾ ਹੈਂ । ਕਲਤ੍ਰੁ—ਇਸਤ੍ਰੀ । ਸਖ—ਸਖੇ, ਸਾਥੀ । ਉਲਟਤ ਜਾਤ—ਉਲਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਛਾਂਰਹੁ—ਛਾਂ ਵਾਂਗ ।

ਅਰਥ:- ਇਹਨਾਂ ਕਿਲ੍ਹਿਆਂ, (ਮਾਇਆ ਦੇ) ਆਸਰਿਆਂ ਤੇ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਨਾਲ (ਅੰਤ ਵੇਲੇ) ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ (ਹੋ ਸਕੇਗਾ) । (ਤੂੰ) ਪਾਪ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਝਾੜਦਾ ਹੈਂ (ਭਾਵ, ਬੇ-ਪਰਵਾਹ ਹੋ ਕੇ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈਂ) । ਇਹ ਮਿੱਤ੍ਰ, ਪੁੱਤ੍ਰ, ਇਸਤ੍ਰੀ, ਸੱਜਣ ਤੇ ਸਾਥੀ (ਅੰਤ ਵੇਲੇ) ਸਾਥ ਛੱਡ ਦੇਣਗੇ, ਜਿਵੇਂ (ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ) ਰੁੱਖ ਦੀ ਛਾਂ (ਉਸ ਦਾ ਸਾਥ ਛੱਡ ਦੇਂਦੀ ਹੈ) ।

ਦੀਨ ਦਯਾਲ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਭ ਪੂਰਨ ਛਿਨ ਛਿਨ ਸਿਮਰਹੁ ਅਗਮ ਅਪਾਰਹੁ ॥ ਸ੍ਰੀਪਤਿ ਨਾਥ ਸਰਣਿ ਨਾਨਕ ਜਨ ਹੇ ਭਗਵੰਤ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਿ ਤਾਰਹੁ ॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1388}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੀਨ ਦਯਾਲ—ਦੀਨਾਂ ਉੱਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ—ਸਭ ਥਾਈਂ ਵਿਆਪਕ ਹਰੀ । ਛਿਨ ਛਿਨ—ਸਦਾ, ਹਰ ਵੇਲੇ । ਅਗਮ—ਅੰਬੇ, ਜਿਸ ਤਾਈਂ ਪਹੁੰਚ ਹੋਣੀ ਬੜੀ ਕਠਨ ਹੈ । ਸ੍ਰੀਪਤਿ—ਮਾਇਆ ਦਾ ਮਾਲਕ । ਸ੍ਰੀ—ਮਾਇਆ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਮਨ!) ਦੀਨਾਂ ਉੱਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਸਭ ਥਾਈਂ ਵਿਆਪਕ, ਬੇਅੰਤ ਤੇ ਅਪਾਰ ਹਰੀ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਯਾਦ ਕਰ, (ਤੇ ਆਖ)—ਹੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਤੀ! ਹੇ ਨਾਥ! ਹੇ ਭਗਵੰਤ! ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਨੂੰ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਤਾਰ ਲਵੇ, ਜੋ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਆਇਆ ਹੈ ।੫।

ਪ੍ਰਾਨ ਮਾਨ ਦਾਨ ਮਗ ਜੋਹਨ ਹੀਤੁ ਚੀਤੁ ਦੇ ਲੇ ਲੇ ਪਾਰੀ ॥ ਸਾਜਨ ਸੈਨ ਮੀਤ ਸੁਤ ਭਾਈ ਤਾਹੂ ਤੇ
ਲੇ ਰਖੀ ਨਿਰਾਰੀ ॥ {ਪੰਨਾ 1388}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਾਨ—ਇਜ਼ਤ । ਦਾਨ—ਦਾਨ (ਲੈ ਲੈ ਕੇ) । ਮਗ ਜੋਹਨ—ਰਾਹ ਤੱਕ ਤੱਕ ਕੇ, ਡਾਕੇ ਮਾਰ
ਮਾਰ ਕੇ । ਹੀਤੁ—ਪਿਆਰ । ਹੀਤੁ ਦੇ—ਮੋਹ ਪਾ ਕੇ । ਚੀਤੁ ਦੇ—ਧਿਆਨ ਦੇ ਦੇ ਕੇ । ਪਾਰੀ—ਇਕੱਠੀ
ਕੀਤੀ । ਤਾਹੂ ਤੇ—ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ । ਨਿਰਾਰੀ—ਵੱਖਰੀ, ਲੁਕਾ ਕੇ, ਉਹਲੇ ।

ਅਰਥ:- (ਲੋਕ) ਜਾਨ ਹੀਲ ਕੇ, ਇੱਜ਼ਤ ਭੀ ਦੇ ਕੇ, ਦਾਨ ਲੈ ਲੈ ਕੇ, ਡਾਕੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ, (ਮਾਇਆ ਵਿਚ)
ਪ੍ਰੇਮ ਜੋੜ ਕੇ, (ਪੂਰਨ) ਧਿਆਨ ਦੇ ਦੇ (ਮਾਇਆ ਨੂੰ) ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਸੱਜਣ, ਸਾਥੀ, ਮਿੱਤ੍ਰ,
ਪੁੱਤ੍ਰ, ਭਰਾ—ਇਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਲੁਕਾ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ।

ਧਾਵਨ ਪਾਵਨ ਕੂਰ ਕਮਾਵਨ ਇਹ ਬਿਧਿ ਕਰਤ ਅਉਧ ਤਨ ਜਾਰੀ ॥ ਕਰਮ ਧਰਮ ਸੰਜਮ ਸੁਚ
ਨੇਮਾ ਚੰਚਲ ਸੰਗਿ ਸਗਲ ਬਿਧਿ ਹਾਰੀ ॥ {ਪੰਨਾ 1388}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਧਾਵਨ ਪਾਵਨ—ਦੌੜਨ ਭੱਜਣ । ਕੂਰ ਕਮਾਵਨ—ਕੂੜੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ । ਇਹ ਬਿਧਿ—ਇਸੇ
ਤਰ੍ਹਾਂ । ਅਉਧ ਤਨ—ਸਰੀਰ ਦੀ ਉਮਰ । ਜਾਰੀ—ਸਾੜ ਦਿੱਤੀ, ਗਵਾ ਦਿੱਤੀ । ਚੰਚਲ—ਸਾਥ ਛੱਡ ਜਾਣ
ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ । ਸਗਲ ਬਿਧਿ—ਸਭ ਕਰਮ ਧਰਮ ਆਦਿਕ । ਹਾਰੀ—ਗਵਾ ਲਈ ।

ਅਰਥ:- (ਲੋਕ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿੱਛੇ) ਦੌੜਨਾ ਭੱਜਣਾ, ਠੱਗੀ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ—ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਇਹ ਕੁਝ
ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਗਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ; ਪੁੰਨ ਕਰਮ, ਜੁਗਤੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ, ਆਤਮਕ ਸੁਚ ਤੇ ਨੇਮ—ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ
ਕੰਮ ਚੰਚਲ ਮਾਇਆ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਛੱਡ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ।

ਪਸੁ ਪੰਖੀ ਬਿਰਖ ਅਸਥਾਵਰ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਜੋਨਿ ਭ੍ਰਮਿਓ ਅਤਿ ਭਾਰੀ ॥ ਖਿਨੁ ਪਲੁ ਚਸਾ ਨਾਮੁ ਨਹੀ
ਸਿਮਰਿਓ ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਪ੍ਰਾਨਪਤਿ ਸਾਰੀ ॥ {ਪੰਨਾ 1388}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪੰਖੀ—ਪੰਛੀ । ਅਸਥਾਵਰ—(ਠੰਡੀ) ਪਰਬਤ ਆਦਿਕ ਜੋ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਤੋਂ ਨਾਹ ਹਿੱਲਣ
ਵਾਲੇ ਹਨ । ਬਹੁ ਬਿਧਿ—ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ । ਭ੍ਰਮਿਓ ਅਤਿ ਭਾਰੀ—ਬਹੁਤ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਿਆ । ਸਾਰੀ—
ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟੀ ।

ਅਰਥ:- (ਜੀਵ) ਪਸ਼ੂ, ਪੰਛੀ, ਰੁੱਖ, ਪਰਬਤ ਆਦਿਕ—ਇਹਨਾਂ ਰੰਗ-ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ
ਭਟਕਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ; ਖਿਨ ਮਾਤ੍ਰ, ਪਲ ਮਾਤ੍ਰ ਜਾਂ ਚਸਾ ਮਾਤ੍ਰ ਭੀ ਦੀਨਾਂ ਦੇ ਨਾਥ, ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟੀ
ਦੇ ਸਾਜਣਹਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪਦੇ ।

ਖਾਨ ਪਾਨ ਮੀਠ ਰਸ ਭੋਜਨ ਅੰਤ ਕੀ ਬਾਰ ਹੋਤ ਕਤ ਖਾਰੀ ॥ ਨਾਨਕ ਸੰਤ ਚਰਨ ਸੰਗਿ ਉਧਰੇ
ਹੋਰਿ ਮਾਇਆ ਮਗਨ ਚਲੇ ਸਭਿ ਡਾਰੀ ॥੬॥ {ਪੰਨਾ 1388}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਖਾਨ ਪਾਨ—ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ । ਅੰਤ ਕੀ ਬਾਰ—ਅਖੀਰ ਦੇ ਵੇਲੇ । ਕਤ—ਕਤਈ, ਬਿਲਕੁਲ ।
ਖਾਰੀ—ਕੌੜੇ । ਉਧਰੇ—ਤੁਰ ਗਏ । ਹੋਰਿ—ਹੋਰ ਲੋਕ । ਮਗਨ—ਭੁੱਬੇ ਹੋਏ, ਮਸਤ । ਡਾਰੀ—ਡਾਰਿ, ਛੱਡ
ਕੇ ।

ਅਰਥ:- ਖਾਣ ਪੀਣ, ਮਿੱਠੇ ਰਸਾਂ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥ—(ਇਹ ਸਭ) ਅਖੀਰ ਦੇ ਵੇਲੇ ਸਦਾ ਕੌੜੇ (ਲੱਗਦੇ ਹਨ) । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੋ ਜਨ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਬਾਕੀ ਲੋਕ, ਜੋ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹਨ, ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਕੇ (ਖਾਲੀ-ਹੱਥ ਹੀ) ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੬।

ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਸਿਵ ਛੰਦ ਮੁਨੀਸੁਰ ਰਸਕਿ ਰਸਕਿ ਠਾਕੁਰ ਗੁਨ ਗਾਵਤ ॥ ਇੰਦ੍ਰ ਮੁਨਿੰਦ੍ਰ ਖੋਜਤੇ ਗੋਰਖ ਧਰਣਿ ਗਗਨ ਆਵਤ ਫੁਨਿ ਧਾਵਤ ॥ {ਪੰਨਾ 1388}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਛੰਦ—(ਛੰਦਸ—The Vedas) ਵੇਦ । ਮੁਨੀਸੁਰ—ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਮੁਨੀ । ਰਸਕਿ—ਰਸ ਲੈ ਲੈ ਕੇ, ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ । ਠਾਕੁਰ ਗੁਨ—ਠਾਕੁਰ ਦੇ ਗੁਣ । ਮੁਨਿੰਦ੍ਰ—ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਮੁਨੀ । ਧਰਣਿ—ਧਰਤੀ । ਗਗਨ—ਆਕਾਸ਼ । ਫੁਨਿ—ਫਿਰ । ਧਾਵਤ—ਦੌੜਦੇ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਰਗੇ, ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਮੁਨੀ ਵੇਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਇੰਦ੍ਰ, ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਮੁਨੀ ਤੇ ਗੋਰਖ (ਆਦਿਕ) ਕਦੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਕਦੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਲ ਦੌੜਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, (ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਭ ਥਾਈਂ) ਖੋਜ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਸਿਧ ਮਨੁਖੁ ਦੇਵ ਅਰੁ ਦਾਨਵ ਇਕੁ ਤਿਲੁ ਤਾ ਕੇ ਮਰਮੁ ਨ ਪਾਵਤ ॥ ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰਭ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਭਗਤੀ ਹਰਿ ਜਨ ਤਾ ਕੈ ਦਰਸਿ ਸਮਾਵਤ ॥ {ਪੰਨਾ 1388}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਿਧ—ਜੋਗ-ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਗੇ ਹੋਏ ਜੋਗੀ । ਦੇਵ—ਦੇਵਤੇ । ਅਰੁ—ਅਤੇ । ਦਾਨਵ—ਰਾਖਸ਼ । ਇਕੁ ਤਿਲੁ—ਤਿਲ ਮਾੜ ਭੀ, ਰਤਾ ਭੀ । ਮਰਮੁ—ਭੇਦ । ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰਭ—ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ । ਤਾ ਕੈ ਦਰਸਿ—ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ । ਸਮਾਵਤ—ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਨ—ਦਾਸ ।

ਅਰਥ:- ਸਿੱਧ, ਮਨੁੱਖ, ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਦੈਂਤ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਭੀ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦਾ ਰਤਾ ਭਰ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ । ਪਰ, ਹਰੀ ਦੇ ਦਾਸ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਦੁਆਰਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਰਸ ਵਾਲੀ ਭਗਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਤਿਸਹਿ ਤਿਆਗਿ ਆਨ ਕਉ ਜਾਚਹਿ ਮੁਖ ਦੰਤ ਰਸਨ ਸਗਲ ਘਸਿ ਜਾਵਤ ॥ ਰੇ ਮਨ ਮੂੜ ਸਿਮਰਿ ਸੁਖਦਾਤਾ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਤੁਝਹਿ ਸਮਝਾਵਤ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1388}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਿਸਹਿ—ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ । ਤਿਆਗਿ—ਛੱਡ ਕੇ । ਆਨ ਕਉ—ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ । ਜਾਚਹਿ—(ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ) ਮੰਗਦੇ ਹਨ । ਦੰਤ—ਦੰਦ । ਰਸਨ—ਜੀਭ । ਮੂੜ—ਹੇ ਮੂਰਖ! ਸੁਖਦਾਤਾ—ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ।

ਅਰਥ:- (ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ) ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਤੋਂ ਮੰਗਦੇ ਹਨ (ਮੰਗਦਿਆਂ ਮੰਗਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਮੂੰਹ, ਦੰਦ ਤੇ ਜੀਭ—ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਘਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਮੂਰਖ ਮਨ! ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ, ਤੈਨੂੰ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ) ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਸਮਝਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੨।

ਮਾਇਆ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗ ਕਰਤ ਭ੍ਰਮ ਮੋਹ ਕੈ ਕੂਪਿ ਗੁਬਾਰਿ ਪਰਿਓ ਹੈ ॥ ਏਤਾ ਗਬੁ ਅਕਾਸਿ ਨ ਮਾਵਤ ਬਿਸਟਾ ਅਸੁ ਕ੍ਰਿਮਿ ਉਦਰੁ ਭਰਿਓ ਹੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1388}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭ੍ਰਮ ਮੋਹ ਕੈ-ਭੁਲੇਖੇ ਤੇ ਮੋਹ ਦੇ ਕਾਰਨ । ਕੂਪਿ-ਖੂਹ ਵਿਚ । ਗੁਬਾਰਿ ਕੂਪਿ-ਅੰਨ੍ਹੇ ਖੂਹ ਵਿਚ । ਪਰਿਓ ਹੈ-ਤੂੰ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ । ਗਬੁ-ਗਰਬ, ਅਹੰਕਾਰ । ਅਕਾਸਿ-ਆਸਮਾਨ ਤਾਈਂ । ਨ ਮਾਵਤ-ਨਹੀਂ ਮਿਉਂਦਾ । ਅਸੁ-ਹੱਡੀਆਂ । ਕ੍ਰਿਮਿ-ਕੀੜੇ । ਉਦਰੁ-ਢਿੱਡ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਭਾਈ!) ਭੁਲੇਖੇ ਤੇ ਮੋਹ ਦੇ ਕਾਰਨ (ਜਿਸ ਮਾਇਆ ਦੇ) ਹਨੇਰੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਤੂੰ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ, (ਉਹ) ਮਾਇਆ ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਕੱਤਕ ਕਰਦੀ ਹੈ । (ਤੈਨੂੰ) ਇਤਨਾ ਅਹੰਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਅਸਮਾਨ ਤਾਈਂ ਨਹੀਂ (ਤੂੰ) ਮਿਉਂਦਾ । (ਪਰ ਤੇਰੀ ਹਸਤੀ ਤਾਂ ਇਹੀ ਕੁਝ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਤੇਰਾ) ਢਿੱਡ ਵਿਸ਼ਟਾ, ਹੱਡੀਆਂ ਤੇ ਕੀੜਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਦਹ ਦਿਸ ਧਾਇ ਮਹਾ ਬਿਖਿਆ ਕਉ ਪਰ ਧਨ ਛੀਨਿ ਅਗਿਆਨ ਹਰਿਓ ਹੈ ॥ ਜੋਬਨ ਬੀਤਿ ਜਰਾ ਰੋਗਿ ਗ੍ਰੁਸਿਓ ਜਮਦੂਤਨ ਡੰਨੁ ਮਿਰਤੁ ਮਰਿਓ ਹੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1388}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦਹਦਿਸ-ਦਸੀਂ ਪਾਸੀਂ । ਧਾਇ-ਦੌੜ ਦੌੜ ਕੇ । ਮਹਾ ਬਿਖਿਆ ਕਉ-ਬੜੀ ਵਿਹੁਲੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਖ਼ਾਤਰ । ਛੀਨਿ-ਖੋਹ ਕੇ । ਅਗਿਆਨ-ਮੂਰਖਤਾ । ਹਰਿਓ-ਠੱਗੀਆ ਹੋਇਆ । ਜਰਾ-ਬੁਢੇਪਾ । ਰੋਗਿ-ਰੋਗ ਨੇ । ਮਿਰਤੁ-ਮੌਤ ।

ਅਰਥ:- ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਦਸੀਂ ਪਾਸੀਂ ਦੌੜਦਾ ਹੈਂ, ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਖੋਹਦਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਅਗਿਆਨ ਨੇ ਠੱਗ ਲਿਆ ਹੈ । (ਤੇਰੀ) ਜੁਆਨੀ ਬੀਤ ਗਈ ਹੈ; ਬੁਢੇਪੇ-ਰੂਪ ਰੋਗ ਨੇ (ਤੈਨੂੰ) ਆ ਘੇਰਿਆ ਹੈ; (ਤੂੰ ਅਜੇਹੀ) ਮੌਤੇ ਮੁਇਆ ਹੈਂ (ਜਿੱਥੇ) ਤੈਨੂੰ ਜਮਦੂਤਾਂ ਦਾ ਡੰਨ ਭਰਨਾ ਪਏਗਾ ।

ਅਨਿਕ ਜੋਨਿ ਸੰਕਟ ਨਰਕ ਭੁੰਚਤ ਸਾਸਨ ਦੂਖ ਗਰਤਿ ਗਰਿਓ ਹੈ ॥ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਉਧਰਹਿ ਸੇ ਨਾਨਕ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਸੰਤੁ ਆਪਿ ਕਰਿਓ ਹੈ ॥੮॥ {ਪੰਨਾ 1388}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੰਕਟ-ਕਲੇਸ਼, ਦੁੱਖ । ਭੁੰਚਤ-ਤੂੰ ਭੋਗਦਾ ਹੈਂ । ਸਾਸਨ-(ਜਮਾਂ ਦੀ) ਤਾੜਨਾ । ਦੂਖ ਗਰਤਿ-ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਟੋਏ ਵਿਚ । ਗਰਿਓ ਹੈ-ਤੂੰ ਗਲ ਰਿਹਾ ਹੈਂ । ਉਧਰਹਿ-ਪਾਰ ਉਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸੇ-ਉਹ ਬੰਦੇ । ੮।

ਅਰਥ:- ਤੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਨਰਕ ਭੋਗਦਾ ਹੈਂ, ਜਮਾਂ ਦੀ ਤਾੜਨਾ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਟੋਏ ਵਿਚ ਗਲ ਰਿਹਾ ਹੈਂ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਪਾਰ ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਹਰੀ ਨੇ) ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਸੰਤ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ । ੮।

ਗੁਣ ਸਮੂਹ ਫਲ ਸਗਲ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰਨ ਹੋਈ ਆਸ ਹਮਾਰੀ ॥ ਅਉਖਧ ਮੰਤ੍ਰ ਤੰਤ੍ਰ ਪਰ ਦੁਖ ਹਰ ਸਰਬ ਰੋਗ ਖੰਡਣ ਗੁਣਕਾਰੀ ॥ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਮਦ ਮਤਸਰ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬਿਨਸਿ ਜਾਹਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਉਚਾਰੀ ॥ ਇਸਨਾਨ ਦਾਨ ਤਾਪਨ ਸੁਚਿ ਕਿਰਿਆ ਚਰਣ ਕਮਲ ਹਿਰਦੈ ਪ੍ਰਭ ਧਾਰੀ ॥ {ਪੰਨਾ 1388-1389}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਣ ਸਮੂਹ-ਸਾਰੇ ਗੁਣ । ਫਲ ਸਗਲ ਮਨੋਰਥ-ਸਾਰੇ ਮਨੋਰਥਾਂ ਦੇ ਫਲ । ਅਉਖਧ-ਦਵਾਈ, ਜੜੀ-ਬੂਟੀ । ਪਰ ਦੁਖ ਹਰ-ਪਰਾਏ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਖੰਡਣ-ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਗੁਣਕਾਰੀ-ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਮਦ-ਅਹੰਕਾਰ । ਮਤਸਰ-ਈਰਖਾ । ਬਿਨਸਿ ਜਾਹਿ-ਨਾਸ ਹੋ

ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਚਾਰੀ—ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ, ਉਚਾਰਿ । ਤਾਪਨ—ਤਪ ਸਾਧਣੇ । ਸੁਚਿ ਕਿਰਿਆ—ਸਰੀਰਕ ਸੁੱਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਾਧਨ । ਚਰਣ ਕਮਲ—ਹਰੀ ਦੇ ਕਮਲਾਂ ਵਰਗੇ ਸੋਹਣੇ ਪੈਰ ।

ਅਰਥ:- (ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ) ਸਾਡੀ ਆਸ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਤੇ ਸਾਰੇ ਮਨੋਰਥਾਂ ਦੇ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਪਰਾਏ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ (ਇਹ ਨਾਮ) ਅਉਖਧੀ ਰੂਪ ਹੈ, ਮੰਤ੍ਰ-ਰੂਪ ਹੈ, ਨਾਮ ਸਾਰੇ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਹਰੀ-ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆਂ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਅਹੰਕਾਰ, ਈਰਖਾ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ—ਇਹ ਸਭ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । (ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ) ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨੇ, (ਓਥੇ) ਦਾਨ ਕਰਨੇ, ਤਪ ਸਾਧਣੇ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਸੁੱਚ ਦੇ ਕਰਮ—(ਇਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ) ਅਸਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰ ਲਏ ਹਨ ।

ਸਾਜਨ ਮੀਤ ਸਖਾ ਹਰਿ ਬੰਧਪ ਜੀਅ ਧਾਨ ਪ੍ਰਭ ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰੀ ॥ ਓਟ ਗਹੀ ਸੁਆਮੀ ਸਮਰਥਹ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਸਦਾ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥੯॥ {ਪੰਨਾ 1389}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜੀਅ ਧਾਨ—ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਸਰਾ, ਜਿੰਦ ਦਾ ਸੋਮਾ । ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰੀ—ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਅਧਾਰ । ਗਹੀ—ਪਕੜੀ ਹੈ । ਸੁਆਮੀ ਸਮਰਥਹ—ਸਮਰਥ ਮਾਲਕ ਦੀ ।

ਅਰਥ:- ਹਰੀ ਸਾਡਾ ਸੱਜਣ ਹੈ, ਮਿੱਤ੍ਰ ਹੈ, ਸਖਾ ਤੇ ਸੰਬੰਧੀ ਹੈ; ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ । ਅਸਾਂ ਸਮਰੱਥ ਮਾਲਕ ਦੀ ਓਟ ਪਕੜੀ ਹੈ, ਨਾਨਕ (ਉਸ ਦਾ) ਦਾਸ ਉਸ ਤੋਂ ਸਦਾ ਸਦਕੇ ਹੈ ।੯।

ਆਵਧ ਕਟਿਓ ਨ ਜਾਤ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਚਰਨ ਕਮਲ ਸੰਗਿ ॥ ਦਾਵਨਿ ਬੰਧਿਓ ਨ ਜਾਤ ਬਿਧੇ ਮਨ ਦਰਸ ਮਗਿ ॥ {ਪੰਨਾ 1389}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਆਵਧ—ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ । ਚਰਨ ਕਮਲ ਸੰਗਿ—ਚਰਨ-ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ । ਦਾਵਨਿ—ਰੱਸੀ ਨਾਲ (dwmn-ਰੱਸੀ) । ਬੰਧਿਓ ਨ ਜਾਤ—ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਬਿਧੇ—ਵਿੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ । ਦਰਸ ਮਗਿ—(ਹਰੀ ਦੇ) ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ । ਮਗਿ—ਰਸਤੇ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ) ਹਰੀ ਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਸੁਆਦ (ਚੱਖਿਆ ਹੈ, ਉਹ) ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਵੱਢਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । (ਜਿਸ ਦਾ) ਮਨ (ਹਰੀ ਦੇ) ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਵਿੱਝ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਰੱਸੀ ਨਾਲ (ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ) ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ।

ਪਾਵਕ ਜਰਿਓ ਨ ਜਾਤ ਰਹਿਓ ਜਨ ਧੂਰਿ ਲਗਿ ॥ ਨੀਰੁ ਨ ਸਾਕਸਿ ਬੋਰਿ ਚਲਹਿ ਹਰਿ ਪੰਥਿ ਪਗਿ ॥ ਨਾਨਕ ਰੋਗ ਦੋਖ ਅਘ ਮੋਹ ਛਿਦੇ ਹਰਿ ਨਾਮ ਖਗਿ ॥੧॥੧੦॥ {ਪੰਨਾ 1389}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਾਵਕ—ਅੱਗ । ਜਰਿਓ ਨ ਜਾਤ—ਸਾੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਜਨ ਧੂਰਿ—ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਵਿਚ । ਨੀਰੁ—ਪਾਣੀ । ਬੋਰਿ—ਡੋਬ । ਪੰਥਿ—ਰਸਤਾ । ਪਗਿ—ਪੈਰ । ਅਘ—ਪਾਪ । ਛਿਦੇ—ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਖਗਿ—ਤੀਰ ਨਾਲ । ਦੋਖ—ਵਿਕਾਰ । ਪੰਥਿ—ਰਸਤੇ ਤੇ ।

ਅਰਥ:- (ਜੋ ਮਨੁੱਖ) ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਵਿਚ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ) ਅੱਗ ਸਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ; (ਜਿਸ ਦੇ) ਪੈਰ ਰੱਬ ਦੇ ਰਾਹ ਵਲ ਤੁਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਡੋਬ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਉਸ ਮਨੁੱਖ

ਦੇ) ਰੋਗ, ਦੋਖ, ਪਾਪ ਅਤੇ ਮੋਹ—ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ—ਰੂਪੀ ਤੀਰ ਨਾਲ ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੧।੧੦।

ਉਦਮੁ ਕਰਿ ਲਾਗੇ ਬਹੁ ਭਾਤੀ ਬਿਚਰਹਿ ਅਨਿਕ ਸਾਸਤ੍ਰੁ ਬਹੁ ਖਟੁਆ ॥ ਭਸਮ ਲਗਾਇ ਤੀਰਥ
ਬਹੁ ਭ੍ਰਮਤੇ ਸੂਖਮ ਦੇਹ ਬੰਧਹਿ ਬਹੁ ਜਟੁਆ ॥ {ਪੰਨਾ 1389}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਿਚਰਹਿ—ਵਿਚਾਰਦੇ ਹਨ । ਅਨਿਕ—ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ । ਸਾਸਤ੍ਰੁ ਖਟੁਆ—ਛੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ
(ਸਾਂਖ, ਯੋਗ, ਨਿਆਇ, ਵੈਸ਼ੇਸ਼ਿਕ, ਮੀਮਾਂਸਾ, ਵੇਦਾਂਤ) । ਭ੍ਰਮਤੇ—ਭਟਕਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਸੂਖਮ—ਕਮਜ਼ੋਰ
। ਦੇਹ—ਸਰੀਰ । ਬਹੁ—ਬਹੁਤੇ ਮਨੁੱਖ । ਬੰਧਹਿ ਜਟੁਆ—ਜਟਾਂ ਸਿਰ ਤੇ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਅਨੇਕਾਂ ਮਨੁੱਖ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਦਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਛੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿਚਾਰ ਰਹੇ ਹਨ; (ਪਿੰਡੇ ਤੇ)
ਸੁਆਹ ਮਲ ਕੇ ਬਹੁਤੇ ਮਨੁੱਖ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਭੌਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਕਈ ਬੰਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ (ਤਪਾਂ ਨਾਲ) ਕਮਜ਼ੋਰ
ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਨ ਤੇ (ਸੀਸ ਉਤੇ) ਜਟਾਂ ਧਾਰ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਭਜਨ ਸਗਲ ਦੁਖ ਪਾਵਤ ਜਿਉ ਪ੍ਰੇਮ ਬਢਾਇ ਸੂਤ ਕੇ ਹਟੁਆ ॥ ਪੂਜਾ ਚਕ੍ਰ ਕਰਤ
ਸੋਮਪਾਕਾ ਅਨਿਕ ਭਾਂਤਿ ਥਾਟਹਿ ਕਰਿ ਥਟੁਆ ॥੨॥੧੧॥੨੦॥ {ਪੰਨਾ 1389}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਗਲ—ਸਾਰੇ (ਮਨੁੱਖ) । ਪ੍ਰੇਮ—ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ, ਮਜ਼ੇ ਨਾਲ । ਬਢਾਇ—ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਣਦਾ
ਹੈ । ਸੂਤ ਕੇ ਹਟੁਆ—ਸੂਤ੍ਰ ਦੇ ਘਰ, ਤਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰ, ਤਾਰਾਂ ਦਾ ਜਾਲ । ਸੋਮਪਾਕਾ—ਸੂਯੰ ਪਾਕ, ਆਪਣੀ
ਹੱਥੀਂ ਰੋਟੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀ । ਥਾਟਹਿ—ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਬਹੁ ਥਟੁਆ—ਕਈ ਥਾਟ, ਕਈ ਬਣਾਉਣਾਂ, ਕਈ
ਭੇਖ ।

ਅਰਥ:- ਕਈ ਮਨੁੱਖ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਸਰੀਰ ਤੇ ਚੱਕ੍ਰਾਂ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, (ਸੁੱਚ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ)
ਆਪਣੀ ਹੱਥੀਂ ਰੋਟੀ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਈ ਬਣਤਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ, ਹਰੀ
ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਦੁੱਖ ਪਾਂਦੇ ਹਨ (ਇਹ ਸਾਰੇ ਅਭੰਬਰ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਫਸਣ ਵਾਸਤੇ
ਜਾਲ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ਜਿਵੇਂ (ਕਹਣਾ) ਬੜੇ ਮਜ਼ੇ ਨਾਲ ਤਾਰਾਂ ਦਾ ਜਾਲ ਤਣਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਵਿਚ
ਫਸ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ।੨।੧੧।੨੦।

ਨੋਟ:- ਪਹਿਲੇ ਸੰਗ੍ਰਹ ਦੇ ੯ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹ ਦੇ ੧੧ ਸਵਈਏ ਮਿਲਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ੨੦
ਸਵਈਏ ਹਨ ।

ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੇ ੧

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਉਚਾਰੇ ਹੋਏ ਸਵਈਏ ।

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਇਕ ਮਨਿ ਪੁਰਖੁ ਧਿਆਇ ਬਰਦਾਤਾ ॥ ਸੰਤ ਸਹਾਰੁ ਸਦਾ ਬਿਖਿਆਤਾ
॥ ਤਾਸੁ ਚਰਨ ਲੇ ਰਿਦੈ ਬਸਾਵਉ ॥ ਤਉ ਪਰਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗੁਨ ਗਾਵਉ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1389}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਇਕ ਮਨਿ—ਇਕ ਮਨ ਨਾਲ, ਇਕਾਗਰ ਹੋ ਕੇ । ਧਿਆਇ—ਸਿਮਰ ਕੇ, ਯਾਦ ਕਰ ਕੇ ।
ਬਰਦਾਤਾ—ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਸੰਤ ਸਹਾਰੁ—ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ । ਬਿਖਿਆਤਾ—ਪ੍ਰਗਟ, ਹਾਜ਼ਰ-ਨਾਜ਼ਰ
। ਤਾਸੁ—ਉਸ ਦੇ । ਲੇ—ਲੈ ਕੇ । ਬਸਾਵਉ—ਬਸਾਵਉਂ, ਮੈਂ ਵਸਾਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਵਸਾ ਲਵਾਂ । ਤਉ—ਤਦੋਂ,

ਤਾਂ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗੁਨ—ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਗੁਣ ।੧।

ਅਰਥ:- ਉਸ ਆਕਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰ ਮਨ ਨਾਲ ਸਿਮਰ ਕੇ, ਜੋ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਸਦਾ ਹਾਜ਼ਰ-ਨਾਜ਼ਰ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਅਤੇ (ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਪਰਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ।੧।

ਗਾਵਉ ਗੁਨ ਪਰਮ ਗੁਰੂ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਦੁਰਤ ਨਿਵਾਰਣ ਸਬਦ ਸਰੇ ॥ ਗਾਵਹਿ ਗੰਭੀਰ ਧੀਰ ਮਤਿ ਸਾਗਰ ਜੋਗੀ ਜੰਗਮ ਧਿਆਨੁ ਧਰੇ ॥ {ਪੰਨਾ 1389}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਨ ਸੁਖ ਸਾਗਰ—ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ (ਖਜ਼ਾਨੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ । ਦੁਰਤ—ਪਾਪ । ਦੁਰਤ ਨਿਵਾਰਣ—ਜੋ ਗੁਰੂ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸਬਦ ਸਰੇ—(ਜੋ ਗੁਰੂ) ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਰ (ਭਾਵ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸੋਮਾ) ਹੈ । ਧੀਰ—ਧੀਰਜ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ । ਮਤਿ ਸਾਗਰ—ਮਤਿ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ, ਉੱਚੀ ਮਤ ਵਾਲੇ । ਧਿਆਨੁ ਧਰੇ—ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ । ਪਰਮ—ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ।

ਅਰਥ:- ਮੈਂ ਉਸ ਪਰਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ । (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ) ਜੋਗੀ, ਜੰਗਮ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਗੰਭੀਰ ਹਨ, ਜੋ ਧੀਰਜਵਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਉੱਚੀ ਮਤ ਵਾਲੇ ਹਨ ।

ਗਾਵਹਿ ਇੰਦ੍ਰਾਦਿ ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦਿਕ ਆਤਮ ਰਸੁ ਜਿਨਿ ਜਾਣਿਓ ॥ ਕਬਿ ਕਲ ਸੁਜਸੁ ਗਾਵਉ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਜਿਨਿ ਮਾਣਿਓ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1389}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਇੰਦ੍ਰਾਦਿ—ਇੰਦ੍ਰ ਅਤੇ ਹੋਰ । ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦਿਕ—ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਆਦਿਕ ਭਗਤ । ਆਤਮ ਰਸੁ—ਆਤਮਾ ਦਾ ਆਨੰਦ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਨੇ । ਕਬਿ ਕਲ—ਹੇ ਕਲ ਕਵੀ! ਸੁਜਸੁ—ਸੋਹਣਾ ਜਸ । ਗੁਰ ਨਾਨਕ—ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਨੇ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਜਾਣਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਇੰਦਰ ਆਦਿਕ ਤੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਆਦਿਕ ਭਗਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ । ‘ਕਲ’ ਕਵੀ (ਆਖਦਾ ਹੈ),—ਮੈਂ ਉਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੇ ਰਾਜ ਤੇ ਜੋਗ ਮਾਣਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ, ਜੋ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਭੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਕੇ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ) ।੨।

ਗਾਵਹਿ ਜਨਕਾਦਿ ਜੁਗਤਿ ਜੋਗੇਸੁਰ ਹਰਿ ਰਸ ਪੂਰਨ ਸਰਬ ਕਲਾ ॥ ਗਾਵਹਿ ਸਨਕਾਦਿ ਸਾਧ ਸਿਧਾਦਿਕ ਮੁਨਿ ਜਨ ਗਾਵਹਿ ਅਛਲ ਛਲਾ ॥ {ਪੰਨਾ 1389}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜੁਗਤਿ—ਸਮੇਤ । ਜੁਗਤਿ ਜੋਗੇਸੁਰ—ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਜੋਗੀਆਂ ਸਮੇਤ । ਹਰਿ ਰਸ ਪੂਰਨ—ਜੋ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਹਰੀ ਦੇ ਆਨੰਦ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਹੈ । ਸਰਬ ਕਲਾ—ਸਾਰੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਾਲਾ, ਸੱਤਾ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ । ਸਨਕਾਦਿ—ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਸਨਕ, ਸਨੰਦਨ, ਸਨਤ ਕੁਮਾਰ, ਸਨਾਤਨ । ਸਿਧਾਦਿਕ—ਸਿੱਧ ਆਦਿਕ । ਅਛਲ—ਨਾ ਛਲਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ । ਛਲਾ—ਮਾਇਆ, ਛਲਣ ਵਾਲੀ ।

ਅਰਥ:- ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹਰੀ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਭਿੱਜਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੱਤਿਆ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਜਨਕ ਆਦਿਕ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਜੋਗੀਆਂ ਸਮੇਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਮਾਇਆ

ਨਹੀਂ ਛਲ ਸਕੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ੀ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸਨਕ ਆਦਿਕ ਸਾਧ ਤੇ ਸਿੱਧ ਆਦਿਕ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਗਾਵੈ ਗੁਣ ਧੋਮੁ ਅਟਲ ਮੰਡਲਵੈ ਭਗਤਿ ਭਾਇ ਰਸੁ ਜਾਣਿਓ ॥ ਕਬਿ ਕਲ ਸੁਜਸੁ ਗਾਵਉ ਗੁਰ
ਨਾਨਕ ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਜਿਨਿ ਮਾਣਿਓ ॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1389}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਾਵੈ—ਗਾਂਦਾ ਹੈ । ਧੋਮ—ਇਕ ਰਿਸ਼ੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ । ਅਟਲ ਮੰਡਲਵੈ—ਅਟੱਲ ਮੰਡਲ ਵਾਲਾ
ਪ੍ਰਭਗਤ । ਭਗਤਿ ਭਾਇ—ਭਗਤੀ ਵਾਲੇ ਭਾਵ ਨਾਲ । ਰਸੁ—(ਹਰੀ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ) ਆਨੰਦ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਭਗਤੀ ਵਾਲੇ ਭਾਵ ਦੁਆਰਾ (ਹਰੀ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ) ਆਨੰਦ ਜਾਣਿਆ ਹੈ,
ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਧੋਮੁ ਰਿਸ਼ੀ ਗਾਂਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭਗਤ ਗਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਲੁ ਕਵੀ (ਆਖਦਾ ਹੈ)—‘ਮੈਂ ਉਸ ਗੁਰੂ
ਨਾਨਕ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੇ ਰਾਜ ਤੇ ਜੋਗ ਮਾਣਿਆ ਹੈ’ ।੩।

ਗਾਵਹਿ ਕਪਿਲਾਦਿ ਆਦਿ ਜੋਗੇਸੁਰ ਅਪਰੰਪਰ ਅਵਤਾਰ ਵਰੋ ॥ ਗਾਵੈ ਜਮਦਗਨਿ
ਪਰਸਰਾਮੇਸੁਰ ਕਰ ਕੁਠਾਰੁ ਰਘੁ ਤੇਜੁ ਹਰਿਓ ॥ {ਪੰਨਾ 1389}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਪਿਲਾਦਿ—ਕਪਿਲ ਰਿਸ਼ੀ ਆਦਿਕ । ਆਦਿ ਜੋਗੇਸੁਰ—ਪੁਰਾਤਨ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਜੋਗੀ ਜਨ ।
ਅਪਰੰਪਰ—ਜਿਸਦਾ ਪਾਰ ਨਾਹ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਬੇਅੰਤ । ਵਰ—ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ, ਉੱਤਮ । ਅਪਰੰਪਰ ਅਵਤਾਰ
ਵਰੋ—ਬੇਅੰਤ ਹਰੀ ਦੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਅਵਤਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ । ਕਰ—ਹੱਥ । ਕੁਠਾਰੁ—ਕੁਹਾੜਾ । ਤੇਜੁ—ਪ੍ਰਤਾਪ
। ਰਘੁ—ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ । ਕਰ ਕੁਠਾਰੁ—ਹੱਥ ਦਾ ਕੁਹਾੜਾ ।

ਅਰਥ:- ਕਪਿਲ ਆਦਿਕ ਰਿਸ਼ੀ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਜੋਗੀ ਜਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਅਵਤਾਰ ਗੁਰੂ
ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ । (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਜਸ ਨੂੰ) ਜਮਦਗਨਿ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਪਰਸਰਾਮ ਭੀ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ
ਦੇ ਹੱਥ ਦਾ ਕੁਹਾੜਾ ਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਖੋਹ ਲਿਆ ਸੀ ।

ਉਧੋ ਅਕੂਰੁ ਬਿਦਰੁ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਸਰਬਾਤਮੁ ਜਿਨਿ ਜਾਣਿਓ ॥ ਕਬਿ ਕਲ ਸੁਜਸੁ ਗਾਵਉ ਗੁਰ
ਨਾਨਕ ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਜਿਨਿ ਮਾਣਿਓ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1389}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਉਧੋ—ਉਧਉ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਭਗਤ ਸੀ । ਅਕੂਰੁ—ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਭਗਤ ਸੀ ।
ਬਿਦਰੁ—ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਭਗਤ । ਸਰਬਾਤਮੁ—ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਹਰੀ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਗੁਰੂ
ਨਾਨਕ ਨੇ) ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਹਰੀ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ (ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ), ਉਸ
ਦੇ ਗੁਣ ਉਧੋ ਗਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਕੂਰੁ ਗਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਿਦਰੁ ਭਗਤ ਗਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਲੁ ਕਵੀ (ਆਖਦਾ ਹੈ)—‘ਮੈਂ ਉਸ
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸੋਹਣਾ ਜਸ ਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨੇ ਰਾਜ ਤੇ ਜੋਗ ਦੋਵੇਂ ਮਾਣੇ ਹਨ’ ।੪।

ਗਾਵਹਿ ਗੁਣ ਬਰਨ ਚਾਰਿ ਖਟ ਦਰਸਨ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਸਿਮਰੰਥਿ ਗੁਨਾ ॥ ਗਾਵੈ ਗੁਣ ਸੇਸੁ ਸਹਸ
ਜਿਹਬਾ ਰਸ ਆਦਿ ਅੰਤਿ ਲਿਵ ਲਾਗਿ ਧੁਨਾ ॥ {ਪੰਨਾ 1390}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਾਵਹਿ—ਗਾਂਦੇ ਹਨ (ਗਾਵੈ—ਗਾਂਦਾ ਹੈ ।) ਬਰਨ ਚਾਰਿ—ਚਾਰੇ ਵਰਣ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਖੜੀ,
ਵੈਸ਼, ਸ਼ੂਦਰ । ਖਟ ਦਰਸਨ—ਛੇ ਭੇਖੁ; ਜੋਗੀ, ਜੰਗਮ, ਸਰੇਵੜੇ, ਸੰਨਿਆਸੀ ਆਦਿਕ । ਸਿਮਰੰਥਿ—ਸਿਮਰਦੇ

ਹਨ । ਗੁਨਾ—ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ । ਸੇਸੁ—ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ । ਸਹਸ ਜਿਹਬਾ—ਹਜ਼ਾਰ ਜੀਭਾਂ ਨਾਲ । ਰਸ—ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ । ਆਦਿ ਅੰਤਿ—ਸਦਾ, ਇਕ—ਰਸ । ਲਿਵ ਲਾਗਿ ਧੁਨਾ—ਲਿਵ ਦੀ ਧੁਨ ਲਗਾ ਕੇ ।

ਅਰਥ:- ਚਾਰੇ ਵਰਣ, ਛੇ ਭੇਖ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕ ਭੀ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਯਾਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜੀਭਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਇਕ-ਰਸ ਲਿਵ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਗਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਗਾਵੈ ਗੁਣ ਮਹਾਦੇਉ ਬੈਰਾਗੀ ਜਿਨਿ ਧਿਆਨ ਨਿਰੰਤਰਿ ਜਾਣਿਓ ॥ ਕਬਿ ਕਲ ਸੁਜਸੁ ਗਾਵਉ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਜਿਨਿ ਮਾਣਿਓ ॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1390}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਹਾਦੇਉ—ਸ਼ਿਵ ਜੀ । ਬੈਰਾਗੀ—ਵੈਰਾਗਵਾਨ, ਤਿਆਗੀ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਨੇ । ਨਿਰੰਤਰਿ—ਇਕ-ਰਸ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਇਕ-ਰਸ ਬਿਰਤੀ ਜੋੜ ਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ (ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਹੈ,) ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਵੈਰਾਗਵਾਨ ਸ਼ਿਵ ਜੀ (ਭੀ) ਗਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਲੁ ਕਵੀ (ਆਖਦਾ ਹੈ)—‘ਮੈਂ ਉਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨੇ ਰਾਜ ਤੇ ਜੋਗ ਦੋਵੇਂ ਮਾਣੇ ਹਨ’ ।੫।

ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਮਾਣਿਓ ਬਸਿਓ ਨਿਰਵੈਰੁ ਰਿਦੰਤਰਿ ॥ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਗਲ ਉਧਰੀ ਨਾਮਿ ਲੇ ਤਰਿਓ ਨਿਰੰਤਰਿ ॥ {ਪੰਨਾ 1390}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਸਿਓ—ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਰਿਦੰਤਰਿ—(ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਸਗਲ—ਸਾਰੀ । ਉਧਰੀ—(ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ) ਤਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਨਾਮਿ—ਨਾਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਲੇ—(ਆਪ ਨਾਮ) ਜਪ ਕੇ । ਤਰਿਓ—(ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਤਰ ਗਿਆ ਹੈ । ਨਿਰੰਤਰਿ—ਇਕ-ਰਸ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ) ਰਾਜ ਭੀ ਮਾਣਿਆ ਹੈ ਤੇ ਜੋਗ ਭੀ; ਨਿਰਵੈਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ । (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਆਪ ਇਕ-ਰਸ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਤਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਤੇ (ਉਸ ਨੇ) ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਭੀ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ ਸਨਕਾਦਿ ਆਦਿ ਜਨਕਾਦਿ ਜੁਗਹ ਲਗਿ ॥ ਧੰਨਿ ਧੰਨਿ ਗੁਰੁ ਧੰਨਿ ਜਨਮੁ ਸਕਯਬੁ ਭਲੋ ਜਗਿ ॥ {ਪੰਨਾ 1390}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਨਕਾਦਿ—ਸਨਕ ਆਦਿਕ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪੁੱਤ੍ਰ । ਆਦਿ—ਪੁਰਾਤਨ । ਜਨਕਾਦਿ—ਜਨਕ ਆਦਿ ਰਿਸ਼ੀ । ਜੁਗਹ ਲਗਿ—ਜੁਗਾਂ ਪ੍ਰਯੰਤ, ਸਦਾ । ਸਕਯਬੁ—ਸਕਾਰਥਾ, ਸਫਲ । ਭਲੋ—ਭਲਾ, ਚੰਗਾ । ਜਗਿ—ਜਗਤ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਸਨਕ ਆਦਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪੁੱਤ੍ਰ, ਜਨਕ ਆਦਿਕ ਪੁਰਾਤਨ ਰਿਸ਼ੀ ਕਈ ਜੁੱਗਾਂ ਤੋਂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ) ਗੁਣ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਧੰਨ ਹੈ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ)! ਧੰਨ ਹੈ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ)! ਜਗਤ ਵਿਚ (ਉਸ ਦਾ) ਜਨਮ ਲੈਣਾ ਸਕਾਰਥਾ ਤੇ ਭਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਪਾਤਾਲ ਪੁਰੀ ਜੈਕਾਰ ਧੁਨਿ ਕਬਿ ਜਨ ਕਲ ਵਖਾਣਿਓ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮ ਰਸਿਕ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਰਾਜੁ
ਜੋਗੁ ਤੈ ਮਾਣਿਓ ॥੬॥ {ਪੰਨਾ 1390}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਾਤਾਲ ਪੁਰੀ—ਪਾਤਾਲ ਲੋਕ ਤੋਂ । ਜੈਕਾਰ ਧੁਨਿ—(ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ) ਜੈ ਜੈ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ।
ਵਖਾਣਿਓ—ਆਖਦਾ ਹੈ । ਰਸਿਕ—ਰਸੀਆ । ਨਾਨਕ ਗੁਰ—ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ! ਤੈ—ਤੂੰ ।੬।

ਅਰਥ:- ਦਾਸ ਕਲ੍ਹ ਕਵੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ—‘ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਰਸੀਏ ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ! ਪਾਤਾਲ ਲੋਕ ਤੋਂ
ਭੀ ਤੇਰੀ ਜੈ ਜੈਕਾਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ (ਉਠ ਰਹੀ ਹੈ), ਤੂੰ ਰਾਜ ਤੇ ਜੋਗ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਮਾਣੇ ਹਨ’ ।੬।

ਸਤਜੁਗਿ ਤੈ ਮਾਣਿਓ ਛਲਿਓ ਬਲਿ ਬਾਵਨ ਭਾਇਓ ॥ ਤ੍ਰੇਤੈ ਤੈ ਮਾਣਿਓ ਰਾਮੁ ਰਘੁਵੰਸੁ ਕਹਾਇਓ
॥ {ਪੰਨਾ 1390}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਤਜੁਗ—ਸਤਜੁਗ ਵਿਚ । ਤੈ—ਤੂੰ (ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ!) । ਮਾਣਿਓ—(ਰਾਜ ਤੇ ਜੋਗ)
ਮਾਣਿਆ । ਬਲਿ—ਰਾਜਾ ਬਲਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਾਮਨ ਅਵਤਾਰ ਨੇ ਛਲਿਆ ਸੀ । ਭਾਇਓ—ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ ।
ਬਾਵਨ—ਵਾਮਨ ਅਵਤਾਰ । ਤ੍ਰੇਤੈ—ਤ੍ਰੇਤੇ ਜੁਗ ਵਿਚ । ਰਘੁਵੰਸੁ—ਰਘੂ ਦੀ ਵੰਸ ਵਾਲਾ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ!) ਸਤਜੁਗ ਵਿਚ (ਭੀ) ਤੂੰ ਹੀ (ਰਾਜ ਤੇ ਜੋਗ) ਮਾਣਿਆ ਸੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਰਾਜਾ ਬਲਿ
ਨੂੰ ਛਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਤਦੋਂ ਵਾਮਨ ਅਵਤਾਰ ਬਣਨਾ ਤੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ ਸੀ । ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਚ ਭੀ ਤੂੰ ਹੀ (ਰਾਜ ਤੇ
ਜੋਗ) ਮਾਣਿਆ ਸੀ, ਤਦੋਂ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਘੁਵੰਸੀ ਰਾਮ ਅਖਵਾਇਆ ਸੀ (ਭਾਵ, ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ! ਮੇਰੇ
ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ਵਾਮਨ ਅਵਤਾਰ, ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ਰਘੁਵੰਸੀ ਰਾਮ) ।

ਦੁਆਪੁਰਿ ਕ੍ਰਿਸਨ ਮੁਰਾਰਿ ਕੰਸੁ ਕਿਰਤਾਰਥੁ ਕੀਓ ॥ ਉਗ੍ਰਸੈਣ ਕਉ ਰਾਜੁ ਅਭੈ ਭਗਤਹ ਜਨ
ਦੀਓ ॥ {ਪੰਨਾ 1390}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੁਆਪੁਰਿ—ਦੁਆਪੁਰ (ਜੁਗ) ਵਿਚ । ਮੁਰਾਰਿ—(ਮੁਰ-ਅਰਿ) ਮੁਰ (ਦੈਂਤ) ਦਾ ਵੈਰੀ ।
ਕਿਰਤਾਰਥੁ—ਸਫਲ, ਮੁਕਤ । ਉਗ੍ਰਸੈਣ—ਮਥੁਰਾ ਦਾ ਰਾਜਾ, ਕੰਸ ਦਾ ਪਿਤਾ; ਕੰਸ ਇਸ ਨੂੰ ਤਖ਼ਤ ਤੋਂ ਲਾਹ
ਕੇ ਰਾਜਾ ਬਣ ਬੈਠਾ ਸੀ; ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਕੰਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਮੁੜ ਉਗ੍ਰਸੈਣ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਅਭੈ—
ਅਭੈ-ਪਦ, ਨਿਰਭੈਤਾ । ਭਗਤਹ ਜਨ—ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ!) ਦੁਆਪੁਰ ਜੁਗ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮੁਰਾਰ ਭੀ (ਤੂੰ ਹੀ ਸੈਂ), ਤੂੰ ਹੀ ਕੰਸ ਨੂੰ (ਮਾਰ
ਕੇ) ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ ਸੀ (ਤੂੰ ਹੀ) ਉਗ੍ਰਸੈਣ ਨੂੰ (ਮਥੁਰਾ ਦਾ) ਰਾਜ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਭੈਤਾ ਬਖਸ਼ੀ
ਸੀ (ਭਾਵ, ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ! ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ) ।

ਕਲਿਜੁਗਿ ਪ੍ਰਮਾਣੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਅੰਗਦੁ ਅਮਰੁ ਕਹਾਇਓ ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਜੁ ਅਬਿਚਲੁ ਅਟਲੁ
ਆਦਿ ਪੁਰਖਿ ਫੁਰਮਾਇਓ ॥੭॥ {ਪੰਨਾ 1390}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਲਿਜੁਗਿ—ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ । ਪ੍ਰਮਾਣੁ—ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ, ਮੰਨਿਆ-ਪਰਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ, ਸਮਰਥਾ
ਵਾਲਾ । ਨਾਨਕ—ਹੇ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ! ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਜੁ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਦਾ ਰਾਜ । ਅਬਿਚਲੁ—
ਨਾਂਹ ਹਿੱਲਣ ਵਾਲਾ, ਪੱਕਾ, ਥਿਰ । ਆਦਿ ਪੁਰਖਿ—ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਨੇ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ! ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ (ਭੀ ਤੂੰ ਹੀ) ਸਮਰਥਾ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, (ਤੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਅਖਵਾਇਆ ਹੈ । (ਇਹ ਤਾਂ) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ (ਹੀ) ਹੁਕਮ ਦੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਦਾ ਰਾਜ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਤੇ ਅਟੱਲ ਹੈ ।੨।

ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਰਵਿਦਾਸੁ ਭਗਤੁ ਜੈਦੇਵ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ॥ ਨਾਮਾ ਭਗਤੁ ਕਬੀਰੁ ਸਦਾ ਗਾਵਹਿ ਸਮ ਲੋਚਨ ॥
{ਪੰਨਾ 1390}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਾਵਹਿ—ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਸਮਲੋਚਨ—ਸਮਾਨ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਾਲੇ ਦੋ (ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ), ਉਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ (ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ) ਜੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਸਭ ਥਾਈਂ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸਮ—ਬਰਾਬਰ । ਲੋਚਨ—ਅੱਖ (। ॥cn) ।

ਅਰਥ:- (ਉਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ) ਗੁਣ ਰਵਿਦਾਸ ਭਗਤ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੈਦੇਵ ਤੇ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਤੇ ਕਬੀਰ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ; (ਜੋ) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਸਭ ਥਾਈਂ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਭਗਤੁ ਬੇਣਿ ਗੁਣ ਰਵੈ ਸਹਜਿ ਆਤਮ ਰੰਗੁ ਮਾਣੈ ॥ ਜੋਗ ਧਿਆਨਿ ਗੁਰ ਗਿਆਨਿ ਬਿਨਾ ਪ੍ਰਭ
ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਣੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1390}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਵੈ—ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਪਦਾ ਹੈ । ਸਹਜਿ—ਸਹਜ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ, ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ (ਰਹਿ ਕੇ) । ਆਤਮ ਰੰਗੁ—ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੇ-ਮਿਲਾਪ) ਦਾ ਸੁਆਦ । ਜੋਗ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਮਿਲਾਪ । ਜੋਗ ਧਿਆਨਿ—ਜੋਗ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਲਾਣ ਕਰਕੇ, ਭਾਵ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਸੁਰਤੀ ਜੋੜਨ ਕਰਕੇ । ਗੁਰ ਗਿਆਨ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ । ਅਵਰੁ—ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ।

ਅਰਥ:- (ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਸੁਆਦ ਨੂੰ ਮਾਣਦਾ ਹੈ, (ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਸੁਰਤੀ ਜੋੜ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, (ਉਸ ਦੇ) ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਬੇਣੀ ਭਗਤ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਸੁਖਦੇਉ ਪਰੀਖਤੁ ਗੁਣ ਰਵੈ ਗੋਤਮ ਰਿਖਿ ਜਸੁ ਗਾਇਓ ॥ ਕਬਿ ਕਲ ਸੁਜਸੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਨਿਤ
ਨਵਤਨੁ ਜਗਿ ਛਾਇਓ ॥੮॥ {ਪੰਨਾ 1390}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੁਖਦੇਉ—ਬਿਆਸ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਇਕ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ; ਇਹ ਸੁਖਦੇਵ ਜੀ ਘ੍ਰਿਤਾਚੀ ਨਾਮ ਅਪੱਛਰਾਂ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਜੰਮੇ ਸਨ; ਜੰਮਦੇ ਹੀ ਗਿਆਨ-ਵਾਨ ਸਨ, ਭਾਰੇ ਤਪੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਰਾਜਾ ਪਰੀਖਤ ਨੂੰ ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ ਸੁਣਾਇਆ ਸੀ । ਪਰੀਖਤੁ—ਇਹ ਰਾਜਾ ਅਭਿਮੰਨਯੂ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਤੇ ਅਰਜੁਨ ਦਾ ਪੋਤ੍ਰਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਯੁਧਿਸ਼ਠਰ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹਸਤਨਾਪੁਰ ਦਾ ਰਾਜ ਇਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਸੱਪ ਲੜਨ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਸੀ । ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਲਜੁਗ ਦਾ ਸਮਾਂ ਇਸ ਦੇ ਰਾਜ ਤੋਂ ਹੀ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਰਵੈ—ਸਿਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਸੁਜਸੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰ—ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸੋਹਣਾ ਜਸ । ਨਵਤਨੁ—ਨਵਾਂ । ਛਾਇਓ—ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਸੁਖਦੇਵ ਰਿਸ਼ੀ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਗੁਣ) ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ (ਰਾਜਾ) ਪਰੀਖਤ (ਭੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ)

ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਗੋਤਮ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ (ਭੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਹੀ) ਜਸ ਗਾਂਵਿਆ ਹੈ । ਹੇ ਕਲ੍ਹ ਕਵੀ! ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਦੀ ਸੋਹਣੀ ਸੋਭਾ ਨਿੱਤ ਨਵੀਂ ਹੈ ਤੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ । ੮।

ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ ਪਾਯਾਲਿ ਭਗਤ ਨਾਗਾਦਿ ਭੁਯੰਗਮ ॥ ਮਹਾਦੇਉ ਗੁਣ ਰਵੈ ਸਦਾ ਜੋਗੀ ਜਤਿ ਜੰਗਮ
॥ {ਪੰਨਾ 1390}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਾਯਾਲਿ—ਪਤਾਲ ਵਿਚ । ਨਾਗਾਦਿ—(ਸ਼ੇਸ਼-) ਨਾਗ ਆਦਿਕ । ਭੁਯੰਗਮ—ਸੱਪ । ਜਤਿ—ਜਤੀ । ਜੰਗਮ—ਛੇ ਭੇਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਭੇਖ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਪਾਤਾਲ ਵਿਚ ਭੀ (ਸ਼ੇਸ਼-) ਨਾਗ ਆਦਿਕ ਹੋਰ ਸਰਪ-ਭਗਤ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ) ਗੁਣ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਮੁਨਿ ਬ੍ਰਾਸੁ ਜਿਨਿ ਬੇਦ ਬ੍ਰਾਕਰਣ ਬੀਚਾਰਿਅ ॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਗੁਣ ਉਚਰੈ ਜਿਨਿ ਹੁਕਮਿ ਸਭ
ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਵਾਰੀਅ ॥ {ਪੰਨਾ 1390}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਵਿਆਸ ਮੁਨੀ) ਨੇ । ਬੇਦ—ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ । ਬ੍ਰਾਕਰਣ—ਵਿਆਕਰਣਾਂ ਦੁਆਰਾ । ਬੀਚਾਰਿਅ—ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਬ੍ਰਹਮਾ) ਨੇ । ਹੁਕਮਿ—(ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ) ਹੁਕਮ ਵਿਚ । ਸਵਾਰੀਅ—ਰਚੀ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ (ਵਿਆਸ ਮੁਨੀ) ਨੇ ਸਾਰੇ ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਕਰਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ, ਉਹ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ) ਗੁਣ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਿਸ (ਬ੍ਰਹਮਾ) ਨੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚੀ ਹੈ, ਉਹ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ) ਗੁਣ ਉਚਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਖੰਡ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਗੁਣ ਨਿਰਗੁਣ ਸਮ ਜਾਣਿਓ ॥ ਜਪੁ ਕਲ ਸੁਜਸੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਸਹਜੁ
ਜੋਗੁ ਜਿਨਿ ਮਾਣਿਓ ॥੯॥ {ਪੰਨਾ 1390}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਖੰਡ—ਖੰਡਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਵਿਚ, ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ । ਪੂਰਨ—ਵਿਆਪਕ, ਹਾਜ਼ਰ-ਨਾਜ਼ਰ । ਬ੍ਰਹਮ—ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ । ਗੁਣ—ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ, ਸਰਗੁਣ । ਸਮ—ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ । ਜਪੁ—ਯਾਦ ਕਰ, ਸਿਮਰ । ਸੁਜਸੁ—ਸੋਹਣਾ ਜਸ । ਕਲ—ਹੇ ਕਲ੍ਹ ਕਵੀ! ਨਾਨਕ ਗੁਰ—ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ । ਸਹਜੁ—ਅਡੋਲਤਾ, ਸ਼ਾਂਤ ਅਵਸਥਾ । ਜਿਨਿ—(ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਨੇ । ਜੋਗ—(ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ) ਮਿਲਾਪ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਨੂੰ ਮਾਣਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ-ਨਾਜ਼ਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸਰਗੁਣ ਤੇ ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ, ਹੇ ਕਲ੍ਹ! ਉਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ । ੯।

ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ ਨਵ ਨਾਥ ਧੰਨਿ ਗੁਰੁ ਸਾਚਿ ਸਮਾਇਓ ॥ ਮਾਂਧਾਤਾ ਗੁਣ ਰਵੈ ਜੇਨ ਚਕ੍ਰਵੈ ਕਹਾਇਓ
॥ {ਪੰਨਾ 1390}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਵ ਨਾਥ—ਨੌ ਨਾਥ (ਗੌਰਖ ਮਛਿੰਦਰ ਆਦਿਕ) । ਸਾਚਿ—ਸਾਚ ਵਿਚ; ਸਦਾ—ਥਿਰ ਹਰੀ ਵਿਚ । ਸਮਾਇਓ—ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਮਾਂਧਾਤਾ—ਸੂਰਜਬੰਸੀ ਕੁਲ ਦਾ ਇਕ ਰਾਜਾ, ਯੁਵਨਾਂਸ਼ੁ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ

ਸੀ; ਬੜਾ ਬਲੀ ਰਾਜਾ ਸੀ । ਜੇਨ—ਜਿਨਿ, ਜਿਸ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) । ਚਕ੍ਰਵੈ—ਚਕਰਵਰਤੀ ।
ਕਹਾਇਓ—ਅਖਵਾਇਆ ।

ਅਰਥ:- ਨੌ ਨਾਥ (ਭੀ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਆਖਦੇ ਹਨ), “ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਧੰਨ ਹੈ ਜੋ ਸੱਚੇ
ਹਰੀ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।” ਜਿਸ ਮਾਂਧਾਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜਾ ਅਖਵਾਇਆ ਸੀ,
ਉਹ ਭੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਗੁਣ ਉਚਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਬਲਿ ਰਾਉ ਸਪਤ ਪਾਤਾਲਿ ਬਸੰਤੋ ॥ ਭਰਥਰਿ ਗੁਣ ਉਚਰੈ ਸਦਾ ਗੁਰ ਸੰਗਿ ਰਹੰਤੋ ॥
{ਪੰਨਾ 1390}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਲਿਰਾਉ—ਰਾਜਾ ਬਲਿ । ਸਪਤ ਪਾਤਾਲਿ—ਸਤਵੇਂ ਪਾਤਾਲ ਵਿਚ । ਬਸੰਤੋ—ਵੱਸਦਾ
ਹੋਇਆ । ਗੁਰ ਸੰਗਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਲ । ਰਹੰਤੋ—ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ।

ਅਰਥ:- ਸਤਵੇਂ ਪਾਤਾਲ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੋਇਆ ਰਾਜਾ ਬਲਿ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ) ਗੁਣ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਆਪਣੇ
ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਭਰਥਰੀ ਭੀ ਸਦਾ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ) ਗੁਣ ਉੱਚਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਦੂਰਬਾ ਪਰੂਰਉ ਅੰਗਰੈ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜਸੁ ਗਾਇਓ ॥ ਕਬਿ ਕਲ ਸੁਜਸੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਘਟਿ ਘਟਿ
ਸਹਜਿ ਸਮਾਇਓ ॥੧੦॥ {ਪੰਨਾ 1390}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੂਰਬਾ—ਦਰਵਾਸਾ ਰਿਸ਼ੀ । ਪਰੂਰਉ—ਰਾਜਾ ਪੁਰੂ, ਚੰਦ੍ਰਬੰਸੀ ਕੁਲ ਦਾ ਛੇਵਾਂ ਰਾਜਾ, ਯਯਾਤੀ
ਤੇ ਸ਼ਰਮਿਸ਼ਟ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਪੁੱਤ੍ਰ । ਅੰਗਰੈ—ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਿਸ਼ੀ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਰਿਗਵੇਦ ਵਿਚ ਕਈ ਛੰਦ
ਇਸ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਹਨ; ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਮਨ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਦਸ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਇਹ ਭੀ ਸੀ । ਨਾਨਕ
ਜਸੁ—ਨਾਨਕ ਦਾ ਜਸ । ਘਟਿ—ਘਟ ਵਿਚ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਘਟਿ ਘਟਿ—ਹਰੇਕ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਸਹਜਿ—
ਸੁਤੇ ਹੀ ।

ਅਰਥ:- ਦੁਰਵਾਸਾ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ, ਰਾਜਾ ਪੁਰੂ ਨੇ ਤੇ ਅੰਗਰ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਜਸ ਗਾਂਵਿਆਂ ਹੈ । ਹੇ
ਕਲ੍ਹ ਕਵੀ! ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸੋਹਣੀ ਸੋਭਾ ਸੁਤੇ ਹੀ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ-ਮਾਤ੍ਰ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਹੈ
।੧੦।

ਨੋਟ:- ਇਹ ੧੦ ਸਵਈਏ ਭੱਟ ਨਲ੍ਹ ਦੇ ਉਚਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਦੂਜੇ ਕੇ ੨

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਉਚਾਰੇ ਹੋਏ ਸਵਈਏ ।

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸੋਈ ਪੁਰਖੁ ਧੰਨੁ ਕਰਤਾ ਕਾਰਣ ਕਰਤਾਰੁ ਕਰਣ ਸਮਰਥੋ ॥ ਸਤਿਗੁਰੂ
ਧੰਨੁ ਨਾਨਕੁ ਮਸਤਕਿ ਤੁਮ ਧਰਿਓ ਜਿਨਿ ਹਥੋ ॥ {ਪੰਨਾ 1391}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪੁਰਖੁ—ਵਿਆਪਕ ਹਰੀ । ਕਾਰਣ ਕਰਣ—ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਾਰਣ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ।
ਸਮਰਥੋ—ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲਾ, ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ । ਮਸਤਕਿ ਤੁਮ—ਤੇਰੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ (ਹੇ ਗੁਰੂ
ਅੰਗਦ!) । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਨੇ ।

ਅਰਥ:- ਧੰਨ ਹੈ ਉਹ ਕਰਤਾਰ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਹਰੀ, ਜੋ ਇਸ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਸਿਰਜਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਧੰਨ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਜਿਸ ਨੇ (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ!) ਤੇਰੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ (ਆਪਣਾ) ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ।

ਤ ਧਰਿਓ ਮਸਤਕਿ ਹਬੁ ਸਹਜਿ ਅਮਿਉ ਵੁਠਉ ਛਜਿ ਸੁਰਿ ਨਰ ਗਣ ਮੁਨਿ ਬੋਹਿਯ ਅਗਾਜਿ ॥
ਮਾਰਿਓ ਕੰਟਕੁ ਕਾਲੁ ਗਰਜਿ ਧਾਵਤੁ ਲੀਓ ਬਰਜਿ ਪੰਚ ਭੂਤ ਏਕ ਘਰਿ ਰਾਖਿ ਲੇ ਸਮਜਿ ॥ {ਪੰਨਾ
1391}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਮਿਉ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ । ਵੁਠਉ—ਵੱਸ ਪਿਆ । ਛਜਿ—ਛੱਜੀਂ ਖਾਰੀਂ, ਛਹਬਰ ਲਾ ਕੇ । ਬੋਹਿਯ—ਭਿੱਜ ਗਏ, ਤਰੋ-ਤਰ ਹੋ ਗਏ, ਸੁਗੰਧਿਤ ਹੋ ਗਏ । ਅਗਾਜਿ—ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ । ਕੰਟਕੁ—ਕੰਡਾ (ਭਾਵ, ਦੁਖਦਾਈ) । ਗਰਜਿ—ਗਰਜ ਕੇ, ਆਪਣਾ ਬਲ ਦਿਖਾ ਕੇ । ਧਾਵਤੁ—ਭਟਕਦਾ । ਬਰਜਿ ਲੀਓ—ਰੋਕ ਲਿਆ । ਪੰਚ ਭੂਤ—ਕਾਮ ਆਦਿਕ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ । ਸਮਜਿ—ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਕੇ, ਸਮੇਟ ਕੇ (ਸਮਜ—ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਤੋਂ ‘ਸਮਾਜ’ ‘ਨਾਂਵ’ ਬਣਿਆ ਹੈ) ।

ਅਰਥ:- ਤਦੋਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਤੇਰੇ) ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ । (ਤੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਹਬਰ ਲਾ ਕੇ ਵੱਸ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਦੇਵਤੇ, ਮਨੁੱਖ, ਗਣ ਤੇ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਭਿੱਜ ਗਏ । (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ!) ਤੂੰ ਦੁਖਦਾਈ ਕਾਲ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਲ ਵਿਖਾ ਕੇ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭਟਕਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਲਿਆ, ਤੇ ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਇੱਕ ਥਾਂ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ ।

ਜਗੁ ਜੀਤਉ ਗੁਰ ਦੁਆਰਿ ਖੇਲਹਿ ਸਮਤ ਸਾਰਿ ਰਬੁ ਉਨਮਨਿ ਲਿਵ ਰਾਖਿ ਨਿਰੰਕਾਰਿ ॥ ਕਹੁ
ਕੀਰਤਿ ਕਲ ਸਹਾਰ ਸਪਤ ਦੀਪ ਮਝਾਰ ਲਹਣਾ ਜਗਤੁ ਗੁਰੁ ਪਰਸਿ ਮੁਰਾਰਿ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ
1391}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜੀਤਉ—ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ । ਗੁਰਦੁਆਰਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ (ਪੈ ਕੇ) । ਸਮਤ—ਸਭ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੇਖਣਾ । ਸਾਰਿ—ਨਰਦ । ਸਮਤ ਸਾਰਿ—ਸਮਤਾ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ । ਖੇਲਹਿ—ਤੂੰ ਖੇਡਦਾ ਹੈਂ । ਲਿਵ ਰਬੁ—ਲਿਵ ਦਾ ਰਬ, ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਪਰਵਾਹ । ਉਨਮਨਿ—ਉਨਮਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ, ਪੂਰਨ ਖਿੜਾਉ ਵਿਚ । ਰਾਖਿ—ਰੱਖ ਕੇ, ਰੱਖਣ ਦੇ ਕਾਰਨ । ਨਿਰੰਕਾਰਿ—ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਚ । ਕੀਰਤਿ—ਸੋਭਾ । ਕਲ ਸਹਾਰ—ਹੇ ਕਲਸਹਾਰ! ਸਪਤ ਦੀਪ ਮਝਾਰ—ਸੱਤਾਂ ਦੀਪਾਂ ਵਿਚ (ਭਾਵ, ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ) । ਲਹਣਾ ਕੀਰਤਿ—ਲਹਣੇ ਦੀ ਸੋਭਾ । ਜਗਤੁ ਗੁਰੁ—ਜਗਤ ਦੇ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੂੰ । ਪਰਸਿ—ਪਰਸ ਕੇ, ਛੁਹ ਕੇ । ਮੁਰਾਰਿ—ਮੁਰਾਰੀ-ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ (ਮੁਰ-ਅਰਿ) ।੧।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ!) ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਪੈ ਕੇ ਤੂੰ ਜਗਤ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ, ਤੂੰ ਸਮਤਾ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਖੇਲ ਰਿਹਾ ਹੈਂ; (ਭਾਵ, ਤੂੰ ਸਭ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈਂ) । ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਿਚ ਲਿਵ ਰੱਖਣ ਕਰ ਕੇ ਤੇਰੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਪੂਰਨ ਖਿੜਾਉ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਕਲਸਹਾਰ! ਆਖ—“ਹਰੀ-ਰੂਪ ਜਗਤ ਦੇ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੂੰ ਪਰਸ ਕੇ (ਭਾਵ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗ ਕੇ) ਲਹਣੇ ਦੀ ਸੋਭਾ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਫੈਲ ਰਹੀ ਹੈ” ।੧।

ਜਾ ਕੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰ ਕਾਲੁਖ ਖਨਿ ਉਤਾਰ ਤਿਮਰ ਅਗ੍ਰਾਨ ਜਾਹਿ ਦਰਸ ਦੁਆਰ ॥ ਓਇ
ਜੁ ਸੇਵਹਿ ਸਬਦੁ ਸਾਰੁ ਗਾਖੜੀ ਬਿਖਮ ਕਾਰ ਤੇ ਨਰ ਭਵ ਉਤਾਰਿ ਕੀਏ ਨਿਰਭਾਰ ॥ {ਪੰਨਾ
1391}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਾ ਕੀ—ਜਿਸ (ਗੁਰੂ) ਦੀ । ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਸਾਣ ਵਾਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ।
ਕਾਲੁਖ—ਪਾਪਾਂ-ਰੂਪ ਕਾਲੁਖ । ਖਨਿ—ਪੁੱਟ ਕੇ । ਖਨਿ ਉਤਾਰ—ਉਖੇੜ ਕੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ।
ਤਿਮਰ—ਹਨੇਰਾ । ਜਾਹਿ—ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਦਰਸ ਦੁਆਰ—(ਜਿਸ ਦੇ) ਦਰ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ।
ਓਇ—ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਸੇਵਹਿ—ਜਪਦੇ ਹਨ । ਸਾਰੁ—ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ । ਗਾਖੜੀ—ਔਖੀ । ਬਿਖਮ—
ਬਿਖੜੀ । ਤੇ ਨਰ—ਉਹ ਬੰਦੇ । ਭਵ ਉਤਾਰਿ—ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਕੇ । ਨਿਰਭਾਰ—ਭਾਰ ਤੋਂ
ਰਹਿਤ, ਹੌਲੇ, ਮੁਕਤ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਸਾਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, (ਪਾਪਾਂ ਦੀ) ਕਾਲੁਖ ਪੁੱਟ ਕੇ
ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਗਿਆਨ ਆਦਿਕ ਹਨੇਰੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ
। ਜੋ ਮਨੁੱਖ (ਉਸ ਦੇ) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ (ਇਹ) ਔਖੀ ਤੇ ਬਿਖੜੀ ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ,
ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਸਤਸੰਗਤਿ ਸਹਜ ਸਾਰਿ ਜਾਗੀਲੇ ਗੁਰ ਬੀਚਾਰਿ ਨਿੰਮਰੀ ਭੂਤ ਸਦੀਵ ਪਰਮ ਪਿਆਰਿ ॥ ਕਹੁ
ਕੀਰਤਿ ਕਲ ਸਹਾਰ ਸਪਤ ਦੀਪ ਮਝਾਰ ਲਹਣਾ ਜਗਤੁ ਗੁਰੁ ਪਰਸਿ ਮੁਰਾਰਿ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ
1391}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਹਜ ਸਾਰਿ—ਸਹਜ ਦੀ ਸਾਰ ਲੈ ਕੇ, ਸਹਜ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ । ਸਹਜ—ਆਤਮਕ
ਅਡੋਲਤਾ । ਜਾਗੀਲੇ—ਜਾਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਗੁਰ ਬਿਚਾਰਿ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਵਿਚਾਰ ਦੁਆਰਾ । ਨਿੰਮਰੀ
ਭੂਤ—ਨੀਵੇਂ ਸੁਭਾਉ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਿਆਰਿ—ਪਿਆਰ ਵਿਚ ।੨।

ਅਰਥ:- (ਉਹ ਮਨੁੱਖ) ਸਤਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਸਹਜ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਹੋਈ
ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ) ਜਾਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ; ਉਹ ਸਦਾ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਪਰਮ ਪਿਆਰ ਵਿਚ
(ਭਿੱਜੇ) ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਕਲਸਹਾਰ! ਆਖ—“ਮੁਰਾਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਜਗਤ-ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੂੰ ਪਰਸ ਕੇ
(ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ) ਲਹਣੇ ਦੀ ਸੋਭਾ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪਸਰ ਰਹੀ ਹੈ” ।੨।

ਤੈ ਤਉ ਦ੍ਰਿੜਿਓ ਨਾਮੁ ਅਪਾਰੁ ਬਿਮਲ ਜਾਸੁ ਬਿਥਾਰੁ ਸਾਧਿਕ ਸਿਧ ਸੁਜਨ ਜੀਆ ਕੋ ਅਧਾਰੁ ॥ ਤੂ
ਤਾ ਜਨਿਕ ਰਾਜਾ ਅਉਤਾਰੁ ਸਬਦੁ ਸੰਸਾਰਿ ਸਾਰੁ ਰਹਹਿ ਜਗਤੁ ਜਲ ਪਦਮ ਬੀਚਾਰ ॥ {ਪੰਨਾ
1391}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤੈ ਤਉ—ਤੂੰ ਤਾਂ । ਦ੍ਰਿੜਿਓ—ਦ੍ਰਿੜ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਇਆ ਹੈ । ਅਪਾਰੁ—
ਬੇਅੰਤ । ਬਿਮਲ—ਨਿਰਮਲ । ਜਾਸੁ—ਜਸ, ਸੋਭਾ । ਬਿਥਾਰੁ—ਵਿਸਥਾਰ, ਪਸਾਰਾ । ਸੁਜਨ—ਨੇਕ ਲੋਕ ।
ਰਹਹਿ—ਤੂੰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ । ਜਗਤੁ—ਜਗਤ ਵਿਚ । ਜਲ ਪਦਮ ਬੀਚਾਰ—ਜਿਵੇਂ ਜਲ ਵਿਚ ਪਦਮ (ਕੰਵਲ)
ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) । ਜੀਆ—ਜ਼ਿੰਦਗੀ । ਕੋ—ਦਾ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ!) ਤੂੰ ਤਾਂ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ) ਅਪਾਰ ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਇਆ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਨਿਰਮਲ ਸੋਭਾ ਖਿੱਲਰੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਤੂੰ ਸਾਧਿਕ ਸਿੱਧ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਹੈਂ । (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ!) ਤੂੰ ਤਾਂ (ਨਿਰਲੇਪਤਾ ਵਿਚ) ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੈਂ (ਭਾਵ, ਜਿਵੇਂ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਤਿਵੇਂ ਤੂੰ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ) । ਜਗਤ ਵਿਚ (ਤੇਰਾ) ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ, ਤੂੰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਉਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ; ਜਿਵੇਂ ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਜਲ ਵਿਚ ।

ਕਲਿਪ ਤਰੁ ਰੋਗ ਬਿਦਾਰੁ ਸੰਸਾਰ ਤਾਪ ਨਿਵਾਰੁ ਆਤਮਾ ਤ੍ਰਿਬਿਧਿ ਤੇਰੈ ਏਕ ਲਿਵ ਤਾਰ ॥ ਕਹੁ ਕੀਰਤਿ ਕਲ ਸਹਾਰ ਸਪਤ ਦੀਪ ਮਝਾਰ ਲਹਣਾ ਜਗਤੁ ਗੁਰੁ ਪਰਸਿ ਮੁਰਾਰਿ ॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1391}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਲਿਪਤਰੁ—ਕਲਪ ਰੁੱਖ, ਮਨੋ-ਕਾਮਨਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਰੁੱਖ । (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰੁੱਖ ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਸੂਰਗ ਵਿਚ ਹੈ । ਵੇਖੋ, ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਟੀਕ, ਪਉੜੀ ੧੩, ‘ਪਾਰਿਜਾਤੁ’) । ਰੋਗ ਬਿਦਾਰੁ—ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਸੰਸਾਰ ਤਾਪ ਨਿਵਾਰੁ—ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਤਾਪਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਰਨ ਵਾਲਾ । ਆਤਮਾ ਤ੍ਰਿਬਿਧਿ—ਤਿੰਨਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਵਾਲੇ (ਭਾਵ, ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਨ ਵਾਲੇ) ਜੀਵ, ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ । ਤੇਰੈ—ਤੇਰੇ ਵਿਚ (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ!) । ਏਕ ਲਿਵ ਤਾਰ—ਇੱਕ-ਰਸ ਲਿਵ ਲਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ।੩।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ!) ਤੂੰ ਕਲਪ ਰੁੱਖ ਹੈਂ, ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਿਵਿਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ । ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ ਤੇਰੇ (ਚਰਨਾਂ) ਵਿਚ ਇੱਕ-ਰਸ ਲਿਵ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਹਨ । ਹੇ ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ! ਆਖ—‘ਮੁਰਾਰੀ-ਰੂਪ ਜਗਤ-ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੂੰ ਪਰਸ ਕੇ (ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ) ਲਹਣੇ ਦੀ ਸੋਭਾ ਸੱਤਾਂ ਦੀਪਾਂ ਵਿਚ ਫੈਲ ਰਹੀ ਹੈ’ ।੩।

ਤੈ ਤਾ ਹਦਰਥਿ ਪਾਇਓ ਮਾਨੁ ਸੇਵਿਆ ਗੁਰੁ ਪਰਵਾਨੁ ਸਾਧਿ ਅਜਗਰੁ ਜਿਨਿ ਕੀਆ ਉਨਮਾਨੁ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਦਰਸ ਸਮਾਨ ਆਤਮਾ ਵੰਤਗਿਆਨ ਜਾਣੀਅ ਅਕਲ ਗਤਿ ਗੁਰੁ ਪਰਵਾਨ ॥ ਜਾ ਕੀ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਅਚਲ ਠਾਣ ਬਿਮਲ ਬੁਧਿ ਸੁਥਾਨ ਪਹਿਰਿ ਸੀਲ ਸਨਾਹੁ ਸਕਤਿ ਬਿਦਾਰਿ ॥ {ਪੰਨਾ 1391}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹਦਰਥਿ—ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ, ਹਜ਼ੂਰ ਤੋਂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ । ਪਰਵਾਨੁ—ਪ੍ਰਵਾਣੀਕ, ਮੰਨਿਆ-ਪ੍ਰਮੰਨਿਆ । ਸਾਧਿ—ਸਾਧ ਕੇ, ਕਾਬੂ ਕਰ ਕੇ । ਅਜਗਰੁ—ਅਜਗਰ ਸੱਪ (ਵਰਗੇ ਮਨ ਨੂੰ) । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ) । ਉਨਮਾਨ—ਉੱਚਾ ਮਨ । ਹਰਿ ਹਰਿ ਦਰਸ ਸਮਾਨ—ਜਿਸ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹਰੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ-ਸਮਾਨ ਹੈ । ਆਤਮਾ ਵੰਤ ਗਿਆਨ—ਤੂੰ ਆਤਮ-ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ । ਜਾਣੀਅ—ਤੂੰ ਜਾਣੀ ਹੈ । ਅਕਲ—(nwi0q kl ॥ AvXvwy X0X) ਇਕ-ਰਸ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ । ਗਤਿ—ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ । ਗੁਰੁ ਪਰਵਾਨ—ਪਰਵਾਨ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਦਾ । ਜਾ ਕੀ—ਜਿਸ (ਪ੍ਰਵਾਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਦੀ । ਅਚਲ ਠਾਣ—ਅੱਚਲ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ, ਸੁਥਾਨ-ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਥਾਂ ਤੇ । ਪਹਿਰਿ—ਪਹਿਨ ਕੇ । ਸਨਾਹੁ—ਲੋਹੇ ਦੀ ਜਾਲੀ ਆਦਿਕ ਜੋ ਜੁੱਧ ਦੇ ਵੇਲੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਬਚਾਉ ਲਈ ਪਾਈਦੀ ਹੈ । ਸਕਤਿ—ਮਾਇਆ । ਬਿਦਾਰਿ—ਨਾਸ ਕਰ ਕੇ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ!) ਤੂੰ ਤਾਂ (ਗੁਰੂ-ਨਾਨਕ ਦੀ) ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਮਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ; ਤੂੰ ਪ੍ਰਵਾਣੀਕ ਗੁਰੂ

(ਨਾਨਕ) ਨੂੰ ਸੇਵਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਅਸਾਧ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਧ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਅਚੱਲ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ (ਟਿਕੀ ਹੋਈ) ਹੈ, ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਨਿਰਮਲ ਹੈ ਤੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਾਲੇ ਸੁਭਾਉ ਦਾ ਸੰਨਾਹ ਪਹਿਨ ਕੇ ਮਾਇਆ (ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ) ਨੂੰ ਨਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ । (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ!) ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹਰੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ-ਸਮਾਨ ਹੈ, ਜੋ ਆਤਮ-ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਵਾਣੀਕ ਅਤੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰੂਪ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੀ ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਸਮਝ ਲਈ ਹੈ ।

ਕਹੁ ਕੀਰਤਿ ਕਲ ਸਹਾਰ ਸਪਤ ਦੀਪ ਮਝਾਰ ਲਹਣਾ ਜਗਤੁ ਗੁਰੁ ਪਰਸਿ ਮੁਰਾਰਿ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1391}

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ! ਆਖ—‘ਮੁਰਾਰੀ-ਰੂਪ ਜਗਤ-ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ) ਨੂੰ ਪਰਸ ਕੇ ਲਹਣੇ ਜੀ ਦੀ ਸੋਭਾ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪਸਰ ਰਹੀ ਹੈ’ ।੪।

ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਧਰਤ ਤਮ ਹਰਨ ਦਹਨ ਅਘ ਪਾਪ ਪ੍ਰਨਾਸਨ ॥ ਸਬਦ ਸੂਰ ਬਲਵੰਤ ਕਾਮ ਅਰੁ ਕ੍ਰੋਧ ਬਿਨਾਸਨ ॥ {ਪੰਨਾ 1391}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਧਰਤ—ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ । ਤਮ ਹਰਨ—ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਦਹਨ ਅਘ—ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਵਾਲਾ । ਪਾਪ ਪ੍ਰਨਾਸਨ—ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਸਬਦ ਸੂਰ—ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੂਰਮਾ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ!) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਤੂੰ (ਅਗਿਆਨ-ਰੂਪ) ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ; ਤੂੰ ਪਾਪ ਸਾੜਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਪਾਪ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ । ਤੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੂਰਮਾ ਹੈਂ ਤੇ ਬਲਵਾਨ ਹੈਂ, ਕਾਮ ਅਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨੂੰ ਤੂੰ ਨਾਸ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ ।

ਲੋਭ ਮੋਹ ਵਸਿ ਕਰਣ ਸਰਣ ਜਾਚਿਕ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਣ ॥ ਆਤਮ ਰਤ ਸੰਗ੍ਰਹਣ ਕਹਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਲ ਢਾਲਣ ॥ {ਪੰਨਾ 1391}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਆਤਮ ਰਤ—ਆਤਮਕ ਪ੍ਰੇਮ । ਕਹਣ—ਕਥਨ, ਬਚਨ । ਕਲ—ਸੁੰਦਰ । ਢਾਲਣ—ਪ੍ਰਵਾਹ । ਵਸਿ ਵੱਸ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ!) ਤੂੰ ਲੋਭ ਤੇ ਮੋਹ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸਰਨ ਆਏ ਮੰਗਤਿਆਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਤਮਕ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਬਚਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਚਸ਼ਮੇ ਹਨ ।

ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਲ ਸਤਿਗੁਰ ਤਿਲਕੁ ਸਤਿ ਲਾਗੈ ਸੋ ਪੈ ਤਰੈ ॥ ਗੁਰੁ ਜਗਤ ਫਿਰਣਸੀਹ ਅੰਗਰਉ ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਲਹਣਾ ਕਰੈ ॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1391}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਲ—ਹੇ ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ! ਸਤਿ—ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰ ਕੇ, ਸਰਧਾ ਧਾਰ ਕੇ । ਗੁਰੁ ਜਗਤ—ਜਗਤ ਦਾ ਗੁਰੂ । ਫਿਰਣ ਸੀਹ—ਬਾਬਾ ਫੇਰੂ ਦਾ ਸੁਪੁੰਝ । ਅੰਗਰਉ—ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ! ਸਤਿਗੁਰੂ (ਅੰਗਦ ਦੇਵ) ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਗੁਰੂ ਹੈ । ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਸਰਧਾ ਧਾਰ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਉਹ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਗਤ ਦਾ ਗੁਰੂ, ਬਾਬਾ ਫੇਰੂ (ਜੀ) ਦਾ ਸੁਪੁੱਤ੍ਰ ਲਹਿਣਾ ਜੀ (ਗੁਰੂ) ਅੰਗਦ ਰਾਜ ਅਤੇ ਜੋਗ ਮਾਣਦਾ ਹੈ ।੫।

ਸਦਾ ਅਕਲ ਲਿਵ ਰਹੈ ਕਰਨ ਸਿਉ ਇਛਾ ਚਾਰਹ ॥ ਦ੍ਰੁਮ ਸਪੂਰ ਜਿਉ ਨਿਵੈ ਖਵੈ ਕਸੁ ਬਿਮਲ ਬੀਚਾਰਹ ॥ {ਪੰਨਾ 1392}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਕਲ—ਕਲਾ (ਅੰਗ) ਰਹਿਤ, ਇਕ—ਰਸ ਸਰਬ—ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ । ਲਿਵ—ਬ੍ਰਿਤੀ । ਕਰਨ ਸਿਉ—ਕਰਨੀ ਵਿਚ । ਇਛਾ ਚਾਰਹ—ਸੁਤੰਤਰ । ਦ੍ਰੁਮ—ਰੁੱਖ । ਸਪੂਰ—(ਫਲਾਂ ਨਾਲ) ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ । ਖਵੈ—ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ । ਕਸੁ—ਖੇਚਲ । ਬਿਮਲ—ਨਿਰਮਲ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ!) ਤੇਰੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸਦਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਕਰਣੀ ਵਿਚ ਤੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈਂ (ਭਾਵ, ਤੇਰੇ ਉਤੇ ਮਾਇਆ ਆਦਿਕ ਦਾ ਬਲ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ) । ਜਿਵੇਂ ਫਲ ਵਾਲਾ ਰੁੱਖ ਨਿਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖੇਚਲ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੀ) ਨਿਰਮਲ ਵਿਚਾਰ ਹੈ, (ਭਾਵ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਭੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਉਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਖੇਚਲ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ) ।

ਇਹੈ ਤਤੁ ਜਾਣਿਓ ਸਰਬ ਗਤਿ ਅਲਖੁ ਬਿਡਾਣੀ ॥ ਸਹਜ ਭਾਇ ਸੰਚਿਓ ਕਿਰਣਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਲ ਬਾਣੀ ॥ {ਪੰਨਾ 1392}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਤੁ—ਭੇਤ । ਸਰਬ ਗਤਿ—ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ । ਅਲਖੁ—ਜਿਸ ਦਾ ਭੇਤ ਨਾਹ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ । ਬਿਡਾਣੀ—ਅਸਚਰਜ । ਸਹਜ ਭਾਇ—ਸਹਜ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ । ਕਿਰਣਿ—ਕਿਰਣ ਦੁਆਰਾ । ਕਲ—ਸੁੰਦਰ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ!) ਤੂੰ ਇਹ ਭੇਤ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਚਰਜ ਤੇ ਅਲੱਖ ਹਰੀ ਸਰਬ—ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ—ਭਰੀ ਸੁੰਦਰ ਬਾਣੀ—ਰੂਪ ਕਿਰਣ ਦੁਆਰਾ (ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਤੂੰ ਸਹਜ ਸੁਭਾਇ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਿੰਜ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ।

ਗੁਰ ਗਮਿ ਪ੍ਰਮਾਣੁ ਤੈ ਪਾਇਓ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਗ੍ਰਾਹਜਿ ਲਯੋ ॥ ਹਰਿ ਪਰਸਿਓ ਕਲੁ ਸਮੁਲਵੈ ਜਨ ਦਰਸਨੁ ਲਹਣੇ ਭਯੋ ॥੬॥ {ਪੰਨਾ 1392}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਰ ਗਮਿ ਪ੍ਰਮਾਣੁ—ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਾਲਾ ਦਰਜਾ । ਗਮਿ—ਗਮਯ, ਜਿਸ ਤਾਈਂ ਪਹੁੰਚ ਹੋ ਸਕੇ । ਗੁਰ ਗਮਿ—ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਹੈ । ਪ੍ਰਮਾਣੁ—ਦਰਜਾ । ਗ੍ਰਾਹਜਿ ਲਯੋ—ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ । ਸਮੁਲਵੈ—ਉੱਚੀ ਪੁਕਾਰਦਾ ਹੈ । ਦਰਸਨੁ ਲਹਣੇ—ਲਹਣੇ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸਨ । ਭਯੋ—ਹੋਇਆ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ!) ਤੂੰ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਵਾਲਾ ਦਰਜਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ । ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ (ਕਵੀ) ਉੱਚੀ ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਆਖਦਾ ਹੈ,—‘ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਲਹਣੇ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਪਰਸ ਲਿਆ ਹੈ’ ।੬।

ਮਨਿ ਬਿਸਾਸੁ ਪਾਇਓ ਗਹਰਿ ਗਹੁ ਹਦਰਥਿ ਦੀਓ ॥ ਗਰਲ ਨਾਸੁ ਤਨਿ ਨਠਯੋ ਅਮਿਉ
ਅੰਤਰਗਤਿ ਪੀਓ ॥ {ਪੰਨਾ 1392}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਬਿਸਾਸੁ—ਸਰਧਾ । ਗਹਰਿ—ਗੰਭੀਰ (ਹਰੀ) ਵਿਚ । ਗਹੁ—ਪਹੁੰਚ ।
ਹਦਰਥਿ—ਹਜ਼ਰਤ ਨੇ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ । ਗਰਲ—ਵਿਹੁ, ਜ਼ਹਰ । ਤਨਿ—ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ । ਅਮਿਉ—
ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ-ਜਲ । ਅੰਤਰ ਗਤਿ—ਆਤਮਾ ਦੇ ਵਿਚ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ।
ਪੀਓ—ਪੀਤਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ!) ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਰਧਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਹਜ਼ੂਰ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ) ਨੇ
ਤੈਨੂੰ ਗੰਭੀਰ (ਹਰੀ) ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜ਼ਹਰ (ਭਾਵ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ) ਤੇਰੇ
ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਨੱਸ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤੂੰ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀ ਲਿਆ ਹੈ ।

ਰਿਦਿ ਬਿਗਾਸੁ ਜਾਗਿਓ ਅਲਖਿ ਕਲ ਧਰੀ ਜੁਗੰਤਰਿ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਰਵਿਓ ਸਾਮਾਨਿ
ਨਿਰੰਤਰਿ ॥ {ਪੰਨਾ 1392}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਲਖਿ—ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ । ਕਲ—ਸੱਤਾ । ਜੁਗੰਤਰਿ—ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ । ਰਿਦਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ
। ਬਿਗਾਸੁ—ਪ੍ਰਕਾਸ਼ । ਰਵਿਓ—ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਸਾਮਾਨਿ—ਇਕੋ ਜਿਹਾ । ਨਿਰੰਤਰਿ—ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ,
ਇਕ-ਰਸ, ਵਿੱਥ ਤੋਂ ਬਿਨਾ । ਸਹਜ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ (ਦੀ) ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੱਤਾ (ਸਾਰੇ) ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਗੁਰੂ
ਅੰਗਦ ਦੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਜਾਗ ਪਿਆ ਹੈ । ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਇਕ-ਰਸ ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਆਪ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ
ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਅੰਗਦ ਦੇਵ) ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਾਲੀ ਸਮਾਧੀ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।

ਉਦਾਰਉ ਚਿਤ ਦਾਰਿਦ ਹਰਨ ਪਿਖੰਤਿਹ ਕਲਮਲ ਤ੍ਰਸਨ ॥ ਸਦ ਰੰਗਿ ਸਹਜਿ ਕਲੁ ਉਚਰੈ ਜਸੁ
ਜੰਪਉ ਲਹਣੇ ਰਸਨ ॥੭॥ {ਪੰਨਾ 1392}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਉਦਾਰਉ ਚਿਤ—ਉਦਾਰ ਚਿੱਤ ਵਾਲਾ । ਦਾਰਿਦ ਹਰਨ—ਗਰੀਬੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ।
ਪਿਖੰਤਿਹ—ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ । ਕਲਮਲ—ਪਾਪ । ਤ੍ਰਸਨ—ਡਰਨਾ । ਸਦ—ਸਦਾ । ਰੰਗਿ—ਰੰਗ ਵਿਚ, ਪ੍ਰੇਮ
ਨਾਲ । ਸਹਜਿ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ (ਟਿਕ ਕੇ) । ਉਚਰੈ—ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜਸ—ਸੋਭਾ । ਜੰਪਉ—ਮੈਂ
ਉਚਾਰਦਾ ਹਾਂ । ਰਸਨ—ਜੀਭ ਨਾਲ ।

ਅਰਥ:- ਕਲਮਲਗਾਰ ਆਖਦਾ ਹੈ—“ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜੀਭ ਨਾਲ ਸਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਤੇ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ
(ਟਿਕ ਕੇ) ਉਸ ਲਹਣੇ ਜੀ ਦਾ ਜਸ ਉਚਾਰਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਉਦਾਰ ਚਿੱਤ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਗਰੀਬੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ
ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਪਾਪ ਤ੍ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੭।

ਨਾਮੁ ਅਵਖਧੁ ਨਾਮੁ ਆਧਾਰੁ ਅਰੁ ਨਾਮੁ ਸਮਾਧਿ ਸੁਖੁ ਸਦਾ ਨਾਮ ਨੀਸਾਣੁ ਸੋਹੈ ॥ ਰੰਗਿ ਰਤੋ ਨਾਮ
ਸਿਉ ਕਲ ਨਾਮੁ ਸੁਰਿ ਨਰਹ ਬੋਹੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1392}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਵਖਧੁ—ਦਵਾਈ, ਜੜੀ-ਬੂਟੀ । ਸਮਾਧਿ ਸੁਖੁ—ਉਹ ਸੁਖ ਜੋ ਸਮਾਧੀ ਲਾਇਆਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ

। ਨਾਮ ਨੀਸਾਣੁ—ਨਾਮ ਦਾ ਝੰਡਾ । ਸੋਹੈ—ਸੋਭਦਾ ਹੈ । ਰੰਗਿ ਰਤੋ—ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੱਤਾ ਹੋਇਆ । ਨਾਮ ਸਿਉ—ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ । ਸੁਰਿ—ਦੇਵਤੇ । ਨਰਹ—ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ । ਬੋਹੈ—ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਕਲ—ਹੇ ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ !

ਅਰਥ:- ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ (ਸਾਰੇ ਰੋਗਾਂ ਦੀ) ਦਵਾਈ ਹੈ, ਨਾਮ (ਸਭ ਦਾ) ਆਸਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮ ਹੀ ਸਮਾਧੀ ਵਾਲਾ ਆਨੰਦ ਹੈ; ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਝੰਡਾ ਸਦਾ ਸੋਭ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹੇ ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ ! ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਹੀ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ) ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਹ ਨਾਮ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਨਾਮ ਪਰਸੁ ਜਿਨਿ ਪਾਇਓ ਸਤੁ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਰਵਿ ਲੋਇ ॥ ਦਰਸਨਿ ਪਰਸਿਐ ਗੁਰੂ ਕੈ ਅਠਸਠਿ ਮਜਨੁ ਹੋਇ ॥੮॥ {ਪੰਨਾ 1392}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਰਸੁ—ਛੋਹ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ ਨੇ । ਸਤੁ ਰਵਿ—ਸਤ ਧਰਮ-ਰੂਪ ਸੂਰਜ । ਲੋਇ—ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ । ਦਰਸਨਿ ਪਰਸਿਐ—ਦਰਸਨ ਕਰਨ ਨਾਲ । ਅਠਸਠਿ—ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥ । ਮਜਨੁ—ਇਸ਼ਨਾਨ । ਸਤੁ—ਉੱਚਾ ਆਚਰਨ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਨਾਮ ਦੀ ਛੋਹ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸਤ ਧਰਮ-ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਚਮਕ ਪਿਆ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ (ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਦਾ ਦਰਸਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੮।

ਸਚੁ ਤੀਰਥੁ ਸਚੁ ਇਸਨਾਨੁ ਅਰੁ ਭੋਜਨੁ ਭਾਉ ਸਚੁ ਸਦਾ ਸਚੁ ਭਾਖੰਤੁ ਸੋਹੈ ॥ ਸਚੁ ਪਾਇਓ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਸੰਗਤੀ ਬੋਹੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1392}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਚੁ—ਸੱਚੇ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ । ਭਾਖੰਤੁ—ਉਚਾਰਦਿਆਂ । ਸੋਹੈ—ਸੋਭ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਗੁਰ ਸਬਦਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਸੰਗਤਿ—ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ । ਬੋਹੈ—ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ) ਤੀਰਥ ਹੈ, ਨਾਮ ਹੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮ ਤੇ ਪਿਆਰ ਹੀ (ਉਹਨਾਂ ਦਾ) ਭੋਜਨ ਹੈ । ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਉਚਾਰਦਿਆਂ ਹੀ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ) ਸੋਭ ਰਿਹਾ ਹੈ । (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਸੁ ਸਚੁ ਸੰਜਮੁ ਵਰਤੁ ਸਚੁ ਕਬਿ ਜਨ ਕਲ ਵਖਾਣੁ ॥ ਦਰਸਨਿ ਪਰਸਿਐ ਗੁਰੂ ਕੈ ਸਚੁ ਜਨਮੁ ਪਰਵਾਣੁ ॥੯॥ {ਪੰਨਾ 1392}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿਸੁ ਸੰਜਮੁ—ਜਿਸ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਦਾ ਸੰਜਮ । ਕਲ—ਹੇ ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ ! ਵਖਾਣੁ—ਆਖ । ਸਚੁ—ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ । ਪਰਵਾਣੁ—ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ, ਕਬੂਲ, ਸਫਲ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਦਾਸ ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ ਕਵੀ ! ਆਖ—“ਜਿਸ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਦਾ ਸੰਜਮ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਅਤੇ ਵਰਤ ਭੀ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸਨ ਕੀਤਿਆਂ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ-ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ” । ੯।

ਅਮਿਅ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਸੁਭ ਕਰੈ ਹਰੈ ਅਘ ਪਾਪ ਸਕਲ ਮਲ ॥ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਰੁ ਲੋਭ ਮੋਹ ਵਸਿ ਕਰੈ
ਸਭੈ ਬਲ ॥ {ਪੰਨਾ 1392}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਮਿਅ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ—ਮਈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ—ਭਰੀ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ । ਦ੍ਰਿਸਟਿ—ਨਜ਼ਰ ।
ਹਰੈ—ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਅਘ—ਪਾਪ । ਸਕਲ ਮਲ—ਸਾਰੀਆਂ ਮੈਲਾਂ । ਵਸਿ ਕਰੈ—ਕਾਬੂ ਕਰਦਾ ਹੈ ।
ਬਲ—ਅਹੰਕਾਰ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜਿਸ ਉੱਤੇ) ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਭਲੀ ਨਿਗਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ)
ਪਾਪ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਮੈਲਾਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਤੇ ਅਹੰਕਾਰ—ਇਹ ਸਾਰੇ ਉਸ ਦੇ
ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਮਨਿ ਵਸੈ ਦੁਖੁ ਸੰਸਾਰਹ ਖੋਵੈ ॥ ਗੁਰੁ ਨਵ ਨਿਧਿ ਦਰੀਆਉ ਜਨਮ ਹਮ ਕਾਲਖ ਧੋਵੈ ॥
{ਪੰਨਾ 1392}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਸੰਸਾਰਹ—ਸੰਸਾਰ ਦਾ । ਖੋਵੈ—ਨਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਨਵਨਿਧਿ
ਦਰੀਆਉ—ਨੌਂ ਨਿਧੀਆਂ ਦਾ ਦਰੀਆਉ । ਜਨਮ ਹਮ—ਸਾਡੇ ਜਨਮਾਂ ਦੀ । ਨਿਧਿ—ਖਜ਼ਾਨਾ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਸਦਾ ਸੁਖ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਉਹ) ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ।
ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੌਂ ਨਿਧੀਆਂ ਦਾ ਦਰੀਆਉ ਹੈ; ਸਾਡੇ ਜਨਮਾਂ ਦੀ ਕਾਲਖ ਧੋਂਦਾ ਹੈ ।

ਸੁ ਕਹੁ ਟਲ ਗੁਰੁ ਸੇਵੀਐ ਅਹਿਨਿਸਿ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ॥ ਦਰਸਨਿ ਪਰਸਿਐ ਗੁਰੂ ਕੈ ਜਨਮ ਮਰਣ
ਦੁਖੁ ਜਾਇ ॥੧੦॥ {ਪੰਨਾ 1392}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਟਲ—ਹੇ ਟੱਲ! ਹੇ ਕਲ੍ਹ! ਹੇ ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ! ਅਹਿ—ਦਿਨ । ਨਿਸ—ਰਾਤ । ਸਹਜਿ—ਆਤਮਕ
ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ । ਸੁਭਾਇ—ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ! ਆਖ—“(ਐਸੇ) ਗੁਰੂ (ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੂੰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਅਤੇ
ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਸੇਵਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । (ਐਸੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਿਆਂ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਦੁੱਖ
ਕੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ” ।੧੦।

ਨੋਟ:- ਇਹਨਾਂ ੧੫ ਸਵਈਆਂ ਦਾ ਕਰਤਾ ਭੱਟ ‘ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ’ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਨਾਮ ‘ਕਲ੍ਹ’ ਅਤੇ ‘ਟਲ੍ਹ’
ਹਨ ।

ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਤੀਜੇ ਕੇ ੩

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਉਚਾਰੇ ਹੋਏ ਸਵਈਏ ।

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸੋਈ ਪੁਰਖੁ ਸਿਵਰਿ ਸਾਚਾ ਜਾ ਕਾ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਅਛਲੁ ਸੰਸਾਰੇ ॥ ਜਿਨਿ
ਭਗਤ ਭਵਜਲ ਤਾਰੇ ਸਿਮਰਹੁ ਸੋਈ ਨਾਮੁ ਪਰਧਾਨੁ ॥ {ਪੰਨਾ 1392}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਿਵਰਿ—ਸਿਮਰ । ਸਾਚਾ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ । ਜਾ ਕਾ—ਜਿਸ (ਹਰੀ) ਦਾ ।

ਅਛਲੁ—ਨਾ ਛਲਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ । ਸੰਸਾਰੇ—ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਨਾਮ) ਨੇ । ਪਰਧਾਨੁ—ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ, ਉੱਤਮ ।

ਅਰਥ:- ਉਸ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸਿਮਰ; ਜਿਸ ਦਾ ਇਕ ਨਾਮ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਛਲ ਹੈ । ਜਿਸ ਨਾਮ ਨੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਉੱਤਮ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰੋ ।

ਤਿਤੁ ਨਾਮਿ ਰਸਿਕੁ ਨਾਨਕੁ ਲਹਣਾ ਥਪਿਓ ਜੇਨ ਸੂਬ ਸਿਧੀ ॥ ਕਵਿ ਜਨ ਕਲੁ ਸਬੁਧੀ ਕੀਰਤਿ ਜਨ ਅਮਰਦਾਸ ਬਿਸੁਰੀਯਾ ॥ {ਪੰਨਾ 1392}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਿਤੁ ਨਾਮਿ—ਉਸੇ ਨਾਮ ਵਿਚ । ਰਸਿਕੁ—ਆਨੰਦ ਲੈਣ ਵਾਲਾ । ਥਪਿਓ—ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ, ਟਿੱਕਿਆ ਗਿਆ । ਜੇਨ—ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ, (ਭਾਵ, ਉਸੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਕਰ ਕੇ) । ਸੂਬ ਸਿਧੀ—ਸਾਰੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ) । ਸਬੁਧੀ—ਬੁੱਧੀ ਵਾਲਾ, ਉੱਚੀ ਮਤ ਵਾਲਾ । ਕੀਰਤਿ—ਸੋਭਾ । ਜਨ—ਜਨਾਂ ਵਿਚ, ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ । ਅਮਰਦਾਸ—ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਦੀ । ਬਿਸੁਰੀਯਾ—ਖਿੱਲਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਉਸੇ ਨਾਮ ਵਿਚ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਆਨੰਦ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਉਸੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ) ਲਹਣਾ ਜੀ ਟਿੱਕ ਗਏ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ । ਹੇ ਕਲੁ ਕਵੀ! (ਉਸੇ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਉੱਚੀ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਦੀ ਸੋਭਾ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪਸਰ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਕੀਰਤਿ ਰਵਿ ਕਿਰਣਿ ਪ੍ਰਗਟਿ ਸੰਸਾਰਹ ਸਾਖ ਤਰੋਵਰ ਮਵਲਸਰਾ ॥ ਉਤਰਿ ਦਖਿਣਹਿ ਪੁਬਿ ਅਰੁ ਪਸੁਮਿ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ ਜਪੰਥਿ ਨਰਾ ॥ {ਪੰਨਾ 1392}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੀਰਤਿ ਰਵਿ ਕਿਰਣਿ—ਸੋਭਾ-ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਦੀ ਕਿਰਣ ਦੁਆਰਾ । ਰਵਿ—ਸੂਰਜ । ਕੀਰਤਿ—ਸੋਭਾ । ਪ੍ਰਗਟਿ—ਪਰਗਟ ਹੋ ਕੇ, ਖਿੱਲਰ ਕੇ । ਸੰਸਾਰਹ—ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ । ਸਾਖ—ਟਹਿਣੀਆਂ । ਤਰੋਵਰ—ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਰੁੱਖ । ਮਵਲਸਰਾ—ਮੌਲਸਰੀ ਦਾ ਰੁੱਖ, ਇਸ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਫੁੱਲ ਬੜੀ ਮਿੱਠੀ ਅਤੇ ਭਿੰਨੀ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਉਤਰਿ—ਉੱਤਰਿ, ਪਹਾੜ ਪਾਸੇ । ਦਖਿਣਹਿ—ਦੱਖਣ ਵਲ । ਪੁਬਿ—ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਾਸੇ । ਪਸੁਮਿ—ਪੱਛੋਂ ਵਲ । ਜਪੰਥਿ—ਜਪਦੇ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- (ਜਿਵੇਂ) ਮੌਲਸਰੀ ਦੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਰੁੱਖ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਂ (ਖਿੱਲਰ ਕੇ ਸੁਗੰਧੀ ਖਿਲਾਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਦੀ) ਸੋਭਾ-ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਦੀ ਕਿਰਣ ਦੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਪਹਾੜ, ਦੱਖਣ ਚੜ੍ਹਦੇ ਲਹਿੰਦੇ (ਭਾਵ, ਹਰ ਪਾਸੇ) ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਜੈ-ਜੈਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਰਸਨਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਰਦਾਯਉ ਉਲਟਿ ਗੰਗ ਪਸੁਮਿ ਧਰੀਆ ॥ ਸੋਈ ਨਾਮੁ ਅਛਲੁ ਭਗਤਹ ਭਵ ਤਾਰਣੁ ਅਮਰਦਾਸ ਗੁਰ ਕਉ ਫੁਰਿਆ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1393}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਸਨਿ—ਰਸਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਜੀਭ ਨਾਲ (ਭਾਵ, ਉੱਚਾਰ ਕੇ) । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਨੇ । ਬਰਦਾਯਉ—ਵਰਤਾਇਆ । ਉਲਟਿ—ਉਲਟਾ ਕੇ । ਗੰਗ—ਗੰਗਾ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ, ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ । ਪਸੁਮਿ—ਪੱਛੋਂ ਵਲ, ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ ਹਟਵੀਂ । ਧਰੀਆ—ਟਿਕਾ ਦਿੱਤੀ । ਭਗਤਹ ਭਵ ਤਾਰਣੁ—ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ । ਫੁਰਿਆ—ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਹੜਾ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਉਚਾਰ ਕੇ ਵਰਤਾਇਆ ਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀ

ਥ੍ਰਿਤੀ ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ ਉਲਟਾ ਦਿੱਤੀ, ਉਹੀ ਅਛੱਲ ਨਾਮ, ਉਹੀ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਉਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ।੧।

ਸਿਮਰਹਿ ਸੋਈ ਨਾਮੁ ਜਖੁ ਅਰੁ ਕਿੰਨਰ ਸਾਧਿਕ ਸਿਧ ਸਮਾਧਿ ਹਰਾ ॥ ਸਿਮਰਹਿ ਨਖੁੜੁ ਅਵਰ ਧੂ ਮੰਡਲ ਨਾਰਦਾਦਿ ਪ੍ਰਹਲਾਦਿ ਵਰਾ ॥ {ਪੰਨਾ 1393}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹਰਾ—ਸ਼ਿਵ ਜੀ । ਨਖੁੜੁ—ਤਾਰੇ । ਧੂ ਮੰਡਲ—ਧੂ ਭਗਤ ਦੇ ਤਾਰੇ । ਵਰਾ—ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ।

ਅਰਥ:- ਉਸੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜੱਖ, ਕਿੰਨਰ, ਸਾਧਿਕ ਸਿੱਧ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਕੇ ਸਿਮਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਸੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਨਛੱੜੁ, ਧੂ ਭਗਤ ਦੇ ਮੰਡਲ, ਨਾਰਦ ਆਦਿਕ ਤੇ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਆਦਿਕ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਭਗਤ ਜਪ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਸਸੀਅਰੁ ਅਰੁ ਸੂਰੁ ਨਾਮੁ ਉਲਾਸਹਿ ਸੈਲ ਲੋਅ ਜਿਨਿ ਉਧਾਰਿਆ ॥ ਸੋਈ ਨਾਮੁ ਅਛਲੁ ਭਗਤਹ ਭਵ ਤਾਰਣੁ ਅਮਰਦਾਸ ਗੁਰ ਕਉ ਫੁਰਿਆ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1393}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਸੀਅਰੁ—ਚੰਦ੍ਰਮਾ (___Gr) । ਅਰੁ—ਅਤੇ । ਸੂਰੁ—ਸੂਰਜ । ਉਲਾਸਹਿ—ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਲੋਚਦੇ ਹਨ । ਸੈਲ ਲੋਅ—ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਢੇਰ । ਸੈਲ—ਪੱਥਰ, ਪਹਾੜ । ਲੋਅ—ਲੋਕ, ਢੇਰ । ਉਧਾਰਿਆ—ਤਾਰ ਦਿੱਤੇ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਨਾਮ) ਨੇ ।

ਅਰਥ:- ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਉਸੇ ਹਰੀ-ਨਾਮ ਨੂੰ ਲੋਚ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਤਾਰ ਦਿੱਤੇ । ਉਹੀ ਅਛੱਲ ਨਾਮ, ਤੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ।੨।

ਸੋਈ ਨਾਮੁ ਸਿਵਰਿ ਨਵ ਨਾਥ ਨਿਰੰਜਨੁ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ ਸਮੁਧਾਰਿਆ ॥ ਚਵਰਾਸੀਹ ਸਿਧ ਬੁਧ ਜਿਤੁ ਰਾਤੇ ਅੰਬਰੀਕ ਭਵਜਲੁ ਤਰਿਆ ॥ {ਪੰਨਾ 1393}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਿਵਰਿ—ਸਿਮਰ ਕੇ । ਨਵ—ਨੌ । ਨਿਰੰਜਨੁ—ਨਿਰਲੇਪ ਹਰੀ (ਨਿਰਅੰਜਨੁ । ਮਾਇਆ ਦੀ ਕਾਲਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ) । ਸਮੁਧਾਰਿਆ—ਤਰ ਗਏ, ਪਾਰ ਉਤਰ ਗਏ । ਜਿਤੁ—ਜਿਸ (ਨਾਮ) ਵਿਚ । ਬੁਧ—ਸਿਆਣੇ, ਗਿਆਨਵਾਨ ਮਨੁੱਖ । ਰਾਤੇ—ਰੱਤੇ ਹੋਏ, ਰੰਗੇ ਹੋਏ ।

ਅਰਥ:- ਨੌ ਨਾਥ, ਸ਼ਿਵ ਜੀ, ਸਨਕ ਆਦਿਕ ਉਸੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਤਰ ਗਏ; ਚੌਰਾਸੀ ਸਿੱਧ ਤੇ ਹੋਰ ਗਿਆਨਵਾਨ ਉਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਹਨ; (ਉਸੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਅੰਬਰੀਕ ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਤਰ ਗਿਆ ।

ਉਧਉ ਅਕੂਰੁ ਤਿਲੋਚਨੁ ਨਾਮਾ ਕਲਿ ਕਬੀਰ ਕਿਲਵਿਖ ਹਰਿਆ ॥ ਸੋਈ ਨਾਮੁ ਅਛਲੁ ਭਗਤਹ ਭਵ ਤਾਰਣੁ ਅਮਰਦਾਸ ਗੁਰ ਕਉ ਫੁਰਿਆ ॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1393}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਲਿ—ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ । ਕਿਲਵਿਖ—ਪਾਪ । ਹਰਿਆ—ਦੂਰ ਕੀਤੇ । ਉਧਉ—ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਭਗਤ । ਅਕੂਰੁ—ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਭਗਤ ।

ਅਰਥ:- ਉਸੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਉਧੋ, ਅਕੂਰ, ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਅਤੇ ਨਾਮਦੇਵ ਭਗਤ ਨੇ ਸਿਮਰਿਆ, (ਉਸੇ ਨਾਮ ਨੇ) ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਦੇ ਪਾਪ ਦੂਰ ਕੀਤੇ । ਉਹੀ ਅਛੱਲ ਨਾਮ, ਤੇ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਾਮ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ ।੩।

ਤਿਤੁ ਨਾਮਿ ਲਾਗਿ ਤੇਤੀਸ ਧਿਆਵਹਿ ਜਤੀ ਤਪੀਸੁਰ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ॥ ਸੋਈ ਨਾਮੁ ਸਿਮਰਿ ਗੰਗੇਵ
ਪਿਤਾਮਹ ਚਰਣ ਚਿਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸਿਆ ॥ {ਪੰਨਾ 1393}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਿਤੁ ਨਾਮਿ—ਉਸੇ ਨਾਮ ਵਿਚ । ਲਾਗਿ—ਜੁੜ ਕੇ, ਲੱਗ ਕੇ । ਤੇਤੀਸ—ਤੇਤੀ ਕ੍ਰੋੜ ਦੇਵਤੇ ।
ਤਪੀਸੁਰ ਮਨਿ—ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਤਪੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ । ਗੰਗੇਵ ਪਿਤਾਮਹ—ਗੰਗਾ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਭੀਸ਼ਮ—ਪਤਾਮਾ ।
ਚਰਨ—(ਹਰੀ ਦੇ) ਚਰਣਾਂ ਵਿਚ (ਜੁੜਨ ਕਰ ਕੇ) । ਰਸਿਆ—ਚੁਆਇਆ ।

ਅਰਥ:- ਤੇਤੀ ਕ੍ਰੋੜ ਦੇਵਤੇ ਉਸ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ) ਸਿਮਰ ਰਹੇ ਹਨ, (ਉਹੀ ਨਾਮ)
ਜਤੀਆਂ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਤਪੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਸੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ
ਚਰਣਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਕਰ ਕੇ ਭੀਸ਼ਮ ਪਤਾਮਾ ਦੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਚੋਇਆ ।

ਤਿਤੁ ਨਾਮਿ ਗੁਰੂ ਗੰਭੀਰ ਗਰੂਅ ਮਤਿ ਸਤ ਕਰਿ ਸੰਗਤਿ ਉਧਰੀਆ ॥ ਸੋਈ ਨਾਮੁ ਅਛਲੁ
ਭਗਤਹ ਭਵ ਤਾਰਣੁ ਅਮਰਦਾਸ ਗੁਰ ਕਉ ਫੁਰਿਆ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1393}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਰੂਅ ਮਤਿ—ਭੁੰਘੀ ਮਤਿ ਵਾਲੇ, ਉੱਚੀ ਮਤਿ ਵਾਲੇ । ਗੁਰੂ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਸਤਿ
ਕਰਿ—ਸਿਦਕ ਧਾਰ ਕੇ, ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ । ਉਧਰੀਆ—ਤਰ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਉਸੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੱਗ ਕੇ, ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਉੱਚੀ ਮਤਿ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ, ਪੂਰਨ ਸਰਧਾ ਦਾ
ਸਦਕਾ, ਸੰਗਤ ਤਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਉਹੀ ਅਛੱਲ ਨਾਮ ਤੇ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਨਾਮ
ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ।੪।

ਨਾਮ ਕਿਤਿ ਸੰਸਾਰਿ ਕਿਰਣਿ ਰਵਿ ਸੁਰਤਰ ਸਾਖਹ ॥ ਉਤਰਿ ਦਖਿਣਿ ਪੁਬਿ ਦੇਸਿ ਪਸੁਮਿ ਜਸੁ
ਭਾਖਹ ॥ {ਪੰਨਾ 1393}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਿਤਿ—ਕੀਰਤਿ, ਸੋਭਾ, ਵਡਿਆਈ । ਨਾਮ ਕਿਤਿ—ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ । ਸੰਸਾਰਿ—ਜਗਤ
ਵਿਚ । ਰਵਿ—ਸੂਰਜ । ਕਿਰਣਿ—ਕਿਰਣ ਦੁਆਰਾ । ਸੁਰਤਰ—ਸੂਰਗ ਦਾ ਰੁੱਖ (ਸੁਰ—ਸੂਰਗ । ਤਰ—
ਰੁੱਖ) । ਸਾਖਹ—ਸਾਖਾਂ, ਟਾਹਣੀਆਂ । ਜਸੁ—ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ । ਭਾਖਹ—ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ । ਉਤਰਿ—
ਉੱਤਰ (ਦੇਸ) ਵਿਚ । ਪੁਬਿ—ਪੂਰਬ (ਦੇਸ) ਵਿਚ । ਪਸੁਮਿ—ਪੱਛਮ (ਦੇਸ) ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- (ਜਿਵੇਂ) ਸੂਰਗ ਦੇ ਰੁੱਖ (ਮੌਲਸਰੀ) ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਂ (ਖਿੱਲਰ ਕੇ ਸੁਗੰਧੀ ਖਿਲਾਰਦੀਆਂ ਹਨ), (ਤਿਵੇਂ)
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ-ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਦੀ ਕਿਰਣ ਦੇ ਜਗਤ ਵਿਚ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ)
ਉੱਤਰ, ਦੱਖਣ, ਪੂਰਬ, ਪੱਛਮ ਦੇਸ ਵਿਚ (ਭਾਵ, ਸਭ ਪਾਸੀਂ) ਲੋਕ ਨਾਮ ਦਾ ਜਸ ਉਚਾਰ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਜਨਮੁ ਤ ਇਹੁ ਸਕਯਥੁ ਜਿਤੁ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਰਿਦੈ ਨਿਵਾਸੈ ॥ ਸੁਰਿ ਨਰ ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਛਿਅ ਦਰਸਨ
ਆਸਾਸੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1393}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤ—ਤਾਂ । ਸਕਯਥੁ—ਸਕਾਰਥਾ, ਸਫਲ । ਜਿਤੁ—ਜਿਸ (ਜਨਮ) ਵਿਚ । ਰਿਦੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਨਿਵਾਸੈ—ਵੱਸ ਜਾਏ । ਛਿਅ ਦਰਸਨ—ਜੋਗੀ ਜੰਗਮ ਆਦਿਕ ਛੇ ਭੇਖ । ਆਸਾਸੈ—ਲੋਚਦੇ ਹਨ (ਆਸਾਸਹਿ) । ਸੁਰਿ—ਦੇਵਤੇ । ਨਰ—ਮਨੁੱਖ । ਗੰਧਰਬ—ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰਾਗੀ ।

ਅਰਥ:- ਉਹੀ ਜਨਮ ਸਕਾਰਥਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸੇ । ਇਸ ਨਾਮ ਨੂੰ ਦੇਵਤੇ, ਮਨੁੱਖ, ਗਣ, ਗੰਧਰਬ ਤੇ ਛੇ ਹੀ ਭੇਖ ਲੋਚ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਭਲਉ ਪ੍ਰਸਿਧੁ ਤੇਜੋ ਤਨੋ ਕਲੁ ਜੋੜਿ ਕਰ ਧਾਇਅਓ ॥ ਸੋਈ ਨਾਮੁ ਭਗਤ ਭਵਜਲ ਹਰਣੁ ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸ ਤੈ ਪਾਇਓ ॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1393}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭਲਉ ਪ੍ਰਸਿਧੁ—ਭੱਲਿਆਂ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ । ਤੇਜੋ ਤਨੋ—ਤੇਜ ਭਾਨ ਜੀ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ । ਜੋੜਿ ਕਰ—ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ । ਭਗਤ ਭਵਜਲ ਹਰਣੁ—ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸ—ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ! ਤੈ—ਤੂੰ ।

ਅਰਥ:- ਤੇਜ ਭਾਨ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ, ਭੱਲਿਆਂ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ ਉੱਘੇ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ) ਕਲੁ ਕਵੀ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਆਰਾਧਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਆਖਦਾ ਹੈ)—‘ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ! ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਕੱਟਣ ਵਾਲਾ ਉਹੀ ਨਾਮ ਤੂੰ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ’ ।੫।

ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹਿ ਦੇਵ ਤੇਤੀਸ ਅਰੁ ਸਾਧਿਕ ਸਿਧ ਨਰ ਨਾਮਿ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਧਾਰੇ ॥ ਜਹ ਨਾਮੁ ਸਮਾਧਿਓ ਹਰਖੁ ਸੋਗੁ ਸਮ ਕਰਿ ਸਹਾਰੇ ॥ {ਪੰਨਾ 1393}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤੇਤੀਸ—ਤੇਤੀ ਕਰੋੜ । ਨਾਮਿ—ਨਾਮ ਨੇ । ਧਾਰੇ—ਟਿਕਾਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਜਹ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ । ਸਮਾਧਿਓ—ਜਪਿਆ ਹੈ । ਹਰਖੁ ਸੋਗੁ—ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਗ਼ਮੀ, ਆਨੰਦ ਤੇ ਚਿੰਤਾ । ਸਮ ਕਰਿ—ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਕਰ ਕੇ, ਇਕ ਸਮਾਨ । ਸਹਾਰੇ—ਜਰੇ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਤੇਤੀ ਕਰੋੜ ਦੇਵਤੇ ਸਾਧਿਕ ਸਿੱਧ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ (ਭਾਵ, ਸਾਰੇ ਲੋਕ) ਟਿਕਾਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਨੂੰ ਇਕ ਸਮਾਨ ਜਰਿਆ ਹੈ ।

ਨਾਮੁ ਸਿਰੋਮਣਿ ਸਰਬ ਮੈ ਭਗਤ ਰਹੇ ਲਿਵ ਧਾਰਿ ॥ ਸੋਈ ਨਾਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਅਮਰ ਗੁਰ ਤੁਸਿ ਦੀਓ ਕਰਤਾਰਿ ॥੬॥ {ਪੰਨਾ 1393}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਿਰੋਮਣਿ—ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ, ਉੱਤਮ । ਸਰਬ ਮੈ—ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ । ਲਿਵ ਧਾਰਿ—ਲਿਵ ਲਾ ਕੇ, ਬ੍ਰਿਤੀ ਜੋੜ ਕੇ । ਰਹੇ—ਟਿਕ ਰਹੇ ਹਨ । ਪਦਾਰਥੁ—ਵਸਤੁ । ਅਮਰ ਗੁਰ—ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ! ਤੁਸਿ—ਤੂੰ ਕੇ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ । ਕਰਤਾਰਿ—ਕਰਤਾਰ ਨੇ ।

ਅਰਥ:- (ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ-ਪਦਾਰਥ ਉੱਤਮ ਹੈ, ਭਗਤ ਜਨ ਇਸ ਨਾਮ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਤੀ ਜੋੜ ਕੇ ਟਿਕ ਰਹੇ ਹਨ । ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ! ਉਹੀ ਪਦਾਰਥ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ (ਤੈਨੂੰ) ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਸਤਿ ਸੂਰਉ ਸੀਲਿ ਬਲਵੰਤੁ ਸਤ ਭਾਇ ਸੰਗਤਿ ਸਘਨ ਗਰੂਅ ਮਤਿ ਨਿਰਵੈਰਿ ਲੀਣਾ ॥ ਜਿਸੁ ਧੀਰਜੁ ਧੁਰਿ ਧਵਲੁ ਧੁਜਾ ਸੇਤਿ ਬੈਕੁੰਠ ਬੀਣਾ ॥ {ਪੰਨਾ 1393}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਤਿ ਸੂਰਉ—ਸਤਿ ਦਾ ਸੂਰਮਾ । ਸੀਲ—ਮਿੱਠਾ ਸੁਭਾਉ । ਬਲਵੰਤੁ ਸਤ ਭਾਇ—ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਉ ਵਿਚ ਤੱਕੜਾ । ਸੰਗਤਿ ਸਘਨ—ਸਘਨ ਸੰਗਤਿ ਵਾਲਾ, ਵੱਡੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਵਾਲਾ । ਗਰੂਆ ਮਤਿ—ਡੂੰਘੀ ਮੱਤ ਵਾਲਾ । ਨਿਰਵੈਰਿ—ਨਿਰਵੈਰ (ਹਰੀ) ਵਿਚ । ਧੁਰਿ—ਧੁਰ ਤੋਂ । ਧੀਰਜੁ ਧਵਲੁ ਧੁਜਾ—ਧੀਰਜ (ਰੂਪ) ਸਫ਼ੈਦ ਝੰਡਾ । ਸੇਤਿ ਬੈਕੁੰਠ—ਬੈਕੁੰਠ ਦੇ ਪੁਲ ਉੱਤੇ । ਸੇਤਿ—ਪੁਲ ਉੱਤੇ । ਬੀਣਾ—ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਧਵਲੁ—ਸਫ਼ੈਦ । ਧੁਜਾ—ਝੰਡਾ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ) ਸੱਤਿ ਦਾ ਸੂਰਮਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਨਾਮ ਦਾ ਪੂਰਨ ਰਸੀਆ), ਸੀਲਵੰਤ ਹੈ, ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਉ ਵਿਚ ਤਕੜਾ ਹੈ, ਵੱਡੀ ਸੰਗਤ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਡੂੰਘੀ ਮੱਤ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਨਿਰਵੈਰ ਹਰੀ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਜਿਸ ਦਾ (ਭਾਵ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ) ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਧੀਰਜ ਰੂਪ ਝੰਡਾ ਬੈਕੁੰਠ ਦੇ ਪੁਲ ਤੇ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਭਾਵ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਧੀਰਜ ਤੋਂ ਸਿਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਸੇਵਕ ਜਨ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਕੇ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਧੀਰਜ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ, ਝੰਡਾ—ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ) ।

ਪਰਸਹਿ ਸੰਤ ਪਿਆਰੁ ਜਿਹ ਕਰਤਾਰਹ ਸੰਜੋਗੁ ॥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੇਵਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਓ ਅਮਰਿ ਗੁਰਿ ਕੀਤਉ ਜੋਗੁ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1393}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਰਸਹਿ ਸੰਤ—ਸੰਤ ਜਨ ਪਰਸਦੇ ਹਨ । ਪਿਆਰੁ—ਪਿਆਰ—ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ । ਜਿਹ—ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ । ਕਰਤਾਰਹ ਸੰਜੋਗੁ—ਕਰਤਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ । ਸੇਵਿ—ਸਿਮਰ ਕੇ, ਸੇਵਾ ਕਰ ਕੇ । ਅਮਰਿ ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਅਮਰ (ਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ । ਜੋਗੁ—ਲਾਇਕ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਦਾ ਕਰਤਾਰ ਨਾਲ ਸੰਜੋਗ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਪਿਆਰ—ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਨ ਪਰਸਦੇ ਹਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੇਵ ਕੇ ਸੁਖ ਪਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਜੋਗ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ।੨।

ਨਾਮੁ ਨਾਵਣੁ ਨਾਮੁ ਰਸ ਖਾਣੁ ਅਰੁ ਭੋਜਨੁ ਨਾਮ ਰਸੁ ਸਦਾ ਚਾਯ ਮੁਖਿ ਮਿਸ੍ਰੁ ਬਾਣੀ ॥ ਧਨਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿਓ ਜਿਸੁ ਪਸਾਇ ਗਤਿ ਅਗਮ ਜਾਣੀ ॥ {ਪੰਨਾ 1393}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਾਵਣੁ—(ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ) ਇਸ਼ਨਾਨ । ਚਾਯ—ਉਤਸ਼ਾਹ । ਮੁਖਿ—ਮੂੰਹ ਵਿਚ । ਮਿਸ੍ਰੁ—ਮਿੱਠੀ । ਧਨਿ ਸਤਿਗੁਰੁ—ਧੰਨ ਗੁਰੂ (ਅੰਗਦ ਦੇਵ) ਜੀ । ਜਿਸੁ ਪਸਾਇ—ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ । ਗਤਿ ਅਗਮ—ਅਗਮ ਹਰੀ ਦੀ ਗਤਿ । ਅਗਮ—ਅਪਹੁੰਚ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਲਈ) ਨਾਮ ਹੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ, ਨਾਮ ਹੀ ਰਸਾਂ ਦਾ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਹੀ (ਉਹਨਾਂ ਲਈ) ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮ ਹੀ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਮੁਖ ਵਿਚ ਮਿੱਠੇ ਬਚਨ ਹਨ । ਗੁਰੂ (ਅੰਗਦ ਦੇਵ) ਧੰਨ ਹੈ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ) ਸੇਵਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਅਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭੇਤ ਪਾਇਆ ਹੈ ।

ਕੁਲ ਸੰਬੁਹ ਸਮੁਧਰੇ ਪਾਯਉ ਨਾਮ ਨਿਵਾਸੁ ॥ ਸਕਯਬੁ ਜਨਮੁ ਕਲੁਚਰੈ ਗੁਰੁ ਪਰਸਿਉ ਅਮਰ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ॥੮॥ {ਪੰਨਾ 1393-1394}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੁਲ ਸੰਬੁਹ—ਕੁਲਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ, ਸਾਰੀਆਂ ਕੁਲਾਂ । ਸਮੁਧਰੈ—ਤਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ । ਪਾਯਉ—ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਨਾਮ ਨਿਵਾਸੁ—(ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਨਾਮ ਦਾ ਨਿਵਾਸ । ਸਕਯਬੁ—ਸਕਾਰਥਾ, ਸਫਲ । ਕਲੁਚਰੈ—ਕਲੁ ਆਖਦਾ ਹੈ । ਪਰਸਿਉ—(ਜਿਸ ਨੇ) ਪਰਸਿਆ ਹੈ । ਅਮਰ ਪ੍ਰਗਾਸੁ—ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ) ਕਈ ਕੁਲਾਂ ਤਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ, (ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਨਾਮ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਕਵੀ ਕਲੁਸਹਾਰ ਆਖਦਾ ਹੈ—‘ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜਨਮ ਸਕਾਰਥਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਸੂਰਪ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਪਰਸਿਆ ਹੈ’ ।੮।

ਬਾਰਿਜੁ ਕਰਿ ਦਾਹਿਣੈ ਸਿਧਿ ਸਨਮੁਖ ਮੁਖੁ ਜੋਵੈ ॥ ਰਿਧਿ ਬਸੈ ਬਾਂਵਾਂਗਿ ਜੁ ਤੀਨਿ ਲੋਕਾਂਤਰ ਮੋਹੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1394}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਾਰਿਜੁ—ਕਮਲ, ਪਦਮ । ਕਰਿ—ਹੱਥ ਵਿਚ । ਦਾਹਿਣੈ ਕਰਿ—ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿਚ । ਸਿਧਿ—ਸਿੱਧੀ । ਸਨਮੁਖ—ਸਾਮੁਣੇ ਹੋ ਕੇ । ਜੋਵੈ—ਤੱਕ ਰਹੀ ਹੈ । ਬਾਂਵਾਂਗਿ—ਖੱਬੇ ਅੰਗ ਵਿਚ । ਤੀਨਿ ਲੋਕਾਂਤਰ—ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ । ਮੋਹੈ—ਮੋਹ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ) ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਪਦਮ ਹੈ; ਸਿੱਧੀ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਕੇ ਤੱਕ ਰਹੀ ਹੈ; (ਆਪ ਦੇ) ਖੱਬੇ ਅੰਗ ਵਿਚ ਰਿੱਧੀ ਵੱਸ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹਦੀ ਹੈ ।

ਰਿਦੈ ਬਸੈ ਅਕਹੀਉ ਸੋਇ ਰਸੁ ਤਿਨ ਹੀ ਜਾਤਉ ॥ ਮੁਖਹੁ ਭਗਤਿ ਉਚਰੈ ਅਮਰੁ ਗੁਰੁ ਇਤੁ ਰੰਗਿ ਰਾਤਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1394}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਿਦੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਅਕਹੀਉ—ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਨਣ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਸੋਇ ਰਸੁ—ਉਹ ਆਨੰਦ । ਤਿਨ ਹੀ—ਤਿਨੀ ਹੀ, ਉਸਨੇ ਹੀ, ਉਸ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ) ਨੇ ਹੀ । ਜਾਤਉ—ਜਾਣਿਆ ਹੈ । ਇਤੁ ਰੰਗਿ ਰਾਤਉ—ਇਸ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੱਤਾ ਹੋਇਆ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਅਕੱਥ ਹਰੀ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਉਸ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੱਤਾ ਹੋਇਆ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਆਪਣੇ ਮੁਖ ਤੋਂ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ) ਭਗਤੀ ਉਚਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਮਸਤਕਿ ਨੀਸਾਣੁ ਸਚਉ ਕਰਮੁ ਕਲੁ ਜੋੜਿ ਕਰ ਧਾਇਅਉ ॥ ਪਰਸਿਅਉ ਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰ ਤਿਲਕੁ ਸਰਬ ਇਛ ਤਿਨਿ ਪਾਇਅਉ ॥੯॥ {ਪੰਨਾ 1394}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਸਤਕਿ—ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ । ਸਚਉ ਕਰਮੁ—ਸੱਚੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼, ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ । ਜੋੜਿ ਕਰ—ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ (ਲਫਜ਼ ‘ਕਰ’ ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਧਾਇਅਉ—(ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ) ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ । ਪਰਸਿਅਉ—(ਜਿਸ ਨੇ) ਪਰਸਿਆ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰ ਤਿਲਕੁ—ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਗੁਰੂ । ਤਿਨਿ—ਉਸ (ਮਨੁੱਖ)

ਨੇ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ) ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਸੱਚੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼-ਰੂਪ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੈ । ਹੇ ਕਲ੍ਹ ਕਵੀ! ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ (ਇਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਧਿਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਰਸਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮਨੋ-ਕਾਮਨਾਂ ਪਾ ਲਈਆਂ ਹਨ । ੯।

ਨੋਟ—ਇਹ ੯ ਸਵਈਏ ਭੱਟ ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ (ਕਲ੍ਹ) ਨੇ ਉਚਾਰੇ ਹਨ ।

ਚਰਣ ਤ ਪਰ ਸਕਯਥ ਚਰਣ ਗੁਰ ਅਮਰ ਪਵਲਿ ਰਯ ॥ ਹਥ ਤ ਪਰ ਸਕਯਥ ਹਥ ਲਗਹਿ ਗੁਰ ਅਮਰ ਪਯ ॥ {ਪੰਨਾ 1394}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤ—ਤਾਂ । ਪਰ—ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ । ਸਕਯਥ—ਸਕਾਰਥੇ, ਸਫਲ । ਚਰਣ—(ਜੋ) ਚਰਨ । ਗੁਰ ਅਮਰ ਪਵਲਿ—ਗੁਰ ਅਮਰ (ਦਾਸ ਜੀ) ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ । ਰਯ—ਰਫਤਾਰ, ਚਾਲ । ਚਰਣ ਰਯ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਹੈ (ਭਾਵ, ਜੋ ਚਰਣ ਚੱਲਦੇ ਹਨ) । ਗੁਰ ਅਮਰ ਪਯ—ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਉੱਤੇ ।

ਅਰਥ:- ਉਹੀ ਚਰਨ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਕਾਰਥੇ ਹਨ, ਜੋ ਚਰਨ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰਦੇ ਹਨ । ਉਹੀ ਹੱਥ ਸਫਲੇ ਹਨ, ਜੋ ਹੱਥ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ।

ਜੀਹ ਤ ਪਰ ਸਕਯਥ ਜੀਹ ਗੁਰ ਅਮਰੁ ਭਣਿਜੈ ॥ ਨੈਣ ਤ ਪਰ ਸਕਯਥ ਨਯਣਿ ਗੁਰੁ ਅਮਰੁ ਪਿਖਿਜੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1394}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜੀਹ—ਜੀਭ । ਗੁਰ ਅਮਰੁ—ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ । ਭਣਿਜੈ—ਉਚਾਰਦੀ ਹੈ, ਸਲਾਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਨੈਣ—ਅੱਖਾਂ । ਨਯਣਿ—ਨੈਣੀਂ, ਅੱਖੀਂ, ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ । ਪਿਖਿਜੈ—ਵੇਖੀਏ ।

ਅਰਥ:- ਉਹੀ ਜੀਭ ਸਕਾਰਥੀ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਸਲਾਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਹੀ ਅੱਖਾਂ ਸਫਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਵੇਖੀਏ ।

ਸ੍ਰਵਣ ਤ ਪਰ ਸਕਯਥ ਸ੍ਰਵਣਿ ਗੁਰੁ ਅਮਰੁ ਸੁਣਿਜੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1394}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸ੍ਰਵਣ—ਕੰਨ । ਸ੍ਰਵਣਿ—ਸ੍ਰਵਣੀਂ, ਕੰਨੀਂ, ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ । ਗੁਰੁ ਅਮਰੁ—ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ (ਭਾਵ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸੋਭਾ ਨੂੰ) । ਸੁਣਿਜੈ—ਸੁਣੀਏ ।

ਅਰਥ:- ਉਹੀ ਕੰਨ ਸਫਲ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸੋਭਾ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਸਕਯਥੁ ਸੁ ਹੀਉ ਜਿਤੁ ਹੀਅ ਬਸੈ ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸੁ ਨਿਜ ਜਗਤ ਪਿਤ ॥ ਸਕਯਥੁ ਸੁ ਸਿਰੁ ਜਾਲਪੁ ਭਣੈ ਜੁ ਸਿਰੁ ਨਿਵੈ ਗੁਰ ਅਮਰ ਨਿਤ ॥੧॥੧੦॥ {ਪੰਨਾ 1394}

ਨੋਟ:- ਜਾਲਪ ਭੱਟ ਦਾ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਸਵਈਏ ਹੈ । ਕੁੱਲ ਜੋੜ ੧੦ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹੀਉ—ਹਿਰਦਾ । ਜਿਤੁ ਹੀਅ—ਜਿਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਨਿਜ—ਆਪਣਾ । ਜਗਤ ਪਿਤ—ਜਗਤ ਦਾ ਪਿਤਾ । ਜਾਲਪੁ ਭਣੈ—ਜਾਲਪ (ਕਵੀ) ਆਖਦਾ ਹੈ । ਨਿਤ—ਸਦਾ ।

ਅਰਥ:- ਉਹੀ ਹਿਰਦਾ ਸਕਾਰਥਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਜਗਤ ਦਾ ਪਿਤਾ ਪਿਆਰਾ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਜਾਲਪ ਕਵੀ ਆਖਦਾ ਹੈ—“ਉਹੀ ਸਿਰ ਸਫਲ ਹੈ, ਜੋ ਸਿਰ ਸਦਾ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਨਿਉਂਦਾ ਹੈ” ।੧।੧੦।

ਤਿ ਨਰ ਦੁਖ ਨਹ ਭੁਖ ਤਿ ਨਰ ਨਿਧਨ ਨਹੁ ਕਹੀਅਹਿ ॥ ਤਿ ਨਰ ਸੋਕੁ ਨਹੁ ਹੂਐ ਤਿ ਨਰ ਸੇ ਅੰਤੁ ਨ ਲਹੀਅਹਿ ॥ {ਪੰਨਾ 1394}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਿ ਨਰ—ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ । ਨਿਧਨ—ਨਿਰਧਨ, ਕੰਗਾਲ । ਨਹੁ—ਨਹੀਂ । ਕਹੀਅਹਿ—ਕਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ । ਸੋਕ—ਚਿੰਤਾ । ਹੂਐ—ਹੁੰਦਾ । ਤਿ ਨਰ ਸੇ—ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਐਸੇ ਹਨ ਕਿ ।

ਅਰਥ:- ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਹ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਹੈ ਨਾਹ ਭੁੱਖ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਕੰਗਾਲ ਨਹੀਂ ਕਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ; ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੀ; ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ।

ਤਿ ਨਰ ਸੇਵ ਨਹੁ ਕਰਹਿ ਤਿ ਨਰ ਸਯ ਸਹਸ ਸਮਪਹਿ ॥ ਤਿ ਨਰ ਦੁਲੀਚੈ ਬਹਹਿ ਤਿ ਨਰ ਉਥਪਿ ਬਿਥਪਹਿ ॥ {ਪੰਨਾ 1394}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੇਵ—ਮੁਥਾਜੀ । ਨਹੁ ਕਰਹਿ—ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਸਯ ਸਹਸ—ਸੈਂਕੜੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ (ਪਦਾਰਥ) । ਸਮਪਹਿ—ਸਮੱਪਹਿ, ਸਮਰਪਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਦੁਲੀਚੈ—ਗਲੀਚੇ ਉੱਤੇ । ਉਥਪਿ—(ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ) ਪੁੱਟ ਕੇ । ਬਿਥਪਹਿ—(ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਟਿਕਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੁਥਾਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਤਾਂ ਆਪ) ਸੈਂਕੜੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ (ਪਦਾਰਥ ਹੋਰਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ) ਦੇਂਦੇ ਹਨ; ਗਲੀਚੇ ਤੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਰਾਜ ਮਾਣਦੇ ਹਨ) ਅਤੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ) ਪੁੱਟ ਕੇ (ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਟਿਕਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਸੁਖ ਲਹਹਿ ਤਿ ਨਰ ਸੰਸਾਰ ਮਹਿ ਅਭੈ ਪਟੁ ਰਿਪ ਮਧਿ ਤਿਹ ॥ ਸਕਯਥ ਤਿ ਨਰ ਜਾਲਪੁ ਭਣੈ ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸੁ ਸੁਪ੍ਰਸੰਨੁ ਜਿਹ ॥੨॥੧੧॥ {ਪੰਨਾ 1394}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਲਹਹਿ—ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਅਭੈ ਪਟੁ—ਅਭੈਤਾ (ਨਿਰਭੈਤਾ) ਦਾ ਬਸਤ੍ਰ (ਓਢੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ) । ਰਿਪੁ—ਵੈਰੀ (ਕਾਮਾਦਿਕ) । ਰਿਪ ਮਧਿ—(ਕਾਮਾਦਿਕ) ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ । ਤਿਹ—ਉਹ ਮਨੁੱਖ । ਸਕਯਥ—ਸਫਲ । ਜਿਹ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ।

ਅਰਥ:- ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸੁਖ ਮਾਣਦੇ ਹਨ, (ਕਾਮਾਦਿਕ) ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਨਿਰਭੈਤਾ ਦਾ ਬਸਤ੍ਰ ਪਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਨਿਰਭੈ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ਜਾਲਪ ਕਵੀ ਆਖਦਾ ਹੈ—“ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਨ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਫਲ ਹਨ (ਭਾਵ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਹੈ)” ।੨।੧੧।

ਤੈ ਪਢਿਅਉ ਇਕੁ ਮਨਿ ਧਰਿਅਉ ਇਕੁ ਕਰਿ ਇਕੁ ਪਛਾਣਿਓ ॥ ਨਯਣਿ ਬਯਣਿ ਮੁਹਿ ਇਕੁ ਇਕੁ ਦੁਹੁ ਠਾਂਇ ਨ ਜਾਣਿਓ ॥ {ਪੰਨਾ 1394}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤੈ—ਤੂੰ (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ!) ਇਕੁ—ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਕਰਿ

ਇਕੁ—ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਉਪਮਾ—ਰਹਿਤ ਜਾਣ ਕੇ, ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਨਯਣਿ—ਅੱਖ ਵਿਚ । ਬਯਣਿ—ਬਚਨ ਵਿਚ । ਮੁਹਿ—ਮੂੰਹ ਵਿਚ । ਇਕੁ ਇਕੁ—ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ । ਦੁਹ—ਦੂਜਾ—ਪਨ, ਦ੍ਰੈਤ । ਠਾਂਇ—(ਹਿਰਦੇ—ਰੂਪ) ਥਾਂ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ!) ਤੂੰ ਇੱਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਹੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ, ਤੂੰ (ਆਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਇੱਕ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹੀ ਨਿਸਚੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ (ਭਾਵ, ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਉਸ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ); (ਤੇਰੀ) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ, (ਤੇਰੇ) ਬਚਨ ਵਿਚ, ਅਤੇ (ਤੇਰੇ) ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਤੂੰ ਦੂਜਾ—ਪਨ ਨੂੰ (ਭਾਵ, ਇਸ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਭੀ ਦੂਜਾ ਹੈ) ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਜਾਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਸੁਪਨਿ ਇਕੁ ਪਰਤਖਿ ਇਕੁ ਇਕਸ ਮਹਿ ਲੀਣਉ ॥ ਤੀਸ ਇਕੁ ਅਰੁ ਪੰਜਿ ਸਿਧੁ ਪੈਤੀਸ ਨ ਖੀਣਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1394}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੁਪਨਿ—ਸੁਫਨੇ ਵਿਚ । ਪਰਤਖਿ—ਪਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ, ਜਾਗਦੇ ਹੋਇਆਂ । ਤੀਸ—ਤੀਹ (ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ, ਭਾਵ, ਮਹੀਨੇ ਸਾਲ ਸਦੀਆਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ) । ਪੰਜਿ—ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਵਿਚ (ਭਾਵ, ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ) । ਸਿਧੁ—ਪ੍ਰਗਟ, ਜ਼ਾਹਰਾ—ਜ਼ਹੂਰ ਹਰੀ । ਪੈਤੀਸ—ਪੈਂਤੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ (ਭਾਵ, ਬਾਣੀ ਵਿਚ) । ਨ ਖੀਣਉ—ਜੋ ਖੀਣ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਨਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਬਿਨਾਸੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ।

ਅਰਥ:- ਜੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤ੍ਰੀਹਾਂ (ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ, ਭਾਵ, ਮਹੀਨੇ ਸਾਲ ਸਦੀਆਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹਰ ਸਮੇਂ) ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਵਿਚ (ਭਾਵ, ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ) ਪਰਗਟ ਹੈ, ਜੋ ਅਬਿਨਾਸੀ ਪ੍ਰਭੂ ਪੈਂਤੀ (ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ, ਭਾਵ, ਸਾਰੀ ਹੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ) ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਉਸ ਇੱਕ ਨੂੰ, (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ!) ਤੂੰ ਸੁਫਨੇ ਵਿਚ ਭੀ ਅਤੇ ਜਾਗਦਿਆਂ ਭੀ (ਸਿਮਰਦਾ ਹੈਂ), ਤੂੰ ਉਸ ਇੱਕ ਵਿਚ ਹੀ (ਸਦਾ) ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ ।

ਇਕਹੁ ਜਿ ਲਾਖੁ ਲਖਹੁ ਅਲਖੁ ਹੈ ਇਕੁ ਇਕੁ ਕਰਿ ਵਰਨਿਅਉ ॥ ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸ ਜਾਲਪੁ ਭਣੈ ਤੂ ਇਕੁ ਲੋੜਹਿ ਇਕੁ ਮੰਨਿਅਉ ॥੩॥੧੨॥ {ਪੰਨਾ 1394}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਇਕਹੁ—ਇਕ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਤੋਂ । ਲਾਖੁ—ਲੱਖਾਂ ਜੀਵ । ਲਖਹੁ—ਲੱਖਾਂ ਜੀਆਂ ਤੋਂ । ਅਲਖੁ—ਜੋ ਨਾਹ ਲਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ । ਵਰਨਿਅਉ—ਤੂੰ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸ—ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ! ਲੋੜਹਿ—ਲੋਚਦਾ ਹੈਂ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ ਇੱਕ ਹਰੀ ਤੋਂ ਲੱਖਾਂ ਜੀਵ ਬਣੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਲੱਖਾਂ ਜੀਆਂ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਉਸ ਇੱਕ ਨੂੰ (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ!) ਤੂੰ ਇੱਕ (ਅਦੁਤੀ) ਕਰਕੇ ਹੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਜਾਲਪੁ ਭੱਟ ਆਖਦਾ ਹੈ—“ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ! ਤੂੰ ਇੱਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈਂ” ।੩।੧੨।

ਜਿ ਮਤਿ ਗਹੀ ਜੈਦੇਵਿ ਜਿ ਮਤਿ ਨਾਮੈ ਸੰਮਾਣੀ ॥ ਜਿ ਮਤਿ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਚਿਤਿ ਭਗਤ ਕੰਬੀਰਹਿ ਜਾਣੀ ॥ ਰੁਕਮਾਂਗਦ ਕਰਤੂਤਿ ਰਾਮੁ ਜੰਪਹੁ ਨਿਤ ਭਾਈ ॥ ਅੰਮਰੀਕਿ ਪ੍ਰਹਲਾਦਿ ਸਰਣਿ ਗੋਬਿੰਦ

ਗਤਿ ਪਾਈ ॥ ਤੈ ਲੋਭੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਤਜੀ ਸੁ ਮਤਿ ਜਲੁ ਜਾਣੀ ਜੁਗਤਿ ॥ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸੁ ਨਿਜ
ਭਗਤੁ ਹੈ ਦੇਖਿ ਦਰਸੁ ਪਾਵਉ ਮੁਕਤਿ ॥੪॥੧੩॥ {ਪੰਨਾ 1394}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿ—ਜਿਹੜੀ । ਗਹੀ—ਲਈ, ਸਿੱਖੀ । ਜੈਦੇਵਿ—ਜੈਦੇਵ ਨੇ । ਨਾਮੈ—ਨਾਮਦੇਵ ਵਿਚ ।
ਸੰਮਾਣੀ—ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਰਚੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਚਿਤਿ—ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਦੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ । ਕੰਬੀਰਹਿ—
ਕਬੀਰ ਨੇ । ਰੁਕਮਾਂਗਦ—ਇਕ ਰਾਜਾ ਸੀ । ਰੁਕਮਾਂਗਦ ਕਰਤੂਤਿ—ਰੁਕਮਾਂਗਦ ਰਾਜੇ ਦਾ ਇਹ ਕੰਮ ਨਿੱਤ ਸੀ
। ਜੰਪਹੁ—ਜਪਹੁ । ਭਾਈ—ਹੇ ਸਜਣ! ਪ੍ਰਹਲਾਦਿ—ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਨੇ । ਸਰਣਿ ਗੋਬਿੰਦ—ਗੋਬਿੰਦ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ
ਕੇ । ਤੈ—(ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ!) ਤੂੰ । ਤਜੀ—ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀ । ਸੁ ਮਤਿ ਜਾਣੀ ਜੁਗਤਿ—ਉਸ ਮਤਿ
ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਜਾਣੀ । ਜਲੁ—ਹੇ ਜਲੁ! ਹੇ ਜਾਲਪ! ਨਿਜ ਭਗਤੁ—ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਆਪਣਾ ਭਗਤ ।
ਦੇਖਿ—ਵੇਖ ਕੇ । ਪਾਵਉ—ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਹੜੀ ਮੱਤ ਜੈਦੇਵ ਨੇ ਸਿੱਖੀ, ਜਿਹੜੀ ਮੱਤ ਨਾਮਦੇਵ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਜੋ ਮੱਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਦੇ
ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਮੱਤ ਕਬੀਰ ਭਗਤ ਨੇ ਸਮਝੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਮੱਤ ਦਾ ਸਦਕਾ ਰੁਕਮਾਂਗਦ ਦੀ ਕਾਰ ਇਹ
ਸੀ (ਕਿ ਆਪ ਜਪਦਾ ਸੀ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਆਖਦਾ ਸੀ) ਹੇ ਭਾਈ! ਨਿੱਤ ਰਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰੋ, ਜਿਸ ਮੱਤ ਦੁਆਰਾ
ਅੰਬਰੀਕ ਤੇ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਨੇ ਗੋਬਿੰਦ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਲੱਭੀ ਸੀ (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ!)
ਜਲੁ (ਆਖਦਾ ਹੈ) ਤੂੰ ਉਸ ਮੱਤ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਜਾਣ ਲਈ ਹੈ ਤੂੰ ਲੋਭ ਕ੍ਰੋਧ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ।

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਭਗਤ ਹੈ । ਮੈਂ (ਉਸ ਦਾ) ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖ ਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ
ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।੪।੧੩।

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸੁ ਪਰਸੀਐ ਪੁਹਮਿ ਪਾਤਿਕ ਬਿਨਾਸਹਿ ॥ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸੁ ਪਰਸੀਐ ਸਿਧ
ਸਾਧਿਕ ਆਸਾਸਹਿ ॥ {ਪੰਨਾ 1394}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪੁਹਮਿ—ਪੁਹਵੀ, ਪੁਢਵੀ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ । ਪੁਹਮਿ ਪਾਤਿਕ—ਧਰਤੀ ਦੇ ਤਾਪ । ਬਿਨਾਸਹਿ—ਨਾਸ
ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਆਸਾਸਹਿ—ਲੋਚਦੇ ਹਨ, ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਭਾਈ! ਆਓ) ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ (ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ) ਨੂੰ ਪਰਸੀਏ, (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਦੇ ਚਰਨ
ਪਰਸਨ ਨਾਲ) ਧਰਤੀ ਦੇ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਪਰਸੀਏ, (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਦੇ
ਚਰਨ ਪਰਸਨ ਨੂੰ) ਸਿਧ ਤੇ ਸਾਧਿਕ ਲੋਚਦੇ ਹਨ ।

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸੁ ਪਰਸੀਐ ਧਿਆਨੁ ਲਹੀਐ ਪਉ ਮੁਕਿਹਿ ॥ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸੁ ਪਰਸੀਐ ਅਭਉ
ਲਭੈ ਗਉ ਚੁਕਿਹਿ ॥ {ਪੰਨਾ 1394-1395}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਉ—ਪੰਧ, ਸਫ਼ਰ (ਭਾਵ, ਜਨਮ ਮਰਨ) । (ਪਉ ਪੰਧ ਮੋਕਲੇ ਹੋਣੇ, ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ
ਇਕ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ) । ਅਭਉ—ਨਿਰਭਉ ਹਰੀ । ਗਉ—ਗਵਨ ਜਨਮ ਮਰਨ, ਭਟਕਣਾ ।

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ (ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ) ਨੂੰ ਪਰਸੀਏ, (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਾਲਾ) ਧਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਤੀ ਜੁੜਦੀ ਹੈ) ਤੇ (ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ) ਸਫ਼ਰ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ
ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਪਰਸੀਏ, (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਨਿਰਭਉ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ

ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਕੁ ਬਿੰਨਿ ਦੁਗਣ ਜੁ ਤਉ ਰਹੈ ਜਾ ਸੁਮੰਤ੍ਰਿ ਮਾਨਵਹਿ ਲਹਿ ॥ ਜਾਲਪਾ ਪਦਾਰਥ ਇਤੜੇ ਗੁਰ
ਅਮਰਦਾਸਿ ਡਿਠੈ ਮਿਲਹਿ ॥੫॥੧੪॥ {ਪੰਨਾ 1395}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਇਕੁ—ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ । ਬਿੰਨਿ—ਬੀਨ ਕੇ, ਜਾਣ ਕੇ, ਪਛਾਣ ਕੇ । ਦੁਗਣ—ਦੂਜਾ
ਭਾਉ, ਦੁਚਿੱਤਾ—ਪਨ, ਇਹ ਗਣਤ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਭੀ ਹੈ । ਜੁ—ਜੋ, ਜਿਹੜੀ (ਦੁਗਣ
ਹੈ) । ਤਉ—ਤਦੋਂ । ਰਹੈ—ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜਾ—ਜਦੋਂ । ਸੁਮੰਤ੍ਰਿ—(ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਮੰਤ੍ਰ ਦੁਆਰਾ ।
ਇਤੜੇ—ਇਤਨੇ ਪਦਾਰਥ ।

ਅਰਥ:- ਜੋ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਹੈ ਉਹ ਤਦੋਂ ਹੀ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਕ
ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਜਾਲਪ! ਇਹ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ (ਜੋ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਹਨ)
ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਡਿੱਠਿਆਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੫।੧੪।

ਨੋਟ:- ਇਹ ਪੰਜ ਸਵਈਏ ਭੱਟ ਜਾਲਪ ਦੇ ਉਚਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾਰੁ ਸੁ ਦ੍ਰਿੜੁ ਨਾਨਕਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿਅਉ ॥ ਤਾ ਤੇ ਅੰਗਦੁ ਲਹਣਾ ਪ੍ਰਗਟਿ ਤਾਸੁ ਚਰਣਹ
ਲਿਵ ਰਹਿਅਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1395}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦ੍ਰਿੜੁ—ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ । ਨਾਨਕਿ—(ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਨੇ । ਸੰਗ੍ਰਹਿਅਉ—ਗ੍ਰਹਣ
ਕੀਤਾ ਹੈ । ਤਾ ਤੇ—ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ (ਭਾਵ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤੋਂ) । ਪ੍ਰਗਟਿ—ਪਰਗਟ ਹੋ ਕੇ, ਚਾਨਣ ਲੈ ਕੇ ।
ਤਾਸੁ ਚਰਣਹ—ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਜੋ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪੱਕੇ ਤੌਰ
ਤੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ; ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਲਹਣਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਹੋ ਕੇ ਪਰਗਟ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ
ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਲਾ ਰੱਖੀ ।

ਤਿਤੁ ਕੁਲਿ ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸੁ ਆਸਾ ਨਿਵਾਸੁ ਤਾਸੁ ਗੁਣ ਕਵਣ ਵਖਾਣਉ ॥ ਜੋ ਗੁਣ ਅਲਖ
ਅਗੰਮ ਤਿਨਹ ਗੁਣ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਣਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1395}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਿਤੁ ਕੁਲਿ—ਉਸ ਕੁਲ ਵਿਚ (ਭਾਵ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ) ।
ਆਸਾ ਨਿਵਾਸੁ—ਆਸਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ, ਆਸਾਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ (ਭਾਵ, ਆਸਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) । ਤਾਸੁ—
ਉਸ ਦੇ (q0X) । ਤਾਸੁ ਗੁਣ ਕਵਣ—ਉਸ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਗੁਣ? ਵਖਾਣਉ—ਮੈਂ ਦੱਸਾਂ ।
ਤਿਨਹ ਗੁਣ ਅੰਤੁ—ਉਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ । ਨ ਜਾਣਉ—ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ । ਅਲਖ—ਅਲੱਖ, ਬਿਆਨ ਤੋਂ
ਪਰੇ । ਅਗੰਮ—ਅਪਹੁੰਚ ।

ਅਰਥ:- ਉਸ ਕੁਲ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ, ਆਸਾਂ ਦਾ ਪੂਰਨ ਵਾਲਾ, (ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ) । ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ
ਕਿਹੜੇ ਗੁਣ ਦੱਸਾਂ? ਉਹ ਗੁਣ ਅਲੱਖ ਤੇ ਅਗੰਮ ਹਨ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ।

ਬੋਹਿਥਉ ਬਿਧਾਤੈ ਨਿਰਮਯੋ ਸਭ ਸੰਗਤਿ ਕੁਲ ਉਧਰਣ ॥ ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸ ਕੀਰਤੁ ਕਹੈ ਤ੍ਰਾਹਿ
ਤ੍ਰਾਹਿ ਤੁਅ ਪਾ ਸਰਣ ॥੧॥੧੫॥ {ਪੰਨਾ 1395}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬੋਹਿਥਉ—ਜਹਾਜ਼ । ਬਿਧਾਤੈ—ਕਰਤਾਰ ਨੇ । ਨਿਰਮਯੋ—ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ਉਧਰਣ—
ਉਧਾਰਨ ਲਈ, ਤਾਰਨ ਲਈ । ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸ—ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ! ਕੀਰਤੁ ਕਹੈ—ਕੀਰਤ (ਭੱਟ)
ਆਖਦਾ ਹੈ । ਤ੍ਰਾਹਿ—ਰੱਖ ਲੈ, ਬਚਾ ਲੈ । ਤੁਅ ਪਾ—ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ।

ਅਰਥ:- ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁਲਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਲਈ ਕਰਤਾਰ ਨੇ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ) ਇਕ
ਜਹਾਜ਼ ਬਣਾਇਆ ਹੈ; ਕੀਰਤ (ਭੱਟ) ਆਖਦਾ ਹੈ,—“ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ (ਜੀ)! ਮੈਨੂੰ ਰੱਖ ਲੈ, ਮੈਨੂੰ ਬਚਾ
ਲੈ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆ ਹਾਂ” ।੧।੧੫।

ਨੋਟ:- ਭੱਟ ‘ਕੀਰਤ’ ਦਾ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਸਵਈਆ ਹੈ । ਹੁਣ ਤਕ:

ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ ਦੇ ਸਵਈਏ . . ੯
ਜਾਲਪ ਦੇ ੫
ਕੀਰਤ ਦਾ ੧
.....—
..... ਜੋੜ ੧੫

ਆਪਿ ਨਰਾਇਣੁ ਕਲਾ ਧਾਰਿ ਜਗ ਮਹਿ ਪਰਵਰਿਯਉ ॥ ਨਿਰੰਕਾਰਿ ਆਕਾਰੁ ਜੋਤਿ ਜਗ ਮੰਡਲਿ
ਕਰਿਯਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1395}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਲਾ ਧਾਰਿ—ਸੱਤਿਆ ਰਚ ਕੇ । ਜਗ ਮਹਿ—ਜਗਤ ਵਿਚ । ਪਰਵਰਿਯਉ—ਪ੍ਰਵਿਰਤ
ਹੋਇਆ ਹੈ । ਨਿਰੰਕਾਰਿ—ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ । ਆਕਾਰੁ—ਅਕਾਰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ । ਜਗ ਮੰਡਲਿ—
ਜਗਤ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ । ਜੋਤਿ ਕਰਿਯਉ—ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ) ਆਪ ਹੀ ਨਰਾਇਣ-ਰੂਪ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਸੱਤਾ ਰਚ ਕੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ
ਹੋਇਆ ਹੈ । ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ) ਅਕਾਰ-ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ (ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ) ਜਗਤ ਵਿਚ ਜੋਤਿ
ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹੈ ।

ਜਹ ਕਹ ਤਹ ਭਰਪੂਰੁ ਸਬਦੁ ਦੀਪਕਿ ਦੀਪਾਯਉ ॥ ਜਿਹ ਸਿਖਹ ਸੰਗ੍ਰਹਿਓ ਤਤੁ ਹਰਿ ਚਰਣ
ਮਿਲਾਯਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1395}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਹ ਕਹ—ਜਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ । ਤਹ—ਤਿੱਥੇ, ਉੱਥੇ ਹੀ । ਭਰਪੂਰੁ—ਵਿਆਪਕ, ਹਾਜ਼ਰ-ਨਾਜ਼ਰ ।
ਸਬਦੁ—ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ । ਦੀਪਕ—ਦੀਵੇ ਨਾਲ (ਭਾਵ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ-ਰੂਪ ਦੀਪਕ ਦੀ ਰਾਹੀਂ) । ਦੀਪਾਯਉ—
ਜਗਾਇਆ ਹੈ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਹੈ, ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਹੈ । ਜਿਹ ਸਿਖਹ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ । ਤਤੁ—ਤੁਰਤ, ਤਤਕਾਲ
।

ਅਰਥ:- (ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ) ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦ (-ਨਾਮ) ਨੂੰ, ਜੋ ਹਰ ਥਾਂ ਹਾਜ਼ਰ-ਨਾਜ਼ਰ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ-
ਰੂਪ) ਦੀਵੇ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਣ ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ

ਜੀ ਨੇ) ਤੁਰਤ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਹਰੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਨਾਨਕ ਕੁਲਿ ਨਿੰਮਲੁ ਅਵਤਰਿਯਜਉ ਅੰਗਦ ਲਹਣੇ ਸੰਗਿ ਹੁਅ ॥ ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸ ਤਾਰਣ
ਤਰਣ ਜਨਮ ਜਨਮ ਪਾ ਸਰਣਿ ਤੁਅ ॥੨॥੧੬॥ {ਪੰਨਾ 1395}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਾਨਕ ਕੁਲਿ—(ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ । ਨਿੰਮਲੁ—ਨਿਰਮਲ ।
ਅਵਤਰਿਉ—ਅਵਤਾਰ ਹੋਇਆ । ਲਹਣੇ ਸੰਗਿ ਹੁਅ—ਲਹਣੇ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋ ਕੇ, ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ । ਤਾਰਣ
ਤਰਣ—ਤਾਰਣ ਲਈ ਜਹਾਜ਼ । ਪਾ ਸਰਣਿ ਤੁਅ—ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸਰਨ (ਰਹਾਂ) । ਤਰਣ—ਜਹਾਜ਼ ।

ਅਰਥ:- ਲਹਣੇ ਜੀ (ਭਾਵ,) ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ
ਕੁਲ ਵਿਚ ਨਿਰਮਲ ਅਵਤਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ! ਹੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਤਾਰਨ ਨੂੰ ਜਹਾਜ਼! ਮੈਂ
ਹਰੇਕ ਜਨਮ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸਰਨ (ਰਹਾਂ) ।੨।੧੬।

ਜਪੁ ਤਪੁ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਪਿਖਿ ਦਰਸਨੁ ਗੁਰ ਸਿਖਹ ॥ ਸਰਣਿ ਪਰਹਿ ਤੇ ਉਬਰਹਿ ਛੋਡਿ ਜਮ ਪੁਰ
ਕੀ ਲਿਖਹ ॥ {ਪੰਨਾ 1395}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਿਖਿ—ਵੇਖ ਕੇ । ਗੁਰ ਦਰਸਨੁ—ਸਤਿਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਦਾ ਦਰਸਨ । ਸਿਖਹ—ਸਿੱਖਾਂ
ਨੂੰ । ਪਰਹਿ—ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਉਬਰਹਿ—ਪਾਰ ਉਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਛੋਡਿ—ਛੱਡ ਕੇ । ਲਿਖਹ—ਲਿਖਤ । ਜਮ
ਪੁਰ ਕੀ—ਜਮ ਪੁਰੀ ਦੀ ।

ਅਰਥ:- ਸਤਿਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਦਾ ਦਰਸਨ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਪ ਤਪ ਸਤ ਸੰਤੋਖ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)
। ਜੋ ਮਨੁੱਖ (ਗੁਰੂ ਦੀ) ਸਰਨ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਜਮ-ਪੁਰੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਗਤਿ ਭਾਇ ਭਰਪੂਰੁ ਰਿਦੈ ਉਚਰੈ ਕਰਤਾਰੈ ॥ ਗੁਰੁ ਗਉਹਰੁ ਦਰੀਆਉ ਪਲਕ ਡੁਬੰਤੁਹ ਤਾਰੈ ॥
{ਪੰਨਾ 1395}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭਗਤਿ ਭਾਇ—ਭਗਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ । ਰਿਦੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਉਚਰੈ—(ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ)
ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ । ਕਰਤਾਰੈ—ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ । ਗਉਹਰੁ—ਗਹਰ, ਗੰਭੀਰ । ਦਰੀਆਉ—ਦਰੀਆ—ਦਿਲ, ਸਖੀ ।
ਪਲਕ—ਪਲ ਵਿਚ । ਡੁਬੰਤੁਹ—ਡੁੱਬਦਿਆਂ ਨੂੰ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਕਰਤਾਰ ਦੀ) ਭਗਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ,
ਅਤੇ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ; ਸਤਿਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ) ਗੰਭੀਰ ਹੈ, ਦਰੀਆ—ਦਿਲ ਹੈ, ਡੁੱਬਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪਲ
ਵਿਚ ਤਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਨਾਨਕ ਕੁਲਿ ਨਿੰਮਲੁ ਅਵਤਰਿਯਜਉ ਗੁਣ ਕਰਤਾਰੈ ਉਚਰੈ ॥ ਗੁਰੁ ਅਮਰਦਾਸੁ ਜਿਨ੍ ਸੇਵਿਅਉ
ਤਿਨ੍ ਦੁਖੁ ਦਰਿਦ੍ਰੁ ਪਰਹਰਿ ਪਰੈ ॥੩॥੧੭॥ {ਪੰਨਾ 1395}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਾਨਕ ਕੁਲਿ—(ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ । ਨਿੰਮਲੁ—ਨਿਰਮਲ । ਗੁਣ ਕਰਤਾਰੈ—
ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ । ਜਿਨ੍—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ । ਤਿਨ੍—ਉਹਨਾਂ ਦਾ । ਪਰਹਰਿ ਪਰੈ—ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਨਿਰਮਲ ਅਵਤਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਸੇਵਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਤੇ ਦਰਿਦ੍ਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੩।੧੭।

ਚਿਤਿ ਚਿਤਵਉ ਅਰਦਾਸਿ ਕਹਉ ਪਰੁ ਕਹਿ ਭਿ ਨ ਸਕਉ ॥ ਸਰਬ ਚਿੰਤ ਤੁਝੁ ਪਾਸਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਹਉ ਤਕਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1395}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਚਿਤਿ—ਚਿੱਤ ਵਿਚ । ਚਿਤਵਉ—ਚਿਤਵਦਾ ਹਾਂ, ਵਿਚਾਰਦਾ ਹਾਂ । ਕਹਉ—ਆਖਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਆਖਾਂ । ਸਰਬ ਚਿੰਤ—ਸਾਰੇ ਫਿਕਰ । ਤੁਝੁ ਪਾਸਿ—ਤੇਰੇ ਪਾਸ । ਹਉ—ਮੈਂ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ!) ਮੈਂ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ (ਇਕ) ਬੇਨਤੀ ਆਖਾਂ; ਪਰ ਮੈਂ ਆਖ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ; (ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ!) ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਫਿਕਰ ਤੇਰੇ ਹਵਾਲੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਫਿਕਰ ਹਨ), ਮੈਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਦਾ ਆਸਰਾ) ਤੱਕਦਾ ਹਾਂ ।

ਤੇਰੈ ਹੁਕਮਿ ਪਵੈ ਨੀਸਾਣੁ ਤਉ ਕਰਉ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਸੇਵਾ ॥ ਜਬ ਗੁਰੁ ਦੇਖੈ ਸੁਭ ਦਿਸਟਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਮੁਖਿ ਮੇਵਾ ॥ {ਪੰਨਾ 1395}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤੇਰੈ ਹੁਕਮਿ—(ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ!) ਤੇਰੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ । ਨੀਸਾਣੁ—ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ । ਪਵੈ—ਮਿਲੇ । ਤਉ—ਤਦੋਂ । ਸੁਭ ਦਿਸਟਿ—ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰ ਕੇ । ਨਾਮੁ ਮੇਵਾ—ਨਾਮ ਰੂਪ-ਫਲ । ਕਰਤਾ—ਕਰਤਾਰ ਦਾ । ਮੁਖਿ—ਮੂੰਹ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ!) ਜੇ ਤੇਰੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਮਿਲ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ । ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ) ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਤੱਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਨਾਮ-ਰੂਪ ਫਲ ਮੂੰਹ ਵਿਚ (ਭਾਵ, ਖਾਣ ਨੂੰ) ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

ਅਗਮ ਅਲਖ ਕਾਰਣ ਪੁਰਖ ਜੋ ਫੁਰਮਾਵਹਿ ਸੋ ਕਹਉ ॥ ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸ ਕਾਰਣ ਕਰਣ ਜਿਵ ਤੂ ਰਖਹਿ ਤਿਵ ਰਹਉ ॥੪॥੧੮॥ {ਪੰਨਾ 1395}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਗਮ—ਹੇ ਅਗਮ ਹਰੀ-ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ! ਫੁਰਮਾਵਹਿ—ਤੂੰ ਹੁਕਮ ਕਰਦਾ ਹੈਂ । ਕਾਰਣ ਕਰਣ—ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਰਤਾ । ਅਗਮ—ਅਪਹੁੰਚ । ਅਲਖ—ਅਲੱਖ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਦੱਸਿਆ ਨਾਹ ਜਾ ਸਕੇ । ਕਰਣ—ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ । ਕਾਰਣ—(ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ) ਮੂਲ । ਪੁਰਖ—ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਅਗਮ-ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ! ਹੇ ਅਲੱਖ ਹਰੀ-ਰੂਪ ਗੁਰੂ! ਹੇ ਕਾਰਣ ਪੁਰਖ-ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ! ਜੋ ਤੂੰ ਹੁਕਮ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਮੈਂ ਸੋਈ ਆਖਦਾ ਹਾਂ । ਹੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਕਰਤਾ-ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ! ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਰੱਖਦਾ ਹੈਂ ਤਿਵੇਂ ਮੈਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ।੪।੧੮।

ਨੋਟ:- ਇਹ ਚਾਰ ਸਵਈਏ ਭੱਟ ਕੀਰਤ ਦੇ ਉਚਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਭਿਖੇ ਕੇ ॥

ਭਿਖੇ ਕੇ ॥ ਗੁਰੁ ਗਿਆਨੁ ਅਰੁ ਧਿਆਨੁ ਤਤ ਸਿਉ ਤਤੁ ਮਿਲਾਵੈ ॥ ਸਚਿ ਸਚੁ ਜਾਣੀਐ ਇਕ
ਚਿਤਹਿ ਲਿਵ ਲਾਵੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1395}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਤ ਸਿਉ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ (ਜੋ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ) । ਤਤੁ—ਆਤਮਾ ਨੂੰ । ਗੁਰੁ—ਗੁਰ
(ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) । ਸਚਿ—ਸਚ ਵਿਚ, ਸਦਾ—ਬਿਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਚ (ਜੁੜਨ ਕਰ ਕੇ) । ਸਚੁ—ਸਦਾ—
ਬਿਰ ਵਾਲਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ—ਰੂਪ । ਇਕ ਚਿਤਹਿ—ਇਕਾਗ੍ਰ ਮਨ ਹੋ ਕੇ ।

ਅਰਥ:- ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਗਿਆਨ-ਰੂਪ ਤੇ ਧਿਆਨ-ਰੂਪ ਹੈ (ਭਾਵ, ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ
ਧਿਆਨ ਵਾਲਾ ਹੈ); (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ) ਆਪਣੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਹਰੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਲਿਆ ਹੈ । ਸਦਾ—ਬਿਰ
ਹਰੀ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਕਰ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹਰੀ-ਰੂਪ ਹੀ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਏ, (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ) ਇਕਾਗ੍ਰ ਮਨ ਹੋ
ਕੇ (ਹਰੀ ਵਿਚ) ਲਿਵ ਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਵਸਿ ਕਰੈ ਪਵਣੁ ਉਡੰਤ ਨ ਧਾਵੈ ॥ ਨਿਰੰਕਾਰ ਕੈ ਵਸੈ ਦੇਸਿ ਹੁਕਮੁ ਬੁਝਿ ਬੀਚਾਰੁ ਪਾਵੈ
॥ {ਪੰਨਾ 1395}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਵਣੁ—ਚੰਚਲ ਮਨ । ਉਡੰਤ—ਭਟਕਦਾ । ਧਾਵੈ—ਦੌੜਦਾ । ਦੇਸਿ—ਦੇਸ ਵਿਚ । ਬੁਝਿ—
ਸਮਝ ਕੇ, ਪਛਾਣ ਕੇ । ਬੀਚਾਰੁ—ਗਿਆਨੁ ।

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, (ਉਹਨਾਂ ਦਾ) ਮਨ ਭਟਕਦਾ
ਨਹੀਂ ਹੈ (ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਵਲ) ਦੌੜਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ) ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਟਿਕ ਰਿਹਾ ਹੈ,
(ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ) ਹੁਕਮ ਪਛਾਣ ਕੇ (ਉਹਨਾਂ ਨੇ) ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਕਲਿ ਮਾਹਿ ਰੂਪੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਸੋ ਜਾਣੈ ਜਿਨਿ ਕਿਛੁ ਕੀਅਉ ॥ ਗੁਰੁ ਮਿਲਿਉ ਸੋਇ ਭਿਖਾ ਕਰੈ
ਸਹਜ ਰੰਗਿ ਦਰਸਨੁ ਦੀਅਉ ॥੧॥੧੯॥ {ਪੰਨਾ 1395}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਲਿ ਮਾਹਿ—ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ । ਸੋ—ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੇ
। ਕਿਛੁ—ਇਹ ਅਲੱਖ ਕੌਤਕ (ਭਾਵ, ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਘੱਲਣ ਦਾ ਕੌਤਕ) । ਸੋਇ—ਉਹ (ਗੁਰੂ
ਅਮਰਦਾਸ) । ਦੀਅਉ—ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਸਹਜ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ, ਪੂਰਨ ਖਿੜਾਉ ।

ਅਰਥ:- ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ) ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ-ਰੂਪ ਹੈ; (ਇਸ ਕੌਤਕ ਨੂੰ) ਉਹ ਕਰਤਾਰ ਹੀ
ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਭਿੱਖਾ ਕਵੀ ਆਖਦਾ ਹੈ—“ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਗੁਰੂ
(ਅਮਰਦਾਸ) ਮਿਲ ਪਿਆ ਹੈ, (ਉਹਨਾਂ ਨੇ) ਪੂਰਨ ਖਿੜਾਉ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਦਰਸਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ”
।੧।੧੯।

ਰਹਿਓ ਸੰਤ ਹਉ ਟੋਲਿ ਸਾਧ ਬਹੁਤੇਰੇ ਡਿਠੇ ॥ ਸੰਨਿਆਸੀ ਤਪਸੀਅਹ ਮੁਖਹੁ ਏ ਪੰਡਿਤ ਮਿਠੇ ॥
{ਪੰਨਾ 1395}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹਉ—ਮੈਂ । ਟੋਲਿ ਰਹਿਓ—ਟੋਲ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਭਾਲ ਭਾਲ ਕੇ ਥੱਕ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਲੱਭ
ਲੱਭ ਕੇ ਥੱਕ ਗਿਆ ਹਾਂ । ਡਿਠੇ—ਮੈਂ ਵੇਖੇ ਹਨ । ਤਪਸੀਅਹ—ਤੱਪਸ਼ੀ ਲੋਕ । ਏ—ਇਹ । ਮੁਖਹੁ ਮਿਠੇ

ਪੰਡਿਤ—ਮੂੰਹੋਂ ਮਿੱਠੇ ਪੰਡਿਤ ।

ਅਰਥ:- ਮੈਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਟੋਲਦਾ ਟੋਲਦਾ ਥੱਕ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਕਈ ਸਾਧ (ਭੀ) ਵੇਖੇ ਹਨ, ਕਈ ਸੰਨਿਆਸੀ, ਕਈ ਤਪੱਸਵੀ ਤੇ ਕਈ ਇਹ ਮੂੰਹੋਂ-ਮਿੱਠੇ ਪੰਡਿਤ (ਭੀ) ਵੇਖੇ ਹਨ ।

ਬਰਸੁ ਏਕੁ ਹਉ ਫਿਰਿਓ ਕਿਨੈ ਨਹੁ ਪਰਚਉ ਲਾਯਉ ॥ ਕਹਤਿਅਹ ਕਹਤੀ ਸੁਣੀ ਰਹਤ ਕੇ ਖੁਸੀ ਨ ਆਯਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1396}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਹੁ—ਨਹੀਂ । ਪਰਚਉ—ਤਸੱਲੀ । ਕਿਨੈ...ਲਾਯਉ—ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੇਰੀ ਨਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ । ਕਹਤਿਅਹ ਕਹਤੀ—ਆਖਦੇ ਆਖਦੇ । ਰਹਤ ਕੇ—ਰਹਤ ਦੀ, ਰਹਤ ਵੇਖ ਕੇ । ਖੁਸੀ—ਆਨੰਦ । ਰਹਤ ਕੇ ਖੁਸੀ—ਰਹਤ ਦਾ ਆਨੰਦ ।

ਅਰਥ:- ਮੈਂ ਇਕ ਸਾਲ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੇਰੀ ਨਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ; ਸਾਰੇ (ਮੂੰਹੋਂ) ਆਖਦੇ ਹੀ ਆਖਦੇ (ਭਾਵ, ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੀ) ਸੁਣੇ ਹਨ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਰਹਤ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ।

ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਛੋਡਿ ਦੂਜੈ ਲਗੇ ਤਿਨ੍ ਕੇ ਗੁਣ ਹਉ ਕਿਆ ਕਹਉ ॥ ਗੁਰੁ ਦਯਿ ਮਿਲਾਯਉ ਭਿਖਿਆ ਜਿਵ ਤੂ ਰਖਹਿ ਤਿਵ ਰਹਉ ॥੨॥੨੦॥ {ਪੰਨਾ 1396}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਛੋਡਿ—ਛੱਡ ਕੇ । ਦੂਜੈ—ਦੂਜਾ—ਪਨ ਵਿਚ, ਦੂਤ ਵਿਚ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਵਿਚ, ਮਾਇਆ ਵਿਚ । ਗੁਰ—ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ)! ਦਯਿ—ਪਿਆਰੇ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੇ । ਭਿਖਿਆ—ਭਿਖੇ ਭੱਟ ਨੂੰ । ਰਹਉ—ਮੈਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ।

ਅਰਥ:- ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਮੈਂ ਕੀਹ ਆਖਾਂ, ਜਿਹੜੇ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਜੇ (ਭਾਵ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿਆਰ) ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ? ਹੇ ਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ)! ਪਿਆਰੇ (ਹਰੀ) ਨੇ ਮੈਨੂੰ, ਭਿਖੇ ਨੂੰ, ਤੂੰ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ ਰੱਖੇਂਗਾ ਤਿਵੇਂ ਮੈਂ ਰਹਾਂਗਾ ।੨।੨੦।

ਨੋਟ:- ਇਹ ਦੋ ਸਵਈਏ ਭੱਟ ਭਿਖੇ ਦੇ ਉਚਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਪਹਿਰਿ ਸਮਾਧਿ ਸਨਾਹੁ ਗਿਆਨਿ ਹੈ ਆਸਣਿ ਚੜਿਅਉ ॥ ਧ੍ਰੰਮ ਧਨਖੁ ਕਰ ਗਹਿਓ ਭਗਤ ਸੀਲਹ ਸਰਿ ਲੜਿਅਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1396}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਹਿਰਿ—ਪਹਿਨ ਕੇ । ਸਮਾਧਿ ਸਨਾਹੁ—ਸਮਾਧੀ-ਰੂਪ ਸੰਨਾਹ । ਸੰਨਾਹੁ—ਸੰਜੋਅ, ਲੋਹੇ ਦੀ ਵਰਦੀ । ਹੈ—(ਹਯ) ਘੋੜਾ । ਗਿਆਨ ਹੈ—ਗਿਆਨ ਰੂਪ (ਹਯ) ਘੋੜੇ ਉਤੇ । ਆਸਣਿ ਚੜਿਅਉ—ਆਸਣ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਆਸਣ ਜਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਧ੍ਰੰਮ ਧਨਖੁ—ਧਰਮ ਦਾ ਧਨੁਖ । ਕਰ—ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ । ਰਹਿਓ—ਪਕੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਭਗਤ ਸੀਲ—ਭਗਤਾਂ ਵਾਲਾ ਸੀਲ (ਸੁਭਾਵ) । ਭਗਤ ਸੀਲਹ—ਭਗਤਾਂ ਵਾਲੇ ਸੀਲ ਦੇ । ਸਰਿ—ਤੀਰ ਨਾਲ । ਸਮਾਧਿ—ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜਨੀ ।

ਅਰਥ:- ਸਮਾਧੀ-ਰੂਪ ਸੰਨਾਹ (ਜ਼ਿਰਹ-ਬਖ਼ਤਰ) ਪਹਿਨ ਕੇ ਗਿਆਨ-ਰੂਪ ਘੋੜੇ ਉੱਤੇ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ) ਆਸਣ ਜਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਧਰਮ ਦਾ ਧਨੁਖ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਫੜ ਕੇ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ) ਭਗਤਾਂ ਵਾਲੇ

ਸੀਲ-ਰੂਪ ਤੀਰ ਨਾਲ (ਕਾਮਾਦਿਕ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ) ਲੜ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

**ਭੈ ਨਿਰਭਉ ਹਰਿ ਅਟਲੁ ਮਨਿ ਸਬਦਿ ਗੁਰ ਨੇਜਾ ਗਡਿਓ ॥ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭ ਮੋਹ ਅਪਤੁ ਪੰਚ ਦੂਤ
ਬਿਖੰਡਿਓ ॥ {ਪੰਨਾ 1396}**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭੈ—(ਹਰੀ ਦਾ) ਭਉ ਰੱਖਣ ਦੇ ਕਾਰਨ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਸਬਦਿ ਗੁਰ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ । ਅਪਤੁ—ਆਪਾ-ਭਾਵ, ਅਹੰਕਾਰ । ਬਿਖੰਡਿਓ—ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਦੂਤ—ਵੈਰੀ ।

ਅਰਥ:- ਹਰੀ ਦਾ ਭਉ ਰੱਖਣ ਦੇ ਕਾਰਨ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ) ਨਿਰਭਉ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਹਰੀ ਨੂੰ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਧਾਰਿਆ ਹੈ—ਇਹ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ ਮਾਨੇ), ਨੇਜਾ ਗੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਹੰਕਾਰ, ਇਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ ਵੈਰੀਆਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

**ਭਲਉ ਭੂਹਾਲੁ ਤੇਜੋ ਤਨਾ ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਨਾਥੁ ਨਾਨਕ ਬਰਿ ॥ ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸ ਸਚੁ ਸਲੁ ਭਣਿ ਤੈ ਦਲੁ
ਜਿਤਉ ਇਵ ਜੁਧੁ ਕਰਿ ॥੧॥੨੧॥ {ਪੰਨਾ 1396}**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭਲਉ—ਭੱਲਿਆਂ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ । ਭੂਹਾਲੁ—ਭੂਪਾਲੁ, ਰਾਜਾ । ਭਲਉ ਭੂਹਾਲੁ—ਭੱਲਿਆਂ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ । ਤੇਜੋ ਤਨਾ—ਹੇ ਤੇਜਭਾਨ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ! ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਨਾਥੁ—ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ । ਨਾਨਕ ਬਰਿ—(ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਵਰ ਨਾਲ । ਭਣਿ—ਆਖ । ਤੈ—ਆਪ ਨੇ, ਤੂੰ । ਇਵ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ । ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ । ਦਲੁ—ਫੌਜ ।

ਅਰਥ:- ਤੇਜਭਾਨ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ! ਤੂੰ ਭੱਲਿਆਂ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਹੈਂ ਅਤੇ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਵਰ ਨਾਲ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈਂ । ਹੇ ਸਲੁ ਕਵੀ! (ਇਉਂ) ਆਖ—‘ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ! ਤੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੱਧ ਕਰ ਕੇ (ਇਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ) ਦਲ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ ।੧।੨੧।

ਨੋਟ:- ਇਹ ਇਕ ਸਵਈਆ ਭੱਟ ਸਲੁ ਦਾ ਹੈ ।

**ਘਨਹਰ ਬੁੰਦ ਬਸੁਅ ਰੋਮਾਵਲਿ ਕੁਸਮ ਬਸੰਤ ਗਨੰਤ ਨ ਆਵੈ ॥ ਰਵਿ ਸਸਿ ਕਿਰਣਿ ਉਦਰੁ
ਸਾਗਰ ਕੋ ਗੰਗ ਤਰੰਗ ਅੰਤੁ ਕੋ ਪਾਵੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1396}**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਘਨਹਰ—ਬੱਦਲ । ਬੁੰਦ—ਕਣੀਆਂ । ਘਨਹਰ ਬੁੰਦ—ਬੱਦਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕਣੀਆਂ । ਬਸੁਅ—ਬਸੁਧਾ, ਧਰਤੀ । ਰੋਮਾਵਲਿ—ਰੋਮਾਂ ਦੀ ਪੰਕਤੀ । ਬਸੁਅ ਰੋਮਾਵਲਿ—ਧਰਤੀ ਦੀ ਰੋਮਾਵਲੀ, ਬਨਸਪਤੀ । ਕੁਸਮ—ਫੁੱਲ । ਬਸੰਤ—ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਦੇ । ਗਨੰਤ—ਗਿਣਦਿਆਂ । ਰਵਿ—ਸੂਰਜ । ਸਸਿ—ਚੰਦ੍ਰਮਾ । ਉਦਰੁ—ਪੇਟ । ਗੰਗ ਤਰੰਗ—ਗੰਗਾ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ (ਠਿਲ੍ਹਾਂ) । ਕੋ—ਕੌਣ? ਪਾਵੈ—ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਬੱਦਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕਣੀਆਂ, ਧਰਤੀ ਦੀ ਬਨਸਪਤੀ, ਬਸੰਤ ਦੇ ਫੁੱਲ—ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ, ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਪੇਟ ਗੰਗਾ ਦੀਆਂ ਠਿਲ੍ਹਾਂ—ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਕੌਣ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਰੁਦ੍ਰ ਧਿਆਨ ਗਿਆਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਕਬਿ ਜਨ ਭਲੁ ਉਨਹ ਜੋ ਗਾਵੈ ॥ ਭਲੇ ਅਮਰਦਾਸ ਗੁਣ ਤੇਰੇ
ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਤੋਹਿ ਬਨਿ ਆਵੈ ॥੧॥੨੨॥ {ਪੰਨਾ 1396}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰੁਦ੍ਰ—ਸ਼ਿਵ । ਰੁਦ੍ਰ ਧਿਆਨ—ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਵਾਲੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ (ਭਾਵ, ਪੂਰਨ ਅਡੋਲ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਕੇ) । ਭਲੁ—ਹੇ ਭਲੁ! ਉਨਹ—ਬੱਦਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕਣੀਆਂ, ਬਨਸਪਤੀ, ਬਸੰਤ ਦੇ ਫੁੱਲ, ਸੂਰਜ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ, ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਥਾਹ, ਤੇ ਗੰਗਾ ਦੀਆਂ ਠਿਲ੍ਹਾਂ—ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ । ਜੋ ਗਾਵੈ—ਜੇ ਕੋਈ ਵਰਣਨ ਕਰ ਲਏ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕਰ ਲਏ । ਤੋਹਿ—ਤੈਨੂੰ ਹੀ । ਬਨਿ ਆਵੈ—ਫਬਦੀ ਹੈ । ਉਪਮਾ—ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਸ਼ੈ । ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਤੋਹਿ ਬਨਿ ਆਵੈ—ਤੇਰੇ ਜਿਹਾ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ ਤੇਰੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਦੱਸੀਏ ਤਾਂ ਗੱਲ ਫਬਦੀ ਹੈ । ਜੋ—(ਅਸਲੀ ਲਫਜ਼ ਹੈ ‘ਜੋ’ ਇਥੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ ‘ਜੁ’) ।

ਅਰਥ:- ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਵਾਂਗ ਪੂਰਨ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਕੇ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬਖਸ਼ੇ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ, ਹੇ ਭਲੁ ਕਵੀ! ਉਹਨਾਂ ਉਪਰ-ਦੱਸੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਵਰਣਨ ਕਰ ਸਕੇ, ਪਰ ਭੱਲਿਆਂ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ! ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ । ਤੇਰੇ ਜਿਹਾ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ ।੧।੨੨।

ਨੋਟ:- ਇਹਨਾਂ ਉੱਪਰ-ਲਿਖੇ ਅੰਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਅੰਕ ੧—ਇਹ ਭੱਟ ਭਲੁ ਦਾ ਸਵਈਆ ਹੈ ।

ਅੰਕ ੨੨—ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਉਚਾਰੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਸਵਈਆਂ ਦਾ ਜੋੜ ੨੨ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਉਂ ਹੈ:

ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ ਦੇ . . = ੯
ਜਾਲਪ ਦੇ = ੫
ਕੀਰਤ ਦੇ = ੪
ਭਿਖੇ ਦੇ = ੨
ਸਲ੍ਹ ਦਾ = ੧
ਭਲ੍ਹ ਦਾ = ੧
..... ———
..... ਜੋੜ . . . = ੨੨

ਜੇ ਹੁਣ ਤਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਵਈਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲਈਏ ਤਾਂ ਇਉਂ ਹੈ:

ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਬਾਕ੍ ਮਹਲਾ ੫ . . = ੯
ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬਾਕ੍ ੫ = ੧੧
ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੇ = ੧੦
ਮਹਲੇ ਦੂਜੇ ਕੇ = ੧੦
ਮਹਲੇ ਤੀਜੇ ਕੇ = ੨੨
..... ———
..... ਕੁੱਲ ਜੋੜ = ੬੨

ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕੇ ੪

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਉਚਾਰੇ ਹੋਏ ਸਵਈਏ ।

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਇਕ ਮਨਿ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਧਿਆਵਉ ॥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਸਦ
ਗਾਵਉ ॥ ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਮਨਿ ਹੋਇ ਬਿਗਾਸਾ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਿ ਜਨਹ ਕੀ ਆਸਾ ॥ {ਪੰਨਾ 1396}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਇਕ ਮਨਿ—ਇਕਾਗ੍ਰ ਮਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਨਿਰੰਜਨੁ—ਅੰਜਨੁ (ਮਾਇਆ) ਤੋਂ ਰਹਤ ।
ਧਿਆਵਉ—ਮੈਂ ਧਿਆਵਾਂ । ਹਰਿ ਗੁਣ—ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ । ਗਾਵਉ—ਮੈਂ ਗਾਵਾਂ । ਗਾਵਤ—ਗਾਉਂਦਿਆਂ ।
ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਬਿਗਾਸਾ—ਖਿੜਾਉ, ਆਨੰਦ, ਖੁਸ਼ੀ । ਸਤਿਗੁਰ—ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ! ਪੂਰਿ—ਪੂਰੀ ਕਰ ।
ਜਨਹ ਕੀ—ਦਾਸ ਦੀ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ! ਮੈਂ ਦਾਸ ਦੀ ਆਸ ਪੂਰੀ ਕਰ (ਕਿ), ਮੈਂ ਇਕਾਗ੍ਰ-ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ
ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸਿਮਰਾਂ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਸਦਾ ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਵਾਂ ਅਤੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਿਆਂ ਗਾਂਦਿਆਂ
ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਖਿੜਾਉ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ।

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਯਉ ॥ ਅਬਿਨਾਸੀ ਅਬਿਗਤੁ ਧਿਆਯਉ ॥ ਤਿਸੁ ਭੇਟੇ ਦਾਰਿਦ੍ਰੁ ਨ
ਚੰਪੈ ॥ ਕਲੁ ਸਹਾਰੁ ਤਾਸੁ ਗੁਣ ਜੰਪੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1396}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੇਵਿ—ਸੇਵ ਕੇ, ਸੇਵਾ ਕਰ ਕੇ । ਪਰਮ ਪਦੁ—ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ, ਉੱਚਾ ਦਰਜਾ । ਪਾਯਉ—
ਪਾਇਆ ਹੈ (ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ) । ਅਬਿਗਤੁ—ਅਵਿਅਕਤ, ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ । ਤਿਸੁ—
ਉਸ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਨੂੰ । ਭੇਟੇ—ਭੇਟਿਆਂ, ਚਰਨੀਂ ਲੱਗਿਆਂ । ਚੰਪੈ—ਚੰਬੜਦਾ । ਦਾਰਿਦ੍ਰੁ—ਦਲਿਦ੍ਰੁ,
ਗਰੀਬੀ । ਤਾਸੁ—ਉਸ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਦੇ ।

ਅਰਥ:- (ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ) ਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਨੂੰ ਸੇਵ ਕੇ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਪਾਈ ਹੈ, ਅਤੇ
ਅਬਿਨਾਸੀ ਤੇ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹਰੀ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ, ਉਸ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗਿਆਂ, ਦਲਿਦ੍ਰੁ ਨਹੀਂ
ਚੰਬੜਦਾ, ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ ਕਵੀ ਉਸ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਜੰਪਉ ਗੁਣ ਬਿਮਲ ਸੁਜਨ ਜਨ ਕੇਰੇ ਅਮਿਅ ਨਾਮੁ ਜਾ ਕਉ ਫੁਰਿਆ ॥ ਇਨਿ ਸਤਗੁਰੁ ਸੇਵਿ
ਸਬਦ ਰਸੁ ਪਾਯਾ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਉਰਿ ਧਰਿਆ ॥ {ਪੰਨਾ 1396}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜੰਪਉ—ਮੈਂ ਜਪਦਾ ਹਾਂ ਬਿਮਲੁ—ਨਿਰਮਲ । ਸੁਜਨ—ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ । ਜਨ ਕੇਰੇ—ਜਨ ਦੇ ।
ਕੇਰੇ—ਦੇ । ਅਮਿਅ ਨਾਮੁ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਮਈ ਨਾਮ । ਜਾ ਕਉ—ਜਿਸ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨੂੰ । ਫੁਰਿਆ—
ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ । ਇਨਿ—ਇਸ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ । ਸਬਦ ਰਸੁ—ਸਬਦ ਦਾ ਆਨੰਦ । ਨਾਮੁ
ਨਿਰੰਜਨ—ਨਿਰੰਜਨ ਦਾ ਨਾਮ । ਉਰਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਧਰਿਆ—ਟਿਕਾਇਆ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਮੈਂ ਉਸ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਜਨ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਤਮਕ
ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਨੂੰ ਸੇਵ ਕੇ
ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਨਿਰੰਜਨ ਦਾ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਇਆ ਹੈ ।

ਹਰਿ ਨਾਮ ਰਸਿਕੁ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਣ ਗਾਹਕੁ ਚਾਹਕੁ ਤਤ ਸਮਤ ਸਰੇ ॥ ਕਵਿ ਕਲੁ ਠਕੁਰ ਹਰਦਾਸ
ਤਨੇ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰ ਅਭਰ ਭਰੇ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1396}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਸਿਕੁ—ਰਸੀਆ, ਪ੍ਰੇਮੀ । ਗੁਣ ਗਾਹਕੁ—ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਗਾਹਕ । ਚਾਹਕੁ ਤਤ—ਹਰੀ ਦਾ
ਚਾਹੁਣ ਵਾਲਾ । ਸਮਤ—ਸਮਦ੍ਰਿਸ਼ਤਾ, ਸਭ ਨੂੰ ਇਕ ਪਿਆਰ-ਭਾਵ ਨਾਲ ਵੇਖਣਾ । ਸਰੇ—ਸਰੋਵਰ ।
ਠਕੁਰ—ਠਾਕੁਰ (ਆਦਰ ਦਾ ਪਦ ਹੈ) । ਹਰਦਾਸ ਤਨੇ—ਹਰਦਾਸ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ । ਅਭਰ—ਨਾਹ ਭਰੇ ਹੋਏ, ਖਾਲੀ
। ਭਰੇ—ਭਰਨ ਵਾਲਾ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਲੁਸਹਾਰ ਕਵੀ! ਠਾਕੁਰ ਹਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸੁਪੁੱਤ੍ਰ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ (ਹਿਰਦੇ-ਰੂਪੀ) ਖਾਲੀ
ਸਰੋਵਰਾਂ ਨੂੰ (ਨਾਮ ਨਾਲ) ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ । (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸੀਆ ਹੈ,
ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਗਾਹਕ ਹੈ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਮ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਤਾ ਦਾ
ਸਰੋਵਰ ਹੈ ।੧।

ਛੁਟਤ ਪਰਵਾਹ ਅਮਿਅ ਅਮਰਾ ਪਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਸਦ ਭਰਿਆ ॥ ਤੇ ਪੀਵਹਿ ਸੰਤ ਕਰਹਿ
ਮਨਿ ਮਜਨੁ ਪੁਬ ਜਿਨਹੁ ਸੇਵਾ ਕਰੀਆ ॥ {ਪੰਨਾ 1396}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਮਿਅ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ । ਅਮਰਾ ਪਦ—ਅਮਰ (ਅਟੱਲ) ਪਦਵੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ
ਸਰੋਵਰ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸਰੋਵਰ । ਸਦ—ਸਦਾ । ਤੇ ਸੰਤ—ਉਹ ਸੰਤ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਪੀਵਹਿ—ਪੀਂਦੇ ਹਨ
। ਕਰਹਿ—ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਮਜਨੁ—ਇਸ਼ਨਾਨ । ਪੁਬ—ਪੂਰਬਲੇ ਜਨਮ ਦੀ । ਜਿਨਹੁ—
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ । ਕਰੀਆ—ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸਰੋਵਰ (ਹੈ, ਜੋ) ਸਦਾ ਭਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ)
ਅਟੱਲ ਪਦਵੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਚਸ਼ਮੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ । (ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ) ਉਹ ਸੰਤ ਜਨ ਪੀਂਦੇ ਹਨ
(ਅਤੇ) ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰਬਲੇ ਜਨਮ ਦੀ ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਤਿਨ ਭਉ ਨਿਵਾਰਿ ਅਨਭੈ ਪਦੁ ਦੀਨਾ ਸਬਦ ਮਾਤ੍ਰ ਤੇ ਉਧਰ ਧਰੇ ॥ ਕਵਿ ਕਲੁ ਠਕੁਰ ਹਰਦਾਸ
ਤਨੇ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰ ਅਭਰ ਭਰੇ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1396}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਿਨ—ਉਹਨਾਂ (ਸੰਤ-ਜਨਾਂ) ਦਾ । ਨਿਵਾਰਿ—ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ । ਅਨਭੈ ਪਦੁ—ਨਿਰਭੈਤਾ ਦਾ
ਦਰਜਾ । ਸਬਦ ਮਾਤ੍ਰ—ਆਪਣਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਉਂਦਿਆਂ ਹੀ । ਉਧਰ ਧਰੇ—ਉੱਧਾਰ ਦਿੱਤੇ, ਪਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ) ਉਹਨਾਂ (ਸੰਤ ਜਨਾਂ) ਦਾ ਭਉ ਦੂਰ ਕਰਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਭੈਤਾ ਦੀ
ਪਦਵੀ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਤੇ ਆਪਣਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਹੇ
ਕਲੁਸਹਾਰ ਕਵੀ! ਠਾਕੁਰ ਹਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸੁਪੁੱਤ੍ਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ (ਹਿਰਦੇ-ਰੂਪ) ਖਾਲੀ ਸਰੋਵਰਾਂ ਨੂੰ
(ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ) ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ।੨।

ਸਤਗੁਰ ਮਤਿ ਗੂੜ੍ਹ ਬਿਮਲ ਸਤਸੰਗਤਿ ਆਤਮੁ ਰੰਗਿ ਚਲੂਲੁ ਭਯਾ ॥ ਜਾਗ੍ਰਾ ਮਨੁ ਕਵਲੁ ਸਹਜਿ
ਪਰਕਾਸ਼ਾ ਅਭੈ ਨਿਰੰਜਨੁ ਘਰਹਿ ਲਹਾ ॥ {ਪੰਨਾ 1396}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਤਿਗੁਰ ਮਤਿ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ । ਗੂੜ੍ਹ—ਡੂੰਘੀ । ਬਿਮਲ—ਨਿਰਮਲ । ਆਤਮੁ—
ਆਤਮਾ । ਰੰਗਿ—(ਹਰੀ ਦੇ) ਪਿਆਰ ਵਿਚ । ਚਲੂਲੁ—ਗੂੜ੍ਹੇ ਰੰਗ ਵਾਲਾ । ਭਯਾ—ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।
ਸਹਜਿ—ਸਹਜ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ, ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ । ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਾ—ਖਿੜ ਪਿਆ ਹੈ । ਅਭੈ—
ਨਿਰਭਉ । ਘਰਹਿ—(ਹਿਰਦੇ-ਰੂਪ) ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ । ਲਹਾ—ਲੱਭ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਦੀ ਮਤਿ ਡੂੰਘੀ ਹੈ, (ਆਪ ਦੀ) ਨਿਰਮਲ ਸਤ ਸੰਗਤਿ ਹੈ; (ਅਤੇ ਆਪ ਦਾ)
ਆਤਮਾ ਹਰੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਗੂੜ੍ਹਾ ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । (ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ) ਮਨ ਜਾਗਿਆ
ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦਾ) ਕਉਲ ਫੁੱਲ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਖਿੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ
(ਉਹਨਾਂ ਨੇ) ਨਿਰਭਉ ਹਰੀ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ ।

ਸਤਗੁਰਿ ਦਯਾਲਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਯਾ ਤਿਸੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਵਸਿ ਪੰਚ ਕਰੇ ॥ ਕਵਿ ਕਲੁ ਠਕੁਰ
ਹਰਦਾਸ ਤਨੇ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰ ਅਭਰ ਭਰੇ ॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1397}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਤਿਗੁਰਿ ਦਯਾਲਿ—ਦਇਆਲ ਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ । ਦ੍ਰਿੜਾਯਾ—(ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ
ਨੂੰ) ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਇਆ ਹੈ । ਤਿਸੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ—ਉਸ (ਨਾਮ) ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ । ਪੰਚ—ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜੇ (ਵਿਕਾਰ)
। ਵਸਿ ਕਰੇ—(ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ) ਕਾਬੂ ਕੀਤੇ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਦਇਆਲ ਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ) ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਇਆ ਹੈ (ਭਾਵ,
ਜਪਾਇਆ ਹੈ); ਉਸ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ) ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਬੂ
ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਹੇ ਕਲੁਸਹਾਰ ਕਵੀ! ਠਾਕੁਰ ਹਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸੁਪੁੱਤ੍ਰ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ (ਹਿਰਦੇ-ਰੂਪ)
ਖ਼ਾਲੀ ਸਰੋਵਰਾਂ ਨੂੰ (ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ) ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ।੩।

ਅਨਭਉ ਉਨਮਾਨਿ ਅਕਲ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ਪਾਰਸੁ ਭੇਟਿਆ ਸਹਜ ਘਰੇ ॥ ਸਤਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਪਰਮ
ਪਦੁ ਪਾਯਾ ਭਗਤਿ ਭਾਇ ਭੰਡਾਰ ਭਰੇ ॥ {ਪੰਨਾ 1397}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਨਭਉ—ਗਿਆਨ (AniBv) । ਉਨਮਾਨਿ—ਉਨਮਾਨ ਦੁਆਰਾ, ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ।
ਅਕਲ—(ਅਕਲ—ਨਾਸਤੀ ਕਲਾ ਅਵਯਵੋ ਯਸਯ । Not in Parts, without Parts, epithet of the
Superme Spirit) ਇੱਕ-ਰਸ ਵਿਆਪਕ ਹਰੀ । ਪਾਰਸੁ—(ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ) । ਭੇਟਿਆ—ਮਿਲਿਆ
। ਸਹਜ ਘਰੇ—ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ । ਪਰਸਾਦਿ—ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ । ਭਗਤਿ ਭਾਇ—ਭਗਤੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ
। ਭੰਡਾਰ—ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ) ਵਿਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਆਪ ਦੀ) ਬ੍ਰਿੜੀ ਇਕ-
ਰਸ ਵਿਆਪਕ ਹਰੀ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ । (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ) ਪਾਰਸ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ
(ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਸਹਜ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਅੱਪੜ ਗਿਆ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ
ਜੀ) ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਨੇ) ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਪਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ (ਆਪ ਦੇ)
ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ ।

ਮੇਟਿਆ ਜਨਮਾਂਤੁ ਮਰਣ ਭਉ ਭਾਗਾ ਚਿਤੁ ਲਾਗਾ ਸੰਤੋਖ ਸਰੇ ॥ ਕਵਿ ਕਲੁ ਠਕੁਰ ਹਰਦਾਸ ਤਨੇ
ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰ ਅਭਰ ਭਰੇ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1397}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਨਮਾਂਤੁ—ਜਨਮ ਅਤੇ ਅੰਤ, ਜਨਮ ਅਤੇ ਮਰਨ । ਮਰਣ ਭਉ—ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ । ਸੰਤੋਖ
ਸਰੇ—ਸੰਤੋਖ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ: ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ (ਆਪਣਾ) ਜਨਮ ਮਰਨ ਮਿਟਾ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ)
ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਅਤੇ (ਉਹਨਾਂ ਦਾ) ਚਿੱਤ ਸੰਤੋਖ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ
ਹੋਇਆ ਹੈ । ਹੇ ਕਲੁਸਹਾਰ ਕਵੀ! ਠਾਕੁਰ ਹਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸੁਪ੍ਰੰਤੁ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ (ਹਿਰਦੇ-ਰੂਪ) ਖ਼ਾਲੀ
ਸਰੋਵਰਾਂ ਨੂੰ (ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ) ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ।੪।

ਅਭਰ ਭਰੇ ਪਾਯਉ ਅਪਾਰੁ ਰਿਦ ਅੰਤਰਿ ਧਾਰਿਓ ॥ ਦੁਖ ਭੰਜਨੁ ਆਤਮ ਪ੍ਰਬੋਧੁ ਮਨਿ ਤਤੁ
ਬੀਚਾਰਿਓ ॥ {ਪੰਨਾ 1397}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਭਰ ਭਰੇ—ਨਾਹ-ਭਰਿਆਂ ਦੇ ਭਰਨ ਵਾਲਾ, ਖ਼ਾਲੀ ਹਿਰਦਿਆਂ ਦੇ ਭਰਨ ਵਾਲਾ ਹਰੀ ।
ਪਾਯਉ—ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਅਪਾਰ—ਬੇਅੰਤ ਹਰੀ । ਰਿਦ ਅੰਤਰਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਧਾਰਿਓ—ਟਿਕਾਇਆ
ਹੈ । ਤਤੁ—ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਮੁੱਢ । ਆਤਮ ਪ੍ਰਬੋਧੁ—ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹਰੀ । ਬੀਚਾਰਿਓ—
ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ) ਖ਼ਾਲੀ ਹਿਰਦਿਆਂ ਦੇ ਭਰਨ ਵਾਲਾ ਬੇਅੰਤ ਹਰੀ ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ, (ਆਪ ਨੇ
ਬੇਅੰਤ ਹਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਇਆ ਹੈ, (ਅਤੇ ਆਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ (ਉਸ) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ
ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ (ਜੋ) ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਦੇ ਜਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ।

ਸਦਾ ਚਾਇ ਹਰਿ ਭਾਇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸੁ ਆਪੇ ਜਾਣਇ ॥ ਸਤਗੁਰ ਕੈ ਪਰਸਾਦਿ ਸਹਜ ਸੇਤੀ ਰੰਗੁ
ਮਾਣਇ ॥ {ਪੰਨਾ 1397}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਚਾਇ—ਚਾਉ ਵਿਚ, ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ । ਹਰਿ ਭਾਇ—ਹਰੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ । ਜਾਣਇ—ਜਾਣੈ,
ਜਾਣਦਾ ਹੈ । ਸਤਗੁਰ ਕੈ ਪਰਸਾਦਿ—ਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ । ਮਾਣਇ—ਮਾਣੈ, ਮਾਣਦਾ
ਹੈ । ਸਹਜ ਸੇਤੀ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਨਾਲ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਨਿੱਤ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ (ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ), ਹਰੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ (ਮਸਤ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੀ ਦੇ)
ਪਿਆਰ ਦੇ ਸੁਆਦ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ । (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਸਤਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਦੀ ਕਿਰਪਾ
ਦੁਆਰਾ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਨਾਲ ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਅੰਗਦ ਸੁਮਤਿ ਗੁਰਿ ਅਮਰਿ ਅਮਰੁ ਵਰਤਾਇਓ ॥ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਕਲੁਚਰੈ ਤੈਂ
ਅਟਲ ਅਮਰ ਪਦੁ ਪਾਇਓ ॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1397}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਸਾਦਿ—(ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ । ਅੰਗਦ ਸੁਮਤਿ—(ਗੁਰੂ) ਅੰਗਦ (ਦੇਵ
ਜੀ) ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਸੁਮਤਿ ਨਾਲ । ਗੁਰਿ ਅਮਰਿ—ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ । ਅਮਰੁ—(ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ) ਹੁਕਮ

। ਵਰਤਾਇਓ—ਕਮਾਇਆ ਹੈ, ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ—ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ! ਕਲ੍ਹਚਰੈ—
ਕਲ੍ਹ ਉਚਰੈ, ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ ਆਖਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਕਵੀ ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ ਆਖਦਾ ਹੈ—(ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਅਤੇ ਗੁਰੂ) ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੀ
ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਸੁੰਦਰ ਬੁੱਧ ਨਾਲ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਹੁਕਮ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ, (ਕਿ)
ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ! ਤੂੰ ਸਦਾ—ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਅਥਿਨਾਸੀ ਹਰੀ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ।ਪ।

ਸੰਤੋਖ ਸਰੋਵਰਿ ਬਸੈ ਅਮਿਅ ਰਸੁ ਰਸਨ ਪ੍ਰਕਾਸੈ ॥ ਮਿਲਤ ਸਾਂਤਿ ਉਪਜੈ ਦੁਰਤੁ ਦੂਰੰਤਰਿ ਨਾਸੈ
॥ {ਪੰਨਾ 1397}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਰੋਵਰਿ—ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ । ਬਸੈ—(ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਅਮਿਅ ਰਸੁ—ਨਾਮੁ-
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸੁਆਦ । ਰਸਨ—ਜੀਭ ਨਾਲ । ਪ੍ਰਕਾਸੈ—ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਮਿਲਤ—(ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ
ਨੂੰ) ਮਿਲਿਆਂ । ਸਾਂਤਿ—ਠੰਡ । ਦੁਰਤੁ—ਪਾਪ । ਦੂਰੰਤਰਿ—ਦੂਰੋਂ ਹੀ । ਨਾਸੈ—ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਸੰਤੋਖ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, (ਅਤੇ ਆਪਣੀ) ਜੀਭ ਨਾਲ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ
ਦੇ ਸੁਆਦ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ । (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ) ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਿਆਂ (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਠੰਢ ਪੈਦਾ
ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਪ ਦੂਰੋਂ ਹੀ (ਵੇਖ ਕੇ) ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ ਪਾਇਅਉ ਦਿੰਤੁ ਹਰਿ ਮਗਿ ਨ ਹੁਟੈ ॥ ਸੰਜਮੁ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਸੀਲ ਸੰਨਾਹੁ ਮਫੁਟੈ ॥
{ਪੰਨਾ 1397}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ—ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ (ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ) । ਦਿੰਤੁ—ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ, (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ
ਜੀ ਦਾ) ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਹੋਇਆ । ਹਰਿ ਮਗਿ—ਹਰੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ । ਨ ਹੁਟੈ—ਥੱਕਦਾ ਨਹੀਂ । ਮਫੁਟੈ—ਨਹੀਂ
ਢੁੱਟਦਾ, ਨਹੀਂ ਟੁੱਟਦਾ । ਸੰਨਾਹੁ—ਸੰਜੋਅ । ਸੀਲ—ਮਿਠਾ ਸੁਭਾਉ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ) ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਸਾਗਰ (ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ)
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਤਾਹੀਏਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਹਰੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ (ਤੁਰਦਾ ਹੋਇਆ) ਥੱਕਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । (ਗੁਰੂ
ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ) ਸੰਜਮ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਸੁਭਾਉ-ਰੂਪ ਸੰਜੋਅ (ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ) ਟੁੱਟਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ;
(ਭਾਵ, ਆਪ ਸਦਾ ਇਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ-ਸੰਜੁਕਤ ਹਨ) ।

ਸਤਿਗੁਰੁ ਪ੍ਰਮਾਣੁ ਬਿਧ ਨੈ ਸਿਰਿਉ ਜਗਿ ਜਸ ਤੂਰੁ ਬਜਾਇਅਉ ॥ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਕਲ੍ਹਚਰੈ ਤੈ
ਅਭੈ ਅਮਰ ਪਦੁ ਪਾਇਅਉ ॥੬॥ {ਪੰਨਾ 1397}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਤਿਗੁਰੁ ਪ੍ਰਮਾਣੁ—ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਤੁੱਲ । ਬਿਧਨੈ—ਬਿਧਨਾ ਨੇ, ਕਰਤਾਰ ਨੇ ।
ਸਿਰਿਉ—(ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ) ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ਜਗਿ—ਜਗਤ ਨੇ । ਜਸ ਤੂਰੁ—ਸੋਭਾ ਦਾ ਵਾਜਾ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ) ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਦੇ ਤੁੱਲ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਜਗਤ ਨੇ
(ਆਪ ਦੀ) ਸੋਭਾ ਦਾ ਵਾਜਾ ਵਜਾਇਆ ਹੈ । ਕਵੀ ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ ਆਖਦਾ ਹੈ—“ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ! ਤੂੰ
ਨਿਰਭਉ ਅਤੇ ਅਥਿਨਾਸੀ ਹਰੀ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪਾ ਲਈ ਹੈ” ।੬।

ਜਗੁ ਜਿਤਉ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਮਾਣਿ ਮਨਿ ਏਕੁ ਧਿਆਯਉ ॥ ਧਨਿ ਧਨਿ ਸਤਿਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸੁ ਜਿਨਿ
ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਯਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1397}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿਤਉ—ਜਿੱਤਿਆ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਮਾਣਿ—ਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਵਾਂਗ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ ਨੇ
।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ) ਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਵਾਂਗ ਜਗਤ ਨੂੰ ਜਿੱਤਿਆ ਹੈ ਅਤੇ (ਆਪਣੇ) ਮਨ
ਵਿਚ ਇੱਕ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਧੰਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ
ਨੂੰ) ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਇਆ ਹੈ ।

ਨਵ ਨਿਧਿ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਤਾ ਕੀ ਦਾਸੀ ॥ ਸਹਜ ਸਰੋਵਰੁ ਮਿਲਿਓ ਪੁਰਖੁ ਭੇਟਿਓ
ਅਬਿਨਾਸੀ ॥ {ਪੰਨਾ 1397}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਵਨਿਧਿ—ਨੌ ਨਿਧੀਆਂ । ਨਿਧਾਨੁ—ਖਜ਼ਾਨਾ । ਤਾ ਕੀ—ਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਦੀਆਂ ।
ਸਹਜ ਸਰੋਵਰੁ—ਸਹਜ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ । ਪੁਰਖੁ—ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ
ਪ੍ਰਭੂ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ) ਨਾਮ-ਖਜ਼ਾਨਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ, (ਮਾਨੋ) ਨੌ ਨਿਧੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈਆਂ
ਹਨ । ਸਭ ਰਿੱਧੀਆਂ ਤੇ ਸਿੱਧੀਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਦਾਸੀਆਂ ਹਨ । (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ) ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਸਰੋਵਰ
ਹਰੀ ਮਿਲ ਪਿਆ ਹੈ, ਅਬਿਨਾਸੀ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲ ਪਿਆ ਹੈ ।

ਆਦਿ ਲੇ ਭਗਤ ਜਿਤੁ ਲਗਿ ਤਰੇ ਸੋ ਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਅਉ ॥ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਕਲ੍ਹਚਰੈ ਤੈ ਹਰਿ
ਪ੍ਰੇਮ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਇਅਉ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1397}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਆਦਿ ਲੇ—ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ । ਜਿਤੁ ਲਗਿ—ਜਿਸ (ਨਾਮ) ਵਿਚ ਲੱਗ ਕੇ । ਸੋ—ਉਹ (ਨਾਮ)
। ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ (ਨਾਮ) ਵਿਚ ਲੱਗ ਕੇ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਭਗਤ ਤਰਦੇ ਆਏ ਹਨ, ਉਹ ਨਾਮ ਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ
ਜੀ) ਨੇ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਇਆ ਹੈ । ਕਵੀ ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ ਆਖਦਾ ਹੈ—‘ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ
ਜੀ! ਤੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ (ਉੱਤਮ) ਪਦਾਰਥ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ’ ।੨।

ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਪਰਵਾਹ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪੁਬਲੀ ਨ ਹੁਟਇ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦੁ ਅਥਾਹੁ ਅਮਿਅ ਧਾਰਾ ਰਸੁ
ਗੁਟਇ ॥ {ਪੰਨਾ 1397}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ—ਪਿਆਰ-ਭਰੀ ਭਗਤੀ । ਪਰਵਾਹ—ਵਹਣ, ਚਸ਼ਮੇ । ਪੁਬਲੀ—ਪੂਰਬਲੀ ।
ਹੁਟਇ—ਹੁੱਟਦੀ, ਮੁੱਕਦੀ । ਅਥਾਹੁ—ਡੂੰਘਾ । ਅਮਿਅ ਧਾਰਾ ਰਸੁ—ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਂ ਦਾ ਸੁਆਦ
। ਗੁਟਇ—ਗਟ ਗਟ ਕਰ ਕੇ ਪੀਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪਿਆਰ-ਭਰੀ ਭਗਤੀ ਦੇ ਚਸ਼ਮੇ ਚੱਲ ਰਹੇ
ਹਨ । (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਜੋ) ਪੂਰਬਲੀ ਪ੍ਰੀਤ (ਹੈ ਉਹ) ਮੁੱਕਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਗੁਰੂ

(ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਦਾ (ਜੋ) ਅਥਾਹ ਸ਼ਬਦ (ਹੈ, ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਂ ਦਾ ਸੁਆਦ ਗਟ ਗਟ ਕਰ ਕੇ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਮਤਿ ਮਾਤਾ ਸੰਤੋਖੁ ਪਿਤਾ ਸਰਿ ਸਹਜ ਸਮਾਯਉ ॥ ਆਜੋਨੀ ਸੰਭਵਿਅਉ ਜਗਤੁ ਗੁਰ ਬਚਨਿ ਤਰਾਯਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1397}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਰਿ ਸਹਜ—ਸਹਜ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ, ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ । ਸਮਾਯਉ—ਲੀਨ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਆਜੋਨੀ—ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਤ । ਸੰਭਵਿਅਉ—ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਗੁਰ ਬਚਨਿ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ।

ਅਰਥ:- (ਉੱਚੀ) ਮਤਿ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ) ਮਾਤਾ ਹੈ ਤੇ ਸੰਤੋਖ (ਆਪ ਦਾ) ਪਿਤਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਆਪ ਇਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਹਨ, ਆਪ ਉੱਚੀ ਬੁੱਧ ਵਾਲੇ ਤੇ ਪੂਰਨ ਸੰਤੋਖੀ ਹਨ) । (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਸਦਾ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਚੁੱਭੀ ਲਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਸੁਤੇ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ । ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ (ਆਪ ਨੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਨਾਲ ਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਅਬਿਗਤ ਅਗੋਚਰੁ ਅਪਰਪਰੁ ਮਨਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਵਸਾਇਅਉ ॥ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਕਲੁਚਰੈ ਤੈ ਜਗਤ ਉਧਾਰਣੁ ਪਾਇਅਉ ॥੮॥ {ਪੰਨਾ 1397}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਬਿਗਤ—ਅਵਿਅਕਤ, ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ । ਅਗੋਚਰੁ—ਜੋ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ । ਅਪਰ—ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਬੇਅੰਤ । ਜਗਤ ਉਧਾਰਣੁ—ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਗੋਚਰ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਹਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ । (ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਵਸਾਇਆ ਹੈ । ਕਵੀ ਕਲੁਸਹਾਰ ਆਖਦਾ ਹੈ—‘ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ! ਤੂੰ ਜਗਤ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ’ ।੮।

ਜਗਤ ਉਧਾਰਣੁ ਨਵ ਨਿਧਾਨੁ ਭਗਤਹ ਭਵ ਤਾਰਣੁ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬੁੰਦੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਬਿਸੁ ਕੀ ਬਿਖੈ ਨਿਵਾਰਣੁ ॥ {ਪੰਨਾ 1397}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਵ ਨਿਧਾਨੁ—ਨੌ (ਨਿਧੀਆਂ) ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ । ਭਗਤਹ—ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ । ਭਵ—ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ । ਤਾਰਣੁ—ਤਾਰਨ-ਜੋਗ । ਹਰਿ ਨਾਮੁ—ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ । ਬਿਸੁ—ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ (iv0v) । ਬਿਖੈ—ਵਿਹੁ, ਜ਼ਹਿਰ । ਨਿਵਾਰਣੁ—ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ।

ਅਰਥ:- (ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ) ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ, (ਮਾਨੋ), ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਬੁੰਦ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਨ-ਜੋਗ ਹੈ, ਜੋ ਨੌ ਨਿਧੀਆਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਵਿਹੁ ਦੂਰ ਕਰਨ-ਜੋਗ ਹੈ ।

ਸਹਜ ਤਰੋਵਰ ਫਲਿਓ ਗਿਆਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਲਾਗੇ ॥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪਾਈਅਹਿ ਧੰਨਿ ਤੇ ਜਨ ਬਡਭਾਗੇ ॥ {ਪੰਨਾ 1397}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਰੋਵਰ—ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਰੁੱਖ । ਪਾਈਅਹਿ—ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਧੰਨਿ—ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ । ਤੇ ਜਨ—ਉਹ

ਬੰਦੇ ।

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਦਾ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਰੁੱਖ ਹੈ ਜੋ ਫਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਇਸ ਰੁੱਖ ਨੂੰ) ਗਿਆਨ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ । (ਇਹ ਫਲ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਧੰਨ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ) ।

ਤੇ ਮੁਕਤੇ ਭਏ ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦਿ ਮਨਿ ਗੁਰ ਪਰਚਾ ਪਾਇਅਉ ॥ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਕਲੁਚਰੈ ਤੈ ਸਬਦ ਨੀਸਾਨੁ ਬਜਾਇਅਉ ॥੯॥ {ਪੰਨਾ 1397}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤੇ ਮੁਕਤੇ—ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਤਰ ਗਏ ਹਨ । ਸਬਦਿ—ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਗੁਰ ਪਰਚਾ—ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ । ਸਬਦ ਨੀਸਾਨੁ—ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਨਗਾਰਾ ।

ਅਰਥ:- ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾਇਆ ਹੈ । ਕਵੀ ਕਲੁਸਹਾਰ ਆਖਦਾ ਹੈ—‘ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ! ਤੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਨਗਾਰਾ ਵਜਾਇਆ ਹੈ’ । ੯।

ਸੇਜ ਸਧਾ ਸਹਜੁ ਛਾਵਾਣੁ ਸੰਤੋਖੁ ਸਰਾਇਚਉ ਸਦਾ ਸੀਲ ਸੰਨਾਹੁ ਸੋਹੈ ॥ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਸਮਾਚਰਿਓ ਨਾਮੁ ਟੇਕ ਸੰਗਾਦਿ ਬੋਹੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1398}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਧਾ—ਸਰਧਾ, ਸਿਦਕ । ਸਹਜੁ—ਸ਼ਾਂਤੀ, ਟਿਕਾਉ, ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ । ਛਾਵਾਣੁ—ਸ਼ਾਮਿਆਨਾ । ਸਰਾਇਚਉ—ਕਨਾਤ । ਸਦਾ ਸੀਲ—ਸਦਾ ਮਿੱਠੇ ਸੁਭਾਉ ਵਾਲਾ ਰਹਿਣਾ । ਸੰਨਾਹੁ—ਸੰਜੋਅ । ਸੋਹੈ—ਸੋਹਣਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਸੋਭਦਾ ਹੈ । ਗੁਰ ਸਬਦਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਸਮਾਚਰਿਓ—ਕਮਾਇਆ ਹੈ । ਟੇਕ—(ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਆਸਰਾ । ਸੰਗਾਦਿ—ਸੰਗੀ ਆਦਿਕਾਂ ਨੂੰ । ਬੋਹੈ—ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ) ਸਰਧਾ ਨੂੰ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਲਈ) ਸੇਜ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, (ਆਪ ਦੇ) ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਟਿਕਾਉ ਸ਼ਾਮੀਆਨਾ ਹੈ, ਸੰਤੋਖ ਕਨਾਤ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿੱਤ ਦਾ ਮਿੱਠਾ ਸੁਭਾਉ ਸੰਜੋਅ ਹੈ । ਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ (ਆਪ ਨੇ) ਕਮਾਇਆ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਦੀ) ਟੇਕ (ਆਪ ਦੇ) ਸੰਗੀ ਆਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਅਜੋਨੀਉ ਭਲੁ ਅਮਲੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗਿ ਨਿਵਾਸੁ ॥ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਕਲੁਚਰੈ ਤੁਅ ਸਹਜ ਸਰੋਵਰਿ ਬਾਸੁ ॥੧੦॥ {ਪੰਨਾ 1398}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਜੋਨੀਉ—ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ । ਭਲੁ—ਭਲਾ । ਅਮਲੁ—(ਅ-ਮਲੁ) ਨਿਰਮਲ, ਸੁੱਧ । ਤੁਅ—ਤੇਰਾ । ਬਾਸ—ਟਿਕਾਣਾ । ਸਹਜ ਸਰੋਵਰਿ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਦੇ ਸਰ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜਨਮ (ਮਰਨ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਭਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁੱਧ-ਆਤਮਾ ਹੈ । ਕਵੀ ਕਲੁਸਹਾਰ ਆਖਦਾ ਹੈ—‘ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ! ਤੇਰਾ ਵਾਸ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਹੈ’ । ੧੦।

ਗੁਰੁ ਜਿਨ੍ ਕਉ ਸੁਪ੍ਰਸੰਨੁ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਰਿਦੈ ਨਿਵਾਸੈ ॥ ਜਿਨ੍ ਕਉ ਗੁਰੁ ਸੁਪ੍ਰਸੰਨੁ ਦੁਰਤੁ ਦੁਰੰਤਰਿ ਨਾਸੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1398}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿਨ੍ ਕਉ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਉਤੇ । ਰਿਦੈ—(ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਰਿਹਦੇ ਵਿਚ । ਨਿਵਾਸੈ—ਵਸਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਦੁਰਤੁ—ਪਾਪ । ਦੂਰੰਤਰਿ—ਦੂਰੋਂ ਹੀ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਉਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੁੱਠਦਾ ਹੈ, (ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਵਸਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਤੁੱਠਦਾ ਹੈ, (ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ) ਪਾਪ ਦੂਰੋਂ ਹੀ (ਵੇਖ ਕੇ) ਭੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਗੁਰੁ ਜਿਨ੍ ਕਉ ਸੁਪ੍ਰਸੰਨੁ ਮਾਨੁ ਅਭਿਮਾਨੁ ਨਿਵਾਰੈ ॥ ਜਿਨ੍ ਕਉ ਗੁਰੁ ਸੁਪ੍ਰਸੰਨੁ ਸਬਦਿ ਲਗਿ ਭਵਜਲੁ ਤਾਰੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1398}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਿਵਾਰੈ—ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸਬਦਿ ਲਗਿ—ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ । ਭਵਜਲੁ—ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ । ਤਾਰੈ—ਤਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੋੜ ਕੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਰਚਉ ਪ੍ਰਮਾਣੁ ਗੁਰ ਪਾਇਅਉ ਤਿਨ ਸਕਯਥਉ ਜਨਮੁ ਜਗਿ ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਰਣਿ ਭਜੁ ਕਲੁ ਕਬਿ ਭੁਗਤਿ ਮੁਕਤਿ ਸਭ ਗੁਰੂ ਲਗਿ ॥੧੧॥ {ਪੰਨਾ 1398}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਰਚਉ—ਉਪਦੇਸ਼ । ਪ੍ਰਮਾਣੁ—ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ, ਮੰਨਿਆ—ਪ੍ਰਮੰਨਿਆ । ਗੁਰ—ਗੁਰੂ ਦਾ । ਤਿਨ ਜਨਮੁ—ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ । ਸਕਯਥਉ—ਸਫਲ । ਜਗਿ—ਜਗਤ ਵਿਚ । ਭਜੁ—ਪਉ । ਕਲੁ ਕਬਿ—ਹੇ ਕਵੀ ਕਲੁਸਹਾਰ ! ਭੁਗਤਿ—ਪਦਾਰਥ । ਗੁਰੂ ਲਗਿ—ਗੁਰੂ ਸ਼ਰਨ ਪਿਆਂ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੰਮਣਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਹੇ ਕਵੀ ਕਲੁਸਹਾਰ ! ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਸਰਨੀ ਪਉ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨੀ ਪਿਆਂ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ (ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ) ।੧੧।

ਸਤਿਗੁਰਿ ਖੇਮਾ ਤਾਣਿਆ ਜੁਗ ਜੂਥ ਸਮਾਣੇ ॥ ਅਨਭਉ ਨੇਜਾ ਨਾਮੁ ਟੇਕ ਜਿਤੁ ਭਗਤ ਅਘਾਣੇ ॥ {ਪੰਨਾ 1398}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਤਿਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ । ਖੇਮਾ—ਚੰਦੋਆ । ਜੁਗ ਜੂਥ—ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ, ਸਾਰੇ ਜੁਗ । ਸਮਾਣੇ—ਸਮਾ ਗਏ ਹਨ (ਭਾਵ, ਚੰਦੋਏ ਦੇ ਹੇਠ ਆ ਗਏ ਹਨ) । ਅਨਭਉ—(AniBv) ਗਿਆਨ । ਜਿਤੁ—ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਅਘਾਣੇ—ਰੱਜ ਗਏ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਸਤਿਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ-ਰੂਪ) ਚੰਦੋਆ ਤਾਣਿਆ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਜੁਗ (ਭਾਵ, ਸਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਜੀਵ) ਉਸ ਦੇ ਹੇਠ ਆ ਟਿਕੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਸਭ ਜੀਵ ਹਰਿ ਜਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ) । ਗਿਆਨ (ਆਪ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ) ਨੇਜਾ ਹੈ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ (ਆਪ ਦਾ) ਆਸਰਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਰੱਜ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕੁ ਅੰਗਦੁ ਅਮਰੁ ਭਗਤ ਹਰਿ ਸੰਗਿ ਸਮਾਣੇ ॥ ਇਹੁ ਰਾਜ ਜੋਗ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਤੁਮ੍ਹ ਹੂ
ਰਸੁ ਜਾਣੇ ॥੧੨॥ {ਪੰਨਾ 1398}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹਰਿ ਸੰਗਿ—ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਚ । ਸਮਾਣੇ—ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ—ਹੇ ਗੁਰੂ
ਰਾਮਦਾਸ ! ਤੁਮ੍ਹ ਹੂ—ਆਪ ਨੇ ਭੀ । ਰਾਜ ਜੋਗ ਰਸੁ—ਰਾਜ ਜੋਗ ਦਾ ਸੁਆਦ । ਜਾਣੇ—ਜਾਣਿਆ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- (ਹਰਿ-ਨਾਮ ਰੂਪ ਟੇਕ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰੂ
ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭਗਤ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਏ ਹਨ । ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ! ਆਪ ਨੇ ਭੀ
ਰਾਜ ਜੋਗ ਦੇ ਇਸ ਸੁਆਦ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ । ੧੨।

ਜਨਕੁ ਸੋਇ ਜਿਨਿ ਜਾਣਿਆ ਉਨਮਨਿ ਰਬੁ ਧਰਿਆ ॥ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਸਮਾਚਰੇ ਅਭਰਾ ਸਰੁ
ਭਰਿਆ ॥ {ਪੰਨਾ 1398}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੋਇ—ਉਹ ਹੈ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ ਨੇ । ਜਾਣਿਆ—(ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ) ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ।
ਉਨਮਨਿ—ਉਨਮਨ ਵਿਚ, ਪੂਰਨ ਖਿੜਾਉ ਵਿਚ । ਰਬੁ—ਮਨ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ । ਧਰਿਆ—ਰੱਖਿਆ ਹੈ,
ਟਿਕਾਇਆ ਹੈ । ਸਮਾਚਰੇ—ਇਕੱਠ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਕਮਾਏ ਹਨ । ਅਭਰਾ—ਨਾਹ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ । ਸਰੁ—
ਤਲਾਬ । ਅਭਰਾ ਸਰੁ—ਉਹ ਤਲਾਬ ਜੋ ਭਰਿਆ ਨਾਹ ਜਾ ਸਕੇ, ਨਾਹ ਰੱਜਣ ਵਾਲਾ ਮਨ । ਭਰਿਆ—ਪੂਰਨ
ਕੀਤਾ, ਰਜਾਇਆ ।

ਅਰਥ:- ਜਨਕ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ
ਪੂਰਨ ਖਿੜਾਉ ਵਿਚ ਟਿਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਤ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ) ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਹਨ,
ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਨਾਹ ਰੱਜਣ ਵਾਲੇ ਮਨ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ।

ਅਕਥ ਕਥਾ ਅਮਰਾ ਪੁਰੀ ਜਿਸੁ ਦੇਇ ਸੁ ਪਾਵੈ ॥ ਇਹੁ ਜਨਕ ਰਾਜੁ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਤੁਝ ਹੀ ਬਣਿ
ਆਵੈ ॥੧੩॥ {ਪੰਨਾ 1398}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਕਥ—ਜੋ ਵਰਣਨ ਨਾਹ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ । ਅਮਰਾ ਪੁਰੀ—ਸਦਾ ਅਟੱਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਪੁਰੀ,
ਸਦਾ—ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਟਿਕਾਣਾ, ਅਡੋਲ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ । ਅਕਥ ਕਥਾ ਅਮਰਾ ਪੁਰੀ—ਸਹਜ
ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਇਹ ਗੂੜ ਗੱਲ । ਜਿਸੁ—ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ । ਦੇਇ—(ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਬਣਿ
ਆਵੈ—ਫਬਦਾ ਹੈ, ਸੋਭਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਅਡੋਲ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਦੀ (ਭਾਵ, ਜਨਕ ਵਾਲੀ) ਇਹ (ਉਪ੍ਰੋਕਤ) ਗੂੜ ਗੱਲ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ
ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਜਨਕ-ਪਦਵੀ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਨਹੀਂ
ਮਿਲਦੀ) । ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ! ਇਹ ਜਨਕ-ਰਾਜ ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਸੋਭਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਇਸ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਦਾ
ਤੂੰ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ) । ੧੩।

ਭੱਟ ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ ਦੇ ਇਹ ੧੩ ਸਵਈਏ ਹਨ ।

ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਮੁ ਏਕ ਲਿਵ ਮਨਿ ਜਪੈ ਦ੍ਰਿੜੁ ਤਿਨੁ ਜਨ ਦੁਖ ਪਾਪੁ ਕਹੁ ਕਤ ਹੋਵੈ ਜੀਉ ॥ ਤਾਰਣ
ਤਰਣ ਖਿਨ ਮਾਤ੍ਰੁ ਜਾ ਕਉ ਦ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਧਾਰੈ ਸਬਦੁ ਰਿਦ ਬੀਚਾਰੈ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਖੋਵੈ ਜੀਉ ॥ {ਪੰਨਾ
1398}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਪੈ—(ਜੋ ਜੋ ਮਨੁੱਖ) ਜਪਦਾ ਹੈ । ਦ੍ਰਿੜੁ—ਸਿਦਕ ਨਾਲ, ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ
। ਏਕ ਲਿਵ—ਇਕਾਗ੍ਰ-ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ, ਬ੍ਰਿਤੀ ਜੋੜ ਕੇ । ਤਿਨੁ ਜਨ—ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ । ਕਹੁ—ਦੱਸੋ ।
ਕਤ—ਕਦੋਂ? ਦ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਧਾਰੈ—ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਤੱਕਦਾ ਹੈ । ਰਿਦ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਖੋਵੈ—ਨਾਸ ਕਰ
ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਤਾਰਣ ਤਰਣ—ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਤਾਰਨ ਲਈ ਜਹਾਜ਼ । ਤਰਣ—ਜਹਾਜ਼ ।

ਅਰਥ:- ਜੋ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਬ੍ਰਿਤੀ ਜੋੜ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਰਧਾ ਨਾਲ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਦੱਸੋ ਜੀ,
ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਲੇਸ਼ ਤੇ ਪਾਪ ਕਦੋਂ ਪੋਹ ਸਕਦਾ ਹੈ? (ਸਤਿਗੁਰੂ, ਜੋ) ਜਗਤ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਲਈ (ਮਾਨੋ) ਜਹਾਜ਼ (ਹੈ)
ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਖਿਨ ਭਰ ਲਈ ਭੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ
ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਨੂੰ ਗੰਵਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਜੀਅਨ ਸਭਨ ਦਾਤਾ ਅਗਮ ਗੁਾਨ ਬਿਖਾਤਾ ਅਹਿਨਿਸਿ ਧਾਨ ਧਾਵੈ ਪਲਕ ਨ ਸੋਵੈ ਜੀਉ ॥ ਜਾ
ਕਉ ਦੇਖਤ ਦਰਿਦ੍ਰੁ ਜਾਵੈ ਨਾਮੁ ਸੋ ਨਿਧਾਨੁ ਪਾਵੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗੁਾਨਿ ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲੁ ਧੋਵੈ ਜੀਉ ॥
ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਮੁ ਏਕ ਲਿਵ ਮਨਿ ਜਪੈ ਦ੍ਰਿੜੁ ਤਿਨੁ ਜਨ ਦੁਖ ਪਾਪੁ ਕਹੁ ਕਤ ਹੋਵੈ ਜੀਉ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ
1398}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜੀਅਨ ਸਭਨ—ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ । ਅਗਮ—ਜਿਸ ਤਾਈਂ ਪਹੁੰਚ ਨਾਹ ਹੋ ਸਕੇ । ਬਿਖਾਤਾ—
ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਅਹਿਨਿਸਿ—ਦਿਨ ਰਾਤ, ਹਰ ਵੇਲੇ । ਅਹਿ—ਦਿਨ । ਨਿਸਿ—ਰਾਤ । ਧਾਵੈ—ਧਾਰੇ
। ਨ ਸੋਵੈ—ਗਾਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਜਾ ਕਉ—ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ । ਦੇਖਤ—(ਗੁਰੂ ਨੂੰ) ਵੇਖਦਿਆਂ । ਗੁਾਨਿ—
(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਗਿਆਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ।

ਅਰਥ:- (ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਅਗਮ ਹਰੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ
ਹੈ; ਦਿਨ ਰਾਤ ਹਰੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਾਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਲਕ ਭਰ ਭੀ ਗਾਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ (ਗੁਰੂ
ਰਾਮਦਾਸ ਦੇ ਦਿੱਤੇ) ਗਿਆਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਦੁਰਮਤਿ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋਂਦਾ ਹੈ, ਨਾਮ-ਰੂਪ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹਾਸਲ ਕਰ
ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਦਲਿਦੁ ਆਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਿਆਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੋ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ
(ਰਾਮਦਾਸ) ਦਾ ਨਾਮ ਬ੍ਰਿਤੀ ਜੋੜ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਰਧਾ ਨਾਲ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਦੱਸੋ ਜੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਪ ਤੇ ਕਲੇਸ਼
ਪੋਹ ਸਕਦਾ ਹੈ?।੧।

ਧਰਮ ਕਰਮ ਪੂਰੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਈ ਹੈ ॥ ਜਾ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸਿਧ ਸਾਧ ਮੁਨਿ ਜਨ ਸੁਰਿ ਨਰ ਜਾਚਹਿ
ਸਬਦ ਸਾਰੁ ਏਕ ਲਿਵ ਲਾਈ ਹੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1398}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਾਈ ਹੈ—ਪਾਈਐ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਿਆਂ, ਮਿਲਿਆਂ । ਜਾ ਕੀ—ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ।
ਜਾਚਹਿ—ਮੰਗਦੇ ਹਨ । ਸੁਰਿ—ਦੇਵਤੇ । ਸਾਰੁ—ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ।

ਅਰਥ:- ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨੂੰ ਮਿਲਿਆਂ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਕਰਮ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ); ਸਿੱਧ, ਸਾਧ

ਮੁਨੀ ਲੋਕ, ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਇਸ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਦੀ) ਸੇਵਾ ਮੰਗਦੇ ਹਨ, (ਆਪ ਦਾ) ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ ਤੇ (ਆਪ ਨੇ) ਇਕ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨਾਲ ਬ੍ਰਿਤੀ ਜੋੜੀ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਫੁਨਿ ਜਾਨੈ ਕੇ ਤੇਰਾ ਅਪਾਰੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਅਕਥ ਕਥਨਹਾਰੁ ਤੁਝਹਿ ਬੁਝਾਈ ਹੈ ॥ ਭਰਮ ਭੂਲੇ ਸੰਸਾਰ ਛੁਟਹੁ ਜੁਨੀ ਸੰਘਾਰ ਜਮ ਕੇ ਨ ਡੰਡ ਕਾਲ ਗੁਰਮਤਿ ਧਾਈ ਹੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1398}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੋ-ਕੌਣ? ਤੇਰਾ-ਤੇਰਾ (ਅੰਤ) । ਕਥਨਹਾਰੁ-ਕਥਨ-ਜੋਗ । ਤੁਝਹਿ-ਤੈਨੂੰ ਹੀ । ਬੁਝਾਈ ਹੈ-ਸਮਝ ਆਈ ਹੈ, ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸੰਸਾਰ-ਹੇ ਸੰਸਾਰ । ਹੇ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ! ਸੰਘਾਰ-ਮਰਨ, ਮੌਤ । ਛੁਟਹੁ-ਬਚ ਜਾਵੋ । ਡੰਡ ਕਾਲ-ਦੰਡ, ਸਜ਼ਾ, ਤਾੜਨਾ । ਧਾਈ ਹੈ-ਧਿਆਈਐ, ਸਿਮਰੀਏ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ!) ਕੌਣ ਤੇਰਾ (ਅੰਤ) ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ, ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰ (ਦਾ ਰੂਪ) ਹੈਂ । ਕਥਨ-ਜੋਗ ਅਕੱਥ ਹਰੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਿਆ ਹੈ । ਭਰਮਾਂ ਵਿਚ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਹੇ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ! ਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਦੀ ਮਤ ਲੈ ਕੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ) ਸਿਮਰ, ਤੂੰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਹਿੰਗਾ, ਤੇ ਜਮ ਦੀ ਭੀ ਤਾੜਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਮਨ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮੁਗਧ ਬੀਚਾਰੁ ਅਹਿਨਿਸਿ ਜਪੁ ਧਰਮ ਕਰਮ ਪੂਰੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਈ ਹੈ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1398}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੁਗਧ-ਮੂਰਖ । ਬੀਚਾਰੁ-ਸੋਚ ਕਰ । ਅਹਿਨਿਸਿ-ਦਿਨ ਰਾਤ, ਹਰ ਵੇਲੇ । ਜਪੁ-ਸਿਮਰ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮੂਰਖ ਮਨ! ਹੇ ਮੂਰਖ ਜੀਵ! ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਤੇ ਦਿਨ ਰਾਤ (ਨਾਮ) ਸਿਮਰ । ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨੂੰ ਮਿਲਿਆਂ (ਸਾਰੇ) ਧਰਮ ਕਰਮ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ।੨।

ਹਉ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਉ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਚੇ ਨਾਮ ਪਰ ॥ ਕਵਨ ਉਪਮਾ ਦੇਉ ਕਵਨ ਸੇਵਾ ਸਰੇਉ ਏਕ ਮੁਖ ਰਸਨਾ ਰਸਹੁ ਜੁਗ ਜੋਰਿ ਕਰ ॥ {ਪੰਨਾ 1398}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹਉ-ਮੈਂ । ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਉ-ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਵਾਂ, ਸਦਕੇ ਹੋਵਾਂ । ਦੇਉ-ਮੈਂ ਦਿਆਂ । ਸਰੇਉ-ਮੈਂ ਕਰਾਂ । ਰਸਨਾ-ਜੀਭ ਨਾਲ । ਰਸਹੁ-ਜਪੋ । ਜੁਗ ਕਰ-ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ । ਜੋਰਿ-ਜੋੜ ਕੇ । ਏਕ ਮੁਖ-ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ।

ਅਰਥ:- ਸੱਚੇ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਵਾਂ । ਮੈਂ ਕਿਹੜੀ ਉਪਮਾ ਦਿਆਂ (ਭਾਵ, ਕੀਹ ਆਖਾਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ), ਮੈਂ ਕਿਹੜੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ? (ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ!) ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਜੀਭ ਨਾਲ ਸਿਮਰ (ਬੱਸ, ਇਹੀ ਉਪਮਾ ਤੇ ਇਹੀ ਸੇਵਾ ਹੈ) ।

ਫੁਨਿ ਮਨ ਬਚ ਕ੍ਰਮ ਜਾਨੁ ਅਨਤ ਦੂਜਾ ਨ ਮਾਨੁ ਨਾਮੁ ਸੋ ਅਪਾਰੁ ਸਾਰੁ ਦੀਨੋ ਗੁਰਿ ਰਿਦ ਧਰ ॥ ਨਲੁ ਕਵਿ ਪਾਰਸ ਪਰਸ ਕਚ ਕੰਚਨਾ ਹੁਇ ਚੰਦਨਾ ਸੁਬਾਸੁ ਜਾਸੁ ਸਿਮਰਤ ਅਨ ਤਰ ॥ {ਪੰਨਾ 1399}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਫੁਨਿ—ਅਤੇ ਹੋਰ । ਜਾਨੁ—ਪਛਾਣ । ਅਨਤ—ਕੋਈ ਦੂਜਾ । ਮਾਨੁ—ਮੰਨ, ਪੂਜ, ਜਪ । ਸਾਰੁ—ਸ਼੍ਰੇਣੀ । ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ । ਰਿਦ—ਹਿਰਦੇ ਦਾ । ਧਰ—ਆਸਰਾ । ਪਰਸ—ਫੁਹ । ਕੰਚਨਾ—ਸੋਨਾ । ਹੁਇ—ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਚੰਦਨਾ ਸੁਬਾਸੁ—ਚੰਦਨ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ । ਅਨ ਤਰ—ਹੋਰ ਰੁਖਾਂ ਵਿਚ । ਜਾਸੁ—ਜਿਸ ਦਾ (ਨਾਮ) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਲ੍ਹ ਕਵੀ! ਅਤੇ ਹੋਰ (ਇਹ ਕੰਮ ਕਰ, ਕਿ) ਆਪਣੇ ਮਨ ਬਚਨਾਂ ਅਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਉਸੇ ਨਾਮ ਨੂੰ) ਦ੍ਰਿੜ ਕਰ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਨਾਹ ਜਪ, ਉਹ ਬੇਅੰਤ ਤੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਮ ਉਸ ਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ ਤੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆਂ (ਇਉਂ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ) ਪਾਰਸ ਦੀ ਫੁਹ ਨਾਲ ਕੱਚ ਸੋਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ (ਚੰਦਨ ਦੀ ਫੁਹ ਨਾਲ) ਹੋਰ ਰੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਚੰਦਨ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਜਾ ਕੇ ਦੇਖਤ ਦੁਆਰੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਹੀ ਨਿਵਾਰੇ ਜੀ ਹਉ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਉ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਚੇ ਨਾਮ ਪਰ
॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1399}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੁਆਰੇ—ਦਰ, ਦਰਵਾਜ਼ਾ । ਨਿਵਾਰੇ—ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ ਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਦੇ ਦਰ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਿਆਂ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ (ਆਦਿਕ ਇਹ ਸਾਰੇ) ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਸਦਕੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ।੩।

ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਤਖਤੁ ਦੀਅਨੁ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ॥ {ਪੰਨਾ 1399}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੀਅਨੁ—ਦੀਆ ਉਨਿ, ਉਸ (ਹਰੀ) ਨੇ ਦਿੱਤਾ । ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ—ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ।

ਅਰਥ:- ਉਸ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ (ਜੀ) ਨੂੰ ਰਾਜ ਤੇ ਜੋਗ (ਵਾਲਾ) ਤਖਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਥਮੇ ਨਾਨਕ ਚੰਦੁ ਜਗਤ ਭਯੋ ਆਨੰਦੁ ਤਾਰਨਿ ਮਨੁਖੁ ਜਨ ਕੀਅਉ ਪ੍ਰਗਾਸ ॥ ਗੁਰ ਅੰਗਦ
ਦੀਅਉ ਨਿਧਾਨੁ ਅਕਥ ਕਥਾ ਗਿਆਨੁ ਪੰਚ ਭੂਤ ਬਸਿ ਕੀਨੇ ਜਮਤ ਨ ਤ੍ਰਾਸ ॥ {ਪੰਨਾ 1399}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪ੍ਰਥਮੇ—ਪਹਿਲਾਂ । ਚੰਦੁ—ਚੰਦ੍ਰਮਾ । ਆਨੰਦੁ—ਖੁਸ਼ੀ । ਤਾਰਨਿ—ਤਾਰਨ ਲਈ । ਪ੍ਰਗਾਸ—ਚਾਨਣਾ । ਦੀਅਉ—ਦਿੱਤਾ । ਨਿਧਾਨੁ—ਖਜ਼ਾਨਾ । ਅਕਥ—ਅਕਹ । ਪੰਚ ਭੂਤ—(ਕਾਮਾਦਿਕ) ਪੰਜੇ ਵੈਰੀ । ਜਮਤ ਨ—ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਤ੍ਰਾਸ—ਡਰ । ਕੀਨੇ—ਕਰ ਲਏ ।

ਅਰਥ:- ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਚੰਦ੍ਰਮਾ (-ਰੂਪ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ), ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਲਈ (ਆਪ ਨੇ) ਚਾਨਣਾ ਕੀਤਾ ਤੇ (ਸਾਰੇ) ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ । (ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ) ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਹਰੀ ਦੀ ਅਕੱਥ ਕਥਾ ਦਾ ਗਿਆਨ-ਰੂਪ ਖਜ਼ਾਨਾ ਬਖਸ਼ਿਆ, (ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਨੇ) ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜੇ ਵੈਰੀ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਲਏ, ਤੇ (ਉਸ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ) ਡਰ ਨਾਹ ਰਿਹਾ ।

ਗੁਰ ਅਮਰੁ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿ ਕਲਿਜੁਗਿ ਰਾਖੀ ਪਤਿ ਅਘਨ ਦੇਖਤ ਗਤੁ ਚਰਨ ਕਵਲ ਜਾਸ ॥ ਸਭ
ਬਿਧਿ ਮਾਨਿਉ ਮਨੁ ਤਬ ਹੀ ਭਯਉ ਪ੍ਰਸੰਨੁ ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਤਖਤੁ ਦੀਅਨੁ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ
1399}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਤਿ—ਇੱਜ਼ਤ । ਅਘਨ—ਪਾਪ । ਗਤੁ—ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ । ਜਾਸ—ਜਿਸ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਦੇ । ਸਭ ਬਿਧਿ—ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ । ਮਾਨ੍ਹਿਉ—ਪਤੀਜ ਗਿਆ ।

ਅਰਥ:- (ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਦੀ ਛੁਹ ਨਾਲ) ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ (ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ), (ਉਸ ਨੇ) ਕਲਿਜੁਗ ਦੀ ਪਤਿ ਰੱਖੀ, ਆਪ ਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ (ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ) ਪਾਪ ਭੱਜ ਗਏ । (ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ) ਮਨ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਪਤੀਜ ਗਿਆ, ਤਦੋਂ (ਉਹ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਉਤੇ) ਤੁੱਠੇ ਤੇ (ਉਹਨਾਂ) ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਨੂੰ ਰਾਜ ਜੋਗ ਵਾਲਾ ਤਖ਼ਤ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ।੪।

ਰਡ ॥ ਜਿਸਹਿ ਧਾਰਿਯਯਉ ਧਰਤਿ ਅਰੁ ਵਿਉਮੁ ਅਰੁ ਪਵਣੁ ਤੇ ਨੀਰ ਸਰ ਅਵਰ ਅਨਲ ਅਨਾਦਿ ਕੀਅਉ ॥ ਸਸਿ ਰਿਖਿ ਨਿਸਿ ਸੂਰ ਦਿਨਿ ਸੈਲ ਤਰੁਅ ਫਲ ਫੁਲ ਦੀਅਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1399}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਡ—ਛੰਦ । ਜਿਸਹਿ—ਜਿਸ ਹਰੀ-ਨਾਮ ਨੇ । ਧਾਰੁਉ—ਟਿਕਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ । ਵਿਉਮੁ—ਅਕਾਸ਼ । ਤੇ—ਉਹ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਨੀਰ ਸਰ—ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਪਾਣੀ । ਅਵਰ—ਅਰੁ, ਅਤੇ । ਅਨਲ—ਅੱਗ । ਅਨਾਦਿ—ਅੰਨ ਆਦਿਕ । ਕੀਅਉ—ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਤਰੁਆ—ਰੁੱਖ । ਸੈਲ—ਪਹਾੜ । ਸਸਿ—ਚੰਦ੍ਰਮਾ । ਰਿਖਿ—ਤਾਰੇ । ਨਿਸਿ—ਰਾਤ ਵੇਲੇ । ਸੂਰ—ਸੂਰਜ । ਦਿਨਿ—ਦਿਨ ਵੇਲੇ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ ਹਰੀ-ਨਾਮ ਨੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਟਿਕਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਪਵਣ, ਸਰੋਵਰਾਂ ਦੇ ਉਹ ਜਲ, ਅੱਗ ਤੇ ਅੰਨ ਆਦਿਕ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ, (ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਰਾਤ ਨੂੰ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਤੇ ਤਾਰੇ ਅਤੇ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਸੂਰਜ (ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ), ਜਿਸ ਨੇ ਪਹਾੜ ਰਚੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਫਲ ਫੁੱਲ ਲਾਏ ਹਨ ।

ਸੁਰਿ ਨਰ ਸਪਤ ਸਮੁਦ੍ਰੁ ਕਿਆ ਧਾਰਿਓ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਜਾਸੁ ॥ ਸੋਈ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਤਿ ਪਾਇਓ ਗੁਰ ਅਮਰ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ॥੧॥੫॥

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੁਰਿ—ਦੇਵਤੇ । ਨਰ—ਮਨੁੱਖ । ਸਪਤ—ਸੱਤ । ਕਿਆ—ਬਣਾਏ । ਧਾਰਿਓ—ਟਿਕਾਏ ਹਨ । ਜਾਸੁ—ਜਿਸ ਨੇ । ਪ੍ਰਗਾਸੁ—ਚਾਨਣਾ । ਸਤਿ—ਅਟੱਲ, ਸਦਾ-ਥਿਰ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਵਤੇ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤਿੰਨੇ ਭਵਣ ਟਿਕਾ ਰੱਖੇ ਹਨ, ਉਹੀ ਇਕ ਹਰੀ-ਨਾਮ ਸਦਾ ਅਟੱਲ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਹੀ ਨਾਮ-ਰੂਪ) ਚਾਨਣਾ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਤੋਂ ਲੱਭਾ ਹੈ ।੧।੫।

ਕਚਹੁ ਕੰਚਨੁ ਭਇਅਉ ਸਬਦੁ ਗੁਰ ਸ੍ਰਵਣਹਿ ਸੁਣਿਓ ॥ ਬਿਖੁ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹੁਯਉ ਨਾਮੁ ਸਤਿਗੁਰ ਮੁਖਿ ਭਣਿਅਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1399}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਚਹੁ—ਕੱਚ ਤੋਂ । ਸਬਦੁ ਗੁਰ—ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ । ਸ੍ਰਵਣਹਿ—ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ । ਬਿਖੁ—ਵਿਹੁ, ਜ਼ਹਰ । ਮੁਖਿ—ਮੂੰਹ ਨਾਲ । ਭਣਿਅਉ—ਉਚਾਰਿਆ ।

ਅਰਥ:- (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਉਹ (ਮਾਨੋ) ਕੱਚ ਤੋਂ ਸੋਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਮੂੰਹੋਂ ਉਚਾਰਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਹੁ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਲੋਹਉ ਹੋਯਉ ਲਾਲੁ ਨਦਰਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਜਦਿ ਧਾਰੈ ॥ ਪਾਹਣੁ ਮਾਣਕੁ ਕਰੈ ਗਿਆਨੁ ਗੁਰੁ ਕਹਿਅਉ
ਬੀਚਾਰੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1399}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਲੋਹਉ—ਲੋਹੇ ਤੋਂ । ਜਦਿ—ਜੇ । ਨਦਰਿ ਧਾਰੈ—ਤੱਕੇ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰੇ । ਪਾਹਣ—ਪੱਥਰ ।
ਬੀਚਾਰੈ—ਵਿਚਾਰ ਕੇ, ਬੀਚਾਰਿ । ਮਾਣਕ—ਮੋਤੀ ।

ਅਰਥ:- ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਮਿਹਰ ਦੀ) ਨਜ਼ਰ ਕਰੇ, ਤਾਂ (ਜੀਵ) ਲੋਹੇ ਤੋਂ ਲਾਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ
ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਜਪਿਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ (ਮਾਨੋ) ਪੱਥਰਾਂ ਤੋਂ ਮਾਣਕ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ
।

ਕਾਠਹੁ ਸ੍ਰੀਖੰਡੁ ਸਤਿਗੁਰਿ ਕੀਅਉ ਦੁਖ ਦਰਿਦ੍ਰੁ ਤਿਨੁ ਕੇ ਗਇਅ ॥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਚਰਨੁ ਜਿਨ੍
ਪਰਸਿਆ ਸੇ ਪਸੁ ਪਰੇਤੁ ਸੁਰਿ ਨਰੁ ਭਇਅ ॥੨॥੬॥ {ਪੰਨਾ 1399}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਾਠਹੁ—ਲੱਕੜ ਤੋਂ । ਸ੍ਰੀਖੰਡ—ਚੰਦਨ । ਸਤਿਗੁਰਿ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ । ਤਿਨੁ ਕੇ—ਉਹਨਾਂ
ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ । ਗਇਅ—ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ । ਸੇ—ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) ।

ਅਰਥ:- ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਪਰਸੇ ਹਨ, ਉਹ ਪਸੂ ਤੇ ਪਰੇਤਾਂ ਤੋਂ ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਬਣ
ਗਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦਰਿਦ੍ਰੁ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਮਾਨੋ) ਕਾਠ ਤੋਂ ਚੰਦਨ
ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ।੨।੬।

ਜਾਮਿ ਗੁਰੂ ਹੋਇ ਵਲਿ ਧਨਹਿ ਕਿਆ ਗਾਰਵੁ ਦਿਜਇ ॥ ਜਾਮਿ ਗੁਰੂ ਹੋਇ ਵਲਿ ਲਖ ਬਾਹੇ ਕਿਆ
ਕਿਜਇ ॥ {ਪੰਨਾ 1399}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਾਮਿ—ਜਦੋਂ । ਵਲਿ ਹੋਇ—ਪੱਖ ਕਰੇ, ਸਹੈਤਾ ਕਰੇ । ਧਨਹਿ—ਧਨ ਵਿਚ, ਧਨ ਦੇ ਕਾਰਣ
। ਗਾਰਵੁ—ਅਹੰਕਾਰ । ਦਿਜਇ—ਦੇਂਦਾ, ਕਰਦਾ । ਕਿਆ ਗਾਰਵੁ—ਕੀਹ ਅਹੰਕਾਰ? (ਭਾਵ, ਕੋਈ
ਅਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ) । ਲਖ ਬਾਹੇ—ਲੱਖਾਂ ਬਾਹਾਂ, ਲੱਖਾਂ ਫੌਜਾਂ । ਕਿਆ ਕਿਜਇ—ਕੀਹ ਵਿਗਾੜ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ?

ਅਰਥ:- ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਪੱਖ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਹ ਧਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ।
ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਪੱਖ ਤੇ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਲੱਖਾਂ ਫੌਜਾਂ ਕੀਹ ਵਿਗਾੜ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ?

ਜਾਮਿ ਗੁਰੂ ਹੋਇ ਵਲਿ ਗਿਆਨੁ ਅਰੁ ਧਿਆਨੁ ਅਨਨੁ ਪਰਿ ॥ ਜਾਮਿ ਗੁਰੂ ਹੋਇ ਵਲਿ ਸਬਦੁ ਸਾਖੀ
ਸੁ ਸਚਹੁ ਘਰਿ ॥ {ਪੰਨਾ 1399}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਨਨੁ ਪਰਿ—ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੂਜੇ ਵਲ ਨਹੀਂ । ਅਨਨ—ਨਾਹ ਅੱਨ, ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਹੋਰ । ਪਰਿ—
ਵਲ, ਪਰਾਇਣ । ਸਾਖੀ—ਸਾਖਿਆਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੁ—ਉਹ ਮਨੁੱਖ ।
ਸਚਹੁ ਘਰਿ—ਸਦਾ—ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ (ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ) ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਪੱਖ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਦੀ ਦਾਤਿ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ (ਹਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ)
ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦਾ । ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਹੈਤਾ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਜੀਵ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਸਾਖਿਆਤ
ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸੱਚੇ ਹਰੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ (ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ) ਹੈ ।

ਜੋ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਅਹਿਨਿਸਿ ਜਪੈ ਦਾਸੁ ਭਟੁ ਬੇਨਤਿ ਕਰੈ ॥ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਮੁ ਰਿਦ ਮਹਿ ਧਰੈ ਸੋ ਜਨਮ
ਮਰਣ ਦੁਹ ਥੇ ਰਹੈ ॥੩॥੭॥ {ਪੰਨਾ 1399}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਹਿ ਨਿਸਿ—ਦਿਨ ਰਾਤ । ਅਹਿ—ਦਿਨ । ਨਿਸਿ—ਰਾਤ । ਦਾਸੁ ਭਟੁ—ਦਾਸ (ਨਲ੍ਹ) ਭੱਟ
। ਰਿਦ ਮਹਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਧਰੈ—ਟਿਕਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਦੁਹਥੇ—ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ । ਰਹੈ—ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਦਾਸ (ਨਲ੍ਹ) ਭੱਟ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦਿਨ ਰਾਤ ‘ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ’ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ
ਦਾ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੩।੭।

ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਘੋਰੁ ਅੰਧਾਰੁ ਗੁਰੂ ਬਿਨੁ ਸਮਝ ਨ ਆਵੈ ॥ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਸੁਰਤਿ ਨ ਸਿਧਿ ਗੁਰੂ ਬਿਨੁ
ਮੁਕਤਿ ਨ ਪਾਵੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1399}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਘੋਰੁ ਅੰਧਾਰੁ—ਡਰਾਉਣਾ ਹਨੇਰਾ, ਹਨੇਰਾ ਘੁੱਪ ।

ਅਰਥ:- ਸਤਿਗੁਰੂ (ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਣ) ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ) ਹਨੇਰਾ ਹੀ ਹਨੇਰਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ
ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਸਹੀ ਜੀਵਨ ਦੀ) ਸਮਝ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸੁਰਤਿ (ਉੱਚੀ) ਨਹੀਂ
ਹੁੰਦੀ ਤੇ (ਜੀਵਨ-ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਵਿਚ) ਸਫਲਤਾ ਭੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ) ਖ਼ਲਾਸੀ
ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ।

ਗੁਰੁ ਕਰੁ ਸਚੁ ਬੀਚਾਰੁ ਗੁਰੂ ਕਰੁ ਰੇ ਮਨ ਮੇਰੇ ॥ ਗੁਰੁ ਕਰੁ ਸਬਦ ਸਪੁੰਨ ਅਘਨ ਕਟਹਿ ਸਭ ਤੇਰੇ
॥ {ਪੰਨਾ 1399}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਰੁ—ਧਾਰਨ ਕਰ । ਸਬਦ ਸਪੁੰਨ—ਸ਼ਬਦ ਸੰਪੰਨ, ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੂਰਾ । ਅਘਨ—ਪਾਪ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਉ, ਇਹੀ ਉੱਤਮ ਵਿਚਾਰ ਹੈ । ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ
ਸਰਨ ਪਉ, ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਕੱਟੇ ਜਾਣਗੇ ।

ਗੁਰੁ ਨਯਣਿ ਬਯਣਿ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਕਰਹੁ ਗੁਰੂ ਸਤਿ ਕਵਿ ਨਲ੍ਹ ਕਹਿ ॥ ਜਿਨਿ ਗੁਰੂ ਨ ਦੇਖਿਅਉ ਨਹੁ
ਕੀਅਉ ਤੇ ਅਕਯਥ ਸੰਸਾਰ ਮਹਿ ॥੪॥੮॥ {ਪੰਨਾ 1399}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਯਣਿ—ਨੇਤ੍ਰ ਵਿਚ । ਬਯਣਿ—ਬਚਨ ਵਿਚ । ਕਰਹੁ—ਵਸਾਓ । ਸਤਿ—ਸਦਾ—ਥਿਰ ।
ਕੀਅਉ—ਧਾਰਿਆ । ਅਕਯਥ—ਨਿਸਫਲ । ਤੇ—ਉਹ ਬੰਦੇ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ) ਨੇ । ਨਹੁ—
ਨਹੀਂ । ਕੀਅਉ—ਕੀਤਾ, ਧਾਰਿਆ ।

ਅਰਥ:- ਕਵੀ ਨਲ੍ਹ ਆਖਦਾ ਹੈ—(ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ!) ਆਪਣੀ ਅੱਖ ਵਿਚ, ਆਪਣੇ ਬੋਲ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਨੂੰ
ਵਸਾਓ, ਗੁਰੂ ਸਦਾ—ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ, ਤੇ ਜੋ
ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਨਹੀਂ ਪਿਆ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਨਿਸਫਲ (ਹੀ ਆਏ) ।੪।੮।

ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗੁਰੁ ਕਰੁ ਮਨ ਮੇਰੇ ॥ ਤਾਰਣ ਤਰਣ ਸਮੂਥੁ ਕਲਿਜੁਗਿ ਸੁਨਤ ਸਮਾਧਿ ਸਬਦ ਜਿਸੁ ਕੇਰੇ
॥ ਫੁਨਿ ਦੁਖਨਿ ਨਾਸੁ ਸੁਖਦਾਯਕੁ ਸੂਰਉ ਜੋ ਧਰਤ ਧਿਆਨੁ ਬਸਤ ਤਿਹ ਨੇਰੇ ॥ {ਪੰਨਾ 1400}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਾਰਣ ਤਰਣ—ਤਾਰਣ ਲਈ ਜਹਾਜ਼ । ਤਰਣ—ਜਹਾਜ਼ । ਸਮ੍ਰਥ—ਸਮਰੱਥ । ਕਲਿਜੁਗਿ—ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ । ਸੁਨਤ—ਸੁਣਦਿਆਂ । ਸਬਦ ਜਿਸੁ ਕੇਰੇ—ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ । ਕੇਰੇ—ਦੇ । ਸਮਾਧਿ—ਸਮਾਧੀ (ਵਿਚ ਜੁੜ ਜਾਈਦਾ ਹੈ) । ਫੁਨਿ—ਅਤੇ ਹੋਰ । ਦੁਖਨਿ ਨਾਸੁ—ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਸੂਰਉ—ਸੂਰਮਾ । ਤਿਹ ਨੇਰੇ—ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨੇੜੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ‘ਗੁਰੂ’ ‘ਗੁਰੂ’ ਜਪ । ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸਮਾਧੀ (ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ), ਉਹ ਗੁਰੂ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ (ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ) ਤਾਰਨ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਜਹਾਜ਼ ਹੈ । ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸੂਰਮਾ ਹੈ । ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ।

ਪੂਰਉ ਪੁਰਖੁ ਰਿਦੈ ਹਰਿ ਸਿਮਰਤ ਮੁਖੁ ਦੇਖਤ ਅਘ ਜਾਹਿ ਪਰੇਰੇ ॥ ਜਉ ਹਰਿ ਬੁਧਿ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਚਾਹਤ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਕਰੁ ਮਨ ਮੇਰੇ ॥੫॥੯॥ {ਪੰਨਾ 1400}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪੂਰਉ—ਪੂਰਨ । ਰਿਦੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਮੁਖੁ—(ਉਸ ਗੁਰੂ ਦਾ) ਮੂੰਹ । ਅਘ—ਪਾਪ । ਜਾਹਿ ਪਰੇਰੇ—ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਉ—ਜੇਕਰ । ਹਰਿ ਬੁਧਿ—ਰੱਬੀ ਅਕਲ ।

ਅਰਥ:- ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹਰੀ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦਾ) ਮੁਖ ਵੇਖਿਆਂ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਜੇ ਤੂੰ ਰੱਬੀ ਅਕਲ, ਰਿੱਧੀ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਤਾਂ ‘ਗੁਰੂ’ ‘ਗੁਰੂ’ ਜਪ ।੫।੯।

ਗੁਰੂ ਮੁਖੁ ਦੇਖਿ ਗੁਰੂ ਸੁਖੁ ਪਾਯਉ ॥ ਹੁਤੀ ਜੁ ਪਿਆਸ ਪਿਊਸ ਪਿਵੰਨ ਕੀ ਬੰਛਤ ਸਿਧਿ ਕਉ ਬਿਧਿ ਮਿਲਾਯਉ ॥ ਪੂਰਨ ਭੋ ਮਨ ਠਉਰ ਬਸੋ ਰਸ ਬਾਸਨ ਸਿਉ ਜੁ ਦਹੰ ਦਿਸਿ ਯਾਯਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1400}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਮੁਖੁ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਮੂੰਹ । ਗੁਰੂ ਸੁਖੁ—ਵੱਡਾ ਆਨੰਦ । ਗੁਰੂ—(AurIXS—Compare of AurX) । ਪਾਯਉ—ਲੱਭਾ ਹੈ, ਲਿਆ ਹੈ । ਹੁਤੀ ਜੁ ਪਿਆਸ—ਜਿਹੜੀ ਤ੍ਰੇਹ (ਲੱਗੀ ਹੋਈ) ਸੀ । ਪਿਊਸ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ (pIX) । ਪਿਵੰਨ ਕੀ—ਪੀਣ ਦੀ । ਬੰਛਤ—ਮਨ-ਇੱਛਤ । ਕਉ—ਵਾਸਤੇ । ਬਿਧਿ—ਢੰਗ! ਮਿਲਾਯਉ—ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਭੋ—ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਠਉਰ ਬਸੋ—ਥਾਂਠਿ ਵੱਸ ਪਿਆ ਹੈ, ਟਿਕ ਗਿਆ ਹੈ । ਰਸ ਬਾਸਨ ਸਿਉ—ਰਸਾਂ ਤੇ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ । ਜੁ—ਜਿਹੜਾ ਮਨ । ਦਹੰ ਦਿਸਿ—ਦਸੀਂ ਪਾਸੀਂ । ਯਾਯਉ—ਦੌੜਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਸਤਿਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ) ਵੱਡਾ ਆਨੰਦ ਪਾਇਆ ਹੈ । (ਆਪ ਨੂੰ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਣ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਤਾਂਘ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਸ ਮਨ-ਇੱਛਤ (ਤਾਂਘ ਦੀ) ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਢੰਗ (ਹਰੀ ਨੇ) ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । (ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਦਾ) ਜੇ ਮਨ ਰਸਾਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦਸੀਂ ਪਾਸੀਂ ਦੌੜਦਾ ਹੈ ਆਪ ਦਾ ਉਹ ਮਨ ਰੱਜ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਟਿਕ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਗੋਬਿੰਦ ਵਾਲੁ ਗੋਬਿੰਦ ਪੁਰੀ ਸਮ ਜਲੁਨ ਤੀਰਿ ਬਿਪਾਸ ਬਨਾਯਉ ॥ ਗਯਉ ਦੁਖੁ ਦੂਰਿ ਬਰਖਨ ਕੋ ਸੁ ਗੁਰੂ ਮੁਖੁ ਦੇਖਿ ਗੁਰੂ ਸੁਖੁ ਪਾਯਉ ॥੬॥੧੦॥ {ਪੰਨਾ 1400}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੋਬਿੰਦ ਪੁਰੀ ਸਮ—ਹਰੀ ਦੇ ਨਗਰ ਸਮਾਨ, ਬੈਕੁੰਠ ਸਮਾਨ । ਸਮ—ਬਰਾਬਰ, ਵਰਗਾ । ਜਲ੍ਹਨ ਤੀਰਿ ਬਿਪਾਸ—ਬਿਆਸਾ ਦੇ ਜਲਾਂ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉਤੇ । ਬਰਖਨ ਕੋ ਦੁਖ—ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਦੁੱਖ । ਤੀਰਿ—ਕੰਢੇ ਉੱਤੇ ।

ਅਰਥ:- (ਜਿਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ) ਬੈਕੁੰਠ ਵਰਗਾ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਬਿਆਸਾ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉਤੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖ ਕੇ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ) ਵੱਡਾ ਆਨੰਦ ਪਾਇਆ ਹੈ, (ਆਪ ਦਾ, ਮਾਨੋ) ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ੬।੧੦।

ਸਮਰਥ ਗੁਰੂ ਸਿਰਿ ਹਥ ਧਰੁਉ ॥ ਗੁਰਿ ਕੀਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦੀਅਉ ਜਿਸੁ ਦੇਖਿ ਚਰੰਨ ਅਘੰਨ ਹਰੁਉ ॥ ਨਿਸਿ ਬਾਸੁਰ ਏਕ ਸਮਾਨ ਧਿਆਨ ਸੁ ਨਾਮ ਸੁਨੇ ਸੁਤੁ ਭਾਨ ਡਰੁਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1400}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਿਰਿ—ਸਿਰ ਉਤੇ । ਗੁਰਿ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ । ਜਿਸੁ ਦੇਖਿ ਚਰੰਨ—ਜਿਸ (ਗੁਰੂ) ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ । ਅਘੰਨ—ਪਾਪ । ਹਰੁਉ—ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ । ਨਿਸਿ ਬਾਸੁਰ—ਰਾਤ ਦਿਨ । ਬਾਸੁਰ—ਦਿਨ । ਏਕ ਸਮਾਨ—ਇੱਕ-ਰਸ । ਸੁਤੁ ਭਾਨ—ਸੂਰਜ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ, ਜਮ । ਭਾਨ—ਸੂਰਜ । ਸੁਨੇ—ਸੁਨਿ, ਸੁਣ ਕੇ ।

ਅਰਥ:- ਸਮਰੱਥ ਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ) ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ ਹੈ । ਜਿਸ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਿਆਂ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ) ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ; (ਉਸ ਨਾਮ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ) ਦਿਨ ਰਾਤ ਇੱਕ-ਰਸ ਧਿਆਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਮ ਦੇ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਜਮ-ਰਾਜ (ਭੀ) ਡਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ) ।

ਭਨਿ ਦਾਸ ਸੁ ਆਸ ਜਗਤੁ ਗੁਰੂ ਕੀ ਪਾਰਸੁ ਭੇਟਿ ਪਰਸੁ ਕਰੁਉ ॥ ਰਾਮਦਾਸੁ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਸਤਿ ਕੀਯਉ ਸਮਰਥ ਗੁਰੂ ਸਿਰਿ ਹਥ ਧਰੁਉ ॥੭॥੧੧॥ {ਪੰਨਾ 1400}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭਨਿ—ਆਖ । ਦਾਸ—ਹੇ ਦਾਸ (ਨਲ੍ਹ) ਕਵੀ! ਜਗਤੁ ਗੁਰੂ—ਜਗਤ ਦੇ ਗੁਰੂ । ਪਾਰਸੁ ਭੇਟਿ—ਪਾਰਸ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ । ਪਰਸੁ—ਪਰਸਨ-ਜੋਗ (ਪਾਰਸੁ) । ਕਰੁਉ—ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਸਤਿ—ਅਟੱਲ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਦਾਸ ਨਲ੍ਹ ਕਵੀ? ਆਖ—“ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਜਗਤ ਦੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੀ ਆਸ ਹੈ, ਪਾਰਸ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਆਪ ਭੀ ਪਰਸਨ-ਜੋਗ (ਪਾਰਸ ਹੀ) ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਹਰੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਅਟੱਲ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, (ਕਿਉਂਕਿ) ਸਮਰੱਥ ਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਸਿਰ ਉਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ” ।੭।੧੧।

ਅਬ ਰਾਖਹੁ ਦਾਸ ਭਾਟ ਕੀ ਲਾਜ ॥ ਜੈਸੀ ਰਾਖੀ ਲਾਜ ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਕੀ ਹਰਨਾਖਸ ਫਾਰੇ ਕਰ ਆਜ ॥ ਫੁਨਿ ਦ੍ਰੋਪਤੀ ਲਾਜ ਰਖੀ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਛੀਨਤ ਬਸਤ੍ਰ ਦੀਨ ਬਹੁ ਸਾਜ ॥ {ਪੰਨਾ 1400}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਫਾਰੇ—ਚੀਰ ਦਿੱਤਾ । ਕਰ—ਹੱਥ । ਕਰ ਆਜ—ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਨਹੁੰਆਂ ਨਾਲ । ਛੀਨਤ—ਖੁੱਸਦਿਆਂ । ਦੀਨ—ਦਿੱਤਾ । ਸਾਜ—ਸਾਮਾਨ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ!) ਹੁਣ ਇਸ ਦਾਸ (ਨਲ੍ਹ) ਭੱਟ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖ ਲਵੋ, ਜਿਵੇਂ (ਆਪ ਨੇ) ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਭਗਤ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਰੱਖੀ ਸੀ ਤੇ ਹਰਣਾਖਸ਼ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਨਹੁੰਆਂ ਨਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਅਤੇ, ਹੇ ਹਰਿ-ਪ੍ਰਭ ਜੀ! ਦ੍ਰੋਪਤੀ ਦੀ (ਭੀ) ਆਪ ਨੇ ਇੱਜ਼ਤ ਬਚਾਈ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਬਸਤਰ ਖੋਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, (ਆਪ ਨੇ) ਉਸ ਨੂੰ ਤਦੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਮਾਨ ਬਖਸ਼ਿਆ ਸੀ ।

ਸੋਦਾਮਾ ਅਪਦਾ ਤੇ ਰਾਖਿਆ ਗਨਿਕਾ ਪੜ੍ਹਤ ਪੂਰੇ ਤਿਹ ਕਾਜ ॥ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਪ੍ਰਸੰਨ ਕਲਜੁਗ ਹੋਇ ਰਾਖਹੁ ਦਾਸ ਭਾਟ ਕੀ ਲਾਜ ॥੮॥੧੨॥ {ਪੰਨਾ 1400}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਪਦਾ—ਬਿਪਤਾ, ਕਸ਼ਟ । ਰਾਖਿਆ—ਬਚਾਇਆ । ਗਨਿਕਾ—ਕੰਜਰੀ । ਪੂਰੇ—ਪੂਰਨ ਕੀਤੇ, ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹੇ । ਤਿਹ ਕਾਜ—ਉਸ (ਗਨਿਕਾ) ਦੇ ਕਾਰਜ । ਸਤਿਗੁਰ—ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ! ਸੁਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇ—ਤੁੱਠ ਕੇ । ਲਾਜ—ਪੈਜ, ਇੱਜ਼ਤ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਸੁਦਾਮੇ ਨੂੰ (ਆਪ ਨੇ) ਬਿਪਤਾ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ, (ਰਾਮ ਨਾਮ) ਪੜ੍ਹਦੀ ਗਨਿਕਾ ਦੇ ਕਾਰਜ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹੇ । ਹੁਣ ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਸ ਸੇਵਕ (ਨਲ੍ਹ) ਭੱਟ ਤੇ (ਭੀ) ਤੁੱਠ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਪੈਜ ਰੱਖੋ ।੮।੧੨।

ਝੋਲਨਾ ॥ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪੁ ਪ੍ਰਾਨੀਅਹੁ ॥ ਸਬਦੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪੈ ਨਾਮੁ ਨਵ ਨਿਧਿ ਅਪੈ ਰਸਨਿ ਅਹਿਨਿਸਿ ਰਸੈ ਸਤਿ ਕਰਿ ਜਾਨੀਅਹੁ ॥ ਫੁਨਿ ਪ੍ਰੇਮ ਰੰਗ ਪਾਈਐ ਗੁਰਮੁਖਹਿ ਧਿਆਈਐ ਅੰਨ ਮਾਰਗ ਤਜਹੁ ਭਜਹੁ ਹਰਿ ਗੁਨੀਅਹੁ ॥ {ਪੰਨਾ 1400}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਝੋਲਨਾ—ਛੰਦ । ਅਪੈ—ਅਰਪੈ, ਅਰਪਦਾ ਹੈ । ਰਸਨਿ—ਜੀਭ ਨਾਲ । ਅਹਿਨਿਸਿ—ਦਿਨ ਰਾਤ (ਭਾਵ, ਹਰ ਵੇਲੇ) । ਰਸੈ—ਆਨੰਦ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ । ਸਤਿ ਕਰਿ—ਠੀਕ, ਸੱਚ ਕਰ ਕੇ । ਜਾਨੀਅਹੁ—ਜਾਣਿਓ, ਸਮਝਿਓ । ਪ੍ਰੇਮ ਰੰਗ—ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਰੰਗਣ । ਗੁਰਮੁਖਹਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ । ਅੰਨ ਮਾਰਗ—ਹੋਰ ਰਸਤੇ, ਹੋਰ ਪੰਥ । ਤਜਹੁ—ਛੱਡੋ । ਗੁਨੀਅਹੁ—ਹੇ ਗਿਆਨ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣੋ!

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀਓ! ਨਿਤ 'ਗੁਰੂ' 'ਗੁਰੂ' ਜਪੋ । (ਇਹ ਗੱਲ) ਸੱਚ ਜਾਣਿਓ, ਕਿ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪ) ਹਰੀ-ਸ਼ਬਦ ਜਪਦਾ ਹੈ, (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਨਾਮ-ਰੂਪੀ ਨੌ ਨਿਧੀਆਂ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਜੀਭ ਨਾਲ (ਨਾਮ ਦਾ) ਆਨੰਦ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ । (ਜੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈ ਕੇ (ਹਰੀ) ਨੂੰ ਸਿਮਰੀਏ, ਤਾਂ ਹਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰੰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਤਾਂ ਤੇ) ਹੇ ਗਿਆਨਵਾਨੋ! ਹੋਰ ਰਸਤੇ ਛੱਡ ਦਿਓ, ਤੇ ਹਰੀ ਨੂੰ ਸਿਮਰੋ ।

ਬਚਨ ਗੁਰ ਰਿਦਿ ਧਰਹੁ ਪੰਚ ਭੂ ਬਸਿ ਕਰਹੁ ਜਨਮੁ ਕੁਲ ਉਧਰਹੁ ਦ੍ਵਾਰਿ ਹਰਿ ਮਾਨੀਅਹੁ ॥ ਜਉ ਤ ਸਭ ਸੁਖ ਇਤ ਉਤ ਤੁਮ ਬੰਛਵਹੁ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪੁ ਪ੍ਰਾਨੀਅਹੁ ॥੧॥੧੩॥ {ਪੰਨਾ 1400}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਿਦਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਬਚਨ ਗੁਰ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ । ਪੰਚ ਭੂ—ਮਨ । ਬਸਿ ਕਰਹੁ—ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰੋ, ਕਾਬੂ ਕਰੋ । ਉਧਰਹੁ—ਤਾਰ ਲਵੋ, ਸਫਲਾ ਕਰ ਲਓ । ਦ੍ਵਾਰਿ ਹਰਿ—ਹਰੀ ਦੇ ਦਰ ਤੇ, ਹਰੀ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ । ਮਾਨੀਅਹੁ—ਮਾਨ ਪਾਓਗੇ । ਜਉਤ—ਜੇਕਰ । ਇਤ ਉਤ—ਇਥੋਂ ਉਥੋਂ ਦੇ, ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਦੇ । ਸਭ ਸੁਖ ਬੰਛਵਹੁ—ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀਓ!) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਓ (ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰੋ, ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਤੇ ਕੁਲ ਨੂੰ ਸਫਲਾ ਕਰੋ, ਹਰੀ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਆਦਰ ਪਾਓਗੇ । ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀਓ! ਸਦਾ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪੋ ।੧।੧੩।

ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪਿ ਸਤਿ ਕਰਿ ॥ ਅਗਮ ਗੁਨ ਜਾਨੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹਰਿ ਮਨਿ ਧਰਹੁ ਧਾਨੁ
ਅਹਿਨਿਸਿ ਕਰਹੁ ਬਚਨ ਗੁਰ ਰਿਦੈ ਧਰਿ ॥ ਫੁਨਿ ਗੁਰੂ ਜਲ ਬਿਮਲ ਅਥਾਹ ਮਜਨੁ ਕਰਹੁ ਸੰਤ
ਗੁਰਸਿਖ ਤਰਹੁ ਨਾਮ ਸਚ ਰੰਗ ਸਰਿ ॥ {ਪੰਨਾ 1400}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਤਿ ਕਰਿ—ਸਰਧਾ ਨਾਲ, ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰ ਕੇ । ਅਗਮ ਗੁਨ ਨਿਧਾਨੁ—ਬੇਅੰਤ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ
। ਜਾਨੁ—ਜਾਣਨਹਾਰ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਧਰਿ—ਧਰ ਕੇ । ਬਿਮਲ—ਨਿਰਮਲ, ਸੁੱਧ । ਅਥਾਹ—ਗੰਭੀਰ
। ਮਜਨੁ—ਇਸ਼ਨਾਨ । ਗੁਰਸਿਖ—ਹੇ ਗੁਰਸਿੱਖੋ! ਰੰਗਿ ਸਰਿ—ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ । ਤਰਹੁ—ਤਾਰੀਆਂ
ਲਾਓ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ! ਹੇ ਗੁਰਸਿੱਖੋ! ਸਰਧਾ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪੋ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾ
ਕੇ (ਘਟ ਘਟ ਦੀ) ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਹਰੀ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਓ, ਅਤੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਉਸੇ
ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰੋ । ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ-ਰੂਪੀ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਜਲ ਵਿਚ ਚੁੱਭੀ ਲਾਓ, ਤੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ
ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਤਾਰੀਆਂ ਲਾਓ ।

ਸਦਾ ਨਿਰਵੈਰੁ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਨਿਰਭਉ ਜਪੈ ਪ੍ਰੇਮ ਗੁਰ ਸਬਦ ਰਸਿ ਕਰਤ ਦ੍ਰਿੜੁ ਭਗਤਿ ਹਰਿ ॥
ਮੁਗਧ ਮਨ ਭ੍ਰਮੁ ਤਜਹੁ ਨਾਮੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਜਹੁ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪੁ ਸਤਿ ਕਰਿ
॥੨॥੧੪॥ {ਪੰਨਾ 1400}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਪੈ—(ਜੋ ਗੁਰੂ) ਜਪਦਾ ਹੈ । ਰਸਿ—ਆਨੰਦ ਵਿਚ । ਭਗਤਿ ਹਰਿ—ਹਰੀ ਦੀ ਭਗਤੀ ।
ਮੁਗਧ ਮਨ—ਹੇ ਮੂਰਖ ਮਨ! ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ।

ਅਰਥ:- (ਜੋ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਸਦਾ ਨਿਰਵੈਰ ਤੇ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ
ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਹਰੀ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਹੇ ਮੂਰਖ ਮਨ! (ਹਰੀ
ਦਾ) ਨਾਮ ਜਪ, ਤੇ ਭਰਮ ਛੱਡ ਦੇਹ, ਸਰਧਾ ਨਾਲ ‘ਗੁਰੂ’ ‘ਗੁਰੂ’ ਕਰ ।੨।੧੪।

ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਕਰਹੁ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਪਾਈਐ ॥ ਉਦਧਿ ਗੁਰੁ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਬੇਅੰਤੁ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨਗ
ਹੀਰ ਮਣਿ ਮਿਲਤ ਲਿਵ ਲਾਈਐ ॥ ਫੁਨਿ ਗੁਰੂ ਪਰਮਲ ਸਰਸ ਕਰਤ ਕੰਚਨੁ ਪਰਸ ਮੈਲੁ
ਦੁਰਮਤਿ ਹਿਰਤ ਸਬਦਿ ਗੁਰੁ ਧਾਈਐ ॥ {ਪੰਨਾ 1401}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਪਾਈਐ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਹਰੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਉਦਧਿ—ਸਮੁੰਦਰ । ਗਹਿਰ—
ਗਹਿਰਾ, ਡੂੰਘਾ । ਨਗ ਹੀਰ ਮਣਿ—ਮੋਤੀ, ਹੀਰੇ, ਜਵਾਹਰਾਤ । ਮਿਲਤ—ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਪਰਮਲ ਪਰਸ—
ਰਸਦਾਇਕ ਸੁਗੰਧੀ । ਕੰਚਨੁ—ਸੋਨਾ । ਗੁਰੂ ਪਰਸ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਛੋਹ । ਹਿਰਤ—ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ਸਬਦਿ
ਗੁਰੂ—ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਭਾਈ!) ਸਦਾ 'ਗੁਰੂ' 'ਗੁਰੂ' ਕਰੋ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਹਰੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਡੂੰਘਾ ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, (ਉਸ ਵਿਚ) ਚੁੱਭੀ ਲਾਇਆਂ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ-ਰੂਪੀ ਨਗ, ਹੀਰੇ ਤੇ ਮਣੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਅਤੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਛੋਹ (ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਸੁਆਦਲੀ ਸੁਗੰਧੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ; ਸੋਨਾ ਬਣਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਦੁਰਮਤਿ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ; (ਤਾਂ ਤੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰੀਏ ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਰਵਾਹ ਛੁਟਕੰਤ ਸਦ ਦੂਰਿ ਜਿਸੁ ਗੁਾਨ ਗੁਰ ਬਿਮਲ ਸਰ ਸੰਤ ਸਿਖ ਨਾਈਐ ॥ ਨਾਮੁ ਨਿਰਬਾਣੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹਰਿ ਉਰਿ ਧਰਹੁ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਕਰਹੁ ਗੁਰੁ ਹਰਿ ਪਾਈਐ ॥੩॥੧੫॥ {ਪੰਨਾ 1401}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਰਵਾਹ—ਸੋਮੇ, ਵਹਣ । ਛੁਟਕੰਤ—ਚੱਲਦੇ ਹਨ, ਵਗਦੇ ਹਨ । ਸਦ—ਸਦਾ । ਦੂਰਿ ਜਿਸੁ—ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ । ਸਰ—ਸਰੋਵਰ । ਨਿਰਬਾਣੁ—ਕਲਪਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਵਾਸਨਾ—ਰਹਿਤ । ਉਰਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਸਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਚਸ਼ਮੇ ਜਾਰੀ ਹਨ, ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ-ਰੂਪ ਨਿਰਮਲ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਸਿਖ ਸੰਤ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹਰੀ ਦੇ ਵਾਸਨਾ-ਰਹਿਤ ਨਾਮ-ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਓ । ਸਦਾ 'ਗੁਰੂ' 'ਗੁਰੂ' ਕਰੋ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਹਰੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ੩।੧੫।

ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਜਪੁ ਮੰਨ ਰੇ ॥ ਜਾ ਕੀ ਸੇਵ ਸਿਵ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਸੁਰ ਅਸੁਰ ਗਣ ਤਰਹਿ ਤੇਤੀਸ ਗੁਰ ਬਚਨ ਸੁਣਿ ਕੰਨ ਰੇ ॥ ਫੁਨਿ ਤਰਹਿ ਤੇ ਸੰਤ ਹਿਤ ਭਗਤ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਕਰਹਿ ਤਰਿਓ ਪ੍ਰਹਲਾਦੁ ਗੁਰ ਮਿਲਤ ਮੁਨਿ ਜੰਨ ਰੇ ॥ {ਪੰਨਾ 1401}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੰਨ ਰੇ—ਹੇ ਮਨ! ਜਾ ਕੀ ਸੇਵ—ਜਿਸ (ਗੁਰੂ) ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਾਲ । ਸੁਰ—ਦੇਵਤੇ । ਅਸੁਰ—ਰਾਖਸ਼, ਦੈਂਤ । ਗਣ—ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਗਣ । ਤੇਤੀਸ—ਤੇਤੀ ਕਰੋੜ ਦੇਵਤੇ । ਕੰਨ—ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ । ਸੁਣਿ—ਸੁਣ ਕੇ । ਹਿਤ—ਪਿਆਰ ਨਾਲ । ਤੇ ਸੰਤ—ਉਹ ਸੰਤ ਜਨ । ਸਾਧਿਕ—ਜੋਗ ਸਾਧਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ । ਸਿਧ—ਜੋਗ-ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਗੇ ਹੋਏ ਜੋਗੀ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪ, ਸ਼ਿਵ ਜੀ, ਉਸ ਦੇ ਗਣ, ਸਿੱਧ, ਸਾਧਿਕ, ਦੇਵ, ਦੈਂਤ ਤੇ ਤੇਤੀ ਕਰੋੜ ਦੇਵਤੇ, ਉਸ (ਗੁਰੂ) ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਕੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਕੰਨੀਂ ਸੁਣ ਕੇ ਪਾਰ ਉਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅਤੇ, ਉਹ ਸੰਤ ਜਨ ਅਤੇ ਭਗਤ ਤਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਪਿਆਰ ਨਾਲ 'ਗੁਰੂ' 'ਗੁਰੂ' ਕਰਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਤਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਈ ਮੁਨੀ ਤਰ ਗਏ ।

ਤਰਹਿ ਨਾਰਦਾਦਿ ਸਨਕਾਦਿ ਹਰਿ ਗੁਰਮੁਖਹਿ ਤਰਹਿ ਇਕ ਨਾਮ ਲਗਿ ਤਜਹੁ ਰਸ ਅੰਨ ਰੇ ॥ ਦਾਸੁ ਬੇਨਤਿ ਕਹੈ ਨਾਮੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਲਹੈ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਜਪੁ ਮੰਨ ਰੇ ॥੪॥੧੬॥੨੯॥ {ਪੰਨਾ 1401}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹਰਿ ਗੁਰਮੁਖਹਿ—ਹਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਇਕ ਨਾਮ ਲਗਿ—ਇਕ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ । ਰਸ ਅੰਨ—ਹੋਰ ਸੁਆਦ । ਦਾਸੁ—ਦਾਸ ਨਲ੍ਹ ਕਵੀ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ।

ਅਰਥ:- ਹਰੀ-ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਨਾਰਦ ਤੇ ਸਨਕ ਆਦਿਕ ਤਰਦੇ ਹਨ; (ਤਾਂ ਤੇ ਹੇ ਮਨ! ਤੂੰ ਭੀ) ਹੋਰ ਸੁਆਦ ਛੱਡ ਦੇਹ (ਤੇ ਇਕ ਨਾਮ ਜਪ) । ਦਾਸ ਨਲ੍ਹ ਕਵੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, (ਤਾਂ ਤੇ) ਹੇ ਮਨ! ‘ਗੁਰੂ’ ‘ਗੁਰੂ’ ਜਪ ।੪।੧੬।੨੯।

ਭੱਟ ਨਲ੍ਹ ਦੇ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਸਵਈਏ = ੧੬

ਪਿਛਲੇ ਭੱਟ ਕਲ੍ਹ ਦੇ ਸਵਈਏ = ੧੩

..... —

..... ਕੁੱਲ ਜੋੜ = ੨੯

ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬੁ ਸਭ ਉਪਰਿ ॥ ਕਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਤਜੁਗਿ ਜਿਨਿ ਧੂ ਪਰਿ ॥ ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਭਗਤ ਉਧਰੀਅੰ ॥ ਹਸੁ ਕਮਲ ਮਾਥੇ ਪਰ ਧਰੀਅੰ ॥ {ਪੰਨਾ 1401}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਤਜੁਗਿ—ਸਤਜੁਗ ਵਿਚ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਗੁਰੂ) ਨੇ । ਪਰਿ—ਉੱਤੇ । ਉਧਰੀਅੰ—ਬਚਾਇਆ । ਹਸਤ ਕਮਲ—ਕਮਲ ਫੁੱਲ ਵਰਗੇ ਹੱਥ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ (ਗੁਰੂ) ਨੇ ਸਤਜੁਗ ਵਿਚ ਧੂ ਉੱਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ, ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਭਗਤ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ, ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਕਮਲ ਵਰਗੇ ਹੱਥ ਰੱਖੇ, ਉਸ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਜੀਆਂ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਅਲਖ ਰੂਪ ਜੀਅ ਲਖਾ ਨ ਜਾਈ ॥ ਸਾਧਿਕ ਸਿਧ ਸਗਲ ਸਰਣਾਈ ॥ ਗੁਰ ਕੇ ਬਚਨ ਸਤਿ ਜੀਅ ਧਾਰਹੁ ॥ ਮਾਣਸ ਜਨਮੁ ਦੇਹ ਨਿਸੁਾਰਹੁ ॥ {ਪੰਨਾ 1401}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜੀਅ—ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ । ਲਖਾ ਨ ਜਾਈ—ਪਛਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਗਲ—ਸਾਰੇ । ਸਤਿ—ਸਤ ਕਰ ਕੇ, ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰ ਕੇ । ਜੀਅ—ਚਿੱਤ ਵਿਚ । ਦੇਹ—ਸਰੀਰ । ਨਿਸੁਾਰਹੁ—ਸਫਲਾ ਕਰ ਲਓ । ਅਲਖ—ਅ-ਲੱਖ, ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਿਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਸਾਰੇ ਸਿੱਧ ਤੇ ਸਾਧਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਆਏ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਅਲੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸੂਰਪ ਪਰਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । (ਹੇ ਮਨ!) ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰ ਕੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਟਿਕਾਓ, (ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਆਪਣੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਤੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰ ਲਓ ।

ਗੁਰੁ ਜਹਾਜੁ ਖੇਵਟੁ ਗੁਰੁ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਤਰਿਆ ਨ ਕੋਇ ॥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਈਐ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥ {ਪੰਨਾ 1401}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਖੇਵਟੁ—ਮਲਾਹ । ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ । ਮੁਕਤਿ—ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ।

ਅਰਥ:- (ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਤਾਰਨ ਲਈ) ਗੁਰੂ ਜਹਾਜ਼ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਹੀ ਮਲਾਹ ਹੈ, ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਗੁਰੂ (ਦੀ ਸਹੈਤਾ) ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਤਰ ਸਕਿਆ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕੁ ਨਿਕਟਿ ਬਸੈ ਬਨਵਾਰੀ ॥ ਤਿਨਿ ਲਹਣਾ ਥਾਪਿ ਜੋਤਿ ਜਗਿ ਧਾਰੀ ॥ ਲਹਣੈ ਪੰਥੁ
ਧਰਮ ਕਾ ਕੀਆ ॥ ਅਮਰਦਾਸ ਭਲੇ ਕਉ ਦੀਆ ॥ ਤਿਨਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਦਾਸੁ ਸੋਢੀ ਥਿਰੁ ਥਪੁਉ ॥
ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਅਖੈ ਨਿਧਿ ਅਪੁਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1401}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਿਕਟਿ—ਨੇੜੇ । ਬਨਵਾਰੀ—ਜਗਤ ਦਾ ਮਾਲਕ । ਤਿਨਿ—ਉਸ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਨੇ ।
ਥਾਪਿ—ਨਿਵਾਜਿ ਕੇ । ਜਗਿ—ਜਗਤ ਵਿਚ । ਥਿਰੁ ਥਪੁਉ—ਅਟੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਅਖੈ ਨਿਧਿ—ਨਾਹ ਨਾਸ
ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਖਜ਼ਾਨਾ । ਅਪੁਉ—ਅਰਪਿਆ, ਦਿੱਤਾ ।

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਨੇੜੇ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਉਸ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਨੇ ਲਹਣੇ ਨੂੰ ਨਿਵਾਜ ਕੇ
ਜਗਤ ਵਿਚ (ਰੱਬੀ) ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤੀ । ਲਹਣੇ ਨੇ ਧਰਮ ਦਾ ਰਾਹ ਚਲਾਇਆ, ਤੇ ਭੱਲੇ (ਗੁਰੂ) ਅਮਰਦਾਸ
ਜੀ ਨੂੰ (ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ) ਦਿੱਤੀ । ਉਸ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ ਸੋਢੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਹਰੀ ਦਾ
ਨਾਮ-ਰੂਪ ਨਾਹ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਤੇ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ) ਅਟੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।

ਅਪੁਉ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅਖੈ ਨਿਧਿ ਚਹੁ ਜੁਗਿ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਕਰਿ ਫਲੁ ਲਹੀਅੰ ॥ ਬੰਦਹਿ ਜੋ ਚਰਣ
ਸਰਣਿ ਸੁਖੁ ਪਾਵਹਿ ਪਰਮਾਨੰਦ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਹੀਅੰ ॥ {ਪੰਨਾ 1401}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਚਹੁ ਜੁਗਿ—ਚਹੁਜੁਗੀ (ਨਾਮ), ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ (ਨਾਮ) । ਲਹੀਅੰ—ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ
ਹੈ । ਬੰਦਹਿ—ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪਰਮਾਨੰਦ—ਪਰਮ ਆਨੰਦ ਵਾਲੇ ।

ਅਰਥ:- ਜੋ (ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ) ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਰਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸੁਖ ਪਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ
ਪਰਮ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਆਖੀਦਾ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ
(ਨਾਮ-ਰੂਪ) ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਕਦੇ ਨਾਹ ਨਿਖੁੱਟਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ
ਵਾਲਾ ਨਾਮ-ਰੂਪ ਖਜ਼ਾਨਾ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ।

ਪਰਤਖਿ ਦੇਹ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਸੁਆਮੀ ਆਦਿ ਰੂਪਿ ਪੋਖਣ ਭਰਣੰ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਅਲਖ ਗਤਿ
ਜਾ ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਦਾਸੁ ਤਾਰਣ ਤਰਣੰ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1401}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੇਹ—ਸਰੀਰ ਰੂਪ । ਆਦਿ—ਸਭ ਦਾ ਮੂਲ । ਰੂਪਿ—ਰੂਪ ਵਾਲਾ, ਹੋਂਦ ਵਾਲਾ । ਪੋਖਣ
ਭਰਣੰ—ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ । ਤਾਰਣ ਤਰਣੰ—(ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ) ਤਾਰਨ ਲਈ ਜਹਾਜ਼ । ਤਰਣ—ਜਹਾਜ਼ ।
ਗਤਿ—ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ । ਅਲਖ—ਅਲੱਖ, ਅਕਥਨੀਯ ।

ਅਰਥ:- (ਜੋ) ਪਰਮਾਤਮਾ (ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦਾ) ਮਾਲਕ ਹੈ, ਸਭ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ, ਹੋਂਦ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸਭ ਦਾ ਪਾਲਣ
ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੁਣ) ਪਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ) ਸਰੀਰ (ਵਿਚ ਪਰਗਟ) ਹੈ । (ਹੇ ਭਾਈ!)
ਜਿਸ ਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ) ਦੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਤਾਰਨ ਲਈ
ਜਹਾਜ਼ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੋ ।

ਜਿਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਬਾਣੀ ਸਾਧੂ ਜਨ ਜਪਹਿ ਕਰਿ ਬਿਚਿਤਿ ਚਾਓ ॥ ਆਨੰਦੁ ਨਿਤ ਮੰਗਲੁ ਗੁਰ
ਦਰਸਨੁ ਸਫਲੁ ਸੰਸਾਰਿ ॥ {ਪੰਨਾ 1401}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿਹ—ਜਿਸ (ਗੁਰੂ) ਦੇ । ਬਿਚਿਤਿ—ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ । ਕਰਿ ਚਾਓ—ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ । ਸੰਸਾਰਿ—ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ । ਸਫਲੁ—ਫਲਦਾਇਕ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ (ਗੁਰੂ) ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨਾਂ ਤੇ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸੰਤ-ਜਨ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਜਪਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਦਾ ਆਨੰਦ ਮੰਗਲ (ਕਰਦੇ ਹਨ), ਉਸ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ (ਉੱਤਮ) ਫਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ।

ਸੰਸਾਰਿ ਸਫਲੁ ਗੰਗਾ ਗੁਰ ਦਰਸਨੁ ਪਰਸਨ ਪਰਮ ਪਵਿਤ੍ਰੁ ਗਤੇ ॥ ਜੀਤਹਿ ਜਮ ਲੋਕੁ ਪਤਿਤ ਜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹਰਿ ਜਨ ਸਿਵ ਗੁਰ ਗੁਾਨਿ ਰਤੇ ॥ {ਪੰਨਾ 1401}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜੇ—ਜਿਹੜੇ । ਸਿਵ—ਕਲਿਆਣ—ਸਰੂਪ । ਗੁਾਨਿ—ਗਿਆਨ ਵਿਚ । ਰਤੇ—ਰੰਗੇ ਜਾ ਕੇ । ਹਰਿ ਜਨ—ਰੱਬ ਦੇ ਸੇਵਕ ।

ਅਰਥ:- ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਗੰਗਾ ਵਾਂਗ ਸਫਲ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੇ (ਚਰਨ) ਪਰਸਨ ਨਾਲ ਪਰਮ ਪਵਿਤ੍ਰ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜੋ ਮਨੁੱਖ (ਪਹਿਲਾਂ) ਪਤਿਤ ਭੀ (ਭਾਵ, ਗਿਰੇ ਹੋਏ ਆਚਰਨ ਵਾਲੇ) ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕਲਿਆਣ—ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਜਾ ਕੇ ਰੱਬ ਦੇ ਸੇਵਕ ਬਣ ਕੇ ਜਮ-ਲੋਕ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਮਾਂ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ) ।

ਰਘੁਬੰਸਿ ਤਿਲਕੁ ਸੁੰਦਰੁ ਦਸਰਥ ਘਰਿ ਮੁਨਿ ਬੰਢਹਿ ਜਾ ਕੀ ਸਰਣੰ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਅਲਖ ਗਤਿ ਜਾ ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਦਾਸੁ ਤਾਰਣ ਤਰਣੰ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1401-1402}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਘੁਬੰਸਿ—ਰਘੂ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ । ਤਿਲਕੁ—ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ । ਦਸਰਥ ਘਰਿ—ਦਸਰਥ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ । ਬੰਢਹਿ—ਲੋਚਦੇ ਹਨ । ਜਾ ਕੀ—ਜਿਸ ਦੀ ।

ਅਰਥ:- ਰਘੂ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ ਦਸਰਥ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਤੇ ਸੁੰਦਰ (ਮੇਰੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਹੀ ਸਨ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਨ ਆਉਣਾ (ਸਾਰੇ) ਮੁਨੀ ਲੋਚਦੇ ਹਨ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੋ (ਸਰਨ ਪਵੋ) ਜਿਸ ਦੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਤੇ ਜੋ ਤਾਰਣ ਲਈ ਜਹਾਜ਼ ਹੈ ।੨।

ਸੰਸਾਰੁ ਅਗਮ ਸਾਗਰੁ ਤੁਲਹਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਗੁਰੂ ਮੁਖਿ ਪਾਯਾ ॥ ਜਗਿ ਜਨਮ ਮਰਣੁ ਭਗਾ ਇਹ ਆਈ ਹੀਐ ਪਰਤੀਤਿ ॥ {ਪੰਨਾ 1402}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਜਗਿ—ਜਗਤ ਵਿਚ । ਭਗਾ—ਨਾਸ ਹੋ ਗਿਆ, ਮੁੱਕ ਗਿਆ । ਹੀਐ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਪਰਤੀਤਿ—ਯਕੀਨ ।

ਅਰਥ:- ਸੰਸਾਰ ਅਥਾਹ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਤੇ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ (ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਤਾਰਨ ਲਈ) ਤੁਲਹਾ ਹੈ; (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਇਹ ਤੁਲਹਾ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਯਕੀਨ ਬੱਝ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਜਨਮ ਮਰਨ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਰਤੀਤਿ ਹੀਐ ਆਈ ਜਿਨ ਜਨ ਕੈ ਤਿਨ੍ ਕਉ ਪਦਵੀ ਉਚ ਭਈ ॥ ਤਜਿ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਲੋਭੁ
ਅਰੁ ਲਾਲਚੁ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਕੀ ਬ੍ਰਿਥਾ ਗਈ ॥ {ਪੰਨਾ 1402}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਜਿ—ਛੱਡ ਕੇ । ਬ੍ਰਿਥਾ—(OXQW) ਪੀੜ, ਕਲੇਸ਼ । ਗਈ—ਮੁੱਕ ਗਈ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਬੱਝ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਮਿਲੀ ਹੈ;
ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ, ਲੋਭ ਅਤੇ ਲਾਲਚ ਤਿਆਗ ਕੇ (ਭਾਵ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ) ਉਹਨਾਂ ਦੀ
ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਪੀੜ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ।

ਅਵਲੋਕ੍ਯਾ ਬ੍ਰਹਮੁ ਭਰਮੁ ਸਭੁ ਛੁਟਕ੍ਯਾ ਦਿਬ੍ਯੁ ਦ੍ਰਿਸ਼੍ਟਿ ਕਾਰਣ ਕਰਣੰ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਅਲਖ
ਗਤਿ ਜਾ ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਦਾਸੁ ਤਾਰਣ ਤਰਣੰ ॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1402}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਵਲੋਕ੍ਯਾ—ਵੇਖਿਆ । ਬ੍ਰਹਮੁ—ਹਰੀ (ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨੂੰ । ਛੁਟਕ੍ਯਾ—ਦੂਰ ਹੋ
ਗਿਆ । ਦਿਬ੍ਯੁ ਦ੍ਰਿਸ਼੍ਟਿ—(ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦੀ) ਨਜ਼ਰ ਰੱਬੀ ਜੋਤਿ ਵਾਲੀ (ਹੈ) । ਕਾਰਣ ਕਰਣੰ—ਜੋ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ
ਮੂਲ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਮੂਲ, ਦਿੱਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੇ ਹਰੀ-(ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨੂੰ ਡਿੱਠਾ
ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਭਰਮ ਮਿਟ ਗਿਆ ਹੈ । (ਤਾਂ ਤੇ) ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਦੀ ਆਤਮਕ
ਅਵਸਥਾ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਤੇ ਜੋ ਤਾਰਨ ਲਈ ਜਹਾਜ਼ ਹੈ ।੩।

ਪਰਤਾਪੁ ਸਦਾ ਗੁਰ ਕਾ ਘਟਿ ਘਟਿ ਪਰਗਾਸੁ ਭਯਾ ਜਸੁ ਜਨ ਕੈ ॥ ਇਕਿ ਪੜਹਿ ਸੁਣਹਿ ਗਾਵਹਿ
ਪਰਭਾਤਿਹਿ ਕਰਹਿ ਇਸ਼ਾਨੁ ॥ {ਪੰਨਾ 1402}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਘਟਿ ਘਟਿ—ਹਰੇਕ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਜਨ ਕੈ—ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਜਸੁ—ਸੋਭਾ ।
ਪਰਭਾਤਿਹਿ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ । ਇਕਿ—(ਲਫਜ਼ 'ਇਕ' ਤੋਂ ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਪੜਹਿ—ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਦਾ ਹਰੇਕ ਘਟ ਵਿਚ, ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਸ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਗਟ
ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਈ ਮਨੁੱਖ (ਗੁਰੂ ਦਾ ਜਸ) ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ (ਉਸ 'ਜਸ'-ਰੂਪ
ਜਲ ਵਿਚ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਇਸ਼ਾਨੁ ਕਰਹਿ ਪਰਭਾਤਿ ਸੁਧ ਮਨਿ ਗੁਰ ਪੂਜਾ ਬਿਧਿ ਸਹਿਤ ਕਰੰ ॥ ਕੰਚਨੁ ਤਨੁ ਹੋਇ ਪਰਸਿ
ਪਾਰਸ ਕਉ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੀ ਧਾਨੁ ਧਰੰ ॥ {ਪੰਨਾ 1402}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੁਧ ਮਨਿ—ਸੁਅੱਛ ਮਨ ਨਾਲ । ਬਿਧਿ ਸਹਿਤ—ਮਰਿਆਦਾ ਨਾਲ । ਪਰਸਿ—ਛੁਹ ਕੇ ।
ਕਰੰ—ਕਰਦੇ ਹਨ । ਧਰੰ—ਧਰਦੇ ਹਨ । ਗੁਰ ਪੂਜਾ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਸੇਵਾ ।

ਅਰਥ:- (ਕਈ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਜਸ-ਰੂਪ ਜਲ ਵਿਚ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਚੁੱਭੀ ਲਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਸੁੱਧ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ
ਮਰਿਆਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋਤਿ-ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਪਾਰਸ-ਗੁਰੂ
ਨੂੰ ਛੁਹ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਕੰਚਨ (ਵਤ ਸੁੱਧ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਜਗਜੀਵਨੁ ਜਗੰਨਾਥੁ ਜਲ ਥਲ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਪੂਰਿ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਬਰਨੰ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਸੇਵਿ
ਅਲਖ ਗਤਿ ਜਾ ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਦਾਸੁ ਤਾਰਣ ਤਰਣੰ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1402}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਹਿਆ ਪੂਰਿ—ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਬਰਨੰ—ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ । ਜਗੰਨਾਥੁ—ਜਗਤ-
ਨਾਥ, ਜਗਤ ਦਾ ਖਸਮ ।

ਅਰਥ:- ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੋ, (ਸਰਨ ਪਵੋ) ਜਿਸ ਦੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਕਥਨ ਤੋਂ ਪਰੇ
ਹੈ, ਤੇ ਜੋ ਤਾਰਨ ਲਈ ਜਹਾਜ਼ ਹੈ, ਜੋ (ਗੁਰੂ) ਉਸ ‘ਜਗਤ ਦੇ ਜੀਵਨ’ ਤੇ ‘ਜਗਤ ਦੇ ਨਾਥ’ ਹਰੀ ਦਾ ਰੂਪ
ਹੈ ਜੋ (ਹਰੀ) ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਜਲਾਂ ਥਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ।੪।

ਜਿਨਹੁ ਬਾਤ ਨਿਸੂਲ ਧੂਅ ਜਾਨੀ ਤੇਈ ਜੀਵ ਕਾਲ ਤੇ ਬਚਾ ॥ ਤਿਨ੍ ਤਰਿਓ ਸਮੁਦ੍ ਰੁਦ੍ ਖਿਨ ਇਕ
ਮਹਿ ਜਲਹਰ ਬਿੰਬ ਜੁਗਤਿ ਜਗੁ ਰਚਾ ॥ {ਪੰਨਾ 1402}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਿਸੂਲ—ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰ ਕੇ । ਬਾਤ—(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਬਚਨ । ਰੁਦ੍—ਡਰਾਉਣਾ । ਜਲਹਰ—
ਜਲਧਰ, ਬੱਦਲ । ਬਿੰਬ—ਛਾਇਆ । ਜਲਹਰ ਬਿੰਬ—ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਛਾਂ । ਰਚਾ—ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਪ੍ਰਭਗਤ ਵਾਂਗ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਕੇ ਮੰਨੇ ਹਨ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਕਾਲ (ਦੇ
ਭੈ) ਤੋਂ ਬਚ ਗਏ ਹਨ । ਭਿਆਨਕ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਪਲ ਵਿਚ ਤਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਜਗਤ ਨੂੰ
ਉਹ ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਛਾਂ ਵਾਂਗ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ (ਸਮਝਦੇ ਹਨ) ।

ਕੁੰਡਲਨੀ ਸੁਰਝੀ ਸਤਸੰਗਤਿ ਪਰਮਾਨੰਦ ਗੁਰੂ ਮੁਖਿ ਮਚਾ ॥ ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬੁ ਸਭ ਉਪਰਿ ਮਨ
ਬਚ ਕ੍ਰਮ ਸੇਵੀਐ ਸਚਾ ॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1402}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੁੰਡਲਨੀ—ਗੁੰਝਲ, ਮਨ ਦੇ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਵਲੋਵੇਂ । ਸੁਰਝੀ—ਸੁਲਝੀ, ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ । ਗੁਰੂ
ਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਮਚਾ—ਮਚੇ ਹਨ, ਚਮਕੇ ਹਨ, ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦੇ ਵੱਟ ਸਤ-ਸੰਗ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਪਰਮਾਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ
ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਸ ਪਰਗਟਦਾ ਹੈ । (ਤਾਂ ਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ) ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਨ ਬਚਨ ਤੇ ਕਰਮਾਂ
ਦੁਆਰਾ ਪੂਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ ।੫।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿ ਜੀਉ ॥ ਕਵਲ ਨੈਨ ਮਧੁਰ ਬੈਨ ਕੋਟਿ ਸੈਨ ਸੰਗ ਸੋਭ ਕਹਤ
ਮਾ ਜਸੋਦ ਜਿਸਹਿ ਦਹੀ ਭਾਤੁ ਖਾਹਿ ਜੀਉ ॥ ਦੇਖਿ ਰੂਪੁ ਅਤਿ ਅਨੂਪੁ ਮੋਹ ਮਹਾ ਮਗ ਭਈ
ਕਿੰਕਨੀ ਸਬਦ ਝਨਤਕਾਰ ਖੇਲੁ ਪਾਹਿ ਜੀਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1402}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਵਾਹਿ ਗੁਰੂ—ਹੇ ਗੁਰੂ! ਤੂੰ ਅਚਰਜ ਹੈਂ । ਨੈਨ—ਨੇਤ੍ਰ । ਮਧੁਰ—ਮਿੱਠੇ । ਬੈਨ—ਬਚਨ ।
ਕੋਟਿ ਸੈਨ—ਕਰੋੜਾਂ ਸੈਨਾਂ, ਕਰੋੜਾਂ ਜੀਵ । ਸੰਗ—(ਤੇਰੇ) ਨਾਲ । ਸੋਭ—ਸੋਹਣੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ । ਜਿਸਹਿ—
ਜਿਸ ਨੂੰ, (ਹੇ ਗੁਰੂ!) ਭਾਵ, ਤੈਨੂੰ, (ਹੇ ਗੁਰੂ!) । ਕਹਤ—ਆਖਦੀ ਸੀ । ਮਾ ਜਸੋਦ—ਮਾਂ ਜਸੋਧਾ । ਭਾਤੁ—
ਚਉਲ । ਜੀਉ—ਹੇ ਪਿਆਰੇ! ਦੇਖਿ—ਵੇਖ ਕੇ । ਅਤਿ ਅਨੂਪੁ—ਬੜਾ ਸੋਹਣਾ । ਮਹਾ ਮਗ ਭਈ—ਬਹੁਤ
ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਕਿੰਕਨੀ—ਤੜਾਗੀ । ਸਬਦ—ਆਵਾਜ਼ । ਝਨਤਕਾਰ—ਛਣਕਾਰ । ਖੇਲੁ ਪਾਹਿ

ਜੀਉ—ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਖੇਡ ਮਚਾਉਂਦਾ ਸੈਂ ।

ਅਰਥ:- ਵਾਹ ਵਾਹ! ਹੇ ਪਿਆਰੇ! ਹੇ ਗੁਰੂ! ਸਦਕੇ! ਤੇਰੇ ਕਮਲ ਵਰਗੇ ਨੇਤ੍ਰ ਹਨ, (ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ਜਿਸ ਨੂੰ) ਮਾਂ ਜਸੋਧਾ ਆਖਦੀ ਸੀ—‘ਹੇ ਲਾਲ (ਆ), ਦਹੀਂ ਚਾਉਲ ਖਾ ।’ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਖੇਡ ਮਚਾਉਂਦਾ ਸੈਂ, ਤੇਰੀ ਤੜਾਗੀ ਦੀ ਛਣਕਾਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਪੈਂਦੀ ਸੀ, ਤੇਰੇ ਅੱਤ ਸੋਹਣੇ ਮੁਖੜੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ (ਮਾਂ ਜਸੋਧਾ) ਤੇਰੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ।

ਕਾਲ ਕਲਮ ਹੁਕਮੁ ਹਾਥਿ ਕਹਹੁ ਕਉਨੁ ਮੇਟਿ ਸਕੈ ਈਸੁ ਬੰਮੁ ਗ੍ਰਾਨੁ ਧਾਨੁ ਧਰਤ ਹੀਐ ਚਾਹਿ ਜੀਉ ॥ ਸਤਿ ਸਾਚੁ ਸ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸੁ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਸਦਾ ਤੁਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿ ਜੀਉ ॥੧॥੬॥ {ਪੰਨਾ 1402}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਾਲ ਕਲਮ—ਕਾਲ ਦੀ ਕਲਮ । ਹਾਥਿ—(ਤੇਰੇ) ਹੱਥ ਵਿਚ । ਕਹਹੁ—ਦੱਸੋ । ਈਸੁ—ਸ਼ਿਵ । ਬੰਮੁ—ਬ੍ਰਹਮਾ । ਗ੍ਰਾਨੁ ਧਾਨੁ—ਤੇਰੇ ਗਿਆਨ ਤੇ ਧਿਆਨ ਨੂੰ । ਧਰਤ ਹੀਐ ਚਾਹਿ ਜੀਉ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਸ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸੁ—ਲੱਛਮੀ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਭਾਈ!) ਕਾਲ ਦੀ ਕਲਮ ਤੇ ਹੁਕਮ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੀ) ਹੱਥ ਵਿਚ ਹਨ । ਦੱਸੋ, ਕਉਣ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ) ਮਿਟਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਸ਼ਿਵ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ) ਗਿਆਨ ਤੇ ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਗੁਰੂ! ਤੂੰ ਅਚਰਜ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਸਤਿ-ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਅਟੱਲ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਲੱਛਮੀ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਹੈਂ ਤੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹੈਂ । ੬।

ਰਾਮ ਨਾਮ ਪਰਮ ਧਾਮ ਸੁਧ ਬੁਧ ਨਿਰੀਕਾਰ ਬੇਸੁਮਾਰ ਸਰਬਰ ਕਉ ਕਾਹਿ ਜੀਉ ॥ ਸੁਥਰ ਚਿਤ ਭਗਤ ਹਿਤ ਭੇਖੁ ਧਰਿਓ ਹਰਨਾਖਸੁ ਹਰਿਓ ਨਖ ਬਿਦਾਰਿ ਜੀਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1402}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਾਮ ਨਾਮ—ਹੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਵਾਲੇ! ਹੇ ਗੁਰੂ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ‘ਰਾਮ’ ਹੈ । ਪਰਮ ਧਾਮ—ਹੇ ਉੱਚੇ ਟਿਕਾਣੇ ਵਾਲੇ! ਸੁਧ ਬੁਧ—ਹੇ ਸੁੱਧ ਗਿਆਨ ਵਾਲੇ! ਨਿਰੀਕਾਰ—ਹੇ ਆਕਾਰ ਰਹਿਤ! ਬੇਸੁਮਾਰ—ਹੇ ਬੇਅੰਤ! ਸਰਬਰ ਕਉ—ਬਰਾਬਰ ਦਾ, ਤੇਰੇ ਜੇਡਾ । ਕਾਹਿ—ਕੌਣ ਹੈ? ਸੁਥਰ—ਅਡੋਲ । ਭਗਤ ਹਿਤ—ਭਗਤ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ । ਧਰਿਓ—ਧਰਿਆ ਹੈ । ਹਰਿਓ—ਮਾਰਿਆ ਹੈ । ਨਖ ਬਿਦਾਰਿ—ਨਹੁੰਆਂ ਨਾਲ ਚੀਰ ਕੇ । ਬਿਦਾਰਿ—ਚੀਰ ਕੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ! ਤੇਰਾ ਹੀ ਨਾਮ ‘ਰਾਮ’ ਹੈ, ਤੇ ਟਿਕਾਣਾ ਉੱਚਾ ਹੈ । ਤੂੰ ਸੁੱਧ ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਆਕਾਰ-ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਬੇਅੰਤ ਹੈਂ । ਤੇਰੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਕੌਣ ਹੈ? ਹੇ ਗੁਰੂ! ਤੂੰ ਅਡੋਲ ਚਿੱਤ ਵਾਲਾ ਹੈਂ । (ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ਜਿਸ ਨੇ) ਭਗਤ (ਪ੍ਰਹਲਾਦ) ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ (ਨਰਸਿੰਘ ਦਾ) ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਸੀ, ਤੇ ਹਰਣਾਖਸ਼ ਨੂੰ ਨਹੁੰਆਂ ਨਾਲ ਚੀਰ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ।

ਸੰਖ ਚਕ੍ਰ ਗਦਾ ਪਦਮ ਆਪਿ ਆਪੁ ਕੀਓ ਛਦਮ ਅਪਰੰਪਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਲਖੈ ਕਉਨੁ ਤਾਹਿ ਜੀਉ ॥ ਸਤਿ ਸਾਚੁ ਸ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸੁ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਸਦਾ ਤੁਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿ ਜੀਉ ॥੨॥੭॥ {ਪੰਨਾ 1402}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੰਖ ਚਕ੍ਰ ਗਦਾ ਪਦਮ—ਇਹ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ । ਛਦਮ—ਛਲ (ਭਾਵ, ਬਾਵਨ

ਅਵਤਾਰ) । ਆਪੁ—ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ । ਅਪਰੰਪਰ—ਬੇਅੰਤ । ਲਖੈ—ਪਛਾਣੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ! (ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਹੀ ਉਹ ਹੈਂ ਜਿਸ ਦੇ) ਸੰਖ, ਚਕ੍ਰ, ਗਦਾ ਤੇ ਪਦਮ (ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ); (ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਹੀ ਉਹ ਹੈਂ ਜਿਸ ਨੇ) ਆਪ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ (ਬਾਵਨ-ਰੂਪ) ਛਲ ਬਣਾਇਆ ਸੀ । ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ (ਦਾ ਰੂਪ) ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਉਸ ਰੂਪ ਨੂੰ ਕੌਣ ਪਛਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਹੇ ਗੁਰੂ । ਤੂੰ ਅਸਚਰਜ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਅਟੱਲ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਲੱਛਮੀ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਹੈਂ, ਤੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹੈਂ ।੨।੨।

ਪੀਤ ਬਸਨ ਕੁੰਦ ਦਸਨ ਪ੍ਰਿਆ ਸਹਿਤ ਕੰਠ ਮਾਲ ਮੁਕਟ ਸੀਸਿ ਮੋਰ ਪੰਖ ਚਾਹਿ ਜੀਉ ॥ ਬੇਵਜੀਰ ਬਡੇ ਧੀਰ ਧਰਮ ਅੰਗ ਅਲਖ ਅਗਮ ਖੇਲੁ ਕੀਆ ਆਪਣੈ ਉਛਾਹਿ ਜੀਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1402-1403}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪੀਤ—ਪੀਲੇ । ਬਸਨ—ਬਸਤ੍ਰ । ਕੁੰਦ—ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਚੰਬੇਲੀ ਦਾ ਫੁੱਲ, ਜੋ ਚਿੱਟਾ ਤੇ ਕੋਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਦਸਨ—ਦੰਦ । ਪ੍ਰਿਆ—ਪਿਆਰੀ (ਰਾਧਕਾ) । ਸਹਿਤ—ਨਾਲ । ਕੰਠ—ਗਲ । ਮਾਲ—ਮਾਲਾ । ਸੀਸਿ—ਸਿਰ ਉੱਤੇ । ਮੋਰ ਪੰਖ—ਮੋਰ ਦੇ ਖੰਭਾਂ ਦਾ । ਚਾਹਿ—ਚਾਹ ਨਾਲ (ਪਹਿਨਦਾ ਹੈ) । ਵਜੀਰ—ਸਲਾਹਕਾਰ । ਧੀਰ—ਧੀਰਜ ਵਾਲਾ । ਧਰਮ ਅੰਗ—ਧਰਮ-ਸਰੂਪ । ਉਛਾਹਿ—ਚਾਉ ਨਾਲ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ! (ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ) ਪੀਲੇ ਬਸਤ੍ਰਾਂ ਵਾਲਾ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ) ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, (ਜਿਸ ਦੇ) ਕੁੰਦ ਵਰਗੇ ਚਿੱਟੇ ਦੰਦ ਹਨ, (ਜੋ) ਆਪਣੀ ਪਿਆਰੀ (ਰਾਧਕਾ) ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ; (ਜਿਸ ਦੇ) ਗਲ ਵਿਚ ਮਾਲਾ ਹੈ, ਮੋਰ ਦੇ ਖੰਭਾਂ ਦਾ ਮੁਕਟ (ਜਿਸ ਨੇ) ਆਪਣੇ ਮਸਤਕ ਉਤੇ ਚਾਹ ਨਾਲ (ਪਹਿਨਿਆ ਹੈ) । ਤੂੰ ਬੜਾ ਧੀਰਜ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਸਲਾਹਕਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਧਰਮ-ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਲੱਖ ਤੇ ਅਗੰਮ ਹੈਂ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਖੇਲ ਤੂੰ (ਹੀ) ਆਪਣੇ ਚਾਉ ਨਾਲ ਰਚਿਆ ਹੈ ।

ਅਕਥ ਕਥਾ ਕਥੀ ਨ ਜਾਇ ਤੀਨਿ ਲੋਕ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ਸੁਤਹ ਸਿਧ ਰੂਪੁ ਧਰਿਓ ਸਾਹਨ ਕੈ ਸਾਹਿ ਜੀਉ ॥ ਸਤਿ ਸਾਚੁ ਸ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸੁ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਸਦਾ ਤੁਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿ ਜੀਉ ॥੩॥੮॥ {ਪੰਨਾ 1403}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤੀਨਿ ਲੋਕ—ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ । ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ—ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ । ਸੁਤਹ ਸਿਧ—ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ, ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ । ਰੂਪੁ ਧਰਿਓ—ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈਂ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਗੁਰੂ!) ਤੇਰੀ ਕਥਾ ਕਥਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਤੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਰਮ ਰਿਹਾ ਹੈਂ । ਹੇ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹ! ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਇਹ (ਮਨੁੱਖ)-ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਹੈ, ਹੇ ਗੁਰੂ! ਤੂੰ ਅਚਰਜ ਹੈਂ, ਸਤਿ-ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਅਟੱਲ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਲਕਸ਼ਮੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈਂ, ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਹੈਂ ਤੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹੈਂ ।੩।੮।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਬਿੰਦ ਜੀਉ ॥ ਬਲਿਹਿ ਛਲਨ ਸਬਲ ਮਲਨ ਭਗਿ ਗੁ ਫਲਨ ਕਾਨ੍ ਕੁਅਰ ਨਿਹਕਲੰਕ ਬਜੀ ਡੰਕ ਚੜ੍ਹੁ ਦਲ ਰਵਿੰਦ ਜੀਉ ॥ ਰਾਮ ਰਵਣ ਦੁਰਤ ਦਵਣ ਸਕਲ ਭਵਣ ਕੁਸਲ ਕਰਣ ਸਰਬ ਭੂਤ ਆਪਿ ਹੀ ਦੇਵਾਧਿ ਦੇਵ ਸਹਸ ਮੁਖ ਫਨਿੰਦ ਜੀਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1403}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਬਲ ਮਲਨ—ਬਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ (ਭਾਵ, ਅਹੰਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ) ਦਲਨ ਵਾਲਾ । ਕਾਨ੍ ਕੁਅਰ—ਕਾਨ੍ ਕੁਮਾਰ । ਚੜ੍ਹ ਦਲ ਰਵਿੰਦ ਜੀਉ—ਰਵੀ ਤੇ ਇੰਦ (ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ) ਦਾ ਦਲ ਤੇਰੇ ਨਾਲ (ਤੇਰੀ ਸੋਭਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ) ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਰਵਣੁ—ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਦੁਰਤ ਦਵਣ—ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਸਕਲ ਭਵਣ—ਵਿਆਪਕ ਸਭ ਥਾਈਂ । ਕੁਸਲ—ਆਨੰਦ, ਸੁਖ । ਭੂਤ—ਜੀਵ । ਦੇਵਾਧਿ ਦੇਵ—ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਦੇਵ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਦੇਵਤਾ । ਫਨਿੰਦ—ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ, ਫਨੀਅਰ । ਸਹਸ ਮੁਖ—ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਫਣਾਂ ਵਾਲਾ ।

ਅਰਥ:- ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ-ਰੂਪ ਹੈ । (ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੀ ਹੈ (ਉਹ) ਜਿਸ ਨੇ ਰਾਜਾ ਬਲੀ ਨੂੰ ਛਲਿਆ ਸੀ, ਆਪ ਅਹੰਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਮਾਨ ਤੋੜਨ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਭਗਤੀ ਦਾ ਫਲ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ । (ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ) ਗੁਰੂ ਹੀ ਕਾਨ੍ ਕੁਮਾਰ ਹੈ । (ਆਪ ਵਿਚ) ਕੋਈ ਕਲੰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਆਪ ਦਾ ਡੰਕਾ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦਾ ਦਲ ਆਪ ਦੀ ਹੀ ਸੋਭਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਆਪ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਸਭ ਥਾਈਂ ਸੁਖ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਜੀਆਂ ਵਿਚ ਆਪ ਹੀ ਹਨ, ਆਪ ਹੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਦੇਵਤਾ ਹਨ । ਅਤੇ (ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ) ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੂੰਹਾਂ ਵਾਲਾ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਭੀ ਆਪ ਹੀ ਹਨ ।

ਜਰਮ ਕਰਮ ਮਛ ਕਛ ਹੁਅ ਬਰਾਹ ਜਮੁਨਾ ਕੈ ਕੂਲਿ ਖੇਲੁ ਖੇਲਿਓ ਜਿਨਿ ਗਿੰਦ ਜੀਉ ॥ ਨਾਮੁ ਸਾਰੁ ਹੀਏ ਧਾਰੁ ਤਜੁ ਬਿਕਾਰੁ ਮਨ ਗਯੰਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੁ ਗੁਬਿੰਦ ਜੀਉ ॥੪॥੯॥

{ਪੰਨਾ 1403}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹੁਅ—ਹੋ ਕੇ । ਕਰਮ—ਕੰਮ । ਜਰਮ ਹੁਅ—ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ । ਕੂਲਿ—ਕੰਢੇ ਤੇ । ਖੇਲੁ ਗਿੰਦ—ਗੋਂਦ ਦੀ ਖੇਲ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ ਨੇ । ਸਾਰੁ—ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ । ਹੀਏ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਧਾਰ—ਟਿਕਾ ਰੱਖ । ਮਨ ਗਯੰਦ—ਹੇ ਗਯੰਦ ਦੇ ਮਨ! ਗਯੰਦ—ਭੱਟ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- (ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਗੋਬਿੰਦ-ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੀ ਹੈ ਉਹ) ਜਿਸ ਨੇ ਮੱਛ ਕੱਛ ਤੇ ਵਰਾਹ ਦੇ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਕਈ ਕੰਮ ਕੀਤੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਜਮੁਨਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉੱਤੇ ਗੋਂਦ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡੀ ਸੀ । ਹੇ ਗਯੰਦ ਦੇ ਮਨ! (ਇਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰ ਤੇ ਵਿਕਾਰ ਛੱਡ ਦੇਹ; ਇਹ ਗੁਰੂ ਉਹੀ ਗੋਬਿੰਦ ਹੈ ।੪।੯।

ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ ਸਤਿ ਜੀਉ ॥ ਗੁਰ ਕਹਿਆ ਮਾਨੁ ਨਿਜ ਨਿਧਾਨੁ ਸਚੁ ਜਾਨੁ ਮੰਤ੍ਰੁ ਇਹੈ ਨਿਸਿ ਬਾਸੁਰ ਹੋਇ ਕਲਾਨੁ ਲਹਹਿ ਪਰਮ ਗਤਿ ਜੀਉ ॥ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਜਣ ਜਣ ਸਿਉ ਛਾਡੁ ਧੋਹੁ ਹਉਮੈ ਕਾ ਫੰਧੁ ਕਾਟੁ ਸਾਧਸੰਗਿ ਰਤਿ ਜੀਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1403}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਤਿ—ਸਦਾ ਅਟੱਲ । ਨਿਜ—ਆਪਣਾ (ਭਾਵ, ਨਾਲ ਨਿਭਣ ਵਾਲਾ) । ਨਿਧਾਨੁ—ਖਜ਼ਾਨਾ । ਸਚੁ ਜਾਣੁ—ਨਿਸਚੇ ਜਾਣ, ਸਹੀ ਸਮਝ । ਨਿਸਿ—ਰਾਤ । ਬਾਸੁਰ—ਦਿਨ । ਕਲਾਨੁ—ਸੁਖ । ਲਹਹਿ—ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਂਗਾ । ਪਰਮ ਗਤਿ—ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ । ਧੋਹੁ—ਠੱਗੀ । ਜਣ ਜਣ ਸਿਉ—ਧਿਰ ਧਿਰ ਨਾਲ । ਫੰਧੁ—ਫਾਹੀ । ਰਤਿ—ਪਿਆਰ ।

ਅਰਥ:- ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੀ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹੈ । (ਹੇ ਮਨ!) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਬਚਨ ਮੰਨ, ਇਹੀ ਨਾਲ ਨਿਭਣ ਵਾਲਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ; ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰ ਕੇ ਮੰਨ ਕਿ ਇਹੀ ਮੰਤ੍ਰੁ ਹੈ (ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ) ਦਿਨ ਰਾਤ ਸੁਖ ਹੋਇਆ ਤੇ ਤੂੰ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਪਾ ਲਏਂਗਾ । ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਜਣੇ ਖਣੇ ਨਾਲ ਠੱਗੀ ਕਰਨੀ ਛੱਡ ਦੇਹ; ਹਉਮੈ ਦੀ ਫਾਹੀ

(ਭੀ) ਦੂਰ ਕਰ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਪਾ ।

ਦੇਹ ਗੇਹੁ ਤ੍ਰਿਅ ਸਨੇਹੁ ਚਿਤ ਬਿਲਾਸੁ ਜਗਤ ਏਹੁ ਚਰਨ ਕਮਲ ਸਦਾ ਸੇਉ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਕਰੁ ਮਤਿ ਜੀਉ ॥ ਨਾਮੁ ਸਾਰੁ ਹੀਏ ਧਾਰੁ ਤਜੁ ਬਿਕਾਰੁ ਮਨ ਗਯੰਦ ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ ਸਤਿ ਜੀਉ ॥੫॥੧੦॥ {ਪੰਨਾ 1403}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੇਹ—ਸਰੀਰ । ਗੇਹੁ—ਗਰ । ਤ੍ਰਿਅ ਸਨੇਹੁ—ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਪਿਆਰ । ਚਿਤ ਬਿਲਾਸੁ—ਮਨ ਦੀ ਖੇਡ । ਸੇਉ—ਸਿਮਰ । ਦ੍ਰਿੜਤਾ—ਪਕਿਆਈ, ਸਿਦਕ ।

ਅਰਥ:- ਇਹ ਸਰੀਰ, ਘਰ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਪਿਆਰ, ਇਹ (ਸਾਰਾ) ਸੰਸਾਰ ਮਨ ਦੀ (ਹੀ) ਖੇਡ ਹੈ । (ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ) ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ, (ਆਪਣੀ) ਮਤਿ ਵਿਚ ਇਹੀ ਭਾਵ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰ । ਹੇ ਗਯੰਦ ਦੇ ਮਨ! (ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰ ਤੇ ਵਿਕਾਰ ਛੱਡ ਦੇਹ; ਸਤਿਗੁਰੂ (ਹੀ) ਸਦਾ—ਥਿਰ ਹੈ ।੫।

ਸੇਵਕ ਕੈ ਭਰਪੂਰ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਵਾਹਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਸਭੁ ਸਦਕਾ ॥ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਪ੍ਰਭੁ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਕਹਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਊ ਤੂ ਕਦ ਕਾ ॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਸਿਰੇ ਤੈ ਅਗਨਤ ਤਿਨ ਕਉ ਮੋਹੁ ਭਯਾ ਮਨ ਮਦ ਕਾ ॥ {ਪੰਨਾ 1403}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੇਵਕ ਕੈ—ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ (ਹਿਰਦੇ—ਰੂਪ ਘਰ ਵਿਚ) । ਭਰਪੂਰ—ਨਕਾ—ਨਕ, ਵਿਆਪਕ । ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ—ਸਦਾ । ਵਾਹ—ਧੰਨ ਹੈਂ ਤੂੰ । ਗੁਰੂ—ਹੇ ਗੁਰੂ! ਸਦਕਾ—ਬਰਕਤਿ । ਸਲਾਮਤਿ—ਥਿਰ, ਅਟੱਲ । ਸਿਰੇ—ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ । ਤੈ—ਤੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ । ਅਗਨਤ—(ਅ—ਗਨਤ) ਬੇਅੰਤ । ਮੋਹੁ ਮਨ ਮਦ ਕਾ—ਮਨ ਦੇ ਅਹੰਕਾਰ ਦਾ ਮੋਹ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਗੁਰੂ! ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹਾਜ਼ਰ—ਨਾਜ਼ਰ ਹੈਂ, ਤੇਰੀ ਹੀ ਸਾਰੀ ਬਰਕਤਿ ਹੈ; ਤੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ (-ਰੂਪ) ਹੈਂ, ਪ੍ਰਭੂ (-ਰੂਪ) ਹੈਂ, ਸਦਾ—ਥਿਰ ਹੈਂ । ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਖ ਸਕਦਾ, ਤੂੰ ਕਦੋਂ ਦਾ ਹੈਂ । (ਹੇ ਗੁਰੂ!) ਤੂੰ ਹੀ ਅਗਿਣਤ ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਅਹੰਕਾਰ ਦਾ ਮੋਹ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਚਵਰਾਸੀਹ ਲਖ ਜੋਨਿ ਉਪਾਈ ਰਿਜਕੁ ਦੀਆ ਸਭ ਹੂ ਕਉ ਤਦ ਕਾ ॥ ਸੇਵਕ ਕੈ ਭਰਪੂਰ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਵਾਹਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਸਭੁ ਸਦਕਾ ॥੧॥੧੧॥ {ਪੰਨਾ 1403}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਦ ਕਾ—ਤਦੋਂ ਤੋਂ, ਜਦੋਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਗੁਰੂ! ਤੂੰ ਹੀ) ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਤਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਰਿਜਕ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ । ਹੇ ਗੁਰੂ! ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹਾਜ਼ਰ—ਨਾਜ਼ਰ ਹੈਂ, ਤੇਰੀ ਹੀ ਸਾਰੀ ਬਰਕਤਿ ਹੈ ।੧।੧੧।

ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਾ ਬਡਾ ਤਮਾਸਾ ॥ ਆਪੇ ਹਸੈ ਆਪਿ ਹੀ ਚਿਤਵੈ ਆਪੇ ਚੰਦੁ ਸੂਰੁ ਪਰਗਾਸਾ ॥ ਆਪੇ
ਜਲੁ ਆਪੇ ਥਲੁ ਥੰਮ੍ਹਨੁ ਆਪੇ ਕੀਆ ਘਟਿ ਘਟਿ ਬਾਸਾ ॥ {ਪੰਨਾ 1403}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ—ਧੰਨਯਤਾ-ਯੋਗ ਗੁਰੂ, ਬਰਕਤਿ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ । ਤਮਾਸਾ—ਸੰਸਾਰ-ਰੂਪ ਖੇਡ ।
ਚਿਤਵੈ—ਵਿਚਾਰਦਾ ਹੈ । ਥੰਮ੍ਹਨੁ—ਆਸਰਾ, ਥੰਮ੍ਹ । ਬਾਸਾ—ਟਿਕਾਣਾ । ਘਟਿ ਘਟਿ—ਹਰੇਕ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਬਰਕਤਿ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ) ਦਾ (ਸੰਸਾਰ-ਰੂਪ ਇਹ) ਵੱਡਾ ਖੇਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਸਰਬ-
ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਰੂਪ ਗੁਰੂ) ਆਪ ਹੀ ਹੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਚੰਦ ਤੇ ਸੂਰਜ
ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ । (ਉਹ ਗੁਰੂ) ਆਪ ਹੀ ਜਲ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਧਰਤੀ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਆਸਰਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ
ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਆਪੇ ਨਰੁ ਆਪੇ ਫੁਨਿ ਨਾਰੀ ਆਪੇ ਸਾਰਿ ਆਪ ਹੀ ਪਾਸਾ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੰਗਤਿ ਸਭੈ ਬਿਚਾਰਹੁ
ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਾ ਬਡਾ ਤਮਾਸਾ ॥੨॥੧੨॥ {ਪੰਨਾ 1403}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਰ—ਮਨੁੱਖ । ਫੁਨਿ—ਅਤੇ । ਸਾਰਿ—ਨਰਦ । ਪਾਸਾ—ਚੌਂਪੜ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਹੇ ਗੁਰਮੁਖੇ!
ਸੰਗਤਿ—ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ । ਸਭੈ—ਸਾਰੇ ।

ਅਰਥ:- (ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਆਪ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈ;
ਆਪ ਹੀ ਨਰਦ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਚੌਂਪੜ ਹੈ । ਹੇ ਗੁਰਮੁਖੇ! ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਲ ਕੇ ਸਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ, ਬਰਕਤਿ
ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਦਾ (ਸੰਸਾਰ-ਰੂਪ) ਇਹ ਖੇਡ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ।੨।੧੨।

ਕੀਆ ਖੇਲੁ ਬਡ ਮੇਲੁ ਤਮਾਸਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰੀ ਸਭ ਰਚਨਾ ॥ ਤੂ ਜਲਿ ਥਲਿ ਗਗਨਿ ਪਯਾਲਿ
ਪੂਰਿ ਰਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੇ ਮੀਠੇ ਜਾ ਕੇ ਬਚਨਾ ॥ {ਪੰਨਾ 1403}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਖੇਲੁ—ਖੇਡ । ਮੇਲੁ—ਮੇਲਾ, ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ । ਤਮਾਸਾ—ਕੌਤਕ । ਵਾਹਿ—ਧੰਨ ।
ਗੁਰੂ—ਹੇ ਗੁਰੂ! ਰਚਨਾ—ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ । ਜਲਿ—ਜਲ ਵਿਚ । ਥਲਿ—ਥਲ ਵਿਚ । ਗਗਨਿ—ਅਕਾਸ਼ ਉਤੇ ।
ਪਯਾਲਿ—ਪਾਤਾਲ ਵਿਚ । ਪੂਰਿ ਰਹਾ—ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ । ਜਾ ਕੇ—ਜਿਸ ਦੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਗੁਰੂ! ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ; ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਭ ਤੇਰੀ (ਕੀਤੀ ਹੋਈ) ਹੈ; ਤੂੰ (ਤੱਤਾਂ ਦਾ) ਮੇਲ (ਕਰ ਕੇ)
ਇਕ ਖੇਲ ਤੇ ਤਮਾਸਾ ਰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਤੂੰ ਜਲ ਵਿਚ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਤੇ, ਅਕਾਸ਼ ਉਤੇ, ਪਾਤਾਲ ਵਿਚ, (ਸਭ
ਥਾਈਂ) ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ; ਤੇਰੇ ਬਚਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ਮਿੱਠੇ ਹਨ ।

ਮਾਨਹਿ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਰੁਦ੍ਰਾਦਿਕ ਕਾਲ ਕਾ ਕਾਲੁ ਨਿਰੰਜਨ ਜਚਨਾ ॥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪਾਈਐ
ਪਰਮਾਰਥੁ ਸਤਸੰਗਤਿ ਸੇਤੀ ਮਨੁ ਖਚਨਾ ॥ ਕੀਆ ਖੇਲੁ ਬਡ ਮੇਲੁ ਤਮਾਸਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰੀ ਸਭ
ਰਚਨਾ ॥੩॥੧੩॥੪੨॥ {ਪੰਨਾ 1404}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਾਨਹਿ—ਸੇਉਂਦੇ ਹਨ, ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਜਚਨਾ—ਮੰਗਦੇ ਹਨ, ਜਾਚਨਾ (ਕਰਦੇ ਹਨ) । ਗੁਰ
ਪ੍ਰਸਾਦਿ—ਹੇ ਗੁਰੂ! ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ, ਤੈਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ । ਪਰਮਾਰਥੁ—ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ । ਸੇਤੀ—
ਨਾਲ । ਖਚਨਾ—ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਗੁਰੂ! ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੇ ਰੁਦ੍ਰ (ਸ਼ਿਵ) ਆਦਿਕ (ਤੈਨੂੰ) ਸੇਉਂਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਕਾਲ ਦਾ ਭੀ ਕਾਲ ਹੈਂ, (ਤੂੰ) ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਤ (ਹਰੀ) ਹੈਂ, (ਸਭ ਲੋਕ ਤੈਥੋਂ) ਮੰਗਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਗੁਰੂ! ਤੇਰੀ ਹੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਮਨ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਗੁਰੂ! ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ, ਇਹ ਰਚਨਾ ਤੇਰੀ ਹੀ ਹੈ; (ਤੱਤਾਂ ਦਾ) ਮੇਲ (ਕਰ ਕੇ) ਤੂੰ ਇਹ ਤਮਾਸ਼ਾ ਤੇ ਖੇਲ ਰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।੩।੧੩।੪੨।

ਇਹਨਾਂ ਉਪਰਲੇ ੪੨ ਸਵਈਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਉਂ ਹੈ:

ਪਹਿਲੇ ੧੩ ਸਵਈਏ ਭੱਟ ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ ਦੇ ।

ਅਗਲੇ ੧੬ ਸਵਈਏ ਭੱਟ ਨਲ੍ਹ ਦੇ ।

ਅਖੀਰਲੇ ੧੩ ਸਵਈਏ ਗਯੰਦ ਦੇ । ਜੋੜ—੪੨ ।

ਅਗਮੁ ਅਨੰਤੁ ਅਨਾਦਿ ਆਦਿ ਜਿਸੁ ਕੋਇ ਨ ਜਾਣੈ ॥ ਸਿਵ ਬਿਰੰਚਿ ਧਰਿ ਧਾਨੁ ਨਿਤਹਿ ਜਿਸੁ ਬੇਦੁ ਬਖਾਣੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1404}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਗਮੁ—ਅਪਹੁੰਚ । ਅਨੰਤੁ—ਬੇਅੰਤ । ਅਨਾਦਿ—(ਅਨ-ਆਦਿ) ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਢ ਲੱਭ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਆਦਿ—ਮੁੱਢ । ਬਿਰੰਚਿ—ਬ੍ਰਹਮਾ । ਨਿਤਹਿ—ਸਦਾ । ਬਖਾਣੈ—ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਜੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਪਹੁੰਚ ਹੈ, ਅਨੰਤ ਹੈ, ਅਨਾਦਿ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਢ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਸਦਾ ਸ਼ਿਵ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਧਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਜਿਸ ਦੇ (ਗੁਣਾਂ) ਨੂੰ ਵੇਦ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਵਰੁ ਨਹੀ ਦੂਸਰ ਕੋਈ ॥ ਭੰਜਨ ਗੜ੍ਹਣ ਸਮਥੁ ਤਰਣ ਤਾਰਣ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ॥ {ਪੰਨਾ 1404}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭੰਜਨ ਗੜ੍ਹਣ ਸਮਥੁ—ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਤੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ । ਤਰਣ ਤਾਰਣ—ਤਾਰਣ ਲਈ ਜਹਾਜ਼ । ਤਰਣ—ਜਹਾਜ਼ ।

ਅਰਥ:- ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਕਾਰ-ਰਹਿਤ ਹੈ, ਵੈਰ-ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਉਸ ਦੇ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੇ ਮਾਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ (ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ) ਤਾਰਣ ਲਈ ਜਹਾਜ਼ ਹੈ ।

ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਿਨਿ ਜਗੁ ਕੀਓ ਜਨੁ ਮਥੁਰਾ ਰਸਨਾ ਰਸੈ ॥ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਚਿਤਹ ਬਸੈ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1404}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ—ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੇ । ਰਸਨਾ ਰਸੈ—ਜੀਭ ਨਾਲ (ਉਸ ਨੂੰ) ਜਪਦਾ ਹੈ । ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਚਿਤਹ—ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਗਤ ਰਚਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਦਾਸ ਮਥੁਰਾ ਜੀਭ ਨਾਲ ਜਪਦਾ ਹੈ । ਉਹੀ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ।੧।

ਗੁਰੂ ਸਮਰਥੁ ਗਹਿ ਕਰੀਆ ਪ੍ਰਵ ਬੁਧਿ ਸੁਮਤਿ ਸਮਾਰਨ ਕਉ ॥ ਫੁਨਿ ਪ੍ਰੰਮ ਪੁਜਾ ਫਹਰੰਤਿ ਸਦਾ
ਅਘ ਪੁੰਜ ਤਰੰਗ ਨਿਵਾਰਨ ਕਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1404}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਹਿ ਕਰੀਆ—ਪਕੜ ਲਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ, ਸਰਨ ਲਈ ਹੈ) । ਪ੍ਰਵ—ਅਡੋਲ । ਸੁਮਤਿ—ਚੰਗੀ
ਮਤਿ । ਸਮਾਰਨ ਕਉ—ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ । ਪ੍ਰੰਮ ਪੁਜਾ—ਧਰਮ ਦਾ ਝੰਡਾ । ਫਹਰੰਤਿ—
ਝੁੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਅਘ—ਪਾਪ । ਪੁੰਜ—ਸਮੂਹ, ਵੇਰ । ਤਰੰਗ—ਲਹਿਰਾਂ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ ਸਮਰੱਥ ਗੁਰੂ ਦਾ ਧਰਮ ਦਾ ਝੰਡਾ ਸਦਾ ਝੁੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਸਰਨ ਲਈ ਹੈ;
(ਕਿਉਂ?) ਅਡੋਲ ਬੁੱਧ ਤੇ ਉੱਚੀ ਮੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਅਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਪੁੰਜ ਤੇ ਤਰੰਗ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ)
ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ।

ਮਥੁਰਾ ਜਨ ਜਾਨਿ ਕਹੀ ਜੀਅ ਸਾਚੁ ਸੁ ਅਉਰ ਕਛੁ ਨ ਬਿਚਾਰਨ ਕਉ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਬੋਹਿਥੁ ਬਡੈ
ਕਲਿ ਮੈ ਭਵ ਸਾਗਰ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਨ ਕਉ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1404}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਾਨਿ ਕਹੀ ਜੀਅ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸੋਚ ਕੇ ਆਖੀ ਹੈ । ਬਿਚਾਰਨ ਕਉ—ਵਿਚਾਰਨ—ਜੋਗ ਗੱਲ
। ਅਉਰ ਕਛੁ—ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੱਲ । ਬੋਹਿਥੁ—ਜਹਾਜ਼ । ਕਲਿ ਮੈ—ਕਲਜੁਗ ਵਿੱਚ ।

ਅਰਥ:- ਦਾਸ ਮਥੁਰਾ ਨੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸੋਚ-ਸਮਝ ਕੇ ਇਹ ਸੱਚ ਆਖਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ
ਵਿਚਾਰਨ—ਜੋਗ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿ ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਉਤਾਰਨ ਲਈ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ
ਵੱਡਾ ਜਹਾਜ਼ ਹੈ (ਅਤੇ ਉਹ ਨਾਮ ਸਮਰੱਥ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ) ।੨।

ਸੰਤਤ ਹੀ ਸਤਸੰਗਤਿ ਸੰਗ ਸੁਰੰਗ ਰਤੇ ਜਸੁ ਗਾਵਤ ਹੈ ॥ ਧ੍ਰਮ ਪੰਥੁ ਧਰਿਓ ਧਰਨੀਧਰ ਆਪਿ
ਰਹੇ ਲਿਵ ਧਾਰਿ ਨ ਧਾਵਤ ਹੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1404}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੰਤਤ ਹੀ—ਸਦਾ ਹੀ, ਇਕ ਰੱਸ (sqqr-always) । ਸਤਸੰਗਤਿ ਸੰਗ—ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ।
ਧਰਿਓ—ਥਾਪਿਆ ਹੈ । ਧਰਨੀਧਰ—ਧਰਤੀ ਦਾ ਆਸਰਾ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ । ਲਿਵ ਧਰਿ—ਥ੍ਰਿਤੀ ਟਿਕਾ ਕੇ ।
ਨ ਧਾਵਤ ਹੈ—ਭਟਕਦੇ ਨਹੀਂ ।

ਅਰਥ:- (ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਾਲਾ) ਧਰਮ ਦਾ ਰਾਹ ਧਰਤੀ-ਦੇ-ਆਸਰੇ ਹਰੀ ਨੇ ਆਪ ਚਲਾਇਆ ਹੈ ।
(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ) ਥ੍ਰਿਤੀ ਜੋੜੀ ਹੈ ਅਤੇ (ਜੋ) ਸਦਾ ਇੱਕ ਰਸ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ (ਜੁੜ ਕੇ) ਸੋਹਣੇ
ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੀਜ ਕੇ ਹਰੀ ਦਾ ਜਸ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, (ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ) ਭਟਕਦੇ ਨਹੀਂ ਫਿਰਦੇ ।

ਮਥੁਰਾ ਭਨਿ ਭਾਗ ਭਲੇ ਉਨ੍ ਕੇ ਮਨ ਇਛਤ ਹੀ ਫਲ ਪਾਵਤ ਹੈ ॥ ਰਵਿ ਕੇ ਸੁਤ ਕੇ ਤਿਨ੍ ਤ੍ਰਾਸੁ
ਕਹਾ ਜੁ ਚਰੰਨ ਗੁਰੂ ਚਿਤੁ ਲਾਵਤ ਹੈ ॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1404}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭਨਿ—ਆਖ । ਉਨ੍ ਕੇ—ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ । ਮਨ ਇਛਤ ਫਲ—ਮਨ-ਭਾਉਂਦੇ ਫਲ ।
ਰਵਿ ਕੇ ਸੁਤ ਕੇ—ਧਰਮ ਰਾਜ ਦਾ । ਤ੍ਰਾਸੁ—ਡਰ । ਕਹਾ—ਕਿਥੇ? ਰਵਿ—ਸੂਰਜ । ਸੁਤ—ਪੁੱਤਰ । ਜੁ—
ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ । ਰਵਿਸੁਤ—ਧਰਮਰਾਜ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮਥੁਰਾ! ਆਖ—‘ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਮਨ ਜੋੜਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ

ਭਾਗ ਚੰਗੇ ਹਨ, ਉਹ ਮਨ-ਭਾਉਂਦੇ ਫਲ ਪਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਰਾਜ ਦਾ ਡਰ ਕਿਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ?
(ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ) ।੩।

ਨਿਰਮਲ ਨਾਮੁ ਸੁਧਾ ਪਰਪੂਰਨ ਸਬਦ ਤਰੰਗ ਪ੍ਰਗਟਿਤ ਦਿਨ ਆਗਰੁ ॥ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰੁ ਅਥਾਹ
ਅਤਿ ਬਡ ਸੁਭਰੁ ਸਦਾ ਸਭ ਬਿਧਿ ਰਤਨਾਗਰੁ ॥ {ਪੰਨਾ 1404}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੁਧਾ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ । ਪਰਪੂਰਨ—ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ (ਸਰੋਵਰ) । ਤਰੰਗ—ਲਹਿਰਾਂ । ਦਿਨ
ਆਗਰੁ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ । ਗਹਿਰ—ਡੂੰਘਾ । ਸੁਭਰੁ—ਨਕਾ-ਨਕ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ । ਰਤਨਾਗਰ—ਰਤਨਾਂ ਦਾ
ਖਜ਼ਾਨਾ (ਰਤਨ ਆਕਰ—ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਖਾਣ) ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਇਕ ਐਸਾ ਸਰੋਵਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਪਵਿੱਤਰ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ
ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਉਸ ਵਿਚ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਉੱਠਦੀਆਂ ਹਨ, (ਇਹ ਸਰੋਵਰ) ਬੜਾ
ਡੂੰਘਾ ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਅਥਾਹ ਹੈ, ਸਦਾ ਨਕਾ-ਨਕ ਭਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਤਨਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ ।

ਸੰਤ ਮਰਾਲ ਕਰਹਿ ਕੰਤੂਹਲ ਤਿਨ ਜਮ ਤ੍ਰਾਸ ਮਿਟਿਓ ਦੁਖ ਕਾਗਰੁ ॥ ਕਲਜੁਗ ਦੁਰਤ ਦੂਰਿ
ਕਰਬੇ ਕਉ ਦਰਸਨੁ ਗੁਰੂ ਸਗਲ ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1404}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਰਾਲ—ਹੰਸ । ਕੰਤੂਹਲ—ਕਲੋਲ । ਦੁਖ ਕਾਗਰੁ—ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਕਾਗਰ (ਭਾਵ, ਲੇਖਾ) । ਜਮ
ਤ੍ਰਾਸ—ਜਮਾਂ ਦਾ ਡਰ । ਦੁਰਤ—ਪਾਪ । ਕਰਬੇ ਕਉ—ਕਰਨ ਲਈ । ਸਗਲ ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ—ਸਾਰੇ ਸੁਖਾਂ ਦਾ
ਸਮੁੰਦਰ ।

ਅਰਥ:- (ਉਸ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ) ਸੰਤ-ਹੰਸ ਕਲੋਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਮਾਂ ਦਾ ਡਰ ਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ
ਮਿਟ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਪਾਪ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸਨ ਸਾਰੇ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ
।੪।

ਜਾ ਕਉ ਮੁਨਿ ਧਾਨੁ ਧਰੈ ਫਿਰਤ ਸਗਲ ਜੁਗ ਕਬਹੁ ਕ ਕੋਊ ਪਾਵੈ ਆਤਮ ਪ੍ਰਗਾਸ ਕਉ ॥ ਬੇਦ
ਬਾਣੀ ਸਹਿਤ ਬਿਰੰਚਿ ਜਸੁ ਗਾਵੈ ਜਾ ਕੋ ਸਿਵ ਮੁਨਿ ਗਹਿ ਨ ਤਜਾਤ ਕਬਿਲਾਸ ਕੰਉ ॥ {ਪੰਨਾ
1404}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਾ ਕਉ—ਜਿਸ (ਦੇ ਦਰਸਨ) ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ । ਧਰੈ—ਧਰਦਾ ਹੈ । ਫਿਰਤ ਸਗਲ ਜੁਗ—ਸਾਰੇ
ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਭੌਂਦਾ । ਕਬਹੁ ਕ—ਕਦੇ, ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਸਮੇਂ । ਆਤਮ ਪ੍ਰਗਾਸ—ਅੰਦਰ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ।
ਬਿਰੰਚਿ—(ivric) ਬ੍ਰਹਮਾ । ਗਹਿ—ਫੜ ਕੇ । ਨ ਤਜਾਤ—ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ । ਕਬਿਲਾਸ—ਕੈਲਾਸ ਪਰਬਤ ।

ਅਰਥ:- ਸਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਭੌਂਦਾ ਹੋਇਆ ਕੋਈ ਮੁਨੀ ਜਿਸ (ਹਰੀ) ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਧਿਆਨ ਧਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ
ਕਦੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਲੱਭਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਹਰੀ ਦਾ ਜਸ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਮੇਤ ਗਾਉਂਦਾ
ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਕੈਲਾਸ ਪਰਬਤ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ;

ਜਾ ਕੌ ਜੋਗੀ ਜਤੀ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਅਨੇਕ ਤਪ ਜਟਾ ਜੂਟ ਭੇਖ ਕੀਏ ਫਿਰਤ ਉਦਾਸ ਕਉ ॥ ਸੁ ਤਿਨਿ ਸਤਿਗੁਰਿ ਸੁਖ ਭਾਇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਧਾਰੀ ਜੀਅ ਨਾਮ ਕੀ ਬਡਾਈ ਦਈ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਕਉ ॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1404}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਾ ਕਉ—ਜਿਸ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ । ਉਦਾਸ ਕਉ—ਉਦਾਸ ਨੂੰ (ਧਾਰ ਕੇ) । ਸੁ ਤਿਨਿ ਸਤਿਗੁਰਿ—ਉਸ ਹਰੀ-ਰੂਪ ਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ । ਸੁਖ ਭਾਇ—ਸਹਜ ਸੁਭਾਇ । ਜੀਅ—ਜੀਵਾਂ ਉੱਤੇ । ਤਿਨਿ—ਉਸ ਨੇ । ਸਤਿਗੁਰਿ—ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ (ਦਾ ਦਰਸਨ ਕਰਨ) ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਅਨੇਕਾਂ ਜੋਗੀ, ਜਤੀ, ਸਿੱਧ ਤੇ ਸਾਧਿਕ ਤਪ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਟਾ-ਜੂਟ ਰਹਿ ਕੇ ਉਦਾਸ-ਭੇਖ ਧਾਰ ਕੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ (ਹਰੀ-ਰੂਪ) ਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ ਸਹਜ ਸੁਭਾਇ ਜੀਆਂ ਉਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਹਰੀ-ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ।੫।

ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਧਿਆਨ ਅੰਤਰਗਤਿ ਤੇਜ ਪੁੰਜ ਤਿਹੁ ਲੋਗ ਪ੍ਰਗਾਸੇ ॥ ਦੇਖਤ ਦਰਸੁ ਭਟਕਿ ਭ੍ਰਮੁ ਭਜਤ ਦੁਖ ਪਰਹਰਿ ਸੁਖ ਸਹਜ ਬਿਗਾਸੇ ॥ {ਪੰਨਾ 1404}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਧਿਆਨ—ਬ੍ਰਿਤੀ । ਅੰਤਰਗਤਿ—ਅੰਦਰ ਵਲ, ਅੰਤਰ-ਮੁਖ । ਤਿਹੁ ਲੋਗ—ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ । ਪ੍ਰਗਾਸੇ—ਚਮਕਿਆ । ਭਟਕਿ—ਬੌਂਦਲ ਕੇ । ਭਜਤ—ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰਹਰਿ—ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ । ਸਹਜ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ । ਬਿਗਾਸੇ—ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਪਾਸ) ਨਾਮ-ਰੂਪ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹੈ, (ਆਪ ਦੀ) ਅੰਤਰਮੁਖ ਬ੍ਰਿਤੀ ਹੈ, (ਆਪ ਦੇ) ਤੇਜ ਦਾ ਪੁੰਜ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਆਪ ਦਾ) ਦਰਸਨ ਕਰ ਕੇ (ਦਰਸਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ) ਭਰਮ ਭਟਕ ਕੇ ਭੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਦੇ ਸੁਖ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਸੇਵਕ ਸਿਖ ਸਦਾ ਅਤਿ ਲੁਭਿਤ ਅਲਿ ਸਮੂਹ ਜਿਉ ਕੁਸਮ ਸੁਬਾਸੇ ॥ ਬਿਦਮਾਨ ਗੁਰਿ ਆਪਿ ਥਪੁਉ ਬਿਰੁ ਸਾਚਉ ਤਖਤੁ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸੈ ॥੬॥ {ਪੰਨਾ 1404}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਲੁਭਿਤ—ਚਾਹਵਾਨ, ਲੋਭੀ । ਅਲਿ ਸਮੂਹ—ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਦਾ ਇਕੱਠ । ਕੁਸਮ—ਫੁੱਲ । ਬਿਦਮਾਨ—ਪ੍ਰਤੱਖ । ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ (ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ । ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸੈ—ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ।

ਅਰਥ:- ਸੇਵਕ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸਦਾ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੇ) ਆਸ਼ਿਕ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਭੌਰੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ । ਪ੍ਰਤੱਖ ਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਸੱਚਾ ਤਖ਼ਤ ਨਿਹਚਲ ਟਿਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।੬।

ਤਾਰੁਉ ਸੰਸਾਰੁ ਮਾਯਾ ਮਦ ਮੋਹਿਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਦੀਅਉ ਸਮਰਥੁ ॥ ਫੁਨਿ ਕੀਰਤਿਵੰਤ ਸਦਾ ਸੁਖ ਸੰਪਤਿ ਰਿਧਿ ਅਰੁ ਸਿਧਿ ਨ ਛੋਡਇ ਸਥੁ ॥ {ਪੰਨਾ 1405}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਦ—ਅਹੰਕਾਰ । ਸਥੁ—ਸਾਥ । ਕੀਰਤਿ—ਸੋਭਾ । ਸੰਪਤਿ—ਧਨ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ—ਆਤਮਕ

ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਮਦ ਵਿਚ ਮੋਹੇ ਹੋਏ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ ਹੈ, (ਆਪ ਨੇ ਜੀਆਂ ਨੂੰ) ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਨਾਮ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ, ਆਪ ਸਦਾ ਸੁਖ, ਧਨ ਅਤੇ ਸੋਭਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ, ਰਿੱਧੀ ਅਤੇ ਸਿੱਧੀ ਆਪ ਦਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੀ ।

ਦਾਨਿ ਬਡੋ ਅਤਿਵੰਤੁ ਮਹਾਬਲਿ ਸੇਵਕਿ ਦਾਸਿ ਕਹਿਓ ਇਹੁ ਤਬੁ ॥ ਤਾਹਿ ਕਹਾ ਪਰਵਾਹ ਕਾਹੂ ਕੀ ਜਾ ਕੈ ਬਸੀਸਿ ਧਰਿਓ ਗੁਰਿ ਹਬੁ ॥੨॥੪੯॥ {ਪੰਨਾ 1405}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦਾਨਿ—ਦਾਨੀ । ਅਤਿਵੰਤੁ—ਅਤਿਅੰਤ । ਸੇਵਕ ਦਾਸਿ—ਸੇਵਕ ਦਾਸ (ਮਥੁਰਾ) ਨੇ । ਕਹਿਓ—ਆਖਿਆ ਹੈ । ਤਬੁ—ਸੱਚ । ਤਾਹਿ—ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੂੰ । ਕਹਾ—ਕਿਥੇ? ਬਸੀਸਿ—ਸਿਰ ਉਤੇ । ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਬੜਾ ਦਾਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਤਿਅੰਤ ਮਹਾਬਲੀ ਹੈ, ਸੇਵਕ ਦਾਸ (ਮਥੁਰਾ) ਨੇ ਇਹ ਸੱਚ ਆਖਿਆ ਹੈ । ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ ਹੱਥ ਧਰਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੀ ਪਰਵਾਹ ਹੈ? ॥੨॥੪੯॥

ਭੱਟ ਮਥੁਰਾ ਦੇ ੨ ਸਵਈਏ ।

ਤੀਨਿ ਭਵਨ ਭਰਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸੋਈ ॥ ਅਪਨ ਸਰਸੁ ਕੀਅਉ ਨ ਜਗਤ ਕੋਈ ॥ ਆਪੁਨ ਆਪੁ ਆਪ ਹੀ ਉਪਾਯਉ ॥ ਸੁਰਿ ਨਰ ਅਸੁਰ ਅੰਤੁ ਨਹੀ ਪਾਯਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1405}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭਰਪੂਰਿ ਰਹਿਓ—ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਸੋਈ—ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ । ਸਰਸੁ—ਸਦਰਸ਼, ਵਰਗਾ । ਆਪੁਨ ਆਪੁ—ਆਪਣਾ ਆਪ । ਉਪਾਯਉ—ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ । ਸੁਰਿ—ਦੇਵਤੇ । ਨਰ—ਮਨੁੱਖ । ਅਸੁਰ—ਦੈਂਤ । ਆਪ ਹੀ—ਆਪਿ ਹੀ ।

ਅਰਥ:- (ਜਿਹੜਾ) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪ ਹੀ ਤਿੰਨਾਂ ਭਵਨਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਜਗਤ ਦਾ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਜੀਵ (ਜਿਸ ਨੇ) ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਆਪਣਾ ਆਪ (ਜਿਸ ਨੇ) ਆਪ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਦੇਵਤੇ, ਮਨੁੱਖ, ਦੈਂਤ, ਕਿਸੇ ਨੇ (ਜਿਸ ਦਾ) ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ;

ਪਾਯਉ ਨਹੀ ਅੰਤੁ ਸੁਰੇ ਅਸੁਰਹ ਨਰ ਗਣ ਗੰਧੂਬ ਖੋਜੰਤ ਫਿਰੇ ॥ ਅਬਿਨਾਸੀ ਅਚਲੁ ਅਜੋਨੀ ਸੰਭਉ ਪੁਰਖੋਤਮੁ ਅਪਾਰ ਪਰੇ ॥ {ਪੰਨਾ 1405}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੰਭਉ—(0vXB) ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ।

ਅਰਥ:- ਦੇਵਤੇ, ਦੈਂਤ, ਮਨੁੱਖ, ਗਣ ਗੰਧਰਬ—ਸਭ ਜਿਸ ਨੂੰ ਖੋਜਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, (ਕਿਸੇ ਨੇ ਜਿਸ ਦਾ) ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ, ਜਿਹੜਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੈ, ਅਡੱਲ ਹੈ, ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਤ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉੱਤਮ ਪੁਰਖ ਹੈ ਤੇ ਬਹੁਤ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ।

ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਸਦਾ ਸੋਈ ਸਰਬ ਜੀਅ ਮਨਿ ਧਾਇਯਉ ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਜਯੋ ਜਯ
ਜਗ ਮਹਿ ਤੈ ਹਰਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਯਉ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1405}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਰਣ—ਜਗਤ । ਕਰਣ ਕਾਰਣ—ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਮੂਲ । ਸਰਬ ਜੀਅ—ਸਾਰੇ ਜੀਆਂ ਨੇ ।
ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਜਯੋ ਜਯ—ਜੈ-ਜੈਕਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਮਹਿ—ਜਗਤ ਵਿਚ । ਹਰਿ ਪਰਮ ਪਦੁ—
(ਉਪ੍ਰੋਕਤ) ਹਰੀ ਦੀ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ।

ਅਰਥ:- (ਜਿਹੜਾ) ਹਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ, (ਜੋ) ਆਪ ਹੀ ਸਦਾ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਜੀਆਂ ਨੇ (ਜਿਸ ਨੂੰ)
ਮਨ ਵਿਚ ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ, ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ! (ਆਪ ਦੀ) ਜਗਤ ਵਿਚ ਜੈ-ਜੈਕਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੇ
ਉਸ ਹਰੀ ਦੀ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਪਾ ਲਈ ਹੈ ।੧।

ਸਤਿਗੁਰਿ ਨਾਨਕਿ ਭਗਤਿ ਕਰੀ ਇਕ ਮਨਿ ਤਨੁ ਮਨੁ ਧਨੁ ਗੋਬਿੰਦ ਦੀਅਉ ॥ ਅੰਗਦਿ ਅਨੰਤ
ਮੂਰਤਿ ਨਿਜ ਧਾਰੀ ਅਗਮ ਗੁਾਨਿ ਰਸਿ ਰਸੁਉ ਹੀਅਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1405}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਤਿਗੁਰਿ ਨਾਨਕਿ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ । ਇਕ ਮਨਿ—ਇਕਾਗ੍ਰ ਮਨ ਹੋ ਕੇ । ਦੀਅਉ—
ਅਰਪਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਅੰਗਦਿ—ਅੰਗਦ ਨੇ । ਅਨੰਤ ਮੂਰਤਿ—ਬੇਅੰਤ ਅਕਾਰਾਂ ਵਾਲਾ, ਸਰਗੁਣ ਹਰੀ ।
ਨਿਜ ਧਾਰੀ—ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ । ਅਗਮ ਗੁਾਨਿ—ਅਗਮ ਹਰੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ । ਰਸਿ—ਪ੍ਰੇਮ
ਵਿਚ । ਰਸੁਉ—ਰਸਿਆ, ਭਿੱਜ ਗਿਆ । ਹੀਅਉ—(ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦਾ) ਹਿਰਦਾ । ਅਗਮ—ਅਪਹੁੰਚ ।

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਕ-ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ, ਤੇ (ਆਪਣਾ) ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਗੋਬਿੰਦ ਨੂੰ
ਅਰਪਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । (ਗੁਰੂ) ਅੰਗਦ (ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਨੇ ‘ਅਨੰਤ ਮੂਰਤਿ’ ਹਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ
ਟਿਕਾਇਆ, ਅਪਹੁੰਚ ਹਰੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਆਪ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਭਿੱਜ ਗਿਆ ।

ਗੁਰਿ ਅਮਰਦਾਸਿ ਕਰਤਾਰੁ ਕੀਅਉ ਵਸਿ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਰਿ ਧਾਇਯਉ ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਜਯੋ
ਜਯ ਜਗ ਮਹਿ ਤੈ ਹਰਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਯਉ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1405}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਰਿ ਅਮਰਦਾਸਿ—ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ (ਜੀ) ਨੇ । ਵਸਿ—ਵੱਸ ਵਿਚ । ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਰਿ—‘ਤੂੰ
ਧੰਨ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ’—ਇਹ ਆਖ ਕੇ । ਪਰਮ—ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ । ਪਦੁ—ਦਰਜਾ । ਹਰਿ ਪਰਮ ਪਦੁ—ਪ੍ਰਭੂ
(ਦੇ ਮਿਲਾਪ) ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਦਰਜਾ ।

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕੀਤਾ । ‘ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ’—ਇਹ
ਆਖ ਕੇ ਆਪ ਨੇ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆ । ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ! ਆਪ ਦੀ ਭੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਜੈ-ਜੈਕਾਰ ਹੋ
ਰਹੀ ਹੈ; ਆਪ ਨੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਦਰਜਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ।੨।

ਨਾਰਦੁ ਧੂ ਪ੍ਰਹਲਾਦੁ ਸੁਦਾਮਾ ਪੁਬ ਭਗਤ ਹਰਿ ਕੇ ਜੁ ਗਣੰ ॥ ਅੰਬਰੀਕੁ ਜਯਦੇਵ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨੁ ਨਾਮਾ
ਅਵਰੁ ਕਬੀਰੁ ਭਣੰ ॥ ਤਿਨ ਕੋ ਅਵਤਾਰੁ ਭਯਉ ਕਲਿ ਭਿੰਤਰਿ ਜਸੁ ਜਗਤ੍ਰੁ ਪਰਿ ਛਾਇਯਉ ॥ ਸ੍ਰੀ
ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਜਯੋ ਜਯ ਜਗ ਮਹਿ ਤੈ ਹਰਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਯਉ ॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1405}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪੁਬ—ਪੂਰਬਲੇ (ਜੁਗਾਂ ਦੇ) । ਗਣੰ—ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅਵਰੁ—ਅਤੇ ਹੋਰ । ਭਣੰ—ਆਖੇ

ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅਵਤਾਰ—ਜਨਮ । ਕਲਿ ਭਿੰਤਰਿ—ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ । ਛਾਇਯਉ—ਖਿਲਰਿਆ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਨਾਰਦ, ਧ੍ਰੁ ਪ੍ਰਹਲਾਦ, ਸੁਦਾਮਾ ਅਤੇ ਅੰਬਰੀਕ—ਜੋ ਹਰੀ ਦੇ ਪੂਰਬਲੇ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਭਗਤ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਜੈਦੇਵ, ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ, ਨਾਮਾ ਅਤੇ ਕਬੀਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ—ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਜਸ ਜਗਤ ਉੱਤੇ (ਹਰੀ ਦੇ ਭਗਤ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ) ਖਿਲਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ! ਆਪ ਦੀ ਭੀ ਜੈ-ਜੈਕਾਰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਹਰੀ (ਦੇ ਮਿਲਾਪ) ਦੀ ਪਰਮ ਪਦਵੀ ਪਾਈ ਹੈ ।੩।

ਮਨਸਾ ਕਰਿ ਸਿਮਰੰਤ ਤੁਝੈ ਨਰ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਮਿਟਿਅਉ ਜੁ ਤਿਣੰ ॥ ਬਾਚਾ ਕਰਿ ਸਿਮਰੰਤ ਤੁਝੈ ਤਿਨੁ ਦੁਖੁ ਦਰਿਦ੍ਰੁ ਮਿਟਿਯਉ ਜੁ ਖਿਣੰ ॥ {ਪੰਨਾ 1405}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਨਸਾ—ਮਨ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ । ਤਿਣੰ—ਉਹਨਾਂ ਦਾ । ਬਾਚਾ—ਬਚਨ । ਖਿਣੰ—ਖਿਨ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਜੋ ਮਨੁੱਖ, (ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ!) ਤੈਨੂੰ ਮਨ ਜੋੜ ਕੇ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਾਮ ਅਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੋ ਜੀਵ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਨਾਂ ਦੁਆਰਾ (ਭਾਵ, ਜੀਭ ਨਾਲ) ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਤੇ ਦਰਿਦ੍ਰੁ ਖਿਨ ਵਿਚ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਕਰਮ ਕਰਿ ਤੁਅ ਦਰਸ ਪਰਸ ਪਾਰਸ ਸਰ ਬਲੁ ਭਟ ਜਸੁ ਗਾਇਯਉ ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਜਯੋ ਜਯ ਜਗ ਮਹਿ ਤੈ ਹਰਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਯਉ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1405}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਰਮ ਕਰਿ—ਕਰਮਾਂ ਦੁਆਰਾ (ਭਾਵ, ਸਰੀਰ ਦੇ ਇੰਦ੍ਰੇ ਵਰਤ ਕੇ) । ਪਾਰਸ ਸਰ—(ਉਹ) ਪਾਰਸ ਸਮਾਨ (ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ਸਰ—ਬਰਾਬਰ, ਵਰਗੇ । ਤੁਅ—ਤੇਰਾ (qv) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ! ਬਲੁ ਭੱਟ (ਆਪ ਦਾ) ਜਸ ਗਾਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸਰੀਰਕ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨਾਲ ਪਰਸਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਪਾਰਸ ਸਮਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ! ਆਪ ਦੀ ਜੈ-ਜੈਕਾਰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਹਰੀ ਦੀ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਪਾ ਲਈ ਹੈ ।੪।

ਜਿਹ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਮਰੰਤ ਨਯਨ ਕੇ ਤਿਮਰ ਮਿਟਹਿ ਖਿਨੁ ॥ ਜਿਹ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਮਰੰਥਿ ਰਿਦੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦਿਨੋ ਦਿਨੁ ॥ {ਪੰਨਾ 1405}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਯਨ—ਨੇਤ੍ਰ, ਅੱਖਾਂ । ਤਿਮਰ—ਹਨੇਰਾ । ਰਿਦੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਿਆਂ, ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਛੋੜ ਖਿਨ ਵਿਚ ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਿਆਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿਨੋ ਦਿਨ (ਵਧੀਕ ਜੰਮਦਾ ਹੈ);

ਜਿਹ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਮਰੰਥਿ ਜੀਅ ਕੀ ਤਪਤਿ ਮਿਟਾਵੈ ॥ ਜਿਹ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਮਰੰਥਿ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਵ ਨਿਧਿ ਪਾਵੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1405}

ਅਰਥ:- ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆਂ (ਜੀਵ) ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਤਪਤ ਮਿਟਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਕੇ (ਜੀਵ) ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਤੇ ਨੌ ਨਿਧੀਆਂ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ;

ਸੋਈ ਰਾਮਦਾਸੁ ਗੁਰੂ ਬਲੁ ਭਣਿ ਮਿਲਿ ਸੰਗਤਿ ਧੰਨਿ ਧੰਨਿ ਕਰਹੁ ॥ ਜਿਹ ਸਤਿਗੁਰ ਲਗਿ ਪ੍ਰਭੁ
ਪਾਈਐ ਸੋ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਿਮਰਹੁ ਨਰਹੁ ॥੫॥੫੪॥ {ਪੰਨਾ 1405}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭਣਿ—ਆਖ । ਲਗਿ—(ਚਰਨੀ) ਲੱਗ ਕੇ । ਨਰਹੁ—ਹੇ ਮਨੁੱਖੋ!

ਅਰਥ:- ਹੇ ਬਲੁ (ਕਵੀ)! ਆਖ—ਹੇ ਜਨੋ! ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਿਲੀਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰੋ ਅਤੇ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖੋ—‘ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ’ ।੫।੫੪।
(ਭੱਟ ਬਲੁ ਦੇ ਪੰਜ ਸਵਈਏ)

ਜਿਨਿ ਸਬਦੁ ਕਮਾਇ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਓ ਸੇਵਾ ਕਰਤ ਨ ਛੋਡਿਓ ਪਾਸੁ ॥ ਤਾ ਤੇ ਗਉਹਰੁ ਗ੍ਰਾਨ
ਪ੍ਰਗਟੁ ਉਜੀਆਰਉ ਦੁਖ ਦਰਿਦ੍ਰੁ ਅੰਧਾਰ ਕੇ ਨਾਸੁ ॥ {ਪੰਨਾ 1405-1406}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ । ਪਾਸੁ—ਪਾਸਾ, ਸਾਥ । ਤਾ ਤੇ—ਉਸ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਤੋਂ । ਗਉਹਰੁ—ਮੋਤੀ (ਵਾਂਗ ਉੱਜਲ) । ਗ੍ਰਾਨ ਉਜੀਆਰਉ—ਗਿਆਨ ਦਾ ਚਾਨਣਾ । ਅੰਧਾਰ—ਹਨੇਰਾ । ਕੇ—ਦਾ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਕਮਾ ਕੇ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਪਾਈ, ਅਤੇ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ) ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸਾਥ ਨਾ ਛੱਡਿਆ, ਉਸ (ਗੁਰੂ) ਤੋਂ ਮੋਤੀ-ਵਤ ਉੱਜਲ ਗਿਆਨ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ, ਅਤੇ ਦਰਿਦ੍ਰ ਤੇ ਹਨੇਰੇ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਕਵਿ ਕੀਰਤ ਜੋ ਸੰਤ ਚਰਨ ਮੁੜਿ ਲਾਗਹਿ ਤਿਨੁ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਜਮ ਕੋ ਨਹੀ ਤ੍ਰਾਸੁ ॥ ਜਿਵ ਅੰਗਦੁ
ਅੰਗਿ ਸੰਗਿ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਤਿਵ ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸ ਕੈ ਗੁਰੁ ਰਾਮਦਾਸੁ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1406}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜੋ—ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ । ਤ੍ਰਾਸੁ—ਡਰ । ਜਿਵ—ਜਿਵੇਂ । ਅੰਗਿ ਸੰਗਿ ਨਾਨਕ ਗੁਰ—ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸਦਾ ਨਾਲ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਕਵੀ ਕੀਰਤ! ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਸੰਤ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਤੇ ਜਮਾਂ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ । ਜਿਵੇਂ (ਗੁਰੂ) ਅੰਗਦ (ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਸਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨਾਲ (ਰਹੇ, ਭਾਵ, ਸਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹੇ), ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ (ਜੀ) ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ (ਜੀ) ਦੇ (ਨਾਲ ਰਹੇ) ।੧।

ਜਿਨਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਯਉ ਨਿਸਿ ਬਾਸੁਰ ਹਰਿ ਚਰਨ ਨਿਵਾਸੁ ॥ ਤਾ ਤੇ ਸੰਗਤਿ
ਸਘਨ ਭਾਇ ਭਉ ਮਾਨਹਿ ਤੁਮ ਮਲੀਆਗਰ ਪ੍ਰਗਟ ਸੁਬਾਸੁ ॥ {ਪੰਨਾ 1406}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ । ਪਦਾਰਥ—ਨਾਮ-ਪਦਾਰਥ । ਨਿਸਿ ਬਾਸੁਰ—ਰਾਤ ਦਿਨੇ । ਨਿਸਿ—ਰਾਤ । ਬਾਸੁਰ—ਦਿਨ । ਤਾਂ ਤੇ—ਉਸ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਤੋਂ । ਸਘਨ—ਬੇਅੰਤ । ਭਾਇ—ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ । ਮਲੀਆਗਰ—ਮਲਯ ਪਹਾੜ ਤੇ ਉੱਗਾ ਹੋਇਆ ਚੰਦਨ (ਮਲਯ-ਅੱਗੂ) ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ ਲੱਭਾ ਹੈ, ਤੇ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਜਿਸ ਦਾ ਹਰੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਪਾਸੋਂ ਬੇਅੰਤ

ਸੰਗਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ (ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ) ਭਉ ਮੰਨਦੀਆਂ ਹਨ (ਤੇ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ)—(“ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ!) ਆਪ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਚੰਦਨ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਾਲੇ ਹੋ ।”

ਪੂ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਕਬੀਰ ਤਿਲੋਚਨ ਨਾਮੁ ਲੈਤ ਉਪਜੋ ਜੁ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ॥ ਜਿਹ ਪਿਖਤ ਅਤਿ ਹੋਇ ਰਹਸੁ
ਮਨਿ ਸੋਈ ਸੰਤ ਸਹਾਰੁ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸੁ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1406}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜੁ ਪ੍ਰਗਾਸੁ—ਜਿਹੜਾ ਚਾਨਣਾ । ਜਿਹ ਪਿਖਤ—ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ । ਰਹਸੁ—ਖਿੜਾਉ ।
ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਸੰਤ ਸਹਾਰੁ—ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ।

ਅਰਥ:- ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਕੇ ਪੂ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਕਬੀਰ ਅਤੇ ਤਿਲੋਚਨ ਨੂੰ ਜੋ ਚਾਨਣ (ਦਿੱਸਿਆ ਸੀ) ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ
ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬੜਾ ਅਨੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਹੀ ਹੈ ।੨।

ਨਾਨਕਿ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਜਾਨੁਉ ਕੀਨੀ ਭਗਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥ ਤਾ ਤੇ ਅੰਗਦੁ ਅੰਗ ਸੰਗਿ ਭਯੋ
ਸਾਇਰੁ ਤਿਨਿ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਕੀ ਨੀਵ ਰਖਾਈ ॥ {ਪੰਨਾ 1406}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਾਨਕਿ—ਨਾਨਕ ਨੇ । ਜਾਨੁਉ—ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ । ਤਾ ਤੇ—ਉਸ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਤੋਂ ।
ਸਾਇਰੁ—ਸਮੁੰਦਰ । ਤਿਨਿ—ਉਸ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ । ਵਰਖਾਈ—ਵਰਖਾ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਨਿਰੰਜਨ ਦਾ ਨਾਮ ਪਛਾਣਿਆ, ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਬ੍ਰਿਤੀ ਜੋੜ ਕੇ ਭਗਤੀ
ਕੀਤੀ । ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਮੁੰਦਰ-ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ (ਹੋਏ, ਜੋ) ਸਦਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਤੇ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ‘ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ’ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕੀਤੀ (ਭਾਵ, ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਧਿਆਨ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਵੰਡ ਵੰਡੀ) ।

ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸ ਕੀ ਅਕਥ ਕਥਾ ਹੈ ਇਕ ਜੀਹ ਕਛੁ ਕਹੀ ਨ ਜਾਈ ॥ ਸੋਢੀ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਸਕਲ
ਤਾਰਣ ਕਉ ਅਬ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਕਉ ਮਿਲੀ ਬਡਾਈ ॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1406}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜੀਹ—ਜੀਭ । ਤਾਰਣ ਕਉ—ਤਾਰਨ ਲਈ ।

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਕਥਾ ਕਥਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ
ਅਵਸਥਾ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ), ਮੇਰੀ ਇਕ ਜੀਭ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਕੁਛ ਆਖੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ।
ਹੁਣ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਤੋਂ) ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਲਈ ਸੋਢੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ (ਜੀ) ਨੂੰ ਵਡਿਆਈ
ਮਿਲੀ ਹੈ ।੩।

ਹਮ ਅਵਗੁਣਿ ਭਰੇ ਏਕੁ ਗੁਣੁ ਨਾਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਛਾਡਿ ਬਿਖੈ ਬਿਖੁ ਖਾਈ ॥ ਮਾਯਾ ਮੋਹ ਭਰਮ ਪੈ ਭੂਲੇ
ਸੁਤ ਦਾਰਾ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਗਾਈ ॥ {ਪੰਨਾ 1406}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਿਖੁ—ਜ਼ਹਿਰ । ਬਿਖੈ ਬਿਖੁ—ਜ਼ਹਿਰ ਹੀ ਜ਼ਹਿਰ । ਬਿਖੈ ਬਿਖੁ ਖਾਈ—ਅਸਾਂ ਨਿਰੋਲ ਵਿਹੁ
ਹੀ ਖਾਧੀ ਹੈ । ਪੈ—ਪੈ ਕੇ । ਸੁਤ—ਪੁੱਤਰ । ਦਾਰਾ—ਇਸਤ੍ਰੀ । ਸਉ—ਨਾਲ । ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ
ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ—ਜਲ ।

ਅਰਥ:- ਅਸੀਂ ਅਉਗਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਾਂ, (ਸਾਡੇ ਵਿਚ) ਇੱਕ ਭੀ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ (-ਨਾਮ) ਨੂੰ

ਛੱਡ ਕੇ ਅਸਾਂ ਨਿਰੀ ਵਿਹੁ ਹੀ ਖਾਧੀ ਹੈ । ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਅਤੇ ਭਰਮਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਅਸੀਂ (ਸਹੀ ਜੀਵਨ-ਰਾਹ ਤੋਂ) ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਹਾਂ, ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਾਲ ਅਸਾਂ ਪਿਆਰ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਇਕੁ ਉਤਮ ਪੰਥੁ ਸੁਨਿਓ ਗੁਰ ਸੰਗਤਿ ਤਿਹ ਮਿਲੰਤ ਜਮ ਤ੍ਰਾਸ ਮਿਟਾਈ ॥ ਇਕ ਅਰਦਾਸਿ ਭਾਟ ਕੀਰਤਿ ਕੀ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਰਾਖਹੁ ਸਰਣਾਈ ॥੪॥੫੮॥ {ਪੰਨਾ 1406}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਿਹ ਮਿਲੰਤ—ਉਸ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ । ਤ੍ਰਾਸ—ਡਰ । ਭਾਟ—ਭੱਟ । ਗੁਰ—ਹੇ ਗੁਰੂ !

ਅਰਥ:- ਅਸਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਾਲਾ ਇਕ ਉੱਚਾ ਰਾਹ ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਅਸਾਂ ਜਮਾਂ ਦਾ ਡਰ ਮਿਟਾ ਲਿਆ ਹੈ । ‘ਕੀਰਤ’ ਭੱਟ ਦੀ ਹੁਣ ਇਕ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ! ਆਪਣੀ ਸਰਨੀ ਰੱਖੋ ।੪।੫੮।

(ਭੱਟ ਕੀਰਤ ਦੇ ੪ ਸਵਈਏ)

ਮੋਹੁ ਮਲਿ ਬਿਵਸਿ ਕੀਅਉ ਕਾਮੁ ਗਹਿ ਕੇਸ ਪਛਾੜਉ ॥ ਕ੍ਰੋਧੁ ਖੰਡਿ ਪਰਚੰਡਿ ਲੋਭੁ ਅਪਮਾਨ ਸਿਉ ਝਾੜਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1406}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਲਿ—ਮਲ ਕੇ । ਬਿਵਸਿ ਕੀਅਉ—ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ । ਗਹਿ ਕੇਸ—ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ । ਪਛਾੜਉ—ਭੁੰਢੇ ਪਟਕਾਇਆ ਹੈ । ਖੰਡਿ—ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਕੇ । ਪਰਚੰਡਿ—(ਆਪਣੇ) ਤੇਜ-ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ । ਅਪਮਾਨ ਸਿਉ—ਨਿਰਾਦਰੀ ਨਾਲ । ਝਾੜਉ—ਦੁਰਕਾਰਿਆ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ!) ਆਪ ਨੇ ‘ਮੋਹ’ ਨੂੰ ਮਲ ਕੇ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ‘ਕਾਮ’ ਨੂੰ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਭੁੰਢੇ ਪਟਕਾਇਆ ਹੈ । (ਤੁਸਾਂ) ‘ਕਰੋਧ’ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ) ਤੇਜ-ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ‘ਲੋਭ’ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਨਿਰਾਦਰੀ ਨਾਲ ਪਰੇ ਦੁਰਕਾਰਿਆ ਹੈ ।

ਜਨਮੁ ਕਾਲੁ ਕਰ ਜੋੜਿ ਹੁਕਮੁ ਜੋ ਹੋਇ ਸੁ ਮੰਨੈ ॥ ਭਵ ਸਾਗਰੁ ਬੰਧਿਅਉ ਸਿਖ ਤਾਰੇ ਸੁਪ੍ਰਸੰਨੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1406}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਰ ਜੋੜਿ—ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ । ਭਵ ਸਾਗਰੁ—ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ । ਸੁਪ੍ਰਸੰਨੈ—ਸਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ (ਗੁਰੂ) ਨੇ ।

ਅਰਥ:- ‘ਜਨਮ’ ਤੇ ‘ਮਰਨ’ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਆਪ ਦਾ ਜੋ ਹੁਕਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਆਪ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਪ ਨੇ, ਜੋ ਸਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹੋ, ਸਿੱਖ (ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਤਾਰ ਲਏ ਹਨ ।

ਸਿਰਿ ਆਤਪਤੁ ਸਚੈ ਤਖਤੁ ਜੋਗ ਭੋਗ ਸੰਜੁਤੁ ਬਲਿ ॥ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਸਚੁ ਸਲੁ ਭਣਿ ਤੂ ਅਟਲੁ ਰਾਜਿ ਅਭਗੁ ਦਲਿ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1406}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਿਰਿ—ਸਿਰ ਉੱਤੇ । ਆਤਪਤੁ—ਛਤਰ । (ਆਤਪ—ਧੁੱਪ । A᳚q᳚᳚᳚ . *>᳚Xq᳚ei᳚) । ਸਚੈ—ਸੱਚਾ, ਅਟੱਲ । ਜੋਗ ਭੋਗ ਸੰਜੁਤੁ—ਜੋਗ ਤੇ ਰਾਜ ਮਾਣਨ ਵਾਲੇ । ਬਲਿ—ਬਲ ਵਾਲਾ । ਸਲੁ—ਹੇ

ਸਲੁ ਕਵੀ! ਅਟਲੁ ਰਾਜਿ—ਅਟੱਲ ਰਾਜ ਵਾਲਾ । ਅਭਗੁ ਦਲਿ—ਅਭੱਗ ਦਲ ਵਾਲਾ, ਨਾ ਹਾਰਨ ਵਾਲੀ ਫੌਜ ਵਾਲਾ ।

ਅਰਥ:- (ਆਪ ਦੇ) ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਛਤਰ ਹੈ, (ਆਪ ਦਾ) ਤਖ਼ਤ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹੈ, ਆਪ ਰਾਜ ਤੇ ਜੋਗ ਦੋਵੇਂ ਮਾਣਦੇ ਹੋ, ਤੇ ਬਲੀ ਹੋ । ਹੇ ਸਲੁ ਕਵੀ! ਤੂੰ ਸੱਚ ਆਖ “ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ! ਤੂੰ ਅਟੱਲ ਰਾਜ ਵਾਲਾ ਤੇ (ਦੈਵੀ ਸੰਪਤੀ ਰੂਪ) ਨਾਹ ਨਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਫੌਜ ਵਾਲਾ ਹੈ” ।੧।

ਤੂ ਸਤਿਗੁਰੁ ਚਹੁ ਜੁਗੀ ਆਪਿ ਆਪੇ ਪਰਮੇਸਰੁ ॥ ਸੁਰਿ ਨਰ ਸਾਧਿਕ ਸਿਧ ਸਿਖ ਸੇਵੰਤ ਧੁਰਹ ਧੁਰੁ ॥ {ਪੰਨਾ 1406}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਚਹੁ ਜੁਗੀ—ਚੌਹਾਂ ਹੀ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਸਦਾ-ਥਿਰ । ਆਪੇ—ਆਪ ਹੀ । ਧੁਰਹ ਧੁਰੁ—ਧੁਰ ਤੋਂ ਹੀ, ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ । ਸੁਰਿ—ਦੇਵਤੇ । ਨਰ—ਮਨੁੱਖ । ਸਾਧਿਕ—ਜੋਗ-ਸਾਧਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ । ਸਿਧ—ਜੋਗ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਗੇ ਹੋਏ ਜੋਗੀ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ! ਤੂੰ ਚਾਰ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਥਿਰ ਗੁਰੂ ਹੈਂ, (ਮੇਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ) ਤੂੰ ਹੀ ਪਰਮੇਸਰ ਹੈਂ । ਦੇਵਤੇ, ਮਨੁੱਖ, ਸਾਧਿਕ, ਸਿੱਧ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਸਿਉਂਦੇ ਆਏ ਹਨ ।

ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਅਨਾਦਿ ਕਲਾ ਧਾਰੀ ਤ੍ਰਿਹੁ ਲੋਅਹ ॥ ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਉਪਰਣ ਜਰਾ ਜੰਮਿਹਿ ਆਰੋਅਹ ॥ {ਪੰਨਾ 1406}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਉਪਰਣ—ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੇ । ਅਗਮ ਨਿਗਮ—ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ । ਜਰਾ—ਬੁਢੇਪਾ । ਜੰਮਿਹਿ—ਜਮ ਉਤੇ । ਆਰੋਅਹ—ਸਵਾਰ ਹੋ ।

ਅਰਥ:- (ਆਪ) ਆਦਿ ਤੋਂ ਹੋ, ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਆਦਿ ਤੋਂ ਹੋ, ਅਤੇ ਅਨਾਦੀ ਹੋ । ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਹੀ (ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ) ਸੱਤਾ ਧਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ । (ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਹੋ ਜਿਸ ਨੇ) ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਸੀ (ਵਰਾਹ-ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ) । ਆਪ ਬੁਢੇਪੇ ਤੇ ਜਮਾਂ ਉੱਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ (ਭਾਵ, ਆਪ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੈ) ।

ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸਿ ਥਿਰੁ ਥਪਿਅਉ ਪਰਗਾਮੀ ਤਾਰਣ ਤਰਣ ॥ ਅਘ ਅੰਤਕ ਬਦੈ ਨ ਸਲੁ ਕਵਿ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਤੇਰੀ ਸਰਣ ॥੨॥੬੦॥ {ਪੰਨਾ 1406}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸਿ—ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ (ਜੀ) ਨੇ । ਥਿਰੁ ਥਪਿਅਉ—ਅਟੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਪਰਗਾਮੀ—ਪਾਰਗਰਾਮੀ, ਮੁਕਤ । ਤਰਣ—ਜਹਾਜ਼ । ਅਘ—ਪਾਪ । ਅੰਤਕ—ਜਮ । ਬਦੈ ਨ—ਬਦਦਾ ਨਹੀਂ, ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ; ਡਰਦਾ ਨਹੀਂ ।

ਅਰਥ:- (ਆਪ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ (ਜੀ) ਨੇ ਅਟੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਆਪ ਮੁਕਤ ਹੋ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਲਈ ਜਹਾਜ਼ ਹੋ । ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ! ਸਲੁ ਕਵੀ (ਆਖਦਾ ਹੈ)—ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਪਾਪਾਂ ਤੇ ਜਮਾਂ ਨੂੰ ਬਦਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ।੨।੬੦।

(ਸਲੁ ਕਵੀ ਦੇ ੨ ਸਵਈਏ)

ਮਹਲੇ ਚੌਥੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ੬੦ ਸਵਈਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ

- (੧) ਕਵੀ ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ . . ੧੩ . . . | ੧੩ |
- (੨) ਕਵੀ ਨਲੁ ੧੬ . . | ੧੬ | ੨੯ |
- (੩) ਕਵੀ ਗਯੰਦ ੧੩ . . . | ੧੩ | ੪੨ |
- (੪) ਕਵੀ ਮਥੁਰਾ ੨ | ੨ | ੪੯ |
- (੫) ਕਵੀ ਬਲੁ ੫ | ੫ | ੫੪ |
- (੬) ਕਵੀ ਕੀਰਤ ੪ | ੪ | ੫੮ |
- (੭) ਕਵੀ ਸਲੁ ੨ | ੨ | ੬੦ |
- —
- ਜੋੜ ੬੦

ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇ ਕੇ ਪ

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਉਚਾਰੇ ਹੋਏ ਸਵਈਏ ।

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਿਮਰੰ ਸੋਈ ਪੁਰਖੁ ਅਚਲੁ ਅਬਿਨਾਸੀ ॥ ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਦੁਰਮਤਿ ਮਲੁ
ਨਾਸੀ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਚਰਣ ਕਵਲ ਰਿਦਿ ਧਾਰੰ ॥ ਗੁਰ ਅਰਜੁਨ ਗੁਣ ਸਹਜਿ ਬਿਚਾਰੰ ॥ {ਪੰਨਾ
1406-1407}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਿਮਰੰ—ਮੈਂ ਸਿਮਰਦਾ ਹਾਂ । ਧਾਰੰ—ਧਾਰਦਾ ਹਾਂ । ਰਿਦਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਬਿਚਾਰੰ—
ਵਿਚਾਰਦਾ ਹਾਂ । ਸਹਜਿ—ਸਹਜ ਨਾਲ, ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ, ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ (ਟਿਕ ਕੇ) ।

ਅਰਥ:- ਮੈਂ ਉਸ ਅਬਿਨਾਸੀ ਤੇ ਅਚੱਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ
ਦੁਰਮਤਿ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਕਵਲਾਂ ਵਰਗੇ ਚਰਨ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਤੇ
ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣ ਵਿਚਾਰਦਾ ਹਾਂ ।

ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਘਰਿ ਕੀਅਉ ਪ੍ਰਗਾਸਾ ॥ ਸਗਲ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੀ ਆਸਾ ॥ ਤੈ ਜਨਮਤ ਗੁਰਮਤਿ
ਬ੍ਰਹਮੁ ਪਛਾਣਿਓ ॥ ਕਲੁ ਜੋੜਿ ਕਰ ਸੁਜਸੁ ਵਖਾਣਿਓ ॥ {ਪੰਨਾ 1407}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਘਰਿ—ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ (ਜੀ) ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ । ਕੀਅਉ ਪ੍ਰਗਾਸਾ—ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ
। ਜਨਮਤ—ਜਨਮ ਲੈਂਦਿਆਂ ਹੀ, ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ । ਗੁਰਮਤਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਲੈ ਕੇ । ਜੋੜਿ ਕਰ—ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ
। ਕਰ—ਹੱਥ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ!) ਕਲੁ ਕਵੀ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ (ਆਪ ਦੀ) ਸਿਫਤਿ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ, (ਆਪ ਨੇ) ਗੁਰੂ
ਰਾਮਦਾਸ (ਜੀ) ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲਿਆ, (ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਮਨੋਰਥ ਤੇ ਆਸਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ । ਜਨਮ
ਤੋਂ ਹੀ ਆਪ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਹੋਈ
ਹੈ) ।

ਭਗਤਿ ਜੋਗ ਕੋ ਜੈਤਵਾਰੁ ਹਰਿ ਜਨਕੁ ਉਪਾਯਉ ॥ ਸਬਦੁ ਗੁਰੂ ਪਰਕਾਸਿਓ ਹਰਿ ਰਸਨ ਬਸਾਯਉ
॥ {ਪੰਨਾ 1407}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੋ-ਨੂੰ । ਜੈਤਵਾਰੁ—ਜਿੱਤਣ ਵਾਲਾ । ਰਸਨ—ਜੀਭ ਉੱਤੇ ।

ਅਰਥ:- ਆਪ ਨੇ ਭਗਤੀ ਦੇ ਜੋਗ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ, ਆਪ ਨੇ ਭਗਤੀ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ) । ਹਰੀ ਨੇ (ਆਪ ਨੂੰ) 'ਜਨਕ' ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । (ਆਪ ਨੇ) ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤੇ ਹਰੀ ਨੂੰ (ਆਪ ਨੇ) ਜੀਭ ਉੱਤੇ ਵਸਾਇਆ ਹੈ ।

ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਅੰਗਦ ਅਮਰ ਲਾਗਿ ਉਤਮ ਪਦੁ ਪਾਯਉ ॥ ਗੁਰੁ ਅਰਜੁਨੁ ਘਰਿ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ
ਭਗਤ ਉਤਰਿ ਆਯਉ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1407}

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗ ਕੇ, (ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ) ਉੱਤਮ ਪਦਵੀ ਪਾਈ ਹੈ; ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ (ਜੀ) ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਭਗਤ ਜੰਮ ਪਿਆ ਹੈ ।੧।

ਬਡਭਾਗੀ ਉਨਮਾਨਿਅਉ ਰਿਦਿ ਸਬਦੁ ਬਸਾਯਉ ॥ ਮਨੁ ਮਾਣਕੁ ਸੰਤੋਖਿਅਉ ਗੁਰਿ ਨਾਮੁ
ਦ੍ਰਿੜਾਯਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1407}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਉਨਮਾਨਿਅਉ—ਪੂਰਨ ਖਿੜਾਉ ਵਿਚ ਹੈ । ਰਿਦਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੈ । ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ) ਵੱਡੇ ਵਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪੂਰਨ ਖਿੜਾਉ ਵਿਚ ਹੈ । (ਆਪ ਨੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਵਸਾਇਆ ਹੈ; (ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ) ਮਾਣਕ-ਰੂਪ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਤੋਖ ਵਿਚ ਟਿਕਾਇਆ ਹੈ; ਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ (ਆਪ ਨੂੰ) ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਇਆ ਹੈ ।

ਅਗਮੁ ਅਗੋਚਰੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦਰਸਾਯਉ ॥ ਗੁਰੁ ਅਰਜੁਨੁ ਘਰਿ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ
ਅਨਭਉ ਠਹਰਾਯਉ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1407}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਤਿਗੁਰਿ—ਸਤਿਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ । ਦਰਸਾਯਉ—ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ । ਅਨਭਉ—ਗਿਆਨ । ਠਹਰਾਯਉ—ਥਾਪਿਆ ਹੈ । ਅਗਮੁ—ਅਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਭੂ । ਅਗੋਚਰੁ—(ਅ-ਗੋ-ਚਰੁ) ਜਿਸ ਤਕ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ।

ਅਰਥ:- ਸਤਿਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ (ਆਪ ਨੂੰ) ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਵਿਖਾਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ (ਜੀ) ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ (ਜੀ) ਨੂੰ ਗਿਆਨ-ਰੂਪ ਥਾਪਿਆ ਹੈ ।੨।

ਜਨਕ ਰਾਜੁ ਬਰਤਾਇਆ ਸਤਜੁਗੁ ਆਲੀਣਾ ॥ ਗੁਰ ਸਬਦੇ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ਅਪਤੀਜੁ ਪਤੀਣਾ ॥
{ਪੰਨਾ 1407}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਨਕ ਰਾਜੁ—ਜਨਕ ਦਾ ਰਾਜ (ਭਾਵ, ਗਿਆਨ ਦਾ ਰਾਜ) । ਆਲੀਣਾ—ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਅਪਤੀਜੁ—ਨਾਹ ਪਤੀਜਣ ਵਾਲਾ ਮਨ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ) ਗਿਆਨ ਦਾ ਰਾਜ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, (ਹੁਣ ਤਾਂ) ਸਤਿਜੁਗ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ । (ਆਪ ਦਾ) ਮਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤੇ ਇਹ ਨਾਹ ਪਤੀਜਣ ਵਾਲਾ ਮਨ ਪਤੀਜ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕੁ ਸਚੁ ਨੀਵ ਸਾਜਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗਿ ਲੀਣਾ ॥ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨੁ ਘਰਿ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਅਪਰੰਪਰੁ ਬੀਣਾ ॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1407}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਾਜਿ—ਉਸਾਰ ਕੇ । ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗਿ—ਗੁਰੂ (ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ) ਵਿਚ । ਅਪਰੰਪਰੁ—ਬੇਅੰਤ ਹਰੀ । ਬੀਣਾ—ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਆਪ 'ਸਚੁ'—ਰੂਪ ਨੀਂਹ ਉਸਾਰ ਕੇ ਗੁਰੂ (ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ) ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ (ਜੀ) ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਅਪਰੰਪਰ-ਰੂਪ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।੩।

ਖੇਲੁ ਗੂੜ੍ਹਉ ਕੀਅਉ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸੰਤੋਖਿ ਸਮਾਚਰਿਯਜਓ ਬਿਮਲ ਬੁਧਿ ਸਤਿਗੁਰਿ ਸਮਾਣਉ ॥ ਆਜੋਨੀ ਸੰਭਵਿਅਉ ਸੁਜਸੁ ਕਲੁ ਕਵੀਅਣਿ ਬਖਾਣਿਅਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1407}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੂੜ੍ਹਉ—ਅਸਚਰਜ । ਹਰਿ ਰਾਇ—ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ । ਸਮਾਚਰਿਯਉ—ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ (ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ) । ਬਿਮਲ—ਨਿਰਮਲ । ਸਤਿਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ (ਅਰਜੁਨ) ਵਿਚ । ਸਮਾਣਉ—ਸਮਾਈ ਹੈ । ਆਜੋਨੀ—ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਤ । ਸੰਭਵਿਅਉ—ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, (0vXB) ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਵਾਲਾ । ਕਲੁ ਕਵੀਅਣਿ—ਕਲੁ ਆਦਿਕ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ।

ਅਰਥ:- ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ (ਇਹ) ਅਸਚਰਜ ਖੇਡ ਰਚੀ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ) ਸੰਤੋਖ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਨਿਰਮਲ ਬੁੱਧੀ ਗੁਰੂ (ਅਰਜੁਨ) ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਆਪ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਤ ਤੇ ਸੁਤੇ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ । ਕਲੁ ਆਦਿਕ ਕਵੀਆਂ ਨੇ (ਆਪ ਦਾ) ਸੁੰਦਰ ਜਸ ਉਚਾਰਿਆ ਹੈ ।

ਗੁਰਿ ਨਾਨਕਿ ਅੰਗਦੁ ਵਰੁਉ ਗੁਰਿ ਅੰਗਦਿ ਅਮਰ ਨਿਧਾਨੁ ॥ ਗੁਰਿ ਰਾਮਦਾਸ ਅਰਜੁਨੁ ਵਰੁਉ ਪਾਰਸੁ ਪਰਸੁ ਪ੍ਰਮਾਣੁ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1407}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਵਰੁਉ—ਵਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਨਿਧਾਨੁ—ਖਜ਼ਾਨਾ । ਪਰਸੁ—ਪਰਸਣਾ, ਛੁਹਣਾ । ਪਾਰਸੁ ਪ੍ਰਮਾਣੁ—ਪਾਰਸ ਵਰਗਾ ।

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨੂੰ ਵਰ ਬਖਸ਼ਿਆ; ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ (ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ (ਸਭ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ) ਖਜ਼ਾਨਾ (ਗੁਰੂ) ਅਮਰਦਾਸ (ਜੀ) ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ । ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ (ਗੁਰੂ) ਅਰਜੁਨ (ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਨੂੰ ਵਰ ਦਿੱਤਾ; ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ (ਦੇ ਚਰਨਾਂ) ਨੂੰ ਛੁਹਣਾ ਪਾਰਸ ਦੀ ਛੋਹ ਵਰਗਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।੪।

ਸਦ ਜੀਵਣੁ ਅਰਜੁਨੁ ਅਮੋਲੁ ਆਜੋਨੀ ਸੰਭਉ ॥ ਭਯ ਭੰਜਨੁ ਪਰ ਦੁਖ ਨਿਵਾਰੁ ਅਪਾਰੁ ਅਨੰਭਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1407}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਰ ਦੁਖ—ਪਰਾਏ ਦੁੱਖ । ਅਨੰਭਉ—ਗਿਆਨ-ਰੂਪ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ) ਅਰਜਨ (ਸਾਹਿਬ) ਸਦ-ਜੀਵੀ ਹੈ, (ਆਪ ਦਾ) ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ, (ਆਪ) ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਤ ਤੇ ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ; (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ) ਭੈ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪਰਾਏ ਦੁੱਖ ਹਰਨ ਵਾਲਾ, ਬੇਅੰਤ ਤੇ ਗਿਆਨ-ਸਰੂਪ ਹੈ ।

ਅਗਹ ਗਹਣੁ ਭ੍ਰਮੁ ਭ੍ਰਾਂਤਿ ਦਹਣੁ ਸੀਤਲੁ ਸੁਖ ਦਾਤਉ ॥ ਆਸੰਭਉ ਉਦਵਿਅਉ ਪੁਰਖੁ ਪੂਰਨ ਬਿਧਾਤਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1407}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਗਹ—ਜੋ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ । ਅਗਹ ਗਹਣੁ—ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਜੋ ਹਰੀ ਹੈ ਉਸ ਤਾਈਂ ਪਹੁੰਚ ਵਾਲਾ । ਆਸੰਭਉ—ਉਤਪੱਤੀ ਰਹਤ, ਅਜਨਮਾ । ਉਦਵਿਅਉ—ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਬਿਧਾਤਉ—ਕਰਤਾਰ, ਬਿਧਾਤਾ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ) ਉਸ ਹਰੀ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਹੈ ਜੋ (ਜੀਵਾਂ ਦੀ) ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ) ਭਰਮ ਤੇ ਭਟਕਣਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸੀਤਲ ਹੈ ਤੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ; (ਮਾਨੋ) ਅਜਨਮਾ, ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਪਿਆ ਹੈ ।

ਨਾਨਕ ਆਦਿ ਅੰਗਦ ਅਮਰ ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦਿ ਸਮਾਇਅਉ ॥ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਗੁਰੂ ਜਿਨਿ ਪਾਰਸੁ ਪਰਸਿ ਮਿਲਾਇਅਉ ॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1407}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਆਦਿ—ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ । ਸਤਿਗੁਰਿ ਸਬਦਿ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ । ਸਮਾਇਅਉ—(ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ) ਲੀਨ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ । ਪਰਸਿ—(ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਨੂੰ) ਪਰਸ ਕੇ । ਪਾਰਸੁ—ਪਾਰਸ (ਬਣਾ ਕੇ) ।

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ, (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਧੰਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰੂ (ਅਰਜਨ ਜੀ ਨੂੰ) ਪਰਸ ਕੇ ਪਾਰਸ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ।੫।

ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ ਜਾਸੁ ਜਗ ਅੰਦਰਿ ਮੰਦਰਿ ਭਾਗੁ ਜੁਗਤਿ ਸਿਵ ਰਹਤਾ ॥ ਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਪਾਯਉ ਬਡ ਭਾਗੀ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ਮੇਦਨਿ ਭਰੁ ਸਹਤਾ ॥ {ਪੰਨਾ 1407}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਾਸੁ—ਜਿਸ (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ) ਦਾ । ਮੰਦਰਿ—(ਹਿਰਦੇ-ਰੂਪ) ਘਰ ਵਿਚ । ਸਿਵ—ਕਲਿਆਨ-ਸਰੂਪ ਹਰੀ । ਜੁਗਤਿ ਸਿਵ ਰਹਤਾ—ਹਰੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਮੇਦਨਿ—ਪ੍ਰਿਥਵੀ । ਮੇਦਨਿ ਭਰੁ—ਧਰਤੀ ਦਾ ਭਾਰ ।

ਅਰਥ:- ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਭਾਗ ਜਾਗ ਪਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਹਰੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਜਿਸ ਨੇ) ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ, (ਜਿਸ ਦੀ) ਬ੍ਰਿਤੀ (ਹਰੀ ਵਿਚ) ਜੁੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਜੋ ਧਰਤੀ ਦਾ ਭਾਰ ਸਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ;

ਭਯ ਭੰਜਨੁ ਪਰ ਪੀਰ ਨਿਵਾਰਨੁ ਕਲੁ ਸਹਾਰੁ ਤੋਹਿ ਜਸੁ ਬਕਤਾ ॥ ਕੁਲਿ ਸੋਢੀ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਤਨੁ ਧਰਮ ਧੁਜਾ ਅਰਜਨੁ ਹਰਿ ਭਗਤਾ ॥੬॥ {ਪੰਨਾ 1407}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤੋਹਿ—ਤੇਰਾ । ਬਕਤਾ—ਆਖਦਾ ਹੈ । ਕੂਲਿ ਸੋਢੀ—ਸੋਢੀ ਕੁਲ ਵਿਚ । ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਤਨੁ—ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ (ਜੀ) ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ । ਧਰਮ ਧੁਜਾ—ਧਰਮ ਦੇ ਝੰਡੇ ਵਾਲਾ ।

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ!) ਤੂੰ ਭੈ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪਰਾਈ ਪੀੜ ਹਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਵੀ ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ ਤੇਰਾ ਜਸ ਆਖਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਸੋਢੀ ਕੁਲ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦੇ ਝੰਡੇ ਵਾਲਾ, ਹਰੀ ਦਾ ਭਗਤ ਹੈ ।੬।

ਨੋਟ:- ਪਹਿਲੇ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਭੱਟ ਦਾ ਨਾਮ 'ਕਲ੍ਹ' ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸ ਸਵਈਏ ਵਿਚ ਨਾਮ 'ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ' ਆਇਆ ਹੈ, ਅਗਲੇ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਫਿਰ 'ਕਲ੍ਹ' ਆਵੇਗਾ । ਸਵਈਆਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਾਲਾ ਨੰਬਰ ਭੀ ਉਹੀ ਚਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸੋ 'ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ' ਤੇ 'ਕਲ੍ਹ' ਇਕੋ ਹੀ ਕਵੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰੰਮ ਧੀਰੁ ਗੁਰਮਤਿ ਗਭੀਰੁ ਪਰ ਦੁਖ ਬਿਸਾਰਣੁ ॥ ਸਬਦ ਸਾਰੁ ਹਰਿ ਸਮ ਉਦਾਰੁ ਅਹੰਮੇਵ ਨਿਵਾਰਣੁ ॥ {ਪੰਨਾ 1407}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪ੍ਰੰਮ—ਧਰਮ । ਪਰ—ਪਰਾਏ । ਸਾਰੁ—ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ । ਉਦਾਰੁ—ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਵਾਲਾ । ਅਹੰਮੇਵ—ਹਉਮੈ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ) ਧੀਰਜ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ) ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਡੁੰਘਾ ਹੈ, ਪਰਾਏ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਹਰੀ ਵਰਗਾ ਉਦਾਰ-ਚਿੱਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਮਹਾ ਦਾਨਿ ਸਤਿਗੁਰ ਗਿਆਨਿ ਮਨਿ ਚਾਉ ਨ ਹੁਟੈ ॥ ਸਤਿਵੰਤੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਮੰਤ੍ਰੁ ਨਵ ਨਿਧਿ ਨ ਨਿਖੁਟੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1407}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨ ਹੁਟੈ—ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਦਾ । ਨ ਨਿਖੁਟੈ—ਨਹੀਂ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ । ਗਿਆਨਿ—ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਨਵਨਿਧਿ—ਨੌ ਖਜ਼ਾਨੇ ।

ਅਰਥ:- (ਆਪ) ਬੜੇ ਦਾਨੀ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਾਲੇ ਹਨ, (ਆਪ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਕਦੇ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । (ਆਪ) ਸਤਿਵੰਤ ਹਨ, ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ-ਰੂਪ ਮੰਤ੍ਰ (ਜੋ, ਮਾਨੋ,) ਨੌ ਨਿਧੀਆਂ (ਹੈ ਆਪ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚੋਂ) ਕਦੇ ਮੁੱਕਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਤਨੁ ਸਰਬ ਮੈ ਸਹਜਿ ਚੰਦੋਆ ਤਾਣਿਅਉ ॥ ਗੁਰ ਅਰਜਨੁ ਕਲ੍ਹਚਰੈ ਤੈ ਰਾਜ ਜੋਗ ਰਸੁ ਜਾਣਿਅਉ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1407}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਨੁ—ਪੁੱਤਰ । ਸਰਬ ਮੈ—ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ । ਸਹਜਿ—ਸਹਜ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ । ਗੁਰ ਅਰਜਨ—ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ! ਕਲ੍ਹਚਰੈ—ਕਲ੍ਹ ਉਚਰੈ, ਕਲ੍ਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਤੈ—ਆਪ ਨੇ, ਤੂੰ । ਰਾਜ ਜੋਗ ਰਸੁ—ਰਾਜ ਤੇ ਜੋਗ ਦਾ ਆਨੰਦ ।

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਸਪੁਤ੍ਰ (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ) ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ (ਦਾ ਰੂਪ) ਹੈ; (ਆਪ ਨੇ) ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ (ਆਪਣਾ) ਚੰਦੋਆ ਤਾਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਭਾਵ, ਆਪ ਸਹਜ ਰੰਗ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਲੈ

ਰਹੇ ਹਨ) । ਕਲ੍ਹ ਕਵੀ ਆਖਦਾ ਹੈ, “ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ! ਤੂੰ ਰਾਜ ਅਤੇ ਜੋਗ ਦਾ ਆਨੰਦ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ” (ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹੈ) ।੨।

ਭੈ ਨਿਰਭਉ ਮਾਣਿਅਉ ਲਾਖ ਮਹਿ ਅਲਖੁ ਲਖਾਯਉ ॥ ਅਗਮੁ ਅਗੋਚਰ ਗਤਿ ਗਭੀਰੁ ਸਤਿਗੁਰਿ ਪਰਚਾਯਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1408}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭੈ ਨਿਰਭਉ—ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੋ ਭੈ-ਰਹਤ ਹੈ । ਲਾਖ ਮਹਿ—ਲੱਖਾਂ ਜੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ । ਲਖਾਯਉ—ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ । ਅਗੋਚਰ ਗਤਿ—ਜਿਸ ਦੀ ਗਤੀ ਅਗੋਚਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੀ ਅਪ੍ਰਹੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ । ਪਰਚਾਯਉ—ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ) ਉਸ ਹਰੀ ਨੂੰ ਮਾਣਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਤੇ ਜੋ ਲੱਖਾਂ ਵਿਚ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਹਰੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਅਗੰਮ ਹੈ, ਗੰਭੀਰ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਹਸਤੀ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਹੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ ।

ਗੁਰ ਪਰਚੈ ਪਰਵਾਣੁ ਰਾਜ ਮਹਿ ਜੋਗੁ ਕਮਾਯਉ ॥ ਧੰਨਿ ਧੰਨਿ ਗੁਰੁ ਧੰਨਿ ਅਭਰ ਸਰ ਸੁਭਰ ਭਰਾਯਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1408}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਰ ਪਰਚੈ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਾਰਨ । ਅਭਰ—ਖ਼ਾਲੀ, (ਅ-ਭਰ) । ਸਰ—(ਹਿਰਦੇ-ਰੂਪ) ਸਰੋਵਰ । ਸੁਭਰ—ਨਕਾ-ਨਕ ।

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਪ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ) ਕਬੂਲ ਹੋ ਗਏ ਹੋ, ਆਪ ਨੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਜੋਗ ਕਮਾਇਆ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਧੰਨ ਹੈ । ਖ਼ਾਲੀ ਹਿਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ (ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ) ਨਕਾ-ਨਕ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਗੁਰ ਗਮ ਪ੍ਰਮਾਣਿ ਅਜਰੁ ਜਰਿਓ ਸਰਿ ਸੰਤੋਖ ਸਮਾਇਯਉ ॥ ਗੁਰ ਅਰਜਨੁ ਕਲ੍ਹਚਰੈ ਤੈ ਸਹਜਿ ਜੋਗੁ ਨਿਜੁ ਪਾਇਯਉ ॥੮॥ {ਪੰਨਾ 1408}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਮ—ਪ੍ਰਹੰਚ । ਪ੍ਰਮਾਣੁ—ਦਰਜਾ, ਤੌਲ । ਗੁਰਗਮ ਪ੍ਰਮਾਣੁ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰਹੰਚਣ-ਜੋਗ ਦਰਜਾ । ਗੁਰਗਮ ਪ੍ਰਮਾਣਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰਹੰਚਣ-ਜੋਗ ਦਰਜੇ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਭਾਵ, ਗੁਰੂ ਵਾਲੀ ਪਦਵੀ ਪਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣ ਦੇ ਕਾਰਨ । ਸਰਿ—ਸਰ ਵਿਚ । ਸਹਜਿ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਨਿਜੁ ਜੋਗੁ—ਸ੍ਵੈ-ਸਰੂਪ, ਅਸਲੀ ਮਿਲਾਪ ।

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਵਾਲੀ ਪਦਵੀ ਪਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਪ ਨੇ ਅਜਰ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਜਰਿਆ ਹੈ, ਤੇ ਆਪ ਸੰਤੋਖ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਕਵੀ ‘ਕਲ੍ਹ’ ਆਖਦਾ ਹੈ—‘ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ (ਦੇਵ ਜੀ)! ਤੂੰ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ) ਅਸਲੀ ਮਿਲਾਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ’ ।੮।

ਅਮਿਉ ਰਸਨਾ ਬਦਨਿ ਬਰ ਦਾਤਿ ਅਲਖ ਅਪਾਰ ਗੁਰ ਸੂਰ ਸਬਦਿ ਹਉਮੈ ਨਿਵਾਰਉ ॥ ਪੰਚਾਹਰੁ ਨਿਦਲਿਅਉ ਸੁੰਨ ਸਹਜਿ ਨਿਜ ਘਰਿ ਸਹਾਰਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1408}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਮਿਉ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ-ਜਲ । ਰਸਨਾ—ਜੀਭ ਨਾਲ । ਬਦਨਿ—ਮੁਖ ਤੋਂ । ਬਰ ਦਾਤਿ—ਵਰ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ । ਗੁਰ ਸੂਰ—ਹੇ ਸੂਰਮੇ ਗੁਰੂ! ਸਬਦਿ—ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ । ਪੰਚਾਹਰੁ—ਪੰਜ (ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ) ਨੂੰ ਹਰਨ ਵਾਲੇ, (ਅਗਿਆਨ) ਨੂੰ । ਸਹਾਰੁਉ—ਧਾਰਿਆ, ਜਰਿਆ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਅਲੱਖ! ਹੇ ਅਪਾਰ! ਹੇ ਸੂਰਮੇ ਗੁਰੂ! ਆਪ ਜੀਭ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਵਰਸਾਉਂਦੇ ਹੋ) ਅਤੇ ਮੂੰਹੋਂ ਵਰ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਆਪ ਨੇ ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਅਗਿਆਨ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਅਫੁਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਇਆ ਹੈ ।

ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਲਾਗਿ ਜਗ ਉਧਰੁਉ ਸਤਿਗੁਰੁ ਰਿਦੈ ਬਸਾਇਅਉ ॥ ਗੁਰ ਅਰਜੁਨ ਕਲੁਚਰੈ ਤੈ ਜਨਕਹ ਕਲਸੁ ਦੀਪਾਇਅਉ ॥੯॥ {ਪੰਨਾ 1408}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਲਸੁ—ਘੜਾ, ਸੁਨਹਿਰੀ ਗਾਗਰ ਆਦਿਕ ਜੋ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਮੰਦਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਨਕਹ ਕਲਸੁ—ਜਨਕ ਦਾ ਕਲਸ, ਗਿਆਨ ਦਾ ਕਲਸ, ਗਿਆਨ-ਰੂਪ ਕਲਸ । ਦੀਪਾਇਅਉ—ਲਿਸ਼ਕਾਇਆ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ! ਹਰੀ-ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ (ਆਪ ਨੇ) ਜਗਤ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ ਹੈ; (ਆਪ ਨੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਇਆ ਹੈ । ਕਲੁ ਕਵੀ ਆਖਦਾ ਹੈ—ਆਪ ਨੇ ਗਿਆਨ-ਰੂਪ ਕਲਸ ਨੂੰ ਲਿਸ਼ਕਾਇਆ ਹੈ ।੯।

ਸੋਰਠੇ ॥ ਗੁਰੁ ਅਰਜੁਨੁ ਪੁਰਖੁ ਪ੍ਰਮਾਣੁ ਪਾਰਥਉ ਚਾਲੈ ਨਹੀ ॥ ਨੇਜਾ ਨਾਮ ਨੀਸਾਣੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਬਦਿ ਸਵਾਰਿਅਉ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1408}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪ੍ਰਮਾਣੁ—ਤੋਲ, ਦਰਜਾ । ਪੁਰਖੁ ਪ੍ਰਮਾਣੁ—ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ-ਰੂਪ । ਪਾਰਥਉ—ਅਰਜੁਨ (ਪਾਂਡਵ ਕੁਲ ਦਾ) । ਚਾਲੈ ਨਹੀ—ਹਿੱਲਦਾ ਨਹੀਂ, ਘਾਬਰਦਾ ਨਹੀਂ । ਨਾਮ ਨੀਸਾਣੁ—ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ । ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਬਦਿ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ।

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ (ਦੇਵ ਜੀ) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ-ਰੂਪ ਹੈ, ਅਰਜੁਨ ਵਾਂਗ ਆਪ ਕਦੇ ਘਬਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹਨ (ਭਾਵ, ਜਿਵੇਂ ਅਰਜੁਨ ਕੁਰੂਖੇਤ੍ਰ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਦਲਾਂ ਤੋਂ ਘਬਰਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵੈਰੀਆਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਘਬਰਾਉਂਦੇ; ਸੰ: ਪਾਰਥ—(A metronymic of Arjuna) । ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆਪ ਦਾ ਨੇਜਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੋਹਣਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।੧।

ਭਵਜਲੁ ਸਾਇਰੁ ਸੇਤੁ ਨਾਮੁ ਹਰੀ ਕਾ ਬੋਹਿਥਾ ॥ ਤੁਅ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੰ ਹੇਤੁ ਨਾਮਿ ਲਾਗਿ ਜਗੁ ਉਧਰੁਉ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1408}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਾਇਰੁ—ਸਮੁੰਦਰ । ਸੇਤੁ—ਪੁਲ । ਬੋਹਿਥਾ—ਜਹਾਜ਼ । ਤੁਅ—ਤੇਰਾ । ਸੰ—ਨਾਲ । ਹੇਤੁ—ਪਿਆਰ । ਉਧਰੁਉ—(ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਬਚਾ ਲਿਆ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਪੁਲ ਹੈ ਤੇ ਜਹਾਜ਼ ਹੈ । ਆਪ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ

ਹੈ, (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ) ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਆਪ ਨੇ ਜਗਤ ਨੂੰ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਬਚਾ ਲਿਆ ਹੈ ।੨।

ਜਗਤ ਉਧਾਰਣੁ ਨਾਮੁ ਸਤਿਗੁਰ ਤੁਠੈ ਪਾਇਅਉ ॥ ਅਬ ਨਾਹਿ ਅਵਰ ਸਰਿ ਕਾਮੁ ਬਾਰੰਤਰਿ ਪੂਰੀ
ਪੜੀ ॥੩॥੧੨॥ {ਪੰਨਾ 1408}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤੁਠੈ—ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆਂ । ਅਵਰ ਸਰਿ—ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਨਾਲ । ਬਾਰੰਤਰਿ—ਦਰ ਉਤੇ । ਪੂਰੀ
ਪੜੀ—ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ।

ਅਰਥ:- ਜਗਤ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਆਪ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਹੁਣ ਕਿਸੇ
ਹੋਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗਉਂ ਨਹੀਂ । (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ) ਦਰ ਉਤੇ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਹੋ ਗਏ ਹਨ
।੩।੧੨।

(ਕਲ੍ਹਸਹਾਰ ਦੇ ੧੨ ਸਵਈਏ ਤੇ ਸੋਰਠੇ ਮਿਲਵੇਂ) ।

ਜੋਤਿ ਰੂਪਿ ਹਰਿ ਆਪਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕੁ ਕਹਾਯਉ ॥ ਤਾ ਤੇ ਅੰਗਦੁ ਭਯਉ ਤਤ ਸਿਉ ਤਤੁ ਮਿਲਾਯਉ
॥ {ਪੰਨਾ 1408}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜੋਤਿ—ਪ੍ਰਕਾਸ਼ । ਤਤ—ਜੋਤਿ ।

ਅਰਥ:- ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਰੂਪ ਹਰੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਖਵਾਇਆ । ਉਸ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ)
ਤੋਂ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ), (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ) ਜੋਤਿ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੀ) ਜੋਤਿ ਨਾਲ ਮਿਲ
ਗਈ ।

ਅੰਗਦਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ ਅਮਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਥਿਰੁ ਕੀਅਉ ॥ ਅਮਰਦਾਸਿ ਅਮਰਤੁ ਛਤ੍ਰੁ ਗੁਰ
ਰਾਮਹਿ ਦੀਅਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1408}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਮਰਤੁ—ਅਮਰਦਾਸ ਵਾਲਾ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ) ਅੰਗਦ (ਦੇਵ ਜੀ) ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਥਾਪਿਆ; (ਗੁਰੂ)
ਅਮਰਦਾਸ (ਜੀ) ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਾਲਾ ਛੱਤ੍ਰੁ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ (ਜੀ) ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤਾ ।

ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਦਰਸਨੁ ਪਰਸਿ ਕਹਿ ਮਥੁਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਯਣ ॥ ਮੂਰਤਿ ਪੰਚ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰੁ
ਅਰਜੁਨੁ ਪਿਖਹੁ ਨਯਣ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1408}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਯਣ—(ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਜੀ ਦੇ) ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬਚਨ । ਪੰਚ—ਪੰਜਵੀਂ
। ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੁਰਖੁ—ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ-ਰੂਪ । ਪਿਖਹੁ—ਵੇਖੋ । ਨਯਣ—ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ । ਕਹਿ—ਕਹੋ, ਆਖਦਾ ਹੈ
।

ਅਰਥ:- ਮਥੁਰਾ ਆਖਦਾ ਹੈ—‘ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ (ਜੀ) ਦਾ ਦਰਸਨ ਕਰ ਕੇ (ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ)
ਬਚਨ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਪੰਜਵੇਂ ਸਰੂਪ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ
ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖੋ ।੧।

ਸਤਿ ਰੂਪੁ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਧਰਿਓ ਉਰਿ ॥ ਆਦਿ ਪੁਰਖਿ ਪਰਤਖਿ ਲਿਖੁਉ ਅਫਰੁ
ਮਸਤਕਿ ਧੁਰਿ ॥ {ਪੰਨਾ 1408}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਉਰਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਆਦਿ ਪੁਰਖਿ—ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ । ਮਸਤਕਿ—ਮੱਥੇ ਉਤੇ । ਧੁਰਿ—
ਧੁਰੇਂ, ਮੁੱਢ ਤੋਂ । ਅਫਰੁ—ਲੇਖ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ) ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਹਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ
ਅੰਦਰ ਟਿਕਾਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਰੂਪ ਸਤਿ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹੈ । ਪਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ
ਧੁਰੇਂ ਹੀ ਆਪ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਗਟ ਜੋਤਿ ਜਗਮਗੈ ਤੇਜੁ ਭੂਅ ਮੰਡਲਿ ਛਾਯਉ ॥ ਪਾਰਸੁ ਪਰਸਿ ਪਰਸੁ ਪਰਸਿ ਗੁਰਿ ਗੁਰੂ
ਕਹਾਯਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1408}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭੂਅ ਮੰਡਲਿ—ਧਰਤੀ ਉਤੇ । ਛਾਯਉ—ਖਿਲਰਿਆ ਹੈ । ਪਰਸੁ—ਪਰਸਣ-ਜੋਗ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ।
ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਤੋਂ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਕਹਾਯਉ—ਅਖਵਾਇਆ ।

ਅਰਥ:- (ਆਪ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਪ੍ਰਗਟ ਤੌਰ ਤੇ (ਹਰੀ ਦੀ) ਜੋਤਿ ਜਗਮਗ ਜਗਮਗ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, (ਆਪ ਦਾ)
ਤੇਜ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਪਾਰਸ (ਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਤੇ ਪਰਸਣ-ਜੋਗ (ਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਛੁਹ ਕੇ (ਆਪ) ਗੁਰੂ
ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਅਖਵਾਏ ।

ਭਨਿ ਮਥੁਰਾ ਮੂਰਤਿ ਸਦਾ ਥਿਰੁ ਲਾਇ ਚਿਤੁ ਸਨਮੁਖ ਰਹਹੁ ॥ ਕਲਜੁਗਿ ਜਹਾਜੁ ਅਰਜੁਨੁ ਗੁਰੂ
ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਲਗਿ ਬਿਤਰਹੁ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1408}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭਨਿ—ਆਖ । ਮੂਰਤਿ—ਸਰੂਪ ਵਿਚ । ਥਿਰੁ ਚਿਤੁ ਲਾਇ—ਮਨ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੋੜ ਕੇ ।
ਕਲਜੁਗਿ—ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ । ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰਿ—ਹੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ! (ਭਾਵ, ਹੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਲੋਕੋ)! ਬਿਤਰਹੁ—
ਤਰੇ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮਥੁਰਾ! ਆਖ—(ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ) ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਮਨ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੋੜ ਕੇ ਸਨਮੁਖ
ਰਹੋ । ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਜਹਾਜ਼ ਹੈ । ਹੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਲੋਕੋ! ਉਸ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗ ਕੇ (ਸੰਸਾਰ-
ਸਾਗਰ) ਤੋਂ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਪਾਰ ਲੰਘੋ ।੨।

ਤਿਹ ਜਨ ਜਾਚਹੁ ਜਗਤ੍ਰ ਪਰ ਜਾਨੀਅਤੁ ਬਾਸੁਰ ਰਯਨਿ ਬਾਸੁ ਜਾ ਕੇ ਹਿਤੁ ਨਾਮ ਸਿਉ ॥ ਪਰਮ
ਅਤੀਤੁ ਪਰਮੇਸੁਰ ਕੈ ਰੰਗਿ ਰੰਗੋ ਬਾਸਨਾ ਤੇ ਬਾਹਰਿ ਪੈ ਦੇਖੀਅਤੁ ਧਾਮ ਸਿਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1408}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਨ—ਹੇ ਲੋਕੋ! ਤਿਹ ਜਾਚਹੁ—ਉਸ ਤੋਂ ਮੰਗੋ । ਜਗਤ੍ਰ ਪਰ—ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ।
ਜਾਨੀਅਤੁ—ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ । ਬਾਸੁਰ—ਦਿਨ । ਰਯਨਿ—ਰਾਤ । ਬਾਸੁ—ਵਾਸਾ । ਹਿਤੁ—ਪਿਆਰ । ਸਿਉ—
ਨਾਲ । ਸੰਗਿ—ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ । ਤੇ—ਤੋਂ । ਪੈ—ਪਰੰਤੂ । ਧਾਮ—ਘਰ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਲੋਕੋ! ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਮੰਗੋ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ ਤੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਜਿਸ ਦਾ
ਪਿਆਰ ਤੇ ਵਾਸਾ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੈ, ਜੋ ਪੂਰਨ ਵੈਰਾਗਵਾਨ ਹੈ, ਹਰੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਭਿੱਜਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਵਾਸਨਾ

ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ; ਪਰ ਉਂਵ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਵੇਖੀਦਾ ਹੈ ।

ਅਪਰ ਪਰੰਪਰ ਪੁਰਖ ਸਿਉ ਪ੍ਰੇਮੁ ਲਾਗੋਂ ਬਿਨੁ ਭਗਵੰਤ ਰਸੁ ਨਾਹੀ ਅਉਰੈ ਕਾਮ ਸਿਉ ॥ ਮਥੁਰਾ
ਕੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸੂਬ ਮਯ ਅਰਜੁਨ ਗੁਰੁ ਭਗਤਿ ਕੈ ਹੇਤਿ ਪਾਇ ਰਹਿਓ ਮਿਲਿ ਰਾਮ ਸਿਉ ॥੩॥ {ਪੰਨਾ
1408}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਪਰ ਪਰੰਪਰ ਪੁਰਖ—ਬੇਅੰਤ ਹਰੀ । ਰਸੁ—ਸੁਆਦ, ਪਿਆਰ । ਅਉਰੈ ਕਾਮ ਸਿਉ—
ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਨਾਲ । ਰਾਮ ਪਾਇ ਸਿਉ ਮਿਲਿ ਰਹਿਓ—ਹਰੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- (ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦਾ) ਪਿਆਰ ਬੇਅੰਤ ਹਰੀ ਨਾਲ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰੀ ਤੋਂ
ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗਉਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਹੀ ਮਥੁਰਾ ਦਾ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ
ਹੈ, ਉਹ ਭਗਤੀ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਹਰੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।੩।

ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਵਤ ਦੇਵ ਸਬੈ ਮੁਨਿ ਇੰਦ੍ਰੁ ਮਹਾ ਸਿਵ ਜੋਗ ਕਰੀ ॥ ਫੁਨਿ ਬੇਦ ਬਿਰੰਚਿ ਬਿਚਾਰਿ ਰਹਿਓ
ਹਰਿ ਜਾਪੁ ਨ ਛਾਡੁਓ ਏਕ ਘਰੀ ॥ {ਪੰਨਾ 1409}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸ੍ਰਬੈ—ਸਾਰੇ । ਜੋਗ—ਜੋਗ ਦੀ ਸਾਧਨਾ । ਕਰੀ—ਕੀਤੀ । ਫੁਨਿ—ਅਤੇ । ਬਿਰੰਚਿ—ਬ੍ਰਹਮਾ
। ਨ ਛਾਡੁਓ—ਨਾਹ ਛੱਡਿਆ ।

ਅਰਥ:- ਇੰਦ੍ਰ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਜੋਗ-ਸਾਧਨਾ ਕੀਤੀ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਬੇਦ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਥੱਕ ਗਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਹਰੀ ਦਾ
ਜਾਪ ਇਕ ਘੜੀ ਨਾਹ ਛੱਡਿਆ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਮੁਨੀਆਂ ਨੇ (ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦਾ) ਅੰਤ ਨਾਹ
ਪਾਇਆ ।

ਮਥੁਰਾ ਜਨ ਕੋ ਪ੍ਰਭੁ ਦੀਨ ਦਯਾਲੁ ਹੈ ਸੰਗਤਿ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਨਿਹਾਲੁ ਕਰੀ ॥ ਰਾਮਦਾਸਿ ਗੁਰੂ ਜਗ ਤਾਰਨ
ਕਉ ਗੁਰ ਜੋਤਿ ਅਰਜੁਨ ਮਾਹਿ ਧਰੀ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1409}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੋ—ਦਾ । ਕਰੀ—ਕੀਤੀ ਹੈ । ਰਾਮਦਾਸਿ ਗੁਰੂ—ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਨੇ । ਗੁਰ ਜੋਤਿ—ਗੁਰੂ
ਵਾਲੀ ਜੋਤਿ ।

ਅਰਥ:- ਦਾਸ ਮਥੁਰਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭੂ (ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ) ਦੀਨਾਂ ਉਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਆਪ ਨੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਤੇ
ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਵਾਲੀ ਜੋਤਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ
ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ।੪।

ਜਗ ਅਉਰੁ ਨ ਯਾਹਿ ਮਹਾ ਤਮ ਮੈ ਅਵਤਾਰੁ ਉਜਾਗਰੁ ਆਨਿ ਕੀਅਉ ॥ ਤਿਨ ਕੇ ਦੁਖ ਕੋਟਿਕ
ਦੂਰਿ ਗਏ ਮਥੁਰਾ ਜਿਨ੍ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਪੀਅਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1409}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਉਰੁ ਨ—ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ । ਜਗ ਮਹਾ ਤਮ ਮੈ—ਜਗਤ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ । ਤਮ—
ਹਨੇਰਾ । ਮੈ—ਮਹਿ, ਵਿਚ । ਉਜਾਗਰੁ—ਵਡਾ, ਮਸ਼ਹੂਰ । ਆਨਿ—ਲਿਆ ਕੇ । ਕੋਟਿਕ—ਕ੍ਰੋੜਾਂ । ਜਿਨ੍—
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ।

ਅਰਥ:- ਜਗਤ ਦੇ ਇਸ ਘੋਰ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ (ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਕੋਈ ਹੋਰ (ਰਾਖਾ) ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸੇ ਨੂੰ (ਹਰੀ ਨੇ) ਲਿਆ ਕੇ ਉਜਾਗਰ ਅਵਤਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ਹੇ ਮਥੁਰਾ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਉਸ ਪਾਸੋਂ) ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਤਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ।

ਇਹ ਪਧਤਿ ਤੇ ਮਤ ਚੂਕਹਿ ਰੇ ਮਨ ਭੇਦੁ ਬਿਭੇਦੁ ਨ ਜਾਨ ਬੀਅਉ ॥ ਪਰਤਛਿ ਰਿਦੈ ਗੁਰ ਅਰਜੁਨ
ਕੈ ਹਰਿ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮਿ ਨਿਵਾਸੁ ਲੀਅਉ ॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1409}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਧਤਿ—ਰਾਹ । ਤੇ—ਤੋਂ । ਮਤ—ਮਤਾਂ । ਚੂਕਹਿ—ਖੁੰਝ ਜਾਏਂ । ਭੇਦੁ—ਫਰਕ, ਵਿਥ ।
ਬੀਅਉ—ਦੂਜਾ । ਰਿਦੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਕਿਤੇ ਇਸ ਰਾਹ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਨਾਹ ਜਾਈਂ, ਕਿਤੇ ਇਹ ਵਿੱਥ ਨ ਸਮਝੀਂ, ਕਿ ਗੁਰੂ
ਅਰਜੁਨ (ਹਰੀ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ) ਦੂਜਾ ਹੈ । ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਹਰੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ
ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ।੫।

ਜਬ ਲਉ ਨਹੀ ਭਾਗ ਲਿਲਾਰ ਉਦੈ ਤਬ ਲਉ ਭ੍ਰਮਤੇ ਫਿਰਤੇ ਬਹੁ ਧਾਯਉ ॥ ਕਲਿ ਘੋਰ ਸਮੁਦ੍ਰ ਮੈ
ਬੂਡਤ ਥੇ ਕਬਹੂ ਮਿਟਿ ਹੈ ਨਹੀ ਰੇ ਪਛੁਤਾਯਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1409}

ਪਦ ਅਰਥ—ਜਬ ਲਉ—ਜਦ ਤਾਈਂ । ਲਿਲਾਰ ਭਾਗ—ਮੱਥੇ ਦੇ ਭਾਗ । ਉਦੈ—ਜਾਗੇ । ਬਹੁ ਧਾਯਉ—
ਬਹੁਤ ਦੌੜਦੇ । ਘੋਰ—ਡਰਾਉਣਾ । ਬੂਡਤ ਥੇ—ਭੁੱਬ ਰਹੇ ਸਾਂ । ਪਛੁਤਾਯਉ—ਪਛੁਤਾਉਣਾ । ਰੇ—ਹੇ ਭਾਈ!

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਦ ਤਾਈਂ ਮੱਥੇ ਦੇ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾਗੇ, ਤਦ ਤਾਈਂ ਬਹੁਤ ਭਟਕਦੇ ਤੇ ਭੱਜਦੇ
ਫਿਰਦੇ ਸਾਂ, ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਡਰਾਉਣੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਭੁੱਬ ਰਹੇ ਸਾਂ, ਪੱਛੋਤਾਵਾ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਮਿਟਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

ਤਤੁ ਬਿਚਾਰੁ ਯਹੈ ਮਥੁਰਾ ਜਗ ਤਾਰਨ ਕਉ ਅਵਤਾਰੁ ਬਨਾਯਉ ॥ ਜਪੁਉ ਜਿਨ੍ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ
ਗੁਰੂ ਫਿਰਿ ਸੰਕਟ ਜੋਨਿ ਗਰਭ ਨ ਆਯਉ ॥੬॥ {ਪੰਨਾ 1409}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਤੁ ਬਿਚਾਰੁ—ਸੱਚੀ ਵਿਚਾਰ । ਯਹੈ—ਇਹੀ ਹੈ । ਸੰਕਟ—ਦੁੱਖ ।

ਅਰਥ:- ਪਰ, ਹੇ ਮਥੁਰਾ! ਹੁਣ ਸੱਚੀ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਗਤ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਲਈ (ਹਰੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ)
ਅਵਤਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ (ਜੀ) ਨੂੰ ਜਪਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਪਰਤ ਕੇ ਗਰਭ ਜੂਨ ਤੇ
ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਏ ।੬।

ਕਲਿ ਸਮੁਦ੍ਰ ਭਏ ਰੂਪ ਪ੍ਰਗਟਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਉਧਾਰਨੁ ॥ ਬਸਹਿ ਸੰਤ ਜਿਸੁ ਰਿਦੈ ਦੁਖ ਦਾਰਿਦ੍ਰ
ਨਿਵਾਰਨੁ ॥ {ਪੰਨਾ 1409}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਲਿ—ਕਲਜੁਗ । ਜਿਸੁ ਰਿਦੈ—ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਾਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ—ਰੂਪ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਹਨ,
ਆਪ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸੰਤ (ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਸੋਮਾ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ) ਵੱਸਦੇ ਹਨ, ਆਪ ਦੁੱਖਾਂ ਦਰਿਦ੍ਰਾਂ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ
ਹਨ ।

ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ ਅਪਾਰ ਤਾਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥ ਮਨ ਬਚ ਜਿਨਿ ਜਾਣਿਅਉ ਭਯਉ ਤਿਹ
ਸਮਸਰਿ ਸੋਈ ॥ {ਪੰਨਾ 1409}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭੇਖ—ਸਰੂਪ । ਨਿਰਮਲ—ਪਵਿੱਤਰ । ਅਪਾਰ—ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ ਨੇ ।
ਸਮਸਰਿ—ਵਰਗਾ ।

ਅਰਥ:- ਉਸ (ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ) ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਆਪ ਅਪਾਰ ਹਰੀ ਦਾ ਨਿਰਮਲ ਰੂਪ ਹਨ ।
ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੇ ਮਨ ਤੇ ਬਚਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹਰੀ ਨੂੰ ਪਛਾਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਹਰੀ ਵਰਗਾ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਧਰਨਿ ਗਗਨ ਨਵ ਖੰਡ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਸ੍ਰੂਪੀ ਰਹਿਓ ਭਰਿ ॥ ਭਨਿ ਮਥੁਰਾ ਕਛੁ ਭੇਦੁ ਨਹੀ ਗੁਰੁ
ਅਰਜੁਨੁ ਪਰਤਖੁ ਹਰਿ ॥੨॥੧੯॥ {ਪੰਨਾ 1409}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਧਰਨਿ—ਧਰਤੀ । ਗਗਨ—ਅਕਾਸ਼ । ਮਹਿ—ਵਿਚ । ਭਰਿ—ਵਿਆਪਕ । ਪਰਤਖੁ—
ਸਾਖਿਆਤ ਤੌਰ ਤੇ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਹੀ) ਜੋਤਿ-ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਨੌਂ ਖੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹੇ
ਮਥੁਰਾ! ਆਖਿ—ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਸਾਖਿਆਤ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ । ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ।੨।੧੯।

(ਮਥੁਰਾ ਭੱਟ ਦੇ ੨ ਸਵਈਏ)

ਅਜੈ ਗੰਗ ਜਲੁ ਅਟਲੁ ਸਿਖ ਸੰਗਤਿ ਸਭ ਨਾਵੈ ॥ ਨਿਤ ਪੁਰਾਣ ਬਾਚੀਅਹਿ ਬੇਦ ਬ੍ਰਹਮਾ ਮੁਖਿ
ਗਾਵੈ ॥ {ਪੰਨਾ 1409}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਜੈ—ਨਾਹ ਜਿੱਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਰੱਬੀ । ਗੰਗ ਜਲੁ—ਗੰਗਾ ਦਾ ਜਲ । ਅਟਲੁ—ਸਦਾ-
ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ । ਨਾਵੈ—ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਬਾਚਅਹਿ—ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮੁਖਿ—ਮੂੰਹੋਂ । ਗਾਵੈ—
ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਪੁਰਾਣ—ਵਿਆਸ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਅਠਾਰਾਂ ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ) ਕਦੇ ਨਾਹ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲਾ (ਨਾਮ-ਰੂਪ) ਗੰਗਾ ਜਲ
(ਵਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ) ਸਾਰੀ ਸੰਗਤਿ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ । (ਆਪ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਮਹਾ
ਰਿਸ਼ੀ ਵਿਆਸ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ) ਪੁਰਾਣ ਸਦਾ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ (ਭੀ ਆਪ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ
ਵਿਚ) ਮੂੰਹੋਂ ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਵਿਆਸ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਰਗੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਰਿਸ਼ੀ ਭੀ
ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਚੰਗੇ ਭਾਗ ਸਮਝਦੇ ਹਨ । ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ
ਬਾਣੀ ਹੀ ਪੁਰਾਣ ਅਤੇ ਵੇਦ ਹੈ) ।

ਅਜੈ ਚਵਰੁ ਸਿਰਿ ਢੁਲੈ ਨਾਮੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਮੁਖਿ ਲੀਅਉ ॥ ਗੁਰੁ ਅਰਜੁਨੁ ਸਿਰਿ ਛਤ੍ਰੁ ਆਪਿ
ਪਰਮੇਸਰਿ ਦੀਅਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1409}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਢੁਲੈ—ਝੁੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨੁ ਸਿਰਿ—ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ । ਪਰਮੇਸਰਿ—
ਪਰਮੇਸਰ ਨੇ ।

ਅਰਥ:- (ਆਪ ਦੇ) ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਬੀ ਚਉਰ ਝੁੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਪ ਨੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਣ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਮੂੰਹੋਂ

(ਸਦਾ) ਉਚਾਰਿਆ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਇਹ ਛਤਰ ਪਰਮੇਸੁਰ ਨੇ ਆਪ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ ।

ਮਿਲਿ ਨਾਨਕ ਅੰਗਦ ਅਮਰ ਗੁਰ ਗੁਰੁ ਰਾਮਦਾਸੁ ਹਰਿ ਪਹਿ ਗਯਉ ॥ ਹਰਿਬੰਸ ਜਗਤਿ ਜਸੁ
ਸੰਚਰੁਉ ਸੁ ਕਵਣੁ ਕਹੈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਮੁਯਉ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1409}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਿਲਿ—ਮਿਲ ਕੇ । ਹਰਿ ਪਹਿ—ਹਰੀ ਦੇ ਕੋਲ । ਹਰਿਬੰਸ—ਹੇ ਹਰਿਬੰਸ ਕਵੀ! ਜਗਤਿ—
ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ । ਸੰਚਰੁਉ—ਪਸਰਿਆ ਹੈ । ਮਿਲਿ ਗੁਰ—ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ । ਮੁਯਉ—ਮੋਇਆ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਹਰੀ ਵਿਚ
ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਹੇ ਹਰਿਬੰਸ! ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੋਭਾ ਪਸਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਕੌਣ ਆਖਦਾ ਹੈ,
ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮੁਏ ਹਨ?

ਦੇਵ ਪੁਰੀ ਮਹਿ ਗਯਉ ਆਪਿ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਭਾਯਉ ॥ ਹਰਿ ਸਿੰਘਾਸਣੁ ਦੀਅਉ ਸਿਰੀ ਗੁਰੁ ਤਹ
ਬੈਠਾਯਉ ॥ {ਪੰਨਾ 1409}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੇਵ ਪੁਰੀ—ਹਰੀ ਦਾ ਦੇਸ, ਸੱਚ ਖੰਡ । ਭਾਯਉ—ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ । ਹਰਿ—ਹਰੀ ਨੇ ।
ਸਿੰਘਾਸਣੁ—ਤਖ਼ਤ । ਤਹ—ਉਥੇ ।

ਅਰਥ:- (ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ) ਸੱਚ ਖੰਡ ਵਿਚ ਗਿਆ ਹੈ ਹਰੀ ਨੂੰ ਇਹੀ ਰਜ਼ਾ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ ਹੈ । ਹਰੀ ਨੇ (ਆਪ
ਨੂੰ) ਤਖ਼ਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਉਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ (ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨੂੰ ਬਿਠਾਇਆ ਹੈ ।

ਰਹਸੁ ਕੀਅਉ ਸੁਰ ਦੇਵ ਤੋਹਿ ਜਸੁ ਜਯ ਜਯ ਜੰਪਹਿ ॥ ਅਸੁਰ ਗਏ ਤੇ ਭਾਗਿ ਪਾਪ ਤਿਨੁ ਭੀਤਰਿ
ਕੰਪਹਿ ॥ {ਪੰਨਾ 1409}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਹਸੁ—ਖੁਸ਼ੀ, ਮੰਗਲ । ਸੁਰਦੇਵ—ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ । ਤੋਹਿ ਜਸੁ—ਤੇਰਾ ਜਸ । ਅਸੁਰ—ਦੈਂਤ
। ਤੇ—ਉਹ ਸਾਰੇ ।

ਅਰਥ:- ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਮੰਗਲਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਜਸ ਤੇ ਜੈ-ਜੈਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਹ (ਸਾਰੇ ਦੈਂਤ
(ਉਥੋਂ) ਭੱਜ ਗਏ ਹਨ, (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ) ਪਾਪ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੰਬ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਕਾਟੇ ਸੁ ਪਾਪ ਤਿਨੁ ਨਰਹੁ ਕੇ ਗੁਰੁ ਰਾਮਦਾਸੁ ਜਿਨੁ ਪਾਇਯਉ ॥ ਛਤ੍ਰੁ ਸਿੰਘਾਸਣੁ ਪਿਰਥਮੀ ਗੁਰ
ਅਰਜੁਨ ਕਉ ਦੇ ਆਇਅਉ ॥੨॥੨੧॥੯॥੧੧॥੧੦॥੧੦॥੨੨॥੬੦॥੧੪੩॥ {ਪੰਨਾ 1409}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਿਨ ਨਰਹੁ ਕੇ—ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ । ਦੇ ਆਇਅਉ—ਦੇ ਕੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਅਰਥ:- ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਕੱਟੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਮਿਲ ਪਿਆ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ
ਧਰਤੀ ਦਾ ਛਤਰ ਤੇ ਸਿੰਘਾਸਣ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇ ਆਇਆ ਹੈ ।੨।੨੧।

ਨੋਟ:- ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸਵਈਏ 'ਹਰਿਬੰਸ' ਭੱਟ ਦੇ ਹਨ । ਪਹਿਲੇ ਸਵਈਏ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ
ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਵਿਚ ਗੰਗਾ, ਪੁਰਾਣ ਤੇ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ । ਭੱਟ
ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਉਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਵੇਖ ਕੇ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਮਾਨੋ, ਗੰਗਾ

ਜਲ ਹੈ । ਪੁਰਾਣ ਤੇ ਵੇਦ ਭੀ ਗੁਰੂ-ਦਰ ਦੀ ਸੋਭਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਬਾਬਾ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੇ ਵੈਸ਼ਨੋ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਝਾੜੂ ਦੇਂਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ । ਭੱਟ ਹਰਿਬੰਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਗੰਗਾ, ਪੁਰਾਣ ਤੇ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰ ਵੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਸ ਦਰ ਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਭੀ ਸੇਵਕ ਹਨ ।

(ਹਰਿਬੰਸ ਭੱਟ ਦੇ ੨ ਸਵਈਏ)

ਸਾਰਾ ਵੇਰਵਾ:

.. ਕਲ੍ਹਸਾਰ = ੧੨
 .. ਮਥੁਰਾ .. = ੭
 .. ਹਰਿਬੰਸ .. = ੨

 .. ਜੋੜ ੨੧

ਅਖੀਰਲੇ ਅੰਕਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ

ਸਵਈਏ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬਾਕੁ .. = ੯
 ” ” = ੧੧
 ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੇ = ੧੦
 ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਦੂਜੇ ਕੇ .. = ੧੦
 ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਤੀਜੇ ਕੇ .. = ੨੨
 ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਚੌਥੇ ਕੇ .. = ੬੦
 ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇਂ ਕੇ .. = ੨੧

 ਕੁੱਲ ਜੋੜ ੧੪੩

ਅੰਕ ੧੨੨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਉਚਾਰੇ ੨੧ ਸਵਈਆਂ ਦਾ ਜੋੜ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

ਸਾਰੇ ਭੱਟਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ

੧. ਕਲ੍ਹਸਾਰ .. ੧੦ .. ੧੦ .. ੯ .. ੧੩ .. ੧੨ .. = ੫੪
 ੨. ਜਾਲਪ ੫ = ੫
 ੩. ਕੀਰਤ ੪ .. ੪ = ੮
 ੪. ਭਿਖਾ ੨ = ੨
 ੫. ਸਲ੍ਹ ੧ .. ੨ = ੩
 ੬. ਭਲ੍ਹ ੧ = ੧
 ੭. ਨਲ੍ਹ ੧੬ = ੧੬
 ੮. ਗਯੰਦ ੧੩ = ੧੩

੯. ਮਥੁਰਾ ੭ . . ੭ . = ੧੪
 ੧੦. ਬਲੁ ੫ = ੫
 ੧੧. ਹਰਿਬੰਸ ੨ . . = ੨
 —
 . . ੧੧ ੧੦ . . ੧੦ . . ੨੨ . . ੬੦ . . ੨੧ . . ੧੨੩

ੴ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
 ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ ॥ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਉਤੰਗੀ ਪੈਓਹਰੀ ਗਹਿਰੀ ਗੰਭੀਰੀ ॥ ਸਸੁੜਿ ਸੁਹੀਆ
 ਕਿਵ ਕਰੀ ਨਿਵਣੁ ਨ ਜਾਇ ਬਣੀ ॥ ਗਚੁ ਜਿ ਲਗਾ ਗਿੜਵੜੀ ਸਖੀਏ ਧਉਲਹਰੀ ॥ ਸੇ ਭੀ ਢਹਦੇ
 ਡਿਠੁ ਮੈ ਮੁੰਧ ਨ ਗਰਬੁ ਬਣੀ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1410}

ਤੇ—ਤੋਂ । ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ—‘ਵਾਰਾਂ’ (ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੋਣ) ਤੋਂ ਵਧੇ ਹੋਏ ਸਲੋਕ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕੁਲ ੨੨ ਵਾਰਾਂ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ
 ਰਾਮਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਰਚੀਆਂ ‘ਵਾਰਾਂ’ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਰਫ ‘ਪਉੜੀਆਂ’ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸਨ । ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ
 ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਰਾਗਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁਣ ਵਾਲੀ ਤਰਤੀਬ ਦਿੱਤੀ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ‘ਵਾਰ’ ਦੀ
 ਹਰੇਕ ‘ਪਉੜੀ’ ਦੇ ਨਾਲ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਦੋ ਮਿਲਵੇਂ ਭਾਵ ਵਾਲੇ ਸਲੋਕ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਜਿਹੜੇ ਸਲੋਕ
 ਵਧ ਗਏ, ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ‘ਸਲੋਕ’ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ’ ਦੇ
 ਸਿਰ-ਲੇਖ ਹੇਠ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਉਤੰਗੀ—(aAq—Lofty, high, tall) ਲੰਮੀ, ਲੰਮੇ ਕੱਦ ਵਾਲੀ । ਪੈਓਹਰੀ—(pXs—
 ਦੁੱਧ! pXDr—ਬਣ) ਬਣਾਂ ਵਾਲੀ, ਭਰ-ਜੁਆਨੀ ਤੇ ਅੱਪੜੀ ਹੋਈ । ਗਹਿਰੀ—ਡੂੰਘੀ, ਮਗਨ । ਗੰਭੀਰੀ—
 ਗੰਭੀਰ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੀ । ਗਹਿਰੀ ਗੰਭੀਰੀ—ਮਾਣ ਵਿਚ ਮੱਤੀ ਹੋਈ, ਮਸਤ ਚਾਲ ਵਾਲੀ । ਸਸੁੜੀ—ਸਸੁੜੀ
 ਨੂੰ, ਸੱਸ ਨੂੰ । ਸੁਹੀਆ—ਨਮਸਕਾਰ । ਕਿਵ—ਕਿਵੇਂ? ਕਰੀ—ਕਰੀ, ਮੈਂ ਕਰਾਂ । ਬਣੀ—ਬਣੀ, ਬਣਾਂ ਦੇ
 ਕਾਰਨ, ਭਰਵੀਂ ਛਾਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ । ਗਚੁ—ਚੂਨੇ ਦਾ ਪਲਸਤਰ । ਜਿ ਧਉਲਹਰੀ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਧੌਲਰਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ
 ਪੱਕੇ ਮਹੱਲਾਂ ਨੂੰ । ਗਿੜਵੜੀ ਧਉਲਹਰੀ—ਪਹਾੜਾਂ ਵਰਗੇ ਪੱਕੇ ਮਹੱਲਾਂ ਨੂੰ! ਸਖੀਏ—ਹੇ ਸਖੀ! ਸੇ—ਉਹ
 (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਡਿਠੁ—ਡਿੱਠੇ ਹਨ । ਮੁੰਧ—ਹੇ ਮੁੰਧ! (mD—A young girl attractive by her
 youthful simplicity) ਹੇ ਭੋਲੀ ਜੁਆਨ ਕੁੜੀਏ! ਨ ਗਰਬੁ—ਅਹੰਕਾਰ ਨਾਹ ਕਰ । ਬਣੀ—ਬਣੀ, ਬਣਾਂ
 ਦੇ ਕਾਰਨ, ਜੁਆਨੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ।੧।

ਅਰਥ:- ਉੱਚੇ ਲੰਮੇ ਕੱਦ ਵਾਲੀ, ਭਰ-ਜੁਆਨੀ ਤੇ ਅੱਪੜੀ ਹੋਈ, ਮਾਣ ਵਿਚ ਮੱਤੀ ਹੋਈ ਮਸਤ ਚਾਲ ਵਾਲੀ
 (ਆਪਣੀ ਸਹੇਲੀ ਨੂੰ ਆਖਦੀ ਹੈ—ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ!) ਭਰਵੀਂ ਛਾਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੈਥੋਂ ਲਿਫ਼ਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ।
 (ਦੱਸ,) ਮੈਂ (ਆਪਣੀ) ਸੱਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਿਵੇਂ ਕਰਾਂ? (ਮੱਥਾ ਕਿਵੇਂ ਟੇਕਾਂ?) । (ਅਗੋਂ ਸਹੇਲੀ ਉੱਤਰ
 ਦੇਂਦੀ ਹੈ—) ਹੇ ਸਹੇਲੀਏ! (ਇਸ) ਭਰਵੀਂ ਜੁਆਨੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਹੰਕਾਰ ਨਾ ਕਰ (ਇਹ ਜੁਆਨੀ ਜਾਂਦਿਆਂ
 ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣਾ । ਵੇਖ,) ਜਿਹੜੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਰਗੇ ਪੱਕੇ ਮਹੱਲਾਂ ਨੂੰ ਚੂਨੇ ਦਾ ਪਲਸਤਰ ਲੱਗਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਹ
 (ਪੱਕੇ ਮਹੱਲ) ਭੀ ਡਿਗਦੇ ਮੈਂ ਵੇਖ ਲਏ ਹਨ (ਤੇਰੀ ਜੁਆਨੀ ਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਪਾਇਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ) ।੧।

ਸੁਣਿ ਮੁੰਧੇ ਹਰਣਾਖੀਏ ਗੂੜਾ ਵੈਣੁ ਅਪਾਰੁ ॥ ਪਹਿਲਾ ਵਸਤੁ ਸਿਵਾਣਿ ਕੈ ਤਾਂ ਕੀਚੈ ਵਾਪਾਰੁ ॥
 ਦੋਹੀ ਦਿਚੈ ਦੁਰਜਨਾ ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਕੂੰ ਜੈਕਾਰੁ ॥ ਜਿਤੁ ਦੋਹੀ ਸਜਣ ਮਿਲਨਿ ਲਹੁ ਮੁੰਧੇ ਵੀਚਾਰੁ ॥ ਤਨੁ
 ਮਨੁ ਦੀਜੈ ਸਜਣਾ ਐਸਾ ਹਸਣੁ ਸਾਰੁ ॥ ਤਿਸ ਸਉ ਨੇਹੁ ਨ ਕੀਚਈ ਜਿ ਦਿਸੈ ਚਲਣਹਾਰੁ ॥
 ਨਾਨਕ ਜਿਨੀ ਇਵ ਕਰਿ ਬੁਝਿਆ ਤਿਨਾ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੁ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1410}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹਰਣਾਖੀਏ—(ਹਰਣ-ਅਖੀ) ਹਰਣ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀਏ! ਹੇ ਸੋਹਣੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਾਲੀਏ! ਮੁੰਧੇ—
 ਹੇ ਭੋਲੀ ਜੁਆਨ ਕੁੜੀਏ! ਗੂੜਾ—ਭੁੰਘਾ, ਭੇਦ-ਭਰਿਆ। ਅਪਾਰੁ—ਬਹੁਤ। ਵੈਣੁ—ਵਚਨ, ਬੋਲ। ਕੀਚੈ—
 ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੋਹੀ—ਦੁਹਾਈ, ਰੱਬ ਦੀ ਦੁਹਾਈ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਦੁਹਾਈ। ਦਿਚੈ—
 ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਦੁਰਜਨਾ—(ਕਾਮਾਦਿਕ) ਦੁਸਟਾਂ (ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਲਈ)। ਕੂੰ—ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ। ਜੈਕਾਰੁ—ਪ੍ਰਭੂ
 ਦੀ ਜੈਕਾਰ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ। ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਕੂੰ—ਭਲੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ। ਜਿਤੁ ਦੋਹੀ—ਜਿਸ ਦੁਹਾਈ ਦੀ
 ਰਾਹੀਂ, ਜਿਸ ਰੱਬੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਰਾਹੀਂ। ਮਿਲਨਿ—ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਲਹੁ ਵੀਚਾਰੁ—(ਉਸ ਦੁਹਾਈ ਨੂੰ)
 ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਈ ਰੱਖ। ਦੀਜੈ—ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਸਣੁ—ਖੁਸ਼ੀ, ਆਨੰਦ। ਸਾਰੁ—ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ। ਸਉ—
 ਸਿਉ, ਨਾਲ। ਨ ਕੀਚਈ—ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਨੇਹੁ—ਪਿਆਰ, ਮੋਹ। ਜਿ—ਜਿਹੜਾ।
 ਚਲਣਹਾਰੁ—ਨਾਸਵੰਤ। ਇਵ ਕਰਿ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ। ਵਿਟਹੁ—ਤੋਂ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸੁੰਦਰ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਾਲੀਏ ਭੋਲੀਏ ਜੁਆਨ ਕੁੜੀਏ! (ਹੇ ਜਗਤ-ਰਚਨਾ ਵਿਚੋਂ ਸੋਹਣੀ ਜੀਵ-
 ਇਸਤ੍ਰੀਏ!) ਮੇਰੀ ਇਕ ਬਹੁਤ ਭੁੰਘੀ ਭੇਤ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ। (ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਖ਼ਰੀਦਣ ਲੱਗੀਏ, ਤਾਂ) ਪਹਿਲਾਂ
 (ਉਸ) ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਪਰਖ ਕੇ ਤਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਤਦੋਂ ਉਹ ਖ਼ਰੀਦਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ)। ਹੇ
 ਭੋਲੀਏ ਜੁਆਨ ਕੁੜੀਏ! (ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵੈਰੀ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ) ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ (ਅੰਦਰੋਂ
 ਕੱਢਣ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ) ਦੁਹਾਈ ਦੇਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਭਲੇ ਗੁਣ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ
 ਅਸਲ ਮਿੱਤਰ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ) ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਸਾਥ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ
 ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਭੋਲੀਏ! ਜਿਸ ਦੁਹਾਈ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਇਹ ਸੱਜਣ ਮਿਲੇ ਰਹਿਣ, (ਉਸ ਦੁਹਾਈ ਦੀ)
 ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ) ਸਾਂਭ ਰੱਖ। (ਇਹਨਾਂ) ਸੱਜਣਾਂ (ਦੇ ਮਿਲਾਪ) ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਆਪਣਾ ਤਨ ਆਪਣਾ
 ਮਨ ਭੇਟ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਆਪਣੇ ਮਨ ਅਤੇ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੀ ਨੀਵੀਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ)
 (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ) ਅਜਿਹਾ (ਆਤਮਕ) ਆਨੰਦ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਜੋ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ
 ਹੈ)।

ਹੇ ਭੋਲੀਏ! (ਇਹ ਜਗਤ-ਪਸਾਰਾ) ਨਾਸਵੰਤ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਇਸ ਨਾਲ ਮੋਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਹੇ
 ਨਾਨਕ! (ਆਖ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਵਡ-ਭਾਗੀਆਂ ਨੇ) (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਭੇਤ ਨੂੰ) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਮੈਂ
 ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ (ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ)।੨।

ਜੇ ਤੂੰ ਤਾਰੂ ਪਾਣਿ ਤਾਹੂ ਪੁਛੁ ਤਿੜੰਨੁ ਕਲ ॥ ਤਾਹੂ ਖਰੇ ਸੁਜਾਣ ਵੰਵਾ ਏਨੀ ਕਪਰੀ ॥੩॥ {ਪੰਨਾ
 1410}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਾਣਿ—ਪਾਣੀ। ਤਾਰੂ ਪਾਣਿ—ਪਾਣੀ ਦਾ ਤਾਰੂ (ਬਣਨਾ ਚਾਹੇ)। ਤਾਹੂ—ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ।
 ਕਲ—ਕਲਾ, ਹੁਨਰ, ਜਾਚ। ਤਿੜੰਨੁ ਕਲ—ਤਰਨ ਦਾ ਹੁਨਰ, ਤਰਨ ਦੀ ਜਾਚ। ਤਾਹੂ—ਉਹ (ਮਨੁੱਖ) ਹੀ
 । ਖਰੇ ਸੁਜਾਣ—ਅਸਲ ਸਿਆਣੇ। ਏਨੀ ਕਪਰੀ—ਏਨੀ ਕਪਰੀਂ, ਇਹਨਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ। ਵੰਵਾ—ਵੰਵਾਂ, ਮੈਂ

ਲੰਘਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਲੰਘ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ।੩।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜੇ ਤੂੰ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ) ਪਾਣੀਆਂ ਦਾ ਤਾਰੂ (ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ), (ਤਾਂ ਤਰਨ ਦੀ ਜਾਚ) ਉਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਪੁੱਛ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘਣ ਦੀ ਜਾਚ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਅਸਲ ਸਿਆਣੇ (ਤਾਰੂ ਹਨ, ਜੋ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਦੇ ਹਨ) । ਮੈਂ (ਭੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹੀ) ਇਹਨਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ।੩।

ਝੜ ਝਖੜ ਓਹਾੜ ਲਹਰੀ ਵਹਨਿ ਲਖੇਸਰੀ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਉ ਆਲਾਇ ਬੇੜੇ ਡੁਬਣਿ ਨਾਹਿ ਭਉ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1410}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਓਹਾੜ—ਹੜ੍ਹ । ਲਹਰੀ ਲਖੇਸਰੀ—(ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ) ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਲਹਿਰਾਂ । ਵਹਨਿ—ਵਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਸਿਉ—ਪਾਸ । ਆਲਾਇ—ਪੁਕਾਰ ਕਰ । ਡੁਬਣਿ—ਡੁਬਣ ਵਿਚ । ਭਉ—ਡਰ, ਖਤਰਾ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ) ਝੜੀਆਂ (ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ) ਝੱਖੜ (ਝੁੱਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ) ਹੜ੍ਹ (ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ) ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਠਿੱਲਾਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । (ਜੇ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਬਚਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਤਾਂ) ਗੁਰੂ ਪਾਸ ਪੁਕਾਰ ਕਰ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇਰੀ ਜੀਵਨ-) ਬੇੜੀ ਦੇ (ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ) ਡੁੱਬ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਇਗਾ ।੪।

ਨਾਨਕ ਦੁਨੀਆ ਕੈਸੀ ਹੋਈ ॥ ਸਾਲਕੁ ਮਿਤੁ ਨ ਰਹਿਓ ਕੋਈ ॥ ਭਾਈ ਬੰਧੀ ਹੇਤੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥ ਦੁਨੀਆ ਕਾਰਣਿ ਦੀਨੁ ਗਵਾਇਆ ॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1410}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਾਲਕੁ—ਸੱਚਾ ਸੰਤ ਜੋ ਆਪ ਜਪੇ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਤੋਂ ਜਪਾਏ, ਸਹੀ ਜੀਵਨ-ਰਾਹ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ । ਮਿਤੁ—ਮਿੱਤਰ । ਭਾਈ ਬੰਧੀ—ਭਰਾਵਾਂ ਸਨਬੰਧੀਆਂ (ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ) । ਹੇਤੁ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਪਿਆਰ । ਚੁਕਾਇਆ—ਮੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਕਾਰਣਿ—ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ, ਵਾਸਤੇ । ਦੀਨੁ—ਧਰਮ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਰਮਾਇਆ ।੫।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਦੁਨੀਆ (ਦੀ ਲੁਕਾਈ) ਅਜਬ ਨੀਵੇਂ ਪਾਸੇ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਸਹੀ ਜੀਵਨ-ਰਸਤਾ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਮਿੱਤਰ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਲੱਭਦਾ ਨਹੀਂ । ਭਰਾਵਾਂ ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ (ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਪਿਆਰ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮੁਕਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ) ਦੁਨੀਆ (ਦੀ ਮਾਇਆ) ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਰਮਾਇਆ ਗੰਵਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।੫।

ਹੈ ਹੈ ਕਰਿ ਕੈ ਓਹਿ ਕਰੇਨਿ ॥ ਗਲ੍ਹਾ ਪਿਟਨਿ ਸਿਰੁ ਖੋਹੇਨਿ ॥ ਨਾਉ ਲੈਨਿ ਅਰੁ ਕਰਨਿ ਸਮਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਬਲਿਹਾਰੈ ਜਾਇ ॥੬॥ {ਪੰਨਾ 1410}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹੈ ਹੈ—ਹਾਇ ਹਾਇ । ਕਰਿ ਕੈ—ਆਖ ਆਖ ਕੇ । ਓਹਿ ਕਰੇਨਿ—‘ਓਏ ਓਏ’ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਿਟਨਿ—ਪਿੱਟਦੀਆਂ ਹਨ । ਖੋਹੇਨਿ—ਖੁੰਹਦੀਆਂ ਹਨ । ਨਾਉ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਨਾਮ । ਲੈਨਿ—ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਅਰੁ—ਅਤੇ । ਸਮਾਇ—ਸਮਾਈ, ਸ਼ਾਂਤੀ । ਕਰਨਿ ਸਮਾਇ—ਸਮਾਈ ਕਰਦੇ

ਹਨ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਭਾਣਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਜਾਇ—ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਨਾਨਕ ਜਾਇ—ਨਾਨਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੬।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਕਿਸੇ ਪਿਆਰੇ ਸਨਬੰਧੀ ਦੇ ਮਰਨ ਤੇ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ) ‘ਹਾਇ ਹਾਇ’ ਆਖ ਆਖ ਕੇ ‘ਓਇ ਓਇ’ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ (ਮੂੰਹੋਂ ਆਖਦੀਆਂ ਹਨ । ਆਪਣੀਆਂ) ਗੱਲਾਂ ਪਿੱਟਦੀਆਂ ਹਨ (ਆਪਣੇ) ਸਿਰ (ਦੇ ਵਾਲ) ਖੁੰਹਦੀਆਂ ਹਨ (ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਾੜਾ ਕਰਮ ਹੈ) ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਅਜਿਹੇ ਸਦਮੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਰਜ਼ਾ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਨਾਨਕ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੬।

ਰੇ ਮਨ ਡੀਗਿ ਨ ਡੋਲੀਐ ਸੀਧੈ ਮਾਰਗਿ ਧਾਉ ॥ ਪਾਛੈ ਬਾਘੁ ਡਰਾਵਣੈ ਆਗੈ ਅਗਨਿ ਤਲਾਉ ॥
ਸਹਸੈ ਜੀਅਰਾ ਪਰਿ ਰਹਿਓ ਮਾ ਕਉ ਅਵਰੁ ਨ ਢੰਗੁ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਛੁਟੀਐ ਹਰਿ ਪ੍ਰੀਤਮ
ਸਿਉ ਸੰਗੁ ॥੭॥ {ਪੰਨਾ 1410}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਡੀਗਿ—ਡਿੰਗੇ (ਰਸਤੇ) ਉੱਤੇ । ਨ ਡੋਲੀਐ—ਡੋਲਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ, ਭਟਕਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ । ਸੀਧੈ ਮਾਰਗਿ—ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਉੱਤੇ । ਧਾਉ—ਦੌੜ । ਪਾਛੈ—ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ । ਬਾਘੁ—ਬਘਿਆੜ, (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ) ਬਘਿਆੜ, ਆਤਮਕ ਮੌਤ । ਡਰਾਵਣੈ—ਭਿਆਨਕ । ਆਗੈ—ਅਗਲੇ ਆ ਰਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ, ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ । ਅਗਨਿ ਤਲਾਉ—ਅੱਗ ਦਾ ਤਲਾਬ, ਜਠਰਾਗਨੀ ਦੀ ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰੀ । ਸਹਸੈ—ਸਹਮ ਵਿਚ । ਜੀਅਰਾ—ਜਿੰਦ । ਪਰਿ ਰਹਿਓ—ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਮਾ ਕਉ—ਮੈਨੂੰ । ਅਵਰੁ—(ਕੋਈ) ਹੋਰ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ । ਛੁਟੀਐ—ਬਚ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । ਸਿਉ—ਨਾਲ । ਸੰਗੁ—ਸਾਥ, ਪਿਆਰ ।੭।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮਨ! (ਵਿਕਾਰਾਂ-ਭਰੇ) ਵਿੰਗੇ (ਜੀਵਨ-) ਰਸਤੇ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਭਟਕਦੇ ਫਿਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਹੇ ਮਨ! ਸਿੱਧੇ (ਜੀਵਨ-) ਰਾਹ ਉੱਤੇ ਦੌੜ । (ਵਿੰਗੇ ਰਸਤੇ ਤੁਰਿਆਂ) ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਭਿਆਨਕ ਆਤਮਕ ਮੌਤ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ) ਅਗਾਂਹ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਜਠਰਾਗਨੀ ਦੀ ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰੀ (ਡੋਬ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਭਾਵ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਗੇੜ ਗ੍ਰਸ ਲੈਂਦਾ ਹੈ) । (ਵਿੰਗੇ ਰਸਤੇ ਤੁਰਿਆਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਹ) ਜਿੰਦ ਸਹਮ ਵਿਚ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਹੇ ਮਨ! (ਇਸ ਵਿੰਗੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਦਾ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ (ਹੀ ਇਸ ਵਿੰਗੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ) ਬਚ ਸਕੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਸਾਥ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ।੭।

ਬਾਘੁ ਮਰੈ ਮਨੁ ਮਾਰੀਐ ਜਿਸੁ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀਖਿਆ ਹੋਇ ॥ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ ਹਰਿ ਮਿਲੈ ਬਹੁੜਿ ਨ
ਮਰਣਾ ਹੋਇ ॥ ਕੀਚੜਿ ਹਾਥੁ ਨ ਬੁਝਈ ਏਕਾ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਿ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਉਬਰੇ ਗੁਰੁ
ਸਰਵਰੁ ਸਚੀ ਪਾਲਿ ॥੮॥ {ਪੰਨਾ 1410-1411}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਾਘੁ—ਬਘਿਆੜ, (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ) ਬਘਿਆੜ, ਆਤਮਕ ਮੌਤ । ਮਾਰੀਐ—ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । ਜਿਸੁ—ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੂੰ । ਦੀਖਿਆ—ਸਿੱਖਿਆ । ਆਪੁ—ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ । ਪਛਾਣੈ—ਪਰਖਦਾ ਹੈ । ਬਹੁੜਿ—ਮੁੜ । ਕੀਚੜਿ—ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ । ਏਕਾ ਨਦਰਿ—ਇਕ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ । ਨਿਹਾਲਿ—(ਪਰਮਾਤਮਾ) ਵੇਖਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ । ਉਬਰੇ—ਬਚ ਨਿਕਲੇ । ਸਚੀ—ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ । ਪਾਲਿ—ਕੰਧ

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ (ਪ੍ਰਾਪਤ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ, (ਉਸ ਦਾ) ਮਨ ਵੱਸ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ) ਬਘਿਆੜ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਉਹ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪਰਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਮੁੜ ਉਸ ਨੂੰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਗੇੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਪਰਮਾਤਮਾ (ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦਾ) ਹੱਥ ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਡੁੱਬਦਾ (ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਦਾ) । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ (ਹੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ ਡੁੱਬਣੋਂ) ਬਚ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਹੀ (ਨਾਮ ਦਾ) ਸਰੋਵਰ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਹੀ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਕੰਧ ਹੈ (ਜੋ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ ਲਿੱਬੜਨ ਤੋਂ ਬਚਾਂਦਾ ਹੈ) । ੮।

ਅਗਨਿ ਮਰੈ ਜਲੁ ਲੋੜਿ ਲਹੁ ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਨਿਧਿ ਜਲੁ ਨਾਹਿ ॥ ਜਨਮਿ ਮਰੈ ਭਰਮਾਈਐ ਜੇ ਲਖ ਕਰਮ ਕਮਾਹਿ ॥ ਜਮੁ ਜਾਗਾਤਿ ਨ ਲਗਈ ਜੇ ਚਲੈ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਨਿਰਮਲੁ ਅਮਰ ਪਦੁ ਗੁਰੁ ਹਰਿ ਮੇਲੈ ਮੇਲਾਇ ॥੯॥ {ਪੰਨਾ 1411}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਗਨਿ—ਅੱਗ । ਲੋੜਿ ਲਹੁ—ਲੱਭ ਲਵੋ । ਨਿਧਿ—ਸਰੋਵਰ, ਨਾਮ ਦਾ ਸਰੋਵਰ । ਜਨਮਿ ਮਰੈ—ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਭਰਮਾਈਐ—ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਭਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਮਾਹਿ—ਕਮਾਂਦੇ ਰਹਿਣ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਜਾਗਾਤਿ—ਜਾਗਾਤੀ, ਮਸੂਲੀਆ । ਨ ਲਗਈ—(ਆਪਣਾ) ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ । ਅਮਰ ਪਦੁ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਦਰਜਾ । ੯।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਨਾਮ-) ਜਲ ਢੂੰਢ ਲੈ (ਇਸ ਨਾਮ-ਜਲ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਬੁੱਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । (ਪਰ) ਗੁਰੂ (ਦੀ ਸਰਨ) ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਾਮ-ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਇਹ ਜਲ ਮਿਲਦਾ ਨਹੀਂ । (ਇਸ ਜਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਨੇਕਾਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਭਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ ਜੇ ਮਨੁੱਖ (ਨਾਮ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਹੋਰ) ਲੱਖਾਂ ਕਰਮ ਕਮਾਂਦੇ ਰਹਿਣ (ਤਾਂ ਭੀ ਇਹ ਅੰਦਰਲੀ ਅੱਗ ਨਹੀਂ ਮਰਦੀ) । ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਤੁਰਦਾ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਜਮਰਾਜ ਮਸੂਲੀਆ (ਉਸ ਉਤੇ) ਆਪਣਾ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ (ਮਨੁੱਖ) ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਉੱਚਾ ਆਤਮਕ ਦਰਜਾ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ (ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ੯।

ਕਲਰ ਕੇਰੀ ਛਪੜੀ ਕਉਆ ਮਲਿ ਮਲਿ ਨਾਇ ॥ ਮਨੁ ਤਨੁ ਮੈਲਾ ਅਵਗੁਣੀ ਚਿੰਜੁ ਭਰੀ ਗੰਧੀ ਆਇ ॥ ਸਰਵਰੁ ਹੰਸਿ ਨ ਜਾਣਿਆ ਕਾਗ ਕੁਪੰਖੀ ਸੰਗਿ ॥ ਸਾਕਤ ਸਿਉ ਐਸੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ ਬੂਝਹੁ ਗਿਆਨੀ ਰੰਗਿ ॥ ਸੰਤ ਸਭਾ ਜੈਕਾਰੁ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਰਮ ਕਮਾਉ ॥ ਨਿਰਮਲੁ ਨ੍ਰਾਵਣੁ ਨਾਨਕਾ ਗੁਰੁ ਤੀਰਥੁ ਦਰੀਆਉ ॥੧੦॥ {ਪੰਨਾ 1411}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੇਰੀ—ਦੀ । ਮਲਿ ਮਲਿ—ਮਲ ਮਲ ਕੇ ਬੜੇ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ । ਕਉਆ—(ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕਾਲਖ ਨਾਲ) ਕਾਲੇ ਹੋਏ ਮਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ । ਨਾਇ—ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅਵਗੁਣੀ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ । ਗੰਧੀ—ਬਦਬੂ ਨਾਲ । ਆਇ—ਆ ਕੇ । ਹੰਸਿ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਜੀਵ-) ਹੰਸ ਨੇ । ਕੁਪੰਖੀ—ਭੈੜੇ ਪੰਛੀ । ਸੰਗਿ—ਨਾਲ । ਸਾਕਤ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ । ਗਿਆਨੀ—ਹੇ ਗਿਆਨਵਾਨ! ਹੇ ਆਤਮਕ

ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਵਾਲੇ! ਰੰਗਿ—(ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰ—) ਰੰਗ ਵਿਚ । ਸੰਤ ਸਭਾ—ਸਾਧ—ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ । ਜੈਕਾਰੂ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ । ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਰਮ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮ । ਨਿਰਮਲੁ—ਪਵਿੱਤਰ । ਨ੍ਰਾਵਣੁ—ਇਸ਼ਨਾਨ । ੧੦।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕਾਲਖ ਨਾਲ) ਕਾਲੇ ਹੋਏ ਮਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ) ਕੱਲਰ ਦੀ ਛੱਪੜੀ ਵਿਚ ਬੜੇ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ) ਮਨ (ਉਸ ਦਾ) ਤਨ ਵਿਕਾਰਾਂ (ਦੀ ਮੈਲ) ਨਾਲ ਮੈਲਾ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ ਕਾਂ ਦੀ) ਚੁੰਝ ਗੰਦ ਨਾਲ ਹੀ ਭਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ ਵਿਕਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮੂੰਹ ਭੀ ਨਿੰਦਾ ਆਦਿਕ ਗੰਦ ਨਾਲ ਹੀ ਭਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) । ਹੇ ਭਾਈ! ਭੈੜੇ ਪੰਛੀ ਕਾਵਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ (ਵਿਕਾਰੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸੁਹਬਤ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਜੀਵ—) ਹੰਸ ਨੇ (ਗੁਰੂ—) ਸਰੋਵਰ (ਦੀ ਕਦਰ) ਨਾਹ ਸਮਝੀ । ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਹੋਈ ਪ੍ਰੀਤ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਹੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਮਨੁੱਖ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ (ਜੀਵਨ—ਰਾਹ ਨੂੰ) ਸਮਝ । ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਕਰਿਆ ਕਰ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਕਮਾਇਆ ਕਰ—ਇਹੀ ਹੈ ਪਵਿੱਤਰ ਇਸ਼ਨਾਨ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਹੀ ਤੀਰਥ ਹੈ ਗੁਰੂ ਹੀ ਦਰੀਆਉ ਹੈ (ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਚੁੱਭੀ ਲਾਈ ਰੱਖਣੀ ਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ) । ੧੦।

ਜਨਮੇ ਕਾ ਫਲੁ ਕਿਆ ਗਣੀ ਜਾਂ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਨ ਭਾਉ ॥ ਪੈਧਾ ਖਾਧਾ ਬਾਦਿ ਹੈ ਜਾਂ ਮਨਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ॥ ਵੇਖਣੁ ਸੁਨਣਾ ਝੂਠੁ ਹੈ ਮੁਖਿ ਝੂਠਾ ਆਲਾਉ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਸਲਾਹਿ ਤੂ ਹੋਰੁ ਹਉਮੈ ਆਵਉ ਜਾਉ ॥੧੧॥ {ਪੰਨਾ 1411}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਨਮੇ ਕਾ—ਜੰਮੇ ਦਾ, ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਦਾ । ਗਣੀ—ਗਣੀਂ, ਮੈਂ ਗਿਣਾਂ । ਕਿਆ ਗਣੀ—ਮੈਂ ਕੀਹ ਗਿਣਾਂ? ਮੈਂ ਕੀਹ ਦੱਸਾਂ? ਜਾਂ—ਜਦੋਂ । ਭਾਉ—ਪ੍ਰੇਮ, ਪਿਆਰ । ਪੈਧਾ—ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ । ਬਾਦਿ—ਵਿਅਰਥ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਦੂਜਾ ਭਾਉ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ । ਝੂਠੁ—ਨਾਸਵੰਤ ਜਗਤ । ਮੁਖਿ—ਮੂੰਹ ਨਾਲ । ਆਲਾਉ—ਆਲਾਪ, ਬੋਲ । ਸਲਾਹਿ—ਸਲਾਹਿਆ ਕਰ । ਆਵਉ ਜਾਉ—ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਗੇੜ । ੧੧।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਦ ਤਕ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ, ਤਦ ਤਕ ਉਸ ਦੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਦਾ ਕੋਈ ਭੀ ਲਾਭ ਨਹੀਂ । ਜਦ ਤਕ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਹੋਰ ਮੋਹ ਪਿਆਰ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਤਕ ਉਸ ਦਾ ਪਹਿਨਿਆ (ਕੀਮਤੀ ਕੱਪੜਾ ਉਸ ਦਾ) ਖਾਧਾ ਹੋਇਆ (ਕੀਮਤੀ ਭੋਜਨ ਸਭ) ਵਿਅਰਥ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ) ਨਾਸਵੰਤ ਜਗਤ ਨੂੰ ਹੀ ਤੱਕ ਵਿਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਨਾਸਵੰਤ ਜਗਤ ਨੂੰ ਹੀ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਵਸਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਨਾਸਵੰਤ ਜਗਤ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਤੂੰ (ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਕਰਦਾ ਰਹੁ । (ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ) ਹੋਰ (ਸਾਰਾ ਉੱਦਮ) ਹਉਮੈ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਗੇੜ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ੧੧।

ਹੈਨਿ ਵਿਰਲੇ ਨਾਹੀ ਘਣੇ ਫੈਲ ਫਕੜੁ ਸੰਸਾਰੁ ॥੧੨॥ {ਪੰਨਾ 1411}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹੈਨਿ—ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਘਣੇ—ਬਹੁਤੇ । ਫੈਲ—ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਕੰਮ । ਫਕੜ—ਗੰਦਾ ਮੰਦਾ ਬੋਲ । ਸੰਸਾਰ—ਜਗਤ । ੧੨ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ) ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ ਵਿਰਲੇ ਹਨ, ਬਹੁਤੇ ਨਹੀਂ ਹਨ । (ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ) ਜਗਤ ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਕੰਮ ਹੀ (ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ) ਨੀਵਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬੋਲ ਹੀ (ਬੋਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) । ੧੨ ।

ਨਾਨਕ ਲਗੀ ਤੁਰਿ ਮਰੈ ਜੀਵਣ ਨਾਹੀ ਤਾਣੁ ॥ ਚੋਟੈ ਸੇਤੀ ਜੋ ਮਰੈ ਲਗੀ ਸਾ ਪਰਵਾਣੁ ॥ ਜਿਸ ਨੋ ਲਾਏ ਤਿਸੁ ਲਗੈ ਲਗੀ ਤਾ ਪਰਵਾਣੁ ॥ ਪਿਰਮ ਪੈਕਾਮੁ ਨ ਨਿਕਲੈ ਲਾਇਆ ਤਿਨਿ ਸੁਜਾਣਿ ॥੧੩॥ {ਪੰਨਾ 1411}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤੁਰਿ—(qir—speed. qirAw:--qiryxAwÁCiq) ਤੁਰਤ, ਛੇਤੀ ਹੀ । ਮਰੈ—ਆਪਾ-ਭਾਵ ਵਲੋਂ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੀਵਣ ਤਾਣੁ—(ਸੁਆਰਥ ਦੇ) ਜੀਵਨ ਦਾ ਜ਼ੋਰ । ਸੇਤੀ—ਨਾਲ । ਲਗੀ—ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਚੋਟ । ਜਿਸ ਨੋ—(ਸੰਬੰਧਕ 'ਨੋ' ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਫਜ਼ 'ਜਿਸੁ' ਦਾ ਉੱਡ ਗਿਆ ਹੈ) । ਤਾ—ਤਾਂ, ਤਦੋਂ । ਪਰਵਾਣੁ—(ਪ੍ਰਭੂ-ਦਰ ਤੇ) ਕਬੂਲ । ਪੈਕਾਮੁ—ਤੀਰ । ਪਿਰਮ ਪੈਕਾਮੁ—ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਤੀਰ । ਤਿਨਿ—ਉਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ । ਸੁਜਾਣਿ—ਸਿਆਣੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ । ਤਿਨਿ ਸੁਜਾਣਿ—ਉਸ ਸਿਆਣੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ । ੧੩ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਚੋਟ) ਲੱਗਦੀ ਹੈ (ਉਹ ਮਨੁੱਖ) ਤੁਰਤ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਵਲੋਂ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸੁਆਰਥ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ), (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੁਆਰਥ ਦੇ) ਜੀਵਨ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ । ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ (ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ) ਚੋਟ ਨਾਲ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਵਲੋਂ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਭੂ-ਦਰ ਤੇ ਕਬੂਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਉਹੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਚੋਟ (ਪ੍ਰਭੂ-ਦਰ ਤੇ) ਪਰਵਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਹੇ ਭਾਈ! (ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਚੋਟ) ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ) ਲਾਂਦਾ ਹੈ (ਜਦੋਂ ਇਹ ਚੋਟ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਲੋਂ ਲੱਗਦੀ ਹੈ) ਤਦੋਂ ਹੀ ਇਹ ਲੱਗੀ ਹੋਈ (ਚੋਟ) ਕਬੂਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਸਫਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) । ਹੇ ਭਾਈ! ਉਸ ਸਿਆਣੇ (ਤੀਰੰਦਾਜ਼-ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਤੀਰ) ਵਿੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ; (ਉਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਇਹ) ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਤੀਰ ਫਿਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ । ੧੩ ।

ਭਾਂਡਾ ਧੋਵੈ ਕਉਣੁ ਜਿ ਕਚਾ ਸਾਜਿਆ ॥ ਧਾਤੂ ਪੰਜਿ ਰਲਾਇ ਕੂੜਾ ਪਾਜਿਆ ॥ ਭਾਂਡਾ ਆਣਗੁ ਰਾਸਿ ਜਾਂ ਤਿਸੁ ਭਾਵਸੀ ॥ ਪਰਮ ਜੋਤਿ ਜਾਗਾਇ ਵਾਜਾ ਵਾਵਸੀ ॥੧੪॥ {ਪੰਨਾ 1411}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭਾਂਡਾ—ਸਰੀਰ-ਭਾਂਡਾ । ਧੋਵੈ ਕਉਣੁ—ਕੌਣ ਧੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕੌਣ ਸੁੱਧ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕੋਈ ਪਵਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਜਿ—ਜਿਹੜਾ ਸਰੀਰ-ਭਾਂਡਾ । ਕਚਾ—ਕੱਚਾ । ਕਚਾ ਭਾਂਡਾ—ਕੱਚਾ ਘੜਾ (ਕੱਚੇ ਘੜੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਧੋਤਿਆਂ ਉਸ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਖੁਰ ਖੁਰ ਕੇ ਭਾਂਡੇ ਨੂੰ ਚਿੱਕੜ ਨਾਲ ਲਿਬੇੜੀ ਜਾਇਗੀ । ਸਰੀਰ ਕੱਚਾ ਭਾਂਡਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਚਿੱਕੜ ਸਦਾ ਲੱਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਇਹ ਚਿੱਕੜ ਉਤਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ) । ਧਾਤੂ ਪੰਜਿ—(ਹਵਾ, ਪਾਣੀ, ਮਿੱਟੀ, ਅੱਗ, ਆਕਾਸ਼,) ਪੰਜ ਤੱਤ । ਕੂੜਾ ਪਾਜਿਆ—ਨਾਸਵੰਤ ਖਿੜੋਣਾ ਜਿਹਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਆਣਗੁ—

ਲਿਆਵੇਗਾ । ਆਣਗੁ ਰਾਸਿ—(ਗੁਰੂ) ਸੁੱਧ—ਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ । ਜਾਂ—ਜਦੋਂ । ਤਿਸੁ—ਉਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੂੰ । ਪਰਮ—ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ । ਵਾਜਾ—ਰੱਬੀ ਜੋਤਿ ਦਾ ਵਾਜਾ । ਵਾਵਸੀ—ਵਜਾਇਗਾ । ੧੪ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿਕ ਨਾਲ) ਕੋਈ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਸਰੀਰ ਘੜੇ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬਣਾਇਆ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਚਿੱਕੜ ਸਦਾ ਲੱਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । (ਹਵਾ, ਪਾਣੀ, ਮਿੱਟੀ, ਅੱਗ, ਆਕਾਸ਼) ਪੰਜ ਤੱਤ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਸਰੀਰ-ਭਾਂਡਾ ਇਕ ਨਾਸਵੰਤ ਖਿਡੌਣਾ ਜਿਹਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਹਾਂ, ਹੇ ਭਾਈ! ਜਦੋਂ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਸਰੀਰ-ਭਾਂਡੇ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । (ਗੁਰੂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਰੱਬੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾ ਕੇ (ਰੱਬੀ ਜੋਤਿ ਦਾ) ਵਾਜਾ ਵਜਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । (ਰੱਬੀ ਜੋਤਿ ਦਾ ਰੱਬੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦਾ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਬਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਰੌਲਾ ਸੁਣਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਚਿੱਕੜ ਖਿਲਾਰ ਸਕਣ) । ੧੪ ।

ਮਨਹੁ ਜਿ ਅੰਧੇ ਘੁਪ ਕਹਿਆ ਬਿਰਦੁ ਨ ਜਾਣਨੀ ॥ ਮਨਿ ਅੰਧੈ ਊਧੈ ਕਵਲ ਦਿਸਨਿ ਖਰੇ ਕਰੂਪ ॥
ਇਕਿ ਕਹਿ ਜਾਣਨਿ ਕਹਿਆ ਬੁਝਨਿ ਤੇ ਨਰ ਸੁਘੜ ਸਰੂਪ ॥ ਇਕਨਾ ਨਾਦੁ ਨ ਬੇਦੁ ਨ ਗੀਅ ਰਸੁ
ਰਸੁ ਕਸੁ ਨ ਜਾਣੰਤਿ ॥ ਇਕਨਾ ਸਿਧਿ ਨ ਬੁਧਿ ਨ ਅਕਲਿ ਸਰ ਅਖਰ ਕਾ ਭੇਉ ਨ ਲਹੰਤਿ ॥
ਨਾਨਕ ਤੇ ਨਰ ਅਸਲਿ ਖਰ ਜਿ ਬਿਨੁ ਗੁਣ ਗਰਬੁ ਕਰੰਤ ॥੧੫॥ {ਪੰਨਾ 1411}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿ—ਜੇਹੜੇ ਮਨੁੱਖ । ਅੰਧੇ ਘੁਪ—ਘੁੱਪ ਅੰਨ੍ਹੇ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੂਰਖ । ਬਿਰਦੁ—(ਇਨਸਾਨੀ) ਫਰਜ਼ । ਕਹਿਆ—ਦੱਸਿਆਂ ਭੀ, ਕਹਿਆਂ, ਆਖਿਆਂ ਭੀ । ਮਨਿ ਅੰਧੈ—ਅੰਨ੍ਹੇ ਮਨ ਦੇ ਕਾਰਨ । ਊਧੈ ਕਵਲ—ਉਲਟੇ ਹੋਏ (ਹਿਰਦੇ-) ਕੰਵਲ ਦੇ ਕਾਰਨ । ਖਰੇ ਕਰੂਪ—ਬਹੁਤ ਕੋਝੇ । ਕਹਿ ਜਾਣਨਿ—ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ । ਸੁਘੜ—ਸੁ-ਘੜ, ਸੁਚੱਜੇ । ਨਾਦ ਰਸੁ—ਨਾਦ ਦਾ ਰਸ । ਬੇਦ ਰਸੁ—ਗੀਤ ਦਾ ਰਸ । ਰਸੁ ਕਸੁ—ਕਸੈਲਾ ਰਸ । ਸਿਧਿ—ਸਿੱਧੀ । ਬੁਧਿ—ਅਕਲ । ਸਰ—ਸਾਰ, ਸਮਝ । ਭੇਉ—ਭੇਤ । ਅਖਰ ਕਾ ਭੇਉ—ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਜਾਚ । ਅਸਲਿ ਖਰ—ਨਿਰੇ ਖੋਤੇ (ਖਰ—ਖੋਤਾ) । ਜਿ—ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ । ਗਰਬੁ—ਅਹੰਕਾਰ । ੧੫ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਮਨੋਂ ਘੁੱਪ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹਨ (ਪੁੱਜ ਕੇ ਮੂਰਖ ਹਨ) ਉਹ ਦੱਸਿਆਂ ਭੀ (ਇਨਸਾਨੀ) ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ । ਮਨ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਹਿਰਦਾ ਕੰਵਲ (ਧਰਮ ਵਲੋਂ) ਉਲਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਬੰਦੇ ਬਹੁਤ ਕੋਝੇ (ਕੋਝੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ) ਲੱਗਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਮਨੁੱਖ ਐਸੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ (ਆਪ) ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਭੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਤੇ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਖੀ ਭੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸੁਚੱਜੇ ਤੇ ਸੋਹਣੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ।

ਕਈ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਹ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਨਾਦ ਦਾ ਰਸ, ਨਾਹ ਵੇਦ ਦਾ ਸ਼ੌਕ, ਨਾਹ ਰਾਗ ਦੀ ਖਿੱਚ—ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੌਮਲ ਉਨਰ ਵੱਲ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾਹ (ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ) ਸਫਲਤਾ, ਨਾਹ ਸੁਚੱਜੀ ਬੁੱਧੀ, ਨਾਹ ਅਕਲ ਦੀ ਸਾਰ ਹੈ, ਤੇ, ਇਕ ਅੱਖਰ ਭੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ (ਫਿਰ ਭੀ, ਆਕੜ ਹੀ ਆਕੜ ਵਿਖਾਲਦੇ ਹਨ) । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੁਣ ਨਾਹ ਹੋਵੇ, ਤੇ, ਅਹੰਕਾਰ ਕਰੀ ਜਾਣ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰੇ ਖੋਤੇ ਹਨ । ੧੫ ।

ਨੋਟ:- ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ 'ਸਾਰਗ ਕੀ ਵਾਰ' ਦੀ ਪਉੜੀ ਨੰ: ੩੨ ਦੇ ਨਾਲ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਫ਼ਰਕ ਰੱਖ ਕੇ ਦੂਜਾ ਸ਼ਲੋਕ ਹੈ । ਵੇਖੋ ਸਫਾ ੧੨੪੬ (ਮੂਲ) ।

ਸੋ ਬ੍ਰਹਮਣੁ ਜੋ ਬਿੰਦੈ ਬ੍ਰਹਮੁ ॥ ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਕਮਾਵੈ ਕਰਮੁ ॥ ਸੀਲ ਸੰਤੋਖ ਕਾ ਰਖੈ ਧਰਮੁ ॥
ਬੰਧਨ ਤੋੜੈ ਹੋਵੈ ਮੁਕਤੁ ॥ ਸੋਈ ਬ੍ਰਹਮਣੁ ਪੂਜਣ ਜੁਗਤੁ ॥੧੬॥ {ਪੰਨਾ 1411}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਿੰਦੈ—(ivḍ—to know) ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦਾ ਹੈ । ਬ੍ਰਹਮੁ—ਪਰਮਾਤਮਾ । ਸੰਜਮੁ—ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਦਾ ਜਤਨ । ਸੀਲ—ਚੰਗਾ ਮਿੱਠਾ ਸੁਭਾਉ । ਸੰਤੋਖ—ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਲੋਂ ਤ੍ਰਿਪਤੀ । ਰਖੈ—ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਨਿਬਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਬੰਧਨ—ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਫਾਹੀਆਂ । ਮੁਕਤੁ—ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ । ਪੂਜਣ ਜੁਗਤੁ—ਪੂਜਣ ਦੇ ਲਾਇਕ । ੧੬ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਸਾਡੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ) ਉਹ (ਮਨੁੱਖ ਅਸਲ) ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੈ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਹੀ ਜਪ-ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹੀ ਤਪ-ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹੀ ਸੰਜਮ-ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਸਮਝਦਾ ਹੈ) ਜੋ ਮਿੱਠੇ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਨਿਬਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਫਾਹੀਆਂ ਤੋੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਉਹੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਦਰ-ਸਤਕਾਰ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ । ੧੬ ।

ਖੜੀ ਸੋ ਜੁ ਕਰਮਾ ਕਾ ਸੂਰੁ ॥ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਾ ਕਰੈ ਸਰੀਰੁ ॥ ਖੇਤੁ ਪਛਾਣੈ ਬੀਜੈ ਦਾਨੁ ॥ ਸੋ ਖੜੀ
ਦਰਗਹ ਪਰਵਾਣੁ ॥ ਲਬੁ ਲੋਭੁ ਜੇ ਕੂੜੁ ਕਮਾਵੈ ॥ ਅਪਣਾ ਕੀਤਾ ਆਪੇ ਪਾਵੈ ॥੧੭॥ {ਪੰਨਾ
1411}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੂਰੁ—ਸੂਰਮਾ । ਕਰਮਾ ਕਾ ਸੂਰੁ—(ਕਾਮਾਦਿਕ ਬਲੀ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ) ਨੇਕ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੂਰਮਾ । ਪੁੰਨ—ਭਲੇ ਕਰਮ । ਪੁੰਨ ਦਾਨ—ਭਲੇ ਕਰਮ ਵੰਡਣੇ । ਸਰੀਰੁ—(ਭਾਵ,) ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ । ਖੇਤੁ—ਸਰੀਰ-ਖੇਤ । ਦਾਨੁ—ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ । ਦਰਗਹ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ । ਆਪੇ—ਆਪ ਹੀ । ੧੭ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਸਾਡੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ) ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਖੜੀ ਹੈ ਜੋ (ਕਾਮਾਦਿਕ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ-ਮੁਕਾਣ ਲਈ) ਨੇਕ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੂਰਮਾ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ, ਹੋਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਭਲੇ ਕਰਮ ਵੰਡਣ ਲਈ ਵਸੀਲਾ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ (ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਖੇਤ ਵਾਂਗ) ਖੇਤ ਸਮਝਦਾ ਹੈ (ਤੇ, ਇਸ ਖੇਤ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ) ਦਾਤਿ (ਨਾਮ-ਬੀਜ) ਬੀਜਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਅਜਿਹਾ ਖੜੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਕਬੂਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਲੱਬ ਲੋਭ ਅਤੇ ਹੋਰ ਠੱਗੀ ਆਦਿਕ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਉਹ ਜਨਮ ਦਾ ਚਾਹੇ ਖੜੀ ਹੀ ਹੋਵੇ) ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਲੱਬ ਆਦਿਕ) ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਆਪ ਹੀ ਭੁਗਤਦਾ ਹੈ (ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸੂਰਮਾ) । ੧੭ ।

ਤਨੁ ਨ ਤਪਾਇ ਤਨੂਰ ਜਿਉ ਬਾਲਣੁ ਹਡ ਨ ਬਾਲਿ ॥ ਸਿਰਿ ਪੈਰੀ ਕਿਆ ਫੇੜਿਆ ਅੰਦਰਿ ਪਿਰੀ
ਸਮਾਲਿ ॥੧੮॥ {ਪੰਨਾ 1411}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿਉ—ਵਾਂਗ । ਸਿਰਿ—ਸਿਰ ਨੇ । ਪੈਰੀ—ਪੈਰੀਂ, ਪੈਰਾਂ ਨੇ । ਫੇੜਿਆ—ਵਿਗਾੜਿਆ । ਅੰਦਰਿ—ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ । ਪਿਰੀ—ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ । ਸਮਾਲਿ—ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖ । ੧੮ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਆਪਣੇ) ਸਰੀਰ ਨੂੰ (ਧੂਣੀਆਂ ਨਾਲ) ਤਨੂਰ ਵਾਂਗ ਨਾਹ ਸਾੜ, ਤੇ, ਹੱਡਾਂ ਨੂੰ (ਧੂਣੀਆਂ ਨਾਲ) ਇਉਂ ਨਾਹ ਬਲਾ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਬਾਲਣ ਹੈ । (ਤੇਰੇ) ਸਿਰ ਨੇ (ਤੇਰੇ) ਪੈਰਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗਾੜਿਆ (ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧੂਣੀਆਂ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਦੁਖੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ? ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਨਾਹ ਕਰ) ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੀ ਯਾਦ) ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖ । ੧੮ ।

ਨੋਟ:- ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਥੋੜੇ ਕੁ ਹੀ ਫ਼ਰਕ ਨਾਲ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਨੰ: ੧੨੦ ਤੇ ਦਰਜ ਹੈ ।

ਸਭਨੀ ਘਟੀ ਸਹੁ ਵਸੈ ਸਹ ਬਿਨੁ ਘਟੁ ਨ ਕੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਤੇ ਸੋਹਾਗਣੀ ਜਿਨ੍ਹਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ ॥੧੯॥ {ਪੰਨਾ 1412}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਘਟੁ—ਸਰੀਰ । ਸਭਨੀ ਘਟੀ—ਸਭਨੀਂ ਘਟੀਂ, ਸਾਰੇ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ । ਸਹੁ—ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ । ਸਹ ਬਿਨੁ—ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ । ਨਾਨਕ—ਹੇ ਨਾਨਕ! ਤੇ—ਉਹ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ । ਸੋਹਾਗਣੀ—ਖਸਮ ਵਾਲੀਆਂ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ । ੧੯ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਭੀ ਸਰੀਰ (ਐਸਾ) ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਵੇ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਸਦਾ ਨਾਹ ਹੋਵੇ । ਪਰ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਗੁਪਤ) । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਉਹ ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੧੯ ।

ਜਉ ਤਉ ਪ੍ਰੇਮ ਖੇਲਣ ਕਾ ਚਾਉ ॥ ਸਿਰੁ ਧਰਿ ਤਲੀ ਗਲੀ ਮੇਰੀ ਆਉ ॥ ਇਤੁ ਮਾਰਗਿ ਪੈਰੁ ਧਰੀਜੈ ॥ ਸਿਰੁ ਦੀਜੈ ਕਾਣਿ ਨ ਕੀਜੈ ॥੨੦॥ {ਪੰਨਾ 1412}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਉ—ਜੇ । ਤਉ—ਤੈਨੂੰ, ਤੇਰਾ । ਚਾਉ—ਸ਼ੌਕ । ਧਰਿ—ਧਰ ਕੇ, ਰੱਖ ਕੇ । ਸਿਰੁ—(ਭਾਵ,) ਹਉਮੈ, ਅਹੰਕਾਰ । ਇਤੁ—ਇਸ ਵਿਚ । ਮਾਰਗਿ—ਰਸਤੇ ਵਿਚ । ਇਤੁ ਮਾਰਗਿ—ਇਸ ਰਸਤੇ ਵਿਚ, (ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ) ਇਸ ਰਸਤੇ ਤੇ । ਧਰੀਜੈ—ਧਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਕਾਣਿ—ਝਿਜਕ । ਨ ਕੀਜੈ—ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ । ੨੦ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜੇ ਤੈਨੂੰ (ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ) ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਹੈ, ਤਾਂ (ਆਪਣਾ) ਸਿਰ ਤਲੀ ਉੱਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਮੇਰੀ ਗਲੀ ਵਿਚ ਆ (ਲੋਕ-ਲਾਜ ਛੱਡ ਕੇ ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਆ) । (ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ) ਇਸ ਰਸਤੇ ਉੱਤੇ (ਤਦੋਂ ਹੀ) ਪੈਰ ਧਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਜਦੋਂ) ਸਿਰ ਭੇਟਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਪਰ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਾਹ ਕੀਤੀ ਜਾਏ (ਜਦੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਝਿਜਕ ਦੇ ਲੋਕ-ਲਾਜ ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਛੱਡੀ ਜਾਏ) । ੨੦ ।

ਨਾਲਿ ਕਿਰਾੜਾ ਦੋਸਤੀ ਕੂੜੈ ਕੂੜੀ ਪਾਇ ॥ ਮਰਣੁ ਨ ਜਾਪੈ ਮੂਲਿਆ ਆਵੈ ਕਿਤੈ ਥਾਇ ॥੨੧॥ ਗਿਆਨ ਹੀਣੰ ਅਗਿਆਨ ਪੂਜਾ ॥ ਅੰਧ ਵਰਤਾਵਾ ਭਾਉ ਦੂਜਾ ॥੨੨॥ {ਪੰਨਾ 1412}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਿਰਾੜਾ—ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਗਿਣਤੀਆਂ ਗਿਣਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ । ਦੋਸਤੀ—ਮਿੱਤ੍ਰਤਾ । ਕੂੜੈ—ਕੂੜ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਕਾਰਨ

। ਪਾਇ—ਪਾਂਇਆਂ, (ਦੋਸਤੀ ਦੀ) ਪਾਂਇਆਂ । ਕੂੜੀ—ਜਿਸ ਉਤੇ ਇਤਬਾਰ ਨਾਹ ਹੋ ਸਕੇ । ਨ ਜਾਪੈ—
(ਇਹ ਗੱਲ) ਸੁਝਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਕਿਤੇ ਥਾਂਇ—ਕਿਸੇ ਭੀ ਥਾਂ ਤੇ । ਆਵੈ—ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮਰਣੁ—ਮੌਤ
।੨੧।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਗਿਣਤੀਆਂ ਗਿਣਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਬਣਾਈ
ਜਾਏ, (ਤਾਂ ਉਸ ਕਿਰਾੜ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਕਾਰਨ (ਉਸ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਦੀ) ਪਾਂਇਆਂ ਭੀ
ਇਤਬਾਰ-ਜੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਹੇ ਮੂਲਿਆ! (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਮੌਤ ਤੋਂ
ਬਚੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ) ਸੁਝਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੌਤ ਕਿਸੇ ਭੀ ਥਾਂ
ਤੇ (ਕਿਸੇ ਭੀ ਵੇਲੇ) ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ।੨੧।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਿਆਨ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ । ਹੀਣ—ਸੱਖਣੇ । ਅਗਿਆਨ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ
ਬੇਸਮਝੀ । ਅੰਧ—ਅੰਨ੍ਹਾ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਅੰਨ੍ਹਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ । ਵਰਤਾਵਾ—ਵਰਤਣ-ਵਿਹਾਰ
। ਭਾਉ—ਪਿਆਰ । ਭਾਉ ਦੂਜਾ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਦਾ ਪਿਆਰ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ।੨੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ
ਵਲੋਂ ਬੇ-ਸਮਝੀ ਨੂੰ ਹੀ ਸਦਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ
(ਸਦਾ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ) ਵਰਤਣ-ਵਿਹਾਰ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ) ਅੰਨ੍ਹਾ (ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ
ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ) ਹੈ ।੨੨।

ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਗਿਆਨੁ ਧਰਮ ਬਿਨੁ ਧਿਆਨੁ ॥ ਸਚ ਬਿਨੁ ਸਾਖੀ ਮੂਲੇ ਨ ਬਾਕੀ ॥੨੩॥ {ਪੰਨਾ
1412}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਿਆਨੁ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝ । ਧਰਮ—ਫਰਜ਼, ਕਰਤੱਬ ।
ਧਿਆਨੁ—ਲਗਨ, ਸੁਰਤਿ । ਸਚ—ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ । ਸਾਖੀ—ਗਵਾਹੀ, ਪਰਵਾਨਾ,
ਜੀਵਨ-ਰਾਹਦਾਰੀ । ਮੂਲੇ—ਮੂਲ ਭੀ, ਸਰਮਾਇਆ ਭੀ, (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਉਹ) ਸਰਮਾਇਆ ਭੀ (ਜਿਸ
ਨੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ) । ਨ ਬਾਕੀ—ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ।੨੩।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ (ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਣ) ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ । (ਇਸ
ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ) ਫਰਜ਼ ਬਣਾਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ) ਲਗਨ ਨਹੀਂ
ਬਣਦੀ । ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਹੋਰ ਹੋਰ ਮਾਇਕ ਉੱਦਮਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ-) ਰਾਹਦਾਰੀ ਦੇ
ਕਾਰਨ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਉਹ) ਸਰਮਾਇਆ ਭੀ ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ (ਜਿਸ ਨੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ
ਦਿੱਤਾ ਸੀ) ।੨੩।

ਮਾਣੂ ਘਲੈ ਉਠੀ ਚਲੈ ॥ ਸਾਦੁ ਨਾਹੀ ਇਵੇਹੀ ਗਲੈ ॥੨੪॥ ਰਾਮੁ ਝੁਰੈ ਦਲ ਮੇਲਵੈ ਅੰਤਰਿ ਬਲੁ
ਅਧਿਕਾਰ ॥ ਬੰਤਰ ਕੀ ਸੈਨਾ ਸੇਵੀਐ ਮਨਿ ਤਨਿ ਜੁਝੁ ਅਪਾਰੁ ॥ ਸੀਤਾ ਲੈ ਗਇਆ ਦਹਸਿਰੇ
ਲਛਮਣੁ ਮੂਓ ਸਰਾਪਿ ॥ ਨਾਨਕ ਕਰਤਾ ਕਰਣਹਾਰੁ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪਿ ॥੨੫॥ {ਪੰਨਾ
1412}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਾਣੂ—ਮਨੁੱਖ (ਨੂੰ) । ਘਲੈ—ਘੱਲੈ, (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਭੇਜਦਾ ਹੈ । ਉਠੀ—ਉਠਿ, ਉੱਠ ਕੇ । ਚਲੈ—ਚੱਲੈ, (ਜਗਤ ਤੋਂ) ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਸਾਦੁ—ਸੁਆਦ, ਆਨੰਦ । ਇਵੇਹੀ ਗਲੈ—ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਵਿਚ ।੨੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ (ਜਗਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਆਤਮਕ ਲਾਭ ਖੱਟਣ ਲਈ) ਭੇਜਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਜੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਖੱਟੀ ਖੱਟਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਜਗਤ ਤੋਂ) ਉੱਠ ਕੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, (ਤਾਂ) ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੋਈ) ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।੨੪।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਾਮੁ—(ਸ੍ਰੀ) ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ । ਝੁਰੈ—ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਦਲ—ਫੌਜਾਂ । ਮੇਲਵੈ—ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਅੰਤਰਿ—(ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਦੇ) ਅੰਦਰ । ਅਧਿਕਾਰ—ਇਖ਼ਤਿਆਰ । ਬਲੁ ਅਧਿਕਾਰ—ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਤਾਕਤ । ਬੰਤਰ ਕੀ ਸੈਨਾ—ਵਾਨਰਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਸੇਵੀਐ—(ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਦੀ) ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਤਨਿ—ਤਨ ਵਿਚ । ਜੁਝੁ—ਜੁੱਧ ਦਾ ਚਾਉ । ਦਹਸਿਰੋ—ਦਸ ਸਿਰਾਂ ਵਾਲਾ ਰਾਵਣ । ਮੂਓ—ਮਰ ਗਿਆ । ਸਰਾਪਿ—ਸਰਾਪ ਨਾਲ । ਕਰਣਹਾਰੁ—ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲਾ । ਕਰਤਾ—ਕਰਤਾਰ । ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ । ਥਾਪਿ—ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ । ਉਥਾਪਿ—ਨਾਸ ਕਰ ਕੇ ।੨੫।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਕਰਤਾਰ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਝੁਰਨ ਦੀ ਦੁਖੀ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ), ਉਹ ਤਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਨਾਸ ਕਰ ਕੇ (ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਹੀ) ਵੇਖਦਾ ਹੈ । (ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਉਸ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਵੇਖੋ, ਰਾਵਣ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ) ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਫੌਜਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ) ਅੰਦਰ (ਫੌਜਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਨ ਦੇ) ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਤਾਕਤ ਭੀ ਹੈ, ਵਾਨਰਾਂ ਦੀ (ਉਸ) ਫੌਜ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਉਸ ਦੀ) ਸੇਵਾ ਭੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ (ਜਿਸ ਸੈਨਾ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਤਨ ਵਿਚ ਜੁੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਬੇਅੰਤ ਚਾਉ ਹੈ, (ਫਿਰ ਭੀ ਸ੍ਰੀ) ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ (ਤਦੋਂ) ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ, ਜਦੋਂ) ਸੀਤਾ (ਜੀ) ਨੂੰ ਰਾਵਣ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ, (ਤੇ, ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਦਾ ਭਾਈ) ਲਛਮਨ ਸਰਾਪ ਨਾਲ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ ।੨੫।

ਮਨ ਮਹਿ ਝੁਰੈ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਸੀਤਾ ਲਛਮਣ ਜੋਗੁ ॥ ਹਣਵੰਤਰੁ ਆਰਾਧਿਆ ਆਇਆ ਕਰਿ ਸੰਜੋਗੁ ॥ ਭੂਲਾ ਦੈਤੁ ਨ ਸਮਝਈ ਤਿਨਿ ਪ੍ਰਭ ਕੀਏ ਕਾਮ ॥ ਨਾਨਕ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ਸੋ ਕਿਰਤੁ ਨ ਮਿਟਈ ਰਾਮ ॥੨੬॥ {ਪੰਨਾ 1412}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਝੁਰੈ—ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ) । ਜੋਗੁ—ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ, ਵਾਸਤੇ । ਹਣਵੰਤਰੁ—ਹਨੂਮਾਨ (ਹਨੂ—hnu—ਠੋਡੀ । ਹਨੂਮਾਨ—ਲੰਮੀ ਠੋਡੀ ਵਾਲਾ) । ਆਰਾਧਿਆ—ਯਾਦ ਕੀਤਾ । ਕਰਿ—ਕਰਕੇ, ਦੇ ਕਾਰਨ । ਸੰਜੋਗੁ—ਮਿਲਾਪ, (ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ) ਮਿਲਾਪ । ਸੰਜੋਗੁ ਕਰਿ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਲੋਂ ਬਣੇ) ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ । ਦੈਤੁ—ਰਾਵਣ ਦੈਂਤ । ਨ ਸਮਝਈ—ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ (ਨਾਹ ਸਮਝਿਆ) । ਤਿਨਿ ਪ੍ਰਭ—ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ । ਤਿਨਿ—ਉਸ ਨੇ । ਕਾਮ—ਸਾਰੇ ਕੰਮ । ਵੇਪਰਵਾਹੁ—ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੁਥਾਜੀ ਨਹੀਂ । ਕਿਰਤੁ—ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ, ਭਾਵੀ । ਨ ਮਿਟਈ ਰਾਮ—(ਸ੍ਰੀ) ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਪਾਸੋਂ (ਭੀ) ਨਾਹ ਮਿਟੀ ।੨੬।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਤਾਂ) ਬੇ-ਮੁਥਾਜ ਹੈ (ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ) । (ਸ੍ਰੀ) ਰਾਮਚੰਦ (ਜੀ) ਪਾਸੋਂ ਭਾਵੀ ਨਾਹ ਮਿਟ ਸਕੀ । (ਵੇਖੋ, ਸ੍ਰੀ) ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ (ਆਪਣੇ)

ਮਨ ਵਿਚ ਸੀਤਾ (ਜੀ) ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ (ਜਦੋਂ ਸੀਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਰਾਵਣ ਚੁਰਾ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ, ਫਿਰ) ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ ਲਛਮਣ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ (ਜਦੋਂ ਰਣਭੂਮੀ ਵਿਚ ਲਛਮਣ ਬਰਛੀ ਨਾਲ ਮੂਰਛਿਤ ਹੋਇਆ) । (ਤਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਨੇ) ਹਨੂਮਾਨ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜੋ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਲੋਂ ਬਣੇ) ਸੰਜੋਗ ਦੇ ਕਾਰਨ (ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਦੀ ਸਰਨ) ਆਇਆ ਸੀ । ਮੂਰਖ ਰਾਵਣ (ਭੀ) ਇਹ ਗੱਲ ਨਾਹ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ (ਆਪ ਹੀ) ਕੀਤੇ ਸਨ । ੨੬ ।

**ਲਾਹੌਰ ਸਹਰੁ ਜਹਰੁ ਕਹਰੁ ਸਵਾ ਪਹਰੁ ॥੨੭॥ ਮਹਲਾ ੩ ॥ ਲਾਹੌਰ ਸਹਰੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੁ
ਸਿਫਤੀ ਦਾ ਘਰੁ ॥੨੮॥ {ਪੰਨਾ 1412}**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਹਰੁ—(ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲਾ) ਜ਼ਹਿਰ । ੨੭ ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੁ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸਰੋਵਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਚਸ਼ਮਾ । ਸਿਫਤੀ ਦਾ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਦਾ । ੨੮ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸ਼ਹਰ (ਸ਼ਹਰ-ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਈ ਰੱਖਣ ਦੇ ਕਾਰਣ) ਜ਼ਹਰ (ਬਣਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਥੇ ਨਿੱਤ ਸਵੇਰੇ ਰੱਬੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਥਾਂ) ਸਵਾ ਪਹਰ (ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਤਕ ਮਾਸ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਉਤੇ) ਕਹਰ (ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਮਾਸ ਆਦਿਕ ਖਾਣਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗਣਾ ਹੀ ਲਾਹੌਰ-ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਮਨੋਰਥ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ) । ੨੭ ।

ਮਹਲਾ ੩ ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਹੁਣ) ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਚਸ਼ਮਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦਾ ਸੋਮਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਹੈ) । ੨੮ ।

ਨੋਟ:- ਜਿੱਥੇ ਮਾਸ ਆਦਿਕ ਖਾਣਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗਣਾ ਹੀ ਜੀਵਨ-ਮਨੋਰਥ ਬਣ ਜਾਏ, ਉਹ ਥਾਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਮਹਾਪੁਰਖ ਪਰਗਟ ਹੋ ਪਏ, ਉਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਨੇਹਾ ਮਿਲਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

**ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਉਦੋਸਾਹੈ ਕਿਆ ਨੀਸਾਨੀ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੈ ਅੰਨੀ ॥ ਉਦੋਸੀਅ ਘਰੇ ਹੀ ਵੁਠੀ ਕੁੜਿਏ ਃ
ੀ ਰੰਨੀ ਧੰਮੀ ॥ ਸਤੀ ਰੰਨੀ ਘਰੇ ਸਿਆਪਾ ਰੋਵਨਿ ਕੂੜੀ ਕੰਮੀ ॥ ਜੋ ਲੇਵੈ ਸੋ ਦੇਵੈ ਨਾਹੀ ਖਟੇ ਦੰਮ
ਸਹੰਮੀ ॥੨੯॥ {ਪੰਨਾ 1412}**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਉਦੋਸਾਹੈ ਨੀਸਾਨੀ—(ਮਾਇਆ ਕਮਾਣ ਵਾਸਤੇ) ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ । ਤੋਟਿ—ਘਾਟ । ਅੰਨ—ਅੰਨ-ਧਨ ਦੀ । ਉਦੋਸੀਅ—ਉਦਾਸੀ, ਉਪਰਾਮਤਾ, (ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਲੋਂ) ਲਾ-ਪਰਵਾਹੀ । ਘਰੇ ਹੀ—ਹਿਰਦੇ-ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ । ਵੁਠੀ—ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਕੁੜਿਏ ਰੰਨੀ—ਕੂੜ ਵਿਚ ਫਸੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਰੰਨਾਂ ਦਾ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ । ਧੰਮੀ—ਧਮੱਚੜ, ਰੌਲਾ ।

ਸਤੀ ਰੰਨੀ—ਸੱਤਾਂ ਹੀ ਰੰਨਾਂ ਦਾ, (ਦੋ ਅੱਖਾਂ, ਦੋ ਕੰਨ, ਇਕ ਨੱਕ, ਇਕ ਮੂੰਹ, ਇਕ ਕਾਮ-ਇੰਦ੍ਰੀ) ਸੱਤਾਂ ਹੀ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ । ਘਰੇ—ਸਰੀਰ-ਘਰ ਵਿਚ । ਸਿਆਪਾ—ਝਗੜਾ । ਰੋਵਨਿ—ਰੋਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਰੌਲਾ ਪਾਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਕੂੜੀ ਕੰਮੀ—(ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ) ਕੂੜੇ ਕੰਮਾਂ ਵਾਸਤੇ । ਜੋ ਦੰਮ—ਜਿਹੜੇ ਦਮੜੇ । ਲੇਵੈ—ਕਮਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੋ ਦੰਮ—ਉਹ ਦਮੜੇ । ਦੇਵੈ ਨਾਹੀ—(ਹੱਥੋਂ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ । ਖਟੇ ਦੰਮ—ਦਮੜੇ

ਕਮਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਹੰਮੀ—(ਫਿਰ ਭੀ) ਸਹਮ (ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਨਿਰੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਕੀਤੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਦੀ ਕੀਹ ਪਛਾਣ ਹੈ? (ਪਛਾਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ) ਅੰਨ-ਧਨ ਦੀ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । (ਪਰ ਨਿਰੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਲੋਂ) ਲਾ-ਪਰਵਾਹੀ ਭੀ ਸਦਾ ਹਿਰਦੇ-ਘਰ ਵਿਚ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸੀਆਂ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਧਮੱਚੜ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

(ਦੋ ਅੱਖਾਂ, ਦੋ ਕੰਨ, ਇਕ ਨੱਕ, ਇਕ ਮੂੰਹ, ਇਕ ਕਾਮ-ਇੰਦ੍ਰੀ, ਇਹਨਾਂ) ਸੱਤਾਂ ਹੀ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਝਗੜਾ ਸਰੀਰ-ਘਰ ਵਿਚ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ) ਕੂੜੇ ਕੰਮਾਂ ਵਾਸਤੇ ਰੌਲਾ ਪਾਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਹੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ) ਦਮੜੇ ਤਾਂ ਕਮਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਹਮ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਝ ਕਮਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥੋਂ ਦੇਂਦਾ ਨਹੀਂ ।੨੯।

ਪਬਰ ਤੂੰ ਹਰੀਆਵਲਾ ਕਵਲਾ ਕੰਚਨ ਵੰਨਿ ॥ ਕੈ ਦੋਖੜੈ ਸੜਿਓਹਿ ਕਾਲੀ ਹੋਈਆ ਦੇਹੁਰੀ
ਨਾਨਕ ਮੈ ਤਨਿ ਭੰਗੁ ॥ ਜਾਣਾ ਪਾਣੀ ਨਾ ਲਹਾਂ ਜੈ ਸੇਤੀ ਮੇਰਾ ਸੰਗੁ ॥ ਜਿਤੁ ਡਿਠੈ ਤਨੁ ਪਰਫੁੜੈ
ਚੜੈ ਚਵਗਣਿ ਵੰਨੁ ॥੩੦॥ {ਪੰਨਾ 1412}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਬਰ—(pdm||kr—ਪਦਮਾਂ ਦੀ ਖਾਣ, ਕੌਲ-ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਖਾਣ, ਸਰੋਵਰ) ਹੇ ਸਰੋਵਰ! ਹਰੀਆਵਲਾ—ਚੁਫੇਰੇ ਹਰਾ ਹੀ ਹਰਾ । ਕੰਚਨ—ਸੋਨਾ । ਵੰਨ—ਰੰਗ । ਕੰਚਨ ਵੰਨਿ—ਸੋਨੇ ਦੇ ਰੰਗ ਵਾਲੇ । ਕੈ ਦੋਖੜੈ—ਕਿਸ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਕਾਰਨ । ਸੜਿਓਹਿ—ਤੂੰ ਸੜ ਗਿਆ ਹੈਂ । ਦੇਹੁਰੀ—ਸੋਹਣਾ ਸਰੀਰ, ਸੋਹਣੀ ਦੇਹੀ । ਨਾਨਕ—ਹੇ ਨਾਨਕ! ਮੈ ਤਨਿ—ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ । ਭੰਗੁ—ਤੋਟ, ਘਾਟ । ਜਾਣਾ—ਜਾਣਾਂ, ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਆਈ ਹੈ । ਨ ਲਹਾਂ—ਮੈਂ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ । ਜੈ ਸੇਤੀ—ਜਿਸ (ਪਾਣੀ) ਨਾਲ । ਸੰਗੁ—ਸਾਥ, ਮੇਲ । ਜਿਤੁ ਡਿਠੈ—ਜਿਸ (ਪਾਣੀ) ਨੂੰ ਵੇਖਿਆਂ । ਪਰਫੁੜੈ—ਪ੍ਰਫੱਲਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਚਵਗਣਿ ਵੰਨੁ—ਚਾਰ-ਗੁਣਾਂ ਰੰਗ ।੩੦।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਸਰੋਵਰ! ਤੂੰ (ਕਦੇ) ਚੁਫੇਰੇ ਹਰਾ ਹੀ ਹਰਾ ਸੈਂ, (ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ) ਸੋਨੇ ਦੇ ਰੰਗ ਵਾਲੇ (ਚਮਕਦੇ) ਕੌਲ-ਫੁੱਲ (ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਸਨ) । ਹੁਣ ਤੂੰ ਕਿਸ ਨੁਕਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੜ ਗਿਆ ਹੈਂ? ਤੇਰਾ ਸੋਹਣਾ ਸਰੀਰ ਕਿਉਂ ਕਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ?

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਇਸ ਕਾਲਖ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ (ਪਾਣੀ ਵਲੋਂ) ਟੋਟ ਆ ਗਈ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ (ਪਾਣੀ) ਨਾਲ ਮੇਰਾ (ਸਦਾ) ਸਾਥ (ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ) ਜਿਸ (ਪਾਣੀ) ਦਾ ਦਰਸਨ ਕਰ ਕੇ ਸਰੀਰ ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਚਾਰ-ਗੁਣਾਂ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਉਹ) ਪਾਣੀ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ।੩੦।

ਰਜਿ ਨ ਕੋਈ ਜੀਵਿਆ ਪਹੁਚਿ ਨ ਚਲਿਆ ਕੋਇ ॥ ਗਿਆਨੀ ਜੀਵੈ ਸਦਾ ਸਦਾ ਸੁਰਤੀ ਹੀ ਪਤਿ
ਹੋਇ ॥ ਸਰਫੈ ਸਰਫੈ ਸਦਾ ਸਦਾ ਏਵੈ ਗਈ ਵਿਹਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਕਿਸ ਨੋ ਆਖੀਐ ਵਿਣੁ ਪੁਛਿਆ
ਹੀ ਲੈ ਜਾਇ ॥੩੧॥ {ਪੰਨਾ 1412}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਜਿ—ਰੱਜ ਕੇ । ਪਹੁਚਿ—(ਸਾਰੇ ਧੰਧਿਆਂ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤਕ) ਪਹੁੰਚ ਕੇ, ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਧੰਧੇ ਮੁਕਾ ਕੇ । ਗਿਆਨੀ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ । ਜੀਵੈ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ । ਸੁਰਤੀ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ । ਪਤਿ—ਇੱਜ਼ਤ । ਸਰਫੈ—ਸਰਫਾ ਕਰਨ ਵਿਚ, ਕਿਰਸ ਕਰਨ ਵਿਚ । ਏਵੈ—ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ । ਗਈ ਵਿਹਾਇ—(ਉਮਰ) ਬੀਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕਿਸ ਨੋ—(ਸੰਬੰਧਕ 'ਨੋ' ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਫਜ਼ 'ਕਿਸੁ' ਦਾ ਉੱਡ ਗਿਆ ਹੈ) । ਲੈ ਜਾਇ—ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੩੧।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਲੰਮੀ) ਉਮਰ ਭੋਗ ਭੋਗ ਕੇ ਭੀ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕਦੇ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ । ਨਾਹ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਧੰਧੇ ਮੁਕਾ ਕੇ (ਇੱਥੋਂ) ਤੁਰਦਾ ਹੈ (ਨਾਹ ਹੀ ਕੋਈ ਇਹ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਕੰਮ-ਧੰਧੇ ਮੁੱਕ ਗਏ ਹਨ) ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਸੂਝ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਹੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ (ਸਦਾ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ) (ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ) ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹੀ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਇੱਜ਼ਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਪਰ, ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਮਾਇਆ-ਵੇੜ੍ਹੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਉਮਰ) ਸਦਾ ਹੀ ਕਿਰਸਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਕਿਰਸਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਬੀਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਸਰਫਿਆਂ-ਮਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਭੀ ਮੌਤ) ਉਸ ਦੀ ਸਲਾਹ ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੀ ਇੱਥੋਂ ਲੈ ਤੁਰਦੀ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਦੀ ਭੀ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ । ੩੧।

ਦੋਸੁ ਨ ਦੇਅਹੁ ਰਾਇ ਨੋ ਮਤਿ ਚਲੈ ਜਾਂ ਬੁਢਾ ਹੋਵੈ ॥ ਗਲਾਂ ਕਰੇ ਘਣੇਰੀਆ ਤਾਂ ਅੰਨ੍ਹੇ ਪਵਣਾ ਖਾਤੀ ਟੋਵੈ ॥੩੨॥ {ਪੰਨਾ 1412}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੇਅਹੁ—ਦੇਵੇ । ਰਾਇ—ਅਮੀਰ ਮਨੁੱਖ, ਧਨੀ ਮਨੁੱਖ, ਮਾਇਆਧਾਰੀ । ਮਤਿ ਚਲੈ—ਅਕਲ (ਪਰਮਾਰਥ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ) ਕੰਮ ਕਰਨੋਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਾਂ—ਜਦੋਂ । ਗਲਾਂ—ਗੱਲਾਂ, (ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ) ਗੱਲਾਂ । ਘਣੇਰੀਆਂ—ਬਹੁਤ, ਬਥੇਰੀਆਂ । ਅੰਨ੍ਹਾ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ । ਖਾਤੀ—ਖਾਤੀ, ਖਾਤਿਆਂ ਵਿਚ । ਟੋਵੈ—ਟੋਏ ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਿਰ ਦੋਸ਼ ਨਾਹ ਥੱਪੇ (ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਹੀ ਜਕੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ) । ਜਦੋਂ (ਮਾਇਆ-ਵੇੜ੍ਹਿਆ ਮਨੁੱਖ) ਬੁੱਢਾ (ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦਾ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਤਦੋਂ ਤਾਂ ਪਰਮਾਰਥ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਲੋਂ ਉਸ ਦੀ) ਅਕਲ (ਉੱਕਾ ਹੀ) ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । (ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਹੀ) ਬਹੁਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਅੰਨ੍ਹੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਤਾਂ ਟੋਇਆਂ ਗੜ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਡਿੱਗਣਾ ਹੋਇਆ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਰਸਤਾ ਦਿੱਸੇ ਹੀ ਨਾਹ, ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਮੋਹ ਦੇ ਠੇਢੇ ਖਾ ਖਾ ਕੇ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪਏ ਰਹਿਣਾ ਹੋਇਆ) । ੩੨।

ਪੂਰੇ ਕਾ ਕੀਆ ਸਭ ਕਿਛੁ ਪੂਰਾ ਘਟਿ ਵਧਿ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਐਸਾ ਜਾਣੈ ਪੂਰੇ ਮਾਂਹਿ ਸਮਾਂਹੀ ॥੩੩॥ {ਪੰਨਾ 1412}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪੂਰੇ ਕਾ—ਸਰਬ-ਗੁਣ ਭਰਪੂਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ । ਪੂਰਾ—ਪੂਰਨ, ਅਭੁੱਲ । ਘਟਿ ਵਧਿ ਕਿਛੁ—ਕੋਈ ਨੁਕਸ । ਨਾਨਕ—ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ । ਜਾਣੈ—ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਯਕੀਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਮਾਂਹਿ—ਵਿਚ । ਸਮਾਂਹੀ—ਸਮਾਂਹਿ, ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ੩੩।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਬ-ਗੁਣ-ਭਰਪੂਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਚੀ ਜਗਤ-ਮਰਯਾਦਾ ਅਭੁੱਲ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਨੁਕਸ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਨਿਸ਼ਚੇ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੀ ਯਾਦ) ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।੩੩।

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੩ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਅਭਿਆਗਤ ਏਹ ਨ ਆਖੀਅਹਿ ਜਿਨ ਕੈ ਮਨ ਮਹਿ ਭਰਮੁ ॥ ਤਿਨ ਕੇ ਦਿਤੇ ਨਾਨਕਾ ਤੇਹੋ ਜੇਹਾ ਧਰਮੁ ॥੧॥ ਅਭੈ ਨਿਰੰਜਨ ਪਰਮ ਪਦੁ ਤਾ ਕਾ ਭੀਖਕੁ ਹੋਇ ॥ ਤਿਸ ਕਾ ਭੋਜਨੁ ਨਾਨਕਾ ਵਿਰਲਾ ਪਾਏ ਕੋਇ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1413}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਭਿਆਗਤ—(ਅੰਮ with AiB and Aਅ—ਨੇੜੇ ਆਉਣਾ, ਪਹੁੰਚਣਾ) ਪਰਾਹੁਣੇ ਵਾਂਗ ਆਇਆ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਸਾਧੂ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪਰਾਹੁਣੇ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਸਾਧੂ । ਏਹ—ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬੰਦੇ । ਨ ਆਖੀਅਹਿ—ਨਹੀਂ ਆਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ (ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ; ਕਰਮ ਵਾਚ । ਆਖਹਿ—ਆਖਦੇ ਹਨ) । ਭਰਮੁ—(ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ) ਭਟਕਣਾ ।੧।

ਅਭੈ—ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਨਿਰੰਜਨ—(ਨਿਰ-ਅੰਜਨ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਕਾਲਖ ਨਹੀਂ ਪੋਹਦੀ । ਪਰਮ ਪਦੁ—ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਆਤਮਕ ਦਰਜਾ । ਤਾ ਕਾ—ਉਸ ('ਪਰਮ ਪਦ') ਦਾ । ਭੀਖਕੁ—ਮੰਗਤਾ । ਤਿਸ ਕਾ—(ਸੰਬੰਧਕ 'ਕਾ' ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਫਜ਼ (ਤਿਸੁ) ਦਾ ਉੱਡ ਗਿਆ ਹੈ) । ਤਿਸ ਕਾ ਭੋਜਨੁ—ਅਜਿਹੇ ਨਾਮ-ਭਿਖਾਰੀ ਵਾਲਾ (ਆਤਮਕ) ਭੋਜਨ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬੰਦੇ 'ਸਾਧ-ਸੰਤ' ਨਹੀਂ ਆਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਮਾਇਆ ਆਦਿਕ ਮੰਗਣ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਹੀ) ਭਟਕਣਾ ਲੱਗੀ ਪਈ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਾਧਾਂ ਨੂੰ (ਅੰਨ ਬਸਤ੍ਰ ਮਾਇਆ ਆਦਿਕ) ਦੇਣਾ ਕੋਈ ਧਾਰਮਿਕ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਪੋਹ ਸਕਦਾ, ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਕਾਲਖ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਦੀ, ਉਸ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਆਤਮਕ ਦਰਜਾ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਉਸ (ਉੱਚੇ ਆਤਮਕ ਦਰਜੇ) ਦਾ ਭਿਖਾਰੀ ਹੈ (ਉਹ ਹੈ ਅਸਲ 'ਸਾਧਸੰਤ') । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਇਹੋ ਜਿਹੇ (ਭਿਖਾਰੀ) ਵਾਲਾ (ਨਾਮ-) ਭੋਜਨ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।੨।

ਹੋਵਾ ਪੰਡਿਤੁ ਜੋਤਕੀ ਵੇਦ ਪੜਾ ਮੁਖਿ ਚਾਰਿ ॥ ਨਵਾ ਖੰਡਾ ਵਿਚਿ ਜਾਣੀਆ ਅਪਨੇ ਚਜ ਵੀਚਾਰ ॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1413}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹੋਵਾ—ਹੋਵਾਂ, ਜੇ ਮੈਂ ਬਣ ਜਾਵਾਂ । ਜੋਤਕੀ—ਜੋਤਸ਼ੀ । ਪੜਾ—ਪੜ੍ਹਾਂ, ਜੇ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਹਾਂ । ਮੁਖਿ—(ਆਪਣੇ) ਮੂੰਹ ਨਾਲ । ਨਵਾ ਖੰਡਾ ਵਿਚਿ—ਨਵਾਂ ਖੰਡਾਂ ਵਿਚਿ, ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਉਤੇ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਜਗਤ ਵਿਚ । ਜਾਣੀਆ—ਮੈਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵਾਂਗਾ । ਚਜ—ਚੱਜ, ਕਰਤੱਬ, ਕਰਮ । ਵੀਚਾਰ—ਖ਼ਿਆਲ ।੩।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜੇ ਮੈਂ (ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ) ਜੋਤਸ਼ੀ (ਭੀ) ਬਣ ਜਾਵਾਂ, ਪੰਡਿਤ (ਭੀ) ਬਣ ਜਾਵਾਂ, (ਅਤੇ) ਚਾਰੇ ਵੇਦ (ਆਪਣੇ) ਮੂੰਹੋਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਹਾਂ, ਤਾਂ ਭੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਜਿਹੋ ਜਿਹੇ ਮੇਰੇ ਕਰਤੱਬ ਹਨ ਤੇ ਮੇਰੇ ਖ਼ਿਆਲ ਹਨ ।੩।

ਬ੍ਰਹਮਣ ਕੈਲੀ ਘਾਤੁ ਕੰਵਕਾ ਅਣਚਾਰੀ ਕਾ ਧਾਨੁ ॥ ਫਿਟਕ ਫਿਟਕਾ ਕੋੜੁ ਬਦੀਆ ਸਦਾ ਸਦਾ
ਅਭਿਮਾਨੁ ॥ ਪਾਹਿ ਏਤੇ ਜਾਹਿ ਵੀਸਰਿ ਨਾਨਕਾ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ॥ ਸਭ ਬੁਧੀ ਜਾਲੀਅਹਿ ਇਕੁ ਰਹੈ
ਤਤੁ ਗਿਆਨੁ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1413}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬ੍ਰਹਮਣ ਘਾਤੁ—ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਹੱਤਿਆ । ਕੈਲੀ ਘਾਤ—ਗਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ । ਕੰਵਕਾ ਘਾਤੁ—ਧੀ
ਦੀ ਹੱਤਿਆ (ਧੀ ਦਾ ਪੈਸਾ) । ਅਣਚਾਰੀ—ਕੁਕਰਮੀ, ਪਾਪੀ । ਧਾਨੁ—ਅੰਨ ਆਦਿਕ । ਕੋੜੁ ਬਦੀਆ—
ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਕੋਹੜ । ਫਿਟਕ ਫਿਟਕਾ—(ਜਗਤ ਵਲੋਂ) ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਹੀ ਫਿਟਕਾਰਾਂ । ਸਦਾ ਸਦਾ ਅਭਿਮਾਨੁ—ਹਰ
ਵੇਲੇ ਦੀ ਆਕੜ । ਪਾਹਿ—ਪਾ ਲੈਂਦੇ, ਖੱਟਦੇ ਹਨ । ਏਤੇ—ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ (ਐਬ) । ਜਾਲੀਅਹਿ—ਸਾੜੀਆਂ
ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਸਭ ਬੁਧੀ—ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਸਿਆਣਪਾਂ । ਇਕੁ ਰਹੈ—ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ
ਨਾਮ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਤਤੁ—(ਜੀਵਨ ਦਾ) ਨਿਚੋੜ । ਗਿਆਨੁ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਹੱਤਿਆ, ਗਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ, ਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ (ਧੀ ਦਾ ਪੈਸਾ), ਕੁਕਰਮੀ ਦਾ
ਪੈਸਾ, (ਜਗਤ ਵਲੋਂ) ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਹੀ ਫਿਟਕਾਰਾਂ, ਬਦੀਆਂ ਦਾ ਕੋਹੜ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਦੀ ਆਕੜ—ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ
ਐਬ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਖੱਟਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਭੁੱਲਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਹੇ
ਭਾਈ! ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਸਿਆਣਪਾਂ ਵਿਅਰਥ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ
। ਇਹ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਿਚੋੜ, ਇਹ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ ਅਸਲ ਗਿਆਨ ।੪।

ਮਾਥੈ ਜੋ ਧੁਰਿ ਲਿਖਿਆ ਸੁ ਮੇਟਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਸੋ ਵਰਤਦਾ ਸੋ ਬੂਝੈ ਜਿਸ
ਨੋ ਨਦਰਿ ਹੋਇ ॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1413}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਾਥੈ—(ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ । ਧੁਰਿ—ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ, ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ
। ਸੁ—ਉਹ ਲੇਖ । ਵਰਤਦਾ—ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੋ—(ਸੰਬੰਧਕ 'ਨੋ' ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਫਜ਼ 'ਜਿਸੁ' ਦਾ
ਉਡ ਗਿਆ ਹੈ) । ਨਦਰਿ—ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ । ਸੋ—ਉਹ ਮਨੁੱਖ । ਬੂਝੈ—(ਲਿਖੇ ਲੇਖ ਨੂੰ ਮਿਟਾਣ ਦੀ
ਬਿਧੀ) ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੫।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ) ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਜਿਹੜਾ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
ਉਹ ਵਾਪਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਲੇਖ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਨਹੀਂ
ਸਕਦਾ (ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਪਿਛਲੇ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪਰ) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉੱਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ
ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਹੋਵੇ, ਉਹੀ (ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ) ਸਮਝਦਾ ਹੈ ।੫।

ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿਆ ਕੂੜੈ ਲਾਲਚਿ ਲਗਿ ॥ ਧੰਧਾ ਮਾਇਆ ਮੋਹਣੀ ਅੰਤਰਿ ਤਿਸਨਾ ਅਗਿ ॥
ਜਿਨ੍ਹਾ ਵੇਲਿ ਨ ਤੂੰਬੜੀ ਮਾਇਆ ਠਗੇ ਠਗਿ ॥ ਮਨਮੁਖ ਬੰਨ੍ਹਿ ਚਲਾਈਅਹਿ ਨਾ ਮਿਲਹੀ ਵਗਿ
ਸਗਿ ॥ ਆਪਿ ਭੁਲਾਏ ਭੁਲੀਐ ਆਪੇ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਛੁਟੀਐ ਜੇ ਚਲੈ
ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ ॥੬॥ {ਪੰਨਾ 1413}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿਨੀ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ) ਨੇ । ਵਿਸਾਰਿਆ—ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ । ਕੂੜੈ ਲਾਲਚਿ—ਝੂਠੇ ਲਾਲਚ
ਵਿਚ, ਨਾਸਵੰਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ । ਲਗਿ—ਲੱਗ ਕੇ, ਫਸ ਕੇ । ਧੰਧਾ—ਦੌੜ-ਭੱਜ । ਅੰਤਰਿ—

(ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਅੰਦਰ । ਅਗਿ—ਅੱਗ । ਤੂੰਬੜੀ—ਕੱਦੂ ਆਦਿਕ ਫਲ । ਠਗਿ—ਠੱਗ ਦੀ ਰਾਹੀਂ, ਮੋਹ—ਰੂਪ ਠੱਗ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਮਾਇਆ ਠਗਿ—ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ—ਰੂਪ ਠੱਗ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਠਗੇ—ਠੱਗੇ, ਲੁੱਟੇ ਗਏ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਲੁਟਾ ਬੈਠੇ । ਮਨਮੁਖ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ । ਬੰਨ੍ਹਿ—ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ । ਚਲਾਈਅਹਿ—ਅੱਗੇ ਲਾ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮਿਲਹੀ—ਮਿਲਹਿ, ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਵਗਿ—ਵੱਗ ਵਿਚ, (ਗਾਈਆਂ ਮਹੀਆਂ ਆਦਿਕ ਦੁੱਧ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਵਿਚ) । ਸਗੁ—ਕੁੱਤਾ । ਸਗ—ਕੁੱਤੇ । ਸਗਿ—ਕੁੱਤੇ (ਵਾਲੇ ਸੁਭਾਵ) ਦੇ ਕਾਰਨ, ਲਾਲਚ ਦੇ ਕਾਰਨ । ਭੁਲੀਐ—ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । ਆਪੇ—(ਪ੍ਰਭੂ) ਆਪ ਹੀ । ਮੇਲਿ—ਮੇਲ ਵਿਚ, ਸਤ—ਸੰਗ ਦੇ ਮੇਲ ਵਿਚ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ । ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ । ਚਲੈ—ਜੀਵਨ—ਰਾਹ ਉੱਤੇ ਤੁਰੇ । ੬।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਨਾਸਵੰਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ) ਨੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਨਾਮ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਹੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, (ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਅੰਦਰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ (ਬਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ) । ਹੇ ਭਾਈ! ਮਾਇਆ ਦੇ (ਮੋਹ—ਰੂਪ) ਠੱਗ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਤਮਕ ਸਰਮਾਏ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਲਿਆ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਉਹਨਾਂ ਵੇਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਲ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਵੇਂ ਕੁੱਤੇ ਗਾਈਆਂ ਮਹੀਆਂ ਦੇ) ਵੱਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਲ ਸਕਦੇ (ਤਿਵੇਂ) ਆਪਣੇ ਹੀ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਲਾਲਚ ਵਾਲੇ ਸੁਭਾਵ ਦੇ ਕਾਰਨ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਵਿਚ) ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ, (ਚੋਰਾਂ ਵਾਂਗ ਉਹ) ਮਨਮੁਖ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਅੱਗੇ ਲਾ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । (ਪਰ, ਹੇ ਭਾਈ! ਜੀਵ ਦੇ ਕੀਹ ਵੱਸ? ਜਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੀਵ ਨੂੰ) ਆਪ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਂਦਾ ਹੈ (ਤਦੋਂ ਹੀ) ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਹੀ (ਜੀਵ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ) ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ—ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰੇ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਹੀ (ਲਾਲਚ ਆਦਿਕ ਤੋਂ) ਖ਼ਲਾਸੀ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੬।

ਸਾਲਾਹੀ ਸਾਲਾਹਣਾ ਭੀ ਸਚਾ ਸਾਲਾਹਿ ॥ ਨਾਨਕ ਸਚਾ ਏਕੁ ਦਰੁ ਬੀਭਾ ਪਰਹਰਿ ਆਹਿ ॥੭॥

{ਪੰਨਾ 1413}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਾਲਾਹੀ—ਸਲਾਹੁਣ—ਜੋਗ ਪਰਮਾਤਮਾ । ਸਾਲਾਹਣਾ—ਸਲਾਹੁਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਭੀ—ਮੁੜ, ਫਿਰ, ਹਰ ਵੇਲੇ । ਸਚਾ—ਸਚਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ । ਸਾਲਾਹਿ—ਸਲਾਹਿਆ ਕਰ । ਦਰੁ—ਦਰਵਾਜ਼ਾ । ਬੀਭਾ—ਦੂਜਾ (ਦਰ) । ਪਰਹਰਿ ਆਹਿ—ਤਿਆਗ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ੭।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਸਲਾਹੁਣ—ਜੋਗ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ—ਸਲਾਹ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਮੁੜ ਮੁੜ ਸਚਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੀ ਸਿਫਤਿ—ਸਲਾਹ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਕਰ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਹੀ ਸਚਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ) ਦੂਜਾ (ਦਰ) ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਬਣਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ) । ੭।

ਨਾਨਕ ਜਹ ਜਹ ਮੈ ਫਿਰਉ ਤਹ ਤਹ ਸਾਚਾ ਸੋਇ ॥ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਏਕੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ ॥੮॥ {ਪੰਨਾ 1413}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਹ ਜਹ—ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ । ਫਿਰਉ—ਫਿਰਉਂ, ਮੈਂ ਫਿਰਦਾ ਹਾਂ । ਤਹ ਤਹ—ਉਥੇ ਉਥੇ । ਸਾਚਾ—ਸਚਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ । ਸੋਇ—ਉਹ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਹੀ । ਦੇਖਾ—ਦੇਖਾਂ, ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ । ੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਫਿਰਦਾ ਹਾਂ, ਉਥੇ ਉਥੇ ਉਹ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਹੀ (ਮੌਜੂਦ ਹੈ) । ਮੈਂ ਜਿਥੇ (ਭੀ) ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਉਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ ਹੀ ਇਹ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ।੯।

ਦੂਖ ਵਿਸਾਰਣੁ ਸਬਦੁ ਹੈ ਜੇ ਮੰਨਿ ਵਸਾਏ ਕੋਇ ॥ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਮਨਿ ਵਸੈ ਕਰਮ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ॥੯॥ {ਪੰਨਾ 1413}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦੂਖ ਵਿਸਾਰਣੁ—ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਸਕਣ ਵਾਲਾ । ਮੰਨਿ—ਮਨਿ, ਮਨ ਵਿਚ । ਜੇ ਕੋਇ—ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ । ਤੇ—ਤੋਂ, ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਕਰਮ—ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ।੯।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸਾਰੇ) ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਪਰ ਇਹ ਤਦੋਂ ਹੀ ਨਿਸ਼ਚਾ ਬਣਦਾ ਹੈ) ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ (ਆਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ (ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ) ਵਸਾ ਲਏ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ (ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।੯।

ਨਾਨਕ ਹਉ ਹਉ ਕਰਤੇ ਖਪਿ ਮੁਏ ਖੂਹਣਿ ਲਖ ਅਸੰਖ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲੇ ਸੁ ਉਬਰੇ ਸਾਚੈ ਸਬਦਿ ਅਲੰਖ ॥੧੦॥ {ਪੰਨਾ 1413}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹਉ—ਹਉਂ, ਮੈਂ । ਕਰਤੇ—ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ । ਹਉ ਹਉ ਕਰਤੇ—‘ਮੈਂ (ਵੱਡਾ) ਮੈਂ (ਵੱਡਾ)’—ਇਹ ਆਖਦੇ ਆਖਦੇ । ਖਪਿ—ਖਪ ਕੇ, ਖੁਆਰ ਹੋ ਕੇ, ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ । ਮੁਏ—ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜਦੇ ਰਹੇ । ਅਸੰਖ—ਅਣਗਿਣਤ । ਖੂਹਣਿ—(AᵀAᵂhxl—a large army) ਬੇਅੰਤ । ਸੁ—ਉਹ ਬੰਦੇ । ਉਬਰੇ—ਬਚ ਗਏ । ਸਾਚੈ ਸਬਦਿ—ਸੱਚੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਅਲੰਖ—ਅਲੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ।੧੦।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ) ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਜੀਵ, ਅਣਗਿਣਤ ਜੀਵ, ਬੇਅੰਤ ਜੀਵ ‘ਮੈਂ (ਵੱਡਾ) ਮੈਂ (ਵੱਡਾ)’—ਇਹ ਆਖਦੇ ਆਖਦੇ ਦੁਖੀ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰਦੇ ਰਹੇ । ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪਏ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਅਲੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪਏ, ਉਹ ਇਸ ‘ਹਉ ਹਉ’ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਰਹੇ ।੧੦।

ਜਿਨਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਇਕ ਮਨਿ ਸੇਵਿਆ ਤਿਨ ਜਨ ਲਾਗਉ ਪਾਇ ॥ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸੈ ਮਾਇਆ ਕੀ ਭੁਖ ਜਾਇ ॥ ਸੇ ਜਨ ਨਿਰਮਲ ਉਜਲੇ ਜਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਹੋਰਿ ਪਤਿਸਾਹੀਆ ਕੂੜੀਆ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਪਾਤਿਸਾਹ ॥੧੧॥ {ਪੰਨਾ 1413}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਇਕ ਮਨਿ—ਇਕ ਮਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ, ਸਰਧਾ ਨਾਲ । ਤਿਨ ਜਨ ਪਾਇ—ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ । ਲਾਗਉ—ਲਾਗਉਂ, ਮੈਂ ਲੱਗਦਾ ਹਾਂ । ਸਬਦੀ—ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਭੁਖ—ਲਾਲਚ । ਜਾਇ—ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਨਿਰਮਲ—ਪਵਿੱਤਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ । ਉਜਲੇ—ਰੌਸ਼ਨ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ । ਜਿ—ਜਿਹੜਾ ਜਿਹੜਾ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ । ਨਾਮਿ—ਨਾਮ ਵਿਚ । ਸਮਾਇ—ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਕੂੜੀਆ—ਨਾਸਵੰਤ । ਨਾਮਿ ਰਤੇ—ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੧੧।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ (ਵਡਭਾਗੀ) ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੂਰੀ ਸਰਧਾ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੇਵਿਆ ਹੈ (ਗੁਰੂ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜਿਆ ਹੈ) । ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਮਾਇਆ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜਾ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਪਵਿੱਤਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਚਮਕਦੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ) ਹੋਰ (ਸਾਰੀਆਂ) ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀਆਂ ਨਾਸਵੰਤ ਹਨ । ਅਸਲ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਉਹ ਹਨ, ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੧੧।

ਜਿਉ ਪੁਰਖੈ ਘਰਿ ਭਗਤੀ ਨਾਰਿ ਹੈ ਅਤਿ ਲੋਚੈ ਭਗਤੀ ਭਾਇ ॥ ਬਹੁ ਰਸ ਸਾਲਣੇ ਸਵਾਰਦੀ ਖਟ ਰਸ ਮੀਠੇ ਪਾਇ ॥ ਤਿਉ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਸਲਾਹਦੇ ਹਰਿ ਨਾਮੈ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥ ਮਨੁ ਤਨੁ ਧਨੁ ਆਗੈ ਰਾਖਿਆ ਸਿਰੁ ਵੇਚਿਆ ਗੁਰ ਆਗੈ ਜਾਇ ॥ ਭੈ ਭਗਤੀ ਭਗਤ ਬਹੁ ਲੋਚਦੇ ਪ੍ਰਭ ਲੋਚਾ ਪੂਰਿ ਮਿਲਾਇ ॥ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ਹੈ ਕਿਤੁ ਖਾਧੈ ਤਿਪਤਾਇ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਭਾਣੈ ਜੋ ਚਲੈ ਤਿਪਤਾਸੈ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇ ॥ ਧਨੁ ਧਨੁ ਕਲਜੁਗਿ ਨਾਨਕਾ ਜਿ ਚਲੇ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ ॥੧੨॥

{ਪੰਨਾ 1413-1414}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪੁਰਖੈ ਘਰਿ—(ਕਿਸੇ) ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ । ਭਗਤੀ ਨਾਰਿ—ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ । ਅਤਿ—ਬਹੁਤ । ਲੋਚੈ—(ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ) ਤਾਂਘ ਰੱਖਦੀ ਹੈ । ਭਗਤੀ ਭਾਇ—ਪਿਆਰ-ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ । ਸਾਲਣੇ—ਸਲੂਣੇ, ਭਾਜੀਆਂ । ਖਟ—ਖੱਟੇ । ਪਾਇ—ਪਾ ਕੇ । ਸਲਾਹਦੇ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਨਾਮੈ—ਨਾਮ ਵਿਚ । ਲਾਇ—ਲਾ ਕੇ, ਜੋੜ ਕੇ । ਜਾਇ—ਜਾ ਕੇ । ਭੈ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਡਰ ਵਿਚ । ਪੂਰਿ—ਪੂਰੀ ਕਰ ਕੇ । ਮਿਲਾਇ—ਮਿਲਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਿਤੁ ਖਾਧੈ—ਕਿਸੇ ਖਾਧੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਰਾਹੀਂ? ਕੀਹ ਖਾਣ ਨਾਲ? ਤਿਪਤਾਇ—ਰੱਜਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਕੈ ਭਾਣੈ—ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ । ਗਾਇ—ਗਾਂਦਾ ਹੈ । ਤਿਪਤਾਸੈ—ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਕਲਿਜੁਗਿ—ਵਿਕਾਰਾਂ-ਭਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ । ਜਿ—ਜਿਹੜੇ । ੧੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਵੇਂ (ਕਿਸੇ) ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ (ਉਸ ਦੀ) ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈ ਜੋ ਪਿਆਰ-ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ (ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ) ਬਹੁਤ ਤਾਂਘ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਖੱਟੇ ਤੇ ਮਿੱਠੇ ਰਸ ਪਾ ਕੇ ਕਈ ਸਵਾਦਲੀਆਂ ਭਾਜੀਆਂ (ਪਤੀ ਵਾਸਤੇ) ਬਣਾਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ; ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਜੋੜ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਆਪਣਾ ਤਨ ਆਪਣਾ ਧਨ (ਸਭ ਕੁਝ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲਿਆ ਰੱਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅਦਬ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤ ਉਸ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਤਾਂਘ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਭੂ (ਉਹਨਾਂ ਦੀ) ਤਾਂਘ ਪੂਰੀ ਕਰ ਕੇ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ) ਮਿਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਕੋਈ ਮੁਥਾਜੀ-ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਖਾਣ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਜੀਵਨ-ਤੋਰ ਤੁਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ

ਗਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ) ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਇਸ ਵਿਕਾਰਾਂ-ਭਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸੋਭਾ ਖੱਟਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ-ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰਦੇ ਹਨ ।੧੨।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਨ ਸੇਵਿਓ ਸਬਦੁ ਨ ਰਖਿਓ ਉਰ ਧਾਰਿ ॥ ਧਿਗੁ ਤਿਨਾ ਕਾ ਜੀਵਿਆ ਕਿਤੁ ਆਏ
ਸੰਸਾਰਿ ॥ ਗੁਰਮਤੀ ਭਉ ਮਨਿ ਪਵੈ ਤਾਂ ਹਰਿ ਰਸਿ ਲਗੈ ਪਿਆਰਿ ॥ ਨਾਉ ਮਿਲੈ ਧੁਰਿ ਲਿਖਿਆ
ਜਨ ਨਾਨਕ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਿ ॥੧੩॥ {ਪੰਨਾ 1414}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨ ਸੇਵਿਓ—ਆਸਰਾ ਨਾਹ ਲਿਆ । ਉਰ—ਹਿਰਦਾ । ਧਾਰਿ—ਟਿਕਾ ਕੇ । ਧਿਗੁ—ਫਿਟਕਾਰ
ਜੋਗ । ਕਿਤੁ—ਕਿਸ ਕੰਮ ਲਈ? ਸੰਸਾਰਿ—ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਹਰਿ ਰਸਿ—ਹਰੀ ਦੇ ਰਸ
ਵਿਚ । ਹਰਿ ਪਿਆਰਿ—ਹਰੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ । ਧੁਰਿ—ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ । ਲਿਖਿਆ—ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ
ਲੇਖਾਂ ਅਨੁਸਾਰ । ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਿ—ਪਾਰਿ ਉਤਾਰੇ, ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੧੩।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਕਦੇ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ
(ਕਦੇ ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ, ਉਹ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਏ? ਉਹਨਾਂ ਦਾ
ਜੀਵਨ-ਸਮਾ ਫਿਟਕਾਰ-ਜੋਗ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਉਹ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ,
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਹੀ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ) ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਡਰ-ਅਦਬ ਟਿਕਦਾ
ਹੈ, ਤਦੋਂ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮੇਲ-ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ । ਪਰ; ਹੇ ਨਾਨਕ!
ਹਰਿ-ਨਾਮ ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਲੇਖ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਇਹ ਨਾਮ
(ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੧੩।

ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਜਗੁ ਭਰਮਿਆ ਘਰੁ ਮੁਸੈ ਖਬਰਿ ਨ ਹੋਇ ॥ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧਿ ਮਨੁ ਹਿਰਿ ਲਇਆ
ਮਨਮੁਖ ਅੰਧਾ ਲੋਇ ॥ ਗਿਆਨ ਖੜਗ ਪੰਚ ਦੂਤ ਸੰਘਾਰੇ ਗੁਰਮਤਿ ਜਾਗੈ ਸੋਇ ॥ ਨਾਮ ਰਤਨੁ
ਪਰਗਾਸਿਆ ਮਨੁ ਤਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਇ ॥ ਨਾਮਹੀਨ ਨਕਟੇ ਫਿਰਹਿ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਬਹਿ ਰੋਇ ॥
ਨਾਨਕ ਜੋ ਧੁਰਿ ਕਰਤੈ ਲਿਖਿਆ ਸੁ ਮੇਟਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਇ ॥੧੪॥ {ਪੰਨਾ 1414}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੋਹਿ—ਮੋਹ ਵਿਚ (ਫਸ ਕੇ), ਮੋਹ ਦੇ ਕਾਰਨ । ਭਰਮਿਆ—ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਘਰੁ—
(ਹਿਰਦਾ-) ਘਰ । ਮੁਸੈ—ਲੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਖਬਰਿ—ਸੂਝ । ਕ੍ਰੋਧਿ—ਕ੍ਰੋਧ ਨੇ । ਹਿਰਿ ਲਇਆ—ਚੁਰਾ
ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮਨਮੁਖ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ । ਲੋਇ—ਜਗਤ ਵਿਚ । ਗਿਆਨ—
ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ । ਖੜਗ—ਤਲਵਾਰ । ਪੰਚ ਦੂਤ—(ਕਾਮਾਦਿਕ) ਪੰਜ ਵੈਰੀ । ਸੰਘਾਰੇ—ਮਾਰ ਲਏ
। ਜਾਗੈ—ਸੁਚੇਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਰਗਾਸਿਆ—ਚਮਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਨਕਟੇ—ਨਕ-ਵੱਢੇ । ਬਹਿ ਰੋਇ—ਬੈਠ ਕੇ
ਰੋਂਦਾ ਹੈ । ਧੁਰਿ—ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ । ਕਰਤੈ—ਕਰਤਾਰ ਨੇ ।੧੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਗਤ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, (ਜੀਵ ਦਾ ਹਿਰਦਾ-) ਘਰ
(ਆਤਮਕ ਸਰਮਾਇਆ) ਲੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਜੀਵ ਨੂੰ) ਇਹ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ । ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ

ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਵਲੋਂ) ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਾਮ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨੇ (ਉਸ ਦੇ) ਮਨ ਨੂੰ ਚੁਰਾ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ) ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਦੀ ਤਲਵਾਰ (ਫੜ ਕੇ ਕਾਮਾਦਿਕ) ਪੰਜ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਵਲੋਂ) ਸੁਚੇਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਰਤਨ ਚਮਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਉਸ ਦਾ ਤਨ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਰ, ਹੇ ਭਾਈ! ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਬੇ-ਸ਼ਰਮਾਂ ਵਾਂਗ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਾਂਜਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਬਹਿ ਕੇ ਰੋਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਸਦਾ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਇਉਂ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ-ਹੀਨ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੁਖੀ ਰਹੇ, ਸੋ) ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਇਹ ਲੇਖ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਿਟਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ (ਉਲਟਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ) । ੧੪।

ਗੁਰਮੁਖਾ ਹਰਿ ਧਨੁ ਖਟਿਆ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰਿ ॥ ਨਾਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਇਆ ਅਤੁਟ ਭਰੇ
ਭੰਡਾਰ ॥ ਹਰਿ ਗੁਣ ਬਾਣੀ ਉਚਰਹਿ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ॥ ਨਾਨਕ ਸਭ ਕਾਰਣ ਕਰਤਾ ਕਰੈ ਵੇਖੈ
ਸਿਰਜਨਹਾਰੁ ॥੧੫॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਤਰਿ ਸਹਜੁ ਹੈ ਮਨੁ ਚੜਿਆ ਦਸਵੈ ਆਕਾਸਿ ॥ ਤਿਥੈ ਉੰਘ ਨ
ਭੁਖ ਹੈ ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਸੁਖ ਵਾਸੁ ॥ ਨਾਨਕ ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਵਿਆਪਤ ਨਹੀ ਜਿਥੈ ਆਤਮ ਰਾਮ
ਪ੍ਰਗਾਸੁ ॥੧੬॥ {ਪੰਨਾ 1414}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਰਮੁਖਾ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ । ਕੈ ਸਬਦਿ—ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ।
ਵੀਚਾਰਿ—ਵਿਚਾਰ ਕੇ, ਹਰਿ-ਨਾਮ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ । ਅਤੁਟ—ਨਾਹ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲੇ । ਭੰਡਾਰ—ਖਜ਼ਾਨੇ
। ਬਾਣੀ—(ਗੁਰੂ ਦੀ) ਬਾਣੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਉਚਰਹਿ—ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ । ਨਾਨਕ—ਹੇ ਨਾਨਕ! । ੧੫।

ਸਹਜੁ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ । ਦਸਵੈ ਆਕਾਸਿ—ਦਸਵੇਂ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ, ਉਸ ਦਸਵੇਂ ਉੱਚੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਜਿੱਥੇ
ਸਰੀਰਕ ਨੌ ਗੋਲਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਤਿਥੈ—ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ । ਉੰਘ—ਨੀਂਦ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ—
ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ । ਸੁਖ—ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ । ਵਿਆਪਤ ਨਹੀ—ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ
। ਆਤਮ ਰਾਮ—ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ । ੧੬।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਹਰਿ-ਨਾਮ ਨੂੰ)
ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-ਧਨ ਖੱਟ ਲਿਆ ਹੈ । ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਕੀਮਤੀ ਨਾਮ-ਧਨ ਲੱਭ
ਲਿਆ ਹੈ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ-ਧਨ ਦੇ) ਅਮੁੱਕ ਖਜ਼ਾਨੇ ਭਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੇ
ਗੁਣਾਂ) ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ, ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੀ ਹਸਤੀ) ਦਾ ਉਰਲਾ ਪਾਰਲਾ ਬੰਨਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭ
ਸਕਦਾ, ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ) ਬਾਣੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ
ਉਚਾਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਪਰ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਇਹ ਸਾਰੇ ਢੋਅ ਕਰਤਾਰ (ਆਪ ਹੀ) ਢੁਕਾਂਦਾ ਹੈ, (ਇਸ ਖੇਡ ਨੂੰ) ਸਿਰਜਣਹਾਰ (ਆਪ)
ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੧੫।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ

(ਉਸ) ਦਸਵੇਂ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਜਿਥੇ ਸਰੀਰ ਉੱਤੇ ਨੌ ਗੋਲਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ) । ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਮਾਇਆ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ (ਸਤਾਂਦੀ) । (ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਨਾਹ ਦੁੱਖ ਨਾਹ ਸੁਖ (ਕੋਈ ਭੀ ਆਪਣਾ) ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ । ੧੬।

ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਕਾ ਚੋਲੜਾ ਸਭ ਗਲਿ ਆਏ ਪਾਇ ॥ ਇਕਿ ਉਪਜਹਿ ਇਕਿ ਬਿਨਸਿ ਜਾਂਹਿ ਹੁਕਮੇ ਆਵੈ ਜਾਇ ॥ ਜੰਮਣੁ ਮਰਣੁ ਨ ਚੁਕਈ ਰੰਗੁ ਲਗਾ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ॥ ਬੰਧਨਿ ਬੰਧਿ ਭਵਾਈਅਨੁ ਕਰਣਾ ਕਛੂ ਨ ਜਾਇ ॥੧੭॥ {ਪੰਨਾ 1414}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਚੋਲੜਾ—ਸਰੀਰ-ਚੋਲਾ । ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਕਾ ਚੋਲੜਾ—ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਚੋਲਾ । ਸਭ—ਸਭ ਜੀਵ । ਗਲਿ—ਗਲ ਵਿਚ । ਪਾਇ—ਪਾ ਕੇ । ਇਕਿ—(ਲਫਜ਼ ‘ਇਕ’ ਤੋਂ ਬਹੁ-ਵਚਨ) ਕਈ । ਉਪਜਹਿ—ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੰਮਦੇ ਹਨ । ਬਿਨਸਿ ਜਾਂਹਿ—ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਆਵੈ ਜਾਇ—(ਹਰੇਕ ਜੀਵ) ਜੰਮਦਾ ਮਰਦਾ ਹੈ । ਨ ਚੁਕਈ—ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਦਾ । ਰੰਗੁ—ਪਿਆਰ । ਦੂਜੈ ਭਾਇ—(ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ । ਬੰਧਨਿ—(ਮੋਹ ਦੀ) ਰੱਸੀ ਨਾਲ । ਬੰਧਿ—ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ । ਭਵਾਈਅਨੁ—ਭਵਾਈ ਹੈ (ਸਾਰੀ ਲੁਕਾਈ) ਉਸ ਨੇ, ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਨੇ । ੧੭।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ (ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ) ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲਾ ਸਰੀਰ-ਚੋਲਾ ਪਹਿਨ ਕੇ (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਆਉਂਦੇ ਹਨ; ਕਈ ਜੰਮਦੇ ਹਨ ਕਈ ਮਰਦੇ ਹਨ, (ਸਾਰੀ ਲੁਕਾਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ । (ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਜੀਵ ਦੀ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ (ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਇਸ ਦਾ) ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਗੇੜ ਮੁੱਕਦਾ ਨਹੀਂ । ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ (ਆਪ ਹੀ ਮੋਹ ਦੀ) ਰੱਸੀ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ (ਸਾਰੀ ਲੁਕਾਈ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ) ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ । (ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ) ਕੋਈ ਉਪਾਉ ਕੀਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ੧੭।

ਜਿਨ ਕਉ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀਅਨੁ ਤਿਨਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲਿਆ ਆਇ ॥ ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲੇ ਉਲਟੀ ਭਈ ਮਰਿ ਜੀਵਿਆ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਭਗਤੀ ਰਤਿਆ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਇ ॥੧੮॥ {ਪੰਨਾ 1414}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਧਾਰੀਅਨੁ—ਧਾਰੀ ਹੈ ਉਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ । ਆਇ—ਆ ਕੇ । ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲੇ—ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਿਆ, ਗੁਰੂ ਮਿਲਣ ਨਾਲ । ਉਲਟੀ ਭਈ—(ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ) ਪਰਤ ਗਈ । ਮਰਿ—(ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ) ਮਰ ਕੇ, ਬੇ-ਹਿੱਸ ਹੋ ਕੇ । ਜੀਵਿਆ—ਜੀਉ ਪਿਆ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਸਹਜਿ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ । ਸੁਭਾਇ—ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰ ਵਿਚ । ਰਤਿਆ—ਰੰਗੀਜ ਕੇ । ਨਾਮਿ—ਨਾਮ ਵਿਚ । ਸਮਾਇ—ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੧੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ) ਉੱਤੇ ਉਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ ਮਿਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਆ

ਕੇ ਮਿਲ ਪਿਆ । ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਮਿਲਣ ਨਾਲ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ) ਪਰਤ ਪਈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ) ਮਰ ਕੇ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਜੀਉ ਪਿਆ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ) । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਭਗਤੀ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੀਜਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੧੮।

ਮਨਮੁਖ ਚੰਚਲ ਮਤਿ ਹੈ ਅੰਤਰਿ ਬਹੁਤੁ ਚਤੁਰਾਈ ॥ ਕੀਤਾ ਕਰਤਿਆ ਬਿਰਥਾ ਗਇਆ ਇਕੁ ਤਿਲੁ ਥਾਇ ਨ ਪਾਈ ॥ ਪੁੰਨ ਦਾਨੁ ਜੋ ਬੀਜਦੇ ਸਭ ਧਰਮ ਰਾਇ ਕੈ ਜਾਈ ॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਮਕਾਲੁ ਨ ਛੋਡਈ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਖੁਆਈ ॥ ਜੋਬਨੁ ਜਾਂਦਾ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵਈ ਜਰੁ ਪਹੁਚੈ ਮਰਿ ਜਾਈ ॥ ਪੁਤੁ ਕਲਤੁ ਮੋਹੁ ਹੇਤੁ ਹੈ ਅੰਤਿ ਬੇਲੀ ਕੇ ਨ ਸਖਾਈ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵੇ ਸੇ ਸੁਖੁ ਪਾਏ ਨਾਉ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਈ ॥ ਨਾਨਕ ਸੇ ਵਡੇ ਵਡਭਾਗੀ ਜਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਈ ॥੧੯॥ {ਪੰਨਾ 1414}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਨਮੁਖ ਮਤਿ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਅਕਲ । ਚੰਚਲ—ਹਰ ਵੇਲੇ ਭਟਕਦੀ । ਕੀਤਾ ਕਰਤਿਆ—(ਉਹਨਾਂ ਦਾ) ਸਾਰਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਉੱਦਮ । ਥਾਇ ਨ ਪਾਇ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ) ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਇਕੁ ਤਿਲੁ—ਰਤਾ ਭਰ ਭੀ । ਜੋ—ਜਿਹੜਾ ਭੀ (ਕਰਮ-ਬੀਜ) । ਧਰਮਰਾਇ ਕੈ—ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਪਾਸ । ਸਭ—ਸਾਰੀ (ਘਾਲ-ਕਮਾਈ), ਸਾਰੀ ਮਿਹਨਤ । ਜਮਕਾਲੁ—ਮੌਤ, ਮੌਤ ਦਾ ਗੇੜ । ਦੂਜੈ ਭਾਇ—ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ । ਖੁਆਈ—ਖੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਨਦਰਿ ਨ ਆਵਈ—ਦਿੱਸਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਕਦੋਂ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਜੋਬਨੁ—ਜੁਆਨੀ । ਜਰੁ—ਬੁਢੇਪਾ । ਕਲਤੁ—ਇਸਤ੍ਰੀ । ਮੋਹੁ—ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ । ਹੇਤੁ—ਮਾਇਆ ਦਾ ਪਿਆਰ । ਅੰਤਿ—ਅਖੀਰ ਵੇਲੇ । ਕੋ—ਕੋਈ ਭੀ । ਬੇਲੀ—ਸਾਥੀ । ਸਖਾਈ—ਮਿੱਤਰ । ਸੇਵੇ—ਸਰਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਆਈ—ਆਇ, ਆ ਕੇ । ਜਿ—ਜਿਹੜਾ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਨਾਮਿ—ਨਾਮ ਵਿਚ । ਸਮਾਈ—ਲੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।੧੯।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਮਤਿ ਹਰ ਵੇਲੇ ਭਟਕਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਆਪਣੀ ਮਤਿ ਦੀ) ਚਤੁਰਾਈ (ਦਾ) ਬਹੁਤ (ਮਾਣ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ । (ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਦੇ ਆਸਰੇ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਆਦਿਕ ਦਾ) ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ (ਉਹਨਾਂ ਦਾ) ਸਾਰਾ ਉੱਦਮ ਵਿਅਰਥ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਉੱਦਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ) ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਪੁੰਨ ਦਾਨ (ਆਦਿਕ) ਜਿਹੜਾ ਭੀ (ਕਰਮ-ਬੀਜ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਰੀਰ-ਧਰਤੀ ਵਿਚ) ਬੀਜਦੇ ਹਨ, (ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹ) ਸਾਰੀ (ਮਿਹਨਤ) ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ, ਇਸ ਸਾਰੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਹੀ ਅਧੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਜਨਮ) ਮਰਨ ਦਾ ਗੇੜ (ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਛੱਡਦਾ ਨਹੀਂ । ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਕਾਰਨ (ਮਨੁੱਖ) ਖੁਆਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । (ਮਨੁੱਖ ਦੀ) ਜੁਆਨੀ ਲੰਘਦਿਆਂ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ, ਬੁਢੇਪਾ ਆ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ, (ਤੇ ਆਖਰ ਪ੍ਰਾਣੀ) ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪੁੱਤਰ, ਇਸਤ੍ਰੀ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਪਿਆਰ—(ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਯਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਕੋਈ ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਉਸ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਹੜਾ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ

ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।੧੯।

ਮਨਮੁਖ ਨਾਮੁ ਨ ਚੇਤਨੀ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਦੁਖ ਰੋਇ ॥ ਆਤਮਾ ਰਾਮੁ ਨ ਪੂਜਨੀ ਦੂਜੈ ਕਿਉ ਸੁਖੁ ਹੋਇ
॥ ਹਉਮੈ ਅੰਤਰਿ ਮੈਲੁ ਹੈ ਸਬਦਿ ਨ ਕਾਢਹਿ ਧੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਮੈਲਿਆ ਮੁਏ ਜਨਮੁ
ਪਦਾਰਥੁ ਖੋਇ ॥੨੦॥ ਮਨਮੁਖ ਬੋਲੇ ਅੰਧੁਲੇ ਤਿਸੁ ਮਹਿ ਅਗਨੀ ਕਾ ਵਾਸੁ ॥ ਬਾਣੀ ਸੁਰਤਿ ਨ
ਬੁਝਨੀ ਸਬਦਿ ਨ ਕਰਹਿ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ॥ ਓਨਾ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰਿ ਸੁਧਿ ਨਹੀ ਗੁਰ ਬਚਨਿ ਨ ਕਰਹਿ
ਵਿਸਾਸੁ ॥ ਗਿਆਨੀਆ ਅੰਦਰਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਹੈ ਨਿਤ ਹਰਿ ਲਿਵ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸੁ ॥ ਹਰਿ
ਗਿਆਨੀਆ ਕੀ ਰਖਦਾ ਹਉ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਾਸੁ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੋ ਹਰਿ ਸੇਵਦੇ ਜਨ ਨਾਨਕੁ ਤਾ
ਕਾ ਦਾਸੁ ॥੨੧॥ {ਪੰਨਾ 1415}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਨਮੁਖ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ । ਚੇਤਨੀ—ਚੇਤਨਿ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) ।
ਰੋਇ—ਰੋਂਦਾ ਹੈ । ਆਤਮਾ ਰਾਮੁ—ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ । ਪੂਜਨੀ—ਪੂਜਨਿ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਦੂਜੈ—
ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ । ਸਬਦਿ—ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਧੋਇ—ਧੋ ਕੇ । ਮੁਏ—ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਮਰੇ ।
ਖੋਇ—ਗੰਵਾ ਕੇ ।੨੦।

ਤਿਸੁ ਮਹਿ—(ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੀ) ਉਸ (ਸੁਰਤਿ) ਵਿਚ । ਬੁਝਨੀ—ਬੁਝਨਿ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਪ੍ਰਗਾਸੁ—ਚਾਨਣ ।
ਸੁਧਿ—ਸੂਝ । ਬਚਨਿ—ਬਚਨ ਵਿਚ । ਵਿਸਾਸੁ—ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਯਕੀਨ । ਗਿਆਨੀ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ
ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ । ਵਿਗਾਸੁ—ਖਿੜਾਉ । ਹਉ—ਮੈਂ । ਸਦ—ਸਦਾ । ਤਾਸੁ—ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ । ਤਾ ਕਾ—ਉਹਨਾਂ ਦਾ
।੨੧।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਖੁੰਝਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ (ਸਦਾ ਆਪਣੇ) ਦੁੱਖ ਫਰੋਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ
ਹੈ । ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਦੇ, ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ
ਦੀ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । (ਭਲਾ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ (ਫਸੇ ਰਹਿ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਸੁਖ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ
ਹੈ? ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਆਪਣੇ
ਅੰਦਰੋਂ) ਧੋ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕੱਢਦੇ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਕੀਮਤੀ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਗਵਾ ਕੇ
ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨਾਲ ਭਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ।੨੦।

ਹੇ ਭਾਈ! ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜਨੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ, ਗੁਰੂ
ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਆਪਣੀ ਸੁਰਤਿ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਦਾ) ਚਾਨਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, (ਉਹਨਾਂ ਦੀ)
ਉਸ (ਸੁਰਤਿ) ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ
ਉਪਦੇਸ਼ ਵਲੋਂ ਉਹ) ਅੰਨ੍ਹੇ ਤੇ ਬੋਲੇ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ
ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਦੀ ਸੂਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਵਿਚ ਸਰਧਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦੇ ।

ਪਰ, ਹੇ ਭਾਈ! ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਸਦਾ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਵੱਸਦਾ ਹੈ,
ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲਗਨ ਸਦਾ ਹਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ (ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਸਦਾ (ਆਤਮਕ) ਖਿੜਾਉ
ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸਦਾ (ਇੱਜ਼ਤ) ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ
ਤੋਂ ਸਦਾ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ । ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਭਗਤੀ

ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹੈ ।੨੧।

ਮਾਇਆ ਭੁਇਅੰਗਮੁ ਸਰਪੁ ਹੈ ਜਗੁ ਘੇਰਿਆ ਬਿਖੁ ਮਾਇ ॥ ਬਿਖੁ ਕਾ ਮਾਰਣੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹੈ ਗੁਰ
ਗਰੁੜ ਸਬਦੁ ਮੁਖਿ ਪਾਇ ॥ ਜਿਨ ਕਉ ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਿਆ ਤਿਨ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲਿਆ ਆਇ ॥
ਮਿਲਿ ਸਤਿਗੁਰ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਇਆ ਬਿਖੁ ਹਉਮੈ ਗਇਆ ਬਿਲਾਇ ॥ ਗੁਰਮੁਖਾ ਕੇ ਮੁਖ ਉਜਲੇ
ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਸੋਭਾ ਪਾਇ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕੁ ਸਦਾ ਕੁਰਬਾਣੁ ਤਿਨ ਜੋ ਚਾਲਹਿ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ
॥੨੨॥ {ਪੰਨਾ 1415}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭੁਇਅੰਗਮੁ—ਸੱਪ । ਸਰਪੁ—ਸੱਪ । ਬਿਖੁ—ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਜ਼ਹਰ ।
ਮਾਇ—ਮਾਇਆ । ਮਾਰਣੁ—(ਅਸਰ) ਮੁਕਾਣ ਵਾਲਾ । ਗਰੁੜ—(ਸੱਪ ਡੰਗੇ ਦਾ ਜ਼ਹਰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ)
ਗਾਰੁੜੀ ਮੰਤ੍ਰ । ਮੁਖਿ—ਮੂੰਹ ਵਿਚ । ਪਾਇ—ਪਾਈ ਰੱਖ । ਪੂਰਬਿ—ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ; ਪੂਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ।
ਆਇ—ਆ ਕੇ । ਮਿਲਿ—ਮਿਲ ਕੇ । ਬਿਖੁ—ਜ਼ਹਰ । ਗਇਆ ਬਿਲਾਇ—ਬਿਲਕੁਲ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
ਉਜਲੇ—ਰੌਸ਼ਨ । ਪਾਇ—ਪਾ ਕੇ, ਹਾਸਲ ਕਰ ਕੇ । ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ।੨੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਮਾਇਆ ਸੱਪ ਹੈ ਵੱਡਾ ਸੱਪ । ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਜ਼ਹਰ ਦਾ ਭਰਿਆ
ਇਹ ਮਾਇਆ—ਸੱਪ ਜਗਤ ਨੂੰ ਘੇਰੀ ਬੈਠਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਹੀ ਇਸ) ਜ਼ਹਰ ਦਾ ਅਸਰ ਮੁਕਾ
ਸਕਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ (ਹੀ) ਗਾਰੁੜ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ (ਇਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਆਪਣੇ) ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਈ ਰੱਖ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਪੂਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਆ ਕੇ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ
ਹੈ, ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਉਮੈ ਦਾ ਜ਼ਹਰ ਸਦਾ ਲਈ
ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਸੋਭਾ ਖੱਟ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ
ਰੌਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ
ਤੁਰਦੇ ਹਨ ।੨੨।

ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਵੈਰੁ ਹੈ ਨਿਤ ਹਿਰਦੈ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ ਨਿਰਵੈਰੈ ਨਾਲਿ ਵੈਰੁ ਰਚਾਇਦਾ
ਅਪਣੈ ਘਰਿ ਲੂਕੀ ਲਾਇ ॥ ਅੰਤਰਿ ਕ੍ਰੋਧੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ਹੈ ਅਨਦਿਨੁ ਜਲੈ ਸਦਾ ਦੁਖੁ ਪਾਇ ॥ ਕੂੜੁ
ਬੋਲਿ ਬੋਲਿ ਨਿਤ ਭਉਕਦੇ ਬਿਖੁ ਖਾਧੇ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ॥ ਬਿਖੁ ਮਾਇਆ ਕਾਰਣਿ ਭਰਮਦੇ ਫਿਰਿ ਘਰਿ
ਘਰਿ ਪਤਿ ਗਵਾਇ ॥ ਬੇਸੁਆ ਕੇਰੇ ਪੂਤ ਜਿਉ ਪਿਤਾ ਨਾਮੁ ਤਿਸੁ ਜਾਇ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨ
ਚੇਤਨੀ ਕਰਤੈ ਆਪਿ ਖੁਆਇ ॥ ਹਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀਅਨੁ ਜਨ ਵਿਛੁੜੇ ਆਪਿ ਮਿਲਾਇ
॥ ਜਨ ਨਾਨਕੁ ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰਣੈ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਲਾਗੇ ਪਾਇ ॥੨੩॥ {ਪੰਨਾ 1415}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਿਰਵੈਰੁ—ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਹਿਰਦੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਲਿਵ ਲਾਇ—
ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਰਚਾਇਦਾ—ਬਣਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਘਰਿ—(ਹਿਰਦੇ-) ਘਰ ਵਿਚ । ਲੂਕੀ—
(ਈਰਖਾ ਦੀ) ਚੁਆਤੀ । ਅੰਤਰਿ—ਅੰਦਰ । ਅਨਦਿਨੁ—ਹਰ ਰੋਜ਼, ਹਰ ਵੇਲੇ । ਬੋਲਿ—ਬੋ ਕੇ । ਕੂੜੁ—
ਝੂਠ । ਭਉਕਦੇ—ਵਾਹੀ ਤਬਾਹੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ । ਬਿਖੁ—ਜ਼ਹਰ । ਦੂਜੈ ਭਾਇ—ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ।
ਕਾਰਣਿ—ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ । ਭਰਮਦੇ—ਭਰਮਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਘਰਿ ਘਰਿ—ਹਰੇਕ ਘਰ (ਦੇ ਬੂਹੇ) ਤੇ । ਪਤਿ—

ਇਜ਼ਤ । ਗਵਾਇ—ਗਵਾ ਕੇ । ਬੇਸੁਆ—ਕੰਜਰੀ । ਕੇਰੇ—ਦੇ । ਜਿਉ—ਵਾਂਗ । ਕਰਤੈ—ਕਰਤਾਰ ਨੇ ।
ਖੁਆਇ—ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਧਾਰੀਅਨੁ—ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ਧਾਰੀ ਹੈ । ਪਾਇ—ਪੈਰੀਂ । ੨੩ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ (ਇਕ ਐਸਾ ਮਹਾ) ਪੁਰਖ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਭੀ ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਹਰ
ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਲਗਨ ਲਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ (ਅਜਿਹੇ) ਨਿਰਵੈਰ
(ਗੁਰੂ) ਨਾਲ ਵੈਰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ (ਹਿਰਦੇ-) ਘਰ ਵਿਚ (ਈਰਖਾ ਦੀ) ਚੁਆਤੀ ਬਾਲੀ
ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕ੍ਰੋਧ (ਦਾ ਭਾਂਬੜ) ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਹੰਕਾਰ (ਦਾ ਭਾਂਬੜ ਬਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ
(ਜਿਸ ਵਿਚ) ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਸਦਾ ਦੁੱਖ ਪਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ) ਝੂਠ ਬੋਲ ਬੋਲ ਕੇ ਵਾਹੀ ਤਬਾਹੀ ਬੋਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮਾਇਆ ਦੇ
ਮੋਹ ਵਿਚ (ਉਹ ਇਉਂ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ) ਉਹਨਾਂ ਜ਼ਹਰ ਖਾਧੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਆਤਮਕ
ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ-ਜ਼ਹਰ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਉਹ ਘਰ ਘਰ (ਦੇ ਬੂਹੇ) ਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਗਵਾ ਕੇ (ਹੌਲੇ ਪੈ ਕੇ)
ਭਟਕਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । (ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ) ਵੇਸੁਆ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਵਾਂਗ (ਨੱਕ-ਵੱਢੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) ਜਿਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ
ਨਾਮ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਦੇ (ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭੀ ਕੀਹ ਵੱਸ?)
ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਆਪ (ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਉਤੇ ਹਰੀ ਨੇ ਆਪ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ
ਰਾਹੀਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਛੜਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰੀ ਆਪ (ਆਪਣੇ ਨਾਲ) ਮਿਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਉਸ
ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੨੩ ।

**ਨਾਮਿ ਲਗੇ ਸੇ ਉਬਰੇ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਜਮ ਪੁਰਿ ਜਾਂਹਿ ॥ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਸੁਖੁ ਨਹੀ ਆਇ ਗਏ
ਪਛੁਤਾਹਿ ॥੨੪॥ {ਪੰਨਾ 1415}**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਾਮਿ—ਨਾਮ ਵਿਚ । ਸੇ—ਉਹ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਉਬਰੇ—(ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬਣੇਂ)
ਬਚ ਗਏ । ਜਮਪੁਰਿ—ਜਮਰਾਜ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ । ਜਾਂਹਿ—ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਆਇ—ਜੰਮ ਕੇ ।
ਗਏ—(ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ) ਚਲੇ ਗਏ । ੨੪ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹੇ, ਉਹ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ
ਡੁੱਬਣੇਂ) ਬਚ ਗਏ । ਨਾਮ ਤੋਂ ਖ਼ਾਲੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਜਮਰਾਜ ਦੇ ਵੱਸ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਨਾਨਕ!
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ
(ਨਾਮ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਹੀ) ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪਛੁਤਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

**ਚਿੰਤਾ ਧਾਵਤ ਰਹਿ ਗਏ ਤਾਂ ਮਨਿ ਭਇਆ ਅਨੰਦੁ ॥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦੀ ਬੁਝੀਐ ਸਾ ਧਨ ਸੁਤੀ ਨਿਚਿੰਦ
॥ ਜਿਨ ਕਉ ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਿਆ ਤਿਨ੍ਹਾ ਭੇਟਿਆ ਗੁਰ ਗੋਵਿੰਦੁ ॥ ਨਾਨਕ ਸਹਜੇ ਮਿਲਿ ਰਹੇ ਹਰਿ
ਪਾਇਆ ਪਰਮਾਨੰਦੁ ॥੨੫॥ {ਪੰਨਾ 1415}**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਧਾਵਤ—ਭਟਕ ਰਹੇ । ਰਹਿ ਗਏ—(ਭਟਕਣੇਂ) ਹਟ ਗਏ । ਤਾਂ ਮਨਿ—ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ
। ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਪ੍ਰਸਾਦੀ—ਪ੍ਰਸਾਦਿ, ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ । ਬੁਝੀਐ—ਸਮਝ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । ਸਾਧਨ—ਜੀਵ-
ਇਸਤ੍ਰੀ । ਸੁਤੀ—ਸੌਂ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਨਿਚਿੰਦ—ਚਿੰਤਾ-ਰਹਿਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ । ਪੂਰਬਿ—

ਧੁਰ ਤੋਂ, ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ । ਭੇਟਿਆ—ਮਿਲਿਆ । ਸਹਜੇ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ । ਪਰਮਾਨੰਦੁ—ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਅਨੰਦ ਦਾ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ । ੩੫।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਮਾਇਆ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਭਟਕ ਰਹੇ ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ (ਇਸ ਭਟਕਣਾ ਤੋਂ) ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਇਹ ਭੇਤ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮਝ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । (ਜਿਹੜੀ) ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ (ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ) ਚਿੰਤਾ-ਰਹਿਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਦੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ (ਦਾ ਮਿਲਾਪ) ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ੨੫।

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਨਿ ਆਪਣਾ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਵੀਚਾਰਿ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨਿ ਲੈਨਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ
ਰਖਹਿ ਉਰ ਧਾਰਿ ॥ ਐਥੈ ਓਥੈ ਮੰਨੀਅਨਿ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਲਗੇ ਵਾਪਾਰਿ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦਿ
ਸਿਵਾਪਦੇ ਤਿਤੁ ਸਾਚੈ ਦਰਬਾਰਿ ॥ ਸਚਾ ਸਉਦਾ ਖਰਚੁ ਸਚੁ ਅੰਤਰਿ ਪਿਰਮੁ ਪਿਆਰੁ ॥
ਜਮਕਾਲੁ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵਈ ਆਪਿ ਬਖਸੇ ਕਰਤਾਰਿ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਰਤੇ ਸੇ ਧਨਵੰਤ ਹੈਨਿ
ਨਿਰਧਨੁ ਹੋਰੁ ਸੰਸਾਰੁ ॥੨੬॥ {ਪੰਨਾ 1415-1416}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੇਵਨਿ—ਸੇਵਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਵੀਚਾਰਿ—ਵਿਚਾਰ ਕੇ, ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ ਕੇ । ਮੰਨਿ ਲੈਨਿ—ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਰਖਹਿ—ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਉਰ—ਹਿਰਦਾ । ਉਰਧਾਰਿ ਰਖਹਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਐਥੈ—ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ । ਓਥੈ—ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ । ਮੰਨੀਅਹਿ—ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਤਕਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਹਰਿ ਨਾਮਿ—ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ । ਵਾਪਾਰਿ—ਵਪਾਰ ਵਿਚ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ । ਸਬਦਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਤਿਤੁ—ਉਸ ਵਿਚ । ਤਿਤੁ ਦਰਬਾਰਿ—ਉਸ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ । ਤਿਤੁ ਸਾਚੈ ਦਰਬਾਰਿ—ਉਸ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ । ਸਚਾ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ । ਸਚੁ—ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ । ਪਿਰਮੁ—ਪ੍ਰੇਮ । ਆਵਈ—ਆਵੈ, ਆਉਂਦਾ । ਕਰਤਾਰਿ—ਕਰਤਾਰ ਨੇ । ਨਾਮ-ਰਤੇ—(ਸਮਾਸੀ) ਨਾਮ-ਰੰਗ ਦੇ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ । ਸੇ—ਉਹ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਧਨਵੰਤ—ਧਨ ਵਾਲੇ । ਨਿਰਧਨੁ—ਕੰਗਾਲ, ਧਨ-ਹੀਣ । ੨੬।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ ਕੇ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਨੂੰ (ਸਿਰ-ਮੱਥੇ) ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ-ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸਤਕਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪਛਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਵਣਜ (ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ), ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ ਆਤਮਕ ਖੁਰਾਕ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਰ (ਸਦਾ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) । ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਆਪ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਮੌਤ (ਦਾ ਡਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁਕਦਾ (ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ) ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਧਨਵਾਨ ਹਨ, ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਕੰਗਾਲ ਹੈ ।੨੬।

ਜਨ ਕੀ ਟੇਕ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਠਵਰ ਨ ਠਾਉ ॥ ਗੁਰਮਤੀ ਨਾਉ ਮਨਿ ਵਸੈ ਸਹਜੇ
ਸਹਜਿ ਸਮਾਉ ॥ ਵਡਭਾਗੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਅਹਿਨਿਸਿ ਲਾਗਾ ਭਾਉ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕੁ ਮੰਗੈ ਧੂੜਿ
ਤਿਨ ਹਉ ਸਦ ਕੁਰਬਾਣੈ ਜਾਉ ॥੨੭॥ {ਪੰਨਾ 1416}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਟੇਕ—ਆਸਰਾ, ਸਹਾਰਾ । ਠਵਰ—ਥਾਂ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਸਹਜੇ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ
ਵਿਚ ਹੀ । ਸਮਾਉ—ਲੀਨਤਾ । ਅਹਿ—ਦਿਨ । ਨਿਸਿ—ਰਾਤ । ਭਾਉ—ਪਿਆਰ । ਨਾਨਕ ਮੰਗੈ—ਨਾਨਕ
ਮੰਗਦਾ ਹੈ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਹਉ—ਮੈਂ । ਸਦ—ਸਦਾ । ਜਾਉ—ਜਾਉਂ, ਮੈਂ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ।੨੭।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਹੈ, ਹਰਿ-ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ
(ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਦਾ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ
(ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਵੱਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ (ਉਹਨਾਂ ਦੀ) ਲੀਨਤਾ
ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ (ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ, ਦਿਨ ਰਾਤ
ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ (ਹਰਿ-ਨਾਮ ਨਾਲ) ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ
(ਸਦਾ) ਮੰਗਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਆਖਦਾ ਹੈ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ।੨੭।

ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਮੇਦਨੀ ਤਿਸਨਾ ਜਲਤੀ ਕਰੇ ਪੁਕਾਰ ॥ ਇਹੁ ਮੋਹੁ ਮਾਇਆ ਸਭੁ ਪਸਰਿਆ
ਨਾਲਿ ਚਲੈ ਨ ਅੰਤੀ ਵਾਰ ॥ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਸਾਂਤਿ ਨ ਆਵਈ ਕਿਸੁ ਆਗੈ ਕਰੀ ਪੁਕਾਰ ॥ ਵਡਭਾਗੀ
ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਇਆ ਬੁਝਿਆ ਬ੍ਰਹਮੁ ਬਿਚਾਰੁ ॥ ਤਿਸਨਾ ਅਗਨਿ ਸਭ ਬੁਝਿ ਗਈ ਜਨ ਨਾਨਕ ਹਰਿ
ਉਰਿ ਧਾਰਿ ॥੨੮॥ {ਪੰਨਾ 1416}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੇਦਨੀ—ਧਰਤੀ । ਤਿਸਨਾ—ਮਾਇਆ ਦਾ ਲਾਲਚ । ਜਲਦੀ—ਸੜ ਰਹੀ । ਸਭ—ਸਾਰੀ
ਲੁਕਾਈ ਵਿਚ । ਪਸਰਿਆ—ਖਿਲਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਅੰਤੀ ਵਾਰ—ਅਖੀਰਲੇ ਵੇਲੇ । ਆਵਈ—ਆਵੈ,
ਆਉਂਦੀ । ਕਰੀ—ਕਰੀਂ, ਮੈਂ ਕਰਾਂ । ਵਡਭਾਗੀ—ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ । ਬੁਝਿਆ—ਸਮਝ ਲਿਆ । ਸਭ—
ਸਾਰੀ । ਉਰਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਧਾਰਿ—ਰੱਖ ਕੇ ।੨੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਵਾਲੀ ਇਹ ਧਰਤੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ (ਦੀ ਅੱਗ) ਵਿਚ ਸੜ ਰਹੀ ਹੈ
ਅਤੇ ਪੁਕਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਮਾਇਆ ਦਾ ਇਹ ਮੋਹ ਸਾਰੀ ਲੁਕਾਈ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਪਰ ਇਹ
ਮਾਇਆ) ਅਖੀਰਲੇ ਵੇਲੇ (ਕਿਸੇ ਦੇ ਭੀ) ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ
ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਸ਼ਾਂਤੀ (ਭੀ) ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ । (ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਕਿਸ ਅੱਗੇ ਮੈਂ ਪੁਕਾਰ ਕਰਾਂ? (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ
ਤੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਛੁਡਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ) ।

ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ) ਗੁਰੂ ਲੱਭ ਲਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾ ਲਈ, ਉਹਨਾਂ
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲਿਆ । ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ
ਵਸਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਸਾਰੀ ਅੱਗ ਬੁੱਝ ਗਈ ।੨੮।

ਅਸੀ ਖਤੇ ਬਹੁਤੁ ਕਮਾਵਦੇ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ॥ ਹਰਿ ਕਿਰਪਾ ਕਰਿ ਕੈ ਬਖਸਿ ਲੈਹੁ ਹਉ ਪਾਪੀ
ਵਡ ਗੁਨਹਗਾਰੁ ॥ ਹਰਿ ਜੀਉ ਲੇਖੈ ਵਾਰ ਨ ਆਵਈ ਤੂੰ ਬਖਸਿ ਮਿਲਾਵਣਹਾਰੁ ॥ ਗੁਰ ਤੁਠੈ ਹਰਿ
ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਲਿਆ ਸਭ ਕਿਲਵਿਖ ਕਟਿ ਵਿਕਾਰ ॥ ਜਿਨਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਜਨ ਨਾਨਕ
ਤਿਨੁ ਜੈਕਾਰੁ ॥੨੯॥ {ਪੰਨਾ 1416}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਸੀ—ਅਸੀ ਜੀਵ । ਖਤੇ—(ਖਤਾ—ਭੁੱਲ, ਗੁਨਾਹ) ਭੁੱਲਾਂ । ਪਾਰਾਵਾਰੁ—(ਭੁੱਲਾਂ ਦਾ)
ਉਰਲਾ ਬੰਨਾ ਪਰਲਾ ਬੰਨਾ । ਹਰਿ—ਹੇ ਹਰੀ! ਬਖਸਿ ਲੈਹੁ—ਮੁਆਫ਼ ਕਰ, ਖਿਮਾ ਕਰ । ਹਉ—ਹਉਂ, ਮੈਂ ।
ਗੁਨਹਗਾਰੁ—ਗੁਨਾਹੀਂ । ਲੇਖੈ—ਲੇਖੇ ਦੇ ਰਾਹੀਂ । ਵਾਰ—(ਬਖਸ਼ਸ਼ ਦੀ) ਵਾਰੀ । ਬਖਸਿ—ਬਖਸ਼ ਕੇ । ਤੁਠੈ
ਗੁਰ—ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਨੇ । ਕਿਲਵਿਖ—ਪਾਪ । ਕਟਿ—ਕੱਟ ਕੇ, ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ । ਜੈਕਾਰੁ—ਇੱਜ਼ਤ, ਸੋਭਾ
।੨੯।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਹਰੀ! ਅਸੀ ਜੀਵ ਬਹੁਤ ਭੁੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, (ਸਾਡੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਦਾ) ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ,
(ਸਾਡੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਦਾ) ਪਾਰਲਾ ਉਰਲਾ ਬੰਨਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ । ਤੂੰ ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਬਖਸ਼ ਲੈ, ਮੈਂ ਪਾਪੀ
ਹਾਂ, ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਹਾਂ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! (ਮੇਰੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ) ਲੇਖੇ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਤਾਂ (ਬਖਸ਼ਸ਼ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ
ਮੇਰੀ) ਵਾਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ, ਤੂੰ (ਮੇਰੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ) ਬਖਸ਼ ਕੇ (ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਮਿਲਾਣ ਦੀ
ਸਮਰਥਾ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋਈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਵਿਕਾਰ ਕੱਟ ਕੇ ਦਇਆਵਾਨ ਹੋਏ
ਗੁਰੂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰਿ-ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ।

ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ
ਵਿਚ) ਇੱਜ਼ਤ ਮਿਲਦੀ ਆਈ ਹੈ ।੬੯।

ਵਿਛੁੜਿ ਵਿਛੁੜਿ ਜੋ ਮਿਲੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਭੈ ਭਾਇ ॥ ਜਨਮ ਮਰਣ ਨਿਹਚਲੁ ਭਏ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ
ਧਿਆਇ ॥ ਗੁਰ ਸਾਧੂ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲੈ ਹੀਰੇ ਰਤਨ ਲਭੰਨਿ ॥ ਨਾਨਕ ਲਾਲੁ ਅਮੋਲਕਾ ਗੁਰਮੁਖਿ
ਖੋਜਿ ਲਹੰਨਿ ॥੩੦॥ {ਪੰਨਾ 1416}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਵਿਛੁੜਿ—(ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ) ਵਿੱਛੁੜ ਕੇ । ਵਿਛੁੜਿ ਵਿਛੁੜਿ—ਮੁੜ ਮੁੜ ਵਿੱਛੁੜ ਕੇ । ਭੈ—ਡਰ-
ਅਦਬ ਵਿਚ । ਭਾਇ—ਪਿਆਰ ਵਿਚ । ਨਿਹਚਲੁ—ਅਡੋਲ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਧਿਆਇ—
ਸਿਮਰ ਕੇ । ਲਭੰਨਿ—ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ । ਖੋਜਿ—ਖੋਜ ਕੇ,
ਢੂੰਢ ਕੇ । ਲਹੰਨਿ—ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।੩੦।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਅਨੇਕਾਂ ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ) ਮੁੜ ਮੁੜ ਵਿੱਛੁੜ ਕੇ ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ (ਆਖਰ)
ਗੁਰੂ ਦੇ ਡਰ-ਅਦਬ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਟਿਕ ਗਏ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰ
ਸਿਮਰ ਕੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਲੋਂ ਅਡੋਲ ਹੋ ਗਏ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧੂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਹਾਸਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ (ਉਸ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ)
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਕੀਮਤੀ ਆਤਮਕ ਗੁਣ ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਅੱਤ ਕੀਮਤੀ ਨਾਮ-ਹੀਰਾ ਗੁਰੂ ਦੇ
ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ (ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ) ਖੋਜ ਕੇ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।੩੦।

ਮਨਮੁਖ ਨਾਮੁ ਨ ਚੇਤਿਓ ਧਿਗੁ ਜੀਵਣੁ ਧਿਗੁ ਵਾਸੁ ॥ ਜਿਸ ਦਾ ਦਿਤਾ ਖਾਣਾ ਪੈਨਣਾ ਸੇ ਮਨਿ ਨ
ਵਸਿਓ ਗੁਣਤਾਸੁ ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਸਬਦਿ ਨ ਭੇਦਿਓ ਕਿਉ ਹੋਵੈ ਘਰ ਵਾਸੁ ॥ ਮਨਮੁਖੀਆ ਦੋਹਾਗਣੀ
ਆਵਣ ਜਾਣਿ ਮੁਈਆਸੁ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਸੁਹਾਗੁ ਹੈ ਮਸਤਕਿ ਮਣੀ ਲਿਖਿਆਸੁ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ
ਨਾਮੁ ਉਰਿ ਧਾਰਿਆ ਹਰਿ ਹਿਰਦੈ ਕਮਲ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਨਿ ਆਪਣਾ ਹਉ ਸਦ
ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਾਸੁ ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਜਿਨ ਅੰਤਰਿ ਨਾਮੁ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ॥੩੧॥ {ਪੰਨਾ 1416}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਨਮੁਖ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ । ਧਿਗੁ—ਫਿਟਕਾਰ-ਜੋਗ । ਵਾਸੁ—
(ਜਗਤ ਵਿਚ) ਵਸੇਬਾ । ਜਿਸ ਦਾ—(ਸੰਬੰਧਕ ‘ਦਾ’ ਦੇ ਕਰਨ ‘ਜਿਸੁ’ ਦਾ ਉੱਡ ਗਿਆ ਹੈ) । ਮਨਿ—
ਮਨ ਵਿਚ । ਗੁਣ ਤਾਸੁ—ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹਰੀ । ਸਬਦਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ । ਭੇਦਿਓ—ਵਿੱਛਿਆ,
ਪ੍ਰੋਤਾ ਗਿਆ । ਘਰ ਵਾਸੁ—(ਅਸਲ) ਘਰ ਦਾ ਵਾਸਾ । ਮਨ ਮੁਖੀਆ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ
ਵਾਲੀਆਂ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ । ਦੋਹਾਗਣੀ—ਛੁੱਟੜ, ਮੰਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀਆਂ । ਆਵਣ ਜਾਣਿ—ਜੰਮਣ ਮਰਨ (ਦੇ
ਗੇੜ) ਵਿਚ । ਮੁਈਆਸੁ—ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ।

ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ । ਸੁਹਾਗੁ—ਸੁਭਾਗ । ਮਸਤਕਿ—ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ । ਮਣੀ—ਟਿੱਕਾ
। ਉਰਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਹਿਰਦੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਪ੍ਰਗਾਸੁ—ਖਿੜਾਉ । ਸੇਵਨਿ—ਸੇਵਦੀਆਂ ਹਨ । ਹਉ—
ਹਉਂ, ਮੈਂ । ਸਦ—ਸਦਾ । ਤਾਸੁ—ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ । ਉਜਲੇ—ਰੌਸ਼ਨ । ਅੰਤਰਿ—ਅੰਦਰ । ੩੧।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਿਆ,
ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਉਣਾ ਫਿਟਕਾਰ-ਜੋਗ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਗਤ-ਵਸੇਬਾ ਫਿਟਕਾਰ-ਜੋਗ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ
ਮਨ ਵਿਚ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਨਹੀਂ ਟਿਕਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਅੰਨ ਅਤੇ ਕੱਪੜਾ ਉਹ ਵਰਤਦੇ
ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਮਨ (ਕਦੇ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜੁੜਦਾ । ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-
ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਕਿਵੇਂ ਹਾਸਲ ਹੋਵੇ? ਹੇ ਭਾਈ! ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ
ਬਦ-ਨਸੀਬ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਸਦਾ
ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੀਆਂ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹਨ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹਰਿ-) ਨਾਮ
ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਸੁਹਾਗ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਟਿੱਕਾ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ
ਵਾਲੀਆਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਕੌਲ-
ਫੁੱਲ ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਈਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।
ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਸਦਕੇ ਹਾਂ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਨਾਮ
(ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ) ਚਾਨਣ (ਕਰੀ ਰੱਖਦਾ) ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਰੌਸ਼ਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ
। ੩੧।

ਸਬਦਿ ਮਰੈ ਸੋਈ ਜਨੁ ਸਿਝੈ ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਈ ॥ ਭੇਖ ਕਰਹਿ ਬਹੁ ਕਰਮ ਵਿਗੁਤੇ
ਭਾਇ ਦੂਜੈ ਪਰਜ ਵਿਗੋਈ ॥ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਉ ਨ ਪਾਈਐ ਜੇ ਸਉ ਲੋਚੈ ਕੋਈ
॥੩੨॥ {ਪੰਨਾ 1416}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਬਦਿ—(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਮਰੈ—(ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ) ਮਰਦਾ ਹੈ, ਬੇ-ਹਿੱਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਿਝੈ—ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮੁਕਤਿ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ । ਭੇਖ—ਧਾਰਮਿਕ ਪਹਿਰਾਵਾ । ਕਰਮ—(ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ) ਕੰਮ । ਵਿਗੁਤੇ—ਖ਼ੁਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਭਾਇ ਦੂਜੈ—ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ । ਪਰਜ—ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ । ਵਿਗੋਈ—ਖ਼ੁਆਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਨ ਪਾਈਐ—ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਜੇ—ਭਾਵੇਂ । ਸਉ—ਸੌ ਵਾਰੀ ।੩੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ) ਮਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਹੀ (ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ) ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । (ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰੇ ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪਹਿਰਾਵੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਹੀ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਖ਼ੁਆਰ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਭਾਈ! ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿ ਕੇ ਦੁਨੀਆ ਖ਼ੁਆਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਸੌ ਵਾਰੀ ਤਾਂਘ ਪਿਆ ਕਰੇ ।੩੨।

ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਉ ਅਤਿ ਵਡ ਉਚਾ ਉਚੀ ਹੂ ਉਚਾ ਹੋਈ ॥ ਅਪੜਿ ਕੋਇ ਨ ਸਕਈ ਜੇ ਸਉ ਲੋਚੈ ਕੋਈ ॥ ਮੁਖਿ ਸੰਜਮ ਹਛਾ ਨ ਹੋਵਈ ਕਰਿ ਭੇਖ ਭਵੈ ਸਭ ਕੋਈ ॥ ਗੁਰ ਕੀ ਪਉੜੀ ਜਾਇ ਚੜੈ ਕਰਮਿ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਈ ॥ ਅੰਤਰਿ ਆਇ ਵਸੈ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰੈ ਕੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਸਬਦਿ ਮਰੈ ਮਨੁ ਮਾਨੀਐ ਸਾਚੇ ਸਾਚੀ ਸੋਇ ॥੩੩॥ {ਪੰਨਾ 1416-1417}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨਾਉ—ਨਾਮਣਾ, ਵਡਿਆਈ । ਉਚੀ ਹੂ ਉਚਾ—ਉੱਚੇ ਤੋਂ ਉੱਚਾ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਉੱਚਾ । ਨ ਸਕਈ—ਨ ਸਕੇ । ਸਉ ਲੋਚੈ—ਸੌ ਵਾਰੀ ਤਾਂਘ ਕਰੇ । ਮੁਖਿ—ਮੂੰਹੋਂ, ਜ਼ਬਾਨੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ । ਸੰਜਮ—ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਰੋਕਣ ਦੇ ਜਤਨ । ਨ ਹੋਵਈ—ਨ ਹੋਵੇ, ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ । ਭੇਖ—ਧਾਰਮਿਕ ਪਹਿਰਾਵੇ । ਸਭ ਕੋਈ—ਹਰ ਕੋਈ, ਹਰੇਕ ਸਾਧੂ । ਜਾਇ ਚੜੈ—(ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਜਾ ਅੱਪੜਦਾ ਹੈ । ਕਰਮਿ—(ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ । ਅੰਤਰਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਵੀਚਾਰੈ—ਵੀਚਾਰਦਾ ਹੈ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਬਦਿ—ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਮਰੈ—ਵਿਕਾਰ ਵਲੋਂ ਹਟਦਾ ਹੈ । ਮਾਨੀਐ—ਪਤੀਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਾਚੇ—ਸਾਚਿ, ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ (ਟਿਕਿਆਂ) । ਸਾਚੀ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ । ਸੋਇ—ਸੋਭਾ ।੩੩।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮਣਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਉੱਚਾ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਸੌ ਵਾਰੀ ਤਾਂਘ ਕਰੇ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਮਣੇ ਤਕ ਕੋਈ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਹਰੇਕ ਸਾਧੂ ਧਾਰਮਿਕ ਪਹਿਰਾਵਾ ਪਹਿਨ ਕੇ ਤਾਂ ਪਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਸਮਝਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਮੈਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਪਰ) ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਨਿਰੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨੀ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਸੁੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । (ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਹੈ) ਗੁਰੂ ਦੀ (ਦੱਸੀ ਹੋਈ) ਪੌੜੀ (ਜਿਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤਕ) ਜਾ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਇਹ 'ਗੁਰ ਕੀ ਪਉੜੀ' ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ) ਮਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ) ਗਿੱਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਿਹਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਸੋਭਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।੩੩।

ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਦੁਖੁ ਸਾਗਰੁ ਹੈ ਬਿਖੁ ਦੁਤਰੁ ਤਰਿਆ ਨ ਜਾਇ ॥ ਮੇਰਾ ਮੇਰਾ ਕਰਦੇ ਪਚਿ ਮੁਏ
ਹਉਮੈ ਕਰਤ ਵਿਹਾਇ ॥ ਮਨਮੁਖਾ ਉਰਵਾਰੁ ਨ ਪਾਰੁ ਹੈ ਅਧ ਵਿਚਿ ਰਹੇ ਲਪਟਾਇ ॥ ਜੇ ਧੁਰਿ
ਲਿਖਿਆ ਸੁ ਕਮਾਵਣਾ ਕਰਣਾ ਕਛੂ ਨ ਜਾਇ ॥ ਗੁਰਮਤੀ ਗਿਆਨੁ ਰਤਨੁ ਮਨਿ ਵਸੈ ਸਭੁ
ਦੇਖਿਆ ਬ੍ਰਹਮੁ ਸੁਭਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰਿ ਬੋਹਿਥੈ ਵਡਭਾਗੀ ਚੜੈ ਤੇ ਭਉਜਲਿ ਪਾਰਿ ਲੰਘਾਇ
॥੩੪॥ {ਪੰਨਾ 1417}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਾਗਰੁ-ਸਮੁੰਦਰ । ਬਿਖੁ-ਜ਼ਹਰ, ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਜ਼ਹਰ । ਦੁਤਰੁ-
(dūr) ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ । ਪਚਿ-(ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ) ਸੜ ਕੇ । ਮੁਏ-
ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਮਰ ਗਏ । ਵਿਹਾਇ-(ਉਮਰ) ਬੀਤਦੀ ਹੈ । ਮਨਮੁਖ-ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ
ਮਨੁੱਖ । ਉਰਵਾਰੁ-(ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ) ਉਰਲਾ ਬੰਨਾ । ਪਾਰੁ-ਪਾਰਲਾ ਕੰਢਾ । ਰਹੇ ਲਪਟਾਇ-(ਮੋਹ ਨਾਲ)
ਚੰਬੜ ਰਹੇ ਹਨ । ਧੁਰਿ-ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ । ਸੁ-ਉਹ (ਲੇਖ) । ਗਿਆਨੁ-ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ।
ਮਨਿ-ਮਨ ਵਿਚ । ਸਭੁ-ਹਰ ਥਾਂ, ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ । ਸੁਭਾਇ-ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਸਤਿਗੁਰਿ-
ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਿਚ । ਬੋਹਿਥੈ-ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ । ਸਤਿਗੁਰਿ ਬੋਹਿਥੈ-ਗੁਰੂ-ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ । ਤੇ-ਤਿਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ
। ਭਉਜਲਿ-ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ (ਭੁੱਬਦਿਆਂ ਨੂੰ) ।੩੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ (ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜਿੰਦ ਵਾਸਤੇ) ਦੁੱਖ (ਦਾ ਮੂਲ) ਹੈ (ਮਾਨੋ, ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ)
ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਜ਼ਹਰ (-ਭਰਿਆ ਸਮੁੰਦਰ) ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਣਾ ਬਹੁਤ
ਔਖਾ ਹੈ, ਪਾਰ ਲੰਘਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ‘ਮੇਰਾ (ਧਨ), ਮੇਰਾ (ਧਨ)’ ਆਖਦੇ (ਜੀਵ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ
ਵਿਚ) ਸੜ ਸੜ ਕੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ‘ਹਉਂ, ਹਉਂ’ ਕਰਦਿਆਂ (ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਉਮਰ) ਗੁਜ਼ਰਦੀ
ਹੈ । ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ (ਮੋਹ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ) ਨਾਹ ਉਰਲਾ ਕੰਢਾ ਲੱਭਦਾ ਹੈ ਨਾਂਹ
ਪਾਰਲਾ ਕੰਢਾ । (ਇਸ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ) ਅੱਧ ਵਿਚ ਹੀ (ਗੋਤੇ ਖਾਂਦੇ ਮੋਹ ਨਾਲ) ਚੰਬੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਜੀਵ
ਭੀ ਕੀਹ ਕਰਨ? ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ) ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਜਿਹੜਾ ਲੇਖ (ਜੀਵ ਦੇ ਮੱਥੇ
ਉੱਤੇ) ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਲੇਖ ਕਮਾਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਦੇ ਆਸਰੇ ਉਸ ਲੇਖ ਤੋਂ ਬਚਣ
ਲਈ) ਕੋਈ ਉੱਦਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ।

ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਤੁਰ ਕੇ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਬਣੀ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ (ਦਾ) ਰਤਨ ਆ
ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਾਰੀ ਲੁਕਾਈ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਹੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਵੱਡੇ
ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਹੀ (ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ) ਗੁਰੂ-ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਤੇ, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ-ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ
ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਉਤੇ ਤੁਰਦੇ ਹਨ) ਉਹਨਾਂ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ (ਭੁੱਬਦਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ) ਪਾਰ
ਲੰਘਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੩੪।

ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾਤਾ ਕੇ ਨਹੀ ਜੋ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦੇਇ ਆਧਾਰੁ ॥ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਨਾਉ ਮਨਿ ਵਸੈ
ਸਦਾ ਰਹੈ ਉਰਿ ਧਾਰਿ ॥ ਤਿਸਨਾ ਬੁਝੈ ਤਿਪਤਿ ਹੋਇ ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਇ ਪਿਆਰਿ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ
ਪਾਈਐ ਹਰਿ ਅਪਨੀ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ ॥੩੫॥ {ਪੰਨਾ 1417}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦਾਤਾ—(ਨਾਮ ਦੀ) ਦਾਤਿ ਦੇਣ ਵਾਲਾ । ਕੋ—ਕੋਈ (ਪੜਨਾਂਵ) । ਦੇਇ—ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।
ਆਧਾਰੁ—ਆਸਰਾ । ਤੇ—ਤੋਂ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਵਸੈ—ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਉਰਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ।
ਧਾਰਿ—ਧਾਰ ਕੇ, ਟਿਕਾ ਕੇ । ਬੁਝੈ—(ਅੱਗ) ਬੁੱਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਤਿਪਤਿ—ਤ੍ਰਿਪਤੀ, ਸ਼ਾਂਤੀ, ਰਜੇਵਾਂ । ਕੈ
ਨਾਇ—ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ । ਕੈ ਪਿਆਰ—ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ੩੫।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ) ਦਾਤਿ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ
ਗੁਰੂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਜਿੰਦ ਲਈ) ਆਸਰਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ
(ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, (ਮਨੁੱਖ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।
ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ, ਹਰੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ (ਦੀ ਅੱਗ) ਬੁੱਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ,
(ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ) ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ)
ਪਰਮਾਤਮਾ (ਸੇਵਕ ਉੱਤੇ) ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੩੫।

ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਜਗਤੁ ਬਰਲਿਆ ਕਹਣਾ ਕਛੁ ਨ ਜਾਇ ॥ ਹਰਿ ਰਖੇ ਸੇ ਉਬਰੇ ਸਬਦਿ ਰਹੇ ਲਿਵ
ਲਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਕਰਤਾ ਸਭ ਕਿਛੁ ਜਾਣਦਾ ਜਿਨਿ ਰਖੀ ਬਣਤ ਬਣਾਇ ॥੩੬॥ {ਪੰਨਾ 1417}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਰਲਿਆ—ਝੱਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਹਣਾ ਕਛੁ ਨ ਜਾਇ—ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕੋਈ
ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ । ਰਖੇ—ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸੇ—ਉਹ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਉਬਰੇ—ਬਚ ਗਏ । ਸਬਦ—
ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ । ਲਿਵ—ਲਗਨ । ਲਿਵ ਲਾਇ ਰਹੇ—ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਨਾਨਕ—ਹੇ ਨਾਨਕ!
ਸਭ ਕਿਛੁ—ਹਰੇਕ ਗੱਲ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਕਰਤਾਰ) ਨੇ । ਬਣਤ—ਮਰਯਾਦਾ । ੩੬।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਵਾਂਜਿਆਂ ਰਹਿ ਕੇ ਜਗਤ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿੱਛੇ) ਝੱਲਾ ਹੋਇਆ ਫਿਰਦਾ
ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪ ਕੀਤੀ, ਉਹ (ਮਾਇਆ ਦੇ
ਅਸਰ ਤੋਂ) ਬਚ ਗਏ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਸ (ਕਰਤਾਰ) ਨੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਮਰਯਾਦਾ ਕਾਇਮ ਕਰ ਰੱਖੀ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਇਸ ਸਾਰੇ ਭੇਤ ਨੂੰ
ਜਾਣਦਾ ਹੈ । ੩੬।

ਹੋਮ ਜਗ ਸਭਿ ਤੀਰਥਾ ਪੜ੍ਹਿ ਪੰਡਿਤ ਥਕੇ ਪੁਰਾਣ ॥ ਬਿਖੁ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਨ ਮਿਟਈ ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ
ਆਵਣੁ ਜਾਣੁ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਿਐ ਮਲੁ ਉਤਰੀ ਹਰਿ ਜਪਿਆ ਪੁਰਖੁ ਸੁਜਾਣੁ ॥ ਜਿਨਾ ਹਰਿ
ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੇਵਿਆ ਜਨ ਨਾਨਕੁ ਸਦ ਕੁਰਬਾਣੁ ॥੩੭॥ {ਪੰਨਾ 1417}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹੋਮ—ਹਵਨ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ । ਤੀਰਥਾ—ਤੀਰਥ (-ਇਸ਼ਨਾਨ) । ਪੜ੍ਹਿ—ਪੜ੍ਹ ਕੇ । ਬਿਖੁ
ਮਾਇਆ—ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਜ਼ਹਰ । ਮਿਟਈ—ਮਿਟੈ, ਮਿਟਦਾ । ਆਵਣੁ ਜਾਣੁ—

ਜੰਮਣ ਮਰਨ (ਦਾ ਗੇੜ) । ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਿਐ—ਜੇ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਏ । ਸੁਜਾਣ—ਸਿਆਣਾ । ਸੇਵਿਆ—
ਸੇਵਾ—ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ । ਸਦ—ਸਦਾ । ੩੭।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਪੰਡਿਤ ਲੋਕ ਹਵਨ ਕਰ ਕੇ, ਜੱਗ ਕਰ ਕੇ, ਸਾਰੇ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ, ਪੁਰਾਣ
(ਆਦਿਕ ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕ) ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਥੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਪਰ, ਫਿਰ ਭੀ) ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ
ਮਾਇਆ-ਜ਼ਹਰ ਦਾ ਮੋਹ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਮਿਟਦਾ ਨਹੀਂ, ਹਉਮੈ ਵਿਚ (ਫਸੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਹਨਾਂ
ਦਾ) ਜਨਮ ਮਰਨ (ਦਾ ਗੇੜ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ।

ਪਰ, ਹੇ ਭਾਈ! ਜੇ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਏ (ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ) ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ
ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਮੈਲ ਲਹਿ ਗਈ । ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਸਦਾ
ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ । ੩੮।

ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਬਹੁ ਚਿਤਵਦੇ ਬਹੁ ਆਸਾ ਲੋਭੁ ਵਿਕਾਰ ॥ ਮਨਮੁਖਿ ਅਸਥਿਰੁ ਨਾ ਥੀਐ ਮਰਿ
ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ ਖਿਨ ਵਾਰ ॥ ਵਡ ਭਾਗੁ ਹੋਵੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਹਉਮੈ ਤਜੈ ਵਿਕਾਰ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮਾ
ਜਪਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਜਨ ਨਾਨਕ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰ ॥੩੮॥ {ਪੰਨਾ 1417}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਚਿਤਵਦੇ—ਚੇਤੇ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਮਨਮੁਖ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ
ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਅਸਥਿਰੁ—ਅਡੋਲ-ਚਿੱਤ । ਨਾ ਥੀਐ—ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਇਕ-ਵਚਨ) ।
ਮਰਿ—ਮਰ ਕੇ । ਮਰਿ ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ—ਮਰ ਕੇ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਮੁੜ ਮੁੜ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਮੁੜ ਮੁੜ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ
ਮਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਖਿਨ ਵਾਰ—ਖਿਨ ਖਿਨ ਵਾਰ ਵਾਰ, ਹਰ ਵੇਲੇ । ਭਾਗੁ—ਕਿਸਮਤ । ਤਜੈ—ਤਿਆਗਦਾ
ਹੈ । ਜਪਿ—ਜਪ ਕੇ । ਵੀਚਾਰੁ—ਸੋਚ ਦਾ ਧੁਰਾ । ੩੯।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ) ਸਦਾ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਹੀ ਚੇਤੇ ਕਰਦੇ
ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਨੇਕਾਂ ਆਸਾਂ ਬਣਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਲੋਭ ਚਿਤਵਦੇ ਹਨ, ਵਿਕਾਰ ਚਿਤਵਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।
(ਤਾਹੀਏਂ) ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ (ਕਦੇ) ਅਡੋਲ-ਚਿੱਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ
ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਜਾਗ ਪਏ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ
ਮਨੁੱਖ ਹਉਮੈ ਤਿਆਗ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਕਾਰ ਛੱਡ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ
(ਆਪਣੀ) ਸੋਚ ਦਾ ਧੁਰਾ ਬਣਾ ਲਿਆ, ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਮਾਣਨ ਲੱਗ ਪਏ
। ੩੯।

ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਨਾਮਿ ਨ ਲਗੈ ਪਿਆਰੁ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਅਰਾਧਿਆ ਗੁਰ
ਕੈ ਹੇਤਿ ਪਿਆਰਿ ॥੩੯॥ {ਪੰਨਾ 1417}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨ ਹੋਵਈ—ਨ ਹੋਵੇ, ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਨਾਮਿ—ਨਾਮ ਵਿਚ । ਕੈ ਹੇਤਿ—ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ
। ਕੈ ਪਿਆਰਿ—ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ । ੪੦।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ (ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਣ) ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ,
(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਨਾਮ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ । ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਗੁਰੂ ਦੇ
ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਰ ਵਿਚ (ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ) ਸਿਮਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ੪੦।

ਲੋਭੀ ਕਾ ਵੇਸਾਹੁ ਨ ਕੀਜੈ ਜੇ ਕਾ ਪਾਰਿ ਵਸਾਇ ॥ ਅੰਤਿ ਕਾਲਿ ਤਿਥੈ ਧੁਰੈ ਜਿਥੈ ਹਥੁ ਨ ਪਾਇ ॥
ਮਨਮੁਖ ਸੇਤੀ ਸੰਗੁ ਕਰੇ ਮੁਹਿ ਕਾਲਖ ਦਾਗੁ ਲਗਾਇ ॥ ਮੁਹ ਕਾਲੇ ਤਿਨ੍ਹ ਲੋਭੀਆਂ ਜਾਸਨਿ ਜਨਮੁ
ਗਵਾਇ ॥ ਸਤਸੰਗਤਿ ਹਰਿ ਮੇਲਿ ਪ੍ਰਭ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥ ਜਨਮ ਮਰਨ ਕੀ ਮਲੁ
ਉਤਰੈ ਜਨ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਇ ॥੪੦॥ {ਪੰਨਾ 1417}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਨ ਕੀਜੈ—ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਵੇਸਾਹੁ—ਇਤਬਾਰ । ਜੇਕਾ ਪਾਰਿ—ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ।
ਵਸਾਇ—ਵੱਸ (ਚੱਲ ਸਕੇ) । ਅੰਤਿ ਕਾਲਿ—ਅਖੀਰਲੇ ਵੇਲੇ । ਧੁਰੈ—ਧੋਖਾ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹਥੁ ਨ ਪਾਇ—
(ਕੋਈ ਹੋਰ) ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ, ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਮਨਮੁਖ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ
। ਸੇਤੀ—ਨਾਲ । ਸੰਗੁ—ਸਾਥ, ਮੇਲ । ਮੁਹਿ—ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ । ਜਾਸਨਿ—ਜਾਣਗੇ, ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਗਵਾਇ—
ਵਿਅਰਥ ਗਵਾ ਕੇ । ਪ੍ਰਭ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਗਾਇ—ਗਾ ਕੇ ।੪੦।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਕਿਸੇ ਲਾਲਚੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ,
(ਲਾਲਚੀ ਮਨੁੱਖ) ਆਖਰ ਉਸ ਥਾਂ ਧੋਖਾ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਮਦਦ ਨਾਹ ਕਰ ਸਕੇ । ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ
ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ) ਸਾਥ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, (ਉਹ ਭੀ (ਆਪਣੇ) ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ
(ਬਦਨਾਮੀ ਦੀ) ਕਾਲਖ ਲਾਂਦਾ ਹੈ (ਬਦਨਾਮੀ ਦਾ) ਦਾਗ ਲਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਲਾਲਚੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ
(ਬਦਨਾਮੀ ਦੀ ਕਾਲਖ ਨਾਲ) ਕਾਲੇ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਵਿਅਰਥ ਗਵਾ ਕੇ (ਜਗਤ ਤੋਂ)
ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਆਪਣੀ) ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲਾਈ ਰੱਖ (ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਿਹਾਂ ਹੀ) ਹਰਿ-ਨਾਮ ਧਨ ਵਿਚ
ਵੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾ ਗਾ ਕੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ (ਮਨ
ਤੋਂ) ਲਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।੪੦।

ਧੁਰਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਕਰਤੈ ਲਿਖਿਆ ਸੁ ਮੇਟਣਾ ਨ ਜਾਇ ॥ ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਸਭੁ ਤਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਿ
ਕਰੇ ਹਰਿ ਰਾਇ ॥ ਚੁਗਲ ਨਿੰਦਕ ਭੁਖੇ ਰੁਲਿ ਮੁਏ ਏਨਾ ਹਥੁ ਨ ਕਿਥਾਊ ਪਾਇ ॥ ਬਾਹਰਿ ਪਾਖੰਡ
ਸਭ ਕਰਮ ਕਰਹਿ ਮਨਿ ਹਿਰਦੈ ਕਪਟੁ ਕਮਾਇ ॥ ਖੇਤਿ ਸਰੀਰਿ ਜੋ ਬੀਜੀਐ ਸੋ ਅੰਤਿ ਖਲੋਆ
ਆਇ ॥ ਨਾਨਕ ਕੀ ਪ੍ਰਭ ਬੇਨਤੀ ਹਰਿ ਭਾਵੈ ਬਖਸਿ ਮਿਲਾਇ ॥੪੧॥ {ਪੰਨਾ 1417-1418}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਧੁਰਿ—ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ । ਕਰਤੈ—ਕਰਤਾਰ ਨੇ । ਸੁ—ਉਹ (ਲੇਖ) । ਜੀਉ—ਜਿੰਦ ।
ਪਿੰਡੁ—ਸਰੀਰ । ਤਿਸ ਦਾ—(ਸੰਬੰਧਕ 'ਦਾ' ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਫਜ਼ 'ਤਿਸੁ' ਦਾ ਉੱਡ ਗਿਆ ਹੈ) । ਹਰਿ
ਰਾਇ—ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ । ਭੁਖੇ—ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੇ ਅਧੀਨ । ਕਿਥਾਊ—ਕਿਤੇ ਭੀ । ਨ ਪਾਇ—ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ।
ਪਾਖੰਡ ਕਰਮ—ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਕੰਮ । ਕਰਹਿ—ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਹਿਰਦੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ।
ਖੇਤਿ—ਖੇਤ ਵਿਚ । ਸਰੀਰਿ—ਸਰੀਰ ਵਿਚ । ਕਪਟੁ—ਖੋਟ, ਧੋਖਾ । ਕਮਾਇ—ਕਮਾ ਕੇ । ਬੀਜੀਐ—
ਬੀਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅੰਤਿ—ਆਖਰ । ਖਲੋਆ ਆਇ—ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਭ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਹਰਿ—ਹੇ
ਹਰੀ! ਭਾਵੈ—(ਜਿਵੇਂ ਤੈਨੂੰ) ਚੰਗਾ ਲੱਗੇ । ਬਖਸਿ—ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ।੪੧।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਜੀਵ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ) ਕਰਤਾਰ ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਧੁਰ
ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ (ਜੀਵ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਜੋ ਲੇਖ) ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਲੇਖ (ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਪਾਸੋਂ ਆਪਣੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ)

ਮਿਟਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਕਿਉਂਕਿ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੀ ਇਹ) ਜਿੰਦ ਇਹ ਸਰੀਰ ਉਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ (ਸਭ ਦੀ) ਪਾਲਣਾ ਭੀ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦਾਤਾਰ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ) ਚੁਗਲੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿ ਕੇ ਦੁਖੀ ਰਹਿ ਕੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ (ਇਸ ਭੈੜੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ) ਕਿਤੇ ਭੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ । (ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਖੋਟ ਕਮਾ ਕੇ ਬਾਹਰ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਖਾਣ ਲਈ) ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । (ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮ ਹੈ ਕਿ) ਇਸ ਸਰੀਰ-ਖੇਤ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਭੀ (ਚੰਗਾ ਮੰਦਾ) ਕਰਮ ਬੀਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਹੇ ਹਰੀ! (ਤੇਰੇ ਦਾਸ) ਨਾਨਕ ਦੀ (ਤੇਰੇ ਦਰ ਤੇ) ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕੇ ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ (ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਜੋੜ ।੪੧।

ਮਨ ਆਵਣ ਜਾਣੁ ਨ ਸੁਝਈ ਨਾ ਸੁਝੈ ਦਰਬਾਰੁ ॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਪਲੇਟਿਆ ਅੰਤਰਿ ਅਗਿਆਨੁ
ਗੁਬਾਰੁ ॥ ਤਬ ਨਰੁ ਸੁਤਾ ਜਾਗਿਆ ਸਿਰਿ ਡੰਡੁ ਲਗਾ ਬਹੁ ਭਾਰੁ ॥ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਕਰਾਂ ਉਪਰਿ ਹਰਿ
ਚੇਤਿਆ ਸੇ ਪਾਇਨਿ ਮੋਖ ਦੁਆਰੁ ॥ ਨਾਨਕ ਆਪਿ ਓਹਿ ਉਧਰੇ ਸਭ ਕੁਟੰਬ ਤਰੇ ਪਰਵਾਰ
॥੪੨॥ {ਪੰਨਾ 1418}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਨ—ਹੇ ਮਨ! ਆਵਣ ਜਾਣੁ—ਜਨਮ ਮਰਨ (ਦਾ ਗੇੜ) । ਨ ਸੁਝਈ—ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਦਾ, ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਦਰਬਾਰੁ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ । ਮੋਹਿ—ਮੋਹ ਵਿਚ । ਪਲੇਟਿਆ—ਲਿਬੜਿਆ ਹੋਇਆ, ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ । ਅੰਤਰਿ—(ਤੇਰੇ) ਅੰਦਰ । ਅਗਿਆਨੁ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਬੇ-ਸਮਝੀ । ਗੁਬਾਰੁ—(ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ) ਘੁੱਪ ਹਨੇਰਾ । ਸਿਰਿ—ਸਿਰ ਉੱਤੇ । ਡੰਡੁ—ਡੰਡਾ । ਭਾਰੁ—ਭਾਰਾ, ਕਰਾਰਾ । ਕਰ—ਹੱਥ । ਕਰਾਂ ਉਪਰਿ—ਹੱਥਾਂ ਉੱਤੇ, ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਤੇ, ਹਰ ਵੇਲੇ । ਸੇ—ਉਹ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਪਾਇਨਿ—ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਮੋਖ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ । ਮੋਖ ਦੁਆਰੁ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਪਾਣ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ । ਓਹਿ—(ਲਫਜ਼ ‘ਓਹ’ ਤੋਂ ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਉਧਰੇ—ਬਚ ਗਏ ।੪੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮਨ! (ਤੈਨੂੰ) ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਗੇੜ ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਦਾ (ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਪਏਗਾ), (ਤੈਨੂੰ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਭੀ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ । ਤੂੰ (ਸਦਾ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਬੇ-ਸਮਝੀ ਹੈ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ) ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਪਿਆ ਮਨੁੱਖ ਤਦੋਂ (ਹੀ) ਹੋਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ (ਇਸ ਦੇ) ਸਿਰ ਉੱਤੇ (ਧਰਮਰਾਜ ਦਾ) ਤਕੜਾ ਕਰਾਰਾ ਡੰਡਾ ਵੱਜਦਾ ਹੈ (ਜਦੋਂ ਮੌਤ ਆ ਦਬੋਚਦੀ ਹੈ) ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਆਪ (ਭੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਗਲਣੋਂ) ਬਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਰ-ਕੁਟੰਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀ ਭੀ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੪੨।

ਸਬਦਿ ਮਰੈ ਸੋ ਮੁਆ ਜਾਪੈ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਰਿ ਰਸਿ ਧ੍ਰਾਪੈ ॥ ਹਰਿ ਦਰਗਹਿ ਗੁਰ ਸਬਦਿ
ਸਿਵਾਪੈ ॥ ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਮੁਆ ਹੈ ਸਭੁ ਕੋਇ ॥ ਮਨਮੁਖੁ ਮੁਆ ਅਪੁਨਾ ਜਨਮੁ ਖੋਇ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮੁ
ਨ ਚੇਤਹਿ ਅੰਤਿ ਦੁਖੁ ਰੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਕਰਤਾ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਇ ॥੪੩॥ {ਪੰਨਾ 1418}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਬਦਿ—ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਮਰੈ—(ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ) ਮਰਦਾ ਹੈ । ਸੋ ਮੁਆ—ਵਿਕਾਰਾਂ
ਵਲੋਂ ਮਰਿਆ ਉਹ ਮਨੁੱਖ । ਜਾਪੈ—ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੋਭਾ ਖੱਟਦਾ ਹੈ । ਪਰਸਾਦੀ—ਪਰਸਾਦਿ, ਕਿਰਪਾ
ਨਾਲ । ਰਸਿ—ਰਸ ਨਾਲ । ਧ੍ਰਾਪੈ—ਰੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਿਵਾਪੈ—ਪਛਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਤਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਕਰਦਾ ਹੈ । ਮੁਆ—ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰਿਆ ਹੋਇਆ । ਸਭੁ ਕੋਇ—ਹਰੇਕ ਜੀਵ । ਮਨਮੁਖੁ—ਆਪਣੇ ਮਨ
ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ । ਖੋਇ—ਗਵਾ ਕੇ । ਨ ਚੇਤਹਿ—ਨਹੀਂ ਚੇਤਦੇ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਅੰਤਿ—
ਅਖੀਰ ਤਕ, ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤਕ । ਰੋਇ—ਰੋਇ, ਰੋਵਹਿ, ਰੋਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਨੋਟ:- ਲਫਜ਼ ‘ਰੋਇ’
ਇਕ-ਵਚਨ ਤੋਂ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ‘ਰੋਵਹਿ’ ਹੈ, ‘ਰੋਹਿ’ ਨਹੀਂ) । ੮੩।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ) ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਤੇ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ)
ਮਰਿਆ ਹੋਇਆ ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਸੋਭਾ ਖੱਟਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹਰਿ-ਨਾਮ-ਰਸ ਦੀ
ਰਾਹੀਂ (ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਲੋਂ) ਰੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ (ਮਨੁੱਖ)
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ (ਭੀ) ਸਤਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ
ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣਾ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਅਜ਼ਾਈਂ ਗਵਾ ਕੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ
ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਦੇ, ਉਹ (ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ) ਅਖੀਰ ਤਕ (ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ) ਦੁੱਖ
(ਹੀ) ਰੋਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

(ਪਰ, ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਭੀ ਕੀਹ ਵੱਸ?) ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵ
ਵਾਸਤੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੪੩।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੁਢੇ ਕਦੇ ਨਾਹੀ ਜਿਨ੍ਹਾ ਅੰਤਰਿ ਸੁਰਤਿ ਗਿਆਨੁ ॥ ਸਦਾ ਸਦਾ ਹਰਿ ਗੁਣ ਰਵਹਿ ਅੰਤਰਿ
ਸਹਜ ਧਿਆਨੁ ॥ ਓਇ ਸਦਾ ਅਨੰਦਿ ਬਿਬੇਕ ਰਹਹਿ ਦੁਖਿ ਸੁਖਿ ਏਕ ਸਮਾਨਿ ॥ ਤਿਨਾ ਨਦਰੀ
ਇਕੋ ਆਇਆ ਸਭੁ ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਪਛਾਨੁ ॥੪੪॥ {ਪੰਨਾ 1418}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ । ਬੁਢੇ—(ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ) ਕਮਜ਼ੋਰ
। ਸੁਰਤਿ—ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਲਗਨ । ਗਿਆਨੁ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ । ਰਵਹਿ—ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ।
ਸਹਜ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ । ਸਹਜ ਧਿਆਨੁ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਦੀ ਸਮਾਧੀ । ਓਇ—(ਲਫਜ਼ ‘ਓਹ’
ਤੋਂ ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਅਨੰਦਿ—ਆਨੰਦ ਵਿਚ । ਬਿਬੇਕ—(ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕੰਮ ਦੀ) ਪਰਖ । ਰਹਹਿ—ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ
(ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਦੁਖਿ—ਦੁੱਖ ਵਿਚ । ਸੁਖਿ—ਸੁਖ ਵਿਚ । ਏਕ ਸਮਾਨਿ—ਇਕੋ ਜਿਹੇ, ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਆਤਮਕ
ਹਾਲਤ ਵਿਚ, ਅਡੋਲ-ਚਿੱਤ । ਇਕੋ—ਇਕ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਹੀ । ਸਭੁ—ਹਰ ਥਾਂ । ਆਤਮਰਾਮੁ—ਸਰਬ-
ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ । ਪਛਾਨੁ—ਪਛਾਣੁ, ਮਿੱਤਰ, ਸਾਥੀ । ੪੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਲਗਨ ਟਿਕੀ

ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ) ਕਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ । ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕੰਮ ਦੀ) ਪਰਖ ਦੇ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਸਦਾ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਹਰੇਕ) ਦੁੱਖ ਵਿਚ (ਹਰੇਕ) ਸੁਖ ਵਿਚ ਉਹ ਸਦਾ ਅਡੋਲ-ਚਿੱਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਥੀ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ । ੪੪ ।

ਮਨਮੁਖੁ ਬਾਲਕੁ ਬਿਰਧਿ ਸਮਾਨਿ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾ ਅੰਤਰਿ ਹਰਿ ਸੁਰਤਿ ਨਾਹੀ ॥ ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਕਰਮ ਕਮਾਵਦੇ ਸਭ ਧਰਮ ਰਾਇ ਕੈ ਜਾਂਹੀ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਛੇ ਨਿਰਮਲੇ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਸੁਭਾਇ ॥ ਓਨਾ ਮੈਲੁ ਪਤੰਗੁ ਨ ਲਗਾਈ ਜਿ ਚਲਨਿ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ ॥ ਮਨਮੁਖ ਜੂਠਿ ਨ ਉਤਰੈ ਜੇ ਸਉ ਧੋਵਣ ਪਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੇਲਿਅਨੁ ਗੁਰ ਕੈ ਅੰਕਿ ਸਮਾਇ ॥੪੫॥ {ਪੰਨਾ 1418}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਨਮੁਖ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ । ਬਾਲਕ—(ਭਾਵ, ਨਰੋਏ ਸਰੀਰਕ ਅੰਗਾਂ ਵਾਲਾ) ਜੁਆਨ । ਬਿਰਧਿ ਸਮਾਨਿ—ਬੁੱਢੇ ਮਨੁੱਖ ਵਰਗਾ ਕਮਜ਼ੋਰ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਮਜ਼ੋਰ) । ਸੁਰਤਿ—ਲਗਨ । ਧਰਮਰਾਇ ਕੈ—ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ । ਕੈ ਸਬਦਿ—ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਸੁਭਾਇ—(ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਪਿਆਰ ਵਿਚ । ਪਤੰਗੁ ਮੈਲੁ—ਰਤਾ ਭਰ ਭੀ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਮੈਲ । ਜਿ—ਜਿਹੜੇ । ਚਲਨਿ—ਤੁਰਦੇ ਹਨ । ਭਾਇ—ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ । ਮਨਮੁਖ ਜੂਠਿ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਜੂਠ । ਸਉ—ਸੌ ਵਾਰੀ । ਧੋਵਣ ਪਾਇ—ਧੋਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੇ । ਮੇਲਿਅਨੁ—ਮਿਲਾ ਲਏ ਹਨ ਉਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ । ਕੈ ਅੰਕਿ—ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ । ਸਮਾਇ—ਲੀਨ ਕਰ ਕੇ । ੪੫ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਨਰੋਏ ਸਰੀਰਕ ਅੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਭੀ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ) ਬੁੱਢੇ ਮਨੁੱਖ ਵਰਗਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਲਗਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਧਾਰਮਿਕ) ਕਰਮ (ਭੀ) ਹਉਮੈ ਵਿਚ (ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ) ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਵੱਸ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਸੁੱਚੇ ਪਵਿੱਤਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰਹਿ ਕੇ ਜੀਵਨ ਚਾਲ ਚੱਲਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਰਤਾ ਭੀ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ । ਪਰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਜੂਠ (ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਤੋਂ) ਕਦੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਲਹਿੰਦੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸੌ ਵਾਰੀ (ਉਸ ਨੂੰ) ਧੋਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਰਹੇ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ (ਆਪ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਮਿਲਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੪੫ ।

ਬੁਰਾ ਕਰੇ ਸੁ ਕੇਹਾ ਸਿਝੈ ॥ ਆਪਣੈ ਰੋਹਿ ਆਪੇ ਹੀ ਦਝੈ ॥ ਮਨਮੁਖਿ ਕਮਲਾ ਰਗੜੈ ਲੁਝੈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ਤਿਸੁ ਸਭ ਕਿਛੁ ਸੁਝੈ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨ ਸਿਉ ਲੁਝੈ ॥੪੬॥ {ਪੰਨਾ 1418}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬੁਰਾ—ਬੁਰਾਈ । ਸੁ—ਉਹ ਮਨੁੱਖ । ਕੇਹਾ—ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ? ਸਿਝੈ—ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਰੋਹਿ—ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ । ਦੜੈ—ਸੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਮਨਮੁਖਿ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦਾ ਮੁਰੀਦ ਮਨੁੱਖ । ਕਮਲਾ—
 ਝੱਲਾ । ਰਗੜੈ—ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਝਗੜੇ—ਝੰਬੇਲੇ ਵਿਚ । ਲੁੜੈ—(ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲ) ਖਹਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।
 ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ । ਸਭ ਕਿਛੁ—(ਜੀਵਨ ਦਾ) ਹਰੇਕ ਭੇਤ । ਸੁੜੈ—ਸਮਝ
 ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਿਉ—ਨਾਲ । ਲੁੜੈ—ਟਾਕਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੪੬।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ (ਮਾਇਆ ਆਦਿਕ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ) ਕੋਈ ਭੈੜ ਕਮਾਂਦਾ ਹੈ,
 ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ । (ਖਹਿ ਖਹਿ ਦੇ ਕਾਰਨ) ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਹੀ
 ਗੁੱਸੇ (ਦੀ ਅੱਗ) ਵਿਚ (ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ) ਝੱਲਾ ਹੋਇਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, (ਦੁਨੀਆ ਦੇ) ਝਗੜੇ—ਝੰਬੇਲੇ ਵਿਚ
 (ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲ) ਖਹਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । (ਪਰ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ)
 ਹਰੇਕ ਭੇਤ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਏ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ (ਆਪਣੇ) ਮਨ ਨਾਲ
 ਟਾਕਰਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੪੬।

ਜਿਨਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਨ ਸੇਵਿਓ ਸਬਦਿ ਨ ਕੀਤੋ ਵੀਚਾਰੁ ॥ ਓਇ ਮਾਣਸ ਜੂਨਿ ਨ ਆਖੀਅਨਿ
 ਪਸੂ ਢੋਰ ਗਾਵਾਰ ॥ ਓਨਾ ਅੰਤਰਿ ਗਿਆਨੁ ਨ ਧਿਆਨੁ ਹੈ ਹਰਿ ਸਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨ ਪਿਆਰੁ ॥
 ਮਨਮੁਖ ਮੁਏ ਵਿਕਾਰ ਮਹਿ ਮਰਿ ਜੰਮਹਿ ਵਾਰੋ ਵਾਰ ॥ ਜੀਵਦਿਆ ਨੋ ਮਿਲੈ ਸੁ ਜੀਵਦੇ ਹਰਿ
 ਜਗਜੀਵਨ ਉਰ ਧਾਰਿ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੋਹਣੇ ਤਿਤੁ ਸਚੈ ਦਰਬਾਰਿ ॥੪੭॥ {ਪੰਨਾ 1418}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਬਦਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ । ਨ ਕੀਤੋ ਵੀਚਾਰੁ—ਮਨ ਨਹੀਂ ਜੋੜਿਆ । ਓਇ—(ਲਫਜ਼
 ‘ਓਹ’ ਤੋਂ ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਨ ਆਖੀਅਨਿ—ਨਹੀਂ ਆਖੇ ਜਾਂਦੇ । ਢੋਰ—ਮਰੇ ਪਸੂ । ਗਾਵਾਰ—ਮਹਾਂ ਮੂਰਖ
 । ਅੰਤਰਿ—ਅੰਦਰ । ਗਿਆਨ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ । ਧਿਆਨ—ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ।
 ਸਉ—ਸਿਉਂ, ਨਾਲ । ਮਨਮੁਖ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ । ਮੁਏ—ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰੇ ਹੋਏ ।
 ਵਾਰੋ ਵਾਰ—ਮੁੜ ਮੁੜ । ਨੋ—ਨੂੰ । ਜੀਵਦਿਆ ਨੋ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ । ਮਿਲੈ—
 ਮਿਲਦਾ ਹੈ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਜੀਵਦੇ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ । ਉਰ ਧਾਰਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ । ਤਿਤੁ
 ਦਰਬਾਰਿ—ਉਸ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ । ਤਿਤੁ ਸਚੈ ਦਰਬਾਰਿ—ਉਸ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ । ੪੭।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸਰਨ ਨਹੀਂ ਫੜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ
 ਆਪਣਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਜੋੜਿਆ, ਉਹ ਬੰਦੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜੂਨ ਵਿਚ ਆਏ ਨਹੀਂ ਕਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਪਸੂ ਹਨ,
 ਉਹ ਤਾਂ ਮਰੇ ਹੋਏ ਪਸੂ ਹਨ ਉਹ ਮਹਾਂ ਮੂਰਖ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ
 ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਲਗਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ
 । ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਉਹ
 ਮੁੜ ਮੁੜ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜਾ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੇ ਭੀ ਜਗਤ ਦੇ
 ਜੀਵਨ ਹਰੀ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖਿ
 ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਸਦਾ-ਥਿਰ (ਰੱਬੀ) ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਸੋਭਾ ਖੱਟਦੇ ਹਨ । ੪੭।

ਹਰਿ ਮੰਦਰੁ ਹਰਿ ਸਾਜਿਆ ਹਰਿ ਵਸੈ ਜਿਸੁ ਨਾਲਿ ॥ ਗੁਰਮਤੀ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਮਾਇਆ ਮੋਹ
ਪਰਜਾਲਿ ॥ ਹਰਿ ਮੰਦਰਿ ਵਸਤੁ ਅਨੇਕ ਹੈ ਨਵ ਨਿਧਿ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿ ॥ ਧਨੁ ਭਗਵੰਤੀ ਨਾਨਕਾ
ਜਿਨਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਲਧਾ ਹਰਿ ਭਾਲਿ ॥ ਵਡਭਾਗੀ ਗੜ ਮੰਦਰੁ ਖੋਜਿਆ ਹਰਿ ਹਿਰਦੈ ਪਾਇਆ ਨਾਲਿ
॥੪੮॥ {ਪੰਨਾ 1418}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਾਜਿਆ—ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ਜਿਸੁ ਨਾਲਿ—ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ (ਸਰੀਰ) ਦੇ ਨਾਲ, ਇਸ ਸਰੀਰ
ਵਿਚ । ਪਰਜਾਲਿ—ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾੜ ਕੇ । ਮੰਦਰਿ—ਮੰਦਰ ਵਿਚ । ਨਵਨਿਧਿ ਨਾਮੁ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ
ਜੋ, ਮਾਨੋ, ਧਰਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨੌਂ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਹੈ । ਸਮਾਲਿ—ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖ । ਧਨੁ—(DIX) । ਭਗਵੰਤੀ—
ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਲਧਾ—ਲੱਧਾ, ਲੱਭ ਗਿਆ । ਗੜ—ਕਿਲ੍ਹਾ । ਹਿਰਦੈ—ਹਿਰਦੇ
ਵਿਚ ।੪੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇਹ ਸਰੀਰ-) ਹਰਿ-ਮੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ (ਆਪ) ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਇਸ
ਸਰੀਰ-ਹਰਿਮੰਦਰ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । (ਪਰ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਤੁਰ ਕੇ (ਅੰਦਰੋਂ) ਮਾਇਆ ਦਾ
ਮੋਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾੜ ਕੇ (ਹੀ, ਕਿਸੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਨੇ ਅੰਦਰ-ਵੱਸਦਾ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਲੱਭਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ, ਮਾਨੋ, ਨੌਂ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਹੈ (ਇਸ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖ (ਜੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ
ਸੰਭਾਲਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ) ਇਸ ਸਰੀਰ-ਹਰਿਮੰਦਰ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਉੱਤਮ ਕੀਮਤੀ ਗੁਣ (ਲੱਭ ਪੈਂਦੇ) ਹਨ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੇ ਉਹਨਾਂ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ (ਇਸ ਸਰੀਰ-ਹਰਿਮੰਦਰ ਵਿਚ
ਵੱਸਦਾ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਖੋਜ ਕੇ ਲੱਭ ਲਿਆ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਸਰੀਰ ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਸਰੀਰ
ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਖੋਜਿਆ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਵੱਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਲੱਭ ਲਿਆ ।੪੮।

ਮਨਮੁਖ ਦਹ ਦਿਸਿ ਫਿਰਿ ਰਹੇ ਅਤਿ ਤਿਸਨਾ ਲੋਭ ਵਿਕਾਰ ॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਨ ਚੁਕਈ ਮਰਿ
ਜੰਮਹਿ ਵਾਰੋ ਵਾਰ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਅਤਿ ਤਿਸਨਾ ਤਜਿ ਵਿਕਾਰ ॥ ਜਨਮ ਮਰਨ
ਕਾ ਦੁਖੁ ਗਇਆ ਜਨ ਨਾਨਕ ਸਬਦੁ ਬੀਚਾਰਿ ॥੪੯॥ {ਪੰਨਾ 1419}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਨਮੁਖ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ । ਦਹ—ਦਸ । ਦਿਸਿ—ਪਾਸਾ । ਦਹ
ਦਿਸਿ—ਦਸੀਂ ਪਾਸੀਂ (ਚਾਰ ਤਰਫਾਂ, ਚਾਰ ਨੁੱਕਰਾਂ, ਉਪਰ, ਹੇਠ) । ਨ ਚੁਕਈ—ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਦਾ । ਮਰਿ
ਜੰਮਹਿ—ਮਰ ਕੇ ਜੰਮਦੇ ਹਨ । ਵਾਰੋ ਵਾਰ—ਬਾਰ ਬਾਰ, ਮੁੜ ਮੁੜ । ਸੇਵਿ—ਸੇਵਾ ਕਰ ਕੇ, ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ।
ਸੁਖੁ—ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ । ਤਜਿ—ਤਿਆਗ ਕੇ । ਸਬਦੁ ਬੀਚਾਰਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ
।੪੯।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਮਾਇਆ ਦੀ ਭਾਰੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਲਾਲਚ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ
ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਮਨੁੱਖ ਦਸੀਂ ਪਾਸੀਂ ਭਟਕਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । (ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ)
ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਮੁੱਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਮੁੜ ਮੁੜ ਜੰਮਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਆਦਿਕ ਵਿਕਾਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਮਰਨ (ਦੇ
ਗੇੜ) ਦਾ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ।੪੯।

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ਮਨ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਪਾਵਹਿ ਮਾਨੁ ॥ ਕਿਲਵਿਖ ਪਾਪ ਸਭਿ ਕਟੀਅਹਿ
ਹਉਮੈ ਚੁਕੈ ਗੁਮਾਨੁ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਮਲੁ ਵਿਗਸਿਆ ਸਭੁ ਆਤਮ ਬ੍ਰਹਮੁ ਪਛਾਨੁ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ
ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ ਪ੍ਰਭ ਜਨ ਨਾਨਕ ਜਪਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥੫੦॥ {ਪੰਨਾ 1419}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਨ—ਹੇ ਮਨ! ਧਿਆਇ—ਸਿਮਰਿਆ ਕਰ । ਪਾਵਹਿ—ਤੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਏਂਗਾ । ਮਾਨੁ—
ਇੱਜ਼ਤ, ਆਦਰ । ਕਿਲਵਿਖ—ਪਾਪ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ । ਕਟੀਅਹਿ—ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਚੁਕੈ—ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
। ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ । ਕਮਲੁ—ਹਿਰਦਾ-ਕੌਲ ਫੁੱਲ । ਵਿਗਸਿਆ—ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਸਭੁ—
ਹਰ ਥਾਂ । ਆਤਮ ਬ੍ਰਹਮ—ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਹਰੀ । ਪਛਾਨੁ—ਪਛਾਣੂ, ਸਾਥੀ । ਹਰਿ ਹਰਿ—ਹੇ ਹਰੀ!
ਪ੍ਰਭ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜਪਿ—ਜਪੀਂ, ਮੈਂ ਜਪਦਾ ਰਹਾਂ । ੫੦ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ (ਮੇਰੇ) ਮਨ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਕਰ (ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਤੂੰ
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਦਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਂਗਾ । (ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਐਬ ਕੱਟੇ
ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਮਨ ਵਿਚੋਂ) ਹਉਮੈ ਅਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ (ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਿਆਂ)
ਹਿਰਦਾ-ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਥਾਂ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਸਾਥੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! (ਆਖ-) ਹੇ ਹਰੀ! ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ (ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ) ਮਿਹਰ ਕਰ, ਮੈਂ (ਸਦਾ ਤੇਰਾ) ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਰਹਾਂ
। ੫੦ ।

ਧਨਾਸਰੀ ਧਨਵੰਤੀ ਜਾਣੀਐ ਭਾਈ ਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਕਾਰ ਕਮਾਇ ॥ ਤਨੁ ਮਨੁ ਸਉਪੇ ਜੀਅ
ਸਉ ਭਾਈ ਲਏ ਹੁਕਮਿ ਫਿਰਾਉ ॥ ਜਹ ਬੈਸਾਵਹਿ ਬੈਸਹ ਭਾਈ ਜਹ ਭੇਜਹਿ ਤਹ ਜਾਉ ॥ ਏਵਡੁ
ਧਨੁ ਹੋਰੁ ਕੋ ਨਹੀ ਭਾਈ ਜੇਵਡੁ ਸਚਾ ਨਾਉ ॥ ਸਦਾ ਸਚੇ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਵਾਂ ਭਾਈ ਸਦਾ ਸਚੇ ਕੈ ਸੰਗਿ
ਰਹਾਉ ॥ ਪੈਨਣੁ ਗੁਣ ਚੰਗਿਆਈਆ ਭਾਈ ਆਪਣੀ ਪਤਿ ਕੇ ਸਾਦ ਆਪੇ ਖਾਇ ॥ ਤਿਸ ਕਾ
ਕਿਆ ਸਾਲਾਹੀਐ ਭਾਈ ਦਰਸਨ ਕਉ ਬਲਿ ਜਾਇ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਚਿ ਵਡੀਆ ਵਡਿਆਈਆ
ਭਾਈ ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ ਤਾਂ ਪਾਇ ॥ ਇਕਿ ਹੁਕਮੁ ਮੰਨਿ ਨ ਜਾਣਨੀ ਭਾਈ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਫਿਰਾਇ ॥
ਸੰਗਤਿ ਢੋਈ ਨਾ ਮਿਲੈ ਭਾਈ ਬੈਸਣਿ ਮਿਲੈ ਨ ਥਾਉ ॥ ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੁ ਤਿਨਾ ਮਨਾਇਸੀ ਭਾਈ
ਜਿਨਾ ਧੁਰੇ ਕਮਾਇਆ ਨਾਉ ॥ ਤਿਨੁ ਵਿਟਹੁ ਹਉ ਵਾਰਿਆ ਭਾਈ ਤਿਨ ਕਉ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੈ ਜਾਉ
॥੫੧॥ {ਪੰਨਾ 1419}

ਧਨਾਸਰੀ—ਇਕ ਰਾਗਣੀ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਧਨਵੰਤੀ—ਧਨ ਵਾਲੀ, ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ । ਜਾਣੀਐ—ਸਮਝੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਭਾਈ—ਹੇ
ਭਾਈ! ਜਾਂ—ਜਦੋਂ । ਕਮਾਇ—ਕਮਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਉਪੇ—ਸੌਂਪਦੀ ਹੈ, ਭੇਟਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਹਵਾਲੇ ਕਰਦੀ ਹੈ ।
ਜੀਅ ਸਉ—ਜਿੰਦ ਸਮੇਤ । ਹੁਕਮਿ—ਹੁਕਮ ਵਿਚ । ਲਏ ਫਿਰਾਉ—ਫੇਰਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਤੁਰਦੀ-ਫਿਰਦੀ ਹੈ,
ਜੀਵਨ-ਤੋਰ ਤੁਰਦੀ ਹੈ । ਜਹ—ਜਿੱਥੇ । ਬੈਸਾਵਹਿ—(ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ) ਬਿਠਾਂਦੇ ਹਨ । ਬੈਸਹ—ਅਸੀਂ ਜੀਵ ਬੈਠਦੇ
ਹਾਂ । ਭੇਜਹਿ—(ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ) ਭੇਜਦੇ ਹਨ । ਤਹ—ਉਥੇ । ਜਾਉ—ਜਾਉਂ, ਮੈਂ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ।

ਏਵਡੁ—ਏਡਾ ਵੱਡਾ, ਇਤਨਾ ਕੀਮਤੀ । ਕੋ—ਕੋਈ । ਜੇਵਡੁ—ਜਿਤਨਾ ਕੀਮਤੀ । ਸਚਾ ਨਾਉ—ਸਦਾ-ਬਿਰ

ਹਰਿ-ਨਾਮ ਧਨ । ਗਾਵਾਂ—ਮੈਂ ਗਾਂਦਾ ਹਾਂ । ਭਾਈ—ਹੇ ਭਾਈ! ਕੈ ਸੰਗਿ—ਦੇ ਨਾਲ । ਸਚੇ ਕੈ ਸੰਗਿ—
ਸਦਾ—ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਲ । ਰਹਾਉ—ਰਹਉ, ਰਹਉਂ, ਮੈਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ।

ਪੈਨਣੁ—ਪੁਸ਼ਾਕ, ਸਿਰੋਪਾ, (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਇੱਜਤ । ਪਤਿ—ਇੱਜਤ । ਪਤਿ ਕੇ ਸਾਦ—(ਮਿਲੀ)
ਇੱਜਤ ਦੇ ਆਨੰਦ । ਆਪੇ—ਆਪ ਹੀ । ਖਾਇ—ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਾਣਦਾ ਹੈ । ਤਿਸ ਕਾ—(ਸੰਬੰਧਕ 'ਕਾ' ਦੇ
ਕਾਰਨ ਲਫਜ਼ 'ਤਿਸੁ' ਦਾ ਉੱਡ ਗਿਆ ਹੈ) ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਦਾ । ਕਿਆ ਸਾਲਾਹੀਐ—ਕੀਹ ਸਿਫਤਿ ਕੀਤੀ
ਜਾਏ? ਸਿਫਤਿ ਹੋ ਗੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਬਲਿ ਜਾਇ—ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਦਰਸਨ ਕਉ—(ਪਰਮਾਤਮਾ
ਦੇ) ਦਰਸਨ ਤੋਂ ।

ਵਡਿਆਈਆ—ਗੁਣ । ਭਾਈ—ਹੇ ਭਾਈ! ਕਰਮਿ—ਮਿਹਰ ਨਾਲ; ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ । ਮਿਲੈ—(ਗੁਰੂ)
ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਤਾਂ—ਤਦੋਂ । ਪਾਇ—(ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ) ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ।
ਇਕਿ—(ਲਫਜ਼ 'ਇਕ' ਤੋਂ ਬਹੁ-ਵਚਨ) ਕਈ । ਮੰਨਿ ਨ ਜਾਣਨੀ—ਮੰਨਣਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ । ਦੂਜੈ ਭਾਇ—
ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ । ਫਿਰਾਇ—ਭਟਕ ਭਟਕ ਕੇ । ਢੋਈ—ਆਸਰਾ, ਸਹਾਰਾ । ਬੈਸਣਿ—ਬੈਠਣ
ਲਈ ।

ਨਾਨਕ—ਹੇ ਨਨਾਕ! ਧੁਰੇ—ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ । ਕਮਾਇਆ ਨਾਉ—ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ
ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ । ਵਿਟਹੁ—ਤੋਂ । ਹਉ—ਹਉਂ, ਮੈਂ । ਵਾਰਿਆ—ਕੁਰਬਾਨ । ਸਦ—ਸਦਾ । ਜਾਉ—ਜਾਉਂ,
ਮੈਂ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ । ੫੧।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦੀ (ਦੱਸੀ) ਕਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ
ਆਪਣਾ ਤਨ ਆਪਣਾ ਮਨ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਸਮੇਤ (ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ) ਹਵਾਲੇ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ (ਆਪਣੇ
ਗੁਰੂ ਦੇ) ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਜੀਵਨ-ਤੋਰ ਤੁਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਉਸ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਨਾਮ-ਧਨ ਵਾਲੀ ਭਾਗਾਂ
ਵਾਲੀ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । (ਹੇ ਭਾਈ! ਜੀਵ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਆਕੀ ਹੋ ਗੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ) ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ
ਅਸਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਬਿਠਾਂਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਅਸੀਂ ਬੈਠਦੇ ਹਾਂ, ਜਿੱਥੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਭੇਜਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਮੈਂ ਜਾਂਦਾ
ਹਾਂ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (-ਧਨ) ਜਿਤਨਾ ਕੀਮਤੀ ਹੈ, ਇਤਨਾ ਕੀਮਤੀ
ਹੋਰ ਕੋਈ ਧਨ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਹੀ ਸਦਾ ਗਾਂਦਾ ਹਾਂ,
ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਰੱਬੀ) ਗੁਣਾਂ (ਰੱਬੀ) ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਉਹ
ਮਨੁੱਖ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਇੱਜਤ-ਆਦਰ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ । (ਉਹ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੀ (ਇਸ ਮਿਲੀ)
ਇੱਜਤ ਦੇ ਆਨੰਦ ਆਪ ਹੀ ਮਾਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਉਹ ਆਨੰਦ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ) । ਹੇ ਭਾਈ!
ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਿਫਤਿ (ਪੂਰੇ ਤੌਰ ਤੇ) ਕੀਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸਨ ਤੋਂ
(ਸਦਾ) ਸਦਕੇ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਗੁਣ ਹਨ, (ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਮਿਹਰ ਨਾਲ (ਗੁਰੂ) ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ
ਹੈ, ਤਦੋਂ ਉਹ (ਇਹ ਗੁਣ) ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਕਈ ਬੰਦੇ (ਐਸੇ ਹਨ ਜੋ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ
ਭਟਕ ਭਟਕ ਕੇ (ਗੁਰੂ ਦਾ) ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ । ਹੇ ਭਾਈ! (ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ) ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ
ਵਿਚ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਲਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਸੰਗਤਿ

ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ) ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਪੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ (ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ, ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਹੀ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੀ) ਰਜ਼ਾ (ਮਿੱਠੀ ਕਰ ਕੇ) ਮਨਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਮੈਂ ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ । ੫੧।

ਸੇ ਦਾੜੀਆਂ ਸਚੀਆ ਜਿ ਗੁਰ ਚਰਨੀ ਲਗੰਨਿ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਸੇਵਨਿ ਗੁਰੁ ਆਪਣਾ ਅਨਦਿਨੁ
ਅਨਦਿ ਰਹੰਨਿ ॥ ਨਾਨਕ ਸੇ ਮੁਹ ਸੋਹਣੇ ਸਚੈ ਦਰਿ ਦਿਸੰਨਿ ॥੫੨॥ {ਪੰਨਾ 1419}

ਨੋਟ:- ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਦਾੜੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਲੱਛਣ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਇਤਬਾਰ-ਜੋਗ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਆਦਰ-ਸਤਕਾਰ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੇ—ਉਹ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਸਚੀਆ—ਸੱਚੀਆਂ, ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਆਦਰ ਦੀਆਂ ਹੱਕਦਾਰ । ਜਿ—ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ । ਅਨਦਿਨੁ—ਹਰ ਰੋਜ਼, ਹਰ ਵੇਲੇ । ਸੇਵਨਿ—ਸਰਨ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਅਨਦਿ—ਆਨੰਦ ਵਿਚ । ਰਹੰਨਿ—ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਸਚੈ ਦਰਿ—ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰੀ ਦੇ ਦਰ ਤੇ । ੫੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਉਹ ਦਾੜੀਆਂ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਆਦਰ-ਸਤਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ) ਇਹ ਮੂੰਹ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਸੋਹਣੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ । ੫੨।

ਮੁਖ ਸਚੇ ਸਚੁ ਦਾੜੀਆ ਸਚੁ ਬੋਲਹਿ ਸਚੁ ਕਮਾਹਿ ॥ ਸਚਾ ਸਬਦੁ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸਤਿਗੁਰ ਮਾਂਹਿ
ਸਮਾਂਹਿ ॥ ਸਚੀ ਰਾਸੀ ਸਚੁ ਧਨੁ ਉਤਮ ਪਦਵੀ ਪਾਂਹਿ ॥ ਸਚੁ ਸੁਣਹਿ ਸਚੁ ਮੰਨਿ ਲੈਨਿ ਸਚੀ ਕਾਰ
ਕਮਾਹਿ ॥ ਸਚੀ ਦਰਗਹ ਬੈਸਣਾ ਸਚੇ ਮਾਹਿ ਸਮਾਹਿ ॥ ਨਾਨਕ ਵਿਣੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸਚੁ ਨ ਪਾਈਐ
ਮਨਮੁਖ ਭੂਲੇ ਜਾਂਹਿ ॥੫੩॥ {ਪੰਨਾ 1419}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮੁਖ—ਮੂੰਹ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਸਚੇ—ਆਦਰ-ਸਤਕਾਰ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ । ਸਚੁ—ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ । ਸਚੁ ਕਮਾਹਿ—ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਮਾਂਹਿ—ਵਿਚ । ਸਮਾਂਹਿ—ਲੀਨ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਰਾਸੀ—ਪੂੰਜੀ, ਸਰਮਾਇਆ । ਪਦਵੀ—ਆਤਮਕ ਦਰਜਾ । ਪਾਂਹਿ—ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਮੰਨਿ ਲੈਨਿ—ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਬੈਸਣਾ—ਆਦਰ ਦੀ ਥਾਂ । ਮਨਮੁਖਿ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ । ਭੂਲੇ ਜਾਂਹਿ—ਕੁਰਾਹੇ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੫੩।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹਰ ਵੇਲੇ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਸਤਕਾਰ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਦਾੜੀਆਂ ਆਦਰ ਦੀਆਂ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਸਰਮਾਇਆ ਧਨ (ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ) ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਲੋਕ

ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਉੱਚਾ ਆਤਮਕ ਦਰਜਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ (ਹਰ ਵੇਲੇ) ਸਦਾ-ਬਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਸਦਾ-ਬਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਿਦਕ-ਸਰਧਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਸਦਾ-ਬਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਦਰ-ਸਤਕਾਰ ਦੀ ਥਾਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਪ੍ਰਭੂ (ਦੀ ਯਾਦ) ਵਿਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਪਰ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ (ਜ਼ਰੂਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ) ਗ਼ਲਤ ਰਸਤੇ ਤੇ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਪੜ ।

ਬਾਬੀਹਾ ਪ੍ਰਿਉ ਪ੍ਰਿਉ ਕਰੇ ਜਲਨਿਧਿ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰਿ ॥ ਗੁਰ ਮਿਲੇ ਸੀਤਲ ਜਲੁ ਪਾਇਆ ਸਭਿ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਣਹਾਰੁ ॥ ਤਿਸ ਚੁਕੈ ਸਹਜੁ ਉਪਜੈ ਚੁਕੈ ਕੂਕ ਪੁਕਾਰ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਂਤਿ ਹੋਇ ਨਾਮੁ ਰਖਹੁ ਉਰਿ ਧਾਰਿ ॥੫੪॥ {ਪੰਨਾ 1419}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਾਬੀਹਾ—ਪਪੀਹਾ । ਪ੍ਰਿਉ ਪ੍ਰਿਉ ਕਰੇ—‘ਪ੍ਰਿਉ, ਪ੍ਰਿਉ’ ਪੁਕਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜਲ ਨਿਧਿ—ਪਾਣੀ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ, ਬੱਦਲ; ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ-ਜਲ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ । ਪਿਆਰਿ—ਪਿਆਰ ਵਿਚ । ਸੀਤਲ ਜਲੁ—ਆਤਮਕ ਠੰਢ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ-ਜਲ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ । ਨਿਵਾਰਣਹਾਰੁ—ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਵਾਲਾ । ਤਿਸ—ਤ੍ਰਿਹ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ । ਚੁਕੈ—ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਹਜੁ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ । ਕੂਕ ਪੁਕਾਰ—(ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ) ਦੌੜ-ਭੱਜ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ । ਉਰਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਪੜ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਵੇਂ) ਪਪੀਹਾ ਬੱਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਰ ਵਿਚ (ਵਰਖਾ ਦੀ ਬੂੰਦ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ) ‘ਪ੍ਰਿਉ, ਪ੍ਰਿਉ’ ਪੁਕਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੂੰਦ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਤ੍ਰਿਹ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ‘ਕੂਕ ਪੁਕਾਰ’ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਪੈ । ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਉਚਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ), ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆਂ ਉਹ ਆਤਮਕ ਠੰਢ ਵਰਤਾਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ-ਜਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, (ਉਹ ਨਾਮ-ਜਲ) ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਵਾਲਾ ਹੈ । (ਇਸ ਨਾਮ-ਜਲ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ, ਉਸ ਦੀ) ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਉਸ ਦੀ) ਘਬਰਾਹਟ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ (ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਆਤਮਕ ਠੰਢ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਤਾਂ ਤੇ, ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਈ ਰੱਖੋ । ਪੜ ।

ਬਾਬੀਹਾ ਤੂੰ ਸਚੁ ਚਉ ਸਚੇ ਸਉ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ ਬੋਲਿਆ ਤੇਰਾ ਥਾਇ ਪਵੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ਅਲਾਇ ॥ ਸਬਦੁ ਚੀਨਿ ਤਿਖ ਉਤਰੈ ਮੰਨਿ ਲੈ ਰਜਾਇ ॥ ਚਾਰੇ ਕੁੰਡਾ ਝੋਕਿ ਵਰਸਦਾ ਬੂੰਦ ਪਵੈ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ॥ ਜਲ ਹੀ ਤੇ ਸਭ ਉਪਜੈ ਬਿਨੁ ਜਲ ਪਿਆਸ ਨ ਜਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਜਲੁ ਜਿਨਿ ਪੀਆ ਤਿਸੁ ਭੂਖ ਨ ਲਾਗੈ ਆਇ ॥੫੫॥ {ਪੰਨਾ 1419-1420}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਾਬੀਹਾ—ਹੇ ਪਪੀਹੇ! (ਹੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਨਾਮ-ਬੂੰਦ ਦੇ ਰਸੀਏ!) ਸਚੁ—ਸਦਾ

ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਰਿ-ਨਾਮ । ਚਉ—ਉਚਾਰ, ਉਚਾਰਿਆ ਕਰ । ਸਚੇ ਸਉ—ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਨਾਲ । ਲਿਵ ਲਾਇ—ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖ । ਥਾਇ—(ਲਫਜ਼ ‘ਥਾਉ’ ਤੋਂ ਅਧਿਕਰਣ ਕਾਰਕ ਇਕ-ਵਚਨ) ਥਾਂ ਵਿਚ । ਥਾਇ ਪਵੈ—ਕਬੂਲ ਪਏਗਾ । ਅਲਾਇ—ਅਲਾਪਿਆ ਕਰ । ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੋਇ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ । ਚੀਨਿ—ਪਛਾਣ ਕੇ, ਸਾਂਝ ਪਾ ਕੇ । ਤਿਖ—ਤ੍ਰਿਹ (ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ) । ਰਜਾਇ—ਰਜਾ, ਭਾਣਾ, ਹੁਕਮ । ਚਾਰੇ ਕੁੰਡਾਂ—ਚਾਰੇ ਕੁੰਡਾਂ, ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ, ਹਰ ਥਾਂ । ਝੋਕਿ—ਝੁਕ ਕੇ, ਲਿਫ ਕੇ । ਸਹਜਿ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ । ਸੁਭਾਇ—ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ । ਤੇ—ਤੋਂ । ਸਭ—ਸਾਰੀ ਲੁਕਾਈ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੇ । ਤਿਸੁ—ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੂੰ । ਪਪ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪਪੀਹੇ! (ਹੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਨਾਮ-ਬੁੰਦ ਦੇ ਰਸੀਏ!) ਤੂੰ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਕਰ, ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ (ਹਰਿ-ਨਾਮ) ਉਚਾਰਿਆ ਕਰ, (ਤਦੋਂ ਹੀ) ਤੇਰਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਉੱਦਮ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ) ਕਬੂਲ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾ ਕੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਭਲਾ ਜਾਣ ਕੇ ਮੰਨਿਆ ਕਰ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਇਆ ਦੀ) ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । (ਹੇ ਪਪੀਹੇ! ਇਹ ਨਾਮ-ਜਲ) ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਫਹਬਰ ਲਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਇਸ ਦੀ) ਬੁੰਦ (ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ) ਪੈਂਦੀ ਹੈ (ਜਿਹੜਾ) ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਹੈ (ਜਿਹੜਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ (ਲੀਨ) ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਹੀ, ਹਰਿ-ਨਾਮ) ਜਲ ਤੋਂ ਹੀ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਤਾਹੀਏਂ ਹਰਿ-ਨਾਮ) ਜਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਕਿਸੇ ਭੀ ਜੀਵ ਦੀ ਮਾਇਆ ਦੀ) ਤ੍ਰਿਹ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਜਲ ਪੀ ਲਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ (ਕਦੇ ਮਾਇਆ ਦੀ) ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੀ । ਪਪ ।

ਬਾਬੀਹਾ ਤੂੰ ਸਹਜਿ ਬੋਲਿ ਸਚੈ ਸਬਦਿ ਸੁਭਾਇ ॥ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤੇਰੈ ਨਾਲਿ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੀਆ ਦਿਖਾਇ ॥ ਆਪੁ ਪਛਾਣਹਿ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਮਿਲੈ ਵੁਠਾ ਫਹਬਰ ਲਾਇ ॥ ਝਿਮਿ ਝਿਮਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵਰਸਦਾ ਤਿਸਨਾ ਭੁਖ ਸਭ ਜਾਇ ॥ ਕੂਕ ਪੁਕਾਰ ਨ ਹੋਵਈ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਸੁਖਿ ਸਵਨਿ ਸੋਹਾਗਣੀ ਸਚੈ ਨਾਮਿ ਸਮਾਇ ॥ ਪੲ ॥ {ਪੰਨਾ 1420}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਾਬੀਹਾ—ਹੇ ਪਪੀਹੇ! (ਹੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਨਾਮ-ਬੁੰਦ ਦੇ ਰਸੀਏ!) । ਸਹਜਿ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ (ਟਿਕ ਕੇ) । ਬੋਲਿ—(ਹਰਿ-ਨਾਮ) ਜਪਿਆ ਕਰ । ਸਚੈ ਸਬਦਿ—ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ (ਜੁੜ ਕੇ) । ਸੁਭਾਇ—(ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਪਿਆਰ ਵਿਚ (ਟਿਕ ਕੇ) । ਸਭ ਕਿਛੁ—(ਹਰਿ-ਨਾਮ-ਬੁੰਦ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ) ਹਰੇਕ ਆਨੰਦ । ਸਤਿਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ । ਆਪੁ—ਆਪਣਾ ਆਪ, ਆਪਣਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ । ਪਛਾਣਹਿ—(ਜਿਹੜੇ ਜੀਵ) ਪੜਤਾਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਵੁਠਾ—ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਫਹਬਰ ਲਾਇ—ਝੜੀ ਲਾ ਕੇ । ਝਿਮਿ ਝਿਮਿ—ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ, ਅਡੋਲ । ਕੂਕ ਪੁਕਾਰ—ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ ਰੌਲਾ । ਨ ਹੋਵਈ—ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਸੁਖਿ—ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਵਿਚ । ਸਵਨਿ—ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਸੋਹਾਗਣੀ—ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ । ਸਮਾਇ—ਟਿਕ ਕੇ । ਸਚੈ ਨਾਮਿ—ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ । ਪੲ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪਪੀਹੇ! (ਹੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਨਾਮ-ਬੁੰਦ ਦੇ ਰਸੀਏ!) ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ (ਟਿਕ ਕੇ), ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ (ਜੁੜ ਕੇ), (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਪਿਆਰ ਵਿਚ (ਟਿਕ

ਕੇ), ਤੂੰ (ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ) ਜਪਿਆ ਕਰ । ਹੇ ਪਪੀਹੇ! (ਹਰਿ-ਨਾਮ-ਬੁੰਦ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ) ਹਰੇਕ ਆਨੰਦ ਮੌਜੂਦ ਹੈ (ਪਰ ਇਹ ਆਨੰਦ ਉਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਨੇ (ਇਹ) ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪੜਤਾਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦਾ ਬੱਦਲ) ਝੜੀ ਲਾ ਕੇ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਅਡੋਲ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ-ਜਲ ਦੀ ਵਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਮਾਇਆ ਦੀ ਸਾਰੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮਾਇਆ ਦੀ ਸਾਰੀ ਭੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ ਸਾਰਾ ਰੌਲਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਿੰਦ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਦਾ-ਬਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਟਿਕੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।੫੬।

ਧੁਰਹੁ ਖਸਮਿ ਭੇਜਿਆ ਸਚੈ ਹੁਕਮਿ ਪਠਾਇ ॥ ਇੰਦੁ ਵਰਸੈ ਦਇਆ ਕਰਿ ਗੂੜੀ ਛਹਬਰ ਲਾਇ ॥
ਬਾਬੀਹੇ ਤਨਿ ਮਨਿ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ਜਾਂ ਤਤੁ ਬੁੰਦ ਮੁਹਿ ਪਾਇ ॥ ਅਨੁ ਧਨੁ ਬਹੁਤਾ ਉਪਜੈ ਧਰਤੀ ਸੋਭਾ ਪਾਇ ॥
ਅਨਦਿਨੁ ਲੋਕੁ ਭਗਤਿ ਕਰੇ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਸਮਾਇ ॥ ਆਪੇ ਸਚਾ ਬਖਸਿ ਲਏ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਕਰੈ ਰਜਾਇ ॥
ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵਹੁ ਕਾਮਣੀ ਸਚੈ ਸਬਦਿ ਸਮਾਇ ॥ ਭੈ ਕਾ ਸਹਜੁ ਸੀਗਾਰੁ ਕਰਿਹੁ ਸਚਿ ਰਹਹੁ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੋ ਮਨਿ ਵਸੈ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਲਏ ਛਡਾਇ ॥੫੭॥ {ਪੰਨਾ 1420}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਧੁਰਹੁ—(ਆਪਣੀ) ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ । ਖਸਮਿ—ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ । ਸਚੈ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ । ਪਠਾਇ—ਤੋਰ ਕੇ, ਭੇਜ ਕੇ (pṛiṅpX) । ਇੰਦੁ—ਇੰਦਰ ਦੇਵਤਾ, ਬੱਦਲ । ਛਹਬਰ ਲਾਇ—ਝੜੀ ਲਾ ਕੇ । ਤਨਿ—ਤਨ ਵਿਚ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਜਾਂ—ਜਦੋਂ । ਤਤੁ—(ਜੀਵਨ-ਤੱਤ) ਹਰਿਨਾਮ । ਮੁਹਿ—ਮੂੰਹ ਵਿਚ । ਅਨੁ—ਅੰਨ । ਉਪਜੈ—ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਾਇ—ਹਾਸਲ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਅਨਦਿਨੁ—(Anidni) ਹਰ ਰੋਜ਼, ਹਰ ਵੇਲੇ । ਕੈ ਸਬਦਿ—ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ । ਸਮਾਇ—ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ । ਆਪੇ—ਆਪ ਹੀ । ਸਚਾ—ਸਦਾ-ਬਿਰ ਪ੍ਰਭੂ । ਕਰੈ ਰਜਾਇ—ਆਪਣਾ ਹੁਕਮ ਵਰਤਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਾਮਣੀ—ਹੇ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ! ਭੈ ਕਾ ਸਹਜੁ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਡਰ-ਅਦਬ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ । ਸੀਗਾਰੁ—ਗਹਿਣਾ । ਸਚਿ—ਸਦਾ-ਬਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ । ਲਿਵ ਲਾਇ—ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ ਕੇ । ਨਾਮੋ—ਨਾਮ ਹੀ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਲਏ ਛਡਾਇ—ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੫੭।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ (ਆਪਣੇ) ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ (ਹੀ) ਪ੍ਰੇਰ ਕੇ (ਇੰਦਰ ਦੇਵਤੇ ਨੂੰ, ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਦਾ) ਭੇਜਿਆ ਹੈ । (ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ) ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਬੱਦਲ (-ਗੁਰੂ) ਡੂੰਘੀ ਝੜੀ ਲਾ ਕੇ ਵਰਖਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਪਪੀਹਾ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਨਾਮ-ਬੁੰਦ ਦਾ ਰਸੀਆ) ਨਾਮ-ਬੁੰਦ (ਆਪਣੇ) ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਤਨ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । (ਜਿਵੇਂ ਵਰਖਾ ਨਾਲ) ਧਰਤੀ ਹਰੀਆਵਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਉਸ ਵਿਚ) ਬਹੁਤ ਅੰਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਜਗਤ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਈ ਲੁਕਾਈ ਉਤੇ) ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮਿਹਰ

ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਹੁਕਮ ਵਰਤਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ! ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਆ ਕਰ, (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਡਰ-ਅਦਬ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ) ਸਿੰਗਾਰ ਬਣਾਈ ਰੱਖ, ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰੀ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ ਕੇ ਟਿਕੀ ਰਿਹਾ ਕਰ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੫੭।

ਬਾਬੀਹਾ ਸਗਲੀ ਧਰਤੀ ਜੇ ਫਿਰਹਿ ਉਡਿ ਚੜਹਿ ਆਕਾਸਿ ॥ ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਜਲੁ ਪਾਈਐ
ਚੂਕੈ ਭੂਖ ਪਿਆਸ ॥ ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਸਭੁ ਤਿਸ ਕਾ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤਿਸ ਕੈ ਪਾਸਿ ॥ ਵਿਣੁ ਬੋਲਿਆ ਸਭੁ
ਕਿਛੁ ਜਾਣਦਾ ਕਿਸੁ ਆਗੈ ਕੀਚੈ ਅਰਦਾਸਿ ॥ ਨਾਨਕ ਘਟਿ ਘਟਿ ਏਕੋ ਵਰਤਦਾ ਸਬਦਿ ਕਰੇ
ਪਰਗਾਸ ॥੫੮॥ {ਪੰਨਾ 1420}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਾਬੀਹਾ—ਹੇ ਪਪੀਹੇ! (ਹੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਨਾਮ-ਬੁੰਦ ਦੇ ਰਸੀਏ!) ਫਿਰਹਿ—ਤੂੰ ਫਿਰਦਾ ਰਹੇਂ । ਉਡਿ—ਉੱਡ ਕੇ । ਆਕਾਸਿ—ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ । ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ—ਜੇ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਏ, ਗੁਰੂ ਮਿਲਿਆਂ ਹੀ । ਪਾਈਐ—ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਚੂਕੈ—ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੀਉ—ਜਿੰਦ । ਪਿੰਡੁ—ਸਰੀਰ । ਤਿਸ ਕਾ—(ਸੰਬੰਧਕ ‘ਕਾ’ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਫਜ਼ ‘ਤਿਸੁ’ ਦਾ ਉੱਡ ਗਿਆ ਹੈ) । ਤਿਸ ਕੈ—(ਸੰਬੰਧਕ ‘ਕੈ’ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਫਜ਼ ‘ਤਿਸੁ’ ਦਾ ਉੱਡ ਗਿਆ ਹੈ) । ਵਿਣੁ ਬੋਲਿਆ—ਵਿਣੁ ਬੋਲਿਆਂ । ਕੀਚੈ—ਕੀਤੀ ਜਾਏ । ਘਟਿ ਘਟਿ—ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ । ਏਕੋ—ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ । ਸਬਦਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਪਰਗਾਸ—(ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ) ਚਾਨਣ ।੫੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਨਾਮ-ਬੁੰਦ ਦੇ ਰਸੀਏ! (ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਤੂੰ (ਤੀਰਥ-ਜਾਤ੍ਰਾ ਆਦਿਕ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ) ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਰਟਨ ਕਰਦਾ ਫਿਰੇਂ, ਜੇ ਤੂੰ (ਮਾਨਸਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ) ਉੱਡ ਕੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਭੀ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇਂ, (ਤਾਂ ਭੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮਾਇਆ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦੀ । ਨਾਮ-ਜਲ ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਇਆ ਦੀ) ਭੁੱਖ ਤ੍ਰਿਹ ਮਿਟਦੀ ਹੈ (ਅਤੇ ਉਹ ਨਾਮ-) ਜਲ ਗੁਰੂ ਮਿਲਿਆਂ (ਹੀ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਇਹ ਜਿੰਦ ਇਹ ਸਰੀਰ ਸਭ ਕੁਝ ਉਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦਾ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਦਾਤਿ ਉਸ ਦੇ ਹੀ ਵੱਸ ਵਿਚ ਹੈ । (ਜੀਵਾਂ ਦੇ) ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੀ (ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੀ) ਹਰੇਕ ਲੋੜ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਹੋਰ ਕਿਸ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਹੇ ਨਾਨਕ? ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ) ਚਾਨਣ (ਉਹ ਆਪ ਹੀ) ਕਰਦਾ ਹੈ ।੫੯।

ਨਾਨਕ ਤਿਸੈ ਬਸੰਤੁ ਹੈ ਜਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਸਮਾਇ ॥ ਹਰਿ ਵੁਠਾ ਮਨੁ ਤਨੁ ਸਭੁ ਪਰਫੜੈ ਸਭੁ ਜਗੁ
ਹਰੀਆਵਲੁ ਹੋਇ ॥੫੯॥ ਸਬਦੇ ਸਦਾ ਬਸੰਤੁ ਹੈ ਜਿਤੁ ਤਨੁ ਮਨੁ ਹਰਿਆ ਹੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਨ

ਵੀਸਰੈ ਜਿਨਿ ਸਿਰਿਆ ਸਭੁ ਕੋਇ ॥੬੦॥ ਨਾਨਕ ਤਿਨਾ ਬਸੰਤੁ ਹੈ ਜਿਨਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਸਿਆ ਮਨਿ
ਸੋਇ ॥ ਹਰਿ ਵੁਠੈ ਮਨੁ ਤਨੁ ਪਰਫੜੈ ਸਭੁ ਜਗੁ ਹਰਿਆ ਹੋਇ ॥੬੧॥ {ਪੰਨਾ 1420}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਤਿਸੈ—ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੂੰ ਹੀ । ਬਸੰਤੁ—ਖਿੜਾਉ ਦੀ ਰੁੱਤ । ਜਿ—ਜਿਹੜਾ (ਮਨੁੱਖ) ।
ਸੇਵ—ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ । ਸਮਾਇ—(ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ) ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਵੁਠਾ—ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਪਰਫੜੇ—
ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਹਰੀਆਵਲੁ—ਹਰਾ-ਭਰਾ । ੫੯ ।

ਸਬਦੇ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਜਿਤੁ—ਜਿਸ (ਬਸੰਤ) ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ।
ਸਿਰਿਆ—ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਸਭੁ ਕੋਇ—ਹਰੇਕ ਜੀਵ । ੬੦ ।

ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਸੋਇ—ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ । ਹਰਿ ਵੁਠੈ—ਜਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ
ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਪਰਫੜੈ—ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ੬੧ ।

ਅਰਥ:- (ਜਿਵੇਂ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਆਉਣ ਤੇ (ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਹਰਾ-ਭਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਤਿਵੇਂ) ਹੇ ਨਾਨਕ!
ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ (ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ) ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਕ ਖਿੜਾਉ
ਦੀ ਰੁੱਤ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ (ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਤਨ ਉਸ ਦਾ ਮਨ
(ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਨਾਲ) ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ੫੯ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ) ਨਾਮ (ਗੁਰੂ ਦੇ)
ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਕਦੇ) ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਦਾ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਦਾ ਲਈ (ਅਜਿਹੀ) ਖਿੜਾਉ ਦੀ ਰੁੱਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਆਨੰਦ-ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੬੦ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਹ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ
ਅੰਦਰ ਆਤਮਕ ਖਿੜਾਉ ਦਾ ਸਮਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਵੇਂ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤੇ) ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਹਰਾ-
ਭਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ, ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦਾ) ਮਨ (ਉਸ ਦਾ) ਤਨ
ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ੬੧ ।

ਵਡੜੈ ਝਾਲਿ ਝਲੁੰਭਲੈ ਨਾਵੜਾ ਲਈਐ ਕਿਸੁ ॥ ਨਾਉ ਲਈਐ ਪਰਮੇਸਰੈ ਭੰਨਣ ਘੜਣ ਸਮਰਥੁ
॥੬੨॥ ਹਰਹਟ ਭੀ ਤੂੰ ਤੂੰ ਕਰਹਿ ਬੋਲਹਿ ਭਲੀ ਬਾਣਿ ॥ ਸਾਹਿਬੁ ਸਦਾ ਹਦੂਰਿ ਹੈ ਕਿਆ ਉਚੀ
ਕਰਹਿ ਪੁਕਾਰ ॥ ਜਿਨਿ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਕੀਆ ਤਿਸੈ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੁ ॥ ਆਪੁ ਛੋਡਹਿ
ਤਾਂ ਸਹੁ ਮਿਲੈ ਸਚਾ ਏਹੁ ਵੀਚਾਰੁ ॥ ਹਉਮੈ ਫਿਕਾ ਬੋਲਣਾ ਬੁਝਿ ਨ ਸਕਾ ਕਾਰ ॥ ਵਣੁ ਤ੍ਰਿਣੁ
ਤ੍ਰਿਭਵਣੁ ਤੁਝੈ ਧਿਆਇਦਾ ਅਨਦਿਨੁ ਸਦਾ ਵਿਹਾਣ ॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਆ ਕਰਿ
ਕਰਿ ਥਕੇ ਵੀਚਾਰ ॥ ਨਦਰਿ ਕਰਹਿ ਜੇ ਆਪਣੀ ਤਾਂ ਆਪੇ ਲੈਹਿ ਸਵਾਰਿ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ
ਜਿਨੀ ਧਿਆਇਆ ਆਏ ਸੇ ਪਰਵਾਣੁ ॥੬੩॥ {ਪੰਨਾ 1420}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਝਾਲਿ—ਝਾਲਾਂਘੇ । ਵਡੜੈ ਝਾਲਿ—ਬੜੇ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ, ਬਹੁਤ ਸਵੇਰੇ । ਝਲੁੰਭਲੈ—ਘੁਸਮੁਸੇ ।
ਨਾਵੜਾ—ਸੋਹਣਾ ਨਾਮ । ਕਿਸੁ ਨਾਵੜਾ—ਕਿਸ ਦਾ ਸੋਹਣਾ ਨਾਮ? ਪਰਮੇਸਰੈ ਨਾਉ—ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਨਾਮ ।
ਸਮਰਥੁ—ਤਾਕਤ ਵਾਲਾ । ੬੨ ।

ਹਰਹਟ—ਹਲਟ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਕਰਹਿ—ਕਰਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਬੋਲਹਿ—ਬੋਲਦੇ ਹਨ । ਭਲੀ ਬਾਣਿ—ਮਿੱਠੀ ਬੋਲੀ । ਹਦੂਰਿ—ਹਾਜ਼ਰ-ਨਾਜ਼ਰ, ਹਰ ਥਾਂ ਹਾਜ਼ਰ । ਕਰਹਿ—ਤੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ । ਕਿਆ—ਕਾਹਦੇ ਲਈ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ । ਜਿਨਿ ਹਰਿ—ਜਿਸ ਹਰੀ ਨੇ । ਰੰਗੁ—ਤਮਾਸ਼ਾ । ਵਿਟਹੁ—ਤੋਂ । ਆਪੁ—ਆਪਾ-ਭਾਵ । ਛੋਡਹਿ—ਜੇ ਤੂੰ ਛੱਡ ਦੇਵੇਂ । ਸਹੁ—ਸਹੁ, ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ । ਸਚਾ—ਅਟੱਲ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ । ਫਿਕਾ—ਬੇ-ਸੁਆਦਾ । ਬੁਝਿ ਨ ਸਕਾ—ਬੁਝਿ ਨ ਸੱਕਾਂ । ਕਾਰ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਸਕਣ ਵਾਲਾ) ਕਰਤੱਬ । ਵਣੁ—ਜੰਗਲ । ਤ੍ਰਿਣੁ—ਤੀਲਾ, ਘਾਹ । ਤ੍ਰਿਭਵਣੁ—ਸਾਰਾ ਜਗਤ । ਅਨਦਿਨੁ—ਹਰ ਰੋਜ਼, ਹਰੇਕ ਦਿਹਾੜਾ । ਵਿਹਾਣੁ—ਬੀਤਦਾ ਹੈ । ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ । ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੀਚਾਰ—(ਹੋਰ ਹੋਰ) ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰ ਕਰ ਕੇ । ਨਦਰਿ—ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ । ਕਰਹਿ—(ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਤੂੰ ਕਰੇਂ । ਆਪੇ—ਆਪ ਹੀ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ । ਸੇ—ਉਹ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਪਰਵਾਣੁ—ਕਬੂਲ । ੬੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ ਸੁਵਖਤੇ ਘੁਸਮੁਸੇ (ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ) ਕਿਸ ਦਾ ਸੋਹਣਾ ਨਾਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਉਸ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ (ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ) ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਵਾਲਾ ਹੈ । ੬੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਤਾਂ ਸਦਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਵੱਸਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਅੰਦਰ-ਵੱਸਦੇ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਲੋਕ-ਵਿਖਾਵੇ ਲਈ) ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਪੁਕਾਰਦਾ ਹੈਂ? (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ) ਹਲਟ ਭੀ (ਚੱਲਦੇ ਖੂਹ ਭੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੱਢਦੇ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਕਿ) ‘ਤੂੰ ਤੂੰ’ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਮਿੱਠੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਆਵਾਜ਼ ਕੱਢਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਉਹ ਭਗਤੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ) ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਹਰੀ ਨੇ ਇਹ ਜਗਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਖੇਲ-ਤਮਾਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹੋਇਆ ਕਰ । ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਛੱਡ ਦੇਵੇਂਗਾ, ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲ ਪਏਗਾ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਹਉਮੈ ਅਹੰਕਾਰ ਦੇ ਆਸਰੇ (‘ਤੂੰ ਤੂੰ’) ਬੋਲਦਾ (ਭੀ) ਬੇ-ਸੁਆਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹੁਲਾਰਾ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ) । (ਜੇ ਮੈਂ ਸਦਾ ਹਉਮੈ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ ‘ਤੂੰ ਤੂੰ’ ਬੋਲਦਾ ਰਹਾਂ, ਤਾਂ) ਮੈਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲ ਸਕਣ ਵਾਲਾ) ਕਰਤੱਬ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜੰਗਲ, (ਜੰਗਲ ਦਾ) ਘਾਹ, ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਸਿਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹਰੇਕ ਦਿਹਾੜਾ ਸਦਾ ਸਾਰਾ ਸਮਾ (ਤੇਰੀ ਹੀ ਯਾਦ ਵਿਚ) ਬੀਤ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਰ (ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਪੰਡਿਤ ਲੋਕ) ਸੋਚਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰ ਕੇ ਥੱਕਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਤੇਰਾ ਮਿਲਾਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਜੇ ਤੂੰ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਕਰੇਂ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ (ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ) ਸੋਹਣੇ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ, ਜਗਤ ਵਿਚ ਉਹੀ ਜੰਮੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ) ਕਬੂਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ੬੩।

ਜੋਗੁ ਨ ਭਗਵੀ ਕਪੜੀ ਜੋਗੁ ਨ ਮੈਲੇ ਵੇਸਿ ॥ ਨਾਨਕ ਘਰਿ ਬੈਠਿਆ ਜੋਗੁ ਪਾਈਐ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਉਪਦੇਸਿ ॥੬੪॥ ਚਾਰੇ ਕੁੰਡਾ ਜੇ ਭਵਹਿ ਬੇਦ ਪੜਹਿ ਜੁਗ ਚਾਰਿ ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਚਾ ਭੇਟੈ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸੈ ਪਾਵਹਿ ਮੋਖ ਦੁਆਰ ॥੬੫॥ ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੁ ਵਰਤੈ ਖਸਮ ਕਾ ਮਤਿ ਭਵੀ ਫਿਰਹਿ ਚਲ ਚਿਤ

॥ ਮਨਮੁਖ ਸਉ ਕਰਿ ਦੋਸਤੀ ਸੁਖ ਕਿ ਪੁਛਹਿ ਮਿਤ ॥ ਗੁਰਮੁਖ ਸਉ ਕਰਿ ਦੋਸਤੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸਉ
ਲਾਇ ਚਿਤੁ ॥ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਕਾ ਮੂਲੁ ਕਟੀਐ ਤਾਂ ਸੁਖੁ ਹੋਵੀ ਮਿਤ ॥੬੬॥ ਭੁਲਿਆਂ ਆਪਿ
ਸਮਝਾਇਸੀ ਜਾ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ॥ ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਬਾਹਰੀ ਕਰਣ ਪਲਾਹ ਕਰੇ ॥੬੭॥ {ਪੰਨਾ
1421}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜੋਗੁ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ) ਮਿਲਾਪ । ਭਗਵੀ ਕਪੜੀ—ਭਗਵੀਂ ਕਪੜੀਂ, ਗੋਰੂਏ ਰੰਗ ਦੇ
ਕੱਪੜਿਆਂ ਨਾਲ । ਵੇਸਿ—ਵੇਸਿ ਨਾਲ, ਪਹਿਰਾਵੇ ਨਾਲ । ਘਰਿ—ਘਰ ਵਿਚ, ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ । ਪਾਈਐ—
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈਦਾ ਹੈ । ਕੈ ਉਪਦੇਸਿ—ਦੇ ਉਪਦੇਸ ਨਾਲ ।੬੪।

ਚਾਰੇ ਕੁੰਡਾ—ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ । ਭਵਹਿ—ਭਵਹਿੰ, ਤੂੰ ਭੌਂਦਾ ਫਿਰੇਂ । ਪੜਹਿ—ਤੂੰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਹੇਂ, ਪੜ੍ਹਹਿੰ ।
ਸਾਚਾ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ । ਭੇਟੈ—ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਵਸੈ—ਆ ਵੱਸਦਾ
ਹੈ । ਪਾਵਹਿ—ਪਾਵਹਿੰ, ਤੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਏਂਗਾ । ਮੋਖ ਦੁਆਰ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ।੬੫।

ਨਾਨਕ—ਹੇ ਨਾਨਕ! ਵਰਤੈ—ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਭਵੀ—ਉਲਟੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਲਟੇ ਰਸਤੇ ਪਈ
ਹੋਈ ਹੈ । ਫਿਰਹਿ—ਤੂੰ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ । ਚਲਚਿਤ—ਚੰਚਲਚਿਤ ਹੋ ਕੇ । ਮਨਮੁਖ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ
ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ । ਸਉ—ਸਿਉਂ ਨਾਲ । ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ, ਬਣਾ ਕੇ । ਕਿ—ਕਿਹੜੇ? ਮਿਤ—ਹੇ ਮਿੱਤਰ!
ਕਰਿ ਦੋਸਤੀ—ਦੋਸਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰ । ਲਾਇ ਚਿਤੁ—ਚਿੱਤ ਜੋੜੀ ਰੱਖ । ਮੂਲੁ—ਮੁੱਢ, ਜੜ੍ਹ । ਕਟੀਐ—ਵੱਢਿਆ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਿਤ—ਹੇ ਮਿੱਤਰ ।੬੬।

ਸਮਝਾਇਸੀ—ਸੂਝ ਬਖਸ਼ੇਗਾ । ਜਾ ਕਉ—ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਉਤੇ । ਨਦਰਿ—ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ । ਨਦਰੀ
ਬਾਹਰੀ—ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਤੋਂ ਵਿਰਵਾ ਰਹਿ ਕੇ । ਕਰਣ ਪਲਾਹ—(k{x|| pl ||p) ਕਰਣ—ਕਰਣਾ,
ਤਰਸ । ਪਲਾਹ—ਪ੍ਰਲਾਪ, ਬੋਲ । ਕਰਣ ਪਲਾਹ—ਤਰਸ-ਭਰੇ ਬੋਲ, ਕੀਰਨੇ ।੬੭।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਤਿਆਗ ਕੇ) ਗੋਰੂਏ ਰੰਗ ਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨਾਲ ਜਾਂ ਮੈਲੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਨਾਲ
(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ । ਪਰ, ਹਾਂ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਗ੍ਰਿਹਸਤ
ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ) ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।੬੪।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਛੱਡ ਕੇ) ਜੇ ਤੂੰ (ਧਰਤੀ ਤੇ) ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰੇਂ, ਤੇ, ਜੇ ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਵੇਦ
(ਆਦਿਕ ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕ) ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਹੇਂ (ਤਾਂ ਭੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਦਾ) । ਹੇ
ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਤੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ (ਤਦੋਂ) ਲੱਭ ਲਏਂਗਾ, ਜਦੋਂ ਸਦਾ ਕਾਇਮ
ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲ ਪਏਗਾ, ਜਦੋਂ ਹਰੀ (ਤੇਰੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸੇਗਾ ।੬੫।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ! ਤੇਰੇ ਭੀ ਕੀਹ ਵੱਸ? ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਚੱਲ ਰਿਹਾ
ਹੈ (ਉਸ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ) ਤੇਰੀ ਮਤਿ ਉਲਟੇ ਰਾਹ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਤੇ ਤੂੰ ਚੰਚਲ-ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ (ਧਰਤੀ ਉਤੇ)
ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ । ਪਰ, ਹੇ ਮਿੱਤਰ! (ਇਹ ਤਾਂ ਦੱਸ ਕਿ) ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ
ਪਾ ਕੇ ਤੂੰ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਦੀ ਆਸ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈਂ? ਹੇ ਭਾਈ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ
ਨਾਲ ਮਿਤ੍ਰਤਾ ਬਣਾ, ਗੁਰੂ (ਦੇ ਚਰਨਾਂ) ਨਾਲ ਚਿੱਤ ਜੋੜੀ ਰੱਖ । (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ) ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਦੀ
ਜੜ੍ਹ ਵੱਢੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।੬੬।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਗ਼ਲਤ ਰਸਤੇ ਉੱਤੇ ਪਏ ਹੋਏ ਭੀ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪ (ਹੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ) ਸਮਝ ਬਖ਼ਸ਼ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਤੋਂ ਵਾਂਜਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ (ਸਦਾ) ਕੀਰਨੇ ਹੀ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੬੭।

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੪ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਵਡਭਾਗੀਆ ਸੋਹਾਗਣੀ ਜਿਨ੍ਹਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਿਲਿਆ ਹਰਿ ਰਾਇ ॥ ਅੰਤਰਿ ਜੋਤਿ ਪਰਗਾਸੀਆ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਸਮਾਇ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1421}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੋਹਾਗਣੀ—ਸੁਹਾਗ ਵਾਲੀਆਂ, ਖਸਮ ਵਾਲੀਆਂ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ । ਹਰਿ ਰਾਇ—ਪ੍ਰਭੂ—ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ । ਅੰਤਰਿ—(ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਅੰਦਰ । ਪਰਗਾਸੀਆ—ਚਮਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਨਾਮਿ—ਨਾਮ ਵਿਚ । ਸਮਾਇ—ਲੀਨ ਰਹਿ ਕੇ । ੧।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ—ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਖਸਮ ਵਾਲੀਆਂ ਅਖਵਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤਿ ਚਮਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ੧।

ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਜਿਨਿ ਸਚੁ ਜਾਤਾ ਸੋਇ ॥ ਜਿਤੁ ਮਿਲਿਐ ਤਿਖ ਉਤਰੈ ਤਨੁ ਮਨੁ ਸੀਤਲੁ ਹੋਇ ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਜਿਸ ਨੋ ਸਮਤੁ ਸਭ ਕੋਇ ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਿਰਵੈਰੁ ਹੈ ਜਿਸੁ ਨਿੰਦਾ ਉਸਤਤਿ ਤੁਲਿ ਹੋਇ ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੁਜਾਣੁ ਹੈ ਜਿਸੁ ਅੰਤਰਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਵੀਚਾਰੁ ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਹੈ ਜਿਸੁ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਹੈ ਜਿ ਸਚੁ ਦ੍ਰਿੜਾਏ ਸੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰੁ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਜਿਸ ਤੇ ਨਾਮੁ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1421}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਵਾਹੁ—ਧੰਨ, ਸਲਾਹੁਣ-ਜੋਗ । ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ—ਧੰਨ ਧੰਨ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਗੁਰੂ) ਨੇ । ਸਚੁ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ । ਜਾਤਾ—ਸਾਂਝ ਪਾਈ । ਜਿਤੁ ਮਿਲਿਐ—ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆਂ । ਤਿਖ—ਤ੍ਰਿਖ । ਸੀਤਲੁ—ਠੰਢਾ-ਠਾਰ । ਜਿਸ ਨੋ—(ਸੰਬੰਧਕ 'ਨੋ' ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਫਜ਼ 'ਜਿਸੁ' ਦਾ ਉੱਡ ਗਿਆ ਹੈ) । ਸਮਤੁ—ਇਕੋ ਜਿਹਾ । ਸਭ ਕੋਇ—ਹਰੇਕ ਜੀਵ । ਤੁਲਿ—ਬਰਾਬਰ । ਸੁਜਾਣੁ—ਸਿਆਣਾ । ਜਿਸੁ ਅੰਤਰਿ—ਜਿਸ (ਗੁਰੂ) ਦੇ ਅੰਦਰ । ਜਿਸੁ ਅੰਤੁ ਨ—ਜਿਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ) ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ (ਪੈ ਸਕਦਾ) । ਜਿ—ਜਿਹੜਾ । ਦ੍ਰਿੜਾਏ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੁ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ—ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਧੰਨ ਧੰਨ (ਆਖੋ) । ਜਿਸ ਤੇ—(ਸੰਬੰਧਕ 'ਤੇ' ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਫਜ਼ 'ਜਿਸੁ' ਦਾ ਉੱਡ ਗਿਆ ਹੈ) ਜਿਸ (ਗੁਰੂ) ਪਾਸੋਂ । ੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਗੁਰੂ ਧੰਨ ਹੈ ਧੰਨ ਹੈ, ਜਿਸ (ਗੁਰੂ) ਨੇ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ (ਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਮਿਲਿਆਂ (ਮਾਇਆ ਦੀ) ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਤਨ ਅਤੇ ਮਨ ਠੰਢਾ-ਠਾਰ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਸੱਤ ਪੁਰਖ ਸਲਾਹੁਣ-ਜੋਗ ਹੈ ਧੰਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਇਕੋ ਜਿਹਾ (ਦਿੱਸਦਾ)

ਹੈ । ਗੁਰੂ ਧੰਨ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਧੰਨ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਹੀਂ (ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੇ, ਕੋਈ ਵਡਿਆਈ ਕਰੇ) ਗੁਰੂ ਨੂੰ (ਉਹ) ਨਿੰਦਾ ਜਾਂ ਵਡਿਆਈ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਧੰਨ ਹੈ ਗੁਰੂ ਧੰਨ ਹੈ, ਗੁਰੂ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਵਿਚ) ਸਿਆਣਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਦਾ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਸਲਾਹੁਣ-ਜੋਗ ਹੈ, ਗੁਰੂ (ਉਸ) ਨਿਰੰਕਾਰ (ਦਾ ਰੂਪ) ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਉਰਲਾ ਪਾਰਲਾ ਬੰਨਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਦਾ । ਗੁਰੂ ਧੰਨ ਹੈ ਗੁਰੂ ਧੰਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ (ਦਾ ਨਾਮ) ਪੱਕਾ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਸ (ਗੁਰੂ) ਤੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹਾਸਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ (ਸਦਾ) ਧੰਨ ਧੰਨ ਆਖਿਆ ਕਰੋ ।੨।

ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਸਚਾ ਸੋਹਿਲਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਗੋਬਿੰਦੁ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਮੁ ਸਲਾਹਣਾ ਹਰਿ ਜਪਿਆ ਮਨਿ ਆਨੰਦੁ ॥ ਵਡਭਾਗੀ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਪੂਰਨ ਪਰਮਾਨੰਦੁ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਸਲਾਹਿਆ ਬਹੁੜਿ ਨ ਮਨਿ ਤਨਿ ਭੰਗੁ ॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1421}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੂ ਗੋਬਿੰਦੁ ਨਾਮੁ—ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮ । ਸਚਾ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ । ਸੋਹਿਲਾ—ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਗੀਤ । ਅਨਦਿਨੁ—ਹਰ ਰੋਜ਼, ਹਰ ਵੇਲੇ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਵਡਭਾਗੀ—ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ । ਪਰਮਾਨੰਦੁ—ਪਰਮ ਆਨੰਦ, ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਆਨੰਦ ਦਾ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ । ਬਹੁੜਿ—ਮੁੜ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਤਨਿ—ਤਨ ਵਿਚ । ਭੰਗੁ—ਤੋਟ, ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਵਲੋਂ ਤੋਟ ।੩।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮ (ਹੀ) ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਗੀਤ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦੀ ਸਿਫਤਿ ਕੀਤੀ, ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ ਜਪਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਆਤਮਕ ਅਨੰਦ ਦੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ । ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰ ਵੇਲੇ) ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕੀਤੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤਨ ਵਿਚ (ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਦੀ) ਮੁੜ ਕਦੇ ਤੋਟ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ।੩।

ਮੂੰ ਪਿਰੀਆ ਸਉ ਨੇਹੁ ਕਿਉ ਸਜਣ ਮਿਲਹਿ ਪਿਆਰਿਆ ॥ ਹਉ ਢੂਢੇਦੀ ਤਿਨ ਸਜਣ ਸਚਿ ਸਵਾਰਿਆ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੈਡਾ ਮਿਤੁ ਹੈ ਜੇ ਮਿਲੈ ਤ ਇਹੁ ਮਨੁ ਵਾਰਿਆ ॥ ਦੇਂਦਾ ਮੂੰ ਪਿਰੁ ਦਸਿ ਹਰਿ ਸਜਣੁ ਸਿਰਜਣਹਾਰਿਆ ॥ ਨਾਨਕ ਹਉ ਪਿਰੁ ਭਾਲੀ ਆਪਣਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਲਿ ਦਿਖਾਲਿਆ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1421}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਉ—ਸਉਂ, ਸਿਉਂ, ਨਾਲ । ਪਿਰੀਆ ਸਉ—ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ । ਮੂੰ ਨੇਹੁ—ਮੇਰਾ ਪਿਆਰ । ਕਿਉ—ਕਿਵੇਂ । ਮਿਲਹਿ—ਮਿਲ ਪੈਣ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਹਉ—ਹਉਂ, ਮੈਂ । ਤਿਨ ਸਜਣ—ਉਹਨਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ । ਸਚਿ—ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਨੇ । ਸਵਾਰਿਆ—ਸੋਹਣੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਮੈਡਾ—ਮੇਰਾ । ਤ—ਤਾਂ । ਵਾਰਿਆ—ਸਦਕੇ ਕੀਤਾ । ਮੂੰ—ਮੈਨੂੰ । ਦੇਂਦਾ ਦਸਿ—ਦੱਸ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਸਿਰਜਣਹਾਰਿਆ—(ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਨਾਨਕ—ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) । ਭਾਲੀ—ਭਾਲੀਂ, ਮੈਂ ਭਾਲਦੀ ਹਾਂ । ਸਤਿਗੁਰ—ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ! ਨਾਲਿ—(ਮੇਰੇ) ਨਾਲ (ਵੱਸਦਾ) ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਆਪਣੇ) ਪਿਆਰੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰ ਹੈ (ਮੇਰੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਤਾਂਘ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ) ਕਿਵੇਂ (ਉਹ) ਪਿਆਰੇ ਸੱਜਣ ਮਿਲ ਪੈਣ (ਜਿਹੜੇ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦੇਣ) । ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹਾਂ, ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੋਹਣੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ (ਹੀ) ਮੇਰਾ (ਅਸਲ) ਮਿੱਤਰ ਹੈ । ਜੇ (ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ) ਮਿਲ ਪਏ, ਤਾਂ (ਮੈਂ ਆਪਣਾ) ਇਹ ਮਨ (ਉਸ ਤੋਂ) ਸਦਕੇ ਕਰ ਦਿਆਂ । (ਗੁਰੂ ਹੀ) ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਹਰੀ (ਹੀ ਅਸਲ) ਸੱਜਣ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ! ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਢੂੰਢ ਰਹੀ ਸਾਂ, ਤੂੰ (ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ) ਨਾਲ (ਵੱਸਦਾ) ਵਿਖਾਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।੪।

ਹਉ ਖੜੀ ਨਿਹਾਲੀ ਪੰਧੁ ਮਤੁ ਮੂੰ ਸਜਣੁ ਆਵਏ ॥ ਕੇ ਆਣਿ ਮਿਲਾਵੈ ਅਜੁ ਮੈ ਪਿਰੁ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਵਏ ॥ ਹਉ ਜੀਉ ਕਰੀ ਤਿਸ ਵਿਟਉ ਚਉ ਖੰਨੀਐ ਜੋ ਮੈ ਪਿਰੀ ਦਿਖਾਵਏ ॥ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਹੋਇ ਦਇਆਲੁ ਤਾਂ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਮੇਲਾਵਏ ॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1421-1422}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਹਉ—ਹਉਂ, ਮੈਂ । ਖੜੀ—ਖਲੋਤੀ, ਤਾਂਘ ਨਾਲ । ਨਿਹਾਲੀ—ਨਿਹਾਲੀਂ, ਮੈਂ ਤੱਕ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਵੇਖ ਰਹੀ ਹਾਂ । ਪੰਧੁ—ਰਸਤਾ । ਮਤੁ—ਸ਼ਾਇਦ । ਮੂੰ ਸਜਣੁ—ਮੇਰਾ ਸੱਜਣ । ਆਵਏ—ਆਵੈ, ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕੇ—ਕੋਈ । ਆਣਿ—ਲਿਆ ਕੇ । ਮੈ—ਮੈਨੂੰ । ਮੇਲਿ—ਮੇਲ ਕੇ । ਮਿਲਾਵਏ—ਮਿਲਾਵੈ, ਮਿਲਾ ਦੇਵੇ । ਜੀਉ—ਜਿੰਦ । ਕਰੀ—ਕਰੀਂ, ਮੈਂ ਕਰਾਂ । ਤਿਸ ਵਿਟਉ—ਉਸ ਤੋਂ । ਚਉ ਖੰਨੀਐ—ਚਾਰ ਟੋਟੇ (ਚਉ—ਚਾਰ) । ਮੈ—ਮੈਨੂੰ । ਦਇਆਲੁ—ਦਇਆਵਾਨ । ਮੇਲਾਵਏ—ਮੇਲਾਵੈ, ਮਿਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।੫।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਮੈਂ ਤਾਂਘ ਨਾਲ ਰਾਹ ਤੱਕ ਰਹੀ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰਾ ਸੱਜਣ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਮੈਨੂੰ (ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੂ-) ਪਤੀ ਅੱਜ (ਇਸੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ) ਲਿਆ ਕੇ ਮਿਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੋਵੇ । ਜਿਹੜਾ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾ ਦੇਵੇ, ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ (ਆਪਣੀ) ਜਿੰਦ ਚਾਰ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿਆਂ (ਸਦਕੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ) ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਦੋਂ ਹਰੀ-ਪ੍ਰਭੂ (ਆਪ) ਦਇਆਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਉਹ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਮਿਲਾਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ, ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋੜ ਦੇਂਦਾ ਹੈ) ।੫।

ਅੰਤਰਿ ਜੋਰੁ ਹਉਮੈ ਤਨਿ ਮਾਇਆ ਕੂੜੀ ਆਵੈ ਜਾਇ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਫੁਰਮਾਇਆ ਮੰਨਿ ਨ ਸਕੀ ਦੁਤਰੁ ਤਰਿਆ ਨ ਜਾਇ ॥ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਜਿਸੁ ਆਪਣੀ ਸੋ ਚਲੈ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਦਰਸਨੁ ਸਫਲੁ ਹੈ ਜੋ ਇਛੈ ਸੋ ਫਲੁ ਪਾਇ ॥ ਜਿਨੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੰਨਿਆਂ ਹਉ ਤਿਨ ਕੇ ਲਾਗਉ ਪਾਇ ॥ ਨਾਨਕੁ ਤਾ ਕਾ ਦਾਸੁ ਹੈ ਜਿ ਅਨਦਿਨੁ ਰਹੈ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥੬॥ {ਪੰਨਾ 1422}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜੋਰੁ ਹਉਮੈ—ਹਉਮੈ ਦਾ ਜੋਰ । ਤਨਿ—ਸਰੀਰ ਵਿਚ । ਕੂੜੀ—ਝੂਠ-ਮੂਠ, ਵਿਖਾਵੇ ਵਾਸਤੇ ਹੀ । ਆਵੈ—(ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ) ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਜਾਇ—ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਦੁਤਰੁ—(dūr) ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਣਾ ਔਖਾ ਹੈ । ਨਦਰਿ—ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ । ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ । ਸਫਲੁ—ਫਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ । ਜੋ ਫਲੁ—ਜਿਹੜਾ ਫਲ । ਇਛੈ—ਮਨ ਵਿਚ ਧਾਰਦਾ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੰਨਿਆਂ—ਗੁਰੂ ਉਤੇ ਸਰਧਾ ਲਿਆਂਦੀ । ਹਉ—ਹਉਂ, ਮੈਂ । ਲਾਗਉ—ਲਾਗਉਂ, ਮੈਂ ਲੱਗਦਾ ਹਾਂ । ਤਿਨ ਕੇ ਪਾਇ—ਉਹਨਾਂ ਪੈਰੀਂ । ਤਾ ਕਾ—ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੇ । ਜਿ—ਜਿਹੜਾ (ਮਨੁੱਖ) । ਅਨਦਿਨੁ—ਹਰ ਰੋਜ਼, ਹਰ ਵੇਲੇ । ਲਿਵ ਲਾਇ ਰਹੈ—ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।੬।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਉਮੈ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ) ਸਿਰਫ਼ ਵਿਖਾਵੇ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਸਰਧਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ, (ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਲੰਘ ਸਕਦਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ । (ਪਰ, ਹੇ ਭਾਈ!) ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਹੀ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ (ਜੀਵਨ-ਤੌਰ) ਤੁਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਫਲ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ) ਜਿਹੜੀ ਮੰਗ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਧਾਰਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਮੰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਉੱਤੇ ਸਰਧਾ ਬਣਾਈ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗਦਾ ਹਾਂ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਵੇਲੇ (ਗੁਰੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਨਾਨਕ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ (ਸਦਾ ਲਈ) ਦਾਸ ਹੈ ।੬।

ਜਿਨਾ ਪਿਰੀ ਪਿਆਰੁ ਬਿਨੁ ਦਰਸਨ ਕਿਉ ਤ੍ਰਿਪਤੀਐ ॥ ਨਾਨਕ ਮਿਲੇ ਸੁਭਾਇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਇਹੁ ਮਨੁ
ਰਹਸੀਐ ॥੭॥ ਜਿਨਾ ਪਿਰੀ ਪਿਆਰੁ ਕਿਉ ਜੀਵਨਿ ਪਿਰ ਬਾਹਰੇ ॥ ਜਾਂ ਸਹੁ ਦੇਖਨਿ ਆਪਣਾ
ਨਾਨਕ ਥੀਵਨਿ ਭੀ ਹਰੇ ॥੮॥ {ਪੰਨਾ 1422}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਿਰੀ ਪਿਆਰੁ—ਪਿਆਰੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦਾ ਪਿਆਰ । ਕਿਉ ਤ੍ਰਿਪਤੀਐ—ਕਿਵੇਂ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਸੁਭਾਇ—ਪਿਆਰ ਵਿਚ । ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨੁ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਮਨ । ਰਹਸੀਐ—ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੭।

ਕਿਉ ਜੀਵਨਿ—ਕਿਵੇਂ ਜੀਉ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਜੀਉ ਸਕਦੇ । ਬਾਹਰੇ—ਬਾਝੋਂ । ਜਾ—ਜਦੋਂ । ਦੇਖਨਿ—ਵੇਖਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਥੀਵਨਿ—ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਭੀ—ਮੁੜ, ਫਿਰ । ਹਰੇ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ।੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ) ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ) ਦਰਸਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਪਿਆਰੇ ਦੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇਹ ਮਨ ਸਦਾ ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।੭।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ) ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸੁਖੀ ਨਹੀਂ ਜੀਉ ਸਕਦੇ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਦਰਸਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਦੋਂ ਉਹ ਮੁੜ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੮।

ਜਿਨਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਦਰਿ ਨੇਹੁ ਤੈ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਚੈ ਲਾਇਆ ॥ ਰਾਤੀ ਅਤੈ ਡੇਹੁ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੇਮਿ
ਸਮਾਇਆ ॥੯॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੀ ਆਸਕੀ ਜਿਤੁ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਸਚਾ ਪਾਈਐ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਰਹਹਿ
ਅਨੰਦਿ ਨਾਨਕ ਸਹਜਿ ਸਮਾਈਐ ॥੧੦॥ ਸਚਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰੁ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਤੇ ਪਾਈਐ ॥ ਕਬਹੂ ਨ
ਹੋਵੈ ਭੰਗੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਈਐ ॥੧੧॥ ਜਿਨ੍ਹਾ ਅੰਦਰਿ ਸਚਾ ਨੇਹੁ ਕਿਉ ਜੀਵਨਿ ਪਿਰੀ
ਵਿਹੁਣਿਆ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੇਲੇ ਆਪਿ ਨਾਨਕ ਚਿਰੀ ਵਿਛੁੰਨਿਆ ॥੧੨॥ ਜਿਨ ਕਉ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰੁ

ਤਉ ਆਪੇ ਲਾਇਆ ਕਰਮੁ ਕਰਿ ॥ ਨਾਨਕ ਲੇਹੁ ਮਿਲਾਇ ਮੈ ਜਾਚਿਕ ਦੀਜੈ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ॥੧੩॥

{ਪੰਨਾ 1422}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਰੱਖ ਕੇ । ਪ੍ਰੀਤਮ—ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੈ ਸਚੈ—ਤੂੰ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨੇ । ਅਤੈ—ਅਤੇ । ਡੇਹੁ—ਦਿਨ । ਪ੍ਰੇਮਿ—ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ । ੯।

ਸਚੀ ਆਸਕੀ—ਸੱਚੀ ਆਸ਼ਕੀ, ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰੇਮ । ਜਿਤੁ—ਜਿਸ (ਆਸ਼ਕੀ) ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਪਾਈਐ—ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਅਨਦਿਨੁ—ਹਰ ਰੋਜ਼, ਹਰ ਵੇਲੇ । ਅਨੰਦਿ—ਆਨੰਦ ਵਿਚ । ਸਹਜਿ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ । ਸਮਾਈਐ—ਲੀਨ ਰਹੀਦਾ ਹੈ । ੧੦।

ਤੇ—ਤੋਂ, ਪਾਸੋਂ । ਨ ਹੋਵੈ ਭੰਗੁ—ਟੁੱਟਦਾ ਨਹੀਂ । ਗਾਈਐ—ਗਾਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ੧੧।

ਨੇਹੁ—ਪਿਆਰ । ਕਿਉ—ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਜੀਉ ਸਕਦੇ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ੧੨।

ਤਉ ਆਪੇ—ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ । ਕਰਮੁ—ਮਿਹਰ, ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ । ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ । ਮੈ ਜਾਚਕ—ਮੈਨੂੰ ਮੰਗਤੇ ਨੂੰ । ਦੀਜੈ—ਦਿਹ । ੧੩।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਆਪਣਾ) ਪਿਆਰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਤੇਰੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਦਿਨ ਰਾਤ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੯।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਾਸਤੇ) ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪਿਆਰ (ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ), ਉਸ ਪਿਆਰ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਹ ਸਦਾ—ਥਿਰ ਪ੍ਰੀਤਮ—ਪ੍ਰਭੂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਪਿਆਰ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹੀਦਾ ਹੈ । ੧੦।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ) ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰੇਮ—ਪਿਆਰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, (ਅਤੇ ਉਹ ਪਿਆਰ) ਕਦੇ ਟੁੱਟਦਾ ਨਹੀਂ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਇਸ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ੧੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ) ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪਿਆਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਜੀਉ ਸਕਦੇ (ਪਰ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਮਿਹਰ ਹੈ) । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਚਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਛੁੜੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਂਦਾ ਹੈ । ੧੨।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਹੇ ਹਰੀ! ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੇਮ—ਪਿਆਰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ (ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈਂ । ਹੇ ਹਰੀ! ਮੈਨੂੰ ਮੰਗਤੇ ਨੂੰ (ਭੀ) ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਬਖ਼ਸ਼ । ੧੩।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਸੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਵੈ ॥ ਜਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਰੇ ਸਾਈ ਭਗਤਿ ਹੋਵੈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਵੈ ਸੁ ਕਰੇ ਵੀਚਾਰੁ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਨਕ ਪਾਵੈ ਪਾਰੁ ॥੧੪॥ ਜਿਨਾ ਅੰਦਰਿ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ ਗੁਰਬਾਣੀ

ਵੀਚਾਰਿ ॥ ਤਿਨ ਕੇ ਮੁਖ ਸਦ ਉਜਲੇ ਤਿਤੁ ਸਚੈ ਦਰਬਾਰਿ ॥ ਤਿਨ ਬਹਦਿਆ ਉਠਦਿਆ ਕਦੇ ਨ
ਵਿਸਰੈ ਜਿ ਆਪਿ ਬਖਸੇ ਕਰਤਾਰਿ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਿਲੇ ਨ ਵਿਛੁੜਹਿ ਜਿ ਮੇਲੇ
ਸਿਰਜਣਹਾਰਿ ॥੧੫॥ {ਪੰਨਾ 1422}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ । ਹਸੈ—(ਭਗਤੀ ਦੇ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ
ਵਿਚ ਕਦੇ) ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਰੋਵੈ—(ਭਗਤੀ ਦੇ ਬਿਰਹੋਂ ਰਸ ਵਿਚ ਕਦੇ) ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿ—
ਜਿਹੜੀ (ਭਗਤੀ) । ਸਾਈ—ਉਹੀ । ਸੁ—ਉਹ ਮਨੁੱਖ । ਕਰੇ ਵੀਚਾਰੁ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ
ਨੂੰ) ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਪਾਰੁ—(ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ) ਪਾਰਲਾ ਬੰਨਾ । ਪਾਵੈ—ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ
।੧੪।

ਨਿਧਾਨੁ—(ਸਾਰੇ ਸੁਖਾਂ ਦਾ) ਖਜ਼ਾਨਾ । ਵੀਚਾਰਿ—ਵੀਚਾਰ ਕੇ, ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ । ਸਦ—ਸਦਾ । ਉਜਲੇ—
ਰੌਸ਼ਨ । ਤਿਤੁ—ਉਸ ਵਿਚ । ਤਿਤੁ ਦਰਬਾਰਿ—ਉਸ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ । ਤਿਤੁ ਸਚੈ ਦਰਬਾਰਿ—ਉਸ ਸਦਾ-
ਬਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ । ਜਿ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ । ਕਰਤਾਰਿ—ਕਰਤਾਰ ਨੇ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ
ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ । ਸਿਰਜਣਹਾਰਿ—ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੇ ।੧੫।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ (ਭਗਤੀ ਦੇ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਕਦੇ) ਖਿੜ
ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਕਦੇ ਭਗਤੀ ਦੇ ਬਿਰਹੋਂ-ਰਸ ਦੇ ਕਾਰਨ) ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਅਸਲ ਭਗਤੀ
ਉਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿ ਕੇ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆ
ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਨੂੰ) ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ!
ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ (ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ) ਪਾਰਲਾ ਬੰਨਾ ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੧੪।

ਹੇ ਭਾਈ! ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-
ਖਜ਼ਾਨਾ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉਸ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ (ਰੱਬੀ) ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਸਦਾ ਰੌਸ਼ਨ
ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਭਾਈ! ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਆਪ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਉਤੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹਿੰਦਿਆਂ
ਉਠਦਿਆਂ ਕਿਸੇ ਭੀ ਵੇਲੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ) ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਦਾ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣਹਾਰ
ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ (ਆਪ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਜੋੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ)
ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਫਿਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵਿਛੁੜਦੇ ।੧੫।

ਗੁਰ ਪੀਰਾਂ ਕੀ ਚਾਕਰੀ ਮਹਾਂ ਕਰੜੀ ਸੁਖ ਸਾਰੁ ॥ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਜਿਸੁ ਆਪਣੀ ਤਿਸੁ ਲਾਏ ਹੇਤ
ਪਿਆਰੁ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵੈ ਲਗਿਆ ਭਉਜਲੁ ਤਰੈ ਸੰਸਾਰੁ ॥ ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ ਫਲੁ ਪਾਇਸੀ
ਅੰਤਰਿ ਬਿਬੇਕ ਬੀਚਾਰੁ ॥ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਈਐ ਸਭੁ ਦੁਖ ਨਿਵਾਰਣਹਾਰੁ
॥੧੬॥ ਮਨਮੁਖ ਸੇਵਾ ਜੋ ਕਰੇ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥ ਪੁਤੁ ਕਲਤੁ ਕੁਟੰਬੁ ਹੈ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ
ਵਧਾਇ ॥ ਦਰਗਹਿ ਲੇਖਾ ਮੰਗੀਐ ਕੋਈ ਅੰਤਿ ਨ ਸਕੀ ਛਡਾਇ ॥ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਸਭੁ ਦੁਖੁ ਹੈ
ਦੁਖਦਾਈ ਮੋਹ ਮਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਦਰੀ ਆਇਆ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਵਿਛੁੜਿ ਸਭ ਜਾਇ
॥੧੭॥ {ਪੰਨਾ 1422-1423}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੀ ਚਾਕਰੀ—ਦੀ (ਦੱਸੀ ਹੋਈ) ਸੇਵਾ । ਕਰੜੀ—ਔਖੀ । ਸਾਰੁ—ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ । ਨਦਰਿ—ਮਿਹਰ

ਦੀ ਨਿਗਾਹ । ਹੇਤ—ਹਿਤ, ਪ੍ਰੇਮ । ਸੇਵੈ—ਸੇਵਾ ਵਿਚ । ਭਉਜਲੁ—ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ । ਸੰਸਾਰ—ਜਗਤ । ਤਰੈ—ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਨ-ਚਿੰਦਿਆ—ਮਨ-ਇੱਛਤ । ਪਾਇਸੀ—ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਏਗਾ । ਬਿਬੇਕ ਬੀਚਾਰੁ—ਬਿਬੇਕ ਦੀ ਸੂਝ, ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪਰਖ ਦੀ ਸੂਝ । ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਿਐ—ਜੇ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਏ । ਨਿਵਾਰਣਹਾਰੁ—ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲਾ । ੧੬।

ਮਨਮੁਖ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ । ਸੇਵਾ ਜੋ—ਜਿਹੜੀ ਭੀ ਸੇਵਾ । ਦੂਜੈ ਭਾਇ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ । ਲਾਇ—ਲਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਕਲਤੁ—ਇਸਤ੍ਰੀ । ਵਧਾਇ—ਵਧਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਦਰਗਹਿ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ । ਮੰਗੀਐ—ਮੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅੰਤਿ—ਅੰਤ ਵੇਲੇ । ਮੋਹ ਮਾਇ—ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ । ਨਦਰੀ ਆਇਆ—ਦਿੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ੧੭।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ (ਦੱਸੀ ਹੋਈ) ਕਾਰ ਬਹੁਤ ਔਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਆਪਾ ਵਾਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਵਿਚੋਂ) ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । (ਇਸ ਸੇਵਾ ਦੇ ਕਰਨ ਲਈ) ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਪ੍ਰੀਤ-ਪਿਆਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੀ (ਦੱਸੀ) ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗਿਆਂ ਜਗਤ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਜਿਹੜਾ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇਗਾ ਉਹ) ਮਨ-ਮੰਗੀ ਮੁਰਾਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਏਗਾ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪਰਖ ਦੀ ਸੂਝ (ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਇਗੀ) । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੇ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਹਰੇਕ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਵਾਲਾ ਹੈ । ੧੬।

ਹੇ ਭਾਈ! ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਜਿਹੜੀ ਭੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣਾ) ਚਿੱਤ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਹੋਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । (ਇਹ ਮੇਰਾ) ਪੁੱਤਰ (ਹੈ, ਇਹ ਮੇਰੀ) ਇਸਤ੍ਰੀ (ਹੈ, ਇਹ ਮੇਰਾ) ਪਰਵਾਰ ਹੈ (—ਇਹ ਆਖ ਆਖ ਕੇ ਹੀ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ) ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਵਧਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ (ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ) ਹਿਸਾਬ (ਤਾਂ) ਮੰਗਿਆ (ਹੀ) ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਫਾਹੀ ਤੋਂ) ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਛੁਡਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਦੁਖਦਾਈ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਸਾਰਾ (ਉੱਦਮ) ਦੁਖ (ਦਾ ਹੀ ਮੂਲ) ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈ ਕੇ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਭੇਤ) ਦਿੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਮਾਇਆ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮੋਹ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੧੭।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੁਕਮੁ ਮੰਨੇ ਸਹ ਕੇਰਾ ਹੁਕਮੇ ਹੀ ਸੁਖੁ ਪਾਏ ॥ ਹੁਕਮੇ ਸੇਵੇ ਹੁਕਮੁ ਅਰਾਧੇ ਹੁਕਮੇ ਸਮੈ ਸਮਾਏ ॥ ਹੁਕਮੁ ਵਰਤੁ ਨੇਮੁ ਸੁਚ ਸੰਜਮੁ ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ ਫਲੁ ਪਾਏ ॥ ਸਦਾ ਸੁਹਾਗਣਿ ਜਿ ਹੁਕਮੈ ਬੁਝੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵੈ ਲਿਵ ਲਾਏ ॥ ਨਾਨਕ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ ਜਿਨ ਉਪਰਿ ਤਿਨਾ ਹੁਕਮੇ ਲਏ ਮਿਲਾਏ ॥੧੮॥ ਮਨਮੁਖਿ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੁਝੇ ਬਪੁੜੀ ਨਿਤ ਹਉਮੈ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ॥ ਵਰਤ ਨੇਮੁ ਸੁਚ ਸੰਜਮੁ ਪੂਜਾ ਪਾਖੰਡਿ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਇ ॥ ਅੰਤਰਹੁ ਕੁਸੁਧੁ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਬੇਧੇ ਜਿਉ ਹਸਤੀ ਛਾਰੁ ਉਡਾਏ

॥ ਜਿਨਿ ਉਪਾਏ ਤਿਸੈ ਨ ਚੇਤਹਿ ਬਿਨੁ ਚੇਤੇ ਕਿਉ ਸੁਖੁ ਪਾਏ ॥ ਨਾਨਕ ਪਰਪੰਚੁ ਕੀਆ ਧੁਰਿ
ਕਰਤੈ ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਿਆ ਕਮਾਏ ॥੧੯॥ {ਪੰਨਾ 1423}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ । ਕੇਰਾ—ਦਾ । ਸਹ ਕੇਰਾ—ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ
ਦਾ । ਹੁਕਮੇ—ਹੁਕਮ ਵਿਚ (ਤੁਰ ਕੇ) । ਹੁਕਮੋ—ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਹੀ । ਅਰਾਧੇ—ਚੇਤੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਸਮੈ
ਸਮਾਏ—ਹਰ ਵੇਲੇ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਸੁਚ—ਸਰੀਰਕ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ । ਸੰਜਮੁ—ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ
ਹਟਾਣ ਦਾ ਜਤਨ । ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ— ਮਨ-ਮੰਗਿਆ । ਸੁਹਾਗਿਣ—ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ । ਜਿ—ਜਿਹੜੀ (ਜੀਵ-
ਇਸੜੀ) । ਲਿਵ ਲਾਏ—ਲਿਵ ਲਾਇ, ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ ਕੇ ।੧੯।

ਮਨਮੁਖਿ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੀ ਜੀਵ-ਇਸੜੀ । ਬਪੁੜੀ—ਵਿਚਾਰੀ । ਕਮਾਇ—ਕਮਾਂਦਾ ਹੈ
। ਪਾਖੰਡਿ—ਪਾਖੰਡ ਨਾਲ, ਵਿਖਾਵੇ ਨਾਲ । ਭਰਮੁ—ਭਟਕਣਾ । ਅੰਤਰਹੁ—ਅੰਦਰੋਂ । ਕੁਸੁਧੁ—ਖੋਟਾ, ਮੈਲਾ
। ਮੋਹਿ—ਮੋਹ ਵਿਚ । ਬੇਧੇ—ਵਿੱਝੇ ਹੋਏ । ਹਸਤੀ—ਹਾਥੀ । ਛਾਰੁ—ਸੁਆਹ, ਮਿੱਟੀ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ
(ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ । ਨ ਚੇਤਹਿ—ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਬਿਨੁ ਚੇਤੇ—ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ।
ਪਰਪੰਚ—ਜਗਤ-ਰਚਨਾ । ਧੁਰਿ—ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ । ਕਰਤੈ—ਕਰਤਾਰ ਨੇ । ਪੂਰਬਿ—ਪੂਰਬਲੇ ਜਨਮ
ਵਿਚ ।੧੯।

ਅਰਥ:- ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਿਹ ਕੇ ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਟਿਕ
ਕੇ ਹੀ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਚੇਤੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਹੁਕਮ ਦੀ
ਭਗਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਵਰਤ (ਆਦਿਕ ਰੱਖਣ ਦਾ) ਨੇਮ, ਸਰੀਰਕ
ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ, ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਜਤਨ—ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ ਹੀ
ਹੈ । (ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ) ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਮਨ-ਮੰਗੀ ਮੁਰਾਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੀ ਜੀਵ-ਇਸੜੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ
ਸਰਨ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਜੀਵ-ਇਸੜੀ ਸਦਾ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਉੱਤੇ
(ਪਰਮਾਤਮਾ) ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ) ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੧੯।

ਹੇ ਭਾਈ! ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੀ ਬਦ-ਨਸੀਬ ਜੀਵ-ਇਸੜੀ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਰਜ਼ਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ
ਸਮਝਦੀ, ਸਦਾ ਹਉਮੈ ਦੇ ਆਸਰੇ (ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਧਾਰਮਿਕ) ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਵਰਤ
ਨੇਮ ਸੁੱਚ ਸੰਜਮ ਦੇਵ-ਪੂਜਾ (ਆਦਿਕ ਕਰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਹਨ ਨਿਰਾ ਵਿਖਾਵਾ, ਤੇ) ਵਿਖਾਵੇ ਨਾਲ
ਮਨ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਮਨ) ਅੰਦਰੋਂ ਖੋਟਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਵਿੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ
ਹਨ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮ ਇਉਂ ਹੀ ਹਨ) ਜਿਵੇਂ ਹਾਥੀ (ਨ੍ਹਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ) ਮਿੱਟੀ ਉਡਾ ਕੇ
ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਜਿਸ ਨੇ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ।
(ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ) ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਦੇ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਕਰਾਤਰ ਨੇ ਹੀ ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ (ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ) ਜਗਤ-ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਹਰੇਕ
ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ (ਹੁਣ ਭੀ) ਕਰਮ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੧੯।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਤੀਤਿ ਭਈ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ਅਨਦਿਨੁ ਸੇਵਾ ਕਰਤ ਸਮਾਇ ॥ ਅੰਤਰਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਗੁਰੂ
 ਸਭ ਪੂਜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਦਰਸੁ ਦੇਖੈ ਸਭ ਆਇ ॥ ਮੰਨੀਐ ਸਤਿਗੁਰ ਪਰਮ ਬੀਚਾਰੀ ਜਿਤੁ
 ਮਿਲਿਐ ਤਿਸਨਾ ਭੁਖ ਸਭ ਜਾਇ ॥ ਹਉ ਸਦਾ ਸਦਾ ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਅਪੁਨੇ ਜੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸਚਾ ਦੇਇ
 ਮਿਲਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਕਰਮੁ ਪਾਇਆ ਤਿਨ ਸਚਾ ਜੋ ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਲਗੇ ਆਇ ॥੨੦॥ {ਪੰਨਾ
 1423}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ । ਪਰਤੀਤਿ—ਸਰਧਾ । ਮਾਨਿਆ—
 ਪਤੀਜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਅਨਦਿਨੁ—ਹਰ ਵੇਲੇ । ਕਰਤ—ਕਰਦਿਆਂ । ਸਮਾਇ—ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।
 ਅੰਤਰਿ—(ਜਿਸ ਦੇ) ਅੰਦਰ । ਸਭ—ਸਾਰੀ ਲੁਕਾਈ । ਪੂਜੇ—ਆਦਰ-ਸਤਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸਭ—ਸਾਰੀ
 ਲੁਕਾਈ ਵਿਚ । ਮੰਨੀਐ—ਸਰਧਾ ਬਣਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਪਰਮ ਬੀਚਾਰੀ—ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਵਿਚਾਰ
 ਦਾ ਮਾਲਕ । ਜਿਤੁ ਮਿਲਿਐ—ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆਂ । ਹਉ—ਹਉਂ, ਮੈਂ । ਦੇਇ ਮਿਲਾਇ—ਮਿਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।
 ਸਚਾ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ । ਕਰਮੁ—ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼, ਮਿਹਰ । ਸਚਾ ਕਰਮੁ—ਸਦਾ-ਥਿਰ ਮਿਹਰ ।
 ਆਇ—ਆ ਕੇ । ੨੦ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਗੁਰੂ ਵਾਸਤੇ) ਸਰਧਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ,
 (ਉਸ ਦਾ) ਮਨ (ਗੁਰੂ ਵਿਚ) ਪਤੀਜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ (ਸੇਵਾ ਵਿਚ) ਮਸਤ
 ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਸਦਾ) ਗੁਰੂ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਸਭ ਦਾ ਆਦਰ-ਸਤਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ,
 ਉਹ ਸਾਰੀ ਲੁਕਾਈ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਸਰਧਾ ਬਣਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ (ਗੁਰੂ)
 ਦੇ ਮਿਲਿਆਂ (ਮਾਇਆ ਦੀ) ਸਾਰੀ ਭੁੱਖ ਸਾਰੀ ਤ੍ਰਿਹ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਮੈਂ ਸਦਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ
 ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਟਿਕ ਗਏ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ
 (ਰੱਬੀ) ਮਿਹਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ । ੨੦ ।

ਜਿਨ ਪਿਰੀਆ ਸਉ ਨੇਹੁ ਸੇ ਸਜਣ ਮੈ ਨਾਲਿ ॥ ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਹਉ ਫਿਰਾਂ ਭੀ ਹਿਰਦੈ ਰਖਾ
 ਸਮਾਲਿ ॥੨੧॥ ਜਿਨਾ ਇਕ ਮਨਿ ਇਕ ਚਿਤਿ ਧਿਆਇਆ ਸਤਿਗੁਰ ਸਉ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥ ਤਿਨ
 ਕੀ ਦੁਖ ਭੁਖ ਹਉਮੈ ਵਡਾ ਰੋਗੁ ਗਇਆ ਨਿਰਦੋਖ ਭਏ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ ਗੁਣ
 ਉਚਰਹਿ ਗੁਣ ਮਹਿ ਸਵੈ ਸਮਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਤੇ ਪਾਇਆ ਸਹਜਿ ਮਿਲਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਆਇ
 ॥੨੨॥ {ਪੰਨਾ 1423}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਉ—ਸਉਂ, ਸਿਉਂ, ਨਾਲ । ਪਿਰੀਆ ਸਉ—ਪਿਆਰੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨਾਲ । ਨੇਹੁ—ਪਿਆਰ ।
 ਸੇ—ਉਹ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਮੈ ਨਾਲਿ—ਮੇਰੇ ਨਾਲ । ਹਉ ਫਿਰਾਂ—ਮੈਂ ਫਿਰਦਾ ਹਾਂ । ਭੀ—ਫਿਰ ਭੀ ।
 ਹਿਰਦੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਰਖਾ—ਰੱਖਾਂ, ਮੈਂ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ । ਸਮਾਲਿ—ਸੰਭਾਲ ਕੇ । ੨੧ ।

ਇਕ ਮਨਿ—ਇਕਾਗਰ ਮਨ ਨਾਲ । ਇਕ ਚਿਤਿ—ਇਕਾਗਰ ਚਿੱਤ ਨਾਲ । ਸਉ—ਸਿਉਂ, ਨਾਲ । ਲਾਇ—ਜੋੜ ਕੇ । ਨਿਰਦੋਖ—ਵਿਕਾਰ-ਰਹਿਤ । ਗਾਵਹਿ—ਗਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਚਰਹਿ—ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ । ਸਵੈ—ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਸਮਾਇ—ਸਮਾਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਤੇ—ਤੋਂ, ਪਾਸੋਂ । ਸਹਜਿ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ । ੨੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਸਤ ਸੰਗੀਆਂ ਦਾ) ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਸਤਸੰਗੀ ਸੱਜਣ ਮੇਰੇ ਨਾਲ (ਸਹਾਈ) ਹਨ । (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਤਸੰਗ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ (ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਭੀ) ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹਾਂ, (ਫਿਰ) ਭੀ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ । ੨੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਜੋੜ ਕੇ ਇਕਾਗਰ ਮਨ ਨਾਲ ਇਕਾਗਰ ਚਿੱਤ ਨਾਲ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ) ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਭੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਉਮੈ ਦਾ ਵੱਡਾ ਰੋਗ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ ਕੇ ਉਹ ਪਵਿੱਤਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦੇ ਹਨ, ਗੁਣ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਗੁਰੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ ਕੇ) ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ੨੨।

ਮਨਮੁਖਿ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਹੈ ਨਾਮਿ ਨ ਲਗੈ ਪਿਆਰੁ ॥ ਕੂੜੁ ਕਮਾਵੈ ਕੂੜੁ ਸੰਘਰੈ ਕੂੜਿ ਕਰੈ ਆਹਾਰੁ
॥ ਬਿਖੁ ਮਾਇਆ ਧਨੁ ਸੰਚਿ ਮਰਹਿ ਅੰਤਿ ਹੋਇ ਸਭੁ ਛਾਰੁ ॥ ਕਰਮ ਧਰਮ ਸੁਚਿ ਸੰਜਮੁ ਕਰਹਿ
ਅੰਤਰਿ ਲੋਭੁ ਵਿਕਾਰ ॥ ਨਾਨਕ ਮਨਮੁਖਿ ਜਿ ਕਮਾਵੈ ਸੁ ਥਾਇ ਨ ਪਵੈ ਦਰਗਹ ਹੋਇ ਖੁਆਰੁ
॥੨੩॥ {ਪੰਨਾ 1423}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਨਮੁਖਿ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ । ਨਾਮਿ—ਨਾਮ ਵਿਚ । ਕੂੜੁ—(Kūt—Fraud, decept) ਧੋਖਾ, ਫ਼ਰੋਬ, ਠੱਗੀ । ਸੰਘਰੈ—ਇਕੱਠਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਕੂੜਿ—ਫ਼ਰੋਬ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਆਹਾਰੁ—ਖੁਰਾਕ, ਆਜੀਵਕਾ । ਬਿਖੁ—ਜ਼ਹਰ, ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ । ਸੰਚਿ—ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਕੇ । ਮਰਹਿ—ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜਦੇ ਹਨ । ਅੰਤਿ—ਆਖ਼ਰ ਨੂੰ । ਛਾਰੁ—ਸੁਆਹ । ਸਭੁ—ਸਾਰਾ (ਧਨ) । ਸੁਚਿ—ਸਰੀਰਕ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ । ਸੰਜਮੁ—ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਜਤਨ । ਕਰਹਿ—ਕਰਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਜਿ—ਜੋ ਕੁਝ । ਥਾਇ ਨ ਪਵੈ—ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਥਾਇ—ਥਾਂ ਵਿਚ, ਥਾਂ ਸਿਰ । ਖੁਆਰੁ—ਔਖਾ, ਦੁਖੀ । ੨੩।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ (ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ, (ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਨਾਮ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਠੱਗੀ-ਫ਼ਰੋਬ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਠੱਗੀ-ਫ਼ਰੋਬ (ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ) ਇਕੱਠੇ ਕਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਠੱਗੀ-ਫ਼ਰੋਬ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਵਾਲਾ ਧਨ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਅੰਤ ਸਮੇਂ (ਉਸ ਦੇ ਭਾ ਦਾ) ਸਾਰਾ ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਇਸੇ) ਧਨ ਨੂੰ ਜੋੜ ਜੋੜ ਕੇ (ਜੀਵ) ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਤੀਰਥ-ਜਾਤ੍ਰਾ ਆਦਿਕ ਮਿਥੇ ਹੋਏ) ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਰੀਰਕ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, (ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹਰੇਕ) ਸੰਜਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਅੰਦਰ ਲੋਭ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਵਿਕਾਰ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ (ਸਾਰੀ ਉਮਰ) ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਥੇ ਉਹ ਖੁਆਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।੨੩।

ਸਭਨਾ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚਿ ਸੋ ਭਲਾ ਭਾਈ ਜਿਤੁ ਵਸਿਆ ਮਨਿ ਆਇ ॥ ਰਾਗੁ ਨਾਦੁ ਸਭੁ ਸਚੁ ਹੈ ਕੀਮਤਿ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ ॥ ਰਾਗੈ ਨਾਦੈ ਬਾਹਰਾ ਇਨੀ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੁਝਿਆ ਜਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੈ ਬੂਝੈ ਤਿਨਾ ਰਾਸਿ ਹੋਇ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਸੋਝੀ ਪਾਇ ॥ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤਿਸ ਤੇ ਹੋਇਆ ਜਿਉ ਤਿਸੈ ਦੀ ਰਜਾਇ ॥੨੪॥ {ਪੰਨਾ 1423}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭਾਈ—ਹੇ ਭਾਈ! ਸੋ—ਉਹ ('ਸਚੁ' ਹੀ, 'ਸਿਮਰਨ' ਹੀ) । ਭਲਾ—ਚੰਗਾ (ਉੱਦਮ) । ਜਿਤੁ—ਜਿਸ (ਉੱਦਮ) ਦੀ ਰਾਹੀਂ, ਜਿਸ (ਸਿਮਰਨ) ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਸਚੁ—ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ (ਦਾ ਸਿਮਰਨ) । ਰਾਗੈ ਬਾਹਰਾ—ਰਾਗ (ਦੀ ਕੈਦ) ਤੋਂ ਪਰੇ । ਨਾਦੈ ਬਾਹਰਾ—ਨਾਦ (ਦੀ ਕੈਦ) ਤੋਂ ਪਰੇ । ਇਨੀ—ਇਹਨਾਂ (ਰਾਗਾਂ ਅਤੇ ਨਾਦਾਂ) ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਨਾਦੁ—ਆਵਾਜ਼, ਸਿੰਫੀ ਆਦਿਕ ਦਾ ਵਜਾਣਾ । ਬੂਝੈ—ਸਮਝਦਾ ਹੈ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਤਿਨਾ—ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ । ਰਾਸਿ ਹੋਇ—(ਰਾਗ ਭੀ) ਰਾਸਿ ਹੋਇ, (ਰਾਗ ਭੀ) ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਰਾਗ ਭੀ) ਸਹਾਇਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਤੇ—ਤੋਂ, ਪਾਸੋਂ । ਸੋਝੀ—ਰਜ਼ਾ ਦੀ ਸੂਝ । ਤਿਸ ਤੇ—(ਸੰਬੰਧਕ 'ਤੇ' ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਫਜ਼ 'ਤਿਸੁ' ਦਾ ਉੱਡ ਗਿਆ ਹੈ) ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ । ਜਿਉ—ਜਿਵੇਂ ।੨੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ (ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ) ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ, ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ (ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ) ਰਾਗ ਹੈ ਨਾਦ ਹੈ, (ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦਾ) ਮੁੱਲ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਹੇ ਭਾਈ! ਸਾਰੇ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਉਹ (ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਹੀ) ਚੰਗਾ (ਉੱਦਮ) ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ (ਸਿਮਰਨ) ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦਾ ਮਿਲਾਪ) ਰਾਗ (ਦੀ ਕੈਦ) ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਨਾਦ (ਦੀ ਕੈਦ) ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ । ਇਹਨਾਂ (ਰਾਗਾਂ ਨਾਦਾਂ) ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਰਜ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਜਿਹੜਾ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਰਜ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ (ਰਾਗ ਭੀ) ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਉਂਵ ਨਿਰੇ ਰਾਗ ਹੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਨਹੀਂ ਹਨ) ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਸਮਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਹੈ, (ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ) ।੨੪।

ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਚਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਹੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਕਹੈ ਕਹਾਇ ॥ ਗੁਰਮਤੀ ਨਾਮੁ ਨਿਰਮਲੋ ਨਿਰਮਲੁ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬਾਣੀ ਤਤੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥ ਹਿਰਦੈ ਕਮਲੁ

ਪਰਗਾਸਿਆ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰੁ ਤਿਨ ਕਉ ਮੇਲਿਓਨੁ ਜਿਨ ਧੁਰਿ ਮਸਤਕਿ
ਭਾਗੁ ਲਿਖਾਇ ॥੨੫॥ {ਪੰਨਾ 1424}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਹਰਿ-ਨਾਮ । ਕਹੈ—ਜਪਦਾ ਹੈ, ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ ।
ਕਹਾਇ—ਜਪਾਂਦਾ ਹੈ (ਹੋਰਨਾਂ ਤੋਂ) । ਨਿਰਮਲੋ—(ਅੱਖਰ ‘ਲ’ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਲਗਾਂ ਹਨ— ਅਤੇ ।
ਅਸਲ ਲਫਜ਼ ਹੈ ‘ਨਿਰਮਲੁ’, ਇਥੇ ‘ਨਿਰਮਲੋ’ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ) ਪਵਿੱਤਰ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ
ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ । ਤਤੁ—ਨਿਚੋੜ, ਅਸਲੀਅਤ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ । ਮਨਿ—ਮਨ
ਵਿਚ । ਪਰਗਾਸਿਆ—ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਜੋਤਿ—ਜਿੰਦ । ਮੇਲਿਓਨੁ—ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ਮਿਲਾਇਆ ਹੈ ।
ਧੁਰਿ—ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ । ਮਸਤਕਿ—ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ । ਭਾਗੁ—ਚੰਗੀ ਕਿਸਮਤ । ੨੫।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ (ਦੇ ਹਿਰਦੇ) ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ
ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਆਪ ਇਹ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਪਾਸੋਂ) ਜਪਾਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਉਤੇ
ਤੁਰਿਆਂ ਹੀ (ਇਹ) ਪਵਿੱਤਰ ਨਾਮ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਇਹ)
ਪਵਿੱਤਰ ਨਾਮ ਜਪ (ਸਕਦਾ ਹੈ) ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦਾ) ਤੱਤ (ਹਰਿ-ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਦੀ) ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ
ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ ਹੀ (ਹਰਿ-ਨਾਮ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ
ਅੰਦਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ) ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਕੋਲ-ਫੁੱਲ ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੀ) ਜਿੰਦ
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਪਰ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ ਗੁਰੂ ਉਹਨਾਂ
(ਮਨੁੱਖਾਂ) ਨੂੰ ਮਿਲਾਇਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ (ਉਸ ਨੇ) ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ (ਇਹ) ਚੰਗੀ ਕਿਸਮਤ ਲਿਖ
ਦਿੱਤੀ । ੨੫।

ਅੰਦਰਿ ਤਿਸਨਾ ਅਗਿ ਹੈ ਮਨਮੁਖ ਭੁਖ ਨ ਜਾਇ ॥ ਮੋਹੁ ਕੁਟੰਬੁ ਸਭੁ ਕੂੜੁ ਹੈ ਕੂੜਿ ਰਹਿਆ
ਲਪਟਾਇ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਚਿੰਤਾ ਚਿੰਤਵੈ ਚਿੰਤਾ ਬਧਾ ਜਾਇ ॥ ਜੰਮਣੁ ਮਰਣੁ ਨ ਚੁਕਈ ਹਉਮੈ ਕਰਮ
ਕਮਾਇ ॥ ਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ਉਬਰੈ ਨਾਨਕ ਲਏ ਛੁਡਾਇ ॥੨੬॥ {ਪੰਨਾ 1424}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਨਮੁਖ ਅੰਦਰਿ—ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਅਗਿ—ਅੱਗ ।
ਜਾਇ—ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ । ਕੂੜੁ—ਨਾਸਵੰਤ ਪਸਾਰਾ । ਕੂੜਿ—ਨਾਸਵੰਤ ਪਸਾਰੇ ਵਿਚ । ਰਹਿਆ ਲਪਟਾਇ—
ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਅਨਦਿਨੁ—(Anidn) ਹਰ ਰੋਜ਼, ਹਰ ਵੇਲੇ । ਚਿੰਤਵੈ—ਸੋਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਬਧਾ—
ਬੱਝਾ ਹੋਇਆ । ਜਾਇ—(ਜਗਤ ਤੋਂ) ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਨ ਚੁਕਈ—ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਦਾ । ਕਮਾਇ—ਕਰਦਾ
ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਬਰੈ—ਬਚਦਾ ਹੈ । ਨਾਨਕ—ਹੇ ਨਾਨਕ! । ੨੬।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ (ਅੱਗ ਬਲਦੀ) ਰਹਿੰਦੀ,
(ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਇਆ ਦੀ) ਭੁੱਖ (ਕਦੇ) ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਗਤ ਦਾ ਇਹ) ਮੋਹ ਨਾਸਵੰਤ
ਪਸਾਰਾ ਹੈ, (ਇਹ) ਪਰਵਾਰ (ਭੀ) ਨਾਸਵੰਤ ਪਸਾਰਾ ਹੈ, (ਪਰ ਮਨ ਦਾ ਮੁਰੀਦ ਮਨੁੱਖ ਇਸ) ਨਾਸਵੰਤ ਪਸਾਰੇ
ਵਿਚ (ਸਦਾ) ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਵੇਲੇ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀਆਂ) ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ
ਬੱਝਾ ਹੋਇਆ (ਹੀ ਜਗਤ ਤੋਂ) ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ (ਸਾਰੇ) ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਤਾਹੀਏਂ
ਉਸ ਦਾ) ਜਨਮ ਮਰਣ ਦਾ ਗੇੜ (ਕਦੇ) ਮੁੱਕਦਾ ਨਹੀਂ । ਪਰ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ (ਉਹ

ਮਨਮੁਖ ਭੀ ਮੋਹ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚੋਂ) ਬਚ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ (ਇਸ ਮੋਹ-ਜਾਲ ਤੋਂ) ਛੁਡਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੨੬।

ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖੁ ਹਰਿ ਧਿਆਇਦਾ ਸਤਸੰਗਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ ॥ ਸਤਸੰਗਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵਦੇ
ਹਰਿ ਮੇਲੇ ਗੁਰੁ ਮੇਲਾਇ ॥ ਏਹੁ ਭਉਜਲੁ ਜਗਤੁ ਸੰਸਾਰੁ ਹੈ ਗੁਰੁ ਬੋਹਿਥੁ ਨਾਮਿ ਤਰਾਇ ॥
ਗੁਰਸਿਖੀ ਭਾਣਾ ਮੰਨਿਆ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਪਾਰਿ ਲੰਘਾਇ ॥ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਕੀ ਹਰਿ ਧੂੜਿ ਦੇਹਿ ਹਮ ਪਾਪੀ
ਭੀ ਗਤਿ ਪਾਂਹਿ ॥ ਧੁਰਿ ਮਸਤਕਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਲਿਖਿਆ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਮਿਲਿਆ ਆਇ ॥ ਜਮਕੰਕਰ
ਮਾਰਿ ਬਿਦਾਰਿਅਨੁ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਲਏ ਛਡਾਇ ॥ ਗੁਰਸਿਖਾ ਨੋ ਸਾਬਾਸਿ ਹੈ ਹਰਿ ਤੁਠਾ ਮੇਲਿ
ਮਿਲਾਇ ॥੨੭॥ {ਪੰਨਾ 1424}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ (ਟਿਕ ਕੇ) । ਸੇਵਦੇ—ਸਰਨ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।
ਭਉਜਲੁ—ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ । ਬੋਹਿਥੁ—ਜਹਾਜ਼ । ਨਾਮਿ—ਨਾਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਤਰਾਇ—ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ
। ਗੁਰਸਿਖੀ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ । ਭਾਣਾ—ਰਜ਼ਾ, ਮਰਜ਼ੀ । ਹਰਿ—ਹੇ ਹਰੀ! ਗਤਿ—ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ
ਅਵਸਥਾ । ਪਾਂਹਿ—ਅਸੀਂ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕੀਏ । ਧੁਰਿ—ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ । ਮਸਤਕਿ—ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ । ਗੁਰ
ਮਿਲਿਆ—ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪਿਆ । ਕੰਕਰ—(ikkr) ਦਾਸ, ਸੇਵਕ । ਜਮ ਕੰਕਰ—ਜਮ ਦੇ ਦਾਸ ਜਮਦੂਤ
(ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਮਾਰਿ—ਮਾਰ ਕੇ । ਬਿਦਾਰਿਅਨੁ—ਉਸ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੇ । ਨੋ—ਨੂੰ । ਤੁਠਾ—ਪ੍ਰਸੰਨ
।੨੭।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਮਹਾਪੁਰਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ
ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । (ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ) ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ
ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਜੋੜ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । (ਹੇ ਭਾਈ! ਉੱਥੇ ਤਾਂ) ਇਹ
ਜਗਤ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਇਕ ਭਿਆਨਕ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ-ਜਹਾਜ਼ (ਸਰਨ ਆਏ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ) ਹਰਿ-ਨਾਮ ਵਿਚ
(ਜੋੜ ਕੇ ਇਸ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । (ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ (ਗੁਰੂ ਦਾ) ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਲਿਆ,
ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਹਰੀ! ਅਸਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਬਖਸ਼, ਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਿਕਾਰੀ ਜੀਵ ਭੀ ਉੱਚੀ
ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੀਏ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਹਰੀ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਲੇਖ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਉੱਘੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ
ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਉਸ (ਗੁਰੂ) ਨੇ (ਸਾਰੇ) ਜਮਦੂਤ ਮਾਰ ਕੇ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੇ । (ਗੁਰੂ ਉਸ
ਨੂੰ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਸੁਰਖਰੂ ਕਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਆਦਰ-ਸਤਕਾਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ
(ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ) ਮਿਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੨੭।

ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦਿੜਾਇਆ ਜਿਨਿ ਵਿਚਹੁ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ
ਗਾਇ ਕਰਿ ਚਾਨਣੁ ਮਗੁ ਦੇਖਾਇਆ ॥ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਏਕ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ਅੰਤਰਿ ਨਾਮੁ ਵਸਾਇਆ

॥ ਗੁਰਮਤੀ ਜਮੁ ਜੋਹਿ ਨ ਸਕੈ ਸਚੈ ਨਾਇ ਸਮਾਇਆ ॥ ਸਭੁ ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤੈ ਕਰਤਾ ਜੋ ਭਾਵੈ
ਸੋ ਨਾਇ ਲਾਇਆ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕੁ ਨਾਉ ਲਏ ਤਾਂ ਜੀਵੈ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਖਿਨੁ ਮਰਿ ਜਾਇਆ ॥੨੮॥

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ—ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ । ਦਿੜਾਇਆ—(ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ
(ਗੁਰੂ) ਨੇ । ਵਿਚਹੁ—(ਜੀਵ ਦੇ) ਅੰਦਰੋਂ । ਭਰਮੁ—ਭਟਕਣਾ । ਚੁਕਾਇਆ—ਮੁਕਾ ਦਿੱਤਾ । ਕੀਰਤਿ—
ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ । ਗਾਇ—(ਆਪ) ਗਾ ਕੇ । ਕਰਿ—ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ । ਮਗੁ—ਰਸਤਾ । ਮਾਰਿ—ਮਾਰ ਕੇ ।
ਲਿਵ—ਸੁਰਤਿ । ਜੋਹਿ ਨ ਸਕੈ—ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਸਚੈ ਨਾਇ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਰਿ—ਨਾਮ
ਵਿਚ । ਸਭੁ—ਹਰ ਥਾਂ । ਆਪੇ—ਆਪ ਹੀ । ਵਰਤੈ—ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਜੋ ਭਾਵੈ—ਜਿਹੜਾ ਜੀਵ
ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ਨਾਇ—ਨਾਮ ਵਿਚ । ਨਾਨਕੁ ਨਾਉ ਲਏ—ਨਾਨਕ ਹਰਿ—ਨਾਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਤਾਂ—
ਤਦੋਂ । ਜੀਵੈ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਮਰਿ ਜਾਇਆ—ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਆਈ ਸਮਝਦਾ ਹੈ,
ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੨੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਸ) ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ (ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਦਾ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਪੱਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ,
ਜਿਸ (ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ) ਨੇ (ਜੀਵ ਦੇ) ਅੰਦਰੋਂ ਭਟਕਣਾ (ਸਦਾ) ਮੁਕਾਈ ਹੈ, (ਉਸ ਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ
ਨਾਮ (ਸਿਮਰ ਕੇ), ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ—ਸਾਲਾਹ ਗਾ ਗਾ ਕੇ (ਸਰਨ ਆਏ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ
ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ) ਚਾਨਣ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ (ਉਸ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ) ਰਸਤਾ (ਸਦਾ) ਵਿਖਾਇਆ
ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ) ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਲਗਨ
ਲੱਗ ਗਈ, (ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਵਸਾ ਲਿਆ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਉਤੇ ਤੁਰਨ
ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਮਰਾਜ ਭੀ (ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਵੱਲ) ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, (ਉਹ ਮਨੁੱਖ) ਸਦਾ—ਥਿਰ ਹਰਿ—ਨਾਮ ਵਿਚ
(ਸਦਾ) ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । (ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਹਰ ਥਾਂ ਕਰਤਾਰ ਆਪ ਹੀ ਆਪ
ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੋੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਦਾਸ ਨਾਨਕ (ਭੀ ਜਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ
ਹੈ । ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਤਾਂ ਜੀਵ ਇਕ ਖਿਨ ਵਿਚ ਹੀ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ
।੨੮।

ਮਨ ਅੰਤਰਿ ਹਉਮੈ ਰੋਗੁ ਭ੍ਰਮਿ ਭੂਲੇ ਹਉਮੈ ਸਾਕਤ ਦੁਰਜਨਾ ॥ ਨਾਨਕੁ ਰੋਗੁ ਗਵਾਇ ਮਿਲਿ
ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਧੂ ਸਜਣਾ ॥੨੯॥ {ਪੰਨਾ 1424}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭ੍ਰਮਿ—ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ । ਭੂਲੇ—ਕੁਰਾਹੇ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਸਾਕਤ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ
ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ । ਦੁਰਜਨ—ਦੁਰਾਚਾਰੀ ਮਨੁੱਖ, ਭੈੜੇ ਮਨੁੱਖ । ਅੰਤਰਿ—ਅੰਦਰ । ਗਵਾਇ—ਦੂਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ
। ਮਿਲਿ—ਮਿਲ ਕੇ ।੨੯।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਦੁਰਾਚਾਰੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹਉਮੈ ਦਾ ਰੋਗ (ਸਦਾ
ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ), ਇਸ ਹਉਮੈ ਦੇ ਕਾਰਨ ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਉਹ (ਜੀਵਨ ਦੇ) ਗ਼ਲਤ ਰਸਤੇ ਪਏ
ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਸਾਕਤ ਮਨੁੱਖ ਭੀ) ਸੱਜਣ ਸਾਧੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ (ਹਉਮੈ ਦਾ ਇਹ) ਰੋਗ

ਦੂਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੨੯।

ਗੁਰਮਤੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਬੋਲੇ ॥ ਹਰਿ ਪ੍ਰੇਮਿ ਕਸਾਈ ਦਿਨਸੁ ਰਾਤਿ ਹਰਿ ਰਤੀ ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਚੋਲੇ ॥
ਹਰਿ ਜੈਸਾ ਪੁਰਖੁ ਨ ਲਭਈ ਸਭੁ ਦੇਖਿਆ ਜਗਤੁ ਮੈ ਟੋਲੇ ॥ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਦਿੜਾਇਆ
ਮਨੁ ਅਨਤ ਨ ਕਾਹੂ ਡੋਲੇ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕੁ ਹਰਿ ਕਾ ਦਾਸੁ ਹੈ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਗੁਲ ਗੋਲੇ ॥੩੦॥
{ਪੰਨਾ 1424}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਰਮਤੀ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਉਤੇ ਤੁਰ ਕੇ । ਬੋਲੇ—ਜਪਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਪ੍ਰੇਮਿ—ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ।
ਕਸਾਈ—ਖਿੱਚੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਹਰਿ ਰੰਗਿ—ਹਰੀ ਦੇ (ਪ੍ਰੇਮ-) ਰੰਗ ਵਿਚ । ਰਤੀ—ਰੰਗੀ ਹੋਈ । ਚੋਲੇ—
(ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ) ਮਾਣਦੀ ਹੈ । ਪੁਰਖੁ—ਖਸਮ । ਨ ਲਭਈ—ਨ ਲਭੇ, ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ । ਟੋਲੇ—ਟੋਲਿ,
ਟੋਲ ਕੇ, ਖੋਜ ਕੇ । ਸਤਿਗੁਰਿ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ । ਦਿੜਾਇਆ—(ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਅਨਤ—
(ਅਨਿਤ) ਹੋਰ ਪਾਸੇ । ਅਨਤ ਕਾਹੂ—ਕਿਸੇ ਭੀ ਹੋਰ ਪਾਸੇ । ਗੁਲ ਗੋਲੇ—ਗੋਲਿਆਂ ਦੇ ਗੋਲਿਆਂ ਦਾ, ਦਾਸਾਂ ਦੇ
ਦਾਸਾਂ ਦਾ ।੩੦।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਹੜੀ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਉੱਤੇ ਤੁਰ ਕੇ (ਸਦਾ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ
ਜਪਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਦਿਨ ਰਾਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਖਿੱਚ ਪਾਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੇ
ਨਾਮ) ਵਿਚ ਰੱਤੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ (ਪ੍ਰੇਮ-) ਰੰਗ ਵਿਚ (ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ) ਮਾਣਦੀ ਰਹਿੰਦੀ
ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਭਾਲ ਕੇ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਰਗਾ ਖਸਮ (ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ) ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ
।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਨਾਮ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, (ਉਸ
ਦਾ) ਮਨ ਕਿਸੇ ਭੀ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਡੋਲਦਾ । ਹੇ ਭਾਈ! ਦਾਸ ਨਾਨਕ (ਭੀ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਾਸ ਹੈ, ਗੁਰੂ
ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਹੈ ।੩੦।

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੫ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਰਤੇ ਸੇਈ ਜਿ ਮੁਖੁ ਨ ਮੋੜੰਨਿ ਜਿਨੀ ਸਿਵਾਤਾ ਸਾਈ
॥ ਝੜਿ ਝੜਿ ਪਵਦੇ ਕਚੇ ਬਿਰਹੀ ਜਿਨਾ ਕਾਰਿ ਨ ਆਈ ॥੧॥ ਧਣੀ ਵਿਹੂਣਾ ਪਾਟ ਪਟੰਬਰ
ਭਾਹੀ ਸੇਤੀ ਜਾਲੇ ॥ ਧੂੜੀ ਵਿਚਿ ਲੁਡੰਦੜੀ ਸੋਹਾਂ ਨਾਨਕ ਤੈ ਸਹ ਨਾਲੇ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 1425}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਰਤੇ—ਰੱਤੇ, (ਪ੍ਰੇਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ) ਰੰਗੇ ਹੋਏ । ਸੇਈ—ਉਹ (ਮਨੁੱਖ) ਹੀ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) ।
ਜਿ—ਜਿਹੜੇ (ਮਨੁੱਖ) । ਜਿਨੀ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ । ਸਿਵਾਤਾ—ਭੁੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਸਾਈ—ਸਾਈਂ,
ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ । ਝੜਿ ਝੜਿ ਪਵਦੇ—ਮੁੜ ਮੁੜ ਝੜਦੇ ਹਨ । ਕਚੇ ਬਿਰਹੀ—ਕਮਜ਼ੋਰ ਪ੍ਰੀਤ ਵਾਲੇ । ਕਾਰਿ—
ਕਾਰੀ, ਮੁਆਫਿਕ (ਵੇਖੋ, 'ਗੁਰ ਕੀ ਮਤਿ ਜੀਇ ਆਈ ਕਾਰਿ'—ਪੰਨਾ ੨੨੦) ।੧।

ਧਣੀ—ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ । ਵਿਹੂਣਾ—ਬਿਨਾ । ਪਾਟ—ਰੇਸ਼ਮ । ਪਟੰਬਰ—ਪਟ-ਅੰਬਰ, ਪੱਟ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ।
ਭਾਹਿ—ਅੱਗ । ਸੇਤੀ—ਨਾਲ । ਭਾਹੀ ਸੇਤੀ—ਅੱਗ ਨਾਲ । ਜਾਲੇ—ਸਾੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਲੁਡੰਦੜੀ—ਲੇਟਦੀ
। ਸੋਹਾਂ—ਮੈਂ ਸੋਹਣੀ ਲੱਗਦੀ ਹਾਂ । ਨਾਨਕ—ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਹ ਨਾਲੇ—ਖਸਮ ਨਾਲ । ਤੈ ਨਾਲੇ—ਤੇਰੇ ਨਾਲ

। ਤੈ ਸਹ ਨਾਲੇ—ਹੇ ਖਸਮ! ਤੇਰੇ ਨਾਲ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਹੀ (ਪ੍ਰੇਮ ਰੰਗ ਵਿਚ) ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ (ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਲੋਂ ਕਦੇ ਭੀ) ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਮੋੜਦੇ (ਕਦੇ ਭੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਂਦੇ), ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਦਵਾਈ) ਮੁਆਫ਼ਿਕ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦੀ (ਠੀਕ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ,) ਉਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ (ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਇਉਂ) ਮੁੜ ਮੁੜ ਟੁੱਟਦੇ ਹਨ (ਜਿਵੇਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕੱਚੇ ਫਲ ਟਾਹਣੀ ਨਾਲੋਂ) ।੧।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) (ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਹ) ਰੇਸ਼ਮੀ ਕਪੜੇ (ਭੀ) ਅੱਗ ਨਾਲ ਸਾੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜੀਵਨ) ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ (ਦੀ ਯਾਦ) ਤੋਂ ਵਾਂਜਿਆ ਹੀ ਰਹੇ । ਹੇ ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੇ ਨਾਲ (ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ) ਮੈਂ ਘੱਟੋ-ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਲਿਬੜੀ ਹੋਈ ਭੀ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਸੋਹਣੀ ਲੱਗਦੀ ਹਾਂ ।੨।

**ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਅਰਾਧੀਐ ਨਾਮਿ ਰੰਗਿ ਬੈਰਾਗੁ ॥ ਜੀਤੇ ਪੰਚ ਬੈਰਾਈਆ ਨਾਨਕ ਸਫਲ ਮਾਰੂ
ਇਹੁ ਰਾਗੁ ॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1425}**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੈ ਸਬਦਿ—ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਅਰਾਧੀਐ—ਸਿਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਨਾਮਿ—ਨਾਮ ਵਿਚ (ਜੁੜਿਆਂ), ਨਾਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਰੰਗਿ—ਪ੍ਰੇਮ-ਰੰਗ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਬੈਰਾਗੁ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਉਪਰਾਮਤਾ । ਜੀਤੇ—ਜਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਵੱਸ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪੰਚ ਬੈਰਾਈਆ—(ਕਾਮਾਦਿਕ) ਪੰਜੇ ਵੈਰੀ । ਸਫਲ—ਕਾਮਯਾਬ, ਕਾਰੀ । ਮਾਰੂ—ਮਾਰ-ਮੁਕਾਣ ਵਾਲੀ (ਦਵਾਈ) । ਰਾਗੁ—ਹੁਲਾਰਾ, ਪਿਆਰ ਦਾ ਹੁਲਾਰਾ (emotion, feeling) ।੩।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ, (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-) ਰੰਗ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ (ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ) ਉਪਰਾਮਤਾ (ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ), (ਕਾਮਾਦਿਕ) ਪੰਜੇ ਵੈਰੀ ਵੱਸ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ-ਹੁਲਾਰਾ (ਵਿਕਾਰ-ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ) ਮਾਰ-ਮੁਕਾਣ ਵਾਲੀ ਕਾਰੀ ਦਵਾਈ ਹੈ ।੩।

**ਜਾਂ ਮੂੰ ਇਕੁ ਤ ਲਖ ਤਉ ਜਿਤੀ ਪਿਨਣੇ ਦਰਿ ਕਿਤੜੇ ॥ ਬਾਮਣੁ ਬਿਰਥਾ ਗਇਓ ਜਨੰਮੁ ਜਿਨਿ
ਕੀਤੇ ਸੋ ਵਿਸਰੇ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 1425}**

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਾਂ—ਜਦੋਂ । ਮੂੰ—ਮੇਰਾ, ਮੇਰੇ ਵੱਲ । ਤ—ਤਦੋਂ, ਤਾਂ । ਲਖ—ਲੱਖਾਂ ਹੀ (ਮੇਰੇ ਵੱਲ) । ਤਉ—ਤੇਰੀ । ਜਿਤੀ—ਜਿਤਨੀ ਭੀ । ਤਉ ਜਿਤੀ—ਤੇਰੀ ਜਿਤਨੀ ਭੀ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ) । ਦਰਿ—(ਤੇਰੇ) ਦਰ ਤੇ । ਕਿਤੜੇ—ਕਿਤਨੇ ਹੀ, ਅਨੇਕਾਂ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਅਨੇਕਾਂ । ਪਿਨਣੇ—ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ, ਮੰਗਤੇ । ਬਾਮਣੁ ਜਨੰਮੁ—(ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ) ਬ੍ਰਾਹਮਣ (ਦੇ ਘਰ ਦਾ) ਜਨਮ (ਭੀ) । ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ । ਕੀਤੇ—ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਸੋ—ਉਹ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ।੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜਦੋਂ ਇਕ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਹੈਂ, ਤਦੋਂ (ਤੇਰੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਲੱਖਾਂ ਹੀ (ਜੀਵ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । (ਇਹ) ਤੇਰੀ ਜਿਤਨੀ ਭੀ (ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ, ਤੇਰੇ) ਦਰ ਤੇ (ਇਹ ਸਾਰੇ) ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਮੰਗਤੇ ਹਨ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੇ ਉਹ ਭੁੱਲਿਆ ਰਹੇ, ਤਾਂ (ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣ

ਵਾਲਾ) ਬ੍ਰਾਹਮਣ (ਦੇ ਘਰ ਦਾ) ਜਨਮ (ਭੀ) ਵਿਅਰਥ ਚਲਾ ਗਿਆ ।੪।

ਸੋਰਠਿ ਸੋ ਰਸੁ ਪੀਜੀਐ ਕਬਹੂ ਨ ਫੀਕਾ ਹੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਰਾਮ ਨਾਮ ਗੁਨ ਗਾਈਅਹਿ ਦਰਗਹ
ਨਿਰਮਲ ਸੋਇ ॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1425}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੋਰਠਿ—ਇਕ ਰਾਗਣੀ ।

ਸੋ ਰਸੁ—ਉਹ (ਨਾਮ-) ਰਸ । ਪੀਜੀਐ—ਪੀਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਕਬਹੂ—ਕਦੇ ਭੀ । ਫੀਕਾ—ਬੇ-ਸੁਆਦਾ ।
ਗਾਈਅਹਿ—ਗਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਸੋਇ—ਸੋਭਾ । ਨਿਰਮਲ ਸੋਇ—ਬੇ-ਦਾਗ਼ ਸੋਭਾ ।੫।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਉਹ (ਹਰਿ-ਨਾਮ-) ਰਸ ਪੀਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਦੇ ਭੀ ਬੇ-ਸੁਆਦਾ ਨਹੀਂ
ਹੁੰਦਾ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਗੁਣ (ਸਦਾ) ਗਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ
ਦੀ) ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਬੇ-ਦਾਗ਼ ਸੋਭਾ (ਮਿਲਦੀ ਹੈ) ।੫।

ਜੋ ਪ੍ਰਭਿ ਰਖੇ ਆਪਿ ਤਿਨ ਕੋਇ ਨ ਮਾਰਈ ॥ ਅੰਦਰਿ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਸਦਾ ਗੁਣ ਸਾਰਈ ॥ ਏਕਾ
ਟੇਕ ਅਗੰਮ ਮਨਿ ਤਨਿ ਪ੍ਰਭੁ ਧਾਰਈ ॥ ਲਗਾ ਰੰਗੁ ਅਪਾਰੁ ਕੋ ਨ ਉਤਾਰਈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ
ਗੁਣ ਗਾਇ ਸਹਜਿ ਸੁਖੁ ਸਾਰਈ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਰਿਦੈ ਉਰਿ ਹਾਰਈ ॥੬॥ {ਪੰਨਾ
1425}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪ੍ਰਭਿ—ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ । ਨ ਮਾਰਈ—ਨ ਮਾਰੈ, ਨਹੀਂ ਮਾਰਦਾ, ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਸਕਦਾ । ਨਿਧਾਨੁ—
ਖਜ਼ਾਨਾ । ਸਾਰਈ—ਸਾਰੈ, ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਅਗੰਮ—ਅਪਹੁੰਚ । ਟੇਕ
ਅਗੰਮ—ਅਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਆਸਰਾ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਤਨਿ—ਤਨ ਵਿਚ । ਧਾਰਈ—ਧਾਰੈ, ਵਸਾਂਦਾ ਹੈ,
ਵਸਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਰੰਗੁ—ਪ੍ਰੇਮ-ਰੰਗ । ਅਪਾਰ—ਕਦੇ ਨਾਹ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲਾ (ਅ-ਪਾਰੁ) । ਕੋ—ਕੋਈ ਜੀਵ
। ਨ ਉਤਾਰਈ—ਨ ਉਤਾਰੈ, ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਗੁਰਮੁਖਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ।
ਗਾਇ—ਗਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਹਜਿ—ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ । ਸਾਰਈ—ਸਾਰੈ, ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ, ਮਾਣਦਾ ਹੈ ।
ਰਿਦੈ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਉਰਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਹਾਰਈ—ਧਾਰਈ, ਧਾਰੈ, ਟਿਕਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।੬।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ) ਦੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ
। ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਖਜ਼ਾਨਾ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਦਾ
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਚੇਤੇ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਕ ਅਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ (ਸਦਾ) ਆਸਰਾ ਹੈ, ਉਹ
ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਤਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਵਸਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । (ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਕਦੇ ਨਾਹ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲਾ
ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਪ੍ਰੇਮ-ਰੰਗ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉਤਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਤਮਕ
ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ (ਟਿਕ ਕੇ ਆਤਮਕ) ਅਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ
ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-ਖਜ਼ਾਨਾ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਇਉਂ) ਟਿਕਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ ਹਾਰ
ਗਲ ਵਿਚ ਪਾ ਰੱਖੀਦਾ ਹੈ) ।੬।

ਕਰੇ ਸੁ ਚੰਗਾ ਮਾਨਿ ਦੁਯੀ ਗਣਤ ਲਾਹਿ ॥ ਅਪਣੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਿ ਆਪੇ ਲੈਹੁ ਲਾਇ ॥ ਜਨ ਦੇਹੁ
ਮਤੀ ਉਪਦੇਸੁ ਵਿਚਹੁ ਭਰਮੁ ਜਾਇ ॥ ਜੋ ਧੁਰਿ ਲਿਖਿਆ ਲੇਖੁ ਸੋਈ ਸਭ ਕਮਾਇ ॥ ਸਭੁ ਕਛੁ
ਤਿਸ ਚੈ ਵਸਿ ਦੁਯੀ ਨਾਹਿ ਜਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਸੁਖ ਅਨਦ ਭਏ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਮੰਨਿ ਰਜਾਇ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ
1425}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕਰੇ—(ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਪਰਮਾਤਮਾ) ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸੁ—ਉਸ (ਕੰਮ) ਨੂੰ । ਮਾਨਿ—ਮੰਨ, ਸਮਝ
। ਦੁਯੀ—ਦੁਯੀ, ਹੋਰ ਹੋਰ । ਗਣਤ—ਚਿੰਤਾ । ਲਾਹਿ—ਦੂਰ ਕਰ । ਨਦਰਿ—ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ।
ਨਿਹਾਲਿ—ਵੇਖ ਕੇ, ਤੱਕ ਕੇ । ਆਪੇ—ਆਪ ਹੀ । ਲੈਹੁ ਲਾਇ—(ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਜੋੜ ਲੈ । ਮਤੀ—
ਮਤਿ, ਅਕਲ । ਉਪਦੇਸੁ—ਸਿੱਖਿਆ । ਵਿਚਹੁ—(ਸੇਵਕ ਦੇ) ਅੰਦਰੋਂ । ਭਰਮੁ—ਭਟਕਣਾ । ਜਾਇ—ਦੂਰ
ਹੋ ਜਾਏ । ਧੁਰਿ—ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ । ਸੋਈ—ਉਹ (ਲਿਖਿਆ ਲੇਖ) ਹੀ । ਸਭ—ਸਾਰੀ ਲੁਕਾਈ । ਤਿਸ
ਚੈ—(ਸੰਬੰਧਕ 'ਚੈ' ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਫਜ਼ 'ਤਿਸੁ' ਦਾ ਉੱਡ ਗਿਆ ਹੈ) । ਤਿਸ ਚੈ ਵਸਿ—ਉਸ
(ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ । ਜਾਇ—ਥਾਂ । ਭਏ—ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮਨਿ—ਮੰਨਿ, ਮੰਨ ਕੇ । ਰਜਾਇ—
ਰਜਾ, ਭਾਣਾ, ਹੁਕਮ ।੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਪਰਮਾਤਮਾ) ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ (ਕੰਮ) ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਸਮਝ, (ਅਤੇ ਆਪਣੇ
ਅੰਦਰੋਂ) ਹੋਰ ਹੋਰ ਚਿੰਤਾ-ਫਿਕਰ ਦੂਰ ਕਰ ।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਤੱਕ, ਆਪ ਹੀ (ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ)
ਜੋੜੀ ਰੱਖ । (ਆਪਣੇ) ਸੇਵਕ ਨੂੰ (ਉਹ) ਅਕਲ ਦੇਹ (ਉਹ) ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਹ (ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਦੇ)
ਅੰਦਰੋਂ ਭਟਕਣਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਏ ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ) ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਜਿਹੜਾ ਲੇਖ (ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਥੇ)
ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਲੁਕਾਈ (ਉਸ ਲੇਖ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹਰੇਕ) ਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ) ਹਰੇਕ ਕਾਰ
ਉਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਹੈ; (ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜੀਵਾਂ ਵਾਸਤੇ) ਕੋਈ ਹੋਰ ਥਾਂ (ਆਸਰਾ) ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜਾ ਨੂੰ ਮੰਨ ਕੇ (ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਕ) ਸੁਖ ਆਨੰਦ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।੨।

ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਜਿਨ ਸਿਮਰਿਆ ਸੋਈ ਭਏ ਨਿਹਾਲ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਅਰਾਧਣਾ ਕਾਰਜੁ ਆਵੈ ਰਾਸਿ
॥੮॥ ਪਾਪੀ ਕਰਮ ਕਮਾਵਦੇ ਕਰਦੇ ਹਾਏ ਹਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਜਿਉ ਮਥਨਿ ਮਾਧਾਣੀਆ ਤਿਉ ਮਥੇ
ਧੂਮ ਰਾਇ ॥੯॥ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਨਿ ਸਾਜਨਾ ਜਨਮ ਪਦਾਰਥੁ ਜੀਤਿ ॥ ਨਾਨਕ ਧਰਮ ਐਸੇ ਚਵਹਿ
ਕੀਤੇ ਭਵਨੁ ਪੁਨੀਤ ॥੧੦॥ {ਪੰਨਾ 1425}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿਨਿ—ਜਿਸ (ਜਿਸ) ਨੇ । ਸੋਈ—ਉਹ (ਸਾਰੇ) ਹੀ । ਨਿਹਾਲ—ਪ੍ਰਸੰਨ-ਚਿੱਤ । ਕਾਰਜੁ—
(ਹਰੇਕ) ਕੰਮ । ਆਵੈ ਰਾਸਿ—ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੮।

ਕਰਦੇ ਹਾਇ ਹਾਇ—ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਮਥਨਿ—ਮਥਦੀਆਂ ਹਨ, ਰਿੜਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਧੂਮਰਾਇ—
ਧਰਮਰਾਜ ।੯।

ਧਿਆਇਨਿ—(ਬਹੁ-ਵਚਨ) ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਪਦਾਰਥੁ—ਕੀਮਤੀ ਚੀਜ਼ । ਜੀਤਿ—ਜਿੱਤ ਕੇ । ਚਵਹਿ—

ਬੋਲਦੇ ਹਨ । ਐਸੇ—ਇਉਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ । ਭਵਨ—ਜਗਤ, ਸੰਸਾਰ । ਪਨੀਤ—ਪਵਿੱਤਰ । ੧੦ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ) ਚੇਤੇ ਰੱਖਿਆ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸੰਨ-ਚਿੱਤ ਹੋ ਗਏ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਜੀਵਨ-ਮਨੋਰਥ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੮ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਵਿਕਾਰੀ ਮਨੁੱਖ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ) ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ) ਧਰਮਰਾਜ (ਹਰ ਵੇਲੇ) ਇਉਂ ਦੁਖੀ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮਧਾਣੀਆਂ (ਦੁੱਧ) ਰਿੜਕਦੀਆਂ ਹਨ । ੯ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੇ ਭਲੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਕੀਮਤੀ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਜਿੱਤ ਕੇ (ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ (ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦਾ) ਮਨੋਰਥ (ਹਰਿ-ਨਾਮ) ਉਚਾਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਜਗਤ ਨੂੰ ਭੀ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ੧੦ ।

ਖੁਭੜੀ ਕੁਥਾਇ ਮਿਠੀ ਗਲਣਿ ਕੁਮੰਤ੍ਰੀਆ ॥ ਨਾਨਕ ਸੇਈ ਉਬਰੇ ਜਿਨਾ ਭਾਗੁ ਮਥਾਹਿ ॥੧੧॥
ਸੁਤੜੇ ਸੁਖੀ ਸਵੰਨਿ ਜੋ ਰਤੇ ਸਹ ਆਪਣੈ ॥ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਛੋਹਾ ਧਣੀ ਸਉ ਅਠੇ ਪਹਰ ਲਵੰਨਿ ॥੧੨॥
ਸੁਤੜੇ ਅਸੰਖ ਮਾਇਆ ਝੂਠੀ ਕਾਰਣੇ ॥ ਨਾਨਕ ਸੇ ਜਾਗੰਨਿ ਜਿ ਰਸਨਾ ਨਾਮੁ ਉਚਾਰਣੇ ॥੧੩॥
ਮ੍ਰਿਗ ਤਿਸਨਾ ਪੇਖਿ ਭੁਲਣੇ ਵੁਠੇ ਨਗਰ ਗੰਧੂਬ ॥ ਜਿਨੀ ਸਚੁ ਅਰਾਧਿਆ ਨਾਨਕ ਮਨਿ ਤਨਿ ਫਬ ॥੧੪॥ {ਪੰਨਾ 1425}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਖੁਭੜੀ—ਭੈੜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁੱਭੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਕੁਥਾਇ—ਕੋਝੇ ਥਾਂ ਵਿਚ । ਗਲਣਿ—ਜਿੱਲ੍ਹਣ । ਮੰਤ੍ਰ—ਉਪਦੇਸ਼, ਸਿੱਖਿਆ । ਕੁਮੰਤ੍ਰ—ਭੈੜੀ ਸਿੱਖਿਆ । ਕੁਮੰਤ੍ਰੀਆ—ਭੈੜੀ ਮਤਿ ਲੈਣ ਵਾਲੀ । ਸੇਈ—ਉਹ ਬੰਦੇ ਹੀ । ਉਬਰੇ—ਬਚਦੇ ਹਨ । ਜਿਨਾ ਮਥਾਹਿ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ । ੧੧ ।

ਸੁਤੜੇ—ਪ੍ਰੇਮ-ਲਗਨ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ । ਸਵੰਨਿ—ਸੌਂਦੇ ਹਨ, ਜੀਵਨ ਬਿਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਸਹੁ—ਸ਼ਹੁ, ਖਸਮ । ਸਹ ਆਪਣੈ—ਸ਼ਹੁ ਦੇ (ਪ੍ਰੇਮ-ਰੰਗ) ਵਿਚ । ਰਤੇ—ਰੰਗੇ ਹੋਏ । ਵਿਛੋਹਾ—ਵਿਛੋੜਾ । ਧਣੀ—ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ । ਸਉ—ਸਿਉਂ, ਨਾਲੋਂ । ਲਵੰਨਿ—ਲੌਂ ਲੌਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੧੨ ।

ਅਸੰਖ—ਅਣਗਿਣਤ । ਕਾਰਣੇ—ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ । ਸੇ—ਉਹ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਜਿ—ਜਿਹੜੇ । ੧੩ ।

ਮ੍ਰਿਗ ਤਿਸਨਾ—ਠਗ-ਨੀਰਾ । ਪੇਖਿ—ਵੇਖ ਕੇ । ਵੁਠੇ—ਜਦੋਂ ਆ ਵੱਸੇ, ਜਦੋਂ ਦਿੱਸ ਪਏ । ਨਗਰ ਗੰਧੂਬ—ਗੰਧਰਬ ਨਗਰ, ਹਰਿਚੰਦ ਦੀ ਨਗਰੀ, ਹਵਾਈ ਕਿਲ੍ਹਾ । ਸਚੁ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਰਿ-ਨਾਮ । ਮਨਿ—ਮਨ ਵਿਚ । ਤਨਿ—ਤਨ ਵਿਚ । ਫਬ—ਸੁੰਦਰਤਾ, ਸੁਹਣੱਪ । ੧੪ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਭੈੜੀ ਮਤਿ ਲੈਣ ਵਾਲੀ (ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਣ ਵਿਚ) ਕੋਝੇ ਥਾਂ ਵਿਚ ਬੁਰੇ ਹਾਲੇ ਖੁੱਭੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, (ਪਰ ਇਹ) ਜਿਲ੍ਹਣ (ਉਸ ਨੂੰ) ਮਿੱਠੀ (ਭੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ) । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਹੀ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਇਸ ਜਿਲ੍ਹਣ ਵਿਚੋਂ) ਬਚ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਭਾਗ (ਜਾਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ) । ੧੧ ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਖਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੇਮ-ਲਗਨ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਨੰਦ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਬਿਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਖਸਮ ਨਾਲੋਂ ਪ੍ਰੇਮ

ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ) ਅੱਠੇ ਪਹਰ (ਕਾਂ ਵਾਂਗ) ਲੋ ਲੋ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।੧੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਨਾਸਵੰਤ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਅਣਗਿਣਤ ਜੀਵ (ਮੋਹ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ) ਸੁੱਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਮੋਹ ਦੀ ਇਸ ਨੀਂਦ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਫ਼) ਉਹ ਬੰਦੇ ਜਾਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ (ਆਪਣੀ) ਜੀਭ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।੧੩।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਿਵੇਂ) ਠਗਨੀਰੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ (ਹਰਨ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਾਨ ਗੰਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਮਾਇਆ ਦੀ) ਬਣੀ ਗੰਧਰਬ-ਨਗਰੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ (ਜੀਵ) ਕੁਰਾਹੇ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤਨ ਵਿਚ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ) ਸੁੰਦਰਤਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ।੧੪।

ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਸੰਮੂਥ ਪੁਰਖੁ ਅਪਾਰੁ ॥ ਜਿਸਹਿ ਉਧਾਰੇ ਨਾਨਕਾ ਸੋ ਸਿਮਰੇ
ਸਿਰਜਣਹਾਰੁ ॥੧੫॥ ਦੂਜੀ ਛੋਡਿ ਕੁਵਾਟੜੀ ਇਕਸ ਸਉ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥ ਦੂਜੈ ਭਾਵੀ ਨਾਨਕਾ
ਵਹਣਿ ਲੁੜੰਦੜੀ ਜਾਇ ॥੧੬॥ ਤਿਹਟੜੇ ਬਾਜਾਰ ਸਉਦਾ ਕਰਨਿ ਵਣਜਾਰਿਆ ॥ ਸਚੁ ਵਖਰੁ
ਜਿਨੀ ਲਦਿਆ ਸੇ ਸਚੜੇ ਪਾਸਾਰ ॥੧੭॥ ਪੰਥਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨ ਜਾਣਈ ਭੂਲੀ ਫਿਰੈ ਗਵਾਰਿ ॥ ਨਾਨਕ
ਹਰਿ ਬਿਸਰਾਇ ਕੈ ਪਉਦੇ ਨਰਕਿ ਅੰਧਾਰ ॥੧੮॥ {ਪੰਨਾ 1426}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਤਿਤ—(ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ) ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ । ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ—ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣ ਵਾਲਾ । ਸੰਮੂਥ—ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ । ਅਪਾਰ—ਬੇਅੰਤ । ਜਿਸਹਿ—ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੂੰ । ਉਧਾਰੇ—(ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ) ਬਚਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੋ—ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਇਕ-ਵਚਨ) ।੧੫।

ਛੋਡਿ—ਛੱਡ ਦੇਹ । ਦੂਜੀ ਕੁਵਾਟੜੀ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਹੋਰ ਕੋਝਾ ਰਸਤਾ । ਸਉ—ਸਿਉਂ, ਨਾਲ । ਭਾਵ—ਪਿਆਰ । ਭਾਵੀਂ—ਪਿਆਰਾਂ ਵਿਚ । ਦੂਜੇ ਭਾਵੀ—(ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਹੋਰ ਪਿਆਰਾਂ ਵਿਚ (ਫਸਿਆਂ) । ਵਹਣਿ—ਵਹਣ ਵਿਚ । ਲੁੜੰਦੜੀ—ਰੁੜ੍ਹਦੀ । ਜਾਇ—ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।੧੬।

ਤਿਹਟੜੇ—ਤਿ-ਹੱਟੜੇ, ਤਿੰਨ ਹੱਟਾਂ ਵਾਲੇ । ਤਿਹਟੜੇ ਬਾਜਾਰ—ਤਿੰਨ ਹੱਟਾਂ ਵਾਲੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਚ । ਕਰਨਿ—ਕਰਦੇ ਹਨ । ਸਉਦਾ—ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ । ਵਣਜਾਰਿਆ—ਜਗਤ ਵਿਚ ਵਣਜ ਕਰਨ ਆਏ ਜੀਵ । ਸਚੁ—ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ । ਪਾਸਾਰ—ਪਸਾਰੀ ।੧੭।

ਪੰਥਾ—ਰਸਤਾ । ਪੰਥਾ ਪ੍ਰੇਮ—ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰਸਤਾ । ਜਾਣਈ—ਜਾਣੈ, ਜਾਣਦੀ (ਇਕ-ਵਚਨ) । ਗਵਾਰਿ—ਮੂਰਖ ਜੀਵ-ਇਸੜੀ । ਭੂਲੀ—ਸਹੀ ਜੀਵਨ-ਰਾਹ ਤੋਂ ਖੁੰਝੀ ਹੋਈ । ਬਿਸਰਾਇ ਕੈ—ਭੁਲਾ ਕੇ । ਨਰਕਿ—ਨਰਕ ਵਿਚ । ਨਰਕਿ ਅੰਧਾਰ—ਹਨੇਰੇ ਨਰਕ ਵਿਚ ।੧੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਸਭ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਸ (ਜੀਵ) ਨੂੰ ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।੧੫।

ਹੇ ਭਾਈ! ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ (ਆਪਣਾ) ਚਿੱਤ ਜੋੜੀ ਰੱਖ, (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਮਾਇਆ ਦੇ

ਮੋਹ ਵਾਲਾ ਕੋਝਾ ਰਸਤਾ ਛੱਡ ਦੇਹ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਹੋਰ ਪਿਆਰਾਂ ਵਿਚ (ਫਸਿਆਂ), ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ) ਵਹਣ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੧੬।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਗਤ ਵਿਚ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ) ਵਣਜ ਕਰਨ ਆਏ ਹੋਏ ਜੀਵ (ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਹੀ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਅਸਲ ਵਪਾਰੀ ਉਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਇਥੋਂ) ਸਦਾ-ਥਿਰ ਹਰਿ-ਨਾਮ (ਦਾ) ਸਉਦਾ ਲੱਦਿਆ ਹੈ । ੧੭।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜੀ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ, ਉਹ ਮੂਰਖ ਇਸਤ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਹੀ ਰਾਹ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਕੇ ਭਟਕਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੀ ਯਾਦ) ਭੁਲਾ ਕੇ ਜੀਵ ਘੋਰ ਨਰਕ ਵਿਚ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੧੮।

ਮਾਇਆ ਮਨਹੁ ਨ ਵੀਸਰੈ ਮਾਂਗੈ ਦੰਮਾਂ ਦੰਮ ॥ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਈ ਨਾਨਕ ਨਹੀ ਕਰੰਮਿ ॥੧੯॥ ਤਿਚਰੁ ਮੂਲਿ ਨ ਬੁੜੀਦੋ ਜਿਚਰੁ ਆਪਿ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ॥ ਸਬਦੁ ਅਖੁਟੁ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕਾ ਖਾਹਿ ਖਰਚਿ ਧਨੁ ਮਾਲੁ ॥੨੦॥ ਖੰਭ ਵਿਕਾਂਦੜੇ ਜੇ ਲਹਾਂ ਘਿੰਨਾ ਸਾਵੀ ਤੋਲਿ ॥ ਤੰਨਿ ਜੜਾਂਈ ਆਪਣੈ ਲਹਾਂ ਸੁ ਸਜਣੁ ਟੋਲਿ ॥੨੧॥ ਸਜਣੁ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸਿਰਿ ਸਾਹਾਂ ਦੈ ਸਾਹੁ ॥ ਜਿਸੁ ਪਾਸਿ ਬਹਿਠਿਆ ਸੋਹੀਐ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਵੇਸਾਹੁ ॥੨੨॥ {ਪੰਨਾ 1426}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਨਹੁ—ਮਨ ਤੋਂ । ਵੀਸਰੈ—ਭੁੱਲਦੀ । ਮਾਂਗੈ—ਮੰਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਦੰਮਾਂ ਦੰਮ—ਪੈਸੇ ਹੀ ਪੈਸੇ, ਧਨ ਹੀ ਧਨ । ਚਿਤਿ—ਚਿੱਤ ਵਿਚ । ਨ ਆਵਈ—ਨ ਆਵੈ, ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਕਰੰਮਿ—ਕਰਮ ਵਿਚ, ਭਾਗ ਵਿਚ, ਕਿਸਮਤ ਵਿਚ । ੧੯।

ਤਿਚਰੁ—ਉਤਨਾ ਚਿਰ । ਮੂਲਿ ਨ—ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ । ਬੁੜੀਦੋ—ਬੁੜਦਾ, ਮੁੱਕਦਾ । ਜਿਚਰੁ—ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ । ਸਬਦੁ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ । ਅਖੁਟੁ—ਕਦੇ ਨਾਹ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲਾ (ਧਨ) । ਬਾਬਾ—ਹੇ ਭਾਈ! ਖਾਹਿ—ਆਪ ਵਰਤ । ਖਰਚਿ—ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡ । ੨੦।

ਵਿਕਾਂਦੜੇ—ਵਿਕਦੇ । ਲਹਾਂ—ਮੈਂ ਲੱਭ ਲਵਾਂ । ਘਿੰਨਾ—ਘਿੰਨਾਂ, ਮੈਂ ਲੈ ਲਵਾਂ । ਸਾਵੀ—ਬਰਾਬਰ, ਸਾਂਵੀ । ਤੋਲਿ—ਤੋਲ ਕੇ । ਸਾਵੀ ਤੋਲਿ—ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਤੋਲ ਕੇ । ਤੰਨਿ—ਸਰੀਰ ਉਤੇ । ਟੋਲਿ—ਖੋਜ ਕੇ । ਸਜਣੁ—ਮਿੱਤਰ । ੨੧।

ਸਦਾ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ । ਸਾਹਾਂ ਦੈ ਸਿਰਿ—ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਿ, ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ । ਸਾਹੁ—ਸ਼ਾਹੁ, ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ । ਸੋਹੀਐ—ਸੋਹਣਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਸੋਭਾ ਖੱਟੀਦੀ ਹੈ । ਵੇਸਾਹੁ—ਆਸਰਾ । ੨੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਮਾਇਆ-ਵੇੜ੍ਹੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਮਨ ਤੋਂ ਮਾਇਆਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਦੀ, (ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ) ਧਨ ਹੀ ਧਨ ਭਾਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਜੋ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ) ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਪਰ, ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਉਹ ਮਾਇਆ-ਵੇੜ੍ਹਿਆ ਮਨੁੱਖ ਭੀ ਕੀਹ ਕਰੇ? ਨਾਮ-ਧਨ ਉਸ ਦੀ) ਕਿਸਮਤ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ । ੧੯।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਐਸਾ ਧਨ ਹੈ ਐਸਾ ਮਾਲ ਹੈ ਜੋ ਕਦੇ ਮੁੱਕਦਾ ਨਹੀਂ । (ਇਸ ਧਨ ਨੂੰ ਆਪ) ਵਰਤਿਆ ਕਰ, (ਹੋਰਨਾਂ ਵਿਚ ਭੀ) ਵੰਡਿਆ ਕਰ । ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਦਇਆਵਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਇਹ ਧਨ ਕਦੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਦਾ । ੨੦।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜੇ ਮੈਂ ਕਿਤੇ ਖੰਭ ਲੱਭ ਲਵਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਆਪ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਤੌਲ ਕੇ ਉਹ ਖੰਭ ਲੈ ਲਵਾਂ। ਮੈਂ ਉਹ ਖੰਭ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਉੱਤੇ ਜੜ ਲਵਾਂ ਅਤੇ (ਉਡਾਰੀ ਲਾ ਕੇ) ਭਾਲ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਸੱਜਣ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਵਾਂ (ਭਾਵ, ਆਪਾ-ਭਾਵ ਸਦਕੇ ਕੀਤਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਆਤਮਕ ਉਡਾਰੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਲੱਭ ਪੈਂਦਾ ਹੈ)। 29।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਅਸਲ) ਮਿੱਤਰ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਹੈ ਜੋ (ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਾਰੇ) ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਹੈ (ਸਭ ਦੁਨੀਆਵੀ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ)। ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ, (ਉਹ ਐਸਾ ਹੈ ਕਿ) ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਬੈਠਿਆਂ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਦੀ) ਸੋਭਾ ਖੱਟ ਲਈਦੀ ਹੈ। 22।

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਗੁਨ ਗੋਬਿੰਦ ਗਾਇਓ ਨਹੀ ਜਨਮੁ ਅਕਾਰਥ ਕੀਨੁ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਭਜੁ ਮਨਾ ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਜਲ ਕਉ ਮੀਨੁ ॥੧॥ ਬਿਖਿਅਨ ਸਿਉ ਕਾਹੇ ਰਚਿਓ ਨਿਮਖ ਨ ਹੋਹਿ ਉਦਾਸੁ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਭਜੁ ਹਰਿ ਮਨਾ ਪਰੈ ਨ ਜਮ ਕੀ ਫਾਸ ॥੨॥ ਤਰਨਾਪੋ ਇਉ ਹੀ ਗਇਓ ਲੀਓ ਜਰਾ ਤਨੁ ਜੀਤਿ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਭਜੁ ਹਰਿ ਮਨਾ ਅਉਧ ਜਾਤੁ ਹੈ ਬੀਤਿ ॥੩॥ {ਪੰਨਾ 1426}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗੁਨ ਗੋਬਿੰਦ—ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਗੁਣ। ਅਕਾਰਥ—ਵਿਅਰਥ। ਕੀਨੁ—ਬਣਾ ਲਿਆ। ਕਹੁ—ਆਖ। ਮਨਾ—ਹੇ ਮਨ। ਜਿਹ ਬਿਧਿ—ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਜਲ ਕਉ—ਪਾਣੀ ਨੂੰ। ਮੀਨੁ—ਮੱਛੀ। ੧।

ਬਿਖਿਅਨ ਸਿਉ—ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ। ਕਾਹੇ—ਕਿਉਂ? ਨਿਮਖ—(inmy) ਅੱਖ ਝਮਕਣ ਜਿਤਨੇ ਸਮੇਂ ਲਈ। ਨ ਹੋਹਿ—ਨ ਹੋਹਿ, ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਦਾਸੁ—ਉਪਰਾਮ। ਪਰੈ ਨ—ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਫਾਸ—ਫਾਹੀ। 2।

ਤਰਨਾਮੋ—ਜੁਆਨੀ (q{x—ਜੁਆਨ)। ਇਉ ਹੀ—ਇਉਂ ਹੀ, ਬੇ-ਪਰਵਾਹੀ ਵਿਚ। ਜਰਾ—ਬੁਢੇਪਾ। ਜੀਤਿ ਲੀਓ—ਜਿੱਤ ਲਿਆ। ਅਉਧ—ਉਮਰ। ਜਾਤੁ ਹੈ ਬੀਤਿ—ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। 3।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜੇ ਤੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਗਾਏ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਨਿਕੰਮਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਹੇ ਮਨ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰ (ਤੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਉਂ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣਾ) ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਮੱਛੀ (ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹੈ)। ੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਤੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਉਂ (ਇਤਨਾ) ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ? ਤੂੰ ਅੱਖ ਝਮਕਣ ਜਿਤਨੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਭੀ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਚਿੱਤ ਨਹੀਂ ਹਟਾਂਦਾ। ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਹੇ ਮਨ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰ। (ਭਜਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਜਮਾਂ ਦੀ ਫਾਹੀ (ਗਲ ਵਿਚ) ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। 2।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਤੇਰੀ) ਜੁਆਨੀ ਬੇ-ਪਰਵਾਹੀ ਵਿਚ ਹੀ ਲੰਘ ਗਈ, (ਹੁਣ) ਬੁਢੇਪੇ ਨੇ ਤੇਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ। ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਹੇ ਮਨ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰ। ਉਮਰ ਲੰਘਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। 3।

ਬਿਰਧਿ ਭਇਓ ਸੂਝੈ ਨਹੀ ਕਾਲੁ ਪਹੂਚਿਓ ਆਨਿ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਨਰ ਬਾਵਰੇ ਕਿਉ ਨ ਭਜੈ
ਭਗਵਾਨੁ ॥੪॥ ਧਨੁ ਦਾਰਾ ਸੰਪਤਿ ਸਗਲ ਜਿਨਿ ਅਪੁਨੀ ਕਰਿ ਮਾਨਿ ॥ ਇਨ ਮੈ ਕਛੁ ਸੰਗੀ ਨਹੀ
ਨਾਨਕ ਸਾਚੀ ਜਾਨਿ ॥੫॥ {ਪੰਨਾ 1426}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਿਰਧਿ—ਬੁੱਢਾ । ਸੂਝੈ ਨਹੀ—ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ । ਕਾਲੁ—ਮੌਤ । ਆਨਿ—ਆ ਕੇ । ਨਰ
ਬਾਵਰੇ—ਹੇ ਝੱਲੇ ਮਨੁੱਖ! ਨ ਭਜਹਿ—ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਜਪਦਾ ।੪।

ਦਾਰਾ—ਇਸਤ੍ਰੀ । ਸੰਪਤਿ ਸਗਲ—ਸਾਰੀ ਸੰਪੱਤੀ, ਸਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ । ਜਿਨਿ ਮਾਨਿ—ਮਤਾਂ ਸਮਝ, ਨਾਹ
ਮੰਨ । ਅਪੁਨੀ ਕਰਿ—ਆਪਣੀ ਜਾਣ ਕੇ । ਇਨ ਮਹਿ—ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ । ਸੰਗੀ—ਸਾਥੀ । ਸਾਚੀ
ਜਾਨਿ—(ਇਹ ਗੱਲ) ਪੱਕੀ ਜਾਣ ਲੈ ।੫।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਹੇ ਝੱਲੇ ਮਨੁੱਖ! ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ? (ਵੇਖ, ਤੂੰ
ਹੁਣ) ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈਂ (ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਅਜੇ ਭੀ ਇਹ) ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਕਿ ਮੌਤ (ਸਿਰ ਤੇ) ਆ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ
।੪।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਧਨ, ਇਸਤ੍ਰੀ, ਸਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ—(ਇਸ ਨੂੰ) ਆਪਣੀ ਕਰ ਕੇ ਨਾਹ ਮੰਨ ।
ਇਹ ਗੱਲ ਸੱਚੀ ਸਮਝ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇੱਕ ਭੀ ਤੇਰਾ ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ ।੫।

ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ ਭੈ ਹਰਨ ਹਰਿ ਅਨਾਥ ਕੇ ਨਾਥ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਹ ਜਾਨੀਐ ਸਦਾ ਬਸਤੁ ਤੁਮ
ਸਾਥਿ ॥੬॥ ਤਨੁ ਧਨੁ ਜਿਹ ਤੋ ਕਉ ਦੀਓ ਤਾਂ ਸਿਉ ਨੇਹੁ ਨ ਕੀਨ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਨਰ ਬਾਵਰੇ ਅਬ
ਕਿਉ ਡੋਲਤ ਦੀਨ ॥੭॥ ਤਨੁ ਧਨੁ ਸੰਪੈ ਸੁਖ ਦੀਓ ਅਰੁ ਜਿਹ ਨੀਕੇ ਧਾਮ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨੁ ਰੇ
ਮਨਾ ਸਿਮਰਤ ਕਾਹਿ ਨ ਰਾਮੁ ॥੮॥ {ਪੰਨਾ 1426}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਤਿਤ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ । ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ—ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਣ
ਵਾਲੇ । ਭੈ—(ਲਫਜ਼ ‘ਭਉ’ ਤੋਂ ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਭੈ ਹਰਨ—ਸਾਰੇ ਡਰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ । ਅਨਾਥ ਕੇ
ਨਾਥ—ਨਿਖਸਮਿਆਂ ਦੇ ਖਸਮ । ਤਿਹ—ਉਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੂੰ । ਜਾਨੀਐ—(ਇਉਂ) ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ
(ਕਿ) । ਸਾਥਿ—ਨਾਲ ।੬।

ਜਿਹ—ਜਿਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ । ਤੋ ਕਉ—ਤੈਨੂੰ । ਤਾਂ ਸਿਉ—ਉਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨਾਲ । ਨੇਹੁ—ਪਿਆਰ
। ਨਰ ਬਾਵਰੇ—ਹੇ ਝੱਲੇ ਮਨੁੱਖ! ਦੀਨ—ਆਤੁਰ ।੭।

ਸੰਪੈ—ਧਨ । ਅਰੁ—ਅਤੇ । ਜਿਹ—ਜਿਸ ਨੇ । ਨੀਕੇ—ਚੰਗੇ, ਸੋਹਣੇ । ਧਾਮ—ਘਰ । ਕਾਹਿ ਨ—ਕਿਉਂ
ਨਹੀਂ ।੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—(ਹੇ ਭਾਈ!) ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ
ਡਰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਨਿਖਸਮਿਆਂ ਦੇ ਖਸਮ ਹਨ । ਹੇ ਭਾਈ! ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ (ਇਉਂ) ਸਮਝਣਾ
ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਦਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ।੬।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਹੇ ਝੱਲੇ ਮਨੁੱਖ! ਜਿਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਸਰੀਰ ਦਿੱਤਾ, ਧਨ ਦਿੱਤਾ, ਤੂੰ ਉਸ ਨਾਲ
ਪਿਆਰ ਨਾਹ ਪਾਇਆ । ਫਿਰ ਹੁਣ ਆਤੁਰ ਹੋ ਕੇ ਘਬਰਾਇਆ ਕਿਉਂ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ (ਭਾਵ, ਉਸ ਹਰੀ ਨੂੰ ਯਾਦ

ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਘਬਰਾਣਾ ਤਾਂ ਹੋਇਆ ਹੀ) ।੨।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਹੇ ਮਨ! ਸੁਣ, ਜਿਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ ਸਰੀਰ ਦਿੱਤਾ, ਧਨ ਦਿੱਤਾ, ਜਾਇਦਾਦ ਦਿੱਤੀ, ਸੁਖ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਸੋਹਣੇ ਘਰ ਦਿੱਤੇ, ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਤੂੰ ਸਿਮਰਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ? ।੮।

ਸਭ ਸੁਖ ਦਾਤਾ ਰਾਮੁ ਹੈ ਦੂਸਰ ਨਾਹਿਨ ਕੋਇ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਤਿਹ ਸਿਮਰਤ ਗਤਿ ਹੋਇ ॥੯॥ ਜਿਹ ਸਿਮਰਤ ਗਤਿ ਪਾਈਐ ਤਿਹ ਭਜੁ ਰੇ ਤੈ ਮੀਤ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨੁ ਰੇ ਮਨਾ ਅਉਧ ਘਟਤ ਹੈ ਨੀਤ ॥੧੦॥ {ਪੰਨਾ 1426-1427}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਦਾਤਾ—ਦੇਣ ਵਾਲਾ । ਨਾਹਿਨ—ਨਹੀਂ । ਤਿਹ—ਉਸ (ਰਾਮ) ਨੂੰ । ਸਿਮਰਤ—ਸਿਮਰਦਿਆਂ । ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ।੯।

ਪਾਈਐ—ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਤੈ—ਤੂੰ । ਰੇ ਮੀਤ—ਹੇ ਮਿੱਤਰ! ਅਉਧ—ਉਮਰ । ਨੀਤ—ਨਿੱਤ ।੧੦।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਹੇ ਮਨ! ਪਰਮਾਤਮਾ (ਹੀ) ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹੋਰ) ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ (ਦਾ ਨਾਮ) ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ (ਭੀ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।੯।

ਹੇ ਮਿੱਤਰ! ਤੂੰ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਹੇ ਮਨ! ਸੁਣ, ਉਮਰ ਸਦਾ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਨਾਹ ਵਿਸਾਰ) ।੧੦।

ਪਾਂਚ ਤਤ ਕੇ ਤਨੁ ਰਚਿਓ ਜਾਨਹੁ ਚਤੁਰ ਸੁਜਾਨ ॥ ਜਿਹ ਤੇ ਉਪਜਿਓ ਨਾਨਕਾ ਲੀਨ ਤਾਹਿ ਮੈ ਮਾਨੁ ॥੧੧॥ {ਪੰਨਾ 1427}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪਾਂਚ ਤਤ—ਮਿੱਟੀ, ਹਵਾ, ਪਾਣੀ, ਅੱਗ, ਆਕਾਸ਼ । ਕੇ—ਦਾ । ਚਤੁਰ—ਹੇ ਚਤੁਰ ਮਨੁੱਖ! ਸੁਜਾਨ—ਹੇ ਸਿਆਣੇ ਮਨੁੱਖ! ਜਿਹ ਤੇ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ । ਤੇ—ਤੋਂ । ਤਾਹਿ ਮਾਹਿ—ਉਹਨਾਂ (ਹੀ ਤੱਤਾਂ) ਵਿਚ । ਮਾਨਿ—ਮੰਨ ਲੈ, ਯਕੀਨ ਜਾਣ ।੧੧।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਹੇ ਚਤੁਰ ਮਨੁੱਖ! ਹੇ ਸਿਆਣੇ ਮਨੁੱਖ! ਤੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ ਕਿ (ਤੇਰਾ ਇਹ) ਸਰੀਰ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ) ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ । (ਇਹ ਭੀ) ਯਕੀਨ ਜਾਣ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ (ਇਹ ਸਰੀਰ) ਬਣਿਆ ਹੈ (ਮੁੜ) ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਇਗਾ (ਫਿਰ ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੇ ਝੂਠੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਿਉਂ ਭੁਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ?) ।੧੧।

ਘਟ ਘਟ ਮੈ ਹਰਿ ਜੂ ਬਸੈ ਸੰਤਨ ਕਹਿਓ ਪੁਕਾਰਿ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਹ ਭਜੁ ਮਨਾ ਭਉ ਨਿਧਿ ਉਤਰਹਿ ਪਾਰਿ ॥੧੨॥ {ਪੰਨਾ 1427}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਘਟ—ਸਰੀਰ । ਘਟ ਘਟ ਮੈ—ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ । ਜੂ—ਜੀ । ਪੁਕਾਰਿ—ਪੁਕਾਰ ਕੇ, ਉੱਚੀ ਬੋਲ ਕੇ । ਭਉਨਿਧਿ—ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ । ਉਤਰਹਿ—ਉਤਰਹਿ, ਤੂੰ ਲੰਘ ਜਾਹਿਗਾ ।੧੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਹੇ ਮਨ! ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨੇ ਉੱਚੀ ਕੂਕ ਕੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰੇਕ

ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਤੂੰ ਉਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰ, (ਭਜਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤੂੰ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਹਿੰਗਾ । ੧੨।

ਸੁਖੁ ਦੁਖੁ ਜਿਹ ਪਰਸੈ ਨਹੀ ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨੁ ਰੇ ਮਨਾ ਸੋ ਮੂਰਤਿ ਭਗਵਾਨ ॥੧੩॥ ਉਸਤਤਿ ਨਿੰਦਿਆ ਨਾਹਿ ਜਿਹਿ ਕੰਚਨ ਲੋਹ ਸਮਾਨਿ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਮੁਕਤਿ ਤਾਹਿ ਤੈ ਜਾਨਿ ॥੧੪॥ ਹਰਖੁ ਸੋਗੁ ਜਾ ਕੈ ਨਹੀ ਬੈਰੀ ਮੀਤ ਸਮਾਨਿ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਮੁਕਤਿ ਤਾਹਿ ਤੈ ਜਾਨਿ ॥੧੫॥ ਭੈ ਕਾਹੂ ਕਉ ਦੇਤ ਨਹਿ ਨਹਿ ਭੈ ਮਾਨਤ ਆਨ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਗਿਆਨੀ ਤਾਹਿ ਬਖਾਨਿ ॥੧੬॥ {ਪੰਨਾ 1427}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿਹ—ਜਿਸ (ਦੇ ਮਨ) ਨੂੰ । ਪਰਸੈ—ਛੁੰਹਦਾ । ਅਭਿਮਾਨੁ—ਅਹੰਕਾਰ । ਸੋ—ਉਹ (ਮਨੁੱਖ) । ਮੂਰਤਿ ਭਗਵਾਨ—ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਸਰੂਪ । ੧੩।

ਉਸਤਤਿ—ਵਡਿਆਈ । ਜਿਹਿ—ਜਿਸ (ਦੇ ਮਨ) ਨੂੰ । ਕੰਚਨ—ਸੋਨਾ । ਲੋਹ—ਲੋਹਾ । ਸਮਾਨਿ—ਇਕੋ ਜਿਹਾ । ਮੁਕਤਿ—ਮੋਹ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ । ਤਾਹਿ—ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੇ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ) । ਤੇ—ਤੂੰ । ਜਾਨਿ—ਸਮਝ ਲੈ । ੧੪।

ਹਰਖੁ—ਖੁਸ਼ੀ । ਸੋਗੁ—ਚਿੰਤਾ, ਗ਼ਮ । ਜਾ ਕੈ—ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਸਮਾਨਿ—ਇਕੋ ਜਿਹੇ । ਮੁਕਤਿ—ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ । ੧੫।

ਭੈ—ਡਰਾਵੇ (ਬਹੁ-ਵਚਨ ਲਫਜ਼ 'ਭਉ' ਤੋਂ) । ਆਨ—ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ । ਗਿਆਨੀ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ । ਤਾਹਿ—ਉਸ ਨੂੰ । ਬਖਾਨਿ—ਆਖ । ੧੬।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਹੇ ਮਨ! ਸੁਣ, ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ (ਦੇ ਹਿਰਦੇ) ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਪੋਹ ਸਕਦਾ, ਲੋਭ ਮੋਹ ਅਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਪੋਹ ਸਕਦਾ (ਭਾਵ, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸੁਖ ਦੁਖ ਵੇਲੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਡੋਲਦਾ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਲੋਭ ਮੋਹ ਅਹੰਕਾਰ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ) ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਸਾਖਿਆਤ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ । ੧੩।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਹੇ ਮਨ! ਸੁਣ, ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ (ਦੇ ਮਨ) ਨੂੰ ਉਸਤਤਿ ਨਹੀਂ (ਡੁਲਾ ਸਕਦੀ) ਨਿੰਦਿਆ ਨਹੀਂ (ਡੁਲਾ ਸਕਦੀ), ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਅਤੇ ਲੋਹਾ ਇਕੋ ਜਿਹੇ (ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ, ਜੋ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਦਾ), ਇਹ ਗੱਲ (ਪੱਕ) ਜਾਣ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮੋਹ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲ ਚੁੱਕਾ ਹੈ । ੧੪।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਹੇ ਮਨ! ਸੁਣ, ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਗ਼ਮੀ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੈਰੀ ਤੇ ਮਿੱਤਰ ਇਕੋ ਜਿਹੇ (ਮਿੱਤਰ ਹੀ) ਜਾਪਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਸਮਝ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਮਿਲ ਚੁੱਕੀ ਹੈ । ੧੫।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਹੇ ਮਨ! ਸੁਣ, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਨੂੰ (ਕੋਈ) ਡਰਾਵੇ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਡਰਾਵੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ (ਡਰਾਵਿਆਂ ਤੋਂ ਘਬਰਾਂਦਾ ਨਹੀਂ) ਉਸ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਵਾਲਾ ਸਮਝ । ੧੬।

ਜਿਹਿ ਬਿਖਿਆ ਸਗਲੀ ਤਜੀ ਲੀਓ ਭੇਖ ਬੈਰਾਗ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨੁ ਰੇ ਮਨਾ ਤਿਹ ਨਰ ਮਾਥੈ
ਭਾਗੁ ॥੧੭॥ ਜਿਹਿ ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਤਜੀ ਸਭ ਤੇ ਭਇਓ ਉਦਾਸੁ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨੁ ਰੇ ਮਨਾ
ਤਿਹ ਘਟਿ ਬ੍ਰਹਮ ਨਿਵਾਸੁ ॥੧੮॥ ਜਿਹਿ ਪ੍ਰਾਨੀ ਹਉਮੈ ਤਜੀ ਕਰਤਾ ਰਾਮੁ ਪਛਾਨਿ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ
ਵਹੁ ਮੁਕਤਿ ਨਰੁ ਇਹ ਮਨ ਸਾਚੀ ਮਾਨੁ ॥੧੯॥ {ਪੰਨਾ 1427}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਿਹਿ—ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੇ । ਬਿਖਿਆ—ਮਾਇਆ । ਸਗਲੀ—ਸਾਰੀ । ਬਿਖਿਆ ਸਗਲੀ—
(ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭ ਮੋਹ ਅਹੰਕਾਰ, ਨਿੰਦਾ, ਈਰਖਾ, ਆਦਿਕ) ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਮਾਇਆ । ਤਿਹ ਨਰ ਮਾਥੈ—
ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ।੧੭।

ਮਮਤਾ—ਅਪਣਤ । ਤੇ—ਤੋਂ । ਉਦਾਸੁ—ਉਪਰਾਮ । ਤਿਹ ਘਟਿ—ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ।੧੮।

ਜਿਹਿ ਪ੍ਰਾਨੀ—ਜਿਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੇ । ਪਛਾਨਿ—ਪਛਾਣ ਕੇ, ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਪਾ ਕੇ, ਸਾਂਝ ਪਾ ਕੇ । ਵਹੁ ਨਰੁ—ਉਹ
ਮਨੁੱਖ । ਮੁਕਤ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਹੋਇਆ । ਮਨ—ਹੇ ਮਨ! ।੧੯।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਹੇ ਮਨ! ਸੁਣ, ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੇ (ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਹੰਕਾਰ,
ਨਿੰਦਾ, ਈਰਖਾ, ਆਦਿਕ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਾਲੀ) ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਮਾਇਆ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀ, (ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਸਹੀ)
ਵੈਰਾਗ ਦਾ (ਸਹੀ) ਭੇਖ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ (ਸਮਝ) । ਹੇ ਮਨ! ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ (ਚੰਗਾ) ਭਾਗ
(ਜਾਗਿਆ ਸਮਝ) ।੧੭।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਹੇ ਮਨ! ਸੁਣ, ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ
ਮਾਇਆ ਦੇ ਕਾਮਾਦਿਕ) ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਪਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ)
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੧੮।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਕਰਤਾਰ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾ ਕੇ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਹਉਮੈ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀ, ਹੇ
ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਹੇ ਮਨ! ਇਹ ਗੱਲ ਸੱਚੀ ਸਮਝ ਕਿ ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਹੀ) ਮੁਕਤ ਹੈ ।੧੯।

ਭੈ ਨਾਸਨ ਦੁਰਮਤਿ ਹਰਨ ਕਲਿ ਮੈ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮੁ ॥ ਨਿਸਿ ਦਿਨੁ ਜੋ ਨਾਨਕ ਭਜੈ ਸਫਲ ਹੋਹਿ ਤਿਹ
ਕਾਮ ॥੨੦॥ ਜਿਹਬਾ ਗੁਨ ਗੋਬਿੰਦ ਭਜਹੁ ਕਰਨ ਸੁਨਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ
ਪਰਹਿ ਨ ਜਮ ਕੈ ਧਾਮ ॥੨੧॥ ਜੋ ਪ੍ਰਾਨੀ ਮਮਤਾ ਤਜੈ ਲੋਭ ਮੋਹ ਅਹੰਕਾਰ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਆਪਨ
ਤਰੈ ਅਉਰਨ ਲੇਤ ਉਧਾਰ ॥੨੨॥ {ਪੰਨਾ 1427}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਭੈ—(ਲਫਜ਼ ‘ਭਉ’ ਤੋਂ ਬਹੁ-ਵਚਨ) ਸਾਰੇ ਡਰ । ਹਰਨ—ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਦੁਰਮਤਿ—
ਖੋਟੀ ਮਤਿ । ਕਲਿ ਮਹਿ—ਕਲੇਸ਼ਾਂ-ਭਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ । ਕੋ—ਦਾ । ਨਿਸਿ—ਰਾਤ । ਭਜੈ—ਜਾਪਦਾ ਹੈ
(ਇਕ-ਵਚਨ) । ਹੋਰਿ—ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਤਿਹ ਕਾਮ—ਉਸ ਦੇ (ਸਾਰੇ) ਕੰਮ ।੨੦।

ਜਿਹਬਾ—ਜੀਭ (ਨਾਲ) । ਕਰਨ—ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ । ਪਰਹਿ ਨ—ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ । ਧਾਮ—ਘਰ । ਜਮ ਕੈ ਧਾਮ—
ਜਮ ਕੇ ਧਾਮ, ਜਮ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ, ਜਮ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ।੨੧।

ਮਮਤਾ—ਅਪਣਤ, ਮੋਹ । ਤਜੈ—ਛੱਡਦਾ ਹੈ । ਤਰੈ—ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਉਰਨ—ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ । ਲੇਤ
ਉਧਾਰ—ਲੇਤ ਉਧਾਰਿ, ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੨੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਇਸ ਕਲੇਸ਼ਾਂ-ਭਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਹੀ) ਸਾਰੇ ਡਰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਖੋਟੀ ਮਤਿ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਰਾਤ ਦਿਨ ਜਪਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੨੦।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਆਪਣੀ) ਜੀਭ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਿਆ ਕਰੋ, (ਆਪਣੇ) ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣਿਆ ਕਰੋ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਹੇ ਮਨ! (ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਉਹ) ਜਮਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ ।੨੧।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—(ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਇਆ ਦੀ) ਮਮਤਾ ਤਿਆਗਦਾ ਹੈ, ਲੋਭ ਮੋਹ ਅਤੇ ਅਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ (ਭੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ) ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੨੨।

ਜਿਉ ਸੁਪਨਾ ਅਰੁ ਪੇਖਨਾ ਐਸੇ ਜਗ ਕਉ ਜਾਨਿ ॥ ਇਨ ਮੈ ਕਛੁ ਸਾਚੇ ਨਹੀ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਭਗਵਾਨ ॥੨੩॥ ਨਿਸਿ ਦਿਨੁ ਮਾਇਆ ਕਾਰਨੇ ਪ੍ਰਾਨੀ ਡੋਲਤ ਨੀਤ ॥ ਕੋਟਨ ਮੈ ਨਾਨਕ ਕੋਊ ਨਾਰਾਇਨੁ ਜਿਹ ਚੀਤਿ ॥੨੪॥ ਜੈਸੇ ਜਲ ਤੇ ਬੁਦਬੁਦਾ ਉਪਜੈ ਬਿਨਸੈ ਨੀਤ ॥ ਜਗ ਰਚਨਾ ਤੈਸੇ ਰਚੀ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਮੀਤ ॥੨੫॥ ਪ੍ਰਾਨੀ ਕਛੁ ਨ ਚੇਤਈ ਮਦਿ ਮਾਇਆ ਕੈ ਅੰਧੁ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਭਜਨ ਪਰਤ ਤਾਹਿ ਜਮ ਫੰਧ ॥੨੬॥ {ਪੰਨਾ 1427}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਰੁ—ਅਤੇ । ਕਉ—ਨੂੰ । ਜਾਨਿ—ਸਮਝ ਲੈ । ਇਨ ਮਹਿ—ਇਹਨਾਂ (ਦਿੱਸਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ) ਵਿਚ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਕਛੁ—ਕੋਈ ਭੀ ਪਦਾਰਥ । ਸਾਚੇ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਸਦਾ ਸਾਥ ਨਿਬਾਹੁਣ ਵਾਲਾ ।੨੩।

ਨਿਸਿ—ਰਾਤ । ਕਾਰਨੇ—ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ । ਡੋਲਤ—ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਨੀਤ—ਨਿੱਤ, ਸਦਾ । ਕੋਟਨ ਮੈ—ਕੋੜਾਂ ਵਿਚ । ਕੋਊ—ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ । ਜਿਹ ਚੀਤਿ—ਜਿਸ ਦੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ।੨੪।

ਤੇ—ਤੋਂ । ਬੁਦਬੁਦਾ—ਬੁਲਬੁਲਾ । ਰਚੀ—ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਮੀਤ—ਹੇ ਮਿੱਤਰ! ।੨੫।

ਨ ਚੇਤਈ—ਨ ਚੇਤੇ, ਨਹੀਂ ਚੇਤੇ ਕਰਦਾ, ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ । ਮਦਿ—ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ । ਮਦਿ ਮਾਇਆ ਕੈ—ਮਾਇਆ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ । ਅੰਧੁ—(ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ) ਅੰਨ੍ਹਾ । ਪਰਤ—ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਫੰਧ—ਫਾਹੇ, ਫਾਹੀਆਂ ।੨੬।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਵੇਂ (ਸੁੱਤੇ ਪਿਆਂ) ਸੁਪਨਾ (ਆਉਂਦਾ ਹੈ) ਅਤੇ (ਉਸ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਕਈ ਪਦਾਰਥ) ਵੇਖੀਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਇਸ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਜਗਤ ਵਿਚ ਦਿੱਸ ਰਹੇ) ਇਹਨਾਂ (ਪਦਾਰਥਾਂ) ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੀ ਪਦਾਰਥ ਸਦਾ ਸਾਥ ਨਿਬਾਹੁਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ।੨੩।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਮਾਇਆ (ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ) ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਰਾਤ ਦਿਨ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਕੋੜਾਂ (ਬੰਦਿਆਂ) ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ (ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ) ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਟਿਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।੨੪।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਹੇ ਮਿੱਤਰ! ਸੁਣ, ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬੁਲਬੁਲਾ ਸਦਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾਸ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ,

ਤਿਵੇਂ ਹੀ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ) ਜਗਤ ਦੀ (ਇਹ) ਖੇਡ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ।੨੫।

ਪਰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ) ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ) ਕੁਝ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਜਮਾਂ ਦੀਆਂ ਫਾਹੀਆਂ ਪਈਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।੨੬।

ਜਉ ਸੁਖ ਕਉ ਚਾਹੈ ਸਦਾ ਸਰਨਿ ਰਾਮ ਕੀ ਲੇਹ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਦੁਰਲਭ ਮਾਨੁਖ ਦੇਹ ॥੨੭॥ ਮਾਇਆ ਕਾਰਨਿ ਧਾਵਹੀ ਮੂਰਖ ਲੋਗ ਅਜਾਨ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਭਜਨ ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਸਿਰਾਨ ॥੨੮॥ ਜੇ ਪ੍ਰਾਨੀ ਨਿਸਿ ਦਿਨੁ ਭਜੈ ਰੂਪ ਰਾਮ ਤਿਹ ਜਾਨੁ ॥ ਹਰਿ ਜਨ ਹਰਿ ਅੰਤਰੁ ਨਹੀ ਨਾਨਕ ਸਾਚੀ ਮਾਨੁ ॥੨੯॥ ਮਨੁ ਮਾਇਆ ਮੈ ਫਧਿ ਰਹਿਓ ਬਿਸਰਿਓ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮੁ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਭਜਨ ਜੀਵਨ ਕਉਨੇ ਕਾਮ ॥੩੦॥ ਪ੍ਰਾਨੀ ਰਾਮੁ ਨ ਚੇਤਈ ਮਦਿ ਮਾਇਆ ਕੈ ਅੰਧੁ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਭਜਨ ਬਿਨੁ ਪਰਤ ਤਾਹਿ ਜਮ ਫੰਧ ॥੩੧॥ {ਪੰਨਾ 1427-1428}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਜਉ—ਜੇ । ਚਾਹੈ—ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਲੋੜਦਾ ਹੈ । ਲੇਹ—ਲਈ ਰੱਖੇ; ਪਿਆ ਰਹੇ । ਦੇਹ—ਸਰੀਰ ।੨੭।

ਧਾਵਹੀ—ਧਾਵਹਿ, ਦੌੜੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਅਜਾਨ—ਬੇ-ਸਮਝ । ਸਿਰਾਨ—ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੨੮।

ਨਿਸਿ—ਰਾਤ । ਭਜੈ—ਜਪਦਾ ਹੈ । ਰੂਪ ਰਾਮ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ । ਤਿਹ—ਉਸ ਨੂੰ । ਜਾਨੁ—ਸਮਝੋ । ਅੰਤਰੁ—ਫਰਕ, ਵਿੱਥ । ਹਰਿ ਜਨ—ਹਰਿ-ਜਨ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਗਤ । ਸਾਚੀ ਮਾਨੁ—(ਇਹ ਗੱਲ) ਸੱਚੀ ਮੰਨ ।੨੯।

ਫਧਿ ਰਹਿਓ—ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਕਉਨੇ ਕਾਮ—ਕਿਸ ਕੰਮ? ਕਿਸੇ ਭੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ।੩੦।

ਨ ਚੇਤਈ—ਨ ਚੇਤੇ, ਨਹੀਂ ਚੇਤੇ ਕਰਦਾ । ਮਦਿ—ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ । ਅੰਧੁ—(ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ) ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ । ਪਰਤ—ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਤਾਹਿ—ਉਸ ਨੂੰ । ਜਮ ਫੰਧ—ਜਮਾਂ ਦੇ ਫਾਹੇ, ਜਮਾਂ ਦੀਆਂ ਫਾਹੀਆਂ ।੩੧।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਹੇ ਮਨ! ਸੁਣ, ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖਾਤਰ ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੋਲ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ) । ਸੋ, ਜੇ (ਮਨੁੱਖ) ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ (ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ) ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ (ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆ ਰਹੇ ।੨੭।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—(ਹੇ ਭਾਈ!) ਮੂਰਖ ਬੇ-ਸਮਝ ਬੰਦੇ (ਨਿਰੀ) ਮਾਇਆ (ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ) ਵਾਸਤੇ ਭਟਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ) ਜਨਮ ਅਜਾਈਂ ਬੀਤ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੨੮।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—(ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਰਾਤ ਦਿਨ (ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ) ਜਪਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਸਮਝੋ । ਇਹ ਗੱਲ ਸੱਚੀ ਮੰਨੋ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ।੨੯।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—(ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਮਨ (ਹਰ ਵੇਲੇ) ਮਾਇਆ (ਦੇ ਮੋਹ) ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਨੂੰ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਸਦਾ) ਭੁੱਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਦੱਸੋ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਉਸ ਦਾ) ਜੀਉਣਾ ਕਿਸ ਕੰਮ? ।੩੦।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—(ਹੇ ਭਾਈ!) ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ (ਫਸ ਕੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ) ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਇਆ (ਜਿਹੜਾ) ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਉਸ ਨੂੰ (ਉਸ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ) ਜਮਾਂ ਦੀਆਂ ਫਾਹੀਆਂ ਪਈਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।੩੧।

ਸੁਖ ਮੈ ਬਹੁ ਸੰਗੀ ਭਏ ਦੁਖ ਮੈ ਸੰਗਿ ਨ ਕੋਇ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਭਜੁ ਮਨਾ ਅੰਤਿ ਸਹਾਈ ਹੋਇ ॥੩੨॥ ਜਨਮ ਜਨਮ ਭਰਮਤ ਫਿਰਿਓ ਮਿਟਿਓ ਨ ਜਮ ਕੋ ਤ੍ਰਾਸੁ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਭਜੁ ਮਨਾ ਨਿਰਭੈ ਪਾਵਹਿ ਬਾਸੁ ॥੩੩॥ ਜਤਨ ਬਹੁਤੁ ਮੈ ਕਰਿ ਰਹਿਓ ਮਿਟਿਓ ਨ ਮਨ ਕੋ ਮਾਨੁ ॥ ਦੁਰਮਤਿ ਸਿਉ ਨਾਨਕ ਫਧਿਓ ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਭਗਵਾਨ ॥੩੪॥ {ਪੰਨਾ 1428}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੰਗੀ—ਸਾਥੀ, ਮੇਲੀ-ਗੇਲੀ । ਸੰਗਿ—ਨਾਲ । ਅੰਤਿ—ਅਖੀਰ ਵੇਲੇ (ਭੀ) । ਸਹਾਈ—ਮਦਦਗਾਰ ।੩੨।

ਜਨਮ ਜਨਮ—ਅਨੇਕਾਂ ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ । ਕੋ—ਦਾ । ਤ੍ਰਾਸੁ—ਡਰ । ਨਿਰਭੈ—ਨਿਡਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ, ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਪਾਵਹਿ—ਤੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਏਂਗਾ ।੩੩।

ਕੋ—ਦਾ । ਮਾਨੁ—ਅਹੰਕਾਰ । ਦੁਰਮਤਿ—ਖੋਟੀ ਮਤਿ । ਸਿਉ—ਨਾਲ । ਫਧਿਓ—ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਭਗਵਾਨ—ਹੇ ਭਗਵਾਨ! ।੩੪।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਹੇ ਮਨ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਅੰਤ ਸਮੇ (ਭੀ) ਮਦਦਗਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ । (ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਤਾਂ) ਸੁਖ ਵੇਲੇ ਅਨੇਕਾਂ ਮੇਲੀ-ਗੇਲੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।੩੨।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਭੁਲਾ ਕੇ ਜੀਵ) ਅਨੇਕਾਂ ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਜਮਾਂ ਦਾ ਡਰ (ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਮੁੱਕਦਾ ਨਹੀਂ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਹੇ ਮਨ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਕਰ, (ਭਜਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਤੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਏਂਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।੩੩।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਹੇ ਭਗਵਾਨ! ਮੈਂ ਅਨੇਕਾਂ (ਹੋਰ ਹੋਰ) ਜਤਨ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ (ਉਹਨਾਂ ਜਤਨਾਂ ਨਾਲ) ਮਨ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, (ਇਹ ਮਨ) ਖੋਟੀ ਮਤਿ ਨਾਲ ਚੰਬੜਿਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਗਵਾਨ! (ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ) ਰੱਖਿਆ ਕਰ ।੩੪।

ਬਾਲ ਜੁਆਨੀ ਅਰੁ ਬਿਰਧਿ ਫੁਨਿ ਤੀਨਿ ਅਵਸਥਾ ਜਾਨਿ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਭਜਨ ਬਿਨੁ ਬਿਰਥਾ ਸਭ ਹੀ ਮਾਨੁ ॥੩੫॥ ਕਰਣੇ ਹੁਤੇ ਸੁ ਨਾ ਕੀਓ ਪਰਿਓ ਲੋਭ ਕੈ ਫੰਧ ॥ ਨਾਨਕ ਸਮਿਓ ਰਮਿ ਗਇਓ ਅਬ ਕਿਉ ਰੋਵਤ ਅੰਧ ॥੩੬॥ ਮਨੁ ਮਾਇਆ ਮੈ ਰਮਿ ਰਹਿਓ ਨਿਕਸਤ ਨਾਹਿਨ ਮੀਤ ॥ ਨਾਨਕ ਮੂਰਤਿ ਚਿਤ੍ਰੁ ਜਿਉ ਛਾਡਿਤ ਨਾਹਿਨ ਭੀਤਿ ॥੩੭॥ ਨਰ ਚਾਹਤ ਕਛੁ ਅਉਰ

ਅਉਰੈ ਕੀ ਅਉਰੈ ਭਈ ॥ ਚਿਤਵਤ ਰਹਿਓ ਠਗਉਰ ਨਾਨਕ ਫਾਸੀ ਗਲਿ ਪਰੀ ॥੩੮॥ {ਪੰਨਾ 1428}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਰੁ—ਅਤੇ । ਬਿਰਧਿ—ਬੁਢੇਪਾ । ਫੁਨਿ—(ਪੁਨ:) ਫਿਰ । ਤੀਨਿ—ਤਿੰਨ । ਜਾਨਿ—ਜਾਣ, ਸਮਝ ਲੈ । ਮਾਨ—ਮੰਨ ।੩੫।

ਕਰਣੇ ਹੁਤੇ—(ਜੋ ਕੁਝ) ਕਰਨਾ ਸੀ । ਸੁ—ਉਹ । ਕੈ ਫੰਧ—ਦੇ ਫਾਹੇ ਵਿਚ । ਸਮਿਓ—(ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦਾ) ਸਮਾ । ਰਮਿ ਗਇਓ—ਗੁਜ਼ਰ ਗਿਆ । ਅੰਧ—ਹੇ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ) ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਮਨੁੱਖ! ।੩੬।

ਮੈ—ਮਹਿ, ਵਿਚ । ਰਮਿ ਰਹਿਓ—ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਨਾਹਿਨ—ਨਹੀਂ । ਮੀਤ—ਹੇ ਮਿੱਤਰ! ਮੂਰਤਿ—ਤਸਵੀਰ । ਚਿਤ੍ਰ—ਲੀਕਿਆ ਹੋਇਆ ਰੂਪ । ਭੀਤਿ—ਕੰਧ ।੩੭।

ਅਉਰੈ ਕੀ ਅਉਰੈ—ਹੋਰ ਦੀ ਹੋਰ । ਚਿਤਵਤ ਰਹਿਓ—ਤੂੰ ਸੋਚਦਾ ਰਿਹਾ । ਠਗਉਰ—ਠਗ-ਮੂਰੀ, ਠਗ-ਬੂਟੀ, ਠੱਗੀਆਂ । ਗਲਿ—ਗਲ ਵਿਚ । ਪਰੀ—ਪੈ ਗਈ ।੩੮।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—(ਹੇ ਭਾਈ!) ਬਾਲ-ਅਵਸਥਾ, ਜੁਆਨੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਬੁਢੇਪੇ ਦੀ ਅਵਸਥਾ—(ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਇਹ) ਤਿੰਨ ਅਵਸਥਾ ਸਮਝ ਲੈ (ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ) । (ਪਰ ਇਹ) ਚੇਤੇ ਰੱਖ (ਕਿ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਵਿਅਰਥ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।੩੫।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ) ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋ ਮਨੁੱਖ! ਜੋ ਕੁਝ ਤੂੰ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਉਹ ਤੂੰ ਨਾਹ ਕੀਤਾ (ਸਾਰੀ ਉਮਰ) ਤੂੰ ਲੋਭ ਦੀ ਫਾਹੀ ਵਿਚ (ਹੀ) ਫਸਿਆ ਰਿਹਾ । (ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਾਰਾ) ਸਮਾ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ) ਗੁਜ਼ਰ ਗਿਆ । ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਰੋਂਦਾ ਹੈਂ? (ਹੁਣ ਪਛੁਤਾਣ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ?) ।੩੬।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਹੇ ਮਿੱਤਰ! ਜਿਵੇਂ (ਕੰਧ ਉਤੇ ਕਿਸੇ) ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਲੀਕਿਆ ਹੋਇਆ ਰੂਪ ਕੰਧ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ ਕੰਧ ਨਾਲ ਚੰਬੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਜਿਹੜਾ ਮਨ ਮਾਇਆ (ਦੇ ਮੋਹ) ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਉਹ ਇਸ ਮੋਹ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ) ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ।੩੭।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—) ਹੇ ਭਾਈ! (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ) ਮਨੁੱਖ (ਪ੍ਰਭੂ-ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਥਾਂ) ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ (ਭਾਵ, ਮਾਇਆ ਹੀ ਮਾਇਆ) ਮੰਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । (ਪਰ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ) ਹੋਰ ਦੀ ਹੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । (ਮਨੁੱਖ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਠੱਗਣ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦਾ ਹੈ (ਉਤੋਂ ਮੌਤ ਦੀ) ਫਾਹੀ ਗਲ ਵਿਚ ਆ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।੩੮।

ਜਤਨ ਬਹੁਤ ਸੁਖ ਕੇ ਕੀਏ ਦੁਖ ਕੇ ਕੀਓ ਨ ਕੋਇ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਹਰਿ ਭਾਵੈ ਸੋ ਹੋਇ ॥੩੯॥ ਜਗਤੁ ਭਿਖਾਰੀ ਫਿਰਤੁ ਹੈ ਸਭ ਕੋ ਦਾਤਾ ਰਾਮੁ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਮਨ ਸਿਮਰੁ ਤਿਹ ਪੂਰਨ ਹੋਵਹਿ ਕਾਮ ॥੪੦॥ ਝੂਠੈ ਮਾਨੁ ਕਹਾ ਕਰੈ ਜਗੁ ਸੁਪਨੇ ਜਿਉ ਜਾਨੁ ॥ ਇਨ ਮੈ ਕਛੁ ਤੇਰੇ ਨਹੀ ਨਾਨਕ ਕਹਿਓ ਬਖਾਨਿ ॥੪੧॥ {ਪੰਨਾ 1428}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੁਖ ਕੇ—ਸੰਸਾਰਕ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ । ਕੋ—ਦਾ । ਦੁਖ ਕੋ—ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ । ਹਰਿ ਭਾਵੈ—ਜੋ ਕੁਝ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ।੩੯।

ਭਿਖਾਰੀ—ਮੰਗਤਾ । ਸਭ ਕੋ—ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦਾ । ਮਨ—ਹੇ ਮਨ! ਤਿਹ—ਉਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੂੰ । ਹੋਵਹਿ—

ਹੋ ਜਾਣਗੇ । ਕਾਮ—ਸਾਰੇ ਕੰਮ । ੪੦ ।

ਝੂਠੈ—ਨਾਸਵੰਤ—(ਸੰਸਾਰ) ਦਾ । ਕਹਾ ਕਰੇ—ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਜਿਉ—ਵਰਗਾ । ਜਾਨਿ—ਸਮਝ ਲੈ । ਇਨ ਮੈ—ਇਹਨਾਂ (ਦੁਨੀਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ) ਵਿਚ । ਤੇਰੋ—ਤੇਰਾ (ਅਸਲ ਸਾਥੀ) । ਬਖਾਨਿ—ਉਚਾਰ ਕੇ, ਸਮਝਾ ਕੇ । ੪੧ ।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਹੇ ਮਨ! ਜੋ ਕੁਝ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ (ਜ਼ਰੂਰ) ਉਹ (ਹੀ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਜੀਵ ਭਾਵੇਂ) ਸੁਖਾਂ (ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ) ਵਾਸਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਜਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ (ਪਰ ਫਿਰ ਭੀ ਰਜ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁਖ ਭੀ ਆ ਹੀ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਸੁਖ ਭੀ ਤਦੋਂ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਹੋਵੇ) । ੩੯ ।

ਜਗਤ ਮੰਗਤਾ (ਹੋ ਕੇ) ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ (ਇਹ ਚੇਤਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਕਿ) ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਹੇ ਮਨ! ਉਸ ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਕਰ, ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ । ੪੦ ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮਨੁੱਖ) ਨਾਸਵੰਤ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਮਾਨ ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਜਗਤ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ (ਵਿਚ ਵੇਖੇ ਪਦਾਰਥਾਂ) ਵਾਂਗ (ਹੀ) ਸਮਝ ਰੱਖ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਠੀਕ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ (ਦਿੱਸਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ) ਵਿਚ ਤੇਰਾ (ਅਸਲ ਸਾਥੀ) ਕੋਈ ਭੀ ਪਦਾਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ । ੪੧ ।

ਗਰਬੁ ਕਰਤੁ ਹੈ ਦੇਹ ਕੋ ਬਿਨਸੈ ਛਿਨ ਮੈ ਮੀਤ ॥ ਜਿਹਿ ਪ੍ਰਾਨੀ ਹਰਿ ਜਸੁ ਕਹਿਓ ਨਾਨਕ ਤਿਹਿ ਜਗੁ ਜੀਤਿ ॥੪੨॥ ਜਿਹ ਘਟਿ ਸਿਮਰਨੁ ਰਾਮ ਕੋ ਸੋ ਨਰੁ ਮੁਕਤਾ ਜਾਨੁ ॥ ਤਿਹਿ ਨਰ ਹਰਿ ਅੰਤਰੁ ਨਹੀ ਨਾਨਕ ਸਾਚੀ ਮਾਨੁ ॥੪੩॥ ਏਕ ਭਗਤਿ ਭਗਵਾਨ ਜਿਹ ਪ੍ਰਾਨੀ ਕੈ ਨਾਹਿ ਮਨਿ ॥ ਜੈਸੇ ਸੂਕਰ ਸੁਆਨ ਨਾਨਕ ਮਾਨੋ ਤਾਹਿ ਤਨੁ ॥੪੪॥ ਸੁਆਮੀ ਕੋ ਗ੍ਰਿਹੁ ਜਿਉ ਸਦਾ ਸੁਆਨ ਤਜਤ ਨਹੀ ਨਿਤ ॥ ਨਾਨਕ ਇਹ ਬਿਧਿ ਹਰਿ ਭਜਉ ਇਕ ਮਨਿ ਹੁਇ ਇਕ ਚਿਤਿ ॥੪੫॥ ਤੀਰਥ ਬਰਤ ਅਰੁ ਦਾਨ ਕਰਿ ਮਨ ਮੈ ਧਰੈ ਗੁਮਾਨੁ ॥ ਨਾਨਕ ਨਿਹਫਲ ਜਾਤ ਤਿਹ ਜਿਉ ਕੁੰਚਰ ਇਸਨਾਨੁ ॥੪੬॥ {ਪੰਨਾ 1428}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਰਬੁ—(Awd) ਅਹੰਕਾਰ । ਦੇਹ ਕੋ—(ਜਿਸ) ਸਰੀਰ ਦਾ । ਬਿਨਸੈ—ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੀਤ—ਹੇ ਮਿੱਤਰ! ਜਿਹਿ ਪ੍ਰਾਨੀ—ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ । ਜਸੁ—ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ । ਤਿਹਿ—ਉਸ ਨੇ । ਜੀਤੁ—ਜਿੱਤ ਲਿਆ । ੪੨ ।

ਜਿਹ ਘਟਿ—ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਕੋ—ਦਾ । ਮੁਕਤਾ—ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਹੋਇਆ । ਜਾਨੁ—ਸਮਝੋ । ਅੰਤਰੁ—ਫਰਕ, ਵਿੱਥ । ਸਾਚੀ ਮਾਨੁ—ਠੀਕ ਮੰਨ । ੪੩ ।

ਕੈ ਮਨਿ—ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ । ਜਿਹ ਪ੍ਰਾਨੀ ਕੈ ਮਨਿ—ਜਿਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ । ਸੂਕਰ ਤਨੁ—ਸੂਰ ਦਾ ਸਰੀਰ । ਸੁਆਨ ਤਨੁ—ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਸਰੀਰ । ਤਾਹਿ—ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਦਾ । ੪੪ ।

ਕੋ—ਦਾ । ਗ੍ਰਿਹੁ—ਘਰ । ਤਜਤ ਨਹੀ—ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ । ਇਹ ਬਿਧਿ—ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ । ਭਜਉ—ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰੋ । ਇਕ ਮਨਿ ਹੁਇ—ਇਕਾਗਰ ਹੋ ਕੇ । ਇਕ ਚਿਤਿ ਹੁਇ—ਇਕ-ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ । ੪੫ ।

ਅਰੁ—ਅਤੇ । ਕਰਿ—ਕਰ ਕੇ । ਮਨ ਮੈ—ਮਨ ਵਿਚ । ਗੁਮਾਨੁ—ਮਾਣ । ਤਿਹ—ਉਸ ਦੇ (ਇਹ ਤੀਰਥ ਵਰਤ ਦਾਨ) । ਨਿਹਫਲ—ਵਿਅਰਥ । ਕੁੰਚਰ—ਹਾਥੀ (ਦਾ) । ੪੬।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮਿੱਤਰ! (ਜਿਸ) ਸਰੀਰ ਦਾ (ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ) ਮਾਣ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਇਹ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਰੀਰ) ਇਕ ਛਿਨ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਮੋਹ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ, ਆਪਣੇ ਇਸ ਸਰੀਰ ਦਾ ਮੋਹ ਭੀ ਝੂਠਾ ਹੀ ਹੈ) । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਉਸ ਨੇ ਜਗਤ (ਦੇ ਮੋਹ) ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ । ੪੭।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ (ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ (ਮੋਹ ਦੇ ਜਾਲ ਤੋਂ) ਬਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸਮਝ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਮੰਨ ਕਿ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ । ੪੮।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਸਮਝ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ (ਕਿਸੇ) ਸੂਰ ਦਾ ਸਰੀਰ ਹੈ (ਜਾਂ ਕਿਸੇ) ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਸਰੀਰ ਹੈ । ੪੯।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਇਕ-ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਇਕ-ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਇਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰਿਆ ਕਰੋ (ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਦਰ ਕਦੇ ਛੱਡਿਆ ਹੀ ਨਾਹ ਜਾਏ) ਜਿਵੇਂ ਕੁੱਤਾ (ਆਪਣੇ) ਮਾਲਕ ਦਾ ਘਰ (ਘਰ ਦਾ ਬੂਹਾ) ਸਦਾ (ਮੱਲੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ) ਕਦੇ ਭੀ ਛੱਡਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ੫੦।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਛੱਡ ਕੇ ਮਨੁੱਖ) ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਵਰਤ ਰੱਖ ਕੇ, ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰ ਕੇ (ਆਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਅਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਮੈਂ ਧਰਮੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਪਰ) ਉਸ ਦੇ (ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਰਮ ਇਉਂ) ਵਿਅਰਥ (ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ਜਿਵੇਂ ਹਾਥੀ ਦਾ (ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ) ਇਸ਼ਨਾਨ । (ਨੋਟ:- ਹਾਥੀ ਨ੍ਹਾ ਕੇ ਸੁਆਹ ਮਿੱਟੀ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ) । ੫੧।

ਸਿਰੁ ਕੰਪਿਓ ਪਗ ਡਗਮਗੇ ਨੈਨ ਜੋਤਿ ਤੇ ਹੀਨ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਇਹ ਬਿਧਿ ਭਈ ਤਉ ਨ ਹਰਿ ਰਸਿ ਲੀਨ ॥੪੨॥ ਨਿਜ ਕਰਿ ਦੇਖਿਓ ਜਗਤੁ ਮੈ ਕੇ ਕਾਹੂ ਕੇ ਨਾਹਿ ॥ ਨਾਨਕ ਬਿਰੁ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਹੈ ਤਿਹ ਰਾਖੇ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥੪੩॥ ਜਗ ਰਚਨਾ ਸਭ ਝੂਠ ਹੈ ਜਾਨਿ ਲੇਹੁ ਰੇ ਮੀਤ ॥ ਕਹਿ ਨਾਨਕ ਬਿਰੁ ਨਾ ਰਹੈ ਜਿਉ ਬਾਲੂ ਕੀ ਭੀਤਿ ॥੪੪॥ ਰਾਮੁ ਗਇਓ ਰਾਵਨੁ ਗਇਓ ਜਾ ਕਉ ਬਹੁ ਪਰਵਾਰੁ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬਿਰੁ ਕਛੁ ਨਹੀ ਸੁਪਨੇ ਜਿਉ ਸੰਸਾਰੁ ॥੪੫॥ ਚਿੰਤਾ ਤਾ ਕੀ ਕੀਜੀਐ ਜੋ ਅਨਹੋਨੀ ਹੋਇ ॥ ਇਹੁ ਮਾਰਗੁ ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਨਾਨਕ ਬਿਰੁ ਨਹੀ ਕੋਇ ॥੪੬॥ ਜੋ ਉਪਜਿਓ ਸੋ ਬਿਨਸਿ ਹੈ ਪਰੋ ਆਜੁ ਕੈ ਕਾਲਿ ॥ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਇ ਲੇ ਛਾਡਿ ਸਗਲ ਜੰਜਾਲ ॥੪੭॥ {ਪੰਨਾ 1429}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੰਪਿਓ—ਕੰਬ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਗ—ਪੈਰ । ਡਗਮਗੇ—ਥਿੜਕ ਰਹੇ ਹਨ । ਤੇ—ਤੋਂ । ਨੈਨ—ਅੱਖਾਂ । ਜੋਤਿ—ਰੋਸ਼ਨੀ । ਇਹ ਬਿਧਿ—ਇਹ ਹਾਲਤ । ਤਉ—ਫਿਰ ਭੀ । ਲੀਨ—ਮਗਨ । ਹਰਿ ਰਸ ਲੀਨ—ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਮਗਨ । ੪੨।

ਨਿਜ ਕਰਿ—ਆਪਣਾ ਸਮਝ ਕੇ । ਕੇ—ਕੋਈ ਜੀਵ । ਕਾਹੂ ਕੇ—ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੀ । ਬਿਰੁ—ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ (i0Qr) । ੪੩।

ਝੂਠ—ਨਾਸਵੰਤ । ਕਹਿ—ਕਹੈ, ਆਖਦਾ ਹੈ । ਬਾਲੂ—ਰੇਤ । ਭੀਤਿ—ਕੰਧ । ੪੯।

ਗਇਓ—ਚਲਾ ਗਿਆ, ਕੂਚ ਕਰ ਗਿਆ । ਜਾ ਕਉ—ਜਿਸ (ਰਾਵਨ) ਨੂੰ । ਬਹੁ ਪਰਵਾਰ—ਵੱਡੇ ਪਰਵਾਰ ਵਾਲਾ (ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ਸੁਪਨੇ ਜਿਉ—ਸੁਪਨੇ ਵਰਗਾ । ੫੦।

ਤਾ ਕੀ—ਉਸ (ਗੱਲ) ਦੀ । ਕੀਜੀਐ—ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਅਨਹੋਨੀ—ਨਾਹ ਹੋਣ ਵਾਲੀ, ਅਸੰਭਵ । ਕੋ—ਦਾ । ਮਾਰਗੁ—ਰਸਤਾ । ਸੰਸਾਰ ਕੋ ਮਾਰਗੁ—ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਰਸਤਾ । ੫੧।

ਬਿਨਸਿ ਹੈ—ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਇਗਾ । ਪਰੋ—ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲਾ । ਕੈ—ਜਾਂ । ਕਾਲਿ—ਭਲਕੇ । ਛਾਡਿ—ਛੱਡ ਕੇ । ਜੰਜਾਲ—ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਫਾਹੀਆਂ । ੪੨।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—(ਹੇ ਭਾਈ! ਬੁਢੇਪਾ ਆ ਜਾਣ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਸਿਰ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਤੁਰਦਿਆਂ) ਪੈਰ ਥਿੜਕਦੇ ਹਨ, ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਬੁਢੇਪੇ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਦੀ) ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਭੀ (ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਬਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਮਗਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ੪੩।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ!) ਮੈਂ ਜਗਤ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਮਝ ਕੇ (ਹੀ ਹੁਣ ਤਕ) ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ, (ਪਰ ਇਥੇ ਤਾਂ) ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੀ (ਸਦਾ ਲਈ ਆਪਣਾ) ਨਹੀਂ ਹੈ । ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ (ਹੀ) ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ! ਇਸ (ਭਗਤੀ) ਨੂੰ (ਆਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇ ਰੱਖ । ੪੪।

ਨਾਨਕ ਆਖਦਾ ਹੈ—ਹੇ ਮਿੱਤਰ! ਇਹ ਗੱਲ ਸੱਚੀ ਜਾਣ ਕਿ ਜਗਤ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹੀ ਰਚਨਾ ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ । ਰੇਤ ਦੀ ਕੰਧ ਵਾਂਗ (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਕੋਈ ਭੀ ਚੀਜ਼ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ੪੫।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—(ਹੇ ਭਾਈ! ਸ੍ਰੀ) ਰਾਮ (-ਚੰਦ੍ਰ) ਕੂਚ ਕਰ ਗਿਆ, ਰਾਵਨ ਭੀ ਚੱਲ ਵੱਸਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਪਰਵਾਰ ਵਾਲਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਇਥੇ) ਕੋਈ ਭੀ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪਦਾਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ । (ਇਹ) ਜਗਤ ਸੁਪਨੇ ਵਰਗਾ (ਹੀ) ਹੈ । ੫੦।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ! ਮੌਤ ਆਦਿਕ ਤਾਂ) ਉਸ (ਘਟਨਾ) ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਦੇ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੀ ਨਾਹ ਹੋਵੇ । ਜਗਤ ਦੀ ਤਾਂ ਚਾਲ ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ (ਇਥੇ) ਕੋਈ ਜੀਵ (ਭੀ) ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ੫੧।

ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ! ਜਗਤ ਵਿਚ ਤਾਂ) ਜਿਹੜਾ ਭੀ ਜੰਮਿਆ ਹੈ ਉਹ (ਜ਼ਰੂਰ) ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਇਗਾ (ਹਰ ਕੋਈ ਇਥੋਂ) ਅੱਜ ਜਾਂ ਭਲਕੇ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । (ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀਆਂ) ਸਾਰੀਆਂ ਫਾਹੀਆਂ ਲਾਹ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਆ ਕਰ । ੫੨।

ਦੋਹਰਾ ॥ ਬਲੁ ਛੁਟਕਿਓ ਬੰਧਨ ਪਰੇ ਕਛੁ ਨ ਹੋਤ ਉਪਾਇ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਅਬ ਓਟ ਹਰਿ ਗਜ ਜਿਉ ਹੋਹੁ ਸਹਾਇ ॥੫੩॥ ਬਲੁ ਹੋਆ ਬੰਧਨ ਛੁਟੇ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹੋਤ ਉਪਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤੁਮਰੈ ਹਾਥ ਮੈ ਤੁਮ ਹੀ ਹੋਤ ਸਹਾਇ ॥੫੪॥ ਸੰਗ ਸਖਾ ਸਭਿ ਤਜਿ ਗਏ ਕੋਊ ਨ ਨਿਬਹਿਓ ਸਾਥਿ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਇਹ ਬਿਪਤਿ ਮੈ ਟੇਕ ਏਕ ਰਘੁਨਾਥ ॥੫੫॥ ਨਾਮੁ ਰਹਿਓ ਸਾਧੂ ਰਹਿਓ ਰਹਿਓ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦੁ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਇਹ ਜਗਤ ਮੈ ਕਿਨ ਜਪਿਓ ਗੁਰੁ ਮੰਤੁ ॥੫੬॥ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਉਰ ਮੈ

ਗਹਿਓ ਜਾ ਕੈ ਸਮ ਨਹੀ ਕੋਇ ॥ ਜਿਹ ਸਿਮਰਤ ਸੰਕਟ ਮਿਟੈ ਦਰਸੁ ਤੁਹਾਰੋ ਹੋਇ ॥੫੭॥੧॥
{ਪੰਨਾ 1429}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਲੁ—(ਆਤਮਕ) ਤਾਕਤ । ਬੰਧਨ—(ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀਆਂ) ਫਾਹੀਆਂ । ਪਰੇ—ਪੈ ਗਏ, ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਪਾਇ—ਹੀਲਾ । ਅਬ—ਹੁਣ, ਉਸ ਵੇਲੇ । ਓਟ—ਆਸਰਾ । ਹਰਿ—ਹੇ ਹਰੀ! ਸਹਾਇ—ਸਹਾਈ, ਮਦਦਗਾਰ । ੫੩।

ਛੁਟੇ—ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਉਪਾਇ—ਹਰੇਕ ਉੱਦਮ । ਹੋਤ—ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਸਭੁ ਕਿਛੁ—ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ । ੫੪।

ਸੰਗ—ਸੰਗੀ । ਸਭਿ—ਸਾਰੇ । ਤਜਿ ਗਏ—ਛੱਡ ਗਏ, ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਾਥਿ—ਨਾਲ । ਇਹ ਬਿਪਤਿ ਮੈ—ਇਸ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿਚ, ਇਸ ਇਕੱਲਾ-ਪਨ ਵਿਚ । ਰਘੁਨਾਥ ਟੇਕ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਸਰਾ । ੫੫।

ਰਹਿਓ—ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਾਥੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਸਾਧੂ—ਗੁਰੂ । ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ—ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ । ਕਿਨ—ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ । ਗੁਰਮੰਤੁ—(ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲਾ) ਗੁਰ-ਉਪਦੇਸ਼ । ੫੬।

ਉਰ—ਹਿਰਦਾ । ਉਰ ਮਹਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਗਹਿਓ—ਫੜ ਲਿਆ, ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਸਾ ਲਿਆ । ਜਾ ਕੈ ਸਮ—ਜਿਸ (ਹਰਿ-ਨਾਮ) ਦੇ ਬਰਾਬਰ । ਜਿਹ ਸਿਮਰਤ—ਜਿਸ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਿਆਂ । ਸੰਕਟ—ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼ । ੫੭।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਿੱਛੁੜ ਕੇ ਜਦੋਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀਆਂ) ਫਾਹੀਆਂ (ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਆ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ (ਉਹਨਾਂ ਫਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਆਤਮਕ) ਤਾਕਤ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਮਾਇਆ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਪਾਸੋਂ) ਕੋਈ ਭੀ ਹੀਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਹੇ ਹਰੀ! ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵੇਲੇ (ਹੁਣ) ਤੇਰਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ (ਤੇਂਦੂਏ ਤੋਂ ਛੁਡਾਣ ਲਈ) ਹਾਥੀ ਦਾ ਸਹਾਈ ਬਣਿਆ, ਤਿਵੇਂ ਸਹਾਈ ਬਣ । (ਭਾਵ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਹੀ ਇਕੋ ਇਕ ਵਸੀਲਾ ਹੈ) । ੫੩।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਾਇਆ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਕ) ਬਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ) ਬੰਧਨ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਮੋਹ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ) ਹਰੇਕ ਹੀਲਾ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਸੋ, ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਸਭ ਕੁਝ ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ (ਤੇਰੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਮਾਇਆ ਭੀ ਤੇਰੇ ਹੀ ਅਧੀਨ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ) ਤੂੰ ਹੀ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈਂ । ੫੪।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—(ਜਦੋਂ ਅੰਤ ਵੇਲੇ) ਸਾਰੇ ਸਾਥੀ ਸੰਗੀ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਭੀ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਨਿਬਾਹ ਸਕਦਾ, ਉਸ (ਇਕੱਲੇ-ਪਨ ਦੀ) ਮੁਸੀਬਤ ਵੇਲੇ ਭੀ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਸਹਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਸੋ, ਹੇ ਭਾਈ! ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਕਰੋ) । ੫੫।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—ਹੇ ਭਾਈ! ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਜਿਸ ਕਿਸੇ (ਮਨੁੱਖ) ਨੇ (ਹਰਿ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲਾ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸਦਾ ਵਸਾਇਆ ਹੈ (ਤੇ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਹੈ, ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਨਾਮ (ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ (ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਬਾਣੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ) ਗੁਰੂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਉਸ ਦੇ

ਨਾਲ ਹੈ ।੫੬।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਤੇਰਾ ਉਹ ਨਾਮ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆਂ ਹਰੇਕ ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਦਰਸ਼ਨ ਭੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੫੭।੧।

ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਥਾਲ ਵਿਚਿ ਤਿੰਨਿ ਵਸਤੂ ਪਈਓ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਵੀਚਾਰੋ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਠਾਕੁਰ ਕਾ ਪਇਓ ਜਿਸ ਕਾ ਸਭਸੁ ਅਧਾਰੋ ॥ ਜੇ ਕੋ ਖਾਵੈ ਜੇ ਕੋ ਭੁੰਚੈ ਤਿਸ ਕਾ ਹੋਇ ਉਧਾਰੋ ॥ ਏਹ ਵਸਤੁ ਤਜੀ ਨਹ ਜਾਈ ਨਿਤ ਨਿਤ ਰਖੁ ਉਰਿ ਧਾਰੋ ॥ ਤਮ ਸੰਸਾਰੁ ਚਰਨ ਲਗਿ ਤਰੀਐ ਸਭੁ ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਪਸਾਰੋ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1429}

ਨੋਟ:- ਸਿਰ ਲੇਖ 'ਮੁੰਦਾਵਣੀ' ਦਾ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਲਈ 'ਸੋਰਠਿ ਕੀ ਵਾਰ' ਦੀ ਅਠਵੀਂ ਪਉੜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਲੋਕ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ:

ਸਲੋਕ ਮ: ੩॥ ਥਾਲੈ ਵਿਚਿ ਤੈ ਵਸਤੂ ਪਈਓ, ਹਰਿ ਭੋਜਨੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਰੁ ॥ ਜਿਤੁ ਖਾਧੈ ਮਨੁ ਤ੍ਰਿਪਤੀਐ, ਪਾਈਐ ਮੋਖ ਦੁਆਰੁ ॥ ਇਹੁ ਭੋਜਨੁ ਅਲਭੁ ਹੈ ਸੰਤਹੁ, ਲਭੈ ਗੁਰ ਵੀਚਾਰਿ ॥ ਏਹ ਮੁਦਾਵਣੀ ਕਿਉ ਵਿਚਹੁ ਕਢੀਐ, ਸਦਾ ਰਖੀਐ ਉਰਿਧਾਰਿ ॥ ਏਹ ਮੁਦਾਵਣੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਈ, ਗੁਰਸਿਖਾ ਲਪੀ ਭਾਲਿ ॥ ਨਾਨਕ ਜਿਸੁ ਬੁਝਾਏ ਸੁ ਬੁਝਸੀ, ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਗੁਰਮੁਖਿ ਘਾਲਿ ॥੧॥੮॥

(ਸੋਰਠਿ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੪, ਪੰਨਾ ੬੪੫)

ਇਸ ਸਲੋਕ ਮ: ੩ ਨੂੰ 'ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਮ: ੫' ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਵੇਖੋ । ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ । ਕਈ ਲਫਜ਼ ਸਾਂਝੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਵਾਕ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ 'ਸਲੋਕੁ' । ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਾਕ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ 'ਮੁੰਦਾਵਣੀ' । ਪਰ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ 'ਸਲੋਕ' ਦੇ ਵਿਚ ਵਰਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਰਤਾ ਕੁ ਫ਼ਰਕ ਹੈ; ਟਿੱਪੀ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ।

ਖ਼ਿਆਲ, ਮਜ਼ਮੂਨ, ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨਿਰ-ਸੰਦੇਹ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਫਜ਼ 'ਮੁਦਾਵਣੀ' ਅਤੇ 'ਮੁੰਦਾਵਣੀ' ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ । ਦੋਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਲਫਜ਼ 'ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ' ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਇਸ 'ਮੁੰਦਾਵਣੀ' ਬਾਰੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਏਹ ਵਸਤੁ ਤਜੀ ਨਹ ਜਾਈ', ਇਸ ਨੂੰ 'ਨਿਤ ਨਿਤ ਰਖੁ ਉਰਿ ਧਾਰੋ' । ਇਹੀ ਗੱਲ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਆਖੀ ਹੈ ਕਿ

'ਏਹ ਮੁਦਾਵਣੀ ਕਿਉ ਵਿਚਹੁ ਕਢੀਐ?

ਸਦਾ ਰਖੀਐ ਉਰਿਧਾਰਿ' ।

ਲਫਜ਼ 'ਮੁਦਾਵਣੀ' 'ਮੁੰਦਾਵਣੀ' ਦਾ ਅਰਥ:

(mud—to please, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ mwpXiq—pleases) । ਮੁਦਾਵਣੀ, ਜਾਂ, ਮੁੰਦਾਵਣੀ—ਆਤਮਕ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ।

ਪਦ ਅਰਥ:- ਥਾਲ ਵਿਚਿ—(ਉਸ ਹਿਰਦੇ-) ਥਾਲ ਵਿਚ । ਤਿੰਨਿ ਵਸਤੂ—ਤਿੰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ (ਸਤੁ, ਸੰਤੋਖੁ ਅਤੇ

ਵੀਚਾਰ) । ਅੰਮ੍ਰਿਤ—ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ । ਜਿਸ ਕਾ—(ਸੰਬੰਧਕ ‘ਕਾ’ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਫਜ਼ ‘ਜਿਸੁ’ ਦਾ ਉੱਡ ਗਿਆ ਹੈ) ਜਿਸ (ਨਾਮ) ਦਾ । ਸਭਸੁ—ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਨੂੰ । ਅਧਾਰੋ—ਆਸਰਾ । ਕੋ—ਕੋਈ (ਮਨੁੱਖ) । ਭੁੰਚੈ—ਭੁੰਚਦਾ ਹੈ, ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਾਣਦਾ ਹੈ । ਤਿਸ ਕਾ—(ਸੰਬੰਧਕ ‘ਕਾ’ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਫਜ਼ ‘ਤਿਸੁ’ ਦਾ ਉੱਡ ਗਿਆ ਹੈ) ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਦਾ । ਉਧਾਰੋ—ਪਾਰ-ਉਤਾਰਾ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉ । ਏਹ ਵਸਤੁ—ਆਤਮਕ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਚੀਜ਼, ਇਹ ਮੁਦਾਵਣੀ । ਤਜੀ ਨਹ ਜਾਈ—ਤਿਆਗੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਰਖੁ—ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖੋ । ਉਰਿ—ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਧਾਰੋ—ਟਿਕਾਓ । ਤਮ—(qms) ਹਨੇਰਾ । ਤਮ ਸੰਸਾਰੁ—(ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ) ਘੁੱਪ ਹਨੇਰਾ ਜਗਤ । ਲਗਿ—ਲਗ ਕੇ । ਸਭੁ—ਹਰ ਥਾਂ । ਬ੍ਰਹਮ ਪਸਾਰੋ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਖਿਲਾਰਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਆਪੇ ਦਾ ਪਰਕਾਸ਼ । ੧।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ-) ਥਾਲ ਵਿਚ ਉੱਚਾ ਆਚਰਨ, ਸੰਤੋਖ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ—ਇਹ ਤਿੰਨ ਵਸਤੂਆਂ ਟਿਕੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ-ਥਾਲ ਵਿਚ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ (ਇਹ ‘ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ’ ਐਸਾ ਹੈ) ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਲਈ (ਜ਼ਰੂਰੀ) ਹੈ । (ਇਸ ਆਤਮਕ ਭੋਜਨ ਨੂੰ) ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਖਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਜੇ ਆਤਮਕ ‘ਉਧਾਰ’ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ) ਆਤਮਕ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਨਾਮ-ਵਸਤੂ ਤਿਆਗੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਾਂਭ ਰੱਖ । ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਇਸ ਨਾਮ ਵਸਤੂ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗ ਕੇ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰਾ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਆਪੇ ਦਾ ਪਰਕਾਸ਼ ਹੀ (ਦਿੱਸਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ) । ੧।

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਤੇਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਤੋ ਨਾਹੀ ਮੈਨੋ ਜੋਗੁ ਕੀਤੋਈ ॥ ਮੈ ਨਿਰਗੁਣਿਆਰੇ ਕੋ ਗੁਣੁ ਨਾਹੀ ਆਪੇ ਤਰਸੁ ਪਇਓਈ ॥ ਤਰਸੁ ਪਇਆ ਮਿਹਰਾਮਤਿ ਹੋਈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਜਣੁ ਮਿਲਿਆ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਤਾਂ ਜੀਵਾਂ ਤਨੁ ਮਨੁ ਥੀਵੈ ਹਰਿਆ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1429}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਕੀਤਾ—ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ (ਉਪਕਾਰ) । ਜਾਤੋ ਨਾਹੀ—(ਤੇਰੇ ਕੀਤੇ ਉਪਕਾਰ ਦੀ) ਮੈਂ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ । ਮੈਨੋ—ਮੈਨੂੰ । ਕੀਤੋਈ—ਤੂੰ (ਮੈਨੂੰ) ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ਜੋਗੁ—ਲਾਇਕ, (ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਦਾਤਿ ਸਾਂਭਣ ਲਈ) ਫਬਵਾਂ (ਭਾਂਡਾ) । ਮੈ ਨਿਰਗੁਣਿਆਰੇ—ਮੈਂ ਗੁਣ-ਹੀਨ ਵਿਚ । ਕੋ ਗੁਣੁ—ਕੋਈ ਗੁਣ । ਆਪੇ—ਆਪ ਹੀ । ਮਿਹਰਾਮਤਿ—ਮਿਹਰ, ਦਇਆ । ਮਿਲੈ—ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਤਾਂ—ਤਦੋਂ । ਜੀਵਾਂ—ਮੈਂ ਜੀਉ ਪੈਂਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਲੱਭ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਥੀਵੈ—ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹਰਿਆ—(ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨਾਲ) ਹਰਾ-ਭਰਾ । ੧।

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਆਖ—ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਕੀਤੇ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ, (ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਦਾਤਿ ਸਾਂਭਣ ਲਈ) ਤੂੰ (ਆਪ ਹੀ) ਮੈਨੂੰ ਫਬਵਾਂ ਭਾਂਡਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਗੁਣ-ਹੀਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਤੈਨੂੰ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਤਰਸ ਆ ਗਿਆ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਤਰਸ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ, ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਤੇਰੀ ਮਿਹਰ ਹੋਈ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਿੱਤਰ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਿਆ (ਤੇਰਾ ਇਹ ਉਪਕਾਰ ਭੁਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ) । (ਹੁਣ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ) ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ (ਤੇਰਾ) ਨਾਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਤਨ ਮੇਰਾ ਮਨ (ਉਸ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ)

ਖਿੜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।੧।

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਰਾਗ ਮਾਲਾ ॥ ਰਾਗ ਏਕ ਸੰਗਿ ਪੰਚ ਬਰੰਗਨ ॥ ਸੰਗਿ ਅਲਾਪਹਿ
ਆਠਉ ਨੰਦਨ ॥ {ਪੰਨਾ 1429}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੰਗਿ—ਨਾਲ । ਬਰੰਗਨ—(vrwāwnw) ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ, ਰਾਗਣੀਆਂ । ਅਲਾਪਹਿ—(ਗਾਇਕ
ਲੋਕ) ਅਲਾਪਦੇ ਹਨ, ਗਾਂਦੇ ਹਨ (ਬਹੁ-ਵਚਨ) । ਨੰਦਨ—ਪੁੱਤਰ । ਆਠਉ—ਅੱਠ ਅੱਠ ਹੀ ।

ਪ੍ਰਥਮ ਰਾਗ ਭੈਰਉ ਵੈ ਕਰਹੀ ॥ ਪੰਚ ਰਾਗਣੀ ਸੰਗਿ ਉਚਰਹੀ ॥ {ਪੰਨਾ 1429-1430}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਵੈ—ਉਹ (ਗਾਇਕ ਲੋਕ) । ਕਰਹੀ—ਕਰਹਿ, ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਚਰਹੀ—ਉਚਰਹਿ, ਉਚਾਰਦੇ
ਹਨ ।

ਪ੍ਰਥਮ ਭੈਰਵੀ ਬਿਲਾਵਲੀ ॥ ਪੁੰਨਿਆਕੀ ਗਾਵਹਿ ਬੰਗਲੀ ॥ ਪੁਨਿ ਅਸਲੇਖੀ ਕੀ ਭਈ ਬਾਰੀ ॥ ਏ
ਭੈਰਉ ਕੀ ਪਾਚਉ ਨਾਰੀ ॥ {ਪੰਨਾ 1430}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਗਾਵਹਿ—ਗਾਂਦੇ ਹਨ । ਪੁਨਿ—ਫਿਰ । (ਨੋਟ:- ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਲਫਜ਼ ‘ਪੁਨਹ’ (pn:) ਹੈ ।
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਭੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਲਫਜ਼ ‘ਪੁਨਹ’ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ
ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ‘ਫੁਨਿ’ ਹੈ, ‘ਪੁਨਿ’ ਕਿਤੇ ਭੀ ਨਹੀਂ । ਸਾਹਿੱਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਇਹ ਇਕ ਅਨੋਖੀ ਗੱਲ
ਹੈ । ਕਿਸੇ ਭੀ ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ) ।

ਫਿਰ ਵੇਖੋ ਸਿਰਲੇਖ । ਲਫਜ਼ ‘ਰਾਗ ਮਾਲਾ’ ਦੇ ਨਾਲ ‘ਮਹਲਾ ੧’, ‘ਮਹਲਾ ੨’, ‘ਮਹਲਾ ੩’, ‘ਮਹਲਾ
੪’, ‘ਮਹਲਾ ੫’ ਆਦਿਕ ਕੋਈ ਭੀ ਲਫਜ਼ ਨਹੀਂ, ਜਿਥੋਂ ਪਾਠਕ ਇਹ ਨਿਰਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ
ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਭੀ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਲੋਕ ਆਦਿਕ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਲਿਖਣ
ਵਾਲੇ ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖਾਂ ਉਤੇ ਛੱਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਇਥੇ ਇਹ ਅਨੋਖੀ ਗੱਲ ਕਿਉਂ?

ਭੈਰਉ ਰਾਗ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਰਾਗਣੀਆਂ—ਭੈਰਵੀ, ਬਿਲਾਵਲੀ, ਪੁੰਨਿਆ, ਬੰਗਲੀ, ਅਸਲੇਖੀ ।

ਪੰਚਮ ਹਰਖ ਦਿਸਾਖ ਸੁਨਾਵਹਿ ॥ ਬੰਗਾਲਮ ਮਧੁ ਮਾਧਵ ਗਾਵਹਿ ॥੧॥ ਲਲਤ ਬਿਲਾਵਲ
ਗਾਵਹੀ ਅਪੁਨੀ ਅਪੁਨੀ ਭਾਂਤਿ ॥ ਅਸਟ ਪੁਤ੍ਰ ਭੈਰਵ ਕੇ ਗਾਵਹਿ ਗਾਇਨ ਪਾਤ੍ਰ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ
1430}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੁਨਾਵਹਿ—ਸੁਣਾਂਦੇ ਹਨ । ਗਾਵਹਿ—ਗਾਂਦੇ ਹਨ । ਗਾਵਹੀ—ਗਾਵਹਿ । ਭਾਂਤਿ—ਢੰਗ,
ਕਿਸਮ । ਅਸਟ—ਅੱਠ । ਗਾਇਨ ਪਾਤ੍ਰ—ਗਵਈਏ ।

ਭੈਰਉ ਰਾਗ ਦੇ ਅੱਠ ਪੁੱਤਰ—ਪੰਚਮ, ਹਰਖ, ਦਿਸਾਖ, ਬੰਗਾਲਮ, ਮਧੁ, ਮਾਧਵ, ਲਲਤ, ਬਿਲਾਵਲ ।

(ਨੋਟ:- ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ, ਛੰਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖੋ । ਜਦੋਂ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ‘ਬੰਦ’ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰ ਤੇ ‘ਅੰਕ’ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ‘ਬੰਦ’ ਦਾ ‘ਭਾਵ’ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਮੁਕੰਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਰਾਗ ਮਾਲਾ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਇਕ ਅਨੋਖੀ ਗੱਲ ਵੇਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ‘ਚੌਪਈ’ ਦੀਆਂ ਅੱਠ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰ ਤੇ ‘ਅੰਕ ੧’ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਪਰ ਅਖ਼ੀਰਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਭੈਰਉ ਰਾਗ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕੇ । ਲਲਤ ਅਤੇ ਬਿਲਾਵਲ ਦੋ ਨਾਮ ਅਗਲੀ ‘ਦੋਹਰੇ’ ਦੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਹਨ । ਉਸ ਦੋਹਰੇ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰ ਤੇ ਭੀ ‘ਅੰਕ ੧’ ਹੈ ।)

ਦੁਤੀਆ ਮਾਲਕਉਸਕ ਆਲਾਪਹਿ ॥ ਸੰਗਿ ਰਾਗਨੀ ਪਾਚਉ ਥਾਪਹਿ ॥ ਗੋਂਡਕਰੀ ਅਰੁ
ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ॥ ਗੰਧਾਰੀ ਸੀਹੁਤੀ ਉਚਾਰੀ ॥ ਧਨਾਸਰੀ ਏ ਪਾਚਉ ਗਾਈ ॥ ਮਾਲ ਰਾਗ ਕਉਸਕ
ਸੰਗਿ ਲਾਈ ॥ {ਪੰਨਾ 1430}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਆਲਾਪਹਿ—ਅਲਾਪਦੇ ਹਨ । ਪਾਚਉ—ਪੰਜ ਹੀ । ਥਾਪਹਿ—ਥਾਪਦੇ ਹਨ । ਏ ਪਾਚਉ—
ਇਹ ਪੰਜੇ ਹੀ । ਮਾਲ ਰਾਗ ਕਉਸਕ—ਰਾਗ ਮਾਲਕਉਸਕ । ਸੰਗਿ—ਨਾਲ । ਲਾਈ—ਲਾਇ, ਲਾ ਕੇ ।

ਰਾਗ ਮਾਲਕਉਸਕ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਰਾਗਣੀਆਂ—ਗੋਂਡਕਰੀ, ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ, ਗੰਧਾਰੀ, ਸੀਹੁਤੀ, ਧਨਾਸਰੀ ।

ਮਾਰੂ ਮਸਤਅੰਗ ਮੇਵਾਰਾ ॥ ਪ੍ਰਬਲਚੰਡ ਕਉਸਕ ਉਭਾਰਾ ॥ ਖਉਖਟ ਅਉ ਭਉਰਾਨਦ ਗਾਏ ॥
ਅਸਟ ਮਾਲਕਉਸਕ ਸੰਗਿ ਲਾਏ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1430}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਉ—ਅਤੇ । ਅਸਟ—ਅੱਠ (ਪੁੱਤਰ) । ਸੰਗਿ—ਨਾਲ । ਮਾਲਕਉਸਕ ਦੇ ਅੱਠ ਪੁੱਤਰ—
ਮਾਰੂ, ਮਸਤ ਅੰਗ, ਮੇਵਾਰਾ, ਪ੍ਰਬਲ ਚੰਡ, ਕਉਸਕ, ਉਭਾਰਾ, ਖਉਖਟ, ਭਉਰਾਨਦ ।

ਪੁਨਿ ਆਇਅਉ ਹਿੰਡੋਲੁ ਪੰਚ ਨਾਰਿ ਸੰਗਿ ਅਸਟ ਸੁਤ ॥ ਉਠਹਿ ਤਾਨ ਕਲੋਲ ਗਾਇਨ ਤਾਰ
ਮਿਲਾਵਹੀ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1430}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਪੁਨਿ—ਫਿਰ । ਨਾਰਿ—ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ, ਰਾਗਣੀਆਂ । ਸੁਤ—ਪੁੱਤਰ । ਉਠਹਿ—ਉੱਠਦੇ ਹਨ ।
ਗਾਇਨਿ—ਗਾਂਦੇ ਹਨ । ਮਿਲਾਵਹੀ—ਮਿਲਾਵਹਿ, ਮਿਲਾਂਦੇ ਹਨ ।

(ਨੋਟ:- ਹਰ ਥਾਂ ‘ਅੰਕ ੧’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੋਈ ਨਿਰਨਾ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਰਹੀ ।)

ਤੇਲੰਗੀ ਦੇਵਕਰੀ ਆਈ ॥ ਬਸੰਤੀ ਸੰਦੂਰ ਸੁਹਾਈ ॥ ਸਰਸ ਅਹੀਰੀ ਲੈ ਭਾਰਜਾ ॥ ਸੰਗਿ ਲਾਈ
ਪਾਂਚਉ ਆਰਜਾ ॥ {ਪੰਨਾ 1430}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੁਹਾਈ—ਸੋਭਨੀਕ । ਭਾਰਜਾ—ਇਸਤ੍ਰੀ, ਰਾਗਣੀ । ਆਰਜਾ—ਇਸਤ੍ਰੀ, ਰਾਗਣੀ ।

ਹਿੰਡੋਲ ਦੀਆਂ ਰਾਗਣੀਆਂ—ਤੇਲੰਗੀ, ਦੇਵਕਰੀ, ਬਸੰਤੀ, ਸੰਦੂਰ, ਸਰਸ ਅਹੀਰੀ ।

ਸੁਰਮਾਨੰਦ ਭਾਸਕਰ ਆਏ ॥ ਚੰਦ੍ਰਬਿੰਬ ਮੰਗਲਨ ਸੁਹਾਏ ॥ ਸਰਸਬਾਨ ਅਉ ਆਹਿ ਬਿਨੋਦਾ ॥
ਗਾਵਹਿ ਸਰਸ ਬਸੰਤ ਕਮੋਦਾ ॥ ਅਸਟ ਪੁਤ੍ਰ ਮੈ ਕਹੇ ਸਵਾਰੀ ॥ ਪੁਨਿ ਆਈ ਦੀਪਕ ਕੀ ਬਾਰੀ
॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1430}

ਹਿੰਡੋਲ ਦੇ ਪੁੱਤਰ—ਸੁਰਮਾਨੰਦ, ਭਾਸਕਰ, ਚੰਦ੍ਰ ਬਿੰਬ, ਮੰਗਲਨ, ਸਰਸ ਬਾਨ, ਬਿਨੋਦਾ, ਬਸੰਤ, ਕਮੋਦਾ ।
(ਨੋਟ:- ਅਖੀਰਲੀ ਤੁਕ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਗਲੇ ‘ਬੰਦ’ ਤੋਂ ਰਾਗ ‘ਦੀਪਕ’ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਚੱਲੇਗਾ ।)

ਕਛੇਲੀ ਪਟਮੰਜਰੀ ਟੋਡੀ ਕਹੀ ਅਲਾਪਿ ॥ ਕਾਮੋਦੀ ਅਉ ਗੂਜਰੀ ਸੰਗਿ ਦੀਪਕ ਕੇ ਥਾਪਿ ॥੧॥
{ਪੰਨਾ 1430}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਲਾਪਿ—ਅਲਾਪ ਕੇ । ਅਉ—ਅਤੇ । ਥਾਪਿ—ਥਾਪ ਕੇ ।

ਦੀਪਕ ਰਾਗ ਦੀਆਂ ਰਾਗਣੀਆਂ—ਕਛੇਲੀ, ਪਟਮੰਜਰੀ, ਟੋਡੀ, ਕਾਮੋਦੀ, ਗੂਜਰੀ ।

(ਨੋਟ:- ਇਥੇ ਚੌਪਈ ਅਤੇ ਦੋਹਰੇ ਸਮੇਤ ਤੀਜਾ ਮੁਕੰਮਲ ‘ਬੰਦ’ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਹੁਣ ਤਕ ਭੈਰਉ, ਮਾਲਕਉਸ, ਹਿੰਡੋਲ—ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨ ਰਾਗਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ । ਦੀਪਕ ਰਾਗ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਰਾਗਣੀਆਂ ਭੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ।

ਕਾਲੰਕਾ ਕੁੰਤਲ ਅਉ ਰਾਮਾ ॥ ਕਮਲਕੁਸਮ ਚੰਪਕ ਕੇ ਨਾਮਾ ॥ ਗਉਰਾ ਅਉ ਕਾਨਰਾ ਕਲਾਨਾ ॥
ਅਸਟ ਪੁਤ੍ਰ ਦੀਪਕ ਕੇ ਜਾਨਾ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1430}

ਰਾਗ ਦੀਪਕ ਦੇ ਅੱਠ ਪੁੱਤਰ:- ਕਾਲੰਕਾ, ਕੁੰਤਲ, ਰਾਮਾ, ਕਮਲ ਕੁਸਮ, ਚੰਪਕ, ਗਉਰਾ, ਕਾਨਰਾ, ਕਾਲਾਨਾ
।

(ਨੋਟ:- ਦੀਪਕ ਰਾਗ ਦੇ ਅੱਠ ਪੁੱਤਰ ਚੌਪਈ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਚਾਰ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਦੇ ਕੇ ਅਗਾਂਹ ‘ਅੰਕ ੧’
ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਪੰਜਵਾਂ ਰਾਗ ‘ਸਿਰੀ ਰਾਗ’ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਭੀ ਚੌਪਈ ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ) ।

ਸਭ ਮਿਲਿ ਸਿਰੀਰਾਗ ਵੈ ਗਾਵਹਿ ॥ ਪਾਂਚਉ ਸੰਗਿ ਬਰੰਗਨ ਲਾਵਹਿ ॥ ਬੈਰਾਰੀ ਕਰਨਾਟੀ ਧਰੀ ॥
ਗਵਰੀ ਗਾਵਹਿ ਆਸਾਵਰੀ ॥ ਤਿਹ ਪਾਛੈ ਸਿੰਧਵੀ ਅਲਾਪੀ ॥ ਸਿਰੀਰਾਗ ਸਿਉ ਪਾਂਚਉ ਥਾਪੀ
॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1430}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਮਿਲਿ—ਮਿਲ ਕੇ । ਵੈ—ਉਹ (ਵਿਦਵਾਨ) ਲੋਕ । ਗਾਵਹਿ—ਗਾਂਦੇ ਹਨ । ਬਰੰਗਨ—
(vrwāwvw) ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ, ਰਾਗਣੀਆਂ । ਲਾਵਹਿ—ਲਾਂਦੇ ਹਨ, ਵਰਤਦੇ ਹਨ ।

ਸਿਰੀਰਾਗ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਰਾਗਣੀਆਂ:

ਬੈਰਾਰੀ, ਕਰਨਾਟੀ; ਗਵਰੀ, ਆਸਾਵਰੀ, ਸਿੰਧਵੀ ।

ਸਾਲੂ ਸਾਰਗ ਸਾਗਰਾ ਅਉਰ ਗੋਂਡ ਗੰਭੀਰ ॥ ਅਸਟ ਪੁਤ੍ਰ ਸ੍ਰੀਰਾਗ ਕੇ ਗੁੰਡ ਕੁੰਭ ਹਮੀਰ ॥੧॥
{ਪੰਨਾ 1430}

ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਦੇ ਅੱਠ ਪੁੱਤਰ—ਸਾਲੂ, ਸਾਰਗ, ਸਾਗਰਾ, ਗੋਂਡ, ਗੰਭੀਰ, ਗੁੰਡ, ਕੁੰਭ, ਹਮੀਰ ।

ਖਸਟਮ ਮੇਘ ਰਾਗ ਵੈ ਗਾਵਹਿ ॥ ਪਾਂਚਉ ਸੰਗਿ ਬਰੰਗਨ ਲਾਵਹਿ ॥ ਸੋਰਠਿ ਗੋਂਡ ਮਲਾਰੀ ਧੁਨੀ ॥
ਪੁਨਿ ਗਾਵਹਿ ਆਸਾ ਗੁਨ ਗੁਨੀ ॥ ਉਚੈ ਸੁਰਿ ਸੂਹਉ ਪੁਨਿ ਕੀਨੀ ॥ ਮੇਘ ਰਾਗ ਸਿਉ ਪਾਂਚਉ
ਚੀਨੀ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1430}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਖਸਟਮ—ਛੇਵਾਂ । ਵੈ—ਉਹ (ਵਿਦਵਾਨ) ਬੰਦੇ । ਗਾਵਹਿ—ਗਾਂਦੇ ਹਨ । ਬਰੰਗਨ—
(vrṅgān) ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ, ਰਾਗਣੀਆਂ । ਪੁਨਿ—ਫਿਰ । ਉਚੈ ਸੁਰਿ—ਉੱਚੀ ਸੁਰ ਨਾਲ । ਸਿਉ—ਸਮੇਤ, ਨਾਲ
। ਚੀਨੀ—ਪਛਾਣ ਲਈ ।

ਮੇਘ ਰਾਗ ਦੀਆਂ ਰਾਗਣੀਆਂ:- ਸੋਰਠਿ, ਗੋਂਡ, ਮਲਾਰੀ, ਆਸਾ, ਸੂਹਉ ।

(ਨੋਟ:- ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਦੇ ਅੱਠ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਭੀ 'ਗੋਂਡ' ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ) ।

ਬੈਰਾਧਰ ਗਜਧਰ ਕੇਦਾਰਾ ॥ ਜਬਲੀਧਰ ਨਟ ਅਉ ਜਲਧਾਰਾ ॥ ਪੁਨਿ ਗਾਵਹਿ ਸੰਕਰ ਅਉ
ਸਿਆਮਾ ॥ ਮੇਘ ਰਾਗ ਪੁਤ੍ਰਨ ਕੇ ਨਾਮਾ ॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1430}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅਉ—ਅਉਰ, ਅਤੇ ।

ਮੇਘ ਰਾਗ ਦੇ ਅੱਠ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ—ਬੈਰਾਧਰ, ਗਜਧਰ, ਕੇਦਾਰਾ, ਜਬਲੀਧਰ, ਨਟ, ਜਲਧਾਰਾ, ਸੰਕਰ,
ਸਿਆਮਾ ।

(ਨੋਟ:- ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਭੀ ਕੋਈ 'ਬੰਦ' ਮੁਕਾਇਆ ਹੈ, ਹਰ ਥਾਂ 'ਅੰਕ ੧' ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ
ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਕਿਤੇ ਭੀ ਇਹ ਵਿਓਂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਹਰ ਥਾਂ 'ਅੰਕ ੧' ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਜਾਣਾ
ਅੰਕਾਂ ਬਾਰੇ ਪਾਠਕ ਦੀ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ) ।

ਖਸਟ ਰਾਗ ਉਨਿ ਗਾਏ ਸੰਗਿ ਰਾਗਨੀ ਤੀਸ ॥ ਸਭੈ ਪੁਤ੍ਰ ਰਾਗੰਨ ਕੇ ਅਠਾਰਹ ਦਸ ਬੀਸ
॥੧॥੧॥ {ਪੰਨਾ 1430}

ਪਦ ਅਰਥ:- ਖਸਟ—ਛੇ । ਉਨਿ—ਉਹਨਾਂ ਨੇ । ਅਠਾਰਹ ਦਸ ਬੀਸ— $18+10+20=48$

ਨੋਟ:- ਛੇ ਰਾਗ—ਭੈਰਉ, ਮਾਲਕਉਸ, ਹਿੰਡੋਲ, ਦੀਪਕ, ਸਿਰੀਰਾਗ, ਮੇਘ । ਹਰੇਕ ਰਾਗ ਦੀਆਂ ਪੰਜ
ਰਾਗਣੀਆਂ ।

ਕੁਲ ਰਾਗਣੀਆਂ—੩੦ ।

ਹਰੇਕ ਰਾਗ ਦੇ ਅੱਠ ਪੁੱਤਰ ।

ਛੇ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਕੁੱਲ ਪੁੱਤਰ—੪੮

ਸਾਰਾ ਜੋੜ— $੬+੩੦+੪੮=੮੪$ ।

(ਨੋਟ:- ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਕਿ ਅਖੀਰਲੇ ਅੰਕ ‘੧॥੧॥’ ਦਾ ਕੀ ਹ ਭਾਵ ਹੈ ।)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ੩੧ ਰਾਗ ਹਨ:

ਸਿਰੀਰਾਗ, ਮਾਝ, ਗਾਉੜੀ, ਆਸਾ, ਗੂਜਰੀ, ਦੇਵ ਗੰਧਾਰੀ, ਬਿਹਾਗੜਾ, ਵਡਹੰਸ, ਸੋਰਠਿ, ਧਨਾਸਰੀ, ਜੈਤਸਰੀ, ਟੋਡੀ, ਬੈਰਾੜੀ, ਤਿਲੰਗ, ਸੂਹੀ, ਬਿਲਾਵਲ, ਗੋਂਡ, ਰਾਮਕਲੀ, ਨਟ, ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ, ਮਾਰੂ, ਤੁਖਾਰੀ, ਕੇਦਾਰਾ, ਭੈਰਉ, ਬਸੰਤ, ਸਾਰੰਗ, ਮਲਾਰ, ਕਾਨੜਾ, ਕਲਿਆਨ, ਪ੍ਰਭਾਤੀ, ਜੈਜਾਵੰਤੀ ।

ਇਹਨਾਂ ੩੧ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ੬ ਰਾਗ ਦੂਜੇ ਰਾਗਾਂ ਨਾਲ ਰਲਾ ਕੇ ਗਾਵਣ ਦੀ ਭੀ ਹਿਦਾਇਤ ਹੈ:

ਲਲਿਤ, ਆਸਾਵਾਰੀ, ਹਿੰਡੋਲ, ਭੋਪਾਲੀ, ਬਿਭਾਸ, ਕਾਫ਼ੀ ।

ਨੋਟ:- ‘ਆਸਾਵਾਰੀ’, ਰਾਗ ‘ਆਸਾ’ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਦਰਜ ਹੈ ।

ਨੋਟ:- ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁੱਲ ੩੭ ਰਾਗ ਆ ਗਏ ।

ਨੋਟ:- ਪਾਠਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਕੁਝ ਰਾਗ ਇਸ ‘ਰਾਗ ਮਾਲਾ’ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਹੋਰ ਬਥੇਰੇ ਰਾਗਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ ।

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਗੁਰਮਤਿ ਸਿੱਧਾਂਤ:

“ਕਿਵ ਕੂੜੈ ਤੁਟੈ ਪਾਲਿ”

ਹਰ ਵੇਲੇ ਦੀ ਸਾਂਝ

ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਇਹ ਜੀਵਨ-ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਦਿਨ ਰਾਤ ਹਰ ਵੇਲੇ ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ ਰਹੇ, ਉਹ ਚੀਜ਼ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਜਨਮ-ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਜੀਵ ਨੂੰ ਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਨਾਲ, ਫਿਰ ਮਾਂ ਪਿਉ ਨਾਲ, ਫਿਰ ਭੈਣਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹਰ ਵੇਲੇ ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਮੋਹ-ਪਿਆਰ ਬਣਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਜੀਵ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਦਿੱਸਦੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਵਰਤਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸਾਕਾਂ-ਅੰਗਾਂ ਨਾਲ, ਘਰ ਨਾਲ, ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਅਪਣੱਤ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਮੇਰੇ ਮਾਪੇ ਹਨ, ਅਹੁ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹਨ; ਇਹ ਮੇਰੇ ਭੈਣ ਹਨ, ਅਹੁ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹਨ; ਇਹ ਸਾਡਾ ਘਰ ਹੈ, ਅਹੁ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਹੈ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਜੀਵ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮੇਰ-ਤੇਰ ਤੇ ਵਿਤਕਰਾ ਭੀ ਬਣਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਰ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਮੋਹ-ਪਿਆਰ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਮੋਹ-ਪਿਆਰ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਧੀਕ ਪ੍ਰਬਲ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਅਪਣੱਤ ਦਾ ਨਤੀਜਾ

ਛੋਟੇ ਬਾਲਾਂ ਵੱਲ ਹੀ ਤੱਕੋ! ਸਰੀਰਕ ਅਪਣੱਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਬਾਲ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਭੀ ਕੋਈ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਖੋਹ ਕੇ ਆਪ ਖਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧੌਲ ਧੱਪਾ ਕਰ ਕੇ ਭੀ ਖੁਸ਼

ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਇਹ ਵਾਦੀ ਪੱਕਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਹੋਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਭੀ ਇਹ ਸਲੂਕ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਇਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭੈੜ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ ।

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮਨੁੱਖ ਸਿਆਣੀ ਉਮਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਰੀਰਕ ਅਪਣੱਤ; ਆਪਣਿਆਂ ਨਾਲ ਮੋਹ-ਪਿਆਰ, ਆਪਣੇ ਘਰ ਦਾ ਮੋਹ, ਆਪਣੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਖਿੱਚ—ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਪਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਹੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਅਣਦਿੱਸਦੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਕਿਵੇਂ ਬਣੇ !

ਜਿਸ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਰਚੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦਿੱਸਦਾ ਨਹੀਂ । ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਇਹ ਜਗਤ, ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਇਹ ਘਰ-ਘਾਟ; ਇਹ ਧਨ ਪਦਾਰਥ । ਸੋ, ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਪਿਆਰ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਿੱਸਦੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੋਰ ਕਰ ਭੀ ਕੀਹ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਅੱਤ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਮੌਤ ਖੋਹ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੋਇਆ ਧਨ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਖੁੱਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਠੇਡਾ ਤਾਂ ਤਕੜਾ ਵੱਜਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਉਸੇ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੋਰ ਕਰੇ ਭੀ ਕੀਹ? ਦਿੱਸਦਾ ਜੁ ਇਹੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ । ਅਣ-ਦਿੱਸਦਾ ਇਸ ਦੇ ਮਨ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਹੀ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਅਣਦਿੱਸਦੇ ਨਾਲੋਂ ਵਿਥ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹਾਰਾ

ਵੇਖੋ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀਆਂ ਵੱਲ! ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਉੱਗਾ ਹੋਇਆ ਘਾਹ-ਬੂਟ ਬਥੇਰਾ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਾਸਤੇ । ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਵਾਸਤੇ ਅੰਨ ਧਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿਨ ਰਾਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਿਰਫ਼ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈਣ ਕਰ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਸਰੀਰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਨੂੰ ਪਾਲਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖ ਨਿੱਤ ਇਹ ਭੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਨ ਧਨ ਦੀ ਘਾਟ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਨੇਕਾਂ ਬੰਦੇ ਰੁਲ ਰੁਲ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸੋ, ਅੰਨ ਧਨ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਉਕਾਈਆਂ

ਮੇਰ ਤੇਰ, ਆਪਣੇ ਪਰਾਏ ਦੀ ਸੂਝ—ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸੰਸਕਾਰ ਤਾਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਹੀ ਜੀਵ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਧਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਅੰਨ ਧਨ ਦੀ ਕਮਾਈ ਉਤੇ । ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਕਮਾਇਆ ਜਾਏ—ਇਹ ਗੱਲ ਸੋਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ । ਜਿਤਨਾ ਵਧੀਕ ਕਮਾਉ, ਉਤਨਾ ਹੀ ਵਧੀਕ ਕਾਮਯਾਬ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ । ਸੋ, ਕੀਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਕੀਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਪਰਾਇਆ ਹੱਕ ਖੋਹ ਸਕਣਾ—ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਤੇ ਅਕਲਮੰਦੀ ਸਮਝੀ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਈ ਤੇ ਸਮਝੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਪਰਾਏ ਹੱਕ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ

ਜਦੋਂ ਧਨ ਕਮਾਣਾ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣ ਜਾਏ; ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਜਿਤਨਾ ਹੀ ਧਨਾਢ ਉਤਨਾ ਹੀ ਕਾਮਯਾਬ

ਸਮਝਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਏ; ਤਦੋਂ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਨ ਕਮਾਣ ਦੇ ਕੋਝੇ ਢੰਗ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਮਨੁੱਖ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੋਣ ਚਾਹੇ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ, ਮਾਇਆ ਜੋੜਨ ਦਾ ਗ਼ਲਤ ਰਸਤਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਜੇ ਅਨਪੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਡਾਕੇ ਠੱਗੀ ਖੋਹਾ-ਖੋਹੀ ਆਦਿਕ ਤਰੀਕੇ ਚੱਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਬੰਦੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਆਦਿਕ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਜਗਤ ਵਿਚ ਕੀਹ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ? ਗੁਆਂਢੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾੜਾ, ਗੁਆਂਢੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਅਪੜਾਣ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ-ਚੁਗਲੀ, ਲਾਲਚ ਦਾ ਹੜ੍ਹ, ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ, ਕ੍ਰੋਧ ਤੇ ਨਫ਼ਰਤ, ਪਰਾਇਆ ਰੂਪ ਤੱਕ ਕੇ ਉਸ ਵੱਲ ਭੈੜੀ ਨਿਗਾਹ, ‘ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਸਿਆਣਾ ਹਾਂ, ਦੁਨੀਆ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਮੇਰਾ ਆਦਰ-ਮਾਣ ਕਰੇ’—ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਅਫ਼ਰੇਵਾਂ ਤੇ ਅਹੰਕਾਰ । ਗੱਲ ਕੀਹ, ਚੁਫੇਰੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਭਾਂਬੜ ਬਲ ਰਹੇ ਹਨ । ਕੋਈ ਘਰ ਵੇਖੋ, ਕੋਈ ਪਿੰਡ ਵੇਖੋ, ਕੋਈ ਸ਼ਹਿਰ ਵੇਖੋ, ਘਰ ਘਰ ਇਹੀ ਅੱਗ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਹਿਰਦਾ ਅਨੇਕਾਂ ਰੋਗਾਂ ਨਾਲ ਤਪਿਆ ਪਿਆ ਹੈ?

ਇਸ ਸੜਨ ਤੋਂ ਕੌਣ ਬਚਾਂਦਾ ਹੈ

ਇਸ ਸੜਨ ਤੋਂ ਉਹੀ ਬਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪ ਇਸ ਸੜਨ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਉਹੀ ਬਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਕਿਰਤਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਭੀ ਸੁਚੱਜਾ ਕਮਾਊ ਹੈ; ਉਹੀ ਬਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਭੀ ਸੁਚੱਜਾ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਹੈ । ਡੁੱਬ ਰਹੇ ਨੇ ਡੁੱਬਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀਹ ਬਚਾਣਾ ਹੋਇਆ? ਤੇ, ਦੁਨੀਆਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਅਟੱਕ ਨਿਵੇਕਲਾ ਕਿਸੇ ਜੰਗਲ ਦੇ ਗੋਸ਼ੇ ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਪਹਾੜ ਦੀ ਗੁਫਾ ਵਿਚ, ਬੈਠਾ ਭੀ ਕੀਹ ਜਾਣੇ ਦੁਨੀਆਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਨਸਕ ਔਕੜਾਂ ਨੂੰ? ਜੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਲੋਕ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਿਵੇਕਲੇ ਹੋ ਬੈਠਣ ਤਾਂ ਰੋਟੀਆਂ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਲੱਗ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀਆਂ, ਤੇ ਰੋਟੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਢਿੱਡ ਦਾ ਝੁਲਕਾ ਸ਼ਾਂਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

ਸੋ, ਕੌਣ ਹੈ ਉਹ ਬਚਾਣ ਵਾਲਾ? ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ‘ਗੁਰੂ’ ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਸੁਚੱਜਾ ਜੀਵਨ-ਰਾਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ।

ਸਿੱਧੀ-ਪੱਧਰੀ ਗੱਲ

ਵਗਦੇ ਦਰਿਆ ਦਾ ਕੁਝ ਪਾਣੀ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਛਲ ਕੇ ਕੰਢਿਆਂ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਕਿਸੇ ਛੱਪੜ ਟੋਏ ਵਿਚ ਜਾ ਪਏ, ਦਰਿਆ ਨਾਲੋਂ ਉਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਟੁੱਟ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਦਿਨ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕੀੜੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦਾ ਰੰਗ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਬੋ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਦਰਿਆ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਉਸ ਦਰਿਆ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਹਨ । ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਇਹ ਲਹਿਰਾਂ ਦਰਿਆ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸੁਅੱਛ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਨਿਰੀ ਮਾਇਆ ਕਮਾਣ ਦੇ ਟੋਏ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਇਹ ਜੀਵ-ਲਹਿਰਾਂ ਦਰਿਆ-ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਆਤਮਕ ਮਾਨਸਕ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਬੋ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਬੱਸ! ਇਹੀ ਹੈ ਭੇਤ ਜੋ ‘ਗੁਰੂ’ ਆ ਕੇ ਵਿਲਕ ਰਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ-ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜ ਰਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ, ਸਮਝਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਇੱਕੋ ਹੀ ਮੁੱਢਲਾ ਰੋਗ, ਇੱਕੋ ਹੀ ਦਵਾਈ

ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਨਿਰਬਾਹ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਕਮਾਂਦਾ ਕਮਾਂਦਾ ਮਨੁੱਖ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਜਿੰਦ ਹੈ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅੰਸ਼, ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਜਗਤ ਦੀ ਮਾਇਆ ਪਰਤੱਖ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ । ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਹਸਤੀ ਦਾ ਯਕੀਨ ਕਿਵੇਂ ਆਵੇ? ਉਸ ਵੱਲ ਪਰਤੇ ਕਿਵੇਂ? ਸੋ ਜੀਵ-ਆਤਮਾ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਵਿੱਥ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਕ ਕੰਧ ਜਿਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਵਿੱਥ, ਇਹ ਕੰਧ ਜਿਹੀ ਹੀ, ਅਸਲ ਮੁਢਲਾ ਰੋਗ ਹੈ । ਇਸ ਮੁੱਢਲੇ ਰੋਗ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਮਾਨਸਕ ਰੋਗ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਨਰਕ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸ ਦਾ ਇਲਾਜ? ਇਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਨਾਲ ਮੇਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾਏ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਰਹੀਏ, ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਨਾਲ ਡੂੰਘਾ ਪਿਆਰ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਸੁਭਾਉ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਇੱਕ-ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹਰੇਕ ਕੰਮ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਜਿੰਦ ਦੇ ਸੋਮੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨਾਲ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਜਿੰਦ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਮਝ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਸਿਰਫ ਚੰਦ ਰੋਜ਼ਾ ਸਰੀਰਕ ਨਿਰਬਾਹ ਵਾਸਤੇ ਕਮਾਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਡਾ ਸਦਾ ਦਾ ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਫਿਰ, ਜੋ ਸਦਾ ਦਾ ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ ਉਸ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਠੱਗੀ-ਫਰੋਬ, ਨਿੰਦਾ-ਈਰਖਾ, ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਸਹੇੜ ਕੇ ਇਸ ਚੰਦ-ਰੋਜ਼ਾ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਨਰਕ ਕਿਉਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਏ?

ਕਰਮ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਕੋਈ ਪੇਂਡੂ ਛੋਟਾ ਬਾਲ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਆਵੇ ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਛਾਬੜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਮਿਠਿਆਈ ਆਦਿਕ ਵੇਚਦੇ ਹੋਣ । ਉਸ ਛੋਟੇ ਬਾਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਕਿ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਖਹਿੜੇ ਪਏ ਉਹ ਮਿਠਿਆਈ ਆਦਿਕ ਲੈ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ । ਕਿਉਂ? ਉਸ ਨੇ ਨਾਹ ਕਦੇ ਮਿਠਿਆਈ ਵੇਖੀ ਨਾਹ ਖਾਧੀ । ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਿਵੇਂ ਉੱਠੇ? ਪਰ ਜੇ ਮਾਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਛਾਬੜੀ ਵਾਲੇ ਪਾਸੋਂ ਕੁਝ ਲੈ ਕੇ ਬਾਲ ਨੂੰ ਖਵਾ ਦੇਵੇ, ਫਿਰ ਵੇਖੋ ਉਸ ਬੱਚੇ ਦਾ ਹਾਲ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਕੋਈ ਛਾਬੜੀ ਵਾਲਾ ਆਵੇਗਾ, ਬੱਚਾ ਮਾਂ ਦੇ ਖਹਿੜੇ ਪਏਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿ ਚੀਜ਼ ਲੈ ਦੇ ਅਹੁ ਸ਼ੈ ਲੈ ਦੇ । ਇਹ ਫ਼ਰਕ ਕਿਉਂ? ਬਾਲ ਦੀ ਜੀਭ ਨੇ ਮਿਠਿਆਈ ਦਾ ਸੁਆਦ ਚੱਖ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਹ ਸੁਆਦ ਟਿਕ ਗਿਆ ਹੈ । ਛਾਬੜੀ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਉਹ ਸੰਸਕਾਰ ਜਾਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਹਨ ਹੋਰ ਮਿਠਿਆਈ ਖਾਣ ਲਈ ।

ਜਿਹੜਾ ਭੀ ਕਰਮ ਮਨੁੱਖ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਟਿਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮਨ ਕੀਹ ਹੈ? ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ, ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਲੁਕਵੇਂ ਚਿੱਤਰ ਗੁਪਤ ਚਿੱਤਰ । ਇਹ ਗੁਪਤ ਚਿੱਤਰ, ਚਿੱਤਰ ਗੁਪਤ, ਇਕ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹੁਣ ਤਕ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਗਵਾਹ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ਹੋਰ ਕਰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸਦਾ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਜਦ ਤੋਂ ਦੁਨੀਆ ਬਣੀ ਹੈ ਜਦ ਤਕ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਾਨਸਕ ਬਣਤਰ ਬਾਰੇ ਕੁਦਰਤਿ ਦਾ ਇਹ ਨਿਯਮ ਅਟੱਲ ਤੁਰਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਟੱਲ ਤੁਰਿਆ ਰਹੇਗਾ । ਪਰ ਹਾਂ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਇਹ ਮਾਨਸਕ ਬਣਤਰ ਖ਼ਾਸ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲ ਭੀ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬਦਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਚੰਗੇ ਤੇ ਮੰਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਦਾ ਘੋਲ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਤਕੜਾ ਧੜਾ ਮਾੜੇ ਧੜੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਾੜਾ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਸਦਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਕਿਰਤ ਕਾਰ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜਿਹੋ ਜਿਹੇ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਸੰਸਕਾਰ ਜਾਗ ਕੇ ਬਾਹਰਲੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਤਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਦੂਜੇ ਧੜੇ

ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨੱਪ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਗੁਰੂ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਣ ਵਿਚ ਜੋੜਦਾ ਹੈ, ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਟਿਕਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਨਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਸਮਾਧੀ ਲਾਣੀ ਹੈ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭਲੇ ਸੰਸਕਾਰ ਜਾਗ ਕੇ ਤਕੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮੰਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਕੇ ਮਿਟਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ‘ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ,’ ‘ਆਪਾ-ਭਾਵ ਮਿਟਾਣਾ’, ‘ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਣਾ’ ।

ਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ

ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਹੀ ਜੀਵਨ-ਰਸਤੇ ਉਤੇ ਤੌਰ ਸਕੇ । ਆਪ ਤਾਂ ਇਹ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ, ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਨਾਲ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਦੇ ਮਾਇਕ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਨੱਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਤੇ ਉਹ ਸੰਸਕਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਮਿੱਠੇ ਲੱਗਣੇ ਹੋਏ । ਮਾਇਆ ਹੋਈ ਹੀ ਮਿੱਠੀ ਗੁੜ ਵਰਗੀ । ਆਪਣੇ ਇਸ ਮਿੱਠੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਮਾਰੇ? ਮਾਰਨ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਹੀ ਕਿਵੇਂ ਆਵੇ?

ਸੋ, ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੀਵ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਗਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚੋਂ ਸੁਚੇਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਚੰਦ-ਰੋਜ਼ਾ ਜੀਵਨ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਗ਼ਲਤ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਨਹੀਂ ਕਮਾਣਾ, ਇਹ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਸਦਾ-ਦਾ-ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਅਸਲ ਸਾਥੀ ਹੈ ਸਿਰਜਣਹਾਰ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਜੋ ਜਗਤ ਦੇ ਜ਼ੋਰੇ ਜ਼ੋਰੇ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਬੱਸ! ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਚੁੱਭੀ ਲਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪਲਟਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਸੁਚੱਜੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ?

ਗੁਰੂ ਕੌਣ ਹੈ

ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਦਾ ਇਥੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਟਿਕੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ । ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜਗਤ ਰਚਨਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਾਨਸਕ ਬਣਤਰ ਦੇ ਨਿਯਮ ਅਟੱਲ ਤੁਰੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਹ ਨਿਯਮ ਸਦਾ ਲਈ ਅਟੱਲ ਤੁਰਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਦਰਿਆ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਿਹਾ ਹੀ ਸੁੱਚਾ ਜੀਵਨ ਹਾਸਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਨਿਯਮ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਸੋ, ਇਹ ਬਾਣੀ ਸਦਾ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਹੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਰਦੀ ਰਹੇਗੀ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖੋ । ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਖ਼ੀਰ ਤਕ ਇਸੇ ਖ਼ਿਆਲ ਦੀ ਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ‘ਕਿਵ ਕੂੜੇ ਤੁਟੈ ਪਾਲਿ’ । ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਤੇ ਬਾਣੀ ਹੀ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਸਦਾ-ਥਿਰ ਗੁਰੂ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਰੀਰਕ ਇਤਿਹਾਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਪੂਰਨੇ ਹਨ । ਇਹ ਇਤਿਹਾਸ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਸਰੀਰਕ ਜਾਮੇ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਥਨੀ ਤੇ ਕਰਣੀ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਤੇ ਇੱਕ-ਰੂਪ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਅਨੁਪਾਨ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ

ਕਿਸੇ ਸਰੀਰਕ ਰੋਗ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਨਿਰੀ ਦਵਾਈ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ । ਇਹ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਭੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਵਾਈ ਦੁੱਧ, ਪਾਣੀ, ਚਾਹ, ਸ਼ਰਬਤ ਆਦਿਕ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਖਾਣੀ ਹੈ । ਕੋਈ ਦਵਾਈ ਖ਼ਾਲੀ ਪੇਟ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਖਾਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਰੋਟੀ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ, ਕੋਈ ਪਹਿਲਾਂ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਭੀ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਖਾਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਖਾਣੀ ਹੁੰਦੀ ।

ਆਤਮਕ ਤੇ ਮਾਨਸਕ ਰੋਗਾਂ ਵਾਸਤੇ ਭੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ਨਿਯਮ ਹਨ । ਰੋਗ ਹੈ ‘ਜਗਤ ਦਾ ਮੋਹ’ ਇਸ ਦੀ ਦਵਾਈ ਹੈ ‘ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਨਾ’ । ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਜਗਤ ਦੇ ਧੰਧਿਆਂ ਵਿਚ ਖਿੰਡ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਭੀ ਮਨ ਲਾ ਕੇ ਕੀਤਿਆਂ ਹੀ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਤੇ, ਮਨ ਇਕੋ ਪਾਸੇ ਹੀ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ—ਚਾਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜੇ, ਚਾਹੇ ਰੋਜ਼ੀ ਕਮਾਣ ਵਾਸਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਵੱਲ ਪਰਤੇ । ਸੋ, ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਗੱਲ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਕ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਦਵਾਈ ਵਰਤ ਲਿਆ ਕਰੇ । ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਕਹਿ ਲਵੋ ਕਿ ਸਿੱਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਸਰੀਰਕ ਆਲਸ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮਨ ਜੋੜੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ।

‘ਇੱਕ ਇੱਕ ਤੇ ਦੋ ਯਾਰਾਂ’ ਦਾ ਅਖਾਣ ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਵਿਚ ਇਹ ‘ਗੁਰ’ ਬੜਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਭੀ ਇਹ ਬੜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਆਖੀਦਾ ਹੈ ‘ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ’ । ਸੋ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜਾਵੇ । ਉਂਵ ਤਾਂ ਜਿਤਨੇ ਹੀ ਵਧੀਕ ਸਤਸੰਗੀ ਹੋਣ, ਉਤਨਾ ਹੀ ਵਧੀਕ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਮਿਲੇ ਮਨ ਵਾਲੇ ਜੇ ਦੋ ਜਣੇ ਭੀ ਰਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ‘ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ’ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਇਕ ਸਕੂਲ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਉੱਚਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਸਿੱਖਣਾ ਹੈ ।

ਅਨੁਪਾਨ—ਸਕੂਲ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਅੱਭਿਆਸ

ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਨਾ ਹੈ; ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨੀ ਹੈ—ਇਹ ਤਾਂ ਹੈ ਦਵਾਈ ਆਤਮਕ ਰੋਗ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ । ਉਹ ਰੋਗ ਹੈ ‘ਜਗਤ ਦਾ ਮੋਹ’ ‘ਮਾਇਆ ਦੀ ਪਕੜ’ । ਇਸ ਦਵਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਅਨੁਪਾਨ ਦਾ ਭੀ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਚੇਤਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਦਵਾਈ ਦਾ ਪੂਰਾ ਅਸਰ ਹੋਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਨ । ਉਹ ਹਨ ‘ਹੱਕ ਦੀ ਕਮਾਈ’, ‘ਖਲਕਤ ਦੀ ਸੇਵਾ’ ਆਦਿਕ ।

ਜਿਵੇਂ ਸਕੂਲ ਵਿਚੋਂ ਵਿੱਦਿਆਰਥੀ ਜਿਹੜਾ ਸਬਕ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਘਰ ਆ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਸਬਕ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚੋਂ ਸਿੱਖੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅੱਭਿਆਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦੀ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਵੇਲੇ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ । ਜੇ ਇਹ ਅਨੁਪਾਨ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਵੇਲੇ ਭੁੱਲ ਗਏ, ਤਾਂ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਵਰਤੀ ਦਵਾਈ ਕਾਟ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ, ਆਤਮਕ ਰੋਗ ਟਿਕਿਆ ਹੀ ਰਹੇਗਾ ।

ਪਰਹੇਜ਼, ਸੰਜਮ

ਇਹ ਇਕ ਖੋਤੇ-ਚੜ੍ਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਦਵਾਈ ਕੋਈ ਕਾਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ । ਪਰਹੇਜ਼ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ।

ਇਹੀ ਹਾਲ ਹੈ ਆਤਮਕ ਰੋਗਾਂ ਦਾ । ਮਨੁੱਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਦਵਾਈ ਵਰਤ ਆਵੇ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਲਏ, ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਵਿਚ, ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਸੰਜਮ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦਾ ਤਾਂ ਆਤਮਕ ਰੋਗ ਉਵੇਂ ਹੀ ਟਿਕੇ ਰਹੇ ।

ਰੋਜ਼ੀ ਕਮਾਣ ਦੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਵਸੀਲੇ ਹੀ ਹਨ—ਵਾਹੀ, ਹੱਟੀ, ਵਪਾਰ, ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ । ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਪੂਰੀ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਜੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਪਰਾਇਆ ਹੱਕ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਕਾਮ-ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਪਰਾਏ ਰੂਪ ਨੂੰ ਭੈੜੀ ਨਿਯਤ ਨਾਲ ਤੱਕਣਾ, ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਗਾਮੀ ਹੋਣਾ—ਜੀਵਨ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਇਕ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਉਖੇੜ ਹੈ । ਈਰਖਾ, ਨਿੰਦਾ, ਅਹੰਕਾਰ, ਲਾਲਚ ਆਦਿਕ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਜੀਵਨ-ਠੋਡੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ; ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀ ਵਰਤੀ ਦਵਾਈ ਰੋਗ ਨੂੰ ਕੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗੀ ।

ਹੁਣ ਤਕ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਨਿਚੋੜ

ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਕਈ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਜੀਵ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਹੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲਾਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋੜਦਾ ਹੈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠਣ ਦਾ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਅੰਭਿਆਸੀ ਬਣਨ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਤੇ, ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਹ ਸਿਖਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੱਕ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨੀ ਹੈ ਉਸ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਵਿਚ ਅਨੁਸਾਰ ਖ਼ਲਕਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਪਰਾਏ ਧਨ, ਪਰਾਏ ਤਨ, ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਆਦਿਕ ਵਲੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ, ਆਪਣੀ ਕਰਣੀ ਨਾਲ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉੱਚੇ ਆਚਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦੇਵਤਾ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਜੀਵਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਪਰ ਕਈ ਭੁਲੇਖੇ

ਭੈੜੀਆਂ ਵਾਦੀਆਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਉੱਚਾ ਸੁੱਚਾ ਆਚਰਨ ਬਣਾਨਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਔਖਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਪਹਾੜ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਂਗ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਭੀ ਇਕ ਭੈੜੀ ਵਾਦੀ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਵਿਚਾਰ ਵੇਖੋ । ਕੀ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪੈ ਚੁੱਕੀ ਵਾਦੀ ਛੱਡਣਾ ਕੋਈ ਸੌਖਾ ਕੰਮ ਹੈ? ਇਹ ਇਕ ਐਸਾ ਚਸਕਾ ਹੈ ਕਿ ਘੰਟਿਆਂ-ਬੱਧੀ ਇਸ ਨਿਕੰਮੀ ਵਾਦੀ ਵਿਚ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਕਈ ਕੰਮ ਉਤਨੇ ਵਿਚ ਵਿਗੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਨਿੰਦਕ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਸਕਦਾ ।

ਸੋ, ਇਸ ਸੌਖੇ ਜੀਵਨ-ਰਾਹ ਵਲੋਂ ਹਟ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਹੀ ਧਰਮ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਰਸਮਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਇਹ ਮਨੋਂਤ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਧਰਮੀ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਵੇਖਣਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਮਿਥੀ ਹੋਈ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮ ਦੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਪਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਭੈੜੀ ਵਾਦੀ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਈ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ।

(ੳ) ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ

ਉਂਵ ਤਾਂ ਦਿਨ ਸਾਰੇ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ਹਨ । ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਇੱਕ ਦਿਨ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਤੀਰਥ ਉਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਕਰ ਆਇਆ ਹਾਂ । ਨਿਰਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਕਰ ਲੈਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਲੋੜ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਕੀ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਹੱਕ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਬਣ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਵੱਲ ਵਿਕਾਰ ਵਾਲੀ ਨਿਗਾਹ ਪੈਣੋਂ ਹੱਟ ਗਈ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਮਨ ਖ਼ੁਸ਼ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਜੇ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਚ ਭਲੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਇਹੋ ਜਹੀ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਤਾਂ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੋਂ

ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦਾ ਖੱਟਿਆ ਕੀਹ?

(ਅ) ਤਿਆਗ

ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਮਨੁੱਖ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਜੰਗਲ ਦੇ ਗੋਸ਼ੇ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠਾ ਹੈ ਉਸ ਉਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਪਰ ਇਹ ਭਾਰੀ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ । ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਰੀ ਖ਼ਲਕਤ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖ਼ਲਕਤ ਵਿਚ ਨਾਹ ਵੇਖਿਆ, ਜੇ ਖ਼ਲਕਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਾਹ ਕੀਤੀ, ਜੇ ਖ਼ਲਕਤ ਤੋਂ ਰੁੱਸ ਕੇ ਲਾਂਭੇ ਜਾ ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਰ ਕਿਵੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਪਿਆਰ-ਸਰੂਪ । ਰੁੱਖੇ ਸੁਭਾਉ ਵਾਲੇ ਤਿਆਗੀ ਦਾ ਪਿਆਰ-ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ । ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕੱਪੜਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਭਾਰ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਉਤੇ ਕਿਉਂ ਪਏ? ਸਮਾਧੀਆਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਆਦਿਕ ਕਰਮਾਤੀ ਤਾਕਤਾਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀਆਂ 'ਤਿਆਗੀ' ਮਨੁੱਖ ਸਗੋਂ ਵਧੀਕ ਔਝੜੇ ਜਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦਾ ਡਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਰ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਵਿੱਥ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਬਣੀ ਹੀ ਰਹੀ, ਤੇ, ਖ਼ਲਕਤ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ।

(ੲ) ਮੂਰਤੀ

ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੋਵੇ, ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸੂਰਤ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਟਿਕੀ ਰਹੇ । ਪਰ ਇਹ ਪਿਆਰ ਹੈ ਦੁਨੀਆਵੀ ਪਿਆਰ, ਦੁਨੀਆਵੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਵਾਲਾ ਪਿਆਰ । ਸਰੀਰ ਸਦਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨਿਭ ਸਕਦੇ । ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੀ ਲੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅੱਤਿ ਪਿਆਰੇ ਸੰਬੰਧੀ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਸ਼ਕਲ ਸਦਾ ਲਈ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਟਿਕੀ ਰਹੇ; ਜੇ ਉਹ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮੈਥੋਂ ਵਿੱਛੜ ਜਾਏ ਤਾਂ ਭੀ ਉਸ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦੀ ਰਾਹੀਂ, ਉਸ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ, ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕਿਆ ਕਰਾਂ ।

ਪਰ ਜਿਸ ਮਹਾਪੁਰਖ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਅਵਤਾਰ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣਾ ਇਸ਼ਟ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ ਆਪਣਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਲਈ । ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮੇਰ-ਤੇਰ ਮਿਟੇ, ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਦੂਰ ਹੋਵੇ, ਨਫ਼ਰਤ-ਈਰਖਾ ਮੁੱਕੇ; ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਰੀ ਖ਼ਲਕਤਿ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਦਿੱਸੇ ਤਾਂ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਸਭ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗੇ, ਵਧੀਕੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਭੀ ਭਲਾ ਮੰਗੇ । ਇਹ ਆਤਮਕ ਉੱਚਤਾ ਤਦੋਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੱਲ੍ਹਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਇਹ ਉੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇ ਆਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹੇ । ਉੱਚੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਦਾ ਆਤਮਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਬਾਣੀ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਮਹਾ-ਪੁਰਖ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਉੱਚਾ ਬਣਾਣ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਵਧਦੇ ਫੁਲਦੇ ਹਨ ।

ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨਾਲ, ਆਤਮਾ ਨਾਲ, ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੋਣ ਦੇ ਥਾਂ ਉਸ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ, ਉਸ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ, ਉਸ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਵਸਾਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਦੀਵੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਥਾਂ ਨਾਸਵੰਤ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਹੀ ਪਿਆਰ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ । ਆਤਮਕ ਉੱਚਤਾ ਲਾਂਭੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਨਿੱਤ ਮੂਰਤੀ ਅੱਗੇ ਧੂਪ ਧੁਖਾ ਕੇ ਪੂਜਾ ਆਦਿਕ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਕਦੇ ਇਹ ਸੋਚਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਕਿ ਇਸ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਭੈੜੀਆਂ ਵਾਦੀਆਂ ਕਿਤਨੀਆਂ ਕੁ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਕਿਤਨੀਆਂ ਕੁ ਘਟੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਇਕ ਰਸਮੀ ਉੱਦਮ ਹੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਬਣਾਈ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਇਕ ਅਲੋਕਾਰ ਗੱਲ । ਉਸ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਉਸ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਤਾਂ ਬਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਹਾਂ, ਦੁਨੀਆ ਸਾਰੀ ਦੇ ਜੀਅ ਜੰਤ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਵੱਸਦਾ ਭੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਵੱਖਰਾ ਭੀ ਹੈ । ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਦੀ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕਤਾ ਭੁਲਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਉਸ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਵੇਖਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵੇਖਣ ਦਾ ਆਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਖ਼ਲਕਤ ਵਿਚ ਵੇਖਣ ਦੀ ਆਦਤ ਬਣਾ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਹਿਰਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਬਣਨਾ ਸੀ, ਉਹ ਸੁੰਗੜ ਕੇ ਖ਼ਲਕਤ ਨਾਲੋਂ ਕੱਟਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਵਿਚ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਦੇ ਉੱਚੇ ਗੁਣ ਪੱਲੂਰਨ ਦੇ ਥਾਂ ਮੇਰ-ਤੇਰ, ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ, ਨਫ਼ਰਤ-ਈਰਖਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭੈੜ ਹੀ ਵਧਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਪਟੜੀ:

ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ, ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਨਿੱਤ ਜੁੜਨਾ ਹੈ । ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਵਿਚ ਕਮਾਈ ਸਦਾ ਹੱਕ ਦੀ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਤੇ, ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਲੋੜਵੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ, ਸੇਵਾ ਭੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਨਿਰਮਾਣ ਰਹਿ ਕੇ । ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਭੀ ਜਦੋਂ ਸਬੱਬ ਬਣੇ, ਭਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸੁਹਬਤ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਕੁਸੰਗ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਦੇਣੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ ਭੀ ਕਦੇ ਕੋਈ ਖਰੂਵਾ ਬੋਲ ਵਰਤ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੁਖਾਣਾ । ਦੂਜੇ ਵਲੋਂ ਹੋਈ ਵਧੀਕੀ ਨੂੰ ਜਰਨਾ ਹੈ, ਬੁਰਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਭੀ ਭਲਾਈ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਦੀ ਇਤਨੀ ਆਦਤ ਪਕਾਣੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਰਦਿਆਂ ਫਿਰਦਿਆਂ ਸੁੱਤਿਆਂ ਜਾਗਦਿਆਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਹ ਯਾਦ ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕੀ ਰਹੇ । ਇਸ ਯਾਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮਨ ਨੂੰ ਸਦਾ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਰੋਕਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਪੁਰਾਣੇ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਭੈੜੇ ਸੰਸਕਾਰ ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਮਿਟਦੇ ਮਿਟਦੇ ਉੱਕਾ ਹੀ ਮਿਟ ਜਾਣਗੇ, ਆਚਰਨ ਇਤਨਾ ਉੱਚਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਜੀਵਾਤਮਾ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਕ-ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਏਗਾ । ਬੱਸ! ਇਹ ਹੈ ਮੁਕਤੀ । ਮੁਕਤੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਮੁਕੰਮਲ ਆਜ਼ਾਦੀ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਅੱਪੜ ਗਿਆ, ਉਸ ਦੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਵਿੱਥ ਮੁੱਕ ਗਈ । ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਹਰ ਥਾਂ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਵਿਚ ਉਹ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਦਿੱਸ ਪਿਆ । ਉਹ ਕਦੇ ਲੁਕ ਕੇ ਭੀ ਕੋਈ ਵਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਲੁਕੇ ਕਿਸ ਤੋਂ? ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਦਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ । ਸੁਖ ਆਵੇ ਚਾਹੇ ਦੁੱਖ ਆਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜਾ ਵਿਚ ਆਇਆ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਤੇ, ਰਜਾ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿੱਠੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਜੀਵਨ-ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਇਸ ਪਟੜੀ ਉਤੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੋਰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਹੀਂ, ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ, ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ-ਪੂਰਨਿਆਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਤੇ, ਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ।

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਅਤੇ ਸਿਰਲੇਖ

ਦੀ

ਠੀਕ ਥਾਂ ਦਾ ਨਿਰਨਾ

ਛਾਪੇ ਦੀਆਂ ਛਪੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ 'ਬੀੜਾਂ' ਵਿਚ ਇਹ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ

ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਰਾਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਵਾਂ ਸ਼ਬਦ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਥਾਈਂ ‘ਰਾਗ’ ਅਤੇ ‘ਮਹਲੇ’ ਵਾਲਾ ਸਿਰਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੱਜਣ ਇਹਨਾਂ ‘ਬੀੜਾਂ’ ਤੋਂ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਸ਼ਾਇਦ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਵਖੇਪਤਾ ਕਿਉਂ ਹੈ ।

ਜਦੋਂ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ‘ਬੀੜ’ ਦੀ ਛਪਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਛਪਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਉਸ ‘ਬੀੜ’ ਨਾਲ ਸੁਧਾਈ ਕੀਤੀ ਜੋ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਜਿਹੜੇ ਸੱਜਣ ਸੁਧਾਈ ਦੇ ਕੰਮ ਉਤੇ ਲਾਏ ਗਏ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ‘ਬੀੜ’ ਦਾ ਲਿਖਣ-ਢੰਗ ਵੇਖ ਕੇ ਇਹ ਨਵਾਂ ਖਿਆਲ ਸੁੱਝਿਆ ਕਿ ਉਸ ‘ਬੀੜ’ ਵਿਚ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਹਰ ਥਾਂ ‘ਬੀੜ’ ਦੇ ਪੱਤਰੇ ਉਤੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੇ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਛੋਟਾ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ‘ੴ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਤਾਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਇਕੋ ਹੀ ਪਾਲ ਵਿਚ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਸਾਰਾ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਉਸੇ ਸਤਰ ਵਿਚ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਹਰ ਥਾਂ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪੱਤਰੇ ਦੇ ਅੱਧ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ । ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਬਾਕੀ ਬਚੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਜਾਂ ਤੀਜੀ ਸਤਰ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਪਰ ਉਹ ਭੀ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਹੀ ਉਪਰਲੀ ਸਤਰ ਦੇ ਹੇਠਵਾਰ । ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਭੀ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

ਉਹਨਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦਿਵਾਇਆ । ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਪੰਥ ਦੇ ਕੁਝ ਮੁਖੀ ਵਿਦਵਾਨ ਸੱਜਣਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਕਰ ਕੇ ਨਿਰਨਾ ਕਰਾਇਆ ।

ਚਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲਾਂ:

ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਬਾਰੇ ਚਾਰ ਗੱਲਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਈਆਂ ।

(੧) ਹਰੇਕ ਥਾਂ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਪੱਤਰੇ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਹੀ ਹੈ । ਸਾਬਤ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਪਹਿਲੀ ਸਤਰ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਹਿੱਸਾ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਭੀ ਪੱਤਰੇ ਦਾ ਸੱਜਾ ਪਾਸਾ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ । ਕਿਤੇ ਭੀ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

(੨) ਕਈ ਥਾਈਂ ਇਹ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਸ਼ਬਦ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨਾਲੋਂ ਉਚੇਰਾ ਹੈ ।

(੩) ‘ਰਾਗ’ ਅਤੇ ‘ਮਹਲੇ’ ਵਾਲਾ ਸਿਰਲੇਖ ਸਦਾ ਹੀ ਪੱਤਰੇ ਦੇ ਪੱਥੇ ਪਾਸੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਜੇ ਕਿਤੇ ਸਿਰਲੇਖ ਲੰਮਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪੱਤਰੇ ਦੇ ਅੱਧ ਤੋਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਸਿਰਲੇਖ ਦਾ ਬਾਕੀ ਬਚਿਆ ਹਿੱਸਾ ਮੁੜ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਹੀ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

(੪) ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ—ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪੱਤਰੇ ਉੱਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਥਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਕੋਰਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ

ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਸੱਜਣ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਉਤੇ ਅੱਪੜੇ ਕਿ ਪੱਤਰੇ ਉਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਕੇ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਆਦਰ-ਸਤਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪਰਿਕਰਮਾਂ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਹੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਸੋ, ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ‘ਬੀੜ’ ਵਿਚ

ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਸਦਾ ‘ਪਹਿਲ’ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਪੜ੍ਹਨ ਵੇਲੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਹੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ । ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਲਿਖਣ-ਵੰਗ ਇਹੀ ਸੀ ਕਿ ਆਰੰਭਕ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਨੂੰ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ‘ਪਹਿਲ’ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ।

ਅਗਾਂਹ ਸਦਾ ਲਈ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਟਪਲੇ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਲਈ ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਵਿਖਾਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ‘ਬੀੜਾਂ’ ਛਾਪਣ ਵੇਲੇ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ‘ਪਹਿਲਾਂ’ ਛਾਪਿਆ ਜਾਏ । ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸੋ, ਇਸ ਫ਼ੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਪੱਤਰੇ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਛਾਪੇ ਜਾਣ ਦੇ ਥਾਂ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਸਿਰਫ਼ ਇਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ‘ਪਹਿਲ’ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਸੀ ।

ਮਤ-ਭੇਦ

ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵਖ-ਵਖ ਗੁਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਲਿਖਣ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਇਕ-ਸਾਰ ਹੈ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਉਸ ਫ਼ੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਭੀ ਉਹ ਥਾਂ ਮਿਲ ਗਈ ਜੋ ਕਿਤੇ ਭੀ ਨਾਹ ਬਦਲੇ । ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ‘ਪਹਿਲ’ ਮਿਲ ਗਈ । ਇਹ ‘ਪਹਿਲ’ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭੀ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਪਰ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਟਪਲਾ ਲੱਗਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਇਕ ਨਵਾਂ ਸੁਝਾਉ ਆਇਆ । ਕਈ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ, ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮਾੜਾ ਲੱਗਾ । ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਇਸ ਕੰਮ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ । ਵਿਰੋਧਤਾ ਇਸ ਹੱਦ ਤੇ ਜਾ ਅੱਪੜੀ ਕਿ ਆਖਰ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਛਪਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਹਾਲਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਜਦੋਂ ਮਤ-ਭੇਦ ਵਾਲੀ ਚਰਚਾ ਪੰਥ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰਾਂ ਤੇ ਸੀ, ਤਦੋਂ ਇਹ ਖਿੱਚੋਤਾਣ ਭੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਸਹੀ ਥਾਂ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹੜੀ ‘ਬੀੜ’ ਨੂੰ ‘ਪੁਰਾ’ ਮੰਨਿਆ ਜਾਏ । ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ‘ਬੀੜ’ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਸਦਾ ਪੱਤਰੇ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਹੀ ਹੈ; ਪਰ ਹੋਰ ਕਈ ਹੱਥ-ਲਿਖੀਆਂ ‘ਬੀੜਾਂ’ ਵਿਚ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਲਿਆ ਕੇ ਕਿਤੇ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ‘ਰਾਗ’ ਵਾਲਾ ਸਿਰਲੇਖ ਪਹਿਲਾਂ ਹੈ । ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਹਰੇਕ ‘ਬੀੜ’ ਹੀ ਪੰਥ ਵਿਚ ਪਰਵਾਨੀਕ ਹੈ ।

ਪੰਥ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਰਲ ਕੇ ਅਜੇ ਤਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਸਹੀ ਥਾਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਨਿਰਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਜੋ ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਹੋਵੇ ।

ਟੀਕਾਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ

ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਨੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ, ਮੈਨੂੰ ਦਸੰਬਰ ੧੯੨੦ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸੂਝ ਮਿਲੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੋਲੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ‘ਵਿਆਕਰਣ’ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ । ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਕਦੇ ਭੀ ਕਿਤੇ ਭੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ‘ਬੋਲੀ’ ਦਾ ਕੋਈ ‘ਵਿਆਕਰਣ’ ਨਾਹ ਹੋਵੇ । ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੀ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਇਹ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ‘ਵਿਆਕਰਣ’ ਲਿਖਤੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਨਾਹ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ । ੧੩ ਸਾਲ ਇਸ ਮਿਹਨਤ ਵਿਚ ਜੋੜੀ ਰੱਖ ਕੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ‘ਵਿਆਕਰਣ’ ਲਿਖ ਕੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਬਖਸ਼ੀ ।

ਉਸ ‘ਵਿਆਕਰਣ’ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਮੈਂ ਕਈ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਟੀਕੇ ਭੀ ਪੰਥ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਦਾ ਗਿਆ । ਨਵਾਂ ਰਸਤਾ ਸੀ । ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਬੋੜੀ-ਬਹੁਤ ਵਿਰੋਧਤਾ ਹੋਣੀ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਸੀ । ਪਰ ਅੱਜ ਦਾ ਪੜ੍ਹਿਆ-

ਲਿਖਿਆ ਗਭਰੂ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੋ ਤੁਰਿਆ । ਆਖਰ ਗੁਰੂ-ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਟੀਕਾ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਤੇ ਛਾਪ ਕੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਈ ਥਾਈਂ ਉਕਾਈਆਂ ਕਰ ਗਿਆ ਹੋਵਾਂਗਾ । ਪਰ ਪਾਠਕ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਵੇਖਣਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ’ ਮੈਂ ਸੰਨ ੧੯੩੯ ਵਿਚ ਛਾਪ ਕੇ ਪੰਥ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਇਹ ਟੀਕਾ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਉਹਨਾਂ ਲੀਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਹੀ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।

ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਪਾਇਆਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਵਾਲੇ ਜਿਸ ਮਤ-ਭੇਦ ਨੂੰ ਪੰਥ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹੁਣ ਤਕ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਨਾ-ਚੀਜ਼ ਕੋਈ ਰਾਇ ਦੇਣ ਦਾ ਹੀਆ ਕਰਾਂ । ਪਰ ਜਿਸ ‘ਵਿਆਕਰਣ’ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ-ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਇਹ ਟੀਕਾ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ, ਜੇ ਮੈਂ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਸਹੀ ਥਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ‘ਵਿਆਕਰਣ’ ਨੂੰ ਨਾਹ ਵਰਤਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਟੀਕਾਕਾਰ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਬਾਹੁਣ ਤੋਂ ਉਕਾਈ ਖਾ ਜਾਵਾਂਗਾ । ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਭੀ ਕਈ ਉਕਾਈਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ । ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਭੀ ਮੈਨੂੰ ਠੇਡੇ ਲੱਗ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ-ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦਾ ਪੰਥ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ।

ਛਾਪੇ ਦੀ ‘ਬੀੜ’ ਤੋਂ ਪੜਚੋਲ

(੧) ਵੇਖੋ ੧੪੩੦ ਸਫ਼ਿਆਂ ਵਾਲੀ ‘ਬੀੜ’ ਦਾ ਪੰਨਾ ੯੦੧, ਸ਼ਬਦ ਮਹਲਾ ੯ ਦੇ ।

ਇਹ ਤਿੰਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋ । ਅਖੀਰਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਹੈ ‘ਪ੍ਰਾਨੀ ਨਾਰਾਇਨ ਸੁਧਿ ਲੇਹਿ’ । ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਪੜ੍ਹੋ । ਕੀਹ ਹੈ? ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ ‘ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੯’ ।

ਹੁਣ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰਲੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵੇਖੋ । ਉਹ ਹੈ ‘ਸਾਧੋ ਕਉਨ ਜੁਗਤਿ ਅਬ ਕੀਜੈ’ ਇਸ ਦਾ ਭੀ ਸਿਰਲੇਖ ਪੜ੍ਹੋ । ਕੀਹ ਹੈ? ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ ‘ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੯’ ।

ਹੁਣ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰਲੇ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਪੜ੍ਹੋ ਉਹ ਹੈ ‘ਰੇ ਮਨ ਓਟਿ ਲੇਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮ’ । ਹੁਣ ਇਸ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਪੜ੍ਹੋ । ਕੀਹ ਹੈ? ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ ‘ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੯’ ।

(੨) ਹੁਣ ਵੇਖੋ ਛਾਪੇ ਦੀ ‘ਬੀੜ’ ਦਾ ਪੰਨਾ ੧੦੦੮, ਸ਼ਬਦ ਮਹਲਾ ੯ ਦੇ ।

ਇਹ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਭੀ ਤਿੰਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਭੀ ਅਖੀਰਲੇ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਵੇਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋ ।

ਅਖੀਰਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਹੈ ‘ਮਾਈ ਮੈ ਮਨ ਕੋ ਮਾਨੁ ਨ ਤਿਆਗਿਓ’ । ਇਸ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਵੇਖੋ । ਕੀਹ ਹੈ? ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ ‘ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੯’ ।

ਹੁਣ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰਲਾ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹੋ । ਉਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਹੈ ‘ਅਬ ਮੈ ਕਹਾ ਕਰਉ ਰੀ ਮਾਈ’ । ਇਸ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਭੀ ਵੇਖੋ । ਕੀਹ ਹੈ? ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ ‘ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੯’ ।

ਹੁਣ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉਪਰਲਾ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਬਦ ਵੇਖੋ । ਉਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਹੈ ‘ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਸੁਖਦਾਈ’ । ਇਸ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਕੀਹ ਹੈ? ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ ‘ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੯’ ।

(੩) ਹੁਣ ਵੇਖੋ ਛਾਪੇ ਦੀ ‘ਬੀੜ’ ਪੰਨਾ ੧੧੮੬, ਸ਼ਬਦ ਮਹਲਾ ੯ ਦੇ ।

ਇਹ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪੰਜ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਭੀ ਅਖੀਰਲੇ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਵੇਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋ ।

ਅਖੀਰਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਹੈ 'ਕਹਾ ਭੂਲਿਓ ਰੇ ਝੂਠੇ ਲੋਭ ਲਾਗ' । ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਵੇਖੋ । ਕੀਹ ਹੈ? ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ 'ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੯' ।

ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਹੈ 'ਮਨ ਕਹਾ ਬਿਸਾਰਿਓ ਰਾਮ ਨਾਮੁ' । ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭੀ ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ 'ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੯' ।

ਹੁਣ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਪੜ੍ਹੋ । ਉਹ ਹੈ 'ਮਾਈ ਮੈ ਧਨੁ ਪਾਇਓ ਹਰਿ ਨਾਮੁ' । ਇਸ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਕੀਹ ਹੈ? ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ 'ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੯' ।

ਹੁਣ ਵੇਖੋ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਬਦ । ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਹੈ 'ਪਾਪੀ ਹੀਐ ਮੈ ਕਾਮੁ ਬਸਾਇ' । ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ 'ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੯' ।

ਹੁਣ ਆਓ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵੱਲ । ਇਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਪੜ੍ਹੋ । ਉਹ ਹੈ 'ਸਾਧੋ ਇਹੁ ਤਨੁ ਮਿਥਿਆ ਜਾਨੋ' । ਇਸ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਕੀਹ ਹੈ? ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ 'ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ ਹਿੰਡੋਲ ਮਹਲਾ ੯' ।

ਨਿਰਨਾ

ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰੇਕ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੈ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ 'ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ।

ਪਾਠਕ ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਕਿ ਹਰੇਕ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ । ਪਹਿਲਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸੀ ਰਾਗ ਰਾਮਕਲੀ ਦਾ, ਤੇ, ਹਰੇਕ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਭੀ ਸੀ 'ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੯' । ਦੂਜਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸੀ ਰਾਗ ਮਾਰੂ ਦਾ; ਤੇ; ਹਰੇਕ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਭੀ ਸੀ 'ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੯' । ਤੀਜਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸੀ ਰਾਗ ਬਸੰਤੁ ਦਾ; ਤੇ ਇਥੇ ਭੀ ਇਹੀ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਹਰੇਕ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਸੀ 'ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੯' ।

ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ

ਹੁਣ ਛਾਪੇ ਦੀ 'ਬੀੜ' ਵਿਚੋਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

(੧) ਵੇਖੋ ਛਾਪੇ ਦੀ 'ਬੀੜ' ਦਾ ਪੰਨਾ ੧੧੭੧, 'ਮਹਲਾ ੧ ਬਸੰਤੁ ਹਿੰਡੋਲ ਘਰੁ ੨' ।

ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਹਨ । ਇਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਅਖੀਰਲਾ ਸ਼ਬਦ ਵੇਖੋ ।

ਇਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਹੈ 'ਸਾਚਾ ਸਾਹੁ ਗੁਰੂ ਸੁਖਦਾਤਾ, ਹਰਿ ਮੇਲੇ ਭੁਖ ਗਵਾਏ' ।

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਕੀ ਹੈ? ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ 'ਬਸੰਤੁ ਹਿੰਡੋਲ ਮਹਲਾ ੧' ।

ਹੁਣ ਵੇਖੋ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰਲਾ ਸ਼ਬਦ ਜਿਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਹੈ 'ਰਾਜਾ ਬਾਲਕੁ ਨਗਰੀ ਕਾਚੀ, ਦੁਸਟਾ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰੋ' ।

ਇਸ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਕੀ ਹੈ? ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ 'ਬਸੰਤੁ ਹਿੰਡੋਲ ਮਹਲਾ ੧' ।

ਹੁਣ ਪੜ੍ਹੋ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰਲਾ ਸ਼ਬਦ । ਉਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਹੈ 'ਸਾਹੁਰਤੀ ਵਥੁ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸਾਝੀ, ਪੇਵਕਤੈ ਧਨ ਵਖੇ ।' ਇਸ ਦਾ ਭੀ ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ 'ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੧ ਹਿੰਡੋਲ' ।

ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਬਦ ਹੁਣ ਵੇਖੋ । ਇਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਹੈ 'ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ ਬਿਪ ਪੂਜਿ

ਮਨਾਵਹੁ, ਸੁਕ੍ਰਿਤੁ ਤੁਲਸੀ ਮਾਲਾ’ ।

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਕੀ ਹੈ? ਰਤਾ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਣਾ ਜੀ । ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ ‘ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ । ਇਹ ਕੀਹ?

(੨) ਹੁਣ ਛਾਪੇ ਦੀ ‘ਬੀੜ’ ਦਾ ਪੰਨਾ ੧੧੭੮ ਵੇਖੋ । ‘ਬਸੰਤੁ ਹਿੰਡੋਲ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੨’ ।

ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਪੰਜ ਸ਼ਬਦ ਹਨ । ਇਸ ਨੂੰ ਭੀ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਵੇਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋ । ਅਖੀਰਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਹੈ ।

‘ਆਵਣ ਜਾਣੁ ਭਇਆ ਦੁਖੁ ਬਿਖਿਆ, ਦੇਹ ਮਨਮੁਖ ਸੁੰਢੀ ਸੁੰਢੁ’ ।

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਕੀਹ ਹੈ? ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ ‘ਬਸੰਤੁ ਹਿੰਡੋਲ ਮਹਲਾ ੪’ ।

ਹੁਣ ਲਵੋ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਬਦ । ਇਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਹੈ:

‘ਮਨੁ ਖਿਨੁ ਖਿਨੁ ਭਰਮਿ ਭਰਮਿ ਬਹੁ ਧਾਵੈ, ਤਿਲੁ ਘਰਿ ਨਹੀ ਵਾਸਾ ਪਾਈਐ’ ।

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਵੇਖੋ । ਕੀਹ ਹੈ? ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ ‘ਬਸੰਤੁ ਹਿੰਡੋਲ ਮਹਲਾ ੪’ ।

ਚੱਲੋ ਹੁਣ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵੱਲ । ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਹੈ:

‘ਮੇਰਾ ਇਕੁ ਖਿਨੁ ਮਨੂਆ ਰਹਿ ਨ ਸਕੈ, ਨਿਤ ਹਰਿ ਨਾਮ ਰਸਿ ਗੀਏ ।’ ਇਸ ਦਾ ਭੀ ਸਿਰਲੇਖ ਵੇਖਣਾ ਜੀ । ਕੀਹ ਹੈ? ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ ‘ਬਸੰਤੁ ਹਿੰਡੋਲ ਮਹਲਾ ੪’ ।

ਆਓ, ਹੁਣ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵੇਖੋ । ਇਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਹੈ ‘ਤੁਮ੍ ਵਡ ਪੁਰਖ ਵਡ ਅਗਮ ਗੁਸਾਈ, ਹਮ ਕੀਰੇ ਕਿਰਮ ਤੁਮਨਛੇ’ । ਪੜ੍ਹੋ ਹੁਣ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ । ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ ‘ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੪ ਹਿੰਡੋਲ’ ।

ਹੁਣ ਵੇਖੋ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਬਦ । ਉਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਹੈ ‘ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਰਤਨ ਕੋਠੜੀ, ਗੜ ਮੰਦਰਿ ਏਕ ਲੁਕਾਨੀ ।’

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭੀ ਸਿਰਲੇਖ ਪੜ੍ਹੋ ਜੀ । ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੋ ਜੀ । ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ ‘ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ । ਹੈਂ! ਇਹ ਕੀਹ? ਫਿਰ ਧਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣਾ ਜੀ । ਇਹੀ ਹੈ ਨ?

ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਇਤਰਾਜ਼

ਪਾਠਕ ਸ਼ਾਇਦ ਆਖਣ ਕਿ ਇਹ ਦੋ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਜੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਮੈਂ ਗ਼ਲਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਉਹ ਸਿਰਲੇਖ ਤਾਂ ਹੈ ‘ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ।

ਪਾਠਕ ਸੱਜਣ ਜੀ! ਜੇ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੋ । ਜਿਸ ਤਰਤੀਬ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰਤੀਬ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੋ । ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਾਸੋਂ ਗ਼ਲਤ ਦਲੀਲਾਂ ਨਾਹ ਘੜੀਏ । ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਨਾਲ ਹੀ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਲਫਜ਼ਾਂ ‘ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਅਣ-ਲਿਖੇ ਮਿਥ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਪੜ੍ਹਦੇ ਆਏ ਹੋ, ਉਹੀ ਤਰੀਕਾ ਇਥੇ ਭੀ ਵਰਤੋ ।

ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ

ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਛਾਪੇ ਦੀ 'ਬੀੜ' ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ । ਇਕ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਉਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ 'ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਹੈ । ਅਜਿਹੇ ਹਰੇਕ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੈ । ਦੂਜੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਉਹ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਕੋਈ 'ਰਾਗ' ਅਤੇ 'ਮਹਲਾ' ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਅਜਿਹੇ ਹਰੇਕ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ।

ਦੋ ਗੁੰਝਲਾਂ

(੧) ਜਿਸ ਜਿਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ 'ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ', ਉਹ ਕਿਸ ਕਿਸ 'ਰਾਗ' ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ? ਜੇ ਕੋਈ ਪਾਠਕ ਸੱਜਣ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲੱਭਣ ਵਾਸਤੇ 'ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਤੋਂ ਟੱਪ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ 'ਰਾਗ' ਅਤੇ 'ਮਹਲਾ' ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਗੱਲ ਸਿੱਧੀ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਮਨੋਤ ਹੈ ।

(੨) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦੂਜੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਈ ਐਸੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਇਕ ਸੌ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਭੀ ਵਧੀਕ ਹਨ । ਅਜਿਹੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿਆਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਹਰੇਕ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੈ । ਸਿਰਫ਼ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ 'ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' । ਇਹ ਫ਼ਰਕ ਕਿਉਂ?

ਨਿਯਮ-ਬੱਧ ਤੇ ਸੁਖਾਲੀ

ਜਿਹੜੇ ਪਾਠਕ ਮੇਰੇ ਲਿਖੇ ਟੀਕੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੋਥੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਲੇਖ 'ਅੰਦਰਲੀ ਬਣਤਰ' ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਆਦਿਕ ਦੀ ਬਣਤਰ ਅਜਿਹੀ ਨਿਯਮ-ਬੱਧ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸੁਖਾਲੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਭੀ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਕਦੇ ਕੋਈ ਟਪਲਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ । ਸਾਰੀ ਹੀ ਬਣਤਰ ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਪਾਠਕ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਦੂਜੀ ਗੁੰਝਲ ਵਾਲੇ ਫ਼ਰਕ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭੀ ਪਾਠਕ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਕਰ ਕੇ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦਾ । ਭਲਾ, ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਪਾਠਕ ਯਾਦ ਕਰ ਭੀ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਹ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਚੇਤਾ-ਸ਼ਕਤੀ ਉਤੇ ਇਹ ਵਾਧੂ ਭਾਰ ਕਿਉਂ?

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਗ੍ਰਹਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ 'ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਦਰਜ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕੈਸੀ ਸਿੱਧੀ-ਪੱਧਰੀ ਤੇ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਚੇਤੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਮਰਯਾਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ।

ਟਪਲੇ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ:

ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ 'ਬੀੜ' ਵਿਚ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਲਿਖਿਆ ਪਿਆ ਹੈ । ਹੋਰ ਭੀ ਕਈ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਹੱਥ-ਲਿਖੀਆਂ 'ਬੀੜਾਂ' ਵਿਚ ਇਹੀ ਗੱਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

ਜੇ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਹੱਥ-ਲਿਖੀਆਂ 'ਬੀੜਾਂ' ਤੋਂ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਲਏ, ਤੇ, ਫਿਰ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਸਿਰਲੇਖ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੇ । ਇਹ ਸਾਵਧਾਨਤਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣੀ ਕੋਈ ਸੌਖੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਪਾਠਕ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰੀ ਟਪਲਾ ਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਉਂਵ ਇਸ ਟਪਲੇ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਹੱਥ-ਲਿਖੀਆਂ 'ਬੀੜਾਂ' ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਾਫ਼ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਪੱਤਰੇ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਅਖੀਰ ਤੇ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਿਰਲੇਖ ਤੇ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਥਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਰੱਖ ਕੇ ਵਿੱਥ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਹਿਦਾਇਤ ਦੀ ਲਿਖਤੀ ਅਣਹੋਂਦ

ਪਰ ਹਰੇਕ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਹੱਥ-ਲਿਖੀ 'ਬੀੜ' ਤੋਂ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਲਿਖੇ ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ, ਤੇ, ਫਿਰ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਆ ਕੇ 'ਸਿਰਲੇਖ' ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਹੈ?

ਜੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਹੱਥ-ਲਿਖੀਆਂ 'ਬੀੜਾਂ' ਹੀ ਸਨ, ਪਾਠ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਹਿਦਾਇਤ ਸੀ ਭੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਹਿਦਾਇਤ ਸਿਰਫ਼ ਸੀਨਾ-ਬ-ਸੀਨਾ ਹੀ ਸੀ । ਤੇ ਜ਼ਬਾਨੀ ਤੁਰੀ ਆ ਰਹੀ ਹਿਦਾਇਤ ਆਖ਼ਰ ਬਦਲ ਭੀ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਦੀ ਗਈ, ਤੇ, ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਵਧੀਕ 'ਬੀੜਾਂ' ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਗਈ, 'ਬੀੜਾਂ' ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਕਾਤਬਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਭੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਗਈ । ਹੱਥ-ਲਿਖੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਉੱਤੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਜੇ ਕੋਈ ਸੀਨਾ-ਬ-ਸੀਨਾ ਹਿਦਾਇਤ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਵਿਸਰਦੀ ਗਈ । 'ਬੀੜਾਂ' ਦੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਸੂਝ ਵਰਤਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਸੀ ਭੀ ਕੁਦਰਤੀ । ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੀਨਾ-ਬ-ਸੀਨਾ ਤੁਰੀ ਆ ਰਹੀ ਹਿਦਾਇਤ ਦਾ ਅਜੇ ਪਤਾ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਵਿੱਥ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਉਤਾਰਾ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ, ਤੇ, ਜਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹਮ-ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ 'ਪਹਿਲ' ਦੇ ਦਿੱਤੀ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਸ਼ਬਦ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਉਚੇਚੀ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ ਰੱਖੀ, ਜਾਂ, ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਪੱਤਰੇ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਹਿਦਾਇਤ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਵਿੱਥ ਨੂੰ ਮੁਕਾ ਹੀ ਦਿੱਤਾ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੀ 'ਪਹਿਲ' ਬਾਰੇ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ।

ਮੇਰੀ ਨਾ-ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ:

ਦਸੰਬਰ ੧੯੨੦ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਨ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਦੇ ਹੋਸਟਲ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਵਿਚ ਪਾਠ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਇਹ ਸਮਝ ਪਈ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵਿਆਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ ।

ਇਹ ਵਿਆਕਰਣ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ੧੩ ਸਾਲ ਲਗ ਗਏ । ਛਪ ਕੇ ਇਹ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸੰਨ ੧੯੩੯ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਭੀ ਗਿਆ ।

ਪਰ ਸੰਨ ੧੯੫੧ ਤਕ ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ ਕਦੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਨਾਹ ਪਿਆ ਕਿ ਛਪੀਆਂ 'ਬੀੜਾਂ' ਵਿਚ 'ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ' ਕਿਸੇ ਇਕ ਪੱਕੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਪਹਿਲੀ ਸੂਝ:

ਸੰਨ ੧੯੫੧ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਜੇ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਂ । ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ

ਕਿਤਾਬਾਂ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਦੋ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਸੱਜਣਾਂ ਵਲੋਂ ਛਪੇ ਹੋਏ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਅਤੇ ਟ੍ਰੈਕਟ ਮਿਲਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ । ਇਹ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਆਦਿਕ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਸਨ ।

ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਪੰਥ ਦੀ ਚਿਰਾਂ ਦੀ ਤਾਂਘ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੈੱਸ ਚਲਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ 'ਬੀੜ' ਦੀ ਛਪਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ । ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਸੱਜਣਾਂ ਵਲੋਂ ਇਹ ਅੰਦੋਲਨ ਸੀ ਕਿ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਛਪੀ 'ਬੀੜ' ਵਿਚ ਕਈ ਅਸੁੱਧੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਕਮੇਟੀ ਨੇ 'ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ' ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਦੇ ਟ੍ਰੈਕਟ ਆਦਿਕ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਂ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਕਿ ਕੁਝ ਸੱਜਣਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਬਾਰੇ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਕੀਹ ਪੈਂਤੜਾ ਹੈ । ਦਫ਼ਤਰ ਵਲੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਛਪਿਆ ਹੋਇਆ ਟ੍ਰੈਕਟ ਮਿਲਿਆ । ਮੈਂ ਉਹ ਸਾਰਾ ਟ੍ਰੈਕਟ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ । ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉੱਘੜ ਆਈਆਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ 'ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ' ਦੀ ਸਹੀ ਥਾਂ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਰਿੱਝਦੀ ਦਾਲ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕੋ ਦਾਣਾ:

ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਦਾ ਅਖਾਣ ਹੈ ਕਿ ਰਿੱਝਦੀ ਦਾਲ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕੋ ਦਾਣਾ ਹੀ ਟੋਹੀਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ ਹਰੇਕ 'ਰਾਗ' ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਹੈ । ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਥਾਂ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ ਬਾਰੇ ਭੀ ਕੋਈ ਇੱਕੋ ਹੀ ਬੱਝਵਾਂ ਨਿਯਮ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਰਾਗਾਂ ਦਾ ਤਤਕਰਾ:

ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਛਪੇ ਹੋਏ ਟ੍ਰੈਕਟ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਤਤਕਰੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸੀ । ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ 'ਬੀੜ' ਵਿਚ, ਜੋ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, 'ਬੀੜ' ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਾਗਾਂ ਦਾ ਤਤਕਰਾ ਜਿਵੇਂ ਲਿਖਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਟ੍ਰੈਕਟ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ:

ਸੂਚੀ ਪੜ੍ਹ ਪੋਥੀ ਕਾ ਤਤਕਰਾ ਰਾਗਾਂ ਕਾ:

੪੧ ਜੋਤੀਜੋਤਿ ਸਮਾਵਣੇ ਕਾ ਚਰਿਤ੍ਰ— ੧੬ ਸਤਿਨਾਮ ਕਰਤਾਪੁਰਖ ਨਿਰਭਉ

ਸੰਬਤ ੧੬੬੧ ਮਿਤੀ ਭਾਦਉ ਵਦੀ ਏਕਮ ੧— . . ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ

ਪੋਥੀ ਲਿਖਿ ਪਹੁੰਚੇ— ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ

੪੦ ਨੀਸਾਣੁ ਗੁਰੂ ਜੀਉ ਕੇ ਦਸਖਤਾ ਮ: ੫ ੮੧੧—ਤੁਖਾਰੀ

... ..

੭੪੫ ਮਾਰੂ... .. ੯੭੪ ਰਾਗ ਮਾਲਾ ਤਥਾ ਸਿੰਘਲਾਦੀਪ

. . ਰਾਜੇ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਕੀ ਬਿਧਿ

ਇਥੇ 'ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ' ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਲਿਖਿਆ ਪਿਆ ਹੈ । ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਸਫ਼ਿਆਂ ਦਾ ਤਤਕਰਾ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਸਤੇ ਪਹਿਲਾਂ

‘ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ’ ਨੂੰ ਹੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਪਏਗਾ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ‘੭੪੫ ਮਾਰੂ’ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਪਏਗਾ । ਇਹ ਭਾਰੀ ਭੁਲ ਹੋਵੇਗੀ । ਸੋ ਇਥੋਂ ਹੀ ‘ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ’ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ‘ਬੀੜ’ ਵਿਚ ‘ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ’ ਹਰ ਥਾਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਹੈ । ਪਾਠ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇਣੀ ਹੈ ।

ਇਕ ਉਚੇਚਾ ਇਕੱਠ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰੇ:

ਬੜੀ ਸਾਦਾ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਸੀ । ਪਰ ਰੱਬ ਜਾਣੇ, ਕਿਉਂ? ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਇਸ ਉੱਦਮ ਦੀ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਵਿਰੋਧਤਾ ਵਧਦੀ ਗਈ । ਆਖ਼ਰ ੯ ਮਈ ਸੰਨ ੧੯੫੪ ਨੂੰ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ‘ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ’ ਬਾਰੇ ਨਿਰਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਸਬ-ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ।

ਮੈਂ ਉਸ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸਾਂ, ਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਦੇ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ।

ਉਸ ਸਬ-ਕਮੇਟੀ ਨੇ ੩੦ ਮਈ ਸੰਨ ੧੯੫੪ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਜਾ ਕੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਇਉਂ ਦਿੱਤਾ:

“ਅਸੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਸਖਤ ਹੇਠਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ੯ ਮਈ ੧੯੫੪ ਨੂੰ ਇਥੇ ਹੀ ਸੰਗਤਿ ਨੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਸੀ, ਅੱਜ ਸਾਰੇ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਇਸ ਫ਼ੈਸਲੇ ਤੇ ਪੁੱਜੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਬੀੜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅੱਗੋਂ ਛਪੇ ਉਸ ਵਿਚ ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖੀ ਜਾਏ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਮੰਗਲ ਉੱਚਾ ਹੈ ਉਹ ਰਾਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਆਵੇ । ਜਿਥੇ ਉਸੇ ਸਤਰ ਵਿਚ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨੀਵਾਂ ਹੈ ਜਾਂ ਦੂਸਰੀ ਸਤਰ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹ ਰਾਗ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ।

ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਤੋਂ ਜਿਸ ਦੀ ਜਿਲਦ ਸੁਨਹਿਰੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਬੀੜ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ।”

(ਦਸਖਤ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ)

ਨੋਟ:- ੩੦ ਮਈ ਸੰਨ ੧੯੫੪ ਨੂੰ ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ ਬਾਰੇ ਸਬ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਸੁਣਨ ਲਈ ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਗਿਆ ।

ਤਸੱਲੀ ਨਾਹ ਕਰਾ ਸਕਿਆ:

ਇਹ ‘ਫ਼ੈਸਲਾ’ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਾਹ ਕਰਾ ਸਕਿਆ । ਗੁੰਝਲ ਪਈ ਹੀ ਰਹੀ । ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਤਤਕਰੇ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ‘ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ’ ਦਾ ਹੱਲ ਹੀ ਇਹ ‘ਫ਼ੈਸਲਾ’ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਰਿਹਾ । ਜੇ ਇਹ ਮੰਨ ਲਈਏ ਕਿ ਤਤਕਰੇ ਵਾਲਾ ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਵਾਲੀ ਲਿਖਤ ਦੇ ਐਨ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ, ਤਾਂ ‘ਫ਼ੈਸਲੇ’ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਥੇ ਪੜ੍ਹਾਂਗੇ? ‘ਪਹਿਲਾਂ’ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ।

ਨਵੀਂ ਸਬ-ਕਮੇਟੀ:

ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ‘ਫ਼ੈਸਲੇ’ ਦੇ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਤਿੰਨਾਂ ਦੀ ਫਿਰ ਇਕ ਸਬ-ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ:

(੧) ਜਸਟਿਸ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੱਜ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਪੰਜਾਬ ।

(੨) ਬਾਵਾ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਿੱਖ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਲਜ ਕਾਦੀਆਂ ।

(੩) ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ।

(ਨੋਟ:- ਮੈਂ ਤਦੋਂ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਂ) ।

ਇਸ ਸਭ-ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਉਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ:

“ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਅੰਤਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮਤਾ ਨੰ: ੨੨੮ ਮਿਤੀ ੯-੫-੫੫ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ੨੦-੧੦-੫੫ ਨੂੰ ਦਾਸਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਬਤੌਰ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰੀਏ । ਸੋ, ਦਾਸਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਚੋਖਾ ਚਿਰ ਪੜਚੋਲ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਦਾਸ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਪੁੱਜੇ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਵਿਚ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਨੂੰ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨਾਲੋਂ ਹਰ ਥਾਂ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਬੀੜ ਦੇ ਅਨਕੂਲ ਇਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਛਪਣ ।”

(ਸਹੀ) ਬਾਵਾ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਿੱਖ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਲਜ

ਕਾਦੀਆਂ—੨੯-੧੦-੫੬

(ਸਹੀ) ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ—੨੯-੧੦-੫੬

(ਸਹੀ) ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ—੮-੧੧-੫੬

ਹੱਥ-ਲਿਖੀ ‘ਬੀੜ’ ਤੋਂ ਪਾਠ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਮੇਰਾ ਤਜਰਬਾ

ਅਨਜਲ ਦਾ ਗੇੜ ਮੈਨੂੰ ੧੬ ਮਈ ਸੰਨ ੧੯੬੨ ਤੋਂ ਪਿੰਡ ਸਿਧਵਾ ਬੇਟ (ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ) ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ । ਉਹ ਪਿੰਡ ਜਗਰਾਉਂ ਤੋਂ ਜਲੰਧਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉਤੇ ਹੈ । ਸੜਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦੀ ਹੈ । ਸੜਕ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਾਸੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਤੇ ਵਪਾਰੀ ਸੱਜਣ ਵੱਸਦੇ ਹਨ, ਲਹਿੰਦੇ ਪਾਸੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ । ਅੱਜ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਮਾ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਸੱਜਣ ਤਾਂ ਸਰਵਰੀਏ ਸਨ, ਤੇ, ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਦੇ ਕਈ ਵਸਨੀਕ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਰਾਇ ਜੀ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ । ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ।

ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਰਾਇ ਜੀ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਇਕ ਘਰ ਵਿਚ ਹੱਥ-ਲਿਖੀ ‘ਬੀੜ’ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਪੁਰਾਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭੀ ਮੁੱਕ ਚੁੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਘਰ ਵਿਚ ‘ਬੀੜ’ ਅਜੇ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਇਸ ‘ਬੀੜ’ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਥਾਂ (ਉਸ ‘ਬੀੜ’ ਵਿਚ)

ਉਸ ‘ਬੀੜ’ ਵਿਚ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਹਰ ਥਾਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਹੀ ਹੈ । ਜੇ ਸਾਰਾ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਦੋ ਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਸਿਰਫ਼ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਹੀ । ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ । ‘ਰਾਗ’ ਅਤੇ ‘ਮਹਲੇ’ ਵਾਲਾ ਸਿਰਲੇਖ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਲਿਖਿਆ ਪਿਆ ਹੈ । ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕਾਫ਼ੀ ਥਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਪਈ ਹੈ । ਹਰ ਥਾਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹੀ ਤਰੀਕਾ ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਹੱਥ-ਲਿਖੀ ਬੀੜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼:

ਕਈ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਤੇ ਕਈ ਸਿੱਖ-ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇ ਤਕ ਹੱਥ-ਲਿਖੀ 'ਬੀੜ' ਦਾ ਪਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਪਿੰਡ ਸਿਧਵਾਂ ਬੇਟ ਦੇ ਇਕ ਸਿੱਖ-ਘਰ ਵਿਚ ਭੀ ਉਸ ਹੱਥ-ਲਿਖੀ 'ਬੀੜ' ਦਾ ਪਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮੈਂ ਉੱਪਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਗਲੀ ਮਹੱਲੇ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਵਸਨੀਕ ਸਿੱਖ ਉਸ 'ਬੀੜ' ਤੋਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਮੈਂ ਭੀ ਦੋ ਦਿਨ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ, ਤੇ, ਹਰ ਵਾਰੀ ਦੋ ਦੋ ਘੰਟੇ ਖ਼ਰਚ ਕੀਤੇ । ਮੈਨੂੰ ਲੋੜ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਬਾਰੇ ਹੀ ਸੀ ।

ਛੋਟਾ ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ:

(ੳ) ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ 'ੳੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ'

ਛੋਟੇ ਅਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਪੱਤਰੇ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਥੋੜੇ ਜਿਤਨੇ ਥਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਕਈ ਥਾਈਂ ਇਹ ਉਚੇਰਾ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਕਈ ਥਾਈਂ ਇਸ ਦੇ ਐਨ ਸਾਹਮਣੇ ਖ਼ੱਬੇ ਪਾਸੇ 'ਰਾਗ' ਅਤੇ 'ਮਹੱਲੇ' ਵਾਲਾ ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ । ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੋ ਦੋ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਇੰਚ ਪੱਤਰਾ ਖ਼ਾਲੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਮੈਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੰਨਗੀ ਵਜੋਂ ਹੀ ਕੁਝ ਕੁ ਪੱਤਰੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ:

(ੳ) ਪੱਤਰਾ ਨੰ: ੭ੳ

ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮਹਲਾ ੳ ੳੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਚਉਪਦੇ ॥ ਪੰਡਿਤੁ ਸਾਸਤ ਸਿਮਿਤਿ ਪੜਿਆ ॥... ..

ਇਥੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਲਫ਼ਜ਼ 'ਰਾਗੁ' ਤੋਂ ਪਾਠ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀਏ, ਤਾਂ ਲਫ਼ਜ਼ 'ਚਉਪਦੇ' ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਪਏਗਾ । ਪਾਠ ਇਉਂ ਬਣੇਗਾ:- ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮਹਲਾ ੳ ੳੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਪੰਡਿਤੁ ਸਾਸਤ ਸਿਮਿਤਿ ਪੜਿਆ ॥ (ਨੋਟ:- ਇਹ ਭੀ ਵੇਖਣਾ ਕਿ ਬ੍ਰਿਸ਼ਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਭੀ ਅਢੁਕਵੇਂ ਜਿਹੇ ਬਣ ਗਏ ਹਨ) ।

ਪਰ ਇਹ ਬ੍ਰਿਸ਼ਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ (॥) ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਠ ਕਰੀਏ । ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਣਾ ਜੀ । ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਲਫ਼ਜ਼ 'ਮਹਲਾ ੳ' ਦੇ ਅਗਾਂਹ ਕੋਈ ਬ੍ਰਿਸ਼ਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਬ੍ਰਿਸ਼ਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਫ਼ਜ਼ 'ਚਉਪਦੇ' ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਪਰਤੱਖ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਲੇਖ ਲਫ਼ਜ਼ 'ਰਾਗੁ' ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਕੇ 'ਚਉਪਦੇ' ਤੇ ਜਾ ਮੁੱਕਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਰਾ ਇਕੱਠਾ ਹੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਪਏਗਾ ।

ਹੱਛਾ! ਸਾਧਾਰਨ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਅਸਾਂ ਲਫ਼ਜ਼ 'ਰਾਗੁ' ਤੋਂ ਪਾਠ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਾਰਾ ਸਿਰਲੇਖ, ਸਿਰਫ਼ ਸਿਰਲੇਖ, ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੁਕਾ ਕੇ ਅਸੀਂ ਦੂਜੀ ਸਤਰ ਉਤੇ ਜਾ ਅੱਪੜੇ । ਹੁਣ ਕੀ 'ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ' ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਸਤੇ ਅਸਾਂ ਮੁੜ ਵਾਪਸ ਪਹਿਲੀ ਸਤਰ ਵੱਲ ਜਾਣਾ ਹੈ? ਜਾਂ ਅਸਾਂ ਲਫ਼ਜ਼ 'ਚਉਪਦੇ' ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਪਾਠ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਹੈ? ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਸਤੇ ਮੁੜ ਪਹਿਲੀ ਸਤਰ ਵੱਲ ਪਰਤਣਾ ਤਾਂ ਬੜਾ ਹੀ ਅਜੀਬ ਤੇ ਬੇ-ਢਬਾ ਤਰੀਕਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ । ਕੀ ਹਰੇਕ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗਾ? ਫਿਰ ਭੀ ਇਹ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ

ਰਹਿ ਸਕਦਾ । ਜਾਂ, ਫਿਰ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਲਾਂਭੇ ਹੀ ਪਿਆ ਰਹੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਛੱਡ ਦੇਵੀਏ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਬੇ-ਲੋੜਵਾਂ ਹੀ ਬਣ ਗਿਆ ।

ਪਾਠਕ ਫਿਰ ਇਸ ਔਕੜ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈਣ ।

(ੳ) ਅਸੀਂ ‘ਸਿਰਲੇਖ’ ਨੂੰ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵੰਡ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਿਸ਼ਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ (॥) ਰੋਕ ਪਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਲਫਜ਼ ‘ਚਉਪਦੇ’ ਤਕ ਅੱਪੜਨਾ ਪਏਗਾ ।

(ਅ) ‘ਸਿਰਲੇਖ’ ਮੁਕਾਣ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ ਦੂਜੀ ਸਤਰ ਤੇ ਅੱਪੜ ਗਏ । ਹੁਣ ‘ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ’ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਮੁੜ ਪਹਿਲੀ ਸਤਰ ਵੱਲ ਜਾਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

(ੲ) ਜੇ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਨਾਹ ਵਰਤਿਆ, ਤਾਂ ‘ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ’ ਲਾਂਭੇ ਹੀ ਪਿਆ ਰਹਿ ਜਾਇਗਾ, ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ।

ਹੁਣ ਵੇਖੋ ਛਾਪੇ ਦੀ ‘ਬੀੜ’ ਪੰਨਾ ੧੬੩:

ਉਥੇ ਇਹੀ ਸਿਰਲੇਖ ਆਦਿਕ ਇਉਂ ਛਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ:

ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ਚਉਥਾ ਚਉਪਦੇ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਪੰਡਿਤੁ ਸਾਸਤ ਸਿਮ੍ਰਿਤੁ ਪੜਿਆ ॥....

ਹੱਥ-ਲਿਖੀ ‘ਬੀੜ’ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਵਿਚ ਫਰਕ ਰਤਾ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਹਨ:

ਲਫਜ਼ ‘ਚਉਪਦੇ’ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਬਿਸ਼ਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ (॥) ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਇਸ ਲਫਜ਼ ‘ਚਉਪਦੇ’ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਹੱਥ-ਲਿਖੀ ‘ਬੀੜ’ ਵਿਚ ‘ਸ਼ਬਦ’ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਹੈ ‘ਪੰਡਿਤੁ ਸਾਸਤ ਸਿਮ੍ਰਿਤੁ ਪੜਿਆ’ । ਪਰ ਛਾਪੇ ਦੀ ‘ਬੀੜ’ ਵਿਚ ‘ਚਉਪਦੇ’ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ‘ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥’ ਛਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਹੱਥ-ਲਿਖੀ ‘ਬੀੜ’ ਵਾਲੀ ਤਰਤੀਬ ਉਲਟ ਪੁਲਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

ਨੋਟ:- ਹੱਥ-ਲਿਖੀ ‘ਬੀੜ’ ਵਿਚ ‘ਰਾਗ’ ਅਤੇ ‘ਮਹਲੇ’ ਵਾਲਾ ਸਿਰਲੇਖ ਮੁੱਕਣ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਿਸ਼ਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ (॥) ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਛਾਪੇ ਦੀਆਂ ‘ਬੀੜਾਂ’ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਇਸ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਉਥੇ ਇਸ ਦਾ ਬਿਸ਼ਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ (॥) ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਰਲੇਖ, ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਗਾਂਹ ਪਿਛਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।

ਨੋਟ:- ਅਗਾਂਹ ਹੋਰ ਜਿਤਨੇ ਭੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮੈਂ ਹੱਥ-ਲਿਖੀ ‘ਬੀੜ’ ਵਿਚੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਛਾਪੇ ਵਾਲੀ ‘ਬੀੜ’ ਦੇ ਸਿਰਫ ‘ਪੰਨੇ’ ਹੀ ਦੇ ਦਿਆਂਗਾ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਲੇਖ ਬਹੁਤ ਵਧਦਾ ਜਾ ਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਅਕੇਵੇਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਇਗਾ । ਪਾਠਕ ਆਪ ਵੇਖ ਲੈਣ ਕਿ ਹਰ ਥਾਂ ਉਪਰ-ਲਿਖੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਬਣਦੇ ਗਏ ਹਨ ।

(੨) ਪੱਤਰਾ ੯੮

ਰਾਗ ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮਹਲਾ ੩ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਅਸਟਪਦੀਆ ॥ ਮਨ ਕਾ ਸੂਤਕੁ....

(ਵੇਖੋ ਛਾਪੇ ਵਾਲੀ 'ਬੀੜ' ਦਾ ਪੰਨਾ ੨੨੯)

(੩) ਪੱਤਰਾ ੧੦੧

ਰਾਗ ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਅਸਟਪਦੀਆ ॥ ਜਬ ਇਹੁ ਮਨ ਮਹਿ ਕਰਤ ਗੁਮਾਨਾ ॥....

(ਵੇਖੋ ਛਾਪੇ ਵਾਲੀ 'ਬੀੜ' ਪੰਨਾ ੨੩੫)

(੪) ਪੱਤਰਾ ੧੫੮ (ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ)

ਰਾਗ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫ ਚਉਪਦੇ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਘਰੁ ੨ ॥ ਜਿਨਿ ਲਾਈ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸੋਈ ਫਿਰਿ ਖਾਇਆ ॥.....

(ਵੇਖੋ ਛਾਪੇ ਵਾਲੀ 'ਬੀੜ' ਪੰਨਾ ੩੭੦)

ਇਹਨਾਂ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਿਚ ਭੀ ਉਹੀ ਔਕੜਾਂ ਹਨ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਉਸ ਹੱਥ-ਲਿਖੀ 'ਬੀੜ' ਵਿਚੋਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

(ਅ) ਸਾਰਾ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ

੧ੳ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ

ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹ ਸਾਰਾ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਉਸ ਹੱਥ-ਲਿਖੀ 'ਬੀੜ' ਵਿਚੋਂ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਸਤੇ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ।

ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੈਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਰੱਖਾਂਗਾ:

(੧) ਪੱਤਰਾ ੪੨

ਰਾਗ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੪ ਚਉਪਦੇ ੧ੳ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰ

ਘਰੁ ੧ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

(ਵੇਖੋ ਛਾਪੇ ਦੀ 'ਬੀੜ' ਪੰਨਾ ੯੪)

ਇਥੇ ਸਾਰਾ ਹੀ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਪਰ ਹੈ ਇਹ ਭੀ 'ਬੀੜ' ਦੇ ਪੱਤਰੇ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਹੀ, ਨਿਰੋਲ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ । ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਦੋ ਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਦੂਜੀ ਸਤਰ ਭੀ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਹੀ ਹੈ । ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

ਇਸ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਸਤੇ ਛੋਟੇ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ਵਧੀਕ ਔਖਿਆਈ ਆ ਬਣੀ ਹੈ । ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਣਾ ਜੀ । ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਐਨ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਸਿਰਲੇਖ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ । ਅਗਲੀ ਸਤਰ ਵਿਚ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਬਾਕੀ ਹਿੱਸਾ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਹੇਠ-ਵਾਰ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਐਨ ਸਾਹਮਣੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦਾ ਬਾਕੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਲਿਖ ਕੇ ਬਿਸ਼੍ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਹੁਣ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੋ । ਪਾਠ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣ ਜਾਇਗਾ:

ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੪ ਚਉਪਦੇ ੧੯ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿ
ਘਰੁ ੧ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ..... ਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਸ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨਾ ਜੀ । ਪਹਿਲੀ ਸਤਰ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੇ ‘ਨਿ’ ਆ ਕੇ ਦੂਜੀ ਸਤਰ ‘ਘਰੁ ੧ ॥’
ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਲਫਜ਼ ‘ਨਿਰਵੈਰੁ’ ਦਾ ‘ਨਿ’ ਪਹਿਲੀ ਸਤਰ ਵਿਚ ਰਹਿ ਗਿਆ । ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ
ਸਿਰਲੇਖ ਦਾ ਲਫਜ਼ ‘ਘਰੁ ੧ ॥ ਆ ਗਿਆ । ਇਹ ਇਕ ਨਵੀਂ ਔਖਿਆਈ ਆ ਬਣੀ ਹੈ । ਛੋਟੇ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ
ਵਾਲੀਆਂ ਔਖਿਆਈਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਕਾਇਮ ਹਨ ।

ਪੱਤਰਾ ੨੫੦ (ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ)

ਰਾਗ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੧ ੧੯ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈ
ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧ ॥ ਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
(ਹੁਣ ਵੇਖੋ ਛਾਪੇ ਦੀ ‘ਬੀੜ’ ਪੰਨਾ ੫੯੫)

(੩.) ਪੱਤਰਾ ੨੯੫

ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ੧੯ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ
ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧ ॥ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
ਮੇਰੈ ਹੀਅਰੈ ਰਤਨੁ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਬਸਿਆ...

(ਛਾਪੇ ਦੀ ‘ਬੀੜ’ ਵੇਖੋ ਪੰਨਾ ੬੯੬)

ਪੱਤਰਾ ੩੦੫ (ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ)

ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ੧੯ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ
ਚਉਪਦੇ ॥ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਯਕ ਅਰਜ ਗੁਫਤਮ ਪੇਸਿ ਤੋ

(ਵੇਖੋ ਛਾਪੇ ਦੀ ‘ਬੀੜ’ ਪੰਨਾ ੭੨੧) ।

(ੳ) ਹੁਣ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੀਜੀ ਕਿਸਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਭੀ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਸਾਰਾ ਹੀ ਹੈ ।
ਦੋ ਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਹ ਭੀ ਸਿਰਫ਼ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ । ਦੂਜੀ ਸਤਰ ਵਾਲਾ ਹਿੱਸਾ ਭੀ ਪਹਿਲੇ
ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਹੇਠ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਹੀ । ਫ਼ਰਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਵਾਲੀ ਪਹਿਲੀ ਅੱਧੀ ਸਤਰ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਹੋਰ
ਲਿਖਤ ਨਾਲੋਂ ਉਚੇਰੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ।

(੧) ਪੱਤਰਾ ੭੨੯

ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ੧੯ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ

ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧ ॥ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਜੀਉ ਡਰਤ ਹੈ ਆਪਣਾ ਕੈ ਸਿਉ ਕਰੀ ਪੁਕਾਰ ॥....

(ਵੇਖੋ ਛਾਪੇ ਦੀ 'ਬੀੜ' ਪੰਨਾ ੬੬੦)

(੨) ਪੰਨਾ ੩੭੪

ਰਾਗ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧ ੧੬ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ

ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧ ॥ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਕੋਈ ਪੜਤਾ ਸਹਸਾਕਿਰਤਾ ਕੋਈ ਪੜੈ ਪੁਰਾਨਾ ॥.....

(ਵੇਖੋ ਛਾਪੇ ਦੀ 'ਬੀੜ' ਪੰਨਾ ੮੭੬)

ਕਿਸ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਅੱਪੜੇ ਹਾਂ?

(੧) ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਉਸ ਪਿੰਡ ਸਿਧਵਾਂ-ਬੇਟ ਵਾਲੀ ਹੱਥ-ਲਿਖੀ 'ਬੀੜ' ਦੇ ਪਾਠ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਜੇ ਹਰ ਥਾਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਰਾਗ' ਅਤੇ ਮਹਲੇ ਵਾਲੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਦੂਜੀ ਸਤਰ ਵਿਚ ਅੱਪੜ ਕੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦਾ ਪਾਠ ਮੁਕਾ ਕੇ ਫਿਰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਪਹਿਲੀ ਸਤਰ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਜਾ ਕੇ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਗੱਲ ਹਰੇਕ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ । ਤੇ, ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰੀ ਉਹ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨੋਂ ਖੁੰਝ ਹੀ ਜਾਇਗਾ ।

(੨) ਉਸ ਹੱਥ-ਲਿਖੀ 'ਬੀੜ' ਦੇ ਸਹੀ ਪਾਠ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੱਲ ਲੱਭਾ ਸੀ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਭੀ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਰਾਗ ਜਾਂ ਨਵਾਂ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇ ਜਿਥੇ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਭੀ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਸਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਏ । ਤੇ, ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਹਰ ਥਾਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਹੀ ਹੈ ।

(੩) ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਲਿਖਣ ਦਾ ਇਹ ਪੁਰਾਤਨ ਢੰਗ ਸੀ । ਸਦਾ ਪੱਤਰੇ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਅੱਧ ਵੱਲ ਲਿਖਣਾ । ਪਰ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵੇਲੇ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵੇਲੇ, ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ।

ਸੋ, ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ਇਹ ਚੰਗਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਛਪਾਈ ਵਿਚ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ 'ਪਹਿਲ' ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਕਾਈ ਖਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ।

(੪) ਛਾਪੇ ਦੀਆਂ 'ਬੀੜਾਂ' ਵਿਚ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਨਾਲੋਂ ਕਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਕਦੇ ਪਿਛੋਂ ਛਪਣ ਦਾ ਢੰਗ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਇਕ-ਸਾਰ ਸੁਚੱਜੀ ਬਣਤਰ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ।

(ਨੋਟ:- ਇਹ ਮੇਰੀ ਨਿਜੀ ਰਾਇ ਹੈ । ਪਰ ਮੈਂ 'ਦਰਪਣ' ਦੇ ਛਾਪਣ ਵੇਲੇ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਛਾਪੇ ਦੀਆਂ 'ਬੀੜਾਂ' ਵਾਂਗ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਮੁੱਚੇ ਸਿੱਖ-ਪੰਥ ਦੀ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਵੇ । ਇਕੱਲੇ ਦੁਕੱਲੇ ਦੀ ਆਪ-ਹੁਦਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਪੰਥ ਵਿਚ ਵਿਗਾੜ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ।)

(ਮੈਂ ਉਸ ਪਿੰਡ ਸਿਧਵਾਂਬੇਟ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਰਦਾਰ ਸੱਜਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੀਟਾਇਰਡ ਪਟਵਾਰੀ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ

ਹਾਂ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਮਾ ਕੱਢ ਕੇ ਦੋ ਵਾਰੀ ਹੱਥੀਂ-ਲਿਖੀ ‘ਬੀੜ’ ਦੇ ਦਰਸਨ ਕਰਨ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਸਾਰਾ ਵਕਤ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਵਾਸਤੇ ਉਥੇ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ।)

(ਨੋਟ:- ਉਹ ਹੱਥ-ਲਿਖੀ ‘ਬੀੜ’ ਜਿਸ ਦਾ ਮੈਂ ਇਥੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵੱਡੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਹੈ । ਮੈਂ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਕੀਮਤੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਮੰਗਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਉਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਜਿਥੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਹੱਥ-ਲਿਖੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ।)

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਲਫਜ਼ ‘ਭਯ’ ਤੋਂ

ਪੰਜਾਬੀ ਲਫਜ਼ ‘ਭਉ’

ਭੁਲੇਖਾ:

ਸੱਤਿਆਰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਉਰਦੂ ਛਾਪ) ਦੀ ਚੌਥੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੇ ਸਫ਼ਾ ੩੯੯ ਉਤੇ ‘ਨਾਨਕ ਪੰਥ’ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ:- ‘ਵੇਦ ਆਦਿ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਔਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕੁਝ ਭੀ ਨਹੀਂ ਜਾਨਤੇ ਥੇ । ਅਗਰ ਜਾਨਤੇ ਹੋਤੇ, ਤੇ ‘ਨਿਰਭਯ’ ਲਫਜ਼ ਕੇ ‘ਨਿਰਭੈ’ ਕਿਉਂ ਲਿਖਤੇ...ਉਨ ਗੰਵਾਰੋਂ ਕੇ ਸਾਹਮਨੇ ਜਿਨਹੋਂ ਨੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕਭੀ ਸੁਨੀ ਭੀ ਨਹੀਂ ਥੀ ‘ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਸਤੋਤ੍ਰ’ (ਸਹਸਕਿਰਤੀ ਸਲੋਕ) ਬਨਾ ਕਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕੇ ਭੀ ਪੰਡਿਤ ਬਨ ਗਏ ਹੋਂਗੇ...ਉਨ ਕੋ ਆਪਣੀ ਸ਼ੋਹਰਤ ਕੀ ਖਾਹਸ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਥੀ...ਜਬ ਕੁਛ ਖੁਦ-ਪਸੰਦੀ ਥੀ, ਤੇ ਇੱਜ਼ਤ-ਸ਼ੋਹਰਤ ਕੇ ਲੀਏ ਕੁਛ ਦੰਭ ਭੀ ਕੀਆ ਹੋਗਾ.....।’

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਦਰਸ਼:

ਖਰੂਵੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਖਰੂਵੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਦੇਣਾ ਬੜਾ ਕੋਝਾ ਤੇ ਅਸੱਭਯ ਉੱਦਮ ਹੈ । ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਆਪ ਸਮਝਣਾ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀ ਸਮਝ-ਗੋਚਰਾ ਬਣਾਣਾ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਦਾਹਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ, ਜਾਂ, ਉਹ ਅਸਾਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਵੇਦ ਆਦਿਕ ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਾਣ ਆਏ ਸਨ । ਉਹ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਲਕਦੇ ਤੇ ਸਤਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਾਹ ਦੱਸ ਕੇ ‘ਖੁਨਕ ਨਾਮੁ ਖੁਦਾਇਆ’ ਦੇ ਕੇ ਠੰਢ ਵਰਤਾਣ ਆਏ ਸਨ । ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਉਕਾਈਆਂ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਤਾਂ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜੇ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮਝ-ਗੋਚਰੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ । ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹਰੇਕ ਗੁਰੂ ਪੈਗੰਬਰ ਅਵਤਾਰ ਇਹੀ ਕੁਦਰਤੀ ਤਰੀਕਾ ਵਰਤਦਾ ਆਇਆ ਹੈ, ਤੇ ਇਹੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ।

ਬੋਲੀ ਬਦਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ:

ਭੂਗੋਲਿਕ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਜਲ-ਵਾਯੂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰੇਕ ਦੇਸ ਦੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਹੈ । ਫਿਰ, ਹਰੇਕ ਬੋਲੀ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਦਾ ਬਦਲਦੀ ਭੀ ਆਈ ਹੈ । ਅਸਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਸਮਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਬੋਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਦਵਾਨ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਵੇਦ-ਮੰਤ੍ਰ ਉਚਾਰੇ । ਉਸ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪੁਰਾਣੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਆਖਦੇ ਹਾਂ । ਉਹ ਪੁਰਾਣੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਬਦਲਦੀ ਗਈ । ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਤੇ ਪੁਰਾਣ ਆਦਿਕ ਪੁਸਤਕ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਭੀ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਵੀਨ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹੋਰ ਹੋ ਗਈ । ਇਸ ਨਵੀਨ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਚੰਗੀ

ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਸਕਣ ਵਾਲਾ ਜੋ 'ਰਿਗਦੇਵ' ਦਾ ਪਾਠ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਰਿਗਦੇਵ ਦੀ ਬੋਲੀ ਉਸ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ ।

ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ:

ਵੇਦਾਂ ਵਿਚ ਜੋ 'ਗਾਥਾ' ਨਾਮ ਦੇ ਛੰਦ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਪੁਰਾਣੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਭੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਮ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਦੀ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੀ । ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਵੇਦਿਕ ਸਮੇਂ ਦੀ ਇਸ ਬੋਲੀ ਦਾ ਨਾਮ 'ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ' ਰੱਖਿਆ ਹੈ । ਅਸ਼ੋਕ ਦੇ ਲੇਖ ਆਦਿਕਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਬੋਲੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ 'ਦੂਜੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ' ਜਾਂ 'ਪਾਲੀ' ਆਖਦੇ ਹਨ । ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਤੋਂ ਕਈ ਸੌ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਦੂਜੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ । ਵੇਦਿਕ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ 'ਵੇਦਿਕ ਭਾਸ਼ਾ' ਨੂੰ ਆਮ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਦੀ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣ ਬਣਾਏ, ਤੇ ਇਸ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਬੋਲੀ ਦਾ ਨਾਮ 'ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ' ਰੱਖ ਲਿਆ । ਸੋ, ਇਹ 'ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ' ਭੀ 'ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ' ਦੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਖ ਤੋਂ 'ਸੁੱਧ ਹੋ ਕੇ' ਬਣੀ ਸੀ ।

ਪਾਲੀ:

ਦੂਜੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਉਹ ਵਿਅੰਜਨ ਘਟ ਗਏ ਜੋ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਖਰ੍ਹਵੇ ਲੱਗਦੇ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਥਾਂ 'ਸ੍ਵਰ' ਵਰਤੇ ਜਾ ਕੇ ਬੋਲੀ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਮਿੱਠੀ ਤੇ ਬੋਲਣ ਨੂੰ ਸੌਖੀ ਹੋ ਗਈ । ਇਸ ਦੂਜੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਜਾਂ 'ਪਾਲੀ' ਦੀਆਂ ਭੀ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਕਈ ਸ਼ਾਖਾਂ ਬਣ ਗਈਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਾਗਧੀ, ਸ਼ੁਰਸੇਨੀ ਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੁੱਖ ਹਨ । ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਾਂ ਨੇ ਭੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਾਂਗ ਸਾਹਿੱਤਕ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਿਆ, ਬੋਲ-ਚਾਲ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਹੋ ਗਈ । ਇਸ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਨਾਮ 'ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼' ਪੈ ਗਿਆ । ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀ 'ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼' ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ 'ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ਾਂ' ਵਿਚ ਭੀ ਕਾਵਿ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ, ਤਾਂ ਹੁਣ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਜਨਮ ਅਰੰਭ ਹੋਇਆ ।

ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼:

ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਦਾ ਠੀਕ ਠੀਕ ਸਮਾ ਅਜੇ ਤਾਈਂ ਨਹੀਂ ਮਿਥਿਆ ਜਾ ਸਕਿਆ; ਪਰ ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਈਸਵੀ ਯਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਤਾਈਂ ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਬੋਲੀ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਵਿਆਕਰਣ-ਕਰਤਾ ਹੇਮ ਚੰਦ੍ਰ ਨੇ, ਜੋ ਯਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਵਿਆਕਰਣ ਵਿਚ 'ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ਾਂ' ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਸੋ, ਅਸਾਡੇ ਦੇਸ ਦੀ ਬੋਲੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਲਦੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਤੇ ਹਰੇਕ ਦੇਸ ਦੀ ਹਰੇਕ ਬੋਲੀ ਦਾ ਭੀ ਇਹੀ ਹਾਲ ਸਮਝੋ ।

ਜਗਤ ਨਿਯਮ-ਬੱਧ:

ਕਾਦਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤਿ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਭੀ ਕੋਈ ਕੰਮ ਬੇ-ਨਿਯਮਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ । ਜਿਵੇਂ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਜੋ ਜਗਤ-ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਖ਼ਾਸ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਜੋ ਜੋ 'ਬੋਲੀ' ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਭੀ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਜਦੋਂ ਇਹ ਬਦਲਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਤਬਦੀਲੀ ਭੀ ਖ਼ਾਸ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਕਦੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇਸ ਦੇ ਦਸ ਬੰਦੇ ਰਲ ਕੇ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਮੋੜ-ਤੋੜ ਕੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਵੀਂ ਬੋਲੀ ਘੜ ਲੈਣ ਤੇ ਇਹ ਨਵੀਂ ਬੋਲੀ ਦੇਸ ਵਿਚ ਚੱਲ

ਪਈ ਹੋਵੇ ।

ਬੋਲੀ ਦੇ ਦੋ ਅੰਗ:

‘ਬੋਲੀ’ ਦੇ ਦੋ ਅੰਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ—‘ਵਰਣਾਤਮਕ’ ਤੇ ‘ਭਾਵਾਤਮਕ’ । ਇਕ ਅੰਗ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ‘ਵਰਣਾਂ’ ਅੱਖਰਾਂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਚਾਰਨ ਵਿਚ ਵਰਤੀਦਾ ਹੈ । ਦੂਜਾ ਅੰਗ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦਾ ‘ਭਾਵ’ ।

ਬੋਲੀ ਦਾ ਜਨਮ, ਵਿਕਾਸ ਤੇ ਮੌਤ:

ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਾਂਗ ‘ਬੋਲੀ’ ਦਾ ‘ਜਨਮ’, ‘ਵਿਕਾਸ’ ਅਤੇ ‘ਨਾਸ’ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਕੁਝ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ‘ਬੋਲੀ’ ਦਾ ਜਨਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੁਝ ਖਾਸ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਵਧਦੀ-ਫੁਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਮਾ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਨਦੀ ਵਿਚ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਸੋਮੇ ਦੇ ਕੋਲ ਨਦੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਬਹੁਤ ਵਿੰਗਾ, ਤੰਗ ਅਤੇ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਤਿਵੇਂ ਅਰੰਭਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਬੋਲੀ ਦੀ ਚਾਲ ਭੀ ਬੇ-ਢੰਗੀ ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਖੁਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਅੱਪੜ ਕੇ ਨਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੁਝ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਦੀ ਵਿਚ ਜਲ ਭੀ ਵਧੀਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਡੂੰਘਾਈ ਭੀ ਵਧੀਕ । ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਦੀ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਵਗਦੀ ਹੈ । ਇਹੀ ਹਾਲਤ ਬੋਲੀ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਨਦੀਆਂ ਵਿਚ ਲਾਂਭ ਦਾ ਪਾਣੀ ਆ ਰਲਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਭੀ ਉਧਰੋਂ-ਇਧਰੋਂ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਆ ਰਲਦੇ ਹਨ । ਨਦੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਖਾਸ ਖਾਸ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਨਵੇਂ ਲਫਜ਼ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਅਨੁਕੂਲ ਧਰਤੀ ਦੇ ਮੁੱਕ ਜਾਣ ਤੇ ਨਦੀ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਨਦੀ ਵਿਚ ਜਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਬੋਲੀ ਭੀ ਆਪਣੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਘਨ ਪੈ ਜਾਣ ਤੇ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਭੂਗੋਲਿਕ ਹਾਲਤ ਅਤੇ ਹਵਾ-ਪਾਣੀ ਦਾ ਅਸਰ:

ਬੋਲੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਆਰੰਭ ਤੇ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਾ ਆਦਿਕ ਭੀ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਧਾਅ-ਘਟਾਅ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ।

ਦੇਸ ਦੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਹਾਲਤ ਨਾਲ ਭੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਇਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ ਜਲ-ਵਾਯੂ ਦਾ ਭੀ ਬੋਲੀ ਉਤੇ ਬੜਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਦੇਸ ਦੇ ਲੋਕ ‘ਟ’ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਅਤੇ ਕਈ ਦੇਸਾਂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ‘ਤ’ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ । ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਲੋਕ ਅਨੇਕਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਉਚਾਰਨ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਨਵੇਂ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਮਨੁੱਖ ਫੇਫੜਿਆਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸਾਹ ਲੈ ਕੇ ‘ਆਵਾਜ਼’ (ਨਾਦ) ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਫੇਫੜਿਆਂ ਦੀ ਹਵਾ ਨੂੰ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਨਾਦ-ਯੰਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਦਬਾਅ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆਂ ‘ਵਿਅਕਤ-ਨਾਦ’ (ਪਰਤਖ ਆਵਾਜ਼) ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਸਾਹ ਫੇਫੜਿਆਂ ਤੋਂ ਕੰਠ-ਨਾਲੀ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਉਸ ਨਾਲੀ ਦੀਆਂ ‘ਸੁਰ-ਤੰਤੀਆਂ’ ਵਿਚ ਕਾਂਬਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਕਾਂਬਾ ਨਿਕਲਦੇ ਸਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕੰਠ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਅੱਪੜ ਕੇ ਸਾਹ ਨੱਕ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ ਮੂੰਹ ਰਾਹੀਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਰਹੇ, ਤਾਂ

ਸਾਹ ਦੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸਿਰਫ਼ ਨੱਕ ਹੀ ਹੈ ।

ਨੱਕ ਦੇ ਰਸਤੇ ਸਾਹ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਤਾਲੂ ਦਾ ਮੁਲਾਇਮ ਹਿੱਸਾ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀ ਘੰਡੀ ਸਿੱਧੀ ਪਲਮਦੀ ਰਹੇ । ਜੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪਿਛੇ ਹਟਾ ਲਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸਾਹ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਜੇ ਤਾਈਂ ਇਹ ‘ਵਿਅਕਤ ਨਾਦ’ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ । ਅੱਗੇ ਇਸ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਜੀਭ ਕਈ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਪਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਲਾਇਮ ਤਾਲੂ ਉਤੇ, ਫਿਰ ਖਰਵੇ ਤਾਲੂ ਉਤੇ ਅਤੇ ਅਖ਼ੀਰ ਵਿਚ ਉਪਰਲੇ ਦੰਦਾਂ ਦੇ ਮਸੂੜਿਆਂ ਉਤੇ । ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ‘ਕ’, ‘ਚ’, ‘ਤ’ ਆਦਿਕ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਜੀਭ ਦੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦੀ ਪਰਤੱਖ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਜੀਭ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਿੱਸੇ ਕੀਤੇ ਹਨ:

(੧) ਉਹ ਅੱਖਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ‘ਕੰਠ’ (ਸੰਘ) ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:

..... ਅ, ਹ, ਕ, ਖ, ਗ, ਘ

(੨) ਮੁਲਾਇਮ ਤਾਲੂ ਨਾਲ ਜੀਭ ਦੇ ਲੱਗਿਆਂ ਉਚਾਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅੱਖਰ:

..... ਏ, ਯ, ਸ਼, ਚ, ਛ, ਜ, ਝ

(੩) ਖਰਵੇ ਤਾਲੂ ਤੋਂ:

..... ਰ, ਟ, ਠ, ਡ, ਢ, ਖ

(੪) ਦੰਦਾਂ ਤੋਂ:

..... ਲ, ਸ, ਤ, ਥ, ਦ, ਧ

(੫) ਹੋਠਾਂ ਤੋਂ:

..... ਓ, ਵ, ਪ, ਫ, ਬ, ਭ

ਨੋਟ:- ਛ, ਵ, ਠ, ਨ ਅਤੇ ਮ ਦਾ ਉੱਚਾਰਨ ਉਪਰ-ਲਿਖੇ ਅਸਥਾਨਾਂ ਨਾਲ ਨੱਕ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਸਾਹ ਕੱਢਿਆਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿਚ ਵਟਾਂਦਰਾ:

ਬੋਲਣ ਵੇਲੇ ‘ਕੰਠ-ਨਲੀ’ ਦੀਆਂ ‘ਸੁਰ-ਤੰਤੀਆਂ’ ਮੁਲਾਇਮ ਅਤੇ ਖਰਵੇ ਤਾਲੂ ਦੰਦਾਂ ਅਤੇ ਜੀਭ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿਚ ਮਿਲਵਾਂ ਅਤੇ ਡੂੰਘਾ ਸੰਬੰਧ ਪੈਣ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ ਹੀ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਅੱਖਰ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਵਰਗ ਵਿਚ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਨਾਲ ਭੀ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਮੇਰੇ ਛੋਟੇ ਕਾਕੇ ਦੀ ਜੀਭ ਦਾ ਹੇਠਲਾ ਤੰਦੂਆ ਬਹੁਤ ਵਧਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਜੀਭ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਡਾਕਟਰ ਪਾਸੋਂ ਕਟਾਇਆ, ਪਰ ਕੁਝ ਵਧੀਕ ਕੱਟਿਆ ਗਿਆ । ਤੰਦੂਆ ਜੀਭ ਦੀ ਥੰਮ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਥੰਮ੍ਹੀ ਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਉਹ ਬੱਚਾ ਆਪਣੀ ਜੀਭ ਤਾਲੂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਤਾਲੂ ਨਾਲ ਜੀਭ ਨੂੰ ਜੋੜਿਆਂ ਜੋ ਅੱਖਰ ਉਚਾਰੀਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਬੋਲ ਨਾ ਸਕੇ । ਅਸੀਂ ਆਖੀਏ—ਕਾਕਾ! ਆਖ ‘ਭਾਪਾ ਜੀ’ । ਉਹ ਆਖੇ—‘ਭਾਪਾ ਗਾ’ । ਅੱਖਰ ‘ਜ’ ਦੇ ਥਾਂ ‘ਗ’ ਅਤੇ ‘ਏ’ ਦੇ ਥਾਂ ‘ਅ’ ਹੀ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਰਤਾ ਸਿਆਣਾ ਹੋ ਕੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਥੰਮ੍ਹੀ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਆਈ ਤਦੋਂ ਇਹ ਨੁਕਸ ਦੂਰ

ਹੋ ਗਿਆ ।

ਸਮੇਂ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਅਤੇ ਦੇਸ ਦੀ ਭੂਗੋਲਕ ਹਾਲਤ ਦਾ ਭੀ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਦੂਜੇ ਦੇਸਾਂ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਭੀ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ । ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਈ ਕਾਰਨ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਵਰਣਾਤਮਕ ਰੂਪ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਬਦਲਣ ਬਾਰੇ ਨਿਯਮ ਤੇ ਉਦਾਹਰਣ:

ਪੁਰਾਣੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਨਵੀਨ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਹੋ ਕੇ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ-ਆਤਮਕ ਰੂਪ ਬਦਲਦਾ ਗਿਆ—ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

(੧) ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਦੇ ਦੂਜੇ ਜਾਂ ਚੌਥੇ ਅੱਖਰ (ਖ, ਘ, ਫ, ਥ, ਧ ਆਦਿਕ) ਅਤੇ ‘ਖ’ ਦੇ ਥਾਂ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ‘ਹ’ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ . . ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ . . .ਪੰਜਾਬੀ
ਅਧੁਨਾ (ADnṃ) ਹੁਣਿ (ਧ ਦਾ ਹ)
ਸੁਰਭਿ (sriB) ਸੁਰਹੀ (ਭ ਦਾ ਹ)
ਪੁਸ਼ਪ (pṣp) ਪੁਹਪ (ਖ ਤੋਂ ਹ)
ਨਖ (nK) ਨਹੁ (ਖ ਤੋਂ ਹ)
ਖਯੋਭ (~ṃB) ਖੋਹ (ਭ ਤੋਂ ਹ)
ਸੁਖਾਵਹ (sukāvḥ) . . . ਸੁਹਾਵਾ (ਖ ਤੋਂ ਹ)
ਸੌਭਾਗਯ (sṃBḥḂḅ) . . . ਸੁਹਾਗ (ਭ ਤੋਂ ਹ)
ਕੁਠਾਰ (kūṭar) ਕੁਹਾੜਾ (ਠ ਤੋਂ ਹ)
ਬਧਿਰ (biDr) ਬਹਿਰਾ (=ਬੋਲਾ) (ਧ ਤੋਂ ਹ)
ਵੀਥੀ (vīṭi) ਵੀਹੀ (=ਗਲੀ) (ਥ ਤੋਂ ਹ)

(੨) ਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮੁਢ ਵਿਚ ਦੁੱਤ ਅੱਖਰ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਦੁੱਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੱਖਰ ‘ਸ’ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਅ’ ਹੋਰ ਵਧਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ, ‘ਸ’ ਉੱਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ:

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੰਜਾਬੀ
ਸਾਨ੍ਹ (Ṡnṃ) ਅਸਨਾਨ, ਨਾਨ
ਸੁੰਭ (ṠqṃB) ਅਸਥੰਭ, ਥੰਭ
ਸਾਨ (ṠQṃ) ਅਸਥਾਨ, ਥਾਂ
ਸ੍ਰੋਹ (Ṡnḥ) ਅਸਨੇਹ, ਨੇਹ
ਸ੍ਰੂਪ (Ṡv } p) ਅਸਰੂਪ, ਰੂਪ
ਸ੍ਰਾ (Ṡnṃ, ਅਰਬੀ ਲਫਜ਼) . . ਅਸਨਾਈ, ਨਾਈ
ਸਿਰ (iṠQr) ਅਸਥਿਰ, ਥਿਰ
ਸਲ (ṠQl) ਅਸਥਲ, ਥਲ

ਪਰ ਜੇ ਦੁੱਤ ਅੱਖਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੱਖਰ 'ਸ' ਅਤੇ ਦੂਜਾ 'ਤ' ਹੋਵੇ, ਤਾਂ 'ਅ' ਪਹਿਲਾਂ ਵਧਾਣ ਦੇ ਥਾਂ ਦੁੱਤ ਦੇ ਵੱਟੇ 'ਥ' ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਇਹ 'ਦੁੱਤ' ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਆਵੇ ਤਾਂ ਭੀ ਇਹ ਤਬਦੀਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ:

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੰਜਾਬੀ
 ਸ਼ੁਕ (ṣuk) ਥੋੜਾ
 ਵਸੂ (vṣu) ਵੱਥੁ
 ਹਸੂ (hṣu) ਹੱਥ
 ਹਸਿ (hiṣi) ਹਾਥੀ
 ਸੁਨ (ṣun) ਥਣ
 ਅਸਿ (Aiṣi) ਆਥਿ
 ਸੁੰਭ (ṣuṃb) ਥੰਭ
 ਪ੍ਰਸੁਰ (pṣur) ਪੱਥਰ
 ਸੁਬਕ (ṣubk) ਥੱਬਾ

(੩) ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਲਫਜ਼ ਦੇ 'ਵਿਅੰਜਨ' (ਜੋ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਨਾਹ ਹੋਣ) ਦੇ ਥਾਂ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ 'ਸ੍ਰ' ਅੱਖਰ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵਧੀਕ ਰਿਵਾਜ ਵੱਧ ਗਿਆ । ਕਈ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਤਨੇ 'ਵਿਅੰਜਨ' ਹਟ ਕੇ 'ਸ੍ਰ' ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲਫਜ਼ ਦਾ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਹੋਰ ਦਾ ਹੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਪੰਜਾਬੀ
 ਦਯੁਤ ਕਰ (dyut kr) ਜੁਅਅਰੋ ਜੁਆਰੀ
 ਡਾਕਿਨੀ (ḍākinī) (ਡਾਇਨੀ) ਡੈਣ
 ਸੁਕੁਮਾਰ (sukumar) ਸੋਅੱਲ ਸੋਹਲ
 ਪ੍ਰਾਕਾਰ (prakār) (ਪਾਆਰ) ਵਾੜ
 ਮਦਕਲ (madkāl) ਮਅਗਲ ਮੈਗਲ
 ਕਚੱਗ੍ਰਹ (kacāgrah) ਕਅੱਗਹ ਕੰਘਾ (ਕੱਘਾ)
 ਰਜਨਿ (rj in) ਰਅਣਿ ਰੈਣਿ
 ਭਗਿਨੀ (Bhāginī) ਭਅਣਿ ਭੈਣ
 ਨਦੀ (nadi)ਨਾਇ ਨੈਂ
 ਯਦਿ (Yadi) ਜਾਇ ਜੇ

(੪) ਜੀਭ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਮੁਲਾਇਮ ਤਾਲੂ ਅਤੇ ਖਰੁਵੇ ਤਾਲੂ ਤੋਂ ਉਚਾਰੇ ਹੋਏ ਅੱਖਰ ਆਪੇ ਵਿਚ ਵਟੀਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ, 'ਤ'- ਵਰਗ ਦੇ ਥਾਂ 'ਟ'- ਵਰਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ:

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਪੰਜਾਬੀ
 ਸੁਖਦ (sukḍ) ਸੁਹਦ ਸੁਹੰਢਣਾ
 ਸਾਨ (ṣān) ਠਾਣ ਠਾਂ, ਠਾਂਉ, ਥਾਂ, ਥਾਂਉ
 ਵਰਤੁਲ (vṣṭul) ਬਟੂਆ

... ਪਨ-ਘਟ ... ਪਨ-ਕਤ
 ਫਿਸ਼ਟ (Dh̄t) ... ਢੀਠ
 ਦੰਡ (d&f) ... ਡੰਡਾ

(੫) ਇੱਕੋ ਹੀ ਵਰਗ ਦੇ ਅੱਖਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਆਉਂਦੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਵੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਜਿਵੇਂ:

‘ਪ’ ਦੇ ਥਾਂ ‘ਵ’ ਜਾਂ ‘ਉ’;
 ‘ਮ’ ਦੇ ਥਾਂ ‘ਵ’;
 ‘ਵ’ ਦੇ ਥਾਂ ‘ਮ’;
 ‘ਕ’ ਦੇ ਥਾਂ ‘ਗ’;
 ‘ਘ’ ਦੇ ਥਾਂ ‘ਕ’;
 ‘ਪ’ ਦੇ ਥਾਂ ‘ਬ’;

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੰਜਾਬੀ
 ਯਾਦਵ (Xw̄dv) ਜਾਦਵ (-ਰਾਇਆ)
 ਨਾਮ (nwm) ਨਾਂਵ
 ਅਪੁਤ੍ਰ (Ap̄t) ਅਉਤੁ (ਅਵੁੱਤ)
 ਮੰਡਪ (m&fp) ਮੰਡਵੇ ਮੰਡੂਆ
 ਕਪਾਲ (kpw̄l) ਕਉਲ
 ਮਦਕਲ (mdkl) ਮੈਗਲ

(੬) ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ‘ਟ’ (ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਨਾਹ ਹੋਵੇ) ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ‘ਤ’ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਕਟਕ (k̄tk) ਕੜਾ
 ਕਟਕ (k̄tk) ਕੌੜਾ
 ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ (i>k̄t̄l) ਤ੍ਰਿਊੜੀ
 ਨਿਕਟਿ (inkit) ਨੇੜੇ

(੭) ਯ, ਵ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ‘ਯ’ ਦੋ ‘ਸ੍ਰਾ’ (‘ਏ’ ਅਤੇ ‘ਅ’) ਦੇ ਜੋੜ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ । ‘ਵ’ ਦੋ ‘ਸ੍ਰਾ’ (‘ਓ’ ਅਤੇ ‘ਅ’) ਦੇ ਜੋੜ ਤੋਂ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਅੱਖਰ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਵਰਤਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਸੀ, ਉਥੇ ਇਸ ‘ਵ’ ਅਤੇ ‘ਯ’ ਦੇ ਅੰਗ ਭੀ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਦੁੱਤ ਅੱਖਰ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ ‘ਵ’ ਅਤੇ ‘ਯ’ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ‘ਸ੍ਰਾ’ ਵਿਚ ਬਦਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ।

... (੮)

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੰਜਾਬੀ
 ਅਵਗੁਣ (Av̄ḡuṅ) ਅਉਗੁਣ
 ਅਵਘਟ (Av̄Ḡt) ਅਉਹਠ
 ਸਰਵਸ੍ਰ (sv̄v̄) ਸਰਬਸੁ

ਵਿਖ (vā^s) ਰੁੱਖ
 ਲਵਣ (l vx) ਲੂਣ
 ਦ੍ਰਿਗੁਣ (i-āwX) ਦੂਣਾ
 (ਯ)

ਦਯਾਲੁ (dXwl) ਦਇਆਲ (ਦੈਆਲ)
 ਭਯਾਨ (BXwn) ਭਇਆਨ (ਭੈਆਨ)
 ਭੁਯੰਗਮ (BwXāw) ਭੁਇਅੰਗਮ
 ਹਯ (hX) ਹੈ

(੮) ‘ਰ’ ਅਤੇ ‘ਲ’ ਆਪੋ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:

ਦਯਾਲ (dXwl) ਦੈਆਰ
 ਹਰਿਦ੍ਰਾ (hirdw) ਹਲਦੀ
 ਵਲਮੀਕ (vl mlk) ਵਰਮੀ

(੯) ਦੁੱਤ ਅੱਖਰ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਹੋਏ ‘ਰ’ ਦਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਸਮਰਥ (smQl) ਸਮੱਥ
 ਕੀਰਤਿ (kIiq) ਕਿੱਤਿ
 ਪੂਰਬ (pwl) ਪੁੱਬ
 ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਮ (prwXān) ਪਰਾਕਉ
 ਗਰਬ (āwv) ਗੱਬ
 ਆਰਯ (AwXl) ਅਈਆ
 ਮਰਯਾ (mXwl) ਮਈਆ
 ਭਾਰਯਾ (BwXwl) ਭੰਡੂ (ਭੱਜਾ)
 ਵਰਗ (vāw) ਵੱਗ

ਇਥੋਂ ਤਕ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸੋਮੇ, ਜਲ-ਵਾਯੂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸਾਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਪੈਣ ਕਰ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਬਦਲ ਬਦਲ ਕੇ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਈ ।

‘ਭਯ’ ਅਤੇ ‘ਭਉ’

(੧੦) ਉੱਪਰ-ਦਿੱਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜਦੋਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਹੋਰ ਨਿਯਮ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ:

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅੰਤਲਾ ‘ਯ’ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ‘ਉ’ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੰਜਾਬੀ, . . ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ
 ਨਿਰਣਯ (inxX) ਨਿਰਣਉ

ਪਰਿਚਯ (pircX) ਪਰਚਉ
 ਪ੍ਰਿਯ (ip᳚X) ਪ੍ਰਿਉ
 ਵਾਯੁ (v᳚X᳚) ਵਾਉ
 ਵਿਨਯ (ivnX) ਬਿਨਉ
 ਨਿਸਚਯ (inócx) ਨਿਸਚਉ
 ਨਜਾਯ (NX᳚X) ਨਿਆਉ
 ਉਦਯ (adX) ਉਦਉ
 ਹ੍ਰਿਦਯ (H᳚dX) ਹਿਆਉ
 ਅਖਯਯ (A~X) ਅਖਉ
 ਪ੍ਰਲਯ (p᳚l X) ਪਰਲਉ
 ਉਪਾਯ (ap᳚X) ਉਪਾਉ
 ‘ਤ੍ਰਯ’-ਦਸ਼ (>Xd_l) . . . ‘ਤ੍ਰਉ’-ਦਸੀ
 ਖਯਯ (~X) ਖਉ
 ਭਯ (BX) ਭਉ

ਸੱਤਿਆਰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਵਿਦਵਾਨ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ‘ਭਯ’ ਦੇ ਥਾਂ ‘ਭਉ’ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ।

ਉੱਪਰਲੀ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆਂ ਇਹ ਗੱਲ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਿਰਮੂਲ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

‘ਭਉ’ ਤੋਂ ‘ਭੈ’ ਅਤੇ ‘ਭਇ’:

ਪੁਰਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ‘ਉਕਾਰਾਂਤ’ (ਉ-ਅੰਤ ਵਾਲੇ) ਗਿਣੇ ਗਏ ਹਨ । ਪੁਲਿੰਗ ‘ਉਕਾਰਾਂਤ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਕਾਰਕ-ਰੂਪ ਸਾਧਨਾ’ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆਂ ਸਮਝ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ‘ਭਉ’ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਰੂਪ ‘ਭੈ’ ਅਤੇ ‘ਭਇ’ ਕਿਵੇਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ ।

ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ ਇਕ-ਵਚਨ:

‘ਭਉ’ ਭਾਗਾ ਨਿਰਭਉ ਮਨਿ ਬਸੈ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਰਸਨਾ ਨਿਤ ਜਪੈ ॥੩॥੩੪॥ (ਰਾਮਕਲੀ ਮ:੫)

ਬਹੁ-ਵਚਨ

‘ਭੈ’ ਬਿਨਸੇ ਨਿਰਭਉ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ॥ ਸਾਧਸੰਗਿ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਇਆ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥੫੬॥

(ਗਉੜੀ ਮ: ੫)

ਕਰਣ ਕਾਰਕ ਇਕ-ਵਚਨ:

ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ‘ਭਇ’ ਭ੍ਰਮੁ ਭਉ ਜਾਇ ॥ ‘ਭੈ’ ਰਾਚੈ ਸਚ ਰੰਗਿ ਸਮਾਇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥੧॥ (ਗਉੜੀ ਮ: ੩)

ਨੋਟ:- ਇਥੇ ਦੂਜੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ ‘ਭੈ’ ਅਧਿਕਰਣ ਕਾਰਕ, ਇਕ-ਵਚਨ ਹੈ । ਭਇ—ਭਉ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ।
ਭੈ—ਭਉ ਵਿਚ ।

ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ, ਇਕ-ਵਚਨ:

ਗਿਰਿ ਤਰ ਜਲ ਗੁਆਲਾ ‘ਭੈ’ ਰਾਖਿਓ ਰਾਜਾ ਰਾਮਿ ਮਾਇਆ ਫੇਰੀ ॥੩॥੩॥੯॥ . . (ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ
‘ਸੰਬੰਧਕਾਂ’ ਦੇ ਨਾਲ:

‘ਭੈ’ ਮਹਿ ਰਚਿਓ ਸਭ ਸੰਸਾਰਾ ॥ ਤਿਸੁ ਭਉ ਨਾਹੀ ਜਿਸੁ ਨਾਮ ਅਧਾਰਾ ॥੧॥੬੩॥੧੩੨॥ (ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਵ
ਜੀ

ਸਿਮਰਤ ਨਾਮ ‘ਭੈ’ ਪਾਰਿ ਉਤਰੀਆ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥੧੨੦॥ (ਗਉੜੀ ਮ: ੫

‘ਭੈ’ ਵਿਚਿ ਅਗਨਿ ਕਢੈ ਵੇਗਾਰ ॥ (ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮ: ੧

ਲਫਜ਼ ‘ਭਉ’ ਭਗਤ-ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਭੀ:

ਲਫਜ਼ ‘ਭਉ’ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਭੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੋਂ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦ ‘ਭਯ’
(BX) ਦਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ‘ਭਉ’ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਸੀ:

ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਮਨਿ ਆਗਲੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜਰਾ ਮਰਣ ‘ਭਉ’ ਵਿਸਰਿ ਗਇਆ ॥

ਕੁਟੰਬੁ ਦੇਖਿ ਬਿਗਸਹਿ ਕਮਲਾ ਜਿਉ, ਪਰ ਘਰਿ ਜੋਹਹਿ ਕਪਟ ਨਰਾ ॥੧॥੨॥ . . (ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ
ਭਭਾ ਭੇਦਹਿ ਭੇਦ ਮਿਲਾਵਾ ॥ ਅਬ ‘ਭਉ’ ਭਾਨਿ ਭਰੋਸਉ ਆਵਾ ॥੩੦॥

(ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ

ਗੁੜੁ ਕਰਿ ਗਿਆਨੁ, ਧਿਆਨੁ ਕਰਿ ਮਹੁਆ, ‘ਭਉ’ ਭਾਣੀ ਮਨ ਧਾਰਾ ॥

ਸੁਖਮਨ ਨਾਰੀ ਸਹਜਿ ਸਮਾਨੀ ਪੀਵੈ ਪੀਵਨਹਾਰਾ ॥੧॥੨॥ (ਰਾਮਕਲੀ ਕਬੀਰ ਜੀ

ਅੰਤਲੇ ਹਰੇਕ ‘ਵਿਅੰਜਨ’ ਦੀ ‘ਉ’ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ:

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਨਿਰੇ ਯ-ਅੰਤ ਲਫਜ਼ ਹੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਉ-ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਬਣੇ, ਸਗੋਂ ਅੰਤਲੇ ਹਰੇਕ ਵਿਅੰਜਨ ਦੀ
‘ਉ’ ਸ੍ਰਵ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਹੋਣ ਲਗ ਪਈ ।

ਵੰਨਗੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:

- . . ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੰਜਾਬੀ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ
- . . ਪਰਾਕ੍ਰਮ (prākṛam) ਪਰਾਕਉ
- . . ਨਾਮ (nam) ਨਾਉ
- . . ਭਾਵ (Bhav) ਭਾਉ
- . . ਸੰਪਤਿ (sapat) ਸੰਪਉ
- . . ਸ਼ਤ (ṣat) ਸਉ
- . . ਅੰਮ੍ਰਿਤ (Amṛit) ਅਮਿਉ
- . . ਸੁਆਰਥ (Svārth) ਸੁਆਉ

- .. ਪਾਦ (pāid) ਪਾਂਉ
- .. ਘ੍ਰਿਤ (Gṛit) ਘ੍ਰਿਉ
- .. ਸੁਆਦ (Ōvāid) ਸੁਆਉ
- .. ਪ੍ਰਸਾਦ (pṛsāid) ਪਸਾਉ
- .. ਕਾਗ (kāvā) ਕਾਂਉ
- .. ਤਾਪ (qāiv) ਤਾਉ
- .. ਸਥਾਨ (ŌBān) ਥਾਂਉ
- .. ਅਨੁਰਾਗ (Anurāvā) ਅਨੁਰਾਉ
- .. ਘ੍ਰਾਣ (Gṛāx) ਘ੍ਰਾਉ
- .. ਅਲਾਪ (Alāp) ਅਲਾਉ

ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ

ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋਏ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ ਇਹ ਦੂਸ਼ਣ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਦਿਆ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੀਨ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਆਪ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ‘ਗੀਤ ਗੋਵਿੰਦ’ ਪੁਸਤਕ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੈ । ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਮਾਣ-ਵਡਿਆਈ ਪਾ ਚੁਕੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਬਹੁਤ ਰਸੀਲੀ ਹੈ । ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਉਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਛੰਦ ਭੇਟਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

su{pī Ō_rlr, nvlnz kl >,
 Dnz my{ qāXz, vcŌcw} ic> [
 hryjGR Xāmy, mnŌcpl ānz,
 qq: ikz, qq: ikz, qq: ikz, qv: ikm [

ਸੁਰੂਪੰ ਸ਼ਰੀਰੰ, ਨਵੀਨੰ ਕਲੱਤ੍ਰੰ,
 ਧਨੰ ਮੇਰੂ ਤੁਲਯੰ, ਵਚਸ਼-ਕਾਰੂ ਚਿਤ੍ਰੰ ।
 ਹਰੇ ਰੰਘ੍ਰਿ ਯੁਗਮੇ, ਮਨਸ਼-ਚੇਦ ਲਗਨੰ,
 ਤਤਹ ਕਿੰ, ਤਤਹ ਕਿੰ, ਤਤਹ ਕਿੰ, ਤਤਹ ਕਿੰ ॥

ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦੋ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਗੂਜਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਹੈ । ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ ‘ਭਯ’ ਦੋ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ—‘ਭਯ’ ਅਤੇ ‘ਭਇਅ’ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਲਫਜ਼ ‘ਮਯ’ ਦਾ ਰੂਪ, ਮਇਆ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਕੇਵਲ ਰਾਮ ਨਾਮ ਮਨੋਰਮੰ ॥ ਬਦਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਤ ਮਇਅੰ ॥

ਨ ਦਨੋਤਿ ਜਸਮਰਣੇਨ ਜਨਮ ਜਰਾਧਿ ਮਰਣ ਭਇਅੰ । ੧। ਰਹਾਉ । (ਗੂਜਰੀ ਜੈਦੇਵ ਜੀ)

ਕਵੀ ਦਮੋਦਰ:

ਇਹ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਤਾਂ ਭਲਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਹਨ । ਆਉ ਉਸ ਸਮੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੇਖੀਏ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਮੁਗਲ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਾਬਰ ਦੇ ਸਮੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਹਮਾਯੂ ਦੇ ਸਮੇ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਅਕਬਰ ਦੇ ਸਮੇ । ਅਕਬਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਖੱਤ੍ਰੀਆਂ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ।

ਅਕਬਰ ਦੇ ਰਾਜ ਸਮੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਦਮੋਦਰ ਸੀ । ਇਹ ਦਮੋਦਰ ਜਾਤਿ ਦਾ ਗੁਲਾਟੀ ਅਰੋੜਾ, ਝੰਗ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ । ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਹੀਰ ਰਾਂਝੇ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਖੇਲ ਵਰਤੇ, ਜੋ ਇਸ ਨੇ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖੇ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਲਿਖੇ । ਆਪਣੇ ਕਿੱਸੇ ‘ਹੀਰ’ ਵਿਚ ਦਮੋਦਰ ਇਉਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਨਾਉ ਦਮੋਦਰ ਜਾਤਿ ਗੁਲਾਟੀ, ਆਇਆ ਸਿਕਿ ਸਿਆਲੀ ।

ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮਸਲਤਿ ਕੀਤੀ, ਬਹਿ ਕੇ ਇਥਾਈਂ ਜਾਲੀਂ ।੧।.....

ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਜੋ ਅਕਬਰ ਸੰਦੀ, ਹੀਲ ਨ ਹੁਜਤਿ ਕਾਈ ।੩।.....

ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠਾ ਕਿੱਸਾ ਕੀਤਾ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਣੀ ਨ ਕੋਈ ।

ਸ਼ਉਕ ਸ਼ਉਕਿ ਉਠੀ ਹੈ ਮੈਂਡੀ, ਤਾਂ ਦਿਲਿ ਉੱਮਕ ਹੋਈ ।

ਅਸਾਂ ਮੂੰਹੋਂ ਅਲਾਇਆ ਉਹੋ, ਜੋ ਕੁਝ ਨਜ਼ਰ ਪਇਓਈ ।

ਆਖ ਦਮੋਦਰ ਅੱਗੇ ਕਿੱਸਾ, ਜੋਈ ਸੁਣੇ ਸਭ ਕੋਈ ।੨।

ਦਮੋਦਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚੋਂ ਭੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਲਫਜ਼ ‘ਭਯ’ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ‘ਭਉ’ ਆਮ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਦਮੋਦਰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਰਾਂਝਾ ਜੀ-ਭਿਆਣਾ ਤਖ਼ਤ ਹਜ਼ਾਰਾ ਛੱਡ ਕੇ ਝੰਗ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਹੀਰ ਦੇ ਪਿਉ ਚੂਚਕ ਨੂੰ ਇਉਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ:

ਆਇਆ ਤੱਕਿ ਤੁਸਾਦੀ ਸਾਮੈ, ਨਾ ਫਿਰਿ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਈਂ ।

ਗਲੀਆਂ ਕੱਖ ਅਸਾਡੇ ਵੈਰੀ, ਚੰਗਾ ਜਾਵਣ ਨਾਹੀ ।

ਕੇਤੀ ਤੈਂਡੈ ਪਿਛੈ ਖਾਂਦੀ, ਕਮੀ ਕਿਸੈ ਨੂੰ ਨਾਹੀ ।

ਆਖ ਦਮੋਦਰ, ਮੂਲਿ ਨ ‘ਭਉ’ ਕਰਿ, ਦੇਹ ਖੂੰਡੀ ਮਹੀਂ ਚਰਾਈਂ ।੨੪੩।

ਇਥੇ ਲਫਜ਼ ‘ਭਉ’ ਕਰਮ ਕਾਰਕ, ਇਕ-ਵਚਨ ਹੈ ।

ਜੀ ਦੇ ‘ਭੈ’ ਉਠਿਆ ਧੀਦੋ, ਵੈਂਦਾ ਹੈ ਚੁਪ-ਕੀਤੀ ।

ਜੇਹੇ ਆਏ ਤੇਰੇ ਚੱਲੇ, ਇਹ ਗੱਲ ਅਸਾਂ ਜੋ ਕੀਤੀ ।...

ਦੇਹਿ ਦੁਆਇ ਮਿਤ੍ਰ ਮਿਲਨਿ ਅਸਾਨੂੰ, ਅਸੀ ਚੱਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੀਤੀ ।੧੭੧।

ਭੈ—ਭਉ ਦੇ ਕਾਰਨ ।

ਇਥੇ ਲਫਜ਼ ‘ਭੈ’ ਕਰਣ ਕਾਰਕ, ਇਕ-ਵਚਨ ਹੈ ।

ਸਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਸਿੱਟਾ:

ਇਸ ਸਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਪਰਤੱਖ ਨਤੀਜਾ ਇਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਲਫਜ਼ ‘ਭਯ’ ਦੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ‘ਭਅ, ‘ਭੈ’ ‘ਭਉ’ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਇਹੀ ਰੂਪ ਵਰਤੇ ਹਨ, ਨਾਹ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪੰਡਿਤ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਲਈ ।

ਸਹਸਕਿਰਤੀ ਸਲੋਕ:

ਬਾਕੀ ਰਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ “ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਲੋਕ” । ਇਥੇ ਭੀ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਇਤਰਾਜ਼ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਤਾਂ ਹਨ “ਸਹਸਕਿਰਤੀ ਸਲੋਕ” । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿਚ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਿਆਂ ਬੋਲੀ ਦੇ ਬਦਲਣ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਨਿਯਮ ਲੱਭ ਪੈਂਦਾ ਹੈ:

ਜੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਲਫਜ਼ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਅੱਖਰ ‘ਸੰ’ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਇਸ ‘ਸੰ’ ਦਾ ਅਗਲਾ ਅੱਖਰ ਭੀ ‘ਸ’ ਜਾਂ ‘ਸ਼’ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅੱਖਰ ‘ਸੰ’ ਦੇ ਥਾਂ ‘ਸਹ’ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਇਹ ‘ਸਹ’ ਦੇ ਥਾਂ ‘ਸੈ’ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਜਿਵੇਂ:

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੰਜਾਬੀ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ

ਸੰਸ਼ਯ (sL_X) ਸਹਸਾ, ਸਹਸਾ

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ (sḥḥḥ) ਸਹਸਾ ਕਿਰਤਾ

ਸੰਸਾਰ (sSḥr) ਸੈਸਾਰ

ਜਿਵੇਂ ਲਫਜ਼ ‘ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ’ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਰੂਪ ‘ਸਹਸਾ ਕਿਰਤਾ’ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਉਹ ਸਾਰੀ ਹੀ ਬਾਣੀ ਜੋ ‘ਸਹਸਕਿਰਤੀ ਸਲੋਕ’ ਦੇ ਸਿਰ-ਲੇਖ ਹੇਠ ਹੈ ‘ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ’ ਦੇ ਸਲੋਕ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਬੋਲੀ ਦੇ ਸਲੋਕ ਹਨ ।

(ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਖੋਜ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਹੋਰ ਲੇਖ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਸਤੇ ਪੜ੍ਹੋ ਮੇਰੇ ਪੁਸਤਕ ‘ਸਿਖੁ ਸਿਦਕੁ ਨ ਹਾਰੇ’, ‘ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ’, ‘ਬੁਰਾਣੀ ਦਾ ਟਾਕਰਾ’, ‘ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ’, ‘ਧਰਮ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰ’, ‘ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ । ਮਿਲਣ ਦਾ ਪਤਾ—ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਬਜ਼ਾਰ ਮਾਈ ਸੇਵਾਂ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ।

ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ

ਅਤੇ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ

ਬੇਣੀ ਜੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸ਼ਬਦ

ਬੇਣੀ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਾਲ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ-ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਦੱਸੀ ਜਾ

ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਬੇਣੀ ਜੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ।

ਬੇਣੀ ਜੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ—ਸਿਰੀ ਰਾਗ, ਰਾਮਕਲੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਤੀ । ਕਿਸ ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਹੱਥ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਆਏ?—ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ ਲੈ ਕੇ ਗਹੁ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀਏ ।

ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ:

ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਬਦ ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਸਿਰ-ਲੇਖ ਇਉਂ ਹੈ: ‘ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀਉ ਕੀ ॥ ਪਹਰਿਆ ਕੈ ਘਰਿ ਗਾਵਣਾ ॥’

ਸਿਰ-ਲੇਖ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ—ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਉਸ ‘ਘਰ’ ਵਿਚ ਗਾਵਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ‘ਘਰ’ ਵਿਚ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਜਿਸ ਦਾ ਸਿਰ-ਲੇਖ ਹੈ ‘ਪਹਰੇ’ । ਇਹ ਬਾਣੀ ‘ਪਹਰੇ’ ਭੀ ਇਸੇ ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਘਰ ‘੧’ ਹੈ । ਸੋ, ਬੇਣੀ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ‘ਘਰ’ ਪਹਿਲੇ ਵਿਚ ਗਾਵਣਾ ਹੈ ।

ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ ‘ਘਰ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ:

ਸਾਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਸਿਰ-ਲੇਖ ਵਜੋਂ ‘ਰਾਗ’ ਅਤੇ ‘ਮਹਲਾ’ ਲਿਖ ਕੇ ਲਫਜ਼ ‘ਘਰ’ ਭੀ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ:

ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧

ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੪

ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੩ ਘਰੁ ੧

ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧

ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧

‘ਅਸਟਪਦੀਆਂ’ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ, ‘ਛੰਤਾਂ’ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਭੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਘਰੁ ੧’, ‘ਘਰੁ ੨’, ‘ਘਰੁ ੪’ ਆਦਿਕ ਲਫਜ਼ ਲਿਖੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ।

ਲਫਜ਼ ‘ਘਰੁ’ ਵਰਤਣ ਸੰਬੰਧੀ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਇਹੀ ਨਿਯਮ ਵਰਤਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ:

ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਘਰੁ ੧

ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਅਸਟਪਦੀ ਘਰੁ ੨

ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਉ ਜੀਉ ਘਰੁ ੧

ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਉ ਜੀਉ ਘਰੁ ੨

ਇਸ ਸਿਰਲੇਖ ਵਿਚ ਭੇਤ ਦੀ ਗੱਲ:

ਇਸੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਕੋਣ ਤੋਂ ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਬੇਣੀ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਰ-ਲੇਖ ਵੇਖੋ । ਇੱਥੇ

ਲਿਖਿਆ ਹੈ ‘ਪਹਰਿਆ ਕੈ ਘਰਿ ਗਾਵਣਾ’ । ਹੁਣ ਵੇਖੋ ਇਸੇ ਰਾਗ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ‘ਪਹਰੇ’ ਦੇ ਸਿਰ-ਲੇਖ ਨੂੰ, ਇਥੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ‘ਘਰੁ ੧’ । ਸੋ, ਬੇਣੀ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭੀ ‘ਘਰੁ ੧’ ਹੀ ਹੈ ਪਰ, ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਅੱਖਰ ‘ਘਰੁ ੧’ ਲਿਖਣ ਦੇ ਥਾਂ ਦਸ ਅੱਖਰਾਂ ਵਾਲੀ ਤੁਕ ‘ਪਹਰਿਆ ਕੈ ਘਰਿ ਗਾਵਣਾ’ ਕਿਉਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ । ਕੀ ਇਸ ਇਸ਼ਾਰੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਬੇਣੀ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ‘ਪਹਰਿਆਂ’ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਰਲਾ ਕੇ ਗਹੁ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੋ, ਫਿਰ ਇਹ ਭੇਤ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਇਗਾ ।

ਛੰਦ ਦੀ ਚਾਲ:

(੧) ਛੰਦ ਦੀ ਚਾਲ ਵੇਖਣ ਲਈ ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਪੜ੍ਹੋ:

- . . (ੳ) ਰੇ ਨਰ ਗਰਭ ਕੁੰਡਲ ਜਬ ਆਛਤ, ਉਰਧ ਧਿਆਨ ਲਿਵ ਲਾਗਾ ॥
- . . ਮਿਰਤਕ ਪਿੰਡਿ ਪਦ ਮਦ ਨਾ ਅਹਿਨਿਸਿ, ਏਕੁ ਅਗਿਆਨ ਸੁ ਨਾਗਾ ॥
- . . ਤੇ ਦਿਨ ਸੰਮਲੁ ਕਸਟ ਮਹਾ ਦੁਖ, ਅਬ ਚਿਤੁ ਅਧਿਕ ਪਸਾਰਿਆ ॥
- . . ਗਰਭ ਛੋਡਿ ਮ੍ਰਿਤ ਮੰਡਲ ਆਇਆ, ਤਉ ਨਰਹਰਿ ਮਨਹੁ ਵਿਸਾਰਿਆ ॥੧॥ ਬੇਣੀ ਜੀ
- . . (ਅ) ਪਹਿਲੈ ਪਹਰੈ ਰੈਨਿ ਕੈ ਵਣਜਾਰਿਆ ਮਿਤ੍ਰਾ ਹੁਕਮਿ ਪਇਆ ਗਰਭਾਸਿ ॥
- . . ਉਰਧ ਤਪੁ ਅੰਤਰਿ ਕਰੇ ਵਣਜਾਰਿਆ ਮਿਤ੍ਰਾ, ਖਸਮ ਸੇਤੀ ਅਰਦਾਸਿ ॥
- . . ਖਸਮ ਸੇਤੀ ਅਰਦਾਸਿ ਵਖਾਣੈ, ਉਰਧ ਧਿਆਨਿ ਲਿਵ ਲਾਗਾ ॥
- . . ਨਾਮਰਜਾਦੁ ਆਇਆ ਕਲਿ ਭੀਤਰਿ, ਬਾਹੁੜਿ ਜਾਸੀ ਨਾਗਾ ॥ ਮ: ੧॥

ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਿਚ ਛੰਦ ਦੀ ਚਾਲ ਤਕਰੀਬਨ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਹੈ ।

ਮਜ਼ਮੂਨ ਦੀ ਸਾਂਝ:

(੨) ਹੁਣ ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਨੂੰ ਗਹੁ-ਨਾਲ ਵਿਚਾਰੋ ਜੋ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਉਂ ਹੈ:

(ੳ) ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਜੀਵ ਮਾਂ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਇਥੇ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਜੇਹੜਾ ਖਿਆਲ ਬੇਣੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ‘ਬੰਦ’ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ‘ਪਹਰੇ’ ਦੇ ਦੋ ‘ਬੰਦਾਂ’ ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਪਹਿਲੇ ‘ਪਹਰੇ’ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਾਂ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਜੀਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ‘ਦੂਜੇ ਬੰਦ’ ਵਿਚ ਹਜ਼ੂਰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਦੂਜੇ ਪਹਰੇ ਰੈਣਿ ਕੈ ਵਣਜਾਰਿਆ ਮਿਤ੍ਰਾ ਵਿਸਰਿ ਗਇਆ ਧਿਆਨੁ ॥

ਹਥੋ ਹਥਿ ਨਚਾਈਐ ਵਣਜਾਰਿਆ ਮਿਤ੍ਰਾ ਜਿਉ ਜਸੁਧਾ ਘਰਿ ਕਾਨੁ ॥...

ਜਿਨਿ ਰਚਿ ਰਚਿਆ ਤਿਸਹਿ ਨ ਜਾਣੈ ਮਨ ਭੀਤਰਿ ਧਰਿ ਗਿਆਨੁ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੂਜੇ ਪਹਰੈ, ਵਿਸਰਿ ਗਇਆ ਧਿਆਨੁ ॥੨॥

(ਅ) ਬੇਣੀ ਜੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਤੀਜੇ ‘ਬੰਦ’ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਕਿ:

‘ਖਿਨੁ ਖਿਨੁ ਮੋਹਿ ਬਿਆਪੈ’,

ਪੰਚ ਪ੍ਰਗਟ ਸੰਤਾਪੈ’,

‘ਉਛਲਿਆ ਕਾਮੁ’

‘ਸਰੁ ਅਪਸਰੁ ਨ ਪਛਾਣਿਆ’,

‘ਸੁਤ ਸੰਪਤਿ ਦੇਖਿ ਇਹੁ ਮਨੁ ਗਰਬਿਆ’

‘ਭਗ ਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਵਿਗੋਇਆ’,

‘ਰਸੁ ਮਿਸੁ ਮੇਧੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਿਖੁ ਚਾਖੀ’,

‘ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਛੋਡਿ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਮਤਿ’ ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ‘ਪਹਿਰਿਆਂ’ ਦੇ ਤੀਜੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਬੰਦਾਂ ਵਿਚ ਇਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ:

‘ਧਨੁ ਜੋਬਨ ਸਿਉ ਚਿਤੁ’,

‘ਬਿਕਲੁ ਭਇਆ ਸੰਗਿ ਮਾਇਆ’,

‘ਅਹਿਲਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ’,

‘ਭਰਿ ਜੋਬਨਿ ਮੈ ਮਤਿ’,

‘ਅਹਿਨਿਸਿ ਕਾਮਿ ਵਿਆਪਿਆ’

‘ਹੋਰਿ ਜਾਣੈ ਰਸ ਕਸ ਮੀਠੇ’,

‘ਤੀਰਥ ਵਰਤ ਸੁਚਿ ਸੰਜਮ ਨਾਹੀ ।’

(ੲ) ਬੇਣੀ ਜੀ ਬੰਦ ਨੰ: ੪ ਦੇ ਪ ਵਿਚ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਹਾਲ ਦੱਸਣ ਵੇਲੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਵਾਨੀ ਵਿਸ਼ੇ-
ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਗਵਾ ਕੇ ਜੀਵ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪਛੁਤਾਂਦਾ ਹੈ:

‘ਪੁੰਡਰ ਕੇਸ ਕੁਸਮ ਤੇ ਧਉਲੇ’,

‘ਕਾਇਆ ਕਮਲੁ ਕੁਮਲਾਣਾ’,

‘ਪਾਛੈ ਪਛੁਤਾਣਾ’,

‘ਥਾਕਾ ਤੇਜੁ’

‘ਉਡਿਆ ਮਨੁ ਪੰਖੀ’

‘ਲੋਚਨ ਕਛੂ ਨ ਸੂਝੈ’

ਇਹੀ ਗੱਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ:

‘ਸਰਿ ਹੰਸ ਉਲਥੜੇ ਆਇ’,

‘ਜੋਬਨੁ ਘਟੈ ਜਰੂਆ ਜਿਣੈ’

‘ਜਮਿ ਪਕੜਿ ਚਲਾਇਆ’

‘ਅੰਤਿ ਕਾਲਿ ਪਛੁਤਾਸੀ’

‘ਅਖੀ ਅੰਧੁ’ ।

ਸਾਂਝੇ ਲਫਜ਼:

(੩) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਲਫਜ਼ ਸਾਂਝੇ ਹਨ:

ਬੇਣੀ ਜੀ—ਗਰਭ ਕੁੰਡਲ, ਅਹਿਨਿਸਿ, ਚੇਤਿ, ਬਿਸਾਰਿਆ, ਉਛਲਿਆ ਕਾਮੁ, ਰਸ ਮਿਸੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ, ਸੰਜਮ, ਬਿਆਪੈ, ਪਛੁਤਾਵਹਿਗਾ, ਪਛੁਤਾਣਾ, ਬੁਧਿ ਨਾਠੀ, ਮਾਨ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ—ਗਰਭਾਸਿ, ਅਹਿਨਿਸਿ, ਚੇਤਿ, ਵਿਸਰਿ ਗਇਆ, ਕਾਮਿ ਵਿਆਪਿਆ, ਰਸ ਕਸ ਮੀਠ, ਸੰਜਮ, ਵਿਆਪੈ, ਪਛੁਤਾਸੀ, ਪਛੁਤਾਇ, ਬੁਧਿ ਵਿਸਰਜੀ, ਮਾਣ ।

ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਉਹੀ ਤੁਕ:

(੪) ਨਿਰੇ ਲਫਜ਼ ਹੀ ਸਾਂਝੇ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਇਕ ਥਾਂ ਤਾਂ ਅੱਧੀ ਤੁਕ ਹੀ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਉਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ:

ਬੇਣੀ ਜੀ—‘ਉਰਧ ਧਿਆਨ ਲਿਵ ਲਾਗਾ ।’

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ—‘ਉਰਧ ਧਿਆਨਿ ਲਿਵ ਲਾਗਾ ।’

ਇਹਨਾਂ ਉੱਪਰ-ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ‘ਪਹਰੇ’ ਦੀਆਂ ਦੋ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਉਚਾਰੀਆਂ ਸਨ, ਬੇਣੀ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ।

ਇੱਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਭੀ ਖ਼ਾਸ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਇਕੋ ਹੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਹਨ ।

ਦੂਜਾ ਸ਼ਬਦ ਰਾਮਕਲੀ ਵਿਚ:

ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸ਼ਬਦ ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਨੌਂ ‘ਬੰਦ’ ਹਨ । ਸੋ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸਟਪਦੀ ਭੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ੧੪੩੦ ਸਫ਼ੇ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇ ਸਫ਼ਾ ੯੭੪ ਉਤੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਹੈ । ਇਸੇ ਹੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਸਫ਼ਾ ੯੦੩ ਉਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਭੀ ਇਕ ਅਸਟਪਦੀ ਹੈ । ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਰਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਖ਼ਿਆਲ ਦੀ ਸਾਂਝ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਬੇਣੀ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਇਕ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਔਖਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬੇਣੀ ਜੀ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਸਾਂਝੇ ਲਫਜ਼:

ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਲਫਜ਼ ਭੀ ਸਾਂਝੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ‘ਰਹਾਉ’:

ਬੇਣੀ ਜੀ: ‘ਗੁਰ ਗਮਿ’ ਚੀਨੈ ਬਿਰਲਾ ਕੋਇ ॥

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ: ‘ਗੁਰਮੁਖਿ’ ਹਰਿ ਹਰਿ ਮੀਠਾ ਲਾਗੈ ॥

ਬੇਣੀ:- (ਬੰਦ ਨੰ: ੨)

ਤਾ ‘ਬਾਜੇ’ ਸਬਦ ‘ਅਨਾਹਦ’ ਬਾਣੀ ॥

ਸਾਖੀ ‘ਜਾਗੀ’, ‘ਗੁਰਮੁਖਿ’ ਜਾਣੀ ॥

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਬੰਦ ਨੰ: ੨)

ਪੁਨਿ 'ਜਾਗੀ'

'ਵਾਜੈ ਅਨਹਦੁ'.....'ਗੁਰਬਚਨੀ'

ਬੇਣੀ ਜੀ:

ਸਮਾਧਿ ਸੁੰਨ, ਦੁਰਮਤਿ, ਰਤਨ, ਜਾਗਤ ਰਹੇ, ਪਾਂਚਉ ਇੰਦ੍ਰੀ ॥

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ:

ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ, ਦੁਰਮਤਿ, ਨਾਮ ਰਤਨ, ਜਾਗ ਰਹੇ, ਪੰਚ ਤਸਕਰ ॥

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮੁੜ ਮੁੜ ਪੜ੍ਹੋਗੇ, ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਵਧੀਕ ਵਧੀਕ ਸਾਂਝ ਦਿੱਸੇਗੀ । ਇਥੇ ਭੀ ਇਹੀ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੇਣੀ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਸੀ । ਰਾਗ ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਵਾਲੇ ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸਾਂਝ ਬਹੁਤ ਵਧੀਕ ਡੂੰਘੀ ਹੈ; ਤੇ ਇਕੱਲੀ ਇਹੀ ਸਾਂਝ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ 'ਉਦਾਸੀ' ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਲੰਕਾ ਤਕ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਚੱਕਰ ਲਾਇਆ ਸੀ, ਤਦੋਂ ਆਪ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਭੀ ਗਏ ਜਿਥੋਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ ਸਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਉਥੋਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬਾਣੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੇਖ ਚੁਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਆਪ ਹੀ ਸੰਭਾਲਦੇ ਰਹੇ । ਹੁਣ ਅਸਾਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੇਣੀ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਮਿਲਵੇਂ ਤੇ ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਢੁਕਵੇਂ ਦੋ 'ਪਹਰੇ' ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸੇ ਹੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਲਿਖੇ । ਇਥੋਂ ਇਹ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਭੀ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਂਝ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਇੱਕੋ ਸ਼ਬਦ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਮਿਲ ਸਕਣ ਤੇ ਭੀ ਬਾਕੀ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਛੱਡ ਆਉਂਦੇ । ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਲੇ ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਵੇਖ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਤੇ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਕਾਫ਼ੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ; ਹਾਂ, ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਉਤਨੀ ਨਹੀਂ ਜਿਤਨੀ ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਰੇਕ ਭਗਤ ਤੇ ਹਰੇਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਭੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਦੇ ।

ਤੀਜਾ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਵਿਚ (ਸੁਆਦਲੀ ਸਾਂਝ)

ਹੁਣ ਲਓ ਬੇਣੀ ਜੀ ਦਾ ਤੀਜਾ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਰਾਗ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਫ਼ਾ ੧੩੫੧ ਉਤੇ । ਜੇ ਇਸੇ ਹੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੰ: ੧੪ ਨੂੰ ਵੇਖੋ ਜੋ ਪੰਨਾ ੧੩੩੧ ਤੇ ਦਰਜ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਅਜੀਬ ਸੁਆਦਲੀ ਸਾਂਝ ਦਿੱਸ ਆਵੇਗੀ ।

(੧) ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪੰਜ ਪੰਜ 'ਬੰਦ' ਹਨ ।

(੨) ਹਰੇਕ 'ਬੰਦ' ਵਿਚ ਚਾਰ ਚਾਰ ਤੁਕਾਂ ਹਨ ।

(੩) ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦੀ ਬਨਾਵਟ ਤਕਰੀਬਨ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ:

ਬੇਣੀ:

ਤਨਿ ਚੰਦਨੁ ਮਸਤਕਿ ਪਾਤੀ ॥ ਰਿਦ ਅੰਤਰਿ ਕਰ ਤਲ ਕਾਤੀ ॥
ਠਗ ਦਿਸਟਿ ਬਗਾ ਲਿਵ ਲਾਗਾ ॥ ਦੇਖਿ ਬੈਸਨੋ ਪ੍ਰਾਨ ਮੁਖ ਭਾਗਾ ॥੧॥
ਕਲਿ ਭਗਵਤ ਬੰਦ ਚਿਰਾਮੰ ॥ ਕ੍ਰੂਰ ਦਿਸਟਿ ਰਤਾ ਨਿਸ ਬਾਦੰ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ:

ਗੀਤ ਨਾਦ ਹਰਖ ਚਤੁਰਾਈ ॥ ਰਹਸ ਰੰਗ ਫੁਰਮਾਇਸਿ ਕਾਈ ॥
ਪੈਨ੍ਹਣੁ ਖਾਣਾ ਚੀਤਿ ਨ ਪਾਈ ॥ ਸਾਚੁ ਸਹਜੁ ਸੁਖੁ ਨਾਮਿ ਵਸਾਈ ॥੧॥
ਕਿਆ ਜਾਨਾਂ ਕਿਆ ਕਰੈ ਕਰਾਵੈ ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਤਨਿ ਕਿਛੁ ਨ ਸੁਖਾਵੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

(੪) ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਉਸ ਪਖੰਡੀ ਦਾ ਹਾਲ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ:

‘ਜਿਨਿ ਆਤਮ ਤਤੁ ਨ ਚੀਨਿਆ ॥’

ਤੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਅੰਨ੍ਹੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਫੋਕੇ ਹਨ:

‘ਸਭ ਫੋਕਟ ਧਰਮ ਅਬੀਨਿਆ ॥’

ਅਖੀਰ ਤੇ ਬੇਣੀ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਹੀ ਸਿਮਰਨ ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋਵੇ, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ,

‘ਕਹੁ ਬੇਣੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਧਿਆਵੈ ॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਟ ਨਾ ਪਾਵੈ ॥’

ਅਸੀਂ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੂਹੀ ਰਾਗ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਵੇਖ ਆਏ ਹਾਂ, ਕਿ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਮਾਇਆ-ਵੇੜੇ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਜੋ ਕਾਲੀ ਤਸਵੀਰ ਖਿੱਚੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ-ਰੰਗੇ ਸੁਭਾਗ ਬੰਦੇ ਦੀ ਸੋਹਣੀ ਮੂਰਤਿ ਬਣਾਈ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਥੇ ਭੀ ਬੇਣੀ ਜੀ ਦੇ ਵਿਖਾਏ ਹੋਏ ‘ਮਨਮੁਖ’ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ:

‘ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਮਹਾ ਰਸੁ ਮੀਠਾ ॥ ਐਸਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਅੰਤਰਿ ਡੀਠਾ ॥
ਜਿਨਿ ਚਾਖਿਆ ਪੂਰਾ ਪਦੁ ਹੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਧ੍ਰਾਪਿਓ ਤਨਿ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥’

(੫) ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧੀਕ ਡੂੰਘੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖੀਏ, ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਭੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ:

ਪਖੰਡੀ ਦੇ

.. (ੳ) ‘ਤਨਿ ਚੰਦਨੁ’

.. (ਅ) ‘ਮੁਖਿ ਖੀਰ’

.. (ੲ) ‘ਦੁਇ ਧੋਤੀ ਕਰਮ’

.. (ੳ) ‘ਪਗ ਨਾਚਸਿ ਚਿਤੁ ਅਕਰਮ’

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ:

- .. ‘ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਤਨਿ ਕਿਛੁ ਨ ਸੁਖਾਵੈ’
- .. ‘ਪੈਨ੍ਹਣੁ ਖਾਣਾ ਚੀਤਿ ਨ ਪਾਈ’
- .. ‘ਕੀਰਤਿ ਕਰਮ ਕਾਰ ਨਿਜ ਸੰਦਾ’
- .. ‘ਗੀਤ ਨਾਦ ਹਰਖ ਚਤੁਰਾਈ ।
-ਚੀਤਿ ਨ ਪਾਈ ।’

ਅਸਲੀਅਤ

ਇੱਥੇ ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ ਦੇ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਅਸਲੀਅਤ ਲੱਛਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਸੱਜਣ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਸੁਤੇ ਹੀ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਗੇ ਕਿ ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ ਦੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਸਨ । ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਢੁੱਕਵੇਂ ਖਿਆਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਦੱਸੇ, ਤੇ ਉਸੇ ਉਸੇ ਰਾਗ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦ ਭੀ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਿਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸਨ । ਸੋ, ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਬੇਣੀ ਭਗਤ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਹੈ, ਨਿਸੰਗ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਹ ਹੀ ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ ਦੀ ਰੂਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਆਈ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਰੋ ਅਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪੰਜਾਬ-ਨਿਵਾਸੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਪਾਸੋਂ ਲਈ । ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉਸੇ ‘ਖਜ਼ਾਨੇ’ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲੇ ਸਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਚਹੁੰਆਂ ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਤੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਤਰਤੀਬ-ਵਾਰ ਅਗਲੇ ਗੁਰ-ਵਿਅਕਤੀ ਤਕ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਵੇਲੇ ਅੱਪੜਦੀ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ

ਦਾ

ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ

(ਤਲਵੰਡੀ ਰਾਇ ਭੁਇ ਵਿਚ ਸੰਨ ੧੪੬੯ ਤੋਂ ਅਕਤੂਬਰ ੧੫੦੪ ਤਕ)

(੧) ਜਨਮ—ਤਲਵੰਡੀ (ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ੩, ਵੈਸਾਖ ੨੦, ਸੰਮਤ ੧੫੨੬) ੧੫ ਅਪਰੈਲ ੧੪੬੯ । ਉਮਰ ੭ ਸਾਲ, ਪਾਂਧੇ ਪਾਸ ਪੜ੍ਹਨ । ਉਮਰ ੯ ਸਾਲ, ਜਨੇਊ । ਉਮਰ ੧੧ ਸਾਲ, ਕੁੜਮਾਈ ਵਟਾਲੇ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਮੂਲੇ ਚੋਣੇ ਵਲੋਂ (ਵੈਸਾਖ ਵਦੀ ੧, ਸੰਮਤ ੧੫੪੨); ਉਸੇ ਸਾਲ ਸ਼ਾਦੀ ।

(੨) ਉਮਰ ੨੦ ਸਾਲ; ਉਦਾਸ ਤੇ ਚੁੱਪ, ਵੈਦ ਸਾਖੀ (ਗੁਆਂਢ ਦੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਸਾਧੂ ਲੋਕ ਆ ਕੇ ਟਿਕਦੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਰੋਜ਼ ਦੇਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੁਣਦੇ ਸਨ । ਉਸ ਉਤੇ ਡੂੰਘੀ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਪਏ ਚੁੱਪ ਤੇ ਉਦਾਸ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਪੇ, ਤੇ ਵੈਦ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ) ।

ਉਮਰ ੨੮ ਸਾਲ, ਜਨਮ ਬਾਬਾ ਸਿਰੀ ਚੰਦ । ਉਮਰ ੩੧ ਸਾਲ, ਜਨਮ ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ।

ਉਮਰ ੩੪ ਸਾਲ, ਸਾਖੀ ਖਰਾ ਸੌਦਾ ।

ਉਮਰ ੩੫ ਸਾਲ ੬ ਮਹੀਨੇ (ਨਵੰਬਰ ਸੰਨ ੧੫੦੪), ਭਾਈ ਜੈਰਾਮ ਜੀ (ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਦੇ ਪਤੀ) ਨੇ ਚਿੱਠੀ

ਘੱਲੀ ਕਿ ਏਥੇ ਅਸਾਡੇ ਪਾਸ ਆਓ । ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਭਾਈ ਜੈਰਾਮ ਜੀ ਪਾਸ ਚਲੇ ਗਏ ।

ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ

ਨਵੰਬਰ ੧੫੦੪ ਤੋਂ ਅਕਤੂਬਰ ੧੫੦੭ ਤਕ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਰਹੇ ।

੧. ਨਵਾਬ ਦੌਲਤ ਖ਼ਾਂ ਦੇ ਮੋਦੀ, ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਏਥੇ ਸਦਾ ਲਿਆ । ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਭੀ ਮਿਲਣ ਆਏ । ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਭੀ ਪਾਸ ਆ ਰਿਹਾ ।

੨. ਮੈਲਸੀ ਦਾ ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ ਸਿੱਖ ਬਣਿਆ, ਇਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਭਾਈ ਮਨਸੁਖ ਸਿੱਖ ਹੋਇਆ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਹੀ ਰਿਹਾ । ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਭੀ ਵਪਾਰ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ।

੩. ਉਮਰ ੩੮ ਸਾਲ ੬ ਮਹੀਨੇ (ਸਤੰਬਰ ੧੫੦੭) ਸਾਖੀ ਵੇਈਂ ਨਦੀ । ਕਾਜ਼ੀ ਤੇ ਨਵਾਬ ਨਾਲ ਨਮਾਜ਼ ।

੪. . . ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਮੂਲਾ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁਰਦ । ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਿਆ ।

ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਸੀ

ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਸੀ, ਅਕਤੂਬਰ ੧੫੦੭ ਤੋਂ ੧੫੧੫ ਤਕ ਹਿੰਦੂ ਤੀਰਥ ਵੇਖੇ ।

੧. ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤਲਵੰਡੀ; ਐਮਨਾਬਾਦ, ਮਲਕ ਭਾਗੋ; ਸਾਈਂ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ (ਕੀਰਤਪੁਰ ਜਿਥੇ ਵਸਿਆ) ।

੨. ਹਰਿਦੁਆਰ, ਪੱਛਮ ਵਲ ਪਾਣੀ ਦੇਣਾ, ਵੈਸ਼ਨਵ ਸਾਧੂ ਦਾ ਚੌਂਕਾ । ਨਾਨਕ ਮਤਾ, ਕੰਨ ਪਾਟੇ ਜੋਗੀ, ਏਥੋਂ ੩੦ ਕੋਹ ਤੇ ਰੇਠਿਆਂ ਦਾ ਜੰਗਲ, ਮਿੱਠਾ ਰੀਠਾ । ਅਜੁੱਧਿਆ, ਪਿਰਾਗ; ਬਨਾਰਸਿ, ਪੰਡਿਤ ਚਤੁਰਦਾਸ ‘ਸਾਲਗ ਰਾਮ ਬਿਪ.....’ । ਗਇਆ ‘ਦੀਵਾ ਮੇਰਾ ਏਕੁ ਨਾਮੁ’ !

੩. ਪਟਨਾ, ਸਾਲਸ ਰਾਇ ਜੌਹਰੀ ਤੇ ਅਧਰਕਾ, ੪ ਮਹੀਨੇ, ਗੋਰਖਪੁਰ ।

੪. ਆਸਾਮ (ਧਨਪੁਰ) ਨੂਰਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸਾਖੀ, ਜਾਦੂ ਟੂਏ । ਕਲਕਤੇ ਤੋਂ ਜਗਨ-ਨਾਥ ਪੁਰੀ, ‘ਗਗਨ ਮੈ ਥਾਲ...’ ।

੫. ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕੰਢੇ, ਰਾਮੇਸ਼੍ਵਰ ਤੀਰਥ, ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵ ਨਾਭ । ਪੱਛਮੀ ਕੰਢਾ ਸੋਮਨਾਥ, ਦੁਆਰਕਾ ।

੬. ਨਰਬਦਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ, ‘ਮੰਦਰ ਓਅੰਕਾਰ’, ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਮੰਦਰ, ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਬਾਣੀ ‘ਓਅੰਕਾਰ’ । ਠੱਗਾਂ ਤੇ ਮਾਣਸਖਾਣਿਆਂ ਨਾਲ ਵਾਹ, ਕੌਡਾ ।

੭. ਰਿਆਸਤ ਬੀਕਾਨੇਰ, ਅਨਭੀ ਸਰੇਵੜਾ “ਸਿਰੁ ਖੋਹਾਇ...”, ਪੁਸ਼ਕਰ ਤੀਰਥ ਮਥੁਰਾ, ‘ਕਿਤੈ ਦੇਸਿ ਨ ਆਇਆ’ । ਬਿੰਦਰਾਬਨ ‘ਵਾਇਨਿ ਚੇਲੇ...’ ।

੮. ਦਿੱਲੀ, ਸਿਕੰਦਰ ਦਾ ਹਾਥੀ ਮਰਿਆ, ਪਾਨੀਪਤ । ਕੁਰਖੇਤ੍ਰ, ਪੰਡਿਤ ਨਾਨੂ, ‘ਮਾਸ’ ਦੀ ਚਰਚਾ ।

੯. ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ, ਤਲਵੰਡੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ।

੧੦. ਪੱਖੋ ਕੇ ਰੰਧਾਵੇ (ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ) ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ ਸਨ, ਕਰੋੜੀ ਮਲ, ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਸਾਇਆ (੧੩ ਮਾਘ ਸੰਮਤ ੧੫੭੨, ਸੰਨ ੧੫੧੬ ਦਾ ਸ਼ੁਰੂ) । ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਭੀ ਏਥੇ । ਦੋ ਕੁ ਸਾਲ ਏਥੇ ਰਹੇ ।

ਦੂਜੀ ਉਦਾਸੀ

ਦੂਜੀ ਉਦਾਸੀ, ੧ ਸਾਲ, ਉਤਰ ਖੰਡ, ਕਰਤਾਰ ਪੁਰੋਂ (ਸੰਨ ੧੫੧੭ ਤੋਂ ੧੫੧੮)

੧. ਪਸਰੂਰ, ਐਮਨਾਬਾਦ, ਸਿਆਲ ਕੋਟ, ਹਮਜ਼ਾ ਗੌਸ ਦੀ ਸਾਖੀ ।
੨. ਪੰਡਿਤ ਬ੍ਰਹਮਦਾਸ ਤੇ ਕਮਾਲ, ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ, ਜੋਗੀਆਂ ਤੇ ਸਿੱਧਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ।
੩. ਸਿਆਲ ਕੋਟ, ਮੂਲਾ ਖੱਤ੍ਰੀ । ਸੰਨ ੧੫੧੮ ਵਿਚ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਵਾਪਸ ।

ਤੀਜੀ ਉਦਾਸੀ

ਤੀਜੀ ਉਦਾਸੀ, ੩ ਕੁ ਸਾਲ, ਪੱਛਮ ਦੇਸ, ਸੰਨ ੧੫੧੮ ਤੋਂ ੧੫੨੧, ਕਰਤਾਰ ਪੁਰੋਂ ।

੧. ਪਾਕਪਟਨ, ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ । ਤੁਲੰਭਾ, ਸੱਜਣ ਠੱਗ, 'ਉਜਲੁ ਕੈਹਾ...' । ਰਿਆਸਤ ਬਿਹਾਵਲਪੁਰ ਰੋਹੜੀ ਸੱਖਰ, ਸਾਧ ਬੇਲਾ ।
੨. ਮੱਕਾ, ਜੀਉਣ ਨੇ ਪੈਰੋਂ ਘਸੀਟਿਆ, ਰੁਕਨ ਦੀਨ ਦੀ ਚਰਚਾ, ਖੜਾਂਵ ਨਿਸ਼ਾਨੀ, ਮਦੀਨਾ ।
੩. ਬਗ਼ਦਾਦ ਕਬਰਿਸਤਾਨ ਵਿਚ, ਕੀਰਤਨ, ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ, 'ਪਾਤਾਲਾ ਪਾਤਾਲ...' ਬਲਖ ਬੁਖਾਰਾ; ਕਾਬਲ (ਪਸ਼ੋਰ) ਗੋਰਖ ਹਟੜੀ ।
੪. ਹਸਨ ਅਬਦਾਲ, ਵਲੀ ਕੰਧਾਰੀ ਦੀ ਸਾਖੀ । ਡੇਰਾ, ਸ਼ਹੁ ਸੋਹਾਗਣ ਦੀ ਸਾਖੀ ਡਿੰਗਾ, ਇਕ ਜੋਗੀ ਦਾ ਚਲੀਹਾ ।
੫. ਐਮਨਾਬਾਦ, (ਸੰਨ ੧੫੨੧) ਬਾਬਰ ਦਾ ਹਮਲਾ । ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਪਸ ਆਏ (ਉਦਾਸੀਆਂ ਖ਼ਤਮ) ।

ਕਰਤਾਰਪੁਰ ੧੫੨੧ ਤੋਂ ਸਤੰਬਰ ੧੫੩੯ ਤਕ

੧. ਰਾਮਦਾਸ ਦਾ ਬਾਲਕ ਬੂੜਾ (ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ) ।
੨. ਬਾਬਾ ਲਹਣਾ ਜੀ ਅਕਤੂਬਰ ਸੰਨ ੧੫੩੨ ਵਿਚ ।
੩. ਅਚਲ ਵਟਾਲੇ, ਜੋਗੀਆਂ ਨਾਲ ਚਰਚਾ, 'ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ' (ਮਾਰਚ ੧੫੩੯) ਮੁਲਤਾਨ, ੧੫੩੯ ।
੪. ਗੁਰਿਆਈ ਬਾਬਾ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਅੱਸੂ ਸੁਦੀ ੫, ੧੫੯੬ (ਸਤੰਬਰ ੧੫੩੯), ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਅੱਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦, ੧੫੯੬ (ਸਤੰਬਰ ੧੫੩੯) । ਕੁੱਲ ਉਮਰ ੭੦ ਸਾਲ, ੫ ਮਹੀਨੇ ੭ ਦਿਨ ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ

(੧) ਜਨਮ—ਮੱਤੇ ਦੀ ਸਰਾਂ (ਜ਼ਿਲਾ ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ) ਅਪਰੈਲ ਸੰਨ ੧੫੦੪ ।

ਬਾਬਰ ਦੇ ਹਮਲੇ ਸਮੇਂ (ਸੰਨ ੧੫੨੪) ੨੦ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰੇ ਪਿਤਾ ਸਮੇਤ ਖਡੂਰ ਆ ਗਏ, ਇਥੇ ਭੂਆ ਭੀ ਸੀ ਤੇ ਸਹੁਰੇ ਭੀ ਸਨ । ਪਿਤਾ ਬਾਬਾ ਫੇਰੂ ਜੀ ਦੇਵੀ ਦੇ ਭਗਤ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਚਲਾਣਾ ਸੰਨ ੧੫੨੬ ਵਿਚ । ਪਿਤਾ ਦੇ ਥਾਂ 'ਸੰਗ' ਦੇ ਜੱਥੇਦਾਰ ਬਣੇ ।

(੨) ਸੰਨ ੧੫੩੨ ਵਿਚ (ਉਮਰ ੨੮ ਸਾਲ) ਖਡੂਰ ਦੇ ਵਾਸੀ ਭਾਈ ਜੋਧੇ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੁਣ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਤਾਂਘ । ਦੇਵੀ ਦੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ । ਓਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਪਏ ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿਚ ੬ ਸਾਲ ਸਿੱਖ-ਧਰਮ ਤੇ ਤੁਰਨ ਦੀ ਮੇਹਨਤ; ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਰੀਬਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ । ਗਰੀਬਾਂ ਵਾਲੇ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਾਏ—(੧) ਪੱਠਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪੰਡਾਂ, (੨) ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੀ ਕੰਧ ਸਿਆਲੇ, (੩) ਕਟੋਰਾ ਗੰਦੇ ਚਲੇ ਵਿਚ, (੪) ਮੋਈ ਚੂਹੀ ਧਰਮਸਾਲੇ, (੫) ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਸਿਆਲੇ ਕੱਪੜੇ ਧੋਣੇ ਰਾਵੀ ਦਰੀਆ ਤੇ, (੬) ਮੀਂਹ ਤਿੰਨ ਦਿਨ, ਲੰਗਰ ਮਸਤਾਨੇ, ਕਿੱਕਰ ਹਲੂਨਣੇ, (੭) ਧਾਣਕ, ਮੁਰਦਾਰ ਖਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮਿਲਣਾ ।

(੩) ਸਿਤੰਬਰ ਸੰਨ ੧੫੩੯ (ਅੱਸੂ ਸੁਦੀ ੫, ਸੰਮਤ ੧੫੯੬) ਗੁਰੂ ਬਣੇ । ਖਾਲਕ ਨੂੰ ਖਲਕਤਿ ਵਿਚ ਵੇਖਣ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਾਜੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ।

ਸੰਨ ੧੫੫੨ ਵਿਚ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਏ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ । ਕੁਲ ਉਮਰ ੪੮ ਸਾਲ ।

(੪) ਸਾਖੀਆਂ ।

(ੳ) ਗਰੀਬੀ, ਗਰੀਬਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ, ਖਾਲਕ ਨੂੰ ਖਲਕਤਿ ਵੇਖਣ ਬਾਰੇ:

(੧) ਜੋਗੀਆਂ ਦੀ ਜਮਾਤ, ਤੇ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਮੰਗ ।

(੨) ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਮਾਯੂੰ ਦਾ ਆਉਣਾ, ਗਰੀਬਾਂ ਉਤੇ ਤਲਵਾਰ ਚੁਕਣੋਂ ਵਰਜਿਆ ।

(੩) ਲਾਂਗਰੀ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਮਾਹਣਾ ।

(ਅ) ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਾਜੀ ਰਹਿਣ ਬਾਰੇ:

(੧) ਭਾਈ ਜੀਵਾ ।

(੨) ਤਪਾ ਸ਼ਿਵਨਾਥ ।

ਨੋਟ—ਗੁਰੂ ਬਣ ਕੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ, ਸੰਨ ੧੫੩੯ ਤੋਂ ੧੫੫੨ ਤਕ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਰਿਹੈਸ਼ ਰੱਖੀ ।

“ਫੇਰਿ ਵਸਾਇਆ ਫੇਰੁਆਇ ਸਤਿਗੁਰਿ ਖਾਡੂਰੁ ॥”

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ

(੧) ਜਨਮ—ਪਿੰਡ ਬਾਸਰਕੇ ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਅਪ੍ਰੈਲ ਸੰਨ ੧੪੭੯ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ੧੪੬੯) । ਸੰਨ ੧੫੪੧ ਤਕ ਬਾਸਰਕੇ ਰਹੇ । ਸੰਨ ੧੫੨੨ ਤੋਂ ੧੫੪੧ ਤਕ ੧੯ ਸਾਲ ਹਰ ਸਾਲ ਹਰਿਦੁਆਰ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ੬੨ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤਕ ।

ਸੰਨ ੧੫੪੧ ਵਿਚ ਹਰਿਦੁਆਰ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਿਆਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਇੱਕ ਵੈਸ਼ਨਵ ਸਾਧੂ ਮਿਲਿਆ ਪਿੰਡ ਬਾਸਰਕੇ ਤਕ ਨਾਲ ਆਇਆ, ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੱਭਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਪੈਦਾ ਹੋਈ । ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੁਪੁਤ੍ਰੀ ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਜੀ ਤੋਂ (ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਸੀ) ਬਾਣੀ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਆਏ ਸੰਨ ੧੫੪੧ ਵਿਚ ।

(੨) ਸੰਨ ੧੫੪੧ ਤੋਂ ੧੫੫੨ ਤਕ (ਜ਼ਮਾਨਾ ਸ਼ੇਰ ਸ਼ਾਹ ਦਾ) ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਰਹੇ ੧੧ ਸਾਲ:

(ੳ) ਹਰ ਰੋਜ਼ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਬਿਆਸਾ ਤੋਂ ਜਲ ਲਿਆਉਣਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਲਈ ।

(ਅ) ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਸਾਇਆ ਸੰਨ ੧੫੪੬ ਵਿਚ । ਪਰਵਾਰ, ਹੋਰ ਬਿਰਾਦਰੀ, ਤੇ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ (ਗੁਰੂ

ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਨੂੰ ਗੁਰ-ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਇਥੇ ਲਿਆ ਵਸਾਇਆ ।

(ੲ) ਮਾਘ ਮਹੀਨੇ (ਜਨਵਰੀ ਸੰਨ ੧੫੫੨) ਵਰਖਾ ਪਾਲੇ ਵਿਚ ਬਿਆਸਾ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਗਾਗਰ ਲਿਆਉਂਦਿਆਂ ਜੁਲਾਹਿਆਂ ਦੀ ਖੱਡੀ ਤੇ ਠੇਡਾ, ਜੁਲਾਹੀ ਦਾ ਤਾਹਨਾ ।

(੩) ਗੁਰੂ ਬਣੇ ਜਨਵਰੀ ਸੰਨ ੧੫੫੨ ਵਿਚ, ਤਦੋਂ ਉਮਰ ੨੩ ਸਾਲ ਦੇ ਕਰੀਬ । ਸੰਨ ੧੫੫੨ ਤੋਂ ੧੫੭੪ ਤਕ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਰਹੇ ੨੨ ਸਾਲ ੬ ਮਹੀਨੇ ।

(ੳ) ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਨ ੧੫੫੩ ਵਿਚ ।

(ਅ) ਸੰਨ ੧੫੫੫, ਭਤੀਜੇ ਸਾਵਣ ਮਲ ਨੂੰ ਹਰੀਪੁਰ ਕਾਂਗੜੇ ਭੇਜਿਆ, ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਓਥੋਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸਣੇ ਰਾਣੀਆਂ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਇਆ, ਇਕ ਰਾਣੀ ਦੇ ਪਰਦਾ ਕਰਨ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ।

(ੲ) ੧੫੫੭, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਬਾਬਾ ਦਾਤੂ ਨੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਭਰੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਲੱਤ ਮਾਰੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਗੋਂ ਖਿਆ ਮੰਗੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਨਰਮ ਪੈਰ ਨੂੰ ਸੱਟ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

(ਸ) ੧੫੫੮, ਹਿੰਦੂ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ, ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਤੁਖਾਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ “ਨਾਵਣ ਪੁਰਬ ਅਭੀਚੁ, ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਦਰਸੁ ਭਇਆ ।”

(ਹ) ਜਾਤਿ ਪਾਤਿ ਦੀ ਕੁਰੀਤ ਰੋਕਣ ਲਈ ਹਰੇਕ ਨਵੇਂ ਆਏ ਉਤੇ ਬੰਦਸ਼ ਕਿ ਦਰਸ਼ਨ ਉਹ ਕਰੇ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਰੋਟੀ ਖਾਏ ।

(ਕ) ਖੱਤ੍ਰੀਆਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਚੁੱਕ ਤੇ ਖੋਜਿਆਂ ਦੀ ਛੇੜਖਾਨੀ, ਪਾਣੀ ਵਾਸਤੇ ਨਵੀਂ ਬਾਉਲੀ ਲਵਾਈ ਸੰਨ ੧੫੫੯ । ਅਕਬਰ ਆਇਆ । ਪਰਗਨਾ ਝਬਾਲ ਦੀ ਜਗੀਰ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਨੂੰ । ਸਤੀ ਦੀ ਕੋਝੀ ਰਸਮ ਰੋਕਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਕਬਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ।

(ਖ) ਸੰਨ ੧੫੭੦, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਸਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ (ਗੁਰੂ) ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ।

(ੳ) ਸਿਤੰਬਰ ੧੫੭੪, ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਏ, ਗੋਇੰਦਵਾਲ, ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਰਾਗ ਰਾਮਕਲੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ‘ਸਦੁ’ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸੁੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਕੁੱਲ ਉਮਰ ੯੫ ਸਾਲ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ।

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ:

ਪੰਡਿਤ ਮਾਈ ਦਾਸ, ਭਾਈ ਮਾਣਕ ਚੰਦ, ਸੱਚਨ ਸੱਚ, ਗੰਗੋਸ਼ਾਹ, ਮਥੇ ਮੁਰਾਰੀ, ਭਾਈ ਪ੍ਰੇਮਾ, ਮਾਈ ਪੋਤਰੇ ।

ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ

(੧) ਜਨਮ—ਲਾਹੌਰ ਚੂਨੇ ਮੰਡੀ, ਅਕਤੂਬਰ ਸੰਨ ੧੫੩੪ । ਛੋਟੀ ਹੀ ਉਮਰੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜ਼ਰ ਗਈ, ੭ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰੇ (ਸੰਨ ੧੫੪੧) ਪਿਤਾ ਭੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਏ । ਨਾਨਕੇ ਬਾਸਰਕੇ; ਨਾਨੀ ਇਥੇ ਲੈ ਆਈ, ੫ ਸਾਲ ਬਾਸਰਕੇ ਰਹੇ ।

(੨) ਸੰਨ ੧੫੪੬ ਵਿਚ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਆਏ (ਤਦੋਂ ਉਮਰ ੧੨ ਸਾਲ) । ੧੫੫੨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਭੀ ਗੁਰੂ ਬਣ ਕੇ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਆ ਰਹੇ ।

(੩) ਸੰਨ ੧੫੫੩, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਲੜਕੀ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਦੀ । (ਨੋਟ:- ਤਦੋਂ ਉਮਰ ੧੯ ਸਾਲ; ੭ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰੇ ਇਹ ਬਾਸਰਕੇ ਆਏ ਸਨ ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ-ਭੂਮੀ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਨਕਾ ਪਿੰਡ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਲੈ ਗਏ ਸਨ; ਸੋ, ਇਸ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ੧੨ ਸਾਲ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਪਰਸਪਰ ਦੁਨੀਆਵੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਾਇਮ ਹੋਇਆ) ।

ਸੰਨ ੧੫੫੮, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਗਏ; ਰਾਹ ਦੇ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖੇ ਹਾਲ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਬਣ ਕੇ ਤੁਖਾਰੀ ਰਾਗ ਦੇ ਇਕ ਛੰਤ ਵਿਚ ਲਿਖੇ—‘ਨਾਵਣ ਪੁਰਬੁ ਅਭੀਚੁ ।

ਸੰਨ ੧੫੫੯, ਬਾਉਲੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ।

ਸੰਨ ੧੫੬੦, ਅਕਬਰ ਨੇ ਝਬਾਲ ਦੇ ਪਰਗਨੇ ਦੀ ਜਾਗੀਰ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਲਾਈ ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਖੱਤਰੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਤੇ ਜਦੋਂ ਅਕਬਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਸੱਦ ਭੇਜਿਆ, ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਘੱਲਿਆ ।

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ-ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਨ ੧੫੭੦ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਸਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ।

ਭਾਈ ਰਾਮੇ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪਰਖ; ਬਾਉਲੀ ਦੇ ਪਾਸ ਥੜੇ ਬਣਾਉਣੇ ।

(੪) ਸਿਤੰਬਰ ੧੫੭੪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਣੇ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਰਹੇ ।

ਨੋਟ:- ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ।

(ੳ) ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਜੀ ਸੰਨ ੧੫੫੭ ।

(ਅ) ਬਾਬਾ ਮਹਾਦੇਵ ਜੀ ਸੰਨ ੧੫੬੦ ।

(ੲ) ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਸੰਨ ੧੫੬੩ (ਅਪ੍ਰੈਲ) ।

ਬਾਬਾ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਬਾਰਠ ਤੋਂ ਮਿਲਣ ਆਏ ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਆਗਰੇ ਵੱਲ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਭੇਜਿਆ । ‘ਮਸੰਦ’ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ।

(੫) ਸੰਨ ੧੫੮੧ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦਿੱਤੀ, ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦਾ ਵਿਰੋਧ; ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਆ ਗਏ ।

ਇਥੇ ਅਗਸਤ ਸੰਨ ੧੫੮੧ ਵਿਚ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਏ ।

ਕੁੱਲ ਉਮਰ ੪੭ ਸਾਲ ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ

ਦਾ

ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ

ਜਨਮ-ਥਿਤਿ—ਵੈਸਾਖ ਵਦੀ ੭, ਸੰਮਤ ੧੬੨੦, ੧੯ ਵੈਸਾਖ (੧੫ ਅਪ੍ਰੈਲ ਸੰਨ ੧੫੬੩), ਤਦੋਂ ਅਕਬਰ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ ।

ਜਨਮ-ਅਸਥਾਨ—ਗੋਇੰਦਵਾਲ । ਇਥੇ ੧੧ ਸਾਲ ਰਹੇ, ਭਾਦਰੋਂ ਸੁਦੀ ੧੫ ਸੰਮਤ ੧੬੩੧ ਤਕ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਏ ।

(੨) ੧੧ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ‘ਚੱਕ ਗੁਰੂ’ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆ ਗਏ ।

ਗੁਰਿਆਈ ਮਿਲੀ ਸਾਵਣ ੧੬੩੮ (ਜੁਲਾਈ ੧੫੮੧) ਵਿਚ, ਤਦੋਂ ਉਮਰ ੧੮ ਸਾਲ । ਗੁਰਿਆਈ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨਾਲ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਗਏ । ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਏ ਭਾਦਰੋਂ ਸੁਦੀ ੩, ਸੰਮਤ ੧੬੩੮ (੧ ਸਿਤੰਬਰ ੧੫੮੧) ।

ਰਸਮ ਦਸਤਾਰਬੰਦੀ ਭਾਦਰੋਂ ਸੁਦੀ ੧੪, ੧੬੩੮ । ਭੱਟ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਇਸ ਸਮੇਂ ਏਥੇ ਆਏ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰੀ ।

(੩) ਅੱਸੂ ਸੰਮਤ ੧੬੩੮ (ਸਿਤੰਬਰ ੧੫੮੧) ਵਿਚ ਵਾਪਸ ‘ਚੱਕ ਗੁਰੂ’ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ); ਇਥੇ ਰਹੇ ੧੬੩੮ ਤੋਂ ੧੬੪੬ ਤਕ, ੮ ਸਾਲ, ਇਥੇ,

(ੳ) ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ (ਵੱਡੇ ਭਾਈ) ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ;

(ਅ) ਸੱਤੇ ਬਲਵੰਡਿ ਦੀ ਸਾਖੀ ।

(ੲ) ‘ਹਰਿ ਮੰਦਰ’ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨੀਂਹ ਧਰੀ ਕੱਤਕ ਸੁਦੀ ੫, ਸੰਮਤ ੧੬੪੫ (ਅਕਤੂਬਰ ੧੫੮੮) ਤਦੋਂ ਉਮਰ ਸਾਢੇ ਪੰਝੀ ਸਾਲ ।

ਸ਼ਾਦੀ ਸੰਮਤ ੧੬੪੬ ਵਿਚ, ਪਿੰਡ ‘ਮਊ’ ਪਰਗਨਾ ਫਿਲੌਰ ।

(੪) ਮਾਝੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ—ਵੈਸਾਖ ਸੰਮਤ ੧੬੪੭ (ਸੰਨ ੧੫੯੦) ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਪਾਸੇ—ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਵਸਾਇਆ, ਖਡੂਰ, ਗੋਇੰਦਵਾਲ, ਸਰਹਾਲੀ, ਖਾਨਪੁਰ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ:

ਬਿਆਸਾ ਤੋਂ ਪਾਰ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਾਸੇ—ਸੰਨ ੧੫੯੩ ਵਿਚ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਵਸਾਇਆ, ਦੁਆਬੇ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਸਰਵਰੀਏ ਲੋਕ ਸਿੱਖ ਬਣੇ ।

ਲਹਿੰਦੇ ਪਾਸੇ—ਵਡਾਲੀ, (ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਨਮ ੨੧ ਹਾੜ ਸੰਮਤ ੧੬੫੨ ਹਾੜ ਵਦੀ ੧, ੧੯ ਜੂਨ ੧੫੯੫) । ਸਖਤ ਔੜ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ; ਅਨੇਕਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਖੂਹ ਲਵਾਏ । ਛੇ-ਹਰਟਾ । ਲਾਹੌਰ ੮ ਮਹੀਨੇ । ਕਾਲ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬੀਮਾਰੀਆਂ, ਸ਼ਹਰ-ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਅਤੁੱਟ ਸੇਵਾ । ਅਕਬਰ ਭੀ ਲਾਹੌਰ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਾਲ ਦੇ ਕਾਰਨ । ਅਗਾਂਹ ਰਾਵੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਮਦਰ, ਜੰਬਰ, ਚੂਨੀਆਂ, ਬਹੜਵਾਲ ਆਦਿਕ ਪਿੰਡਾਂ ਕਸਬਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ ੧੫੯੮ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ । ਅਕਬਰ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ ਤੇ ਇਥੇ ਮਿਲਿਆ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਮਾਫ਼ ਕਰਾਇਆ ।

ਪਹਾੜ ਪਾਸੇ—ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਥੋੜਾ ਸਮਾਂ ਠਹਿਰ ਕੇ ਸਹਸਰਾ, ਡੇਹਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ, ਕਰਤਾਰਪੁਰ, ਕਲਾਨੌਰ, ਬਾਰਠ ਆਦਿਕ ਪਿੰਡਾਂ ਕਸਬਿਆਂ ਵਿਚ ਦੋ ਸਾਲ ਦਾ ਚੱਕਰ ਲਾ ਕੇ ਸੰਨ ੧੬੦੧ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ—ਸੰਨ ੧੬੦੧ ਤੋਂ ੧੬੦੬ ਤਕ ।

ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸੀਤਲਾ ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ । ਭਾਦਰੋਂ ਸੁਦੀ ੧ ਸੰਮਤ ੧੬੬੧ (ਸਿਤੰਬਰ ਸੰਨ ੧੬੦੪) ਨੂੰ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਪਰਕਾਸ਼, ਗ੍ਰੰਥੀ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ।

ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਮੌਤ ੨੭ ਮੱਘਰ ੧੬੬੨ (ਨਵੰਬਰ ਸੰਨ ੧੬੦੫) ।

(੫) ਅਕਬਰ ਦੀ ਮੌਤ ੧੭ ਅਕਤੂਬਰ ਸੰਨ ੧੬੦੫ । ਜਹਾਂਗੀਰ ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਬੈਠਾ । ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਖੁਸਰੋ ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ੬ ਅਪ੍ਰੈਲ ਸੰਨ ੧੬੦੬ । ਖੁਸਰੋ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ । ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਦੇ ਰਸਤੇ ਲਾਹੌਰ । ਅਗਾਂਹ ਚਿਨਾਬ ਦੇ ਕੰਡੇ ਸੋਧਰੇ ਪਾਸ ਗਰਿਫ਼ਤਾਰ । ੧ ਮਈ ਨੂੰ ਕੈਦੀ ਬਣ ਕੇ ਲਾਹੌਰ । ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਕਤਲ ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ

ਬਾਗ਼ੀ ਖੁਸਰੋ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ।

ਜਹਾਂਗੀਰ ਵਲੋਂ ਰਾਜ-ਦੌਹ ਦਾ ਦੁਸ਼ਣ । ਸ਼ਾਹੀ ਹੁਕਮ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਆਸਤ ਅਤੇ ਯਾਸਾ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ।

ਉਬਲਦੀ ਦੇਗ, ਤੱਤੀ ਰੇਤ, ਤੱਤੀ ਲੋਹ, ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਛਾਲੇ ਛਾਲੇ ਹੋਏ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦਰੀਆ ਰਾਵੀ ਦੇ ਠੰਡੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ । ਜੇਠ ਸੁਦੀ ਚੌਥ ਸੰਮਤ ੧੬੬੩, ਹਾੜ ਦੀ ਪਹਿਲੀ (੩੦ ਮਈ ਸੰਨ ੧੬੦੬) ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ।

(ੳ) ਜਹਾਂਗੀਰ ਆਪਣੀ ‘ਤੁਜ਼ਕ’ ਵਿਚ ਇਉਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

“ਦਰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਕਿ ਬਰ ਕਿਨਾਰੇ ਦਰੀਆਏ ਬਿਆਹ ਵਾਕਿਅ ਅਸਤ, ਹਿੰਦੂਏ ਬੂਦ ਅਰਜੁਨ ਨਾਮ ਦਰ ਲਿਬਾਸੇ ਪੀਰੀ ਵ ਸ਼ੈਖੀ । ਚੁਨਾਚਿ ਬਿਸੀਆਰੇ ਅਜ਼ ਸਾਦਾ ਲੌਹਾਨੇ ਹਨੂਦ ਬਲਕਿ ਨਾਦਾਨੋ ਸਫੀਆਨੇ ਇਸਲਾਮ ਮੁਕੈਦੇ ਅਤਵਾਰੋ ਔਜ਼ਾਏ ਖੁਦ ਸਾਖਤਹ, ਕੌਸੇ ਪੀਰੀ ਵ ਵਲਾਇਤ ਰਾ ਬੁਲੰਦ ਆਵਾਜ਼ਹ ਗਰਦਾਨੀਦਹ ਬੂਦ । ਵ ਉ ਰਾ ਗੁਰੂ ਮੇ-ਗੁਫਤੰਦ । ਵ ਅਜ਼ ਅਤਰਾਫੇ ਜਵਾਨਬ ਗੋਲਾਨੋ ਗੋਲ ਪ੍ਰਸਤਾਂ ਬ-ਉ ਰਜੂ ਆਵੁਰਦਹ ਇਅਤਕਾਦੇ ਤਮਾਮ ਬ-ਉ ਇਜ਼ਹਾਰ ਮੇ-ਕਰਦੰਦ । ਅਜ਼ ਸਿਹ ਚਹਾਰ ਪੁਸ਼ਤ ਉ ਈਂ ਦੁਕਾਨ ਰਾ ਗਰਮ ਮੇ-ਦਾਸ਼ਤੰਦ । ਮੁੱਦਤਹਾ ਬ-ਖ਼ਾਤਰ ਮੇ-ਗੁਜ਼ਸ਼ਤ ਕਿ ਈਂ ਦੁਕਾਨੇ ਬਾਤਿਲ ਰਾ ਬਰ-ਤਰਫ਼ ਬਾਇਦ ਸਾਖਤ ਯਾ ਉ ਰਾ ਦਰ ਜਰਗਾਏ ਅਹਲੇ ਇਸਲਾਮ ਬਾਇਦ ਆਵੁਰਦ..... ।

ਅਮਰ ਕਰਦਮ, ਕਿ ਉ ਰਾ ਹਾਜ਼ਿਰ ਸਾਖਤੰਦ, ਵ ਮਸਕਾਨੋ ਮਨਾਜ਼ਲੋ ਫ਼ਰਜ਼ਦਾਨੇ ਉ ਰਾ ਬ-ਮੁਰਤਜ਼ਾ ਖ਼ਾਂ ਇਨਾਇਤ ਨਮੂਦਮ, ਵ ਅਸਬਾਬੋ ਅਮਵਾਲੇ ਉ ਰਾ ਬ-ਕੈਦੇ ਜ਼ਬਤ ਆਵੁਰਦਹ, ਫ਼ਰਮੂਦਮ ਕਿ ਉ ਰਾ ਬ-ਸਯਾਸਤ ਵ ਬ-ਯਾਸਾ ਰਸਾਨੰਦ ।

ਪੰਜਾਬੀ ਉਲਥਾ

ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਚ ਜੇਹੜਾ ਕਿ ਬਿਆਸਾ ਦਰੀਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉੱਤੇ ਹੈ ਪੀਰਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਵੇਸ ਵਿਚ ਅਰਜੁਨ ਨਾਮ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਸਗੋਂ ਮੂਰਖ ਤੇ ਬੇ-ਸਮਝ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਆਪਣੀ ਰਹਿਤ-ਬਹਿਤ ਦਾ ਸਰਧਾਲੂ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਲੀ ਤੇ ਪੀਰ ਹੋਣ ਦਾ ਢੋਲ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਵਜਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਆਖਦੇ ਸਨ । ਸਭਨਾਂ ਤਰਫ਼ਾਂ ਤੋਂ ਫ਼ਰੇਬੀ ਤੇ ਠੱਗੀ-ਪਸੰਦ ਲੋਕ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਆ ਕੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਸਰਧਾ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਇਹ ਦੁਕਾਨ ਚਲਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ।

ਢੇਰ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਖ਼ਿਆਲ ਉੱਠ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਝੂਠ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ

ਉਸ (ਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਫਿਰਕੇ ਵਿਚ ਲੈ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ.....

ਮੈਂ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ-ਘਾਟ ਤੇ ਬੱਚੇ ਮੁਰਤਜ਼ ਖਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ; ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮਾਲ-ਅਸਬਾਬ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਕੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਆਸਤ ਅਤੇ ਯਾਸਾ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਦੰਡ ਦੇਣ ।

(ਅ) ਭਾਈ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ‘ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਕੇ ਗੁਰ ਅਰਜੁਨ ਦਰੀਆਇ ਨ ਬੋੜਯੋ?

ਕੇ ਗੁਰ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸੀਸ ਨ ਤੋਰਯੋ?

ਕੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨਾਹਿ ਮਰਾਏ?

ਸ਼ੀਰ-ਖੋਰ ਤੋਹਿ ਨਾਹਿ ਕੁਹਾਏ?

(ੲ) ਦਰੀਆ ਰਾਵੀ ਵਿਚ ਡੋਬਣ ਸੰਬੰਧੀ, ਮੁਨਸ਼ੀ ਸੋਹਨ ਲਾਲ ਭੀ ‘ਉਮਦਹਤੁਤ-ਤਵਾਰੀਖ਼’ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਬਾਅਦ ਅਜ਼ ਜ਼ਹੂਰੇ ਬਾਅਜ਼ੇ ਮੁਕੱਦਮਾਤੇ ਨ-ਮੁਲਾਯਮ ਜ਼ਾਤੇ ਆਲੀ ਰਾ ਦਰ ਬਹਰੇ ਰਾਵੀ ਅੰਦਾਖ਼ਤੰਦ ।

ਉਲਥਾ—ਕੁਝ ਤਸੀਹੇ ਦੇਣ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ (ਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦਰੀਆ ਰਾਵੀ ਵਿਚ ਸੁੱਟਿਆ ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ

(੧੬੨੧—੧੬੭੫)

ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ

ਜਨਮ-ਅਸਥਾਨ—ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਲ ।

ਪਿਤਾ—ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ।

ਜਨਮ-ਤਾਰੀਖ—ਵੈਸਾਖ ਵਦੀ ੫, ੫ ਵੈਸਾਖ, ਸੰਮਤ ੧੬੭੮ । ਦਿਨ ਐਤਵਾਰ । ਸੰਨ ੧੬੨੧, ਅਪਰੈਲ ੧ ।

ਬਾਲ ਉਮਰ—ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਸੰਨ ੧੬੩੦ ਤਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰਹੇ, ਫਿਰ ਇਥੋਂ ਪਰਵਾਰ ਸਮੇਤ ਕਰਤਾਰਪੁਰ (ਜ਼ਿਲਾ ਜਲੰਧਰ) ਚਲੇ ਗਏ । ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਭੀ ।

ਸੰਨ ੧੬੩੪ ਵਿਚ ਪੈਦੇ ਖ਼ਾਂ ਬੇ-ਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਲਾਹੌਰੋਂ ਫੌਜ ਲੈ ਕੇ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ । ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਜੰਗ ਹੋਇਆ । ਤਦੋਂ (ਗੁਰੂ) ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਭੀ ਓਥੇ ਹੀ ਸਨ । ਇਸ ਜੰਗ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਕੀਰਤਪੁਰ ਚਲੇ ਗਏ, (ਗੁਰੂ) ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਸਮੇਤ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕੇ ਪਿੰਡ ਬਕਾਲੇ ਆ ਗਏ ।

ਗੁਰਿਆਈ—ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਦਿੱਲੀ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਏ ੩ ਵੈਸਾਖ (ਚੇਤਰ ਸੁਦੀ ੧੪) ਸੰਮਤ ੧੭੨੧ (੩੦ ਮਾਰਚ ਸੰਨ ੧੬੬੪) । ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਖ਼ਰੀ ਹਿਦਾਇਤ ਕਿ ‘ਬਾਬਾ ਬਕਾਲੇ’ ।

ਬਾਈ ਦਾਹਵੇਦਾਰ ਬਕਾਲੇ ਆ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ । ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਲੁਬਾਣਾ ਟਾਂਡਾ ਜ਼ਿਲਾ ਜੇਹਲਮ ਦਾ ਵਸਨੀਕ, ਵਪਾਰ

ਦੇ ਨਫੇ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜ ਸੌ ਮੋਹਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਦਰਸਨ ਨੂੰ ਆਇਆ । ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਬਾਈ ਦਾਹਵੇਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਅਟੰਕ ਹੀ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਲੱਭ ਹੀ ਲਏ । ਸਾਵਣ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ, ਸੰਨ ੧੬੬੪ ।

ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀ ਚੋਟ:

ਬਾਬਾ ਧੀਰਮਲ ਦੇ ਮਸੰਦ ਸ਼ੀਰੋ ਨੇ ਬੰਦੂਕ ਦਾ ਵਾਰ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਖੁੰਝ ਗਿਆ । ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸ਼ੀਰੋ ਨੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਸਾਮਾਨ ਲੱਭਾ ਲੁੱਟ ਲਿਆ, ਤੇ, ਬਾਬਾ ਧੀਰਮਲ ਸਮੇਤ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਨੂੰ ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ:

ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਬੰਦੂਕ ਦਾ ਖੜਾਕ ਸੁਣ ਕੇ ਸਿੱਖ-ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਬਾਬਾ ਧੀਰਮਲ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ । ਲੁੱਟਿਆ ਮਾਲ ਖੋਹ ਲਿਆਏ, ‘ਆਦਿ ਬੀੜ’ ਭੀ ਲੈ ਆਏ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਤੇ ‘ਬੀੜ’ ਭੀ ਵਾਪਸ ਭਿਜਵਾ ਦਿੱਤੀ, ਅਗਸਤ ਸੰਨ ੧੬੬੪ ।

ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸਨ:

ਸੰਨ ੧੬੬੫ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ, ਭਾਈ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਭੀ ਨਾਲ ਹੀ । ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤੌਖਲਾ ਕਿ ਕਿਤੇ ਸਾਡੀ ਰੋਜ਼ੀ ਬੰਦ ਨਾਹ ਹੋ ਜਾਏ, ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ । ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦਰਸਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੀ ਵਾਪਸ । ਜਿਥੇ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਰਹੇ, ਓਥੇ ਹੁਣ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਥੜਾ ਸਾਹਿਬ ।

ਪਿੰਡ ਵੱਲੇ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਨੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ । ਉਸ ਪਿੰਡ ਸਾਲ ਦੇ ਸਾਲ ਮਾਘ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮੇਲਾ । ਵੱਲੇ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਬਕਾਲੇ । ਬਕਾਲੇ ਤੋਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੇ ਰਸਤੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ।

ਆਨੰਦਪੁਰ ਵਸਾਣਾ:

੧੬੩੪ ਤੋਂ ੧੬੬੪ ਤਕ ਤ੍ਰੀਹ ਸਾਲ ਕੀਰਤਪੁਰ ਹੀ ਕੇਂਦਰੀ ਗੁਰ-ਅਸਥਾਨ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ । ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਰਿਆਸਤ ਕਹਲੂਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੀਪਚੰਦ ਤੋਂ ਪਿੰਡ ਮਾਖੋਵਾਲ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਮੁੱਲ ਲੈ ਕੇ ਨਗਰ ਆਨੰਦਪੁਰ ਵਸਾਇਆ । ੨੬ ਅੱਸੂ ਸੰਮਤ ੧੭੨੨ (ਅਕਤੂਬਰ ਸੰਨ ੧੬੬੫) ਨੂੰ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ ।

ਪੂਰਬ ਦੇਸ ਵੱਲ ਦੌਰਾ:

ਹਿੰਦੂ ਕੌਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਸਖ਼ਤੀ ਵਾਲੀ ਰਾਜਨੀਤੀ; ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਤੇ ਉੜੀਸਾ ਵੱਲ ਖ਼ਾਸ ਸਖ਼ਤੀਆਂ ।

ਘਬਰਾਈ ਹੋਈ ਹਿੰਦੂ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਢਾਰਸ ਦੇਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪੂਰਬ ਦੇਸ ਨੂੰ । ਪਰਵਾਰ ਸਮੇਤ ।

ਮਾਲਵਾ ਅਤੇ ਬਾਂਗਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ:

ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਾਲ ਅਤੇ ਔੜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮਾਝੇ ਵਿਚ ਖ਼ਾਸ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਸੀ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਾਲਵੇ ਅਤੇ ਬਾਂਗਰ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਰਥਕ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਹਾਲਤ ਸੁਧਾਰਨ ਵੱਲ

ਖ਼ਾਸ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ । ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਦਸਵੰਧ ਦੀ ਭੇਟਾ ਨੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਢਾਰਸ ਦਿੱਤੀ ।

ਮੂਲੋਵਾਲ:

ਆਨੰਦਪੁਰ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਘਨੌਲੀ, ਰੋਪੜ, ਦਾਦੂਮਾਜਰਾ, ਨੌਲੱਖਾ ਆਦਿਕ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਹੋ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਿੰਡ ਮੂਲੋਵਾਲ ਪਹੁੰਚੇ । ਇਥੇ ਪੰਜ ਦਿਨ ਟਿਕਾਣਾ ਕੀਤਾ ।

ਸਾਬੋਕੀ ਤਲਵੰਡੀ:

ਮੂਲੋਵਾਲ ਤੋਂ ਫਰਵਾਹੀ, ਹੰਢਾਇਆ, ਭੰਦੇਹਰ, ਖੀਵਾ, ਭਿੱਖੀ ਆਦਿਕ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਟਿਕਾਣਾ ਕੀਤਾ । ਭਿੱਖੀ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਪਿੰਡ ਦਲੇਉ, ਅਲੀਸ਼ੇਰ, ਖਿਆਲਾ, ਮੌੜ, ਮਾਈਸਰ ਖਾਨਾ ਆਦਿਕ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਸਾਬੋਕੀ ਤਲਵੰਡੀ ਅੱਪੜੇ । ਇਥੇ ਹੁਣ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ । ਤਲਵੰਡੀ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਈ ਦਿਨ ਟਿਕੇ ।

ਬਾਂਗਰਦੇਸ (ਕਰਨਾਲ ਰੋਹਤਕ ਹਿਸਾਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ)

ਧਮਧਾਣ:

ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਧਮਧਾਣ । ਭਾਈ ਰਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਜਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਭਾਈ ਮੀਹਾਂ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ । ਪੂਰਬ ਦੇਸ ਵੱਲ ਸਿੱਖ-ਧਰਮ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ ਭੇਜਿਆ ।

ਕੁਰਖੇੜ:

ਕੈਂਥਲ, ਥਨੇਸਰ, ਕੁਰਖੇੜ ਪਹੁੰਚੇ । ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ।

ਕੜਾ ਮਾਣਕਪੁਰ:

ਥਨੇਸਰ ਤੋਂ ਬਨੀ ਬਦਰ, ਕੜਾ ਮਾਣਕਪੁਰ । ਜੋਗੀਰਾਜ ਮਲੂਕ ਦਾਸ । ਸਰਧਾਵਾਨ ਬਣਿਆ । ਪੰਜ ਦਿਨ ਇਥੇ ।

ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼:

ਮਥੁਰਾ, ਆਗਰਾ (ਮਾਈ ਥਾਨ ਦੇ ਕੋਲ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਇਸ ਯਾਦ ਵਿਚ) । ਅਟਾਵਾ, ਕਾਨਪੁਰ, (ਗੰਗਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਡੇਰਾ) । ਅਲਾਹਬਾਦ (ਪ੍ਰਯਾਗ), ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ ਅਈਆਪੁਰ ਦੇ ਮਹੱਲੇ, ਉਥੇ ਹੁਣ ਇਕ ਪੱਕੀ ਸੰਗਤਿ (ਗੁਰਦੁਆਰਾ) ਹੈ ।

ਪ੍ਰਯਾਗ ਤੋਂ ਮਿਰਜ਼ਾਪੁਰ ਹੀ, ਕਾਂਸ਼ੀ (ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਮਹੱਲੇ ਟਿਕਾਣਾ) ।

ਬਿਹਾਰ ਪ੍ਰਾਂਤ (ਸਸਰਾਮ, ਗਯਾ, ਪਟਨਾ, ਮੁੰਗੇਰ):

ਕਾਂਸ਼ੀ ਤੋਂ ਸਸਰਾਮ (ਸ਼ੇਰਸ਼ਾਹ ਇਥੇ ਜੰਮਿਆ ਸੀ) । ਸਸਰਾਮ ਤੋਂ ਗਯਾ । ਇਥੋਂ ਪਟਨੇ । ਭਾਈ ਜੈਤੇ ਹਲਵਾਈ ਦੇ ਘਰ ਡੇਰਾ । ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਇਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਅਗਾਂਹ ਅਸਾਮ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ । ਪਟਨੇ ਤੋਂ ਮੁੰਗੇਰ, ਭਾਗਲਪੁਰ, ਰਾਜ ਮਹਲ ।

ਬੰਗਾਲ:

ਰਾਜ ਮਹਲ ਤੋਂ ਮਾਲਦਾ, ਮੁਰਸ਼ਿਦਾਬਾਦ; ਢਾਕਾ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬੰਗਾਲ ਵਿਚ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਢਾਕੇ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਥਾਪਿਆ ਸੀ ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅਜੇ ਢਾਕੇ ਹੀ ਸਨ ਜਦੋਂ ਪਟਨੇ ਤੋਂ (ਗੁਰੂ) ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਖਬਰ ਪਹੁੰਚੀ, ੨੬ ਦਸੰਬਰ ਸੰਨ ੧੬੬੬ ।

ਅਸਾਮ:

ਉੱਤਰੀ ਅਸਾਮ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਅਹੋਮ ਕਬੀਲੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਦੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲਈ ਤੇ ਚੰਗੇ ਕਰਾਰੇ ਹੱਥ ਵਿਖਾਏ । ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਦਸੰਬਰ ਸੰਨ ੧੬੬੭ ਵਿਚ ਮਿਰਜ਼ਾ ਰਾਜਾ ਜੈ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਸਾਮ ਵੱਲ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ।

ਤਦੋਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅਸਾਮ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਚੁਕੇ ਸਨ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਸੁਲਹ ਕਰਾਈ, ਸੰਨ ੧੬੭੦ ।

ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਵਾਪਸੀ:

ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਾਸਤੇ ਨਵਾਂ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਾਫ਼ਰਾਂ ਦੇ ਸਭ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਤੇ ਮੰਦਰ ਢਾਹ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ, ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ ਤੇ ਤਾਲੀਮ ਨੂੰ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ।

ਇਸ ਨਵੀਂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਅਸਰ ਸੁਣ ਵੇਖ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਪਰਤੇ ।

ਪਟਨੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾ ਟਿਕੇ । ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ । ਬਕਸਰ, ਬਨਾਰਸ, ਅਜੁੱਧਿਆ ਆਦਿਕ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਢਾਈ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਆਨੰਦਪੁਰ ਵਾਪਸ । ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਭੀ ਪਟਨੇ ਤੋਂ ਮੰਗਾ ਲਿਆ ।

ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਿਤ:

ਕਸ਼ਮੀਰ ਪੰਡਿਤਾਂ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਸੀ । ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਸ਼ੇਰ ਅਫ਼ਗਾਨ ਖ਼ਾਂ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ । ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨੇ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਅੱਗੇ ਝੁਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜੀ ।

ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਹਸਨ ਅਬਦਾਲ ਦੇ ਇਲਾਕੇ:

ਪਠਾਣ ਕਬੀਲਿਆਂ ਨੇ ਸਿਰ ਚੁੱਕਿਆ । ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਣ ਲਈ ਆਪ ੨੬ ਜੂਨ ਸੰਨ ੧੬੭੪ ਨੂੰ ਹਸਨ ਅਬਦਾਲ ਜਾ ਪਹੁੰਚਿਆ । ਡੇਢ ਸਾਲ ਉਥੇ ਟਿਕਿਆ । ੨੬ ਮਾਰਚ ਸੰਨ ੧੬੭੬ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਪਹੁੰਚਿਆ ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦੇਸ-ਰਟਨ:

ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨੂੰ ਮਦਦ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦੇ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇਸ ਵਿਚ ਸਹਿਮੀ ਹੋਈ ਹਿੰਦੂ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਨਿਡਰਤਾ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ ਤੁਰ ਪਏ ।

ਅਨੰਦਪੁਰ ਤੋਂ ਕੀਰਤਪੁਰ, ਫ਼ੈਜ਼ਾਬਾਦ, ਸਮਾਣਾ, ਕੈਂਬਲ, ਲੱਖਣ ਮਾਜਰਾ, ਰੋਹਤਕ ।

ਖਾਸ ਸੇਵਕ ਤਾਂ ਪੰਜ ਹੀ ਰੱਖੇ ਸਨ—ਭਾਈ ਮਤੀਦਾਸ, ਭਾਈ ਦਿਆਲਾ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਿੱਤਾ, ਭਾਈ ਉਦਾ, ਭਾਈ ਜੈਤਾ—ਪਰ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਲੋਕ ਹੁੰਮ-ਹੁਮਾ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਆ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ।

ਤੁਰਕ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲੋਂ ਰਪੋਟਾਂ:

ਤੁਰਕ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਦਲਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵੇਖ ਕੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਪਾਸ ਰਪੋਟਾਂ ਭੇਜਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੁਟੇਰੇ ਧਾੜਵੀ ਲੈ ਕੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਡਰਾ ਡਰਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਧਨ-ਮਾਲ ਲੁੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਗਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦੇ ਹੁਕਮ:

ਹਸਨ ਅਬਦਾਲ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਪਾਸ ਤੁਰਕ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀਆਂ ਰਪੋਟਾਂ ਪਹੁੰਚੀਆਂ, ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਿਤਾਂ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਭੀ ਕਿ ਜੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣ ਗਏ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਭੀ ਬਣ ਜਾਵਾਂਗੇ । ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਹਾਕਮ ਵੱਲ ਗਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ, ਹਿਦਾਇਤ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ।

ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਗਰੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ । ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਪੰਜ ਸਿੱਖ ।

ਸ਼ਹਿਰ ਆਗਰੇ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗਰਿਫ਼ਤਾਰ ਪੰਜ ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ । ਦਿੱਲੀ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ । ਸੰਨ ੧੬੭੫ । ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ।

ਭਿਆਨਕ ਮੌਤ ਦੇ ਡਰਾਵੇ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀ:

ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਦੂਜਾ ਹੁਕਮ ਹਸਨ ਅਬਦਾਲ ਤੋਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ।

ਡਰਾਵੇ ਦੇਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਈ ਮਤੀਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਆਰੇ ਨਾਲ ਚਿਰਾਇਆ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਭਾਈ ਦਿਆਲੇ ਨੂੰ ਉਬਲਦੀ ਦੇਗ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ।

੧੧ ਨਵੰਬਰ ਸੰਨ ੧੬੭੫ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਦਿਨ ਵੀਰਵਾਰ ੧੧ ਮੱਘਰ ਸੰਮਤ ੧੭੩੨, ਮੱਘਰ ਸੁਦੀ ੫ । ਹੁਣ ਓਥੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੀਸ ਗੰਜ, ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ ਦਿੱਲੀ ।

ਭਾਈ ਜੈਤੇ ਦੀ ਹਿੰਮਤ:

ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਓਥੇ ਭੀੜ, ਚੁਫੇਰੇ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮਚੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਉਸ ਹਫ਼ਤਾ-ਤਫ਼ਤੀ ਵਿਚ ਭਾਈ ਜੈਤੇ ਨੂੰ ਮੌਕਾ, ਸੀਸ ਓਥੋਂ ਚੁਕ ਕੇ ਸਿੱਧਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਨੂੰ ।

ਰਕਾਬ ਗੰਜ, ਲੱਖੀ ਵਣਜਾਰਾ:

ਤਕੜੇ ਪਹਰੇ, ਭਾਈ ਉਦਾ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਿਚ । ਸਿੱਖ ਵਣਜਾਰੇ ਲੱਖੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ, ਉਹ ਸੱਤ ਸੌ ਬਲਦ ਚੂਨੇ ਕਲੀ ਦੇ ਲੱਦ ਕੇ ਲਿਆ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਮੇਲੀ । ਚੂਨਾ ਕਲੀ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਕੇ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਲੈ ਤੁਰਿਆ । ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਪਰੇ ਹਟ ਗਏ । ਮੌਕਾ ਤਾੜ ਕੇ ਉਸ ਘੱਟੇ ਦੇ ਤੂਫ਼ਾਨ ਵਿਚ ਭਾਈ ਉਦੇ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਧੜ ਇਕ ਬਲਦ ਉਤੇ ਲੱਦ ਲਿਆ । ਸ਼ਹਿਰੋਂ ੩ ਮੀਲ ਤੇ ਲੱਖੀ ਦਾ ਪਿੰਡ ਰਕਾਬ ਗੰਜ । ਓਥੇ ਅੱਪੜਦੇ ਹੀ ਧੜ ਲੱਖੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ।

ਘੱਟੇ ਦਾ ਤੂਫ਼ਾਨ ਹਟਣ ਤੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਧੜ ਭੀ ਗ਼ਾਇਬ । ਰਕਾਬ ਗੰਜ ਪਹੁੰਚੇ । ਲੱਖੀ ਦਾ ਘਰ ਸੜ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ‘ਲੁੱਟੇ ਗਏ ਮਾਰੇ ਗਏ’ ਦਾ ਰੌਲਾ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਲੱਖੀ ਉਤੇ ਸ਼ੱਕ ਨਾ ਪਿਆ ।

ਹੁਣ ਓਥੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਕਾਬ ਗੰਜ ।

ਸੀਸ ਅਨੰਦਪੁਰ

ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਸੀਸ ਲੈ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਭਾਈ ਊਦਾ ਭੀ ਜਾ ਮਿਲਿਆ । ਦੋਵੇਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਪਹੁੰਚੇ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੀਸ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਓਥੇ ਹੁਣ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੀਸਗੰਜ ।